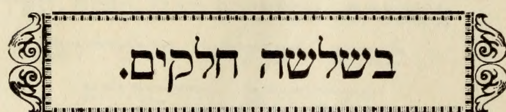

00036181130
UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL

ספר

תולדות תנאים ואמוראים

מסודר ע"פ א"ב עם באורים והגהות וגרסאות שונות.

נם יבאו כל סימני הש"ס עם באור קצר. גם מנין השטרות בהשואה עם מנין העולם, חורבן הבית, ומנין העמים.

בשלשה חלקים.

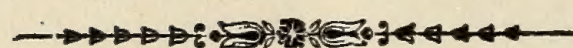
מאת

אהרן בר' מרדכי ז"ל הײמאן

בעל המחבר ספר „בית ועד לחכמים", „ופתשגן הכתב על אגרת דרבינו שרירא גאון".

חלק ראשון

מערכת אל"ף—חי"ת

לונדון.

ברפוס „העקספרעסס" 89 קאממערשעל סטריט, איסט.

בשנת עת"ר לפ"ק.

דער

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

פון

[illegible]

[illegible]

חלק ראשון

[illegible]

[illegible]

ספר

תולדות תנאים ואמוראים

יכיל בקרבו קורות ימי חיי רבותינו מורינו ומאורינו תנאים ואמוראים,
מלכים וגדולי או"ה והנשים הגדולות אשר בש"ס בבלי, ירושלמי,
תוספתא, מכלתא, ספרא, ספרי, מסכתות קטנות, מדרש רבה,
תנחומא וכל המדרשים, זהר, זהר חדש, ילקוט שמעוני
ועוד ספרי הקדמונים, מן שמעון הצדיק עד סוף
רבנן סבוראי, דברי ימי חייהם הפרטיים,
משפחתם, אבותיהם ובני ביתם, וסדר
למודם, רבותיהם, ותלמידיהם,
ותקנותיהם, והלכותיהם,
ואגדותיהם,
וכל המאורעות והקורות בימי חייהם, איש מהם לא נעדר.

בשלשה חלקים.

מאת

אהרן בר' מרדכי ז"ל הוימאן.

בטוח אני כי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא יעשקו אותי להדפיס את חבורי זה, הן במדינה זו הן במדינה אחרת כחוק תורתנו הקדושה שנאמר ארור מסיג גבול רעהו, וכחוק המלוכה. וכל השומע תבא עליו ברכה המשולשת האמורה מפי

המחבר.

לזכרון
נשמת אבותי היקרים

אבי הצדיק ר׳ מרדכי ב״ר יצחק ז״ל שנפטר בשנת תר״מ
ח״י תשרי בשנת ב״ן לימי חייו ומנחתו כבוד בעיר סלוצק.
ואמי הצדיקת מרת פייגיל דבורה בת מורי ורבי הרב
המופלג ר׳ אברהם אליהו ז״ל נפטרה בשנת תרס״ז ד׳ כסלו,
בשנת השבעים ושש לימי חייה ומנוחתה כבוד אצל אביה
בהר הזיתים בירושלים עיה״ק תבב״א.

ולזכרון

נשמת חותני היקר הרב המופלג ר׳ ראובן ב״ר צמח
לפידות ז״ל שנלקח פתאום ממנו ר״ח אדר ראשון עת״ר
בעיר הול, והובא לקברות פה לונדון.

מאת בנם אשר אהבם ולשמם ולזכרם תאות נפש

המחבר.

על הטוב יזכר ידידי הרב החכם איש חי רב פעלים הדיין ר' משה
היימזאן נ"י, על אשר טרח הרבה עבורי, למען אוכל להדפים את ספרי,
ועבור זה יתברך מאלהי הברכות בכל טוב ובברכה המשולשת
האמורה מפי אהרן.

הקדמה.

לא כזר אתיצב לפניכם היום בספרי החדש, כי כבר הבאתי לכם את ראשית בכורי פרי עטי, הוא ספרי בית ועד לחכמים, אשר הצאתי לאור בשנת תרסב, ובלי שום גאות אוכל לומר כי ספרי מצא חן בעיני כל רואיו, ראוהו גאונים וישבחוהו, חכמים ונבונים ויהללוהו, וב"ה שנמכר במשך זמן קצר יותר משלשת אלפים עקסעמפ', וזה האות היותר גדול ובקורת היותר נאמנה על ספר, כי בזמן הזה שהוא שעת חירום, עת היותר רעה לאחינו הנתונים בצרה ובשביה ובגלות המר ואע"פ כן יום יום ידרשו אותו מכל כנפות הארץ.

אבל לא כמנחה שהבאתי לכם אז, אני נותן לפניכם היום, ספרי הראשון בו מלאכה יותר מחכמה, אבל הספר הגדול הזה אשר יחזיק שלשה חלקים גדולים כאשר עיניכם רואית, מלבד המלאכה הגדולה המפרכת את הגוף, מלאכה כבדה אשר הקרבתי חלבי ודמי משך זמן רב, מלאכה גדולה אשר ראויה היתה להעשות מקבוץ של כמה אנשים המומחים לזה, יש בה חכמה עוד יותר ממלאכה, וצריך לזה התבוננות וזהירות יתירה, שלא ליפול ברשת הטעות והשערות מדומות.

ומקצוע הלזה לא כחלק חכמת התורה בהלכה ובאגדה אשר מיום שיצאתה מידי רבינו הקדוש וחכמי דורו עד היום הזה עמלו ויעמלו בה בוני עולם, ובכל דור ודור הקים ה' לנו אנשי מדע, אנשי אמת, המוסיפים בהיכל התורה אבנים יקרות, פנינים וכל אבני חפץ, וכל אחד ואחד ישתדל לשכלל וליפות ולצייר עוד ציור נפלא בכותל התורה, עוד כפתור ופרח, לנטוע בגן החיים, ועע"פ רובה ככולה המה אנשים אשר משכמם ומעלה גבוהים מכל העם בחכמה, בתבונה, בדעת, ובטוהר המדות, אנשים היותר גדולים משרפי מעלה, אנשים אשר הקריבו חייהם, כספם ומאדם עבור קוצי של יו"ד, ואם היינו יכולים לאספם יחד היום הזה, אז יהיו מחנה גדולה לאלהים, למאות רבבות אלפים, ועדים המה ספריהם היקרים הנמצאים בבית עקד הספרים אשר להממשלות.

אבל לא כן חלק וענף הלזה, תולדות גדולי אומתנו, תולדות מורינו ומאירינו, תולדות הענקים אשר ראשם מגיע השמימה, לא נשקר אם נאמר כי הוא עוד בטל ילדותו, עוד הוא כמעט כשדה בור רקה אשר לא נעבד בה ולא נזרע, ואך זעיר שם זעיר שם באיזה פנה צומחת שושנה חכלילת עינים, ובזה נופלים אנחנו מכל חכמי או"הע, אשר יעריצו ויקדישו את גדולי אומתם, ויקריבו למענם ספרים רבים, אבל חכמי ישראל עברו דורות רבים מאוד וכמעט אין גם אחד אשר שם לבו לזה, ורבותינו הראשונים כמו רש"י ותוס', אף שאנו רואין בכל פנות שאנו פונים שהיו מומחים גדולים גם במקצוע הזה, אבל לא היתה זאת מעין מלאכתם, כי בימי חייהם הקצרים והדואבים אשר חיו בימי הבינים, בימי חושך ואפלה מנודחת, ראו בעין חכמתם שטוב יותר לעסוק בחלק ההלכה ולפרש את התורה באר היטב, למען תרבה הדעת בישראל, לידע ולהודיע הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון, ואך אגב אורחא פלטה קולמסן כלאחר יד, דברים יקרים אודות

חיי

חיי רז"ל וזמניהם, ורבינו הרמ"בם נגע אך בקצה המטה ביערת הרבש מה ששייך לפרושי המשניות וליד החזקה שחיבר, והאיר עינינו בהקדמותיו היקרות והמסולאות מפז.

והספר האחד והמיוחד שנשאר לנו לפליטה מיום שנחתם התלמוד, הוא הספר היקר הנודע בשם אגרת דרבינו שרירא גאון, ולמחיה שלחו אלהים לנו בארץ, ואם כי קטן הוא, אבל בא לידינו בשלמות, וכולו אומר כבוד, כי הציל לנו מתהום הנשיה זכרונות יקרים מימי קדם, זכרונות נפלאים, וכל אשר נעמיק בדבריו הקצרים נתפלא הפלא ופלא על אמיתת דבריו ועל סדורו הנפלא, וכבר הארכתי בהקדמתי לספרי פתשגן הכתב.

והספרים היקרים שנשארו לנו מקדמונינו ז"ל כאוד מוצל מאש המה הספרים היקרים סדר תנאים ואמוראים, וסדר עולם זוטא, אבל לדאבון לבנו לא באו לידינו בשלמות, ואך דברים מקוטעים נשארו לנו מהם, ונביא אך דברים אחדים „מסדר תנאים ואמוראים" שמובא שם שרבי ור' נתן קבלו מר' מאיר, והוא ט"ס וצ"ל שרבי קיבל מר' נתן ור"מ, ושם בסדר התלמוד שר"ה הוה בר זוגיה דשמואל, ובאמת מצינו ערכין טז: יתיב רב הונא וחייא בר רב קמיה דשמואל, וכן ר"ה אמר שמואל כר"ה לב., סוכה לב:, קידושין ו., ומה שמצינו גיטין ה. וזבחים מו: בעי מיניה שמואל מרב הונא היא בל"ס ר"ה ריש גלותא שנפטר בחיי רבי, ובר מן דין ידוע שר"ה מלך ארבעים שנה ומלך שלש שנים אחרי פטירת שמואל א"כ היה עוד בימי עלומיו בחיי שמואל.

עוד מובא שם שר' יוחנן ורש"בל היו תחלת אמוראים בא"י, והאמת שר' אושעיא ור' ינאי ורי"בל וכל חבריהם היו תחלת האמוראים בא"י, אבל ר"י ורש"בל היו בדור שני לאמוראים, כי כתב תמיד לרב לקדם רבינו שבבבל ורב היה מאמוראי הראשונים כידוע, וכן יאמר שם שרב נהג שררא בנהרדעא כה שנים, ובאמת היה בסורא.

ועוד מובא שם שר' יוחנן חי ת' שנה ורב חי ש' שנה, ולמותר לנו להאריך בזה שאינו כן, ובל"ס יען שלא היו נזהרים להעתיק כראוי דברי קדמונינו ולכן נפלו בהם טעותים רבים, ובסדר עולם זוטא נפלו טעותים גדולים עוד יותר, ובפרט בשמות ושנות הרישי גלותא והחכמים שלהם כאשר ימצא הקורא כמה פעמים בספרי.

ועוד נשאר לנו הספר היקר ספר הקבלה לרבינו הרא"בד (הראשון), וגם בו נפלו טעותים רבים, ונביא אחדים מהם שמובא שם בסדר תנאים, כשנפטר רבן גמליאל בימי ר' יהושע עמד ר' יהושע לסתור דבריו, וכעס עליו ר' יוחנן בן נורי והעלה את רבן שמעון בן גמליאל לראש בנשיאות עכ"ל, והוא שגגה ולא מצינו בשום מקום המעשה הזה, ונשיאות רש"בג התחלו כמה עשרות בשנים אחרי שכבר מתו דור ר' יהושע וחבריו. וכן יאמר שם בסדר האמוראים שרב יהודה היה הראש בנהרדעא והוא שגגה, כי שם היה רב נחמן הראש, ורב יהודה היה ראש מתיבתא בפומבדיתא.

וכן יאמר שם שר"נ בר יצחק היה חבר דרב חסדא והאריך ימים עד שמלך אחר פטירת רבא, ובאמת חבר רב חסדא היה ר"נ בר יעקב, אבל ר"נ בר יצחק היה ריש כלי בישיבה הפרטית דרבא עוד בחיי רב יוסף כמפורש ב"ב כב.

וכן שם בסדר הגאונים נתערבבו בספרו גאוני סורא בגאוני פומבדיתא, וכפי הנראה לא היה לפניו האגרת דרש"ג, ולא נוכל להאמין שמעטו יצאו הדברים האלו, ואך המה אשמת המעתיקים.

וכן

וכן נשאר לנו ספר הבריתות מרבינו שמשון מקינון, הוא ספר יקר מאוד, ובסוף ספרו הקדיש חלק קטן בשם ימות עולם אודות זמני התנאים והאמוראים, אבל הוא נלקה בחסר ויתר ושבושים רבים, ונביא לדוגמא אחדים מהם, שם שער א׳ ס״ב יאמר שר׳ שמעון בן אלעזר היה מחבריו של ר׳ אליעזר הגדול, ובאמת כבר ידוע שהיה תלמיד דר׳ מאיר וחברו דרבי,

עוד יאמר שם שרבינו הקדוש היה בנו של רבן שמעון ב״ג הנהרג, ובמחילה החסיר ב׳ דורות כידוע לכל בר בי רב שרבי היה בנו דרשב״ג דאושא.

וכן יאמר שם שר׳ יהודה נשיאה נכד רבי היה תלמיד דר׳ אמי, ובאמת הוא ר׳ יהודה נשיאה השני, אבל ר״י נשיאה הראשון היה רבו דר׳ יוחנן.

וכן שם שער ב׳ יאמר שרב נהג שררותא בנהרדעא כה שנים, וכבר ידוע שרב נהג שררותא בסורא כל ימי היותו בבבל, חוץ מזמן קצר כשבא לבבל היה בנהרדעא עד אחרי מות רב שילא, ואח״כ יסד רב ישיבתו בסורא, ושמואל מלך בנהרדעא.

וכן יאמר שם שר׳ חנינא נפטר תקץ לשטרות, והוא שגגה שאז נפטר ר׳ יוחנן אבל ר׳ חנינא נפטר עוד קודם רב ושמואל, שהוא לערך תקנה־ח.

וכן יאמר שם שהלך רב חסדא למתא מחסיא ועשו אותו ריש ישיבה, ומתיבתא דרב הונא בנהרדעא. ובאמת היה רב הונא ריש מתיבתא אך בסורא וישב על כסא רב רבו שלש שנים אחר פטירת שמואל, ואך אחר רב הונא מלך רב חסדא בסורא עשר שנים.

וכן יאמר שם שר׳ יהושע בן לוי היה תלמידו דר׳ יוחנן ור״ל, ובאמת ידוע שהמה היו כתלמידים לרי״בל.

ועוד כמה ובמה טעותים גדולים נפלו בספר היקר הזה עד שאי אפשר להאמין שהדברים כמו שהן יצאו מפי רבינו שמשון בעל התוס׳.

וכן הספר הקדמון היקר ספר כפתור ופרח לא נקה משגיאות כאלו.

ובספרים האחדים האלו עברו כמה דורות ונסתם כל חזון, עד שהעיר ה׳ את רוח הגאון ר׳ אברהם בר׳ שמואל זקוט שמלבד שהיה גאון גדול, היה גם חכם מופלג ואליו גוים ידרושו, והניח לנו ברכה מרוכה ספר שלם ומשוכלל בתולדות תנאים ואמוראים, בשם ספר יוחסין, אשר חברו לערך בשנת ה׳ אלפים רסב, הוא אברהם אשר זכה וזיכה את הרבים, כי בספרו היקר מביא לפחות כל שמות התנאים והאמוראים הנזכרים בשני התלמודים והמדרשים, ותולדותיהם בקצרה, אבל מפני גדולתו וענותנותו לא ציין ע״פ רוב מקור הדברים אשר שאב מהן, וחשב שהוא דבר קטן וכולי עלמא ידעי, והניח מקום להתגדר בו לרבינו הגאון ר׳ יחיאל אב״ד דמינסק בעל המחבר ספר הנפלא בשם סדר הדורות, הוא עשה מפה טהורה על היוחסין, הוא צלל בנבכי ים התלמודים והמדרשים. והעלה מן התהום שמות החכמים הנשכחים מן היוחסין, וגם הציב ציונים, והערה את מקור כל התנאים והאמוראים מאין שאב היוחסין, וגם הוסיף מדיליה כמה שמות חכמים, ובבקיאותו הנפלאה עשה באמת גדולות ובפרט בהקדמתו היקרה, כי שם הראה את גאונותו בב׳ התלמודים, וספר היקר הלזה היה כמו קילורין לעינים לכל חכמי הדורות משך זמן מאה וחמשים שנה, וממנו שאבו כל חכמי הדורות את בקיאותם במקצוע הזה, אך מרוב העתקות עלו על הספר שגיאות לאלפים, עד אשר נהיה לספר שאינו מוגה, ובא הרב החכם ר׳ נפתלי משכיל לאיתן ועמל עליו חמש עשרה שנה והחזיר את העטרה ליושנה,

ובאמת

ובאמת גדולות עשה, ולולא היו בעזרתו כמה מחכמי הדור אז מי יודע אם לא היה נופל תחת משאו כי קשה עתיקתא מחדתא, ולו קם מקברו רבינו סה"ד אז היה שבע רצון בנפתלי, ושחוק עשה לנו החכם ר"ד טורש בבקרותו את מלאכת משכיל לאיתן (בכנסת הגדולה ח"ד לידידי הרב מהר"י סובלסקי נ"י) ויאמר שם שבמשך חצי שנה יוכל לגמור המלאכה הזאת. אבל נקל לומר ולא לעשות, וכבר שקל למטרפסיה בהאי עלמא מאת ידידי הרב המא"הג ר"ש בובער ז"ל באוצר הספרות שנה ד', שהראה לו את טעותיו הרבים ושהוסיף שמות חכמים מי שלא היו ולא נבראו.

וכן נמצא ספר ישן בשם נחלת שמעוני בשני חלקים, חלק הראשון הוא על שמות המובאין בתנ"ך היכן נזכרים בש"ס, וחלק הלזה טוב ומועיל מאוד, וחלק השני הוא על התנאים מקובץ כל מאמריהם והלכותיהם, אבל במחילה מכבודו שערבב מאמרי ר' אליעזר בן הורקנוס עם מאמרי ר' אלעזר בן פדת ור' אילעאי אבי ר' יהודה התנא עם מאמרי ר' אלעאי חבר ר' אבהו ובזה נתן מכשול לפני מחברים אשר העתיקו דבריו ביחד עם שבושיו הרבים, וספרי דקדוקי סופרים להגאון ר' רפאל נתן נטע ראבינאוויטש היו לי לעזר לא מעט, כי האיר עיני בגרסאותיו היקרות.

ובספרים האלו נסתמו כל מעיינות החכמה במקצוע הלזה משך כמה דורות, ואך בדור העבר העיר ה' את רוח גדולי חכמי הדור והתחילו לעסוק בתולדות חכמינו ז"ל ובראשם הרב הגאון ר' שלמה יהודה רפפרט ז"ל, והגאון ר' זכריה פרנקל, והמה הרגישו חסרון ספרים כאלו בגבול ישראל, כי סה"ד בכל גדולתו ותפארתו נמשך כמה פעמים אחרי שגיאות בעל שלשלת הקבלה אשר אסף מלא חפנים רוח מכל הבא בידו. וכמה פעמים לא הצליח רבסה"ד לגלות את מקור האמת מחוסר ספרים שגם כל הש"ס לא היה בידו וכתב מה שכתב מזכרונו, וגם לא כתב ספרו בבקורת נאמנה (כאשר ימצא הקורא בתוך ספרי כמה פעמים), וכן הביא בתוך ספרו מעניני הגלגולים וכדומה שאינם שייכים לתולדות חז"ל.

לכן קמו החכמים האלו והראשון חיבר ספרו היקר ערך מלין, והאחרון את ספריו היקרים דרכי המשנה ומבוא הירושלמי, ואחריהם בא הרב החכם הגדול ר' יאקב ברי"ל וחבר ספרו מבוא המשנה, אשר ספרים כאלו המה מלאים ברכת ה' ומשובצים באבנים טובות ומרגליות, וכן ספרו היקר של החכם הגדול ר' יוסף דרנבורג, ספרו משא א"י, הוא בשכלו הגדול קלע כמה פעמים אל המטרה והשערותיו המה חזקות וברורות, ואחריהם בא החכם הגדול סופר דברי ימי ישראל הוא ה"ר צבי הירש גרץ, הוא הקדיש כל ימיו וכחותיו למקצוע הזה וחיבר ספרים גדולים ועצומים בחכמת ישראל, ובהם הקציע חלק גדול לתולדות ראשי חכמי חז"ל.

אבל בכל הכבוד שאנו חייבין ליתן לשמו, אשר הניח לנו ברכה מרובה מזמן ימי הבינים וכל הצרות שעברו על השה פזורה ישראל, כי שם הראה כחו וגבורתו כסופר היותר מומחה, כן כשבא לתאר לנו את תואר רז"ל שם הראה לכל כי לאו מומחה הוא לזה כלל וכלל, כי לא היה תלמודי ולא צלל בנבכי ים התלמוד ובקיאותו לא היתה מקורית ולא מדד את גודל חז"ל במדה שלהם, וכראוי לסופר דברי הימים לכתוב דברים כהויתם, ואך דמיונות שוא ומדוחים חזה לו, ולכן שגה הרבה מאוד והוציא משפט מעוקל.

ואחריו קם המאסף לכל המחנות הוא הרב המאור הגדול החכם ר' אייזיק הירש

ווײס

וייס, הוא היה תלמודי גדול אשר שימש בישיבות פולין גאוני זמנו והוא הקדיש כל ימיו הארוכים לכבוד עמו כי כל ספריו חיבר בלשון עברית צחה ורוח חן שפוכה על פני כל ספריו הרבים, תחת אשר החכם גרעץ הקדיש כחותיו לעם נכר ולולא קם החכם שפ"ר להעתיק ספריו לשפת עבר אז היו כספר החתום לרוב היהודים היושבים בארץ רו"פ.

אך ראו זה פלא שאך כמעט התחילו ללבון לבנים וחמר לחומר לבנות בנין לחכמי ישראל, והנה שכחו את מעמדם כי האדמה אשר המה עומדים עליה אדמת קודש הוא, ויתנשאו בגאוה ובגודל לבב לאמר גם אנחנו לא נופלים מהם גם אנחנו חכמים כמוהם, ור' צבי בדורו כר"ע בדורו, כי מלבד מה שקרעו את סמל הקדושה החופפה עליהם זה אלפי שנים, ואשר לאורם נסע ונלך בגלות המר הזה, ואשר הם חיינו ואורך ימינו בין הזאבים טורפי ערב, עוד יתרון עשו שהעלו אבק עד אשר החמר והלבנים שהעריכו בזעת אפם לא נודע מקומם איה, ותחת בנין נעשה גל של אשפתות, ומהם נולדו תלמידים שלא שמשו כל צורכם וכמה מחכמיהם אשר אך בתוארם יתפארו, והמה עמלו בכל כחם לזרוק עפר ומדמנה על ראש חכמינו ז"ל, ויבראו בהבל פיהם טרם למדו לדעת דברי חז"ל, עלילות ומדוחים, עד אשר עשו את רבותינו למלכי בלהות, וחשך משחור תארם ותחת לתאר את ר' אליעזר הגדול באספקלריא המאירה ומורם מעם אשר הקריב חייתו ונשמתו בעד עמו עשו אותו לבעל גאוה ובעל דמיון ושקרן.

והחלוצים יצאו חוצץ כולו ובראשם בעל השור וחבר לו מצא את החכם אברהם קראחמאל, אשר קרא הרבה ושנה הרבה אך הציץ ונפגע ויעשו שחוק ולצנות מרבותינו הקדושים, עד אשר מעולם לא עלתה גם על שפתי שונאנו היותר גדולים, ולא נדבר אודות הסכלים שבהם אשר עשו את ר' עקיבא לרשע ושונא ישראל, ואת אלישע־אחר לצדיק תמים, או את התנא הקדוש ר' שמעון בן יוחי לבר כוזבא הורג נפש דודו הקדוש ר' אלעזר המודעי, או כפלוני הרב המחבר אשר יאמר שר' אבהו היה מוסר ומשחת המדות עד אשר הדף את ר' יהודה נשיאה מנשיאותו בעזרת שרי רומי, ושקרקר תקנות הנשיאים, ואת אבוה דשמואל שם למוכס, ואת רב אשי שהיה מחריפי פומבדיתא עד שרבים קמו עליו ואמרו על תורתו בדותא היא, ושמואל למד התחבולה החדשה הוא חשבון העיבור מאת אבלט מה שלמד מאת ההודים. ועוד כמה וכמה שקרים וכזבים שלא היו ולא נבראו, וכן פלוני הפ"לא שפי' מס' אבות היא המסכתא אשר לאורה ילכו כל העמים, מה עשה הוא הוא קבץ כל הזבוריות מכל הבא בידו ומכל האשפתות וישם בילקוטו ותלאן על ראשי מקבלי התורה.

אבל לא אלמן ישראל כי פתאום באה רוח סערה מירכתי ליטא והפיצה את כל ערמות החול, המה הספרים היקרים אשר יצאו מאת שר העדולמי, והרב החכם הגדול ר' יעקב בכרך אשר אף שספריו המה ארוכים יותר מדאי אבל המה יקרים מאוד והניח לנו ברכה מרובה.

וכן הרב החכם ר' ישעיה רייכער במאמריו המחוכמים אשר הקהה בהם את שיני אויבי חז"ל, וכ"מ שאתה מוצא דבריו של ישעיה עשה אזניך כאפרכסת, והאחרון הכביד הוא הרב הגאון החכם הלוי בעל ספרי דורות הראשונים, הוא גלה חדשות ונצורות בדברי ימי חכמי המשנה והתלמוד, הוא חשף זרוע עוזו ויד ימינו והראה לכל שאך בחשכה התהלכו עד כה, ועזבו מקור מים חיים,

המה

המה הש"ס והמדרשים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו מימיהם, ובכ"מ שרצו להשפיל כבוד רבותינו ז"ל הראה בראיות ברורות שאין שום ממש בדבריהם והמה כקורי עכביש, ובספריו היקרים קנה לו שם עולם לא יכרת.

וכמה מחכמי הדור רצו להשפיל את גדלו ותפארתו, אבל כמעט אין שום ממשות בדבריהם הנאמרים שלא באמת, ואך הקנאה מדברת מתוך גרונם, ואם אנו רוצים לבקר את ספריו היקרים בבקורת אמיתית בלי שום פניה, נוכל לומר אך שבספריו חסר מפתח, ודבר זה אי אפשר להעשות יען שע"פ רוב דבריו אין להם סדר קבוע, ותחת אשר בספרי דו"ד ודורשיו רוח חן שפוכה עליהם, ולשון צחה וסדר נכון הממשיך את הלב, ספרי דורות הראשונים במעגלה יתהלכון כאופן בתוך האופן, רעיונות נעלים ונשגבים טמונים בירכתי הגהותיו, עד אשר גם הקורא את ספריו בעיון רב, יעבור מעליהם ולא יתבונן, ולו היה מניף שנית את ידו החזקה לתקן המעות הזה, אז היו לספרי העם כולו, אבל כמו שהם עכשיו, לא נוכל לקראתם בשם דברי הימים לתורה שבע"פ, אך ספר בקורת נאמנה לכל ספרי דברי הימים לבני ישראל, אבל החסרונות האלו כאין המה מול המאור הגדול שבהם ואשר הביא טובה רבה בעולם היהדות.

וכן ספרי תולדות ישראל להרב החכם הגדול ר' זאב יעב"ץ כולם יקרים המה למאוד ונכתבו ברוח ישראל הנאמן לעמו ולדתו, ושפתו הצחה והברה מושכת את עין הקורא לקרא אותם, ואף כי זעיר שם זעיר שם שגג בהשערותיו, אבל אך אדם הוא, ומי יתן ונזכה לראות כל ספריו יצאו לאור, יען כי ספרי החכמים גרעץ, וויים נתפשטו במדה מרובה בקרב העם עד שעשו אותם לשו"ע ולפוסקים בישראל, ודי לומר כן כתוב בספרי גרעץ או בדור ודורשיו, ולכן נבראו בשעתם ובזמנם ספרי החכם יעבץ להראות שאין לסמוך על הוראתם ואך צאו וראו איזהו דרך שיבור לו האדם.

וכן האיר בדורנו כוכב נוגה מזהיר על שמי הירושלמי הוא הרב המאור הגדול החכם ר' בער רטנר, שמלבד מה שזכה לנו בפירושו היקר לסדר עולם רבה שלאו בכל דור יציצו ספרים יקרים כאלו, העמים על שכמו לעשות הגהות על הירושלמי ובהם מצאתי כמה דברים יקרים מה שהמה שייכים לתולדות התנאים והאמוראים, כי הביא לנו ברכה מרובה גרסאות הירושלמי מספרי הראשונים אשר לא שזפתה עין עד כה.

וכן בא לידי ספר יקר למאוד בשם נחל עדן מאת ידידי הרב הגאון ר' רפאל גארדאן, ומצאתי בהן הגהות על הספר סדר הדורות, ובלי שום חנף אומר כי הוא גאון גדול ובקי נפלא בב' התלמודים, ובקי היותר גדול בחשבון העיבור, וכן השאילנו בטובו ידידי וחביבי הרב הגאון רמ"א חייקין נ"י מו"ץ דפה את סה"ד שלו עם הגהותיו היקרות והרשני להעתיק מהן ומצאתי שם הגהות יקרות קילורין לעינים ושמתים בבניני.

וכן בא לידי הספר היקר בשם טבור הארץ מידידי הרב הגאון ר' משה קליער אב"ד ור"מ דצפת תבב"א, ומצאתי בהם דברים הנותנין כבוד לרבותינו ז"ל.

וכן בא לידי הספר היקר משפחות סופרים מהר"הג ר' שלום אלבעק מווארשא. הספר הזה כמעט עולה הוא על כל הספרים אשר נדפסו במקצוע הלזה בסדורו היקר ובהחדשות שהביא לנו ובהקדמתו היקרה, אך לדאבון לבי לא נדפס אך עד ערך אבדימי, ועוד כמה ספרים אשר התחילו לעסוק במקצוע הלזה ומאמרים רבים אשר נדפסו בהעתונים,

את כולם ראיתי והתבוננתי עליהם.

אך לא מצאתי אף ספר אחר אשר יאמר עליו כי הוא זה, אשר יכיל בקרבו כל קורות ומאורעות חיי רבותינו ז"ל.

וכמו קול קורא אלי קום מה לך נרדם היום קצר והמלאכה מרובה ועת לעשות כבוד לחכמינו ז"ל ולחבר חבור שלם ומשוכלל, בלי כחל בלי שרק בלי שום פלפול ודרשות והשערות התלויות על בלי מה, אך כמו שהם. ושמתי פני להמקור הראשון להש"ס בבלי וירושלמי והמדרשים, ולקטתי ציונים וצינתי אצל כל תנא ואמורא כל דבר ודבר השייך לו.

ולא יאומן כי יסופר את כל העמל שעמלתי יומם ולילה משך שמונה שנים. את מבחר שנותי הקרבתי קרבן כליל לכבוד חכמי רז"ל. כל משך הזמן הארוך הזה לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז, לא ישבתי בסוד מרעים, לא שמתי אל לבי מה שחברי ישחקו לי וילעיגו עלי, ודבר אחד מדברי תורה היה שוה עלי מכל חללי דעלמא. ושמתי נגד עיני שחיי האדם כחלום יעוף. ומה עמקו דברי רז"ל מה שאמרו ב"ר ר"פ ויחי כצל ימינו עלי ארץ, ולואי כצל של כותל או אילן, אלא כצלו של עוף בשעה שהוא פורח. במלים הקצרים הנפלאים האלו מונח סוד ותכלית חיי האדם, שישים האדם אל לבו כי ימי הנעורים יעופו חיש מהר ותחתיהם צומחות שנים שתאמר אין לי בהם חפץ, ועלים לבנים יסובבו סחור סחור והמה עדי ההתראה לאמר אל תתגאה בן אדם, וגם אם יתן האדם את חתיתו על כל החיים גם זה הבל, כי עד הגבול תבוא ולא תוסיף.

ואם כה נאמר אז נשתדל אך להטיב לזולתינו אשר זה כונת הבריאה וכל מצות התורה. ושגור על לשוני שכל האנשים דומים לזבובים, אך ימצאו בהם כמה מינים ממינים שונים. על פי רוב המה אורחים בלתי קרואים ובפרט בימי הקיץ אשר נפש כל האדם קצה בהם וישישו כי יבאו ימי החורף, וכל מה שהשאירו אחריהם חיש מהר ימחה והיו כלא היו. אבל הזבובים הנקראים בשם דבורים אשר מהם תצא דבש המתוק לחיך, ושעוה להאיר הבית, הזבובים האלו המה יקרים לבעליהם, כי המה נותנין חיים לעולם, ומי שיש לו כורת דבורים ישתדל להחיותם בימי החורף. כן האדם אשר חננו ה' בבינה יתירה צריך להשתדל להיות כדבורה הזאת ולהוציא מפיו דבש וכל מיני מתיקה, ולא להיות כזבובי מות.

אבל גם הדבורה אמרו רז"ל דברים רבה פ"א־ו במתק לשונם, מה דבורה זו דובשה מתוק ועוקצה מר כך ד"ת. ובזה הורו לנו רבותינו שצריך כל האדם להיות נוח לבריות וכאמרם ז"ל אבות רפ"ב איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. ואמרו כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, והעיקר שלא להתגאות ולומר קבלו דעתי שאך אמת יהגה חכי. והאומר כן, כל אמת אמת תפשיה להאי. וכבר אמרו בספרי מטות בא לכלל כעס בא לכלל טעות. ואם הראשונים שהיו כשרפי מעלה אמרו כזה, אנן מה נענה בתרייהו. ובפרט במקצוע הלזה אשר עדיין לא נעבדה ולא נזרע ועדנה בטל ילדותה. לכן צריכין אנו להזהר מאוד מאוד שלא לחפות עלילות שוא ומדוחים על ראשי מאורינו אשר לאורם נסע ונלך.

ולכן כל הבונה תולדות חז"ל מאיזה בטויים קשים אשר יצאו מפי חכם בשעת כעסו טעות הוא בידו, או כל מי שבא לכתוב תולדותם ולאמר שאך הוא כיון לדעת האמת כבר הוא מודה בעצמו ששקר דיבר, כי האמת הוא אך חותמו

של

של הקבּ"ה (שבת נה.). ואך כל אחד ואחד צריך לעמול בכל כחו לקרב אל האמת ככל מה דאפשר, ויהיה פיו ולבו שוין, ובזה יהיה נקי מאלהים ואדם.

וכל הדברים האלו היו נגד עיני תמיד ולא נתיאשתי מהן אף רגע אחד, ועי"ז נצלתי מלנפול ברשת השקר ולטפול על רז"ל דברים אשר לא כן הוא. ואף אם נאמר שגם המה היו עלולים לטעות, אבל זה ברור שלא הוציאו שום דבר שקר מפיהם, כי מעולם לא כסו על חטאתם. ואדרבה זה היה גדולתם ותפארתם, וכאשר אמרו יומא סט: מתוך שיודעין בהקב"ה שאמיתי הוא לפיכך לא כזבו בו. ובירושלמי ברכות פ"ז סה"ג אמרו יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתי ואין מחניפין לו. ומי לא יתפלא מרב עמרם חסידא שהרים קולו וצוח נורא בי עמרם. וכשאמרו לו תלמידיו כסיפתינן א"ל מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי (קידושין פא.). והאם אין זה אך כח אלקי ממרום? ולכן לא לפלא מה שאמר אנטונינום קיסר לרבינו הקדוש (ע"ז י:) ידענא זוטי דאית בכו מחיי מתים. כי אף מי שאינו מאמין בכל הקדוש לאומתנו בע"כ יודה לכל דברינו. כי למי נוח יותר להאמין אם לאיש אשר הוא זהיר במצוה קלה כבחמורה, איש אשר לא יוציא מפיו שום דברי נבלה, לצנות, ושקרים. איש אשר יקריב את גופו ונשמתו עבור אומתו וזולתו, או לאיש אשר כל קודש משחק לו, איש אשר ירמוס ברגל גאוה על העם, איש אשר ירדוף אחר כבוד המדומה, איש אשר יחפוץ להרוס את חומת הדת ולהתבולל בין הזאבים, ואם היינו רוצים להוציא דבר שקר מפינו ולומר (אף מן השפה ולחוץ) ששלשה הוא אחד, אז כבר היו פותחים לפנינו שערי עוה"ז לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ולהסיר מעלינו את עול הגלות המר הזה אשר סובלים אנחנו קרוב לאלפים שנה, ולמה אין אנו עושין כן? זה אך יען שהקב"ה אמר לנו **לא תשקרו**. ועבור זה נשפך דם אבותינו ודמנו כמים המוגרים ואיך נתחיל להאמין ולילך בדרך מוליכנו ומדריכנו בגיא צלמות. האם לא ראינו בעינינו שגם דור השני הרוצים לתקן (או יותר טוב לקלקל) את הדת, שנאבדו ממנו לעולם ועד, והרכו ודבקו באלהים אחרים ונתוספו על שונאינו להעיק לנו.

ואחרי הדברים והאמת האלה, את מי אנו צריכין להאמין, אם לרבינו החת"ם סופר והצדיק הר"ר שמשון רפאל הירש ז"ל, או להחכם גייגער וכל כת דיליה. הראשונים העמידו תלמידים לאלפים ולרבבות בישראל נאמנים לאלהים, לעמם, ולמלכם. והאחרונים השמידו אלפים ורבבות מישראל. וכבר ראו כל העם כי לא מהמתקנים את הדת תבא תשועה לנדחי ישראל.

ולפלא על אשר ימצאון גם היום בתוכנו אנשים חכמים ונבונים אנשים בעלי דעה והשכל, אשר יתפארו באלהי נכר שממעי יהודה יצא, והלואי שלא היה בן אומתינו אז אפשר שלא היה שופכין דמנו כ"כ משך דורות הרבה, ואין אנו באין ללעוג על גוי ואלהיו. אדרבא ילך כל עם וכל איש בשם אלהיו, אבל אנחנו בשם אלהינו נדגול, אלהים אמת ותורת אמת, ונשים עטרה בראשינו את גדולי אומתינו, ובהם נחיה בגוים וכולם יכירו כי זרע ברך ה' אנחנו.

והנה אף שאין אנו רשאין להעמיד פסל ומסכה לזכרון גדולי אומתינו, ואין עושין נפשות לצדיקים, כי מעשיהם הטובים הן הן זכרונותיהם. ואפשר שבדורות הקדמונים היה למותר להם לכתוב תולדות רבותינו ז"ל, יען שכולם היו מאמינים

באמונה

באמונה שלמה בכל הגה שיצא מפי רבותם. אבל בדורנו זה אשר חכמים המה בעיניהם, ולא יאמרו עוד שאל אביך ויגדך, להם ועבורם צריכים אנו להראות את יקרת ערך הקדושים אשר בארץ המה, ולהראות לבנינו שלא מעם צוענים יצאנו, ולא מרועי חזירים אנחנו. צריכין אנו לפתוח לפניהם את ספרי דברי הימים לכל העמים ומה ימצאון שמה במה יתפארו. בשרי הצבא שלהם, אשר כל מי שהרג בחרבו הקשה רבבות אלפי אנשים נקיים, לו ניתן לגיון הכבוד. ומה עשו שרי הצבא שלנו המה הצילו רבבות אלפי אנשים ע"י דמם וחלבם. ואם האמת הוא כדאמרי אינשי שדם המלכים דם ירוק הוא, אז בלי גאות נוכל לומר שכל דמי העם הנדחה הזה דמי ירוק המה. וצדקו רז"ל מה שאמרו שבת סז. כל ישראל בני מלכים הן. ואקוה כי בספרי אשר אני נותן לפניכם היום קיימתי את אשר אמרתי. ולכן לא נשאתי פני גם להחכמים היותר גדולים, גם לרבנים היושבים על מדין, אם אך הוציאו דבה רעה על חז"ל בלי שום מקור. אתם דברתי קשה. ואלהים ה' יודע כי לא מקנאה או שנאה פרטית או חו"ש שרציתי להשפיל כבודם וערכם. כי יודע אני את מך ערכי נגד החכמים האלו. אך יען שראיתי ונוכחתי שאך השערות מדומות העלו על הספר, ומקירי עכביש רצו לבנות בנין, ובטיח תפל טחו קירותיהם.

ואלהי אשר עמדתי לפניו מנעורי עד היום הזה, עזרני לבא על המוגמר, את בניני הגדול הזה. ואם כי בלי ספק ימצאו מגרעות במעשי ידי, אבל כונתי רצויה. השתדלתי יותר מכפי כחי, לשכללו וליפותו כאשר עיניכם רואות, ואם המבקרים האמיתים יראוני שטעיתי אתן תודה רבה להם. ואקוה כי הבאים אחרי אשר יעסקו במקצוע הלזה ימצאון די חמר ולבנים לבנות עוד הפעם בנין עדי עד ביתר שאת ויתר עז והמה יברכוני.

והנה להאר לפניכם את ספרי זה ולעשות תוכן הענינים אדמה כי למותר הוא, כי לא בחידות ולא במשל ומליצה אדבר אליכם. וכאשר אך יפתח ספרי מיד תראו על מה אדניו הטבעו.

והשתדלתי בכל כחי לכתוב את חיי התנא או האמורא בלשון קל. כל מקרה ימי חייו מיום הולדו משפחתו ואבותיו, רבותיו חבריו ותלמידיו, תורתו וחכמתו עד יום פטירתו. ונטיתי מדרך המחברים אשר כתבו את עיקר הספר בלשון עצמם, וההערות והציונים הדפיסו בשולי היריעה. ואני לא עשיתי כן, כי לפי דעתי הציונים מבלבלים את עין הקורא, ויותר נוח להיות הספר כמפה פרוסה, והציונים באים בתוך הספר באותיות קטנות. ועל פי רוב לא שניתי את לשון חז"ל, וגם לא צייננתי כמעט בשום חכם באיזה שנה נולד, כאשר עשו כמה מן המחברים, ועתידים ליתן דין וחשבון על השקרים שהדפיסו לומר פלוני ופלוני נולד בשנה פלוני ונפטר בשנה פלוני, הלא ידוע לכל בר בי רב שלא נזכר בשום מקום בש"ס ומדרשים זמן לידת ופטירת חכמי רז"ל זולת אחדים מהם. ואף אם היה ידוע לי בבירור ממקור נאמן כמו מאגרת דרש"ג וכדומה אז כתבתי הזמן.

והיה בדעתי לחבר ספר גם על כל שמות הערים והכפרים ומקומות הישיבות הנזכרים בדברי רז"ל, אבל הקרה ה' לפני את הספר היקר „שבע חכמות" וראיתי כי הגדיל לעשות שמלבד שהיה חכם בחכמת התורה, עוד נגלו לפניו ספרי חכמת העמים, ולא השאיר אחריו רק עוללות. וכל המעיין בספר הזה יתן כבוד גדול להמחבר. וכבר מצאתי שמערך אחד מספר הזה נוצרו ספרים שלמים

גם

גם מבלי להזכיר את שמו, ויתפארו בנוצות זרים. ואני לא כן אנכי עמדי אני הזכרתי את שם החכם אשר שאבתי ממנו. ואך אם מצאתי שאני כונתי לדעתו טרם ראיתי את ספרו אז לא הזכרתי את שמו.

ואחלה מאת פני הקוראים שאם ימצאו בספרי איזה שגיאה ידינוני לכף זכות, יען כי בפה אין שום בעל מגיה והצרכתי לעמוס על שכמי גם להגיה ולא נסיתי באלה.

והנה אף שספרי היה למראה עיני כמה גאונים וחכמים אשר רצו ליתן לי הסכמתיהם, אך גמרתי בדעתי שלא להדפיס שום הסכמה, יען כי ספרי זה לא נכתב בעניני איסור והיתר ולא יצא שום מכשול ממנו אם לא כונתי אל האמת.

וההסכמות נבראו אך להרבות בתוארים, ותוארים כהיום הוזלו כ"כ עד שגם תואר גאון גדול כותבים על אנשים פשוטים שלא קראו ולא שנו, וכמעט לחרפה נהיה אם אין כותבים על רב „הגאון האמיתי", כי בזה יראו „שגאון סתמא" הוא אינו אמיתי, וכבר אמר לי חכם אחד לו קמו מקברם החכמים וראו את כל הגדולות וגאונות אשר נכתב על מצבותיהם אז היו בושים, ועניתי לו שאין ממש בדבריו יען שכמה מהם לא יהיו יכולין גם לקרוא כל הכתוב עליו. ולכן משכתי את ידי מזה והספר יעיד על מחברו, וכאשר אמרו רז"ל אבני ביתו וקורותיו של אדם מעידין עליו (תענית יא.) והבנין יעיד על הבונה אם חכם הוא.

הספרים שהיו בגבולי למראה עיני, ש"ס בבלי דפוס ווילנא החדשות, ש"ס ירושלמי דפוס זיטאמר. וכ"מ שהבאתי הירושלמי ציינתי הפרק וההלכה, אך כשמצאתי שההלכה היתה ארוכה יותר מדאי ציינתי ג"כ את הדף והעמוד, המדרש רבה דפוס ווילנא וציינתי הפרשה והסימן, התנחומא, ומד' תהלים, משלי, שמואל, כולם מה שהוציא לאור ידידי הרה"ג החכם ר' שלמה בובר ז"ל, ואם המאמר מובא בדפוסים הישנים כתבתי בפירוש תנחומא הישן וכדומה. והאגרת דרבינו שרירא גאון ציינתי כאשר חלקתיו לג' חלקים ופרקים. וספרי דור ודורשיו היו לפני הוצאה רביעית. וספרי גרעץ מהעתקת החכם שפ"ר. וספרי יאזיפוס העתקה האנגלית, ובכולם השתדלתי בכל כחי לציין בדיוק כדי להקל על המעיין.

ואחרי כל חלק וחלק הבאתי כל שמות החכמים המובאים בספר היוחסין שלא מצאתי מקורם או שנשתבשו, ואולי ימצאו חכמים זולתי וישאו ברכה.

ותחת להאריך בהקדמתי אשר אולי הארכתי כבר יותר מדאי, אני נותן לפניכם מתנה קטנה אשר אולי ימצאון אנשים אשר יברכוני ע"ז, כי בעסקי בספרי זה כשבא לידי אחד מסימני הש"ס נתתי אל לבי להבינו וכמה פעמים מצאתי שנשתבש מאוד או שכונה עמוקה בזה, ועמלתי הרבה עד שמצאתי הכונה הנכונה, והנה ערוך לפניכם היום.

גם הדפסתי מיום שהותחל תאריך השטרות בהשואה עם מנין העולם, וחורבן הבית ומנין העמים, יען כי חשבון השטרות נזכר כמה מאות פעמים בספרי הלזה, ובפרט בהאגרת דרבינו שרירא גאון אשר הצאתי לאור שמה יבא כמעט אך חשבון השטרות לכן מצאתי לדבר נחוץ ומועיל שאם ירצה אחד לידע גם מנין העולם והמנינן אחרים יעיין בהלוח וימצא בנקל את מבוקשתו.

המחבר.

לונדון ר"ח ניסן עתר.

סימני הש"ס.

בברכות ח. (נמצא בדקדוקי סופרים ובש"ס שלנו חסר). על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא [חיננא אשה. יונתן בתורה. יוחנן קבורה. חנין קראה. רבה בר רב שילא זבילא. רנב"י מיתה. מר זוטרא בכורסיא, סימן]. והוא סימן לכל המימרות שדרשו שם על הפסוק הזה. „ר חנינא" אמר לעת מצא זו „אשה", „ר' יונתן" (ובגמרא, איתא בטעות ר' נתן וצ"ל ר' יונתן) אומר זו „תורה", „ר' יוחנן" אומר זו „קבורה" „ור' חנן" (ובגמרא הגרסא ר' חנינא ט"ס כי הוא מפרש דברי ר' יוחנן או שהוא ר' חנינא חברון דרבנן) אמר מאי „קראה", „רבה בר שילא" אמר היינו דאמרי אינשי — אפילו עד „זיבולא", ור"נ בר יצחק" אמר זו „מיתה", „ומר זוטרא" אמר זה בית הכסא, ועשו סימן נקי „בכורסיא". וסדרו את הדרשות לפי סדרי הדורות דהאמוראים.

שם יז. [מאיר גמור. רבנן וחבירי. אביי ערום. רבא בחכמה. רב לעה"ב סימן] כן הוא בדק"ס ובגמרא שלנו חסר, והוא סימן לכל המימרות שאמרו מרגלא בפומייהו.

שם יח. [חייא. ובני ר' חייא, זעירי ואבוה דשמואל סימן] כן הוא בדק"ס והמה סימני החכמים זו אחר זו.

שם כא. [ספק. עמד והתפלל סימן] כן הוא בדק"ס מה שאמר רב יהודה אמר שמואל.

שם כב: אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים [בעל קרי. ראה. ומצא מים. צריך או אינו צריך] והמה סימנים להברייתות שמובא שם נזכר שהוא בעל קרי. ראה צואה. מים שותתין. הנצרך לנקביו. ותיבת אינו צריך הוא מיותר. דק"ס.

שם לב. [סימן מעשים. צדקה. קרבן. כהן. תענית. מנעל. ברזל.] ונפל ט"ס יען כי המה סימנים למימרות דר' אלעזר וא"כ איך קא חשיב בתוכם מימרא דר' יוחנן "כל כהן" ודרבא לא גזר „תענית" ולכן נראה יותר גרסת דק"ס [מעשה. הצדקה. קרבן. כהן מיום ליום] וכולם מימרות דר"א שאמר גדולה תפלה יותר „ממעשים" טובים. גדולה תענית יותר מן „הצדקה" — יותר מן „הקרבנות", „מיום" שחרב בית המקדש ב' פעמים, או אפשר דתיבת „קרבן כהן" חד סימן הוא „,ותענית מנעל" חד הוא, ובזה אתא שפיר גרסא שלנו.

שם נז: [הגוף. הגוף. מעין. משיבין. ומרחיבין סימן] וזה סימן מה שאמרו שם ג' נכנסין „לגוף", ג' אין נכנסין „לגוף", ג' „מעין" עוה"ב. ג' „משיבין" את הנפש, ג' „מרחיבין" דעתו.

שם [חמשה וששה ועשרה סימן] והוא ט"ס וצ"ל חמשה ששה וששה ועשרה, והוא סימן מה שאמרו שם „ חמשה" אחד מס'. „ששה" דברים סימן יפה לחולה. „ששה" דברים מרפאין. „עשרה" דברים מחזירין וכו'.

שבת ה. [סימן זרק ועמד. הכנים וטען] והמה סימנים מה שאמר ר' אבין א"ר אילעאי אר"י. „זרק" חפץ. „עמד" במקומו, „הכנים" ידו, היה „טוען". דק"ס.

שם כה. [סימן פנק עכס מחפז] ופרשו שם בגמרא עצמה את הסימן.

וביבמות עג: מובא אך הסימן מחפז.

שם כה: [סימן מ"ט ק"ס] והוא סימן

לר'

לר' מאיר. ר' טרפון. ר' עקיבא. ר' יוסי, שכל אחד מפרש איזהו עשיר.

שם לב: [סימן שנא. חלה. תרומה. נגזלות. דינא שבועה. שפיכותא. גילויא ונבלתא], והוא סימן ,להתחלת הדינים שאמרו בעון שנאת חנם. בעון חלה, בעון גזל, בעון ענוי הדין, בעון שבועות שוא, בעון שפיכת דמים, בעון גילויי עריות, בעון נבלות פה.

שם לה: [סימן בגופיא, זימרא, בחלבא דמלתא] ופי' בשל"ה הלכות תורה שבע"פ אות סמ"ך, שהוא סימן לכל המימרות שאמר ר' אבא א"ר חייא בר אשי אמר רב במס' שבת, הא גופא קשיא שבת לה., זימרא עג:, אמר זומר חייב משום נוטע, ציפרא, קז. אמר נכנסה לו צפור וכו', בחבלא קיג. אמר מביא אדם חבל, דמילתא קכד: מכבודות של מלתא עכ"ל. ולפי הנראה תיבת בגופיא אין הכונה כמו שאמר של"ה הקדוש אך צ"ל „בקופה" או „בגומא" כי נזכר ג"ב נ: בדין נתקלקל הגומא אסור להחזיר. או שקאי על הא גופא קשיא ותחת רבא צ"ל ר' אבא.

שם נה: [ראובן, בני עלי, בני שמואל, דוד, שלמה, ויואש סימן] והוא סימן למה שאמר רשב"נ א"ר יונתן כל האומר ראובן חטא — אינו אלא טועה. אך נפל ט"ס ותחת ויואש צ"ל ויאשיהו. ובדפוס שונצינו היה נדפס ויאש' ונשמט הקו בשגגה ונעשה מזה ויואש.

שם סג: [סימן זרות] והכונה מובא בספר למנצח לדוד להגאון ר' דוד פארדו וז"ל יש כאן ד' שמעתתא א) שני ת"ח המחדדין. ב) הנוחין. ג) המקשיבין. ד) המגדילים, והנה שמעתא קמייתא א"ר ירמיה א"ר אלעזר, השניה ר' ירמיה ארשב"ל. ג־ד) ר' אבא ארשב"ל. וזה הרמז הוא הז' מר' אלעזר, הריש מרשב"ל, ו"ת הכונה ותלמידיהן כי ר' ירמיה ור' אבא היו תלמידי דר"א ורשב"ל עכ"ל.

שם קה: [עזין צנון ואתרוג סימן] והמה שלשה מאמרים מר' יהודה בר חביבא.

שם קכט. [סימן שנמסר] והוא סימן על שמות האמוראים שמואל, ר' יונתן, רב נחמן, רב יוסף, ורבא, מה שעשה כל אחד ביום שהקיז דם.

שם. [היקל, ברוח, טעמא שהה סימן] והוא סימן על ד' דברים שאמרו רב ושמואל בענין הקזת דם.

שם קמג. [שרנם שפז סימן] והוא סימן על שמות האמוראים שמואל, רבה, רב הונא, אמימר, רב ששת, רב פפא, ר' זכריה, האיך נהג כל אחד ואחד עם גרעינין דתמרא בשבת.

שם קנו: [ערל שחז סימן], והכונה שעולא, רב, ולוי אמרו הלכה כר"י, ושמואל, ר' יוחנן וזעירי אמרו הלכה כר"ש.

עירובין יח. [דיו, למנודה, שבח, זונית, נתקלקל, במידה, שלשה סימן] והמה ז' דברים שאמר ר' ירמיה בן אלעזר. א) דיו פרצוף פנים, ב) כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנדוי, ג) מקצת שבחו, ד) אמרה יונה — יהיו מזונותי, ה) נתקללה בבל (וכן צ"ל בהסימן), ו) לא כמידת הקב"ה, ז) שלשה פתחים יש לגיהנם. אבל שם בגמרא אמר ר' ירמיה בן אלעזר עוד ב' דברים, א) כל בית שנשמעין בו ד"ת. ב) מיום שחרב בית המקדש, ולכן גורס הגר"א [דיו, מנודה, שבח יונה, בית, שתי, נתקלל, במדה, שלשה, וחכם עדיף מנביא כי כן הוא בדק"ס בכ"י א"פ. אבל נראה כי אין אנו צריכין לזה, ואך תיבת שבח הוא ר"ת מקצת „שבחו", כל „בית", מיום „שחרב".

שם נג. [סימן שמונה עשרה, ושנים עשר, למדנו, בדורו, לבן] והמה חמשה

מאמרי

מאמרי דר' יוחנן, „יח" גידלתי, „יב" תלמידים, כשהיינו „לומדין", ר' אושעיא „בדורו", „לבן" של ראשונים.

שם נד. [סימן ענקים, לחיוו, לוחות, חרות] והמה ד' מאמרי דר"א מה שצריך אדם לעשות שתלמודו יתקיים בידו.

שם סג. [סימן זילא מהניא, מחליף, איקא, ויעקב], הכונה שר' אלעזר מהגרוניא (הוא תיבת זילא מהניא להיפוך) נענש ע"י רב אחא בר „תחליפא" דאמר לא תיחוש לסבא, ונענש עבור ב' דברים א) שלא הראה הסכין לבע"הב רב אחא בריה דרב „איקא", ב) שהיתה אתריה דרב אחא בר „יעקב" שהיה המופלג שבהן.

שם עה. [סימן חיצונה, עצמה, בבית, יחידאה, רבינא דלא, משכח בפנים], ונראה שטעות קצת נפל בספרים א) שהסימן צ"ל קודם ד"ה נתנו עירובין. ב) שתחת תיבת בבית צ"ל „ביבי", ג) שצ"ל „ולא" והמה קושיות הגמרא שאמרו שם תנן עירבה „חצונה" תנן עירבה זו „לעצמה" מתיב רב „ביבי" בר אביי ואם היו של „יחידים" מתיב „רבינא" — „ולא" עירב וכו', שכח אחד מן „הפנימיות".

וע"ז הערני ידידי הרב החכם ר' יצחק פישער נ"י מזאגר ישן.

שם צא. וכן א"ר יוחנן מי לחשך, רש"י לא גרס כלל תיבת מי לחשך, ובתוס' גורס „מלחשך" בתיבה אחת ומפרשי שכן קראו לר' יוחנן ע"ש המעשה המובא יומא פב:, אבל הריטב"א מפרש שהוא סימן הלכה, אך לא פירש על איזה הלכה כיון, ומפורש בעיטור ה' מילה ריש ח"א וז"ל רש"י כתב מלחשך לא גרסינן — ומסתברא לן דלסימנא היא הגרסא כדי שלא נטעה בההיא בגיטין יח. בפלוגתא דרב ושמואל וכו', מתקיף לה רב נתן בר הושעיא, ולשמואל יאמרו שתי נשים בחצר אחד זו אסורה וזו מותרת, ומשום דגרסינן התם מתקיף לה רב נתן [שתי נשים] והכא מתקיף לה רב חסדא „שני כלים" משום הכי מנח סימנא [מלחשך והוא ר"ת „מתקיף לה חסדא שני כלים"] ונכתב בספרים שלא במקומו וצ"ל אצל מלת מתקיף. (הפירוש הזה העתקתי מספר היקר משפחת סופרים יא.).

שם צז. [שיצי עצבי סימן] הכונה שג' דברים שבמשנה שצריכין באור א) מה שאמרו במר"א בישנות, למאן קרינן ישנות, ופרשו אבוה דשמואל אלו הן ישנות כל שיש בהן רצועות ומקושרות, וע"ז הוא הרמז ש"י, „שמואל ישנות", ב) מצאן צבתים, מאי צבתים פירש רב יהודה זווי זווי, ועל זה הוא הרמז צ"י, „צבתים יהודה", ג) דאמרו מחשיך עליהן, ומקשי ואמאי לעיילינהו זוג זוג וקאמר רב יצחק בריה דרב יהודה לדידי מיפרשא לי מיניה דאבא וכו', וע"ז בא הרמז עצב"י, שקושיית „לעיילינהו" מתרץ „רב יצחק בר יהודה".

פסחים סח: [עב"ס סימן], והוא ר"ת ר' אלעזר, רבה, רב יוסף, שכולם אמרו הכל מודים דבעינן לכם.

שם עב. והתניא ר' חייא [מאבל ערב], ונפל קצת ט"ס וצ"ל „מאיר ערב" פי' שר"מ אמר הדין שלא נחלקו ר"א ור' יהושע — אחד למול „ערב שבת" ויען שבדף עב. איתא א"ר שמעון לא נחלקו, לכן הניחו סימן שבכאן א"ר מאיר, ולכן ליתא תיבה זה בשבת כ. כי שם לא נוכל לטעות כי דברי ר' שמעון ליתא שם, וברש"י פירש שהוא שם מקום. (משפחת סופרים יא. בלשון אחר).

שם קיב: [מק"ש סימן] והמה שלשה דברים שצוה ר' ישמעאל בר' יוסי את רבי, „מום, מקח, אשתך טבלה".

שם קיט. [דיאש אדיש כשדך מאודך (ולמטה, דק"ס) סימן] ותיבת דיא"ש הוא סימן, דוד, ישי, אחיו, שמואל. אדי"ש, אחיו, דוד, ישי, שמואל. כשד"ך, כולם, שמואל

שמואל, דוד, כולם, והתחילו לומר מתיבת מאודך ולמטה.

יומא מז: [בין, הבינים, פשט ומחץ (ונראה שצ"ל וקמיץ) ופזר, וחשב, בחפינת, חבירו סימן], המה כל אבעיות דר"פ דלא איפשטא, אך חסר הרבה סימנים כי ר"פ בעי עוד כמה אבעיות שלא איפשטא.

מגילה יא. [סימן שסד"ך], והוא רמז, שלמה, סנחרב, דריוש, כורש.

שם יב: ברש"י נערי לא גרסינן. פי' שהיה כתוב „נערי סימן" והוא רמז לתירוצים שאמר רב נחמן, ריב"ל, רבנן רבא, ור' יוחנן.

שם כה. [בלת, עקן נשפה סימן], רמז שדברים הללו נקראין ומתרגמין, מעשה „בראשית", מעשה „לוט", מעשה „תמר", מעשה „עגל" הראשון, קללות, עונשין, אמנון ותמר, אבשלום, פלגש, הודע.

שם כה: [רעבדן סימן] והמה רמזים שאלו נקראין ולא מתורגמין „ראובן", „עגל" השני, ברכת כהנים, דוד ואמנון.

שם כז: [זלפן סימן], רמז ר' זכאי, ר' אלעזר בן שמוע, ר' פרידא, ר' נחוניא, ששאלו לכל אחד ואחד במה הארכת ימים ומה שאמר זה לא אמר זה.

שם לא. [מאפו סימן] ופירש"י משכו, אם־כסף, פסל־לך, וידבר שבבהעלותך.

מו"ק כה: [חנין, יוחנן, זירא, אבא, (וצ"ל אבהו), יעקב, יוסי, שמואל, חייא, מנחם סימן] על החכמים האלו עשו הספד, וחסר תנחום ועוד כמה שמות אמוראים.

תענית ח: [קבוץ גייסות צדקה מעשר (כצ"ל) פרנס סימן], המה דברים שאמר ר' יוחנן בענין גשמים.

שם טז. [רחוב, תיבה, ושקים, אפר, אפר, קבורה ומוריה סימן] המה רמזים שעל כל אחד מאלה נשאל.

א) למה יוצאין „לרחוב", ב) למה מוציאין את „התיבה", ג) למה מתכסין „בשקים" ד) למה נותנין „אפר" ע"ג תיבה, ה) למה נותנין „אפר" בראש, ו) למה יוצאין לבית „הקברות", ז) מאי הר „המוריה".

יבמות סג. [סימן אשה וקרקע, עזר, זאת, שתי הברכות, תגרי, פחתי] המה שבעה מאמרי ר' אלעזר.

שם פז: [סימן אמר ליה לא נעשה, ונעשה (כצ"ל) במיתה, נעשה, ולא נעשה בולד, ייבום ותרומה סימן] המה מה שמקשה רב יהודה מדאסקרתא לרבא לא נעשה—ונעשה מתים, ואח"כ מקשה ונעשה ולד — ולא נעשה בולד, ושניהם לענין יבם ותרומה.

שם קב. [סימן התרת, יבמה, סנדלן], המה שלש הלכות שאמר שם רב יהודה אמר רב.

כתובות יט. [סימן בא"ש] הוא רמז רבא, אביי, רב אשי שכל אחד אמר תירוץ אחר.

שם כא. [סימן נח, נד, חר], הוא רמז על שמות האמוראים שאמרו ומי אמר שמואל הכי, חנינא בר חייא (נ"ח), הונא בר יהודה (נ"ד), חייא בר יהודה (ח"ד).

שם מא. [סימן היזיק, מה, והמית, כלל] המה ד' קושיות שמובא שם א) תנן הניזק והמזיק, ב) מה בין תם למועד, ג) המית, ד) זה הכלל.

שם נג: [סימן דגברי, שק, זרף, מאנה ויבמה שניה ארוסה ואנסה]. פי' ש"ק זר"ף שרב ששת וריש לקיש, ר' אלעזר, רבא, ורב פפא שאלו כדין ממאנת, בת יבמה, בת שניה, בת ארוסה, בת אנוסה, וכולם נשארו בתי"קו.

שם צא: [סימן אלף, ומאה, מצוה, בכתובתה, יעקב, זקף, שדותיו, בדברים, עסיקין] המה רמזים על כל המעשיות המובא בגמרא, ההוא גברא דהוה מסקי

ביה

ביה „אלפא" זוזי, מסקי ביה „מאה" זוזי, „מצוה" על היתומים, דזבנה „לכתובתה" „שירש שדה „מיעקב", „זקף" עליו במלוה, מכר כל „שדותיו", לאו בעל „דברים" דידי את, ויצאו עליו „עסיקין".

קידושין כ: [סימן עבד, בית, חצאין, בית עבד קרובים], אלו שלשה איבעות שבעי ר"ה בר חיננא מרב ששת, עבד עברי הנמכר לנכרי, המוכר בית נגאל לחצאין, המוכר בית נגאל בקרובים, והוסיפו תיבת עבד שגם הוא נגאל בקרובים.

שם כא. [סימן חרש חבש זמן] המה רמזים מה שהקשה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, רב אחא סבא לרב אשי, מר זוטרא בריה דרב מרי לרב אשי.

גיטין ח. [סימן עב בר רק] המה שלשה דברים ששוותה סוריא לחו"ל, והיינו עפרה טמא, המוכר עבדו, המביא גט. ובג' דברים שוותה סוריא לא"י חייבת במעשר, רוכב בשידה תיבה ומגדל וכמו שאמרו שם התוס', וקונה שדה בסוריא כקונה בירושלים.

נדרים כא: [סימן אסי ואלעזר יוחנן וינאי] וזה מה שאמרו שם בגמרא ההוא דאתא לקמיה דר' „אסי", לקמיה דר' „אלעזר" לקמיה דר' „יוחנן" לקמיה דר' „ינאי" סבא, להתיר נדרם.

שם פט. וסימנא יללי, ופירש"י בבא ראשונה, תני יפר והדר תני לא יפר, בבא אחרונה תני לא יפר והדר יפר.

נזיר נב: [סימן יחיד שהוא גילח ואחד] הגאון בעל למנצח לדוד מפרש כונת הסימן, שבגמרא מובא ד' תירוצים על הברייתא דקא תני ששה דברים ר"ע מטמא. א) לאפוקי עצם כשעורה, „דיחיד" הוא דפליג עליה, ב) ואב"א כי קא תני אבר מן המת, אבר מן החי לא קתני, וע"ז הניחו סימן תיבת „שהוא" כלומר כיון דקא חשיב אבר מן המת אין צריך לחשוב אבר מן החי „שהוא הוא", ג) כי קא תני כל היכא דנזיר „מגלח", ד) שרביעית דם לא הדר ביה ר"ע, וע"ז הניחו סימן תיבת ואחד, פירש שמכל הששה דברים שאמר חזר מכולן חוץ מאחד, והיינו „דם". עכ"ל כונתו ולא לשונו.

סוטה לה. א"ר יוחנן [סימן אמת, לכדו, לויה], משום ר' מאיר. הכונה ששלשה הלכות א"ר יוחנן משום ר"מ במס' סוטה. א) הכא כל לשון הרע שאין בו דבר „אמת". ב) לקמן מב: בג' מקומות „לכדו" פיו, ג) מו: כל שאינו „מלוה".

שם לח: [סימן מתאוה לברכה, דוכן, בעבודה, סוס, מכיר, נהנה, בעגלה], המה ה' מאמרים שאמר ריב"ל.

שם מא: [סימן אף עובר גיהנם בידו נדה גולה] המה ששה מאמרים שאמר ר' אלעזר בענין שאסור להחניף והעונש הבאה בעבורה.

ב"ק נה. [סימן העושה בסם ושליח חבירו נשבר] רמז על ה' הלכות שפטורין מדיני אדם וחייבין בדיני שמים.

שם נו: [סימן החזירה לעולם השב חייא אמרת נשבר שכר] המה ז' פעמים שהקשה לו רב יוסף לרבה. א) החזירה, ב) לעולם הוא חייב, ג) השב אין לו אלא בביתו, ד) והא אמר ר' חייא בר אבא, ה) לא אם אמרת, ו) ונשבר, ז) לימא מסייע ליה השוכר פרה וכו'.

שם פ: [חבר, ביה בחן סימן] הוא רמז על שמות האמוראים, (חב"ד) הוא ר' אחא משום ר' אבא משום ר' אדא. (ביה) ואמרי לה ר' אבא משום ר' הילא משום ר' אחא, (בחן) ואמרי לה ר' אבא משום ר' אחא משום ר' חנינא.

שם צט: [קלן סימן] רמז לשלשה דברים דתנן אליבא דר"מ לחומרא, קשרו, לצבוע, נשברה כדו.

שם ק. [ד' ל' מ' פ' סימן] המה ד' דברים שאמרו אליבא דר"מ דן, לצבוע, המסכך, נפרצה.

שם קב. [סימן סבן], רמז שרב יוסף יתיב אחורי דר' אבא קמיה דרב הונא ועשו סימן זה כדי שלא נטעה בההיא דלקמן קטו: ששם איתא יתיב רב יוסף אחורי דר"ה בר חייא קמיה דרב נחמן.

ב"מ כא: [סימן פמגש, ממקגטי מכסעז] והוא רמז לכל הת"ש שמובא, פירות, מעות, עיגולי, לשונות, המוציא, מאימתי, קציעות, הגנב, שטף, היו, הבעלים מרדפין, כיצד, והוסיפו, עודהו, יצאתה זו.

שם לב. [סימן בהמת, בהמת, אוהב, שונא רבצן] המה כל לימא מסייע ליה בהמת וכו' ת"ש בהמת, ת"ש אוהב, וכו'.

שם נא. [סימן זב רש] שמות האמוראין המתרצין את המשנה. ר' אלעזר, רבה, רבא, רב אשי.

שם סח: [כמה, עיזי, ותרנגולין, מעלין סימן] המה התחלת כל תנו רבנן שמובא שם.

ב"ב ב: [סימן גינה כותל, כופין, וחולקין, חלונות דר"נ] המה כל ת"ש שמובא שם בגמרא.

שם ט. [סימן גדול מקדש משה] המה ג' מאמרי דר' אלעזר שאמר בענין צדקה.

שם טו. [ימשק סימן], והוא ישעיה, משלי, שה"ש וקהלת שכתבו חזקיה וסיעתו.

שם [קנדג סימן] והוא, יחזקאל ושנים-עשר, דניאל ומגילת אסתר שכתבו אנשי כנה"ג.

שם מ. [סימן ממהק] זה הסימן קאי אדלעיל דאמר רבא אר"נ שדינם בפני שנים, מחאה, מודעא, הודאה, קיום שטרות. ונראה שצ"ל „ממהקק" כי חסר דין קנין שהוא בפני שנים.

שם מא. [ענב סימן] והוא רב ענן רב כהנא דשקלי בדקא בשדותיהם, והב' הוא מה שאמרו שם ההוא דהוה דר בקשתא בעליתא, אבל הוא דחוק מאוד. ויותר נראה גרסת דק"ס ענבד סימן ואך צ"ל ענכד סימן, והוא רמז על רב ענן, נחמן, כהנא, יהודה, פי' שרב ענן בא לפני ר"נ, ור' כהנא בא לפני ר' יהודה.

שם מה. [דכולה נזיקן סימן מכריז רבא] כן הוא הגרסא בדק"ס, ופי' הלשון הזה (מכריז רבא) נמצא אך בנזיקין, והוא בב"ק כג: קיג.

שם מו: [עמלק סימן] המה כל ת"ר ערב מעיד, מלוה מעיד, לוקח ראשון מעיד, קבלן מעיד וכו', ומה שעשו רז"ל סימן כזה הוא שלא לשכח את זכר עמלק (שמעתי מפי ידידי הרה"ג ר' שאול הורוויץ).

שם נ. [מרסע סימן] ר' מאיר אומר, (כן מובא בדק"ס) והוא ההלכות שאמר ר' מאיר, ר' יהודה, ר' יוסי, ר' אלעזר.

שם עג: [סימן כעפרא דתכילתא, טרקתיה עקרבא לסלתיה] והמה מעשיות שסיפר רבב"ח מה שראה, והמה, שקיל עפרא", קרנא „דתכילתא", ותחת טרקתיה צ"ל „קוטריה" והוא גבי בלועי דקרח דמפקי „קוטרא", דהדריה ליה „עקרבא" שקלתא „לסילתאי".

שם עד: [סימן כל, שעה, ירדן], והוא מה שאמר רב יהודה אמר רב „כל" מה שברא, „בשעה" שביקש, „ירדן" יוצא.

שם [סימן ימים, גבריאל, רעב] בכל אלו נאמר כי אתא רב דימי אר"י.

שם עח: [סימן זגם נסן] והוא ר' אליעזר, ר"ש בן גמליאל, ר' מאיר, ר' נתן, סומכוס, נחום, שכולהו סבירי להו כי מזבן וכו'.

שם פט. [סימן אין מעיינין, ואין גודשין, באגרדמין, ובלטרא שלשה, ועשר, נפש

משקלות

משקלות ממחק, עבה, לא תעשו לא יעשה], ונראה שצ"ל סימן אין גודשין ואין מעיינין, פי' בכל ההלכות האלו נאמר ת"ר, והאחרונה „לא יעשה" צ"ל „לא ישהה", וזה מה שאמרו שם פט: תנ"ה לא ישהה אדם וכו'.

שם צ: [סימן אוצרי פירות, אין אוצרין, ואין מוציאין, ואין משתכרין, פעמים בביצים, מתריעין, ולא מוציאין] בכל אלו ההלכות אמרו ת"ר חוץ מן האחרון נאמר תנ"ה.

שם צא. סימן מלך (וצ"ל אלימלך), אברהם, עשר שנים, שנפטר, נתנשא לבדו], והמה מה שאמר רב חנן בר רבא אמר רב, אלימלך ושלמון, אימיה דאברהם, עשר שנים, אותו היום שנפטר אברהם, ומה שדרש על הפסוק והמתנשא. כתוב „אמר רב חנן" וזה שהניחו הסימן „נתנשא לבדו" שאין שייך אדלעיל לומר בלשון „ואמר".

שם צא: [סימן סלע, פועל, חרובא, טליא, אמרין] בכל אלו המאמרים אמר ר' יוחנן נהירנא.

שם צב: [סימן אשה ועבד שור שורין ופירות] המה כל הקושיות מיתיבי האשה, ת"ש המוכר עבדו, ת"ש שור שנגח, לימא כתנאי שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג, ת"ש המוכר פירות.

שם צד. [סימן כל, תרי, שטרי, דראבין בר רב נחמן, אונאה, וקבלנותא] על הראשון אמרו מיתיבי ובחמשה האחרונים אמרו ת"ש, ומה שמקשה שם ב' פעמים מסיפא לא קחשיב.

שם קיג. סימן אמר רבה בר רב שילא, ובמסורת הש"ם יאמר שהוא שם אמורא, ובאמת צ"ל „שימן" והמה ד' תירוצים שאמרו שם, רבה בר שילא אמר, אמר קרא איש, ורנב"י אמר אמר קרא ידבקו, ורבא אמר ידבקו מטות, ורב אשי אמר אמר קרא ממטה למטה ובן וכו'.

שם קטז. [סימן הדר, עני חכם] המה ג' דרשות מר' פנחס בר חמא.

שם קיז: [סימן לרב, צלפחד, ויוסף איכפל, מנשה, יחשב] המה שש קשיות שהקשה ר"פ לאביי.

שם קכב: [סימן נפשם] והוא רמז להאמוראים שתירצו על קושית הגמרא מאי אחד הבן, והמה רב נחמן, רב פפא, רב אשי, מר בר רב אשי.

שם קנא. [סימן זוטא, אימיה, דעמרם מתרתי אחוותא רב טובי ורב דימי בר, יוסף] ונפל טעות קצת וצ"ל אימיה דזוטרא, רמי, עמרם, מתרתי אחוותא רב טובי ורב דימי בר יוסף. והמה החמשה מעשיות שמובא שם, אימיה דרב זוטרא בר טוביא, אימיה דרמי בר חמא, אימיה דרב עמרם, אחתיה דרב טובי בר מתנא ואחתיה דרב דימי בר יוסף.

שם קנד. [סימן מניח] הוא ר' מאיר, ר' נתן, ר' יעקב, ורב חסדא.

סנהדרין ו: [סרמש בנקש סימן], המה רמזים שם האומר והדין ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר אסור לבצוע, ר' אליעזר אומר כיצד מברך, ר' מאיר אומר הרי זה מנאץ, ר' יהושע בן קרחה אומר — שיש שלום, רבי אומר — מתוך ביתו, ר' שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו, ר' יהודה בן לקיש אומר — ואחד קשה, ר' יהושע בן קרחה אומר — מנין שלא ישתוק.

שם ז. [שמעי ושתי, שבע, זמירות, הוא סימן], המה החמשה מעשיות שמובא שם ועל כל אחד א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב, וחסר תיבת גברא לבסוף.

שם [אמת, ממון, יראה סימן], המה שלשה מאמרים שאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן בענין דיינות.

שם י: [זמן, נשיא, צריך, גדי סימן], המה ד' דברים דאין מעברין את השנה, ובכ"א נאמר ת"ר.

שם יט. [חזר, והלך, וסיפר סימן], המה ג' דברים שאמר רמי בר אבא מה שהתקין ר' יוסי בציפורי.

שם יט: [חנינא, קרא, יוחנן, ואשתו. אלעזר, וגאולה, ושמואל, בלימודו סימן] פי' שלשה הראשונים הביאו ראיה מפסוק שכל המגדל יתום בתוך ביתו כאלו ילדו, ר' חנינא מביא ראיה מהפסוק ותקראנה, ר' יוחנן מפסוק ואשתו, ר' אלעזר מפסוק גאלתו, ותיבת שמואל בלימודו הוא רמז לר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן שאמר כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו.

שם כו: [סימן דבר, ועריות, גנב], המה ג' דברים שאמר רב נחמן.

שם לב. [סימן חרפש], המה רמזים על שם האומר והדין, ר' חנינא אמר בדין דרישה וחקירה, רבא ורב פפא בדין מרומה, ורב אשי אמר אחד לפשרה.

שם לד: [סימן משפט, מענה, מטה], המה ג' דברים שאמר רב אחא בר פפא בפרק זה, א) הכא בדין משפט, ב) לקמן לו. בדין לא תענה, ג) לו: בדין לא תטה.

שם לח: [שעה, בסוף, ארמי סימן], המה ג' דברים שאמר רב יהודה אמר רב בענין אדם הראשון, וחסר תיבת „מין".

שם לט: [סימן קרא, וזכה, באדום], המה ג' דברים שאמר ר' יצחק על עובדיהו, „ויקרא" אחאב אל עובדיהו, מפני מה „זכה" עובדיהו, עובדיה „לאדום".

שם מ: [סימן פלט, סייף, התראה], המה רמזים מה שאמרו עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא שכן ממונם „פלט" ע"ז לא דמיא שכן „בסייף", עדים זוממין — שכן צריכים „התראה".

שם מה. [סימן כפה, נפשיה, דחציבא, נביסא, דאומנא], והוא ט"ס וצ"ל כדמובא בדק"ס [סימן כפה, נפשיה, דחציבא, דקברי, הותיר, מאב, דכיסא, דאומנא] והמה מה שאמרו מיתיבי ואח"כ כל הת"ש.

שת נז. [גשר סימן], והוא גילוי עריות, שפיכת דמים וברכת השם.

שם נח: [מגביה, עבדו, שבת סימן], והמה מה שאמר ר"ל המגביה ידו, עובד אדמתו, עכ"ום ששבת.

שם סא: [סימן עבד ישתחוה למשיח], והוא מה שאמר אביי דין העובד, אפילו נעבד (שהשתחוו לו), כהן משיח.

שם עז: [סימן סולם, תרים, סמנין, בכותל], הוא מה שאמר רב וסולם בבור ותרים בידו, וסמנין בידו, צרור בכותל.

שם עט: [סימן בשרק] ובאמת צ"ל בשקר, אך לא רצו לעשות סימן תיבת בשקר לכן הפכו התיבה, והמה סימנים ר' אבהו, שמואל, רבא, ריש לקיש.

שם צ: [צדק גם גשם קם סימן], והוא ט"ס וצ"ל כגרסת מהרש"א [צרק קם גשם גם] והמה סימנים שאלו הצדוקים, רומאים, קליאופטרא, קיסר, מינא, והמה שאלו לרבן גמליאל ר' יהושע ר' מאיר, רבן גמליאל ר' אמי, והגהות הגר"א א"א לכוונו.

שם ק: [סימן זירא, רבא, משרשיא, חנינא, טוביא, ינאי, יפה, יוחנן, מרחם, יהושע, מקצר], המה שבעה אמוראים שדרשו הפסוק כל ימי עני רעים. ור' חנינא דרש אשה טובה, ור' ינאי זה שדעתו יפה, ור' יוחנן אמר זה רחמני, ורי"בל זה שדעתו קצרה.

שם קג. [סימן על שדה בתים (וצ"ל ביתות) לא תאונה], המה ג' דרשות שאמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא.

שם קו: [סימן גבור, ורישע, וצדיק, חיל, וסופר], המה החמשה מאמרים שאמר ר' יצחק.

שם [סימן שלשה, ראו, וחצי, וקראו], המה

המה ארבעה מאמרים שאמר ר' יוחנן׳ ע"ז ד: [יום מעיד טרף בעגל סימן], המה ד' מאמרים שאמר רי"בל.

שבועות ח. [סימן ע"ז יולדת מצורע נזיר וכולן], המה מה שמקשו אימא ע"ז, אימא יולדת, אימא מצורע, אימא נזיר, ותיבת כולו ליתא בדק"ס.

שם ל: [סימן סניגרון, בור, גזלת, מרמה], המה הד' ת"ר שמובא שם מנין לדיין שלא יעשה סניגרון, שלא ישב תלמיד בור, שיודע בחבירו שהוא גזלן, שיודע בדין שהוא מרומה.

שם לא. [סימן תלתא תלמיד, ותלת בעלי חוב, סמרטוט שומע ומעטים], המה ג' דיני תלמיד, ג' מנין לנושה בחבירו, ודין אחד לבוש סמרטוטין, ודין שלא ישמע דברי בעל דין, ודין שלא יטעים, וכולן למדנו מן הפסוק מדבר שקר תרחק, ובדפוס ווינציא ולובלין גרסי [סימן זכות טועה מנה במאתים חוץ בע"ד סמרטוט שומע ומעטים], והיא היא.

שם לה: [אברהם, דלטיא. לנבות, בגבעת בנימין, שלמה, דניאל סימן], המה רמזים שכל שמות האמורים באברהם, בלוט, בנבות, בגבעת בנימין, בשלמה ובדניאל המה קודש.

שם לז. [סימן חובה כיתות דבעל הבית חומר נזירא], המה כל ת"ש שמובא שם.

שם מא: [סימן ראובן ושמעון, דתנו הלכתא, יזפי ופרע, פלוני ופלוני, עפצי, סטראי, בהימנותא, כבי תרין], המה שמונה ספורי מעשיות בענין פריעת בעל חוב שמובא שם.

מכות י. [סימן אשי ללמוד, רבינא ללמד], והוא „רב אשי" אמר כל האוהב „ללמוד" בהמון לו תבואה, „ורבינא" אמר כל האוהב „ללמד".

שם יא. [סימני רבנן מהמני וספרי], ונראה שצ"ל סימן ירבנן נהמני וספרים והכונה (ירבנן) שחולקין ר' יהודה ורבנן, ואח"כ (נהמני) חולקין ר' נחמיה ור' יהודה, ואח"כ (וספרים) שחולקין בדין ספר ר' יהודה ור' מאיר.

שם טז. [סימן גזל, משכן ופאה], המה ג' קושיית שהקשו דרחמנא אמר.

שם כב. [סימן שנבאי שנז], רמזי כל שמות האמוראים המובאים בשם מתקיף, כמו מתקיף רב הושעיא, מתקיף רב חנניא, ר' אבהו, אביי, רב אשי, רבינא, א"ל ר' זעירא לר' מני וליחשוב וכו'.

שם כד. [סימן דמשמק סק], והמה רמזים על מה שדרשו בא דוד — בא מיכה — בא ישעיה — בא עמוס — בא חבקוק, ואח"כ אמרו ד' גזירות גזר משה — בא עמוס ובטלה — בא יחזקאל ובטלה, והיה צ"ל דששמק, אך יען שקשה ההברה ב' ממי"ן ביחד לכן עשו הסימן דמשמק.

זבחים ה: [סימן הגש בשר], וצ"ל הנש נשד, והמה רמז על מה שאמרו שם יתיב רב הונא ורב נחמן ויתיב רב ששת גבייהו, ואח"כ אמרו יתיב רב נחמן ורב ששת ויתיב רב אדא בר מתנה גבייהו.

שם ז: [חטאת על מי מכפר עולה לאחר דורן סימן], שם פירשה הגמרא הכונה.

שם ח: [שלו קבאיצן ממהר בצא בא סימן], „שלו" הוא אבוה דשמואל, ור' אילא דדרשי אי הוה כתיב וזבח, „קבאיצן" הוא ר' יעקב א"ר אבין, ר"י בר' אבין, רב יצחק מ"ז בריה דרב נחמן, „ממהר" הוא מר זוטרא, רב יימר בריה דר' הלל מתקיף וממאי דמותר פסח, „בצא" ר' אבין ורב חנא בגדתאה מתקיף ומי מצית אמרת, „בא" הוא אבוה דשמואל, ובדק"ס נמצא גרסאות שונות וכולם משובשים.

שם טז: [ולא תותר, ולא תותר, אנינות, וטומאה, טומאה, יחיד ויחיד, ציבור סימן], הסימנים הללו שייכים לדעיל דפריך רבא בר אהילאי לא תותר אנינות, לא תותר טומאה, ותותר טומאה אצל כה"ג, בקרבן יחיד — בקרבן ציבור.

שם מט: [היקש וגזירה שוה קל וחומר סימן], פי' דבר הלמד בהיקש מהו שילמוד בג"ש, או דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בקו"ח, או איפכא, וחסר תיבת „ובנין אב".

שם סט. [קץ חפץ סימן], ומפרש הגמרא אביא המולק קדשים בחוץ, ומולק חולין בין בפנים בין בחוץ.

מנחות ב: [סימן עולה עולה מלק ומיצה, חטאת העוף, קדשי קדשים, קדשים קלים], הוא רמז לחמש קושיות, עולת העוף שמלקה למעלה, עולת העוף שמיצה דמה למעלה, חטאת העוף שהזה דמה למעלה, קדשי קדשים ששחטן בצפון, קדשים קלים ששחטן בדרום, וכל קושיא מתורץ מעשיה מוכיחין עליה.

שם ה: [סימן רקיח מר אדא לשישיה], המה שמות כל האמוראים המתרצים, רב, ריש לקיש, רב אחא, רבינא, „מר" בריה דרבינא, רב „אדא" רב „שישא" כל אחד אומר בתירוצו „משום דאיכא למימר" חוץ מרב אחא ורבינא.

שם יט. [סימן נתץ ויקמל], והמה, נזיר, תודה, מצורע, יום הכפורים, קרבנות, מנחה, לחם הפנים, בג' הראשונות לא נאמר בהם אלא תורה, ובג' האחרונות כתיב חוקה.

שם כ. [אשבנ טמא סימן], והמה, אחרים, אישים, בחוץ, נותר, טומאה, מעילה, ארבא, והמה בענין אחת.

שם מב: [סימן בגשם], וכדמפרש בגמרא מייתי מגביא, גילא, ומיא דשבלילתא ומי רגלים.

שם נה. [נחשון, ושחט, עוף, בפח סימן], וצ"ל עוף בפסח, והמה ד' דברים שאינן טעונין צפון, שעיר נחשון, השוחט, בן עוף, ופסח.

שם סה: [של ר"א סופר, ר' יהושע מונה, ר' ישראל מעמר, ר' יהושע למטה סימן], כל אחד אמר הלכתא, ר"א תספר, ר' יהושע אמרה תורה מנה, ר' ישמעאל אומר — הבא עומר, ור' יהודה בן בתירא — ונאמר שבת למטה.

שם סח: [סדר הנצא גלי פיל סימן], ונראה שצ"ל גללי, והמה ד' בעית דרמי בר חמא — שלא כסדרן — שתי הלחם, הנצה שריא — חטים שבגללי בקר, פיל שבלע וכו', ועשה סימן לזה יען שבאמצע מובא בעי דרבא בר רב חנן.

שם פ: [סימן למודים מידת עלה שיש שכן דדמה דאי חלש מותר תמורה בחוץ חזקיה הפריש חטאת לאחר יותר], ובדק"ס הגרסא למדו לוים מידה שבו שיש בדמה דאיחלש מותר תמורה בחוץ הפריש חטאת לאחריות, ובשיטה מקובצת גורס סימן למדים לוים שיש שכן ברמהריא, וכל הגרסאות נשתבשו הרבה עד שא"א לעמוד על אמיתת הדבר, וכבר האריך בזה בדק"ס.

שם פז; [סימן חצי, חביתי, שלחן], המה הג' איבעיית דבעי רמי רב חמא מרב חסדא.

שם צט. [סימן ביטל, סרח, ושכח], המה הג' מאמרים שאמר ר"ל.

שם קו. [סימן יחיד, בגלל, לבנה במג מקמצה], וצ"ל תחת „במג" בלוג, וכן צ"ל סימן בגלל יחיד, לבנה בלוג מקמיצה, והוא מה שמסתפקא להו באה בגלל יחיד, טעונה לבנה, באה בלוג, טמונה קמיצה.

שם קו: [סימן עצים, זהב, יין, עולה, תודה, שור], המה ו' דברים שנאמרו במשנה הרי עלי עצים וכו'.

שם

שם קז; [סימן קמף שע], וצ"ל קוף שע, והמה שמות האמוראים האומרים כנגד מי המה ששה לנדבה, והמה חזקיה זעירי, בר פדא, שמואל ור' הושעיא.

בכורות ל: [סימן חבר, תלמיד, תכלת, מכס, חזר, גבאי, בעצמו], המה שבעה ת"ר שמובא שם.

חולין ד. [סימן מכנים, איזמל, בזכרים], ופי' התוס' שהם סימני שמעתתא דר"מ, א) הכא, ב) לקמן לא. איזמל, ג) נא. הנהו דיכרי וכו'.

שם ה: [סימן נקלף], הוא רמז לשמות האמוראים שאמרו שר"ג וב"ד אסרו שחיטת כותים, ר' חנן א"ר יעקב ור"י בן לוי משום בר קפרא.

שם יא. [סימן זמן שבח מכנש] והמה רמזי שמות האמוראים, ר' אלעזר, מר בריה דרבינא, רב נחמן בר יצחק, רב ששת, רבה, רב אחא, רב מרי, רב כהנא, רבינא, רב אשי, וכל אחד אמר תירוץ אחר על השאלה מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא.

שם יט: [סימן בכד], והוא ר' אבא, רב כהנא, רב יהודה, דיתיב ר' אבא אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה.

שם כז. [כמש סימן], והוא רב כהנא, רב יימר, דבי ר' ישמעאל, כולם אמרו בענין אחד.

שם כז: [סימן נתנבל דם במליקה], רמז לג' קושיות שמובא שם.

שם כח. [סימן שחט חצאין גרגרת פגימה דחטאת העוף], הוא רמז לחמש קושיות ובכולם נאמר ת"ש חוץ מהראשונה שאמרו מיתיביה.

שם כח: [סימן חצי, קטינא, גרגרת, פגומה], רמז לד' קושיות, א) חנן, ב) אמר רב קטינא ת"ש וכו'.

שם כט. [הכש פשח סימן], והמה רמזי האמוראים שמובא שם, ר' הושעיא, רב כהנא, רב שימי, ר"פ, רב אשי, ר' חנן, שכל אחד אמר סימן אחר על קושית הגמרא חוץ מר' יוחנן.

שם מ: [נעץ סימן], והוא רב נחמן, רב עמרם ור' יצחק, כולם אמרו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

שם מג. [הולכות, חבר, כזית, מרה, וקורקבן סימן], המה ה' דברים שאמר ר' יצחק בר יוסף א"ר יוחנן.

שם מג: [דרס, חתוכות, בסכין, טומאה, סימן], המה הד' קושיות לעולא.

שם מו: [אהינא, סומקא, דיבש, גילדי, סימן], המה ד' דברים שאמר רבא בענין ריאה.

שם קב. [סימן שמואל, שילא, שימי], שאמרו שם אמר רבה בר שמואל אמר רב חסדא, ואמרי לה רבה בר שילא — ואמרי לה רבה בר שימי וכו'.

שם קיג. [סימן בישרא, דמנח, נפקותא] וצ"ל מפרקתא, והמה ג' דברים שאמר שמואל.

שם קיד. [סימן שבת, חורש, וכלאי זרעים, אותו ואת בנו, ושילוח הקן], ה' קושיות הם.

כריתות כו. [סימן יולדת, מצורע, נזיר, סוטה, בעגלה], המה ה' קושיות בענין אחד ור' הושעיא מתרץ אותם חוץ מן האחרונה.

שם [סימן גגג ששלץ], המה ז' דברים שנגעים באין עליהם והמה מפורשים בערכין טז. ג"ע, גסות הרוח, גזל, ש"ה, שבועות שוא, לשון הרע, וצרות העין.

נדה ג: [שולים, בדוקין, מכוסין, בזווית סימן], המה ד' דברים שנאמר בהם שמודו שמאי והלל בקופה שיש לה שולים, בקופה שאינה בדוקה, בקופה שאינה מכוסה, בזווית קופה.

שם

שם סו. [תבעוה נתר בחמין לטבול קמטים ע"ג נמל סימן] וצ"ל תחת נמל „כלי חרס", והמה כל שאמר רבא, תבעוה להנשא, אשה לא תרחוץ אלא בחמין, מדיחה בית קמטיה, טבלה על גבי כלי חרס.

לונדון ר"ח ניסן עת"ר.

המחבר.

מנין שטרות.

חשבון מנין העולם בהשואה למנין שטרות וחורבן הבית (גם מנין העמים) לחשבון דרבינו שרירא גאון באגרתו, וחשבון הרמ"בם מובא בה' שמיטה ויובל פ"י, ובקידוש החודש פ"יא שמנין שטרות הותחל בשנת ג' אלפים ד' מאות וחמשים לבריאת העולם.

לשטרות,	לפני מנין העמים,	לפני החורבן,	למנין העולם,
א.	311.	שפא.	ג' אלפים תן.
יא.	300.	שע.	" תס.
כא.	290.	שס.	" תע.
לא.	280.	שנ.	" תפ.
מא.	270.	שמ.	" תצ.
נא.	260.	של.	" תק.
סא.	250.	שכ.	" תקי.
עא.	240.	שי.	" תקכ.
פא.	230.	ש.	" תקל.
צא.	220.	רצ.	" תקמ.
קא.	210.	רפ.	" תקנ.
קיא.	200.	רע.	" תקס.
קכא.	190.	רס.	" תקע,
קלא.	180.	רנ.	" תקפ.
קמא.	170.	רמ.	" תקצ.
קנא.	160.	רל.	" תר.
קסא.	150.	רכ.	" תרי.
קעא.	140.	רי.	" תרך.
קפא.	130.	ר.	" תרל.
קצא.	120.	קצ.	" תרמ.
רא.	110.	קפ.	" תרן.
ריא.	100.	קע.	" תרס.
רכא.	90.	קס.	" תרע.
רלא.	80.	קנ.	" תרפ.
רמא.	70.	קמ.	" תרצ.
רנא.	60.	קל.	" תש.
רסא.	50.	קכ.	" תשי.
רעא.	40.	קי.	" תשך.
רפא.	30.	ק.	" תשל.
רצא.	20.	צ.	" תשמ.
שא.	10.	פ.	" תשנ.

לשטרות	התחלת מנין העמים	לפני החורבן	למנין העולם
שיא.	1.	ע.	ג׳ אלפים תשס.
שכא.	11.	ס.	" תשע.
שלא.	21.	נ.	" תשפ.
שמא.	31.	מ.	" תשצ.
שנא.	41.	ל.	" תת.
שסא.	51.	כ.	" תתי.
שעא.	61.	י.	" תתך.
		לחורבן הבית	
שפא.	71.	א.	" תתל.
שצ.	80.	י.	" תתלט.
ת.	90.	כ.	" תתמט.
תי.	100.	ל.	" תתנט.
תך.	110.	מ.	" תתסט.
תל.	120.	נ.	" תתעט.
תמ.	130.	ס.	" תתפט.
תנ.	140.	ע.	" תתצט.
תס.	150.	פ.	" תתקט.
תע.	160.	צ.	" תתקיט.
תפ.	170.	ק.	" תתקכט.
תצ.	180.	קי.	" תתקלט.
תק.	190.	קכ.	" תתקמט.
תקי.	200.	קל.	" תתקנט.
תקך.	210.	קמ.	" תתקסט.
תקל.	220.	קנ.	" תתקעט.
תקמ.	230.	קס.	" תתקפט.
תקנ.	240.	קע.	" תתקצט.
תקס.	250.	קפ.	ד׳ אלפים ט.
תקע.	260.	קצ.	" יט.
תקפ.	270.	ר.	" כט.
תקצ.	280.	רי.	" לט.
תר.	290.	רך.	" מט.
תרי.	300.	רל.	נט.
תרך.	310.	רמ.	" סט.
תרל.	320.	רנ.	" עט.
תרמ.	330.	רס.	" פט.
תרנ.	340.	רע.	" צט.

לשטרות	התחלת מנין העמים	לחורבן הבית	למנין העולם
תרס.	350.	רפ.	ד' אלפים קט.
תרע.	360.	רצ.	״ קיט.
תרפ.	370.	ש.	״ קכט.
תרצ.	380.	שי.	״ קלט.
תש.	390.	שכ.	״ קמט.
תשי.	400.	של.	״ קנט.
תשך.	410.	שמ.	״ קסט.
תשל.	420.	שנ.	״ קעט.
תשמ.	430.	שס.	״ קפט.
תשנ.	440.	שע.	״ קצט.
תשס.	450.	שפ.	״ רט.
תשע.	460.	שצ.	״ ריט.
תשפ.	470.	ת.	״ רכט.
תשצ.	480.	תי.	״ רלט.
תת.	490.	תך.	״ רמט.
תתי.	500.	תל.	״ רנט.
תתכ.	510.	תמ.	״ רסט.
תתל.	520.	תנ.	״ רעט.
תתמ.	530.	תס.	״ רפט.
תתנ.	540.	תע.	״ רצט.
תתס.	550.	תפ.	״ שט.
תתע.	560.	תצ.	״ שיט.
תתפ.	570.	תק.	״ שכט.
תתצ.	580.	תקי.	״ שלט.
תתק.	590.	תקך.	״ שמט.
תתקי.	600.	תקל.	״ שנט.
תתקכ.	610.	תקמ.	״ שסט.
תתקל.	620.	תקנ.	״ שעט.
תתקמ.	630.	תקס.	״ שפט.
תתקנ.	640.	תקע.	״ שצט.
תתקס.	650.	תקפ.	״ תט.
תתקע.	660.	תקצ.	״ תיט.
תתקפ.	670.	תר.	״ תכט.
תתקצ.	680.	תרי.	״ תלט.
אלף.	690.	תרכ.	״ תמט.
אלף י.	700.	תרל.	״ תנט.

לשטרות	התחלת מנין העמים	לחורבן הבית	למנין העולם
אלף כ.	710.	תרמ.	ד׳ אלפים תסט.
אלף ל.	720.	תרנ.	" תעט.
אלף מ.	730.	תרס.	" תפט.
אלף נ.	740.	תרע.	" תצט.
אלף ס.	750.	תרפ.	" תקט.
אלף ע.	760.	תרצ.	" תקיט.
אלף פ.	770.	תש.	" תקכט.
אלף צ.	780.	תשי.	" תקלט.
אלף ק.	790.	תשך.	" תקמט.
קי.	800.	תשל.	" תקנט.
קך.	810.	תשמ.	" תקסט.
קל.	820.	תשנ.	" תקעט.
קמ.	830.	תשס.	" תקפט.
קנ.	840.	תשע.	" תקצט.
קס.	850.	תשפ.	" תרט.
קע.	860.	תשצ.	" תריט.
קפ.	870.	תת.	" תרכט.
קצ.	880.	תתי.	" תרלט.
ר.	890.	תתכ.	" תרמט.
רי.	900.	תתל.	" תרנט.
רכ.	910.	תתמ.	" תרסט.
רל.	920.	תתנ.	" תרעט.
רמ.	930.	תתס.	" תרפט.
רנ.	940.	תתע.	" תרצט.
רס.	950.	תתפ.	" תשט.
רע.	960.	תתצ.	" תשיט.
רפ.	970.	תתק.	" תשכט.
רצ.	980.	תתקי.	" תשלט.
אלף ש.	990.	תתקך.	ד׳ אלפים תשמט.

אבא. (תנא בזמן הבית). נזכר פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע ר"ש איש המצפה [ובא] לפני רבן גמליאל [הזקן] ועלו ללשכת הגזית ושאלו, אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיאשא שקבל "מאבא" שקבל מזוגות, ולפי סדר הזמנים היה אבא זה תלמיד דהלל ושמאי שהיו סוף הזוגות וכן פירש"י ותוס' בנזיר נ"ו: אך יש גורסין שקבל „מאביו" וכן הוא בפי' הרא"ש בנזיר נ"ו: וביוחסין מאמר ראשון ערך ר' ישמעאל מביא מתוספתא ביצה פ"ג וז"ל אמרו עליו על ר' אבא ור' אלעזר ב"ר צדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנונים בירושלים, ואם נקים גרסתו (כי בתוספתא שלנו ליתא תיבת ר' אבא), הוא אבא זה הנזכר בפאה כמו שבארנו בערך ר"א בר צדוק שהוא אביו דר' צדוק שהיה בחורבן ור"א זה היה בזמן ר"ג הזקן.

אבא. (כל החכמים ששם אביהם היה אבא).
רב אדא בר אבא, ב"ב כ"ב.
רב אחא בר אבא, שבת קי"ג:
ר' אחייא בר אבא, ב"ר פצ"ח-מ.
רב אמי בר אבא, נדרים ל"ב.
ר' ביבי בר אבא, ויק"ר פכ"ט-ט.
ר' ברכיה בר אבא, במ"ר פ"ט-מח. והוא ט"ס ע"ע.
רב דימי בר אבא, ברכות נ"ג:
ר' חייא בר אבא, ברכות ה'.
רב חמא בר אבא, יבמות ס"ב:
רב חנן בר אבא, ברכות מ"ה:
ר' יהודא בר אבא (תנא), עדיות רפ"ו לגרסת מתניתא דבני מערבא.
ר' יהודה בר אבא (אמורא), מנחות ל"א:
רב יהושע בר אבא, שבת קכ"ו.
יונה בר אבא, ויק"ר ספל"ה. והוא ט"ס ע"ע.
רב יוסף בר אבא, עירובין ז':
ר' יעקב בר אבא, ב"מ מ"א. (בזמן רב).
ר' יעקב בר אבא, פסחים ק"ג. (בזמן רבא)
ר' יצחק ב"ר אבא, ברכות פ"ו ה"ו.
רב ירמיה בר אבא, ברכות כ"ז:
ר' ירמיה בר אבא, קדושין מו.
ר' ישמעאל בר אבא, חולין קכ"ח.
רב נתן בר אבא, ביצה לב:
רב עולא בר אבא, כתובות ע"ד.
רב עוקבא בר אבא, עירובין ל"ד:
רב פפא בר אבא, יבמות כ"א:
רבא בר אבא, פסחים ל:
רבין בר אבא, חולין פ"ו.
רמי בר אבא, חולין קי"א.
רב שימי בר אבא, נדרים ל"ו.
רב שמואל בר אבא, עירובין ז'.
רב שמן (שמעון) בר אבא, ברכות ל"ג.
ר' ששא בר אבא, ש"ר רפכ"ד.
ר' תנחומא בר אבא, במד"ר פ"ג-ז.

ר' אבא (סתם). בשם זה מצינו כמה חכמים בזמנים שונים. והר"הח בעל משפחות סופרים מנה שבעה חכמים בשם ר' אבא סתם מסוף ימי התנאים עד ימי רב אשי. והאמת אך שלשה היו וכולם היו אמוראים. כי מה שמצינו במכלתא בשלח ר"פ ויסע אמר ר' (עקיבא הוא ט"ס) אבא דבר זה שח לי רבינו הקדוש אדם אחד היה בא"י והיו קורין אותו מרותה וכו' וכן הוא בש"ר פכ"ד-ה. (ובתנחומא הישן בשלח-יח הגרסא א"ר אחא. ובתנחומא הר"ש בובר הגרסא ר' חייא הגדול והוא ט"ס כי ר' חייא לא ירד לבבל מיום שעלה לא"י). ונראה ברור שהגרסא רב אבא הוא הנכון והוא „רב" שהיה שמו אבא ונאמן עלינו עדותו דרבינו האי גאון (מובא בערוך ערך רב) שבג' מקומות נזכר רב בשם „רב אבא" וכולם המה ברייתות. א) ברכות מ"ט. רב אבא אומר צריך שיאמר הודאה. ב) שבת קל"ה: רב אבא אומר המטבילה ואח"כ ילדה. (וגרסא שלנו ר' המא). ג) כתובות פ"א. א"ר אבא שאלתי את סומכוס. ולכן בל"ס

גם ר' אבא הנזכר במכלתא עם רבינו הקדוש הוא רב.

ומה שמצינו ביבמות קכ"א: בברייתא אמר ר' אבא אעפ"כ מת בנו בצמא, צ"ל שם ר' אחא כמובא בב"ק נ'. וכן הוא בשקלים פ"ה ה"א, וכן הוא בדק"ס, וכן מה שמצינו בתוספתא ביצה פ"א וחולין פ"ד: א"ר אבא זה אחד מן הדברים שהיה ר' חייא אומר אין לי תשובה והשיב ר' אלעזר הקפר ברבי תשובה, בל"ס הוא ג"כ רב. והמאמר מובא בתוספתא חולין פ"ו ושם נשתבש הגרסא. וכן מובא המאמר בירושלמי ביצה פ"ג ה"ג ושם איתא א"ר אבין וצ"ל א"ר אבא. ומה שמצינו במדרש תהלים הישן פ"ד ר' נתן בשם ר' אבא, כבר הגיה הרש"ב שם אות ט' שצ"ל ר' נתן בשם ר' אחא. ומה שמצינו שהש"ר פ"ד פסוק אתי מלבנון ר' ישמעאל ב"ר יוסי בשם ר' אבא, הוא ט"ס וצ"ל בשם „אביו", כי המאמר נובע מס"ע רבה פכ"ג שהוא מר' יוסי. ובזה זכינו לברר שסתם ר' אבא הנזכר בזמן התנאים הוא רב שאמרו עליו רב תנא ופליג.

וכן ר' אבא הנזכר בסדר תנאים ואמוראים, ובספר הכריתות ימות עולם שער ב'. וז"ל כשבא רב לבבל בשנת תק"ל לשטרות מצא את ר' אבא מנהיג שררה בבבל וכל זמן שהיה ר' אבא קיים לא הנהיג רב שררה עד שנפטר ר' אבא, בזה הימב כיון היוחסין שזה ר' אבא הוא אבא בר אבא אבוה דשמואל, שהוא היה באמת הראש והמנהיג בבבל בכלל, ואע"פ שבנו שמואל היה גם בחייו ריש מתיבתא בנהרדעא ורב בסורא, אבל שררה הראשית היתה תחת יד אבוה דשמואל וכאשר מבואר בערכו. וזה כונת רבינו בעל הכריתות.

ומה שמביא הרב בעל משפחות סופרים „ר' אבא" אמורא בא"י שונה הלכות מפי רבינו הקדוש מירושלמי שבת פ"א ה"ב ר' אחא ר' בא בשם „רבי" משיטול ידיו באמת הוא ט"ס וצ"ל בשם „רב" כי כן הוא מפורש שבת ט: מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו. ומה שמביא מב"ר פ"י"ח שאמר ר' אבא אף על דא לא הוי צריך למקשי דהא רבי הוה יתיב ודרש והא אמור לאבא יודן אמוריה וכו', וכאן הוא בל"ס הכונה על רבינו הקדוש בידוע שאבא יודן היה אמורא שלו. אבל לא הרגיש החכם הנ"ל שט"ס נפל במדרש רבה והמקור הוא בירושלמי ברכות פ"ד ה"א כ"ח: ושם הגרסא הנכונה, א"ר אסי ר' יוחנן פליג — ואפילו אף עלה לא הוה צריך מפלגא, דרבי מפקד לאבדן וכו'.

וכן יאמר שם שזה ר' אבא קיבל מפי תלמידיו דרבי, מר' חנינא כמנחות פ"ח: א"ר אבא א"ר חנינא, אבל כבר מחק בשיטה מקובצת תיבת ר' אבא, וכן מובא בדק"ס שבכל הכ"י ליתא תיבת „ר' אבא". ומה שמצינו כתובות פ"א ה"י ר' אבא בשם ר' ינאי, באמת המאמר הזה מובא כתובות ט"ו. אך בשם ר' ינאי. ובסנהדרין פ"ג ה"ח ר' ברכיה ור' חלבו ר' בא בשם ר' ינאי, ג"כ אין ראיה, כי בל"ס חסר שם אמורא האמצעי ככתובות ע"ט. א"ר אבא א"ר הושעיא א"ר ינאי, ובנדרים כ"ב. שם ר' אבא אך מפרש דברי ר' ינאי, וכן יאמר שמצינו אותו יחד עם ר' יונתן כויק"ר פכ"ב-ט ר' אבא ור' יונתן בשם ר' לוי אמרי, לפלא איך לא הרגיש כי ט"ס נפל שם כי איך אפשר שר' יונתן יאמר בשם ר' לוי מי שהיה דרשן בבהמ"ד דר' יוחנן? אבל גרסת הילקוט תהלים קמו ר' אחא ורב ביזנא בש"ר מאיר.

וכן יאמר שזה ר' אבא אשר רשב"ל בעא קמיה והיא השיב לו כנדרים פ"א ה"ב, בזה כבר העיר במבוא הירושלמי ערך ר' בא שהוא ט"ס. וקרוב לומר

שהפשט

שהפשט הוא, רשב״ל בעא קומי ר׳ בא פי׳ שר׳ בא שאל מרש״בל.
לכן נראה ברור שאך שלשה ר׳ אבא סתם היו ונבארם כסדר זמנם.

ר׳ אבא א). בדור שני ושלישי. בבלי ועלה לא״י, ע״פ עדות רש״ג באגרתו ח״ב פ״ג הנדפס ביוחסין השלם וז״ל ואחרי הדורות האלה היו ר״נ ורב יהודה ור״ה ורב חסדא ורב ששת בבבל וחכמים אחרים שהיו באין ושבין כמו „רבי אבא" שהיה משארית הראשונים ור״י נפחא ור״ז וכו׳. והאמת כן הוא שהכיר עוד את רב בכתובות כ״א: איתיביה רב ספרא לר׳ אבא, א״ל אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב יצחק ב״ש בר מרתא, ורב יצחק לר״ה ור״ה לחייא בר רב וחייא בר רב לרב וא״ל הנח לו וכו׳, ומפשטות הגמרא משמע שכולם היו בזמן אחד ובמקום אחד, וכן ב״מ קז. אשכחינהו ר׳ אבא לתלמידיה דרב א״ל מה אמר רב בהני קראי אמרו לו הכי אמר רב וכו׳. וידוע שהיו נקראין תלמידי דרב אך בחייו או בהשנים שמלך שמואל אבל אח״כ היו כולם נקראין תלמידי דר״ה, וא״כ בע״כ היה זה עוד בחיי רב או שמואל.

ואע״פ שלא מצינו שדבר פא״פ עם רב אבל מצינו חולין צב. שאמר לר׳ ירמיה בר אבא כי דריש להו רב להני קראי באגדתא כוותך דריש להו. ובקידושין רפ״ב מצינו אמר ר׳ בא אתא עובדא קומי רב. וכן מצינו ר׳ אבא אמר רב ביומא סד: ביצה ט״ז: מגילה ל׳. יבמות ל״ז: ס״ח: ע״ז. גיטין פ״ז: ובירושלמי בכמה מקומות כדמובא באריכות בספר כנסת חקקי ישורון.

וכן מצינו ר׳ אבא אמר רבי (רב דק״ס) אסי כב״ב ק״מ: ובכתובות מ״ג. איתא בטעות ר׳ יוסי.

וכן מצינו ר׳ אבא אמר שמואל בברכות נ. עירובין י״ג: סוכה י״ג: מגילה ה׳. גיטין ע״ט: חולין צ״ב: ובירושלמי בכמה מקומות. ומעירובין פ״ו ה״ז משמע שדבר פא״פ עם שמואל שאמר ר׳ בא, ר׳ שמואל אסברא לי ושם איתא בפירוש שהכונה על שמואל. וכן עירובין פ״י ה״ג יספר ר׳ אבא מעשה באשתו של פרסי — אתא קומי ר׳ שמואל וכו׳ וידוע שהפרסים היו אך בבבל.

ואין אנו צריכין להתעקש ולומר שכל שמועתם של רב ושמואל שמע מפי תלמידיהם כדעת הגאון בעל דורות הראשונים בח״ב רכ״ט. בהערה ק״ט, כי האמת עם רבינו רש״ג שהיה משארית הראשונים וזכה עוד לשמש בילדותו את רב ושמואל, ויש שרוצים לומר שבילדותו היה בא״י וקיבל מר׳ יוחנן וראייתם מב״מ ק״ז, שאמרו אשכחינהו ר׳ אבא לתלמידי דרב — אמר להו, ר׳ יוחנן לא אמר הכי, מזה רוצים לומר שהיה בידו קבלות מר׳ יוחנן בעוד שרב היה בחיים או בימי שמואל, אבל אין שום ראיה מזה שאפשר ששמע זאת בשם ר׳ יוחנן, וכפשטות הלשון שאמרו ברכות כ״ד: שר׳ אבא הוה קמשתמיט מרב יהודה דהוי קא בעי למיסק לא״י, משמע שזה היה בפעם הראשונה שרצה לעלות, וזה היה זמן רב אחרי פטירת ר״וש. ובאמת היה ר׳ אבא תלמידו המובהק דרב הונא ורב יהודה.

כדמצינו גיטין מו: שאמר לר״ה למדתנו רבינו. בעי מר״ה כנזיר י״ג. סוטה ח: חולין ט׳. נדה י״ב. יתיב קמיה דר״ה ע״ז ו׳: וכן צ״ל בב״ק ק״ב. ר׳ אבא אר״ה כשבת ה׳. מ״א. קי״ג: סוכה י״ג: יבמות צ״ח. כתובות כ״א: קד: נדרים ע״ז. גיטין ס״ג: פ׳: פ״ט. קידושין ע׳: ב״מ מ״ז. ק״ז: סנהדרין ל׳: חולין קל״ג. ובירושלמי ברכות פ״ז ה״א, ע״ז פ״ד ה״ח, שבועות רפ״ד, סנהדרין פ״ג ה״ט. וכן מצינו שהיה בסורא מקום ר״ה כב״מ

י״א. ובשבת מ״ז. לוי בר שמואל אשכח לר׳ אבא ולר״ה בר חייא דהוו קיימי אפתחא דר״ה. וכן מצינו שהתפאר אח״כ לפני ר״ז ואמר חולין נ״ז: חיי דמר מיומא דסליק מר להכא הוה לן פתחון פה קמיה דר״ה.

ומה שמצינו בב״ק צ״ו. ששלח ר׳ אבא למרי בר מר בעי מיניה מר״ה, שם צ״ל ר׳ אבא בר זבדי כגיטין פ״ו: ב״ק כ״א. וב״מ ס״ד:, ור״ה היה גדול בעיניו מאוד וכשנפטר ר״ה והביאוהו לא״י הספידו ר׳ אבא ואמר עליו ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו מו״ק כ״ה. ומה שמצינו זבחים ל״ו: איתיביה ר״ה לר׳ אבא הוא ר״ה השני שהיה תלמידו דר״ה והלך לא״י ושם היה נקרא ר׳ הונא כמבואר בערכו.

וכן ישב לפני רב יהודה בחיי ר״ה וקיבל ממנו כברכות י״א: ר׳ אבא ור׳ יוסי בר אבא אקלעו להחוא אתרא בעו מינייהו — אתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה, אתו שיילוהו לרב יהודה. ובעירובין מ״ט. ב״ב מ״ב: הקשה לרב יהודה במעצרתא דבי רב זכאי. ר׳ אבא אמר רב יהודה חולין צ״ב. צ״ג. פאה פ״ז ה״ג, שבת פ״א ה״ד ספ״ד, יבמות פי״ב ה״א, שבועות פ״ג ה״א ועוד בכמה מקומות בירושלמי, והנה מלבד שני רבותיו אלו קבל מכל גדולי הדור ההיא כב״ב ק״ע. א״ר אבא אמר רב אדא בר אהבה אמר רב.

וכן מצינו ר׳ אבא אמר רב חסדא כשבת פ״ז ה״א, כתובות פ״ג ה״ז, קידושין פ״ד ה״ב, ב״ב פ״ג ה״א, מנחות פ״ח:

ר׳ אבא א״ר ירמיה בר אבא אמר רב מגילה י״ח: וכן צ״ל בסנהדרין כ״ט. ובחולין נ״ז. ר׳ אבא אשכחיה לר׳ ירמיה בר אבא דקבדק בצומת הגידין א״ל למה ליה למר כולי האי, ושם צ״ב. א״ל ר׳ אבא כי דריש רב להני קראי באגדתא כוותך דריש. וכתובות ס׳. אמר רבא א״ר ירמיה ב״א, נראה שצ״ל ר׳ אבא.

וכן מצינו ר׳ אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב שבת ל״ה. נ׳: קי״ג. קכ״ד: קמ״ב: חולין נ״ז: נדה ט״ז: ובירושלמי בכמה מקומות כמבואר בערך ר״ח בר אשי.

ר׳ אבא אמר רב כהנא (תלמידו דרב) שבת ל״ח. קכ״ה.

מר״נ, כדמצינו עירובין ע״ו: בעי מר״נ, וכתובות ע״ז. מתקיף על דברי ר״נ. ר׳ אבא א״ר תדאי שבת ל״ח:

ובהיותו אצל רבותיו ר״ה ורב יהודה התרועע עם כל גדולי תלמידיהם עם ר״ה בר חייא שהיה מזקני הדור כמו״ק כ״ו. שפ״א ישבו יחד ובאת בת נעמיתא וחטפה לתפלין שלו ורץ ר׳ אבא וצדה וחנקה והציל התפילין. ובירושלמי מו״ק פ״ג ה״ד איתא להיפוך. ובשבת מ״ז. לוי בר שמואל אשכח לר׳ אבא ולר״ה בר חייא דהוו קיימי אפתחא דבי ר״ה.

ועם ר״ז כב״מ י״א: כי אתא ר׳ אבא לסורא, ר״ז קיבלה ר׳ אבא לא קיבלה. ובמו״ק כ״ב. חולין נ׳. נאמר בפירוש שהיו חברים. וגם בא״י היו חברים אהובים וכאשר נבאר הלאה.

עם רב יוסף כב״ק ק״ב. ע״ז ו: יתיב רב יוסף אחורי דר׳ אבא ויתיב ר׳ אבא קמיה דר״ה. ובשבת כ״ח. מתיב ר׳ אבא — אמר רב יוסף א״ה היינו דמתרגמינן וכו׳.

ועם רב כהנא (תלמידו דרב יהודה) כחולין י״ט. יתיב ר׳ אבא אחורי דר״כ ויתיב ר״כ קמיה דרב יהודה.

וכן התרועע עם עולא ורבב״ח שהיו אז מהנחותי כפסחים נ״ג: עולא הוה רכיב חמרא — ור׳ אבא מימיניה ורבב״ח משמאליה ושאלו ר׳ אבא ודאי דאמריתו משמיה דר׳ יוחנן וכו׳, ורב יוסף קרי עליה מים עמוקים וכו׳, ומזה אנו רואים

שהמעשה

שהמעשה היה בבבל. וכן מצינו ב"מ יא: אותיב ר' אבא לעולא ועולא אמר עליו דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא. וכן קידושין נח. גיטין נ: שאותיב לעולא.

וקרוב מאוד לומר שע"י התחברותו לעולא שהיה עולה תמיד לא"י וספר לו מגדולת ר' יוחנן נצתה בלבו אהבה לעלות לא"י ולראות בעיניו את רבן של כל ישראל, ואע"פ שרבו רב יהודה לא הניח לתלמידיו לעלות לא"י ודרש להם כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה כברכות כ"ד: אך יען שראה שחבירו האהוב לו, ר' זירא לא השגיח ע"ז ועלה לא"י כשבת מ"א. לכן השתמט גם הוא מרב יהודה, וקודם פרידתו לא יכול להתאפק מלילך לבית הישיבה ליקח ברכת הפרידה ושמע שם דין חדש עד שאמר אילו לא באתי אלא לשמוע ד"ז דיי.

נסיעתו לא"י היה דרך הים כר"ה ל"ה. כי סליק ר' אבא מימי, וע"פ פשטות קאי כשהלך לא"י, ועלה לנמל עכו ככתובות קי"ב. ר' אבא מנשק כיפי דעכו, כי כשזכה לראות עפר ואבני א"י התחיל לנשקם מרוב חביבותיה. ושם מצא את ר' אבא דמן עכו כע"ז לד: ההוא ארבא דמורייסא דאתא לנמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל ר' אבא (וגרסת רבא מוטעת כי רבא לא הלך מעולם לא"י) עד האידנא מאן נטרה וכו'.

וביצה ל"ח. כי סליק ר' אבא התפלל יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל, וכן היה דכי סליק אשכחא לר' אבין (לר' יוחנן הוא ט"ס) ולר' חנינא בר פפי ור"ז ואמרי לה ר' אבהו ור"ש בן פזי ור' יצחק נפחא דיתבי וקאמרי, והקשה להם אך הם שחקו על קושייתו והשיב להם גולתיכו שקלי? הדר שחקו עליו ורב אושעיא אמר ששפיר שחקו עליו, אבל רב ספרא אמר שהצדק עם ר' אבא.

ובחולין נ"ז. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר"ז א"ל חיי דמר דמיומא דסליק מר להכא הוי לן פתחון פה קמיה דר"ת. ואמר לן — ואשכחניה נמי לר' ירמיה בר אבא ב) וכו' ופרש"י שתרוייהו היו מבבל וסלקי לא"י ור"ז סליק ברישא, ומגילה פ"ד סה"א חולק עם ר' זירא בלשון רב יהודה רבם והיה ר"ז מסתכל ביה א"ל מה את מסתכל בי מה ידעת ולא נדע. ובאמת מצינו שר"ז החשיבו מאוד וכשבא ר"ז לבית ר' אבא אכל כבד ששלקו ר' אבא אע"פ שלא אכל במקום אחר כתרומות פ"י ה"ו, ור"ז אמר הא מלתא מר' אבא שמיע לי כתובות כ"ב. וכשבא לטבריא זכה עוד לראות את ר' יוחנן שהיה אז זקן גדול, ואע"פ שלא מצינו שדיבר אתו פא"פ אבל מצינו שהיה עוד בחיים כחולין י"ט: שאמרו אזל ר' אבא אמרה קמיה דר"א אזל ר"א אמרה קמיה דר' יוחנן. וקבל הלכות ממנו כדמצינו ר' אבא אר"י כעירובין מ"ו: שבת פ"ג ה"ז, יומא פ"א ה"א, נדרים פ"א ה"א, נזיר פ"ב ה"י ובמדרשים בכמה מקומות, וזכה עוד לראות את רשב"ל (שנפטר קודם ר' יוחנן) כנדרים פ"ד ה"ב שבעי מרשב"ל, ובשבת ס"ג. ר' אבא אר"ל כמה דרשות. וכן קיבל מר' אלעזר כדמצינו שאמר בשם ר"א כמעשרות ספ"ד. חלה רפ"ב, יבמות פ"ג ה"ג. וב"ק קיז: יתיב ר' אבהו ורח"בפ ור"י נפחא ויתיב ר' אילעיא גבייהו ואתא ר' אבא לשאול להם — וא"ל זיל לגביה דר' שמעון בן אליקים ור"א בן פדת — אזל לגבייהו. ובר"ה ל"ה. א"ר אבא מסתברא מלתא דר"א, וזה היה כשנפטר רשב"ל, ור' יוחנן היה חולה וישיבתו הנהיגו תחתיו ר"א ור"ש בן אליקים תלמידיו הגדולים ששמשו אותו ימים רבים, ור' אבא קבל מכולן כדמצינו ר' אבא א"ר חייא בר אבא אר"י כשבת קי"ג. (לגרסת דק"ס)

ברכות פ"ד ה"ד, פאה פ"ג ה"א, קידושין פ"ד ה"י.

ואחר פטירת ר"י ור"א כשמלך ר' אמי היה אז ר' אבא מגדולי הדור עד שאמרו סנהדרין י"ז. רבותינו שבא"י הוא ר' אבא. וכן שבועות מז. קראו ר' אמי כן, ואע"פ שאמרו ב"ב ל"ג: יתיב ר' אבא קמיה דר' אמי, זה אך יען שר' אמי היה הריש מתיבתא ישב לפניו, אבל לא כתלמיד לפני הרב אך כחבר וכשהיה ספק לר' אמי איך לפסוק הדין הראה לו את דעתו הרחבה, כגיטין פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי ר' אמי,—א"ל ר' אבא, א"ר אסי אילולא ר' בא כבר היינו באין להתיר אשת איש. וכן שם פ"ה ה"ט גירדאי שאל לר' אמי, א"ל ר' אבא והתני ר"ח, — א"ר אמי אלמלא ר' בא כבר היינו באין להתיר ע"ז שלהן.

והוא ור' אסי איקלעו לבי ר' אבא דמן חיפא בשבת מ"ה: וכן סנהדרין פ"א רה"ד ר' בא ר' יסא בשם ר' יוחנן. וכשהלך ר' אמי וישיבתו לקיסרין הלך גם הוא שמה וישב עם ר' אבהו כסנהדרין ו'. שהקשה לר' אבהו. ובכתובות פ"ד: יתיב ר' אבהו ורחב"פ ור"י נפחא ויתיב ר' אבא גבייהו. וכן מצינו שחולק עם ר' אבא בר ממל כברכות פ"ד ה"א, ועם רב שמואל בר יצחק כסוכה ג'.

ור' אבא לא עשה את התורה קרדום לחפור בה אך תיכף כשבא לא"י השתדל למצא מקור לפרנסת ביתו, וכדמצינו שעסק בתכשיטי משי כב"ק קי"ז. ההוא גברא דאחוי אמטכסא (תכשיט משי) דר' אבא יתיב ר' אבהו ורחב"פ ורי"נ וכו', וזה היה עוד בחיי ר"א וה' הצליחו ובירך מעשי ידיו כ"כ עד שגם מרכבות ופרדים היו לו כחולין ע"ט. שאמר לשמעיה אי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי. ומסחרו פרץ כ"כ עד שהוצרך לילך לבבל וזה שמצינו קידושין נ"ט. רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא אזל ר' אבא זבנה אזל רב גידל קבלה לר"ז ור"ז קבלה לר"י נפחא א"ל המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כי סליק א"ל עני המהפך וכו'. אך מזה אין ראיה כ"כ כידוע שרב גידל עלה ג"כ לא"י ואפשר שהמעשה היה בא"י. אבל מצינו בפסחים נ"ב. ששאלו רב ספרא כגון אנן דידעינן בקביעא דירחא, — א"ל הכי אמר ר' אמי וכו' והלשון משמע ששאלו בבבל.

וכן מצינו ב"ק ק"ד: שרב יוסף בר חמא היה חייב לו כסף וביקש מרב ספרא כשילך לשם יביא לו הכסף. וזה היה כשהיה ר' אבא זקן כדאמר רבא לרב ספרא שם דלמא אדאתית שכיב ר' אבא (דזקן היה, רש"י), וכן מצינו ששלח מא"י לרב יוסף בר חמא כמה הלכות כב"ב קכ"ז. קכ"ח. קכ"ח: אבל את בנו רבא לא ידע וכחולין מ"ג: שפ"א פסק רבא דין ואיגלגל מלתא ומטי לקמיה דר' אבא (בא"י) א"ל זילו אמרו לבריה דרב יוסף בר חמא דלישלים וכו', וזה יען כי את אביו ידע ולא את בנו.

וכן מצינו כמה פעמים שתבע את ר' יצחק בר יוסף לדין אודות כסף לפני ר"י נפחא ולפני ר' חנינא בר פפי כב"ב ק"ע. קע"א:

והוא לא התגאה ברוב עשרו, אך מכספו פיזר לאביונים בדרך כבוד כדי שלא יתביישו בכתובות סז: ר' אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי. וכן המעשה המובא בקידושין נ"ט. שהפקיר שדהו לרבנן.

את יום השבת קיבל ברב פאר והדר כשבת קי"ט. שהיה קונה מי"ג טבחי בשר בי"ג אסתרי ומשלים להו אצינורא דדשא וא"ל אשור הייא.

ולא נשא פני כל ואף האמת היה נר לרגלו

לרגלו בכתובות פד: שאמר לר׳ אבהו ורחב״פ ורי״נ משום דבי נשיאה נינהו מחנפיתו ליה?

ומרוב השנים שחי בא״י קנה לו זכות אזרח עד שהתרגל במאכלם גם בדברים שבני בבל מאסו כשבת קמ״ה: רב ספרא איקלע להתם והאכילו ר׳ אבא מתרנגולת (שבישלה ושרה אותה ימים רבים בחמין רש״י) ואי לא שהשקהו יין ישן בן ג׳ שנה היה נאנס להקיא, והיתה נקראת בפי הבבלים תרנגולתא דר׳ אבא.

וכל עשרו והצלחתו תלה שבאו לו אך בזכות א״י ככריתות כ״ט. שאמר ידע „בהא״ לשנויי שמעתא ואי לא דסליק התם לא הוה ידע דא״י גרמה ליה.

מאמריו בהלכה ואגדה מפוזרים ע״פ כל הש״ס בבלי וירושלמי ומדרשים ואין זה מעין מלאכתנו ותמצאם בספר היקר כנסת חקקי ישורון. ואנחנו לרגל המלאכה נביא אך מאמריו היקרים באגדה, כשבת כה: דרש נשיתי טובה זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לת״ח. חגיגה ט״ז. כל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם. ומגילה י״ד. המשל הנפלא בבעל התל ובעל החריץ. סוטה כ״ב. מאי קטן שלא כלו לו חדשיו זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. סנהדרין צ״ח. אין לך קץ מגולה מזה ואתם הרי ישראל ענפכם תשאו. שם ק״ב. מאי אחר, אחר שתפשו הקב״ה לירבעם וא״ל חזור בך, א״ל מי בראש א״ל בן ישי בראש אי הכי לא בעינא (היינו שהקנאה הביאו לכל פשעיו). חולין פ״ט. קשה גזל הנאכל שאפילו צדיקים גמורים אינם יכולין להחזירו. ברכות פ״ב סה״ג יהי מקורך ברוך יהי מקראך לקבר ברוך. וכן היה בקי בלשון יונית כאיכה פ״ד פ׳ סורו. ורגיל לפרש לשונות סתומות כיומא מ״א: ע״ז כ״ט.

דבריו ע״ד הצחות ברכות ס״ב. שאמר לרב ספרא עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת מילי דשעיר, סנהדרין מ״ד. אסא דקאי ביני חלפא אסא שמיה ואסא קרו ליה, מו״ק פ״א ה״ז עלת כלתא נפק טרחותא.

האומרים בשמו.

ר׳ אבא ב) ב״ר פי״ג-ו, וכן נזכרו שניהם ביחד ברכות פ״א ה״א א״ר אבא כתיב השמש, אמר ר׳ בא כתיב הבוקר, והוא פליג על ר׳ אבא.

ר׳ אבא (רבה) בר רב הונא בשמו גיטין פ״ז ה״ו, וכפי הנראה שהיו חברים בבבל כי בר״ה פ״ד ה״ו ושקלים ספ״א אומר ר׳ אבא בשמו.

ר׳ אבא בר יודן בשמו ויק״ר פי״ג. אביי בשמו ברכות כ״ח:

ר׳ אבין בר בנימין בשמו ויק״ר פי״ה. אך שם הוא ט״ס וצ״ל ר׳ אבא בריה דרב פפי כפדר״כ קס״ג.

ר׳ אחא בשמו שבת רפ״ו, רפ״ך, מגילה פ״ד ה״יא ויק״ר פי״ה.

ר׳ אחא אריכא דהוא ר׳ אחא בר פפא איתיביה שבת קי״ג.

ר׳ ברכיה בשמו יבמות פ״ד הי״א׳ ובנדה פ״א ה״ג, תנחומא קדושים-ד, מד׳ תהלים פי״א-ב.

ר׳ הונא בשמו ערלה פ״א ה״א, וכן מצינו זבחים ל״ו: איתיביה ר״ה לר׳ אבא, והוא ר״ה תלמידו דר״ה שעלה לא״י ונזכר בשם ר׳ הונא, או ר׳ חונא וזה שמצינו ערלה פ״ב ה״ג ר׳ הונה בשם ר׳ אבא.

ר׳ זירא ב) בשמו ברכות פ״א ה״ג, שבת פי״ט ה״ג.

ר׳ זריקא בשמו שבת לח: וב״ב ק״ל: א״ל ר׳ אבא הורה אתמר.

ר׳ חזקיה בשמו שבת פ״ז ה״א, וכן צ״ל ביבמות פ״ח ה״א.

ר׳ חלבו בשמו מד׳ תהלים פ״ד ס״ג, אך שם צ״ל ר׳ אבא סמוקא.

ר' יודן תלמידיה ככתובות פ"ב ה"ד, ואמר בשמו מד' תהלים פי"ח סי"ז.

ר' יונה שאלו כלאים פ"ט ה"ג, תענית פ"ד ה"א טז:, ואמר בשמו ברכות פ"ד ה"א, קידושין פ"ד ה"י.

ר' יוסי בשמו פאה פ"ד ה"א, ושאלו ביצה פ"ח ה"ב.

ר' יוסי בר אבין בשמו יבמות פ"ד הי"א.

רב יוסף בר חמא נזכר לעיל.

ר' יצחק בר ביסנא שא"ל ר' אבא אסרתינהו עלך ע"ז ל"ג:

ר' ירמיה בעא מיניה שבת ס"ה. וקרא לר' אבא מר כשבת קכ"ו. הקשה לו שבת קמג: ובשבת פי"ד ה"ד כששאלו לר' ירמיה אמר הא ר' בא קומייכון, ופסחים פ"ה ה"ב א"ר יסי אנא חמית לר' ירמיה תפים לר' בא א"ל אמור לי טעמא דר' יוחנן. וביומא פ"ז. ר' ירמיה הוה ליה מלתא לר' אבא (שר' אבא היה כועס על ר' ירמיה) אזל יתיב אדשא דר' אבא. בהדי דשדיא אמתיה מיא מטא זרזיפי דמיא ארישא אמר עשאוני כאשפה — שמע ר' אבא ונפק לאפיה א"ל השתא צריכנא למיפק דעתך וכו'.

ר' סימון בשמו מד' תהלים פי"ח סי"ח והיו כמו חברים כדמצינו שאמרו תרוייהו פסחים פ"ד ה"ד פ"ה ה"ז תענית פ"ב הי"ב.

רב ספרא הקשה לר' אבא פסחים נ"א: סנהדרין ו'. וקרא לר' אבא מר כברכות ס"ב: וקראו משה כחולין צ"ג. ואיקלע לביתו כשבת קמ"ה: אמר בשמו כתובות כ"א: שאלו סנהדרין ו'.

ר' פנחס בשמו ב"ר ספע"ח.

קלא ר' אבא אורי ליה. נדה נט:

רב שמואל בר אבא מהגרוניא היה בני חורגו כב"ק פח. ולמד אצלו ובעי מיניה ב"ק ז':

רב שמואל בר יהודה בשמו שבת ה'. גיטין פט., ב"מ קז.

רב שמואל בר ייבא בשמו נדה ט"ו:

ר' תנחומא בשמו איכ"ר פ"ב ס"ג.

ורבנן דקיסרי בשמו מגילה ה'.

אשתו ומשפחתו.

מצינו שעוד בהיותו בבבל נשא אשה אלמנה אמו דרב שמואל בר אבא מהגרוניא כב"ק פ"ח. וכשמתה בא לדין עם בן חורגו בדבר הנכסים שהניחה אשתו. ר' ירמיה בר אבא אוקים ביד בנו חורגו, ורב הושעיא אוקים ביד ר' אבא עד שבא לפני רב יהודה רבו והוא פסק שהמה שייכים לר' אבא אבל ר' ירמיה בר אבא הראם כי הדין עמו.

וכן מצינו שנשא בת חכם אחד שונה ברייתות בשם אגרא כחולין ק"ד: ושאל מר' אבא כמנחות כט:

ואע"פ שלא מצינו אם היו לו בנים או בנות אבל מצינו שבת קה: שהיה דרכו למירמא אימתיה אאינשי ביתיה והיה לוקח כיסויי כדים ושיבר לפניהם.

זמן ומקום פטירתו לא נזכר בשום מקום, אך זאת ידוע שהאריך ימים כי זכה לראות את רב ושמואל. ועוד בימי רבא היה בחיים כב"ק קד:.

ר' אבא ב). אמורא בא"י בדור החמישי וירד לבבל, וקיבל תורתו מר"ז כשביעית פ"ה ה"א פ"י ה"א, עירובין כפ"ה, יבמות פ"י ה"א. ה"ב. ה"ו נדרים פ"ד ה"א, מכות פ"א ה"ב, גיטין פ"א ה"ד שאמר בשם ר"ז, ומר' ירמיה כשבת פי"ד ה"ג ששאל לר' ירמיה, וביבמות פ"ג הי"ב אמר בשם ר' ירמיה. וכן מצינו שאמר בשם ר' אבא א) כב"ר פי"ג ס"ו.

בשם ר' אחא ע"ז פ"ב סה"ח. בשם ר' אמי פסחים נב. ובשם ר' ברכיה כב"ר פכ"ו ס"ח. בשם ר' מיישא גיטין פ"ב סה"ג. והיה חבירו דר' מני ב) וחולק עמו בקידושין פ"ג סה"ב, ושאל מר' מני כשבת פי"ז סה"ב.

וכשגברו

וכשגברו הגזירות בא"י ורבין וכל נחותי ירדו לבבל, ירד גם הוא עמהם וישב עם אביי וכל גדולי הדור כמעילה ג: איתיביה ר"פ לאביי — אישתיק כי אתא לקמיה דר' אבא א"ל וכו', ופשטות הגמרא שר"פ בא לשאול מר' אבא, ובחולין צז: א"ל ר' אבא לאביי, וב"ק ק"ב: א"ר אבא — מתקיף לה ר"ז — א"ל אביי, ובריש הוריות אמר אביי — א"ר אבא והא לא תנן הכי, ובחולין יד. א"ר אבא — א"ל אביי מי דמי, ובמנחות פט: חולק עם אביי ובנדרים נט. מתרץ קושיית רמי בר חמא.

ובדורות הראשונים ח"ב רל. ישער שזה ר' אבא הוא הנקרא בבבלי רבה או רבא בר מתנה והוא הנזכר סוף הוריות כשהוצרכו אחרי פטירת רב יוסף לריש בפומבדיתא היו שם אביי ורבא ור"ז ב) ורבה בר מתנה (הוא ר' אבא) כי בחרו בשני בבליים, ובשני גדולי הדור שבאו מא"י את ר"ז ור' אבא ע"ש בדבריו היקרים.

ונראה שזה ר' אבא הוא הנזכר כתובות פה: ההוא דאפקיד מטכסא בי רב דימי אחוה דרב ספרא שכיב רב דימי אתא לקמיה דר' אבא, וזה א"א להיות ר' אבא א) קודם שהלך לא"י כי אז לא הגיע עוד להוראה וכשבא כפעם בפעם לזמן קצר לבבל לא הורה שם, ולפי תואר השמות משמע שהמעשה היה בבבל לכן בל"ס הוא ר' אבא ב) ולכן אע"פ שאביי מלך אז, אבל ר' אבא שהביא תורתו מא"י והיה מגדולי הדור הורה הוראות בבואו לבבל. וזה ר' אבא מצינו ששאל מרבה בר מרי כסנהדרין קא. שגם הוא ירד לבבל בזמן אביי ורבא וכמבואר בערכו. ובמבוא הירושלמי ערבב ר' אבא הראשון והשני יחד, ובירושלמי נזכר הרבה פעמים אך קשה מאוד לברר אם הוא הראשון או השני.

ר' אבא ג. אמורא דא"י וירד לבבל בדור רב אשי. זה ר' אבא נשכח כמת מלב מכל כותבי דברי הימים וכל מקום שמצאו את ר' אבא עם רב אשי בדאו מלבם שהוא רב אשי הקדמון או שהגיהו שצ"ל רב אסי.

ובאמת היה ירושלמי וכאשר נחרבו ישיבות א"י כשנהרג יליאנס הקיסר היקר אוהב לר' הלל אשר תיקן את העיבור, בשנת תר"ע לשטרות, וגברו כת המינים ונהרגו כל חסידי עליון נחרבו אז כל ישיבות א"י ויתר הפלטה ברחו לבבל וידוע מאגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שרב אשי נפטר תשלח. ומלך קרוב לששים שנה היינו משנת תרפב, ובזמן ההוא או שנים אחדות קודם לזה בא ר' אבא ולקח חלק גדול בסידור הש"ס עם רב אשי ורבינא. הראש והראשון אשר זכה בזה להחזיר העטרה ליושנה הוא הרב בעהמ"ח כנסת חקקי ישורון ואחריו החזיק הגאון החכם בעל דורות הראשונים, ומשניהם הרב בעל משפחות סופרים בלי הזכיר את שמם.

והמקור הראשון הוא מתשובת הגאונים הנדפס בזכרון לראשונים ס"רמח וז"ל „בימי ר' אבא ור' חנינא האחרונים שהיו בימי רב אשי".

ואם הגאון אומר כן בלי ספק נמצאו שמותיהם בבבלי, והאמת כן הוא כי מצינו אותו הרבה פעמים דשקיל וטרי עם רב אשי ומוסר לו תורת א"י כשבת קנ: א"ל ר' אבא לרב אשי „במערבא" אמרינן המבדיל וכו'. וכן ב"ק כז: אמר לרב אשי „במערבא" אמרי אין דרכן וכו'. וכן אמר לרב אשי הלשון אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה כתענית ד. ב"ב קמז. קמח., בכורות נה. ושקיל וטרי עם רב אשי כיומא מח. גיטין לד:, מנחות לז. נדה סב: סה: ובכל אלו המקומות כשנעיין אי אפשר

לטעות ולומר שהוא איזה רב אשי קדמון. ביומא מח. בעי ר"פ — א"ל ר' אבא לרב אשי ת"ש, וכן ברכות לט: אמר ר"פ הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה — א"ר אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות — וע"ז אמר רב אשי חזינא לר"כ דנקיט תרתי וכו', ובשבת קיז: נשנה המאמר דר' אבא בלי דברי ר"פ ואעפ"כ נשנה בלשון א"ר אבא ובשבת וכו' והיה צ"ל א"ר אבא חייב אדם לבצוע על ב' ככרות בשבת, אך יען שהמקור הוא מברכות לט: ושם שקאי אדברי ר"פ שייך לומר „ובשבת" לכן נעתק ג"כ הכא לשון זה.

ובכתובות קיא. א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה, צ"ל א"ל ר' אבא, וכן הוא בילקוט ישעיה רמז דש, וכן ב"ק קיז. איתיביה ר' אבהו לרב אשי צ"ל ר' אבא. והגאון בעל דוה"ר בה"ב רפח. יאמר דבר אמת מה שאמרו במנחות מב. רבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לגלימא דרבינא דסתר — א"ל לא סבר לה מר — א"ל בשעת עשייה אתמר, איכסף רב סמא. א"ל רב אשי לא תתקיף לך, חד מינייהו כתרי מינן, ופרש"י ורבינא מא"י היה. ולפלא שלא מצינו בשום מקים שרבינא היה ירושלמי ומנין לקח רבינו המקור לזה. אך האמת שטעות קטן נפל בספרים וצ"ל „ר' אבא" והוא ר' אבא זה שהיה מא"י.

וזה ר' אבא לא נזכר עוד בירושלמי כי בימיו כבר נחרבו כל ישיבות א"י וכבר נגמר הש"ס ירושלמי.

אבא אבי אביו דשמואל. בברכות יח: בבלי לערך בדור רבי.

אבא אבוה דר' אבא מרי. נזכר ברכות פ"ט ה"ג ואמר שם בשם ר' אחא, ובפאה פ"א ה"א ג: איתא בטעות ר' אבא אבוה דר' אבא בר מרי וצ"ל אבא מרי, ירושלמי, לערך בדור החמישי.

אבא אבוה דר' ירמיה בר אבא. בבלי בדור הראשון לאמוראים, נזכר שבת נו: שאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה — בדורינו ומנו אבא אבוה דריב"א ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דריב"א דאמר מר אבא ואחא אחים הוי.

ובמנחות מז: נזכר בשם תני אבוה דר"י ב"א, ובנו ר' ירמיה היה תלמיד חבר דרב.

רב **אבא** אבוה דרב בריה דרב משרשיה. ערך רב אבוה דרב משרשיה בריה דרב.

אבא אבוה דר' שמלאי. בירושלמי פסחים פ"ה ה"ג כשבא ר' שמלאי בנו לר' יוחנן שילמדנו אגדה השיב לו שאינו רוצה יען שהוא מנהרדעא ודר בדרום. ובפסחים סב: איתא להיפוך שהוא מלוד ומקום מושבו בנהרדעא. ונראה יותר גרסת הירושלמי כדמוכח ר"ה כ: שא"ל אבא אבוה דר"ש לשמואל ידע מר האי מלתא דתניא בסוד העיבור, וידוע ששמואל היה בנהרדעא, ובפסחים שם שבא לפני ר' יוחנן. צ"ל לפני ר' יונתן, כבירושלמי, ור' שמלאי בנו היה תלמידו דר' יהודה נשיאה א"כ היה אביו בסוף ימי התנאים אחרי רבי.

אבא אומנא. חסיד גדול בזמן אביי ורבא. בתענית כא: יסופר עליו דהוה אתי לו שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא ולאביי אך כל ערב שבת. קא חלש דעתיה דאביי והשיבו לו כי אבא אומנא חסיד ובעל מעשים יותר ממנו. כי היה אומנא מקיז דם (ואפשר ששמו היה אבא וקרו ליה אומנא על שם מלאכתו) היה לו מקום מיוחד לאנשים לחוד ונשים לחוד ובגד להתעטף בו כשהיה מקיז דם לאשה כדי שלא

יסתכל

יסתכל בה. ושכר הקזה לא לקח בידו אך כל אחד היה מניח במקום המיוחד כדי שלא לבייש את מי שאין לו. ומת״ח לא די שלא לקח שכרו אך גם כסף נתן לו להבריא את עצמו, ואביי רצה לנסותו אם האמת כן שהוא חסיד גדול. שלח אליו שנים מתלמידיו, וכשבאו קבלם בסבר פנים יפות והאכילם והשקם. ולערב השכיבם על מטות ורפד המטות במרבדים יקרים. בבוקר כשקמו ממשכבם קיפלו המרבדים וילכו להם למקום השוק, ושמה מצאו גם את אבא אומנא ויבאו אליו אולי יקנה מהם המרבדים וכמה שווים א״ל הכי והכי כי כך וכך שילם עבורם ורצה ליתן להם הכסף, ואז גילו לו שאך לנסותו באו ויקח את שלו, והאם חשדם בגנבה ויען להם בטוב לבו חו״ש לא חשדתי אתכם אך אמרתי אולי נזדמנה לפניכם מצות פדיון שבויים ונתביישתם לומר לי ולשאול ממני, ויאמרו לו אבל כעת קח ממנו המרבדים, והשיב להם לא! כי כבר הקדשתים לצדקה. ואז ראה אביי את גודל חסידותו של אבא אומנא ולכך זכה לשלמא בכל יום

אבא אוריון. ערך אבא גוריון איש צידן.

ר׳ **אבא** אחוה דרב בריה דרב משרשיה. כן הוא גרסת מסורת הש״ס עירובין כד. ואמר הכי אמרינן משמיה דרבא.

ר׳ **אבא** אחוה דר׳ יהודה בר זבדי ביבמות פג: אמר רב שמואל בר יהודה א״ר אבא אחוה דר״י בר זבדי אמר רב יהודה אמר רב. ושם פג. בתוד״ה ר׳ יוסי גרס שאמר בשם רב הונא. והצדק אתם כי כן מצינו מו״ק פ״ג ה״ה יב: רב הונא הורי לאחיו דר׳ יהודה בר זבדי, ורחוק מאד לומר כי הוא ר׳ אבא בר זבדא, שא״א לומר האמורא הנודע בכל הש״ס יתייחס אחר אחיו המוזכר אך במקומות מועטים.

אבא אלעזר. אבא אלעזר בן גומל אבא אלעזר בן דגלאי או דולאי, אבא אנטולי, אבא בנימין, תמצא כ״א בערכם כי שם אבא הוא אך תואר הכבוד.

אבא אריכא. בערך רב.

אבא בירואה. נזכר אך פ״א במנחות צ״ג: דתניא אבא בירואה ברבי אליעזר בן יעקב אומר וכו׳. ובסה״ד ערך בירואה מסופק אם הוא בנו של ראב״י או אמר משמו. והאמת שט״ס קטן נפל בספרים וצ״ל כמו בדק״ס „דתני אבא בירואה״. וידוע שראב״י סידר ג״ב ברייתות כדמובא באגרת דרש״ג ח״א פ״ו. וזה אבא בירואה הביא ברייתא אחת מן ברייתות של ראב״י, ובירואה הוא שם עיר כמגילה ד. עולא בירואה ופרש״י מן בירי.

אבא בר אבא אבוה דשמואל הכהן. בכל הש״ס בבלי נקרא אך בשם אבוה דשמואל זולת בברכות יח: כשבנו שמואל אזל לחצר מות אמר בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל. ובקידושין מד: חולין קיא: אמר רב על שמואל חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא וכו׳, ולהיפך בירושלמי נקרא תמיד בשם אבא בר אבא או בר בא או בר ווא כפאה פ״ח ה״ח, פסחים פ״ה ה״ב, ר״ה פ״ג ה״ו, יבמות פ״ד הי״א פי״ב ה״ז פט״ו ה״ה פט״ז ה״ד, כתובות פ״ב ה״ו, נדה פ״א ה״ד, ובשבת פ״ו ה״ו אבא בר אבא מפקד לשמואל בריה, וביבמות פי״ד הי״א אבא בר ווא פליג על שמואל בריה. ואך בברכות פ״ב ה״ח נזכר בשם אבוי דשמואל, ובב״מ פ״ד ה״א בשם אבא אבוי דשמואל וביבמות פ״ד הי״א מזכירו ר״נ בר יעקב בשם רבה בר בא אבל בנדה פ״א ה״ד המאמר בשם אבא בר בא.

למה נקרא בבבלי תמיד אך בשם אבוה דשמואל כתב האשכול ה' מקואות ס"נט וז"ל י"א שמואל היה גדול מאביו בתורה ובחכמה ולכן קראוהו כו.

אבל יותר נראה ע"פ המעשה המובא בה"ג ה' גיטין ומובא בתוס' קידושין עג. ד"ה מאי וז"ל אבוה דשמואל הלך למערבא (ובתוס' שם למדינת הים וזה נכון) אשכחיה מריתא דהוה ידעה לישנא דצפוראי, א"ל אזדקק לי ואני אתן לך כך וכך כסף משום דידעה דנפיק מיניה בההוא לילא גברא רבה, ערק מינה ואתא ההוא לילה לגביה אשתו ואזדקק לה והדר אזל. לבסוף אשתמעית מלתא דמתעברה וכו' והולידה את שמואל, ובלי ספק המעשה הזאת נודעה בכל ארץ בבל, ולכן קראוהו בשם אבוה דשמואל להודיע לכל כי הוא אבי שמואל ואמו חפה מפשע.

ממי קיבל תורתו לא רחוק הדבר לומר שרבו היה רב הונא הראשון (ריש גלותא) שנפטר בחיי רבי וזה שמצינו מעילה ט. מתיב אביה דשמואל לר"ה (וא"א לומר שהוא ר"ה תלמידו דרב כי ר"ה היה צעיר לימים בהיות רב בנהרדעא).

אך הוא לא שם אל הרבנות פניו, אך אל המסחר כדמצינו שסחר במשי כמ' שמואל פ"י"ג אבא אבוה דשמואל בר אבא הוה מתעסק בממכסא על גבי ר' יהודה בן בתירה לנציבין, בתר זמן קם עמו א"ל לית רבי בעי האי מלתא? א"ל ולא מלין הוון? א"ל לית מליך הימנא עלי סגי מן ממונא. א"ל את היימנת במילתא עלי תוכה למקמה בר כשמואל הרמתי, ואח"כ אירע המעשה שהיה במדינת הים ואז נולד בנו וקראהו שמואל ע"ש ברכת ריב"ב, ולרגלי מסחרו שפרץ בארץ היה גם בא"י וזכה לעמיד לפני רבינו הקדוש וכדמצינו ר"ה פ"ג ה"ו אבא בר בא שאל לרבי שופר ק־וח מהו. וב"מ פ"ד ה"א בעא קומי רבי מהו ללות דינרין בדינרין א"ל מותר. ודבק ברבו הקדוש עד שבל ימיו הוה שולח לשאול לרבי כפסחים קג. ששלח לרבי ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך שלח לו כך אמר ר' ישמעאל בר"י וכו'. וכן מצינו שהיה לו בית רחיים כברכות יח: וכן שדות היו לו כחולין קה. והיה משגיח בעצמו עליהן ב' פעמים בכל יום מה צריכות, ופירות שדותיו היה מוכר בשער הזול כשער הזול ועבור זה שלחו מא"י שטוב עושה כדי שלא יתייקר השער כב"ב צ:

וכאשר ברכו ה' בעושר כבוד וגדולה לא רם לבו ונעשה פרנס על היתומים כברכות יח: שהפקידו גבי זוזי דיתמי. (ובספר הקרי לב צד 14 יאמר שהיה גבאי המלך ובהיות טפלו עליו כי גבאי ומוכס הוא שאין לו נאמנות, וכל דבריו אינן אלא דברי נביאות של שקר ומעולם לא היה גבאי המלך ואך כראש הדור היה האפוטרופוס של יתומים).

והיה הריש והראשון בנהרדעא כביצה טז: שהיה מערב אכולה נהרדעא. וד' ברכו בבנים יקרים, ונתקיים ברכת ר"י בן בתירא כי שמואל בנו גם בקטנותו היה ניכר שלגדולות ניצר כאשר יסופר חולין קז: בהיות שמואל ילד קטן מסרו למורה פ"א מצא את שמואל בנו בוכה וסיפר לאביו כי רבו הכהו על אשר האכיל בנו של רבו ולא נטל ידיו בראשונה, ושאלו למה באמת לא נטל ידיו והשיבו תשובה מחוכמה „הוא אכיל ואנא משינא ?" ואז לקחו אביו תחת כנפיו ומסר לו רובי תורתו כזבחים כו. בעי מיניה אבוה דשמואל משמואל (לנסותו בא) — א"ל אביו אישתבשית. ובשבת פ"ה"ו אבא בר אבא מפקד לשמואל בריה לא תקבל עלך מתני' אלא „אבל לא בקיסמין שבאזניהם" יען שאבוה דשמואל זכה לעמוד ולשרת לפני רבינו הקדוש והוא מסר לו עיקרי גרסאית שבמשנה.

וכן מצינו שחילק עם שמואל בנו כב"ב מב:

מב: יבמות פ"ד הי"א, ובשבת קח: מספקא לגמרא ממי קיבל שמואל אם מאביו או מלוי. וכן הרגיל את שמואל בנו לעסוק במצות כירושלמי סוף פאה שהיה נותן לו כסף לחלק לעניים. פ"א בא אצל עני אחד ומצאו אוכל בשר ושותה יין. ובא וסיפר לאביו והוא ענה בטובת לבו שמהיום צריכים ליתן להעני הזה עוד יותר יען שהוא רגיל במאכלים טובים. ופ"א מצא שמואל בבית עני אחד שהעריכו השלחן בכלי כסף וזהב, וכשסיפר לאביו השיב שצריכים אנו להחזיק טובה לרמאים.

וכל התנהגותיו היו לפנים משורת הדין כב"מ כד: שפ"א מצא הנך חמרי — והחזירם גם לבתר יב' חדש.

וכן היה לו בן שני ג"כ ת"ח בשם פנחס כמו"ק יח.

ועל בנותיו הביט בשבע עינים להדריכם בדרך התורה כשבת סה. שלא שביק לבנותיו לצאת בחוטין בשבת — ושלא ישנו גבי הדדי. ועביד להו מקואות ביומא ניסן, כבכורות נה:.

וידוע שבזמנו היה הריש סידרא בנהרדעא החכם ר' שילא ובסוף ימיו בא רב לנהרדעא, וכשנפטר ר' שילא לא רצה רב לקבל עליו השררות אך הלך לו לסורא ושמואל ישב על כסא ר' שילא. וזה היה אך בעניני הרבצת התורה אבל ההנהגה הראשית בכל ארץ בבל היה תח"י אבוה דשמואל יען כי הוא היה זקן הדור והעשיר ולכן מצינו שגם מא"י שלחו לאבוה דשמואל שאלות כיבמות קד. קה. ב"מ צ. וכן מצינו כתובות כג. הני שבוייתא דאתיין לנהרדעא אותיב אבוה דשמואל נטורי בהדיהו, א"ל שמואל בריה ועד האידנא מאן נטרינהו? א"ל אלו בנתיך הוין מי הוית מזלזל בהו כולי האי? הואי כשגגה שיצאה מלפני השליט ואשתביין בנתיה דמר שמואל.

ומזה אנו רואים שגם בהיות שמואל בגדלותו אעפ"כ הובאו לפני אבוה דשמואל. וכן מצינו בכורות כד: שפ"א דרש שמואל בשבתא דריגלא ואיצטריך להשתין ונגדו ליה גלימא וכששמע אביו א"ל אתן לך ד' מאה זוזי וזיל דרוש להם שאסור להמתין וכו', ובזה נבין מה שמובא בסדר תנאים ואמוראים ובספר הכריתות כשבא רב לבבל בשנת תקל מצא „את ר' אבא" מנהיג שררה בבבל וכ"ז שהיה ר' אבא קיים לא הנהיג רב שררה עד שנפטר ר' אבא ואמת דיברו כמו שאמרנו שאע"פ שרב היה גדול ממנו בתורה אבל יען שאבוה דשמואל היה זקן ועשיר הדור לכן לא נגע רב בשררה הראשית אשר היה ביד אבוה דשמואל. וכן מצינו כתובות נא: שרב קרא עליו שרים עצרו במלים. והמעשה המובא ביבמות פט"ו ה"ד שתלמידי דרב הלקוהו ושמואל היה שם קשה להבין, והיה גדול כ"כ בעיני בני דורו עד שיסופר עליו ע"ז כ: שמה"מ היה שביח אצלו וסיפר לו דאי לא חייש ליקרא דברייתא הוה פרע בית השחיטה כבהמה.

ולעת זקנתו כשבא לוי לבבל (כשנפטר ר' אפס כשבת נט:) התחבר לחברו החדש (ואפשר שהיו עוד חברים מנעוריהם כי לוי היה בר בבלי), וישבו יחד על התורה והעבודה כב"ב מב: אבוה דשמואל ולוי (חבירו, רש"י) תנו וכו', ובמגילה כט. כשישבו בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא זכו שם לגילוי שכינה, וכן מצינו ע"ז מג: שהתפללו שם ביחד. וכן ברכות ל. אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי. מחלקותם מצינו מו"ק כו: ע"ז לח: וכשנפטר חבירו האהוב הספידו הספד גדול כברכות פ"ב ה"ח.

הלכותיו ומאמריו מצינו שבת סה. קח. ביצה ט., סוכה מו:, מו"ק כו:, יבמות קג:, כתובות כג. מ: נא:, גיטין מא.

קידושין

קידושין סו: סוטה כ., ב"ק פה. קה: ב"מ צ: קטז., ב"ב יב., סנהדרין סג: ע"ז לח., זבחים ח: כו. קח: חולין יז. סג: עג., נדה לו:

האומרים בשמו מלבד שמואל בנו, מצינו אך רב מתנה ומר עוקבא כשבת קח:, מו"ק כו. ומה שמצינו פסחים פ"ה סה"ב א"ר יוחנן על דא אמר לי אבא בר אבא הוא ט"ס כי כשהיה אבוה דשמואל בא"י אז לא נולד עדיין ר' יוחנן שהיה עול ימים בפטירת רבי וגם את שמואל לא הכיר. וצ"ל בירושלמי כשקלים פ"ב ה"ד א"ר יוסי (צ"ל יוחנן) על דא עליל אבא בר אבא, או אפשר ששלחו בכתב.

וזכה לאריכת ימים כמו שהבאנו למעלה שזכה ללמוד מפי רבי ועוד בימי ר' יהודה נשיאה היה חי עדיין כיבמות קטו: ששלח אבוה דשמואל שאלה אליו.

פטירתו נזכרה ברכות יח: שנפטר בעת ששמואל בנו לא היה אצלו וכאשר היה מונח תח"י מעות של יתומים ולא ידע היכן טמן אביו הכסף הלך לחצר מות לשאול ממנו. ובדק"ס גרס עד דאתי שמואל מבי רב נח נפשיה דאבוה, ובלי ספק הכונה שהלך שמואל לסורא מקום רב כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב שהיה רגיל שמואל לבא לפני רב, ושמואל ראהו שבוכה ושוחק, וכששאלו שמואל למה הוא שוחק והשיבו יען שהוא חשוב בהאי עלמא ומה שהוא בוכה יען שבמהרה ימות שמואל. ולפי פשטות הגמרא האריך שמואל ימים רבים אחריו, יען כי רב נהג שרירותא אחריו ואחר רב מלך שמואל ז' או עשר שנים.

אבא בר אבא בר ממל. נזכר פ"א בפאה פ"ה ה"ח שבעי קומי ר' לא (אילא).

אבא בר אבהו, נזכר ב"ק פ"א ה"א והוא רבה בר אבוה.

אבא בר אבימי ערך אדא בר אבימי.

ר' אבא בר אבין. נזכר תרומות פ"א ה"ז שמספר מחסיד אחד ששאל לאליהו ערום מהו שיקרא ק"ש (וב"מ קיד. מובא שרבה בר נחמני שאל זאת מאליהו). ונזכר ב"ר פל"ג ס"ג ביחד עם ר' תנחומא שאמרו בשם ר' אחא.

ר' אבא בר אבינא (ובירושלמי ר' בא בר בונא או בינא ולפעמים מינא כי בי"ת מתחלף במי"ם).

כפי הנראה היה ירושלמי ולמד תורה מרב בהיותו עוד בא"י וזה שמצינו ב"מ פ"ד ה"א. סנהדרין פ"ג ה"ג שאמר בשם רב. וב"מ פ"א סה"ד שהיה לו שדות שנתן באריסות, ופ"א סליק אריסיה לדיקלא ואשכח גוזלין ונסתון אזל שאיל לרב ולא א"ל כלום אזל חזר הגוזלין למקומן אמר ר' בא בר מינא — למה מהרת להחזיר טרם שהגדנו לך דין ברור. והיה דיין בעירו כב"מ פ"ה ה"א, חד בר נש אשאל לחבריה דינרין — אתא עוברא קומי ר' בא בר מינא וכו'.

וזכה להעמיד תלמידים גדולי הדור כדמצינו שבת ס: שר' אבא בר זבדא בעי מיניה עשאו כמין כלבוס מהו א"ל מותר, וכן מצינו ר' ברכיה בשמו יומא ספ"ח, ר' פטרוקי אחוה דר' דרוסא בשמו יומא פ"ד ה"ד.

ומצינו שהיה לו אח בשם חגרא כמגילה פ"א ה"ט יב., מאמריו נמצאו שבת פ"ב ה"ו שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה, יומא פ"א רה"א אמר למה סמך הכתוב פ' מרים לפ' פרה, וכן מובא המאמר הזה בויק"ר ספ"ך על שמו, ובפס' דר"ב קע"ד. בטעות ע"ש ר' אבא בר זבינא וצ"ל בינא.

ובכתובות פ"א רה"ב חונה בשם שמואל בשקל הקודש ר' בא בר בינא אמר מטבע יוצא.

וכן

וכן נזכר ד"ר רפ"ט מנין לאבל ז' ימים אמר שכן מצינו ביוסף וכו'.

ר' אבא בר אדא. מובא גיטין פ"ד ה"ו אמתיה ברחה לקליסייא אתא שאל לר' מני והורי ליה כר' אימי. פי' הוא היה בא"י ושפחתו ברחה לחו"ל ושאל לר' מני אם מותר למוכרה והורה לו כר' אימי ומזה אנו רואים שזה ר' מנא הב', וא"כ אין זה ר' אבא בר רב אדא שאמר בשם ר' יצחק שבת קל. ורב יוסף מתקיף לה ע"ז, ובפרט לגרסת דק"ס שגורם שם רבין בר אדא, עיין ערכו.

ר' אבא בר אחא.

מצינו שאמר תמיד בשם רבי בברכות פ"א ה"ו שאמר שם ר' בא בר אחא בשם רבי אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. ובברכות מט. הגרסא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו. ונראה שצ"ל כמו בירושלמי וכן הוא גרסת היוחסין. וברכות פ"ג ה"ד ר' אבא בר אחא בשם רבינו שונה הלכות ואינו שונה הגדות. ובברכות כב. הגרסא א"ר אחא בר יעקב משום רבינו (ופירש"י רב). וגרסת היוחסין ודק"ס א"ר אלעא א"ר אבא בר אחא משום רבינו, ובברכות כה: לגרסת דק"ס א"ר אלעאי א"ר אבא בר אחא משום רבינו במים עכורין שנו. ובגמרא אר"א ואיתימא ר' אחא בר אבא בר אחא וכו'. וכן מצינו שבת פ"א סה"ד שאמר בשם רבי. ובמד' תהלים הישן פק"ז ר' אבהו בר אחא בשם רבינו וצ"ל ר' אבא. ושם פי"ד אמר בשם ר' חנין, וצ"ל בשם רבינו.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר שקלים רפ"א שאמר אי אתה יכול לעמוד על אופיה של אומה זו נתבעין למשכן ונותנין נתבעין לעגל ונותנין, (ובבבלי שקלים שם הגרסא בטעות ר' ביבי בר אחא), וכן נזכר נזיר פ"ו ה"ב, ש"ר פמ"ד ס"ד, מד' תהלים פע"ח ס' י"ז, ומצינו שירד לבבל בברכות פ"א ה"ז.

אבא בר אחא בר סלא מכפרי.

הוא אבי ר' חייא. ואיבו אבי רב וחנה אבי רבה ושילא ומרתה ונזכר סנהדרין ה. לעניין יחוס בניו ומשפחתו.

ר' אבא בר אחוה דר' יוסי. שקלים פ"ב כן מביא בסה"ד, וגרסא שלנו ר' אבא מרי או ר' אבא מרי אחוה דר' יוסי, עיין ערכו.

ר' אבא בר איבו (רב).

הכל תלוי במזל ואפילו ס"ת שבהיכל אמרו רז"ל (זהר נשא קלד.), והאמת כן הוא, כי כמעט אין אחד בכל התנאים והאמוראים שזכו להכתב ולעמוד על תולדות ימי חייו כתולדות רב, ספרים רבים נכתבו לכבודו, חכמי הדור עמלו בכל כחם לפאר ולשכלל את ימי חיי הדגול לרבבה הלזה, וכלם יש להם על מה שיסמכו, יען כי הוא המאחז שתי תקופות שונות זו מזו, תקופת התנאים ותקופת האמוראים, וההשגחה העליונה האצילה עליו מטובה ביד רחבה, בתבונה בחכמה בדעת בעושר ביופי ובגבורה ובאריכת ימים.

והנה בימי רבינו הקדוש נראה דבר פלא, שמבחירי האומה עלו לא"י כר' חייא ובניו, ר' חנינא, לוי, רב, רבה בר חנא ור' יונתן, וזה יען כי לולא הם אז מי יודע אם היה יכול רבי להוציא לאור את בנינו הנפלא נשמת אומה הישראלית בשם ששה סדרי משנה, ואך בעזרת חכמי הבבלים הדליקו נרותיה נר התורה בא"י, נר תמיד לא תכבה, וההשגחה העליונה לא העלימה עיניה גם מבני ישראל אשר ישבו זה כמה מאות בשנים במדינת בבל, שבכמה מקומות היו מפוזרין בין אומות העולם בקיבוצים קטנים, ויתערבו בגוים

וילמדו

וילמדו מעשיהם עד שבאיזה מקומות התחילו לזלזל בדיני התורה, לכן הקדים ה' את הרפואה קודם להמכה והולידה ארץ בבל את האיש הפלאי הזה אשר אחרי שינק משדי התורה והחכמה בא"י מפי רבינו הקדוש שב לבבל והחזיר את העטרה ליושנה, והוא הבעיר אש דת בכל מדינת בבל והעמיד תלמידים לאלפים ולרבבות, ומפיו אנו חיים כהיום הזה.

משפחת רב ובית אביו.

אבי אביו דאבי רב היה בשמו סלא מכפרי (עיר כפרי קרובה לסורא כב"מ ו: עג.), וסלא הוליד בן בשם אחא, ואחא הוליד בן בשם אבא, ואבא זה זכה להעמיד חמשה ארזים בישראל כמפורש סנהדרין ה., איבו (אבי רב), וחנא (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא בר סלא מכפרי הוי, (בגמרא איתא כרסלי אך בדק"ס איתא בר סלא), ואבא אבי אביו דרב ילדה לו אשתו הראשונה ד' בנים, ואח"כ נשא אשה אשר הביאה עמה בת בשם „אימא" מבעלה הראשון, והיא ילדה לאבא את ר' חייא, ולכן חשבו לר' חייא באחרונה אע"פ שהיה גדול בתורה מכולם, ואיבו אחי ר' חייא מאביו נשא את „אימא" אחות אחיו ר' חייא, וילדה לו את רב, קראו בשם **אבא** ע"ש אביו, ובזה היה ר' חייא דוד רב מצד האב ומצד האם, וזה שאמרו בפסחים ד., מו"ק כ., סנהדרין ה., רב בר אחוה דר"ח ובר אחתיה ופירש"י בפסחים ד. „שאימא" שהיתה אמו של רב, אחותו של ר"ח היתה מן האם, ובערוך ערך אבא מביא בשם אחד מן חסידי מגנצא שאם רב „מרתא" שמה, ומביא ראיה מסנהדרין ה., אך משם אין שום ראיה כמו שבארנו בערך מרתא, שורש משפחת רב לדעת הבבלי כתובות סב: המה מזרע שמעא אחי דוד, ולדעת הירושלמי תענית פ"ד סה"ב וב"ר פצ"ח ס"ח, ע"פ מגילת יוחסין שמצאו בירושלים שהיה מזרע שפטיה בן אביטל אשת דוד, ובשבת נו. אמר רב בעצמו „רבי" דאתי מדוד וכו' משמע כדעת הבבלי.

אביו איבו היה ג"כ ת"ח כנזיר נט. שר' חייא קרא את רב „בר פחתי" ופירש"י בנו של ת"ח, ובסוכה מד: אמר איבו היה קאימנא קמיה דר"א ב"ר צדוק, ואמר שם בשמו, ופירש"י איבו אבוה דרב, אך יותר נראה גרסת דק"ס, אמר איבו היה קאימנא קמיה דר"א בר' יצחק, וקאי על נכד רב ע"ש, וה' ברך את איבו בבן יקיר אשר נתברך בכל מילי דמיטב, כי היה גדל הקומה כמפורש נדה כד: שהיה ארוך בדורו (ובסה"ד מביא כשם גלילת א"י שקברו של רב ארוך שמונה אמות), וכן היה יפה תואר מאוד עד שאמרו עליו ב"מ פד. וב"ב נח. שופריה דרב מעין שופריה דר' אבהו (לפי גרסת דק"ס) וכן היה גבור כחולין פד. שא"ר יוחנן אבא (רב) ממשפחת בריאים הוה.

מי היו רבותיו בבבל בימי נעוריו לא מצינו בשום מקום וגם לא מצינו שום שיח ושיג בינו לבן אביו, ואך זאת מצינו ב"מ פ"ב ה"א חד בר נש פתח פומיה דרב (שלמד עמו תורה בילדותיה) ושמע שמת וקרע עליה כמו על רבו, ובעירובין ח: רב כהנא רביה דרב ואמרי לה ר"כ בר מלכיו היינו רבו דרב, וגרסת הרי"ף והרא"ש רב כהנא רבה, וכן נראה עיקר כברכות פ"ו ה"א מ: מצינו כהנא בר מלכיה בשם רב, אבל בכלל כל מעשי רב מילדותיה טרם עלה לא"י מכוסה בערפל, כמו שאין ידוע לנו כל תולדות חכמי הבבלים, וגם בדבר בואו לא"י מתי בא שמה יש מחלוקת בין חכמי הדור, ולמותר לנו להביא את כל דבריהם כי המה ארוכים יותר מדאי ללא תועלת, ואנחנו לרגל המלאכה נשתדל למצא מקורים היותר נאמנים, מש"ס בבלי וירושלמי.

והדבר

והדבר הקרוב אל האמת שרב בעודו בימי עלומיו עלה עם ר' חייא ובניו אשר עליהם אמרו חולין פו. משעלו בני הגולה, ואף יען שר' חייא היה כבר גדול הדור לכן נזכר שמו, אבל בל"ס עלו עמו כמה חכמים מבבל, כמו ר' חנינא ור' יונתן ולוי, ועמהם התחברו גם רב ורבה בר חנא, וראה זה פלא שמכל גדולי תלמידיו דרבי כמעט כולם היו אך בבלים, ולהיפוך חכמי א"י כמו ר' ינאי ובנו ר"ג ונכדו ר' יהודה נשיאה אע"פ שידוע לנו שהיו תלמידיו דרבי, אעפ"כ לא מצינו אותם ששקלו וטרו לפני רבי כחכמי בבל.

בבוא רב לא"י, כפי הנראה היה רבו הראשון אשר למד עמו הלכות התנא ר' יצחק רובה הוא ר' יצחק בר אבדימי בחולין קי. כי סליק ר' אלעזר אשכחיה לזעירי א"ל איכא תנא דאתנייה לרב כחל (והוא היה התנא בישיבת רבי ללמוד גרסאות משניות וברייתות כמו שהיה ר' יעקב קורשאי התנא בימי רשב"ג באושא כמבואר בערכו) ובב"ב פז. הגרסא „דאתנייה ליה רב" מדות והוא ט"ס וצ"ל כמו בחולין קי., וכן הוא גרסת התוס' ודק"ס בכל הכ"י.

אבל רבו המובהק היה דודו ר' חייא כאשר אמר ר' יצחק בר אבדימי בעצמו חולין קי. שאמר לזעירי אני לא שניתי לו—אני כחל של מניקה שניתי לו ומפלפולו של ר' חייא. ויש לנו ראיות ברורות שרב עלה לא"י בימי עלומיו, כזבחים קב. אמר רב האי דינא מר' אלעזר בר' שמעון גמירנא, וידוע שראבר"ש נפטר הרבה קודם רבי כב"מ פר: לערך עשרים שנה. וכפי שמבואר בערך רבי שנפטר תק־ה לשטרות ג"א תתקנג הנה נפטר ר"א בר' שמעון לערך תפ־ה, ואז היה רב כבר בא"י.

וכן זכה עוד לראות את ר' אלעזר בר' יוסי אשר אותו כמעט לא מצינו בדור רבי אך עם דור שלפני רבי ובלי ספק נפטר הרבה קודם רבי, ממנו קיבל רב כמו עד ראיה, ומאחיו ר' ישמעאל בר' יוסי כברכות כז: אר"א א"ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר"י—כי אתא עולא אמר לא ריבר"י הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי, וכן מצינו שבת פג: שאמר רב לעולם אל ימנע -- שהרי כמה שנים נשנית — עד שבא ר' חנניא בן עקיבא ופירשה. והלשון הזה משמע שהיה אז בבהמ"ד ושמע מפיו. ופסחים קיב: לגרסת רבינו חננאל ודק"ס שר' ישמעאל בר"י צוה את רב ג' דברים, ובכתובות קד. אמר רב העיד ר' ישמעאל בר"י לפני רבי משום אביו. וכן אמר בשם ר' יוסי איש הוצל כפסחים קיג: ובשם חכם אחד בשם מבוג כזבחים ט: ויען שזכה עוד לראות את דור התנאים לכן לא לפלא מה שאמר רבינו האי גאון מובא בערוך ערך רב. שבג' מקימות נזכר רב בברייתא. ובשמו האמיתי „רב אבא" ואחד מהן בכתובות פא. א"ר אבא שאלתי את סומכוס, וכבר הארכתי בערך ר' אבא א).

וכל זה מורה שרב היה בא"י עוד בזמן התנאים ולא היה ידוע עוד שם „אמורא" ולכן נקבעו דבריו בברייתות, ולא מצינו על שום אחד מכל תלמידיו דרבי לומר עליו שהוא תנא ופליג זולת על ר' חייא כב"מ ה. ועל רב בעירובין נ: כתובות ח. גיטין לח: ב"ב מב. סנהדרין פג: חולין קכב:, ובלי ספק אין הכונה שיכול לחלוק על התנאים הנזכרים במשנה. אך הכונה על התנאים השונים ומפרשים דברי המשנה ולא מצינו בשום מקום שרב חולק על משנה אך אמרו „מתניתא" קרמית עליה דרב? רב תנא ופליג, ומה שמצינו ב"ב מב. שפריך הגמרא וכי תימא רב תנא ופליג וקאי שם על המשנה. באמת היינו יכולין לתרץ שאף על מתניתא פליג, אבל הגמרא מקשה קושיא יותר חזקה.

אבל

אבל מה שמצינו רב משום ר' מאיר ברכות ס: פסחים ג: או משום ר' ראובן האצטרובלי מו"ק יח: ויש שרוצים לומר שראה את ר' מאיר מעירובין יג: שיש גורסין שם אמר רב האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריו, או שראה את ר"א בן עזריה מפני שאמר עליו שעישר י"ב אלפי עגלי בשבת נד: זה טעות גדול. כידוע שראב"ע נפטר קודם ר' יהושע ור"ע ורבי לא נולד אז או שהיה אז תינוק. וכן ר"מ ידוע שנפטר קודם ר' יוסי ור' יהודא. שהיו מדור שקודם רבי. ולכן בל"ס שאך היה בידו קבלות מרבותיו, וכמו שאמרנו שרבו המובהק היה ר' חייא. ולא לבד שהיה תלמידו אבל חשבהו כבן לו מפתו אכל וממימיו שתה כעירובין עג. שאמר רב אין אנו צריכין לערב שהרי אנו סומכין על שלחנו של ר' חייא ופרש"י שהיה מקבל פרס מבי ר"ח, ועיין שבת סו:, והיה סופרו ושומר גנזיו דר"ח כב"ק צט: שא"ל ר"ח לרב זיל חלפיה ניהלה וכתוב אפנקסי דין עסק ביש ופרש"י רב שומר גנזיו של ר"ח דודו הוה. וב"מ פ"ו ה"א ר"ח רובא אגר חמרין למיתא פשתן הלכו ומצאוהו לחה א"ל רב פוק (נראה דצ"ל אמר ליה לרב) והב לון אגרן משלם. ובסנהדרין פ"ג ה"ו רב נפק למיתרי משכין לר"ח רבה, וע"פ פשטות שהלך לראות ולקנות עורות עבור ר"ח, ובסנהדרין כח: מובא המעשה בקצרה רב איקלע למזבן גוילי וכו', וכפי הנראה קבץ על יד וגם הלוה כסף מבת ר' חייא כב"מ מ"ד: ובירושלמי שם רפ"ד, ועשה מסחר בפשתן בפ"ע כמע"ש פ"ה ה"ח רב הוה ליה כיתן ולקת שאל לר"ח מהו שישחוט עוף יען שצריך לדם עבור הפשתן (כי בן קהה לר"ח ושאל לרבי בחולין פה:), וגם לוה מקרובו רבה בר חנא כסף בב"מ פ"ה ה"ה.

וזה עשה אך שלא לעשות התורה קרדום לחפור בה, אבל רובי עתותיו היה לו לתורה ועבודה, ור"ח דודו לא אצל ממנו כל טובו, כאשר יסופר כלאים פ"ט ה"ד שפ"א כעס רבי על ר"ח ונהג נזיפותיה תלתין יומין ולא על לבי רבי ואז למד עם רב כל כללי דאורייתא, ובב"ר פל"ג ס"ג שהמה היו הלכתא דבבלאי, וכן מו"ק טז: שפ"א גזר רבי על החכמים שלא ישנו לתלמידיהם בשוק ור"ח יצא ושנה לשני בני אחיו רב, ורב"ח, בעי מר"ח כנזיר נט. הקשה לר"ח כבריתות כא. והביט על דרכי ר"ח ללמוד ממנו הלכה למעשה כדמצינו פסחים קיז. אמר רב חזינא תילי (ספר תהלים) דבי חביבי, ומכות יא. אמר חזינא לתפלין דבי חביבי וכו', וביבמות קב. אמר אי לאו דחמיתיה לחביבי דחלץ וכו', וכן קראו כמעט תמיד בשם חביבי ככתובות נב., נדרים עו., מכות ג: הכי אמר חביבי, ובעירובין יב:, נדרים עו:, כתובות נב., ב"מ עו:, ב"ב מא:, מו. אמר רב הוה יתיבנא קמיה דחביבי, ואימת רבו היה עליו כ"כ עד שאמר לרב כהנא חולין לב. לא הוה בריחנא בחביבי דאישיליה, ובמגילה פ"א סה"ט אמר רב שמעית מן חביבי, ובשבת פ"א סה"ג א"ל ר"ח לרב אם אתה יכול לאכול כל השנה מוטב ואם לאו אכול ז' ימים בשנה, וביומא כ: אמר לר' שילא כי הוה קאימנא עליה דר"ח.

ונתעלה כ"כ עד שנעשה מתורגמנו כדמשמע יומא כ:, ובע"ז עד: ההוא דאתא לקמיה דר"ח—א"ל לרב זיל בהדיה וחזי דלא מצווחת עלי בי מדרשא — והיינו דא"ל חביבי, ונסמך מר"ח כסנהדרין ה.

רב משום ר"ח כשבת צב. צח. ק. קא. קלה., עירובין פו., פסחים פה: ב"ק קטו., חולין עו., מע"ש פ"ה ה"ח, ביצה פ"ד

פ"ד ה"ב, סוכה פ"ג הי"ב, מגילה פ"א ה"ד סהי"א, יבמות פט"ז ה"א, גיטין פ"ח ה"י, סוטה פ"ה ה"ב.

ור' חייא דודו קראו בבל׳ לשונות של חביבות, כמו שקראו תמיד „בר פחתי" כברכות יג: מג., שבת ג. כט., נזיר נט. ורש"י פירוש בר פחתי בן גדולים או בן ת"ח ובערוך פירש בן נשיא, וכן קראו בן אחותי על שם חכמתו כסנהדרין ה.

וכשראה ר"ח שהוא מלא רוח חכמה אז הציגו לפני רבינו הקדוש, ורבי הטה חסדו אליו וכבדו לסעוד אצלו ביחד עם דודו, ור"ח ידע היטב כי בן אחותו לא ניסה עוד לישב על שלחן מלכים מלכי רבנן כרבי, למדו הלכות ד"א וישב עמו יחד להיות לעזר לו כברכות מג. רב ור"ח הוי יתבי קמיה דרבי בסעודתא, א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה (ר' חייא) דהוה מרתת (שרב חשב שמא ראה בו דבר מגונה ולכך יאמר לו להחוץ ידיו) א"ל ר"ח בר פחתי! עיין בברכת מזוני קאמר לך. וכן שבת ג. שרב בעי מרבי בענין אחר שלא עסקו בו אז, א"ל ר"ח הלא אמרתי לך כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתא, וכן כל דבר שלא הבין רב דרכי רבינו הקדוש היה ר"ח מפרשו, כברכות יג: ששאל מר"ח שלא ראה לרבי שקורא ק"ש, והשיב לו בר פחתי! בשעה שמעביר ידיו על עיניו וכו', ובחולין טז. יתיב רב אחורי דר"ח ור"ח קמיה דרבי ויתיב רבי וקאמר —א"ל רב לר"ח מאי קאמר וכו'.

ורב שהיה בדעתו לשוב אל ארץ מולדתו, וקרוב מאוד לומר שירד לישא אשה, ואפשר שזה הוא מה שאמרו יבמות סג. רב כי הוה מיפטר מר"ח א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממותא— את האשה. ואף שהיה מוסמך כבר מר"ח והיה מבחירי תלמידיו אבל אז אירע מעשה אשר יסופר בסנהדרין ה: שפ"א הלך רבי למ"א ומצא שמגבלין עיסותיהם בטומאה וכששאלם למה עושין כן? א"ל תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצעים אין מכשירין והוא מי ביצים דרש להו, באותו שעה גזרו תלמיד אל יורה אא"כ נוטל רשות מרבו, ולכן ביקש ר' חייא עבור רב ורבה ב"ח מרבי לסמוך אותם, ורבי מלא בקשתו והסמיך לרבה ב"ח להורות ולדין וגם לראות מומי בכורות אבל את רב הרשה אך לדון ולהורות אבל לא הרשהו לראות מומי בכורות וע"פ הירושלמי חגיגה פ"א ה"ה שלא הרשהו לראות מומין שבסתר, ואמרו שם שרבי עשה זאת לא מפני שום פניה אך יען ידע שרב בקי גדול במומין שלמד יח' חדשים מרועה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר ומרוב חכמתו יתיר מום כזה שאין ידוע לאינשי ויבאו להתיר עי"ז גם מום עובר, ושנית כי ידע רבי את גודל תלמידו רב הידוע לתהלה ולתפארת, ובלעדי סמיכתו יכבדוהו, ורב"ח אין ידוע כ"כ לכן נתן לו שכם אחד על רב כדי שיכבדו גם אותו.

והלכו שניהם לבבל על משך זמן קצר, ובא רב לנהרדעא, וזה כונת סדר תנאים ואמוראים שאמר בימי רבינו הקדוש ירד רב לבבל והורה איסור והיתר והלכות בנהרדעא, ומשם שלח ספיקותיו לרבו הקדוש, ככתובות סט. תלא ליה רב לרבי ביני חיטי, האחין ששיעבדו מהו, יתיב ר"ח קמיה,—לרב אי מכרו קמיבעיא ליה נכתוב ליה מכרו וכו', ובגיטין פ"ח ה"ג רב הוה כתיב לרבי ביני שיטייא, אבל לא היו בבבל זמן רב, וחזרו שניהם לא"י, וכמפורש בסנהדרין ה: שרב"ח חזר, ועל רב מפורש בירושלמי פאה פ"ו ה"ג וסוטה פ"ט ה"ב, רב כד נחת לתמן אמר אנא הוא בן עזאי דהכא, אתא ההוא סבא

שאל

שאל ליה—וכד סלק אתא לגבי דרבי א"ל יאות אמר לך וכו'.

וקרוב הדבר לומר שאז נפטרו הורי רב, וזה שאמרו פסחים ד. כי סליק רב א"ל ר"ח אבא קיים אימא קיימת, ומתשובתו המחוכמת הבין ר"ח ששניהם נפטרו לחיי עד, ומיום בוא רב לא"י שנית דבק ברבו רבינו הקדוש עד שנתעלה להיות לפסיק סדרא קמיה דרבי, כיומא פז:, (וזה מצינו אף בבנו של רבי ר' שמעון בב"ב קסד: ולוי בר סיסי בע"ז יט.). וביצה כב: אמר רב שאלית את רבי ביחוד ומנו רבינו הקדוש, בעי מרבי שבת ג. ב"ק קטז, ורבו היה גדול וקדוש כ"כ בעיניו עד שאמר עליו סנהדרין צח: דאי משיח מן חייא (מן החיים) כגון רבינו הקדוש.

ונתעלה כ"כ עד שפ"א צרפוהו לב"ד של רבי כגיטין נה. רבי השיב ב"ד ונמנו — אמר רב אנא הואי במניינא דבי רבי ומנאי דידי מנו ברישא, וזה יען שהיו שם עוד זקני הדור בפני רבי והוא היה הצעיר שבהם, לכן מנו אותו ברישא, ולא עזב את רבו הקדוש וכשיצא רבי וב"ד מבית שערים לציפורי מצינו גם את רב לפני רבי, כעדות ר' יוחנן חולין נד. כששאלו ר"ל מנו רב ומנו רב (שמזכירין אותו תמיד בבהמ"ד) א"ל ולא נהירא ליה לאותו תלמיד ששימש את רבי רבה ור' חייא והאלקים כל אותן שנים ששימש בישיבה אני שמשתי בעמידה ומאן גבר, הוא גבר בכולא, וכן חולין קלז: כשאיסי בר היני הזכיר לפני ר"י את שם רב בשם „אבא אריכא", א"ל אבא אריכא קרית ליה? נהירנא כד הוה יתיבנא אחרי שבסרי שורן אחוריה דרב קמיה דרבי ונפקי זקיקין דנורא מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידע מה הן אומרין, וכבר בארתי בערך ר' יוחנן שנולד בציפורי כשהיה רבי בציפורי, וידוע שרבי היה בציפורי אך י"ז שנים א"כ היה זה בסוף ימי רבי.

וכן מצינו בסנהדרין פ"ג ה"ו ,רב נפק למיתרי משכין — אשכח ר' יוחנן יתיב ומקשי.

ולגרסת הילקוט ויקרא תס"ט היה גדול כ"כ בעיני רבי עד שבעי רבי מיניה מה אני בשעיר, כהוריות יא., אבל גרסא שלנו שבעי מר"ח הוא הנכון.

ובהיותו בישיבת רבי התחבר שמה עם כל גדולי תלמידיו ויהי לחבר להם כמו בר קפרא, לוי, שמעון בר רבי, ור' חנינא כיומא פז: רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי, אתא ר' חייא הדר לרישא, עייל בר קפרא הדר לרישא, אתא ר"ש בר רבי הדר לרישא, אתא ר' חנינא בר חמא אמר רב כולי האי נהדר וניזיל? לא הדר איקפד ר' חנינא, אזל רב לגביה יג' מעלי יומי דכפורי ולא איפייס, ולא שר' חנינא היה גדול מרב כי אמרו שם רב שאני שהיה מחמיר לעצמו ור"ח לא רצה להתפייס יען רצה שילך רב לבבל כי ידע שאם ישאר רב בציפורי יהיה הוא הראש, ובאמת מצינו ברכות כז: ר' חנינא אמר רב, (וגרסת דק"ס אמר רבי), וכן מצינו אותם ביחד רב ור' חנינא דאמרי תרוייהו כיבמות מא., מחלקותן מצינו שבת ט. כד. חולין קכב: וכן לוי בר סיסי היה חברו כביצה כד: שאמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבהמ"ד אפילו שעה אחת דאנא ולוי הוינן קמיה דרבי וכו', ובכתובות נב. ונדרים עו: לוי סבר למעבד עובדא א"ל רב הכי אמר חביבי, מחלקותם מצינו פסחים יז., כתובות נג:, ב"מ מא. מה:, סנהדרין פז:, זבחים נד., חולין צה. קח:, מעילה ט: נדה לז: סד: סח., ובסוטה פ"ג ה"ד רב ולוי דאמרי תרוייהו, והיה גם חבירו אח"כ בבבל כדמוכח ע"ז לח: שרב חולק עם

אבוה

אבוה דשמואל ולוי.

וכן ר' ינאי דעת היוחסין שרב היה גדול מר' ינאי, ומה שמצינו יבמות צג. רב כר' ינאי ור' ינאי כר"ח, לא שרב היה תלמידו כי ידוע שר' ינאי לא היה מתלמידיו המובהקים דרבי כרב כמבואר בערכו, אך יען שר' ינאי קיבל הדין הזה מר"ח, ורב קיבל ממנו הדין בשם ר' חייא לכן אמר הלשון רב כר' ינאי, וזה כרעת הראב"ד ולא כהרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה, ובזה סרה קושיית הגאון בעל חות יאיר תשובה צד.

מחלקותן מצינו ב"ק קטו., ב"מ סג., סנהדרין ק:, אבל לא מצינו בשום מקום שידברו פא"פ.

וכן מצינו מחלוקת רב ור' יונתן ככתובות נה., ושם ט"ס ר' נתן וצ"ל ר' יונתן וכן מובא בתוס' מנחות ל:.

וזה כוונת רש"ג באגרתו ח"ב פ"ג שאמר והיו חכמים אחרים תנאים ואמוראים כגון ר' חנינא ור' ינאי ורב שהיו תלמידי רבי.

ומה שלא מצינו את רב בפטירת רבינו הקדוש אין ראיה שלא היה אז בא"י, יען כי מצינו בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח שאחר פטירת רבי ביקש רב מרבן גמליאל בנו להתירו לראות מומי בכורות או מומין שבסתר והושיב לו איני מוסיף לך, מזה אנו רואין בבירור שהיה בימי בנו בא"י, ומה שלא מינוהו רבי לראש בישיבה תחת ר' חנינא, זה בל"ס שידע רבי שמגמת רב לירד לבבל להרביץ שם תורה.

וכן מצינו בפירוש שאחרי פטירת רבי הרביץ רב תורה בא"י והיו לו תלמידים בברכות מה: שאמרו והא רבנן דאתו ממערבא אמרי — דשמיע להו מרב מקמיה דנחית לבבל, וכן עירובין כז: אמרו בגמרא הא מקמי דאתא רב לבבל וכו', ומו"ק כא. יסופר שלרבה בר חנא איתרע ביה מלתא סבר דלא למיפק לפירקא א"ל ר' חנינא אם רבים צריכין לו אינו נמנע סבר לאוקי אמורא עליה (כי גם רב"ח ישב ימים רבים בא"י והרביץ תורה הרבה וירד אח"כ עם רב לבבל) א"ל רב תניא וכו', מזה אנו רואין שגם אחרי פטירת רבי היו רב ורב"ח בא"י במקום ר' חנינא בציפורי כידוע שר' חנינא לא ירד לבבל מיום עלותו לשם. וא"א לומר שזה היה בימי רבי, שאז עדיין לא הגיעו לכלל לדרוש ברבים ע"י מתורגמן.

ובירושלמי שבת פ"ג ה"א רב כד הוה מורה בחברותא הוה אמר כר"מ, בצבורא הוה מורה כר"י הסנדלר א"ר שמעון כרסנה כר"י בר' יוסי „דרש לן" וידוע שר"ש כרסנה היה אך בא"י, ולמד לפני רב בא"י.

וגם אחרי פטירת ר"ג בר רבי שמלך זמן קצר כמבואר בערכו ועל כסאו ישב ר' יהודה נשיאה בנו גם אז היה עדין רב בא"י כירושלמי ע"ז פ"ב ה"ה, ר' יצחק ב"ש בר מרתא נחת לנציבין אשכח לר' שמלאי הדרומי יתיב ודריש רבי וב"ד התירו השמן (הוא ר"י נשיאה כמפורש בע"ז לה:) שמואל קביל עליה ואכיל, רב לא אכיל א"ל שמואל אכול דאי לא כן כתיבנא עלך זקן ממרא. א"ל רב „עד דאנא תמן" אנא ידע מאן ערער עלה שמלאי הדרומי וכו'. וידוע שר' שמלאי היה שמעיה ותלמידו דר' יהודה נשיאה שהתיר השמן ורב היה עדיין אז בא"י כשרצו להתיר השמן ע"י השתדלות ר' שמלאי. וכן מובא המעשה בקצרה בע"ז לו: וקראו שמלאי לודאה יען שבאמת היה כתלמיד לפני רב ולא היה בר סמכא בעיניו אך כאשר א"ל שמואל כי ההיתר יצאה מר"י נשיאה אז חזר בו רב ואכל, ורב שכל מגמתו היה לילך לבבל ולהרביץ שם תורה, השתלם את עצמו בכל חכמות ומדעים מלבד חכמת

התורה

התורה כיאות לאיש רם המעלה העומד בריש העם.

כדמצינו שהיה בקי בטבעיות כב"מ קז: רב סליק לבי קברי — אמר צט' מתים בעין רעה ואחד בד"א, ובחולין נח: אמר לית בקא בר יומא ולית דידבא בת שתא.

ולמד ידיעת טבע המאכלים והדגים מפי אחד בשם אבא צײדא כמו"ק יא. וטבע העופות כפסחים עד. קיט:, והזרעים כברכות נז:, ביצה יג:, יבמות סג., ותבשילים כנדרים מט:.

והיה מומחה גדול ברפואות כברכות יא. מ. שבת קכט. פסחים קיג. סנהדרין קח: ע"ז לא: חולין עז.

ובדברים המזיקין לגוף להתרחק מהן, כפסחים עד: קו:, ביצה י"ג:, מו"ק יא., נדרים מט. ובירושלמי ביצה פ"א ה"ו.

גם היה בקי בידיעות גלילי הארץ והימים והנחלים, כשבת קמה:, ר"ה כג., קידושין עא:, בכורות מד: נה:.

ובחובי האלילים וחגאותיהם כסנהדרין סג:, ע"ז יא: וירושלמי ע"ז פ"א ה"ב.

גם היה לו יד ושם בחכמת הקבלה בשמות הקדושים ובצרופי אותיות התורה ובעשר ספירות, בלחשים ועניני כשוף כדמוכח ממאמריו ברכות נה., שבת סו: יומא פג:, חגיגה יב. קידושין עא., ב"מ קז:, וע"פ קבלת הרמ"ע מפאנו (מובא בספר כנפי יונה ח"ג ססס"ב) קיבל רב חכמת הקבלה מפי רשב"י ור"א בנו ור"פ בן יאיר וחבריהם ונקרא בזהר „ר' אבא" אשר נזכר בזהר כמה מאות פעמים, ואם קבלה הוא נקבל. אבל לפי סדרי הדורות שר"ש בן יוחי נפטר בהיות רבי עוד תלמיד יושב לפני רבותיו כמבואר ב"מ פד: א"א לומר כן יען שרב לא נולד אז עדין. ויש שנותנים לרב שלש או ארבע מאות שנה וחי מזמן החורבן עד ימות הגאונים, למותר לנו לבטל דבריהם הנאמרים שלא בצדק ור"ל.

וכן ידע לשון פרסי כדמוכח פסחים מא., ולשון יון כר"ה כג., ובלשון ארמית היה בקי גדול עד שהיה שגור בפיו צחות הלשון ומליצותיה כדמצינו שבת קנב. שאמר אדלא אבידנא בחישנא, ועירובין פו. נבח בך כלבא עול נבח בך גורייתא פוק. שם ק: זבינא לך זוגא דמטי לך עד כרעיך. וביומא כ: אבוב לחרי זמר לגרדאי לא מקבלה מיניה, אי תגרית ליה פוץ עמריה, וביבמות סג. דנפיק מינך טעמא מלפך, וסנהדרין מט. תהא לוטה ולא תהא לאטא. שם קו. גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוה ליה גזיזן מיניה, וב"ב צא. כודנא עקרה במאי פרע לי.

ובתהלוכות וחכמת המסחר היה בקי גדול, כנראה ממאמריו המחוכמים שלמד אח"כ לאיבו בנו ולרב כהנא, כפסחים קיג. שאמר לרב כהנא הפוך בנבלתא ולא תיפוך במילי, פשוט נבלתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא וגברא רבה אנא. ולבנו איבו אמר אדחלא אכרעיך זבינך זבין, כל מילי זבין ותחרט בר מחמרא — שרי כיסיך פתח שקיך, קבא מארעא ולא כורא מאיגרא, תמרא בחלוזך לבי סודנא רהיט, וביבמות סג. אמר אי נייפת איתנופי הפוכי בעיסקא טב מינך, ובחולין קכז. נרשאה נשקיך מני כביך נהור פקודאה לויך מגלימא שפירא דחזי עלך, פומבדיתאה לויך אשני אושפיזך. מאמריו היקרים בהויות העולם, שבת י: ישב אדם בעיר שישיבתה קרובה, שם יא. תחת חבר ולא תחת ת"ח, תחת ת"ח ולא תחת יתום ואלמנה, שם קנג. איזהו בן עו"הב ואזניך וכו', עירובין נד. אם יש לך היטב לך וכו', ביצה לב. כל המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו. מגילה טז: בשביל משקל ב' סלעים וכו'

ישאל

שאל ישנה אדם בן בין הבנים, יבמות סג. בגוי נבל אכעיסם זו אשה רעה וכתובתה מרובה, ולכן אמר קידושין פ״ד ה״ד נחות דרגא ונסיב אתתא, כתובות כח. טלטולי דגברא קשין מדאתתא, סוטה ח. ת״ח צריך שיהא בו אחד משמיני שבשמינית, שם ט: ניכרין דברי אמת, שם כב: לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, קידושין עא. שתיקותא דבבל היינו יחוסא, ב״מ נט. לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, ב״ב קסה. רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע. חולין סג: לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה, ובירושלמי סוף קידושין עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל.

וכשהגיע רב כבר לימי זקנה וידע בעצמו שרכש לו כל המעלות ומדות שצריך ת״ח לקנות, אז גמר בדעתו לשוב אל ארץ מולדתו.

וכאשר הבאנו למעלה שרב היה בא״י עוד בימי מלוכת ר׳ יהודה נשיאה קודם היתר השמן, יבואר לנו בזה אמתת גרסת רש״ג באגרתו ח״ג רפ״ב, וז״ל בכל הנוסחאות, ובימי רבי נחת רב לבבל בשנת תקל לשטרות שנת ג׳ אלפים ותתקעט ליצירה והוה הכא ר׳ שילא רישא דרבנן בתר רבי והוה מקרי ריש סדרא בבבל וכו׳, עכ״ל. וכבר האריכו בזה כל חכמי הדור העבר, כהגאון החכם ר״ש רפפרט בערך מלין ערך אנטונינוס והחכם גרעץ, וויים, וכולם הסכימו כי א״א לומר שרבי האריך ימים כ״כ עד שנת תקל, ולכן רצו להגיה שצ״ל שרב ירד לבבל שנת ת״ק.

ובדבר אחד הצדק אתם שרבי באמת נפטר לא מאוחר משנת תקיה, אבל מה שרצו להגיה תחת תקל על תק׳ הוא ללא אמת, כי בפטירת רבי היה אז הריש בבבל ר׳ אחי בר׳ יאשיה כמפורש קידושין עב. ונפטר בנהרדעא כמפורש שבת קנב: וא״כ איך יאמר הגאון שר׳ שילא היה הריש בבבל אחרי רבי?

וזאת שנית איך אפשר לשבש כל הנוסחאות באגרת דרש״ג שכתוב בפירוש תק״ל.

אך האמת יורה דרכו כדעת הגאון החכם בעל דורות הראשונים בח״ב ערך ירידת רב לבבל, שטעות קטן נפל באגרת וצ״ל ובימי ר׳ יהודה נשיאה תחת ובימי רבי ודעתו שהטעות נפל עוד מאת המעתיקים הראשונים שמצאו דבר חידוש בו שהוא נגד הגמרא המפורשת בסנהדרין שרב ירד לבבל בחיי רבי וחשבו שכונתו על רבי יהודה הנשיא ובקצרה נעשה מזה „רבי", והצדק עם הגאון, יען שהליכתו בחיי רבי לבבל היתה אך לזמן קצר לעסקיו הפרטים ושב אח״כ לא״י וכל ימי חיי רבי ור״ג בנו וגם בתחלת ימי ר״י נשיאה היה רב בא״י כאשר בארנו כבר באריכות בראיות ברורות, אבל הליכתו האחרונה לבבל ע״מ להתיישב שם זה היה לערך כ״ה־ל שנה אחרי פטירת רבי.

ואז היה באמת ר׳ שילא הריש סדרא בנהרדעא, ואבוה דשמואל היה ריש הדור, והריש גלותא עם ב״ד היה מר עוקבא בכפרי ושמואל וקרנא היו דייני דנהרדעא (כן היו נקראין בשם דייני גולה ככ״ב נא. ופהרשב״ם ורבינו גרשום שם שהמה שמואל וקרנא וכן מובא שם ע. ק. קז: ומה שאמרו סנהדרין יז. דייני גולה קרנא ולא קחשיב את שמואל זה יען ששמואל היה בסוף ימיו רבן של כל בני הגולה. אבל קודם שבא רב לבבל היה אז גם שמואל אך דיין בנהרדעא, וזה ברור).

ובא״י היה בעת ההיא ר״י נשיאה הנשיא, ור״ש ברבי (אשר האריך ימים יותר מר״ג אחיו) החכם, וריש במתיבתא היה ר׳ אפס, אבל ר׳ חנינא ישב בריש זמן רב אחר ירידת רב לבבל כמבואר שבת נט: שאז היה רב כבר בסורא. וזה מכון

ממיש לשנת תקל באמצע ימי נשיאות ר״י נשיאה.

ביאת רב לבבל לעיר נהרדעא.

הנה כבר ידוע מה שכתב רש״ג באגרתו ח״ג פ״ב שרב הוה קשיש טובא משמואל, ולפי החשבון שבארנו למעלה שבין ירידת רב בפעם הראשונה עם ביאת רב לבבל ע״מ להתישב היה לערך יותר משלשים שנה, לכן ברור לנו ששמואל לא ידע את רב כי היה אז עול ימים. וכל זה מבואר לנו מגמרא מפורשת שבת קח. שיסופר שם ביאת רב, וז״ל שמואל וקרנא הוה יתבי אגודא דנהר מלכא (נהר אצל נהרדעא בקידושין ע:) חזינהו למיא דקא דלו ועכירי א״ל שמואל לקרנא גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה זיל תהי ליה אקנקניה אזל אשכחיה לרב א״ל מנין שאין כותבין תפלין אלא ע״ג עור בהמה טהורה א״ל דכתיב — מנין לדם שהוא אדום שנאמר — מנין למילה שבאותו מקום, נאמר וכו׳, ורב הבין שלנסותו בא וקללו, ואח״כ עייליה שמואל לביתיה ואוכליה נהמא דשערי וכו׳ כי היכי דלישתלשל, ורב לא הבין ששמואל עשה כן לטובתו ואמר מאן דמצערן לא לוקמיה ליה בני.

ומנין ידע שמואל דגברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה, מצינו בערוך ערך דל ובפירש ר״ח שבת קח: דשמואל שמע דגברא רבה אתי ממערבא בההוא יומא וכיון דחזי למיא דעכירי הבין שא״א דלא שתי מינייהו והיה בריר ליה דמאן דשתי מהנהו מיא בעידן דעכורי חייש במעיה.

העתקנו כל זה להראות דקרנא וגם שמואל לא ידעו את רב ורב לא ידע אותם עד יום בואו.

אבל תומ״י הכירו שגדול הדור ומורם מעם בא לגבולם, ואז אירע המעשה המובא ביומא כ: שרב איקלע לאתריה דר׳ שילא (ואולי ישיבת ר׳ שילא לא היתה בנהרדעא עצמה אך סמוכה לנהרדעא) ולא הוה אמורא למיקם עליה (ור׳ שילא לא ידע מרב) קם רב עליה וקמפרש מאי קריאת הגבר קרא גברא, א״ל ר׳ שילא ולימא מר תרנגולא, א״ל אבוב לחרי זמר לגרדאי לא מקבלוה מיניה כי הוה קאימנא עליה דר״ח ומפרישנא מאי קריאת הגבר קרא גברא ולא א״ל ולא מידי — א״ל מר ניהו רב? נינח מר (שאיני ראוי שתהא מתורגמני), א״ל אמרי אינשי אי תגרת ליה פוץ עמריה — מעלין בקודש ולא מורידין, ובספר ערך מלין צד 117 יאמר שרב נשאר מתורגמן לר׳ שילא עד יום מותו, ושגגה היא כי אך בפעם הזאת טרם ידע שהוא רב נעשה מתורגמנו, וגם בפעם הזאת לא רצה ר׳ שילא שישלים הדרשה ואף רב א״ל מעלין בקודש וכו׳, אבל לא שנעשה מתורגמנו כל הימים שאין שום מקור לזה, ואף דבק לחבירו שמואל וכאשר נבאר.

ורב התישב בנהרדעא לפי שעה, ואע״פ שר׳ שילא הכיר את מעלת רב שהוא גדול ממנו, אבל רב לא נגע חו״ש בגדולת ר׳ שילא, כמבואר סנהדרין מד. שפ״א דרש ר׳ שילא ואע״פ שלא ישרה דרשתו בעיני רב אעפ״כ לא אמר בפניו כלום ואף כשסיים הדרשה ויצא, אז אוקי רב אמורא עליה ודרש.

ובתענית פ״ד ה״ב יסופר ששמואל ואילין דבית שילא (ר׳ שילא ובית ר׳ שילא אחד הוא כי מה שאמרו יומא כ: מחלוקת רב ור׳ שילא הוא בירושלמי סוכה פ״ה ה״א בלשון תרגם רב קומי דבית ר׳ שילא יען כי היו שם קבוצת חכמים גדולים אשר ר׳ שילא היה הריש סידרא עליהם) היו שואלין בכל יום בשלום דנשיא והיו עולין תחלה ואח״כ שמואל, ואח״כ חלקו כבוד לשמואל שיכנס הוא תחלה, וכשבא רב לבבל חלק שמואל כבוד

כבוד לרב שיכנס הוא תחלה, אבל בית ר' שילא לא רצו שיהיו אחרונים ומחל שמואל כבודו ונכנס רב תחלה ואח"כ בית ר' שילא ואח"כ שמואל.

אך פ"א אירע בדבר הנוגע לדין תורה אז לא נשא רב פנים לר' שילא, כיבמות קכא. שפ"א נטבע אחד במים שאין להן סוף והתיר ר' שילא את אשתו, ורב שראה שטעה בהוראתו א"ל לשמואל תא נשמתיה, אך שמואל בקשו שישלחו אחריו וישאלו לו מ"מ התיר, וכשבא לפניהם הודה להם שטעה, כי חשב שהיה מים שיש להם סוף וחזר בו מהוראתו, אז קרא שמואל על רב לא יאונה לצדיק כל און ורב קרא על שמואל ותשועה ברב יועץ, ורב לשיטתו שאמר ברכות יט: כ"מ שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

וכפי הנראה השיג רב משרה אצל ריש גלותא להשגיח על המדות והמשקלות הנודע בשם „אגרדמי" וזה שאמרו בירושלמי ב"ב פ"ה ה"ה ריש גלותא מני לרב אנגרמוס, והוה מחי על מכילתא ולא על שיעוריא, חבשיה ריש גלותא, עאל רב קרנא גביה, א"ל אנגרמוס שאמרו למדות ולא לשיעורין א"ל והא תנית אנגרמוס שאמרו למדות ולשיעורין א"ל (רב) פוק אמור להו אנגרמוס שאמרו למדות ולא לשיעורין, נפק (קרנא) ואמר להו בר נש דתנה כשבה דאהינו חבשין ליה? ופיר' הפני משה כבשה דאהינו, שהיה שונה דברים העיקרים והכבושים, ובמראה הפנים מפרש מענין אשכול של תמרים כלומר דבר נאה ומשובח, אלא דבב"מ בש"ס משמע דאהינו פירושו תמרים שלא בישלו כל צורכן ולפ"ז לא היה ממליץ בעד רב וכו', ובמחילה מכבודם הרמה, כי כונה אחרת ואמיתית ע"ד שאמרו מגילה כח, שאל ר' עקיבא את ר' נחוניא הגדול במה הארכת ימים אתו גווזי וקמחו ליה סליק ויתיב ארישא דדיקלא א"ל רבי! אם נאמר כבש למה נאמר אחד (היה צריך לכתוב „האחד") א"ל צורבא מרבנן הוא שבקוהו, ומיני אז היה לשיחה בפי הכל אם חבשו או הכו לצורבא מרבנן אמרו בקצרה „כשבה דאהינו" על דבר השאלה ששאל ר"ע אם נאמר כבש כשהיה יושב על הדקל (כי אהינו הוא אשכול של תמרים כדמובא בערוך ערך אהן). וזה שאמר קרנא אחרי שהיה ידוע לו את גדולת רב אשר אך בידו הגרסאות האמיתית במשנה ובברייתא, ולכן יצא להודיע לריש גלותא הלא חבשתם אדם גדול כר"ע.

וכפי הנראה עזב רב את משמרתו זאת ייעש לו בית שכר כפסחים קז. ובראשיתו לא הצליח רב במסחרו החדש כדמוכח מו"ק יב: שאמרו שם רב חצדו לו חצדא בח"המ שמע שמואל ואיקפיד — ורב מ"ט עביד הכי? אין לו מה יאכל הוה, ואפשר שאז נתמנה לזמן קצר להיות המפקד בב"המד דר' אחי בר' יאשיה, כדמובא מעשרות פ"ד ה"ו, ע"ז פ"ד ה"א, ובעת ההיא נפטר ר' שילא והוצרכו להעמיד ריש סידרא כדמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וז"ל אחרי מות ר' שילא היו כאן רב ושמואל ולא רצה רב להיות לריש ולהושיב את שמואל לפניו, גם לא רצה שמואל להיות לריש ולהושיב את רב לפניו כי רב היה זקן הרבה יותר משמואל — ע"כ הניח רב לשמואל בנהרדעא שהוא מקום תורה והוא התרחק למקום שלא היה בו תורה יהיא סורא דהיא מתא מחסיא עכ"ל.

והאמת כן הוא כדמצינו שבדרך מסעו מצא בכמה עיירי ישראל שנשכח מהן דיני ומנהגי ישראל, והוא ברוב גדלו החזירם לדת התורה כעירובין ק: שאיקלע לאפסטיא ואסר בגדודא, ואמרו רב בקעה מצא וגדר בה גדר, ופרש"י שמצאן

שאינן

שאינן בני תורה, וכן שם ו. בבואו לעיר דמחריא החמיר עליהם בדיני עירוב, ובשקלים פ"ז ה"ד רב כד נחית לבבל וראה שהן מזלזלים בבשר שנתעלם מן העין והחמיר עליהם ומובא בחולין צה. שבא לעיר אישתטית ואסר להם בשר שנתעלם מן העין, ובחולין קי. איקלע לעיר טטלפש ומצא שמזלזלין בדיני בשר בחלב, ועבור זה אסר להם גם כחל, וכן קידושין כה: דרש בקימחוניא.

וידוע שנהרדעא ונהר פקוד היו תמיד מרובין באוכלסין מבני ישראל והיה שם מקום תורה משנים קדמוניות, אבל בשארי עיירות אשר ישבו עם הפרסים ולא היו להם ישיבות ובתים לתורה במשך הזמן התחלו לזלזל מעט במצות התורה עד שבא רב והאיר הדרך לפניהם, והעמידן על האמת, ובלוח א"י שנה עשירית צד 145 יאמר מר בערמאן וז"ל בבוא רב ושמואל (?) בבלה מצאו שם בקעה להתגדר בה — מצאו עם חשיך לא לומד רחוק ממצות ה' וכו', וכל דבריו עזות וחוצפה יתירה ושקרים. האם בא שמואל בבלה? הלא היה שם כל ימי חייו, וגם אביו ור' שילא ור"הריש הגולה ור' אחי בר' יאשיה בהוצל וקרנא, ובדורות שעברו היו חנניה ב"א ר' יהושע ור' יצחק ור' נתן, ואיך יוציא דבה על עם ה' לשקר. אבל האמת כמו שאמרנו, שרב התרחק מנהרדעא והלך לתור למקומות אשר ב"י מפוזרין בין האומות אשר לא היה להם עוד קהלות מתוקנות בכל טהרת הקודש ולמדם תורה.

וכשבא רב לסורא, הבין כי פה הוא המקום אשר הוכיח לו ה' להרביץ תורה, וכן היה, כי בזמן קצר הפך ים ליבשה וארץ ציה למוצאי מים.

וראשית מעשהו היה להעמיד בית אולפנא ובית המדרש וה' הצליח בידו שמצא נכסי הגר שמת וזכה בהם וקראם גינתא דבי רב כב"ב נד. וגם הרכיש לו שדה כקידושין נט. ובנה אכסדרא סביב כב"ב קלה: וגם בנה קיטונה כשבת סו.

וה' שלח ברכתו ונתעשר ממסחר השכר שהיו לו מכבר וגם סחר בתבואות שהביא ממקום הזול סורא כפסחים קז, ב"מ עג., וזה שאמר ברכות נז: לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות.

ונתקבצו אליו כל גדולי הדור כמו רב כהנא ורב אסי ורב ירמיה בר אבא שהיו תלמידים וחברים שלו, וכל תלמידיו הגיעו לאלפים עד שאמרו כתובות קו. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב, הוו פיישי אלף ומאתים.

ובגודל חכמתו רכש לו אהבת שרי המלוכה כע"ז י: ששר גדול אחד בשם אדרבן היה אוהבו וכשמת אמר רב נתפרדה החבילה. ודעת הגאון שי"ר בערך מלין שהיה מלך פרס, ואולי הוא ארטבן ששלח לרבינו הקדוש חד מרגלא כדמובא פאה פ"א ה"א, ויותר נראה גרסת ב"ר ספל"ה ושם אך ששלח לרבינו והוא רב, ומאז ואילך התייסדו שתי ישיבות גדולות ככל חוקי ישיבות א"י, אחת בסורא תחת דגל רב, ואחת בנהרדעא תחת דגל שמואל, ושניהם היו נקראין בשם „רבותינו שבבבל" כסנהדרין יז:.

וזה כונת הגמרא גיטין ו. שאמר ר"ה עשינו עצמנו בבבל כא"י לגיטין מכי אתא רב לבבל (וקבע ישיבה בסורא רש"י), וכל ישראל בבבל קבלו עליהם לנהוג כרב מלבד נהרדעא שהיה מקומו של שמואל ככתובות נד., ולסורא היה שייך גם העיר מחוזא ככתובות נ:, וחרתא דארגיז כשבת יט:, ושום טמיא כב"ב קנג.

ורב אף שהיה עניו גדול אף להקטנים ממנו, אבל בב"מ שראה שעת לעשות לה' אז התגבר כארי ולא נשא פנים ותיקן תקנות גדולות כיבמות נב. שהיה מלקה על המקדש בביאה ומאן דמקדש

בשוקא

בשוקא, ודמקדש בלא שידוכי ודמבטל גיטא או מאן דמוסר מודעא אגיטא, ומאן דפקיר שלוחא דרבנן ומאן דלא ציית לבא לב"ד ועל חתנא הדר בבית חמיו.

ובירושלמי נדרים פ"ט ה"ד יסופר שפ"א שלח אחר עשיר אחד שיבא לפניו לדין, והעשיר הזה התגאה ברוב עשרו וישלח אליו לאמר שכל גמלי הערביים לא יספיקו לטעון מפתחות אוצרותיו וקללו רב, ובאו מבית המלך ונטלו כל אשר לו, אז נכנע מלפני רב וביקש ממנו מחילה, ואז לא איחר רב מלהתפלל עליו, וההזירו לו את אשר לו.

וכן יסופר תענית כא: בסורא הוות דבר ובשיבבותיה דרב לא הוות — רב דנפישי זכותיה טובא, הא מילתא זוטרא ליה לרב, ובמגילה ה. שראה לאחד שזורע בפורים וקללו ולא צמח, וביבמות מה. המעשה דיהיב ביה עיניה ושכיב.

שם האמיתי של רב וכנוייו.

בלי שום ספק היה שמו של רב, „אבא" וראיה היותר ברורה מיומא פז. שטבח אחד חטא נגד רב, ואזל רב בעיו"הכפ לפייסו וכשבא אצלו וחזייה א"ל „אבא" את זיל לית לי מלתא בהדך, ואם שם „אבא" הוא אך כינוי לשם כבוד איך קראו בשם זה כשרצה הטבח לביישו ולא לכבדו, וכן חולין קלז: כשבא איסי בר הינו לפני ר"י ושאלו מאן ריש סידרא בבבל א"ל „אבא אריכא", ור"י כעס עליו וא"ל אבא אריכא קרית ליה? (ולא רבינו), וכן העיד רבינו האי גאון שבשלשה מקומות מצינו בברייתא את „רב אבא" והוא רב, וכן כתב הרשב"ם בפסחים קיט: ד"ה אבא.

ולמה נקרא בכל הש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים בשם „רב" כבר כתב הרשב"ם בפסחים קיט. וב"ב נב. שקראוהו בשם רב בבבל כמו שקראו לר' יהודה הנשיא בשם „רבי", וכונתו שכמו רבי היה רבן של ישראל בזמנו וכשאמרו „רבי" כולם ידעו שהכונה על רבינו הקדוש, כן היה רב בבבל שהוא היה רבינו רבן של כל בני הגולה בבבל, וכן כתב רש"י ביצה ט. משום שרב רבן של כל בני הגולה חוץ משמואל לכן מקשינן ממנו על אמורא אחר.

אבל אין אחד מכותבי דברי הימים עמד ע"ז מתי התחילו לקראותו בשם זה? הלא אך כשיסד ישיבתו הגדולה בסורא ונתרבו תלמידיו ואז באמת נעשה רבן של כל הגולה, אבל קודם לזה לא היה רבן של כל ישראל, יען שאז היו עוד בחיים כל דור התנאים שהאריכו ימים אחר רבי כמו בניו של רבי ור"י נשיאה ור"ש בן חלפתא ור' סימאי ור' חנינא וכל חבריהם, וא"כ איך כשבא רב לר' שילא ונעשה מתורגמנו א"ל מר ניהו „רב" כיומא כ:, ולפי דעת כל החכמים הרוצים לומר שזה היה כשבא רב לבבל בפעם הראשונה ודאי לא הגיע אז למדרגת גדול הדור לקרא אותו בשם סתם רב? אבל גם לפי שהבאתי לעיל שזה היה כשבא רב לבבל בפעם האחרונה ע"מ להתיישב שם גם אז היו בחיים כל ראשי הדור וגם אבוה דשמואל שהיה אז מנהיג הדור?

לכן נראה לי השערה חדשה הקרובה אל האמת, כידוע שרבה ורבא שמם האמיתי היה ג"כ „אבא" ואך יען שהיו כמה ר' אבא בזמנם לכן קצרו את שמם וכדי שלא להחליף את רבה ברבא לכן קראו אחד בשם רבה ואחד בשם רבא, והוא ר"ת רב בא וכן נקרא רבא בירושלמי בשם אבא כמבואר בערכו.

וכן הכונה מה שקראו את רבינו הקדוש בשם רבי שהוא ב' כונות א) רבן של ישראל, ב) ר' יהודה וכדי שלא להחליפו

בשם

בשם ר' יהודה אחר קצרו השם וקראוהו בשם „רבי".

וכן היה בשם רב שבאמת היה נקרא ר' אבא או בקיצור ר' בא וכדי שלא להחליפו בר' בא אחר לכן קצרו את שמו „רב" והוא ר"ת ר' בא, ובזה ניחא למה לא קראוהו בשם „רבי" הלא קיבל סמיכה בא"י מרבינו הקדוש, שבאמת היה נקרא בפי כל ר' אבא או בא, ולכן כשבא לר' שילא א"ל מר ניהו ר"ב. ובאמת קראו ר' בא, אבל אח"כ כשהיה באמת רבן של כל בני הגולה, קראוהו אך בשם „רב" כדי להבדילו „מרבי" ונשכח שמו האמיתי שם אבא או בא, ואף אם קראוהו בשם אבא לא היתה כונתם על שמו הפרטי אך כמו אב ונשיא, ובזה יבורר לנו מה שקראו אותו בשם אבא גם תלמידיו, כמו רב כהנא א) ברכות סב. שאמר דמי פומי דאבא וכו', וכן ר"ה כפסחים קז. רב אשכחיה ר"ה דקדיש אשיכרא א"ל שרי „אבא" למיקני איסתרי משיכרא, וביומא פז. כשהלך רב לפיים להטבח א"ל ר"ה אזל „אבא" למיקטל נפשא, או כונת ר"ה היה לומר שמה שקרא: הטבח בשם „אבא" זה גרם לו שימות. וכן ר' יוחנן כשכעס על איסי בר היני שקראו אבא אריכא כחולין קלז: כי ר"י הבין שכוונת איסי לקרותו בשם זה אך להקטין מעלתו, אבל ר' יוחנן בעצמו קראו בשם „אבא" כחולין פה. שאר"י „אבא" ממשפחת בריאים הוה.

ויותר מכולם קראו שמואל כן כברכות מז. ופרש"י שמואל היה קורא לרב „אבא" לכבודו. וכן שם ס: שבת נג, תענית ד. (ושם פרש"י אבא חברי), וביבמות נז: אמר שמואל ומודה לי אבא (ופרש"י משום דקשיש מיניה קרי ליה אבא לשון נשיאי ורבי). וכן קראו אבא עירובין עח. צד, פסחים פ. קיט, כתובות קז, ב"ק יא. סב. פב, ב"ב נב. נג, חולין לח. מה:, ובירושלמי ב"ק פ"א סה"א שאמר שמואל ואבא מודה לי מקשה הגמרא ומאן הוא אבא, רב או אבא בר אבוה (צ"ל או אבא אביו) ומתרץ אר"ח נעשה עיקר טפילה? פי' שא"א לומר כן ששמואל יאמר כן על אביו ופשיטא שכונתו על רב.

ובפי תלמידיו היה נקרא גם בשם סתם „רבינו" כב"ב קלה. כששלח ר' אלעזר לגולה בשם רבינו ופרשב"ם שהוא רב, ורב חסדא כביצה כה. שאמר מדברי רבינו נלמד, וברכות לח: דרש ר"ח משום רבינו ומנו רב, ובסוכה לג. אר"ת ד"ז רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו, ופרש"י הוא רב. וכן הוא ברכות מה נדה מט:, ורב יוסף כעירובין יא. רבה בר ר"ה כביצה כה.

וכן היו נקראין רב ושמואל בשם רבותינו שבבבל כסנהדרין יז: ובירושלמי רבותינו שבגולה כשבת פ"ה ה"ד, ביצה פ"ב ה"ח, ב"ב פ"ג ה"א, ולישיבתו הגדולה קרא ר' אלעזר בשם „בית רבינו" שבבבל כמגילה כט, ורבה בר"ה קראו בי דינא רבה כקידושין סה:, ועי"פ עדות של"ה הקדוש בתורה שבע"פ אות וי"ו שב"מ שנזכר בש"ס והאמר מר הוא רב.

חביריו ותלמידי־חברים שלו בבבל

חבר הריש והחביב של רב היה שמואל, ומיום שבא רב לבבל הכירו כי הוא מלא רוח חכמה ודעת ולכן אע"פ שרב היה גדול ממנו בתורה כדמצינו שבעי שמואל מרב כברכות נג:, ב"מ ט"ו:, שבת פ"ג ה"ג, עירובין פ"א ה"ב פ"י ה"ח, כתובות פ"ב ה"ה, ע"ז פ"ג ה"ד, וגם היה שולח לשאול ספיקותיו לרב כיבמות עה:, קידושין מד:, וכשהשיב לו רב תשובה היה חוזר עליה מ'פעמים כדי שלא תשתכח ממנו ככתובות כב. עירובין פ"א ה"ב, ומפרש דברי רב וטעמיה כברכות יב., וכן תרגמה שמואל אליביה

אליביה דרב כשבת נב:, ב"מ קז:, בכורות נה.

ושמואל חלק לו כבוד לרב והניחו מקומו, שרב יכנס תחלה לבי ריש גלותא כתענית פ"ד ה"ב, וקראו שמואל תמיד בשם החביב אבא כאשר הבאנו לעיל.

אבל רב היה נוהג כבוד גדול לשמואל וקרי רב עליה כל רז לא אנים לך כחולין נט. וקרי עליה ותשועה ברב יועץ כיבמות קכא., וכן מצינו איתיביה רב לשמואל כב"ק עה., ורב אע"פ שהיה קרי במקום כהן אבל כשאקלע במקום שמואל לא עשה כן מפני כבוד שמואל כמגילה כב. וכן כשהיה בא רב לאתריה דשמואל היה נוהג כשמואל כעירובין צד., חולין נג:, וב"ק פ: יסופר שיען שקללו לשמואל עלי חנם כשבא לבבל כשבת קח. לכן קיבל על עצמו לנהוג בו כבוד.

והיו באין ז"לז לפעמים כברכות מז. רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא (נכד רב), וכן ברכות פ"ח ה"ב שמואל סליק לגבי רב, וכן הוא חולין קז. וכשהתיר ר"י נשיאה שמן עכ"ום כפה שמואל לרב לאכול וא"ל אי לא תיכול כתבינא עלך זקן ממרה כשבת פ"א ה"ד וע"ז פ"ב ה"ח, ושתה ע"י מי צתרי כתרומות פ"י ה"ד, ורב אמר עליו חולין קיא: חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי ולא סבירי לי, ובקידושין מד: אמר רב חס ליה לזרעיה דאב"א דנימא הכי.

וזה כוונת רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שאמר ולפרקים הוו חזו רב ושמואל אהדדי, והאמת כן הוא וכדמצינו עוד אותם ביחד בנהרדעא כר"ה כד:, ולכן מצינו כ"כ פעמים רב ושמואל דאמרי תרווייהו כברכות כט. לג: לו: לז: לה., שבת ד: כב. לז: מ. מו. נ. נט. סח. צז. קטז: קכט. קכט:, עירובין כה. לד: מ: פט. צ., פסחים כט: נב., סוכה יז., ביצה ד:, מגילה יח., כתובות נח: עח: פד:, נדרים מב., גיטין לה. לז., קידושין מו. נט., ב"מ ח:, ב"ב פד: קיא. קעא: קעד:, ע"ז נג:, מנחות לג: סח., חולין יח. מה. סח:, ערכין כד., נדה סה: תרומות פ"ח ה"ג ל. ועוד.

מחלקותם בהלכה ואגדה מלאים בכל הש"ס עד שיעלה לאלפים, והמה הניחו אבן היסוד להתלמוד בבלי וירושלמי גם יחד ולא על חנם קראום בשם הוויות דרב ושמואל כברכות יט: כי באמת הוא וחברו שמואל אחרו ב' תקופות יחד ושניהם האירו בחכמתם לארץ ולדרים עליה.

אבל רב היה הריש והראשון לכל זה וכעדות רש"ג שרב הוה קשיש טובא משמואל, והחכם גרעץ בח"ב צד 357 ואמר שרב נולד לערך ג"א תתקלה ונפטר ד"א"ז היינו שחי עב' שנה, ועל שמואל יאמר שם שנולד ג"א תתקך ונפטר ד"א"יד היינו שנולד קודם רב טו' שנה ונפטר אחריו ז' שנה, ממש הפוך האמת.

אבוה דשמואל לפי ערך סדר הזמנים היה קשיש כרב וכשבא רב לבבל מצאו מנהיג שררה בבבל אבל לא מצינו ששקיל וטרי עמו זולת כתובות נא: שרב איתיביה והוא לא ידע להשיבו וקרי רב עליה שרים עצרו במלים. ובע"ז לח: מצינו מחלוקת רב עם אבוה דשמואל.

לוי חבירו עוד בהיותו בא"י בישיבת רבי כביצה כד:, וכשהתיישב רב בסורא אז בא לוי לבבל כשבת נט: ובלי ספק ראו זא"ז גם בבבל כדמצינו בע"ז לח: שחולק רב עם אבוה דשמואל ולוי.

רבה בר חנא בן דודו למד ג"כ עמו ביחד בהיותם בא"י מר"ח כמו"ק טז: ושניהם קבלו סמיכה מרבי וירדו לבבל כסנהדרין ה. ואח"כ עלו שניהם לא"י כמו"ק כא.

וכשהתיישב

וכשהתיישב רב בסורא מצינו אתו גם רבה בר חנא כחולין מד: ההיא פסוקת הגרגרת דאתאי לקמיה דרב — א"ל רב כהנא ורב אסי — שדריה לקמיה דרבה בר חנא ואכשריה.

אבל רב היה גדול הרבה מרב"ח כדמפורש סנהדרין ה. והוה כייף לרב וישב ושנה לפניו כשבת נ., מכות ג: מנחות מט., ותני קמיה כב"ק צא., ושאל ממנו הלכות כב"ב נב. (ושם איתא רבב"ח וצ"ל רבה בר חנא כב"ק פ"ט ה"ז), וכן בא לדין לפניו כב"מ פג., ושנה לתלמידיו הלכות רב כברכות פ"ח ה"ט, סוכה פ"ג ה"י, ומגילה פ"א ה"ט אמרי ואית דאמרין רב בשם רבה בר חנא. מחלקותם ע"ז עד:, חולין ח: ק., שבת פ"ד ה"ב, ביצה פ"ד ה"ד, (וכ"מ שמצינו רבה בב"ח עם רב צ"ל רבה בר חנא), אבל רבה בר בר חנא היה מאוחר ותלמידו דר' יוחנן ויען ששניהם נקראו בשם אבא ובקצרה „רבה" לכן נשתבש באיזה מקומות שמם זב"ז אבל בירושלמי מצינו תמיד אך רבה בר חנא עם רב וזה ברור.

ר' שילא כבר מובא לעיל.

זעירי מי שהיה תלמידו דר' חייא כשבת קנז. מצינו אותו חולק עם רב (ואין זה זעירי חבירו דר"נ כב"ב קנז. שעלה אח"כ לא"י ולמד לפני ר"י) ושמואל ורב אסי כיבמות כא., גיטין כד:, ב"ק ל.

קרנא כמו שהבאנו לעיל.

וכן היה שם איסי בר היני כחולין קלז: וכפי הנראה לא היה בשלום עם רב והלך מפניו לא"י.

רב כהנא קמא ורב אסי כשבא רב לבבל מצאן גדולי הדור כסנהדרין לו: דלגמריה דרב הוו צריכי (יען שרב שימש את רבי ושאר גדולי התנאים והיה בידו כל ספרי הברייתות) אבל לסבריה דרב לא הוו צריכי, וזה שכתב רש"ג באגרתו ח"ב פ"ג והוו נמי רבנן אחריני — כגון שמואל — ורב כהנא קמא ורב אסי.

והאמת כן הוא שרב ידע גדולת מעלתם כשבת קמו: רב איקלע לההיא אתרא — אייתי ליה ביה סדיא לא יתיב — משום כבוד רבותינו רב כהנא ורב אסי, ובשבת קכז: ר"כ איקלע לבי רב וצוה שיביאו שותא לכהנא וישב עליה.

וכן מצינו א"ל ר"כ ורב אסי לרב — שתק רב כסוכה ו:, ביצה ו. לז:, ב"ק יא., ב"מ סט: צו: ב"ב סב., ובשבת מה. אמרו לו הכי הלכתא? (ושם איתא בטעות ר"כ ורב אשי וצ"ל ורב אסי) וכן א"ל לרב לדידך ככתובות פט:, מ"ט לא מפרשית לן כנזיר יט., הדר ביה משמעתיה? כב"ב נא.

וכן ארחו לחברה אתו כשהלך רב לעיירות לדין ולהורות, כע"ז נז., חולין צה:.

ועל זה רב כהנא, אמרו פסחים קיג. שא"ל רב הפוך נבלתא ולא תיפוך במילי, פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא אנא (וזה ר"כ היה באמת כהן אבל רב כהנא תלמידו דרב לא היה כהן כמבואר פסחים מט. ובב"ק קיז. ובזה שגג הרב בעל משפחות סופרים בספרו צד 52), ובסנהדרין פב. בעי ר"כ מרב אינשייה רב לגמריה אקרוהו לר"כ בחלמיה — אדכריה רב לגמריה, ובסנהדרין קיא. מצא רב לר"כ דקא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה א"ל רב לא תמצא בארץ החיים א"ל ר"כ מילט קא לייטת לי?, מחלקותם מצינו פסחים עט.

וזה ר"כ עלה לא"י בראשית ימי מלוכת רב כי כשעלה שם מצא עוד את ר' שמעון בר רבי כזבחים נט., ואת יהודה וחזקיה בני ר"ח כמנחות כג:, ונשאר בא"י ולכן לא מצינו את רב כהנא עם רב לפעמים כעם רב אסי שהיה כל ימיו עם רב.

ומה שמצינו ר"כ אמר רב הוא ר"כ תלמידו דרב שעלה לא"י כשהיה ר"י

כבר זקן וגדול הדור כב"ק קיז. וזה ברור.

ורב אסי ישב עמו גם בהיות חייא בנו גדול ככתובות מח: אותיב ר"ה לרב אסי ואמרי לה חייא בר רב לרב אסי — א"ל רב לאו אמינא לכו וכו', וכן הוא קידושין מו., כריתות יז:, וכן מצינו קידושין מה: הוה עובדא וחש רב להא דרב אסי, ופסחים קיג. א"ל רב לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא, ואל תדור בעיר דריש מתא אסיא, ולא תנסיב תרתי וכו', וכן מצינו רב אסי אמר רב כשבת כב., ביצה טז., סוטה ל., ע"ז לח.

חולק עם רב כמגילה ה., קידושין מה: גיטין כה., סנהדרין כט:, גיטין פ"ג ה"א, ב"ק פ"י ה"ג ונזכרו בירושלמי ע"פ רוב בשם כהנא, אסי.

רב חנינא בר שילא היה מאיהביו הגדולים כסנהדרין עב: שאמר רב כל דאתי עלי במחתרת קטלינא ליה לבר מרב חנינא ב"ש — דקיים לי בגויה דמרחם עלי כאב על הבן, ואולי הוא בנו של שילא דוד רב.

תלמידיו הגדולים ואומרי מאמריו.

אסדרם ע"פ א"ב.

ר' אבא אמר רב יומא סד:, ביצה טז:, מגילה ל., יבמות לז: סח: עז., גיטין פז:, ובירושלמי בכמה מקומות.

ר' אבא בר אבינא ובירושלמי נקרא ר' בא בר בינא, אמר בשם רב ב"מ פ"ד ה"א, סנהדרין פ"ג סה"ג.

אבא בר ר"ה, הוא רבה בר"ה עיין לקמן.

ר' אבא בר זבדא שאל מרב הלכה למעשה ב"מ פ"ב ה"ד, אמר רב ברכות יא., שבת קיא. קכ., סוכה כה: כתובות ז., ב"מ כה:, ובירושלמי בכמה מקומות.

אבא בר חייא בשם רב כלאים פ"ב ה"א, והמאמר הזה מובא ב"ב צג: ושם רבה בר חייא קטוספאה בשם רב.

אבא בר חנא לעיל בין חביריו.

ר' אבא בר טבליי בשמו ב"ב ספ"ד, ע"ז פ"א ה"א.

ר' אבא בר יהודה בשמו עירובין פ"ו ה"ו, ושבועות רפ"ג, ובשניהם נפל טעות וצ"ל ר' אבא בשם רב יהודה בשם רב.

ר' אבא בר יצחק הוא רבה בר רב יצחק עיין לקמן.

ר' אבא בר כהנא בשמו סוטה פ"ט הי"ג, ב"ר פ"ד-ז, ויק"ר ספל"ה ונזכר כמה פעמים בירושלמי ביחד עם ר' חייא בר אשי בשם רב.

ר' אבא בר מינא הוא ר' אבא בר בינא.

ר' אבא בר ממל אמר רב ב"ב לח. פח: קה., שביעית פ"י ה"ב, שבת פט"ז ה"ו, יבמות פ"ו ה"א, סוטה פ"א ה"ב.

ר' אבא בר נתן עיין מו"ק פ"ג ה"ד, ועיין ערכו.

ר' אבא בר עילאי בשמו ברכות ספ"ט, ר"ה פ"ד ה"י, תענית פ"ג ה"ט.

ר' אבמרי, בעירובין פ"ז ה"א אמר מחלוקת רב ושמואל וכו'.

ר' אבהו בשמו ע"ז פ"ד ס"הא.

אביטל ספרא משמיה מו"ק יח.

אביי בשבת נז: וב"ב קסז: אמר הכי אמר רב, ומה שאמרו זבחים קי. שאמר אביי בפירוש שמיע לי מיניה דרב צ"ל מיניה דמר והוא רבה, ובבכורות מה. אמר רב א"ל אביי צ"ל אמר רבא.

אבימי נותאה משמיה דרב שבת יז: וע"ז לו.

ר' אבין או ר' בון בשמו שביעית פ"י ה"א, כתובות פ"ב ה"א, ע"ז פ"ה הי"ג.

ר' אבין בר רב אדא אמר רב קידושין ע. והוא רבין בר רב אדא דלקמן.

ר' אבונה

ר׳ אבונה בשמו כתובות רפ״ז, פ״ט ה״ט, פי״ג ה״ד.

ר׳ אדא אמר רב יבמות פג:, מנחות לט. ומדרש שוחר טוב מזמור קכ״ב.

רב אדא בר אהבה, אמר על רב ושמואל ור״י מג׳ קראי שמיע לי ע״ז מ., והיה חשוב מאוד על רב כתענית כ: שאמר רב לשמואל שאני ר״א בר אהבה דנפיש זכותיה, וכשנפטר רב קם ראב״א אהדר קרעיה לאחוריה יקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזוני לא גמרינן כברכות מג.

אמר בשם רב עירובין ז. נט:, ביצה יג:, כתובות מ. סב:, גיטין כו:, ב״ב קע., מכות כג: שבת פ״ב ה״ב, ספי״ד, סוף שקלים, כתובות פ״ז ה״ו קידושין פ״א ה״ו, ב״ק פ״ד ה״ב, שבועות פ״ו ה״ב, ונקרא בירושלמי ע״פ רוב רב אדא בר אחוה.

ר׳ אדא בר אחא בשמו ברכות פ״א ה״ב-ז: גיטין פ״ט ה״ג.

רב אדא בר מתנה אמר רב ברכות ל: (כן כתוב בגליון) שבת קט:, יומא ד., ע״ז כח.

רב אושעיא משמיה סנהדרין לח. והוא אחי רבה.

ר׳ אחא משמו ירושלמי ריש עירובין, סוכה רפ״א, ביצה פ״א ה״ו, תענית פ״ב סה״א.

ר׳ אחא בר אדא תלמידו כברכות כט: שהעיד רב פפא בריה ששמע מאביו ואביו מרב, אמר רב קידושין סה., ע״ז יט:, חולין טו:.

ר׳ אחא בר אושעיא אמר רב סנהדרין כה. לגרסת דק״ס.

ר׳ אחא ברדלא, בסוכה כו. רב שרא ליה וכו׳, ובגיטין יד., א״ל רב קבא דמוריקא אית לי גבך וכו׳.

רב אחדבוי בר אמי אמר רב תמורה ל:, ובע״ז לד: חכר תיבת בר אמי, ובחולין קיג: בעי מרב.

רב אחדבוי בר מתנה אמר רב שבת כד: לגרסת דק״ס.

אחוה דאימי דר׳ אדא, ברכות פ״ד ה״א הוה צייר גולתא דרב.

איבו בנו, עיין לקמן.

איבו בן בתו וחזקיה אחיו אייתו ערבה לקמיה דרב, סוכה מד:.

ר׳ אידי בשם רב ברכות פ״א ה״ב.

ר׳ אידי בר אבין אמר רב קידושין ל:.

ר׳ אילא או אילעא, אילעאי אלעי אמר רב שבת קמב., עירובין ג. יד., נדרים ז:, ב״ק ק. קיז: ערכין ז., ירושלמי ריש סוכה.

ר׳ אילא ברב שמואל בר מרתא משמיה דרב ברכות יג:, וגרסת דק״ס ר׳ יצחק בריה דר״ש בר מרתא.

ר׳ אלעזר היה תלמידו כחולין קיא:, שא״ל שמואל לרבך (רב) יהיבי ואכל, אתא לקמיה דרב א״ל הדר ביה מר משמעתיה? בעי מרב כשבת קנג., עירובין סה:, יבמות קב: קט:, ב״ק פז., מנחות טו. טו:, ר״א אמר רב שבת כ., כתובות עז, גיטין פו:, וקראו לרב רבינו כגיטין ט:, ב״ב קנב., ובמגילה כט. דרש ואהי להם למקדש מעט זה בית רבינו.

ר׳ אלעזר בר יוסף בשמו ברכות ספ״ז.

ר׳ אמי אמר רב נדרים מ: מא., בכורות נה:, נדה פ״א ה״א.

ר׳ אמי בר יודן עיין לקמן רמי בר רב יוד.

ר׳ אמי (רמי) בר יחזקאל בשמו עירובין פ״ה ה״ג, תענית פ״ב ה״יד.

ר׳ אמי בר קרחה בשמו ב״ב פ״י ה״ח.

רב אסי לעיל בין חביריו.

אשיין בר נדבך בשמו מנחות כט: לפי גרסת הרי״ף והרא״ש בה׳ קטנות ה׳ ס״ת וכן הוא בדק״ס.

ר׳ ביבי

ר' ביבי בשמו מד' איכ"ר פ"א־כח ומד' תהלים פ"כב.
ביבי בר גוזלן בשמו ב"מ פ"ב ה"ה.
ר' ביסנא בשמו פסחים פ"ד סה"ג, מו"ק רפ"א, ע"ז פ"א סה"ו.
בנימין גנזכייה בשמו ברכות פ"ב ה"ו ועיין לקמן מנימין סקסנאה.
רב ברדלא בר טביומי אמר רב חגיגה ה.
רב ברונא תלמידו כפסחים קג. יבמות קי, חולין פו:, אמר רב שבת כא. כד: כו, עירובין סג: פה:, פסחים קו:, כתובות סב:, סנהדרין כח: ע"ז לה. מ.
ר' ברכיה בשמו ברכות ספ"ט, שקלים פ"א ה"ב.
גוריון בר אסטיון בשמו ב"מ פו:
רב גידל תלמידו דרב כעירובין יז, אמר רב ברכות כא: מג: מט, שבת כה. ל:, עירובין כט. עב. צד, פסחים עה:, סוכה יג, יומא יח:, מו"ק יז. יח:, חגיגה י, יבמות כ. לה. ס. צז. קו, כתובות קו, נדרים ח. טז:, סוטה כט, קידושין מב:, ב"ב טו. קע, סנהדרין יד: צח, שבועות מט, זבחים נט, מנחות ל, חולין קכז, ערכין יח: כ, נדה ו. מה: סז.
גידל בר בנימין (או מנימין) פסחים ספ"ח (ונראה שהוא סתם רב גידל כי המאמר הוא בפסחים עה: ע"ש סתם רב גידל אמר רב). יבמות פט"ו ה"ו, סוטה פ"ו ה"ד.
רב גידל בר מנשיא, שלח לרב ילמדנו רבינו ב"ב קנה, אמר רב מו"ק כד:
גניבא, רב איקלע לבי גניבא ברכות כז, אמר משמיה דרב ברכות כה, ע"ז לו:, חולין מד. נ:, ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח מחלוקת רב וגניבא ואמר רב אני זקן והוא זקן.
גורסק בר דרו משמיה עירובין כט. לגרסת דק"ס וכן היה הגרסא לפני היוחסין.

דארו בר פפא משמיה ע"ז כז.
רב דימי, ברכות מד. כי אתא רב דימי אמר רב, ובל"ס זה מן ההלכות שאמר רב בעדן היותו בא"י.
רב דימי בר יוסף אמר רב ברכות מה: והוא סתם רב דימי.
רב דימי בר שישנא משמיה גיטין סב., מנחות צ.
רב דניאל בר רב קטינא אמר רב מו"ק ח. יב., חגיגה ח. ב"ק צז.
רב הונא תלמידו המובהק שישב כל ימיו לפניו והוא ישב על כסא רבו בסורא עיין ערכו.
רב הונא בר אשי אמר רב סוטה טז:
רב הונא בר חייא בשמו סנהדרין פ"א ה"ה.
רב הונא בר חיננא, ב"ב קסז: אמר הכי אמר רב.
רב הונא בר רב קטינא, יתיב קמיה רב זבחים קטו: לגרסת דק"ס, וגרסא שלנו קמיה דרב חסדא.
רב הונא בר תחליפא משמיה דרב קידושין עא. וכבר בארתי בערכו שצ"ל משמיה דרבא.
רב המנונא תלמיד רב כב"ק קו. והיה חביב על רב שקראו בני כעירובין נד. אמר רב עירובין טז. עז:, סוכה כא:, קידושין סה., ע"ז יט:.
רב המנונא סבא, בפסחים קה. אמר לתלמידי דרב, הכי אמר רב.
רב זוטרא בר טוביא אמר רב ברכות ז. מג:, שבת עה., פסחים פז., תענית טז:, יומא לט:, חגיגה יב. יג:, נדרים מא:, ב"מ נט., ב"ב צז., סנהדרין קו., ע"ז כד:, מכות ו: יב., זבחים סד:, מנחות יא.
ר' זירא (או זעירא) אמר רב שבת כא. קכה. קל:, עירובין צא:, ביצה ז:, יומא נד., סוטה יח., ב"מ כג:, ב"ב קמה: קמז., סנהדרין ל: ק:, זבחים כה:

(ושם אמר רבי וצ"ל רב), חולין קז: קט:, בכורות לט:, ברכות ספ"ג, מעשרות פ"ר ה"א, ערלה פ"א ה"ז, שבת פי"ז ה"א, יבמות ספ"ט, גיטין פ"ט סה"ח.

ר' חונה בשם רב בן הוא בירושלמי והוא רב הונא.

ר' חזקיה בשמו ירושלמי סוף קידושין, ובע"ז פ"ג ה"ג ר' חזקיה בשם רב כיני ראה אותן וכו', ובסה"ד שגג ועשה ממנו אמורא בשם ר' ביני ובאמת הוא בירושלמי כמו בבבלי הב"ע, ובמשפחות סופרים ערך רב צד 60 אות פא מחקו בחנם.

חזקיה בן בתו לקמן בסדר בניו.

ר' חייא בר אבא אמר רב חולין צב., ובדק"ס מביא מילקוט כ"י שצ"ל ר' חייא בר רב.

ר' חייא בר אבין תלמידו דרב, והעיד שרב צלי של שבת בע"ש כברכות כז: אך שם צ"ל ר"ח בר אשי. אמר רב עירובין לח: מ. פא., גיטין לח: מ., ב"ק כא:, סנהדרין ל:.

חייא בר אדא, בתשובת הגאונים שערי תשובה סקע"ח, מביא שרב היה קולו ערב וירד לפני התיבה ונהג חייא בר אדא אחריו כן. ובב"ר פ"כ"ו חייא בר אדא הוה יתיב קמיה דרב אבל ביבמות פ"ד הי"א איתא חייא בר אשי.

רב חייא בר אסי אמר רב תענית יח., וצ"ל בר אשי, דק"ס.

רב חייא בר אשי תלמידו כברכות יא: שאמר זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב, אמר רב בכמה מקומות כמבואר בערכו באריכות.

רב חייא בר יוסף אמר רב שבת ז: ל:, עירובין צ., פסחים ז. כא:, יבמות צב: צד: צז. קי., כתובות נ: קו., נדרים ח. טז:, קידושין מב., חולין נד.

חייא בר רב, לקמן במשפחתו.

רב חייא בר רב מתנה, דרש משמיה דרב נדה ס:.

ר' חייא דכפר תחומין, פרשיה לפני רב תרומות פי"א ה"ה, אך שם צ"ל לפני רבי והוא ר' יהודה נשיאה ב).

ר' חייא קטוספאה משמיה דרב ביצה לח:, וב"ב צג: גרס רבה בר חייא קטוספאה, ובכלאים פ"ב ה"א גרס אבא בר חייא.

ר' חלבו בשמו ברכות ספ"ט, תענית פ"ג ה"ט.

ר' חלבו בר חנן בשמו ברכות פ"ו ה"א.

ר' חלפתא דמן הונא (או דמן חיפא), בגיטין פו: א"ר יוחנן לבני ר' חלפתא דמן הונא הכי אמר אבוכון [משמיה דרב ס"א].

רב חלקיה בר טובי אמר רב ב"ב לט:.

רב חמא אבוה דר' הושיעא, בויק"ר פ"א-ג אמר בשם רב, והמאמר נשנה ברו"ר רפ"ב שאמר בשם רבי והאמת כן שהיה בימי רבי.

ר' חמא בר אושעיא אמר רב סנהדרין כה., לגרסת דק"ס.

רב חמא בר גוריא אמר רב שבת ט. י: יא. לז. קלט:, עירובין ט., מו: מז., מגילה יח: יט., תענית יב: כז., מו"ק יב., יבמות מה:, גיטין פי:, קידושין עו:, ב"ק קיג:, ע"ז טז:, מנחות לב: עח., חולין מה., שבת פ"ט הי"א.

רב חנא בשמו ר"ה פ"ב ה"א.

רב חנין אמר רב יומא מא:, נדרים ז:, סוטה ט: י.

רב חנן בר אבא (או רבא—רבה) היה חתנו כחולין צה: ולמד עם חייא בר רב כשבת סו., יומא יט: ומחוי ליה רב איפוך, אמר רב שבת קיב:, עירובין ה: סוכה ב: (ושם רבה), ר"ה כב. לא., יבמות סג: כתובות טו., גיטין לז:, ב"ב צ"א., ע"ז יא: טז., חולין סג., ברכות פ"ח

ה"א

ה"א, וברכות פ"א ה"ה י: אמר ראיתי לרב עביד וכו'.

רב חנן בר רב חסדא אמר רב ע"ז יא:, ושם טז: א"ר חנן בר"ח ואמרי לה רב חנן בר רבא אמר רב, והספק אם רב חנן חתנו אמר בשמו או נכדו.

רב חיננא בר יהודה בשמו סנהדרין עז:.

רב חיננא בר כהנא אמר רב ר"ה יט: והוא ר' חנינא ב"כ דלקמן.

רב חיננא (או חנינא) בר שלמיה, למד עם חייא בר רב בעירובין צח: וכן הוא בירושלמי שם פ"א ה"א ה., בעי מרב נדה סה., וקרא לרב מר כנדה כה., משמיה דרב שבת מג: קכג., פסחים קה., ביצה לא: לב:, ב"ב קיא., חולין לז:, נדה כה:, ביצה פ"א ה"ה, סוכה פ"א ה"ו, סנהדרין פ"א ה"ב.

רב חיננא סבא משמיה ברכות יב: לגרסת עין יעקב, וצ"ל רבה בר חיננא סבא משמיה דרב.

ר' חנינא בר אבדימי אמר רב נדרים סא:, קידושין סד:, ב"ק צ"ו:.

ר' חנינא בר כהנא אמר רב ביצה ו., ר"ה יט:, (ושם רבי וצ"ל רב), ע"ז כ:.

רב חננאל תלמידו דרב כפסחים קג., יבמות קי., חולין פו:, אמר רב ברכות מג: מט., פסחים סח., ר"ה לה., מגילה ג., מו"ק יב:, תענית ה., חגיגה יג:, יבמות קי., קידושין עב., מנחות ל: לא: לד: חולין צא:, אורי ליה רב מו"ק יט.

רב חסדא אע"פ שלא מצינו שדבר עם רב פא"פ, אבל מצינו שקראו תמיד רבינו כסוכה לג., בכורות מה. נדה מט: שאמר דבר זה רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו, וברכות לח: דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב, ביצה כה. אמר מדברי רבינו נלמד, ר"ח אמר רב ברכות מג., עירובין צו., פסחים קז., נזיר מג:, ע"ז לא. נב. ס:, מנחות יז., והיה חביב עליו שמעתתא דרב עד שנתן לרבא בר מחסיא ב' מתנתא דתורא שאמר לו הלכה חדשה מרב כשבת י:.

רב טבי בשמו תרומות פ"ה ה"ג, סוכה פ"ג ה"א.

רב טבלא בעי מרב שבת קא., עירובין יב., אמר רב ב"מ צד., ובעירובין פ"ח ה"ו ר' טבלאי בשם רב.

ר' יאשיה אמר רב סוכה ב:, וכבר בארתי בערכו שהוא ר' יאשיה דמן אושא.

רב יהודה תלמידו המובהק שישב כל ימיו לפניו ואחרי פטירת רבו ישב לפני שמואל ואח"כ יסד ישיבתו הגדולה בפומבדיתא, עיין ערכו.

רב יהודה בר אשי משמו כן הוא בברכות יט: וכבר בארתי בערכו שצ"ל בר אמי משמיה דרב יהודה וכן הוא בדק"ס.

רב יהודה בר זבדי אמר רב קידושין עג: ונראה שצ"ל כמו ביבמות פג: א"ר אבא אחוה דר"י בר זבדי אמר רב יהודה אמר רב.

רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה, ברכות מז. מח., שבת ל: קיח: קיט: קנג., עירובין יד: צז., פסחים קיג:, סוכה מו:, תענית יד. כט., מגילה ה., מו"ק טז., מנחות לה:.

ר' יודן משמיה עירובין פ"ה ה"ד.

ר' יוחנן מצינו בסנהדרין פ"ג ה"י שאשכח רב לר' יוחנן יתיב מקשי וכו', ובזהר חדש בראשית כג: ר' יוחנן אמר רב, ובשבת פ"ה ה"ב ר"י מטי בה בשם רב, וכל ימי רב כשהיה בבבל היה שולח לו ר' יוחנן כל ספיקותיו והיה כותב לקדם רבינו שבבבל כחולין צה:, ושם קלז: כעם ר"י על איסי בר היני שקרא לרב אבא אריכא וסיפר לו גדולת רב כשהיה בישיבת רבי, וכן שם נד. סיפר לר"ל גדולתו וכבר הארכתי לעיל בזה.

ר'

ר' יונה בשמו ברכות פ"ד ה"ג, תרומות פ"ח ה"ג, כלאים פ"ד ה"ו, תענית פ"ב ה"ב, ובעירובין פ"ו ה"ז אמר אתפלגון רב ושמואל.

ר' יוסי בר' בון בשמו כלאים פ"א ה"ב, פ"ד ה"ד, פסחים פ"ז ה"א, סוטה פ"ה ה"ב, קידושין פ"ג הי"ב.

ר' יוסי בר מנשיא בשמו סוכה פ"ג סה"א, מגילה פ"ב ה"ד.

ר' יוסי בן שאול אמר רב ביצה ז, אך שם הוא ט"ס וצ"ל אמר רבי.

רב יוסף אמר רב עירובין יא. מא., יומא סט:, גיטין לח:.

רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל, בקידושין עט: עבד עובדא כוותיה דרב ואיקפד שמואל, ובנדה כו: משמע שהיה תלמיד מובהק לרב, ואפשר שהוא ר' יוסי בן מנשיא דלעיל.

רב ייבא חמוה דאשיאן בר נדבך משמיה ב"ב כב:.

רב ייבא בר יוסי אמר רב ערכין ה.

רב ייבא סבא בשמו פסחים קג:, ושם עד: לגרסת דק"ס שהוא טפליה בר גוזלא לרב.

ר' יעקב, בשבת קלד: כי אתא רב דימי — הוו בה במערבא — א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמו — דאמר רב.

ר' יעקב בר אבא תרגם קמיה דרב ב"מ מא., סנהדרין פ"ז הט"ו.

ר' יעקב בר אדא בעי מרב ורב שתיק סנהדרין כו:.

ר' יעקב בר אחא בשמו מו"ק כב:, כתובות פ"ד ה"ח.

ר' יצחק בר אבא בר מחסיא בשמו מגילה פ"ב ה"ב.

רב יצחק בשמו, ירושלמי שבועות פ"ד ה"ב.

רב יצחק בר אדא אמר רב חולין טו:.

רב יצחק בר אשי אמר רב פסחים מה:.

רב יצחק בר יונתן בשמו נדה פ"ב ה"ז.

רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ברכות ג. (ושם הסר תיבת ברמרתא) יג: מ: (ושם ר' אילא וצ"ל רב יצחק, דק"ס), פסחים קו: יבמות כד:, גיטין יג. סג:. קידושין סה:, סנהדרין ה:, מנחות כט:, חולין נא. עד. צב:.

רב ירמיה בר אבא היה תלמיד מובהק לרב כביצה כב: שאמר שאלית את רבי ביחוד ומנו רב, ונתעלה כ"כ עד שנעשה לתלמיד=חבר שלו כברכות כז: לט:, אמר רב ברכות נו:, עירובין ז: יב. כא., פסחים לז., ביצה כב: כט., מגילה יח:, כתובות ס., ב"מ כ:, ב"ב סה., ובירושלמי מצינו כמה פעמים ר' ירמיה בשם רב והוא ר' ירמיה בר אבא וגם בהוריות מצינו כמה פעמים ר' ירמיה בשם רב והוא רב ירמיה בר אבא, וגם בהוריות ו. מצינו רב ירמיה אמר רב והוא ר"י בר אבא כבדק"ס, וברכות פ"ז סה"ד ר' ירמיה מטובה בשם רב, צ"ל ר' ירמיה מטי בה בשם רב, ובחרדים שם אמר שזה שם עיר ושגגה יצאה מלפני השליט וזה ברור.

ר' ירמיה בר אחא אמר רב חולין נא:.

ר' כהן בשמו ירושלמי סוף קידושין.

רב כהנא תלמידו דרב וקפסיק סידרא קמיה כשבת קנב., אמר רב ברכות יד:, תענית יב:, יבמות קב., כתובות עט:, גיטין עא. ורב שלחו לא"י וצוהו שלא יקשה לר' יוחנן שבע שנים כב"ק קיז.

כהנא בר מלכיו בשמו ברכות פ"ו ה"א מ:.

כהנא בר תחליפא בשמו ע"ז פ"ב ה"ט.

ר' מנחם בשמו ב"ר פכ"דו.

ר' מנחמא בשמו שבת פ"ד ה"ג, ויק"ר פט"ז=ח.

מנימין סקסנאה, בנדה סה. סבר למעבד כוותיה דרב — שכיב באורתא קרי שמואל עליה דרב וכו', וברכות פ"ב ה"ו גרס בנימין גנזכייה.

רב מנשיא בר זביד אמר רב שבועות מה., מנחות קח:.

רב מנשיא בר ירמיה אמר רב פסחים סח., נזיר סה:.

רב מנשיא בר שגובלי משמיה עירובין כט.

רב מנשיא בר תהליפא אמר רב ברכות מט., פסחים ו:.

רב משרשיה בעי מרב ב"ב צז: לגרסת השאלתות ודק"ס אבל צ"ל מרבא.

רב מתנה אמר רב שבת (כא. לגרסת דק"ס) כד. כט. כתובות מג: סב:, ב"ק נו:, ב"מ לז., מגילה פ"ב ה"ו, מכות פ"א ה"ה.

ר' נחום בשמו שבת פ"י ה"ו.

רב נחמן (סתם הוא רב נחמן בר יעקב) אמר רב עירובין עב:, פסחים יג. מה: קי:, מגילה יד., כתובות ח. קו., סוטה יב:, ב"מ צד., בכורות כג:, ערכין כב., וברש"י ביצה כה. ד"ה מדברי, שר"נ היה תלמיד רב, וכבר בארתי בערכו שלא ראה את רב מימיו ואף קבל מרבותיו הלכות רב, ובירושלמי מצינו במה פעמים ר"נ בר יעקב בשם רב.

רב נחמן בר אבא (או רבא) אמר רב ע"ז לט.

רב נחמן בר זבדא אמר רב שבת כה:.

רב נתן בר אבא אמר רב ביצה לב:, ובב"מ מא. תרגמא רב נתן [בר אבא דק"ס] קמיה דרב.

רב נתן בר אבין חולין מה: יתיב קמיה דרב והקשה לו ורב השיב לו.

רב נתן בר מניומי אמר רב שבת כא: לגרסת הרא"ש ודק"ס.

ר' סימון אחוה דרב יהודה בר זבדי בשמו ב"ב רפ"ג וספ"ג ב"ר ספפ"ה.

ר' עוירא בשמו פסחים קיט: וצ"ל משמיה דר' אמי.

עולא אמר רב שבת קמג:.

מר עוקבן בשמו עירובין פ"ח ה"ה.

רב עמרם אמר רב פסחים קה., מו"ק יט:, יבמות לד., נדרים כח., סוטה יב: יח., ב"ב קסד:, סנהדרין קד:, בכורות כז., מכות פ"א ה"ב.

רב ענן אמר רב ברכות ל:, שבת יב:, שבת רפ"ג, יבמות ספ"ט.

רב ענן בר רבא אמר רב ר"ה לא. וצ"ל רב חנן בר רבא.

ר' פנחס משמיה חגיגה כו. ובאמת צ"ל שם משמיה דרבא.

רב פפא סבא משמיה דרב קידושין עא:, סנהדרין מט:, מנחות לג:.

ר' פרנך בשמו סיכה פ"ג ה"א.

רבא בר רב אדא משמיה יומא נג:, קידושין ע. ועיין ערכו.

רבא בשם רב ויק"ר פל"ב-ז. וצ"ל ר' בא.

רבה אמר רב גיטין לח:, ובנדרים ע:' רב שרא נדרא לרבה בקיטונא דבי רב, אבל הוא ט"סוגרסת היוחסין גבונה שגרס רב שרא לרב הננאל

רבה בר אבוה אמר רב שבת קכט: קל:, עירובין עה: פה., נדרים כז:, גיטין סג. עב. עו. עו:, ב"מ צט., סנהדרין נא:, ע"ז נא., זבחים מד:, בכורות י:, כריתות יח.

רבה בר איסי אמר רב סוטה ל.

רבה בר רב הונא זכה עוד לישב לפני רב כב"ב קלו: שרמי רבה בר"ה קמיה דרב, וביום חתונתו היה עדיין רב קיים כמגילה כז:, אמר רב ברכות כה., שבת צז. קו:, עירובין פה:, פסחים לט., ביצה כה., יבמות כו: ב"מ עט., ב"ב צא., חולין נג., ובירושלמי דמאי פ"ד ה"ה ר' בא בר"ה אמר רב.

רבה בר חייא קטוספאה עיין לעיל ר' חייא קטוספאה.

רבה בר הנא לעיל עם חביריו בשם רבה בר חנא.

רבה בר חיננא סבא בשמו ברכות יב. יב:.

רבה בר טוביא בר יצחק אמר רב עירובין כח:.

רבה בר יוסף אמר רב ערכין ה:.

רבה בר יצחק אמר רב יבמות עא: (ובקידושין כז. גרס רבא בר יצחק ובב"ב עז. גרס רבה) חולין מה:, סנהדרין צו: צט: ושם רבא.

רבה בר ירמיה אמר רב ע"ז טז.

רבה בר לימא משמיה ר"ה ד. (וברש"י שם ד"ה ורבה, שהיה תלמיד רב) מגילה יג:.

רבה (או רבא) בר מחסיא, שבת י: אמר היינו דאמר רב.

רבה בר שמואל אמר רב יומא לו:

רבה בר תחליפא משמיה שבת קכ:.

רבין אמר רב נדרים מ. כמה מאמרים.

רבין בר רב אדא משמיה יומא נג:, קידושין ע: ועיין ערכו.

רבין סבא, פסחים עד: טפליה בר גוזלא לרב, ובקידושין נג: תרגם קמיה דרב.

רבנן דקיסרין בברכות פ"ד ה"א כז: תענית פ"ד ה"א טז: אמרי איתפלגין רב ור' יוחנן.

רכיש בר פפא משמיה חולין מב: נה.

רמי בר רב יוד אמר רב פסחים סב: ובזבחים נח: בר רב יודא ובדק"ס בר רב יוד, וכן שבת לב: לגרסת דק"ס, ואפשר שהוא ר' אמי בר יודן שמביא היוחסין.

רמי בר יחזקאל חולין מא. אמר הכי אמר רב.

רמי בר רב אמר רב שבת לב:.

אבא שאול משמיה דרב נדה לח. אך צ"ל משמיה דרבי.

ר' שילא אמר רב ברכות מט: ובירושלמי ספ"ד דברכות.

ר' שילא בר אבימי או אבינא אמר

רב ע"ז טו. כב:, ובנדה לו: שהיה תלמיד מובהק דרב.

רב שימי בר חזקיה בשמו כתובות ו. וצ"ל בר חייא.

שימי בר חייא בנו עיין לקמן.

רב שמואל בר אוניא משמו עירובין סג:, ר"ה יח., מגילה כט., חגיגה ה:, יבמות קה., כתובות יז., סנהדרין כב. מד:.

רב שמואל בר בידרי אמר רב מנחות לה: וגרסת הרא"ש בהל"ק ה' תפלין פי"ג רב שמואל בר מרי, ובדק"ס בר מרדכי.

רב שמואל בר רב יצחק אמר רב ברכות יד: נט., שבת נא., פסחים קיג:, יבמות מו. צז., גיטין עח., ב"מ מא., ב"ב קיט., פסחים פ"ז ה"יב, ובנדה סד: אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרב.

רב שמואל בר מרתא אמר רב פסחים קיג:.

ר' שמואל בר נחמן בשם רבותינו שבגולה במ"ר פ"ז"ד. והמה רב ושמואל כדלעיל.

רב שמואל בר סיסרטא עיין תענית יד.

רב שמואל בר שילת היה אהוב לרב בכתובות סב. שרב קרא עליו הפסוק כן יתן לידידו שנה, וב"ב ח: קרא עליו הפסוק ומצדיקי הרבים ככוכבים, ובשבת קנג. בקשו רב כשיפטר יעשה עליו הספד, וכתובות נ. א"ל רב בציר מבר שית לא תקבל וכו', בעי קומי רב ברכות פ"ז ה"ב, אמר משמיה עירובין כח., פאה פ"ח סה"ד, מגילה פ"ד ה"ג.

ר' שמי בשמו מגילה פ"ב סה"ה.

שמעון בר חייא בשמו עירובין פ"ה ה"ה ועיין ערכו.

ר' שמעון בר כרסנא בשמו שבת פ"ג ה"א.

רב ששת בשמו ע"ז פ"ב ה"ה.

רב תחליפא בר אבדימי, ביצה טז: עבד עובדא כותיה דשמואל ואמר רב

תחלת

תחלת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקלקולא. תלמידי דרב נמצא כמה פעמים בש"ס.

מדותיו היקרות.

הנה מלבד גדולתו בתורה אשר הלכותיו ומאמריו היקרים מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי ואשר גם אליו יתיחס שהוא סידר ספרא דבי רב — תורת כהנים כעדות הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה ויד החזקה, וספרי דבי רב עיין רש"י יומא עד. ורשב"ם ב"ב קכד: יש לנו קבלה נאמנה מפי הגאונים מובא בשערי תשובה סק"עח וכן מובא ביוחסין אות רי"ש ונדפס כעת בספר האורה לרש"י, שעשרה מלין דחסידותא קיים רב ואשר תלמידיו ודורות שלאחריו לא נמצא אף אחד שהיו בו כל החסידות שלו ביחד. וזה לשון היוחסין, א) שלא היה רואה לעילא מד' אמות (ובשערי תשובה הגרסא דלא הוה מסגי ד' אמות בקומה זקופה, ויפה כיון הגאון ר' גרשון העניך בפי' לארחות חיים שהמקור הוא מירושלמי עירובין פ"א ה"ד), ב) שלא הלך בגלוי הראש (והוא מירושלמי ברכות פ"ד ה"א, הגאון הנ"ל), ג) קיים שלש סעודות בשבת, ד) היה מכון לבו בתפלה (בעירובין סה. שאמר בעצמו כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל), ה) דלא הביט לצדדין (כמנחות כט. קי., בבורות מג:, נדה כד. ועי"ש פירש"י), ו) שהיה מקיף שלא להטריח את הצבור (כמגילה כב:), ז) לא אכל בסעודת הרשות (כמפורש חולין צ"ה:), ח) כל מי שהקניטו היה הולך לפייסו (כמפורש יומא פז.), ט) שהיה קולו ערב והיה יורד לתרגם (כמגילה כב.), י) שהיה רגיל בציצית ותפלין (וזה מובא ברמב"ם ה' תפלין פ"ד ה"כד, אמרו עליו על רב שכל ימיו לא ראוהו שהלך ד' אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפלין עכ"ל, ובל"ס היה לו לרבינו איזה מקור בש"ס, ואפשר שמזה אמרו עליו שלא הלך בגלוי הראש, יען שתמיד היה עוסק בתורה ועבודה והיה עליו תמיד אימתא דשמיא)׃

והנה מלבד העשרה מלין דחסידותא האלו מצינו שלא שח שיחה בטילה מימיו כדמובא ברמב"ם ה' דעות פ"ב ה"ד וז"ל אמרו עליו על רב תלמידו דרבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו. ואפשר שמקורו חגיגה ה: שאמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו בשעת מיתה, וגם לא שינה בדבורו מעולם כירושלמי סוף שביעית שאמר רב כד אנא אמר ליתן מתנה לבר נש איני חוזר בי, וזה שאמר לרב כהנא פסחים קיג. הפוך בנבילתא ולא תיפוך במילי, וכן היה ותרן בממונו כגיטין פ"ד ה"ג, והיה עושה תמיד לפנים משורת הדין כב"מ פג., ולא מנע עצמו מב"המד יומם ולילה כמאמריו שבת פג: ביצה כד., ולא הוציא דבר שקר מפיו מעולם אפילו מפני דרכי שלום כיבמות סג., ולא היה ישן ביום יותר מס' נשמי כסוכה כו:, והיה נופל על פניו בפשוט ידים ורגלים כמגילה כב:, וכשהיה יוצא לדין אמר הכי, בצבי נפשיה לקטלא נפיק כיומא פו:, ובכל ערב ט"ב היה טובל פתו באפר כתענית פ"ד סה"ו, והיה קדוש וטהור כ"כ עד כשהיה נוסע מביתו לעיר אחרת והיה מתיירא פן תעלה עליו שום מחשבה זרה לכן היה מכריז מאן הויא ליומא כיומא יח:, והיה איסטנים גדול שאע"פ שהיה זהיר בנטילת ידים לא היה יכול לאכול אך במפה כחולין קז. וברכות פ"ח ה"ב.

נוסחי תפלותיו היקרות.

בברכות טז: שבתר צלותיה אמר יהי רצון מלפניך שתתן לנו חיים ארוכים וכו' (וזה מה שאנו אומרין קודם שמברכין החדש ומסיימין בזכות תפלת רב), וכן תיקן מודים דרבנן כברכות פ"א ה"ח, והנוסח למי שטעה ולא הזכיר של שבת כברכות מט., וירושלמי שם פ"ז ה"ד, והיה חותם בר"ח מקדש ישראל ור"ח כברכות מד., ובברכת

אשר

אשר יצר חתם ברוך רופא חולים כברכות ס:. וברכת על ביעור חמץ כפסחים פ"ב ה"ב, נוסחא לומר על מצות הדלקת נר חנוכה כסוכה פ"ג ה"ד, תיקן תפלה על הגשמים כתענית ו:, וכן תיקן תפלת ותודיענו שאנו אומרין ביו"ט שחל במוצאי שבת וקראום חז"ל בשם מרגניתא דרב ושמואל כברכות לג:, וכן תיקן תפלת אתה זוכר לר"ה, כר"ה פ"א ה"ג, ופדר"כ פ' בחודש ופ' דרשו ונקראת בשם תקיעתא דרב.

אשתו בניו ובנותיו חתניו ונכדיו.

כפי שבארנו לעיל שכשהלך רב בפעם הראשונה מא"י לבבל וכשבא ליקח ברכת הפרידה מר"ח ברכו רחמנא ליצלך ממידא דקשה ממותא — זו אשה רעה כיבמות סג., אבל לדאבון לבו לא נתקיימה ברכתו כאשר יסופר שם שאשתו הוה קא מצערה ליה, וכל מה שאמר לה היתה עושה להיפך, כי א"ל עבידי לי טלופחי עבדה ליה חימצי, וכשא"ל עבידי לי חימצי עבדה טלופחי, וזה שאמר רב שבת יא. כל רעה ולא אשה רעה, וביבמות סג. אמר בגוי נבל אכעיסם זו אשה רעה וכתובתה מרובה, אך הוא נשא בדומיה והאמין בה' שהכל בהשגחה פרטית, ולא על חנם שאל לר' חייא דודו ברכות יז. נשים במאי זכיין (כי ברוב חסידותו חשב בל"ס שאשתו היא הטובה מכולן והיא מצערת לו כ"כ) ור' חייא ניחם לו והשיבו באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן, ובאמת כן היה כי ילדה לו בנים נחמדים, הראשון היה חייא שמו, ורב ראה כי ברכה בו השתדל בכל כחו ולמד עמו כפסחים ע. מתני ליה רב לחייא בריה, וברכות נג: נזיר סו: א"ל רב חטוף ובריך, ופסחים קיג. צוהו לא תשתי סמא ולא תשוור ניגרא, ולא תעקר כבא, וכן נדרים מט: א"ל כל מידי לא תפליט קמיה רבך לבר מן קרא ודייסא וכו', וכן למדו הלכות דרך ארץ כתמיד כז: שא"ל חשיך תקין נפשך וכו'.

ומלבד מה שלמדו בעצמו בירר לו מבחירי תלמידיו ללמוד עמו כדמצינו עירובין ב: יא: מתני ליה רב יהודא לחייא בר רב קמיה דרב — וא"ל רב אתנייה צריך למעט — אתנייה רחבה וכו' ובעירובין מז. מתני ליה רב חייא בר אשי קמיה דרב, ובעירובין צח: מתני ליה רב חיננא בר שלמיה קמיה דרב, ובשבת סו. יומא יט: מתני ליה רב חנא בר רבא קמיה דרב.

ומצא בבנו נוחם מעט, כי כשגדל וראה צרת אביו איך יסבול מאמו, וכשידע שרב רוצה לאכול טלופחי אמר לאמו שאביו רוצה היום חימצי, והיא שעשתה היפוך רצון בעלה עשתה טלופחי, כרצון רב, ורב חשב שנתהפך לבה לטובה ושמח מאוד אך בנו גילה לו סוד הדבר, אז א"ל רב היינו דאמרי אינשי דנפק מינך טעמא מלפך, אבל א"ל שאינו רשאי לעשות כן כי ירגיל א"ע לדבר שקר כיבמות סג.

ובנו שהיה ידוע חולי הביט עליו אביו בעינא פקיחא כע"ז לא: שאמר רב האי שיכרא דארמאה שרי וחייא ברי לא נישתי מיניה — הואיל ולקי, וכפי הנראה נהל כל עסקי רב כב"ר פט"ז ס"ג שא"ל רב בני לי בית בא"י, וזכה להובילו לחופה כגיטין יח. שרב היה כשנכתבה הכתובה מבנו לאשתו, ומו"ק כ. צוהו רב באפה נהוג אבילותא. ובנו הוליד בן יקיר בשם „שימי" אשר זכה ללמוד לפני זקנו והיה חביב עליו מאוד כנדה כד., וישב קמיה רב בקידושין יב., הקשה לרב כיומא כח:, יבמות מה., ע"ז נז., מנחות כט. קי., ורב היה רגיל לבא אצלו גם לעת זקנתו כחולין קיא:, אמר משמיה דרב שבת קיא.

קיא. וכן צ"ל בכתובות ז. ושם בר חזקיה בטעות.

בנו השני בשם איבו (ע"ש אביו) הוא לא ראה סימן ברכה בלמודו כפסחים קיג. שא"ל רב טרחי בך שמעתא ולא מסתייע מילתא תא אגמרך במילי דעלמא, ומסר לו ידיעת המסחר, וכפי הנראה מסר לו הבית שכר שלו וזה שא"ל תמרא בחלוזך לבי סודנא רהיט.

ובן אחר מת לו על פניו כדמשמע ירושלמי גיטין פ"ד ה"ג שאמר רב לכלתיה אילולא דאנא ותרן אפילו קלוסיתיה דעל רישך דידי הוא, אך אם הוא בנו איבו או בן שלישי לא נודע, אבל חייא בנו חי גם אחר פטירתו כברכות יב. שישב לפני שמואל וא"ל בר אוריאן תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אבוך, וכן הוא חגיגה יד..

וגם שלש בנות היו לו, אחת שנשאת לתלמידו דרב רב חנן בר רבא כחולין צה:, ובת רב חנן בר רבא נשאה רב חסדא בקידושין פא:, ובנות רב חסדא נישאו לרב עוקבא ולרמי בר חמא, ואח"כ לרבא כמבואר בערכם. ובתו השניה היתה אם החכמים הנודעים בשם איבו וחזקיה בסוכה מד:, ובתו השלישית היתה אם של האחים גדולי הדור ומקורבים למלכות הנודעים בשמם רבנא עוקבא ורבנא נחמיה בחולין צב..

פטירת רב וישיבתו אחריו.

רב זכה לאריכת ימים כאשר כבר בארנו לעיל שבא עם ר' חייא עול ימים עוד בחיי ר' אלעזר בר' שמעון, ורבי נפטר לערך תק"ה לשטרות, וראבר"ש נפטר לערך עשרים שנה קודם רבי כב"מ פה. היינו שנת תפ' לשטרות ורב היה אז לערך טו' שנה א"כ נולד לערך תסה' לשטרות, ויחי בבבל כח' שנה כי ע"פ עדות רש"ג ח"ג פ"ב שעלה לבבל שנת תקל' לשטרות ונפטר תקנח' א"כ חי לערך יותר מתשעים שנה.

וכפי הנראה נקבר בקבורות אבותיו בכפרי „לא בסורא" במקום שהרביץ תורה, כדמוכח ברכות מב: דאמרו שם כי נח נפשיה דרב אזלו תלמידיו בתריה ופרש"י דקברוהו בעיר אחרת, וגם רב אדא בר אהבה היה עמהם, וכשישבו לאכול אנהר דנק (והיטב הגיה החכם הגדול נייבויער ז"ל שצ"ל נהר דאנק, כי כן הוא בדק"ס „בנהר אנק", הנהר ההוזך אצל סורא,) לא ידעו הדין בדין זימון, אז קם רב אדא בר אהבה וקרע שנית וצווח נח נפשיה דרב וברכת מזוני לא גמרינן, ושמואל חבירו האהוב כששמע פטירת רב קרע עליו יג' מני ואמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה כמו"ק כד., ור' יצחק בר ביסנא גזר שכל השנה לא לימטייא אסא וגידמי לבי הלולא, ואחד עבר על גזרתו ונשכו נחש ומת כשבת קי..

ונתקדש כ"כ עד שלקחו מעפר קברו לרפואה וגם שמואל הורה להיתר בסנהדרין מז., ונשאר בפי רבנן לומר מאן יהיב לן מעפריה דרב ושמואל ומלאינן עיינן כבב"ב קעא., ע"ז נג:, חולין קי..

ואחר פטירתו נשאר שמואל רבן של כל בני הגולה וכל תלמידי דרב הלכו לפרקים לפני שמואל וגם חייא בר רב עמהם, כברכות יב., חגיגה יד., גיטין סב., ערכין טז: אבל ישיבת רב לא נתבטלה, אך לא הוקם ריש מתיבתא מפני כבודו דשמואל, ורב המנונא היה המנהל את ישיבת סורא כירושלמי קידושין פ"א ה"ז ואז היה נקרא הישיבה בשם „אמרי דבי רב" ושם למדו הלכות רב כשבת פד:, עירובין פט: צד:, יבמות פג., שאמרו אמרי בי רב משמיה דרב.

והלשון אמרי בי רב נמצא, ברכות נו:, שבת פה. קמא: קנב., ביצה ז., ר"ה כג., סוכה לז. נב:, מגילה ז: יד:, יבמות פג:

פג:, כתובות פ., קידושין כד:, ב"ק יח:, ב"מ קב:, ב"ב ס. פ: קה: קנב., מכות כג., ע"ז כ: עה., סנהדרין נז. ע"ד: צז., זבחים פז..

או אמרי דבי רב כב"ק כז:, או בי רב אמרי כפסחים מב., חולין ל: מה:, או דבי רב אמרי כשבת טו:.

וכל הספיקות היו שולחים משם לשמואל וזה שמצינו שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כגיטין סו: פט., ב"ב קנב:, סנהדרין כד., שבועות מו..

וכשנפטר שמואל ז' שנים אחר רב שנת תקסה' אז הוקם רב הונא תלמידו הגדול בסורא על כסא רב ורב יהודה יסד ישיבתו הגדולה בפומבדיתא כדמובא באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ב.

ר' אבא בר איבו. נזכר ש"ר פמ"ב־ד, א"ר ברכיה בשם ר' חלבו בשם רב חנן (או ענן) בר יוסף בשם ר' אבא בר איבו, וכן נזכר במ"ר פ"ה־ה, ויען שרב לא נזכר בשום מקים בשם אביו לכן נראה שהוא הנזכר גיטין לב. בשם רבה בר איבו בשם רב ששת, ודעת הר"ש בובר באוצר הספרות שנה ד' צד 168 שהוא ר' אבא בר אבינא.

ר' אבא בר אלישע. נזכר ב"ר פ"פ־ז ומד' תהלים פב"ב־כב שמוסיף על דברי ר"ל, ודעת הר"ש בובר כי הוא הנזכר ביוחסין בשם ר' אבא בר אלישיב בזמן ר' מני בריה דר' יונה, ולא נמצא זכרו בשום מקום, ובתענית כב: נמצא אך ר' יצחק בר אלישיב שר' מני היה שכיח גביה, ובויק"ר פל"ה־ו מצינו ר' אחא בר אלישיב.

ר' אבא בר אלישיב. ערך ר' אבא בר אלישע.

ר' אבא בר אמי. נזכר ב"ר רפ"ה, ר' ברכיה בשמי.

ר' אבא בר בִיבִי. נזכר ילקוט אמור רמז תרמה', אבל המאמר נובע מויק"ר פ"כט־י ופדר"כ קנה. ושם ר' אבא בריה דר' פפי.

ר' אבא בר ביזנא. נזכר ב"ק פ"ה ה"ז, ר' בא בר ביזנא ר' יסא בשם ר' יוחנן, לענין הלכה, ובב"ר פ"נח־ז ר' אבא בר ביזנא אומר פרגמטיא נפק.

ר' אבא בר בינה. ערך ר' אבא בר אבינא.

אבא בר בנימן. היה דר בא"י בעיר ארבל (בספר כו"פ שעיר ארבל כחצי שעה מטבריה), כשביעית פ"ו סה"ג ר' אבהו בא לארבל ואתקבל גבי אבא בר בנימין, וכבר אמרנו שבי"ת ומי"ם מתחלפין לא רחוק הדבר לומר כי הוא הנזכר גיטין כט: בשם אבא בר מניומי, שאחד שלח גט ע"י שליח וצוהו שיתן הגט לאבא בר מניומי כי הוא מכיר את האשה, וכשבא השליח מצא את ר' אבהו ורח"בפ ור"י נפחא ואמרו לו מסיר מילך קמן דכי ייתי אבא בר מניומי נתביניה ליה, אבל אין סברא לומר שהוא אבא בריה דרב בנימין בר חייא, יען כי האחרון נזכר תמיד בשם בריה „דרב בנימין" וכן אין זה אבא בר מניומי שמצינו אותו תמיד עם אמוראי דבבל.

אבא בריה דרב בנימין בר חייא, ערך אבא בריה דרב מנימין בר חייא.

ר' אבא בן דוסאי. ערך אבא יוסי בן דוסתאי.

אבא בר בר חנא. כן נזכר תמיד רבה בב"ח בירושלמי, ששמו היה אבא כמפורש ב"ב עה..

אבא הכהן בר דלייה. ערך אבא כהן ברדלא.

אבא בר הונא או ברב חונה, כן נזכר רבה בר רב הונא בירושלמי כתרומות פ"א ה"ד, שבת רפ"יא, עירובין פ"א

ה"א ה. פ"ג ה"ג פ"ו ה"ז, ב"ק פ"ד ה"ה, שבועות פ"ב ה"ג, ועיין ערכו.

אבא בר הם. ערך אבא בר חמא.

ר' אבא בר המנונא. נזכר אך בירושלמי גיטין פ"ח סה"ג ר' יעקב בר אחא ר' בא בר המנונא בשם רב אדא בר אחווה (אהבה) לענין שבת, ושם פ"ט ה"ג ר' בא בר המנונא רב אדא בר אחא (אהבה) בשם רב דר"מ היא.

ר' אבא (בא) בר זבדא. או זבדי.

קרוב הדבר מאוד לומר שאביו זבדא היה בנו של לוי בר סיסי ור' אבא בנו קיבל תורתו מר' חנינא ביחד עם ר"א בן פדת כתענית פ"ד סה"ו ר' אבא בר זבדא בשם ר' חנינא — א"ל ר' אלעזר עמך הייתי ולא איתאמרית הכי — ר"א בשם ר' חנינא הלכה כריב"ב א"ל ר' בא בר זבדא עמך הייתי ולא איתאמרית הכי, וכן מגילה ה: אר"א א"ר חנינא — אמר לפניו ר' אבא בר זבדא רבי, (הוא כמו מר) לא כך היה מעשה — קרי עליה טובים השנים מן האחד, וכן מצינו בפירוש ביבמות ס"פו שהיו שניהם חברים תלמידי דר' חנינא, וכן מצינו קידושין עה:, חולין יט. ר' אבא ב"ז א"ר חנינא, ואפשר שזכה עוד לראות את זקני הדור כר"ש בן חלפתא שאמר משמו יומא פ"כ ה"ב, שקלים פ"ד ה"ב.

ור' נחוניא דמן חוורין שאמר בשמו כשביעית פ"א ה"ה פ"ט ה"א שאמר הורי ר' נחוניא ד"ח, ובשם ר' יהודה נשיאה הראשון ככתובות פ"ב ה"ט וכן הוא כתובות כז. א"ר אבא בר זבדא פליגי בה ר"י נשיאה ורבנן, וזה יען כי המה האריכו ימים אחר רבי, אבל אין סברא לומר שראה עוד את רבי ור' חייא, יען שמצינו ברכות פ"א ה"ח שיספר דרבי היה מפזרן ור"ח מכנסן, שא"כ צריכין אנו ליתן לו אריכת ימים יותר מדאי כי היה חי עוד בימי רבא וכאשר נבאר.

וכפי הנראה כשירד זקנו לוי לבבל באמצע ימי רב כשמלך בסורא (כשבת נט:) הביא אתו את נכדו בן בנו, ושם למד לפני רב כב"מ פ"ב ה"ד שמצא חמר אתא ושאל לרב, ואמר כמה הלכות בשם רב כברכות יא., שבת קיא. קכ., סוכה כה:, כתובות ז. (ושם א"ר חלבו אר"ה, א"ר אבא ב"ז אמר רב והוא שני ענינים) ב"מ כה: ובירושלמי ברכות פ"א ה"ה, פאה פ"ח ה"ו, ר"ה פ"ב סה"ה, מגילה פ"ג ה"ז, מו"ק ס"פג, יבמות פ"טז ה"ה, כתובות פ"י ה"ג ובמדרשים בכמה מקומות, וכן קיבל הלכות רב מרב אדא בר אהבה, כשבת פ"א ה"ה ספ"יד, ומה שאמרו שקלים ס"פב ששאלו ר"ז חכים רבי לרב דאת אמר שמועתא מן שמיה, א"ל רב אדא ב"א אמרן בשמו, הכונה ששאלו אם שמע בעצמו מפי רב ההלכה או משמו מפי אחר.

ולאחר פטירת רב ושמואל, וכל תלמידיהם ואפילו הזקנים שבהם ישבו לפני ר"ה, ישב גם הוא עמהם כיבמות סד: שר' אבא בר זבדא ורב גידל ור' חלבו ורב ששת איעקור מפרקיה דר"ה ורב אחא בר יעקב אמר שיתין סבי הוינא וכולהו איעקור, ולא היו לו בנים וכששאלוהו רבנן מ"ט לא ישא אשה, השיב להם אי זכאי הוה לי מקמייתא. ובהיותו כבר גדול הדור שב לארץ מולדתו וקיבל מר' יוחנן כדמצינו פאה פ"ח ה"ו שאמר בשם ר' יוחנן, ובשם ר"ל כשביעית פ"ב ה"ה.

והיה גדול כ"כ עד שאמרו ר"ה פ"ה ה"ה וסנהדרין פ"א ה"א ר' בא ב"ז פתח (בדרשה או בהלכה) ור' יסא ור' אמי חתמין, ובתענית פ"ב ה"א יצא לתעניתא ביחד עם ר' תנחום בר אלעי ור' יאשיה ושם היה גם ר' חייא בר אבא ור' אמי ור'

אסי והוא פתח תחלה והם דרשו אחריו. וכן מצינו אותו ביחד עם ר' שמואל בר יצחק כע"ז פ"ב ה"ז, והיה עניו כ"כ שלא בוש ללמוד מחבריו ולומר משמם כדמצינו שביעית פ"ז ס"הא, סנהדרין פ"ג ה"ה שאמר בשם ר' אלעזר אע"פ שהיה חבירו בעי מר' אבא בר אבינא כשבת ס:, וכן אמר בשם ר' יצחק בן חקולא ככתובות פ"ג ס"הא, ס"הג, ב"ב פ"ט ה"א.

וכן אמר גם בשם ר' אבהו כשביעית פ"ז ס"הא סנהדרין פ"ג ה"ה וקלסוהו בשביל זה שאמר הלכה משם זעיר מיניה, ולאחר פטירת ר' יוחנן שלח שאילותיו לבבל לרבו ר"ה כגיטין פו:, ב"ק כא. שלח ליה ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מיניה דר"ה, אדהכי נח נפשיה דר"ה, ורבה בר ר"ה שלח לו הכי אמר אבא מרי וכו', וכפי הנראה היה דיין בעירו כדמצינו שביעית פ"ט ה"ה ששרא לר' לוי צנבריא תבן של שביעית, ומע"ש פ"ד ה"ו הורה בדין מע"ש, ובקידושין פ"ז הי"ב הורה שעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר.

ומצינו שהיה מתפלל בקול רם כברכות פ"ג כה"ה.

מאמריו היקרים באגדה מצינו עירובין ס:. שאמר כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, תענית יז. מלך מסתפר בכל יום, סנהדרין מד. אע"פ שחטא ישראל הוא, ואמר היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני הילפי אסא שמה ואסא קרי לה.

וכן מצינו הלכותיו ב"ב כד: ובירושלמי בכמה מקומות. האומרים בשמו מצינו ר' בא בר כהן ביצה פ"א ה"א, ר' ברכיה בר חלבו ויק"ר פלו"ו אך שם צ"ל ר' ברכיה בשם ר' חלבו כסנהדרין רפ"י.

גמליאל זוגא בשמו נדרים פ"ח ה"ד והיה קריביה כמעשרות ספ"ה ושם חסר תיבת גמליאל.

ר' זעירא בשמו שבת פ"ו ה"ב פי"ד ה"ד, ע"ז פ"ב ה"ב ושאלו ר"ז כשבת פ"א ה"ב.

ר' חגי בשמו ברכות פ"ב ה"ד פ"ג ה"ה, תרומות פ"י סה"ה, ע"ז פ"ב ה"י.

ר' חלבו בשמו פאה פ"ח ה"ו, סנהדרין רפ"י.

ר' יוסי שאלו כמגילה פ"ג ה"ז.

ר' לוי צנברייא שאלו שביעית פ"ט ה"ה.

רבין הביא תורתו לבבל כקידושין עה:

ומה שמצינו יבמות פ"ג: רב שמואל בר יהודה א"ר אבא אחוה דר' יהודה בר זבדי אמר רב יהודה אמר רב, אין זה ר' אבא בר זבדא.

והאריך ימים רבים כמו שאמרנו למעלה שהיה תלמיד ר' חנינא ועוד בימי רבא היה חי כב"מ טז. ששלחו לו רמי בר חמא ורבא קושיית רב ששת והוא השיב להם זו אינה צריכה לפנים, ואפילו אם נאמר שזה היה בימי עלומיו דרבא וידוע שרבא חי לערך עג' שנה ונפטר תרסג', ורבא כששלח שאלתו אליו היה כבן כ' לערך שנת תר"י, היה אז ר' אבא בר זבדא למעלה מתשעים.

ר' אבא בר זבינא או זמינא או זמינה או זימונא.

אביו היה חכם בעיר צור ונתמנה ע"מ לחזור כבכורים פ"ג ה"ג, ובנו ר' אבא היה תלמידו המובהק דר' זירא א). שהיה משמש לר"ז כברכות פ"ז ה"ג, והלך אתו לבית המרחץ כשבת פ"ז ה"ב, בעי מיניה כסנהדרין פ"ז ה"ט, אמר בשם ר"ז כר"ה פ"ג ה"ג, ה"ו, פ"ד ה"ו, שקלים פ"ד ה"א, ועם חבירו ר' יונה בשם ר"ז כברכות פ"ז ה"ה, דמאי פ"ג ה"א, ב"ר פ"ס־ח, וברכות ספ"ו יספר מר"ז שהיה מזכיר מעין המאורע, ומאמרו

הנודע

הנודע דמאי פ"ג ה"ג שאמר ר' אבא בר זבינא בשם ר"ז אין הוון קדמאי בני מלאכים אנן בר נש וכו', והמאמר הזה נשנה שקלים פ"ה ה"א ושם איתא בר זמינא, ובב"ר פ"ס־ח בשם בר ימינא וצ"ל זמינא, ובשבת קיב: איתא המאמר אר"ז אמר רבא בר זמינא וצ"ל להיפוך.

וכן מצינו שאמר בשם (מטי בה) ר' אבדימי דמן חיפה כברכות פ"ד ה"א, מגילה פ"ג ה"ה, תענית פ"ד ה"א.

בשם ר' אושיעא קידושין פ"ד ה"א, סנהדרין פ"ו ה"ז, בשם ר' אלעזר א"ר אושיעה תענית פ"א ה"ג.

בשם ר' דוסא סבא (מטי בה) חגיגה פ"א ה"ח, סנהדרין ספ"י, וכן מביא פלוגתא שבין ר' חלבו ור' חמא בר חנינא כלאים פ"ט ה"ד, בשם ר' יהוצדק שביעית רפ"ט ביצה רפ"א.

בשם ר' יצחק שביעית רפ"ט.

פרנסתו היתה ממלאכת חייט ותופר מנעלים ככלאים פ"ט ה"ה שר"ז רבו מפקדו ויאמר לבר ראשון (שם החייט ובשנות אליהו שם גרס בר ראשין) דלא יחט ליה מסאנא בכיתן, ובאהבת צו"י שם מביא גרסא אחרת ובשביעית פ"ד ה"ב שהיה מחייט פ"א גבי ארמאי בעיר רומי (עיר רומי בא"י) והביא לפניו בשר נבלה וא"ל אכול ואי לא אנא קטלינא לך א"ל אי בעית הרגני ואנא לא אכילנא, אז א"ל העכו"ם מי הודיע לך שאלו אכלת הנבלה אז הייתי הורג אותך או יהודי יהודי או ארמאי ארמאי (שכל אז"א צריך לשמור דתו) ואמר ר' מנא ע"ז שאלו היה שומע ר' אבא ב"ז הדין דעל כל עבירות אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג חוץ מג' אז היה אוכל הנבלה.

וכן נזכר ב"מ פ"ה ה"ו שהיה נותן דינר לקפילא והיה לוקח ממנו כל השנה כשעת הזול.

ר' אבא בר זוטרא או רבה בר זוטרא. היה תלמידו דר' חנינא כגיטין פ"ד ה"ד וכן מובא המאמר ע"ז כח: ע"ש רבה בר זוטרא בשם ר' חנינא וכן הוא ע"ז פ"ב רה"ב, וביבמות פ"ד הי"א, וכפי הנראה הלך לזמן קצר לבבל ולכן מצינו שאמר בשם שמואל כיבמות פ"ד הי"א המאמר הנפלא „כל שהוא בה' רבא, ובאל"ף רבא" ויש שמפרשים שכונתו על שמות אמוראים שאם נכתב בה' הוא רבה ובאל"ף הוא רבא וטעות הוא בידם כי מה שייכות מימרא דשמואל על רבה ורבא, אבל הגרסא האמיתית הוא כדמובא בנדה פ"א ה"ג כל שהוא בהרבה הרי הוא בארבה פי' כל שנולד לרי"ב ימים כמנין „הרבה" שהוא ז' חדשים שלמים אז חיו יחיה וירבה וכן מצאתי בפי' מהר"ז בב"ר פ"ק־ו, וכן מצינו שאמר בשם שמואל כמ' שמואל רפט"ו ובהיותו בבבל למד לשון ארמית.

ואח"כ חזר לא"י ונעשה מתורגמנו דר' יוחנן להתיר נדר לאשה שלא הבינה לשון סוריסטון כנדרים פ"י ה"ח ומובא בר"ן ח:.

ונזכר ב"מ טז. ב"ב כד: לגרסת דק"ס שהשיב זו אינה צריכה לפנים.

האומרים בשמו מצינו אך ר' זעירא כשבת פי"ד ה"ד יבמות פ"ד הי"א, וע"ז פ"ב רה"ב.

אבא בר זמינא, ערך אבא בר זבינא.

ר' אבא בר זעירא, נזכר בשם זה פ"א במ' תהלים פכ"ח־ד אבל צ"ל ר' אהבה ב"ז כב"ר פפ"ד־ט, ובילקוט שמיאל רמז קמט גרס ר' אחא ב"ז ואחד הוא כי בירושלמי קראו לפעמים אהבה אחוה או אחא ב"ז וכן נזכר ד"ר פ"ד־ד.

ר' אבא בר חייא בר אבא (הכהן)

אביו ר"ח בר אבא היה בבלי והלך לא"י ולמד מריב"ל ור' חנינא והיה תלמידו המובהק דר' יוחנן, ובנו ר' אבא

אע״פ שמצינו שאמר בשם ר׳ יוחנן כברכות ה. מג: סא:, מו״ק כב., גיטין עו:, תמורה יד:, ובירושלמי דמאי פ״ה ה״א, תרומות פ״ה ה״א, (ופאה פ״א ה״א רבי בריה דר״ח בר אבא בשם ר׳ יוחנן וצ״ל ר׳ אבא). שבת פ״ג ה״ז, יבמות פ״ו ה״א, ע״ז פ״א ה״ד, אבל לא מצינו שדיבר עם ר׳ יוחנן פא״פ, ויותר נראה שקיבל כל הלכות ר׳ יוחנן מאביו כדמצינו שאמר בשם אביו בשם ר׳ יוחנן כברכות פ״ה ה״ג, דמאי ספ״א, שבת פ״ג ה״ד, (ושם איתא בטעות בר בריה) מגילה פ״א ה״ט פ״ד ה״ה, וברכות יד. לגרסת דק״ס, וכן משמע חולין פו: שכל שמועותיו היו מאביו ואביו מר׳ יוחנן, ומה שמצינו כלאים פ״ב ה״א שאמר בשם רב, הוא טעות הדפוס וצ״ל כדמובא המאמר ב״ב צג. ע״ש רבה בר חייא קטוספאה.

ומצינו שאמר בשם ר׳ יונתן כסנהדרין פ״ה ה״ב, ויק״ר פ״לה־א, חביריו היו ר״ז כמו״ק כב. כי סליק (ר״ז) אשכחיה, א״ל אמר מר וכו׳, ושניהם איקלעו לעיר דבי ר׳ ינאי (בעיר עכברא) כשבת קכא: שישבו אקילעא דבי ר׳ ינאי ובעו מר׳ ינאי (וזה דבר שא״א כידוע שר״ז בא לא״י בסוף ימי ר׳ יוחנן ואז כבר נפטר ר׳ ינאי שהיה רבו דר׳ יוחנן וצ״ל כגרסת דק״ס שבעו מר׳ אמי). ובאמת מצינו אותם ביחד כחולין פו: שהוא ור׳ זירא הוו קיימי בשוקא דקיסרי אפתחא דבי מדרשא נפק ר׳ אמי (וזה היה בסוף ימי ר׳ אמי שהלך לחסות תחת כנפי ר׳ אבהו) אשכחינהו א״ל לאו אמינא לכו בעידן בי מדרשא לא תקימו אבראי — ר״ז על, ר׳ אבא בריה דרח״בא לא על — אמר להו ר״ז לא שבקתון דאישייליה לסבא (ר׳ אבא) דלמא שמיע ליה מאבוה (רח״בא) ואבוה מר׳ יוחנן, ומזה אנו רואין שהי׳ה אז זקן הדור.

וכן מצינו אותו ביחד עם ר״ז ור׳ ירמיה כנדרים פ״ח ה״ב, קידושין פ״ג ה״ט. וברכות יד. איתא א״ר יונה אר״ז — א״ל ר׳ אחא בריה דר׳ חייא בר אבא הכי א״ר חייא א״ר יוחנן באמת צ״ל כגרסת דק״ס שם ובדף נה: א״ר ינאי אר״ז — א״ל ר׳ אבא בריה דרח״בא הכי אמר ר׳ חייא בר אבא (הוא מלשון הגמרא) אר״י.

וכן מצינו שרמי לר׳ אבהו כפסחים נט:, וכן אמר לר׳ יעקב בר אידי ולר׳ אחא בר חנינא הכי אמר ר׳ יוחנן כברכות ה., וחולק עם ר׳ יצחק בר חייא כמגילה פ״א ה״ד.

ונזכר ברכות מח. שאמר, שמעון ב״ש לגרמיה הוא דעבד, וכן אמר הלשון הזה על ר׳ אמי כתענית יד: מו״ק כה:, ובע״ז לז. אמר, ר״י נשיאה הורה ולא הודו לו.

וברכות ספ״ז שאמר דיין האמת בברכת הטוב והמטיב וקלסוהו רבנן.

ר׳ אבא בר חייא בר אשי. נזכר בשבת פ״ז ה״ב כח:, אך הוא ט״ס והוא ר״ת ב״ר בשם ר׳ וכדמצינו כמה פעמים שר׳ אבא אמר בשם רח״בא.

אבא בר חילפיי בר קיריי. בערך חי׳ת אבא חליפא.

אבא בר חם. ערך אבא בר חמא.

אבא בר חמא. בע״ז לא. אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חמא הכי אמר זעירא הלכה כר״א, ובדק״ס גורס אבא בר חנן, ושם מט: א״ר חסדא אמר לי אבא בר רב חסדא [וצ״ל בר חנן] הכי אמר זעירי הלכה כר״א, ושם ס: א״ר חסדא אמר לי אבא בר חנן הכי אמר זעירי הלכה כר״ש, וגרסת דק״ס אבא בר חם, ובתורת הבית להרשב״א קלג. גורס אבא בר חם וכן היה הגרסא לפני היוחכין שמביא אבא בר חם רב חסדא בשמו בפ׳ ר׳ ישמעאל והוא ע״ז ס:.

אבא

אבא בר חנא. הוא רבה בר חנה ונזכר בשם זה בירושלמי.

אבא בר חננא. או חיננא או חנינא, נזכר עירובין פ"ח ה"ד, גיטין רפ"ג ושם נזכר אחר רב ורב אסי וקודם ר' יוחנן ורשב"ל, ובב"ר פ"סג־ז מצינו שר' לוי אומר בשמו וברכות ל. לגרסת דק"ס רב אבא בר חנינא וגרסא שלנו ר"ה בר חייא, ולאחר העיון נראה כי היה בנו של ר' חנינא בר חמא והוא הנזכר במ' שמואל פ"יג וז"ל א"ר חנינא כשעליתי מן הגולה התרתי אזורי ושל בהמי ושל „אבא" בני, והמקור הוא בירושלמי פאה פ"ז ה"ג אך שם חסר שם בנו.

אבא בר חנן. ערך אבא בר חמא.

אבא בר רב חסדא. ערך אבא בר חמא.

ר' אבא בר טבליי. נזכר ב"ב פ"ד ה"ח, ע"ז פ"א ה"א, אמר בשם רב,

ר' אבא בר יהודה או יודן. נזכר בב"ר פ"כג־ה ופדר"כ מג: ר' אבא בר יודן בשם ר' אחא, ובנדרים פ"ו ה"א ר' בא בר יהודה בשם דבית ר' אחא ונראה שצ"ל בשם ר' אחא. וכן מצינו שהש"ר פ"היד שאמר בשם ר' יהודה (בר סימון) ומה שמצינו עירובין פ"ו ה"ו ר' אבא בר יהודה בשם רב, הוא ט"ס וצ"ל ר' אבא בשם רב יהודה בשם רב כדמובא שם פ"ח ה"ד, ובשבועות ר"פג ר' בא בר רב יהודה בשם רב צ"ל ג"כ בשם רב יהודה ותיבת „רב" מיותר. ובע"ז פ"ב ה"ט ר' אבא בר רב יהודה, צ"ל כמו שמובא המאמר בשבת פ"א ה"ד ר' אבא בשם רב יהודה. ונשאר לנו לפלטה מאמרו היקר ויק"ר פ"זדב שאמר כל מה שפסל הקב"ה בבהמה הכשיר באדם, פסל בבהמה עורת או שבור — והכשיר באדם שנא' לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה.

אבא בן יוסי. (תנא). נזכר ספרי נשא פ"מב ורבי אומר בשמו אך שם צ"ל אבא יוסי.

ר' אבא בר יוסף. נזכר ביצה פ"א ה"ג, ר' יוסי בר' בון אמר איתפלגון ר"ז ור' אבא בר יוסף, והוא רבא כביצה ח: ונזכר אך פ"א בשם זה והוא כי ר' יוסי בר' בון ירד לזמן קצר לבבל וכשחזר הביא עמו הלכה זו בשם רבא ועיין ערכו, ומצינו בילקוט שמואל א רמז עז' ר' אבא בר יוסף אך המאמר הזה מובא במ' שמואל פ"א־ז ע"ש ר' אבא בר מריא בשם ר' יצחק. ומה שמצינו סנהדרין פ"ר ה"ח ר' אבא בר יסא בשם ר' יוחנן הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר שם פ"א ר"הד ר' אבא ר' יסא בשם ר' יוחנן והכונה שר' אבא ור' יסא שניהם אמרו בשם ר"י.

ר' אבא ברב יוסף בר רבא. נזכר הולין קמא. אמר לרב כהנא (רבו דרב אשי), ור' אבא זה הוא נכדו של „רבא". ועיין ערך רבא בריה דרב יוסף.

ר' אבא בר ימינא. ערך ר' אבא בר זבינא.

ר' אבא בר יסא. נזכר סנהדרין פ"ד ה"ח אמר בשם ר' יוחנן, אך צ"ל ר' בא ר' יסא בשם ר"י כדמובא שם פ"א ה"ד.

ר' אבא בר יעקב. תלמיד ר' יוחנן שתמיד מצינו שאומר בשם ר' יוחנן כבתובות עז., גיטין נט., ב"מ לח: (שם ר' אבא ברבי יעקב) שביעית פ"א ה"א, תרומות ס"פה, כלאים פ"ז ה"ה, מעשרות פ"א ה"ב, מע"ש פ"א ה"א, חגיגה ס"פא, יבמות פ"ב ה"יב, סוטה פ"ח ה"ב, ב"מ פ"ג ה"ד.

וכן

וכן מצינו אומר בשם ר' יצחק רובא בברכות פ"ו ה"א מא., אבל לא מצינו שירבר עמהם פ"אפ. ומה שמצינו סנהדרין כז. שהיה בבבל דאמר שם בר חמא קטל נפשא א"ל ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין ביה והוא רצה לחייבו ורב פפי מצא זכות עבורו, נראה בבירור שצ"ל רב אחא בר יעקב כגרסת דק"ס כי רב פפי היה מאוחר תלמידו דרבא.

ר' אבא בר יעקב בר אידי.

כן מובא בס"הר מתרומות ר"פג, והוא שגגה כי שם איתא ר' בא ר' יעקב בר אידי בשם ר' יונתן ופשט הפשיט שר' בא אמר בשם ר' יעקב בר אידי וזה ברור.

ר' אבא בר רב יצחק.

אמר רב חסרא סוף מנחות, אך יש גורסין שם רבה בר רב יצחק עיין ערכו. ובשם זה נזכר בירושלמי יבמות פ"יב ה"א ביחד עם ר"ז ומשמע שם ששניהם למדו אצל רב ירמיה (בר אבא) כדמוכח שם.

ר' אבא בר ירמיה.

ערך רבה בר ירמיה.

ר' אבא בר כהן.

נזכר תמיד בירושלמי בשם רבי בא בר כהן כדי להבדילו מן ר' אבא בר כהנא, הוא היה תלמידו דר' יוסי ור' יונה וכדמצינו בעי ר' בא בר כהן קומי ר' יוסי כפאה פ"ז ה"ה, דמאי פ"ב ס"הא, תרומות פ"ג ה"א, מע"ש פ"ה ס"הב, שבת פ"ך ה"א, שקלים פ"ד ה"ג, ביצה פ"ה ה"ב, מגילה פ"ד ה"ד ה"יא, תענית פ"א ה"ח פ"ד ה"ט, כתובות פ"יא ה"ו. סוטה פ"ג ה"ו, סנהדרין פ"א ה"ב, מתיב לר' יוסי מעשרות פ"ה ה"א, חלה פ"ג ה"ז (ושם בר כהנא וצ"ל בר כהן) וביבמות פ"ד הי"א אמר קומי ר' יוסי שר' ירמיה אמרה א"ל ר' חזקיה לא אמרה ר' ירמיה וכעס ר' יוסי על ר' חזקיה.

וכן מצינו שאמר קימי ר' יונה כמע"ש פ"ב ה"ג.

גם אמר הלכה בשם ר' הונא כמגילה פ"ד ס"הא.

ובשם רב ששת כשבת פ"ו ס"הב פי"ז ה"ב, ואין ראיה מזה שירד לבבל כי היה מאוחר הרבה מדור רב ששת, אך אפשר שקיבל זאת מרבותיו. ומצינו אותו שהורה בדין קבר שפינוהו בכפר עקביה, בנזיר פ"ט ה"ג.

ורצה לישא אלמנת ר' אבדימס ככתובות פ"יא ה"ב.

ונראה בבירור שמה שאמרו ב"מ יא: קבלה מיניה דר' ירמיה ר' אבא בר כהנא, צ"ל בר כהן ואך יען שלא נזכר ר' אבא בר כהן בשום מקום בבבלי ור' אבא בר כהנא היה ירוע להם לכן העתיקו בר כהנא, אבל ר"א בר כהנא היה קשיש הרבה מר' ירמיה.

ר' אבא בר כהנא.

קרוב מאוד לומר כדעת היוחסין שהוא בנו של רב כהנא תלמיד [חבר] דרב וזכה עוד לקבל מרב דברי אגדה כדמצינו שאמר בשם רב בסוטה פ"ט ה"יג, ב"ר פ"ד"ז, ויק"ר פ"להיב, אבל עיקר למודו ותורתו של רב קיבל מר' חייא בר אשי תלמידו דרב כברכות פ"ו ה"ו, שבת פ"ג ה"ד פ"ו ה"ה ספ"יז, עירובין פ"ו ה"ה פ"י ה"ה, יבמות פ"ד ה"ו, ואח"כ עלה לא"י עוד בחיי ר' חנינא כשבת קכא: א"ר אבא בר כהנא א"ר חנינא ד' הלכות מה שהורה ר' חנינא לבית רבי ושם יספר מעשה מה שאירע בבה"מד של רבי, ואע"פ שהיה גדול גם בהלכה כדמצינו ברכות ג:, ב"מ יא: (אך שם נראה כי הוא ר"א בר כהן וגרסת רש"י ס"ה ר' אבא). מנחות צה: (ושם ר' אבהו ב"ב וצ"ל ר' אבא) פאה פ"א ה"א, דמאי פ"ב ה"א, תרומות פ"א ה"א, פסחים פ"ד ה"ט, ביצה פ"ה ה"ב

ה"ב, סוטה פ"ה ה"ב, ב"מ פ"ה ה"א ספ"ח, ובדמאי ספ"ב שאלו בהלכה גמליאל זוגא. ומצינו שבעי מר' אימי פסחים פ"ד ה"ט, אבל באגדה היה יותר גדול ובדרשותיו היקרות הפליא כל שומעיו, וכפי הנראה קבל ראשית דרך אגדה מריב"ל בקידושין פ"ב ה"א שאמר בשמו.

וקיבל גם מר' יוחנן כב"ר פ"כו־ז פ"צא־ג, במ"ר פ"א־ח, שהש"ר פ"ד־ד, איכ"ר פ"ב־יז, פ"ג־ז, ומ' תהלים פ"קג־ח, ופסקתא רבתי פ"לד־י, תנחומא שמיני־י במדבר־ז, ומר' אידי כב"ר פ"מח־ך, מר' בירי כב"ר פ"מז־ה, מזבדי בר לוי מ' תהלים פ"עח־ג, מר' יצחק כב"ר פ"ך־ו. מעולא כאי"כר בפתיחתא ס"לג, ומר' עזריה דכפר חטיא כויק"ר פ"זד, ור' פפי כויק"ר פ"טז־ט, ובשם רבותינו סתם כמ' תהלים פ"קזד. וכפי הנראה מצא איזה ספרי אגדה מאמרי התנאים וזה שמצינו שאמר בשם ר אליעזר כסוטה פ"ג ה"ד, ב"ר פ"צח־יג, בשם ר"ע ילקוט קהלת תתקפט, מר"י בן קרחה כב"ר פ"לז־ה, מרשב"י פסקתא רבתי פ"כג, מר' שמואל פ"זב, מר"י בר' אלעאי כש"השר פ"ד־ב, מר' יהושע בן יאיר כתנחומא עקב־ב, מרבינו הקדוש כתענית פ"ג ה"ד, ומר' חייא הגדול כש"השר פ"א־ט, וכן קיבל מהדרשן הנודע רשב"נ כויק"ר פ"ה־ג.

והדרשן המפורסם ר' לוי היה חבירו כמעשרות ספ"ג, שר' אבא ב"כ ור' לוי ישבו יחד ור"ז היה מקנתר לבעלי אגדה. ובהוריות פ"ג ה"ה וקה"ר פ"ר־ב ששמע דרשה מר' לוי על הפסוק איש אשר יתן לו האלקים עושר זה מקרא, ונכסים אלו הלכות וכבוד זה התוספתות וכו', וקם ר' אבא ב"כ ונשקו על ראשו וברכו. ופ"א מצינו שהקיל בכבוד ר' לוי כב"ר פ"מז־ט, ואעפ"כ אמר בשם ר' לוי כב"ר פ"מד־טו, תנחומא ויגש־ח. וכן התרועע עם ר' אחא כש"השר פ"ד־ו ועם ר' יהודה ב"ר סימון כויק"ר פ"א־ג ועם ר' ינאי ב"ר ישמעאל כקה"ר פ"ב־ה, ועם ר' זירא כשבת קכא: ששאלו ר"ז והשיבו כאותן של בית אביך. מדרשותיו היקרות נשארה לנו בבבלי כברכות ו. אמר כי זה כל האדם שקול זה כנגד כל העולם, ושבת קמו. עד ג' דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, ועירובין סג. כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, ומגילה יד, גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים.

וכפי הנראה היה דורש לפני העם בתמידיות מפרשיות התנ"ך כדמצינו מגילה י: ר' אבא בר כהנא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא וכן מצינו באיכ"ר פתחתא א. ב. ג.

והשאיר לנו קבלות יקרות בידיעת גלילות הארץ ובדברי קדמוניות, כיבמות טז: שאמר חלח זה חלזון וחבור זה חדייב נהר גוזן זו גינזק, וערי מדי זו חמדן. וב"ר פ"לז־ה פתרוסים וכו' ושם פ"לח־י בענין דור הפלגה, ושם פ"מג־ה בוכוח מלך סדום עם אברהם. ושם פ"עג־יא כמה עדרי צאן היה ליעקב, ובתנחומא ויצא־כד כמה כלבים היו לו, וב"ר פ"סה־כ לא עמדו פילוסופים בעולם כבלעם וכאבנימוס הגרדי, ובסוכה פ"ה ה"ד אמרו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם.

דרכו בפשוטו של מקרא, כסוטה יא: ועלה מן הארץ ועלינו מבעי ליה כאדם שמקלל א"ע ותולה קללתו באחרים, ובסנהדרין קו., אשר יעשה העם הזה לעמך— באדם שמקלל וכו', ב"ר פ"כג־ג נעמה אשתו של נח היתה ולמה נקרא שמה נעמה שהיו מעשיה נעימים, ב"ר פ"לא־יא צהר— זה חלון, שם פ"לח־י ונבלה שם שפתם אעשה משפתם נבלה, שם פ"מה־ו ותענה שרי מנעתה מתה"מ, ע"ז ד. חלילה לך חולין הוא לך, ב"ר

פ"עט־

פ"עט־ז במאה קשיטה במאה · אונקיות, שם פ"צא־ח אבל אשמים אנחנו לשון דרומי הוא, „אבל ברם" וירושלמי שבת פ"ט ה"א תמן צווחין לפעלא טבא עמרא, ובאיכ"ר פ"א־מד בכר גמזא צווחין לסחיתא סילתא, וב"ר פ"סג־יד צפה הצפית סדר מנרתא, ובסנהדרין מט. בור הסירה, בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג, ויק"ר פ"ט־ט שבתה מדהבה מלכות שאומרת מדוד והבה. ועיין בספר היקר כנסת חקקי ישורון כל מאמריו ודרשותיו היקרים.

האומרים בשמו מצינו ר' אבין הלוי תנחומא תזריע־ה, ר' אחא פאה פ"א ה"ט, סוטה פ"ה ה"ב, קידושין פ"א ה"ז, מד' תהלים פ"ט־ג.

ר' ברכיה שבת ס"פו, תענית פ"ג ה"י, סוטה פ"ג ה"ד, סנהדרין פ"י ה"ב, ובמדרש כמה פעמים. ר' הונא ב"ר פ"כב־ב.

ר' יודן ב"ר פ"מד־כב.

ר' יונה ויק"ר פ"יא־ב.

ר' ינאי בר שמעון (צ"ל ישמעאל) שאלו קה"ר פ"ב־ה. ·

ר' יעקב בר אבין ב"ר פ"כב־ב.

ר' ירמיה בן אלעזר במ"ר פ"ד־ך, רחבה ב"ר פ"סג־ח.

ובתמורה כח: מצינו רבא אמר כדר' אבא בר כהנא.

ר' תנחומא ברכות פ"ו ה"א.

מפטירתו לא נזכר אך בק"הר פ"א פ"ד אמר אלו היו ר' יוחנן ור"ז קיימין הייתי שונה לפניהם, משמע שחי גם אחר ר"ז, א"כ הא־יך ימים.

ר' אבא בר כהנא בר יודן. נזכר אך פ"א בש"השר ס"פז, ובאמת צ"ל ר' אבא בר יודן כגרסת הילקוט תהלים רמז תשיז' ונשתרבב תיבת רב כהנא משורה שלפניה.

ר' אבא בר לוי. נזכר פ"א בכתובות נז: בענין הלכה.

ר' אבא בר לימא. ערך רבה בר לימא.

ר' אבא בר מדיא. ערך ר' אבא בר מריא.

אבא בר מחסיא. ר' יצחק בריה ברכות פ"ו ה"ו.

ר' אבא בר מימי. נזכר לשבח שהש"ר פ"א פ' נאוו, בשעה שמיללין ההלכה אלו עם אלו כגון ר' אבא בר מימי וחבריו ולא נמצא בשום מקום, ודעת הר"ר ירוחם לײנער בסדה"ד השלם שאפשר מה שאמרו ר"ה לה. כי סליק ר' אבא מימי צ"ל בר מימי.

ר' אבא בר מינא. ערך ר' אבא בר אבינא.

ר' אבא בר ממל. אמורא בא"י ראשו מגיע לדור הראשון לאמוראים וחי גם בדור השלישי, ונזכר בשם זה בכל הש"ס בבלי ומדרשים, ובירושלמי נזכר בשם ר' בא בר ממל זולת בשביעית פ"ח ה"ג ופסחים ר"פו, גיטין פ"ד סה"ט, נזכר בשם ר' אבא בר טמל, וב"מ פ"א ה"א בשם רבה בר ממל, וכן בבבלי ב"מ נו: רבה בר ממל. אם שם אביו היה ממל, או שנקרא כן ע"ש עירו (כי מצינו ב"ר רפ"נט ר"מ אזל לממלא) זה מחלוקת בין חכמי האחרונים. ויש שרוצים לומר שנקרא בר ממל יען שאמר פירש מלת ממל שבמשנה ב"ב סו:, וטעות הוא בידם לומר על אמורא מפורסם הנזכר ע"ש זה לערך ארבעים פעמים וויותר, יקרא ע"ש מאמר אחד שאמר.

וקרא־הו כן כדי להבדילו מן ר' אבא סתם שהיה בזמנו, אבל לפעמים נמצא בירושלמי ר' אבא סתם והוא ר"א בר ממל כיבמות קה. יתיב ר"א ב"מ קמיה דר' אמי, והמאמר הזה ביבמות פ"יב ה"ד ע"ש סתם ר' אבא.

מי היו רבותיו מצינו ב"ק פ"ב ה"א

ר'

ר' הושעיא רבה ור' יודן נשיא הוו יתיבין עאל ר' אבא בר ממל ושאל כישכשה בזנבה מהו ולא אמרין ליה כלום בתר כן א"ל ר' הושעיא דל כן מה נן אמרין צריך שיהא תופש בזנבה?, ובב"ק יט: המאמר הזה אך לא נזכר שם ר"א בר ממל.

אבל מזה אנו רואין בבירור שהיה מתלמידי דר' הושעיא. וקרוב מאוד לומר שזכה עוד לראות את רב בעדן היותו בא"י ולכן מצינו ר' אבא ב"מ אמר רב כב"ב לח. פח: קה., שביעית פ"י ה"ב, שבת פ"טז ה"ו, יבמות פ"ו ה"א, סוטה פ"א ה"ב, ואפשר שהיה אז עול ימים, וכשיסד ר' הושעיא ישיבתו בקיסרין הלך לשם ולכן לא מצינו אותו בישיבת ר' יוחנן או שיאמר הלכה בשמו ואף בחגיגה פ"א ה"א מזכיר המחלוקת שבין ר' יוחנן ושמואל, ובנזיר פ"ו ה"א המחלוקת שבין ר"י ורשב"ל, אבל עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן מצינו שדיבר עמהם כחבר, עם ר' אלעזר כביצה יג: כתובות קיא. מקשה על דברי ר"א ור"א · משיב לו וקיראו „רבי" (הוא כמו מר), ובזבחים קה. בעי ר"א, ור' אבא ב"מ אומר ת"ש.

ועם ר' חייא בר אבא, בעי מיניה ב"ק יט. לה: (זבחים קה. לגרסת דק"ס) ואותיב ליה ב"ק קו: שבועות מ:

וכשמלך ר' אמי היה ר"א בר ממל אחד מראשי הדור כיבמות קה. ההיא דאתיא לקמיה דר' אמי הוה יתיב ר"א בר ממל קמיה, רקקה מקמי דתחליץ, א"ל ר' אמי הלוץ לה וכו', ובב"ב נט. ההוא דאתא לקמיה דר' אמי שדריה לקמיה דר' אבא ב"מ, בעי מר' אמי ב"ק יט., ר"ה פ"א ה"א, אותיב לר' אמי ב"מ לו. נדה יב., וקבל מר' אמי הלכה בשם ר' יהודה נשיאה כנדרים כא.

וכן עם ר' אסי שבא אליו ביחד עם חבירו ר' אילא ושאל ממנו כחלה פ"ג ה"ה, נזיר פ"ו ה"ג, ובחולין קכח: ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז — א"ל ר"ז שאילתיה לר' אבא ב"מ — א"ל ר' אסי זמנין סגיאין אמרה ר"א בר ממל קמאי ואמרי ליה וכו'.

וכן מצינו ששאל מר' לא (אילא) כפאה פ"ח ה"ה.

עם ר"ז מצינו אותו אמר קומי ר"ז דמאי פ"ז ה"ב, שביעית פ"ב ה"ד, בעי קומי ר"ז שבת פ"ז רה"ב. וכן מצינו שר"ז שאל ממנו כחולין קכט., ור"ז אמר משמו מע"ש פ"א ה"א ב:, פלוגתתם סוכה כא: מו"ק ד:, וביבמות פ"יב ה"ב ר' ירמיה בעי קומי ר"ז — א"ל פוק חזי חד סב וסמוך עלוי נפק ואשכח ר' בא בר ממל ושאל ליה ושרא.

וכן מצינו לו חבר את ר' אחא בר יצחק כשבת פ"ג ה"ג, וכן ר' שמואל בר רב יצחק היה חבירו כסוטה פ"ג ה"א, ומצינו אותם ביחד כשבועות מג., ובמכות יג: קבלה מיניה רב שמואל ב"י, הלכותיו ומאמריו נמצאו פסחים פה: ביצה יג:, מו"ק ד:, סוכה כא:, יבמות כז. קה., כתובות יז: קיא., נדרים כא., גיטין יד:, קידושין ט: סב:, ב"ק יט. לה: פו: קו:, ב"מ יט. לו. נו: צח: קט: קיז., ב"ב נט. סז: קלז:, שבועות מ: מג., מכות יג:, זבחים צט: קה., מנחות צד:, חולין קכט. קמא., ערכין י., נדה יב., ובירושלמי בהרבה מקומות כדמובא בספר היקר כנסת חקקי ישורון כל המ"מ.

ובירושלמי ב"מ פ"א ה"א מצינו דבר נפלא, וז"ל רבה בר ממל ורב עמרם סליקו הן דרב ביניי אמר ליה אין מוסרין שבועה לחשוד וכו' ובספר משפחות סופרים בערכו וז"ל כן בא יחד עם חבירו רב עמרם לבית מדרשו דר' ביניי, ושגג בזה כי רב עמרם היה בבבל ופשט הפשוט כפי' הגאון בעל יפה עינים בריש ב"מ, שהיה כתוב בירושלמי דבן

ננס, וכתב בר"ת בנ"נ ונעשה מן הקווין יו"ד ויצא מזה ביניי, והפי' ששניהם שאלו קושיא אחת והיא קושיית הבבלי לימא מתניתין דלא כבן ננס, וזה ברור. ובדור ודורשיו ח"ג פ"ט צד 88 וז"ל „כבר „בימי נעוריו השפיק בילדי החדוד ופלפול „ודן לפני ר' הושעיא רבה ור"י נשיאה „ולא ידעו להשיב על שאלתו ב"ק פ"ב „ה"א. וכן היה לו מו"מ בהלכה עם ר' „שמואל בר יצחק והיה ר' אבא ב"מ „מוליך אותו שולל בפלפולו עד כי לא „ידע מה להשיב לו לולא ר"ז שהיה לו „והצילו מידו סוטה פ"ג ה"א. גם מר' „אמי שאל פ"א ב"ק יט. שאלה חרודית „ולא מצא ר' אמי תשובה — ואמנם „נראה כי עמו נקברה חכמת פלפולו „וכעדות ר"ז אשר אמר כל ימיו של ר"א „בר ממל לא מצאנו לו תשובה, אבל „אחרי מותו מצאנו שבועות פ"ג ה"ד „עכ"ל. והחכם וויים דמה כי הירושלמי נאבד מתוך קהל ישראל ואך הוא בחמלתו השאיר לנו שריד כמעט, וכל דבריו אין להם שום יסוד, בדבר הירושלמי ב"ק פ"ב ה"א וכן הוא ב"ק יט: איתא בפירוש שלא השיבו יען כי הוא מלתא דפשיטא וכאשר מפורש בירושלמי שא"ל אח"כ וכי יאחזנה בזנבה וילך? ומה חידוד ופלפול יש כאן. והירושלמי סוטה פ"ג ה"א, במחילה טעה בפשט הפשוט הלא שם איתא בפירוש שר' אבא ב"מ שאל מר' שמואל ב"י מנין למנחת העומר ששיריה נאכלין והשיב לו שר' יוחנן אמר דגמרינן ממנחת סוטה, וכשהלך ר' שמואל ב"י הקשה ר' ירמיה לר"א בר ממל על שקיבל התירוץ מר' שמואל בר"י כי גם מנחת סוטה עצמה מנין ששיריה נאכלין? ור"ז אייתי לר' יצחק עטושיא יתני ליה שגמרינן מהפסוק וכל מנחת וכו', ומה שייכות כל דבריו לזה. ובאמת עינו הטעתו מה שלא עיין בהירושלמי והעתיק אך מדברי סה"ד שגם שם נפל הטעות הזה, ובב"ק יט. שאלו שאלה פשוטית לכל מבין וסלקה בתיקו, והיכן נקברה עמו חכמת פלפולו הלא בחסד עליון נשארה לנו הלכותיו בכל הש"ס בבלי וירושלמי והעמיד תלמידים רבים ככל גדולי ישראל אע"פ שלא היה ריש מתיבתא,

האומרים בשמו מצינו, ר' אבא כשביעית פ"ג ה"ב, מחלקותן ברכות פ"ד ה"א־כח.

ר' אבון כגיטין ס"פא.

ר' אבין בר ביסנא ביבמות פ"ו ה"ב

ר' אבין בר חייא כשביעית פ"ג ה"ב, שבת פ"טז ה"ג, מו"ק פ"א ה"ב, יבמות פ"א ה"א.

ר' אחא כתרומות פ"ט ה"א.

בר נטוזא איתגלו ליה גיגיתה אתא ושאלו כתרומות פ"ח ה"ג.

ר' זבידא כב"ק פ"ט ה"ז.

ר' זעירא כמע"ש פ"א ה"ב.

ר' חזקיה כשביעית פ"ח ה"ג, תרומות פ"ט ה"א, פסחים פ"ח ה"ב.

ר' יונה כסוכה פ"ה ה"א.

ר' יוסי בר בון כשביעית פ"ט ה"ה, פסחים פ"ו ה"א, סוכה דפ"ה.

ר' יוסי ב) כביצה פ"ה ה"ב.

ר' יעקב בר אחא כמו"ק פ"ג ה"א.

ר' ירמיה כשביעית פ"ג ה"ב, שבת פ"ז ה"ד, מו"ק פ"א ה"ב, חגיגה פ"ג ה"ב.

פטירתו לא נזכר, אך מצינו שנפטר קודם ר"ז כשביעית פ"ג ה"ד שר"ז אמר כל יומי דר"א בר ממל לא אשכחן תותבה זמן דדמך אשכחן.

והניח שני בנים ת"ח „אבא" כפאה פ"ח ה"ה, ור' אחא כשבת פ"ו ה"ו, ואולי אך אחד הוא, ובמקום אחד נפל טעות, כידוע שאבא ואחא מתחלפין כמה פעמים.

אבא בר מניומי ערך אבא מר מרתא.

אבא בריה דרב מנימין או מניומי או בנימין בר חייא, היה תלמידו דר"ה כחולין פ. שבעי מר"ה, וקרוב מאוד לומר שהוא היה התנא בישיבת ר"ה וכדמצינו תמיד תני אבא בריה דרב מניומי בר חייא כיבמות קב:, נדה יג:, או תני אבא בריה דרב בנימין בר חייא כסוף ר"ה, סוטה לח:, ובדק"ס הגרסא בריה דרב מנימין ב"ח, והמאמר דסוטה מובא ברכות פ"ה ה"ד וגיטין פ"ה ה"ט בשם אביי בר' בנימין.

ויש שרוצים לומר שהוא אבא בר מניומי דהוא אבא בר מרתא, ואין זה נכון כי זה אבא נזכר תמיד בשם בריה „דרב" והאחרון בלא תואר רב. וכן אין זה אבא בר בנימין יען שהוא היה בבבל והאחרון היה בא"י כמבואר בערכו.

ר' אבא בר מריא נזכר במ' שמואל פ"א־ז אמר בשם ר' יצחק תפלה גדולה מן הקרבנות. ויש שגורסין שם בר מדיא, ובילקוט שמואל א. רמז ע"ז גורס ר' אבא בר יוסף, ובגיטין לה. בפי' הר"ח רב אחא בר חוורא דמתקרי אבא בר מרי, וגרסת שלנו איה מרי.

אבא בר מרתא או מרת דהוא אבא בר מניומי.

קרוב מאוד לומר שאביו מניומי היה חבר דר"נ כב"מ סו. ואמו היתה נקראת מרתא ונקרא ע"ש אמו יען שפ"א נשכו כלב שוטה ועשתה לו אמו גובתא דדהבא ונתרפא, כיומא פד.

ונזכר תמיד בשתי שמות הללו זולת ביצה כב: שנקרא על שם בר מרתא.

והיה תלמיד רב יהודה ועי"ז ניצל מאנשי ריש גלותא כשבת קכא: שהיה חייב מעות לבי ריש גלותא, אייתוהו וקמצערי ליה, הוה שדי רוקא (וישבת היה) א"ל ריש גלותא אייתו מנא סחיפו עלויה אמר להו לא צריכותא הכי אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו, אמר להו צורבא מרבנן הוא שבקוהו. וביבמות קכ. יסופר שניצל מהן פ"א ע"י שהדביק התיכת שעוה עם מטלית על חוטמו ועבר לפניהם והם לא הכירוהו, ובגיטין לז: יסופר שהיה חייב לרבה מעות והביא לו בשנת השמיטה ורבה עשה כדין ואמר משמט אני ויקח אבא את הכסף והלך לו, וכשבא אביי לרבה מצאוהו עצב מאוד ויספר לו את אשר קרהו והלך אביי לאבא ויאמר לו מדוע כשאמר לך רבה משמט אני לא אמרת לו „אף על פי כן" מיד הלך אבא פעם שנית לרבה ובקש לשלמו וכשאמר רבה משמט אני אז אמר לו אעפ"כ קח ממני ואז לקח רבה הכסף מידו כדין, ובמו"ק כו: יסופר שפ"א בא לבית רבא לנחמו על מתו וכפה אבא את המטה להברות את רבא ואמר רבא עליו כמה לית ביה דעתא בהאי צורבא מרבנן, וביצה כב. מצינו שבעי מאביי ואיתיביה.

ומה שמצינו אותו בא"י כגיטין כט: עם ר' אבהו נראה כי הוא אבא בר בנימין שגר בארבל ועיין ערכו.

ר' אבא בר רב נחמן. ערך רבה בר רב נחמן.

ר' אבא בר נתן ערך רבה בר נתן.

ר' אבא בר סיסי נזכר ילקוט ירמיה רמז שו.

ר' אבא בר עילאי, בירושלמי סוף ברכות ותענית פ"ג ה"ט ר' ברכיה ור' חלבו ור' אבא בר עילאי בשם רב מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, והמאמר הזה מובא שבת לב: על שם רמי בר רב בשם רב, ובויק"ר ספל"ה ע"ש ר' אבא בר כהנא בשם רב, ובספר משפחות סופרים צד 94 מביא ממד' לקח טוב בראשית פ"ב־יח ששם נזכר ר' אבא בר עולא ולא עיין כי שם הוא

רבא

רבא בר עולא כי המאמר נובע מיבמות סב: שאמר רבא בר עולא השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום, ובר״ה פ״ר ה״י ר״ז ר׳ אבא בר עילאי בשם רב צריך להריע מתוך פשוטה.

ר׳ אבא בר פפא, היה בבלי חבירו דר׳ זירא כב״מ מג: שא״ל ר״ז כי אזלת להתם (לא״י) אקיף אסולמא דצור ועול גבי ר׳ יעקב בר אידי ובעי מיניה אי שמיע ליה לר׳ יוחנן וכו׳, ובא לא״י בזמן ר׳ יוחנן כי ר״ז שעלה אח״כ מצא עוד את ר״י, ובר״ה רפ״ד יספר מעשה מר״י ור״ל מה שקרה להם עם כהנא, ובעירובין סג: שאמר לא נענש יהושע אלא — ואמר ר׳ יוחנן מלמד וכו׳ (ובל זה הוא דבריו של ר״א ב״פ), וב״ק פ. אמר משום ר׳ אדא בר פפא ואמרי לה משום ר׳ חייא ב״פ ואמרי לה משום ר׳ אחא ב״פ.

ובשבת ס: מצינו רבא בר פפא ונזכר אחר ר׳ אבהו וקודם רבה בר״ה, אך גרסת הרי״ף שם רפרם ב״פ.

האומרים בשמו מצינו ר׳ פנחס כברכות רפ״א, ור׳ פנחס הכהן מד׳ תהלים פל״ב־ב.

והגאון בעל בית ועד לחכמים רוצה לומר שהוא אבא מר בר ר״פ ושגגה היא כי האחרון היה מאוחר ובימיו כבר נחרבו כל ישיבות א״י.

ר׳ אבא (הכהן). בר פפא. נזכר במ״ר פט״ו־ז ותנחומא בהעלותך־כ יספר על עצמו כשהיה רואה סיעה של בני אדם היה הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהן לעמוד מפניו, וכשבא לפני ר׳ יוסי בר זבידא (הוא חבירו דר׳ יונה) א״ל צריך אתה לעבור לפניהם ויעמדו מפניך ואתה תביאם לידי י״ש, ומזה אנו רואין שהיה בדור הרביעי, אבל ר׳ אבא בר פפא היה בדור השלישי עם ר״ז.

ר׳ אבא (או באׄ) בריה דר׳ פפי. נזכר אך בירושלמי, והרוצים לומר שהוא בנו של רב פפי חתנו של ר׳ יצחק נפחא טעות הוא בידם כמו שבארנו שם שבימי רב פפי כבר נחרבו ישיבות א״י ובאו כולם לבבל וא״כ איך יהיה בנו בא״י ונזכר אך בירושלמי, וזאת שנית שזה נזכר תמיד בשם „רבי״ וחתנו דר״י נפחא בשם „רב״ אבל זה ר׳ אבא היה תלמידו דר׳ יוסי ב) כנדה פ״ב סה״ה שבעי ממנו, ובגיטין פ״ה ה״א הוא ור׳ יודן ור׳ מנא שקלי וטרי לפני ר׳ יוסי.

ומצינו שאומר הלכה בשם ר׳ חמא בר חנינא בעירובין ספ״ז.

חביריו מצינו ר׳ אבא מרי בעירובין פ״ג ה״ג.

ר׳ יודן כגיטין פ״ה ה״א.

ר׳ יצחק בר נחמן כעירובין פ״ה ה״ז.

ור׳ מנא ב) מצינו שדן לפניו בהלכה כשבת רפ״ג.

ובעניני אגדה מצינו אותו תמיד ביחד עם ר׳ יהושע דסכנין בש״ר לוי כברכות פ״ד ה״א, תענית פ״ד ה״א, יומא פ״ד ה״א, מגילה פ״א הי״א, מו״ק פ״ג ה״ה, סוטה פ״ב ה״ב, וכמה פעמים במדרשים הנובעים מירושלמי.

ומצינו שהיה עבד לה אפטרה כסוטה פ״א ה״ז ופי׳ המפרשים שהוא ענין דרשה ברבים בשעת הפרידה מחברים או מכנסיה של חכמים כרמצינו ברכות יז. כי הוו מפטרי מהדדי.

מאמריו מצינו מלבד מה שמובא לעיל. ברכות פ״ב ה״ג פ״ו סה״ה, בכורים רפ״ב, עירובין רפ״א ספ״ב פ״ג ה״ג ה״ז פ״י ה״ט, תענית פ״ד ה״א, מגילה פ״ג ה״ד, סוטה פ״א ה״ז, גיטין פ״ה ה״א, נדה פ״ה סה״ה.

האומרים בשמו מצינו אך בפר״ב קסג. ר׳ אחא בר אבין בר בנימין, אבל בויק״ר פי״ה גרסא אחרת.

אבא בר קורייה. נזכר ב"ר פי"ט־ג ואולי הוא אבא חליפא קרויא.

אבא בר קפרא. כן מצינו בקה"ר פ"א ספ"ג ששמו של בר קפרא היה אבא ועיין ערך בר קפרא.

אבא בריה דרבה בר רב הונא. בסוטה מט. ר"ה מצא תמרא שמינה ונתנה לרבה בריה אתא אבא בריה ונתנה רבה לבריה אבא ואמר ר"ה לבנו שמחת את לבי והקהיתה את שיני, אך מרש"י משמע שהיה גרסתו סתם אתא בריה.

ר' אבא בר שילא. ערך רבה בר שילא.

ר' אבא בר שמואל. הוא רבה בר שמואל עיין ערכו, ונזכר בשם זה ב"ב טו:, עירובין יג: לגרסת דק"ס, זבחים קה. ובסנהדרין פ"ג ה"ט.

ר' אבא בר שומני. בעירובין סה. הוא וחברו רב מנשיא בר ירמיה מגיפתי או מדפתי הוו קא מפטרי מהדדי אמעברא דנהר יופטי, אמרו כל חד מינן לימא מלתא דלא שמיע לחבריה דאמר מרי בר ר"ה וכו'.

וכבר בארנו בערך רב מנשיא ב"י שהיה לערך בזמן רב אשי, ודלא כמשפחות סופרים שהיה ר' אבא בר שומני בדור השני, ובדק"ס מביא גרסאות שונות, רבה שימי או שימני, וביוחסין השלם גרס רבא בר שומני.

אבא בנו של רבן שמעון בן גמליאל הנהרג.

יסופר ממנו ביבמות טו. שנשא את בת אחיו רבן גמליאל והיה לו אשה אחרת ומת בלא בנים ואשתו בת אחיו היתה איילונית ולכן יבם ר"ג אחיו את צרתה.

אבא בר תחליפא. אמורא נזכר פ"א בבבלי ופ"א בירושלמי ובאמת לא היה אמורא כזה. בעירובין סג. נזכר ר' אבא בר תחליפא ביחד עם ר"א מהגרוניא, שם צ"ל ר' אחא בר תחליפא כדאמרו שם להלן באותו ענין וכן הוא הגרסא בדק"ס, ומה שמצינו בירושלמי מע"ש פ"ד ה"ז חייא בר בון אבא ב"ת בשם ר' הושעיה, צ"ל אדא בר תחליפא כשם להלן באותו ענין, ומה שנמצא עירובין מ. רבא בר תחליפא אמר לרבינא כבר בארנו שהיה כתוב רב"א והוא רב אחא בר תחליפא, ומה שמצינו שבת קב: חולין מה: מט. רבה או רבא בר תחליפא כבר בארנו בערכו שהוא היה תלמידי דרב וזה ברור.

אבא גוריא, אבא גורין או אוריון איש ציידן בערך גימ"ל.

ר' אבא דמן חיפה, נזכר אך בשבת מה: שר' אבא ור' אסי איקלעו לגביה.

ר' אבא דמן יפו. ערך ר' אדא דמן יפו.

ר' אבא דמן עכו.

הוא היה הריש בעיר עכו העומדת על גבול א"י לצפונה העומדת על שפת הים, ור' אבא כשעלה לא"י מבבל (שבבל בצפונה דא"י קיימי כב"ב כה: וגיטין ו. ובתוס' שבת סה: חולקין על רש"י, ובבכורות נה: כתבו התו' שהיא במזרחית צפונית, ובס"הד מביא מיוחסין ר' אבא דמן עכו בפי' מקום שנהגו ותמה ע"ז בסה"ד, ופשט הפשוט ששם מפורש נא. שעכו היא חוץ לארץ.) כשבא לעכו יסופר בע"ז לד: ההוא ארבא דמורייסא דאתי לנמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל ר' אבא (ותיבת רבא הוא ט"ס או שהוא ר"ת ר' בא) עד האידנא מאן נטרה, ובכתובות כב. אר"ז הא מלתא מר' אבא שמיע לי ואי לאו ר' אבא דמן עכו שכחתה.

וכפי הנראה יען שעיר עכו היתה יושבת על הספר לכן עזב ר' אבא את

מקומו

מקומו והעתיק מושבו לקיסרין מקום ר' אבוה שהיה מקורב למלכות והגין בכל כחו על ישראל מהגזרות הגדולות שנתהוו אחרי מות ר' יוחנן, ויסד לו ר' אבא בית מדרש גדול, וגם עני ובעל חוב גדול היה כסוטה מ. שאמר ר' אבוה מריש ה"א עינותנא אנא כיון דחזינא לר' אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמורא חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו עינותנא אנא, וכשרצו רבנן למימנייה לר' אבוה ברישא (אחרי פטירת ר' אמי) כיון דחזי לר' אבא דמן עכו דנפישי ליה בעלי חובות אמר להו איכא רבה.

אבל לא מצינו שנתמנה לריש, ולכן לא מצינו באגרת דרש"ג שיכתב שם הריש מתיבתא אחרי פטירת ר' אמי.

מתורת ר"א דמן עכו לא זכינו זולת מאמר אגדי אחד נשאר לנו לפלטה בב"ר פ"טו"ז ובפסד"כ קמב. שאמר עץ שאכל ממנו אדה"ר אתרוג הוה.

ר' אבא דמן קיסרי. נזכר תענית טו:, אבל גירסת הרי"ף ודק"ס שם ר' אדא, ובמו"ק כ: תני קמיה דר' יוחנן לגרסת השאלתות ויחי ובהרא"ש שם ודק"ס, אבל גרסא שלנו ר' אדא דמן קיסרי, ובר"ה פ"ד ה"ד ר' אבא דקיסרין בשם ר' יוחנן.

ר' אבא האדמוני. ערך ר' אבא סמוקה.

אבא הדורש. תנא, נזכר בספרי האזינו פ' שחת, בלשון משום אבא הדורש אמרו, ובסה"ד יאמר שר"ש בן חלפתא אמר בשמו, ומקורו מספרי שם פסוק הלא הוא אביך יאמר רשב"ח אמר בשמו, וחשב שקאי על אבא הדורש, אבל אין ראיה מזה כלום למעיין שם, וכן נזכר בשם זה בספרי ברכה פ' ברך ה' חילו ובש"ר רפמ"ב זו שיטת אבא הדורש.

ר' אבא הונא הכהן בר אבין. ערך ר' הונא הכהן בר אבין.

אבא הושעיה איש טרייא, ערך אושעיא איש טרייא.

ר' אבא החדייזה נזכר שקלים ר"פו הנדפס בבבלי, אך צ"ל כמו שנדפס בירושלמי שם א"ר יודן אנתונדרייא.

ר' אבא הכהן. נזכר ר"ה טו: שאמר לר' יוסי הכהן אמאי אישתיק ר' יוחנן ולא השיב לר"ל, ובשביעית פ"ה ה"א המאמר הזה על שם ר' בון בר כהנא, ונזכר עוד תענית יג. שאמר משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר' חנינא, ורחוק מאוד לומר שר' יוסי הכהן הוא ר' אסי חבירו דר' אמי, כדעת משפחות סופרים.

ר' אבא הכהן בר' אליעזר. נזכר ב"ר פ"פ"ד שר' חנינא אמר בשמו, אבל שם ט"ס וצ"ל כמו שמובא שם פע"ר"ט ר"ה בשם אבא כהן ברדלא.

ר' אבא זוטי. ערך רבה זוטי.

אבא חנרא, אבא חליפא קרויא, אבא חלפא ואבא חלפתא וכן אבא חלקיה אבא חנן כולם בערך חי"ת כי אבא הוא אך תואר הכבוד.

ר' אבא חסידא. נזכר נדרים פ"ח ה"א אמר בשם ר' זעירא ונשנה המאמר במ' שמואל פי"ז ושם בטעות בר זעירא וצ"ל בשם ר"ז.

אבא יודן, אבא יוסי. בערך יו"ד.

אבא כהן ברדלא. מתנאים האחרונים ונזכר ספרי דברים פ"ב ואבא יוסי בן חנן (ובילקוט דברים רמ"ז תשצ"ט גרס בן חנניא) בשמו, וב"מ י. י: אומר ר"ל בשמו הדין הנודע שד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום, ודין קטנה אין לה חצר ואין לה ד' אמות, ומשמע שם

שהיה בזמן ר' ינאי רבו דר' יוחנן כי שם הולך ר' יוחנן משום ר' ינאי עם ר"ל משום אבא כהן ברדלא.

ובפאה פ"ר ה"ב אומר רשב"ל בשמו הדין אדם שזכה לחבירו במציאה, וב"ב פ"ח ה"ג אומר בשמו בדין ירושה ושם בר דלייה והיא היא.

וב"ר פע"ט־ט ר"ה בשמו, ובש"השר פ"ד פ' ידיו ר' אבין בשם ר' אבא כהן בן דליה, וא"א לידע אם ברדלא הוא שם איש או שם עיר כדמצינו כלאים ספ"ח, תרומות פ"י ה"ז, ר"י בן פזי דבר דליה, ובעירובין פ"ו ה"ח אנשי ברדלייה.

ר' אבא כיפ'. נזכר ירושלמי סוכה פ"ג ה"י קומי ר' יונה, אבל הקרבן העדה מפרש שר' אבא אמר כוף ידך, ובפני משה מפרש ר' אבא דמן כיפה.

אבא מהגרוניא. אבי רב שמואל ואחר פטירתו נשא ר' אבא א) את אלמנותו כמבואר ב"ק פח:.

אבא מר בר רב אשי. נזכר סוטה לח: ועיין ערך מר בר רב אשי.

ר' אבא מרומניא. ערך ר' אבא סרונגיא.

אבא מר בריה דרב פפא.

היה בן יקיר לאביו וחביב עליו מאוד ואע"פ שלא מצינו ממנו שום הלכות, אבל מעדות אביו ידענו שהיה אדם גדול ונאמן רוח ודובר אמת ככתובות פה. שאמר רב פפא כגון אבא מר ברי דקיים לי בגוויה (דלא משקר רש"י) מרענא שטרא אפומיה, ובברכות מה: מצינו שר"פ הפסיק מלאכול בשביל בנו שהפסיק אע"פ שהיה אחר עמו ואין שנים מפסיקין לאחד אך ר"פ עבד לפנים משה"ד. ויען שלא מצינו בן אחר לר"פ נראה שהוא היה בן ר"פ מאשתו הראשונה, ואשתו השניה דר"פ היתה בת אבא סוראה, ולבנו השיא אחות אשתו, ככתובות נב: ר"פ איעסק לבריה בי אבא סוראה (חמיו היה והשיא ר"פ לבנו אחות אשתו רש"י) ובשעת כתיבת הכתובה היה שם יהודה בר מרימר ואבא סוראה כתב לכתובת בתו כל מה שהיה לו כמבואר שם, ויען שר"פ היה עשיר גדול והיו מתוקנים לו כל צרכי סעודה לכן בירך ברכת שהשמחה במעונו משעת אירוסין ככתובות ח., ובהלוליה דבריה היה שם רב יצחק בריה דרב משרשיא קידושין לב: (כן הוא גרסת השאלתות פ' קדושים, ובגמרא גרס רב יצחק בריה דרב יהודה והוא גרסא מוטעת כי ר"י בריה דר"י היה קשיש הרבה אפילו מר"פ כי נכדתו היתה אשת אביי).

פרנסתו מצינו שהיה סרסור בין האנשים שרצו ללות כסף מאביו ובשכר אמירתו היה נוטל מהם חלות שעוה, וכשאמרו לר"פ שבנו נוטל ריבית השיב להם כל כי האי רביתא ניכול, שמותר לעשות כן, ב"מ סט:.

והיה לו אחות שנשאת להונא בר נחמן כהוריות יב:.

ר' אבא מרי או אבמרי.

אביו היה נק"א אבא ונזכר ברכות פ"ט ה"ג בשם אבא אבוה דר' אבא מרי.

וזה ברור לנו שר"א מרי ואבמרי הוא שם אחד כדמצינו יומא פ"א ה"א ותענית פ"א ה"ו א"ר אבמרי לית כאן סך, ובמע"ש פ"ב ה"א איתא המאמר ע"ש א"ר אבא מרי, יען שכן הוא לשון הירושלמי לפעמים לעשות משתי תיבות לתיבה אחת.

ונזכר אך בירושלמי, לפעמים בשם ר' אבא מרי כברכות פ"א סה"ב, מעשרות פ"ג סה"ג, מע"ש פ"ב ה"א חלה ספ"ד, ערלה פ"א ה"ב פ"ב ה"ח, בכורים פ"א סה"ה, שבת פ"ח ה"ד פט"ז ה"ד, פסחים פ"ה ה"ב, ר"ה פ"א ה"א, שקלים פ"ב ה"א, ביצה פ"א ה"ז פ"ה ה"ב

מגילה

מגילה פ"ב ה"ד, יבמות פ"א ה"ד פ"ז ה"ד, קידושין פ"א ה"ה, נדרים פ"ב ה"ה. פ"ד ה"ה פ"ו ה"ג. פי"א ה"א, סוטה פ"ה ה"ב. פ"ו ה"א פ"ח ה"י. גיטין פ"ז ה"א, הוריות פ"ג ה"ד.

ובשם ר' אבמרי נזכר דמאי פ"ב ה"א, בכורים פ"א ה"ג, שבת פ"א ה"ב, עירובין פ"ג ה"ג פ"ז ה"א, יומא פ"ח ה"א, תענית פ"א ה"ו, יבמות ספ"א, כתובות פ"ד ה"ה, סוטה ספ"ו, סנהדרין פי"א ה"ז שבועות פ"א ה"ד.

מי היו רבותיו לא מצינו בשום מקום זולת בסוטה פ"ו סה"א, ר' אבא מרי בעי תמן אמר ר' חזקיה ר' אבהו — וכא הוא אמר היכין וכו', וביצה פ"ה ה"ב אמר לר' מתניא הדא היא דאמר ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו.

חביריו מצינו ר' אליעזר (בר' יוסי האמורא) ור' מתניא, כביצה פ"א סה"ז ר' אליעזר ור' אבא מרי ור' מתניא הורי פיתא לארסקינם בשיבתא שמא יצרכו לו הרבים. (ובמבוא הירושל' נו: יאמר שהכונה שהתירו לישאת אותו בשבת ע"ש) וביצה פ"ה ה"ב ר' אבא מרי ור' מתניה הוו יתבין וכו', וכבר בארתי שמה שאמרו גיטין לד: א"ל ר' אבא ג' לרב אשי, רבי מרי ור' אלעזר קיימי כוותך, הוא ר' אבא מרי ור"א בנו של ר' יוסי חבירו דר' יונה, ועיין ערך ר' אבדימי.

ובגיטין פ"ז ה"א חולק עם ר' בנימין בר לוי.

ובשקלים פ"ב סה"א מחלוקת ר' פנחס בי ר' חנינא עמו.

ובמגילה פ"ב סה"ד, עולא ביריה ר' לעזר בשם ר' חנינא רגיל (צ"ל רי"בל כי כן הוא במגילה ד. שעולא ביראה וגם ריב"ל אמר כן) צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום, הוינן סברין מימר לשנות משנתה א"ר אבא מרי בבלייה לשנות קרייתה, והמפרשים פי' בבלייה מן בבל וכן רוצה לפרש הרב בעל משפחות סופרים, אבל שגגה יצאה מהם כי ר' אבא מרי לא היה בבלי וגם לא דיבר עם עולא ביריי, ופשט הפשוט שר' אבא מרי מתרץ כתירוץ המובא בבבלי ע"ש רחב"א „שלשנות" הכונה לקרא שנית פי' שצריך לקרא המגילה ב' פעמים, וזה ברור.

אבא מרי. כן רגיל רבה בר"ה לומר כשמזכיר את אביו שהיה גם רבו כגיטין כט:, כנהדרין ה, ובכה"ד חשב שהוא שם אמורא ושגגה היא שיצאה מלפני השליט.

ר' אבא מרי, אחוה דר' יוסי (חבירו דר' יונה.)

גם האמורא הזה נזכר לפעמים בשם ר"א מרי כתרומות ספ"ח, ערלה רפ"ג, פסחים ספ"א פ"ב ה"א יא:, מגילה פ"ד ה"א, שקלים פ"ב ה"ד כתובות פ"ו ה"ה, נזיר ספ"ה.

ובשם ר' אבמרי אחוה דר"י בברכות פ"ז סה"א, שבת פ"ג ה"ו פ"ט ה"ד, תענית פ"א ה"ג.

ר' אבא מרי בצלאה.

נזכר מד' שמואל פי"ג, אבל המאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ז סה"א ושם ר' אבא מרי אחוה דר' יוסי.

אבא מרי ריש גלותא.

נזכר נדה סו: שאשתו בעסה עליוולא רצתה לילך לטבילה ואזל ר"נ בר יצחק לפייסה. ובסע"ז שהיה בן מר עוקבא ריש גלותא ורבא ורבינא חכמים שלו, אך ידוע שכל דבריו מקוטעים ומשובשים וחסרים, ובסה"ד מביא מתשובת מהרש"ל ס"ו שרב נחמן היה חתנו, ובמחילה מעצמותיו הקדושים שחשב שר"נ בר יצחק הוא חתניה דבי נשיאה כדעת רש"י וכבר בארנו בערך ר"נ שגם דעת רש"י שר"נ בר יעקב היה חתניה דבי נשיאה ולא ר"נ בר יצחק.

אבא נתיאה. ערך אבא נרשאה.

אבא סוראה.

חותנו דר"פ ובנו אבא מר ששניהם היו לוקחי בנותיו בכתובות לט: נב:, וסנהדרין יד:.

אבא סימי. ערך יוסף בן סימאי.

ר' אבא סמוקה.

נזכר ברכות פ"ט ה"א נו. ר' ברכיה ור' חלבו בשמו, ובמ"ר פ"ג־ז ר' ברכיה ב"ר (צ"ל ור') חלבו בשם אבא סמוקיד (וצ"ל סמוקה), ובתנחומא בראשית־ז א"ר ברכיה בשם ר' אבא האדמוני, ודעת הרש"ב ז"ל כי הוא ר"א סמוקה כי סמוק בלשון ארמי הוא אדום.

ר' אבא סלא רבא.

נזכר כתובות קיא. מתקיף על דברי ר' אילעא ואביי משיב על דבריו, וביוחסין גרס ר' אחא.

אבא סיקרא. ערך בן בטיח.

ר' אבא סרונגיא.

נזכר באגדה סוכה פ"ד ה"ג וב"ר פ"א־ז, ובמ"ר פיד־ד בשם סדרונגיא וכבר העיר ברש"ש שם שצ"ל סרונגיא, ובמ"ר פב"ב־ח ר"א מרומניא והמאמר הזה בתנחומא מטות־ז בשם ר"א סנגוריא, ובאיכ"ר פ"א־מא ר' ביבא מרונגיא ושם ססנ"א ר' ביבא סנגוריא, ובפ' רבתי פ' ביום השמיני ר"א סרונגלא, והוא שם של אמורא אחד ונקרא על שם עירו כבלאים פ"ט ה"ג, כתובות פי"ב ה"ג שנזכר שם כנישתא עתיקתא דסרונגין.

אבא צידוני.

נזכר קה"ר פ"ז־ג יחד עם תלמידי דר' אבא האומרים בשם רשב"נ והמאמר הזה במ' שמואל פכבג־ד ושם הגרסא תלמידי דר' אמי, וזה כוונת סה"ד שכתב ומד' שמואל פכ"ג, ותלמידי דר' אמי, ובחנם הפרידו בין הדבקים וצ"ל ומד' שמואל פכ"ג עם תלמידי דר' אמי.

ר' אבא קרטינאה או קרתיגנייא.

נזכר אך בירושלמי, בשם האחרון נזכר דמאי פ"ב ה"ב, כלאים פ"א ה"ט פ"ח ה"א, תענית פ"ב ה"ב, סנהדרין פ"ז ה"א שבועות פ"ג סה"א פ"ז ה"א, ובשם הראשון נזכר ברכות פ"ד ה"ג, שבת פ"ז ה"ב כז., יומא פ"א ה"ג, כתובות פ"ה ה"א, ובשבועות פ"ג סה"א מתרץ ר' לא קושייתו, א"כ היה לערך בדור ג' לאמוראי דא"י.

אבא קשישא.

כן מביא היוחסין מפ"ק דסנהדרין וגרסא שלנו שם ז. אביי קשישא.

אבא שאול. בערך שי"ן.

אבא תחנא חסידא. ערך תי"ו.

אבאי.

אבא יוסי בן אבאי זבחים צז. עיין ערכו.

אבא תנחומא.

נזכר מ' תהלים פ"אך והוא ר' תנחומא עיין ערכו.

ר' אבדומי נחותא. ערך רב דימי,

ר' אבדימי. (אמורא בא"י בדור הרביעי).

נזכר עירובין פ"י ה"ב ר' אליעזר ור' אבדימי תרוייהו בשם ר' מנא, וזה ר' מנא הוא השני, ור' אליעזר הוא בן ר' יוסי חבירו דר' יונה, וכן מוכח משבת פ"ה ה"ד שאמר ר' אבדימי ביחד עם ר' חנינא ור' חייא בר אדא, וא"א לומר שהוא ר' חנינא הראשון ור"ח בר אדא בן אחותו דבר קפרא שהם היו בדור הראשון לאמוראים, אך בלי ספק הוא ר' חנינא האחרון חברו דר' מנא ור"ח בר אדא האחרון שהוא במחלוקת עם ר' מני בכ"ב רפ"י וע"ז אמר ר' אמי בבלייא נישמעינה מהדה, ואח"כ אמר ר' אבדימי

נישמעינה

נישמעינה מהדה, וידוע שר' אמי בבלאי היה אח"כ בבבל בימי ר' אשי, ומצינו בתרומות פ"א ה"א אמר ר' אבדימי, ואותו המאמר נשנה גיטין פ"ז ה"א על שם ר' אבא מרי, וכן יבמות פי"ג ה"א א"ר אבדימי, ונשנה שם פ"א ה"ד על שם ר"א מרי כי ר' אבא מרי היה ג"כ חבירו דר' אלעזר בר' יוסי כמבואר בערכו. וב"ב פ"ט ה"א א"ר אבדימי, ונשנה כתובות פי"ג ה"ג על שם ר' אבא, ונראה כי חסר תיבת „מרי" וצ"ל ר' אבא מרי.

אבדימי.

ר' חנינא בר אבדימי נדרים ס:, רב חסדא בר אבדימי ברכות נג:, רב יוסף בר אבדימי עירובין ח., ר' יצחק בר אבדימא (תנא) ברכות לג:, ר' יצחק בר אבדימא (אמורא) שבת עז:, ר' שמואל בר אבדימי תרומות רפ"ט, ר' תחליפא בר אבדימי פסחים ק.

ר' אבדימי אחוה דר' יוסי ב.)

[בדור ד' בא"י]. נזכר ברכות פ"ה ה"ב, כלאים פ"ו ה"ד, שבת פ"ב ה"ה, ובב"ב פ"ב ה"ג יסופר שר' אחא כעס עליו וחלה, וסליק ר' אסי אחיו לבקרו וסבר שהוא נוטה למות וזימן לו תכריכין ואח"כ נתרפא.

ר' אבדימי בר המדורא.

נזכר סוכה כ. שאמר מאי חוצלות מרזובלי, ור' אבא מפרש דבריו, וקרוב מאוד לומר שהוא סתם בר המדורי תלמידו דשמואל ואשר האריך ימים עד רבא, ומה שכתב בס"הד שר"ל מפרש דבריו וכונתו לסוכה כ. במחילה שגגה היא ושם אך ר' אבא מפרש דבריו אבל ר"ל חולק עליו.

ר' אבדימי בר חמא בר חסא.

נזכר בשם זה בשבת פח. שאמר מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, ובע"ז ב: נשנה המאמר על שם רב דימי בר חמא, ובדק"ס איתא אבדימי, ובעירובין נה. ר' אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב לא בשמים הוא וכו', ובדק"ס גרס בר חסא, ובע"ז יט. א"ר אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה וכו', ובהוריות י. א"ר אבדימי בר חמא פרט לנשיא וכו'. ובזבחים קיח. ר' אבדימי בר חסא, וגרסת שיטה מקובצת בר חמא, ובדק"ס בר חמא בר דוסא.

אבדימי בר חסא. ערך הקודם.

ר' אבדימי בר טובי.

נזכר מו"ק פ"ג ה"ה יג. אמר בשם ר' אבהו.

ר' אבדימי בר ברתיה דר' טובי.

נזכר סנהדרין פ"ו סה"ה ר' יונתן בר חלי ר' אבדימי ב"ב דר"ט בשם ר' יאשיה.

ר' אבדימי בר נחוניא. נזכר מד' תהלים רפק"ג.

ר' אבדימי בר תנחום.

נזכר מו"ק פ"ג סה"ח, ר' שמואל בש"ר אבדימי בר תנחום, ולא נזכר במקום אחר, ונראה שהיה כתוב ר' שמואל בר אבדימי ב"ר תנחום והפירוש שר' שמואל בר אבדימי אמר בשם ר' תנחום, וע"י המדפיסים נעשה מבר הראשון בשם ר' ומבר השני החסירו הקווין, וזה ר' שמואל בר אבדימי נזכר בכמה מקומות והיה תלמידו דר' מנא.

ר' אבדימי דמן חיפה,

ובירושלמי ר' אבדומא דחיפה.

היה גדול הדור בא"י בדור השני והשלישי, וקיבל מלוי בר סיסי בברכות פ"ב ה"ד, שאמר בשמו שצריך להתיז למען תזכרו, וכן קיבל מרשב"ל בתרומות פ"ג ה"ג, כלאים פ"ד ה"ב, עירובין פ"א ה"ט, סוכה רפ"א, וכפי הנראה נקרא דמן

חיפה

חיפה יען שהיה בעיר חיפה הריש כדמצינו עירובין רפ"ב שהורה בחיפה להתיר פסי ביראות.

והתרועע עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן כדמצינו שחולק עם ר"י נפחא, כמגילה כט. (ושם איתא רב דימי דמן חיפא אבל בברכות רפ"ד ותענית רפ"ד איתא ר' אבדימי) ור' אבין אמר כוותיה מסתברא. וישב ביחד עם ר' יצחק בר נחמן כנדה פ"ב ה"ז.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא בר זמינא כברכות פ"ד ה"א, מגילה פ"ג ה"ה, תענית פ"ד ה"א.

ר' אבהו בשמו בקידושין לג: אמר [ר'] חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא, (ובבכורים פ"ג ה"ג חסר תיבת ר' אבהו,) ובמו"ק פ"ג ה"ה יב: א"ל ר' יעקב בר אחא לר' אבהו עמך הייתי ושאליניה לר' אבודמיה דמן חיפא וכו'.

ר' ברכיה בשמו באיכ"ר פא־א.

ר' זירא בשמו כתרומות פ"ג ה"ג, עירובין פ"א ה"ט.

ר' חנינא בריה דר' אבהו בשמו בכורים פ"ג ה"ג ועיין קידושין לג:.

ר' ישמעאל ב"נ או ר' שמואל בר נחמני בשמו ויק"ר פי"ח־ב, קה"ר פי"ב־ז.

ר' לוי בשמו ברכות פ"ב ה"ר.

ר' סימון ור' פנחס בשמו ברכות רפ"ה.

דבריו בהלכה מצינו מגילה כט:, קידושין לג:, ברכות רפ"ד, שביעית פ"ב ה"ה, עירובין רפ"ב, מו"ק פ"ג ה"ה.

ובאגדה נזכר כמה פעמים במדרשים, ונראה שהוא חיבר ספר אגדה הנוטה לצד נסתרות כדמצינו ב"ב יב: שאמר מיום שחרב ביהמ"ק נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים, — קודם שיאכל וכו', ובתנחומא יתרו־יד אמר שניתי „במשנתי" שירדו עם הקב"ה לסיני כב' אלפים מרכבות מלאה"ש וכו', וכן ויק"ר פי"ח־א, אמר הקב"ה ראה שאני טהור ומעוני טהור — ונשמה שנתתי לך טהורה וכו', ובשהש"ר פ"ז פסוק ט' ששה נסים נעשו באותו היום שהשליכו את דניאל לכבשן האש, ובאיכ"ר פ"א־ל אמר אפילו דרכים מבקשין תפקידם, ובמ' תהלים פל"א־ו אמר ש"י עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק, ובילקוט תהלים רמז תשנא אמר למנצח על עלמות, מעולמים הן הדברים שראינו ואין אנו יודעין מה ראינו.

ר' אבדומי דציפורין.

שם אביו מצינו ביצה פ"א ה"ט, ר' יצחק ר' לעזר בשם ר' אימי אבוה דר' אבדומא דציפורי, והוא היה תלמידו דר' מני ב) כדמצינו בעי קומי ר' מני ברכות פ"ד ה"ג, תענית פ"ב ה"ב, נדה פ"ב ה"ז, וגם מצינו שאומר בשם ר' חונה ככתיבות פ"ב בה"ב.

ר' אבדומי מלחא.

נזכר ב"מ ספ"ד שהיה מוכר בשר והיה שורה במים בשר כחוש וא"ל ר' יעקב בר אחא והתנן וכו', ובסוכה פ"ב ה"ה שהיה ישן חוץ לסוכה כי היה שומר חניתו ועבר ר' חייא בר אבא ואסרו.

ר' אבדימוס.

הוא היה אחד מהחמשה בני ר' יוסי בן חלפתא, ונזכר בשם זה יבמות פ"א ה"א ועיין ערך וורדימוס.

ר' אבדימוס.

אמורא בא"י בדור השלישי והרביעי, נזכר אך בכתובות פי"א ה"ב שאחר פטירתו אמרו היורשין לאלמנותו שר' אבא בר כהן רוצה לישאנה כדי כישתתבע כתובתה אז יפטרו מליתן לה מזונות, ובאו לר' יוסי והחזירה למזונותיה, ונזכר ב"ר פ"א־יד ע"ש.

אבדן

תלמידו דרבי (אבידן בן גדעוני במדבר א.) שמו האמיתי הוא אבא „יודן" וכן נזכר בב"ר פ"י"ח, ובערוך ערך אבדן דעתו ששמו היה דן והוא כמו אבא דן, ובבבלי נזכר בשם אבידן כברכות כז: או אבדן, ובירושלמי אך בשם אבידן.

הוא היה ממובחרי תלמידי דרבי והיה אמורא שלו כברכות פ"ד ה"א, ב"ר פ"י"ח, ורבי בחר אותו מכל תלמידיו כשהיה צריך לברר איזה דבר, כנדה סו. ההיא דאתאי לקמיה דרבי א"ל לאבדן זיל בעתה וכו', וביבמות קה: יסופר שפ"א כשבא רבי למתיבתא (בהיסח הדעת) וכל או"א מיהר לישב למקומו המיועד לו, לבד ר' ישמעאל בר"י שהיה אדם כבד ובעל בשר לא היה יכול להגיע למקומו, ויאמר אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדוש, א"ל אני ישמעאל בר"י שבאתי ללמוד תורה מרבי, א"ל וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי? וכו' אדהכי אתאי יבמה לקמיה דרבי א"ל רבי לאבדן פיק ברקה (אם גדולה היא), כשיצא א"ל ר' ישמעאל בר"י לרבי כך אמר אבא שאשה אין צריכין לבודקה, א"ל רבי לאבדן תא לא צריכית, כבר הורה זקן. קא מפסע אבדן להגיע למקומו, ואז מצא ר' ישמעאל בר"י לגבות את עלבונו ממנו, וא"ל לאבדן מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש אבל אתה שאין צריכין לך עם קדוש היאך תפסע על ראשי עם קדוש. ורבי הסכים ע"י וא"ל לאבדן קום אדוכתך, ומסיים הגמרא שאבדן נענש, ולבסוף הוא נצטרע ושני בניו נטבעו, וב' כלותיו מאנו, ורנ"בי אמר בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא.

וברכות כ: יספר מעשה ששאלו את רבי, וברכות רפ"ה ר' אבידן שאל לרבי כמה מעלות בקודש, ומצינו ממנו אך הלכה אחת בשבת פ"יד ס"הא רבנן דקיסרין בשמו שעור עוף מותר לכתוב עליו מזוזה, והר"הג ר"ב רטנר נ"י ירצה לשבש שצ"ל רבנן דקיסרין בשם רב אהרן ולא ראה שרב אהרן היה בזמן רבינא, שאז כבר נחרבו כל ישיבות דא"י.

ר' אבהו.

בדור השני והשלישי לאמוראי א"י אשר בימיהם התפשטו ברב כח כת המינים בכל רוחב ארצנו הקדושה וממשלת הארץ נתנה בידם והמה התחילו להציק ולהעיק את שה פזורה ישראל, ובחמלת ה' שנשבע ואמר חצי אכלה בם חצי כלים והם אינם כלים, שלח לנו ממרום את האיש הדגול מרבבה את ר' אבהו, והטבע העניקה אותו ביד רחבה כראוי למנהיג הדור.

הוא היה יפה תואר עד שהפליא כל רואיו כב"מ פד. ששופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו, והיה בעל כח גדול כברכות ס. שר' אבהו על לבית המרחץ אפחית בי בני מתותיה אתרחיש ליה ניסא קם על עמודא והציל מאה וחד גברי בחד ידיה. ובכתובות סב. יסופר שר' אבהו הוה קאי בי בני הוה סמכי ליה תרי עבדי איפחית בי בני מתותיה איתרמי ליה עמודא סליק ואסקינהו וכששאלוהו רבנן וכי מאחר דהכי הוא (שאתה בעל כח גדול כ"כ) למה לך למיסמכיה? א"ל א"כ מה אניח לעת זקנה. כן הוא ביצה פ"א ה"ז.

וה' ברכו בעושר רב מעסק רדידי הנשים כירושלמי ב"מ ספ"ד. עד שהתנהג כאחד השרים ועשירי העם כשבת קיט. שהוא ישב אתקתקא דשינא (כסא של שן) ושם קיט: שבמוצאי שבת היה שוחט עגלא תילתא אף שלא היה צריך ממנה אך כולייתא, ועל כולם הרימה אותו אל על חכמתו הגדולה ובקיאותו בכמה לשונות ועי"ז היה מקורב למלכות אצל

שרי

שרי ואצילי רומי שהיו בקיסרין, ככתובות יז. ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין ליה הכי, רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם. והוא לא התגאה בעשרו וכבודו הרב, אך הבין בעיני שכלו כי שולח ממרום להיות מציל ומושיע לאחיו הנתונים בצרה וזה שאמרו חגיגה יד. ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו — כגון ר' אבהו בי קיסר (ובילקוט שם גרס בקסרין) וביומא עג. יבמות סה. שאפילו ר' אמי ור' אסי חלקו לו כבוד משום כבוד קיסר.

והתוכח תמיד עם המינים ונצחם כברכות י. א"ל ההוא צדוקי (ובדק"ס גרס מינא וכן הוא בכל הדפוסים הישנים ונשתנה מהצענזור), וכן סוכה מח:, סנהדרין לט. צט., ובע"ז ד. יסופר שר' אבהו השתבח בפני המינים שרב ספרא אדם גדול הוא, ועבור זה מחלו לו המכס (מזה אנו רואים ששלטני המדינה היו מכת החדשה) פ"א מצאו את רב ספרא ושאלוהו פירש פסוק אחד ולא ידע להשיבם והוו קא מצערו ליה אתא ר' אבהו והשיב להם שהוא גדול במשנה ואך אני שתמיד אני עמכם צריך אני לעיין גם במקרא כדי שאוכל להשיב לכם. וביבמות פ"ד ה"ב שאלו ממנו מנין לבן ז' חדשים שהוא חי א"ל מרדכון אנא יהיב לכון זוטא אבטא (מזה אנו רואים שהיה בקי בלשון יון). ובמגילה רפ"ג יסופר שפ"א דנו ר"ח בר אבא ור' אסי ור' אמי לאשה אחת בשם תמר, והלכה לקיסרין והלשינה עליהם והחכמים שלחו לר' אבהו שהוא ימתיק הדינים, והוא השיב להם בחידה כי ג' מהם כבר פיים אך האשה תמר אינה רוצה להתפייס.

מקום מושבו, נראה שנולד בקיסרי ונתגדל שם ואע"פ שלא מצינו מפורש שנולד בקיסרי, אבל ידוע לנו בבירור שמקומו הקבוע היה בקיסרי כחגיגה יד. ר"ה לד. כתובות יז. ע"ז לט. וכאשר נבאר הלאה באריכות.

ושם מצא את בת זוגו אשר ראה חיים עמה ואשר הולידה לו בנים ת"ח. היא היתה בת ר' תחליפא כקה"ר ספ"י שר' אבהו אמר בשם חמיו וכבר בארתי בערכו שהוא ר' תחליפא דקיסרין.

ובספר חקרי לב ח"ב צד 4 יאמר שר' אבהו היה בר בבל ובא מפומבדיתא עם ר' שמעון בר אבא ומציין בכורים פ"ג סה"ג והוא טעות גדול כי שם אך ששלח אגרת לרש"בא עם כסף שיחזור לא"י. ומה שהביא ראיה מפסחים פ"י ה"א שבימי בחרותו עלה לא"י הוא ללא אמת ושם אך שר' אבהו אתא לטבריא יען שמקומו הקבוע היה בקיסרין ואך היה הולך לטבריא לישיבת ר' יוחנן וכאשר נבאר. וכן מביא מכתובות קיא. שהיה מנשק כיפי דעכו כשבא לגבול א"י, הוא ג"כ טעות כי זה היה ר' אבא שהיה בר בבל ועלה אז לא"י, וזה ברור.

וכן מה שיאמר במבוא הירושלמי ערך ר' אבהו ששני ר' אבהו הוי א) קדמון בימי רבי או בימי ר"י נשיאה ומביא שתי ראיות ע"ז א) מה שמצינו ברכות פ"ה ה"ז ר' אבהו בשם ר' אבהו דרשו ה' בהמצאו. ב) מבכורים רפ"ב חילפיי בר בריה דר' אבהו שמע קליה דרבי דדרש, במחילה שגג בזה ולא היה אלא ר' אבהו אחד (מלבד האחרון שבימי רב אשי), והראיה הראשונה מלבד מה שניכר לכל שצ"ל ר' אבא בשם ר' אבהו כדמצינו כמה פעמים שאמר בשמו. גרסת הילקוט ישעיה רמז תפ"א ר' ירמיה בשם ר' אבהו. והראיה השניה לא ראה שהמאמר הזה מובא במ' שמואל ספ"כג ושם שמעית קליה דסבי, ומסמ"ך נעשה רי"ש וזה ברור.

רבותיו, הריש והראשון היה ר' יוחנן

והוא

והוא היה תלמיד מובהק שלו וקבל רובו תורתו ממנו, והיה חביב על רבו עד שקראו בני כברכות פ"ב ה"א, יתיב קמיה דר"י ב"ק כ: ב"מ צט: בעי מר"י סוטה מו., מכות ז:, התיב קומי ר"י כלאים פ"ב ה"ג, שאל לר"י יבמות פ"ב ה"ד, אמר שנה לי ר"י גיטין מד:, אמר לדידי מפרשא לי מיניה דר"י כתובות נז., גיטין פז., ב"ב קעו., תני קמיה דר"י שבת קו., ע"ז כו., ב"ק פ"ח ה"ו, אזיל בתריה דר"י ברכות כד:, ובכתובות ז. אמר שאל ר' ישמעאל בן יעקב לר' יוחנן בציידן ואנא שמעי.

ורבו היה גדול כ"כ בעיניו עד שאמר פסחים פ"ב סה"ב, פתח לנו ר' יוחנן פתח מאיר כאורה, ובע"ז כח: ר' אבהו חש באודניה אורי ליה ר"י וכו'.

ר' אבהו אר"י ברכות טו., שבת כה. קלד., עירובין יג: כב: עח:, פסחים כד: לד: מג:, יומא נ:. סוכה מד., מגילה ט:, יבמות סה: עג: עד., כתובות ז. נד: נז. סה: קד:, נדרים לו: נז:, נזיר לה:, גיטין ו. יז. מד: נז. פז., קידושין ט:, ב"ק כ:, ב"מ טז: מט., ב"ב למ. פה. קיג., סנהדרין לג. מז. סו: פג: צ., ע"ז מב: נא. סב. סו:, שבועות כא., זבחים ו. יב: יז:, מנחות סט: פח:. חולין נה. צז: קג', ערכין ז., תמורה ב:, כריתות טו., מעילה יד., נדה יג.. ובירושלמי נמצא ממנו מאמרים והלכות מה שאמר בשם ר"י לערך ב' מאות ושלשים, ובמדרשים לערך לא' פעמים כדמובא בספר כנסת חקקי ישורון כל המראה מקומות לפרטיהן.

וכן קיבל הרבה מר' אלעזר, וביומא פ. ברש"י ד"ה ר"א שהיה רבו דר' אבהו, ר' אבהו אר"א שבת קלד: קמא., פסחים כא:, חגיגה כז., סוכה מה., יומא פ., כתובות סז:, נדרים לב., נזיר לח., סוטה מה:, גיטין ס:, קידושין נו:, ב"ק מא:, ב"מ קד:, ב"ב קלה: קנב., סנהדרין כו:, חולין קיד:, נדה נב., ובירושלמי אמר בשמו לערך חמישים פעמים מלבד במדרשים, וכן מצינו שחולק עם ר"א בסוטה לה:.

וכן קיבל מר"ל, בעי מיניה סוטה פ"ג ה"ז, ארש"בל ברכות מז., שבת קכז., פסחים מו., ביצה יג., חולין קכב., ובירושלמי בכמה מקומות, וארח לחברה עמו כפאה פ"ז ה"ג מעשה שר' אבהו ור"י בר' חנינא ור"ל עברו על כרם אפיק להון הארים חד פרסיקא וכו', ובש"השר פ"א פסוק אל תראוני, ר' אבהו ורש"בל עלו לחד מדינה דקיסרין א"ל לר"ל מהו כן עלינן למדינתא דחירופיא וגידופיא, נחת לו ר"ל מן חמריה וספא חלא ויהיב בפומיה וא"ל אין הקב"ה רוצה במי שאומר דלטוריא על ישראל.

וכן קיבל הרבה מר' יוסי בר' חנינא כשבת צד:, ב"מ קה., שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דרי"בר"ח, אר"י בר' חנינא פסחים ק., ובירושלמי מצינו לערך חמשים פעמים שאומר בשמו.

וכן מר"י בן לוי שאמר בשמו כשבת פ"א סה"ז וממשמע שם שהיה תלמידו וביצה פ"א ה"ט. וכן מצינו שבת מו., כי איקלע ר' אבהו לאתריה דרי"בל הוה מטלטל שרגא (כשיטת רי"בל), לאתריה דר"י לא הוה מטלטל.

וכן אמר משום ר' אבדומי דמן חיפה קידושין לג:, מו"ק פ"ג ה"ה־יב.. ומלבד מה שקיבל מרבותיו היו בידו קבלות והלכות רבות מתנאים הראשונים כדמצינו שאמר בשם ר' אליעזר כיבמות פי"ג ה"ב, ד"ר פ"א־טו, בשם רא"בע כמע"ש פ"ה ה"ה, בשם ב"ש וב"ה כתנחומא נח. בשם רבן גמליאל ברכות ספ"ה, בשם ר' דוסתאי בר' ינאי סוף דמאי, בשם ר' חנינא ב"ג נדרים נג. סב., קידושין פא:, ע"ז לט:, משום ר' חנינא קידושין מ.,

ברכות

ברכות ספ"ג, ב"ר פ"ח־יב, פי"ח־ה־מ. בשם ר' יונתן קה"ר פ"ג־ג. בשם ר' יונתן בן עכמאי ירושלמי סוף תרומות שאמר שנה לי יונתן בן עכמאי ור"ז שאלו מה טיבו א"ל אדם גדול הוא ובקי במשנתנו, בשם ר' יוסי בן זמרא תנחומא שמות־ג, משפטים־ג, בשם ר' ינאי שבת קיא., בשם ר"מ שבת פ"ג ה"ג, פ"ז ה"ב, מד' משלי פ"ו, בשם רב ע"ז פ"ד סה"א, בשם רבי ירושלמי סוף דמאי, אמר שמואל סנהדרין עט:, חלה ספ"ג, שבועות פ"ו ה"ד. בשם ר' יצחק בן חקולא ב"ב פ"י ה"א, בשם ר' שמואל בר נחמני תענית ספ"ג, תנחומא נצבים־ג, והתרועע עם כל גדולי תלמידי דר"י, ר' אמי ור' אסי אע"פ שהיו כהני חשיבי דא"י חלקו לו כבוד גדול כיומא עג., יבמות סה. ופ"א הצילוהו מרדת שחת כע"ז כח. שיעקב מינאה רמי ליה סמא ואשקיה ואי לא ר' אמי ור' אסי דלחכוהו לשקיה פסקיה לשקיה, (ונראה יען שהיה תמיד עם המינים לטובת הכלל לכן הוזקק לבטוח עליהם ועל רפואתם ואירע לו זה) אבל הם היו גדולים ממנו וכדמצינו יבמות סה:, ב"ב קמ. שאמר בשם ר' אסי, ובחולין ו. שהלך וסיפר לפניהם בדבר הכותים וע"י עשו אותם כעכ"ום, עם ר' יצחק נפחא ור' שמעון בן פזי כביצה לח. עם ר' חנינא בר פפי ככתובות פד:, גיטין כט., ב"ק קיז., עם ר' חייא בר אבא ב"ב לט., וחולקין שם בדברי ר"י. ואחרי פטירת רבותיו ר"י ור"ל ור"א, נעשה לריש בקיסרין והרביץ שם תורה הרבה ונתקבצו אליו כל גדולי הדור, וכשנתרבו הגזירות והציקו לישראל לקח תחת כנפיו את ר' אמי וישיבתו אשר מלך תחת ר' יוחנן, וזה שמצינו חולין פו: ר' אבא בריה דר"ח ב"א ור"ז הוו קיימי „בשוקא דקיסרי" אפתחא דבי מדרשא נפק ר' אמי אשכחינהו וכו'.

ואע"פ שבלי ספק . לא נגע בכבוד הראשית דר' אמי שהיה הריש מתיבתא, אבל ר' אבהו היה דיין וריש העיר ותיקן שם תקנות הרבה כדמצינו סנהדרין פ"א ה"א ר' אבהו הוה יתיב דיין בכנישתא מדרתא דקיסרין לגרמיה (ביחידי), ובע"ז לט. אכריז ר' אבהו בקיסרי קירבי דגים ועוברן נקחין מכל אדם, ובר"ה לד. אתקין בקיסרי תקיעה וכו', ובדמאי ספ"ב הנהיג ר' אבהו בקיסרין וכו', ותפלתו שהתקין יהי רצון — שתצילנו משעות החצופות הקשות הרעות היוצאות המתרגשות לבא לעולם, ברכות פ"ה ה"א.

ולא לבד שהיה הריש בקיסרין אך כגדול הדור סבב בערי המדינה כדמצינו שבת פ"ג ה"א שהלך לבצרה והורה שם, וכן היה בארבאל ואתקבל גבי אבא בר בנימין אתו ושיילון ליה כשביעית פ"ו סה"ג, והיה גם באלכסנדריא והורה להם ליטול הלולב בשבת כשחל יו"ט הראשון.

הנשיא בימיו היה ר' יהודה נשיאה השני והיה יושב בציפורי שאע"פ שישיבת ר' אמי לקח ר' אבהו תחת כנפיו אבל ר' יהודה נשיאה שהיה אז זקן גדול נשאר במקומו וזה שמצינו ר"ה כ. שלח ליה ר"י נשיאה לר' אמי וכו', יען שר' אמי היה בקיסרין ור"י נשיאה היה בציפורי. וכשנפטר ר"י נשיאה אז בא גם הנשיא ר' גמליאל בנו לקיסרין יען שהתגברו הגזירות ונחרבה עיר ציפורי, וזה שאמרו ע"ז פ"א ה"א א"ר אבהו ואני לא שאלני ר"ג ברבי מהו לילך ליריד ואסרתי לו — ר"ג אדם קטן היה וביקש ר' אבהו לגודרו, ובכתובות פד: דבי נשיאה תפוס אמתא דיתמי מסימטא יתיב ר' אבהו ור"ח בר פפי ור"י נפחא — א"ל ר' אבא משום דבי נשיאה נינהו מחניפיתו ליה? ומזה אנו רואים שהנשיא היה עם ר' אבהו. ובספר חקרי לב ח"א צד 23 יאמר שר' יהודה נשיאה לא רצה לסמוך

לר'

לר' אבהו והרחיקו יען שהיה חשוב בעיני הקיסר, ואע"פ שר' אבהו אמר עליו בסנהדרין פ"א ה"ב הוא ר"י נשיאה הוא רבינו, וטעה בזה טעות גדול, כי מה שאמר ר' אבהו על רי"נ רבינו הוא על ר"י נשיאה הראשון נכד רבי שזכה עוד להכירו בימי נעוריו, אבל בימי ר' אבהו היה ר"י נשיאה השני שאז היתה כח הסמיכה אך ביד הריש מתיבתא ר' יוחנן כי כבר נתחלקה הנשיאות והריש מתיבתא לשנים מיום פטירת ר"י נשיאה הראשון. וגם מה שאמר שם צד 102 שר' אבהו היה ריש ישיבה הוא טעות גמור ולא היה מעולם ריש ישיבה כי ר' אמי היה בימיו הריש מתיבתא, וגם אחרי פטירת ר' אמי מפורש בסוטה מ. שרצו למנות את ר' אבהו ולא רצה ואמר שימנו את ר' אבא דמן עכו. וכן שם צד 22 יאמר שר' אבהו השתדל לקרקר תקנת הנשיאים הקודמין לו — ואמר שאפילו שלא ברשות הנשיא הרי זה מקודש, ומציין ויק"ר רפ"כט, ושקר העיד וחוצפה יתירה הראה נגד מאורינו, ולא נזכר שם שום רמז ע"ז ואך אמר שם שמקדשין בה' וכמפורש בגמרא סנהדרין י: שנושאין ונותנין בה' וגומרין בג'. וכמו שאמרנו למעלה כשנפטר ר' אמי ורצו להושיב את ר' אבהו על כסא הריש מתיבתא ואמר שר' אבא דמן עכו גדול ממנו. אבל כפי הנראה גם ר' אבא דמן עכו לא ישב על כסא ר' אמי ולכן לא נזכר באגרת דרש"ג ראשי מתיבתא דא"י אך ר' אמי, יען כי קיז שישובו השנים כתקונם, אבל לא כן היה ולכן נשארו אך קיבוץ של חכמים ונקראו אז בשם רבנן דקיסרין אשר הרביצו תורה שמה והריש היה ר' אבהו, (ובטבריא והריש היה אז ר' יונה ור' יוסי), ולכן מצינו ברב ספרא כשהיה בא מבבל היה תמיד עם ר' אבהו וחכמי קיסרין.

ור' אבהו השתדל בבכל כחו להרביץ תורה ולהקל עול הגלות ובאמת נקבצו אליו כל חכמי הדור ור' אבהו מסר להם את תורת ר' יוחנן.

חביריו ותלמידיו האומרים בשמו.

ר' אבא א' אותיב לר' אבהו סנהדרין ו. אמר בשמו ברכות רפ"ה, וריש סנהדרין, ישב עמו כביצה לח., כתובות פד:.

ר' אבא בר זבדא אע"פ שהיה גדול מר' אבהו אמר בשמו שביעית פ"ז סה"א סנהדרין פ"ג ה"ה וקלסוהו ע"ז עיין ערכו.

ר' אבא בר חייא רמי לר' אבהו פסחים נט: וגרסת דק"ס ר' חייא בר אבא.

ר' אבדומי בר טוביא בשמו מו"ק פ"ג ה"ה יג.

אבימי בר טוביא בנזיר רפ"ט א"ל ר' אבהו זיל ופתח לה בנולד.

אבימי בר נאזי חמיו דרבנאי בזמנו כב"ק קטו.

ר' אבין או רבין בשמו שבת קלד:, גיטין ט:, זבחים לג:, שבת פ"ט ה"ג. מחלקותן ב"ב קמב:.

רב אויא מתרץ לר' אבהו ב"ק לה.

ר' אחא בשמו שבת רפי"ד ספי"ט, יומא פ"ב ה"ב, ביצה פ"ה ה"ב, תענית פ"ד ה"ו.

ר' אחא בר חנינא בשמו יבמות סה:.

ר' אחא אריכא דהוא ר' אחא בר פפא רמי ליה שבת קיא.

ר' אחי בשמו סנהדרין פ"ד ה"ו, ובכתובות פ"א ה"א נשתבש לר' חייא,

ר' אילא בשמו מגילה פ"ג ה"ד, ישב עמו כב"ק קי"ז: (ושם ר' אלעא) ופ"א שאלו לר' אבהו היכן ר' אלעאי צפון והשיב בלשון חידה עלץ בנערה אהרנית וכו' בעירובין נג:.

אמי וורדנאה בשמו נדה יט:.

ר' ביבי (תלמיד ר' יוחנן) אמר לר' אבהו לא כן אלפן רבי, בכורים פ"א ה"ה.

ר' ברכיה

ר׳ ברכיה בשמו ש״ר פכ״ג־א, שהש״ר פ״ג־ח, תהלים פ״ק כג, קה״ר פ״ג־ג ובילקוט הושע רמז תקכח ר׳ ברכיה בריה דר׳ אבהו וצ״ל בשם ר׳ אבהו.

בר כרה בשמו פאה פ״ז סה״ב.

בר ישיטה היה אמורא דר׳ אבהו כמגילה פ״ד ס״הי.

רב הונא בריה דרב איקא בשמו פסחים נב:.

רב הונא בשמו פאה פ״א סה״א.

זוגא בשמו סוף מעשרות.

ר׳ זירא היה כמו תלמיד חבר לר׳ אבהו וקראו זל״ז מר. כברכות מו. וכשחלש ר״ז על ר׳ אבא לגביה וקביל עליה בשיקום מחליו יעשה יומא טבא לרבנן, ור״ז קראו רבי כברכות פ״ח סה״ב, בעי מר׳ אבהו כביצה פ״א ה״ט, ר״ז א״ר אבהו כברכות מו. נא., שבת מ:, סוכה מה., מו״ק ג:, נדרים לו, גיטין נז., פאה רפ״ה, ע״ז רפ״ב, וקרא לר״ז יארוד נאלה כסנהדרין נט:, מתיב לר׳ אבהו גיטין ט:, זבחים יב.

ר׳ זעירא בריה דר׳ אבהו בשמו ברכות רפ״ט נו:. ע״ז פ״ג סה״א.

ר׳ חנינא בריה דר׳ אבהו בשמו קידושין לג:, ערלה פ״ב סה״ו.

ר׳ חגי בשמו יבמות פ״ח ה״ג.

ר׳ חזקיה בשמו ברכות פ״ב ה״ג פ״ג ה״ה רפ״ה, שבת פ״ב ה״ב פי״א ה״ג, פסחים פ״ה ה״ח, ביצה פ״ה ה״ב, יומא פ״ב ה״ב, יבמות פ״א ה״ב פ״ב ה״ר, כתובות פ״א ה״י פי״א ה״ז.

ר׳ חזקיה בר בלוטו אמר קמיה דר׳ אבהו ערכין כח:, אתא לקמיה כתובות פה.

ר׳ חייא בשמו כתובות פ״א ה״א והוא טעות וצ״ל ר׳ אחי כסנהדרין פ״ג ה״ו.

ר׳ חייא בר אשי בשמו תרומות פ״ט ה״ג.

ר׳ חייא דכפר תחומין בזמנו סוף תרומות.

ר׳ חלקיה בשמו מד׳ תהלים פ״פ־ג

ר׳ חנינא דציפורן בשמו שבת פ״ז רה״ב.

ר׳ טובי בשמו נדה פ״א ה״א.

טייפי סמוקא בשמו דמאי פ״ג רה״ד

ר׳ יונה בשמו מעשרות פ״ה ה״ג, חלה פ״א ה״ה, מגילה ספ״א ור׳ יונה קראו מרן כסנהדרין ספ״ו.

ר׳ יוסי בשמו סוף מע״ש, חלה פ״א ה״א, סנהדרין פ״ח ה״ג, וקראו מרן סנהדרין ספ״ו.

ר׳ יוסי בר אבין בשמו ע״ז פ״ה הי״א.

רב יוסף בר חבו רמי ליה כיומא פז.

ר׳ יוסי בר יעקב בר זבדי בשמו פאה פ״א ה״ה, פסחים פ״ג ה״א.

ר׳ ינאי תלמידו כן מביא בספר חקרי לב צד 9 משבת פ״ד ה״א, ולא נמצא שם וגם לא היה סתם ר׳ ינאי בימיו זולת תלמידו דר״ז, יישוע אחוי דדוריי שאל מר׳ אבהו מו״ק פ״ג ה״ה יב:.

ר׳ יעקב בר אחא בשמו עירובין פ״ו ה״ז, סנהדרין פ״ח ה״ג.

ר׳ יעקב בר אידי בשמו כב״מ פ״ד ה״ב ה״ג, ואולי קיבל ממנו אך מה ששמע מר׳ יוחנן, כי ר״י בר אידי היה תלמיד מובהק לר׳ יוחנן.

ר׳ יעקב בר זבדי בשמו דמאי פ״ג ה״ג רפ״ז, שביעית פ״י ה״ד, תרומות פי״א ה״ב, מעשרות ספ״א, מע״ש רפ״א פ״ר סה״ד, שבת פי״ב ה״ה, פי״ז ה״ו, פסחים פ״ד ה״ד, ביצה פ״ה ה״ב, חגיגה פ״ב ה״ו, יבמות פ״ח ה״ו, סוטה פ״ב ה״ה גיטין פ״ג ה״א.

רב יצחק בר יוסף תלמידו כפסחים עב. שאשכח לר׳ אבהו דהוה קאי באוכלוסי דאינשי (ובברכות כב: איתא בטעות באוכלסי דאושא) א״ל מתניתין מאי א״ל — תניה מיניה ארבעין זימנין וכו׳, ובחולין ו. שר׳ אבהו שדר ליה לאתויי חמרא מבי כותאי, ושם נו: שהיה לו

תרנגולתא (שאלה עליה) ושדריה לקמיה
דר' אבהו וטרפה.

ר' ירמיה היה תלמידו המובהק, וקראו
ר' אבהו בני כב"מ טז:, בעי מר' אבהו
ב"ב קמ., שאל ממנו שבת קיב., שבועות
לז:, אותיב לר' אבהו שבועות כא.,
ובגיטין פח. ההיא כתובת חתנים דאתיא
לקמיה דר' אבהו — סבר לאכשוריה א"ל
ר' ירמיה חתם סיפר שנינו, וביבמות מב:
אמר ר' ירמיה לר' זריקא כי עיילת
לקמיה דר' אבהו רמי ליה. אמר בשמו
שבועות כא., ברכות פ"ג ה"ה, יומא
רפ"ו, כתובות פ"ד ה"ד, סנהדרין פ"ז
ה"ז, ע"ז פ"ד ה"ח, הי"א.

רב כהן בזמנו כב"ק קטו. שאמר ר'
אבהו שהלכתא כוותיה.

ר' כהנא בשמו פסחים נב:.

ר' מיישא פליג עמו ב"ב קמב:.

ר' נחום היה שמעיה כיבמות מב:.

ר' נחמיה (מרבנן דאגדתא) בשמו, ב"ר
פמ"ג-ג.

ר' סימון בשמו שהש"ר פ"ג-ה, שרא
ליה ר' אבהו שבת פי"ז ה"ג.

רב ספרא. ר' אבהו היה משבח בפני
המינים שהוא אדם גדול וע"י מחלו לו
המכס ע"ז ד., ויושב גביה בגיטין כט.
שאל מר' אבהו כסנהדרין ו.

ר' פנחס בשמו ב"ר פ"ו-ז, פס"ח-ב.
מר' לקח טוב בראשית פי"ב-יג.

ר' שמואל בשמו חלה ספ"ג, שבת
פ"א ה"ו, רפ"ז, פסחים ספ"ז, מו"ק רפ"ג,
סנהדרין פ"ח ה"ג.

רבנן דקיסרין בשמו פסחים פ"א ה"ג.

רב שמואל בר סוסרטאי בשמו
סנהדרין פ"ז סה"א, וב"ק קב: משיב ר'
אבהו על קושייתו.

רב תחליפא בר מערבא קמיה, ברכות
נה., עירובין נד:, גיטין נב:, סוטה כז.,
ב"ב עז:, וב"מ ז. מחוי ליה ר' אבהו
ובשבועה.

ר' תנחום בשמו קידושין פ"א ה"ג.

הלכותיו ומאמריו היקרים הן בהלכה
והן באגדה מפוזרים על פני כל הש"ס
בבלי וירושלמי ואנחנו לרגל מלאכתינו
נביא אחדים מהם להראות את טוהר
לבו וידיעתו בהויות העולם. ברכות ו:
המשמח חתן כאלו הקריב תודה. שם
לד: מקום שבע"ת עומדין שם צדיקים
גמורים אין עומדין, שבת סב: ג' דברים
מביאין את האדם לידי עניות — ושאשתו
מקללת בפניו, תענית ז. גדול יום הגשמים
מתח"המ, כתובות קה. בא וראה כמה
סמויות עיניהם של מקבלי שוחד, סוטה
כא: איזהו רשע ערום זה הנותן דינר
לעני להשלים לו מאתים זוז, גיטין ז. אל
יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, ב"ק
צג. לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן
הרודפין וכו', ב"מ נט. ג' אין הפרגוד
ננעל בפניהם אונאה גזל ועכו"ם, סנהדרין
קי. כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר
אחר שכינה, מכות יא. קללת חכם
אפילו על תנאי היא באה.

ב"ר פ"ג-ז מלמד שהיה בונה עולמות
ומחריבן, ובילקוט בראשית רמז לח חוה
הראשונה חזרה לעפרה. ב"ר פס"ח-יב
דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין,
ומאמרו היקר אשר בו הראה כראי
מלוטש צרות עמו בפתחתא דאיכה אות
ט: על פסוק ישיחו בי יושבי שער איך
שהעכו"ם מלעיגים מישראל בבתי
תייאטראות.

בקיאותו במקרא היה עד להפליא
ואמת אמר להצדוקי יען כי הוא שכיח
עמהם מעיין תמיד בכתובים כדי להשיבם,
ויורד לעומקו של מקרא לפרשו, כברכות
י. מאי כל גמוליו שעשה לה דרים במקום
בינה, שבת כה: מאי ותזנח וכו', שם
פט: למה נקרא שמו הר חורב, זבחים
קיג: למה נקרא שמה שנער, חולין סג:
למה נקרא שמה ראה.

וכן מגלה לנו פירוש התיבה כברכות לט. למה נקרא שמו אגורי, שבת נז: מאי אסטמא, שבת סו. מאי לוקטמין, חגיגה מא. מאי כרוב, תענית יג. מאי לשון רביעה, יומא פז. מאן אלהים דיינא, ב"ב כה. מאי אוריה, ע"ז ל. מאי קריינא. וכן דרכו לומר אל תקרא כברכות כ. תענית ט., סוכה לה., סוטה יג., אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו ברכות לב., מגילה כא., סנהדרין צה:, מאי קרא ביצה טז., מו"ק כב:, יבמות מח:, נדרים כב., מנה"מ דאמר קרא יומא עג:, מגילה כא., תמורה לא:, מ"ט — דכתיב, מו"ק כב:, ר"ה כט., סוטה כא:, זבחים נג., חולין קמ:.

מנין דכתיב מגילה כא., מו"ק כח:, כתובות י:, שבועות לו., בכורות מה:.

ר' אבהו אמר מהכא ברכות כ. מה., חגיגה יג., חולין צא:.

אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא, ברכות נה., עירובין נד:.

ר' אבהו רמי כתיב—וכתיב ברכות סא., יומא מז.

מלמד וכו' מגילה טז:, נדה לא:.

וכן לשונו הוי בה ר' אבהו שבועות כא.

מגדף בה ר"א שבת סב:, קידושין עא:, סנהדרין ג: מ:, זבחים יב.

קשיא ליה לר"א שבת ה.

מדותיו היקרות.

מצינו שבת קיט. שהיה יושב על כסא של שן ומוסיף נורא לכבוד שבת, ובמוצ"ש היה שוחט עגלא תילתא, והיה אוכל מזה אך כולייתא, כי גדל אבימי בריה א"ל ל"ל לאפסודי כולי האי נשבוק כולייתא מערב שבת, ואתא ארי ואכליה להעגל. ובסוטה מ. אמר ר' אבהו מריש ה"א עינותנא אנא, כיון דחזינא לר' אבא דמן עכו אמינא לאו עינותנא אנא,

ופעם אחת אמרה אשתו דר' אבא לאשתו דר' אבהו שבעלי לא צריך לתורת בעלך והא דגחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה, וכשספרה אשתו זאת לר' אבהו השיב לה בענוות רוחו הטהורה ומאי נפ"מ מיני ומיניה יתקלס עילאה, וכשרצו רבנן לממניה ברישא לא רצה לקבל עליה ואמר שר' אבא דמן עכו קודם לו משום דבע"ח הוא, ופ"א איקלע ר' חייא בר אבא ור' אבהו למק"א, ור"א דרש באגדתא ורחב"א בהלכה ורצו כו"ע לשמוע דרשת ר' אבהו וחשב פן התרעם רחב"א ע"ז ופייסו במשל נאה, ואע"ג שבכל יום היה מלוה רחב"א את ר' אבהו, והיום הלך ר' אבהו עמו עד אושפיזיה. ובאמת קיים מאמרו שאמר חולין פט. אין העולם מתקיים אלא על שמשים את עצמו כמי שאינו.

ושמעון בר אבא היה שושביניה כברכות פ"ב ה"ו, וכשהלך לבבל שלח לו כסף שיחזור כבכורים פ"ג סה"ג, ושמע פ"א שר' אבהו אמר בשם ר' יוחנן שמותר ללמד לבתו יוונית, אמר בגין דבעי למילף בנתיה תלי ליה בר"י, ולא די שלא כעס עליו אך ענה יבא עלי אם לא שמעתיה מן ר' יוחנן, שבת פ"ו סה"א, ובספר דו"ד ח"א צד 4 שר' אבהו תלה התירו בר' יוחנן אף שלא אמר ר' יוחנן מעולם ומציין פאה פ"א ה"א־ב: וסמיות עינים יש כאן, שמציין אך הירושלמי דפאה ושם חסר התשובה שהשיבו ר' אבהו, אבל בשבת פ"ו סה"א מובא בפירוש שר' אבהו נשבע שכן קיבל מר' יוחנן ואין אומרין מי שלא שמע שיבא ויעיד שלא שמע ג"כ חבירו? וכשהלך ר"ש בר אבא לבבל הוצרכו אז בא"י למנות ריש וכשבא אח"כ התאונן ר' אבהו על רוע מזלו של רשב"א ואמר מי יגלה עפר מעיניך ר' יוחנן, אבהו

רגילותיא

רגילותיא, מתמני שמעון דמעפריא לא אתמני.

חביבותיה לא״י ממאמרו כתובות קיא., שאפילו שפחה כנענית שבא״י מובטח לה שהיא בת עוה״ב.

התנהגותו בתוך ביתו היה בנחת ובשלום כגיטין ו. שאמר לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו וכו׳.

חביבותיה לתורה גדלה כ״כ עד שאמרו שבת פ״ח ה״א שפ״א בא לטבריא וראו תלמידי דר׳ יוחנן שפני ר׳ אבהו מאירין א״ל לר״י ר׳ אבהו סימא מצא, וכששאלו ר״י השיב לו שתוספתא עתיקא מצא ולכך הוא שמח ביותר וקרי ר׳ יוחנן עליה חכמת אדם תאיר פניו.

אימת רבו היה עליו כאימת שמים ואמר סנהדרין קי. כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר שכינה.

ת״ח היה חביב עליו ביותר עד שאמרו מו״ק פ״ג ה״ג כשאירע שמת ת״ח לא היה טועם כלום כל היום, ומו״ק רפ״ג אמר זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו.

ומעולם לא שינה ממנהג המקום כברכות פ״ח סה״א, שכד הוי נחית לדרומא הוה עביד כר׳ חנינא, וכד הוה נחית לטבריא הוה עביד כר׳ יוחנן. וכן שבת מו. כי איקלע לאתריה דריב״ל הוה מטלטל שרגא, לאתריה דר״י לא הוה מטלטל.

והיה דן את כל האדם לכף זכות כגיטין פ״ד ה״ט מעשה באחד שמכר עצמו ללודים — ואמר ר׳ אבהו מה נעשה מפני חייו עשה.

ובתענית פ״א ה״ד יסופר דבר נפלא, שפ״א הוצרכו למטר וחזא בחלום שאדם אחד בשם פנטקקה (אדם מפורסם לרוע) הוא יתפלל וירד מטר, ושלח ר׳ אבהו אחריו ושאלו מה מעשיו, וסיפר לו שהוא שוכר זונות ומייפה טייטרין ומטפח ומרקד לפני הזונות, ואך פ״א באת אליו אשה אחת וסיפרה לו איך שבעלה חבוש בבית האסורין, ורוצה למכור עצמה לזנות כדי לפדות את בעלה, מה עשה מכר את כל אשר לו ונתן לה הממון ואמר לה לכי ותפדה בעלך ולא תחטא, כשמוע זאת ר׳ אבהו א״ל כדי את להתפלל על הגשמים.

עם תלמידיו התנהג תמיד בנחת ולא כעס מעולם, ופ״א דרש שמרדכי הניק לאסתר ושחקו עליו, והוא השיב להם בנחת מתניתין היא מכשירין פ״ו מ״ז חלב זכר וכו׳, ב״ר פ״ל־ח.

והיה הולך כל היום בתפילין כעירובין רפ״י.

יראת שמים שלו נביא אך מאמר אחד מסנהדרין ספ״ו שפ״א מת לו ילד ובאו ר׳ יונה ור׳ יוסי לנחמו, ומיראתו עליהם החרישו, ופתח הוא ואמר מה אם רשות שלמטה שיש בה כזב ושקר וגניבת דעת ומשוא פנים ומקח שוחד והיום עודנו ומחר איננו, נאמר בה הקרובין באין ושואלין שלום הדיינים והעדים לומר שאין בלבנו עליכם כלום שדין אמת דנתם, רשות של מעלה שאין בה לא כזב — והוא חי וקיים לעולם אאכו״כ שחייבין אנו לקבל מידת הדין, וכן אמר ב״ר פס״ח־ב אין זיוגו של אדם אלא מה׳ ולא על חנם דרשו רז״ל בקה״ר פ״ז פסוק יח עליו כי ירא אלקים זה ר׳ אבהו דקיסרין.

וכמו שהבאנו למעלה שהתוכח תמיד עם המינים ונצחם, אבל לא לאהבת הנצחון אך האמת היה נר לרגלו וזה שמצינו שדרש תענית פ״ב סה״א אם יאמר לך אדם אֵל אני מכזב הוא, בן אדם אני סופו לתהות בו (סוף שיתחרט), שאני עולה לשמים ההוא אמר ולא יקימנה, וש״ר פכ״ט־ה אמר, אמר הקב״ה אני אין לי אב ואין לי אח ואין לי בן, וכל זה התוכח עמהם במישור ובשלום

ובאמת

ובאמת, והראם תמיד שאין לישראל שום שנאה עליהם ואך אנו מיחדין את ה׳ יען שהוא אחד ולא שלשה אבל אין שום רמז בתפלתנו על מפלתם ולכן תיקן לומר ברוך שם כמל״ו בקול רם כדי שלא יאמרו שאנו אומרין עליהם דבר גנאי בחשאי, ובזה טעה בספר חקרי לב ח״א צד 61 וז״ל ר׳ אבהו תיקן כנגדם לומר בקול רם ולא ראה פירש״י שם, שהוא ממש להיפך.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה חכם גדול בחכמת החשבון כתרומות פ״ה ה״ג שאמר כל ימינו היינו טועין בה כמקל הזה של סומא עד שלמדנו מן חשבון גימטריא.

וכן היה בקי ברפואות כחולין נט. שאמר בדידי הוה עובדא ואכלי חד תקלא חלתיתא ואי לא דיתבי במיא מישתלח משכאי וקיימתי בעצמי החכמה תחיה בעליה, וב״ר פ״ד״י אמר ה׳ דברים סימן יפה לחולה וכו׳.

וכן היה דורש במעשה מרכבה כשהש״ר פ״א פסוק נאוו.

אשתו ובני משפחתו.

כאשר הבאנו לעיל שאשתו היתה בת ת״ח הנודע בשם ר׳ תחליפא דקיסרין, והיא הולידה לו בנים ת״ח.

אבימי בנו שבו התפאר שקיים כיבוד אב וזכה לראות ממנו ה׳ בני סמכא בקידושין לא: חמשה בני סמכי היה לו לאבימי וכי הוה קרי ר׳ אבהו אבבא היה רץ אבימי לפתוח לו הדלת, ובמבוא הירושלמי ערך ר׳ אבהו כתב שאבימי לא היה בנו של ר׳ אבהו זה אך ר׳ אבהו אחר אמורא בבלאי ולא מצינו שום מקור לדבריו, ושגגה יצאה מאתו.

וכן מצינו שהיה לו בן בשם אביי בקידושין יט.

ר׳ זעירא בריה ואמר בשמו כברכות פ״ט ה״א נו: וע״ז פ״ג סה״א.

ר׳ חנינא בנו ששלחו ללמוד תורה בטבריא כפסחים פ״ג ה״ז שאתו ואמרו לר׳ אבהו שבנו ר׳ חנינא גומל חסד שלח ואמר לו המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא? ואמר בשם אביי קידושין לג:.

ר׳ שמעון בריה כב״ר פיח־ה, (וביבמות פי״א ה״ב גרס ר׳ שמעון בריה דר׳ אייבו). ולולא דמסתפינא הייתי אומר השערה חדשה, שמה שאמרו חמשה בני סמכי היו לאבימי בחיי אביו הוא ט״ס כי מה גדלות הראה אבימי מה שרץ לפתוח הדלת לאביו הזקן הלא בנו אבימי חייב בכבוד אב אבל בני דאבימי אינם חייבים בכבוד זקנם, ולכן נראה לי שצ״ל חמשה בני סמכי היו לו לר׳ אבהו, ואלו הם, אבימי, אביי, ר״ז, ר׳ חנינא ור׳ שמעון, ואמר שאע״פ שכולם היו בני סמכא וגדולים בתורה אעפ״כ היה מקדים אבימי להם תמיד לעמוד לשרת לאביו הזקן. ותינוק אחד מת על פניו כסנהדרין ספ״ו.

וכן מצינו בן בנו ת״ח בשם חלפי כבכורים רפ״ב.

וימת ר׳ אבהו זקן ושבע ימים, גדול וחביב בחייו וגדול במותו, כע״ז פ״ג ה״א כשמת ר׳ אבהו עברין קומי יג׳ נהרין דאפרסמין א״ל כל אילין למאן אמרו לו דידך, אמר להו כל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי, ובמו״ק כה. כשמת ר׳ אבהו אחיתו עמודי דקסרי מיא, והכונה שכל עיר קיסרין אפילו הגדולים ושרי המלוכה בכו אחריו שנאבד מהם החכם הגדול הזה, אבל לא נאבד לנו כי תורתו ומדותיו היקרים נשארו לנו לעולם לתהלה ולתפארת.

רב אבהו

רב אבהו ב׳.

היה מרישי כלה דרפרם (שמלך משנת תשמד עד תשנד בפומבדיתא אגדרש״ג ח״ג פ״ג) כעדות בנו רב שמואל חולין מט., ורב שמואל בנו היה מרבנן סבוראי, וב״ק קיז. אותיב רב אבהו לרב אשי, ובסה״ד כתב שהוא רב אשי הקדמון ושגגה היא כי שם בגמרא מבואר שהוא רב אשי חבירו דרבינא, וביבמות כו. לגרסת אור זרוע הגדול א״ל ר׳ אבהו לרב אשי והתניא אפילו נתגרשו, וגרסא שלנו רב הלל, ואפשר שמה שמצינו תמיד הלשון מגדף בה ר׳ אבהו הוא ר׳ אבהו זה.

ר׳ אבהו.

ביוחסין מביא וז״ל רב אדא ורבא בר חנן אתו לגביה בפ׳ מקום שנהגו, ובסה״ד כתב לא מצאתי, ובאמת הוא בפסחים נא. לגרסת דק״ס, ובריי״ף שם גרס אתו וא״ל לאבהו, וגרסת היוחסין היה לר׳ אבהו ומה שמובא בריי״ף ובר״ן שם לאבוה דשמואל הוא טעות הדפוס, אבל הגרסא הנכונה צ״ל רב אויא סבא (שהיה תלמידו דר״ה בביצה כא.) ורבה בר״ה אתו וא״ל לאבוה הוא רב הונא.

אבהו.

ר׳ יוסי בר אבהו (בזמן רב ששת) נזכר ב״ק קיב:.

רב שמואל בר אבהו חולין מט.

ר׳ אבהו בר אחא.

אמר בשם רבינו כן מובא במד׳ תהלים הישן פק״ז, והוא ר׳ אבא בר אחא שאומר תמיד בשם רבי כמבואר בערכו.

אבהו בר גניבא.

תלמיד רבא בב״ב קלט. ששלח לרבא ילמדנו רבינו.

ר׳ אבהו בר זוטרתי.

אמר רב יהודה בר זבידא ברכות יב:.

ר׳ אבהו בר זעירא.

נזכר מד׳ תהלים פ״צ־יב ואולי הוא בן בנו של ר׳ אבהו.

אבהו בר חנינא.

נזכר תנחומא הישן ויצא־ג אך צ״ל ר׳ חנינא בר׳ אבהו כמדרש תהלים פצ״א.

ר׳ אבהו בר כהנא.

נזכר מנחות צה: וכן נזכר שהש״ר פ״ד ומ׳ תהלים קו אך בל״ס צ״ל ר׳ אבא בר כהנא, כדמובא במד׳ תהלים בובער פק״ו־ה.

ר׳ אבהו בר נגרי.

כן הוא פאה פ״ה ה״ג, ויותר נראה שפשט הפשוט ששם הקשה ר׳ יוסי בר׳ בון ור׳ אבהו קרא לו „בר נגרי״ ותירץ לו קושייתו.

אבוברם.

בחולין לח. אמר רבינא א״ל סמא בר חילקאי אקשי בה אבוה דבר אבוברם (ופרש״י זהו אבוברם עצמו ומכירין היו את הבן ולא את האב והיו קורין אותו ע״ש בנו) ואמרי לה אחוה דבר אבוברם.

אבוה.

בקידושין לא: אמר אביי לר׳ יעקב בר אבוה הואיל ואביך בן תורה לכן לא תקבל שום שירות ממנו. וכן נמצא רב מרי בר אבוה פסחים פג., רבה בר אבוה ברכות כא.

אבוה דבר אבוברם. ערך אבוברם.

אבוה בר איהי.

אדם גדול בזמן שמואל, כנזיר כד: שא״ל שמואל לא תיתוב אכרעיך עד דאמרת לי הדא מלתא, וב״מ יח. אבוה בר איהי זבין עליתא מאחתיה אתא בע״ח טרפא מיניה, אתא לקמיה דמר שמואל א״ל כתבה לך אחריות א״ל לא, א״ל א״כ זיל לשלמא, א״ל והא מר הוא

דאמר

דאמר וכו׳, וב״מ עה. א״ל שמואל הלוני מאה פלפלין במאה ועשרין ואריך, ובעירובין עד. ההוא דהוה דייר בו איבות (צ״ל אבוה, דק״ס) בר איהי עבד ליה לחייא ושרא ליה מר שמואל, אתא רב ענן (לאחר פטירת שמואל) שדיה וכו׳, והוא ואחיו מנימן היו חסידים גדולים כמגילה כח. אבוה בר איהי ומנימן בר איהי חד אמר תיתי לי דלא אסתכלי בכותי, וח״א תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי כותי, ובכתובות סא. יסופר עלייהו שחד ספי (להשמש) מכל מין וחד ספי מחד מינא, מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה.

אבוה דר׳ אבין.

תנא שונה ברייתות בזמן ר׳ זירא, בגיטין פה. שתני קמיה דר״ז, ונזכר תמיד בשם תני אבוה דר׳ אבין ביומא כט., גיטין נג., ב״ק קיז., סנהדרין עו. נדה לז., וסנהדרין נא: תני אבוה דשמואל בר אבין, צ״ל אבוה דר׳ אבין כגרסת דק״ס.

אבוה דר׳ אפטוריקי. ערך דוסתאי.

אבוה דר׳ זירא.

לפי הגמרא מו״ק כ. היה שמו איסי דאמר שם והתני איסי אבוה דר״ז ואמרי לה אחוה דר״ז, ובתענית כו: מתקיף על דברי ריב״ל, וחלקו לא נפל בנעימים כי היה גבאי המלך הנקראים בפי חז״ל בשם מוכסים. אבל היא היה חסיד גדול בסנהדרין כה: אבוה דר״ז עבד גביותא יג׳ שנין — כי הוה אתי ריש נהרא למתא כי היה חזיא רבנן אמר להו לך עמי בא בחדריך, כי הוה חזי אינשי דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא והאידנא נכים אבא לפום ברא וברא לפום אבא ומיגנזו כולי עלמא, כי אתי (הריש נהרא) א״ל ממאן נבעי? כי נח נפשיה אמר שקילו יג׳ מעי דציירי לי בסדינאי והדרו לפלניא

דשקלי מיניה ולא איצטריכי לי. והיה עשיר גדול כשבת קכא: ששאל ר״ז לר׳ אבא ב״כ בענין פטומות (מנורות) וקרנות והשיבו כאותן של בית אביך.

אבוה דקרנא.

אדם אחד בימי רב אשי שהיה עושה מעשה אחיזת עינים, כסנהדרין סז.

אבוה דשמואל. ערך אבא בר אבא.

אבוה דשמואל בר אבין.

נזכר סנהדרין נא: וצ״ל אבוה דר׳ אבין.

אבוה דשמואל בר רב יצחק.

נזכר עירובין צז., ובזבחים קיא: אמר רבא השתא דתני אבוה דשמואל בר יצחק.

ובירושלמי ר״ה פ״א ה״ד ובחלה פ״א ה״א יסופר סיבת מיתתו׳ שצם שני ימים ביום הכפורים משום ספיקא דיומא ואיפסק כרוכה ומת, ובספר ועד חכמים ט: שגג בזה וכתב זאת על אבוה דשמואל.

אבוי.

אבי אלישע־אחר, עשיר גדול מגדולי ירושלים, ערך אלישע.

אבויה.

ר׳ חייא בנו זקנו דר׳ פרידא סנהדרין פב.

אביבי סנוותאה.

נזכר בדפוסים הישנים בשבת יז. וגרסא שלנו אבימי.

אבונא או אבונה. בערך ר׳ אבינא.

ר׳ אביה. נזכר תנחומא פ״ג־ז.

ר׳ אבטולס. (אמורא).

נזכר מנחות נג. ר׳ עזרא בר בריה דר׳ אבטולס דהוא עשירי לר״א בן עזריה דהיא עשירי לעזרא.

ר׳

ר׳ אבטולום הזקן. (תנא).

נזכר מכלתא בשלח פ״ג לגרסת הילקוט והגר״א, וגרסא שלנו ר׳ אבשלום הזקן.

ר׳ אבטילס.

אחד מהחמשה בנים דר׳ יוסי בן חלפתא, שבת קיח:.

אבטולוס. (או אבטולמוס) בר ראובן.

נזכר סוטה מט:, ב״ק פג: שהיה מקורב למלכות ולכן התירו לו לספר קומי.

אבטולמוס. (תנא דמתניתן).

נזכר עירובין פ״ג מ״ד א״ר יוסי העיד אבטולמוס משום ה׳ זקנים, וכן הוא ר״ה טו., והיה רבו דר׳ יוסי כעירובין לו.

ומצינו ר׳ יונתן בן אבטולמוס כסנהדרין פו:, שמעון בן אבטולמוס ב״ב סח.

אבטליון. ערך שמעיה.

ר׳ אביטל ספרא.

(אביטל אשת דוד, שמואל ב׳ פ״ג-ד.), במו״ק יח. אמר משמיה דרב ג״פ, באגדה ב׳ דברים ואחד בהלכה, ויש שם גרסא שאמר משמיה דר״פ והוא ט״ס.

אביי.

רב אחא בר אביי שבת ד., רב ביבי בר אביי שבת ג:, ר׳ יעקב בר אביי ירושלמי ברכות פ״ב סה״ג, רב נתן בר אביי חולין צה:, רב שימי בר אביי כתובות ס.

אביי. (אמורא קדמון בא״י בדור השני).

בר״ה פ״א ה״ה רשב״ל בעי — התיב אביי ולא קיבלה (רשב״ל) ממנו, ובמגילה ספ״ב מובא המאמר ושם נקרא ר׳ אביי, ובסוכה פ״ב ה״ח ר׳ חונה בשם רב אבייא, ובתרומות פ״ה ה״ד ר׳ יונה בשם ר׳ אביי, ובתרומות פ״ה ה״ד ר׳ יונה בשם ר׳ אביי, ובר״ש הגרסא ר׳ ירמיה בשם ר׳ אימי.

אביי. (בר כייליל הכהן).

שם אביו נזכר פ״א בזבחים קיח: שאמר רב יוסף על אביי חד ברא הוה לכייליל, ופרש״י נראה כי אביו של אביי כייליל שמו, וע״פ קבלת רב שרירא גאון מובא בערוך ערך אביי שאביו היה אחי רבה בר נחמני, ואביי לא זכה לראות את אביו ואמו בקידושין לא: כשעברתו אמו מת אביו, וכשילדתו מתה אמו.

את שנת לידתו ידוע לנו בבירור ע״פ קבלת רש״ג באגרתו ח״ג פ״ג, שיאמר שנפטר אביי תרמ״ט לשטרות, ובר״ה יח. שאביי חי ששים שנה א״כ נולד תקפ״ט לשטרות, ובפטירת ר׳ יוחנן היה נער קטן כבן עשר שנים (כפי מה שבארנו שר״י נפטר תקצ״ט), ובפטירת רב יהודה היה יותר מעשרים שנה (שרב יהודה נפטר תר״י לשטרות).

ורבה בר נחמני דודו מילא את מקום אביו ומסרו למינקת אשה יקרה וחכמה שהיתה לו כאם, וקראה תמיד בשם „אמרה לי אם״, ובאמת בכל כחה השתדלה שלא יחסר לו שום דבר וכאם רחמניה הביטה עליו שלא יארע לו שום דבר וילמוד תורה מתוך הרחבת הדעת וכעדות אביי עירובין סה. שאמר אי אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי, וברכות סב. שאמו מרביה ליה אמרא למיעל בהדיה לב״הכ כדי שלא ישאר יחידי, ובפסחים קי. כי הוה שתי חד כסא הוה מנקטא ליה אמו תרי כסא בתרי ידיה. וכשזכתה לגדלו אז מסרה לו כמה מיני רפואות יקרות כשבת סו: קלג: קלד., עירובין כט:, כתובות נ., גיטין ע., וכן גם דברים השייכים להלכה ככתובות י: נ. שא״ל בר שית למקרא בר עשר למשנה בר יג׳ לתעניתא מע״ל, ובתינוקת בת י״ב, ובכתובות לט: א״ל כמיא חמימא על רישיה דקרחא, וכן

מו״ק

מו"ק יח:, יבטבעת הילדים כיומא עח:, ובטבעת יין כמו"ק יב.

בדבר שמו האמיתי יש מחלוקת בין רבותינו, יען כי בכל הש"ס נקרא בשם אביי, אבל גם מצינו שקראו רבא חבירו תמיד בשם נחמני כשבת לג. אמר ידענא בנחמני, שם עד. ונדרים נד: שפיר קאמר נחמני, וכן הוא כתובות סה., סוף הוריות, ע"ז נח., וכן נקרא מסתמא דגמרא כגיטין לד: והלכתא כנחמני, ופסחים קיב: הזהרו בנחמני, ובגיטין מה. אי לאו דנחמני את. ודעת רשב"ם בפסחים קיב: והר"ן בנדרים נד: דנחמני היינו אביי וקרו ליה הכי משום שנתגדל בבית רבה בר נחמני, א"כ דעתם ששמו האמתי הוא אביי, ואך יען שנתגדל בבית דודו קראוהו נחמני.

ובערוך ערך אביי דעתו ששמו האמתי היה נחמני ע"ש אבי רבה, ולא היה קורא לו כל שעתא נחמני בשם אביו אלא הוה קרי ליה אביי בלשון ארמית, א"כ דעתו ששם אחד הוא, וברש"י גיטין לד: וז"ל דע"ש שרבה בר נחמני גידל אביי בביתו ולמדו תורה שהיה יתום, השיאו את שם אביו נחמני, משמע שסובר כהרשב"ם, וביוחסין ערך אביי מביא כל הדעות ומביא שאביי הוא נוטריקון „אשר בך ירוחם יתום".

והרב החכם ר"י רייפמאן בספרו פשר דבר ירצה לומר כי אביי הוא שם סורי ונגזר מפעל ביא אשר יורה לשון הזאת על נחמה ואל"ף הוא הוספה בלשון זה, ובעברית נקרא נחמני, ודעתו כמעט אחד עם דעת הערוך. (ומה שמובא ברש"י סוף הוריות וז"ל וא"ד דבלשון גנאי קרי ליה נחמני, הוא מתלמיד טועה).

וכשנתגדל קצת לקחו רבה דודו תחת כנפיו כברכות מח: אביי ורבא [בר רב חנן] הוו יתבי קמיה דרבה ושאל להם למי מברכין אמרי ליה לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב, ונפק אביי לברא אחוי כלפי שמיא, והשני אחוי לשמו טללא, ואמר להו תרוייכו רבנן הויתו, ובפסחים קטו: אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מדלו השלחן מקמיה א"ל עדיין לא אכלינן, א"ל פטרתן מלומר מה נשתנה.

ויען שגם רבה היה אז עוד בימי עלומיו, כאשר בארנו בערך רבה שהיה זקן מאביי אך לערך י"ז שנה, והיה אז רבה תלמידו דרב יהודה בפומבדיתא, הביאו רבה לישיבת רבו להתחמם באורן של זקני הדור, כפסחים קה: שעולא איקלע לפומבדיתא א"ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל חזי היכי אבדיל לא אזל ושדר לאביי. ואביי מסר לו היכי אבדיל, ונוכל לידע בבירור כמה שני אביי היה אז, כידוע שר' יוחנן נפטר תקצ"ט כמבואר בערכו, ור"א נפטר בשנה אחת עם ר"י כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ועולא נפטר בחיי ר"א ככתובות קי"א. וא"כ אף אם נאמר שהמעשה היה בשנה האחרונה לימי חיי עולא היה אז אביי אך כבן תשע או עשר, ובוצין בוצין מקיטפיה ידיע שגם אז היה ניכר שלגדולות נוצר ולכן מצינו סנהדרין ל. שהקשה לעולא. אבל בפטירת רב יהודה (שנפטר תר"י לשטרות) היה אביי למעלה מעשרים ולכן מצינו פסחים ו. מה: שבועות לה. שהקשה לרב יהודה.

וכן מצינו שאמר בשם חייא בר רב כשבועות יז:, ובשם רב חננאל תלמידו דרב בקידושין עב., וכן מצינו שהקשה לרב חסדא כתענית יב., ובזבחים יד. א"ל אביי לאמורא דר"ח בעי מרב חסדא, כי בפטירת ר"ח (שנפטר תר"ך לשטרות) היה אביי כבר גדול הדור והיה אז לערך בן שלשים.

אמר לשמעתיה דרב גידל מגילה ג:. הקשה לרבה בר"ה ב"מ לד., וכן מצינו שאמר אביי הכי אמר רב ששת בקידושין טז., הכי אמר רב כהנא אמר רב ברכות יד:

יד: הקשה לר"כ ע"ז סז:, אבל רבותיו המובהקים היו רבה ורב יוסף אשר נהגו ישיבת פומבדיתא, ואביי ישב לפניהם כל ימי חייהם. וקרא לרבה בשם „מר" בפניו ושלא בפניו. בפניו, כברכות סא: שא"ל לא שביק מר, ובשבת כה: ולימא מר, שם קכד׳ א"ל למר אליבא דר"נ וכו׳, שם קכט׳ והא קעבר מר, שם קנד: קמשתמש מר בבע"ח, שם קנו׳ מר נמי קטיל, פסחים קכ: מינם קא נאים מר, ומגילה ז. השתא אמר מר, וב"מ ו: אי משום הא לא תסייעיה למר, ובסנהדרין צח: והא מר הא תורה וכו׳, וחולין מג: והא מר הא דאמר. ושלא בפניו כשבת כב׳ שאמר כל מידי דמר עביד כרב, ושם כג׳ מריש הוה מהדר מר, שם לה. בעי מיניה דמר, ובעירובין מה. דשמיע לי מיניה דמר, ושם סח׳ מר לאו אורחיה, ושם פט׳ הכי אמר מר, ופסחים קא. כי הוינן בי מר, ובסוכה כו: שינתא דמר כרב, וביצה כח: הוה קאימנא קמיה דמר, ושם לו: תיתי לי דעברי אדמר, ובמגילה ז: כי נפקי מבי מר, ובגיטין נט: אלא אמר אביי לבדמר, וכן הוא ב"ק ז:, וב"מ קז: טעמא דרשב"ג בדמר. וב"ב ח: מריש הוה עביד מר. ושם סב: הנהו שטרי דנפקי מבי מר, ושם קע. כדמתרצה מר, ושבועות כח: ובמנחות לג: חזינא לאספלידי דבי מר.

ורבה השתדל להחכימו ולחדדו כברכות לג. שאמרו, ורבה לחדודי דאביי הוא דבעי, וברכות ל: אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דקא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב, והיה מטייל קמיה בתמניא ביעי כסוכה נג: והיה חביב עליו כ"כ עד כששאלו בשבת קנג. כגון מר דפנו ליה כולהו פומבדיתאי מאן אחים הספידא. השיבו מיסתיא את ורבה בר רב חנן. (ולכן אמר אביי בכתובות קה; האי צורבא מרבנן דמרחמין לו בני מתא לא משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא ואמר זה לכבוד רבו שידע את גדולתו ובכל זאת היו לו שונאים הרבה).

ויען שנתגדל בביתו וחשבו כבן לכן מצינו שא"ל הלשון „אתה" כשבת קיז., עירובין מט:, מו"ק ב:, ב"ב קכה., שא"ל לדידך. ופסחים מז: והא את הוא דאמרת. ובעירובין מד: ואת לא תסברא, ומו"ק ב: ואת אמרת לן. ושם י: תניא דמסייע לך.

בעי מרבה כשבת כא., לה., עירובין יז. ע. עג., ביצה כב., מו"ק יט: יבמות נב., כתובות מב., נזיר נ., גיטין ס., שבועות יז., זבחים לה., תמורה יא:.

א"ל אביי לרבה ברכות לג: לו: סא: שבת כג: כה: מב: מו. קיז. קכג., עירובין לח: מד: מט: נ. כז: עא. פא. פו: פז. צב: צג. קד., פסחים מז:, עד:, ביצה ב: ו: יח., ר"ה טו. כח. יומא מו., סוכה ז. יז: לו׳, מו"ק ב:, תענית ד., מגילה ז:, יבמות יח. כט: ל: לה. לח. נג. עט:, כתובות ג. יד. עב:, נדרים עג:, גיטין כד: כח. לז: מב., ב"ק כח: מג. סו:, ב"מ מ. סז., ב"ב ח. סב: סג. עט. קכה. קנג: קעב:, סנהדרין סט., ע"ז טו:, שבועות יא., זבחים עו: צג. קט:, ערכין כו:.

ורבו השני היה רב יוסף והיה עליו אימתא דרבו גדול כ"כ עד שאמרו קידושין לג׳ כי חזא אביי לאודניה דחמריה דרב יוסף דאתי הוה קאים מקמיה. וקראו מר גם שלא בפניו כעירובין ס. וקראו מר כפסחים נב. שא"ל ולנגדיה מר — ונשמתיה מר, וביצה ז. ולימא מר ורבה וכו׳, ומגילה כג. עד האידנא מ"ט לא פריש לן מר. ומו"ק כד. לא סבר לה מר, ומו"ק כ"ח. מכרת דיומא מי נפיק מר, ושבועות יג. דוקא קאמר מר, קאי קמיה דרב יוסף שבת קיב: קמז:, ורב יוסף קראו דרדקא כשבת קמב:.

ויען שהיה כל ימיו לפניו לכן מצינו

שא"ל

שא"ל אביי מאי חזית כברכות כה׳ יבמות מה׳, גיטין מה., ואת לא תסברא כברכות לח., שבת מה: קא., מנחות לב., אמרת לן בעירובין סא. ב"ק נו׳, ב"מ ח: ומי מצית אמרת ערכין יא׳, מי סברת בשבת קלח., מאי דעתך בפסחים מח׳, מי דמי כיבמות נב: צא׳, כתובות קט׳. נדרים נה., ב"ב פב׳, מנחות מו׳, ולטעמך כשבת סב, ; לא תפלוג כב"ק קיד. שפיר עבדת כברכות כה׳, תרצת כפסחים מה׳, והיה גדול כ"כ בעיני רבו עד שרב יוסף אמר לאביי זבחים סב. מר דגברא רבה הוא ידע מאי קאמינא, וכשבאו בני קקונאי לרב יוסף שישלח להן גברא דליערב להן שלח להם את אביי בעירובין ס., והיה שואל את אביי איך נהג רבה כשבת מ., וכתובות פא: הקשה לרב יוסף ושלחו לקמיה דרב מניומי בריה דרב נחומי והשיב כאביי.

וכן היה מקשה לרב יוסף משמועות אחרים בברכות כח. שהקשה לו מדברי ר' אבא. ובעירובין י. דאמר רמי בר אבא. וב"ב כג. והאמר רב מרי — רב זביד.

וכשחלה רב יוסף ושכח תלמודו היה אביי מזכירו תמיד, כדמצינו אמר רב יוסף לא שמיע לי א"ל אביי את אמריתא ניהלן בעירובין י. מא. סו: עג. פט׳, נדרים מא., מכות ד., נדה לט. סג׳.

בעי מרב יוסף מצינו אך בתמורה יא: יב׳, ונראה יען שרוב למודו היה מרב יוסף כשהיה כבר גדול הדור וגם כבר נהג ישיבתו הפרטית בחיי רב יוסף כב"ב כב. ולכן מצינו ששקיל וטרי עמו כמעט תמיד כתלמיד חבר, כדמצינו שהקשה לרב יוסף ברכות יד: לז׳, שבת ח. יא: יג. יח. כ: כד. לו. לח: מב. מב: מט: נא: נג: נד. נג. נז: ס. סא. סב. פא. קו: קז: קח. קלא. קלה. קלז: קמה׳, עירובין ז. יב. כה: כט: נח: סב: סד. עא: עג: עד. פ. פו., פסחים נ: עא., יומא ל: נג. נה. עז׳, סוכה יט: כו. כט. מג׳, ביצה ב: ה: ו: יח. כא: לב. לז., מגילה יח׳, ר"ה יח׳, תענית ד׳, חגיגה ז: כה., מו"ק יב: כח., יבמות כא. נו. נט: פ. צה׳, כתיבות יא. יב: נ: נט. צא: קד., נדרים לט: עז. פג. פד׳, נזיר מב׳, סוטה ה: ו., גיטין ו: יז: כג. כח: כט. נט: סה: פח: פט., קידושין יב. כה: לט. לט: עב. עה., ב"ק כג: נז. ס. פח: צג. קיג: קטו. קיז׳, ב"מ ח: טו. טז. כח. כט: סב., ב"ב יג: כג. נד: צה: קלה. קמג., סנהדרין יג: מז. נא: פו. צט: ק׳, מכות כג., זבחים יד: יח: לב: סא: עה. עו. מנחות כ. כט: לה., חולין יט. לא: פב: קד: קכג׳, ערכין יח׳, נדה סג: עב.

וכן מצינו שאמר מתיב רב חייא בר יוסף כב"מ י.

בשם רב חמא בר עוקבא קידושין עב.

בשם רבב"ח זבחים לו׳, חולין כט.

מרב שמואל בר יהודה ששאל ממנו גיטין טז׳, מנחות מב׳, וב"ב ח: הקשה לרב יוסף מרב שמואל ב"י.

חבריו הגדולים.

הריש והראשון הוא רבא חברו מילדותו כדמוכח ברכות מח. אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה ושאלם למי מברכין רבא אחוי לשמי טללא ואביי כלפי שמיא ואמר להו תרוייכו רבנן הויתו, ומזה אנו רואים שהיו חברים מקטנותם, אבל יען שלא מצינו שידבר רבא עם רבה או שיאמר בשמו, וגם להבין איך בא רבא בקטנותו לישב לפני רבה הלא אביו היה הריש במחוזא וחי גם בהיות רבא גדול בשנים כמבואר בערכו, לכן נראה יותר גרסת בה"ג שם שלא רבא ישב עם אביי, אך רבא בר רב חנן, ואותו מצינו באמת תמיד עם רבה, והוא היה חבירו דאביי

בישבם

בישבם לפני רבה, וזה שמצינו שבת קנג. שרבה אמר להם מיסתיא את ורבא בר רב חנן, ובכתובות יח: קרא לאביי תרדא, וכן שקלו וטרו יחד בברכות מה., שבת קמח. קמח:, עירובין יד: לח: מה. נב. סח. עה: צג., ביצה ל., כתובות ו: סב., שבועות יח., בכורות נד:, כריתות יח:, אבל רבא נראה כשלמד אביי לפני רבה אז ישב רבא לפני ר"נ במחוזא ובנהרדעא, ולכן מצינו תמיד אביי עם רבה אבל עם ר"נ מצינו אך עירובין ג: שאמר משמיה דר"נ, וב"ב קיג: תנא רבה בר חנינא קמיה דר"נ – א"ל אביי דלמא בין נחלות קאמרת, ובכתובות נז. אמר לרב יוסף והאמר ר"נ, ולהיפוך רבא כמעט שר"נ היה רבו היחידי ועם רבה לא מצינו אותו כלל, ואך כשנפטר רבה אמרו ב"מ פו. שנפקו אביי ורבא לעסוקי ביה.

ומצינו אותו עם רבא בכל הש"ס, בלשון אביי ורבא דאמרי תרוייהו לערך שלשים פעמים, מתיב לרבא לערך עשרים פעמים, א"ל אביי לערך ע' פעמים כמבואר בערך רבא כל הציונים.

וכן כל הנחותי דהדור ההוא היו כמו חביריו.

כרב ספרא שקראו זל"ז מר כביצה לח:, חולין נא.

הקשו זל"ז בעירובין מה: קג:, יומא יא:, בכורות ד. וב"ב קסז. יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ור"ה בר חיננא ויתיב אביי גבייהו — א"ל אביי הכי אמר רב, ובחולין קי: א"ל אביי לר"ס כי סלקת להתם בעי מינייהו, כי סליק — כי אתא וכו', ומו"ק כה. כשנפטר רב ספרא לא קרעו רבנן עליה אמרי לא גמרינן מיניה, א"ל אביי מי תניא הרב שמת? חכם שמת תניא, ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בי מדרשא.

וכן רב דימי שקיל וטרי עמו כברכות מר. נ., שבת סג: עב. קמה., עירובין ו. כד., פסחים לד. מד. יבמות עח., נזיר לז., ב"ק מג:, ב"מ נח:, ב"ב קע., סנהדרין כ: מד: ק., חולין צט. קלג: קלו. קלז:, בכורות יא: כב., תמורה ד. [יד: קראו אביי מר], כריתות כה:.

וכן רבין כשבת כ: שישבו יחד קמיה דרבן נחמיה אחוה דריש גלותא — א"ל רבין היינו כלך דתנן — רבין ואביי הוו קאזלא בפתקא — א"ל רבין היינו אידן דתנן וכו', וב"ב קכט. אמר לרבין אנחתת לן חדא ואתקפתת לן חדא, ובקידושין יב. א"ל אביי לרב דימי נימא את ורבין בפלוגתא, ובחולין קי. אמר אביי רבין תכלא, ובפסחים ע: הגרסא אבין תכלא והיא היא, וברכות מז. יסופר שרבין ואביי הוו קאזלי באורחא קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא א"ל ניזיל מר, אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה, כי מטא לפתחא דבי כנישתא א"ל ניעל מר, א"ל אביי ועד השתא לאו מר אנא? א"ל הכי אר"י וכו'.

וכן רב יצחק בר יוסף, שקראו אביי מר כברכות מב:, זבחים פא: וע"י נשא את חומה לאשה וא"ל חזי דעלך קסמכינא כיבמות סד: ונראה מה שנחלקו רב יוסף ור' יצחק ביצה ג. ואביי מקשה לו הוא ר"י בר יוסף, וכן ר"ז השני (כי ר"ז הראשון עלה לא"י עוד בחיי ר"ל ור"י שאז היה אביי ילד קטן ושוב לא ירד לבבל) בעירובין צב., זבחים ה., יתיב ר"ז ור' יצחק בר אבא ויתיב אביי גבייהו, ובנדה נ: אמר אביי גברא רבה כר"ז לא תחיכו עליה, וקראו אביי מר בעירובין נט:, ושקלו וטרו יחד בעירובין יד., פסחים צו., יומא פ:, ר"ה ו:, סוכה ב. לד., ביצה כז., חגיגה ו., מו"ק יד., כתובות ה. מ., (ובערכין יד: גרס רב זעירא והיא היא) מ:, נדרים יט., גיטין מג: עא., קידושין יא., ב"ק יד. עד:, ב"מ ה., סנהדרין נג:,

מנחות כד:, חולין מה. קכו:, אותיב ר"ז לאביי שבת קח. והיו יחד כשהוצרכו לריש בפומבדיתא כסוף הוריות.

ומכולן קיבל תורת א"י, ולכן מצינו שאמר אביי הכי אמר ר' יוחנן בעירובין מה:, סנהדרין מב., חולין ט., משמיה דחזקיה פסחים לג:, בשם ר' אסי אר"י יבמות קא., א"ר מני נדה סא: (וזה ר' מני הראשון, כי השני אמר בשם אביי כמבואר לקמן.)

שאר חבריו.

ר' אבא ב' כחולין יד. צז: ובריש הוריות, וחולק עמו כמנחות פט: ועיין ערכו.

אביי בר אבין בעירובין סב.

רב אדא נרשאה כשבת קמ., כתובות ס.

רב אויא (תלמידו דרב יוסף) קראו אביי מר כברכות כח: שבת סג.

רב אחא בר הונא, ישב אביי עמו כשבת קכד., ב"ק קטז:.

רב אחא בר יעקב עם אביי כחולין י:.

רב אחא בר רב עוזא עם אביי כתמורה כא., אך שם צ"ל רבא בר עוזא.

רב אחא בר תחליפא, בעירובין ק. אמר לאביי דשרא לך כרבה שרא לך.

רב אידי בר אבין, הקשה לאביי בתענית יג., ב"מ לה:, חולין צז:. שלח לאביי יבמות עו., גיטין פט., ב"ב לב:, ובמו"ק טז. א"ל אביי מידי שמיע לך בהא.

בר הידיא במו"ק יח: אביי מתקיף עליו.

ר' אילעא. מתקיף לאביי ואביי משיב לו כמנחות כה. (אך ט"ס תיבת א"ל, ודברי ר' אילעאי קאי שם על הברייתא.)

רב איקא בר אבין, בקידושין עב. אמר אביי לא תציתו ליה, ובע"ז סה. שהיה שופך חמרא לעכו"ם — אמר אביי דשפיר עביד.

רב חנא. אביי מתרץ לו קושייתו ב"מ קיג.

רב חיננא בר אבין. ישב אביי עמו בעירובין סב.

רב חנניא. א"ל אביי אי משום הא לא תסייעיה למר (רבה), ובחולין סט. בעי רב חנניא ואביי א"ל ותבעי לך.

רב טובי בר מתנא. מו"ק טז. ההוא טבחא דאתפקר נגדו אמנו עליה אביי ורבא ושמתוהו.

מר יהודה. בע"ז טז: אמר אביי אמר לי מר יהודה, דבי מר יוחני טחני ריחים בערורי, ובשבת נז: אמר רב יהודה משמיה דאביי (וצ"ל מר יהודה כגרסת דק"ס ויותר נראה שצ"ל משמיה דאבימי).

רב מנשיא בר גדא. א"ל אביי עני מרי מנחות יז. ובא לפני אביי לדין וא"ל מאן פלג לך ב"מ סט.

רב מתנה חבירו. כגיטין נט: שאמר לאביי הא דאמרת, ובשבת ב: הקשה לאביי ולטעמיך, וכן כתובות לה:.

רב נתן בר הושעיא. בגיטין יח. מתרץ לו לאביי קושייתו, ובנזיר מג: אמר אביי אשכחתינהו לחבריה דרב נתן בר הושעיא וכו'.

עולא בריה דרב עילאי. הקשה לו אביי ב"ק ז.

ר' עילא. במנחות פא. ר' עילא חלש עול לגביה אביי ורבנן, וגרסת שיטה מקובצת עולא בר אבא.

רב עמרם. שבת קכו: משיב לו אביי, ובכורות טז. מתרץ לו אביי קושייתו.

רב פפא בר שמואל. הקשה לו אביי ב"ק פד. ומשמע שם שהיה גדול מאביי.

רבא בר רב עזא. בתמורה כא. א"ל אביי ותיבעי לך.

רבה בר רב עולא. במנחות כא. א"ל אביי.

רב שיזבי. בחגיגה כד. איתיביה אביי.

רב שמואל בר יהודה. בגיטין טז: מנחות מב: א"ל אביי אלא מעתה.

הלכותיו ומאמריו היקרים.

לא על חנם אמרו חז"ל סוכה כח. הויות דאביי ורבא. כי כמעט אין אחד אשר אליו יתיחסו כ"כ הלכות כהלכות המרובים שלהם, וכפי שספר ומנה הרב בעל כנסת חקקי ישרון מצא אלף וקע"ז הלכות אביי וקושיותיו ופירוקיו ותירוציו, ונוכל לומר שרב ושמואל הניחו אבן פינה ליסוד הש"ס ואביי ורבא הקימו כתליו ואולמיו וכמעט שנגמר כל הבנין כולו על ידיהם, ודור רב אשי היתה מלאכתם אך לגמור ולייפות הבנין הנפלא הזה.

ואנחנו לרגל מלאכתנו למותר לנו להביא את כל מאמריו וקושיותיו ותירוציו המרובין שאינם שייכין לדברי ימי חייו. ואך הלכותיו המפורסמות נביאם כסדרן על הש"ס, ולשונותיו אשר השתמש תדיר בכל הש"ס.

הלכותיו המפורסמות:

הזמנה מלתא היא ברכות כג:,

דברים של חול מותר לאומרן בלה"ק (במקום שאינו נקי) שבת מ..

נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר חייב שבת עב:,

לחי העומד מאליו הוי לחי עירובין טו:,

מים אחרונים חובה עירובין יז:,

ניחא לאינש לקיומי מצוה בממונו פסחים ד:.

הנאה הבאה לאדם בע"כ מותרת פסחים כה:.

בע"ח למפרע הוא גובה פסחים ל:.

אין לוקין על לאו שבכללות פסחים מ:.

יש הקטרה בפחות מכזית פסחים מד:.

ידים שאינן מוכיחות הויין ידים נדרים ה:.

גלוי דעתא בגיטין לאו מילתא היא גיטין לד,

המקדש במלוה אינה מקודשת. בהנאת מלוה מקודשת קידושין ו:.

קידושין שלא נמסרו לביאה הוו קידושין קידושין נא.,

עד זומם למפרע הוא נפסל ב"ק עג.

עדיו בחותמיו זכין לו ב"מ יג:,

יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש ב"מ כא:

נפחא קשה כמשאו ב"מ פ.,

מה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן ב"ב לא.,

מומר אוכל נבלות להכעיס פסול סנהדרין כח:.

אסתר קרקע עולם היתה סנהדרין עד:.

כל מלתא דרחמנא אמר לא תעביד אי עביד מהני תמורה ד:.

לשונותיו שהשתמש בהן:

אלא מעתה. ברכות לז., שבת קמ., עירובין לז: לח:, ביצה ב:, ר"ה כח:, סוכה ב. ה:, סוטה ה: ו., גיטין כג. לז., ב"ק מב. מה: מו., ב"מ פט:, שבועות ה., חולין מ., תמורה כט. כריתות כז.,

אמרה לי אם, שבת סו: קלג: קלד. קמ., עירובין כט: סה., יומא עח:, מו"ק יב. יח:, כתובות י: לט: נ., גיטין סז: ע:, ע"ז כח:.

אם תמצא לומר, פסחים כז., גיטין פב: פג., קידושין כ:, מנחות קד:, תמורה כז.

אמרו דבר אחד. שבת כו: כז: סה. קכח:, פסחים לב:, חגיגה ו. סוכה ז:, נדרים י., קידושין מח: סב:, ב"ק נט. צג:, ב"מ קיח:, ב"ב עח:, סנהדרין סד., זבחים מז..

אמרי אינשי עיין לקמן,

אף אנו נאמר, ברכות מב., שבת לו., סוכה לד.,

אף אנן נמי תנינא, שבת לח:, עירובין כז., חגיגה כו., ר"ה כה. כתובות ט: פא., גיטין עא:, קידושין עא., ב"מ קי:, ב"ב כה. ע"ז ע:, שבועות יב., הוריות ב, נדה מז.,

את אמרת ניהלן עיין לעיל,
גזירה שבת יג. טז: קמט:, יומא לו., נדרים מג. ע"ז ו:. חולין קד:.
גמירי, ברכות כט. נט., ב"ב ג: קטו:.
דלמא לא היא, שבת יח. עז., עירובין פז., ביצה ז. כח. לב. לז:, סוכה לו., יבמות לו:, נדרים עג:.
הא דרב יהודה דשמואל היא, עירובין ז. פה., יבמות יח., כתובות יב:.
האי תנא דבר"י מפיק מאידך תנא דבר"י, שבת כז., קידושין לז:.
הדר ביה מההיא, פסחים מ., גיטין ח:, נזיר סד:, ב"מ ו: יז:, ב"ב קלא. קלז., שבועות כה:.
היא היא, שבת יא:, ב"ב יב: מא:.
הכי קאמר, שבת לא: קז:, פסחים מו. נח. קי., ר"ה כא: כד., תענית טז., יבמות לח: נב., כתובות סה., נזיר סב., סוטה ה: יא., גיטין ל: עג:, ב"ק קב: קיח., ב"מ יט. נב. קב., ב"ב ד. יא. נט: קכח: קעג., סנהדרין עא: עה: עו:, זבחים פח., מנחות נח. ע̈ד. פט:, חולין ג. קמ:, בכורות ד. יט. לא:, ערכין לב:. תמורה יא: כז..
הכל מודים, שבת סט., עירובין יא:, פסחים כד:, יבמות מט:, גיטין עו:, סנהדרין פו:, שבועות לב., חולין עה:, תמורה כו:.
הלכה מכלל דפליגי, שבת נז: קיג. קנו., עירובין יב. פא:, ביצה כד., סנהדרין ל:, ע"ז לב:.
הלכך, ברכות יד:, שבת נח., עירובין פח:, פסחים ד. קטז., ביצה טו: כ:, יומא עד: עה:, ר"ה טז., מגילה כז., קידושין עו:, ב"מ לט:. סנהדרין מב. סה..
הרי אמרו, שבת קכז., חולין קכח. קכט..
יגיד עליו ריעו, יבמות לא:, ב"מ לא:, ב"ב יט., ע"ז עו..
לא אמרן, ברכות ו:, שבת י., תענית ו:, קידושין לג., חולין נג:.
לא לימא איניש הכי, ברכות יט. ס:, כתובות ח:, סנהדרין קב..
לא קשיא, שבת ו:, פסחים נה:, יומא יד: מא: סט:, ר"ה לג., חגיגה ד. כב:, יבמות כב., גיטין כח., קידושין יח. נח:, ב"מ נט. ע:, ב"ב כט., שבועות יג. לה:, מכות יב., זבחים צד. ק., תמיד כח..
לא שנו, ברכות כג. כה:, עירובין יז: נ:, פסחים יד. כז. פח: קיט:, יומא פג: פו., סוכה כא: כב. לב. מא:, ביצה יא. טז., מגילה לא:, תענית ו:, כתובות קט. סנהדרין כט., שבועות מג., זבחים פא., מנחות קב:, בכורות נב..
לאו מלתא היא דאמרי, כתובות לג., ב"מ ז: יז:, ב"ב קלא..
לדידך קשיא, עירובין מט:, מו"ק ב:.
לטעמיה דרב, כתובות עג:, קידושין ס., ב"מ לו..
לטעמיך, שבת ב:, סב:, ביצה כז..
לייט עלה אביי, ברכות כט., שבת קב:, פסחים קד., מו"ק יב:, תענית כט:, קידושין לג: עא:.
לעולם, ברכות כט., פסחים כד. כט. סז., קידושין סו:, זבחים כ., מנחות מט..
לעולם לא תיפוך, ברכות מט:, פסחים ה: מט., כתובות כד., גיטין מו:, קידושין כד..
וכן דרכו לפרש לשונות הקשות כמו מאי אחילו ברכות לב., מאי כובא ברכות מ:, מאי רוחות זעפא ברכות נט., מאי קבע שבת יד., מאי קרמית פסחים לה., מאי מוכני יומא לז., מאי ערנית ביצה לב., מאי לשון קנאה סוטה ב:, מאי דרדרא גיטין סז:, מאי קרצית גיטין פו:, מאי גרגותני ב"ק פה., מאי כפועל בטל ב"מ לא:, מאי רובע ב"מ נב., מאי מטה של טורביל זבחים קטז:, מאי בר חריא חולין סג..
מדרישא רבנן עירובין טז:, יומא יז:, יבמות קג., זבחים קג..
מחלוקת פסחים פט., ביצה יא. יג., כתובות

כתובות נה., קידושין עו:, שבועות לב., זבחים לד..

מנא אמינא לה, שבת סו., יבמות סט: ע., בכורות ט., נדה לז:.

מריש הוה אמינא, ברכות ח., שבת כג., יומא כג., ב"ב ח:, חולין קה: קלג..

משמעות דורשין איכא בינייהו, ר"ה כ:, מו"ק ז:, יבמות צד:, ב"מ כז., סנהדרין עו:.

נקטינן, ברכות מה:, עירובין נח:, ביצה יז:, מו"ק יב. יג., תענית י., כתובות סה: קג. קיא., נדרים מא., נזיר נא:, סוטה לח., גיטין לב: מח: נו: נט:, קידושין לג., מכות יא:, חולין נג., ערכין יא:, תמורה כב:, נדה לז..

שכן עני וכו', שבת עד., עו: קב:.

ש"מ, ברכות סג., שבת לה. סה. קלה: קמ., יומא יב. כה. לא. סח: עו., סוכה לג. לד., מו"ק ו., חגיגה כה:, כתובות יב., נדרים ח:, גיטין פב., ב"ק קי:, ב"מ עט:, ב"ב ג. כ: קיח., מכות כג., סנהדרין לז., מנחות צה., נדה נח:.

שתי לשונות הן, נדרים טז., שבועות כא., גיטין לב. עב..

שתי תשובות בדבר, שבת עז., חולין י:.

תיתי לי, שבת קיח:, ביצה לו:, מגילה כט..

תני, ברכות נט:, כתובות יב., נדרים כג:, סוטה ז:, גיטין י:, סנהדרין ו:, שבועות כט..

תניא דמסייעא לך, עירובין פו:, יומא עז:.

תרגמא אביי אליבא דרבא בערך רבא.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה בקי גדול בעיבור השנה כברכות נט:, ובטבעיות החיות והעופות והדגים, כחולין סג. שאמר באות שבעופות קיפוף, באות שבשרצים קופדאי, ובחולין עט: אמר עבי קליה בר חמרא, צניף קליה בר סוסיא, וב"ק פג. אמר מישט שייטי טובא, בחמשים אמה מליא, ובסוכה ח. האי צחנתא שריא משום דלא מרבה מינייהו דג טמא, ובפסחים ט: מצינו דבר נפלא שאמר בי"ג דשכיח ריפתא בכולהו בתי לא מצנעא (העכברים), בי"ד דלא שכיח ריפתא בכולהו בתי מצנעא, ורבא חייך עליו וכי חולדה נביאה היא? אבל האמת כדברי אביי כי חכמי הטבעים כתבו שטבע העכבר הוא שכ"ז שרואה שיש בבית הרבה אוכל אז לא יצניע יען שהעכברים רשיעה נינהו ועינם צרה פן תבא עכבר אחר ויאכלנה, ויצניעו אך כשאכף עליהם פיהם ורואים שאין שום מאכל בחדר אז יצניעו. וזה שאמר אביי, ומה שלא השיב לרבא הוא יען שרבא הקשה עליו לאחר מותו וכדמשמע הלשון „אמר רבא" ולא אמרו „אמר לו רבא", ויען שהוא בעצמו עבד שדותיו וכאשר נבאר הלאה לכן ידע היטב טבעת הארץ והאלנות כב"ב כז: שאמר מיזל אזלי טובא אכחושי לא מכחשי אלא עד ט"ז אמה, ובברכות מ: אמר מרבי רבו (הפטריאות) מארעא מינקי לא ינקי מארעא, ובנדרים מא: אמר ערסן בעין בשולא כבשרא דתורא. והיה בקי גדול בענייני השדים כברכות ו. שאמר אינהו נפישי מינן, ופסחים קיא: חזא קטב מרירי, ופסחים קיב: פ"א פגעה (אגרת בת מחלת). באביי והוא גזר עליה שלא תעבור ביישוב לעולם, והמעשה בב"ב נח. בהאמגושא דהוה חטיט שיכבי וכו'. וגם היה בקי גדול ברפואות וטבע האדם, כברכות מד: שבת י: קמ., פסחים קיב:, כתובות עז:, נדרים ח:, גיטין סז: פו., וביבמות פ. אמר כל המטיל מים ואינו עושה כיפה זה סרים.

מקראיו הפרטים ופרנסתו.

כשישב לפני רבה דודו אז שם לילות כימים להגות בתורה כעירובין סח: כששאלו רבה בר רב חנן למה לא יעשה עירוב במבואה השיב לו אנא טרידנא

בגירסאי

בגירסאי, ואח"כ כשהיה גדול הדור למד תורה מתוך הדחק ומתוך יסורין כשבת לג. פ"א חש אביי בהדרוקן אמר רבא ידענא בנחמני דמכפין נפשיה, ובמגילה ז. אמר על עצמו כפן עניא ולא ידע, וביומא פד. שהיה לו חולי שינים, ובחולין קלג. שאמרו שלא נשא את כפיו יען אנסיה ליה עדניה ופי' הרי"ף שהיה לו חולי מעיים, ובע"ז כח. שהיה חש בצפירנא, ועשה כמה מיני רפואות ולא הועיל לו עד שנתרפא ע"י ההוא טייעא. והיה עובד אדמתו בעצמו והיה לו היום להגות בתורה והלילה להשקות שדותיו כגיטין ס: כשבא אליו רב שימי בר אשי שילמוד עמו, השיב לו שאין לי פנאי ביום שצריך אני ללמוד בעצמי, ובלילה להשקות שדותי.

ולבסוף שלח ה' את ברכתו במעשי ידיו ותחת לעבוד בעצמו היו לו אריסים כבתובות ס: וגם אז היה משגיח עליהם כחולין קה. שהיה מסייר נכסיה בכל יום, פ"א פגע באריסיה נושא חבילה של עצים שגנב משדותיו ושאלו הני להיכא א"ל לבי מר, א"ל כבר קדמוך רבנן, וכן סחר ביין כדמשמע ברכות נו. בענין פתרון חלומות שבר הדיא פתר לאביי ורבא, וחלם להם שראו חביתא דתלי בדקלא ופרש"י הם היו משתכרים ביין, וכן הוא בגמרא שם שא"ל לאביי בסים חמרך ואתו כו"ע למזבן בשרא וחמרא מינך. וגם פועלים הרבה היו לו כברכות מה: אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו.

וכשנתברך והרחיב ה' את גבולו התחיל להרביץ תורה גם בחיי רבו רב יוסף כב"ב כב. כשמת רב אדא בר אבא שרב יוסף אמר אנא ענישתיה, ואביי אמר אנא ענישתיה יען שאמר לרבנן ארמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא שמינא בי רבא ופרש"י שהיה רגיל לומר לתלמידים עד שאתם הולכים אצל אביי ללמוד שלא לשובע וכו', וכן משמע שבת צט: שבא רב מרדכי לשאול מרב יוסף ואח"כ בא לשאול מאביי.

ואחרי פטירת רבו רב יוסף (בשנת תרלד לשטרות), והוצרכו לריש בפומבדיתא, היו שם ארבעה גדולי הדור אביי ורבא ר"ז ורבה בר מתנה ויען שכולם היו שוין בחכמה לכן לא ידעו למי למנות, עד שהסכימו ביניהם שכל מי שיאמר מלתא ולא מיפרך להוי רישא, ויסופר בסוף הוריות שכולהו איפריך לבר מאביי, אז קם חבירו רבא וא"ל „נחמני" פתח ואימא, ומני אז הראה את גדלו לא לבד בחריפות אך גם בבקיאותו הגדולה עד שהתפאר ואמר הריני כבן עזאי בשוקי טבריא קידושין כ. ופר"שי הנני משבח שאני דרשן ובקי (והולך לשיטתו בירושלמי מכות פ"ב ה"ו שאמר ת"ח צריך לפרסם את עצמו) ונתאספו אליו תלמידים הרבה כבתובות קו. שאמרו כי הוו מיפטרי רבנן מבי אביי הוו פיישי מאתן רבנן וקרו נפשייהו יתמי דיתמי.

והוא ראה ושמח בחלקו ואמר אגרא דכלה דוחקא כברכות ו:, והתורה היתה משוש נפשו עד שאמר ברכות ו: שמצוה לרוץ אפילו בשבת, ולא היה לו פנאי אפילו לישא את כפיו כחולין קלג. שאמרו אנסיה ליה עדניה (ופר"שי עתים שקבע לתלמידיו היו טורדין אותו מלישא את כפיו).

ותלמידיו היו חביבין עליו ביותר עד שאמר שבת קיח: תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן (ופר"שי ריש ישיבה היה), ומו"ק טז. שההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה ואימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו. ועסק הרבה בגמ"ח כר"ה יח.

ושמו הגדול הלך למרחוק כאשר יסופר גיטין מה. שפ"א נאבדה חמורו בי כותאי — שלחו לו אי לאו דנחמני את (שמכירין אנו בך שחסיד אתה ולא תשקר, רש"י) לא הוה משדרנא לך. ובתענית כא: יסופר שהוי

אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיע כל מעלי יומי דשבתא, ושמע שלהחסיד אבא אומנא הוי אתי ליה שלמא כל יומא, חלשא דעתיה דאביי (שסבר שלא הגיע עדיין למעלת חסיד) וישדר אביי זוגא דרבנן למבדקיה ומצא כי באמת מעשי אבא אומנא גדולים מאוד.

וקרוב מאוד לומר יען שראה שרבו רבה היה שנוי על בני מתא כשבת קנג. השתדל הוא ברוב חכמתו להיות אהוב לכל וגם להוכיחם בענות צדק כדי שיהיו דבריו נשמעין. וזה שאמרו ברכות יז. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חימה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות.

וכל דבריו באמת קיים בקידושין לג. שהיה יהיב ידיה לסבי, והיה דן את כל האדם לכף זכות, וידע שא"א לכל אדם להגות בתורה תמיד וזה שאמר ברכות לה: הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם כר' ישמעאל ועלתה בידם, וביבמות עו. אמר אטו כו"ע יעקב אבינו? ובגיטין ו: אמר אטו כל דלא ידע הא — לאו גברא רבה הוא? ושגור על לשונו לומר פוק חזי מאי עמא דבר כברכות מה:, עירובין יד:, ואמר מוטב שיהיו שוגגין וכו' כשבת קמח:, ובגיטין נט: אמר כל התורה כולה מפני דרכי שלום. והעולה על כולם דרשתו היקרה יומא פו. ואהבת את ה' שיהא שם שמים מתאהב על ידך (וכבר פרשתי בספרי בו"ל שכונתו לומר איך אפשר לצוות לאהוב דבר שא"א לראותו, ולכן אמר שכונת התורה שכל אחד מישראל צריך להיות ישר הולך בכל דרכיו ובכל מעשיו ואז כשאיש ההוא הולך ברחוב כ"א יאמר ראה האיש היקר הזה מבחר היצורים וע"י יתאהב היוצר, ולכן אמר יומא עב: כל ת"ח שאין תוכו כברו נקרא נתעב, יען שממנו ילמדו לשנא את היוצר ולעשות כל מיני תועבה בשם התורה וידמו כי כל נושאי התורה רמאים הן ואף מסוה הצדק ישימו על פניהם, ותוכם ניחר),

ולכן גילה ברוב חכמתו כל מיני רמאות כדי שנוכל להזהר מהן, ואמר סנהדרין עו: איזהו רשע ערום זה המשהה בתו בוגרת, ובו"ב מו. אמר לרבא תא אחוי לך רמאי דפומבדיתא מאי עבדי, והראה להרמאים שידוע לו ערמתם כשבת יט. שאמר לההוא קצרא כבר קדמך רבנן, וכן ב"ב קס"ז. שאחד שאלו שיראה לו חתימת ידו א"ל כבר קדמך רבנן. ובסוכה נב. יסופר שפ"א שמע לההוא גברא דקאמר לההיא איתתא נקדים וניזול באורחא, והוא ברוב חכמתו הפרישן מהעבירה והם לא ידעו.

וכשרצה להוכיחם על עון חילול שבת דרש להם שבת קיט. לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו את השבת. וכשראה שיש בעירו אנשים אלמין רשעים יסופר שבת קו. ההוא בר קשא דפומבדיתא (ממונה למלך וישראל הוה, רש"י) דטרקיה נחש ולא הועיל לו שום רפואה א"ל אביי דלמא חוויא דרבנן נשכו דלית ליה רפואה, (וזה שרמז להם שלא יזלזלו בכבוד חכמים שנשיכתם נשיכת נחש).

ידיעתו בהויות העולם נוקב ויורד עד התהום, כיבמות סג: שאמר היכי דמי אשה רעה מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא, ובכתובות סב: רוצה אשה בקב ותפלות מעשרה קבין ופרישות וביבמות קיח: דשומשמנא גברא כורסיה בי חרתא רמו לה, וביבמות מב: אשה בושה לבא לב"ד.

וכל אמרי אינשי היו שגורים על פיו כברכות יט. אל יפתח פיו לשטן, שם סג. באתר דאית גבר תמן לא תהוי גבר.

שבת לב. תפש תירוס אמתא בחד מחטרא להוי.

שבת קו: גמרא גמור זמירתא תהא.

פסחים כח. סדנא בסדני יתיב מדויל ידיה משתלים.

פסחים

פסחים מט. וקרי ליה בר מחים תנורא.
סוכה נו: בוצינא טב מקרא, — שותא דינוקא בשוקא או דאביה או דאימיה.
סוף סוכה אוי לרשע ואוי לשכנו.
סוכה נב. כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו.
מגילה ז: אי חקלאי מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית — כפין עניא ולא ידע — רווחא לבסומא שכיח.
כתובות ח: רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא.
כתובות נג: שקילא טיבותך שדיא אחיזרי.
כתובות פא: אטו כיפי תלה לה?
גיטין מה. אי לאו עכברא חורא מנא ליה, נדרים מא. אין עני אלא בדעה.
קידושין יח. נקיט מרגניתא בידיה יהיבנא ליה חספא.
שם פא. סקבא דשתא רגלא.
קידושין ה. סניגור יעשה קטיגור?
ב"מ עט: ביניתא אברסה תקלה.
ב"ב טז: אידלי יומא אידלי קצירא.
שם קעד: בתר עניא אזיל עניותא.
חולין נח: שיתין מיני פרזלא תלו ליה לבקא בקורנסיה.
ערכין כו. סכינא חריפא מפסקא קראי.
הלכותיו בד"א ביומא יב. אורח ארעא למישבק אינש גולפא ומשכא לאושפיזא.
שם עד: מאן דאית ליה סעודא לא ליכלא אלא בימטא, וב"ב קסח. האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי אתתא ניזול ע"ה בהדיה.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

אבא בר מרתא בעי מאביי ביצה כב., ובגיטין לז. שהלך אביי אצלו שישיב הכסף לרבה.
רב אדא בר אבא כשנפטר אמר אביי שנענש מפני שבייש לו, ב"ב כב.
רב אדא בר מתנה, קרא לאביי מר

כתובות עז:, בעי מאביי שבת מח. צד., קידושין סד:, הקשה לאביי ב"מ יב. ב"ב פו..
רב אחא בר חנינא אמר אביי א"ר אסי יבמות קא. ונראה שצ"ל רב אחא ב"ח א"ר אבא כשם סה:.
רב אחא בר מניומי הקשה לאביי ב"ב קנט: קסח:, ע"ז ז:.
רב אשי א"ל אביי סוכה כו., וט"ס הוא וצ"ל רבא ונעשה מזה רב אשי.
בר הדיא עיין לקמן.
בר חבו, במגילה יח: אביי שרי לדבי בר חבו למיכתב תפלין ומזוזות שלא מן הכתב, וב"מ כט. אמר תפלין בי בר חבו משכח שכיחי.
בר מריון, אתא לקמיה דאביי ב"מ כד:
רב דימי בר ליואי ברכות כז: אביי שרא ליה לכברויי סלי.
רב הונא בריה דרב אידי ר"ה כד: אמר מפירקיה דאביי שמיעא לי.
רב הונא בריה דרב יהושע תלמידו כפסחים קיא:.
רב הונא בר משה בר עצרי עם אביי ב"ב קעד:.
רב זביד, הקשה לאביי סוטה לב:, אמר משמו ברכות כה: מו:, ע"ז לה:.
חזקיה משמיה שבת לח:, וצ"ל ר' חזקיה.
ר' חייא בריה דר"ה (ובמגילה כב: גרס רב חייא בר אבין) אמר חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי ברכות לד:.
רב חנינא בר מניומי שאל מאביי ב"ב קלא., מנחות ע..
רב טביומי משמיה נדרים כב., קידושין יד., ב"מ נד:.
רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא שאל מאביי שבת קיב..
רב יימר בר שלמיה אמר לדידי מפרשא לי מיניה דאביי ב"ב סג., שאל מאביי חולין קז:, (ומה שמסיים שם הא אמר מר בר רב אשי הוא טעות ובדק"ס ליתא תיבת „הא" והוא

מסתמא

מסתמא דגמרא). אמר משמיה דאביי שבת סו: קנו, מו"ק ו:, סוטה ב:, סנהדרין ז: לה..

ר' יעקב בר אבא אתא לקמיה ב"מ כג:, הקשה מאביי עירובין סב:.

ר' יעקב בר אבוה שאל מאביי קידושין לא:. ר' יעקב בר אידי משמיה דאביי מנחות יז. אך צ"ל בר אבא.

רב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב בקידושין כט: שדריה אבוה לקמיה דאביי.

ר' ירמיה, באלפסי סוף עירובין מביא מירושלמי ביצה פ"ה ה"ב וז"ל ר' ירמיה מקיש על תרעא בשבתא א"ל אביי מאן שרא לך אבל גרסא שלנו א"ל [ר'] אבא, והאמת כן כי ר' ירמיה הלך בימי נעוריו לא"י ולא שב עוד ולא ידע את אביי כמבואר בערכו.

רב מנשיא בר גדא לעיל בחביריו.

ר' מנא מצינו ב"ב פ"ב ה"ח שר' מנא היה מהלך עם מוכי שחין א"ל אביי לא תהלך, וכבר בארנו בערכו שהיה באמת בבבל בזמן אביי ורבא לזמן קצר (ואין אנו צריכין לדברי הר"ר זכריה פרנקל ז"ל בספרו דרכי המשנה ערך אביי שהיה בא"י בזמן ר' מנא אמורא אחר בשם אביי).

רב מרדכי שייליה לאביי שבת צט:,

רב מרי ברה דבת שמואל משמיה דאביי ב"מ קי., ב"ב סא..

רב משרשיא בקידושין לג. אביי הוה רכיב חמרא — יתיב רב משרשיא ולא קם מקמיה א"ל ולאו רב מובהק אנא ?.

רב נחומי שאל מאביי ב"ב קלא..

רב נחומי בר זכריה בעי מאביי שבת קכז., עירובין קב., ב"ק כה:, אמר משמו ביצה טז..

עולא בר רב בעי מאביי מגילה כד:.

רב פפא היה תלמידו המובהק וכפי הנראה ישב עמו כל ימי מלוכת אביי ולכן מצינו בכל הש"ס ששקיל וטרי עמו, מקשה לו כברכות כ. מו:, שבת ב:, עירובין כו:, פסחים עח., חגיגה יז:, ר"ה יז:, יומא כו., סוכה מו:, מגילה ח:, תענית ו: יז., יבמות צז., כתובות יג. יז: לה: סה:, נדרים ל: נא:, סוטה ג., קידושין עז:, ב"ב קו: קי: קיח. קכב. קכג. קלא., סנהדרין מב. עג: פט., שבועות כא. לב., זבחים פז., מנחות קה:, חולין ז: נח: פה: קיא., בכורות טו. כא: לו., ערכין כ: כא., תמורה לג:, כריתות ה..

ובפסחים קיא: מצינו אביי הוה אזיל ואזיל ר"פ מימיניה ור"ה בריה דר"י משמאליה, וביבמות קו. יסופר שבת חמוה דר"פ באתה למיחלץ לקמיה דאביי, ור"פ תפשו שני פעמים ששגג בהוראה, ואביי הקפיד ע"ז, ושאלו אביך היכא — אימך היכא א"ל במתא, יהיב בהו עיניה ושכיבן ולכן קראו אביי בכתובות יז: יתמא.

מר קשישא בריה דר"ח א"ל לאביי מנחות קט:, אך גרסת שיטה מקובצת יותר נכון שגורס שאמר לרב אשי.

רבא בר שרשום עם אביי ב"ב לב:.

רבנאי משמיה דאביי ברכות לח:.

רב רחומי הקשה לאביי פסחים לט., ובנזיר יג. איתא בעי בן רחומי מאביי.

רב שימי בר אשי, בגיטין ס: ביקש מאביי שילמוד עמו, וביומא כז. קידושין מח: אשכח לאביי מסבר לבריה וכו'.

רב שמעיה בר זעירא, בעירובין צג. רבא שלח ע"י לאביי ולא מצינו וכו'.

רב שמואל בר ביסנא בעי מאביי נדה מב..

רב שרביא שלח שאלה לאביי ב"ב קסו:, הקשה לו ב"מ סד., בכורות יט..

אשתו בניו ובנותיו ופטירתו.

אשתו היא הנודעת לכל ביפיה בשם „חומה" היא היתה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה, ונסבה רחבה דפומבדיתא ושכיב, ונסבה רב יצחק בריה דרב"בח ושכיב, ואביי שמע מרב יצחק בר יוסף שאמר משמיה דר' יוחנן שהלכה

כרש"בג דאך בג' זימני הוי חזקה (לקראתה קטלניות) ולכן נסב אותה אביי ולא האריך ימים עמה כיבמות סד:.

אבל זה ברור לנו שלא היתה אשתו הראשונה כידוע שאביי ראה את רב יהודה כדלעיל, והוא ורב יצחק בריה דרב יהודה היו שם. והיא היתה נכדת רב יצחק, והיתה בימי עלומיה ואביי היה זקן, וכפי שנראה ראה חיים עמה זמן קצר, יען שגם אחרי פטירת אביי כשבאת לפני רבא לבקש מזונות היתה אז יפת תואר כמפורש כתובות סה..

ולכן האמת יורה דרכו שהיה לו אשה אחרת שנשא בימי נעוריו והיא ילדה לו בנים ובנות כדמשמע ברכות נו. שפתר לו בר הדיא שא"ל בניך ובנתך נפישין.

וכן מצינו רב ביבי בר אביי שידוע שהיה בנו שגם הוא היה כהן כעירובין כה:, וכן מצינו רב שימי בר אביי, אבל רב אחא בר אביי לא היה בנו כדמשמע ב"ק לט:, ובנדרים כג. דביתהו דאביי הוה לה ההיא ברתא הוא אמר לקריבאי והיא אמרה לקריבה, נראה שהיתה גם בת אביי וצ"ל „הוה להו" יען שזה היה בחיי רב יוסף רבו שבא לפניו להתיר נדרו. ובר"ה יח. אמרו רבה ואביי מדבית עלי קאתו (ועל משפחת עלי נגזר שלא יאריכו ימים) ואך יען שרבה ואביי עסקו בתורה ובגמ"ח לכן חיו ששים שנה, וביום שמת אמרו מו"ק כה: שנשוק כיפי דדגלת אהדדי שנעשה שנוי בעולם. ונפטר תרמט לשטרות אגדר"שג ח"נ פ"ג, ועל כסאו ישב רבא חברו, ואך העתיק ישיבתו מפומבדיתא למחוזא.

אביי בריה דר' אבהו, נזכר קידושין יט.

אביי בר אבין.

הוא ואחיו רב חנינא היו תלמידי דרבה כפסחים לד. שתנו תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנה אמר להו מאי אמריתו בתרומות דבי מר, ואביי היה כמו חברם כדמצינו שישב עמהם כעירובין סב. פט..

ונזכרו בכל מקום ביחד בלשון דאמרי תרוייהו כברכות כט:, שבת פו:, עירובין סב. פו: פט., יבמות לו. קח., ב"ב פו:, בכורות מב:, ובכריתות ס. איתא אמי בר אבין וצ"ל אביי, ובמגילה ז: שהיו מחלפים סעודתייהו בפורים, (לצאת ידי משלוח מנות או כפיר"שי זה אוכל בשנה זו עם זה ובשנה הבאה להיפוך).

אביי בר' בנימין, ערך אבא בריה דר' מנימין.

אביי בר הונא, בזבחים סב: אמר בשם רב חמא בר גוריא, ונראה שצ"ל אבין בר הונא שאומר תמיד בשם רב חמא ב"ג, ונקצץ רגל הנו"ן ונשאר יו"ד.

אביי בר נאזי חמיו דרבינא, נזכר ב"ק קטו, לגרסת הרי"ף ועיין ערך אבימי בר נאזי.

אביי דברדלייה, ר' יעקב בריה שביעית פ"ב ה"ר.

אביי קשישא, בשבת נו. מצינו שרמי דרב אדרב, ואפשר מה שאמרו שבת נז: אביי אמר רב הוא אביי קשישא, תני אביי קשישא יבמות כד., כתובות צד., ובכתובית צו: אמר משל דר' יוסי למה"ד, ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר בסנהדרין ז. האי תגרא דמיא לגודא דנמלא כיון דקם קם.

אבימי.

אבא או אדא בר אבימי עירובין ט:, רב תחליפא בר אבימי פסחים קז..

אבימי; (מגדולי אמוראי בבל בדור השני).

מי היו רבותיו ואבותיו לא נמצא בשום מקום, ואך זאת ידוע לנו שהיה רבו דרב חסדא כמנחות ז. שאמר רב חסדא קולפי טאבי בלעי מאבימי. וכן מצינו רב חסדא אמר אבימי בסיכה טו:, כתובות עא: ק:, גיטין כו:, סוטה ט., ב"ק יג:, סנהדרין ט. פא:, זבחים כו. כז., מנחות עז:, בכורות מה., הקשה לו רב חסדא ע"ז יד:.

וכן

וכן מצינו מר יהודה אמר אבימי כחולין כ״ח. (וכן צ״ל בעירובין כד. ושם איתא בטעות רב יהודה, דק״ס), ובשבת נז: רב יהודה משמיה דאביי נראה שצ״ל מר יהודה משמיה דאבימי, וכן עולא בר מנשיא אמר בשמו כגיטין עט..

וכפי הנראה שלעת זקנתו, או שחלה ושכח תלמודו, בא לרב חסדא תלמידיה לאדכוריה גמריה, כמנחות ז. ופגע בר״נ ושקיל וטרי עמו, ובו״ק יב. א״ל ר״נ לרבא דתני אבימי וכן נזכר עירובין נח:, מו״ק ה:, ובנדרים מז. בעי אבימי אך שם צ״ל בעי אביי, כגרסת הרא״ש שאח״כ אמר רבא ת״ש.

אבימי בריה דר׳ אבהו.

בשבת קיט. יסופר שאביו ר׳ אבהו שהיה עשיר מופלג וחסיד גדול היה נוהג שהיה שוחט בכל מוצאי שבת עגל ואע״פ שלא היה צריך אך כוליא אחת ממנה. כשגדל אבימי בריה א״ל למה לך כולי האי נשבוק כולייתא ממעלי שבתא, שבקוהו ואתא ארי ואכל להעגל. ואבימי בריה היה עשיר גדול ומסחרו פרץ בארץ עד שסחר עם בני בבל עם אנשי מחוזא ככתובות פה. אבימי בריה דר״א הוו מסקי ביה זוזי בי חוזאי שדרינהו ביד חמא בריה דרבה בר אבוה — אתא לקמיה דר׳ אבהו, ובלי ספק היה הולך בעצמו לשם וזה שמצינו חולין סה:, נדה ה: כי אתא אבימי מבי חוזאי אייתי מתניתא בידיה (ואין אנו צריכין לומר שאבימי מבי חוזאי אחר הוא), ובקידושין לא: שאביו התפאר עמו ואמר כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד אב, ויסופר שם שחמשה בני סמכי היו לאבימי וכי הוה אתי ר׳ אבהו קרי אבבא היה רץ אבימי ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטי התם, יומא חד בקשו אביו להשקותו מים אדאייתי ליה נמנם (שהיה אביו זקן), גחין עליה עד דאתער משנתו, אסתייא מלתא ודרש דבר נאה על הפסוק מזמור לאסף.

ובערך ר׳ אבהו פרשתי שלפלא שלא נזכרו החמשה בני סמכי דאבימי בשום מקום, ובארתי שם שצ״ל חמשה בני סמכי היו לר׳ אבהו, והוא היה זריז ונשכר לכבוד אביו.

ובספר חקרי לב ח״א צד 106 יאמר שאבימי היה דיין בקיסרין ומקורו שבועו׳ מב. אך שם לא נמצא ממנו שום דבר, וכן מה שיאמר שם מירושלמי מו״ק פ״ג ה״ז שר׳ יונה היה בצור — ושמע שמת אבימי בריה דר׳ אבהו וצם, שקר העיד, כי שם אמרו אך דדמך „בריה" דר׳ אבהו ובאמת צ״ל כבנדרים פ״א ה״א שמת בריה דר׳ יוסי חבירו דר׳ יונה וזו היא גרסא האמיתית. אבל לר׳ אבהו מת אך ילד קטן כמפורש בירושלמי סנהדרין ס״פו.

וקרוב מאוד לומר שאבימי היה „התנא" בישיבת א״י ולכן מצינו תמיד תני אבימי בריה דר׳ אבהו כסנהדרין צט., ע״ז לד:, חולין סג:.

ונזכר גיטין כט: שאמר לרבנן ותבעי לכו אי משוי שליח, וזה יען שבימיו כבר לא היה ריש מתיבתא בא״י אחרי פטירת ר׳ אמי ואך קיבוץ של חכמים היו בקיסרין ובטבריא ובציפורי כמבואר בערך ר׳ אבהו.

אבימי בר טובי.

היה תלמידו דר׳ אבהו כירושלמי נזיר ר״פט שנכרית אחת אתאי לקמיה דר׳ אבהו א״ל לאבימי בר טובי פוק ופתח לה בנולד, וב״ב פ״ב ה״ג הורי ר׳ אבימי ב״ט.

אבימי בר נאזי

חמיו דרבינא, (צ״ל חמיו דרבנאי) נזכר ב״ק קטו. שתבע מאחד ד׳ זוזי — אתא לקמיה דרבינא (צ״ל דרבנאי) — מתקיף לה רב כהן — איגלגל מלתא מטא לקמיה דר׳ אבהו, ומזה אנו רואין שצ״ל רבנאי כי בזמן ר׳ אבהו לא היה עוד רבינא בעולם או שהיה תינוק קטן. ובהרי״ף גרס

אביי

אביי בר נאזי חמיו דרבינא — איגלגל מלתא מטא לקמיה דרבא, והוא ט"ס כי הלשון איגלגל משמע שבא במשך הזמן לא"י, אבל רבא היה במחוזא ורבינא לפניו.

אבימי בר פפי.

היה חבירו דרב נחמן ועולא, ככתובות נג., ע"ז נג: יתיב ר"נ ועולא ואבימי ב"פ ויתיב רב חייא בר אמי גביהו, ובירושלמי כתובות פ"ד ה"יג ר"ז שאל לר"נ בר יעקב ולר' אבימי בר פפי, ושם פ"ו ה"ו גרס ר' אמי ב"פ והיא היא, ובכתובות מג. א"ל אבימי ב"פ לר"ז שקור אמרה, וכן הוא בירושלמי שם פ"ד ה"ב וה"יג ר"ז שלח לר"נ בר יעקב ולר' אימי בר פפי — א"ל שקוד אמרה.

אבימי בן רחבה מפומבדיתא.

הוא ואחיו עיפה היו בני רחבה שנשא את חומה נכדת רב יהודה כיבמות סד:, והיו תלמידי דרבה כשבועות כח: עיפא תנא (מסכתא) שבועות בי רבה פגע ביה אבימי אחיו ושאלו — א"ל אישתביעית, ובירושלמי נדרים פ"ב ה"ג ושבועות פ"ג ה"ח איתא להיפוך שאבימי אמר שמשית בנדרים שמשית בשבועות בעי חיפה מיבדקיניה, והיו נקראין בשם חריפי דפומבדיתא כסנהדרין יז: ונזכרו בשם זה בקידושין לט., או בשם סתם בני רחבה כשבת קג., סנהדרין כו..

אבימי דמן חבריא.

היה מבקר חולים כב"ר פ"יג־טו, בזמן ר' חייא בר אבא, שאמר שם אמר לו רחב"א.

אבימי מבי חוזאי. ערך אבימי בריה דר' אבהו.

אבימי מהגרוניא.

היה תלמידו דרבא כדמצינו תמיד שא"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא בכתובות קט:, ב"מ עז: צז., ב"ב קעד:, מכות יג:, ופ"א מצינו שאמר משמיה דרב הונא כיבמות סד:.

אבימי נותאה.

נזכר ע"ז לו: אמר באלי אמר אבימי נותאה משמיה דרב פיתן ושמנן -- מי"ח דבר הן, ובשבת יז: גרס אמר באלי אמר אבימי סנוותאה, וצ"ל כמו בע"ז וכן הוא בדק"ס, (והוא שם מקום בשבת קכא: וכן מובא בערוך ערך נוות).

אביין. ר' יהושע בר אביין יומא פ"ג סה"ה.

אבין.

אביי בר אבין ברכות כט:, רב אדא בר אבין כריתות כא., רב אחדבוי בר אבין ע"ז לד: לגרסת דק"ס, רב אידי ב"א ברכות יד., רב איקא ב"א מגילה ג., ר' אמי בר אבין כריתות כ., ובשבת כ: גרס רמי בר אבין, רב אשי בר אבין שבת סו:, רב הונא ב"א ר"ה כא., ר' הונא הכהן ב"א מד' תהלים פ"קי"ג, רב חייא ב"א ברכות כז:, ר' חנינא ב"א ברכות כט:, ר' יהושע ב"א רו"ר פ"ב־ו, ר' יוסי בר אבין ברכות יג., ר' יעקב ב"א ויק"ר פ"כ־יא, ר' יצחק ב"א ר"ה יט., מריון בְריה דרבין מו"ק יא:, רב נתן ב"א חולין מה:, רב בר אבין פסחים מ.,

ר' אבין—רבין—ר' בון.

דבר זה מוסכם שרבין או ר' אבין — ר' אבון ור' בון הוא שם של אמורא אחד ואך בבבלי נקרא ע"פ רוב רבין ובירושלמי ר' בון או אבון, כמפורש בפסחים ע. ששם רבין היה אבין שאמרו שם כי אתא רבין — אמר אביי אבין תבלא.

והנה אודות משפחתו ומי היו אבותיו מצינו גרסאות שונות. בקה"ר פ"א פסוק וזרח השמש אמרו יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין בריה, ובמ' שמואל פ"ח־ט ליתא תיבת „בריה", ובב"ר פ"נח־ב גרס

יום שמת רב אדא בר אהבה נולד ר' אבון, יום שמת ר' אבון נולד ר' אבון בריה, ומכל הגרסאות לא נוכל לידע את שם אביו, אך נאמנו עלינו דברי עצמו מה שאמר בירושלמי קידושין פ"א ה"ז־יז. אמר ר' אבין פטור אני מכבוד אב ואם, אמרין כד עברת אמו מת אביו, כד ילידתיה מתה אמו, ומפורש באגרת דר"שג ח"ב פ"ג שהיה בבלי, וכפי הנראה שעוד בימי עלומיו עלה לא"י וזכה עוד לראות את ר' יוחנן וגם את ר"ל כקידושין מד. ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל אף אנא לא עייל, ר' אבין הוא דעייל ואמר חברותא כולה כר' יוחנן וצוח ר"ל כי כרוכיא וליכא דאשגח ביה, א"ל (ר' אסי לר"ז) ר' אבין בר סמכא הוא ? (יען שהיה אז צעיר לימים) א"ל אין, כמין ימא לטיגני הוא (שלא היה לו שהות לשכחה, רש"י), וכן אמר הלכות רבות בשם ר' יוחנן וכאשר נביא להלן.

והנה יען שהיה צעיר לימים בימי ר' יוחנן לכן נחשב לתלמיד דתלמידי ר' יוחנן, כדמצינו שהיה תלמידו דר' אבהו כפסחים פד. שא"ל ר' ירמיה כי אזלת לקמיה דר' אבהו רמי ליה, ואמר בשמו כגיטין ט:, שה"שר פ"ג־ח, פליג עמו ב"ב קמב:.

וכן ר' אבין א"ר אילעאי (או אלעא — אילא) כשבת ה., עירובין צו., מו"ק ג., יבמות מח:, כתובות לג:, ב"ק עא. קז:, ב"מ יז., ע"ז נא., כתובות פ"ב ה"ה.

בשם ר' אחא ש"ר פ"יד־ד, תנחומא וירא־ט (עם ר' סימון) תולדות־כד, בשם ר' בנימין בר לוי כפסחים פ"ז ה"ו, הוריות פ"א ה"ו, וכן קיבל מר' זירא כשקלים ספ"ד שבעי קומי ר"ז, וביצה לח. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' אבין (כן הוא הגרסא האמיתית והגרסא ר' יוחנן הוא ט"ס) ור' חנינא בר פפי ור"ז.

בשם ר' יהודה בן פזי קידושין רפ"א־ג., מד' תהלים פ"קלו.

בשם ר' יוחנן ברכות לז:, שבת ה..

ר' אבין א"ר יוסי בר' חנינא שבת צד:,

בשם ר' שמואל בר יצחק שקלים פ"ג ה"א.

בשם ר' שמואל קפוטקאי קה"ר פ"ז־כג, תנחומא חוקת־טו.

בשם רש"בל ברכות ר"פו.

וכן היה בידו קבלות מדורות הראשונים כדמצינו שאמר בשם ר' מאיר כב"ר פ"מה־ד, פ"מח־יר.

בשם ר' אבא כהן ברדלא ש"השר פ"ב־יד.

בשם ר' חנינא ב"ר פ"מד־ב.

בשם רי"בל ברכות פ"ה סה"ג, מע"ש פ"ה סה"ב.

ר' אבין אמר רב נדרים מ. כמה מאמרים, ובברכות מז. בתוס' ד"ה אין מביאין מירושלמי, ר' בון בשם רב (ובירושלמי שלנו שם פ"א ה"א גרס ר' אבא אמר רב).

ובימי ר' אמי ור' אסי בא"י, ורבה ורב יוסף בבבל שהיה אז כבר גדול הדור, נתמנה אז מהישיבות להיות אחד מהנחותי להביא תורת א"י לבבל ותורת הבבלים לא"י.

וכבר בארנו בערך רב דימי שהוא היה ג"כ מהנחותי בזמן אחד עם רבין שהוסכם שמקודם ירד רב דימי לבבל עם ההלכות שבידו כל מה שהבריעו בישיבתם בהלכות ר' יוחנן ושאר גדולי הדור והוא ימסרם לראשי ישיבות דבבל ושם ישב זמן מה וקיבץ בידו הלכות הבבלים ועלה לא"י, ואח"כ שלחו את רבין לבבל כי לפעמים חזרו בהן בשמועותיהן מה שאמרו בשם ר' יוחנן, ולכן מצינו בכל הש"ס הלשון „כי אתא רב דימי" ואח"כ „כי אתא רבין" (כל המקומות תמצא בערך רב דימי), חוץ מברכות מד: וע"ז סז. שאמרו מקודם כי אתא רבין ואח"כ כי אתא רב דימי, וזה שמצינו קידושין יב. סבר רב יוסף למימר

א"ל

— א"ל אביי הא כי אתא רב דימי — וכי אתא רבין — א"ל רב יוסף אי הכי וכו', ומזה אנו רואין כמו שאמרנו שהם היו מהנחותי בימי רבה ורב יוסף.

וכבר הארכנו בערך רב דימי והבאנו כל המקומות שנמצא כי אתא רב דימי — כי אתא רבין ושאר הנחותי, ובערך זה נביא אך המקומות שנמצא כי אתא רבין לבדו.

כי אתא רבין אמר (בלי שם האומרו) שבת קיב:, פסחים ע:, סוכה לב:, כתובות סב., ע"ז נד:.

כי אתא רבין א"ר אבהו שבת קלד:, ב"מ קה:, זבחים לג:.

כי אתא רבין א"ר אילעא ב"ב קעא:.

כי אתא רבין א"ר אלעזר עירובין עח:, פסחים עא., גיטין פו:, ע"ז יד..

כי אתא רבין אמר רב חנן בר רבא אמר רב שבת קיד: (וכבר בארנו בערך רב חנן בר רבא שהיה בר א"י, ורבין הביא משמו מה ששמע בא"י).

כא"ר א"ר חייא בר אבא קידושין עה:.

כי אתא רבין א"ר יוחנן שבת ט: נד., פסחים כה., סוכה מה:, ביצה לה., ר"ה טו:, מו"ק כ. כב:, חגיגה ח:, יבמות יב: לב: לד: פט: צה: קז:, כתובות סו., גיטין נד: נז., ב"ק לו., ב"מ מה. קיח:, ב"ב נא. נה. קלט: קעו., שבועות כ: לח:, חולין לב. קיא:, בכורות נב:, תמורה יב:.

כא"ר אמר יתיב ר' יוסי בר' חנינא ואמר, נדה יח:.

כא"ר א"ר יעקב שבת נ..

כא"ר א"ר יעקב בר אידי סוף ר"ה.

כא"ר א"ר ירמיה שבועות כא., זבחים כ. (והיו חברים וכאשר נבאר להלן).

כא"ר פירשה משמיה דר' יונתן יומא מא:.

כא"ר פירש משמיה דבר פדא קידושין נד:.

כא"ר אר"ל פסחים נו:, כתובות נג. פב., ב"מ קג., ע"ז יג: לג..

כא"ר א"ר שמעון בן פזי כתובות נז., זבחים סא:.

ובירושלמי מצינו כמה פעמים ר' אבין בשם רבנן דתמן כפאה פ"ז ה"ג, תרומות פ"ו ה"ו, שבת פ"ו סה"ב, פסחים פ"ד ה"ג, גיטין פ"ה ה"ב, ע"ז פ"ג הי"ג.

וכן מצינו שמסר לר' ירמיה תורת חכמי בבל כפסחים לה., זבחים ס:, בכורות כה:, והיה עם ר' ירמיה כחבר גמור עוד בחיי ר' אלעזר (שאז היו עוד שניהם עולי ימים) כחולין ל. שאמר שם א"ל ר' ירמיה לר' אלעזר — א"ל ר' אבא לר' ירמיה — א"ל ר' אבין לר' אבא, ובחולין כ. סבר ר' אבין למימר א"ל ר' ירמיה וכו', אבל ר' ירמיה שגדל והצליח מאוד בלמודו ועוד בחיי רבו ר"ז היה כבר גדול הדור כמבואר בערכו לכן מצינו שבת סג: יתיב רבין ורב (וצ"ל ור') הונא קמיה דר' ירמיה — א"ל יישר, ופסחים פד. א"ל ר' ירמיה כי אזלת קמיה דר' אבהו רמי ליה, ובשבת קח: רבין הוה שקיל ואזיל בתריה דר' ירמיה אגודא דמיא דסדום, וב"ב קמב: ר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה פליגי עם ר' אבהו ור"ח בר פפי ור' יצחק נפחא, (עיין ערכם), ומה שמצינו ב"ק קיב. שר' ירמיה אתא לקמיה דר' אבין לדינא, צ"ל שם כגרסת הרי"ף והרא"ש לקמיה דר' אבא. וכן כשהיה ר' אבין בא"י וע"פ איזה סיבה לא היה יכול לירד לבבל היה שולח אגרות שמה עם הלכות א"י כב"ב קלט. שלח רבין באיגרתא א"ר יהודה בן אחותו של ר' יוסי בר' חנינא וכו'. וכן גיטין ט: שלח רבין משמיה דר' אבהו, וב"ב קמד: שלח משמיה דר' אלעא, ומנחות נז., חולין מט: שלח משמיה דר' יוחנן, ובסנהדרין נא., חולין קא: שלח משמיה דר' יוסי בר' חנינא.

ואח"כ בזמן אביי ורבא כשנתרבו

הגזירות

הגזירות בא"י ולא יכלו עמוד שם וירדו אז כמה מחכמי א"י לבבל אז ירד רבין ורב דימי בראשם וכמפורש באגרת דר"שג ח"ב פ"ג וז"ל ואח"כ בימי אביי ורבא ותרב הגזירה בא"י ונתמעטה שם ההוראה ושבו אלה שהיו מן הבבלים כמו רבין ורב דימי וכולם ירדו הנה. וזה באמת מפורש חולין קכד., נדה י: לט: כי אתא רבין וכל נחותי וכו'.

ואז כבר היה אביי הריש מתיבתא בפומבדיתא וריש הדור ולכן מצינו ברכות מז. שרבין ואביי הוו קאזלי באורחא, קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא א"ל ניזל מר (ברישא) אמר, מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה, כי מטא לפתחא דבי כנישתא א"ל רבין ניזל מר א"ל ועד השתא לאו מר אנא? א"ל הכי א"ר יוחנן אין מכבדים בדרכים.

ובאמת היה כחבר גמור לאביי כשבת כ: רבין ואביי הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיה אחוה דריש גלותא, וב"ב קכט. כי אתא רבין אר"י — א"ל אביי אנחתת לן חדא וכו', וכתובות נג. אמר אביי זילו אמרי ליה לרבין שקילא טיבותך שדאי אחיזרי, ובחולין קי. רבין ורב יצחק בר יוסף איקלעו לבי רב פפי — אמר אביי אבין תכלא וכו', ואביי החשיבו מאוד כעדות רבא ביבמות סד: שאביי אמר על רבין שהוא בר סמכא, וישנו בחזרה (ועיין ערך רב יצחק בר יוסף).

האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר בר' יוסי (האמורא) במעשרות פ"ב ה"ב, וכן מה שמצינו בפסחים פ"ד ה"א, גיטין פ"ב ה"א, שבועות פ"ו ה"ד שר' אלעזר אמר בשם ר' אבין הוא ר' אלעזר בר' יוסי האמורא, (והר"הת ר"י ליינער בסה"ד שלו ערך ר' אבין לא ידע מזה ולכן בדא מלבו שהיה ר' אבין בזמן רבי).

וכן ר' ברכיה בשמו מד' תהלים פ"קג, ר' הונא הכהן בשמו מד' תהלים פ"קו,
ר' חונה בשמו פאה פ"ז ה"ג.
ר' יודן בשמו ב"ר פ"יב־ו.
ר' פנחס בשמו ב"ר פ"מ־ד.
רבא אמר רבין שבת יב:.
ר' תנחומא בשמו מד' תהלים פ"ב.

וכן ר' יוסי (חבירו דר' יונה) החשיבו מאוד, כפסחים פ"ד ה"ג שר' חגי בעי קומי ר' יוסי — א"ל כבר קדמוך ר' אבין, דאמר ר' אבון בשם רבנן דתמן וכו'.

וקרוב מאוד לומר שר' יוסי בר בון א) חבירו דר' יוסי בר זבידא הוא בנו של רבין, ונשאר בא"י, ורבין ירד לבבל וכפי הנראה נשאר שם.

ר' אבין ב).

ונקרא בירושלמי תמיד בשם ר' בון, ובבבלי בשם ר' אבין. אביו היה ג"כ ת"ח שונה ברייתות ונקרא בשם אבוה דר' אבין כגיטין פ"ה, תני אבוה דר' אבין קמיה דר' זירא ובנו ר' בון כפי הנראה קיבל ג"כ מר"ז כשקלים ספ"ד ר' אבון ור' בון בעו קומי ר"ז, וכן אמר בשם ר' ברכיה כויק"ר פ"לד־טז, בשם ר' ברכיה סבא ויק"ר פ"א־ד. בשם ר' יהודה בר' סימון ויק"ר פ"כח־ו. בשם ר' פנחס שקלים ר"פז. והוא היה הריש מתיבתא בטבריא כקה"ר פ"יא־ב. ויסופר עליו בירושלמי ברכות פ"ה ה"א, שפ"א על קומי מלכותא וכשיצא הפך פניו ויצא (ואין זה ד"א לפני המלך שהיה צריך לילך לאחוריו) ובעו למקטליה וראו ב' זקוקין דנור דנפיק ושבקוהו.

והוא נפטר במועד כירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, (בעיר טבריא כקה"ר פי"־ב ואז היה כבר ר' מנא בנו של ר' יונה הריש בעיר ציפורי) ולא גמל לו ר' מנא חסד (שלא הספידו) והוון ציפוראיי אמרין עד מית שנא (שהוא שונאו), בתר מועדא עבד ליה איקריה עאל ואמר קומיהון כהדא דתני חכם שמת

הכל

הכל קרוביו באינון דהוון גביה, אנן לא הוינן גביה (לכן לא הספידו במועד), והניח אחריו בן גדול בתורה הנודע בשם ר' יוסי בר' בון תלמידו דר' מנא כמבואר בערכו.

ר' אבין אביו [דר' אבין הלוי].

בתנחומא הישן תזריע א"ר אבין אביו בשם ר' אבא בר כהנא אין הקב"ה מודד בבת אחת וכו', ובתנחומא בובר גרס ר' אבין הלוי, ומביא שם מכ"י רומי ורח"ם שצ"ל ר' אבין אביו של ר' אבין הלוי.

ר' אבין איש נחום.

נזכר ילקוט בא רמז קצא, ר' ברכיה בשם ר' אבין איש נחום, ויקחו להם איש זה הקב"ה, ובפס"דכ נה: גרס ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום בשם ר' סימאי, והגרסא הנכונה צ"ל כדמובא המאמר בפסקתא רבתי פ' החודש־כד, דרש נחום בר' סימאי.

רבין בר אבא.

נזכר חולין פו. והאמר רבין בר אבא ואמרי לה ר' אבין בר שבא, ובדק"ס ר' אבין בר שבא ואמרי לה ר' אבין בר רב שבא.

ר' אבין בר אבין.

בב"ר פ"נח־ב אמרו יום שמת ר' אבין נולד ר' אבין בריה ועיין ערך רבין שהארכתי בזה.

ר' אבין (רבין) בר רב אדא.

הוא ואחיו רבא היו תלמידי דרב יהודה כביצה לג: שאמרו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן, ובתענית כד:, כתובות מ: אמרו שניהם משמיה דרב יהודה, וביומא נג: אמרו משמיה דרב וצ"ל משמיה דרב יהודה כגרסת דק"ס, ובקידושין ע: ר' אבין בר רב אדא אמר רב, וגרסת הילקוט תהלים פרשה קכב אמר רבא אמר רב אדא אמר רב.

וכן מצינו ברכות ו., פסחים ח: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק, וכן צ"ל בפסחים לד. ושם איתא בטעות ר' אבין בר רב אחא. וכן מצינו עירובין ח. יא. צט:, ב"מ קטז: שאמר בשם ר' יצחק, וכן צ"ל בקידושין כה. כבנדה סו:.

ובנדה כז. א"ר אבין בר רב אדא אמר רב מנחם איש כפר שערים ואמרי לה איש כפר בית שערים, וביומא נ. אמר לרבא (וצ"ל לרבה) אמרי תלמידך, רב עמרם וכל גדולי הדור וכו'.

ומכל זה אנו רואין שהיה תלמידו דרב יהודה וחבר לרבה.

ר' אבין בר רב אחא. ערך ר' אבין בר רב אדא.

ר' אבין בר ר' אלעזר.

נזכר בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד שאמר בענין שאול גדר לפנים מגדר היה, אך הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר במ"ר ספ"ד ר' אבין בשם ר' אלעזר.

ר' אבין בר ביסנא.

נזכר יבמות פ"א סה"א אמר בשם ר' יונתן דבית גוברין, ושם פ"ו ה"ב אמר בשם ר' אבא בר ממל.

ר' אבא בר בנימין.

בויק"ר פ"י־ה ר' אחא ור' אבין בר בנימין בשם ר' אבא, גדול כחה של תשובה שמבטלת גזירה ומבטל שבועה, והמאמר נשנה בש"השר פ"ח־ו ובפ"דרכ קסג. ושם ר' אחא בר אבון בר בנימין וצ"ל כבויק"ר, ובמ' משלי פ"טו־יז א"ר חייא בר אבא א"ר אבון בר בנימין בשם ר' יוסי בן זמרא.

אבין בר הונא.

בשבת סו: קלט: אמר אבין ב"ה אמר רב חמא בר גוריא כמה דרשות, ובזבחים סב: אביי בר הונא, וגרסת שיטה מקובצת ודק"ס אבין בר הונא.

ר' אבין (בון) בר חייא.

הוא זכה עוד לראות את ר' יוחנן ור"ל, כתרומות פ"ו סה"א ר' בון בר חייא אמר קומי רש"בל, ובקידושין מה. ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל מאי אמור בי מדרשא א"ל אף אנא לא עייל ר' אבין הוא דעייל ואמר חברותא כולה כר' יוחנן וצווח ר"ל כי ברוכיא וליכא דאשגח ביה א"ל, ר' אבין בר סמכא הוא? א"ל אין כמין ימא לטיגני (שלא היה שהות בנתים לשכח) אמר רב נחמן בר יצחק אנא לא ר' אבין בר חייא ולא ר' אבין בר כהנא אלא ר' אבין סתם למאי נ"מ למירמא דידיה אדידיה. מבואר מזה ששלשתן היו בזמן אחד ולכן מסופק רנ"בי איזה ר' אבין הוא, ובירושלמי קידושין פ"ב ה"א־כ: א"ר אסי חד רב (בר בי רב) נפק מבית ועדא אמר נפק עובדא כר"י, ופריך וסמכין עליה? ומשני לא דהוה צורכא מיסמך עליה אלא דהוות מן ימא לטיגנא, וזה אפשר אך אם הוא ר' אבין בר חייא או בר כהנא שהיו אז צעירים לימים מאוד (כי חי אך כח' שנה), ולכן מספקא להגמרא תמיד בינו לבין ר' אבין בר כהנא כסנהדרין סג., זבחים ט. אמרו ר' אבין בר חייא ואיתימא ר' אבין בר כהנא, וכן בתמורה כ: ששקיל וטרי עמו כחברים.

ועיקר קבלתו היה מר' זירא א) כדמאי פ"א ה"ג, מעשרות רפ"ב, כלאים פ"ד ה"ג, ר"ה פ"א ה"א, ביצה פ"א ה"א, כתובות פ"ד ה"ה, שבעי מר"ז, ומה שמצינו זבחים קה: בעי מיניה ר' זירא מר' אבין (כן הוא בשיטה מקובצת ודק"ס, כי ר' אמי בר חייא לא נמצא בשום מקום) בר חייא, הוא ר"ז השני, או שצ"ל בעי מיניה מר"ז ר' אבין בר חייא.

וכן קיבל מר' הילא או ר' לא כדמאי פ"א ה"ב, יומא פ"ג ה"ה, ובגיטין פ"ד ה"ב א"ר לא צריך שיהא מכיר — ר' אבין בר חייא בעי קומי רבי [לא] הגע עצמך וכו'.

וכן אמר בשם ר' בא בר ממל כמו"ק פ"א ה"ב.

ובשם ר' שמואל בר אבא כפסחים פ"ה סה"ב, שקלים פ"ב ה"ה, ובשם ר' שמואל בר יצחק כתרומות פ"ז ה"א, שבת פ"ז ה"א, ור' ירמיה ישב עמו כשקלים פ"ב ה"ח, ור' ירמיה אמר בשמו כמו"ק פ"א ה"ב. וכן מצינו שר' מנא ב) דיבר עמו כחלה פ"ד ה"ז וכן ר' נסא אמר בשמו כב"ק פ"ט ה"ה.

אבל לא האריך ימים כברכות פ"ב ה"ח וש"השר פ"ו פ"ג כשמת ר' בון בר חייא היה בן כח' שנה ור"ז הספידו ואמר עליו יגע ר' בון בתורה בכ"ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה ואמר עליו משל נפלא ע"ש.

ונוכל לידע לערך זמן פטירתו כידוע שר' יוחנן נפטר לערך תקצט לשטרות, ואף אם נאמר שר' אבין היה אז אך בן ט"ו א"כ נפטר לערך תרי"ד ור' מני היה אז צעיר לימים כי לא הכיר את ר' יוחנן, כמבואר בערכם. ובספר אהבת ציון וירושלים תרומות פ"ו ה"א ידחה בשאט נפש את דברי הגאון בעדה"ר עלי חנם.

ר' אבין (בון) בר חייא בריה דר' שמעון, נזכר נזיר פ"ד ה"ד ועיינתי בדפוס קראטאשין ושם ליתא תיבת בריה דר"ש.

ר' אבין הלוי בר חמא.

נזכר תנחומא וישב־טו, ודעת הר"שב שם שהוא ר' אבין בר חייא, ומשני יו"דן נעשה מ"ם.

ר' אבין בר חנין.

נזכר מד' שמואל פ"יז, ובפדר"כ מה. המאמר ושם ר' אבין בשם ר' חנין, וכן צ"ל במד' שמואל.

רבין

רבין בר חיננא (או חנינא).

שנים היו אחד היה תלמידו דרב חסדא כתובות נג. יתיב רבין בר חנינא קמיה דרב חסדא וקאמר משמיה דר' אלעזר א"ל אי לאו דקאמרת לי משמיה דגברא רבה וכו', ובמנחות ל: רבין בר חיננא (ובחולין עה: בר חנינא) אמר עולא א"ר חנינא. ומצינו אותו בא"י כחולין קכב. יתיב ר' זירא וקמבעי ליה — א"ל רבין בר חיננא הכי אמר עולא ארי"בל — א"ל ר"ז חדא הויא לך אמרת, תא חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי דבבל, והמעשה היה בא"י ששם קראו את ר"ז חסיד דבבל כפר"שי, וגם כשהיה ר"ז בבבל לא בא לידי מדרגה כזו והיה אך מתלמידי דרב יהודה.

ויש רבין בר חיננא אחי רב דימי תלמידו דרבא כב"ב יג: רבה (רבין, דק"ס) בר חיננא ורב דימי בר חיננא שבק להו אבוה ב' אמהתא אתו לקמיה דרבא, וזה רבין נזכר פסחים קט: אמר רב אשי אמר לי רבין בר חיננא שלחן של מקדש של פרקים הוה.

אבין (רבין) בר [רב] חסדא.

בגיטין ה: רבין בר רב חסדא הביא גט לקמיה דר' יוחנן וכן הוא בגיטין פ"א ה"א-ב., וב"ר פ"יא-ב אבין בר חסדאי אמר צריך לשלשל, ובש"השר פ"ז-ג אבון בר חסדי אמר אית אתרין דקריין וצווחין לזהרא סהרא, ובתנחומא תשא-א המאמר הזה בשם אבין בר רב חסדא, ובפסקתא רבתי תשא ס"ב אבין בר חסדא, ובש"השר פ"ז-ט אבון בר חסדי אמר באתרין צווחין לאלבנייה סנסנייה, ובשבת קמז: לגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס אבון בר רב חסדא א"ר יוחנן צריך לקשר וכו'. וזה כונת היוחסין שמביא אבין בר חסדא אר"י בסוף חבית.

ר' אבון בי ר' יוסי.

נזכר בירושלמי הנדפס כעת על חולין ח., ואולי צ"ל בש"ר יוסי או שהוא בנו של ר' יוסי בר' בון.

ר' בון (אבין) בר כהן.

נזכר מע"ש פ"ד ה"ו אמר קומי ר' יסא בשם ר' אחא.

ר' אבין בר כהנא.

הוא היה חבירו דר' אבין בר חייא כמבואר בערכו, ובתמורה כ: בעי ר' אבון בר חייא מיניה, אך ר"א בר חייא מת בקוצר ימים והוא האריך ימים, והוא קיבל מר' לא או אילא, הילא, כבכורים פ"א ה"ח בעי לר' אילא, ובעירובין פ"ט ס"הא, פסחים רפ"ג, גיטין פ"ז ה"ג, ב"ב פ"ח ה"ח אמר קומי ר' אילי, וביבמות פ"יג ה"ב ר' אבין כהנא בשם ר' הילא וצ"ל בר כהנא כבתרומות פ"א ה"ג אך שם איתא שאמר בשם רבנן, ובתרומות פ"ח ה"ה ר' ינאי בר ישמעאל חלה סלקון לגביה ר"ז ור' הושיעה ור' בון בר כהנא ור' חנניה חברון דרבנן מבקרתיה — כד נחתון קם ר' אילא עם ר' בון בר כהנא. וכן מצינו שבעי מר' אימי כב"ק רפ"ה, ונזכר שקלים פ"ב ה"ב, וכל גדולי הדור הרביעי קבלו ממנו, ר' יסי (הוא ר' יוסי) ור' חזקיה אמרו בשמו בעירובין פ"ז סה"א, ר' אחא ככתובות פ"ו ה"א, ר' יונה כהוריות פ"ב ה"ח, ובזמן ר' מנא בנו של ר' יונה היה כבר זקן גדול כמו"ק ספ"א ר' מנא שאל לר' יונה אביו א"ל פוק חמי חד סב — נפק ואשכח לר' בון בר כהנא ושאל לו.

רבין (ר' אבין) בריה דר"נ.

הוא היה תלמידו הגדול דרב יהודה כב"מ קז. מתני ליה רב יהודה לרבין (ר' אבין בר ר"נ, דק"ס) ושם להלן א"ל רב יהודה רבין אחי כמה פעמים. וכן מצינו

יבמות קט: שהקשה לרב ששת, ובמנחות כו: לגרסת דק"ס א"ל רב חסדא לרבין בר"נ אסברא לך, וגרסא שלנו רב יהודה לרבה ב"י, וביבמות פד: מתיב ורבא מתרץ דבריו, ונזכר ב"ב צד: תני רבין בר"נ.

רבין בר עולא.

נזכר עירובין ח. לגרסת דק"ס, וקרא שם לרב ביבי בר אביי רבי.

רבין בר קיסי.

נזכר חולין כ: אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי, אך גרסת מהר"של רבא, ועיין ערך רביא.

ר' אבין (רבין) בר שבא.

נזכר חולין פו. שאמר משעלו בני הגולה פסקו הזיקין וכו', וקרוב מאוד לומר שהיה בר א"י ומשם הביא המאמר הזה מה שהיה ידוע אודות ר"ח ובניו ובימי הנחותי ירד עמהם לבבל וזה שמצינו חולין מח. אמר רבא, רבין בר שבא אסברא לי.

רבין בר שמואל.

בב"ב מג. אמר משמיה דשמואל, ובירושלמי כלאים פ"ה ה"ה ר' אבין בשם שמואל, וגרסת הרא"ש בפירושו שם ברד"בז כלאים פ"ו ה"ב ר' אבין בר שמואל.

ר' אבין בריה דר' תנחום בר טרפון, נזכר בכורים רפ"ב.

רבין דמן נרש. בגיטין פט: עבד רפואה לבת רב אשי ואתסיא.

אבין דמן נשיקיא.

בשבת קכא. יסופר שרב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב חנן איקלעו לגביה, לרב יהודה וריב"א הביא לכבודם פורייתא, אבל לא עבור רב חנן בר אבא, אשכחיה דמתני לבריה — א"ל אבין שטיא מתני שטותא לבניה.

ר' אבון הלוי, (דרשן גדול בדור הרביעי בא"י),

כפי הנראה קיבל מר' אבא בר כהנא, כתנחומא תזריע-ח שאמר בשמו, ודרשותיו היקרות הגיעו גם לבבל כדמובא כוף ברכות שאמר כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו, מכאן לבעל קורה שיכנס בעביה של קורה, כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה, הנפטר מחברו יאמר לו לך לשלום, מן המת לך בשלום.

ובמדרשים נקרא בשם ר' אבין הלוי ברבי, כתנחומא וירא-מו יספר בלשון מליצה איך בא השטן להסית את אברהם ויצחק, ושם חיי שרה-ב וישלח-כא דורש הפסוק מהו לתלפיות שכל הפיות מתפללין בו, שם וארא-יד שממכת דם העשירו ישראל שהמצרי שלם לישראל בכסף מלא ליתן לו מים, ושם נשא-לד אמר מהו מלך הכבוד שהוא חלק מכבודו ליראיו, וכן נזכר בתנחומא שמות-א-ז, בא-ט, בשלח-יג, תצוה-ד, תשא-ד, תזריע-ד, אמור-ך, בחקתי-ו, ובמדבר רבה פ"יד-ג א"ר אבין הלוי ב"ר יוסף, נראה שהיה כתוב בר"י והוא ברבי ונעשה מזה בר יוסף.

ר' אבין זוטרתי.

ביוחסין מביא שאמר בשם ר' יהודה בר זבינא, ומקורו ברכות יב:, וגרסא שלנו ר' אבהו בר זוטרתי ובדק"ס הגרסא אמר רבי בר זוטרתי.

רבין חסידא.

נזכר קידושין נט. שהלך לקדש אשה לבנו ולבסוף קדשה לנפשיה.

ר' אבין נגרא.

בשבת כג: יסופר שרב הונא היה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דר' אבין נגרא וראה שהוא רגיל בשרגי טובא (לכבוד שבת) אמר תרי גברי רברבי נפק מהכא, נפקי מינייהו רב אידי ורב חייא, עיין

ערכם

ערכם. ומה שמביא בסה"ד ממד' שמואל רפ"ז ר' בון בר נגרי, צ"ל שם ר' אייבו בר נגרי וכמבואר בערכו.

רבין סבא.

היה תלמידו דרב פפא כב"ב קמו: שיתיב קמיה, ובקידושין נג: תרגמא רבין סבא קמיה דרב וצ"ל קמיה דר"פ כמו שמובא בדק"ס בפסחים עד: אות פ'. ומה שמצינו פסחים עד: רבין סבא טפליה בר גוזלא לרב, שם צ"ל רב ייבא סבא שהיה באמת תלמידו דרב כמבואר בערכו.

אבין צפוראה.

בשבת כט: יסופר שגרר ספסל (בשבת) בעליתא דשישא לעילא מר' יצחק בן אלעזר.

ומה שכתב ביוחסין „בפ' ג' דהוריות בזמן ר"ל" ותמה ע"ז בסה"ד, נפל אך טעות קטן ביוחסין והמה שייכים לערך אבין רמאה הסמוך לו וז"ב.

אבין רמאה. ערך אבא יודן רמאה.

אבין תורן.

בשבת קכב: שמואל איקלע לבי אבין תורן ופרש"י שם מקום, וקרוב לומר שהיה רם הקומה וקראוהו ע"ש תורן וכבכורות מה:.

אבינא.

ר' אבא בר אבינא שבת ס:, ר' אלעזר בר אבינא ברכות ד:, ר' יעקב בר אבינא שבועות פ"ו ה"ג, שילא בר אבינא ע"ז כב:, רב תחליפא בר אבינא חולין ס:,

ר' אבינא (או אבונא ובבבלי לפעמים רבינא)

הוא היה בבבל תלמידו דר"ה כמפורש גיטין סו., וכן קיבל מרב ירמיה בר אבא כשבת קלז: ר' אבינא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב, וכן מה שמצינו פאה פ"ג ה"ז, נדרים פ"ד ה"א, ר' אבינא א"ר ירמיה, ובנדרים פ"א ה"א א"ר אבינא, ר' ירמיה בעי אהן יוסטא וכו', הוא רב ירמיה בר אבא, ובשבת פ"א סה"ד אר"ז בר אבונה בשם רב ירמיה, צ"ל אר"ז בשם ר' אבינא בשם רב ירמיה (בר אבא) כידוע שר"י בר אבא נקרא בירושלמי כמה פעמים בשם סתם ר' ירמיה, וכן הוא ב"מ ר"פו רב בינה ר' ירמיה בשם רב, וכן היה בידו קבלות שאמר בשם רב ככתובות פ"יג ה"ד, סנהדרין פ"ג ה"ז.

וכן קיבל מרב חסדא כפסחים נט. רבינא אמר רב חסדא, וכתובות כד: מחלוקת רב חסדא ור' אבינא.

וכן מצינו בכתובות מג. ר' אבינא בעי מרב ששת, ובכורות טו. בעי רבינא מרב ששת, (וזה יען שרבינא ור' אבינא אחד הוא, וכן כתב הרשב"ם ב"ב עד. שרבינא הוא כמו ר' אבינא).

וכן מצינו חולין נו: ר' אבינא אמר גניבא אמר רב, ושם מד. גרס אמר רבינא אמר גניבא.

והיה גדול כ"כ עד שהורה הוראות לבני פקתא דערבות (והיא עיר בסביבות סורא כמו"ק טז. שרב הורה להם), ואח"כ הלך לא"י והיה שם מגדולי הדור.

עם ר' אימי כשביעית פ"ד ה"ב, עם ר' זעירא ור' יעקב בר אחא ישב ביחד כפסחים פ"ה ה"ה, יומא פ"א ה"א ד:, וכן מצינו שר"ז שאלו בכתובות פ"ט סה"ה.

ובגיטין סו. ובירושלמי שם פ"ו ה"ה יסופר שגניבא יצא למקטלא כי הוה נפיק אמר הבו ד' מאה זוזי לר' אבינא מחמרא דנהר פניא אר"ז דרא ר' אבינא לסלתיה ואזל לגביה דרב הונא רביה, (פירש שילך לבבל ולפי שיטת ר"ה יגבה הירושה) ולא לפלא מה שגניבא נתן לו הירושה יען כי הוא כמעט האחד שהיה תלמידו לאמר בשמו, (ובספר חקרי לב ח"א צד 2 שגג בזה וחשב שהוא רבינא חברו דרב אשי).

האומרים בשמו מצינו את ר' אילא כירושלמי רפ"ג דיבמות, ר' יונה ור' יוסי

כשביעית פ"ב ה"ג, ובחלה פ"א סה"א ר' יוסי בשמו, ר' יוסי בר' בון בשמו חלה פ"א סה"ג, ר' יעקב בר אחא בשמו שביעית פ"ח ה"ז, כלאים פ"ז ה"ג. ר' זריקן מצינו כלאים פ"ט ה"ב שאמר יהבו לר' אבונא ביעתא במפה, ונראה שהיה כמו חברים עם ר' אבין ואף שלא מצינו שדברו פא"פ אבל מצינו ברכות ז. ל. א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא, ולכן מצינו בכורות לג. במערבא אמרי משמיה דרבינא, ובתמורה כד. הגרסא ר' אבין ושניהם צדקו שהיה מסופק להם מי הוא בעל המאמר, אבל א"א לומר שהוא רבינא חברו דרב אשי יען שבימיו כבר נחרבו כל ישיבות בא"י.

ונזכר קידושין עא., ב"ב קע. בשם ר' אבינא, וע"ז ר' אבינא אמרו שהוא רבינא הקדמון.

ומה שמצינו ברכות ד: א"ר אלעזר א"ר אבינא כבר מוגה שצ"ל א"ר אלעזר בר אבונא וכן הוא בדק"ס.

ר' אבונה בר סחורה. נזכר פסחים פ"י ה"ה.

ר' אבונה בר שילא. ערך רבינא בר שילא.

ר' אבונה זעירא.

בשביעית פ"ד ה"ב יסופר שראוהו רץ אחר החמור בשבת (שכפאוהו עכ"ום), ובסנהדרין פ"ג ה"ד הגרסא ר' בונא זעירא.

ר' אבונא ספרא.

נזכר במ' סופרים פ"יב ה"ד. ר' יונתן ספרא דגופתרא נחית להכא, חמא לר' אבונא ספרא קרא שירת הבאר ובירך לפניה ולאחריה א"ל ועבדין כן? א"ל עד כדון וכו'.

אבירם. (דתן ואבירם בני אליאב, רפ"טז במדבר), ר' יהושע בן אבירם אס"ר פ"ר־ד.

ר' אביתר. (אביתר בן אחימלך הכהן, שמואל־א פ"כג־ו).

אמורא בא"י בדור השלישי. הוא היה חברו דר' יונתן (תלמידו דר' יוחנן) כאשר יסופר גיטין ז: ששלח לרב חסדא גיטין הבאין משם לכאן אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ורב יוסף הקשה מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא, ועוד הא איהו דשלח לרב יהודה בני אדם העולין משם לכאן הם קיימו בעצמם ויתנו הילד בזונה, וכתב ליה בלא שרטוט — א"ל אביי אטו כל דלא ידע הא דר"י לאו גברא רבה הוא? ועוד הא ר' אביתר הוא דאסכים מריה ע"י, דאשכחיה ר' אביתר לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל עסיק בפלגש בגבעה ומאי קאמר א"ל, אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר.

מאמריו נזכרו ברכות פ"ט ה"א, ב"ר פ"מח־יב, פ"פח־ב, ש"ר פ"א־כט, ויק"ר פ"יח־ד, שה"שר פ"ז פסוק ד'.

ומצינו שהיו לו שני בנים כמפורש שביעית פ"ו ה"א־יח, ושם איתא ב' בני אביתר דדמא.

אבלט.

חכם גדול מחכמי אומ"הע והיה אוהב ורע לשמואל ויסופר ע"ז ל. שמואל ואבלט הוו יתבי אייתי קמייהו חמרא מבשלא משכיה אבלט לידיה (שלא ליגע בהיין) א"ל שמואל שיין מבושל אין בו משום יין נסך, ובשבת קכט. קרא לשמואל חכימא דיהודאי, ושם קנו: שמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלי הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט האי גברא אזיל ולא אתי דטריק ליה נחש וימות, א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכן הוה, ובירושלמי שבת פ"ג סה"ג וביצה פ"ב ה"ה אבלט שאל מלוי סריסא, בל"ס צ"ל מלוי בר סיסי,

אבמרי

אבמרי אחוי דר׳ יוסי, ערך ר׳ אבא מרי.

אבגימום ערך נימום הגרדי.

ר׳ אבסומכום.

נזכר סנהדרין ספ״ג שבא לדין עם אחד לפני ר׳ אלעזר על עסקי רחיים ויצא חייב ואחר גמ״ד הביא עדים שהדין עמו, ופסק ר׳ יוחנן שיכול לסתור הדין.

אבסקנטה.

נזכר ע״ז פ״א ה״ט, ולדעת סה״ד הוא שם חכם אבל האמת שהוא לשון רומי דבר המורה על חלוק כבוד כדמובא בערוך, ובברכות פ״ט סה״א הגרסא אבסקטא.

אבקולם. ר׳ זכריה בן אבקולם בזמן החורבן כגיטין נו..

אברם חוזאה.

נזכר גיטין נו. מקשו על רבא והתני אברם חוזאה אין נפרעין וכו׳.

אבישלום. [מעכה בת אבישלום, מלכים א, פ״טו-ב), ר׳ נתן בר אבישלום ברכות כב., ר׳ שמעון בר אבישלום ברכות ז:.

ר׳ אבשלום הזקן [תנא].

נזכר מכלתא בשלח מס׳ דויהי פ״ג, ואפשר שהוא אבי ר׳ נתן הנזכר ברכות כב. בברייתא, אבל גרסת הגר״א ר׳ אבטילום וכן הוא בש״ר פ״כא-ח.

אגובר.

נזכר עירובין סב. בי כנישתא דבי אגובר בזמן רבא, וכן תענית כו. רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר ופרש״י שם אדם.

אגרא. חילפא בר אגרא (תנא) שבת קה:, ר׳ יהודה בר אגרא חולין קלד..

אגרא.

חמיו דר׳ אבא. נזכר חולין קד: בלשון תני אגרא חמוה דר״א הוא תני לה והוא אמר לה, ובמנחות כט: שאיפסקא ליה כרעא דה״י דהעם בניקבא (בתפלין שלו) אתא לקמיה דר׳ אבא וכו׳.

אגריפום המלך א).

הוא היה בן אריסטובלום בן הורדום אשר ילדה לו מרים נכדת הורכנוס בן ינאי המלך, כמבואר באריכות ביוסיפון במלחמת היהודים פ״יז, והוא היה מלך כשר ומלך שש שנים ועשה טובות הרבה לישראל והוא התחיל לבנות חומה נשגבה סביב ירושלים, וזה אגריפום נזכר פסחים קיז: שהיה רגיל לאכול בתשע שעות ופי׳ רש״בם שהיה ממלכי חשמונאי ובתום׳ שם ד״ה אפילו, חולקין עליו כי בסוטה מא. במשנה אמרו כשהגיע למקרב אחיך תשים עליך מלך זלגו עיניו דמעות א״ל אל תתירא אחינו אתה ופרש״י מלך ישראל היה מזרעו של הורדום, אבל הצדק עם הרש״בם יען שמצד אמו היה מזרע החשמונאים, ומצד אביו מזרע הורדום.

וכן נזכר במשנה בבורים פ״ג מ״ד שאמרו אפילו אגריפום המלך נוטל הסל על כתיפו, ופסחים סד: יסופר שפ״א רצה לידע מנין ישראל וצוה לכה״ג למנות הפסחים, ובכתובות יז. אמרו עליו שהיה עובר מלפני הכלה ושבחוהו חכמים.

ובויק״ר פ״ג-ה יסופר שפ״א רצה אגריפום להקריב אלף עולות וצוה לכה״ג שלא יקריב לשום אדם היום זולתו, ובא עני אחד עם שני תורים והקריבן, והמלך א״ל שיפה עשה, ובע״ז נה. שאל אגריפום שר צבא [ובדק״ם אגריפא שר צבא] של אגריפום את רבן גמליאל [הזקן] ופר״שי שהיה נכרי וממונה על החיילים בימי אגריפום המלך.

ומפורש ביוסיפון שהניח אחריו ג׳ בנית ובן קטן אחד ג״כ בשם אגריפום ויען שהיה עוד צעיר לימים לכן לא מלך

תחתיו

תחתיו ונכפחה ארץ יהודה למרינת רומי תחת פחה והגמון.

ואח"כ קודם החורבן מלך אגריפוס בנו אבל אך צל של מלך היה לו. ונראה שזה אגריפוס הוא הנזכר סוכה כז. שאל אפוטרופוס של אגריפוס המלך את ר' אליעזר, וידוע שר"א היה קודם החורבן.

אדא.

רב אחא בר אדא שבת יז., ר' חייא בר אדא (מקרי דרדקי דר"ל) כתובות קיא:, חמא בר אדא (שליח ציון בזמן ר"נ) ביצה כה:, רב חנא בר אדא ברכות סב:, ר' יעקב בר אדא סנהדרין סו:, רב נחמן או נחומי בר אדא עירובין לד: וביצה לא:, רב שימי בר אדא (בזמן ר"פ) נזיר נ:.

רב אדא.

מצינו ר' אבא בר רב אדא שבת קל., ר' חנינא בריה דרב אדא שהש"ר פ' כי טובים, ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ד ר' חנניה בריה דרב אדא, מר בר רב אדא שבת קמ:, רבא ורבין בר רב אדא ביצה לג:, רבה בר רב אדא סוכה ג..

אדא.

בסוטה לח: אדא א"ר שמלאי, ובתרומות פ"י ה"ו ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן העיד אדא חבירנו לפנינו בששים, והמאמר הזה בחולין צח. ר' יעקב בר אידי ורש"בנ משמיה דרי"בל, ונראה שכן צ"ל בירושלמי רש"בנ בשם ר' יוחנן העיד אדא חבירנו.

רב אדא בר אבא. לקמן בערך רב אדא בר אהבה ב).

רב אדא בר אבימי (אמורא בא"י בדור הרביעי).

היה תלמידו דר' חנינא (חברון דרבנן) בעירובין ט: דתני קמיה, ושם יב. ואמרי לה קמיה דר' חנינא בר פפי, וביוחסין היה גרסתו אבא בר אבימי, וברש"י שם יד: ד"ה משום, אדא בר מניומי, וכן היה תלמידו דר' זעירא, ור' חזקיה ור' נחום חבריו כברכות פ"ט סה"ב, ובתענית פ"א ה"ג איתא בר איכומה וצ"ל בר אבימי.

רב אדא בר אבין.

נזכר כריתות כא. אך ביומא עד: הגרסא רב אידי בר אבין.

רב אדא בר אהבה.

ובירושלמי בר אחא, אחוה, אחווה. זמן לידתו נזכר קידושין עב: שרבי קודם פטירתו אמר, אקרא דאגמא (עיר קרובה לפומבדיתא כב"מ פו.) איכא בבבל אדא בר אהבה יש בה, היום יושב בחיקו של אברהם אבינו, ובל"ס הצדק מה שמביא רש"י שאז נולד ר"א בר אהבה וכן הוא בב"ר פ"נח־ב יום שמת רבינו נולד רב אדא בר אהבה.

ובזה ידוע לנו שנולד לערך תק־ה לשטרות.

הוא היה תלמידו הגדול דרב כדמצינו רב אדא בר אהבה אמר רב ברכות מב:, עירובין ז: נט:, ביצה יג:, כתובות כה. מ. סב:, גיטין כו:, ב"ב קע., מכות כג:, שבת פ"א ה"ב, ספי"ד, סוף שקלים, ב"ק פ"ד ה"ב, שבועות פ"ו ה"ב, קידושין פ"א ה"ו, ובברכות מב: כשנפטר רב הלכו תלמידיו בתריה כי הדרי ישבו לאכול לחם ולא ידעו הדין בזימון, קם רב אדא בר אהבה אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן.

וכפי הנראה היה גם שמואל רבו, וכן שמע הלכות בשם ר' יוחנן כאשר אמר ע"ז מ. מתלתא קראי שמיע לי מרב ושמואל ור' יוחנן. והנה מלבד גודל תורתו היה חסיד גדול ומלומד בנסים כאשר העיד עליו רבו כתענית כ: ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותה, יומא חד איקלע

רב

רב אדא בר אהבה להתם א"ל שמואל (לרב) ניתא מר ונקיף א"ל לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפיש זכותיה ולא מסתפינא, והאמת כן כי חסידותו היה עד להפליא כאשר יסופר עליו ברכות כ. שפ"א ראה אשה אחת לבושה כרבלתא (בגד שעטנז) בשוקא והוא סבר דבת ישראל היא קם קרע מינה, ואח"כ נמצא שהיא נכרית והוצרך לשלם ד' מאה זוזי, ושאלה מה שמה ואמרה „מתון" אז השיב בדרך הצחות מתון מתון ד' מאה זוזי שויא.

ובנזיר נז: ששאל פ"א לר"ה לדידך מאן מגלח, ובב"ק פ. שאל לר"ה דידך מאי (מי שומר בהמה דקה שלך) והשיב לו „חובה אשתי" א"ל חובה תקברון לבניה והוה כשגגה שיוצאה מלפני השליט וכל שניה לא איקיים זרעא לר"ה מחובה.

ובתענית כ: יסופר שר"ה היה לו חמרא בבית רעוע ובעי לאפנייה והתיירא שמא תפול הבית, ועייליה לרב אדא ב"א להתם ומשכיה בשמעתא עד דפנייה, בתר דנפיק נפל הבית ור"א בר אהבה הרגיש בזה ואיקפד.

וברכות ה: יסופר שפ"א נתחמץ יינו דר"ה ד' מאה חביות ועל רב אדא בר אהבה ורבנן אצלו וא"ל לעיין מר במיליה א"ל ומי חשידנא בעינייכו? א"ל מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא? וכשמצאו החטא והוא קיבל עליו שלא לעשות עוד כן אמרו שמהחומץ נעשה יין, ובירושלמי תענית ספ"ג יסופר כד הוה בעי ייחות מטרא הוה שלח חד מסאניה, כד הוה שלח תריהון הוה עלמא טייף.

וזכה לאריכת ימים וכששאלוהו במה הארכת ימים השיב מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבאות המטונפות, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין, ולא ישנתי בב"המד לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא ששתי בתקלת חברי, ולא קראתי לחברי בחניכתו, ובירושלמי תענית ספ"ג, אמרו עוד מעלות שמימיו לא קדמו אדם לב"הכנס, ולא הניח אדם בב"הכנס ויצא, ולא שמח בתקלת חברו ולא באת קללת חברו על מטתו ולא הלך אצל מי שהיה חייב לו.

חבריו היו כל גדולי דור השני, ר"ה כברכות כב. שא"ל ר"ה לרב חסדא, רב אדא ב"א קאי כוותיך, ובעירובין עח. שקלו וטרו יחד בהלכה, מחלוקתן פסחים פ. נדרים פא. ובירושלמי שם פ"ט ה"א.

רב כהנא חולק עמו ברכות מג..

ורב נחמן שהיה אז גדול הדור קיבל ממנו הלכות רב בעירובין נט:, ב"ק כד., קידושין נד:, ובמנחות מב. ר"נ אשכחיה דרמי חוטי וקמברך לעשות ציצית א"ל הכי אמר רב ציצית אין צריכה ברכה, נראה שצ"ל שרב אדא ב"א אמר כן לר"נ, וכן מצינו חגיגה כה. ששקיל וטרי עם ר"נ.

מקומו הקבוע היה בפומבדיתא ושם הרביץ תורה ברבים עם חתנו רב חנא כיבמות קי: אר"נ אשכחתיה לרב אדא בר אהבה ולרב חנא חתניה דיתבי וקמקוו אקוותא בשוקא דפומבדיתא ואמרי וכו'. וכל גדולי הדור היו תלמידיו כר' אבא ב"ב קע. ר' בא בר המנונא בשמו ברכות פ"א ה"ב-ז:, גיטין פ"ח סה"ג, קידושין פ"א ה"ו, ר' אבא בר זבדי אמר בשמו שבת פ"א ה"ב, רב אידי בר גרשום בשמו כריתות ט., רב ביבי משמיה עירובין עה:, רב המנונא שאלו גיטין פא:, אמר בשמו שבועות פ"ו ה"ב, כתובות פ"ד ה"ה, קידושין פ"א ה"ו, רב המנונא סבא אר"א בר אהבה כתובות מ., גיטין כו: פא:, ר' חונה (הוא ר' הונא תלמידו דרב הונא) בשמו עירובין פ"ד ה"ג. ר' יעקב בר אחא ר' בא בר המנונא

בשמו

בשמו גיטין פ"ח סה"ג, ר' חייא בר אבין שאלו שבת קמ., רב חיננא בר אידי בעי מיניה פסחים עה., ויתיב קמיה כע"ז ז..

רב מלכיה משמיה כע"ז לה:, וביצה כח: איתא ר"א בר אהבה אמר רב מלכיו אך גרסת הב"ח והגר"א להיפוך.

ר' שמואל בר חלפתא (או תחליפא) משמיה ברכות פ"ג סה"ה.

מקורותיו הפרטים מצינו שבת קלה. ויבמות פ"ח ה"א שנולד לו בן מהול ואהדריה אתליסר מהולאי עד דשוויה כרות שפכה ואמר תיתי לי דעברי אדרב, ור"נ א"ל שגם אדשמואל עבר, וגם בת היה לו שנשאת לרב חנא כיבמות קי:.

רב אדא בר אהבה ב) בימי רבא.

שמו האמיתי היה רב אדא בר אבא ואך לפעמים נשתבש ע"פ המעתיקים וכתבו ר"א בר אהבה.

הוא היה תלמיד מובהק לרבא בישיבתו הפרטית שהיה עוד בחיי רב יוסף כמבואר ב"ב כב., והיה מסדר מתניתא כ"ד זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא כתענית ח., הקשה לרבא כשבת צד: קלח:, פסחים ס:, יומא יד. עג., יבמות סא: (קראו רבא מכלי לב), נדרים כו:, (וכן צ"ל ב"מ סג:) ב"ב קלג., סנהדרין פא., מכות ח., חולין כה. עד..

אמר משמיה דרבא פסחים יד., ובכתובות סח: א"ל רבינא לרבא אמר לן ר"א בר אהבה משמך, מתרץ דברי רבא כב"ק לא:.

וכן ישב לפני אביי כיבמות קכב. שעכ"ום אחד אמר שהרג ישראל ואתאי אשתו לקמיה דאביי (להתירה להנשא) אמר לה רב אדא ב"א זיל לקמיה דרב יוסף דחריף סכינא, ובקידושין עו: יסופר שאושפזיכניה דר"א בר אבא היה גר, והוו קמנצי איהו ורב ביבי בענין שררות העיר אתו לקמיה דרב יוסף, ורב יוסף רצה לפוסלו מפני שהוא גר א"ל רב אדא ב"א הלא אמו מישראל, ועי"ז הכשירו ואמר אביי מאן דמשרי צורבא מרבנן באושפזיכניה לאשרי כר"א ב"א דידע למהפיך בזכותיה.

וכן מצינו שאמר משמיה דעולא כב"ק נה..

וסיבת מיתתו יסופר ב"ב כב. שרב דימי מנהרדעא הביא גרוגרות בספינה א"ל ריש גלותא לרבא שיראה אם הוא צורבא מרבנן נקיט ליה שוקא, ושלח רבא לרב אדא בר אבא לבודקו, אזל ובעי מיניה ולא יכול להשיבו, ושאלו רב דימי אם הוא רבא, טפח ליה בסנדליה אמר! בין דידי לרבא איכא טובא מיהו אנא רבך, ורבא רבה דרבך ולא נקיט ליה שוקא ואפסיד גרוגרות דידיה, אתא לקמיה דרב יוסף להתאונן על שעשה לו רב אדא בר אבא כך, וקלל רב יוסף מאן דעביד זאת, ונח נפשיה דרב אדא בר אבא, ואז התאוננו כולם שכל אחד גרם מיתתו, רב יוסף יען שקללו, ורב דימי יען שהפסיד גרוגרות דידיה, ואביי אמר שע"י נענש יען שהיה אומר לרבנן למה לכם ללקט עצמות בי אביי בואו ואכלו בשר שמן בי רבא, (שיעין לרבנן שילכו ללמוד לפני רבא שהוא גדול יותר מאביי), ורבא התאונן שע"י נענש יען שפ"א אמר להטבח שיתנו לו בשר מקמיה שמעיה דרבא שהוא עדיף ממנו, ור"נ בר יצחק אמר שע"י נענש יען שר"נ בר יצחק היה ריש כלה בישיבת רבא, ובכל יום ויום ר"א בר אבא ורנ"בי היו מרהיט לשמעתיה והדר עייל הדרשה, פ"א נקטוהו לר"א בר אבא, ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע, ועי"ז נתאחר רנ"בי, ונצטער מזה, ואמרו בגמרא שמסתבר שע"י רנ"בי נענש רב אדא בר אבא.

רב

רב אדא בר אהבה ג).

הוא היה תלמידו דרב פפא כחולין קלג: שתירגם קמיה דר"פ, ובסנהדרין לו. אמר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, אך בגיטין נט. הגרסא רב אחא בריה דרבא.

רב אדא בריה דרב אויא.

נזכר ב"ק סב. שהקשה לרב אשי, אך גרסת הרי"ף ודק"ס רב אחא בר' איוא, וכן לא הביא היוחסין את רב אדא בריה דרב אויא יען שגרסתו היתה כגרסת הרי"ף.

אדא בר אוכמי.

נזכר ביצה כו: שהיה גורס משניות ומשכח, ומה שמצינו תענית פ"א ה"ג ר' אבא בר איכומה שם צ"ל בר אבימי.

רב אדא בר אהא.

נזכר זבחים כב. ומשמע שהיה בזמן אביי, ובכריתות יד. אמר ה' חטאות וכו', אבל מה שנזכר ברכות פ"א ה"ב ז: רב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב וכן פ"ט ה"ג ר' בא בר המנונא רב אדא בר אחא בשם רב, שם הוא רב אדא בר אהבה שנקרא בירושלמי בשם אחוה או אחא.

רב אדא בריה דרב איקא.

נזכר גיטין פה. ועיין ערך רב אידי בריה דרב איקא.

אדא בר גרשון.

נזכר תרומות פ"י ה"ו, ר' זעירה אדא בר גרשון ר' בוריי ר' לוי בר פלטא וכו', והמאמר הזה מובא חולין צח. בשם רב שמן בר אבא אמר רב אידי בר אידי בר גרשם אמר לוי בר פרטא וכו'.

אדא בר חבו.

נזכר חולין עה: שהיה לו בן פקועה דנפל דובא עליה ובא לפני רב אשי, ומשמע שם שהיה צורבא מרבנן.

רב אדא בר חמא.

אמר רב ששת ב"מ ל..

רב אדא בר חוניא.

נזכר קה"ר פ"א־ב ומשמע שם שהיה אחר פטירת ר"ז.

רב אדא ברב חיננא או חנינא.

נזכר נדרים כב: בענין אגדה, ובמ"ר פ"ד־כ נזכר בשם רב אדא בר חנינא.

אדא בר בר חנא.

בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג אדא בב"ח גניבא בשם רב, וביבמות פט"ז ה"ו אדא בב"ח אייתי גיטא ונאבד ממנו, ונראה שבשניהם נפל טעות וצ"ל אבא והוא רבב"ח וכדמובא ב"מ יט. שאירכס ליה גט.

רב אדא בריה דרב יצחק או בר יצחק.

נזכר יומא יז, ביצה יט:, גיטין כח. (מתרץ קושיית אביי, ור"פ מתקיף עליה), זבחים לח. (ומשמע שם שהיה בזמן רבא), זבחים קיא, מנחות ה..

רב אדא בר מניומי.

היה תלמידו דרבינא כב"ק לא: שתרגם קמיה דרבינא, ובחולין ה. הקשה לרבינא, ושם מח: ההיא מחטא דאישתכח בסמפונא רבה דכבדא, הונא מר בריה דרב אידי הטריף ורב אדא בר מניומי הכשיר אתו ושאלו לרבינא ופסק כרב אדא ב"מ, והיה דיין בנהרדעא, כמפורש סנהדרין יז:.

רב אדא בר מתנא או מתנה.

בדבר האמורא הזה לא הרגישו כל כותבי דברי האמוראים ששנים היו, אחד תלמיד רב ונקרא תמיד „בר מתנה" והשני תלמיד רבא נקרא „בר מתנא" ואך מפני שגגת המעתיקים כתבו לפעמים מתנה במקום מתנא, או להיפוך, רב אדא בר מתנא באל"ף היה תלמידו הגדול של אביי ורבא, בעי מאביי שבת מח. צד, קידושין סד: הקשה לאביי ב"מ יב.

יב., ב"ב פו. וקרא לאביי מר כתובות עז:.

וכן רבא כחולין עז. ההיא נשבר העצם דאתא לקמיה דאביי שהייה ג' ריגלי א"ל רב אדא בר מתנא זיל קמיה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא דחריפא סכיניה. וכן מצינו רמי לרבא בעירובין לד: אותיב לרבא כשבת ה., עירובין ח: לד:, כתובות כח., גיטין כח:, ב"מ יב. והוא ורבינא שיילו לרבא בברכות כג., ואף שבל"ס היה קשיש מרבינא יען שרב אדא בר מתנא זכה עוד לראות פני רב יוסף ולקבל ממנו כפסחים יג. שאמר לרב יוסף בפירוש אמרת לן, ובנדה כה: רב אדא [בר מתנא] אמר רב יוסף, אבל גם שניהם ישבו לפני רבא, וזה שאמרו ב"מ יב. א"ל ר"פ לרבא ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא ואמרי לה רבינא לרבא יען ששלשתן היו תלמידי דרבא והיה להם ספק מי מהן שאל מרבא, ובכתובות פה. ר"פ ורב אדא בר מתנא יתבי קמיה דרבא, ובשבועות יח. וזבחים ק: הקשה רב אדא בר מתנא לרבא א"ל רבינא לרב אדא ב"מ — א"ל רבא ציית מאי דקאמר רבך ופרש"י שקאי על רבינא, ובאמת פלא הוא שרבינא לא היה רבו, וקרוב מאוד לומר שהוא איזה הגהה מתלמיד טועה והובא ברש"י, ופשט הפשוט שרבא קאמר לו על עצמו שצריך לציית אותו, ובדק"ס שבועות שם מביא מחי' הרש"בא שרבינא קאמר לו ציית מאי דקאמר רבך, וגם זה קשה שרבא היה גם רבו דרבינא ולמה אמר לו „רבך" ואפשר שצ"ל „רבן".

ובמנחות מג. מצינו רב אדא קמיה דרבא משמיה דרב עוירא, אפשר שצ"ל ר"א בר מתנא או כגרסת דק"ס רב אחא, ומה שמצינו מנחות נט: אמר רב אדא כותיה דרב אשי מסתברא הוא ט"ס וצ"ל כמו בזבחים לד: אמר רב שייא כוותיה דרב אשי וכו', ומה שמצינו יומא לז. תרגמא רב שמואל ב"פ קמיה דרב אדא גרסת דק"ס נכונה שצ"ל תרגמא רב שמואל בר אחא קמיה דר"פ. וכן מה שמצינו סנהדרין קח: אמר רב אדא אמרי דבי ר' שילא שם גרסת הערוך רב ור' שילא, ובזה סרו כל תמיהות סה"ד מי הוא סתם רב אדא,

ובנדה סז: א"ל רב אדא לרב חיננא מסורא לאו הכי הוה עובדא בדביתהו דאבא מרי ריש גלותא דאיקוט אזל ר"נ בר יצחק לפייסה. ובספר בית ועד לחכמים להגאון בעל מלא הרועים רוצה לומר שרב אדא היה גיסו של רנ"בי, כי רנ"בי היה חתן הריש גלותא והוא היה בנו, והבין מה שאמר „אבא מרי" הוא כמי „אבי מורי", ובמחילה שגגה היא א) שלא ר"נ בר יצחק היה חתן הנשיא אך ר"נ בר יעקב היה חתן דבי ריש גלותא, ב) אבא מרי היה כך שמו של הריש גלותא, וקרוב מאוד לומר שהוא רב אדא בר מתנא, ועל רב אדא בר מתנא יסופר עירובין כב. שלמד תורה מתוך הדחק היותר גדול, כי יסופר עליו כשהלך לבי רב אמרה לו אשתו ינוקי דידך מאי אעביד להו? והשיב לה מי שלימו קורמי באגמי? ורבא כששמע המעשה הנפלא הזאת דרש עליו הפסוק שחורות כעורב במי שמשים עצמו אכזרי על בניו כעורב, אבל רב אדא בר מתנה היה תלמידו דרב ואמר בשמו כשבת קט., יומא ד:, ע"ז כח:, ובברכות ל: איתא בטעות אמר רבה וצ"ל אמר רב, והיה כמו חברם של ר"נ ורב ששת כזבחים ה: יתיב ר"נ ורב ששת ויתיב רב אדא בר מתנה גבייהו ושקיל וטרי עמהם והקשה להם, והוא נזכר ביצה יז:, ובשבת קמ. רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דלבא אתא לקמיה דמר עוקבא — אזל שאל בי מדרשא א"ל תני דבי רב אדא ואמרי לה דבי מר בר רב אדא, אפשר שהוא בר מתנה,

רב

רב אדא בר נתן. ערך רב אחא בר רב.

רב אדא ברב עזא.

אמר רב אסי קידושין פא:, וקרוב מאוד לומר כי הוא היה בא עם כל הנחותי בזמן אביי והוא הנזכר תמורה כא. אמר רבא בר' עזא בעון במערבא — א"ל אביי, והיה כתוב רב"א והוא ר"ת רב אדא, והיוחסין היה גרסתו שם רב אחא ברב עזא, וזה שהביא רב אחא בריה דרב עזא אמר רב אביי וצ"ל א"ל אביי.

אדא בר עתליה. ר' יעקב בנו גיטין פ"א ה"ב.

ר' אדא בר פפא.

בב"ק פ. א"ר אחא ב"פ, משום ר' אבא ב"פ משום ר' אדא בר פפא.

רב אדא בריה דרבא.

נזכר חולין נז: הקשה לרב אשי לגרסת עין יעקב, אבל צ"ל רב אחא בריה דרבא.

רב אדא בר שימי.

בחולין סג. הקשה למר בר רב אידאי, וגרסת הילקוט זכריה רמז תקעח רב אידי בר שימי.

ר' אדא בר' שמעון.

נזכר מגילה פ"א ה"ט אמר בשם ר' יוחנן, והמאמר הזה בברכות פ"ב סה"ג ושם ר' אידי בר"ש, ומה שמביא שם ר' אידי בשם ר' שמעון בשם ר' יוחנן — בשם ר' ייסה צ"ל ר' אידי ב"ר שמעון.

אדא בר תחליפא.

בגיטין פ"ו ה"א א"ר חייא בר אבין אדא בר תחליפא בשם ר' הושעיא, וכן הוא מע"ש פ"ד ה"ז, ושם ט"ם במק"א שכתיב אבא ב"ת וצ"ל אדא ועיין ערך אבא בר תחליפא.

אדא ברבי.

נזכר פאה פ"ו סה"א לגרסת הראב"ד מובא בעדיות פ"ד מ"ג ששאל לרשב"ל, וגרסא שלנו חד בר רבנן.

ר' אדא דחוטרא. ערך ר' אידי דחוטרא.

אדא דיילא.

היה תלמידו ושמשו דרב יהודה בפומבדיתא והיה ארוך בדורו ומגיע לכתפו דרב יהודה כנדה כה. ואפשר שלכן קראוהו דיילא ע"ש שהיה ארוך מלשון דלה, וב"ק קיט. אורי ליה רב יהודה לאדא דיילא ופירש"י דיילא שמש דרבנן, ובע"ז מ: פירש"י שמש הרגיל להיות שכיר לעושה סעודה לתקן תבשילין. ובשבת קמח. שרב יהודה שלחו לקרא לרבב"ח, ופרש"י דיילא ממונה, וברכות נג: שרב יהודה היה מברך במוצ"ש אדבי אדא דיילא.

ר' אדא דמן יפו.

נזכר תענית ט: מפרש טעמא דר' יהודה, ובמגילה טז: אמר שעשרת בני המן ועשרת, צריך לומר בנשימה אחת וגרסת הרי"ף והרא"ש ר' אבא דמן יפו. ומצינו ר' חייא בריה דר' אדא דיפו ב"ר פל"ח־יג, ומו"ק פ"ג ה"ז.

ר' אדא (או ר' אידא) דקיסרין.

אמורא דא"י בדור ג'. היה תלמידו דר' יוחנן כמו"ק כ: שתני קמיה, ובירושלמי ברכות כפ"ר ר"ה פ"ד ה"ד ושם סוף ר"ה אמר בשם ר' יוחנן.

אדא הרפנאה. ר' אמי בריה עירובין נט:

רב אדא מבי כלוחית.

בביצה ה: הוא ורב שלמן מבי כלוחית תרוייהו אמרי וכו'.

רב אדא מסורא.

נזכר נדה סז: לגרסת הב"ח שהקשה למר זוטרא, וגרסא שלנו סתם רב אדא.

רב

רב אדא מרי.

בזבחים לה. לגרסת דק"ס אמר רבא, רב אדא מרי אסברא לי, וגרסא שלנו בר אדא מרי, ומו"ק טז. אמר אדא מרי אמר נחמיה בר ברוך וכו'.

רב אדא משוחאה. ערך בר אדא משוחאה.

רב אדא נרשאה. תלמידו דרב יוסף וחברו דאביי כשבת ס.

רב אדא סבא.

ומר זוטרא בני דרב מרי בר איסור קידושין סה: פליג ניכסייהו ואתו לקמיה דרב אשי, וגרסת סה"ד רב אחא סבא.

אדא סבולאי. ערך בר אדא סבולאי.

אדא צניידא. למד לרב טבעיות הדגים כמו"ק יא.

רב אדא קרחנאה.

ביבמות י. אמר קמיה דרב כהנא משמיה דרבא, ובסנהדרין צב. הקשה לר' אלעזר ור"א השיבו, ונפל ט"ס שם וצ"ל רב אחא קרחנאה כבדק"ס וכן הוא בברכות לג.

אדא שמשא.

בירושלמי סוף תרומות ושבת פ"ב ה"א אדא שמשא שאל לר' אמי בגין דאנא צבע פתילה מן חולה א"ל בטל הוא ע"ג פתילות, ופי' הפני משה ששאל לענין שמן שריפה, וכן משמע שם הענין, ובקרבן העדה מפרש שהיה משמש חולים.

ויש שרוצים לומר שהוא אדא דיילא, אבל אדא דיילא היה בבבל וזה בא"י.

אדמון בן גדאי.

בכתובות רפי"ג שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום. ובגמרא שם קה. אדמון בן גדאי, ונשאר לנו ממנו שבעה דינים במשנה שם ועל שלשה מהן אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון, ואחד מהלכותיו שגור בפי הכל „בשביל שאני זכר הפסדתי?"

אהבה.

רב אדא בר אהבה ברכות כ. רב אחא בר אהבה עירובין צח., ר' אמי בר אהבה יבמות כט:.

אהבה בריה דרב בנימין בר חייא.

נזכר סוף ר"ה לגרסת דק"ס וכן היה לפני היוחסין, וגרסא שלנו אבא בריה דר' בנימין ב"ח.

אהבה בריה דר' זירא.

(ובירושלמי נקרא אחוו או אחוא — אחייא ובמדרשים נשתבש לשם אחא בריה דר"ז).

הוא קיבל תורה מאביו שהיה דר בקיסרין במקום אביו שהיו כולם תחת צל ר' אבהו, והיה שם „התנא" שונה ברייתות כעירובין צו:, ר"ה ל: שא"ל ר"ז לאהבה בריה פוק תני להו, ובר"ה כט. נדרים לב. תני אהבה בריה דר"ז, ובפסחים פ"ב ה"ד א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעת ר' אחווה בר זעירא אמר וכו', ובריש חלה נשתבש ושם א"ר מנא — ר' אחווה ור"ז וצ"ל בר זעירא.

ונזכר ברכות פ"ה ה"א ר' אחווא בר"ז, ושם ספ"א בעון קומי ר' אחייא בר"ז האיך אביך נוהג, ופסחים פ"א ה"א ב. ובעירובין פ"ו ה"ז ר' אחא בר"ז.

וב"ר פל"ט־יא א"ר אחווה בשם ר"ז צ"ל בר זעירא.

ופדר"כ פ' אחרי ר' ברכיה אחי דר"ז צ"ל ר' ברכיה ור' אחיה בריה דר"ז.

ובתנחומא נח־ה, אחרי־ה פדר"כ קג: בשם ר' אחא בר זעירא. וכן הוא בויק"ר פכ"ו־ד רב שלום בשם ר' אחא בריה דר"ז.

ולפעמים נשתבש מאהבה לר' אבא, כב"ר פפ"ד־ב ושם אהבה בריה דר"ז, והמאמר נשנה מד' תהלים פכח־ד ושם

ר'

ר' אבא ב"ז, וכן בב"ר פ"א־ד אהבה ב"ז והמאמר במד' תהלים פ"צ־יב ר' אבהו בר"ז.

ומצינו אלעזר בר אחוי ב"ר פצח־ג אולי הוא בנו.

ר' אהבה בר כהנא.

נזכר ויק"ר פי"א־א, ובל"ס צ"ל ר' אבא בר כהנא.

רב אהילאי.

בברכות כה: רב אהילאי (לגרסת דק"ס ויזהסין) איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עייליה לחופה וכו', ויש רבא או רבה בר אהילאי פסחים ל.

אהינא.

רבא בר אהינא מנחות לז:, ועיין ערך בר אהינא.

רב אהרן.

נזכר בהלכה ב"ק קט:, מנחות עד: בעי רבינא, א"ר אהרן לרבינא ת"ש.

רב אויא.

היה תלמידו דרב יוסף בברכות כח: רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף, למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דר"י א"ל מ"ט לא אתא מר לפרקא א"ל דוה חלש לבאי וכו', ובשבת קמח. רב אויא הוה יתיב קמיה דרב יוסף שניה ליה ידיה (נשתנית ידו ממקומה ושבת היה) א"ל הכי מאי, אסור, והכי מאי, אסור, אדהכי איתפח ידיה א"ל מאי תיבעי לך.

ובכתובות נז. אתא לקמיה דרב יוסף, וביצה יג: אמר משמיה דרב יוסף, וכן נזכרו יחד שבת סג. א"ל אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אויא ואמרי רב יוסף לרב אויא.

וכן רבה בר רב חנן היה חבירו בקידושין לט.

וכפי הנראה עלה לא"י והיה שם זמן קצר כדמצינו חולין נ. שאמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי — אמר ר' אמי, וב"ק לה. א"ל רב אויא לר' אבהו, מזה אנו רואים שעלה לקיסרין בסוף ימי ר' אמי שיסד שם ישיבתו, אבל אח"כ ירד לבבל ואפשר שירד עם כל הנחותי. וזה שמצינו עירובין קב. רב אויא איקלע לנהרדעא, ובשבת מו. רב אויא איקלע לבי רבא הוה מאיסן בי כרעיה בטינא אתיבי אפוריא קמיה דרבא איקפד רבא, בעי רבא לצעריה ושאל ממנו אך הוא השיב כהלכה, ואמר רנב"י בריך רחמנא דלא כסיפיה רבא.

(והכמי זמננו מצאו מקום להתגדר ולומר ראו איך שת"ח כרב אויא לא היה לו ד"א וטינף פוריא דרבא עד שרבא הקפיד עליו, ומזה שרבא אהב נקיות, ובאמת לא יער הוה ולא דובים הוה למעיין שם, כי המעשה היה בשבת ורבא סובר שם שמותר לקנח בחרס אפילו בר"הר אבל רב אויא סובר שאסור, וכשבא לפני רבא במנעלים מטונפים הראה לו שהוא חולק עליו וע"ז הקפיד, והקשה לו רבא מדין רבה ורב יוסף שאמרו שרגא דנפטא נמי שרי לטלטל, אך הוא השיב לו כראוי).

מקורותיו הפרטים מצינו ב"ב ק: שאשתו היתה אחות רמי בר פפא ומתה ועבד לה מעמד ומושב, ואמר רב יוסף שטעה בתרתי — ואביי אמר בהא נמי טעה — ורבא אמר בהא נמי טעה. ובכתובות נו: שנשא אחות רמי בר חמא (ואפשר שנשתבש במק"א) ואירכס כתובתה ובאו לרב יוסף איך לעשות.

מאמריו מצינו שבת כג., מגילה יז., ב"ב קמג., ובמנחות מג. רב אדא [בר אבא] קמיה דרבא משמיה דרב עוירא [וצ"ל אויא, דק"ס], וב"ב קמג. א"ל רב מרדכי לרב אשי מתיב רב אויא תיובתא, ומצינו רב אדא בריה דרב אויא ב"ק סב. רב הונא בר אויא ב"ב קמג., הונא מר בר אויא חולין מז., רב חלקיה בריה דרב אויא (בזמן רבא) ב"מ צו:, רב אחא בריה דרב אויא עירובין יא:.

רב

רב אויא סבא מפומבדיתא.

גדול הדור בזמן רב הונא כביצה כא. שבעי מרב הונא וא"ל ר"ה עורבא פרח (השיאו לדבר אחר, רש"י) כי נפיק א"ל רבה בריה לאו היינו רב אויא סבא דמשתבח ליה מר בגויה דגברא רבה הוא? א"ל ומאי אעביד אני היום סמכוני באשישות — ובעא מינאי מלתא דבעיא טעמא, ובחולין קכד: מובא שבעי מרבה בר ר"ה ורבא בריה שאלו לאו היינו רב אויא סבא מפומבדיתא, וזה כוונת היוחסין בערך רב אויא וז"ל רב אויא סבא דגברא רבה הוא, וכן רבה בר רב הונא לרבא בריה, וכונתו לב' הגמרות לביצה כא. שכן אמר עליו רבה לר"ה אביו, ולחולין קכד: ושם רבה בר"ה ורבא בריה. ומה שמביא ביוחסין בערך רבא, רבא בריה דרב אויא סבא לרב אשי במנחות, בל"ס היה לו כן הגרסא ולא זהו בנו של רב אויא סבא שהיה בזמן ר"ה וכאשר בארתי בערכו ובחנם תפשו בסה"ד בערך רבא בריה דר"א סבא ופלפל הרבה עלי חנם.

אבל האמת ששני טעותים נפלו בגמרות א) שבחולין צ"ל כמו בביצה שם שבא לפני ר"ה ולא לפני רבה בר"ה וכמו שמובא הגרסא בדק"ס חולין קכד:, וכן מצינו אותו עם רבה בר"ה כפסחים נא. כי אתא רבב"ח עול לגביה רב אויא סבא (כן הוא גרסת הרי"ף ובגמרא שלנו עוירא סבא) ורבה בר"ה — אתו וא"ל לאבוה (הוא ר"ה).

ב) שבשני המקומות צ"ל רב ייבא סבא ולא רב אויא סבא כי רב ייבא סבא היה באמת מתלמידיו דרב, והגרסא הזאת מובא בדק"ס שם, אבל רב אויא סבא היה מאוחר הרבה ששקיל וטרי עם רב פפא כמו"ק כד: אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש ובסנהדרין נז: הקשה לר"פ, וזה ברור.

אוכמי. אבא בר אוכמי ביצה כו:.

אולפנא.

נזכר עירובין סז. אמר רב נחמן [צ"ל רב חנין, דק"ס ויוחסין] בר אמי משמיה דאולפנא, ופרש"י ששמע מרבו, אבל היוחסין פירש שהוא שם חכם, וגרסת דק"ס משמיה דאילפא, ובערכין כח: א"ר חייא בר אבא משמיה דחולפנא, אפשר שצ"ל דאולפנא.

אונן בר אמי. (און בן פלת, במדבר פט"ז־א).

כן מובא בסה"ד משבת פ"ו רה"ה שאמר לפני רב יהודה, אבל גרסא שלנו אנן בר אימי, וכל שמות הירושלמי דשם משובש וא"א להעמיד הגרסאות דשם, ובאור זרוע ח"ב ספ"ד גרס חנן בר אימי אמר קומי רב יהודה בשם מנשה בר ירמיה.

ר' אוניא.

נזכר שה"ר פ"ב פסוק ז', ובקה"ר פ' אני קהלת ר' אוניא ור' יודן, ובמדרש תהלים פ"א־יח א"ר אוניא מה המים עשויים לגנות וכו'.

אונקלוס הגר.

זה דבר ברור שהשם אונקלוס ועקילס הוא של איש אחד כדמצינו מגילה ג. שקראו בשם אונקלוס הגר שתרגום של תורה אמרו מפי ר"א ור' יהושע, ובירושלמי שם פ"א ה"א איתא עקילס הגר, וכן המעשה המובא ב"ר פ"ע־ה ששאל לר"א הרי כל שבחו של גר, ושם עקילס, ובתנחומא לך ס"ו הגרסא אונקלוס הגר.

והנה למותר לנו להאריך בתולדתו יען שכבר האריכו חכמי הדור ובראשם הגאון הנשר הגדול ר' נתן אדלר הכהן ז"ל אב"ד דמדינות אנגליה, בהקדמתו היקרה לנתינה לגר, ולכן נבאר אך בקצרה ע"פ דברי חז"ל.

בתנחומא משפטים־ג אמרו עקילס בן אחותו של אנדרינוס היה מבקש להתגייר

להתגייר והיה ירא מפני אנדרינוס דודו, א"ל מבקש אני לעשות סחורה — ונתן לו עצה שכל פרקמטיא שאתה רואה שהיא נתונה בארץ לך עסוק בה שסופה להתעלות. — בא לו לא"י ולמד את התורה והתגייר, וכשבא אצל אנדרינוס שאלו למה פניך משונות שמא הפסדת הסחורה שלך וסיפר לו שהתגייר ולמד תורת ישראל, ומי אמר לך [לעשות כן] א"ל בך נמלכתי שאתה אמרת לי שכל פרקמטיא שהיא נתונה בארץ אעסוק בה, וחזרתי על כל אומות ולא מצאתי אומה הנתונה לארץ כישראל וסופן להתעלות. ומובא המעשה בקצרה ש"ר פ"ליב, ובגיטין נו: אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה (וצדק בזה מאוד גרסת הגר"א שצ"ל בר אחתיה דאנדרינוס הוה) בעי לאיגיורי וכו', ובע"ז יא. יסופר אונקלוס בר קלונימוס איגייר שדר קיסר גונדא דרומאי אבתריה משכינהו בקראי איגיור ושלח אחריו כמה גונדי וכולם נתגיירו ע"י, ובאחרונה צוה הקיסר להם שלא ידברו עמו שום דבר אך יקחוהו וכשבאו אליו להביאו כי נקטו ליה ואזלי חזא מזוזתא אותיב ידיה עליה ואחיך, א"ל מאי אחיכת א"ל מנהגו של עולם מלך בו"ד יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ והקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ — איגיור. תו לא שדר בתריה.

ויסופר בב"ר פ"ע"ה שעקילס הגר נכנס אצל ר' אליעזר א"ל הרי כל שבחו של גר שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה? כמה טווסין כמה פוסייני אית לי ואפילו עבדי לא משגיחין. נזף ביה ואזל גביה ר' יהושע התחיל מפייסו בדברים לחם זו תורה—שמלה זו טלית— אמרו אלולי אריכות פנים שהאריך ר' יהושע עם עקילס היה חוזר לסורו. והנה ידוע שאנדרינוס מלך תכט לשטרות מו'

שנה אחר החורבן, והוא שהיה בן אחיתו היה בל"ס צעיר ממנו לימים וא"כ איך אפשר לפרש מה שאמרו ע"ז יא. כשמת ר"ג הזקן שרף עליו אונקלוס הגר שבעים מנה צורי הלא ידוע שר"ג הזקן נפטר לערך עשרים שנה לפני החורבן ואם אז היה כבר גר צדק ובא בשנים א"כ איך נפרש שבא לפני דודו אנדרינוס קיסר לשאול ממנו עצה להתגייר שזה היה קרוב לשבעים שנה אחר זה, ואיך בא לפני ר"א ור"י שכל ימי פעולתם היה אך אחר החורבן, אבל האמת יורה דרכו שצ"ל כשמת ר"ג והוא ר"ג דיבנה ותיבת „הזקן" הוא ט"ס וכן ליתא בהרי"ף והרא"ש, ומה שמביא בהקדמת נתינה לגר צד 7 אות ה' שכתב שר"א ור' יהושע היו בזמן ר"ג הזקן ממו"ק כז. באמת גם שם צ"ל ר"ג והוא ר"ג דיבנה וכמפורש ברכות פ"ג ה"א ושם ליתא תיבת הזקן, כי אף שר"א ור"י הוו כבר גדולי הדור קודם החורבן אבל עשרים שנה קודם החורבן שאז נפטר ר"ג הזקן ודאי לא הגיעו להוראה ובפרט שאז היה ריוחב"ז ורשב"ג קיים.

ולכן בל"ס שאונקלוס התגייר כבר אחר החורבן שנים רבות ואז היו ראשי הדור ר"ג דיבנה ור"א ור' יהושע ור"ע, והוא קיבל מהם וכדמצינו שהיה בצותא חדא עם ר"ג כתוספתא מקוואות פ"ו מעשה בר"ג ואונקלוס הגר שהיו באשקלון וטבל ר"ג במרחץ אחד ואונקלוס בים, א"ר יהושע בן קופסא (בתוספתא צוקרמנדל בן קבוסיי והוא התנו דר"ע) עמהן הייתי וכו', ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב מעשה בטבחי של אונקלוס הגר שהביא כופתו לפני ר"ג וכו', ורבותיו המובקים היו ר"א ור' יהושע כמגילה ג. שאמרו תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר"א ור' יהושע ולשון הירושלמי שם פ"א ה"א שעקילס תרגם התורה לפני ר"א ור' יהושע

וקילסו

וקילסו אותו וא"ל יפיפית מבני אדם, וכונה אחת לשניהם שנעשה על פיהם ובפניהם שהמה השגיחו על התרגום שיצא כתיקונו ובטהרתו.

והנה מלבד מה שהיה גדול מאוד בתורה ובחכמה היה חסיד גדול עד שאמרו בתוספתא חגיגה פ"ג אונקלוס הגר היה אוכל על טהרות הקידש כל כל ימיו והיתה מטפחתו מדרס לחטאת, ונזכר ב"ב צט. אונקלוס הגר אמר כרובים מעשה צעצועין הן וכו', ובתוספתא דמאי פ"ו ובירושלמי שם כשמת אביו וחילק עם אחיו בנכסי אביו החמיר על עצמו והוליך הנייה (דע"ז שירש מאביו) לים המלח, ובירושלמי קידושין פ"א סה"א עקילס הגר תירגם לפני ר"ע והיא שפחה נחרפת לאיש בבתושה וכו', ובספרא בהר פ"א שהוציא לעבדיו פנדוס, וכן נזכר בשם עקילס בירושלמי שבת פ"ו ה"ד ובתי הנפש תרגם עקילס אסטומבריאה. וביומא פ"ג ה"א תרגם עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס, ובסוכה פ"ג ה"ה תרגם עקילס הדר הידור, ובחגיגה פ"ב ה"א אדרינוס שאל לעקילס הגר קושטא אתין אמרין דהין עלמא קיים על רוחא א"ל אין וכו'. וכן נזכר ב"ר פכ"א־א שם פמ"ו־ג, שם פע־ה, ש"ר פ"ל־יב, ויק"ר ספ"א, שם פלג־ו, שהש"ר פ"ר־ב. קה"ר פי"א־ג, ובתנחומא הישן בראשית ה.

והנה אם התרגום שבידינו היום בשם תרגום אונקלוס יצא מעט אונקלוס הגר אם לא, כבר האריך בזה הגאון בעל נתינה לגר ואין להוסיף עליו.

אוסטייא. ר' יצחק בריה יבמות פ"א ה"א.

ר' אורי. (בצלאל בן אורי, שמות לא־ב).

בירושלמי ברכות רפ"ב ר' חונה ר' אורי ר' יוסף רב יהודה בשם שמואל, ובדרך ארץ רבה רפ"א ר' חנינא בן אירי, ובאמת צ"ל ר' חונה ר' אידי כתנחומא לק"א בהערה ג'.

אבא אוריין איש ציידן. ערך אבא גוריין.

אושעיא.

רב אחא בר הושעיא נזכר בהרא"ש עירובין רפ"א, רב חמא ב"א סנהדרין כה., יהודה ב"א עירובין פ., מרינוס ב"א ברכות פ"ו ה"ה, רב נחמן ב"א שבת סה., רב נתן בר אושעיא שבת פא:

ר' אושעיא. (תנא דברייתא)׳

נזכר שבת נג:, אבל הוא ט"ס וצ"ל ר' יאשיה.

ר' אושעיא רבה.

(תלמידו דר' חייא ובירושלמי נקרא כמעט תמיד בשם ר' הושעיה רבה ואך לפעמים בשם ר' אושעיא, ולהיפך בבבלי נשאר אך במק"א בשם ר' הושעיא כתענית ט.).

האדם הגדול הזה אשר זכה להקרא בשם „רבה" ובשם „בריבי" ובשם „אבי המשנה" היה בנו של ר' חמא בנו של ר' ביסא אשר לפי דעת הראב"ד בהקדמת הרמב"ם היה מבית דינו של רבי וכן בנו ר' חמא וגם הרמב"ם מודה לזה ואך דעת הרמב"ם שגם ר' אושעיא נכדו היה בב"ד דרבי והצדק אתו יען שגם ר' יוחנן שהיה תלמידו דר' אושעיא זכה לישב בישיבת רבי כפסחים ג: וא"כ למה לא נאמר שר' אושעיא היה בב"ד?

ושלשה דורות הללו היינו ר' ביסא ובנו ר' חמא ור' אושעיא בנו ראו זה את זה כשהיה ר' אושעיא גדול הדור כבתובות סב: שר' חמא הלך מביתו ללמוד תורה והניח את בנו ר' אושעיא עודנו ילד קטן, ושהה בישיבה זמן רב, ובתוך כך נתגדל בנו בתורה, ולבסוף כששב לביתו והתיירא שאם יבא פתאום לביתו יארע איזה סיבה כאשר קרה לאשת ר' חנניה בן חכינאי, לכן הלך לב"המד ומשם שלח להגיד לב"ב שבא, ובב"המד ישב ר' אושעיא בריה אך לא ידעו איש

את

את רעהו, ובתוך כך התחילו לפלפל זע״ז בהלכה וראה ר׳ חמא כי חריף עצום הוא וחלש דעתיה וחשב בלבו שאלו היה כל הימים בביתו אפשר שגם בנו היה גדול בתורה כמותו, וכשבא ר׳ חמא הביתה, בא גם בנו אחריו והוא סבר שבא לפלפל עמו בתורה לכן קם מפניו אמרה לו אשתו כלום יש אב שעומד מפני בנו? וקרי עלייהו רמי בר חמא והחוט המשולש לא במהרה ינתק, זה ר׳ אושעיא בר׳ חמא בן ביסא וכב״ב נט: שנחלקו ר׳ אושעיא עם ר׳ חמא אביו והלכו לשאול לר׳ ביסא והוא פסק כנכדו.

מקום מולדתו נראה שהיה בדרום בעיר פרוד במקום בר קפרא כנדה פ״ג ה״ב יסופר ר׳ חייא רובה אזל לדרומה שאלון ליה ר׳ חמא אבוה דר׳ אושעיא ובר קפרא — אתא ושאל לרבי א״ל צא וכתוב להן וכו׳. וכן מובא שבת פ״ו ה״ב וסנהדרין פ״י ה״א שהיו דרין זא״ז שאמרו שם בניה בייתיה דבר קפרא אמרין מן דבית רבה דבר קפרא עד בית רבה דר׳ הושעיה, ציפוראי אמרין וכו׳, ומזה אנו רואין שהיה עם בר קפרא לא במקום רבי בציפורי, ובר קפרא היה רבו המובהק כמו״ק כר: שאמרו בפירוש לאו מבר קפרא רביה שמיע ליה ר׳ אושעיה, ואפשר שהיה רבו עוד בהיותם בדרום.

אבל אח״כ התיישב ר׳ אושעיא וב״ב בציפורי במקום רבי כעירובין פ. מעשה בכלתו של ר׳ אושעיא — ובא מעשה לפני ר׳ חייא ואסר א״ל ר׳ ישמעאל בר״י וכו׳, וידוע שריבר״י היה ביחד עם רבי בצפורי ונפטר קודם רבי, ושם שמש את בר קפרא בבריתות ח. ר׳ אושעיה הוה שכיח קמיה דבר קפרא, שבקיה ואתא קמיה דר׳ חייא יומא חד פגע ביה ב״ק בעא מיניה — א״ל מה בבלי אומר בדבר זה.

וכאשר מצא את רבו החדש דבק בו ושימש אותו כשבת פ״ג ה״א שאמר משרת הייתי את ר׳ חייא הגדול, ובשבת לח: הלשון אר״א פ״א היינו עומדין לעילא מר׳ חייא רבה, ובפאה ספ״ז אמר רומס הייתי ותים עם ר״ח הגדול, ובשבת קכז. יספר מר״ח שפ״א הלך למ״א וכו׳.

ורבו הגדול שקיבל מרבי פירושי המשנה מסרה לתלמידו ר׳ אושעיא ונקראת בשם מתניתא דר׳ חייא ור׳ אושעיא כתענית כא. כעדות אילפא שהיה בדורם שאמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר״ח ור״א ולא פשטינא ליה ממתניתין וכו׳, ופרש״י דהוו מסדרי מתניתא ע״פ רבינו הקדוש שהיה רבם.

וגם חברי דר׳ חייא חברו ברייתות כמו לוי ובר קפרא, אבל הברייתות שחיבר ר״ח ור״א עולה על כולם בדייקותם וזה שאמרו חולין קמא: כל מתניתא דלא תניא בי ר״ח ובי ר״א משבשתא היא ולא תותובו מינה בי מדרשא, וכבר האריך בזה רבינו שרירא גאון באגרתו ח״א פ״ו, ויען שר׳ אושעיא היה תלמידו דר׳ חייא וכל הדור הראשון והשני לאמוראים קבלו מר׳ אושעיא ולא מר׳ חייא שכבר נפטר עוד בחיי רבי כמפורש כתובות קג: לכן כינו את ר׳ אושעיא בשם „אבי המשנה״ כלומר שהוא המפרש הראשון על המשנה, כב״ק פ״ד ה״ו שרשב״ל קראו „אבי המשנה״ וכן קידושין פ״א סה״ג, שבועות פ״א ה״ה, ע״ז פ״ד ה״ה, ובכתובות פ״ט סה״א קראו ר׳ יונה כן, וביבמות פ״ג ה״ה קראו עולא בר ישמעאל כן, ובהוריות פ״ג ה״ה קראו למתניתא דר׳ אושעיא בשם משניות גדולות, כי באמת הוא הרחיב את המשניות ופירשם כידוע לכל שהברייתות המה פירושי המשנה.

ואחר פטירת רבי שהיה אז ר׳ אפס הריש בישיבה שתחת ר״ג ברבי, קיבל ר׳ אושעיא גם ממנו כיומא פ״ה ה״ז ר׳

הושעיא

הושעיא בשם ר' אפס, ואח"כ כשהיה ר' חנינא הראש ישב גם הוא שם כפסחים פ"ז שא"ל ההוא מינא לר' חנינא אנן מעלינן מינייכו — א"ל רצונך יטפל לך תלמיד אחד נטפל לו ר' אושעיא, וכן מצינו כתובות עט. ר' אושעיא א"ר ינאי ולא שהיה תלמידם אך המה היו קשישים ממנו וכולם ישבו בב"ד הגדול תחת ר' יהודה נשיאה, ובירושלמי שבת פי"ט ה"א אר"י חבורה היה מקשה — א"ר אושעיה שאלנו את ר' יהודה הגוזר וכו', וכן הוא בשבת קל:, ובקידושין יב. כי אתא רב דימי אמר, ר' דוסתאי ור' ינאי ור' אושעיא שיערו כמה היא פרוטה, וביבמות קכא: א"ל ר"י לר"ל לא כך היה מעשה בר' אושעיא בריבי שהתרים עם שמונים וחמשה זקנים וכו', וזה כמו שאמרנו שדור שאחר רבי הוא דור התנאים האחרונים דור מפרשי המשנה, ובראשם היה ר"ג בר רבי ואחריו בנו ר"י נשיאה, ושניהם היו כרעים אהובים, ביבמות נז. שבעי ר' יוחנן מר' אושעיא — אישתוק — לסוף אתא גברא רבה אחרינא — ומנו ר"ל, א"ל ר"י נשיאה אטו ר' יוחנן לאו גברא רבה הוא? וכן הוא ביבמות פ"ח ה"ב, ר' הושעיא רבה ור"י נשיא הוון יתבין רהט ר' יוחנן ולחש ליה באודניה דר' אושעיא, וביצה פ"א ה"א ששאל לר"י נשיא שמעת מאביך וכו', ובגיטין פ"ד ה"ב ר' אושעיא בר אבא [צ"ל רבה] אמר לר"י נשיא (ובספר בקורת התלמוד צד 42 העתיק הירושלמי שלא כראוי בדרכו בקודש ?), ובקידושין פ"ג ה"ה דלמא ר' הושעיא ור"י נשיא הוו יתבין, ובב"ק יט: יתיב ר' יהודה נשיאה ור' אושעיא אקילעא דר' יהודה נפיק מלתא מבינייהו כשכשה בזנבה מהו וכו', ובסה"ד יפלפל ורוצה לומר שהוא רב אושעיא חברו דר' זירא עם ר' יהודה נשיאה השני שבא אז לבבל וישב אקילעא דרב יהודה או שרב יהודה הלך לא"י ע"ש, ובמחילה מכבודו ששגגה יצאה ממנו ולא רב יהודה היה בא"י כי הוא נגד מאמרו המפורש כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה כברכות כד:, ולא ר"י נשיאה היה מעולם בבבל, ופשט הפשוט שישבו אקילעא דר' יהודה נשיאה, וכן מפורש בירושלמי ב"ק פ"ב ה"א ר' הושעיא רבה ור"י נשיאה הוון יתיבן אעל ר' בא בר ממל ושאל כשכשה בזנבה מהו — א"ל ר' הושעיא רבה וכו', ומזה אנו רואין שהמעשה היה בא"י ואין שום שייכות לרב יהודה או לרב הושעיא חברי דר"ז, ובמגילה ז. ר"י נשיאה שדר לר' אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא בפורים שלח ליה קיימת בנו רבינו (קראו רבינו יען שהוא היה הנשיא, אבל בירושלמי מגילה פ"א סה"ד ליתא תיבת רבינו) ומשלח מנות וכו'.

מכל זה אנו רואין שישב תמיד עם ר"י נשיאה בציפורי ולקח חלק גדול בישיבתו הגדולה.

וכפי הנראה היה ממונה לקבל עדים ולקדש חדשים „בעין טב" וכידוע שכ"ז שיכלו לקדש חדשים ביהודה עשו כן, והנשיאים שישבו בציפורי שהיא גליל היה להם ב"ד קבוע בעין טב שהיא ביהודה ובימי רבי היה ר' חייא ממונה ע"ז כר"ה כה: ותלמידו ירש כבוד רבו וזה שאמרו נדרים פ"ו סה"ח ר' הושעיא כד הוה מקבל סהדא „בעין טב".

אבל זולת התמנותו זאת היתה לו ישיבה פרטית בציפורי וכל גדולי הדור השני אשר גם ראשם מגיע לימי דור הראשון ישבו לפניו, והראש והראשון היה ר' יוחנן וקראו תמיד „בריבי" בעירובין נג. שא"ר יוחנן י"ח ימים גידלתי אצל ר' אושעיא בריבי (אדם גדול בדורו, רש"י) ולא למדתי ממנו אלא ד"א במשנתינו, יב' תלמידים היו לו לר' אושעיא בריבי — ולמדתי לב כל או"א — כשהיינו

למדין

למדין תורה אצלו היינו יושבין ששה ששה באמה (שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה, רש"י) ואמר ר"י עליו ר' אושעיא בריבי בדורו כר"מ בדורו, ואמר עליו שלבו היה כפתחו של היכל, ובחגיגה ז. אר"י — עד שבא ר' אושעיא בריבי ולימד, וכן יבמות קכא:, בעי מיניה ר"י יבמות נז., איתיביה פסחים פא., נזיר טו:, אר"י א"ר אושעיא תענית ט. וכן ריב"ל שהיה כמו חבירו לפי ערך השנים, מצינו שאמר בשמו כירושלמי סוף חגיגה.

ר' אלעזר שהיה בבבל תלמידו דרב ושמואל כשעלה לא"י ישב לפני ר' אושעיא, כדמצינו ר"א אר"א כברכות ג: (לגרסת דק"ס) לב:, שבת כה:, פסחים קג: קטו., ר"ה ד: יד., יומא מא., מו"ק ח: כד:, יבמות נו:, גיטין כא: עה. עט., קידושין ו., סנהדרין פח:, שבועות ט:, מכות יח:, זבחים יא:, חולין עד: קו., כריתות יד:, שבת פ"ג סה"א.

ר' אבא א"ר אושעיא כתובות עט.

אדא בר תחליפא בשמו גיטין פ"ו ה"א, ובמע"ש פ"ד ה"ד איתא אבא בר תחליפא וצ"ל אדא.

ר' אחא בשמו עירובין רפא"ב. סוכה רפ"א.

ר' אלעזר אבוה (צ"ל אחוה) דר' יצחק בר נחמן בשמו ב"ב פ"ח סה"א.

ר' אמי כשעלה לא"י זכה לשמשו ביחד עם ר' אלעזר כשבת פ"ג סה"א אר"א א"ר הושעיא — א"ר אמי זמנין סגין יתיבת קומי ר' אושעיא ולא שמעית מיניה הדא מלתא, מזה אנו רואין שישב לפניו זמן רב, ובירושלמי ריש עירובין ר' אמי א"ר אושעיא.

זבדי בר לוי שלחו ר' אושעיא לתקן מע"ש שלו כדמאי רפ"ז.

ר' זירא בשמו כתובות עט.

רב חייא בר יוסף א"ר אושעיא ע"ז נא:.

ר' חייא בר לולייני בשמו ע"ז רפ"ב.

רב חמא בר יוסף אר"א בריבי ע"ז מד:, וסנהדרין טז. איתא ר' חמא בר יוסי וכן צ"ל בבב"ק קיב. (ושם איתא בטעות רב יוסף בר חמא, דק"ס).

ר' חיננא קרתיגנא בשמו שבת פט"ז ה"ב.

ר' יהודה בר ספרא בשמו חגיגה פ"א ה"ו.

רב יוסף. שבת קכז., עירובין עח. פח., רבה א"ר חייא — ורב יוסף א"ר אושעיא, (ולא שהיה תלמידו אך כן קבלו משמם).

ר' יעקב (בר אידי, דק"ס) א"ר אושעיא ברכות יא. כט:.

ר' יצחק בר חקולא בשמו גיטין רפ"ח

ר' יצחק בר נחמני א"ר אושעיא שבת לז., חולין מט.

ר' סימון דתרי בשמי שבת פ"ג סה"א.

עולא א"ר אושעיא חולין עו.

ר' פדת בשמו ב"ק פ"ד ה"ח, שבועות פ"ח ה"ג.

ר' פנחס א"ר אושעיא שצ"ד בתי דיני היו בירושלים וכו' כתובות קה:.

ר' שמעון בר יסינא בשמו יבמות פי"ג ה"א.

ר' שמעון בן לקיש משמיה, פסחים לד:, קידושין פ., בכורות יג., נדה כה.,

ובדורות האחרונים היה בפיהם לברכה כבב"ק קיא: שאמר רבא כד שכיבנא נפק ר' אושעיא לוותי דמתרצי מתני' כוותיה. ופסחים צ. אמר אביי אי לא דאוקמיה ר' אושעיא — ה"א וכו'.

ואחר פטירת ר' יהודה נשיאה (שנפטר לערך תקמה לשטרות) נעשו חדשות בא"י שעד העת ההיא מן הלל הזקן עד פטירת ר"י נשיאה היו הנשיאים גם ראשי מתיבתא והעומדים בריש העם לתקן תקנות כללית כמו שהיו נקראין ר"ג וב"ד, רבי וב"ד אבל כשנפטר ר"י נשיאה נתחלקה הנשיאות וראשי מתיבתות

לשתים

לשתים. עטרת הנשיאות נשארה להמשפחה היקרה נכדי הלל, אבל לא היו עוד מגדולי התורה לעמוד בריש הישיבה, ובית ועד הסנהדרין התפוררה למקומות מרובין. ר' יוחנן שזכה עוד לראות את רבי, וכשנפטר ר"י נשיאה היה כבר בא בימים קרוב לימי זקנה הלך לטבריא ויסד שם ישיבתו הגדולה. ר' חנינא שהאריך ימים אחרי ר"י נשיאה נשאר בציפורי והרביץ שם תורה. ר' ינאי יסד כבר ישיבתו המהוללה בעיר עכברא, ור' אושעיא שהיה ביחד זמן קצר עם ר' גמליאל בנו של ר' „יהודה נשיאה" כחלה פ"ד ה"ד שבקש ר"ג ברבי להנהיג את הדמאי בסורא ולא הניחו ר' אושעיא (ובע"ב אין זה ר"ג בנו של רבינו הקדוש שאז לא היה עדיין ר' אושעיא גדול כ"ב להתערב בעניני הנשיא וזה ברור) ואז הלך ר' אושעיא ויסד ישיבה גדולה בקיסרין ור' יוחנן אע"פ שהנהיג ישיבתו הגדולה בטבריא מ"מ כל ימי חיי רבו היה הולך לשם לפרקים לשאול ממנו ספיקותיו וזה שמצינו תרומות פ"י ה"ב א"ר יוחנן כשהיינו הולכין אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין ללמוד תורה, ומפורש יותר בחלה פ"ד סה"ד שאר"י על דבר זה הלכתי אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין ואמר לי וכו', ובעירובין רפ"ה מפורש, ר' יוחנן בשם ר' הושעיא מוסיפין — תלת עשר שנין עביד עליל קומי רביה „דלא צריך ליה", כי באמת כבר נהג ר"י ישיבתו הרמה ואך לפרקים היה הולך להתיר ספיקותיו אצל רבו.

הלכותיו.

כמו שאמרנו למעלה שהוא היה המסדר הברייתות לכן נמצא תמיד בלשון תני ר' הושעיא (כמו על ר' חייא רבו בשם תני ר' חייא.) כב"ק ד: קיא: ובכמה מקומות. ובירושלמי לערך נח' פעמים בשם תני ר' אושעיא כאשר מנה הרב החכם

ראה"ו בח"ג צד 50. וכן מצינו תני רב זביד בדבי ר' אושעיא כב"מ צב:, ב"ב צה. וכן צ"ל ביבמות צו., אמרי דבי ר' אושעיא כריתות כח. וכן נזכר ברכות ג:, פסחים צ., סוכה יט. (ורב הושעיא מתקיף עליו), חגיגה ט., זבחים קיג. (חולק עם ר' יוחנן) קידושין נה. (ור' יוחנן תהי עליו) ופסחים צ: אמר אפשר ידעי חברין בבלאי טעמא דהא מלתא, ומצינו ב"ב קלו: שא"ל ר' יוחנן לר"ל כבר תרגמה „רב הושעיא בבבל" אחריך שאני ולפלא ד"ז שמעולם לא היה ר' אושעיא בבבל, וא"א לומר שהוא רב הושעיא שעלה מבבל כי הוא היה מתלמידיו הקטנים דר"י ושלא זכה להסמך כמבואר בערכו, אבל טעות קטן נפל בספרים וצ"ל כדמובא המאמר בירושלמי כתובות פ"ט סה"א ושם איתא בפירוש „כך פירש ר' הושעיא אבי המשנה" והוא ר' אושעיא רבה. והטעות בא מכתובות נג. שאמרו שם כי אתא רבין אר"ל — א"ל אביי זילו אמרי ליה — כבר תרגמא רב הושעיא לשמעתיה בבבל ומזה בא גם לכאן וזה ברור, וכן משמע מרש"י שם שגורס ר' אושעיא.

והחכם ראה"ו בח"ג צד 51 יגביה את ר' אושעיא למעלה ראש, ובמה יען שלפי דעתו היה מקיל גדול, וז"ל: „ב' יסודות „גדולים העמיד ר' הושעיא אשר עמוק „עמוק יורדים ונוקבים עד תהום ההלכה, „האחד הוא מה שאמר המנהג מבטל „הלכה ירושלמי ב"מ פ"ז ה"א. ב) „שאמר האוכל איסור בזמן הזה צריך „לשנות לפניו את השעורים שמא יעמוד „ב"ד אחר וישנה עליו את השעורים „ויהא יודע מאיזה שיעור אכל חגיגה „פ"א ה"ב. ולפי דבריו יכול כל ב"ד „אחר לשנות שיעור קדושי כסף „מפרוטה לשיעור אחר אף גדול ממנו „עד דינר — ואז המקדש בפרוטה אין

קידושיו

„קידושיו קודושין ונתירנה בלא גט.״ עכ״ל.

ובשניהם טעה טעות גדול או הזיד במעילה.

שמה שאמר מנהג מבטל הלכה, לא ר׳ אושעיא אמר כן מעצמו אך קאי על המשנה שאמרו מקום שנהגו שלא להשכים אינו רשאי לכופן וע״ז אמר זאת אומרת שאע״פ שהדין בכ״מ שהמוציא מחבירו עליו הראיה, וא״כ גם כאן אם בעה״ב שהתנה עמהן להשכים הוה אמינא שהם המוציאים ולהביא ראיה, לכן אמר שלא כן הוא דמדברי המשנה אנו נלמוד שהמנהג מבטל ההלכה, פי׳ יען שהמנהג הוא שלא להשכים אין כאן מוציא מחבירו ומסתמא שכרן ע״מ כן, ולא אוכל להאמין שימצא איזה בר בי רב שיעקש הישרה כהחכם וויים ולעשות מזה כוונים לדבריו, וכן מובא ביבמות רפי״ב לענין חליצה בסנדל.

ובדין האוכל איסור בזה״ז טעה עוד יותר, כי זה ידוע לכל שכל השעורין המה הלל״מ כעירובין ד: שאמרו שיעורין דאורייתא דכתיב — אלא הלכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי וכן מובא ברמב״ם ה׳ מאכלות אסורות פ״ב הי״א. ופשט הפשוט לית מאן דפליג שכל דיני השיעורין המה הלל״מ, אבל השיעורין עצמן נמסר לחכמים לשער כ״א בשיעורו הראוי לו כמו באיסור אכילה בכזית יען שאכילה בכזית נקרא אכילה, אבל הזית עצמו צריך שיעור ואפשר שכזית שהיה בימי הלל אין זה כזית שהיה בימי ר׳ אושעיא, וזה שאמר שאם אחד אוכל כזית איסור בזמן הבית בשוגג אז יכול להביא מיד קרבן, אבל אם אוכל בזה״ז כזית איסור, אז צריך לכתוב לו השיעור שאכל יען שמא כשיבנה המקדש ויכול להביא את חובתו ואז אפשר שיאמרו ב״ד שכזית מהזיק כך וכך יגדל או יתקטן השיעור מכפי שהיה ביום שאכל ויחשוב בדעתו הלא לא אכלתי שיעור כזית אז, לכן א״ר אושעיא שצריך לכתוב השיעור כפי שהיה בשעת אכילה וזה ברור, ומה זה שייכות לפרוטה, ובפירוש מצינו קידושין יב. ממש להיפוך שאמרו שם כי אתא רב דימי אמר, ר׳ דוסתאי ור׳ ינאי ור׳ אושעיא שיערו כמה היא פרוטה, וזה ממש כדברינו שבימי ר׳ אושעיא נשתנית הפרוטה ולכן היו צריכין לשער כמה היא פרוטה בימיהם יען שאפשר שהפרוטה שהיתה בימי הלל אינה שוה פרוטה בעת או להיפוך, ובזה כל דבריו נפל בבירא.

והרב וויים חשב שהש״ס ירושלמי נאבדה מתוך קהל ישראל והקורא לתומו יאמין בכל דבריו, וכן לא יעשה ובפרט לחכם גדול שכמותו.

מדותיו היקרות די לנו להזכיר מה שיסופר סוף פאה שרבו דבנו היה סגי נהור והיה המנהג שהיה אוכל עם ר׳ אושעיא בכל יום ביחד, יומא חד היו לו אירחין ולא קראו לאכול עמו, בערב בא אליו וא״ל לא יבעום מרי עלי יען שהיו לי אורחין ולא רציתי מבזיך, והושיב לו אתה פייסת למי שנראה ואינו רואה וכו׳, ושם ושקלים ספ״ה יסופר שפ״א היה מטייל עם ר׳ חמא בר׳ חנינא באילין כנישתא דלוד א״ר חמא בר״ח כמה ממון שיקעו אבותי כאן, א״ל כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן לא הוון בני נשא דילעון באורייתא? ומו״ק פ״ג ה״ה שאזל לחד אתר וא״ל שלום עליכם כמנהג מקומינו, וב״ר פי״־ו פילוסופוס אחד שאלו אם חביבה היא המילה מ״מ לא נתנה לאדם והשיב לו בטוב טעם ודעת.

חייו ובניו ומשפחתו.

כפי הנראה היה עני המתפרנס בדוחק כמגילה ז. ובירושלמי שם פ״א סה״ד ששלח לו ר״י נשיאה בפורים אטמא דעיגלא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת

בנו

בנו רבינו משלח מנות איש לרעהו „ומתנות לאביונים".

ומצינו שהיה לו בן גדול בתורה בשם ר' מרינוס בגיטין פ"ד ה"ו, וכן מצינו עירובין פ. מעשה בכלתו של ר' אושעיא, ואפשר שהיא אשת בנו ר' מרינוס.

וכל ב"ב אחריו היו מאוהבי הנשיא כשבת פי"ב ה"ג שאמרו אילין דר' הושעיא ודבר פזי הוון שאלון בשלמא דנשיא בכל יום ודר' הושעיא עלין קדמאי.

חתימתו מצינו שתחת שמו היה חותם עי"ן כגיטין לו. וב"ב קסא:

וימת זקן ושבע ימים לערך יג' שנים אחרי ר"י נשיאה היינו תקנה'.

רב אושעיא ובירושלמי הושעיא.

היה תלמידו דר"ה, כברכות לז: שבעי מרב הונא רבה, ושם יז. אמר לרבה כי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה.

ורב יהודה היה רבו המובהק כגיטין כה. שבעי מרב יהודה — ורב יהודה קראו אושעיא בני, וב"ק פח: אזל רב הושעיא אמרה קמיה דרב יהודה, וב"מ מג: א"ל לרב יהודה רבי! אתה אומר כן הכי אמר ר' אסי אר"י.

וכן מצינו שאמר הלכה בשם רב בסנהדרין לח.

ואחרי עיון רב נראה לומר שזה רב אושעיא ואחיו רב חנניה המה אחי רבה כולם בני נחמני הוה, והוא דעת היוחסין וכן כתב מהרש"א בסנהדרין יד.

ונחמני אביהם עלה לא"י עם בניו רב אושעיא ורב חנניה עוד בחיי ר' יוחנן ורבה בנו נשאר בבבל בישיבת ר"ה כאשר הארכתי בערך ר' חנניה, ומשם שלחו לרבה שיעלה וילמוד לפני ר' יוחנן כמבואר כתובות קיא.

וכשהיה רב אושעיא עוד בבבל היה דרכו להביא ברייתות כשבת יט: כי אתא רב הושעיא מנהרדעא אתא ואייתי מתניתא בידיה. וכן ביצה כו: כי אתא ר"א [מנהרדעא, דק"ס] וכן הוא ברכות יז. נדה כא.

הליכתו לא"י מצינו בפירוש כחולין קכז. כי סליק רב אושעיא אשכחיה לר' אמי א"ל הכי אמר עולא והכי אהדר ליה ומזה אנו רואים ששקיל וטרי עם עולא בהיותו עוד בבבל, וכן מצינו אותם ביחד כגיטין טז: שמתיב לעולא, וזבחים לב. שא"ל עולא מטונך. וכן כשבאו לא"י היו יחד (שעולא היה הולך ובא) כגיטין עז: אמר עולא והוא — א"ר אושעיא אפילו היא בטבריא והצרה בציפורי, ומלשון הזה משמע שדברו זאת בא"י בהיות רב אושעיא בטבריא.

וכשבאו לא"י מצאו את ר' יוחנן, ואף שלא מצינו שיאמרו הלכות מפי ר' יוחנן, אבל בפירוש אמרו סנהדרין יד. שר' יוחנן רצה לסמכינהו ולא עלתה בידו, ואמרו לו שלא יצטער יען כי המה מבית עלי (ומזה ראיה קצת שהיו אחי רבה שגם הוא היה מבית עלי כר"ה יח.) וזה שאמרו סנהדרין פ"א ה"ח אמר רב הושעיא חבר הוינא, וכן באמת נקראו שניהם חברין דרבנן כשבת פ"ג ה"א בעון קומי ר"ז ורב הושעיא ורב חנניה חבריהון דרבנן, ושם נשא אשה בת ר' שמואל בר יצחק, וע"י חמיו הצטרפו אותו למנין העיבור כסנהדרין פ"א ה"א, וכשהיה בא"י היה ג"כ דרכו לחפש אחרי ברייתות נשכחות והלך עבור זה לדרומא מקום בר קפרא להביא משם ברייתות על שמו, וכדמצינו שביעית פ"ה ה"ב, יומא פ"א ה"א ה. מגילה פ"א ה"י, ביצה פ"ג ה"ד אייתי רב הושעיא מתניתא דבר קפרא מדרומא, ובכל אלו המקומות מפירש שהוא רב הושעיא ולא ר' הושעיא תלמידו דר' חייא, כי בשביעית שם הלשון א"ר ירמיה לר' אימי אייתי רב הושעיא מתניתא, וביומא ומגילה, א"ל ר' יונה לר' ירמיה עמך הייתי לא אמר עובד אלא נשאל ובמה נשאל?

נשאל? אייתי רב הושעיא מתניתא וכו', וביצה שם אתא עובדא קומי ר' אימי — אייתי רב הושעיא מתניתא דבר קפרא מדרומא, ובאמת היה בא"י עם ר' אמי כחולין קכה., בעי מר' אמי כפסחים סג:, וכן עם ר' אסי כמנחות ג: שבעי מיניה. א"ר אסי כשבת יח. וכן היה כחברים עם ר' אבא ור"ז, ובל"ס היו כולם יושבין לפני ר"ה בהיותם בבבל, וכדמצינו את ר' אבא עמו בהיותם בבבל כב"ק פח:, ובסוכה יט. מתקיף רב הושעיא על דברי ר' אושעיא — א"ל ר' אבא — ור' יצחק בר אלישיב מתרץ.

וכן עם ר' זירא כתרומות פ"ח ה"ג, ר' יניי בר ישמעאל חלה סלקון לגביה ר"ז ורב הושעיא ור' בון ב"כ ור' חנניה חבריהן דרבנן, וכן שבת פ"ג ה"א בעון קומי ר"ז ורב הושעיא.

רב ספרא החשיבו מאוד וקראו „משה" כביצה לח:, אבל רב ספרא היה צעיר הרבה ממנו כפסחים קיג: כשהיה רב ספרא לפני רבא, וא"ל לאו כגון מר אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא דהוו אושכפי וכו', והלשון משמע שאז היה כבר לאחר פטירתם. ומה שמצינו ברכות טו: רב אושעיא קמיה דרבא, באמת צ"ל ר' יאשיה שהיה תלמידו דרבא כב"ב כב., ובחולין נח: מצינו א"ל רב אושעיא למר בר רב אשי, הוא ט"ס וצ"ל א"ל רב שייא והוא הנזכר זבחים לד: שאמר כוותיה דרב אשי מסתברא, וכן מצינו שחולק עם ר' יצחק כירושלמי סוף סנהדרין.

האומרים בשמו מצינו ר' שמואל בר חנינא כברכות פ"ב ה"ד, ור' תימא בר פפיים כסנהדרין פ"ד ה"ז.

והוא ואחיו לא עשו את התורה קרדום לחפור בה אך עסקו במלאכת תפירת מנעלים כפסחים קיג: ומקומן היה בשוקא דזונות ועבדי להו מסאני — והזונות שהכירו בהם שהם קדושי עליון כשרצו לישבע שיאמינום אמרו בחיי רבנן קדישי דא"י.

ורב אושעיא היה לו גם חנות בטבריא כשבת פ"ו ה"ב, טיבריא אמרין מן סדרא רובא עד חנותיה דרב הושעיא, ובתענית פ"א סה"ב א"ר יוסי לר' חנייה אחוי [וצ"ל בר אחוי כמגילה פ"ג ה"ז] דרב הושעיא, נהיר את כד הוינן קיימין קומי חנותא דרב הושעיא חביבך.

ומצינו שני האחין ביחד תמיד כמכות יט: שישבו אפתחא דירושלים וקמבעי להו, ובעירובין מג. בעי רב חנניא — אמר רב אושעיא ת"ש, ושניהם עסקו במעשי בראשית — בספר יצירה כסנהדרין סה:, ופטירתו מפורש בע"ז פ"ג ה"א כד דמך רב הושעיא נפל קלון דטבריא.

אבא אושעיא או הושעיא איש טריא.

בב"ר פ"נח־ב ובקה"ר פ"א־ה, ומד' שמואל פ"ח־ט, אמרו יום שמת ר' אבין נולד אבא הושעיא איש טריא וקראו עליו וזרח השמש וכו', והיה חסיד גדול, ומלאכתו היתה מלאכת כובס כב"ק פ"י ה"ה שהיו מלבושיו מן צמר ממין אחד שלא יחשדוהו שלקח מן הבגדים שנתנו לו לכבס.

ובירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה ובפני משה שם יסופר באריכות שפ"א אבדה המלכה תכשיטין שלה והוא מצאן, וכשהביא להמלכה לא רצתה לקבל וא"ל כי יש לה טובים מהן, אך הוא אמר שמחזיר יען שכן צוה לו הקב"ה, ובזה קידש את השם שאמרה בריך אלההון דיהודאי.

פטירתו מצינו ויק"ר פ"ל־א. כד דמך ר' הושעיא איש טיריא (ובפס"דרב קעט: גרס ר' אבא בר הושעיא ובש"השר פ"ח־ז ר' אושעיא איש טרייא) ראו שמטתו פורחת באויר, והיו דורו קורין עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב הקב"ה לאבא אושעיא א"ט בוז יבוזו לו, ובמ'

שמואל

שמואל פ"ח־ט אמרו יום שמת הוא נולד ר' הושעיא בריה, ובב"ר פ"נח־ב חסר תיבת „בריה", ואין זה ישעיה איש טיראה הנזכר בתוספתא סוף ב"ק, שהוא תנאי.

ר' אושעיא בר אבא.

נזכר גיטין פ"ד ה"ב שאמר לר' יודן נשיא, ונראה שצ"ל ר' אושעיא רבה.

ר' אושעיא בריה דרב אידי.

כן נזכר יבמות לו: שא"ל רב אשי, והוא ט"ס שצ"ל רב יהושע בריה דרב אידי כדמובא שם לז. ברש"י.

הושעיא בר זבדא.

נזכר תענית כו: מתקיף על דברי רי"בל, ור' יצחק מתרץ קושייתו.

ר' אושעיא בר' חייא.

נזכר יבמות מו: רב ספרא מתני ר' אושעיא ב"ר חייא ופר"שי שהיה עם ר' אושעיא ברבי ועם ר"ח, ולולא פיר"שי נראה שקאי על ר' אושעיא ברבי שהיה עם ר' חייא ע"ש.

ר' אושעיא בנו של ר' יהודה הבושם.

נזכר חולין נה: שהעיד לפני ר"ע משום ר' טרפון על הגלודה שהיא פסולה, אבל בתוספתא חולין פ"ג ה"ז גורס העיד יהודה בן ישעיה הבשם, וכן מצינו בתוספתא שביעית פ"ה העיד יהודה בן ישעיה הבשם לפני ר"ע משום ר"ט שיש לקט בשביעית.

רב הושעיא בר רב יצחק. נזכר ביצה פ"א סה"ז.

ר' אושעיא בר' שמאי (אמורא ירושלמי בדור ה' בקיסרין).

אביו ר' שמאי היה גדול הדור בדור ר' יוסי, כמבואר בערכו, והוא היה גדול הדור בזמן ר' מנא, כמגילה פ"ג ה"ב ר' מנא שלח כתב לר' הושעיא בר' שימי ראשיתך מצער וכו', ובכלאים פ"ו ה"ג א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' הושעיא בר שמי בשם ר' יצחק בן אלעזר, ובשבת פ"יא סה"ד, מו"ק פ"ב ה"ג ר' יצחק בר' אלעזר מפקד לר' הושעיא בר' שימי, ובסוטה פ"א סה"א כתובות פ"ב ה"ד חולק עם ר' יוסי בר' בון.

ונזכר תרומות פ"ג ה"ג, ובכתובות פ"ב ה"ד איתא ר' יהושעיא בריה דר' שמאי וצ"ל ר' הושעיא, ובקה"ר פ"ט־י ר' יצחק בן אלעזר קרא לר' יהושע בר' טימי ור' בורקי עדה קדושה, נראה שצ"ל לר' אושעיא בר' שימי.

ר' הושעיא בריה דר' שמלאי דקיסרין, נזכר ויק"ר פל"א־ט אמר בשם ר' יצחק בר זעירא.

אושעיא זעירא דמן חבריא.

בתענית כד. יסופר דבי נשיאה גזור תענית ולא אתא מטרא תני להו אושעיא זעירא דמן חבריא — כלה שעיניה יפות אין כל גופא צריכה בדיקה, אתו עבדיה דריש גלותא — וקמצערי ליה, אמרו להם בני העיר שגם לנו הוא מחרף ומצער אבל ראינו שכל מה שעושה הוא עושה לש"ש ולכן אנן שבקינן ליה, וכן אתם שבוקו ליה, (ופר"שי יען שהיה צעיר שבישיבה, וקרו ליה כן משום שהיה שם אושעיא אחר). ובחולין לא. אמר רבא — דתני אושעיא זעירא דמן חבריא — הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כר' נתן, (ופר"שי צעיר הישיבה ולי נראה דאושעיא זעירא היה נקרא, דמן חבריא שמבני הישיבה, ובתוס' שם יב: מפרשים שהוא שם עיר וכב"ר ספ"ג אבימי דמן חבריא). ובנדה כו. מצינו תניא ר' אושעיא זעירא דמן חבריא, וצ"ל תני אישעיא, וקרוב מאוד לומר שהוא רב אושעיא השני ויען שהיה אך חבר ולא נסמך לכן קראוהו כן, וכן היה דרך רב אושעיא להביא ברייתות וכמובא בערכו.

ר׳ הושעיא תורגמנא.

נזכר ב״ר פנ״א־ט, ר׳ תנחומא בר׳ חייא בשמו, ורש״י פי׳ שם שהיה מתורגמן, ובילקוט משלי רמז תתקנו ליתא תיבת תורגמנא.

אזגור או איזגדר מלכא.

הוא היה מלך פרס בזמן רב אשי והיה אוהב ומכבד את חכמי ישראל כזבחים יט. אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאזגדר מלכא והיה מדלי לי המיינאי, ובכתובות סא. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוי קיימי אפתחא דבי אזגור מלכא.

ויש איזגדר מלכא שהיה רשע בזמן מר בר רב אשי כדמובא באגרת דרש״ג ח״ג פ״ד והוא היה נכדו של הראשון וכאשר האריך בזה הגאון רש״י רפפרט בטוב טעם ודעת בספרו ערך מלין.

אחא.

אבא בר אחא ברכות כה:, רב אדא בר אחא זבחים כב., רב הונא בר אחא ירושלמי סוף מע״ש, רב חונא בר אחא סוכה נב:, ר׳ יעקב בריה דרב אחא מו״ק כז:, ר׳ יעקב בר אחא ברכות כג., ר׳ ירמיה ב״א חולין נא:, רב משרשיה בריה דרב אחא חולין סז:, רב שמואל ב״א נזיר נא:

ר׳ אחא (תנא דברייתא).

הוא היה מהתנאים האחרונים שבדור רבי כברכות יג: שאומר משום ר׳ יהודה (וגרסת התוס׳ ודק״ס ר׳ אחאי), ובשבת עט: מנחות לב: ר׳ אחא מכשיר משום ר׳ אחי בר׳ חנינא ואמרי לה משום ר׳ יעקב בר׳ חנינא (בדק״ס ר׳ אחאי או אחי) ובמכלתא משפטים פ״ה חולק עם ר׳ חנינא בר אידי, ובשבת לב. חולק עם ר׳ אלעזר, ובשבת קכז. חולק עם ר׳ שמעון, ובגיטין ל: חולק עם ראב״י, וברכות נג: מחלוקת ר׳ זילאי, ר׳ אחא, ר׳ זוהמאי, וברכות ב: קידושין כב. ב״ב עה: ר׳ אחי ואמרי לה ר׳ אחא אומר. וב״ב לו: מאן יש אומרים ר׳ אחא, וכולן המה ברייתות, וכן נזכר בברייתא שבת קיט., יומא יט., יבמות קכא:, ב״ב צג., ואפשר שמה שאמרו נדרים ח: א״ר יצחק בר טבא א״ר חייא אריכא דבי ר׳ אחא, הוא התנא ר׳ אחא, ובתוספתא שבת ספ״טז וכלים פ״ו ה״ח ר׳ אחא משום ר״ע. האומרים בשמו מצינו ר״ה פ״ג ה״ט ר׳ יודה גיזריא בשמו, ובפס׳ רבתי פ׳ ביום השמיני ס״ב ר׳ שמעון בן חלפתא בשמו, ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים האחרונים.

ומה שמצינו בכתובות פ״ה ה״יא א״ר אחא ועניו אחריה אמן הוא ט״ס וצ״ל „וענו" אחריה ככתובות סו: וזה ר׳ אחא הוא האמורא הנודע בשערי הירושלמי והוא יספר מעשה שהיה בזמן הבית, ונזכר ר׳ אחא בזהר שמות יז:

ר׳ אחא. (גדול הדור בדור הרביעי לאמוראי א״י).

הוא היה מלוד כמפורש סנהדרין פ״א ה״ב ג: ר׳ ירמיה בעי מר״ז ולוד לאו מיהודה היא? א״ל אין. ומ״מ אין מעברין בה א״ל שהן גסי רוח ומעוטי תורה, הפך אפוי וחמי ר׳ אחא ור׳ יודה בן פזי א״ל איטה עבדתני מבזה רבנן.

וקיבל מכל גדולי הדור, כדמצינו שאמר בשם ר׳ אבא (בא) כשבת רפ״ו, רפ״כ, שקלים פ״ד ה״א, מגילה פ״ד הי״א, ויק״ר פ״י־ה.

בשם ר׳ אבא בר כהנא ככתובות פ״ו ה״א, תנחומא עקב־ג.

בשם ר׳ אבהו כשבת פ״ג ה״ג, ומה שמצינו ברכות ס. א״ר אבהו היינו דר׳ אחא בבר נמחק בפסקי תוס׳ תיבת ר׳ אחא.

בשם ר׳ אילא כשבת פ״ז ה״ב כז:, ביצה פ״א ה״ב.

בשם

בשם ר' אלכסנדרי תנחומא לך־א.

בשם ר' אלעזר כברכות פ"ג ה"ד, סוטה פ"ג ה"ז, מגילה יח.

בשם ר' הושעיא עירובין פ"א ה"א ב. סוכה רפ"א, ומה שמצינו ברכות ג: ר' אושעיא בשמו כבר נמחק שם תיבת ר' אושעיא.

בשם ר' זירא עירובין פ"א ה"ד, ובשבת פ"ו ה"ב־כ: ר' אחא ור"ז הוו מטיילין וכו'.

בשם חילפיי קה"ר פ"א־ג.

בשם ר' חיננא תרומות פ"א ה"א ג., ריש עירובין, שם פ"א ה"י, ספ"ד.

בשם ר' חנינא תנחומא לך־ד, חקת־כה, ובדמאי פ"ג ה"ד ר' חנינא מתרים קבל ר' אחא.

בשם ר' חסדיי עירובין פ"א ה"ח־ה, ובספ"ד.

בשם ר' יהושע בן לוי ברכות פ"ב ה"ד־טו.

בשם ר' יוחנן מע"ש פ"ב ה"ג.

בשם ר' יוסי ברכות פ"ד רה"ד והוא רב יוסף כברכות כט:.

בשם ר' יוסי ב"ר חנינא תנחומא חוקת־כד, ובפסחים מו. מדקדק בדברי ר"י בר' חנינא.

בשם ר' יוסי בר' נהוראי ברכות פ"ג ה"ג.

בשם ר' יסא תרומות פ"א ה"א ב.

בשם כהנא עירובין רפ"א, פ"א ה"ו, חולין צג:.

בשם ר' לוי עירובין פ"א ה"א ג., ברכות ס:.

בשם ר' מיישא ריש בכורים, איכ"ר פ' זנח.

שאל לר' סימון ויק"ר פ"כא־ה.

בשם רב ירושלמי ריש עירובין, וריש סוכה, תענית פ"ב סה"א.

בשם רש"בל עירובין פ"א סה"ו, ושם רפ"א ג: א"ר אחא כף ר"ל לר' יוחנן.

בשם ר' שמואל בר נחמני ברכות פ"א ה"א ו. תנחומא אמור־יב, והמאמר הזה בויק"ר פ"כז־ד ושם בשם ר"א בר חלפתא, ובקה"ר פ"ג־טו בשם ר' חלפתא.

בשם ר' תנחום בר חייא ברכות פ"ג ה"ד, שבת פ"א ה"י, שקלים פ"ד ה"ב.

וכפי הנראה היה דיין בעירו כב"ב פ"ח ה"א שר' ינאי קפודקאי בא לדין לפני ר"ה ור' יהודה בן פזי ור' אחא, וביומא פ"ו ה"ד שאחר תפלת מוסף ביוהכ"פ היה מכריז שילכו לבתיהם להאכיל התינוקות. וכן היה לו תלמידים הרבה כעירובין פ"א ה"ז תני ר' שיין קומי ר' אחא קם ר' יושוע דרומאי עם תלמידי דר' אחא, והאמת כן כי כל גדולי דור הרביעי אע"פ שלא היו תלמידיו, קבלו ממנו כר' יונה ור' יוסי, כברכות פ"ב סה"ד שאמר ר' יונה בשמו, ובשבת פ"ו ה"ט ר' יונה ור' יוסי סלקו למבקריה לר' אחא דהוה תשיש, וב"ב פ"ב רה"ג כשבעם ר' אחא על ר' אבדומי אחוי דר' יוסי על ר' יוסי לפייסו, ובשביעית פ"ו ה"א אמר ר' יוסי שאלית לר' אחא, וברכות פ"א ה"ב, פ"ג סה"ג ר' יוסי ור' אחא הוה יתבין וכו', ובתרומות פ"ב ה"ד ר' יונה ור' יוסי אמרין — א"ל ר' אחא כן ר' אילא רבבון הוה אמר, ובתרומות פ"ב ה"ג, שבת פ"ג ה"א עירובין רפ"א ב. מחלוקת ר' יוסי ור' אחא, ובשבת פ"יד ה"ד ר' יונה הוה ליה צמרומין אייתון ליה מן זכרותה דדורי ושתי, ר' אחא לא שתי.

ר' בנימין בר גידל היה כמו חבירו כמע"ש פ"ה ה"ג, יבמות רפ"א־ב.

האומרים בשמו.

ר' אבא אבוה דר' אבא בר מרי בשמו ברכות פ"ט ה"ג, וצ"ל כבפאה פ"א ה"א ג: אבוה דר' אבא מרי.

ר' אבין בשמו תנחומא ויראי־ט, תולדות־כב.

ר'

ר' בון בר כהן בשמו מע"ש פ"ד ה"ז.
ר' אלעזר בצראה בשמו איכ"ר פ"ד־כג.
ר' אלעזר בר ביסנא בשמו ב"ר פ"יח־א.
ר' ביסנא בשמו יבמות פ"ג ה"י, ד"ר פ"ד־ו,
ר' גרשון בשמו נדרים פ"ג ה"ח.
ר' דוסא ממלחיי בשמו סוטה פ"ג ה"ז.
ר' הונא בשמו ברכות פ"ה ה"ב־נז:, רו"ר פ"א־ד, תנחומא ויקרא־א,
ר"ה הכהן בר אבין בשמו פסקתא רבתי כה.
ר' חגי בשמו ד"ר פ"ד־ו.
ר' חזקיה בשמו שבת רפ"א.
ר' חלקיה בשמו עירובין רפ"א־ב., שקלים פ"ב ה"ג.
ר' חייא בר אדא בשמו ברכות פ"ו סה"א.
ר' יהודה בר טיטוס בשמו ברכות פ"ג ה"ד.
ר' יהודה בר סיננא בשמו מ' איכה פ' כל עמה נאנחים.
ר' יודן בשמו ברכות פ"ט ה"א נו, שאלו ריש פתיחתא דאיכה־ה.
ר' יהושע דסכנין בשמו ריש פתיחתא דאיכה־ה.
ר' יהושע דרומאי בשמו שבת פ"י ה"ה.
ר' יוסי בן יעקב בר אידי בשמו מד' תהלים פ"פא־ד.
ר יעקב בר אביי בשמו סוכה פ"ב סה"ג (ומגילה פ"א ה"ט יא. בר אביה) מו"ק פ"ג ה"א־ט:, סנהדרין פ"י ה"ב, תנחומא אחרי־ט. ובמ"ר פ"ב־כו בר איבו.
ר' נחמן בשמו ריש פתיחתא דאיכה־ה.
ר' נחמיה בשמו ריש פתיחתא דאיכה־ה.
נתן החבר בשמו תנחומא תולדות־כב.
ר' רדיפא בשמו כתובות פ"ו ה"א.
ר' שיין קמיה שבת ספ"ג עירובין פ"א ה"ז.
ר' שמואל בר ינא בשמו תענית פ"ב ה"א.

שמואל הזקן תני קומי סנהדרין פ"ב ה"ג.
ר' שמעון בר כרסנא בשמו עירובין פ"א ה"ז.
ר' תנחום בשמו איכ"ר פ"ד־כג.
ר' תפדאי בשמו ב"ר פ"ח־יא.

אם נזכר ר' אחא בבבלי.

אחרי עיון רב נראה שלא נזכר בשום מקום בבבלי, ומה שמצינו ברכות מז. תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא על רב אחא אמרו אתא גברא רבה דמברך לן, א"א לומר שהוא זה ר' אחא דירושלמי שהיה מאוחר הרבה ולא היה בבלי ולא בבבל אך נראה יותר גרסת דק"ס שגורס אתא „רב" או שהוא רב אחא ברדלא שהיה מתלמידיו הגדולים דרב כמבואר בערכו.

ובסנהדרין כ: א"ל אביי לרב אחא, באמת גרסת דק"ס לרב יוסף, ונראה יותר שהיה כתוב לרבא ונעשה מזה רב אחא.

ומה שמצינו ברכות ס. כי נפיק (מבית המרחץ) מאי אומר א"ר אחא מודה אני — שהצלתני מן האור הוא ר' אחא התנא כאשר אמר שם ר' אבהו היינו דר' אחא, וידוע שר' אחא היה כמו תלמידו דר' אבהו כדלעיל, וכן הוא שם גרסת דק"ס תחת דא"ר אחא הנכנס להקיז דם גרס ת"ר, וקרוב מאוד לומר ששתי הגרסות אמת שהיה כתוב ת"ר ר' אחא אומר, וכדמסיים שם כי קאי מאי אומר א"ר אחא ברוך רופא חנם, והוא ר' אחא התנא, וסתם רב אחא בעל פלוגתיה דרבינא הוא רב אחא בר רבא כמבואר בערכו.

מקראיו הפרטים.

מצינו שהיה כהן או לוי כמע"ש פ"ה ה"ג ר' אחא לא נסיב מעשר, ובסה"ד מביא זה על רב אחא בעל פלוגתיה דרבינא ושגג בזה כי בימיהם כבר נחרבו ישיבות א"י.

חמיו מצינו שהיה ר' תחליפא כברכות פ"א ה"א־ו.

ופטירתו נזכר ע"ז פ"ג ה"א כד דמך ר' אחא איתחזי כוכביי באמצע היום.

ועליו נוכל לומר שהוא אחד מראשי מייסדי הש"ס ירושלמי כי הוא נזכר כמה מאות פעמים בירושלמי.

אחא אחיו דאבא אבוה דר' ירמיה. נזכר שבת נו: שאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה — בדורנו ומנו אבא אבוה דר' ירמיה בר אבא ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דר"י בר אבא דאמר מר אבא ואחא אחי הוו.

רב אחא אחוה דמר אחאי.

נזכר שבת קיא: לגרסת כל הדפוסים הישנים וכן היתה הגרסא לפני היוחסין, וגרסא שלנו בעי רב אחדבוי אחוי דמר אחא או דמן אחא.

ר' אחא אחוי דר' יוסי מברקתיה.

היה לפני ר' יעקב בר אחא כן מובא ביוחסין, ובסה"ד כתב לא מצאתי זכרו, והשערת הגאון בעל נחל עדן דכונת היוחסין להירושלמי ב"ב פ"ב ה"ב וגרסתו היה סליק ר' יוסי „מברקתיה" וסבר שהוא שם מקום, אבל גרסתינו סליק ר' יוסי מבקרתיה היינו שר' יוסי בא לבקר את אחיו שהיה חולה כדמובא שם.

רב אחא אריכא דהוא רב אחא בר פפא.

נראה שהיה בבלי וקיבל מר"ה כמנחות לה: רב אחא אריכא אר"ה, וברכות לג. תני ר' אחא אריכא קמיה דרב חיננא ובדק"ס גורס קמיה דר"ה, וכן הוא בכל כ"י וזה היה גרסת היוחסין (ובסה"ד כתב לא מצאתי), ועלה אח"כ לא"י וקיבל מכל גדולי תלמידי דר' יוחנן כשבת קיא. רמי ליה רב אחא אריכא דהוא רב אחא בר פפא לר' אבהו, ושם קיג. אותיב לר' אבא, ומע"ש ספ"ה בעי קומי ר"ז, ובר"ה פ"ד ה"ח אמר קומי ר"ז, וביבמות פ"ח ה"ב ר' אחא בר פפי קומי ר"ז, נראה שהוא ר"א בר פפא, ובכתובות פ"ו ה"ג בעי קומי ר' אימי, ובנדרים פ"י ה"י סליק למישרי נדרא דר' אימי.

וב"ק פ. אמר משום ר' חנינא בר פפא, או משום ר' אבא בר פפא, או שר' חייא בר פפא אמר משמו.

ובסנהדרין פ"ד נזכר ג' פעמים ושם לד: נתנו סימן להלכותיו „משפט, מענה, מטה" היינו שם לד: דיני ממונות דנין ביום מה"מ א"ר אחא (כצ"ל ובגמרא א"ר אבא), ושם לו. בדין לא תענה, ושם לו: בדין לא תטה.

וכן נזכר שבועות פ"א ה"ד, ובש"השר פ"ח פסוק ו' ר' אחא בר אבין בר בנימין בשם ר' אחא בריה דרב פפי.

רב אחא בר אבא.

בדבר האמורא הזה באה ערבוביא גדולה מה שלא מצינו כן בשום אמורא אחר, כי בשבת קיג: א"ר אחא בר אבא א"ר יוחנן, ובקידושין פא: שהיה חמיו דרב חסדא, בע"ז יט: אמר בשם רב המנונא, בזבחים ד: הקשה לרבא, במנחות ה: הקשה לרב אשי, במנחות פד. הקשה לרבה, ובחולין מט. יתיב קמיה דרב הונא, ובכתובות מד: מתקיף על דברי ר"ל, האין לך ערבוביא גדולה מזו?

ולאחר עיון גדול נראה בבירור שלא היה מעולם אמורא בשם הזה ונבאר אחת לאחת.

בשבת קיג: גרסת הרא"ש ודק"ס א"ר חייא בר אבא אר"י כידוע שהיה תלמידו.

ובקידושין פא: כבר ידוע שרב חנן בר רבא היה חמיו דר"ח ולא רב אחא בר אבא.

ובע"ז יט: צ"ל רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב כדמובא כן בסוכה כא:, ובזבחים ד: צ"ל כמו בדק"ס רב

אדא בר אבא לרבא, שהיה תלמידו כב״ב כב., ובמנחות ה: גרסת דק״ס א״ל רב אחא בר רבא לרב אשי כידוע שהיו חברים ומתיבת „רבא״ נעשה ר׳ אבא, ובמנחות פד: גרסת דק״ס א״ל רב אחא בר הונא לרבה שהיה באמת תלמידו, ובחולין מט. גרסת דק״ס יתיב רב אחא בר עויא או עוירא קמיה דר׳ זירא, ובזה נבין היטב כל המשך דברי הגמרא שם, שישב רב אחא בר עויא קמיה דר״ז וקאמר א״ר מלוך ארי״בל הלכה כר״ש, א״ל ר״ז מלוך ערבאה קאמרת, אין הלכה כר״ש קאמר, וקאמר הגמרא איך ידע ר״ז זאת, יען כי סליק ר״ז אשכחיה לרב ביבי דיתיב וקאמר א״ר מלוך ארי״בל הלכה כר״ש, א״ל ר״ז חיי דמר דאנא ורח״בא ור׳ אסי איקלעינן לאתריה דר׳ מלוך ואמרי ליה אי אמר מר הלכה כר״ש וא״ל אין הלכה אמרי. ומכל המשך המאמר אנו רואין שכל זה היה בא״י, אבל מה שייכות הוא לר״ה שהיה בבבל? כגרסא שלנו. ולכן האמת יורה דרכו שר׳ אחא בר עויא שהיה בר א״י אמר לפני ר״ז דברי ר׳ מלוך, אבל ר״ז שהיה במקום ר׳ מלוך ודיבר אתו פא״פ ידע האמת איך אמר ר׳ מלוך, וזה ברור.

ובכתובות מד: צ״ל רב אדא בר אהבה כדאיתא שם מ:.

ר׳ אחא בר אבא בר אחא.

נזכר ברכות כה: שאמר משום רבינו, וכבר בארנו בערך ר׳ אבא בר אחא שכן צ״ל גם כאן.

ר׳ אחא בריה דר׳ בא בר ממל.

נזכר שבת פ״ו ה״ו, והוא ט״ס וצ״ל ר׳ אחא בשם ר׳ בא ב״מ וכן הוא בדפוס קראטאשין.

רב אחא בר אביי.

שקיל וטרי עם רבינא כשבת ד. שהקשה לרבינא, ומה שאמר שם אמר רב שילא לעולם, צ״ל אמר רבינא כגרסת דק״ס, וכן ב״ק לט: הקשה לרבינא בשלמא לאביי, ומזה אנו רואין שלא היה בנו של סתם אביי.

ר׳ אחא בר אבין בר בנימין.

נזכר שה״שר פ״ח פסוק ו׳ אמר בשם ר׳ אחא בריה דר׳ פפי. ובפס׳ דר״כ קסג. גרס בשם ר׳ אבא בריה דר׳ פפי.

רב אחא בר אדא.

הוא זכה עוד לקבל מרב כעדות בנו רב פפא ברכות כט: שאמר מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב, וכן אמר משמיה דרב כחולין טו:.

אבל עיקר קבלותיו היה מרב המנונא הלכות רב, וזה שאמרו קידושין סה. אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה אמר רב המנונא אמר רב, וכן הוא סוכה כא:, ובע״ז יט: נשתבש לרב אחא בר אבא וצ״ל בר אדא, וכן הוא בעירובין עז: שקיבל מרב המנונא הלכות רב, וכן מצינו שאמר משמיה דרב יהודה כסנהדרין צ:.

וכפי הנראה עלה לא״י לזמן קצר וזה שאמרו קידושין ל. כי אתא רב אחא בר אדא אמר, במערבא פסקי וכו׳, ובנדרים לה. חסר תיבת כי אתא, ושם קיבל מר׳ יצחק כשבת יז: ומעולא כב״מ קיז:.

והאריך ימים עד שהיו ידיו מרתתין כב״ב קסז. שיצא שטר שהיה חתום עליו רב אחא בר אדא ורבא, וכשבא השטר לפני רבא אמר אמת שזה היא חתימת ידי אבל מעולם לא חתמתי עם רב אחא ב״א והודה בעל השטר שזייף חתימתם, ושאלו רבא איך היה יכול לזייף חתימת רב אחא ב״א שידיו מרתתין. ובסוכה כו׳ התירו רבא לישן חוץ לסוכה מפני שהיה מצטער, ואע״פ שרבא היה צעיר הרבה ממנו אך יען שרבא אז גדול הדור לכן שאלו.

ונזכר חגיגה יט:, אבל מה שמצינו ב"מ ח. שאמר לרב אשי דיוקא דרמי בר חמא מהיכי, הוא ט"ס וצ"ל רב אחא בר אויא כגרסת דק"ס, והשבוש בא שמן הוי"ו והיו"ד נעשה דלי"ת שנמחקה קוצו של יו"ד, ומצינו רב פפא בריה דרב אחא בר אדא עירובין כא:.

רב אחא בר אהבה.

נזכר עירובין צח., אך שם צ"ל רב אדא בר אהבה כבדק"ס, וכן ביומא מד: רב אחא ב"א צ"ל רב אדא, ובירושלמי שבועות פ"א סה"א ר' חנינא בשם רב אחא בר אחוא צ"ל כמו שמובא המאמר בשבועות ו: רב אדא בר אבא.

רב אחא בריה דרב אויא.

הוא היה כמו תלמיד חבר לרב אשי ולקח חלק גדול עם רב אשי בסידור הש"ס כדמצינו תמיד א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי כעירובין מח:, פסחים מד:, כתובות עו., נדרים לה. נא:, נזיר לז., גיטין סב:, (וכן צ"ל בב"ק סב.) ב"מ צו., ב"ב ג. מו: סח. פב. קנ., חולין יז: לט: פ., ובכולן משתעי עם רב אשי חבירו דרבינא (ולא עם רב אשי הקדום מי שלא היה), וב"מ קד: שלח לקמיה דרב אשי, ובעירובין יא: אשכחינהו לתלמידי דרב אשי אמר להו אמר מר מידי בצורת הפתח וכו'.

וב"מ ח. א"ל רב אחא בריה דרב אדא לרב אשי צ"ל בריה דרב אויא כגרסת דק"ס, ובחולין לא. ששאל לרב מנשה מחטא מאי, צ"ל לרב אשי כגרסת דק"ס, כי רב מנשה היה בזמן רבה, ובמנחות לז. ר' חייא ור' אחא בריה דרב אויא מכוין ומנח, כבר נמחק תיבת ר' חייא, בדק"ס,

ומכל אלו המקומות ברור שהיה בדור רב אשי, אבל רב אחא בר עויא הוא אמורא אחר בר א"י כמבואר בערכו,

ובסה"ד ערבבם יחד ולא הרגיש שגם היוחסין הפרידם.

רב אחא בר אושעיא.

נזכר בהרא"ש רפ"א דעירובין והוא בירושלמי שם, וגרסא שלנו בירושלמי רב אחא בשם ר' הושעיא.

רב אחא בריה דרב אחא.

נזכר שבת קא. שהקשה לרב אשי, אך צ"ל בריה דרבא כבדק"ס.

ר' אחא בר אילא. ערך ר' אבא בר עולא.

רב אחא בריה דרב איקא.

אביו רב איקא היה בזמן אביי כע"ז סה. ונשא אחות רב אחא בר יעקב והולידה לו את רב אחא ככתובות עד. שאמרו שם אמר רב אחא בר יעקב א"ר יוחנן — איתיביה רב אחא בריה דרב איקא בר אחתיה — א"ל בר בי רב שפיר קאמרת?

והיה דר במקום דודו ובל"ס קיבל ממנו כעירובין סג. שר' אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב, בעי למעביד להו עיגלא תילתא איתי סכינא וקמחוי להו א"ל רב אחא ב"ת לא ליחוש ליה לסבא? (הוא רב אחא בר יעקב שהיה זקן גדול שהיה תלמידו דר"ה), וידוע שמקום רב אחא בר יעקב היה בפופנאי כקידושין לה., ומצינו כריתות ג: שאמר משמיה דרב ביבי בר אביי, והיה חבר לר"פ כשבת ו. שמתרץ לר"פ קושייתו, ובנדרים ל. חולק עם ר"פ, ובישיבת רב אשי היה גדול הדור שחולק עם רב אשי בדברי רב ביבי כמכות כא:, ובב"ק עד, אמר לרב אשי דיוקא דרבא מהיכא, ובחולין קיב: הקשה לרב אשי.

ומה שמצינו נזיר מב. שאמר זאת אומרת רובו ככולו מדאורייתא — מתקיף

לה

לה ר' יוסי בר' חנינא האי בנזיר טמא כתיב, ותמה ע"ז בסה"ד הלא ריב"רח היה קדים טובא לרב אחא בריה דרב איקא? ובאמת לק"מ שר"י בר"ח לא קאי על דרשתו דרב אחא, אך קאי על המשנה דשתי שערות מעכבות וכדאמרו שם בתוס' ד"ה מתקיף, ואם גם הפסוק קאי רק בנזיר טמא שייך דרשת רב אחא לומר רובו ככולו מדאורייתא, וזה ברור.

הלכותיו נשארו לנו בפי תלמידו ר"ה בר מנוח שאמר תמיד בשמו כמגילה כה:, גיטין כד. סד:, ב"ק נח:, ב"מ עא:, סנהדרין מב., וכן נזכר יבמות נד. צ., נזיר נא:, קידושין כז:, ב"ק מז., ב"מ עז:, סנהדרין נג:, ע"ז לד:, בכורות כה: מה., כריתות ג:.

רב אחא בר אלישיב.

נזכר ויק"ר פל"ה־ו.

רב אחא בריה דרב אמי.

נזכר יומא פה., זבחים ס:, ובשני המקומות ט"ס כי ביומא צ"ל רב אחא בריה דרבא כדמובא המאמר ע"ז כח. (ובסה"ד ציין ע"ז פה. וצ"ל כח.), וכן הוא הגרסא בדק"ס ביומא פה., ובזבחים צ"ל רב אחדבוי בר אמי כגרסת שיטה מקובצת ודק"ס שם.

רב אחא בריה דרב אשי.

נזכר זבחים צא. שהקשה לרבינא, ובאמת צ"ל רב אחא בריה דרבא כבדק"ס, ובחולין צז: רב אחא בריה דרב אשי מחלוקת עם רבינא צ"ל שם בר רב, כגרסת השאלתות פ' וישלח וכן מובא בדק"ס שנשתבש בדפוס ווינציא, וזה רבינא שחולק עמו הוא רבינא האחרון.

רב אחא בר ביבי מר.

נזכר יבמות ח. שאמר לרבינא הכי קאמרינן משמיה דרבא.

רב אחא בר ביזנא.

א"ר שמעון חסידא כן הוא ברכות ג: והוא ט"ס וצ"ל רב חנא בר ביזנא שאמר תמיד בשמו כברכות ז. ומנחות לה:, וכן הוא בע"י ובדק"ס.

ר' אחא בר גמדא.

נזכר ילקוט משלי סוף רמז תתקלב ר' אחא ב"ג א"ר סימאי א"ק מוסר וכו', אבל הוא ט"ס ומקורו מגילה לא: ושם א"ר חייא בר גמדא א"ר אסי, וכן הוא בירושלמי מגילה פ"ד ה"ה ר' חייא בר גמדא.

רב אחא ברדלא.

היה תלמידו דרב כסוכה כו. שרב שרא ליה למגנא בבילתא בסוכה משום בקי, וביצה יח. אמר לו רב אחא ברדלא לבריה, וגרסת דק"ס א"ל רב לרב אחא ברדלא, ובגיטין יד. א"ל רב קבא דמוריקא אית לי גבך יהביה לפלוני.

רב אחא בר הונא או בר רב הונא.

היה תלמידו דרב ששת כב"ב ע., סנהדרין מג. שבעי מרב ששת, אמר רב ששת כברכות כג. לב., עירובין כ: סח:, ב"מ לג., סנהדרין פב:, וכן היה תלמידו דרבה כשבועות לו: רב אחא בר הונא ורב שמואל בריה דרב"בח ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות בי רבה, פגע בהו רב כהנא ושאל מהם — א"ל רבא בר ניתאי וכו'. ובמנחות פד: אותיב רב אחא בר אבא (צ"ל בר הונא, דק"ס) לרבה, והוא היה השליח בין רב חסדא לרבה להביא הלכות מזה לזה כפסחים מז., יבמות פט:.

וכן הקשה לר"נ כחולין עו:, ובנדרים צ. שאחד נדר שלא ישא אשה עד דתני הלכתא ולא יכול ורצה להתיר נדרו, אתא רב אחא ברב הונא והטעהו והשיאו אשה ואח"כ הביאו לפני רב חסדא

שיתיר

שיתיר לו נדרו, ואמר רבא מאן חכים למיעבד כי הא מלתא אי לאו רב אחא בר"ה דגברא רבה הוא.

וכפי הנראה היה דיין בעירו כדמשמע קידושין יב: שאחד קידש אשה בשותיתא דאסא בשוקא שלחה רב אחא בר הונא לקמיה דרב יוסף כה"ג מאי שלח ליה נגדיה כרב וכו'. וההרועע עם כל גדולי הדור עם אביי ורבא, כשבת קכה, ב"ב קסז: שישב עם רב ספרא ור"ה בר חנינא ואביי.

ויותר מכולן שקיל וטרי עם רבא, אותיב לרבא כמנחות טז. עא:, חולין לב:, רמי לרבא שבת קנ., בעי מרבא קידושין נו: וכששלחה איפרא הורמיז קרבן לרבא שיקריב עבודה שלח רבא את רב ספרא ורב אחא בר"ה שהם יוציאו הדבר ע"פ הדין, כזבחים קטז: וגם אביי היה שם (א"כ היה זה קודם שמלך רבא), ומה שמצינו שבת סו: שהקשה לרב אשי הוא ט"ס וצ"ל כגרסת דק"ס רב אחא בריה דרבא.

והניח אחריו בן ת"ח בשם רבא כנדה לא:.

ר' אחא בר זבינא.

נזכר במדבר רבה פ"ח-ד. והוא ט"ס כי מקור המאמר הוא בירושלמי קידושין פ"ד ה"א ושם איתא ר' אבא בר זמינא.

ר' אחא בר זעירא. ערך אהבה בריה דר"ז.

אחא בר חדייא דמתקרי אייא מרי. נזכר גיטין לה., אבל הוא אינו מן החכמים, ואך אחד ששמו כן גירש את אשתו, ובפירוש ר"ח שם לד: גרס רב אחא בר חיורא דמתקרי אבא בר מרי.

רב אחא בריה דרב חייא. בעי מרב אשי נדרים י., ונראה שצ"ל בריה דרבא.

רב אחא בריה דר' חייא בר אבא. נזכר ברכות יד. שאמר הכי אמר ר' חייא, אבל גרסת דק"ס א"ר אבא בריה דרח"בא הכי אמר ר' חייא בר אבא.

ר' אחא בר חנא. אמר רב ששת עירובין סח: אבל גרסת דק"ס רבה בב"ח, ובע"ז לח:, מנחות לא: ר' אחא בב"ח אר"י.

ר' אחא בר חנינא.

אביו ר' חנינא נזכר תנחומא נשא-ה אמרו רבותינו בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא, ושם שלח-כז כך פתח ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא בר חנינא. ואמו היתה אחות שמואל בר נחום כב"ק נה., ומזה אנו רואין שהיה גדול הדור שאביו נקרא על שם בנו.

מקום מולדתו נראה שהיה בלוד ושם קיבל הלכות רי"בל כברכות ח: א"ר אחא בר' חנינא ארי"בל, ושם ח. אמר על דברי רי"בל מאי קרא, ובחולין קלב: כי אתא רא"בח מדרומא ארי"בל, והביא משם כמה ברייתות כדמצינו כי אתא ר' אחא בר"ח מדרומא אייתי מתניתא בידיה כסוכה נד., יבמות נז. נח., אבל לא שהיה תלמידו דרי"בל אך כן קיבל מתלמידיו כי באמת היה תלמידו דר' אסי וקיבל ממנו הלכות ר' יוחנן כשבת מה:, סנהדרין מא: מב. כמה הלכות, מנחות קג., שבת ספ"ג (ושם בר חיננא), וכן קיבל מר' אבהו כיבמות סה., ושם קא. א"ר אחא ב"ח אמר אביי א"ר אסי וצ"ל א"ר אבהו וברכות ה. פליג עם ר' יעקב בר אידי, ור' אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר להו הכי אר"י, וכן חולק עם עולא כר"ה כ., והיה גדול כ"כ עד שמהלכותיו הקשו כל גדולי אמוראי דבבל כחולין קלב., שא"ל ר"נ לר' טבלא והאמר ר' אחא בר חנינא, ובעירובין סד. א"ל רבא לרב יוסף והאמר רא"בח.

מדרשותיו היקרות נשארו לנו שבת נה.

נה. אר"ז בשמו מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה, ופסחים נא. לא כע"הז הע"הב וכו', סנהדרין מז. מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק, (ומה שאמרו שם אמר לו ר"פ חסר תיבת „לאביי", ובחולין ז: איתא כהוגן שר"פ הקשה לאביי ולא שהקשה לר' אחא ב"ח שהיה בא"י), ובסנהדרין פא. מאמרו היקר מאי דכתיב אל ההרים — ואת אשת רעהו לא טימא זה שלא ירד לאומנות חבירו, ואל אשה נדה לא קרב זה שלא נהנה מקופה של צדקה, וברכות פ"ב סה"ד ר' לוי בשמו מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ וכו'. וכן נזכרו מאמריו ברכות ח. נא:, שבת עה:, תנחומא בראשית-ז נח-ד קדושים-ד, מר' תהלים פ"טו-כט.

ובסה"ד מביא מאמר ממנו ממנחות לב: שינה בזה ובזה פסול ור' אחא מכשיר, ובמחילה שגג בזה כי שם הוא ברייתא והוא ר' אחא התנא כדאמרו שם בתנאי.

ר' אחא בר חסדא.

ב"ב לו: כן מביא באוצר ישראל בערך אמוראים ושגג בזה כי שם אמר רב חסדא רבי אחא היא והוא ר' אחא התנא.

ר' אחא בר יאשיה. ערך ר' אחי בר' יאשיה.

ר' אחא בר' יוסי, אמר בשם ר' אבא שקלים פ"ד סה"א, כן מובא בסה"ד, וגרסא שלנו בנוסח הבבלי ר' יוסי בשם ר' אחא בשם ר' בא, ובירושלמי אך ר' אחא בשם ר' בא.

רב אחא בר יוסף.

בסה"ד ערבב שני אמוראים שהיו בזמנים שונים וגם שמותיהן שונות (כי הראשון נקרא תמיד בשם רב אחא בר יוסף והשני תמיד בשם רב אחא בריה דרב יוסף) ביחד, הראשון רב אחא בר יוסף היה תלמידו דר"ה ודודו של ר"נ בר יצחק כשבת קמ. מסתמיך ואזיל רב אחא בר יוסף (ובר"ף גרס ר' חייא בר יוסף והוא ט"ס ובב"י הרי"ף איתא כהוגן, דק"ס) אכתפיה דר"נ בר יצחק בר אחתיה א"ל כי מטינן לבי רב ספרא עיילינא, כי מטו עייליה, בעא מיניה — כי נפיק אתא א"ל (רנב"י) מאי בעי מר מיניה — ותבעי ליה למר סודרא א"ל סודרא לא מיבעי לי דבעי „מרב הונא" ופשיט לי, מזה אנו רואים בבירור שהיה תלמידו דרב הונא, ובימי רנב"י היה כבר זקן גדול.

וכן היה תלמידו דרב חסדא כב"מ פז. ששאל מר"ח פת קטניות תנן וכו' (ושם בריה דרב יוסף אבל בדק"ס גרס בר יוסף) ובחולין קה. שאל מר"ח בשר שבין השינים מהו. ובעירובין כט: סבר רב אחא בריה דרב יוסף קמיה דרב יוסף למימר באמת גרסת דק"ס קמיה דרב אשי או אפשר שצ"ל בר יוסף, וישב עם רב יוסף ככל תלמידי דר"ה שישבו אח"כ עם רבה ורב יוסף שהיו ראשי מתיבתא בפומבדיתא. ובשם רב אחא בר יוסף נזכר שבת קי: שחש בחולי ירקונא ורב כהנא עבד לו רפואה ונתרפא. ובשבת קמ. שחש ביוקרא דליבא ומר עוקבא ריפא אותו אזל שאיל בי מדרשא, אבל **רב אחא בריה דרב יוסף** היה מאוחר הרבה וישב לפני רב אשי ושאל תמיד ממנו כיבמות לא., ב"מ מב., מנחות לה:, נדה סט:, והיה חריף גדול כב"מ קט: ששאל מרב אשי, והשיבו כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי (ופרש"י הכרתי בך שאתה מהודד ויודע להעמיק ולהקשות), וב"מ עז: אמר לרב אשי והא אמרינן משמיה דרבא, ובחולין מג. אמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דמר זוטרא, ובכל זה אנו רואין שהיה בימי רב אשי ובכל מקום נקרא בשם ר"א בריה דרב יוסף.

רב אחא בריה דרב ייבא.

נזכר נדה סא: שאמר משמיה דמר זוטרא.

רב אחא בר יעקב.

היה תלמיד ר"ה כיבמות כד: שאמר שיתין סבי הוינא (ופירוש סבא אינו זקן אך חכם) וכולהו איעקור מפרקיה דר"ה לבר מאנא דקיימי בנפשאי והחכמה תחיה בעליה.

ובימי ר"נ היה כבר גדול הדור כב"ק מ. משתבח ליה רבא לר"נ ברב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו אלי, וכשבא לר"נ בקשו ר"נ שישאל ממנו איזה שאלה, בעי מיניה וטרם שהשיבו בעא מיניה בעי אחריתא א"ל ר"נ שבקן אסתגר בקמייתא (שאיני יכול להשיבך עדיין על הראשונה), וב"ב נב. אמר לר' חייא מהורמיז הלכה משמיה דר"נ.

וכן מצינו שאמר הלכה בשם ר' יוחנן כבתובות עד. אבל לא מצינו שעלה לא"י, ומה שמצינו שביעית פ"ו ה"א שאמר בשם ר' אימי בל"ם שמע זאת ממנו כשהיה עדיין בבבל, וכן אמר בשם ר' זירא כיומא נה., וביצה לג: מתקיף על דבר ר"ז א"ר חסדא, ובגיטין כ. חולק על רב חסדא.

הוא היה הריש בעיר פופונאי (הסמוכה לפומבדיתא כדמשמע ב"ב צ:) כנדה סז: שתיקן שם שאשה יכולה לטבול ביום יען ששם היה שכיחי גנבי, וב"ב מז. דרש בפופונאי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו אתא שטן ונשקיה לכרעיה.

ובימי אביי ורבא היה כבר מזקני הדור כקידושין לה. שאמר רבא פופונאי ידע טעמא ומנו רב אחא בר יעקב. (וכן צ"ל בב"ק נד: ושם שרב פפא אמר עליו כן והוא ט"ס כי רב פפא היה תלמידו ואין דרך תלמיד לומר על רבו כן) ובשבת פז: פליג עם רבא, ובהוריות ו:, חולין י: שקיל וטרי עם אביי ורבא.

מעשיו הגדולים.

הוא היה חסיד גדול ומלומד בנסים, כסוכה לח: שאמרו רב אחא ב"י ממטו ליה ומייתי ליה אמר גירא בעיניה דשטנא ובקידושין לה. שאתא שטן ונשקיה לכרעיה, ובקידושין כט. יסופר ששלח את בנו ר' יעקב ללמוד לפני אביי, וכשבא מצאו דלא מחדדין שמעתיה א"ל אנא עדיפנא מינך שב אתה בבית ואני אלך, וכששמע אביי שזקן וחסיד הדור בא אליו, ובשכונת אביי היה ההוא מזיק בבי רבנן דאפילו ביום היה מזיק גם לשני ב"א, צוה אביי לתלמידיו כשיבא רב אחא ב"י לכאן אל יתנו לו אושפיזא, ויהא מוכרח ללין בבי רבנן ואפשר דמתרחש ניסא, וכן היה כשבא ולא מצא מקום ללין, לן בההוא בי רבנן, אידמי ליה (המזיק) כתנינא עם שבעה ראשים וכשהתפלל מכל כריעה שהיה כורע נפל חד רישא, ולמחר א"ל אי לא איתרחיש ניסא סכנתון.

ובעירובין סב. יסופר עליו שהיה יזיף ופרע, פי' כשהיה טרוד ביום ולא היה יכול לעסוק בתורה כראוי היה לומד בלילה, ובעירובין סג. יסופר שר' אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב ור"א ב"ר איקא הביא סכין להם וא"ל רב אחא ב"ת לא ליחוש לסבא? (שרב אחא ב"י היה הזקן והחכם) ור"א מהגרוניא בדק הסכין ונענש ע"ז, ובאמת מצינו שהיה בקי גדול בבדיקת הסכין כחולין יז: שהיה יכול לבדוק את הסכין בחוט השערה, ובגיטין לא: רבא ור"נ בר יצחק הוי יתבי הוו חליף ואזיל רב אחא בר יעקב (לגרסת הערוך ערך גהרק).

מאמריו בהלכה ואגדה מצינו ברכות יג: כז. מד. נט., שבת ט: צו:, יומא מו.

תלמידיו מצינו שרב פפא ישב לפניו כחולין לג., ורב אחא בריה דרב איקא

בן

בן אחותו קיבל ממנו ככתובות עד. ומלבד בנו ר' יעקב שהיה ת"ח כמנחות מג: היה לו גם בת ובן בתו היה נקרא ג"כ רב יעקב וגדלו בביתו כסוטה מט. וסיבת מיתתו יסופר ב"ב יד. שכתב חד ס"ת על עור עגל ואיתרמי ליה שהיה ארכו כהקיפו ויהבו ביה רבנן עינייהו ושכיב.

ר' אחא בר יצחק.

נזכר ברכות פ"ד ה"ג אמר בשם ר' חייא דציפורין, והמאמר הזה נשנה תענית פ"ב ה"ב ושם בשם ר' חונה רובה דציפורן, ובשבת פ"ג ה"ד מיסחי עם ר' בא בר ממל, ונזכר יומא פ"ד ה"ד בענין אברה, ובשבת פ"ו ה"ב יבמות פי"ב ה"ב ר' אחא בר יצחק שלח שאיל לר"ז ור"ז לר' אמי.

רב אחא בר מניומי.

מע"ז ז: משמע שהיה ממדינות מדי שאמר שם לאביי גברא רבה אתא מאתרין (הוא נחום המדי) כל מלתא דאמר אמרי ליה נשתקע הדבר? (ופרש"י מאתרין ממקומנו ממדי).

הוא היה תלמידו דר"נ כב"ק קו. שאותיב לר"נ, אר"נ ב"ב קמח:, ושקיל וטרי עם אביי כב"ב קנט: קסח:, ע"ז ז:, ובנדרים מז. מותיב רבא עליו, ונזכר יבמות צד. ובקידושין מו. איתא בר רב מניומי ואפשר שהוא בנו דמניומי חברו דר"נ.

רב אחא בריה דרב נחמן.

נזכר שבת קיד., אבל בברכות מג: גרס מר זוטרא בריה דר"נ וכן הוא בדק"ס בשבת שם.

רב אחא בר נפחא.

בחולין סז: רב משרשיא בריה דרב אחא בר נפחא לגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס, ובגמרות שלנו חסר תיבת בר נפחא.

רב אחא בר נתן.

נזכר חולין מט. (לגרסת דק"ס) חולק עם מר זוטרא בריה דרב מרי וגרסא שלנו רב אדא בר נתן. ובן בנו הוא רב משרשיא.

ר' אחא בר סימון. נזכר ב"ר ספמ"א ור' עזריה אומר בשמו.

אחא בר סלא (או כרסלא) מכפרי. אבי אביו דר' חייא ואחיו כסנהדרין ה.

רב אחא בר עויא.

הוא היה בר א"י ולמד לפני ר' יוחנן ור' אסי ואח"כ ירד לבבל בזמן רב חסדא, כפסחים לג: יתיב רב אחא בר עויא קמיה דרב חסדא וקאמר משמיה דר"י א"ל מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך, וביבמות קיז. אמר בעו במערבא, ועיקר קבלותיו היה מר' אסי כפסחים כד. א"ר אחא ב"ע א"ר אסי אר"י, וב"ב נו. יתיב קמיה דר' אסי וקאמר משמיה דר' יוסי בר"ח, וברכות מד. א"ר אחא בריה דרב עויא אמר רב אשי צ"ל בר עויא א"ר אסי כגרסת דק"ס, ובחולין נ: אמר ר' אחא בר רב עוא א"ר אסי צ"ל בר עויא, וב"ב קלג. אלא אמר רבא כדשלח רב אחא בר עויא משמע שהלך אח"כ לא"י, אבל גרסת דק"ס ויוחסין רב אחא בר עוירא, וכן נזכר בנדה כז. א"ר אהא בריה דרב עוירא א"ר יצחק — אמר לו רב יוסף ל"ד אמרת לן, ובסוף ר"ה א"ר אחא בר עוירא א"ר שמעון חסידא, (וגרסת דק"ס בר עויא) וכן נזכר שבת עד: ונראה כי עוה ועויא, ועוירא הוא שם אחד ואך לפעמים נשתבש מזה לזה.

רב אחא בר עוירא. ערך רב אחא בר אויא.

ר' אחא בר (רב) עולא או עילא־אילא.

כל אלו השמות של אמורא אחד הוא, וראיה

וראיה לזה כי בעירובין פ"ג סה"א איתא ר' אחא בי ר' עילה אמר שכל הדברים קרויין מזון, והמאמר הזה בנדרים רפ"ו ר' אחא בר עולא, ובב"ר פצ"ד־ד נעתק ר' אחא בר אילא.

ובבבל היה תלמידו דרב חסדא כשבת נד: יתיב קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר — א"ל ר"ח א"כ עשית מר עוקבא.

והלך אח"כ לא"י וכדמצינו אותו עם ר' זעירא בעירובין פ"א סה"א שהקשה לר"ז ולמה לא, ומע"ש פ"ה ה"ג ר' יונה יהיב מעשר לר' אחא בר עולא.

ונזכר תנחומא ראה־יב ששאל וכי יש תורה בבני מעיים, ובעירובין כא: אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא בשמו מנין שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת, ובשבת סו. נזכר בשם רב אחא בר רב עולא.

רב אחא ברב עזא. ערך רב אדא ברב עזא.

רב אחא בר פנחס.

נזכר מו"ק טו. אמר משמיה דרב יוסף, ושם יג: המאמר ע"ש רב הונא בריה דרב פנחס, וכן נזכר עירובין כט:.

רב אחא בר פפא או בר פפי. ערך רב אחא אריכא.

רב אחא בר רב קטינא.

ביבמות סו. יספר מעשה באשה אחת חציה שפחה וכו', והמאמר נשנה גיטין לח. ע"ש רב חנינא בר רב קטינא, ושם מג: ע"ש רב הונא בר קטינא, ונזכר זבחים נג.

רב אחא בר רב.

הוא היה כמו תלמיד חבר לרבינא (חבירו דרב אשי) בקידושין יג. שלחה רב אחא בר רב לקמיה דרבינא, כה"ג מאי, שלח ליה וכו', ובחולין לג. הקשה לרבינא, וב"ב קכד: אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין, ועם רבינא (בר רב הונא) האחרון היה כחברים, כחולין צז: שחולקין רבינא ורב אחא בר רב ושאלו למר בר רב אשי א"ל אבא שרי, וא"א לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי שנפטר קודם רב אשי, שא"כ לא היו שואלין למר בר"א, וגם הלשון משמע שהיה לאחר פטירת רב אשי, ובסנהדרין עו: מחלוקת רבינא ורב אחא בר רב, ורב משרשיא בן בנו אמר מ"ט דאבהו דאבא דפוטר, וזה רב משרשיה היה מראשוני רבנן סבוראי, כמבואר בערכו, וכן חולין מט. מחלוקת רב אחא בר רב [לגרסת דק"ס ובגמרא רב אדא בר נתן הוא ט"ס] ומר זוטרא בריה דרב מרי, אמר רב שמואל בריה דרב אבהו אבא מרישי כלי דרפרם הוה ואמר כרב אחא ב"ר (וידוע שרב שמואל בריה דרב אבהו היה מרבנן סבוראי) אמר רב משרשיה כוותיה דאבהו דאבא מסתברא.

רב אחא בר רבא.

יש שרוצים לומר שהיה בנו של רבא חבירו דאביי ושנולד לעת זקנתו ולכן לא מצינו שקיבל מאביו, וראיה קצת מצינו בכורות נ. שרב אשי שדר ליה יז' זוזי לרב אחא בריה דרבא (לגרסת שיטה מקובצת ובגמרא בריה דרבינא הוא ט"ס) בפדיון הבן, וידוע שגם רבא היה כהן, ומה שמצינו זבחים ט: כששאלו רב אשי בעי דרבא היכי מתניתו לה א"ל הכי מתני' לה אמר רבא, הוא יען שכן היה שגור בפי בני הישיבה, אבל הוא ללא אמת כי כבר בארתי בערך רבא שלא היה כהן. הוא היה חבר לרב אשי ורבינא, וכפי הנראה למד אצל רב כהנא ביחד עם רב אשי, וכחולין י: שאמר לרב אשי, רב כהנא מצריך בדיקותא בין כל חדא וחדא, ובסוכה לב: רב אחא בר רבא מהדר אתרי וחד, אמר הואיל ונפיק מפומיה דר"כ.

ובחולין צג. רב אחא אר"ב וכאשר נבאר שסתם רב אחא הוא בר רבא,

ומצינו

ומצינו ע"ז ג: שהקשה לר"נ בר יצחק, (אבל גרסת דק"ס וע"י רב אחא גלילאה).

וכן היה בידו קבלות משמיה דרב יהודה בתענית כד:, כתובות ז:, וכן משמיה דרב יוסף בפסחים כט.

והוא לקח חלק גדול בישיבת רב אשי בדבר חיתום הש"ס במנחות לח: בעי רב אשי — א"ל רב אחא בר רבא כ"ש דמינכר מצותייהו, וב"ק עב. א"ל רב חביבי מחוזנאה לרב אשי — א"ל רב אחא בריה דרבא כי קא מחייב — א"ל רב אשי לא תידחייה וכו', ובשבת סו: א"ל רב אחא בריה דרבא (לגרסת דק"ס ובגמרא בריה דר"ה ט"ס) לרב אשי, ובמנחות ה: א"ל רב אחא בר אבא לרב אשי צ"ל בר רבא כגרסת דק"ס, וכן שבת קא. א"ל רב אחא בריה דרב אחי לרב אשי צ"ל בריה דרבא, דק"ס, וב"מ ח. א"ל רב אחא בריה דרב אדא לרב אשי צ"ל בריה דרבא כי רב אחא בר אדא היה כבר זקן בימי רבא, ופסחים קג: אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא. ובכל הש"ס מצינו א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי כברכות ו. נ., שבת כז: לח: סז. פב. צג: קב: קמו., עירובין מב: עז: עח. פא. פא: קד., פסחים מח. (אמר לאביי וצ"ל לרב אשי, דק"ס) קיג:, יומא כה:, מגילה כח:, כתובות ז. לד: עה., גיטין לב:, קידושין כא., ב"ק מז. סב., ב"מ כב: סה., ב"ב ו. ק:, סנהדרין י., ע"ז לג., שבועות כז: מא., מכות ה. כא., זבחים יא: סו., מנחות ג: ו. לד., חולין ב. י: מ. מא. מז: נז: פ. פו: קא: קה. קלז., בכורות ו., תמורה ו. נדה יד:, ובכולן שקיל וטרי עמו כשני חברים לברר הדברים ולהוציא הדין לאמיתו, ולפעמים מצינו סתם רב אחא עם רב אשי והוא בל"ס בריה דרבא כיבמות צד:, נדרים ח., סנהדרין מב.

וכן חולק עם רב אשי בעירובין צ:, זבחים יא:, ובגיטין נט. אמר על רב אשי שמימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, כי באמת היה רב אשי עליון על כל חכמי ישראל בדור ההוא כמבואר בערכו, אבל רב אשי החשיב מאוד את רב אחא בר רבא בחולין יז: שישב הוא ורבינא קמיה דרב אשי אייתו סכינא לקמיה דרב אשי לבדקה א"ל לרב אחא ב"ר שהוא יבדוק הסכין, בדקה אטופרא — א"ל יישר.

וכן רבינא קראו מר בעירובין צג: ושקלו וטרו בהדדי כשבת קכ:, פסחים לט., גיטין לב: ב"ק סב., חולין סו:, שאל מרבינא כב"ב ז:, אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין יבמות מה: וב"ב קכד: (ושם רב אחא בר רב אבל צ"ל בר רבא והיה כתוב רב' כדמובא בדק"ס).

ובזבחים צא. א"ל רב אחא בריה דרב אשי לרבינא צ"ל בריה דרבא דק"ס, ובשבת ד. א"ל רב אחא בר אביי לרבינא צ"ל בר רבא.

וביוחסין מביא שכ"מ שחולק סתם רב אחא עם רבינא הוא בר רבא, והצדק אתו כי א"א לומר שהוא בר רב שהיה צעיר הרבה מרבינא והיה כתלמיד חבר שלו וכ"מ שנזכר עם רבינא יזכיר את רבינא בריש, אבל רב אחא בר רבא נזכר תמיד קודם רבינא וזה ברור.

אבל מה שכתב היוחסין וז"ל וכברו התוס' בפ' השואל את הפרה צה. כי הם (רב אחא ורבינא) ראשונים לרב פפא, במחילה שגג בזה ולא ראה דברי התוס' שם שהוא ממש היפוך מדבריו, ושם פא. מפורש ההיפוך, וכבר תפסו עליו הגאונים בעל נחל עדן ובעל דורות הראשונים.

ובפסחים עד: אמרו אומצא ביעי ומיזרקי פליגי בה רב אחא ורבינא, בכל התורה כולה רב אחא לחומרא ורבינא לקולא, והלכתא כרבינא לבר מהני תלת

דרב אחא לקולא. ופלוגתתם מצינו עירובין כר:, סוכה יח., מגילה כו:, יבמות יא. לט: מא:, כתובות לד., סוטה כה., ב"מ טז. לה: סו: צה., ב"ב צה:, סנהדרין כו:, (שבועות כג: ושם אחר פלוגתתם אמר רבא הכי השתא, הוא מסידור הגמרא או שהיה כתוב אמר רבינא), ע"ז כו: לג: סא. עב:, חולין ח: מו: סז. צג:.

וכן היה רפרם חבירו כיבמות לז., וכן חולק עם ר׳ ירמיה מדיפתא כשבת כב. (ושם רב שמואל מדיפתא הוא ט"ס, דק"ס).

וכן נזכרו הלכותיו שבת ד., חגיגה ו:, יבמות פו., קידושין נג.

ואומר משמא דגמרא, קידושין יט:, סנהדרין פה: ע"ז לד:.

ממעשיו הפרטים מצינו שהיה בקי בטבע הרכבות האלנות כדמשמע פסחים נו.

מחסידותו מצינו כתובות יז. רב אחא מרכיב להכלה אכתפיה ומרקד, ושאלוהו רבנן אם גם הם יכולין לעשות כן, והשיב להן אי דמיין עלייכו כבשורי לחיי.

ולעת זקנתו זכה לישב על כסא רב כהנא בפומבדיתא חמש שנים כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג שמלך משנת תשכ"ה עד תש"ל לשטרות. ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג דפוס לונדון שאחר רב כהנא מלך מר זוטרא עד שנת תשכ"ז ואחריו רב אחא בריה דרבא, והוא מספר תנאים ואמוראים, כדמובא בנוסח דפוס מאיינץ, א"כ מלך שלש שנים ונפטר שמונה שנה קודם רב אשי.

רב אחא בר רבינא.

נזכר ברכות נ., אבל הוא ט"ס וצ"ל בריה דרבא כמבואר בערך רב אחא בר רבא.

אחא בר שילא איש כפר תמרתא. נזכר אס"ר ספ"ו ר׳ לוי בשמו.

רב אחא בר שישא. נזכר שבת ס. לגרסת דק"ס, תרגמא קמיה דרב יוסף, וגרסא שלנו רב אדא נרשאה.

רב אחא בר תחליפא.

היה תלמידו דרבא כב"ק לד:, סנהדרין כד. שהקשה לרבא, אמר משמיה דרבא עירובין סח:.

ובעוד רבא חי ישב ביחד עם רבינא כגיטין עג. שאחד בא לפני רבינא וכשפסק רבינא הדין הקשה לו רב אחא בר תחליפא איגלגל מלתא ומטא לקמיה דרבא והוא פסק כרב אחא בר תחליפא, ובעירובין מ. הנהו בני גננא — שרא להו רבינא — א"ל רבא [הוא ר"ת רב אחא] בר תחליפא לרבינא — אזלי שיילוהו לרבא.

ובעירובין סג. יסופר שר׳ אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא ב"י — א"ל רב אחא ב"ת לא ליחוש לסבא? א"ל ר"א מהגרוניא הכי אמר רב, ובעירובין ק. א"ל רב אחא בר תחליפא לאביי דשרי לך כרבה שרי לך, שם גרסת דק"ס יותר נכון שגורם שא"ל רב תחליפא לאביי.

רב אחא גלילאה.

נזכר ע"ז ג: לגרסת ע"י ודק"ס שאמר לרנב"י מיום שחרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה, וגרסא שלנו כתם רב אחא, ובילקוט ישעיה רמז תנא׳ רב אחא מגדלאה.

ר׳ אחא דיפו. ר׳ חייא בריה. פסיקתא רבתי פ׳ החדש סכ"ג.

ר׳ אחא הגדול.

נזכר תנחומא שלח־ג, ובמ"ר פט"ז־ג, ובירושלמי ברכות פ"ב סה"ד ר׳ ליא ר׳ יסה בשם ר׳ אחא רובה.

רב אחא מאקרא דאגמא.

נזכר סנהדרין לח: כן מובא באוצר ישראל בערך אמוראים, ובמחילה שטעה טעות גדול בפשט הגמרא שאמרו שם א"ר הושעיא משמיה דרב, אדם הראשון גופו מבבל וראשו מא"י ואבריו משאר ארצות, ושואל הגמרא עגבותיו (מאיזה מקום) וע"ז אמר רב אחא [שנברא] מאקרא דאגמי ופרש"י בבבל הוא והוא עמוק מאוד, ובדק"ס הגרסא בקצרה „ועגבותיו מאקרא דאגמא".

רב אחא מבי חוזאה.

נזכר ממנו דרשה יקרה גיטין ז. כל מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין. אבל גרסת רש"ג באגרתו ח"ב ספ"ד רב אחא מבי חתים, והוא מרבנן סבוראי.

רב אחא מבי חתים. ערך רב אחאי.

רב אחא מגדלאה. ערך רב אחא גלילאה.

רב אחא מדיפתא.

היה תלמידו דרבינא כדמצינו תמיד שהקשה לרבינא כשבת קלט:, ביצה כא:, יבמות ח. נד:, נדרים כג. סו:, נזיר מב., גיטין ענ., ב"ק יד. כה: כו. צו. קטז:, ב"מ ה: ז. ז: לה: נה. סה., ב"ב קסט., סנהדרין טו. מב. נג. סא. סו:, זבחים ד. נח., מנחות ח:, חולין קט:, בכורות יט:.

והיה חבירו דמר בר רב אשי כברכות מה: יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבירו לברוכי — אתו לקמיה דמרימר (מרימר מלך אחר רב אשי בסורא).

ונראה שמה שאמרו חולין מז. ההיא יתירתא דאתאי לקמיה דמרימר הוה יתיב רב אחא אבבא הוא רב אחא מדיפתי, וביוחסין ובסה"ד כתבו וז"ל רב אחא מדיפתא אמר לרבינא לפני רבא יבמות ח., ושגגה יצאה מהם כי דברי רבא לא קאי עליהם אך קאי לתרץ תיבת „עלייהו" אבל רב אחא מדיפתא, היה מאוחר הרבה כאשר פרשנו.

ובב"ב יב: יסופר שרצו למנותו לרב אחא מדיפתא לריש מתיבתא במתא מחסיא, אך מר בר רב אשי הקדימו וקרא אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו.

וכן אמר כן ב"ק פ:, ובסדר עולם זוטא מביא שהיה החכם דריש גלותא.

רב אחא מהוצל.

היה בזמן רב אשי בכריתות יג: שהיה לו נדר על אשתו ובא לרב אשי להתיר לו א"ל זיל האידנא ותא למחר וכו', וביצה לב: א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביו"ט וכו'.

רב אחא מפרזיקיא.

נזכר יבמות נט: לגרסת הרא"ש, ותוס' תמורה ל: ד"ה מנא, ששאל מרב אשי מנה"מ דאמור רבנן אין זנות לבהמה, ובגמרא הגרסא רבא מפרקין.

רב אחא סבא.

שקיל וטרי תמיד עם רב אשי בקידושין כא., ב"ק לו. קו., זבחים צא., מנחות ז., והוא בן רב מרי בר איסור שנזכר עם אחיו מר זוטרא קידושין סה:.

רב אחא קרחנאה.

נזכר ברכות לג. שהקשה לר' אלעזר ור"א השיב לו, ובסנהדרין צט. איתא בטעות רב אדא וצ"ל רב אחא וכן הוא בדק"ס, כי רב אחא קרחנאה היה תלמידו דרבא.

רב אחא קרטיגנאה.

נזכר ב"ק קיד: כי אתא רב דימי אמר רב חנא קרטיגנאה ואמרי לה רב אחא קרטיגנא משתעי מעשה בא לפני ריב"ל וכו'.

ר' אחא רובא. ערך ר' אחא הגדול.

רב אחא שר הבירה.

היה בזמן רב אמי כיבמות מה. שהוא ור' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו פרוק הנהו שבוייתא דאתו מארמון לטבריא — ואתו לקמיה דר' אמי וכו', ובכתובות פח. יספר מעשה בא לפני ר' יצחק [נפחא כן הוא בערכין כב:] באנטוכיא, ופרש"י שר הבירה כך שמו. ונזכר כתובות כב., ב"ב קמו., שאמרו שם וזו הלכה העלה רב אחא שר הבירה לפני חכמים באושא, ולפי פשוטו אין זה שייך להברייתא, וכן מצינו כתובות נ. שגם ר' אבהו ור"י בר יוסף היו באושא, וביוחסין כתב ויש רב אחא שר הבירה בפ"ב דתוספתא ושכח לציין באיזה מסכתא, ולא מצאתי בשום מקום בתוספתא, ואם באמת נמצא כן מוכרחים אנו לומר שתרי רב אחא שר הבירה הוי, ורב אחא שהעלה לפני חכמים באושא היה תנא וכדפירוש הרשב"ם ב"ב קמו. שקאי כשהיו שם הסנהדרין, וצ"ע.

ר' אחאי. (אמורא ירושלמי בדור ד').
נזכר תרומות רפ"י ר' חזקיה ר' אחאי בשם ר' בא בר ממל, ובסנהדרין פ"ד ה"ז ר' חזקיה ר' אחי בש"ר אבהו. ובילקוט לך פ' מה תתן לי ר' אחאי ור' ברכיה בש"ר שמואל בר נחמני, ובילקוט מלכים א. רמז קע"ג העתיק ר' אחי בשם רשב"נ. ואולי הוא ר' אחי דהוה ממונה אגיטין בזמן ר' אמי ור' אסי כגיטין ה:, ובע"ז פ"ב ה"ח ר' בא בשם ר' אחי, ובעירובין פ"ט ה"ב ר' יוסי בשם ר' אחיא, וכן נזכר כתובות פ"ג ה"ד.

רב אחאי או רב אחא.

(מראשי רבנן סבוראי הנזכרים עוד בגמרא).

בדבר האדם הגדול הזה באה ערבוביא גדולה, ולאחר עיון רב נראה יותר דעת הרשב"ם מובא כתובות ב: וזבחים קב: ד"ה פריך, אך שם נפל הגהה קטנה משובשת בדבריו היקרים, וז"ל בזבחים קב: בכ"מ לשונו משונה — ומתוך כך היה אומר רבינו שמואל דהוא רב אחאי שעשה השאלתות שהיה מרבנן סבוראי דבתר רבינא ורב אשי דסוף הוראה. ובכתובות ב: יאמרו התוס' לא כמו שפירש רשב"ם דהיינו רב אחאי גאון שעשה השאלתות והיה בסוף כל האמוראים — שהרי רב אשי עונה על דבריו אלא אומר ר"ת שהוא אמורא.

ומתחלה צריכין אנו להבין דברי הרשב"ם, כי מלבד מה שהוא ראה וידע את האגרת דרש"ג כדמובא ברשב"ם ב"ב קנז:, לא נוכל להאמין על רבינו הגדול שטעה בדבר ידוע כ"כ, לומר שרב אחא שעשה השאלתות היה מרבנן סבוראי? הלא ידוע שרב אחא משבחא בעל השאלתות היה בזמן רב נטרוי כהנא שמלך אחר שנת אלף נט. וזה היה קרוב לשלש מאות שנה אחרי סוף האמוראים כי רבינא בריה דר"ה נפטר תתיא (תשפ"א כצ"ל כמפורש בערכו) וא"כ איך יאמר רבינו שכל רז לא אנים ליה, „דהוא רב אחאי גאון שעשה השאלתות שהיה מרבנן סבוראי דבתר רבינא ורב אשי דסוף הוראה" אך ברור כשמש כדעת הגאון בעל דורות ראשונים בח"ג שאיזה תלמיד טועה כתב בגליון התוס' תיבת „הגאון שעשה השאלתות" והטועה ידע שרב אחא עשה השאלתות ולא ידע שהיו שני רב אחאי בראשית ימי רבנן סבוראי ומזה יצא השבוש הזה, ובאמת צדק רבינו הרשב"ם וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ב ספ"ד וז"ל ובתר רבינא

נפסקה

נפסקה (ההוראה) ואח"כ אע"פ שלא היה הוראה אבל סבוראי דמפרשי פירושי דמקרבי להוראה הוו — כגון רב ריחומי ורבה ורב יוסף ורב אחא מבי חתים (ובאגרת דרש"ג הנדפס ביוחסין הישן חסר כי שם כתוב רב יוסף מבי חתים וצ"ל כמו בנוסחת ב"ג דלונדון וסדור החכמים ורב יוסף ורב אחא מבי חתים) כדאמרינן גיטין ז. ופירש וצקלג (כלומר שרב אחא מבי חתים מפרש הפסוק וצקלג, ובגמרות שלנו איתא רב אחא מבי חוזאה). וכן מביא רבינו בעל הכריתות בימות עולם שרב אחא מבי חתים היה ריש מרבנן סבוראי. ובאמת שנים היו כדמובא באדרש"ג ח"ג פ"ד וזה לשונו רב אחאי בר ר"ה ונפטר תתי"ז לשטרות, ואחד רב אחאי בריה דרבה בר אבהו ונפטר ביוה"כ תתכ"ב, ולכן כתב הרשב"ם סתם רב אחאי יען ששנים היו כמעט בזמן אחד, וכולם היו תלמידי רבה תוספאה ורבינא האחרון וכולם מתו כמעט בזמן אחד זולת רב יוסי שהאריך ימים טובא ובימיו נסתיים התלמוד ולא הוסיפו עוד.

ובזה נבין כמה סוגיות בגמרא שהמה מרב אחאי זה, כחולין נט: ההוא עיזא ברכוז דהואי בי ריש גלותא דעקיר מלא צנא דתרבא מינה, רב אחאי אסר ורב שמואל בריה דרב אבהו אכל מיניה, וידוע שרב שמואל בריה דרב אבהו היה מראשי רבנן סבוראי, ומה שאמרו שם שלחו מתם — הזהרו ברבינו אחאי שמאיר עיני הגולה הוא, יען שאז שקטה מעט הגזירות בא"י אע"פ שלא הוחזרו הישיבות, ובע"ז מט. רב אחאי שיער בחלה בחמשים, רב שמואל בריה דרב איקא שיער בס', וגרסת דק"ס ובה"ג ותום' רב האי, בריה דרב אבהו, והיא גרסא אמתית שהיה חבירו, אבל רב שמואל בריה דרב איקא לא נמצא בשום מקום בש"ס.

ובתענית יח: וכמה הוה התחלה ר' אחא אומר שלש ר' אסי אומר אחת ופרש"י אמוראי נינהו דלאו אורחא דתנאי לאשתעויי כה"ג. והצדק אתו כי המה מרבנן סבוראי דמפרשי, וזה רב אסי הוא רב יוסי כגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס.

ובאמת דבריהם המה אך לפרש דברי הגמרא, וכמו שמצינו תמיד דברי רב אחאי שהמה לפרש כזבחים מג: אמר רב אחאי הלכך מאי חומץ וכו', ומנחות מג. בשני דרב אחאי בדקוה — א"ל רב אחאי.

ולכן לשונו תמיד משונה לומר פריך רב אחאי כיבמות כר. מו. (ושם רב אחא), כתובות מז., קידושין יג., שבועות מא:, זבחים קב:, חולין סה:, ברכות ו., נדה לג. וכשתעיין בכל המקומות תמצא שהמה אך לפרש דברי הקודמין.

וכן מצינו לשונו פשיט רב אחאי ככתובות ב: ומה שרב אשי עונה על דבריו לא קשה מידי כי כבר כתבו התום' חולין ב: ד"ה אנא וז"ל אע"פ דאביי ורבא נמי אתו לשנויי הך קושיא והם קדמו הרבה לרב אשי שמא גם בימיהם הקשו כבר. וכן כאן שדברי רב אשי לא קאי אדברי רב אחאי אך הוא מבעלי מסדרי הש"ס.

וכן מצינו לשונו רב אחאי משני בכתובות י.

וכן הוי בה רב אחאי בברכות ה., ומה שאמרו שם אח"כ אלא אמר רב חסדא מהכא, באמת לא קאי רב חסדא אסוגיא דהכא אך עיקר דברי רב חסדא המה שייכים לב"ב צ: ששם באו עיקר דבריו לתרץ דברי שמואל, וכאן נסדרו דברי רב חסדא משם.

וכן נזכר ע"ז לא: רב אחאי עביד הרחקה יתירתא, ומנחות מ: רב אחאי אזיל בתר כנף, וזבחים מג: א"ר אחאי הלכך וכו', ובכולם בא אך לפרש דברי הקודמין.

ומה שמצינו ברכות כה: רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר

שמואל

שמואל בר מרתא, באמת צ"ל רב אהלאי כגרסת דק"ס ויוחסין.

ר' אחאי בר חנינא. (תנא דברייתא).

נזכר שבת עט:, מנחות לב., ר' אחא אומר בשמו. וברכות ב: ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא.

ר' אחאי בריבי.

נזכר בכורות כד: א"ר יוחנן בעי ר' אחאי בריבי ופרש"י אדם גדול וחשוב בדורו, ואפשר שהוא ר' אחי בר' יאשיה.

אחי. (אחד מעשרה בני בנימין, בראשית פמ"ז-כא.) היה תנא דר' חייא השונה לפניו ברייתות ונזכר ברכות יד. שבעי מר"ח.

רב אחי.

נזכר ב"מ צ: שחולק עם רב אשי, וגרסת דק"ס רב איתי והוא רב אסי השלישי חבירו דרב אשי, וכן עירובין י. סבר רב אחי קמיה דרב יוסף למימר וגרסת דק"ס סבר רב איתי קמיה דרב אשי, וזה שהביא היוחסין רב אתי בזמן רב אשי והוא רב אסי האחרון. ובדק"ס תמצא כמה פעמים שם ר' אתי או איתי תחת ר' אסי.

ר' אחי בר' יאשיה.

אביו ר' יאשיה היה חבירו דר' יונתן תנאים בזמן רבי והיה ראש בעיר הוצל בבבל, וכן בנו ר' אחי, ונזכר תמיד בברייתות ובקידושין עב. יסופר שרבי קודם פטירתו אמר בירתא דסטיא איכא בבבל היום סרו מאחרי המקום — ושמתינהו ר' אחי בר' יאשיה. ובגיטין מה. חולק עם אביו, ובספרא קדושים-קב חולק עם ר' חנינא בר אידי, והמאמר מובא במכילתא משפטים פ"ה ושם חכר תיבת בר' יאשיה וקראו שם ר' אחאי, ובמכילתא תשא פ"א חולק עם ר' יהודה בן בתירא.

ונזכר בשם ר' אחי בר' יאשיה עירובין יג., סוטה כ:, מכילתא בא פ"ג, ספרי נשא-ע, חקת-מז. ובשם ר' אחא בר' יאשיה מכלתא בא פ"ג, נדרים כ., ובשם ר' אחאי בר"י אדר"נ רפל"א כלה רבתי פ"ב.

ובגיטין יד: יסופר שר' אחי בר"י היה לו איספקא דכספא בנהרדעא א"ל לר' דוסתאי בר' ינאי ולר' יוסי בן כיפר שיביאו לו, ור' יוסי ב"כ קראו מר.

ובל"ס שהיה במקום אביו בעיר הוצל ואך עשה מסחר עם אנשי נהרדעא, אבל מנוחתו כבוד בעיר נהרדעא כשבת קנב: שהנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דר"נ נחר בהו רב אחאי בר' יאשיה אתו וא"ל לר"נ — ושאלו ר"נ מאן ניהו מר א"ל אנא אחאי בר יאשיה וכו', וגרסת דק"ס רב אחי בר יאשיה. ונשאר אחריו בית מדרשו שהיה נקרא בית ר' אחי. ורב כשבא לבבל היה שם המפקח כדמובא בירושלמי מעשרות פ"ד ה"ה, סוכה פ"ד ה"ב, קידושין פ"א סה"ז, ע"ז פ"ד ה"א, רב מפקד לבית רב אחי.

אחי שקיא.

נזכר ביצה כה: שסמכו רבותינו על דבריו שאמר אנא אפיקתיה לר"ה מהיני לשילי וכו'.

אחיה. היה ממונה במקדש על הנסכים כמפורש במשנה שקלים פ"ה מ"א.

אחיה. (אחיה בן אחיטוב הכהן, שמואל-א פיד-ג).

אדם גדול בבבל וריש לבני גולה בזמן חנניה בן אחי ר' יהושע כשהיה בנהר פקוד כברכות סג: וקרוב מאוד לומר שהוא הנזכר מו"ק כ. כשמת בנו של ר' אחייא בגולה ישב עליו ז', ובגמרא רצו לומר שהוא ר' חייא אך אח"כ אמר ר' חייא לחוד ור' אחייה לחוד. ובזבחים

מח:

מח: דתניא ר' אחיה אומר ובמנחות נו. גרס ר' אחייה.

אחיה ושמעיה אחיו.

היו מהרוגי מלכות בתענית יח: ופרש"י חסידים היו ולא פירש מי הם. ובערוך ערך הרג, מפרש שהם הרוגי לוד הנזכרים פסחים נ. וב"ב י:.

אחיה בריה דר"ז. ערך אהבה בריה דר"ז.

רב אחיי [בר אדא לגרסת מהרש"ל] דמן אחא.

נזכר קידושין כב: לעניין הלכה, ומשמע שם קצת שהיה בזמן רב אשי.

ר' אחייא. נזכר בירושלמי כתובות פ"י סה"א אמר בשם ר' יוחנן.

ר' אחייא בר אבא. נזכר ב"ר פצ"ח-ט. ר' חוניה ור' ירמיה בשמו.

רב אחדבוי אחוי דמר אחא.

נזכר שבת קיא. וגרסת דק"ס רב אחדבוי בר אמי, ובכל הדפוסים הישנים רב אחא אחוה דמר אחא וכן הוא בסה"ד ערך רב אחא.

רב אחדבוי בר אבין, אמר רב. כן מובא ביוחסין, ובסה"ד כתב לא מצאתי. ובאמת כן הוא הגרסא בדק"ס ע"ז לד: ובגמרות שלנו איתא סתם רב אחדבוי אמר רב.

רב אחדבוי בר אמי.

היה תלמידו דרב ששת כב"ב ט: שבעי מרב ששת וכשהשיב לו רב ששת, השיב לו בבדיחותא וחלש דעתיה דרב ששת ונעשה רב אחדבוי אלם ובאת אמו דרב ששת וצווחה קמיה בנה ובעי רחמי ואיתסי כן הוא לפרש"י, ור"ג מפרש שאמו דרב אחדבוי ב"א שהיתה מינקת דרב ששת באת שיתפלל על בנה, ועבור זה קראוהו עולא מגשש ארחתיה דאמו.

וכן סנהדרין נה. בעי מרב ששת — א"ל קבסתן (צערתני). ומה שאמרו שם אמר רב אשי מאי תיבעי „לך" הוא ט"ס וצ"ל „ליה", ובנדה רב אחדבוי ב"א א"ר ששת. ובחולין קיג. בעי מרב וצ"ל מרב ששת כגרסת דק"ס.

וכן רמי לרב חסדא כפסחים עה., מתקיף על דברי רב חסדא חולין ע: ונזכר שבת פג: (ורב יוסף מקשה עליו), גיטין נ., קידושין סה:, ב"מ צא., זבחים צז., חולין קיד:, בכורות לט., מעילה יג., ואמו נזכרה עוד שבת קט: שעשתה רפואה לאחר. ומה שמצינו תמורה ל: אמר רב אחדבוי בר אמי אמר רב, המאמר הזה מובא ע"ז לד: אמר רב אחדבוי אמר רב ופירש"י שם חכם, ואם היה בר אמי לא היה צריך רש"י לכתוב כן על אמורא ידוע, אבל צ"ל כגרסת דק"ס בר אבין או בר מתנה, וב"ב ט. אמר רבא אישתעי די עולא מגשש ארחתיה דאימיה משמיה דר"א מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון וכו'.

רב אחדבוי בר רב מתנה.

בב"ב קנא. יסופר שאחתיה דרב טוביא בר רב מתנה כתבה נכסה לו בצפרא, ובערב כתבה לרב אחדבוי בר רב מתנה אתא לקמיה דר"נ. ובשבת ס: מצינו אמר רב מתנה ואמרי לה רב אחדבוי בר [רב, דק"ס] מתנה אמר רב מתנה, וכן הוא שבת כד. לגרסת דק"ס.

אחיתאי. רב יהודה ב"א כריתות יג:, רב שמואל ב"א סוכה מב.

רב אחלי. (ובניו ששן, אהלי, ד"ה פ"ב-לא).

נזכר עירובין יב. אמר רב אחלי ואיתימא רב יחיאל, ובדק"ס גורס רב אהלי.

וביוחסין כתב שהיה בזמן שמואל, והוציא זה מדמקשה שם על מה דאמר שמואל לרב חנניה בר שילא מרב אחלי, אך אין זה ראיה מזה כלום כי ידוע

שרב

שרב יחיאל היה מאוחר הרבה משמואל, ואף ר"פ מקשה מדין שמואל על רב יחיאל.

אחרים.

בהוריות יג, יסופר שמפני המחלוקת שרצו ר' מאיר ור"נ לדחות את רשב"ג מנשיאותו קנס את ר"מ להקרא בשם אחרים, אבל אין זה כלל כי מצינו סוטה יב. מחלוקת אחרים עם ר"מ, ובכריתות ימות עולם כתב כשהיה ר"מ אומר הלכה בשם רבו אלישע־אחר קראוהו אז בשם אחרים.

ונזכר בשם זה ברכות כט., שבת ה., עירובין נח:, סוכה ז: נד:, מגילה לא:, חגיגה ד., יבמות מח:, נדרים כ., סוטה מו:, גיטין כז:, ב"ב צו: קז., סנהדרין סג., שבועות לה:, ע"ז ל:, הוריות ט., זבחים כט. מג: צה., מנחות טז: לז., חולין סה. קיט., כריתות יא.

אטיטס.

העלה בכורות מבבל לירושלים חלה ספ"ד לגרסת הערוך ערך אטיטס. וגרסא שלנו בן אנטיגנוס, ובמתניתא דבני מערבא גרם בן **אטטס**.

איבו.

ר' חנניה בריה דר' איבו שהש"ר פ' מה יפו פעמיך. ר' יודן בר איבו ברכות פ"ב ה"ד. רבה בר איבו גיטין לב., ר' שמעון בריה דר' איבו יבמות פי"א ה"ב.

איבו אביו של רב.

הוא היה אחד מן החמשה בנים בני אבא בר אחא בר סלא מכפרי כמפורש סנהדרין ה. ולפי דעת רש"י בפסחים ד. נשא את „אימא" אחות ר' חייא אחיו מן האם לאשה.

ולא נזכר ממנו שום הלכה זולת סוכה מד. אמר איבו הוה קאימנא קמיה דר"א בר' צדוק ואמר שם משמו ופירש"י איבו אביו של רב וכבר בארנו בערך רב שזה איבו הוא נכד רב וצ"ל שם ר' אלעזר בר יצחק כגרסת דק"ס שם אות ט.

איבו בנו של רב.

נזכר פסחים קיג. שא"ל אביו רואה אני בך שאינך מצליח בלימודך תא אגמרך מילי דעלמא ולמדו דרכי המסחר.

איבו נכד רב.

כסוכה מד: איבו וחזקיה בני ברתיה דרב אייתו ערבה לקמיה דרב, וכפי שבארתי בערך רב נזכר ג"כ בסוכה מד: שאמר בשם ר"א בר יצחק.

ר' איבו או אייבו

הוא זכה עוד לקבל מכל גדולי אמוראי דור הראשון והשני כדמצינו ר' איבו א"ר ינאי פסחים מו., כתובות נד:, קידושין יט. לג., זבחים קג., וכן אמר בשם ר' יוחנן כב"ר פפ"ב־ה ר' יודן ור' איבו ור' משין בר נגרא בשם ר' יוחנן, וב"ר פי"ב־ו ר"ה בשם ר' יוחנן, אך שם צ"ל כדמובא המאמר שם פי"א־ג ר"ה בשם רב ור' אבהו בשם ר"י.

בשם ר' יוסי בן זימרא מד' תהלים פק"ו־ד.

בשם ר"ל פסחים מו.

האומרים בשמו מצינו ר' יודן מד' תהלים פכ"ד־יא, ושם פ"ח־ב ר' יהודה בשמו בל"ס הוא ר' יודן. ר' פנחס בשמו ב"ר פמ"ב־ב.

ומצינו אותו ביחד עם כל גדולי הדרשנים כמו עם ר' יהודה בר' סימון כמד' תהלים פקיג־א ועם ר' שמואל בר נחמני שם פצ"ד־ג.

ונמצאו דרשותיו הרבה במדרשים, ונזכיר אך מאמרו היקר המובא קה"ר פ"א־יג, ופ"ג־י אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרי מאתן.

איבו

איבו. (בבלי בזמן ר"נ).

כב"מ צג: איבו מפקיד כיתנא בי רוניא אזל שבו (שם הגנב) שמטיה מיניה אתו לקמיה דר"נ, ובע"ז לה: איבו אכל פת נכרי א"ל רבא ואיתימא ר"נ בר יצחק לא תשתעו מיניה איבו (פי' לא תאמרו שמועה משמו) משמע מזה שהיה צורבא מרבנן.

ר' איבו בר אגרא. ערך ר' איבו בר נגרי.

ר' איבו (או אייבו) בר נגרי.

הוא זכה עוד לראות את ר' יוחנן כר"ה כא. ר' אייבו בר נגרי ור' חייא איקלעו לההוא אתרא (ובדק"ס איקלעו לבבל) ועבדי חד יומא — שמע ר' יוחנן ואיקפד א"ל לאו אמרי לכו וכו' ופרש"י תלמידי דר"י היו ושמעו מפיו לכך הקפיד, ואין כוונת רש"י שהיה תלמידו דר' יוחנן כי באמת היה תלמיד לתלמידי דר"י אבל כידוע שר"י האריך ימים עד שגם ר' ירמיה וכל דור הרביעי כולם זכו לראות אותו, אבל בעיקר הדבר היה תלמידו דר' חייא בר אבא כסוטה י. סנהדרין סז: מגילה פ"א ה"א־ב. שאמר בשמו.

וכן ישב קמיה ר' אילא כפאה פ"ז ה"ה, מע"ש פ"ה ה"ב, שקלים ספ"ד, וכן מצינו ר' איבו בר נגרי ר' קריספי בשם רשב"ל כיבמות רפ"א. וכן אמר בשם ר' חונה כסוכה פ"ד ה"ג, בשם ר' תנחום בר עילאי, בשם ר' נחום בר סימאי כמעשרות פ"א ה"ב. וכן התרועע עם ר' יודן בן פזי כתרומות פ"ה ה"ד, ועם ר' ירמיה כחגיגה רפ"א, וכן מצינו שחולק עם ר' אביתר ור' יהודה בר' סימון בבמדבר רבה פ"ז־ד.

ונזכר פאה פ"ה ה"ד [ושם ר' אבהו בטעות] פסחים ספ"ב, יומא פ"ג סה"ב, סוטה פ"ז ה"ז, מד' שמואל רפכ"ז.

מקום מושבו נראה שהיה בטבריא כדמוכח קצת סוטה פ"א ה"ח שאמר כהדא בת מעון שיורדין בה מפלטתה ועולין בה בטבריה, והמאמר נשנה ב"ר פפ"ה־ו ושם ר' אייבו בר אגרי וצ"ל בר נגרי כבירושלמי שם.

איבות בר איהי. ערך אבוה בר איהי.

רב אידאי. מר בר רב אידאי חולין סג., וביבמות קו. מר בר אידי.

אידי או רב אידי.

רב אידי בר אידי (בר גרשום) חולין צח., ר"ה בריה דרב אידי, ר"ה כד:, רב הושעיא בריה דר"א יבמות לו:. חלפא בר אידי ויק"ר פט"ז־א, ר' חיננא בר אידי שבת סג., ר' חיננא בר אידי (תנא) שבועות לד:, רב חנילאי בר אידי כתובות עט., וביומא כב: ר' נהילאי בר אידי, רב יהודה בר אידי ר"ה לא., ר' ר' יהושע בריה דרב אידי ברכות ד., ר' יעקב בר אידי ברכות כט:, מר בר אידי יבמות קו:, רב מחסיא בר אידי יומא ב., רב משרשיא בריה דרב אידי גיטין ל:, רב עילא בריה דרב אידי ב"ק מב., רב סימי בריה דרב אידי מנחות כה., רב שישא או רב ששת בריה דרב אידי ברכות יז:, שבת קלח:.

רב אידי.

הוא היה אבי ר' יעקב בר אידי הנודע כמבואר חגיגה ה:, רב אידי אבוה (ובע"י בנו והוא ט"ס) דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוה קרי ליה רבנן „בר בי רב דחד יומא" (ופרש"י שהיה מהלך ג' חדשים מביתו לבית המדרש וכו', ולפי פשוטו שהיה הולך לסחור ג' חדשים לבקש פרנסתו ולא היה אפשר לו לבוא לבית המדרש אלא יום אחד כפירש המהרש"א) חלש דעתיה — א"ל ר' יוחנן במטו מינך לא תעניש רבנן, וקרוב מאוד לומר שמה

שאמר ר׳ יוחנן לר׳ אמי ור׳ אסי ביבמות צו: מ״מ אי אתם יודעין לפיים „כבן אידי חברינו" הכונה על רב אידי ולא על ר׳ יעקב בנו שהיה תלמידו דר״י.

ורב אידי זכה עוד לקבל מר׳ חנינא כעירובין נז: אמר רבה אמר רב אידי א״ר חנינא, ובעירובין ס: אמר רב אידי אריב״ל ורב אידי אמר עליו אין אלו אלא דברי נביאות, ובשבת מט: איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא ופי׳ בערוך שהוא רב אידי וקשה מאוד להבין דבריו כי ר׳ אידי זה היה הרבה קודם רבא.

ר׳ אידי.

היה בבלי ועלה לא״י בזמן ר׳ אמי, כב״מ פ״ה ה״ב שאמר ר׳ אידי כד סלקת מגלותא (לא״י) אשכחית עובדא קומי ר׳ אמי, ובבבל נראה שקיבל מרב חסדא ביבמות פי״א סה״ב ר׳ אידי אמר קומי ר׳ יוסי (ר׳ אסי) בשם רב חסדא.

וברכות פ״א ה״ב ר׳ אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב, ובל״ם הפשט שר׳ אידי אמר בשם רב המנונא כי קיבל ממנו בהיותו בבבל. וכן מה שמצינו תנחומא לך־א ר׳ אידי ר״ה בשם ר׳ יוסי בר׳ יהודה בשם ר׳ שמואל הוא ט״ס, וצ״ל כבירושלמי ברכות פ״ב ה״א ר׳ חונה ר׳ אורי (וצ״ל ר׳ אידי) רב יוסף בשם רב יהודה. וכדמצינו את ר׳ אידי עם ר׳ הונא שאמרו שניהם בשם רשב״נ כתנחומא אמור־טו. ושם בראשית־לג אר״ה בשמו, והוא ר׳ הונא השני, ושניהם עלו לא״י.

ונזכר פסחים פ״ט ה״א, סוכה פ״ב ה״ח, ביצה פ״ג ה״ד, נדרים פ״ו ה״ח סנהדרין פ״א ה״ב־ד.

האומרים בשמו מצינו רב משרשיה כר״ה פ״ד ה״ח, ולר׳ בון בר חייא מתרץ קושייתו כביצה פ״ג ה״ד.

וכפי הנראה ירד אח״כ לבבל בזמן רבא וזה שמצינו נדרים ה:, קידושין מ., ב״מ עה: אמר רבא, ר׳ אידי אסברא לי.

רב אידי בר אבין (נגרא). א).

אביו ר׳ אבין נגרא, היה בימי ר״ה כשבת כג: ר״ה הוה רגיל בשרגי טובא (לכבוד שבת) אמר תרי גברי רברבי נפקא מהבא, נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין.

וזה רב אידי בר אבין היה תלמידו דרב חסדא כפסחים קא. שיתיב קמיה, וכן ע״ז עב. שאמר עובדא הוה בי רב חסדא, ובעירובין נט., ב״מ ד. רב אידי ב״א אר״ח. וב״ב לג. יסופר שקריביה דרב אידי ב״א שכיב ושבק דקלא, רב אידי ב״א אמר אנא קריבנא טפי וההוא גברא אמר אנא קריבנא טפי לסוף אודי ליה דאיהו קרוב טפי אוקמא ר״ח בידיה א״ל ליהדר לי פירי דאכיל — אמר (רב חסדא) זה שאומרים עליו אדם גדול הוא? אמאן קסמיך מר (ברשב״ם ובדק״ס ליתא תיבת מר), ומזה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק.

וכן קיבל הרבה מרב יצחק בר אשיאן כדמצינו שאמר בשמו כברכות יד., כתובות כז., חולין לג. קה. קו., בכורות לח:.

וכן רב אידי ב״א אמר רב עמרם כברכות מט:, שבועות יא. כא.

וכן ראב״א א״ר יהודה כיבמות פה., כתובות פה., וכן אמר רב קידושין ל:.

ובזמן אביי ורבא היה מראשי גדולי הדור כמו״ק ט. ההיא טבחא דאתפקר ברב טובי ב״מ אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו — אמרי לו לרב אידי בר אבין מידי שמיע לך בהא, א״ל הכי אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל. ושקיל וטרי עם אביי כב״מ לה:, חולין צז:, ובתענית יג. אמר אף אנן נמי תנינא (ראיה לדברי רפרם ב״פ אר״ה) א״ל אביי ואי

בצונן

בצונן וכו'. וגם כשהיה לו ספק היה שולח לאביי כיבמות עו., גיטין פט., ב"ב לב:.

ונראה שסתם רב אידי הוא בר אבין וראיה מע"ז כה: שאמר שם רב אידי אשה כלי זיינה עליה ואח"כ אמרו תניא כוותיה דרב אידי בר אבין, וב"מ ח: אמר רב יוסף תני אידי אפשר שהוא רב אידי בר אבין והיה כמו חבירו דרב יוסף.

מקומו היה בעיר הינצבי (או שכנציב לגרסת הב"ח) והרביץ שם תורה הרבה ומגדולי תלמידיו היו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע כפסחים לה. יתיב ר"פ ור"ה בריה דר"י קמיה דרב אידי ב"א — והיה מנמנם (שהיה אז כבר זקן גדול) איתער — א"ל דרדקי. וכן יבמות פה. שר"פ ור"ה בריה דר"י איקלעו „להינצבו לאתריה דרב אידי בר אבין" בעו מינייהו — אתו לקמיה דרב אידי ב"א א"ל דרדקי הכי אמר רב, והגאון בעל דורות הראשונים בח"ג שם צד 90 תופס את רבינו בעל סה"ד שטעה בפשט הגמרא כי חשב שרב אידי בר אבין בעי מר"פ וא"כ איך קראן דרדקי? ושרי ליה מריה לחשוב שרבינו בעל סה"ד יטעה בדבר פשוט כזה אשר מפורש שבני הינצבו בעו מינייהו.

והענין כך הוא שבעל סה"ד לא ירד לעומקו של דבר לראות ששני רב אידי בר אבין הוי אע"פ שהוא בעצמו מביא דעת בעל סדר עולם ששנים היו. ובסה"ד ערבבם יחד, ומביא מחולין קלא. שאמרו שם אותיב רב אידי בר אבין לר"פ (שזה רב אידי ב"א השני) והוא חשב שרב אידי בר אבין המותיב לר"פ הוא רב אידי בר אבין שקרא לר"פ ולר"ה בריה דר"י דרדקי ולכן אמר שמזה יש סתירה למה שאמרו הקדמונים אם בעו מיניה (והלשון לאו דוקא אם בעי מיניה וכן אם הקשה לו) הוא רבו, אבל מה זה שייכות לגמרא יבמות פה., וזה ברור. ובכתובות נג. מתרץ ר"פ דברי רב אידי בר אבין.

וכן שאלו רבא בר איתי כב"מ יד., ונזכר עוד ברכות מד:, ובסנהדרין ל: תני רב אידי ב"א בנזקין דבי קרנא.

אשתו ובניו.

הוא נשא כהנת ואכל מתנות כהונה בשבילה כחולין קלב. והיא ילדה לו שני בני סמכא את רב ששת (או שישא) ורב יהושע כפסחים מט., ורב שישא בריה מתרץ קושיות אביי שהקשה על דברי אביו ואמר „אבא" הכי קא קשיא ליה כתענית יג.

רב אידי בר אבין השני.

היה תלמידו דרב פפא כחולין קלא. שאותיב לרב פפא, והיה חבר לרב אשי כדמובא בספר הקבלה להראב"ד. וזה שמצינו חולין קמא: א"ל רב אידי לרב אשי ואפשר שצ"ל רב אידי בר אבין.

והוא זכה לישב על כסא רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שרב אשי נפטר תשלח, ואחריו מרימר תשמג, ואחריו רב אידי בר אבין ונפטר תשס"ג היינו שמלך בסורא עשרים שנה.

ומזה נוכל לידע שהאריך ימים יען שר"פ נפטר תרפ"ז, וגם אם היה אז אך לערך עשרים שנה א"כ חי צו שנה.

וזה שמצינו נדה סז: איתקין רב אידי [ובהלכות גדולות ה' נדה מפרש רב אידי בר אבין] בנרש למטבל ביומא דתמניא, וזה יען שהיה ריש מתיבתא בסורא ונרש היא עיר סמוכה לסורא כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג.

רב אידי בר אושעיא. ר' יעקב בריה בכורים פ"א ה"ה.

ר' אידי בר גרשום ערך רב אדא בר גרשון.

רב

רב אידי בריה דרב איקא.

נזכר יבמות מג. ורב הונא בר מנוח בשמו, ובגיטין פר: נזכר רב אדא בריה דרב איקא.

רב אידי בר גרשום. נזכר כריתות ט. אמר בשם רב אדא בר אהבה.

אידי בר יעקב. נזכר זהר לך צח:.

רב אידי בר שימי. ערך רב אדא.

ר' אידי בר שמעון. ערך ר' אדא בר"ש.

רב אידי בר שישי. נזכר פסחים קו. וגרסת דק"ס רב שישי בריה דרב אידי.

ר' אידי דחוטריה.

תלמידו דר' ירמיה, שהקשה לו כשקלים פ"ב ה"ה, ביצה פ"ב ה"ח, מו"ק פ"א ה"ב. וכן נזכר שביעית פ"ג ה"ב, שבת ספ"ה.

רב אידי סרסיה דרב ששת.

נזכר בכורות לא: שאמר הלכה דרב ששת ולא אמר בשמו ואיקפד רב ששת ואמר מאן דעקיץ ליעקציה עקרבא.

רב אידית.

נזכר סנהדרין לח: אדם גדול בזמן רב נחמן והיה מתווכח עם המינים ורב נחמן אמר עליו האי מאן דידעי לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר, וגרסת דק"ס וילקוט משפטים רמז שנט' רב אידי.

איהי.

היו לו שני בנים גדולי ישראל וחסידים, אבוה ומנימן כמגילה כח. והיו בזמן שמואל כמבואר בערכם, ובעירובין עד. גרס איבות בר איהי וצ"ל אבוה.

איה מרי. (רצפה בת איה שמואל ב' פכ"א-ה) ערך אחא בר חרייא.

איו. נזכר עירובין לו: אמר רב ליתא למתני' מדתנא איו ופרש"י שם חכם.

איכו. (שם אשה).

נזכרה תענית כה. שהיתה שכנתו של ר' חנינא בן דוסא והתאוננה לפניו כי תבנה בית והכשורות קצרות ושאלה מה שמה א"ל איכו. אמר לה איכו נמטי כשוריך.

אילא.

נזכר במשנה בכורות פ"ד מ"ה. דר ביבנה והיה מומחה לראות מומי בכורות ויען שהיה חסיד גדול לכן התירו לו חכמים ליקח שכר עבור זה שלא נחשד שיתיר בכורות בשביל השכר.

ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא. נזכר ברכות יג: אמר משמיה דרב.

ר' אילאי דנציבין. נזכר בזהר שלח קסב. וירד הוא ובנו למערה ע"ש כל המעשה.

ר' אלאי היורש. נזכר גיטין פ"ח ה"ב.

אילעאי. ר' גמליאל בי ר' אילעאי שבועות ספ"ה, יוחנן ב"ר אילעאי סוכה כז:.

ר' אלעאי. (אבי ר' יהודה).

תנא דמתניתין. נזכר פעם אחת במשנה עירובין פ"ב מ"ו.

הוא היה תלמיד לכל גדולי חכמי יבנה כזמן רבן גמליאל.

תלמיד ר' אליעזר כמפורש מנחות יח., וכן מובא סוכה כז: מעשה בר' אלעאי שהלך להקביל פני ר' אליעזר רבו ברגל בלוד א"ל אלעאי אינך משובתי הרגל, ובעירובין פ"ב מ"ו אמר שמעתי מר' אליעזר, ופסחים לט. אמר משום ר' אליעזר — וכשבאתי לפני ר"א בן יעקב וכו', ובחלה

פ"ב

פ״ב ה״ג ר׳ לעאיי בשם ר׳ אליעזר והובא בתוספתא תרומות פ״ג ושם ר׳ אלעאי. וכן ר׳ יהושע היה רבו כפאה פ״ו ה״ב אמר ר׳ אילעאי שאלתי את ר׳ יהושע — וכשבאתי אצל ר״א — וכשבאתי והרצתי את הדברים לפני ר״א בן עזריה, אמר לי וכו׳. וכן פסחים לח: אמר שאלתי את ר״א ור׳ יהושע.

וכן היה חביב על ר׳ ישמעאל כגיטין ו: מעשה בא״א שהביא גט לפני ר׳ ישמעאל — נכנס לפניו ר׳ אלעאי א״ל רבי — א״ל שתוק בני שתוק (ומה שמובא שם בדברי ר׳ אלעאי ותנן ר׳ מאיר אומר, זה אינו מדברי ר׳ אלעאי אך הוא הוספה מסתמא דגמרא ראיה לדבריו, ובאמת ליתא בתוספתא כל ההוספה). וברכות מא: אמר משום ר׳ ישמעאל.

וכן היה תלמיד דר״ג בעירובין סד: מעשה בר״ג — והיה מהלך מעכו לכזיב והיה ר׳ אילעאי מהלך אחריו וקראו „אילעאי", אך עם ר״ע לא נזכר בשום מקום.

הלכותיו מצינו אך חולין קלה. בהמת השותפין חיבת בראשית הגז ור׳ אלעאי פוטר, ושם קלו. אמר ראשית הגז אין נוהגת אלא בארץ. ומזה ידוע ההלכה שאמר רנב״י ברכות כב. נהוג עלמא כהני תלת סבי בראשית הגז כר׳ אלעאי, ובחגיגה טז. א״ר אלעאי הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו׳.

ובעירובין סה: א״ר אילעאי בג׳ דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו, ויען שהמאמר הזה מובא בדר״א זוטא פ״ה לכן נראה שהוא ר׳ אלעאי התנא. אבל זולת זה כל המאמרים הנמצאין בש״ס ע״ש ר׳ אלעאי הוא האמורא חבירו דר׳ אבהו, ומה שמצינו חגיגה כה: אמרי דבי ר׳ אלעאי הוא ט״ס וצ״ל א״ר אלעאי (האמורא).

ובספר נחלת שמעוני ערבב ביחד מאמרי התנא והאמורא ולא ידע ואשם, ואחריו העתיקו מחברים דבריו עם כל השבושים וע״ז נאמר חכמים הזהרו בדבריכם וכו׳.

האומרים בשמו, מצינו את בנו ר׳ יהודה כאבות דר״נ ספט״ז א״ר יוסי בר״י משום ר׳ יהודה בר׳ אלעאי שאמר משום ר׳ אלעאי אביו שאמר משום ר״א הגדול, ור׳ יצחק אמר משמו כחולין קלו: והוא ר׳ יצחק התנא שדבריהם המה דברי ברייתא.

ר׳ אלעאי (אמורא).

שם האמורא הזה נשתנה כמה פעמים ונקרא ר׳ אילא, אילעא, אילעאי, אלעא, אלעי, ובירושלמי בשם אילי, איליי, הילי, יילא. לא, לייא, ושינוי השמות נובעות כי מבטא הירושלמי שונה מהבבלי ובאיזה מקומות משגיאת המעתיקים.

אבל זה הוא דבר ברור אצלנו כי הוא שם של אמורא אחד, ונביא ראיות אחדות, בכתובות נ. א״ר אילעא באושא התקינו המבזבז וכו׳, ושם סז: גרס א״ר אילעאי, ובערכין כח. גרס א״ר אילא, וכן ביומא עג: א״ר אילא לא נצרכה אלא לחצי שיעור, ובירושלמי שם המאמר ע״ש ר׳ הילא. וכן כתובות נט. א״ר אילעא אלמה לא, ובנדרים פו. גרס א״ר אילא, ובירושלמי יומא פ״א ה״א ד. ר׳ יוסה הוה מצטער דלא חמא לולא דר׳ איליי, ובמגילה פפ״ר גרס לולא דר׳ אילעא, וכן ברכות פ״ג רה״ב א״ר לייא טעמון דרבנן — ובקידושין פ״א ה״ז יז: גרס א״ר הילא, וכן ברכות פ״ג ה״ה ר׳ לייא וחברייא ובראו״ש שם גרס ר׳ אילעי, וכן חולין קיט:.

וכפי הנראה היה ר׳ אלעאי בבלי וקיבל הרבה מרב כדמצינו א״ר אלעי אמר רב כשבת קמב., עירובין ג., ר׳ אילעאי אמר רב עירובין יד., ב״ק ק. קיז:, ר׳ אילא אמר רב נדרים ז:, ערכין ז., סוכה פ״א ה״ב.

וכן

וכן מצינו ר' הילא בשם שמואל כפסחים פ"ט ה"ו.

והיה לו שם חבר וידיד נאמן את רב ברונא (תלמידו דרב) עד שקראו אחי כברכות ט:.

אבל לא מצינו שדבר פא"פ עם רב א' שמואל וקרוב מאוד לומר שהיה אז עול ימים.

ואח"כ עלה לא"י וזכה עוד לקבל תורה מפי זקני הדור כר' חנינא בציפורי בעירובין כח:, חולין כה:, א"ר אילעא הורה ר' חנינא בציפורי וכו', ר' אלעא א"ר חנינא חולין כד:.

וכן אמר בשם ר' ינאי, בעירובין פ"ו ה"ט, ב"ק רפ"ו, ב"מ פ"ג ה"ב, ב"ב פ"ג ה"ט ר' לא בשם ר' ינאי, ובשבת פ"ח ה"ו, כתובות כפ"א ר' אילא א"ר ינאי, ובקידושין פ"א ה"ר ר' הילא בשם ר' ינאי.

וכן אמר בשם הושעיא כפאה פ"ה ה"ב, ר' לא בשם ר' הושעיא. ר' הילא בשם ר' אבינא ירושלמי רפ"ג דיבמות.

וכן מצינו א"ר אלעא א"ר אחא בר יעקב ברכות כב..

ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון במות סה: ג"פ.

ר' אלעי משום ר' חייא בר יוסף ב"מ קיז..

ר' אילא א"ר חנינא בר פפא חגיגה כא:.

ר' אלעי משום ר' יהודה בן מספרתא כנהדרין מה..

משום ר' יהודה בן ספרא פפחים ע:.

ר' לא בשם ר' יהודה בריבי ב"ב פ"ה סה"ד.

ר' אלעאי בשם ר' יוסי בן זמרא ד"ר פ"א־יא.

ר' אלעי א"ר יעקב בר אחא ברכות מט:

ר' לייא בשם ר' שמעון בר חייא שבת כפ"ה פ"ו סה"א.

ר' הילא בשם ר' שמעון בר יוסינא יבמות פי"ג ה"א.

וכפי הנראה היו רבותיו הגדולים ר' יוחנן ורש"בל ור' אלעזר כדמצינו רב אילא א"ר יוחנן עירובין פא:, מו"ק ד., זבחים ח:, ערכין ו., ובחולין נ. ר' אלעאי אר"י, ר' אלעא וכל חברותא משמיה דר' יוחנן כתובות לג., ב"ק עא..

ר' אילעאי אר"י שבת ה., ב"ק עו. קז:, ב"מ יז..

ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ב, עירובין פ"ב ה"ה, פסחים פ"ה ה"ד ר' לא בשם ר' יוחנן, ופסחים פ"ט ה"ו ר' הילא בשם ר"י.

ר' אילא בשם רש"בל שבת פ"ח ה"ו, ר' אלעא אר"ל שבת כח:, ר' אילעא אר"ל כתובות מט:. זבחים קיד., ר' לא בשם רש"בל פסחים פ"ג ה"א.

ומה שמצינו סוכה פ"ד ה"ח רש"בל בעי קומי ר' יוחנן — א"ל נישמעיתה מן הדא דא"ר אילא בשם ר' יסא, בל"ס תיבת „א"ל" הוא מיותר, והוא מכתמא דגמרא.

ר' לא בשם ר' אלעזר תרומות פ"ב ה"א, מעשרות פ"ב ה"ג, ערלה פ"א סה"א, ה"ב, עירובין פ"ו ה"י, פסחים פ"ד ה"ו, יומא פ"ב רה"ב, שבועות רפ"ג ר' הילא בשם ר"א יבמות פ"ג ה"ה.

וכל גדולי הדור השלישי תלמידי דר' יוחנן היו חבריו כמו ר' אמי ור' אסי כמו"ק כה. כשנפטר ר"ה והביאו ארונו לא"י ר' אמי ור' אסי נפוק לאפיה, ר' אילא ור' חנינא (הכרוז דרבנן) לא נפוק, ויען שהם היו כהני חשיבי דא"י ור' אמי ישב על כסא ר' יוחנן לכן מצינו ר' אילא בשם ר' אמי כגיטין פ"א רה"א, ובשם ר' יסא כיבמות רפ"ג, פי"ג ה"ז, כי המה שמשו יותר את ר"י וקיבל מהם הלכות ר"י.

וישב עם ר' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא ור' אבא כב"ק קיז:, ועם ר' אבהו

היה

היה ידידים נאמנים בעירובין נג: כששאלו לר' אבהו הכין ר' אלעאי צפון א"ל עלץ וכו', וכששאלו לר' אלעאי הכין ר' אבהו צפון א"ל נתייעץ וכו'.

עם ר' חנינא (חברון דרבנן) כשבת פד:, כתובות מה:, ב"ק סה., שאמרו זל"ז רחמנא ליצלן מהאי דעתא, ובקידושין פ"ג ה"ב א"ל ר' הילא לר' חנינא למה את מתורם קבל ר' חגי הלא חגי אינש כבורא הוא.

ועם ר' יעקב בר אידי כבכורים פ"ג ה"ג.

ועם ר' יעקב בר זבדי בקידושין לג: שהוי יתבי וחליף שמעון בר אבא וקמו מקמיה וכו'.

ועם ר"ז כיומא פ"ג ה"ה שר"ז היה מקלס ליה וקראו בניה דאורייתא. מחלקותן ברכות מ:, חגיגה כג., ב"ב נט. קנה:.

עם עולא כברכות ט: שאמר לעולא כי עיילית להתם (לבבל) שאיל בשלמא דרב ברונא אחי (חברי) במעמד כל החבורה כולה וכו', ובשבת קמז. עולא איקלע לבי איסי בר היני בעי מיניה — א"ל הכי אמר ר' אלעי, והוא ט"ס וצ"ל ר' אלעזר וכדמובא בדק"ס שבדפוס שונציני היה כתוב ר' אלע' בקו על העי"ן ונעשה מזה אלעא ובאמת הוא אלעזר כי איסי בר היני היה זמן רב קודם ר' אלעי גדול הדור כמבואר בערכו.

וכל גדולי דור הרביעי היו כולם תלמידיו כדמצינו ר' אבין א"ר אילעאי שבת ה., עירובין צו., מו"ק ג., יבמות מח:, ב"ק קז:, ב"מ יז., שלח רבין משמיה דר' אלעא ב"ב קמד:, כי אתא רבין א"ר אילעא ב"ב קעא..

ר' אחא בשם ר' לייא שבת רפ"ב.

ר' אייבו בר נגרי קומי ר' לא פאה פ"ז ה"ה, מע"ש פ"ה ה"ב.

ר' בון בר כהנא קומי ר' לא פסחים פ"ג ה"א (וביבמות פ"ג ה"ב איתא ר' אבין כהנא בשם ר' הילא צ"ל ר' בון בר כהנא) עירובין פ"ט סה"א, ב"ב פ"ח ה"ח.

ר' בון בר חייא בעי קומי ר' הילא דמאי פ"א ה"ב, יומא פ"ג ה"ה.

ר' ביסנא בשם ר' לייא שבת פ"ב ה"ו.

ר' בנימין בר יפת א"ר אלעי חולין נב :ו:

רב דימי זבחים י. כי אתא ר"ד אמר מתיב ר' אילא.

רב הונא בר אבין ב"ב נה. שלח ר"ה בר אבין — ר' אבין ור' אילעא וכל רבותינו שוין וכו'.

ר' זירא ב' היה תלמידו כסנהדרין פ"ז ה"י, ר"ז חדי בה — בשיטת ר' הילא רביה, ושביעית פ"א ה"ה ר"ז בשם ר' לא.

וגם ר' יונה ור' יוסי גדולי הדור הרביעי היו תלמידיו כמפורש תרומות פ"ב ה"ד שאמר ר' אחא להם כן ר' אילא רבבון הוה בה, וביבמות פ"א ה"ב ר' יונה בשמו. וכן ר' יוסי בשם ר' אילא כלאים פ"א ה"ז, שקלים פ"ד ה"א, ר' יוסי בשם ר' לא מעשרות פ"ה סה"א, ובשבת רפ"ב ר' יוסי ב"ר לייא צ"ל בשם ר' לייא.

ר' חזקיה בשם ר' אילא שבת רפ"א.

ר' חנניה (חבירו דר' מנא) בעי קומי ר' הילא יבמות פ"יד ה"ב.

ר' סימון בר זבדי תנא קומי ר' הילא פסחים פ"ח ה"ו.

וכשנפטר הספידו ר' לייא כברכות פ"ב ה"ח, ובקה"ר פ"ה-יא איתא ר' אילא.

הלכותיו ומאמריו נמצאו כמה פעמים בש"ס בבלי וירושלמי. אך מה שמצינו נדה טז: שמתקיף על דברי ר' אבא — אמר לו רבא הוא ט"ס וצ"ל אמר רבא, ובחגיגה ה. ר' אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה בר שילא וידוע שרבה ב"ש היה בבלי ובבבל כל ימיו, באמת בילקוט עמוס רמז תקמב ליתא תיבת דבי רבה בר שילא, ובמנחות כה. מתקיף לה ר' אילעא — אמר לו אביי, הוא ט"ס כי

קושיית

קושיית ר' אילעא קאי על הברייתא ובדק"ס ליתא תיבת „א"ל".

מקומו הקבוע דר' אילעי היה בצור ושם הורה הוראות כשביעית פ"ב ה"ד ר' בא ר' לא הוו יתבין בצור אתא עובדא קומיהון הורי ר' לא, ובמע"ש פ"א ה"א נפל ט"ס ושם ר' אמי וצ"ל ר' אילא כאשר אמר שם להלן.

ובע"ז יג: אשכחיה ר' יונה לר' אילעי דקאי אפתחא דצור וכו', וגרסת דק"ס ר' אלעא ובדפוס פזרו ר' אילעאי. והיה הולך לפרקים למקום מושב הנשיא כשבת ס"פו גרמני עבדא דר' יודא נשיא יצא ללות לר' אילא אתא כלב שוטה ורצה לישוך לר' אילא וגער ביה הגרמני, שבקיה ואזל בתר העבד.

מגודל חסידותו נביא אך מאמר אחד ביצה פ"ה ה"ב שפ"א נתאחר בב"המד וכשבא לביתו מצאן ישנים (ושבת היה) ורבץ על הסולם שלא להקיש על הדלת.

בדבר ב"ב מצינו שנשא אשה כהנית ע"פ עדות חבירו ר' אבהו עירובין נג:, ומצינו שהיה לו אח בשם ר' נחום כביצה פ"ה סה"ב.

ובסה"ד מביא שדעת רש"י בבורות מב: ששני ר' אלעאי היו ובמחילה שגג בדבריו, כי רש"י מביא אך שהיה אחד תנא ואחד אמורא אבל לא ששני אמוראים היו בשם זה.

ר' אילעאי בן אלעזר.

נזכר שבת ס. ולפי סידור הגמרא מקודם דברי שמואל ואח"כ דבריו ואחריו דברי רמי בר יחזקאל משמע שהיה מתלמידי שמואל.

ר' אלעאי בר ברכיה.

נזכר תענית י:, ובסוטה מט: ר' אילעה בן יברכיה ד"פ, ובסנהדרין צד: לגרסת דק"ס ר' אילעה בן יברכיה וגרסא שלנו ר' אלעזר בר ברכיה, ובסנהדרין קד: לגרסת דק"ס א"ר אלעא בן ברכיה א"ר יוחנן ובע"י הגרסא ר' אלעאי בר ברכיה אר"י כל המציק לישראל אינו עיף.

ר' אלעאי בר מנחם, נזכר ויק"ר פ"א־יג.

ר' אלעאי בר שמעיה.

נזכר ויק"ר פ"יה, אך בב"ר ספ"כב הגרסא ר' אלעזר בר' שמעון וכן הוא בפר"כ קס..

אליהו.

נביא כל מקום שנזכר אליהו בש"ס ונחלקם לשלשה חלקים. א) מעשיות ממנו, ב) מאמריו, ג) את אשר ידובר אודותיו.

ברכות ג. א"ר יוסי פ"א נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח – וקרא לר' יוסי בני ור' יוסי למד ממנו ג' דברים.

ברכות ו: ההוא גברא דהוה מצלי אחורי ב"הכנ -- חלף אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא א"ל כדו בר קיימת קמי מרך, שלף ספסירא וקטליה.

ברכות נח. ר' שילא הלקה לאחד יען שבעל נכריה, ומסרו למלכות ושאלוהו מ"ט הלקוהו א"ל דבעל חמרתא א"ל יש לך עדים — אתא אליהו אדמי כאינש ואסהיד.

שבת לג: כשנחבא רש"בי ובנו במערה והיו שם יב' שנים אתא אליהו וקם אפתחא דמערה אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר.

שבת קט: רב שימי בר אשי בלע נחש אתא אליהו אידמי ליה כפרשא אוכליה כשותא וכו'.

תענית כא. כששלחו את נחום איש גם זו למלך עם תיבה אבנים טובות ובאושפיזא החליפו בעפר, וכשהביא העפר לפני המלך בקשו להרגו אתא אליהו

אידמי כחד מינייהו א"ל דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אביהן וכו'.

שם כב. רב ברוקא חוזאה הוה שכיח אליהו גביה ושאל לאליהו בשוקא אי איכא הכא אינש בן עו"הב והראהו.

שם כד. רב יהודה כשהיה מתפלל אמטרא א"ל לשמעיה שלוף לי מסאניי שלף ליה חד מסאנא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו וא"ל אמר הקב"ה אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא.

כתובות סא. אבוה בר איהי ומנימן בר איהי חד ספי (להמשרת) מכל מין וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי. וכן רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי, דקדים ספי משתעי אליהו בהדיה וכו'.

שם קו. רב ענן הוה רגיל אליהו דאתא גביה דהיה מתני ליה סדר דאליהו וכעס עליו אליהו ולא אתא יתיב בתעניתא ובעי רחמי ואתא, אך היה מפחד ממנו ועבד תיבה ויתיב קמיה — והיינו דאמרי' סדר דאליהו רבה וסדר דאליהו זוטא.

נדרים נ. כשהיה לן ר"ע עם אשתו בת כלבא שבוע בבית התבן אתא אליהו אידמי להון כאינש וקא קרי אבבא ושאל מהן אם יוכלו ליתן לו מעט תבן שילדה אשתו ואין לו שום דבר להניח תחת מראשותיה, וכדי לנחם את ר"ע עשה זאת.

קידושין מ. רב כהנא הוה קא מזבין דיקולי תבעתיה מטרוניתא אמר לה איזיל איקשוט נפשאי סליק וקא נפיל מאיגרא לארעא אתא אליהו קבליהו א"ל אטרחתן ד' מאה פרסי.

ב"מ פד. ר' ישמעאל בר"י היה ממונה מן המלכות לתפוס גנבי פגע ביה אליהו א"ל עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה? — וא"ל שיברח ללודקיא.

שם פה: שריפא אליהו לעיניה דההוא צורבא מרבנן. ושם מובא מעשה נורא שאליהו היה שכיח במתיבתא דרבי, פ"א נתאחר מלבא וכשבא שאלו רבי למה נתאחר וגילה לו סוד איך שיוכלו להביא משיח שר' חייא ובניו יתפללו, וגזר רבי תעניתא וירדו ר"ח ובניו להתפלל וכשאמר משיב הרוח נשב זיקא, מוריד הגשם אתא מטרא, כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא, אמרי אליהו אתייהו לאליהו מחיוהו שיתין פולסי דנורא אתא אידמי לה כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו.

שם קיד. רבה בר אבוה מצא לאליהו דקאי בבית הקברות של עכ"ום א"ל לאו כהן הוא מר -- א"ל לא מתני מר טהרות — עייליה לג"ע וכו'. ובירושלמי תרומות פ"א ה"ד איתא המעשה שחסיד אחד שאלו וכו'.

ב"ב ז: ההוא חסידא דהוה רגיל אליהו דהוה משתעי בהדיה עבד בית שער ולא אישתעי בהדיה.

סנהדרין צח. ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוי קיימי אפתחא דמערתא דרש"בי, א"ל אתינא לעלמא דאתי? א"ל אם ירצה אדון הזה (הקב"ה) א"ל אימת אתי משיח וכו'.

ובכתובות עז: מכריז אליהו פנו מקום לבר ליואי.

וב"ר פ"לה-ב אליהו ז"ל ורי"בל הוון יתבין תנין בחרא מטון שמועה מן דרש"בי, אמרי הא מרא דשמעתא ניעול ונישייליה.

מכות יא. ההוא גברא דאכליה ארי ברחוק ג' פרסי מיניה דרי"בל ולא אשתעי אליהו בהדיה ג' יומי.

ובירושלמי תרומות ספ"ח עולא בר קישב תבעתיה מלכותא ערק ללוד לגביה רי"בל ורי"בל מסרו למלכות ולא נראה אליו אליהו וצם כמה תעניתא ואיתגלי ליה א"ל ולמסורת אני נגלה? א"ל ולא משנה עשיתי? א"ל וזו משנת חסידים?

ובדמאי פ"ב ה"א המעשה שהיה עם

רי"בל

רי"בל ואליהו, ובפד"כ קלו. שאליהו הראה לרי"בל האבנים טובות.

ע"ז יז: שר' אלעזר בן פרטא נתפס למלכות וע"י אליהו ניצל מהם.

שם יח: ר"מ כשברח מפני המלכות ונתנו צו לתפסו, יומא חד מצאו אותו אתא אליהו אידמי כזונה חבקתו לר"מ ועי"ז ניצל מהן.

כלאים פ"ט ה"ג, רבי כעס על ר"ח ונהג נזיפותא ל' יום ולרבי היה לו כאב שינים ואתא אליהו בדמות ר"ח וריפא שן רבי.

תנחומא בראשית־כז מעשה בחסיד אחד שנזדמנה לו שידה בדמות אשה — עד שנזדמן לו אליהו ז"ל.

מאמריו היקרים.

ברכות כט: א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח — לא תרוי ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא.

יומא יט: א"ל אליהו אמריתו אמאי לא אתי משיח והא האידנא יוהכ"פ ואבעול וכו'.

מגילה טו: אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו א"ל כמאן חזיא אסתר — א"ל כבולהו תנאי וכבולהו אמוראי.

חגיגה ט: א"ל אליהו לבר הי הי ואמרי לה לר"א — חזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות.

שם טו: אשכחיה רבה בר שילא לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל קאמר שמעתא מפומייהו דרבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר וכו'.

יבמות סג. אשכחיה ר' יוסי לאליהו ושאלו במה אשה עוזרתו לאדם א"ל וכו'.

גיטין ו. אשכחיה ר' אביתר לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל קא עסיק בפלגש בגבעה.

שם ע. א"ל אליהו לר' נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מילואך.

ב"מ נט: אשכחיה ר' נתן לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה בההיא שעתא (במחלוקת דתנור של עכנאי) א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני.

סנהדרין סג: אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים פ"א מצא תינוק — א"ל אמור שמע ישראל וכו'

שם צז: א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא.

סוף סנהדרין דרש ר' יוסי בציפורי אבא אליהו קפדן הוה איקפד ולא אתא לגביה ג' ימים וכשבא ושאלו למה לא אתא מר א"ל קפדן קרית לי? א"ל הא דקמן דקפיד מר.

ובלשון תנא דבי אליהו מצינו שבת יג. מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה — ומת בחצי ימיו וכו'.

פסחים צד: תד"א ר"נ אומר וכו'.

שם קיב. תד"א אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול וכו'.

קידושין פ. תד"א נשים דעתן קלות.

סנהדרין צז. תד"א ששת אלפים שני הוי עלמא וכו'.

שם צב. תד"א צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן.

ע"ז ה: תד"א לעולם ישים אדם עצמו על ד"ת כשור לעול וכו'.

סוף נדה תד"א כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב.

ובמ"ר פ"ד־כ אליהו אומר כל המרבה כבוד שמים וכו' והוא מתד"א רבה פ"יג.

וברכות פ"ט ה"ב מצינו שאליהו שאל לר' נהוראי זועות ושרצים למה נבראו. וברו"ר פסוק אני מלאה שאלו אליהו מה דין דכתיב ושחרים וכו'

מאמרים אשר ידובר אודות אליהו.

ברכות ד: אליהו בארבע (פריחות פורח את כל העולם),

שם לא: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה.

שם לה: לכשיבא אליהו ויאמר אי הוה קביעותא וכו'.

שבת נה. שבימיו תמו זכות אבות.

שם קח. אם יבא אליהו ויאמר — אי פסקה זוהמא.

פסחים לד. אם יבא אליהו ויטהרנה אין שומעין לו.

פסחים ע: אם יבא אליהו ויאמר מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת וכו'.

יבמות לה: אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי וכו'.

שם מא: אם יבא אליהו ויאמר דהא לא איעברה מי משגח ביה.

שם קב. אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעול שומעין לו, אין חולצין בסנדל אין שומעין לו.

גיטין מב: אם יבא אליהו ויאמר כחד מינייהו וכו'.

אדר"נ פל"ד־ר אם יבא אליהו ויאמר לי מ"מ כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן וכו'.

יהא מונח עד שיבא אליהו ב"מ ג. כט:, מנחות סג..

ובסנהדרין מח. מותר המת לא יגע בהן עד שיבא אליהו.

פסחים יג: אין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בע"יוט.

פסחים נד. מערה שעמד בה משה ואליהו נבראת בע"ש בי"השמ.

סוכה ה, לא עלו משה ואליהו למרום.

שם נב: אליהו משמונה נסיכי אדם, אליהו חי הוא מו"ק כו..

תענית פ"ד במשנה מי שענה לאליהו בהר הכרמל וכו'.

מגילה יט: אלמלי נשתייר במערה שעמד בה משה ואליהו כמלא נקב — לא היו יכולין לעמוד מפני האורה.

שקלים פ"ג ה"ג תח"הם מביאה לידי אליהו ז"ל.

קידושין ע. כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו — ועל כולם אליהו כותב וכו'.

שם עב: אי לאו דאמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"י הוה אתי אליהו מפיק מינן ציוורני וכו'.

ב"ק ס: כלבים משחקים אליהו בא לעיר.

ב"ב קכא: אליהו משבעה שקיפלו כל העולם ואליהו ראה את אחיה השילוני.

אליהו זה פנחס ש"השר פ"ב, והיה כהן ב"מ קיד..

אליהו נגנז בשנה ב' לאחזיה ולא נראה עד שיבא משיח — ועכשיו הוא כותב מעשי כל הדורות ס"ע רבה פ"יז.

עדיות ספ"ח אין אליהו בא לטמא ולטהר — אלא לקרב וכו'.

מנחות מה. פרשה זו אליהו עתיד לדורשה.

ע"ז פ"א סה"ב יום שנסתלק אליהו הועמד מלך ברומי.

ב"ד פ"עא־ט אליהו משבט גד — בנימין — מתושבי גלעד — מיושבי לשכת הגזית היה.

דרך ארץ זוטא פ"א שנכנס חי לג"ע.

פדר"א פ"כט אין ישראל עושין ברית מילה עד שאליהו רואה בעיניו, וכן הוא בזהר בראשית צג.

אס"ר פ"יט אליהו ז"ל נדמה לחרבונה וכו'. אליהו לא הטריח לשום בריה שה"שר פ"ב פסוק סמכוני.

ובתוס' חולין ו. אמרו שכ"מ שנזכר בש"ס סבא הוא אליהו.

ובתו"יוט סוף עדיות שתיבת תי"קו הוא תשבי יתרץ קושיות ואבעיות.

ר' אליהו. נזכר שה"שר פ"ב פסוק יד־ז.

אליהועיני. נזכר ב"ר פ"נא־ט, ר' יודן דמן גלוי ור' שמואל ב"נ בשמו.

אליהועיני בן הקוף כה"ג בבית שני, נזכר פרה פ"ג מ"ה שעשה פרה אדומה, ובמתניתא דבני מערבא גרס בן הקייף.

ר' אילם.

נזכר אי"כר פ"ב־יב, אבל בויק"ר פ"יב־ה גרס ר' הילל בר הילני.

אילפא ובירושלמי חילפיי.

דבר זה ברור שאילפא הוא חילפי כי בתמורה כה. בעי אילפא אמר על הלקט בנשירתו וכו', ובתרומות פ"ו סה"ב גרס חילפיי, וכן המעשה המובא תענית כא. ששאל ההוא סבא לאילפא, איתא בקידושין כ"א ה"א־ד. חילפיי.

הוא היה כבר גדול הדור בימי רבי בתענית כד. שרבי גזר תעניתא ולא אתא מטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה ר' אילפי (ובדק"ס ר' אילפא) אמר משיב הרוח ונשב זיקא — ושאלו רבי מאי עובדך וא"ל שדר בכפר ואין להם יין לקידוש ולהבדלה והוא טורח ומביא יין ומוציא אותם ידי חובתם.

רבותיו בלי ספק היה רבי אע"פ שלא מצינו שאומר הלכה משמו, ומצינו זבחים יג. א"ר יהודה בריה דר' חמא — שמעה אילפא אמרה קמיה דבר פדא.

הוא היה חבירו דר' יוחנן אע"פ שהיה קשיש הרבה ממנו כמו שיסופר תענית כא: שאילפא ור"י הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזול וניעביד עיסקא, אזלו וישבו תחת גודא רעועא וישבו לאכול, אתו ב' מלא"הש שמע ר"י דקאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם — א"ל אידך שבקינהו דאיכא חד דקיימא ליה שעתא, ר' יוחנן שמע זאת ולא אילפא, ושב ר' יוחנן ואילפא הלך לסחור. עד דאתא אילפא מלך ר' יוחנן, אמרו לו לאילפא אי יתיב מר וגרים לא הוה מליך מר? (וכמו שאמרנו שהוא היה קשיש הרבה מר"י) והשיב להם שאעפ"כ לא שכח תלמודו וכל מי שישאל לו מתניתא דר"ח ור' אושעיא ולא יפשוט לו ממתניתן יפיל עצמו לים, ובא ההוא סבא ושאלו, והוא השיב הכל כהלכה. וכן מובא המעשה בקצרה בירושלמי כתובות ר"פו, ובקידושין פ"א ה"א־ד. איתא באריכות כמה שאלות ששאלוהו ושם חילפיי,

וכן מצינו שר' יוחנן אמר משמו כזבחים כ. אר"י בעי אילפא, ושם כא. אר"י משמיה דאילפא, ובשבת פ"יז ה"ג אר"י משכני חילפיי, ובתרומות ספ"א, חלה פ"ב סה"ב, אר"י אייתיתיה מדחילפיי. מחלקותן זבחים כט:, וכן מצינו שהוא שאל לר"י ולרש"בל כנזיר פ"ו ה"י.

מאמריו מצינו שבת יד:, כתובות קיא., ב"ק כ., חולין לב: נג:.

האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר מעשרות פ"ב ה"ד.

ר' חנין בר אמי עירובין סז. לגרסת דק"ס, ור' ירמיה ב"מ קיד:. וקרוב מאוד לומר שגם הוא חיבר ברייתות וזה שמצינו מנחות ע. כתוב אפנקסיה דאילפא ביצי נבלת העוף וכו', ומעשרות פ"ב ה"ד א"ר יונה אשכחתיה כתוב בפנקסיה דחילפי אוכל וכו'.

ר' אילפיי.

נזכר ב"ב פ"ב ה"ב שאשה אחת הדליקה פחמין תחת ביתו דר' אילפיי ורצה למחות בה אתא עוברא קומי ר' נסא אמר לא אמרו וכו' (וידוע שר' נסא היה בדור ד' לאמוראי א"י) אך גרסת היוחסין קומי רב אסי, ובקה"ר פ"א־ג ר"ה ור' אחא בשם ר' חילפי.

ר'

ר' אילפי בר קרויא.

נזכר מדרש תהלים פ"קלז־ג אך בפס' רבתי פ"כו גרס ר' תחליפא בר קרויה.

אימי.

און בר אימי שבת פ"ו ה"ה, ר' תחליפא בר אימי מעשרות פ"ד ה"ג, ר' יעקב בר אימי כתובות ר"פו.

ר' אימי אבוה דר' אבדימי דציפורי. נזכר ביצה פ"א ה"ט ר' יצחק בר' אלעזר בשמו.

ר' אימי בר פפי. ערך אבימי בר פפי.

ר' אימי בר חיננא. נזכר מגילה פ"א רה"ט ר' זעירא בשמו.

אימי מרים. אבא שאול בן אימי מרים כתובות פז. והוא שם אשה כתוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי.

אימא שלום.

אשת ר' אליעזר בן הורקנוס. היא היתה בת רש"בג הנהרג ואחות ר"ג דיבנה, נזכרה שבת קטז. שיסופר שם שהיא ואחיה ר"ג הראו שקרנות דשופט עכ"ום לוקח שוחד, ובנדרים כ: שאלוה מ"מ בניך יפיפין ביותר והשיבה איך שבעלה ר"א מתנהג עמה בצניעות ביותר, וב"מ נט: במחלוקת דתנור של עכנאי שנחלק ר"א וחכמים והבדילוהו מהן, ומהיום ההוא והלאה לא שבקתיה לר"א למיפל על אפיה, ופ"א בר"ח שסברה שהוא ר"ח ובאמת היה ער"ח ולא נזהרה לשמרו ומצאה אותו נפל על אפיה אז אמרה לו קום דקטלית את אחי, ושאלה מנא ידעת א"ל כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלין חוץ משערי אונאה.

איניונא. ר' גמליאל בריה פאה רפ"א־ב.

ר' אינייא.

נזכר גיטין פ"א ה"ה־ו: אמר בשם ר' יוחנן, ובקה"ר פ"ט־ט ר' יודן בשם ר' איניא.

ר' אינייא בר סיסי. ערך ר' אנייני בר סוסיי.

ר' איניא בר פזי. נזכר עירובין ספ"ה אמר בשם רב יהודה.

איסי.

בירושלמי הוא רב אסי, ור' איסי בירושלמי הוא ר' אסי, או ר' יוסי חבירו דר' יונה.

איסי.

ר' חנינא בר איסי תרומות פ"ד ה"ד, רבה בר איסי סוטה ל..

איסי אבוה או אחוה דר' זירא.

נזכר מו"ק כ: והתני איסי אבוה דר"ז וא"ל אחוה דר"ז קמיה דר"ז — עני ר"ז בתריה וכו'.

איסי בר אחא.

כן מובא באוצר ישראל וצ"ל בערך ר' יסא בר אחא.

איסי בן גמליאל. ערך איסי בן יהודה.

איסי בר הינא. ערך אסא בר הינא,

איסי בן יהודה

ולפעמים בשם סתם איסי או איסי בן גמליאל או בן מהללאל או איסי בן עקיבא — עקביה, או יוסף איש הוצל — יוסף הבבלי.

בלי שום ספק, אמת וצדק דברי חז"ל מה שאמרו פסחים קיג: תנא הוא יוסף איש הוצל, הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גמליאל (בדק"ס בן גמלא), הוא איסי בן מהללאל, ומה שמו איסי בן עקביה

שמו,

שמו. וקרוב מאוד לומר כדעת רבינו בסה״ר שמפני השמד שינה את שמו ושם אביו, וכשתעיין בשמותיו אינן מרובין כ״כ, יען שאיסי ויוסף כמעט אחד הם, והיה מבבל מעיר הוצל, ויהודה הוא גור אריה (כמפורש ויחי מט־ט גור אריה יהודה) ובן מהללאל קראוהו יען שהיה מונה שבחן של חכמים.

וגם זה ברור שאביו אינו סתם ר׳ יהודה הנודע כי בגיטין סז. אמר איסי בן יהודה, ר׳ יהודה חכם לכשירצה ואם היה אביו לא היה אומר כן. וכן ברור שלא היה בן ר׳ עקיבא א) יען שהוא טעות סופר וצ״ל בן עקביה, ב) אמר גם עליו, ר׳ עקיבא אוצר בלום, ג) שהיה איסי שני דורות אחר ר״ע וזה ברור.

והחכם רא״הו בהקדמתו למכילתא יאמר שאין זה איש אחד אלא של שלשה אנשים וראיתו ממכלתא משפטים ר״פך שנזכר שם איסי בן יהודה ואח״כ איסי בן גוריא דרשה אחרת, וכן שם ס״פך סתם איסי ואח״כ דרשה אחרת עם איסי בן יהודה. ולא צדק בזה כי לא דחינן גמרות מפורשות מפני מקום אחד ממכלתא, ומפורש אמרו יומא נב. בעי יוסף איש הוצל — ומי מספקא ליה והתניא איסי בן יהודה אומר ה׳ מקראות אין להם הכרע, ותניא הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן גמליאל, הוא איסי בן מהללאל ומה שמו איסי בן עקיבא שמו. וכן מפורש במכלתא בשלח מס׳ דעמלק פ״א איסי בן יהודה אומר ה׳ מקראות אין להם הכרע, ובזה אנו רואין מפורש שמקשה הגמרא מיוסף איש הוצל על איסי בן יהודה יען שכן ידעו בבירור שהוא שם של תנא אחד. וכן קא חשיב כל השמות הללו כסדרן בנגדה לו: מה שאמר רב אסי לשילא בר אבינא אנא איסי בן הודה וכו׳, (אך כל נטעה לומר שרב אסי הוא איסי, ואך רב אסי השיב בן לשילא שאינו מפחד ממנו יען כי כל שמות איסי בקרבו וזה ברור),

ובסוטה טז. חולק איסי בן יהודה עם איסי בן מנחם, והמאמר הזה מובא ספרי נשא־יג ושם איסי בן עקביה.

וכן פסחים צה. איסי בן יהודה אומר במצות שבגופו וכו׳, ובמכלתא בא פט״ו גרס איסי בן עקיבא, ובספרי בהעלתך איסי בן עקביא, וכן פסחים כד: איסי בן יהודה אומר מנין לבשר בחלב שהוא אסור, ובמכלתא משפטים רפ״ך וספ״ך גרס איסי בן גוריה אומר.

ובזה נבא לתולדתו.

רבותיו מצינו שהיה ר׳ אלעזר בן שמוע כמנחות יח: אמר רבי כשהלכתי אצל ר״א בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב עליו ביותר. וכן היה רגיל לישב בישיבת ר׳ יוסי (בציפורי) כנדרים פא. איסי בן יהודה לא אתא למתיבתא דר׳ יוסי ג׳ יומי, אשכחיה ורדימוס בריה דר״י א״ל מ״ט לא אתי מר לבי מדרשא? א״ל כי טעמא דאביך לא ידענא וכו׳, ובירושלמי שביעית פ״ח ה״ה ובנדרים פ״יא ה״א מובא המעשה ע״ש יהודה איש הוצי, ובאמת שצ״ל יוסי איש הוצל.

וכן מצינו גיטין בז. שהיה מונה שבחן של חכמים ואמר, ר״מ חכם וסופר, ר׳ יהודה חכם לכשירצה, ר״ט גל של אגוזין, ר׳ ישמעאל חנות מיוזנת, ר״ע אוצר בלום, רי״בנ קופת הרוכלים, רא״בע קופה של בשמים, משנת רא״בי קב ונקי, ר׳ יוסי נמוקו עמו, ר׳ שמעון טוחן הרבה ומוציא קימעא, ובאד״רנ ספ״יח, שמצאו ר׳ שמעון וא״ל מפני מה אתה מפטפט דברי בפני ת״ח, א״ל וכי אמרתי עליך (שאתה שוכח) אלא שאתה שונה הרבה ומשכח קימעא ומה שאתה משכח סובין של משנתך.

ומזה אנו רואין שהתרועע עם כל גדולי

תלמידי

תלמידי דר"ע האחרונים, אבל ודאי שהיה צעיר מהם הרבה ונחשב כמו תלמידם, ולכן לא נזכר עוד במשנה כמו שלא נזכרו במשנה כל תלמידיהם אך במקומות מועטין יען כי אך דור ר"מ וחביריו הם היו סוף תנאי המשנה, ודור שלאחריהם דור רבי המה היו אך מסדרי המשנה ונזכרין אך פעמים אחדות.

ואף שהלכות ממנו לא נזכרו במשנה אבל זמן פטירתו מצינו במשנה, לפי הירושלמי ב"ק פ"ג ה"ז שאמרו הוא יוסף הבבלי הוא איסי בן יהודה הוא „יוסי קטנתא", וכן מובא המאמר הזה ג"כ על שם איסי בן יהודה בבבלי ב"ק לב., ובזה אנו רואין שיוסי קטנתא הוא איסי בן יהודה, ובסוף סוטה פ"ט מ"טו כשמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קטנתא שהיה קטנתא של חסידים, א"ב נזכר במשנה.

אבל בברייתות ובמכלתא ובספרי נזכר הרבה, כשבת ו. מאמרו הנודע שאמר רב מצאתי מגילת סתרים בי ר' חייא וכתוב בה איסי ב"י אומר אבות מלאכות מ' חסר אחת, וכן ב"מ צב. בה כי תבא בכרם וכו'.

וכן נזכר פסחים ח: כד: צה., יומא נב. עו., נזיר כג., קידושין לב: פא:, סוטה טו: ב"ק לב., ב"מ פג., חולין סג., ובכולן דתניא איסי בן יהודה אומר.

ובעירובין לט:, קידושין לה: בשם תני איסי, ובכריתות ז: חולק על רא"בע, ובספרי חקת־מו חולק על ר' ישמעאל.

וכן נזכר ירושלמי ריש מעשרות, עירובין ר"פר, ספרי מסעי־טז בשם אסא בן עקיבה, ובספרי עקב־יח בשם יוסי בן עקיבא, ומכלתא משפטים מס' דנזיקין פ"ד בשם איסא בן עקיבא, וביבמות עד. תוספתא פרה פ"ד בשם יוסף הבבלי.

אבא איסי בן יוחנן,

בדרך ארץ זוטא ספ"ט אומר משום שמואל הקטן העולם הזה דומה לגלגל עינו של אדם.

איסי בן יעקב.

נזכר ילקוט משפטים רמז שכד, אך הוא ט"ס כי המקור הוא ממכלתא משפטים מס' דנזיקין פ"ד ושם איסי בן עקיבא, ולחנם תפס הרב משכיל לאיתן את רבינו בעסה"ר.

איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה בר יחזקאל. נזכר אך יבמות סד: שבתו חומה נשאת לרחבה דפומבדיתא ושכיב ונשאת לרב יצחק בריה דרב"בח ושכיב ונשאת לאביי.

איסי בן מהללאל — בן עקיבא — עקביה, ערך איסי בן יהודה.

איסי בן מנחם. (תנא דברייתא).

נזכר במחלוקת עם איסי בן יהודה, סוטה טז. וספרי נשא־נג.

איסי בר נתן. ערך אסי בר נתן.

איסי בן עזאי.

כן מובא בילקוט בשלח רמז רמ"ג. אבל במכלתא בשלח מס' דשירה פ"ב. גרם איסי בן שמאי.

איסי בר שבתי.

כן מובא באוצר ישראל וצ"ל בערך ר' יסא בר ר' שבתי.

איסי בן שמאי.

נזכר מכלתא בשלח מס' דשירה פ"ב, ושם מס' ויסע ספ"ג, וגרסת הגר"א איסי בן יהודה כדמובא יומא עו..

ר' איסי דקיסרין. נזכר קה"ר פ"ד וכו.

איסור.

נזכר ב"ק צט: ולפי פיר"שי היה הוא ודנכו שולחנים מחלפי מטבעות, ולולי פיר"שי קרוב לומר שהוא שם מטבעות הנקראין דנקא ואיסר ועיין דק"ס.

איסור

איסור גיורא.

לדעת הרשב"ם ב"ב קמט. היה בעל בת שמואל שנישבית והוא נשאה בעדן היותו בגיותו ואח"כ נתגייר וכן פיר"שי ברכות טז. וב"מ עג:.

ורב מרי בריה היתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אך בתוס' שם ד"ה רב מרי מיאנו בזה שנשא בת שמואל כי בכתובות כג. יסופר שם המעשה שנשבו בנתיה דמר שמואל והביאום לא"י לפני ר' חנינא ור' חנינא אמר לרב שמן בר אבא זיל איטפל בקרובתך, ומה גם לדעת הירושלמי שרב שמן ב"א נשא שתיהן זא"ז.

אבל האמת אין שום קושיא על הרשב"ם, כי כבר בארנו בערך רב מרי שג' בנות נשבו, ושתים מהן הובאו לא"י והשלישית נשאת לאיסור, וכפי הנראה נעשה איסור אח"כ צורבא מרבנן, וכמו שאמרו ע"ז ע. אמר רבא אמר לי איסור גיורא כי הוינן בארמיותן אמרינן יהודאי לא מנטרא שבתא. והיה לו עסק עם רב ספרא כב"מ לא: שרב ספרא פלג בלא דעתיה דאיסור ובאו לפני רבה בר ר"ה.

וב"ב יסופר שהיה לו לאיסור יב' אלפי זוזי בי רבא ויען שרב מרי בריה לא היה לו זכות בירושת אביו מן התורה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי לכן רצה רבא לזכות בהמעות ואך ע"י רב איקא בריה דרב אמי מצאו עצה איך לזכות הכסף לרב מרי בריה.

וכשבת קנד. שהיה לרב מרי אח בשם רבא או רבה, וכבר הארכתי בערך רב מרי.

איסק. מרי בר איסק ואמרי לה חנא בר איסק כתובות כז:.

איפא. ערך עיפא.

רב איקא.

היה אדם גדול בזמן אביי ונשא אחות רב אחא בר יעקב וילדה לו את רב אחא ובנו היה גדול כ"כ עד שאביו נקרא ע"ש בנו כע"ז סה. אבוה דרב אחא בריה דרב איקא הוה שפיך להו חמרא לעכ"ום ואזיל מעביר להו מעברא ויהבו ליה גולפי באגרא אתו וא"ל לאביי, ובכתובות עד. רב אחא בריה דרב איקא בר אחתיה דרב אחא ב"י.

וב"ק כב. מצינו ר"ה בר מנוח משמיה דרב איקא.

ויש רב אידי בריה דרב איקא יבמות מג., ר"ה בריה דרב איקא פסחים נב:, רב חיננא בריה דרב איקא ברכות כה:, רב שמואל בריה דרב איקא ע"ז סט..

רב איקא בר אבין.

היה תלמידו דרב חננאל כקידושין עב. א"ר איקא ב"א אמר רב חננאל א"ל אביי לא תציתו לו א"ל אטו דידי היא דרב חננאל אמר רב היא, אזיל שיילוה לרב חננאל א"ל וכו', וכן מגילה ג. רב איקא ב"א א"ר חננאל, ובנדרים עז. אמר שרב איזדקק לרב חננאל (להתיר לו נדרו) ובגמרא איתא בטעות לרבה, אך ביוחסין איתא כהוגן, ובסה"ד תמה איך שאל אביי לרב חננאל ולכן אומר שהוא אביי קשישא ולא ראה שאביי ראה גם את רב יהודה כמבואר בערכו.

רב איקא בריה דרב אידי.

נזכר ב"ק יב., אך הוא ט"ס וצ"ל בריה דרב אמי כמבואר בערכו.

רב איקא בריה דרב אמי.

היה בזמן רבא כב"ק קמט. שלמד לאיסור איך להקנות כספו המונח ביד רבא לבנו רב מרי ורבא הקפיד עליו.

ונזכר ב"ק יב., ע"ז ב., כריתות ו:, חולין עז:.

רב איקא בריה דרב חיננא או חנינא או חנניא.

נזכר

נזכר שבת לט., עירובין ק:, ובפסחים פג: בר חיננא. ובחולין צ: בר חנינא ושם משמע שהיה קודם רב אשי ולפי סדרי הדורות היה נכד רב איקא אבוה דרב אחא.

רב איקא מפשרוניא.

נזכר עירובין קד. שרמי לרבא, וגרסת היוחסין מובא בדק"ס מכ"י רב איקא בר חנינא.

אישתתא. רב יהודה בר אישתתא עירובין נב..

איתי. רבא בר איתי ב"מ יד..

רב איתי. ערך רב אסי חבירו דרב אשי, ובערך אתי.

ר' אלוני בר טברי. (לאלון משפחת האלוני, במדבר פ"כו־כו), נזכר ש"ר פ"מד־ה אמר בשם ר' יצחק.

אלינתן. ר' נחוניא בן אלינתן איש כפר הבבלי עדיות פ"ו מ"ב.

אליפוסה.

נזכר תרומות פ"א ה"ב שנתן מעשר לר' שמעון בר אבא, וא"ל מתוקניה הן, ושאל לר' יוחנן א"ל אליפוסה אחינו נאמן הוא.

אליקים. (אליקים בן יאשיהו המלך, מלכים ב' פ"כג־לד), ר' יוסי בן אליקים ברכות ט:, ר' שמעון בן אליקים כתובות נ:,

רב אליקים שמעיה דרבא כע"ז נז:, וכמד' תהלים פ"א־כב נזכר ר' אליקים.

ר' אלישיב. (אלישיב כה"ג, נחמיה רפ"ג).

לא נזכר בשום מקום בהלכה או באגדה ונזכר אך מו"ק כה: כשמת ר' אלישיב איחתר שבעים מחתרתא בנהרדעא ואפשר לומר כי הוא הנזכר ב"ב כמ. שאמר אביי אלא מעתה הני דבי בר אלישיב דקפדי אפילו אמאן דחליף אמיצרא דירהו, ויען שהיה אינש אלמא לכן בחייו התייראו הגנבים ממנו, אבל גרסת דק"ס במו"ק כה: יותר נכונה שגרס כשמת ר' יצחק ב"ר אלישיב איתחתרו ע' מחתרתא בטבריא וכן מובא בירושלמי שם כד דמך ר' יצחק בר אלישיב אתעקרון שבעין אסקיפין מבע"ה דגלילא, ויש ר' אחא בר אלישיב ויק"ר פ"לה־ו.

אלישע.

ר' יהושע בן אלישע נזיר מה., ר' יוסי בן אלישע שבת קלט., ר' ישמעאל בן אלישע כה"ג ברכות ז..

אלישע בן אבויה (אחר).

אוי לה לאותה עיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה, אמרו חז"ל (מדרש תהלים פ"קג־יד).

החכם רא"הו בח"ב צד 127 והלאה כשבא לכתוב ימי חיי אלישע בן אבויה וכן החכם אברהם קרכמאל בספרו הנודע עיון תפלה לא באו לכתוב דברים כהוייתן המקורים היותר נאמנים הבבלי והירושלמי אשר בלעדם לא היינו יודעין כלום לא משמו ולא ממעשיו, ועזבו מקור מים חיים וחצבו להם בורות בורות נשברים, לא כחוקי כותבי דברי הימים שאין להם שום דבר עם האיש אך עם האמת וקורותיו, והמה עשו להיפוך מכל חכמי עם ועם, ואך בדו מלבם שהיה צדיק גמור בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו ואך עלילות וכזבים ספרו עליו, ובאיבה התהלכו חכמי רז"ל אתו על לא חמס בכפו, בלי שום ראיה אף צל כל שהוא, והאחרון הכביד והרשיע את מאור עינינו רבן של כל ישראל אשר מרועה ע"ה נתעלה להיות עליון על כל חכמי ישראל הוא רבי עקיבא, והאם נוכל להמליץ טוב עליהם שכונתם לכתוב דברי ימי ישראל?

ואנחנו נעתיק דברי ימי חייו כאשר סיפר אלישע—אחר בעצמו מובא בירושלמי

חגיגה פ"ב ה"א מה שסיפר לר"מ תלמידו. „אבויה אבא מגדולי (מעשירי) ירושלים היה, ביום שבא למוהליני קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד, ולר"א ולר' יהושע בבית אחר — א"ל ר"א לר"י עד דאינון עסקין בדידהון נעסוק אנן בדידן וישבו ועסקו בתורה — וירדה אש מן השמים והקיפה אותם, א"ל אבויה רבותי מה באתם לשרוף את ביתי עלי? א"ל ח"וש אלא יושבין היינו וחוזרין בד"ת — א"ל אבויה אבא רבותי אם כך היא כחה של תורה אם נתקיים לי בן הזה, לתורה אני מפרישו, ולפי שלא היתה כונתו לש"ש לפיכך לא נתקיימה בי. וכשנתגדל ונעשה גדול הדור התחיל ללמוד חכמת הפרדס והתחיל לקצץ בנטיעות, והסיבה לזה יסופר שם שפ"א היה יושב ושונה בבקעת גינוסר ראה אדם אחד עלה לראש הדקל ונטל אם על הבנים וירד משם בשלום, למחר ראה אדם אחד שעלה לראש הדקל ונטל הבנים ושילח האם וירד משם והכישו נחש ומת, אמר כתיב שלח תשלח את האם — והארכת ימים איכן היא אריכות ימיו. וכן אירע שראה לשונו של ר' יהודה הנחתום (שהיה מהרוגי מלכות) נתון בפי הכלב אמר זו תורה וזו שכרה — דומה שאין מתן שכר ואין תח"המ. (ובקידושין לט: חולין קמב. שראה לשון ר' חוצפית המתורגמן דגרריה ד"א), ורבותינו שהיה להם כל דבריהם בקבלה יספרו עוד דבר אחד אשר עי"ז יצא לתרבות רעה ואף במעטה מליצה עטפו דבריהם ויספרו שאמו כשהיתה מעוברת עמו היתה עוברת על בתי עבו"ם והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופה כארס של נחש, וכונתם גלוי שאמו מפנקת אותו מנוער שֶלא על טהרת היהדות וכידוע שאז התחיל להתפשט ע"י השלוחים תורת המין והבליו, וזה כונת חז"ל חגיגה טז: בשעה שהיה עומד מבי"המד הרבה ספרי טועין נושרין מחיקו. וכשיצא לתרבות רעה לא נפרש מעמו ואף השתדל בכל כחו לאבד שרשי בני ישראל, וכאשר יסופר שם שבאמת קיצץ בנטיעות בני ישראל, שהיה הולך לבית המדרש ומצא תלמידים יושבין לפני רבן ועוסקין בתורה, התחיל לדרוש להם מה תועלת לכם יהיה ישיבת בי"המד, הלא יותר טוב שתתעסקו בישובו של עולם ללמוד מלאכה, והוא היה הממוצע בין ישראל ומלכות הרשעה איך להעביר את ישראל מדתם וכידוע שאז היו הגזירות היותר גדולות מימי חורבן ביתר, וגזר המלכות שישראל יחללו את השבת והיו מטעינים עליהם משאות לשאת בשבת, והתחכמו בנ"י ששנים ישאו קורה אחת כדי שלא יעברו אדאורייתא (ששנים שעשוהו פטורין) אבל אלישע גלה רז זה וגזרו שכל אחד ואחד ישא משאו, ודוקא שישאו מר"הי לרש"הר, ויסופר חגיגה טו. כשיצא לתרבות רעה אשכח זונה ותבעה אמרה לו ולאו אלישע בן אבויה את? עקר פוגלא ממישרא בשבת ויהב לה אמרה אחר הוא, ומני אז היה נקרא בשם „אחר".

ומכל אלו נראה בבירור שמלבד שזנח את עמו ואת אלקים חיים, נעשה עוד שונא ואויב להם, אבל דבר טוב נמצא בו שר' מאיר היה תלמידו קודם שיצא לתרבות רעה, ותלמידו זה לא עזבו גם אח"כ, ובכל כחו השתדל לחחזירו למוטב ולכן לא חשש פן ירגנו עליו יען כי ידע בנפשו שרבו לא ידיחו מאל חי, וכן היה כי לא מצינו בשום מקום איזה רמז שאחר השתדל להדיח את ר"מ, ויסופר שפ"א ישב ר"מ בב"המד בטבריא ודרש ואלישע עבר רוכב על סוס ושבת היה וכששמע ר"מ שרבו בחוץ פסק הדרשה ורץ אחריו ושאלו מה שדרש, ואלישע א"ל ויי דאבדין ולא משתכחין עקיבא

רבך לא דרש כן ואז סיפר לו כל המעשיות מה שהביאהו שיצא לתרבות רעה, והיה הולך אחריו עד ששיער אחר שיצאו מחוץ לעיר קרוב לתחום שבת, אז א"ל לתלמידו האהוב מאיר חזור לאחוריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת, ומזה הבין ר"מ שעוד לא נכבה גחלת הקדושה מלב רבו ובקשו שגם הוא יחזור מדרכו הרעה, אז השיב לו אחר שא"א לו לחזור בתשובה שפ"א עבר על בית קה"ק רכוב על סוס ביו"הכ שחל להיות בשבת ושמע ב"ק יוצאה ואומרות שובו בנים חוץ מאלישע שידע כחי ומרד בי, אע"פכ תקפיה ועייליה לב"המד, ומצא תינוק וא"ל פסוק לי פסוקך א"ל אם תכבסי בנתר — נכתם עונך לפני, עייליה לב"הכנס אחר, ואמר לתינוק פסוק לי פסוקך א"ל ואת שדוד מה תעשה כי תלבשי שני — לשוא תתיפי, וכן הלכו מבית הכנסת לבית הכנסת עד שהלכו ליג' בתי מדרשות, לסוף שאל לתינוק פסוק לי פסוקך, וא"ל הפסוק ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי והתינוק היה מגמגם בלשונו ואמר ולאלישע אמר אלקים וכו', . ואז ראה והבין כי כלתה אליו הרעה ואין לו שום תקנה יען כי היה חוטא ומחטיא את הרבים, וכה הלך בדרכו עד יום מותו, וכשהגיע זמנו למות בא אליו ר"מ תלמידו לבקרו ובקשו שיעשה תשובה, א"ל ומי מקבלין תשובה כזה, א"ל אין דכתיב תשב אנוש עד דכה, באותה שעה בכה אלישע ונפטר, והיה שמח ר"מ ואמר דומה שמתוך תשובה נפטר.

ורבותינו ז"ל לא לבד שלא נטרו לו איבה אך להיפוך, שהציבו לו זכרון בין אבות העולם ונשאר לנו מאמרו אבות פ"ד מ"ך אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה, ובזה הראו את טוהר לבם ויקרת רוחם.

אבל מה שנמצא מו"ק כ. מעשה שמת אביו של ר' צדוק בגינזק — ושאל לאלישע בן אבוי הוא ט"ס וצ"ל כמו בנזיר מד. ששאל לר' יהושע בן אלישע.

ונשאר ממנו בת שבאת לפני רבי שיפרנסנה ובכה רבי כחגיגה טו:, ומה שמצינו קידושין לט: וסוף חולין ר' יעקב בר ברתיה כבר בארתי בערך ר' יעקב שצ"ל ר' יעקב בן קורשאי ולא היה בן בתו וזה ברור.

אלישע בעל כנפים.

חסיד גדול ועליו יסופר שבת מט. שפ"א גזרו שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניח ויוצא לשוק, מצאו שוטר המלך וא"ל מה זה בידך א"ל כנפי יונה וכן נמצא, ולכן קראוהו בשם בעל כנפים, ומתוך המעשה נראה שהיה בימי התנאים.

אלכסא.

אדם גדול בזמן ר' טרפון בלוד כחגיגה יח. ומת ביום טבוח אחר עצרת ונכנסו כל ישראל לסופדו ולא הניחן ר"ט, ודעת הערך מלין צד 63 שהוא בעל אחות הורדוס ושם אשתו סאלאמא שמה והיא היתה אחותו הצעירה שנשאת קודם מות הורדוס ונתן להם במתנה את יבנה ואשדוד, ויען שע"י נעשה טובה גדולה לישראל שהציל את החכמים ממית כדמובא במגילת תענית וביוסיפון ולכן ספדו עליו, ואם כי דבר חכמה דיבר אבל ללא אמת כידוע שנהרג אנטיפרוס אבי הורדוס עוד טרם מלך הורדוס, וידוע שהורדוס מלך לד שנה וראשית מלכותו היה קג שנה בפני הבית כע"ז ט., וגם אם נאמר שנשארה ילדה קטנה כשמת אביה א"כ היתה לפחות בזמן החורבן לערך מאה ועשר שנים, והמעשה הזה היה כבר לאחר החורבן שאז היה ר"ט הריש בלוד כי בזמן הבית לא היה עוד

ר"ט

ר"ט גדול כ"כ, וא"כ צריכין אנחנו ליתן לבעל אחות הורדוס אריכת ימים יותר מדאי. ובספר אוצר ישראל עירבב אותו עם אלכסא שופט הנכרי שדיבר עם ר' מנא, והוא טעות.

ר' אלכסא.

נזכר כתובות פ"ה ה"א ר' יעקב בר אחא ר' אלכסא בשם חזקיה.

אלכסא או ליכסא.

נזכר כתובות פ"ט ה"י ושבועות פ"ז ה"ט שאמר לר' מנא אנן עבדינן טבות סגיא מנכון, ומשמע שהיה מאוה"ע, והשערת בעל ערך מלין ערך אלכסא שהיה שופט נכרי.

אלכסנדר אחיו של ר' הוריינא ור' שמואל בר סוסרטיי. נזכר ב"ב פ"ט ה"ג.

אלכסנדר — ינאי המלך. ערך ינאי.

ר' אלכסנדרי.

זה דבר ברור שר' אלכסנדרי היה בדור השני והשלישי לאמוראי דא"י כמפורש כתובות עז: כשנפטר ר' חנינא בר פפא ואיפסק עמודא דנורא קרב לגביה ר' אלכסנדרי ואמר עשה בשביל כבוד חכמים, וידוע שר"ח פר פפא היה חברם של כל תלמידי דר' יוחנן כמבואר בערכו.

ור' אלכסנדרי קיבל הרבה מרי"בל שאמר בשמו כברכות נט., יומא נג:, סנהדרין צח..

וכן קיבל מר' יוחנן כב"ר פע"א־ז, תנחומא לך־א שאמר בשמו.

וכן מצינו נדרים מא. שאמר משמיה דר' חייא בר אבא ואע"פ שהיו כמו חברים אך יען שר"ח בר אבא קיבל הרבה מרי"בל, לכן קיבל הוא ממנו וכדמוכח שם שאמרו ואמרי לה ארי"בל.

ומה שמצינו ר"ה פ"ד ה"ח, תנחומא תצא־יז רי"בל בשם ר' אלכסנדריא, בל"ס נשתבש הגרסא וצ"ל להיפוך, כי המאמר דר"ה מובא בפס' רבתי פ' בחודש השביעי ושם מפורש ר' יהודה בן לוי ובר"ה הוא בר"ת רי"בל.

הוא היה דרשן גדול וכל מאמריו המה אך באגדה.

ונשאר לנו ממנו תפלתו היקרה, ברכות יז. שאמר בתר דמצלי רבון העולמים ג"וי לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יר"מ שתצילנו מידם, וכן מד' תהלים פ"כה־ב אמר ממה שאתה מחדש אותנו לבקרים של גליות אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו, ומזה נוכל להבין שבימיו כבר היו גזירות וצרות בא"י.

ובע"ז יט: יסופר שהיה הולך ומכריז מאן בעי חיי כנוף כו"ע לגביה הוציא להן ספר תהלים והראה להן הפסוק מי האיש החפץ חיים נצור לשונך וכו',

ונזכר פסחים פז: שאמר ג' חזרו למטעתן, ובמגילה יז: אמר מפני מה קבעו ברכת השנים בתשיעית כנגד מפקיעי שערים, ובסוטה ה. כל שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא עוכרתו, ושם י' ותשב בפתח עינים — בפתחו של אברהם אבינו, ובסנהדרין כב. מאמרו היקר כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו, ושם צג: צט: כל העוסק בתורה לשמה משים שלום וכו', ובחגיגה ה. שמת תלמיד בשיבבותיה ואמר אי בעי האי מרבנן (להלוך בדרך טובים) הוה חיי.

ובמד' תהלים פ"טז ר"ה בשמו כל מי ששומע קללתו ושותק נקרא חסיד, (ושם ר"פפו גרס שר' אבהו אמר בשמו) ושם פ"קב־ג ר' אחא בשמו אשרי אדם שיש לו יתד להתלות בו.

ובתנחומא מקץ־טז אמר אשרי אדם שיסורין באין עליו והקב"ה אומר להם די, ובסוף מע"ש מצינו ר"ה בר אחא בשמו

ועוד נזכר ע"ז ד., ברכות פ"ב סה"ג,

תנחומא

תנחומא לך־א, וירא־כ, משפטים־א, תשא־יד, (בהר־ג ר' שב"נ בשמו) מד' תהלים פ"ד־ג, פ"ה־י, פ"ט־יא, פ"צט־ג, ומה שמצינו יומא נג: שאמר בשם רי"בל — אמר לו רב מרדכי הוא ט"ס כי רב מרדכי היה תלמידו דרב אשי כביצה ו.. וגרסת ר"ח עיקר שגורס דברי רב מרדכי שם אחר דברי ר' חייא בריה דר"ה, וכן נזכר בזהר מדה"נ בראשית פ' תוצא.

ר' אלכסנדרי בר חגאי.

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בויק"ר פ"יט־ב א"ר אלכסנדרי בר חגאי ר' אלכסנדרי קרובה, אם מתכנשין כל באי עולם להלבין כנף אחד של עורב אין יכולין כך אם מתכנשין כל או"הע לעקור ד"א מן התורה אין יכולין, וביוחסין גרס ר' אלכסנדרי בר חגרי, ובשהש"ר פ"ה־יא גרס ר' אלכסנדרי בר הדרין ור' אלכסנדרי קרובה, (ופי' מת"כ שליח ציבור שאמר פיוטים וקרובץ).

ר' אלכסנדרי דצדוקא, (הוא שם מקום), נזכר דמאי פ"ב ה"ב ור' זעירא שלח שאלו.

ר' אלכסנדרי קרובה. ערך ר' אלכסנדרי בר חגאי.

אלם.

יוסף בן אלם כה"ג נזכר יומא יב:, ובירושלמי סוף הוריות נזכר אך בשם בן אלם, וביומא פ"א ה"א־ד בשם בן אלים.

אלנתן. ערך בר אלנתן, (נחושתא בת אלנתן, מלכים ב' פ"בד־ח).

אלעזר.

ר' אילעאי בר' אלעזר שבת ס., ר' יוחנן ב"א פסחים נא., ר' יונתן ב"א שבת מט., ר' יצחק ב"א שבת כט:, ר' ירמיה ב"א ברכות נח., ר' ישמעאל בן אלעזר שבת לב., ר' נחמיה בן אלעזר איכ"ר פ' ולא זכר הדום, ר' שמעון בן אלעזר התנא הנודע.

אלעזר.

נזכר שקלים פ"ה מ"א שהיה ממונה בבית המקדש על הפרוכת.

אבא אלעזר

נזכר חגיגה טז: וספרא ויקרא רפ"ב שאמר ר' יוסי סח לי אבא אלעזר (ופר"שי כך שמו) פ"א היה לנו עגל של זבחי שלמים וכו', ומזה משמע שראה עוד את בה"מק בבניינו.

ר' אלעזר אבוי דר' יצחק בר נחמן, נזכר ב"ב פ"ח ה"א שאמר בשם ר' ר' הושעיא ובל"ס צ"ל אחוי דר"י ב"נ.

אליעזר איש ביריא. נזכר עירובין נה: תניא אליעזר איש ביריא אומר.

ר' אלעזר בוצראה. איכ"ר פ"ד פ"ג, הוא ור' תנחום אומרים בשם ר' אחא.

ר' אלעזר בר אבינא.

נזכר יבמות סג. שאמר אין פורעניות באה לעולם אלא בשביל ישראל, וברכות ד: א"ר אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד וכו', וצ"ל ר"א בר אבינא וכן הוא גרסת ע"י ודק"ס, וכן נזכר ברכות פ"א ה"ה־י, וב"ר פ"צח־ב ר' יהודה בשמו והוא ר' יודן כדמובא המאמר במ' תהלים פ"לא־ז, ובריש פס' דר"כ מצינו ר' תנחום חתניה, ובשהש"ר פ' באתי לגני גרס ר' מנחם חתניה.

ר' אלעזר בר אבין.

נזכר ש"ר פ"מז־ה, אך צ"ל ר' ברכיה ר' אלעזר ור' אבין בשם ר"מ כדמובא המאמר ב"ר פ"מה־יד.

אלעזר בן אחוי. נזכר ב"ר פ"צח־ג.

ר' אלעזר בן אנטיגנוס. (אמורא דא"י בדור השני).

הוא

הוא היה תלמידו דר׳ אלעזר בר׳ ינאי ואמר תמיד בשמו כגיטין לא. מאי מע״ל ר׳ יוחנן אמר מע״ל של בדיקה ר״א בן אנטיגנוס אומר משום ר״א בר׳ ינאי מע״ל של הנחה, ובחולין ט. אומר משום ר״א בר׳ ינאי, וכן חולין נה: חולק רב״בח עם ר״א בן אנטיגנוס שאמר משום ר״א בר׳ ינאי, וכן שם נו: אומר משום ר״א בר׳ ינאי אחת זו ואחת זו צריכה בדיקה, ובביצה לד. איתא המאמר להיפוך שר״א בר׳ ינאי אומר משמו וצ״ל כמו בחולין וכן הוא בדק״ס, ובר״שי שם נפל ג״ב הטעות הזה ור״שי כיון בלשונו הקדוש לתקן שבל נטעה לומר שהוא תנא ולכן אומר ה״ג אר״א וכו׳, ובזה סרה קושיית סה״ד, ובשבת קנ: אמר משום ר״א בן יעקב וצ״ל ר״א בר׳ ינאי וכן הוא בהרי״ף ובדק״ס, וכן מצינו הרבה פעמים בירושלמי שאמר בשם ר״א בר׳ ינאי כברכות פ״ב ר״הו, מעשרות פ״ד ה״ג, גיטין פ״ג ה״ח, ב״מ פ״ז ה״ד, ובברכות פ״ה סה״ב ר׳ זעירא ר״א בן אנטיננוס בשם ר׳ ינאי צ״ל ר״א בר׳ ינאי.

ר׳ אלעזר בר ביסנא. נזכר ב״ר פ״יח-א אמר בשם ר׳ אחא.

ר׳ אלעזר בר ברכיה.

נשאר לנו ממנו אך מאמר אחד בסנהדרין צד: שאמר אין נמסר עם עייף בתורה ביד מי המציק לו.

אבא אלעזר בן גימל, (תנא דברייתא).

נשאר לנו ממנו ברייתא אחת שמובא כמה פעמים בש״ס, כביצה יג:, מנחות נד: דתניא אבא אלעזר בן גימל אומר ונחשב לכם תרומתכם בב׳ תרומות הכתוב מדבר וכו׳, ובגיטין ל: גרס בן גמלא, ובבכורות נח: בן גומל, ומקור הברייתא הוא מספרי קרח פ׳ ונחשב, ושם אבא אלעזר בן גמליאל (וגימל הוא קיצר השם) וחולק שם עם ר׳ ישמעאל.

ר׳ אלעזר בן דגלאי. ערך ר״א בן דלגאי.

ר׳ אליעזר בן דהבאי.

נשאר לנו ממנו מאמר יקר במס׳ כלה רבתי ספ״ב שאמר כל הנותן שלום לרבו והאומר דבר שלא שמע מרבו והחולק על ישיבתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, וכל האומר דבר בשם רבו מביא גאולה לעולם. והמאמר הזה מובא ברכות כז: ושם הסר תיבת „בן דהבאי״.

ר׳ אלעזר בן דלגאי.

נזכר במשנה תמיד פ״ג מ״ח שאמר עזים היו לבית אבא בהר מכוור והיו מתעטשות מריח פיטום הקטורת, ושם במשנה איתא בן דגלאי אבל במתניתא דבני מערבא גרס בן דלגאי וכן הוא בירושלמי סוכה פ״ה ה״ג, וביומא לט: גרס בן דולגאי, ויש גורסין שם ר׳ יוסי בן דולגאי.

ובעיתון „השקפה״ שנה ז׳ גליון לב כותב הרב ר׳ ברוך חומה מירושלים שמצא במשניות דפוס בומבורגי בוינציאה שנת רפח ושם א״ר אלעזר שני דלגי עזים וכו׳, וישער שהמעתיק הראשון כתב ב׳ דלגי עזים, ובא המעתיק השני וכתב „בן דלגי״, ואם כי דבר חכמה דיבר אבל קשה מאוד לשבש בארבע מקומות, וכן צריכין אנו לשבש ולומר „ר׳ אליעזר״ כי ר׳ אלעזר (בן שמוע) לא היה בזמן הבית, ועוד שלא מצינו בשום מקום בש״ס לקרא „דלגי״ על עדרי צאן.

אבא אלעזר בן דולעאי. נזכר במשנה מקואות ספ״ב חולק עם ר״מ, ר׳ יהודה ור״א ור׳ שמעון.

אלעזר בן דורדיא.

עליו יסופר מעשה נורא בע"ז יז. שלא הניח זונה שלא עבר עמה עבירה, ושמע שיש זונה אחת ששכרה כיס מלא דינרין וכשבא אצלה, בתוך שיחתן אמרה לו שלא יועיל לו שום תשובה, ודבריה שדברה שלא במתכון נכנסו בלבו כארס והלך ממנה וגעה בבכיה כ"כ עד שיצתה נשמתו, ויצאה ב"ק ואמרה ר' אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העה"ב — בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת — ולא עוד אלא שקורין אותן „רבי", ואין ראיה מזה שהיה בזמן רבי יען שמצינו שרבי בכה על קטיעה ב"ש שהיה בזמן ר"ע כע"ז י:.

אלעזר בן דינאי.

נשאר שמו לגנאי במשנה סוטה פ"ט מ"ט שאמרו משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה, משבא אלעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה היה נקרא, חזרו לקרותו בן הרצחן, וכן נזכר כתובות כז. כגון אשתו של בן דונאי, ובתו"יוט מביא בשם הר"ר זנוויל שצ"ל תחלה בן פרישה.

ר' אלעזר בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל.

בבבלי נזכר אך בשם בן דמא, אבל בירושלמי נזכר בשם ר' אלעזר ב"ד הוא היה גדול הדור עוד בימי דודו ר' ישמעאל כמנחות צט: שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית — ולא התירו, ובתוספתא שבועות פ"ג שאל לר' ישמעאל בדין עדות וקראו, בן דמא בני, וברכות נו: שאל מר' ישמעאל ראיתי בחלומי שני לחיי שנשרו א"ל שני גדודי רומי יעצו עליך רעה ומתו.

וסיבת מיתתו יסופר ע"ז כז: מעשה בבן דמא (בירושלמי שבת ספי"ד וע"ז פ"ב סה"ב איתא ר' אלעזר בן דמא) בן אחותו של ר"י שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא (בירושלמי שם איש כפר סמא בשם ישו ב"פ) לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל, א"ל ישמעאל אחי הנח לו ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת, קרא עליו ר' ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבירך.

ובס' היכלות רבתי פ"ד שר"א בן דמא היה מהרוגי מלכות, ונראה כי הוא ט"ס וצ"ל ר' יהודה בן דמא, עיין ערכו.

ר' אליעזר בן הורקנוס.

דבר זה מוסכם מכל רבותינו הראשונים שסתם ר' אליעזר הוא בן הורקנוס.

איך ומתי התחיל ללמוד תורה מצינו כמה נוסחאות. באדר"נ פ"ו־ג ובריש פדר"א, תנחומא לך־לך, ובקצרה בב"ר רפמ"ב, וכל הנוסחאות מודים שאביו הורקנוס היה עשיר גדול ובעל נחלאות ומקורב למלכות, והיו לו בנים הרבה וכולם עבדו את האדמה, וכולם היו ע"ה ואפילו ק"ש ותפלה לא למדו, כדרך ע"ה שהיו בזמן ההוא, ובנו אליעזר היה כבר כבן כב' שנה ולפי נוסח התנחומא היה כבן כח' שנה, וע"פ אבדר"נ היה כבר נשוי אשה.

ואז עלה ברעיונו לעזוב מחרישתו וללמוד תורה, וכשגילה מחשבתו הגדולה לפני אביו התחיל לשחוק ממנו וא"ל הלא בן כח' שנה אתה ואתה מבקש ללמוד תורה? לך וקח לך אשה ובניך אשר תוליד תוליכם לבית הספר. אך הוא גמר בדעתו לעזוב את בית אביו, ומני אז היה יושב ובוכה תמיד, עד שנגלה אליו אליהו ויעצו לילך לירושלים ללמוד לפני רבן יוחנן ב"ז.

ובפעם האחרונה שהיה חורש נשברה רגל

רגל פרתו, ואז אמר „לטובתי נשברה רגל פרתי", וברח לירושלים בעירם ובחוסר כל ובא ועמד לפני ריב"ז, ועל כל השאלות ששאלוהו לא השיב כלום, ואך השיב שאפילו ק"ש ותפלה ובהמ"ז לא למד, ונפשו חשקה בתורה, ורבן יוחב"ז בטוב לבו ריחם עליו, והתחיל ללמדו תורה, אבל יען שברח מביתו ריקם לא היה לו מה לאכול עד שיצא ריח רע מפיו מחמת הרעב, וצוה ריב"ז לתלמידיו ר' יהושע ור' יוסי הכהן לחקור ולדרוש אצל מי אכסניא שלו, ומצאו שמאכלו היה איזה מין עפר, וכשספרו זאת לריב"ז, אז בע"כ גילה לפניו בן מי הוא, ומני אז שם ריב"ז עינו עליו לטובה שלא יחסר לחמו כמו שהיה למוד בבית אביו, ורבו ראה כי ברכה בו ושקידתו בתורה למעלה מן הטבע, קרבהו אליו עד שבשלש שנים נעשה אחד מגדולי תלמידיו.

ובעת ההיא נעישה בבית אביו מהפכה שע"פ איזה סיבה הוצרך אביו וכל ב"ב לעזוב נחלתם, ולכן לא שם לבו להיכן הלך אליעזר בנו, אבל אח"כ כששבו למקומם כבראשונה ואליעזר לא בא (ובל"ם כבר שמעו שהוא בירושלים לומד תורה) ואביו היה אז זקן גדול אז אמרו לו בניו ראה מה שאליעזר בנך עשה לך, לעת כזאת הניחך והלך לו לירושלים לאכול פטומות, אנחנו התענו בכל אשר התענה נפשך ולא הנחנוך ביום צרתך, ואך אל הירושה יבא כאחד מאתנו, ואם גם תכתוב צואה לא ישמעו לזה כי הנשיא ריב"ז יפסוק הדין לטובתו, ויען להם אביו אל תפחדו ממנו כי אני אלך לירושלים וביום השבת לפני כל עם ועדה אכריז שאין לו חלק ונחלה עמכם. וכשבא לירושלים ונתודע הדבר לריב"ז שאבי ר' אליעזר בא, צוה שישיבוהו בין גדולי העם ואת ר"א צוה שהוא ידרוש אותו השבת.

ואביו עמד משתומם ולא האמין למראה עיניו ולמשמע אזניו איך שבנו שהיה ע"ה יושב כעת לפני הנשיא וכל קהל ישראל ודורש כמשה מפי הגבורה ופניו מאירות כאור החמה עד שמרוב חיבה נשקו ריב"ז וא"ל אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלציכם, ור"א נשא עיניו והכיר את אביו שעומד על רגליו נבהל מפניו וא"ל אבא שב שאיני יכול לומר ד"ת ואתה עומד על רגליך, אז עמד הורקנוס על הספסל ואמר לפני כל הקהל דעו נא רבותי שעליתי לירושלים היה לנדות את אליעזר בני ולרחקו מן הירושה, אבל עכשיו הריני נותן לו שני חלקים יותר מאחיו. אבל ר"א בנו השיב לו שלא ביקש מהקב"ה לא קרקעות ולא כסף וזהב, ואך תורה ביקש, ולא יטול חלק אחיו יותר על נחלתו.

אם היה כהן או לוי.

מצינו בירושלמי סוטה פ"ג ה"ד מטרונא אחת שאלה את ר' אליעזר מ"מ חטא אחת במעשה העגל והן מתים בג' מיתות, אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפילכה, א"ל הורקנוס בנו בשביל שלא להשיבה ד"א מן התורה איבדת ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה, ופירש קרבן העדה שר"א כהן היה, וכן פירש ידי משה במדבר רבה ספ"ה, אבל כבר הוכיח באמת הגאון רד"ל במבוא לפירושו היקר פדר"א שלא היה כהן ומביא ראיה גדולה מיבמות סא: שר"א ס"ל שכהן לא ישא את הקטנה וא"כ איך נשא ר"א את בת אחותו כשהיתה קטנה כיבמות פי"ג ה"ב. עכ"ל.

ועוד ראיה קצת שלא היה כהן מגיטין נו. כשהוציאו את רבן יוחנן בן זכאי מירושלים וכולם חשבו שמת נכנס ר"א מצד אחד ור' יהושע מצ"א, ואם היה כהן איך צוה לעשות כזאת? הלא יבינו כל העם שחי הוא, וא"א לדחוק ולומר

שמותר

שמותר לטמא לנשיא הדור אבל לאו כו״ע ידעי הדין. וזה ברור.

ובתנחומא חוקת־כד בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב״ה יושב ועוסק בפ׳ פרה — ר׳ אליעזר אומר עגלה בת שנתה — אמר משה רבש״ע — יה״ר שיהא מחלצי א״ל חייך שהוא מחלציך וכו׳, ומזה אנו רואין שהיה לוי, אבל אין שום ראיה מזה שאפשר כדעת היוחסין והגאון בעל מנחם עזריה במאמר היקר דין ח״ב פט״ו שר״א היה מצד האם מזרעו של משה. וכונתם לומר כן יען שלא מצינו בשום מקום שום דבר מעבודתו במקדש כדמצינו את חבירו ר׳ יהושע שהיה מן המשוררים במקדש.

ושקידתו בתורה וזכרונו הנעלה הביאו עד שהגיע למדרגה גדולה כ״כ להיות הריש והראשון בין תלמידי ריב״ז כאבות פ״ב מ״ח שחשבו בראשונה לחמשה תלמידיו היותר גדולים, ורבו העיד עליו שהוא כבור סוד שאינו מאבד טיפה, ואמר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים גם אז ר״א בן הורקנוס מכריע את כולם.

והיה גדול אפילו מר׳ יהושע שהיה תלמיד לריב״ז עוד קודם שהתחיל ר״א ללמוד כריש פדר״א.

ושמו הולך וגדול כ״כ עד שהתחתן עם הנשיא רשב״ג ונשא את בתו החכמנית בשם „אימא שלום״ וכאשר נבאר להלן. והוא ירש מרבו הקדוש כל המדות טובות כמפורש סוכה כח. שמימיו לא קדמו אדם בבהמ״ד, ולא ישן בבהמ״ד אפילו שינת עראי ולא הניח אדם בבה״מד ויצא, ולא שח שיחת חולין, ולא אמר דבר מה שלא שמע מפי רבו מעולם. והגאון בעל שבות יעקב בספרו עיון יעקב יבמות צ. יאמר שם דר״א שלא אמר מה שלא שמע מפי רבו, הוא ר״א בן יעקב או בן שמוע, ובמחילה מכבודו שלא עיין בגמרא. וכן טעה בזה ההכם יה״ש בהחלוץ שנת תרכו צד 43 ויאמר שקאי על ר״א בן שמוע, ובזה נפלו כל הזויותיו בבירא.

ובאמת כן מצינו מפורש בנגעים פ״ט מ״ג ופי״א מי״ז כששאלוהו ולא היה בידו קבלה מרבו השיב לא שמעתי, וכן סוכה כח. ששאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה, יב׳ אמר להם שמעתי, יח׳ א״ל לא שמעתי. ולא בהלכה בלבד שמר הכלל הזה, אבל גם מה שלא שייכה להלכה מצינו ששאלוהו יומא סו: פלוני מהו לעה״ב לא רצה לענותם מפני שלא שמע מפי רבו.

וזה שאמר בעצמו ברכות כז: החולק על ישיבתו של רבו — והאומר דבר מה שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, והרב רז״פ בדרכי המשנה תמה איך אפשר לומר שר״א לא אמר שום דבר מה שלא שמע מפי רבו הלא מצינו כשלש מאות הלכות מר״א במשנה וכי על כולם נאמר ששמעם מפי רבו? ובא אחריו הרב ראה״ו בדו״ד ח״ב פ״ט ויאמר „הכלל אשר שמר בתלמודו „היה כי כל קבלה אשר קבל — אין „לנטות ממנה בשום ענין ואין רשות „להפריש ולבקר בדברי הקדמונים כ״א „לקיים דבריהם, אבל לא לבטל, אף „שהסברא מכרחת ביטולם כנגעים פ״ט „מ״ג, תו״כ תזריע פ״ו פט״ו,״ עכ״ל. והקורא לתומו כאשר יראה בציוניו הרבים ידמה כי המה כנתינתן מסיני ואמת הוא. אבל ניתי ספר וניחזה, מהשני ציוניו שהביא הוא אך מאמר אחד הנשנה בנגעים ונכפל בתו״כ ושם איתא בפירוש שר׳ יהודה בן בתירה הביא ראיה לדבריו ור״א א״ל חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים, וא״כ איזה סברא מצא החכם וויים שמכרחת ביטולם? ולפלא מה שלא הביא הציון גם מנגעים פי״א מ״ז, אבל

גם שם הביא ריב"ב ראיה לקבלת ר"א.

וכן יאמר החכם וויים וז"ל „ר"א היה „משוה מדותיו כיבמות קח, נדה ז: „אבל המדה בהשואתו לא היה שווי הטעם „והסבה בשני הדברים המושוים זל"ז — „הלא אם נבין רוב הענינים שהשוה יחד „להיות להם משפט אחד נמצא כי „בעמדנו על שרשם יש הבדל גדול בין „בין השוים למראה עינינו, ומביא דוגמאות „מגיטין ב. רא"א אפילו מכפר לודים „ללוד צריך שיאמר בפ"נ ובפ"נ ודאי „מפני שלא חלק מדותיו ואמנם הסברא „מתנגדת לדמיון הזה," עכ"ל.

וכמה עורון עינים יש בזה הלא בפירוש אמרו שם בגמרא ד. ואתא ר"א למימר מובלעות נמי לא שלא תחלוק במדינת הים. וזה סברא אמיתית הראוי למי שאמרם יען שכלל גדול קבלו מרבותיהם שהמביא גט ממדינת הים לא"י צריך שיאמר בפ"נ וא"כ מי הוא זה שיאמר כמה פרסאות צריך שיהיה ממדינת הים לא"י? ולכן השוה ר"א מדותיו ואמר שאפילו מובלעות כמו מכפר לודים ללוד נמי צריך לומר בפ"נ וכמו שאמרו מ' סאה חסר קירטוב המקוה פסולה יען שנתנו חק ושיעור לדבריהם, ולדברי רבב"ח שם רחוקה כפר לודים מלוד כמבי כובי לפומבדיתא, והוא ששה פרסאות כסוכה כו: ברש"י ד"ה מפומבדיתא. וכן יאמר הלאה החכם וויים „ולפי דמיונו הזה „באמת יכול לומר לא אמרתי דבר שלא „שמעתי מפי רבי מעולם כי בדמיונו שמע „הכל — ואין להפליא ע"ז כי כן מונח „בטבע האדם שכח מדמה חזק, מעצים „כ"כ על הנפש עד שיחשב לשמוע מה „אינו שומע, ולראות מה שאינו רואה — „אין כל חדש תחת השמש," עכ"ל.

וכמו נבואה נזרקה מפי החכם הזה על עצמו שמדמה ששומע ורואה מה שלא שמע ולא ראה, או יותר קרוב לומר שעשה בזדון לעור עיני הקוראים וירבה אך בציונים לחזק את כח המדמה שלו, וידמה שהתורה מונחת באיזה קרן זוית הנשכחת מני רגל, אבל כאשר נעיין בציוניו אשר העתיק על פי רוב מספר סה"ד נמצא כולם ממש היפוך דבריו, כי באמת ר"א לא לבד שהיה נזהר מלומר מה שלא שמע מפי רבו למעשה, אבל גם בדרך לימוד נמי מצינו בפירוש שלא אמר אם לא שמע במפורש סוכה כז: שלא רצה ר"א לומר דאסור לפרוש סדין על הסוכה, ופריך הגמרא ותפשוט ליה מדידיה דאמר אסור להוסיף על אהל עראי, ומאי פריך הלא שם אמר אך להלכה ולא למעשה, ולכן כאן למעשה לא רצה לומר מה שלא שמע, ומזה אנו רואין שאפילו לא למעשה היה נזהר בזה.

ומה שמצינו שהיה ר"א דן עם חביריו בהלכה והיו מתווכחין זע"ז בסברא ובי"ג מדות כפסחים פו. עא:, תענית ב., סנהדרין צז:, ובכמה מקומות במשניות, לא שהיה דן לחדש דין חדש אך עיקר הדין שמע מרבו ואך היה דן לקיים שמועתו.

ומה שמצינו סוכה כז. שחזר בו ר"א, אפשר שנזכר שקבלת רבותיו לא כן הוא, ואדרבה זה גדולתו ותפארתו שלא בוש מלחזור בו ואך לעמוד על האמת היה כל מגמתו.

ונאמנו עלינו דברי ר' יהושע חבירו הגדול כמאה עדים, בשה"ר פסוק לריח שמניך, וז"ל בית מדרשו של ר"א היה עשוי כמין רים ואבן אחת היתה שם ומיוחד לר"א לישיבה. פ"א נכנס ר' יהושע (אחר פטירת ר"א) והתחיל לנשק אותה האבן ואמר האבן הזאת דומה להר סיני וזה שישב עליו דומה לארון הברית, ואחרי עדותו של ר' יהושע איה הפלא אם היה טמון בזכרונו הגדול כל קבלות דרבו הגדול שהיה מן מקבלי התורה.

והחכם וויים שפך כל חמתו עליו מפני מה? יען שמצא שקלל את תלמידו שהורה הלכה בפניו שלא יוציא שנתו עירובין סג. אבל דבריו ללא אמת שלא קללו ואך אמר לאימא שלום אשתו תמיה אני אם יוציא זה שנתו א"ל נביא אתה? א"ל לא נביא אנכי אלא כך מקובלני כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.

וכן מצא החכם וויים ויאמר במגילה כה: תלמיד אחד קרא לפניו הודע את ירושלים את תעבותיה א"ל ר"א צא והודע תעבותיה של אמך. כאן שינה החכם בזדון את לשון הגמרא כי לא היה תלמידו וז"ל הגמרא מעשה „באדם אחד" שהיה קירא למעלה מר"א הודע וכו' בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. ואדרבה מזה אנו רואין את אהבתו לעמו שאע"פ שהוא ראה בעיניו איך החריבו הפריצים ורשעי העם את בית תפארתנו, אעפ"כ למד זכות עליהם ולא רצה לשמוע שום דבר גנות על הכלל כולו.

וכן יאמר החכם וויים „בדברו ר"א עם חביריו בעניני תורה היו דבריו קשים ונאמרים ברמות רוח כנדה ז:, גם זה הוא ללא אמת כי איזה רמות רוח הוא במה שהשיב לר' יהושע אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, וכי אומרים למי שלא ראה החודש שיבוא ויעיד. ובאמת הלכה כר"א שם שארבע נשים דיין שעתן יען שכן הוא הקבלה האמיתית, ויאמר הלאה, ר' יוסי בן הורמסקית בא אליו לקבל פניו ולכבדו ובמה שלם לו ר"א גמולו? בקללה נמרצת כחגיגה ג: וצוה לעיין בפרש"י, אבל כשנעיין במס' ידים פ"ד ובתוספתא שם פ"ב נראה בפירוש שהמעשה היתה אחר שנידוהו והרחיקוהו חכמי יבנה מהם, ולכן ר"א שישב במר לבו בלוד כשספר לו תלמידו מה שנתחדש הלכה ביבנה כעס עליהם למה המה צריכין למנין בדבר שיש בידו הלכה מפורשת בקבלה איש מפי איש עד סיני שכן הוא, ואעפ"כ בתוך כעסו זלגו עיניו דמעות של שמחה ואמר סוד ד' ליראיו כלומר שכונו להלכה, וכדמסיים שלאחר שנתיישבה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן, והאם מן איזה ביטוי קשה שיוצא מפי איש בשעת כעסו נוכל לבנות דברי ימי ישראל?

עוד ימצא עלילת שוא על ר"א ויאמר „בגובהה לבו אמר אוי לכם שתי זרעותי „שהם כשני ספרי תורה שנגללין, הרבה „תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו „ככלב המלקק ולא חסרוני אפילו כמכחול „בשפופרת, סנהדרין סח. עכ"ל. וגם כאן הזיד במעילה ולא העתיק לשון הגמרא ובגמרא הכי איתא שאמר ר"א הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו וכו', (ופרש"י והוא הפשט האמיתי, כלומר לא הסרתים מחכמתם ממה שהיו מתחלה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלא למדתי מחכמתם אך מעט מהם.) הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי „אלא" כמכחול בשפופרת (ובזה השפיל את עצמו כ"כ כי הוא לא החסיר מרבותיו כלום אבל תלמידיו החסירו ממנו מעט, והאם תמצא עניוות יותר גדולה מזה היוצא בשעת מיתתו).

ובא החכם וויים והפך קערה על פיה ושכח לציין את כל מדות ר"א היקרות המפוזרות בכל הש"ס, כמו תפלתו היקרה ברכות כט: עשה רצונך בשמים ממעל וכו', ושם כח: מה שצוה לתלמידיו הזהרו בכבוד חבריכם וכו', ושם מז: שבשביל להשלים עשרה שיחרר את עבדו, וכדי שלא למסור ד"א מן התורה לנשים הפסיד ג' מאות כור מעשר כירושלמי סוטה פ"ג ה"ד, ואמר סוטה מח: כל מי שיש לו פת היום ואומר מה אוכל למחר ה"ז מקטני אמנה.

צניעותיו היה למעלה מן הטבע בנדרים כ: שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכאפאו שד, ובנדה יד. אמר מוטב

יוציא לעז על בניו ואל יהא רשע שעה אחת לפני המקום, ובמנחות לב: שפ"א ישב על המטה ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב ע"ג קרקע ודומה כמו שהכישו נחש.

והיה גדול כ"כ בעיני בני דורו עד שאמרו שבת קל. במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמים לעשות ברזל ועיר אחת היתה בא"י שהיו עושין כר"א והיו מתין בזמנן ולא עוד אלא שפ"א גזרו על המילה ועל אותה העיר לא גזרו.

בענין ע"ז החמיר מאוד מאוד כע"ז מה. שאמר העוקר ע"ז צריך לשרש אחריה, ובגיטין מח: ס"ת שנמצא אצלו צריך לשרפו, ושביעית פ"ח מ"י אומר כל האוכל פת עכו"ם כאוכל בשר חזיר. ובזה יובן הגמרא ע"ז טז: כשנתפס ר"א למינות (ופי' רבינו חננאל שאמרו עליו שהוא מודה בב' רשויות) וכשניצול מזה נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קיבל עליו תנחומין (יען כי הוא ידע בעצמו שהיא רחוק מזה אפילו ממחשבה זרה ואיך יחשדוהו במה שאין בו ?) ואח"כ הזכירו ר"ע וא"ל רבי שמא דבר מינות בא לידך והנאך ואז נזכר ר"א שפ"א דיבר עם יעקב איש כפר סכניא תלמידו של אותו האיש, וע"ז חשדוהו כי הוא נוטה לדעתם, וזה ידוע בדברי הימים שהמינים הראשונים היו נרדפים ממלכות רומי שהיו אז עדיין עובדי אלילים, ולכן כשראו את ר"א דובר עם אחד מהשלוחים תפסוהו, וזה שאמר לו ההגמון זקן (חכם) שכמותך יעסוק בדברי בטלים הללו, ויען שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט השערה לכן נענש גם על דבר קטן כזה שנהנה מאותו תלמיד.

ומאמרו היקר אבות פ"ב מ"ט רא"א עין טובה, ושם מ"י שאמר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה — וכל דבריהם כגחלי אש.

וזכה להקרא בשם ר' אליעזר הגדול בקידושין לט: שמקשה הגמרא מר"א הגדול על סתם ר"א, ונזכר בשם זה ברכות ו. לב., גיטין נז., סוטה יג: מט., ב"מ נט., ב"ב קכא., ערכין יז., אדר"נ ספ"טו, וכולן באגדה זולת ב"ק פג. בהלכה.

ויש מי שרוצה לומר שלכן נקרא הגדול יען כשהתחיל ללמוד היה אז כבר גדול ובא בשנים, וזה ללא אמת כי מה לנו להזכירו ע"ז מה שהיה ע"ה בילדותו, וקרוב יותר לומר שלכן נקרא כן ע"פ המעשה דב"מ נט: שאמרו עליו „אך גדול היה באותה שעה".

זמנו וחייו ומקראיו הגדולים.

כבר כתבנו לעיל כשברח לירושלים ללמוד היה אז כבן כב' שנה ושמש הרבה שנים לפני רבו עד שגם בימי רבו הגיע להוראה בסוכה כז. ששאל אפוטרופוס של אגריפס המלך את ר"א, ובמגילה כו. מעשה בבהכנ"ס של טרסיים שהיתה בירושלים שמכרוהו לר"א ועשה בה כל צרכיו (אך יש גורסין שם ר"א בר' צדוק) וכן ראיה קצת מפסחים סה. שאמרו במשנה שם שלא ברצון חכמים ואמרו בגמרא שלא ברצון ר"א וזה היה כשב"המק קיים, וכפי מה שבארנו במק"א יסד כבר ריב"ז ישיבה גדולה ביבנה כמה עשרות בשנים עוד קודם החורבן יען כי ראה בחכמתו שעתידה ירושלים ליחרב, והפריצים התרבו מאוד בירושלים לכן הקדים הרפואה קודם למכה וקבץ ליבנה את חכמי ישראל ושם עיברו את השנה בירושלמי סוף סוטה כשנכנסו הזקנים לעליה ביבנה ויצתה ב"ק וא"ל יש בכם שנים ראויין לרה"ק ושמואל הקטן אחד מהן (והוא

נפטר

נפטר קודם החורבן כמו שבארנו בערכו) ונתנו עיניהם בר"א בן הורקנוס.

והנה מלבד מה שישב לרגלי רבו ריב"ז היה לו גם ישיבה פרטית כאשר בארנו בערך ר' עקיבא, שר' עקיבא שמשו יג' שנה עוד קודם החורבן, ושרי רומי שידעו היטב שריב"ז ותלמידיו המה אוהבי שלום רומי, וכשרצה ריב"ז לצאת מירושלים לבוא לעמוד לפני אספיסינוס קיסר נשאו ר"א ור"י את מטתו כמבואר גיטין נו. ור"א ראה בעיניו את חורבן הבית ואת המהפכה הגדולה ואת כל הצרות שעברו על בני עמו, ואז הלך ריב"ז ותלמידיו הגדולים ליבנה והסמיך אותם כמפורש בסנהדרין פ"א סה"ב.

ואחר פטירת ריב"ז היה ר"א מראשי גדולי הדור בסנהדרי יבנה תחת דגל גיסו רבן גמליאל.

והנה מלבד גודל תורתו היה מופלג בכמה לשונות כסנהדרין יז. שהיה ר"א מן הד' בב"ד של יבנה שהבינו כמה לשונות. והוא כגדול הדור לקח חלק בכל עניני כלל ישראל כמו שמצינו אותו כמה פעמים נוסע לרומי עם ר"ג ור"י לבטל הגזירות הכלליות כסנהדרין פ"ז הי"ג ר"א ור"י ור"ג סלקון לרומי, ובב"ר פי"ג-ט מעשה בר"א ור"י שהיו מפרישין לים הגדול — כיון שעלו לרומי א"ל אנדרינוס וכו', (וזה היה זמן רב קודם שמלך אנדרינוס), ודברים רבה פ"ב-כד מעשה שהיו רבותינו ר"א ור"י ור"ג ואז היתה גזירה שבירח ימים לא יהיה בכל העולם יהודי.

וכן מצינו אותו עם ר' יהושע ור"ע שעלו לרחוץ בהרי דימוסין דטבריא, ור"ע קרא תמיד בשם רבי אע"פ שר"ע נתגדל מאוד כדמצינו פסחים סו., ב"מ נט:, סנהדרין סח. קא.

והנה אע"פ שרכש לו כל מדות היקרות מרבו ואחרי גדולתו בתורה ובחכמות היה מטבעו איש שאינו מעביר על מדותיו כמבואר תענית כה: מעשה בר"א שגזר יג' תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים — ירד ר"ע אחריו ואמר אבינו מלכנו — וירדו גשמים — הוו מרנני רבנן יצתה ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה [ר"ע] מעביר על מדותיו וזה [ר"א] אינו מעביר על מדותיו, (ובזהר שמות טו. מובא שר"ע פייסו במשל נאה ואמר איהו רחימא דמלכא ואנא עבדא, ובעי מלכא לאשתעי בהדיה כל יומא ולא יתפרש מיניה, ואנא לא בעי מלכא דאעול תרעי דפלטרין, ובזה נח דעתו דר' אליעזר). ודבר זה הביא עליו צרות רבות ורעות עד שנתנדה מחבריו היקרים ומתלמידיו הראשונים והלך לו ללוד לישיבתו פרטית ומני אז לא בא לועד הסנהדרין ליבנה וכל זה נעשה ע"י גיסו ר"ג וחבירו האהוב ר' יהושע וכדמובא ב"מ נט: בדין חתכו חוליות ונתנו חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין וקראו ההלכה הזאת „תנור של עכנאי" ור"א השיב לחכמים כל תשובות שבעולם שהצדק אתו ולא קבלו ממנו — עד שיצתה ב"ק ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ, אז עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא — כבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות, וכדי לחזק הדבר הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ע"י אותו תנור ושרפום ונמנו עליו וברכוהו, ור"ע תלמידו הגדול היה השליח ולבש שחורים וישב לפניו ברחוק ד' אמות. א"ל ר"א עקיבא, מה יום מיומים? א"ל רבי! כמדומה שחברים בדילים ממך. אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו וישב ע"ג קרקע ובכה.

וצערו של ר"א היתה גדולה כ"כ עד שבכ"מ שנתן ר"א עיניו בו נשרף, ור"ג היה הולך בספינה עמד עליו נחשול שבים לטבעו, אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר"א בן הורקנוס אבל גלוי וידוע לפניך רבש"ע שלא לכבודי

ולא

ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל ואז נח הים מזעפו. ומהיום והלאה לא שבקתיה אשתו אימא שלום שהיתה אחות לר"ג שיפול על אפיה, (פי' שלא יבכה וכדאמרו שם שכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה.) יומא חד טעתה אשתו בין ירחא מלא וחסר וסברה שהוא ר"ח ובאמת היה ער"ח ומצאה אשתו דנפיל על אפיה וצווחה אשתו קום קטלית לאחי, אדהכי נפק שיפורא שנפטר ר"ג.

ובירושלמי מו"ק רפ"ג שהלך ר"א לשוק ואשה אחת כיבדה האשפה מהבית וזרקה לחוץ באותו רגע שהלך ר"א ובשגגה הפילה על ראשו, ושמח ר"א ואמר כמדומה לי שמעתה חבירי יקרבו אותי שנאמר מאשפות ירים אביון, אבל לראבון לבו לא נתקיימו דבריו ולא קיבלוהו, ומהיום ההוא עד יום מותו לא נשמע דבריו בועד הגדול דיבנה, ונפנה והלך ללוד לישיבתו הפרטית והרביץ שם תורה הרבה.

ובירושלמי מו"ק רפ"ג מקשי ולית ר"א ידע שאחרי רבים להטות, ומשני לא הקפיד אלא ע"י ששרפו טהרותיו בפניו, ומני אז קראוהו ר"א דשמותי כשבת קל:, נדה ז:, ופרש"י שהוא לשון שמתא יען שברכוהו. ובשבת שם מביא רש"י שבירושלמי מפרש שקראוהו שמותי יען שהיה מתלמידי שמאי, וכן כתבו התוס', והוא בירושלמי שביעית ספ"ט ותרומות פ"ה ה"ד, ביצה פ"א ה"ד, ויבמות פי"ג סה"ו שמקשה שם מב"ש על ר"א, ואע"פ שר"א היה מתלמידי דריב"ז אבל יען שריב"ז קיבל מהלל ושמאי כאבות פ"ב מ"ח והוא מסר לתלמידיו הלכות שניהם ור"א אחז דרך ב"ש ולכן נקרא שמותי, אבל הירושלמי לא פליג אבבלי כי גם בירושלמי מו"ק רפ"ג מובא המעשה שנידוהו.

ובענין הנדוי אם היה נדוי גמור אם לא, כבר האריך בזה הגאון רד"ל במבוא לפדר"א, ואחרי העיון נראה שח"וש שינדו את ר"א שהיה גדול על כל בני דורו, אבל הענין היה שכל חכמי יבנה עשו קשר ביניהם שלא יהיה בחברתם מהיום והלאה ושלא יהא להם שום עסק עמו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, וזה שא"ל ר"ע ב"מ נט: כמדומה לי שחברים בדילים ממך, והיינו שקיבלו עליהם שלא ישבו בד' אמות שלו וממילא לא יבוא לבית הועד הגדול, וכן מפורש הלשון בסנהדרין סח. שלאחר פטירת ר"א עמד ר' יהושע ואמר „הותר הנדר", ומזה אנו רואין שאך המה נדרו להיות נפרש ממנו, ולכן לא קשה למה לא בא עליהם לבקשם שיתירו הנדוי יען שלא התנגדה מעולם, ולבוא אליהם ולקבל עליו שיעשה כדבריהם זה היה נגד קבלתו שלא אמר דבר מה שלא שמע מפי רבו לעולם ואיך יכול לחזור בו.

ולכן הלך לו ללוד וכדאמרו סנהדרין לב: אחר ר"א ללוד. ושם הרביץ תורה ברבים יען שאך גדולי הדור שביבנה המה קבלו עליהם לפרוש ממנו, אבל התלמידים המה לא היו שייכים בזה וכיש שרוצים לפרש מה שאמרו ב"מ נט: שאמר ר"א כותלי בית המדרש יוכיחו הכונה על תלמידי הישיבה, עד שגער בהם ר"י שלא יתערבו בזה.

וכדמצינו חגיגה ג: מעשה בר' יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל את פני ר"א רבו בלוד. וכן מצינו בירושלמי ברכות פ"ג ה"א־ב. כשמת ר"ג (שזה היה שנים הרבה אחר שנפרש מהן) כיון שיצא מפתח החצר אמר ר"א לתלמידיו כפו את המטות, ולא שהיה ר"א במקום שנפטר ר"ג, אך הכונה כשמת הנשיא הלכו כל העם לשם להספיד ולכן צוה ר"א לתלמידיו איך יתנהגו שם, וכן מובא המעשה בקצרה

מו"ק

מו"ק כז:, וכן ברכות כח: כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו.

וכן מצינו שנשא את בת אחותו לעת זקנותו כירושלמי יבמות פ"ג ה"ב ואדר"נ פט"ז.

ומכל זה אנו רואין כדברינו שאף זקני הדור נבדלו ממנו, אבל לא תלמידיו וב"ב, והרביץ תורה ברבים וכמו שאמרו שבת קל. שבמקומו של ר"א היו עושין כר"א והיו כורתין עצים וכו'.

והרב החכם ר' יאקב ברילל בספרו היקר מבוא המשנה יאמר דבר נחמד בענין מה שחלק ר"א על כל החכמים ולא שמע לדברי התורה אחרי רבים להטות. וזה לשונו שם צד 76 „הטעם דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אע"ג דבתורה כתיב אך אחרי רבים להטות א"כ לא קפדה התורה אך על גודל המנין ולא החכמה, לפי שרצון כל החכמים שבכל דור ודור היה רק לשפוט אמת וצדק, ואם נשאו ונתנו יחד פה אל פה אז בלי ספק אם המיעוט הגדול בחכמה יבררו דעתם ואמיתתם אז גם הרבים יבטלו דבריהם וישמעו לדברי המיעוט, יען כי אך נוכח האמת דעתם ולא להתייהר, אבל אם אחרי משא ומתן בב"ז יעמדו הרבים על דעתם אז אמרה תורה שרוב מנין „לבד" יכריע ביניהם אע"פ שהמיעוט גדול מהם בחכמה, ודבר זה שייך אך אם מדיינים פא"פ, אבל אם ב"ד שבדור זה יחלקו על ב"ד שלפניהן אז צריכים להיות גדול מהם גם בחכמה וגם במנין, יען שאפשר אם ידברו פא"פ ימצאו כי דעת וסברת המיעוט נכונה יותר, ויודו הרבים להמיעוט, ולכן צריכים להיות גדול מהם „בחכמה ובמנין", ולפי הנחה זו בתנור של עכנאי שר"א המטהר אע"פ שהיה יחיד אבל היה גדול מהם בחכמה והכריע את כולן בעדות רבו ריב"ז באבות פ"ב מ"ח, ועל כל התשובות שהשיב להם ונצחם לא סתרו ראיותיו אך לא „קיבלו הימנו" ובפרט שר"א לא אמר מפי עצמו אך ממה שקיבל מרבו, ולכן לא שייך להקשות עליו הלא כתיב אחרי רבים להטות ולכן חרה אפו עליהם ולא אזל לפייסם עכ"ל.

והגאון החכם בעל דורות הראשונים בח"א צד קמו. יאמר דבר נחמד בענין זה וז"ל לבאר פשט המשנה עדיות פ"א מ"ה שאמרו ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה ב"ד את דברי היחיד (יסמוך) ויסמוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד וכו' — א"ר יהודה א"כ מזכירין דברי היחיד בין המרובים לבטלה, שאם יאמר האדם כך אני מקובל, יאמר לו כדברי איש פלוני שמעת.

ולהבין כונת המשנה מה תועלת יש בדברי היחיד ממ"נפ אם ב"ד האחרונים גדולין מהראשונים יכולין לבטל גם בלי דעת היחיד, ואם אינם גדולים מה יועיל להם היחיד? ומה בא ר' יהודה להוסיף? אך הענין כך הוא ששם בעדיות מובא הלל אומר — אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו, עד שבאו שני גרדיים והעידו משום שמעיה ואבטליון וכו'.

וזה, שאם נחלקו יחיד ורבים באיזה דין ושניהם קבלו מרבים אז אם יבאו ב"ד של אחריהם וימצאו שהקבלה של היחיד צודק אז יכולין לעשות כדברי היחיד, יען שזה לא נקרא לבטל דברי ב"ד הראשונים אך להיפוך מקיימין הן וכדמצינו יבמות פט"ז מ"ז שחולק ריב"ב עם חכמים וסובר שמשיאין אשה ע"פ עד אחד וכשבא ר"ע והעיד מפי נחמיה שכן יש לו קבלה מפי ר"ג הזקן אז נתקבלו דברי ריב"ב נגד הרבים. וכן בבכורות פ"ו מ"ח אילא ביבנה מנה עוד שלשה אמרו

לו לא שמענו את אלו, ב"ד של אחריהם אמרו הרי אלו מומין והיינו שלב"ד שלאחריהם נתברר שצדק אילא בעדותו,

וזה שאמרו בעדיות ולמה מזכירין דברי היחיד — שאם יראה ב"ד דברי היחיד יסמוך עליו, פי' שיכולין לסמוך עליו. (ולכן הגרסא יסמוך צודק יותר מלגרוס ויסמוך ועיין תוסיו"ט). ובא ר"י ויאמר א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין [זה אך כדי לבטלן ?] לכן מוסיף שיש עוד טעם אחר שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו — כדברי איש פלוני שמעת אבל רוב החכמים לא קבלו כן. ודפח"ח.

מתי אירע המעשה הנוראה לא נוכל לידע בבירור, אך זאת ידוע לנו שהמעשה שהורידו את ר"ג מנשיאותו והוקם ראב"ע לנשיא זה היה כבר אחרי מחלוקת דר"א והפרדם מהם, כי בברכות כז: לא נזכר שם ר"א ואמרו נוקי לר' יהושע — לר"ע ובירושלמי נזכר גם ר' טרפון, ולא ר"א אות היא שלא היה עמהן, וכן מפורש ידים פ"ד שחשב שם כל בו ביום (שהוקם ראב"ע לנשיא) וכשנמנו וגמרו שארץ עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אז בא ר' יוסי בן דורמסקית לר"א וסיפר לו בכה ר"א — וא"ל צא ואמור להם וכו', ומזה אנו רואין שלא היה עמהם.

וכן נראה שגם המעשה דהקודם בר"ה המחלוקת דר"ג ור' יהושע שגזר ר"ג עליו שיבוא במקלו ובתרמילו ביו"הכ שחל שהיות בחשבונו כר"ה כה., וכן המעשה דר"צ בברכות לו. ,גם אז לא נשמע קול ר"א ביניהם אות היא שכבר נפרד מהן.

ומה שמצינו בהגדה של פסח מעשה בר"א ור"י ור"א בן עזריה ור' עקיבא ור"ט שהיו מסובין בבני ברק, בע"כ מוכרחין אנו לומר שזה היה שנים אחדות קודם שהוקם ראב"ע לנשיא, וידוע שראב"ע היה כבן יח' שנים או לדעת הירושלמי היה אך כבן טז' כשהוקם לנשיא א"כ כשישב עם ר"א היה כבן יד' שנה, ודבר זה קשה מאוד להבין איך נער בן יד' שנה ישב בין זקני חכמי הדור וגם חשיב אותו קודם ר"ע ור"ט שהיו אז קרוב לשבעים שנה, ולכן קרוב מאוד לומר שהיה כתוב ראב"ע והוא ר"א בן ערך ונעשה מזה ר"א בן עזריה, ור"א בן ערך היה באמת חברם שהיה תלמיד ריוחב"ז. ומה שמצינו בב"ר פי"ג-ט מעשה בר"א ור' יהושע שהיו מפרישין לים הגדול — כיון שעלו לרומי א"ל אנדרינוס שחיק טמיא וכו' וידוע שאנדרינוס נתקסר לערך מז' שנה לחורבן כדמובא בדברי ימי רומי בע"כ צריכין אנו לומר או שאז לא היה אנדרינוס עוד קיסר ואך היה כבן להקיסר הקודם שלקחו אח"כ לחתן בתו, או שצ"ל תחת ר"א, ר"א בן עזריה והמעשה היה באמת כשהיה קיסר ור"ג כבר נפטר ונשארו ראב"ע ור' יהושע ראשי הדור ההוא והיה זה שנים אחדות קודם חורבן ביתר.

הלכותיו במשנה.

ר"א נזכר במשנה, בבכורים, מגילה, מו"ק, חגיגה, ב"ק, שבועות, הוריות, בכל מסכתא אך פעם אחת.

בביצה, תענית, ע"ז, מכות, אבות, מעילה, מכשירין, ידים, עוקצין, שתי פעמים בכל מסכתא.

בדמאי, ערלה, שקלים, סוכה, ב"ב, סנהדרין, מנחות, חולין, בכורות, תמורה זבים, שלש פעמים בכל מסכתא.

במעשרות, יומא, קידושין, כריתות טהרות ד' פעמים בכל מסכתא.

בברכות, פאה, כלאים, חלה, נזיר, גיטין, מקואות, ה' פעמים בכל מסכתא.

בשביעית, כתובות, נדרים, ערכין, שש פעמים בכל מסכתא.

בסוטה, נגעים, נדה, שבע פעמים בכל מסכתא.

בפסחים

בפסחים תשע פעמים.
בעירובין, יבמות, עדיות עשר פעמים בכל מסכתא.
בשבת, אהלות, יא' פעמים בכל מסכתא.
בזבחים, יב' פעמים.
בכלים, פרה, טז' פעמים בכל מסכתא.
בתרומות יט' פעמים.
בס"ה נזכר בהלכה במשנה שתי מאות ושמונים ושתים.

וביתר המקומות שהביא בסה"ד בכולן צ"ל ר' אלעזר (בן שמוע) כאשר כבר העיר שם הרב משכיל לאיתן, ואך צריכין אנו להוסיף עליהן מה שהשמיט, כמו בעירובין פ"י מ"ו שצ"ל ר' אלעזר כדמובא המאמר ביבמות צו: שחולק עם ר' יוסי וקרעו ס"ת בחמתן וא"א לומר שהוא ר"א בן הורקנוס רבו דר' יוסי. וכן שביעית פ"ב מ"ח, ערלה רפ"ב, שקלים רפ"ג, יומא פ"ה מ"ז, יבמות פ"י מ"א, נזיר פ"ו מ"ז פ"ז מ"ד, סוטה פ"ח מ"ג, גיטין פ"ד מ"ז, קידושין פ"ד מ"ג, ב"ק פ"א מ"ה, כלים פ"ג מ"ב, פכ"ז מי"ב, אהלות פ"ט מ"יד, מכשירין פ"ו מ"ז, בכולן צ"ל ר' אלעזר, ונקוט כלל זה בידיך שבכ"מ שחולק ר"א עם ר' שמעון הוא ר"א בן שמוע, ולהיפוך ביומא פ"ז מ"ג הוא ר' אליעזר ודלא כמשכיל לאיתן.

ובאלו המסכתות לא נזכר כלל, במע"ש, ר"ה, ב"מ, תמיד, מדות, קנים, טבול יום.

בעלי מחלקותו הראש והראשון הוא ר' יהושע וחולק עמו בנ"ז מקומות במשנה, מלבד אבות פ"ב מ"ח, ושוין בג' מקומות בתרומות פ"ח מ"ט, מ"י, יבמות ספט"ז.

עם ר"ע חולק בכ"ח מקומות במשנה.
ועם ר"ג בששה מקומות, ובכתובות פ"א מ"ו. ז. ח. ט. חולקין ר"ג ור"א נגד ר' יהושע.

הלכותיו המפורסמות במשנה.

ברכות רפ"א שזמן ק"ש עד סוף אשמורה הראשונה.

פאה פ"ג מ"י שקרקע אפילו בית רובע חייבת בפאה.

שם פ"ד מ"ט מי שליקט פאה ואמר ה"ז לפלוני עני זכה לו.

כלאים פ"ה מ"ח המקיים קוצים בכרם קדש.

שביעית פ"ח מ"י האוכל פת עכ"ום כאוכל בשר חזיר.

שם פ"י מ"ז כוורת דבורים ה"ה בקרקע וכותבין עליה פרוזבול.

תרומות פ"ד מ"ז, שתרומה עולה בק"א.

מעשרות פ"ד מ"ה, מ"ו השבת מתעשר זרע וירק וזירין, והצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס.

חלה פ"א מ"ג, תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה.

ערלה פ"ב מי"א שאחר אחרון אני בא (דזה וזה גורם אסור).

בכורים פ"ב מ"ו שאתרוג שוה לאילן בכל דבר.

שבת פ"ב מ"ג פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה טמאה ואין מדליקין בה.

שם פ"ו מ"ד, שסייף וקשת ורומח תכשיטין הן לו.

שם פי"ב מ"ד המסרט על בשרו חייב.

שם רפי"ט הלכתו הנודע שמותר לכרות עצים לעשות פחמים לעשות ברזל למילה בשבת.

עירובין פ"א מ"ב חולק על ב"ש וב"ה ואומר שהכשר מבוי לחיים.

שקלים פ"ד מ"ז המקדש נכסיו, זכרים ימכרו לצרכי עולות וכו'.

יומא רפ"ח שמלך וכלה מותרין לרחוץ פניהם, ויולדת לנעול הסנדל ביוה"כ.

סוכה שחייב אדם לאכול יד' סעודות בסוכה.

ביצה

ביצה פ"ד מ"ו שכל מה שבחצר מוכן הוא.
ריש תענית שמזכירין גשמים מיו"ט הראשון של חג.
יבמות פ"ח מ"ד שסרים חמה יש לו רפואה ולא סרים אדם.
שם פי"א מ"ב שחליצה בלילה פסולה, ובשמאל כשרה.
שם פי"ג מ"ז מלמדין את הקטנה שתמאן בו.
שם ספ"טז שאין משיאין אשה ע"פ עד אחד.
כתובות פ"א מ"ו, מ"ז מ"ח מ"ט מחלקותן הנודע שר"ג ור"א נאמנת ור"י אומר לא מפיה אנו חיין.
שם פ"ה מ"ו זמני עונה.
נדרים פ"ט מ"א פותחין בכבוד אביו, ושם מ"ו פותחין בנולד.
סוטה רפ"א מקנה ע"פ שנים ומשקה ע"פ עד אחד.
שם פ"ג מ"ד כל המלמד בתו תורה כאלו למדה תפלות.
שם רפ"ו אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה.
שם פ"ט מ"ג שמוליכין הראש אצל הגוף ושם מ"ד שמודדין מטבורו.
גיטין רפ"א אף מכפר לודים ללוד.
שם רפ"ט אפילו לא נתגרשה אלא מאשה ה"ז מגורשת.
קידושין פ"א מ"ד בהמה דקה נקנית בהגבהה.
שם פ"א מ"ט חדש אסור מן התורה בחו"ל.
שם פי"ג מי"א ממזר שנשא שפחה ה"ז עבד ממזר.
ב"ק פ"ו מ"ד בענין דליקה ט"ז אמות.
ב"ב ספ"ג מותר לחפור בור בר"ה כדי שתהא עגלה עוברת.
שם פ"ד מ"ד המוכר את החצר לא מכר אלא אוירה של חצר.

סנהדרין פ"א מ"ד כל הקודם להורגן זכה.
שם פ"ו מ"ד כל הנסקלין נתלין.
שם פ"י מ"ג דור המדבר יש להן חלע"הב.
שבועות פ"ב מ"ה שאינו חייב על העלם מקדש.
עדיות פ"ו מ"ג כזית בשר הפורש מאבר מן החי מטמא.
שם פ"ז מ"ז קלל של חטאת שנתנו ע"ג השרץ מטהר.
שם פ"ז מ"ו ולד שלמים לא יקרב שלמים.
שם פ"ז מ"ז בתנור של עכנאי ר"א מטהר.
ע"ז פ"ג מ"ט יוליך הנאה לים המלח.
חולין פ"ב מ"ז השוחט לעכ"ום שחיטתו פסולה.
שם פי"ב מ"ב קורא זכר מחייב לשלח.
בכורות פ"א מ"ו מת פטר חמור יקבר.
נדה פ"א מ"ג ד' נשים דיין שעתן.
שם פ"ד מ"ד המקשה נדה ה"ז יולדת בזוב.
וכל הלכותיו בברייתות ותוספתות מכלתא ספרא וספרי עולים לכמה מאות כדמובא בספר נחלת שמעוני. אך הוא כדרכו שלא לדקדק הביא כמה מאמרים מה ששייכים לר"א בן שמוע על שם ר"א בן הורקנוס. וגם נתייחס אליו הספר המפורסם פרקי דר"א, אבל ניתוסף עליו הרבה כי נזכרו שם הרבה שמות דאמוראים כידוע לכל.

חביריו.

מלבד כל תלמידי דריב"ז ובראשם ר' יהושע ור"א בן ערך ור' יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל, ור"ג גיסו, היה גם ר' צדוק שהיו יחד במשתה בנו דר"ג בקידושין לב: ובנדרים פ"ט מ"ו השיב ר' צדוק עליו. וכן ר' יוחנן בן נורי השיב לר"א

תו"כ פ' שמיני פ"ח, ואמר בשמו קידושין לט., וכן ר' טרפון כדמובא בהגדה ואע"פ שקראוהו רבי בסנהדרין קא. זה היה אך להפים דעתו.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

הריש והראשון היה ר"ע שישב לרגליו י"ג שנה כפסחים פ"ו ה"ג ואע"פ שנתגדל ר"ע אח"כ והיה בר פלוגתיה, אבל תמיד חשבו לתלמיד כסנהדרין סח. שבשעת פטירתו אמר ר"א סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי.

אונקלוס הגר אמר תרגום של תורה מפיו כמגילה ג.

ר' אלעאי אמר שמעתי מר"א עירובין פ"ב מ"ו, שאלתי את ר"א פסחים לח:, והלך אליו גם כשנפרד ר"א מחכמי ישראל ללוד לקבל פניו ברגל כסוכה כז:.

אבא חנין או חנן אומר משום ר"א כיבמות סה., סוטה יד., נזיר מה., ב"ב קיט. קל., סנהדרין יז. ועיין ערכו.

ר' דוסתאי בר' ינאי בשמו תוספתא שבת ספט"ו.

רבי חנינא בן תרדיון משמו עירובין צד., יומא לט.

ר' יהודה בן גדיש העיד לפניו בעירובין כז.

יוחנן בר אלעי ששבת ר"א בסוכתו בקיסרי כסוכה כז:.

ר' יוסי בן דורמסקית תלמידו שהלך לקבל פניו בלוד חגיגה ג:.

ר' יוסי בר' יהודה בשמו פסחים צד:.

ר' יוסי בן פרידא תלמידו, שהלך אצלו ר"ג לאובלין בעירובין יא:, ובירושלמי עירובין פ"א ה"ב גרס יוסי בן יוסי בן פריא.

ר' יוסי בן פרטא בשמו נדרים מא.

ר' יוסי בן כיפר בשמו תוספתא שביעי' פ"א ה"ה, אך שם צ"ל בשם ר' אלעזר כדמובא שם פ"ב ה"ח.

ר' מרינוס בשמו ב"ב נו. לפי התוס'.

ר' מתיא בן חרש תלמידו, כן מביא החכם גרעץ בח"ב צד 183, אבל לא מצאתי שום מקור לזה כי לא נמצא שידבר עמו או שיאמר בשמו.

שמואל משמו סנהדרין פג., זבחים צז:.

ר' שמעון בן אלעזר בשמו שבת צה.

ר' שמעון בר כהנא הוה מסמיך לר"א, דמאי פ"ג ה"ב וסוף חלה.

משפחתו וב"ב.

ע"פ אבות דר"נ פ"ו-ג שכשהתחיל ללמוד היה כבר נשוי, אבל ע"פ פדר"א היה פנוי וכשנתגדל בתורה התחתן בנשיא רשב"ג הנהרג ונשא אחות ר"ג. אשתו הגדולה והחכמה בשם אימא שלום כשבת קטז., עירובין סג., ב"מ נט:, ובנדרים כ: שהולידה לר"א בנים יפים מאוד וששאלוהו מ"מ בניך יפיפין סיפרה להם מצניעות ר"א עמה, אבל לא נזכרו בניו בשום מקום. וכפי הנראה מתה עליו אשתו בחייו כי מצינו שנשא את בת אחותו לעת זקנתו ואמו היתה עוד בחיים כיבמות פי"ג ה"ב, מעשה באמו של ר"א שהיתה דוחקת בו לישא את בת אחותו— וכנסה ולא הכירה עד שהביאה ב' שערות, ובלי ספק לא היה נושא אותה אם היתה אימא שלום אשתו בחיים, ולכן קרוב מאוד לומר שהורקנוס בנו הנזכר סנהדרין סח. שאמר עליו דעתו ודעת אמו נטרפה הוא בן בת אחותו, אבל בשאילתות פ' שמות מובא מעשה בר"ע בן יוסף שהיה מושכר אצל ר"א בן הורקנוס ועשה עמו ג' שנים ולבסוף לא שילם לו שכרו, ואך אח"כ הלך ר"א אליו והביא לו כל שכרו משלם וסיפר לו איך שלא היה לו מעות עד עתה יען שהקדיש כל נכסיו כי הורקנוס בנו לא היה עוסק בתורה וכו', והמעשה. הזה מובא בתנא דא"ז פט"ז, וגם בשבת קכז. אך שם לא נזכר שם

ר"א

ר"א, ואם נאמנו עלינו גרסת השאלתות בע"כ צריכין אנו לומר שהורקנוס היה בנו מאשתו הראשונה וכבר האריך בזה הגאון רד"ל בהקדמתו לפדר"א, ורבי רבינו הגאון נצי"ב בהעמק שאלה שם.

וכפי הנראה היה עשיר גדול כי מלבד מה שירש מאביו מצינו שהיה לו כרם במזרח לוד בצד כפר טבי כר"ה לא:, וכן היה לו בית גדול עם טרקלין כסנהדרין סח.

חליו ופטירתו.

מצינו ברכות כח: כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו רבינו למדנו ארחות חיים, א"ל הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו את בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדין, וקרוב מאוד לומר שכונתו היה ללמדם מדתו היקרה שלא לומר דבר מה שלא שמעו מרבם, ולכן אמר להם ומנעו את בניכם מן ההגיון (ואך) הושיבום בין ברכי ת"ח שיקבלו מרבותם.

ובסנהדרין קא. יסופר כשחלה ר"א נכנסו ד' זקנים לבקרו ר"ט ור' יהושע וראב"ע ור"ע, וכולם השתדלו לפייסו קודם פטירתו ונענה ר"ט ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, ור"י אמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, וראב"ע אמר טוב אתה יותר מאב ואם, וכשחפץ ר"ע לדבר אמר סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין, ומזה אנו רואין שהיה לו יסורין, וכן אמרו שם כשנכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ור"ע משחק אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה? א"ל לכך אני משחק כ"ז שאני רואה „רבי" שאין יינו מחמיץ — אמרתי שמא חו"ש קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה „רבי" שרוי בצער אני שמח. א"ל עקיבא, כלום חסרתי מן התורה כולה? א"ל לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק וכו'.

ובסנהדרין סח. יסופר בפרטות יום פטירתו וז"ל כשחלה ר"א נכנסו ר"ע וחביריו לבקרו הוא ישב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלץ תפיליו גער בו ויצא בנזיפה א"ל לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה (שהוא גוסס) אבל ר"א כששמע דבריו א"ל דעתו ודעת אמו נטרפה כי היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות. כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות ושאלם למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו, ולמה לא באתם עד עכשיו, א"ל יען שלא היה לנו פנאי, א"ל תמה אני אם ימותו מיתת עצמן ולר"ע אמר שמיתה שלך קשה משלהן ואז כשהבין שקרוב קצו נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו ואמר אוי לכם ב' זרועותי שהן כב' ספרי תורה שנגללין וכו', וישאלוהו חכמים בדין הכדור — ובדין מנעול שע"ג האמוס מהו א"ל טהור ובזה יצתה נשמתו בטהרה, ואז עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר. ובירושלמי סוף סוטה מי דמיך פקיד ואמר פנו חצר מפני הטומאה, והתקינו כסא לריב"ז. ובירושלמי שבת ספ"ב כשנפטר נכנס ר' יהושע וחלץ תפיליו והיה מגפפו ומנשקו ובכה ואמר רבי רבי רכב ישראל ופרשיו הותר הנדר, ובסנהדרין שם שבמיצ"ש פגע בו ר"ע מן קיסרי ללוד ופרש"י שהיו נושאן מטתו מקיסרי ללוד ומשמע שנפטר בקיסרי ואפשר כשחלה הביאוהו לשם שיה שם אויר טוב ואח"כ הביאוהו ללוד לקברו על נחלתו במקום ישיבתו ואז הספיד עליו הספד מר מאוד שהיו מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ ופתח

עליו

עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל פרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן.

ובאבות דר"נ פכ"ה מובא המעשה באריכות ושם שראב"ע קרע בגדיו ובכה ויצא ואמר לחכמים רבותי באו וראו בר"א שטהור הוא לעה"ב שיצתה נשמתו בטהרה.

ולא על חנם אמרו סוף סוטה משמת ר"א נגנז ספר תורה, ובירושלמי סוף סוטה גרס נגנז ספר החכמה.

ובגיטין פג. יסופר שלאחר פטירתו נכנסו ד׳ זקנים להשיב על דבריו ר׳ יוסי הגלילי ור"ט וראב"ע ור"ע — אמר להן ר׳ יהושע אין משיבין את הארי לאחר מיתה. ובשהש"ר פ"א פסוק לריח, שפ"א נכנס ר"י לבהמ"ד דר"א והתחיל לנשק האבן שישב עליה ר"א ואמר האבן הזאת דומה להר סיני וזה שישב עליה דומה לארון הברית.

ימי חייו הארוכים.

ר"א האריך ימים כמו שהבאנו לעיל שעוד בזמן הבית היה מגדולי הדור והורה הוראות עוד בחיי רבו הקדוש, ובזמן החורבן היה כבר כבן ארבעים שר"ע ישב לרגליו יג׳ שנה עוד קודם החורבן ונפטר אחר חורבן ביתר כמוכח מגיטין נז. שאמרו תניא ר׳ אליעזר הגדול אומר שתי נחלים יש בבקעת ידים — ואחד דם (מחורבן ביתר, רש"י). ויש מן החכמים שחולקין ע"ז ואמרו שא"א לומר כפרש"י שהכונה על חורבן ביתר יען זר"ע שחי שנים הרבה אחריו נהרג חורבן ביתר נב׳ שנים אחר חורבן הית, ומביאין ראיה מתנא דב"א פ"ל וז׳ שם ר"א הגדול אומר אלקים באו — בא אנדרינוס קיסר ותפס אלכסנדריא של מצרים — וא"ל צאו ועמדו בבקעת ידים והרג שם אותם — אמרו חכמים ג׳ נחלי דם היו מושכין ויוצאין מבקעת ידים ומצאו ג׳ חלקי דם ואחד מים, ולכן יאמרו שמזה נשתרבב המעשה דגיטין על חורבן ביתר.

אבל האמת כהבבלי וכידוע בדברי ימי רומי שאנדרינוס קיסר בא ללחום עם בר כוכבא בשנת 132 למספרם והוא לערך ס"א לחורבן הבית, וא"כ מה שאמרו בס"ע נב׳ שנה אחר החורבן היה חורבן ביתר הכונה שמאז התחילו העם לעשות הכנות למלחמה ונמשך זמן רב עד סא׳ לחורבן, ור"ע לא נהרג כלל בחורבן ביתר ונפטר לערך סח׳ שנה אחר חורבן הבית כמבואר בערכו. ומה שאמר ר"א סנהדרין סח. חמה עזה יש בעולם זה היה כבר אחר חורבן ביתר וכידוע שהגזירות נמשכו זמן רב אחר זה.

אבל המעשה שמובא בתד"א בהריגת אלכסנדריא הוא ט"ס שם אנדרינוס כמבואר באריכות בספר היקר ערך מלין ערך אלכסנדר טיבריוס.

וראיה גדולה מצאתי שר"א היה חי אחר חורבן ביתר מברכות מה: ר׳ אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה — בברכת שתקנו חכמים ביבנה אומרה, ע"כ אנו רואים שטרם שנפטר ר"א כבר תקנו ביבנה לומר הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה, ומזה שר"א האריך ימים קרוב למאה שנה.

ר׳ אלעזר בן זמרא.

נזכר ב"ר ספל"ט מאמרו היקר אם מתכנשין כל באי עולם לברוא אפילו יתוש אחד אין יכולין, אבל הוא ט"ס וצ"ל ר"א בשם ר׳ יוסי בן זמרא כדמובא שם פפ"ד־ד.

ר׳ אלעזר בן חנייא. נזכר שקלים פ"ז ה"ב הוה מסמיך לר׳ מנא והוא ר׳ מנא השני.

ר׳

ר' אליעזר בן חלפתא. (אמורא).
נזכר ויק"ר פכ"ז־ד ר' אחא אומר בשמו, ובקה"ר פ"ג־טו גרס ר' אחא בשם ר' חלפתא. וגרסא הנכונה כדמובא אמור־יב ר' אחא בשם ר' שמואל בר נחמני.

אלעזר בן חנוך.

נזכר במשנה עדיות פ"ה מ"ו לגנאי שזילזל בנט"י ונתנדה ומת בנדוי והניחו אבן על ארונו, וכפי שנראה משם שהיה בזמן עקביה בן מהללאל.

ר' אלעזר בר חנינא. נזכר שבת פ"ג ה"ז כתובות פ"ז ה"ז, ונראה שצ"ל ר"א בשם ר' חנינא.

אלעזר בן חנניה בן חזקיה (בן חנניה) בן גרון.

מכלתא יתרו מס' דבחדש פ"ז שאמר זכור את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת, וגרסת הרמ"בן על התורה ר"א בן חנניה בן חזקיה בן גריון. ודעת הרב ראה"ו במכילתא שם שהוא הנזכר שבת פ"א מ"ד ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון (ובגמרא בן גרון) כשעלו לבקרו, ואמרו שם יג: שחנניה כתב מגילת תענית, אבל במגילת תענית פי"ב אמרו שר"א בן חנניה ב"ח ב"ג וסיעתו כתבו מג"ת, ואביו חנניה בן חזקיה זכור לטוב שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין זא"ז והוא ישב בעליה זמן רב ו־רשן. והרב וויס שם במכלתא מציאה מצא לעשות שחוק מדברי חז"ל ויאמר שמה שאמרו ביצה טו: מנה"מ (שאסמכוהו רבנן לעשות עירוב תבשילין) אמר שמואל דאמר קרא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו מאחר שבא להשכיחו, ויאמר שברייתא משובשת נזדמנה לשמואל או שמימרא דשמואל היתה כתובה בשיבוש ונזדמנה בשיבושה לפני רז"ל מסדרי התלמוד ואמנם הנוסחה הנכונה היתה זכרהו מאחד בשבא לשבתך, והוא הברייתא המובא במכלתא. ולו דבר חכמה דיבר אז החרשנו אבל מה לו לחכם לדבר פתיות כזאת כי מה שייכה המכלתא שאמרה הדין שצריך אדם לזכור את השבת גם מיום הראשון וכסברת שמאי, לדין שמביא שמואל אסמכתא למה תיקנו עירוב תבשילין ואמר יען שכתוב בתורה זכור את יום השבת א"כ מסתמא אפשר לשכחו ודבר זה א"א לשכח יען כי יום השביעי ידוע לכל, לכן אמר שאפשר לשכח כשחל ע"ש ביו"ט ומחמת שמרבה בשמחה ביו"ט לכן ישכח לקדש את יום השבת כלומר שלא יניח כלום עבור מהר, ולכן תקנו עירוב תבשילין, ועי"ז יזכור כי מחר שבת וצריך להניח מיו"ט היינו ע"ש על יום השבת וזה ברור לכל בר בי רב.

ונשאר לנו לפלטה מדרשותיו ביחזקאל, כדמובא ספרי תצא פסוק לא יהי' לך בכיסך, ר"א בן חנניא בן חזקיה בן גרון אומר איפה לפר ואיפה לאיל איפה לכבש (יחזקאל מו') — אלא מלמד שאיפה גדולה ואיפה קטנה קרויה איפה.

ובמס' שמחות פ"ו מעשה באליעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון שנאבדה לו ס"ת שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא זז משם (מבהמ"ק) עד שבאו וא"ל נמצא הס"ת וכו', ומזה אנו רואין שהיה בזמן הבית וכן ידוע שגזירת יח' היה קודם החורבן כמבואר במק"א.

אלעזר בן חרסום כה"ג.

לדעת הרמב"ם בהקדמתו לזרעים שהי׳ בזמן אנטיגנוס, ולא מצינו שום מקור לזה, כי לפי סיפורי יוסיפון היה זמן־ר שמעון הצדיק אלעזר אחיו ואחריו משה דודו ואחריו בנו של שמעון הצדיק בשם חניו הכהנים הגדולים. אם לא יאמר שהוא היה כהן המשמש בזמן אנטיגנוס

באשר

וכאשר בארנו בערך שמעון הצדיק. וביומא ט. נזכר שהיה כה"ג יא' שנה, ושם לה: יסופר עליו שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה מפני שנראה כערום, ויסופר עליו שם שאביו הניח לו הון רב, והוא לא נהנה מעשירותו והיה נוטל נאד של קמח על כתפיו והיה הולך מעיר לעיר ללמוד תורה פ"א מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא שלא הכירוהו. ומה שנזכר בשם רבי אלעזר ב"ח הוא שיגרא דלשנא כי בזמנו לא היו נקראין עוד בשם „רבי", וכן בקידושין מט: נזכר למשל על רוב עשירותו, ואמרו ביומא שם ר"א בן הרסום מחייב העשירים.

ר' אלעזר בר' יהודה. ערך ר' אלעזר בר"י איש ברתותא.

אלעזר בן יהודה איש אבלים. (תנא דברייתא).

נזכר זבחים כח. ובחולין נה: איש איבלים, ושם קכב: איש אבלום, ובתוספתא מע"ש פ"א איש איבליים, ובתוספתא סוף נדה בשם איש כפר אובלון.

ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא. (תנא נזכר במשנה).

היה תלמידו דר' יהושע כטבול יום פ"ג מ"ד, מ"ה חולק עם ר"ע בדברי ר' יהושע, וכן פסחים יג. אמר משום ר' יהושע, וכן בבורות נז. והוא מתוספתא שם פ"ז ה"ו וגם שם חולק עם ר"ע בדברי ר' יהושע.

וכן נזכר במשנה ערלה פ"א מ"ד רבן גמליאל משמו אבל צ"ל רשב"ג כגרסת מתניתא דבני מערבא, ובאבות פ"ג מ"ז ר"א איש ברתותא אומר (ובמתניתא דבני מערבא גרס ר' לעזר בן יהודה איש ברתותא) תן לו משלו שאתה ושלך שלו. ובמאמרו היקר הזה נראה שמה שיסופר תענית כד. אלעזר איש בירתא כד הוו חזי ליה גבאי צדקה הוה טשי מיניה דכל מאי דהוה גביה יהיב להו, שהיה נאה דורש ונאה מקיים. ובאמת גרסת דק"ס ר"א איש כפר ברתותא ובע"י גרס איש ברתותא, והוא ר"א בן יהודה איש ברתותא.

ונראה בבירור שסתם ר' אלעזר בן יהודה הוא איש ברתותא כי במשנה זבים רפ"א איתא אר"א בן יהודה מודים ב"ש בזה, ובתוספתא שם איתא ההלכה הזאת אר"ש משום ר"א בר יהודה איש ברתותא לפני ר"ע. וזכינו בזה שנזכר גם אהלות פ"ג מ"ה ושם ר' אלעזר בר' (ובמתניתא דבני מערבא איתא בן) יהודה אומר זה וזה כמים וחולק שם על ר"ע ור' ישמעאל, והוא ר"א איש ברתותא. וכן נזכר בשם ר"א בן יהודה בשבת לב: שאמר בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים.

וכן נזכר במכלתא בשלח מס' ויהי פ"ג אחר ראב"ע, ובספרי פנחס ס"נ, והמאמר הזה מובא מנחות סח: בלי שמו. ובעירובין נה: תניא אליעזר איש ביריא אומר אפשר שצ"ל איש ברתותא.

ומה שמצינו ספרי האזינו פ' ויאמר אליהם, מעשה שבא רבינו מלודקיא ונכנס ר' יוסי בר' יהודה ור"א בן יהודה וישבו לפניו, באמת מביא במאיר עין שם גרסא אחרת מילקוט שם שגורס מעשה בחכם אחד שבא מלודקיא ונכנס ר"א ור"ש ור' יוחנן בן ברוקא.

וכפי הנראה היה ר"א בן יהודה מהתנאים השונין בישיבת יבנה, ובערך ר' שמעון בן אלעזר הארכנו שהיה בנו.

ר' אלעזר בר יוסי. (אמורא דא"י בדור החמישי).

האמורא הזה נשכח כמת מלב סה"ד וחשב שבב"מ שנזכר, הוא ר"א בר' יוסי בן חלפתא התנא, אבל כאשר נעיין דבב"מ שנזכר שקיל וטרי עם אמוראי

אחרונים

אחרונים דא"י וכאשר נפרש.

אביו ר' יוסי היה חבירו דר' יונה (שגם אותו לא זכר בסה"ד וחשב שהוא ר' אסי), ובמגילה פ"א ה"י והוריות פ"ג ה"ז שר' יוסי כד הוה בעי למקנתרה לר' לעזר בר' יוסי הוה א"ל לפנים ה' עמו, ומה שלא אמרו לר' לעזר בריה יען שכן דרך הגמרא לומר כסנהדרין פ"ז ה"ה ר"ש בריה דר' הלל בן פזי בעא קומי ר' הלל בן פזי ולא אמר בעי קומי אבוי, או שהיה כתוב בריה ונשמט הה"א ונעשה מזה בר"י, והוא קיבל הרבה מר' יוסי אביו כדמצינו תענית פ"ב ה"ב שהתיב קומי ר' יוסי, וברכות פ"א ה"ה, פ"ד רה"ג, גיטין פ"ג ה"א בעו קומי ר' יוסי, ובכלאים פ"ח ה"ב, נדרים פ"ד ה"ט אמר קומי ר' יוסי.

ונשאר שמו גם בבבלי קידושין לט. שאמרו שם א"ר אסי אר"י — א"ל ר' אלעזר בר' יוסי והאנן תנן, והגיהו שם שצ"ל ר' אלעזר לר' אסי אבל אין אנו צריכין להגיה כי הוא ר"א בר' יוסי והוא הקשה לר' אסי ואפשר גם לומר שר' אסי זה הוא ר' יוסי אביו ורבו.

וכן מצינו שאמר בשם ר' אבין כמעשרות פ"ב ה"ב.

בשם ר' חנניה בריה דר' אבהו כאיכ"ר פ"ג־ו

בשם ר' יוסי בר קצרתא ר"ה פ"ד ה"ח.

בשם ר' תנחום בר חייא כמעשרות פ"א ה"ג, מו"ק פ"א ה"א, ובע"ז ספ"א איתא בטעות ר' תנחום בר חייא בשם ר' לעזר בר"י וצ"ל להיפוך. וב"ב פ"ה סה"א אמר בשם ר' תנחום וחסר תיבת בר חייא.

וגם מצינו שאמר הלכה בשם רב בברכות ספ"ז (ושם בר יוסף), תרומות פ"ח סה"ג.

וכן נזכר כמה פעמים בירושלמי בשם סתם ר' לעזר והוא בר' יוסי, כפסחים פ"ד ה"א, עירובין פ"ג ה"ב, כתובות פי"ג ה"ד, גיטין רפ"ב, שבועות פ"א ה"א, שאמר ר' אלעזר בשם ר' אבין והוא ר"א בר' יוסי.

וכן מה שמצינו ביצה פ"א ה"ז ר' לעזר ור' אבא מרי ור' מתניא הורו פיתא וכו' הוא ר"א בר' יוסי, כי ר' אבא מרי ור' מתניא לא היו בזמן ר"א ובפרט להורות דין.

וכן מה שמצינו שבת רפ"א־ב: ר' לעזר בשם ר' שמעון כרסנה הוא ר"א בר' יוסי, וכן מה שמצינו עירובין פ"י ה"ג ר"א ור' אבדימי בשם ר' מנא, הוא ר"א בר"י.

חבריו היו ר' יוסי בר' בון שחולק עמו ע"ז פ"ב סה"ב.

ר' נחמן ור' אחא בפסקתא רבתי פ' החודש.

ועם ר' דרוסאי כלאים פ"ט רה"ג, שבת פ"א רה"ב תענית פ"ד ה"ב.

האומרים בשמו מצינו ר' יהודה ב"ר שלום כתנחומא נח־יג.

ר' יהושע הכהן תנחומא נשא־כה.

ר' תנחום דכפר גון בשמו ב"ב פ"ה סה"א.

וכן נזכר שבת פ"א הי"א, ובתנחומא בכמה מקומות כמבואר שם במבוא, וב"ר פל"ב־ב ר' תנחומא בשם ר' יהודה בר' סימון ור' מנחמא בשם ר' אליעזר בר' יוסי אין לך אדם אוהב בן אומנתו, אבל החכם אוהב בן אומנתו וכו'.

ר' אלעזר בר' יוסי בן זמרא. נזכר ויק"ר פכ"ד־ה וקה"ר פ"ג־טו, ובל"ס צ"ל ר"א בשם ר' יוסי בן זמרא שאמר בשמו כמה דברים.

ר' אלעזר בר' יוסי בן חלפתא. (תנא דברייתא).

אביו ר' יוסי נטע חמשה ארזים בישראל ר' ישמעאל, ר' אלעזר, ר' חלפתא, ר'

ר' אבטילס, ור' מנחם, כשבת קיח: ובירושלמי ריש יבמות שהיו בני יבמה. ור' אלעזר בנו היה גדול בתורה עוד בחיי אביו כפסחים קיז. שאר"י אלעזר בני אומר — וחולקין עליו חביריו, ונראין דבריו מדבריהן, וביומא סז. א"ר יוסי סח לי אלעזר בני.

ובספרי שופטים פסוק איש או אשה א"ר יוסי אלעזר בני אומר ג' דברים, (אך נראה כי שם הוא ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי הנזכר שם לעיל.) ובתוספתא סנהדרין רפ"ב א"ר יוסי פ"א הלכתי אני ואלעזר בני לעיבור שנה ונמתי לו בני, אני ואתה נמנין כאחד. ומצינו אותו בכרם ביבנה עם ר' יהודה ור"ש כשבת לג: אך נראה כי שם צ"ל ר"א בר' יוסי הגלילי כברכות סג:, כי ר' יוסי אביו היה הכרם דר' יהודה ור"ש ולא בנו ואיך ידבר קודם ר"ש? וכדמצינו שקיבל מר"ש כגיטין יא. אר"א בר' יוסי כך אמר ר"ש לחכמים בצידן. וש"ך ספנ"ב רשב"י שאל את ר"א בר' יוסי אפשר שמעת מאביך מהו בעטרה — עמד רשב"י ונשקו על ראשו.

וכן במעילה יז: שפ"א גזרו שלא ישמרו את השבת ואמרו שרשב"י ילך לרומי שהוא מלומד בנסים ועמו ילך ר"א בר' יוסי, ור' יוסי אביו לא רצה שילך ר"א בנו עמו כי התיירא פן יכעוס עליו רשב"י ויענשנו, עד שקיבל עליו רשב"י שלא יענשנו, וכשהיו הולכין בדרך נשאלה מנין לדם השרץ שהוא טמא, עקם ר"א ב"ר יוסי פיו (בלחש שלא ירגיש רשב"י ויהיה כמורה הלכה בפניו, רש"י) ואמר וזה לכם הטמא, א"ל רשב"י מעקימת שפתיך ניכר שת"ח אתה (אבל הואיל והורית לפני) אל יחזור הבן אצל אביו (ורש"י מביא בשם אגדה שנטה נפשו למות עד שנזכר רשב"י שהבטיח לאביו שיחזירו לשלום ובקש רחמים עליו ונתרפא) וכשבאו לרומי נעשה להם נס וע"י נתרפאה בת המלך ונתנו להם ליכנס לגנזי המלך וקרעו הגזירות, ואז ראה שם את הפרוכת עם טיפי דמים וכן מובא ביומא נז: ובירושלמי שם פ"ה ה"ד, ואת הציץ כשבת סג: וסוכה ה., ואת היתוש של טיטוס כב"ר פ"י"ז, ואת שבריו של כסא שלמה כאס"ר פ"א־יב.

והורה שם הוראות כנדה נח. ותוספתא נדה רפ"ז, ותוספא מקואות פ"ד, ובאס"ר פ"ב־ד יסופר שאיש אחד בשם בר יוחני רצה לעשות סעודה לגדולי רומי, ואמר הלא בן עירינו כאן איזל ואמליך ביה וא"ל אי בעית למקרא עשרין עבוד (עבור) כה' אנשים, והוא לא עשה כן ולבסוף נתבייש שהיה חסר עבור אחד, וכששאלו אם לפניך נגלו חדרי תורה אבל חדרי סעודה מנא ידעת? והשיב לו כי ידע זאת מן הפסוק (ש"ב ג') דכתיב ויבא אבנר אל דוד ועמו עשרים אנשים ויעש דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה, ויעש משתה אין כתיב אלא ולאנשים וכו' (ונראה שהיה מדקדק באותיות מן „דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה" המה כה' אותיות ומזה היה לו בקבלה כי לעשות סעודה עבור עבור עשרים צריך לעשות עבור כה').

ומצינו שאמר בשם זכריה בן הקצב כב"ב קיא. ובשם ר' יוסי בן דורמסקה בקידושין לט.

וכן מצינו שהלך לאלכסנדריא של מצרים כסנהדרין קיא.

ושתי פעמים נצח את הכותים והראה שספריהם מזויפים כסוטה לג: וסנהדרין צ:.

דבריו בהלכה מצינו מאמרו הנודע מגילה ג: אשר לוא חומה ודרש מזה אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן, ובמעילה יז: מה שהשיב מנין לדם השרץ שהוא טמא, ובעירובין נו: שאלף אמה מגרש, אך שם צ"ל ר"א בנו של ר"י הגלילי כדמובא הדין במשנה סוטה פ"ה מ"ג.

ובאגדה

ובאגדה נשארה לנו מאמרו היקר ב"ב י. שאמר כל צדקה וחסד שישראל עושין בעה"ז שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהן שבשמים.

ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי.
(תנא נזכר במשנה).

אביו ריה"ג נודע למדי בין גדולי הדור דיבנה, ור' אליעזר בנו זכה להזכר עוד במשנה פ"א בסוטה פ"ה מ"ג אחר ר"ע שחולק עליו ואומר אלף אמה מגרש, וכן צ"ל בעירובין נו:.

וכשנקבצו אחרי חורבן ביתר כשנחו מהגזירות לכרם ביבנה אמרו ברכות סג: שהיו שם ר' יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בני של ר"י הגלילי וכולם דרשו בכבוד אכסנאי והוא דרש הפסוק ויברך ה' את עובד אדום, וכן צ"ל שם לג: שהיה בכרם ביבנה עם ר' יהודה ור"ש, ומזה אנו רואין שהצדק מה שמובא בקה"ר פסוק בבוקר זרע, שחשבו בין שבעה תלמידי דר"ע האחרונים אע"פ שבב"ר פס"א־ג לא קא חשיב ליה ביניהם. וכן מצינו בשהש"ר פ"ב־ג בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה ר"מ ורשב"י ור"א בנו של ר"י הגלילי, וראב"י.

לענין הלכה לא נזכר ממנו הרבה, זולת סנהדרין ג: שאמר עשה לך ב"ד נוטה, ושם ו: אמר אסור לבצוע, ובירוש' ברכות רפ"ה אמר המיצר אסור להתפלל, ובסופרים פ"ד ה"ט אמר, יש לאל ידי ואין לאל ידך כולן חול. ובב"ר פמ"ו־יב לענין הטפת דם ברית, והלכה זו מובא שבת קלה. ובירושלמי יבמות פ"ה ה"א ותוספתא שם פט"ז ושם ר"ש בן אלעזר, וגם הלכות האלו נוטין לצד אגדה. אבל באגדה נאמנים עלינו דברי ר' יוחנן שאמר משום ר"א בר' שמעון חולין פט: שכ"מ שאתה מוצא דבריו של ר"א בריה"ג בהגדה עשה אזניך כאפרכסת. והאמת כן הוא כי השאיר לנו לפלטה גדולה ספרו מעט הכמות ורב האיכות בשם ברייתא דל"ב מדות שהאגדה נדרשת בהן, ורבינו שמשון מקינון בספרו הכריתות היה הראשון שזכה את הרבים בהם. והרב החכם רצ"ה קאצנלנבויגען מווילנא חיבר ספר יקר ונכבד על הברייתא הזאת לא השאיר דבר גדול או קטן מה שלא ביאר בספרו נתיבות עולם.

ועוד נשאר לנו לפלטה כמה מדרשותיו היקרים והנפלאים אשר מבין שורותם יצהירו אהבתו לעמו ומבטו עליהם.

מאמרו היקר במ' תהלים פע"ח־יז ר' יוחנן בשמו ואתן צאני צאן מרעיתי אדם, צאן לעונשין ואדם למתן שכרן. בדבריו הקצרים תאר אותנו וכל עוה"ע מה שלא יכיל ספר שלם.

וכן מצינו מדרשותיו ברכות מד. הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא משנה וגמרא. ובשבת לב. אמר אפילו ט' מאות וצ"ט באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול, ובסנהדרין צג: בענין מתים שהחיה יחזקאל חולקים ר"א ור"י, ר' יהודה ור"א בנו של ריה"ג, ושם צה: נזכר אחר ר"א ור' יהושע ובאדר"נ פל"א אמר ט' מאות וע"ד דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומונחת (ובב"ר פכ"ח־ד ר' הונא בשמו בלשון אחר מעט). וכן מצינו דרשותיו במכלתא יתרו פ' בחודש פ"א־פ"ב ובספרי רפ' ראה, ושם פנחס כז' פט"ז דרש, סימן זה יהיה בירך שכ"ז שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו, ושם האזינו פסוק הלא הוא כמוס כמה דרשות ממנו.

וב"ר פל"ב ג' אמר מקצת שבחו אומרין בפניו, ושם פנ"ג־יא אין לשון צחוק אלא שפיכת דמים, וש"ר פ"א־כז כשיצא משה לראות בסבלות אחיו ראה משוי גדול על קטן, — והניח דרגון שלו והלך ומיישב להם, שם פמ"א־ז אם יבא

מל"המ ויאמר על חנם בראתי וכו', וכמ' תהלים פמ"ו-ז אמר עתיד כאו"א מישראל להוליד בנים כיוצאי מצרים.

וכן מצינו דרשותיו בפי אמוראי דא"י, כמו ר' איבו בשמו תנחומא נח-כד.

ר' הונא בשמו ב"ר פ"א-יג, שם פל"ו-ד נח כשיצא מן התיבה הכישו ארי, שם פל"ט-ט, שם פפ"ה-ג כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ואחר בא וגומרה נקראת על שמו, וכן תנחומא בראשית-ט.

ר' יודן בשמו שהש"ר פ"ב פסוק קול דודי.

ר' יוחנן אמר כמה דרשות משמו, כחולין פט: שאמר אפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם.

ובירושלמי ברכות רפ"ה, ויק"ר רפ"ך, ש"ר פ"ך-י אמרו לפעלא טבא יישר כחך, וביק"ר פי"ט-ה אמר ומה אם האשה פירשה ב' וג' ימים התורה קראה נדה אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית קדשנו ותפארתנו כמה ימים ושנים על אחת כמה וכמה.

ר' נחמיה בשמו ב"ר פכ"ו-ב.

וכפי הנראה לא האריך ימים כשבאו לאושא ולכן לא נשמע קולו בין חביריו כשעלה רשב"ג לנשיאות, ומצינו שהיה לו אח בשם ר' חנינא כחולין יב:.

ר' אלעזר בר' ינאי. (תנא דברייתא).

רבותיו מצינו אך בתוספתא זבים פ"א ה"ב שאמר משום ר' אלעזר חסמא לפני רבי, ור' ינאי אביו אין זה ר' ינאי תלמידו דרבי יען שגם ר' ינאי לא נזכר בשום ברייתא ואיך יזכר בנו, אך קרוב לומר שהוא בן ר' ינאי הנזכר אבות פ"ד מט"ו.

הלבותיו נשארו לנו ע"י תלמידו ר' אלעזר בן אנטיגנוס שאמר תמיד בשמו כמבואר בערכו.

ר' אליעזר בן יעקב, (תנא דמשנה).

בברברי ימי התנא הזה באה ערבוביא גדולה יען שמצינו אותו עוד בזמן הבית כמדות פ"א מ"ב שיספר כמו עד ראיה שפ"א מצאו את אחי אמו (שהיה כהן בב"המק) ישן ושרפו את כסותו, וביבמות מט: אמר שמעון בן עזאי (שהיה תלמיד חבר דר"ע כב"ב קנח.) מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה משנת ר"א בן יעקב קב ונקי. מזה אנו רואין בבירור שהיה תנא קדמון, וכן הרמ"בם בהקדמתו מונה אותו בדור שראו החורבן, ומצינו אותו שהיה מתלמידיו האחרונים דר"ע כב"ר פ"סא-ג, וכן מצינו אותו תמיד בין תלמידי דר"ע עם ר"מ ור' יהודה כשהש"ר פ"ב-ה, ובירושלמי חגיגה פ"ג ה"א, וכן ספרי חקת ס"ח, וכן חולק עם ר"א חסמא פא"פ כפסחים לב: וכן אמר בשם ר' פנחס בן יאיר כמד' תהלים ספל"ב.

ולכן א"א לומר בשום אופן שהוא שם דתנא אחר ואף האריך ימים, ובע"כ צריכין אנו לומר ששנים היו, ר"א בן יעקב הראשון היה באמת עוד בזמן הבית ועליו אמר שמעון ב"ע משנת ראב"י קב ונקי, ועליו אמרו יומא טז. מאן תני (מסכת) מדות ראב"י ויען שהיה בזמן הבית לכן היה זוכר עוד את ב"המק וכל מה שקיבל מאחי אמו שהיה עובד במקדש.

וזה שמצינו שאמר שקלים פ"ו מ"ג ומדות פ"ב מ"ו למה נקרא שמו שער המים, ושם פ"א מ"ט אם אירע קרי לכהן, במסיבה ההולכת תחת החיל היה יוצא, ושם פ"ב מ"ה מערבית דרומית שכחתי מה היתה משמשת, וכן שם פ"ב מ"ו מעלה היתה וגבוה אמה, ושם ספ"ה אמר לשכת העץ שכחתי מה היתה משמשת, וביומא לח. אמר שערי נקנור נחושת קלוניתא היתה, ושם סט: היכן קירין בו אראב"י בהר הבית, ובסוכה נד.

אמר

אמר ג' תקיעות ע"ג המזבח, ובזבחים מח. יכול יהא פסח טעון צפון, ושם נט. צפונה שיהא צפון פנוי מכלום, ושם סא. מה ת"ל ג' פעמים אבנים, ומנחות קז. הרי עלי נחושת לא יפחות מצינורא.

ובמנחות פ"ט מ"ג אמר אפילו מנחה של ס' סאין, ושם פ"ה מ"ו אלו טעונין תנופה כדברי ראב"י, בכורות פ"ג מ"א בהמה גסה ששפעה וכו', ערכין ספ"ב אין עולין למנין ואין עומדין על הדוכן, כריתות רפ"ב גר מחוסר כפרה עד שיזרוק עליו הדם.

וכן פסחים לט: ר' אלעאי אומר משום ר' אליעזר — וכשבאתי לפני ראב"י הודה לדברי, וכן סוטה פ"ט מ"ד שחולקין ר"א ור"ע וראב"י בענין מדידת החלל, וכן כלאים פ"ו מ"ב מחלוקת ראב"י ור' אליעזר, ובכלים פ"ז מ"ג חולק עם ר' ישמעאל, ובסוטה ג, שר' ישמעאל סובר כראב"י, ובטהרות ספ"ג ראב"י מטהר בכלב מובא בתוספתא שם ר' אילעאי אומר כן בשמו ובתוספתא שבת פ"יד העיד ר' יוסי משום ראב"י וכן הוא שבת קכה..

וב"ב י: וע"ז יז: אומר ראב"י לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אא"כ ממונה עליה (ת"ח) כר' חנינא בן תרדיון, ולדעת הרמ"בם היה ג"כ בדור החורבן, ובשבת קנ: אומר ר"א בן אנטיגנוס בשמו, ובכל אלו נוכל לידע בבירור שהמה שייכים לר"א בן יעקב הראשון. אבל,

ר' אליעזר בן יעקב

השני היה תלמידו דר"ע כב"ר פ"סא-ג שקא חשיב ז' תלמידיו האחרונים ר"מ ור' יהודה — וראב"י, וביבמות צג. אמרו ר"מ כראב"י וראב"י כר"ע. ומצינו אותם תמיד ביחד בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א כשנכנסו ז' זקנים לעבר השנה בבקעת רימון ר"מ — וראב"י, וכן מצינו בשהש"ר פ"ב-ה בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה, ר"מ — וראב"י, וכל זה היה כמה שנים אחרי הריגת ר"ע וחביריו ואז הוקל מעט הגזירות ונתקבצו כל תלמידי ר"ע למק"א וזה היה עוד טרם שעלה רשב"ג לנשיאות. ומצינו הרבה הלכות במשניות ובגמרא שנדע בבירור שהמה שייכים לראב"י השני, כנגעים פ"י מ"ד, סוטה מה., ערכין יז: חולק עם ר' יהודה, ובפסחים ב: חולק עמו פ"אפ, ובכורים פ"א מ"ה, קידושין פ"ד מ"ז חולק עם ר' יוסי, ובקידושין כה: מחלוקת ר' יהודה, ר' יוסי וראב"י, ובפסחים לב. חולק עם ר"א חסמא פ"אפ, ובכתובות מח. חולק עם ר' אלעזר, ובסוטה לז. חולק עם ר' יאשיה, ובכלאים פ"ה מ"ט, עירובין רפ"ו, נדרים פ"ג מ"א ושם בגמרא כד. חולק עם ר' מאיר, ובר"ה ד: מחלוקת מחלוקת ר"ש, ר"מ וראב"י בדין בל תאחר, ובשביעית ספ"ד, פסחים ב:, קידושין יז., חולין יח. מחלוקת ר"ש וראב"י, ובתרומות פ"ג מ"ה חולקין ר"ש, ר"א חסמא וראב"י, ופרה פ"ט מ"ב ר"ש וראב"י אומרים, וב"מ סב., זבחים סה. ר' נחמיה וראב"י אומרים, וכן בספרי חוקת ס"ח מצינו אותו ביחד עם ר"מ, ר' יהודה ור' יוסי, וכן מאמרו באבות פ"ד מי"א נסדר אחר דברי ר"מ.

ומצאתי שגם עם רשב"ג חולק, כי בכתובות פ"ה מ"ה מחלוקת ר' אליעזר עם רשב"ג בענין מלאכות שהאשה עושה לבעלה ואמרו שם בגמרא סא: הלכה כר"א, והקשו שם בתוס' והא קי"ל בכ"מ ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ותרצו שאין זה (רשב"ג) אותו שהיה בימי ר' אליעזר (אך רשב"ג הנהרג), וקשה מאוד להבין דבריהם הקדושים אם גם נאמר שזה רשב"ג הוא הראשון עדיין יקשה שר"א לא היה גדול הדור בחיי רשב"ג שיחלוק עליו, ומצאתי במתניתא דבני מערבא גרסא יקרה שגורם במשנה ר"א

בן

בן יעקב והשתא אתי שפיר מה שחולק עם רשב"ג והוא רשב"ג אבי רבי והיה מחבריו, וא"כ לא קשה קושיית התוס' איך פסקו כראב"י הלא הלכה כרשב"ג במשנתנו יען שמשנה ראב"י קב ונקי, וכפי מה שנבאר שהכלל הזה קאי גם על ראב"י השני.

ובענין זה יש לנו לדבר בארוכה, כי לפום רהיטא לפי הכלל שנתן לנו שמעון ב"ע שמצא כתוב בירושלמי משנת ראב"י קב ונקי, א"כ בלי ספק קאי אראב"י הראשון, וכדמצינו שאמרו בגמרא יבמות לז: שאמר ספק ממזר אסור בממזרת — אמרי משנת ראב"י ק"ונ וכן שם נט: אמר אם נשא אנוסת ומפותת חבירו הולד חלל, אמרו ע"ז שם ס. משנת ראב"י ק"ונ, וכן בכורות כג:.

והר"זפ בספרו דרכי המשנה צד 74 בהערה 6 יאמר „החריש לא אוכל דבר תמוה מעירובין ר"פו כי שם מחלוקת ר"מ וראב"י א"כ הוא ראב"י האחרון תלמידו דר"ע ואיך אמרו שם בגמרא והקי"ל משנת ראב"י קב ונקי? אשר לא נאמר ע"ז ראב"י? ובא אחריו המאסף לכל המחנות הר"אהו בר"וד ח"ב צד 38 בהערה 9, ושמח כמוצא שלל רב וז"ל „ובעלי הגמרא הבבלית החליפו זה בזה לפעמים ומביא הגמרא עירובין סב: (ובדברים פשוטים שאביי שהקשה כן לרב יוסף טעה בין גברא לגברא) ומוסיף עוד עצים על האח ואמר „בעירובין מא: נזכר „ראב"י עם ר' נחמיה וע"כ ודאי שהוא „השני, והתו"ס והרא"ש רצו לסמוך ע"ז „הכלל להלכה, ובכלאים פ"ד מ"ח מובא „ראב"י בשם ר' חנינא בן הכינאי שהוא „ודאי השני, וכן שם פ"ב מ"ט מוסב על „ר"מ וחביריו, וכאן פלפול בתו"יט ע"פ „הכלל הנזכר וטעה, וכן שגה המגיד "משנה ברמ"בם פ"ו הלכה כר משבת עכ"ל.

אבל שמחתו מאפס ותוהו, כי מה שאמר שמעון בן עזאי שמצא מגילת יוחסין בירושלים הוא בל"ס קאי אראב"י הראשון.

אבל יש לנו עוד גמרא מפורשת גיטין סז. מאיסי בן יהודה (שהיה בן דורם) שהיה מונה שבחן של חכמים, והמקור הוא מאבות דר"נ ספ"יח ושם בזה הלשון איסי בן יהודה היה קורא לחכמים שמות לר"מ חכם וסופר, לר' יהודה חכם לכשירצה, לר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, לר' יוסי נמוקו עמו, לרי"בנ, לרש"בג, לר"ש.

ובלי שום ספק שדבריו קאי על חכמי דורו או החכמים שזכה עוד לראותם כגרסת הגמרא, שאם נאמר שהוא מלקט דברי הקודמין לו א"כ למה לא הביא דברי רי"בז מאבות פ"ב מ"ח שקרא לר"א בן הורקנוס בור סוד, ור"א בן ערך כמעין המתגבר, אלא ודאי כמו שאמרנו שדברי איסי קאי על ראב"י השני והכלל קאי על שניהם על הראשון משמעון בן עזאי, ועל השני מדברי איסי בן יהודה, ובזה צדקו רבותינו בכל דבריהם.

ויש כמה הלכות שלא נוכל לברר מי אמרן אם ראב"י הראשון או השני, כמו כלאים פ"ה מ"ג, שבת פ"ח מ"ו, פ"טו מ"ב, עירובין פ"ח מ"י, מו"ק פ"א מ"ג, יבמות פ"יג מ"ג, נדרים פ"ג מ"א, פ"ה מ"א, מ"ב, (שסובר יש ברירה), מכות פ"ב מ"ב, כלים פ"כח מ"ט, נגעים רפ"ז פ"יא מ"יא, מכשירין פ"ו מ"ג.

ובברייתות שבת קמ:, יומא סח:, סוכה לב: מז:, ביצה ו:, יבמות צ:, נזיר נט., גיטין נא:, קידושין טו. כ., ב"ק מ. צד., ב"מ כט:, ב"ב קיח: קיט:, מכות י: זבחים עט:, מנחות מג:, בכורות מד:, תמורה יב..

וכן מצינו כמה פעמים הלשון דבי ראב"י, או תני דבי ראב"י או דבי ראב"י

תנא כברכות לב., עירובין נד., פסחים לה., יומא מה: נה., חגיגה יז:, נזיר מג:, סנהדרין צ: צב:, מנחות צג:, חולין קלב., ובאלו נראה שהמה שייכים לרא"בי השני יען שכל תלמידי דר"ע האחרונים חברו ברייתות ותוספתות, ולכן קרוב לומר שגם הוא חיבר כעין תוספ׳ דר׳ נחמיה ונשארו לנו לפליטה בגמרא. וכן מצינו במדרשים הרבה פעמים בשם תני רא"בי אומר. ומה שמצינו שבת קנ: ר׳ אלעזר בן אנטיגנוס משום רא"בי הוא ר"ת ר"א בן ינאי.

מתולדותיו הפרטיות לא נודע כלום מכל מאמריו והלכותיו המרובין, ובמרדכי עירובין פ"ד סת"צז מביא שפי׳ רבינו חננאל מפי הקבלה דבק"ב דברים הלכה כמותו, וקרוב מאוד לומר שהפשט שיש ממנו ק"ב הלכות וזה קרוב אל האמת.

ונשאר לנו לבאר אך הלכה אחת מרא"בי שכל חכמי הדור הרעישו את עולמם בזה, כי בכתובות מו. סובר רא"בי ופרשו השמלה, שמלה ממש (וכן סובר סוטה מג. בית וכרם כמשמעו), וע"ז בא הגאון שי"ר בספרו דברי שלום ואמת ואחריו הרא"הו בח"א פ"ג צד 111 והחכם גרעץ, שאיך אפשר לומר שהתנא הנאמר עליו משנתו קב ונקי יאמר כדעת הצדוקים כמו שמובא במגילת תענית פ"ד שהם דרשו ופרשו השמלה הדברים ככתבן.

וחוץ מדבריהן קשה באמת איך שהרמ"בם בה׳ נערה בתולה פ"ג ה"י פסק כר"אבי.

אבל באמת אין שום ריח קושיא וטעו בפשט הגמרא, וכבר הכה על קדקדם הגאון האדיר בעל דורות הראשונים בח"א צד רח׳ שמחלוקת רבנן ורא"בי הוא איך כונת התורה שאם הוציא ש"ר על בתולת ישראל לוקה, איך לוקה, ורבנן סברי שאפילו לא בעל אם אך הוציא ש"ר ג"ב לוקה ופרשו השמלה הכונה שיחוורו הדברים היטב, ורא"בי סובר שלוקה אך דוקא כשבעל כי כונת התורה ופרשו השמלה בע"כ כשבעל אז יש מה לפרוש, וגם אז דוקא ע"פ עדים כדין תורה, אבל אם הוציא ש"ר ונמצא שלא בעל כלל ועדיין היא בתולה אז אינו לוקה ואינו משלם, וכן הוא בפירוש בירושלמי כתובות פ"ד ה"ה, אבל פירוש הצדוקים הוא לגמרי להיפוך מדברי שניהם כדרכן לפרש דברי התורה כפשוטו ממש, וזה שאין צריך לזה לא עדים ולא שום דבר ואף השמלה תהיה העדות ביניהם עם מי הצדק, אם נמצא בתולים על השמלה אז הוא לוקה ומשלם, ואם לא היא נהרגת. ודבר זה הוא שקר גמור כי איך אפשר לומר שהשמלה תהיה העדות הלא אפשר שהביאה ממקום אחר וכדומה, ע"ש בדבריו היקרים שהאריך בטוב טעם ודעת.

ר׳ אלעזר בר׳ יצחק.

בסוכה מד: אמר איבו (אבי רב רש"י) הוה קאימנא קמיה דר"א בר׳ יצחק (לגרסת דק"ס) אתא לקמיה ההוא גברא ושאלו בדין שביעית, וכן אמר איבו משמו שם שאל יהלך אדם בע"ש יותר מג׳ פרסאות.

וכן היתה הגרסא הזאת לפני היוחסין ובחנם תפסו בסה"ד ערך ר"א בר׳ צדוק.

ר׳ אלעזר בן יצחק איש כפר דרום

נזכר בברייתא בסוטה כ., במ"ר פ"ט־לא מחלוקת אבא יוסי בן חנן ור"א בר יצחק ור׳ ישמעאל בענין אם יש לה זכות תולה לה תשעה חדשים, ובספרי נשא ס"ן גרס ר׳ אליעזר.

ר׳ אלעזר בן ירמיה, (תנא דברייתא).

נזכר סוטה ד. בשיעור סתירה וסובר כדי לקשור גרדי נימא, ובאגרת דרש"ג ח"א פ"ב כותב שהיה בדור ויש"בג.

ר׳

ר׳ אלעזר בר ישיטה.

בן מובא באוצר ישראל מירושלמי מגילה פ״ד ה״י, ובמחילה טעה בפשט הירושלמי שאמרו שם ר׳ פדת (בן ר׳ אלעזר) היה אמורא דר׳ יסא, מילין דשמע מן אביו הוה אמר כך אמר „רבי״ בשם „אבא״, מילין דלא שמע מן אביו הוה אמר כן אמר „רבי״ בשם ר׳ אלעזר (כי ר״א היה רבו דר׳ אסי), ואח״כ מביא הגמרא „בר ישיטא הוה אמורא דר׳ אבהו״ והוא טעה בפשט הירושלמי וסבר שיש אמורא ר״א בר ישיטה.

ר׳ אלעזר בר ישמעאל.

נזכר תוספתא תרומות פ״ט ה״ו, אבל בתוספתא כ״י גרס ר״ש בן אלעזר, ומה שנמצא תרומות פ״יא ה״ב ר׳ פריגורי דקיסרין א״ר לעזר בי ר׳ ישמעאל צ״ל שם א״ר לעזר כר׳ ישמעאל.

ר׳ אלעזר בן מהבאי, (תנא דברייתא).

נזכר שבת קו: בדין הצד חגבים בשבת אומר אם היו מקלחות ובאות פטור, וכן הוא בתוספתא שם פ״יג, וכן נזכר יבמות קכ. וב״מ כז. שמעידין על השומא.

ר׳ אלעזר בר מלאי. נזכר שבת קלט. אמר בשם ר״ל.

ר׳ אלעזר בר מנחם.

נזכר בירושלמי ברכות פ״א ה״א־ה: ושם ר׳ פנחס בשמו, וכן נזכר תנחומא אמור־י, ב״ר פ״מא־ג, ויק״ר פ״כו־א, וב״ר ספ״כג דרש ר׳ אבהו אקינוס גבוה מכל העולם אר״א בר מנחם והלא מקרא מלא הוא, ומזה משמע שהיה בזמנו.

ר׳ אלעזר בר מניומי.

בחולין יט: רב נחמן איקלע לסורא בעו מיניה — אמר להו לאו היינו דר״א בר מניומי דאמר שחיטה העשויה כמסרק כשרה, ומשמע שהיה זקן מר״נ.

ר׳ אלעזר בר מרום.

בירושלמי מגילה פ״ד ה״ב התיב על דברי רב חונה, ובתענית פ״ד ה״ג איתא המאמר שהתיב קומי ר׳ יונה, וברו״ר פ״ד־ט אר״א בר מרים — ובש״השר רפ״ז ר״א בר מרון ואולי הוא אחד.

ר׳ אלעזר בר מרינוס. נזכר איכה רבתי ספ״ב.

ר׳ אלעזר בן מתיא, (תנא נזכר במשנה).

הוא היה מגדולי תלמידי הדור דיבנה כשקלים רפ״ה שביבנה היו ד׳ שידעו בע׳ לשון וא״ה בן עזאי, בן זומא, בן חכינאי, ור״א בן מתיא, ובמע״ש פ״ב ה״ד אמרו, תלמידים לפני חכמים חנינא בן חכינאי ור״א בר מתיא, אבל בסנהדרין יז: לא קא חשיב ליה, ובתוספתא ברכות פ״ד מעשה בד׳ זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר׳ יהושע וא״ה אלעזר בן מתיא, חנינא בן חכינאי ושמעון ב״ע ושמעון התימני והיו עוסקין במה ששנה להן ר׳ עקיבא ושם משמע ששימש גם לר׳ טרפון.

ונזכר במשנה יבמות פ״י מ״ג את זו דרש ר״א בן מתיא ואשה גרושה מאישה ולא מאיש שאינו אישה, ובגמרא שם צד. אמר רב עליו הוה ליה למדרש מרגניתא ודרש ביה חספא.

וכן נזכר בברייתא פסחים עט: חולק על חכמים וסובר שאין היחיד מכריע את הצבור לטומאה, ובסוטה לד. א״ר יוסי, אבא חלפתא ור״א בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים שהקים יהושע בירדן, ובתוספתא סוטה פ״ב ר׳ יהודה בן בתירא אומר משמו וצ״ל שהוא רי״בב השני.

ומה שרוצה היוחסין לומר שהוא בן מתיא בן חרש לא צדק בזה לפי זמני הדורות.

ר׳

ר' אלעזר בר' סימאי.

נזכר קה"ר פ"יא־א, אך הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא המאמר בב"ר פ"מחדי ר"א בשם ר' סימאי.

ר' אלעזר בן עזריה.

אם נתבונן בכל קורות עם ישורון לא מצינו דבר נפלא כזה אשר עול ימים כבן טז' או יח' שנה יוקם על להיות נשיא בישראל (זולת מלכי יהודה שבא להם בירושה) ובפרט בדור דעה כדור חכמי יבנה שהיו אז עוד חכמי הדור שראו הבית בבנינו, ואך ר' אלעזר בן עזריה זכה להיות נשיא הסנהדרין ביבנה בהיותו בן חי' תחת זקן הדור רבן גמליאל, אות הוא שבו נקבצו כל המעלות והמדות טובות להיות מוכשר לאותה איצטלא, ומיום שנוטל השרה ממשפחת החשמונאים היה הוא הראשון ממשפחת כהנים להיות נשיא בישראל.

אביו עזריה שהיה דור תשיעי לעזרא הסופר היה אדם גדול בתורה כיבמות טז: שר' דוסא בן הרכנים הזקן שבדור קראו עזריה חברינו, וגם היה עשיר גדול והספיק לאחיו כל צרכיו ולמד תורה ע"י ונקרא שמעון אחי עזריה כסוטה כא., והבן יקיר לו אשר קראו בשם אלעזר, קיבל תורתו מאביו כי לא מצינו בשום מקום ממי קיבל תורתו. ומה שמצינו סנהדרין קא. שקרא רא"בע לר"א בן הורקנוס „רבי" אין שום ראיה מזה יען כי גם ר' יהושע ור"ט קראוהו אז „רבי" שזה היה כשבאו לבקרו קודם פטירתו וקראוהו כן להפיס דעתו על שהפרישוהו מהם במחלוקת הידוע דתנור של עכנאי.

והאומרים שרי"בז היה רבו דרא"בע מאבות דר"נ פ"יט הוא טעות גמור כי שם צ"ל ר"א בן ערך אבל רא"בע היה נער קטן בפטירת רי"בז.

ואך הירושלמי יפתח לנו שערי אורה מי היה רבו, וע"פ השערה הקרובה אל האמת נאמר שאביו עזריה שהיה עשיר גדול כשראה ששערוריות גדולות וצרות עתידים לבא ואשר עיר הקודש ובית תפארתנו מסורים בידי הצדוקים ואך שוד וחמס בקרבה וסוף סוף תחרב העיר מידי פטיש כל הארץ, לכן קיבץ את כל עמלו ולקח את כל ב"ב והלך לו לגליל אשר שמה לא הגיעו ימי הרעה כ"כ, ושם מצא את החכם ר' יוסי הגלילי ועל ידו מסר את בנו חחביב ללמדו תורה, וזה מפורש כתובות פ"יא ה"ג שלרי"הג היה אשה רעה והיתה מצערת לו הרבה, וכשבא רא"בע וראה את צרת רבו א"ל „רבי" תן לה גט ואני אשלם עבורך כתובתה.

ומה שכתב הרמ"בם בהקדמתו לזרעים וחושב את רא"בע בדור השני לחורבן, ואת רי"הג בדור השלישי הצדק אתו אע"פ שרי"הג היה רבו בימי עלומיו אבל יען כי חיי האדם לא נחשבו לפי שנותיו אך לפי ימי פעולתו ולכן רי"הג אף שהיה זקן הרבה מרא"בע אבל בואו ליבנה היה זמן רב אחרי שהוקם רא"בע לנשיא וכדמצינו זבחים נז. וספרי קרח מב' שנשאלה שאלה בכרם ביבנה — היה שם תלמיד אחד שבא לב"המד לפני הכמים תחלה ור' יוסי הגלילי שמו ושם הראה כחו בתורה לפני ר"ט ור"ע, ומזה אנו רואין שזה היה פעם הראשונה שבא לשם, ולהיפוך את עזריה ידענו שהיה חבירו דר' דוסא בן הרכנוס שהיה ביבנה, וא"כ איך בא רא"בע לרי"הג וקראו רבי, וא"א לומר שזה היה אחרי שהוקם רא"בע לנשיא, הלא אז קרא רא"בע גם את זקן הדור ר"ע אך בשם „עקיבא" כמנחות פט., נדה עב., ולהיפוך ר"ע קרא את רי"הג בני כספרי קרח, אבל האמת כמו שאמרנו, שרי"הג שהיה מושבו ומולדתו בגליל, ואך בשנות החורבן בא אבי רא"בע שמה ואז למד רא"בע אצלו,

ואח"כ

ואח"כ כששקטה הארץ לאחר החורבן וריב"ז קבץ כל חכמי הדור ליבנה אז בא ראב"ע ליבנה ורי"הג נשאר במקומו עוד זמן רב, ובתוך כך הוקם ראב"ע לנשיא ולכן חשבו הרמ"בם בין דור שני לחורבן שבאמת היו אז ימי פעולתו, אבל רי"הג רבו שבא כמה שנים אח"כ ליבנה וקולו נשמע אך אז בין החכמים לכן חשבו בין דור השלישי אע"פ שהיה זקן מראב"ע.

וראה זה פלא שגם טרם שנתמנה לנשיא היה כבר נחשב בין חכמי זקני הדור כדמצינו בהגדה של פסח מעשה בר"א ור׳ יהושע וראב"ע ור"ע ור"ט שהיו מסובין בבני ברק, וידוע שר"א כבר נפרד מהן עוד טרם שנתהוו המחלוקת וגם עוד טרם המעשה דר׳ יהושע ור"ג בדבר חשבון העיבור כמבואר בערכו, וא"כ לדעת הירושלמי היה אך כבן יד שנה, אך מזה אין ראיה כ"כ שכבר בארתי שאפשר שצ"ל ר"א בן ערך שהיה כתוב ראב"ע ונעשה מזה ר׳ אלעזר בן עזריה.

ומצינו במק"א שאמר בשם ר"א המודעי כשבועות לה: חנינא בן אחי ר"י וראב"ע משום ר"א המודעי אמרו, אבל בדק"ס ליתא תיבת „משום", ולהיפוך מצינו אותם כחברים כפד"כ קמג. מעשה בראב"ע ור"א המודעי הוו יתבין ועסקין בהדין קרא.

ואיך בא לידי גדולה כזו יסופר ברכות כז: וירושלמי שם פ"ד סה"א שרבן גמליאל הנשיא הקניט את ר׳ יהושע (שהיה האב"ד) ב׳ פעמים ובפעם השלישית לא יכלו עוד נשוא לראות עלבון גדול הדור כר׳ יהושע, ונתאספו כל ראשי החכמים שביבנה ר׳ יהושע, ר"ע ור"ט והסכימו לדחות את ר"ג מנשיאותו ולהקים אחר תחתיו, אך את ר׳ יהושע לא יכלו להקים לנשיא יען שהוא בעל מעשה ויהיה לר"ג צער טפי, ואת ר"ע יען שהיה בן גרים ואין לו זכות אבות כן מפורש בירושלמי, ואת ר"ט כבר בארתי בערכו יען שהיה רגיל לאמר אקפח את בני ולא היה פזרן כראוי לנשיא הדור, ולכן נפל הגורל על הצעיר לימים מהם על ר׳ אלעזר בן עזריה, דהוא חכם ועשיר והוא עשירי לעזרא הסופר, וכן מפורש בירושלמי יבמות ספ"א כשבאו כל החכמים לר׳ דוסא בן הרכנים אמר מכירו אני שהוא דור עשירי ועיניו דומות לעיני עזרא. וכפי הנראה לא היה אז בהאסיפה ראב"ע יען שהוא היה צעיר לימים ומה לו להתערב בין מחלוקת דזקני חכמי הדור, אך כאשר הסכימו כולם על ראב"ע באו אליו וא"ל ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא (יען כי עם התמנות הנשיאות היתה גם משרת ריש מתיבתא בסנהדרין על שכמו), אמר להם איזיל ואימלך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו, (והגאון ר׳ יהונתן מפרג בספרו היקר יערות דבש אומר דבר חכמה שמן הדין היה צריך ליטול רשות מאשתו יען שעונת ת"ח מע"ש לע"ש אבל עונת נשיא הוא מפורש באבות דר"נ שהוא מחודש לחודש ולכן שאל את אשתו אם תתרצית בזה, ואם כי דבר חכמה דיבר אבל לא נמצא בשום מקום הדין שהביא), א"ל אשתו דלמא מעברין לך (כי הבינה שסוף סוף יתפייסו עם ר"ג וישוב לנשיאותו), אמר לה לישתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר, א"ל הלא ליתי לך חיורתא (כי היה אך בן יח׳ שנה והדרת זקנים שיבה) ונעשה לו נס ואהדרי ליה יח׳ דרי חיורתא והיינו דקאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא אמר הרי אני בן שבעים, ובירושלמי שם שהיה אז בן טז שנה ונתמלא כל ראשו שיבות, ונראה שאין שום מחלוקת בין הבבלי והירושלמי יען כי מן פעם הראשונה שציער ר"ג לר׳ יהושע במעשה דר׳ צדוק עד המעשה דברכות כבר עבר משך זמן של שתי שנים ובל"ס שהחכמים נתנו עיניהם בראב"ע מן מעשה דר"צ ואז היה באמת אך טז׳ שנה, והירושלמי

חושב

חושב החשבון הזה, ובבבלי יסופר מתי שנתמנה לנשיא ואז היה באמת יח שנה. וכל ימי נשיאותו דר"ג לא הניח שום תלמיד ליכנס לב"המד עד אשר בדקו אותו היטב אם ראו להיות תלמיד, אבל אז סלקוהו לשומר הפתח ונתנו רשות לתלמידים ליכנס ונתוספו כמה מאות ספסלי ובו ביום נשנה מס' עדיות, ואמרו בגמרא שכל היכא דאמרינן „בו ביום" הכונה על היום שהעמידו את ראב"ע לנשיא ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בב"המד שלא פירשוה וכדמובא ידים פ"ג מ"ה אר"ש בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה שש"הש וקהלת מטמאים את הידים, ושם כל פ"ד אמרו „בו ביום" כמה דינים שנתבררו אז, וגם ר"ג לא מנע א"ע מב"המד כל היום אף שדחוהו מנשיאותו, וע"פ הירושלמי ברכות שם שהדין המובא כתובות פ"ד מ"ו שאמר ראב"ע הבנות אינן ניזונות וכו' דרש בו ביום, (אבל מצינו בשבת קנג: בו ביום ומפרש רש"י ביום שעלו לעלית חנניה בן חזקיה, יען ששם מוכרח שלא קאי אראב"ע כי שם מחלוקת ר"א ור' יהושע אם גדשו סאה או מחקו סאה, וקאי אגזירת שמאי דשבת יז: ורבינו נסים גאון מפריש שקאי על יום דראב"ע, ובל"ס איזה תלמיד טועה כתב זאת בי הצדק עם רש"י, וכן פסחים יט: „בו ביום" כתב רש"י שקאי על עלית חנניה יען כי שם גזרו על הספר והידים כמבואר שבת יג: והיה בזמן ב"ש).

ואז בא יהודה גר עמוני לפני החכמים ביבנה ושאל אם הוא מותר לבא בקהל אם לא, ור' יהושע התירו ור"ג אסרו, ואז הראה ר"י לפני כל כי הצדק אתו, ואז נכנע ר"ג לפניו ואזיל לפייסו והושב ר"ג לנשיאותו אך לא כבראשונה, ותקנו שר"ג ידרוש שתי שבתות וראב"ע שבת אחת ובירושלמי שם שנעשה ראב"ע אב"ד. וזה שאמרו חגיגה ג. ששאל ר' יהושע לתלמידיו שבת של מי א"ל של ראב"ע וספרו לו דרשתו ואמר ר' יהושע אין דור יתום שראב"ע שרוי בתוכו.

ומהיום והלאה היה ביניהם אהבה ואחוה ושלום ורעות וכדמצינו תמיד את ראב"ע בחברת ר"ג, כשהיו צריכין ליסע לרומי כש"ר פ"ל"ט מעשה בר"ג ור' יהושע וראב"ע ור"ע שהלכו לרומי, ובסוכה מא: מעשה בר"ג ור"י וראב"ע ור"ע שהיו באין בספינה, וכן סוף מכות, ומע"ש פ"ה מ"ט ועירובין פ"ד מ"א ומתוך דרשתו היקרה שדרש חגיגה ג: אנו רואין שכל מגמת ראב"ע אך להפים דעת ר"ג ולעשות שלום בין התלמידים.

ראב"ע במשנה ובעלי מחלקותו.

הוא נזכר במשנה לערך לז' פעמים.

וחולק עם ר' אליעזר בב"ק פ"ו מ"ד, מכשירין פ"ו מ"ו.

עם ר' אלעזר חסמא נגעים פ"ז מ"ב.

עם ר' טרפון ידים פ"ד מ"ג וקרא לר"ט אחי.

עם ר' יהושע שביעית פ"א מ"ח, עירובין פ"ד מ"א.

עם ר' ישמעאל כריתות פ"ב מ"ה. נגעים פ"ח מ"ט, מקואות פ"ח מ"ג ובידים פ"ד מ"ג קרא לו ישמעאל אחי ור' ישמעאל קראו „אלעזר בן עזריה".

עם ר' עקיבא שביעית פ"א מ"ח, עירובין פ"ד מ"א, ב"ק פ"ו מ"ד, כלים פ"ד מ"ח, נגעים פ"ז מ"ב, מקואות פ"ח מ"ג.

הלכותיו המפורסמות.

ברכות ט. שהפסח נאכל אך עד חצות (חולק עם ר"ע). שם יא. כשהגיע זמן ק"ש הטה ראב"ע (כב"ש) ור' ישמעאל זקף א"ל ישמעאל אחי משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל א"ל יהיה כנגד המשחיתים וכו', ושם יב. מזכירין יצ"מ בלילות, שם טו: הקורא את שמע צריך שישמיע לאזניו, שם פ"ד מ"ז אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר, שבת ספ"ה פרתו היתה

יוצאה

יוצאה בשבת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים (והולך לשיטתו ביצה פ"ב מ"ח), ובירושלמי שבת ספ"ה שפ"א יצאת ואמרו לו החכמים או עמוד מבינותינו או העבר רצועה מבין קרניה, והושחרו שיניו מן הצומות, ור' אידי דחוטריה אמר, שאשתו היתה וקראה עגלתו, ובבבלי נד: אמרו של שכונתו היתה, שם קלב. פיקוח נפש דוחה שבת, שם פ"יט מ"ג מרחיצין את הקטן ביום ג' שחל להיות בשבת,

עירובין פ"ד מ"א מסכים עמו ר"ג נגד ר' יהושע ור"ע מי שהוציאוהו לסטים והוליכוהו לעיר אחרת מהלך את כולה, ביצה כג. סובר דבר שאינו מתכון מותר, יבמות ד. יבמה שנפלה לפני מוכי שחין אין חוסמין אותה, שם פו: מעשר ראשון יכול ליתן אף לכהן נגד ר"ע. והיה גינתא שהיה נוטל רא"בע המעשר אזל ר"ע ואהדר לפתח הגינה לבית הקברות אמר! עקיבא בתרמילו ואנא חיי? ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג יסופר שהודה לר"ע והחזיר כל המעשרות שנטל, כתובות פ"ד מ"ו דרש לפני חכמים בכרם ביבנה שאין הבנות ניזונות אלא לאחר מיתת אביהן, שם פ"ה מ"א מן הנשואין גובה הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים (שאזלינן בתר אומדנא), קידושין יז: סובר דברים ככתבן ודברה תורה כלשון ב"א וכן הוא ב"מ לא: וכן סובר בנזיר פ"ו מ"ב שאינו חייב עד שיאכל ב' חרצנים (שנאמר מחרצנים ועד זג), גיטין פג. חולק על ר' אליעזר, ור' יוסי אומר רואה אני דברי רא"בע, מכות פ"א מ"י שסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית, שם כג. הרצועה שמלקין בה צריכה להיות משל עגל, (ודורש סמוכין וכן בפסחים קיט., זבחים ד.), מנחות פט., נדה עב. אומר לר"ע, עקיבא, אפילו אם אתה מרבה כל היום — איני שומע לך, מקואות פ"ח מ"ג חולק עם ר' ישמעאל וסובר הפולטת ש"ז ביום ג' טהורה, ובידים פ"ד מ"ג גזר רא"בע על ארץ עמון ומואב שיתנו בשביעית מעשר שני.

דבריו באגדה.

הוא היה דרשן גדול כסנהדרין סו: שאמר לר"ע, עקיבא! מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות.

ובעירובין סה. אמר יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין — שנאמר ושכורת ולא מיין, ופסחים קיח. אמר קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, כל המספר לשה"ר וכל המקבל לשה"ר וכל המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים, ויומא פה: עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כפ מכפר עד שירצה את חבירו, וחגיגה ג. א"ל הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם וכו', טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן, וביבמות סג: כל שאינו עוסק בפ"ור כאלו ממעט הדמות, ונדרים פ"ג מ"א מאוסה ערלה וכו', וערכין טז: אמר תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח, וב"ר פפ"ד-ת שאסור לשנות בן מבניו, ומאמריו היקרים אבות ספ"ג אם אין תורה אין ד"א -- כל שחכמתו מרובין ממעשיו וכו'.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר"א בר' שמעון אמר בשמו תנחומא ויגש-ז.

ר' יהודה בשמו ברכות ספ"ד, ומגילה כז: יספר ר' יהודה מעשה בבייתום בן זונין שעשה שדהו מכר ע"פ רא"בע וב"ב יג: שהדביק ח' נביאים כאחד ע"פ רא"בע.

ר' יהושע בן קרחה בשמו תוספתא נגעים פ"ז ה"נ.

ר' יוסי בן כיפר בשמו ספרי תצא פ' ויצאה מביתו.

בן עזאי אמר בבכורות נח. כל חכמי

ישראל

ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה וכתבו בתוס' בשם ירושלמי שכונתו על ראב"ע אבל לא נמצא בירושלמי שלנו. וכשהיה ברומי שאלוהו ר' מתיא בן חרש בהלכה כיומא פו.

וכן נשארו לנו לפליטה מאמריו היקרים בפי האמוראים כמו רש"בל בשמו ב"ר פ"ט־ג, פפ"ד"ח.

ר' שיזבי בשמו עירובין נד:. פסחים קיח..

רב ששת אר"א בשמו יבמות ד..

ולא על חנם שבחו איסי בן יהודה גיטין סז. וקראו קופה של בשמים, ובאדר"נ רפ"יח שבחו רבי בשם קופה של רוכלין — שבזמן שת"ח נכנס אצלו שאלו במקרא, במשנה, במדרש, בהלכות, בהגדות אמר לו, וכשיצא ממנו היה מלא טוב וברכה.

ענייניו הפרטים, שני חייו אשתו וב"ב, ופטירתו.

כאשר הבאנו לעיל היה עשיר גדול כברכות כז: ובל"ס ירש הון רב מאביו, ומלבד זה היה עושה סחורה ביין ושמן כב"ב צא., ובשבת נד: שהיה מעשר מעדרו יב' אלף עגלים בכל שנה, ועשיר כזה אמר פסחים קיח. קשין מזונותיו של אדם כקריעת י"ס. ועשירתו היה למשל בפי החכמים כקידושין מט: שאם אמר לאשה ע"מ שאני עשיר אין אומרין כעשירות ראב"ע, וברכות נז: הרואה ראב"ע בחלום יצפה לעשירות, ואעפ"כ אמר חולין פד. מי שיש לו מנה יקח לפסו לטרא של ירק — מאה שנה ישפתו לו קדרה בכל יום, ובערכין כח. אמר שאין אדם רשאי לבזבז יותר מחומש.

וכפי הנראה האריך ראב"ע ימים והגיע לשבעים כי נולד שנים אחדות קודם החורבן ובפטירת ריב"ז היה לערך בן יג' שנה וכשהוקם לנשיא היה בן טז, או יח' שנה, וחי אחר פטירת ר"ג כידוע שר"ג נפטר קודם ר' אליעזר כב"מ נט והוא היה בפטירת ר"א כסנהדרין קא. ובאבות דר"נ פ"כה שראב"ע קרע בגדיו ואמר לחכמים — רבותי בואו וראו בר"א שטהור הוא וכו', וכן גיטין פג. שנכנסו לאחר פטירת ר"א ריה"ג ור"ט וראב"ע ור"ע.

ובדרכי המשנה בהוספות צד 7 יאמר שנפטר ראב"ע קודם ר"ג ובמחילה טעה בזה.

וכפי הנראה כשהותחל המרד הגדול בשם חורבן ביתר ונתפזרו כל חכמי ישראל וישיבת יבנה נתבטלה הלך אז לציפורי ותחת צלו החביא את חבריו הנשארים וזה שאמרו בתוספתא כלים ב"ב רפ"ב א"ר יוסי מעשה בד' זקנים שהיו יושבין אצל ראב"ע „חרש" בציפורי ר' חוצפית (המתורגמן) ור' ישבב (הסופר) ור' חלפתא (אבא) וריו"בן, ובלי ספק שנפטר קודם ר"ע, וכבר בארנו שר"ע נהרג לערך כח' אחר החורבן והוא נפטר לערך שנים אחרות קודם ר"ע, וזה שחי לערך שבעים שנה.

וראיה לכל דברי מצאתי מפורש בירושלמי ברכות פ"א רה"ו שאמרו אע"פ שנכנס (ראב"ע) לגדולה האריך ימים, והמפרשים שם פירשו שהירושלמי חולק על הבבלי שלא הוקם לנשיא בן יח' אך שהיה באמת בן שבעים, וכן הוא דעת היוחסין, וטעות הוא בידם כי מפורש שם פ"ה סה"א שהיה בן טז' שנה, ועוד איך יפרשו הירושלמי שאמרו „אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים מה שאמר הרי אני כבן שבעים שנה", מה שייכות אריכת ימים שלו שהיה קודם לכן, לגדולתו שנעשה אח"כ? אך האמת יורה דרכו שהוקם לנשיא בהיותו רק בשנים ואעפ"כ האריך ימים אח"כ ואע"פ שהגדולה מקצרת ימיו של אדם ובפרט כשהיה בן יח' היה נראה כבן שבעים אעפ"כ האריך

ימים

ימים וחי קרוב לשבעים.

אשתו לא נזכרה בשום מקום זולת ברכות כז: שנמלך עמה אם לקבל עול הנשיאות ומתשובתה אנו רואין שהיתה חכמה. וילדה לו בן גדול בתורה בשם ר' ישמעאל כיומא פה..

ונצר משרשיו מצינו מנחות נג. ר' עזרא בר בריה דר' אבטולים שהיה עשירי לר"א בן עזריה.

מקום פטירתו לא נמצא בשום מקום, ואך מצינו במשנה סוף סוטה שאמרו משמת רא"בע פסקה העושר מן החכמים, ושם בגמרא בלשון בטלו עטרות חכמה שעטרת חכמים עשרם.

ר' אלעזר בן ערך.

היה אחד מחמשה התלמידים הגדולים דרבן יוחנן בן זכאי כאבות פ"ב מ"ח וריב"ז אמר עליו שהוא כמעין המתגבר, (ובאבות דר"נ קראו נחל שוטף) ולפי דברי אבא שאול שהוא מכריע את כל תלמידו דריב"ז, וכשאמר להן ריב"ז צאו וראו איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם אמר ר"א בן ערך „לב טוב" ולהיפך „לב רע" ואמר ריב"ז רואה אני דבריו שבכלל דבריו דבריכם, ושם מי"ד מובא מאמרו היקר שאמר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ובחגיגה יד: וירושלמי חגיגה רפ"ב שר"א בן ערך היה מחמר אחר ריב"ז ובקשו שישנה לו פרק אחד במעשה מרכבה, ורבו הרשה לו שהוא ידרוש — פתח במעשה מרכבה ודרש וירדה אש מן השמים — עמד ריב"ז ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלקי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו כמותך אתה נאה דורש ונאה מקיים, ובשבת קמז: שקראוהו ר' נהוראי יען שהיה מנהיר עיני חכמים בהלכה, ובא"דרנ פי"ד־ו שפ"א מת בנו של ריב"ז ונכנסו כולם לנחמו ומכל תנחומיהם לא נתקררה דעתו אך מתנחומי ר"א בן ערך וא"ל בני נחמתני, ובמד' תהלים פ"א־יט אמר שהיה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות. ואחרי כל תהלות ותשבחות שרבו אמר עליו ואשר באמת קוו עליו שהוא יהיה כוכב מזהיר בשמי היהדות לא נתקיימה, ע"י עצת אשתו כאשר יסופר שבת קמז: וא"דרנ ספי"ד וקה"ר פ"ז־ז שכשנפטר ריב"ז הלכו כל תלמידיו ליבנה (מקום הסנהדרין), אך הוא הלך אצל אשתו לאמאוס או דיומסות מקום רחצה ותענוגים והוא סבר שחביריו ילכו אצלו יען שהיה הגדול שבהם, וכאשר ראה שהם לא יבאו אצלו יען שהיה הגדול שבהם, רצה לילך אליהם, אך אשתו שאלו מי צריך למי, אמר לה הן צריכין לי, אמרה לו מי דרכו לילך אצל מי העכברים אצל החמת או החמת אצל העכברים, ושמע לעצתה עד ששכח תלמודו, ופ"א באו חבריו אצלו ולא ידע אפילו מהו לפתן, וכשרצה למקרא החודש הזה לכם אמר החרש היה לבם, עד שבקשו עליו רחמים והדר תלמודיה והיינו שאמר ר' נהוראי (הוא ר"א בן ערך) הוי גולה למקום תורה.

ולכן לא נשאר לנו מתורתו אך הלכות אחדות, בדמאי פ"ז ה"ז ותוספתא תרומות ספ"ה, וביבמות פ"ב ה"א סובר דמאמר קונה קנין גמור, וכן נזכר חולין קו. וידיו לא שטף במים אר"א בן ערך מכאן סמכו חכמים לנט"י מן התורה, ובאגדה נזכר במכלתא שמות סוף פקודי, ספרא מצורע קמב.

וכפי הנראה נפטר קודם כל חביריו כדמובא בתוספתא נדרים פ"ו שא"ל ר"א לר"ע חבל עלך שאילו היית בימי ר"א בן ערך והשבת תשובה וכו'.

ר'

ר' אלעזר בן פדת, (בדור השני והשלישי לאמוראי א"י).

האדם הגדול הזה אשר מילא הארץ ולדרים עליה בתורתו וחכמתו ואשר זכה להקרא בשם „מרא דא"י" ובסוף ימיו ישב על כסא ר' יוחנן בטבריה, היה בבלי.

אביו פדת לא נזכר בשום מקום בהלכה או באגדה, וביוחסין ערך פדת וז"ל „פדת אבוה דר"א בן פדת בזמן רבי והאריך ימים. והיה לו להיוחסין במו"ק כה: הגרסא כי נח נפשיה דרב פדת פתח עליה ר' פדת בן ר' אלעזר (נכדו) והספידו ולכן כתב שהאריך ימים, ועיין ערכו.

בנו ר' אלעזר נזכר כמעט תמיד אך בשם סתם „ר' אלעזר" וזה מוסכם מכל גדולי הראשונים שסתם ר"א הוא בן פדת, וכן כתב רש"י שבת יט:, יבמות עב: קיא:, גיטין לא:, נדה ח, בעודו בימי עלומיו זכה לשמש את רב בסורא כדמצינו בעא מיניה ר"א מרב כשבת קנג., עירובין סה:, יבמות קב: קט:, ב"ק פז., מנחות טו., ובחולין קיא: שא"ל שמואל לר"א לרבך (רב) יהיבי ואכל — אתא לקמיה דרב א"ל הרר ביה מר משמעתיה? ר"א אמר רב שבת כ., כתובות עז., גיטין פו:, ב"ק טו: עה:, וכשהיה בא"י מצינו מגילה כט. שדרש ר"א ואהי להם למקדש מעט זה בית רבינו (רב, רש"י), ובגיטין ט:, ב"ב קנב. שלח ר"א לגולה משום רבינו (רב, רש"י).

וכן שמואל היה רבו המובהק כמפורש כן בעירובין סו. ב"ב פב:, וכן מצינו כתובות עז. אזל ר"א אמרה לשמעתיה קמיה דשמואל אמר אכסוהו שערי לאלעזר, ובחולין קיא: ר"א הוה קאים קמיה דמר שמואל.

וכפי הנראה שאע"פ שישיבות רב ושמואל האירו עיני הגולה אעפ"כ יען שבא"י היו עדיין כל תלמידיו הגדולים דרבי לכן נשא לבם לעלות לא"י ולקבל גם מהן, והעולים היו הרבה מאוד כמו זעירי תלמידו דר' חייא, ואח"כ רב כהנא ת"ח דרב ואח"כ ר' אלעזר ור' אמי ור' אסי ורב שמן בר אבא ור' אבא בר זבדא, וכולם זכו עוד לשמש את ר' חנינא ור' ינאי ור' אושעיא.

ויסופר חולין קי. כי סליק ר"א אשכחיה לזעירי (תלמידו דר' חייא שעלה הרבה קודם ר"א) א"ל איכא תנא דאתנייה לרב כחל (וכן צ"ל בב"ב פז: כאשר בארתי בערכו) אחוייה לר' יצחק בר אבדימי, וזה ר"י בר אבדימי היה עוד מזקני הדור שישבו לפני רבי, ור"א כשהיה בבבל ראה שרב אסר כל כחל ולכן בשבא לא"י רצה לידע אם עוד בחיים דבו דרב, והראהו לו את רי"בא, ושאלו, אך הוא השיב לו אני לא שניתי לרב כחל כל עיקר, ומה שאסר רב כחל יען שבקעה מצא וגדר להם.

זמן עלייתו לא"י נוכל לידע ע"פ השערה שאז נפטר כבר ר' יהודה נשיאה הראשון כגיטין עו: ששאל ר"א לההוא סבא כי שריתוהו (את שמן עכ"ום) לאלתר שריתוהו או לאחר יב' חדש. וידוע שהיתר השמן היה מר' יהודה נשיאה כמפורש ע"ז לז., ואז כבר ישב על כסא הנשיאות ר"ג הרביעי, ור' אושעיא הלך לקיסרין ויסד שם ישיבתו הגדולה, ובציפורי היה ר' חנינא הריש בישיבה, ור' יוחנן הלך לטבריא ויסד שמה ישיבתו הגדולה, ור"א כשבא לא"י בא בנפו שלא היה עדיין נשוי וכמפורש ברכות טז. שר' אמי ור' אסי הוה קקטרין ליה גננא לר"א (ופיר"שי קושרין לו חופה להשיאו אשה).

וראשית לימודי בא"י היה כפי הנראה בציפורי בעירובין נד: אמרו עליו על ר"א בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי.

ושם

ושם קיבל מר' חנינא זקן הדור שהאריך ימים, בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד לב. ר"א שאל לר' חנינא, ובויק"ר פ"כב־ו ר' חנינא שאל לר"א, ופריך ואפשר כן? אלא לא בעי מיניה אלא למבדקיה.

ר"א א"ר חנינא ברכות כז:, מגילה ה. טו., נדרים ח., סנהדרין נז., זבחים קא:, ומאמרו הנודע שאמר בשמו ת"ח מרבים שלום בעולם המובא בסוף ברכות ובכמה מקומות.

ר"א משום ר' חנינא הגדול יבמות מג., נדרים ח.. וכן אר"א ענותנותו דר' חנינא גרמא לי דחזאי דמא כנדה כ:.

וכן שימש את ר' אושעיא ביחד עם ר' אמי כשבת פ"ג ה"א אר"א א"ר הושעיא — א"ל ר' אמי זמנין סגין יתיבית קומי ר' אושעיא ולא שמעית מיניה וכו', ובבבלי ר"א א"ר אושעיא ברכות לב:, שבת כח:, פסחים קג: קטו., יומא מא., (ושם ר' הושעיא), ר"ה ד: יד., חגיגה יז., מו"ק ח: כד:, יבמות נו:, גיטין כא: עח. עט., קידושין ו., סנהדרין פח:, שבועות ט:, מכות יח: (ושם ר' הושעיא), זבחים יא:, (ובפסחים כח. המאמר ר' אושעיא אר"א בטעות וצ"ל כמו בזבחים), כריתות כז:, חולין עד: קו., ור"א קרא לר' אושעיא „אבי המשנה" כשבועות פ"א ה"ה, ע"ז פ"ד ה"ה.

וכן מצינו ר"א א"ר ינאי כשבת קמא., ובירושלמי חולין הנדפס מחדש מז. איתא ר' יוחנן ור' אלעזר ינקוי דבית ספרא רבה הוו — א"ל ר' ינאי תרייהו חכימין הוין ובעיין מילין דחכימיתא חד תני קרייא וחד תני מתניתא. ומזה ראיה גמורה שאין זה ירושלמי אמיתי כי ר"א לא היה מעולם כשהיה יניק עם ר' יוחנן ואך בא לא"י כבר גדול הדור אף שהיה עול ימים והיה תלמידו דר' יוחנן וכאשר נבאר הלאה.

וכן קיבל מכל גדולי הדור שאמר בשם בר קפרא כיומא מז.

משום ר' יוסי בן זמרא (מחותנו של רבי) כברכות לא:, שביעית פ"ב ה"ו, סוטה פ"ב רה"ה. שאל לרי"בל שקלים פ"ג ה"ב. ר' אלעזר א"ר יצחק סנהדרין לה. (ונראה שהוא ר' יצחק התנא).

בשם רב כהנא (הראשון הנקרא בירושלמי בשם כהנא) ככלאים פ"א ה"ז, מו"ק פ"ג ה"ח.

משמיה דחלפיי (אילפא) כמעשרות פ"ב ה"ד.

בשם ר' סימאי מע"ש פ"ב ה"א.

בשם ר' שמלאי סנהדרין ח..

בשם ר' שמעון כרסנא שבת פ"א ה"א (ונראה ששם הוא ר"א בר' יוסי האמורא).

וכן היו בידו קבלות מתנאים הראשונים כדמצינו שאמר בשם ר"א בן עזריה יבמות ד., משום ר"א בן שמוע בכורות נב: חולין ז..

משום ר' ישמעאל ב"ק כט: (ושם ל. אמרו שהיה רבו אך אין הכונה רבו ממש כידוע שלא ראה אותו מעולם.

ומה שמצינו ר' אלעזר בשם ר' אבין פסחים פ"ד ה"א, כתובות פ"יג ה"ד, גיטין רפ"ב, שבועות פ"א ה"א, כבר בארתי בערך ר"א בר' יוסי האמורא שגם בכמה מקומות נקרא בשם סתם ר' אלעזר ולא היה מעולם ר' אבין קדמון שיאמר ר"א בשמו).

וכן מצינו שאמר הלכות בשם ר' חייא כפאה פ"ו ה"ד, תרומות פ"ב ה"א, פ"ז ה"ג. יבמות רפ"טז, וכן יספר ב"מ פ"י ה"ד מעשה שבא לפני ר' חייא הגדול וכו', והרב החכם ראה"ו בה"ג פ"ח צד 76 וז"ל „כבוא ר"א לא"י היה עוד ר"ח „הגדול חי ואמרו עליו שהיה תלמידו „(ירושלמי כתובות פ"ט ה"ה וכב"מ) וב"מ פ"י „ה"ד יספר שבא מעשה לפני ר"ח ומוסר „ההוראה שהורה בו ר"ח ומענין הדברים „נראה כי היה זה בעת ישבו לפניו, „ואולי גם ההלכות אשר מזכיר על שמו „קיבל ממנו פ"אפ עב"ל. וכל דבריו טעות הם הלא ידוע שהיה ספק להגמרא

בכתובות קג: מי נפטר קודם, אם רבי או ר' חייא, ולכל הדעות לא האריך ר"ח ימים אחרי רבי כי קולו לא נשמע עוד בין חכמי הישיבה, וא"כ לפי סברתו שר"א ראה את ר' חייא וקיבל ממנו א"כ ראה ר"א גם את רבי, וא"כ היה קשיש הרבה מר' יוחנן, כי ר' יוחנן היה עול ימים בפטירת רבי, ור"א בעלותו לא"י היה כבר גדול הדור ותלמידו דרב ושמואל, והיה אז בל"ס כבר כבן כה' שנה ואז רב בעצמו היה עדיין בא"י בימי ר"ג בר רבי ואף בימי ר"י נשיאה הלך לבבל ויסד שמה ישיבתו בסורא, וא"כ איך כשבא ר"א לא"י מצא עוד את ר' חייא וקיבל ממנו? וכן הוא דעת מבוא הירושלמי ערך ר' לעזר שלא ראה את ר' חייא.

והאמת יורה דרכו שר"א בא לא"י לערך ארבעים שנה אחרי פטירת רבי ור' חייא ומצא שם את תלמידי דרבי, ולפלא למה לא יאמר החכם שהיה תלמידו דר' ישמעאל כמפורש ב"ק כט: שהיה רבו, ומה שהביא מהירושלמי כתובות פ"ה ה"ה, לא ראה את הירושלמי הזה שמובא בקידושין פ"א ה"ד, והגאון בעל קרבן העדה מגיה בפירושו שצ"ל תלמיד ר' יוחנן ולא של ר' חייא, ומבאר שם בראיות ברורות ואמיתות, ומה שמביא מירושלמי עירובין פ"ב ה"ד מה שאמר ר' יוסי „בכל אתר ר' לעזר סמיך לר' חייא רובה", הפשט הפשוט כמפרש בפני משה שם שהוא סומך על דבריו בכ"מ, יען כי קיבל תורת ר' חייא מר' אושעיא תלמידו ולמה לא יסמוך עליהן, הלא ידע שר' אושעיא רבו נאמן בכל בית רבו ושמשו כל ימיו עד שקראו ר"א „אבי המשנה", וכן יספר שבת פ"ג ה"א אר"א א"ר הושעיא משרת הייתי את ר"ח הגדול והייתי מעלה לו חמין וכו', ולכן כל ההלכות שיאמר בשם ר"ח רובה בל"ס קיבל מר' אושעיא תלמידו וזה ברור.

וכשנפטרו רבותיו הגדולים אשר שמשם אך שנים מועטות הלך לו וישב לפני ר' יוחנן אשר כבר הרביץ תורה בטבריא, אך כ"ז שהיה ר' אושעיא בחיים היה גם ר"י הולך לפרקים להציע ספקותיו לפניו אבל כשנפטר אז היה ר' יוחנן ריש הדור בכל א"י ולפניו ישבו כל גדולי הדור כרש"בל ור' אמי ור' אסי ור' חייא ב"א ורב שמן בר אבא ור' יעקב בר אידי. ועוד, וגם ר"א שימשו ימים רבים, והיה באמת רבו המובהק, ולכן רבותיו הקודמין כשאמר הלכותיהם נזכרו בשמם יען שקיבל אך זמן מצער מהן, אבל ר' יוחנן היה רבו המובהק אשר שמשו עשרות בשנים והיה ידוע לכל שכל תורת ר"א הוא של ר' יוחנן, וכדמצינו יומא נג. ר"א כד הוה מיפטר מיניה דר' יוחנן כד הוה בעי ר' יוחנן לסגויי הוה גחין קאי ר"א מדוכתיה עד דהוי מיכסי ר"י מיניה, וכד הוה בעי ר"א לסגויי הוה קא אזיל לאחוריה עד דמיכסי מיניה דר"י, והכבוד והיראה הזאת הוא אך לרבו המובהק, ובכתובות קיא: קרא לר"י רבי, וכן הוא בפירוש ב"ב קנד:, תמורה כה: שהיה ר"א תלמידו.

ובמשך הזמן הזה שב ר"א פעמים אחדות לבבל עוד בחיי רבותיו רב ושמואל (ואולי לעסקיו הפרטים) וזה שמצינו עירובין עד: יתיב רב ברונא וקאמר להא שמעתא (דשמואל) א"ל ר"א בר בי רב אמר שמואל הכי? א"ל אין, א"ל אחוי לי אושפיזיה אחוי ליה אתא לקמיה דמר שמואל וכו', וזה יען שבא לזמן קצר לבבל ולכן שאלו היכן אושפיזיה דשמואל.

וכן מצינו שגם אחרי פטירת רבותיו שבבבל ומלך רב יהודה בפומבדיתא אמרו נדה כ: ר' אלעזר כי הוה מיקלע לאתריה דרב יהודה לא הוה חזי דמא (אע"פ שהיה בקי היותר גדול בדמים).

ועי"ז

וע"יז יבואר לנו מה שמצינו ירושלמי ברכות פ"ב ה"א־יב: (והובא בקצרה ביבמות צז.) וז"ל ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי אמר הא תרתי מילין הדין בבלייא עביד בי, חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמעתא בשמי א"ל כך אינון נהגין גביהן זעירא לא שאל בשלמיה דרבה — כולי עלמא ידעין דר"א תלמידיה דר' יוחנן.

ונוכל להבין את כל המעשה הוה אך יען שר"א שהיה בבלי והיה הולך לפעמים לבבל בהיותו כבר כמה שנים תלמידו דר"י וכשבא לא"י לא היה שואל שלום רבו שהיה מתיירא ממנו כדין רבו מובהק וכן גם כשהיה דורש לא הזכיר שם ר"י כי כולי עלמא ידעין שר"א תלמידו דר"י הוא.

ובזה שגג במבוא הירושלמי ערך ר"א שיאמר שר"א היה יליד א"י, והוא נגד הירושלמי שהבאנו שאמרו בפירוש שר"א היה בבלי, וכן מצינו כתובות כה: שר"ל כעס עליו שאמר ר"א הלכות ר"י ולא אמר משמו.

ור' יוחנן ידע איך להוקיר תלמיד גדול כר"א ואמר עליו לר"ל יבמות עב: ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, ובכריתות כז. אמר ר"י עליו כמה שנים גדל זה בינינו, ובורכות ה: יסופר שפ"א חלש ר"א על לגביה ר' יוחנן ושאלו אם חביבין יסורים א"ל לא הן ולא שכרן — יהיב ליה ידיה ואוקמיה.

וכן רצה ר' יוחנן למסור לו סוד מעשה מרכבה אך ר"א ברוב ענותנותיה השיב לו לא קשאי כחגינה יג., ונתעלה ר"א כ"כ עד שנעשה לתלמיד חבר שלו כמפורש בירושלמי סנהדרין רפ"א.

וכפי הנראה היה דיין בטבריא גם בחיי ר' יוחנן כבסנהדרין ספ"ג שר' לוי בא לדין לפני ר"א, וכן ר' אבמכים בא לדין לפניו בחיי ר' יוחנן, וכן מצינו ב"ב ז: שהיה דן דיני ממונות, וכן ב"ק קיז. דאמרי לר' אבא זיל לגבי דר"ש בן אליקים ור"א בן פדת דדייני דיני דגרמי, וכן הוא בגיטין פ"ה ה"ג, וכשהיה להם ספק באו ושאלו לר' יוחנן כב"ב פ"ח ה"ד.

והיה לו גם ישיבה פרטי ותלמידים הרבה יושבין לפניו וכאשר נבאר להלן, וזכה להסמך ולישב בסוד העיבור ככתובות קיב. וירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה ר"א כי הוה סליק לא"י אמר פלטי לי מחדא, כי סמכוהו אמר פלטי לי מתרתי, כי אותבוהו בסוד העיבור אמר פלטי לי מתלת, וא"י היתה חביבה עליו כ"כ עד שאמר כל הדר בא"י שרוי בלא עון כתובות קיא..

וזכה להקרא בשם הגדול „מרי דארעא דישראל" כיומא ט:, גיטין יט:, ובנדה כ: אמרו שלכן קראוהו כן יען שהיה בקי בדמים כ"כ עד שהכיר פ"א שהוא דם חימוד ור' אמי קרי עליה סוד ה' ליראיו.

וקנה לו זכור אזרח בא"י כ"כ עד שאמרו סנהדרין יז: שכ"מ שאמרו „שלחו מתם" הוא ר' אלעזר. וכן שלח הוראותיו לבבל כגיטין ט:, חולין פו:, וכן מצינו שרב יהודה שלח שאל ממנו כב"ק פ"א סה"א, קידושין פ"א ה"ד.

וכן מר עוקבא שלח לר"א לשאול עצתו ממנו כגיטין ז..

וכן מצינו שהיה פרנס עניים בירושלמי פאה פ"ח ה"ו.

והנה מלבד ריש לקיש שהיה כמו יד ימינו דר' יוחנן והיה לו חבר ממש, היה ר"א גדול מכל גדולי תלמידי דר' יוחנן, כי באמת מצינו שקיבל מר"ל איזה הלכות כבכורות כו: ר"א אר"ל, ובמנחות צג: כעס עליו ר"ל שאמר פ"א הלכה

בב"המד מה שאמר ר"ל ולא אמרה בשמו, וכן כתובות כה: שר"ל כעס עליו מה שלא אמר בשם ר' יוחנן, ור"ל שהיה מתקיפי דא"י לא היה מדבר עם ר"א תחלה כיומא ט: אבל כשהיה ר"א מתחיל לדבר אליו היה משיבו כזבחים ה., וב"ק ק. שפ"א הראהו ר"ל דינר לראות אם טוב הוא וא"ל ראה דעלך קא סמיכנא והשיב לו ר"א אי סמכת עלי — והא את הוא דאמרת?

אבל זולת ר"ל היה הוא הגדול שבכל תלמידיו וכאשר יסופר ב"מ פד. כשנפטר ר"ל והיה ר"י מצטער הרבה אמרו רבנן ליזיל ר"א בן פדת דמחדדן שמעתתיה.

ולכן מצינו ר"י ור"א דאמרי תרווייהו כברכות ו. י. נה., עירובין כ. כב., יומא ט:, ב"ב טו., מכות ז., מנחות צט:, חולין נ..

מחלקותן מצינו חגיגה כו., יבמות כו:, סוטה לה., זבחים נג., ובספר חקרי לב ח"ב צד 33 יאמר שרבי אמר בשם ר"א ב"פ שבת פ, וב"מ לח. ושקר העיד ואף אם נאמר שט"ס נפל בדבריו וצ"ל ר' יוחנן ג"כ לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם ר"א, ואחרי פטירת ר"ל, ור' יוחנן הצטער הרבה כמפורש ב"מ פ"ד. בקצרה ע"ד אגדיי, אבל בירושלמי מפורש יותר במגילה פ"א ה"יא ר' יוחנן עבד ג' שנין ופלג דלא נחת לבית ועדא מן צערא. בסיפא חמא ר"א בחלמא למחר סיני נחת ומחדש לן מילה אעל ר' יוחנן ואמר.

וכל אותן הימים שלא הלך ר"י לישיבה היה ר"א ממלא מקומו, וזה שמצינו פסחים פ"ג ה"ז, חגיגה פ"א סה"ז מעשה שר' חייא (בר אבא) ור' אסי ור' אמי לא אתו לבי מדרשא דר"א ושאלם היכן הויתון א"ל לגמול חסד לגר, וזה כונת הבבלי מנחות פה., בכורות ה. נו. אר"א, ר' יוחנן חזאי בחלמא מילתא מעלייתא אמינא.

ואחרי פטירת ר' יוחנן היה ר"א לזמן קצר הריש מהיבתא וזה שמצינו במנחות כו: א"ר אסי כי פשיט ר"א במנחות בעי הכי, ובמגילה פ"ד סה"י ר' יוסא בשם ר"א, ואמר שם כמה הלכות משמו, אבל לא האריך ימים אחרי ר"י וכאשר נבאר להלן, וכעדות רש"ג שנפטרו בשנה אחת, (היינו שר"י נפטר בראשית השנה ור"א באחרית השנה).

חביריו בבבל ובא"י.

ר' אבא בר זבדא, בירושלמי יבמות ספ"ו משמע שהיו חברים ולמדו יחד אצל ר' חנינא, וכן הוא בתענית פ"ד סה"ו שר"א בר זבדא אמר בשם ר' חנינא א"ל ר"א עמך הייתי ולא איתאמרית הכי, וכבר בארנו בערכו שהיה עניו גדול ולא בוש מלומר הלכות בשם חביריו ולכן מצינו שאמר בשם ר"א כשביעית פ"ז סה"א, סנהדרין פ"ג ה"ה, (ומה שקרא לר"א „רבי" במגילה ה. הוא כמו מר בבבלי).

ר' אמי ור' אסי מצינו ברכות טז. שהיו קטרין ליה גננא לר"א (קושרין לו חופה להשיאו אשה, רש"י) ובירושלמי שם פ"ב סה"ד שגם ר' חייא בר אבא היה שם. ר' אמי אר"א זבחים כה:, ובעירובין מז., בכורות ג. ר' אלעזר לא על לבי מדרשא אשכחיה לר' אסי וכו', ר' אסי אר"א ברכות כז: וכן צ"ל בנדה סג., ומצינו חגיגה יג. שא"ל ר' אסי לר"א תא אגמרך מעשה מרכבה והשיב לו אי זכאי הוה גמירנא מר' יוחנן, ובחולין קג: בעי ר"א מר' אסי וקראו מופת הדור. ופר"שי שר"א לא הוצרך לשאול מר' אסי אך שמע שר' אסי שכח וכו', ומצינו ר' יוסא בשם ר' אלעזר מגילה פ"ד סה"י.

וזה יען שר"א ישב לזקנתו דר"י על כסאו ואז ישבו כל חבריו לפניו.

רב הונא היה גדול מר"א כב"ב קכה:

שאר"א

שאר"א דבר זה נפתח בגדולים (ר"ה) ונפתיים בקטנים (על עצמו אמר ר"א כן), אבל מה שמצינו ר"ה אר"א כשבת נד:, ב"מ נב:, מכות ו:, הוא ר"ה השני שעלה לא"י והיה תלמידו דר"א.

ר' חלבו בזמנו בכתובות קיב.

ר' חלקיה ור' סימון ור"א אמרו וכו' קידושין לג:.

ר' חנינא בר פפי, ב"ק קיז: כשבא ר' אבא אליו שלחו לקמיה דר"א.

ר' יאשיה, בקידושין ל: א"ל ר"א לר' יאשיה דדריה לא תיתוב אברעך עד דאמרת לי להא שמעתא.

ר' יוסי בר' חנינא חולקים תמיד בעירובין קג., פסחים יט:, זבחים קטז., מע"ש פ"ר ה"ג, ובעי מר"א נדה כב. (כדרך הברים שנשאר בתיקו).

רב יהודה היה חבירו בבבל שלמדו יחד אצל רב ושמואל ובקה"ר פ"א־טו יסופר רב יהודה ור"א הוה תנינן כחדא ונסיב רב יהודה איתתא וקדמיה ר"א ז' יומי המשתה ועבר כמה שנים דימטא ביה ולא מטא, והאמת כן הוא כדמצינו שרב יהודה שלח שאל לר"א כב"ק פ"א סה"א, קידושין פ"א ה"ד, וביבמות רפ"טז אמר בשם ר"א.

ר' יצחק בן אלעזר בזמנו בעירובין נד:.

ר' יצחק נפחא ב"ב קיז: כשבא ר' אבא לפניו שלחו לר"א, ור' אלעזר היה גדול ממנו כמו"ק כד: דרש ר"י נפחא —ושמע רב ששת ואיקפד אמר אטו דידיה היא? דר"א א"ר אושעיא היא.

ר' סימון קידושין לג:.

ר' עוירא בזמנו בכתובות קיב.

רבה בר קיריא ור"א הוו מטיילין באיסטרין ראו ארונות וכו' כלאים פ"ט סה"ד.

ר' שמואל בר אבא מו"ק פ"ג סה"א אמר לר' נתן בר אבא ומה את סבר דאת חביב עלי כר"א?

רב שמואל בר נתן, מחלוקת עם ר"א סוכה מג:.

ר' שמעון בן אליקים היה חבר ממש עם ר"א ושניהם למדו ביחד לפני ר' יוחנן, כב"ב פ"ח ה"ד, ושניהם היו דיינים כב"ק קיז: שר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור"י נפחא ור' אילעא אמרו לר' אבא זיל לגביה דר"ש בן אליקים ור"א בן פדת דדייני דינא דגרמיה ושניהם קראו זל"ז רבי ככתובות נ:, וגיטין פ"ה ה"ג. הקשה לר"א ב"ב פא., בכורות נו., ור"א מסר לו הלכות מה ששמע משום ר"א בן שמוע כזבחים פה:, חולין ז..

ובזבחים קיח. אמר לר"א אסברא לך, ובכתובות פ"ו ה"ו הקשה ר"א לר"ש בן יקים,

ר' שמעון בר אבא, ברכות פ"ה הל"א שחלש ועל ר"א לבקרו.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא בחולין יט: שאול ר' אבא קמיה דר"א.

ר' אבהו אר"א שבת קלד:, קמא., סוכה מה., יומא פ., חגיגה כז., נדרים לב., נזיר לה., סנהדרין כו:, ובגיטין ט: שלח רבין משמיה דר' אבהו הוו יודעין ששלח ר"א לגולה וכו'.

ר' אחא אר"א מגילה יח..

רב אחדבוי בר אמי (לגרסת התוס' ור"ג) משום ר"א ב"ב ט:,

רב ביבי אר"א פסחים עב:, זבחים ע:.

ר' בנימין בר יפת אר"א יומא כט., מגילה טז:, תענית כט:, סנהדרין ז..

רב דימי משמיה שבת לח:, ב"מ קה:,

רב דימי בר יוסף אר"א ב"ב נג. קנ.

רב הונא עיין בחבריו.

הונא בר חיננא יתיב קמיה דר"א מעשרות פ"ד ה"ד.

ר' זירא אמר מדברי רבינו נלמוד ב"ב פב: וקאי על ר"א, ובנדה מח. הקשה לר"א, ומה שמצינו בתובות עז. כי סליק

ר"ז

ר"ז — אמר על דא אכסוהו שערין לאלעזר בבבל, אם לא ט"ס הוא שצ"ל ר' אלעזר, אפשר לומר שסיפר המעשה איך שהיה המעשה ושכן אמר שמואל כדמובא לעיל.

ר' זריקא רמי קראי קמיה דר"א יומא ד:, אר"א סוטה ד:, זבחים צג:, מנחות ז:,

ר' חייא בר אבין אמר יבמות מג. וכן היה ר"א מלמדנו.

ר' חמא אר"א תענית טז:.

ר' יצחק אר"א סנהדרין פב., ע"ז ע:.

ר' יצחק בר טבליי בשמו שביעית פ"ב ה"ד, מע"ש רפ"א.

ר' יצחק בר נחמני אמר לדידי מפרשא לי מיניה דר"א חולין מה., אר"א נדה מח..

ר' ירמיה זכה עוד לקבל מר"א ואמר בשמו כשבת סג:, ובחולין ל. הקשה לר"א.

ר' נסא בשם ר"א שביעית פ"ד ה"ב, ובגיטין רפ"ה איתא בטעות ר' לעזר בשם ר' ניסא, או שהוא ר' לעזר בר' יוסי.

עולא אר"א עירובין כא:, פסחים ע:, כתובות עד., גיטין כ., ב"ק יא. יא:, סנהדרין טז., זבחים יד: ונפטר בחיי ר"א ור"א הספידו ואמר עליו אנת עולא על אדמה טמאה תמות כתובות קיא., שעולא נפטר בבבל.

עולא ביראה אר"א מו"ק כו..

רבה ב"בח (שהיה מהנהותי) אמר שבת יב: כי הוה אזלינן בתריה דר"א, וגיטין ה: אייתי גט לקמיה דר"א, וביומא עח. שאל לר"א, ובסוכה מג: אמר משמיה דר"א.

רבין בר חיננא משמיה דר"א כתובות נג..

רב שמואל בר יהודה משמיה שבת לח:.

ר' שמואל בר נחמני תלמידו בחגיגה פ"ב סה"א, וגם חולק עמו בסוטה יא: יב. כב., ב"ק טז:.

רב ששת אר"א יבמות ד., ועיין ב"ב ט:.

רב תחליפא בר אימי יתיב קמיה דר"א מעשרות פ"ד ה"ד.

מקראיו הפרטים ומדותיו היקרות.

ר"א היה עני גדול וכמה בנים מתו בחייו כדמוכח ברכות ה: כשחלה ונכנס ר"י לבקרו ראהו בוכה א"ל מ"מ אתה בוכה אי משום מזוני לאו כל אדם זוכה לשתי שולחנות ואי משום בני דין גרמא דעשיראי ביר (ונשאר לו אך בן אחד), וכן הוא מפורש בתענית כה. ר"א בן פדת דחיקא ליה מלתא טובא וכשהקיז דם לא היה לו אפילו מידי למיטעם ולקח חתיכה של שום ונתעלף מרעב, וכשבקש מהקב"ה עד מתי אצטער בהאי עלמא השיב לו אלעזר בני, ניחא לך דאפכיא לעלמא מרישא אפשר דאתילדת בשעתא דמזוני, והבטיחו שבע"הב שכרו הרבה מאוד, וזה שהתפלל תמיד ברכות טז: יה"ר שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום (כי בד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא) ותשים חלקנו בג"ע (כי חלקו בע"הז לא טוב היה) ובכל זאת היה עמל בתורה בעירובין נד:, ואע"פ שהיה כהן בירושלמי ברכות פ"ה ה"ד ר"א כי הוה תשיש יצא לחוץ בשעת נשיאות כפים שלא יאמרו לו עלה לדוכן, וכן מוכח מו"ק כה. שאמרו ר"א הוה קא אכיל תרומה איתחזי ליה (מה"מ) א"ל תרומה קא אכילנא ולא קודש איקרי חלפא ליה שעתא (וא"א לומר שקאי על ר"א בן שמוע התנא שהיה ג"כ כהן יען כי שם חשיב מעשיות אך מאמוראים), ובכל זאת לא רצה ליהנות משום אדם וכאשר יסופר מגילה כח. כששדרו לו מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל, וכי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל, ואמר הטעם לא ניחא לכו דאחיה? דכתיב ושונא מתנות יחיה, ואע"פ שהיה גדול

מאוד

מאוד בעיני הנשיא כדמצינו חגיגה פ"א ה"ח שר' חייא בר אבא בקש מר"א שישתדל עבורו אצל ר' יודן נשיא (השני) שיתן לו אגרת של כבוד שרצה לצאת לחו"ל, ובמבוא הירושלמי רוצה להביא ראיה מזה שר"א האריך ימים אחר ר' יוחנן נגד המקובל מרש"ג, יען שרח"בא בקש מר"א ולא בקש מר' יוחנן, ואין שום צל ראיה האם יען שלא רצה להטריח את זקן הדור ובקש מחבירו שע"י ישיג את מבוקשתו לכן נאמר שזה היה אחרי פטירת ר"י?

ובספר חקרי לב ח"ב צד 34 יאמר שלכן נקרא ר"א מרא דא"י יען כי בו בחרה הממשלה להיות לנשיא תחת ר"י נשיאה, ושקר העיד, ור"א לא היה מעולם נשיא, ומה שלא רצה לילך להזמנת הנשיא אמר טעם יען שאינו רוצה ליהנות משום אדם.

ור"א ניחם א"ע שראה את ר' שמעון בר אבא שהיה גדול הדור והיה אביון מדוכה וחסר לחם עד שגם ר"א העני השתדל ליהנות אותו וכאשר יסופר ב"מ פ"ב ה"ג שפ"א נפל דינר מר"א ואשכחיה ר"ש בר אבא וכשהושיט לו א"ל כבר נתייאשתי ממנו (שרצה שיזכה בו).

וכפי הנראה מצא פרנסתו בדוחק ממה שהיה בקי גדול במטבעות וכדמצינו ב"ק ק. שר"ל אחוי ליה דינר ור"א אמר מעליא הוא. אך הוא לא התייאש מן הרחמים וכדאמר ברכות י. אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש עצמו מן הרחמים, כי ידע שמתנת ב"ו מתנתם מועטת וחרפתם מרובה ומה יפה מה שאמר ברכות ו: כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום.

ויסופר עליו שנעשו לו נסים כב"ר פ"יא-ב אר"א בי היה המעשה פ"א הדלקתי נר בע"ש, ובמוצ"ש מצאתי דלוק, וברכות סב: פ"א על לבה"כ אתא ההוא פרסאה (צ"ל רומאי ונשתנה מהצנזור) דחקיה, קם ר"א ונפק אתא דרקונא שמטיה לכרכשתיה וקרא עליו ואתן אדם תחתיך.

השקפתו הגדולה בעניני העולם מצינו ממאמריו שדרש יבמות סג. כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, זכה עוזרתו לא זכה כנגדו, מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה, והוא נגד המאמינים שאמרו כי העולם נשתלשלה ויוצאי ירך הקופים המה, ובמגילה טז: אמר המשל היקר תעלא בעידניה סגיד ליה.

הלכותיו ומאמריו מרובין הן כ"כ, עד שיגיעו לאלפים בש"ם בבלי, ירושלמי ומדרשים.

פטירתו לא נמצא בשום מקום ואך רבינו שרירא גאון יאמר באגרתו ה"ג ספ"ב שר"א ור"י נפטרו בשנה אחת היינו שנפטר בשנת תק"ץ וכבר בארנו בערך ר"י שצ"ל תקצט לשטרות, וכפי שבארנו לעיל שבא לא"י אחרי פטירת ר"י נשיאה הראשון והוא נפטר לערך תקנד, ור"א היה אז לערך כבן כה' א"כ נולד לערך תק"ל וחי לערך שבעים שנה.

והניח אחריו בן גדול בתורה אשר מסר לו בעצמו את תורתו בשם ר' פדת כברכות יא: והיה אמורא דר' אסי כמגילה פ"ד סה"י.

אלעזר בן פועירה.

נשאר שמו לדראון ולחרפת עולם שע"י נהפך יוחנן כה"ג לצדוקי והרג את חכמי ישראל כאשר יסופר קידושין סו. שבימי ינאי (והוא יוחנן) המלך היה לו אוהב איש ליץ לב רע ובליעל, ואלעזר בן פועירה שמו, והוא הנזכר סוטה פ"ט ה"יא בשם אלעזר בן פתורה ויהודה בן פכורה כהני

בעז"י

בעלי אגרופין, ובד"וד ח"א צד 118 יאמר שיוחנן כה"ג העמיד זוגות לכפות על תרומה ומעשר, ובמחילה לא עיין בפנים שאדרבא הם היו בעלי אגרופין ונטלו בחזקה ובלי שום ספק הוא הנזכר בקידושין סו..

ר' אלעזר בן פילא (או פיאבי), תנא.

נזכר במשנה טהרות פ"ז מ"ט אמר וכי מ"מ ר"ע מטמא מפני שהנשים גרגרניות הן שהיא חשודה לגלות את הקדרה של חברתה לידע מה היא מבשלת.

אלעזר בן פנחס, (תנא דברייתא).

נזכר יומא יח. ותוספתא זבים פ"ב שאמר בשם ר"י בן בתירה, ובסוטה פ"א ה"ב נזכר במחלוקת כמה שיעור סתירה ונזכר אחר ר"י בן בתירה, אבל בבבלי סוטה ד. גרס שם ר"א בן ירמיה, ונזכר בב"ר ספ"לז.

ר' אלעזר בן פרטא,

המשפחה הגדולה הזאת מצינו ארבעה דורות זו אחר זו ונבארם בקצרה.

ר' פרטא הגדול היה לערך בזמן החורבן, ובנו ר' אלעזר בן פרטא היה גדול הדור וחבר לר' חנינא בן תרדיון, ובשעת הגזירות נתפס למלכות על חמשה דברים כע"ז יז, ור' חנינא בן תרדיון נתפס על דבר אחד, וא"ל ר"חבת אשריך ר"א שנתפסת על ה' דברים ואתה ניצל, יען שעסקת בתורה ובגמילות חסדים. וכשהביאוהו לפני השופט שאלהו מ"ט גנבת ומ"ט תנית, והשיב אי סייפא לא ספרא, ואי ספרא לא סייפא, ומדהא ליתא הא נמי ליתא, ומ"ט קרו לך רבי, יען שרבן של טרסים אני, וכשרצה לבודקו אם הוא בקי במלאכתו נעשה לו נס, ומ"ט לא אתית לבי אבידן, יען שזקן אני ומתיירא אני שמא תרמסוני ברגליכם, ונעשה נס שבאותו היום נרמס איש אחד בבי אבידן, ומ"ט הוצאת את עבדך לחירות, א"ל לא היו דברים מעולם, ואחד קם להעיד נגדו וע"י אליהו ניצל.

ונשאר לנו לפליטה ממנו הלכה אחת במשנה גיטין פ"ג מ"ד שאמר ג' דברים לפני חכמים וקיימו את דבריו.

ממי קיבל תורתו מצינו אך שאמר בשם ר' אלעזר המודעי בסנהדרין כב:, ומצינו אותו עם כל גדולי חכמי יבנה, במכלתא יתרו מס' בחודש ספ"ב עם רי"הג, ופ' תשא עם ר' אליעזר, ובתוספתא סוכה פ"ד עם ר"א בן יעקב, וביומא עה: חולק על ר' ישמעאל.

מאמריו באגדה מצינו תענית יט: שאמר מיום שחרב בה"מק נעשו גשמים צימוקין, ובערכין טו: אמר בא וראה כמה גדול כח של לש"הר מנ"ל ממרגלים.

מקומו נראה שהיה בציפורי כדמובא בתנחומא ריש מסעי שפ"א באו כתבים רעים מן המלכות לגדולי ציפורי ובאו ושאלו לר"א בן פרטא וא"ל שיברחו.

האומרים בשמו מצינו אך ר' שמעון בן אלעזר בשמו בסנהדרין כב:.

ובנו ר' פרטא היה גדול הדור בזמן רבי בכתובות ק. שאמרו שם מעשה ועשה רבי כדברי חכמים (הוא רש"בג שם במשנה) אמר לפניו פרטא בנו של ר' אלעזר בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול (ופי' התוס' שר' פרטא הגדול הוא אבי זקנו של ר' פרטא) א"כ מה כח ב"ד יפה? ובנו נקרא ג"כ ר' אלעזר בן פרטא והוא הנזכר פסחים קיט: רבי כופל בה דברים, ר"א בן פרטא מוסיף בה דברים, וזה ר"א בן פרטא היה בימי ר' יהודה נשיאה ובישיבתו כדמוכח מגילה פ"ד סה"ד, כתובות פ"יא סה"ו חנניא בר שלמיה בשם ר' אדא אתא עובדא קומי רבי בעא מיעבד כרבנן א"ל ר"א בן פרטא לא כן לימדתני בשם זקינך וכו', וידוע שבירושלמי היה נקרא גם ר"י נשיאה בשם סתם „רבי" והוא א"ל מה

שאמר

שאמר רשב"ג שהיה זקינו דר"י נשיאה, וא"א לומר שהכונה על רבי כי רשב"ג היה אביו ולא זקינו.

אלעזר בן פתורה. ערך אלעזר בן פועירה.

ר' אלעזר בר' צדוק, (תנא דמתניתן).

בדברי ימי התנא הזה באה ערבוביא גדולה מאוד עד אשר אפילו אם נאמר ששנים היו עדיין לא נרפאנו מן המבוכות, יען כי מצינו בתוספתא ביצה פ"ג ה"ו אמרו עליו על ר"א בר' צדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנוונים בירושלים „כל ימי חייהם", וברכות יט. מצינו שאמר ראב"רצ מדלגין היינו ע"ג ארונות לקראת מלכי ישראל, והיה בחורבן הבית עם אביו כמפורש איכ"ר פ"א-לג, וכן מצינו אותו שאומר בשם ר"מ בכלאים פ"ז מ"ב, וא"כ בלי ספק אותו ראב"רצ שהיה כל ימיו חנווני בירושלים לא יכול להיות עול ימים בשעת החורבן, וראב"רצ שהיה בשעת החורבן לא יכול להיות תלמידו דר"מ, וכן בדבר ר' צדוק עצמו באה ערבוביא גדולה.

ואחרי עיון רב זכינו לפרש בראיות ברורות שמשפחת ר' צדוק העמידו חכמים גדולים משך שבעה דורות קרוב לשלש מאות שנה מן ימות הלל עד אחרי דור רבי.

ומקודם נבאר אם ר' צדוק היה כהן אם לא.

בלי ספק היה כהן ובדמפורש בכורות לו. שהיה לר' צדוק בכור ונפל בו מום וידוע שבכהן אינו נאמן לומר נפל בו מום ובא ר' צדוק לר' יהושע ושאלו אם יש חילוק בין חבר לע"ה וא"ל ר"י הן (פירוש שהוא נאמן), וכן כתבו התום' ביומא עט:, סוכה כז., וברכות יט: אר"א בר' צדוק מדלגין היינו ע"ג ארונות (של מתים) לקראת מלכי ישראל, ובאבות דר"נ פ"טז ה"ב במעשה שר"צ נשבה והמטרוניתא יחדה לו שפחה והוא לא נגע בה, והשיב לה יען שהוא מכה"ג. מכל אלו אנו רואין בבירור שהיה כהן אם לא שנתעקש לעוות הישרה, ועתה נבא לדברי ימי המשפחה הכבודה הזאת.

(ר') **צדוק** ריש המשפחה היה לערך בסוף ימי שמאי והלל ועליו יסופר יומא כג, מעשה בשני כהנים שהיו רצין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ד' אמות של חבירו נטל סכין ונעץ לו בלבו, עמד ר' צדוק על מעלות האולם ואמר אחינו בית ישראל — אנו על מי להביא עגלה ערופה על העיר או על העזרות, וזה אך על דרך מליצה כי באמת הדין ידוע שירושלים אינה מביאה עגלה ערופה, אך הוא כמר לבו אמר דבריו היקרים שירושלים וגם העזרה ירדו ממדרגתם כ"כ עד שהוצרכו להביא עגלה ערופה, (וגם מזה ראיה שהיה כהן כמו שכתוב יואל-ב בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים), וקרוב מאוד לומר שזה צדוק הוא הנזכר בקדמוניות היהודים שהיה נקרא בשם צדוק הפרושי, והוא ויהודה הגלילי עוררו את העם למרוד במלכות רומי יען שנציב סוריא צוה לפקוד את ב"י לגולגלותם ואך יועזר בן ביתוס השקיט המרידה, ולדעת החכם גרעץ ח"ג צד 208,485 הוא ר' צדוק תלמידו של שמאי הנזכר יבמות טו:, ובאיכ"ר פ"א-ו מעשה בשני בני צדוק הכהן שנשבו, אך נראה שצ"ל כדמובא גיטין נח. על בני ר' ישמעאל. ומה שנקרא „ר' צדוק" הוא אך משגירא דלישנא אבל בימיהם לא היו נקראין עוד בשם „רבי", וזה ר' צדוק היה לו בן בשם **ר' אלעזר** בר' צדוק, ועליו נאמר בתוספתא ביצה פ"ג ה"ו אמרו עליו על ר"א בר' צדוק ועל אבא שאול בן בטנית „שהיו חנוונים בירושלים כל ימי חייהם", ובבבלי ביצה כט. מובא המעשה אך שם

חסר תיבת ר"א בר"צ, ובירושלמי ביצה פ"ג ה"ח מעשה בר"א בר צדוק ואבא שאול ב"ב וכו' ושם חסר תיבת „כל ימי חייהם" וידוע שאבא שאול בן בטנית היה בזמן אבי ר' צדוק שהתענה קודם החורבן כמפורש שבת פ"כד מ"ה, ונאמנו עלינו גרסת התוספתא שהיו כל ימי חייהם חנוונים בירושלים וכנסו ג' מאות חביות (גוזמא) מברורי המדות והביאום לפני הגזברים בירושלים וא"ל חכמים לא הייתם צריכין לעשות כן אלא הואיל והחמרתם על עצמכם יעשה בהן צרכי רבים.

וזה ר"א בר"צ נזכר בתוספתא מגילה פ"ג ה"ו שא"ר יהודה מעשה בר"א בר"צ שלקח בית הכנסת של אלכסנדרים שהיה בירושלים והיה עושה בה כל חפצו, וכן מובא המעשה במגילה פ"ג ה"א אך שם חסר תיבת „בירושלים" ובבבלי מגילה כו. שמכרוהו לר' אליעזר וחסר תיבת „בר צדוק" וא"א לומר שקאי על ר"א בר' צדוק שראה החורבן יען שהיה רך בשנים אז וכמבואר להלן.

וזה רא"בצ היה תלמידו דר' יוחנן החורני תלמידו דשמאי כיבמות טו: דאמר ר' אלעזר בר צדוק כשהייתי לומד תורה אצל ר' יוחנן החורני (ובתוספתא סוכה פ"ב גרס בן החרבית או בן החורנית) ראיתי שהיה אוכל פת חריבה במלח — באתי והודעתי את אבא — ואע"פ שתלמיד שמאי היה כל מעשיו לא עשה אלא כדברי ב"ה, ולפי פשט הפשוט קאי על אביו.

ועל פי השערה נראה שזה ר"א בר צדוק נזכר במשנה כלאים פ"ז ה"ב שאמר אם יש ביניהם מד' אמות, וגרסת מתניתא דבני מערבא ר"א בר צדוק, אבל רא"ברצ שנזכר שם במשנה אחר ר"מ הוא רא"ברצ השלישי וכאשר נבאר. ובני

ר' צדוק אשר עליו יסופר בגיטין נו. שישב מ' שנה בתענית דלא ליחרב ירושלים (והוא על צד הפלגה) ובאיכ"ר פ"א-לא מפורש באריכות איך כשבא ריב"ז לפני אספיסינוס וא"ל תן לי יבנה וחכמיה, וגם בקשו שכל בר נש שיצא עד ד' שעות ינצל והשיב לו זאת אעשה אם יש לך איזה אוהב שלח והביאם הנה — ושלח לר"א ור"י להביא את ר' צדוק וכשהביאוהו קם מלפניו רי"בז א"ל הקיסר מפני זקן זה חסר כל ומאום אתה קם? א"ל נשבע אני בחייך שאלו היה לנו עוד איש אחד צדיק כמוהו אז אפילו היה לך כפלים חיילים לא היית יכול לכבוש וסיפר לו שהוא יושב בתענית כמה שנים, ואז נתן לו רופא לרפאותו.

ובמו"ק כ, מעשה שמת אביו של ר' צדוק בגינזק [של מדי שמחות רפ"יב] והודיעוהו לאחר ג' שנים ובא ושאל את אלישע בן אבויה, ובל"ס נפל ט"ס וגרסא האמיתית כבנזיר מד. מעשה שמת אביו של ר' יצחק [הכהן, רש"י] — ושאל את ר' יהושע בן אלישע וד' זקנים שעמו, כי א"א לגרוס כגרסת מו"ק כ. א) שאלישע בן אבויה היה צעיר לימים הרבה מר' צדוק כמבואר בערכו, ב) שמבואר בשמחות פ"יב שאמר ר"א בר' צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו קברני תחלת בבקעה ובסוף לקט עצמי — כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו, ומשמע מזה שר' צדוק היה בשעת מיתת אביו ולא שמת בגינזק של מדי שהיא רחוקה מיבנה או מירושלים.

וזה ר' צדוק נזכר הרבה במשנה בסוכה פ"ב מ"ה מעשה והביאו לרבן יוח"בז לטעום את התבשיל ולר"ג ב' כותבות — וכשנתנו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה, ובעדיות רפ"ז ובבכורות פ"א מ"ו העיד ר' יהושע ור' צדוק, ובעדיות פ"ג מ"ח ג' דברים ר"צ מטמא, ושם פ"ז מ"ב, מ"ג, מ"ד העיד ר"צ.

ובתרומות

ובתרומות פ"י מ"ד העיד ר"צ על ציר חגבים טמאים שהוא טהור.

והיה חביב מאוד בעיני הנשיא רבן גמליאל כעדות בנו בסנהדרין פ"א ה"ד אר"א בר"צ כשהיה ר"ג יושב ביבנה היה אבא יושב מימינו וזקנים משמאלו, ובפסחים פ"ז מ"ב יספר ר"צ מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח, וכבר בארנו בערך ר"ג שהוא ר"ג דיבנה והיה כבר גדול עד שלא חרב הבית. ובקידושין לב: מעשה בר"א ור' יהושע ור"צ שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג, וכן המעשה דבכור דר"צ שע"יז נתהוו המחלוקת בין ר"ג ור' יהושע כבכורות לו,

ומזה נראה שהיה גם כשהעבירו את ר"ג מנשיאותו בברכות כז: אע"פ שלא נזכר שם, ומה שלא אמרו למנות את ר' צדוק הוא יען שהיה חלוש גדול כעדות בנו איכ"ר פ"ד־יא שאמר רא"ברצ אראה בנחמה אע"פ שהיה אבא כל אותן שנים אחר החורבן (שהאריך ימים) לא חזר גופו עליו כמות שהיה. ועוד אפשר שלא רצה לקבל עליו איזה התמנות וכאשר אמר בעצמו אבות פ"ד מ"ה אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם.

וכן נזכר נדה כב: שאמר רא"ברצ שני מעשים העלה אבא מטבעין ליבנה. ונשאר לנו ממנו מאמר אגדי בנדה לא. מה שאמרו חכמים אשה מזרעת תחלה יולדת זכר — ולא פירשו חכמים עד שבא ר' צדוק ופירשו דכתיב — ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות וכו'.

ובנו ר"א היה בפטירתו כמפורש שמחות פ"יב, ארא"ברצ אמר לי אבא בשעת מיתתו קברוני תחלה בבקעה ובסוף לקט עצמי. ובנו ר' **אלעזר בר' צדוק** השני זכה עוד לראות המקדש בבנינו, ומלכי ישראל בברכות יט. שאמר רא"ברצ מדלגין היינו ע"ג ארונות לקראת מלכי ישראל.

ובסנהדרין פ"ז משנה ב' יספר מעשה בבת כהן אחת שזינתה והקיפוה חבלי זמורות ושרפוה, א"ל מפני שלא היה ב"ד של אותה שעה בקי, ובגמרא שם נב: אמר זוכרני כשהייתי תינוק ומורכב על כתיפו של אבא והביאו ב"כ — אמר רב יוסף ב"ד של צדוקים הוה, (ורב יוסף מתרגם אך דברי המשנה, יען שקשה מאוד איך מעיד רא"ברצ שראה בעיניו שדנו דיני נפשות הלא הוא היה עול ימים קודם החורבן וכבר בטלו דיני נפשות שלא דנו הסנהדרין ארבעים שנה קודם החורבן כשבת טו. וגילה לנו רב יוסף דברי הימים שהיה אז קודם החורבן ששלטו אז הצדוקים והכהנים הפריצים שהביאו כל הצרות על בית ישראל ומהם היו הסנהדרין אז והם דנו כפי דעתם כפשוטו של מקרא, והחכם גרעץ בח"ב צד 89 יעשה מטעמים כאשר אהב מזה ותלה שאז גברו בית שמאי בקנאתם ודנו דיני נפשות כזה וטעה טעות גדול) וזה ראב"רצ היה עם אביו בשעת החורבן וניצל מתוך המהפכה עם אביו ע"י רי"בז וכדמובא איכ"ר פ"א־לא כשרפאו את אביו א"ל אבא! הב להו אגרייהו בעלמא הדין ולמד אותם חשבון האצבעות.

ממנו נשאר לנו כמה ענינים יקרים מה שנהגו בירושלים ביומא יב. שאמר שאין משכירין אף מטות בירושלים, ובסוכה מא: כך היה מנהגן של ירושלים, ופסחים קטז: כך היו אומרין תגרי חרך שבירושלים, וב"ב יד. כך היו כותבי ספרים שבירושלים, ובסנהדרין עא. אמר מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא, ובכורות כב. כך היו מפרישין בירושלים, ומנחות מ: אמר והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהים, ובתוספתא מגילה פ"ג אמר כך היו חבורות שבירושלים נוהגין.

וכן יספר ענינים רבים מב"המק במעילה פ"ג מ"ז אמר נותנין היו ממנה זקנים

בלולביהם

בלולביהם, ובסוכה מט. אמר לול קטן היה בין כבש למזבח — ואחת לשבעים שנה פרחי כהונה יורדים לשם וכו', וב"ק קג: אמר תקנה גדולה התקינו — ומביא אשמו ומתכפר לו, ומנחות פ"ט מ"ב אמר שנתות היו בהין, ושם פח: אמר כמין טס זהב וכו', ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב אמר כלונסאות היו בהר הבית, ובחולין צ. יספר מעשה ונמנו עליה ג' מאות כהנים לפנותה.

וכן יספר בכתובות סז. שראה בת נקדימון בן גוריון מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו.

וכן יספר הרבה דברים מאביו ומבית ר"ג כביצה יד: שאמר כך היה מנהגו של בית ר"ג וכן הוא בתוספתא שבת פ"א (ובשבת יט. הגרסא א"ר צדוק וגרסת התוספתא יותר נכונה), ובתוספתא ברכות פ"ג אר"א בר"צ אבא היה מתפלל תפלה קצרה בע"ש ומאהבתך וכו'. ופסחים לז. וביצה כב: אמר פ"א נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג, ופסחים מט. אמר פ"א שבת אבא ביבנה — ובא זונין ממונה של ר"ג ואמר הגיע עת לבער את החמץ והלכתי אחר אבא. ובתוספתא שם פ"ג ה"ט יספר שישבו לפני ר"ג בב"המד בלוד, וכן תוספתא ביצה פ"ב אמר פעמים הרבה אכלתי בבית ר"ג, ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב אמר ב' כפותין היו בבית אבא אחד טמא ואחד טהור — ועל הטוהר הזה ישב חגי הנביא.

והיה באמת מתלמידיו הגדולים דר"ג שאמר הלכה משמו כפאה פ"ב מ"ד, והיה נחשב ממש לאחד מדורו של ר"ג כמפורש עירובין מא. שפריך הגמרא ובדורו של ר"ג עבוד כר"ש? והתניא אר"אברצ אני מבני סנאב בן בנימין פ"א חל ט' באב להיות בשבת וכו'. (וויש שרוצים להביא ראיה מזה שלא היה כהן יען שאמר בעצמו שהוא מבני סנאב בן בנימין, ומצאתי גרסא יקרה ביוחסין השלם צד 28 ממגילת תענית פ"ה שאמר „מושל" הייתי על בני סנואה בני בנימין, אבל במגילת תענית שלנו לא נמצא הגרסא הזאת).

וכן יספר הרבה איך היו נוהגין ביבנה, כשבת יא. אמר כשהיינו עוסקין בעיבור השנה ביבנה, ובנדה טו. אמר כך פירשו חכמים ביבנה, ושם כב. אמר שני מעשים העלה אבא מטבעין ליבנה, ושם מח: כך היו מפרשין ביבנה, ובירושלמי נזיר ספ"ד מעשה בר' חנינא בן חנינא שהדירו אביו והיה רבן (שמעון בן ליתא בתוספתא נדה פ"ה) גמליאל בדקו — עמד ר"ג ונשקו — אר"א בר"צ אני ראיתיו יושב ודורש ביבנה.

וזה ר"א בר"צ מלבד מה שקיבל מאביו ומר"ג, קיבל גם מר"ע כחגיגה כ. שיספר מעשה בב' נשים — ובא מעשה לפני ר"ע וכו'. במשנה נזכר פאה פ"ב מ"ד, שביעית פ"ב מ"ד, מעשרות פ"ד מ"ד (חולק עם ר"מ), פסחים פ"ג מ"ו (חולק עם ר"מ), שם פ"ו מ"ג, ר"ה פ"ד מ"ז, סנהדרין פ"ז מ"ב, עדיות פ"ב מ"ה, מנחות פ"ט מ"ד, חולין פ"ג מ"ו, מעילה פ"ג מ"ז, מדות פ"ג מ"ח, כלים פ"ב מ"ה, שם מ"ו חולק עם ר' יוסי, פ"כו מ"ט (מחלוקת עם ר' יהודה), טהרות פ"ב מ"ח, מקואות פ"ו מ"י, (חולק עם ר"מ), נדה פ"ח מ"ד.

ובברייתות חולק עם ר' יוחנן בן ברוקה כנדה מז, עם ר"מ ור' יהודה בכורות כב.. עם אחרים ב"ב קז., עם ר"ג חולין סה.

וכן נזכר ברכות כט: ותוספתא שם פ"ג שאמרו מהו תפלה קצרה וחולקין ר"א ור' יהושע, ור"א בר"צ אומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם. וכן נזכר פסחים לג:, חגיגה כ., סוכה לג., גיטין יח., קידושין מ. מאמרו היקר באגדה למה נמשלו צדיקים בעה"ז, נדרים יט. סב. מאמרו היקר עשה דברים לשם פועלם ודבר בהם לשמם, אל תעשם

עטרה

עטרה להתגדל בהם ולא קרדום להיות עודר בו, וזה קיבל מאביו כאבות פ"ד מ"ה, וכן נזכר נזיר סה, ובע"ז לו. מאמרו הנודע בשערי הלכה שאין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה.

וכפי הנראה נהג ישיבה גדולה והיו לו תלמידים הרבה כדמצינו הוריות יג. שאלוהו תלמידיו את ר"א בר"צ מ"מ הכל רצין לישא גיורת, ומצינו שר' שמעון בן אלעזר אמר משמו כבריתות כ., וכן שמואל כבכורות כב..

ובתוספתא סוכה ספ"ב מצינו אמר רבי פ"א היינו באין אני ורא"ברצ אצל ר' יוחנן בן נורי לבית שערים, ובל"ס נפל איזה ט"ס וצ"ל כגרסת הגר"א שצ"ל ברבי, או שהיה כתוב רב"י והוא ר' יוסי.

וזה ר"א בר' צדוק הוליד בן בשם

ר' צדוק.

וגם הוא נזכר במשנה והיה חבר לתלמידי דר"ע ונזכר שבת פ"כ מ"ב וחולק שם על ר' יהודה, וא"א לומר שהוא ר' צדוק שבזמן רי"בז שרבי יסדר דבריו אחר ר' יהודה.

וזה ר' צדוק היה לו בן בשם

ר' אלעזר בר' צדוק (השלישי).

והיה תלמידו דר"מ כדמצינו כלאים פ"ז מ"ב שאמר בשם ר"מ, וכן מצינו נדה כג. אר"א בר"צ המפלת מין בהמה וחיה לדברי ר"מ וכו', וביבמות צט: אר"א בר"צ מימי לא העדתי אלא עדות אחת — ובקשו להעלות עבד לכהונה על פי, חזא באתריה דר' יוסי ואזיל ואסהיד באתריה דר' יהודה.

ובזה יאיר לנו הגמרא סוכה מד: שאמר איבו (אביו של רב, רש"י) הוה קאימנא קמיה דר"א בר' צדוק ואמר שם משמו, וכבר בארתי בערך איבו שא"א לומר שראה את ר"א בר"צ לפי סדר הזמנים, אבל נוכל לומר שהוא ר"א בר"צ תלמידו דר"מ, ויש שם גרסות אחרות.

ונראה כי זה ר"א בר"צ הוא הנזכר נדה יד: איזהו אחר זמן פירש ר"א בר"צ כדי שתושיט ידה וכו'.

וקרוב מאוד לומר שר' **צדוק** הנזכר חולין נו: בברייתא שהוא ור' סימאי הלכו לעבר שנה בלוד ושבתו באוני והורו בטרפחת כרבי בזפק וכו', הוא ר' צדוק בנו של ר' אלעזר בר"צ השלישי, והוא היה מתנאים האחרונים הנזכרים בברייתות, ושגגה יצאה מהיוחסין שהיה מאמוראי הראשונים, ובעל נחלת שמעוני טעה בזה וחשב שהוא ר' צדוק הראשון.

ובלי ספק המעשה המובא בקידושין מ. ר' צדוק תבעתיה מטרוניתא אמר לה קא חלש לי ליבאי וכו', הוא ר' צדוק הזה ונראה שמה שמצינו תמיד את ר' צדוק בלי שם אביו, ואת ר' אלעזר תמיד ע"ש אביו, יען שבשם ר' אלעזר היו תמיד כמה תנאים בשם זה וכדי להבדילן קראוהו ע"ש אביו, ולא כן שם ר' צדוק.

ר' אלעזר בן שמוע הכהן.

(תנא דמתניתין).

כבר הסכימו כל רבותינו הראשונים שכ"מ שנזכר במשנה או בברייתא סתם ר' אלעזר הוא בן שמוע וכן כתב רש"י שבת יט:, עירובין לח:, יבמות עב: קיא:, גיטין לא:, כתובות מ.

ר' אלעזר היה מתלמידיו האחרונים דר"ע כיבמות סב: כשמתו כל תלמידי דר"ע והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ואלו הן ר"מ, ר' יהודה, ר' יוסי, ר"ש ור"א בן שמוע והם העמידו תורה באותה שעה, וכן מפורש כתובות מ., זבחים צג. קי:, ר' אלעזר בשיטת ר"ע רבו אמרה.

וכן

וכן קיבל מר' יהושע כנזיר פ"ז מ"ד אר"א משום ר' יהושע. ובמדרש משלי פ"ה פ"ו פ"י פ"יא פ"יז ופ"כג שאל ר"א לר' יהושע וקראו רבי, ור' יהושע קראו בני.

וכן מצינו שאמר בשם רי"הג כזבחים מד:.

ובשם אבא יוסי בן דורמסקית מכלתא בחודש פ"א.

ובשם ר' טרפון תוספתא ב"ק ספ"א.

ובשעת השמד שגזרו שלא לסמוך כסנהדרין יד. ור"י בן בבא סמך אז את תלמידי דר"ע בין אושא לשפרעם נסמך גם הוא ממנו, וכל תלמידיו ברחו, וכפי הנראה ברח רא"בש ורצה לילך לנציבין כספרי ראה־נג מעשה בר"א בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהלכו לנציבין אצל ר"י בן בתירה ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את א"י — חזרו ובאו למקומן, ואעפ"כ מצינו בתוספתא אהלות פ"יב שאמר ר"א בשם ר"י בן בתירה, ובספר דו"ד ח"ב רפ"טז יאמר שר"א הלך לנציבין לישיבת ריב"ב ושם ישב ודרש לפניו (תוספתא שבועות פ"ג, אהלות פ"יב), אך לא נמצא בשום מקום שישב לפני ר"י בן בתירה ודרש לפניו, ובשבועות פ"ג לא נזכר כלל אך באהלות פ"יב שאמר משמו. ונאמן עלינו הספרי שהביא בעצמו שרצה אך לילך לשם ולא הלך אלא עד ציידן וחזר.

ואח"כ כששקטה מעט הארץ והתקבצו שנית כל חביריו כירושלמי חגיגה פ"ג ה"א, ושהש"ר פ"ב ה, ובשבת לג: ובברכות סג: לא מצינו אותו ביניהם בשום מקום, ויען שידוע לנו בבירור שהאריך ימים ורבי היה תלמידו המובהק, לכן צריכין אנו לומר שר"א הלך לו לדרום במקום שלא הגיעו הגזירות כ"כ או יותר נכון לומר שהלך לו לגליל ויסד שמה ישיבתו הגדולה והרביץ שם תורה הרבה, וקצת ראיה לזה מצאתי בשהש"ר פ"ב־ה כשהתקבצו ר"מ ור"ש ור"י וכל חבריו לאושא שלחו אצל זקני הגליל ואמרו כל מי שהוא למד יבא וילמוד, ולא מצינו בשום מקום שאז היו בגליל חכמי התורה, זולת אם נאמר ששם יסד ר"א ישיבתו הגדולה.

וכפי הנראה נשאר במקומו ולא בא לאושא כי לא מצינו בשום מקום שיהיה לו שום שקלא וטריא עם רשב"ג, ולא עם אחד משאר חבריו שיחלוק עמם פא"פ זולת עם ר' מאיר כנזיר פ"ז מ"ד שאר"א משום ר' יהושע — אר"מ לא תהא וכו', ובירושלמי שם ותוספתא שם פ"ה שדיבר עם ר"מ פא"פ וקראו „מאיר" וכן הוא גיטין יב:, וזה אפשר שדיבר עמו בהיותם אצל ר"ע, וכן מצינו נזיר נו: אר"א כשהלכתי לערדסקיא מצאתי את ר' יהושע בן פתר ראש שהיה יושב ודן לפני ר"מ בהלכה אמרתי לו כלום אתה בקי בר' יהושע בן ממל א"ל הן, א"ל ר"א כך אמר לי ר"י בן ממל וכו', (ושם איתא ר' אליעזר וצ"ל אלעזר).

ובישיבתו הגדולה התרבו כ"כ תלמידים רבים עד שהיה המקום צר מהכיל אותם, כעדות תלמידו הגדול רבינו הקדוש, כעירובין נג. שאמר רבי כשהיינו לומדין תורה אצל ר"א בן שמוע היינו יושבין ששה ששה באמה (שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זא"ז, רש"י).

וכן יספר רבי יומא עט: כשהיינו לומדין אצל ר"א בן שמוע הביאו לפנינו תאנים וענבים ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה.

ותלמידיו היו חביבין עליו מאוד כעדות רבי במנחות יח. שאמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל רא"בש (ופרש"י לידע מיצוי תלמידיו ולשאל ספיקותיו) ואמרי לה למצות מדותיו של רא"בש (ופרש"י ללמוד ולמצות מה שר"א חכם ממני) מצאתי יוסף

הבבלי

הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת (עד שהגיעו להלכה אחת), א"ל ר' השוחט — זלגו עיניו של רא"בש דמעות אמר אשריכם ת"ח שד"ת חביבין עליכם ביותר. ומזה אנו רואים שגם כשהיה רבי כבר גדול הדור הלך לרא"בש לשאול ספיקותיו ממנו.

וביבמות פד. יספר רבי דבר נפלא שאמר רבי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר"א בן שמוע חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו, ר' אליעזר אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר (וכן הוא במתניתא דבני מערבא), ובתוס' ישם ד"ה רבי שר' אליעזר גרסינן אבל בירושלמי גרס ר' אלעזר וכן הוא בפירוש בירושלמי יבמות ספ"ח אמר רבי בקשתי ולא מצאתי דברי „בן שמוע" באנדרוגינוס וחברה עליו חבורה, ופריך מ"מ לא הניחוהו אי משום שלא לגרוע בו (שלא יגלה לו ר"א דעתו) או משום שאינו כדאי ומסיק הש"ס יען שלא היה ראוי עוד.

ובא הרב בעל מבוא המשנה שם צד 196 וז"ל לפי שישיבת לוד (שדעתו שישיבת רא"בש היתה בלוד) היתה מתנגדת לשאר ישיבות ובפרט לבית נשיא לכן כאשר הלך רבי ללמוד תורה אצלו חברו עליו תלמידיו ולא הניחוהו ללמוד אלא ד"א אשר בירושלמי יבמות ספ"ח הטעם משום שלא לגרוע בו וכו' ומפלפל בכל דברי הירושלמי.

ואם כי שקר העיד שישיבת רא"בש היתה מתנגדת לשאר ישיבות ובפרט לבית הנשיא אשר לא מצינו שום רמז רמיזא בשום מקום מזה, ואם היתה מתנגדת לבית הנשיא איך שלח רש"בג לרבי ללמוד לפניו תורה, ומן המעשיות שיספר רבי מישיבת רא"בש אנו רואין שלמד אצלו כמה שנים ולא הלך אפילו על יו"ט לביתו כיומא צט: וזה יען שלא רצה לעזוב את רבו הקדוש אפילו שעה אחת, אבל בכל זאת ישתדל הרב החכם הזה להבין דברי הירושלמי, אך המאסף לכל המחנות הרב החכם בדו"ד בח"ב רפ"טז עשה כאותו פלוני אלמוני שהביא ראיה מפורשת מן התורה שמצוה לעבוד ע"ז שנאמר ועבדתם אלהים אחרים, כן עשה עם הירושלמי הזה, „וז"ל שם הן ר"א „האריך ימים יותר מכל חבריו כי בימי „ר' חנינא תלמיד רבי עוד היה חי ויושב „בראש ישיבה גדולה אשר נקראת בשם „מתיבתא רבה במכלתא דעמלק פ"א (ובזה טעה טעות גדול כי במכלתא מובא שר' חנניה שאלו ולא ר' חנינא ועוד ל"ל להביא ממרחק לחמו הלא מובא באריכות יותר המאמר בבכורות ה: ושם מוכח שצ"ל ר' אליעזר ולא ר' אלעזר כאשר אמר שם ששאלו מאי לשון רפידים וא"ל רפידים בשמה ואמר כתנאי ר' אליעזר אומר רפידים בשמה, ר' יהושע אומר וכו', וכן שאלו מאי לשון שטים וא"ל שטים בשמה כתנאי ר' אליעזר אומר שטים בשמה ר' יהושע אומר וכו', ומזה אנו רואין בבירור שאין זה ר' חנינא תלמידו דרבי ואין זה ר' אלעזר אך ר' אליעזר), „ובכל זאת כל תורותיו לא יכילו יותר „מששים הלכות — אבל לא היה זה „במקרה, מעשה אחד אשר קרה לר' „יהודה הנשיא בב"מד הוא יפרוש אור „בהיר על הדבר הזה, ר"י הנשיא הלך „ללמוד תורה לבמ"ד דרא"בש והברו „עליו תלמידיו כתרנגולים ולא הניחוהו „ללמוד אלא דבר אחד במשנתו (כאן הזיד ושינה כי בגמרא איתא „במשנתינו"), „סיבת הדבר למה היתה עינם צרה „בתלמודם? מפורש במקום אחר במלין „מעטים, בשביל שלא לגרע בו (ירושלמי שם ספ"ה) וכונת הדברים על מעשה רבי „שהיה מאסף כל המשניות שבבתי המדרש „השונים והוסיף וגרע לפי ראות עיניו! „וזה היה רע בעיני תלמידי ר"א ע"כ „לא הניחוהו ללמוד משנתו עכ"ל.

ולפלא על חכם שכמותו איך רוצה לעור עיני הקוראים בלהטיו והאם נאבד הש"ס.

הש"ס בבלי והירושלמי מתוך הקהל? האם אין צריך החכם הזה ליתן דין וחשבון לפני קהל ישראל? האם נסע אז רבי לאסוף ולקבץ כל משניות שבבתי מדרשים השונים? הלא היה אז עול ימים ואשר בפעם הראשונה הלך ללמוד בישיבה הגדולה דרא"בש כמפורש ביבמות פד. אמר רבי „כשהלכתי ללמוד תורה אצל רא"בש" ובכל שאר המקומות כעירובין נג., יומא עט: אמרו בלשון „כשהיינו לומדין אצל רא"בש".

וגם זה ידוע שגם אצל ר"ש למד רבי שנים הרבה וידוע שר"ש יסד ישיבתו בתקוע אחרי יצא מן המערה שזה היה שנים רבות אשר כבר ישב רשב"ג באושא, וגם אחרי פטירת ר"ש היה גם אז רבי ור"א בר' שמעון תלמידים יושבים ע"ג קרקע לפני רשב"ג ור"י בן קרחה כמבואר ב"מ פד: ומזה אנו רואין בבירור כשהלך רבי ללמוד תורה מרא"בש היה אז עול ימים ואפשר שעדיין לא עלתה על דעתו כי ע"י יעשה דבר גדול כזה לסדר המשניות, והאם לא נאמן עלינו הירושלמי (שהביא בעצמו) שלכן לא הניחוהו ללמוד מרא"בש יען שלא היה חשוב עדיין בעיניהם.

נחזור לעניינו. מכל תלמידיו הרבים לא מצינו שמותיהם זולת רבי ויוסף הבבלי, וגם מצינו ר' יוסי בן כיפר אמר משמו כיבמות יא:, ומה שמצינו בתוספתא דנגעים פ"ו ר' יוסי בר' יהודה בשמו נראה כי שם צ"ל בשם ר' אליעזר, ועיין ערכו. ובסה"ד כתב שר' יוסי בן פרידה היה תלמידו, והוא שגגה שהיה תלמיד דר' אליעזר כמבואר בערכו.

וגם מה שמצינו חנן אומר משום ר' אלעזר ג"כ צ"ל ר' אליעזר, ובפי ר' אלעזר בן פדת כחולין ז., בכורות נב., ומה שמצינו זבחים סה: רא"בפ בשם ר"א בן שמוע אומר היה ר"א בר' שמעון הוא ט"ס והיה כתוב רא"בפ משום רא"בש אומר היה ראב"ש ובשניהם הכונה ר"א בר' שמעון, והמעתיק לא הבין מה שכתוב שני פעמים רא"בש ועשה מאחד ר"א בן שמוע, יען שר"א בן שמוע לא יאמר הלכה בשם ר"ש בר' שמעון שהיה כתלמידו וחבר לרבי, ומצינו במק"א שחולקין כמנחות כב. ובסוטה פ"ב ה"ד אמר ר"א בר' שמעון רואה אני דברי ר"א בן שמוע מדברי אבא.

הלכותיו במשנה ובברייתות.

ר"א נזכר תמיד במשנה בשם סתם ר' אלעזר זולת בגיטין פ"ג מ"ח במשנה שבמשניות נזכר בשם ר"א בן שמוע, אבל במשנה שבגמרא ובירושלמי ובמתניתא דבני מערבא איתא סתם ר"א, ובאבות פ"ב מ"יב איתא ר"א בן שמוע, והטעם נראה יען שבאבות נזכרו כמה תנאים ששמותיהן ר' אלעזר, וגם ר"א בן ערך נזכר שם פ"ב מ"יד בשם סתם ר"א, ולכן כדי להבדילו נזכר בשם אביו.

בעלי מחלקותו הוא ר' יהודה כנזיר פ"ו מ"ז, גיטין פ"ג מ"ב, מ"ח, קידושין פ"ד מ"ג, זבחים פ"ח מ"יב, פ"יא מ"ג, ובכתובות פ"ב מ"ח אומר על דברי ר' יהודה אימתי במקום שיש עוררין, ובסוטה פ"ח מ"ג מוסיף על דברי ר' יהודה.

עם ר' יוסי כעירובין פ"י מ"י (ושם ר' אליעזר והוא טעות כמבואר ביבמות צו: שקרעו ס"ת בחמתן ובע"ב צ"ל ר' אלעאר), יבמות פ"י מ"א, מקואות ספ"ו.

עם ר' מאיר חולק פא"פ בנזיר פ"ז מ"ד וכדמובא לעיל, גיטין פ"ד מ"ז, ב"ק פ"א מ"ד (ובגמרא שם טז: מוכח בפירוש שצ"ל ר' אלעזר), בכורות פ"ח מ"י.

מחלוקת עם ר"ש שביעית פ"ב מ"ח, ערלה רפ"ב, יבמות פ"י מ"א, הוריות פ"א מ"ב, זבחים פ"א מ"ה, פ"ח מ"יב,

כלים

כלים פ"כז מ"יב, נגעים פ"יד מ"ט, מקואות ספ"ב.

ר"א ור"ש אומרים שקלים רפ"ג, יומא ספ"ה, ריש ר"ה, יבמות פ"ו מ"ג, אהלות פ"ט מ"יד.

ובברייתות שבת יט: סה., יומא נ. סא., מנחות כו., תוספתא יומא פ"ג, ב"ק ספ"א, וכן חולק עם ר' אחא בשבת לב., ועם אבא יוסי בן דוסתאי כזבחים קטז:. ויען שלא מצינו אותו בין חכמי אושא לכן נראה שכל מחלקותו עם חביריו היה זה עוד טרם שהתקבצו לאושא תחת נשיאת רשב"ג, וראיה לזה מצאתי שחולק עם ר' יוסי בעירובין פ"י מ"י בדין נגר שיש בראשו גלוסטרא ואמרו ע"ז ביבמות צו: שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם ר' יוסי בן קיסמא, וידוע שר"י בן קיסמא נפטר עוד טרם שנהרג ר' חנינא בן תרדיון כע"ז יח. והלכותיו שנמצא במשנה הוא מה שקיבל רבי ממנו בלמדו לפניו, ולכן לא מצינו הרבה הלכות ממנו במשנה.

וכן נזכר ראב"ש במשנה כלאים פ"ט מ"ג, כתובות פ"ג מ"ו (ואמרו שם בגמרא מ. ר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה), גיטין פ"ט מ"ד, יבמות פ"יג מ"יא (והוא ר"א בן שמוע במפורש נדה ח:), סוטה פ"ד מ"ג (לפי גרסת הגמרא), תמורה פ"ב מ"ג, כריתות פ"ג מ"ג, כלים פ"ג מ"ב, טהרות פ"ו מ"ד (כן הוא הגרסא ר' אלעזר בתוס' ב"ב נה: ד"ה ב"א) שם מ"ה, מ"ו, מכשירין פ"ו מ"ז, עוקצין פ"א מ"ב, ובכל אלו המקומות ידוע לנו בבירור שהוא ר' אלעזר ולא ר' אליעזר ואך נשתבשו לפעמים ע"י המעתיקים בשיוו השמות.

ומצינו תמורה פ"ג מ"ג שחולק על ר' אליעזר, ובדרכי המשנה יאמר שגם בשקלים פ"ד מ"ז, מ"ח, וביבמות פ"יג מ"יא חולק על ר' אליעזר ושגגה היא כי בשקלים לא נזכר כלל ר' אלעזר וביבמות סובר כר' אליעזר ולא שחולק עליו.

הלכותיו המפורסמות.

יבמות פ"ו מ"ד שכה"ג יכול לישא בוגרת, ובגיטין פ"ג מ"ב הכותב טופסי גיטין מכשיר ר"א בכולן חוץ מגיטי נשים, ושם פ"ט מ"ד עדי מסירה כרתי, וב"מ פ"ו מ"ח המעביר חבית ממקום למקום בין שומר חנם בין ש"ש ישבע, וביומא נ. אין חטאת צבור מתה, ובחולין ד. מצת כותי אסורה.

באגדה מצינו דבריו היקרים בחגיגה יב. שהעולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, ובספרי עקב פ"מ הספר והסייף ירדו כרוכין מן השמים, ומאמרו היקר אבות פ"ד מ"יב יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. ובאמת היה נאה דורש ונאה מקיים כאשר הבאנו לעיל, ובמגילה כז: וסוטה לט. כששאלו אותו במה זכה לאריכת ימים השיב מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ולא פסעתי על ראשי עם קדוש ולא נשאתי כפי בלא ברכה (כהן היה, רש"י).

ובספר ועד חכמים צד ג: יאמר שר"א התפלל ברכות טז: יה"ר שתשכן בפורינו אהבה וכו' ובמחילה שגג בזה כי שם הוא ר' אלעזר בן פדת האמורא ולא ראב"ש.

מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר זולת מעשה נפלא מה שיסופר עליו קה"ר רפ"יא, שפ"א נטבעה ספינה וכל האנשים אשר בה, ואך איש אחד ניצל והיה ערום והתחבא בכיף ימא וראה אנשים מב"י עולין לרגל לירושלים (וכידוע שגם אחר החורבן היו עולין לירושלים אם אך היה להם רשות) א"ל מן בני עשו אחיכם אנא הבו לי כסות להתכסות, ולא רצו, והשיבו כן יתערערן כל אומתך. וביניהם היה ר"א בן שמוע א"ל רואה אני שאתה הנכבד

ביניהן

ביניהן וחכם, תנה לי כסות להתכסות, והפשיט ראב"ש אחד ממלבושיו ונתן לו והוליכו לביתו והאכילו והשקהו וגם שתי מאות כסף נתן לו ולוהו יד' פרסין עד שהביאו לביתו. במשך הזמן מת הקיסר והאיש הזה נתעלה ומלך תחתיו ואז נזכר מה שקללוהו ב"י וגזר עליהם גזירות גדולות, ובקשו מראב"ש שהוא ילך לפייסו, וכשבא לפני הקיסר הכירו ונפל על אנפוהי ובעבורו ביטל הגזירה ועשה טובות הרבה לישראל בשבילו והעשירו עושר רב.

פטירתו לא נמצא בש"ס ומה שמביא בסה"ד מסוף סוטה משמת ר"א נגנז ס"ת, שגגה היא כי שם ר' אליעזר ולא ר"א, אך קבלה היא בידינו שהיה מהרוגי מלכות והמקור הוא איכה רבתי פ"ב פ' בלע, וכן מובא במדרש אלה אזכרה הנדפס בבה"מ חדר ב' שר"א בן שמוע היה בן מאה וחמש שנים כשנהרג, ואע"פ שבזמן רבי לא היה שום גזירה אבל נאמנו עלינו דבריהם שנהרג מאיזה סיבה, וקראו לזה בשם הרוגי מלכות.

ושמו נשאר לברכה בין ראשי חכמי האמוראים ככתובות מ., גיטין כו., כריתות יג: שקרא רב עליה טובינו דחכימי, ובעירובין נג. אמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם, אחרונים כפתחו של היכל, ראשונים ר"ע, אחרונים ר' אלעזר בן שמוע א"ד ראשונים ר' אלעזר בן שמוע וכו'.

ר' אלעזר ב"ר שמעון בן יוחי.

התנא הפלאי הזה כל ימי חייו היו פלאים וגם אחרי פטירתו יסופר עליו פלאים.

בעדן בימי עלומיו יסופר עליו שהיה רעבתן ובעל כח גדול כשהש"ר פ"הי"ר שפ"א באו לבית אביו סוחרי תבואה עם חמוריהן ולנו שם ומצאו את ר"א יושב אצל התנור ואמו אפאה לחם וכל ככר שאמו הוציאה מן התנור אכל ר"א עד שאכל כל הככרות, כשראו האנשים הפליאה הזאת אמרו אין זה אך נחש שורה במעיו, ור"א היטב חרה לו על דבריהם וכשיצאו לקח חמוריהן והעלן לעלייה, וכשחזרו ולא מצאו חמוריהן ולאחר החיפוש מצאון בהעלייה הלכו וספרו זאת לר"ש אביו מה שבנו עשה להם, א"ל שמא אמרתם דבר מגונה עליו, וספרו לו המעשה עם הככרות שאכל, ויאמר להם וכי משלכם אוכל? אך בכל זאת לכו ואמרתם לו בשמי שיוריד לכם החמורים, וכשהורידן הורידן שתים שתים בפ"א כדי להראותן כחו הגדול.

ואח"כ נתהפך עליו הגלגל שלא היה לו מה לאכול יג' שנה כאשר יסופר שבת לג: ובשביעית פ"ט ה"א כשגזרו על ר"ש אביו שיהרג וברח הוא ובנו ר"א ונתחבאו במערה, ובהקדמת תקוני זהר איתא שברחו למדברא דלוד ושם ישבו במערה יב' שנין, ונעשה להם נס ומצאו שם עצי חרובין ועין מים וכל היום פשטו בגדיהם וישבו בחול ולמדו תורה ואך לעת התפלה לבשו בגדיהם, וכשיצאו מן המערה מצאו אנשים שחורשין וזורעין אמרו מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה? וכל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף, יצתה ב"ק ואמרה להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערתכם. חזרו וישבו עוד יב' חודש ואח"כ יצאו וכל היכי דהוה מחי ר"א הוה מסי ר"ש וא"ל בני די לעולם אני ואתה.

וכשיסד ר"ש אביו ישיבתו הגדולה בעיר תקוע היה בנו ר"א מבחירי תלמידיו כירושלמי שבת פ"י ה"ה שאמר ר"א לרבי שימשתי את אבא עומדות מה שלא שימשת ישיבות, ואמר בשם אביו כשבועות יט:, והיה חשוב כ"כ בעיני אביו עד שאמר

עליו סוכה מה: אם אלף הן אני ובני מהן — ואם שנים הן אני ובני מהן, ובתענית כ. יסופר עליו שבא ממגדול גדור מבית רבו — והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר (ופרש"י שהיה אליהו ונתכוון להוכיחו) א"ל שלום עליך רבי ולא החזיר לו ואמר כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ביקש ממנו מחילה ולא רצה למחול לו עד שבא לעירו וכל העם בקשו שימחול לו, אז א"ל בשבילכם אני מוחלו אך בתנאי שלא יהא רגיל לעשות כן, ואז דרש ראב"ש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ס"ת וכו', (אך באדר"נ פ"מא ובד"ר פ"ד ובדק"ס גרסי ר' שמעון בן אלעזר).

ואחרי פטירת אביו שהיה אז כבר גדול הדור אעפ"כ ישב הוא וחבירו רבי לרגלי זקני הדור רשב"ג ור' יהושע בן קרחה כב"מ פד: שאמרו רבותיהם, שכבר יצאו מכלל תלמידים ועשו להם ספסלים ואסקינהו, ואף רשב"ג לא רצה להעלות את בנו פן יכנס בו עין הרע א"ל רי"בק מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב (ר"א) ימות? ואחתוהו נמי לר"א, חלש דעתיה דרבי ואמר חשביתו ליה כוותי? והיטב חרה אף ראב"רש על רבי, ועד היום ההוא היו אוהבים וידידים וכי הוה אמר רבי הלכה היה מביא לו ר"א סייעתא, אבל מהיום והלאה כי הוה אמר רבי יש לי להשיב א"ל ר"א כך וכך יש לך להשיב, זו היא תשובתך היקפתנו תשובות חבילות שאין בהם ממש, והלך רבי וסיפר זאת לפני אביו והוא ברוב ענותנותו השיב לבנו מה אעשה שאתה ארי בן שועל והוא ארי בן ארי.

וכן קיבל מר' יהודה כסוטה לד. והיה גדול כ"כ עד שחלק עליו כסוטה לד. שאמר ראב"רש לר' יהודה לדבריך אדם קל או מים קלים — אלא מלמד וכו'.

וכן קיבל מר"א בן שמוע כסוטה פ"ב ה"ד שאמר רואה אני דברי ר"א בן שמוע מדברי אבא, והולקין במנחות כב..

עם ר"מ מצינו אותו אך מעשרות פ"ג סה"ב שמצאו ר"מ אוכל בשוק וגער בו והפסיק מלאכול.

וכן מצינו שאמר הלכה בשם אבא יוסי בן יוחנן איש ינוח ככלאים פ"ב סה"ד, ובשם ראב"ע כתנחומא ויגש־ז.

וישיבתו במערה עם אביו ואשר התענה עמו יג' שנה בכל זאת לא אבד כחותיו ונתגדל גדל קומה ושמן ובעל בשר כאשר יסופר עליו ב"מ פד. כי הוו מקלעי ר' ישמעאל בר' יוסי ור"א בר' שמעון בהדי הדדי הוה עייל בקרא דתורי בינייהו ולא הוו נגעי בהו.

והתחתן עם גדול הדור שנשא בת ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא, כמפורש בירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד ובפד"כ צא. ר"א בר' שמעון אזיל לגביה ר"ש בר"י בן לקוניא חמיו ושחט עבורו חד תורא ואפא ליה חדא אצוותא דפיתא ופתח ליה חד כובא דחמר והוה מזיג ליה והוא שתי, ושאלו חמיו אפשר שמעת מאביך כמה הוא שיעורו של כוס, א"ל כמות שהוא אחת, ובצונן ב', ובחמין ג', אבל לא שיערו חכמים בכוסך קטן ולא ביינך יפה ולא בכריסי שהוא רחבה, (ובפסחים פו: מובא המעשה על ר' ישמעאל בר"י שאיקלע לר"ש בר"י בן לקוניא ואפשר ששתי מעשיות היו), וכן מצינו ששאל מחמיו ר"ש בר"י כד"ר פ"ז־יא ופד"כ צא., ומה שמצינו ב"מ פה. שהיה חתן ר' יוסי בן לקוניא ור' שמעון היה אחי אשתו הוא ט"ס וצ"ל אבוה דאימיה כבדק"ס.

וב"מ פג: יסופר שפ"א אשכח לממונה המלך שתפים גנבי, א"ל איך יכלת להו

דלמא

דלמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי, א"ל ומאי אעביד הלא מצות המלך היא, א"ל תא אגמרך איך להכיר מי הוא הגנב האמיתי. ועצתו הישרה נשמע לבית המלכות אמרו, קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרונקא ומינוהו מבית המלך לתפוס גנבי, אך ר' יהושע בן קרחה רבו היטב חרה לו את אשר מוסר ב"י להריגה ושלח לו וקראו חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה? שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם, והשיב לו יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו, ובפר"כ צב. יסופר שא"ל ר"י בן קרחה כגון דערקית ואזלית ללודקיא (פי' הלא עם אביך ברחת ללוד שישבו שם במערה) וכעת היה לך לברוח לסוף העולם (אך לא להרוג ב"י), פ"א פגע בו ההוא כובס וקראו חומץ בן יין אמר מדחציף כולי האי ש"מ רשיעא הוא וצוה לתפשו, וכשנח מאפו ביקש לפדותו ולא יכול, וכשתלאוהו להכובס עמד תחת התליה וקא בכי שמא כשר הוא, אמרו לו רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים, אז הניח ידו על בני מעיו ואמר שישו בני מעי ומה ספיקות שלכם כך, ודאית שלכם על אכ"וכ מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם, ויען שהיה איש שמן מאוד לכן צוה לרופאים להוציא ממנו השומן, ולקח השומן והעמיד נגד השמש בחדש תמוז ולא הסריח וקרי אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח.

ואעפ"כ התיירא שמא חטא באחד מהן שמסרו שלא כדין, לכן קיבל עליו יסורים גדולים ומעוכרין, עד שהוציאו ממנו בכל יום כמה ספלים דמא וכיבא, ובכל זאת היה עוסק בתורה כל היום, אך אשתו לא הניחתו לילך לב"המד פן ידחקו אותו רבנן, וכן היה בכל יום, ופ"א שמעה אשתו שהוא בעצמו קורא להיסורין לבא אליו, א"ל את כלית ממון של בית אבא וברחה ממנו, ונעשה לו נס שבאו אנשים סוחרים והספיקו לו כל צרכו (שעמד עליהם נחשול של ים והתפללו שינצלו בזכות ראב"רש וכשעלו מן הים הביאו לו דורון, רש"י), והיום ההוא הלך לב"המד והביאו לפניו שתין מיני דמא וטיהר לכולן, הוו קא מרנני רבנן ואמרי ס"ד לית בהו חד ספק? א"ל אם כמותו יהיו כולם זכרים וכן היה וקראו לכל הילדים אלעזר על שמו, ואשתו אמרה לבתו לכי וראי את שלום אביך, וכשבאת לראותו א"ל לכי ואמרי לאמך שלנו גדול משלהם.

הלכותיו במשנה.

רא"ברש נזכר במשנה אך שלש פעמים (ככל התנאים דור רבי שנזכרו אך פעמים מועטות במשנה), ביצה פ"ר מ"ה שמתיר לנהוג בהמה ביו"ט במקל, תמורה פ"ד מ"ד בדין מפריש חטאת בעלת מום, ונגעים פ"יב מ"ב בדין שיעור הנגע, וא"עפ שאין הלכה כמותו בכל הג' מקומות אבל במקום שראה רבי שהלכה כמותו סתם למשנה כוותיה וזה שאמרו חולין ל. אר"י זו דברי ר"א בר' שמעון סתימאה (ופרש"י שיש משנה וברייתא הרבה דברים שאמר רא"ברש ורגילים התנאים לסדרן במשנה בלשון סתם), וכן הוא בכורות נא: זו דברי רא"ברש סתימתא.

הלכותיו בברייתות מרובין הן והמפורסמות שבהן.

שבת מד. שמותר להסתפק מן הנר שכבה, ומן השמן המטפטף אפילו כשהנר דולק.

שם קלו. ר' יוסי בר' יהודה ורא"ברש מטהרין בן ח' בשחיטת אמו.

שם קנז. סוברים שהפרת נדרים מע"ל.

פסחים יג: חולק עם רבי וסובר שאין קדוש הלחם עד שישחוט ויזרוק דמן לשמן.

שם קז. שמקדשין על שכר.

יומא

יומא יב: חולק עם רבי וסובר שאבנט של כהן הדיוט היה של בוץ.

סוכה לג: סובר אין ממעטין הענבים מן ההדסים ביו"ט.

ר"ה ד: חולק על ר"מ ורא"בי וסובר כיון שעבר חג הסוכות עובר בבל תאחר.

תענית יב. חולק עם רבי וסיבר שיכול אדם לאכול בתענית עד קרות הגבר.

יבמות עב. סובר שמילה שלא בזמנה נימולין בין ביום ובין בלילה.

כתובות מז. סובר שתוספת כתובה אך מן הנשואין.

ב"ק קה: המשביע עד אחד חייב העד קרבן שבועה.

ב"ב עט. הקדישן ריקנין ואח"כ נתמלאו מועילין אף במה שבתוכן.

סנהדרין עג: חילול שבת ניתן להצילו בנפשו.

מכות כ: שיעור קרחה (שחייב בה) כגרים.

ועוד נזכר בכמה מקומות בש"ס כדמובא כל המ"מ בספר נחלת שמעוני.

מאמריו היקרים באגדה.

שבת לב: חולק על רבי ואומר בעון נדרים בנים מתים.

ביצה טו: אמר הק"בה בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע.

יבמות סה: מאמרו היקר כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע — מותר לשנות מפני השלום.

קידושין מ: עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות וכו׳.

סוטה יא. מליצתו היק"ה איך התחיל פרעה להשתעבד עם ב"י, שהביאו מלבן ותלו לפרעה בצוארו וכו׳.

סנהדרין צח. אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים [רעים] מישראל.

וכן נזכרו מאמריו היקרים במדרשים.

אומרי מאמריו.

כמה מהלכותיו נשארו לפליטה בפי האמוראים כמו ר׳ אילעא יבמות סה:, ר׳ אלעזר בן פדת זבחים סה: (ומה שכתב שם רא"בפ משום ר"א בן שמוע שאמר משום ר"א בר׳ שמעון הוא ט"ס וצ"ל רא"בפ משום רא"ברש).

ר׳ ברכיה בשמו ב"ר ספ"כב, ר׳ חנילאי בשמו נדה מג:, ר׳ יהודה בר"ש משמו חולין מח., ר׳ יוחנן משמו ביצה טו:, ב"ר פ"ד־ו פס"ג־ז, מלאי בשמו שבת קלט., ר׳ שמלאי בשמו סנהדרין צח., שמואל בשמו כתובות מד., ורב אמר זבחים קב: האי דינא מר"א בר׳ שמעון גמירנא, והלשון משמע ששמע מפיו.

ומאמריו הרבים בסודות התורה המובא בזהר אך אין לנו עסק בנסתרות.

פטירתו.

בפסיקתא דר"כ צג: יסופר שר"א בר׳ שמעון חלש וראה שאשתו דחכא ובכיית, א"ל יודע אני דחכית יען שידוע לך מה טוב חלקי בעלמא דאתא, ודבכית דאמרת ווי לי דהדין גופא אזיל לרימה, ויודע אני שאמות אך אל תירא שלא ישלטו בי רימה ותולעה אך תולעת אחד תראה דנקרא אחורי אזני יען שפ"א באתי לב"המד ושמעתי אדם אחד מחרף (לצורבא מרבנן) והות ספיקא גבי למיעבד ביה דין ולא עבדית. וכן הוא ב"מ פד: בלשון אחר מעט, ושם שאמר לאשתו ידענא ברבנן דרתיחו עלי ולא מיעסקי בי שפיר לכן אל תקברני אך השכיבני בעיליתאי ולא תדחלין מינאי והיה שם לא פחות מיח׳ שנים ולא יותר מן כב׳ שנים, ואשתו היתה מעיינת לו בשערו

וכי

וכי היה משתמטא שערה אחת הוה אתי דמא, אך פעם אחת היה מריבה בינה לבין שכנתה א"ל תהא כבעלה שלא ניתן לקבורה, וכששמעו רבנן אמרי הגיע עת לקברו. ואיכא דאמרי שרש"בי בא להם בחלום ובקשם שיקברו את בנו אצלו וכשבאו ליטלו לקברו אז באו בני עכבריא (ובפסיקתא דר"כ איתא גוש חלבאי) ולא הניחו ליטלו משם יען שכל הימים שר"א היה בתוכם לא סליק חיה רעה לעירם, והמתינו רבנן עד ערב יום הכפורים שאז היו טרודין ושלחו לבני בירי והביאו לארונו והשכיבוהו במערה דרש"בי אביו.

ורבי שלח לדבר באשתו שלחה לו כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול? שלח לה נהי דבתורה גדול ממני (כדמוכא לעיל) אכל במעשים טובים מי גדול ממני, שלחה ליה אם הוא גדול ממך בתורה זאת לא ידענא, אבל מעשיו הטובים ידוע לי דהא קיבל עליו יסורין.

ובשהש"ר פ"ג ספ"ה אמרו כשנפטר ר"א בר' שמעון היו קורין עליו מכל אבקת רוכל שהיה קראוי ותנויי וקרוביי ופייטיי, ומזה הוציאו התוס' בחגיגה יג. ד"ה ורגלי וברא"ש ברכות פ"ה ס"כא שר' אלעזר הקליר שיסד הפיוטים הוא ר"א בר' שמעון.

והנה מלבד שהיה לו בת כמבואר לעיל נשאר לו בן אחד בשם יוסי שלא היה נוהג כשורה, אך רבי השתדל הרבה והחזירו למוטב ומסרו ליד זקנו ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא (כן הוא גרסת דק"ס) ואח"כ ישב בישיבת רבי, ורבי הכירו ע"י קולו שהוה דמי לקליה דר"א אביו ונעשה גדול הדור.

ר' אלעזר בי ר"ש.

כן נזכר בירושלמי עירובין פ"ח ה"ג שאמר בשם רב הושעיא, ולא נמצא זכרו במ"א, ויען שכתוב ר"ת אפשר שהכונה בי ר' שמואל או בי ר' שמעון, ויותר נראה הכונה שר' אלעזר אמר לר' שמואל והוא שמואל חבירו דרב בשם ר' הושעיא.

ר' אליעזר בר שמעיה. ערך שמעיה איש כפר עותני.

ר' אלעזר בן תדאי, (תנא דברייתא).

נזכר בהלכה שבת קכג., עירובין עא:, שבת פ"ג ה"ג, סוטה פ"א ה"א ומכלתא בשלח פ' שירה פ"א אחר דברי ר"ע, ובאגרת דרש"ג ח"א פ"ב כתב שהיה בדור רש"בג,

ר' אלעזר בן תרדיון.

נזכר בירושלמי גיטין פ"ז ה"ד שאל לחכמים הלכה בדין יחוד, ובאגרת דרש"ג ח"א פ"ב כתב שהיה בדור חכמי יבנה, ואפשר שהיה אחיו דר' חנינא בן תרדיון.

ר' אלעזר דמן רומא.

נזכר גיטין סז: ר' יוחנן אומר בשמו וכן הוא בירושלמי שם ספ"ו.

ר' אלעזר דמן נינוה.

ביומא עח: אמר רבב"ח אני ראיתי את ר"א דמן נינוה שיצא בסנדל של שעם.

ר' אלעזר דרומה,

היה תלמידו דר' יוסי (חבירו דר' יונה) כפאה פ"ח ה"ב שבעי קומי ר' יוסי, ובחגיגה פ"ג ה"ב א"ר אלעזר דרומיא לא כן א"ר יוסי בי ר' זמינה אר"י, ובמגילה פ"א סה"א ר"א דרומיא בשם ר' שמי, ובסה"ד ערבב ר"א דמן רומי ור"א דרומה ביחד.

ר' אלעזר המודעי.

היה בזמן רבן יוחנן בן זכאי כדמוכח ב"ב י: שישב שם ריה"בז עם תלמידיו וא"ל בני מהו שאמר הכתוב וכו' נענה ר"א — נענה ר' יהושע — נענה רבן גמליאל

גמליאל — אמר ר״ג עדיין אנו צריכין למודעי (ופרש״י מהר המודעי היה, והיא עיר רחוקה טו׳ מילין מירושלים כפסחים צג:), ונראה שלכן קראוהו ע״ש עירו יען שבימיו היו כמה תנאים בשם ר׳ אלעזר או אליעזר, ולכן עשו היכר לר״א זה כי הוא לא נזכר בשום מקום במשנה זולת אבות פ״ג מ״יא מאמרו היקר שאמר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמלבין פני חבירו ברבים והמיפר בריתו של א״א והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע״פ שיש בידו תורה ומע״ט אין לו חלק לעה״ב.

ור״ג היה רגיל לומר תמיד עליו עדיין צריכין אנו למודעי כשבת נה:, מגילה טו:, ב״ב י: חולין צב..

דבריו בהלכה בגמרא נזכר אך שבועות לה: חנינא ב״א ר׳ יהושע ור״א בן עזריה אומרין משמו שכל שמות האמורין בתורה באברהם קדש, אבל ברק״ם ליתא תיבת ר״א המודעי.

וכל מאמריו הרבים מצינו אך בענייני אגדה כשבת נה:, פסחים קיז., (חולק עם ר׳ אליעזר) מגילה ז., זבחים קטז. (חולק עם ר׳ יהושע), וביומא עו. אמרו שהיה ר״ט ור׳ ישמעאל והזקנים יושבין ועוסקין בפ׳ המן והיה ר״א המודעי יושב ביניהן (במכלתא בשלח פ׳ ויסע פ״ג גרס יושב לפניהם) נענה ר״א המודעי ואמר וכו׳ א״ל ר״ט „מודעי" עד מתי אתה מגבב דברים — א״ל „רבי" מקרא אני דורש.

וב״ב טז: מאמרו היקר אצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו שכל מלכי מזרח ומערב משכימים לפתחו, וכן נזכר חולין צב. ובסנהדרין כב. ר״א בן פרטא משמו שכתב התורה לא נשנה.

ועיקר דרשותיו נמצאו במכלתא לערך מב. פעמים, וכן בספרי מטות, ובתנחומא אחרי־ז.

והתנא החסיד הזה נהרג בידי ב״א בן כוזיבא כדמובא בירושלמי תענית פ״ד ה״ה ובאיכ״ר פ״ב־ד, אדריינוס צר על ביתר ג׳ שנים ומחצה ור״א המודעי ישב על השק ועל האפר והתפלל בכל יום ואמר רבון העולמים אל תשב בדין היום, וכותי אחר נתוודע מהסוד הזה מ״מ לא יכול אדריינוס לכבוש את ביתר, והלך אצל ר״א ומצאו עומד ומתפלל ולחש לו באזנו שיהא נראה כאלו מטכס עצה עמו, וכששאלו בן כוזיבא מה לחש לו והושיבו שר״א רוצה למסור ביד השונא את העיר, ור״א שלא הרגיש כלום מה שהכותי לחש לו כששאל בן כוזיבא לדודו ר״א מה דיבר עם הכותי השיבו לא כלום, ובן כוזיבא לא האמין לו ובעט בו והרגו מיד יצתה ב״ק ואמרה הוי רועי האליל — ומיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא.

ר׳ אלעזר הקליר. עיין ערך ר׳ אלעזר בר׳ שמעון.

ר׳ אלעזר הקפר בריבי.

תנא בימי רבי ומקום מושבו היה בלוד, כתוספתא אהלות ספ״יח מעשה ברבי ור׳ ישמעאל בר״י ור׳ אלעזר הקפר ששבתו בחנותו של עכ״ום [ובתוספתא צוקערמנדל בחנותו של פזי] בלוד והיה ר׳ פנחס בן יאיר יושב לפניהם אמרו לו, אשקלון מה אתם בה וכו׳, והמאמר מובא בירושלמי יבמות פ״ז ה״ג בכמה שינויים, ובשביעית פ״ו ה״א־יז: נשתבש עוד יותר, ושם שקרא ר״י בר׳ יוסי לבן הקפר בני.

ולא נזכר במשנה זולת אבות פ״ד מ״כא מאמריו היקרים שאמר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם — הילודים למות — לידע — שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא — ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שבע״כ אתה חי — ובע״כ אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכו׳. ומה עמקו דבריו

באבות דר"נ ספ"כו אל תהא כמשקוף העליון — ולא כאסקופה העליונה — אלא כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה וסוף כל הבנין נסתר והיא במקומה עומדת,

בברייתות בהלכה נזכר שבת קלה. דתניא ר"א הקפר אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה, ובחולין פד: השיב ר"א הקפר בריבי (אדם גדול, רש"י) תשובה, אמר ר' אבא זה אחד מן הדברים שאמר ר' חייא אין לי עליהם תשובה והשיב ר"א הקפר תשובה וכו', (ובירושלמי ביצה פ"א ה"ג ובתוספתא שם גרס ר' אליעזר בנו של ר' אלעזר הקפר).

באגדה מצינו דבריו שבת קנא: שאמר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שנאמר בגלל הדבר הזה, ובמגילה כט. אמר עתידין בתי כנסיות וב"מד שבבבל שיקבעו בא"י. ובתענית יא. מאמרו הנודע ר"א הקפר בריבי אומר מה ת"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא וכו', ובחולין כח. אמר מה ת"ל אך כאשר יאכל את הצבי וכו', ובספרי נשא קמד אמר גדול השלום שאין חותם כל הברכות אלא בשלום.

וזכה להעמיד תלמיד גדול הדור את ר' יהושע בן לוי (שהיה ג"כ בלוד) כע"ז מג. ארב"בח ארי"בל פ"א הייתי מהלך אחר ר"א הקפר בריבי (ופרש"י אדם גדול וכן קורין לו בכינוי) ומצא שם טבעת — ש"מ (מדבריו) תלת וכו', ובחולין נו: רי"בל הויא ליה ההיא תרנגולתא שדרה לקמיה דר"א הקפר בריבי (ופרש"י גדול שבדורו).

וכן מצינו ר' הונא בר ברכיה משמו ברכות סג. כל המשתף ש"ש בצערו כופלין לו פרנסתו.

ר' מנחם בן נפח משמו מעשה ברט"מ שקידש וכו' תוספתא כתובות פ"ה.

ר' נחום בר פפא (וגרסת דק"ס בר פרנך) משמו בראשונה היו קושרין לשון של זהורית וכו' יומא סז..

ומה שמצינו מכלתא יתרו פ' בחודש פ"ז מפני ד' דברים אלו הלך ר' מתיא בן חרש אצל ר' אלעזר הקפר ללודיא, הוא טעות הדפוס וצ"ל אצל ר' אלעזר בן עזריה כדמובא המאמר יומא פו. ובירושלמי יומא פ"ח ה"ז, שבועות פ"א ה"ו, וסנהדרין פ"י ה"א, ובאבות דר"נ פ"כט־ה גרס ר' ישמעאל בן אלעזר הקפר והוא ג"כ ט"ס, ובמכלתא בא פ"ד אמר שלא נחשדו על העריות ולא על לש"הר ולא שינו את שמם ולא שינו לשונם.

מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר ואך שהיה לו בן בשם ר' אליעזר.

ויש שרוצים לומר שהוא בר קפרא וטעות הוא בידם אך יען ששניהם היו בלוד ושמותיהן קרובות ז"לז לכן נתחלף לפעמים ז"בז, והביאו ראיה לדעתם יען שבשבת קנא: איתא תניא ר"א הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו (שלא יבא לידי עניות) שאם הוא לא בא, בא בנו, והמאמר הזה נשנה בירושלמי גיטין פ"ג ה"ז ובויק"ר פ"לד־יד תני בר קפרא אין לך אדם שאינו בא לידי מידה זו וכו', ואין מזה שום ראיה כי ידוע שגם בר קפרא היה בלוד ולכן כשקבץ ברייתות ביחד בלי ספק קיבץ כל הברייתות דר"א הקפר שהיה שם, ולכן מובא אך בשם תני בר קפרא, ולא תניא בר קפרא אומר, יען שר"א הקפר היה באמת נחשב לתנא שהיה בדור רבי אבל בר קפרא לא היה עוד נחשב כתנא ולכן מצינו תמיד אך תני בר קפרא כלומר שקיבץ הרבה ברייתות מתנאים אחרים.

ועוד הביאו ראיה מע"ז מג. ארי"בל פ"א הייתי מהלך אחר ר"א הקפר בריבי ומצא טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עכ"ום קטן ולא אמר לו כלום מצא

עכ"ום גדול וא"ל בטלה וכו', ובירושלמי ע"ז פ"ד ה"ד איתא בר קפרא אשכח חד עיזקא צר, ואין שום ראיה מזה כי לא ראו סיום הירושלמי שאמרו שמצא עכ"ום קטן וכפאו לבטל הצורה ולא רצה, א"כ המעשה הזה היפוך מדין הבבלי ששם אמרו שעכ"ום קטן אין מועיל ביטולו ובירושלמי אמר להיפוך, אך האמת ששני מעשיות היו.

ושאר הראיות שמביאים ממדרשים אין שום ראיה כידוע ששמות המדרשים נשתבשו הרבה מן המעתיקים.

ועיין כל זה בהאסיף תרמ"ז צד 330 בהמאמר מי הוא זה בר קפרא.

אלעזר זעירא.

אדם גדול בזמן שמואל כאשר יסופר ב"ק נט: אלעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי (הלך בסנדלים שחורים) וקאי בשוקא דנהרדעא, אשכחוהו דבי ריש גלותא, ושאלוהו למה הוא הולך בסנדלים שחורים, והשיב להם שהוא מתאבל אירושלים, א"ל את חשיבת לאתאבולי אירושלים? סבור יוהרא הוה אתיוה וחבשוה, אמר להו גברא רבה אנא, א"ל מנא ידעינן, אמר להו או אתון בעו מינאי מלתא או אנא איבעי מינייכו מלתא א"ל בעי את, אמר להו האי מאן דקץ כופרא מאי משלם ולא יכלו להשיבו כראוי א"ל אימא לן את א"ל בששים, א"ל מאן אמר כוותיך, א"ל הא שמואל חי וב"ד קיים, שדרו לקמיה דשמואל א"ל שפיר קאמר לכו בששים ושבקוהו.

ר' אלעזר חסמא (תנא דמתניתן).

למה נקרא שמו חסמא יסופר בויק"ר פ"כג-ד שפ"א בא ר' אלעזר זה למקום אחד ובקשוהו שיפרוס על שמע ויעבור לפני התיבה, ולא יכול, אמרו לו א"כ למה קורין אותך רבי? ונתבייש, והלך אצל ר' עקיבא ור"ע למדו, וכשבא פעם שנית לאותו המקום ובקשוהו שיפרוס על שמע ועשה כן, אמרו איתחסם (נתחזק) ר' אלעזר וקראוהו בשם ר"א חסמא. ולכן ברור מה שמצינו באיזה מקומות שנקרא בשם ר"א בן חסמא הוא ט"ס.

הוא היה תלמיד ר' יהושע כמפורש חגיגה ג. מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור"א חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין -- א"ל תלמידיך אנו ומימך אנו שותים, וסיפרו לו מה שדרש ראב"ע. וכן מצינו בתוספתא זבים פ"ד ג' דברים ר"א חסמא מטמא משום ר' יהושע, וכן במכלתא בשלח ר"פ דעמלק ר' יהושע ור' אלעזר בן חסמא אומר (וצ"ל ר"א חסמא). ושניהם היו בישיבת רבן גמליאל ולמדו תורה מתוך הדחק ור"ג לא ידע מזה וע"י ר' יהושע רבם נתעלו כאשר יסופר הוריות י: שר"ג ור' יהושע אזלו בספינה — א"ל ר"ג לר' יהושע כ"כ חכמה יש בידך ואתה עולה בספינה? א"ל עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודגדא (וצ"ל ר' יוחנן בן נורי כבספרי דברים פ"טז) שיודעין לשער כמה טיפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש נתן דעתו להושיבם בראש, כשעלה שלח להם ולא באו חזר ושלח ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם.

ונזכר במשנה אבות ספ"ג שאמר קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגמטריאות (חכמת החשבון) פרפראות לחכמה (וזה כמו שהעיד עליו ר' יהושע), וכן נזכר תרומות פ"ג מ"ה ביחד עם ר"א בן יעקב (וכן מצינו פסחים לב. שחולקין פא"פ ששניהם היו תלמידי דר"ע), וב"מ פ"ז מ"ה סובר לא יאכל פועל יותר על שכרו (ושם בן חסמא, אבל בירושלמי מעשרות ספ"ב הגרסא ר"א חסמא), ובנגעים פ"ז מ"ב, פ"יג מ"ג חולק עם ר' יהודה, מקואות פ"ח מ"ג.

ובברייתות

ובברייתות נזכר גיטין סב, העיד ר' יוסי בן המשולם משום ר' יוחנן אחיו שאמר משום ר"א בן חסמא, ובתוספתא זבים פ"א ה"ב ר' אלעזר בר' ינאי בשמו, ושם תמורה פ"ד ר' חנניה בן אנטיגנוס בשמו (אך שם נראה יותר גרסת המשנה תמורה פ"ו מ"ה שלא נזכר שם ר"א הסמא כי לפי סדרי הדורות היה קשיש ר' חנניה ב"א מר"א חסמא), וכן נזכר מכלתא בשלח מס' ויסע.

ר' אלעזר חרסנה,

נזכר איכ"ר פ"ב־ד שהיה מהרוגי מלכות, ולא נמצא זכרו בשום מקום, ורחוק מאוד לומר שהוא אלעזר בן חרסום כה"ג.

ר' אלעזר מהגרוניא.

היה תלמידו דרבא כתענית כד: שרבא גזר תעניתא ולא אתא מטרא, א"ל מי איכא דחזא חלמא לימא, א"ל ר"א מהגרוניא לדידי אקריון בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה, אמר ש"מ עת רצון היא, ובעירובין סג. יסופר שר"א מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לרב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב, והביא לפניהם רב אחא בריה דרב איקא סכין לבדוק, ולא רצה רב אחא בר תחליפא לבדקו מפני כבודו דרב אחא בר יעקב שהיה הזקן שבהם, אך ר' אלעזר מהגרוניא א"ל הכי אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה, ונענש ע"ז. וב"מ סט. יסופר שר"א מהגרוניא קנה בהמה ויהיב לאריסא למחצית שכר, ובסוף כשחלקו נתן להארים מלבד מחצית הריוח גם את הראש, אמרה אשת הארים לבעלה אי משתתפת בהדיה יהיב לך נמי האליה, וכן עשה ולבסוף הפסיד הארים גם מחצה מהראש שא"ל ר"א השתא שותפי אנן וכו'.

ר' אלעזר ניותאה (ובויזהסין גורס נוזאה או שיפאה) נזכר גיטין נ. בלשון והתני ר' אלעזר ניותאה.

אלעזר ספרא (תנא).

נזכר חולין נה: שהעיד עם יוחנן בן גודגדא על הגלודה שהיא פסולה.

ר' אלעשא,

נזכר ויק"ר פ"ד־ו ומד' תהלים פ"ט־ט, פילוסוף אחד שאל את ר' אלעשא לא כך אמר הנביא — א"ל וכו'.

אמוראי דנהרדעא.

בסנהדרין יז: אמרו שהוא רב חמא, ובספר הכריתות חלק לשון למודים שער ג' ספ"ו גורם שהוא ר' חנינא והוא ט"ס.

אמוראי דפומבדיתא, בסנהדרין יז: אמרו שהמה רבה ורב יוסף.

אמי או רב אמי (בני פכרת הצביים בני אמי, עזרא פ"ב־נז).

כל שמות האמוראים ששם אביהם אמי או רב אמי.

ר' אבא בר אמי ב"ר רפ"ה.
רב אחא בריה דרב אמי יומא פד..
רב אחדבוי בר אמי שבת פג:.
רב איקא בר אמי ב"ק יב..
רב ביבי בריה דרב אמי ב"ר פ"כ־ו.
רב הונא בר אמי ברכות נה:.
ר' חייא בר אמי ברכות ח..
רב חנן בר אמי שבת יג:.
רב יהודה בר אמי עירובין ל:.
רב יוסף בר אמי קידושין סג:.
ר' יצחק בר אמי תענית טז:.
ר' יצחק בריה דרב אמי ברכות ס..
ינאי בריה דר' אמי חולין קיא..
רב משרשיא בריה דר' אמי קידושין ס..
רב נחמן בר אמי עירובין סז..
רב נתן בר אמי שבת קנ:.
רב פנחס בריה דרב אמי פסחים סא..
רמי בר אמי ביצה כה..
רב שמואל בר אמי פסחים טז:.
ר' תנחום בריה דר' אמי סנהדרין ה:

ר'

ר' אמי [בר נתן].

האמורא הגדול הזה אשר מאמריו והלכותיו מלאים בש"ס בבלי וירושלמי ואשר זכה הוא וחבירו ר' אסי להקרא בשם כהני חשיבי דארעא ישראל כמגילה כב., ואשר זכה לישב על כסא ר' יוחנן במתיבתא רבתא דטבריא, היה יליד בבל כדמצינו בירושלמי חולין פ"ב כא. (הנדפס מחדש) כי סליק ר' אמי אמר וכו' ומו"ק כה. אמרו ר' אמי ור' אסי כי הוינן התם (בבבל).

ובכל הש"ס בבלי נקרא בשם סתם ר' אמי, ובירושלמי בשם ר' אמי־אימי־אימא, ודבר זה ברור, ונביא אך ראיה אחת מגיטין כג. בעו מר' אמי עבד מהו וכו', והמאמר בגיטין פ"ב ה"ו ושם ר' אימי, ואך פ"א נזכר שם אביו בגיטין מד. שלח להו ר' אמי מיני „אמי בר נתן" תצא תורה לכל ישראל.

בהיותו בבבל בימי עלומיו אפשר שזכה עוד להיות בישיבת רב עם כל תלמידיו הגדולים כר"א ור"ה, ולכן מצינו נדרים מ: מא. א"ר אמי אמר רב, אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם שמואל, או לישא וליתן עם אמוראי בבל תלמידי דרב ושמואל, ואך מצינו מו"ק כה. כשהובא ארונו של ר"ה לא"י אמרו ר' אמי ור' אסי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה, מזה אנו רואין שהיה קטן הרבה מר"ה, ומה שנמצא ב"ב יא: בעי ר"ה מרבי אמי וכתבו שם התוס' ששנים היו אחד רב אמי ואחד רבי אמי, לאו בדרך ודאי אמרו אלא מפני דוחק הקושיא, אבל כשתעיין לא תמצא בשום מקום ששני ר' אמי היו, ואך סתם רב הונא היו כמה מהן שנזכרו הרבה בירושלמי בשם ר' הונא כמבואר בערכם, ור"ה שבעי מר' אמי אינו רב הונא תלמידו דרב אך היה תלמידו דרב הונא שעלה לא"י והוא בעי מר' אמי.

ומה שמצינו ברכות מז: אמר ליה ר"נ לר' אמי ושבת גברא הוא? ומשמע שדיבר אתו פה אל פה, זה היה כבר כמה שנים שהיה ר' אמי בא"י וירד אח"כ לבבל, ככל חבריו שירדו לבבל, כר' אלעזר ור' אסי, וזה שמצינו יבמות כא: אמר רב חסדא הא מלתא מגברא רבה שמיע לי ומנו ר' אמי, וכן מצינו שבת קכה: רבה א"ר אמי אבל ר' אמי כשעלה בפעם הראשונה לא"י זה היה באמצע ימי מלוכת רב בסורא שאז חיו עדיין כל רבותיו של ר' יוחנן כשבת פ"ג סה"א אר"א א"ר הושעיא משרת הייתי את ר"ח הגדול — א"ר אמי זומנין סגין יתיבת קומי ר' הושעיא ולא שמעית מיניה הדא מלתא, והלשון הזה משמע ששימש לפניו כמה שנים והיה תלמידו ממש, וכבר בארנו בערכו שר' אושעיא יסד ישיבתו בקיסרין טרם שמלך ר' יוחנן ורב היה אז בסורא, ואז עדיין לא נולד רב נחמן או שהיה ילד קטן, כי רב יסד ישיבתו תק"ל לשטרות ומלך כח' שנה ונפטר תקנ"ח, כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ור"נ נפטר תרל"א היינו עג' שנה אחר רב כמפורש בסדר תנאים ואמוראים. וכן קיבל מזקן הדור ר' חנינא כדמצינו ר' אמי א"ר חנינא כבב"ק קה:, ב"ב קל:, כריתות כה:.

וכן ר' אמי א"ר ינאי בבכורות נג:, נדה יב.

ר' אמי אריב"ל בברכות ג:, וכן אמר משמיה דר' יהודה נשיאה הראשון בנדרים כא.

ואחרי שנפטרו כל זקני הדור ר' חנינא ור' אושעיא לערך בשנת תקנב־נ אז באו כל תלמידיהם לישיבה הגדולה דר' יוחנן בטבריא, ובתוכם גם ר' אמי ור' אסי ור"א. וישבו כל ימי משך הארוכים דחיי ר' יוחנן שנפטר תקצ"ט לשטרות, וכדמצנו ששימש לפני ר' יוחנן טרם

שהגיע

שהגיע לעת זקנתו ככתובות סב. ר' יוחנן הוה סליק בדרגא הוו סמכי ליה ר' ר' אמי ור' אסי איפחתא דרגא תותיה סליק ואסקינהו, א"ל וכי מאחר דהכי ל"ל למיסמכיה? א"ל א"כ מה אניח לעת זקנה.

ובחולין קיא: אמרו בפירוש, מכדי ר' אמי תלמידו דר' יוחנן הוה, ובגיטין מ. אמרו לפניו ר' אמי ור' אסי „רבי".

והיה ר' יוחנן חביב עליהם כ"כ עד שאמרו שבת קיט. אלו איקלע לן ר' יוחנן מי לא מכתפינן קמיה?

ר' אמי אר"י שבת ה: קכה:, כתובות לא. לב:, נדרים ל., גיטין יז., ב"מ קה:, סנהדרין לג:, זבחים צט., וב"מ כד: ר' אמי אשכח פרגיות בין טבריא לצפורי אתא לקמיה דר"י.

ובהיות בישיבת ר"י הריש והראשון רשב"ל, לכן מצינו ר' אמי אר"ל כברכות נג:, חגיגה כד:, יבמות צה., בכורות נג:, שקלים פ"א ה"ב, מעשרות פ"א ה"א, מד' תהלים פ"א־ב.

ובתרומות ספ"ח יסופר שפ"א איתצד ר' אמי בסיפסיפה (במקום סכנה בידי גזלנים) עד שר' יונתן התייאש ממנו ואמר יכרך המת בסדינו, אבל רשב"ל אמר אני ארדוף אחריהם עד דאנא קטיל [או] אנא מתקטיל והצילו מידם.

וכן ר"א אע"פ שהיה ג"כ תלמידו דר"י אבל היה קשיש מר' אמי והוא עלה לא"י כבר בהיותו גדול הדור לכן מצינו ר' אמי אר"א כזבחים כה:, וברכות טז. מצינו שר' אמי ור' אסי קא קשרי ליה גננא (חופה) לר"א.

וכן מצינו נדה כ: ההיא איתתא דאייתי דמא לקמיה דר"א הוה יתיב ר' אמי קמיה, ארחי (ר"א) ואמר דם חימוד הוא, בתר דנפקה איטפל לה ר' אמי א"ל בעלי היה בדרך וחמדתיו. קרי ר' אמי עליה דר"א סוד ה' ליראיו. וזה היה בסוף ימי ר' יוחנן שאז היה ר"א הריש וכל תלמידי דר"י ישבו לפני ר"א.

ובירושלמי חגיגה פ"א סה"ז שפ"א נתאחרו מלבא לבהמ"ד דר"א ושאלם — א"ל לגמול חסד וכו', וכן ר' אבא בר זבדא היה גדול ממנו כירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה שאמרו ר' אבא ב"ז פתח, ור' חייא [בר אבא] ור' אסי ור' אמי חתמין.

וכן ר' יצחק נפחא היה גדול מר' אמי כנדרים נז: ישמעאל איש כפר ימא— אתא לקמיה דר' אמי לא הוה בידיה אתא לקמיה דר"י נפחא. וביומא מט: איתיביה ר' אמי לר"י נפחא. וב"ק ט: יתיב ר' אמי ור' אסי קמיה דר"י נפחא מר אמר לימא מר שמעתתא וכו', ובחגיגה כו:, יבמות מח:, ע"ז כד., יתיב ר' אמי ור' יצחק נפחא.

מחלקותן יומא מב:, סוטה לד., קידושין לג:, מכות יא:.

אבל חבירו האהוב אשר כאחים מלידה היו כל ימי חייהם היה ר' אסי, שניהם היו בבבל חברים כמו"ק כה. ועלו מבבל ללמוד לא"י, ושניהם היו כהנים כסוטה לח:, גיטין נט:, חולין קו:, (וידידי הרב החכם ר"מ גראסבערג הראה לי שמצינו בירושלמי שבת פ"ב ה"ב־ט. ר' אמי נסב פתילא משמע שלא היה כהן, באמת צ"ל ר' אימי כתרומות ספי"א והוא ר' אימי בבלאי).

והיו יחד בטבריא כברכות ח., שבת י., ושניהם שמשו לר' יוחנן ככתובות סב., ונסמכו יחד ושרו להו כל מן דין סמוכו לנא ככתובות יז.

ונזכרו תמיד שניהם ביחד כברכות טז. מד., שבת עד., יומא עג. עח., מו"ק כה., יבמות צו:, כתובות נ:, גיטין ז., ב"ק ס:, ע"ז כח., חולין יח., קו. קז., ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, עירובין פ"ו ה"ד.

מחלקותן שבת סב:, יומא עד:, סוכה לה:, מכות י. ועוד בב"מ, וראה זה פלא שבבבלי נזכר תמיד ר' אמי קודם, ובירוש' תמיד

תמיד ר' אסי קודם.

אבל לא מצינו שיהא אחד גדול מחבירו, כדמצינו ב"מ כה. ר' אמי אשכח פרגיות שחוטות — אתא לקמיה דר' אסי, ולהיפוך מצינו גיטין נד: שא"ל ר' אסי לר' אמי „רבי" אתה אומר כן הכי אר"י. (והוא כדברינו שהיו שוים בחכמה ונתנו כבוד זל"ז וידוע שתואר „רבי" בפי הירושלמים הוא כמו „מר" בפי הבבליים).

ושניהם היו ממונים מאת ר' יהודה נשיאה השני בצירוף חבריהם ר' חייא בר אבא לעבור בכל עיירי ישראל למתקן להם ספרין ומתניינן, כחגיגה פ"א ה"ז, ובאו למק"א ולא מצאו לא ספר ולא מתניין א"ל אייתי לן נטורי קרתא והביאו להם הסנטרי (שומרי העיר) א"ל אילין נטורי קרתא? אינן אלא חרובי קרתא.

ושניהם היו באושפזיכנא אחת כיומא עח. ושניהם צדיקים גדולים כאשר יסופר ברכות סב. ההוא בה"כ דהוה בטבריא כי הוה עיילי ביה אפילו בי תרי אפי' ביומא מתזקי ור' אמי ור' אסי הוה עיילי ביה חד חד ולא מתזקי ואמרו קבלה דבה"כ צניעותא, ושניהם היו מכתפי ועיילי לכבוד שבת כשבת קיט., וזכו לעלות לגדולה כ"כ עד שנתמנו לדיינים ונקראין בשם דייני דא"י כסנהדרין יז:, ושניהם היו נקראין כהני חשיבי דא"י כמגילה כב. (וזה שכתב רש"י חולין ג. ר'אמי מערבאה הוא ואמר מקמצין).

וכן מצינו חולין ו. הלך ר' אבהו וסיפר הדברים לפני ר' אמי ור' אסי ועשאו את הכותים כעכו"ם, ובגיטין ה: בר הדיא בעי לאתוי גיטא — אתא לקמיה דר' אמי ור' אסי, וביצה טז: ר' אמי ור' אסי מערבי אכולי טבריא, ומזה אנו רואין ששניהם היו גדולי הדור, וזה היה בלי ספק אחרי שנפטרו ר' יוחנן ור"א ואז היו הם ראשי הדור, ורבינו ש"ג באגרתו ח"ג פ"ב יאמר שאחרי פטירת ר' יוחנן מלך ר' אמי, ובל"ס קבלתו אמיתית, וכדמוכח גיטין מד. ונצטערתי תמיד למה לא מינו את ר' אסי לריש מתיבתא בטבריא עד שהאיר ה' את עיני ומצאתי בתנחומא הישן משפטים וז"ל ר' אסי לא רצה להתמנות על הצבור והיה מתרחק מן הדינין אך בשעת פטירתו היה מתחרט ע"ז והיה בוכה, ולכן צדק רש"ג בקבלתו.

וכפי הנראה נפטר ר' אסי קודם ר' אמי, כי ר' אסי נפטר בטבריא כירושלמי ע"ז פ"ג ה"א, ור' אמי היה בסוף ימיו בקיסרין, כי כאשר התחילו הגזירות לחול על ראש כמה ערי ישראל ובפרט מיום שהתחילו להתגבר בא"י כת הנוצרים, ואך יען שר' אבהו שהיה אהוב ומקורב לשרי המלכות בקיסרין לקח את הישיבה הגדולה תחת כנפיו והמתיק מעט את הגזירות, וזה שמצינו פסחים פ"ד ה"ט ר' אבא בריה דר"ח ב"א ור"ז הוו קיימי בשוקא דקיסרי אפתחא דבי מדרשא נפק ר' אמי אשכחינהו א"ל לאו אמינא לכו בעידן בי מדרשא לא תקימו אבראי.

ובאמת היה אז ר' אמי ריש הדור וכל תלמידי דר' יוחנן ישבו לפניו אע"פ שהיו אז גם זקני הדור ואפשר שהיו זקנים ממנו כר' אבא בר זבדא ור"י נפחא, אבל יען שהוא היה הריש מתיבתא לכן מצינו גיטין מד. שלח להו ר' אמי מיני אמי בר נתן תצא תורה לכל ישראל. וכן מצינו גיטין סג: שרב נחמן ורבא שלחו (אך) לקמיה דר' אמי, וכן שבת נא. ששמע ר' אמי (דברי ר"נ) ואיקפד, וכפי הנראה כשנפטר ר' אסי בטבריא היה אז ר' אמי עדיין משך זמן מה בטבריה וכדמצינו יבמות מה. שר' אחא שר הבירה ור' תנחום בריה דר"ח איש כפר עכו פרוק הני שבוייתא דאתו מארמון לטבריא — ואתו לקמיה דר' אמי, וזה היה בימי רב יוסף שאמר שם רב יוסף עליו רבותא למחשב גברי?

ולכן

ולכן לא לפלא מה שמצינו ב"ב י: שאיפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שלחה לקמיה דר' אמי ד' מאה זוזי ולא קבלינהו שדרינהו לקמיה דרבא וקבלינהו משום שלום מלכות שמע ר' אמי ואיקפד אמר לית ליה ביבוש קצירה תשברנה.

והגאונים ר"מ שטראשון בהגהותיו ובעל דורות הראשונים בח"ב צד 464 דעתם שזה ר' אמי בבלאי השני שבא אז מא"י לבבל, אבל אין אנו צריכין לכל זה כמו שהבאנו לעיל שר"נ ורבא שלחו לקמיה דר' אמי, וזכינו לזה שר' אמי היה חי עוד בימי רבא והיה אז זקן גדול וריש הדור ואֵם שבור מלכא שמעה את שמעו הטוב לכן שלחה אליו הכסף, ור' אמי אפשר ששמע מהמעשה המובא בזבחים קטז: שאיפרא הורמיז אימא דשבור מלכא שלחה לרבא קורבנא ורבא הוצרך לשלח את רב ספרא ורב אחא ב"ה להקריב לש"ש, ולכן חשש ר' אמי פן הקדישה הכסף לשם קרבנות, ולכן לא קיבל, וזה ששלח לרבא הפסוק מישעיה כז"ט שכתוב שם לכן בזאת יכפר עון יעקב — בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים — שם ירעה עגל — ביבש קצרה תשברנה וכו'. ובזה יתורץ אם רבא קיבל משום שלום מלכות למה לא עשה זאת ר' אמי משום שלום מלכות אם היה בבבל גר בארץ נכריה? אבל אם נאמר שהוא ר' אמי הראשון והיה בקיסרין לכן לא חש משום שלום מלכות דהפרסים בדבר שיש בו קדושת מזבח, אבל רבא הבין ששלחה לו שיכול לחלקם לעניים, ולכן קבלם ממנה משום שלום מלכות.

חבריו.

ר' אבא, כגיטין פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי ר' אמי — א"ל ר' אבא — א"ר אסי אילולא ר' בא כבר היינו באין להתיר א"א. וכן שם פ"ה ה"ט גירדאי שאל לר' אמי — א"ל והתניא ר"ח — א"ר אמי אלמלא ר' בא כבר היינו באין להתיר ע"ז שלהן.

והיה גדול כ"כ בעיני ר' אמי עד שאמר עליו שבועות מז. רבותינו שבא"י, ומה שמצינו יתיב ר' אבא קמיה דר' אמי ב"ב לג: זה יען שר' אמי היה הריש מתיבתא.

ר' אבא בר ממל אע"פ שזכה עוד להכיר את ר"י נשיאה הראשון והיה בל"ס חבירו הגדול דר' אמי וכב"ב נט. ההוא דאתא לקמיה דר' אמי שדריה לקמיה דר"א בר ממל, אעפ"כ מצינו יבמות קה. יתיב קמיה דר' אמי, וב"ק יט. בעי מר' אמי, וב"מ לו. איתיביה לר' אמי, ובנדרים כא. א"ל לר' אמי אמרת לן משמיה דר"י נשיאה. ובנדה יב. א"ל לר' אמי תנא תני צריכות ואת תני וכו'. וזה יען שר' אמי היה הריש מתיבתא, וכן ר' אבהו תלמידו הגדול דר' יוחנן אמרו חולין ו. שהלך ר' אבהו וסיפר דברים לפני ר' אמי ור' אסי, וביומא עג. יתיב ר' אבהו וקאמר להחוא שמעתתא משמיה דר"י אהדרינהו ר' אמי ור' אסי לאפייהו. ור' אבהו השתדל תמיד עבורם כמגילה פ"ב ה"ב שר"ח בר אבא ור' אמי ור' אסי דנוהו לאשה אחת בשם תמר והיא הלשינה עליהם לפני שרי המלוכה בקיסרין, והם כתבו לר' אבהו שהוא ימתיק את הדינים וכן עשה. ובסוף ימי ר' אמי לקח אותו וישיבתו הגדולה תחת כנפיו לקיסרין כאשר הבאנו לעיל.

ר' אחי היה ממונה אגיטין בזמן ר' אמי כגיטין ה:.

ר' אילא בזמנו כמו"ק כה.

אמי וורדנאה, חזי בוכרא דבי נשיאה — א"ל לר' אמי א"ל שפיר קא עביד כביצה כז.

רב ביבי, איקלעו ר' אמי ור' אסי ושדרא כלכלה דפירי שבת עד.

ר'

ר' זירא אע"פ שעלה לא"י כבר בסוף ימי ר' יוחנן אבל כשבא לא"י היה כבר גדול הדור והיה כמו חבירו דר' אמי כחולין קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי — אמר תרי גברי רברבי כוותייכו ליטעו בהא דרב ושמואל, וכן שם כא. כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי וכו', אבל כשהיה ישיבת ר' אמי בקיסרין ישב לפניו כחולין פו: שא"ל ר' אמי שלא יצא לחוץ בעידן בי מדרשא, ונחשב כתלמיד חבר לר' אמי.

זעירא בר חמא היה אושפיזכניה כיומא עח.

ר' חייא בר אבא, קראו ר' אמי מר כחולין קג., ושקיל וטרי עמו כזבחים פה:, חולין יב., יתיב רחב"א ור' יצחק נפחא אקילעא דר' יצחק בן אלעזר וכו' מו"ק כ., וביומא עג. יתיב רחב"א וקאמר להא שמעתא אהדרינהו ר' אמי ור"א לאפייהו, ובגיטין סג: שלחוהו לקמיה דר' אמי — הדר שלחוהו קמיה דרחב"א, ובחגיגה פ"א ה"ז ששלח ר"י נשיאה את רחב"א ור' אמי ור' אסי לכל ערי ישראל לתקן להם סופרין.

ור"ה פ"ב ה"ה ר' אבא ב"ז פתח ורחב"א ור' אסי ור' אמי חתמין. ובעירובין פ"ו ה"ד ר"ח (בר אבא) ור' אמי ור' אסי סלקין לחמתא דגדר ושאלון לר' חייא בר יוסף — שמע ר' יוחנן ואמר יפה עשיתם.

ר' חנינא (הברון דרבנן) בזמנו כמו"ק כה.

ר' חנינא בר פפי ור"י נפחא יתבי וכו' יבמות מח:.

ר' יהודה נשיאה השני היה הנשיא בימיו כר"ה כ. שלח ליה ר"י נשיאה לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו. וביצה כז. ר"י נשיאה הוה ליה ההוא בוכרא שדריה לקמיה דר' אמי, ובתענית יד: בשני דר"י נשיאה — גזר יג' תענית סבר למגזר טפי א"ל ר' אמי הרי אמרו וכו', וכן שם כה: א"ל ר' אמי קודם חצות ואחר חצות שנינו. בעי מר' אמי כע"ז לג: מנחות כט:.

ומו"ק יז. כשנפטר רב יהודה ושמתיה להוא גברא ועלה לא"י להתיר לו השמתא א"ל ר"י נשיאה לר' אמי פוק עיין בדיניה.

רב יהודה מצינו שחולק עם ר' אמי כיבמות סו:.

ר' יעקב בר אידי למדו יחד לפני ר' יוחנן כיבמות צו: שאמר להו ר"י לר' אמי ור' אסי מ"מ א"א יודעין לפיים כבן אידי חבירינו, ובכתובות נו: ר' אמי ור' אסי סבור למיזן ממטלטלי א"ל ר"י בר אידי מלתא דר"י ור"ל לא עבדי וכו', וזה היה בל"ס אחרי פטירת ר"י.

ר' יצחק ור' אימי הוו יתבין מקשיי פאה רפ"א כלאים פ"ג ה"א ובשביעית פ"ו ה"ב ר' לוי צנבריא שאל לר' יצחק ולר' אימי ואסרון, ונראה שהוא ר"י נפחא.

ר' יצחק בן אלעזר, מו"ק כ. יתיב ר' אמי אקילעיה דר"י בן אלעזר וכו'.

ר' יצחק בר חלוב חולין צט: כי אתו לקמיה דר' אמי שדר להו לקמיה דר' יצחק בר חלוב.

רב נחמן מצינו בברכות מז: שהקשה לר' אמי ושבת גברא הוא? וכבר פרשנו לעיל שזה היה כשהיה כבר ר' אמי בא"י וירד לזמן קצר לבבל ואז שקיל וטרי עם ר"נ ור"ח. וזה שאמרו שבת קיט. אר"נ (בר יצחק הוא ט"ס וכן ליתא בד"קס והיה כתוב רנב"י והכונה בר יעקב ונעשה מזה בר יצחק) אלו מקלעין לי ר' אמי ור' אסי מי לא וכו'. וכן מצינו ששלח ר"נ לקמיה דר' אמי כגיטין סג:, ובחולין קכד. א"ל ר' אמי לרב אושעיא ומשום דר"נ חתניה דבי נשיאה קא מזלזל בשמעתיה דר"י?

ר'

ר' סימון בזמנו כשבת רפי"ט בר מרונא שאל לר' סימון ושרי ושאל לר' אימי ואסר ואיקפד ר' סימון. ומה שמצינו כתובות לא. ר' סימון א"ר אמי צ"ל שם כבשבת ה: רב ספרא.

ר' ענני בר ששון דרש אפתחא דבי נשיאה — שמע ר' אמי ואיקפד כמו"ק כד:.

ר' שמואל בר ר' יצחק אמר על ר' אמי שהוא אדם מסויים יבמות פט"ו־ה"ו.

ר' שמואל בר נחמן, היה כבר זקן גדול בימי ר' אמי כמו"ק יז. ור' אמי שאלו כתנחומא אחרי־יד.

ר' שמואל מצינו תרומות ספ"ח שהלך יחד עם ר' אמי לזנבה מלכתא להציל את זעיר בר חיננא שנתפס, והם הצילוהו.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא בריה דר' חיא בר אבא ישב בישיבתו בקיסרין כחולין פו:.

ר' אבא בר כהנא בעי מר' אבא כפסחים פ"ד ה"ט.

רב אויא א"ר אמי — ואמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי כחולין נ.

ר' אושעיא, בעי מר' אמי פסחים סג: ובחולין קכד. כי סליק ר' אושעיא אשכחיה לר' אמי וכו'.

רב אחא בר חנינא בשם ר' אמי סנהדרין מא: כן מביא בסה"ר אבל גרסא שלנו ר' אסי.

ר' אחא שר הבירה — אתא לקמיה דר' אמי יבמות מה.

ר' אחא בר פפא בעי קומי ר' אמי כתובות פ"ו ה"ג, ובנדרים פ"י ה"י מצינו שסליק מישרי נדריא דר' אמי איחר בעמידה כדי לומר אין כאן נדר.

ר' אידי אמר כד סלקת מגלותא אשכחית עובדא קומי ר' אימי ב"מ פ"ה ה"ב.

רב אשי, מה שמצינו שבת ס: א"ל רב אשי לר' אמי ולא ידע מר וכו' צ"ל ר' אסי, וכן גיטין א"ל ר' אמי לרב אשי צ"ל לר' אסי, והוא ר' אסי האחרון.

אשיאן תנא דר' אמי בעי מיניה ברכות יד.

בירא א"ר אמי סוכה כז. לד:.

ר' בנימין בר לוי בפאה רפ"א אמר, ר' יצחק ור' אמי הוו יתבון מקשי, בר הדיא בעי לאתויי גיטא — אתא לקמיה דר' אמי גיטין ה:, ובחולין קו: אמר בר הדיא הוה קאימנא קמיה דר' אמי.

רב דימי כי אתא א"ר אמי כריתות כה:.

רב הונא בעי מר' אמי ב"ב יא: ובל"ס הוא ר' הונא השני, וכן מצינו שבת ס: בעי מיניה ר"ה מרב אשי וגרסת דק"ס ר' אמי.

ר' זריקא א"ר אמי ברכות ג: ביצה כה:, ב"ב קל:, אותיב לר' אמי חולין מח:, ושם קי. אמר אנא שלקי לר' אמי וכו'.

ר' חייא בר אשי א"ר אמי שבת עג:.

ר' חייא ציפוראי קומי ר' אמי ערלה פ"ג רה"ב.

רב חסא אמר, בעי ר' אמי — פשיט ר' אמי ב"מ נז.

ר' יונה א"ר אמי חגיגה כד:.

ר' ירמיה אותיב לר' אמי ע"ז לג:, הקשה לו גיטין נד:, שאלו מגילה פ"ג ה"א, ור' ירמיה למד עם בנו כביצה פ"ה ה"ב. ר' ירמיה בשמו תרומות פ"ו ה"א.

ר' יורן בשם ר' אמי מד' תהלים פ"ר־ג.

ר' יוסנא א"ר אמי ע"ז לג:.

ר' יצחק בר ביסנא אמר [לר' אמי] רבי אתה אומר כן הכי אמר ר' אסי וכו' זבחים כ., וברש"י מחקו תיבת לר' אמי וכתבו ר' ירמיה בטעות.

ר' יצחק בר רדיפא א"ר אמי כתובות קו.

ישמעאל איש כפר ימא — אתא לקמיה דר' אמי נדרים נז:.

ר' לוי צנבריא שאלו שביעית פ"ו ה"ב.

ר' מיישא בר בריה דריב"ל בזמנו ומת קודם ר' אמי ככתובות פה:.

ר' מנחם א"ר אמי ברכות ח., כתובות עד.

ר' מנחם בר מבסימא בשמו ירושלמי סוף מעשרות.

נחמיה חתניה דבי נשיאה אמר אנא חזיתיה לר' אמי וכו' יומא עח.

ר' נחמן בר שמואל ב"נ קומי ר' אמי ב"ב פ"ט ה"ו.

רב ספרא א"ר אמי שבת ה:, ובכתובות לא. איתא בטעות ר' סימון.

ר' עוירא א"ר אמי ברכות כ.

ר' פרידא בעי מר' אמי מנחות נב:.

רבה בב"ח אמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי חולין קו.

רבה א"ר אמי שבת קכה:.

ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו ור' אחא איש הבירה פרוק הני שבוייתא — אתו לקמיה דר' אמי וכו' יבמות מה.

מקראות ימי חייו הפרטים כבר הבאנו לעיל. ומצינו שהיה לו בן שר' ירמיה למד אתו כביצה פ"ה ה"ב.

וכפי הנראה הגיע ר' אמי לימי גבורות ועוד יותר וכמו שהבאנו לעיל שזכה ללמוד לפני ר' אושעיא שנפטר לערך תקנ"ב לשטרות ור' אמי היה אז לא פחות מבן ך' שלמד לפניו כמה שנים א"כ נולד לערך תקל"ב, ובסדר תו"א שר"נ נפטר תרל"א, ובגיטין סג. שר"נ שלח תמיד לשאול מר' אמי, ובביצה כה. א"ל ר"נ לחמא שליח ציון כי סלקת להתם אקיף וזיל אסולמא דצור וזיל לגביה דר' יעקב בר אידי ובעי מיניה אדאזל נח נפשיה כי סליק אשכחיה לר' זריקא, ומזה אנו רואין שאז כבר נפטר ר' אמי, ונשאר אז זקן הדור ר' יעקב בר אידי וכשנפטר גם הוא היה אז ר' זריקא מראשי הדור כי אחרי פטירת ר' אמי לא הוקם עוד ריש מתיבתא ואך קיבוץ של חכמים היה בטבריא וציפורי וקיסרין, וכמבואר בערך ר' אבהו, א"כ נפטר ר' אמי כבר לפני ר"נ, א"כ חי ר' אמי קרוב לתשעים שנה, וזה ידוע שר"י נפטר לערך תקצ"ט א"כ מלך ר' אמי אחריו יותר מכ' שנה.

ואחרי ר' אמי רצו למנות את ר' אבהו אך השעה נטרפה ולא הוקם ריש מתיבתא ולכן לא נזכר באגרת דרש"ג מי מלך אחרי ר' אמי.

ר' אמי או אימי בבלאי.

מצינו כמה פעמים בירושלמי ר' אימי בבלאי ואמר תמיד בשם רבנן דתמן כירושלמי תרומות רפ"ז, פסחים פ"ד ה"ג, כתובות פ"ג ה"א־יז:, ע"ז פ"א ה"ו.

וקרוב מאוד לומר כשהיה בבבל בימי רב יוסף ורבא היה נקרא אך בשם אמי, וזה שמצינו יבמות פ. אמר רב יוסף היינו דשמענא לאמי וכו' ובכתובות מד: רבא אמר חייב מדתני אמי.

וכשהלך לא"י קיבל תורה מר' יהודה בן פזי כר"ה פ"ג ה"א ר' יעקב בר אחא ר' אמי בשם ר"י בן פזי, וכן אמר בשם ר' שמאי כברכות פ"ג ה"ה.

ונראה שהיה בא"י חתן ר' יונה כגיטין פ"ב סה"א אייתי ר' אמי לר' יונה חמוי ותנא ליה, שהיה גם בבבל שונה ברייתות.

וזה ר' אמי נזכר קידושין ח: שבני ר"ה בר אבין (שהיה ג"ב בא"י) זבון אמתא — אתו לקמיה דר' אמי, ולפי סדרי הזמנים הוא ר' אמי השני והיה דיין בעירו.

ובמבוא הירושלמי ערך ר' אימי ב' וז"ל ר' אימא ב' נזכר שביעית פ"ו ה"ג ר' לא ר' אימי תרויהון אמרי אסור ועיין ערך ר' הילא — ועיין יבמות פט"ו ה"ה ר' אימי עשה מעשה והוה ר' זעירא מקלס ליה — וזה אינו ר' אמי הקדמון שהיה קשיש הרבה מר"ז עכ"ל.

ובאמת לא לבד שאין שום ראיה מזה שקאי על ר' אמי השני אך אדרבא משם ראיה שקאי על ר' אמי הראשון. וראיה א) שמביא מר' זעירא, מצינו חולין קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי אמר תרי גברי רברבי כותייכו ליטעו בדרב ושמואל, א"כ אנו רואין מזה שר"ז היה כבר גדול הדור כשבא לא"י וידוע שר"ז בא לא"י עוד בימי ר' יוחנן וא"כ למה לא יקלס לר' אמי?

וראיה השניה מר' אילא הלא ידוע שר' אילא היה חבר לר' אמי הראשון כמו"ק כה. כשהביאו ארונו של ר"ה לא"י ר' אמי ור' אסי נפקי ר' אילא ור' חנינא לא נפוק, מזה אנו רואין שהיו כחברים. והגאון בעל דורות הראשונים בח"ג צד 122 מביא דברי מבוא הירושלמי וגם מוסיף על דבריו כי גם בבבלי נזכר ר' אמי השני מחולין קיא: שאמר אביי הא דרבין ליתא דההיא פינכא דהוה בי ר' אמי — והנה אם היתה המעשה זו בא"י היה נזכר בגמרא ממי שמע אביי עכ"ל. והגאון החכם הזה מביא ראיה משלילה, אבל בגמרא איתא בפירוש שהוא ר' אמי הראשון דאמרו שם מבדי ר' אמי תלמיד ר' יוחנן הוה, וזה ברור. וכן מביא שזה ר' אמי הנזכר ב"ב י: דאיפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שלחה לר' אמי ד' מאה זוזי, וראיה זו כבר בארנו בערך ר' אמי א) שהיה אך ר' אמי אחר, וכן מביא מזבחים עה: שר' אמי שקיל וטרי לתרץ בעי דרמי בר חמא. במחילה לא עיין בדק"ס שבכל כ"י גרס אלא אמר ר' מני, ולא ר' אמי.

ובימיו היה ר' יהודה נשיאה השלישי אבי הלל הנשיא בא"י כירושלמי סוף ע"ז ר' אמי סליק עם ר' יודן נשיא לחמתא דגדר ושאלו כסף מן אילין דאוסינום שאלין לר' ירמיה א"ל צריך להטביל — נצא לחוץ ונלמד — נפקון ושמעון ר' יעקב בר אחא וכו', וכן מובא שם פ"ב ה"ח שעלה עם ר' יודן נשיא לחמתא דגדר והתיר חלוט שלהן, וזה ר' אמי לא היה כהן כתרומות ספי"א שאמרו שם ר' אימי נסב פתילא (של תרומה) והמאמר מובא שבת פ"א ה"ב-ט. ושם ר' אמי וצ"ל ר' אימי (בבלאי) כי ר' אמי היה כהן.

אמי אבוה דשמואל בר אמי.

נזכר פסחים טז:, ובירושלמי יבמות פ"י ה"ו אמר בשם ר' יהודה וכן צ"ל בב"ק פ"ט ה"ב ושם נדפס בטעות אביי דשמואל בר אמי וצ"ל אמר אמי אבוה דשמואל בשם רב יהודה.

ר' אמי אסיא.

בירושלמי ברכות פ"ב ה"ג יג: ר' יונה בעי — א"ר אמי אסיא הורה בה ר' ירמיה, ובסה"ד מפרש שאמר ר' אמי (שר') אסי הורה ומה הורה שר' ירמיה אמר. וזה ללא אמת כי ר' ירמיה היה תלמידו דר"ז וגם ר"ז היה קטן מר' אמי.

ולי נראה שצ"ל ר' אמי חתנו, והוא ר' אמי ב) שהיה חתנו דר' יונה. וכן מצינו בירושלמי סוף ע"ז שר' אמי שאל לר' ירמיה.

ר' אמי בר אבא.

היה חמיו דרב אשי כחולין קיא. רב אשי איקלע לבי רב אמי בר אבא חמוה חזייה לבריה וכו', ולדעת דק"ס כן הוא הגרסא בביצה כט., וכן הוא בשאילתות

בשאילתות פ' אמור, ונזכר נדרים לב., נדה כ., וברי"ף שבת רפט"ו א"ר אמי בר אבא אמר רב אשי אסור להוליך ע"ג עשבים בשבת אבל גרסא שלנו בעירובין ק: רמי בר אבא א"ר אסי, והוא הנכון.

אמי בר אבין.

נזכר כריתות כ. אמי בר אבין ורב חנניא .בר אבין דאמרי תרווייהו וכו', ויש שגורסין שם אביי בר אבין, ובשבת כ: רמי בר אבין.

רב אמי בר אדא הרפנאה.

בעירובין נט: בעי מרבה, א"ל הכי אמר רב, אמר להו ר"נ לא תציתו ליה הכי אמר וכו'.

רב אמי בר אהבה. נזכר יבמות כט: אבל בנדרים עד. המאמר ושם ליתא תיבת בר אהבה.

רב אמי בר דיקולי. ערך רמי בר דיקולי.

רב אמי בר חייא.

בזבחים קה: בעי מר"ז אך גרסת שיטה מקובצת ודק"ס ר' אבין בר חייא, ובע"ז נא: רב אסי בר חייא.

ר' אמי בר חמא.

הוא רמי בר חמא הנודע ונזכר בשם זה תמיד בירושלמי, ובבבלי נשאר שם זה בפסחים כז: כתובות מח:.

ר' אמי בר טביומי. בסוכה טו: אמרו לימא מסייע ליה ואביי מפרש שם דבריו.

ר' אמי בר יודן. ערך רמי בר יודן.

ר' אמי בר יחזקאל. הוא רמי בר יחזקאל ונזכר בשם זה בירושלמי תענית פ"ב הי"ד ובעירובין פ"ו ה"א-כז.

ר' אמי בר מתנה. אמר שמואל ברכות סג.

אמי בר נתן. הוא סתם ר' אמי עיין ערכו.

ר' אמי בר עוקבא. נזכר כתובות פ"ז ה"ז אמר בשם ר' יוסי בר חנינא.

ר' אמי בר פפי. ערך אבימי בר פפי.

ר' אמי בר קרחה. נזכר ב"ב פ"י ה"ח אמר בשם רב.

ר' אמי בר שמואל. נזכר נדה כ:, ושם כה. אמר לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל, א"כ היה תלמידו.

אמי וורדנאה.

בביצה כז: אמי וורדנאה חזי בוכרא דבי נשיאה הוה, ביו"ט לא הוה חזא, אתו וא"ל לר' אמי א"ל שפיר קא עביד (ופרש"י נאה היה ועל שם ורדים היה נקרא, ול"נ מאותו מקום ששמו ורדינא כעירובין מט.), ובנדה יט: אמי וורדנאה א"ר אבהו ושם פירש"י ג"כ כמו בביצה כז: וכתב שם שבגיטין מא. נקרא אמי שפיר נאה, ושם אמר בשם ר' יוחנן, ור"נ בר יצחק אמר עליו משום דאמי שפיר נאה הוא אמר שמעתא דלא שפירין?

ר' אמי חתנו דר' יונה. ערך ר' אמי ב).

אמי שפיר נאה.

א"ר יוחנן גיטין מא. (ופירש"י כך כינויו, ועין ערך אמי וורדנאה).

אמי תנוראה.

נזכר מו"ק יא. רב יהודה שרא לאמי תנוראה למיגדל תנורי בחוה"מ, וברש"י שעל הרי"ף מפרש שהיה שומר תנורים, ואין ידוע אם היה צורבא מרבנן.

אמימר.

מי היו אבותיו לא נמצא בשום מקום ואך זאת ידוע לנו שהיה יליד נהרדעא כאשר העיד בעצמו ב"מ טז: לה., ב"ב לא. שאמר אנא מנהרדעא אנא.

רבו

רבו היה רבא וכדמצינו שאמר משמיה דרבא קידושין י., חולין מו:, ובקידושין עג: משמע שהיה כבר בימי רבא גדול הדור שאמרו שם אמר אמימר האי פירא דסופלי יש בו משום אסופי וכו' אמר רבא ובשני רעבון אין בו משום אסופי והס"ד דגמרא שדברי רבא קאי אדברי אמימר, וזה יען כשישב לפני רבא היה כבר גדול הדור וכשאמר הדין לפני רבו רצה לתקן דבריו.

וכן מצינו שקיבל מסבי דפומבדיתא בעירובין פ., ע"ז מח. שאמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא (ואין הכונה שראה עוד את רב יהודה שהרי רב יהודה נפטר שנת תר"י לשטרות אבל הכונה סבי דישיבת רב יהודה ולכן פירש"י בעירובין עט: סבי דפומבדיתא, רב יהודה וישיבתו).

וכן קיבל מרב זביד מנהרדעא כב"מ עג: אמר אמימר אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא, וכן קידושין עב: אמימר שרא — משום דשמיע ליה מרב זביד מנהרדעא, ובכתובות סג: כלתיה דרב זביד אימרדה — יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו א"ל משום דרב זביד גברא רבה הוא מחנפיתו ליה, וזה רב זביד בלי ספק הוא רב זביד מנהרדעא.

וכן אמר משמיה דרב זביד (שמלך בפומבדיתא ונפטר תרצ"ז, אדרש"ג ח"ג פ"ג) כחולין נא:.

משמיה דרב חמא (שמלך בנהרדעא ונפטר תרפ"ח), כתובות פו.

משמיה דרב יוסף כתובות ק.

משמיה דרב דימי מנהרדעא חולין נא:.

משמיה דר"נ חולין מח:.

משמיה דר"פ חולין ח:. ואע"פ שכולם היו תלמידי דרבא כרב זביד ור"פ ורב חמא אבל כולם היו תלמידי דרבא הראשונים והיו זקנים הרבה מאמימר לכן אמר בשמם.

ואע"פ שלא נזכר באגרת דרש"ג שאמימר היה ריש מתיבתא, זה יען שמפטירת רבא עד מלוכת רב אשי לא היתה ישיבה כללית ואף נתחלקה הישיבה לשתים כאשר יאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג, ובכל עיר ועיר היה קיבוץ ת"ח גדולים כמו רב כהנא רבו דרב אשי בפום נהרא ור"פ בנרש ורנב"י בפומבדיתא וכן בי רב זביד ועוד. וכן היה עם אמימר שהוא היה הריש בנהרדעא כמפורש ברכות יב. אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא. וכן סוכה נה. אתקין אמימר בנהרדעא, וכן ר"ה לא:, ההיא איתתא דאזמניה לדינא קמיה דאמימר בנהרדעא אזל אמימר למחוזא, ובלי ספק שגם העיר מחוזא היתה תחת ממשלתו והיה הולך שם לעתים קבועות לדין ולהורות, וזה שמצינו שבת צה. אמימר שרא זילחא במחוזא.

וגם נהג ישיבה גדולה כביצה כה: שאמרו אמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דרגלא. וידוע שכבוד זה היו נותנין אך לריש מתיבתא. (ומר זוטרא היה באמת ריש מתיבתא בפומבדיתא ונפטר תשכ"ז כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג אך יותר נראה גרסת דק"ס שגורס מרימר ומר זוטרא).

ובישיבתו הגדולה התקבצו כל גדולי הדור שכמה מהן היו אח"כ ראשי מתיבתות, כמר זוטרא ורב אשי שמצינו אותן שלשתן תמיד ביחד וקא חשיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי כברכות מד: נ: נה:, שבת נ:, פסחים קג:, כתובות סא. סג:, ב"מ כב., נדה כ., ורב אשי קיבל הרבה מאמימר כמנחות לז: יתיב רב אשי קמיה דאמימר וקראו מר, בעי מאמימר כביצה כב., הקשה לאמימר ר"ה לא:, מו"ק כ:, מגילה ז:, ב"ק ע. חולין נ: וכן צ"ל חולין קז. ושם רב ששת הוא ט"ס.

וכן הקשה לאמימר כתובות כא: פג: צז., גיטין מ., ב"מ סה:, ב"ב יג: קסה., חולין נג: נח. סב. ואמימר השיב לו לא

שמיע

שמיע לי כלומר לא סבירא לי, ובעירובין לט: אמר רב אשי לדידי אמר אמימר וכו׳. ובשבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר — א״ל רב אשי לאמימר וכו׳, ומזה ראינו בפירוש שאמימר היה הריש וכולם באו לדין לפניו ורב אשי ישב לפניו.

ומו״ק כ. איתא בפירוש שרב אשי ישב לפניו בהיות לאמימר כבר בני בנים, ואז שאל ממנו.

וכן רב אחא בריה דרבא היה תלמידו כפסחים קג: שאמימר ומר זוטרא ורב אשי הוה יתבי בסעודה וקאי עליהו רב אחא בריה דרבא (ופרש״י משמש עליהן), וביבמות מה: א״ל רב אחא בריה דרבא לרבינא איקלע אמימר לאתרין וכו׳. ובב״ב קכד. רב אחא בר רב אמר כן, וצ״ל בר רבא, דק״ס. (והוא היה הריש מתיבתא בפומבדיתא ונפטר תש״ל).

רב גביהא מבי כתיל (שמלך בפומבדיתא ונפטר תשמ״ד) כביצה כג. והיו שם כולם ביחד אמימר ורב אשי ורב גביהא מבי כתיל.

רב גמדא ישב קמיה דאמימר ומר זוטרא ורב אשי ככתובות סג:.

רב הונא בר נתן שהיה הריש גלותא בזמן רב אשי היה תלמידו דאמימר כב״ב נה., וזבחים יט. אמר כי אתאי קמיה דאמימר, ובגיטין יט. אמר הכי אמר אמימר, ובקידושין עב: אמימר שרי ליה למינסב איתתא מחוזנייתא, ובב״ב נה. אמר קשי בה אמימר.

רב מניומי בריה דרב ניחומי אמר כתובות סט. הוה קאימנא קמיה דאמימר.

רב מרדכי ישב עמהם כשבת נ:.

מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא אמרו לרב אשי איקלע אמימר לאתרין — ש״מ תלת, שלמדו ממנהגו ג׳ הלכות כפסחים קז., ומזה אנו רואין בפירוש שסתם אמימר אינו בר ינוקא בן רב חסדא.

רב מרי בר רחל אמר לרב אשי הכי אמר אמימר יבמות צב:.

וגם רבינא שהיה גדול הדור בימי רבא הקשה לאמימר כשבועות ד:, וכן ערכין כב. מרימר (צ״ל אמימר) אגבי כתובה — א״ל רבינא וכו׳. ובחולין נח. חולקין רבינא עם רב אחא בדברי אמימר.

וה׳ ברכו בבן יקיר בשם מר שישב לפני רב אשי כסוכה לב: מא:, וסיבת מיתתו היתה ע״י כאשר יסופר ב״מ סח. אמר מר בר אמימר לרב אשי אבא עביד הכי א״ל רב אשי תינח היכי דאיתיה לדידיה אי שכיב ונפל שטרא קמי יתמי מאי, הוי כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה דאמימר.

ובסה״ד ערבו ביחד עם אמימר בר ינוקא שנהרג לג׳ שנים אחרי פטירת רב אשי כמבואר באגרת דרש״ג ח״ג פ״ד.

והחכם גרעץ בח״ב צד 448 יאמר שאמימר ישב על כסא רב אשי בשנת תשל״ח, ולא ראה הגמרא ב״מ סח. שמפורש שנפטר לפני רב אשי.

אמימר בר מר ינוקא.

נזכר בשם זה בחולין יח: שאמר הוה קאימנא קמיה דר׳ חייא בריה דרב אויא, אבל נזכר בשם סתם אמימר והוא בר מר ינוקא כגיטין יט: אמר רבינא אמר לי אמימר הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי, וזה אמימר הוא בל״ס בר מר ינוקא כי אמימר הראשון לא יאמר לרבינא הכי אמר מרימר, כי מרימר היה מאוחר הרבה לאמימר ומלך אחרי רב אשי בסורא. וזה רבינא הוא רבינא בר ר״ה האחרון ואמימר זה הוא בר מר ינוקא והוא שאמר לרבינא האחרון הכי אמר מרימר, וזה ברור.

וכן מצינו כתובות כא: אמר אר״י אמר שמואל עד ודיין מצטרפין אמר רמי בר חמא כמה מעלייתא היא שמעתא —

איקלע

איקלע רבנאי – אמר הכי אמר שמואל עד ודיין מצטרפין, אמר אמימר כמה מעלייתא הא שמעתא, א"ל רב אשי לאמימר משום דקלסה אבוה דאמך את נמי מקלסת ליה? וזה אמימר א"א לומר שהוא סתם אמימר, יען שרב אשי היה חתן רמי בר חמא כביצה כט. וא"כ איך יהיה אמימר רבו דרב אשי ואשר נפטר הרבה קודם רב אשי, נכד רמי בר חמא.

ולכן בל"ס הוא אמימר בר מר ינוקא, ומזה זכינו לידע יחוסו שאביו מר ינוקא לקח בת רמי בר חמא והיה גיסו דרב אשי ואמימר בנו היה לו רב אשי דוד מצד אשתו והיה באמת צעיר הרבה מרב אשי.

ואין זה מר ינוקא בריה דרב חסדא אך בן מר זוטרא כדמובא בקבלת הראב"ד, וכן נזכר מנחות סו. רבנן דבי רב אשי מנו וכו' אמימר מני יומי. ומסידור הש"ס משמע שהוא אמימר האחרון.

ומיתתו נזכרה באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שבשנת תשפ"א נאסרו אמימר בר מר ינוקא והונא מר בר ריש גלותא, ומשרשיא בר פקוד, ובאדר בשנה ההיא נהרג, וזה לג' שנה אחרי פטירת רב אשי.

אמרי בי רב.

בסנהדרין יז: אמרו שב"מ שאמרו אמרי בי רב, הוא רב הונא ומקשי והאמר ר"ה אמרי בי רב, אלא (הוא) רב המנונא. ובאמת שניהם צדקו כי כשנפטר רב נשארה ישיבת סורא בלי ריש מתיבתא מפני כבודו דשמואל שנשאר רבן של כל הגולה בנהרדעא וכל גדולי תלמידי דרב באו ללמוד לפני שמואל, אבל ישיבת סורא לא נתבטלה והיו שם קיבוץ חכמים אשר המנהל היה רב המנונא כמבואר בערכו, וכל ספיקותיהם שלחו לשמואל וכדמצינו גיטין סו: פט., ב"ב קנב:, סנהדרין כד:, שבועות מו., שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו, וכשאמרו התלמידים הלכה משמיה דרב נאמר שבת פה., עירובין פט: צד:, יבמות פג., אמרי בי רב משמיה דרב, וזה ודאי נאמר מגדולי תלמידי דרב, כר"ה שמלך אחרי פטירת שמואל. וכן מצינו ברכות נ. אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב והוא היה מגדולי תלמידי דרב. אבל גם מצינו בזבחים פז. אמרי בי רב מ"ט דרב חסדא ושם הכונה בבהמ"ד.

אמרי במערבא.

אמרו בסנהדרין יז: שהוא ר' ירמיה והכונה שר' ירמיה שעלה מבבל לא"י וגדל והצליח מאוד בלימודו עד שבסוף ימיו היה אחד מגדולי הדור וקנה לו זכות אזרח עד שידעו שבב"מ שאמרו אמרי במערבא היה ידוע להם שהוא מר' ירמיה.

ומצינו הלשון אמרי במערבא נזיר כ:, סוטה יח:, ב"מ צד:, זבחים פט: צ. צא:, חולין נה:, בכורות יג., ערכין יז.

ומה שמצינו ברכות ח. אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפי מכולהו, לא שר' ירמיה שמע מדברי מר זוטרא, כי מר זוטרא היה כבר אחרי ר' ירמיה ובימיו לא היה שריד ופליט מישיבות א"י ואך המימרא דמר זוטרא נאמרה כבר בימי ר' ירמיה, ואך בבבל נישנית בבהמ"ד ע"ש מר זוטרא ונקבעה על שמו.

אבל גם מצינו בפירוש הלשון אמרי במערבא שאינם שייכים לר' ירמיה כברכות יד: דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא. ובסנהדרין כג. אמרי במערבא משמיה דר"ז, בכורות טו: משמיה דר' חנינא, וב"ב פ., חולין לב. נ: נז. משמיה דר' יוסי בר' חנינא.

ובהוריות יג., ב"ב טז:, יומא פו., זבחים צד. משמיה דרבה בר מרי, וברכות לג: משמיה דרבינא (וצ"ל דרבינאי)

וברכות

וברכות ב: במערבא הא דרבה בר שילא לא שמיע להו.

אנדרולינאי בזמן אבוה דשמואל. נזכר יבמות קטו:, ולא היה ת"ח.

אנדריי. ר' חנינא בר אנדריי ברכות פ"א ה"א.

אבא אנטולי.

נזכר דמאי פ"ה ה"ח א"ר זעירא אבא אנטולי זבין פירי מארמאי אתא לגביה ר' יודה בן לוי ושלח למנחם בריה דיתקן לו פירותיו.

אנטיגנוס. ר' אלעזר בן אנטיגנוס שבת קנ:, ר' חנינא ב"א שביעית פ"ו מ"ג.

ר' אנטיגנוס.

נזכר הוריות פ"ג ה"ד ריב"ל אמר בשמו. ומה שנמצא ר' אנטיגנוס במכלתא מס' ויהי בשלח הוא ט"ס וצ"ל אמר רבי, אנטונינוס וכו'.

אנטיגנוס איש סוכו.

נזכר אבות פ"א מ"ג הוא קיבל התורה משמעון הצדיק, ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם.

ובאבות דר"נ רפ"ה שהיו לו שני תלמידים אחד בשם צדוק והשני בשם ביתוס ויצאו לתרבות רעה שטעו בדברי רבותם איך אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית? ועי"ז כפ"ו בתח"המ, ומהם צמחה הכתה בשם צדוקים וביתוסים. ועיין ערך צדוק.

ויוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מאנטיגנוס, ובחלה פ"ד מי"א בן אנטיגנוס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו. אך יש שם גרסאות אחרות.

אנטונינוס.

(קיסר רומי אוהבו דרבינו הקדוש).

כבר הארכנו אודותיו בערך ר' יהודה הנשיא, וכאן נרשום אך המקומות שנזכר בש"ס ומדרשים. בברכות נז:, סנהדרין צא. צא:, ע"ז י. י: ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א, ובמגילה פ"א הי"א שנתגייר ע"פ רבי, וב"ר פע"ה-ה, פפ"ד-ג ואס"ר פ"א-טז.

וביוחסין ערך ר' אנטונינוס מביא שנזכר במכלתא מס' דויהי בשלח שאמרו שם א"ר אנטונינוס למלך שהוא דן על הבימה, ובסה"ד גורס ר' אנטיגנוס וכן מביא ממכילתא בשלח פ"א ר' אנטיגנוס אומר ג' היו. והרב משכיל לאיתן מביא שגרסת הגר"א ר' אנטונינוס, וכולם שגו בזה והאמת כגרסת הילקוט שם שרבי יספר מעשה מאנטונינוס אוהבו. וזה באמת כונת הגר"א שם רבי אומר ג' — הוסיף אנטונינוס עוד אחד, וכבר האריך בזה הגאון בעל ערך מלין בערך אנטונינוס. ומה שהביא הרב ראה"ו בפירושו מדות סופרים צד 33 ודחה כלאחר יד את כל דבריו הוא ללא צדק ובלי שום ראיות, כמו שדחה דבריו היקרים בדבר אנטונינוס שלא היה מארקום אורליוס אנטונינוס כדעת הגאון שי"ר ובדא מלבו דברים שאין להם שחר וכבר הארכתי בערך ר' יהודה הנשיא.

ובקה"ר פ"י-ה נזכר אנטונינוס זעירא בר בריה דאנטונינוס רבה ששאל לרבי מי ימות קודם וא"ל אנא.

אנטיפרוס. שמעון בן אנטיפרוס, דר"א רבה פ"ו.

ר' אנינייא (איניני, אנייני) בר סיסי
(סיסיי, סוסיי).

נזכר אך בירושלמי, בברכות פ"ז ה"ב א"ר נסא כמה זמנין אכלית (כשהיתי קטן) עם ר' תחליפא אבא (ותיבת אבא מיותר כי ר' נסא לא הכיר את אביו בירושלמי סוף

תרומות

תרומות) ועם אנינייא בר סיסי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות. (ובב"ר פצ"א־ג נשתבש הגרסא).

ובשבת פ"ו סה"א מצינו ר' איניינו בר סיסיי אומר משום ר' ליעזר.

ובפסחים פ"י סה"א ר' סימון בשם אינייני בר רבי סיסיי, וביומא פ"ג סה"ה ר' סימון בשם ר' אנייני בן סוסיי.

וביומא פ"ג סה"ז מצינו ר' איניוני בר סוסיי סלק גבי ר' חנינא לציפורין א"ל איתא ואנא מסר יתיה לך (שם המפורש) עאל ליה בריה תחותי ערסא, עטש ושמע קליה אמר מה אתון נהיגין גביכון ברמיה? ונראה יותר גרסת קה"ר פ"ג־יא שגרם עניני בר נחשון יען כי ר' אנינייי היה בדור השני והשלישי שר' סימון אמר בשמו, וא"כ איך הוא שייך לר' חנינא דציפורן לא ר"ח הראשון ולא ר' חנינא האחרון שהיה מאוחר הרבה.

וכן מה שמצינו מע"ש פ"ד סה"ג ר' אינייא בר ססיי סלק לגבי ר' יונה הוא אמורא אחר כי שם משמע שהיה קטן מר' יונה, ומצינו ר' שמואל בר איניא עירובין סג:.

אנשי ירושלים. בפסחים קיג. אריב"ל משום אנשי ירושלים.

אסטיון. גוריין בר אסטיון ב"מ פו:.

ר' אסא. (אסא מלך יהודה מלכים א פט"ו־ח). נזכר במדבר רבה פ"ו־י, ובל"ס צ"ל ר' אסי.

אסי.

ר' חייא בר אסי עירובין נט:.

ר' יוסי בר אסי מכלתא יתרו פ' בחודש פ"ג.

ר' יעקב בר אסי, ילמדנו ריש פקודי.

רב אסי.

בשם זה נקרא ע"פ רוב בבבלי ואך לפעמים נשתבש מהמעתיקים בשם „רבי אסי", ובירושלמי ע"פ רוב נקרא בשם אסי לבד, ככל האמוראים דבבל שלא נסמכו ונקראו אך בשמם כמו אבא אבוה דשמואל, ושמואל, כהנא, זעירי ועוד.

מי היו אבותיו או משפחתו לא מצינו בשום מקום וכן מי היו רבותיו לא נדע אך זאת ידוע לנו שהיה הריש בעיר הוצל כמגילה ה: רב אסי קרי בהוצל יד' וטו' שהיתה עיר מוקפת חומה מימות יהב"נ (וביוחסין כתב שהוצל קרובה לנהרדעא).

ובחולין כו: אתקין רב אסי בהוצל, וכן צ"ל שם קז. ושם איתא במעות רב אשי וצ"ל רב אסי.

וכשבא רב לנהרדעא מצא את רב אסי ורב כהנא חבירו, כבר גדולי הדור וע"פ עדות הגאונים מובא בזכרון לראשונים סרע"ד וז"ל רב ורב אסי ושמואל היו כמעט שוין במעלה, והאמת כן הוא כמפורש ב"ק פ: רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן רב לא עייל קמיה דשמואל, שמואל לא עייל קמיה דרב אסי (ופרש"י שהיה רב אסי גדול ממנו).

ובסנהדרין לו: רב כהנא ורב אסי לגמריה דרב הוו צריכי (כי רב שהיה רוב ימיו בא"י בישיבת ר"ח ורבי וקיבל מהם כל פירושי המשנה לכך היו צריכין לו לגמריה הגרסאות והפירושים האמיתים) אבל לסבריה דרב לא הוו צריכי, וזה כמו שאמרנו כי כשבא רב לבבל כבר מצאן גדולי הדור. ובשבת קמו: דרב לא יתיב אבי סדיא משום כבוד רבותינו ומאן נינהו ר"כ ורב אסי. ובמגילה ה:, קידושין מד:, סנהדרין כט: אמרו הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי. ובסוכה ו:, ביצה י. לז: א"ל רב כהנא ורב אסי לרב — ושתיק רב. ובפסחים קו: שר"י בר אבא איקלע לרב אסי — א"ל שבקיה „כרביה ס"ל" (והוא רב) ומזה ראינו בפירוש שרב לא היה רבו דרב אסי, ובכתובות פט: אמרו לרב לדידך. ובנזיר יט. אמרו לו מ"ט לא מפרשית לן.

מחלוקתן של רב ורב אסי מגילה ה:,

קידושין

קידושין מה:, גיטין כה., סנהדרין כט:, יבמות פ"א ה"א, גיטין פ"ג ה"א, ב"ק פ"י ה"ג.

וכשהיה הולך רב לעיירות לדין ולהורות היו הולכין עמו ר"ב ורב אסי כע"ז נז., חולין צה:.

והם ידעו איך להוקיר את רב והכירו את מעלתו שהוא באמת ריש לכל הגולה ולכן מצינו חולין מד: שאמרו לו לימדתנו רבינו. וב"ב נא. א"ל הדר ביה מר משמעתיה. ופסחים קיג. א"ל רב לרב אסי לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא וכו'.

וכן מצינו רב אסי אמר רב שבת כב., ביצה טז., סוטה ל., ע"ז לח.

אבל לרב אסי היה לו ישיבה פרטית ותלמידים סביב לו גם במקום רב כדמוכח בירושלמי פ"א ה"ז וז"ל רב מפקד לתלמידיו לא תיתבון לכון על טבלא ברייתא „דסדרא דאסי" דאינון צנונין.

וכן מצינו כתובות מח: קידושין מו., כריתות יז., איתיביה חייא בר רב לרב אסי אמר להו רב וכו'.

ומלבד רב שהיה גדול ממנו מצינו את לוי שקראו רב אסי „רבי" כע"ז לח:, אבל שמואל היה כחבר ממש, ומב"ק פ: משמע שהיה עוד גדול משמואל. וכן מצינו יבמות מא. שמואל ורב אסי דאמרי תרווייהו.

מחלקותן מצינו קידושין פ"ג ה"ז, נדה פ"א ה"ג.

וכן רב ירמיה בר אבא (שהיה תלמיד חבר דרב) היה כמו חבירו בפסחים קו:. ורב כהנא חבירו יען שעלה לא"י ונשאר שם לכן לא מצינו הרבה הלכות בין שניהם ואך בתענית פ"ד ה"ג ר' אידי אמר איתפלגון כהנא ואסי.

וכן מצינו את בנימין גנזכייה חולק עם רב אסי כברכות פ"ב ה"ו ומלבד אלו, כל תלמידי דרב ואפילו הגדולים שבהם כר"ה ורב יהודה כולם קבלו מרב אסי וכדמצינו ר"ה אמר רב אסי כב"ב קכו., חולין יט., אותיב לרב אסי — א"ל רב אסי לאו אמינא לכו לא תיזלו בתר איפכא כתובות מח:, וכן כתבו התוס' ברכות לד:.

וכן רב יהודה אמר רב אסי שבת כב., יבמות טז:, כתובות עז. קה., נדרים כא:, גיטין נז. סד:, קידושין יא. פא:, שבועות מא:, שקלים פ"ו ה"ג.

וביבמות יז. אר"י אמר רב אסי — כי אמריתא קמיה דשמואל וכו' ופרש"י שאחר פטירת רב אסי בא ללמוד לפני שמואל, והאמת כן הוא שאע"פ ששמואל נהג ישיבתו הרמה בנהרדעא מ"מ אחר פטירת רב הלכו כולם לפני רב אסי, אבל יען שרב אסי לא האריך ימים אחר רב כאשר נבאר לקמן לכן מובא הלשון באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב שאחר פטירת רב מלך שמואל.

וכן שאר תלמידי דרב מצינו אותם שקבלו מרב אסי.

ר' אבא אמר רב אסי ב"ב קמ:, ובכתובות מג. איתא בטעות ר' יוסי.

רב אדא בר רב עזא אמר רב אסי קידושין פא:.

גניבא אמר רב אסי חולין נו:.

דניאל בר רב קטינא א"ר אסי שבת רפ"ג.

רב המנונא בשם אסי יבמות פ"ג ה"א.

חייא בר אשי בשמו גיטין פ"ט ה"ט. קידושין פ"ג ה"ח.

רב חסדא בשם אשי (וצ"ל אסי) שבת רפ"א־ב: וכן איתא שם בסוף הלכה א. וכן הוא שם פי"א ה"ב. ובמבוא הירושלמי משער שזה אשי הוא אביו של ר' חייא בר אשי, ושגגה היא, כי בל"ס צ"ל „אסי".

רב עמרם משמיה עירובין קב.

רמי

רמי בר אבא א"ר אסי עירובין ק:.
רמי בר חמא א"ר אסי עירובין ק:.
רב ששת א"ר אסי סנהדרין לג., חולין צב:.

מקורות ימי חייו הפרטים ידוע לנו אך שהיה עשיר ובעל נכסים כחולין קה. שהיה מסייר נכסיה כל יומא, אמר היכא נינהו כל הני אסתירי דמר שמואל, יומא חד חזא צינורא דבדקא בארעיה שקיל לגלימיה כרכיה אותביה בגוה רמא קלא אתו אינשי סכרוה אשכחתינהו לכולהו איסתרא דמר שמואל.

ומצינו שהיה זהיר בכוס של ברכה והיה פריס סודרא על רישיה ונוטלו בשתי ידיו כברכות נא.

וסיבת מיתתו יסופר נדה לו: שרב סובר נדה ליומא ורב קודם פטירתו צוה לרב אסי שיאמר לשילא בר אבינא תלמידו שיחזור בו ואי לא גרייה (גרוזר אותו בדברים של טעם שיחזור בו) ורב אסי סבר שרב א"ל גדייה (פי' הכריתו בשמתא) וכשנפטר רב א"ל רב אסי הדר בך דהדר ביה רב א"ל אי איתא דהדר ביה לדידי הוה אמר לי ולא צייה לרב אסי ושמתיה א"ל שילא ולא מיסתפי מר מדלוקותא (שמא תכוה בגחלתי) א"ל אנא איסי בן יהודה איסי בן גור אריה — אסיתא דנחשא דלא שליט ביה רקבא. א"ל ואנא שילא בר אבינא בוכנא דפרזלא דמתבר אסיתא דנחשא, חלש רב אסי עיילוה בחמימי אפקוה מקרירי — נח נפשיה דרב אסי, ואח"כ נפטר שילא בר אבינא. ומזה אנו רואין שנפטר כמעט תיכף אחר רב. ומה שמצינו קידושין יג. כי נח נפשיה דרב אסי הוא ר' אסי חבירו דר' אמי כדמוכח שם.

ר' אסי חבירו דר' אמי.
(ובירושלמי נקרא ר' יוסא־ייסא־יוסה).

על ר' אסי זה מצינו בפירוש כשהיה בבבל הכיר את שמואל כעירובין פ"ו ה"ח ושקלים פ"ב ה"ד א"ר יסה עד דאנא תמן שמעית קל רב יהודה שאל לשמואל, וכן מצינו ב"מ מג. ר' אסי אמר רב יהודה וזה היה כשהיה בבבל והיה בימי עלומיו. וכן מצינו ר' אסי אמר רבה בר ירמיה (תלמידו דרב ושמואל), והיה קטן מר"ה כמו"ק כה. כשהובא ארונו של ר"ה לא"י אמרו ר' אמי ור' ור' אסי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה.

ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ח יסופר כשבא ר' יסא לא"י רצה לרחוץ בחמי טבריא ופגע בו לץ אחד והכהו על צוארו ואמר בדרך שחוק שעדיין צוארו רפה וצריך לחזק אותו, ובסוף נתפס הלץ ללסטים ונתנו עול על צוארו וכשיצא ר' אסי ממרחץ פגע באותו הלץ א"ל ארור המזל שלך ולא כתיב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם.

ובקידושין לא: יסופר הסיבה שעלה לא"י שהיה לו אֵם זקנה אמרה לו בעינא גברא דשפיר כוותך (שהיתה מטורפת) שבקה והלך לא"י שמע דקאזליה אבתריה אתא קמיה דר' יוחנן (ובל"ס היה בינתיים משך זמן כמה שנים שבתוך כך למד לפני ר' חנינא ושאר רבותיו עד שבא לפני ר' יוחנן אבל באגדה יסופר זה ביחד אך המקרים שהיו לבסוף), ושאלו אם מותר לו לצאת (ור' יוחנן סבר שדעתו להזור לבבל) א"ל המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דר"א א"ל דלמא כועס עלי ר"י — אדהכי והכי (לאחר שיצא מא"י) שמע לארונה דקאתי אמר אי ידעי לא נפקי. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א יסופר המעשה שר' יסא שמע שאתת אימיה לבוצרה ושאל לר"י, א"ל אם מפני סכנת דרכים צא, אי משום כיבוד אם איני יודע וכו'.

ובסוכה פ"ג ה"ד ר' יסא כד סלק להכא וכו', וכן בסוף ערלה אמר לר"י אלו לא סלקית לא"י אלא לשמוע דבר זה די.

וכחבירו

וכחבירו ר' אמי קיבל מר' חנינא כדמצינו א"ר אסי א"ר חנינא סנהדרין מג:, מנחות נ:, ובגיטין לט: א"ר חנינא א"ר אסי צ"ל להיפוך כגרסת הרי"ף. ר' אסי אריב"ל ברכות כט:, יבמות עה:, משמיה דריב"ל שבת עה:, חולין צח., ברכות פ"ג ה"ד, נזיר פ"ו ה"ט.

ר' אסי א"ר ינאי נדה יב.

וכן אמר ר' אסי א"ר מני קידושין יג., ב"ב נט:, חולין כא., קידושין פ"א ה"ג. והחכם שפ"ר בח"ב צד 436 יאמר שזה ר' אסי שאמר בשם ר' מני הוא ר' יוסי בר' בון והוא היה המסדר הירושלמי וכל דבריו טעות הם ולא עיין בכל המקומות שהוא ר' אסי חבירו דר' אמי ור' מני הוא הראשון שהיה בזמן ר' יוחנן כמבואר בערכו.

וכן אמר בשם ר' מנא בר תנחום כתרומות פ"ה ה"ד, עירובין פ"ו ה"ג, וב"ק קיב: אמר רב אשי א"ר שבתאי צ"ל ר' אסי וכן הוא ברי"ף והרא"ש ובדק"ס וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט.

אבל רבו המובהק אשר ישב כל ימיו לפניו היה ר' יוחנן, כדמצינו יתיב ר' אסי קמיה דר"י פסחים קו., ובחולין נה: אמר לר"י למדתנו רבינו, ובשבת מה: אמרו בפירוש ר' אסי תלמידו דר' יוחנן, ובחגיגה יג. א"ל ר' אלעזר ר' יוחנן רבך, וקרא לר"י מר כגיטין לז., ב"ב קל:, בעי מר"י גיטין עד:, קידושין סב., ב"מ עג. ע"ז נח:, מעילה ז.

ר' אסי אר"י שבת כ. מד. מז. קכה., עירובין יב. יב:, פסחים כד: עה:, יומא כד: כז: פד:, ביצה לה: לז:, ר"ה יב:, תענית ד: כט:, חגיגה כב:, מו"ק ג: ו. י. יג:, יבמות סז: פב: ק:, כתובות פה., נדרים פב:, גיטין כג: נ: עח:, קידושין יג. לט. ס., ב"מ עב:, ב"ב ג. ח. יא. נה. פד:, סנהדרין מא:, מכות יט:, ע"ז נח:, חולין קג:.

ור"י קרי ליה דרדקי כשבת קמה:, והיה משמש לר"י ככתובות סב. וכן יספר הלכה למעשה מה שאירע קמיה דר"י כיבמות סה: קא:, ובירושלמי אמר בשם ר"י בכמה מקומות.

והיה חביב מאוד בעיני רבו עד שיסופר בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג שאחד בא לפני ר' יוחנן וסיפר לו חלום שראה הרקיע נופל ואחד מן תלמידיו הסמיכה שלא תפול והעביר לפניו כל תלמידיו והכיר את ר' אסי. (וזה בעין מלוצה שהוא היה מעיקרי תלמידיו). ובכתובות יז: כשנסמכו ר' אמי ור' אסי שרו להו הכי כל מן דין סמוכו לנא. ונתגדל כ"כ עד שנעשה לתלמיד חבר לר' יוחנן. כי ביבמות צו: כשבאו ר' אמי ור' אסי לפיים את ר' יוחנן עבור ר' אלעזר כעס עליהם ואמר חברותא נמי. וזה היה בשנים הראשונות שישבו לפניו. ובמעילה ו: מצינו שא"ל ר' אסי לר' יוחנן כבר לימדוני חבירי שבגולה, ור"ז קראו אז רבי ולא כעס עליו, והלשון הזה אך מתלמיד חבר ולא מתלמיד לרבו.

וכן אמר בשם ר"ל כשבת מה. סג. חולין צח., בכורות כה.

וביומא מג: א"ר אסי כי הוו בה ר"י ור"ל בפרה לא מסקי וכו'.

חבריו.

הריש והראשון היה ר' אמי למדו יחד כברכות ה., שבת י., ונסמכו יחד. ולשניהם קראו כהני דארעא דישראל, וגם בהיותם בבבל היו יחד, ונתמנו לדייני א"י ביחד ותמיד מצינו אותם ביחד כאשר כבר הארכתי בערך ר' אמי.

ר' אבא כגיטין פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי ר' אמי — א"ל ר' אבא — א"ר אסי אילולא ר' בא כבר היינו באין להתיר א"א. ובשבת מה: שניהם איקלעו לבי ר' אבא דמן חיפא.

ר'

ר' אבא בר ממל היה גדול ממנו כדמצינו חולין קכט. שאמר ר' אסי לר"ז אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לר' אבא בר ממל ואמר לי וכו'.

ר' אבא בר זבדא היה גדול מר' אסי כר"ה פ"ב ה"ה, סנהדרין פ"א ה"ב ר' אבא ב"ז פתח ור' חייא (בר אבא) ור' אסי ור' אמי חתמין.

ר' אבהו כדמובא בערך ר' אמי, וביבמות סה: ר' אחא בר חנינא א"ר אבהו א"ר אסי וכן צ"ל שם קא. ובל"ס היה ר' אסי קשיש הרבה מר' אבהו אבל שניהם היו תלמידי דר' יוחנן.

ר' אלעזר אף שמצינו ברכות כז: ר' אסי אר"א וכן צ"ל נדה סג. (ושם בטעות רב אשי וצ"ל ר' אסי), אבל היו חברים כברכות מז. שר' אמי ור' אסי קא קטרין לו חופה. ובקידושין א"ל ר"א לר' אסי. ובחגיגה יג. א"ל ר' אסי לר"א תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אי זכאי גמירתא מר' יוחנן רבך. (ומה שקראו רבך ולא רבן זה יען שר"י למד לרב אסי מעשה מרכבה ור' אלעזר לא רצה שא"ל לא קשאי עדיין).

ובחולין קג. בעי מיניה ר"א מר' אסי, ואמרו שם שר"א לא הוצרך לשאול מר' אסי אך ר' אסי גמריה איעקר ליה ואתא ר"א לאדכוריה וא"ל ר' אלעזר, מופת הדור לא זימנין סגיאין אמרת קמיה דר"י וכו', ובעירובין מז., בבורות ג. ר"א לא על לבי מדרשא אשכחיה לר' אסי וכו'.

זעירי בר חמא היה אושפיזכניה כיומא עח.

ר' חייא בר אבא, היו תמיד ביחד בעירובין סה: ששניהם איקלעו לההוא פונדק, ובחולין מט. איקלעו לאתריה דר' מלוך. ומו"ק י. יג: שניהם אמרו משמיה דחזקיה ור"י. ובעירובין לב: ישבו ביחד, וביבמות עה: א"ל ר' אסי הכי אמר ריב"ל, וביומא עג. ארחב"א, [illegible]ור' אמי ור' אסי אהדרינהו לאפייהו. ובחגיגה פ"א ה"ז ששלח ר"י נשיאה את שלשתן לעבור בכל ערי ישראל לתקן להן סופרין. ובר"ה פ"ב ה"ה ראב"ז פתח ור"ח (בר אבא) ור' אמי ור' אסי חתמין. ובעירובין פ"ו ה"ד ר' חייא ור' אמי ור' אסי סלקון לחמתא דגדר ושאלון לר' חייא בר יוסף — שמע ר' יוחנן ואמר יפה עשיתם. ובשבת לב: חולק רחב"א ור' אסי (ושם ר' יוסי וצ"ל ר' אסי). ובכלאים פ"א סה"א ר' יסא ור"ח בר ווא אשכחון כתיב אפנקסיה דר' הלל בר ר' אלס.

ר' חייא בר אבין, בסוכה לה. חולק עם ר' אסי.

ר' חנינא (חברון דרבנן) בזמנו כמו"ק כה.

ר' חנינא בר יוסף עירובין סה: חולק עם ר' אסי אך היה זקן מר' אסי.

ר' יוסי בר' חנינא ב"ק מב: א"ר אסי הא מלתא מפי דגברא רבה שמיע לי ומנו ריבר"ח.

ר' יעקב בר אידי כדמובא בערך ר' אמי.

ר' יצחק נפחא היה גדול מר' אסי כב"ק ס: שישב קמיה וקראו מר.

ר' מלוך, ר' אסי ורחב"א ור"ז איקלעו לגביה ושאלוהו אי אמר הלכה וכו' חולין מט.

רבה בר רב נתן חבירו בעירובין לב:.

ר' שילא איש כפר תמרתא, במגילה טז. א"ר אסי דרש ר' שילא וכו'.

רב שמואל בר רב יצחק עם ר' אסי ברכות פ"ג סה"א, ור' אסי אמר בשמו כתמיד לא:.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא בר ביזנא בשמו ב"ק פ"ה ה"ז.

ר' אבין, בקידושין מד. ר' אסי שאל לר' זירא אם ר' אבין בר סמכא הוא.

ר'

ר' אושעיא בעי מר' אסי מנחות ג:, אמר ר' אסי שבת יח.

ר' אחא בשמו ברכות פ"ד ה"ה, בכורים פ"א ה"ג.

ר' אחא בר עויא יתיב קמיה דר' אסי ב"ב נו., א"ר אסי פסחים כד:, חולין נ:.

ר' אחא בר חנינא א"ר אסי שבת מה:, סנהדרין מא:.

ר' אחי היה ממונה על גיטין בימיו כגיטין ה:.

ר' אילא בשם ר' יסא גיטין פ"א ה"ד, ומו"ק כה. משמע שהיה כחבר לר' אסי.

אשיאן בר יקים שאל לר' יסא יבמות פי"א ה"ז.

ר' ביבי א"ר אסי שבת יד. שבועות ו:, מכות יט: כא:, ור' אמי ור' אסי איקלעו לגביה כשבת עד.

בר הדיא בעי לאתוי גיטא — אתא לקמיה דר' אמי ור' אסי גיטין ה:.

ר' ברכיה בשמו ב"ר ספע"ז, ובאיכ"ר פ"דיח ר' חלפו בר זביד ור' ברכיה בשם ר' איסי.

גמליאל זוגא שאל לר' יסא ירושלמי סוף תרומות והוא ר' אסי כשבת רפ"ב.

ר' זירא, כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אסי גיטין עד., קידושין ס:, חולין עה:, בעי מר' אסי שבת עא. קל: וכן נדה נד: א"ל ר"ז לר' אסי זימנין סגיאין בעא מינך וכו'. וב"ב פד: א"ל ר"ז שמא לא שמע רבי וכו'. ובחולין ו. קראו ר"ז מר. ובירושלמי שבת פ"א ה"ב, קידושין פ"א ה"ד־טז: א"ל ר"ז לר' יסא חכים רבי לבר פדא? ופסחים קו. יתיב ר"ז קמיה, ובע"ז מז: ר"ז א"ר אסי, אבל מצינו חולין קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי — אמר תרי גברי רברבי כוותייכו ליטעו בדרב ושמואל? ובע"ז מז: א"ל ר' זירא לר' אסי ולא סבר לה מר וכו' א"ל ר' אסי פתיא אוכמא מינאי ומינך תסתיים שמעתא. ומזה אנו רואים כשבא ר"ז לא"י היה כבר גדול הדור אבל יען שר' אסי ישב כל ימיו לפני ר"י ועוד קיבל מרבותיו דר"י, ור"ז היה תלמידו דר' יהודה בבבל לכן נחשב כתלמיד חבר לר' אסי.

ר' חייא בר גמדא אר' אסי מגילה לא:.

ר' חיננא בשמו. תמיד לא:.

רב חיננא סבא א"ר אסי פסחים עה.

רב יהודה בר שילא א"ר אסי אר"י שבת מד. קכו. קכו: קמב: יבמות פב:. זבחים כב., ובנדה סג. ר"י בר שילא אמר רב אשי אר"א צ"ל ר' אסי.

רב יהודה בר שמואל א"ר אסי יבמות פב:.

רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי ר' אסי תענית יב: אך הוא ט"ס וצ"ל לבי רב אשי.

רב יוסף א"ר אסי שבת קכה:.

ר' יעקב א"ר אסי קידושין יג.

ר' יעקב בר אחא ב) א"ר אסי תענית כז:, מו"ק כז., זבחים קטז:, ובסוף פתיחתא דאיכה־לג.

ר' יעקב בר זבדי בעי לפני ר' יוסי פסחים פ"ה ה"ד, הקשה קומי ברכות פ"ב רה"ו.

רבי יעקב בר סוסיי קומי ר' יוסי פסחים פ"ד רה"ט.

ר' יעקב דרומאי אמר קומי ר' יסא שבת פ"י ה"ה, אמר בשמו מע"ש פ"ג ה"ד, יבמות רפ"א־ג.

ר' ירמיה בעי מר' אסי גיטין מה., חולין כא.

רב משרשיה בריה דרב אמי אמר לר' אסי אסברא לך קידושין ס. ונראה שצ"ל להיפוך.

נחמיה חתניה דבי נשיאה אמר אנא חזיתיה לר' אמי ור' אסי דמטו עורקמא דמיא וכו' יומא עח.

רב נחמן, בעירובין לב: יתיב ר' חייא

בר אבא ור' אסי ורבה בר רב נתן ויתיב רב נחמן גבייהו, וזה ידוע כשהיה ר' אסי בא"י עדיין לא נולד ר"נ או שהיה ילד קטן כי ר' אסי עלה לא"י בימי רב שקיבל עוד מר' חנינא כמבואר לעיל, זר"נ לא היה בא"י, לכן א"א לומר כרעת הגאון בעל דורות הראשונים ח"ב צר רלט בהערה קכב שזה היה קודם שעלה ר' אסי לא"י.

אבל קרוב מאוד לומר שחזר ר' אסי לבבל לזמן קצר כחבירו ר' אמי ור"א ואז ישבו יחד. וכן מצינו שבת קיט. שאמר ר"נ (בר יצחק הוא ט"ס) אילו איקלע ר' אמי ור' אסי מי לא וכו'. והלשון משמע שהכיר אותם. ויותר נראה שצ"ל ויתיב ר"נ בר כהן גבייהו וזה היה בא"י (כי ר"נ בר כהן היה ירושלמי כבתובות קה:) וכן מצינו חולין ח: אר"נ בר כהן (לגרסת שיטה מקובצת ודק"ס) א"ר אסי אני ראיתי את ר"י שאכל משחיטת כותי.

ר"נ בר יצחק א"ר אסי חולין ה:.

ר' סימון בשמו יבמות פ"א ה"ו.

רב עוירא דרש משמיה ברכות כ:, פסחים קיט: גיטין ז, סוטה ד:, חולין פר:.

ר' פדת (בנו של ר' אלעזר) היה אמורא שלו כמפורש מגילה פ"ד סה"י.

ר' פנחס בשם ר' אסי יבמות פי"א סה"ב.

רבא בריה דרבר"ה א"ר אסי חולין עו.

רבה א"ר אסי שבת קלה, חולין עו. לגרסת דק"ס.

רבב"ח אמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי ור' אסי חולין קו.

ר' שבתי ור' חסידא אעלון עובדא קומי ר' יסא נזיר ספ"ב.

שמואל בר' חנינא, מו"ק פ"א ה"ח, ר' יסא הורי לו.

ר' תנחום א"ר אסי ברכות כט:.

ר' תנחום בר מרי בשמו כתובות פ"ח ה"י.

ממעשיו הפרטים מצינו שמלאכתו היתה שהיה עושה בגדי פשתן כדמוכח כלאים פ"ג ה"ג. והיה עסקן לידע הטבעיות כויק"ר רפי"ט. שלקח אפרוחין דעורב ושם אותם בקדרה וסתם הקדירה ג' ימים ואח"כ פתח ומצא שמצאתיהן נבראו יתושין ומזה התפרנסו, וקרא עליהן הפסוק מי יכין לעורב צידו.

ובכלאים פ"ט ה"ג שר' אסי צם שמונים יום לראות את ר"ח רבה לסוף חזי ליה וכהו עיניו.

ובשבת קיט. שהוא ור' אמי הוו מכתפי ועיילי לכבוד שבת. וכבר בארנו באריכות בערך ר' אמי שהיו שניהם שוין בחכמה ושניהם היו דייני דא"י וכשנפטר ר"י ור"א היו שניהם גדולי הדור. ובאמת מצינו שהיה לו אמורא להשמיע תורתו לרבים כמגילה פ"ד סה"י שר' פדת היה אמורא שלו, אבל ר' אסי לא רצה לקבל עליו עול הרבנות כדמובא בתנחומא הישן משפטים אך בשעת פטירתו התחרט ע"ז והיה בוכה.

ולכן מצינו באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שאחרי ר' יוחנן מלך ר' אמי, ולא הזכיר את ר' אסי.

וכפי הנראה שר' אסי נפטר קודם ר' אמי, כי ר' אסי מצינו שנפטר בטבריא כירושלמי ע"ז פ"ג ה"א כד דמך ר' יסא נפל קיסטולין דטבריא, אבל ר' אמי בסוף ימיו הלך עם ישיבתו לקיסרין תחת כנפי ר' אבהו, ור' יהודה נשיאה ב' נשאר בטבריא וזה שאמרו ר"ה כ. שלח ליה רי"נ לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו וכו'. וכן ביצה כז. שר"י נשיאה שלח ההוא בוכרא לקמיה דר' אמי, ור' אסי לא נזכר שם.

וכן נזכר פטירתו מו"ק כה: כשמת ר' אסי איעקרו כל אילניא. וברכות פ"ג ה"א־כ: שר' חייא בר אבא קיבל אבילותא כשנפטר ר' יסא, ואעפ"כ אכל בשר ושתה

ייו

יין שלא נהג אנינות. (ואפשר יען שהיה חבירו, והוא סובר מו״ק כה: שאפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד). ולכן הורה לנעול בו ביום כמו״ק פ״ג ה״ז, ולאחר פטירתו עיילו רבנן לנקטינהו לשמעתיה כקידושין יג.

רב אסי חבירו דר׳ אשי.

האמורא הזה נשכח כמת מלב ובכ״מ שמצאו רב אסי עם רב אשי או רבא הגיהו ואמרו שהוא רב אשי הקדמון.

ועוד יתרון עשו שנתנו לרב אשי הקדמון (מי שלא היה) גם בן בשם מר בר רב אשי כבכתובות ח. רב אסי איקלע לבי רב אשי בהילולא דמר בריה, אמרו שזה רב אשי הקדמון. ולפי דבריהם צריכין אנו לומר שג׳ רב אשי היו אחד בימי ר״ה וגם גדול מר״ה שבשבת ס:, ע״ז ס. מצינו איתיביה ר״ה לרב אשי, ואחד תלמיד רבא, ואחד שנולד כשמת רבא

אבל כשנעיין בכל המקומות שנמצא רב אסי עם רב אשי הוא אך ורק רב אשי חבירו דרבינא, ואך רב אשי אחד היה שזכה עוד לקבל מרבא וכדעת הרמב״ם בהקדמתו ליד החזקה שרב אשי קיבל מרבא וגורס בגמרא יומא לח: עד שלא מת רבא נולד רב אשי.

אבל אמוראים בשם רב אסי שלשה היו, הראשון בשם רב אסי שהיה חבירו דרב כהנא, השני היה בשם רבי אסי חבירו דר׳ אמי ועלה לא״י, והשלישי נקרא בשם ר׳ או רב אסי זה היה בא״י וירד עם כל הנחותי בזמן רבא כשחרבו ישיבות א״י.

וראה זה פלא ששם האמיתי דרב אסי האחרון היה ר׳ אתי או איתי ובכ״מ שנזכר עם רב אשי הגרסא תמיד בדקדוקי סופרים ר׳ אתי וכדמובא סוכה ח. בהגהות שם שבדפוס שונציני היה כהוגן ואך בדפוס ווינציא היה זר שם זה להם והחליפוהו על ר׳ אסי וזה ברור.

וזה רב אסי ישב לפני רבא כשבת צה: אמר רבא ה׳ מדות — אמר רב אסי שמעתי — א״ל רבא שמא לא שמעת אלא וכו׳, והוא רב אסי זה שהיה חבירו דרב אשי, וכן בעירובין לט: באו דברי רב אסי אחרי דברי רבא לתרץ. ואין אנו צריכין לשבש שם. וכן כתובות כב: בא ר׳ אסי אחר רבא לתרץ. והיטיב דיבר רבינו מהרש״א שם וז״ל ומצינו רב אסי דבתראה הוה לבתר אביי ורבא. וכן כתב הגאון בעל יפה עינים בשבת צה: והיה חבר רב אשי ולקח עמו חלק בסידור הש״ס, וזה שמצינו סוכה ח. א״ל מר קשישא בריה דר״ח לרב אשי מי סברת גברא באמתא יתיב — א״ל רב אסי (ובדק״ס ר׳ אתי) לרב אשי לעולם גברא באמתא יתיב וכו׳, ובזה אנו רואין בפירוש שדיבר עם רב אשי המסדר הש״ס. וכן עירובין סד: זבחים ו. א״ל רב אסי (ובדק״ס רב אתי) לרב אשי, ובע״ז לג: חולקין רב אסי ורב אשי. וכן בכורות לו. מחלוקת רב אסי ורב אשי — א״ל רב אסי לרב אשי והא תנא דבי מנשיה, ובשבת קמה: נשתבשה הגרסא ושם ר׳ אמי ור׳ אסי אבל בדק״ס איתא גם בשבת כהוגן מחלוקת רב איתי ורב אשי — א״ל רב איתי לרב אשי. וכן הוא בדפוס שונצינו.

וזה שמצינו כתובות ח. רב אסי איקלע לבי רב אשי בהלוליה דמר בריה, ובזבחים צט. מצינו את רב אסי ורב ירמיה מדיפתי (תלמידו דרבא) ביחד, וב״מ צ: בנו קטן מאי ר׳ אחי אוסר ורב אשי שרי, ובזה ראינו שהיה כתוב ר׳ אתי כגרסת דקדוקי סופרים והמעתיק שלא ידע משם זה עשה מזה ר׳ אחי. וכן עירובין י. סבר רב אחי קמיה דרב יוסף למימר, גרסת דק״ס רב אתי קמיה דרב אשי. ובחולין

קמא

קמא: א"ל רב אידי לרב אשי גרסת דק"ס רב אתי וכן הוא בכל הדפוסים הישנים.

וזה ר' אסי היה לו בן בשם רב סמא שישב לפני רב אשי בכתובות לג:, ונזכר ע"ז נ: רב סמא בר אתי לגרסת דק"ס.

וכבר האריך בזה הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב צד רצ.

ובספר אהבת ציון וירושלים מעשרות צד 122 ישיג על דו"הר ואומר שרק לחדודא ופלפול של הבל אמר, ולא ידע שר' אתי היה מאוחר בדור רב אשי.

רב אסי בר אבא. א"ר יוחנן.

נזכר יבמות לט: לגרסת הרי"ף ואפשר שזה כונת היוחסין שהביא רב אשי בר אבא אר"י ובל"ס היה גרסתו כן ביבמות שם. וגרסא שלנו רמי בר חמא א"ר יצחק, וברא"ש גורס רמי בר אבא.

אסי או איסי בר היני.

גדול הדור בבבל בזמן רב ועלה לא"י בחולין קלז: כי סליק איסי בר היני אשכחיה לר' יוחנן דקא מתני לבריה, (וברש"י שם גרס אשכחיה ר' יוחנן לאיסי בר היני וכן הגיה הב"ח ונראה שכונתם יען שר' יוחנן לא היה לו בנים כברכות ה: שאמר דין גרמא דעשיראה ביר, וא"כ איך יאמר שר' יוחנן מתני לבריה. אבל אין מזה ראיה כ"כ שאפשר שבניו נתגדלו כ"כ עד שלמד עמהן ואח"כ מתו. וגם פשטות הגמרא משמע שאיסי בר היני מצא את ר"י לומד עם בנו ולא שר"י מצא את איסי בר היני שלא נזכר שהביא אתו את ב"ב) רחלים א"ל אתנייה רחלות א"ל (ר"י) כדכתיב רחלים מאתים, א"ל לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן, ושאלו ר"י מאן ריש סדרא בבבל א"ל אבא אריכא, א"ל (ר"י) אבא אריכא קרית ליה (ולא אמרת רבינו בלשון כבוד, רש"י) ושאל לר"י ראשית הגז בכמה א"ל בששים. א"ל והא:ן תנן בכל שהן א"ל ר' יוחנן א"כ מה בין לי ולך.

וכפי הנראה ירד אח"כ לבבל כדמצינו שבת קמז. עולא איקלע לבי אסי בר היני, בעו מיניה (בני הישיבה דאסי בר היני בעו מעולא מהו לעשות מרזב בשבת אמר להו הכי אר"א. ובסה"ד העתיק שלא כהוגן וכתב שעולא בעא מאסי).

ובעירובין לט: אמר רב ששת והיכי איכול דתני איסי, נראה שהוא איסי בר היני והוא היה תנא שונה ברייתות.

ר' אסי בר חייא.

נזכר ע"ז נא: שאמר כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפילו מים ומלח אסור, ולא נזכר בשום מקום אחר, וגרסת דק"ס רב שימי בר חייא.

ר' אסי בר חמא.

נזכר ב"ק צג. שאמר לרבא הכי אמר רב ששת וגרסת דק"ס רב יוסף בר חמא (אבי רבא) אמר לרבה הכי אמר רב ששת.

ר' אסי בר חנינא.

נזכר ב"ב נו. יתיב רב אחא בר עויא קמיה דר' אסי וקאמר משמיה דר' אסי בר חנינא חצובא מפסיק בנכסי הגר, אבל צ"ל ר' יוסי בר' חנינא וכן הוא בדק"ס. ומה שמביא בסה"ד שנזכר ב"ב קכט. קלג. ליתא שם בגמרות שלנו ובכורות לד: כבר הוגה שם שצ"ל ר' יוסי בר"ח.

ר' אסי בר ממל. חנינא בריה גיטין פ"ג ה"ח.

ר' אסי בר מתיא.

נזכר בילקוט פנחס רמז תשע"ו אומר לפי שנתפרשה גויעה באהרן ולא במשה אמר כאן „גם אתה".

רב אסי בר נתן.

בשבת נג. בעי מרב חייא בר אשי — ואותיביה, א"ל ר' זירא שבקיה כרביה (רב) ס"ל, ובנדרים נג. רב אסי ב"נ אתא

לנהרדעא

לנהרדעא לקמיה דרב ששת ולא אשכחיה אזל בתריה למחוזא.

וב״ב קכא. איתא ר׳ יוסי בר נתן והוא ר׳ אסי ב״נ.

ובברכות סב. חולק עם עולא ושם איסי בר נתן, ובדק״ס גורס רב אסי בר נתן מתני להא דעולא הכי.

ר׳ אסי בר שאול. ערך ר׳ יוסי בר שאול.

אסי בר שמאי. ערך איסי ב״ש.

ר׳ אסי דהוצל. ערך רב אסי א).

ר׳ אסי הארוך. ערך ר׳ יוסי הארוך.

ר׳ אסי מנהרבול.

נזכר חולין פז: לענין הלכה, ושם קלו. א״ר יוסא מנהרבול אין והתניא ר׳ אלעאי אומר, ובדק״ס שאסי ויוסי אחד הם.

אסיא. רב (או מר) נתן בר אסיא פסחים נ.

אסיין. ר׳ יוסי בר אסיין עירובין נג:.

ר׳ אפטוריקי.

שם אביו היה דוסתאי ונקרא תמיד ע״ש בנו או בסתם אבוה דר׳ אפטוריקי ובחולין סד: דוסתאי אבוה דר׳ אפטוריקי, וזה יען שאביו היה אך שונה ברייתות ובנו היה ידוע יותר, ולכן נזכר על שם בנו. ונזכר בהלכה בזבחים יב., מנחות נה:.

ר׳ אפטוריקי אחוי דר׳ דרוסאי. ערך ר׳ פטרוקי.

ר׳ אפס.

הוא היה סופרו דרבינו הקדוש כב״ר פע״ה־ה שפ״א א״ל רבי כתוב חד איגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס, קם וכתב מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס, לקח רבי המכתב וקרעו וצוהו לכתוב מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס. א״ל רבי! מ״מ אתה מבזה על כבודך, א״ל מה אנא טב מן סבי לא כך אמר, עבדך יעקב.

ובכתובות קג: שבשעת פטירת רבי צוה שר׳ חנינא ישב בראש, אך אחרי פטירת רבי לא קיבל עליו ר׳ חנינא יען שר׳ אפס היה קשיש ממנו ב׳ שנים ומחצה לכן נתמנה ר׳ אפס לריש בישיבת ר״ג בנו של רבי, ונשא המשרה על שכמו משך כמה שנים עד שבימיו כבר נתגדל ר׳ יוחנן לגדול הדור בקידושין פ״ג ה״ה שאמרו שם בעון קומי ר׳ יוחנן — א״ל — התיב ר׳ פס הגע עצמך וכו׳ וזה, יען שנתגדל ר׳ יוחנן הרבה וישב גם הוא בישיבת ר״ג או ר״י נשיאה וכאשר שמע ר׳ אפס שר׳ יוחנן השיב לשואליו לכן התיב לו להעמידו על האמת.

ואע״פ שנשא המשרה הזאת להיות הריש בישיבה אבל מקומו הקבוע נראה שהיה בדרום כעירובין סה: ר״ל ותלמידי דר׳ חנינא איקלעו — א״ל ר״ל נשבור ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן אתו שיילו לר׳ אפס א״ל יפה עשיתם וכו׳, ומזה אנו רואין שהאריך ימים עד שגם ר״ל נעשה גדול הדור אע״פ שהיה ילד קטן כשנפטר רבי. ומקומו הקבוע דר׳ אפס היה בדרום וקראוהו רבותינו שבדרום.

וקשה מאוד להבין דברי רבותינו בעלי התוס׳ בעירובין סה: ד״ה ר״ל שכתבו שר׳ אפס חי אחר רבי אך שתי שנים ומחצה, ומכל המקומות שהבאנו לעיל נראה בפירוש שחי כמה שנים אחר רבי, והאריך ימים אחר רבי לערך יותר משלשים שנה כדמובא שבת נט: כשהיה רב כבר בסורא א״ל גברא רבה אריכא אתא לנהרדעא ומטלע — לוי אמר ש״מ נח נפשיה דר׳ אפס ויתיב ר׳ חנינא ברישא, וכבר בארתי בערך רב שירד

לבבל

לבבל בהיות ר"י נשיאה הנשיא בציפורי וזה היה משך כ"ה שנים אחר פטירת רבי, וישב זמן מה בנהרדעא ואח"כ יסד ישיבתו בסורא, ואז נפטר ר' אפס.

ולא על חנם היה ספק לר' חנינא באיזה זכות האריך ימים אם מפני שחלק כבוד להחוא סבא (לר' אפס שמחל לו הכבוד בישיבה) או מפני ד"א תענית פ"ד ה"ב, כי באמת היה יושב אבראי משך עשרות בשנים עד שבא לכבודו הראוי לו.

מהלכותיו לא נשארו לנו אך ביומא סא. שאמרו וכן אמר ר' אפס במתנות שבהיכל, וכן נזכר קידושין פ"ג ה"ה.

ור' הושעיא אמר בשמו יומא פ"ה ה"ו, פס' דר"כ קמד:, וב"ר פ"יד א"ר הושעיא דרש ר' אפס באנטיוכא.

והטעם נראה לי יען שדור ר' אפס שהוא דור ר"ג ור"י נשיאה בנו היה אז דור מאספי ברייתות וכל דברי חכמי הדור ההוא נשתקע בתוך הברייתות ולא נקרא שמם עליהם, ונכללו בשם „רבותינו" הנמצא בש"ס ובתוספתא כמה פעמים.

אפיקולוס. (תנא דברייתא).

נזכר תוספתא חולין רפ"ח ר"א בר' צדוק אומר העוף עולה עם הגבינה על השולחן, אפיקולוס אומר אינו נאכל, אחרים אומרים עוף נאכל, ומזה אנו רואין בבירור שהוא שם תנא, אבל בחולין קד: תנא אגרא חמוה דר' אבא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן (דרך הפקר, שאינו נזהר בהן, רש"י) הוא תני לה והוא אמר לה בלא נט"י ובלא קינוח הפה. וכן הלאה אמרו והתני אגרא — עוף וגבינה נאכלין באפיקורין ויש אומרים באפקולים ומפרש שם פי' מטלית. מזה אנו רואין שלא היתה לפניהם גרסת התוספתא שלנו ובל"ס הצדק עמהן.

אפקשיון. נחומא בן אפקשיון (תנא), יומא כח:.

אפרא הורמיז

אימיה דשבור מלכא. מלך פרס.

נזכרה לשבח תענית כד: שהיתה אוהבת לחכמי ישראל בכלל ולרבא בפרט ופ"א הלקה רבא לאחד דבעל נכרית ומת, וכשנתוודע לשבור מלכא בעא לצעורי לרבא, אך אמו א"ל שלא יעשה שום רע ליהודים דכל מה שיבקשו ממרייהו יהיב להו, וכשיבקשו רחמים על מטרא אתי מטרא א"ל א"כ יבקשו האידנא בתקופת תמוז שירד מטר, והיא שלחה לרבא שיבקש רחמים שירד מטר וכן היה. וב"ב ח. שלחה לרב יוסף ארנקי דדינרא למצוה רבה, ושם י: שלחה ד' מאה דינרי לר' אמי ולא קיבל ושלחה לרבא וקיבל משום שלום מלכות, ובזבחים קטז: שלחה לרבא קרבן שיקריב עבורה לש"ש, ובנדה כ: שלחה לרבא דמא, והוא ברוב חכמתו הבין שהוא דם חימוד, אמרה לברה ראה בני כמה חכימי יהודאי, אמר לה דלמא כסומא בארובה, הדר שלחה לו ששים מיני דמים, ורבא אמר וכיון על כולם איזה מין דם הוא, חוץ ממין דם אחד שלא ידע, אסתייע מלתא ושלח לה מתנה סריקותא דמקטלא כלמי (מסרק הורג בנים והיא סברה שלכן שלח לה המסרק) אז אמרה יהודאי בתווני דלבא יתביתו.

ומה שנקראת אפרא הורמיז פירש"י יופי שדים היו לה, ור"ת פי' חן מאת המקום. והיטב כיון הגאון שי"ר בערך מלין צד 182 שאפרא הוא לשון פרסית „אשת" הורמיז המלך. ובנה שבור מלכא נתקסר בעודו בבטן אמו ואמו משלה בשמו עד אשר נתגדל כדמובא בדה"י למלכי פרס.

אפרים מקשאה.

היה תלמידו דר"מ ואומר בשמו ב"מ פז. סנהדרין לט:, ובב"ר פמ"ח־יד. ופפ"ה־י מפרש שם רש"י שהיה שומר

קשואין

קישואין (ובתוספתא סוף שבת נקראין קישואין בשם מקשאות) ואמרי לה מקשי הלכות.

אפרים ספרא.

תלמידו דר"ל ואמר בשמו סוף ב"מ, ובירושלמי שם אפרים בשם רשב"ל אמר יחלוקו.

ארזא. ר' יוחנן בן ארזא ע"ז נח.

ארטבון.

בירושלמי פאה רפ"א־ג: וב"ר ספל"ה ארטבון שלח לרבינו הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון (הון רב) ורבי שלח ליה חד מזוזה, ורבי כתב ליה שהמזוזה היא חשובה יותר מן המרגליות שהמרגליות צריך הוא לשמור אותה, והמזוזה שומרת את בעליה, ופי' הפני משה שהוא שם יהודי חשוב. והיטב כיון הגאון שי"ר בערך מלין ערך ארטבן שהוא היה מלך פרס בזמן אנטונינוס קומודוס בנו של אנטונינוס אוהבו דרבי.

ובילקוט זכריה יא' אמרו שרבי ואנטונינוס וחרבן מתו בירח אחד וזה חרבן הוא ארטבן, והוא נפטר תק"ד לשטרות, וביומא יא. אר"י מעשה בארטבן אחד (ופרש"י שם האיש) שהיה בודק מזוזות בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדור אחד ונטל ממנו אלף זוז, וזה ארטבון איש אחר הוא ומהמעשה משמע שהיה ישראל כשר.

אריוך. הוא שמואל כשבת נג. עיין ערכו.

אריוס.

נזכר ספרי דברים פ' יג' ששאל את ר' יוסי איזהו חכם א"ל המקיים תלמודו, אתה אומר תלמוד או אינו אלא נבון א"ל הרי כבר נאמר נבונים וכו'.

ר' אריסטי.

נזכר תנחומא וירא־כג, ושם תלדות־יט אמר בשם ר' ברכיה.

אריסטון.

נזכר סוף מס' חלה במשנה, שהביא בכורים מאספמיא וקבלו ממנו, ובירושלמי תרומות פ"ג ה"ב אריסטין הביא פירין וכו'.

וכן נזכר אחד בשם אריסטון ביבמות ספט"ז, חד אריסטון בעי קומי ר' מנא לית הדא פליג על רשב"ל, ודעת מבוא הירושלמי בערכו שפירושו אדם חשוב.

ר' ארמניא.

(ארמני בן שאול שמואל ב' פכ"א־יח).

נזכר מו"ק פ"ג ה"ה־יב: ר' מנא הורי לו (בענין אבילות) מכיון שאת גדול המשפחה וכו'.

אשי.

בשבת רפ"א־ב: מצינו רב חסדא בשם אשי, ובאמת צ"ל בשם אסי והוא רב אסי הנקרא בירושלמי כמעט תמיד בשם זה.

רב אחא בריה דרב אשי זבחים צא. (אך שם צ"ל בריה דרבא).
רב הונא בר אשי סוטה טז:.
רב חייא בר אשי ברכות יא:.
רב חמא בר אשי כתובות פ"ב ה"ט.
חנין בר אשי בכורות לד.
רב יהודה בר אשי ברכות יט:.
רב יצחק בר אשי פסחים מה:.
מר בר רב אשי ברכות לו.
רב מרי בריה דרב אשי ב"מ קג.
רב סמא בריה דרב אשי כתובות לג:.

רב אשי.

הענקי הגאוני הזה אשר בנה לנו בית ישראל, בנין עולם, בנין אדיר וחזק, בנין אשר נפח בו נשמת חיים לרוח ממללא לכל הגוי כולו וקראו בשמו „תלמוד בבלי" לא נודע לנו מאומה ולא נזכר בשום מקום שם אבותיו או משפחתו והחכם גרעץ בח"ב צד 431 יאמר: „רבנא אשי בר שימי נצר מגזע ישישים

„חכמי

„חכמי תורה, עודנו צעיר לימים וכבר
„יצא לו שם לאיש אשר שאר רוח לו על
„כל חכמי תורה בני דורו ובני ארצו,
„וילקח אחרי כבוד להיות ריש מתיבתא
„בסורא היא מתא מחסיא — וכאשר נבחר
„לריש הישיבה היה עוד צעיר לימים,
„ואם גם לא יד' שנים כדעת אחדים
„מרושמי הדורות, בכל אופן לא יותר
„מעשרים שנה — ובדברי נעוריו ארח
„חנוכו ודרכי תלמודו לא נודעו לנו,"
עכ"ל. והחכם הזה לא יזכיר אפילו כלאחר
יד מי היו רבותיו כאלו בא מלאך ולמדו
כל התורה על רגל אחת.

ואחריו החזיק הרב החכם ראה"ו בדו"ד
ח"ג פי"ז וז"ל „רב אשי היה ממשפחת
„חכמים, אביו היה רב שימי בר אשי
„איש מפואר וכו' רב אשי נולד ביום
„שמת בו רבא, רבו המובהק היה רב
„כהנא השלישי (שמלך בפומבדיתא ונפטר
תשכה-ד"א קעג יג' שנים קודם רב אשי) —
„ואמנם לא ארכו ימי שבתו לפני רבותיו
„כי עוד צעיר לימים מאוד נבחר להיות
„ראש ישיבה בסורא, ואף כי לא נוכל
„להאמין מה שספרה האגדה שבן יד שנה
„היה במלכו, בכל זאת ברור הוא כי
„בתחלת שבתו לראש היה צעיר לימים —
„והיה מנהגם (בישיבת רב אשי) להיות
„מסדרים בכל שנה ושנה שתי מסכתות,
„ונמשך זמן סדור כל הש"ס שלשים שנה,
„והנה גם בזה עזרהו ה' והצליח חפצו
„בידו כי נתן לו אורך ימים והחייהו בארץ
„קרוב לשמונים שנה ועמד בשררתו קרוב
„לס' שנה עד כי הצליח לחזור על סדרו
„עוד הפעם ועשה מן התלמוד שתי
מהדורות", עכ"ל. וא"כ דעתו בבירור
שמלך רב אשי בהיותו כבן עשרים, שמלך
קרוב לששים שנה וימי חייו קרוב לפ'
שנה, וכן כתב החכם גרעץ בח"ב צד
433.

וכל דבריהם שגגת טעות המה מהחל
ועד כלה. א) שרב שימי בר אשי לא
היה אביו. ב) שלא היה בן יד' שנה
במלכו ובאיזה אגדה מצאו השקר הזה,
וגם לא בן עשרים אך היה כבר בא
בימים. ג) שלא רב כהנא שמלך בפומבדיתא
היה רבו. ד) שלא נולד כשמת רבא ואף
זכה להיות תלמידו דרבא. ה) שהוא היה
כמעט האחד בכמה דורות שקיבל מכל
גדולי הדור ורבותיו רבים היו. ו) שימי
חייו היו הרבה יותר משמונים שנה.
ונבארם אותם אחת לאחת ע"פ מקורי הש"ס
מקור מים חיים וגמרות מפורשות היפוך
דבריהם.

מה שכתבו שאבי רב אשי היה רב
שימי בר אשי לא נמצא בשום מקום
בש"ס. ובספר אוצר ישראל יתרה עשה
שמציין קידושין עב: וכן לא יעשה לכתוב
שקר גלוי מה שלא נמצא שם ולא במק"א,
ואדרבא מצינו נדה: שאמר רבא מנא
אמינא לה — מתיב רב אשי (לרבא, רש"י)
ורבא משנה קושייתו, ורבינא סותר תירוץ
רבא ורב שימי בר אשי אמר ע"ז ת"ש,
ואמנם כן הוא שהיו כולם תלמידי דרבא
רב שימי בר אשי היה קשיש מרב אשי
וכן היה רבינא קשיש מרב אשי, והמה
שימשו את רבא שנים הרבה ורב אשי
זכה אך לשמשו בסוף ימיו.

ומה שאמרו קידושין עב: יום שמת
רב יהודה נולד רבא יום שמת רבא
נולד רב אשי, בלי שום ספק הכונה, עד
שלא מת וכמו שבארנו בערך רבא.
והרמב"ם בהקדמתו יאמר ומכלל החכמים
שקבלו מרבא רב אשי ורבינא וגם
הראב"ד לא השיג עליו בזה, וזה יעז
שגרסת הרמב"ם היה עד שלא מת רב
יהודה נולד רבא, עד שלא מת רבא נולד
רב אשי וכמו שאמרו שם עד שלא שקעה
שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל,
וכן הוא גרסת התוס' שבת קנ. ד"ה
ורבי, ובתוס' ב"ב קיג. ד"ה ומטו, וכן

היה

היה הגרסא לפני הרא"ש פ"א דסוכה ס"ט. וכן הוא בהליכות עילם, וכן מוכח מרבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ב שכתב ונפטר רב יהודה תר"י לשטרות, ואביי נפטר תרמ"ט, וידוע שאביי חי ששים שנה כמפורש ר"ה יח., ואביי ורבא היו חברים מנעוריהם כמבואר בערכם א"כ היו בני יט־ך שנה במות רב יהודה.

וחוץ מדבריהם הקדושים נחזור למקור הראשון שמצינו בפירוש במעילה ג: א"ל רב אשי לרבא. וכן נדה נא. מתיב רב אשי [לרבא, רש"י], ובזבחים קו: א"ל רבינא לרב אשי — אתא לקמיה דרבא — אמר רבא אי קשיא לי — אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"כ וכו', ובזה אנו רואין שהיו כולם ביחד ורב אשי סיפר לר"כ כל השקלא וטריא שהיה לו עם רבינא לפני רבא. ובגיטין כט: ברש"י ד"ה איכא, דרבא אמר שאינה תשובה — ואמר לו רב אשי מאי טעותא, (ובהנם מחקו ברש"י תיבת „ליה").

ובחולין יז: מביא רש"י גרסא הישנה שרב אשי נולד כשמת רבא, אבל בל"ם חזר בו רב אשי אח"כ.

וכן מצינו רב אשי משמיה דרבא בכתובות קט:, ב"מ צו., חולין יז:, אבל מה שמצינו כתובות קיא. א"ל רבא לרב אשי הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא בילקוט, ר' אבא והוא ר' אבא שבא מא"י לבבל בסוף ימי רבא ולכן א"ל הלשון „אנן בסובלי הלאים מתנינן לה".

אמנם לא זכה רב אשי לשמש זמן רב לפני רבא שהיה עוד צעיר לימים ושמשו אך בסוף ימיו, והיה אז לערך בן טו' שנה. וכשנפטר רבא בשנת תרס"ג ונתחלקו הישיבות ור"נ בר יצחק מלך בפומבדיתא ד' שנים עד תרס"ז, שמשו רב אשי במנחות קב. שאמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"נ [בר יצחק, תוס'], ובזבחים כז. א"ל רב אשי למר זוטרא מנא לך הא — א"ה איפסולי נמי לא ליפסל, אר"נ בר יצחק מידי דהוה וכו', ובזה אנו רואין שישב רב אשי ומר זוטרא לפני רנב"י ושקלו וטרו לפניו והוא השיב להם ותירץ קושייתם, אבל את אביי לא הכיר ומה שמצינו סוכה כו. אמר רב אשי — אמר ליה אביי, צ"ל אמר רבא ומזה בא הטעות רב אשי כדמובא בדק"ס.

וכן ר"פ שמלך בנרש מפטירת רבא תרס"ז עד שנת תרפ"ב יט' שנים כמפורש באגרדש"ג ח"ג פ"ג (ואך שם נפל ט"ס תרפ"ו) קיבל רב אשי ממנו כע"ז מ. אמר רב אשי לדידי אמר רב פפא, וב"מ קו. א"ל ר"פ לרב אשי רב זביד ורב עויא לא ס"ל הא דרב יהודה, וזה, שמסר לו הדין הברור שהם חולקין על ר"י.

וידוע שאחרי מות רבא נתחלקה הישיבה הגדולה ומלבד ר"פ ורנב"י היו אז גדולי הדור שהרביצו תורה במקומותיהן למושבותם כמו רב זביד ורב פפי, וזה שמצינו קידושין עב: שא"ל רב אשי לאמימר מאי דעתך — והא בי רב כהנא לא מתני הכי ובי רב פפא לא מתני הכי ובי רב זביד לא מתני הכי. וזה יען שנתפזרו הכוחות למקומות הרבה מן פטירת רבא עד שיסד רב אשי ישיבתו הגדולה, ורב אשי קיבל מכולן יען שהיו מגדולי תלמידי דאביי ורבא, ולכן מצינו ר"ה כט: אמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן וכו', ובחולין עז. אמר כי הוינן בי רב פפי איבעיא לן וכו', ושם פב. כי הוינן בי ר"פ קשיא לן

וכן קיבל מרב מתנא (לא רב מתנה) כזבחים כט. אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דרב מתנא.

ובימי רבא בא לבבל ר' אמי בבלאי וגם ממנו קיבל רב אשי כשבת ס: א"ל רב אשי לר' אמי מ"ט לא ידע מר, ובגיטין סט: א"ל רב אמי לרב אשי

והאנן אפכא תנן. (ובל"ס הוא רב אמי בבלאי).

וכן שימש את עולא האחרון (שבא ג"כ בימי רבא לבבל מא"י) בסנהדרין כח. אמר רב אשי כי הוינן בי עולא, איבעי לן — ואמר לן וכו'.

וכן קיבל ממר זוטרא [רבה, כי סתם מר זוטרא היה כחבר לו] וזה מצינו מנחות לה: רב אשי הוה יתיב קמיה דמר זוטרא — א"ל רב אשי לא סבר לה מר ונוייהן לבר? א"ל לאו אדעתאי.

(ומר זוטרא זה נזכר שבת נ. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה וכו', ושניהן קבלו ממנו).

ומה שמצינו תענית יד. רב אשי בשם ר' ינאי בר ישמעאל צ"ל ר' אסי.

וכן בכורות כה. רב אשי אר"ל צ"ל ר' אסי.

וכן שבועות עה: רב אשי בשם ריב"ל צ"ל ר' אסי.

וכן ב"ק קיב: א"ר אשי א"ר שבתאי צ"ל ר' אסי, וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט.

ומכל גדולי הדור האלו קיבל רב אשי תורתם וקבלתו מעט או הרבה אבל רבו המובהק היה רב כהנא, וזה רב כהנא בארנו כבר בערכו שהיה תלמידו דרבה כאביי ורבא אך הוא האריך ימים יותר מהן ומקומו הקבוע היה בפום נהרא קידושין פא., ב"ב כב., חולין צה:, וכפי הנראה שכל שני שמלך ר"פ בנרש היה אז ר"כ בפום נהרא, ומקומו הקבוע דרב אשי היה לפני רב כהנא וכבר בארתי בערך ר"כ שפום נהרא היתה סמוכה לנהרדעא והלך כפעם בפעם גם לפני אמימר שהיה הריש בנהרדעא וכאשר נבאר.

בברכות לט: אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא — בפה"א, ושם מב. אמר לן כגון אנן דרגילן במשחא וכו', ובשבת קנ: כי ר"כ הוה אמר המבדיל וכו'.

וכתובות סט. כי הוינן בי ר"כ הוה מגבינן אפילו מעמלי דביתי.

וב"ק צה: קיד., חולין צז: כי הוינן בי ר"כ איבעיא לן וכו'.

וב"מ קיז. כי הוינא בי ר"כ הוה אמרינן מודה ר"י וכו'.

וחולין נג: כי הוינן בי ר"כ אייתו קמ ההיא ריאה וכו'.

וכן אמר רב אשי ברכות לט: חזינא לר"כ דנקיט תרתי ובצעי חדא. ושבת י. חזינא לר"כ כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי כעבדא קמיה מריה, כי איכא שלמא לביש וכו'.

שם סא. חזינא לר"כ דלא קפיד, פסחים קיא: חזינא לר"כ דפריש מכולהו, סוכה מו. חזינא לר"כ דקא אמר לכולהו אכסא דקדושא.

אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"כ ב"מ צב., שבועות ד., חולין יא:, נדה נא:, ב"ב עו: קיד.

הקשה לר"כ שבת קלז., פסחים עב:, ביצה מ., יבמות ח: י: צד:, קידושין סה:, ב"מ קו., ב"ב לה:, ובכל המקומות הללו שקיל וטרי כתלמיד.

יתיב קמיה דר"כ מגילה ז:, איקלע לבי ר"כ שבת קלו., יבמות קא: וקראו שם מר. וכן סוכה יט. רב אשי אשכחיה לר"כ דקמסכך — א"ל לא סבר לה מר להא דרבא — אחוי ליה וכו', ושם ז. אשכחיה לר"כ דקעביד טפח שוחק — א"ל ולא סבר לה מר להא דרבא — א"ל אנא וכו', וכן יבמות קו: אשכחיה דקא מצטער ומקרי לה לא אבה יבמי א"ל לא סבר לה מר להא דרבא א"ל מודה רבא וכו'.

ובכל אלו המקומות אנו רואין שאע"פ שרב אשי היה גדול הדור ישב לפני ר"כ כתלמיד לפני הרב, וכל השאלות באו לפני רב כהנא ורב אשי לפניו,

ואחרי

ואחרי כל זאת בא החכם ראה"ו ויאמר שר"כ רבו דרב אשי הוא ר"כ אשר מלך בפומבדיתא ואשר נפטר תשכ"ה יא' שנים קודם פטירת רב אשי, וכל רבותיו כרעו ברך לפניו וכל תורתו למד אך בהיותו בן יד' או כ' שנה? אמנם האמת עד לעצמו שזה ר"כ חבו דרב אשי היה זקן גדול בימי רב אשי כאשר הבאתי לעיל והוא היה בפום נהרא, אבל רב כהנא שמלך בסוף ימיו בפומבדיתא היה חבירו דרב אשי וכאשר נבאר אותו בין חברי דרב אשי.

וכן קיבל הרבה מאמימר כמנחות לז: יתיב רב אשי קמיה דאמימר וקראו מר, וביצה כב. בעי מאמימר. הקשה לאמימר כר"ה לא:, מו"ק כ:, מגילה ז:, ב"ק ע., חולין נ: וכן צ"ל חולין קז..

וכן הקשה לאמימר כתובות כא: פג: צז., גיטין מ., ב"מ סה:, ב"ב יג: עט: קסה., חולין נג. נח. סב., ואמימר השיב לו לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, ובעירובין לט: אמר רב אשי לדידי אמר אמימר וכו', ובשבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר — א"ל רב אשי לאמימר וכו'. ומזה אנו רואין בפירוש שאמימר היה הריש וכולם באו לדין לפניו ורב אשי ישב לפניו, ומו"ק כ. איתא בפירוש שרב אשי ישב לפני אמימר בהיות אמימר כבר זקן והיו לו בני בנים, ואז שאל ממנו.

וכן מצינו אותם ביחד אמימר ומר זוטרא ורב אשי כברכות מד: נ:, שבת נ:, פסחים קג:, כתובות סא. סג:, ב"מ כב., ובנדה כ. שישבו שלשתן ביחד קמיה אומנא, שקלי ליה קרנא קמייתא לאמימר חזייה א"ל דם אדום דתנן כי האי, שקלי ליה אחריתא א"ל אשתני אמר רב אשי כגון אנא דלא ידענא בין האי להאי לא מבעי לי למחזי דמא, ובסוף ימיו היה כחבר לו כברכות נה: שהיו ביחד

ואמרו חד מינן נימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה.

ומה שמצינו ברכות נ:, ביצה כב. שאמימר קרא לרב אשי מר, זה יען שהיה אז כבר במבחר שנותיו והיה כבר גדול הדור, וכפי הנראה היה אמימר רבו האחרון והיה לו כתלמיד חבר.

ועתה נבא לחשבון, רב אשי ששימש את רבא ור"נ בר יצחק ור"פ ורב פפי ורב זביד, ורב אמי ועולא ומר זוטרא רבה ורב מתנא, ואת רב כהנא ימים רבים ואת אמימר, האם אפשר לומר שעד שנת יד' או כ' לימי חייו שימש את כולן? והאם נוכל לומר כשמת רבא אז נולד רב אשי?

ולכן האמת יורה דרכו שכשמת רבא היה כבר כבן טו' שנה ובפטירת ר"פ היה כבר כבן לו שנה ובלי ספק כבר נפטר אז רב כהנא רבו שהיה זקן גדול שהאריך ימים, ואז כבר ידע רב אשי בנפשו שהגיע להוראה והגיע עת לקבץ נרחים ולאסוף כל הכחות אל מקום אחד אשר נתפזרו מיום שמת רבא, ואז בחר את מתא מחסיא למושב לו יען שישיבת ר"פ היתה בנרש שהיא סמוכה לסורא כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג וז"ל ור"פ שהיה בנרש קרוב לסורא — ובכל אלו השנים אחר ר"פ היה רב אשי גאון בסורא, ובא למתא מחסיא והרס את בית הכנסת דבי רב ובנה אותה וכו'.

ולמה נקרא שמה מתא מחסיא מובא בזהר וירא במדרש הנעלם וז"ל ר' אחא אזל לכפר טרשא ומצא שהיה שם מגפה והתפלל — והחזירם בתשובה וקבלו עליהם דלא יתבטלון מאורייתא לעולם, ואחליפו שמא דקרתא וקארון לה מתא מחסיא, ובמהר"ם שי"ף בב"ק קיט. פי' שהיא מתא מחסיא שבבבל ויען שהוא מקום טרשים וע"כ היתה נקראת כפר טרשא.

והגאון ר"ש באגרתו ח"ג פ"ב אצל

רב

רב, יאמר „ואיתרחק לדוכתא דלא הוה ביה תורה והוא סורא דהיא מתא מחסיא", כן הוא הגרסא באגדרש"ג ביוחסין הישן, ובנוסח הוצאת החכם נייבור, אבל בנופח ב"ג מיינץ גרס והיא סורא דמקרי מתא מחסיא, וביוחסין השלם אשר העתיק האגרת ללשון עברית כתב ג"כ „והוא סורא הנקראת מתא מחסיא", ובא החכם גרעץ בח"ב צד 431 ויאמר „וילקח רב „אשי אחרי כבוד להיות ריש מתיבתא „בסורא היא מתא מחסיא — ורב אשי „ראה תיוהא בחומת בי כנשתא שבנה „רב שנות מאות לפניו (גוזמא כי היה אך מן שנת תק"ל שאז בא רב מבבל עד שמלך רב אשי תרפ"ב אחרי מות ר"פ והוא מאה ונב שנה) „ויסתרהו ויבנהו מחדש — ובנה אותה „מכספו". ובא אחריו המאסף לכל המחנות הרב רא"הו בח"ג רפ"יז וז"ל „בית המדרש „הגדול אשר יסד רב „במתא מחסיא" „עמד מספר שנים שמם — ורב אשי „בעודו צעיר לימים נבחר להיות ריש „ישיבה בסורא — הן כבר ראינו כי מדי „עלותו לראש בנה מכספו בית הכנסת „הישן במתא מחסיא ובית הכנסת הזה „הוא הוא בית המררש אשר בנה רב „ונחרב מרוב הימים ב"ב ג: ואגרת „דרש"ג עכ"ל.

וכל דבריהם טעות הם א) שסורא אינה מתא מחכיא, ב) שלא בנה את בית הכנסת של „רב", ג) שלא בנה רב אשי מכספו, ונבארם אחת לאחת.

כבר כתב החכם נייבוער (מובא בספר שבע חכמות ערך סורא) שאין שום רמז בשום מקום בגמרא שסורא היא מתא מחסיא, והצדק אתו כמו שמפורש ביצה כט. בסורא אמרי — בנרש אמרי — בפומבדיתא אמרי — בנהר פקוד ובמתא מחסיא אמרי וכו', הרי מפורש שב' ערים שונות היו, וכן יומא פו. היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, אמר אביי ל"ש אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה, אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דתבעי הוא. ואם סורא היא מתא מחסיא א"כ אין זה חילול השם, ומלבד זה מצינו שבכל מקום שנזכר מקום רב נזכר אך בשם סורא כגיטין לו: אמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא אי בבי דינא דסורא (רב, רש"י), וב"מ עג. בסורא אזלי ד' — יהיב רב זוזי לחמרא וכו', וכן תענית כא: בסורא היה דבר ובשכונתו של רב לא היה וכו', וכן כתב רש"י בגיטין ו. מכי אתא רב לבבל וקבע ישיבה בסורא.

וכן מקום ר"ה היה בסורא כסוכה יד: כתובות צד. צט:, ב"ב קלב:, חולין יט:, וכן רב חסדא כעירובין ח. מג., ובסנהדרין יז: אמרי סבי דסורא ר"ה ורב חסדא, אבל אצל רב אשי נזכר תמיד אך בשם מתא מחסיא, כברכות יז. אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו בחזי ביקרא דאורייתא וכו'.

ובשבת יא. אמר רב אשי אנא עבדי למתא מחסיא דלא חרבה.

ומגילה כו. אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא וכו'.

ומו"ק ד: רב אשי התיר לבני מתא מחסיא לאקדוחי וכו'.

ובכתובות ד. אמר רב אשי כגון מתא מחסיא דמפקא מכרך וכו'.

וב"מ סח. אמרו לי סבי דמתא מחסיא.

ובסנהדרין ז: רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי לכולהו טבחי דמתא מחסיא, וכן מובא ברש"י ברכות ל. ד"ה רב אשי ושבת יא. ועירובין סג. ד"ה דהא שרב אשי היה ריש מתיבתא במתא מחסיא.

וכן רבינא שישב תמיד עם רב אשי נזכר שהיה במתא מחסיא כשבת קכה., יומא פו., ב"ק קיט:.

ומכל

ומכל זה אנו רואין בבירור שסורא היא עיר בפ"ע ומתא מחסיא היא עיר בפ"ע, אך שמה היו עיירות הרבה סמוכות זו לזו וכן היתה סמוכה נהר פקוד לסורא וכן עיר נרש.

והחכם בעל שבע חכמות בערך סורא רוצה לומר שהעיר מתא מחסיא נחרבה כשבת יא. וקראו את העיר סורא בשם מתא מחסיא, בעבור שהקב"ה ריחם עליה וזה שאמר (רש"ג) בסורא דמתקרי מתא מחסיא ולא שהיא מתא מחסיא של הש"ס.

אבל זה ללא אמת כידוע שתיכף אחר פטירת רב אשי בשנת תשל"ח מלך מרימר והוא מלך אך בסורא כעירובין ח., פסחים קיז:, סוכה יג: מו:, ואם כדבריו היו צריכין לקראתה בשם מתא מחסיא, ולהיפוך מר בר רב אשי היה ישיבתו אך במתא מחסיא במקום אביו כיבמות עה:, כתובות פב., ב"ב יב:, ומה שכתב רש"ג באגרתו ה"ג פ"ב אצל רב (בנוסח יוחסין הישן ובהופש מטמונים) והיא סורא דהיא מתא מחסיא בלי שום ספק הכונה כמו שאמר החכם נייבוער שהיא קרובה למתא מחסיא, ונבאר בקצרה.

רבינו הגאון רב שרירא מלבד מה שהביא תמיד ראיות מש"ס היו לנגד עיניו זכרונות כתובים שהיו מונחים בישיבות סורא ופומבדיתא, ולא כתב אפילו אות אחת מדעתו וכל מה שנעמיק בדבריו היקרים יראה לפנינו אור גדול, ואך המעתיקים שלא הבינו דבריו המסולאים מפז השחיתו לפעמים כוונתו.

והגאון יתחיל לפרש שתמיד היה אך מקום אחד שממנו יצא הוראה לכל ישראל, היינו שאע"פ שבכל מקומות מושבותיהם הרביצו תורה אבל תמיד היה מרכז ומתיבתא רבתא שלשם פנו כל חכמי ישראל בשאלותיהם, ומשם יצא תורה לכל ישראל ואך ממקום אחד ואך אחרי כן נתפלגו הישיבות לשתים, ויתחיל מן גלות יכניה ואח"כ כשעלו לא"י בימי עזרא וחושב ראשי הסנהדרין ואע"פ שהרביצו תורה הרבה בבבל אבל ריש מתיבתא וסנהדרין לא הוה בהון, ואח"כ יספר איך שירד רב לבבל בשנת תק"ל ויסד ישיבתו בסורא דהיא מתא מחסיא (וביוחסין השלם לונדון והוצאת ב"ג ,שיחתו דבריו והעתיקו „והיא סורא דמקרי מתא מחסיא„ ולא הבינו כונתו), ואז היו שתי ישיבות, ישיבת רב בסורא וישיבת שמואל בנהרדעא, וכשנפטר רב נשאר שמואל לחודיה והוה חרא מתיבתא.

ואחרי פטירת שמואל היה ר"ה הריש מתיבתא בסורא ומדייק הגאון בלשונו כמו שמצא בספרי הזכרונות שלפניו שבית מדרשו דר"ה היה קרוב למתא מחסיא, ואף שידוע שישיבת ר"ה היה בסורא כדמובא לעיל אבל כן היה ידוע להגאון שלא בסורא עצמה אך קרוב למתא מחסיא שהיא נחשבת על סורא.

ורב יהודה יסד ישיבתו בפומבדיתא, ובאמת לא היה צריך לכתוב באיזה מקום קבע רב יהודה ישיבתו כי גם חכמים אחרים תלמידי דרב היו להם ישיבות הרבה וגם רב יהודה וגם כולם היו כפופין תחת ישיבת ר"ה כדאמר בעצמו שרב יהודה הוה מתחזי לר"ה לפרקים, וכן ר"נ שהיה בנהרדעא היה הולך תמיד לסורא, אבל יען שאחרי פטירת ר"ה באו כולם לרב יהודה לפומבדיתא ושם היתה המתיבתא רבתי לכן יזכיר את רב יהודה וישיבתו. ואחרי פטירת רב יהודה שבה הישיבה הגדולה לסורא תחת רב חסדא, ורבה אע"פ שמלך תיכף אחר רב יהודה בפומבדיתא יספר הגאון שהיה כפוף לישיבת רב חסדא, ואך אחרי פטירת ר"ח היו רבה ורב יוסף ראשי מתיבתא בפומבדיתא, ובסורא אע"פ שהרביצו תורה אבל לא היה ריש מתיבתא, ואח"כ

בימי אביי היתהג"כ המתיבתא בפומבדיתא ואע"פ שרבא היה במחוזא אבל היה נכנע תחת ישיבת אביי, ואחרי אביי מלך רבא במחוזא ויאמר הגאון בלשונו הטהור „ובתר אביי מלך רבא במחווא דמן פומבדיתא הוה, והכונה שישיבת פומבדיתא נעתקה למחוזא, וכולם היו כפופין תחתיו, אבל אחרי מות רבא נתחלקה הישיבה הגדולה לשתים, רב פפא מלך בנרש הסמוכה לסורא ור"נ בר יצחק בפומבדיתא, ומני אז נתרבו הישיבות ונתחלקו הכחות למקומות רבים וזה שמצינו כמה פעמים בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו הכי בנהרדעא מתנו הכי כמגילה יח:, סוכה יז: יט..

עד אשר קם הארי שבחבורה אשר בו נקבצו כל המעלות והמדות טובות והיה מורם מעם, והוא שימש את כל זקני הדור מן רבא ומכל גדולי תלמידיו, וה' ברכהו בעושר רב כברכות נז: שאמר רב אשי לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות, וכן היה לו נכסים הרבה ויערים כמו"ק יב, נדרים סב:, וכן פסחים ל: א"ל רבינא תינח מר דאפשר ליה וכו', וברכות לא. יסופר שבהלולא דבריה תבר כסא דזוגיתא חיורתא. ובימיו היה שלום בכל ארץ בבל ואיזגדר מלכא היה אוהב להריש גלותא הונא בר נתן וגם רב אשי בעצמו היה כפי הנראה מקורב למלכות בכתובות סא. אמרו אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוה קא יתבי אפתחא דבי אגזור מלכא, ונאמנים עלינו עדות חבירו רב אחא בריה דרבא שאמר גיטין יט. מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

אז ראה והבין שהוא שלוח ממרום לחתום את התלמוד ולמסרו לכל ישראל, והלך הוא ורבינא חבירו הגדול (אשר היה תלמידו דרבא) למתא מחסיא אחרי פטירת רב פפא ויסד שם ישיבתו הגדולה.

וזה כונת רש"ג ח"ג פ"ב אצל רב שאמר ואיתרחק (רב) לדוכתא דלא הוה ביה תורה והוא סורא דהיא מתא מחסיא, וכונתו פשוטה שבימי רב היתה ישיבתו אך בסורא, אבל ר"ה וישיבתו היתה ג"כ בסורא אבל קרובה למתא מחסיא ובימי רב אשי יסד הישיבה במתא מחסיא אבל גם אז על סורא תחשב כי היה הריש גם בסורא גם במתא מחסיא, ואך בית מדרשו יסד במתא מחסיא.

וזה שאמר הגאון ח"ג פ"ג דברים ברורים „ובכולהו אילין שני מבתר ר"פ הוה רב אשי גאון בסורא והוא אחיא (החייה) למתא מחסיא, כן הוא בנוסח ב"ג או שצ"ל והוא אתא למתא מחסיא, וסתר לבי כנשתא דבי רב ובנה אותה שוב כדאמרינן ב"ב ג:, ונעתיק לשון הגמרא, וז"ל מרימר ומר זוטרא סתרי ובני בי קייטא בסיתווא, ובנו בי סיתווא בקייטא א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומחתי מאי א"ל דלמא מתרמי פדיון שבויים — ולא אמרן אלא דלא חזו בה תיוהא אבל חזי בה תיוהא סתרי ובני כי הא דרב אשי חזא בה תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייל לפורייה להתם ולא אפקיה עד דמתקין ליה שפיכי. וזה שיאמר הגאון ר"ש באגרתו שמתחיל לספר גדולת רב אשי ומה שנעשה בימיו, שמן פטירת ר"פ נתמנה רב אשי לגאון בסורא, וכמו שאמרנו לעיל שכל העירות כולם נחשבו על סורא שהיא היתה מימות רב המרכז לתורה, אבל ישיבתו היתה במתא מחסיא ואין אנו צריכין לזה לתשובת הגאון כי כן מפורש בגמרא וכאשר הבאנו לעיל, ואך רבינו יספר שהמקרה הראשונה מה שאירע בימי מלוכת רב אשי שראה דבי כנישתא דמתא מחסיא פרצים עלו בה לכן נתן את נפשו עליה ובנאה מחדש במסירת נפשו שהיה שם גם מקום לינתו כדי שימהרו לבנותה, אבל האם נזכר

בגמרא

בגמרא שבנה את בית המדרש דרב? א) שב"המד דרב היה בסורא ולא במתא מחסיא, ב) שלא נזכר בגמרא כלל תיבת „רב" ואך אמרו שם „רב אשי הזי תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא", והמקור הזה היה לעיני הגאון ואך הוא מבאר מה הוא בי כנישתא שלא נטעה שהוא בית הכנסת להתפלל לכן אומר במתק לשונו „לבי כנישתא דבי רב" היינו ביתא דרבנן וישיבתו הגדולה, ואך באגרת הוצאת ב"ג שיחתו דבריו המפורשים והעתיקו „לבי כנישתא דרב" והוא טעות המוכח לכל, ג) אם כדבריהם שרב אשי בנה מכספו א"כ למה הוצרך ללין שם? הלא בידו היה לעשות כל מה שרוצה בכספו ומי ימחה בידו.

ואדרבא בגמרא מפורש שלא בנה מכספו, אך ורק מכסף כל המתנדבים כמפורש מגילה כו. אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג „דמעלמא אתו לה" כיון דאדעתא דידי קאתו [לכן] אי בעינא מזבנינא לה, וכן פירשו שם התום' ד"ה כיון וז"ל ובסמוך נמי דקאמר רב אשי דאדעתא דידי קאתו היינו ממה שנותנים לו לעשות רצונו.

והתיירא רב אשי פן יתרשלו ויפסקו מליתן ולכן הביא הפוריא שמה ולא יצא משם וכל אחד שראה בעיניו שרבם הגדול תענה כ"כ וימסור נפשו עליה לכן מהרו בכל כחם לגמור הבנין כולה, אבל זה היה כבר שמלך רב אשי כמה שנים בסורא וכל העיירות שסביב סורא.

וזה שיספר הגאון הלאה כל מעשיו הגדולים איך שעבד כמה תקנתא שפירתא וקבע להו ריגלא ותעניתא, שעד רב אשי היה המנהג שהיו מתקבצין כולם בשבתא דריגלא למקום משכן ריש גלותא ובידו היה לגזור תעניות וכדומה, אבל רב אשי שהיה מופלג ונפיש תורתו וגדולתו לכן תיקן שהשבתא דריגלא תהי' אך במתא מחסיא והריש גלותא הוצרך לבא שמה, וזה מפורש בגמרא גיטין נט. שאמר רב אחא בר רבא מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ופריך והא הוה הונא בר נתן, שבאמת דבר יקר אין חזון נפרץ היה שהריש גלותא יהיה גם גדול הדור בתורה ובחכמה, וזה מצינו אך אצל רב הונא בר נתן שזכה ג"כ לשמש את רבא ור"פ וכל גדולי הדור, כרב אשי, ומיוחס גדול מזרע מלכי ב"ד ומקורב למלכות, ואעפ"כ אמרו בגמרא שהיה כפוף לרב אשי, ומזה הוציא רבינו ש"ג שזאת היתה ההכנעה שלו לפני רב אשי ששבתא דריגלא ותעניתא היה במתא מחסיא ולא בנהרדעא שהיה מקום הריש גלותא.

ומזה אנו רואין את גדולת הדור ההוא אשר ההשגחה העליונה האצילה עליהם מטובו שהיה דור דעה והתקבצו כל חכמי ישראל אל מקום אחד ובהסכמת כולם ובדעה אחת נמנו וגמרו לחתום הש"ס ולמסרו לכל ישראל. וגם הריש גלותא היה אחד מהבונים הבנין הנפלא הזה כי גם הוא ראה שהשעה צריכה לכך, ולכן הרכין ראשו לרב אשי כי מה הוא כבוד המדומה אצל דבר גדול כזה, והמה הבינו שאם יתפזרו כחותיהם למקומות הרבה לא יהיה באפשרי לעשות הדבר הגדול הזה ובפרט שבמשך הי"ט שנים שנפטר רבא עד מלוכת רב אשי ואפשר שעוד כמה שנים עברו גם משמלך רב אשי עד אשר באו לדעה אחת ואז בכל השנים הללו התרבו הגרסאות ולשונות ומימראות דכל ישיבה וישיבה, ובמתיבתא רבתא דרב אשי הוצרכו סייעתא דשמיא וכחות מרובין לברר וללבן את כל ולמסור ליד כל ישראל מלאכה נפלאה משוכללה כאשר עינינו רואות.

ומכל זה נוכל לידע את גדולת רב אשי שכל זקני הדור כרעו ברך לפניו

וישבו

וישבו לפניו ובקשו הכרעתו, וכמו שאמר רב אשי ברכות יז: בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא וכו'.

מלאכתו הגדולה חיתום הש"ס וחבריו אשר עזרו ע"י.

בב"מ פו. אמרו „רב אשי ורבינא סוף „הוראה וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל, „אבינה לאחריתם ופרש"י סוף הוראה, „סוף כל האמוראין עד ימיהם לא היתה „גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה „נשאלת בטעם המשנה בב"המד או שאלה „על מעשה המאורע בדין ממון או איסור „והיתר כל אחד ואחד אומר טעמו, ורב „אשי ורבינא סידרו שמועות אמוראין „שלפניהם וקבעו על סדר המסכתות כל „אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה „לה, והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים „שראויים לתרץ הם והאמוראים שעמהם „וקבעו הכל בגמרא כגון איתיביה מיתיבי „ורמינהו איבעיא להו והתירוצין שעליהן „מה ששיירו אותן שלפניהם, ואותן „שאמרו לפניהם הקושיות והתירוצין „שעליהם לא קבעום בגמרא על סדר „המסכתות והמשנה שסידר רבי ובאו רב „אשי ורבינא וקבעום.

ורבינו הגאון רב שרירא באגרתו היקרה ח"ב רפ"א מביא באריכות פתרון השאלה אם היה תלמוד לראשוני ראשונים, והשיב להם וז"ל „והתלמוד נמי דשאלתין „עלוהי אפילו ראשוני ראשונים הוה אית „להון תלמוד — והני שמעתתא דהוי גרסי „להון כולי עלמא כל רבה ורבה מפרש „לתלמידיו פירושי אחריני ודקדוקי יתירי „ומחדשין נמי עובדיה דעביד ובעי „דמתבעין מיניה — ואתא דרא אחרינא „ואיתמעיט ליבא והנך מילי דהוה פשוטין „לראשונים ופרשו להון לתלמידיהם והוו „כגון הנך פרושי דלא צריכי כולי עלמא „למגרסינהו ולמקבעינהו בגמרא הוו השתא „בההוא דרא ספוקי וצריכין למקבעינהו „בגמרא ובגרסא ואמרין להו יתהון „במתיבתא וקבעון להו בגמרא וגרסין להו „כולהו רבנן כדאמרינן עירובין לב: „עירוב שנתנו באילן יתיב ר"ח בר אבא „ור' אמי ורבה בר נתן ויתיב ר"נ גבייהו „ויתבי וקאמרי האי אילן דקאי היכי — „א"ל ר"נ יישר וכן אמר שמואל אמרו „לו פתריתו בה כולי האי אמר להו אתון „נמי פתריתו בה טובא, אלא הכי א"ל „קבעיתו לה נמי בגמרא — וכמה דאימעט „ליבא ואיתילדו ספיקא, הנך פירושי „דראשונים דלא הוה קביעי ביומיהון „מקבעין השתא ומגרסין — באילין מילין „איתוסף תלמודא דרא דבתר דרא, דבכל „דרא ודרא קבעין ביה מילי מן ספיקי „וכו', לאו מאי דלא ידעי להו רבנן קמאי „אלא דשבקוהי לדרי דבתריהון לאגדוריה „ביה ולא איצטריך ליה עלמא בימיהון „— ולפום הכי אותוספא הוראה דרא „בתר דרא עד רבינא, ובתר רבינא „איפסיקא וכו', עכ"ל.

ומי שיש לו עינים לראות ולב להבין בע"ב יודה שכל דבריו נאמרין לאמיתה של תורה בלי כחל בלי שרק אך האמת כמו שהיה, ורבינו רש"י אלו היה רואה את האגרת היקר הזה היה מודה לו.

וכבר הופיע בדורנו זה אור חדש על שמי היהדות הגאון החכם הלוי בע"המח דורות הראשונים והוא האריך בראיות ברורות שא"א לדחפם איך שנסדר התלמוד בכל דור ודור וכשבא רב אשי כבר מצא מסודר כל הש"ס כולה ורב אשי וחבריו הגדולים חתמוהו ושיכללוהו ובירירו בירור אחר בירור אשר בלעדיהם היה לנו הש"ס כספר החתום כש"ס ירושלמי שלא היה חיתום הש"ס כלל ולכן קשה מאוד להבין דבריהם הקדושים, וענין גדול כזה היו צריכין להתקבץ אל מקום אחד כל חכמי

הדור

הדור לברר וללבן כל שמועה ושמועה ולדקדק שם אומרו, וזה נעשה ע"י רב אשי וכל חכמי דורו.

ויען שהגאון הלוי האריך די והותר בזה לכן מצינו עצמנו לקצר בזה ואך להביא את כל חבריו הגדולים אשר לקחו חלק בסידור וחיתום הש"ס.

הראש והראשון היה רבינא שהיה קשיש מרב אשי וזכה להיות תלמיד מובהק לרבא ולר"פ וכשיסד רב אשי ישיבתו במתא מחסיא קבע שם גם רבינא דירתו כידוע שרבינא דר שם כשבת קכה., יומא פו., ב"ק קיט., והוא היה תלמיד חבר של רב אשי כמפורש עירובין סג. רבינא סר סכינא בבבל א"ל רב אשי מ"ט עביד מר הכי? א"ל אנא תלמיד חבר דמר אנא (ופרש"י חכם כמותו אלא שלמד ממנו ד"א) ושקיל וטרי עמו בכל הש"ס, וקרא לרב אשי מר כברכות כט., שבת קט., פסחים ל:, ביצה לב: איקלע לבי רב אשי — וקראו מר שבת קט., יתיב קמיה דרב אשי עירובין סג., חולין יז:, אותיב לרב אשי שבת פה: ועיין ערך רבינא.

ר' אבא אמורא מא"י וירד לבבל כשנחרבו כל הישיבות וישב עם רב אשי וגם מסר לו תורת ומנהגי א"י כשבת קנ: שאמר לרב אשי במערבא אמרינן המבדיל וכו', ובב"ק כז: אמר לרב אשי במערבא אמרי אין דרכן וכו', וכן אמר לרב אשי תמיד אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה כתענית ד., ב"ב קמז. קמח., בכורות נה., ושקיל וטרי עם רב אשי כיומא מח., גיטין לד:, מנחות לז., נדה סב: סה:, וביומא מח. אמר לרב אשי ת"ש.

ובכתובות קיא. א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה צ"ל ר' אבא כבילקוט ישעיה רמז דש.

ר' אבהו (שהיה מרישי כלה דרפרם) מצינו שאותיב לרב אשי כב"ק קיז. וביבמות כו. לגרסת אור זרוע הגדול.

רב אחא בריה דרב אדא שקיל וטרי עם רב אשי, ב"מ ח. אבל הוא ט"ס וצ"ל רב אחא בר אויא כבדק"ס.

רב אחא בריה דרב אויא היה כמו תלמיד חבר לרב אשי ולקח חלק גדול בחיתום הש"ס כמבואר בערכו.

רב אחא בריה דרב איקא חולק עם רב אשי בדברי רב ביבי, במכות כא:, ובב"ק עד. אמר לרב אשי דיוקא דרבא מהיכי, ובחולין קיב: הקשה לרב אשי.

רב אחא בריה דרבא (שמלך בפומבדיתא משנת תשכז עד תשל) לקח חלק גדול עם רב אשי בחיתום הש"ס והיה גדול כ"כ בעיני רב אשי שפ"א ישב הוא ורבינא לפני רב אשי ואייתי סכינא לפניו לבודקה א"ל לרב אחא בריה דרבא זיל בדוק הסכין בדקה אטופרא—א"ל יישר, ועיין ערכו.

רב אחא בריה דרבינא בבכורות נ. שדר ליה רב אשי שיבסר זוזי בפדיון הבן וקראו זל"ז מר, אך צ"ל רב אחא בריה דרבא כגרסת שיטה מקובצת.

רב אחא מהוצל ביצה לב: שא"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביו"ט, ובכריתות יג: שהיה לו נדר על אשתו ובא לרב אשי להתיר לו,

רב אחא סבא (בן רב מרי בר איסור) שקיל וטרי תמיד עם רב אשי בקידושין כא., ב"ק לו. קו., זבחים צא., מנחות ו..

רב אסי או כגרסת דק"ס רב אתי או איתי שירד מא"י לבבל ולקח חלק גדול בישיבת רב אשי עיין ערכו.

רב גביהא מבי כתיל (שמלך בפומבדיתא משנת תשל' עד תשמד') מצינו שאמר לשמעתיה קמיה דרב אשי כיבמות ס., חולין כו., א"ל לרב אשי ב"ב פג., מנחות ח., חולין סד:, מעילה י..

רב הונא (אביהם של רב נחמן ורבינא

האחרון

האחרון) הקשה לרב אשי בשבת מב., אותיב לרב אשי בע"ז ס:, בעי מרב אשי שבת ס. ובניו היו תלמידי דרב אשי, ומה שמצינו שבת לז: אמר רב אשי הוה קאימנא קמיה דר"ה צ"ל קמיה דר"כ כגרסת דק"ס.

רב הונא מר בר אויא, בב"ב קמג. אמר רב אשי לרב מרדכי היינו דחזאי ר"ה בר אויא בחלמא, ובחולין מז. הקשה לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, וכן צ"ל שם נח: כגרסת דק"ס ובגמרא ר"ה בר חייא.

ר"ה ב"ר חיון או חלוון בזמנו בשבת קלט:.

רב הונא בר נתן ריש גלותא בימי רב אשי והיה כפוף לרב אשי בגיטין נט., ורב אשי אמר, אמר לי הונא בר נתן בגיטין יט., ב"ב נה., זבחים יט., ובגיטין ז. אמר לרב אשי בשם רב גביהה מארגיזא.

רב הונא בריה דרבא הקשה לרב חביבי מחוזנאה, ורב אשי א"ל לא תידחי ב"ק עב. אבל צ"ל רב אחא בריה דרבא וכן הוא בדק"ס.

ר"ה מר בריה דרבא מפרזיקא הקשה לרב אשי כתובות י..

רב הלל שקיל וטרי עם רב אשי וסיפר לו מה שקיבל מרב כהנא בשבת קט., ביצה מ., יבמות כא: כו., ב"ב צח., חולין נג.

זבידא, ע"ז טז. אמר רב אשי אמר לי זבידא ופירש"י פטם היה (ואינו ת"ח).

רב זוטי שבת קנז. ומשמע שם שהיה בזמן רב אשי.

מר זוטרא חבירו שהיה עמו תמיד אצל אמימר, וכן מצינו מר זוטרא איקלע לבי רב אשי בברכות כו. מו:, תמורה ח:, וזה מר זוטרא היה ריש מתיבתא בפומבדיתא ונפטר תשכז, יא שנים קודם רב אשי.

רב חביבא מחוזנאה שקיל וטרי עם רב אשי בשבת פז:, עירובין נז., ב"ק עב.

ר' חייא בר אבא אמר לרב אשי כן מביא בסה"ד והוא ט"ס וצ"ל ר' אסי.

רב חנילאי מחוזאה הקשה לרב אשי עירובין נז..

רב חנין ואמרי לה רב חנין מחוזאה גיטין פה: אמר לרב אשי ת"ש וכן צ"ל קידושין ו: ובחולין פ. א"ל רב חנן לרב אשי אמימר שרי וכו'.

רבי חנינא (שבא מא"י) אמר לרב אשי כגון אתון דיתביתא בצפונה דא"י אדרימו ב"ב כה:, ובע"ז לח: אמר רב אשי אמר לי ר' חנינא מילין, אבל מה שמצינו גיטין לט: אר"ז א"ר חנינא א"ר אשי צ"ל ר' אסי.

ר' חנינא מסורא בזמנו שהיה חבר דמר זוטרא, ובמנחות לא: אמר רב אשי א"ל מר זוטרא קשי בה ר' חנינא מסורא.

ר' חנניה בר ביבי פסחים קי. אמר רב אשי חזינא ליה דאכל כסא וכו'.

ר' יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי שבת יא., ורב אשי שאל ממנו יבמות לו., ובגמרא שם איתא בטעות רב הושעיא.

רב יימר שקיל וטרי עם רב אשי בכתובות סט. צה., גיטין עז., קידושין ו., ב"ק סב. קה., ב"מ סא:, ב"ב קמח:.

רב יימר מדיפתא מחלוקת עם רב אשי שבת מו:.

ר' ירמיה בזבחים טו: אמר לרב אשי אך צ"ל רבינא כגרסת דק"ס.

ר' ירמיה מדיפתא מחלוקת עם רב אשי שבת יח: עד., ע"ז מ..

ר' יצחק בריה דרב משרשיא חולין קד: איקלע לבי רב אשי.

רב כהנא (שמלך בפומבדיתא ונפטר תשכ"ה) שאל מרב אשי בברכות כד., מנחות קו., ובכתובות כ: שרב אשי ידע סהדותא

לרב

לרב כהנא א"ל מי דכיר מר האי סהדותא — א"ל רב אשי מי סברת עליך קא סמיכנא וכו'.

רב מניומי בריה דרב נחומי ב) בזמן רב אשי ככתובות סט.

מר בר אמימר אמר תמיד לרב אשי בשם אביו כפסחים עד:, סוכה לב:, מא:, ב"מ סח.

מר בר רב יוסף בחולין מח: א"ל רב אשי וכו'.

רב מרדכי ב) לקח חלק גדול עם רב אשי בחיתום הש"ס ומסר לו כמה הלכתא מרבותיו כמבואר בערכו.

מר קשישא בר רב חסדא שקיל וטרי עמו הרבה כשבת קיד:, סוכה ח., תענית ב., יבמות קטו:, כתובות פט:, נדרים כד., גיטין נ:, וכן מר ינוקא כפסחים קז.,

מרי בר איסק בזמנו כיבמות כא: וב"מ כד.

רב מרי בר רחל היה זקן גדול בתחילת ימי רב אשי וביבמות צב: מסר לרב אשי מה שאמר אמימר.

רב מרי סתם שקיל וטרי עם רב אשי כזבחים כט: ק.

נתן בר מר זוטרא בסנהדרין כט. אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא וכו'.

רב עוקבא ממישן שקיל וטרי עם רב אשי כשבת לז: מג., ביצה לו.

בר קיפוק ובר אבין היו ספדנין בימי רב אשי כמו"ק כה:.

רב פנחס בריה דר' אמי בזבחים ז: א"ל רב אשי.

רבא מפרזקא שקיל וטרי עם רב אשי כיבמות נט: (ושם מפרקין והוא ט"ס) כתובות לט:, נזיר לח: (ושם רבינא וצ"ל רבא), ב"ק לו., ב"ב ד:, זבחים י: קח.

רבא מברניש עם רב אשי כשבת כח., ר"ה כו., ב"מ עג:, זבחים יא.

רבא בר חיננא, בחולין יח. איקלעו לגביה מר זוטרא ורב אשי, ורבא בר חיננא היה אז גבר סבא שא"ל מר זוטרא לרב אשי ולא ליחוש מר לסבא?

רבה זוטי שקיל וטרי עם רב אשי כביצה לב:, ב"ב קד., מנחות לא: נב.

רבין בר חיננא, פסחים קט: אמר רב אשי אמר לי רבין בר חיננא ואולי היא רבא בר חיננא.

רבין דמן נרש בזמנו כגיטין סט:.

רב שמן בזמנו קידושין כד: שהקשה לרב אשי.

רב שמן מסוברי בזמנו כחולין יח:, נדה לו.

רב ששת טרזיא איקלע לקמיה דרב אשי מגילה כא:.

וכל אלו גדולי הדור אשר כמה מהם היו ראשי מתיבתות כולם ישבו ועמלו לשכלל הבנין הנפלא הזה, ויש מהן שהיו קשישים גם מרב אשי ויש מהן שהיו צעירים ממנו ואשר מלכו אחר רב אשי, וכולם היו כפופין תחת רב אשי כי הוא היה עליון על כולם.

ונראה שאע"פ שרב אשי מלך משך שנים רבות וכאשר נבאר הלאה וידוע שבישיבתו היו כמה מאות תלמידים אעפ"כ לא מצינו הרבה תלמידים שאמרו בשמו, והטעם נראה יען שרוב ימי ממלכתו עסק בחיתום הש"ס עם חביריו הגדולים, ולכן תלמידיו אשר למדו בישיבתו שלא יכלו ליקח חלק בעבודתו הקדושה היו כולם תלמידי דרבינא שהיה כמו יד ימינו דרב אשי וכן היו תלמידי שאר חברי דרב אשי ולכן מצינו הרבה יותר תלמידים שאמרו בשם רבינא מאשר אמרו בשם רב אשי.

תלמידיו והאומרים בשמו.

אדא בר חבו אתא לקמיה דרב אשי חולין עה:.

רב אדא סבא ואחיו מר זוטרא בני רב מרי בר איסור אתו לקמיה דרב אשי לדין

לדין בקידושין סה:
רב אחא הקשה לרב אשי נדרים ה, ב"ק סב, והוא רב אחא בר רבא שהיה חבירו, וכן מה שמצינו רב אחא בריה דר"ה הקשה לו שבת סו. צ"ל בריה דרבא כגרסת דק"ס, וכן רב אחא בריה דר' חייא הקשה לרב אשי נדרים י: צ"ל בריה דרבא.

רב אחא בריה דרב יוסף שאל מרב אשי ב"מ קט: ורב אשי השיבו כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי (ופרש"י הכרתי בך שאתה מחודד ויודע להעמיק ולהקשות).
ומצינו ששאל תמיד מרב אשי כיבמות לא, ב"מ מב, חולין מג, מנחות לה, נדה סט:.

רב אחא בריה דרב עוירא אמר רב אשי ברכות מד. והוא ט"ס וצ"ל רב אחא בר עויא א"ר אסי כגרסת דק"ס.
רב אידי הקשה לרב אשי חולין קמא: אך גרסת דק"ס רב אתי והוא ר' אסי חבירו דרב אשי,

רב בודיא הקשה לרב אשי גיטין מה:.
רב הונא (מר, דק"ס) בריה דרב נחמיה שאל מרב אשי גיטין יד. ובחולין יז: אמר לרב אשי אמרת לן משמיה דרבא, ובקידושין ו: א"ל ר"ה מר הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיך וכן צ"ל בב"מ מז. וחולין נא:.
רב חנן בר רבא שאל מרב אשי ביצה ל. אך צ"ל רבא בר חנין שאל מאביי בשבת קמח..
ר' חיננא בר כהנא אמר רב אשי בעירובין נה. והוא ט"ס וצ"ל אמר רב אסי וכן הוא בדפוס ווינעציא, דק"ס.
ר' יוסי בר אבין בתענית כג: שהיה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי, אך צ"ל קמיה דר' אסי כי ר' יוסי בר אבין היה בר א"י בזמן ר' אסי,
ר' יעקב בר אחא הקשה לרב אשי

זבחים נה: וצ"ל לר' אסי.
רב מרי בר פנחס אתא לקמיה דרב אשי ב"ק קיז..
מר בריה דרב אחא בריה דרבא מו"ק יא: אמר רב אשי עליו גברא רבה כמותו עביד הכי?
מר זוטרא מדרישבא או בר רישבא אתא לקמיה דרב אשי ב"ב קכו:.
מר קשישא בריה דרבא קרא לרב אשי מר שבת צה.,
רב נחמן, מצינו קידושין ו: א"ל ר"נ ואמרי לה רב חנין מחוזנאי לרב אשי ת"ש (והוא ר"נ בר רב הונא שמלך בסורא מן תשסג עד תשסו) וכן מצינו חולין פ. א"ל ר"נ לרב אשי אמימר שרי תרבייהו, ובזה יבואר לנו מאמר נפלא ברש"י בכתובות כב. אמר רב נחמן בר יצחק ואי כתב ביה שטרא דנן נפק לקדמנא בי דינא תו לא צריך ופריך ודלמא ב"ד חצוף הוא ומשני דכתיב בי דינא דרבנא אשי ופרש"י אורחא דמלתא נקט שהוא היה ריש ישיבה במתא מחסיא בימי רב נחמן בר יצחק, ופלא גדול על רבינו רש"י שאם נאמר שרב אשי נולד כשמת רבא א"כ היה רב אשי בן ד' שנים כשמת רנ"בי כמפורש באגרת דרש"ג, ובפרט לשיטת רש"י שסתם ר"נ הוא בר יצחק א"כ היה חבירו דרב ששת וא"כ איך כתב שרב אשי היה בימיו ריש ישיבה?
ולכן אמת דיבר הגאון בעל דורות הראשונים בח"ג צד 92 שיאמר שהיה כתוב סתם רב נחמן והוא ר"נ בר רב הונא שהיה באמת כתלמיד רב אשי והוא ראה גדולת רב אשי ולכן אמר הלשון רבנא אשי.
רב נחמן מפרהטיא קרא לרב אשי מר קידושין פא..
דבי רב נחמיה ריש גלותא בעו מרב אשי ב"מ צא:.
רב סמא מנחות מב. רבינא ורב סמא

הוו

הוו יתבי קמיה דרב אשי וכו', ואולי הוא

רב סמא בריה דרב אסי שנזכר כתובות לג: שהקשה לרב אשי ואביו היה חבר דרב אשי.

רב סמא בריה דרב משרשיה חולין יז: א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב סמא בריה דר"מ משמך וכו'.

רב סמא בריה דרב אידי הקשה לרב אשי מנחות כה:.

רבא בר משרשיא פריך לרב אשי נזיר מ: (בצ"ל ובגמרא איתא שפריך לרבא).

רבינא (בר רב הונא) היה תלמידו דרב אשי והוא הנזכר נדרים ח: רבינא הוה ליה נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי — ואמרו ש"מ לא שרי למשרי נדרא באתרא דרביה. ואם היה רבינא הראשון הלא הוא היה ת"ח של רב אשי וראה הסכין בפני רב אשי, וזה רבינא הוא שאמר ב"ב קנז: מהדורא קמא דרב אשי אמר לן ראשון קנה, מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן יחלוקו, ופי' הרש"בם שנמצא בתשובת רב האי ובפר"ח, ובאמת כן הוא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג וז"ל ורב אשי נהג השררה בישיבתו קרוב לששים שנה ומביא הגמרא דב"ב שעשה ב' מהדורות ולשלשים שנה סיים כל לימודו וכן עשה בשלשים שנים האחרונות, וגם זה א"א לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי שנפטר קודם רב אשי, אך הוא רבינא בר רב הונא (שמלך במתא מחסיא תשפו).

רפרם השני בכתובות צה: אזל רפרם אמר לשמעתא קמיה דרב אשי, ובגיטין מב. הקשה לרב אשי, ומה שמצינו רבה בר רב הונא אמר רב אשי חולין עו. הוא ט"ס וצ"ל א"ר אסי.

רב שילא משלנייא הקשה לרב אשי מו"ק יב:

והנה מלבד מה שהתקבצו אליו כל גדולי הדור לעסוק בחיתום הש"ס היו תלמידיו רבים מאוד עד שהתלמידים שנשתיירו תמיד לישב אצלו הגיעו למאתים כמפורש כתובות קו., ואחרי כל גדולתו ותפארתו לא גבה לבו ולא רמה עינו לאמר אני ואפסי עוד, אך יסופר עליו סנהדרין ז: דכי הוה אתי שאלה בדיני טרפות לקמיה היה מכניף ומייתי לכולהו טבחי דמתא מחסיא, אך להוציא הדין לאמיתה של תורה.

ומזה נוכל לידע איך שדיקדק על כל אות ואות מהש"ס שסידר כדי לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.

ובספר חקרי לב ח"ב צד 61 יאמר שרב אשי היה מחריפי פומבדיתא עד שרבים קמו עליו ואמרו על תורתו הא דרב אשי בדותא היא כפסחים יא., יבמות כא., ב"מ עא:, זבחים ק:, מנחות סח. צה:, ב"ב קמה., ולפלא על רב בישראל יושב על מדין יראה חוצפה גדולה כזו עוד הרבה יותר מהחלוצים, וטעה בפשט הפשוט שכל בר בי רב יודע שהכונה כשנאמר מפי תלמידי דרב אשי בשם רבן הקדוש הלכה אחת מה שבאמת לא אמר זה מעולם ואף התלמיד טעה בשמועתו אמרו ע"ז הא דרב אשי בדותא היא כלומר בדוי מלב ולא אמר זה מעולם, ואם נגרוס ברותא היא הכונה שלא אמר רב אשי זאת להלכה אך חוץ לישיבה ולפלפולא בעלמא אמר, וזה ברור. ומה יאמר מה שאמרו ב"מ ט. על ר' אבהו כן הגם הוא היה מחריפי דפומבדיתא?

אשתו ובניו וחייו הפרטים.

מצינו שהיה חתן רמי בר חמא כביצה כט: אבל בחולין קיא. איתא שרמי בר אבא היה חמיו, וכן הוא בשאילתות פ' אמור ובדק"ס ביצה כט:, והיא ילדה לו בן נחמד בשמו הנודע מר בר רב אשי ואביו מסר לו תורתו כדמצינו שאמר

תמיד הוה קאימנא קמיה דאבא בעירובין קב:, חולין עו: צז:, וזכה אח"כ לישב על כסא אביו במתא מחסיא.

וכן מצינו שהיה לו בן בשם רב סמא כתובות סט. וגם הוא קיבל מאביו כתובות לג:, וכן היה לו בת ככתובות סט., גיטין סט:, ב"ב קמד:, ומה שמצינו רב מרי בריה דרב אשי, רב אחא בריה דרב אשי לא ידוע אם היו בני רב אשי זה.

דבריו במשל מצינו אך שאמר יבמות קיח: דקולסא גברא לא בעיא טלופחי לקידרא, וסנהדרין כט. שב שני הוי מותנא ואינש בלי שניה לא שכיב, וקידושין סה: לא איברי סהדי אלא לשקרי, וברכות ו: אגרא דבי הלולי מילי.

ומצינו שהיה מאניני הדעת כברכות כד:, ומפונק כשבת קט., וה' ברכו באריכות ימים וכאשר בארנו לעיל שבפטירת רבא היה לערך בן טו, ורבא נפטר תרסג א"כ נולד רב אשי לערך תרמט, ומלך (אחרי פטירת רב פפא שהוא תרפב) קרוב לששים שנה, ונפטר ע"פ עדות רש"ג ח"ג פ"ג תשלח לשטרות והיינו שמלך חמשים ושש שנה, וא"כ חי קרוב לתשעים שנה. וסיבת פטירתו נזכר מו"ק כח., רב אשי איתחזי ליה (מל"המ) בשוקא א"ל איתרח לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודאי דאמרי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ביום תלתין אתא, א"ל מאי כולי האי (שאתה ממהר לבא) א"ל דקא דחקי רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחברתה. ואין הכונה שר"ה בר נתן מלך אחר רב אשי כי מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שמרימר מלך תחתיו, אך הכונה יען שר"ה בר נתן היה כפוף לרב אשי כמפורש גיטין נט. ואחר רב אשי לא היה כפוף עוד וכאשר הארכתי בערכו. ומרימר מלך בסורא אבל ישיבת מתא מחסיא לא נתבטלה ואף ריש מתיבתא לא הוקם ונשארו קיבוץ ת"ח והיו נקראין בשם בי רב אשי כדמצינו פסחים קה., גיטין לו., מנחות סו., עד שהגיע עת מר בר רב אשי למלוך ואז חזרה הישיבה למקום מתא מחסיא, כב"ב יב:

ואף שקצרתי בענין הגדול איך סידר רב אשי את הש"ס יען כי כבר האריך למדי בזה הגאון בעל דורות הראשונים, אבל מצאתי א"ע מחויב להביא כאן מעט מענייני הש"ס באיזה זמן התחילו מנין הדפים וכמה דפים ימצאו בכל הש"ס.

והגאון בעל דקדוקי סופרים האריך מאוד בהקדמתו היקרה לברכות, השתלשלות הש"ס וכל הדפוסים הנמצאים, ויען שהספר דק"ס לא נמצא ביד כל אדם לכן אעתיק ממנו מה ששייך לעניינו.

דע שקודם שנת רמד לא היה עוד שום מסכתא נדפסה בעולם, ולמדו אך מתוך ש"ס כ"י ואז לא היו סימני דפים ואך היו מחולקים לפרקים שזה היה מקדמת דנא מיום שנכתבה הש"ס, ולכן מצינו בכל ספרי הראשונים אך בלשון פרק פלוני ופלוני, וכשהתחילו להדפים את הש"ס נדפסה לראשונה מס' ברכות בעיר שונצין במדינת הלאמבאריאה ע"י ר' יהושע שלמה בן הח"ר ישראל נתן מתושבי העיר ונשלמה בעשרים לחודש טבת שנת רמד, ומחזקת מאה דפים, ואחריה מס' ביצה מחזקת נט' דפים ומתחלת מן דף א', ובשנת רנח נדפסה מס' סנהדרין ומחזקת קלב דפים, אך לא נמצא מהם כל הש"ס בעולם.

והש"ס הראשון הנמצא בשלמות בידינו גם היום הוא ש"ם הנפלא דפוס בומבירגי משנת ר"פ עד ב' בכסלו רפג' ושם מנין הדפים בכל הש"ם שוה לש"סין שלנו זולת מס' ברכות יש בה סו' דפים, והתחילו מן דף ב' כי השער נחשב ג"כ לדף, וכשהדפיסוהו שנית משנת רפח עד

שנת

שנת רצא' אז הדפיסו את מס' ברכות רק סר' דפים ומני אז לא שלח שום מדפים את ידו לשנות את הש"ם ברב או במעט בענין הדפים.

מניני הדפים מכל מסכתא, ומניני הדפים בצמצום.

דע שיש לנו גמרא אך על שבע ושלשים מסכתות, ובלי שום ספק שכן יצא מתחת ידי רב אשי ורבינא, וא"א לעלות על דעת איזה איש לומר שרב אשי ורבינא סדרו על כל הש"ם ואך נאבדו מתוך הקהל כאשר קצת מחכמי האסופות רוצים לומר בזה, כי התלמוד נשמר בקרב ישראל כמשמרת התורה הכתובה, ומי שיש לו יד ושם בהתלמוד יראה בעין שכלו שכל הסוגיות דסדר זרעים וטהרות שהוצרכו לבררו הביאו הענין בגמרות אחרות, וכן כתב רבינו רש"י בסוכה יד. וז"ל שאלתי את מורי — וא"ל רבי משום דהך משנה מן סדר טהרות שאין מהן שום גמרא בעולם ולא מפורשת כשאר משניות וכו', והנמצא המה ברכות מסדר זרעים, מועד על כל המסכתות זולת שקלים, וכן „נשים", סדר נזיקין על כל המסכתות זולת אבות ועדיות, סדר קדשים על כל המסכתות זולת מדות וקנים, וסדר טהרות אך על מסכתא נדה.

ובש"ם ירושלמי יש לנו גמרא על כל מסכתות דסדר זרעים, מועד, נשים, ועל סדר נזיקין ב"ק, ב"מ, ב"ב, ע"ז, הוריות, שבועות, סנהדרין, ועל מס' נדה אך ג' פרקים הראשונים, וחסר כל סדר קדשים.

מניני הדפים.

1) ברכות סר' דפים (בצמצום סב' וחצי).
2) שבת קנז' דפים (בצמצום קנו').
3) עירובין קה' דפים (בצמצום קג' וחצי).
4) פסחים קכא' דפים (בצמצום קכ').
5) ביצה מ' דפים (בצמצום לט').
6) מועד קטן כט' דפים (בצמצום כז' וחצי).
7) חגיגה כז' דפים (בצמצום כה' וחצי).
8) ר"ה לה' דפים (בצמצום לג' וחצי.
9) יומא פח' דפים (בצמצום פו' וחצי).
10) סוכה נו' דפים (בצמצום נה').
11) תענית לא' דפים (בצמצום כט' וחצי).
12) מגילה לב' דפים (בצמצום שלשים וחצי).

בס"ה בסדר זרעים ומועד שתים עשרה מסכתות (מלבד שקלים שהיא ירושלמית) וסך שבע מאות ושמונים וחמשה דפים, ובצמצום שבע מאות וששים ותשעה דפים.

13) יבמות קכב' דפים (בצמצום קכא').
14) כתובות קיב' דפים (בצמצום קיא'),
15) קידושין פב' דפים (בצמצום פא').
16) גיטין צ' דפים (בצמצום פט').
17) נדרים צא' דפים (בצמצום תשעים).

נזיר

18) נזיר סו׳ דפים (בצמצום סה׳).

19) סוטה מט׳ דפים (בצמצום מח׳).

בס״ה בסדר נשים שבע מסכתות וסך שש מאות ושנים עשר דפים, ובצמצום שש מאות וחמשה דפים.

20) בבא קמא קיט׳ דפים (בצמצום קיח׳).

21) בבא מציעא קיט׳ דפים (בצמצום קיז׳ וחצי).

22) בבא בתרא קעו׳ דפים (בצמצום קעה׳),

23) ע״ז עו׳ דפים (בצמצום עה׳).

24) סנהדרין קיג׳ דפים (בצמצום קיב׳).

25) שבועות מט׳ דפים (בצמצום מח׳.

26) מכות כד׳ דפים (בצמצום כג׳).

27) הוריות יד׳ דפים (בצמצום יב׳ וחצי).

בס״ה בסדר נזיקין שמונה מסכתות וסך שש מאות ותשעים דפים, ובצמצום שש מאות ושמונים ואחד דפים.

28) זבחים קכ׳ דפים (בצמצום קיט׳).

29) מנחות קי׳ דפים (בצמצום קח׳ וחצי).

30) בכורות סא׳ דפים (בצמצום נט׳ וחצי).

31) חולין קמב׳ דפים (בצמצום קמ׳ וחצי).

32) ערכין לד׳ דפים (בצמצום לב׳ וחצי).

33) תמורה לד׳ דפים (בצמצום לב׳ וחצי).

34) מעילה כב׳ דפים (בצמצום כ׳ וחצי).

35) כריתות כח׳ דפים (בצמצום כז׳).

בס״ה בסדר קדשים תשע מסכתות עם מסכתא תמיד וסך חמש מאות וחמשים ואחד דפים, ובצמצום חמש מאות וארבעים.

36) מלבד מס׳ תמיד שאינה שוה בכל הדפוסים, כי בדפוסים הראשונים היא נדפסת בדפים אחדים כי לא נדפס עליה תוס׳, ובדפוס ווילנא נדפסה בשמונה דפים אך היא ביחד עם מס׳ מעילה, קנים, תמיד.

37) נדה עג׳ דפים (בצמצום עא׳ וחצי).

ובס״ה כל הדפים כפי שאנו מונין המה ב׳ אלפים ושבע מאות ואחד עשר דפים, ובצמצום מלבד השערים והחצאין המה ב׳ אלפים ושש מאות וששים ושבעה מלבד מס׳ שקלים מחזקת כב׳ דפים אך היא נחשבת על גמרא ירושלמי ומס׳ תמיד ח׳ דפים.

ויתר הענינים דהש״ס והפרקים יבוארו בערך רבי.

רב אשי בר אבין.

נזכר שבת סו: אמר רב נחמן בר ברוך אמר רב אשי בר אבין א"ר יהודה, אך בדק"ס גורס רב אידי בר אבין וכן הוא בהרי"ף והרא"ש, ועיין מו"ק טז.

רב אשי מאוירא. נזכר שבועות כד: אמר בשם ר' זירא.

רב אשי מהוצל.

בחולין קז. אתקין רב אשי בהוצל, אך הוא ט"ס וצ"ל רב אסי.

ר' אשיאן.

היה תלמידו דר' יונה כתרומות ספ"א שאמר בשם ר' יונה וכן ביומא פ"ח ה"ז, הוריות ספ"מ ר' אשיאן ר' יונה וכו', ובאגדת בראשית פ"ע אמר בשם ר' חלקיה, ונזכר ע"ז פ"ג ה"א, קה"ר פ"ט־יא. וקרוב מאוד לומר שהוא הנקרא לפעמים ר' שיין עיין ערכו.

אשיאן תנא דר' אמי, נזכר ברכות יד. שבעי מר' אמי.

ר' אשייאן בר יקים. נזכר יבמות פ"יא ה"ז ששאל לר' יסא.

אשייאן נגרא. נזכר ע"ז רפ"ג אמר בשם ר' יוחנן.

אשיין.

יוסי בר אשיין סוכה פ"ד ה"ו, ר' יצחק בר אשיין ברכות יד.

אשיין בר נדבך (נידבה).

הוא היה חתניה דרב ייבא כב"ב כב: ואמר משמיה דרב יהודה במנחות כט., וגרסת הרי"ף והרא"ש בה' ס"ת וה' מזוזה שאמר בשם רב, וכן הוא בדק"ס במנחות שם, ובמגילה פ"א ה"ט־יא. אמר ר' זעירא בשמו ושם בר נידבה.

ר' אתי. ערך רב אסי חבירו דרב אשי.

ב.

ר' בא.

כמעט כל האמוראים הנקראים בבבלי ר' אבא נקראים בירושלמי בקיצור לשון בשם „ר' בא" וכן בזהר נמצא תמיד ר' בא והוא ר' אבא.

באדן.

ביוחסין מביא מערוך שהוא שם חכם, ולא נמצא בערוך, ונראה שהטעות בא שבערוך ערך באדן מביא מסוף ערלה, ורימוני באדן, פי' שהוא שם מקום וגרסא מוטעת נזדמנה להיוחסין שהיה כתוב שם אדם או שם חכם.

באלי.

תלמידו דר' חייא בר אבא כתענית יח. שאמר משמו ורח"בא א"ל אסברא לך, (ופרש"י באלי, שם חכם), וברכות כה: אמר באלי א"ר יעקב ברה דבת שמואל, ובשבת יז: אמר באלי אמר אבימי סנוותאה, ובע"ז לו. גרס אבימי נותאה.

באתה. ערך בהא.

בבא, (בני בבי, עזרא פ"ב־יא), ר' יהודה בן בבא עירובין פ"ב מ"ד.

בבא בן בוטא.

הוא היה תלמיד שמאי הזקן, כביצה כ. מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט חברו עליו תלמידי שמאי הזקן — ואותו היום גברה ידם של ב"ש על ב"ה ובקשו לקבוע הלכה כמותן, והיה שם זקן אחד מתלמידי שמאי ובבא בן בוטא שמו שהיה יודע שהלכה כב"ה וכו', וע"י גברה ידן של ב"ה וכו'.

ונזכר מחסידותו במשנה כריתות פ"ו מ"ג שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום חוץ מאחר יו"הכפ יום אחד, ואמר המעון

הזה (נשבע בב"המק) אילו היו מניחין לי הייתי מביא.

והיה ענין גדול, ודיין בירושלים כאשר יסופר עליו נדרים סו. שבבלי אחד עלה לא"י ונשא שם אשה, פ"א אמר לה זיל אייתי לי תרי בוציני (אבטיחים) והביאה לו שתי נרות (כי בוצינא הוא נר בלשון א"י) וכעס עליה ואמר לה זיל שבור אותן על רישא דבבא (על מפתן הבית), ובבא בן בוטא ישב אז אבבא וקא דאין דינא, אזלה ושברה הנרות על ראש בבא בן בוטא, ושאלה למה עשתה כדבר הזה, א"ל כך צוני בעלי, ובבא בן בוטא לא די שלא כעס עליה אך השיב לה בטוב לבו „את עשית רצון בעלך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא".

ובגיטין נז. יסופר מחכמתו הגדולה שפ"א רצה אדם אחד לגרש את אשתו אך כתובתה היתה מרובה, מה עשה הלך וזימן את שושביניו והאכילן והשקן והשכיבן על מטה שאשתו שכבה שם והביא לובן ביצה והטיל ביניהם, והעמיד להם עדים שאשתו זינתה עמהם ועשה זאת כדי שתפסיד כתובתה, וכשבא הדבר לפני בבא בן בוטא אמר, כך מקובלני משמאי הזקן שלובן ביצה סולד מן האור, וש"ז דוחה מן האור, ועי"ז מצאו שאך עלילות דברים ושם רע הוציא על אשתו, והלקוהו וגבו כתובתה ממנו.

ובימיו היה הורדוס מלך על ישראל ויסופר ב"ב ד. כשהרג הורדוס את חכמי ישראל (שחשדם שהמה מתנגדים למלכותו) השאיר לבבא בן בוטא אך נקר את עיניו, ואח"כ הלך אצלו כמתנכר ופיתה אותו שיקלל את הורדוס, אך בבא ב"ב לא רצה בשום אופן ואז התחרט הורדוס על מעשיו הרעים ושאלו כלום תקנה יש לו, והשיבו בבא ב"ב יען שאתה כבית אורו של עולם (שהרג את חכמי ישראל) לכן תלך ותבנה את ב"המק שהוא אור העולם וכן עשה.

רב בבהו.

כן מובא ביוחסין „א"ל רב בבהו לרב אשי בסוף פ"ב דיבמות" ובסה"ד כתב לא מצאתי, אבל באמת נמצא ב"ק קיז. מתיב ר' אבהו לרב אשי ובדק"ס גרס רבבהו (וזה ר' אבהו היה מראשי כלי דרפרם כמבואר בערכו) וכן ביבמות כו. גרסת אור זרוע הגדול א"ל ר' אבהו לרב אשי ובל"ס כן היתה גרסת היוחסין גם שם רבבהו, ובחולין מט. א"ר שמואל בריה דר' אבהו גרסת דק"ס בריה דרבבהו, ועיין ערכו.

רב בבי.

בשם ר' חייא רבה כן מובא ביוחסין ובסה"ד, והרב המגיה שם אות וי"ו כתב שביוחסין שלפניו איתא רב ביבי ביו"ד, אבל ביוחסין השלם לונדון איתא רב בבי, ושם אות ח' תופס בזה את סה"ד ואין שום תפיסה בזה.

בג בג. יוחנן בן בג בג קידושין י:

ר' בדן.

כן מובא ביוחסין שהוא שם חכם, ולא נמצא בשום מקום זולת מה שאמרו ר"ה כה: בדן בדורו כאהרן בדורו, אך שם קאי על שמשון דאתי מדן.

בהא (ס"א באתה).

בתמורה כט. בהא א"ר יוחנן עד שיאבילוהו כרשיני עב"ום, א"ל ר' אבא לבהא מפלגיתו אתון אעולא? א"ל לא, א"ר אבא ידע בהא לשנויי שמעתא, ואי לא דסליק התם לא הוה ידע דא"י גרמה ליה, א"ל ר' יצחק בהא מיכן ומיכן (שלמד בין בבבל בין בא"י, ר"ג).

רב בודיא. נזכר גיטין מה: שהקשה לרב אשי (כחבר).

בוזי. (יחזקאל בן בוזי הכהן), רב חמא בר בוזי ברכות נ..

בוטא. בבא בן בוטא (תנא) ביצה כ., לוי בר בוטי (בזמן ר"ה) מגילה לא:.

ר' בוטא.

נזכר בזהר חדש פ' נעשה אדם א"ר יצחק הנח לר' בוטא דעם מארי מתניתא שוי מדוריה וכו'.

ר' בון. הוא בירושלמי כמו ר' אבין או רבין בבבלי.

בונא. שמואל בר בונא סנהדרין פ"י ה"ב.

בוני. (שמעיה בן בוני, נחמיה פ"יא־טו) ר' יהודה בר בוני תרומות פ"יא סה"א.

בוני בר שילא. ערך רבינא בר שילא.

בוני זעירא. ערך ר' אבונה זעירא.

בוניים בן בוניים.

בעירובין פה: שאתא לקמיה דרבי אמר להו פנו מקום לבן מאה שנה — א"ל ריב"רי רבי, אביו של זה יש לו אלף ספינות בים וכנגדם אלף עיירות ביבשה א"ל רבי לכשתגיע אצל אביו של זה אמור לו אל תשגרהו בכלים הללו לפני, ובערוך ערך סבן גורם בן ננס, וברש"י כתב יש גורסין שהיה תלמידו דרבי, ובעירובין סג. כי אתא רב דימי אמר, שיגר בוניוס לרבי מודיא דקונדים דמן נאוסא וגרסת דק"ס בן בונים, ובגיטין נט. בוניים בן בוניים שלח לרבי כלי פשתן יקרים, ופירש"י ישראל עשיר היה.

ר' בורקי או בורקיי.

היה תלמידו דר' מנא הראשון כירושלמי קידושין שהתיב קומי ר' מנא, ובע"ז פ"ג ה"ו תני קומי ר' מנא, וכן אמר בשם ר' יוחנן כיומא פ"ה ה"ו, ור' יצחק בן אלעזר היה קורא לר' יהושע בר' טימי ולר' בורקי עדה קדושה, ובמבוא הירושלמי כתב שהיה תלמידו דר' מנא בנו של ר' יונה בדור החמישי ושגגה היא כי ר' יצחק בן אלעזר היה בזמן ר"י.

ר' בזירה.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ח ה"ה ר' לוי בשמו, אך הוא ט"ס וצ"ל בשם ר' נזירה כבדפוס אמשטרדאם וכן מובא המאמר ב"ר פ"יב־ו וסוף פפ"ב ר' לוי בשם ר' נזירא.

בטי (או באטי) בר טוביה.

בקידושין ע: הכריז רב יהודה בטי בר טוביא ברמות רוחא לא שקיל גיטא דחירותא, ובסוף ע"ז יסופר שמר יהודה (וגרסת רש"י ותוס' רב יהודה) ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא והביאו לפניהם אתרוגא פסק אכל, פסק ויהיב לבאטי בר טובי, הדר דצה (הסכין) עשר זימני בארעא ויהיב למר יהודה, א"ל באטי ואנא לא בר ישראל? א"ל אידכר מאי עבדת באורתא (ופרש"י דרך פרסים למסור נשים לאכסנאים ור"י לא קבלן, ובאטי קבלן, ובתוס' שם מפרש שלא חטא בזה שעדיין היה עבד קצת שמעוכב גט שחרור).

בטיח. ערך בן בטיח.

בטיטיי.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג שעבר לפני התיבה ונשתתק כשהגיע להאופנים ושאלו לר' אבין.

בטנית.

אבא שאול בן בטנית פאה פ"ח מ"ה, וגם בן בנו היה נקרא בטנית בנדרים כג. בטנית בן אבא שאול בן בטנית מצא פתח לנדר של ר' שמעון ברבי, וצ"ל לר' שמעון כבירושלמי נדרים רפ"ט שא"א לומר שיהיה ב"ב של בטנית בזמן ר"ש בר רבי, או שצ"ל מבני בניו של אבא שאול בן בטנית.

בטרים

בטרים בר יטסס.

בירושלמי שבת פ"ג ה"ג, ר' אחא בר יצחק עאל מיסחי עם ר' בא בר ממל בטרים בר יטסס ופי' הקרבן העדה ופני משה שהוא שם אדם, אבל בערוך ערך טר מביא הירושלמי וז"ל ר' אחא ב"י על למסחא עם ר"א בר ממל בטרים פי' מרחץ בלשון יון, והכונה שבאו למרחץ של בר יטסס (ובהחלוץ תר"ם כותב החכם יה"ש שהוא מרחץ העשוי לרפואה), ובמבוא הירושלמי כותב שבטרים בר יטסס הורה שם ושגג בזה.

בי רב. ערך אמרי בי רב.

ר' ביבא בר זבדא.

נזכר איכה רבתי פ"ג פ' נחפשה, אבל הוא ט"ס וצ"ל רבי בא בר זבדא והאותיות בי נתפרדו מן ר' ונעשה מזה ביבא.

ר' ביבא בר אחא.

נזכר שקלים פ"א ה"א לגרסת הבבלי, ובירושלמי ר' אבא.

ר' ביבא רבה.

נזכר תענית פ"ב ה"ר ובפסיקתא דר"כ קנד. שאמר בשם ר' יוחנן, והמאמר מובא בויק"ר פ"כט-ט ושם רב ביבי בר אבא בשם ר"י.

ביבי.

רב אחא בר ביבי יבמות מ., ר' חנניא בר ביבי פסחים קי., ר' יוסי בר ביבי שקלים פ"ג ה"ב.

רב ביבי.

היה תלמידו דרב נחמן כב"מ כג: שבעי מר"נ, וב"ב לו: הקשה לר"נ, ובחגיגה כב:, יבמות יב: תני קמיה דר"נ, וברכות ו: א"ל רב ביבי לר"נ בר יצחק צ"ל לר"נ או שצ"ל בר יעקב.

וכן מצינו רב ביבי אמר רב יהודה בעירובין כג:

והיה חבירו ושושבינו דרב יוסף כקידושין פא. שפ"א איקלע לבי רב יוסף בתר דכריך ריפתא א"ל שקולי דרגא מתותי ביבי — שרב ביבי שושבינתיה הואי, ובמגילה יח: אמר רב יוסף נקוט דרב ביבי בידך, וחולק שם עם רב כהנא (תלמידו דרב) בדברי רב ושמואל, ובעירובין עה: אמר רב יוסף תני רבי — אמר להו רב ביבי לא תציתו ליה אנא אמריתא ניהלה ומשמיה דרב אדא בר אהבה וכו', ובקידושין עו: שאושפזיכניה דרב אדא בר אהבה ורב ביבי קמנצי אודות איזה התמנות העיר אתו לקמיה דרב יוסף — ורב יוסף רצה לפסול את האושפזיכנא דרב אדא ב"א יען שהיה גר, אך ע"י רב אדא ב"א פסק רב יוסף ואמר, רב ביבי דגברא רבה הוא ליעיין במילי דשמיא וכו'.

ובשבת פ: מצינו שהיה לו בת, טפלה אבר אבר שקל בה ד' מאה זוזי — אר"נ רב ביבי דשתי שיכרא בעיין בנתיה טפלא, ור"פ היה כמו תלמידו כנדה כז. יתיב ר"פ אחורי דרב ביבי קמיה דרב המנונא (תלמיד חבר דרב חסדא) — אחיכו עליה — אר"פ אפילו כי הא מלתא לימא אינש ולא נשתוק קמיה רביה. (ואין זה רבי ביבי הנזכר בירושלמי תלמידו דר' יוחנן ואשר נקרא בבבלי גם בשם סתם רב ביבי).

ויצחק ריש גלותא היה בר אחתיה דרב ביבי כיבמות קטו:

רב ביבי בר אבא. ערך ר' ביבא רבה.

רבי ביבי (בר אבין או אביי).

היה בר א"י ונקרא תמיד בירושלמי

בשם

בשם רבי ביבי אבל בבבלי נקרא בשם רב ביבי, ואין שום סברא לומר שרב ביבי תלמידו דר"נ הוא ר' ביבי דירושלמי יען כי את רב ביבי מצינו תמיד עם ר"נ ובמקום רב יוסף ועם רב יוסף, ואת ר' ביבי מצינו לפני ר' יוחנן וקיבל מכל גדולי הראשונים וכדמצינו רבי ביבי בשם ר' חנינא כערלה פ"א ה"ג, שביעית פ"א ה"ג, קידושין פ"ג ה"יד.

וכן מצינו רב ביבי ארי"בל כברכות סב:, מנחות קג:.

ורבו המובהק היה ר' יוחנן כנדה כה: אמר רב ביבי בר אביי (וגרסת היוחסין בר אבין) א"ר יוחנן — אמר ר"ז זכה בה רב ביבי בשמעתיה דאנא והוא הוינן יתבינן קמיה דר' יוחנן כי אמר להא שמעתא, וכן מצינו רב ביבי אר"י כפסחים נג., ב"ק סא., וברכות פ"ח ה"ב ר' ביבן בשם ר"י, נראה שהוא ר' ביבי.

וכן מצינו רב ביבי אר"ל מכות יז., וכן אמר בשם ר' אלעזר כפסחים עב:, זבחים ע:, מע"ש פ"ה ה"ב, שקלים פ"ב ה"ג.

וכן מצינו ר' ביבי בשם ר' ראובן כסנהדרין פ"א ה"א.

בשם ר' יצחק בר מריון קה"ר פ"ג"יא,

וכן כשישבו ר' אמי ור' אסי בריש ישב לפניהם כתענית ספ"ב ר' ביבי הוה יתיב קמיה ר' יסא בעי מילף מיניה הדין עובדא.

ובשבת עד. כי אתא רב דימי אמר, שבתא דרב ביבי הואי (ופרש"י הגיע יזמו להיות עומד ומשמש על התלמידים) ואיקלעו ר' אמי ור' אסי שדא קמייהו בלבלה דפירי, וכן מצינו רב ביבי אמר רב אסי בשבת יד., שבועות ו:, מכות יט: [כא: בצ"ל שם], (ואפשר שזה רב ביבי שאמר בשם רב אסי הוא רב ביבי תלמידו דר"נ ורב אסי חבירו דר"כ), אבל היה כמו חברם כתרומות פ"ח ה"ג ר' אימי ה"ל אורחין א"ל אילוא דאיתגלי חמרא מבשלא דידי הוינא משקי לכון מיניה. א"ל ר' ביבי איתוי ואנא שתיי. ואת ר' אבהו קרא רבי בבכורים פ"א ה"ה.

וכל גדולי תלמידי דר"י היו חבריו, ר' זירא כחולין מט. כי סליק ר' זירא אשכחיה לרב ביבי (בר אביי, דק"ס) דיתיב וקאמר א"ר מלוך ארי"בל א"ל ר' זירא חיי דמר וכו' א"ל רב ביבי ואת מה בידך, וכן פסחים עב: א"ל ר"ז והאר"י, וכן מסר לר"ז הלכה בשם ר"א כמע"ש פ"ה ה"ב, ובשם ר' חנינא כקידושין פ"ג הי"ד. וכן ר' זריקן ור' יצחק בר ביסנא כמנחות קג:, ור' זריקן קראו מר, ובשקלים פ"ג ה"ב ר' ביבי יתיב מתני הדין עובדא א"ל ר' יצחק בר ביסנא, ובשבת פ"ח ה"א גורס ר' יצחק בר כהנא.

האומרים בשמו מצינו אך ר' יהודה הכהן בר אבין מד' תהלים פ"ק.

מקראיו הפרטים מצינו שהיה עני כמנחות קג: שהשיב לר' זריקן היכי אהדר ליה דאמר ר' חנין והיו חייך תלואים לך מנגד — וההוא גברא על פלטר סמיך וכו'. אבל

רב ביבי בר אביי.

היה בנו של אביי חבירו דרבא ואף שלא מצינו בשום מקום שיאמר משמו או שידבר עמו, אבל מצינו ר"ה יח. שאביי היה מבית עלי וכן מצינו את רב ביבי בר אביי כמו שקראו לו רב פפי ור"ה בריה דר"י וכאשר נבאר.

רבותיו מלבד שבל"ס קיבל מאביו אביי, מצינו סנהדרין סו: שאמר לר"ה בריה דרב יהושע „מר לא אמר הכי ומנו רב יוסף.

וכפי הנראה שאחרי פטירת אביו אביי בפומבדיתא ורבא נעשה ריש מתיבתא במחוזא אעפ"כ לא נתבטלה הישיבה בפומבדיתא, ורב ביבי היה שם הריש והדיין, ורב פפי ור"ה בריה דרב יהושע

ישבו

ישבו עמו, כיבמות עה: ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא — סבר רב ביבי בר אביי לאכשורי אמר רב פפי משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא, וכן הוא עירובין כה: סבר ר"ב בר אביי למימר — א"ל רב פפי משום דאתיתו וכו', וכן כתובות פג: ההיא איתתא דאיחייבה שבועה בבי דינא דרב ביבי בר אביי א"ל רב פפי משום דאתיתו וכו', וב"ב קנא: אימיה דרב זוטרא בר טוביא — אתיא לקמיה דרב ביבי בר אביי — א"ל ר"ה בריה דרב יהושע משום דאתיתו וכו'.

ורב פפי החשיבו מאוד וקראו מר אפילו שלא בפניו כחולין מג:, ושם נג: אמר רב פפי בעי רב ביבי בר אביי.

ובעירובין צ. בעי ר"ב בר אביי — אמר רב כהנא לאו היינו דרמי בר חמא, וברכות ה: רב ביבי ב"א סבר לאשלמינהו — תנא ליה חייא בר רב מדיפתי וכו'.

הלכותיו מצינו שבת ג: בעי הדביק פת בתנור וכו', ושם צא: מתיב הגונב כים בשבת, ושם קב. אמר אף אנן נמי תנינא, פסחים עב: מתרץ סתמא דגמרא דלמא כרב ביבי ב"א, וב"ק יח. מתרץ דקאזיל מיניה מיניה, ומכות טז. אמר האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קעבר משום בל תשקצו, שם כא: אמר שהיה מקפיד אפילו אריברא דכוסילתא.

האומרים בשמו מצינו רב אחא בריה דרב איקא בכריתות ג:

ומה שמצינו שרבה בר עולא קראו „רבי" באמת בדק"ס ליתא תיבת „רבי" או כגרסת דק"ס שצ"ל רבין בר עולא.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה עשיר והיו לו שדות כב"ב קלז: וגם לקח שדות בחכירה כב"מ קט., ובברכות ו. יסופר שפ"א רצה לראות השדים וניזק עד שהתפללו עליו ונתרפא, ובחגיגה ד: יסופר שמ"המ היה שכיח גביה וסיפר לו דברים הרבה. פטירתו וב"ב לא נזכרו, ואפשר שרב חנניא בר ביבי שהיה בזמן רב אשי הנזכר פסחים קי. הוא בנו.

רב ביבי בר אבונא או אבינא.

נזכר אס"ר פ"ב־ט, ובילקוט משלי רמז תתקנט א"ר ביבי בר אבינא משל לאורח וכו' ונשתבש בויק"ר פ"ד־ג לרבינא בר אבינא.

ר' ביבי בריה דר' אמי. נזכר ב"ר פ"כו־ו.

רב ביבי בר ביזנא.

בהקדמת הרמ"בם לזרעים בהגהה ובספר הכריתות לשון למודים כתבו שמה שאמרו סנהדרין יז: נהרבלאי מתנו הוא רב ביבי בר ביזנא, וגרסא שלנו רמי בר ברבי או ברוכי.

ביבי בר גוזלון,

בירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה א"ר הונא ביבי בר גוזלון בשם רב.

רב ביבי בר גידל, א"ר שמעון חסידא ב"ק קיג:

ר' ביבי בר כהנא.

נזכר שקלים פ"ב ה"ה, וצ"ל ר' בון בר כהנא.

ביבי מר.

נזכר יבמות ח. א"ל רב אחא בר ביבי מר לרבינא.

ר' ביבי מרגניא (או מרנגיא).

נזכר איכ"ר פ"א־מא, ושם פ"א־נא ר' ביבא סנגוריא.

ביבאי. ערך בן בבי,

ר' ביבון בר חייא.

נזכר גיטין פ"ג ה"א, ר' חנניא בשמו, ויש שם איזה ט"ס.

ר' ביבן, ערך רבי ביבי.

בידרי. רב שמואל בר בידרי מנחות לה:

ביזנא.

ר׳ אבא בר ביזנא ב״ק פ״ה ה״ז, ר׳ ביבי בר ביזנא עיין ערכו, רב הונא בר ביזנא סוכה מז, רב חנא בר ביזנא ברכות מג: רב יהודה בר ביזנא נדרים לב, ר׳ יצחק בר ביזנא שקלים פ״ח ה״ב, רב מרי בר ביזנא ביצה כח:

ר׳ ביזנא בר זבדא.

נזכר ברכות נה: א״ר ביזנא ב״ז א״ר עקיבא א״ר פנדא וכו׳, ובדק״ס א״ר ביזנא או בידתא א״ר זירא אמר רב עוקבא א״ר פנדא, וגרסא זו עיקר, וביוחסין גרס ר׳ ביתא בר ביזנא א״ר עוקבא.

בילל.

אביו של אביי כן היתה גרסת היוחסין וגרסא שלנו כיילל עיין ערכו.

בילוטו.

חזקיה בר בילוטו (בימי ר׳ אבהו) ערכין כח:

בינא. רבא בר בינא סנהדרין פ״ג ה״ג.

רב בינה.

נזכר ב״מ רפ״ו, ר״ז בשם ר״ה, רב בינה ר׳ ירמיה (בר אבא) בשם רב, ובסה״ד מביא ר׳ חזקיה בשם רב ביני מע״ז פ״ג ה״ג וירושלמי מוטעה נזדמנה לו ובאמת הוא ר׳ חזקיה בשם רב, ביני ראה אותן, והוא כמו בבבלי הב״ע.

ר׳ בינא זעירא. ערך ר׳ אבינא זעירא.

ר׳ ביסא.

היה אביו דר׳ חמא וזקנו דר׳ אושעיא מסדר הברייתות ור׳ ביסא זכה לראות את ב״ב גדול בתורה כב״ב נט. שהיה מחלוקת בין ר׳ אושעיא ור׳ חמא אביו בדין ובאו ושאלו לר׳ ביסא והוא פסק כנכדו, ורמי בר חמא קרא עלייהו והחוט המשולש לא במהרה ינתק.

והרא״בד כתב (מובא בהקדמת הרמ״בם) שהיה ר׳ ביסא בב״ד של רבינו הקדוש, וגם הרמ״בם מודה לו.

ובגיטין פ״ד ה״ד רבנן דקיסרין אמרין בשם ר׳ ביסא, אבל צ״ל ר׳ נסא כדמובא המאמר בפסחים פ״ב ה״ב,

ביסנא.

ר׳ אבין בר ביסנא יבמות פ״א סה״א,
ר׳ אליעזר בר ביסנא ב״ר פ״יח־א.
ר׳ חיננא בר ביסנא כתובות קי,
ר׳ יצחק בר ביסנא שבת קו,
רב שמואל בר ביסנא כתובות קי.

ר׳ ביסנא, (בדור הרביעי לאמוראי דא״י).

אמר בשם ר׳ לייא (אילעיא) כשבת פ״ב ה״ו, וכן צ״ל בריש מו״ק ושם חסר תיבת לייא, ובתנחומא שמיני־יב אמר בשם ר׳ חייא (בר אבא), וביבמות פ״ג ה״י וד״ר פ״ד־ו בשם ר׳ אחא, ופסחים פ״ד סה״ג ר׳ ביסנא חנין בר בא בשם רב, ובשבת פ״ר ה״ב בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא.

חבריו מצינו ר׳ אבין כיבמות פ״ג ה״ט שחולק עמו, וכן שם ה״י, ור׳ ברכיה כמעשרות ספ״ה התיב ר׳ ברכיה — א״ר ביסנא וכו׳.

בירא — ביראה — ביריי.

נזכר סוכה כז. א״ר בירא א״ר אמי, ושם לד: אמר ביראה א״ר אמי, וב״ר פ״מ־ה ר׳ אבא בר כהנא בשם ר׳ בירי, וכן נזכר בירושלמי רפ״ג דסוטה. ויש ר׳ יהושע בריה דר׳ בירי מד׳ שמואל פ״יג־ו, ובתרומות פ״י ה״ז ר״ז אדא בר גרשון ר׳ ביריי, ופסחים ספ״ב חד מן אילין דר׳ ביריי הוה ליה וכו׳.

אבא ביראה. ערך אבא.

ר׳ בירים.

נזכר ברכות נה: א״ר נחום א״ר בירים משום זקן אחד ומנו ר׳ בנאה, ובחולין צח.

צח. א"ר נחום א"ר ביריים משום זקן אחד ור' יעקב שמו.

בית אבטינוס.

נזכרו במשנה שקלים רפ"ה שהיו ממונים במקדש על מעשה הקטורת, והיה להם לשכה מיוחדת למעשה הקטורת שהיתה נקראת לשכת בית אבטינוס כיומא פ"א מ"ה ושם בגמרא יט., וביומא פ"ג מ"יא של בית אבטינוס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת, ובגמרא שם לח. ששלחו חכמים והביאו מאלכסנדריא של מצרים אומנין אחרים אך החרשים לא ידעו איך להעלות עשן כמותם, והוצרכו חכמים לכפל שכרן של בית אבטינוס וכששאלום מה ראיתם שלא ללמד, והשיבו יודעין היו של בית אבא שבית זה עתיד ליחרב ושמא ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד ע"ז בכך, ועל ד"ז מזכירין אותן לשבח, שמעולם לא יצתה כלה מבושמת מבתיהן וכשנושאין אשה ממק"א מתנין עמה שלא תתבסם וכו'.

בית בייתוס.

בפסחים נז. אמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן הנין אוי לי מבית בייתוס אוי לי מאלתן, והיו מחבורת כה"ג דבית שני.

בית גוברין. ערך ר' יונתן דבית גוברין.

בית גרמו.

נזכרו בשקלים פ"ה מ"א שהיו ממונים בבית שני על מעשה לחם הפנים, וביומא פ"ג מ"יא שלא רצו ללמד לשום אדם את מעשה לחם הפנים, ובגמרא שם לח. שהביאו אומנים אחרים מאלכסנדריא של מצרים אך לא יכלו לרדות כמותן, ובית גרמו לא רצו לחזור למלאכתן עד שכפלו להם שכרן, ואמרו שלכן אינם רוצין ללמד לשום אדם מעשה לחם הפנים שיש להם בקבלה מאבותיהם שהבית עתיד ליחרב ושמא ילמוד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד ע"ז בכך ועל ד"ז מזכירין אותן לשבח שמעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם שלא יאמרו מעשי לחם הפנים זה.

בית דין של חשמונאים.

נשאר לנו מהם זכרון בגמרא ע"ז לו: כי אתא רב דימי אמר ב"ד של חשמונאים גזרו, ישראל הבא על הנכרית חייב משום נשג"א, וכבר האריכו בזה בספרי דרכי המשנה ומבוא המשנה, ויותר קרוב אל האמת שמן העת שקם מתתיהו בן יוחנן ובניו נגד מלכי יון עד סוף ימי יהודה המכבי היתה ירושלים והמקדש מסורה ביד האויב והם היו בעיר מצפה כמפורש בספרי החשמונאים ויוסיפון, ואז עשו להם ב"ד לפי שעה בל"ס שהוצרכו לדון הוראות שעה, ובחשמונאים ח"א פ"ב כשנתקבצו חסידי עליון כאלף איש במערה והאויב באו עליהם ביום השבת ויאמרו להם שיצאו ויעשו כדבר המלך ויענו להם לא נצא ודבר המלך לא נעשה ואת השבת לא נחלל, והאנשים אשר בקרבה לא הרימו את ידיהם לירות אבן — והאויב הרג את כולם.

ומתתיהו ורעיו שמעו הדבר — ויועצו כולם אם הלחם ילחמו אויבינו בנו ביום השבת ויצאנו לקראתם ועמדנו על נפשנו ולא נמות כמות אחינו במערות, ועל המציאה הזאת נפל החכם רנ"ך במורה נבוכי הזמן ואחריו החרה החזיק בעל דו"ד בח"ב צד 76 שאז נתחדשה ההלכה בב"ד של חשמונאים שמותר לחלל שבת במלחמה, וכל דבריהם טעות גדול, כי הדין שמותר לעמוד על נפשו נגד האויב בשבת זה הוא מיום שנתנה תורה לישראל, כי פקוח נפש דוחה שבת וכמפורש וחי בהם (ולא שימות בהם) וכמפורש עד רדתה ואפילו בשבת, ואין זו דרשת

שמאי

שמאי אך הוא פשט הפשוט, וכן מפורש ביריחו שהקיפו את העיר שבעה ימים ואין שבעה בלי שבת, אך עצת החשמונאים היתה שלא ימותו כדרך שעשו החסידים במערה, שהם לא היו רשאים לחלל שבת ואך דרך אחד היה להם או לעבוד ע"ז או למות על קידוש השם יען שלא היה להם שום כלי זיין לעמוד נגד האויב, וכן בימי תלמי שבא פתאום ביום השבת שמעולם לא עלתה על דעתם שבא להלחם עליהם, אבל מתתיהו יעץ כראש העם וגבור מלחמה ואמר שלא יצמיח שום טובה אם כולם יקדשו את השם, ואך צריכים לעמוד בקשרי המלחמה נגד האויב, ואז לא לבד שמותר לחלל השבת אך גם מצוה איכא וזה ברור, וכבר האריך בזה הרב החכם ר' ראובן רייכר בהפסגה קובץ ד' צד 26.

וכשהושיעם ה' וביערו הרשעה מקרב הארץ ובאו לירושלים ומצאו את המקדש והמזבח ששקצו ערלי יון נאמר במדות פ"א מ"ו מזרחית צפונית בה גנזו בית השמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי עכ"ום, ולא אמרו שעשו זאת ב"ד של חשמונאים, יען כי תיכף כשכבשו את ירושלים אז שבו הסנהדרין למקומן, החשמונאים היו אך כהני עליון ומושיעי ישראל לפי שעה, וכל השנים שלחמו מתתיהו ובניו אז היו המקבלים יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, וכשנהרג יוסי בן יועזר אז היו ראשי המקבלים יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי.

וכן אין זה שייך לב"ד של כהנים שנזכרו כתובות פ"א מ"ו, ר"ה פ"א מ"ז, וכן ההלכות הנזכרות ע"ש בני כה"ג בכתובות פ"יג מ"א, מ"ב, אהלות פ"יז מ"ח, כי זה היה בל"ס תמיד ב"ד קטן בתוך חבורת הכהנים לשמור טהרת משפחת הכהנים ויחוסן וכמו שאמרו קידושין עו. אין בודקין מן המזבח ומעלה.

בית דין של צדוקים.

כל ימי משך זמן הסנהדרין מיום שעלה עזרא מגולה עד חורבן הבית היו תמיד כל הסנהדרין מחסידי וגדולי ישראל, זולת לעת זקנת יוחנן כה"ג שנעשה צדוקי ונהפך לשונאי הפרושים אז היו הסנהדרין מכת הצדוקים עד שבא שמעון בן שטח וברוב חכמתו הבריחם אחד אחד כי הראה לכל שהמה בורים ועמי הארץ, ובפעם השניה קודם החורבן שאז התחברו הכה"ג הרשעים וע"י נחרבה הבית וישראל גלו מעל אדמתם ולולא הקים ה' לנו מושיע את רי"בז אז היתה ח"וש כליה על כל העם, וכבר הארכתי בארוכה בערך שמעון בן שטח ובערך רא"ברצ.

בית הלל ובית שמאי. ערך הלל.

בית חגירה.

בירושלמי מגילה פ"א ה"ט יב: תני ר' יוסי של בית חגירה כותבנים אומנין היו בירושלים וכו'.

בית נתזה.

בקידושין מ:, וכבר היה ר"ט והזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נענה ר"ט — נענה ר"ע וכו'.

בית צריפה.

נזכרו במשנה סוף עדיות, משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן ורחקוהו בן ציון בזרוע.

ר' ביתא בר ביזנא. ערך ר' ביזנא בר זבדא.

ר' בייתוס.

בירושלמי עירובין פ"ד ה"ד ר' יוסטי בר' סימון בשם ר' בייתוס, ומצינו ר' יהושע בן בייתוס ב"ר פפ"דיח.

ביתוס

ביתוס (או בייתוס) בן זונין.

כאן נבאר כל יחוס המשפחה הגדולה הזאת.

אבי המשפחה היה נקרא בשם זונין והיה ממונה של ר"ג דיבנה כפסחים מט. תניא רא"בצ אומר — ובא זונין ממונה של ר"ג וכו', (ואין זה זונין החזן), ובנו בייתוס היה אדם גדול ועשיר ומושבו היה בלוד כתוספתא סוף פסחים מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד, ור' יהודה סיפר ממנו מעשיות כפסחים לז. אמר רבי יהודה (כצ"ל ולא רב יהודה כי המקור הוא בתוספתא שם פ"ב ה"יב) דבר זה שאל בייתוס בן זונין לחכמים (ובירושלמי שם פ"ב סה"ד ששאל לר"ג וחכמים ביבנה) מ"מ אמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסח — א"ל יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין?, ובמגילה כז: וב"מ סג. א"ר יהודה מעשה בבייתוס בן זונין שעשה שדהו מכר ע"פ ר"א בן עזריה, וכן ב"ב יג: א"ר יהודה (כצ"ל ולא רב יהודה כי הוא ברייתא) מעשה בבייתוס בן זונין שהיו לו ח' נביאים מדובקין כאחד ע"פ רא"בע, ובתוספתא שבת פ"ד ה"ג א"ר יהודה מעשה בבייתוס בן זונין שהיו ממלאין לו בלי של צונן מע"ש.

וכן נזכר במשנה ב"מ פ"ה מ"ג, ע"ז פ"ה מ"ב מעשה בבייתוס ב"ז שהביא גרוגרות בספינה — ושאל לחכמים וכו'.

ובנו זונין הוה זקן הדור בימי רבי כב"ב קסד: א"ל זונין לרבי כך מנהגה של אומה זו (ושם הכונה על רבי רבינו הקדוש שמקשה שם מרבי על רבי), ובשבת פא. זונין על לבי מדרשא א"ל רבותי אבנים של בי"הכ שיעורן בכמה, ומע"ש רפ"ה זונא שאל לרבי.

ובנו בייתוס היה תלמידו דרבי כשבת פ"ח ה"ו בייתוס בן זונין היה יושב ושונה לפני רבי, ועיין ערך זוגא.

ויען שמצינו פסחים נז. שבית בייתוס היו כהנים לכן מביא היוחסין שנראה לו שגם בייתוס בן זונין היה כהן.

בלוטא.

נזכר ערכין יא. אמר בשם ר' יוחנן ופרש"י שהוא שם חכם, ושם כח: חזקיה בר בילוטו אפשר שהוא בנו, ואפשר ששמו הוא שמעון כפסחים רפ"ד ר' שמעון בולוטה בשם ר' חנינה.

בלוריא הגיורת.

נזכרה ר"ה יז: ששאלה את ר"ג כתיב אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' וכו', נטפל לה ר' יוסי הכהן והשיב לה, וביבמות מו. ומכלתא בא פ"טו מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניה.

בלצא.

נזכר שמות רבה פ"כט-מ ששאל את ר"ע מהיכן הרעש נעשה, אבל המאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ושם שאליהו שאל לר' נהוראי, וכן מובא במד' תהלים פ"יח-יב ופ"קד-כה.

בן אחיה.

נזכר במשנה שקלים רפ"ה שהיה ממונה במקדש על חולי מעיים ופי' בגמרא יען שהכהנים היו הולכין יחפים על הרצפה בעזרה והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באין לידי חולי מעיים, והוא היה הרופא שלהן.

בן אטטם. ערך בן אנטיגנוס.

בן אלים מציפורין. ערך יוסף בן אלים.

בן אלעשה.

היה עשיר גדול וחתנו של רבי כנדרים נא. ובהלולא דר' שמעון בר רבי היה בן אלעשה ואשתו וגם בר קפרא, ובן אלעשה שלא היה בן תורה לא היה יכול לסבול

את

את בר קפרא ומעלליו ולכן יצא הוא ואשתו משם, ובר קפרא החכם הגדול נטר השנאה עליו, ויסופר בירושלמי מו"ק רפ"ג שא"ל בר קפרא הלא אתה רואה שכל עמא שאלין לרבי ואך את לא תוכל לפתח פיך, א"ל ומה אשאל, ולמדו שישאל מרבי חידה אחת „שאול משמים נשקפה הומיה בירכתי ביתה מפחדת כל בעלי כנפים ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו הנס יאמרו הו הו והנלכד נלכד בעונו, והיטב מפרש השירי קרבן שכונתו יען שבן אלעשה לא היה בן תורה והגיע למעלה רמה כזו להיות חתן הנשיא ורבי הוקירו מאוד וממנו התייראו כל תלמידי רבי לכן למדו לומר החידה ורבי יבין כונתו, וכן היה כשהפך רבי פניו וראה שבר קפרא שוחק א"ל רבי איני מכירך זקן.

ונזכר בנדרים שם שפיזר בן אלעשא ממון הרבה ללמוד תספורת של כה"ג.

והחכם ר"י רייפמן בספרו פשר דבר צד 42 ירצה לומר שבן אלעשא היה בן של אלישע—אחר, והוא רחוק מאוד מן האמת כמפורש חגיגה טו: שבתו של אחר באה לפני רבי שיפרנסה וא"ל שהיא בתו של אחר א"ל עדיין יש מזרעו בעולם והא כתיב לא נין לו וכו', ואם בן אלישע היה חתנו א"כ איך שאל כזאת?

בן אנטיגנוס.

נזכר חלה ספ"ד שהעלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו, ובמתניתא דבני מערבא גרס בן **אטטם**.

בן ארזה.

נזכר שקלים רפ"ה שהיה ממונה במקדש על הצלצל, ובתוספתא שם פ"ב ה"ד שהיה ממונה על הדוכן והוא היא.

בן בבי.

נזכר שקלים רפ"ה שהיה ממונה על הפקיע (ופי' הרע"ב שהיה ממונה להלקות הכהנים שנמצאו ישנים על משמרותיהם, ובירושלמי שם מפרש שהיה ממונה על הפתילות של מנורה ושל בית השואבה) ובמתניתא דבני מערבא גרס בן בכי, וביומא כג. בן ביבאי.

בן בג בג. ערך יוחנן בן בג בג.

בן בוהיין (או בר בוהין).

בפסחים נז. ת"ר בן בוהיין נתן פאה לירק ובא אביו ומצאן לעניים—אמר להם בני השליכו מעליכם—לא מפני שעיני צרה אלא מפני שאמרו חכמים אין נותנין פאה לירק, ובירושלמי שם ספ"ד מובא המעשה הזה וקראו בן מביא יין וכן מביא מעשה ממנו שפ"א הצריכו חכמים לנדבה ושלחו את ר' עקיבא ועוד אחד עמו וכשבאו לביתו שמעו שהנער שואל לו מה ניקח היום לאכול וצוהו שיקח ירקות מה שנשאר מאתמול כדי שיקנה בזול וכששמעו זאת הלכו להם ולא ראו את פניו, ואך לאחר שכל העם נתנו נדבותיהן באו אליו וישאלם למה לא באו אליו ראשונה ויספרו לו מה ששמעו שצוה להנער שלו, ויען להם „מה דביני לבין טלייא ידעתין לא מה ביני לבין בוראי" ואעפ"כ שבאתם אלי לבסוף לכו אצל אשתי וא"ל והיא תתן לכם מדה של דנרין, וכשבאו אצלה שאלן אם בעלה צוה ליתן מדה מחוקה או גדושה, א"ל צוה סתם, א"ל אני אתן לכם גדושה ואם זה נגד רצון בעלי אפחת מכתובתי, וכששמע בעלה את צדקתה כפל לה את כתובתה, והמעשה מובא באס"ר פ"ב-ג ושם נקרא ברבוהין, ובתוספתא פסחים ספ"ג קראו בנו של נבו.

בן בוכרי.

בזמן רבן יוחנן בן זכאי ונזכר שקלים פ"א מ"ד א"ר יהודה העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא אמר לו רי"בז לא כי וכו', ובמתניתא דבני

מערבא גרס בן כובריי וזה גרסת הערוך והיוחסין.

בן בוניים. ערך בוניים.

בן בטיח.

הוא היה בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי והיה הריש בריונא דירושלים כגיטין נו, אך שם נקרא בשם אבא סיקרא (וזה בל"ס יען שהיה ריש הסקריקין), אבל באיכ"ר פ"א-לא נקרא בשם בן בטיח, ואמרו שם שהיה ממונה בשעת החורבן על האוצרות, והוא שרף אותם. והיה איש גדל הקומה, וזה שנזכר במשנה כלים פ"יז מ"ב מלא אגרוף גדול והוא אגרופו של בן בטיח, ובברכות לז: בן אבטיח ופי' ר"ג שהוא בן אחותו דרי"בז שהיה איש גדול ביותר,

בן בבי. ערך בן בבי.

בן בתירא.

עיין ערך ר' יהודה, ר' יהושע, ר' שמעון בני בתירא.

בן גבר.

נזכר שקלים פ"ה מ"א שהיה ממונה במקדש על נעילת שערים.

בן גמלא. ערך יהושע בן גמלא.

בן דינאי,

נזכר כלים פ"ה מ"י וזה תנורו של בן דינאי, ופי' הרע"ב רבותי פירשו שהוא שם אדם שהיה עושה תנורים, ואני שמעתי ע"ש שדנו בו דינים הרבה, ויש אלעזר בן דינאי שהיה רוצח עיין ערכו.

בן דמא, ערך ר' אלעזר בן דמא.

בן דופאי.

נזכר בתוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על הלולב, ובתוספתא צוקרמנדל גורס בן ריפאי.

בן דרוסאי.

שגור בפי חז"ל לומר כמאכל בן דרוסאי, כשבת כ. שהיה לסטים והיה אוכל מאכליו כשהיו עדיין שליש בישול, וכן הוא בע"ז פ"ב רה"ט.

בן המדורי. ערך בר המדורי.

בן הנפח, ערך ר' יוחנן.

בן הסגן, תנא נזכר בברייתא יומא מד: ועיין ערך ר' שמעון בן הסגן.

בן הקפר, ערך ר' אלעזר הקפר בריבי.

בן זומא, ערך שמעון בן זומא.

בן זזא, (ומבני יונתן פלת וזזא, ד"ה א' פ"ב-לג)

נזכר ר"ה כה: מעשה שמתה אמו של בן זזא והספידה ר"ג הספד גדול, לא מפני שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קדשו ב"ד את החדש.

בן זכאי,

נזכר סנהדרין פ"ה מ"ב מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. ובגמרא שם מא. הס"ד דגמרא דאין זה רבן יוחנן ב"ז, ולבסוף מסיק שאז היה רי"בז תלמיד יושב לפני רבו והיו קורין לו אז בן זכאי ואח"כ כשלימד קרו לו רבן יוחנן ב"ז.

ויש בן זכאי אמורא כחולין נב. אמר עולא בן זכאי אמר — ר' יוחנן אמר, אבל גרסת התוס' שם עולא בן זכאי, ובשמחות פ"ח מעשה ביהודה והלל בני רבן גמליאל (בר רבי) שנכנסו לבן זכאי בבבל, והוא ט"ס וצ"ל לר' זכאי בכבול.

בן חכינאי. ערך ר' חנינא בן חכינאי.

בן טוטפת.

נזכר בתוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על המפתחות.

בן יאסיין.

נזכר יבמות צח: אמר בן יאסיין כשהלכתי לכרכי הים מצאתי גר אחד — אמרתי לו בני מי הרשך א"ל — על ספסל זה ישב ר' עקיבא ואמר וכו'.

בן יהוצדק.

נזכר בירושלמי סוכה פ"ה ה"ד שהיה משתבח בקפיצותיו (שהיה מקפץ ומרקד בשמחת בית השואכה).

בן יצף.

בירושלמי תענית פ"ד ה"ב א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה — בן יצף מן דאסף.

בן כוברי. ערך בן בוכרי.

בן כוזבה או כוזיבא.

קרוב מאוד לומר ששמו היה שמעון בן כוזיבא, והוא שם מקום או שם משפחה הנזכרת בדה"יא פ"ד־כב.

ונזכר בשם זה באיכ"ר פ"ב פסוק בלע, שני אחין היו בכפר חרובא ולא הוון שבקין רומאי עבר תמן דלא הוי קטלי יתיה, אמרי כל סמא דמילה ניתי כלילא דאדריאנוס וניתיב בראשו של שמעון, ובירושלמי תענית פ"ד ה"ה־כא. א"ר שמעון עקיבא רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב, ור"ע כד הוה חמי לבר כוזבה הוה אמר דין הוא מלכא משיחא.

ומזה הוציא הרמ"בם בסוף ספר משפטים שר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא, ובלי שום ספק שאין כונת הרמ"בם שהיה ר"ע נושא כליו ממש שדבר זה א"א שהרי ר"ע היה אז לערך קד שנה, אך כונתו יען שר"ע שהיה אז ראש הדור כולו ור"ע אמר עליו שהוא מלך המשיח ופרסם גבורותיו בכל ערי ישראל ועי"ז נתקבצו אל בן כוזיבא רבבות אלפי ישראל, כמו שאמרו שם באיכ"ר ובירושלמי שמאתים אלף שולפי חרב התקבצו תחת דגלו, ובחן את כל אחד ואחד וצוהו שיקוץ בחרבו אחת מאצבעות ידיו, אך כששמעו חכמי ישראל שלחו לו עד מתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין? ומני אז בחנן אם יכלו לעקור ארז מן הלבנון כשרוכבין על סוסן, ואז התאספו תחת דגלו עוד מאתים אלף, ויסופר שם מגבורתו שאבני הקלע שזרקו האויבים על ברכיו היה משיב אחור בכח גדול כ"כ עד כי הכה במחנה אויביו מכה גדולה.

ור"ע כשראה גבורתו קוה באמת שהוא מלך המשיח, אבל ר' יוחנן בן תורתא א"ל עקיבא, יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא.

ובר כוזיבא התבצר בעיר ביתר, וכפי הנראה יסד שמה גם סנהדרין מכל גדולי ישראל עד שאמרו סנהדרין יז: שהיה שם שלשה חכמים שידעו כמה לשונות, מלבד בתי כנסיות ובתי מדרשות הרבים עד שהתפארו גם התלמידים הקטנים לאמר אם יבאו השונאים עלינו, במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם.

ובר כוזיבא הוציא גם מטבעות על שמו כב"ק צז: מעות כוזביות ירושלמית ופרש"י מטבע של בן כוזיבא וירושלמית היו. ועשה מלוכה על ישראל שלש שנים ומחצה כיבמות עב. שאמרו הרבה מלו בימי בן כוזיבא (ופרש"י שמשכום עכ"ום באונס בכרך ביתר וגברה יד בן כוזיבא ונלחם בהם ונצחום ומלך על ישראל ג' שנים ומחצה), ובאמת כן הוא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה שג' שנים ומחצה צר אדריינוס על כרך ביתר, ובסנהדרין צז: שמלכותו נמשכה אך ב' שנים ומחצה.

וסיבת מיתתו יסופר באופנים שונים, בסנהדרין צג: יסופר שבר כוזיבא מלך ב' שנים ומחצה א"ל לרבנן אנא משיח, אמרו לו במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי

אנן

אנן אי מורח ודאין כיון דחזויהו דלא מורח ודאין קטלוהו, ובירושלמי בתענית שם ובאיכ"ר שם יוסופר שר' אלעזר המודעי דוד בר כוזיבא היה בביתר והיה מתפלל בכל יום ואמר רבון העולמים אל תשב בדין היום והחסיד הזה נתן כח ועצמה לכל חיילי בר כוזיבא לעמוד על נפשם ולהלחם בכל מאמצי כחם נגד האויב הגדול.

ובחיל הרומאים היה כותי אחד שידע את סוד גבורתם ויאמר לשר צבא רומי שכל עוד אשר התרנגולת הזאת מתפלשת באפר לא תוכל להם ועתה אלכה נא ואראה איך לפנותו מן הדרך, ויתגנב אל העיר ויבא אל בית ר"א המודעי ומצאו עטוף בטליתו ויתפלל לה' ויעש הכותי א"ע כלוחש לו דבר מה באזנו, ור"א לא ידע מאומה מכל הנעשה סביבותיו, והאנשים שראו המעשה תפסו את הכותי והביאוהו לפני בר כוזיבא, והפחידוהו שיגיד האמת מה שדיבר עם ר"א, ויען בחנף ובמרמה כי ר"א מסר לו סוד שרוצה להסגיר את העיר ביד הקיסר, וכשקרא בר כוזיבא לר"א וישאלהו מה דיבר עם הכותי ענהו כי לא ידע מאומה וכי לא ראהו, ויתמלא בר כוזיבא חמה ויבעט בו ויפול ר"א הקדוש והטהור שדוד מת ארצה ויצתה ב"ק ואמרה „הוי רעי האליל עזבי הצאן, חרב על זרעו ועל עין ימינו, הרגת את ר"א המודעי זרוען של ישראל ועין ימינן לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה".

ומיד נלכדה העיר ונהרג בן כוזבה, והביאו את רישיה גבי אדריינוס ושאל מאן קטליה א"ל חד כותאי אנא קטליתיה א"ל הראני פטומיה ומצא נחש כרוכה עליו אמר אילולי אלהא דקטליה מאן יכיל קטליה.

והראב"ד מביא בספר הקבלה וז"ל ובימי אלו (ר"ע והבריו) עמד אחד ושמו כוזיבא וטען שהוא משיח בן דוד ושלח יד במלך דמסטיאון מלך רומי והרג משנהו שהיה בא"י — ומלך כוזיבא זה בביתר שנת נב לחורבן הבית ומת במלכותו, ומלך בנו ושמו רופוש — ומת ומלך בנו בשם רומילוס ובימיו עלה אדריינוס והחריב את ביתר בשנת נג לחורבן הבית בט' באב, והרג את רומליש ואז היו הרוגי מלכות.

בן כלבא שבוע.

בירושלמי תענית פ"ד ה"ב א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה בן כלבא שבוע מן דכלב, והוא ושני מרעיו נקדימון בן גוריון ובן ציצית הכסת היו עשירי דירושלים כגיטין נו., וכשצר אספסיינוס קיסר על ירושלים היו יכולין לזון את כל אנשי ירושלים משך זמן כא שנה, אך הבריונין שבהם שרפו את כל אוצרות המזון, ואמרו שם שלכן נקרא בן כלבא שבוע יען שהיה בעל צדקה גדול, וכל הנכנס לביתו רעב ככלב יצא כשהוא שבע, ובא"דרנ ספ"ו שהיו להם מזון של כב שנה, וישבו תמיד לפני רבן יוחנן בן זכאי מרוב חשיבותם.

ובכתובות סב: ונדרים נ. וא"דרנ פ"ו ה"ב יסופר שר' עקיבא כשהיה ע"ה היה רועה אצלו, ובתו היפיפיה רחל ראתה שרועה אביה הוא צנוע ומעלי נפלה ברשת אהבה עמו וגילתה לו את לבה שהסכימה להנשא אליו אך בתנאי שילך ללמוד, ונתקדשה לו בצנעה, וכשנתודע לאביה גרשם מביתו, ור"ע הלך ללמוד לפני ר"א ור' יהושע, והיא סבלה חרפת רעב משך כב שנה עד שאביה לא יכול נשוא, וכשבא ר"ע עם כמה אלפים תלמידים לעירו והוא לא ידע שחתנו הוא, בא אליו להתיר לו נדרו, וכשנודע לו אז נפל על אפיה ונתן לו מחצית עשירותו.

בן מארא.

נזכר תנחומא הישן ריש בהר אמר אע"פ שאמר ר' חנינא וכו', ובתנחומא בובר גורס בן מאמא ובסה"ד גורס בן מאדא.

בן מביא יין, ערך בן בוהיין.

בן מקליט,

נזכר תוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על המלח.

בן ננס, ערך שמעון בן ננס.

בן נצר,

נזכר כתובות נא. שהיה לסטים וכבש עיירות ומלך עליהם, ובתרומות ספ"ח שזנביה מלכותא אמר לר' אמי ור' שמואל בהדא ספסירא קטיל בר נצר וכו', ועיין ב"ר פ"ע"ו.

בן סבר,

בסה"ד מביא ממנו מעשה נורא עם ת"ח אחד בשם שפיפון בן ליש, מספר מעשיות קטן ע"ש.

בן סירא,

כבר האריך החכם בן זאב בהקדמתו היקרה לספר בן סירא, וכל דבריו אמת זולת מה שרוצה לומר שהיה בזמן שמעון בן חוניו השני ללא אמת הם, ויותר נכון דעת החכם אייכהארן במבוא לספרים הנוספים שהיה בסוף זמן שמעון בן חוניו בן ידוע, וכבר בארנו בערך שמעון הצדיק בראיות ברורות שהוא שמעון בן חוניו הראשון והוא היה משיירי כנ"הג ולא השני שלא היה כה"ג אך שנים מועטות, וזה בן סירא היה מגדולי חכמי ישראל וזכה עוד לראות את שמעון הצדיק בשעת עבודתו במקדש כאשר מביא בספרו רפ"נ מגדולת שמעון בן חוניו הכה"ג.

שם בן סירא נזכר בספרו פ"מד־לט בהעתקת בן זאב וז"ל ואני יהושע בן סירא מילידי ירושלים, ובראש תרגום הארמי חתם א"ע יהושע בן שמעון בן סירא.

והנה לתאר את גודל ויקרת ספרו צריכים אנו להעתיק את כל הספר כי הוא כולו מחמדים וכולו מלא ברכת ה' ויראתו, ואז תקצר הגליון מהכיל, ולכן נעבור על פני כל ספרו ונקטפה פרחים ממנו.

בספרו אנו רואים שכבר היו לפניו כל כתבי הקודש ערוכים וחתומים, הוא יזכיר בפ"מח את ספר תהלים לדוד, וספר משלי לשלמה, וספר ירמיה ויחזקאל ומעשה מרכבה, ותרי עשר נביאים, וסוף פסוק של מלאכי שאליהו עתיד לבא לבני בוא יום ה' להשיב לב בנים על אבותם, וגם ספר דברי הימים כנראה כבר הושלם בימיו שכותב בפ"מט וז"ל מלבד דוד ויחזקיהו ויאשיה כל מלכי יהודה הרעו לעשות, וזה נבין אך אם ספר דברי הימים היה לנגד עיניו, מלבד ספר מלכים, וכן מצינו בספרו פ"כב־י שבימיו היה כבר לדין קבוע לישב שבעה ימי אבל למת, מזה אנו רואין שכל התורה שבע"פ עם הגזירות והתקנות כבר היו בימיו, ואת אשר לא יזכיר בפירוש יען שאין לו בספרו אך עם טהרת המדות ולא עם ההלכה.

ונבא אל רבותינו הקדושים מה שידברו אודותיו.

בתוספתא ידים פ"ה פסקו שספרי בן סירא וכל הספרים שנכתבו מכאן ואילך (מיום שחתמו כנ"הג את כתבי הקודש) אין מטמאין הידים, ומזה אנו רואין שהספר בן סירא היה הראשון אחר כתבי הקודש שנכתב בספר.

ובסנהדרין ק: פסק רב יוסף ואמר אף בספר בן סירא אסור למיקרי. אבל אמר בעצמו מילי מעליותא דאית ביה דרשינן להו, ושקלו וטרו בגמרא מ"מ

אמר

אמר בן רב יוסף, וכל הדברים שמצאו שלא ישרה בעיניהם באמת לא נמצא בספר בן סירא שלנו ולא בשום העתקות מספר הזה.

ואנחנו לרגל מלאכתנו נביא כל המקומות הרבים שהביאו רז"ל בשמו ודרשו בדבריו וחשבוהו כמעט לכתבי הקודש ואמרו בלשון כתוב בספר בן סירא.

בחגיגה יג. אמרו, כתוב בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך בל תחקור במה שהרשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות, ובירושלמי שם פ"ב ה"א ר' לעזר בשם בן סירא פליאה ממך מה תדע, עמוקה משאול מה תחקור, במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות, ובב"ר פ"ח־כ ר"א בשם ב"ס בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך בל תחקור, במופלא ממך בל תדע, במכוסה ממך אל תשאל, במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות, והוא בבן סירא פ"ג־יח ובתרגום הארמי פ"ג, פ"יח, פ"יט וז"ל דקשין מינך לא תבעא ודתקיפין מינך לא תעקב (תחקור) במה דאשלטינך אסתכל ולית לך תוכלתא על כסותה, ובדבריו הקצרים האלו נכלל דברי הבבלי והירושלמי וב"ר, ואך כל אחד העתיק כלשונו. ביבמות סג: (ובסנהדרין ק: בשינויים קטנים) כתיב בספר ב"ס אשה טובה מתנה טובה לבעלה (ובסנהדרין חסר תיבת לבעלה) בחיק ירא אלהים תנתן (והוא בב"ס פ"כו אשה טובה מתנה טובה ירא אלקים ימצאנה ובתרגום הארמי אנתתא טבתא תתיהב לגברא דדחל מן מריה), אשה רעה צרעת לבעלה (בב"ס פ"כה־לג אשה רעה תרבה צרתה ושם פ"כו אשה רעה בבית בעלה כצמד בקר קשה עורף, מצאה מצא עקרב), מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו (בב"ס ספ"כה אם איננה כלבך כרות חצי גויתך ותן לה ומעל פניך תשלחנה), אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים (בב"ס רפ"כו אשרי בעל אשת משרים כי מספר ימיו כפלים ובתרגום הארמי אנתתא טבתא טובוהי לבעלה מטול דיומתא עיפין ליה, פי' כפלים), העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה, אל תט אצל בעלה למסוך יין ושכר כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה, רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה, (ובב"ס פ"ט־ג, י' יא, ובתרגום הארמי שם פסוק ח' עם מרת ביתא לא תסמיך יציעך ולא תמזוג עמה חמרא ושם פסוק י' אפיך באנתתא שפירא לא נהורן ולא תתבקא בשופרא דלא דילך, בשופרא גיר דאנתתא סגיאה אבדן ורחמתא איך נורא יקדא), ורז"ל החמירו ואמרו שאפילו כשבעלה עמה תרחק ממנה ולכן שינו הלשון ואמרו אל תט אצל בעלה למסוך. אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא מחר בא ואיננו, נמצא מצטער על עולם שאינו שלו (בב"ס פ"ל פסוק כג, כד), מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך (בב"ס פ"יא־לד לא תלין זר בביתך, השכן זר בביתך וכל יד עמל תבואך), רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סוד לאחד מאלף (בב"ס פ"ו עם כל אדם התרועע ובאחד מאלף בל תבטח, ובתרגום הארמי שאלו שלמך יהוון סגיאין ובעל ראזך חד מני א/ף). ובכתובות קי:, ב"ב קמו., וסנהדרין ק: כל ימי עני רעים, בן סירא אומר אף לילות, בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו, ממטר גגים לגגו, ומעפר כרמו לכרמים (בב"ס פ"לא־ה).

בב"ב צח: כתיב בספר ב"ס הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין חתן הדר בבית החמיו, וקל מחתן אורח מכנים אורח, וקל מאורח משיב דבר בטרם ישמע (בב"ס ספ"כד בהעתקת ב'ז).

ובסנהדרין ק: כתיב בספר ב"ס בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא יישן בלילה, בקטנותה שמא תתפתה, בנערותה שמא תזנה, בגרה שמא לא תנשא, נשאת

שמא

שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה שמא תעשה כשפים, (בב"ס פ"מב-לד).

נדה טז: כתיב בספר ב"ס שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי שר הנרגול בבית המשתה ואמרי לה שר הנרגן ואמרי לה שר הנרגז, והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין והנכנס לבית חבירו פתאום, (זה לא נמצא בב"ס ואך המאמר האחרון נמצא בתרגום הארמי פ"כא-כג שאמר רגלוהי דסכלא עאלן בעגל לגו ביתא).

ובכלה רבתי פ"ג כתיב בספר בן סירא הוי רחים לשלמא דעליה קם עלמא, רחים כל עמא ואיזדהר מגיאותא דלא יבא (צ"ל דלא יאה) לכל גברא מבערא אפין מעקרא סיפין, ומבניא אילון חלף תופין, יליף ממלכין ואלופין וסעתהון למסגד תורפין וסיפא ביקוד טריפין, רחים עינוותא דלא תיתי לענייתא, דהיא מאיסא ובסירא קדם יקרא לא יאיא אלהין למאן דהוה כדין עבד גבורן דלא סבירן אלף אלפי אלפיא מלאכין ושרפיא נקשן גפיא משמען כמתתפפיא והוא מרישא איתגאי כיומיה עטיף גיותא כגלימיה והוא לבושיה כל יומיה, ברם למצפצפין בשמיה מכיך רומיה ומשמי שמיא מטפיל לענייא ויתמיא, מה משבח ויאיא הוה נבייא דאישתבח מפום בריא לית כעבדי נבייא, מאן בניין מיניכו אחסין בתר מלכו ריש חכמה וסברא, מדחול מקמא שרא, ולא יימרינך לבך דהא לא כן רובך, ולא תצית לרובך דממיר בגובך, אסתכל ואהני נפשך יומא דכל אפא חשך כד יקוד גוף ונפש משך.

והמאמר הזה שכח גם הרב החכם ר"י רייפמאן להביא במאמרו היקר בהאסיף תרמ"ז צד 243 אשר ממנו העתקתי אודות ספר בן סירא כמה דברים.

ובירושלמי ברכות פ"ז ה"ב ובנזיר פ"ה ה"ג וב"ר פ"צא בספר ב"ס כתיב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך, וזה השיב שמעון בן שטח לינאי מלכא (והוא בב"ס פ"ו-לב).

ויק"ר רפ"לג ב"ס אומר היתה לפניו גחלת ונפח בה וביערה, רקק בה וכבתה, (והוא בב"ס פ"כח-יא הפח בניץ תצית להב, רוק עליו הוא כבה ושתי אלה בפיך המה).

ב"ר ספ"עג ב"ס אמר לב אדם ישנה פניו בין לטוב בין לרע (הוא בב"ס פ"יג-כט).

ב"ר פ"י-ו ב"ס אומר אלוה העלה סמים מן הארץ בהם הרופא מרפא את המכה, ובהם הרוקח מרקח את מרקחת (והוא בב"ס פ"לח-ד).

תנחומא וישלח אמר ב"ס בטרם תדור הבן נדרך בל תהיה כמתעה (והוא בב"ס פ"יג-טו).

שם פ' חקת מתלא אמר ב"ס טב לביש לא תעביד וביש לא ימטי לך (ולא נמצא בב"ס שלנו).

וכמה מאמרי רז"ל במשנה ובש"ס ובמדרשים אשר דבריהם נובעים מן ספר בן סירא.

במשנה ב"מ פ"ד מ"ד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים (הוא בב"ס פ"ח).

אבות פ"ד מ"ד מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה (הוא בב"ס פ"ז-טז).

ברכות מו. בע"הב בוצע ואורח מברך (בב"ס פ"לא-לא טוב עין יברך הלחם ומאת כל ישא תודה).

שם נז: ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם דירה נאה אשה נאה וכלים נאים (הוא בב"ס פ"מא-כא בנין ובגד ירהיבו לב ומשניהם אשת חן).

שם סג. באתר דאית גבר תמן לא תיהוי גבר (בב"ס פ"לב-ו בין גדולים לא תתגדל).

שבת יא. כל כאב ולא כאב לב, כל רעה ולא אשה רעה (בב"ס פ"כה-יח ובתרגום הארמי כל מחותא ולא מחותא דלבא, כל בישון ולא איך בישותא דאנתתא).

שם קנב. שמחת לב אשה (בב"ס פ"לז-כו שמחת בעל אשה יפה).

עירובין נד. א"ל רב המנונא לבריה,

בני

בני אם יש לך היטב לך וכו' (הוא בב"ס פ"יד־ב).

שם סה. אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל שנאמר בצר אל יורה ופרש"י בדקתי אחר המקרא ואינו בכל הכתובים ושמא הוא בספר בן סירא (והאמת כן שם פ"ז־י אך צ"ל בצר אל יודה וכגרסת בה"ג ה' ברכות פ"ה, ותרגום הארמי לא תתעיק במלי צלותך).

שם סה: בשלשה דברים אדם ניכר — ואמרי לה בשחקו (והוא בב"ס פ"כא־כב ובתרגום הארמי סכלא בגוחקא מרים קליה).

פסחים קיג: ארבעה אין הדעת סובלתן דל גאה עשיר מכחש זקן מנאף וכו' (בב"ס פ"כה־ג).

שם קיט. ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו (בב"ס פ"מא ובתרגום הארמי דהבא וסמא מקימין רגלא).

שם פו: כל מה שיאמר בע"הב עשה (בב"ס פ"כט).

סוכה כא: אפילו שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד (הוא בב"ס פ"ח־י).

ביצה לב: ג' חייהם אינם חיים וא"ה המצפה לשלחן חבירו ומי שאשתו מושלת עליו וכו', (ובב"ס פ"מא־לג גבר מצפה לשלחן זרים חייו אינם חיים).

תענית ה: אין מסיחין בסעודה (בב"ס פ"לב־יד).

יבמות סה: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע וכן ברכות סג. אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס (הוא בב"ס פל"ב־ת הדל פיך באין שומעין).

סוטה ב. אסור להקנות (בב"ס רפ"ט אל תקנא את אשתך).

שם יג: לפום גמלא שיחנא (בב"ס פ"לו־ב).

גיטין ו: אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו (בב"ס פ"ד־ל לא תהיה לביא בביתך).

קידושין ל: בראתי יצ"הר בראתי תורה תבלין (בב"ס פ"כא־ג נוצר תורה שליט ביצרו).

ב"ק צ"ב: ומשולש בכתובים כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו (וכתבו התוס' ושמא בספר בן סירא הוא ובאמת הוא שם פ"יג־יח).

סנהדרין יח. קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים (בב"ס פ"יח־י הוכח טרם תוכיח והשפט טרם תשפוט).

בירושלמי ברכות פ"ד ה"ב שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה (בב"ס פ"כ־יז מעט יתן ורב מחסד).

שם פ"ט ה"ה כתוב בספר חסידים אם תעזבני יום, יומים אעזבך (בב"ס פ"כה־ה).

תענית פ"ג ה"ו אוקיר לאסייך עד דלא תצטרך ליה (בב"ס רפ"לח).

והנה מלבד מה שחז"ל השתמשו תמיד במאמריו היקרים הספר כולו הוא מחמדים ונביא אך אחרים מהן.

בספרו ספ"ד אל תהי ידך פשוטה לקחת וקפוצה מהשיב.

שם פ"ו־ז זבובים אל מקום צרעת נאספים, ודורשי רעה אחר מומין לבקר.

שם פ"ח־ז על איש זקן בל תלעג זכור כי גם אתה תזקן, על מות אדם בל יגל לבך זכור כי כלנו מתים.

שם פ"ח־י אל יקל בעיניך כל שיחתם כי בם תקנה דעת והוא ע"ד שאמרו סוכה כא: ששיחת חולין של ת"ח צריכין וכו'.

שם פ"יג־ג למה תציג כלי חרס אצל כלי נחושת אם ינקש בו ישבר.

שם פ"כא־ט בונה ביתו בחיל זרים כונס אבנים לקברו — לב כסיל סיר נקוב.

שם פ"כב־ב גלל צאה איש עצל, מרימו יטרוף ידיו — למת יספדו שבעה ימים ועל סכל כל ימיו.

שם פ"כז־כז זורק אבן על ראשו תשוב.

שם פ"כח־כה הן כרמך בסירים תגדור, אף כי תשים לפיך דלתים ובריח, כספך

וזהבך

וזהבך במאזנים תשקול אף כי תפלם אמרי פיך.

שם פ"ל־טז אין אושר כחיים בריאים, ואין שמחה כשמחת הלב.

מתפלתו היקרה פ"נא נראה כי כמעט היה בכל רע והלשינו עליו כאשר יאמר ארוממך אלהי — כי היית מחסי ומגיני והצלת משחת נפשי מלעגי שפה ומטופלי שקר חלצתני — להבי אש הקיפוני ונמלטתי — ואתה הצלתני מלשון רמיה וממלשיני למלך, וכפי הנראה היה כבר אסיר בבית האסורים כאשר יאמר שם ממעמקים קראתיך ה' לחלץ ממות נפשי — ואתה ה' שמעת לקול שועתי וחלצת ממות נפשי, לכן בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד, ועיין ערך שמעון הצדיק.

בן עזאי. ערך שמעון בן עזאי.

בן פזי.

נזכר חולין מו. אמר עולא הוה קאימנא קמיה דבן פזי ואייתו לקמיה עופא ובדק עד בין אגפים, ושלח ליה דמי נשיאה וקם ואזל וכו', ובל"ס הוא ר' שמעון בן פזי.

בן פטורי. ערך יהודה בן פטורי.

בן פלח או פלך,

נזכר תוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על העצים.

בן ציון,

נזכר במשנה סוף עדיות ופי' הר"עב שהיה אינש אלם ובעל זרוע.

בן ציצית הכסת,

בירושלמי תענית פ"ד ה"ב אמרו שהיה ממשפחת אבנר, ובגיטין נו. אמרו שהיה מג' עשירי דירושלים בשעת החורבן, ונקרא כן שהיתה ציצתו נגררת ע"ג כסתות, וא"ד שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי.

בן קדירה,

נזכר בתוספתא גיטין פ"ב ה"יא א"ר יהודה מעשה בבן קדירה שהיה כותב טופסי גיטין בערב, ובתוספתא צוקרמנדל גרס בן **קרארה.**

בן קוביסין,

בירושלמי תענית פ"ד ה"ב א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה בן קוביסין מן דאחאב.

בן קופיא,

במד' תהלים פ"ט־ג יוסף כשגזרו שיהרג ר' יהודה הנחתום רצה בן קופיא להצילו ונודע למלכות וגזרו גם עליו שיהרג, ובמד' תהלים הישן איתא בטעות **בר קפרא**, ומזה טעה בספר ועד חכמים ד. ותמה למה לא חשבו את בר קפרא בין הרוגי מלכות.

בן קטין,

נזכר לשבח יומא פ"ג מ"י שעשה יב דדין ומוכני לכיור.

בן קמצר,

נזכר יומא פ"ג מ"יא לגנאי שלא רצה ללמד על מעשה הכתב, ובגמרא שם לח: שהיה נוטל ד' קולמוסין בין אצבעותיו והיה כותב תיבה של ד' אותיות בבת אחת.

בן רחומי,

נזכר נזיר יג. בעי מאביי, אמר הריני נזיר לכשיהיה לי בן וכו', או דלמא רחימנא לך כוותיך, ויען שלא נזכר בשום מקום בש"ס קרוב לומר שנקרא „בן רחומי" ע"ש ההלכה ששאל מאביי „או דלמא רחימנא לך", ובפסחים לט. רב רחומי הקשה לאביי.

בן ריפאי, ערך בן דופאי.

בן שלקות,

נזכר נדה נב: שאר"ש מצאני חנינא בן חכינאי בצידן ואמר כשאתה מגיע אצל ר"ע — אמור לו והלא בן שלקות העיד במעמד כולכם ביבנה — כשבאתי אצל ר"ע אמר לי — בן שלקות איני מכיר וכו'.

בן תדל,

בחולין קלד. א"ל ר"ל לר' יוחנן אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל, ופרש"י שוטה ששמו בן תדל, ובערוך ערך בן ערל מפרש שהיה אדם שלא היה מדקדק בשמועותיו.

בן תימא. ערך יהודה בן תימא.

בן תמליון,

במעילה יז. שע"י נעשה נס לישראל בזמן רש"בי כשהלך לרומי לבטל הגזירות, ורש"י פירש שהוא שם שד.

בני בתירא, ערך הלל.

בני גליל,

נזכרו גיטין ס. ששלחו לר' חלבו אם מותר לקרא בחומשים בב"הכנ בציבור, וכן נזכרו בני גליל ובני יהודה בעירובין נג. שבני גליל לא דקדקו בלשונם וכו' ובני יהודה דקדקו בלשונם וכו'.

בני רחבה,

המה עיפא ואבימי חריפי דפומבדיתא כסנהדרין יז: עיין ערכם.

בנן של קדושים, ערך ר' מנחם בר' סימאי.

ר' בנאה הקדמון.

בברכות נה: א"ר ביזנא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה כד' פותרי חלומות היו בירושלים, פ"א חלמתי חלום והלכתי אצל כולם וכו', וזה ר' בנאה בל"ס היה קדמון כשהיו ישראל עוד בירושלים, אך גרסת דק"ס א"ר פרנא משום זקן אחד ומנו ר' נהוראי וקל מאוד להתחלף מתיבת נהוראה לשם בנאה.

ר' בנאה — בנייה,

הוא היה מהתנאים האחרונים בדור שאחר רבי אשר נזכרו עוד בברייתא, כתענית ז. תניא ר' בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים, וכן נזכר במכלתא בשלח פ"ג, ספרי ריש דברים פסוק א. ב. ג. והאזינו א'. וזכה להעמיד תלמיד שהאיר עיני כל ישראל הוא ר' יוחנן כב"ב נז: שבעי מיניה ר' יוחנן, ואמר בשמו כיבמות עא: ערל מקבל הזאה וכן הוא פסחים ספ"ח, גיטין ס. שהתורה מגילה מגילה נתנה, ב"ב נז: בכל השותפין מעכבין ז"עז, וכן הוא נדרים רפ"ה, ע"ז ה: אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובג"ח יצרם מסור בידם, פאה פ"א ה"א ב: אפילו דברים שלא שמע מפי משה הסכימה דעתו כמה שנאמר למשה בסיני, שבת פ"י ה"ו באתרין צווחין לקלעיתא בנייתא, חגיגה פ"ג ה"א עשו משקה בית צביעה כמשקה בית מטבחיא.

מקום מולדתו נראה שלא היה מא"י מלשון שאמר ר' בנאה באתרין צווחין לקליעתא בנייתא ובברכות סא. אר"ש בן מנסיא — בכרכי הים צווחין לקליעתא בנייתא, ורש"במ שהיה בציפורי במקום רבי אמר זה, משמע שר' בנאה היה מכרכי הים, אבל מקום מושבו היה בא"י ונראה שהיה בטבריא ויסד שם בית מדרש גדול ושם ישב ר' יוחנן וקיבל תורה מפיו עד שעלה לגדולה לדרוש בבית מדרשו כמפורש שבת פ"יב ה"ג, הוריות ספ"ג עאל ר' יוחנן ודרשה בבי מדרשא דר' בנייה, וקרוב מאוד לומר שלכן בחר ר' יוחנן את טבריא ליסד

שמה ישיבתו הגדולה יען ששם היה מכבר בית המדרש דר' בנאה רבו.

ממעשיו ומחכמתו הגדולה איך שנתעלה מאת המלוכה לשופט יסופר ב"ב נח. שהיה מציין המערות כדי שהכהנים יזהרו ממקום הטומאה כי מטא למערה דאברהם אבינו — כי מטא למערה דאדם הראשון יצתה ב"ק ואמרה — בדיוקני עצמה אל תסתכל.

ושם יסופר שאחר עשה צואה ואמר חביתא דעפרא לחד ברי חביתא דעצמות לחד ברי, חביתא דמוכין לחד ברי ולא הבינו כונתו ור' בנאה גילה כונתו.

ובעירו היה אחד ששמע שאשתו אומרת לבתה אמאי לא צניעת באיסורא, הלא אני יש לי עשרה בנים ואף אחד מהן הוא בן כשר משל אביך והוא אינו יודע מאומה מזה. ויען שלא ידע מי הוא בנו לכן צוה בשעת מיתתו שכל נכסיו שייכים לבן אחד, שהיה בטוח שר' בנאה וב"ד יבררו מי הוא בנו, וכן היה כי כשבאו לר' בנאה אמר להם שילכו על קבר אביהם ויחבטו במקלות עד שיקום ויגלה להם, והוא הבין בחכמתו הגדולה שכל הממזרים שהמה עזי פנים לא יחוסו על כבודו אך הבן הכשר לא יעשה נבלה כזו להכות את אביו ולבזותו, וכן היה, ופסק ר' בנאה שכל הנכסים שייכים לאותו הבן, וילכו כולם לבית המלך והלשינו עליו שהוא מוציא ממון בלא סהדי, והבשוהו בבית הסוהר. ובאתה אשתו ההכמנית לפני השופט והתאוננה באזניו לאמר שהיה לה עבד וגזלו ממנה וחתכו את ראשו והפשיטו לעורו ואכלו את בשריה, ובעורו מלאו מים ואינם רוצים לשלמה. ולא הבינו את כונתה, ויען אחד מהם להביא את חכם היהודים והוא יבין טענותה, והביאו לר' בנאה אמר להו שכונתה שהיה לה תיש וגזלוהו ממנה ואכלו את בשרו ומעורו עשו חמת ושואבין בו מים.

וכאשר שמעו את חכמתו מנוהו לשופט, וכשישב בבית המשפט ראה שכתוב על דלתות השער שכל דיין דמתקרי לדין לאו שמיה דיין א"ל א"כ אם יבא אחד מעלמא ויזמין את הדיין לדין נפסליה? אלא כל דיין דמתקרי לדין ומוציאין ממנו ממונא בדין אז לאו שמיה דיין, וכתבו ברם סאבי דיהודאי אמרי כל דיין וכו', וכן ראה שכתוב „בראש כל מות אנא דם בראש כל חיין אנא חמר", ושאלם א"כ דנפל מאיגרא ומית דמא קטליה? ואם אחד גוסס ישקוהו יין ויחיה? אלא כתבו הכי בראש כל מרעין אנא דם, בראש כל אסוון (רפואות) אנא חמר, באתר דלית חמר תמן מתבעו סמנין.

ר' בניי,

נזכר בירושלמי סנהדרין •ספ"ג אומר בשם שמואל וחולק עם ר' הושעיא, וב"ר רפ"ח ר' תנחומא בשמו, ובפסחים רפ"ר חיננא אבוה דר' ינטה בשמו.

ר' בנייה,

תלמידו דר' הונא ואמר בשמו פדר"כ כד: ורו"ר פ"א־ב, מר' שמואל פ"יח־ב, ובקה"ר פ"ז־טז איתא המאמר דמ' שמואל ר"ה ור' בנייה, ואולי הוא ר' בניי דלעיל.

ר' בנאה אחוה דר' חייא בר אבא.

נזכר כתובות נ: שהיו בידו מטלטלין דיתמי אתו לקמיה דשמואל, והוא רבנאי אחוה דרח"בא עיין ערכו.

ר' בנאה בריה דר' עולא.

נזכר פסחים נד. שאמר מ"מ לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של גיהנם, ולא נזכר ביוחסין, ואפשר שהוא הנזכר ביצה ג: בשם רבינא בריה דרב עולא.

בנימין

בנימין,

אבא בר בנימין, שביעית פ״ו סה״ג, גידל בר בנימין פסחים פ״ח ה״ח. ר׳ יהושע בר׳ בנימין שהש״ר ספ״ד.

בנימין,

היה ממונה על התנורים במקדש כתוספתא שקלים פ״ב ה״יד.

אבא בנימין, (תנא דברייתא).

נזכר ברכות ה: תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי, ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, וכן אמר שם, שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו, ושם ו. אמר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר וכו׳, ובתרומות פ״ג סה״ג אמר לון (ר׳ אבהו) דאבא פנימון היא אפשר שהוא אבא בנימין.

ר׳ בנימין, (תנא דברייתא),

הוא היה תלמידו דר״ע שאמר בשמו שמחות רפ״ט ר׳ בנימין משום ר״ע אומר קורעין אפיקורסין וכו׳, וחולק עם ר׳ אלעזר (בן שמוע) ככתובות פד. שאמרו כתנאי ר׳ בנימין אומר לכושל שבראיה והוא כשר ר׳ אלעזר אומר וכו׳.

וכן נזכר בברייתות במנחות עא., נדה כא:.

בנימין אסיא,

בסנהדרין צט: אמר רבא כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם לא שרו לן עורבא וכו׳.

בנימין בר איהי, ערך מנימין בר איהי.

בנימין בר אשתור,

נזכר בבכורים פ״א ה״ד, א״ר ייסי קיימה בנימין בר אשתור קומי ר׳ חייא בר בא וכו׳, ופי׳ בפני משה שהוא היה מבני גרים.

ר׳ בנימין בר גידל,

בחולין קכה. אמר בשם ר׳ יוחנן, וביבמות רפ״א הוא ור׳ אחא הוו יתבין וחולקין בדברי ר׳ יוסי בר׳ חנינא, ובמעשרות פ״א ה״רד. ר׳אילא בשם ר׳ יסא — התיב ר׳ בנימין בר גידל, וכן נזכר תרומות רפ״ט, ומזה שהיה בדור ד׳ לאמוראי א״י.

ר׳ בנימין בר חייא, אבא בריה סוף ר״ה,

ר׳ בנימין בר יפת,

היה תלמידו דר׳ יוחנן כברכות לח: תהי בה ר״ז וכי מה ענין ר״ב בר יפת אצל רח״בא — ור״ב בר יפת לא דייק — לא מהדר, ומזה אנו רואין שהיה תלמידו דר״י אף שלא היה תלמיד מובהק כרח״בא.

ובשבת נג. כתובות עז. כי סליק ר״ז אשכחיה לר״ב בר יפת דיתיב וקאמר משמיה דר״י, וכן ר״ב בר יפת א״ר יוחנן כפסחים נד., פסחים פ״ב ה״ה, תנחומא לך־י ובב״ר פ״מג־ג גרם בשם ר׳ יונתן וצ״ל ר׳ יוחנן, וברכות לג. אמר ר״ב בר יפת שאל ר׳ יוסי [ב״ר חנינא] את ר׳ יוחנן בצידן.

וכן אמר ר״ב בר יפת אר״א כתענית כט:, יומא כט., מגילה טז:, סנהדרין ז., שבועות יח:, חולין נ: נב: לגרסת הרא״ש, ובירושלמי סנהדרין פ״א ה״א ר׳ בא ור״ב בר יפת היו להם דין ובאו אצל ר׳ יצחק וזיכה את ר״ב בר יפת.

ר׳ בנימין בר לוי, (בדור ד׳ לאמוראי א״י).

היה תלמיד דתלמידי דר׳ יוחנן כפאה רפ״א אמר ר׳ בנימין בר׳ לוי, ר׳ יצחק ור׳ אמי הוון יתבון מקשיי, ובע״ז פ״ב רה״ט ר׳ יעקב בר אחא ר׳ חייא בשם ר׳

יוחנן

יוחנן — א"ר בנימין בר ליואי (וצ"ל לוי) והוא שנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

ונזכר בהלכה תרומות רפ"א, פ"ג סה"א, פסחים פ"ב סה"א, סוכה פ"ה ה"א, גיטין פ"ז ה"א.

ובאגדה מצינו דבריו היקרים בפד"כ קלז. שאמר עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות, ובתנחומא וארא־ח אם ילך אדם ויגע בתורה וישב לו אני מראה מעשיו בעולם, ובאס"ר פ"ב־יג, שהש"ר פ"ג"ד, ויק"ר רפ"כח.

האומרים בשמו מצינו ר' אבון כפסחים פ"ז ה"ו, הוריות פ"א ה"ו, ר' הונא בשמו אס"ר פ"ב־יד בעה"ז בזמן שרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת אבל לע"ל וכו', ובויק"ר פ"ט־ו המאמר ר' יוסי בשמו, ובמ"ר פ"יג־ב גרס ר' חוניא בשמו, ובשהש"ר ספ"ד נשתבש עוד יותר וקאמר ר' הונא בשם ר' יהושע בר' בנימין ב"ל.

ואפשר שהיה בנו של הדרשן הנודע ר' לוי.

בנימין גנזכייה,

בירושלמי ברכות פ"ב ה"ו שנפק ואמר משמיה דרב מותר (לבעול בתולה בשבת) שמע שמואל ואיקפד ומת וקרי עליו ברוך המקום שנגפו, ובנדה סה. מובא המעשה ושם מנימין סקסנאה, וגרסת היוחסין בנימין גנוביא.

בנימין הצדיק, (תנא דברייתא),

נזכר ב"ב יא. תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פ"א באתה אשה לפניו בשני בצורת א"ל רבי, פרנסני, אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום — עמד ופרנסה משלו, לימים חלה ונטה למות — קרעו לו גז"ד — תנא הוסיפו לו כב' שנה על שנותיו, וקצת משמע שהיה בזמן הבית מדבריו שנשבע „העבודה" ואולי הוא בנימין הממונה על התנורים.

בנימין רעיא,

נזכר ברכות מ: שכרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא, ובירושלמי ברכות פ"ו ה"ב חד פרסוי שאל לרב הדין הזה, ובל"ס שבנימין רעיא היה מארץ פרס.

ר' בצלה,

נזכר במדבר רבה פ"יב־ח ר' ברכיה בשמו אך צ"ל ר' בצלאל כדמובא המאמר שהש"ר ספ"ג.

ר' בצלאל,

ברור רבה רפ"א רבי שאל לר' בצלאל, והגרסא הנכונה כדמובא במ' שמואל הישן פ"כח א"ר שאול לר' בצלאל.

בר אבוה,

נזכר ברכות נג: אביי מברך (ברכת מאורי האש) אדבי בר אבוה, וגרסת דק"ס ויוחסין בר חבו והיא הגרסא האמיתית.

בר אביי או אבייה,

נזכר פסחים פ"ה ה"ז חד בר אבייה עבר קומי תיבותא, ובתענית ספ"ג ושבועות פ"א ה"ה בר אביי עבר קומי תיבותא וכו', ודעת מבוא הירושלמי שהוא כינוי לשליח ציבור.

בר אבין (או בר אובא).

היה דרשן מפואר עוד בימי רבא כמו"ק כה: רבא כי הוה אתי דיגלת (ופרש"י בע"י כי היה עובר הדקל, ל"א שהיה הדקל גדול ויצא לשטוף) אמר לו לבר אבין קום אימא מלתא קם ואמר באו רוב השלישית במים זכור ורחם תעינו מאחריך כאשה מבעלה אל תזניחנו כאות מי מרה, והאריך ימים עד שגם בימי רב אשי היה הוא וחבירו בר קיפוק הספדנין כדאמרו שם שא"ל רב אשי לבר קיפוק ההוא

יומא (דנח נפשיה דרבינא, ר"ח) מאי אמרת, א"ל אמינא אם בארזים נפלה שלהבת — א"ל בר אבין ח"וש — ומאי אמרת? אמינא בכו לאבלים — חלשה דעתיה (דרב אשי) עלייהו ואתהפוך כרעייהו, וההוא יומא (שנפטר רב אשי ויותר נראה שקאי על רבינא) לא אתו לאספודיה, והיינו דאמר רב אשי לא בר קיפוק חליץ ולא בר אבין (ובספר היוחסין גרס בר אובא ובר קיפוץ).

בר אברוברם, ערך אברוברם.

בר אדא בר אחוה דר' יהודה, נזכר בבורים פ"א ה"ה, ר' זעירא אמר בשמו.

בר אדא מרי.

בזבחים לח. אמר רבא, בר אדא מרי אסברא לי, ובדק"ס גרס רב אדא מרי.

בר אדא משוחאה,

היה ממונה על מדידת קרקעות בימי רבא כעירובין נו: אמר רבא בר אדא משוחאה אסברא לי, ובל"ם הוא הנזכר ב"מ קז: א"ל רב יהודה לרב אדא משוחאה הזהר וכו', וגרסת דק"ס מרי"ף כ"י אדא משוחאה, ובימי רב יהודה היה אז עוד עול ימים ובימי רבא היה זקן בא בימים שהסביר לרבא.

בר אדא סבולאה.

נזכר ב"מ צג: שהיה מעבר חיותא אגמלא דנרש, דחתה חדא לחברתה ושדיתא במיא אתא לקמיה דר"פ חייביה לשלומי.

וכפי הנראה היה אך רועה בהמות ולא נחשב בין ת"ח.

בר אהינא.

בקידושין ט: נא:, סוטה לט: אמר רבא, בר אהינא אסברה לי. וגם שמו היה רבא כמנחות לז: רב יוסף אמר וכו', רבא בר אהינא אמר וכו', או אפשר שצ"ל רבא אמר, בר אהינא אמר.

בר אלישיב,

ב"ב כט. א"ל אביי לר"נ אלא מעתה הני דבי בר אלישיב דקפדי אפילו אמאן דחליף אמיצרא דידהו וכו', ובכתובות נד. כלתא דבי בר אלישיב הוה קתבעה כתובתה מיתמי אתו לקמיה דרבינא וכו'.

בר אלנתן,

באיכ"ר בפתיחתא כג' אלו דלתות נחושתא בר אלנתן ובקה"ר פ"יב פסוק וסגרו דלתים אלו דלתות נחשתא בית אלנתן, ובשניהם נפל טעות קצת וצ"ל נחושתא בת אלנתן, והיא אמו של יהויכין כמלכים ב' כד, כדמובא בהגהות רד"ל שם, ובסה"ד ערך אלנתן מביא ר' נחוניא בנו, ולא קרבו זה לזה כי בעדיות פ"ו איתא ר' נחוניא בן אלינתן איש כפר הבבלי והיה חבירו דר"ע.

בר ביניתוס,

היה מלוה בריבית ופסליה רבא לעדות כסנהדרין כה..

בר גלילא,

בשבת פ: איקלע לבבל ואמרו לו שידרוש במעשה מרכבה וא"ל אדרוש לכם כדדרש ר' נחמיה, ואין זה שם פרטי אך בן גליל.

בר דליה,

בירושלמי עירובין פ"ו ה"ח אנשי בר דליה אינן מקפידין על פרוטתן, ומזה נראה שהוא שם מקום.

וברכות יד:, זבחים לג: א"ר יוחנן תני ברדלא, ובכלאים פ"א ה"ו א"ר יוחנן אייתיתי מן דבר דליה.

ומצינו רב אחא ברדלאי סוכה כו., אבא כהן ברדלא ב"מ י:, ובספר אהבת ציון וירושלים במס' כלאים שם האריך בזה שצ"ל מן דבית לוי.

רב ברדלא בר טביומי, אמר רב חגיגה ה..

בר דרומא, גבור גדול בטור מלכא עיין גיטין נז..

בר הדיא.

היה מהעולים לא"י ויורדים לבבל בזמן ר' אמי כגיטין ה: בר הדיא בעי לאתוי גיטא אתא לקמיה דר' אמי ור' אסי אמרו לו לא צריכית, ובחולין קו: אמר, הוה קאימנא קמיה דר' אמי, ובע"ז ל. בר הדיא הוה בי עכבורא (והוא בא"י כב"מ פד:), וכן מצינו אותו עם אביי במו"ק יח. אמר בר הידיא (וגרסת ר"ח ודק"ס בר הדיא) לדידי חזי לי ימא של טבריה — מתקיף לה אביי (ובר"ח א"ל אביי) מאן לימא לן וכו', ובסוכה מג: כי אתא בר הדיא (לבבל) אמר לא איקלע, כי אתא רבין וכל נחותי וכו'.

וברכות נו. יסופר עליו שהיה פותר חלומות וכל דיהיב ליה אגרא מפשר למעליותא, ואי לא מפשר לגריעותא, ואביי ורבא הלכו אצלו לפתור להן חלומותיהן, ואביי נתן לו אגרא ופתרו הכל לטובה, ורבא שלא נתן לו אגרא היה פותר לו לרעה וכפי שיסופר שם נתקיימו פתרונותיו שפתר לרבא, ואח"כ נתן לו רבא אגרא ופתרו לטובה, לבסוף א"ל רבא אקרון הלל מצראה בחלום א"ל ניסא מתרחיש לך, הוה קאזיל בהדיה בספינה אמר, בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי, בהדי דקסליק נפל סיפרא מיניה ומצאו רבא וראה שכתוב בו כל החלומות הולכין אחר הפה, אמר רבא, רשע, בדידך קיימא וצערתן כולי האי? כולהו מחילנא לך בר מברתיה דר"ח, וקללו רבא שימסר בידי דמלכותא אמר בר הדיא גמירי דקללת חכם אפילו בהנם היא באה וכ"ש דבדינא קא לייט אמר איקום ואגלי דאמר מר גלות מכפרת עון, קם גלה לבי רומאי, ולבסוף נהרג מהמלכות כקללת רבא.

בר הא הא.

נזכר אבות ספ"ה שאמר לפום צערא אגרא, ובתו"יוט שם מביא בשם הרש"בם מובא במדרש שמואל שבן בג בג ובן הא הא היו גרים וכדי להסתירם מן המלשינים שינו את שמם וכן כתבו התוס' חגיגה ט: ושם ששאל בר הי הי להלל מאי דכתיב ושבתם וראיתם בין עובד אלקים וכו'. ולפלא אם היה בימי הלל מפני מי היו מתייראין אם גרים היו הלא אז היתה הממשלה בידי ישראל בזמן הבית, ויותר נראה ששנים היו אחד בזמן התנאים אחר החורבן בזמן הגזירות והוא הנקרא בן הא הא, אבל בן הי הי ששאל להלל אין זה הלל התנא אך הלל נכד רבי אחי ר"י נשיאה, והוא הנזכר שם ששאלו אליהו מאי דכתיב הנה צרפתיך וכו', וכן משמע שם שהיה אמורא שאמרו שם א"ל אליהו לבר הי הי ואמרי לה לר' אלעזר וכו'.

בר הינק.

בפסחים קא: א"ל רב אידי בר אבין לרב חסרא הכי תנינא לה במתניתא דבי רב הינק ואמרי לה במתניתא דבי בר הינק.

בר המדורא.

היה תלמידו דשמואל כיומא פז. אמר בר המדורא הוה קאימנא קמיה דשמואל ובשבת קכה. ומנחות לח: אמר בר המדורא אמר שמואל ובשבת קז: אמר מר בר המדורי אמר שמואל (ובדק"ס ליתא תיבת מר), וזכה לאריכת ימים שרבא קיבל ממנו, וכדמצינו תמיד אמר רבא בר המדורי אסברא לי כשבת קז: קכה., יבמות פג:, ומצינו רב אבדימי בר המדורי סוכה כ.

בר רב זביד. ערך רב זביד אבוה דר' שמעון בר זביד.

בר

בר זוזא.

בירושלמי ב"ק פ"ו ה"ז אריסא דבר זוזא אפקיד לטרא דדהבא גביה ומת בר זוזא ומת אריסיה אתי עובדא קומי ר' ישמעאל בר יוסי וכו'.

בר חבו.

היה סופר כותב תפלין ומזוזות בזמן אביי כמגילה יח: אביי שרא לדבי בר חבו למכתב תפלין ומזוזות שלא מן הכתב, וב"מ כט: אמר אביי תפלין בי בר חבו משכח שכיחי, וברכות נג: אביי הוה מברך במוצ"ש אאור דבר חבו (ובגמרא איתא בר אבוה אך גרסת דק"ס בר חבו).

ובעירובין טו. ההוא ברקא דהוה בי בר חבו דהוו פליגי בה אביי ורבא כולי שנייהו.

ומצינו אדא בר חבו חולין עה: בזמן רב אשי, רב יוסף בר חבו יומא פז.

בר חוניא. ערך בר חטייא.

בר חטייא.

בב"ר פ"ל־ח אמר כל מי שנאמר בו תמים השליש שניו למדת שבוע, וכן צ"ל בפד"כ קה., ובמד' משלי פכ"ב־ב גרס בר חוניא וצ"ל חטייא. ובב"ר פנ"ג־יב ר' עזריה בשם בר חטיא, ובשהש"ר פ"ה־ד בר חוטא אמר למה נקרא שמו אלף שהוא מסכים מאלף דור.

ונראה ששמו היה שמעון כב"ר פכ"ר־ג.

בר חמא.

נזכר סנהדרין כז. שהרג נפש א"ל ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה אי ודאי קטל ליכהיוהו לעיניה — ורב פפי מצא לו זכות, וקם ונשקיה אכרעיה וקבליה לכרגיה דכולי שניה.

בר טברי. בירושלמי מגילה פ"ד ה"יב שאל לר' יצחק לענין מזוזה.

בר טירא. ערך שמעון נזירה.

בר יודני. ערך בר נטיזא.

בר יוחנא.

היה בר א"י והיה דר ברומי וכשהיה ר"א בר' יוסי עם רשב"י ברומי וביקש לעשות סעודה לגדולי רומי בא לימלך בבן עירו, כדמובא אס"ר פ"ב־ד.

בר ימסס. ערך בטרים.

בר ינטה. נזכר תענית פ"ד ה"ה־כ: חיננה אבוה דבר ינטה.

בר ישיטא.

במגילה פ"ד סה"י שהיה אמורא דר' אבהו ובנו של ר' חיננא, מילין דשמע מן אביו הוה אמר כן אמר רבי בשם אבא, מילין דלא שמע מן אביו (ור' אבהו אמר בשם אביו) הוה אמר כן אמר רבי בשם ר' חיננא. ועיין ערך אלעזר בר ישיטא.

בר כדה.

נזכר פאה פ"ז ספ"ב. בר כדה א"ר אבהו, ובפני משה מפרש שהוא שם חכם.

בר לוליתא.

בירושלמי חלה פ"ב ה"ג. תלמידוי דר' חייא רובא. בר לוליתא בשם ריב"ל אמר וכו'.

בר לופייני.

באס"ר פ"ב־ג שהיה עשיר גדול וכשהשיא את בתו מן צפורי לעכו העמיד חנויות מוזגות יין מן צפורי לעכו ומנורות של זהב מכאן ומכאן.

בר ליואי.

בנדה מ. תני בר לואי, ובזבחים קטו. כי אתא רב דימי אמר תנא דבי בר ליואי. ובשבת קח: בר ליואי הוה קאי קמיה דמר עוקבא וכו', וגם ר' יהושע בן לוי נקרא בר ליואי כמבואר בערכו.

בר לקישא. ריש לקיש נקרא כן מר' יוחנן כמבואר בערכו.

בר מר שמואל. ערך מר שמואל.

בר מריון.

היה עשיר גדול ובעל נכסים בזמן רב יוסף כב"ב יב., וב"מ כד: ההוא דיו דשקיל בשרא בשוקא ושדיה בצנייתא (בדקלים) דבי בר מריון אתא לקמיה דאביי.

וגם בניו היו עשירים כב"ב ח. רבה (גרסת סה"ד רבא) רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי — אמר ליה אנא לאחשבינהו קא עבידנא. וכן כתובות קה. שרבא היה שואל (חפצים) מדבי בר מריון לאחשבינהו.

ומצינו עירובין יט. רבה בר מריון.

בר מרינא.

בירושלמי ברכות פ"ו ה"א־מ: שבריך קומי ר"ז ור' חייא בר ווא (על פרוסות) שהכל. ובשבת רפי"ט שפ"א שכח להביא איזמל של מילה מע"ש ושאל לר' אמי ואסר ליה, ושאל לר' סימון ושרי ליה. וברדב"ז סשס"ב גרס בר מרתא.

בר נזירא. ערך שמעון נזירא.

בר נטיזא.

נזכר ע"ז פ"ב ה"ג שאיתגליין ליה גיגיתיה ושאל לר' בא בר ממל וכו'. ובתרומות פ"ח ה"ג גרס בר נטווא, ובדפוס ווינציא גרס בר יודני, ובר"ן ע"ז סימן אלף רלא גרס בר מרנא.

בר נפחא. כן נקרא ר' יוחנן עיין ערכו.

בר סיסין.

נזכר ב"ב ל. דההוא דא"ל לחבריה כל נכסי דבי בר סיסין מזבינא לך — אתו לקמיה דר"נ וכו'.

בר עולא.

בשבת פ"ד ה"ב, ר' יונה ור' יוסי סלקי לסדרא דבר עולא ושאלו ממנו.

בר עולא חזנא.

ביומא רפ"ז ומגילה פ"ד סה"ה, ר' יוסה מפקד לבר עולא חזנא דכנישתא דבבלאי וכו'.

בר עיטיין

בירושלמי ב"ב רפ"ו ר' לא בשם ר"א, ר' יסא בשם רבנן, דעלון ושמעון מבי מדרשא דבר עיטיין וכו'.

בר עשתור. ערך בנימין בר עשתור.

בר פדא או פדייה. ערך יהודה בן פדייה.

בר פטא.

בירושלמי מו"ק פ"ג ה"א־ט. שפחתו עברה קומי ביהכ"נ וראתה מקרי דרדקי אחד שמכה לתינוק יותר מדאי אמרה יהא האיש הזה מוחרם ובא לר' אחא א"ל צריך את חשש על נפשך.

בר פזי דברדלייה.

נזכר שבת ספ"ה לגרסת קרבן העדה ובירושלמי גרס ר' יודה בר פזי רב דלייה.

בר פחתי. כן קרא ר' חייא לרב כמבואר בערכו.

בר פיולי.

היה מנקר בזמן שמואל כחולין צו. שהוה קאי קמיה דמר שמואל וקא מנקר אטמא — אירתת נפל סכינא מידיה וכו'.

בר פיקה.

בנזיר פ"ט ה"ב ר' יוסי בי ר' בון אמר, בר פיקה שאל לרבי (אין הכונה לרבינו הקדוש אך כל הנשיאים מן רבי ואילך נקראו לפעמים בירושלמי בשם „רבי") — א"ל רבי עדיין בר פיקה עומד בשטותו.

בר ציתאי.

ביבמות כא: א"ל אביי לרבא כגון כלתה דבי בר ציתאי, ובמו"ק ד: רב יהודה

יהודה שרא לבני בר ציתאי למעבד בנכי לכרמיהן (ופרש"י ציתאי שם מקום, אבל מיבמות כא: משמע שהוא שם משפחה.)

בר צרצור.

בכתובות צא. יסופר נכסי דבי בר צרצור מועטין ונתרבו הוו ואתו לקמיה דרב עמרם — שדרינהו לקמיה דרב נחמן וכו'.

בר קזא.

בכתובות קד. אר"נ בר יצחק תני רב יהודה בר קזא במתניתא דבי בר קזא (ופרש"י שם חכם).

בר קיפוף או קיפוק. ערך בר אבין.

בר קפרא.

שמו האמיתי לא נדע לנו, ודעת היוחסין בערך קפרא ששמו היה שמעון בר קפרא מסוף חגיגה, ולא נמצא בחגיגה לא בבבלי ולא בירושלמי. ובדק"ס ב"מ כו. מביא מכ"י ה' אמר ר' שמעון בר קפרא, אך בל"ס הוא ט"ס וצ"ל א"ר שמעון ב"ל משום בר קפרא כבגמרות שלנו.

ובערוך ערך גזל מביא מב"ר פנ"ד־ג ר' אלעזר בר קפרא אמר זה שגוזל בפרהסיא, אבל בספרים שלנו איתא סתם בר קפרא.

ובקה"ר פ"א־ג אמר אבא בר קפרא לרבי, ג"כ אין ראיה שהיה שמו אבא, כי אפשר שהוא לשון חשיבות, ומקור המדרש הוא מנדרים נ. ושם ליתא תיבת „אבא".

ובספר מבוא המשנה בסוף ספרו אות נז. דעתו ג"כ שהיה שמו אלעזר והוא היה בנו של ר' אלעזר הקפר ויען שמת אביו קודם שנולד בנו קראוהו ע"ש אביו עב"ל, אבל מהלשון שמצינו בכל הש"ס שהראשון נקרא תמיד בשם ר"א הקפר והאחרון תמיד בשם בר קפרא משמע ששנים היו שאינם שייכין ז"לז, וכבר בארנו בערך ר"א הקפר שא"א לומר שאחד הוא, ובחולין כז: חולקין ר"א הקפר בריבי ובר קפרא בדין שחיטת עוף אם הוא מן התורה שר"א הקפר סובר שהוא מדרבנן וב"ק סובר כרבי שהוא מדאורייתא.

והאמת ששניהם היו כמעט בזמן אחד ושניהם היו בדרום, בעיר לוד, אך ר"א הקפר היה זקן ממנו שהראשון היה כמו חבר לרבי, וב"ק היה מגדולי תלמידי דרבי, והצדק עם הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שבר קפרא היה בב"ד של רבינו הקדוש וקיבל ממנו. ולא לצדק השיג עליו הראב"ד כי באמת מוכח מכל הש"ס שהיה עוד נחשב מהתנאים שהיו בימי רבי וישב יחד עם ר' חייא כבריתות ח., והיה גדול כ"כ בעיני רבי עד שרבי בעצמו שאל ממנו כפסחים מב. שא"ל רבי מאי משמע? וכן נדרים נא. אמר לרבי פירוש כמה פסוקים, ובנזיר נב: א"ל רבי לא תשנה רביעית וכו'.

וכבר היה אז בא בימים כירושלמי מו"ק רפ"ג שרבי היה מוקיר לבן אלעשא (שהיה עשיר גדול וחתנו דרבי והיה רגיל להיות בבית רבי עם כל גדולי תלמידי דרבי אך לא היה בן תורה ובר קפרא שהיה לו כעס על בן אלעשא וכאשר נביא לקמן) א"ל בר קפרא כל עמא שאלין לרבי ואת לית את שאיל ליה א"ל מה נישאל? ולמדו בר קפרא איזה חידה שיאמר לפני רבי — ורבי הפך פניו וראה שבר קפרא שוחק והבין רבי שמפי בר קפרא יצאה החידה וכעס רבי עליו וא"ל איני מכירך „זקן" וידע שלא יתמני בימיו (לקראתו רבי), ועוד מצינו מו"ק טז. שפ"א ישב ר"ש בר רבי וב"ק וקא גרסי קשיא להו שמעתא א"ל ר"ש דבר זה צריך רבי, א"ל ב"ק ומה רבי אומר דבר זה? (פי' אין רבי בעולם היודע דבר זה), אזל וסיפר ר"ש לרבי איקפד

וכשאתא

וכשאתא ב"ק לאתחזוי א"ל, ב"ק איני מכירך מעולם — ונהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין.

ובנדרים נ: יסופר שרבי עבד הלולא לר' שמעון בנו ולא אזמניה לבר קפרא (ששכח לקרא אותו כן מפורש בקה"ר פ"א־ג). אזל ב"ק וכתב על בית גננא „כ"ד אלפין ריבואין דינרין נפקו על בית גננא דין ולא אזמניה לבר קפרא".

ולכן כשעשה משתה אחרת אז אזמניה לב"ק, ועל כל תבשיל ותבשיל אמר ג' מאה משלין וכל העם הניחו את המאכלין לשמוע חכמות ב"ק, וכששאל רבי להמשמשין למה לא יאכלו הקרואין סיפרו לו שזקן אחד היושב ביניהם יספר לפניהם משלים ואין מניחן לאכול, א"ל רבי לב"ק למה תעשה כן ? א"ל אך להראותך כי אין אני חפץ בסעודתך, אך היה לי צער גדול מה שביישתני בפני חברי ולא הזמינתני.

ויסופר בנדרים שם שיומא דמחייך רבי אתיא פורענותא לעלמא ולכן ביקש מבר קפרא (שהיה בדחן גדול) שלא יבדחן ויתן לו עבור זה ארבעין גריווי חיטי א"ל בר קפרא ליחזי מר דכל גרויא דבעינא שקילנא, ורבי שחק מן מליצותיו היקרות.

ויסופר שם שא"ל ב"ק לברתיה דרבי דלמחר שתינא חמרא בריקודא דאבוך ואמך תזמר וכן היה, ובן אלעשא היה שם ולא יכול לסבול את כל זה ויצא הוא ואשתו משם.

והנה אף שמצינו אותו תמיד בישיבת רבי בציפורי, וכדמצינו סנהדרין צג. צג: צד. דרש בר קפרא בציפורי. וכן היה בפטירת רבי שנפטר בציפורי וב"ק הספידו הספד גדול בכתובות קד. שקרע את בגדיו ואמר אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, אעפ"כ נראה קרוב לודאי שמקומו הקבוע או מקום ב"ב היה בדרום בנדה פ"ג סה"ב ר' חייא רבה אזל לדרומה שאלין ליה ר' חמא אבוה דר' הושעיא ובר קפרא. וקרוב מאוד לומר שבעיר פרוד (היא עיר בדרום א"י) היה לבר קפרא ישיבה פרטית אשר הרביץ תורה עם תלמידים ושם נפטר כמבואר ע"ז לא.

וא"א לומר שהלך לדרום אחרי פטירת רבי, כי ידוע שמספקי להו מי נפטר קודם אם רבי או ר' חייא בכתובות קג: ואם ב"ק הלך וישב בדרום אחר פטירת רבי א"כ חי ר' חייא אחר רבי, לכן מוכרחים אנו לומר שמקומו הקבוע היה בדרום וכן היה מקים ר' אפס בדרום אע"פ שהתמנה אחר פטירת רבי לריש בישיבה, ואך היו באין לישיבת רבי לזמנים קבועין.

ומצינו תנחומא אחרי־ז שאמר בשם ר' ירמיה בן אלעזר.

חבריו הגדולים.

ר' חייא, שאע"פ שר"ח היה זקן ממנו וכנדה פ"ג סה"ב שהוא שאל לר"ח אבל היה כחבירו ממש כיבמות לב. שחולקין ושניהם נשבעו העבודה כך שמעתי מרבי, ובכריתות ח. קרא לר' חייא בבלאי, עייא. ובשבת פ"ב סה"ה מתיב לר' חייא.

ר' חייא בר ביסא אבי ר' הושעיא, כדמצינו מו"ק כב. שחולקים, ומצינו אותם יחד ששניהם שאלו לר"ח כנדה פ"ג סה"ב.

וכן חזקיה בנו של ר"ח היה כמו חבירו כסנהדרין ק. שהולקין, ובע"ז לח: חזקיה ובר קפרא אמרי.

ר' שמעון בר רבי היה חבירו הגדול והוא למד עם בר קפרא ב' שלישי תו"כ ולא קם מקמיה והקפיד עליו בקידושין לג. וכן שקלו וטרו יחד בברכות יג:, מו"ק טז, וכשנולד לר"ש בת וא"ל רבי רביא באה לעולם, א"ל ב"ק תנחומין של הבל ניחמוך אביך, ב"ב טז:.

תלמידיו הגדולים.

כל גדולי הדור הראשון דאמוראי א"י כולם קיבלו מב"ק.

ר' אושעיא כמו"ק כד. אמרו בפירוש שהיה תלמידו, ובכריתות ח. ר' אושעיא הוה שכיח קמיה דבר קפרא, שבקיה ואתא קמיה דר' חייא, ובע"כ זה היה עוד קידם פטירת רבי.

ר' אלעזר משמו יומא מו.

ר' יהודה בר פדא בן אחותו קיבל ממנו כמעילה ד: שא"ל בר קפרא בן אחותי ראה מה שאתה שואלני למחר בבהמ"ד, וב"ר פכ"א-ז אר"ה כד שמע בר קפרא כן אמר יפה דרשת בן אחותי.

ר' יהושע בן לוי קיבל הרבה ממנו כרמצינו תמיד א"ר שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא כברכות לד, שבת מ. עה. קה: קיח, פסחים כו, סוכה לח:, (תענית כו:), מו"ק ג:, כתובות נז. קד:, קידושין פ, נדרים פז, ובזבחים סא. אר"ש בן פזי משום ב"ק, נראה שחסר תיבת אריב"ל באמצע. ובחולין ה: א"ר יעקב בר אידי אריב"ל משום ב"ק, ושם צא. ר' אסי אריב"ל משום ב"ק.

ר' שמואל בר פוניא בשמו. פדר"כ ספ"א.

ר"ל בשמו פסחים טו, חגיגה כג:, תענית ח, ב"מ כו, ב"ב לט: קנח:, זבחים צב, תרומות פ"ז ה"ג.

ואך את ר' יוחנן לא מצינו בשום מקום עם ב"ק. ונראה יען שב"ק הרביץ תורה בדרום ולכן מצינו את ריב"ל אומר משמו כי גם הוא היה בדרום, וכן מצינו את רשב"ל שהלך לשם בעירובין סה:, אבל ר' יוחנן דבק ברבותיו ר' אושעיא ור' ינאי וכל חכמי צפורי, ולכן לא מצינו אותו עם ב"ק.

ודור ב"ק היו דור מפרשי המשנה, ונחשבו עוד לתנאים אעפ"כ לא נזכרו עוד במשנה, וב"ק לא נזכר גם בתוספתא ולא במכלתא או בספרא וספרי ואדרבא מצינו בסנהדרין ק. בלשון איתמר חזקיה אמר — בר קפרא אמר, כי כן מצינו גם על רבי ור' חייא כע"ז עה: בלשון אתמר, יען שכולם היו אך מפרשי המשנה מה שקבלו מרבי פירושי המשנה ובאורה, וכמעט כל גדולי תלמידי דרבי קבצו ברייתות, כר' חייא ולוי, וכן עשה בר קפרא והיו הפירושים שלו חביבין כ"כ עד שהיו נקראין משניות גדולות דבר קפרא כהוריות פ"ג ה"ה, וב"ב קנד: א"ל ר"ל לר"י זו ששנויה במשנת בר קפרא, וגם ר' חנינא חבירו הגדול אמר עליו נדה כ. כמה נפיש גברא דלביה כשמעתיה. ור' יוחנן קרי עליו ע"ז לא. מקום שיפול העץ שם יהו.

ונשאר לנו לפלטה ממתניתא דבר קפרא בשם „תני בר קפרא" כברכות יג, שבת סח. קמא:, עירובין ב:, פסחים לט:, ביצה לב:, מו"ק ט: כז, יבמות קט, כתובות ה, ב"ב לט: קנח:, ע"ז עה:, מכות כא, זבחים לא. פז, חולין כז:.

ובסדורים בסדר הקטורת בכמה סדורים נדפס תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין, והיא גרסא מוטעת וצ"ל תני בר קפרא, וסופו מוכיח על תחלתו שאמרו שם ועוד תני בר קפרא אלו היה נותן בה קורטב של דבש וכו', והוא כמו שאמרנו שב"ק לא נמצא בשום ברייתא ואך הוא חיבר ברייתות מה שקיבל מרבותיו, וחפשתי השני ברייתות אלו ולא מצאתים כלשונם המובא בסדורים, ואך בירושלמי יומא פ"ד ה"ה מצינו תני בר קפרא הפטמין בירושלים היו אומרין אלו היה נותן לתוכה מעט דבש לא יהו כל העולם כולו יכול לעמוד בריחה, תני פיטמה חציים כשירה, שילשים ורבעים לא שמענו.

ובכלל

ובכלל בעל מסדר הקטורת שינה מלשון הגמרא המובא בכריתות ה. ו.

ובאשר נעיין בב"מ המובא „תני בר קפרא" נמצא שהמה אך פירוש למשנה או לתוספתות דתנאים הקודמין, ובספר דרכי המשנה ק. יאמר הרז"פ וז"ל „החכמים ובראשם בר קפרא ולוי וגם ר' „חייא סרו מגרסת רבי במשנתו וקבעו „להם גרסאות אחרות כירושלמי ריש כתובות במשנה בתולה נישאת ליום הרביעי — שפעמים בשבת — שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לב"ד, ובגמרא בר קפרא אמר מפני דכתיב בה ברכה, פירוש בר קפרא לא היה שונה במשנתו שאם היה לו טענת בתולים, „אלא היה שונה במשנתו הטעם משום „ברכה. וביבמות י. אעפ"כ בדקה לוי „במתניתיה, ופסחים פ"י ה"ג רשב"ל „אומר אם לא טבל פעם ראשונה צריך „לטבל פעם שניה, מתניתא פליגא על „רשב"ל שבכל הלילות — והלילה הזה „שתי פעמים, ומשני סבר רשב"ל על „הדא דבר קפרא, פי' רשב"ל סבר הך „משנה היא דבר קפרא עכ"ל.

ולפלא על חכם גדול שכמותו יטעה בפשט הפשוט כי א"א לומר שיעשה זאת בזדון כדי לעור את העינים ולהביא ראיות מוטעות לדבריו שאין להם שחר, ואשר מעולם לא עלתה על דעת שום חכם לשלח יד במשנה הנעשית ע"י כל חכמי ישראל ובתוכם גם בר קפרא בעצמו ולוי ור' חייא ואשר רבי היה אך הנשיא, ואשר דקדקו על כל אות ואות אם הוא קבלה אמיתית, וכבר הכה על קדקדו הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב צד סב והלאה.

ונבאר כל ראיותיו אחת לאחת.

בירושלמי כתובות שם מחלוקת בר קפרא ור' אלעזר (בן פדת) ב"ק סובר שא"א לומר פשט המשנה מה שאמרו "שפעמים בשבת" הוא טעם מפני מה נשאת ברביעי, שא"כ מ"מ לא אמרו במשנה טעם גם על אלמנה שנשאת בחמישי, ולכן מפרש ב"ק שאין זה טעם, אך פשט המשנה הוא שבתולה נשאת ליום הרביעי [ונבעלת בחמישי כבבלי שם ה. דברי בר קפרא] ואלמנה נשאת בחמישי ושניהם הטעם משום ברכה, ומשום אקרורי דעתיה לא חייש בר קפרא כדאמר שם ה. אבל ר"א סובר דפי' המשנה הוא טעם מ"מ אמרו שבתולה נשאת בד' יען כי חיישינן לאקרורי דעתיה וכדאמר אביי שם ט: לשיטת ר"א. ולבר קפרא מה שאמרו במשנה שפעמים בשבת, הוא ענין בפ"ע, כלומר עכשיו שתקנו שבתולה נשאת ליום ד' וכבר ידוע תקנות עזרא שפעמים בשבת ב"ד יושבין ולכן אם יהיה לו טענת בתולים ישכים לב"ד, וזה פשוט וברור, כדעת דוה"ר, ובירושלמי שם לא אמרו „תני בר קפרא" אך אמר בר קפרא והוא כמו כל מחלוקת אמוראים בפירוש המשנה. וראייתו מיבמות י. כבר בארתי בערך לוי שטעה שם בפשט הפשוט.

ומפסחים פ"י ה"ג טעה עוד יותר כי כבר ביאר שם הפני משה שרשב"ל סובר כבר קפרא שאין חיוב לטבל ב' פעמים, ומפרש המשנה שאמרו הלילה הזה שתי פעמים הוא אך למצוה, ולא לחיוב, וכן מובא כלשון הזה בערלה ספ"ב סבר רשב"ל כהדא דתני בר קפרא.

ואיה מצא שב"ק או חכם אחר שינה ממשנתו שלרבי כלום? ודברים כאלו מלאים בכל הש"ס שמקשה הגמרא ממשנה או מברייתא על אמורא ומתרץ, ובר קפרא וחביריו קבלו מרבי עצמו פשט האמיתי דכל משנה ומשנה אם היא דעת יחיד או אם הוא רשות או חובה או מצוה וכדומה.

וזה היה מעשיהם הגדולים של הדור

דאחר רבי שבלעדי פירושיהם לא היינו יודעין המשנה על בוריה, אבל שיחלוקו על המשנה מאן דכר שמיה, ואע"פ שהיו נחשבו לתנאים כאשר אמרו על ר"ח ורב שהוא תנא ופליג. וכן מצינו גם בבר קפרא כברכות לט. שאמרו „לימא כתנאי" דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא — והוא כעס עליהם — „תנא" ושניהם לא הוציאו שנתן.

והנה מלבד גדלו בתורה היה דרשן מפואר ונשאר לנו לפלטה דעותיו היקרות ומדותיו הטהורות כברכות סג. שאמר איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, בכל דרכיך דעהו, ובמגילה כט. דרש מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבנונים יצתה ב"ק ואמרה למה תרצו דין עם סיני כולכם בעלי מומין אתם אצל סיני (שהבעל גאוה הוא כמו מום אצל ענוה), ובכתובות ה. דרש גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, ודרש הפסוק ויתד תהיה לך על אזנך א"ת אזנך אלא אוזנך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו. ובקידושין מא. אמר רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותא (ואפשר שדרש זה נגד בן אלעשה).

ובסנהדרין צד. דרש ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכו'. ודבריו היקרים במילי דעלמא כדאמרו ברכות סב. שהיה מזבן מילי בדינרי, ואמר עד דכפנת אכול, עד דצחית שתה, עד דרתחא קדרך שפוך, קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני, תאני דאבוך זבין.

מחייו הפרטים ומקורותיו מצינו שהיה עני ומתפרנס מיגיע כפו כברכות נו: שא"ל בר קפרא לרבי ראיתי (בחלומי) חוטמי שנשר א"ל חרון אף נסתלק ממך, ראיתי שתי ידי שנחתכו א"ל לא תצטרך למעשי ידך (שתתעשר), ובאמת עמל בידיו להביא טרף לביתו כדמובא קה"ר רפי"א שבר קפרא היה מקפל (הופרכמו הני קפולאי, שבת קנב:) בשוניתא דימא (ואפשר שלכן אמר ברכות סג. לעולם ילמוד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה כי מבשרו חזא שמלאכתו קשה ומסוכנת, וברכת רבי באמת נתקיימה עליו כאשר יסופר בקה"ר שם), וראה ספינה שטבעה בים הגדול ואדם חשוב ניצל ממנה, וחמל עליו בר קפרא והביאו לביתו והאכילו והשקהו וגם כסף נתן לו ושלחו לשלום, במשך הזמן אירע שנשבו נפשות מבני ישראל, וב"ק שהיה חשוב במלכותא לקח בידו חמש מאות דנרין והלך לפדות את אחיו, וכשבא לבית המלכות מצא את האיש שניצל ואשר עשה עמו טובות שהוא שר השרים שם, והשר קם מפניו ושאל בשלומו וא"ל מה לידידי בביתי? וסיפר לו כל המעשה שבא על עסקי פדיון שבויים מאחיו, והראה לו הכסף שנתנו בני עדתו לפדותם, א"ל השר הכסף נתון לך חלף החמשה שקלים שנתת לי וחלף אשר האכלתני אשלח את אחיך לחפשי חנם, וישלחהו בכבוד גדול, ומיני אז כלכל את ביתו ברחבה, וגם תלמידיו אכלו על שלחנו כברכות לט., וגם מצינו שהיה לו שפחה כשבת פיח־ג.

מבני ביתו לא נודע לנו מאומה ואך מצינו בשבת פ"ו ה"ב שהיה לו בת שאמרו שם בני ברתיה דבר קפרא אמרין מבית רבה דבר קפרא עד בית ר' הושעיא, ויהודה בן פדיה היה בן אחותו כמבואר לעיל.

פטירתו לא מצינו בשום מקום ואך זאת ידענו שמקום קבורתו היה בעיר פרוד בע"ז לא. שר' יוחנן איקלע לשם ושאל כלום יש משנת ב"ק, תני ליה ר' תנחום דין פרוד וכו' קרי עליה דב"ק מקום שיפול העץ שם יהו.

בר קשא.

נזכר שבת קי. ההוא בר קשא דפומבדיתא (ופרש"י ממונה למלך וישראל הוה) דטרקיה חיויא

חויא ולא יכלו למצוא לו רפואה אמר אביי דלמא חויא דרבנן טרקיה דלית ליה אסותא, וספרו לאביי שכן הוא, יען כשמת רב גזר רב יצחק בר ביסנא שלא יביאו אסא וענפי דקלים לבי הילולא והוא עבר על דבריו.

בר ראשון. נזכר כלאים פ"ט סה"ג שעשה מנעלים לר' זעירא.

בר שלמיא ספרא.

נזכר ברכות פ"ד ה"א־כח: ותענית פ"ד ה"א ושאל מר' מנא, ור' מנא השיבו והדא שאילתא דספרא?

בר שישך. (עכ"ום).

בע"ז סה. רבא אמטי ליה קורבנא לבר שישך ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לעכו"ם, אזל אשכחיה דיתיב עד צואריה בוורדא וקיימן זונות ערומות קמיה א"ל אית לכו כה"ג לעלמא דאתי? א"ל דידן עדיפי -- אנן לא תיהוי עלן אימתא דמלכותא — ובתוך כך אתא שליח המלך שיבא תיכף למלך, כי נפיק ואזיל א"ל עינא דבעי למיחזי לכו בישותא תיפקע אמר אביי אמן, פקע עיניה דבר ששך.

בר תוטני.

נזכר שבת עא. וכריתות ד: ר"ל אמר בשמו.

ובדפוס שוניצינו גרס בשבת עא. טוביאני, וזה שהביא היוחסין הישן רב טוביני תלמיד ר"ל וכתב בסה"ד שלא מצא, ובאמת צ"ל כגירסת יוחסין השלם בר טובייני תלמידו ר"ל.

בר תמלון.

בפס' רבתי פ"ב דעשרת הדברות־י שאחד הפקיד אצל בר תמלון כסף וכיחש בו, ובאו לב"ד והוצרך לישבע, ולקח בר תמלון הכסף ושם בקנה חלולה ובשעת השבועה נתנו שיחזיק בקנה וכו', ובנדרים כה. מובא המעשה הידוע בשם קניא דרבא אך שם לא נזכר שמו.

בר תרימה.

נזכר קידושין פ"א רה"ז שבא לפני ר' אמי ובקשו שיפיים לאביו שישיאו אשה.

ברוך. (ברוך בן נריה, ירמיה לב־יב.)

רב נחמן בר ברוך שבת סו:. נחמיה בר ברוך מו"ק טז. ואיש אחד הוא כי בשבת סו: גרסת דק"ס ג"כ נחמיה ב"ב, ובתענית פ"ד ה"ה א"ר יהודה בר' אלעאי „ברוך רבי" היה דורש, ונראה כי הוא טעות הדפוס כי לא נמצא בשום מקום שם זה בין התנאים, ואולי הכונה שבירך את רבו כשהזכירו.

ברוכי. רמי בר ברוכי סנהדרין יז: לגרסת רש"י ביצה ח:.

רב ברונא.

היה תלמיד מובהק לרב כמפורש פסחים קנ. רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא קאי עלייהו רב ייבא סבא א"ל הב לן וניבריך וכו', וביבמות קו. ההיא עובדא דהוה בנרש ואיקדשה כשהיא קטנה — ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם וכו'.

רב ברונא אמר רב שבת כא. כב. כו., עירובין סג:, כתובות סב:, סנהדרין כח:, ע"ז לח. מ., ובעירובין פה: א"ל ר' אלעזר (שבא מא"י לבבל) לרב ברונא אמר רב הכי? א"ל אין, אחוי לי אושפיזיה אחוי ליה, ובפסחים קו: אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש א"ל רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שכחנינהו לשמעתיה וכו'.

וכן קיבל משמואל כעירובין עד. יתיב רב ברונא וקא אמר להא שמעתא (דשמואל) א"ל ר"א בר בי רב אמר שמואל הכי? א"ל אין, א"ל אחוי לי

אושפיזיה אחוי ליה, והיה חביב על ר' אלעזר מאוד כברכות ט: שא"ל ר"א (כן הוא הגרסא בדק"ס וסה"ד) לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כולה יומא.

וכן מצינו אותו עם רב יהודה בעירובין ס. רמי ליה רב ברונא לרב יהודה במעצרתא דבי רב חנינא (וגרסת סה"ד בר חנינא, ובדק"ס דבי סטא).

ובע"ז יא. רב יהודה שרא לרב ברונא לזבוני חמרא (לעכו"ם ביום אידם).

האומרים בשמו מצינו אך רב טבלא אמר רב ברונא אמר רב כסנהדרין כח:, ומצינו רבה בר ברונא אולי הוא בנו.

ברוקא. ר' יוחנן בן ברוקא עירובין פ"ח מ"ב.

ר' ברוקא.

נזכר בזהר חדש בראשית פ' ויטע א"ר שמעון אנא הוית קמיה דר' ברוקא. וכן נזכר זהר תלדות במדרש הנעלם קלט: רב כהנא בשמו.

ר' ברוקא חוזאה.

בתענית כב. יסופר שאליהו היה שכיח גביה, ופ"א היה עומד בשוקא דבי לפט, ושאל לאליהו אם ימצא בשוקא בר עלמא דאתי, א"ל לא, אדהכי והכי חזא לההוא גברא דהוו סיים מסאני אוכמי — א"ל האי בר עלמא דאתי הוא, רהט אבתריה — ובקשו שיספר לו מה מעשיו, אדכי והכי אתו תרי אחי א"ל אליהו הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו.

ובסה"ד מביא מיוחסין ר' ברוקא אמר רב, וכותב „לא מצאתי" ובמחילה שגגה יצתה מלפני השליט כי ביוחסין מביא הלשון ר' ברוקא אמר רב ברוקה חוזאה, וסה"ד סבר שהמה ב עניינים ר' ברוקא אמר רב, ואח"כ ברוקא חוזאה, אבל האמת שכונת היוחסין הוא כן, ר' ברוקה: (אמר) רב ברוקה חוזאה, וכן מובא ביוחסין השלם, אך שם הגרסא שהוה קאי בשוקא ר' אלישפט.

ר' ברוקיא.

בפס' רבתי פ' דשבת ור"חדו היה מטייל עם ר"א בן פרת, אך המקור הוא בירושלמי כתובות פי"ב ה"ג וסוף כלאים ושם הגרסא רבה בר קריא ור"א.

ברוריא.

היא האחת מכל בנות ישראל הנזכרות בשני התלמודים אשר זכתה ליקח חלק בהלכה עם תנאי גדולי הדור.

היא היתה בת התנא המפורסם בצדקתו ר' חנינא בן תרדיון אשר נהרג על קידוש השם מהרוגי מלכות.

בעודה בימי עלומיה הראתה לדעת כי אשה גדולה ומלומדת היא כדמובא עירובין נג: שר' יוסי הגלילי הוה קאזיל באורחא אשכחיה לברוריה אמר לה באיזה דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, היה לך לומר באיזה ללוד, וכידוע שריה"ג היה חבר לר' עקיבא לכן בע"כ היה זה בימי עלומיה.

ובתוספתא דכלים ב"מ פ"א, אמרו, קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין וברוריה אומרת שומטה מן הפתח זה ותולה בחבירו בשבת, כשנאמרו דבריה לפני ר' יהושע וגרסת הגר"א ר' יהודה [בן בבא], אמר יפה אמרה ברוריה.

ובתוספתא דכלים ב"ק פ"ד ה"ט תנור מאימתי טהרתו א"ר חלפתא איש כפר חנניא שאלתי את שמעון בן חנניה ששאל את ר' חנינא בן תרדיון ואמר משיסיענו ממקומו ובתו אומרת משיפשטו את חלוקו, כשנאמרו דברים לפני ר' יהודה בן בבא אמר יפה אמרה בתו מהוא.

כן הוא לפי גרסת הגר"א, ובתוספתא צוקרמנדל גורס ששמעון בן חנניה שאל את בנו של ר' חנינא בן תרדיון — ור' יהודה בן בבא אמר יפה אמרה בתו מבנו.

ובעירובין נג: ברוריה אשכחתיה לההוא תלמידא דהוה קא גרים בלחישה בטשה בו אמרה לו לא כך כתיב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת וכו'.

ואשה חכמה כברוריה כשהגיע עתה עת דודים לא נתנה עיניה בעושר או ביחס משפחה אך מצאה התלמיד החריף בן גרים הנודע את ר' מאיר אותו בחרה לבחיר נפשה, והיא הביטה אליו בכל אהבת נפשה ותשמרהו ותניחתו בעצתה תמיד וכאשר יסופר ברכות י. הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ דהוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו, אמרה לו ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב, ועוד שפיל לסיפיה דקרא — אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה, וכן עשה.

ובמדרש משלי פל"א־י יסופר מעשה בר"מ שהיה יושב ודורש בבהמ"ד בשבת במנחה, ומתו שני בניו (ואמם החכמנית שהבינה שאם יתודע לר"מ פתאום הדבר ירע לו הרבה) לקחה את שני בניה ופרסה סדין עליהם והשכיבם בעליה. במוצ"ש כשבא ר"מ מב"המד שאלה איה שני בני א"ל הלכו — וכשהבדיל על הכוס ואח"כ אכל ובירך, אמרה לו שאלה אחת יש לי לשאול ממך, אחד הפקיד אצלי פקדון ועכשיו בא לטול פקדונו נחזיר לו או לא, אמר לה בתי מי שיש פקדון אצלו צריך להחזירו, אז הראתה לו את שני בניו מתים, וכשהתחיל לבכות אמרה לו לא כך אמרת לי אני צריך להחזיר הפקדון, ובדבר הזה נחמתו. (ואף ששם לא נזכר שמה נראה שקאי על ברוריה).

והנה מלבד מעשיה וחכמתה הראתה את כחה הגדול בזכרונה הנפלא שהיתה בקיאה גדולה בסדר יוחסין כעדות ר' יוחנן פסחים סב: שאמר שברוריה תנייה תלת מאה שמעתתא ביומא מתלת מאה רבוותא.

ועל האשה הגדולה הזאת עברו על ראשה צרות רבות ורעות כי מלבד מה שמתו שני בניה, ראתה בעיניה איך שנהרג אחיה מלסטים במיתה משונה כדמובא שמחות ספי"ב.

ואת אביה הקדוש דנו לשרפה על אשר הקהיל קהלות ללמוד תורה ברבים ואת אמה החביבה דנו להריגה, ואת אחותה הצעירה לישב בקובה של זונות, כדמובא ע"ז יח. ואך ע"י הפצרתה את ר"מ בעלה מסר את נפשו והציל את אחות אשתו מקובה של זונות.

וסופה היה נורא מאוד כדמובא ברש"י ע"ז יח: ד"ה איכא, שברוריה התחילה להתגאות בגאון תורתה וחכמתה והתחילה ללגלג על דברי חז"ל מה שאמרו „נשים דעתן קלות" ור"מ שהיו חביבים עליו דברי רבותיו יותר מגופו ונפשו ונפש ב"ב ביקש אחד מתלמידיו הנאמנים לנסותה לדבר עבירה, והפציר בה ימים רבים עד שלבסוף נתרצית לו ואז גילה לרבו.

וכשנודע לה הדבר הלכה והנקה את עצמה, ומתוך כיסופא ברח ר' מאיר, ובזה הראה ר"מ את צדקת חז"ל מה שאמרו במשנה סוטה כ. כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, וביומא סו: שאין חכמה לאשה אלא בפלך.

בריבי.

מצינו תנא דברייתא שנקרא בשם בריבי במכות ה: תנא בריבי אומר לא הרגו נהרגין ופירש"י כך היה שמו. ובחולין יא: פירש"י לא ידעינן מנו אלא

אחד גדול בדורו. ובחולין נב: תני בריבי אומר לא אמרו דרוסה וכו' ופירש"י שם חכם.

וזולת השלשה מקומות אלו, מצינו תואר בריבי עם שם העצם כמו ר"ג דיבנה שנקרא גם ר"ג בריבי בשבת קטו. קנא:, קידושין לב: ופירש"י לא שהיה בנו של רבי אלא אדם גדול קרי בריבי, וכן ר"ג בנו של רבי בחלה פ"ר ה"ד, ור"ג בנו של ר"י נשיאה בע"ז פ"א ה"א, וגם את ר' יוסי בן חלפתא קראו בריבי בסוכה כו. ופירש"י יוסי החכם חריף בדורו, ובפסחים ק. פירש"י כל בריבי לשון אדם גדול, ובסוטה כט: פירש"י טעם בריבי, טעמו של ר' יוסי שהוא חכם וגדול הדור.

וכן ר"א הקפר נקרא תמיד בשם ברבי בחולין כח. פד:, ע"ז מג. ובבכורות כד: א"ר יוחנן אחאי בריבי ופירש"י גדול בדורו וכל היכא דקרי בריבי הכי פירושו, ובעירובין נג. קרא ר' יוחנן לר' אושעיא רבי „בריבי".

ובקידושין פ: קרא ר' יוחנן לריב"ל ד"ז שמע „בריבי".

ובחולין נז. קרא ר"י בר חנינא לחזקיה „בריבי" ופירש"י שהיה גדול בדורו, ובבכורים פ"ג ה"ג קרא ר' ינאי ליהודה בר' חייא חתניה יהודה בריבי, וכן שבת פ"ז רה"ב א"ר סידור יהודה בריבי, וב"ב פ"ה סה"ד ר' לא בשם ר' יהודה בריבי וב"ר פל"ז-ו, ופצ"א-יא יהודה בריבי, וביומא פ"ב ה"א-ח: פלוגתא ר' יוחנן ור' יהודה בריבי, וכן ר"ה פ"א ה"א יהודה „בי רבי" אמר חשבון מרובה בולע לחשבון מועט, ונראה שצ"ל יהודה „בריבי".

ובקידושין כא: בכורות לג: יודן בריבי היה דורש ופירש"י יודן שמו וגדול בדורו היה וכל היכי דקרי ליה בריבי לשון חכמה וחריפות הוא, ובפסחים פ"י ה"א קרא ר' יוסי לר' סימון „ברבי".

ולאחר העיון נראה שבל מקום שנזכר תואר ברבי עם שם העצם צ"ל ברבי בלי יו"ד, וכ"מ ששמו כך צ"ל בריבי ביו"ד. ועיינתי בכל המקומות שנזכר עם שם העצם ומצאתים ע"פ רוב בלי יו"ד ובמקומות מועטין ביו"ד אשר גרסת דק"ס בלי יו"ד. ובש"ות נודע ביהודה מהד"ת חאו"ח סקי"ג מובא שהגאון ר' ישעיה פיק שאלו ד"ז ע"ש.

ר' בריים.

ב"ק פב. פי' ר' תנחום ור' בריים משום זקן אחד ומנו ריב"ל, וגרסת דק"ס ר' נחום ור' בריים.

ברכיה. (זכריה בן ברכיה, ריש זכריה).

ר' אלעזר בר ברכיה סנהדרין צד:, ר' אלעאי בר ברכיה תענית י:, רב הונא בר ברכיה ברכות סג, ר' הלל בר ברכיה אב"ר פ"א-לא. ר' לוי בר ברכיה תנחומא בחקתי-ז.

ר' ברכיה.

היה מגדולי בעלי אגדה בדור הרביעי.

רבו המובהק היה ר' חלבו בכלאים פ"ט ה"ג-לב. ששאל לר' חלבו, ובשה"ר פ"א פ"ב-א אמר שנה לי ר' חלבו, וב"ר רפע"ח א"ר ברכיה השבתי לר' חלבו — א"ל חנוקה סברת למחנק? אמר בשמו ברכות פ"א ה"א-ה. מגילה פ"ב ה"ד, ב"ר פ"י-ז, רו"ר פ"א-ד, תנחומא אמור-טז, ובירושלמי סוף ברכות ר' ברכיה ור' חלבו ורב אבא בר עולא בשם רב, ובויק"ר פכ"ט-ב ר' ברכיה ור' חלבו בשם רשב"י, ונראה שבשניהם צ"ל ר' ברכיה ר' חלבו.

וכן קיבל מכל גדולי הדור כדמצינו שאמר בשם ר' אבא כיבמות פ"ד הי"א, נדה פ"א ה"ג, תנחומא קדושים-ד.

בשם ר' אבא (בא) בר בינה ירושלמי סוף יומא.

בשם

בשם ר׳ אבא בר כהנא שבת ספ״ו, תענית פ״ג ה״ה. ה״י, סוטה פ״ג ה״ד, במ״ר פ״ד־כ, תנחומא תצא־ח. יח.

בשם ר׳ אבא האדמוני תנחומא בראשית־ז.

בשם ר׳ אבדימי דחיפא, ר׳ איכה רבתי.

בשם ר׳ אבהו קה״ר פ״ג־ג, ש״ר פכ״ג־א, שהש״ר פ״ג־ח, מדרש תהלים פ״ק־כג.

בשם ר׳ אבין איש נחום ילקוט בא רמז קצא.

בשם ר׳ אלעזר בן פדת תנחומא וירא־כה.

בשם ר׳ אסי ב״ר ספע״ז.

בשם ר׳ בצלה במ״ר פי״ב־ח וצ״ל ר׳ בצלאל כשהש״ר ספ״ג.

בשם ר׳ חייא בר אבא תנחומא הישן אחרי, ובתנחומא רש״ב אחרי־ד איתא בטעות א״ר יודן בשם ריב״ל בשם ר׳ ברכיה בשם ר׳ חייא בר אבא וצ״ל ר׳ יודן בשם ריב״ל, ור׳ ברכיה בשם רחב״א, וכן אמר בשמו בש״ר רפ״מ, וכן צ״ל באס״ר בפתיחתא־יא.

בשם ר׳ חייא בר אדא דיפו ש״ר פמג״ג.

בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא ב״ר פס״ח־יא.

בשם ר׳ חנינא בר איקא ילקוט תהלים רמז תת״כ, ובמד׳ תהלים פע״ח איתא בטעות ר׳ ברכיה בר חנינא בר איקא וצ״ל בשם ר׳ חנינא בר איקא.

בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון ב״ר פנ״ג־ח. כצ״ל שם.

בשם ריב״ל מגילה פ״ג ה״ד, ר׳ ברכיה אזל לכנישתא דבית שאן — ואמר בשם ריב״ל.

בשם ר׳ יהושע בן קרחה תנחומא חקת־כא.

בשם ר׳ יוחנן תנחומא תזריע ויק״ר פ״ד־ב.

בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא קה״ר פ״ה־י.

בשם ר׳ יעקב בר זבדי ברכות פ״ו ה״ז.

בשם ר׳ יעקב ברה דבת יעקב שקלים פ״א ה״א, מו״ק פ״א ה״ב מנין לציון מה״ת, ובמע״ש פ״ה ה״א נשתבש הגרסא ושם ר׳ ברכיה בר יעקב וצ״ל בשם ר׳ יעקב.

בשם ר׳ יצחק ב״ר פס״ח־ח, רו״ר פ״ב־כ. ובמ׳ שמואל ספ״כ איתא בטעות ר׳ ברכיה בר ר׳ יצחק וצ״ל בשם ר׳ יצחק.

בשם ר׳ ירמיה ויק״ר פב״ט־ה.

בשם ר׳ לוי ברכות פ״ט ה״ה, שקלים פ״ב סה״ג, ב״ר פס״ח־יא, תנחומא בא־יז. תזריע יא, תצא־טו.

בשם ר׳ סימון קה״ר פ״י־יד, ויק״ר פכ״ד־ג תנחומא הישן קדושים.

בשם ר׳ שמואל בר אמי ב״ר פכ״ב־ז.

בשם ר׳ שמואל ששמע מן ר׳ בא יבמות פ״ד הי״א.

בשם ר׳ שמואל בר נחמן בכורים פ״א ה״ג, תנחומא בראשית־יח.

ובב״ר פי״א־ח מחלוקת ר׳ ברכיה ור׳ דוסתאי ורשב״נ.

בשם ר׳ שמעון בר אבא ב״ר רפצ״ג.

בשם רשב״ל תנחומא תשא־ז.

חביריו מצינו ר׳ חייא דכפר תחומין כפאה פ״א ה״א־ג:

ור׳ תנחום בר פפא בקידושין פ״ג הי״ב, שר״ת בר פפא שלח שאל לר׳ יוסי — א״ל לר׳ מנא חתום וחתם ור׳ ברכיה לא רצה לחתום ואמר לא כן א״ר יעקב בר אחא וכו׳, ובסה״ד ערך ר׳ תנחום ב״פ העתיק הירושלמי שלא כהוגן, ור׳ ביסנא כמעשרות ספ״ה.

האומרים משמו מצינו ר׳ אריסטו תנחומא תלדות־יט.

ר׳ יודן בריבי בשמו ויקרא רבה סוף פל״ו.

ר׳

ר׳ יודן בר חנן בשמו סנהדרין פ״י ה״א-לא.

רבה בר נחמן בשמו שם.

ר׳ תנחום בר חייא בשמו תנחומא הזריע-יא, ונראה שצ״ל להיפוך.

ר׳ תנחומא בר חנילאי בשמו תנחומא תזריע-יא.

ור׳ מנא קראו רבי כיבמות פ״ד הי״א, נדה פ״א ה״ג מד׳ תהלים פי״א-ב.

מדרשותיו היקרות נשארו לנו לפלטה בתענית ד. שאמר אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב״ה השיבה כהוגן — א״ל הקב״ה בתי! את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, ואני אהיה לך כטל, וביומא עא. אמר הרוצה לנסך יין ע״ג המזבח ימלא גרונם של ת״ח יין, ובסוטה יג: אמר סימן כתוך סימן ואעפ״כ ולא ידע איש את קבורתו. וכן נזכר ברכות נה. שאמר ד.לים אע״פ שמקצתו מתקיים, כולו אינו מתקיים מנ״ל מיוסף, ובסנהדרין פ״י ד״א-לא. אמר הקב״ה לישראל בני אם ראיתם זכות אבות שמטה — לכו והדבקו בחסד, ובפאה פ״א ה״א ג: אמר אפילו כל העולם כלו אינו שוה לדבר אחד של תורה.

מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר ואך זאת מצינו שהיה לו אח בשם ר׳ שמואל שהיה גדול גם בהלכה, כערלה רפ״ב א״ל ר׳ יוחנן לגמליאל זוגא נהגין אתון מפקין חלה מן הדמאי, א״ל לא כן א״ר שמואל אחוה דר׳ ברכיה בשעה שגזרו על הדמאי וכו׳ (ובברכות פ״ז ס״הא איתא בטעות ר׳ שמעון וצ״ל ר׳ שמואל).

ומירושלמי הזה הוציא הרז״פ במבוא הירושלמי ערך ר׳ ברכיה ששני ר׳ ברכיה הוי אחד עוד זקן מר׳ יוחנן, ואחד בדור הרביעי, ובמחילה שאין שום ראיה מזה והאמת שאך ר׳ ברכיה אחד הוי ופשט הירושלמי הוא בפשטות שר׳ יוחנן שאל לגמליאל זוגא (שלא היה מן החכמים המפורסמים כמבואר בערכו) אם הוא מפריש חלה מדמאי ולא בדרך שאלה לידע הדין אך אם הוא עושה כן, והשיב לו „לא״ ואח״כ הוא מסתמא דגמרא כן אמר ר׳ שמואל אחוי „דר״ב״ ולא שגמליאל זוגא השיב כן לר״י וזה ברור.

ומצינו שהיה לו בת והיא ילדה בן בשם ר׳ חייא כב״ר פ״ט-ה ר׳ חייא בר ברתיה דר׳ ברכיה.

ר׳ ברכיה בוצריה.

ר׳ חנן בריה שהש״ר רפ״ז.

ר׳ ברכיה בר אבא בר כהנא.

אמר בשם ר׳ אלעזר מובא במדבר רבה פ״ט-מח, והוא טעות הדפוס כי המקור הוא מירושלמי סוטה פ״ג ה״ד, ושם ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבא בר כהנא, ובזה טעה בעל אוצר ישראל שהביאו.

ר׳ ברכיה בר אבוה.

נזכר ילקוט הושע רמז תקכח, וצ״ל ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבהו.

ר׳ ברכיה בר חייא הכהן.

נזכר תנחומא חיי שרה-ו. אמר בשם אביו, ופדר״כ ר״פ ולקחתם, ובויק״ר רפ״ל ר׳ ברכיה ור׳ חייא אביו בשם ר׳ יוסי בן נהוראי.

וביוחסין מביא ר׳ ברכיה בר חמא הכהן וצ״ל בר חייא הכהן ומשני יודי״ן נעשה מ״ם.

ר׳ ברכיה בר׳ חלבו.

נזכר במדבר רבה פ״ג-ז אמר בשם אבא סמוקיד, ובויק״ר פל״ו-ו אמר בשם רבא בר זבדא, ונראה שצ״ל ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו.

ר׳ ברכיה בר חנינא בר איקא.

נזכר מד׳ תהלים פע״ח-יא ובילקוט שם הגרסא א״ר ברכיה א״ר חנינא בר איקא.

ר׳

ר׳ ברכיה בר יהודה בר׳ סימון.

נזכר ב״ר פנ״ג־ח. וצ״ל בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון.

ר׳ ברכיה בר יעקב בר בת יעקב.

נזכר מע״ש פ״ה ה״א, אך שם ט״ס וצ״ל ר׳ ברכיה בשם ר׳ יעקב כמו״ק פ״א ה״ב.

ר׳ ברכיה בר יצחק.

נזכר במד׳ שמואל פ״כ־ז אך המאמר מובא ברו״ר פ״ב־כ ושם ר׳ ברכיה בשם ר׳ יצחק והמאמר מובא בתוס׳ סוטה מב: ד״ה מאה וגם שם צ״ל בש״ר יצחק.

ר׳ ברכיה בר׳ סימון נכד ריב״ל.

כן מובא באוצר ישראל מקה״ר פ״י־ז ושקר העיד ומעולם לא היה לריב״ל נכד בשם ר׳ ברכיה, ואך נכד אחד היה לו ושמו ר׳ מיאשא, ומה שמובא ביוחסין השלם ר׳ ברכיה בר סימון בריה דריב״ל, הוא טעות וצ״ל ר׳ ברכיה בר׳ סימון, ואח״כ מביא בריה דריב״ל וכו׳, ונתחברו שני הערכין ביחד.

ר׳ ברכיה הכהן.

נזכר תנחומא נח־כד ובתנחומא ואראִ־כב אמר בשם ר׳ חלבו, ובתנחומא תלדות־ב, במדבר־ב במ״ר פ״א־ב, פס׳ רבתי פ׳ ביום השמיני אמר בשם ר׳ לוי, ובתנחומא בשלח־יא בשם לוי בר סיסי, ובש״ר פמ״ז־דבשם ר׳ שמואל.

ר׳ ברכיה הכהן ב״ר.

נזכר בשם זה במ״ר פ״ג־ח, פי״ג־ג. ח. פי״ד־ד. פט״ו־ז. פט״ז־יא וכן נזכר בתנחומא כמה פעמים ונראה כי הוא ר׳ ברכיה בר חייא הכהן.

ר׳ ברכיה סבא. נזכר ויק״ר פ״א־ד. ור׳ אבין אמר בשמו.

בתא.

בספר כפתור ופרח פ״י קפד: הוצאות לונץ גרס בתמורה כט. בתא א״ר יוחנן, ובגמרות שלנו איתא בהא.

בתירא. ערך ר׳ יהודה ב״ב, ר׳ יהושע ב״ב ר׳ יוחנן ב״ב, ר׳ יוחנן ב״ב.

ג.

גביהא בן פסיסא.

במגילת תענית פ״ג יסופר שבימי אלכסנדר מקדון באו בני ישמעאל אליו לעורר על בני ישראל על הבכורה, ובני כנען את אשר נטלו ישראל את ארצם מהן, ובני מצרים תבעו מישראל שישיבו ביזת מצרים, וחכם אחד מן הכהנים שהיה שוער הבית בשם גביהא בן פסיסא אמר לחכמים שיתנו לו רשות והוא ילך וידון עמהם, ואם אנצח יאמרו תורתו של ישראל נצחתנו, ואם ינצחוני תאמרו להם הדיוט שבנו נצחתם. וכן היה שהלך ונצח את כולם. ואלכסנדר מקדון ביקש לעלות לירושלים, שמע שא״ל הכותים להמלך הזהר שאינן מניחין אותך להכנס לבית ק״הק שלהם מפני שאתה ערל, מיד הלך גביהא בן פסיסא ועשה שתי אנפילאות זהב וקבע בהם אבנים טובות שוה רבוא כסף וכיון שהגיע להר הבית א״ל אדוני המלך שלוף נעליך ונעול שני אנפליאות הללו מפני שהרצפה חלקה שלא תחלק רגלך. (ובב״ר ספס״א בהגהות רד״ל מקשה על זה הלא איסור נעילת סנדל בהר הבית אך משום מורא מקדש אכל עב״ום אינן מצווין ע״ז וא״כ למה מנעו? אך אין שום קושיא, כי גביהא רצה אך ליתן לו מתנה יקרה ובדי שלא יהיה בעיניו כשוחד לכן עשה בחכמתו שמפני הסכנה שלא ימעד רגלו צריך לנעול האנפילאות). וכיון שהגיע לבית ק״הק א״ל אדוני המלך עד כאן יש לנו רשות להכנס מכאן ואילך אין לנו רשות לכנס, א״ל

א"ל הרי אני נכנס וכשאצא אשוה לך גביהתך, א"ל אם אתה עושה כן רופא אמן תקרא ושכר הרבה תטול, אמרו לא זזו משם עד שהכישו נחש (ולא אמרו שמת שבאמת חי אח"כ כמה שנים ומת בהודו כמבואר ביוסיפון). אמרו חכמים לגביהא בן פסיסא עליך הכתוב אומר ישמח אביך וכו'.

ובל"ס שמגילת תענית הוא המקור הראשון אשר היה כתוב. ומונח מיום שאירע המעשה, ומזה אנו יודעין שהיה כהן יען שהלך עם המלך עד ק"הק. וגם היה כהן הדיוט כמו שאמר לחכמים, וגם היה לו עקמומיות בגבו, ובסנהדרין צא. נעתק ממגילת תענית כל המאמר ושם נקרא ג"כ גביהא בן פסיסא אך חסר שם שהיה שוער הבית.

ובב"ר ספס"א נעתק כל המעשה ושם נשתנה שמו וקראוהו גביעה בן קוסם, ובערוך ערך גביע העתיק המאמר בקצרה מסנהדרין צא. וז"ל גביעא בן פסיסא, פי' חכם היה והיה גבן, וב"ר פס"א גביעא בן קוסם אני הולך ודן עמהם.

וביוחסין השלם העתיק מערוך וקראו גביע בן קוסם וגביע בן פסיסא, ונראה בבירור שהוא שם של איש אחד אך נשתנה במבטא הארמית, אבל אין זה שייך למה שמובא בתוספתא כלים פ"א באחד שהיה ממונה במקדש שלא ישנו הכהנים ונקרא „בעל הפול" יען ששם מוכח שהיה בזמן ר"א קודם החורבן והר"ש בפי' לכלים שם שלשון פול הוא כמו אין פולין שבת יא. ובכה"ד מביא וי"א גביהה ארוך וזקוף, ובתרגום ירושלמי ויקרא כא על תיבת או גבן מתרגם דגביה ופי' המפרש גביח פי' כמו כיפה שהוא ארוך וגחון.

ובסנהדרין שם ששאלו מין מנין לתחה"מ והשיבו דלא הוו חיי, דהוו היי לא כ"ש.

רב גביהא מארגיזא.

בגיטין ז. א"ל ר"ה בר נתן לרב אשי מאי דכתיב — אמר לו, רב גביהא מארגיזא אמר בהא טעמא כל שיש לו קנאה על חבירו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל רב אשי אלא מעתה צקלג — א"ל אי הוה רב גביהא מבי ארגיזא הכא הוה אמר בה טעמא, ומזה אנו רואין שהיה בזמן רב אשי דרשן מפואר.

רב גביהא מבי כתיל.

כפי הנראה היה תלמידו דרבא, כע"ז כב. שיספר מעשה שהיה לפני רבא כעד ראיה, ובזמן אמימר היה כבר גדול הדור כביצה כג. שדרש אפתחא דריש גלותא. ואמימר ורב אשי שקלו וטרו בהוראתו.

וכשיסד רב אשי ישיבתו הגדולה במתא מחסיא לקח חלק גדול בסידור הש"ס כדמצינו ביבמות ס., חולין כו: אזל רב גביהא מב"כ אמר לשמעתיה קמיה דרב אשי. וכן הקשה תמיד לרב אשי כחבר עם חבר כב"ב פג., מנחות ח., חולין סד:, מעילה י.

וכן נזכר ב"ק פב.

ולפי דעת רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג מלך בפומבדיתא מן שנת תשל אחרי פטירת רב אחא בריה דרבא, עד שנת תשמד, ואחריו מלך רפרם.

גבילה. ערך מגבילה.

גביני.

בשקלים רפ"ה שהיה ממונה בב"המק להכריז ולומר עמדו כהנים לעבודה, לויים לדוכנן וישראל למעמדם. אגריפוס המלך שמע קולו ברחוק שמונה פרסאות, ובתמיד פ"ג מ"ח מיריחו לירושלים עשר פרסאות והיו שומעין קולו של גביני כרוז ביריחו, וביומא כ: שאגריפוס שמע קולו מרחוק ג' פרסאות (ע"ש בתו' ישנים) ונתן לו מתנות הרבה.

גביני בן חרסון.

בקה"ר פ"ד־ח שהיה יחיד לאמו וסומא באחת מעיניו ואביו הניח לו עושר רב, וע"פ עדות רשב"ל שביום שמת גביני ב"ח נולד בלשאצר (והוא לקח את כל עשרו, מתנות כהונה).

גביע בן קוסם. ערך גביהא בן פסיסא.

גדא. רב מנשיא בר גדא סוכה יג:, בזמן רב הונא.

רב גדא.

היה שמעיה דרב ששת בעירובין יא: ויסופר שם שפ"א חבשוהו עבדי דריש גלותא, ורב ששת (שהיה סגי נהור) קם אבבא וקרא גדא פוק, ושבקוהו ונפיק, ובשבת קמה: אמר רב יוסף — ועוד אמר רב גדא (כן הוא גרסת דק"ס ובגמרא רב גזא) זימנא חדא איקלעית להתם ועבדית כותח דבבלאי שאילו מיניה כל בריחי מערבא.

ר' גדולה.

בירושלמי יבמות פ"ה הי"א ר' זעירה בשמו, אך בל"ס צ"ל ר' גידול כגירסת קרבן העדה.

גדיא. (גדי בן סוסי, במדבר פי"ג־יא). ר' יודן בן גדיא פסדר"כ כה:.

גדידיה.

יהודה בן גדידיה (בזמן ינאי המלך) בקידושין סו. הוא אמר לינאי המלך רב לך כתר מלכות.

גדיש. ר' יהודה בן גדיש (בזמן ר' אליעזר) עירובין כז.

גדליה. (גדליה בן אחיקם, ירמיה פ"מ־ח). ר' שמואל בן גדליה (זי"ג בר גוריא) תנחומא בהר־ב.

גוברין. ערך בית גוברין.

גובתא דאריח.

בספרי בלק פכ"ה־ג מעשה בפנחס בן גובתא דאריח, ובירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב גרם מעשה במנחם איש גופתא אריה.

גודא או גודע. ערך שמעון בן גודא.

גודגדא. ר' יוחנן בן גודגדה (תנא) חגיגה ג.

גוזלן (או גולא). ביבי בר גוזלן ב"מ פ"ב ה"ה.

גופתא.

ר' יצחק בר גופתא מעשרות פ"א סה"ד, ונראה שהוא שם עיר וכדמצינו סנהדרין פ"י ה"ב מנחם איש גופתא, ובמגילה פ"ג ה"ז ר' יונתן ספרא דגופתא.

גור אריה. איסי בן גור אריה ערך ר' אסי א).

גוריא.

ר' חייא בר גוריא נדה נה:, רב חמא בר גוריא שבת ט., יהודה בן גוריא (תנא) עירובין סג., רב נחמן בר גוריא שבת צה., ר' שמואל בר גוריא תנחומא הישן בהר, ובתנחומא בובער גרם רב שמואל בר גדליה.

אבא גוריא.

נזכר במשנה קידושין פ"ד מי"ד אבא גוריין איש ציידין אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר, קדר, ספן, רועה, וחנוני שאומנתן אומנות לסטים, ר' יהודה אומר משמו (של אבא גוריא, ריש"י) החמרין רובן רשעים וכו', ובירושלמי שם הגרסא אבא גוריין איש ציידין אומר משום אבא שאול.

גוריא בר חמא.

בברכות נג: רבא מברך (במוצ"ש) אדבי גוריא בר חמא ואפשר שהוא בר רב חמא בר גוריא.

גוריון. נקדימון בן גוריון תענית יט:, שמעון בן גוריון יבמות ספ"ו.

ר' גוריון.

בשבת לג: א"ר גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור.

ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"היג: ר' יונה סלק לגבי ר' גוריין נפק לגביה לביש סנדלא (והיה אבל ושבת היה) א"ל ר' יונה מה את סביר דילפינן עובדא מינך? לא ילפינן עובדא מן בר נש זעיר, ובמע"ש פ"ב ה"ב ונזיר רפ"ח, ר' גוריין בשם ר' יוסי בר חנינא, ובגיטין פ"ה ה"ה אמר בשם רשב"ל, ובמגילה פ"ג ה"א ר' גוריון אמר, מוגדלאי שאלין לרשב"ל.

ובפאה פ"ג ה"ט אחתיה דר' גוריין כתבה נכסה לאחוה ואזיל אחיה רבה פייסה — אתאי עובדא קומי דר' אימי, ואולי אחיו הוא ר' מנחם שנזכר ב"מ פ"ט ה"ח.

אבא גוריון איש ציידין

מלבד מה שנזכר במשנה קידושין פ"ד מי"ד שאמר בשם אבא גוריא נראה שהוא הוא הנזכר בפתיחתא דאס"ר־ט בשם אבא אוריין איש צידן שאמר בשם רבן גמליאל חמשה דברים, מן דסגי דייני שקרא סגון סהדי שקרא וכו', ובספר רב פעלים יד: ישער שהוא אבא הדורש.

גוריון בן אסטיון. נזכר ב"מ פו: אמר משמיה דרב.

גוריון מאספורק. נזכר ב"ק סה: אמר רב יוסף תני גוריון מאספורק.

גורסק בר דרי. בעירובין כט. אמר משמיה דרב מנשיא בר שגובלי משמיה דרב.

רב גזא.

ביבמות מה: אמר רבינא אמר לי רב גזא איקלע ר' יוסי בר אבין לאתרין והוה עובדא בפנויה ואכשר וכו', אמר רב ששת (ובל"ס הוא רב ששת מקטרויזא שהיה בזמן רב אשי או שצריך לומר רב אשי) לדידי אמר רב גזא לא ר"י בר אבין הוה אלא ר' יוסי בר זבידא הוה, ובשבת קמה: אמר רב יוסף — ועוד אמר רב גזא זימנא חדא איקלעית להתם (לא"י) ועבדית כותח הבבלי וכו', ובאמת גרסת דק"ס נכונה מאוד שגורס רב גדא והוא היה שמעיה דרב ששת.

גידל. רב ביבי בר גידל ב"ק קיג:, ר' בנימין בר גידל חולין קכה.

רב גידל. (בני גדל, עזרא פ"ב־יז).

היה תלמידו דרב ואף שלא מצינו שדיבר אתו פא"פ אבל מעירובין יז. משמע שהיה בישיבתו שאמרו שם אמר רב גידל אמר רב — אמרו לו אמר רב הכי? אמר להו אורייתא נביאי וכתובי דאמר רב הכי, והלשון משמע ששמע מפיו ולא מפי אחר.

וכן מצינו רב גידל אמר רב ברכות כא: מג: מט., שבת כד. ל:, עירובין יז. כט: עב. צד., פסחים עח:, סוכה יג. מו"ק יז. יח:, יומא יח:, חגיגה ו., יבמות כ. לה. ס. צז. קי., קידושין מב., כתובות קו., נדרים ח. טז:, סוטה כט., ב"ב טו. קע., סנהדרין יד: צח:, שבועות מט., זבחים נט., מנחות ל., חולין קכז., ערכין יח: כ. נדה י. מח: סז.

וכן קיבל תורת רב ע"י רב חייא בר יוסף כשבת ז. ל., עירובין צ:, פסחים ז., יבמות צב: צד: צז. קי., כתובות קו., נדרים ח. טז:, קידושין מב., ע"ז נ., מכות יח:, מנחות מב. מז: חולין קב.

וכן קיבל משמואל בנדרים טז:, נדה יא:, וקראו „גידל" בכתובות פ"ה ה"א.

וכן מצינו רב גידל אמר זעירי מנחות כא.

ואח"כ כשמלך רב הונא וכל תלמידי דר"וש ישבו לפניו, מצינו גם את רב גידל שם כברכות מט. יתיב ר' זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דר"ה, וביבמות סד: שר' אבא בר זבדא ורב גידל ור' חלבו ורב ששת איעקור מפרקיה דרב הונא.

וכן קיבל מר' ירמיה בר אבא כבכורות לו: א"ר ירמיה ב"א מנא ליה ליהודה (רב יהודה) הא? אנא אמרי לגידול וגידול ליהודה. ובע"ז יא: מצינו רב יהודה שרא לרב גידול לזבוני חטים בחגתא.

וכפי הנראה הלך לו רב גידל לא"י וקיבל תורה מר' יוחנן ולכן מצינו נדה כד. רב גידל אר"י ב"פ, וכן משמע קידושין נט. שאמרו שם רב גידל הוה מהפיך בההיא ארעא אזל ר' אבא זבנה אזל רב גידל קבליה לר' זירא ור' זירא קבליה לר' יצחק נפחא, א"ל המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כי סליק ר' אבא וכו', ומשמע שכל המעשה היה בא"י. וכן מצינו יומא סט: שאמרו במערבא מתני הכי אמר רב גידל שגדלו בשם המפורש ורב מתנא אמר וכו'. וכן הוא במגילה ספ"ג.

מהלכותיו נשאר לנו אך ביצה פ"א ה"א ר' זעירא בשם גידול. וזולת זה מצינו אך מה שקבלו ממנו תורת רב כמנחות ל., ב"ב טו., רב כהנא אר"ג אמר רב נדה י., רבא בר"ה אר"ג אמר רב קידושין מב. ב"פ.

ממעשיו הגדולים מצינו ברכות כ. שהיה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה ואמר להו הכי טבילו, וכאשר שאלוהו לא מסתפי מר מיצ"הר? השיבן דמיין באפאי כי קאקי חיורי.

רב גידל בר בנימין ובירושלמי בר מיניימין.

הוא היה תלמיד רב כפסחים פ"ח ה"ח רב חייא בר יוסף גידל בר בנימין בשם רב, ובסוטה פ"ו ה"ד גרם בר מיניימין. וקרוב מאוד לומר שהוא הנקרא בבבלי גידל בר מניומי כב"ב לט: גידל בר מניומי הוה ליה מחאה למחוי אשכח לר"ה ולחייא בר רב ולרב חלקיה בר טובי ומחה קמייהו. ובירושלמי שם פ"ג ה"ג איתא המאמר בשם גידל בר מניימין, אבל א"א לומר שרב גידל בר בנימין הוא רב גידל סתמא יען שמצינו פסחים עח: אמר רב גידל אמר רב אם זרק הורצה והמאמר הזה מובא בירושלמי שם פ"ח ה"ח בשם גידל בר בנימין בשם רב, יען כי ע"פ עדות ר"נ בר יצחק בפסחים קז. אמר אנא תנינא לה לא גידול בר מנשיא ולא גידול בר מניומא אלא גידול סתמא למאי נפ"מ למירמא דידיה אדידיה, ובזה אנו רואים בבירור שסתם רב גידל אינו גידל בר מניומי.

אבל גם זה ברור שכולם היו בזמן אחד והיו תלמידי דרב, ומצינו שקלים פ"ד ה"ג גידל בר בנימין בשם אסי. ובברכות מט. גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דר"נ, טעה ר"נ (ולא הזכיר של ר"ח) והדר לרישא א"ל רב גידל ב"מ מ"ט עביד מר הכי? והאמר ר"ה אמר רב וכו'.

גידל בר מניומי. ערך גידל בר בנימין.

רב גידל בר מנשיא.

מצינו מו"ק כד. ר"ג בר מנשיא אמר שמואל, ושם כד: ר"ג בר מנשיא אמר רב, וב"ב קנה: שלח ליה גידל בר מנשיא לרב (כן הוא גרסת הרשב"ם) ילמדנו רבינו, אבל גרסת הרי"ף והרא"ש וכן הוא גרסת הגמרא ששלח לרבא, ובע"כ צריכין אנו לומר ששנים היו, רב גידל בר מנשיא היה תלמידו דר"וש וכן מוכח מפסחים קז. שהיה בדור סתם רב גידל, אבל גידל בר מנשיא היה תלמידו דרבא, ובדק"ס מביא גרסא גדול בר מנשי או בר מנשה,

וכן

וכן היה לפני היוחסין הגרסא בר מנשי, וקרוב מאוד לומר שהוא **רב גידל בר** מנשה מבירי דנרש, הנזכר יומא פא: שדרש אין הלכה כרבי נפקו כו"ע מזוגו ושתו חלא שמע ואיקפד.

רב גידל דמן נרש.

נזכר פסחים קז. אמר ר"ה אמר רב וכן תני רב גידל דמן נרש, ומשמע שם שהיה בזמן סתם רב גידל, וביוחסין העתיק הגמרא שלא כראוי וז"ל אמר ר"ה תני גידל דמן נרש, וזה כונת סה"ד שכתב לא מצאתי.

גידל בר רעולאי.

בגיטין לה. ששלח גט לאשתו והיה בזמן אביי ורבא, ושם נח: שקיבל ארעא בטסקא מבני באגא — אתא לקמיה דר"פ, ואין ידוע אם היה צורבא מרבנן.

גיורי.

ר' יעקב בר גיורי עירובין סב. וביוחסין העתיק ר' יעקב בריה דרב גיורי ממו"ק יח. אבל גרסא שלנו בר גיורי.

גיזא. רב תחליפא בר גיזא ע"ז סט.

גיזורה. ר' יושיע בר גיזורה ירושלמי שבת רפ"ג.

גימל. ערך גמלא,

גלילאי.

דריש ההוא גלילאי עליה דרב חסדא שבת לא: פח., ב"ק נב., סנהדרין קיג., מכות כג., דרש עובר גלילאי סנהדרין ע., חולין כז:.

גמדא. ר' יהודה בן גמדא (תנא) סוטה מג:, ר' חייא בר גמדא שבת ג.

רב גמדא.

מצינו תמיד שאמר משמיה דרבא כגיטין יט:, ב"ק עב., ובביצה ז. איתא בטעות שאמר משמיה דרב וצ"ל משמיה דרבא, ובזמן רב אשי היה כבר גדול הדור ככתובות סג: יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו א"ל רב גמדא משום דרב זביד גברא רבה הוא מחנפיתו ליה? והאמר רב כהנא, וב"ק קו. אזל רב גמדא אמרה לשמעתיה דרבא לרב אשי.

מקורותיו הפרטים מצינו נדרים נ. שרב גמדא יהיב זוזי לספונאי לקנות דבר מה, וקנו עבורו קוף וברח מהם ונכנס לחור ורדפו אחריו ומצאו שם מטמון גדול והביאו הכל לרב גמדא.

גמלא. (עמיאל בן גמלי, במדבר פי"ג י"ב).

אבא אלעזר בן גמלא (תנא) גיטין ל:, ובביצה יג: גרס בן גימל.

ר' חנינא בן גמלא סנהדרין קיא. (ושם צ"ל בן גמליאל).

גמליאל.

איסי בן גמליאל פסחים קיג:,

הלל בן גמליאל עיין ערכו.

ר' חנינא בן גמליאל, קידושין פ"ג מ"ה, יהודה בן גמליאל הוא ר' יהודה נשיאה ושלשה היו כאשר מבואר בערכם.

ר' שמעון בן גמליאל שנים היו עיין ערכם.

ר' גמליאל בר אבינא.

נזכר בירושלמי כתובות פ"ג ה"י בעי קומי ר' מנא, ובשבועות ספ"ה גרס ר' גמליאל בי' ר' אילעאי.

ר' גמליאל בר אינינוא או אניא.

נזכר אך בירושלמי והיה חבירו דר' אבא בר כהנא כפאה רפ"א ר"ג בר אינינוא ור"א בר כהנא חד אמר — וחרנא אמר וכו'. והיה תלמידו דר' מנא א) כפאה רפ"א שבעי קומי ר' מנא, ובכתובות פ"ד ה"ח גרס בר אניא, וכן יומא פ"א כה"א ר"ג בר אינאני בעי קומי ר' מנא, ובפסחים פ"א רה"א תני רבן (צ"ל רבי) גמליאל ברבי אינונא קומי ר'

ר׳ מנא, ובנדה ספ״ג דבי (צ״ל רבי) גמליאל בי רבי ליאני בעי קומי ר׳ מנא וצ״ל ברבי אינינא.

ר׳ גמליאל ברבי חנינא.

נזכר קה״ר פ״ה־יב בעי קומי ר׳ מונא, ונראה שצ״ל ר״ג בר׳ אינינא

גמליאל דקונתיה (שם מקום).

נזכר נדרים ספ״י שר׳ מנא סלק מישרי נדרא דגמליאל דקונתיה ואח״כ התיר לגמליאל בר בריה, ובסה״ד העתיק בטעות ר״ג בר בריה דר׳ מנא.

ובמו״ק פ״ג ה״ה יב: יסופר כשנפטר גמליאל דקונתיה קברוהו כורסאי (אנשי כורסאי) גבון, לבתר ג׳ יומין אימלכון מחזרא יתיה (לקברו במקומו) אתון ושאלון לר׳ סימון, ומזה מוכח שהיה בדור השני והשלישי.

גמליאל זוגא.

נזכר אך בירושלמי והיה בדור ג—ד.

וזכה עוד לראות את ר׳ יוחנן כחלה פ״ד ה״ג ששאל מר׳ יוחנן, ובערלה רפ״ב שר׳ יוחנן שאלו אם הם נותנין חלה מן הדמאי וא״ל לא. (ועיין ערך ר׳ ברכיה).

וכן קיבל מרשב״ל כע״ז פ״ג הי״א שפ״א הלך עם רשב״ל ממו לע״ז ושאלו אם מותר לעבור קומוי, ובסוכה פ״ג ה״א שעבד סוכה ברשה״ר עבר רשב״ל אמר מאן שרא לך.

וכן שאל לר׳ מנא א׳ בירושלמי סוף ביצה, מו״ק פ״ג ה״ה־יב:. וכן שאל לר׳ יסא ירושלמי סוף תרומות (והוא ר׳ אסי׳ כשבת רפ״ב) וכן שאל לר׳ בא בר כהנא כדמאי ספ״ב, וכן צריך לומר בנדרים פ״ח ה״ד. ובברכות פ״ו ה״ד גמליאל זוגא סלק גבי אילין דבי ר׳ ינאי (שישיבתם היה בעיר עכברא) ובפאה פ״ח ה״ג אילין דבית אמי בשלו ירק ושכחו לתקנו סלק גמליאל זוגא ותקניה. וכן מצינו ששאל לר׳ יוסי בר רבי בון איזהו המחוור שבכולם א״ל והייתם נקיים וכו׳ שקלים פ״ג סה״ב.

ומצינו שהיה לו אח בשם הלל כמו״ק פ״ג ה״ה־יב: שמתה אחותו סלק הלל אחיו עימיה, והה״ח ר״ז יעבץ בח״ז צד 187 יאמר שהוא ר׳ גמליאל החמישי בנו של ר׳ יהודה נשיאה השני ויאמר שם ששאל מאביו כלאים ספ״ב ובמחילה מכבודו כי כל דבריו טעות הם, ושם איתא שר׳ הלל בריה דר׳ וולס שאל מאביו, ומעולם לא היה נשיא.

רבן גמליאל הזקן.

בן שמעון בן הלל הבבלי.

אבי אביו הלל היה נשיא ארבעים שנה כספרי ברכה, ונשיאותו התחילה ק׳ שנה בפני הבית כשבת טו. א״כ נפטר ששים שנה לפני החורבן, ובנו שמעון לא נזכר בשום מקום זולת בשבת טו. שאמרו הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם בפני הבית מאה שנה, ומזה אנו רואין שלא היה נשיא שנים הרבה ולכן לא מצינו ממנו שום תקנה, ולא שמת בקיצור ימים אך יען שאביו הלל האריך ימים, ולכן נוכל לחשוב כמעט כל הששים שנה שאחרי פטירת הלל לרבן גמליאל נכדו ורבן שמעון הנהרג זולת שנים אחדות לשמעון בן הלל.

הוא היה הראשון להקרא בשם רבן, וע״פ השערה נראה שלכן נקרא „רבן" יען כמו שאמרו גדול מרבן שמו, ולפי שנתמעטו חכמת הדורות לכן לא נקרא עוד בשמו. וקרוב מאוד לומר יען שבימי נשיאותו לא הוקם אב״ד, והוא היה היחיד בריש הסנהדרין ואע״פ שבית שמאי היו עוד בימיו, אבל כולם היו כפופים תחתיו ולא מצינו שהוקם ראש לב״המד דשמאי אחרי פטירתו, ואף שתלמידי בית שמאי

היו

היו עד החורבן וגם אחר החורבן כדמצינו יבמות טז. כשבאו ר' יהושע ור"ע וראב"ע אצל ר"ד בן הרכנים ואחיו הקטן יונתן היה מתלמידי ב"ש, וכן ר"א, אבל כבר נסכמה ביבנה שמשנת ב"ש ליתא לגבי ב"ה.

ונקרא ר"ג הזקן כדי להבדילו מנכדו רבן גמליאל, אבל מצינו בכמה מקומות סתם רבן גמליאל והוא רבן גמליאל הזקן. (ואף שאמרו התוס' נדה ו: ד"ה בשפחתו, שאין רגילות להזכיר את ר"ג הזקן בשם סתם ר"ג), כמו פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע שמעון איש המצפה לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו, אמר נחום הלבלר מקובל אני וכו', היא בל"ס ר"ג הזקן, וכפי שאמרנו שר"ג הזקן היה נשיא שנים אחדות אחרי הלל זקנו ואז ישבו עדיין הסנהדרין בלשכת הגזית, כי אך ארבעים שנה קודם החורבן גלו מלשכת הגזית וישבו בחנות כשבת טו.

וכן אבות פ"א מ"טז ר"ג אומר עשה לך רב וכו' ופירש"י ותוי"ט שהוא ר"ג הזקן. וכן פסחים פח: מעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח — לכו ושאלו את ר"ג, ושם שפ"א נמצאה הלטאה בבית המטבחים (של המלך) שאלו את ר"ג, הוא בל"ס ר"ג הזקן, כי ר"ג דיבנה אע"פ שהיה כבר גדול קודם החורבן אבל לא הגיע להוראה ובפרט שהיו אז בחיים אביו רבן שמעון ורבן יוחב"ז.

וכן נראה מה שמצינו פסחים פ"ז מ"ב א"ר צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח, הוא ר"ג הזקן ואף שידוע שטבי היה עבד דר"ג דיבנה כמבואר בערכו, אבל כבר אמרו בירושלמי נדה פ"א ה"ד שבית ר"ג היו קוראין לעבדיהן אבא טבי ולשפחותיהן אמה טבתה, ובפרט שהמעשה הזה יספר ר' צדוק שהיה קשיש הרבה מר"ג. וכן פסחים פ"י מ"ה ר"ג היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, הוא ר"ג הזקן. וכן נדה ו: מעשה בשפחתו של ר"ג שהיתה אופה ככרות של תרומה, פי' שם הרשב"ם שהוא ר"ג הזקן. ובסנהדרין יא: ובתוספתא שם פ"ב ובירושלמי מעשרות פ"ה ה"ד יסופר מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב ע"ג מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו וג' איגרות חתוכות מונחות לפניו — וטול איגרתא חדא וכתוב -- מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא ערקין — ושופרא מילתא באנפאי ובאנפי חביריי ואוסיפית (בתוספתא הגרסא יותר נכונה ושם ואוסיפנא, ובדק"ס שהיה כתיב ואוסיפנ' והוא ואוסיפנן לשון רבים) על שתא דא תלתין יומין.

והנה הגאון בעל דורות הראשונים בח"א לא. כותב שקאי על רבן גמליאל הזקן, וכן הביא הרב החכם ר"ז יעבץ בספרו תולדות ישראל שקאי על ר"ג הזקן, ויאמר עם הספר שא"א בשום אופן לומר כדעת רש"י שקאי על ר"ג דיבנה יען שבימיו שהיה כבר אחר החורבן לא היה צריך לומר באגרתו בעניינים השייכים לזמן המקדש כמו לומר דגוזלייא רכיכין ואימריא ערקין, אבל מלשון הגמרא שאמרו תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי לענוותני בתראי, משמע אך כפי' רש"י שקאי על ר"ג דיבנה שהיה תקיף כמבואר ברכות כז:, ר"ה כה. ובכורות לו., אבל על ר"ג הזקן לא מצינו שום דבר שיקרא ע"ז בשם „תקיף", וכן הלשון מה שמתרץ הגמרא דלמא בתר דעברוהו משמע כפירש רש"י שמפרש שאחר שהעבירו את ר"ג מנשיאתו כברכות כח. אז נעשה עניו, ואז התחיל לכתוב באנפי חבראי, ובדק"ס סנהדרין יא. מביא הגרסא בתר „דעברוה" ופי' רבינו פרץ שעברו השנה שלא היה אז הנשיא עמם ועברו

ע"מ

ע"מ שירצה הנשיא ולכן כתב באנפי חבראי, והרה"ח ר"ז יעבץ הלך בפי' למרחוק.

והאמת יורה דרכו שהצדק עם רבינו רש"י, ומה שהקשה מה שייכות ר"ג למעלה הר הבית, לק"מ כי כן מצינו בברכות פ"ט ה"ב וע"ז פ"א ה"ט מעשה בר"ג שהיה עומד ע"ג מעלה הר הבית וראה נכרית וכו', וגם אם נאמר כגרסא שלנו ע"ז כ. רבן שמעון בן גמליאל והוא רשב"ג הנהרג. אבל מצינו בבן זומא ברכות נח. שראה אוכלסא על גבי מעלה הר הבית, ומזה אנו רואין שאע"פ שנחרב הבית, אבל אח"כ כשנתישבו ביבנה וחזרו השנים כתיקונם הלכו אל מקום המקדש, וכדמצינו בסוף מכות שעבר ר"ג ור"ע אצל בית קה"ק. וכן קרוב מאוד לומר שאם היו יכולין לילך לירושלים לעבר שם שנים היו עושין כן, עד זמן טורנוסרופוס הרשע שחרש מקום המקדש וזה היה זמן רב אח"כ.

ומה שכתב ר"ג הנוסח דגוזליא רכיכין ואימריא ערקין זה יען שקוו לימים טובים מאלה שיבנה המקדש ולכן לא רצו לשנות מהנוסח שכתבו מקדמת דנא.

ונחזור לעניינו. כמו שאמרנו שכמה פעמים שנזכר ר"ג סתם והוא ר"ג הזקן, כן מצינו שכתוב ר"ג הזקן ע"פ טעות והוא ר"ג סתם, כע"ז יא. אמרו כשמת ר"ג הזקן שרף עליו אונקלוס הגר שבעים מנה צורי, הוא בל"ס ט"ס וצ"ל סתם ר"ג יען שאונקלוס היה תלמידו דר"א ור"י כמגילה י., וכן ליתא תיבת הזקן ברי"ף והרא"ש. וכן מו"ק כז. כשמת ר"ג הזקן א"ל ר"א כפו מטותכם הוא ט"ס כי בימי ר"ג הזקן לא היה עדיין ר"א הגיע להוראה, ובאמת בירושלמי ברכות פ"ג ה"א איתא סתם רבן גמליאל.

הלכותיו במשנה ובברייתא, ותקנותיו הגדולים.

בערלה פ"ב מ"יב יועזר איש הבירה מתלמידי שמאי שאל לר"ג הזקן עומד בשער המזרח ואמר לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי להחמיץ. וביבמות פט"ז מ"ז נחמיה איש בית דלי אומר מקובלני מר"ג הזקן שמשיאין את האשה ע"פ עד אחד, וז"ל המשנה שם אר"ע כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמיה אב"ד אמר לי שמעתי שאין משיאין את האשה בא"י ע"פ עד אחד אלא ר"י בן בבא — אמור להם בשמי כך מקובלני מר"ג הזקן שמשיאין את האשה ע"פ עד אחד וכשבאתי והרצאתי הדברים לפני ר"ג (דיבנה) שמח לדברי ואמר מצאנו חבר לריב"ב, מתוך הדבר נזכר ר"ג שנהרגו הרוגים בתל ארזא והשיא רבן גמליאל [הזקן כן איתא במשנה ובמתניתא דבני מערבא] את נשותיהן ע"פ עד אחד, והפי' שר"ג נזכר המעשה מה שאירע בימי עלומיו אצל ר"ג זקינו שכן הורה זקינו הלכה למעשה. זה הפשט האמיתי ודלא כדרכי המשנה צד 57 ההערה 8 שמוחק תיבת „הזקן" וחשב שקאי על ר"ג דיבנה שהוא התירן.

וה"הח ראה"ו בדו"ד ח"ב צד 57 מצא מקום להתגדר בו ולהתנפל על חז"ל ויאמר בכל הזמנים לא נמנעו החכמים והסופרים לעשות תקנות אף בעקירת ד"ת בין בשב ואל תעשה בין בקום ועשה — רבן גמליאל תיקן להאמין עד אחד בעדות אשה ועקר חק התורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, ושם צד 51 יאמר כמה וכמה תקנות עשו מפני תקנות העגונות אף שמקצתן עוקרות דבר תורה בקום ועשה כמו בהאמינם לאשה עצמה לאמר מת בעלי יבמות קיד., ומשיאים אשה ע"פ עד אחד שם קכב. עכ"ל, וכמה עורון עינים יש בדבר האם התקנה

הזאת ר"ג תקנה? הלא אמרו אך שאמר נחמיה אב"ד שמעתי „שאין משיאין את האשה בא"י ע"פ עד אחד", וגם שם היה ריב"ב שהיה חולק עליהם ואמר שמשיאין, וע"פ עדותו שהעיד מפי ר"ג הזקן שמשיאין וגם ר"ג בעצמו נזכר שראה בבית זקינו שהתיר הלכה למעשה ע"פ עד אחד, אז הסכימו גם בא"י להיות כן. וא"כ אדרבא שבא"י החמירו על דין תורה ורצו להחמיר שאך ע"פ שני עדים מותרת, ובא נחמיה והחזיר הדין למקומו.

וזה דבר ברור שהיה הדין ע"פ דין תורה שבעדות האשה בעצמה או ע"פ עד אחד מותרת להנשא, כי מה שאמרה תורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, זה אך לחייב את פלוני הכופר או לאוסרה על בעלה וכדומה אז צריכין שני עדים כשרים, אבל האם צריך אדם שני עדים אם אכל חלב כדי להביא קרבן? וכן כאן אם מצאו החכמים שהאשה אמת תדבר לומר שמת בעלה למה לא נאמינה להנשא הלא אם תשקר אז תביא על עצמה רעה גדולה, ולכן אמרו היא דייקא ומינסבא. וזה הדין היה נוהג תמיד בישראל אבל מזמן ר"ג הזקן עד ר"ג דיבנה שנחרב המקדש ונהרגו רבבות אלפי ישראל ובל"ם היו בתוכם כמה אנשים שנמלטו מתוך המהפכה, ונשותיהן או עד אחד אמרו שראו שנהרג ובא הרוג ברגליו אח"כ לכן רצו החכמים שבדור ההוא להחמיר ולומר שצריכה שני עדים, אבל ריב"ב עמד על דעתו ואמר שאין צריכין להחמיר, וגם בבבל שהארץ שקטה לא גזרו על זה, ולכן אמר נחמיה אב"ד שמעתי שאין משיאין את האשה „בא"י" ע"פ עד אחד, ונותן טעם לזה יען „שהמדינה משובשת בגייסות" (אבל) כך מקובלני מר"ג הזקן שהדין כן הוא ולכן צדק ריב"ב מה שחולק עליכם, אבל מה זה שייך לקום ועשה.

וכשנשיא הדור התקין תקנות גדולות כר"ה פ"ב מ"ה שהיה הדין שהעדים שבאו להעיד על החודש בזמנו כשבאו אז התקבצו בחצר בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת ולא היו זזים משם כל היום, כדין תקנות דרבנן מי שבא מחוץ לתחום, אבל ר"ג הזקן שראה שקשה מאוד על העדים הדבר הזה, התיר להם שיהיו יכולין לילך אלפים אמה לכל רוח, ולא לבד שהתיר לעדים הללו אך התיר גם לחכמה הבאה ליילד, והבא להציל מן הדליקה וכו', ובזה לא עקר שום דבר תורה.

וכן גיטין פ"ד מ"ב שהתקין תקנה גדולה לטובת האשה שלא יבטל הגט בב"ד אחר, וכן שיכתבו בגט שם האיש והאשה וכל שום שיש להם, ושתהא האשה נודרת ליתומים ושהעדים יחתמו על הגט, וכולם מפני תקון העולם.

והתקנה האחרונה היתה יען שע"פ דין תורה די בעידי מסירה, אך יען כדי שתהא להאשה ראיה שנתגרשה לכן תיקן שיחתמו על הגט. ור"ת מפרש שהתקנה הזאת אינה מתקנות ר"ג שהרי אמרו שם לו. אמר רבן גמליאל תקנה גדולה התקינו שיהיו מפורשין שמותיהן בגיטין, אבל אפשר לתרץ שזה אמר ר"ג דיבנה, או כגרסת התוספתא שם פ"ז שגרסי רשב"ג.

ורבן גמליאל הזקן כפי הנראה האריך ימים וימי נשיאותו נמשכה קרוב לחורבן הבית לערך עשרים שנה והיינו שמלך קרוב לארבעים שנה, והוא ראה בעני עמו, הוא ראה כשמלך אגריפוס המלך הכשר שבימיו היה שלום על ישראל ואז מצינו אותו יושב בלשכת הגזית כפאה פ"א מ"מז, וכן שבת קטו: א"ר יוסי מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג — א"ל זוכר אני את ר"ג אבי אביך שהיה עומד ע"ג מעלה הר הבית והביאו לפניו

תרגום

תרגום ספר איוב ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך, ואח"כ ארבעים שנה קודם החורבן אז גלה כבוד הסנהדרין מלשכת הגזית וישבו לה בחנויות כר"ה לא. ומחנויות לירושלים ומירושלים ליבנה. ונראה ברור שזה היה בימי ר"ג הזקן שהוא ראה המהפכה העתידה לבוא על ירושלים וכל בית ישראל ולכן התחכם עם רעהו ריב"ז להקים ממלכת ישראל ברוח, וקיבץ חכמי ישראל ליבנה, לבל יתערבו בע"כ עם מורדי רומי ולא תהי' עין הממשלה עליהם לרעה.

ולכן מצינו גיטין נו: שאמר ריב"ז לאספיסינוס קיסר „תן לי יבנה וחכמיה" יען שכבר נקבעה שם ישיבה וראשי חכמי ישראל. וכן מצינו בפירוש סנהדרין פי"א מ"ד אין ממיתין אותו — לא בב"ד שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ופירש"י אם נשאלו לב"ד שבלשכת הגזית — ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה „ועדיין הבית קיים". וזה יכול להיות אך אם בימי ר"ג הזקן נתיסדה ישיבת יבנה, ובל"ס אם גם יסדו שמה ישיבה אבל הנשיא היה יושב בירושלים כי היה צריך ליקח חלק בעניני הכלל כמו עדות החדש ועיבור השנה וכדומה. וכן עשה ריב"ז.

ועל פי הקדמה זו נראה בבירור שמה שאמרו ברכות כח: ומגילה יז: ששמעון הפקולי הסדיר יח ברכות לפני רבן גמליאל ביבנה, הוא ר"ג הזקן, ואמרו שם שא"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה, וכבר בארנו בערכו ששמואל הקטן היה תלמידו דהלל כמפורש בירוש' סוף סוטה, ומה נאה מאוד לדורו שהתרבו גרים הרבה להתפלל עליהם ולומר „ועל גרי הצדק", וכן בסוף ימיו התחילו הצדוקים וגם השלוחים להרים ראש לכן הלך לו ליבנה ותיקן שם ברכת ולמלשינים.

וא"א לומר שסדרו הפלת יח' בזמן ר"ג דיבנה כי אמרו ע"ז ז. אמר נחום המדי שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, וידוע שנחום המדי היה קודם החורבן וכבר היה לפניו סדרי התפלה.

והתקנה היותר גדולה ונכבדה היא מה שצוה לפני מותו שיקברוהו בכלי פשתן כמו"ק כז: וכתובות ח: ותוספתא נדה פ"ט אמרו בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו — עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן. וזה ר"ג הוא ר"ג הזקן, וראיה לזה ממה שאמרו שם בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בזכוכית לבנה וכו', וידוע שזכוכית לבנה בטלה משחרב בי"המק כסוטה מח:

והנה מלבד תקנותיו הגדולים נזכר בכתובות י: ההוא דאתא לקמיה דר"ג הזקן — אמרה לו רבי ממשפחת דורקטי אני, ובבורות לח. העיד חזקיה אבי עקש לפני ר"ג ביבנה שאמר משום ר"ג הזקן כל שאין לו תוך בכלי חרס אין לו אחורים לחליקה.

ובתוספתא ע"ז פ"ה העיד שמעון בן גודיא לפני בנו של ר"ג משום ר"ג הזקן.

ובסנהדרין יא. מעשה ברבן גמליאל [ובשמחות פ"ח ר"ג הזקן] שאמר השכימו לי שבעה לעליה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד, עמד שמואל הקטן — א"ל שב בני שב וכו'.

וכן רבן גמליאל נכדו זכה לשמשו וראה בעיניו את התנהגותו וקיבל ממנו חכמת התכונה כר"ה כה. אר"ג מקובלני מבית אבי אבא שאין חידושה של לבנה וכו', וכן יבמות פט"ז מ"ז כאשר הבאנו לעיל. וכן מה שאמרו שקלים פ"ג מ"ג של בית ר"ג היה נכנס ושקלו בין אצבעותיו וזרקו לפני התורם, ושם רפ"ו

של

של בית ר"ג ושל בית חנניה סגן הכהנים היו משתחוין וכו', הוא בל"ס ר"ג הזקן.

ובמגילה כא. אמרו עד ר"ג הזקן היו לומדין תורה מעומד וכשמת ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב, ובסוטה מט. משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה, ובירושלמי סוטה פ"ט מ"טו כשמת בטל התורה ומתה טהרה ופרישות.

והניח אחריו יושב על כסאו את בנו רבן שמעון.

וגם בת אחת שנשאת לשמעון בן נתנאל הכהן כתוספתא ע"ז פ"ג ופסק עמו ע"מ שלא תעשה טהרות על גביו.

ונפטר לערך יח או כ' שנה קודם החורבן, ולכן זכה נכדו ר"ג עוד לראותו כאשר הבאנו לעיל.

רבן גמליאל בן רבן שמעון הנהרג.

בן רבן גמליאל הזקן בן שמעון בן הלל.

הוא נקרא בכ"מ בשם סתם רבן גמליאל, או בשם רבן גמליאל בריבי כשבת קטו. קנא:, קידושין לב:.

הוא זכה עוד לראות את אבי אביו ר"ג הזקן ולקבל חכמתו ממנו כר"ה כה. שאמר כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדושה של לבנה וכו'. וכן יבמות פט"ז מ"ז שנזכר ר"ג שנהרגו הרוגים בתל ארזא והשיא ר"ג (הזקן) את נשותיהן.

וכן קיבל מאביו כעירובין פ"ו מ"ב שאמר ר"ג מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים וכו'. ובפאה פ"ב מ"ד אמר כך היו נוהגין בית אבא, וביצה פ"ב מ"ו אמר מימיהם של בית אבא וכו'.

וכפי הנראה קיבל גם מרבן יוחנן בן זכאי אף שלא חשבו באבות בין תלמידיו, כב"ב י: א"ל ריב"ז לתלמידיו בני מהו צדקה תרומם גוי — נענה ר"א — נענה ר' יהושע — נענה רבן גמליאל.

ובעדיות פ"ח מ"ג א"ל ר"ג לר"י ור"י בן בתירה קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגזר רבן יוחנן ב"ז, אבל כבר הגיע להוראה עוד בחיי ריב"ז כסוכה פ"ב מ"ה שאמרו שם מעשה והביאו לריב"ז לטעום את התבשיל ולר"ג שני כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה, וכשנתנו לר' צדוק וכו'.

ולראבון לבו ראה בעני עמו איך שנחרב המקדש ושנהרגו רבבות אלפי ישראל ובתוכם נזר ראשו אביו רבן שמעון נשיא ישראל, אך הוא ברח מתוך המהפכה והתחבא עד יעבור זעם.

וכבר בארתי בערך ר"ש אביו ע"פ השערה שלא נהרג ממלכות רומי אך מן הפריצים שרבו זה עם זה ולא שמעו לקול עצת הפרושים, כי אם היה מהרוגי מלכות רומי לא היה באפשרי לריב"ז לבקש רחמים על משפחתו כגיטין נו: שביקש מאספסיינוס קיסר שיתן לו יבנה והכמיה ושולשילתא דרבן גמליאל. אך הוא כמו שאמרנו שגם אביו רצה שישלימו עם הרומאים, ואך כשראה שכל העם אך לקרב פניהם אז גם הוא חיזק את אנשי המלחמה והוא היה נגד התמנות יוסיפוס לשר צבא מלחמה, אבל בלבו היה בל"ס כדעת ריב"ז חברו, וכל זה היה ידוע לשר צבא רומי ולכן מילא בקשת ריב"ז.

וכשבאו ליבנה, ושמה התקבצו שארית ישראל היה אז בל"ס ממלא מקום הנשיא „ריב"ז" וכאשר מפורש ר"ה כט: שכל התקנות דיבנה נחשבו על שם ריב"ז.

וכשנפטר ריב"ז לערך עשר שנים אחר החורבן אז נתעלה רבן גמליאל לריש מתיבתא ולנשיא בסנהדרי יבנה, וכמו שאמרו סנהדרין לב: אחר רבן גמליאל ליבנה, ואז התחילו ימי פעולתו, הוא כראש הדור השתדל בכל כחו לרפא את צאן ההריגה לבל יפלו בנופלים. הוא השתדל להחזיק את השלום ושלא יהיה

פרוד

פרוד בין החכמים ושלא תהיה כשתי תורות כבימי דור אבותיו שהיו ב"ש וב"ה, לכן הכריז ואמר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לב"המד ברכות כח. ובאמת התקבצו אליו כל גדולי הדור, דור דעה, כל תלמידי דריב"ז, ישבו במתיבתא שלו, ואת היקר באדם הנוח לבריות החכם ר' יהושע העלה למעלת אב"ד כב"ק עד: ואת ר' חוצפית למתורגמן כברכות כז:, וגם המשמש היה ת"ח גדול ונקרא בשם ר' זונין החזן כברכות פ"ד סה"א, ור"א בן הורקנוס גיסו תלמיד הראשון דריב"ז לקח לחבר לו, והארי שבחבורה ר"ע לקח חלק גדול בישיבתו, ור' טרפון ור' יוחנן בן נורי, והזקן שבדור ר' דוסא בן הרכנים, וחבירו האהוב לו ר' צדוק, וגם הדנין לפני חכמים היו גדולי הדור כשמעון בן עזאי ובן זומא וחנן המצרי וחנניא בן חכינאי כסנהדרין יז: והיו אז בסנהדרין עב' זקנים כידים ספ"ג, וישם את יבנה למרכז חיי העם ומשם שלח פארתיו וסבב בכל ערי ישראל לחזק את לב ישראל, וכדמצינו ברכות לז. מעשה בר"ג והזקנים שהיו מסובין בעליית ביריחו — ונתן ר"ג רשות לר"ע לברך, ובשבת קטו. מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג בריבי לטבריא ומצאו יושב על שלחנו של ר' יוחנן בן ניזוף וכו, וכן עירובין קא: אר"א מעשה בכנסת שבטבריא שהיו נוהגין בו היתר עד שבא ר"ג והזקנים ואסרו להן, ור' יוסי אמר להיפוך. ובנגעים פ"ז מ"ד אר"ע שאלתי את ר"ג ור' יהושע הולכין לגדווד, ובע"ז לב. מד: שהורה הוראות בעכו, ובעירובין סד: שהלך מעכו לכזיב ור' אילעאי מהלך אחריו. וגם שם הורה כתוספתא תרומות פ"ב אר"י מעשה בשביון ראש הכנסת של כזיב שאל את ר"ג שהיה עובר ממקום למקום. ובגיטין י: מעשה שהביאו לפני ר"ג לכפר עותנאי גט אשה וכו', ובתוספתא דמאי ספ"ה מעשה שנכנסו רבותינו לעיירות של כותים שעל יד הדרך (אז הירדן) הביאו לפניהם ירק קפץ ר"ע ועישרן ודאי א"ל ר"ג היאך מלאך ליבך וכו'.

ובתוספתא סוף פסחים מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בביתו של בייתוס בן זונין בלוד וכו', ושם פ"ג ה"ט יספר ראבר"צ שישבו לפני ר"ג בב"המד בלוד.

וכנשיא הדור שם נפשו בכפו ועבר ארחות ימים ולא הביט על הסכנה הגדולה וארח לחברה עם גיסו ר' אליעזר ור' יהושע לרומי להמתיק הדינין כמפורש בירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג מעשה בר"א ור' יהושע ור"ג מסלקין לרומי עלון לחד אתר ואשכחון תינוקות עבדין גבשושית של עפר ואמרין הכי בני א"י עבדין ואמרי זהו תרומה וזהו מעשר, אמרי מסתברא דאית הכא יהודאין. ודברים רבה פ"ב־כד מעשה שהיו רבותינו ברומי ר"א ור"י וגזרו שמכאן ועד שלשים יום לא ימצא בכל העולם יהודי ואחד מיועצי המלך גילה הסוד לר"ג, וע"י השר ההוא נתבטלה הגזירה.

ואח"כ כשנפרש ר"א מהם, וכשהוקם ראב"ע וכאשר נבאר הלאה אז מצינו את ר"ג עם ראב"ע ור"י ור"ע שהלכו לרומי כב"ר פ"ק־ד כשעלו הזקנים לרומי שאלו לר"ג לכמה הנחש מוליד ולא ידע להשיב ור' יהושע השיבו.

ובש"ר פ"ל־ט מעשה בר"ג ור"י ראב"ע ור"ע שהלכו לרומי ודרשו שם, והיה להם וכוח עם מין אחד.

ובסוף מכות שפ"א היה ר"ג וראב"ע ור"י ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי ברחוק קכ' מיל והתחילו הן בוכין — עד שר"ע ניחם אותם.

והיה אהוב מאוד לקיסרי רומי כדמצינו סנהדרין לט. שא"ל קיסר (בגמרא איתא

כופר

כופר, אך הוא נשתנה בדפוס בסיליאה מהצענזור כדמובא בדק"ס) לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא — אמרה ליה ברתיה (דקיסר, כן מפורש במדרש הגדול צד 84) שבקיה דאנא מהדרינא ליה, וכן שאלו כמה שאלות והוא השיב לו תשובות מחוכמות. (וכפי הנראה היו קיסרי רומי עדיין עובדי ע"ז), וכן שם צא. א"ל קיסר לר"ג אמריתו דשכבי חיי.

וכן ע"ז נד: שאלו פלוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"ז מ"מ אינו מבטלה — ופלוסופוס אחד שאל את ר"ג — מ"מ מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה והוא השיב לו תשובה מחוכמה.

ובסוכה כג: מעשה בר"ג ור"ע שהיו באין בספינה ולא היה לולב אלא לר"ג בלבד שלקחו באלף זוז. ומע"ש פ"ה מ"ט מעשה בר"ג וזקנים שהיה באין בספינה אר"ג עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע, כ"ז בל"ס שהלך למסעיו לטובת הכלל.

ובהוריות י. ר"ג ור' יהושע הוי אזלי בספינתא בהדי ר"ג הוה (אך) פת בהדי ר"י הוה פת וסולת ושלים פיתא דר"ג וכו' וזה היה כשחזרו מרומי לא"י כדמוכח שם.

וע"י חכמתו הגדולה שידע איך לעמוד ולדבר לפני קיסרי רומי החביב עליהם תורת משה עד שאמרו ירושלמי ב"ק פ"ד ה"ג ששלחו שני שרים לר"ג ללמוד תורה ממנו (בב"ק לח. נזכר אך ששלחו אצל חכמי ישראל) וכשלמדו כל התורה אמרו כל תורתכם נאה ומשובחת חוץ משני דברים וכו'.

ובע"ז נה. שאל אגריפוס שר צבא את ר"ג כתיב בתורתכם וכו' (ומרש"י משמע שהוא ר"ג הזקן אבל גרסת המכלתא יתרו שאל פלוסופוס ובמכלתא דרשב"י הנדפס בהפלם ש"ג צד 6 גרס אגריפוס סבא).

ובר"ה יז: שאלה בלוריא הגיורית את ר"ג כתיב אשר לא ישא פנים — נטפל לה ר' יוסי הכהן וכו'.

ויען שהיה הולך תמיד למסעיו היה בקי גם במנהגי הפרסים כברכות ח: שאמר בג' דברים אוהב אני את הפרסים הן צנועין באכילתן ובבה"כ ובד"א.

ורכש לו כל המדות טובות שצריך להיות למנהיג הדור.

היה בקי גדול בחכמת העיבור כר"ה פ"ב מ"ח ושם בגמרא כה., ובחכמת המדידה כעירובין פ"ד מ"ב.

והיה רך הלב מאוד ומיצר בצרת אחרים כסנהדרין קד: שפ"א שמע ששכנתו בוכה ובכה גם הוא — עד שנשרו ריסי עיניו. וכן סוף מכות שפ"א עלה עם חביריו לירושלים וכשהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית ק"הק התחילו הן בוכין עד שניחמן ר"ע. ובסנהדרין פא. כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה היה בוכה.

וביבמות קכא. אר"ג פ"א הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע, וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה, אמרתי לו בני מי העלוך וכו'.

והיה עניו מאוד ולא בוש לומר איני יודע כתוספתא כלאים פ"ג ה"ו מעשה ושאלו לר"ג א"ל צאו ושאלו את יוסי בן גילאי שהוא בר ובקי בהלכות כלאי הכרם. ובכריתות מ"ז. ח. ט. ששאל ר"ע לר"ג ור"י ואמר לא שמענו.

והיה שגור בפיו תמיד לומר עדיין צריכין אנו למודעי (הוא ר"א המודעי) כשבת נה:, מגילה טו:, ב"ב י:, וכשחלה בנו שיגר ב' ת"ח לר' חנינא בן דוסא שיבקש רחמים עליו כברכות לד: וכשאמר לו ר' יהושע ששני ת"ח יש לו בישיבתו ר"א חסמא ור' יוחנן בן גודגדא (צ"ל בן נורי כגרסת ספרי דברים-טז) ואין להם פת לאכול, תיכף כשבא לביתו דאג עבורם שלא יחסר לחמם ומנאן באיזה התמנות וכשלא רצו לקבל עליהם ההתמנות א"ל כמדומה לכם שׂשררות אני נותן לכם?

עבדות

עבדות אני נותן לכם, כהוריות י., ועיין ספרי דברים־טז.

ובשבת ל: יסופר שפ"א דרש ר"ג עתידה אשה שתלד בכל יום — עתידין אלנות שמוציאין פירות בכל יום — עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת וליגלג עליו אותו תלמיד, ולא די שלא כעס עליו אך א"ל בא ואראך דוגמתן בעה"ז.

ובנזיר כט: שפ"א בא אליו ר' חנינא (בירושלמי נזיר ספ"ד איתא ר' חנינא בן חנינא) וא"ל שהדירו אביו בנזיר — עמד ר"ג ונשקו על ראשו וא"ל מובטחני בזה שמורה הוראות בישראל.

והתנהגותו עם טבי עבדו שהיה חביב עליו כ"כ עד שהניח לו להניח תפלין כמכלתא בא פי"ז, ור"ג הצטער מאוד שרצה לשחררו ופ"א סימא את עינו והיה שמח שמחה גדולה ומצא לר' יהושע וסיפר לו המעשה אך לדאבון לבו א"ל ר"י שאינו יכול לצאת לחירות כי אין לו עדים ור"ג הוא מודה בקנס ופטור, כב"ק עד:, וכשמת קיבל עליו ר"ג תנחומין ואמר טבי עבדי כשר היה כברכות טז:, ומה יפה דרשתו שבת קנא: שאמר כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (והגאון בעל מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים אומר שהוא ר"ג בנו של רבי, ובמחילה מכבודו שלא עיין בתוספתא ב"ק פ"ט הי"ד שהמאמר הזה אמר ר' יהודה בשם ר"ג א"כ הוא בל"ס ר"ג דיבנה).

ובקידושין לב: מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מכובין בבית המשתה בנו של ר"ג והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן, ומכל זה אנו רואין את ענותנותו הגדולה ויקרת רוחו.

אבל כשאירע איזה דבר שעי"ז היה נשבת השלום בין חכמי התורה אז התגבר כארי ובזרוע נטויה החזיק בכח הנשיאות אך למען השלום, וכאשר יסופר ב"מ נט: שגם לגיסו האהוב לו בעל אחותו אימא שלום לא נשא פנים וכאשר נחלק ר"א עם כל המתיבתא בדבר תנור של עכנאי ור"א לא רצה לחזור בו, אז עמד ר"ג בצירוף ר' יהושע ונידוהו והבדילוהו מן חכמי המתיבתא, ור"ג הלך בספינה ועמד עליו נחשול של ים לטבעו אמר ר"ג כמדומה אני שאין זה אלא בשביל ראב"ה, אמר, רבש"ע! גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל.

וגם את חבירו ורעו ר' יהושע האב"ד שלו לא נשא פניו וכאשר יסופר ר"ה כה. שפ"א באו שני עדים ואמרו ראינוהו (להלבנה) בזמנו ובליל עיבורו לא נראה וקיבלן ר"ג, ור' דוסא בן הרכנים זקן הדור אמר שעדי שקר הן — ור' יהושע אמר רואה אני את דבריך וע"פ חשבון ר' יהושע נשתנו המועדים ויום הכפורים, אבל ר"ג עמד על דעתו ובכח נשיאותו גזר על ר' יהושע שיבא אצלו במקלו ובמעותיו ביוה"כ שחל להיות בחשבונו, והיה מיצר מאוד לר' יהושע אבל ר"ע ור"ד בן הרכנים פייסוהו לר' יהושע והראו לו שצריך לעשות כמו שגזר ר"ג עליו וכן עשה, וכשבא אצל ר"ג אז הראה את טוהר לבו ויקרת רוחו לחבירו ועמד ונשקו על ראשו וא"ל בא בשלום רבי בחכמה ותלמידי שקבלת את דברי, והמעשה עברה בשלום.

ושוב אירע מעשה בבכורות לו. שר' צדוק שהיה כהן היה לו בכור שנפל בו מום (וכהנים אינם נאמנין בעצמן על בכורן לומר שנפל מום שהיו חשודין שעשו זאת בכונה) ובא ר' צדוק לישאל לר' יהושע אם יש די־לוק בין חבר לע"ה, ור' יהושע שידע היטב את צדקת ר' צדוק א"ל הן (פי' שמאמינו שנפל בבכורו מום) אבל כשבא ר' לר"ג וישאלו כלום יש חילוק בין חבר לע"ה בענין נאמנות על הבכור (ולא

סיפר לו שהמעשה אירע אצלו) א"ל לאו, א"ל והלא ר"י א"ל הן, אז הביא ר"ג השאלה לפני חכמי הועד ור"י עמד על רגליו ור"ג יושב ודורש, ור"י הודה ואמר אין החי יכול להכחיש את החי, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד, וגם זה עבר בשלום, ור' יהושע קיבל מרותו דר"ג והחריש, אבל אח"כ אירע עוד מעשה כאשר יסופר ברכות כז: שר' שמעון ב"י שהיה אז תלמידם בא לפני ר"י ושאלו אם תפלת ערבית רשות או חובה (ור' יהושע שהכיר את תלמידו היקר אשר תורתו אומנתו פסק לו שהוא רשות) וכשבא לפני ר"ג א"ל שהוא חובה, א"ל והלא ר"י אמר שהוא רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לב"המד וכשנכנסו עמד השואל ושאל אם תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה, א"ל לחכמים כלום יש אדם שחולק בד"ז א"ל ר' יהושע (שהיה האב"ד) לאו, א"ל והלא משמך אמרו לי (שאמרת) רשות, א"ל יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך, עמד ר"י על רגליו ואמר — האיך יכול החי להכחיש את החי? ור"ג היה יושב ודורש ור"י עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתירגמן עמוד ועמד, ובירושלמי ברכות פ"ד סה"א שאמרו לר' זונין החזן אמור התחיל ואמר — על מי לא עברה רעתך תמיד.

ואז עשו כל ראשי חכמי ישראל קשר ביניהן להעביר את ר"ג מנשיאותו, כי כבוד ר' יהושע היה יקר בעיניהן והזכירו לר"ג את חטאיו שחטא נגד ר"י במעשה דר"ה ובמעשה דר"צ, והתחילו לחשוב את מי ימנו לנשיא תחתיו, את ר"י לא רצו למנות יען שהוא בעל מעשה, את ר"ע שהיה בן גרים, ולפי הירושלמי היה גם ר"ט שם וגם אותו לא רצו למנות, ונפל הגורל על הצעיר שבהם על ר' אלעזר בן עזריה שהיה אז כבן טז או יח שנה שהיה גדול בתורה ומיוחס שהיה דור עשירי לעזרא ועשיר והוא קיבל א"ע את עול הנשיאות, ואז סלקו לשומר בי"המד ונתנו רשות לתלמידים ליכנס, כי ר"ג היה מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לב"המד, וביום ההוא נתוספו ד' או ז' מאה ספסלי, ומס' עדיות נשנית בו ביום, וגם אז הראה ר"ג את צדקתו הגדולה שאף שרחפוהו מנשיאות, לא לבד שלא פירש מהן, אך דאג פן ח"וש עיקש את הישרה מה שלא הניח עד עתה להתלמידים לבא לב"המד, וישב עמהם כתלמיד וכחבר ולקח חלק עמהן, ואז בא יהודה גר עמוני ושאל אם הוא מותר לבא בקהל ישראל, ור"ג השיבו שאסור אבל ר' יהושע השיבו שמותר לבא בקהל, והראה לר"ג כי הצדק אתו, ואז הבין ר"ג שבאמת חטא נגד ר' יהושע, אז הלך ר"ג לבית ר' יהושע לפייסו, ומצא כותלי ביתו שהן שחורין א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה, א"ל ר"י אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של ת"ח במה הן מתפרנסין וניזונין, וביקש ממנו מחילה, ולא אשגח ביה, א"ל עשה בשביל כבוד אבא, אז נתפייס ר' יהושע והוחזר ר"ג לנשיאותו אך לא לכבודו הראשון, אך נמנו וגמרו שר"ג ידרוש ג' שבתות ורא"בע שבת אחת. ובירושלמי שם שרא"בע נתמנה לאב"ד.

ומני אז מחל ר"ג על כבוד הנשיאות וכשעיברו את השנה היה כותב בהנוסח באגרות ששלח לכל ישראל, ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבירי כסנהדרין יא: ומהיום ההוא והלאה לא נשמע קול ענות ומריבה בב"המד של יבנה, וכדמצינו שכל מסעותיו של ר"ג שנסע לרומי לקח תמיד עמו את משנהו רא"בע כאשר הבאנו לעיל.

וכן מצינו נדה כד: שפ"א הורה חנניה

בן

בן אחי ר' יהושע והלך ר' יוסף (הכהן) וסיפר לפני ר"ג, שלח לר"י הנהג בן אחיך — עד ששלח לו ר' יהושע שמפיו הורה, ואז לא אמר ר"ג שום דבר.

תקנותיו מצינו תוספתא ריש שביעית ר"ג וב"ד התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה, ובמו"ק ג: בלשון ר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים הללו ובטלום, ובתוס' שביעית ספ"ו ר"ג וב"ד התקינו שיהו עושין בקינבי, ושם כלאים רפ"ד ר"ג וב"ד התקינו שיהו מרחיקין ד' אמות מן עיקר גפנים.

וקיים גזירת רי"בז נגד עדות ר' יהושע ור"י בן בתירה בעדיות פ"ח מ"ג, והוא גזר על גזילת עכ"ום מפני חילול השם בירושלמי ב"ק פ"ד ה"ד.

ובחולין ה: ר"ג וב"ד נמנו על שחיטת כותי ואסרוהו, אך שם פירש"י שהוא ר"ג בר רבי, וטעמו נראה כי מצינו גיטין פ"א מ"ה שסובר גט שעידיו כותים כשר א"כ א"א לומר שהוא אסר שחיטתן, אבל התוס' פי' שם שקאי על ר"ג דיבנה, ואפשר לומר ע"פ תוספתא דמאי ספ"ה שמתחלה גער בר"ע על שעישר פירות כותים ודאי, ואח"כ עשה כל פירותיהן ודאי, וזה יען שמתחלה סבר שכותים גרי אמת הן ולכן הכשיר שחיטתן אבל אח"כ שראה שקלקלו אסר את שחיטתן.

אבל מה שמצינו ששמעון הפקולי הסדיר לפניו יח' ברכות, וכן התקנה הגדולה שנקבר בבלי פשתן, כבר פירשנו שר"ג הזקן תיקנם.

הלכותיו במשנה ובברייתא.

רבן גמליאל נזכר במשנה לערך שבעים פעמים.

עם ר' אליעזר חולק ריש ברכות, חלה פ"ד מ"ז, בכורים פ"ב מ"ו, מו"ק פ"ג מ"ו, יבמות פ"יג מ"ז, ושוה עם ר"א בתובות פ"א מ"ו, ז, ח ט, נגד ר' יהושע, ועם רא"בע מצינו אך פ"א בעירובין רפ"ד שהשוה עמו נגד ר"י ור"ע.

מחלוקת עם ר' יהושע תרומות פ"ה מ"ח, ר"ה פ"ב מ"ח, ט, זבחים רפ"ד.

מחלוקת ר"א ור"י ור"ג שביעית פ"ט מ"ה והלכה כדבריו.

מחלוקת עם ר"ע ברכות פ"ו מ"ח, פאה פ"ד מ"ה, פסחים פ"ג מ"ד, נגעים פ"ו מ"ה, ועם ר' יהושע ור"ע ברכות פ"ד מ"ג.

מחלוקת על ב"ה כלים פכ"ח מ"ד, טהרות רפ"ט.

מחלוקת עם חכמים פאה פ"ו מ"ו, שבת פ"יב מ"ו, ביצה פ"ב מ"ז, כלים פ"יב מ"ג, מ"ו.

מחלוקת על סתם משנה שביעית פ"א מ"ה. עירובין רפ"ו, תענית פ"א מ"ג, כלים פ"יז מ"ב.

ולפעמים הוא מוסיף כביצה פ"א מ"ח רג"א אף מדיח ושולה, גיטין פ"א מ"א אף המביא מן הרקם, פרה פ"ט מ"ג אף הנחש.

הלכותיו המפורסמות.

ברכות פ"ב מ"ח אמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

שם פ"ד מ"ג סובר שצריך אדם להתפלל בכל יום יח' ברכות.

חלה פ"ד מ"ז ג' ארצות לחלה. (וע"פ הירושלמי מעשרות פ"ה סה"ג הוא ר"ג הזקן).

דמאי רפ"א שהיה מאכיל את פועליו דמאי.

שבת פ"יב מ"ו קסבר אין ידיעה לחצי שיעור.

פסחים פ"א מ"ה חולין נאכלין כל ד', תרומה כל חמש ושורפין בתחלת שש.

שם פ"ב מ"ג חמץ שנפלה עליו מפולת כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו ה"ה כמבוער.

ביצה פ"ב מ"ז אמר ג' דברים להקל

שמכבדין

שמכבדין בין המטות, ומניחין את המוגמר ביו"ט, ועושין גדי מקולס בלילי פסחים. ושם פ"ג מ"ב מתיר דגים שהביאן נכרי ביו"ט.

ר"ה ספ"ד ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן בתקיעות.

תענית פ"א מ"ג מתחילין משיב הרוח בז'.

שם פ"ב מ"י אין גוזרין תעניות על הצבור בר"ח.

יבמות רפ"ה אין גט אחר גט. גיטין פ"א מ"ה הכשיר גט שעדיו כותים. כתובות פ"א מ"ו, ז, ח, ט, סובר העמיד את האשה על חזקתה.

שם רפ"ח שאם מכרה ונתנה קיים.

ב"מ פ"ה מ"י יש ריבית מוקדמת.

שם פי"ג מ"ג, ד' ה, אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון.

שבועות רפ"ו טענו חטין והודה לו בשעורין ר"ג מחייב.

ואף שהיה מקיל על אחרים היה מחמיר על עצמו כברכות פ"ב מ"ה שקרא ק"ש בלילה הראשון ואמר איני שומע לכם לבטל מלכות שמים, וביצה פ"ב מ"ו ג' דברים החמיר כדברי ב"ש, וכן ב"מ פ"ה מ"ה מלוה אריסיו חטין — שרצה להחמיר על עצמו.

וכתובות רפ"ח אמר על החדשות אנו בושים.

וכן מצינו במשנה כמה פעמים מעשה בר"ג, כמע"ש פ"ה מ"ט, שבת ספ"טז, עירובין פ"ד מ"א, ב' פ"י מ"י, סוכה רפ"ב מ"ה, ביצה פ"ג מ"ב, ר"ה פ"א מ"ו, עדיות פ"ז מ"ז.

ובאיזה מקומות שנזכר ר"ג במשנה והוא אינו ר"ג זה אך ר"ג הזקן כפסחים פ"ז מ"ב, פ"י מ"ח, שקלים רפ"ו, ובכלים פ"ח מ"ט קאמר ר' יהודה ברישא ואח"כ ר"ג אפשר שהוא ר"ג בר רבי או שצ"ל ר' יהושע, וכן סוטה רפ"ב ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה, נראה שהוא ר"ג בר רבי כדאמרו שם בגמרא דשמעיה לר"מ, ולא נזכר בכלאים, מעשרות, יומא, מגילה, חגיגה, נדרים, נזיר, קידושין, ב"ק, מכות, סנהדרין, אבות, הוריות, ובקדשים נזכר אך בזבחים, כריתות, ובטהרות נזכר אך בכלים, נגעים, פרה, טהרות, ידים.

הלכותיו בברייתות.

סוכה ז: שסוכה דירת קבע בעינן.

יבמות נא: שמאמר קונה קנין גמור.

ב"ק צא: מי שחטף מצוה מחבירו חייב ליתן לו עשרה זהובים.

דרשותיו לא מצינו הרבה אך בסוטה רפ"ב אמר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה.

ב"ב י: אמר כל צדקה וחסד שעושין עכ"ום חטא הוא להן שאין עושין אלא להתייהר בו.

ובמ' אס"ר בפתיחתא־ט אמר ה' דברים מן דסגו דיינו שקרא סגון סהדי שקרא וכו', ובמ"ר פ"יב־ד שעכ"ום אחד שאלו מ"מ נגלה הק"בה למשה מתוך הסנה — שאין מקום פנוי מן השכינה.

חבריו הגדולים.

כנשיא הדור היו כולם כפופין תחתיו.

גיסו ר' אליעזר שהלך עמו לרומי כדמובא לעיל, ובקידושין לב: שהיו על משתה בנו של ר"ג ונתן כוס לר"א ולא רצה לקבל ממנו מפני כבודו. וכן ר' יהושע כדמובא לעיל.

ור"ע היה כפוף תחתיו מאוד וקראו רבינו כברכות לז, ובסוכה פ"ג מ"ט אר"ע צופה הייתי בר"ג וכו', ומע"ש פ"ב מ"ז אר"ע אני עשיתי לר"ג ור"י את כספן דנרי זהב, שאל את ר"ג כריתות פ"ג מ"ז, נגעים פ"ז מ"ד, הרצה לפני ר"ג סוף יבמות וברכות לז. ביצה פ"ב ה"ח א"ל ר"ג, עקיבא, מה לך שאתה

מכנים

מכנים ראשך בין המחלוקת, ובדמאי ספ"ה א"ל עקיבא, איך מלאך לבך לעבור על דברי חבריך.

ר' אלעזר המודעי שאמר עליו עדיין צריכין אנו למודעי כשבת נה:, מגילה טו:, ב"ב י:.

ר' דוסא בן הרכנים הזקן שבדור כר"ה פ"ב מ"ח.

ר' טרפון כפסחים עב: שפ"א לא בא לב"המד ושאלו אח"כ מ"מ לא באת, וכן ידים פ"ד מ"ג.

ר' חנינא בן דוסא כברכות לד:.

ר' חלפתא כשבת קטו..

ר' יהודה בן בתירה כעדיות פ"ח מ"ג.

וחבירו היקר ר' צדוק שישב לימינו כסנהדרין פ"א ה"ד, והיה מצוי תמיד בביתו כביצה כב:, פסחים לג., קידושין לב:.

תלמידיו הגדולים.

ר' אלעזר בר' צדוק כביצה יד: כב: ועיין ערכו.

ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודגדא (וצ"ל בן נורי) כהוריות י..

ר' אלעאי (אבי ר' יהודה) בעירובין סד: שהיה מהלך אחר ר"ג והיה ר"ג גדול כ"כ בעיניו עד שאמר למדנו שכוון ר"ג ברו"הק.

ר' חנינא בן חנינא כנזיר כט:.

זונין היה ממונה שלו כפסחים מט..

ר' יהודה אמר משמו שבת קג:, זבחים עט..

ר' יוסי בן חלפתא כשבת קטו..

ר' יוסי בן תדאי שנידוהו, דא"ר פ"א.

מקראותיו הפרטים.

ר"ג היה עשיר גדול ובעל נכסים, והיו לו פועלים שעבדו אדמתו כדמאי רפ"א, וגם נתן שדותיו באריסות כב"מ עד:, ועשרו גדלה כ"כ עד שפיזר על מצות אתרוג אלף זוז בסוכה מא:.

והיה איסתנים גדול עד גם כשהיה אונן גם אז רחץ כברכות פ"ב מ"ו, והיה חלוש כדא"ר פ"י.

אחיו ואחותו נשיו ובניו ובנותיו.

מצינו שהיה לו שני אחים אחד בשם אבא שנשא את בת ר"ג ומת בלא בנים ויבם ר"ג את צרת בתו כיבמות טו..

וכן היה לו אח לא נודע שמו כב"ק פ"ג ארש"בג אלף ילדים היו בבית אבא — ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא באסיא, ואחותו הנודעת בשם אימא שלום שהיתה אשת ר' אליעזר בן הורקנוס, והיתה חכמה גדולה ושניהם הראו את שפלת השופט העכ"ום שהיה דר בשכנותם שהוא מקבל שוחד כשבת קטז:.

ונראה שהיו לו שלש נשים בימי חייו הארוכים, אחת שנשא בימי עלומיו ומתה עליו והיא נזכרה ברכות פ"ב מ"ה, והשניה נזכרה ג"כ שם פ"ב מ"ח שקרא לילה הראשון, וא"א לומר שהיא האשה שמתה יען שאז כבר היה נקרא רבן גמליאל והיו לו תלמידים כמבואר שם, והשלישית צרת בתו אשת אחיו אבא שיבמה כיבמות טו..

בניו מצינו שהיה לו שני בנים אחד בשם רבן שמעון ובל"ס היה הוא הבכור שירש את הנשיאות, והוא קיבל מאביו וישב לפניו בישיבת יבנה כירושלמי ר"ה פ"ב ה"י שארש"בג לא היינו נוהגין כן ביבנה, ובידים פ"ג מ"א ארש"בג מעשה באשה אחת שבאת לפני אבא, וכן נדה כב:, וזכה ר"ג להשיאו אשה עוד טרם נפרד ר' אליעזר גיסו ממנו בקידושין לב. מעשה בר"א ור"י ור' צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג, ובל"ס הוא רש"בג הבכור. ובנו השני הוא ר' חנינא כנדה ח: וע"ש ברש"י ותוס', וכן נזכרו ריש ברכות מעשה שבאו בניו של ר"ג

מבית המשתה, וכן נזכר בכריתות טו. שהלך ר"ג ליקח בהמה למשתה בנו.

ושתי בנות היה לו אחת שמתה בחייו שהיתה אשת אבא אחיו כיבמות טו. והשנית נזכרה ב"ר פ"כו־ד שבקשה מאביה לאמר אבא צלי עלי א"ל לא יהי לך מחזורי להכא, וכשילדה בן ברכה לא ישלה ווי מפומך, ובל"ס נתקיימה ברכתו.

אבל מה שמצינו פסחים נא, יהודה והלל בניו של ר"ג כבר בארנו בערכם שהיו בני ר"ג בר רבי.

ימי חייו.

כבר הבאנו לעיל שר"ג היה כבר גדול הדור קודם החורבן שהכיר עוד את ר"ג אבי אביו וקיבל ממנו, והיה לכל הפחות בזמן החורבן כבן שלשים שנה, וריו"בז חי לערך כעשר שנים אחר החורבן א"כ כשנעשה לנשיא היה כבן ארבעים, ובתענית כט. יסופר כשחרש (בצ"ל) טורנוסרופוס את ההיכל נגזרה גזירה על ר"ג להריגה בא אדון אחד ועמד בבה"מד ואמר בעל החוטם מתבקש, וברח ר"ג וע"י השר הצדיק הזה ניצל ר"ג ונתבטלה הגזירה. וידוע בדברי הרומאים שאדרינוס נתקסר לערך מז שנה אחר החורבן והוא ג"א תתעז ליצירה, ובתחילת מלכותו צוה לבנות את בה"מק ואח"כ חזר בו וגזר גזירות על ישראל ואז נתעלה טורנוסרופוס הרשע וחרש את ההיכל להראות שלא יבנה עוד, (ואין זה שייך למה שאמרו בתענית רפ"ד שהשבו ונלכדה ביתר ונחרשה העיר שזה היה זמן רב אח"כ) ובאותו הזמן נפטר ר"ג עוד שנים אחדות קודם מרידת ביתר א"כ מלך לערך שלשים שנה, וחי לערך יותר משבעים שנה.

פטירתו.

בב"מ נט: יסופר שמיום שנידוהו את ר' אליעזר לא הניחה אשתו אימא שלום לבעלה למיפול על אפיה שהיה לה בקבלה מבית אביה שכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה, אך פ"א טעתה וסברה שהוא ר"ח ולא יפול על אפיה ובאמת היה ע"רח, ולא שמרה את בעלה, ומצאה אותו נפל על אפיה, כשראתה זאת התחילה לצעוק קום דקטלת לאחי, אדהכי נפק שיפורא מבית ר"ג דשכיב, ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א כשמת ר"ג כיון שיצא מפתח החצר א"ל ר"א לתלמידיו כפו המטות (ובמו"ק כז. איתא בטעות ר"ג הזקן).

ובעירובין מא. לאחר פטירת ר"ג נכנס ר' יהושע להפר את דבריו עמד ר"י בן נורי ואמר — יהושע אין שומעין לך.

ואונקלוס הגר שרף עליו (כלי תשמיש) בע' מנה צורי כע"ז יא. (ושם איתא בטעות ר"ג הזקן וצ"ל ר"ג, דק"ס), ובירושלמי סוף סוטה משמת ר"ג בא גובאי ורבו צרות (ובבבלי שם גרס רשב"ג). ואחר פטירתו התחילו הגזירות והמרידות, ואף שרש"בג היה אז כבר בא בימים קרוב לארבעים אבל לא נתמנה לנשיא יען שהיה עדיין חי רא"בע ור' יהושע ואח"כ היה ר"ע זקן כל הדור ההוא שהאריך ימים יותר מכולם, אך אחרי מות אדרינוס קיסר ונחו מעט מן הגזירות ושבו מעט מעט לאושא אז ישב בנו רבן שמעון על כסא אבותיו.

רבן גמליאל (השלישי)

בן הבכור של רבי ודור שמיני להלל הבבלי

קרוב מאוד לומר שזכה עוד לראות את אבי אביו רבן שמעון ב"ג, יען כי רבי אביו היה בכור לאביו, והוא היה ג"כ בנו הגדול דרבי, ורבי היה כבר גדול הדור בחיי אביו כב"מ פד:, ולכן מצינו נדה סג: ר"ג בר רבי אומר משום רש"בג.

והיה תלמיד מובהק לאביו כחולין צח. ההוא דאתא לקמיה דר"ג בר רבי א"ל

„אבא"

„אבא" לא שיער וכו', ובירושלמי תרומות פ"י ה"ו וכלאים ספ"ב מובא הלשון שאתא ושאיל לאבוה.

ובכתובות קג: יסופר שבשעת פטירתו של רבי אמר לבני גדול אני צריך נכנס אצלו רבן גמליאל ומסר לו סדרי נשיאות א"ל בני, נהוג נשיאותך ברמה, זרוק מרה בתלמידים, ואע"פ שר' שמעון אחיו היה גדול ממנו בחכמה אבל ביראת חטא היה ממלא מקום אביו.

וזכה עוד להיות נזכר במשנה אבות פ"ב מ"ב מאמרו היקר שאמר יפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לש"ש, ומה נאה למי שאמרם יען שהוא היה באמת ירא חטא.

וכן נראה שמה שאמרו סוטה רפ"ב ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה וכו', הוא ר"ג בר רבי כמו שאמרו שם בגמרא טו. דשמעיה לר"מ, ומה גם לגרסת הגמרא שם ט. תניא רבי אומר — היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה,

וכן כלים פ"ח מ"ט שקחשיב מקודם ר' יהודה ואח"כ ר"ג אפשר שהוא ר"ג בר רבי.

ובאמת נהג נשיאותו ברמה וכל תלמידיו הגדולים דרבינו הקדוש ישבו אח"כ בישיבתו הגדולה, וגם רב הארוך בדורו יסופר בחגיגה פ"א ה"ח שבקשו ליתן לו רשות לראות מומי בכורות והשיבו איני מוסיף לך על מה שנתן לך אבא.

וכן תלמידו הגדול דרבי „בר קפרא" מצינו חולין ה: ארי"בל משום ב"ק, רבן גמליאל (בנו של רבי, רש"י) ובית דינו נמנו על שחיטת כותי ואסרוה, וזה ידוע שכ"מ שאמרו „הוא וב"ד" הכונה שהוא היה הנשיא והריש מתיבתא גם יחד והיה ראש סנהדריה הגדולה ולכן לא מצינו מעולם שיאמרו ר' יוחנן או רב וב"ד.

ובאמת היתה ישיבתו גדולה מאוד כי החכם שלו היה אחיו ר' שמעון, ור' אפס ור' חנינא היו הראשים בתלמידי הועד ככתובות קג:.

וגם שמואל שהיה הראש לאמוראי דור הראשון בבבל מצינו ב"ב קלט: וירושלמי כתובות פ"יג ה"ג ובנדה סג: אר"י אמר שמואל זו דברי רבן גמליאל בר רבי.

וכן ר' חנינא כירושלמי תרומות פ"י ה"ו ומובא בתוס' חולין סד: ד"ה גיעול, שמעון בר בא א"ר חנינא מעשה בא לפני ר"ג בר רבי, (ובירושלמי שם נפל ט"ס) וכן רי"הבל אמר משמו קידושין פ"ג ה"ב, וכן בנו ר' יהודה נשיאה כביצה פ"א ה"יא, ר' הושעיה רבה אמר לר' יודן נשיא שמעת מאביך — א"ל כשם ששמעתי (מאבי) בלחישה כך אני וכו'. וכן ר' יוחנן כחולין קו. שאמר שאלתי את ר"ג בנו של רבי ואוכל טהרות היה ואמר לי וכו'.

ובספר דו"ד ח"ג צב 38 יאמר שאין גם אחד מן החכמים מתייחס להיות מתלמידיו, ולא ראה כל הגמרות מפורשות שכל גדולי הדור ההוא היו תלמידיו, וכן יאמר שם שמה שאמרו בירושלמי חלה פ"ד ה"ז שביקש להנהיג דמאי בסוריא ולא הניחו ר' אושעיא הוא ר"ג בר רבי, והוא טעות גמור כי ר' אושעיא שלא הניח לר"ג להנהיג דמאי הוא ר' גמליאל בנו של ר' יהודה נשיאה הראשון ולא ר"ג בר רבי וכאשר הבאנו לעיל הירושלמי ביצה פ"א ה"א שר' הושעיא רבה שאל לר"י נשיאה אם שמע מאביו, א"כ איך נוכל לומר שר' אושעיה לא הניח לר"ג בר רבי להנהיג דמאי בסורא?

וכן יאמר שם מה שאמרו שבת פ"ו ה"א שפ"א ירד ר"ג בר רבי לטייל בחצרו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו

בו חבריו, הוא ג״כ טעות גדול כי שם הוא ר״ג האחרון אבי אביו דהלל שתיקן העיבור, וכמבואר בערכו.

ומה שלא מצינו הלכותיו, זה יען שבימיו כבר נגמרה סידור המשנה ובדורו ובדור בנו ר״י נשיאה אז היה סידור הברייתות לפרש המשנה, וע״פ רוב נשנו הברייתות בשם סתם, וע״פ עדות היוחסין שכל היכי דתני ר׳ב ספרא משום חד דבי רבי, הוא ר״ג בנו של רבי.

מדרשותיו היקרות מלבד מאמרו היקר באבות מצינו בתוספתא סוטה פ״ו ה״ר על הפסוק מה שאמר משה הצאן ובקר ישחט להם שבונת משה היה לומר לה׳ שאם אתה נותן להם בשר בהמה דקה, אומרים בשר בהמה גסה בקשנו, בהמה גסה, אומרים — חיה ועוף בקשנו, חיה ועוף אומרים דגים וחגבים בקשנו, ובכתובות י. י: שהיה בקי גדול בטבעיות, ובמנחות פה. דתניא ר״ג בר רבי אומר נאמר כאן ארץ וכו׳, ובפד״רא רפ״יז נזכר דרשה ממנו.

מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר, זולת שהיו לו שני בנים האחד הוא ר׳ יהודה נשיאה, והשני היה שמו הלל, ונזכרו יחד פסחים נא. וירושלמי רפ״ד ושמחות רפ״ח, וכן כתב היוחסין שיהודה והלל היו בני ר״ג בר רבי.

ולפי דעת חכמי האחרונים לא האריך ימים והיה נשיא לערך עשר שנים, וקצת ראיה לזה מוכח מירושלמי סנהדרין פ״יא סה״ג שאמרו אלו שבע מדות שמנו חכמים בצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובניו, ר׳ יוחנן אומר „כל שבע מדות — היו ברבי מאן רבי הוא ר״י הנשיא״ ופשט הפשוט שר״ש בן מנסיא (ושם רש״בג הוא ט״ס וצ״ל כמו באבות פ״ו) שהיה בן דורו של רבי אמר שכל השבע מדות נמצאו ברבי ובבניו, אבל הוא לא ראה שר״ג לא האריך ימים, אבל ר׳ יוחנן שראה שר״ג בר רבי לא האריך ימים על ממשלתו וגם לא היה גדול בתורה כרבי לכן אמר שכל שבע מדות נתקיימו (אך) ברבי, אבל לא בבניו.

וכפי שבארנו בערך רבי שנפטר לערך תקד לשטרות א״כ נפטר ר״ג בנו לערך תקיד, והיה לערך כבן ששים שנה בפטירתו, ועל כסאו ישב בנו הגדול ר׳ יהודה נשיאה ומלך ימים רבים.

ר׳ גמליאל (הרביעי) בן ר׳ יהודה נשיאה הראשון ודור העשירי להלל הבבלי.

אביו ר׳ יהודה נשיאה היה הנשיא האחרון אשר אחז את קרן הנשיאות וגם ריש מתיבתא ביהד, וכשנפטר הוא אז נתחלקה הנשיאות לשתים, ישיבת ציפורי טרם נתבטלה כי ר׳ אושעיא לעת זקנתו הלך לו לקיסרין ויסד שמה ישיבתו ור׳ ינאי בעיר עכברא וריב״ל בלוד, ור״י נשיאה נפטר לערך תקמב לשטרות אשר מלך קרוב לשלשים שנה, ובנו ר׳ גמליאל לא היה גדול לא בתורה ולא בחכמה כאבותיו ולא היה יכול להיות רב החובל וראש הדור, ובעוד שנים אחדות הלך ר׳ יוחנן ויסד ישיבתו הגדולה בטבריא, ולכן לא מצינו את ר׳ גמליאל זה כמעט בשום מקום, זולת בירושלמי חלה פ״ד ה״ד שביקש ר״ג ברבי (כן היו נקראין כל הנשיאים בשם זה בירושלמי) להנהיג את הדמאי בסורא ולא הניחו ר׳ הושעיא, ומזה אנו רואין שלא הגיע למעלת אבותיו, וזאת שנית שלא האריך ימים על ממלכתו, ולא שמת בקוצר ימים אך יען שאביו ר״י נשיאה האריך ימי נשיאותו, ולכן לא נזכר ממנו שום הלכה, וגם לא שום תקנה כללית יען שנתבטלו הסנהדרין וכחם, וכבוד התורה נתנה לראשי מתיבתות, ואך כבוד הנשיאות כמו למינוי דיינים ועיבור השנה נשארה להנשיאים, ועל מקומו ישב ר׳ יהודה נשיאה השני שהיה תלמידו דר׳ יוחנן.

ר׳

ר' גמליאל (החמישי) בן ר' יהודה נשיאה השני, דור השנים עשר להלל הבבלי.

אביו ר' יהודה נשיאה השני שהיה תלמידו דר' יוחנן אף שלא הגיע למעלת אבותיו אבל היה אדם גדול אבל בנו ר' גמליאל לא הגיע למעלת אביו וכעדות ר' אבהו בירושלמי ע"ז פ"א ה"א א"ר אבהו ואני לא שאלני ר"ג ברבי מהו לילך לירידֹ ואסרתי לו — מאי כדון ר"ג אדם קטן היה וביקש ר' אבהו לגודרו, וכן נזכר ר"ג זה שבת פ"ו סה"א שפ"א ירד לטייל בחצרו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חבריו.

ועד ימיו היו הנשיאים בציפורי ובטבריא אבל בימיו התגברו כת הנוצרים בא"י והחריבו כמה ערי ישראל ולכן לקחו ר' אבהו שהיה מקורב ואהוב למלכות תחת כנפיו לקיסרין, וזה שמצינו אותו עם ר' אבהו תלמידו דר"י, ואפשר שמה שמצינו כתובות כד: דבי נשיאה תפוס אמתא דיתמא, יתיב ר' אבהו — א"ל ר' אבא משום דבי נשיאה מחנפיתו ליה, הוא ר"ג זה.

וכן נזכר במד' תהלים פ"ק-ט מעשה בר"ג שהלך אצל ר' חלבו בקרוויה (ובמ' תהלים הישן גרס אצל אבא חלפא בר קרוייה) א"ל התפלל עלי, א"ל יתן לך כלבבך, ואבא חלפא היה בדור ר' חייא בר אבא והוא דור ר"ג הזה.

וקרוב מאוד לומר שמה שמצינו מו"ק כב: נשיאה שכיב א"ל רב חסדא לרב חנן בר רבא כפי אסיתא וקום עליה ואחוי קריעה לעלמא, ובארנו בערך רב חנן בר רבא יען שהיה בר א"י לכן א"ל ר"ה שצריך להראות אבילות על מות הנשיא. ויען שהיה אדם קטן לא נזכר שמו, ומזה נוכל לידע את זמן פטירתו, כידוע שר"י נשיאה השני נפטר אחר רב יהודה כמבואר בערכו, ור"ג זה נפטר קודם רב חסדא שנפטר תרך לשטרות, ועל מקומו ישב ר' יהודה נשיאה השלישי אבי הלל שתיקן את חשבון העיבור.

גניבא.

אבוה בר גניבא ב"ב קלט., הונא בר גניבא קה"ר ספ"ד.

גניבא.

היה אדם גדול בימי רב כירושלמי ע"ז פ"ב סה"ח מחלוקת רב וגניבא ורב אמר עליו אני זקן והוא זקן, אבל באמת היה תלמידו דרב, ורב שאמר זה הוא אך מפני ענותנותיה, וכדמצינו ברכות כה. גניבא אמר רב, ובע"ז לו: משמיה דרב וברכות כז. רב אקלע לבי גניבא, וכן מצינו חולין גניבא אמר רב אסי.

והיה לו מחלוקת עם מר עוקבא כגיטין ז. ששלח מר עוקבא לר' אלעזר (בא"י) ב"א העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו – שלח ליה דום לה' — הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר, אבל כפי הנראה יצא אז זכאי כגיטין לא: ר"ה ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, א"ל אידך מקמיה פלגאה ניקום? (ופרש"י משום המעשה עם מר עוקבא זר"א) אדהכי אתא איהו לגבייהו — א"ל הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב וכו'.

וכן נזכר הלכה ממנו ברכות פ"ו סה"ו גניבא אמר שמן לזוהמא אין צריך לברך, וביצה פ"ב ה"ח גניבא אמר הלכה וכו', וב"ר פ"י-ט מחלוקת גניבא ורבנן, ובקה"ר פה"יד גניבא אמר, לשועל שמצא כרם וכו'.

האומרים בשמו מצינו אך חולין מד. רבינא (ר' אבינא) אמר גניבא, ושם נ: ר' חייא בר אבא אמר לדידי מפרשא לי מיניה דגניבא אמברא דנהרדעא, וברכות כה. גניבא אמר רב — אמר רב יוסף שרי ליה מרי לגניבא,

וסופו היה כאשר יצא מפי ר' אלעזר בגיטין סה: גניבא יוצא בקולר הוה (ליהרג למלכות וכן איתא בפירוש בירושלמי גיטין פ"ו ה"ה גניבא אתאפק למקטלא) כי הוה נפיק אמר הבו ד' מאה זוזי לר' אבינא, (ובספר חקרי לב צד 2 יאמר שהוא ר' אבינא חבירו דרב אשי, ובמחילה טעה טעות גדול) אר"ז ילך ר' אבינא לגביה ר"ה רביה.

וקרוב מאוד לומר שלכן נתן לר' אבינא יען שהוא האחד אשר היה תלמידו דגניבא שאמר בשמו כדמובא לעיל.

גרדיים,

נזכרו עדיות פ"א מ"ג שהעידו בשם שמעיה ואבטליון וקבלו חכמים את דבריהם יותר מדברי שמאי והלל.

גרוגרות, יהודה בן גרוגרות יומא עא.

גרון, חנניא בן חזקיה בן גרון שבת פ"א מ"ד.

ר' גרשום,

בירושלמי נדרים פ"ג ה"ח אמר בשם ר' אחא, ומצינו רב אידי בר אידי בר גרשום חולין צח.

ד.

דגלאי, ערך דלגאי.

דואג בן יוסף. (דואג האדומי, תהלים פ"נב-ב).

ביומא לח: ומובא בת"כ בחקותי ואיכ"ר פ"א-נא מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו ובכל יום ויום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו זהב לב"המק, וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו אמו.

דהבאי, ר' יוחנן בן דהבאי חגיגה ב..

דוד בר נהילאי מנהרדעא (בזמן אבוה דשמואל).

נזכר ביבמות קטו: לגרסת הרא"ש לענין ששלח גט לאשתו אבל אין ידוע אם היה צורבא מרבנן.

דולעאי,

אבא אלעזר בן דולעאי מקואות פ"ה מ"ו.

דוסא.

ר' חנינא בן דוסא ברכות פ"ה מ"ה, ר' עקיבא בן דוסא כן מובא באגרת דרש"ג ח"א פ"ב.

ר' דוסא (סתם, הוא ר' דוסא) בן הורכנים, ובירושלמי בן ארכנים.

הרמב"ם בהקדמתו לזרעים פ"ד יאמר שמעון הצדיק ור' דוסא בן הרכינס היו בדור אחד, ור' דוסא האריך ימים עד שהשיג לדור ר' עקיבא, ובהקדמתו ליד החזקה יאמר ששמעון הצדיק היה בכלל הק"כ אנשי כנ"הג והוא היה כה"ג אחר עזרא. ונראה שיצא לו כ"ז מירושלמי יבמות ספ"א כשבאו חכמי ישראל לר' דוסא בן הרכינס וראה את ר"א בן עזריה אמר עליו מכיר אני שהוא דור עשירי לעזרא ועינוי דמיין לדידיה, ומזה הוציא רבינו שני דברים א) שמעון הצדיק כה"ג אחר עזרא, ב) שר' דוסא ב"ה היה בזמן שמעון הצדיק.

וביוחסין ערך ר' דוסא מביא שהרמ"בם הוציא זה ממה שאמרו יבמות טז. שהעיד ר' דוסא בן הרכנים שעל מדוכה זו ישב חגי זכריה ומלאכי.

ואם קבלה הוא נקבל ואם לדין יש תשובה, שאפשר שהיה לו קבלה מרבותיו שעל מדוכה זו ישב חגי, וכן מובא הלשון הזה גם על ר' צדוק בתוספתא דכלים ב"ב פ"ב שאמר, ע"ז ישב חגי הנביא, וקרוב מאוד לומר יען שר' דוסא שהיה עשיר מופלג וכאשר נביא לקמן, לכן הרכיש לו דברים עתיקים היותר יקרים והראה להם המדוכה אשר ישבו עליהם הנביאים ואפשר גם שהיה לו צורת עזרא

משוח

משוח בששר ולכן אמר לרא"בע שעיניו דומות לעיני עזרא (ועיין ערוך ערך בדולקי).

ודבר פלאי בדורות שלאחר החורבן שיחיה אחד קרוב לארבע מאות שנה, ויותר פלא שיהיה לו אח קטן בשם יונתן ומשמע שם שהיה רק בשנים מתלמידי ב"ש, א"כ צריכין אנו לומר שגם אביו האריך ימים רבים ונשא אשה לזקנותו. מפלאי פלאים כאלו לא החרישו חכמי התלמוד לספר ממפלאות תמים דעים, וכאשר אמרו בספרי ברכה ששלשה חיו ק"ך שנה.

אבל הקרוב אל האמת שר' דוסא היה חבירו דרבן יוחנן בן זכאי וכמפורש בירושלמי יבמות ספ"א שאמר לר' יהושע זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בד"ת, א"כ היה באמת נחשב לדור ריב"ז. וכן מצינו בכתובות פ"יג מ"א שחולק עם רי"בז שהוא אמר כדברי בני כה"ג ורי"בז אמר כדברי חנן, ובנגעים פ"א מ"ד מצינו מחלוקת ר' דוסא בן הרכנים עם עקביא בן מהללאל ור' חנינא סגן הכהנים בענין כמה מראות נגעים.

ואחר העיון נראה ברור שסתם ר' דוסא הוא בן הורכנים כי בעדיות רפ"ג אמר ר' מאיר אף בזו ר' דוסא מטהר, ובאהלות רפ"ג מובא הדין בשם ר' דוסא בן הורכנים, ושם פ"ג מ"ב אוכל פרוד אינו מצטרף דברי ר"ד בן הרכנים, ובטהרות פ"ח מ"ח מובא בשם סתם ר' דוסא, ובעדיות פ"ג מ"ג חמש רחילות — דברי ר' דוסא, מובא חולין פ"יא מ"ב ר"ד בן הרכנים, וכן זבחים פח: ר' דוסא משום ר' יהודה (הוא ט"ס ובדק"ס ליתא תיבת ר' יהודה או יותר נראה שצ"ל להיפוך) שלשים וששה היו, וע"ז אמר ר' ענני בר ששון כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגעים דתנן ר' דוסא בן הרכנים אומר ל"ו, ומזה אנו רואין בבירור שהיו להם בקבלה נאמנה שסתם ר' דוסא הוא בן הרכנים.

ויען שהאריך ימים וכמו שאמרנו שהיה כחבר לרי"בז והוא חי שנים הרבה אחריו לכן מצינו אותו ששקיל וטרי עם כל חכמי הדור שהיו אחר רי"בז, ור' יהודה בר אילעאי חשבו באמת לגבי ב"ש דורות האחרונים כגיטין פא.

וזה שמצינו סנהדרין צט. שחולק עם ר' אליעזר בענין כמה ימות המשיח, ובכורות פ"ז מ"ב חולק עם ר' חנינא בן אנטיגנוס, וביצה ט: חולק על ב"ש וב"ה, ובר"ה פ"ב מ"ח חולק על ר"ג ואמר עדי שקר הן היאך מעידין על האשה שילדה ולמחר כריסה בן שיניה.

ולכן אע"פ שמחכמי דור רי"בז לא מצינו הרבה הלכות שיזכר שמם עליהם יען שנכללו על שם ב"ש וב"ה אבל ר' דוסא שהאריך ימים והגיע לדור חכמי יבנה לכן נשארה לנו ממנו הרבה הלכות בשמו בשם סתם ר' דוסא או ר"ד בן הרכנים, והלכותיו מצינו שבת פ"כ מ"ד גורפין מלפני הפטם (בשם סתם ר"ד), עירובין ספ"ג העובר לפני התיבה ביו"ט וכו' (בשם ר"ד בן הרכנים), ר"ה פ"ב מ"ח (בשם רד"בה), כתובות פ"יג מ"א (בשם רד"בה), ובעדיות פ"ג מ"א, ב, ג, ד, ה, ו, ובכולן חולק עם חכמים, חולין פ"יא מ"ב, נגעים פ"א מ"ד (בשם ר' דוסא בן הרכינס), ובאבות פ"ג מ"י מאמרו היקר שאמר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של ע"ה מוציאין את האדם מן העולם.

ובברייתות מצינו יומא יב: מחלוקת ר' דוסא ור' יהודה אך הוא ט"ס וכדמובא המאמר בספרא צו פ"ז בדפוס וויניצאה ושם ר' יוסי תחת ר' דוסא, ומה שמצינו ב"ק מט. ר' יהודה אומר שחרית בע"הב עומד ואומר כל שילקטו — ר' דוסא אומר לעיתותי ערב אומר וכו', לא שר"י חולק עמו אך מסדרי הברייתות סידרו דעת

ר"י

ר״י שאמר שצריך בע״הב לומר בשחרית, ודברי ר׳ דוסא שצ״ל בערבית, ובעירובין פ״ג תניא ר׳ נתן ור׳ דוסא אמרו, באמת גרסת דק״ס ר׳ נתן אומר ר׳ דוסא אומר, פי׳ שר״נ אמר בשם ר׳ דוסא.

וכן נזכר סוכה נב: חולק עם רבנן, וביצה לז: דתניא ר׳ דוסא אומר ואמרי לה אבא שאול אומר הלוקח בהמה מחבירו מע״יוט וכו׳, וב״מ עו: רד״א שמין להן וכו׳, שקסבר יד פועל על התחתונה, ובסנהדרין סג. אמר מנין שאין מברין על הרוגי ב״ד, ובחולין נט: רד״א כל שיש לו קרנים אין אתה צריך לחזור על טלפים.

והנה אף שהיה בזמן נשיאת ר״ג כבר זקן גדול מצינו ר״ה פ״ב מ״ח שאף שלא ישר בעיניו מה שקיבל ר״ג את העדים ור׳ דוסא אמר שעידי שקר הן, אעפ״כ כשבא אליו ר׳ יהושע לשאול עצתו השיבו אם באין אנו לדון אחר ב״ד של ר״ג, צריכין אנו לדון אחר כל ב״ד וב״ד שעמד מימות משה ועד עכשיו, ובדבריו היקרים השקיט את רוח ר׳ יהושע ונכנע תחת ר״ג.

וביבמות טז. יסופר מרוב עשרו וזקנותו הגדולה, שבימי ר׳ דוסא בן הרכנים התירו צרת הבת לאחין (וחכמי הדור סברו שנעשה זה מפיו) והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה ועיניו קמו (עמדו מלראות) מלבא לב״המד, ונתייעצו שר׳ יהושע ורא״בע ור״ע ילכו אליו, וכשבאו לביתו ושפחתו א״ל שחכמי ישראל בביתו, את ר׳ יהושע שידע מכבר תפסו והושיבהו על מטה של זהב, א״ל ר׳ יהושע רבי, אמור לתלמידך — ר״א בן עזריה לישב, (אך אותו לא הכיר בידוע שהיה עול ימים כשנתמנה לנשיא) אמר ויש לו בן לעזריה חבירנו? תפסו והושיבו על מטה של זהב, א״ל רבי, אמור לתלמידך אחר וישב הוא עקיבה בן יוסף, א״ל אתה הוא עקיבה ב״י ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל, ובירושלמי שם פ״א ה״ו שקרא על ר׳ יהושע את מי יורה דעה זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לב״הכנס ששביל שיתדבקו אזניו בד״ת, ועל ר״ע קרא כפירים רשו ורעבו, מכיר אני שאדם גבור בתורה הוא, ועל רא״בע קרא נער הייתי וכו׳ מכירו אני שהוא דור עשירי לעזרא ועיניו דמיין לדידיה. וגם ר׳ טרפון היה עמהן, והתחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת ואז הראה להן שלא הוא התיר צרת הבת אך אחיו הקטן יונתן, שהוא תלמיד שמאי, אבל הוא העיד ונשבע בשמים ובארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שצרת הבת אסורה, שהלכה כבית הלל, ויש שרוצים לומר שר׳ חנינא בן דוסא הוא בנו, אבל רחוק הדבר לומר כן יען שרח״בד היה עני כל ימיו, ועוד שגם רח״בד היה קודם החורבן, וגם תמיד מזכירו בשם ר״ח בן דוסא ולא בשם „בר׳ דוסא״.

ר׳ דוסא,

(אמורא ירושלמי בדור השלישי והרביעי).

נזכר ירושלמי ע״ז סס״ב תני עולא שכפא קומי ר׳ דוסא — א״ל חזור בך — א״ל ר׳ זעירא לא תחזור בך.

וכן נזכר כתובות פ״יב ה״ג שאמר מה שצוה רבי אלמנותי לא תזוז מביתי דלא יימרון לה ביתא דנשוותא הוא משתעבד לנשוותא. וב״מ פ״ט ה״י בענין מתי עובר משום ביומו תתן שכרו.

וברו״ר פ״א־ד ר׳ הונא בשמו, וב״ר פ״ט״ז א״ר יוסי בר׳ דוסא כנען הוא אליעזר, ונראה שצ״ל ר׳ יוסי בשם ר׳ דוסא.

וב״ר פ״יב־ו ר׳ ברכיה בשם ר׳ דוסא אמר טעמא דר׳ אבהו, ובירושלמי סוף

מו"ק שנפטר בר"ח ניסן, ועיין ערך ר' דרוסא.

ר' דוסא בר' חנינא. נזכר פדר"כ קלג, אבל צ"ל ר' יוסי בר"ח.

ר' דוסא בן טבת.

נשאר לנו ממנו אגדה יקרה בשהש"ר פ"ז־ח ר' חנינא אמר בשמו שני יצרים ברא הק"בה, יצר ע"ז ויצר זנות, יצר ע"ז כבר נעקר, ויצר זנות הוא קיים, אמר הק"בה כל מי שהוא יכול לעמוד בזנות מעלה אני עליו כאלו עומד בשתיהן.

ר' דוסא ממלחיא.

נזכר סוטה פ"ג סה"ז אמר בשם ר' אחא בש"ר לעזר שכהנות מותרות לצאת לחו"ל.

ר' דוסי סבא.

בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח ר' חזקיה ר' דוסתי ר' אבא בר זמינא ומטו בה משמיה דר' דוסי סבא (ובנדרים ספ"י גרס ר' דוסתי סבא) הכין כתב (ר"י נשיאה על ר' חייא בר אבא) הרי שלחנו לכם אדם גדול וכו'.

דוסתאי.

אבא יוסף בן דוסתאי (תנא) ברכות כח, ר' יעקב בן דוסתאי כתובות קיא:, ר' יהודה בן דוסתאי מכות ז:.

ר' דוסתאי.

בפרקי דר"א ספ"לח יסופר שמלך בבל (סנחרב) שלח לר' דוסתאי ור' זכריה ללמוד עם הכותים והשמרונים תורת משה, ובל"ס כן היה לר"זל הקבלה שמה שכתוב במלכים ב. יז, ויבא אחד מהכהנים — ויהי מורה אותם, היה שמו דוסתאי או זכריה, ואחד מן המעתיקים כתב השני שמות הללו, ובא מעתיק אחר והוסיף תואר „רבי".

ר' דוסתאי.

נזכר ב"ר פ"יא"ח מחלוקת ר' ברכיה ר' דוסתאי ור"ש בר נחמני.

דוסתאי אבוה דר' אפטוריקי.

בחולין סד: תני דוסתאי אבוה דר' אפטוריקי לא שנו אלא שנמצא על חלבון וכו', ובב"מ ה. נזכר אך בלשון תני אבוה דר' אפטוריקי, ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים שוני ברייתות ולא נסמך, ובנו היה ידוע יותר ולכן נקרא ע"ש בנו.

דוסתאי איש כפר יתמה.

נזכר במשנה ערלה פ"ב מ"ה אמר שמעתי משמאי הזקן, ובספר כפתור ופרח פ"יא גרס איש כפר דמן דמא, ובסה"ד גרס איש כפר דמאי.

ר' דוסתאי בר' יהודה,
(תנא דברייתא בדור רבי).

נזכר תמיד בשם זה, אך בב"ק פג: בשם בן יהודה.

הוא היה תלמיד ר' שמעון כחולין קכג. שאמר משמו, ובערבין ל. חולק עם רבי, ובתוספתא שביעית פ"ב ה"יד מחלוקת עם ר' יוסי בן כיפר.

הלכותיו מצינו קידושין סד. שאמר בנות ישראל מקוה טהרה לחללין, ובב"ק פג: עין תחת עין ממון, ובתוספתא מכות פ"א ה"ו עדים זוממין שבאו אחרים והזימום זוממיהן פטורין, ובתוספתא סנהדרין ספ"ג ר' דוסתאי בר' יהודה אומר ברח מארץ לחו"ל אין סותרין את דינו ומובא המאמר ברכות ז: ושם ר' יהודה בן דוסתאי משום ר' שמעון בן שטח, אבל בדק"ס הגרסא הישרה ר' דוסתאי בר' יהודה משום ר' שמעון, ובד"אר פ"ב נשאר מאמר אגדי ממנו שאמר לעולם היה מתגרה ברשעים וכו', וקרוב לומר שהיה בנו של ר' יהודה לפי סדר הזמנים.

ר'

ר' דוסתאי בר' ינאי.

הוא היה תלמידו דר"מ וזכה להזכר במשנה בעירובין פ"ה מ"ד ר' דוסתאי בר' ינאי אומר משום ר' מאיר שמעתי שמקדרין בהרים, ובאבות פ"ג מ"ח אומר משום ר"מ כל השוכח ד"א ממשנתו מעה"כ כאלו מתחייב בנפשו, וכן בויק"ר רפ"יז אומר משום ר"מ, וכן מצינו בתוספתא שבת ספ"טו שאומר משום ר' אליעזר.

והיה חבירו דרבי כירושלמי דמאי פ"ז סה"ז א"ר אבהו איתפלגון רבי ור' דוסתי בי ר' ינאי, וכן היה לו חבר ר' יוסי בן כיפר ושניהם ירדו מא"י לבבל כגיטין יד: ר' אחי בר' יאשיה (שהיה ריש בהוצל בזמן רבי) הוה ליה איספק דכספא בנהרדעא א"ל לר' דוסתאי בר"י ולר' יוסי בר כיפר בהדי דאתיתו אתיוה ניהלי, אזול יהביה ניהליה אמרי להו נקני מינייכו (אונסא דאורחא) א"ל לא, א"ל אהדריה ניהלן, ר' דוסתאי ב"ר ינאי א"ל אין, ר"י בן כיפר א"ל לא, הוו קא מצערי ליה, אמרו לו (לר' דוסתאי בר"י) חזי מר היכי קא עביד א"ל טב רמו ליה (הרבה הכהו) כי אתו לגביה (לר' אחי בר"י) קיבל ר' יוסי בן כיפר על ר' דוסתאי ב"ר ינאי על שלא די שלא סייעו אך גם עשה להיפוך, ויען ר' דוסתאי ב"ר ינאי ראיתי שהאנשים הללו גבורים ואלמים ומתיירא אני מהן, ואמר אלו הרגו את דוסתאי מי נתן לינאי אבא בר כוותי? ובירושלמי גיטין ספ"א וקידושין פ"ג ה"ד יסופר המעשה בע"א מעט שירדו לבבל לגבות חוב לחברון, ואח"כ בא ר' יוסי בן כיפר לפני ר' ינאי אבי ר' דוסתאי וקיבל עליו לפני אביו מה שעשה לו.

הלכותיו לא נשארו לנו, אבל מאמריו המחוכמים באגדה מצינו.

וגם תלמידים היו לו כנדה לא: שאלו תלמידיו את ר' דוסתאי ב"ר ינאי מפני מה איש מחזר על אשה — והשיב להם מי מחזר על מי, בעל אבידה מחזיר על אבידתו, ומפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה, זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת, ומפני מה האיש מקבל פיום ולא אשה, זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת, מפני מה אשה קולה ערב וכו', ובפסחים ח: אמר מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו. (ובספרי בהעלותך ספ"פט איתא בטעות ר' דוסתאי ב"ר יוסי וצ"ל ב"ר ינאי), וב"ב י. דרש בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"וד — אדם מביא דורון גדול ספק מקבלין ממנו והקב"ה אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה, ובאבות דר"נ פ"ג־ה אומר אם ברת וזרעת ברביעה ראשונה שוב לך וזרע ברביעה שניה וכו'.

ובקידושין יב. כי אתא רבין אמר, ר' דוסתאי ור' ינאי ור' אושעיא שיערו כמה היא פרוטה, גרסת היוחסין ר' דוסתאי ב"ר ינאי.

ונראה ברור שאביו ר' ינאי הוא הנזכר אבות פ"ר מ"טו.

ר' דוסתאי בר' מתון, (תנא דברייתא).

נזכר ברכות ז: תניא נמי הכי ר' דוסתאי ב"ר מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בעה"ז, אך בדא"ר פ"ב מובא המאמר ע"ש ר' דוסתאי ב"ר יהודה.

ומה שמצינו יומא ל: ר' דוסתאי בר מתון, א"ר יוחנן הוא ט"ס וצ"ל ר' יוסטאי בר מתון כזבחים צט, וכן מובא הגרסא בדק"ס ברכות ז:.

ר' דוסתאי דמן בירי,
(בירי עיר בבבל כעירובין נו).

לענין הלכה נזכר אך ע"ז מ. שרמי ליה עולא לר' דוסתאי דמן בירי מדקאמר רב

רב קירבי דגים ועוברן — והשיב לו סמי מכאן עוברן א"ל ר' זירא לא תיסמי.

ובאגדה מצינו עירובין מה. שדרש מאי דכתיב ויגידו לדוד, וב"ק פג. דרש הפסוק ובנחה יאמר שאין השכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות וכו', ובסנהדרין קז. דרש למה דוד דומה לסוחר — שלא יכתב סורחני א"ל ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו וכו'.

ר' דוסתאי מבי ישבב.

נזכר מדרש משלי ספ"יג ששאל לר' מאיר מהו ובטן רשעים תחסר, ובפד"ב נט: גרס ר' דוסתאי מן כובכא ובהערה שם שצ"ל מן כוכבא.

דוסתאי סבא.

נזכר זהר תזריע עו. אמר בשם ר' ייסא סבא.

דוסתי סבא. ערך ר' דוסי סבא.

דורדאי. אלעזר בן דורדאי ע"ז יז..

דורמסקית. ר' יוסי בנו תנא דברייתא מגילה ז..

דורשי חמורות.

נזכרו ברכות כד. דרשו הפסוק והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפיליו, ופסחים נד. דרשו ענה פסל היה, וחולין קלד: הזרוע כנגד היד, ומזה מה שמצינו קידושין כב: רי"בז היה דורש המקרא הזה כמין חומר, וכן סוטה טו: גבי ר"ג. ומצינו דורשי רשומות מכלתא בשלח מס' ויסע פ"א דורשי רשומות אמרו לא מצאו ד"ת שנמשלו למים, ושם, הראהו ד"ת שנמשלו לעץ. ושם פ"ד פ' וילקטו שהיה המן בזעת אפך, ושם פ"ה פ' ויקרא בית ישראל קראו את שמו מן, ובספרי מסעי פ' והוא לא אויב לו דורשי רשומות אמרו ג' עדיות הכתובים בפרשה ללמדך שדיני נפשות בשלשים.

דורתאי.

בפסחים ע: יהודה בן דורתאי, ויהודה היה לו ג"כ בן בשם דורתאי והיו בימי הלל, והלך עם אביו וישב לו בדרום.

דושו אחוי דדודו.

נזכר בירושלמי גיטין פ"ד סה"ב שנתן גט לאשתו ואמרו חכמים שהיא תתן שכר הסופר.

רב דימי.

בשם זה נזכר בכל הש"ס בבלי, וזה אות שהיה בבלי וכן כתב רבינו שרירא גאון באגרתו ה"ב פ"ג שרבין ורב דימי היו בבלים, ובירושלמי נזכר תמיד בשם רב אבדומה נחותא כשבת פ"ח ה"א, עירובין פ"א סה"ו, שקלים פ"ג ה"ב, פ"ח ה"א, סוכה פ"ד ה"ה, ר"ה פ"א ה"א, חגיגה פ"א ה"ד, קידושין פ"א ה"ה, ב"ב פ"ג ה"א.

ימי נעוריו ואבותיו מכוסין בערפל ולא נזכרו בשום מקום. וקרוב מאוד לומר שעלה לא"י בימי נעוריו עוד בחיי ר' יוחנן ור"ל ור' אלעזר, ואף שלא מצינו בשום מקום שידבר עמהם פא"פ אבל מהלכותיו הרבות שאמר בשמם נראה בבירור שזכה לראותם.

ובימי רב נחמן ורבה ורב יוסף זכה להמנות מחכמי ישיבות א"י ובבבל להיות מהנחותי, היינו להביא תורת א"י לבבל ותורת בבל לא"י ביחד עם חבירו הגדול רבין, ושאר חביריו ר' יצחק בר יוסף ורב שמואל בר יהודה, ולכן נקרא בא"י רב אבדומה נחותא, ובבבל תמיד בשם כי סליק רב דימי.

ומשרה גדולה כזאת אשר שמו על שכם עול ימים אשר לא קנה לו עוד תורת הנסיון היה קשה עליו מאוד, ולכן טעה לפעמים בשמועתו וזה שמצינו

זבחים

זבחים עד: א"ר אלעזר חבית של תרומה — פותח אחת מהן וכו', יתיב רב דימי וקאמר להא שמעתא (דר"א) א"ל רב נחמן גמע ושתי קא חזינא הכא, אלא אימא נפתחה אחת מהן וכו', ומזה אנו רואין שגם בימי ר"נ כבר בא לבבל ועמו תורת ר' אלעזר ויען שהיה אז עוד עול ימים לכן מצינו חולין יב. קיב. בעא רב דימי מרב נחמן, ובשבת סג: כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן מנין לאריג — כי סליק רב דימי לנהרדעא (והלשון שאמרו כי סליק לנהרדעא מצינו ג"כ ע"ז ע: ההוא פולמוסא דסליק לנהרדעא, ובחולין נו. כי סליק זעירי לנהרדעא, יען כי עיר נהרדעא היתה גבוה מסורא כתענית י. שאמרו רב אמר — ושמואל אמר — ארנב"י וסימנך עילאי בעו מיא, תתאי לא בעו מיא ופי' רבינו חננאל שנהרדעא אתריה דשמואל והיא גבוה, וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה) שלח להו דברים שאמרתי לכם טעות הוא בידי ברם כך אמרו משום ר"י וכו'.

והתרגל בעבודתו הקדושה הזאת עד שבימי רב יוסף היה כבר גדול הדור ודבריו והלכותיו שהביא מא"י נתקבלו בחיבה יתירה כשבת סג. ששאלו רב יוסף מ"ט דר"א, ושם עו. כי אתא ר"ד אמר המוציא תבן — באורתא אר"י הכי, לצפרא הדר ביה, אמר רב יוסף שפיר עבד דהדר ביה וכו', ושם קח: כי אתא ר"ד אמר מעולם לא טבע גברא בימא דסדום אמר רב יוסף הפוכה סדום והפוכה מילה, ובגיטין לב: אמר רב יוסף ניחזי אנן דכי אתא רב דימי אמר וכו', ובקידושין יב: סבר רב יוסף למימר פרוטה כל דהו — א"ל אביי — הא כי אתא רב דימי — א"ל רב יוסף אי הכי וכו'. ובתמורה יד. כי סליק ר"ד אשכחיה לר' ירמיה (ורב דימי מסר לו דברי רב יוסף) א"ל ר' ירמיה אי אשכחיה דכתיב איגרתא שלחי לר"י.

והיה מדקדק כ"כ בשמועותיו ותקיף בדעתו עד שאמרו יבמות נה: כי אתא ר"ד אר"י — אמר לו והא רבב"ח לא אמר הכי? א"ל או איהו שקראי או אנא שקרי.

והנה בכל הלכותיו המרובין שהביא ושאמר בשם אחרים לא מצינו שום אחד מהן שיאמר עליו כי רב דימי קיבל ממנו, זולת ר' ירמיה כיומא סג., פסחים ס: אמר רב דימי אמריתא לשמעתא קמיה דר' ירמיה, ובשבת קמה. אמר רב דימי האלהים מפומיה דר' ירמיה שמיע לי, ובזבחים י. אמר מתיב ר' ירמיה, ומזה נוכל להבין שאף שאפשר שזכה עוד לראות את ר' יוחנן וכל גדולי הדור ההוא אבל היה אז עול ימים מאוד, ור' ירמיה שבא לא"י עוד בחיי ר' יוחנן כמבואר בערכו ואוירא דא"י החכימו ונעשה גדול הדור עד שבימי רב יוסף כבר היה שמו נודע לתהלה, ורב דימי קיבל ממנו, אבל כל ההלכות שאמר רב דימי בשם כל חכמי הדור שלפניו המה אך שמועות ששמע בשמם ולא ששמע מפיהם.

והלכות רב דימי המה מה שהביא כמה מעשיות ודינים מדורות הקדמונים, כברכות מד. כי אתא ר"ד אמר עיר אחת היתה לו לינאי המלך וכו', עירובין פג. שיגר בוניום לרבי, כתובות צז. מעשה בכלתו של ר' שבתי, שם קז. מעשה בא לפני רבי בבית שערים — לפני ר' יוסי בציפורי, קידושין יב: שיער ר' סימאי בדורו, ע"ז לה: פ"א יצא רבי לשדה וכו'.

וכן הביא מאמרים רבים בלי שם האומר ואף אמרו כי אתא רב דימי אמר „אמרי במערבא" בעירובין ג., סוכה י., תענית י., יומא נה:, חגיגה טו:, כתובות יז., סנהדרין סט. ע. ק:, זבחים קה..

וכן סתם כי אתא רב דימי אמר, ברכות כא: לא. מד., שבת יג: עד. קח: עירובין נד: סא. פג. פו:, פסחים ס:, ר"ה כג., יומא עב:, פח., מגילה יח.,

יח., מו"ק ג. יג:, יבמות נט:, כתובות כז: לד: צו. קד: קה: קיא:, נדרים מ., גיטין לג:, קידושין לא., ב"מ עה:, ב"ב עג: קלה: קסט:, סנהדרין לט: סח: ק., ע"ז ח. יא: יב: יד: כז. לב. לה. לה: מז., שבועות כ:, זבחים ל. קטו. קיח:, מנחות כו., חולין נג. קלז:, ערכין טז., נדה כה..

וכן מה שאמר בשם אומרו, כמו כי אתא רב דימי אמר ר' אלעזר בסנהדרין נז., מנחות נה., עובדא הוה קמיה דר' אלעזר ע"ז ע:.

כי אתא ר"ד אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו ר' אמי ור' אסי שבת עד..

כי אתא ר"ד אמר זעירי שבת ג., כתובות טו..

כי אתא ר"ד אמר רב חמא בר יוסף ע"ז יד:.

כי אתא ר"ד אמר, רב חנן קרטיגנאה משתעי כתובות כז:.

כי אתא ר"ד א"ר חנינא שבת קכה:.

כי אתא ר"ד א"ר יוחנן שבת ז. ח: סג:, גיטין נט., סוטה מג:, ב"ב עד:, סנהדרין לא:, חולין עו:.

כי אתא ר"ד א"ר ינאי מנחות כו:.

כי אתא ר"ד א"ר יונתן ב"ב עד: עט:.

כי אתא ר"ד אמר, רב חתים בר"ח ברכות מד..

כי אתא ר"ד אמר רבי זבחים קיח:.

כי אתא ר"ד אמר תני דבי בר ליואי זבחים קטו..

כי אתא ר"ד אמר ר"ל תמורה יב:.

כי אתא ר"ד א"ר שמעון בן פזי ארי"בל כתובות קד:.

והנה מלבד אלו ההלכות מצינו בכל הש"ס דבר נפלא שכמעט תמיד אמרו כי אתא רב דימי אמר, ואח"כ כי אתא רבין אמר, או כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר, או כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר, ומזה אנו רואין את התנהגותם הנפלאה בישיבות בבל שהתמנו אלו גדולי חכמי הדור מישיבות בבל וא"י להביא תורת הישיבות מזו לזו והסכימו שמקודם יעלה רב דימי לא"י, וישב שם וקיבל הלכות א"י וחזור לבבל, ועל מקומו בא רבין או אחד משאר חבריו ושהה שם זמן מה עד שחזר רב דימי ואז הלך לבבל רבין וחבריו, ומסר בישיבות בבל כל מה שנתחדש שם מן הזמן שיצא רב דימי וכן היה חוזר חלילה, ואף בשני מקומות מצינו מקודם כי אתא רבין ואח"כ כי אתא רב דימי.

ונביא כל המקומות שנמצא כי אתא ר"ד ואח"כ כי אתא רבין וחבריהם.

כי אתא רב דימי אמר וכו'. כי אתא רבין אמר וכו' ברכות כב., שבת עב. קמז., עירובין י:, סוכה לב:, יומא יב:, מו"ק י., יבמות מה., כתובות לד: נג. קידושין יב., סנהדרין פב., זבחים לא., חולין פה: קו., קלה., בכורות כב..

כי אתא רב דימי א"ר אלעזר וכו', כי אתא רבין א"ר אלעזר וכו' שבת קלד:, קידושין עה., ב"מ קה:, סנהדרין סג., סוכה כא..

כי אתא רב דימי אמר תני בר קפרא וכו', כי אתא רבין אמר תני בר קפרא וכו' זבחים לא..

כי אתא רב דימי א"ר אמי א"ר חנינא וכו', כי אתא רבין א"ר אסי אר"ל וכו' כריתות כה:.

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', כי אתא רבין א"ר יוחנן וכו' שבת עו. קלד. קמז., עירובין י:, סוכה יא:, יומא ג:, יבמות עח: (ושם איתא בטעות כי אתא רבינא וצ"ל רבין), כתובות לא: פב., ב"ק מג: עו., ב"ב כז: קכט., שבועות כ:, סנהדרין כג: עד., זבחים כ., מנחות עא: צה., חולין קג: קו. קלה., אמר מחלוקת ר"י ור"ל

ור"ל שבת עו. רמי ליה ר"ל לר' יוחנן מעילה כא:.

כי אתא רב דימי א"ר יונתן וכו', כי אתא רבין פירשה משמיה דר' יונתן וכו' יומא מא:.

כי אתא רב דימי א"ר ינאי וכו', כי אתא רבין א"ר ינאי וכו' עירובין עה..

כי אתא רב דימי א"ר יצחק בר אבדימי וכו', כי אתא רבין אר"י בר אבדימי וכו' יבמות מה..

כי אתא רב דימי א"ר ירמיה וכו', כי אתא רבין א"ר ירמיה וכו' יומא סג..

כי אתא רב דימי א"ר שמעון בן פזי אריב"ל וכו', כי אתא רבין אר"ש בן פזי כתובות נז..

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', כי אתא רבי שמואל בר יהודה אר"י וכו' גיטין מ., סנהדרין לא:, ע"ז נד:.

כי אתא רב דימי א"ר חנינא וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר חנינא וכו' שבת נב.,

כי אתא רבין אמר וכו', כי אתא רב דימי אמר וכו' ברכות מד:.

כי אתא רבין אמר רבב"ח אר"י וכו', כי אתא רב דימי וכו' ע"ז פז..

כי אתא רב דימי וכו', כי אתא רבין כו', כי אתא ר' יצחק (זבל"ס צ"ל רב יצחק בר יוסף) וכו' ברכות מד..

כי אתא רב דימי וכו', כי אתא רבין וכו' כי אתא רב שמואל בר יהודה וכו' שבת קמז.,

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', כי אתא רב יצחק בר יוסף אר"י וכו', כי אתא רבין א"ר יוחנן וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה אר"י וכו' ע"ז עג..

כי אתא רבב"ח א"ר יוחנן וכו', כי אתא רב דימי אר"י וכו', כי אתא רבין אר"י וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה אר"י וכו' יבמות נה:.

והנה ידוע שאחרי פטירת רב חסדא שמלך בסורא לא הוקם עוד ריש מתיבתא שמה, ומתיבתא הגדולה היתה בפומבדיתא שמלכו שם רבה ורב יוסף ואח"כ אביי, ואף שר"נ היה הריש בנהרדעא אבל לא היה ריש מתיבתא, ולכן מצינו את רב דימי כשהיה הולך לבבל שקיל וטרי עם רב יוסף ואביי שהיו בפומבדיתא, ואף ע"פ מקרה הלך לנהרדעא, וזה שאמרו שבת סג: כי אתא רב דימי אר"י מנין לאריג — א"ל אביי וציץ אריג הוא — כי סליק רב דימי לנהרדעא שלח וכו'.

אבל עם רב יוסף הבאנו כבר לעיל שהביא אליו הלכות א"י ויקח בידו הלכות רב יוסף לא"י, ועם אביי היה כרב וחבר כנזיר לו. יתיב ר"ד וקאמר להא שמעתא איתיביה אביי כמה פעמים בסוגיות חמורות כתלמיד חבר, וכן שבת קמה., פסחים לד: מד., זבחים ע: יתיב ר"ד וקאמר להא שמעתא א"ל אביי. וברכות נ. שאלו אביי ברכה אחת מעין שלש מאי ניהו ור"ד למדו כל נוסח הברכה, ושם הקשה לו אביי והכתיב ומברכתך יברך — א"ל בשאלה שאני, ובשבת סג. שאלו אביי מ"ט דר"א, ובשבת עב. הקשה לו הרי חטאת, ובעירובין כב. א"ל אביי מ"ט וכו', ושם י: א"ל אביי מי פלגיתו את ורבין א"ל לא,

ובקידושין יב. א"ל אביי נימא את ורבין בפלוגתא דהני תנאי קמיפלגיתו, וב"מ נח. שאלו במערבא במאי זהירי, וב"ב קע. א"ל אביי א"כ פלוגתא לדמר (מדבריך תקשה לרבה) א"ל ותפלוג (שאינו חושש), ובסנהדרין ק. א"ל אביי וכי אפשר לומר כן — א"ל רב דימי מ"ט לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי וכו', ובע"ז יד: א"ל אביי תנן נקלס ולא ידעינן מהו ואת אמרת קורייטור ולא ידעינן א"ל דכי אזלת התם וכו', ובזבחים ל: א"ל אביי והא רבב"ח לא אמר הכי א"ל הוא אמר לא פליגי ואנא

אמינא פליגי, ובעירובין כב:, ויבמות עח. א"ל אביי — א"ל רב דימי קרקפנא חזותיה לרישך בי עמודי (ופי' התוס' שרבה שהיה תלמידו דר' יוחנן ושמע זאת אביי מרבה).

מכל זה אנו רואין את גודל רב דימי בעיני חכמי בבל.

דבריו במשל מצינו סנהדרין סח: שאמר ירך מתוכה מסרחת, ובכתובות יז. שאמרי במערבא לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. וב"מ נח: במערבא זהירי בחורי אפי, וברכות ו. עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו.

הלכותיו המובאין בירושלמי מצינו שבת פ"ח סה"א אמר רב יוסף — א"ל רב אבדומה נחותא ויאות ר' יהודה מוריינא דנשיא הוה, ובאמת צ"ל אמר ר' יוסי (שהוא חבירו דר' יונה) כדמובא בשקלים פ"ג סה"ב ושם פ"ח ה"א, ובעירובין פ"א סה"ו אמר רב אבדימי נחותה ובלבד שלא תהא וכו', ובסוכה פ"ד ה"ה ור"ה פ"א ה"א-ד: וחגיגה פ"א ה"ד א"ר יוסי קיימה רב אבודמי נחותה בכהנים ובשעיר (ובבבלי פסחים עא. תירץ זאת ר"ה בריה דרב יהודה ורב דימי הביא זאת לא"י אבל רבא דחה התירוץ שם ורב דימי לא שמע זאת מרבא).

ובקידושין פ"א ה"ה וב"ב פ"ג ה"א א"ר יוסי קיימה ר' אבודמא נחותה מודה שמואל בנכסי הגר, ובב"ב פ"ג ה"א נשתבש המאמר.

ומזה אנו רואין שאז היה הריש ר' יוסי והוא קיבל מרב דימי הלכות ישיבות בבל, אבל אח"כ כשהתגברו הגזירות בא"י בסוף ימי אביי ורבא אז באו כל הנחותי לבבל ולא עלו עוד, וזה שמצינו חולין קכד, נדה י: לט: כי אתא רבין וכל נחותי אמרי וכו', וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג וז"ל ואחרי הדורות האלו היו ר"נ וכו' וחכמים אחרים שהיו באין ושבים כמו ר' אבא — ואח"כ אביי ורבא ותרב הגזירה בא"י ונתמעטה שם ההוראה מאוד ושבו אלה שהיו שם מן הבבלים כמו רבין ורב דימי וכולם ירדו הנה וכו'.

האומרים בשמו מצינו אך גיטין יט: מרי מר משמיה דרב דימי אך שם הוא רב דימי מנהרדעא.

ומצינו רב משרשיא בר רב דימי גיטין עח. אך שם נראה שצ"ל בריה דר' אמי כב"ב כה:.

רב דימי אחוה דרב ספרא,

נזכר נדרים עז: תני ר"ד אחוה דרב ספרא כל הנודר אע"פ שהוא מקיימו נקרא חוטא, ובערכין טז. כשחלש על רב ספרא אחיו לשיילי ביה א"ל תיתי לי דקיימי כל דאמור רבנן א"ל הא מי קיימת לעולם אל יספר אדם בטובת של חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו א"ל לא שמיע לי ואי הוה שמיע לי קיימתה, ובכתובות פה: נזכר פטירתו שאמרו שם ההוא דאפקיד מטכסא (לבוש משי) בי ר"ד אחוה דרב ספרא שכיב ולא פקיד אתא לקמיה דר' אבא א"ל ידענא ביה ברב דימי דלא אמיד.

רב דימי בר אבא.

נזכר ברכות נג: אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך, ובע"ז טו: אמר כדרך שאסור למכור לעכ"ום כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעכ"ום.

רב דימי בר אבין. ערך ר' אבדימי בר אבין.

רב דימי בריה דרב הונא מדמהריא, נזכר סנהדרין כט:, מנחות פא. ששאל מרבינא.

רב דימי בר חיננא א).

היה חבר לרב חסדא כזבחים לו: שאמר רב חסדא מרגלא בפומיה דרב

דימי

דימי בר חיננא בשר פסח שלא הוצלה — חייבין עליהן משום טומאה, ובר"ה לד: אזל ר' חייא בריה דרבה בר נחמני (שהיה תלמיד רב חסדא) אמרה לשמעתיה קמיה דרב דימי בר חיננא. ויש

רב דימי בר חיננא ב),

שהיה קטן מרבא, והיה לו אח בשם רבין כב"ב יג: רבין בר חיננא ור"ד בר חיננא שבק להו אבוה ב' אמהתא — אתו לקמיה דרבא.

וזה רב דימי נזכר עירובין סא. שחולק עם רב ספרא, וב"ק צח: אמר הא דרבה מחלוקת ר"ש וכו', ור"ה בריה דרב יהושע פריך עליו, ובסנהדרין פר: חולק עם רב מתנה ואמר מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור, ואחיו רבין חי גם בזמן רב אשי כפסחים קט:.

רב דימי בר חמא. ערך ר' אבדימי בר חמא.

רב דימי בר יוסף.

היוחסין ואחריו בסה"ד יאמרו שסתם רב דימי הוא בר יוסף ולא הביאו שום ראיה לזה, ונראה שהטעות בא להם יען שמצינו חולין יב. בעי מיניה רב דימי בר יוסף מרב נחמן — א"ל ר"נ לכי תיכול עלה כורא דמלחא, ושם קיב. בעי רב דימי מר"נ והשיב לו ג"כ לכי תיכול עלה כורא דמלחא, אך באמת בדק"ס שם יב. איתא אך סתם רב דימי, והטעות בא יען שבכ"י אחד היה כתוב רבה בר יוסף כדמובא בדק"ס שם בהערה ל', ובא אחד והגיה תחת „רבה" רב דימי ותיבת בר יוסף נשאר.

אבל רב דימי בר יוסף אין זה סתם רב דימי, כי ר"ד בר יוסף היה תלמידו דשמואל כמבואר כתובות ס., נדה סו. ההיא דאתאי לקמיה דשמואל א"ל לרב דימי בר יוסף זיל בדקה.

וכן מצינו ברכות מה: ר"ד בר יוסף אמר רב, ומזה אנו רואין שהיה תלמידם, ובב"ב קנא. שאחתיה היה לה פיסקתא דפרדיסא וכל אימת דהות חלשה הוה מקניה ליה ניהליה וכי קיימא הות הדרא בה זימנא חדא חלשה שלחה ליה תא קני — כי קיימא הדרא בה אתאי לקמיה דרב נחמן שלח ליה תא, לא אתא אמר מאי איתי הא שיירה — שלח ליה אי לא אתית מחינא לך בסילוא דלא מבע דמא, ואין זה פלא שאע"פ שהיה זקן מר"נ אבל ר"נ שהיה חתניה דבי נשיאה וריש בנהרדעא ולכן אמר לו כזאת, וכמו שמצינו קידושין ע. שהזמין גם את רב יהודה לדין לפניו.

ומצינו ר"ד בר יוסף א"ר אלעזר ב"ב נב: קנ., אך בד"ק ליתא תיבת ר"א, ובשבת קלו. שהיה לו בן, ולבנו נולד ינוקא ומת בתוך שלשים והתאבל עליו א"ל אביו סעודת הבראה אתה רוצה לאכול? והשיבו קיים לי ביה שכלו לו חדשיו, ומזה הוציא היוחסין שהיה לו בן חכם.

רב דימי בר יצחק.

היה תלמידו דרב יהודה כחולין מה: שרב דימי ב"י הוה קא בעי למיזל לבי חוזאי אתא לקמיה דרב יהודה א"ל ליחוי לי מר בין הפרשות — א"ל תא אגמרך, ונזכר מגילה י: רד"בי פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא כי עבדים אנחנו.

רב דימי בר ליואי.

נזכר ברכות כז: שאביי שרי ליה לכברויי סלי.

רב דימי בר נחמיה בריה דרב יוסף.

נזכר סנהדרין כה. לגרסת דק"ס ויוחסין, וגרסא שלנו רב דימי בריה דרב נחמן.

דימי בר קקוזתא.

בשבת קנו. אמר רב אשי אנא ודימי בר קקוזתא הויין בחד בשבא (שאנחנו נולדנו

נולדנו ביום אחד) אנא מלך והוא הוה ריש גנבי,

רב דימי בר שישנא, אמר משמיה דרב גיטין סב., מנחות צ.,

רב דימי דמן חיפא, ערך ר' אבדימי דמן חיפא.

רב דימי מנהרדעא.

זה דבר ברור שסתם רב דימי אינו רב דימי מנהרדעא כמפורש ע"ז יא. כי אתא רב דימי ואח"כ אמרו רב דימי מנהרדעא מתני אפכא.

הוא היה בזמן רב יוסף כב"ב כב. שר"ד מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא. ושלח רבא לרב אדא בר אבא, אזל בעא מיניה ולא ידע להשיבו כראוי וטפח ליה בסנדליה וא"ל אנא רבך ורבא רבה דרבך ולא נקטו ליה שוקא ופסיד גרוגרות דידיה, ואתא רב דימי להתאונן לקמיה דרב יוסף, ורב יוסף א"ל מאן דלא שהייה לאוניתא דמלכא דאדום לא נשהייה לאוניתיך ושכיב רב אדא בר אבא, ורב דימי אמר שלכן מת יען שפסיד גרוגרות דידיה.

וכפי הנראה היה הריש בעיר „בי הדיא" כיבמות קכא. שאחד נטבע בכרמי (שם עיר או נהר) ואסקיהו „אבי הדיא" לבתר ג' יומין ואנסבא רב דימי מנהרדעא לדביתהו.

הלכותיו מצינו מו"ק יב. שאמר זופתין חביתא (במועד) ואין זופתין כוזתא, וב"ב כא. פליג על רבא ואומר מותבינן דרדיק ולא גרים שבשתא כיון דעל על, ושם סג. האי מאן דמזבין וכו', ושם קלח: אמר הלכתא חוששין לב"ד טועין, ובריש הוריות אמר עד שיאמרו להן מותרין אתם לעשות, ובמנחות לה. פליג עם אביי ששי"ן של תפלין אין צריך שיגיע למקום התפר, ובחולין טו: אמר הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא, ובמנחות לז: אמר האי מאן דחייטיה לגלימיה וכו'.

וכן מצינו ר"ה כ., ב"ב צא., ע"ז יא:, חולין קיא. ר"ד מנהרדעא מתני איפכא.

ובאגדה נזכר שבת קכז. שאמר גדולה הכנסת אורחין יותר מהשכמת בהמ"ד.

ובחולין קיג. שהיה מולח במלחא גללניתא ומנפיץ ליה. והיה מקפיד על זוגות כפסחים קי:.

האומרים בשמו מצינו אך אמימר כחולין נא: נפולה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעיים, ובסה"ד כתב שא"ל מר זוטרא, ושגגה היא כי מר זוטרא אמר לאמימר ולא לרב דימי מנהרדעא.

וכפי הנראה שבימי רב יוסף היה עוד עול ימים מאוד כי ע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג שרב דימי מנהרדעא מלך בפומבדיתא מן שנת תרצו לשטרות אחר רב זביד עד תרצט, וזה ששים וחמש שנים אחר פטירת רב יוסף שנפטר תרלד. א"כ היה אז לערך אך כבן עשרים או פחות מזה.

דייני ארץ ישראל,

המה ר' אמי ור' אסי כסנהדרין יז:, וב"ב ע: אמרו לימא בפלוגתא דהני תנאי דתניא — דייני גולה אמרי נשבע — דייני א"י אמרי וכו', ותיבת „דהני תנאי דתניא" הוא טעות הדפוס ובתוס' בכתובות צב: ד"ה דינא העתיקו כראוי.

דייני גולה,

הוא קרנא כסנהדרין יז: ונזכרו ב"ב נא. ע. ע: ק., והרש"בם כתב בכל המקומות האלו שהם שמואל וקרנא. מסנהדרין יז: ובל"ס היתה גרסתו כן שם, אף שאמרו שם רבותינו שבבבל רב ושמואל

ושמואל, זה היה אחרי פטירת רב שילא שיסדו ב' ישיבות אז היו נקראין רבותינו שבבבל, אבל קודם לכן היו שמואל וקרנא אך דייני גולה, וזה ברור.

דייני גזירות שבירושלים.

בכתובות רפ"יג שהיו אדמון וחנן בן אבישלום, ובגמרא שם אדמון בן גדאי והנן המצרי וחנן בן אבישלום, וע"פ דברי ר' נתן שהיה גם נחום המדי.

דייני דנהרדעא.

הוא ר' אבא בר מניומי כסנהדרין יז: וכן הוא בירושלמי שבועות פ"ו ה"ח, ובערוך ערך דן העתיק רב אדא בר מניומי.

דייני דפומבדיתא.

בסנהדרין יז: שהוא רב פפא בר שמואל ונזכרו כתובות פ.

דייני דציפורי.

נזכרו ב"ב פ"ו משנה ז' ופרש"בם לא אתפריש.

דייני דקיסרי. נזכרו עירובין עו: וסוכה ח.

דיקולא. רמי בר דיקולא יבמות פ.

דלגאי.

ר' אלעזר או ר' יוסי בן דלגאי יומא לט: ותמיד ל:

דמא.

ר' אלעזר בן דמא ירושלמי שבת ספ"יד, ובבבלי נזכר סתם בן דמא עיין ערכו.

דמא בן נתינה.

בקידושין לא. יסופר שנכרי אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו שהיה מקיים כיבוד אב ופ"א באו אליו חכמי ישראל (בזמן הבית) לקנות ממנו אבנים לאפד והמפתחות היו מונחים תחת מראשותיו של אביו ולא רצה להקיצו, וה' נתן לו שכרו שנולדה בעדרו פרה אדומה והשיג עבורה כל השכר שהפסיד מן האבנים ע"י אביו.

דן. זבולון בן דן (תלמיד שמואל) קידושין ל.

רב דניאל בר רב קטינא.

מצינו תמיד רב דניאל בר רב קטינא אמר רב כמו"ק ח: יב., חגיגה ה:, ב"ק צז., וכן קיבל מאביו שהיה אדם גדול כירושלמי סוכה פ"ד ה"ג שלח שאיל ר' זעירא לרב דימי בריה דרב קטינא שמעת מאביך (אם ערבה) טעונה ברכה, ואחרי פטירת רב ישב לפני ר"ה, וכדמצינו כתובות צז. ר"ד בר"ק אמר ר"ה, ובעירובין פ"א ה"י, פ"ב סה"א אמר בשם רב חונא (הוא רב הונא), ובשבת רפ"ג דניאל בריה דרב קטינא בשם ר' אסי (והוא רב אסי).

וכן נזכר גיטין פו: שמתיב על דברי ר' יוחנן, ובחולין סב. מקשה על דברי רב יהודה, ור"ז מתרץ דבריו. (ושם רחבה אמר רב יהודה אך בדק"ס ליתא תיבת רחבה), והוא היה חסיד גדול כאשר יסופר עליו תענית ט: שהיה לו גינתא וכל יומא הוה אזיל וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא לא בעיא ואתא מטרא וקא משקי כל היכי דמיבעי ליה מיא, וברכות מז. לגרסת הרי"ף ואור זרוע ה' סעודה ס"קצב שרבה בב"ח הוה עסיק ליה לבריה בי רב דניאל בר"ק, וגרסא שלנו רב שמואל בר' קטינא.

דניאל חייטא.

נזכר ב"ר פ"סר"ז, שאמר ועבדה כתיב, ובויק"ר ספ"לב וקה"ר רפ"ד דניאל חייטא פתר קרייא וכו'.

דנין לפני חכמים,

היה שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניא בן חכינאי, ורנ"בי מתני עוד שמעון התימני כמפורש בסנהדרין יז. ובירושלמי מע"ש פ"ב ה"ד דנין לפני

חכמים

חכמים בן עזאי ובן זומא, תלמידים חנינא בן חכינאי ור"א בן מתיא.

דנקאי ספרא.

נזכר ב"ר פ"עט־ו שהתרים נגד רשב"י ונתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

דנכו.

נזכר ב"ק צט: איש אחד שהיה שולחני בזמן ר"פ.

דרגא. לוי בר דרגא גיטין מה..

דרו בר פפא.

נזכר ע"ז כז. אמר משמיה דרב וחולק עם ר' יוחנן, ואין זה רב פפא הידוע אך בן ר"פ סבא.

דרו עבדיה דרב נחמן.

נזכר כמה פעמים בש"ס, כפסחים קטז. שא"ל ר"נ עבדא דמפיק ליה מריה לחירותא ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה, א"ל בעי לאודויי ולשבוחי א"ל פטרתן מלומר מה נשתנה, וברכות יג: שצוהו ר"נ בפסוקא קמא (דק"ש) צערן טפי לא, ובשבת נא. א"ל ר"נ אטמין לי צונן ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה, ובב"ק צז. אמר רבא עליו כגון דארו עבדיה דר"נ דמרקיד בי כובי, ובדק"ס בברכות יג: גרס שהיה עבדיה דר"נ בר יצחק והוא טעות, כי היה עבדיה דר"נ בר יעקב כי בשבת נא. אמרו שם שמע ר' אמי ואיקפד והוא היה בזמן ר"נ בר יעקב כידוע.

דרי. גורסק בר דרי עירובין כט..

דרומאי.

נזכרו ב"ב צו. מתני משמיה דרי"בל, ובפסחים פ"ז ה"ז מתיב ר"ל לדרומאי, ובזבחים כב: אמרו זקני דרום — אמר עולא תקע להו ר"ל לדרומאי, ובתרומות פ"ב ה"ד, פסחים פ"ה ה"ג דרומאי אמרין, וב"ר פ"סג־ח, פ"עא־ז רבנן דרומאי מתני בשם ר' אלכסנדרי, וב"ר פ"עא"ז אמרי בשם ר' יוחנן, והם היו קבוצת חכמים שהיו דרים בדרום בעיר לוד במקום רי"בל וב"ק.

ר' דרוסא־דרוסי־דרוסתאי.

נזכר אך בירושלמי ומדרשים כשבת פ"א רה"ב אמר ר' דרוסא כך הוה, ר' לעזר בי ר' יוסי אמר (והוא האמורא) שליח מנוי הוה, ובכלאים פ"ט רה"ג א"ר דרוסא (מה שצוה רבי אל תזוז אלמנותי מביתי) דלא ימרו לה ביתא דנישיות ההוא משועבד הוא לנשיותא א"ר לעזר ב"ר יוסי כהדא דתני וכו', ובכתובות פ"יב גרס ר' דוסא, וכן תענית פ"ד ה"ב א"ר דרוס' בגין דצווחין עלויי — א"ר לעזר בי ר' יוסי על שהושיבו טעם ברבים, ומזה אנו רואין שהיה כחבר לר"א בר' יוסי.

ובסנהדרין ספ"ז א"ר דרוסא תשע מאות פרשיות היו וכו', ובשמות רבה פ"מג־ד א"ר דרוסאי קתדרא עשה לו וכו', ובשהש"ר פ"ד־יא ר' דרוסא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק אמרו ס' רבוא נביאים עמדו לישראל בימי אליהו, ובמ' שמואל פ"כח־ד גרס ר' דרוסתאי ור' ירמיה בשם רשב"י, וצ"ל כמו בשהש"ר וכן נראה שצ"ל ר' ירמיה בלי וי"ו, וביומא פ"ד ה"ד מצינו ר' פטרוקי אחוה דר' דרוסא.

ה.

הוגרס בן לוי.

ביומא פ"ג משנה יא' שהיה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד (בזמן הבית) ובגמרא שם לה: כשהוא נותן קולו בנעימה מכנים גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם, ונזכר לגנאי.

הון בריה דרב נחמן.

נזכר יבמות לה. שהקשה לר"נ, ושם קיב. בעי מר"נ ועיין ערך הונא בריה דר"נ.

הונא או רב הונא.

ר' אבין בר הונא שבת סו:, ר' אחא בריה דר"ה ברכות לב.. ר' חייא בר הונא ברכות לד:.

רב הונא.

האדם הגדול הזה אשר זכה לישב על כסא רב בסורא לא נודע לנו מאומה מי היו אבותיו, ואך ע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג ספ"ב שהיה מדבי נשיאה, היינו ממשפחת הריש גלותא, וקרוב מאוד לומר שהיה נכד לרב הונא ריש גלותא שנפטר בחיי רבי כמפורש כלאים פ"ט ה"ג.

וע"פ עדות רש"ג באגרתו שם שר"ה נפטר תרח לשטרות נוכל לידע את שנת לידתו כי מפורש במו"ק כח. שר"ה הגיע לגבורות א"כ נולד תקכח, אבל יותר נראה דמה שאמרו שהגיע לגבורות הכונה שהיה הרבה יותר משמונים, ובגמרא אמרו אך שמשמונים ואילך אם מת פתאום זו היא מיתת נשיקה, כי א"א לומר שחי אך שמונים שנה א"כ כשבא רב לבבל בשנת תקל היה אז ר"ה בן ב' שנים ובפטירת רב תקנח היה בן שלשים, ובפטירת שמואל תקסה היה אך בן שבע ושלשים, ואז היו כמה מתלמידי דרב זקנים ממנו לימים כמו רב יהודה שנולד כשנפטר רבי וכן רב חסדא שהיה תלמיד חבר לר"ה היה זקן כמותו שחי צב שנים כמו"ק כח. ונפטר תרך א"כ נולד תקכח, אלא ודאי שר"ה חי הרבה יותר משמונים והיה בפטירת רב לערך כבן ארבעים וכדמצינו שעוד בחיי רב הכנים את בנו רבה לחופה וכן בנות גדולות היו לו כמגילה כז. ויסופר שם שהיה אינש גוצא ועני גדול עד שפ"א לא היה לו יין לקידוש ומשכן את האוזר שלו ותחת האוזר חגר א"ע בחבל וקאי קמיה דרב ושאלו מאי האי וסיפר לו המעשה, וברכו רב יהא רעוא דתיטום בשיראי, וכן היה, וכפי הנראה התעסק בעבודת האדמה ובגידול בהמות כמגילה כח. שר"ה נשא מרא אכתפיה וכשרצה רב חנא בר חנילאי ליקח ממנו המרא ולשא השיב לו אי רגילת דדרית במאתיך דרי ואי לא איתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי, ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א שר"ה היה רועה בהמות והיה יודע סהדותא לאדם אחד ובקשו האיש שילך להעיד לו א"ל אם תתן לי שכר בטילה אז אלך, ופ"א בא אחד לדון לפניו ור"ה עסק אז ללקט פירותיו מן הדקל והשיבו אם יעלה במקומו על הדקל אז ידין דינו, ובכתובות קה. יסופר שאם היו באין לפניו לדין היה משיב הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי ואידון לכו דינא. ומזה אנו רואין שהיה עובד אדמתו ומשקה שדותיו ומלקט פירותיו ומרעה בהמותיו בעצמו.

וכל זה לא הפריעו מלמודו ודבק ברבו החביב לו והיה תלמיד מובהק דרב כמפורש שבת סו: קכח., ביצה מ., ב"ק קטו. שאמרו והא ר"ה תלמידו דרב הוה, וקראו ר"ה „אבא" כפסחים קז., יומא פז. (והוא לשון חשיבות ומרות).

וקיבל מרב רובו תורתו כדמצינו ר"ה אמר רב ברכות מט:, שבת קמב:, עירובין ז. ל. פה. פז., פסחים ג: עג. קו:, סוכה ב:, ביצה ו: טז:, יומא פז., מגילה לא., יבמות יז: נט: ס. פח: צג., כתובות כא: כב. נ:, נזיר כו:, גיטין יג. כט: סד: עה: סוטה כב., קידושין ח., ב"ק כא. ל: קו., ב"מ סג., ב"ב נד. נה. קטו: קע:, סנהדרין כח:, חולין יט. נז. קלג., תמורה כב:.

ובירושלמי ר' חונה או רב הונא בשם רב כשבת פ"א ה"א, עירובין פ"ד ה"ה, מגילה פ"א ה"א, פ"ב ה"ב ועוד בכמה מקומות.

ובחולין צה: שבעי מרב ורב השיבו בהלצה

בהלצה אל תהי שוטה בחרוזין. והיה גדול כ"כ בעיני רב עד שנתן לו רשות לדון כעדות רבה בריה כסנהדרין ה..

וכן קיבל מרב אסי (חבירו דרב כהנא) כדמצינו אר"ה א"ר אסי ב"ב קכו., חולין יט., ובכתובות מח: איתיביה ר"ה לרב אסי — א"ל רב לאו אמינא לכו לא תיזלו בתר איפכא, וכן כתבו התוס' בברכות לד. ד"ה אמצעיות שר"ה היה כתלמיד לפני רב אסי.

וכן קיבל משמואל כדמצינו ר"ה אמר שמואל ר"ה לב., סוכה לב:, קידושין ו., ובערכין טז: יתיב ר"ה וחייא בר רב קמיה דשמואל, ומה שמצינו גיטין ה. וזבחים מו: בעי מיניה שמואל מרב הונא, אפשר בעי מיניה לנסותו או שהוא ר"ה ריש הגולה שנפטר בחיי רבי, ר"ה א"ר זעירא ברכות לז. וצ"ל אמר זעירא, וכן מצינו ר"ה א"ר הנינא כשבת קכב., נדה ס:.

ר"ה אמר רבי כתובות סח:, (ומה שמצינו גיטין עד., קידושין ס: ר"ה אמר רבי צ"ל אמר רב).

ר"ה א"ר ינאי חולין קכב:, וכן ר"ה א"ר חייא רבה כמגילה פ"א ה"א־ב:, פ"ב סה"ג, וידוע שר"ה לא היה בא"י לכן בע"כ צריכין אנו לומר שקיבל שמועותיהן מרבותיו או מחבריו שבאו מא"י לבבל.

אבל מה שמצינו שבת סג: גיטין יא: יתיב ר"ה קמיה דר' ירמיה, וכן ב"ב יא. בעי ר"ה מר' אמי זה ר"ה אחר, וכאשר נבאר במקומם. וכן שבת ס:, ע"ז ס: שבעי ר"ה מרב אשי הוא ר"ה האחרון.

וכשנפטר רבו הקדוש רב, וכל תלמידיו הגדולים באו לפני שמואל לנהרדעא אעפ"כ לא נתבטלה ישיבת רב בסורא ואך ריש מתיבתא לא הוקם מפני כבודו של שמואל, ובסורא היו קבוצת חכמים ורב המנונא היה המפקד עליהם כמבואר בערכו, ורב הונא היה הגדול שבכולם וזה שאמרו סנהדרין יז: (שכל היכי שאמרו) אמרי בי רב [הוא] רב הונא, ומקשי והאמר רב הונא אמרי בי רב, ומשני אלא רב המנונא. ודברי שניהם אמת, וכמו שאמרו יבמות פג: אמרי בי רב מנו רב הונא ופרש"י אע"ג דמשנינן ההם אמרי בי רב, רב המנונא, היינו היכי דאמר ר"ה אמרי בי רב — אבל היכי דאתמר סתמא ודאי הוא ר"ה, וכונתן כמו שאמרנו שהמפקד היה באמת רב המנונא שהיה המפקד בב"המד בסורא, אך הגדול שבהם היה ר"ה, וכ"ע חזו שהוא הוא האחד העתיד לישב על כסא רבו, אך כ"ז שהיה רב אסי ושמואל קיים היו כולם כפופין תחתיהם, אך רב אסי לא האריך ימים אחר רב כנדה לו., ושלחו כל שאלותיהן לשמואל וכדמצינו כמה פעמים שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו,

ואחרי פטירת שמואל שנפטר שנת תקסד או תקסה אז התחילו להתייעץ את מי למנות לריש מתיבתא ובאיזה מקום אם בנהרדעא מקום שמואל או בסורא מקום רב, והנה מלבד רב הונא היו אז גדולי תלמידי דרב שהיו כולם ראויין לאותה אצטלא כמו רב ירמיה בר אבא שהיה כמו ת"ח לרב, ורב יהודה שהיה לפי הערך עוד זקן מר"ה שנולד ביום שמת רבי, ורבה בר אבוה רבו דרב נחמן, וכה עבר זמן שלש שנים עד שבאו לכלל דעה אחת. וכפי הנראה לא רצו לעשות המתיבתא בנהרדעא יען שהיתה עומדת על הספר ואפשר שראו שעתידה ליחרב וכמו שהיה באמת אח"כ שבשנת תקע חרבה ע"י פפא בר נצר כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ורב ירמיה בר אבא כפי הנראה נעשה לריש בעיר שום־טמיא (הסמוכה לסורא) כב"ב קנג. ורב

יהודה

יהודה יסד ישיבה גדולה בפומבדיתא, אבל המתיבתא הגדולה אשר ממנה יצאה ההכרעה וההוראה לכל ישראל הקימו בסורא, והגורל נפל על רב הונא, כי בו נקבצו כל המעלות והמדות טובות, כי מלבד חכמתו הגדולה (עד שרבא התפאר שנתנה לו חוכמתיה דר"ה, מו"ק כח.), היה גם עשיר מופלג וכמו שהבאנו לעיל שהיה עני גדול ורב ברכו ונתעשר, ויסופר מגילה כז: שרב זכה לראות שברכתו נתקיימה שבחופת רבה בריה אתיין בנתיה וכלתיה דר"ה, ור"ה שהיה איש גוצא והוה גני אפוריה ולא ראוהו וכסוהו בשיראי, וכששמע רב את זאת הקפיד עליו ואמר מ"ט כשברכתי לו לא אמר וכן למר. וההצלחה האירה פניה אליו ובכל אשר פנה הצליח וכאשר יסופר ברכות ה: שפ"א החמיץ ליה ארבע מאה דני חמרא, עול לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן וא"ל לעיין מר במיליה, א"ל מי איכא מאן דשמע עלי לימא, א"ל הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסא — א"ל קבילנא עלי דיהיבנא, איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא (ואפשר שלכן אמרו ברכות נז. הרואה הונא בחלום נס נעשה לו) ואיכא דאמרי אייקר חלא ואיזדבן בדמי חמרא.

וכן היה לו מעלה יתירה על כל חבריו יען שהיה ממשפחת הריש גלותא, וזה ילמדנו רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ב שר"ה היה מבי נשיאה.

והוקם לשבת על להיות ריש מתיבתא על כסא רב [בשנת תקסח], אך מתיבתא דרב היתה בסורא עצמה, אבל מתיבתא דרב הונא יאמר רש"ג שבית מדרשו דר"ה היה קרוב למתא מחסיא וכידוע שהיו כמה עיירות סמוכות זו אצל זו, (וע"פ השערה נכונה נראה שבית מדרשו היתה בעיר דרוקרת שהיא היתה סמוכה למתא מחסיא וסורא וכדמצינו שר"נ בר רב חסדא היה שם כתענית כא:, וזה שאמרו תענית כא: בדרוקרת הוות דליקתא ובשיבבותיה דר"ה לא הוות דליקתא סבור מינה בזכותא דר"ה דנפיש — האי זוטרא לר"ה וכו', אבל כל העיירות היו נחשבות ע"ש סורא וזה שאמרו סנהדרין יז: סבי דסורא ר"ה ורב חסדא, ובעירובין סב: פרש"י שמקומו של ר"ה בפומבדיתא והוא ט"ס דמוכח).

ובאמת לא נתבישו משברם כי מצאו את האיש אשר המה מבקשים, כי הוא הגדיל את ישיבתו על אחת שבע כאשר יסופר כתובות קו. שר"ה דריש בתליסר אמוראי וכי הוו קיימי רבנן ממתיבתא דר"ה ונפצו גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי במערבא קמו ליה ממתיבתא דר"ה בבלאה, ואף שהוא בל"ס ע"ד מליצה אבל מזה אנו יודעין איך שישיבתו גדלה כ"כ עד שגם בא"י נתנו כבוד לשמו, ואמרו שם שגם רבנן הנשארים שם (כל השנה) היו שמונה מאות (וכידוע שאך בשני חדשי הכלה התקבצו למתיבתא לעמוד על המבחן אבל כל השנה היו הולכין כולן לעירן לעשות מלאכתן ולמדו שם בישיבתן הפרטיות כל אחד בעירו, ואך העשירים שבהן והמובחרין ישבו בתמידיות אצל רבן), וגם עשרה תנאים היו לו בישיבתו כדמשמע הוריות ג:.

והנה מלבד תלמידיו הרבים ישבו גם לפניו כל תלמידי דרב וקבלו עול מלכותו, ואף חביריו הגדולים כרב ירמיה בר אבא ורב יהודה ורב נחמן וחבריהם כולם הלכו לישיבתו לשמוע הכרעתו וכדמצינו את רב ירמיה בר אבא כב"ב סה: שחולקין ר"ה ורב ירמיה ב"א א"ל רי"בא לר"ה והא זימנין סגיאין אמריתא קמיה דרב הלכתא כר"ע ולא אמר לי ולא מידי, א"ל היכי תניתא א"ל איפכא תנינא, משום הכי לא אמר לך ולא מידי, וכן שם קע: א"ל רי"בא לרב הונא אי שמיע ליה לרב הא ברייתא — הוה הדר ביה, א"ל שמיע ליה ולא הדר ביה, ומזה אנו רואין בבירור שגם רי"בא ביקש הכרעתו של ר"ה לפרש קבלת רבותיו.

וכן

וכן נדה כד: רי"בא סבר למעבד עובדא כותיה דשמואל א"ל ר"ה מאי דעתך לחומרא, חומרא דאתי לידי קולא הוא — עביד מיהא כותיה דרב, ובמגילה כג. חולקין, (ומזה אנו רואין בבירור שר"ה לא היה בנו דרי"בא, כאשר רצה חכם אחד לומר שהיה בנו).

וכן רב יהודה מצינו מחלקותן ב"מ קטו, ב"ב קו, ודברי ר"ה ברישא, ובחולין קיא: יתיב רב כהנא אחורי דרב יהודה ויתיב רב יהודה קמיה דר"ה, ובכורות מד. שמחוי ר"ה חד מדידן וחד מדידהו ואיקפד רב יהודה ופירש"י רב יהודה היה יושב כנגדו, אבל ר"ה החשיבי מאוד כחולין יט. שחלקו ר"ה ור"י בשם רב ואיקפד רב יהודה ואמר טריפנא ומכשר, ומכשרנא טריף, אמר ר"ה שפיר קא מקפיד חדא איהו שמיע ליה מיניה דרב ואנא לא שמיע לי וכו', ובקידושין ע. כשאזמניה ר"נ לרב יהודה לדינא קמיה אזיל רב יהודה לר"ה לאמלוכי אם ילך אם לא א"ל ר"ה מיזל לא מיבעי לך למיזל משום דגברא רבה את, וזה שאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב ומלך רב יהודה בפומבדיתא ותלמידיו לפניו ויבא לראות את ר"ה לפרקים.

וכן רב נחמן אע"פ שקראו הונא חברין בקידושין מז. עח:, ב"ק צו:, ב"ב קלח:, גיטין נב:, חולין נו., אבל היה צעיר לימים הרבה מר"ה והיה בא תמיד לסורא לברר ספיקותיו, כדאמר בעצמו נדה כח. לדידי מיפרשא לי מיניה דר"ה, וכן ב"ב קלג. א"ל ר"נ — ואמרת לן עלה — אותיב לר"ה כזבחים קטז:, מנחות יז., וכן מצינו ר"נ איקלע לסורא כסוכה יד:, כתובות צד. צט:, ב"ב קלב:, שבועות מח:, חולין יט: וכמבואר באריכות בערך ר"נ.

רבה בר אבוה כגיטין עב. כשחלש עול לגביה ר"ה ור"נ.

רב אדא בר אהבה יסופר תענית כ: שהיה לר"ה חמרא בבית רעועא ובעי לפנוייה (והיה מתיירא שמא תפול) עייליה לרב אדא ב"א להתם משכיה בשמעתא עד דפנייה, בתר דנפק נפל ביתא ארגיש ראב"א איקפד, ובנזיר נז: יסופר ששאל לר"ה דידך מאן מגלח, וב"ק פ. שאל לר"ה דידך מאי (מי שומר בהמה דקה שלך) והשיבו חובה אשתי א"ל חובה תקברון לבניה והוה כשגגה וכו' וכל שניה לא איקיים זרעיה לר"ה מחובה.

מחלקותם נדרים פא., ובעירובין פ"ד ה"ג מצינו שר"ה אמר בשמו.

וכן ר' אלעזר שהיה מרא דא"י היה נכנע מלפניו ואמר ב"ב קכה: ד"ז נפתח בגדולים (ר"ה) ונסתיים בקטנים (על עצמו אמר כן).

חייא בר רב ששניהם ישבו לפני שמואל כערכין טז: ור"ה שאלו ככתובות כא: ואעפ"כ קרא לר"ה „רבי" כבכורות כב., מחלקותן שבת סט: קלה:, ב"ב ד:, ע"ז מט:. עירובין פ"ד ה"א.

ויתר חבריו הוא ר' אבין נגרא כשבת כג: שהיה רגיל ר"ה דהוה חליף ותני אפתחא דר' אבין נגרא.

רב אויא סבא כביצה כא. שר"ה משתבח בגויה דגברא רבה הוא.

גידל בר מניומי בזמנו כב"ב לט: שמצא את ר"ה וחייא בר רב ורב חלקיה בר טובי ומחה קמייהו.

רב גידל (תלמידו דרב) איעקיר מפרקיה דר"ה כיבמות סד:.

גניבא בגיטין לא: שר"ה ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו וכו'.

רב חייא בר אשי בחולין קיא: קראו זל"ז יתמא.

רב חלקיה בר טוביא ישבו יחד כב"ב לט..

רב חנן בר רבא עירובין ו. אמר לר"ה לא תפלוג עלאי.

רב חננאל בבכורות כד: שבעו מר"ה ואמר להו זילו שיילו לרב חננאל.

ר' יצחק מחלקותן עירובין יז.

רב חסדא היה כמו תלמיד חבר לר"ה וכדמצינו שהורה בשני דר"ה בכפרי בעירובין סב:, ור"ה א"ל חסדא שמך וחסראין מילך כגיטין ז., וב"מ לג. שבעי רב חסדא מר"ה תלמיד וצריך לו רבו מאי (ור"ה חשדו שכונתו עליו) א"ל חסדא חסדא לא צריכנא לך עד ארבעין שנין וכו'.

ובאמת היה ר"ח זקן כמעט כר"ה כמבואר באגדרש"ג ח"ג פ"ב שר"ח נפטר תרך עשר שנים אחר ר"ה, וידוע שרב חסדא חי צב שנים כמפורש מו"ק בח., והוא ישב לפניו תמיד כדמצינו שקרא לר"ה מר כסוכה יד:, חולין יט., וקראו מרי דכי חולין צ:, אותיב לר"ה ברכות כב., פסחים עג., ור"ה הקירו מאוד עד שצוה לרבה בריה ואמר מ"ט לא שכיחת קמיה דר"ח דמחדדן שמעתיה כשבת פב..

מחלקותן ברכות כה., שבת קמו., סוכה ג:, ביצה יד., כתובות כד: נ., סוטה ה., גיטין סד., ב"ב לא:, חולין י., ובברכות כד: אר"ה א"ר יוחנן, א"ל רב חסדא האלקים אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיה לא צייתנא ליה, ומה שמצינו פסחים קז. בעא מיניה ר"ה מרב חסדא הוא ט"ס וצ"ל להיפוך כגרסת הב"ח ודק"ס.

רמי בר יחזקאל שבת קלח. שלח לר"ה אימא לן איזי הנך מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב.

מר עוקבא בזמנו כמו"ק כ: שא"ל ר"ה צורנייתא בעית למיכל?

תלמידיו והאומרים בשמו.

ר' אבא בעי מר"ה כנזיר יג., סוטה ח:, חולין ט., נדה יב., יתיב ר' אבא קמיה ב"ק קכ., ר' אבא אר"ה שבת ה. מא. קיג:. סוכה יג:, יבמות צה., כתובות כא: קד., נדרים עז., גיטין ו. סג: פ: פט., קידושין ע:, ב"מ מז. קז:, סנהדרין ל:, חולין קלג., ור' אבא התפאר לפני ר"ז בבואו לא"י ואמר חיי דמר מיומא דסליק מר להכא הוה לן פתחון פה קמיה דר"ה ושאילניה כחולין נז:.

ר' אבא בר זבדא איעקור מפרקיה כיבמות סד:, ובכתובות ז. מצינו א"ר חלבו אמר ר"ה א"ר אבא בר זבדא צ"ל להיפוך ר"א בר זבדא אר"ה.

אבוה דשמואל מצינו שמתיב לר"ה מעילה ט. אבל הוא ר"ה קמא ריש הגולה שנפטר בימי רבי.

אבימי מהגרוניא אמר משמיה יבמות סד:.

ר' אבינא תלמידו גיטין סו..

רב אחא אריכא אר"ה מנחות לה:.

רב אחא בר אבא יתיב קמיה דר"ה חולין מט..

רב אחא בר יוסף בעי מר"ה שבת קמ..

רב אחא בר יעקב אמר יבמות סד: שיתין סבי הוינא וכולהו איעקור מפרקיה דר"ה לבר מאנא דקיימי בנפשאי והחכמה וכו'.

אחי שקיא אמר אנא אפיקתיה לר"ה (בכסא ביו"ט) מהיני לשילי ביצה כה:.

ר' אייבו בר נגרא בשמו סוכה פ"ד ה"ג.

ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י הוו כייפי לר"ה מגילה כב., גיטין נט:, ובמו"ק כה. אמרו כי הוינן התם לא הוה לן לדלוי רישין מיניה. מחלקותן פסחים נה:.

רב דניאל בר רב קטינא אר"ה כתובות צז., עירובין פ"א ה"י.

רב הונא בר חייא קיבל ממנו ב"ב קיא..

רב הושעיא בעי מר"ה רבה בכורות לז:

לז:, ושם יז. אמר לרבה כי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה.

רב המנונא ב' היה תלמידו כעירובין סג., ובקידושין כט: יסופר שרב חסרא משתבח לר"ה שרב המנונא אדם גדול הוא ובקשו שיביאו אצלו, כי אתא חזייה דלא פרים סודרא, א"ל מ"ט לא פריסת סודרא? א"ל דלא נסיבנא, אהדרינהו ר"ה לאפיה וא"ל חזי דלא חזית לאפי עד דנסיבת.

רב זבדי אר"ה ערכין יג:.

ר' זירא תלמידו כמנחות כט. שאמר לדידי מפרשה לי מיניה דר"ה, ובברכות לט. אמר כי הוינן בי ר"ה וכו', ר"ז אמר ר"ה ב"ק ט., חולין נז:, ובברכות פ"ד ה"ב ר' זעירא בשם ר"ה, וכן נשאר הלשון בתענית יא: ר' זעירא אר"ה, ובשבת פ"ז ה"ב-כח אמר בשמו כמה דברים.

ר' זריקא אר"ה סוטה כא:.

רב חגא שימש לפניו מו"ק כה..

רב חייא אריכא תני קמיה ברכות לג. לגרסת דק"ס.

ר' חייא בר אבין אר"ה תענית ח., כתובות מח., קידושין כז., שאל מר"ה שבת קמ., קידושין נח..

ר' חלבו אר"ה ברכות ו: סב:, מגילה ד: כט:, מו"ק כו., ב"מ ח: כט:, ואיעקור מפרקיה דר"ה כיבמות סד:, ואמר אנא חזיתיה לר"ה וכו' במנחות לב:, ובמגילה פ"א ה"א ר' חלבו ר' חונא בשם רב.

רב חנא בר היננא בעי מר"ה פסחים קו:.

רב חנא בר חנילאי קרא לר"ה מר כמגילה כז., אתא לקמיה דר"ה ביצה מ., ובמגילה כח. יסופר שפ"א דרי ר"ה מרא אכתפיה וראה רב חנא בר חנילאי ורצה לשאת עבורו ולא הניחו ר"ה ולא רצה לאתייקורי בזילותיה.

רב חנן בר מולדא אר"ה סנהדרין ע.. חנן בישא בזמנו ב"ק קטו..

רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא קרא לר"ה מר ברכות ה:.

הורה ר"ה לאחיו דרב יהודה בר זבדי ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ד.

ר' יוסי בר חנינא אר"ה ברכות נב:, מחלקותן כתובות סג..

רב יוסף תלמידו המובהק אמר כי הוינא בי ר"ה כשבת קכט:, יתיב רב יוסף קמיה דר"ה עירובין ז., סוכה יא., ב"ק קב., ע"ז ז., חולין עד., בעי מר"ה ברכות כה:.

ר' יצחק בר אשיאן אר"ה סוכה מב., גיטין לט..

ר' יצחק בר חנינא אר"ה כתובות ד:, ושם סא. ונדרים לה: איתא בר חנניא.

ר' יצחק בריה דרב יהודה תני (מסכ') נדה בי ר"ה נדה יז:.

ר' יצחק בר מרתא אר"ה פסחים לג:.

ר' יצחק בר רדיפה אר"ה שבת כג:.

רב יצחק בר שמואל בר מרתא אר"ה ושאלו כתובות כא:.

רב כהנא אותיב לר"ה מו"ק יג:, יתיב ר"כ אחורי דרב יהודה קמיה דר"ה חולין קיא: ובעירובין קה. אר"ה בהנא מסייע כהני.

לוי בר בוטי הוה קרי וקמגמגם קמיה דר"ה באבורי א"ל אכנפשך וכו' מגילה לא:, ובירושלמי שם פ"ג ה"ח איתא לוי בר פנטי.

רב מנשה בר זביד קמיה דר"ה יבמות יט:.

רב מנשיא בר גדא אר"ה סוכה יג:.

מר זוטרא דרש משמיה דר"ה עירובין מא:.

מרי בר מר בגיטין פו: שלח ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מר"ה — אדהכי נח נפשיה.

נאלי אר"ה חולין מה:.

רב סחורה אר"ה ברכות ה. כו., שבת כד., יבמות קו., ב"ק כא., סנהדרין מט:, מנחות מ:.

רבא, מצינו א"ל רבא לר"ה שבת נד. ואף שהתוס' בכורות יד. כתבו שרבא לא ראה את ר"ה, זה יען לפי מה שגורסין כשמת רב יהודה נולד רבא, ולפי זה נולד רבא ב' שנים אחרי פטירת ר"ה, אבל כבר בארנו גרסת הרמ"בם שצ"ל עד שלא מת רב יהודה נולד רבא, ובאמת חי רבא לערך עד שנה ונפטר תרסג כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וא"כ היה בפטירת ר"ה שמת תרח יותר מעשרים שנה ולכן קרוב מאוד שזכה לדבר אתו, ואף יען שרבא היה תלמידו המובהק דר"נ בנהרדעא, ולא בא לסורא ולכן לא מצינו שידבר רבא עם ר"ה אך באקראי, ולכן שאל רבא לרפרם בר פפא תענית כ: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד ר"ה וסיפר לו ממעשיו הגדולים שעשה לעת זקנותו, וכן מצינו בפסחים קיד: שרבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא אמר הואיל ונפיק מפומיה דר"ה, אבל מה שמצינו כלאים פ"א ה"ט רבא בשם ר"ה שם בל"ס צ"ל ר' בא בשם ר"ה.

רבא בר חילקאי (ובדק"ס תקוקה) בעי מר"ה עירובין סז:.

רבה היה תלמידו המובהק בעירובין יז. שאמר רבה בעאי מר"ה, ובמנחות לו. אמר, ר"ה אסברא לי, ובעירובין מ. מ: אמר רבה כי הוינן בי ר"ה, וביבמות סא:, גיטין כז., ב"ב קעב: א"ל ר"ח לרבה פוק עיין בה דלאורתא בעי לך ר"ה מינך, ובכורות יז. א"ל רב הושעיא בי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה, ובנזיר מב: אמר רבה אר"ה.

רבה בר נתן בעי מר"ה ב"ק לב..

רמי בר אבא אר"ה עירובין י. סא..

רמי בר חמא אר"ה עירובין ה, וגרסת הרא"ש רמי בר אבא, ובזבחים יח: ר"ה איקלע לארגיזא רמי ליה בר אושפזיכניה — א"ל בר מינה דההיא דשנייא רמי בר חמא, וזה א"א לומר ונוח יותר גרסת צ"ק רבה בר"ה, או שהוא ר"ה השלישי כמבואר לקמן.

רמי בר שמואל תני נדה בי ר"ה נדה יז:.

רב שיזבי אר"ה בכורות יא..

רב שמואל בר שבא אר"ה שבועות יז:.

רב שמואל בר יצחק תני קמיה דר"ה מגילה ח: ב"ב קיג:, בעי מיניה עירובין לו..

רב ששת היה תלמידו המובהק כמו שאמר בעצמו לרב ענן כתובות סט: שר"ה הוא רבו, ואיעקיר מפרקיה דר"ה שם סר:, וב"מ עב: רב ששת אר"ה, ומה שמצינו פסחים קב: אר"ה א"ר ששת הוא ר"ה בר יהודה כגרסת הרי"ף.

רב תחליפא אמר אנא חזיתיה לר"ה וכו' מו"ק כה..

ר' תנחום אר"ה מו"ק טז:.

ור"ה לא התגאה לא בעשרו ולא בתורתו וחכמתו אך כל ישעו וחפצו היה לפרנס העניים כמפורש מגילה כז..

ולא על חנם קראו לו חסיד דבבל תענית כג: כי באמת היה חסיד גדול כאשר יסופר הוריות ג: כי הוה נפיק ר"ה לבי דינא הוה מייתי עשרה תנאי דבי רב לקמיה כי היכי דנימטיין שיבא מכשורא, וזה שאמר ברכות ו. כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, והיה מדליק בעצמו השרגא לכבוד שבת כשבת קיט. (והמדה הזאת למד מר' אבין נגרא כשבת כג:), והיה קרי לתלמידיו רבותי כברכות כב..

וכששמע דבר נחמד מפי ר"ח א"ל חסדא שמך וחסדאין מילך כגיטין ז., ופ"א מתיב ר"ח על דבריו א"ל ר"ה, רב אדא בר אהבה קאי כוותך כברכות כב., וכששאלו ר"נ הלכתא כוותין או כוותייכו א"ל הלכתא כוותייכו דמקרביתו לבבא דריש גלותא כב"ב סה..

וכשהקפיד

וכשהקפיד רב יהודה עליו אמר ר"ה שפיר קא מקפיד חדא איהו שמיע ליה מיניה דרב ואנא לא שמיע לי כחולין יט., ואמר לשמואל חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידי כערכין טז:, ופ"א החשיד את רב חסדא וישב אח"כ ארבעין תעניתא על דחשדו עלי חנם כב"מ לג., ורב חגי תלמידו העיד עליו שפ"א אתהפיך ליה רצועה דתפילין ויתיב ארבעין תעניתא, כמו"ק כה., ופ"א השיב לרב אויא סבא בדרך שחוק „עורבא פרח" ושאלו רבה בריה הא מר משתבח בגויה דאדם גדול הוא, הודה לבנו ואמר ומאי אעביד אני היום סמכוני באשישות כביצה כא., ואת רבה בריה צוה ואמר מ"ט לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדן שמעתיה כשבת פב..

אך פ"א מצינו שהקפיד על כבוד תורתו כאשר יסופר כתובות סט. שרב ענן שלח לר"ה הונא חברין שלם כי אתיא הא איתתא לקמך אגבה עישור נכסי, יתיב רב ששת קמיה (וע"ז היטב חרה לר"ה על שקראו הונא חברין ואפשר שידע גם מהמעשה דכתובות עת: שקרא לר"נ נחמן חקלאה) לכן שלח את תלמידו רב ששת והשביעו שלא ישנה מדבורו וכה יאמר לו „ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא", וכשבא רב ששת לפני רב ענן פייסו וא"ל מר רבה ור"ה רביה דרבה ואף יען שרבי שמתני אם לא אומר דבריו לכן מוכרח אני להגיד לך משמו מה שאמר. והיטב חרה לרב ענן ע"ז ובא למר עוקבא לקבול על ר"ה, ששלח לו בלשון ענן ענן ועוד מרזיחא דשלח לי לא ידענא מאי ניהו — א"ל גברא דלא ידע מאי ניהו מרזיחא ישלח לר"ה ולקראתו „הונא חברין ?".

והנה כ"ז שהיה ר' יוחנן חי בא"י היה ר"ה אך גדול הדור בבבל, אבל כשנפטר ר' יוחנן בשנת תקצ־ט וזה היה לעת זקנת ר"ה אז קבלו עליהם גם כל חכמי א"י את ר"ה לריש עליהם וכאשר הבאנו לעיל שגם ר"א היה נכנע מלפניו, ור' אמי ור' אסי הוו כייפי לר"ה כגיטין נט:, וזה שאמרו חגיגה פ"א ה"ח ר"ה ראש לכל המטות, והוה קרי בכהני (אע"פ שישראל היה) כגיטין נט:, ואחרי כל טרדותיו הרבות מצא לו פנאי לכתוב שבעים (יותר נכון גרסת דק"ס שבעה) ספרי תורה כב"ב יד..

ובתענית כ: ביקש רבא לרפרם בר פפא שיספר לו ממעשיו הגדולים של ר"ה והשיבו בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא, שבכל יום מעונן היו מפקין לו בגוהרקא דדהבא וסייר לכולה מתא וכל כותל דהוות רעיעתא הוה סתר לה ואי לא אפשר להבעלים לבנותה הוה בני לה משלו, וכל ערב שבת הוה משדר לשלוחיה לשוקא וכל ירקא דהוה פייש לגינאי זבין ליה ושדי לנהרא — וכי הוה כרים ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול, ורבא אמר שכולהו מצינא מקיימנא לבר מהא.

אשתו ובניו ובנותיו.

שם אשתו מצינו נזיר נז:, ב"ק פ. שהיתה נקראת „חובה", ורב אדא בר אהבה שאל פ"א לר"ה דידך מאן מגלח — דידך מאי השיב לו „חובה". אמר חובה תקברין לבניה ואמרו שבל ימיו דרא"בא לא איקיים זרעיה לר"ה, וקרוב מאוד לומר שחובה היתה אשתו השניה דר"ה, ובניה אשר הולידה לא איקיים אבל אשתו הראשונה ילדה לו את רבה ועוד בנים ובנות כמגילה כז: מהן ראה ברכה ובפרט מבנו רבה שמסר לו תורתו כברכות נג:, מו"ק כ., חולין נז., מעילה טו: לגרסת שיטה מקובצת, ור"ה א"ל בני טהרה יש בך כסוטה מט., ורבה בריה אמר תמיד הכי אמר אבא מרי

כגיטין

בגיטין כט:, ב"ק כא, צז, ואביו סמכו בסנהדרין ה.

פטירתו ומקום מנוחתו.

פטירתו נזכרה גיטין פו: כששלח ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מר"ה — ארהכי נח נפשיה דר"ה, ובמו"ק כח. שר"ה נח נפשיה פתאום הוה קא דייגו רבנן תנא להו זוגא דמהדייב ל"ש אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה, וכבר בארנו לעיל שחי יותר הרבה משמונים, ושם כה. כי נח נפשיה דר"ה סבור לאותובי ס"ת אפורייה א"ל רב חסדא מלתא דבחייה לא ס"ל, השתא ליקום ליעבד ליה? דאמר רב תחליפא אנא חזיתיה לר"ה דבעי למיתב אפורייה והוה מנח ס"ת עליה וכף כדא ארעא ואותיב ס"ת עילויה. ולא הוה נפיק פוריא מבבא, סבור לשלשולי דרך גגין או להניחו על מטה אחרת ולא הניחם רב חסדא ואמר גמירנא מיניה חכם כבודו דרך פתח ובמטה הראשונה, ושברו הפתח ואפקוהו, ור' אבא תלמידו הספידו ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו.

ואת ארונו העלו לא"י ויצאו ר' אמי ור' אסי לקראת הארון אך ר' אילא ור' חנינא לא נפוק שחשבו שאין שלדו קיימת (ובקה"ר פ"ט-י שר"ה צוה שיקבר בא"י אצל ר' חייא רבה אך שם קראו ר"ה ריש גלותא וכן הוא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד והכונה שהיה ממשפחת הריש גלותא או שהיה ריש לכל הגולה) אמרי היכי נינחיה, ר"ה ריבץ תורה בישראל ור' חייא ריבץ תורה בישראל, אמרי מאן מעייל ליה א"ל רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקמתיה לתלמודאי — ומשמע ליה קמיה וידעי בעובדיה דיומא חד אתהפיכא ליה רצועה דתפילין ויתיב עליה מ' תעניתא, (ובכלאים פ"ט ה"ד שהיה אז רב חגא בן שמונים שנה) וכשהביאו את הארון אצל ר' חייא ובניו, אז קם בהדי עמודא דנורא חזייה רב חגא איבעית זקפיה לארונו ונפק.

ועל מקומו ישב תלמידו הגדול רב חסדא אחרי פטירת רב יהודה שנפטר שתי שנים אחר ר"ה כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב.

רב הונא ב)

ובירושלמי נקרא לפעמים ר' חונה.

הוא היה ג"כ בבלי ותלמיד ר"ה כירושלמי ברכות רפ"ב ומגילה פ"ב ה"ב אבא בר"ה ורב חסדא שמעון רב חונא בשם רב הונא, ובגיטין פ"א ה"ב ר' חונא בשם ר' חונא אמר.

וזה ר"ה עלה לא"י כר"ה פ"ב ה"ב אר"ה כד סלקינן להכא סלקינן לראש בית בלתין והוין חמאן דיקליא דבבל, ובא"י אמר בשם רבנן דתמן כיומא פ"ג ה"ו ואפשר שזה ר"ה הנזכר בזהר תרומה קעד: ר"ה סליק להתם ולא אשתמודען ליה בגין דהוה זעיר ורב יהודה בר' א"ל ברי אימא מלה דאורייתא.

וזה ר"ה קיבל מר"א וזה שמצינו אר"ה אר"א בשבת נד:, ב"מ נב:, מכות י: (וזה א"א להיות ר"ה תלמידו דרב שר"א קראו נפתח בגדולים כב"ב קכה:), וכן קיבל מר' אמי כב"ב יא: שבעי ר"ה מר' אמי, וכן מצינו רב הונא בשם ר' אבהו ברכות פ"ח סה"ה, ר"ה אמר בשם ר' אידי כפאה פ"ז ה"ג, בשם בר קפרא ב"ר פ"מו־ד, בשם ר' בנימין בר לוי אס"ר ספ"ב, ומו"ק כ. אר"ה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ואמרי לה אמר להו ר' יוחנן לרח"בא ולר"ה (וללשון זה זכה לקבל גם מר' יוחנן שר"י מסר להו הדין אפילו יום אחד), וברכות כד: ערלה פ"א ה"ג ר"ה א"ר יוחנן, ובקה"ר פ"א־ג ר"ה ור' אחא בשם חילפיי.

ובשביעית פ"ג סה"ג אמר בשם ר"נ בר יעקב, בשם ר"ש בר נחמן, עם ר'

שמעון

שמעון קמטריא ברכות פ"ט ה"ב ושם ר' חוני.

וכן מצינו במדרשים הרבה פעמים ר' הונא בשם ר"א בנו של רי"הג כב"ר פ"א־יג, פ"כח־ד, פ"לו־ד, פ"למ־ט, פ"פ־ג, תנחומא בראשית־ט,

והיה אדם גדול עד ששלחו אותו לעין טב לקדש החדש בסוכה פ"ב ה"ה, ר"ה אזל לעין טב למימנה והיה צמא ולא טעם עד דאתא לסוכת ר' יוחנן ספרא דגופתא, וכן ר"ה פ"ג ה"א וסנהדרין פ"א ה"ב שאמר רב שמואל בר יצחק (לבע"ד) בגין דאת ידע דר"ה בר נש רבה הוא את כפר ביה?

ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג רב הונא לא נסיב מעשר ופי' הפני משה שאע"פ שהיה כהן לא רצה ליקח מעשר (ווידוע שר"ה תלמיד רב היה ישראל כמפורש גיטין נט:), והיה לו התמנות בדיינות כדמוכח ב"ב רפ"ח שר' ינאי קפודקאי הוה ליה עובדא והוו דיינין ליה ר' הונא ור' יהודה בן פזי ור' אמי.

ומצינו פסחים רפ"ח, ר"ה פ"א סה"ז ר' יונה בשם ר' הונה, ובפד"כ סה: ר' הונא ור' יהושע בר אבין ור' זכריה חתניה דר' לוי אמרי, וברו"ר פ"ב־י גרס ר' חוניא.

ר' בא בר כהן בשם ר' הונא מגילה פ"ד סה"א, ר' בנייה בשם ר"ה פדר"כ כד: ורו"ר פ"א־ב ומד' שמואל פ"יח־ב, ובקה"ר פ"ז־טז גרס ר"ה ור' בנייה.

רב הונא ג).

ובירושלמי נקרא ר' חונא או רב הונא.

היה ג"כ בבלי תלמידו דרב יוסף וכדמצינו סוכה פ"ג סה"ד, יומא פ"ז ה"ב ר' חונא בשם רב יוסף אמר טעמיה דרב הונא וכו', ובסנהדרין פ"ב ה"ה ר"ה בשם ר' יוסף, ובמד' שמואל פ"כ־א גרס ר"ה בר יוסף, וביומא רפ"ו ר' יוסי בי ר' בון ר' חונה בשם רב יוסף, וברכות רפ"ב ר' חונה ר' אורי רב יוסף רב יהודה בשם שמואל, ובב"ר פ"יב־יא ר' הונא בשם רב יוסף.

ועלה לא"י והיה תלמידו דר' ירמיה כגיטין יא: יתיב ר"ה ור' יצחק בר יוסף קמיה דר' ירמיה — א"ל דרדקי הכי אר"י, וכן שבת סג: יתיב רבין ור"ה קמיה דר' ירמיה, ובזבחים ר"ה ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרי, ובתרומות פ"ח ה"ד ר' חונה בשם ר' ירמיה, ובב"ר פ"לא־ז ר"ה ור' ירמיה בשם רב כהנא בר מלכיה אמרי.

וכן מצינו ר"ה בשם ר' אחא כברכות פ"ט ה"ב־נז, רו"ר פ"א־ד, תנחומא ויקרא־א, וכן אמר בשם ר' אבין כפאה פ"ז ה"ג, ובב"ר פ"מה־ד ר"ה ור' אבין בשם ר"מ, וברו"ר פ"א־ד ר"ה בשם ר' דוסא, ובויק"ר פ"כ־ז ר"ה בשם ר' יעבץ.

ובפאה פ"ג ה"ז, גיטין פ"ו ה"ה, קידושין פ"א ה"ו, ב"מ רפ"ד ה"ה ר' הונא ור' פנחס ר' חזקיה סלקון לגביה ר' יוסי, וברו"ר פ"א־ד ר"ה בשם שמואל.

והיה חבירו דר' מנא (בנו של ר' יונה) כשביעית פ"ו ה"א ר' הונא בעי מישרי — אתא לגבי דר' מנא א"ל הא לך חתים ולא קביל עילוי מיחתם, למחר קם עמיה ר' חייא בר מדייא.

ובימיו נתרבו הגזירות בא"י ולא יכלו ללמוד בפרהסיא כפסחים פ"א ה"א אמר ר' הונא כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבה היו מדליקין עלינו נרות, בשעה שהיו כהות היינו יודעין שהוא יום, בשעה שהיו מבהיקים היינו יודעין שהוא לילה.

וכפי הנראה שאז ירד עם כל הנחותי לבבל בסוף ימי אביי ורבא ואז ירדו כמה מחכמי א"י כמו רבין ורב דימי וגם ר' יוסי בר זבידא ור' אבא, וזה שמצינו זבחים עה: בעי רמי בר חמא — א"ר

יוסי

יוסי בר זבידא ת"ש — ר"ה ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרי, ובזבחים יח: ר"ה איקלע לארגיזא רמא ליה בר אושפזיכיה — א"ל בר מינה דשנייה רמי בר חמא, ובתמורה לא. א"ל רבא לר"ה תניא דמסעיא לך, ובזבחים לו: איתיביה ר"ה לר' אבא.

מתלמידיו מצינו אך ר' יונה בוצרייה שאל לר' הונא מו"ק פ"ב ה"ג, אבל מה שמצינו כמה פעמים בירושלמי ר' תנחומא בשם ר' הונא או הונה נראה שהוא ר' אבא הונא הכהן כמפורש בערך ר' תנחומא בר אבא.

רב הונא (בזמן רב אשי).

ר"ה זה נשכח כמת מלב וכל מקום שמצאו בעלי אסופות את ר"ה עם רב אשי נמנו וגמרו שהוא רב אשי הקדמון מה שלא היה וכאשר בארנו בערך רב אשי, וכשנעיין בגמרא נראה שאף עם רב אשי בעל מסדר התלמיד שקיל וטרי, כשבת מב. אר"ה בריה דרב יהושע חזינא ליה לרבא — א"ל ר"ה לרב אשי דלמא שאני התם, ובזה אין שום מקום לומר על רב אשי הקדמון כי קאי על דברי ר"ה בריה דרב יהושע, וכן מצינו שבת ס. בעי מיניה ר"ה מרב אשי, ובע"ז ס: אותיב לרב אשי. ובזה אנו רואין שישב לפני רב אשי, אבל מה שמצינו שבת לז: אמר רב אשי הוה קאימנא קמיה דר"ה, וב"ק קיד. אמר רב אשי כי הוינן בי ר"ה, באמת צ"ל שם בי רב כהנא כגרסת דק"ס וכן הוא גרסת הרא"ש.

והגאון בעל דורות הראשונים בה"ג ביאר בראיות ברורות שזה ר"ה היה בעל אחות רבינא חבירו דרב אשי ומת בקוצר ימים והניח אחריו שני בנים שהיו אח"כ מגדולי הדור, א) רב נחמן בר ר"ה שמלך בסורא אחר רב אידי בר אבין ונפטר שלשים שנה אחר רב אשי בשנת תרסז כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג, והשני הוא רבינא האחרון וכדמובא שם שבי"ג בכסליו שנת תתיא (צ"ל תשפו) שכיב רבנא אבינא בריה דרב הונא דהוא רבינא והוא סוף הוראה, וזה שאמרו כתובות ק: רבינא הוה בידיה חמרא דרבינא זוטא יתמא בר אחתיה — אתא לקמיה דרב אשי, ולא מצינו בשום מקום שם זה, אך כאן כשנזכר עם דודו רבינא ואז היה יתום קטן לכן הזכירו בשם זה, אבל אח"כ ידעו כולם ההבדל בינו לבין דודו ולכן קראוהו בשם סתם רבינא, ואמו מסרה לו תמיד את התנהגות אביו כברכות לט: אמר רבינא אמרה לי אם אבוך עביד כר"ח, וכן מנחות סח: אבוך לא הוה אכיל וכו'.

וכן מרימר מסר לו תורת אביו כנדרים ס: אמר רבינא אמר לי מרימר הכי אמר אבוך משמיה דרב יוסף, ושם צ. אמר לי מרימר הכי אמר אבוך משמיה דרב פפי, וזה א"א לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי שהיה קשיש הרבה ממרימר ואיך יאמר לו מרימר דברים בשם אביו. וזה ברור,

רב הונא אביו של ר' אחא.

בבמדבר רבה פ"ט־יב שאלו תלמידיו לר"ה אביו של ר' אחא למדתנו רבינו הנואף והנואפת עוברין על עשרת הדברות, וכן הוא בתנחומא נשא, אבל בתנחומא בובער גרס ר' חנינא אביו של ר' אחא וכן הוא בילקוט נשא רמז תשד.

רב הונא אביו של ר' זעירא הכהן.

אמורא בדוי מלב והטעות בא מירושלמי ברכות פ"ח ה"ה וז"ל אבא בר בר חנא ורב חונא הוון יתבין אכלין והיה ר' זעירא קאים ומשמש קומיהון -- א"ל אבא בב"ח מה ידך חוריתא קטעין וכעס עילוי אבוי א"ל לא מיסתך דאת רביע והוא קאים משמש ועוד דהוא כהן — וגזר עליו שר"ז ישב והוא ישמש, ובסה"ד עשה פלפול

גדול

גדול מזה אם ר"ז היה בנו של אבא בב"ח או ר"ה, והוא שגגה והאמת כפי' הפני משה ואנחנו נבאר ביותר ביאור והוא שאבא בר בר חנא. ובר חנא (כצ"ל תחת רב הונא) ישבו לאכול ור"ז עמד ושימש לפניהם ואבא בב"ח אמר לר"ז מה ידך חוריתא, וכעס עליו אבוי היינו בר חנא כעס על בנו וא"ל הלא ר"ז הוא כהן (וכמבואר בערכו) ולכן גזר עליו שר"ז ישב והוא ישמש לפניהם.

ובילקוט עזרא רמז אלף ס"ט מביא גרסא נכונה שאבא (הוא רבה) ור"ה ישבו לאכול והוה ר' זעירא משמש קומיהון, והפירוש הוא ג"כ כמו שכתבנו אך שם נשתבש לבסוף, ועיין ערך רבה בב"ח.

רב הונא בגדתא.

ערך רב חנא בגדתאה.

רב הונא בר אבא.

נזכר תנחומא הישן תצוה שאמר בשעה שהיו הקרבנות קריבין וכו', אבל הוא ט"ס וצ"ל רב חייא בר אבא כתנחומא בובער סוף תצוה וכן הוא בפאה פ"ז ה"ג.

רב הונא בר אבין.

האמורא הזה היה בא"י ונזכר תמיד בשם רב הונא ולא נזכר בשום מקום בירושלמי וזה אות שהיה בבלי, וכל דבריו שלח מא"י לבבל כר"ה כא. ששלח לרבא כד חזית דמשכה תקופת טבת וכו', וב"ב נא. שלח ר"ה בר אבין המוכר שדה לאשתו קנתה — ברם ר' אבא ור' אבהו וכל גדולי הדור אמרו וכו', ושם נה: שלח ישראל שלקח שדה מעכ"ום — וכן היה ר' אבין ור' אילעא וכל רבותינו שוין בדבר וכו' (כל זה שלח ר"ה בר אבין), ובנדרים עז: א"ל רבא לר"נ חזי מר האי מרבנן דאתא ממערבא ואמר איזדקיקו ליה רבנן לבריה דר"ה בר אבין ושרו ליה נדריה, ומזה אנו רואין שסתם ר' אבין לא היה אביו, ושהיה דר בא"י והיה בזמן רבא, ומב"ב נא. ששלח ברם ר' אבא ור' אבהו ולא הזכיר את שם ר' אמי ור' אסי אות הוא שזה היה לאחר פטירתם, ולכן מה שאמרו קידושין ח: בני ר"ה בר אבין זבון אמתא בפריטי — אתו לקמיה דר' אמי, הוא ר' אמי השני הנקרא ר' אמי בבלאי וכמבואר בערכו, ובסה"ד העתיק שבאו לפני רב אשי ושגגה יצאה מלפניו.

ואפשר שהוא הנזכר במדרשים בשם ר"ה הכהן בר אבין עיין ערכו.

רב הונא בר אדא.

נזכר ברכות סב: לגרסת דק"ס אמר משמיה דרב סמא בריה דרב מרי, וגרסא שלנו רב חנא בר אדא.

רב הונא בר אויא.

נזכר ב"ב קמג. שאמר רב אשי לרב מרדכי היינו דחזאי ר"ה בר אויא בחלמא, ואפשר שהוא הנזכר חולין מז. רב הונא מר בר אויא שאמר לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, ושם מט. הונא מר בריה דרב אידי, גרסת דק"ס בר אויא וחולק עם רב אדא בר מניומי אתו שיילוה לרבינא.

רב הונא בר אחא.

בירושלמי סוף מע"ש אמר בשם ר' ר' אלכסנדרי, ונזכר באגדה בשמ"ר פ"מג־ד, ויק"ר פ"א־ג, קה"ר פ"ה־ז, מדרש שמואל פ"כו־ד, מדרש תהלים פ"יח־ט.

רב הונא בר אידי.

היה תלמידו דשמואל בקידושין ע. שא"ל רב יהודה לר"נ לא סבר לה מר להא דאמר ר"ה בר אידי אמר שמואל וכו', ובמדרש תהלים פ"כב־כח דרשתו היקרה על הפסוק שאמר דוד הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני כשדוד רעה את הצאן מצא ראם ישן במדבר והיה סבור בו שהוא הר ועלה עליו

וכשננער

וכשננער הראם ועמד הגביהו עד לשמים, ונדר דוד שאם יצילו ה׳ יבנה היכל של מאה אמה כקרני ראם, והקב״ה זימן לו אריה אחד וכשראה הראם את האריה רבץ לפניו וכשראה דוד את האריה התיירא ממנו זימן הקב״ה צבי וקפץ האריה אחריו ואז ירד דוד מן קרני הראם והלך לו, וזה שאמר דוד הושיעני מפי אריה כשם שעניתני מקרני ראם, אבל בילקוט תהלים רמז תרפח גרס ר׳ יעקב בר אידי.

רב הונא בריה דרב אידי.

נזכר ר״ה כד: שאמר מפרקיה דאביי שמיעא לי, ובסה״ד כתב שצ״ל ר״ה בריה דרב יהושע וכדמשמע ע״ז מב:, ושם מג: נשתבש לרב יהודה בריה דרב יהושע.

רב הונא בריה דרב איקא.

בפסחים נג: רב ספרא נפק מא״י לחו״ל — לוו בהדיה ר״ה בריה דרב איקא ורב כהנא, ומשמע שם שהיה תלמידו דר׳ אבהו, ובברכות מג: ר״פ איקלע לגביה — שקל ר״פ בריך אהדם — א״ל לא סבר לה מר וכו׳, ובביצה מו. מתיב על דברי אביי.

רב הונא בר אמי. א״ר פדת אר״י ברכות נה:.

רב הונא בר אשי. אמר רב סוטה טז:.

רב הונא בר ביזנא. ערך רב חנא בר ביזנא.

רב הונא בר ברכיה.

נזכר ברכות סג. אמר משום ר׳ אלעזר הקפר כל המשתף ש״ש בצערו כופלין לו פרנסתו.

רב הונא בר גוריון.

נזכר ב״ר פ״כ״ו מאמרו היקר שאפילו מקל, אפילו רצועה (המה תחת ההשגחה), ונראה שצ״ל רב חמא בר גוריון כבקה״ר פ״ח־ט,

רב הונא בר גניבא. נזכר קה״ר ספ״ד.

רב הונא בריה דרב הושעיא.

נזכר הוריות ג: ואולי צ״ל בריה דרב יהושע, ובילקוט משלי רמז תתקנד אמר ר״ה בר הושעיא ומעטרא ליה כסאסא לשבולתא, אך המאמר בסוטה ה. ושם ר״ה בריה דרב יהושע.

הונא בריה דמר זוטרא. נזכר ב״ב פו. הקשה לרבינא.

רב הונא בר חיון. ערך ר״ה בר׳ חלוון.

רב הונא בר חייא.

הוא היה תלמידו דרב יהודה כסנהדרין ק. לוי בר שמואל ור״ה בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דרב יהודה כי מטו מגילת אסתר אמרי הא לא בעי מטפחת, אמר להו (רב יהודה) כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא (ופרש״י דהוה להו למימר לרבם בלשון שאלה), ובשבת מז. לוי בר שמואל אשכחינהו לר׳ אבא ולר״ה בר חייא דהוו קיימי אפיתחא דבי רב הונא אמר להו מהו להחזיר מטה של טרסיים בשבת א״ל שפיר דמי אתו לקמיה דרב יהודה ואסר להו, ובירושלמי שבת רפ״יב רב המנונא הורה לריש גלותא להתיר שלחן של פרקים בשבת אמרו, רב הונא בר חייא הוה עמיה שמע רב יהודה ואמר מאן דהורי לא יליף ולא שימש, וביבמות יח. מתיב לרב יהודה, ואפשר שזכה עוד לראות את שמואל ולקבל ממנו כדמצינו כמה פעמים ר״ה בר חייא אמר שמואל כשבת נא:, תענית י., כתובות עט:, חולין עט., נדה לט. סג:, שביעית פ״ב ה״ה, וכן קיבל הלכה דשמואל מרב כהנא ככתובות קא.

וכן קיבל מר״ה כב״ב קיא. שאמרו ר״ה

ר"ה בר חייא סבר למעבד עובדא — א"ל ר"נ מאי האי א"ל דאמר ר"ה אמר רב — א"ל אשלח ליה איכסיף, א"ל ר"נ השתא כי נח נפשיה דר"ה איתריסת לקבלי, ומזה משמע שהיה כמו חבר לר"נ אבל מב"ק קטז: משמע שהיה כמו ת"ח שלו כדאמרו שם יתיב רב יוסף אחורי דר"ה בר חייא ויתיב רב הונא בר חייא קמיה דר"נ, א"ל ר"ה ב"ח דינא או קנסא א"ל מתניתין היא — בתר דנפיק ר"נ א"ל רב יוסף לר"ה ב"ח מאי נפ"מ אי דינא אי קנסא א"ל אי דינא וכו'.

ונשא את בת רב ירמיה בר אבא (תלמיד חבר דרב), וגם ממנו קיבל כשבת קנו., חולין צג. שאמר לבנו לוי הכי אמר אביה דאמך משמיה דרב ומנו רב ירמיה בר אבא, וב"ק נט: ר"ה בר חייא ארי"בא, מחלקותן שבת פ:.

וכן אמר משמיה דעולא כנדרים נו..

חבריו היו כל גדולי הדור ר' אבא א' כמו"ק כו. שפ"א ישבו ואתא בת נעמיתא ובעא למיבלעיה לתפלין דר' אבא והוא הצילם, ובירושלמי שם פ"ג ה"ד איתא להיפוך שר' אבא הציל תפלין דר"ה בר חייא, וכן שבת מז. מצינו אותם ביחד אפתחא דר"ה, וכן לוי בר שמואל כסנהדרין ק., ורב מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טוביא כגיטין נז., ורב המנונא כשבת רפ"יב, ורב יוסף היה כמו תלמיד חבר שלו כב"ק קטז:.

ובברכות לא. יסופר עליו דבר נפלא, ר"ה בר חייא איצטריכא ליה שעתא (שחכמים היו צריכין לשאול הימנו הלכות, רש"י) עייל לגביה רב יוסף ורבה וארבע מאה זוגא דרבנן שמע דאתו, קטיר להו ארבע מאה תכתקי (כסאות) לסוף שמעו דנעשה גבאי (המלך) שלחו ליה זיל לחשיבותיה זיל לקדמותיה, שלח להו הדרי בי, רב יוסף לא אזל רבה אזל.

ובזה יאיר עינינו מה שכתב רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב וז"ל ושמענו מרבנן דילנא כי באלה השנים אחרי רב יהודה שלא קיבל (רבה) הראשות מלך ר"ה בר חייא בפומבדיתא והיה לו שם בית מדרש גדול.

והגאון ר' ש"ש תמה שם על רבינו מגיטין ס: שאמרי ההוא שיפורא (קופה דחכמי הישיבה, רש"ג) דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו', ואם ר"ה בר חייא מלך בפומבדיתא קודם רבה היה להתלמוד להזכירו ולומר אחר רב יהודה בי ר"ה בר חייא עכ"ל. ולפלא על חכם שכמותו שיקשה מהגמרא שרש"ג בעצמו מביאה שם, אבל כל דברי רש"ג המה קבלה אמיתית, שבאמת כשנפטר רב יהודה בפומבדיתא אז היה רב הונא בר חייא הזקן שבהם וכמו שאמרנו לעיל שזכה עוד לקבל משמואל וגם היה חתן גדול הדור רב ירמיה בר אבא וגם היה עשיר גדול ולמי יאתה המלוכה אם לא לו, וזה שאמרו בבכורות לא. שרב יוסף ורבה וכל הרבנן הלכו אליו שבאמת עשה לו שם בית מדרש גדול כעדות רש"ג ואלו לא נעשה גבאי אז בלי ספק היה הוא הריש מתיבתא אבל כשמצאוהו שהוא גבאי לכן פרשו ממנו, ואז שלחו לא"י למי יקימו אם לרב יוסף שהוא סיני או לרבה שהוא עוקר הרים, אך רב יוסף לא רצה לקבל עליו עול הרבנות ולכן הוצרך רבה לקבל עליו את משרת עול הרבנות והיינו הנהגת בני הישיבה וסיפוקם וזה כונת הגמרא שאמרו אודות השיפורא, וזה היה תיכף אחרי פטירת רב יהודה שנפטר תרי ורבה שמלך כב' שנים כמפורש סוף ברכות וסוף הוריות, נפטר תרלב כמפורש באגרת דרש"ג, שאע"פ שמלך רבה תיכף אחרי רב יהודה לא קיבל עליו רשוונתא כריש מתיבתא יען שרב חסדא זקן הדור שהיה אז בן פ"ב

שנה

שנה מלך אחר רב הונא בסורא לכן הלך לו רבה כפעם בפעם לרב חסדא לברר ספיקותיו, ובעת ההיא היה לו לר"ה בר חייא בית מדרש גדול בפומבדיתא וגם אליו היה בא רבה לפעמים כמפורש בברכות לא. כשאמר ר"ה בר חייא שחוזר בו מהגבאות אזל רבה אליו, אבל בסוף ימי רב חסדא ואפשר שגם אז נפטר ר"ה בר חייא אז נעשה רבה לראש הדור כי ישיבת סורא נתבטלה אחרי פטירת ר"ח ורוב החכמים וישראל היו בפומבדיתא, וכל זה מפורש בקצרה באגרת דרש"ג שם.

מתלמידיו מצינו רב אחא בריה דרב מנימין שבעי מיניה כחולין פ. ובירושלמי שביעית פ"ב ה"ה אמר ר' יונה בשמו, והניח אחריו בן גדול בתורה בשם לוי כשבת נא:.

רב הונא בריה דרב חייא.

נזכר ע"ז סז: אך שם צ"ל חייא בריה דר"ה כגרסת דק"ס וכן הוא פסחים מד:.

רב הונא בר חיננא או חנינא.

הוא זכה עוד לישב לפני רב חסדא כמו"ק ט: ושם טז. אמר לרב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת הכי אמר רב חסדא. וכן בעי מרב ששת קידושין כ:, וכן קיבל הרבה מרב נחמן כרמצינו ר"ה בר חיננא אר"נ ככתובות ק., קידושין מב., ב"ב קנה., ע"ז כה., תמורה ל:.

וכן היה תלמיד רב יוסף כעירובין יד: שאמר לרב יוסף בהילמי אמרת לן בלחיין לא אמרת לן (כי רב יוסף חלה ושכח תלמודו והוא היה מזכירו איך שלמד קודם שחלה).

אבל מה שמצינו ברכות ל. ר"ה בר חיננא א"ר חייא בר רב, נראה יותר גרסת דק"ס שצ"ל א"ר אבא בר חנינא ואיתימא ר' חייא.

ובזמן שהיה רבא הריש במחוזא אז היה ר"ה בר חיננא הריש בסיכרא (שתיהן הן סמוכות זו לזו כחולין צד:) בע"ז מ. ההוא ארבא רצחנתא דאתי לסיכרא נפק ר"ה בר חיננא וחזא בה קלפא ושרייה נפק שיפורי דרבא ואסר. ושם נז. ההוא עובדא דהוה דמחוזא — שרייה רבא — איפליג עליה ר"ה בר חיננא ור"ה בריה דר"נ נפקי שיפורי דרבא ושרו ונפקי שיפורי דר"ה בר חיננא ור"ה בר"נ ואסרי.

וגם היה לו פירקא שמה כנדרים כג: שא"ל רבא ואת דרשת ליה בפירקא? ובסנהדרין פז. א"ל רבא לר"פ פוק תרגמא לר"ה בר חיננא, ובעירובין כו: שהריש גלותא ביקשו שיתקן תקנתא לאבוורנקא שהיה לו בבוסתניה שיכול לאכול שם בשבת אזל ר"ה בר חיננא ועבד קנה קנה פחות משלשה, אזל רבא שלפינהו ור"פ ור"ה בריה דרב יהושע השתדלו שלא יבא ויתקן שנית.

ושם סז. מתיב על דברי עולא אמר רבא מאן דלא ידע תרוצי מתנייתא תיובתא קא מותיב.

חביריו היו רחבה בעירובין כו: אמר רחבה (וגרסת דק"ס רבא) אנא ור"ה ב"ח תרגימנא, וכן רב ספרא ורב אחא בר הונא כשבת קכד:, וב"ב קסז: יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ור"ה בר חיננא ויתיב אביי גבייהו — א"ל ר"ה בר חיננא הכי אמר רב, ומו"ק יב. איקלע רב ספרא ור"ה בר חיננא לבי מר זוטרא בריה דר"נ ולא עלו לגביה, ור"ה בריה דר"נ כע"ז נז:, חולין מט:.

רב חייא בר אבין חבירו כברכות ל.

רב פפא היה כמו תלמידו ככתובות סא: שאר"פ בדיק לן ר"ה בר חיננא (כן הוא גרסת הרא"ש) ובילקוט בראשית רמז לג גרס בדיק לן רבא, ובע"ז מ. אמר רב אשי לדידי אמר לי ר"פ, כי שרא ר"ה בר חיננא וכו'.

והיה לו בן גדול בתורה שאביו שלחו ללמוד לפני ר' זריקא כפסחים טז.

הונא בר חיננא.

נזכר מעשרות פ"ד ה"ב הוא ורב תחליפא בר אמי הוה יתבין קומי ר' לעזר.

רב הונא בר חלוב. נזכר שבת קטו: שבעי מר"נ.

רב הונא בר חלון.

בשבת קלט: א"ל רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן ור"ה בר' חיון שמיה ואמרי לה ר"ה ב"ר חלון שמיה דשקל ברא דתומא וכו'.

רב הונא בר יהודא.

הוא זכה עוד לקבל מרב ששת וכדמצינו ר"ה בר יהודה א"ר ששת בעירובין כו: פט:, יומא כה:, כתובות ק:, סוטה מא., ב"מ נג:, מנחות לט., ערכין כג:, ובגיטין מג: מאי נימוסו אר"ה בר יהודה נשקי, מתיב רב ששת — ואס"ד נשקי וכו'. ואף שהיה תלמידו מתיב עליו להעמידו על האמת מברייתא.

וכן מצינו פסחים מ. ר"ה בר יהודה אר"נ. וברכות ח. ר"ה בר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי מאי דכתיב וכו' ואח"כ ארהב"י א"ר אמי וחסר תיבת ר' מנחם באמצע, ושם כו. רהב"י א"ר יצחק [בר יוסף] א"ר יוחנן.

והיה כמו תלמיד חבר לרבא ושקיל וטרי עמו תמיד. הקשה לרבא זבחים ו. עג:, איקלע לבי רבא חזייה לרבא דבריך אבשמים ברישא אמר לו מכדי וכו' כברכות נב: ובשבת כד. איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבוני ירושלים א"ל רב ששת (וצ"ל א"ל רבא כגרסת דק"ס כי מה ענין רב ששת בביתו של רבא), ובנדרים יט: שאל מרבא ורבא הושיבו א"ל והא תני רב אדא בר אהבה — א"ל אי תניא תניא. ובזבחים צא. אמר לרבא מצוי קאמרת? ובפסחים עא. אר"ה בר (רב) יהודה משמחו בשעירי הרגלים, אמר רבא שתי תשובות בדבר, וב"ק קיז. איקלע לבי אביוני אתא לקמיה דרבא א"ל כלום בא מעשה לידך — א"ל רבא אהדר עובדא למריה. ובכתובות סג. חולק עם רבא אליביה דרב ששת. ובפסחים יב. אזל ר"ה בר רב יהודה אמרה לשמעתיה קמיה דרבא, אך גרסת הדק"ס יותר נכונה שצ"ל בריה דרב יהושע. וברכות מח. רב חנא (רב הונא, דק"ס) בר יהודה משמיה דרבא.

ובסוטה מא. נזכר ברישא ואח"כ רשב"ל ותמה ע"ז בס"הד אך אין שום תמיה יען כי מקודם אמר ר"ה בר יהודה א"ר ששת ופריך ע"ז וע"ז מתריץ רהב"י והוא סיום דבריו הראשונים, ואח"כ מביא הגמרא טעם אחר מרשב"ל וזה ברור.

ובכתובות כא. מצינו א"ל רב חננא בר חייא לרב יהודה ואמרי לה ר"ה בר יהודה לרב יהודה ואמרי לה רב חייא בר יהודה לרב יהודה, בלי שום ספק הוא טעות הדפוס וצ"ל רב הונא בר חייא לרב יהודה שהיה באמת תלמיד רב יהודה.

ובעירובין כד. מר יהודה איקלע לבי רה"בי — א"ל לא סבר לה מר להא דאבימי א"ל אנא כר"נ ס"ל, ובפסחים מ: קראו ר"נ בר יצחק מר.

מענייניו הפרטים ידענו אך שהיה בקי ברפואות כשבת קט:.

רב הונא בריה דרב יהושע.

אף שנקרא תמיד בשם זה לא מצינו בשום מקום מי הוא רב יהושע אבי ר"ה, או שיאמר ר"ה בשם אביו, ואך זאת ידענו שהוא וחבירו רב פפא שניהם היו תלמידי דאביי ורבא מנעוריהם ולא התפרדו גם בזקנותם.

(ומה שמצינו עירובין כו:, יומא ע. ר"ה בריה דר"י אמר רב ששת באמת צ"ל ר"ה בר יהודה כגרסת דק"ס, וכן הוא ברי"ף).

כפסחים קיא: אביי הוה שקיל ואזיל, ואזיל

ואזיל ר"פ מימיניה ור"ה בריה דר"י משמאליה חזייה לההוא קטב מרירי — אהדריה לר"פ לשמאליה ולר"ה בריה דר"י לימיניה ואמר לר"פ יען שאת קיימת לך שעתא (ופירש הרשב"ם יען שר"פ היה עשיר, ויותר נראה שאביי הבין שר"פ ימלוך לבסוף).

ובעירובין סג: אזל ר"ה בריה דר"י אמר לשמעתא דאביי קמיה דרבא. אבל אצל רבא ישבו כמעט כל ימיהם כהוריות י: ששניהם אתו לקמיה דרבא א"ל אוקימתון מסכתא פלן ומסכתא פלן אמרו לו אין, איעתריתו פורתא א"ל אין דזבנן קטינא דארעא, קרי עלייהו אשריהם לצדיקים וכו'.

וזה היה עוד בימי נעוריהם יען שאח"כ היה ר"פ עשיר גדול. וכן מצינו ב"ב כב. שישבו לפני רבא בישיבתו הפרטית בעוד רבו רב יוסף היה חי. הקשה לרבא כעירובין ט. כו. סז, פסחים סט:, ובשבת מב. אמר חזינא ליה לרבא דלא קפיד אמנא, והוא עם חבירו ר"פ ישבו לפני רבא ככתובות פב, קידושין לב:, ב"מ ט: סג:, וקראן רבא קאקי חיורי ככתובות פה, גיטין עג, (ואפשר לומר שבאמת לא היו אז זקנים באין בימים ואף שערותיהם נהפך ללבן כמו שאמרו עירובין נו. הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש אזקונין, וזה שאמר להם אתם תתראו באוזות לבנות ובאמת עוד נערים אתם).

ורבא היה חביב עליהם מאוד כדמצינו עירובין כה. כשהריש גלותא ביקש לר"ה בר חיננא לתקן הבוסתנא שלו ועבד קנה קנה פחות משלשה ורבא אזל ושלפינהו והתייראו ר"פ ור"ה בריה דר"י פן יבא ר"ה בר חיננא לתקנו נקטוהו מבתריה (עד השבת).

ומצינו את שניהם בהילולא דבריה דרבא והוא דל כסא להם בקידושין לב:. ועוד בחיי רבא הגיעו להוראה, וכפי הנראה התיישבו בעיר נרש ושם היו הדיינים וזה שאמר להם רבא ב"ב קל: כי אתא פסקי דדינא דידי לקמייכו וחזיתו ביה פירכא לא תקרעוהו עד דאתיתו לקמאי וכו' דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות.

ועל שניהם מצינו לשון מיוחד מה שלא מצינו בשום אמורא אחר, שאמרו אלא כי אתא ר"פ ור"ה בריה דר"י מבי רב פירשוהו כעירובין יב, ב"ק ז: פט, שבועות לד:, זבחים טו, וקרוב מאוד לומר כשהתיישבו בנרש, והתחילו להרביץ שם תורה, על אותו הזמן נאמר הלשון הזה.

ומצינו אותם תמיד ביחד, כגיטין עג. שזבני שומשמי ביחד, וברכות כב: נ, שכרכו ריפתא ביחד עם רבא בר שמואל. ובפסחים פט: יסופר שעריבו ריפתא בהדי הדדי אדאכל ר"ה בריה דר"י חדא אכל ר"פ ארבעה א"ל לר"פ פלג לי אזל עירב בהדי רבינא אדאכיל הוא אחד אכל רבינא תמניא, אמר, מאה פפי ולא חד רבינא.

ושניהם איקלעו להינצבו לאתריה דרב אידי בר אבין וקרי להו דרדקי כיבמות פה. ובעירובין כו. קרי להו הריש גלותא חכמים המה להרע וכו'.

ואחרי פטירת רבא (תרסג לשטרות) אז נתחלקה הישיבה הגדולה לשתים, ר"נ בר יצחק מלך בפומבדיתא ור"פ מלך בנרש, ולקח את חבירו האהוב לו להיות לריש כלה. וזה שאמרו ברכות נז. ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע חזו חלמא, ר"פ דעייל לאגמא נעשה ריש ישיבה ור"ה בריה דר"י דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה. ואף שר"פ היה הריש מתיבתא אבל שניהם לקחו חלק כחלק בהנהגת הישיבה והעיר, כיומא סט. שאמר ר"ה בריה דר"י הני נמטא גמרא דנרש שריא. ובחולין קכז. אמר הני ביברי דנרש אינן מן הישוב, ובמגילה כו: רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא — אתא לקמיה דר"פ

ואסר

ואסר ליה, לקמיה דר"ה בריה דר"י ואסר ליה. ובשבת פט. א"ל ההוא מרבנן לר"כ מ"ט לא שכיחת קמיה דר"פ ור"ה בריה דר"י דמעייני באגדתא, ומו"ק יט: א"ר נחמיה בריה דרב יוסף אשכחתינהו לרב פפי ולר"פ ולר"ה בריה דר"י דיתבי וקא אמרי וכו'. וב"ב כו. שהיו לר"פ דקלים אמיצרא דר"ה בריה דר"י, וקראו ר"פ מר. וברכות נח: ששניהם הוו קא אזלי באורחא פגעו ביה בר' חנינא בריה דרב איקא אמרו ליה בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתי — אמר להו אנא נמי כיון דחזותינכו חשבתינכו עלואי כשיתין רבוון וברכיני עלייכו תלתא — אמרו לו חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ושכיב.

חביריו מלבד רב פפא היו רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא שהיו יחד אצל רבא בקידושין לב:, ורב פנחס בר אמי בכתובות פה., ור"נ בר יצחק בסנהדרין ל: שאקשי ליה רנב"י ור"ה בריה דר"י תריץ ליה א"ל רנב"י תנוח דעתך שהנחת את דעתי. ובפסחים לג. מתיב לרנב"י. רב יהודה בר חיננא הקשה לו ב"ק יד:, מנחות מו. רב ביבי בר אביי בסנהדרין סו:, ור"ה בריה דרב יהושע א"ל משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא בב"ב קלז: קנא.

תלמידים לא מצינו בשום מקום שהיו לו וזה יען שר"פ היה הריש מתיבתא לכן נחשבו כולם לתלמידי ר"פ זולת ר' יעקב מנהר פקוד שאמר משמיה לפני רבינא בסנהדרין סט.

מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר זולת ר"ה יז. שפ"א חלה ובא ר"פ לשיולי ביה חזייה דחליש ליה עלמא (שהוא גוסס) אמר ר"פ להכין לו תכריכין לסוף איתפח הוה מיכסיף ר"פ למחזיה, ואח"כ שאלו ר"פ מאי חזית א"ל אין הכי הוה (שמיתתה נקנסה עליו) ואמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה (שאינו מעמיד על מדותיו) לא תקומו בהדיה.

ובשבת קיח: מצינו שאמר תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגלוי הראש.

גם מצינו שהיה בקי ברפואות בע"ז יב:.

ובבריתות ימות עולם מביא שנפטר תשכב לשטרות היינו ארבעים שנה אחרי פטירת ר"פ ואינו מביא שום ראיה לזה. ולא נמצא פטירתו לא באגרת דרש"ג ולא בספר הקבלה להראב"ד כי לא היה מראשי מתיבתא ובל"ם נפל טעות בדבריו וצ"ל תרפ"ב.

ר' הונא בר' יוסי
או ר' חונה בר יוסף.

נזכר תענית פ"ד סה"ה ר' חונה בר יוסף אמר דרך תהום גלו, והמאמר מובא באיכ"ר סוף הפתיחתות ושם ר' הונא בשם ר' יוסי. ובמד' שמואל פ"כ-יא ר"ה בר יוסף אך המאמר נובע מסנהדרין פ"ב ה"ה ושם ר"ה בשם ר' יוסי.

ובתנחומא נח-יג ר"ה בר' יוסי אומר אף שינוי השם מבטל גזירה קשה. והמאמר בב"ר פמ"ד-יב ר"ה בר רב יוסף, ונראה שהוא ר' הונא השלישי שהיה תלמידו דרב יוסף בבבל ועלה אח"כ לא"י כמבואר בערכו.

ר' הונא בר יצחק

נזכר פס' רבתי פ' בחדש השביעי ס"ג. ור' יהושע בר' נחמיה אמר בשמו. וכן נזכר מד' תהלים פ"ק-ט.

רב הונה בר יקי.

נזכר פס' רבתי פ' את קרבני, ומובא בערוך ערך קקבטין בשם הונא בר יקי.

רב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא.

לא נזכר בשום מקום להלכה אך ברכות כו. אמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא ושם לא. איתא מרי בר בריה דר"ה בריה דריב"א וצ"ל

בריה דר"ה, ואפשר שמה שאמרו פסחים מג. רב הונא בר ירמיה אמר מאי שמן המור סטרכת ורב ירמיה ב"א אמר וכו' הוא ר"ה בריה ונזכר קודם אביו יען כי הגמרא מביא ראיה לר"י בר אבא מברייתא אח"כ לכן נזכר אביו באחרונה, ויש שרוצים לומר שסתם ר"ה היה בריה דר' ירמיה בר אבא וטעות הוא בידם כמבואר בערכו.

רב הונא בר כהנא.

נזכר ילקוט קהלת רמז תתקסו. אבל המאמר מובא בקה"ר פ"א פסוק דור הולך ושם על שם ר' ברכיה.

רב הונא בר לואי.

נזכר ברכות נה: לגרסת עין יעקב ובגמרא איתא סתם ר"ה.

רב הונא בר לוליאני.

נזכר ב"ר פל"ו־ח ואולי צ"ל ר' חייא בר לוליאני כתענית כה.

רב הונא בר מנות.

היה תלמידו דרבא ואח"כ בא לפני ר"פ כתענית ט. ר"ה בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניא הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דר"פ, כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי, חלש דעתיה, אקרויה בחלמיה ואכחיד את שלשת הרועים. למחר כי הוו מיפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן לשלמא, (כן הוא בע"י).

וכן אמר בשם רב אחא בריה דרב איקא כמגילה כה:, גיטין כה. סד:, ב"ק נח., ב"מ עא:, סנהדרין מב., בכורות כח:, מה:, וביבמות מג. אמר משמיה דרב אידי בריה דרב איקא וצ"ל רב אחא, וב"ק כב. אמר משמיה דרב איקא צ"ל משמיה דרב אחא בריה דרב איקא כגרסת דק"ס.

ונזכר נזיר נא. בעי ר"ה בר מנוח. ובגיטין נא. מנחות קא. מתיב, וב"ק יט: אמרו קשרו משום מאי מחייב אר"ה בר מנוח משום בורו המתגלגל.

רב הונא בר מניומי.

נזכר ע"ז לט. שזבן תכלת מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא אתא לקמיה דרב יוסף (לשאול לו אם יכול להאמינם) לא הוה בידיה, פגע ביה חנן חייטא והוא השיב לו על שאלתו.

רב הונא בן משה בר עצרי הכהן.

נזכר ב"ב קעד: שאביו משה בר עצרי ערבא דכלתיה הוה ור"ה בריה צורבא מרבנן הוה ודחיקא ליה שעתא, אמר אביי ליכא דליתביה עצה לר"ה דלגרש לאתתיה ותתבע כתובתה מאבוה — לסוף אתגלי דכהן הוא, אמר אביי היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזל עניותא.

רב הונא בריה דרב נחמן.

אביו רב נחמן הוא סתם ר"נ הנודע כמפורש חולין מט: אמר רבא שמעית מיניה דר"נ תרתי חימצי ובר חימצי חד סתים וחד לא סתים ולא ידענא הי מינייהו, ר"ה בר חיננא ור"ה בריה דר"נ אמרו בר חימצא סתים חימצא לא סתים א"ר טבות וסימנך יפה כח הבן מכח האב. (ואף שכוונת הגמרא על ההפרש בין חימצא לבר חימצא שבר חימצא סתים, אבל נוכל לומר גם הכוונה שהאב לא פירש והבן פירש).

והוא עם חבירו ר"ה בר חיננא היו דרים בעיר סיכרא הסמוכה למחוזא ושניהם חלקו על רבא כדמובא ע"ז נז: שרבא התיר יין ששיכשך עכו"ם למוכרן לעכו"ם, ור"ה בר חיננא ור"ה בריה דר"נ אסרי, וכשאיקלע למחוזא ושאל לרבא אז חזר ביה רבא. ובבכורות נד: מתקיף על דברי רבא, וכן נזכר עירובין מב:, לגרסת דק"ס ובגמרא איתא ר"ה בריה דרב נתן.

ומזה אנו רואין שהיה כמו חבירו דרבא.

ובהוריות יב: מובא שיתיב רב פפא וקא מבעיא ליה — א"ל הונא בריה דרב נחמן לר"פ תנינא — קם (ר"פ) נשקיה ברישיה ויהיב ליה ברתיה, ונראה בלי שום ספק שאין זה ר"ה בריה דרב נחמן א) יען שבכ"מ קראו „רב" הונא ולא הונא. ב) מי שהיה חבר לרבא יהיה צעיר מר"פ שהיה תלמידו דרבא. ובאמת צ"ל הונא מר בריה דרב נחמיה שהיה בישיבת רב אשי כמפורש בערכו, והיה כתוב בדר"נ ונעשה מזה בריה דרב נחמן.

רב הונא בריה דרב נתן.
ולפעמים נקרא ר"ה בר נתן.

אביו רב נתן היה נודע יותר ע"ש בנו והיה נקרא רב נתן אבוה דר"ה בריה דרב נתן כמבואר בערכו. ור"ה בריה זכה עוד לשמש את רבא ולקבל ממנו כנדרים יב: שתירץ דברי רבא ורבא משיב על דבריו, וב"ב נה. אמר רב אשי אמר לי הונא ב"נ שאלתינהו לספרי דרבא וכו'.

והיה תלמידו המובהק דרב פפא כפסחים יז: נט:, ב"מ סו:, הוריות ט:, נדה מג:, זבחים מא: צא:. ובברכות מב. יסופר שר"פ איקלע לגביה, בתר דגמרי סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל שקל ר"פ וקא אכיל אמרי ליה — אמר להו סליק אתמר. ובמנחות מו. הקשה לר"פ והא עולין — ועוד אמר רב אשי ת"ש — ועוד האמר רבינא וכו' ובל"ס הוא מסתמא דגמרא שסדרו הש"ס ולא דברי ר"ה בריה דרב נתן להקשות מדברי רב אשי ורבינא לר"פ, וצ"ל ועוד אמר רבינא.

ועוד בימי ר"נ בר יצחק שהיה אז עול ימים היה כבר גברא רבה כאשר יסופר פסחים פו: שפ"א איקלע לבי רנב"י אמרו לו מה שמך א"ל רב הונא, אמרו נותיב מר אפוריא יתיב, יהבו ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתייה בתרי זימנא ולא אהדר אפיה. אמרו ליה מ"ט קרית לך ר"ה אמר להו בעל השם אני (מקטנותי כך קוראין לי ר"ה), מ"ט כי א"ל ניתיב אפוריא יתבת א"ל כל מה שיאמר בעה"ב עשה. מ"ט כי יהבי לך כסא קבלת — א"ל מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול וכו'.

וכן קיבל מאמימר כגיטין יט: שאמר הכי אמר אמימר, ובזבחים יט. אמר כי אתאי קמיה דאמימר, ובקידושין עב: אמימר שרא ליה למינסב איתתא מחוזניתא.

ובימי רב אשי כשמלך בסורא היה ר"ה בר נתן הריש גלותא כעדות רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג ובו נקבצו תורה וגדולה ביחד ובכל ראשי גלותא הנזכרים בש"ס מצינו אך ר"ה ריש הגולה שנפטר בימי רבי ואת מר עוקבא שהיה בזמן שמואל ואת רבנא עוקבא ב"ב דרב, ואת ר"ה בריה דר"נ שהיו גדולי הדור גם בתורה.

והלכותיו מצינו בכל הש"ס כשבת קטז:, עירובין מב: נח:, יומא פז:, ב"מ עז., ע"ז כד:. וכן מצינו אותו תמיד עם רב אשי כגיטין ז. ששאל מרב אשי מאי דכתיב — א"ל — א"ל ר"ה ב"נ אטו אנא לא ידענא — אלא רב גביהא מארגיזא אמר בה טעמא. ושם יט: אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן הכי אמר אמימר. וב"ב נה. א"ר אשי אמר לי הונא ב"נ וכו', וכן חולק עם רב שימי בר אשי כזבחים ל., אך מה שמצינו כתובות ז. אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן, בל"ס או שזה ר"נ הוא בר רב הונא שמלך בסורא לפני מר בר רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד או שצ"ל כגרסת הרי"ף והרא"ש אר"נ אמר לי הונא.

וזולת רב אשי שהיה ריש לכל הגולה היה הוא הגדול בדורו כגיטין נט. שאמר רב אחא בריה דרבא מימות רבי ועד רב

אשי לא מצינו תורה וגדולה במ"א ופריך ולא? והא הוה הונא בר נתן, ומשני שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף לרב אשי. ומגדולתו יספר רב אשי בזבחים יט. שא"ל הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא והוה מדלי לי המיינאי ותיתיה ניהליה ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו, כי אתאי קמיה דאמימר אמר לי אקיים בך והיו מלכים אומניך.

ומה שהיה כפוף לרב אשי יספר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג וז"ל ובכל השנים האלו אחר ר"פ היה רב אשי גאון בסורא — וקבע להם רגלים ותעניות שלא היו אלא לראשי גליות — והונא בר נתן ריש גולה באלו הימים ומרימר בר זוטרא (או מרימר ומר זוטרא) שהיו אחריו היו שומעין לרב אשי ועשו רגליהן במתא מחסיא.

ומדבריו אלו משמע שר"ה בר נתן נפטר קודם רב אשי, ובמו"ק כב. יסופר רב אשי אתחזיה ליה (מה"מ) א"ל מאי כולי האי? דקא דחקיה רגליה דבר נתן. ובגיטין נט. תוד"ה והא, גרסי דקא דחקא רגליה דהונא בר נתן, ומשמע מדבריהם שרב אשי נפטר קודם ר"ה בר נתן, וכן מובא ביוחסין בדור השביעי להאמוראים וז"ל ואחר רב אשי היה מרימר —, אבל הנראה לי כפי התלמוד סוף מו"ק כי ר"ה בר נתן היה ריש ישיבה אחר רב אשי, עכ"ל. ובאמת שגג היוחסין בזה שכונת הגמרא דקאמרי דקדחקיה רגליה דבר נתן הוא שאחרי פטירת רב אשי היה ר"ה בר נתן ריש לכל הדור וגדולת הריש גלותא שבה לכמו שהיה שלא היה כפוף תחת הריש מתיבתא שמלך אחר רב אשי, אבל לא שר"ה בר נתן נעשה ריש מתיבתא אחריו והצדק עם רש"ג שאחר רב אשי מלך בסורא מרימר.

ודעת החכם ר' אברהם קראכמאל בספרו פירושים והערות צד 60 יאמר דבר חדש שמרימר שמלך תחת רב אשי היה אחי הונא בר נתן וזה כונת הגמרא שאמרו דקא דחקיה רגליה דבר נתן, ודברי רש"ג מסייע ליה קצת שר"ה בר נתן נפטר קודם רב אשי וכפי שנראה מאגרת דרש"ג מלך תחתיו לריש גלותא מר זוטרא וז"ל ובשנת תשפא — בי"ח בטבת איקטל הונא מרי בר מר זוטרא נשיא וקרוב מאוד לומר שמר זוטרא היה בנו של ר"ה בר נתן. ובנו נקרא ע"ש אבי אביו בשם הונא מרי, ובספר הכריתות ימות עולם מביא שר"ה ריש הגולה נפטר תשנג ואם כונתו על ר"ה בר נתן א"כ חי אחר רב אשי ט"ו שנה.

רב הונא בר סחורה.

אדם גדול בזמן רבא בבכורות ס. תרגמא ר"ה בר סחורה קמיה דרבא בריגלא — אר"נ בר יצחק זכאי אימיה (זכתה אמו שילדה בן כמותו, רש"י) דשני ליה בריגלא. ובחולין קז. ר"ה בר סחורה הוה קאים קמיה דרב המנונא ד) בלם ליה אומצא א"ל אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך וכו'.

רב הונא בר עוקבא.

נזכר ילקוט איכה רמז תתרא, ובאיכ"ר פ"א פ' היתה כאלמנה המאמר ע"ש ר' חמא בר עוקבא.

רב הונא בריה דרב עילאי.

נזכר יומא לה., וגרסת דק"ס רב עולא בריה דרב עילאי כי ר"ה זה לא נמצא עוד בש"ס.

רב הונא בריה דרב פנחס.

נזכר מו"ק טו: אמר משמיה דרב יוסף, אך גרסת דק"ס רב אחא וכן הוא שם טו. המאמר ע"ש רב אחא בר פנחס.

ר' הונא בר פפא.

נזכר מד' תהלים פק"ד-יד חולק עם ר'

ר׳ סימון, וב״ר ספפ״ח ר׳ פנחס בשמו. וכן נזכר קה״ר פ״ב פסוק ויתרון.

רב הונא בריה דרב פפי.

בחולין מח. מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב פפי.

רב הונא בר רב קטינא.

היה תלמידו דרב חסדא כזבחים קטו: שיתיב קמיה, וגרסת שיטה מקובצת והב״ח רב חונה. ובנדרים סה: הקשה לרבה, ובפסקי הרא״ש גרס רב חנא, ובגיטין מג: ר״ה בר רב קטינא א״ר יצחק (ושם לח. הגרסא רב חנינא בר׳ קטינא) ובחולין יז: ר״ה בר״ק ארשב״ל וגרסת דק״ס רב חנא, וקרוב מאוד לומר שהוא רב חנא בר״ק עיין ערכו.

רב הונא בריה דרבא.

נזכר ב״ק עב. דחה לרב חביבי מחוזנאה קושייתו שהקשה לרב אשי, ורב אשי א״ל לא תידחי, וגרסת דק״ס רב אחא בריה דרבא כדמובא שם עב:.

ר׳ הונא בריה דר׳ שמואל בר נחמני.

נזכר ילקוט משלי רמז תתקסא, והמקור הוא ב״ר פע״ה־ג ושם שמואל בר נחמן. ותיבת ר״ה נשתרבב משורה שלפניה שאמרו שם ר״ה פתח, שמואל ב״נ אמר משל וכו׳.

רב הונא בר תורתא.

נזכר חולין קכז. שאמר פ״א הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב— וכשבאתי לפני ר׳ שמעון החסיד וכו׳, וביוחסין מביא ממדרש שהיה גר ומפני שפרתו לא רצתה לחרוש בשבת נעשה יהודי והמעשה מובא בפס׳ רבתי פ׳ פרה וגרסא שלנו ר׳ יוחנן בן תורתא.

רב הונא בר רב תחליפא.

אביו נזכר יומא ו: אמר רב תחליפא אבוה דר״ה בר תחליפא משמיה דרבא וגם הוא אמר תמיד משמיה דרבא כיבמות ח., ב״מ לה., נדה כו., ובקידושין עא. איתא בטעות משמיה דרב וצ״ל משמיה דרבא.

ובזבחים עז. רב רחומי קמיה דרבינא אמר משמיה דר״ה בר תחליפא.

ר׳ הונא דשאב.

נזכר תנחומא מצורע־ז אמר בשם ריב״ל, והוא ט״ס וצ״ל ר׳ מנא דשאב.

ר׳ הונא הכהן.

נזכר במ״ר פ״ג־ח אמר בשם ר׳ שמואל בר זעירא ובמ׳ תהלים פק״ו־ב אמר בשם ר׳ ירמיה בשם ר׳ חייא.

ר׳ הונא הכהן בר אבין.

נזכר פס׳ רבתי פ׳ ביום כלות משה ס״ג כה. אמר בשם ר׳ אחא. ובמדרש תהלים פק״י־ג אמר בשם ר׳ ביבי. ובפס׳ רבתי פ׳ אנכי מנחמכם אמר בשם ר׳ יוסף, ובמ״ר פ״ד־ד אמר בשם ר׳ שמואל בר נחמן.

ונזכר מד׳ תהלים פק״ז־א ותנחומא וישלח־יא, שמות־א.

ובפס׳ רבתי פ״ה ר״ה הכהן בר אביו וצ״ל בר אבין.

ובמ׳ תהלים פק״ו ר׳ הונא הכהן בשם ר׳ אבין.

ור׳ תנחומא בר אבא היה תלמידו כבמדבר רבה פ״ג־ז אמר ר׳ תנחומא בר אבא אני שאלתי ולמדתי לפני ר׳ אבא הונא הכהן בר׳ אבין, והוא ר״ה כדמסיים שם וא״ל ר׳ הונא.

רב הונא זוטא.

בביצה כט: רבא בר ר״ה זוטא וגרסת דק״ס רבה וכן הוא כתובות סט. רבה בר ר״ה זוטא, ומביצה שם משמע שהוא בן סתם ר״ה וזה כדעת היוחסין [illegible] יען שר״ה היה אינש גוצא.

רב הונא מברניש.

נזכר שבת כח. (לגרסת היוחסין ודק״ס

הקשה

הקשה לרב אשי, וגרסא שלנו רבא מברניש.

רב הונא מדמהריא. רב דימי בריה סנהדרין כט:

רב הונא מדסקרתא. נזכר ב"מ מז. הקשה לרבא.

רב הונא מסורא.

נזכר זבחים צא. כריתות י., וגרסת שיטה מקובצת ורק"ס בזבחים רב חנינא מסורא, ונזכר ברא"ש ה' קטנות ה' מזוזה ה"י חולק עם רבנן בדברי רבא.

רב הונא מר בר אויא.

נזכר חולין מז. הקשה לרב אשי ואמר כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, וכן נזכר שם נח: לגרסת דק"ס.

הונא מר בריה דרב אידי.

נזכר חולין מט. חולק עם רב אדא בר מניומי ושיילוה לרבינא.

רב הונא מר בר רב חייא.

נזכר חולין נח: הקשה לרב אשי וגרסת דק"ס הונא בר מר אויא.

הונא בר מרימר. קמיה דרבינא ב"מ פא.

רב הונא מר בריה דרב נחמיה.

שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כקידושין ו: שאמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיך (וגרסת הרא"ש שם ר"ה מר בריה דרב כהנא) ובגיטין יד. הקשה לרב אשי, ובחולין נא: איתא בטעות בר בריה דרב נחמיה ובחולין יז: א"ל ר"ה [מר דק"ס] בריה דר"נ לרב אשי אמרת לן משמיה דרבא. וב"מ מז. א"ל מר הונא בריה דרב' נחמן לרב אשי וצ"ל. כגרסת דק"ס הונא מר בריה דר"נ, וכפי שבארתי בערך ר"ה בריה דרב נחמן, הוא היה חתניה דר"פ ע"ש.

הונא מר בריה דרבא מפרזקא.

נזכר כתובות י. הקשה לרב אשי ואולי הוא ר"ה בריה דרבא.

הונא מרי בר מר זוטרא נשיא.

נזכר באגרת דרש"ג חלק ג' פ"ג שנהרג עם משרשיא יח טבת תשפא ואפשר שהוא נכד ר"ה בר נתן ריש גלותא.

רב הונא ספרא דסדרא.

(שהיה בקי במליאות והסירות).

נזכר ירושלמי כלאים פ"ג רה"א, ובשבת פ"ט ה"ב קראו ר' חונה.

ר' הונא רובא דציפורן.

היה תלמידו דר' יוחנן כירושלמי ברכות ספ"ד ר"ה רובא (וברה"ה ספ"ד ר' חונה רבה) דציפורן בשם ר' יוחנן וכן הוא תענית פ"ד ה"ב, ובשקלים פ"א ה"א ר' חונה רבה דציפורן (ובגיטין פ"ד ה"ט ר"ה דציפורי) אמר הנהיג ר' חנינא בציפורן וכו', וכן הוא דמאי פ"ה ה"ח. ובר"ה לד: רב הונא ציפוראה אר"י לגרסת דק"ס, ובגמרא הגרסא ר' חנה, ובחולין נא. א"ל רב ספרא לאביי חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא — אזל אביי לגביה — א"ל מפטיר כנסיות אנא לעילא מרבי רבה (פירש"י ר' יהודה הנשיא וכבר תפשו בעל היוחסין שא"א לומר כן, ובל"ס צ"ל ר' יהודה נשיאה. וביוחסין השלם יאמר שכוונתו על ר' יוחנן שנקרא רבי רבה) והוה רב הונא ציפוראה ור' יוסי מראה יושבין לפניו וכו'.

וכן נזכר תענית רפ"ב, תנחומא ואראט, שמיני-י פדר"כ קכר: בשם ר' חונה רבה בציפורין.

האומרים בשמו מצינו תענית פ"ד ה"ב ר' יעקב בר אחא, ובתענית פ"ב ה"ב ר' אחא בר יצחק בשם ר' חונה רובה דציפורין.

ובקידושין פ"א ה"א ר' יודה בן פזי ור' חנין בשם ר' חונה רובה דציפורין,

וביומא

וביומא עז: ר׳ פנחס משום ר״ה צפוראה.
ונזכר ב״ר פ״ח־ה בשם ר״ה רבה של ציפורין.

רב הונא ריש הגולה.

בזמן רבי בירושלמי כלאים פ״ט ה״ג אמר רבי כי סליק ר״ה ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מינאי דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא. חד זמן אעל ר״ח רובה לגביה א״ל הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי א״ל ארונו בא, ובהוריות יא: בעי מיניה רבי מר׳ חייא כגון אני בשעיר מהו א״ל הרי צרתך בבבל, ובל״ס היתה כוונתו על ר״ה ריש הגולה.

וברו״ר רפ״ג שאל ר״ה ריש גלותא לרב חסדאי מהו דין הסר המצנפת וכו׳, ונפל שם ט״ס וצ״ל כמו בגיטין ז. שאל ריש גלותא לרב הונא אדהכי קם ר״ה לאפנוי א״ל רב חסדא. ובירושלמי סוטה פ״ט סה״טו ריש גלותא שלח שאל לר׳ חסדאי — שמע ר׳ יוחנן, ומשני המקומות הללו נעתק בטעות ברו״ר.

הורדוס.

יסופר ביוסיפוס שאביו אנטיפטר היה מזרע האדומים אשר יוחנן כה״ג הביאם בברית היהודים והוא לקח לו אשה בת ערבי בשמה קיפרון והיא ילדה לו את פיזיאל ואת הורדוס ואת יוסף ופירירואס ובת אחת בשמה שולמית.

ואביהם אנטיפרוס היה איש גבור חיל והיה רע נאמן להורקנוס והוא פיתהו שיעשה מלחמה על אחיו אריסטובלוס וע״י השליט את הרומאים על ישראל והשיב את הורקנוס על כסא ישראל למראה עינים ובאמת היה הוא השליט והוא הקים את פיזיאל בנו לנגיד על גליל ירושלים ואת הורדוס בנו הקים לשליט בארץ הגליל והיה אז עול ימים כבן כה שנה ותהי ראשית מעשהו לרדוף באף את יחזקאל ואנשיו אשר עשו שמות על גבול אדום. והמיתם בלי שאול את פי הסנהדרין, וכאשר באו האלמנות לצעוק לפני המלך הורקנוס להביא אותו לדין לפני הסנהדרין אז יעצו אביו שבל יבא לפניהם בגפו אך בלוית אנשי חיל חגורי חרב, ואז כפי הנראה כבר מתו שמעיה ואבטליון ראשי הסנהדרין וכבר נתחלקה אז כח הסנהדרין לחמש מקומות, ובמקום הנשיא היו אז „בני בתירא״ משפחה יקרה בירושלים כאשר נבאר באריכות בערך הלל. וכן היה כאשר העמד לדין בא לפניהם חגור חרבו על ירכו וגבוריו סביב לו ויפול פחדו על הסנהדרין ולא דברו מאומה אך פתאום קם על רגליו אחד מהן בשם שמאי ויאמר: „הוי „שופטי צדק! גם אתה הורקנוס המלך „למה תראו און ולא תתבוננו תחזו עשק „משפט ותשימו יד לפה מי שמע כזאת „איש חוטא ופושע יתיצב לפני הסנהדרין „בעזות מצח כהאיש הורדוס הזה, הלא „כה משפט חלל רשע בהשפטו לכוף „כאגמון ראשו, אך זה האיש אשר אלפי „עדים העידו בו כי הוא שפך דמי נקיים „וירצח נפשות רבות הוא הופיע לעיני השופטים במעיל ארגמן וסביבותיו אנשי „מלחמה שלופי חרב לעשות בנו מלחמה „ולהכריע אותנו לטבח אם נרשיעוהו „במשפט על פי חוקי התורה, אך לא על „הורדוס יזעף לבי יען כי נפשו יקרה „בעיניו מחוקי אלהים, אך עליכם שופטי „צדק, עליכם ועל מלכיכם ישתער לבי „כי תביטו און ותחשו, השכחתם כי ה׳ „אל קנא ונוקם ולא ינקה את חנפי לב, „ועתה אתם המחניפים את הורדוס להצדיק „רשע ולשלוח את הרמיכם מיד, גם אתם „גם מלכיכם תספו בימים הבאים ותפלו „חרב בתגרת ידי הורדוס איש הדמים.״ ודברי שמאי לא החטיאו המטרה וימצאוהו כי בן מות הוא. אך הורקנוס המלך ראה

כי כלה ונחרצה מאת הסנהדרין להמיתו, ויחבל תחבולה להצילו ממות ויקם ויצו להתיר את אגודת הסנהדרין ביום ההוא ולהעביר את אחרית המשפט ליום המחר, ובלילה שלח מלאכים אל הורדוס ויעצהו לברוח מן העיר. והסנהדרין הבינו כי הוא עצת הורקנוס וילונו עליו וגם הורקנוס בעצמו ראה אח"כ כי ברע הוא כי הורדוס יצא בחיל כבד לעשות מלחמה ונקמה בהורקנוס ובהסנהדרין על אשר העמידוהו למשפט לפניהם אך אנטיפטר אביו ופיזאל אחיו עצרוהו הפעם לעלות על ירושלים למלחמה.

ובמשך הימים בא אנטיגנוס בן אריסטובלוס וילחם עם הורקנוס דודו ואת פיזאל המית והורדוס ברח למצרים ומשם נסע לרומי ושם הוקם למלך על יהודה ע"פ עצת אנטונינוס קיסר רומי.

ועפ"פ קבלת חז"ל בע"ז ט. שמלכות בית הורדוס היה קג שנה בפני הבית, היינו לפני חורבן הבית.

וכפי שיסופר ביוזיפוס עשה מלחמה על ישראל ואנטיגנוס משך ג' שנים ושמונה חדשים והרג רבבות אלפי ישראל, וכאשר יסופר שם אירש לו מכבר את מרים היפה בבנות בת אלכסנדר בן אריסטובלוס בן הורקנוס לאשה עוד בהיות הורקנוס מלך בירושלים וכשצר על ירושלים משך זמן רב אז הרים פעמיו לעיר שומרון לחוג שם את חג חתונתו עם מרים, אבל לפי דברי חז"ל ב"ב ג: כשהרג את בית אדוניו השאיר תינוקת אחת שרצה למינסבה, אך היא בחרה המות מחיים וסליקא לאיגרא ורמא קלא ואמרה כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא, ונפלה מאיגרא ומתה. וביוזיפוס יסופר שהרגה באמת אח"כ כשילדה לו שלשה בנים ושתי בנות, וגם אח"כ הרג את שני בניו אשר ילדה לו מרים. ויסופר ב"ב ג: כשמלך אז ניקם מהסנהדרין וקטל לכולהו רבנן ואף את בבא בן בוטא שבק אך נקר את עיניו, ואח"כ בא אליו כמתנכר וא"ל חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד, ולמה לא נלטייה מר, והושיב לו שאסור לקלל מלך, א"ל הוא לאו מלך הוא א"ל ולא יהא אלא עשיר וכתיב בחדרי משכבך אל תקלל עשיר, וכאשר ראה את טוהר לבות חכמי ישראל, אז א"ל כי הוא הורדוס בעצמו ויבקש ממנו עצה במה לתקן את עוותתו. ונתן לו עצה שיבנה את ב"המק מחדש. ויסופר שבנהו שלש שנים ומי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה בימיו. ויסופר תענית כג: שכ"ז שהיו עסוקין בבנין ב"המק היו יורדין גשמים בלילה, למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה — וידעו שמלאכת שמים בידיהם. וכן יסופר ביוזיפוס.

ר' הורייני אחוי דר' שמואל בר סוסרטי.

נזכר בירושלמי ב"ב פ"ט ה"ג שאחיו בעי מיפלוג עימיה א"ל אלכסנדרי אחוי ידע את דשבק אבונן אלפים וכו'.

הורקנוס.

ר' אליעזר בן הורקנוס הנודע.

ר' יהושע בן הורקנוס סוטה פ"ב מ"ה.

הורקנוס ואריסטובלוס אחיו.

בני ינאי המלך ואמם היא האשה הגדולה הנודעת בשם שלציון המלכה אחות שמעון בן שטח אשר ימי מלכה היו הימים היותר מאושרים לישראל בכל ימי בנין בית שני, וכשמתה התחילו לריב שני בניה עבור המלוכה והמה מסרו בעצמם את עם ישראל להגבור פומפיוס שר צבא רומי והביאו חורבן על העם. ונזכרו סוטה מט: ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זע"ז היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו

משלשלין

משלשלין דינרין בקופה ומעלים להם תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית א"ל כ"ז שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם. למחר — העלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזה א"י ארבע מאות פרסה, והכונה שאז נמסרה כל א"י בידי החזרים. ורש"י בלשונו הקדוש יאמר בשיר השירים ספ"ו על הפסוק לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב שמחלוקת שגבר במלכי חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהן את מלכות לרומי ונעשה לו עבד, ואחריתו היה שהורדוס הרגו בשהיה זקן יותר משמנים שנה.

הורקנוס בנו של ר׳ אליעזר בן הורקנוס.

נזכר שבת קמז. שיצא בסודר שעל כתיפו בשבת. ובמנחות לה. שהיה קושר תפיליו בלשונות של ארגמן ולא אמר לו [אביו] דבר. ובירושלמי סוטה פ"ג ה"ד שא"ל הורקנוס לר"א בשביל שלא להשיבה ד"א מן התורה איבדת ממני ג׳ מאות כור מעשר בכל שנה.

ובסנהדרין סח. יסופר כשחלה ר"א — אותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו גער בו ויצא בנזיפה אמר להו לחביריו (של ר"א) כמדומה אני שדעתי של אבא נטרפה, א"ל דעתו ודעת אמו נטרפה.

ולפי גרסת השאלתות פ׳ שמות הוא הנזכר שבת קכז: שאביו ר"א הקדיש כל נכסיו בשביל הורקנוס בנו שלא עסק בתורה. וביבמות פי"ב משנה וי"ו מצינו וכשהקרא ר׳ הורקנוס תחת האלה בכפר עיטם (ובירושלמי שם גרס בכפר אביה) וגמר כל הפרשה, הוחזקו להיות גומרין כל הפרשה. וצ"ע אם הוא בנו של ר"א יען כי בכב"מ נזכר בלי תואר „רבי".

הושעיא (יזניה בן הושעיה, ירמיה פמ"ב־א)
כל שמות ר׳ הושעיא בערך ר׳ אושעיא.

החוטף אפרתי. ר׳ יוסי בנו כלאים פ"ג מ"ד.

הילא. ערך ר׳ אלעאי האמורא.

הילני.

ר׳ הלל בר הילני ויק"ר פי"ב־ה. ובאיכ"ר פ"ב־יב גרס ר׳ אילם.

הילני המלכה.

האשה היקרה הזאת אף שלא ממעי יהודה יצאה זכתה לזכרון עולם לתהלה ולתפארת.

היא היתה אשת המלך חדיב, ושני בניה מונבוז וזוטוס קבלו עליהם את דת ישראל על פי סוחר אחד עברי בשם חנניה הבבלי שבא אליהם ולמדם תורת ישראל, ואח"כ על פי אלעזר מן הגליל מלו את עצמן, כדמובא בקדמוניות היהודים, ואמן הסכימה לזה, ומובא בקצרה בב"ר פמ"ו־י. והילני אמם נתגיירה ודבקה בכל לבבה בתורת ישראל ויסופר נזיר פ"ג מ"ו מעשה בהילני המלכה שהלך בנה למלחמה ואמרה אם יבא בני מן המלחמה בשלום אהא נזירה שבע שנים ובסוף שבע שנים עלתה לארץ והורוה ב"ה שתהא נזירה עוד שבע שנים אחרות.

וביומא פ"ג מ"י מונבז המלך היה עושה כל ידות הכלים של יוה"כפ של זהב הילני אמו עשתה נברשת של זהב על פתח ההיכל ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה.

ובסוכה ב: מעשה בהילני המלכה בלוד שהיה סוכתה גבוהה מך׳ אמה והיו לה שבעה בנים וכל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים.

ובקדמוניות היהודים יסופר שבימיה היה רעב גדול בארץ יהודה ואז פתחה

את

את אוצרותיה והצילה את העם מרעב.

וב"ב יא: יסופר מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת, וזה יען שאז מלך בנה לכן תלו הצדקות הגדולות על שמו.

היני.

איסי בר היני שבת קמז.

ר' לוי בר היני (הינא) ירושלמי תרומות פ"ד ה"ב.

רב הינק.

נזכר פסחים קא: א"ל רב אידי בר אבין לרב חסדא הכי תנינא לה במתניתא דבי רב הינק, ואמרי לה במתניתא דבי בר הינק כוותיך.

הלל הבבלי או הזקן.

(עבדון בן הלל הפרעתוני, שופטים פי"ב י"ג).

הדגול מרבבה הלזה אשר עליו נאמר סוכה כ. בתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה, היה באמת איש פלאי, איש אשר שולח ממרום להציל את אש־דת מכליון, ואשר ההשגחה העליונה האצילה עליו את כל טובה, במעלות ומדות טובות רמות ונשגבות ובאריכת ימים.

הלל הוא כמעט האחד בין חכמי חז"ל אשר ידוע לנו מתי נולד וכמה שנים היה לנשיא בישראל וימי חייו, כדמפורש ספרי ברכה סל"ו שהלל חי קך שנה, עלה מבבל בן ארבעים שנה, ושימש חכמים ארבעים שנה, ופרנס את ישראל ארבעים שנה. ובשבת טו. אמרו הלל ושמעון [בנו], גמליאל [הזקן] ושמעון [הנהרג] נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה, (פי' שאלו הד' נשיאים שמשו במאה שנים האחרונות לפני החורבן), וכשידוע לנו בבירור שהלל היה נשיא ארבעים שנה א"כ נפטר ששים שנה לפני החורבן. וחורבן הבית היה בשנת ג' אלפים תתכט־ל שהוא שפב לשטרות ושבעים למנין העמים, א"כ נולד הלל בשנת ג' אלפים תרנ"א, רב לשטרות.

והנה אף שאי אפשר לנו להכחיש על לא דבר מה שמפורש בדברי חז"ל ע"פ קבלתם האמיתי, ובדורות הללו לא לפלא לחיות קך' שנה, אעפ"כ בא הרב החכם ראה"ו בד"וד ח"א צד 147 בהערה א' ואחריו מ־ שלמה ברמן בספרו מגבורי האומה, ויאמרו בפשיטות שהלל חי שמונים שנה. ואינם מביאין שום ראיה לדבריהם, ואך יען שכן הוא רצונם (והאם ראה"ו בעצמו לא האריך ימים קרוב למאה שנה ?)

והנה אם לא יאמינו לקול אות הראשון מה שמפורש בספרי, יאמינו לקול אות האחרון אשר בע"כ יודו שהלל חי לא פחות מן קב שנה. כי מצינו בילקוט חוקת רמז תשמא (מספרי זוטא הנאבד לנו) וז"ל שאלו את הלל באיזה לבוש הפרה נשרפת, א"ל בגדול אמרו לו אינה נשרפת אלא בלבן, אמר להם אני ראיתי את יהושע בן פרחיה ששרפה בגדול אמרו לו אנו ראינו ששרפה בלבן — אמר להם אל תבוזו שכחה לאדם שאם מה שראו עיני שכחתי וכו'. וכן מובא בספרי ריש חוקת בלשון וי"א הלל הזקן היה. והנה כבר בארנו ששמעיה ואבטליון עלו לגדולה עוד במלוך שלמנצא המלכה כי שמעון בן שטח אחיה נפטר קודם אחותו ואז שימש הלל לפניהם, וידוע שינאי המלך מלך כז' שנה ואחיו מלך אך שנה אחת, ושנים אחדות טרם שהתחבר יוחנן כה"ג להצדוקים, והנה עברו משך זמן שלשים שנה מן ימי נשיאות יהושע בן פרחיה כאשר בארנו בערכו כשנעשה יוחנן כה"ג לצדוקי אז ברח יהושע ב"פ לאלכסנדריא, ומפורש בפרה פ"ג מ"ה שבימי יוחנן כה"ג עשו פרה אדומה ובל"ם נעשית ע"פ הוראת הנשיא ר' יהושע בן פרחיה, ומזה

בע"כ

בע"כ צריכין אנו לומר שהלל חי לא פחות מן מאה ועשרים שנה. ובל"ם כשעשו פרה אדומה נעשה בפומבי גדול עד שנשמע בכל תפוצות ישראל, ואבי הלל שהיה בלי ספק מגדולי הדור בבבל ואפשר שהיה הריש גלותא או ממשפחתו כאשר נבאר, עלה אז עם בנו העלם הלל לירושלים לראות השמחה הגדולה אשר אירע בימיהם, ואז היה באמת הלל עול ימים מאוד ואפשר שלא הגיע עוד לשנת עשר, ולכן שכח באמת מה שראו עיניו, ולא אוכל להאמין כי יכחישו הדברים האמיתים האלו אשר לא נאמרו לשם סיפור בעלמא אך בענין הלכה, ואדמה כי זה די והותר להראות את אמיתת חז"ל שכל דבריהם אמת.

ונחזור לתולדות הלל. הוא היה נצר מגזע בית דוד אשר נשארו בבבל כירושלמי תענית פ"ד ה"ב, א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד. אך לא היה מנצר הזכרים לבית דוד כמפורש כלאים פ"ט ה"ג ע"פ עדות רבי נינו ונכדו שאמר, רב הונא (ריש הגולה) מן דכריא, ואנא מן נוקבתא, כי הוא היה ממשפחת בנימין. וכן הוא בב"ר פצ"ח־ח. אבל בכתובות סב: מפורש שמשפחת רבי היה משפטיה בן אביטל (אשת דוד). ועיין ב"ר פל"ג־ג ובתוס' סנהדרין ה. ד"ה דהכא.

שם אביו לא נזכר בשום מקום, ובירושלמי עירובין פ"י ה"א מצינו שאמר הלל הזקן אלו תפלין מאבי אמה. ומצינו שהיה לו אח בשם שבנא כסוטה כא. כי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוה. הלל עסק בתורה (מתוך עוני רב, רש"י), שבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב וליפלוג, יצתה ב"ק ואמרה אם יתן איש וכו'.

ממי קבל ראשית למודו ומה שעברו עליו כל הארבעים שנה הראשונות לימי חייו לא נודע לנו מאומה, יען כי יחסר לנו כל דברי ימי הבבלים מזמן הבית, אך זאת ידוע לנו בבירור שבעלותו ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה אז כבר גדול הדור כמפורש בירושלמי פסחים רפ"ו שעל שלשה דברים עלה הלל מבבל — ודרש והסכים ועלה וקיבל הלכה, כידוע שבדורות הראשונים לא היה מחלוקת בישראל וכל לימודם היה אך קבלות מרבותם וכל דבר שהיה ספק להם שלחו או עלו ללשכת הגזית למקום סנהדרי הגדולה שמהם יצאה תורה לכל ישראל, וכן עשה הלל שאע"פ שדרש והסכים אעפ"כ היה מתיירא לפסוק הלכה עד שעלה לשמעיה ואבטליון וקיבל מהן שכן ההלכה.

ובהכרם תרמ"ח צד 164 יאמר הרה"ח מר אטלס שבנעורי הלל לא נראו בו כשרונות מיוחדים ללמוד התורה ולכן כאשר עלה כבן ארבעים שנה מבבל להקדיש כל ימיו לתורה לא רצה שבנא אחיו לתמכו בזה כי חשבו לגבר לא יצליח כל ימיו. וכל דבריו בדברי הלל המה שגיאות על שגיאות כמפורש בירושל' שהבאתי שכשבא לפני שמעיה ואבטליון היה כבר גדול הדור, ולא שבא ללמוד מפי נשיאי ישראל את הא"ב.

והיטב דיבר הרב בעל דו"הר בח"א מח. שנשאר לנו לפליטה מתורת רבו של הלל שלמד אצלו בבבל, ומובא עדיות פ"א מ"ג שאמרו שם הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו — עד שבאו שני גרדים — והעידו משום שמעיה ואבטליון שג' לוגין מים שאובים פוסלין, ורבו המפרשים ע"ז רש"י מפרש בשבת טו. שהין אינו לשון משנה אלא לשון תורה, אבל לפירושו יקשה על שו"א בעצמם איך שינו לשון המשנה, והרמב"ם מפרש יען שהיו גרים ונשאר שפתם שפת

עכ"ום והיו אומרין „אין" במקום „הין". ולפירושו קשה א) שהיו אך ממשפחת גרים, ב) האם אם רבו נלעג לשון חייב גם תלמידו לגמגם בלשונו האם מצוה היא זו ?

והגר"א אומר דבר נחמד שתיבת מלא היא מיותר, דבשלמא המה לא יכלו לומר „הין" ולכן הוצרכו לומר „מלא הין", שאם לא אמרו „מלא" היה משמע „אין מים שאובין פוסלין", אבל הלל שהיה יכול לדבר „הין" א"כ למה הוצרך לומר תיבת „מלא" ? וע"ז אמרו אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו. אבל לפלא שאירע ששניהם כאחד לא יכלו לדבר הה"א, ועוד הלא במשנה עצמה אמרו שהעידו הגרדיים משמם שאך ג' לוגין פוסלין ולא כדברי הלל שאמר משמם שמלא הין פוסלין, ואיה קבלתו הנאמנה ששימש כל ימיו את שמעיה ואבטליון.

ולכן אמר הרב החכם הנ"ל שרבו שלמד עם הלל גבבל כשלמד אתו המשנה היה מוכרח לומר לשון תורה יען כי המדות נשתנו תמיד ממדבריות לירושלמית ואח"כ לציפוריות, ובבבל היה בל"ס מדה אחרת ולכן כשלמדו הבבלים המשנה אודות השיעורין הוזקקו ללמוד בלשון תורה „הין" אשר אז אי אפשר לטעות, והלל אף כשבא לא"י לא שינה מלשון רבו הבבלי, אבל ש"וא קיבלו שיעור אחר. וכעין זה מצאתי בערוך ערך לשון שחייב אדם לומר בלשון רבו פי' לא אמר שיעור לוגין אלא מלא הין מים כמו שהתורה משערת בהין ורבו היינו משה רבינו. וכן מביא רש"י הפירוש הזה בשבת טו.

וכשעלה הלל מבבל למד מתוך הדחק והתפרנס ממלאכת חטיבת עצים כדמובא בפי' המשניות להרמב"ם באבות פ"ד מ"ה ובחובת הלבבות שער הפרישות פ"ה ובריב"ש שאלה קנג ובל"ס שכן היה להם בקבלה, ואפשר שכולם סמכו על הא דאמרינן יומא לה: אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק (ובספרי בית ועד לחכמים ערך הלל אמרתי בדרך השערה שגרסת הגאונים היה ביומא שם „בטרפיז" והוא בלשון ארמי עושה שלחנות כדמובא בערוך ומזה הוציאו שהיה חוטב עצים) חציו היה נותן לשומר ב"המד וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו, ופ"א לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בהמ"ד להכנס, עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון, ואותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג — רום ג' אמות — אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת.

ובהתמדה גדולה כזו ובמסירת נפש ישב לרגלי רבותיו משך כמה שנים מתוך עוני עד שאמרו חז"ל שם הלל מחייב את העניים.

ולא לבד שקיבל מהם חכמת התורה אך גם למד כמה לשונות ואפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות, שיחת שדים ומשלות כדמובא במסכ' סופרים פט"ז ה"ט.

וכשידע בעצמו שהוא מלא תורה וחכמה ואפשר שאז מתו רבותיו שמעיה ואבטליון, ובזמן ההוא התחילו האחים הורקנוס ואריסטובולוס לריב בדבר המלוכה וקראו לפאמפיוס הגבור לעשות שלום ביניהם והוא אמר כולה שלי, ואח"כ ע"י עצת אנטיפטר אבי הורדוס ביטלו את כח הסנהדרין וחלקים לחמש גלילות, בירושלים, גדרה, חמת, יריחו וציפורי, וממילא נתבטלה משרת הנשיא והאב"ד אז קם הלל והלך לו לבבל. ארץ מולדתו להרביץ שם תורה, וכל ימי משך הזמן ההוא היו בני בתירא ממלאים מקום הנשיא לכל דבר הנחוץ לכל ישראל כמו לחשבון העבור ולקדש חדשים וכדומה שא"א מבלעדי נשיא.

מי היו בני בתירא ולמה לא נזכרו בין המקבלים נביא את דעת חכמי האחרונים אשר גלו פני הלוט בלהטיהם והעלו חרם בידם.

הראש והראשון שבהם הוא החכם ר"נ קראכמאל בספרו מורה נבוכי הזמן צד 187 וז"ל והיו למורים בזמן ההוא זקנים מעיר בתירא בקצה גבול א"י וגם היא נושבת מיהודים בבלים ע"כל, והחכם גרעץ בא ומילא את דבריו וכה יאמר יהודי אחד בבלי בשם צאמארים ועמו חמש מאות אנשים אנשי חיל רובי קשת יצאו מבבל וכאשר הוגד להורדוס דבר בואם נתן להם ארץ לשבת בבאטאניא (ארץ הבשן) צפונית מזרחית לא"י לרגלי הר חרמון — צאמארים בנה שם ערים לשבת ובתוכם עיר אחת בשם בטירא כן מובא בקדמוניות היהודים, ויאמר הלאה „כי כן הרי יש לנו בזה לפנינו „המקום אשר משם יצאו בני בתירא או „זקני בני בתירא אשר הנם בבליים או „מהעיר החדשה הזאת בטירא — ובזה „מצינו ע"יז גם את כל הפאליטיק של „הורדוס, כי הנה אחרי אשר שבר הורדוס „את גאון היהודים האם אפשר להאמין „כי השאיר את אויביו הסנהדרין מעוז „העם, אבל כן הדבר כי הורדוס בחר „לו לראשי הסנהדרין את ראשי הקאלאניא „אשר יסד הוא — אבל בהיות העם נגדם „הנה כאשר נודע אי ידיעתם בתורה „הוכרח הורדוס להורידם מגדולתם, ובזה „יתורץ מדוע הורידו את בני בתירא „מגדולתם בעבור חטא קל כזה, ומי המה בני בתירא ולמה שנים, עכ"ל. ובספר דרכי „המשנה צד 94 ובספר מבוא המשנה „צד 27 יאמרו בקצרה שאחרי מות ש"וא „היו זמן קצר בני בתירא ראשי ישראל „הנקראים לפי המפורשים ע"ש משפחתם „או על שם מקומם בקצה גבול א"י „הנזכרת בספרי יוסיפוס."

ולפלא על החכמים האלו איך ידברו דברים שאין להם שחר הלא מפורש בגמרא שהורדוס מלך קג שנה בפני הבית והחכם ר"נ קראכמאל יאמר בעצמו שהלל נתמנה לנשיא רפ' לשטרות וצ"ל רפב' שהוא מאה שנה לפני החורבן.

ובמלחמות היהודים ח"א ספי"ז יסופר שהורדוס נתמנה למלך מקיסר רומי ועלה לא"י להלחם עם אנטיגנוס וצר על ירושלים משך זמן שלש שנים ובעת ההיא נסע שומרונה לחוג את חג חתונתו עם מרים ארוסתו בת אלכסנדר בן אריסטובלוס ושהה משך שמונה חדשים ואח"כ לכד את ירושלים וילדה לו שני בנים בשם אלכסנדר ואריסטובלוס, ובקדמוניות היהודים יספר שאחרי כלות הורדוס את מבנה עיר קסריה שלח את שני בני מרים לרומי לראות פני הקיסר ומצאו חן בעיניו ואז נתן במתנה להורדוס את נפות טראכן ובאטאניא יען שהיו שם שודדים שהחריבו את הארץ, ואחרי כן יספר איך שהרג את שני בניו הנחמדים ואשר נשארו אחריהם בניהם היתומים, ואח"כ יספר איך שביער הורדוס את השודדים ממקומות ההם ואיך הושיב שמה את גבורי החיל אנשי בבל ויעש להם הנחה חפשי ממס ויבנו ערים לשבת ובתוכם עיר בשם בטירא.

ואחרי הדברים האמתים האלו אשר לפחות עברו מיום שמלך הורדוס ערך כה' שנה ויותר כי נשא את מרים שלש שנים אחרי מלכו וילדה לו בנים והבנים הולידו ג"כ בנים, ואז כבר היה הלל לנשיא לערך כב' שנה או יותר, ובאו החכמים האלו והביאו שקר מעיר בטירא לומר שהמה בני בתירא שהיו לנשיאים אחרי מות שמעיה ואבטליון? והחכם גרעץ בספרו ח"א צד 500 יאמר בעצמו שזה המעשה היה בסוף ימי הורדוס, ובמורה נבוכי הזמן יאמר בעצמו ששמעיה

ואבטליון

ואבטליון נפטרו כבר בשנת רס לשטרות, וא"כ איך אפשר לומר שבני בתירא היו נקראין כן יען שהיו מעיר בטירא? אך האמת יורה דרכו כי בני בתירא לא היו בבליים אך משפחה יקרה הדרים בירושלים ואחרי פטירת שמעיה ואבטליון שהוא לערך בזמן שנלחמו האחים ופאמפיוס לכד את ירושלים ונוטל הכבוד מסנהדרי הגדולה ונתחלקה לחמש מקומות אז הוקמו בני בתירא לפי שעה מקרב ישראל לעניני הדת אשר אי אפשר בלעדי נשיא, ונכבדי ירושלים ידעו את רוחם הטהורה והנאמנה אשר אם יזמין ד' לפניהם איש הראוי לאותה אצטלא להקים את הריסות התורה אז יורידו מעל שכמם את נזר הנשיאות בחפץ לב ויתנו על שכם אותו האיש וכן היה באמת וכאשר נספר הלאה.

זמן ביאת הלל פעם שנית לירושלים והתמנותו לנשיא.

אם נרצה להביט בעינא פקיחא יתראה לעינינו דבר פלא והשגחה פרטית שנבראה הרפואה עוד קודם להמכה, כי כששולח ממרום שבט אפו העבד האדומי הלזה אשר כמעט עשה כליון בעם ישראל ואשר אין קץ לאלפי רבבות ישראל אשר עשה למרמס רגליו ורגלי עבדיו בני עם נכר ואשר רחוק רחוק מאוד היה מדת ישראל, הזמין לפני זה את האיש הרגול מרבבה את הלל הבבלי, וה' שילם לו מדה כנגד מדה תחת אשר סיכן את עצמו ועלה ע"פ הארובה לשמוע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון לכן נתעלה להאיר עיני כל בית ישראל, ותחת אשר קיים בעצמו כך היא דרכה של תורה — והיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, הביאו לידי מעלה הרמה והנשגבה לשום נזר הנשיאות על ראשו, ועליו נוכל לומר הפסוק ובא איש מסכן ומלט הוא את העיר בחכמתו, והוא בחברת חבירו הגדול שמאי ותלמידיהם המה יחד בנו מחדש את בית ישראל הנהרס, בנו בנין חזק בנין עדי עד, בנין רוחני אשר גם הורדוס גם מלכי רומי גם מלכי שאר או"ה לא יכלו לגשת פנימה להרוס, ויכלו למשול אך על גופם אבל לא על רוחם הנעלה ותורת ה' התמימה המשיבת נפש.

והנה כבר הבאנו דעת חז"ל הנאמנה שהורדוס מלך ג' שנים טרם נתמנה הלל לנשיא. וביוזיפוס בקדמוניות ספר טו פ"י"א יאמר כשלכד הורדוס את ירושלים ועשה הרג רב בישראל כיבד מאוד את שני הפרושים המה Pollio and Sameas יען כי בימי המצור כשצר על ירושלים יעצו שני הפרושים ההם לפתוח את שערי העיר לפניו, מי המה שני הפרושים אשר יזכיר יוזיפוס בשם Pollio and Sameas ושם Sameas יזכיר בקדמוניות ספר י"ד פ"ט-ד כשבא הורדוס לפני הסנהדרין וכל חכמי הסנהדרין פחדו מפניו אז קם Sameas ודיבר בלי מורא ופחד, וביחד נזכרו שתי פעמים א) בקדמוניות ספר טו פ"א-א בדבר שהמה יעצו לפתוח שערי העיר לפני הורדוס כמו שהבאנו למעלה. ועוד שם כשרצה להשביע את העם שיהיו נאמנים לו אז Pollio and Sameas לא רצו לישבע ולא עשה להם רעה.

והנה כולם מתנבאים בסגנון אחד שכונת יוזיפוס על שמעיה ואבטליון כמו הרב רז"פ בדרכי המשנה צד 37, וכן החכם דערנבורג בספרו היקר משא א"י צד לט. ששם פוליון וסעמיוס הנזכר ביוסיפון בקדמוניות כשהרג הורדוס את החכמים לערך עשר שנים אחרי מלכו והשאיר לטובה את Pollio and Sameas המה שמעיה ואבטליון והמאסף לכל המחנות הראה"ו ברו"ד ח"א צד 143 יאמר „כאשר בא הורדוס למלוכה „היתה ראשית מעשהו לרדוף באף את

הסנהדרין

הסנהדרין — ובשמעיה ואבטליון לא שלח „ידו כי לא שכח שבעת נלחם עם „אנטיגנוס ויצר על ירושלים היו יועצים „לעם למסור לו את העיר ואת שמעיה „כבר במורא בזכרו את הדברים אשר „דבר ביום עמדו לפני הסנהדרין לדין „אשר הגיד האותיות לאחור כי הורדוס „יהיה השבט וכו' קדמוניות סט"ו־א.

ובמחילה כולם טעו בכל השלשה מקומות ולא לבד בשני מקומות האחרונים כשיעצו לפתוח שערי ירושלים לפני הורדוס ובדבר השבועה ששם נעלה מעל כל ספק שכונתו אך על הלל ושמאי ששם יאמר יוזיפוס בפירוש Pollio and Sameas his disciple (פאלליא וסאמיס תלמידו) ובדבר כזה אי אפשר לו ליוזיפוס לטעות כי היה ידוע לכל ששמעיה היה הנשיא ואבטליון השני לו, ואם כן איך קרא יוזיפוס את שמעיה לתלמיד ? אבל נעלה מעל כל ספק שכונתו על הלל ושמאי וקרא את שמאי תלמיד יען שהוא היה השני להלל וכולם כפופים תחת הנשיא להקרא בשם תלמיד.

ומה שכתב שהלל ושמאי יעצו לפתוח שערי ירושלים לפני הורדוס האמת הוא כדבריו ואינו סותר דברי חז"ל מה שאמרו שבת טו. שמלכות הורדוס התחילה שלש שנים טרם עלה הלל לנשיאות, כי דברי שניהם אמת יען כי לחז"ל היה להם קבלה אמיתית מתי העמד הורדוס למלך וכונתן מיום שנעשה מלך מידי הקיסר ברומי, יען כי מלך על ישראל לא היה מעולם כי רדה ומשל בחזקת היד, ומעולם לא קבלו את האדומי למלך עליהם בנפש חפצה.

והנה מיום שהוקם למלך עד שכבש את ירושלים היתה משך זמן קרוב לארבע שנים כדמובא ביוזיפוס, ובתוך הד' שנים הללו בא הלל לירושלים או אפשר שהלל היה בירושלים מכבר יושב כאיש פרטי, ואירע המעשה דבני בתירא (וכאשר נביא הלאה) והוקם לנשיא, ולכן צדק היוזיפוס באמרו שעל פי עצת Pollio and Sameas נפתחו השערים לפני הורדוס, ולכן לא צדק דוה"ר ח"א צד 42 שיאמר שיאזעפוס טעה בזה.

אבל גם מה שהביא בקדמוניות כשעמד הורדוס לפני כסא המשפט לפני הסנהדרין אז קם Sameas ג"כ כונתו אך ורק על שמאי ולא על שמעיה כי שמעיה ואבטליון כבר נפטרו ואז היו זקני בני בתירא במקום הנשיאים אך לא לקחו להם קרנים לישב בראש ובפרט שאז נתחלקו הסנהדרין לחמש מקומות, ושמאי היה אז אך אחד מחברי הסנהדרין, שאם כונתו על שמעיה א"כ למה קצף על חביריו מה ששתקו ולא דברו מאומה נגד הורדוס ? הלא הוא הנשיא ועל מי החובה היה להוציא משפט צדק אם לא על הנשיא לבדו.

אבל זה אשר אמרנו שהמדבר היה אך שמאי ולא שמעיה וכאשר ראה שראשי הסנהדרין ישימו יד לפה ומפחדין מפני הורדוס (אע"פ שהצדק היה אתם כי מה יוכלו לעשות אם נגד עיניהם נצבו אנשי חיל בלהט הרבותם), וזה לשון העתקת האנגלי באנטיקוועטי ספר יד' פ"ט־ד

When affairs stood thus, one whose name was Sameas, a righteous man he was, and for that reason above all fear, who rose up and said:—

ואם היה אז שמעיה הנשיא בלי שום ספק היה כותב שקם הנשיא או ראש הסנהדרין ודיבר. ובספר בקורת התלמוד צד 282 יעתיק ששמאי והלל היו אז בין הסנהדרין ושקר העיד.

וזה שאמר יזיפוס שכיבד הורדוס את שני הפרושים האלו יען שיעצו לפתוח שערי ירושלים לפניו ואת Sameas כיבד

עוד

עוד יען שזכר מה שדיבר עליו בעמדו לפני הסנהדרין, ובאמת כשעמד הורדוס לפני הסנהדרין לדין לא היה אז הלל שמה, כי זה היה שנים הרבה טרם בא הלל לירושלים, ונחזור לעניינו.

כשבא הלל לירושלים בפעם השנית ומצא את גודל חורבן העם והתורה. הורדוס עשה מלחמה בחרב גאותו על ישראל, רבותיו כבר נפטרו ואחרים לא הוקמו תחתיהם כי אף שמלך אנטיגנוס בן אריסטובלוס שנים אחדות אבל תיכף קפצה עליו רוגזת הורדוס, לכן כשבא לירושלים ישב דומם בדד באהלו ועסק בתורה, וכשהגיע שעתו להתנשא, יסופר בפסחים סו. ובירושלמי שם רפ"ו שפ"א חל יד' (ערב פסח) להיות בשבת שכחו (בני בתירא) ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו (ואם היו השנים כתקונם אז היה נחתך הדין על פי הסנהדרין והנשיא), אמרו יש כאן בבלי אחד והלל שמו ששימש את שמעיה ואבטליון יודע אם פסח דוחה את השבת אם לא. שלחו וקראו לו, וכשבא לפניהם התחיל לדרוש להם מהיקש ומק"וח ומג"ש, (וכן מפורש באבות דר"נ פל"ז שדרש להם כל הז' מדות) אך הם לא קבלו ממנו ודחו את כל ראיותיו ואמרו לו כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי (ומזה ראיה גמורה שבני בתירא לא היו בבליים), וא"עפ שהיה יושב ודורש כל היום לא קבלו ממנו, עד שאמר להם יבוא עלי כך שמעתי משמעיה ואבטליון, כיון ששמעו ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהן.

וזה יען כי לדבר גדול כזה צריכין אך קבלה פשוטה מפי רבותיו, ולכן כ"ז שרצה להראות להם הדין בכח הפלפול הראו לו כי לא נופלים הם ממנו, אבל לבסוף שאמר להם כי כן קיבל מרבותיו אז ראו כי מצאו איש רם המעלה שכל קבלת התורה בידו. והוא הוא האיש אשר המה מבקשים לרפא הנשברות. ובתוספתא פסחים רפ"ד אמרו שכל הדבר הזה נקרה ואתא בעזרה, וזה אות כי לא נעשה הדבר בפומבי בלשכת הגזית מקום מושב הסנהדרין יען כי באמת לא נבחר לנשיא כדרך שנבחרו רבותיו כי כבר נוטל כח הסנהדרין מיום שנפטרו שמעיה ואבטליון ואך נשארו בתים לתורה, וכשמצאו את אשר בקשו אז מינוהו לנשיא עליהם היינו כפי מה שהיה להם הכח בנשיאותם ובטחו בו כי הוא יקים מעט מעט את כח הסנהדרין כבראשונה.

ויסופר שם שהתחיל לקנטרן בדברים וא"ל מי גרם לכם לצרך להבבלי הזה לא על שלא שימשתם לשני גדולי עולם — כיון שקינטרן נתעלמה הלכה ממנו כי שאלוהו וא"ל רבי, שכח ולא הביא סכין מע"ש מהו? א"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הניחו לישראל אם אינם נביאים הן, בני נביאים הן (והמה בעצמם יעשו כדין) וכן היה.

והראה"ו בח"א צד 144 יתנפל על טרפו ויאמר „כי בימי שמעיה ואבטליון „פרו ורבו ההלכות — ומזה הולידה „והצמיחה פירוד הדעות גם בין הפרושים— „ואחרי מותם עמדו שני אנשים בראש „הסנהדרין הם בני בתירא אשר לא היו „מבאי בית מדרשם — וכששכחו אם „פסח דוחה השבת ובא הלל ודרש להם „במדות שהתורה נדרשת לא קבלו ממני, „מזה אנו רואים כי הם לא היו רוצים „במדרש ע"פ המדות, עכ"ל." ולפלא שלא ישמע בעצמו מה שהוא מדבר. שא"כ למה הסירו מעליהם הנשיאות בנפש חפצה ומסרו לאיש היותר מתנגד להם אשר תורתו אך ממדרש ע"פ המדות?

וכן יאמר הלאה בצד 145 „כי יפלא „מאד הדבר איך הגיעו אנשים בלתי „מצויינים בחכמה למעלה היותר גבוה „באומה — אמנם נשים עין על מהלך

קורות

„קורות העמים מאז בהתהפך גלגל „הממשלה כמעט תמיד אנשי בלי שם „מתנשאים — אף כן בתפוש הורדוס את „הממשלה בחזקת היד הנה כל פקידות „אשר הפקיד לא היו להם הכשרון ויתרון „חכמה," עכ"ל. וככה יעפר בעפר את רבותינו הקדושים, האם ימצא בקורות העמים שאם אחד עלה לגדולה ימסרה אח"כ ברצונו הטוב, ובנפש חפצה כבני בתירא שמסרו להחכם המסכן אשר לא ידעו ממנו עד היום ההוא. ועוד האם הורדוס העמיד את בני בתירא? הלא כל ימי נשיאותם היה לפני מלך הורדוס.

והחכם גרעץ בח"א צד 492 יאמר כי ע"פ הסנהדרין מוגי הלב אשר בראשם עמדו בני בתירא ואולי מפני חפץ בני בתירא שומרי משמרת הורדוס חרצו משפט מות על הורקנוס.

ואך אחובי ואטלולי יעש עמנו החכם הזה, הלא מיתת הורקנוס היה כשבת הורדוס על כסא מלכותו שנים רבות וכבר היה הלל נשיא משך זמן הרבה, ועוד האם שאל הורדוס את פי הסנהדרין? הלא מפורש בקדמוניות בספר ה' פ"ו שבארמונו המיתו בלא עדים ובלי ראיה אך בדבר עלילה אודות המכתב ממלך הערביים. והאם דרכו גם על מפתן הורדוס אחד מחכמי הסנהדרין הלא כל יועציו ושריו היו מבני הנכר.

ועוד יאמר החכם גרעץ שפני חטא קל הורידו את בני בתירא מגדולתם, זה חוצפה יתירה להכחיש גמרות מפורשות שהם בעצמם וברצונם הטוב מסרו הנשיאות להלל. וכן מפורש ב"מ פה. גבי ג' ענוותין הן וקחשיב בני בתירה.

וכן מפורש בירושלמי פסחים רפ"ו כיון ששמעו (בני בתירא) ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהם. ושם הלאה אמרו דזקני בתירא שרון גרמון מן נשיאות ומינוני [להלל] נשיא. והמה מהג' שהניחו כתרן בעה"ז וירשו חיי העה"ב.

ככה נתעלה החכם המסכן הזה למעלה היותר רמה ונשגבה בישראל, ולא נתבישו משברם כי בו מצאו כל המעלות והמדות טובות שאפשר להשגחה להאציל על מין אנושי.

וראשית מעשהו היה לעשות שלום בין התלמידים ומתחלה היה מנחם האב"ד שלו כחגיגה טז. במשנה אך יען שמנחם היה נחשב על חבורת האסיים שאין זה דרך התורה האמיתית לכן אמרו יצא מנחם ועמו שמונים זוגות תלמידים היינו כל התלמידים אשר נטו אחרי מנחם, ובחר בשמאי הזקן להיות האב"ד.

ואז התחילו ימי פעולתו, והוא ראה בעינא פקיחא כי לבטל את בית מדרשו של שמאי ולהתאחד ולהקים סנהדרין כבשנים קדמוניות ד"ז א"א כי הורדוס הביט עליהם בשבע עינים, וזולת לימוד ומדרש התורה לקח את כל הכח מאת חכמי העם ועוד גם רדפם והרגם מלבד הלל ושמאי ותלמידיהם שראה שלא יתערבו בעניני מדיניים. ולכן כשהשביע את כל העם להיות נאמנים לו והלל ושמאי ותלמידיהם לא רצו לישבע נשא פניהם ולא עשה להם כל רע כדמובא בקדמוניות.

וכשראה הלל את גודל פירוד הלבבות התחיל לדרוש ברבים הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כאבות פ"א, כי ראה והבין שהצלחת העם הוא אם אך כולם יהיו למודי ה' וכמו שאמרו ב"ה באדר"נ ספ"ד לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בישראל ונתקרבו לת"ת ויצאו מהן צדיקים וחסידים.

ולא דרש בלבד אך קיים את כל אשר דרש להעם כאשר יסופר כתובות סז. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד, סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ

לפניו

לפניו פ"א לא מצא עבד, ורץ לפניו שלשה מילין. וביצה כ. מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט (כשיטתו שסומכין ביו"ט) חברו עליו תלמידי שמאי הזקן אמרו לו מה טיבה של בהמה זו? א"ל נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה (מרוב ענותנותיה היה משנה מפני השלום, רש"י). ובשבת יז. אותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים והיה קשה לישראל (לפי שהלל היה נשיא וענוותן, רש"י).

ומכל דבר שאירע לו לקח מוסר כי מה שקינטר את בני בתירא בדברים ונתעלמה ממנו ההלכה היה לו למלמד להועיל שלא כעס כל ימיו. וכאשר יסופר שבת ל: ת"ר לעולם יהא אדם ענותן כהלל, ומעשה בשני ב"א שהמרו שכל מי שיכול להקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז, ואותו היום ע"ש היה הלך אחד מהן ועבר על פתח ביתו בשעה שחפף את ראשו ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל. נתעטף הלל ויצא לקראתו וא"ל בני מה אתה מבקש, א"ל שאלה יש לי לשאול — מ"מ ראשיהן של בבליים סגלגלות, א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות פקחות (ואפשר שראש הלל היה סגלגל ורצה להכעיסו בזה), הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל, וכן עשה כמה פעמים ובאחרונה א"ל שאלות הרבה יש לי לשאול ומתיירא אני שמא תכעוס. נתעטף וישב לפניו וא"ל שאל ממני כל שאלותיך, א"ל אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל? א"ל הן א"ל אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל. א"ל בני מפני מה? מפני שאבדתי ע"י ד' מאות זוז, א"ל הוי זהיר ברוחך כדי הוא הלל שתאבד ע"י ד' מאות זוז וד' מאות זוז והלל לא יקפיד. ויסופר שם שעכו"ם אחד בא לפני שמאי ע"מ שילמדנו אך תורה שבכתב כי לא האמין בתורה שבע"פ וגער בו והוציאו בנזיפה וכשבא לפני הלל גייריה, ביום הראשון למדו אבג"ד, למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי, א"ל לאו עלי דידי קא סמכת דע"פ נמי סמוך עלי. ועוד עכו"ם אחד בא לפני שמאי ע"מ שילמדהו כל התורה כשהוא עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין והלל גייריה וא"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור. ועוד עכו"ם אחד בא לפני שמאי שיתגייר ע"מ שישימוהו כה"ג ודחפו. והלל גיירו וכשלמד התורה וידע שגם בישראל כתיב והזר הקרוב יומת נשא קו"ח בעצמו. וכשבא לפני הלל א"ל ענוותן הלל ינוחו לך ברכות על ראשך — לימים נזדמנו שלשתן למקום אחד אמרו ענותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה, ואמרו באבות דר"נ ספט"ו שלהאחרון נולד שני בנים לאחד קרא הלל ולאחד קרא גמליאל והיו קוראין אותם גרים של הלל. ובתוספתא ברכות ספ"ב אמר אל תראה ערום ואל תראה לבוש וכו', (וכונתו שיהא דעתו של אדם מעורב עם הבריות ולא ישנה).

בטחונו בה' היה עד להפליא ואמר ברוך ה' יום יום כביצה טז. ופ"א כשבא מן הדרך שמע קול צוחה בעיר אמר מובטחני שאין זה בתוך ביתי כברכות ס. ואמר שצריך האדם להשתדל תמיד בלי הרף לעלות מעלה מעלה בכוחו הרוחני ולא לעשות שום דבר בשביל כבוד המדומה. ממאמריו היקרים אבות פ"א מ"יג שאמר נגיד שמיה אבד שמו ודלא מוסיף יסיף ודלא יליף קטלא חייב. ואמר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני, ואמר השפלתי היא הגבהתי, הגבהתי היא השפלתי ויק"רפ"א־ה. ומאמרו היקר סוכה נג. כשהיה שמח בשמחת בית השואבה (ונתגדל ביראת הרוממות) אמר אם

אני

אני כאן הלל כאן ואם אין אני כאן מי כאן (כי הטוב והרע שהאדם עושה הכל בשביל עצמו הוא עושה).

אמונתו בהשגחה הפרטית ממאמרו היקר סוכה נג. שראה גולגולת אחת שצפה על פני המים אמר על דאטפט אטפוך וסוף מטפייך יטופון, (והמאמר הזה המובא באבות פ״ב מ״ו וכל המאמרים שם ע״ש הלל הוא ר׳ הלל נכדו של רבי כמבואר בערכו).

וה׳ ברכו באשה יקרה אשה יראת ה׳ אשר ששה לעשות צדקה וחסד תמיד כאשר יסופר בדא״ר פ״ו שפ״א הזמין הלל אדם אחד ועשה סעודה עבורו ובא עני אחד ועמד על פתח הלל וסיפר במר נפשו כי היום הוא יום חתונתו ומאומה אין בידו, ותקח אשת הלל ותתן את כל הסעודה שהכינה להעני הזה, ובתוך כך נתאחרה מלהביא לפני האורח כי הצטרכה להכין שנית, ושאלה הלל בטוב לבו בתי מ״מ אחרת מלהביא, ותספר לו כל המעשה, א״ל בתי אף אני דנתיך לכף זכות שכל מה שעשית עשית אך לש״ש.

והיה זהיר מאוד בנקיות ובשמירת גופו הטהור כויק״ר פל״ד־ג שאמר הלל לתלמידיו שלרחוץ בבית המרחץ הוא מצוה. וכשהיה הולך לאכול אמר אנא אזל לגמול חסד עם הדין אכסניא היא נפשא עולבתא בגו גופא.

והשתדל תמיד שלא יבוא מכשול לשום אדם ע״י כפסחים סו: שלא מעל אדם בעולתו מימיו אלא היה מביאה חולין לעזרה ומקדישה.

והלל הנשיא כשעלה לגדולה וראה בעיניו את גודל חורבן העם אשר כמעט שנשתכחה תורה מישראל יען כי המלחמות אכלו את בחירי האומה, והגבור האדומי עשה כלה ונחרצה גם על יתר האומה, ראה והבין כי שולח ממרום לרפא הנפצעים, וראשית מלאכתו היה להקים בית מדרש לתורה, ואשר זאת לא מיחה לא הורדוס ולא מושלי הרומאים שהכירו שאך כל מגמתו לשלום ובין שונים בל יתערב, לכן נשא פניו לזה ולא הכביד עולו על תלמידי הלל וגם נשא פנים לשמאי ובית מדרשו. וקיים הלל בעצמו מה שאמר ברכות סג. בשעת המכניסין פזר. ונקבצו אליו תלמידים רבים לשמוע דברי אלקים חיים מפי רבם הקדוש, ואמרו סוכה כח. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראויים שתשרה שכינה עליהם כמשה רבינו, ושלשים מהם ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן ר׳ יוחנן בן זכאי. ובל״ם היו לו כמה מאות תלמידים, ואך המובחרים שבהם שהיו גדולי הדור היו שמונים.

וכנשיא העם תיקן תקנות גדולות לטובת העם כולו כשביעית פ״י ה״ג וגיטין פ״ד מ״ג שראה שנמנעו העם מלהלוות קודם שביעית כי יראו פן תעבור שביעית וישמט ויעברו על דין תורה שאמרה השמר לך פן יהיה עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע, ולכן תיקן פרוזבול שהמלוה יבוא לב״ד וימסור חובותיו להם ואז המה כגבוי דמי קודם שביעית, ובזה הציל את העם מלעבור על הלאו.

והחכם ראה״ו בח״א צד 179 יאמר שבתקנות פרוזבול עקר הלל ד״ת לצורך זמנו והוא טעות גמור כמו שפירשנו. ובר מן דין הלא ידוע שבבית שני לא נהגו יובל לפי שלא היו כל הי״ב שבטים בא״י ולכן לא היה דין שמיטת קרקעות מדאורייתא ובזמן שאי אתה משמט קרקעות אי אתה משמט כספים, א״כ לא עקר בשום אופן דין תורה.

וכן תיקן תקנה גדולה כמפורש ערכין פ״ט מ״ד שעד ימיו היה נטמן הלוקח בית בבתי ערי חומה יום האחרון של

השנה

השנה כדי שלא ימצאהו המוכר להשיב לו את כספו ותיקן הלל שיהא חולש המוכר מעותיו בלשכה, ומשביעית פ"י ה"ג שאמרו זה אחד מן הדברים שהתקין הלל, משמע שתקנות הרבה תיקן.

ולא לבד שעיניו היו צפויות לתקן תקנות בא"י אבל גם בכל ארצות פזורי ישראל השתדל למענם ברוב חכמתו. וכשבאו וספרו לו שאנשי אלכסנדריא היו מקרשין את נשותיהם ובשעת כניסתן לחופה באין אחרין וחוטפין מהן ובקשו חכמים לעשות בניהן ממזרים. כששמע זאת ראה והבין שבני ישראל קדושים הן ולא יעשו דבר נבלה בפרהסיא, ואם אינן נביאים הן בני נביאים הן, לכן צוה להביא כתובת אמן ומצא שם כתוב לכשתכנסי לחופה הוי לי לאינתו ועי"ז לא עשו בניהן ממזרים ב"מ קד.

מהלכותיו לא נשארו לנו הרבה יען שהוא היה בין מקבלי התורה ואשר עד ימיו לא נפלה שום מחלוקת בישראל זולת דבר הסמיכה ולמדו תורה כנתינתן מסיני. ואך בשלשה מקומות מצינו שחולק הלל עם שמאי כריש עדיות שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן והלל אומר מפקידה לפקידה, שמאי אומר מקב לחלה והלל אומר מקביים. הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה — ושמאי אומר תשעה קבין. ומובא בשבת טו. אר"ה בג' מקומות נחלקו שמאי והלל. ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו דנחלקו בד' מקומות, יען כי הירושלמי קא חשיב גם המחלוקת בדבר הסמיכה ביו"ט. והבבלי לא קא חשיב זאת יען כי היא מחלוקת ישנה (ובזה יתורץ קושיות התוס' חגיגה טז. ד"ה יוסי). ובדין הבוצר לגת ששמאי אומר הוכשר והלל אומר לא הוכשר אמרו שבת טו. ששתק הלל לשמאי.

וכן נזכרו הלכותיו בתוספתא מעשרות פ"ג ועדיות פ"ב, המעביר תאנים — א"ר יהודה, הלל עצמו היה אוסר, ומובא בביצה לה.

ובתו"כ שמיני, תזריע יג מובא ההלכות שעליהן עלה לא"י לשמוע ההלכה מפי שו"א. וב"מ פ"ה מ"ט הלוני עד שיבא בני — והלל אוסר, וכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר וכו'.

ופסחים קטו. שהיה כורך פסח מצה ומרור בבת אחת ואוכלן, וחולקין עליו חביריו, ובקידושין עה. ע"פ עדות שמואל שהמשנה עשרה יוחסין עלו מבבל, שנה הלל. ובחגיגה ט: מצינו ששאל בר הי הי להלל נראה שאין זה הלל הזקן.

וכפי הנראה השתדל תמיד הלל לכון את השעה איך להחזיר את כבוד הסנהדרין כבראשונה. יען כי מימי אבי הורדוס נתחלקה הסנהדרין לחמש מקומות בירושלים, ביריחו, בגדרה, בחמת ובציפורי כדמובא לעיל, ולכן מצינו אותו ביריחו כסוטה מח: שפ"א היו מסובין בעליית בית גוריא (ובירושלמי שם בית גדיא) ביריחו נתנה עליה ב"ק — יש בכם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך. ובירושלמי שם אמרו שיצתה ב"ק ואמרה יש בכם שנים ראוין לרה"ק והלל הזקן אחד מהן ונתנו עיניהם בשמואל הקטן.

ובל"ם הלך לשם לאחד כל חכמי ישראל אל מקום אחד אך הדור לא היה ראוי לכך.

והחכם ר"י דערנבורג בספרו היקר משא א"י צד מט. יביא דעת החכם גייגער לאמר שהלל השתדל להרים יד חכמים על הכהנים, ואומר שמה שמצינו בנגעים רפ"ג שהכל כשרין לראות את הנגעים ואך לומר טמא או טהור צריך הכהן לומר, שהדין הזה נעשית ע"י הלל וראיתו מירושלמי פסחים רפ"ו שעל ג' דברים עלה הלל ואחד מהן מה שדרש כתיב

טהור הוא יכול יפטר וילך לו ת"ל וטהרו הכהן וכו'. והנה מלבד מה שאינם שייכין זל"ז כרחוק מזרח ממערב, הנה ידוע שעלה הלל מבבל ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה זה כארבעים שנה טרם נעשה נשיא וממילא דבריו בטלין ומבוטלין.

ואם כי זכה הלל לראות את מיתת הורדוס, אבל לא התנחם בזה יען כי משורש נחש יצא צפעוני וארכילום הרשע היה עוד יותר רע מאביו אלף פעמים

וזכה הלל להנהיג את נשיאותו הרמה משך ארבעים שנה וכשנפטר היה ק"ך שנה והספידוהו בשבח היותר גדול ואמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא כמפורש סוטה מח: ובנו שמעון ישב על כסא הנשיאות תחתיו.

ובית מדרשו בשם בית הלל נשאר בקרב ישראל לברכה ולתהלה.

והנה בדבר שני בתי מדרשות ב"ש וב"ה ולמה נזכרו תמיד ב"ש קודם ב"ה זה יען שבית מדרשו של שמאי נתייסדה שנים הרבה קודם ב"ה, וכבר האריך בזה בטוטו"ד הגאון החכם בעל דורות הראשונים בח"א מן צד רעד. ואנחנו לרגל מלאכתנו נביא אך בקצרה, שכל מאמריהן ופלוגתות ב"ש וב"ה עולין לערך שלש מאות וטז והן ג' מינים, הלכות, מדרשים וסייגים. מספר ההלכות הן שתי מאות וכ"א. המדרשים כט. ומספר הסייגים סו' כמו שמובא בספר ד"וד ח"א פי"ט.

ובמקומות האלו חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש יבמות פ"טו מ"ב. ג., גיטין פ"ד מ"ה. עדיות פ"א מי"ב יג יד, כלים פ"ט מ"ב, אהלות פ"ב מ"ב, ד.

ובירושלמי ביצה פ"א ה"ג וסוטה ספ"ד שבכ"ד דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ובכל יתר המקומות תמיד ב"ה לקולא.

ובב"מ נזכר ב"ש קודם ב"ה זולת במקומות האלו נזכרו ב"ה קודם ב"ש, פאה פ"ו מ"ה, סוכה פ"ג מ"ט, גיטין פ"ד מ"ה, עדיות פ"א מ"יג, יד, אהלות פ"ה מ"ג, פי"ח מ"א, נדה פ"ה מ"ט, פ"י מ"ו, וברובם איתא הלשון כדברי בית הלל.

ובעירובין יג: אמרו ג' שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרין הלכה כמותינו והללו אומרין הלכה כמותינו יצתה ב"ק [ביבנה ירושלמי יבמות ספ"א] ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן והלכה כב"ה, וזכו ב"ה לזה מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן.

ונפסקה לדורות שב"ש במקום ב"ה אינה משנה כברכות לו:, ביצה יא:, יבמות ט.

הלל ב).

בן רבן גמליאל בר רבי.

הוא זכה עוד לקבל מזקנו רבינו הקדוש כב"ב פג: בעי הלל מרבי, וכפי הנראה שהלל זה נזכר באבות פ"ב מ"ד. שקא חשיב רבי אומר ואח"כ ר"ג בנו ואח"כ הלל אומר וכן הוא הגרסא במתניתא דבני מערבא „רבי הלל אומר" אל תפרוש מן הצבור ואל תאמין בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו וכו' אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים א"ל על דאטפת אטפוך וכו' (ובדרך השערה נוכל לומר מה שאמרו הלשון „אף הוא ראה" יען כי הלל זקנו ראה גולגולת אחת כדמובא סוכה נג. ששם מובא בפירוש הלל הזקן ולכן אמר שגם נכדו הלל ראה ואמר כמו זקנו ושם נשתבש הלשון „אף הוא" מן המשנה דאבות).

ונזכר כמה פעמים עם אחיו הגדול ר' יהודה נשיאה כפסחים נא. ובירושלמי שם רפ"ד ותוספתא מו"ק פ"ב מעשה ביהודה והלל בנין של רבן גמליאל שרחצו שניהן כאחר בבבול ולעזה עליהן כל המדינה

אמרו

אמרו מימינו לא ראינו כך ונשמט הלל ויצא לבית החצון ולא רצה לומר מותרין אתם, וכן יצאו בקורדקיסון בשבת ולעזה עליהן המדינה — ושמטום ונתנו לעבדיהן, ובשמחות רפ"ח מעשה ביהודה והלל בני ר"ג שנכנסו לבן זכאי לבבל (צ"ל לכבול ובן זכאי הוא הנזכר חולין נב. אמר עולא בן זכאי אומר — ר' יוחנן אומר ואולי הוא ר' זכאי דכבול).

וכן נזכר בברייתא סנהדרין צט. אחר רבי שאמרו ר' הלל אומר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה, ורב יוסף אמר עליו שרא ליה מריה לר' הלל.

ואף שהיה אחיו הצעיר דר"י נשיאה נראה שלא האריך ימים כמותו ולכן נזכר אך בברייתות שזה היה תיכף אחרי פטירת רבי שאז היו ימי דור תנאי מסדרי הברייתות, אבל אחיו הגדול ר"י נשיאה שהאריך ימים לכן נחשב לדור הראשון דאמוראי א"י, ואולי הוא ר' הלל הנזכר תרומות ספ"א, ר' חנניה אמר בשמו.

ובספר חקרי לב ח"א צד 66 יאמר שר' הלל שאמר אין משיח לישראל הוא הלל שתיקן את העיבור, ובמחילה שגג בזה כי ר' הלל הזה היה בשנת תר"ע לשטרות בזמן אביי ורבא, עיין ערכו.

הלל האחרון.

הלל זה היה דור יג' להלל הבבלי כי היה בן ר"י נשיאה השלישי בן ר' גמליאל בן ר' יהודה נשיאה השני בן ר' גמליאל בן ר' יהודה נשיאה הראשון בן רבן גמליאל בן רבינו הקדוש בן רשב"ג דאושא בן רבן גמליאל דיבנה בן רבן שמעון בן גמליאל הנהרג בן ר"ג הזקן בן שמעון בן הלל הבבלי, ולא נזכר עוד לא בבבלי ולא בירושלמי ואך שמו נשאר לברכה לדורות עולם ע"י התקנה הגדולה שנעשה ע"י כדמובא ברמב"ן בספר הזכות מס' גיטין פ' השולח וז"ל מימי הלל בנו של ר"י נשיאה שנת תר"ע לשטרות ד"א קי"ח בטלה הסנהדרין בא"י ובטלו ממנה מומחין והוא שתקן סדר העיבור ומנה שנים וקידש חדשים לדורות עכ"ל.

וכן מביא היוחסין בשם ספר העיבור מרבינו האי גאון, אך שם נפל ט"ס שאמר שהיה בן ר' יהודה הנשיא וצ"ל נשיאה.

והרז"פ במבוא הירושלמי בהוספות צד קמו: יאמר כי בכתבי הקיסר יוליאנוס נמצא אגרת מה שכתב להלל נשיאה מלאה אהבה ושלום וברכה וקראו בשם „האח יולאז הנשיא" הנכבד מאוד, וכבר ידוע שמשנת תרס"ב לשטרות ואילך בא משנה הקיסר גאללוס לארצות הקדם עם שר צבאו ארסיצונוס הרשע והחריבו את רוב מושבי א"י וגם העיר ציפורי ששם היה ר' חנינא (שהניח כתרו לר' מנא בנו של ר' יונה) החריבו אותה כיבמות ר"פטו ביומא דארסקנס הוה ציפוראי מתבעין והוון יהבון איספלני על נחירוהן, כדמובא באריכות בספר היקר ערך מלין ערך ארסקנוס, וכמעט שנחרבו כל ישובי בני ישראל לולא ה' ברחמיו הגדולים שלח עזרתו ממרום את הקיסר יוליאנוס שמלך אך שתי שנים אשר לבו היה טוב על היהודים ורדף באף ובחימה את כת החרשה, והלל נשיאה ראה והבין בעין שכלו כי לא לעולם חוסן וסוף כל סוף ירימו הכמרים את ראשיהם כבתחילה, אז אסף ב"ד מוסמכין ומומחין בא"י וקידש חדשים ועיבר שנים עד ימות המשיח, והוצרך לזה שאע"פ שכבר היו בקיאין בני בבל בקביעא דירחא כביצה ד: אבל מה תועלת מזה אם לא ידעו האיך קבעו בא"י, וזה היתה תקנתו הגדולה. וכן היה, כי הקיסר היקר הזה נהרג ואז אבדו עשתנותיו אשר חשב טוב על היהודים לשוב ולבנות את ב"המק,

ושבו

ושבו כומרי הדת וחידשו הגזירות וכמעט שלא נותר שארית מישראל בכל א״י.

הלל אבוה דר׳ זעירא. ערך ר׳ זעירא בר הלל.

הלל אחוה דר׳ גמליאל זוגא. נזכר מו״ק פ״ג ה״ה.

הלל בר ברכיה. נזכר איכ״ר פ״א־לא.

ר׳ הלל בר הילני.

נזכר ויק״ר פי״ב־ה, ובאיכ״ר פ״ב־יב גרס ר׳ אילם.

ר׳ הלל בריה דר׳ וולס.

אדם גדול בזמן רבי כירושלמי כלאים פ״ט ה״א שהיה לו בגד בשלשים ריבוא דינר ויהביה לרבי ומצא בו כלאים ושרפו, ובגיטין פ״ו ה״ז ר׳ הלל בר וולס בעי קומי רבי (ושם מפורש שהכונה על רבינו הקדוש), וכן גיטין נט. אמר מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ובע״ז נב: מתרץ דברי ר״ש בר רבי מה שהקשה לרבי, ושם נג. מפרש דברי ר״ש בן מנסיא.

וכן קיבל מאביו ר׳ וולס בירושלמי כלאים ספ״ב א״ר יונה, ר׳ הלל בריה דר׳ וולס נפק לשוקא שאלון ליה — אתא שאל לאבוה וכו׳, ובבלאים פ״א סה״א ר׳ יוסי ר׳ חייא בר ווא, אשכחין כתיב על פנקסיה דר׳ הלל בי ר׳ אלס, ור׳ יונה בשם ר״ח בר ווא אמר אשכחין כתיב על כותלא דר׳ הלל בר׳ אלס (והוא כמו וולס בבבלי). ובחלה פ״א ה״ג, ר״ז ר׳ יוסי ר׳ חמא בר עוקבא, ר׳ הלל בן הלים (צ״ל ולס) מטא בה בשם ר׳ יהודה, ומזה הוציא הרז״פ בספרו היקר מבוא הירושלמי שהיה בדור השלישי, ושגגה היא כמו שהבאנו לעיל שהיה מתלמידי רבי. ומה שאמר רב חמא בר עוקבא בשמו אין זה ראיה כי ר״ח בר עוקבא אמר אך שר׳ הלל מטי בשם ר׳ יהודה, ואפשר שמה שמצינו ביצה פ״ה ה״ב ר׳ ליל בי ר׳ אלס הוא ר׳ הלל בר׳ וולס.

ר׳ הלל בן פזי.

היה תלמידו דר׳ אסי כבתובות רפ״ט שבעי ממנו. וכן נזכר דמאי פ״ז ה״ז.

והיה לו בן בשם ר׳ שמעון שבעי ממנו כסנהדרין פ״ז ה״ה.

ר׳ הלל בריה דר׳ שמואל בר נחמני.

נזכר ברכות כח: שאמר שתפלת יח׳ נתקן כנגד יח׳ אזכרות שאמר דוד בהבו לה׳ בני אלים, ובשבת פ. תרגמא הלל בריה דרשב״נ. וכן נזכר שביעית רפ״ו קידושין פ״א ה״ח. שהש״ר פ״ח־י, קה״ר פ״א־ד.

ר׳ הלל דכיפרא.

בירושלמי פסחים פ״ח ה״ח ומו״ק פ״א ה״ה שר׳ מנא הורי ליה לקרוע ולהתאבל, ובסנהדרין פ״ו ה״ט איתא בטעות ר׳ לא דכפרי.

ר׳ הלל חתניה דר׳ יוסי בר אבין. נזכר ברכות פ״ב ה״ה.

רב הלל.

(תלמיד דרב כהנא ורבו דרב אשי).

הוא לקח חלק גדול בישיבת רב אשי כדמצינו תמיד א״ל רב הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא כשבת קט., ביצה מ., יבמות כא: כו., ב״ב צה., חולין נג. וכן אמר לרב אשי הוה עובדא בי רב כהנא כע״ז סט. ואמר לו לדידי חזי לי שניית מר בריה דרבנא כיבמות כא:.

הלל תלמיד רבא.

כביצה כו: שבעי מרבא ובפסחים קטו. אמר רבינא אמר לי רב משרשיה בריה דרב נתן הכי אמר הלל משמיה דגמרא, וכן נזיר מד:, גיטין לז, תני הלל אפשר שהוא תלמידו דרבא וכן פירש״י שם שהוא אמורא.

המדורי. ר' אבדימי בר המדורי סוכה כ.

רב המנונא א).

רבו דר' חנינא תלמידו דרבי בירושל' תענית פ"ד ה"ב רבי הוה יתיב מתני — א"ל ר' חנינא הומות, א"ל הן קריתה? א"ל קדם רב המנונא בבבל, ובקה"ר פ"ז-ז קראו רב המנונא ספרא דבבל, ואמרתי בדרך השערה שמה שאמרו מנחות יז. אמר רב המנונא הא מלתא אבלע לי בי ר' חנינא ותקילא עלי ככולה תלמודאי הוא רב המנונא רבו דר' חנינא ועיין ערכו, ואך רש"י מפרש הטעימני ולמדני א"ב משמע שקאי על רב המנונא ג' והוא ר' חנינא חברון דרבנן אחי רבה.

רב המנונא ב) תלמידו דרב.

בב"ק קי. מפורש שהיה תלמידו דרב, ובעירובין נד. א"ל רב לרב המנונא בני אם יש לך היטב לך וכו', וכן מצינו רב המנונא אמר רב בעירובין טז: עז:, סוכה בא:, קידושין סה., ע"ז יט:, וברכות פ"א ה"ב ר' אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב, ובסנהדרין יז: אמרו כל היכי דאיתי אמר רב הונא אמרי בי רב הוא רב המנונא, והכונה יען בשנפטר רב בסורא ובאה המתיבתא לשמואל אעפ"כ לא נתבטלה ישיבת סורא ואך ריש מתיבתא לא היה להם. והיה אז רב המנונא הזקן שבחבורה ושמו אותו לריש בישיבה שיהיה הוא המפקד כדמצינו מעשרות ספ"ד, סוכה פ"ד ה"ב, קידושין פ"א ה"ז רב המנונא מפקד לחבריא, והיה שם המפקד עד שישב ר"ה על כסא רב.

וזה רב המנונא היה גדול מרב חסדא כברכות מא: רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא, א"ל רב חסדא לא סבירא ליה מר להא (דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק, בדק"ס נמחק זה והצדק אתו כי רב יוסף היה תלמידם) — א"ל רב המנונא — א"ל רב חסדא מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך (נשמעך ונלך אחריך תמיד, רש"י) וכן שבת צז. אמר רב יוסף הא מלתא איבעי ליה לרב חסדא ופשטיה ניהליה רב המנונא, ובהוריות פ"ג ה"ז מתיב רב חסדא לרב המנונא. מחלקותן מצינו ברכות כב:, שבת פב. דאמרי תרוויהו שבת קנ.

מדרשותיו היקרות נראה שזה רב המנונא הוא שדרש ברכות י. מאי דכתיב, מי כהחכם מי — כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין חזקיהו לישעיהו — בהדי כבשי דרחמנא למה לך וכו'. וכן שם יא: ורב המנונא אומר אשר בחר בנו — זו היא מעולה שבברכות, ושם לא. דרשתו היקרה שאמר כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה.

האומרים בשמו מצינו רב אחא בר אדא בעירובין עז:, סוכה כא: וכן צ"ל בע"ז יט:, קידושין סה.

ופטירתו נזכר מו"ק כה: כשמת רב המנונא נחיתו כיפי דברדא מרקיע.

רב המנונא ג).

הוא היה מעיר הרפניא והיה משלם מס לפום נהרא כמפורש יבמות יז., והיה תלמידו דרב יהודה בשבועות לד. יתיב רב המנונא קמיה דרב יהודה ויתיב רב יהודה וקמיבעי ליה — א"ל רב המנונא והלה מה טוען — א"ל המנונא את? עול תא (ראוי אתה ליכנס לב"המד שאתה מחכים את רבך, רש"י).

ובקידושין כט: יסופר שרב חסדא היה משתבח לר"ה שרב המנונא אדם גדול הוא, א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי. כי אתא חזייה דלא פריס סודרא א"ל מ"ט לא פריכת סודרא? א"ל דלא נסיבנא. אהדרינהו (רב הונא) לאפיה מיניה, א"ל חזי דלא חזית לאפי עד דנסבת.

וכפי

וכפי הנראה ישב אח"כ לפני ר"ה בסורא בזמן שהיה רב חסדא בכפרי וזה שמצינו ב"מ ו: גבי מסותא שא"ל רב הושעיא לרבה כי אזלת קמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה, כי אתא לסורא א"ל רב המנונא מתני' היא. וכן ב"ב לא: א"ל ר"נ לרבא אותבן רב המנונא בסורא, ובזבחים קג. הקשה לר"נ ור"נ א"ל אלא מר במאי מוקים לה וכו'. ואח"כ ישב לפני רב חסדא כקידושין כה. סבי דנזוניא לא אתו לפירקיה דרב חסדא, א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו, אזל אמר להו מ"ט לא אתו רבנן לפירקא? א"ל אמאי ניתי דבעינן מיניה מלתא ולא פשט לן. א"ל רב המנונא מי בעיתו מינאי מידי ולא פשיטנא לכו? בעי מיניה — לא הוה בידיה א"ל מה שמך א"ל, המנונא, א"ל לאו המנונא אלא קרנונא. אתא לקמיה דרב חסדא א"ל מתני' בעו מינך.

והיה גדול כ"כ בשניה דרב חסדא עד שהורה בחרתא דארגיז בעירובין סג. יען שהיה תלמיד חבר שלו, והיה שמה הריש כשבת יט: ההוא תלמידא דאורי בחרתא דארגיז כר"ש ושמתיה רב המנונא (ופרש"י רב המנונא דר בה ועדיין מקום קבורתו קיימת, כך מצאתי בתשובה).

וכן מצינו ששאל לרב אדא בר אהבה כגיטין פא: ואמר בשמו ירושלמי שבועות פ"ו ה"ב.

וכן אותיב לרב ששת כסנהדרין לג., ובעירובין סז. אמר רב ששת אני אומר כך והמנונא אומר כך.

וכן קיבל הרבה מעולא, כיבמות יז. רב המנונא יתיב קמיה דעולא וקא הוי בשמעתא אמר (עולא) מה גברא ומה גברא (כמה גדול הוא) אי לאו דהרפניא מאתיה (שאינן מיוחסים) אכסוף (רב המנונא) א"ל עולא כסף גולגלת להיכא יהבית, א"ל לפום נהרא, א"ל א"כ מפום נהרא את. וכן מצינו שהקשה לעולא בנדרים כט., חולין לד:. אמר משמיה דעולא שבת י:, גיטין ה., קידושין עח:, ואמר קשיא ליה לר"א יומא כז.

חביריו היו רבה כסנהדרין סא. רב המנונא אירכסו ליה תורי פגע בי רבה רמי ליה מתני' אהדדי וכו'. וכן רב יוסף ככתובות נ: יתיב רב יוסף קמיה דרב המנונא ויתיב רב המנונא וקא אמר — א"ל רב יוסף ודלמא כתובת בנין דכרין קאמר מר א"ל (רב המנונא) מר דגברא רבה הוא ידע מאי קאמינא, ובל"ס הוא רב המנונא תלמיד חבר דרב חסדא, ומה דיתיב רב יוסף קמיה זה יען שרב המנונא היה הריש בחרתא דארגיז ורב יוסף לא קביל עליה הראשית גם כל ימי שמלך רבה, אבל רב יוסף היה גברא רבה אז כדאמר ליה רב המנונא.

ר' זירא היה קטן ממנו כדמצינו שאמר ר"ז בשמו כמעשרות פ"ד ה"ג, כלאים פ"ד ה"ד, הוריות ספ"א, כתובות פ"ח הי"א.

ובזבחים קה: א"ל רב המנתא לר"ז לא תיתוב אכרעך עד דאמרת לי הדא מלתא. מחלקתן מצינו ביצה פ"א ה"ג וברכות כד: אר"ז הא מלתא אבלעא לי בי רב המנונא ותקילא לי כי כולה תלמודאי.

ר' זריקא אמר, רב המנונא אסברא לי עירובין רפ"י.

ר' יונה אמר בשמו יבמות פ"ח ה"ו.

ר' יעקב בר אחא בשמו שבת פי"א סה"ה.

ר' סלא אמר רב המנונא תענית ז:, קידושין ע.

וכפי הנראה היה לו איזה התמנות אצל ריש גלותא או שהיה חכם שלו כדמצינו בירושלמי שבת רפי"ב רב המנונא הורה לריש גלותא והוה עימיה ר"ה בר חייא שמע רב יהודה ואמר מאן דהורה לא יליף ולא שימש. וכן מצינו שבת קיט.

קיט. ששאלו ריש גלותא מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד א"ל זה יום הכפורים וכו'.

ופטירתו נזכר מו"ק כה: שנפטר בזמן אחד עם רבה בר ר"ה והביאו שניהם לא"י כי מטו אגישרא קמו גמלי — וההוא ינוקא הספידם ואמר גזע ישישים עלה מבבל (זה רבה בר"ה) ועמו ספר מלחמות (זה רב המנונא) קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער קצף על עילמו וחמם ממנו נפשות וכו'.

ומה שכתב רש"י שבת יט: ד"ה חרתא שמקום קבורתו בחרתא דארגיז אפשר שנקבר שמה ואח"כ הביאו את ארונו לא"י.

רב המנונא ד).

היה כחבר לרבא ואביי בנזיר סד: אמר רב המנונא נזיר — מתיב רבא — א"ל מודינא לך — א"ל רבא אף אנא מודינא לך — א"ל אביי והא וכו'. ובתמורה כה: מתקיף לה רבא — א"ל רב המנונא ר"א תלמידו דר"י — ואת אמרת טעמא דר"י וכו'. ומכות ב: סבר רב המנונא למימר — א"ל רבא וכו'. וביבמות מא. אמר רבא מאי טעמא דרב — מתיב רב המנונא — אישתיק (רבא) לבתר דנפיק אמר אמאי לא אמרת ליה וכו'. ובשבת י. רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה.

מכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שאין זה רב המנונא שהיה חבר דרבה ורב יוסף, אך רב המנונא מאוחר. וזה רב המנונא נזכר נדה כז. יתיב רב פפא אחורי דרב ביבי קמיה דרב המנונא.

ונראה שזה רב המנונא הוא החולק עם רב חנן מנהרדעא כשבת פב. ורב הונא בר סחורה הוה קאי קמיה בלם ליה אומצא א"ל אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך חולין קז.

וברכות ס. יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח א"ל יסורים בעי ההוא גברא? ונראה יותר גרסת דק"ס שצ"ל רבי יהודה בריה דר' נתן והוא בן ר' נתן התנא. וגורס שם ר' יהודה בריה דר' נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרבי בשוקא דטבריא חזייה וכו'.

רב המנונא
בריה דרב אדא בר אהבה.

בקה"ר פ"א-ה שנולד ביום שמת אביו. וכשמת הוא נולד ר' אבין בריה, וידוע שנשתבש הגרסא במאמר הזה.

רב המנונא בריה דרב יוסף.

היה תלמידו דרבא כברכות כד. שאמר זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפלין — ולאגמורן הלכה למעשה. ובדק"ס גורס ר' נחמיה בריה דרב יוסף.

רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא.

נזכר גיטין מה: תני ברייתות. ובמנחות מב. גרס רב חיננא וכן צ"ל כדמצינו חולין קיב. והיה בזמן רבא.

רב המנונא זוטא או זוטי.

נשאר לנו ממנו תפלה יקרה כברכות יז. שהיה אומר אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קו"ח במיתתי וכו', ושם לא. שא"ל רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר א"ל ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן א"ל אנן מה נעני אבתריך? א"ל הי תורה והי מצוה דמגנו עלן.

רב המנונא סבא.

בפסחים קה. רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא אמרו לו זיל חזי אי מקדיש יומא נפסוק וניקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא

קבעה

קבעה נפשה דאמר רב וכו' אמר להו רב עמרם וכו'.

ובסוכה מב. וגיטין לט: אמר רב שמואל בר חתאי א"ר המנונא סבא א"ר יצחק בר אשיאן אר"ה. ובכתובות מ. אר"ז אמר רבה בר שילא א"ר המנונא סבא אמר רב אדא בר אהבה, וכן צ"ל בגיטין כו:, ובגיטין פא. אר"ז אמר רבה בר שאילתא א"ר המנונא סבא א"ר אדא בר אהבה.

ויש רב המנונא סבא הנזכר בזהר כמה פעמים עיין סה"ד.

רב המנונא ספרא.

נזכר בירושלמי ב"ב פ"ו ה"ב ששאל לר' חנינה ולא השיבו וישאל לר' ירמיה. ואין זה רב המנונא ספרא הנזכר בקה"ר פ"ז־ז, כי שם קאי על רב המנונא הראשון שהיה בימי רבי, רבו דר' חנינא בר חמא.

הקוף.

אליהועיני בן הקוף פרה פ"ג מ"ה. ובמתניתא דבני מערבא גרס הקייף.

הרכנים. ר' דוסא בן הרכנים ר"ה פ"ב מ"ח.

ו.

ר' וולס.

ר' הלל בריה דר' וולס (בזמן רבי) גיטין נט. וברש"י סנהדרין לו. בריה דר' וולס וכונתו שלא נגרוס ולוס כי הוא שם נכרי כגיטין יא:, סה"ד.

ויתור מעונה.

בירושלמי כתובות פ"א ה"ב ר' אבדומה דציפורי בשם ר' חונה משום ויותר מעונה, ופי' הקרבן עדה ופני משה שהוא שם חכם.

וסטינא. ערך יוסטינא.

ורדימס. בריה דר' יוסי בן חלפתא ערך ר' מנחם בר' יוסי.

ותיקין.

בברכות ט: שהיו גומרין ק"ש עם הנץ החמה כדי שיסמכו גאולה לתפלה וכן הוא בירושלמי שם פ"א ה"ב. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבין מצות. ואפשר שהמה כת האיסאים הנזכרים ביאזיפוס באריכות.

ז.

זבדא או זבדי,

(כרמי בן זבדי, יהושע רפ"ז).

ר' אבא בר זבדא ברכות יא. וביבמות פ"א ה"ו רבא ב"ז והוא ר"ת ר' בא, אושעיא בר זבדא תענית כו:, ר' ביזנא בר זבדא ברכות נה:, ר' יהודה בר זבדא (או זבידא) ברכות יב: ר' יעקב בר זבדי קידושין לג:, רב נחמן בר זבדא שבת כה:.

רב זבדי. אמר רב הונא ערכין יג:.

ר' זבדי בריה דר' יעקב בר זבדי.

נזכר ברכות פ"ג ה"ה אמר בשם ר' יונה, ושם פ"א ה"ב־ז: גרס בריה דר"י בר זבדיה.

זבדא בן לוי, (או זבדיי בר ליואי).

קרוב מאוד לומר שהיה בנו של לוי בר סיסי כי היה בדור הראשון לאמוראי דא"י, ור' הושעיא (רבה) שלחו לתקן מע"ש שלו כירושלמי דמאי רפ"ג, והיה חבר לרי"בל ודברו זע"ז כב"ר פ"עד־יא שאמר כ"מ שנאמר לולי בא בזכות אבות א"ל רי"בל והא כתיב וכו', ובמדרש תהלים ס"צד־ח גרס להיפוך שרי"בל אמר זאת וזבדי בן לוי הקשה לו.

בהלכה נזכר אך פ"א בזבחים כח: א"ר יוחנן תני זבדי (ובכריתות ה. איתא זבדא) בן לוי, אבל באגדה נזכר הרבה פעמים בתנחומא וירא־לו שדרש על הפסוק כעת חיה שרט לה הקב"ה שריטה על הכותל, וכן שם ואראה־כ פסוק כעת מחר, שרט לו משה שריטה על הכותל,

ובמ'

ובמ' תהלים פ"ע ח"ג אמר שני אלפים שנה היה יורד המן לישראל בכל יום, ובתנחומא בשלח-כא גרס שני אלפים אמה, ובפתיחתא דאיכה כט, ל, פתח זבדי בן לוי, ובירושלמי ע"ז פ"ג ה"א זבדיי בר ליואי (ובב"ר פ"סב ותנחומא פקודי-ז ופס' רבתי פ' ותשלם גרס זבדי בן לוי) ור' יוסי בר פיטרס וריב"ל אמרין ג' פסוקין כשנפטרו חד מנהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד וכו', אך רי"בל נפטר קודם כקה"ר פ"ט-י שזבדי בן לוי רצה לראותו בחלום ונראה אליו.

ומצינו שהיה לו אח בשם שלמון ככלאים פ"א ה"ד.

ר' זבדי חתניה דר' לוי.

נזכר כלאים פ"א ה"ח, בעי בלא כך אינו אסור ? א"ר יוסי תפתר וכו', וברו"ר פ"ב-י ר' חוניא ור' יהושע בר' אבין ור' זבדא חתניה דר' לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה, ובויק"ר פ"יז-ד גרס המאמר ר"ה בשם ר' יהושע בר אבין ור' זכריה חתניה דר' לוי בשם ר' לוי, ובמד' שמואל פ"ב-ג ר' זבדיה חתניה דר' לוי בשם ר' לוי כאינש דצווח לסמיא דסגי נהוריה, והמקור הוא בירושלמי כתובות פ"א סה"א ושם ר' זכריה חתניה דר' לוי, ועיין ערך ר' זכריה.

זבולון בן דן.

נזכר קידושין ל. אר"י אמר שמואל כזבולון בן דן שלימדו אבי אביו מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות ופירש"י תלמיד שהיה בימיהם.

(רב זביד א).

היה תלמידו דרב נחמן כב"מ יז. שחולק עם רב יוסף בר מניומי איך אמר רב נחמן.

וב"ב כג. הקשה אביי לרב יוסף ולאו איתמר עלה רב מרי אמר בקוטרא ורב זביד אמר בבה"כ, ובע"ז יד. א"ר יונה א"ר זירא אמר רב זביד, ונזכר בירושלמי שבת פ"א ה"ג ר' יוסי בר' בון בשם רב זביד אחת לשבע שנים הקב"ה מחליף את עולמו, וקרוב מאוד לומר שעלה לא"י ושם נקרא ר' זבידא עיין ערכו ודלא כמבוא הירושלמי.

רב זביד ב).

היה תלמידו דרבא שאמר תמיד משמיה כשבת צג., ר"ה ו., סוכה מד., ב"ק ה. כא: כז: כח. לג. סה., ב"מ כג., ב"ב צט:, הוריות יא., ובברכות כה: רב זביד מתני הכי אביי אמר אסור ורבא אמר מותר, וברכות נח. אמר רבא ואיתימא רב זביד.

וכן היה תלמידו דאביי כסוטה לב: שהקשה לאביי, ובע"ז לח: אמר רב זביד הכי אמר אביי, וברכות מו: אמר משמיה דאביי, ובשבת קנד. רב זביד מתני הכי אמר רמי בר חמא וכו'.

וכל גדולי תלמידי דאביי ורבא היו חבריו, ר"פ כגיטין פט: שאותיב ליה ר"פ, ובזבחים כ: הקשה רב זביד לר"פ, וברכות מה: נזכרו ביחד.

רב מרי ב) היה חבירו כחולין קיז. שהקשה לרב זביד — א"ל עליך אמר קרא וכו', ודבריהם קאי לפרש דברי אביי.

אמימר היה כמו תלמיד חבר לו כביצה כב. שא"ל אמימר לרב אשי איכא רב זביד דקאי כוותך (שהיה מקשה לי כמותך, רש"י) ושניי ליה (ופרקתי ליה, רש"י) ובחולין עו: אמר אמימר משמיה.

וזה רב זביד תני ברייתות דר' אושעיא כב"ב צה., ע"ז נה. תני רב זביד בדבי ר' אושעיא ופרש"י במתניתא דבי ר' אושעיא, וכן מצינו הלשון ב"מ צב., ע"ז ו:, וביבמות צו. תנא רב זביד בר' אושעיא צ"ל בדבי ר' אושעיא, ובשבועות מז. וע"ז לג: תני רב זביד בר אושעיא וצ"ל בדבי ר' אושעיא וכן הוא בדק"ס

בשבועות

כשבועות שם וכן הוא דעת רבינו בעסה"ד.

מתלמידיו מצינו רב כהנא (חבירו דרב אשי) שהקשה לרב זביד כב"מ קא., סוטה מה., מעילה יט..

 וע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג ספ"ג מלך רב זביד בפומבדיתא משנת תרפח עד שנת תרצו, כי אחרי פטירת רבא נתחלקו הישיבות, ר"פ מלך בנרש עד תרפב ור"נ בר יצחק בפומבדיתא ואחריו רב זביד ועל אותו הזמן נאמר קידושין עב: שא"ל רב אשי לאמימר מאי דעתך — והא בי ר"כ לא מתני הכי ובי ר"פ לא מתני הכי ובי רב זביד לא מתני הכי.

מחייו הפרטים מצינו ב"ב קנא. שנשא את אם רב זוטרא בר טוביא וגרשה. וסיבת מיתתו יסופר ע"ז לח: שר' חייא פרוואה איקלע לבי ריש גלותא ופסק כחזקיה ובר קפרא דשרי א"ל רב זביד לא תציתו ליה הכי אמר אביי — אשקוהו נגוטא דחלא ונח נפשיה.

רב זביד בר אושעיא. ערך רב זביד ב).

רב זביד אבוה דר' שמעון בר זביד.

בברכות לח. משתבחין ליה רבנן לר' זירא את בר רב זביד אחוה דר' שמעון בר זביד, ובדק"ס מובא גרסא ישרה ואמיתה שצ"ל את רב זביד אבוה דר"ש בר זביד, דאדם גדול הוא ובקי בברכות, א"ל לכשיבא לידכם הביאוהו לידי, זמנא חדא אקלע לגביה — אמר, זה שאומרים עליו דאדם גדול הוא? וכו'.

רב זביד מנהרדעא.

הוא אינו סתם רב זביד כמפורש קידושין עב: שא"ל רב אשי לאמימר והא בי רב זביד לא מתני הכי, אפ"ה לא קיבלה מיניה משום דשמיע ליה מרב זביד מנהרדעא, וכן פרש"י שם, ואמימר קיבל ממנו וכן מצינו ב"מ עג: אמר אמימר אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא.

ורב כהנא (חבירו דרב אשי) אמר תמיד לשמעתיה קמיה כיבמות יח: מח:, כתובות מ., ב"ק טז. עא:, ב"מ סט., סנהדרין סט:, ע"ז סג:, ערכין ו., ובכתובות סג: יסופר שכלתיה דרב זביד אימרדה ותפסה חד שיראי יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו — א"ל משום דרב זביד גברא רבה הוא מחנפיתו ליה? ולפי דעת הרב בעל דורות הראשונים ח"ג צד לו. שהוא רב זביד מנהרדעא.

ורב כהנא (רביה דרב אשי) ספדיה בפום נהרא (שלא בפניו) כמו"ק כז:, ונראה שנהרדעא ופום נהרא המה ערים קרובות זו לזו כי בעל ערוך מלים מביא שהעיר דרוקרת קרובה לנהרדעא. ובני פום נהרא מצינו ששאלו לר"נ בר רב חסדא כב"ב לו:, ור"נ בר"ח היה בדרוקרת בתענית כא:.

זבידא, (זבידה בת פדיה, מלכים ב' פ"כג-לג).

ר' יהודה בר זבידא ברכות סג:, ר' יוסי בר זבידא ברכות יג..

ר' זבידא.

בירושלמי מע"ש ספ"א ר' זבידא הוה יתיב ומתני לבריה — עבר ר' קרוספא א"ל לא תתניה הכי וכו', ובסוטה פ"ז ה"ד א"ר יוחנן — א"ר זבידא ויאות, ובערלה פ"א ה"ה הורי ר' זבידא באילין פגין תמרה שיקברו, ר' יונה בעי עבר ופדיו שמא אינו פדוי? ותימר טעון קבורה, משמע מזה שהיה גדול מר' יונה וביומא פ"ח ה"ז ר' זבידא אמר ר' יסא מקשי, וב"ק פ"ט ה"ז אמר בשם ר' אבא בר ממל, ובש"ר פ"מד-ט א"ר זבידא ארי"בל, וכן נזכר יבמות פ"י ה"ד שאמר מתניתא מסייע לר' יוחנן.

מדרשותיו

מדרשותיו היקרות נשארו לנו במד׳ משלי פ״יא־כ שאמר כל מי שהוא הולך בתמימות לפני כאלו עשה רצוני, ושם פ״כב־טו אמר המליצה היקרה „לחכימא ברמיזא לשטיא בכורמיזא״.

זבידא.

בע״ז מז. אמר רב אשי אמר לי זבידא (פטם היה), בר תורא משהינן ליה ועביד על חד תרין, ואינו נחשב בין ת״ח.

זבינא. (זבינא, עזרא פ״י־מג). רב יהודה בר זבינא סוטה יב..

זוגא.

בירושלמי נדה פ״ג ה״ב א״ר ירמיה נפק זוגא לבר שאלין ליה ר׳ חמא אבוי דר׳ הושעיה ובר קפרא — אתא ושאל לרבי, ובאמת צ״ל זונא כמע״ש רפ״ה זונא שאל לרבי וכן מצינו ב״ב קסד: א״ל זונין לרבי.

זוגא דמן הדייב.

נדה כא: ופרש״י שני ת״ח מאותו מקום, ובתוס׳ פי׳ מערוך זוזא שם חכם, ובדמאי פ״ב ה״א א״ר מנא אזלת לקיסרין — שאלית לר׳ יצחק בר אלעזר וא״ל כך נהג זוגא — ר׳ יצחק בן אלעזר בשם זוגא דקיסרין.

זוגא קריביה דר׳ בא בר זברי, נזכר ירושלמי סוף מעשרות אמר בשם ר׳ אבהו.

ר׳ זוהמאי. (תנא דברייתא).

נזכר אך פ״א ברכות נג: ת״ר שמן מעכב את הברכה דברי ר׳ זילאי — ר׳ זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה, ודעת הגאון רצ״ה חיות שלכן נקרא ר׳ זוהמאי ע״ש ההלכה שאמר.

רב זוטי דבי רב פפי.

נזכר בשם זה שבת קנז. ונדרים עז. דתני רב זוטי דבי ר״פ ומשמע שם שהיה בזמן רב אשי שאמר שבת שם רב אשי והאנן תנן וכו׳, וכן יבמות כה: תני לה ר״ז דבי רב פפי וקאי על דברי ר״כ ורב אשי.

ונראה שהוא היה התנא השונה בישיבת רב פפי.

זוטרא.

ר׳ אבא בר זוטרא גיטין לח., רבה בר זוטרא ע״ז כח: רב שמואל בר זוטרא שבת כג..

רבי זוטרא, (תנא דברייתא).

נזכר ברכות יג: מחלוקת עם ר׳ יאשיה בענין ק״ש, והגאון שי״ר בכרם חמד ש״ז צד 262 ירצה לומר שאין זה שם עצם פרטי אך הכונה על ר׳ יהודה נשיאה שהיה זוטר נגד ר׳ יהודה הנשיא זקנו, ושגגה היא כי זה ר׳ זוטרא ור׳ יאשיה המה שניהם בבלים מהתנאים שהיו בזמן רבי ולכן נזכרו בברייתא.

רב זוטרא.

בשם ר׳ שמעון בן יוחאי ברכות מג. שאמר נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, כן מובא בסה״ד, והרב משכיל לאיתן הרעיש עליו העולם שלא נמצא שם ופלפל שם עלי חנם, כי כן הוא גרסת העין יעקב שם, וקרוב מאוד לומר שהוא ר׳ זוטרא התנא הבבלי.

מר זוטרא, (חבר רב אשי).

היה תלמידו דרב פפא שאמר תמיד משמו כיבמות עה:, כתובות צא., קידושין ז., ב״מ סז:, חולין סג. קיב., וכן קיבל מרב פפי כסוכה מו: שאמר מר זוטרא חזינא לרב פפי דכל אימת דמנח תפלין מברך, וכן מצינו שבת נ. שדרש משמיה דמר זוטרא רבה.

וכן היו בידו קבלות משמיה דרב הונא כעירובין מא:, משמיה דרב חסדא כחולין מד:, משמיה דרב ששת כבכורות כז:, מתקיף לרב משרשיה סנהדרין קו:

ורב

ורב זוטרא ורב אשי ישבו לפני אמימר כתלמידים חברים כשבועות ל: שרב ייסר הוה ליה סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכולהו א"ל רב אשי והאמר עולא וכו', מזה אנו רואים שאמימר היה הריש וכולם אע"פ שהיו גדולי הדור אז ישבו לפניו, כי אמימר היה אז הריש בנהרדעא, וכן מצינו תמיד שלשתן אמימר ומ"ז ורב אשי ביחד כברכות מד: שהוו יתבי אייתו קמייהו ירק חי — אמימר ורב אשי אכול ומר זוטרא לא אכל, ושם נ: כרכו ריפתא בהדי הרדי — שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא א"ל לא סבר לה מר וכו', ובשבת נ: הוו יתבי אייתו לקמייהו ברדא אמימר ורב אשי משו ומר זוטרא לא משא א"ל לא סבר לה מר וכו', א"ל רב מרדכי בר מיניה דמר (זוטרא) דאפילו בחול נמי לא ס"ל וכו', ופסחים קג: הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא וכו', ובכתובות סג: כלתיה דרב זביד אימרדה — יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו וכו', וכן שם סא. הוו יתבי אפתחא דבי אזגור מלכא חליף ואזיל אטורנגא דמלכא חזייה רב אשי למר זוטרא דהוור אפיה וכו', וב"מ כב. שאיקלעו לבוסתני דמרי בר איסק אייתי אריסיה תמרי ורימוני ושדי קמייהו אמימר ורב אשי אכלי ומר זוטרא לא אכיל — א"ל למר זוטרא השתא אמאי לא אכיל מר וכו'. ובנדה כ. הוו יתבי קמיה אומנא שקלי ליה קרנא קמייתא לאמימר חזייה אמר להו אדום דתנן כי האי, שקלי ליה אחריתי אמר להו אישתני וכו', וקראו זל"ז חברי כברכות נה: שהוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה,

ומכל אלו המקומות ראינו שאמימר היה הריש.

וכן מצינו מר זוטרא איקלע לבי רב אשי כברכות כו. מו:, תמורה ה:, ורב אשי קראו מר, וכן שניהם איקלעו לרבא בר חיננא — א"ל מר זוטרא לרב אשי ולא ליחוש מר לסבא? כחולין יח., ובקידושין ז. א"ל רב אשי למ"ז.

וכן רבינא היה חבירו כב"ב סא: שא"ל רבינא לדידך וכו'.

וכן רב ייסר בר שלמיא כברכות נג:, וכן מרימר (שהיה ריש בסורא אחר רב אשי) היה חבירו כברכות ל. מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלי, ובסנהדרין מב. מרימר ומר זוטרא מכתפי ומברכי (ברכת הלבנה), ופסחים ק. א"ל מרימר ואיתימא רב ייסר למר זוטרא, ומה שמצינו סוכה מה. מרימר משמיה דמר זוטרא יען שמר זוטרא היה קשיש הרבה ממנו ונפטר זמן רב קודם, וביבמות עה: א"ל רבינא (האחרון) למרימר הכי אמר מר זוטרא משמיה דר"פ.

האומרים בשמו מצינו אך רב אחא בריה דרב יוסף אמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דמר זוטרא חולין מג., ורב אחא בר ייבא אמר משמיה כנדה סא:.

הלכותיו ומאמריו מפוזרין ע"פ כל הש"ס, ממדותיו היקרות מצינו מגילה כח. כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן, וברכות ו: אמר אגרא דתעניתא צדקתא, ובכתובות סג: אמו דר' חנינא מסורא מרדה על בעלה, וכפאה מר זוטרא ונפיק ר' חנינא, ובקידושין כב: ר' יהודה הנדואה גר שאין לו יורשין הוה חלש על מר זוטרא לשיולי ביה.

ומצינו שהיה לו שני בנים הונא כב"ב פו. ונתן כסנהדרין כט. וזכה להשיא את בנו כב"ב קמד.

ולעת זקנותו זכה לישב על כסא הריש מתיבתא בפומבדיתא אחר רב כהנא

משנת

משנת תשכה (או תשכב) עד שנת תשכז וביום שנפטר היתה זועה גדולה בעולם ונזדעזע הארץ, כדמובא באגרת דרש״ג ח״ג ספ״ג.

מר זוטרא בר אבדימי, אמר לרבינא, כן מובא ביוחסין וסה״ד, ולא נמצא בשום מקום.

מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב פפי, אמר לרבינא חולין מח.

רב זוטרא בריה דרב זירא.

נזכר שבת קנז. שאיזדקיקו ליה רבנן לבריה דרב זוטרא בריה דרב זירא ושרו ליה נדריה וכו׳, ובנדרים עז. גרס בריה דרב זעירא.

מר זוטרא בריה דרב טבי, אמר לרבינא זבחים מח:

רב זוטרא בר טוביא.

בב״ב קנא. יסופר שאימיה כתבינהו לנכסה לברה — דבעיא להנשא לרב זביד אנסבה וגרשה אתיא לקמיה דרב ביבי בר אביי, אמר, משום אנסובי והא אינסיבא, א״ל ר״ה בריה דרב יהושע משום דאתיתו ממולאי וכו׳, וזה ר״ז בר טוביא א״א להיות תלמידו דרב.

רב זוטרא בר טוביה.

היה תלמיד רב כדמצינו אר״ז בר טוביה אמר רב ברכות ז. מג:, שבת עה., פסחים פז., יומא לט:, תענית טז:, חגיגה יב. יג:, נדרים מא:, ב״מ נט., ב״ב צז., סנהדרין קו., ע״ז כד:, מכות ו: יב., זבחים סד:, מנחות יא., ואח״כ ישב לפני רב יהודה כמו״ק טז: שקפסיק סידרא קמיה דרב יהודה, ושאלו ולא השיבו ושאלו פעם שנית א״ל רב יהודה אטו דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא? ידע דנקט מילתא בדעתיה (שרב יהודה כעס עליו) ונהג רב זוטרא ב״ט נזיפותיה יום אחד, וכן מצינו אר״ז בר טוביה אר״נ כיומא פו:.

הלכותיו מצינו יבמות מד. שאמר שאינו חולץ לתרוייהו דאמר קרא בית חלוץ הנעל, ובגיטין פו: מתיב על דברי רב, ובמנחות יא. מתקיף על דברי ר׳ אלעזר, וע״פ רוב תמצא שכתוב ר״ז בר טוביה בה״א וזה כדי להבדילו מן ר״ז בר טוביא האחרון שהוא באל״ף.

מר זוטרא בריה דרב מרי (בר איסור).

בקידושין סה: יסופר שמר זוטרא ורב אדא (או אחא) סבא בני דרב מרי בר איסור פלוג נכסייהו אתו לקמיה דרב אשי וכו׳.

וזה מר זוטרא היה כחבר לרבינא ושקיל וטרי עמו אע״פ שהיה צעיר לימים ממנו כפסחים סב. א״ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא קתני (רב חסדא) הואיל, ובקידושין ז. א״ל מי לא תניא, ושם כא. א״ל איכא למיפרך, וב״ק כט: א״ל מי דמי — הא לא דמי אלא להא, וב״מ נה. א״ל רב (וצ״ל מר) זוטרא מאי חזית וכו׳, ושם קו. א״ל אלא מעתה, ובזבחים כב. א״ל מה לכנו — אלא ממנו למעוט, ושם מח: א״ל ולא והרי מעשר, ושם נ. א״ל מעשר דגן חולין בעלמא הוא, ובמנחות נו. א״ל, לר״י נמי מאי דאיתרבי וכו׳, ובחולין קח. א״ל מכדי רב כמאן אמר — לימא פליגא אדרבא, ובתמורה יט. א״ל ה״נ מסתברא, מחלקותם מצינו ב״מ סז:, ב״ב ז:, ובסה״ד כתב שזה רבינא הוא הקדמון, ושגגה היא כי באמת היה בזמן רב אשי ורבינא וגם היה צעיר מהם וראיה מפורשת מחולין קח. שאמר לרבינא — לימא פליגא אדרבא, ורבינא הקדמון שאמרו היה בימי רב יוסף.

ובחולין מט. רב אחא בר נתן (וגרסת דק״ס רב אחא בר רב) אמר תלינן, מר זוטרא בריה דרב מרי אמר לא תלינן, אמר רב שמואל בריה דר׳ אבהו אבא מרישי כלי דרפרם הוה ואמר תלינן אמרוה להא קמיה דמר זוטרא בריה דר״מ ולא קבלה

וגם מזה אנו רואין שהיה בזמן רב אשי ורבינא, כי רב שמואל היה בזמן רבנן סבוראי, ונזכר נזיר כב: שאמר היינו דרמי בר חמא.

ובנדרים ד. חולק עם רב אחא בריה דרב איקא.

מר זוטרא בריה דרב נחמן (בר יעקב).

היה גדול הדור בזמן רבא ושניהם קבלו מרב נחמן כביצה לד: שבעי רבא מר"נ ומר זוטרא אמר ע"ז אף אנן נמי תנינא.

וסוטה י. שאל מר"נ היכי דמי פדגרא, ובגיטין נ. אמר משמיה דר"נ ואביי אמר תדע, וב"ב קנא: אמרוהו רבנן קמיה דרבא משמיה דמר זוטרא בריה דר"נ דאמר משמיה דר"נ, וכן הוא ע"ז לז:, ובב"ב ז. איתא בטעות קמיה דרבה וצ"ל דרבא.

ובחולין צד: שהוה קא אזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא פגעו אהדדי, הוא (מר זוטרא) סבר לאפיה קאתו אמר להו למה להו לרבנן לטרוח כולי האי? א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר, אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן.

הלכותיו מצינו ברכות מג: שבת פח: צו., ב"מ ד: פח:, ודינו הנודע בגיטין מט: שסובר שכתובת אשה בבינונית, וע"ז אמרו אביי ורבא ת"ש, ובהוריות יג. אמר ת"ש על בעית רמי בר חמא ואיכא דאמרי שהוא בעצמו פשיט ואמר ולאו מי אתמר עלה אמר רבא אר"נ (ע"ש ברש"י) ובברכות נד: אמר לר"ה (הון) בריה דר"נ ומתריץ דברי רבא, ובסנהדרין ה. יסופר שדן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אם קיבלוך עלייהו לא תשלם -- ש"מ כי לא נקיט רשותא דיניה דינא.

ממעשיו הפרטים מצינו שהיה עשיר ומדקדק במעשיו כמו"ק יב. שבנו לו אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום (בשבת) איקלע רב ספרא ור"ה בר חיננא ולא עלו לגביה, איכא דאמרי הוא נמי לא על בגוויה.

מר זוטרא זוטא.

כן מובא ביוחסין דרש מר זוטרא זוטא משמיה דמר זוטרא רבה ואמרוה רבנן קמיה דר"פ וכתב בסה"ד לא מצאתי, ובאמת מביא הסה"ד בעצמו בשורה הקודמת בערך מר זוטרא רבה בשבת נ. וביצה ח. והיה לו להיוחסין הגרסא כן או שקראו זוטא יען שדרש משמיה דמ"ז רבה, ולכן אינו מביא היוחסין מר זוטרא רבה לערך בפ"ע, ובסה"ד חלקן לשנים עלי חנם.

מר זוטרא חסידא.

לא נמצאו ממנו הלכות אך מעשיו הגדולים כמו"ק יז: ונדרים ז: כי מחייב צורבא מרבנן שמתא, ברישא משמת נפשיה והדר משמת לדידיה, כי הוה עייל באושפיזיה שרי ליה לנפשיה והדר שרי ליה לדידיה, ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ח אמרו כגון מר זוטרא דמצלי על חורנין ומתעני ועל נפשיה לא מתעני, ונראה שהוא מר זוטרא חסידא, וב"ק פא: שהיה שקיל (צרור מגדר אחרים) וא"ל לשמעיה זיל שירקיה.

ובב"מ כד. יפופר שפ"א אגניב ליה כסא דכספא חזא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר, האי הוא דגנב כפתיה ואודי.

ונראה שהיה ריש גלותא כדמצינו סנהדרין ז: מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא לעולם חוסן וביומא פז. גרס רב זוטרא אך בע"י שם גרס מר זוטרא חסידא, ואולי הוא מר זוטרא הנזכר בסדר עולם זוטא ושכיב מר זוטרא ועמד אחריו כהנא בנו, אך יען שס"ע זוטא משובש הרבה לכן א"א לידע אל נכון

באיזה

באיזה דור היה, ובספר פירושים והארות צד 58 ירצה לומר שהוא מר זוטרא רבה ויפלפל הרבה והעלה חרס בידו.

מר זוטרא מדרישבא.

בב"ב קכו: יסופר שהיה בכור ופלג עם אחיו בצנא דפלפלא בשוה, אתא לקמיה דרב אשי א"ל הואיל ויתרתה במקצת ויתרתה בכל הנכסים, ור"ג פירש שם שהוא שם מקום, ודק"ס גורם מ"ז רושבא.

מר זוטרא רבה.

נזכר שבת נ. וביצה ח. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה, וקרוב מאוד לומר מה שמצינו מנחות לה: רב אשי הוה יתיב קמיה דמר זוטרא איתהפכא ליה רצועה דתפילין א"ל (רב אשי) לא סבר לה מר ונוייהן לבר א"ל לאו אדעתאי, הוא מר זוטרא רבה, ואפשר שזה מר זוטרא הוא שאמר משמיה דר"ה בעירובין מא:

רב זוטראי.

נזכר שבת קכד: מותיב על דברי רב יהודה אמר שמואל, אך בדק"ס גרם מר זוטרא, ובכל הדפוסים הישנים רב זוטרא ונשתבש בדפוס פפר"מ.

זוטרתי.

ר' אבהו בן זוטרתי ברכות יב: ובדק"ס הגרסא ר' אבין בר זוטרתי.

זומא. ר' שמעון בן זומא עיין ערכו.

זונין. ערך בייתוס בן זונין.

זונין.

בע"ז נה. א"ל זונין לר"ע לבי ולבך ידע דעב"ום לית בה משש והא קא חזינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי, ופרש"י ישראל היה, ולפי הלשון משמע שהיה מאו"הע וכן הוא בחדושי אגדות.

זזא. ערך בן זזא.

זיגוד.

עליו נאמר המשל הנודע טוביא חטא וזיגוד מנגיד כפסחים קיג: ומכות יא. כי בא לפני ר"פ ואסהיד לחודיה על טוביא שחטא ואנגיד לזיגוד.

זידל. ר' יהושע בר זידל תרומות פ"ח ה"ה.

זיואי, (תנא).

בברכות נג: ת"ר שמן מעכב את הברכה דברי ר' זילאי, ר' זיואי אומר אינו מעכב, ר' אחא אומר שמן טוב מעכב, ור' אחא היה בזמן רבי כמבואר בערכו.

זיותאי.

היה חתנו דר' מאיר כן מובא ביוחסין, ובסה"ד כתב לא מצאתי, והצדק עם היוחסין כי בקה"ר פ"ט־ח זיותאי אומר משום ר' מאיר אלו מסובין ואוכלין ושותין ואלו מסובין ולא אוכלין, והמאמר הזה מובא שבת קנג. ע"ש חתנו של ר"מ משום ר"מ, ובילקוט קהלת שם מובא בפירוש זיותאי חתנו של ר"מ.

זילאי. ערך זיואי.

ר' זינון החזן.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ד סה"א ותענית פ"ד סה"א כשהעבירו את ר"ג מנשיאותו ואמרו לר' חוצפית המתורגמן הפטר את העם אמרו לר' זינון החזן אמור, התחיל ואמר — על מי לא עברה רעתך תמיד, וכפי הנראה היה שמש הקהל בסנהדרי יבנה.

זירא. רב שמעון בר זירא קידושין עו:

ר' זירא.

אהבה בריה דר' זירא עירובין צו: ובירושלמי נקרא אחוה או אחא או אחייה, רב זוטרא בריה דר' זירא שבת קנז.

ר' זירא, ובירושלמי ר' זעירא (הכהן).

דבר זה מוסכם שרב זירא ור' זירא אמורא אחד הוא אך כשהיה בבבל היה

נקרא

נקרא רב זירא, ובא"י כשנסמך קראוהו רבי זירא כדעת רש"י בכתובות מג: ומו"ק כה: ד"ה ר"ז, ובמנחות מ: מצינו מחלוקת רב זירא ור' זירא ומזה הוציאו שם התוס' שלא כדעת רש"י, אבל בחלופי גרסאות במו"ק שם תרצו דברי התוס' נגד רש"י והפשט שקודם שבא לא"י אמר טעם אחד ואח"כ אמר טעם אחר, ומה גם לגרסת רש"י במנחות שם אין שום מחלוקת.

וכן דבר זה מוסכם שר' זירא בבבלי ור' זעירא בירושלמי אחד הוא ומצינו גם בבבלי שקראוהו ר' זעירא כברכות יד. א"ר יונה א"ר זירא כל הלן שבעת ימים בלא חלום וכו', והמאמר מובא שם נה: ע"ש ר' זעירא, וכן ברכות כט: א"ר זירא מאי קרא ייראוך עם שמש, והמאמר בירושלמי שם פ"ג ה"ה ע"ש ר' זעירא, ובחולין קז: כי סליק ר' זירא אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקאכלי בבלאי חמתות, והמאמר הזה בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב ע"ש ר' זעירא כד סליק להכא וכו', ובכתובות יז: א"ר זירא על רב שמואל בר יצחק קא מכסיף לן סבא, ובפאה פ"א ה"א-ג: ר' זעירא.

אבי ר' זירא אע"פ שהיה גבאי המלך אבל היה איש צדיק תמים, ופרנסתו אע"פ שהיתה בזויה בעיני החכמים אבל הוא היה אחד מאלף ובכח ולאל שבידו השתדל תמיד להקל את עול המס מעל ת"ח כסנהדרין כה:, ולפי חד לישנא במו"ק כ. היה שמו איסי, והיה ת"ח כתענית כו: שמתקיף על דברי רי"בל, והנה יען שמצינו מגילה כח. שר' זירא האריך ימים לכן לא רחוק הדבר לומר שזכה עוד לראות את רב ושמואל ולכן מצינו במקומות הרבה אר"ז אמר רב כשבת כא: קכה. קל:, עירובין צא:, יומא נד., ביצה ז:, סוטה יח., ב"מ כג:, ב"ב קמה: קמז:, סנהדרין ל: ק:, חולין קז: קט:, (ובבכורות לט: וזבחים כה: גרס ר"ז אמר רבי וצ"ל אמר רב), ברכות ספ"ג, מעשרות פ"ד ה"א, ערלה פ"א ה"ז, יבמות ספ"ט, גיטין פ"ט סה"ח.

וכן מצינו ר"ז אמר שמואל כעירובין כט: פא., כתובות צו., גיטין לה., חולין ח., ובשבת נג. אמר לר' בנימין בר יפת יישר וכן תרגמא אריוך בבבל ומנו שמואל, ובחולין עו: אמר כן לר' ירמיה [בר אבא].

אך רבותיו המובהקים היו ר"ה ורב יהודה כברכות לט. אר"ז כי הוינן בי ר"ה וכו', ובמנחות כט. אמר לדידי מפרשה לי מיניה דר"ה, וברכות מט. יתיב ר"ז אחורי דרב גידל ויתיב ר"ג קמיה דר"ה, וכן ר"ז אר"ה כב"ק ט., חולין נז:, ובתענית יא: ר' זעירא אמר רב הונא, וכן ברכות פ"ד ה"ב, שבת פ"ז ה"ב-כח ר' זעירא בשם ר"ה כמה הלכות, ומה שמצינו ברכות לא. רב הונא אמר ר' זעירא צ"ל אמר זעירא כגרסת דק"ס וכן הוא ברי"ף.

וכן קיבל הרבה מרב יהודה כיבמות עח: שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה, וברכות לט. אמר כי אתאן לבי רב יהודה, ובע"ז טז: אמר כי הוינן בי רב יהודה, וברכות מח. נדה יב. בעי מרב יהודה, ובשבת עז: מצאו ר"ז לרב יהודה דקאי אפתחא דבי חמוה וחזייה דהוה בדיחא דעתיה ושאלו כמה דברים בחכמת הטבע ורב יהודה השיב לו, ר"ז אמר רב יהודה שבת ז., שבת רפ"ב, תענית פ"ג ה"י, כתובות פ"ט ה"א ועוד בכמה מקומות בירושלמי.

וכן קיבל הרבה מרב חסדא כביצה לג:, כתובות צה., סוטה לט. לט: מג:, זבחים קט:, ובברכות מט. בקשו ר"ז ניתי מר ונתני, ובירושלמי שביעית פ"י ה"ב, שבת פ"ז ה"א, עירובין פ"א ה"א פ"ה ה"ז, ר"ה פ"ב ה"א, מגילה פ"א ה"ט-יא.,

נדרים פ״ו ה״ח ר״ז בשם רב חסדא, וכן צ״ל בברכות פ״ט ה״ב (ושם ר׳ חסדאי), ומה שמצינו בהוריות ו. רב חסדא אר״ז א״ר ירמיה, באמת בדק״ס ליתא תיבת רב חסדא.

וכן קיבל הלכות רב ושמואל מכל גדולי תלמידיהם, כדמצינו אר״ז א״ר אבא בר ירמיה נדה יא:, ברכות פ״א ה״א־ו, פ״ב ה״ג פ״ז ה״א, מגילה ספ״ג, תענית פ״א ה״ו, כתובות פ״יג ה״א, ב״ב פ״ט ה״א, מד׳ תהלים פ״ד־ט.

ובבבלי נקרא רבא או רבה בר ירמיה, זר״ז אמר הלכות משמו כברכות מג., פסחים לו., מו״ק ד., כתובות קט., גיטין עד., וכן צ״ל בב״מ יב:.

ובע״ז טז: אר״ז כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה דקאמר משמיה דרב.

וכן ר״ז א״ר חייא בר אשי כשבת קמה., נדה מב., ברכות פ״ה ה״ב, שבת פ״טו ה״ג, רב זעירי אמר רב חננאל אמר רב מנחות לא: ר״ז בשם רב המנונא מעשרות פ״ד ה״ג, כלאים פ״ד ה״ד, כתובות פ״ד ה״ה, וברכות כד: אר״ז הא מלתא איבעי לי בי רב המנונא ותקילי עלי כי כולי תלמודאי, ובזבחים קה: א״ל רב המנונא לא תיתוב אכרעך עד דאמרת לי הא מלתא וכו׳.

ר״ז בשם ר׳ חייא בר יוסף מגילה פ״א ה״ט, וכן שאל לר׳ יאשיה שבת רפ״יח, שקלים פ״ג רה״ב.

ר״ז א״ר ירמיה בר אבא בכתובות קיב:, גיטין לה., ב״ב מז:.

ואמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר״י בר אבא כתענית יב:.

ולר׳ יצחק בר שמואל בר מרתא אמר למדתנו רבינו כחולין ל:.

ובע״ז פ״ב רה״ט ר״ז כהנא בר תחליפא חנן בר בא בשם רב.

ר״ז אמר רב מתנה ברכות לו., שבת כא: קח:, מגילה לב., כתובות מג:, מנחות לג. מ:, ובשבת קח: אר״ז זימנין א״ל משמיה דרב מתנה וזימנין א״ל משמיה דמר עוקבא (ופרש״י שקיבל משניהם).

ר״ז אמר רב נחמן ר״ה כ: (בענין חשבון המולדות), כתובות צח., גיטין לט: מג:, ב״ב יא., חולין יח:, ובירושלמי עירובין פ״ז ה״ה, ר׳ יעקב בר אחא ור״ז תריהון חד בשם מר עוקבן וחד בשם רב נחמן בר יהודה [ונראה שצ״ל ר״נ בר יעקב].

וכן היה לו דיבורא עם עולא (שהיה בימי ר״ה ורב יהודה מן הנחותי) כפסחים לז: שיתיב קמיה ורבה ורב יוסף בקשוהו שישאלו, ובע״ז מ. רמי ליה עולא לר׳ דוסתאי דמן בירי — א״ל ר״ז לא תיסמי וכו׳, ובירושלמי מע״ש פ״ב ה״ג שאל ר׳ זעירא לעולא בר ישמעאל (הוא סתם עולא) ובחגיגה פ״א ה״ד אר״ז עד דאנא תמן (בבבל) שמעי תנא עולא בר ישמעאל. וכן מצינו שבעי ר״ז מרב ששת בסנהדרין לג:, הוריות יא., חולין קכא. יבמות פ״ב ה״ב, ובעירובין סו. אמר רב ששת גברא רבה כר״ז לא ידע מאי תהי בה ר״א, וזה יען שכולם ישבו לפני ר״ה ורב יהודה.

וכל גדולי תלמידי דר״ה ורב יהודה היו חבריו כמו רבה ורב יוסף כדמצינו רבה ור׳ זירא דאמרי תרוייהו שבת עד: עה:, מחלקותם שבת קלח., עירובין כה. פח:, ובמגילה ז: יסופר שרבה ור״ז עבדו סעודת פורים ביחד וקם רבה ושחטיה לר״ז למחר בעי רחמי ואחייה, לשנה האחרת בקשו רבה שיעשו הסעודה ביחד והשיב לו לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, ובברכות מב., שבת מח. איקלעו שניהם לבי ריש גלותא וקרא לרבה מר, ובפסחים לז: יתיב רבה ורב יוסף אחורי דר״ז ויתיב ר״ז קמיה דעולא, ובגיטין עא. אמר לרב יוסף אלם קאמרת?

ובעירובין

ובעירובין קב. אמר רב יוסף מאי תיבעי לר"ז, ובחולין יח: קראו יוסף בר חייא.

ובחולין מו. יסופר שפ"א באו פולמוסא (חיל השלטון) לפומבדיתא וערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה, והיטב דברו התוס' שם שר"ז לא ברח יען שאביו היה גבאי המלך, ובלי שום ספק שזה היה כשישבו כולם ביחד לפני רב יהודה ואך יען שחיל המלך באו התייראו רבה ורב יוסף פן יבוזו אותם לכן ברחו.

ובספר חקרי לב ח"ב צד 28 עירבב המעשה הזה עם המעשה דב"מ פו: שברח רבה מפני אימת המלכות שהלשינו עליו ונפטר עי"ז, וטעה בזה טעות גדול וכאשר אמרנו כי המעשה עם ר"ז זה היה בהיותם כולם תלמידי דרב יהודה, ואח"כ הלך ר"ז לא"י בחיי ר' יוחנן ולא שב עוד, ורבה מלך אח"כ כב שנה ואז אירע המעשה דב"מ, וא"כ בין המעשה הראשונה והשניה היתה לערך קרוב לשלשים שנה. וכן טעה בזה החכם גרעץ בח"ב צד 411.

עמלו בתורה גדלה כ"כ עד שכמה פעמים חלש מגרסיה בעירובין כח: ר"ז כי הוה חלש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפיתחא דרב יהודה בר אמי אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום מקמייהו ואקבל בהו אגרא, וכששאלו לו מחדדן שמעתך השיב להו דימימי נינהו, כעירובין סה., ובספר חקרי לב ח"ב צד 56 יאמר שר"ל שאלו כן וטעה בפשט הגמרא.

ובימיו עלו כמה מתלמידי ר"ה ורב יהודה לא"י ללמוד תורה מפי זקן הדור ר' יוחנן ובל"ס גרמו להם הנחותי שבאו מא"י לבבל וספרו מגדולת ישיבת ר"י ומגודל קדושת הארץ, וזה שמצינו ב"מ מג: שא"ל ר"ז לר' אבא בר פפא כי אזלת להתם (לא"י, רש"י) אקיף אסולמא דצור ועול לגביה דר' יעקב בר אידי ובעי מיניה אי שמיעא ליה לר' יוחנן הלכה וכו', וכן עירובין פ. כשאמר ההוא מרבנן בשם ר' יוחנן, א"ל ר"ז לר' יעקב ברה דבת יעקב כי מטית התם אקיף וזיל לסולמא דצור ובעיא מר"י בר אידי, וזה יען שרי"בא היה תלמידו המובהק דר' יוחנן ולכן כל שמעתתא שהיה מסופק להן אם אמרה ר"י אם לא שלחו לתלמידו המובהק אם יש בידו הקבלה האמיתית.

וגדלה תשוקתו מאוד לעלות לא"י ולזכות לקבל בעצמו מפי רבן של כל ישראל ר' יוחנן, אך קודם שגמר בדעתו פישפש במעשיו שמא אינו ראוי לזה, וזה שאמר ר"ז ברכות נז. אנא לא סלקי לא"י עד דחזאי שערי בחלום ואמרו שם הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו, אך רבו היקר רב יהודה היתה דעתו נגד העולים מבבל לא"י ואמר שכל העולה — עובר בעשה, ולכן השתמיט ר"ז ממנו פן יגזור עליו רבו שלא ילך, אבל לא נשאו לבו לעזוב את רבו ולא לראותו טרם נסיעתו לכן הלך אליו ואשכחיה בי באני ושמע דקאמר (בלשון הקודש) הביאו לי נתר — מסרק, פתחו פומייכו ואפיקו הבלא ואשתו ממיא דבי באני, אמר אלמלא באתי אלא לשמוע דבר זה די כשבת מא.

והלך מפומבדיתא לעיר קורקוניא ומשם לסורא ומשם עלה לא"י, כמפורש ע"ז טז: שאמר ר"ז כי הוינן בי רב יהודה אמר לן גמירו מינאי וכו' כי אתאי לקורקוניא אשכחתיה לרב חייא בר אשי דיתיב וקאמר משמיה דשמואל — כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה דיתיב וקאמר משמיה דרב וכו', כי סליקת להתם אשכחתיה לר' אסי דיתיב וקאמר וכו', (ודרכם היה לילך מבבל לא"י דרך סורא כדמצינו שבת ס: גבי ר' חייא ברש"י שם ד"ה עד דאתא).

ועלה ר"ז דרך הים בעירובין יב. שאמרו

שאמרו, כי סליק ר"ז מימי וכו' (ואפשר שהוא שם עיר כדמצינו קידושין מד. כמין ימא לטיגנא ופי' ר"ת שהם ב' מקומות), ותשוקתו גדלה כ"כ לראות את ארצנו הקדושה עד שאמרו כתובות קיב. כי הוה סליק ר"ז לא"י (והיה צריך לעבור נהר) ולא אשכח מברא נקט במצרא וקעבר, א"ל ההוא מינא עמא פזיזא — אכתי בפזיזותייכו קיימיתו א"ל דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה?.

וכשבא לא"י יסופר בברכות פ"ב ה"ח שהלך להקיז דם ואח"כ הלך לקנות אצל טבח ליטרא בשר וכששאלו מחיר הבשר א"ל חמשין מניי וחד קורסם (הכאה אחת בברזל), א"ל ר"ז אתן לך ששים או שבעים — עד מאה אך אל תכני ולא רצה א"ל עביד כמנהגך. ברמשא נחת לבית ועדא, א"ל לרבנן מה ביש מנהגא דהכא? וסיפר להם המעשה ושלחו אחרי הטבח אך מצאו אותו מת, וא"ל לר"ז רבי, כ"כ כעסת עליו והשיב להם יבא עלי שלא כעסתי עליו וסברתי שכן מנהג המקום.

ותיכף נתוודע שגדול הדור וחסיד בא לא"י, וענין ביאתו לא"י מצינו הרבה פעמים וזה אות כי ביאתו עשתה רושם בישיבה הגדולה דר' יוחנן, וכאשר הבאנו לעיל כי תיכף אחרי שהקיז דם הלך בערב לבית ועדא (ויודע שבית הועד היה אך בטבריא אצל ר"י) ולא התמהמה אף רגע לראות פני רבו החדש כקידושין נב. כי סליק ר"ז אמרה להא שמעתא (דרב) קמיה דר' יוחנן ור"י שמח מאוד בשמועת ר"ז יען כי ר' יוחנן כיון ג"כ לפסוק הדין כרב, ובגיטין מ. א"ר זירא א"ר אסי א"ר חנינא אמר רבי (כן הוא הגרסא האמיתית כדמובא ברי"ף והרא"ש ביבמות פ"ב ס"ג) עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות א"ל ר' יוחנן כל כך יש בידך (קבלות משמיה דרבי) ואני שונה וכו', וכן מצינו תרומות פ"ג ח"א אר"ז מתיבין קומי ר' יוחנן, ובנדה כה: אר"ז אנא ורב ביבי הויגן יתבינן קמיה דר' יוחנן, וברכות לג: אמר נקוט דר"ח בר אבא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא „דמרא" (ולא אמר מפומא דמריה), ר"ז אר"י ברכות מז:, תענית ז., ב"ב קלז., ובבכורות ל. ר' זעירא תלמיד ר"י.

ור"ז היה עניו כ"כ עד שתלה שכל חכמתו היתה יען שאוירא דא"י מחכים כב"ב קנח: כי כשעלה לא"י חזר בו ממה שאמר בבבל וכיון אל האמת, ומרוב חביבותיה לא"י אמר בביצה טז. ונדרים מט: הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא.

ובב"מ פה. יסופר כי סליק ר"ז לא"י יתיב מאה תעניתא (ברש"י חולין קכב. גרס ארבעין תעניתא) דלשתכח גמרא בבלאה מיניה כי היכי דלא נטרדיה (ופשט הפשוט כדאמר ר' יוחנן חגיגה י. וליוצא ולבא אין שלום זה הפורש מש"ס לש"ס ופרש"י מש"ס ירושלמי לש"ס בבלי כידוע שסגנון הבבלי משונה מסגנון הירושלמי) וצם מאה תעניתא אחרניתא דלא לשכוב ר' אלעזר בשניה ונפלין עלויה מילי דציבורא, ונראה הכונה יען שר"א היה מרי דא"י כנדה כ: כי היה בקי גדול בדמים ור' יוחנן שהיה אז כבר זקן גדול ולכן התיירא פן ימות ר"א ויהיה חל עליו שהוא ימלא מקום ר"א בבקיאת הדמים וכמו שאמר שם ר"ז טבעה דבבל גרמה לי דלא חזאי דמא — ומה רבה דידע בטבעה לא חזא דמא ואנא אחזי?, ועוד צם מאה תעניתא דלא נישלוט ביה נורא דגיהנם, כל תלתין יומי הוה בדק נפשיה — ולא הוה שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינא ואחרכו שקיה וקרו ליה קטין חריך שקיה (ופרש"י דאינש גוצא הוה, ואפשר שלכן נקרא בירושלמי ר' זעירא).

וכן קיבל מרש"בל כדמצינו ר"ז אר"ל עירובין פ., פסחים עב:, שקלים פ"ד ה"ד. ובקידושין מד. יסופר ר' אסי לא"

על

על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל מאי אמור בב"מד א"ל אף אנא לא עייל, ר' אבין הוא דעייל ואמר חברותא כולה כר' יוחנן וצווח ר"ל כי כרוכיא וליכא דאשגח ביה.

ומר' אלעזר קיבל הרבה כי ר"א למדו כל דיני תרומות וטהרות במפורש תרומות פ"יא סה"ג, ולא על חנם אר"ז עליו ב"ב פב: מדברי „רבינו" נלמד, ועוד בהיותו בבבל כשר' יצחק בר נחמני אמר הלכה בשם ר' אלעזר אר"ז אזכה ואיסק ואגמר לשמעתא מפומיה דמרא, כי סליק אשכחיה לר"א א"ל אמרת, א"ל מסתברא אמרי, נדה מח, ר"ז אר"א נדרים ח:, שקלים ספ"ד, ומה שמצינו כתובות עז. כי סליק ר"ז אשכחיה לר' בנימין בר יפת — א"ל על דא אכסוה שעורין „לאלעזר" ולא אמר „לר' אלעזר", או שחסר תיבת „רבי" או שר"ז יספר את לשון שמואל שאמר על ר"א.

וכן קיבל הלכות כל גדולי הדור שלפניו כדמצינו ר"ז א"ר אושעיא א"ר ינאי כתובות עט., ר"ז א"ר חנינא שבת קכה:, ר"ה יג..

ר' זעירא בשם ר' יונתן כלאים פ"ה ה"ו, כתובות פ"ה ה"א.

ושאל לר' יצחק בר נחמן כיבמות פ"ח ה"א.

בשם ר' אבדימי דחיפה תרומות פ"ג ה"ג.

ושלח שאל לר' אלכסנדרי רצדוקי כדמאי רפ"ב.

בשם ר' אלעזר בן אנטיגנוס ברכות פ"ה סה"ב.

בשם אשיאן בר נדבה מגילה פ"א ה"ט-יא.

ואמר משום חד דבית ר' ינאי שבת מז: וירושלמי ר"פ במה טומנין, וברכות פ"ו ה"א שלח רב זעירא לדבית ר' ינאי.

וכמו שכתבנו לעיל שר"ז כשבא לא"י הביא תורתו עמו וכשעלה לא"י התרועע עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן אע"פ שכמה מהן היו קשישים ממנו לימים וכל מחשבותיו שם אך לקבל מכל אחד את שמועותיו והלכותיו מה שקיבלו מרבן ר"י, וזה שמצינו חולין קז: כי סליק ר"ז אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקא אכלי בבלאי חמתות אמר, תרי גברי רברבי כוותייכו ליטעו בדרו"ש? ובגיטין עד. וקידושין ס: אר"ז כי הוינא בבבל אמרינן — כי סליקי אשכחתיה לר' אסי דיתיב וקאמר משמיה דר"י, וכן ע"ז טז: אמר כי סליקת להתם אשכחתיה לר' אסי דיתיב וקאמר וכו', אמרי ליה ולא סבר לה מר דמאן מרא דשמעתתא רבה בר ירמיה? אמר ליה פתיא אוכמא מינאי ומינך תסתיים שמעתא, ובחולין עה: כי סליק ר"ז אשכחיה לרב אסי (וגרסת רש"י שר' אסי אשכחיה לר"ז) דיתיב וקאמר להא שמעתא א"ל יישר וכן אמר ר' יוחנן.

ובאמת קיבל הרבה מר' אסי (כי ר' אסי ישב כמה עשרות בשנים לפני ר' יוחנן) וזה שמצינו בעי ר"ז מר' אסי שבת עא. קל:, ובב"ב פד: א"ר אסי אר"י — א"ל ר"ז שמא לא שמע רבי אלא — א"ל דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא — וע"פ המסקנא שלא קיבל ר"ז מיניה (ומה שקראו רבי הוא כמו מר בבבלי), ובנדה נג: א"ל ר"ז לר' אסי זימנין סגיאין בעא מינך — דלמא אגב שיטפך וכו', ובשבת פ"א ה"ב א"ל ר"ז חכים רבי לבר פדא? ובמעילה ז. א"ל ר"ז כבר שנית לנו (ובתוס' שם גורס שקראו „רבי").

ופסחים קו. יתיב קמיה דר' אסי, ובחולין לד: קכט: אותיב לר' אסי,

ובחולין ו. ר"ז ור' אסי איקלעו לפונדקי דיאי אייתו לקמייהו ביצים — ר"ז לא אכל ר' אסי אכל א"ל לר' אסי ולא חייש מר לתערובות דמאי? א"ל לאו אדעתאי

(ור"ז חשב בדעתו אפשר שגזרו על תערובות דמאי ור' אסי יאכל איסורא ? עד שמצא היתר לזה).

ובעירובין יב. אמר לר' אסי והא את הוא דאמרת וכו'.

וכן הקשה לר' אסי מי אמר ר' יוחנן הכי כעירובין יב., תענית ד:, גיטין נ:, קידושין למ., ב"מ יז..

ר"ז א"ר אסי ברכות כז:, שבת מז., ביצה לה:, חולין לד:.

ובירושלמי פאה פ"ד סה"ב א"ר אבהו כל אילן תתובתה דהוה ר' זעירא אותיב קומי ר' יסא, ובכתובות פ"א ה"י פ"ט סה"ה, סוטה פ"ו ה"א ר"ז בעי קומי ר' יסא, ובעירובין פ"א סה"א א"ר זעירא עד דאנא תמן אצטריכית לי וכד סליקת להכא שמעית ר' יסא בשם ר"י.

ונראה שהכיר את ר' אסי עוד טרם שעלה ר"ז לא"י כחולין מט. כי סליק ר"ז אשכחיה לרב ביבי דיתיב וקאמר א"ר מלוך ארי"בל — א"ל ר' זירא חיי דמר דאנא ורב חייא בר אבא ור' אסי איקלעינן לאתריה דר' מלוך וכו', וזה היה אך כשירד ר' אסי ורחב"א לבבל בעוד היה ר' זירא אצל רב יהודה, כי א"א לומר שזה היה קודם שעלה ר' אסי לא"י, יען כשעלה בפעם הראשונה היה עוד ר' חנינא חי וזה היה עוד בחיי רב, וא"א לומר שר"ז חזר לבבל כי ידוע שר"ז הלך לא"י ע"מ שאין דעתו לחזור כמפורש חולין יח: כי סליק ר"ז אכל מוגרמת דרו"ש — ופריך ור"ז לית ליה נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם — אמר רב אשי — ר"ז אין דעתו לחזור הוה, וזה יען כי בימי רב אשי היה ידוע שר"ז לא חזר לכן מתרץ כן, אבל אביי שהיה ר"ז חי עדיין בימיו תירץ תירוץ אחר שלא היה יכול לומר כן פן ישוב עוד לבבל, ומה שמצינו שבת קיד: שאר"ז כי הוינא בבבל — כי סליקת „להתם" משמע שחזר לבבל, וכן ע"ז טז: אר"ז כי סליקת להתם, זה ניתוסף בבבלי, וכן הוא דעת מבוא הירושלמי ערך ר"ז.

וכן מצינו אותו תמיד עם ר' אסי כחולין קכח: ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל מאי אמור בב"מד א"ל מאי קשיא לך — א"ל אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לר' אבא בר ממל, ובע"ז לו: אר"ז צער גדול היה לי אצל ר' אסי ור' אסי אצל ר' יוחנן וכו'.

וכן עם ר' אמי כחולין כא. קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי וכו', חולק עם ר' אמי כתובות פ"י ה"ה, ובחולין פו: א"ל ר' אמי שלא יצא לחוץ בעידן בי מדרשא דלמא איכא אינש דמצטרך שמעתא וכו'.

וכן ר' אבא שהיה חבירו בבבל כב"מ יא: ועלה לא"י אחרי ר"ז היה גם בא"י תמיד עם ר"ז כחולין נז: כי סליק ר' אבא אשכחיה לר"ז וא"ל חיי דמר וכו', ובכתובות כב. אר"ז הא מלתא מר' אבא שמיע לי ואי לאו ר' אבא דמן עכו שכחתה, וביצה לח. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' יוחנן (צ"ל אבין או ר' אבהו) ולר' חנינא בר פפי ור' זירא — אמר להו — אחיכו עליה.

ור' אבא בר זבדא כשבת פ"א ה"ב שא"ל ר"ז חכים רבי לרב ?

עם ר' אבא בר ממל כחולין קכט. שאמר לר' אסי ששאל לר' אבא בר ממל, מחלקותם מצינו סוכה כא:, מו"ק ד:, ועיין ערכו.

ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא מפורש חולין פו: שהיה חבירו, ור"ז קראו מר כמו"ק כב. וחולין נ., ובשבת קכא: ששניהם ישבו אקילעא דבי ר' ינאי.

ר' אבא בר כהנא כשבת קכא: שר' זירא שאלו והשיב לו כאותן של בית אביך, ובתענית פ"ג ה"יב ר' ברכיה ר"ז

ר׳ אבא בר כהנא בשם רב יהודה, ומעשרות ספ״ג ר״ז ור׳ אבא בר כהנא ור׳ לוי הוו יתבין והוה ר״ז מקנתר לאילין דאגדתא וצווח להון סופרי קיסמי א״ל ר׳ אבא ב״כ למה את מקנתר לון וכו׳, ובתרומות פ״ח ה״ג ר׳ ינאי בר׳ ישמעאל חלה סלקין לגביה ר״ז ור׳ הושעיא ור׳ בון ב״כ ור׳ חנניא חבריהון דרבנן מבקרתיה חמין לר׳ הושעיא בר זידל יתיב וכו׳.

ר׳ אבהו, ר״ז היה כתלמיד חבר שלו וקיבל ממנו הרבה הלכות דר׳ יוחנן כנדרים לו., גיטין נז., הקשה לר׳ אבהו מו״ק ג:, גיטין ט:, זבחים יב., ור״ז קראו רבי כירושלמי ברכות פ״ח סה״ב (והוא כמו מר בבבלי), ובשבת מ: יספר ר״ז ואמר אנא חזיתיה לר׳ אבהו דשט באמבטי, בעי מיניה ר״ז (ור׳ אבהו קראו וארוד נאלא) כסנהדרין נט:.

ר״ז א״ר אבהו ברכות מו. נא., סוכה מד., פאה פ״ה ה״א, תענית ספ״ג, ע״ז רפ״ב, ור׳ אבהו נהג בו בבוד גדול כביצה פ״א ה״ט שר׳ אבהו עבד לחומרא יען שידע דר״ז מחמיר, ואח״כ כשהביא ר׳ אבהו את ישיבת ר׳ אמי תחת כנפיו לקיסרין היה שם ר״ז אוהבו וידידו, ופ״א חלש ר״ז על לגביה ר׳ אבהו קביל עליה אי מתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן כברכות מו. אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרי א״ל לר״ז לישרי לן מר וכו׳.

ר׳ אבין כביצה לה. כי סליק ר׳ אבא אשכחיה לר׳ אבין (בצ״ל) ורחב״פ ור״ז, ובקידושין מד. אר״ז לר׳ אסי שר׳ אבין בר סמכא הוא, אבל ר׳ אבין היה צעיר ממנו לימים וזה שמצינו שקלים ספ״ד בעי ר׳ אבין קומי ר״ז, ובנדה מב. אר״ז לר׳ ירמיה זיל שייליה לר׳ אבין דאנא אסבריה ניהליה והודה לדברי.

ר׳ אבינא ישב עם ר״ז ביחד כפסחים פ״ה ה״ה, יומא פ״א ה״א־ד: ור״ז שאלו ככתובות פ״ט סה״ה, ובשבת פ״א סה״ד אר״ז בר אבונה צ״ל בשם ר׳ אבונה.

ר׳ אילא חבירו כשבת פ״ז ה״א שתרווייהון אמרין, מחלקותם חגיגה כג., ב״ב נט. קנח., ובברכות מ: ר״ז ור׳ אילעא.

רב ביבי שניהם ישבו לפני ר׳ יוחנן כנדה כה: ור״ז אמר זכה בה רב ביבי בשמעתיה, ובפסחים א״ל ר״ז והאמר ר״י, ובחולין מט. כי סליק ר״ז אשכחיה לרב ביבי דיתיב וקאמר — א״ל חיי דמר — א״ל ואת מה בידך וכו׳.

רבי בנימין בר יפת כשבת נג., כתובות עז..

רב גידל היה קשיש מר״ז כברכות מט. יתיב ר״ז אחוריה דרב גידל ויתיב ר״ג קמיה דר״ה, וביצה פ״א ה״א מצינו ר״ז בשם גידול.

אבל בהיותם בא״י היו כחברים בקידושין נט. שרב גידל רצה לקנות שדה אחת ואזל ר׳ אבא וקנה השדה, אזל ר״ג קבלה לר״ז, ור״ז קבלה לר״י נפחא.

ר׳ הושעיא (חברון דרבנן) כתרומות פ״ח ה״ה.

ר׳ זריקא בא לא״י אחרי ר״ז בביצה כז. כי סליק ר׳ זריקא אשכחיה לר״ז וקראו מר, וביצה פ״א ה״ו א״ל ר׳ זריקא כר תיעול לדרומא את שאיל לה, אבל היה צעיר מר״ז וקיבל ממנו כדמצינו בכורים פ״א ה״ה, פסחים פ״א ה״ח ר׳ זריקן בשם ר״ז.

ר׳ חייא בר אבא היו חברים עוד בהיות ר״ז בבבל כחולין מט. אך רחב״א עלה לא״י הרבה קודם ר״ז והיה תלמיד מובהק דר״י כברכות לג: שאמר ר״ז נקוט דרחב״א בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר, ור״ז קראו מר כברכות ל:, והוא קרא לר״ז מר כברכות כה:

כה:, וקרא לר"ז תרדא כזבחים כה:, ומצינו אותם ביחד כברכות פ"ז ה"ג, ושניהם היו בפטירת ר"י נשיאה, ורחב"א דחף לר"ז וטמאו כברכות פ"ג ה"א, ור"ז שאלו כשביעית פ"ו ה"א־ה.

ר' חלפתא בן שאול כן מביא בספר חקרי לב ח"ב צד 32 ומפלפל הרבה אם היה חבירו מירושלמי פאה פ"ב ה"ו וטעה טעות גדול כי בירושלמי שם הוא התנא הנודע ר' חלפתא בן שאול, ור"ז מתרץ אך מה שהקשה הגמרא מהמשנה על ר' חלפתא ב"ש, ומה שמביא שם מסופרים פ"א שהלך ר' חלפתא אצל ר"ג ומצאו יושב על שלחנו של ר' זעירא, לא ראה שהוא טעות וצ"ל של יוחנן הנזוף כשבת קטו.

ר' חיננא בר פפא מחלקותם מו"ק כח.

ר' חנניה חברון דרבנן היו ביחד כברכות פ"ז ה"ג, ונראה שמה שאמרו ר"ה יג. מתקיף לה ר' חנינא — א"ר זירא הא מלתא הואי בידן ואתא ר' חנינא ושדא ביה נרגא הוא ר' חנינא חברון דרבנן חבירו.

יהודה בריה דר' שמעון בן פזי חבירו כשבת קיד:, סוכה נד:.

ר' יעקב בר אחא היו חברים בבבל ולמדו יחד אצל ר"ה כיבמות פ"ח סה"ג, וברכות פ"ז ה"ג קרא ר' יעקב ב"א את ר"ח בר אבא נוקדנא וכעס עליו ר"ז, ובאמת קיבל הרבה מר"ז כדמצינו ברכות כג., מע"ש פ"א ה"א, מו"ק פ"ג ה"ה־יב: אמר בשם ר"ז, וישבו ביחד כפסחים פ"ה ה"ה, יומא פ"א ה"א־ד:, מחלקותן מצינו עירובין פ"ו ה"ח.

ר' יעקב בר אידי בהיות ר"ז בבבל שלח תמיד את חבריו לשאול מרי"בא כעירובין פ., ב"מ מג: וכשבא ר"ז לא"י שאלו תמיד בפירוש שמיע לך או מכללא כעירובין מו., יבמות ס:, גיטין לט., וקראו ר"ז רבי כחולין ה: והוא אמר לר"ז דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא, ובחולין ח. קראו ר"ז גדול הדור, שהיה באמת קשיש הרבה מר"ז ותלמיד מובהק לר"י.

ר' יעקב בר זבדי ור"ז הוו יתבי וכו' ברכות פ"ג ה"ז.

ר' ירמיה בר אבא ב) כחולין עו: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' ירמיה [בר אבא וכן הוא ברש"י] דיתיב וקאמר להא שמעתא (דרב) א"ל (ר"ז) יישר וכן תרגמה אריוך בבבל, (ורש"י כתב שזה ר"י בר אבא היה תלמידו דרב אבל כבר כתבו התוס' קידושין מז. ששנים היו והצדק אתם שאחד היה תלמיד חבר דרב ואחד תלמיד ר"ה ועלה לא"י והיה תלמידו דר"י) אבל מה שמצינו ר"ז אר"י בר אבא הוא הראשון.

ר' לוי הדרשן הנודע היה חבירו כמעשרות ספ"ג שר"ז ור' אבא בר כהנא ור' לוי הוו יתבי ור"ז מקנתר לאילין דאגדתא, אבל דרשות ר' לוי מצאו חן בעיניו מאוד כבר"ה פ"ד ה"א וסנהדרין פ"ב ה"ג שר"ז מפקד לחבריא עלון ושמעון קליה דר' לוי, ובברכות פ"ח ה"ה ר' לוי בשם ר' בזירה וצ"ל ר' זעירא כב"ר פ"יא־ב.

ר' סימון כשבת נה. שבקשו ר"ז שיוכיח להני דבי ריש גלותא, ומד' תהלים פ"יב־ב שלח לו ר"ז את סיפק בידך למחות, וביצה פ"א ה"ו א"ל ר' זריקן לר"ז כד תיעול לדרומא את שאיל לה, אישתלית לר' סימון.

ר' פדת (בנו של ר"א) בנדה ח. א"ל ר"ז חזי דמינך ומאביך קשריתו.

ר' שמואל בר רב יצחק כפסחים עב: ששניהם ישבו וקאמרי ארש"בל, אך היה קשיש מר"ז ככתובות יז. שאמר ר"ז קמכסיף לן סבא, וכשמת אמר ר"ז אהנייה ליה שוטיתיה לסבא, וברכות פ"ג ה"א־כ: שקיבל ר"ז עליו אבילא ואבל טלופחי, מחלקותם זבחים סה:, נדה ט:,

ורב

ורב שמואל בר יהודה אמר עליהם שהם שני גדולי הדור כגיטין כג:.

ר' שמואל בר נחמני היה כבר זקן גדול בימי ר"ז כמו"ק יז. כשמת רב יהודה ובא הצורבא מרבנן לר"י נשיאה שיתיר לו השמתא ושלחו לר' אמי עמד רש"בנ ואמר יהודה חברנו שמתיה אנן לא נתירו אר"ז מאי האי דקמן דאתא האידנא האי סבא בבי מדרשא ?, ובחולין צח. קראו ר"ז גדול הדור, ואמר בשמו תענית ספ"ג.

רב שמן בר אבא חולין צח. א"ל ר"ז ראה שאתה מטיל בה גבול.

ר' תחליפא קסריא בסוטה ספ"ה א"ל ר"ז ומאן דלית — אלא וכו'.

ומשם שלח ר"ז שאילותיו לר"נ בר יעקב ולר' אימי בר פפי ככתובות פ"ד ה"ב ושם ה"יג, וכן הוא כתובות מג: אך שם לא נזכר ששלח להם, וכן שלח שאיל לרב דניאל בר' קטינא כסוכה פ"ד ה"ג.

מדותיו היקרות.

מלבד מה שהעיד בעצמו מגילה כח. מ"מ האריך ימים שאמר מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד"א בלא תורה ובלא תפלין ולא ישנתי בב"המד לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי בחכינתו.

מצינו ענותנותו הגדולה שבת פ"א רה"ה שאמר אילולי דלא מעלה רישי ביני אריוותא הוינא אמר טעמא, ובדמאי פ"ג ה"ב אמר לא מפני שאני כשר כ"כ אלא מילין דיוצרן שמע לן ניעבדינן.

ולא שחק מעולם כדמשמע נדה כג. כעדות ר' אחא בר יעקב שאמר עד כאן הביאו ר' ירמיה לר"ז לידי גיחוך ולא גחיך.

והיה נקרא חסיד דבבל כחולין קכב.

והיה נזהר בגלויי כתרומות פ"ח ה"ג.

ואף שהיה חריך שקיה והיה קשה עליו המרוץ אך כששמע להא דר' תנחום ארי"בל שמצוה לרוץ אפילו בשבת לדבר מצוה היה רץ לפרקא, ולכן אמר אגרא דפרקא רהיטא ברכות ו:.

ועמלו בתורה כל ימיו גדלה כ"כ עד שחלש וגם אז לא דרש ברופאים אך רפואתו היתה שישב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר, כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא, נפק אתא רב נתן ב"ט א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי אר"י — א"ל (ר"ז) ר' יוחנן אמרה? א"ל אין תני מיניה ארבעין זימנין יען שהיתה דבר חדש לו, ברכות כח..

והיה מיטמר מלמיסמכיה עד ששמע דאמר ר"ה דאין אדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו אז אמצי נפשיה כסנהדרין יד., וכן הוא בירושלמי ביכורים פ"נ ה"ג, וכבוד גדול נעשה לו אז כי שרו לכבודו לא כחל ולא שרק ולא פירכום ויעלת חן, וכפי הנראה מלשון שאמרו „כי סמכוהו רבנן" שלא נסמך מר' יוחנן אך אח"כ תחת ישיבת ר' אמי.

ועליו דרשו ואיש אמונים מי ימצא זה ר"ז שלא אמר שמועה בשם פלוני אך אם נתאמת לו אם יצאו הדבר מפלוני כדמובא שבת פ"א ה"ב, שקלים ספ"ב, קידושין פ"א ה"ז, ובאמת כן מצינו בכל הש"ס כברכות כח. ששאל לר"נ בר טוביא אם אמת שר"י אמרה משום דמספקי ליה ברי"בל.

וכן שאל תמיד מר"י בר אידי בפירוש שמיע לך או מכללא בעירובין מו., יבמות ס., גיטין לט., וב"ב פד: אמר לר' אסי שמא לא שמע רבי אלא במוכד וכו', וכן נדה מח. כשאמר ר' יצחק בר נחמני משום ר"א, אר"ז אזכה ואיסק

ואגמר

ואגמר לשמעתא מפומיה דמרא וכשבא שאלו אם אמר כן, וכן סוכה פ"ד ה"ה.
ומדתו היקרה סוכה מו: שאמר לא לימא אינש לינוקא יהיבנא לך מידא.
והיה מצתת צתותי (לכבוד שבת) שבת קיט.
והיה דן את כל האדם לכף זכות ובפרט לאדם גדול כחולין ו. עם ר' אסי, וגם אנשים רעים וחטאים היה מקרב פן ואולי יחזרו בתשובה כסנהדרין לז..
ואם אחד חטא נגדו השתדל להמציא א"ע לפניו כי היכי דניתי וניפוק ליה מדעתיה כיומא פז.
ולא נהנה משום אדם כמגילה כח. דכי הוה משדרי ליה מבי נשיאה לא הוה שקיל, ואף כי הוה מזמני ליה הוה אזיל שאמר אתייקורי דמתייקרי בי, ומצא פרנסתו מכיתנא כב"מ ספ"ד,
וכפי הנראה כשבא לא"י מתו עליו אביו ואמו והתאונן ואמר הלואי הוה לי אבא ואמא דאיקר להון כירושלמי קידושין פ"א ה"ז־ז. ובספר חקרי לב ח"ב צד 25 יאמר כשעברתו אמו מת אביו וטעה בזה טעות גדול כאשר הבאנו לעיל כשהיה גדול הדור גם אז היה אביו בחיים.
והיה נזהר מאוד לסמוך גאולה לתפלה כברכות ה: וירושלמי שם, ונתקדש כ"כ עד שיסופר בירושלמי ברכות פ"ג סה"א שפ"א נפסק דבורו וכשבאו להחזיקו ומצאוהו נתעלף ושאלוהו אח"כ מהו כן והשיב להם יען שהיינו עסוקין בענין הספד ונתתי מחשבותי אל הפסוק והחי יתן אל לבו.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

כפי הנראה כשבא לא"י כ"ז שר' יוחנן ור"א היו קיימין ישב לפניהם וכן אח"כ כשמלך ר' אמי גם כשהלך ר' אמי וישיבתו לקיסרין מצינו את ר"ז תמיד עמהם, אבל אח"כ כששקטו מעט מהגזירות התיישב שנית בטבריא ונהג שמה ישיבתו יען כי מצינו שנפטר בטבריא כמגילה ו..
הריש והראשון היה ר' ירמיה וקרוב מאוד לומר שעלה עם רבו מבבל כמפורש בערך ר' ירמיה שגם הוא זכה עוד לראות את ר' יוחנן, ור"ז הראה לו חיבתו וקראו בני כמו"ק ד., ובירושלמי מעשרות ספ"ג א"ל ברי שלא תעסוק באגדה אך בהלכה, יתיב ר' ירמיה קמיה דר"ז שבת קמז., סנהדרין ק., ומנחות פא: וא"ל רבי אתה אומר כן וכו'.
בעי מר"ז שבת עא., ביצה לד., נדרים לו., ב"ק יט., ובנדרים יג. וסוטה טז: כשבעי מר"ז א"ל לאו אמינא לך לא תיפוק נפשך לבר מהלכתא, ובתענית ז. א"ל ר' ירמיה ליתי מר ליתני א"ל חלש לבאי ולא יכילנא, לימא מר מלתא דאגדתא וכו'.
הקשה לר' זירא ברכות ל: מח:, ר"ה יג., נדה ח..
ובירושלמי דמאי פ"א ה"ג שר' ירמיה שלח לר"ז מסאנא דתאנים דלא מתקנא ור' ירמיה סבר שר"ז בודאי יתקנם קודם שיאכל ור"ז סבר שר' ירמיה בודאי תיקנם קודם ששלח, בין כך ובין כך נאכלו הפירות בטבלם וע"ז אמר ר' אבא בר זבינא בשם ר"ז אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם.
ר' אבא בר זבינא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד שר"ז מפקד ליה — דלא יחוש ליה מסאנא בכיתן וכו', ובשבת קיב: מצינו אר"ז אמר רבא בר זימונא אך צ"ל להיפוך כדמובא דמאי פ"א ה"ג ר' אבא בר זבינא אר"ז, ונזכר תמיד בירושלמי בשם ר' אבא או רבא בר זמינא, כסנהדרין פ"ז ה"ט שבעי קומי ר"ז, ושמש לר"ז כברכות פ"ז ה"ג, והלך אתו לבית המרחץ כשבת פ"ז ה"ב, ואמר בשם ר"ז כברכות פ"ז ה"ו, דמאי פ"א ה"ג, כלאים

פ"ט

פ"ט ה"ד, ר"ה פ"ג ה"ג ה"ו פ"ד ה"ו, שקלים פ"ה ה"א.

אבוה דר' אבין תני קמיה דר"ז גיטין פה.

אבוה דרב ספרא שאל לר"ז כלאים פ"ט ה"ד, והוא ברוב ענותנותו השיבו מכיר רבי לרב הונא דר"ה אמר אסור וכו'.

ר' בון בר חייא בעי קומי ר"ז כתובות פ"ד ה"ה, ר"ה פ"א ה"א, ביצה פ"א ה"א, כלאים פ"ד ה"ג, דמאי פ"א ה"ג, מעשרות רפ"ב, ור"ז הספידו הספד גדול כברכות פ"ב ה"ח ואמר יגע ר' בון בתורה בכ"ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה.

ר' אדא בר אבימי תלמידו כברכות פ"ט ה"ב-נח:.

רב אחא בר יעקב אר"ז יומא נה., ובנדה כג. אמר עד כאן הביאו ר' ירמיה לר"ז לידי גיחוך ולא גחיך.

בר מרינא קומי ר"ז ברכות פ"ו ה"א.

בר רב זביד בברכות לח. משתבחין ליה רבנן לר"ז את בר"ז אחוה (או אבוה) דר"ש בר"ז דאדם גדול הוא — א"ל לכשיבא לידכם הביאוהו לידי זמנא חדא איקלע לגביה — אמר זה שאומרים עליו דאדם גדול הוא? וכו'.

ר' ברכיה בשמו תענית פ"ג ה"יב.

ר' הונא בשמו כתובות פ"ט ה"ב-נח:.

ר' זריקן בשר"ז פסחים פ"א ה"ח.

ר' חגי היה מסתמך לר"ז דמאי פ"ג ה"ב, אמר בשמו פסחים פ"ח ה"ח, תענית פ"ד ה"ג.

ר' חייא בר אבין שאל לר"ז ברכות לג: ר"ז הוה רכיב חמרא ורחב"א אזל בתריה א"ל וכו'.

ר' חייא בר פפא קמיה ר"ז ברכות פ"ו ה"א-לח:

ר' חיננא בר פפא תני קומי ר"ז תרומות פ"ז סה"ב.

רב חנין אמר רב זעירא מעילה יז: אך בשיטה מקובצת מוחק תיבת זעירא וצ"ל אמר רב.

ר' יונה בשמו חלה פ"ג ה"ה, כלאים פ"ה ה"ו, כתובות פ"ה ה"א, וכן מצינו ברכות יד., גיטין נט., ע"ז יד. ר' יונה אר"ז, ובחולין מג: יונה אר"ז (ולפרש"י הוא שם חכם), ובבכורות ל. ר' יונה ור' ירמיה תלמידי ר"ז ואמרי לה ר' יונה ור"ז תלמידי דר' יוחנן.

ר' יוסי (חבירו דר' יונה) מעשרות פ"א ה"ד ר' יוסי ור' יונה בשם ר"ז, ובחלה פ"ג ה"ו-יב: ר' יוסי הוה מסמיך לר"ז.

ר' יושיע בר גיזורה הוה משמש קומי ר"ז שבת רפ"ג.

ר' יצחק בריה דר' חייא עטישיא אמר קומי ר"ז פאה פ"ח ה"ד, ובסוטה פ"ג ה"א אייתי ר"ז לר' יצחק עטושיא ותנא ליה, ובתרומות פ"י ה"ו כשחלה נכנס ר"ז לבקרו.

ר' ינאי א"ר זירא סוכה נ. והוא ר' ינאי ב) ובברכות נה: והאמר ר"ז גרסת דק"ס ר' ינאי אר"ז, ובסה"ד מביא שר"ז בעי מר' ינאי וכונתו לשבת קכא: אך כבר הארכתי בערך ר' ינאי שצ"ל כגרסת דק"ס ר' אמי, ובתרומות פ"ח ה"ה ר"ז סליק לגביה ר' יהושע בר זידל עם ר' ינאי וכו'.

ר' מיישא הקשה לר"ז מעשרות פ"ה ה"א, ערלה פ"א ה"ג.

מנשה יתיב קומי ר"ז מגילה פ"ב ה"ב.

ר' נחום, בברכית פ"ד סה"ג ר"ז שלח לר' נחום גבי ר' ינאי בר' ישמעאל.

ניקומכי תני קמיה דר"ז פסחים פ"ח ה"ח, מו"ק פ"א ה"ה, סנהדרין פ"ו ה"ט.

עולא שבפא תני קומי ר' דוסא — א"ל חזור בך א"ל ר"ז לא תחזור· ע"ז פ"ב ה"ט.

ר' פלוטא בר פריטה התיב קומי ר"ז תענית פ"ד ה"ג.

רבין בר חיננא כתלמיד לפניו חולין קכב.

רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולא — אתא לקמיה דר"ז מנחות כט..

ר' שמואל בשם ר"ז שקלים פ"ב סה"ד.

שמואל בר אבא בעי קומי ר"ז שבת פ"ז ה"ב־כו:.

רב שמואל בר אמי, בפסחים טז: קבלה מר"ז.

ר' שמעון דיינא תני קומי ר"ז נדרים פ"ד ה"י.

וכן מצינו סתם בשם תלמידיו כברכות ה:, מגילה כח..

אשתו ובניו.

בסוכה כה: שר"ז נשא אשה קודם סוכות ואכל בסוכה וחדי בחופה, והיה לו בן גדול בתורה בשם אהבה או כאשר נקרא בירושלמי אחוא או אהא ואביו השתעשע עמו כעירובין צו: שא"ל ר"ז לאהבה בריה פוק תני להו.

והיה כהן כמפורש ברכות פ"ז ה"ג, פ"ח ה"ה, שביעית פ"ו ה"א־יח, ובברכות פ"ג ה"א־כא: כשמת ר' יודן נשיא בר בריה דר' יודן נשייא דחף ר' חייא [בר אבא] לר"ז בכנישתא דגופנא דציפורן ומסאביה, (ובנזיר פ"ז ה"א נפל טעות ששם נדפס דחף ר' חייא לר' זעירא בר בא וצ"ל דחף ר"ח בר בא לר"ז).

ממקראיו הפרטים מצינו ברכות ט: וירושלמי שם שכפאוהו פ"א להביא הדסים לבית המלך והתאונן ע"ז ואמר והלא אני נזהר לסמוך גאולה לתפלה ור"י בן אליקים העיד שכל הסומך וכו' אינו ניזוק כל היום, והשיבו לו תלמידיו רבי, הלא גדולה היא לך כי כמה ב"א היו נותנין בסף לראות את פלטי המלך.

ובתענית ח: יוסופר שבימיו גזרו גזרה וגזור דלא למיתב בתעניתא א"ל ר"ז נקבליה עילוון ולכי בטלי הגזירה ליתביה.

פטירתו.

יסופר מו"ק כה: כי נח נפשיה דר"ז פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה, אוי נא לה אמרה רקת (טבריא) כי אבדה כלי חמדתה, וכן הוא מגילה ו. דברים המעטים האלו די והותר לידע את גודל קדושת חיי ר' זירא.

ומעשיו היקרים הועילו גם לאחר פטירתו כאשר יסופר סנהדרין לז. הנהו בריוני דהוה בשיבבותיה דר"ז דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתיובתא והוו קפדי רבנן, כי נח נפשיה דר"ז אמרי, עד האידנא הוה קטינא חריך שקיה דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה.

ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א־כ. שר"ז צוה לפני מותו לא תקבלון עלי יומא דין אבלא ולמחר מזרחייא, והיטב פי' בחרדים שלא יעשו סעודת הבראה ביום פטירתו אלא יתענו ואך למחר יעשו סעודת הבראה.

הלכותיו ומאמריו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי, ונביא אך מאמרו הנודע מה שנקבעה על שמו בנות ישראל החמירו על עצמן וכו' שהיא הלכה פסוקה כברכות לא..

ר' זירא ב) ובירושלמי ר' זעירא.

היה ג"ב בבלי כמפורש בירושלמי שבת פ"ה ה"ג א"ר יוסי (חבירו דר' יונה) אין בבלייא דקמת עלה, (וא"א לומר שהוא ר' אסי יען שהיה בעצמו בבלי), ובהיותו בבבל היה תלמידו דרב יוסף כב"ב קנד: שאמר ברם נראין דברי „רבינו יוסף" דאמר רבינו יוסף אר"י אמר שמואל, (ור"ז הראשון קרא לרב יוסף יוסף בר חמא כחולין יח: והיו חברים ממש כמבואר בערכו).

וכן מצינו ר"ז אמר רבה בר שילא

כבתובות מ., ובגיטין כו. ר' אבא בר שאילתא ושם פא: רבה בר שילת.

וכן מצינו ר"ז אמר רב ספרא בחולין פ., ועלה לא"י והיה תלמידו המובהק דר' ירמיה בברכות פ"ו ה"ו ר' ירמיה בעי מיבדוק לר' זעירא, אמר בשם ר' ירמיה ברכות פ"ו ה"ו, שבת פ"ב ה"ב, תענית פ"א ה"ו, ובע"ז עג: א"ל ר"ז לר' ירמיה ותסברא והאמר אביי, ובסוכה יב. אר"ז הא מלתא הוה בידן ואתא ר' ירמיה ושדא ביה נרגא, ובב"ר פ"יא-ב ר' ירמיה ור"ז הוון מהלכין כחדא וכו'.

וכן קיבל מר' יוסי חבירו דר' יונה בעי קומי כשבת פ"ה ה"ג, כתובות פ"א ה"ט, אמר קומי ר' יוסה כביצה פ"א ה"ז, ובתרומות פ"ח ה"ד שאר"ז קומי ר' מנא — א"ל כן אמר ר' יוסי רבן.

וכן אמר בשם ר' אבא כתובות פ"א ה"ב.

בשם ר' אימי בר חיננא מגילה פ"א ה"ט-י:.

בעי מר' אבין בר חייא או בר כהנא כזבחים קה:, ובע"ז נא. גרס ר' אסי בר חייא.

בשם ר' יונה מע"ש רפ"ג.

ובימי אביי ורבא כשנתרבו הגזירות בא"י ובאו כל הנחותי לבבל בא גם הוא שמה, ואז היה כבר גדול הדור עד שיסופר בסוף הוריות (כשנפטר רב יוסף) והוו צריכי רישא והיו שם אביי ורבא (בבלים) ור' זירא ורבה בר מתנה (שבאו מא"י) ולא יכלו לבא לכלל דעה אחת מי ימלוך עד שגמרו בינם לבין עצמם דכל מאן דאמר מלתא ולא מפרוך ליהוי ריישא — כולהו איפרוך אביי לא איפרוך, ומלך אביי (וזה א"א להיות ר"ז הראשון מי שהיה תלמידו המובהק דר"ה ורב יהודה כי בל"ס אם היה בא אז לבבל שמוהו לראש).

וכפי הנראה היה זמן רב בבבל כדמצינו אותו הרבה פעמים עם אביי כפסחים צו., יומא פ:, ר"ה ו:, חגיגה ו., כתובות ה., גיטין מג:, קידושין יא., נדרים יח:, ב"מ ה., כריתות יב:, שקיל וטרי עם אביי, ובשבת קח. אותיב לאביי, וב"ק עד: א"ל אביי עליך אמר קרא וכו', ובחולין מה: א"ל אביי מאי תיבעי לך, וב"ק יד. מתקיף לה ר"ז — א"ל אביי, ובכתובות מ. אר"ז — א"ל אביי והמאמר הזה בערכין טו. ושם רב זעירא (וזה כמו שהיה נקרא בבבל), ובעירובין נט: ר' זירא ערבה למתא דבי ר' חייא — א"ל אביי מ"ט עבד מר הכי א"ל סבי דידה אמרי לי ר' חייא בר אסי (או אשי) מערב וכו', ובסנהדרין נג., חולין קכו. א"ל ר"ז לאביי, ופסחים צו. בעי ר"ז — א"ל אביי, ובנדה נ: אמר אביי על ר"ז גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה, ובעירובין צב. יתיב רבא ור"ז ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו א"ל אביי — א"ל ר"ז לאביי, ובזבחים ה. יתיב ר"ז ור' יצחק בר אבא ויתיב אביי גבייהו א"ל אביי.

וכן מצינו אותו עם רבא כב"ב פז: שאמר רבא אני וארי שבחבורה תרגמינהו ומנו ר"ז, (אבל על ר"ז הראשון אמר רבא במנחות מ: בלשון אחר שאמר הא מלתא אמרי ואיתמר במערבא משמיה דר"ז כוותי).

ובסנהדרין סה: רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר"ז.

ובשבועות ח. א"ל רבא לר"ז, וב"מ לד. אמר רבא — מתקיף לה ר"ז, וב"ק קי: בעי רבא — רב זעירא בעי הכי.

ובחולין לב. אמר רבא — מתקיף לה ר"ז — והדר ביה ר"ז — א"ל רב אחא בר רב לרבינא דלמא לא הדר ביה ור"ז לדבריו דרבא קאמר, וביצה ח: אמרי במערבא פליגי בה ר' יוסי בר חמא ור' זירא ואמרי לה רבא בריה דרב יוסף בר חמא ור"ז.

ובקידושין עג. דרש ר"ז במחוזא גר

מותר

מותר בממזרת רגמוהו כ"ע באתרוגייהו אמר רבא מי איכא דדריש מלתא כי האי בדוכתא דשכיחי גיורי.

וביבמות עא. בעי רב חמא בר עוקבא — אר"ז ת"ש.

ובנזיר נ: אר"ז אנא ומר בריה דרבינא תרגמינא (קושיית רבא).

ומכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שאין זה ר"ז הראשון, ושהיה זמן רב בבבל, אבל אח"כ כששקטו מעט הגזירות וכמה מהן עלו לא"י עלה עמהם ג"כ ר"ז, וכפי הנראה בא לציפורי ושם היה ר' מני הריש שר' חנינא הניח לו מקומו כמבואר בערכו, וזה שמצינו ר"ז בעי קומי ר' מני ירושלמי רפ"א דתרומות, שביעית פ"ה ה"ט, כתובות ספ"ב, סוטה פ"ו ה"ה, קידושין פ"א ה"ד, פ"ב ה"ה.

א"ל ר"ז לר' מני תרומות פ"ה ה"ט, יבמות פ"א ה"א, כתובות פ"א ה"ד, סוטה פ"ו ה"א, גיטין פ"ב ה"ד, וכן מכות כב. א"ל ר' זעירא לר' מני — א"ל וכו', ולא שהיה תלמידו דר' מני אך יען שר' מני היה הריש שקיל וטרי עמו.

ובתרומות רפ"ב ר' חנינא ענתוניה סלק עם ר"ז לחמת דגרר.

מר"ז מצינו שהיה חריף ומקשה וחבירו רבה בר מתנה היה מתון ומסיק כמפורש סוף הוריות.

ר' זירא בר אבא.

ילקוט תהלים רמז תשג כן מובא באוצר ישראל ולא מצאתי שם.

ר' זירא בר אדא.

נזכר כריתות כז. שהיה מהדר תלמודיה כל שלשים יום קמיה דר' יוחנן, אבל צ"ל ר' חייא בר אדא כברכות לח: וחולין פו:

ר' זעירא בר זביד,

בסה"ד כתב לא מצאתי ובא בספר אוצר ישראל וציין מקומו ברכות לח. וטעה בפשט הגמרא שאמרו שם משתבחין ליה רבנן לר' זירא [את] בר רב זביד אחוה דר"ש בר"ז דאדם גדול הוא, וזה ברור.

ר' זירא בר ממל.

נזכר קידושין ט. שמקשה על הברייתא ורבא מתרץ קושייתו.

ר' זירא בר רב.

נזכר זהר נשא קמח. ר' אבא הוה אזיל ללוד פגע ביה ר' זירא בר רב.

ר' זירא ריש כנישתא דציפורי.

נזכר בהרא"ש ה' טומאה וביוחסין, ובאמת נפל בהרא"ש טעות קצת כי המקור הוא בירושלמי ברכות פ"ב ה"א־כ: ושם כשמת ר"י נשיאה דחף ר"ח בר אבא את ר' זעירא בכנישתא דגופנא דציפורי וסאביה, והוא ר"ז הראשון חבירו דרח"בא.

זירוד. ר' ישמעאל בן זירוד ע"ז ל..

זירוז.

היה חמיו דר"מ כשבת קמז. ר' יהושע בן זירוז בן חמיו של ר"מ.

זירי.

רב שימי בר זירי קמיה דר"פ תמורה כד..

זכאי.

רבן יוחנן בן זכאי, עולא בן זכאי חולין נב. לגרסת התוס' שם ד"ה נעקרה, ר' פנחס בן זכאי מו"ק פ"ב ה"א.

ר' זכאי, (בני זכי, עזרא פ"ב־ט). (תנא דברייתא).

היה תלמידו דר' שמעון כשבת עט: שאמר משמו, ובסה"ד מביא לשון היוחסין וז"ל ר' זכאי פ' המוציא יין תנא דברייתא תלמיד ר' שמעון ברבי, והוא ט"ס, וביוחסין השלם איתא תלמיד ר"ש בן יהודה והוא ג"כ טעות והיה כתוב תלמיד ר"ש ברב"י ונפלו הקווין ובאמת הוא ר"ש בן יוחאי, וברכות כה. חולק עם רש"בג, ובנדה

ובנדה כג: חולק עם רבי וזה שכתב ביוחסין השלם שהיה חבר רבינו הקדוש, ובירושלמי נדה פ"ג סה"ב אמר ר' יוחנן בשמו (המאמר דנדה), ובמגילה כז: שאלוהו תלמידיו במה הארכת ימים א"ל מימי — ולא בטלתי קידוש היום, אימא זקינה היתה לי פ"א מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום, תנא כשמתה הניחה לו ג' מאות גרבי יין, כשמת הוא הניח לבניו ג' אלפים גרבי יין.

ר' זכאי, (אמורא).

כפי הנראה היה תלמידו דשמואל ביבמות סז. א"ל שמואל לרב חנא בגדתאה — יתיב ר' זכאי, ובעירובין מט. א"ל ר' אבא לרב יהודה במעצרתא דבי רב זכאי, ובסנהדרין ע. אמר מר עוקבא א"ר זכאי.

ואח"כ עלה לא"י והיה התנא שונה ברייתות בישיבת ר' יוחנן כירושלמי שבת פ"ז רה"א תנא ר' זכאי קומי ר"י זיבח קיטר — א"ל ר"י בבליא עברת בידך תלת נהרין ואיתברת אינו חייב אלא אחת, וכן הוא בסנהדרין סב. תני ר"ז קמיה דר"י זיבח — א"ל פוק תני לברא, וכן ביבמות פ"ח ה"ג תני קומי ר"י בת גר עמוני כשרה — א"ל ר"י בבלייא עברת בידך ג' נהרין ואיתברת, וכן הוא יבמות עז: ור' יוחנן א"ל פוק תני לברא, וכן עירובין ט. תני ר"ז קמיה דר"י בין לחיים — א"ל פוק תני לברא.

ובנדה מא:, יומא פ"ו סה"ו תני ר' זכאי, ובסוכה פ"ד ה"ג דרש ר' זכאי — ושכנת בשדה ושכינתי בשדה, ומשם שלח למר עוקבא בדין שבועה ככתובות פז.

ר' זכאי דאלכסנדריאה.

נזכר בירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח שהיה יודע איך למתק את הים הגדול ור' יוסי בר' בון אמר אילו בעית ילפתה מיניה, וביבמות פ"ז ה"ה ר' זכאי ר' אלכסנדריאה (צ"ל דאלכסנדריאה ומן הד' נעשה ר' ואח"כ נתפרד) משלח שאל (ונראה שצ"ל מישאל שאל והוא כמו בעי בבבלי) בת גר עמוני — ר' יוסה (בר' בון) לא שמיע לההוא דאמר ר' ירמיה בשם רבנן ור' בא, ובכתובות פ"ד ה"ו ר"ז דאלכסנדריאה מישאל שאל מציאה וכו', ומזה אנו רואין שהיה בדור החמישי דאמוראי א"י בזמן ר"י בר' בון.

ר' זכאי דכבול.

בירושלמי מגילה פ"ד ה"ה ר' חיננא בר אנדריי בשם ר' זכאי דכבול טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו, ובתנחומא שמיני-ג מעשה באחד מגדולי כבול (כצ"ל וכן הוא בויק"ר פ"כ-ג) שהיה משיא את בנו — עלה לעלייה והכישו נחש — על ר' זכאי דכבול והספידו, וקרוב מאוד לומר מה שמצינו בשמחות רפ"ח מעשה ביהודה והלל בני ר"ג (בר רבי) שנכנסו לבן זכאי לבבל אולי צ"ל לר' זכאי בכבול, וצ"ע.

ר' זכאי דשאב.

נזכר תנחומא חוקת-יח אמר בשם ר' שמואל בר נחמן, ובמ"ר פ"יז-ג ותנחומא בהוספה לפ' שלח-יח נמצא דרשה ממנו.

זכיי טבחא.

בירושלמי מגילה פ"ד ה"א אמר בשם ר' יוחנן שמברך אחר המגילה הרב את את ריבך וכו', ובפסיקתא רבתי ר"פ מני אפרים נו: מובא המאמר ע"ש ר' זכריה טבחא וצ"ל זכיי טבחא.

ר' זכאי רבה.

נזכר ב"ר פ"צ-ג, שהש"ר פ"ז-ספ"ה, פסדר"כ כג. ובתנחומא תצא-ד חסר תיבת „רבה".

זכריה.

ר' לוי בר זכריה שהש"ר פ"א-יה,

ר-

ר' נחומי בר זכריה שבת קכז, ר' שמעון בר זכריה דמאי פ"ב ה"א.

ר' זכריה, (אמורא).

תלמידו דר' אמי כירושלמי סנהדרין פ"א ה"א ר' זכריה בעי קומי ר' אמי, ובו"ר פ"עח־ג אמר בשם ר' אחא, ונזכר סנהדרין סז: אמר עדא אמרה קא סבר ר' יהודה שני כתובין הבאין כאחד מלמדין, ובנדרים לב: אמר משום ר' ישמעאל, ובמד' שמואל פ"כב־ה ר' זכריה ור' עזריה בשם ר' יצחק בר מריון.

ר' זכריה בן אבקולס, (תנא).

בגיטין נו: יסופר איך חרבה ירושלים ע"י בר קמצא שמסר למלכות שמרדו בם היהודים ושלחו ע"י קרבן והוא הטיל בו מום ורצו חכמים להקריבו משום שלום מלכות אך ר' זכריה בן אבקולס לא הניחם, ורצו להרוג להמוסר ולא הניחם, ואמר ר' יוחנן ע"ז (ובתוספתא שבת פ"יג גרס א"ר יוסי, והיא גרסא נכונה) ענותנותו של ר"ז בן אבקולס החריבה לבה"מק, ובאיכ"ר פסוק בני ציון שר"ז בן אבקולס היה על הסעודה כשגרש קמצא לבר קמצא והיה בידו למחות ולא מיחה.

ונמצא ממנו הלכה אחת בשבת קמג. שאמרו עליו שהיה מחזיר פניו אחורי המטה וזרקן (להקליפות).

ר' זכריה בן הקצב הכהן.

(תנא בזמן הבית).

בכתובות פ"ב מ"ט עיר שכבשוה כרכום כל כהנות שנמצאו בתוכה פסולות — ואין אדם נאמן ע"י עצמו, א"ר זכריה בן הקצב המעון הזה (נשבע בב"המק וכן מצינו אצל בבא בן בוטא ורשב"ג הזקן בכריתות ח. כה.) לא זזה ידה מתוך ידי משעה שנכנסו עכ"ום לירושלים ועד שיצאו ואעפ"כ אסרוה עליו, ובגמרא שם כז: שייחד לה בית בחצרו, ובסוטה פ"ה מ"א א"ר יהושע כך היה דורש ר' זכריה בן הקצב ונטמאה ונטמאה ב' פעמים שכשם שאסורה (סוטה) לבעל כך אסורה לבועל, ובעדיות פ"ח מ"ב העיד ר' יוסי הכהן ור"ז בן הקצב — א"ל חכמים וכו', ובצדק העיר היוחסין שלא תחשוב שעדיות נשנית ביום שמנו לר"א בן עזריה כי מצינו שם העיד יוסי בן יועזר שהיה כמה מאות שנים קודם החורבן וכן עקביה בן מהללאל, וכן נמי ר"ז בן הקצב אף שהיה קודם החורבן נזכר בעדיות, כי בו ביום נשנית כל העדיות ונתקבצו למק"א.

וכן נזכר ב"ב קיא. ר' יוסי בר' יהודה ור"א בר' יוסי אמרו משמו שאחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם מ"ט דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ובתוספתא מגילה פ"א ר"א בר' יוסי משמו שאין צריכין לקראת באדר השני.

ר' זכריה בן קבוטל.

היה אדם גדול בזמן הבית, כיומא פ"א מ"ו שאמר פעמים הרבה קריתי לפניו (לפני הכה"ג בליל יום הכפורים) בדניאל, ומזה אין להביא ראיה שהיה כהן כי במשנה שם אמרו אם הכה"ג אינו יכול לדרוש ת"ח דורשים לפניו א"כ יכול להיות אפילו ישראל, אך מברכות סג. שאמרו שם ששלחו חכמים לחנניא ב"א ר' יהושע את ר' יוסי בן כיפר ובן בנו של ר' זכריה בן קבוטל, והוא הכריז עליהם שהמה גדולי הדור ואבותיהם שמשו במקדש, משמע מזה שהיה כהן.

וביומא יט: מתני ליה רב חנן בר רבא לחייא בר רב, זכריה בן קפוטל ומחוי רב בידיה קבוטל, ובירושלמי שם גרס קבוטר.

ר' זכריה חתניה דר' לוי.

(אמורא ירושלמי בדור השלישי).

בהלכה נזכר פסחים פ"א רה"א שאמר תנא נדה חופפת וכו', ושם פ"ב ה"ב ר' יהודה בן פזי בעי — א"ר זכריה חדר"ל מחלוקת ר"מ וחכמים, וכן הוא בקידושין

פ"א

פ"א ה"ר, ובר"ה פ"א ה"א־ד: ר"ז חתניה דר"ל בעי — א"ר חנניא בריה דר' הלל בן פזי לא כבר איתתבת תמן ואמר ר' יוסי (חבירו דר' יונה) קיימה וכו', ובכלאים פ"א ה"א ר' זבדי (וצ"ל ר' זכריה) חתניה דר"ל בעי — א"ר יוסי תפתר וכו'.

ובאגדה נזכר תענית פ"ד ה"ה אמר לאילין טליא דמיתפניי מן סיפרא ונפקון לון בכפרי, ובכתובות פ"א סה"א אמר כאינש דאמר לסמייה סגי נהורא, ובמד' שמואל פ"ב־ג איתא בטעות ר' זבדיה, ובסוטה פ"א ה"ד ר' זבדיה (וצ"ל ר' זכריה) חתניה דר"ל משתעי הדין עובדא וכו', ובירושלמי סוף פאה ושקלים פ"ה ה"ו יסופר שהיו מלעיזין עליו שאינו צריך ליטול מן הצדקה ונוטל, וכשנפטר נמצא שכל מה שהיה נוטל היה נותן לאחרים.

זמינא.

ר' אבא בר זמינא ברכות ספ"ו,
ר' יוסי בר זמינא כלאים רפ"ה.

ר' זמינא.

היה חבירו דר' יונה כדמוכח בכורים פ"ג סה"ג שאמרו שם ר' זמינא הוה בצור ומנוניה ע"מ להחזיר — אוף ר' יונה הוה בפיתקא ולא קיבל עליו מתמניא.

זמרא.

ר' יוסי בן זמרא הכהן, ובת בנו נשאת לבנו של רבינו הקדוש כיומא עח. וכתובות סב:.

זעור בר חיננא. ערך ר' זעירא בר חנינא.

זעירא.

ר' חייא בר זעירא במ"ר פ"יא־ב, רב יצחק בר זעירא שבת כ:, ר' מנחמא בר זעירא ב"ר פ"לד־ט, רב שמואל בר זעירא במ"ר פ"ג־ח, רב שמעיה בר זעירא עירובין צג..

זעירא א), (תנא דברייתא).

בסוטה כה. א"ר יאשיה ג' דברים סח לי זעירא משום אנשי ירושלים, וכשבאתי אצל חבירי שבדרום וכו', ובירושלמי שם פ"ד ה"ב איתא א"ר יאשיה סח לי זעירא משום אנשי ירושלים, ובספרי תצא סח לי זעירא משום אנשי ירושלים וכשבאתי והרצתי לפני ר' יהודה בן בתירא וכו', מזה אנו רואים שהיה קדמון. ומה שמצינו שקלים פ"ג ה"ב ר' זעירא שאל לר' יאשיה צ"ל לר' הושעיא.

ר' זעירא.

רב אשי בריה דר' זעירא עיין ערכו, ר' לוי בריה דר' זעירא קה"ר פ"ז־ו.

ר' זעירא בריה דר' אבהו.

נזכר ברכות פ"ח ה"ו שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו דרש ר' זעירא בד"ר אבהו וירא אלהים כי טוב ואח"כ ויבדל. ובב"ר פ"ג־ו שדרש בקיסרין, וברכות פ"ט ה"א אמר בשם אביו ר' אבהו, ובע"ז פ"ג סה"א חסר תיבת ר' אבהו.

ר' זעירא בר אבונא. נזכר שבת פ"א סה"ד אמר בשם ר' ירמיה,

ר' זעירא בר הלל.

נזכר שבת פ"ג ה"ה ומעשרות פ"א סה"ד שאמר מחלוקת ר' יונה ור' יוסי לגרסת הר"ן בפ"ג דשבת סימן ש"מ, וכן הוא בריט"בא מא: וכן הוא ביוחסין השלם, וגרסא שלנו ר' חנינא בר הלל.

זעירא בר חייא בר אשי,

נזכר שבת פ"ז ה"ב־כח. חולק עם ר' זעירא, ונראה שתיבת זעירא נשתבשה מתיבה שלפניה שכתוב שם חייב משום זורע, והיה כתוב ב' פעמים תיבת זורע ונעשה אח"כ זעירא.

זעירא בר חמא.

היה אושפזיכנא דר' אמי ור' אסי

ורי"בל

ורי"בל וכולהו רבנן דקיסרי, ואמר לרב יוסף בריה דרי"בל „בר אריה" תא אימא לך מלתא מעלייתא דהוה עביד אבוך יומא עח., ובירושלמי יומא רפ"ח ר' זעירא בר חמא ר' יוסי בר' חנינא בשם רי"בל, ובתענית פ"א ה"ו גרס המאמר זעירה בר חמא יוסה בריה דרי"בל בשם רי"בל, וחסר תיבת דר' חנינא בשם.

וביצה פ"ג ה"ח ר' לעזר אמר לר' זעירא בר חמא.

ר' זעירא בר חנינא.

נזכר נדה נ: מתרץ קושיית הגמרא, ונראה שהוא הנקרא בירושלמי בשם זעור או זעיר בר חיננא ונזכר ברכות פ"ה ה"א זעור בר חיננא אמר המקיז דם בקדשים מעל, ובשבת פ"ז ה"ב-ל. שם סה"ד, סנהדרין רפ"ד אמר בשם ר' חנינא, ובע"ז פ"ד ה"ה בשם ר' חנניה (והוא ר"ח חברון דרבנן).

ובתרומות ספ"ח יסופר שפ"א נשבה בידי גזלנין והלכו ר' אמי ור' שמואל אצל זנביה מלכותא להשתדל עבורו וע"פ נס ניצל.

זעירא מדיהבות.

נזכר תענית ז: הקשה לרבינא, ורש"י שם גורס מר זעירי מדיהבות.

ר' זעירא דכפר ראמין.

נזכר זהר שמיני מא. שהיה לו ינוקי בשם יוסי ולמד עמו בכל יום ג' מילי ובלילה ג' מילי דחכמתא ודאגדתא.

זעירא יתמא.

בגיטין נב: אמר רב אשי אנא ורב כהנא חתמינן אשטרא דאימיה דזעירא יתמא דמזבנא ארעא לכרגא וכו'.

ר' זעירא תנאי אחוה דר' חייא בר אבא.

נזכר בירושלמי ברכות פ"א ה"א ו: ופי' בחרדים שהיה שונה ברייתות, ובמלחמות להרמב"ן בפרק א' דברכות באלפסי מביא הירושלמי וגרס דאמר ר' זעירא, תני אחוה דר"ח בר אשי.

זעירי א).

היה תלמידו דר' חייא כמפורש שבת קנו. כתיב אפינקסיה דזעירי אמרת קדם רבי ומנו ר' חייא.

והיה חבירו דרב כדמצינו מחלקותם ב"ק ל:, גיטין כד:. והיה בא"י גם אחרי שירד רב לבבל כחולין קו. כי סליק ר' אלעזר אשכחיה לזעירי אמר לו מי כאן תנא דאתנייה לרב כחל אחויה ליה ר' יצחק בר אבדימי, וכן הוא ב"ב פז. אך שם איתא דאתנייה רב. וחולק עם ר' ינאי כמנחות ט:.

ומצינו כלאים רפ"ט ר' יוחנן בשם ר' זעירה ובל"ס: צ"ל זעירי.

וכן מה שמצינו שבת פ"ז רה"ב, שבועות פ"ב ה"ד ר' בא בר ממל קומי ר' זעירא שם ג"כ צ"ל זעירי, כי ר' זעירא היה כתלמיד לר' אבא בר ממל.

ואח"כ ירד לבבל כדמצינו ברכות כב: כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא. והרביץ תורה בבבל וכל גדולי תלמידי דרב ושמואל קבלו גם ממנו.

רב יהודה אמר זעירי מנחות כא., ע"ז סא:.

רב גידל אמר זעירי מנחות כא.

רב אחא בר אשי תלמידו כיומא עז: א"ר יצחק בב"ח אנא חזיתיה לזעירי דאזל לגביה רב חייא בר אשי תלמידיה. ובשבת קט. קמ. דביתהו דזעירי עבדה לחייא בר אשי ולא אכל א"ל לרבך עבדי ליה ואכל ואת לא אכלת?

רב חסדא אמר זעירי ברכות מג. לא. מט: ס:.

ובכתובות יג. חולק עם רב אסי.

ובירושלמי סנהדרין פ"ו ה"א ר' בא בר זבדא בעי קומי ר' זעירא נראה שצ"ל קומי זעירי.

מקורותיו הפרטים מצינו ברכות יח: שפ"א הפקיד זוזי גבי אושפזיכתיה, עד דאתא ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות וכו'. ויען שהגמרא אקדמיה המעשה דזעירי לאבוה דשמואל משמע שקאי על זעירי הראשון.

ובסנהדרין סז: יסופר שפ"א איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמור כי מטא לאשקוייה פשר וקם גמלא דוסקניתא א"ל אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך.

זעירי ב).

היה ג"כ בבלי תלמידו דרב כדמוכח יבמות כא. אמר רב ד' נשים — וזעירי מוסיף אף אשת אבי אמו. וכן הוא ביוחסין שזעירי למד מרב, וכן מובא בהרא"ש ב"ק פ"ג ס"ז שרב רביה דזעירי.

וכן מצינו זעירי אמר רב כהנא ב"מ ס:, שבת פ"ז ה"ב.

ועלה לא"י עוד בחיי ר' חנינא כדמצינו אמר זעירי א"ר חנינא כשבת יז. נ., כתובות טו., סנהדרין צח., מנחות כא. ל:, נדה יט:. וכן מצינו בירושלמי ר' זעירא בשם ר' חנינא כברכות פ"ה ה"ב, יומא פ"ב ה"ב, תענית פ"ג ה"ד, ובל"ס הוא זעירי.

והיה תלמיד מובהק לר' יוחנן בקידושין עא: זעירי הוה קא משתמיט מר"י דהוה אמר ליה ר' יוחנן נסיב ברתי, יומא חד קאזלי באורחא מטו לעורקמא דמיא ארכביה לר"י אכתפיה ועבריה א"ל אורייתן כשרה ובנתן לא כשרן? ובע"ז נג. זעירי אר"י.

וביומא ט: ע"פ דעת ר"פ, שר"ל סחי בירדן אתא זעירי יהיב ליה ידא א"ל אלהא סנינא לכו וכו'.

ואח"כ ירד לבבל, וזה שמצינו חולין נו. כי סליק זעירי (מבבל) לנהרדעא (וזה יען כי נסיעתם היה לילך לא"י או מא"י דרך סורא שהיא סתם בבל וסורא עומדת למטה מנהרדעא כתענית י: וזעירי כשבא לבבל בא לסורא ואח"כ עלה לנהרדעא) אמר ברם כך אמרו משמיה דר"ל.

ושם היה חבר לרב נחמן כב"ב קנז. שקראו ר"נ זעירי חברין, אבל זעירי היה קשיש הרבה מר"נ ולכן מצינו ע"ז סא: ר"נ אמר זעירי.

וגדולי תלמידי דר"ה אמרו משמו כרבה ורב יוסף נדרים מו.

וכן מצינו אבא בר חנן בשמו ע"ז ס:, אבא בר רב חסדא שם מט:, אבא בר חמא שם לא., סורחב בר פפא בשמו כתובות יז:.

רבא אמר זעירי סוטה ה., ורבא אמר עליו זבחים מג: כל מתניתא דלא מפרשה לה זעירי לא מיפרשא.

ונזכר גיטין פז: תני זעירי, וביומא כז: תרגמא זעירי, ואולי הוא ר' זעירא תנאי הנזכר ברכות פ"א ה"א ו:.

זקני הגליל.

מצינו כמה פעמים שהיה שם קבוץ חכמי הדור כשהש"ר פ"ב-ג בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה ר"מ ר' יוסי וכו' ושלחו אצל זקני הגליל כל מי שהוא למד יבא וילמוד וכו'. ונראה שזה היה כשגברו הגזירות ביהודה ברחו לגליל ששם לא הגיעו הגזירות כ"כ.

ומו"ק פ"ג ה"א ונדרים פ"ט ה"א ר' שמעון בר רבי לא מצא פתח לנדרו עד שבא אחד מזקני הגליל וכו'.

זקני דרום.

נזכרו יבמות מה., זבחים כב:, חולין קלב:, וע"פ רוב הכונה על עיר לוד ושמה דרו כמה מהתנאים והאמוראים, כפסחים ע: שהלך לשם יהודה בן דורתאי, ור' אפס עירובין סה:, וריב"ל ור' שמלאי הדרומי ועוד כמה וכמה חכמי הדור.

זקנים הראשונים.

נזכרו שבת סד: זקנים הראשונים אמרו

אמרו שלא תכחול וכו׳. ובנזיר נג. מקצתן היו אומרים, ובתוספתא אהלות פ״ד ה״ו, הי״ג. ובתוספתא ידים פ״ב אר״י בן דורמוסקית אני הייתי עם זקנים הראשונים כשבאים מיבנה ללוד.

ובספרא ויקרא פ׳ או נפש זקנים הראשונים היו אומרים יכול אפילו אם נגע וכו׳. ובמכלתא בשלח מס׳ דעמלק רפ״ב אמרו כך מדה מהלכת ע״פ כל הדורות.

וכן נזכרו במשנה ובגמרא סתם זקנים כעירובין פ״ח מ״ז, יומא פ״א מ״ה. זבחים פ״א מ״ג, ידים פ״ג מ״ה פ״ד מ״ג, תוספתא אהלות פ״יח. מכלתא בשלח מס׳ ויסע, זקני ב״ש וב״ה, בעירובין יג: ביצה ד.

וכן נקראו הלל ושמאי בשם זקנים. וכן ר״ג הזקן (להבדילו מר״ג נכדו). וכן קראו לריה״ג ור״ט וראב״ע ור״ע ור״י בשם זקנים כמבואר בערכם.

ורבי אמר תמיד על ר׳ יוסי כבר הורה זקן.

ונראה שהוא שם תואר לחכם הגדול שבדור. והתואר זקן גדול יותר מחכם כדמוכח תענית טז. אף שהגמרא מתרץ בע״א.

ר׳ זריקא (תנא).

נזכר בתוספתא אהלות ספי״ח א״ר זריקא בה׳ באדר השני נמנו עליה כ״ד זקנים וכו׳. ובמכלתא בשלח פ׳ ויסע דרש הפסוק ויאמר משה אכלוהו היום מכאן שלש סעודות בשבת, ובשבת קיז: הוא דרשת ר׳ חדקא.

ר׳ זריקא ובירושלמי ר׳ זריקן.

היה בבלי תלמיד דר״ה בסוטה כא: ר׳ זריקא אר״ה. ותלמיד רב יהודה כביצה ז:, כתובות פח. ר׳ זריקא א״ר יהודה. ובירושלמי שבת רפ״ט ר׳ זריקן בשם רב יהודה וא״ד בשם רב חסדא.

וכן היה תלמידו דרב המנונא בעירובין רפ״י אמר ר׳ זריקא אסברא לי רב המנונא, ובסוכה פ״א ה״ז אמר בשמו.

ונשאר שמו במקום אחד בשם רב זריקא כשבת כד. שאמר נקוט דרב בידך.

וכשעלה לא״י היו עדיין ר׳ יוחנן ור״ל בחיים. ואף שלא מצינו שדיבר עמהם פא״פ אבל מצינו ר׳ זריקא אר״י כגיטין כג., ברכות רפ״ה. וביבמות פ״ח ה״א ר׳ ינאי בר׳ ישמעאל ור׳ זריקן בשם ר׳ יוחנן. וכן ר׳ זריקא ארשב״ל ברכות יא:, ועם ר׳ אלעזר מצינו שדיבר פא״פ כיומא ד: ר׳ זריקא רמי קראי קמיה דר״א (וידוע שר״א ור״י נפטרו בשנה אחת).

וכן ר׳ זריקא אר״א סוטה ד:, זבחים צג:, מנחות ז: פו:.

וכן אמר בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא כפסחים פ״ה ה״ד.

בשם ר׳ יעקב בר אידי כברכות פ״ב ה״ג־יג:.

בשם ר׳ חנינא כשבת פ״א רה״ב.

ואח״כ כשישב ר׳ אמי על כסא ר׳ יוחנן ישב גם הוא לפניו כדמצינו חולין מו. בעי ר׳ זריקא מר׳ אמי. אר״ז א״ר אמי ברכות ג: יא:, ביצה כה:, ב״ב קל:, וכן מצינו ר׳ זריקא א״ר אבא כשבת לח:, וב״ב קל: כשאמר ר׳ זריקא א״ר אמי א״ל הורה אתמר.

וכן היה בקיסרין אצל ר׳ אבהו כשבת פ״ז ה״ב שאמר ר׳ מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר׳ זריקן בשם חזקיה, וכן פסחים פ״א ה״ח א״ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר׳ זריקן בשם (ר׳) זעירא. וביבמות מב: א״ל ר׳ ירמיה כי עיילת לקמיה דר׳ אבהו רמי ליה. וקיבל מר״ז כדמצינו ר׳ זריקן בשם ר׳ זעירא בבורים פ״א ה״ד. הקשה לר״ז שבת פ״ג סה״א וכן צ״ל פסחים פ״א ה״ח. ובביצה כז. יסופר ר׳ יהודה נשיאה (השני) הוו ליה ההוא בוכרא שדריה לקמיה דר׳ אמי סבר דלא למחזיה א״ל ר׳ זריקא ואיתימא

ר׳

ר׳ ירמיה: הדר שלחיה לקמיה דר׳ יצחק נפחא — א״ל ר׳ אבא הכי אמר ר׳ זירא — א״ל (ר׳ זריקא) לר׳ אבא ואת זה בידך א״ל הכי אמר ר״ז הלכה כר״י. אמר מאן דהוא אזכי ואסק להתם — כי סליק להתם אשכחיה לר׳ זירא ושאלו אמר הלכה וכו׳. והיטב מפרש בדק״ם שם שאחד מהם ר׳ זריקא או ר׳ ירמיה היה לפני ר׳ אמי ואחד לפני ר׳ יצחק נפחא. ומה שאמר אזכה ואיסק להתם אין הכונה שהיה אז בבבל כי כל המעשה היתה בא״י אך ר׳ זריקא למשל שהיה אז לפני ר׳ יצחק נפחא אמר כך אזכה ואסיק להתם היינו למקום ר׳ זירא, וזה ברור.

ר׳ זריקא בשם חזקיה מע״ש רפ״א, שבת פ״ז ה״ב.

ר׳ יצחק בר נפחא, קראו ר׳ זריקא מר בנדרים נז: ואותיב לר״י נפחא חולין מח:.

חביריו היו רב ביבי במנחות קג: שרב יצחק בר ביסנא מתיב לרב ביבי ואישתיק— א״ל ר׳ זריקא מ״ט לא קא מהדר מר וכו׳, ובשבת פ״ח ה״א א״ל ר׳ זריקן לרב ביבי בגין דשאל לך ר׳ יצחק בר כהנא את בעית ביה?

ר׳ יעקב ב״ר בון חבירו בעירובין פ״ט ה״ג ר׳ זריקא ר׳ יעקב בר בון בשם ר׳ חנינא — [א״ל ההוא מרבנן כצ״ל] לר׳ זריקן זימנין סגין פשטית עם ר׳ יעקב בר׳ בון ולא שמעית מיניה דא מלתא א״ל וכו׳. ונראה שזה ר׳ יעקב הוא הנזכר עירובין מו: ר׳ יעקב ור׳ זריקא אמרו הלכה כר״ע מחבירו.

ר׳ ירמיה היה חבירו בגיטין מד. שאמר לו ר׳ ירמיה פוק עיין במכילתיך. ובמנחות פח: קרי עליה דר׳ ירמיה והדרך צלח.

וכפי הנראה שאחרי מות ר׳ אמי היה הוא מראשי הדור בקיסרין בשבת פ״ז ה״ב, פסחים פ״א ה״ח שאמר ר׳ מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר׳ זריקן בשם וכו׳. וכן פסחים עג. א״ל רב הונא בר חיננא לבריה כי אזלת לקמיה דר׳ זריקא בעי מיניה. וביצה כה: א״ל ר״נ לחמא בר אדא שליח ציון כי סלקית להתם — כי סליק אשכחיה לר׳ זריקא א״ל הכי אמר ר׳ אמי. ובחולין קי: א״ל אביי לרב ספרא — כי סליק רב ספרא אשכחיה לר׳ זריקא א״ל אנא שלקי לר׳ אמי ואכיל — כי הדר סליק אשכחיה לר׳ זריקא א״ל אנא וינאי בריה דר׳ אמי איקלעי לבי יהודה בריה דר״ש בן פזי וכו׳.

ובתענית כג. א״ל ר׳ זריקא לרב ספרא חזי מה בין תקיפי דא״י לחסידי דבבל, חסידי דבבל ר״ה ורב חסדא, תקיפי דא״י ר׳ יונה אבוה דר׳ מני וכו׳, ומזה אנו רואין שהאריך ימים, שיספר שם מעשה דר׳ מני שאישתטח על קבריה דאבוה.

האומרים בשמו מצינו אך ר׳ חזקיה כברכות פ״א ה״א־ה.

ר׳ זריקן בר חמוי דר׳ זריקן.

נזכר ברכות ספ״ז שהזכיר של חנוכה בארץ וקילסו אותו.

זרנוקי. ר׳ חייא בר זרנוקי סנהדרין כו..

ח.

חבו.

אדא בר חבו חולין עה:.
רב יוסף בר חבו יומא פז.

חבי בר ננאי.

נזכר יבמות קטו: הנהו ב׳ שטרי דנפקי במחוזא וכתיב בהו חבי בר ננאי וננאי בר חבי ואגבי בהו רבה בר אבוה, ובספר בית ועד לחכמים להגאון בעל מלא הרועים העתיק חבי בר ינאי מנהרדעא שלא כהוגן, ואינו נחשב בין הת״ח.

חביבא. (בני חבב חותן משה, שמות פ״ד־יא).

רב יהודה בר חביבא ברכות מא.

רב חביבא.

בשבת נד:, סוכה ד. ומגילה ז. מצינו רב ור' חנינא ור' יוחנן ורב חביבא מתנו בכולי סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן. וכתבו התוס' בשבת שם, פירוש מתנו הך שמעתא דאמר בסמוך. והשתא פסק הש"ס למילתיה וקא אמר בכולי סדר מועד כל כי האי זוגא מיחלפא ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן, ולא קאי מתנו אחילוף, וכן פרש"י. ובאמת קשה מאוד שלא מצינו בשום מקום שרב חביבא היה בזמן ר' יוחנן, ובכ"מ שמצינו שם רב חביבא הוא תמיד עם רבינא. ומצאתי בספר היקר משפחת סופרים בהקדמתו דבר אמת, וז"ל מה שאמרו „ורב חביבא" הוא מאמר מוסגר ופי' שרב חביבא מתני בכל סדר מועד דהיינו הכא בשבת, בסוכה ובמגילה כי האי זוגא רב ור' חנינא ור' יוחנן אז מתני תחת ר' יוחנן „ר' יונתן" אבל במקום דליכא כי האי זוגא רב ור' חנינא רק דאתמר רב ור' חייא ור' יוחנן בעירובין ח: אז לא מחליף את ר' יוחנן על ר' יונתן.

וכן כשמצינו בסדר אחר רב ור' חנינא ור' יוחנן בחולין קח. גם אז לא מחליף. ובאמת במגילה פ"א ה"ז איתא רב ור' חנינא ור' יונתן. ודפח"ח.

וזה רב חביבא היה מחותנו של רבינא בכתובות ח. רבינא איעסק ליה לבריה בי רב חביבא ובריך משעת אירוסין אמר קיים ליה בגווייהו דלא הדרי בהו, לא אסתייע מלתא והדרי בהו.

ובנדה סו. רבינא איעסק לבריה בי רב חביבא (כן הוא גרסת הרי"ף והרא"ש והרשב"א ובגמרא גרס בי ר' חנינא) ומשמע שם שנשאה. ובחולין נא. ההיא אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוה שדרן כרעיה בתרייתא אמר רב יימר האי שיגרונא נקטיה מתקיף לה רבינא — אשכחוהו כרבינא.

וכן נזכר עירובין עט: אמר רבא הני תרתי מילי סבי דפומבדיתא אמרינהו — אמר רב חביבא הני נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו.

וב"ק נה. מפרש דברי ר"ל שתרנגול טווס ופסיוני כלאים ז"בז משום דרבו בהדי הדדי. וב"מ פה: אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי וכו'. וב"ב קמג: חולק עם מר בר רב אשי אי קרו אינשי לבר בראי, בראי, ובשבועות מ: רב חביבא מתני (דברי ר"נ) אסיפא, ובזבחים ג: רב חביבא רמי שינוי בעלים אתוך תוכו ומשני.

ונראה שסתם רב חביבא הוא רב חביבא מסורא דפרת ששקיל וטרי תמיד עם רבינא כמו"ק כ. רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חביבא הלכתא מאי, ושם כד: רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חביבא אמר מר וכו'. וב"מ סא: רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חנינא (וגרסת דק"ס רב חביבא) יציאת מצרים דכתיב גבי שרצים ל"ל, ושם קו: שלחה רב חביבא מסורא דפרת לקמיה דרבינא.

רב חביבא בריה דרב יוסף בריה דרבא.

נזכר ב"ב קמג: אמר משמיה דרבא, והיה לו אח בשם נאני כיבמות סו:.

רב חביבא בר כהן.

נזכר שקלים פ"ד ה"ז בנוסח הירושלמי הנדפס בש"ס, אבל בירושלמי הגרסא ר' בא בר כהן בעי קומי ר' יוסי. ונראה שהיה כתוב „רבי בא" ונעשה מזה „חביבא".

רב חביבא בר סורמקי.

ביומא י. כי סליק רב חביבא בר סורמקי אמרה (לאתקפתא דרבה בר עולא) קמיה דההוא מרבנן א"ל מאן דלא ידע פרושי קראי מותיב וכו'. אך גרסת ע"י כי סליק ר' אבא, וב"מ פה: אמר רב

חביבא

חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי חזי ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה וכו׳.

ובירושלמי פאה פ״א רה״א. ר׳ הונא אמר למצות עד שליש — רב חביבא בשם רבנן דתמן מה שליש לדמים. ונראה שהוא רב חביבא בר סורמקי שעלה לא״י.

רב חביבא בריה דרבא.

נזכר פ״א בהלכה ע״ז לד: שאמר הני פורצני דארמאי בתר יב׳ ירחא שתא שרי. וגרסת דק״ס רב אחא בריה דרבא.

רב חביבא מחוזנאה.

שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כתלמיד חבר כשבת פז:, עירובין נז, ב״ק עב., ובב״ק שם כשהקשה לרב אשי א״ל רב הונא בריה דרבא וצ״ל רב אחא בריה דרבא.

רב חביבא מסורא דפרת. ערך רב חביבא.

חביבי.

כן קרא רב לר׳ חייא דודו כמבואר בערכו, והוא לשון תרגום אונקלוס דוד אהרן מתרגם אחבוהי דאהרן ובקיצור חביב.

רב חגא. ובירושלמי ר׳ חגי או חגיי.

הוא היה בבלי תלמידו דר״ה כמפורש מו״ק כה. כשנפטר ר״ה והביאו לארונו לא״י, והסכימו להניחו אצל ר׳ חייא, אמרו, מאן מעייל ליה. א״ל רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקמתיה לתלמודאי כי הוינא בר יח׳ שנין ולא חזי לי קרי, ומשמע ליה קמיה (שמשתי לפני ר״ה) וידעי במעשיו — וכשירד רב חגא למערתא דר״ח ראה שם עמודא דנורא איבעית זקפיה לארוניה ונפק. ובירושלמי כלאים פ״ט ה״ד וכתובות פי״ב ה״ג כשרצה ר׳ חגיי להביא את ארון רבו למערתא דר״ח אמרו ליה עילא את בעי יען כי אתה איש זקן (שהיה אז בן שמונים שנה) ולכן אתה רוצה ליכנס לשם שמא תמות תקבר שמה, א״ל שיקשרו חבל ברגליו שאם ימות שמה ימשכו אותו משם. ועבור זה הוכפלו שנותיו. ובשבת קנא: אר״ה ואמרי לה רב חגא (וזה יען שהיה תלמידו דר״ה), והיה כמו תלמיד חבר לר״נ כערכין ז. שאר״נ תני חגא.

וכן קיבל מעולא כגיטין כג. שאמר משמיה דעולא, ובע״ז סח. אותיב לעולא ואמר עולא חגא לא מידע ידע מאי קאמרי רבנן תיובתא קא מותיב?

וכשבא לא״י אז כבר נפטרו ר׳ יוחנן ור״א. וקיבל מכל גדולי תלמידי דר״י כדמצינו עירובין פ״ז ר״ה א״ר חגי כד הוינן יתבין קומי מנחם (והוא היה תלמיד ר׳ יוחנן כמע״ש פ״ב ה״ז).

ומר׳ יאשיה ב) כברכות פ״ב ה״ו א״ר חגי — שאילית לר׳ יאשיה.

בשם ר׳ יאשיה ערלה ספ״א, יומא מא:, וכן צ״ל בכריתות כח.

בשם ר׳ אבא בר זבדי כברכות פ״ג ה״ה, תרומות פ״ב ה״י.

בשם ריב״ל כתובות פ״ד ה״י, ב״ב פ״ט ה״ד.

בשם ר׳ אבהו כיבמות פ״ח ה״ג.

בשם ר׳ יצחק ב״ר פ״ט-ג. פ״כ-י.

בשם ר׳ שמואל בר נחמני שקלים ב:, ובעירובין כב. רב חגי ואיתימא רשב״נ, ובב״ק נ. איתא רב חנא וצ״ל רב חגא.

בשם ר׳ פדת ירושלמי ריש תענית, ובערלה פ״ג סה״א מצינו שאמר ר׳ חגי כד נחתית מן אילפא (ספינה) שמעית קליה דר׳ יעקב בר אחא יתיב מתני, וכן שאל לר׳ שמואל בר יצחק ברכות פ״ב ה״ו.

והיה גדול כ״כ עד שאמרו ר״ה פ״ב ה״ה וסנהדרין פ״א ה״ב ר׳ חגיי פתח ור׳ יונה ור׳ יוסי חתמין, ובכתובות פ״ב ה״ד א״ל ר׳ יוסי והא ר׳ יודן סבר כוותי

כוותי? א"ל על דרביה (ר' אבא) אנא פליג לכ"ש עליה, ובשבת פ"א ה"ה א"ר חגיי מפני שהן משמיעות את הקול א"ל ר' יוסי יאות רבי סבר כר"י.

וכפי הנראה היה דיין בעירו כאשר יסופר יבמות פ"ב ה"ו וב"ר פ"ז־ב שיעקב איש כפר נבוראי הורה בצור שדגים טעונין שחיטה ושמותר למול בנה של עכו"ם בשבת שמע ר' חגיי שלח ליה תא לקי — ואח"כ הודה לו וא"ל חבוט חבטך דהוא טבה בקולטא. ובשבת פי"ט ה"ה אמר בשם ר' חגי, ושם ר' יעקב איש כפר גבוריא.

ומאמריו הגיעו לישיבות בבל כתענית ח: בימי רשב"נ – אמרו במערבא משמיה דר' חגי מהכא.

מחבריו הפרטים ידענו שהאריך ימים כאשר הבאנו לעיל. ושהיה שושביניה דר' שמואל קפודקי כברכות פ"ב ה"ו.

ר' חגא או חגי ב).

היה בא"י תלמידו דר' זעירא א) כדמאי פ"ג ה"ב ר' חגי הוה מיסתמך לר"ז, ומע"ש פ"ב ה"ז אמר קומי ר' זעירא, ופסחים פ"ח קידושין פ"ג ה"ב אמר בשם ר"ז, ובדמאי פ"ד ה"א ר' בון בר חייא בעי קומי ר"ז — על ר' חגי וכו', ור' הילא אמר עליו חגי אינש סבורא הוא כקידושין פ"ג ה"ב.

וכן היה תלמיד מובהק לר' יוסי (חבירו דר' יונה) כב"ב יט: כה: ר' חגא משמיה דר' יוסי. ופסחים פ"ד ה"ג, קידושין פ"ג ה"ג בעי קומי ר' יוסה, וא"ל כבר קדמוך ר' אבין. ובתרומות פ"ב ה"א, סוכה פ"ה ה"ג תירגם ר' חגי קומי ר' יוסה. וברכות פ"ב רה"ו, כתובות פ"ג ה"י א"ר חגי קומי ר' יוסי, ובכתובות רפ"ד מתיב לר' יוסי, ובנזיר פ"ה ה"א־כא. קריבותיא דר' חגי — אתא עובדא קומי ר' אחא — קומי ר' יוסי — א"ר חגי „משה" יאות א"ר יוסי, וזה היה דרכו לישבע בשם „משה" כדמאי פ"ד ה"א תענית פ"ד ה"א, מגילה פ"א ה"ט, סנהדרין רפ"ב, הוריות רפ"ג, נזיר פ"ה ה"א, וביומא פ"א ה"א איתא בטעות א"ר חגי משם וצ"ל משה.

ור' מנא (בנו של ר' יונה) היה חבירו כיומא פ"ו ה"ד ר' מנא סלק למבקריה לר' חגי ביוכ"פ (שהיה חולה) א"ל ר' חגי צחינא א"ל שתה והלך לו וכשבא אח"כ שאלו אם שתה א"ל משעה שהתרת לי לשתות הלך ממני הצמא.

ובתענית רפ"א א"ר מנא קומי ר' חגי.

וכפי הנראה שר' חגי ירד עם כל הנחותי לבבל בסוף ימי אביי ורבא וזה שמצינו ב"מ קי"ג: אמר רבא בר רבה מחרישא דכספא מתקיף לה רב חנא ולימא ליה לאו עלי קרמית א"ל אביי וכו', ובסנהדרין קיא: רב חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא (והוא היה בימי רבא ככתובות קד.), וזה שאמרו ב"ק מב. כי אתא רב חגא (כן הוא גרסת דק"ס ושיטה מקובצת ובגמרא חגי) מדרומא אתא ואייתי מתניתא בידיה כוותיה דרב אדא בר אהבה (שבזמן אביי ורבא).

מקורותיו הפרטים מצינו שהיה לו בת כב"ב פ"י ה"ט שאמרו שם חמוה דברתיה דר' חגי הוה ערבא בפורנא דברתיה דר' חגי — אתא עובדא קומי ר' אחא — קומי ר' יוסי.

וכן היה לו בן גדול בתורה בשם ר' אלעזר שהיה תלמיד דר' מנא כשקלים פ"ז ה"ב. ומזה נראה קצת שעלה אח"כ לא"י בזמן שהיה ר' מנא הריש בציפורי ושם ישב עם ב"ב.

ר' חגא דצפורי.

כן מביא בסה"ד משקלים פ"א אבל לא נמצא שם וגרסא שלנו ר"ה רבה דציפורין אמר הנהיג ר' חנינא בציפורן.

ר'

ר׳ חנא חתניה דרב אדא בר אהבה.

כן מביא ביוחסין השלם וגרסא שלנו ביבמות ק: רב חנא.

ר׳ חגאי.

נזכר זהר לך פ״ט ופנחס צח. עם ר׳ חייא ור׳ אלעזר בר׳ שמעון.

חגי. (חגי בן גד, בראשית פמ״ו־טז). ר׳ יונתן בן חגי ב״ר פמ״ב־ז.

ר׳ חגי בן אלעזר.

נזכר ש״ר פמ״ב־ג, ובמד׳ תהלים פקי״ט־ג ר׳ יהודה הלוי בר שלום בשמו.

חגרא אחיו דר׳ בא בר בינא.

נזכר מגילה פ״א ה״ט־יב. שנתן ס״ת לרב חננאל (שהיה סופר) ולא מצא בה דף אחד שלם.

אבא חגרת.

נזכר בד״א רבה פ״א אבא חלפי אומר משום אבא חגרת אביו אל תהי פרוץ בנדרים שלא תמעול בשבועות ואל תתאחר אצל כהן ע״ה. לא תרבה שיחה עם האשה, (ובנדרים מובא המאמר בלשון תנא) ובשבת קה: ר״ש בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא. ונראה שהוא אבא חגרת ואל״ף מתחלף בירושלמי כמו אילפא־חילפא,

ר׳ חדקא.

תנא דברייתא המפורסם בהלכתו שבת קיז: שחייב אדם לאכול ארבע סעודות בשבת, ובירושלמי שבת פט״ז ה״ג נקרא ר׳ הינדקס. ונזכר גם בהלכה בסנהדרין נו: שמוסיף שבני נח נצטוו אף על הסירוס. ובאגדה נזכר תענית יא: שאמר נשמתו של אדם מעידה עליו, ובד״א זוטא פ״א אמר אהוב את השמא ושנא את הכמהבכך (פי׳ שלא לומר מה בכך), ובמגילת תענית פי״ב אומר יום שבקשו אויבים להרוג חכמי ישראל עלה הים והשחית שליש בישוב, ובילקוט שה״ש פ׳ לריח שמניך אומר מן הדא אתה למד שריח הצדיקים יפה וניכר אצל הרשעים.

וקרוב מאוד לומר שהיה מתלמידיו הראשונים דר״ע כב״ב קיט. ובספרי בהעלותך שאמר ה׳ חדקא, שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר״ע.

חובה. (שם מקום, בראשית סי״ד־טו). ר׳ שמואל בר חובה קה״ר פ״א־ז־ח.

חובה.

אשת רב הונא כנזיר נז: ששאל רב אדא בר אהבה לר״ה מאן מגלח לבניך א״ל „חובה" וב״ק פ. שאלו מאן מינטר לבהמה דקה שלך א״ל „חובה", א״ל חובה תקברינהו לבנה. וכן היה שכולה שניה דר״א בר אהבה לא אקיים זרעיה לר״ה מחובה.

חוטה. שמעון בר חוטה נזכר ב״ר פכ״ו־ג.

חולפנא.

בערכין כח: ר׳ חייא בר אמי משמיה דחולפנא, ועיין ערך אולפנא.

חומה.

ביבמות סד: שהיא היתה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה ונשאה רחבא דפומבדיתא ושכיב, ונשאה רב יצחק בריה דרבה בב״ח ושכיב, ובא רב יצחק בר יוסף וסיפר לפני אביי שר׳ יוחנן סובר דאף בתלתא זימני הוי חזקה ועל סמך זה הלך אביי ונשאה ושכיב גם הוא ואמר רבא ומי איכא דעביד עובדא בנפשיה כי האי? ובכתובות סה. יסופר שבאתה לפני רבא א״ל פסוק לי מזונא פסק לה. פסוק לי חמרא א״ל ידענא ביה בנחמני דלא הוה שתי חמרא אמרה לו חיי דמר דהוה משקה לי בשופרזי כי האי, בהדי דקא מחוי ליה איגלי דרעא נפל נהורא בבי דינא (שהיתה יפת תואר מאוד ובשרה מבהיק) קם רבא על לביתיה תבעה לבת רב חסדא (אשתו) — נפקא

אבתרה

אבתרה מחתא לה בקולפי דשידא עד דאפקה לה מכולי מחוזא א"ל קטלת ליך ג' ואתית למיקטל אחרינא?

רב חונא בר אדא.

נזכר ירושלמי שביעית פ"י סה"ג, ובדפוס ווינעצייא גרס ר' חייא בר אדא.

רב חונה. בירושלמי הוא רב הונא, ורבי חונה הוא ר' הונא.

רב חונה בר חייא. ערך ר"ה בר חייא.

ר' חונה בר חמא. נזכר שביעית פ"ב ה"ה.

ר' חונה דציפורין. ערך ר"ה.

ר' חונה ספרא דסדרא. ערך ר"ה.

חוני.

יוסי בר חוני, זבחים פ"א מ"ב.

ר' יוסי בר ר' חוני נזיר כג.

חוני המעגל.

ברש"י מנחות צד: ד"ה דעגיל מפרש שנקרא חוני המעגל על שם שעשה עוגה. וביוחסין מביא בשם רב צמח גאון שהיה מעיר מגלו. והיה חסיד גדול ומלומד בנסים כדמובא במגילת תענית פי"ב, בעשרים ביה (באדר) צמאו עמא למטרא ונחת להון, מפני שהיה רעבון ובצורת בא"י ג' שנים זא"ז, והתפללו ולא ירדו גשמים, וכיון שראו שיצא רוב אדר ולא ירדו גשמים הלכו אצל חוני המעגל (מכאן ואילך מובא תענית פ"ג מ"ח) להתפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימקו, התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך, התחילו גשמים מנטפין אמר, לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בזעף אמר, לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה, ירדו כתיקונן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים, באו וא"ל כשם שהתפללת עליהם שירדו כך תתפלל שילכו להן, א"ל צאו וראו אם נמחית אבן הטועין. שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך וכו'.

ובגמרא שם כג. יסופר המעשה באריכות וכמעט שהסיפור דמגילת תענית ודברייתא אחד הם ואחד נעתק מחבירו.

ור' יוחנן יספר ממנו מעשה נפלא שכל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא? יומא חד אזל באורחא חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא א"ל האי עד כמה שנין טעין א"ל עד ע' שנין, א"ל פשיטא לך דחיית ע' שנין, והושיבו שהוא שותל בשביל בניו כדרך שעשו אבותיו עבורו. יתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסא מעינא ונים ע' שנין כי קם חזייה לההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו א"ל את הוא דשתלתיה? א"ל בר בריה אנא, אמר ש"מ דניימי ע' שנין, וכשבא לביתו ושאל אם בריה דחוני המעגל קיים א"ל בריה ליתא, בר בריה איתא, א"ל אנא חוני המעגל לא הימנוהו. אזל לבהמ"ד שמעינהו רבנן דקא אמרי נהירין שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוה עייל לב"המד כל קושיא דהוה לרבנן הוה מפרק להו, אמר להם אנא ניהו. לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמי ומית.

ובירושלמי שם פ"ג ה"ט א"ר יודן גיריא הדין חונה המעגל (שהתפלל על הגשמים) היה בר בריה דחוני המעגל שהיה סמוך לחורבן בית ראשון, והראשון ישן ע' שנין

וישן

וישן כל ימי החורבן וכשהקיץ שאל מה חדשות בעולם ותמהו איך לא ידע החדשות (שנבנה בית המקדש) וכשאמר להם שהוא חוני המעגל א״ל אם חוני את הלא שמענו כשהיה נכנס למקדש היתה העזרה מאירה. אף הוא על לעזרה והאירה וקרא על גרמיה בשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים.

ובקדמוניות היהודים יסופר כשצר הורקנוס על אריסטובלוס אחיו מצאוהו אנשי הורקנוס ויביאוהו אל המחנה ויחלו פניו שיקלל בשם ה׳ את אריסטובלוס והוא לא אבה לשמוע בקולם וכאשר כפאוהו לעשות כן ואם לא ימיתוהו התייצב בתוך כל המון ויפרוש כפיו השמימה ויאמר אהה ה׳ אלקי השמים והארץ — אל תשמע אם יתפללו לפניך אלה על אלה לרעה כ״א לטובה. וכשמעו דבריו ויפלו עליו רשעי העם וימיתוהו.

וכל המעשיות המובאים בבבלי וירושלמי ובקדמוניות אמת הם. ולא שהירושלמי חולק על הבבלי אך ר׳ יודן גיריא גילה לנו האמת שמה שיסופר במשנה הוא חוני בר בריה ואין כונתו בר בריה ממש אך כונתו מבני בניו. וחוני הראשון היה קודם חורבן הראשון, וסיפור ר׳ יוחנן ור׳ יודן כמעט אחד הם, איך שישן ע׳ שנה והקיץ כשנבנה בית שני, אבל חוני השני היה באמת אדם גדול בזמן שמעון בן שטח כמפורש במשנה, וידוע ששמעון בן שטח נפטר בזמן שלמנצא המלכה אחותו, ובימי מלחמת האחים נהרג כאשר יסופר בקדמוניות.

והשאיר בן ובת, ובנו הוליד החסיד הגדול בשם אבא חלקיה ובתו ילדה בן בשם אבא חנן חסיד גדול כמבואר בערכם.

חוני הקטן.

נזכר בתוספתא ר״ה ספ״ב שא״ל ב״ה לב״ש והלא במעמד כולכם זקני ב״ש ירד חוני הקטן ואמר וכו׳.

ר׳ חוניא.

נזכר בנדרים פ״ג ה״ב אמר בשם ר׳ שמואל בר נחמן. וב״ר פצח־ה ר׳ חוניא ור׳ עזריה בשם ר׳ יוחנן. ובשהש״ר פ״ד פ״ח־ב בשם ר׳ יוסטא, ובשבת פי״ד ה״ג ר׳ חוניא יעקב מעפרתים בשם רבי, ומד׳ תהלים פ״ב־טז ר׳ חונייא בשם רב אידי.

ונראה כי הוא ר׳ הונא, כב״ר פ״א־יד ר׳ חונייא בשם רבי והמאמר הזה בירוש׳ פאה פ״א ה״א־ב: גרס ר׳ חונה בשם רבי, ובתנחומא במדבר־יי ר׳ חוניא והמאמר הזה מובא בילקוט שם בשם ר׳ הונא. וכן במ״ר פיג־ב ר׳ חוניא - ובאס״ר פ״ב־יד גרס ר׳ הונא.

ר׳ חוניא בר אלעזר. נזכר ב״ר פמ״ב־ג.

חוניא בן יוסף בן פכסס הכהן.

בספרא אמור־ט מעשה ביוסף בן פכסס שעלתה נומי על רגלו ובקש הרופא לחותכה — קרא לנחוניא בנו וא״ל עד כאן היית חייב לטפל בי מכאן ואילך צא לך שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו, ומובא בירושלמי נזיר פ״ג ה״א ושם נחונייה בן יוסי.

ר׳ חוניא דברת חוורן.

שם התנא הזה נשתנה כמה פעמים ונקרא בשם ר׳ חנינא או חוניה דמן חוורן או דברת חוורן ולפעמים בשם סתם ר׳ חוניא או ר׳ חוניא איש בקעת בית חורתן.

רבו מצינו אך פ״א שאמר בשם ר׳ שמעון בן חלפתא כסוכה פ״ד ה״א ר׳ בא בר זבדא ר׳ חוניה דברת חוורין בשם ר״ש בן חלפתא. וכן צ״ל בשקלים פ״ד רה״ב.

וכל גדולי דור הראשון והשני דאמוראי

א"י קבלו ממנו כנדה כה: אמר רב ביבי בר אביי א"ר יונתן מעדותו של ר' נחוניא נשנית משנה זו (שסנדל צריך צורת הפנים), ובירושלמי שם פ"ג ה"ג מובא המאמר ע"ש ר' סימון בשם ריב"ל מעדותו של ר' חונייה מברת חוורן היא.

ובסוכה מד. א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלל"מ, ובירושלמי שם פ"ד ה"א מובא המאמר ע"ש ר' בא בר זבדא בשם ר' חוניא דברת חוורן.

ובשביעית פ"ו ה"א־יח. כהנייא שאלון לר' יוחנן אהן חוטא דנייא א"ל בשם ר' חוניא דברת חוורין וכו'. ובשבת פרק א' הלכה ט' ר' יוחנן בשם ר' חוניא [דברת חורין] עד כדי הילוך ד' מיל.

ובשביעית רפ"ט ר' חוניא דמן חוורין הורי לציפוריי בספחי חרדל ובביצה כר' יהודה עאל ר' יוחנן ודרש לון כרבנן אמר (כן פירשו המפרשים) מה איתיתון לי ההן סבא דאנא שרי והוא אסר ומפני שני דברים (אלו) נחת ר' יוחנן מן ציפורין לטבריא. וקשה מאוד לומר כן שר' יוחנן יאמר כן על רבו שקיבל ממנו כמה הלכות. ובביצה פ"א ה"א מובא המאמר ושם אך ר' חנינא הורי לציפוראי וגם זה קשה שיאמר ר' יוחנן על ר' חנינא רבו כן, אבל כבר בארתי בערך ר' חנינא בר סוסי שכן צ"ל בשביעית ובביצה.

והיה גדול כ"כ בעיני חכמי הדור שלקח חלק בעיבור השנה כע"ז פ"ג ה"א אמרו כד דמך ר' חנינא דברת חוורן איתבזע ימי דטבריא. אמרין כד הוה סליק לעיבורא הוה ימא מתבזע קומי.

והיה לו בן בשם ר' עוזיאל כירושלמי מע"ש רפ"ה ושקלים פ"א ה"א ר' ברביה ר' יעקב בר בת יעקב בשם ר' חנינא דברת חוורן. ר' יוסי אמר לה ר' יעקב בר אחא בשמו. ר' יחזקאל (ובמו"ק פ"א סה"ב וסוטה פ"ט ה"א גרס ר' חזקיה) ר' עוזיאל בריה דר' חנינא דברת חוורן וטמא טמא יקרא וכו', ובבבלי מו"ק ה. איתא אך א"ר עוזיאל בר בריה דר' עוזיאל רבה, וחסר תיבת בנו של ר' חוניא וכו'.

ובסה"ד ובמבוא המשנה חלקוהו לשנים או לשלשה ולא הרגישו כי הוא הכל תנא אחד. ובספר אהבת ציון וירושלים בשביעית צד 53 יתפוס את הרב בעל דוה"ר ויאמר שלחנם משיג על סדה"ד ובחנם משיגו כי בסה"ד מביאו בערך ר' חוניא דמן חוורן ובערך ר' נחוניא. וגם עשה לו ערך ד' ויאמר ר' נחוניא דבית חוורן ע"ל חוניא.

ר' חוניא חמוהי דר' אמי.

נזכר ילקוט מלכים א. רמז קעט. אבל הוא ט"ס כי מקורו משהש"ר פ"א־יא ושם ר' ינאי חמוהי דר' אמי, ולכן מצינו חולין קיא. שר' אמי היה לו בן בשם ינאי.

חניו בנו השני דשמעון הצדיק.

במנחות קט: יסופר ששמעון הצדיק קודם פטירתו צוה שחוניו בנו השני ישמש תחתיו ונתקנא בו שמעי אחיו שהיה גדול ממנו ב' שנים ומחצה. א"ל שמעי בא ואלמדך סדר עבודה והלבישו באונקלי וחגרו בצילצול והעמידו אצל המזבח ואמר שמעי לאחיו הכהנים ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו — ורצו הכהנים להרגו וברח לאלכסנדריא של מצרים ובנה שם מזבח — דברי ר"מ, ור"י יספר שהמעשה היה שחוניו לא קיבל עליו ואעפ"כ נתקנא וכו'.

ובקדמוניות היהודים יסופר ששמעון הצדיק הניח בן קטן בשם חוניו ושימש אלעזר אחיו של שמעון תחתיו. אבל המעשה מחניו שבנה מזבח במצרים הוא בנו של שמעון בן חניו בן שמעון הצדיק, ובע"כ צריכים אנו לומר שכונת הגמרא על שמעון נכד שמעון הצדיק, ושם הצדיק נשתבש מן המעשה שקודם זה.

וכבר הארכתי בערך שמעון הצדיק.

שמות החכמים המובאים ביוחסין וסה"ד בחלק הזה ולא מצאתים או שנשתבשו.

ר' בא בר יונה, וצ"ל ר' בא בר אבינא או בונא.
ר' אבא בר סורמקי.
ר' אבא בריה דרב ספרא ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, והוא ט"ס וצ"ל ר' אבא בריה דר' פפי.
ר' אבא בר ביסנא וצ"ל בר ביזנא.
ר' אבוי סבא, והוא רב אויא סבא.
ר' אבין בר פרטא.
ר' אבין בר איהי, וצ"ל איבות בר איהי.
אבית דחילא.
רב אדא בר חייא.
הושעיא הכהן.
הושעיא בר זעירא, וצ"ל בר זבדא.
ר' אחא בר חמא תלמיד רי"בל.
ר' אחא בר חנילאי אחי ר' תנחום.
ר' אחא בר שלקא, וצ"ל ר' חנינא בר שלקא.
רב אחדבוי בר אבדימי, וצ"ל בר אמי. בר איבו.

ר' איבון, וצ"ל ר' אבון.
ר' אלעזר בן פפוס.
ר' אלעזר מסורא, וצ"ל ר' חנינא.
ר' אלעזר בר בר חנא.
ר' אלעזר בר תורתא.
אמי בר חגי, וצ"ל איסי בר היני.
רב אשי בר נתן, וצ"ל רב אסי בר נתן.
רב ביבי בר אשי,
רב הונא בר ביבי.
רב ביבי בר דלא, וצ"ל בר גידל.
רב הונא בר מתנה.
רב הונא אחי ר' אחא.
הונא בריה דר' הלל.
רב חביבא בריה דרבינא.
רב חגא בר חגא או חנא.
ר' חגאי בוזמאי או כוזמאי.
ר' חייא בריה דר' חייא.
ר' חייא בר זזא מקיסרין.
ר' חייא בר יהודה דיפו.

שגיאות מי יבין.

צד 16 לבן אביו, צ"ל לבין אביו
צד 66 קיו, צ"ל קָו.
צד 93 ר' אבא, צ"ל ר' אבין.
צד 119 ר' יצחק בר טבא, צ"ל בר טבלא.
שם בבר נמחק צ"ל כבר.
צד 132 ברכות נ., צ"ל בכורות נ.

צד 136 אח"כ אמר, צ"ל אמרו.
צד 149 ב"ד, צ"ל ב"ר.
צד 190 מאה שנה, צ"ל מאה מנה.
צד 227 ר' אם, צ"ל ר' אמי.
צד 246 אייתו קמ, צ"ל קמיה.
צד 323 בסוף העמוד ב"ק מט. צ"ל סט.
צד 371 דאטפט, צ"ל דאטיפת.
צד 374 דור יג', צ"ל דור יד'.

תם חלק ראשון.

TOLDOTH
TANNAIM VE'AMORAIM

Comprising the Biographies of all the Rabbis and other persons mentioned in Rabbinic Literature. Compiled from Talmudic and Midrashic sources and arranged alphabetically

IN THREE VOLUMES.

BY

AARON HYMAN

Author of "BETH VAAD L'CHACHOMIM" and "PATHSHEGEN HAKETHAB."

Volume I. א—ח

LONDON.
"Express," English, Russian and Hebrew Printers, 89, Commercial St., E.
1910.

ספר

תולדות תנאים ואמוראים

מסודר ע"פ א"ב עם באורים והגהות וגרסאות שונות.

גם יבאו כל סימני הש"ס עם באור קצר. גם מנין השטרות בהשואה עם מנין העולם, חורבן הבית, ומנין העמים.

בשלשה חלקים.

מאת

אהרן בר' מרדכי ז"ל הײמאן

בעל המחבר ספר „בית ועד לחכמים", „ופתשגן הכתב על אגרת דרבינו שרירא גאון".

חלק שני

מערכת חי"ת—כ"ף

לונדון.

בדפוס „העקספרעסס" 89 קאממערשעל סטריט, איסט.

בשנת עת"ר לפ"ק.

ר' חוצפית המתורגמן.

הוא היה המתורגמן בסנהדרי יבנה תחת נשיאות רבן גמליאל, כאשר יסופר בבכורות לו. במעשה דר' צדוק שרננו כל העם וא"ל עמוד. וכן בברכות כז: כשהורידו את ר"ג מנשיאותו א"ל עמוד.

ובירושלמי שם פ"ד סה"א הלשון שא"ל הפטר את העם.

ונזכר במשנה שביעית פ"י מ"ו בשם סתם ר' חוצפית אומר כותבין לאדם על נכסי אשתו וכו'. ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב שר' חוצפית ור' ישבב ור' חלפתא ור' יוחנן בן נורי ישבו חרש בציפורי אצל ראב"ע.

והיה מהרוגי מלכות במפורש איכה רבתי פ"ב פ' בלע. ומדרש תהלים פ"ט־יג. והיה אז בן ק"ל שנה כדמובא במדרש אלה אזכרה הנדפס בב"המד חדר ב'. ולא ניתן לקבורה כמפורש קידושין לט. וסוף חולין שאלישע־אחר ראה לישנא דחוצפית המתורגמן דהוה גריר ליה ד"א אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר? וכן מובא בתוס' בבורות לו. שהיה מהרוגי מלכות.

ובאור זרוע ה' בכורות כתב שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל.

חורני או חורנית.

ר' יוחנן בן החורני סוכה פ"ב מ"ז, ובעירובין יג: גרס בן החורנית.

חזקיה.

הוא היה בנו השני דר' חייא ואשתו יהודית כמפורש יבמות סה: שילדה לר"ח תאומים יהודה וחזקיה, ופזי וטוי אחיותיהם, אך יהודה וחזקיה לא נולדו בשעה אחת כי אם אחד נולד לתחילת ז' חדשים והשני נשתהה עד לסוף ט' חדשים. וכן הוא מפורש בנדה כז. דא"ר אבין בר רב אדא א"ר מנחם איש כפר שערים מעשה ונשתהה הולד ג' חדשים והרי הם יושבין לפנינו יהודה וחזקיה בני ר' חייא. ובל"ס היה יהודה הבכור מדקרי להו בכל הש"ס מקודם יהודה ואח"כ חזקיה וכן מפורש מו"ק כה. שיהודה מונח אצל אביו מימין וחזקיהו משמאל.

מקום לידתו בל"ס הוא עיר כפרי בבבל מקום ר' חייא. כי כשעלו עם אביהם לא"י היו כבר גדולי הדור בעדות ר"ל בסוכה כ. דאר"ל הריני כפרת ר"ח ובניו — חזרה ונשתכחה עלו ר' חייא ובניו ויסדוה, ובחולין פו. משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועות ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנן ונתנו חכמים עיניהם בר"ח ובניו. וכן הוא בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה.

והגאון שי"ר בספרו ערך מלין ערך אמורא צד 120 יאמר שנולדו בא"י ומא"י הרחוקה מבבל מצא הסיפור (שנולד ג' חדשים אחר אחיו) קן לה. ושרי ליה מרא הלא מפורש שנולדו בבבל וכשבאו לא"י היו כבר גדולי הדור, אבל היו עוד עולי ימים, וכשבאו לפני רבי קבלם בחיבה יתירה, ור' חייא ובניו אכלו על שלחן רבי כמפורש סנהדרין לח. יהודה וחזקיה הוו יתבי בסעודתא קמיה רבי ולא אמרי ולא מידי א"ל (רבי) אגברו חמרא „אדרדקי" כי היכי דלימרו מלתא. כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל ריש גלותא שבבל ונשיא שבא"י, אמר להם רבי, בני קוצים אתם מטילין לי בעיני? א"ל ר' חייא, רבי, אל ירע בעיניך — נכנס יין יצא סוד. ומזה אנו רואים אהבת רבי לר"ח ובניו.

ורבי ראה היטב את גדולתן כב"מ פה: שאליהו גילה לרבי שר"ח ובניו המה דוגמת האבות והוריד רבי לר"ח ובניו להתפלל, אך הם מאסו מלהשתמש בכתרה של תורה, וכמו אביהן ר' חייא שהיה סוחר במשי וכיתנא כן בניו היה להם

שדות

שדות כדמצינו ביצה ט: בני ר"ח נפוק לקרייתא (לכפרים לראות שדותיהן, רש"י) כי אתו א"ל אבוהן כלום בא מעשה לידכם וכו'. ובנדה כד. בני ר"ח נפוק לקרייתא אתו לקמיה דאביהן וכו'. וכן מצינו גם לאחר פטירת אביהן כברכות יח: בני ר"ח נפוק לקרייתא אייקר להו תלמודייהו הוה קא מצערי לאדכורי א"ל חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא וכו'. ולדעת רש"י חולין קו. ותוס' ע"ז לח. שחזקיה היה תנא. ואף שהיו נקראין בשם אמוראי דמערבא כב"ב עה: זה אך יען שהיו באמת בדור שאחרי התנאים כי גם ר' חייא אביהם ור' חנינא וכל גדולי הדור שאחר רבי היו נקראין אמוראים, אבל היו גם תנאים יען שהמה סדרו ברייתות כדמצינו בב"מ תנא דבי חזקיה כשבת כד:, כתובות לג: לה. לח., ב"ק כו: סג:, ב"ב קמג:, סנהדרין לז:, או דבי חזקיה תנא כקידושין לה., סנהדרין טו: מא. סט.

והוא חזקיה בנו של ר' חייא כמפורש בתוס' כתיבות לה. ד"ה ומי.

וחבריו היו בר קפרא שחולק עמו סנהדרין ק.

ור' ינאי שחולק עמו כזבחים טו. אבל ר' ינאי היה קשיש ממנו כחולין כ. שאמר ר' ינאי יקבלו הרובים את תשובתם (ופרש"י הנערים בני ר"ח). ורב כהנא (תלמיד חבר דרב) כמנחות כג: כד. כי סליק רב כהנא אשכחיה לבני ר"ח והוא בעי מינייהו והם בעו ממנו.

והיה קשיש מר' יהודה נשיאה שהיתר השמן כתוס' ע"ז לח: ד"ה ת"ר.

ריב"ל מחלקותם זבחים קט.

תלמידיו הגדולים היו ר' יוחנן כשבת קיב: שאמר לו ר' יוחנן „רבי" שנית לנו סנדל. וכן כתבו התוס' גיטין פד: ד"ה ר"י שכ"ז שחזקיה היה קיים לא היה ר"י ריש ישיבה.

מחלוקת חזקיה ור"י עירובין נ., חגיגה ח. ט., גיטין נג., קידושין מט., סנהדרין פו. ק., ע"ז מו. עג:, זבחים נו:, חולין קו., ומה שמצינו סנהדרין פ"ו ה"א חזקיה שאל — שמע ר' יוחנן ואמר הא שאלתא דחמרא, פשט הפשוט שר"י לא האמין שמפי רבו יצא שאלה כזו, ולא ששמע ר"י מפיו.

ר' יוסי בר חנינא כחולין נז. אמרי במערבא משמיה דר"י בר' חנינא מדבריו של בי־יבי (חזקיה שהיה גדול בדורו, רש"י) ניכר שאינו בקי בתרנגולין.

ר' אסי ור' חייא בר אבא משמיה מו"ק י. יג:.

ר' אלכסא משמו כתובות פ"ה סה"א.

ר' יונה ר' חנניה תרתיי (צ"ל תרוייהו) בשם חזקיה קידושין פ"א ה"ה וכבבלי כו., וכן מצינו מע"ש פ"ב ה"ג ר' יונה בשם ר' חזקיה וצ"ל בשם חזקיה כגרסת מראה הפנים.

ר' יודן בריה דרב חמא מכפר תחומין משמיה כתובות פ"ב ה"מ.

ר' יצחק בר' אלעזר משמיה כתובות כז. קב., ע"ז מח:.

ר"ל משמיה ב"ק ט: כב:, ערלה פ"א ה"ה.

ר' שבתי אמר חזקיה גיטין כו:, ב"ב קסג.

הלכותיו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי והמפורסמות המה פסחים כא: שאמר מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה.

חגיגה ט. טופלין בהמה לבהמה ואין טופלין מעות למעות.

גיטין נג: הזיק שאינו ניכר שמיה היזק.

ב"מ נב: מע"ש שאין בו שוה פרוטה אומר הוא וחומשו וכו'.

סנהדרין פו. עידי גנבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו אין נהרגין דס"ל כר"ע דבר ולא חצי דבר.

ע"ז

ע"ז עג: הגדילו באיסור אסור.

חולין קו. חמי טבריא אין נוטלין מהן לידים.

וכן אמר תמיד אמר קרא בקידושין יז: כו., הוריות ד. ט:, ע"ז נג.

באגדה מצינו ממנו אך מעט בסוטה ה. שאמר אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר. ובערכין יט. אמר אמרי אינשי סבא בביתא פאחי בביתא וכו'.

ומה שנזכר ע"ז נד. הוא ר' חזקיה האחרון.

מקימו הקבוע היה טבריא כמגילה ה: חזקיה קרי בטבריא בי"ד ובט"ו, וברכות נג. אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי (שהיו קרובות זא"ז).

ונפטר בטבריא ונקבר שם כמפורש מו"ק כה. כשהובא ר"ה לא"י ר' אמי ור' אסי נפקו, וידוע שהמה היו בטבריא במקום ר' יוחנן, וכשהעלו את ר"ה למערתא דר"ח הוה גני יהודה מימיניה וחזקיה משמאליה, וקברו את ר"ה אצל חזקיה.

ר' חזקיה.

הנזכר בזהר עיין נח סט: שאזיל מקפוטקיא ללוד פגע ביה ר' ייסא, ושם ויצא קנא. ר' חייא ור' חזקיה הוו יתבי וכו', ושם וישלח קעו: שמצא לר' יוסי וכו', ושם קצז: שהלך עם ר' ייסא מקפוטקיא ללוד. ושם ויחי רכו. שלמד מפירקין דרב ייבא סבא, ושם רכט: שהלך עם ר' יוסי ור' יהודה באורחא, ושם רמ"ג: שהלך עם ר' יוסי לראות לר"ש בקפוטקיא, שם יתרו סח: שהלך עם ר' אלעזר וראו נחש אחד ורצה ר' חזקיה להרגו ולא הניחו ר"א.

שם פו. שהלך עם ר' יהודה מקפוטקיא ללוד לראות לר"ש.

שם פקודי רכג: יתיב עם ר' אבא ור' יוסי.

שם ויקרא ד: שאל לרשב"י.

שם יב: ישב קמיה דר' יצחק.

שם תזריע נ: ישב קמיה דר"ש.

שם מצורע נד. ישב קמיה דר"א.

שם אחרי עא. שהוא ור' ייסא היו בגוש חלב.

ובזהר נשא קכז: קראו ר' חזקיה בר רב.

ומה נאה דרשתו נשא קכו. אשתך כגפן פוריה מה גפן לא מקבל עליה אלא מדידיה כך אתתא דישראל — לא מקבלא עלה אלא ההוא בר זוגה.

ר' חזקיה. (אמורא בא"י בדור הרביעי).

הוא היה תלמידו המובהק דר' ירמיה כזבחים עה: ר' הונא ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרו, ובשביעית פ"ח ה"ב אתא ר' חזקיה ושאל לר' ירמיה, וביבמות פ"ד ה"א ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי שר' ירמיה אמרה א"ל ר' חזקיה לא אמר ר' ירמיה ואיקפד ר' יוסי ואמר שאפילו יהושע שהיה קשור למשה לא אמר כן ואת אמרת כן? ומזה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק. וכן מצינו בבבלי סוכה מה:, סנהדרין צז: חזקיה א"ר ירמיה (והוא ר' חזקיה).

וכן אמר בשם ר' ירמיה כברכות פ"ה סה"ב ורפ"ו, ופ"ט ה"ב ובכל מקום בירושלמי. ובתנחומא במדבר־כז ר' חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן וצ"ל א"ר חזקיה א"ר ירמיה א"ר חייא בר אבא כדמובא שם בהגהות.

ובברכות פ"ג ה"א־כא. ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן וצ"ל בלי וי"ו.

וכן קיבל מר' אבהו כביצה פ"א ה"ב ששאלו ר' מנא מן הן שמע רבי א"ל מן ר' אבהו. וכן אמר בשם ר' אבהו כשבת פי"א ה"ג, יבמות פ"א ה"ב, כתובות פ"א ה"י, פ"ה ה"ו.

ובאמת

ובאמת היה מקומו דר' חזקיה בקיסרי במקום ר' אבהו וכאשר נבאר הלאה לכן מצינו בקידושין לג: אמר [רבי] חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו. וכן הוא בבכורים פ"ג ה"ג.

וכן אמר בשם ר' אחא בירושלמי ריש שבת, ביצה פ"ה ה"ב.

בשם ר' אבא בר ממל בפסחים פ"ח ה"ב. בשם ר' ביני ע"ז פ"ג ה"ג. בשם ר' דוסתי חגיגה פ"א ה"ה. בשם ר' זריקן ברכות פ"א ה"א־ה.

בשם רב חסרא שקלים פ"ד ה"ד. ובסוטה פ"ט סהי"א ר' חסידא שאל לר' חזקיה אין זה רב חסרא.

בשם ר' יהודה גרוגרות שקלים פ"ד ה"ב.

בשם ר' יהודה בן פזי שבת ספ"ב.

בשם ר' חנינא ברכות פ"ח ה"ו.

בשם ריב"ל כתובות פ"ח ה"א.

בשם ר' יעקב בר אחא ברכות רפ"ה. ב"ק פ"ט ה"ג.

וכן מצינו אותם ביחד בברכות פ"ב ה"ה. פ"ג ה"א־ב:

וכן קיבל מר' יוסי (חבירו דר' יונה) בקידושין פ"א ה"ו דלמא ר"ה ור' פנחס ור' חזקיה סליקין מישאל בשלמא דר' יוסי למילף מיניה. וכן אמר בשם ר' סימון שקלים פ"א ה"ד.

חבריו ר' אדא בר בימי בברכות פ"ט סה"ב, וכן צ"ל בתענית פ"א ה"ג.

ר' הונא כזבחים עה:, ב"מ רפ"ד.

ר' כהן ירושלמי סוף קידושין ששניהם אמרו בשם רב.

ר' אמי (בבלאי) בברכות פ"ג ה"א־ב:

ור' מנא היה לו כתלמיד חבר בנדרים פ"ה ה"ה א"ר מנא קשיתיה קומי ר' חזקיה, ובשביעית ספ"ט שאלו ר' מנא. וב"ק פ"ט ה"ג א"ר מנא אזלית לקיסרין ואשכחית לר' חזקיה דדריש, ובנזיר פ"ז ה"א א"ל ר' מנא נהיר את דהוה ר' יעקב בר אחא קאים הכא.

ונראה שירד לבבל בזמן אביי עם כל הנחותי וזה שמצינו שבת לה: קח:, חולין קיא: שאמר בשם אביי, וביבמות פ"ח ה"א ר' חזקיה בשם רבא ונראה שהוא ר' בא, וכדמצינו שבת פ"ז ה"א שאמר בשם ר' בא.

האומרים בשמו מלבד ר' מנא מצינו ר' טביומי בברכות פ"ב ה"א־יב.

ומה שמצינו יבמות פ"ו ה"ו ר' חנינא בר עגיל בשם ר' חזקיה, נראה שצ"ל להיפוך.

חזקיה אבי עיקש.

נזכר בכורות לח. שהעיד לפני ר"ג ביבנה משום ר"ג הזקן. וכן הוא בספרא שמיני קכט, ובילקוט שם רמז תקלט גרסי חזקיה איש עיקש. ואפשר שהוא שם מקום.

חזקיה אחיו של הלל.

כן מובא בשלשלת הקבלה שהיה נשיא בבבל ולא מצינו שום מקור לזה. ובס"ע זוטא נזכר ריש גלותא אחד בשם חזקיה אבל היה זמן רב אחר החורבן.

חזקיה בר בילוטו.

נזכר ערכין כח: אמר קומי דר' אבהו.

חזקיה בן גוריון או גרון.

נזכר שבת פ"א מ"ד בלשון ואלו מן ההלכות שנאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון ובגמרא שם יג: בן גרון. ובחגיגה יג:, מנחות מה. נזכר אך בשם חנניה בן חזקיה. ובנו חנניה כתב מגילת תענית כמבואר בערכו.

חזקיה בריה דר' חייא בריה דרב כהנא.

כן מביא בסה"ד בשם הרשב"א פ' המגרש.

ר' חזקיה בר יעקב בר אחא.

נזכר שביעית פ"ג ה"ד אמר בשם ר' יוסי בר' חנינא, ונראה שצ"ל ר' חזקיה

ב"ר

ב"ר (בשם ר') יוסי ב"ר חנינא כברכות פ"ח ה"ו.

ר' חזקיה בר ירמיה.

נזכר במד' תהלים פצ"ב. ונראה שהוא ר"ת בשם ר' ירמיה. וכן קידושין פ"א ה"ז ר' חזקיה בר ירמיה אם יכול את לשלשל שמועה עד משה וכו', וצ"ל בשם ר' ירמיה כשבת פ"א ה"א-ג.

חזקיה בריה דר' פרנך. א"ר יוחנן ברכות סג.

חזקיה בן בתו של רב.

בסוכה מד: חזקיה ואיבו בנו ברתיה דרב אייתו ערבה לקמיה דרב.

ר' חזקיה חוקוק.

נזכר סנהדרין פ"ג סה"ט. ונראה שהוא ט"ס וז"ל הירושלמי ר' הונא ר' פנחס ר' חזקיה חוקוק לא עלון בפירקא בההוא יומא, דחק ר' הונה ועאל ואשכח לר' ירמיה מצטער. ונראה שצ"ל ר' חזקיה דחוק (ולא חוקוק) ולא עלון בפרקא, ור"ה דחק ועל. וכן מצינו שלשתן בקידושין פ"א ה"ו וב"מ רפ"ד, והוא ר' חזקיה תלמידו דר' ירמיה. ובמבוא הירושלמי ישער שהסופר טעה וכתב ב"פ חזקיה, ומחזקיה השני נעשה תיבת חוקוק.

ר' חזקיה עבייה.

נזכר שבת פי"ד ה"ר אמר בשם רבנן דקיסרין, ובע"ז פ"ב ה"ב ליתא תיבת עבייה.

חזקיה תורגמינא.

ביוחסין ובסה"ד לא נמצא שם אמורא כזה, וכבר תפסו עליהם הגאון בעל ערך מלין ערך אמורא צד 121, והר"ש בובער ז"ל באוצר הספרות ח"ד צד 173, והגאון בעל נחל עדן, ובדו"ר ח"ג צד 46 בהערה 11, ובהכרם, ובאוצר ישראל וכולם מתנבאין בסגנון אחד שנזכר ב"ר פס"ה-יא וז"ל ויאמר אליו (לעשו) בני ויאמר הנני, הה"ד (משלי כו) כי יחנן קולו אל תאמן בו, חזקיה תורגמינא אמר (שם) כי שבע תועבות בלבו.

ובמחילה מכבודם כי כולם שגו ברואה, ואין זה שם אמירא אך קאי על חזקיה המלך, כידוע שמן פ' כה' במשלי אמרו גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה, וזה שאמר המדרש הה"ד כי יחנן קולו אל תאמן בו (וזה מאמר מוסגר שחזקיה שהוא העתיק דברי שלמה אמר הטעם יען) כי שבע תועבות בלבו, וזה ברור.

חטיא. ערך בר חטיא.

חיואי.

נזכר יבמות קכא: שהתיר רב יוסף לאשתו להנשא, ע"ש.

חיון. רב הונא בר חיון שבת קלז:.

חייא, או רב חייא.

(כל שמות האמוראים ששם אביהם היה חייא)

ר' אבין בר חייא זבחים ט.

ר' אחא בריה דרב חייא נדרים י:.

ר' אמי בר חייא זבחים קה:, ובע"ז נא: ר' אסי בר חייא.

ר' אושעיא בר חייא יבמות מו:.

ר' בנימין בר חייא סוף ר"ה.

רב הונא בר חייא שבת מז.

רב חננא בר חייא כתובות כא:.

רב יוסף בר חייא (סתם רב יוסף) חולין יח:.

ר' יצחק בר חייא כתובה פסחים פ"א ה"ח-י.

ר' לוי בר חייא סוף ברכות.

רב מניומי בר חייא יבמות קכב:.

רב משרשיה בריה דר"ח חולין סז.

מר עוקבא בר חייא יבמות סג:.

מר בר חייא ב"ב קסה:.

ענן בר חייא יבמות קטז.

רב שמואל בר חייא ב"מ עב:.

שמעון בר חייא עירובין פ"ה ה"ה.

ר' תנחום בר חייא מו"ק פ"ג ה"ז,

ר'

ר' חייא.

אם נרצה להביט בעין צופיה בתולדות העם הנפלא הזה, נראה תמיד השגחה פרטית, ובעת אשר הסכנה קרובה לבא, יקדים ה' הרפואה, והסכנה הכרוכה בעקבותיה תחלוף והיה כלא היה. ולא נדבר על ימים הראשונים אשר על כל צעד וצעד ראו כבוד ה' החופף על ב"י, אבל גם כשנוטל הנבואה מישראל ותחתיהם עמדו חכמים נושאי דגל התורה, גם אז פלאי פלאים נעשה לגוי הקטן הזה. כשפרשה מלכות רומי על ישראל והשיבו את העבד האדומי על כסא החשמונאים, שלח להם את הדגול מרבבה את הלל הבבלי, וכמו שאמרו סוכה כ. כשנשתכחה תורה מישראל עלה הלל הבבלי ויסדה. וכשחרב בית חיינו ונוטל כבוד מישראל שפך חמתו אך על עצים ואבנים וכפר אדמתו עמו, וכבר שלח לנו את האיש הנעלה הדגול מרבבה את רבן יוחנן בן זכאי, וע"י חכמתו הגדולה הציל לנו את שארית מחמדנו היא התורה, וביקש מהקיסר תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דר"ג, ולא ידע עריץ האומות כי העיר הקטנה יבנה תראה במפלתה של רומי הגדולה. ואח"כ מלחמת ביתר והרעות והגזירות הקשות אשר באו עליהם היה באמת הסכנה היותר גדולה לכלל ישראל כי בקשו לעקור את הכל, אז שלח ה' את רבינו הקדוש ואנטונינוס אשר על ידיהם הוקלו המים הזדונים, אבל מרוב הצרות אשר נמשכו משך שני דורות לא יכלו להוליד בנים לתורה במדה מרובה והשדים התחילו להיות צומקין.

אבל ההשגחה העליונה אשר לפניו העתיד כמו העבר הזמין ארץ רחבת ידים את מדינת בבל אשר שמה ישבו בני ישראל לרבבות בטח ושאנן והרביצו תורה הרבה, והיו תמיד נכונים לשחד מכספם ומכחם את אחיהם היושבים בארצנו הקדושה בכל עת הצורך, וכשראו בימי רבינו הקדוש שהגיע העת לשלח ממבחרי בניה וחכמיה למלאות את חסרון ארצנו הקדושה כבימי עזרא, אז התנדבו ר' חייא ובניו ועמהם עוד חכמים הרבה כרב ורבה בר חנא ולוי ור' חנינא ואבוה דשמואל ועוד חכמים רבים שלא נזכרו שמותן ועלו לישיבת רבינו הקדוש כדי להוציא את מחשבתו הקדושה לאור ולסדר את המשנה ולמסרה לכל ישראל בטהרתה. וזה שאמר ר"ל סוכה כ. כשנשתכחה תורה מישראל עלו ר' חייא ובניו ויסדוה. ובחולין פו. אמר רבין בר אבא משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזוועות -- ולא החמיץ יינם — ונתנו חכמים עיניהם בר"ח ובניו. וכן אמר רשב"ל בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה. ורבי קרא עליה מארץ מרחק איש עצתי כמנחות פח:.

האיש הפלאי הזה אשר נקרא בשם סתם ר' חייא בכל הש"ס בבלי או ר' חייא רבה כשבת לח: ובירושלמי כמעט תמיד בשם ר' חייא רובא (להבדילו מן ר' חייא בר אבא שנקרא ע"פ רוב בירושלמי בשם סתם ר' חייא), וכן נקרא בשם ר' חייא הגדול, היה יליד בבל בעיר כפרי כסנהדרין ה. שאמרו איבו (אבי רב) וחנה (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא כרסלא (וגרסת דק"ס בר סלא) מכפרי הוו, ור' חייא נולד לאביו אבא מאשתו השניה, ואחותו מן האם אימא (לדעת רש"י פסחים ד.) נשאת לאיבו אבי רב אחיו דר' חייא.

משפחת ר' חייא היתה נצר מגזע שפטיה בן אביטל לדעת הירושלמי תענית פ"ד ה"ב, ולדעת הבבלי כתובות סב. היו מגזע שמעי אחי דוד. וכן הוא שבת נו. שאמר רב, רבי דאתא מדוד וכו', משמע שרב ור' חייא לא אתו מדוד.

ימי

ימי עלומיו ורבותיו מי היו, לא נודע לנו שום דבר כאשר לא ידוע לנו כל דברי ימי חכמי הבבליים עד ר״ח, אך זאת ידוע לנו בבירור שמיום שגלה יהויכין והחרש והמסגר לבבל, לא פסקה תורה מהן, וראיה היותר גדולה שבבבל גידלה את הלל הזקן, כי כשבא לא״י ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה אז כבר גדול הדור כמבואר בערכו. וכן כשירד ר״ע לנהרדעא לעבר שנים כשהתחילו הגזירות בא״י עוד בחיי רבן גמליאל, מצא שם את האדם הגדול נחמיה איש בית דלי תלמיד ר״ג הזקן, שהרביץ שם תורה הרבה עד שדבריו נתקבלו להלכה גם בסנהדרי יבנה.

וכן כשירד לנהר פקוד חנניה בן אחי ר׳ יהושע היו שמה החכמים הגדולים ר׳ יצחק ור׳ נתן, אשר נתעלה אח״כ לאב״ד בסנהדרי דרש״ג באושא. וכן ידוע לנו שבזמן רבי היה בבבל ר״ה ריש הגולה. ור׳ חייא ובניו כשבאו לא״י הביאו תורתם בפיהם אות הוא שהיה שם ישיבות גדולות והרביצו תורה הרבה. וכמו שכתב רבינו שרירא גאון באגרתו ח״ג רפ״א שאך ראשי ישיבה וסנהדרין לא היו ביניהם, שזה היה אך בירושלים שמשם יצאה ההוראה לכל ישראל אבל היו מרביצים תורה גם בכאן, וראשי ישיבות שלהן היו נקראין בשם ריש סדרא. וכן כתב רש״י בכתובות כה. על הברייתא שאמרה חזקה לכהונה נשיאת כפים בבבל ופירש״י לפי שיש שם ישיבה וב״ד קבוע, ובפסחים ח. אמר ר׳ חייא עשו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בא״י. ומזה אנו רואין שנהגו בכל טהרות הקודש בבכל פרטי דיני התורה.

ונשאר לנו מתורת ר׳ חייא מה שלמד בילדותו (בהיותו בבבל) בנדה יד. דתניא בדקה בעד — רבי אומר טמאה — ור״ח אומר וכו׳ — מאי לאו בזקנותו קאי (שאז היה אצל רבי) הא בילדותו טימא משום נדה ש״מ. וידוע שר״ח עלה לא״י כשהיה כבר במבחר שנותיו וכאשר נבאר.

מתי עלה לא״י לא נדע בבירור אך זאת ידוע שגם בניו היו כבר גדולי הדור כלשון הגמרא סוכה כ. שעלו ר״ח ובניו ויסדוה.

ולדעת התוס׳ פסחים ד. שאביו ואמו דר״ח היו בחיים כשעזב אותם, ואך כשבא רב לדודו אז הבין מתוך דבריו שנפטרו.

ורבינו הקדוש קבלו בכל אותות אהבה וכבוד וקראו מארץ מרחק איש עצתי כמנחות פח:, ונתן לו רשות לדון אפילו ביחידי כסנהדרין ה., וכן מצינו ב״ב מא: שהיה דן דיני ממונות.

ורבי קצב לו פרס בעירובין עג. וכן ביצה כח. שהנהו שב בניתא דאתו לבי רבי ואשתכח ה׳ מינייהו בי ר״ח ולא קפיד ר׳ שמעון בר רבי, ורבי החביבו כ״כ עד שאמרו בירושלמי כלאים פ״ט סה״ג וכתובות פי״ב ה״ג שכשהיו נכנסין לבית הועד אמר רבי יכנס ר׳ חייא רובה לפנים, ואך ר׳ ישמעאל בר״י אוהבו היה נכנס קודם לו.

והיה לרבי כתלמיד חבר, וזה שמצינו הוריות יא: שבעי רבי מר׳ חייא, ובע״ז לו: א״ל רבי לנתן בן עמרם הנח דברי ואחוז דברי ר׳ חייא.

ורבי מסר לו רוב חכמתו בטעמי ופרושי המשנה כנדרים מא. שרבי גמר יג׳ אפי הלכתא ואגמריה לר״ח שבע מנהון ולבסוף חלש רבי ושכחן, ור״ח אהדר קמיה הנהו ז׳. ובחולין טז. יתיב רב אחורי דר״ח ור״ח קמיה דרבי. וארח לחברה עם רבי כחגיגה ה: שפ״א אזלו רבי ור״ח באורחא מטו להוא מתא ושאלו אי איכא צורבא מרבנן הכא ילכו לקבל פניו, וא״ל כי יש פה צורבא מרבנן ומאור עינים הוא והלכו לגביה.

ורבי קרא לר״ח מר כמו״ק טז:,

ובכתובות

ובכתובות לה. שר"ח דרש אפיתחא דבי נשיאה. ואע"פ שבל"ס היה ששון לב רבי לקבוע לו פרס אבל הוא מאס בלחם חסד ולא רצה ליהנות מכביד התורה, ושלח ידו במסחר המשי ביחד עם ר' שמעון בר רבי כב"ר פע"ז־יב. וכן סחר בביתנא כירושלמי ב"מ פ"ה ה"ו ופ"ו ה"א. ובחולין פ"ה יסופר שפ"א נפל יאניבא בביתניה ושאל לרבי ונתן לו עצה שישחוט עוף על בוביתא דמיא דמורח דמא ושבק ליה. וה' בירך את מעשה ידיו עד שהוצרך למנות את בן אחותו רב להיות שומר גנזיו כב"ק צט: ברש"י שם.

וכן היה בקי במטבעות אם טובים המה כב"ק שם.

אך הוא לא התגאה בעשרו וצוה לאשתו שבת קנא: כי אתא עניא אקדומי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך, אמרה ליה מילט קא לייטת להו? א"ל — גלגל הוא שחוזר בעולם.

וכשהצליח במעשי ידיו אז ראה כי שולח ממרום הנה אך ורק להרביץ תורה בישראל. ובאמת עשה גדולות כאשר יסופר כתובות קג: (ושם יסופר ע"ד הציור והמליצה) שאר"ח לר' חנינא אנא עבידנא דלא משתכחה תורה מישראל דאייתינא כיתנא ושדיינא ומגדלנא נישבי וציידנא טביא ומאכילנא בשרא ליתמי ואריכנא מגילתא ממשכי דטביא וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמשה חומשי לה' ינוקי ומתניתא שיתא סידרי לשיתא ינוקי וכו'. ורבי כשראה את מעשיו הגדולים דר' חייא אמר כמה גדולים מעשי חייא, א"ל ר"ש בנו אפילו ממך? א"ל אין.

וכל מגמתו היה אך שיתן לו ה' כח ועצמה לעבוד עבודתו הקדושה, כברכות טז: שהיה מתפלל יהי רצון שתהא תורתך אומנתנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו.

וכששאלו רב, נשים במאי זכיין השיב לו דאקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן כברכות יז., וזה יען שאך מטרה אחת הציב לו בחייו וזה חביבות התורה על לומדיה ולעשות את בניהם למודי ה'. ובב"מ פה: יסופר שאליהו גילה לרבי שר' חייא ובניו חשובין כהאבות וגזר רבי תענית והוריד לר"ח ובניו להתפלל וכשאמר משיב הרוח נשב זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מטרא. ור' חייא ברוב ענותנותו אמר בירושלמי ברכות פ"ב סה"ד אנא מן יומי לא כיונית אלא חד זמן בעי מכוונה והרהרית בלבי ואמרית מאן עליל קומי מלכא קדמי ארקבסה אי ריש גלותא.

ורבי לא זז מלחבבו, וראה שאם יתן לו התמנות בישיבתו הגדולה יתבטל עי"ז ממטרתו אשר הציב לו בחיים כמפורש כתובות קג:, לכן שם עליו התמנות היותר חשובה וגדולה וכידוע שרבי ישב בציפורי שהוא גליל, וכשהוצרכו לקדש החורש השתדלו תמיד שיהא ביהודה כדין המפורש סנהדרין יא: שאין מעברין את השנה אלא ביהודה (וכן קידוש החודש).

לכן היו מקדשין בעין טוב ושם היה ב"ד קבוע כברכות פ"ד ה"א ובפס' רבתי פ' תקעו. והתמנות הגדולה הזאת מסר לאהובו ר' חייא כר"ה כה: שרבי שלחו לקדש החודש שמה (והתמנות הזאת נמסר אח"כ לתלמידו דר"ח לר' אושעיא כסנהדרין פ"ד ה"א).

ורבי לא זז מלחבבו בכל עת מצא כדמובא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג רבי הוה מתני שבחיה דר' חייא רובא קומי ר' ישמעאל בר' יוסי ואירע פ"א שר"ח היה בבית המרחץ, וכשבא ריבר"י לא

קם מקמיה, וסיפר זאת לרבי, וכששאלו רבי למה עבד כן והושיבו שלא הרגיש את בואו כי עיין אז בספר תהלים אגדה, ומני אז מסר לו רבי שני תלמידים שישמרוהו מן הסכנה.

ונתגדל כ"כ בעיני רבי עד שהתחתן בו שבנו של רבי ישא את טוי בת ר' חייא (כי פזי נשאת אח"כ שהיה לה בן בשם ר' שמעון בן פזי כמפורש בתוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי). אך לדאבון לב שניהם מתה הנערה ביום שבאו לכתוב כתובתה כמפורש כתובות סב:. ורבי אמר עליו ועל ר' ישמעאל בר"י אשרי הדור שאתם בתוכו כמגילה פ"ד ה"א־כז:.

ואך שני פעמים מצינו שכעס רבי עליו כדמובא מו"ק טז: שפ"א גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, ור"ח יצא ושנה לשני בני אחיו לרב ולרבה בר חנה בשוק ואיקפד רבי וכשבא ר"ח לאיתחזויי ליה א"ל רבי „עייא" (כי ר"ח לא היה יכול לבטא היטב החי"ת במגילה כד:, וכן קראו בר קפרא בכריתות ה.) מי קורא לך בחוץ (וכשיצא בחוץ ולא מצא שום אדם) ידע בנפשו שרבי כעס עליו ונהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין, ביום תלתין שלח ליה רבי תא, הדר שלח ליה דלא ליתי, ור"ח ראה את השליח הראשון ולא השני וכשבא לפני רבי קרא עליו המקרא ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו.

ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג וב"ר פל"ג־ג יסופר שרבי אמר אם סליק ר"ה ריש גלותא לכאן אנא מותיב ליה לעיל מינאי דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין — חד זמן אעל ר"ח רובה לגביה א"ל הא ר"ה לבר, נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו בא, א"ל פוק חמי מאן בעי לך לבר, ונפק ולא אשכח בר נש, וידע דהוא כעיס עליו, ולא על לגביה תלתין יומין. ביום ל' על אליהו לגביה בדמות ר' חייא, א"ל מה מרי עביד, א"ל רבי חד שיניי מעיקא לי, א"ל הראני אותו, הראה לו ויהיב אצבעותיה עלה ונתרפא. למחר (סוף השלשים יום) על ר' חייא לגביה ושאלו אודות כאב השנים שהיה לו, והשיבו שמיום שנתן אצבעו עליו נתרפא, אך ר' חייא א"ל האמת וא"ל אנא לא הוינא. מן ההוא שעתא הוה נהג ביה ביקר.

ור' חייא קרא לרבי „רבינו" כתוספתא נגעים פ"ח אר"ח אמרתי לפני רבי למדתנו רבינו — א"ל אף אני כך אמרתי.

מחלוקותם מצינו כתובות כה: דתניא— א"ל ר"ח אם אתה מאמינו וכו', ע"ז עה:, חולין טו: צב:, נדה יד. (בלשון דתניא).

וכשחלה רבי נכנס ר"ח לבקרו ומצאו שהוא בוכה. (לחד מ"ד שרבי מת קודם ר"ח). וזולת רבי לא מצינו שיאמר ר"ח בשם אחר אך מצינו פ"א שאמר בשם ר' שמעון בר' אלעזר כרו"ר פ"א־ד.

חבריו הגדולים.

אבדן שהיו יחד בישיבת רבי כיבמות קה:.

ר' אלעזר הקפר כחולין פד:.

בר קפרא שהיו ביחד לפני רבי כיומא פז:, וביבמות לב: נחלקו ושניהם נשבעו שכן שמעו מפי רבי (ומזה משמע קצת שרבי נפטר קודם ר' חייא), וקראו בבלאי ככריתות ח., מתיב לר"ח כשבת פ"ב סה"ב, ופ"א אזל ר"ח לדרומא שאלון ליה ר' חמא אבוה דר' הושעיא ובר קפרא בנדה פ"ב ה"ב.

ר' חנינא בר חמא ככתובות קג:, אבל היה קטן מר"ח וקיבל ממנו כירושלמי נדה פ"א ה"ג שאמר בשם ר"ח. וכן שביעית פ"ו ה"א רשב"ל שאל לר' חנינא — א"ל אני לא שמעתי מר"ח. וכן הוא יבמות פ"ד הי"א, ובכתובות י: א"ר חנינא — דתני ר' חייא. וכן מצינו אותם ביחד לפני רבי כיומא פז:.

ר' ישמעאל בר' יוסי, היו ביחד לפני

רבי

רבי כיבמות קה:, וקראו בבלאי כעירובין פ., ור"ח נהג כבוד גדול עמו ואמר כבר הורה זקן כסנהדרין כט:.

ר' שמעון בר רבי, היה עמו אהובים ידידים וסחר עמו בשותפות כב"ר פע"ד ב, וישבו יחד לפני רבי כיבמות קה:, ובמגילה כד: יסופר שא"ל ר"ח אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קלך אתא וא"ל לאבוה א"ל זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לא נמצאת מחרף? (שלא היה יכול לבטא היטב החי"ת).

מחלקותן מצינו ברכות לה. חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי. ובשבת קנב: חד אמר עד שיסתום הגולל וחד אמר עד שיתעכל הבשר (יודע המת). ובעירובין ט: חד אמר נידון משום לחי וכו'. ושם עב. חד אמר מחלוקת במחיצות. ובתענית יב. חד אמר ייסר וח"א יאסר. ושבועות טו: חד אמר זו כנגד זו וח"א זו אחר זו. ובחולין קלט: חד תני הדרסיאות וחד תני הרדסיאות. ובכורות לב. חד אמר מבליעו וחד אמר אין מבליעו. ובקידושין לג. יסופר שפ"א ישב ר"ח בי מסחותא וחליף ואזיל ר"ש בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאביו שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני.

וחברו הגדול ר' שמעון בן חלפתא (אחי ר' יוסי) כירושלמי ברכות פ"א ה"א־ד: ששניהם היו מהלכין בהדא בקעת ארבל באשמורת הבוקר וראו איילת השחר שבקע אורה א"ל ר"ח כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת.

וברו"ר פ"ג־ד ר"ח ורשב"ח הוו יתבין לעין באורייתא בהדין בית המדרש רבא דטבריא בערב פסח.

ובב"ר פע"ט־ז ר"ח ור"ש בר רבי ורשב"ח שכחו מלין מן התרגום והלכו לההוא תגרא דערביא לשאל ממנו.

וברו"ר פ"ה פסוק ורחצת שר"ש בן חלפתא קבל מר"ח חדא חקל וכו'. ואס"ר פ"א פ' על גלילי, ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ר מחלקותן.

וכן ריב"ל אף שהיה בל"ס צעיר הרבה ממנו היה גדול הדור בזמן ר' ר"ח כאיכ"ר פ"ג־ו ר"ח רבה אזל לדרומא ואיתקבל גבי ריב"ל — לבתר יומין אתא ריב"ל לטבריא ואיתקבל גבי ר"ח רבה ויהיב לתלמידוהי דריב"ל דרכמונין וא"ל זילו עבירו לרבכון כמנהגיה, וכן בכתובות קיב. ריב"ל איקלע לגבלא — לשנה איקלע ר"ח להתם ואמרו לר"ח זיל לא תעביד לך כי חברך.

והנה מלבד מה שהיה ר"ח במתיבתא רבתי דרבינו הקדוש כרע וכאח לו, היה לו ישיבה פרטית בטבריא ושם היה מקומו הקבוע עם ב"ב וכאשר הבאנו לעיל מאיכ"ר פ"ג־ו שריב"ל בא לר"ח לטבריא. ור"ח קבץ נדבות לב"המד הגדול כהוריות פ"ג ה"ד, ודברים רבה פ"ד־ח, מעשה בר"ח שעשה נדבה בב"המד הגדול שבטבריא ופסק אדם אחד ליטרא של זהב נטלו ר"ח והשיבו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו, וכן ברו"ר פ"ג־ד שהיה בטבריא. וכן מקום קבורתו שמה וכאשר נביא לקמן.

ותלמידיו הגדולים היו בני אחיו, רב שהיה ג"כ שומר גנזיו כב"ק צט: ור"ח הביאו והעמידו לפני רבי כברכות מג. ובשלשים יום שנהג ר"ח נזיפותא אז למד עם רב כל כללי דאורייתא דבבלאי כבלאים פ"ט ה"ד וב"ר פל"ג־ג. וקראו תמיד בשם חביבי וכמבואר בערכו באריכות.

וכן ב"א רבה בר חנא כמו"ק טז: יצא ר"ח ושנה לשני בני אחיו לרב ולרבה בר חנה, וב"ב קכד. ארב"ח אר"ח.

תלמידו הגדול ר' אושעיא כבריתות ח. שר' אושעיא שבק את בר קפרא ואתא קמיה דר"ח. ובשבת לח: א"ר אושעיא פ"א היינו עומדים לעילא מר"ח רבה, ור' חייא מסר לו פירושי המשנה כפי שקיבל מרבותיו וכחולין קמא: שאר"ז כל מתניתא דלא מתניא בי ר"ח ור' אושעיא משבשתא היא.

זעירא תלמידו כשבת קנו. שמצאו כתוב על פנקסיה אמרית קמיה רבי ומנו ר' חייא.

יהודה בן נקוסא תלמידו כב"ק פא:.

ר' יונתן א"ר חייא ב"מ מ., ובגיטין לז. ר' יונתן מסר מילי לר' חייא (ושם בר אבא הוא ט"ס), ובברכות יח. ששניהם שקלי ואזלי בב"הק וקשדיא תכלתא דר' יונתן א"ל ר"ח דלייה וכו'.

ושניהם הלכו אחרי מטתו של ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא כברכות פ"ב ה"ג וקה"ר פ"ט־ה. ובר"וד ח"ג צד 46 יאמר שר' יונתן היה חברו דר"ח ויציין עירובין יז: והוא טעות כי שם אמרו אך אמרי דבי ר' ינאי — דתני ר' חייא, מתקיף לה ר' יונתן א"כ מה שייכות הוא לר"ח, ובירושלמי שם פ"ג ה"ר נתחלפו השמות.

ר' ינאי כיבמות צג. שר' ינאי אתא לקמיה דר"ח א"ל שפיר עבדת, ואח"כ נתחתן עמו שבן ר' חייא יהורה נשא בת ר' ינאי ככתובות סב: (ונראה שזה היה אחרי מות ר' חייא ולעת זקנת יהודה ואפשר שהיתה אשתו השניה). מחלקיתן ברכות פ"ד ה"ה.

ר' יוחנן כסנהדרין פ"א ה"א שאזל מידון קומי ר"ח רבה.

רשב"ל משום ר"ח ע"ז ל. וכשהזכיר את שמו הזכיר ביראת הכבוד ואמר הריני כפרת ר"ח ובניו כסוכה כ. ובירושל' כלאים פ"ט סה"ג יסופר שרשב"ל צם ג' מאות תעניתא שיזכה ליחזי לר"ח (בחלום) ולא זכה, וכן ר' יוסי (ר' אסי) צם פ' יום ולבסוף חזי וכהו עיניו.

וכן מצינו שהיה לו תנא בישיבתו בשם אחי כברכות יד. שבעי מר"ח.

וכן מצינו הרבה שאמרו משמיה אע"פ שלא היו תלמידיו כר' אלעזר שאמרו בירושלמי כתובות פ"ט סה"ה שהיה תלמידו והכונה שהלך תמיד בשיטתו, כי כשעלה ר"א לא"י אז כבר נפטר ר"ח.

וכן ר' אבא בר זוטרא בשמו יבמות פ"ד הי"א, נדה פ"א ה"ג. ובמנחות לז. מצינו ר"ח ורב אחא בריה דרב אויא צ"ל ר' חייא בריה דרב אויא.

ר' חונא בשמו מגילה פ"א ה"א פ"ב סה"ג.

רב יהודה אר"ח שבת ז: ותענית י: ובשניהם צ"ל רב יהודה אמר רב אר"ח כשבת ק. וחולין עו.

וכן מצינו רבה אר"ח שבת קכז., עירובין עה. פח., ובכתובות פז. רבה — רב יוסף אר"ח בל"ס חסר שם האמורא האמצעי.

יוחנן חקוקאה הפקיד אצלו דיסקיא מלאה חמץ, פסחים פ"א ה"ד.

שמואל משום ר"ח שבת מה: קלח., פסחים כ:, סוכה יא:, חולין קיג.

שבתאי בריה דר' מרינוס אתא לקמיה דר"ח כב"מ יז.

מקראיו הפרטים ואשתו וב"ב.

ר' חייא היה ארוך בדורו והיה מגיע לכתפו של רבי כנדה כד:, ופ"א הראה כריעה לפני רבי ונעשה פסח ונתרפא כברכות פ"א ה"י.

והיה זהיר מאוד בכבוד חבריו יותר מכבוד עצמו כאשר יסופר סנהדרין יא. שפ"א ישב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא, עמד ר"ח ויצא, עמדו כולם ויצאו. בשחר מצאו ר"ש בר רבי א"ל אתה הוא שציערת לאבא?

א"ל

א"ל לא תהא כזאת בישראל (ואף שלא לבייש את מי שאכל השום עשיתי כזאת).

שם אשתו היה יהודית כיבמות סה: וילדה לו תאומים את יהודה וחזקיה, ופזי וטוי אחיותיהם, והוה לה צער לידה, מה עשתה שינתה את בגדיה כדי שלא יכירה ר"ח ובאת לפניו ושאלה אותו אם אשה מצווה על מצות פ"ור, וכשאמר לה לא, אזלה ושתתה סמא ונעשית עקרה, וכשנתודע לר' חייא היטב חרה לו ואמר לה איכו ילדת לי חדא כרסא אחריתא. ובקידושין יב: יסופר שפ"א (מרוב צער שהיה לה מלידה, תוס' ר"י הזקן) ספרה לר"ח שאמה אמרה לה שאביה קיבל ע"י קידושין מאחר כשהיתה קטנה. אך ר"ח השיב לה לאו כל כמינך.

וביבמות סג. יסופר שהיתה מצערת לו וכדי להשקיטה, כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. וכששאלו רב והא קא מצערא ליה למר? השיב לו דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא. וזה שאמר שם סה: שבירך את רב רחמנא ליצלך ממידא דקשה ממותא — זו אשה רעה.

תורת ר' חייא.

מצינו שחיבר הולכות רבית כב"מ סב: סה: תנא רב ספרא בריבית דבי ר"ח (בהולכת רבית ששנה ר"ח, רש"י).

וכן היה אצלו מגילות סתרים כשבת ו: צו:, ב"מ צב. וא"ב אטב"ח של ר"ח כסוכה נב:.

ועל כולם הברייתות שהשאיר לנו לברכה עד שאמרו חולין קמא: כל מתניתא דלא מתניא בי ר"ח ור' אושעיא משבשתא היא.

וזה יען שר' אושעיא תלמידו גמרם לכן נקראין על שמו, וכמו שנקרא ר' אושעיא בב"מ אבי המשנה.

והברייתות דר"ח אינם מה שמצינו בש"ס ת"ר כדמוכח כתובות נב. ת"ר — סבר רב — א"ל ר"ח לית הלכתא כהא מתניתא.

ומי שיש לו ידיעה בש"ס יראה בהשקפה ראשונה שכל הת"ר שבש"ס המה מהתנאים הראשונים, טרם חיבר רבי המשנה וכל אחד ואחד היה שונה משנתו בטעם אחד אבל בלשון אחר, וכדמובא באגרת דרש"ג. וכן מכלתא דר"י וספרא וספרי המה רמזי הדינים מן התורה, אבל ברייתות דר"ח ודר' אושעיא המה אך פירושי המשנה וגידרה כפי שמסר לו רבינו הקדוש בדרך למודו.

והרב החכם רז"פ בספרו מבוא הירושלמי צד כב. ירצה לומר שר' חייא ור' אושעיא המה מסדרי התוספתא שבידינו היום ואשר ע"ז אמרו בסנהדרין פו. סתם תוספתא ר' נחמיה אליבא דר"ע וע"י שניהם היינו ר"ח ור' אושעיא נשלמה התוספתא.

וכן יאמר במבוא המשנה צד 306, ובמבוא הירושלמי צד כ' „שהחכמים אשר „היו בימי רבי וקצת אחר מותו — „ובראשם בר קפרא, לוי וגם ר' חייא „סרו מגרסת רבי במשנתו וקבעו להם „גרסאות אחרות עיין שבת סח., ובדף „כד במבוא הירושלמי יאמר עצת ר' „חייא היתה בראשונה לתקן את משנת „רבי והציג לפעמים הלכות אחרות במקים „הלכות המשנה של רבי, כירושלמי שבת „פ"א ה"ב אנן תנינן סמוך למנחה, תני „ר"ח סמוך לחשיכה. ובע"ז פ"א ה"ה אנן „תנינן תרנגול לבן, תני ר' חייא תרנגול „סתם, ובריש ברכות אנן תנינן משעה „שהכהנים תני ר' חייא משעה שדרך בני „אדם וכו', ושם א"א לפרש הך תני ר' „חייא כ"א ששנה ר"ח במשנתו ולא „בתוספתא.

והרה"ח ראה"ו בספרו דור ודורשיו בח"ב צד 169 מביא ראיה שר' חייא חולק על המשנה מדמאי פ"ב ה"ה

שאמרו במשנה איזהו מדה גסה ביבש שלשה קבין ובלח דינר — תני ר' חייא הין מידה גסה, מן ההין ולמטה מידה דקה, ובסוטה פ"ג סה"ו שאמרו ופליג ר' חייא. עכ"ל.

ובזה עילה מצא ויאמר „ברית האחוה „בין רבי לר"ח היתה נאמנה ותמימה „למראה עין — אבל בלבו לא חשב כן, „ואף לפעמים גלה נגד סביביו ותלמידיו „את הדברים שבלבו ויהי מקלה לפניהם „את תורתו (חולין טז:) -- כאשר ר' חייא „ובניו היו מטילים קוצים בעיני רבי „והכעיסוהו, כן גם עשו לו חכמים „אחרים כבר קפרא גם הוא עשה כמעשה „ר"ח לחבר משניות גדולות ולהעמידן „אצל משנת רבי אי למעלה ממנה. עכ"ל. ואף ר' חנינא בר חמא מצא חן בעיני החכם ראה"ו.

ככה יעשו חכמי כותבי דברי ימי ישראל לעפר בעפר את הקדוש לנו ואף למען האמת ובזה דמו כי יפילו את חומת הדת ולא ראו כי בנפשם הוא, ובזה הראו כי לא לבד שלא הגיעו למטרתם לכתוב באמת תולדות ימי חכמינו ז"ל, אבל גם הראו את אי ידיעתם בפשט הגמרא אם בשוגג אם במזיד, וחשבו כי הש"ס נאבד מתוך קהל ישראל ואף המה הצילו אוד מוצל מאש, ובטחו כי מי יהיה משוגע לעיין בכל ציוניהם לראות היעמדו דבריהם אם לא.

ובכל אשר נעיין יותר בדברי החכמים האלו נשתומם הפלא ופלא שעשו ממש כאותו שאמר שמצוה לעביד ע"ז שנאמר ועבדתם אלהים אחרים, כן עשו המה ולא נביא סברות ופלפול ואך נביא שנית כל הציונים.

ועוד האם לא ידעו החכמים האלו שבסידר רבי המשניות לא הוא לבדו ישב בחדרו סגור ומסוגר ושם עשה המלאכה הגדולה והנפלאה, האם לא קבץ כל חכמי דורו וגם זקני דור העבר וגם תלמידיו הגדולים ובראשם ר' חייא ובר קפרא ולוי ור' חנינא ובניו וגם את רב תלמידו הצעיר. ואיך נוכל לומר שאחרי רבי קמו תלמידיו וחלקו על חיבורו?

ונביא ראיותיהם אחת לאחת. וז"ל הירושלמי שבת פ"א ה"ב אנן תנינן סמוך למנחה תני ר' חייא סמוך לחשיכה. מתניתן צריכה למתניתיה דר' חייא. מתניתא דר"ח צריכה למתניתן. אלו תני ר"ח ולא תנינן אנן, הוינן אמרין לא אלא חשיכה הא מנחה לא, הוי צריכא למתניתן, או אלו תנינן אנן ולא תני ר"ח, הוינן אמרין כולהון דתנינא מנחה מנחה, וכולהון דתנינן חשיכה חשיכה מן מה דתנינא מנחה ותנינא ר"ח רובה חשיכה הדא אמרה אפילו חשיכה דתנינן דבתרה מנחה היא.

וכן ע"ז פ"א ה"ב אנן תנינן תרנגול לבן תני ר"ח תרנגול סתם. מתניתן צריכה למתניתא דר"ח, ומתניתא דר"ח צריכה למתניתן, אלו תנינן ולא תני ר"ח הוינן אמרין לא אמרינן אלא תרנגול לבן, (פי' דוקא בזמן שפירש מכור לי תרנגול לבן אז אסור), אבל תרנגול סתם אפילו בינו לבין עצמו מותר (אז למכור לו אפילו לבן), הוי צריכה למתניתא דר"ח או אלו תני ר"ח ולא תנינן הוינן אמרין לא אמר אלא תרנגול סתם הא תרנגול לבן אפילו בינו לבין התרנגולים אסור הוי צורכה למתניתן וצורכה למתניתא דר"ח.

ובריש ברכות שאמרו משעה שהכהנים וכו', ותני ר"ח משעה שדרך בני אדם וכו', יען כי המשנה תדבר בזמן הבית לכן נקטו בלשונם סימן הידוע להם, אבל בהברייתות הנאמרים אחר החורבן נתנו סימנים אחרים, וכמו שמובא ברכות ב: כמה סימנים אחרים. ועתה יראה הקהל וישפט האם נמצא גם קורטיב של אמת בדבריהם שר"ח חולק על המשנה

ומביא

ומביא הלכות אחרות במקום הלכות המשנה?

וממש כזה מצינו בירושלמי גם על ר' אלעזר בן פדת כשבועות פ"ד ה"ט על המשנה שאמרה עד שישמעו מפי התובע אר"א מה ת"ל — מתניתן צריכה למה דר"א, ומה דמר ר"א צריכה למתניתן.

וכן על רבי עצמו מצינו פאה רפ"ג אנן תנינן שבין הזיתים, ותני דבי רבי שבין האלנות, מתניתן צריכה לדבית רבי, דבית רבי צריכה למתניתן, וכן שבת פ"ד ה"א אנן תנינן נסורת, תניא דבי רבי נעורת, ואמרו בגמרא הדא אמרה היא הדא אמרה היא פי' שלא נחלקו כלל. וכן שבת רפ"ז אנן תנן כל השוכח עיקר שבת, תניי דבי רבי כל שאינו יודע עיקר שבת, והוא כדאמרו בבבלי שם רב ושמואל דאמרי תרוייהו אפילו תינוק שנשבה בין העכ"ום וגר שנתגייר כהכיר ולבסוף שכח דמי.

ונבא על ציוני הראה"ו מדמאי פ"ב ה"ה וז"ל המשנה איזו היא מדה גסה ביבש ג' קבין ובלח דינר. — תני ר' חייא הין מדה גסה מן ההין ולמטן מדה דקה. וחשב החכם ראה"ו שר"ח פליג אמתני' ועינו המעתו שבפני משה מפרש תני ר"ח בתוספתא פ"ג איפכא, אבל האמת מפורש בתוספתא דמאי פ"ג וז"ל רשב"ג אומר משום ר' יוסי — ובלח הין מידה גסה מהין ולמטה מדה דקה. וזה אך מפרש המשנה, שהמשנה נותן שיעור ללח דינר, והוא מפרש ששיעור דינר היא הין, וזה ברור.

ומה שמביא מסוטה פ"ג סה"ו שאמרו ופליג ר"ח, הלא הגמרא מפרש שר' חייא תני לשיטת ר' שמעון ורבי לשיטת ראב"ש.

וכעת נבא אל אמיתת הענין כמו שהוא, וכאשר אמרנו למעלה כי התוספתא באמת נתחברה מתנאים הראשונים וכאשר אמרו שר' נחמיה סדרה אליבא דר"ע רבו, ובתוספתא יבאו הפירושים על המשנה באריכות וכמה פעמים מחלוקת בצידה, מה שרבי בחכמת לשונו רמזה במשנה, ולכן מובא בדברי הראשונים שהתוספתא צריכה לפרש הדברים יותר מן המשנה.

ומכלתא וספרא וספרי המה קיבוצים גדולים להראות רמזי ההלכות שבמשנה מן המקרא.

אבל הברייתות דבי רבי ודר' חייא ובר קפרא ולוי ושמואל ור' אושעיא בהם לא נמצא שום מחלוקת, והמה אך כעין פירוש קצר על המשנה, שנסדרה בתכלית הקיצור, כמו שלמד רבי בישיבתו הגדולה כונת המשנה, כי רבי לא שינה מהמשנה כלום אם גם ידע שאין הלכה כאותה משנה יען שכבר היה שגור בפי החכמים, ומסר לתלמידיו כונת המשנה, ומשנה לא זזה ממקומה כיבמות ל. וזה שאמר אילפא תענית כא: שכל מי שישאלני מתניתא דר"ח ור"א אראה אותו שכבר רמזה רבי במשנה. וזה שאמרו עירובין צב., יבמות מג., נדה סב: רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו.

ולרגל מלאכתנו נביא כל תני ר' חייא הנמצא בבבלי והמה על שלשה אופנים א) לפרש כונת המשנה כפי שקיבלה מרבי ומשאר רבותיו, ב) מימרא או הלכה בפני עצמה כדרך שאר מימרות האמוראים, ג) בענין אגדה.

אופן א) כעירובין יד: שאמרו כמה כ"ש תני ר"ח אפילו כחוט הסרבל. וכן שם יז: קיא., יומא ו: וקא מפרש ר"ח המשנה דזבים פ"ה מ"יא, יומא כה: כו:, ביצה טז: כה. קא מפרש דברי ר"ע וכונתו. ביצה לב., חגיגה יג., יבמות ט: כא: לג: מ: נג: צז., כתובות פג. הכותב — תני ר"ח האומר, וכמו שכתב שם הר"ן דהמשנה מיירי בלא קנין וא"כ

הכתיבה

הכתיבה הוא אך כאמירה. וכן כתובות פ"ח מ"ב מוכרת ונותנת וקים ותני ר"ח לא תמכור ולא תתן ואם מכרה ונתנה קיים שר"ח מפרש שכונת המשנה אך בדעבד.

וכן ב"מ עד. שמפרש מאי מעטן שכבר נתחממו וזה כומר שבמשנה. וכן ב"מ ג. לז:, עג. צה. קלט., שבועות לה. מ. מו., סנהדרין כח: סח:, שבועות לה., מנחות כג:, חולין קכב:, בכורות כא:, נדה יז: כולם לפרש המשנה.

וכן כמה פעמים שמוסיף על התוספתא או שמפרש דברי הראשונים כברכות כו. נב., שבת קלז., ב"ב סז., מכות ג: (וסובר כריב"נ), מנחות יב. וכמו דמשני אביי דר"ח אליבא דר"א.

ומצינו בכתובות נט: שאמרו במשנה ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה ואמרו בגמרא מתניתן דלא כר"ח דתני ר"ח אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים אין אשה אלא לתכשיטי אשה.

ולכאורה שר"ח פליג על סתם משנה, אבל כשנעיין נראה שר"ח אינו פליג על המשנה ואף מביא דין משנה אחרת שנישנית בסוף תענית, שאמרו שם בגמרא יפיפיות שבהן אומרות תנו עיניכם ליופי, מיוהסות שבהן אומרות אין אשה אלא לבנים, מכוערות שבהן אומרות — ובלבד שתעטרנו בזהובים, וזה ממש דברי ר"ח, וכונת הגמרא לומר שר"ח פוסק כאותה המשנה.

ובב"מ כ: מצינו במשנה וכמה היא אגודה של שטרות ג' קשורין זב"ז ואמרו בגמרא ש"מ קשר הוי סימן ומשני הא תני ר"ח ג' כרוכין זב"ז, ולפום רהיטא פליג ר"ח אמתני' אבל כבר מביא בשיטה מקובצת בשם הרא"ש שר"ח לא פליג כלל, ואף מפרש מאי קשורין הכונה כרוכין, וכדמצינו שליא קשורה בולד והכונה כרוכה בולד. וזה ברור.

וזה כונת הירושלמי ביצה פ"א ה"ד על המשנה שאמרו ב"ה דמוליכין סולם משובך לשובך, ובגמרא שם שיהודה בריה דר"ח התיר סולם של עלייה וכשבא אצל אביו אוקים תנייה (תנא) קומי ותני במד"א בסולם של שובך, והיינו שצוה להתנא השונה ברייתות לגרום תיכף אחר המשנה לפרש שכונת ב"ה שאך בסולם של שובך מתיר ב"ה, אבל לא בסולם של עלייה. וכן הוא ממש בב"מ פ"ה ה"ו שר' חייא שאל לרבי א"ל אסור נפק קבעיה במתניתיה וקבעה כן. וכן צ"ל בע"ז פ"ד ה"ב ותחת „חזק" צ"ל „חזר".

אופן ב) מביא ר' חייא ברייתות מה שקיבל מרבותיו, כשבת מב. מב: קד: קמא:, עירובין יח. יז:, פסחים ח. מב: מז: פ., יומא ד. כד., ר"ה ו:, גיטין מד:, ב"ק כ., ב"מ קה:, ב"ב לה: (וכדמפרש רב אשי), ב"ב צז. צז:, מנחות פ:, חולין כז. סא. קלד., נדה כה., שמפרש דברי אבא שאול, והמה ככל מימרות דאמוראים.

אופן ג) דרשות באגדה כפסחים מט: שאמר כל העוסק בתורה לפני ע"ה כאלו בא על ארוסתו בפניו, שם פז. יודע הקב"ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות אדום עמד והגלה אותן לבבל. יומא יט: כמין קול נשמע בעזרה, כתובות י: כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפים לאשה, שם ל. אע"פ שבטלו סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו, גיטין ע. הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף, סעודתך שהנאך ממנה משוך ידך הימנה, ואל תשהה עצמך, חולין ו. אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו בין.

ור' חייא היה חשוב כתנא וכדמצינו ב"מ ה. ר"ח תנא ופליג, וכן מצינו שבת כ. כתנאי ר' חייא ור"י בן בתירה, וכן כתובות כה: דתניא דברי רבי א"ל ר"ח,

וכן

וכן נדה יח. דתניא רבי אומר — ור״ח אמר, וכן שם סב: דתניא ר״ח אומר, וכן נזכר בתוספתא נגעים פ״ח ה״ז.

וכמה פעמים נאמר עליו בשם איתמר כדרך האמוראים בעירובין ט:, וזה כמו שבארנו בערך ר׳ יהודה הנשיא שדור התנאים שבמשנה היו אך דור שקודם רבי, אבל יען שרבי וחבריו קבלו מן דור הקידם לכן נזכרו פעמים אחדות במשנה, אבל ר׳ חייא אע״פ שהיה זקן כרבי אבל רוב קבלתו היה מרבי בעצמו לכן נחשב כתנא וכאמורא.

פטירתו.

יסיפר מו״ק כח. שלא מצי מה״מ למיקרבא ליה אידמי ליה כעניא אתא טריף אבבא א״ל אפיק לי ריפתא אפיקו ליה א״ל ולאו קא מרחם מר אעניא, אההוא גברא אמאי לא קא מרחם מר גלי ליה אחוי ליה שוטא דנורא אמצי ליה נפשיה.

ושם כה: יסופר כשנפטר ר״ח נחיתו כיפי דנורא מרקיע.

ונקבר בטבריא וגם בניו מצאו קבורתם אצל אביהם, יהודה מימינו וחזקיה משמאלו ואח״כ נקבר ר״ה אצלו כדמובא מו״ק כח. ואף שלא נזכר שם טבריא, אך ידוע שר׳ אמי ור׳ אסי היו בטבריא וכשהובא ארונו של ר״ה יצאו לקראתו וזה מוכח שפיר שהיה בטבריה.

וכפי הנראה מלא מקומו חזקיה בנו שהיה ג״כ בטבריא.

ר׳ חייא אביו של ר׳ אחא.

נזכר תנחומא הישן שלח, אך בתנחומא בובער הגרסא ר׳ תנחומא בר אבא בשם ר׳ חנינא אביו של ר׳ אחא בר חנינא, וכן הוא במ״ר פ״יז־ב, אך שם איתא אחיו וצ״ל אביו.

ר׳ חייא אביו של ר׳ ברכיה.

בויק״ר ר״פל ר׳ ברכיה ור׳ חייא אבוי בשם ר׳ יוסי בן נהוראי, ובתנחומא חיי שרה־ו ר׳ ברכיה הכהן אמר בשם ר׳ חייא אביו שאמר בשם רב יהודה בר יחזקאל.

ר׳ חייא איש כפר עכו.

ר׳ תנחום בריה ברכות סג:.

ר׳ חייא אריכא, (מדיפתא).

בכתובות קד: יסופר שחמותו היתה אשת אחיו ומת אחיו בלא בנים ותבעתיה לדינא קמיה דרבה בר שילא — כתב לה אדרכתא אנכסיה, אתא לקמיה דרבא א״ל ר״ח אריכא חזי מר היכי דנן, א״ל שפיר דנך, וגרסת הרי״ף והרא״ש ר״ח אריכא מריפתא, ובנדרים ח: א״ר שמעון בר זביד א״ר יצחק בר טבלא א״ר חייא אריכא, והיטב תמה בסה״ד שר״י בר טבלא היה קודם הרבה והאמת כן כי גם ר׳ שמעון בר זביד היה בימי ר״ז, אך בל״ס שם נשתבשו השמות, וקרוב לומר שהכונה על ר׳ חייא שהיה ארוך בדורו.

ר׳ חייא בר אבא דמן יפו.

נזכר מד׳ תהלים פ״סב־ג והשערת הרש״ב שצ״ל ר״ח בר אדא.

ר׳ חייא בר אבא הכהן.

(ובירושלמי בשם ר׳ חייא בר בא או ווא).

האמורא הגדול הזה נקרא תמיד בבבלי בשם ר׳ חייא בר אבא כדי להבדילו מן ר׳ חייא ת״ח דרבי, ובירושלמי שר׳ חייא נקרא תמיד בשם ר׳ חייא רובא נקרא ר״ח בר אבא בשם סתם ר׳ חייא, ואף לפעמים כשאומר בירושלמי תני ר׳ חייא (והוא ר״ח רובא) אימר אח״כ אר״ח בר בא, כירושלמי ברכות פ״ו ה״א־לט:, וכן נקרא כמה פעמים בירושלמי בשם ר״ח בר ווא, וגם בבבלי לפעמים שהגרסא שלנו סתם ר׳ חייא והכונה על ר״ח בר אבא ונשמט בטעות תיבת בר אבא, מי הוא אבא אביו דעת סה״ד ומבוא הירושלמי קכה. שהוא אבי ר׳ שמן בר

אבא יען ששניהם היו כהנים ושניהם עלו לא"י ושניהם היו תלמידי דר' חנינא, אבל מירושלמי מו"ק רפ"ג משמע שלא היה אחי רב שמן בר אבא שאמרו שם כשרצה רב שמן ב"א לירד לבבל ביקש מר' חנינא שיתן לו כתב א"ל למחר אני הולך אצל אבותיך יהו אומרין לי נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בא"י התרתה לצאת לחו"ל, ואם רחב"א היה אחיו א"כ היה שני בניו בא"י.

והרב בעל משפחות סופרים ז: יאמר שאפשר שהיה בן „אבא" אבי אבא אבוה דשמואל, ולפי דעתו היו שלשה אחין אבא אבוה דשמואל ור' חייא בר אבא ורב שמן בר אבא, וזה רחוק מן האמת כידוע שאבוה דשמואל היה בזמן רבי ואבא אביו עוד קודם רבי וא"כ איך אפשר שבנו ר' חייא ב"א יאריך ימים עד רבא כמפורש ברכות מו. וגיטין סג: שרבא שלח מבבל שאלה לשאול ממנו, וזה הוא לערך ק"נ שנה.

אך זאת ידוע לנו בבירור שהיה בבלי כמפורש שבת קה:, ב"ב קז:, בכורות יח. ובירושלמי ברכות פ"ו ה"א וסוף מעשרות, שביעית פ"א ה"ה, סוכה פ"ד ה"א, כתובות פ"ט ה"יא.

והיה כהן כמפורש ברכות פ"ג ה"א-כא. כי סליק דוקליטינוס מלכא ראו שר"ח בר בא מיפסע על קברים דצור (אע"פ שהיה כהן).

מי היו רבותיו בבבל לא נודע לנו כי כפי הנראה כשעלה לא"י היה עוד עול ימים, ואפשר שזכה לקבל מרב כדמצינו חולין צב. ר"ח בר אבא אמר רב, (ובסה"ד מביא גם מגיטין לח: אבל גרסא שלנו שם ר"ח בר אבין), וכן מצינו חולין נ: שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דגניבא אמברא דנהרדעא (וידוע שגניבא היה בזמן רב), אבל מה שמצינו עירובין לב. יתיב ר"ח בר אבא ור' אסי ורבה בר נתן ויתיב רב נחמן גביייהו, זה היה אח"כ כשהיה רבות בשנים בא"י וחזר לבבל וכאשר נפרש לקמן.

וכשבא לא"י מצא עוד את גדולי אמוראי דור הראשון, כר' חנינא שזכה לשמשו כהוריות פ"ג סה"ד ר' חנניה (הוא ר' חנינא כדמוכא שם בסמוך) הוה מיסתמיך בר' חייא בר אבא, וכן שימש את ריב"ל כמפורש שבת פ"א רה"ב, קידושין פ"א ה"ז שריב"ל הוה מיסתמיך על כתפיה דר"ח בר בא — א"ל ולא כן אלפן רבי — א"ל חייא בני וכו', ר' חייא ב"א אריב"ל חולין צח., חלה פ"ב ה"א, יומא ספ"ה, ר"ה רפ"ג, נזיר פ"ו ה"ט, ובקידושין ל. יסופר שרח"בא אשכחיה לריב"ל דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי כולי האי? א"ל ומי זוטר וכו'.

וכן מצינו רח"בא א"ר יונתן כסנהדרין ז., בכורות נה..

אבל את ראשי הדור הראשון שימש אך זמן קצר, כי בא לעת זקנתם, ואך ר' יוחנן היה רבו המובהק ששימשו ימים רבים וכדמצינו רח"בא אר"י כברכות ה. טו. לד: לה: מח. נג., שבת מה. פו: קה: קיִה. קיח: קכג. קלא. קמז:, עירובין נד. סב. סג., פסחים יט: פו:, יומא לח: פר., ר"ה ט:, מגילה יט:, תענית יד: יח., חגיגה טז., מו"ק יט. כ. כא: כב:, יבמות יא: מר. מו: מז. עט. עט:, כתובות צו., נדרים פז:, נזיר כג: נח:, גיטין כג:, קידושין טו:, סב, סז: עא: עה. פ., סוטה ד:, ב"ק נז. סב: עה. קו: קיד: קיח:, ב"מ יב: יז. לד. עח. פה., ב"ב י. למ. סט. פב. קג., סנהדרין ז: כט. לג: צא:, שבועות יח: לח:, ע"ז כה: לז: עה., זבחים כה: עח. קד. קטו: קיח., מנחות כט. נ:, חולין יח. יט. לב. פב. פה. צב. צג: קג., בכורות מה. נה., תמורה יב., נדה נז. סה:.

וברכות

וברכות ה: יסופר שפ"א חלש רח"בא על לגביה ר' יוחנן, א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן, א"ל הב לי ידך יהיב ליה ידיה ואוקמיה, ובו"ב לט. אשכחינהו ר"י בר' חנינא לתלמידיו של ר"י ר"ח בר אבא ור' אבהו, וברכות לח: ע"פ עדות ר' זירא שרח"בא דייק וגמיר שמעתא מר' יוחנן רביה, וכל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן, וכן שם לג: העיד ר"ז עליו ואמר נקיט דרוח"בא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרא (ר"י) שפיר כרחבא דפומבדיתא.

והיה חביב על ר' יוחנן כ"כ עד שקראו בני כירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח שרח"בא אזל לצור ואשכח לר' מנא בר תנחום שהתיר תורמוסין שלהן אתא לגבי ר"י וסיפר לו, א"ל ולא פגעת ביה (נידוי) א"ל אדם גדול הוא ויודע למתק את הים הגדול, א"ל לאו, בני חשבון מים הוא יודע, וב"ב רפ"ט בעון קומי ר"ח בר ווה איך שמעת מר"י א"ל אני לא שמעתי אלא נתן בר הושעיא בעי קומי ר"י.

וכן קיבל מר"ל כרמצינו שאמר בשמו ירושלמי ברכות פ"ח ה"ב, חלה פ"ב ה"ג, מע"ש ספ"ה, מו"ק פ"ג ה"ה-יב: שם ה"ז, ובסה"ד כותב שלא מצינו שיאמר רחב"א בשם רש"בל, ובכתובות ח: מצינו שהיה מקרי — מתני בניה דר"ל, (ואין אנו צריכים לומר כדעת סה"ד שצ"ל ר"ח בר אדא בכתובות קיא:).

וכן מצינו ר"ח [בר אבא] א"ר אלעזר בירושלמי חלה פ"ג ה"ד, ובחגיגה פ"א סה"ז ר' חייא ור' אסי ור' אמי לא אתו לבי מדרשא דר' אלעזר ושאלן היכן היו א"ל גמלנו חסד עם גר.

וכן מצינו ר' חייא בר ווא בשם ר' אבא בר נתן יבמות פ"ד סה"א, רחב"א א"ר סימא סוטה יא., בשם ריב"ק ב"ק לח:. בשם ר' לוי בר סיסי קה"ר פ"א-ד.

בעי קומי ר' מנא א) פסחים פ"ד רה"מ.

ומצינו חגיגה כה: שאמר משמיה דעולא וצ"ל ר"ח בר אמי או רב יהודה בר אמי כגרסת דק"ס.

והיה חשוב מאוד בעיני הנשיא ר' יהודה נשיאה השני כירושלמי חגיגה פ"א ה"ז כשהוצרך הנשיא לשלח ולראות ערי המדינה לתקן תקנות שלח את ר"ח בר אבא ור' אסי ור' אמי והם עברו וראו אם יש להם ספרין ומתניינין, ומצינו שהיה בעיר גבלא כיבמות מו. ובעיר רומי (בא"י) כמע"ש פ"ד ה"א.

ובמשך הזמן הגדול שהיה יושב לפני לפני ר' יוחנן ירד כמה פעמים לבבל כדמובא באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג וז"ל ובתר דריהון (דרב ושמואל) ר"נ ורב יהודה ורב חסדא ורב ששת בבבל, ורבנן אחריני דהוו סלקין ונחתין כגון עולא ור' חייא בר אבא וכו'.

והאמת כן הוא כמפורש בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג שהוצרך ר' חייא בר בא לצאת לחו"ל בגין דלא רצה ליקח מעשר, ובחגיגה פ"א ה"ח כשהלך לבקש פרנסה (בחו"ל) בקש מר' אלעזר שישתדל עבורו לפני ר' יודן נשיא שיתן לו אגרת של כבוד, והנשיא כתב עליו הרי שלחנו עליכם אדם גדול כיוצא בנו — או, מהו גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי, וזה שמצינו עירובין לב: יתיב ר' חייא בר אבא ור' אסי ורבה בר נתן ויתיב רב נחמן גבייהו, וזה א"א להיות טרם שהלך ר"ח בר אבא לא"י כי אז עוד לא נולד ר"נ או שהיה ילד קטן, וידוע שר"נ לא היה בא"י מימיו, ולכן בע"כ צריכין אנו לומר שרח"בא ירד מא"י (אחרי היותו שם זמן רב) לבבל ואח"כ עלה לא"י, וכדמצינו שהיה בפטירת ר' יהודה נשיאה (שנפטר אחרי רב יהודה), כבר־כות פ"ג ה"א שרחף לר' זעירא וטימאו, (ונראה שמה שאמרו שבת

ס:

ס: א״ר חייא אי לאו דקרו לי בבלאי שרי איסורי שרינא ביה טובא, וכמה בפומבדיתא אמרין — בסורא אמרין וכו׳, אר״נ בר יצחק וסימנך עד דאתא מפומבדיתא לסורא חסר תרתי, ופרש״י שר׳ חייא כשעלה מבבל לא״י בא דרך סורא מפומבדיתא, והקשה בספר שבע חכמות בערך פומבדיתא הלא ר׳ חייא היה מכפרי, ולי קשה עוד הלא בזמן כשעלה ר׳ חייא לא היתה סורא עוד מיושבת מבני ישראל עד שבא רב ויסד שמה ישיבתו הגדולה, לכן נראה שקאי על ר׳ חייא בר אבא ובאמת כשעלה פעם שנית לא״י אז היו כבר ישיבות גדולות גם בסורא גם בפומבדיתא).

וכן מצינו שירד פעם שנית לבבל בימי רבה בברכות טו. שא״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן א״ל רבא ולא סבר לה מר וכו׳ (וגרסת דק״ס א״ל רבה וזה יותר נכון), וכן ר״ה כא. ר׳ איבו בר נגרי ור״ח בר אבא איקלעו להתוא אתרא (ובדק״ס איתא איקלעו לבבל) — שמע ר׳ יוחנן ואיקפד.

חבריו הגדולים, ר׳ אבא א), ואף שמצינו מגילה ל. ר״ח בר אבא א״ר אבא אמר רב, זה הוא יען שר׳ אבא עלה לא״י בסוף ימי ר׳ יוחנן כמה עשרות בשנים אחרי ר״ח בר אבא, והביא עמו הלכות רב וקיבל ממנו ההלכה הזאת, אבל מצינו ויק״ר פ״לג־ד שר׳ אבא אמר בשם ר״ח בר אבא.

ר׳ אבא בר זבדא היה גדול ממנו כר״ה פ״ב ה״ה שר׳ אבא בר זבדא פתח (הדרשה) ור׳ חייא [בר אבא] ור׳ אסי ור׳ אמי חתמין.

ר׳ אבהו בסוטה מ. ששניהם איקלעו להתוא אתרא ור׳ אבהו דרש באגדתא ור״ח בר אבא דרש בשמעתא, שבקו כו״ע לר״ח בר אבא ואזלי לשמוע דרשת ר׳ אבהו, וכדי להפיס דעתו פייסו ר׳ אבהו במשל נאה, ובכל יום היה המנהג שר״ח בר אבא היה מלוה לר׳ אבהו עד אושפיזא משום יקרא דבי קיסר, וההוא יומא אלויה ר׳ אבהו לר״ח בר אבא עד אושפיזיה.

ר׳ איבו בר נגרא היה חבירו כר״ה כא. ששניהם איקלעו להתוא אתרא וכו׳, ובסוטה י. מצינו שאמר משום ר״ח בר אבא.

ר׳ אמי ישב עמו אקילעא דר׳ יצחק בן אלעזר כמו״ק כ., ושקיל וטרי עמו כזבחים פה:, חולין יב: קג.

ר׳ אסי שניהם ישבו לפני ר׳ יוחנן ור״י קרו להו דרדקי כשבת קמה:, ושם עה: א״ר חייא ב״א ג׳ דברים סח לי ר׳ אסי משמיה דרי״בל, וישבו ביחד בבבל כעירובין לב:, ובמו״ק י. יג: ר״ח בר אבא ור׳ אסי תרוייהו משמיה דחזקיה ור״י אמרי, ובשבת לב: פליגי בה ר״ח בר אבא ור׳ יוסי (הוא ר׳ אסי שנקרא לפעמים בירושלמי בשם זה, ועיין בהגהות הגר״א א״הע ס״ה סק״ג), וביומא עג. יתיב ר״ח בר אבא וקאמר להא שמעתא דר׳ יוחנן, אהדרינהו ר׳ אמי ור׳ אסי לאפייהו, וביבמות עה: סבר ר״ח בר אבא לאכשורי א״ר אסי הכי ארי״בל וכו׳.

ר׳ חנינא בר יוסף היה גדול ממנו כעירובין סה: שר״ח בר אבא ור׳ אסי ור׳ חנינא בר יוסף איקלעו להתוא פונדק — א״ל ר״ח בר אבא נסמוך על דברי זקן (הוא ר׳ חנינא בר יוסף) אתו ושאלון לר׳ יוחנן, ובירושלמי שם פ״ו ה״ד איתא ר׳ חייא ור׳ יסא ר׳ אימא סלקון לחמתא דגדר שאלון לר׳ חייא בר יוסף, וכן כלאים פ״ה ה״ד אמר בשם ר׳ חייא בר יוסף.

ר׳ תנחום בר חנילאי בזמנו כב״ק נה..

וכן ר׳ אבא בר ממל אף שמצינו אותו עוד בחיי ר׳ אושעיא כמבואר בערכו, אעפ״כ מצינו שבעי מר״ח בר אבא כב״ק יט., זבחים קה. לגרסת דק״ס ושיטה מקובצת, אותיב לר״ח בר אבא כב״ק לה: קו:, שבועות מ:.

ישיבתו ותלמידיו. כפי הנראה היה מקומו הקבוע בעיר צור כברכות פ״ג

ה"א שאמרו ר"ח בר אבא היה מיפסע על הקברים בצור לראות את דיקליטיאנוס מלכא, וכן מצינו שבת פ"ב ה"א שדרש בצור, ובתענית פ"א ה"ב, קידושין פ"ג ה"ג שר"ח בר אבא אתא מן צוד ואמר משמיה דר' יוחנן, וכן צ"ל בפסחים פ"א ה"ח, ושם איתא בטעות מן צוד, ועיין מנחות פה: תו"רה הלך לצור, ואפשר ששם יסד ישיבתו וכדמצינו סנהדרין כט. שאמר ר' חמא בר חנינא ב) „מפירקיה" דר"ח בר אבא שמיע לי, ועיין הוריות פ"ג ה"ד ונראה שצ"ל שם ר"ח רובא. והיו לו תלמידים הרבה.

אבא חליפא קרויא בעי מיניה ב"ב קכג.,

ר' אבא בר שמואל בעי מיניה זבחים קה.

ר' אבין ארח"בא קידושין עה:.

ר' אלכסנדרי ארח"בא נדרים מא..

באלי א"ל רחב"א אסברא לך תענית יח.

ר' ביסנא בשם ר' חייא תנחומא שמיני ונראה שהוא ר"ח בר אבא.

בנימין בר עשתור קומי בכורים פ"א ה"ד.

ר' ברכיה בשמו תנחומא הישן אחרי, ובתנחומא בובער יש ט"ס.

ר' הינא ב) בשמו תנחומא ויצא־ז, ובמו"ק כ. א"ל ר' יוחנן לרח"בא ולר"ה, וידוע שר"ה לא היה בא"י ולא ר"י בבבל אך הוא ר"ה השני שהיה בא"י.

ר' זירא קראו מר כברכות ל: שא"ל מ"ט עביד מר הכי, הקשה לו ר"ז ב"ק קז:, ובגיטין לט. שאלו ר"ז בפידוש שמיע לך או מכללא. וקרא לר"ז תרדא כזבחים כה: ור"ז אמר בשמו ברכות פ"ז ה"ג, שבת פ"טו ה"ג, ור"ז אמר עליו ברכות לג. נקוט דרח"בא בידך דדייק וגמיר וכו', אבל הוא החשיב גם את ר"ז וקראו מר כברכות כב.

ר' חנינא בר עגיל שאלו ב"ק נה..

ח־לפי בר אידי אמר בשמו ויק"ר רפ"טז (ושם ר' חייא).

ר' חמא בר חנינא תלמידו סנהדרין כט.

ר' יהושע בר נחמני בשמו ויק"ר פ"לג־ד.

ר' יונה ור' יוסי בשמו כלאים פ"א סה"א, ובויק"ר פ"לג־ד ר' יוסי בשמו.

ר' ירמיה יתיב קמיה חזי דקא מאריך טובא (באהד) א"ל לא צריכת כברכות יג: ור' ירמיה אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרח"בא כמגילה ד., אמר בשמו תענית פ"ד ה"ו, מו"ק פ"ג ה"ז.

ר' יעקב בר אחא בשמו ברכות פ"ג ה"ה.

רב כהנא ג) בירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה יסופר שר"ח בר בא היה מתפלל ובא ר' כהנא ועמד להתפלל אחוריו ור"כ האריך בתפלתו ור"ח בר בא לא יכול לכיים תפלתו כדי שלא לעבור לפני המתפלל וכשסיים ר"כ תפלתו א"ל הכי הוא מנהג במקומכם? שקטן יצער לגדול ממנו? א"ל רבי! לא כן, אך אנא מבית עלי קאתינא ואתפלל אני שאאריך ימים והתפלל עליו ר"ח בר בא והאריך ימים רבים.

ר' לוי בר חייתא בשמו ויק"ר פ"לג־ד.

בר מרינא בריך קומי ברכות פ"ו ה"א־ם:.

ר' נחום בשמו ירושלמי רפ"ד.

סילני שאלו שביעית רפ"ג.

רבא. בגיטין סג: שהקשה לר"נ ושלחו לר"ח בר אבא והוא השיב להם נתיישב בדבר.

רבא בר שמואל משום ר' חייא (בר אבא) ברכות מ. בעי רבה בר שמואל מר"ח ב"א זבחים קה..

ר' שמואל בר יצחק בעי מיניה מנחות מז., וקראו רבי חולין צח..

שמעון קמטריא שאלו ברכות פ"ט ה"ב.

מקראיו הפרטים.

ר"ח בר אבא היה עני ולא רצה ליהנות מכבוד התורה וגם לא רצה ליקח

מעשר

מעשר, ואף יצא לחו"ל לבקש פרנסתו כירושלמי חגיגה פ"א ה"ח, ומרוב עניותו יצא במנעלים המטולאים כברכות מג:.

והיה חסיד גדול, וכאשר הבאנו לעיל שהתפלל על ר"כ שיאריך ימים וכן היה.

וב"ר פ"לא־יג שבימיו עלה גורא לא"י ועקר כל האלנות והתפלל רחב"א, וגעת אמו מן המדבר וירד לקולה. וכן מצינו שבת פ"ב ה"ו שאחיו ר' כהן רצה לפרוש לים ובקשו שיתפלל עבורו.

וכל מגמתו היה אך לגדל בניו לת"ת כקידושין ל. שלא טעם אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה. וה' ברכו בבנים יקרים ת"ח כסנהדרין ע: שאמר לבניה אחריפו ופוקו (לענין עיבור החודש), וברכות לג: מתני ליה ר' חייא [בר אבא, ב"ח] לבריה, והיה לו בן בשם ר' אבא (ע"ש זקנו) כברכות ה. וכן צ"ל שם יד. (ושם איתא ר' אחא), ובירושלמי שבת פ"ג ה"ד ר' בא בר בריה ונראה שצ"ל בריה. ובנו ר' אבא קיבל הרבה ממנו כמבואר בערכו. ובויק"ר פ"כג־ח מצינו ר' ירמיה בריה דר"ח בר אבא ונראה שהיה כתוב ב"ר והוא בשם ר'.

וכן מצינו רב כהנא בריה דרח"בא שבת פ"א סה"ד.

ר' נחמיה בריה דרח"בא ברכות פ"ג ה"א־כ:, ובנזיר פ"ז ה"א גרס ר' נחומי, ובסנהדרין פ"א ה"ב ר' תנחום בריה דרח"בא.

ומצינו שהיה לו אח בשם ר' כהן כדמובא לעיל, ובקה"ר פ"ג־ב גרס ר' נתן כהן. וכן היה לו אח בשם רבנאי כברכות כא:, כתובות כא:, ובסנהדרין עד: רב ינאי והיה כתוב רבינאי ונחלק לשנים, ובכתובות נ: ר' בנאי והוא רבינאי.

ר' חייא בר אבא האריך ימים רבים כמו שהבאנו לעיל כשבא לא"י זכה עוד לשמש את ר' חנינא וריב"ל ובימי רבא שהיה אז כבר מתלמידיו המובהקים דר"נ היה עוד חי כגיטין סג:, וכבר בארנו שר' חנינא נפטר לערך בסוף אלף הרביעי היינו תקנב לשטרות ור' חייא בר אבא היה אז לערך כבן כה' א"כ נולד לערך תקכז לשטרות, ורבא חי עד' שנה ונפטר תרסג לשטרות, ור"נ נפטר תרלא, וזה היה שנים הרבה קודם, כשישב רבא לפני ר"נ שהיה אז רבא לערך כבן כה' שנה ובשנת תריד היה עוד ר"ח בר אבא בחיים א"כ חי לערך קריב לתשעים שנה. וזה מפורש שר' אסי מת קודם רח"בא כמו"ק פ"ג ה"ז כשנפטר ר' אסי הורי רח"בא לנעול בו ביום, וקיבל עליו אבילות ואכל בשר ושתה יין כברכות פ"ג ה"א־כ: ושם כשמת ר' חייא בר אבא קיבל ר' שמואל בר יצחק אביליו.

ר' חייא בר אבויה.

היה זקנו דר' פרידא כסנהדרין פב. אר"ח בר אבויה כל הבא על הכותית כאלו מתחתן בעכו"ם, ואמר ר"ח בר אבויה כתוב על גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת, זקינו דר' פרידא (הוא ר' חייא בר אבויה, רש"י) אשכח ההוא גולגלתא דהוות שדיא בשערי ירושלים והוה כתוב עילויה „זאת ועוד אחרת" קברה והדר נבוג — אמר האי גולגלתא של יהויקים — אמר מלכא הוא — שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפטא (ארגז), ואשתו כשראתה הראש סיפרה לשכנתה, א"ל ודאי הראש הוא מאשתו הראשונה שלא יכול לשכחה, נשלה הראש ושרפה, כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת, והיה עוד בימי התנאים כי ר' פרידא ב"ב היה בימי רבי כמבואר בערכו.

ר' חייא בר אבין.

הנה אף שמצינו ר"ח בר אבין אמר רב בעירובין לח: מ. פא. גיטין לח: מ., ב"ק כא:, סנהדרין ל:.

וכן מצינו ר"ח בר אבין אמר שמואל בשבת נב. קכט:, עירובין עט:, ביצה לט., קידושין עב., ב"מ ק., אבל לא מצינו בשום מקום שידבר עם רו"ש, וזה אות שלא היה תלמידם ואף היו לו קבלות משמם, והיה כמו רב נחמן חבירו שהיה קטן כשנפטר שמואל ואעפ"כ מצינו כמה פעמים ר"נ אמר רב או שמואל. ומה שמצינו ברכות כז: שאמר רח"בא רב צלי של שבת בע"ש, באמת צ"ל שם רב חייא בר שימי כגרסת דק"ס שהיה תלמיד מובהק לרב.

אבל היה תלמיד מובהק לרב הונא בקידושין נח. שבעי מר"ה ור"ה א"ל הוצאה את, איכסיף (ר"ח בר אבין) הוא סבר משמעתא קאמר ליה (שאינו חכם או קטיל קני באגמא, רש"י), א"ל הכי קאמינא לך רב אסי דהוצל קאי כוותך, וכן חולין צה: ר"ה בר אבין נאבד לו ברכשתא ביני דנא אתא לקמיה דר"ה א"ל — א"כ זיל שקול.

ובשבת קמ. אמר ר"ח בר אבין (לרב אחא בר יוסף ולמר עוקבא) בדידי הוה עובדא ושאלתי לרב אדא בר אהבה לא הוה בידיה, אתא ושאל לר"ה כו', וכן מצינו ר"ח בר אבין אר"ה בתענית ח., כתובות מח., קידושין כז., ב"ק כא., ובשאלתות ברכה פ. שהיה מרישי כלי זוטרי דר"ה, וכן מצינו ר"ח בר אבין אמר רב יהודה כמו"ק טז..

וכן בעי מרב חסדא כמנחות מט., ובקידושין נ. ב"מ ז. אמר עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא בי ר"ה.

וכן בעי מרב ששת בעירובין עג., ובכתובות יא: אר"ח בר אבין אמר רב ששת — מתיב רב נחמן — אמר ר"ח בר אבין אפשר רב עמרם וכל גדולי הדור יתבי כי אמר רב ששת להאי שמעתא וקשיא להו ושני — ואת אמרת ?, וביבמות כה., בכורות יח מצינו ר"ח בר אבין אמר רב עמרם, וכן בעי מרב יוסף בסנהדרין פג:.

והלך אח"כ לא"י ושלח משם הלכות מה שקיבל מר"א כיבמות מג. שלח ר"ח בר אבין מארסין תוך ג' — וכן היה ר"א מלמדנו משום ר' חנינא הגדול. וכן מצינו ר"ח בר אבין אמר ר' יוחנן כעירובין מז:, מגילה ו:, נזיר סא., גיטין סד..

ובירושלמי נזכר בשם חייא בר בון (ככל הבבלים שלא נסמכו) כדמאי פ"ג ה"ד חייא בר בון בשם ר"י בר חנינא, ובמע"ש פ"ד ה"ז חייא בר בון, אדא בר תחליפא בשם ר' הושעיא, ובסוכה לה. חולק עם ר' אסי, והתרועע עם ר"ז כברכות לג: ר"ז הוה רכיב חמרא ואזיל ר"ח בר אבין בתריה ושאל (ר"ז, כן הוא הפירוש הנכון) ודאי דאמריתו משמיה דר"י וכו'.

וכשהיה בא"י קיבל אגדות בשם חכמי דורות הקודמין וזה שמצינו ר"ח בר אבין בשם ר' יהושע בן קרחה כיומא לט:, מגילה יד., נזיר כג:, גיטין נז:, ב"ב צא:, הוריות יא..

ואח"כ כשירדו בזמן אביי ורבא כל הנחותי, היה גם הוא עמהן, ואז היה כבר מגדולי זקני הדור, כאשר אמר רבא עליו שבת קיא:, קידושין מח:, סנהדרין ח: אני וארי שבחבורה תרגמינא ומנו ר"ח בר אבין. ומה שמצינו נדרים לד: שבעי מרבא, לא ששאלו כתלמיד לרב אך בדרך שקלא וטריא כסוגיית הגמרא שם. ובב"מ טו. שהקשה לרבא אלא מעתה — א"ל אין, באמת גרסת הרא"ש רבה ולא רבא, ובמגילה כב: אר"ח בר אבין חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלוי, שם נפל ט"ס וצ"ל כמו בברכות לד: ר' חייא בר הונא כביומא נג:, וביבמות קטו. ההוא גברא דבשילהי הלוליה איתלי נורא — סבר רב חייא בר אבין למימר — אמר רבא מי דמי, ומזה אנו רואים שהוא היה גדול הדור ובאו אליו לשאול הדין, וכן

שבת

שבת סז. תני תנא בפרק אמוראי קמיה דר"ח בר אבין, ומזה שהיה לו ישיבה.

וכן היה לו חבר רב הונא בר חיננא כברכות ל. שא"ל שפיר קאמרת דאמר שמואל.

ותלמידיו מצינו רב נחמן בר יצחק שבעי מיניה ב"ב צז. שאלו פסחים לב: וכשהשיב לו א"ל רנ"בי תנוח דעתך שהנחת את דעתי, וברכות ו. שאלו רנ"בי הני תפלין דמרי עלמא מה כתיב בהו, וכן שבת ק:, עירובין כב., וכן רבינא היה בידו קבלות ממנו בעירובין מז:, ב"ק כא. שאמר לרבא והאמר ר"ח בר אבין אר"י, אבל בל"ם לא ראהו כי ר"ח בר אבין נפטר קודם רבא כבתובות פה: שא"ל רבא לבריה דר"ח בר אבין תא אימא לך מלתא מעליותא דהוה אמר אבוך.

ר' חייא בר אדא א).

היה בר אחתיה דבר קפרא והיה לו קול ערב א"ל בר קפרא בני, פרוס על שמע ועבר לפני התיבה ע"ש כבד את ה' מהונך ממה שחננך (ומזה מובא ברש"י משלי ג' א"ת מהונך אלא מגרונך), כדמובא בפס' רבתי פ"כג ותנחומא ראה־ט, וכן מובא בספר האורה שזה היה מעשרה מילי דחסידותא דרב שהיה קולו ערב וירד לפני התיבה ונהג ר"ח בר אדא אחריו.

והיה תלמידו דר' יוחנן כדמצינו ריש מעשרות שבעי מר' יוחנן.

וכן אמר בשם ר"ל בפאה פ"ב ה"ב, סוכה פ"ג ה"ב, והיה מקרי דרדקי דר"ל כבתובות קיא:, ופ"א איפגר תלתא יומא ולא אתא, וכשבא א"ל ר"ל למה לא באת א"ל דלית אחת הניח לי אבא וכו'.

ופטירתו יסופר ברכות פ"ב ה"ח כשמת ר"ח בר אדא בר אחתיה דב"ק קיבל ר"ל עליו תנחומין שהיה ר"ל רבו וחביב עליו כבן והספידו. ובמבוא הירושלמי יאמר שמת בנערותו, ואיני יורע מנ"ל אם מפני שמת בחיי ר"ל רבו זה אפשר יען שר"ל האריך ימים.

ר' חייא בר אדא ב).

היה תלמידו דר' אחא כברכות פ"ו סה"א שאמר משמו, ובחלה פ"א רה"א ר' יהושע דרומיא בעי — אר"ח בר אדא לא כן אמר ר' יוסי, ובפאה פ"ה ה"ג ארח"בא למדת הדין נצרכה ואמר זה על דברי ר' יונה, וכן מצינו בכמה מקומות שאמר בשם ר' מנא כדמאי פ"ב ה"א, יומא פ"ח ה"ב, יבמות פ"ז סה"א פ"ח סה"א, ובשביעית פ"ו ה"א ר"ה בעי מישרי — אתא לגביה דר' מנא — למחר קם עימיה ר' חייא בר אדא א"ל יאות עבדת דלא חתמת דר' יונה אבוך הוה אמר וכו', ור' מנא נתן לו בגד יקר וכפאו שיטול ממנו ככלאים פ"ט ה"א, ובשבת פ"א ה"א ר' מני בעי — א"ל ר"ח בר אדא ולא כן תני, ומזה אנו רואין שהיה כמו חבר לו אך יען שר' מני היה הריש לכן בעי ממנו.

וכן נזכר ר"ה פ"א ה"ח, ובהוריות פ"ג סה"ב, סנהדרין פ"א ה"ב שאמר מתניתא אמרה כן.

ר' חייא בריה דר' אדא דיפו.

נזכר מגילה פ"ג ה"ז אמר בשם ר' ירמיה בשם ר"ז שצריך לאומרן (עשרת בני המן) בנפיחה אחת, ומו"ק פ"ג ה"ז אמר נעשה כפוחח, וכן נזכר ש"ר פ"מג־ג א"ר ברכיה בשם ר"ח בר אדא דיפו בשם רש"בנ, וכן נזכר בפס' רבתי פ' החודש, ויק"ר פ"לג־ו ושהש"ר פ"ח־י, ובב"ר פ"לח־יג איתא ר"ח בר בריה דר' אדא דיפו.

רב חייא בריה דרב אויא.

היה גדול הדור בזמן רב אשי כחולין יח: אמר אמימר בר מר ינוקא הוה קאימנא קמיה דר"ח בריה דרב אויא ואמר

ואמר לי שייר בחיטי כשרה, (ואמימר זה היה תלמידו דרב אשי), ונזכר ב"ק יט., נדה נח. בלשון ר"ח בריה דרב אויא מתני בהריא.

ונשאר לנו אחת ממדותיו היקרות במנחות מג: שבשבת ויו"ט היה ממלא המאה ברכות במיני פירות, ושם לז. ר' חייא ורב אחא בריה דרב אויא מכוין ומנח ליה להדי ליביה, וצ"ל רב חייא בריה דרב אויא כגרסת דק"ס, והיה כתיב שתי גרסאות רב חייא או רב אחא והובא אח"כ שתיהם בפנים, ובאמת שניהם היו בזמן רב אשי, וכן נזכר יבמות לט: אתקין רב יהודה בשטרא — ורב חייא ב"א מסיים בה משמיה דר"י וכו'.

חייא בר אחא.

נזכר בירושלמי פסחים פ"ז ה"ב אמר בשם רש"בל.

רב חייא בריה דרב איקא.

נזכר נדה מה. בהלכה ואח"כ אמר רב חסדא ת"ש.

ר' חייא בר אמי.

היה תלמידו דעולא שאמר תמיד משמיה בברכות ח., שבת יז: עט. קי., (ובגיטין כב. אר"ח בר אסי משמיה דעולא וצ"ל בר אמי) ב"ב קסג., סנהדרין כו. [לגרסת דק"ס] ע"ז לז., ובע"ז סג: יתיב ר"נ ועולא ואבימי בר פפי ויתיב ר"ח בר אמי גבייהו, ובחגיגה כה: ר' חייא בר אבא משמיה דעולא בית הפרס שנידש טהור גרסת התוס' בבכורות כט: ר"ה בר אמי, ובערכין כח: אמר משמיה דחולפנא (או אולפנא).

וידוע המאמר שמובא על שמו בבמה מקומות אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכו', והמקור הוא בכתובות נג. שאמר לר"נ ועולא ואבימי ב"פ תנינא אשתו ארוסה וכו', ומזה מובא בב"מ יח. בלשון מדתני, וביבמות מג: בלשון והתני, ובסנהדרין כח: נפל טעות שגרם שם כדאמר רב חייא בר אמי משמיה דעולא וצ"ל כדתני, וביבמות כט: חסר תיבת בר אמי, ובכתובות פט: מדתני ר' חייא בר אבין וצ"ל בר אמי, ובסנהדרין מג: ר' חייא בר אשי א"ר חסדא גרסת דק"ס ר' חייא בר אמי.

רב חייא בר אסי.

נזכר עירובין נט: וגרסת דק"ס בר אשי, וכן תענית יח. ר"ח בר אסי אמר רב גרסת דק"ס בר אשי, ובירושלמי קידושין פ"ג ה"ח ר"ח בר אסי בשם אסא ואולי גם שם צ"ל בר אשי כגיטין פ"ט ה"ט.

ומה שמובא במד' תהלים פ"עב־ו א־"ח בר אסי בשם ר' יוחנן עתידה א"י שתוציא גלוסקאות צ"ל ר"ח בר יוסף כבתובות קיא:.

ובגיטין כב. ר"ח בר אסי משמיה דעולא צ"ל ר"ח בר אמי.

רב חייא בר אשי.

היה תלמיד מובהק לרב בברכות יא:, זבחים צד. שאמר זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב, ומו"ק יא. רב שרי לחייא בר אשי למיגדל איהרי בחוה"מ, ובשבת נג. קיח: א"ז לרב אסי בר נתן שבקיה כרביה [רב] ס"ל, ובעירובין נא: מתני ליה רב חייא בר אשי לחייא בר רב קמיה דרב — א"ל רב וכו'.

ר"ח בר אשי אמר רב ברכות לא. מ. מב. סה., שבת כג. לה. נב. נג. צט: קיח: קלט: קמב. קמב: קמה., עירובין ד. יב: ל. סה. קה., סוכה יא., ביצה ז: יז., תענית יד., מו"ק יח., כתובות ו. מו. קיב:, סוטה ד: ה., גיטין לז., קידושין כד:, מכות ז., זבחים צד., חולין נז:, בכורות כה., נדה מב., ובירושלמי ברכות פ"ז ה"ד. פ"ח ה"ב ה"ו, שבת פ"ג רה"ד, ספ"יז, עירובין פ"ה ה"ז פ"ו ה"ה, יבמות פ"ד ה"ה (ה"יא ובב"ר פ"ד־ו נעתק בטעות ר"ח

בר אדא), ובנדה פ"א ה"ד ישב לפני רב, ומכל זה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק.

וכן מצינו ר"ח בר אשי אמר שמואל כפסחים ל:, יבמות קיג, ע"ז ל:, חולין קכז:, ובירושלמי שבת פ"ה ה"ב אמר חנין מגופתייה לשמואל שר"ח בר אשי לא נהיג כן.

וכן זעירי א) היה רבו כמפורש שבת קט. קמ., יומא עז:.

וכן מצינו שאמר בשם אסי כגיטין פ"ט ה"ט והוא רב אסי וכן צ"ל בקידושין פ"ג ה"ח.

רב הונא היה חבירו כחולין קיא: דהוי יתבי חד בהאי גיסא דמברא דסורא וחד בהאי גיסא א"ל חד לחבריה יתמא (בלי דעת, רש"י), ומה שמצינו ביצה כח: ר"ח בר אשי אמר ר"ה צ"ל אמר רב כגרסת דק"ס, וכן מה שמצינו שבת עג: ר"ח בר אשי אמר ר' אמי צ"ל אמר רב כגרסת דק"ס, ובסנהדרין מג: ר"ח בר אשי אמר רב חסדא צ"ל ר"ח בר אמי כגרסת דק"ס, ופסחים כז. ר"ח בר אשי א"ר יוחנן צ"ל ר"ה בר אבא, דק"ס, (כי לא היה מעולם בא"י), ומצינו עירובין פ: איתמר ר"ח בר אשי אמר — ורש"בל אמר, וגם שם גרסת דק"ס ר"ח בר אשי אמר רב.

מקומו היה בעיר קורקוניא (הסמוכה לסורא) כע"ז טז: כי אתא ר"ז (מפומבדיתא מקום רב יהודה) לקורקוניא אשכחיה לר"ח בר אשי, כי אתא לסורא וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא אר"ח בר אשי כשבת לד. (עג. לגרסת דק"ס) נ: קיג. קכד:, חולין נז:, נדה טז: ובירושלמי שבת פ"ג ה"ז, פ"ז ה"ב־כח:, (ושם ר' בא בר חייא בר אשי וצ"ל בשם ר"ח בר אשי) פ"יח ה"ב, עירובין רפ"ד, מגילה פ"ג ה"ה, יבמות פ"יג ה"א פ"טו ה"א, כתובות פ"ב ה"ט, פ"ח ה"ח, גיטין פ"ג ה"ד.

ר' זירא אר"ח בר אשי כשבת קמה., נדה מב., ברכות פ"ה ה"ב, שבת פ"טו ה"ג.

רב עמרם חסידא אתא לקמיה כסוכה יא.

רבא בר אבא אר"ח בר אשי פסחים ל:.

ומה שמביא בסה"ר שרב שמואל ססרטאי אמר בשמו העתיק שלא כהוגן כדמובא בתענית יד. א"ר שמואל בר ססרטאי, וכן אר"ח בר אשי אמר רב, ובקידושין פא: יסופר עליו דבר נפלא שהיה רגיל לומר בשעת נפילת אפים הרחמן יצילנו מיצ"הר, והוא היה פרוש מאשתו והיא חשבה שזה מפני הזקנה, אבל כששמעה את תפלתו הלכה וקשטה עצמה והוא ישב בגינתיה ולמד, וחלפה קמיה פעמים אחדות אמר לה מאן את? אמרה לו אנא חרותא דהדרי מן יומי (שם זונה מפורסמת), תבעה א"ל אייתי ניהלי להך רומנא דריש צוציתא, שוור אזל אתייה ניהלה. — ואשתו הלכה לביתה ושגרא תנורא, כשבא לביתו רצה ליכנס לתוך התנור, א"ל מאי האי וסיפר לה כל המעשה שאירע לו, אז גילתה לו שהיא היתה הזונה ונתנה לו הסימן מה שנתן לה, א"ל אבל אני נתכונתי לאיסורא, וכל ימיו של אותו צדיק היה מתענה עד שמת באיתה מיתה.

והשאיר אחריו בן ת"ח בשם זעירא כשבת פ"ז ה"ב־כח.

ר' חייא בר ברתיה דר' ברכיה.

נזכר ב"ר פ"ט־ח אמר משום ר' ברכיה, ומה שאמרו שם א"ל ר' יונתן לא קאי על דברי ר"ח אך על מאמר הקודם שאמר לר' חמא בר' חנינא.

ר' חייא בר גוריא.
נזכר נדה נה: אמר מ"ט דרב.

ר' חייא בר גמדא.

היה בבלי ועלה לא"י ככתובות קיב: כשבא לגבול א"י מיגנדר בעפרה (מרוב חביביתיה

חביבותיה לא״י), ושם קיבל מכל גדולי הדור כדמצינו ר״ח בר גמדא א״ר יוסי בן שאול ר״ה כד. ל., מו״ק כב., כתובות קד., ואולי מה שאמר מגילה לא: מנה״מ דאין מפסיקין אר״ח בר גמדא אמר רבי אסי דא״ק מוסר ה׳ בני אל תמאס, הוא ר׳ יוסי בן שאול שנקרא לפעמים ר׳ אסי ב״ש כשבת נ., וגרסת דק״ס ר׳ חייא בר גמדא א״ר סימאי וזה יותר נכון. וירושלמי מגילה פ״ד ה״ח איתא המאמר אין מפסיקין בקללות א״ר חייא בר גמדא אל תקוץ בתוכחתו אל תעשה קוצים קוצים.

וכן אמר רחב״ג א״ר יוסי בר חנינא כסוטה ז., ואמר נזרקה מפי חבורה שבת ג., פסחים סד. ופי׳ התוס׳ בשבת שם חבורה של תנאים, ומזה משמע קצת שעלה לא״י בזמן רב שאז היו עוד חבורות של תנאים האחרונים.

ר׳ חייא בריה דרב הונא.

היה תלמיד מובהק לאביי ורבא כברכות לד: אמר חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלוי, (ובמגילה כב. איתא בטעות בר אבין), וכן יומא נג: אמר חזינא לאביי ורבא דפסעי להו ג׳ פסיעות בכריעה אחת, ובנדה מ. אמר משמיה דרבא. ובכריתות כה. תני ר׳ חייא קמיה דרבא אולי צ״ל בריה דר״ה, וכן כתובות לה: א״ל רב חייא לרבא אפשר שצ״ל ר״ח בריה דר״ה, וברכות לד: אמר רב חייא אמר רב ספרא אפשר שהוא ר״ח בריה דר״ה. ונזכר שבת ה. שמתרץ דברי ר״ז כגון שקלט מע״ג הכותל.

ובפסחים מד: אמר לא אסרה תורה אלא בקדרה בת יומא, ובע״ז סז: נשתבש על ר״ה בר חייא.

וביבמות קיט: רב פפא אמר — ר״ח בריה דר״ה אמר באמרה אני והוא נחבאנו במערה, ושם פא: מתרץ בנימוחה, ומנחות מב: שלח משמיה דר׳ יוחנן על תפלה של יד אומר — להניח תפלין וכו׳, ובדק״ס מביא גרסא רב אחא בר הונא והוא יותר נכון.

ר׳ חייא בר זבדא. נזכר ב״ר פ״פד־ח.

ר׳ חייא בר זעירא.

נזכר במדבר רבה פ״יא־ב שדרש והיה ברכה ברכתך קודמת לברכתי, שמשהם אומרים מגן אברהם ואח״כ מחיה המתים, אבל הוא ט״ס וצ״ל כמו בב״ר פ״לט־יא ר׳ אחוה בש״ר (וצ״ל בר) זעירא, והוא אהבה בריה דר׳ זירא.

ר׳ חייא בר זרנוקי.

בסנהדרין כו. יסופר שהלך עם ר׳ שמעון בן יהוצדק ב) לעבר השנה, בעסיא פגע בהו ר״ל איטפל בהדייהו, אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא, חזייא (ר״ל) לההוא גברא דקא כריב, אמר להו כהן וחורש? א״ל יכול לומר וכו׳, כי מטו להתם סליקו לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה (שלא יעלה ר״ל), אתא לקמיה דר״י א״ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה? הדר אמר לא קשיא לי, מידי דהוה אשלשה רועי בקר — כי אתו לקמיה דר״י אמרו לו קרי לן רועי בקר ולא א״ל מר ולא מידי, א״ל ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה?

ר׳ חייא בריה דר׳ חייא בר נחמני.

ערך רב חייא בריה דרבה בר נחמני.

ר׳ חייא בר חמא.

נזכר ילקוט פנחס רמז תשפב, כן מביא באוצר ישראל ולא נמצא בילקוט שלנו.

ר׳ חייא בר חיננא או חנינא.

נזכר מנחות נג: מתקיף על דברי ר׳ חיננא בר פפא, וב״ר פ״מד־יד ר׳ חייא בר׳ חנינא אמר לא כקורא תגר וכו׳.

ר׳ חייא בר טיטס.

בתרומות פ״ח ה״ג רבנן דקסרין אמרין בשמו

בשמו

בשמו שאמר ר' יצחק בר נחמן בשם רי"בל החד והמר והמתוק אין בהם משום גלוי, וע"ז אמר ר' חייא בר טיטס בההיא דשחק חד לתלת.

רב חייא בר יהודה.

בכתובות כא. הקשה לרב יהודה ומי אמר שמואל הכי והא ההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל — א"ל ההוא שטרא דיתמא הוה, ומזה אנו רואין שידע עוד את שמואל וישב לפני רב יהודה.

ר' חייא בריה דר' יוסי. נזכר זהר יתרו פ..

רב חייא בר יוסף.

היה תלמידו דרב כדמצינו תמיד ר"ח בר יוסף אמר רב כשבת ז,, עירובין צ:, פסחים ז. כא:, יבמות צב: צד: צז. קי,, כתובות קו,, נדרים ח. טז:, קידושין מב,, חולין נד,, והיה מדקדק מאוד אחרי מעשה רבו ככתובות נ: שאמר, רב זן מחיטי דעלייה, ובירושלמי פסחים פ"ח סה"ה ר"ח בר יוסף גידל בר בנימין בשם רב.

ואח"כ בא לפני שמואל כשבת נג,, חולין מה: שאזל ר"ח בר יוסף אמרה לשמעתא דרב קמיה דשמואל, בעי משמואל יבמות נח:, הקשה לשמואל כתובות סג:, סד,, ובעירובין צ: א"ל לשמואל הלכתא כוותך או כוותיה דרב.

והיה הריש בעיר סיכרא כב"מ פג. אתקין רב חייא בר יוסף בסיכרא הני דדרו באגרא ואיתבר נשלם פלגא.

ובימי ר' יוחנן ור"ל עלה לא"י כגיטין לט. כי סליק רב חייא בר יוסף אמר להא שמעתא דרב קמיה דר' יוחנן, ובחולין נד. כי סליק רב חייא בר יוסף אשכחינהו לר"י ולר"ל דיתבי וקאמרי — א"ל האלהים מורי בה רב וכו', ומזה אנו רואין שהביא תורתו בידו.

וכפי הנראה נתמנה בטבריא לדיין העיר כב"מ פ"ד ה"ב אתא עובדא קומי ר' חייא בר יוסף ור' יוחנן, ותני קמיה דר"י כשבת מה,, חולין מה,, וכן צ"ל בביצה לב: ושם תני קמיה דר"נ, אבל גרסת הרי"ף והרא"ש קמיה דר"י, התיב קומי ר"י כערלה פ"ג סה"ג, בעי קומי ר"י כברכות פ"א ה"א־ג:, נזיר רפ"ו, חולק עם ר' יוחנן כחולין צ,, זבחים כ: כא,, יומא פ"ב ה"ב־ט:, וכן ידוע מחלקותן ב"ק קו: שר"ח בר יוסף סבר עירוב פרשיות כתיב כאן.

עם ר"ל היה כחברים שמתרץ לר"ל קושייתו כתמורה ז..

וכן מצינו ר"ח בר יוסף א"ר אושעיא כע"ז נא:, סנהדרין טז:, ואמר בשם ר' מיאשא כב"ר ספ"נד (ושם ר' חייא בר יוסי) ור' לוי א"ל דייך וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' אלעי כב"מ קיז,, רב גידל כשבת ז,, פסחים ז,, עירובין צ,, ע"ז נ,, ר' חייא בר אבא בשמו כלאים פ"ד ה"ד, ר' יונה ור' יצחק בר נחמן משמו ר"ה רפ"א, רבנן דקסרין בשמו הוריות פ"ג ה"ז, וכן נזכר ב"מ י. שאמר אביי מתיב רח"בי פאה.

דרשותיו באגדה מצינו כתובות קיא: שדרש עתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהן קו"ח מחטה — עתידים צדיקים שמבצבצין ועולין בירושלים — עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת (ובמדרש תהלים פ"עב־ז איתא הדרשה הזה ע"ש ר' חייא בר יוסי א"ר יוחנן).

ובמד' תהלים פ"ל־ג ר"ח בר' יוסי אמר אין בין הצדיקים החיים לצדיקים המתים אלא דיבור בלבד.

ממקראיו הפרטים מצינו שמסחרו בא"י היה במלח כב"מ מח: שאמר רבא מנא אמינא לה דר' חייא בר יוסף יהבו ליה זוזי אמלחא לסוף אייקר מלחא אתא לקמיה דר"י א"ל זיל הב להו ואי לא קביל עלך מי שפרע.

ובסוטה פ"א ה"ג וכתובות פ"ב ה"ט יסופר ששלח בתר איתתיה אמר יסקון עמה ג' תלמידין, שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד עם שנים — אף הוא שכר לה את הבית — ולא היה מתייחד עמה וכו', והמפרשים פירשו שאשתו נשבית, והוא היה כהן, אבל שגגה היא, ובגמרא יסופר אך שר"ח בר יוסף ס"ל כרב רביה בסוטה ז. דבדרך לא סגי בשנים, והוא שלח אחריה שתבא אליו לא"י לכן שלח אחריה ג' מתלמידיו. ומה שמסיים שם אף הוא שכר לה בית, זה קאי אר' זכריה בן הקצב שהמקור הוא בכתובות פ"ב ה"ט ושם מביא במשנה המעשה דר"ז בן הקצב, וכמו שמובא בקצרה בכתובות כז: אחר המשנה דר' זכריה בן הקצב, תנא ואעפ"כ ייחד לה בית בחצרו, והמאמר הזה שייך אך בירושלמי כתובות, ובסוטה שם כשהזכיר המעשה דר"ח בר יוסף העתיקו אגב אורחא כל הגמרא דכתובות אף שאין שייך שם, וזה ברור.

רב חייא בריה דרב ייבא.

נזכר סוכה מב: שמוסיף על דברי רב חסדא ואומר ובגדול אע"פ שאינו יכול — דכתיב ויוסיף דעת וכו', ובריי"ף גרס ר' חייא בר אבא, ובדק"ס בריה דרבינא.

ר' חייא בר ינאי.

נזכר אס"ר פ"ז"י אמר פורפירא דמלכא מזדבנא בשוקא, ווי ליה למיזבניה, ווי ליה לזבוניה, כך ישראל הן פורפירא שהקב"ה מתפאר בהן וכו'.

ר' חייא בר יעקב. נזכר תנחומא הישן עקב.

רב חייא בריה דרב יצחק.

נזכר ע"ז לג: שרבינא שרא ליה למירמא ליה שיכרא וכו'.

ר' חייא בריה דרב יצחק עטושייא.

אביו היה תלמידו דר"ז כפאה פ"ח סה"ד, והוא היה בזמן ר' ירמיה כמו"ק פ"ג ה"א בימי ר' ירמיה אתת עקא על טיברייאי שלח בעי מנורה של כסף מר' יעקב בר בון — ורצה לנדות לר' ירמיה ולא הניחו ר' חייא בדר"י עטושיא, ובמו"ק פ"ג רה"ה, נזיר פ"ג ה"א הורה ר' ירמיה לר' יצחק עטושיא, ואית דאמר לר' חייא בריה דר"י עטושיא, ובתרומות פ"י ה"ו ר"ז ב) סלק למבקריה לר"ח בדר"י עטושיא.

וביוחסין ערבבו עם רב חייא בריה דרב יצחק.

ר' חייא בר כהנא.

נזכר אגדת בראשית פ"ב, ובסה"ד כתב לא מצאתי.

ר' חייא בר לולייני—לוליבא—לוליתא.

בתענית כה. יסופר שר"ח בר לולייני שמע להנך ענני דקאמרי ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב אמר לפניו רבש"ע כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל או"ה ולא קבלוה, ועכשיו אתה נותן להם מטר שדו הכא, שדיוה אדוכתייהו, ושם דרש — אם נאמר תמר למה נאמר ארז וכו', ובירושלמי ע"ז רפ"ב אמר בשם ר' הושעיא, ובכתובות פ"יג ה"ב נדרים פ"ד ה"ב ר' יוסי בר' בון ור"ח בר לוליינו תרוויהו בשם שמואל אמרי, ובנזיר פ"ד סה"ד תרווייהו אמרי בשם (ר') שמי, ובערלה רפ"ב ר' חייא בר לוליבא אמר לר' חנניא.

ומצינו שהיו לו תלמידים כחלה ספ"ב, יומא פ"ב רה"ב, נדרים רפ"ג, נזיר פ"ה ה"ג, שבועות פ"ח ה"ג תלמידויי דר' חייא בר לולייתא וכו'.

ר' חייא ברמזא.

בסה"ד מביא מירושלמי ברכות פ"ה רה"ב, וגרסא שלנו ר"ח בר אבא, ובערוך ערך שקל גרס ר' חייא כרווא, ובערוך דפוס פיזרו רל"ז ערך סאור גרס ר"ח ברווזה.

ר'

ר' חייא בר מנחמא.
נזכר ויק"ר פ"לו־ו ר' תנחומא בשמי.

ר' חייא בר מרייה—מריה—מדייא,
היה תלמידו דר' יוסי ור' יונה כב"ב פ"ח סה"א אעיל עובדא קומי ר' יוסי, ובכתובות פ"ט ה"א בעי קומי ר' יונה, ובשבת פ"יד ה"ד אמר בשם ר' יונה, וכן בסנהדרין פ"א ה"ב, ובעירובין ספ"ח אמר לר' מנא הכי אמר ר' יונה אבוך, ובשביעית פ"ו סה"א ר' חייא בר מדיא אמר לר' מנא יאות עבדת דלא חתמת (על ההיתר) דר' יונה אבוך אמר וכו', ובפר"כ קנג: מצינו ר' חייא בר מריא בשם ר' לוי.

רב חייא בר רב מתנה.
בנדה ס: דרש משמיה דרב הלכה כר' נחמיה א"ל ר"נ אבא תני — ואת אמרת וכו'.

ר' חייא בר נחמן—נחמיה.
בקה"ר פ"יב־ג, ד־ו דרש הפסוק והתעותו אנשי החיל אלו זרועותיו — וחשכו הרואות — אלו כנפי הריאה שמשם יוצא הקול, בויק"ר רפ"יח המאמר ושם בר נחמן, וכן נזכר בשם זה בתנחומא שרה־ז. קה"ר פ"ב־ח־טו, וב"ב מו. אמר רב חייא בריה דרב נחמן ל"ש אלא הוא, אבל גרסת דק"ס ר"ה בריה דר"נ.

ר' חייא בר נחמני, (תנא דברייתא).
תלמירו דר' ישמעאל אמר משום ר' ישמעאל ברכות מח: ומכלתא בא פ' טו־ג.

רב חייא בריה דרב נתן,
נזכר פכחים מא. מתני לה להא דרב חסדא בהדיא וכו', ומשמע שהיה בזמן רבא, ובמנחות לט. ר"ח בריה דרב נתן מתני הכי אר"ה וכו'.

ר' חייא בר עוקבה.
נזכר גיטין פ"ג ה"ו אמר בשם ר' יוסי בר' חנינא.

רב חייא בר עמרם.
בבכורות לו: אמר ג' מתירין את הבכיר במקום שאין מומחה, אבל צ"ל ר' חייא בר אבין א"ר עמרם כיבמות כה:, וכן הוא גרסת שיטה מקובצת.

ר' חייא בר פפא.
נזכר ב"ק פ. א"ר אבא בר פפא משום ר' חייא ב"פ, משום ר' אחא בר פפא ובסנהדרין לד: מנה"מ א"ר חייא בר פפא, וכו', וברכות פ־ו ה"א ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו שמן זית מברך עליו בורא פרי העץ, א"ר חייא בר פפא קומי ר' זעירא ומתניתא אמרה כן.

ר' חייא בריה דרב פפי.
נזכר ויק"ר רפ"יח שהוא ור' יהושע דסכנין אמרו בשם ר' לוי לאחר ג' ימים כריסו של אדם נבקעת — ואומר לו הילך מה שגזלת, אבל הוא ט"ס וצ"ל כמו בסמוך שם ר' אבא בריה דרב פפי ור"י דסכנין, וכן הוא המאמר בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, וביבמות פ"טז ה"ט איתא בטעות ר' בריה ורב פפי וצ"ל ר' אבא בריה דר"פ.

חייא בר רב.
קרוב מאוד לומר שנולד אחרי פטירת ר' חייא ורב קראו ע"ש דודו, ואביו רב למד עמו כברכות נג: ונזיר סו: שא"ל רבי ברי חטוף ובריך, ופסחים ע. מתני ליה רב לחייא בריה, ושם קיג. א"ל רב לא תשתי סמא וכו', ומו"ק כ. א"ל באפה נהוג אבילותא, וכן אותיב לרב אסי כבתובות מח:, קידושין מו., כריתות יז:, וכן ישב לפני שמואל בערכין טז: ושמואל א"ל בר אריה או בר אוריאן תא ואימא לך מלתא מעלייתא דהוה אמר רב אבוך כברכות יב., חגיגה יד., ע"ז לא:.

וכל גדולי תלמידי דרב היו רבותיו כעירובין מז. מתני ליה רב חייא בר אשי

לחייא

לחייא בר רב קמיה דרב, ובעירובין צח: ובירושלמי שם פ"א ה"א־ה. מתני ליה רב חיננא בר שלמיה קמיה דרב, ובשבת סו, יומא יט: מתני ליה רב חנן בר רבא קמיה דרב, ובעירובין ב: יד. מתני ליה רב יהודה קמיה דרב, ובע"ז פ"ד ה"ח מתני ליה שמעון בר חייא.

ועם רב הונא היה כחבר ששניהם ישבו לפני שמואל כערכין טז:, מחלקותם שבת סט:, ב"ב ד:, ע"ז מט:, ובחולין יד. אר"ה דרש חייא בר רב משמיה דרב, ואך יען שר"ה מלך בסורא לכן מצינו בבורות כב. שקרא לר"ה רבי, וכן נראה מב"ב לט: שחייא בר רב ישב עם ר"ה שאמרו שם גידל בר מניומי — אשכח לר"ה ולחייא בר רב ולרב חלקיה בר טובי, וכן הוא בירושלמי שם פ"ג ה"ג גידול בר מיניימין הוה ליה עובדא והוו דייניה חלקיה ב"ט ור"ה וחייא בר רב.

הלכותיו מעטים המה, ונזכר אך ברכות יד: ור"ה בר חיננא אמר משמיה כברכות ל, ורבה בר אבוה שאלו כע"ז נא., וכן מצינו אביי משמיה כשבועות יז:, ובסוכה מצינו שחולק עם רי"בל אבל גרסת דק"ס ר"ח בר אשי.

ממקראיו הפרטים מצינו יבמות סג. כשראה שאמו קא מצערא לאביו ותעשה תמיד היפוך מרצון אביו, כשרצה רב טלופחי עשתה היא חומצי מה עשה אמר לאמו שאביו רוצה בחומצי ועשתה טלופחי כרצון אביו, ואביו שלא ידע כי הוא חכמת בנו א"ל שאמו נתהפך לבה לטובה, אז סיפר לו בנו שזה הוא ע"פ חכמתו, א"ל רב היינו דאמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך, אך את לא תעביד שלא ללמד לדבר שקר.

ובגיטין יח. שכתובתיה איכתוב ביום ואיחתום בלילה ורב היה שם, ובב"ר פ"טז־ג שרב א"ל בנה לי בית בא"י.

וזכה לבן גדול בתורה בשם שימי שהיה חביב על רב זקינו כקידושין יב..

רב חייא בר רב מדיפתא.

ע"פ רוב מצינו אותו שהוא שונה ברייתות כשבת י. שתנא לרב חסדא ולרבה בר"ה כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת וכו', וברכות ח: תני ליה לרב ביבי בר אביי וכי בתשעה מתענין וכו', ובשבת קמב: וכן תנא חייא ב"ר מדיפתא, וביבמות עד. ת"ש מדתני ר' חייא בר רב מדפתי ערל אסור וכו', ובכתובות סח. א"ר חנינא — ותני ר"ח בר רב מדפתי, ולא שהיה בזמן ר' חנינא אך הוא מסתמא דגמרא, וגם ר' חנינא זה אינו ר"ח הראשון אך ר' חנינא חברון דרבנן או חבירו דר' מני כי אמר שם דאמר ר' אלעזר, וכן הוא באמת כי המאמר הזה אמר לרב פפא כב"ב י. שמא עני בא לידך ולא פרנסתו דתניא רי"בק אומר כל המעלים עניו מן הצדקה כאלו עובד ע"ז וכו', ולא לפלא מה שהיה בזמן רב חסדא וחי עוד בזמן ר"פ, יען כשהיה לפני ר"ח היה זה כשמלך ר"ח והיה זה בסוף ימיו ורב חייא בר רב היה אז עול ימים ובזמן ר"פ היה כבר זקן.

ר' חייא בר רבא.

נזכר מדרש משלי פ"טו, אבל צ"ל ר"ח בר בא כדמובא המאמר ילקוט משלי רמז תקנג ר"ח בר אבא.

רב חייא בריה דרבה בר נחמני.

אף שבל"ס היה בנו של רבה בר נחמני הידוע, יען שלא היו שני רבה בר נחמני, לא מצינו בשום מקום שדיבר עם אביו או שקבל ממנו, ואך היה תלמיד רב חסדא כדמצינו תמיד ר"ח בריה דרבה בר נחמני א"ר חסדא כסנהדרין סט:, ע"ז מט:, ושם ס: איתא בריה דאבא בר נחמני (וצ"ל דרבה כגרסת דק"ס, ועוד ידוע שרבה

שרבה הוא אבא) וכן צ״ל בברכות מג. וגם שם בריה דאבא ב״נ.

ובר״ה לא. ר״ח בריה דר׳ חייא בר נחמני א״ר חסדא צ״ל כבדק״ס ר״ח בריה דרבה ב״נ, ובר״ה לד: שמעה רב חייא בריה דרב״נ (שמעתא דרבב״ח אר״י) אזל אמרה קמיה דרב דימי בר חיננא וכו׳.

ר׳ חייא בריה דר׳ שבתי.

נזכר יבמות ספ״ב ר׳ עקיבא (אמורא) בשמו, ובסנהדרין פ״ה ה״א־כז: ר״ח בריה דר׳ שיבתיי מקשי היאך היו יוצאין לב״מד של משה וכו׳.

ר׳ חייא דכפר חנון.

בב״ר פ״ר־ה ר׳ יהושע בריה דר׳ תנחומא ב״ר חייא דכפר חנון הוה באסיא וכו׳, אבל המאמר הזה בירושלמי שבת פ״ב ה״ו ושם ר׳ יוסי בריה דר׳ תנחום דכפר אגין, ובקה״ר פ״ג־ב גרס ר׳ יהושע בריה דר״ת דכפר אגון.

ר׳ חייא דכפר תחומין.

בירושלמי סוף תרומות ושבת פ״ב סה״א א״ר אבהו שנה לי ר׳ יונתן בן עכמאי — א״ל ר״ז ומה הוה טביה? א״ל אדם גדול ובקי במשנתינו היה, ופירשה ר׳ חייא דכפר תחומין לפני רבי (הוא ר״י נשיאה השני) ומניתיה חכים.

ובפאה רפ״א־ג: חולק עם ר׳ ברכיה ח״א אפילו כל העולם כולו אינו שוה לד״א של תורה וכו׳.

ר׳ חייא הכהן. ערך ר׳ חייא אביו דר׳ ברכיה.

חייא חוזאה.

בסה״ד בערך ר׳ שמעון בר חייא חוזאה מביא שנזכר בכמה מקומות בירושלמי, ובירושלמי שלנו לא נמצא תיבת חוזאה.

ר׳ חייא כרוזא. ערך ר׳ חייא ברמזא.

ר׳ חייא כתובה.

ר׳ יצחק בר׳ חייא כתובה פסחים פ״א ה״ח, ופי׳ קרבן העדה שכך שמו.

ר׳ חייא מאבל ערב.

בפסחים עב. והתני ר׳ חייא מאבל ערב א״ר מאיר ופירש״י שם מקום, אבל אין זה מרש״י כי המה מוקפים כזה [ ] ובאמת המאמר בשבת קלז. ליתא תיבת מאבל ערב וכן ליתא בדק״ס, ורבינו העיטור הלכות מילה מביא שצ״ל „מאיר ערב" והוא סימן שר׳ מאיר אמר הדין שר״א ור״י לא נחלקו על שהיו לו ב׳ תינוקות למול, אחד „ערב" שבת, ויען כי שם עב: איתא א״ר שמעון לא נחלקו וכו׳, הניחו סימן שכאן אמר ר׳ מאיר כן, אבל בשבת קלז. ליתא הסימן כי שם לא שייך הסימן הזה.

רב חייא מהורמיז ארדשיר.

נזכר ב״ב נב. אר״נ בר יצחק אישתעי לי ר״ח מהורמיז ארדשיר דאישתעי ליה רב אחא בר יעקב, ופי׳ ר״ג שהוא מן כרך שולטניות דארדשיר.

חייא מחגרא.

ביבמות קטז. ההוא גיטא דאשתכח בסורא וכתיב ביה הכי בסורא מתא אנא ענן בר חייא — ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא הוה ענן בר חייא אחרינא לבר מענן בר חייא מחגרא, ומשמע שם שבנו ענן היה בזמן אביי ורבא, וביוחסין כתב שהיה בימי שמואל ואפשר שראיתו מכתובות כא. שההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל והוה כתוב ביה מדאתא רב ענן בר חייא, ואפשר שסבר היוחסין שהוא בר חייא מחגרא, אבל באמת אינם שייכין זל״ז כי השני היה ת״ח, והראשון מאותר ואין ראיה שהיה ת״ח.

ר׳ חייא מוסתניא.

בתענית ט. יסופר שהוא ורב שמואל בר אידי ור״ה בר מנוח הוו שכיחי קמיה

דרבא, כי נח נפשיה אתו לקמיה דרב פפא, כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי, חלש דעתיה, אקרויה בחלמא ואכחיד את שלשת הרועים, למחר כי הוו מיפטרי מיניה א"ל ליזלי רבנן לשלמא, וביוחסין כתב שמתו, ולא נזכר בגמרא שנתקיים החלום, ובזבחים קיב. א"ר חייא מיוסתיניא בשעיר נשיא, וגרסת דק"ס מווסתיניא, והוא שם מקום.

ר' חייא פרוואה, (או פרודאה).

נזכר ע"ז לח: איקלע לבי ריש גלותא — ורב זביד אמר להו לא תציתו ליה וכו'.

ר' חייא ציפוראי.

היה תלמידו דר' אמי כירושלמי ערלה פ"ג רה"ב שאותיב קומי ר' אימי. והיה כהן כתרומות ספ"יא שר' חנניה בר עכברי הוה עבד עבידתא גביה ר"ח ציפוריא כשהלך ממנו מילא לו נר שמן שריפה וכו', ובמד' תהלים פ"יב-א ר"ח ציפוראה אזיל למזבן חטים בסורא א"ל יונתן כשאתה רוצה לקנות הטים תאמר שעורין אני חפץ וכו', ובסה"ד כותב לעיין בערך רב הונא ציפוראי וחשב שאחד הוא, אבל באמת הראשון היה תלמיד ר' אמי ור"ה ציפוראי היה תלמידו דר' יוחנן.

ר' חייא קטוספאה.

נזכר ביצה לח: אמר רב ספרא — ולא שמיע להו הא דאמר ר' חייא קטוספאה משמיה דרב, וביבמות קד. מצינו רבה בר חייא קטוספאה.

ר' חייא קרא.

נזכר איכ"ר פ"ד-ד אמר בשם רש"בנ מיום שחרב בהמ"ק בטל יין קרוש, ומקורו מירושלמי סוכה פ"ד ה"ו ושם גרס ר' יודה בר לקדה.

חייתא.

ר' לוי בר חייתא סוף מו"ק, ובספר אהבת ציון וירושלים בשביעית פ"ד ה"ו ישער שמה שאמרו שם ר' חייא בר בא אמר חייתה, הוא חייתא אבי ר' לוי.

ר' חילא.

ביוחסין וסה"ד מביאין ר' חילא בשם ר' ינאי ע"ז ספ"ד, והוא ט"ס כי שם ר' הילא וכן מובא שם ר' יילי בשם ר' ינאי והוא ר' אילעא כמבואר בערכו.

חילפא בר אגרא, (תנא דברייתא).

בשבת קה: ותוספתא ב"ק ספ"ט ר' שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום ר' יוחנן בן נורי, ובדא"ר פ"א אבא חלפי אומר משום אבא חגרת אביו, ונראה כי הוא שם של תנא אחד.

חילפא בר אידי.

נזכר ויק"ר רפ"טז הוא ור' חייא [בר אבא] אמרו בשם ר' יוסי, ובאיכ"ר פ"ד-יח איתא המאמר בשנוים.

אבא חילפא בן קרויא.

נזכר בתוספתא מע"ש רפ"ד (צוקערמאנדל) אבל גרסא שלנו אבא חלקיה מן קרויה.

ר' חילפא דרומיה. נזכר פס' רבתי פ' אנכי מנחמכם ס"יב.

חילפי בר סומקאי. ר' חלבו בנו ב"ר פ"נא-ב.

חילפיי או חלפי. ערך אילפא.

ר' חילפיי בר בריה דר' אבהו.

נזכר בכורים רפ"ב אמר שמעית קליה דרבי דרש, וידוע שבירושלמי כל הנשיאים נקראין בשם סתם „רבי" ויותר נכון כגרסת מדרש שמואל ספ"כג שמעית קליה „דסבי" ומסמ"ך עשה רי"ש, ובמ' תהלים פ"כו-ז גרס ר' חלפתא בש"ר איבו.

ר'

ר' חליפי בר זוטרי.

בפד"כ קלג: אמר בשם ר' ייסא, והמאמר הזה מובא בויק"ר רפ"טז בשם חילפי בר אידי, ובאיכ"ר פ"דיח ע"ש חלפי בר זביד, ור' ברכיה בשם ר' איסי.

אבא חלפי. ערך חילפא בר אגרא.

חלפי בר זביד. ערך ר' חליפי בר זוטרי.

אבא חליפא קרויא.

בב"ב קכג. בעי מר' חייא בר אבא, ובמע"ש פ"ד ה"א תני אבא בר חליפיי בר קריי בד"א בודאי — ר' חייא בר ווא הוה ברומי וחמתון מפרקין — אמר מאן דהורי לן חילפי בר קיריי, (ואפשר שהוא שם עיר). ובמד' תהלים הישן פ"כ רבן גמליאל (הוא בנו של ר"י נשיאה השני), הלך אצל אבא חלפא בן קרוייה שיתפלל עליו.

חילקאי.

רב משרשיה בר חילקאי כתובות ק:, סמא בר חילקאי חולין לח..

חיננא. ערך חנינא.

חיפא. ערך איפא.

ר' חכינאי.

אבי התנא הנודע בשם ר' חנניא בן חכינאי כלאים פ"ד מ"ח, ונזכר פדר"א פ"מא ופ"מט בשם ר' חכינאי, ובסה"ד מביא ר' חכינאי אמורא אמר בשם ר' לוי מתנחומא הישן תזריע, אבל שם צ"ל כבתנחומא בובער תזריע־יא ר' ברכיה בשם ר"ל.

חכמי אוה"ע.

נזכרו פסחים צד: בענין מהלך החמה ורבי אמר נראין דבריהם מדברינו, ובירושלמי ב"ב פ"ח ה"א שאומרים בן ובת שוין כאחת לענין ירושה ומובא שבת קטז:.

ר' חלבו.

אף שמצינו שאמר בשם רב בירושלמי ברכות ספ"ט, תענית פ"ג ה"ט, מו"ק פ"ג ה"ז ומגילה פ"ב ה"ד, אבל היה תלמידו דרב הונא כיבמות סד: שהוא עם חבריו רב אבא בר זבדא ורב גידל כולם איעקור מפירקיה דר"ה, ורב אחא בר יעקב אמר שתין סבי הוינא וכולהו איעקור חוץ ממני.

ומצינו תמיד ר' חלבו אר"ה כברכות סב:, מגילה ד: כט:, מו"ק כו., כתובות ז., ב"מ ח: כט:, חורין צח:, וכשהובא ר"ה לא"י להקבר ורצו להניח ס"ת על מטתו היה אז ר' חלבו שם והעיד ואמר אנא חזיתיה לר"ה דבעי למיתב אפוריא והוה מונח ס"ת עליה וכו' כמנחות לב:, וכן הוא במו"ק כה. לגרסת דק"ס.

וכן קיבל מרב חמא בר גוריא תלמידו דרב כשבת לז., מגילה יח: (ובמגילה פ"ב סה"ב המאמר ר' חלבו [בר אבא] בשם רב)· חולין מה., וכן קיבל מעולא ביראה כמגילה ד., מו"ק כו..

ועלה לא"י עוד בחיי ר' יוחנן ואף שלא מצינו שדיבר אתו פא"פ אבל מצינו ע"ז לה: שחולק עם ר' יוחנן, ובכתובות קיב. ר' חלבו ור' עוירא ור' יוסי בר חנינא איקלעו לההוא אתרא אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאלפס — לשנה איקלע ר' אלעזר להתם, וידוע שר"א נפטר בשנה אחת עם ר"י, וברכות פ"א ה"הי. ר' חלבו ר' שמואל בשם ר' יוחנן, וכן מצינו ששאל מר' אימי ככלאים פ"ט ה"ג.

הלכותיו מצינו ברכות יב. שאמר משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששיכן את שמו וכו', ושם כט. אמר הני כ"ד דתעניתא כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה, ושבת קמז: אמר חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת קיפחו עשרה שבטים מישראל, וביומא נד. אמר מתעסק בקרדומו הוה, וע"ז לה: אמר אפילו למ"ד פלטר עכו"ם וכו'. ובירושלמי מגילה רפ"א אמר יום

יג' יום מלחמה היה הוא מוכיח על עצמו.

ודרכי האגדה קבל מר' שמואל בר נחמני כמגילה פ"א ה"א שאמר ר' חלבו זמנין כגיאון יתבית קומי רש"בנ, וכן ב"ב קכג. בעי מרש"בנ מה ראה יעקב שנתנה בכורה ליוסף — ואמר לרש"בנ ר' יונתן רבך לא כך אמר, בשם רש"בנ כתנחומא בראשית יח, בשלח־יג, וארא־כב.

ואחרי פטירת ר' אמי שנפטר בקסרין שהיה שם ישיבתו בסוף ימיו תחת כנפי ר' אבהו, היה ר' חלבו מראשי הדור וכדמצינו גיטין ס. ששלחו בני גלילא לר' חלבו מהו לקרות בחומשים בב"הכנ ולא הוה בידיה, אתא ושאל לר' יצחק נפחא (שהיה אז זקן גדול) לא הוה בידיה, אתא שאל בי מדרשא, ופשטוהו מהא דא"ר שמואל ב"נ א"ר יונתן וכו'.

ומקומו נראה שהיה בטבריא כירושלמי תענית פ"ב ה"א שאמר ר' חלבו לר' יודן נשיא (השני) פוק עימן וצערך עבר, וידוע שר"י נשיאה היה מקומו בטבריא כמבואר בערכו.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא בר זמינא ככלאים פ"ט ה"ג.

ר' ברכיה כברכות פ"א ה"א־ה, ור' ברכיה שאלו כלאים פ"ט ה"ג, ואמר השבתי לר' חלבו איכ"ר פ"ג־ח,

ר' ברכיה הכהן בשמו תנחומא בהעלותך־יז.

ובויק"ר ספ"לה ר' אבא בר כהנא ור' ברכיה ור' חלבו בשם רב, והמאמר בברכות ספ"ט ושם ר' אבא בר' עילאי.

ר' יהודה הלוי בר שלום בשמו תנחומא תולדות־טו., ובנדרים מ. יסופר שר' חלבו חלש נפק אבריז רב כהנא ר' חלבו באיש לא איכא דקא אתי וכו'.

ר' חלבו בר חונה.

נזכר בירושלמי נזיר רפ"ג, אבל הוא ט"ס כי המאמר מובא גם מו"ק פ"ג ה"א ושם ר' חלבו, ר' חונה (רב הונא) בשם רב.

ר' חלבו בר חנן.

בירושלמי ברכות פ"ז ה"א אמר בשם רב, ורב ששת מתיב עליה, ונראה שגם כאן צ"ל ר' חלבו רב חונה בשם רב.

ר' חלבו בר חילפא בר סמקאי.

נזכר ב"ר פ"נא־ב אמר בשם ר' יהודה בר' סימון.

ר' חלבו בקרוייה.

במדרש תהלים פ"כ־ט יסופר שר' גמליאל הלך אליו שיתפלל עליו א"ל יתן לך כלבבך, ובמדרש תהלים הישן הגרסא אבא חלפא בר קרוייה,

חלוב.

רב הונא בר חלוב שבת קטו:,

ר' יצחק בר חלוב חולין צט:.

חלוון. רב הונא בר חלוון שבת קלט:.

חלוקה.

ר' צדוק (וגרסת דק"ס ר' יצחק) בר חלוקה יומא עח..

חלי. (שם עיר בנחלת אשר, יהושע פ"יט־כה).

ר' יונתן בן חלי סנהדרין פ"ו ה"ה.

חלנוסי או חלניסי.

ר' חנניא בן חלניסי מכלתא בשלח פ' מה תצעק אלי, והוא ט"ס וצ"ל ר' חנניא בן חכינאי כבילקוט שם.

ר' חלפון. נזכר ב"ר פ"יט־ז.

חלפתא.

ר' יוסי (סתם) בן חלפתא הנודע,

ר' שמואל בן חלפתא ברכות פ"ג סה"ה.

ר' שמעון בן חלפתא במשנה סוף עוקצין.

ר' חלפתא.

אבי התנא הנודע ר' יוסי, ונצר מגזע יונדב בן רכב כירושלמי תענית פ"ד ה"ב.

נזכר במשנה פ"א, בתענית פ"ב מ"ה

מעשה

מעשה בימי ר' חלפתא ור' חנניה בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן.

והיה עוד בזמן הבית וראה את ר"ג הזקן בעדות בנו שבת קטו. א"ר יוסי מעשה באבא חלפתא (אביו של ר' יוסי חלפתא שמו, רש"י) שהלך אצל ר"ג בריבי לטבריא ומצאו שהיה יושב על שלחנו של ר"י בן ניזוף — א"ל זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך שהיה עומד ע"ג מעלה הר הבית וכו', וכן הוא בתוספתא שבת רפ"יד וסופרים פ"ה ה"טו.

והנה אף שזכה עוד לראות את ר"ג הזקן א"כ היה למעלה משלשים בזמן החורבן, אעפ"כ מספקא להגמרא ב"ק ע. ואמרו א"ר יוסי כשהלך אבא חלפתא אצל ר' יוחנן בן נורי ללמוד תורה ואמרי לה רי"בנ אצל אבא חלפתא, א"ל הרי שאכלה — אלא שר"ע חולק בדבר, ובתוספתא מע"ש פ"א ה"יג, ב"ב פ"ב ה"ד א"ר יוסי בא רי"בנ אצל [אבא] חלפתא — א"ל אף אני אומר כך אלא שעקיבא אומר וכו', ובתוספתא אהלות פ"ה א"ר יוסי בא רי"בנ אצל אבא חלפתא — אלא שעקיבא מטהר, ומזה אנו רואין שהיה חבר לר' עקיבא שקראו „עקיבא", וזה יען שימי פעולתו נחשבו לדור ר"ע וחבריו, ככל הדור ההוא שהיו גם קודם החורבן.

והוא היה הריש בציפורי כמפורש ר"ה כז. תענית טז: וכך היה נוהג ר' חלפתא בציפורי, ואז היה חבירו ר' חנניה בן תרדיון הריש בסיכני כמפורש שם.

תלמידים לא מצינו לו ואף ר' יוסי בנו יזכירו תמיד בשם אבא חלפתא כדמובא לעיל, וכן מצינו סוטה לד. אר"י אבא חלפתא ור' אלעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים וכו', (ואפשר שכונתו ששלשה החכמים האלו עמדו על האבנים אבל לא בזמן אחד כי חנניה בן חכינאי היה מאוחר מר' חלפתא).

ובסנהדרין פ. א"ר יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן, ובמעילה יז: א"ר יוסי אלו היה אבא חלפתא קיים יכולין אתם לומר לו תן בנך להריגה?

ונראה שהאריך ימים כמפורש בתוספתא דכלים ב"ב רפ"ב א"ר יוסי מעשה בד' זקנים שהיו יושבין אצל רא"בע חרש בציפורי, ר' חוצפית המתורגמן ור' ישבב ור' [צ"ל אבא] חלפתא, וזה היה בל"ם כשהתחילו מרירת ביתר או אח"כ.

ובנו ר' יוסי ישב על כסא אביו בציפורי כמפורש בערכו.

והיה לו עוד בן אחר שמת בלא בנים ויבם ר' יוסי אחיו את אשתו כירושלמי ריש יבמות, אבל ר' שמעון בן חלפתא לא היה בנו כמפורש בערכו.

ר' חלפתא.

אחד מחמשת בניו של ר' יוסי כמפורש בירושלמי ריש יבמות ובשבת קיח: שיבם ר' יוסי את אשת אחיו שמת וילדה לו חמשה בנים, ובמדרש תהלים פ"ק־ב ר' סימון ורי"בל בשם ר' חלפתא (ואפשר שהוא ר' חלפתא זה), בו"ד כשהוא מודה נותן לו ספיקולא — אבל הקב"ה אינו כן וכו', וביוחסין כתב שמת בחיי אביו משמחות פ"י ולא נמצא שם, ובמו"ק כא. נזכר אך מעשה שמת בנו של ר' יוסי בציפורי, ולא נזכר שמו. ובערך ר' שמעון בן חלפתא בארתי שהיה בנו של ר' חלפתא זה.

ר' חלפתא. (אמורא).

נזכר ב"ר פ"ו־ט. ר' חלפתא מייתי לה מן הכא ולמשול ביום ובלילה וכו', ר' חנין בשם ר' שמואל מייתי לה מסיפא, וכן ש"ר פ"יח־ח, וקה"ר פ"ג א"ר חלפתא יתברך שמו של הקב"ה וכו', ומד' תהלים פ"כו־ז ר' חלפתא בשם ר' אייבו וכו', אבל בירושלמי בכורים פ"ב ה"א גרס חילפיי בר בריה דר' אבהו.

רבי

רבי (או אבא) חלפתא איש כפר חנניה.

נזכר אבות פ"ג מ"ו שאמר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם — ומנין שאפילו אחד וכו'.

והיה תלמיד ר"מ כב"מ צד. דתניא אבא חלפתא איש כפר חנניא אומר משום ר"מ, ובתוספתא כלים פ"ד ה"ט א"ר חלפתא איש כפר חנניה שאלתי את שמעון בן חנניה ששאל את בנו של ר' חנינא בן תרדיון וכו',

ר' חלפתא בר יעקב. ערך ר' תחליפא בר יעקב.

ר' חלפתא בר כהנא.

נזכר תנחומא חיי שרה־ו. ומצינו ר' לוי הכהן בר חלפתא שם וירא־כה.

ר' חלפתא בן קוינא.

נזכר תוספתא מכשירין פ"ג ה"ב, ובתוספתא צוקערמנדל חילפתא בן קוינא.

ר' חלפתא בן שאול.

נזכר בירושלמי ברכות פ"א ה"ה־י, פאה פ"ב סה"ד, מעשרות פ"ב סה"ג, תרומות פ"י ה"ו, בכורים פ"ב ה"א (ומובא במד' תהלים פ"כו־ז), שבת פ"ד ה"ב, מו"ק פ"א רה"ט, ובכולן בלשון תני ר' חלפתא בן שאול, ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים השונים ברייתות, ובבבלי נשתבש שמו על ר' תחליפא כמו"ק י. והא תני ר' תחליפא בר שאול ושוין שאין מפשילין, ובדק"ס גרס ר' חלפתא ב"ש, ובזבחים צג: דתניא ר' תחליפא בר שאול אומר, ונפל ב' טעותים א) שלא היה תנא וצ"ל תני ר' וכו' כדמובא המאמר במנחות ז, ב) שצ"ל ר' חלפתא ב"ש, כגרסת דק"ס.

וכן במגילה כג. תני ר' תחליפא בר שמואל וצ"ל כגרסת דק"ס ר' חלפתא בר שאול, ונזכר ברכות כט. שאמרו הני שבע דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא ב"ש כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים וכו'.

ר' חלפתא דמן הוה—דמן הונא (דמן חיפא).

בגיטין פו: א"ל ר' יוחנן לבני ר' חלפתא דמן הונא (ס"א חיפא) הכי אמר אבוכון לעולם לא תצא, וקרצית שבעמיר אינה פוסלת במי חטאת. והמאמר הזה מובא בירושלמי יבמות פ"ג רה"ט, וגיטין פ"ט רה"ג ר' יוחנן בשם ר' חלפתא דמן הוה.

ר' חלפתא קסריא.

נזכר ב"ר פ"נ־יא, ובשהש"ר פ"ד פ"יא ר' הונא ור' חלפתא קיסריא בשם רש"בל.

חלקיה, (אבי ירמיהו הנביא).

ר' יצחק בר חלקיה ויק"ר פ"ל־ג, ר' מניומי בר חלקיה יומא ב..

ר' חלקיה.

(אמורא ירושלמי מגדולי בעלי אגדה).

היה תלמידו דר' סימון כדמצינו שאמר תמיד בשם ר' סימון כשקלים פ"א ה"ה, יבמות פ"ה ה"ב, ב"ר פ"יח־ה, פס' רבתי פ' אנכי מנחמכם ס"ג ס"ה, ס"ט, ובקידושין לג: ר' חלקיה ור' סימון ור"א אמרי קו"ח מפני לומדיה עומדין מפניה לכ"ש.

וכן אמר בשם ר' אחא כשקלים פ"ב ה"ג.

האומרים בשמו מצינו ר' אבין באגדת בראשית ספ"לא המאמר היקר טפש לבן של שקרנין שהן אומרים יש לו בן להקב"ה, ומה אם בנו של אברהם כשראה שבא לשוחטו — מיד צוח אל תשלח ידך אל הנער, ואילו היה לו בן היה מניחו ולא היה הוא הופך את העולם וכו'.

ר' אשיין בשמו אגדת בראשית פ"ע, ר' פנחס בשמו ב"ר פ"נג־ט.

ר' פנחס הכהן בר חמא בשמו תנחומא וירא־לז.

וקרוב לומר שהוא ר' חלקיה הדרומי (כידוע שר' סימון היה בדרום בלוד במקום רבו רי"בל), וכדמובא תנחומא קרושים־א ר' פנחס בשם ר' חלקיה הדרומי בשם ר' ראובן.

אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל.

היה חסיד גדול בזמן התנאים כתענית כג. כשהוצרכו למטר היו שולחים לגביה ובעי רחמי ואתא מטרא, ופ"א שלחו זוגא דרבנן לגביה שיבקש רחמים על המטר ולא מצאוהו בביתו הלכו לשדה ואשכחוהו שעודר בשדה יהבו ליה שלמא ולא ענה להם. לערב כשגמר מלאכתו לקח חבילה של עצים והמרא בחד כתפא ובגדו בחד כתפא וכל הדרך הלך יחף, אך כשהוצרך לעבור נהר עבר במנעליו, וכשבא סמוך לביתו יצתה אשתו מקושטת לקראתו, והיא עלתה לתוך הבית בראשונה ואח"כ הוא ואח"כ האורחים, וכשישב לאכול לא בקשם לאכול עמו, וראו שנתן לבנו הגדול חתיכה אחת ולבנו הקטן ב' חתיכות, א"ל אשתו יודע אני שהרבנן באו שנבקש רחמים שצריכים למטר, נעלה לעלייה וניבעי רחמי אפשר שירחם ה' ויתן מטר, ואנחנו לא נחזיק טובה לעצמנו, וכן עשו הוא עמד בזוית אחת והיא בזוית אחת והתפללו עד שירד מטר, ורבנן הרגישו שהענן בא מזוית שאשתו עמדה להתפלל, וכשירד מן העליה א"ל לרבנן למה באתם א"ל, רבנן שלחו אותנו שמר יבקש רחמים אמטרא, אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה, א"ל ידעינן שהמטר בא בשבילכם, אך יאמר לנו מר הני מילי דתמיהא לן, מ"ט כי יהיבנא למר שלמא לא השבת לנו, א"ל שכיר יום הייתי ואינני רשאי להפסיק ממלאכתי, (וזה שאמרו מכות כד. פועל צדק כגון אבא חלקיהו), ומ"ט נשאת הגלימא על חד בתף ולא הנחתו תחת המשא, יען שטלית שאולה היאי להכי שאלי ולהכי לא שאלי, מ"ט כשבאת לנהר עבית במנעליך וכל הדרך הלכת יחף, יען כי איני יודע מה שבמים. — מ"ט יצתה אשתך מקושטת, כדי שלא אתן עיני באשה אחרת, ומ"ט עלתה היא בראשונה, יען שאיני יודע אתכם, ומ"ט לא קרית לן לאכול אתך, יען שלא היה לי לחם עבורכם ואיני רוצה להחזיק טיבותא בחנם, — ומ"ט סליק הענן מזוית אשתך, יען שהיא תמיד בבית ונותנת לחם לעניים ואני נותן אך כסף, וגם בשכונתי היו דרים רשעים ואני בקשתי רחמים שימותו והיא בקשה שיחזרו בתשובה וכן היה.

רב חלקיה בריה דרב אויא. נזכר ב"מ צו: הקשה לרבא.

רב חלקיה בר טובי או טוביא.

היה תלמידו דרב כב"ב לט: גידל בר מניומי (הוא סתם רב גידל) הוה ליה מחאה למחות אשכח לר"ה ולחייא בר רב ולרב חלקיה בר טובי דהוה יתבי ומחה קמייהו, לשנה הדר אתא למחויי, אמרו לו לא צריכית הכי אמר רב וכו', יבגיטין נז. רב מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טוביא ור"ה בר חייא הוו יתבי גבי הדדי, אמרי אי איכא דשמיע ליה מלתא מכפר סכניא של מצרים לימא וכו'.

הלכותיו מצינו שבת צז, עירובין כח:, יומא סג., וכן צ"ל בזבחים קיד:, והיה עובד אדמתו וממנה מצא לחמו כמנחות כה: שהיה לו קרנא דארעא ניר חציה וזרע חציה ועבדה על חד תרי ומזבין להחטים לסמידרא.

ר' חלקיה הדרומי. ערך ר' חלקיה (סתם).

רב חלקיה מהגרוניא.

נזכר יבמות ח., הוריות ח. מתקיף טעמא דכתב רחמנא וכו'.

אבא חלקיה מן קרויה. (תנא).
נזכר בתוספתא מע"ש פ"ד ה"ג שאמר בראשונה היו עושין וכו'. ובתוספתא צוקערמאנדעל גרס אבא חילפא מן קרויא.

חמא.
אבא בר חמא ע"ז לא.
אבדומי בר חמא שבת פח.
רב אדא בר חמא ב"מ ל.
ר' אמי בר חמא פסחים כז:.
ר' אסי בר חמא ב"ק צג.
גוריא בר חמא ברכות נג:.
זעירא בר חמא יומא עח:.
ר' חנינא בר חמא הנודע.
רב יוסף בר חמא עירובין נד.
ר' יעקב בר חמא בכורים פ"ב ה"ב.
ר' לוי בר חמא תענית טז.
מר עוקבא בר חמא ברכות מה.
ר' פנחס בר חמא ב"ב קטז.
רמי בר חמא ברכות מד.

רבי חמא. (תנא דברייתא).
נזכר שבת קלה: כתנאי — ר' חמא אומר ילדה וכו', וכן הוא גרסת רש"י משאילתות. ובדק"ס ר' אבא. ואפשר שהוא ר' חמא אבי ר' אושעיא.

רב חמא (סתם)
והוא רב חמא מנהרדעא.

הוא זכה עוד להיות תלמידו דרב חסדא כנזיר כ. א"ל רב חמא לרב חסדא מאי קאמר — אמרי במערבא אין הכחשה במונה. ואפשר שישב אח"כ לפני רבא כבתובות פו. שא"ל ר"פ לרב חמא ודאי דאמריתו משמיה דרבא וכו'.

ומה שמצינו תענית טז: רבי חמא א"ר אלעזר הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא בה"ג ורי"ף א"ר אחא אר"א שאמר כמה פעמים בשמו, והיה ירושלמי ולכן נשאר תיבת „רבי" אבל רב חמא נקרא תמיד בשם „רב" שהיה בבלי. ומה שמצינו תענית ז. א"ר חמא א"ר חנינא צ"ל א"ר חמא בר חנינא כי כן הוא בדפוס פיזרו וקושטנדינא ונשתבש בדפוס ווינציא כדמובא בדק"ס.

והוא זכה להיות הריש מתיבתא בנהרדעא כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג נוסח ב"ג דפוס מאיינץ, וז"ל ובתר רב נחמן בר יצחק (שנפטר תרסז) מלכו כמה גאונים רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפח והיינו דאמרינן (בשבועות מח:) ההוא דיינא דעביד כר"א הוה איכא צורבא מרבנן באתריה א"ל איזיל אנא למתיבתא ומייתינא אגרתא דלית הלכה כר"א אתא לקמיה דרב חמא א"ל האי דיינא דעביד כר"א עביה.

וכן מביאים בפשטות היוחסין וס"הד וז"ל רב חמא מנהרדעא בזמן ר"פ ריש ישיבה בנהרדעא ט"ו שנים (וצ"ל כא שנים).

וכן מובא בספר קבלת הראב"ד וז"ל רנב"י היה לריש ישיבה בפומבדיתא ד' שנים ומת ד' אלפים קי"ז — ואחרי מות רנב"י היה ריש ישיבה בנהרדעא (וחסר תיבת רב חמא) ומת בשנת ד"א קלב (וצ"ל קלח).

ובאמת כן מפורש בסנהדרין יז: שאמרו אמוראי דנהרדעי „רב חמא".

אבל החכם גרעץ בח"ב צד 422 יאמר ובעת שהיה ר"פ ריש מתיבתא בנרש היה הראש בפומבדיתא רב חמא מנהרדעא.

וכן הרב החכם בעל דורות הראשונים בח"ב פס"א כותב שרב חמא מלך בפומבדיתא אחר רנב"י.

ולפלא על חכמים שכמותם יאמרו דבר כזה. ונעתיק נוסח אגרת דרש"ג הנדפס ביוחסין הישן, ובנוסח סדר החכמים, וז"ל שם רנב"י בפומבדיתא ד' שנים ושכיב בשנת תרס"ז — ובתר רנב"י מלכו בפומבדיתא כמה גאונים ושכיב בשנת תרפח והיינו דאמרינן

בפרק

בפרק כל הנשבעין ההוא דיינא — דעבד כר"א, הוה ההוא צורבא מרבנן התם אמר אנא מייתינא אגרתא ממערבא דלית הלכתא כר"א אתא לקמיה דרב חמא, ובאמת נלקה בחסר. וצ"ל ובתר רנב"י מלכו כמה גאונים רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפח והיינו דאמרינן שבועות מח: ההוא דיינא דעבד כר"א הוה איכא צורבא מרבנן באתריה א"ל איזול אנא למתיבתא ומייתינא אגרתא — אתא לקמיה דרב חמא.

כי כשמלך רב חמא אז כבר נתבטלו הישיבות בא"י וכל חכמי א"י באו לבבל כאשר בארתי בכמה מקומות, אבל רב חמא מלך בנהרדעא ולא בפומבדיתא, כאשר יאמר הגאון בכל הנוסחאות הלאה וז"ל ובתריה (אחר רב חמא) מלך רב זביד בפום בדיתא ושכיב תרצו ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא. ואם רב חמא מלך ג"כ בפום בדיתא א"כ היה צ"ל ואחריו מלך רב זביד כאשר יאמר ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ולא אמר שמלך בפומבדיתא, יען שזה ידוע מעצמו. אבל האמת יורה דרכו שרב חמא מלך בנהרדעא, והכונה מה שיאמר הגאון (בנוסח יוחסין הישן ולונדון וסדר החכמים) ובתר רנב"י מלכו בפומבדיתא כמה גאונים, היינו שישיבת פומבדיתא הלכה לנהרדעא בחיי רב חמא, ואחרי מותו שבה לפומבדיתא, וכאשר אמר הגאון בבולהו אילין שנין (היינו מיום שנפטר ר"ה בסורא זה הפירוש האמיתי ותיבת דרבא הוא טעות) לא הוה אלא חדא מתיבתא בפומבדיתא ובתר דשכיב רבא הדר איתפלגו, וידוע שישיבת רבא היתה אך במחוזא ולא בפומבדיתא. אבל זה כמו שאמרנו שישיבת פומבדיתא הלכה בחיי רבא למחוזא כי לא המקום גורם אך השם, וכאשר אמר הגאון בפירוש ובתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא

הוה, וזה ברור.

וכן מצינו בכמה מקומות שהיה הריש בעירו כברכות כב: שאמרו רב חמא טביל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים ידי חובתן. ומו"קיב. רב חמא שרא לאבונגרי דבי ריש גלותא למיעבד להו בחוה"מ, וב"מ עג: אמר רב חמא האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למזבן ליה — אמר אמימר אמריתא לשמעתיה קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר כי קאמר רב חמא הנ"מ וכו'. ובכתובות פו. אמר אמימר משמיה דרב חמא וכו', וזה יען שגם אמימר היה מנהרדעא, וכבר הארכתי בפירושי פתשגן הכתב בזה.

וכן נמצא הלכותיו ב"ב ז. שאמר בדינא קא מעכב — בדין קאמר ליה. ושם ז: אמר אגבויי לא מגבינן ליה ורב אחא בריה דרבא אמר בכולהו הלכתא כרב חמא. ושם כט. אמר ומודה ר"ה, ובקידושין ט. אמר כל הבה מיהבה — כל אשקויי אשקיין לאו כלום הוא. ובשבת י. אמר מאי קרא, וקאי על דברי רב ששת. ושם מז: בי רב חמא הוה מטה גללניתא הוה מהדרי לה ביומא טבא א"ל ההוא מרבנן לרבא (וצ"ל לרב חמא). ובכתובות פו. א"ל ר"פ ודאי דאמריתו משמיה דרבא

מקורותיו הפרטים מצינו סנהדרין מו: ששאלו שבור מלכא (מלך פרס) מנין לקבורה מן התורה והוא לא מצא מענה ע"ז ורב אחא בר יעקב אמר עליו אימסר עלמא בידא דטפשאי.

והר"הח ראה"ו בד"וד ח"ג פט"ז מצא מקום להתנפל על רבותינו ועושה הספד על ישיבת פומבדיתא שירדה מטה מטה יען כי רב חמא היה אך מן החכמים הבינונים יען שרב אחא בר יעקב אמר עליו אימסר עלמא וכו'. אבל האם לא צדק רב חמא שלא השיבו. האם היה יכול להוציא דבר שקר מפיו, הלא הגמרא

שקיל

שקיל וטרי מנין, ולבסוף אמרו שאין שום ראיה מן התורה.

פרנסתו מצינו ב"מ סט: שהיה מוגר זוזא בפשיטא ביומא, ונענש ע"ז שכלו כל כספו. ובכורות כז. מצינו שהיה נותן תרומות לשמעיה שהיה כהן.

ר' חמא אבוה דר' אושעיא.

ערך ר' חמא בר ביסא.

חמא אבוה דרב יוסף.

נזכר סנהדרין פא. בעי מיניה אבוה דרב יוסף בר חמא מרבה בר נתן, והוא אבי זקינו דרבא בעירובין נד. ונדרים נה.

ר' חמא אבי בר קפרא.

כן הוא בשבועות פ"ו ה"ב, והוא ט"ס וצ"ל ר' חמא אבוה דר' אושעיה, ובר קפרא.

ר' חמא אריכא.

נזכר ילקוט משלי רמז תתקס כן מובא באוצר ישראל ולא נמצא בילקוט שלנו ובל"ס צ"ל ר' חייא אריכא.

רב חמא בר אבא.

נזכר יבמות סב: ור"נ מפרש דבריו. ובפס' רבתי פ' אנכי מנחמכם פסוק ותשכח ר' חגי בשם ר' חמא בר אבא.

רב חמא בר אדא שליח ציון.

בביצה כה: א"ל רב נחמן כי סלקת התם אקיף וזיל אסולמא דצור וזיל לגביה דר' יעקב בר אידי — אדאזיל נח נפשיה דר"י בר אידי -- כי סליק אשכחיה לר' זריקא וכו'. (ורש"י פירש רגיל היה לעלות לירושלים, ולכן נקרא שליח ציון).

ר' חמא בר אושעיא.

בסנהדרין כה. אמרו מאי מפריחי יונים הכא תרגומה או תקדמיה יונך ליון, רבי חמא בר אושעיא אמר ארא, ובדק"ס גרס רבי חמא ב"א אמר רב.

וכן נזכר ב"ר ספ"ז, רפכ"ה, ותנחומא שופטים־ז אמר אדם חש בעינו נותן ממון הרבה לרופא וכו', ובכתובות קה. מובא המאמר ע"ש ר' אבהו. ואפשר שהוא בנו של ר' אושעיה רבה ונקרא ע"ש זקנו ר' חמא בר ביסא.

ר' חמא בר אשי.

בירושלמי כתובות פ"ב ה"ט ר' בא בשמו, ונראה שצ"ל ר' חייא בר אשי.

רב חמא בר בוזי.

(ובע"י ובדק"ס בר ביזנא).

היה תלמידו דרבא כב"ב טז: שרבינא ורב חמא בר בוזי הוו יתבי קמיה דרבא וקא מנמנם רבא, א"ל רבינא ודאי דאמריתו (משמיה דר' יוחנן) כל מיתה וכו' א"ל אין — אדהכי איתער בהו רבא א"ל דרדקי הכי אר"י וכו'.

וברכות נ. רבינא ורב חמא בר בוזי אקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל לא צריכת הכי אמר רבא וכו'.

ר' חמא בר ביסא.

הוא היה אבי ר' אושעיא אבי הברייתות. ויסופר עליו בכתובות סב: שהלך מביתו ולמד בישיבה יב' שנים, כי אתא לביתו והיה מתירא לבא פתאום פן יארע תקלה כאשר אירע לאשת ר"ח בן חכינאי, לכן הלך לב"המד ומשם שלח לביתו להגיד את דבר ביאתו. ובנו ר' אושעיא שהניחו נער קטן כשהלך ללמוד, ישב ג"כ בב"המד ולא הכירו זא"ז, וראה ר' חמא שהוא חריף עצום, חלש דעתיה אמר אלו הייתי בביתי אפשר שגם בני היה חריף כמוהו, וכשבא לביתו, בא אח"כ גם בנו הביתה, וסבר ר' חמא שבא לשאול ממנו שמעתא ולכן קם מפניו, אמרה לו אשתו כלום יש אב שעומד בפני בנו? וקרי עלייהו והחוט המשולש לא במהרה ינתק שגם ר' ביסא היה אז בחיים כב"ב נט: שנחלקו ר'

אושעיא עם אביו ר' חמא, אזלו ושאלו לר' ביסא והוא אמר כנבדו.

ולדעת הראב"ד בהקדמת הרמב"ם שר' ביסא ור' חמא בנו היו בבי"ד של רבי וגם הרמב"ם מודה לו אך מר קא חשיב אלו ומר אלו. וראיה לזה מנדה יד: שאמרו משתבח ליה רבי לר' ישמעאל בר' יוסי, בר' חמא בר ביסא (ובירושלמי נדה רפ"ב לר' חמא אבוי דר' הושעיא) דאדם גדול הוא, כי אתא א"ל בעי מינאי מלתא בעי מיניה וכו'.

מושבו הקבוע נראה שהיה בדרום במקום בר קפרא כנדה פ"ג ה"ב ר"ח רובה אזל לדרומא שאלון ליה ר' חמא אבוה דר' הושעיא וב"ק — אתא ושאל לרבי א"ל צא וכתוב להון וכו'.

והיה שם מדייני העיר כשבועות פ"ו ה"ג ר' מרינוס ערב לכלתיה הוה והוו דיינין קומי ר' חמא אבי ר' הושעיא (כצ"ל) ובר קפרא — שאלון לר"ח רובא, שאל ר"ח לרבי וכו'.

ובמו"ק כד. פליגי אבוה דר' אושעיה (ובירושלמי שם פ"ג ה"ה איתא בפירוש ר' חמא אבוה דר' הושעיא) ובר קפרא.

וכן נזכר בירושלמי (דפוס ווינעציא) שביעית פ"ב ה"ב ר' יעקב בר אחא ריבר"ח בשם ר' חמא אבוי דר' הושעיא נוטל את הקבוצין עמה. (ובדפוס זיטאמיר חסר זה). ובל"ס ר' חמא הנזכר בברייתא שבת קלה: הוא ר' חמא בר ביסא.

ובסוכה פ"א סה"ב ר' יודה בר פזי בשמו.

ובירושלמי סוף פאה ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוו מפרנסין והוון יהבין לר' חמא אבוי דר' אושעיא (ובשקלים פ"ה ה"ו אבוה דר' יהושעיא) חד דינר והוא יהיב לאחרינא. ווידוע שר"י בר אידי היה תלמידו דר' יוחנן וא"כ איך אפשר להיות כן? ולומר שגם אבי ר' הושעיא השני הנקרא חברון דרבנן היה ג"כ שמו ר' חמא, דבר זה א"א כידוע שהיה אחיו דר' חנניא חברון דרבנן והם היו אחי רבה. לכן נראה לי שר' נחמני אבי רבה ואבי ר' אושעיה ור' חנינא חברון דרבנן הלך לו לא"י עם שני בניו האחרונים ורבה נשאר בבבל, וצ"ל כאן והוון יהבון לר' נחמני אבוי דר' אושעיא ואך יען שהמעתיקים לא ידעו משם זה וידעו משם ר' חמא אבוה דר' הושעיא לכן כתבו ג"כ כאן ר' חמא.

רב חמא בר ברתיה דחסא (נ"א דחמא).

נזכר ב"מ פו. שאמר רב כהנא אישתעי לי רב חמא ב"ב דחסא, רבה בר נחמני אגב שמדא נח נפשיה וכו'.

רב חמא בר גוריא.

היה תלמידו הגדול דרב כדמצינו תמיד רב חמא ב"ג אמר רב כשבת ט. י: יא: לז. קלט:, עירובין ט. מו: מז. ס., מגילה יח: יט., תענית יב: כז., מו"ק יב., יבמות מה:, גיטין פו:, קידושין עו:, ב"ק קיג:, ע"ז טז:, מנחות לב: עה., חולין מה., שבת פ"ט הי"א, וביבמות פ"ד הט"ו חד בר נש אתא לקמיה דרב וסיפר לו שהוא נולד מן עכ"ום א"ל כשר, א"ל רב חמא בר גוריא הן דעיימך רגליך (לך מהר מכאן) עד דלא יבוא שמואל ויפסלינך.

ואח"כ למד לפני שמואל כב"ק צט: שאותיב לשמואל א"ל שמואל לעכר מוחך.

וכל גדולי הדור קבלו ממנו כדמצינו אבין בר הונא אר"ח בר גוריא כשבת סו: (וגרסת אלפסי ר"ה ארחב"ג) זבחים סב:.

ר' חלבו ארחב"ג כשבת לז., מגילה יח:, חולין מה., ובירושלמי מגילה פ"ב ה"ד ר' חלבו רב חמא בר גוריא בשם רב חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר"ח, וצ"ל ר' חלבו בשם רב חמא ב"ג, רב חמא בר עוקבא בשם ריב"ח.

רב

רב חסדא ארחב"ג מנחות עח.
רב מניומי בר חלקיה ארחב"ג מנחות לב:.
רבה בר ר"ה קראו רבותינו הבקיאן ב־בר הלכה (לחד לישנא) כגיטין פו:.
רבה בר מחסיא ארחב"ג תענית יב.
וכן נזכר שבת פב:, פסחים פו.

חמא בר דוסא. ערך חמא בר חסא.

רב חמא בר חלפתא.

נזכר ויק"ר פ"כח־ו, ובילקוט אמור גרס ר' חמא בר חנינא.

ר' חמא בר' חנינא. (הראשון).

לפי הגמרא דשבת לח. זכה עוד להיות בחברת רבי שאמרו שם א"ר חמא בר"ח פ"א נתאחרתי אני ורבי למק"א והביאו לפנינו ביצים וכו', אבל יותר נראה גרסת הירושלמי שבת פ"ג ה"א שאמר ר' שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר' חנינא „אני ואבא" עלינו לחמת דגדר והביאו לפנינו ביצים וכו'. ובנדרים סב. ר' חמא בר"ח איקלע לההוא אתרא בזמן שהוקפלו רוב המקצועות הוה קאכיל, ויהיב לשמעיה לא אכיל, א"ל אכול כך אמר לי ר' ישמעאל בר' יוסי משום אביו וכו'. ואולי צ"ל „כך אמר רי"ברי" ותיבת לי מיותר.

וקרוב מאוד לומר שהוא היה בנו של ר' חנינא בר חמא תלמידו הגדול דרבי, ולכן זכה לראות את חכמי דור רבי.

מקומו היה בציפורי מקום אביו כשבת פ"ו ה"ב ציפוראי אמרי מן כנשתא דבבלאי עד תרעיה דר' חמא בר' חנינא. והתרועע עם ר' אושעיא בירושלמי סוף פאה ושקלים ספ"ה ר' חמא בר"ח ור' הושעיא (רבה) הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד אמר לרבי הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן, וידוע שר' חנינא היה עשיר גדול ובנה בי"הכנס בציפורי כפאה פ"ז סה"ד.

והיה שם מגדולי העיר כתענית כה. שר' חמא בר"ח גזר תעניתא ולא אתא מטרא א"ל והא ריב"ל גזר ואתא מטרא וכו', אבל בירושלמי שם פ"ג ה"ד יסופר המעשה על ר' חנינא בר חמא.

ובשבת קמז: חולק עם ר' יוחנן בהלכה. ובב"ר פס"ח־יא ר' ברכיה ור"ל בשמו. וב"ר רפ"יח ר' חמא בר"ח ורשב"ל תרווייהון אמרין.

וכן חולק עם ר' שמואל ב"נ כב"ר רפפ"ח.

והדרשן הנודע ר' לוי קיבל הרבה ממנו כתנחומא בראשית־יז, חיי שרה־ב, תולדות־כב, אחרי־ג, תצא־יח, מדרש תהלים פיח־יא, מדרש שמואל פ"א־ז, פב"ד־א, ובמדרש תהלים פק"א־ד א"ר לוי מ"ט דר' חמא בר חנינא.

ובמדרש הגדול מקץ צד 647 מביא, ר' חמא סגי נהורא הוה, יתיב ולעי באורייתא עבר עליה ר' יוחנן א"ל שלם עלך בר חוריא, א"ל מאי שמעת דאנא בר עבדן? א"ל לאו, אלא שאתה בן חורין לעו"הב, אפשר שהוא ר' חמא בר חנינא, כי ר' חמא אחר בזמן ר"י לא היה, אבל מה שמצינו תמיד באגדה ר' חמא בר חנינא הוא מאוחר וכאשר נבאר.

ר' חמא בר חנינא ב).

היה תלמידו דר' חייא בר אבא כסנהדרין כט. שאמר מפירקא דר"ח בר אבא שמיע לי שאני מסית, וברכות ה: ר' חמא בר"ח א"ר יצחק, ובסוכה מז. א"ר יוחנן אין אומרים זמן בשמיני של חג — א"ר לוי בר חמא ואיתימא ר' חמא ב"ח תדע, והיה חבירו דר' חלבו ככלאים פ"ט ה"ג־לב. שחולקין, וחולק עם ר' יששכר מכפר מנדי ב"ר פנ"ב־ה. פע"ד־ז, ויק"ר פ"א־יג.

ועל פי רוב מצינו אותו אך באגדה כברכות טו: שאמר כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם.

למה

למה נסמכו אהלים לנחלים וכו'. שם לב: אם רואה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה וכו', שם נו: מאי קרא אנכי ארד. שבת י: הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, יומא כח: מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהן. תענית ז. מאי דכתיב ברזל בברזל יחד מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני ת"ח מחדדין זא"ז בהלכה. סוטה יג: משכם גנבוהו (ליוסף) ולשכם נחזיר אבידתו. כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מע"הכ על שגמרו. מ"מ מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות, שם יד. אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור — מ"מ נקבר משה אצל בית פעור וכו'. ובקידושין ע: כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל — כשהקב"ה מטהר שבטים שבטו של לוי מטהר תחלה. ובסנהדרין ח. אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון וכו', ושם לה. מה"מ אר"ח בר חנינא דאמר קרא מלאתי משפט — רבא אמר וכו'.

וכן מצינו דרשותיו ב"ר פמ"ז-ב, פס"ז-א. ב. פע"ה-ט, ש"ר פ"א-ט. כה. פח"-ב. איכ"ר פ"ב-י, רפ"ג, תנחומא ויחי-ו, וארא-ח. בשלח-כג, משפטים-י, שופטים-ו, ט, מדרש תהלים פע"ח-ב, מדרש משלי פי"ב-כ, פ"ך-ב. פכ"ה-א, פל"א-י.

האומרים בשמו מצינו ר' לוי בר חמא כר"ה כט:, זבחים נג:.

ר' פנחס ור' אחא בשמו מד' תהלים פ"מ-ד. ומזה נראה לי שזה ר' חמא בר חנינא הוא ר' חמא בר' חנינא בר פפא המובא בשהש"ר פ"ו פסוק הסבי עיניך שר' פנחס אמר בשמו.

ובמד' תהלים פ"מ-ד מצינו אותו עם ר' יודן ור' אידי.

רב חמא בר חנינא בר פפא.

ערך רב חמא בר חנינא ב).

חמא בר חסא.

נזכר שבת פח. ר' אבדימי בר חמא בר חסא, ובעירובין נה. איתא בר דוסא, ובזבחים קיח. ר' אבדימי בר חמא וגרסת דק"ס בר חמא בר דוסא, ובל"ס שמן דלי"ת וי"ו נעשה חי"ת או להיפוך.

רב חמא בר טוביא.

בסנהדרין נב: יסופר שאמרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי, אקפה רב חמא בר טוביא חבלי זמורות ושרפה. אמר רב יוסף טעה בתרתי וכו', ומזה אנו רואין שהיה הראש בעירו.

ר' חמא בר' יוסי (או יוסף).

היה תלמיד דר' אושעיא כסנהדרין קיב. אר"ח בר יוסי א"ר אושעיא, ושם טז: גרס ר' חייא בר יוסף, ובע"ז מד: א"ר חמא בר יוסף ברבי א"ר אושעיא (וצ"ל ר' חמא ב"י א"ר אושעיא ברבי כגרסת דקדוקי סופרים) תשובה גנובה השיבו ר"ג וכו' ואני אומר אינה גנובה. ובנדה יט. אמר בשם ר' אושעיא מאי קרא וכו'.

ובימי ר' יוחנן היה כבר זקן הדור, והיה אז הריש בחמתא דגדר (סמוכה לטבריא כעירובין פ"ה ה"ז). כירושל' עירובין פ"ו ה"ד ר' חייא (בר אבא) ר' יסא ר' אימי סלקין להמתה דגדר שאלון לר' חמא בר יוסף ושרא, שמע ר' יוחנן ואמר יפה עשיתם. ובבבלי עירובין סה: מובא המאמר ר' חנינא (צ"ל ר' חמא כגרסת ר"ח ודק"ס) בר יוסף ורחב"א ור' אסי אקלעו לההוא פונדק — ר"ח בר יוסף אמר נשכור, ור' אמי אמר לא נשכור, א"ל רחב"א נסמוך על דברי זקן (ר' חמא ב"י) אתו שיילו לר' יוחנן א"ל יפה עשיתם ששכרתם, ובערלה פ"ב ה"ה התיב ר' חמא בר יוסף קומי ר"י. וכן נזכר ע"ז

יד:

יד: כי אתא רב דימי א"ר חמא בר יוסף קורייטי.

ר' חמא בן לקיש.

כן מובא בשאלתות בראשית אמר כל העונה אמן בעוה"ז זוכה ועונה לע"הב. והמאמר בתנחומא פ"צר־ט ע"ש ר' יהודה בן גדיא.

ר' חמא בר עוקבא.

היה תלמידו דר' יוסי בר' חנינא, כדמצינו תמיד רב חמא בר עוקבא אריבר"ח כפסחים נב:, סוכה לז:, וכן צ"ל בקידושין נה. עב., שביעית פ"ט ה"א, תרומות פ"ג ה"ג, כלאים פ"ח ה"ב, פסחים פ"ז ה"ח, תענית פ"ג ה"ו, ובמגילה פ"ב ה"ד ר' חלבו רב חמא בר גוריא בשם רב חמא בר עוקבא בשם ריבר"ח, וצ"ל ר' חלבו בשם רחב"ג, ורב חמא בר עוקבא בשם ריבר"ח.

וכן אמר בשם ריב"ל כיומא פ"ב ה"א.

בשם רשב"ל כשבת פ"ז סה"ב.

והתרועע עם ר' זירא כדמשמע יבמות עא. בעי ר' חמא בר עוקבא, אר"ז ת"ש. זר' לוי כב"ר ספמ"ב ר' חמא ב"ע ורבנן הוו יתבין ומתקשין מה ראה הכתוב לייחס תולדות של ישמעאל, עבר ר' לוי אמרי הא מרי דשמעתה נשאליניה.

האומרים בשמו מצינו אביי אר"ח בר עוקבא כקידושין עב.

ר' יונה אר"ח בר עקיבה (צ"ל עוקבא) בעירובין פ"ג ה"ז.

ר' יוסי הקשה לו ע"ז רפ"א.

ר' ירמיה בשמו כלאים פ"ז ה"א.

וכן נזכר פסחים פב. שאמר ל"ק כאן זכו'.

רב חמא בר פפא.

נזכר סוכה מט: אך גרסת דק"ס ר' חנינא בר פפא, וכן הוא בילקוט תהלים לו, וקג.

ובקה"ר פ"ידי ר' חמא בר פפא בשם ר' יהודה בר' סימון.

רב חמא בריה דרבה בר אבוה.

היה כחבר לאביי כעירובין ג. שאביי הקשה לרב יוסף והא חמא בריה דרבה בר אבוה קתני לה, וב"מ קה: א"ל ההוא סבא אסברא לך.

ומצינו שהלך לא"י ואח"כ חזר לבבל ככתובות פה. שאבימי בריה דר' אבהו הוו מסקי בי זוזי בי חוזאי (שהם היו נושין בו כסף) שדרינהו ביד חמא בריה דרבא בר אבהו אזל פרעינהו אמר להו הבו לי שטרא א"ל סיטראי נינהו, אתא (אבימי, כן הוא בהרי"ף) לקמיה דר' אבהו וכו'.

רב חמא חברהון דרבנן.

נזכר בירושלמי ר"ה פ"א ה"א־ד:, מגילה פ"א ה"ז יבמות פ"ג סה"א, ובמבוא הירושלמי כותב שהיה בדור השלישי בא"י.

ר' חמא דכפר תחומין.

בירושלמי תענית פ"א ה"ז ר' יודן בריה דר' חמא דכפר תחומין, ובשהש"ר פ"ב־יד ר' יהודה בשם ר' חמא דכפר תחומין. ונראה שהיה כתוב „בר" ונעשה מזה „בשם ר'".

רב חמא מנהרדעא. ערך רב חמא (סתם).

חנא.

אדא בר חנא ברכות פ"ה ה"ג.

רב אחא בר חנא עירובין סח:.

רב חנא.

נזכר שבת צז. אמר רב חנא אמר רב יהודה אמר שמואל — יתיב רב חנא וקא קשיא ליה — א"ל רב יוסף מר אהא מתניה ליה וכו'. אבל גרסת התוס' שם ד: ד"ה זרק „יתיב רב חסרא". וב"ב קנז. אמר רב חנא ת"ש — א"ל רב נחמן וכו', ובחולין נו: ההיא תרנגולתא דהואי בי רב חנא, שדריה לקמיה דרב מתנה ואכשריה, א"ל והתני

לוי

לוי — א"ל התם וכו'. ואולי הוא רב חנא חתניה דרב אדא בר אהבה הנזכר יבמות קי: שאר"נ אשכחתיה לרב אדא בר אהבה ולרב חנא חתניה דיתבי וקא מקוו אקוותא בשוקא דפומבדיתא.

ר' חנא.

בכתובות סא. אמר ר' חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני לא הכניסה לו ממש וכו'. וכן ב"ק נא. א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב ארך אפים וכו', (ובעירובין כב. הגרסא ר' חגי), וזה ר' חנא נראה שהיה ירושלמי, ונזכר סוטה פ"ז ה"ז א"ר חנה ר' ירמיה בשם ר' חייא (בר אבא).

חנא אבי רבה.

בנו הנודע בשם רבה בר חנא או רבה בר בר חנא. ובירושלמי נקרא אבא בר חנא, והוא היה אחי ר' חייא, ובנו של אבא בר אחא בר סלא (או כרסלא מכפרי), כסנהדרין ה.

רב חנא בגדתאה.

(ויש גורסין רב הונא בגדתאה).

(השם בגדתאה פירש"י בברכות נד: וכתובות ז., וברשב"ם ב"ב קמב: שהוא שם עיר, והיא בגדד שבבבל, וביבמות טז. פירש"י שהיה בעל אגדה, ואפשר שכונתו לסוכה נב: שאמרו שם בהדי חנא באגדתא למה לי, אך שם קאי על רב חנא בר ביזנא).

הוא היה תלמיד שמואל כיבמות סז. וכתובות ז:, ב"ב קמב: שא"ל שמואל פוק אייתי לי עשרה ואימא לך באנפייהו המזכה לעובר קנה, ובזבחים צב. א"ל שמואל — ואימא לך קמייהו נסכים שנטמאו וכו'. וכן מצינו רב חנא בגדתאה אמר שמואל כשבת קמז: קמה, ובעירובין פא: אמר לרב יהודה, אמר שמואל אפי' במבוי וכו', ובברכות נד: שרב יהודה חלש ואתפח, על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, א"ל בריך רחמנא דיהביך ניהלן ולא יהביך לעפרא.

והיה בקי בטבעיות הפירות ככתובות י. שאמר תמרי משחנן, משבען, משלשלן, מאשרן, ולא מפנקן.

הלכותיו לא נשאר לנו ממנו, ונזכר אך בזבחים ט. מתקיף ומי מצית אמרת הכי וכו'.

ר' חנא בר אבא.

נזכר בירושלמי שבת ספ"ד, שר' יוחנן ור' יונתן ור' חנא בר אבא כולהו בשיטתא חדא, אך גרסת קרבן העדה שם ר' אבא בר חנא. ויותר נראה שצ"ל ר' חנן בר אבא, ועיין ערכו.

רב חנא בר אדא.

בברכות סב: אמר משמיה דרב סמא בריה דרב מרי. ונזכר יבמות עח: שאמר נתינים דוד גזר עליהם, וביוחסין מביא שהיה תלמיד רב יהודה, ולא מצאתי שום מקור לזה. ומצינו שהיה לו בן בשם מר יוחנא בזמן רבא בחולין קלג.

רב חנא בר אחא.

נזכר סוכה נב: אמר, אמרי בי רב ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראן, ואלו הן גלות, כשדים, וישמעאלים ויצה"ר. וגרסת דק"ס ר"ה בר אדא, ובע"י הגרסא רבין בר רב אחא.

חנא בר איסק.

הוא היה בזמן רב חסדא ככתובות כז:, ועיין ערך מרי בר איסק.

רב חנא בר ביזנא.

כמעט כל מאמריו אמר בשם ר' שמעון חסידא כברכות ג: (לגרסת דק"ס) ז. מג:, יומא עז. ר"ה יח: (וברש"י שם איתא בטעות רב חמא, וצ"ל רב חנא), יבמות ס:, סוטה י:, ב"מ נט., סנהדרין כב. צא:, כריתות ו:. והיה בזמן רב ששת כסוכה נב: א"ר ר' חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא — מתיב רב ששת — א"ל שפיל לסיפיה דקרא — א"ל רב ששת בהדי חנא באגדתא למה לי

(ופירש"י בקי הוא באגדה יותר ממני, והאמת כן הוא כי כל מאמריו שאמר בשם ר"ש חסידא המה בעניני אגדה).

הוא היה דיין בפומבדיתא בימי רב נחמן בכתובות נ:, ב"ק יב. שאמרו הוה עובדא בפומבדיתא ואגביה רב חנא בר ביזנא, א"ל ר"נ זילו הדורו וכו'. ובסוכה מז. אמר רב יוסף נקוט דר' יוחנן בידך דרב חנא בר ביזנא (כן הוא גרסת דקדוקי סופרים, ובגמרא רב הונא בר ביזנא). וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני — גמירי דמאפר קאתו ופירש"י שהן באו מן האפר שבהמותיהן רועות שם ולא ישבו בסוכה כל ימי החג.

ובהפסגה קובץ שני צד 55 יאמר הרה"ח רנ"נ טאראשצאנסקי דבר נחמד, שקשה מאוד לומר על גדולי הדור שביטלו מצות סוכה בשביל שרעו בהמתן אע"פ שפטירין מן הדין, ואמר השערתו שאז היו גזירות על ישראל וברחו כולם מאימת המלך, ושם בהקובץ ג' צד 63 יחזיק דבריו בכמה ראיות. והראיה היותר גדולה היה יכול להביא מחולין מו. שפ"א בא לפומבדיתא פולמוסא וערקו רבה ורב יוסף וכאשר הבאנו לעיל שגם הוא היה בפומבדיתא, אבל גם משם אין ראיה כאשר בארתי בערך ר"ז. אבל מה שמביא ראיה מירושלמי פסחים פ"א ה"א אמר ר"ה כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבה היו מדליקין עלינו נרות וכו', במחילה טעה בזה כי שם קאי על ר"ה שהיה בא"י בזמן הגזירות, אבל בימי ר"ה לא היו גזירות בבבל.

וכן נזכר סנהדרין קח:, ובסה"ד יאמר שרב חיננא בר ביסנא הנזכר ביצה כב. הוא רב חנא בר ביזנא, אבל גרסת דק"ס שם ר' יצחק בר ביסנא.

רב חנא בר הינדא.

כן מובא בשאילתות פ' מקץ שאמר בשם ר' פדת אר"י הרואה חלום ונפשו עגומה יפרטנו בפני ג', וגרסא שלנו בבכורות נה: ר"ה בר אמי, וכן מביא שם

רב חנא בר חימי.

א"ר פדת אר"י כל המשביע עצמו מר"ת או קורא ק"ש על מטתו ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות. וגרסא שלנו בברכות יד. רב אחא בריה דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן.

רב חנא בר חיננא.

נזכר פסחים קו: בעי מר"ה, וגרסת דק"ס רב חנא בר קטינא.

רב חנא בר חנילאי.

היה תלמיד מובהק לר"ה, והיה דר לא רחוק מעיר סורא מקום ר"ה כביצה מ. שהיה בא ביו"ט ע"י עירוב למקום ר"ה. וכן מגילה כז. ר"ה גזר תעניתא על לגביה רב חנא בר חנילאי וכל בני מתיה רמי עלייהו צדקה ויהבו, כי בעו למיתי א"ל נותבה לן מר וניזול ונפרנס בה עניי מאתין, ולא נתן להם ואמר כי עניי דידי ועניי דידכו עלי סמיכי, ומזה אנו רואין שהיה קרוב מאוד למקום ר"ה עד שהיה מוטל על ר"ה גם עניים דעירן.

ובמגילה כח. יסופר שפ"א דרי ר"ה מרא אכתפיה אתא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מיניה, אך ר"ה לא רצה וא"ל אי רגילת במאתך לעשות כן דרי ואי לא אתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי. ושם התרועע עם רב חסדא כביצה כא. שמתיב לרב חסדא.

ולא מצינו שום הלכה ממנו, ואף גדולתו בצדקה ומע"ט ורוב פזרונו יספר לנו רב חסדא בברכות נח: שעולא ורב חסדא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי (לאחר פטירתו) נגד רב חסדא ואתנח, ושאלו עולא על מה הוא מתאנח, א"ל היכי לא אתנח, ביתא דהוה בה שיתין אפייתא בימטא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך, ולא שקל

ידא מן כיסא דסבר דלמא אתי עני בן טובים ואדמטו ליה לכיסא קמכסיף, והוה פתיחין ליה ד' בבי לד' רוחתא דעלמא, וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוה שדו ליה חיטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא ליה מלתא למשקל בימּמא שקיל בלילה, השתא נפל ונעשה תל ולא אתנח? ומזה נראה שהיה דר קרוב לסורא ונחרבה העיר ואח"כ כשנבנתה מחדש קראוה מתא מחסיא ע"ש שריחם ד' עליהם ואח"כ בימי רב אשי היתה לריש פינה וזה שאמר רב אשי שבת יא. אנא עבידנא למתא מחסיא דלא חרבה.

רב חנא בר יהודה.

נזכר ברכות מח. אמר משמיה דרבא, וגרסת דק"ס ר"ה בר יהודה.

ר' חנא בר ליוואי.

נזכר סנהדרין קח:, ובדק"ס גרס ר' חנינא, וכן הוא ביוחסין.

רב חנא בר רב קטינא.

ביוחסין מביא שהיה תלמיד ר"ה, ובסה"ד כתב לא מצאתי, ובאמת כן הוא בפסחים קו. לגרסת דק"ס בעי מיניה רב חנא בר רב קטינא מר"ה טעם מהו שיבדיל, וגרסא שלנו רב חנא בר חיננא. וביבמות עט. מתיב על דברי ר"ה, וביומא נד: אמר רב קטינא — מתיב רב חסדא — אמר רב נחמן — מתיב רב חנא בר רב קטינא — א"ל נתגרשה קאמרת וכו', וקאי על רב נחמן או שמתיב לרב קטינא אביו.

ונזכר תענית יג., קידושין עז:, בכורות לז:, וכן בנדרים סה: הקשה ר"ה בר רב קטינא לרבה, וגרסת פסקי הרא"ש רב חנא. וכן חולין יז: ר"ה בר רב קטינא ארשב"ל גרסת דק"ס רב חנא, ובזבחים קטו. ר"ה בר"ק יתיב קמיה דרב חסדא גרסת שיטה מקובצת והב"ח רב חנא בר"ק, ובחולין יט. א"ל רב חנן בר רב קטינא לר"נ כמאן — א"ל אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא וכו', וגרסת דק"ס רב חנא.

ר' חנא בר שאונה.

נזכר ע"ז עה. שאמרו וכמה עונה אמר רב חנא שאינה ואמרי לה רב חנא בר שאינה ארבב"ח אר"י, ובנדה סה: גרס רב חנא שאונה ואמרי לה רב חנא בר שאונה, ודעת סה"ד שהוא אחד עם ר' יוחנן בר שאונה הנזכר ויק"ר פ"ה־ב.

רב חנא חתניה דרב אדא בר אהבה.

ערך רב חנא (סתם).

רב חנא פתוראה. (שולחני).

בחולין נד: אמר, עילה מינאי הוה קאי בר נפחא (אפשר שהוא ר' יוחנן כב"מ פה:) ובעי מיני דינרי קורדינאה ובעי למיקם מקמיה ולא שבק לי אמר לי שב בני שב וכו'.

ר' חנא ציפוראי.

ערך רב הונא ציפוראי.

רב חנא קרטיגנאה.

ערך רב חנן קרטיגנאה.

ר' חנא שאונה.

ערך ר' חנא בר שאונה.

ר' חנילאי.

רב חנא בר חנילאי ברכות נח:.
ר' חנילאי בר חנילאי ע"ז יח:.
נחמיה בריה דרב חנילאי עירובין מג:.
ר' תנחום בר חנילאי תענית ז:.

ר' חנילאי.

נזכר נדה מג: אמר משום ר"א בר שמעון. וביבמות סב: ר' תנחום א"ר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה.

רב חנילאי בר אידי.

בכתובות עט. אמר מר עוקבא הכי אמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל

ובגיטין

ובגיטין נב. רחב"א אמר שמואל, ור"נ מביא ראיה ממנו, וב"ב קלא. רחב"א אמר שמואל, ובתענית ו., יומא כב: רב נהילאי בר אידי אמר שמואל, וגרסת דק"ס רב חנילאי בר אידי, ומזה אנו רואין שהיה תלמידו דשמואל.

ר' חנילאי בר חנילאי.

בע"ז יח: אמר כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם, וי"ג שם ר' תנחום בר חנילאי וכן הוא בדק"ס.

רב חנילאי מחוזנאי.

נזכר עירובין נז. הקשה לרב אשי.

חנין.

יוסף בר חנין (בעי מר' אבהו) שבת קטז.

ר' נחמן בר חנין ב"ר פמ"א־ז.

חנין. (בזמן הבית).

בפסחים נז. אמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין אוי לי מבית בייתות — אוי לי „מבית חנין" — שהם כה"ג וכו'.

ר' חנין. (תנא).

נזכר בתוספתא אהלות פי"ח ה"ט, ובתוספתא צוקרמאנדל גרס ר' חנן.

רב חנין. (תלמיד רב).

כדמצינו רב חנין אמר רב יומא מא:, נדרים ז:, סוטה ט: י., ובמעילה יז. רב חנין אמר רב זעירא, ובשיטה מקובצת מוחק תיבת זעירא.

רב חנין.

בגיטין פה: א"ל רב חנין ואמרי לה רב חנין מחוזנאה לרב אשי, אך הוא ט"ס וצ"ל א"ל רב נחמן כקידושין ו:, והוא רב נחמן האחרון כמבואר בערכו.

רבי חנין. (ירושלמי).

בברכות לב: א"ר חנין א"ר חנינא, וגרסת דק"ס אמר ר' חנין ואיתימא ר' חנינא, וכן הוא בעירובין סד: אמר רב (וצ"ל רבי) חנין ואיתימא ר' חנינא, וב"ב פ"ח ה"ח ר' חנין בשם ריב"ל.

ובסוכה ה: אמר ר' חנין כל הפסוק כולה לשיעורין נאמר, וברכות מא. ר' חנן וגרסת דק"ס ר' חנין.

וע"פ רוב מצינו מאמריו באגדה כשבת לב. אמר מאי קרא, ושם קמט. אל תפנו אל מדעתכם. ומגילה יד. דרש הפסוק רמתים אדם הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם. וכן נזכר בירושלמי יבמות פי"א ה"ב א"ר חנין פשט הוא לן על דברי ר"מ ע"כ יעזב וכו', ובסוטה פ"ז ה"ה א"ר חנינן (צ"ל חנין) פשט לן ד' מיני אבנים הן. ובמנחות קג: ר' ביבי השיב לר' זריקא דאמר ר' חנין והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה וכו'.

רב חנין בר אביי. ערך רב חנן בר אמי ב).

ר' חנין בר אדא. נזכר מדרש תהלים פ"ה־ב.

רב חנין בר אמי. ערך רב חנן בר אמי א).

רב חנין בר אשי. ערך רב חנן בר אמי א).

רב חנין בר בא. ערך רב חנין בר אבא.

רב חנין בריה דרב ייבא.

אדם גדול בזמן רבא כב"ב קעד. שאמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מלתא אי לאו רב חנין בריה דרב ייבא, (שסלק את הדיין דאחית למלוה לנכסי לוה מקמיה דלתבעה ללוה).

וביוחסין מביא רב חנא בר ייבא בזמן רב, והצדק אתו שגרסתו היה שאמר רב מאן חכים למעבד וכו' כדמובא ביוחסין השלם.

ר'

ר' חנין בר לוי.

נזכר בירושלמי ביצה רפ"ד בהלכה, וברו"ר פ"ה־יא א"ר חנין בר לוי מואביה היא זו, פי' שבועז אמר לרות וכה תדבקין „עם נערותי" (רות ב־ח) ורות כשספרה לנעמי אמרה שאמר לה בועז „עם הנערים" אשר לי תדבקין, יען שלא יכלה לדבר היטב בלשון עברית, ונעמי תקנה דבריה ואמרה לה טוב בתי כי תצאי „עם נערותיו".

חנין בר פנחס. (תנא דברייתא).

נזכר סוטה ד. לענין כמה שיעור טומאה ר"י בן בתירה אמר — ר"א בן ירמיה — חנין בר פנחס — ופלימו, ובקידושין עב. תנ"ה חנין בר פנחס אומר וכו'.

רב חנין בר פפא.

נזכר עירובין סה. וגרסת דק"ס ר' חנינא בר פפא.

רב חנין בר רב — בר רבא. ערך רב חנן בר אבא.

ר' חנין בריה דרבי.

כן מובא בויק"ר רפ"כב, ר' ישמעאל ברבי תנחום ור' חנין בריה דרבי בשם ר' ירמיה כתיב וירדו מאניותיהם, אבל הוא ט"ס וצ"ל כבשהש"ר פ"ד־א ר' שמואל בר תנחום ור' חנן בריה דרבי ברכיה ביצריה בשם ר' ירמיה, ובילקוט קהלת פ"ה פסוק ויתרון העתיק ר' ישמעאל ב"ת ור' נתן בריה דר' ברכיה בשם ר' ירמיה.

ר' חנין דציפורי. ערך ר' חנן דציפורי.

ר' חנין חתניה דבי נשיאה.

במו"ק כה. יסופר שלא היה לו בני בעא רחמי והוה ליה. ההוא יומא שילדה לו אשתו נח נפשיה — וקראו את בנו בשם חנין על שם אביו.

רב חנין מחוזנאה.

בגיטין פה: הקשה לרב אשי, ובקידושין ו: גרס מחוזאה.

חנמאל, חננאל. אחר ערך ר' חנניה.

חנן. (חנן בן גדליהו, ירמיהו פל"ה־ד).

אבא בר חנן ע"ז ס:.

ר' הלבו בר חנן ברכות פ"ז ה"א.

ר' יודן בר חנן קידושין פ"ב ה"ו.

אבא יוסי בר חנן (תנא) ב"ק פ"ד ה"ה.

רב פפא ברב חנן ב"ב קנג.

אבא חנן. (תנא דברייתא).

היה תלמידו דר' אליעזר ואמר תמיד בשמו כיבמות סד., סוטה יד., ב"ב קיט. קל., סנהדרין יז., מכלתא משפטים פ"ג, ספרי נשא כג. סו, פה, קכה, שלח ה, ח, יא, קרח לט. ובכמה מקומות מצינו שאמר בשם ר' אלעזר כיומא ג:, יבמות מח:, צה:, מכלתא בא פ"ו, משפטים פ"כ, ובכולן צ"ל ר' אליעזר כי היה חבירו דר' שמעון שזורי (שהיה תלמידו דר' טרפון) כנזיר מה. שאמר אבא חנן משום ר' אליעזר — ר"ש שזורי אומר — א"ל אבא חנן לדבריך סוטה תוכיח. וכן מצינו שאמר משום ר' יהושע כנדה כט.

ומצינו שחולק עם ר' יונתן כמכלתא משפטים פ"ג, ושם פי"ב עם ר' יאשיה, וכן מובא ב"ב קיט: ובל"ס שכן סדר מסדרי התלמוד והמכלתא.

וכן כתב רש"ג באגרתו ח"א פ"ב שהיה בדור ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא וריב"ק, ולפעמים נקרא אבא חנין כזבחים ד.

ונזכר אך פ"א בפ"ע בגיטין נו: שדרש מי כמוך חסין מי כמוך חסין וקשה.

רבי חנן. (תנא דברייתא).

בסוכה ט: טז. א"ר חנן אמר רבי, ובמגילה יד. אמר משום ר' מאיר, וברכות נו: א"ר חנן שלש שלומות הן נהר, צפור

וקדרה

וקדרה — א"ר חנינא ובקדרה שאין בה בשר שנינו.

ובתוספתא צוקערמאנדעל נזכר סוף אהלות.

ר' חנן.

בחולין ה: ר' חנן א"ר יעקב בר אידי אריב"ל. ובסנהדרין ח. א"ר חנן ואיתימא ר' שבתאי (וקאי על דברי ר' אלעזר), וברכות י: א"ר חנן אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים (וקאי אדברי ר' יוחנן ור' אלעזר.)

רב חנן.

בקידושין לט. רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוהו לההוא גברא דקא זרע זרעים בהדי הרדי א"ל ניתי מר נישמתיה וכו'. ווידוע שרב ענן היה תלמיד שמואל.

רב חנן תלמיד רבא.

כפסחים קיז: ששאל מרבא, ובחולין פ. א"ל לרב אשי אמימר שרי תרבייהו.

ר' חנן אבוה דר' שמעון.

בירושלמי פאה פ"א ה"ה א"ר יוסי אזלת לדרומא ושמעית ר' חנן אבוי דר' שמעון בשם ריב"ל, ובחולין קלב: איתא סתם זקני דרום. וכן נמצא המאמר בירושלמי חולין הנדפס כעת דף עג. והחכם ר"ז באכאר כתב „בהקדם" ח"א צד 33 שלא נמצא שם האמורא הזה בשום מקום ולא ראה הירושלמי דפאה הנ"ל. ובנו ר' שמעון נזכר במד' תהלים פע"ח־יז.

חנן בישא.

בזמן ר"ה כב"ק לז. שתקע לההוא גברא אתא לקמיה דר"ה א"ל זיל הב ליה פלגא דוזא, והיה לו זוז רע שלא היה יכול להחליפו תקע ליה אחרינא ויהביה ליה כל הזוז. ושם קטו. שגנב גלימא ומכרה אתא לקמיה דר"ה — ואמרו שם נהי דמפורסם לבישותא, לגניבותא לא מפורסם.

רב חנן בר אבא — רבא — רבה.

בדבר האמורא הזה יש מבוכה גדולה, בסה"ד בערך רב חנן בר רבא תפס את היוחסין ששכח זכרו. ובאמת הצדק עם היוחסין כי רב חנן בר אבא הוא בר רבא, ולפעמים נשתבש לרבה. וכן מובא ביוחסין השלם רב חנן בר אבא חתניה דרב — נ"א ר"ח בר רבא והכל אחד. וכידוע שרבא ורבה היה שמותיהן אבא, ואחרי העיון נראה בבירור שרב חנן בר אבא היה ירושלמי כי כבר בארנו בערך רב שבא לא"י לר' חייא דודו בימי נעורתו והיה שם כל ימי רבי (מלבד מה שהלך כפעם בפעם לבבל לזמן קצר), וגם היה בימי בנו ר"ג בא"י ואך בימי ר' יהודה נשיאה בשנת תק"ל לשטרות לעת זקנותו התיישב בבבל וקבע ישיבתו הגדולה בסורא, ולכן אי אפשר לומר שאשתו ובניו לא היו עמו בא"י, ובפרט רב שהיה קדוש עליון וכאשר יסופר ביומא יח: כשאיקלע לדרשיש הכריז מאן הויא ליומא, וגם כשהיה בא"י היו לו תלמידים הרבה, ואחד מהן היה רב חנן בר אבא או כאשר נקרא בירושלמי חנן בר בא, וכמעט כל קבלותיו היו אך מרב כדמצינו רב חנן בר רבא אמר רב בעירובין ה: ט. (ושם רב חנין בר רבא), ר"ה כב. לא., (סוכה ב: ושם בר רבה), יבמות סג: ג"פ, גיטין לא:, כתובות טו., ב"ב צא. ה"פ, ע"ז יא: טז., חולין סג., ונשאר שמו גם בבבלי בשם רב חנן בר אבא כשבת קיב: כי אתא רבין אמר רב חנן בר אבא אמר רב (יען כי ההלכה הזאת נשארה בפי אמוראי א"י כשלמד רב עם תלמידיו שם ורבין הביאה לבבל), וכן ב"ב כה. נזכר בשם בר רבא והמאמר הזה בגיטין לא: בשם בר רבא.

וירושלמי פסחים פ"ד סה"ג ר' ביסנא

חנין

חנין בר בא בשם רב חיה גסה כבהמה דקה. וכן נזכר ברכות רפ"ד בשם חנן בר אבא.

ורב מסר לו את חייא בנו ללמוד אתו כשבת סו,, חולין סג,, ומצא כ"כ חן בעיניו עד שנתן לו את בתו לאשה, וכשירד רב לבבל לקח את כל ב"ב אתו, וזה שאמרו חולין צה: רב הוה קאזיל לבי רב חנן [בר רבא כן הוא בפי' ר"ג ודק"ס] חתניה.

ושם קיבל גם משמואל כברכות פ"א ה"ה י: אמר רב חנן בר בא ראיתי לרב עביד ואמריתא קמיה דשמואל וקם ונשק על פומי. ובכתובות כא. שהיה חתים על שטרא דנפק מבי דינא דמר שמואל עם רב ענן בר חייא, ובפסחים לו: פליג על שמואל.

ר"ה היה חבירו בעירובין ו. שא"ל ר"ה לא תפלוג עלי, ובר"ה כב. א"ל ר"ה, ר' יוסי ומעשה, ואת אמרת הלכה כר"ש? א"ל והא זמנין סגיאין אמרת קמיה דרב וכו'.

וכן רב יהודה ורב ירמיה בר אבא היו חבריו כשבת קבא. שבולם איקלעו לבי אבין דמן נשיקיא והביא מטות לרב יהודה וריב"א ולא לרב חנן בר רבא, אשכחיה מתני ליה לבריה — א"ל אבין שטיא מתני שטותא לבניה וכו'.

ומה שמצינו ברכות נח. אמר רב חנן בר רבא א"ר יוחנן אפילו ריש גרגותא מן שמיא מני ליה, הוא ט"ס כי המאמר הזה מובא בב"ב צא. בין המאמרים שאמר בשם רב. ובירושלמי שבת ספ"ד רב חנה בר אבא ור' יוחנן ור' יונתן כולהו בחדא שיטתא, שם צ"ל ר' אבא בר חנה. ומה שמצינו ביצה ל. א"ל רב חנן בר רבא לרב אשי, ורצה בסה"ד לומר שהוא רב אשי הקדמון, לא ראה שהוא ט"ס וצ"ל רבא בר רב חנן לאביי כשבת קמח.

ובין תלמידיו הצעירים דרב מצא את רב חסדא (שכשנפטר רב תקנת לשטרות היה אז רב חסדא בן שלשים שרב חסדא נפטר תרך והיה צב שנה) ונתן לו את בתו לאשה כע"ז יא: אמר רב חנן בר רבא אמר רב ה' בתי עכו"ם קבועין הן א"ל רב חנן בר רב חסדא לרב חסדא מאי קבועין הן א"ל הכי אמר אבוה דאמך וכו'. וכן חולין סג. א"ל רב חסדא לרב חנן בריה הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב. ובקידושין פא: רב חנן בר רבא [כצ"ל ובגמרא רב אחא בר אבא] חתנה שקליה לבת ברתיה אותבוה בכנפיה א"ל רב חסדא לא סבר לה מר דמקדשיה א"ל עברת לך אדרב וכו'. ובסנהדרין ח. א"ל ר"נ בר יעקב לר"נ בר רב חסדא הכי אמר אבוה דאבוך משמיה דרב צ"ל אבוה דאמך.

וכן קיבל רב חסדא ממנו כחולין סג. אמר רב חסדא א"ר חנן בריה דרבא אמר רב. ובפסחים קיז. א"ר חסדא חזינא לתילי (ספר תהלים) דבי רב חנן בר רב (וצ"ל בר רבא, דק"ס).

ובמו"ק כב: יסופר שנשיאה שכיב א"ל רב חסדא לרב חנן בר רבא כפי אסיתא וקום עלה ואחוי קריעה לעלמא, ויש מוחקין שם תיבת רב חנן בר רבא וגורסין רב נחמן בר אמי וכן הוא בערוך ערך אסיתא. אבל אין אנו צריכין למחוק, יען כמו שאמרנו לעיל שרב חנן בר רבא היה מא"י ולכן בשמת הנשיא שזה היה לפי השערה ר' גמליאל בנו של ר' יהודה נשיאה השני לכן א"ל חתנו רב חסדא שצריך להצטער עליו בפני רבים אבל רב חסדא שהיה בבלי לא היה צריך לזה ולא שרב חסדא פסק לו הדין, וכן כתבתי בערך ר"ג החמישי. ועדיין צ"ע כי לפי סדרי הדורות קרוב יותר לומר שהוא ר"ג הרביעי.

ומלבד רב חסדא מצינו שגניבא אמר

בשמו

בשמו כגיטין לא:.
ר׳ ביסנא בשמו כפסחים פ״ד סה״ג.
הלכותיו לא מצינו אך מה שאמר בשם רב, אבל באגדה מצינו כברכות מה. שאמר מנין לעונה שלא יגביה קולו יותר מן המברך. ושבת לג. אמר הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה וכו׳, ופסחים לו: אמר אשפר, אחד משׁשה באיפה. שם קיז. אמר הכל מודים בקהלת וכו׳. וב״מ פו: אמר כדי להאכילן ג׳ לשונות בחרדל. וע״ז ו. אמר קלנדא ח׳ ימים אחר התקופה. ובחולין ס: אמר השסועה בריה בפ״ע הוא.
וכפי הנראה שרב חסדא קרא לבנו חנן ע״ש חותנו לאחר פטירתו כי לא מצינו שנכבדו חנן ידבר עם אבי אמו.
ובע״ז ס: מצינו אבא בר חנן בזמן רב חסדא ואפשר שהוא בנו של רב חנן בר אבא וקראו ע״ש אביו.

חנן בר אבישלום.

(כן הוא גרסת התוס׳ יומא לח: ולא אבשלום).
הוא היה מדייני גזירות בירושלים בזמן הבית ככתובות רפי״ג במשנה, שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום — חנן אומר תשבע בסוף — אמר רבן יוחב״ז יפה אמר חנן, ובני כה״ג חולקין עליו בשתיהן.

רב חנן בר אדא. נזכר מדרש שמואל פי״ד־ב.

רב חנן (הנין) בר אמי.

היה תלמידו דשמואל וכדמצינו רב חנן בר אמי אמר שמואל כשבת קיא:, כתובות ו., גיטין נב:, ב״מ פב:, בכורות כה., ובשבת יג: איתא רב חנין בר אמי אמר שמואל, אבל בחולין קז: איתא רב חנן, ובכורות לד. רב חנין בר אשי אמר שמואל צ״ל רב חנן בר אמי.
ובחולין טו. אמר רב חנן בר אמי כי מורי להו רב לתלמידיה וכו׳, ומשמע מזה שהיה בזמנם והוא בעצמו שמע מה שאמר רב.
ובשבת פ״ו ה״ח אנן כרבי אימי גרסת אור זרוע ח״ב ספ״ד חנן בר אימי אמר קומי רב יהודה בשם מנשה בר ירמיה (תלמידו דרב).

רב חנן בר אמי ב).

בע״ז לח. מצינו רב חנן בר אמי א״ר פדת אר״י, ואין זה רב חנן בר אמי מי שהיה תלמידו דשמואל כי איך יאמר בשם ר׳ פדת בן ר״א תלמידו דר״י. ובברכות נה: א״ר הונא בר אמי א״ר פדת, גרסת ע״י רב חנא בר אמי. ובפסחים קא. איתא רב חנא בר אביי וצ״ל כמו בע״ז לח., ובעירובין סז. רב חנין בר אמי משמיה דאולפנא או דחילפא.

רב חנן בר אשי. ערך רב חנן בר אמי א).

חנן בר בא. ערך רב חנן בר אבא.

ר׳ חנן בריה דר׳ ברכיה בוצרייה. ערך ר׳ חנין בריה דרבי.

רב חנן בר רב חסדא.

הוא היה בן רב חסדא חבירו דרב ששת כתוס׳ ב״ב קמא. ד״ה ולדידי. ואביו קראו ע״ש אבי אמו רב חנן בר רבא כע״ז יא:, חולין סג. שאמר לו אביו הכי אמר אבוה דאמך וכו׳. וקיבל מאביו כע״ז יא: ששאל לאביו. ובשבת מח. אותיביה רב חנן בר [רב, דק״ס] חסדא לרב חסדא. ובמו״ק כה. מתיב לאביו ואביו טפח ליה בסנדליה.
ונזכר בהלכה ע״ז טז. אמר רב חנן בר רב חסדא ואמרי לה רב חנן בר רבא, וזה יען שהיה ספק להם אם רב חנן בר רבא אמר או נכדו. ושם יא: א״ר חנן בר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חנן בר רבא אמר רב. ונראה שצ״ל א״ר חנן בר ר״ח ואמרי לה רב חנן בר רבא ונשתרבב „אמר רב״

יתירה

יתירה, או שצ"ל כבחולין סג. אמר רב חנן בר ר"ח אמר רב חסדא. וביוחסין מביא מב"ב ח. רב חנן בר רב חסדא רמא כרגא אדרבנן א"ל ר"נ בר יצחק עברת וכו', וכן הוא גרסת דק"ס, אבל גרסא שלנו רב נחמן בר רב חסדא יותר נכון כי מצינו שר"נ בר רב חסדא היה הריש בעיר דרוקרת וגם שם היה רנב"י כתענית כא:, אבל לא מצינו שרב חנן אחיו היה ריש בעירו, אם לא שנאמר שרב חנן ורב נחמן שם אחד הוא.

רב חנן בר יוסף.

בש"ר פמ"ב-ד אמר ר' ברכיה בשם ר' חלבו בשם רב חנן בר יוסף בשם ר' אבא בר איבו. ונראה שצ"ל ר' ענן בר יוסף כבפס' דר"כ פ' שובה ובמדרש תהלים פס"ה-ד.

רב חנן בר רב יצחק.

אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל, כן הוא לגרסת הרי"ף ודק"ס בפסחים ל:, וגרסא שלנו רבא בר אבא.

רב חנן בר מולדה.

אר"ה נזכר סנהדרין ע. ב"פ ופירש"י מולדה שם אביו. ובדפוסים הישנים ר' יוחנן בר מולדא, והטעות בא מדפוס שונציני שנדפס שם רב יחנן והיו"ד נשמט שם מתיבת רב ומזה נעשה יוחנן, כדמובא בדק"ס.

ר' חנן בן פזי.

נזכר פד"כ לג. תהלים פצ"ב-יב ועיין ערך ר' חנינא בן פזי.

ר' חנן בר פיטום.

תלמידו דר' עקיבה. נזכר תענית כב: אומר משום ר"ע אין מתריעין על הדבר כל עיקר.

חנן בר פנחס. ערך חנין בר פנחס.

רב חנן בר רב קטינא. ערך רב חנא בר רב קטינא.

רב חנן בר רבא או **רבה.** ערך רב חנן בר אבא.

רב חנן בר תחליפא.

בסנהדרין צז: שלח לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת — ואמר לחיילות של רומי נשכרתי ובין גינזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחר ד' אלפים ומאתים וצ"א שנה לבריאתו של עולם העולם יתום וכו'. ובדק"ס גרס רב ענן בר תחליפא, ובסה"ד כיון הגרסא מדעתו. וזה הפעם האחת שנזכרה מנין בריאת העולם בש"ס.

ר' חנן דציפורי.

בב"ר פ"י-ד ר' פנחס בשמו, ושם פי"ג-ט אמר בשם ר' שמואל בר נחמני, ובקה"ר פ"א-ז ר' חנין דציפורי בשם רשב"נ וא"ד להיפוך. וב"ר פט"ו-ב א"ר חנין דציפורי האיר הקב"ה עינו של ר' יוסי וכו'. ונזכר שהש"ר פ"ב-ב.

חנן המצרי.

לפי הגמרא כתובות קה. היה מדייני גזירות בירושלים בזמן הבית עם אדמון וחנן, ולא נזכר במשנה, וביומא סג. חנן המצרי אמר אפילו דם בכום מביא חבירו ומזווג לו. ויש חנן המצרי שהיה בזמן ר"ע וחבריו כסנהדרין יז. דנין לפני חכמים שמעון ב"ע שמעון ב"ז וחנן המצרי.

חנן הנחבא.

בתענית כג: יסופר שהיה בר ברתיה דחוני המעגל, והיה חסיד גדול, וכשהוצרכו למטרא היו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי דגלימא וא"ל אבא אבא הב לן מטרא, אמר לפני הקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מטרא, לאבא דלא יהיב מטרא, ואמאי קרי ליה חנן הנחבא מפני שהיה מחביא עצמו בבה"כ (שהיה צנוע מאוד בבה"כ, ובפי' ר"ח קבלה

בידינו

בידינו שהיו חכמים מתעסקין למנותו פרנס על הצבור ולא קביל והלך ונחבא, לפיכך קראו לו חנן הנחבא. ובסה"ד מביא זה מירושלמי כתובות פ"ב, ולא נמצא בירושלמי שלנו.)

חנן חייטא.

בע"ז לט. ר"ה בר מניומי זבן תכלת מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא, אתא לקמיה דרב יוסף, לא הוה בידיה, פגע ביה חנן חייטא א"ל יוסף עניא מנא ליה, בדידי הוה עובדא דזביני תכלתא מאנשי דביתיה דרבנאה אחוה דר' חייא בר אבא, ואתאי לקמיה דרב מתנה לא הוה בידיה, אתאי לקמיה דרב יהודה מהגרוניא (וברה"ח ובדקדוקי סופרים ליתא תיבת מהגרוניא) א"ל נפלת ליד וכו'. וזה כונת היוחסין שכתב פ' התכלת וכונתו שנזכר בענין דין תכלת.

רב חנן חתניה דרב. ערך רב חנן בר אבא.

רב חנן מבי כלוחית-סלוחית-צלוחית.

רב פפא בריה ככתובות מ:, ואפשר שצ"ל מבי כוחלית והיא עיר בא"י בקידושין סו.

חנן מגופתייה.

בירושלמי שבת פ"ה ה"ב אמר קמיה דשמואל שרב חייא בר אשי לא נהג כן א"ל וכו', ובערלה פ"ג ה"ז חנן גוביתא קנסיה שמואל על שעקר כלאים.

רב חנן מנהרדעא.

בשבת פב. חולק עם רב חסדא ורב המנונא, ושם קנה. תני רב חנן מנהרדעא. אבל מה שמצינו קידושין פא: רב חנן מנהרדעא איקלע לרב כהנא לפום נהרא חזיה דיתיב וקא גרס וקיימא בהמה קמיה א"ל לא סבר לה מר אפילו עם בהמה א"ל לאו אדעתאי, ובנדה סו. סבר ר"כ למימר — א"ל רב חנן מנהרדעא וכו' נראה שבשתי המקומות צ"ל רב נחמן מנהרדעא [כבחולין צה:, כידוע שר"כ מפום נהרא היה רבו דרב אשי.

רב חנן קרטיגנאה.

בכתובות כז: כי אתא ר"ד אמר, רב חנן קרטיגנאה משתעי מעשה בא לפני ריב"ל וכו', ובב"ק קיד: גרס רב חנא, ועיין ערך חיננא קרטיגנאי.

חיננא.

אימי בר חיננא מגילה פ"א הי"א.
רב איקא בר חיננא שבת לט:.
רב דימי בר חיננא עירובין סא.
ר"ה בר חיננא ברכות ל.
ר' חייא בר חיננא מנחות נג:.
רב חנא בר חיננא פסחים קו:.
עולא בר חיננא סוכה לג.
רב עוקבא בר חיננא פסחים צא.
רבין בר חיננא פסחים קט:.

רב חיננא.

בבכורות לב. מצינו רב חיננא אמר רב, ובנדרים כח. רב חיננא אר"כ אמר שמואל. ומה שמצינו ברכות לג. תני ר' אחא אריכא קמיה דרב חיננא צ"ל שם קמיה דר"ה כבדק"ס. ובתמיד לא: רב חיננא בשם ר' אסי ור' אסי בשם ר' שמואל בר' יצחק. נראה שהוא ר' חנינא דציפורין חברו דר' מני, ור' אסי הוא הנקרא בירושלמי ר' יוסי חבירו דר' יונה.

ר' חיננא אבוה דר' ינטה.

בירושלמי פסחים רפ"ד אמר בשם ר' בניה מנין שהשיר קרוי כפרה, ובתענית פ"ד ה"ב איתא אבוה דבר נטה, ושם ה"ח אבוה דבר ינטה, ואפשר שהוא

ר' חיננא אבוה דבר ישיטה

הנזכר מגילה פ"ד סה"י שר' אבהו אמר בשמו ובנו ישיטה היה אמורא דר' אבהו.

רב חיננא בר אביי. ערך ר' חנינא בר אבין.

רב חיננא בר אבין. ערך ר' חנינא בר אבין.

רב חיננא בר אידי.

היה תלמידו דרב אדא בר אהבה כע"ז מ. שיתיב קמיה ויתיב וקאמר (רב אדא בר אהבה ודלא כסה"ד שקאי על רב חיננא ב"א) א"ל מנ"ל הא, א"ל מג' קראי שמיע לי מרב ושמואל ור"י. ובפסחים עה. בעי מרב אדא בר אהבה — א"ל הפת מותרת, א"ל והאמר רב חיננא סבא א"ר אסי אר"י. ויותר נראה גרסת דק"ס שגורס והאמר רב חגא סבא אר"י, כי רב חיננא סבא היה תלמיד רב.

דבריו מצינו אך באגדה כשבת סג. שאמר כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות. וב"מ נט. א"ר חיננא בריה דר' אידי מאי דכתיב ולא תונו וכו' — עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו. ואולי הוא ר' חנינא בר אידי הנזכר תענית ז.

רב חיננא (או חנינא) בריה דרב איקא.

היה תלמידו דאביי ורבא כנראה מברכות כה: שאמרו רב זביד מתני הכי, רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי -- אביי אמר אסור ורבא אמר מותר, וזה יען ששניהם היו בישיבת אביי ורבא לכן חולקין איך נשנית הלשון בהישיבה.

והיה חבירו דר"פ כנדה מז: שחולקין. וידוע לנו ממנו המאמר המפורסם מה שמובא ביצה כח. אמר רב חיננא בריה דרב איקא שפוד שפחות וגומות רב מלכיו — ור"פ חולק עליו. והמאמר הזה מובא בכתובות סא:, ע"ז כט. ונדה נב. ושם רב חנינא בריה דרב איקא. ובמכות כא. איתא בטעות „רב נחמן".

וסיבת מיתתו יסופר ברכות נח: שר"פ ור"ה בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא, אמרו לו בהדי דחזינך ברכינן עלך תרתי — שחלק מחכמתו ושהחיינו, אמר להו אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתינכו עלי כשיתין רבוון וברכינא עלייכו תלתא— אמרו לו חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ושכיב.

ולהבין למה ועל מה ענשוהו מצאתי דבר נחמד בספר היקר פרדס דוד וז"ל מקשים הפוסקים למה לא מברכי ר"פ ור"ה בריה דר"י כשחזיוהו לרב חנינא בריה דרב איקא ברכת הטוב והמטיב, כי הדין שאם נפלה לאדם ירושה מברך שהחיינו, ואם יש אחר עמו ששמח ג"כ מברכין הטוב והמטיב, א"כ כאן שהיו שנים ה"ל לברך הטוב. ומתרץ, כי יש חלוק ביניהם. דבשלמא גבי ירושה ידוע לכל אחד ואחד שחבירו שמח ג"כ כמוהו, ולכן יכולין לברך הטוב והמטיב, אבל אם רואה את חבירו מי יודע אם גם השני שמח כמוהו וא"כ איך יברך ברכת הטוב והמטיב, ואף אם שניהם אומרים שהן שמחין לראותו, אפשר שאין פיו ולבו שוין. והנה הא דמברכינן על ששים רבוא ברוך חכם הרזים קאמר הש"ס לפי שאין דעתם דומים זו לזו, והקב"ה בוחן לבבם ויודע דעתם כדאמרו שם בגמרא, ולכן אם גם שאך שנים המה ואנו רואין שאין דעתם שוים ראוי לברך עליהם חכם הרזים, ובפרט אם המה חכמים גדולים שאין דעתם שוין. והשתא אתי שפיר, דרב חנינא בריה דר"א שמע שברכו עליו ברכות שהחיינו, והבין מהם שחושדים זה את זה שאין שמחתם שלמה, ולכן אמר להם לפי דעתיכם שאינכם מאמינם זל"ז לכן מן הראוי לברך עליכם חכם חכם הרזים דחשיביתו כס' ריבוי ודעתיכם אינם שוים לטובה לשמח בראייתי, ולכן אמרו לו חכימת כולי האי, לחשוד אותנו שאין פינו ולבנו שוים ולכן יהבי ביה עינייהו. ודפחכ"ח.

ובסה"ד מביא מה שמובא נדה מה. מתקיף לה רב חייא בריה דרב איקא צ"ל רב חיננא בריה דרב איקא. והאמת אינו כן כי אמר שם אח"כ אמר רב חסדא

ת״ש, ורב חיננא בריה דרב איקא היה תלמיד אביי ורבא. ומה שמביא שנזכר בירושלמי ברכות, תענית ושבת בשם ר׳ חנינא בר יקא, ג״כ אמורא אחר הוא, כמבואר בערכו.

ר׳ חיננא בר אנדריי. ערך ר׳ חנינא בר אנדריי.

ר׳ חיננא (חנינא־חנניה) בריה דר׳ אסי (איסי יסא).

בירושלמי גיטין פ״א ה״א־ג. יסופר חיננא בריה דר׳ אסי היה מיסן (פלגאה או רופא) וזרק גט לאשתו והתחילה לצוח, ועלו שכנותיה, חטפיה מינה ויהב לה נייר חלק, אתא עובדא קומי רבנן והשין (ואולי מפני שהיה כהן ואפילו ריח הגט פוסל בו). ובגיטין פ״ג ה״ח חיננא בריה דרב אסי בר ממל בשם ר׳ לעזר. ובתרומות פ״ד ה״ג ר׳ חנינא בר איסי אמר לא תני בר קפרא אלא וכו׳. ובשבת פ״ז ה״ב־כט. ר׳ חנינא בר יסא בשם רב יהודה, וצ״ל שם ר׳ חנינא בר יקא בשם ר״י כביצה פ״א סה״י. ובמעשרות פ״א ה״ז חנניה בריה דר׳ יסא אמר מה פליגין ר״י ורבנן. וב״ר פ״ד־ד א״ר חנינא בר אסי פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקין כבוד אלהותו.

רב חיננא בר ביסנא.

נזכר ביצה כב. אמר הכא במנורה של חוליות עסקינן. ובדק״ס גרס ר׳ יצחק בר ביסנא, ולכן לא הזכירו ביוחסין. ובסה״ד ערך ר׳ חנא בר ביזנא מביא שאחד הוא.

רב חיננא בר חייא.

בכתובות כא. הקשה לרב יהודה ומי אמר שמואל הכי והא ההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל וכו׳, ובירושלמי פסחים רפ״ג ר׳ חנינא בריה דר׳ בחיי, אפשר שצ״ל בריה דרב חייא ונעתק הבי״ת ממקומו. אך גרסת הרא״ש בפסחים פ״ב־יג ר׳ חנינא בן פדאי, שאל לר׳ מנא.

ר׳ חיננא בי רבי חנניה.

בירושלמי סנהדרין ספ״ז יסופר שהיה מטייל באילין גופתא דציפורין וראה חד מיני נסב חדא גולגלתא וזרקה לרומא והוא נחתא ומתעבדא עגל, אתא ואמר לאביו א״ל אין אבלית מינה מעשה הוא, ואי לא אחיזת עינים הוא, ואפשר שאביו הוא ר׳ חנינא שהיה הריש בציפורי בסוף ימי האמוראים בא״י.

רב חיננא בר יהודה.

בסנהדרין עז: אמר משמיה דרב, ובדק״ס מביא מכ״י הגרסא רב חיננא בר שלמיה, והוא היה באמת תלמיד רב.

רב חיננא בריה דרב יהושע.

נזכר פסחים קי. אמר איספרגוס מצטרף לטיבה. וגרסת דק״ס רב הונא בריה דר״י.

ר׳ חיננא (או חנינא־חנניה) בר יצחק.

נזכר אך בירושלמי ומדרשים באגדה, כברכות פ״ו ה״א־לט: ר׳ חיננא בר יצחק ור׳ שמואל בר אימי חד אמר לפת לא פת היתה וכו׳. ובתענית פ״ב ה״ד ר׳ חונה בשם ר׳ חיננא בר יצחק כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל וכו׳. וכן בויק״ר פ״י־ה ומד׳ תהלים פ״ק־ב ר׳ הונה בשמו. והמאמר בב״ר פכ״ב־יג ר׳ חמא בשמו וצ״ל ר״ה. וכן נזכר ב״ר פמ״א־ו ר׳ חנינא בר׳ יצחק אמר ואשמאלה אין כתיב כאן אלא ואשמאילה מן כל אתר אנא משמאיל (והוא פשטות כונת הכתוב), ושם פנ״ו־ט אמר כל ימות השנה וכו׳. ושם פ״ח־יא, פי״ד־ג, פל״ז־ב ר׳ יהושע בר נחמיה בשמו, ובקה״ר פ״א־ט א״ר חנינא בר יצחק מקרן כתיב וצ״ל רנב״י, ובאס״ר רפ״ג א״ר חנינא ב״י יקר עצמך וכו׳. ובתנחומא ויישלח־ב אמר אשריו לילוד אשה שכך שמע מבוראו. ומד׳ תהלים פ״צ־טו אמר אפילו בית מלכותו (של דוד) עמל ואון. ושם

פ״צ

פ"צ-טז אמר כל מי שקדמו יסורין בעה"ז יש לו חלע"הב. ובתנחומא תלדות-כג נזכר בשם ר' חנניה בר יצחק. וכן נזכר קה"ר פ"א-יב.

רב חיננא (או חנינא) בר כהנא.

היה תלמידו דרב כר"ה יט: וביצה ו. א"ר חיננא בר כהנא אמר רב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר. ובביצה כב: ור"ה לב. חסר תיבת אמר רב, ובע"ז כ: אמר, אמרי בי רב הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו.

וכן מצינו רב חיננא בר כהנא אמר שמואל ככתובות סה. עב., ב"ק קיג: (ושם רב חנינא ב"כ), משמיה דשמואל תענית ל. וכן אמר ר"ח בר כהנא אמר רב אסי כעירובין נה. (כצ"ל ותיבת רב אשי הוא טעות הדפוס, ובדפוס ווינעציא איתא כהוגן רב אסי), ובשבת צו. אמר משמיה דר' אלעזר (כצ"ל ולא ר' אליעזר, דק"ס), ונזכר סנהדרין ע. א"ר חנינא ב"כ בשר מליח הוא כ"ז שהוא כשלמים.

ר' חיננא בר פפא. ערך ר' חנינא ב"פ.

רב חיננא בריה דרבא (נ"א דרבה) מפשרוניא.

בפסחים עו. וחולין קיב. מצינו שהתיר בר גוזלא דנפל לכדא דכמכא, ואמר רבא עליו מאן חכים למישרי מלתא כי הא, אי לאו רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא דהוא גברא רבה, ובפסחים צא. מצינו שרב עוקבא בר חיננא מפרישנא (או פשרוניא, דק"ס) רמי ליה.

רב חיננא (או חנניא—חנניה) בר שילא (או שילת).

קרוב הדבר לומר שהיה בן שילא אחי ר' חייא דודו של רב. והיה אוהבו של רב כסנהדרין עב: דאמר רב כל דאתי עלי במחתרת קטילנא ליה, לבר מרב חנינא בר שילא, ופריך מ"ט אילימא משום דצדיק הוא, קאתי במחתרתא? אלא משום דקים לי בגוויה דמרחם עלי כרחם אב על הבן, ובירושלמי שם פ"ח סה"ח רב אמר כל דייתי עלי אנא קטל ליה חוץ מחנניה בן שילא דאנא ידע דלא אתי אלא מיסב מגוסתיה מיניי, א"ר יצחק מכיון דאברי ליביה עלוי למיעבד ליה דא מלתא אין זה חנניא בן שילא, ובמבוא הירושלמי לג: יאמר לפעמים הירושלמי מפרש בדרך רחוק מאוד והבבלי בדרך פשוט, ומביא ראיה מזה שהבבלי מפרש משום דמרחם עלי כאב על בנו, ובירושלמי מפרש דלא אתי אלא מיסב מגוסתיה מיניה.

וכמה זרות יש בדבריו ללא אמת ולא ידע שהבבלי והירושלמי נשלבין יחד וכדאמרו ד"ת עניים במ"א ועשירין במ"א, ונפרש.

בלי שום ספק שהמעשה הזה בא מבבל לא"י יען שרב אמר זה על ר' חנינא ב"ש כשירע אותו היטב, וחנניה ב"ש היה בבלי ובבבל וכאשר נביא לקמן, ורב אמר עליו סתם כל דאתי עלי — חוץ מחנניא בר שילא, ורב לא פירש טעמו, ואך הרבנן שקלו וטרו בישיבה מאיזה טעם אמר רב עליו כן, ורצו לומר רבנן דירושלמי יען שהיה בא אך ליקח ממונו ולא נפשו, וע"ז א"ר יצחק שא"כ אין זה חנניה ב"ש, ובבבלי סברו לומר אילימא משום דצדיק הוא הא קאתי במחתרת, (א"כ אין זה חנניא ב"ש וכקושית ר' יצחק), אך בבבלי באו לידי מסקנא מטעם אחר דקיים ליה בגוויה דמרחם עליו כרחם אב על הבן, ובזה לא קשה א"כ אין זה חנניה ב"ש יען שגם האב הבא במחתרת על בנו לא כדין עושה אבל מ"מ אסור להורגו, יען שברור שלא בא להרוג את בנו, ומסקנת הבבלי חסרה בירושלמי מפני שלא נסדרה כראוי כהבבלי וזה ברור.

וכפי הנראה היה הסופר בב"ד של שמואל

שמואל כדמוכח ב"מ טו. שא"ל שמואל לרב חיננא בר שילת (בדק"ס בכל הכ"י בר שילא) אמליך וכתוב וכו' (ופרש"י סופר היה), ובעירובין יב. שהיה לו חצר וא"ל שמואל את לא תעביד עובדא אלא או ברוב דופן וכו', והיה עשיר שהיה רגיל לאכול גוזלות אחר סעודתו כפסחים קיט: שאמר שמואל כגון אורדילאי לי וגוזלייא לאבא (רב) ורב חיננא בר שילא, ור' יוחנן אמר כגון תמרים וכו', וכן הוא בפירוש בירושלמי סוף פסחים שמואל אמר כגון ארדילי (לי) וגוזליא דחנניא בר שילת, ובמסורת הש"ס ובסה"ד העתיקו לשון הבבלי „ורב חיננא בר שילא ור' יוחנן אמרי", ובמחילה מכבודם שלא ראו הירושלמי.

והיה חשוב מאוד בעיני הריש גלותא כשבת נח. שא"ל שמואל כולהו רבנן דבי ריש גלותא לא ליפקו בסרבלי חתימי לבר מינך דלא קפדי עליך. ולא נשאר לנו ממנו שום דבר הלכה או אגדה.

רב חיננא (או חנניא—חנניה חנינא) בר שלמיא.

היה תלמיד מובהק לרב שאמר תמיד משמיה דרב כשבת מג: קכג., פסחים קה., ביצה לא: לב:, ב"ב קיא., חולין לז: (ושם רב חנינא), נדה סה., בכורות כד: (ושם רב חנניא), ירושלמי סוכה פ"א ה"ו (ושם חנניה), ביצה פ"א ה"ה, סנהדרין פ"א סה"ב, ובסנהדרין עז. א"ר חיננא בר יהודה משמיה דרב, וגרסת דק"ס מכ"י רב חיננא בר שלמיה, ובעירובין צח: תני רב חיננא ב"ש לחייא בר רב קמיה דרב ורב א"ל שבקת רבנן ועבדת כר"מ ? ובירושלמי שם פ"א ה"א־ה. חנניה בר שילמיה הוה יתיב מיתנא לחייא בריה דרב אפיק רב רישיה מן כוותא א"ל לית כן, א"ל ולא ניתנייה כן (במשנתינו) א"ל דתנותיה (אם תלמד תדע שאינו כן), ובנדה בה. א"ל לרב מר כמאן ס"ל וכו'.

והוא היה ממובחרי תלמידי דרב כפסחים קה. שאמרו רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא אמרו לו זיל חזי אי מקדיש יומא — אמר להו לא צריכיתו — א"ל רב עמרם הכי אמר רב.

וכפי הנראה נשאר אחרי פטירת רב בסורא, ולא הלך ללמוד לפני שמואל ואך שלח משם שאלותיו לשמואל כסנהדרין כד: א"ר חיננא בר שלמיה שלחו ליה רב לשמואל ילמדנו רבינו.

ולא מצינו בשום מקום שידבר עם ר"ה, וזה אות שנפטר קודם שמלך ר"ה בסורא.

רב חיננא וורדאן.

(הוא שם מקום ונזכר עירובין מט., גיטין מא.)

נזכר פ"א בגיטין סד: שמתיב על דברי רב חסדא ורב יהודה, ורב חסדא אמר אישתיק וורדאן (ופרש"י נאלם שלא השיב תשובה על תירוץ זה).

רב חיננא סבא.

בברכות יב: אמר משמיה דרב לגרסת ע"י (וגרסא שלנו רבה בר חיננא סבא), ובפסחים עה. א"ל רב חיננא בר אידי לרב אדא בר אהבה והאמר רב חיננא סבא א"ר אסי אר"י, וגרסת דק"ס רב חגא סבא אר"י.

ומצינו רב כהנא בריה דרב חיננא סבא פסחים עו:.

חיננא קרתיגנאה.

בירושלמי שבת פ"טז ה"ב ר' יעקב בר אחא חיננא קרתיגנאה בשם ר' הושעיה, ובביצה פ"א ה"ו איתא בטעות קרתחייה.

חנינא.

אבא בר חנינא עירובין פ"ח ה"ד.
רב אדא בר' חנינא נדרים כב:.
ר' אחא בר חנינא ברכות ה..
ר' אחי בר חנינא (תנא) שבת עט:.
ר'

ר' אסי בר חנינא ב"ב נו.
ר' גמליאל בר' חנינא קה"ר פ"ה־יב.
ר' זעירא בר חנינא נדה נ:.
ר' חמא בר חנינא ברכות ה: ובדק"ס שם לב: גרס ר' חייא בר"ח.
ר' יהודה בר חנינא עירובין יא:.
ר' יוסי בר' חנינא ב"ק לט.
ר' יעקב בר חנינא (תנא) שבת עט:.
ר' יצחק בר חנינא כתובות ד:.
ר' ירמיה בר' חנינא שבת פ"ד ה"א.
מרימר בר חנינא ב"מ צז.
רבא בר חנינא שבת יט:.
רבה בר חנינא ב"ב קיג:.
ר' תנחום בר חנינא ברכות פ"ד ה"ד.

ר' חנינא (תנא דברייתא).

בנזיר כז: מעשה בר' חנינא שהדירו אביו בנזיר והביאו לפני ר"ג (דיבנה) והיה ר"ג בודקו לידע אם הביא ב' שערות, ר' יוסי אומר לידע אם הגיע לעונת נדרים, א"ל אל תצטער לבודקני — עמד ר"ג ונשקו על ראשו אמר מובטחני בזה שמורה הוראות בישראל, אמרו לא היו ימים מועטין עד שהורה, ובירושלמי נזיר ספ"ד ותוספתא נדה פ"ה ה"ו מובא המעשה, מעשה בר' חנינא בר חנינא שהדירו אביו בנזיר — אר"א בר' צדוק אני ראיתיו יושב ודורש ביבנה, ובתוספתא שם אני ראיתי שהיה מורה הוראות בישראל ותחת ר' יוסי איתא ר' יוסי בר' יהודה.

ובבכורות ה: א"ר חנינא שאלתי את ר' אליעזר (כצ"ל ולא ר' אלעזר) בבית מותבא רבא מה נשתנו פטרי חמורים — ועוד שאלתיו מאי לשון רפידים ואמר לי וכו', אפשר שהוא ר"ח בר' חנינא, ומובא במכלתא פ' עמלק פ"א.

וברכות ב: נזכר ר' חנינא אחר ר"מ ור' יהודה שאמר משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח, ובשבת קי: והתניא מנין לסירוס באדם שהיא אסורה ת"ל — דברי ר' חנינא, וכן נזכר תוספתא סוף זבים, ובילקוט חקת רמז תשסא א"ל ר' חנינא לר' יונתן בן המשולם.

ר' חנינא אביו של ר' אחא.

בתנחומא נשא־ד אמרו רבותינו בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא הנואף והנואפת עוברים על עשרת הדברות, ובמ"ר פ"ט־יב איתא ר"ה אביו של ר' אחא, ובתנחומא שלח־כז כך פתח ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא.

ר' חנינא אחוה דר' מנא ב).

נזכר מו"ק פ"ג ה"ד־יג: שמת בנו שאל ר' מנא לר' יוסי אם צריך לכפות המטה.

רב חנינא ורב הושעיא אחי רבה ערך רב חנניה.

ר' חנינא (או חנניה) איש אונו.

נזכר במשנה גיטין ספ"ו, זו הלכה העלה ר' חנינא איש אונו מבית האסורין (משמו של ר"ע שנחבש בבית האסורין, רש"י). ובגמרא שם סז. א"ר שמעון ברבי לפני רבי מאחר שר"מ וחנינא איש אונו חולקין וכו', ובסנהדרין יא: חנניה איש אונו העיד אם עיברוה בגליל שהיא מעוברת, וכן נזכר נדרים פ"ו ה"ח.

ר' חנינא בריה דר' אבא.

נזכר ויק"ר פ"כג־ה, פתר קרא במלכיות מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים רוח צפונית יוצאת ומטה אותה כלפי דרום והחוח עוקצה — ואע"פכ לבה מכון כלפי מעלה כך ישראל וכו', ובשהש"ר פ"ב־ב גרס רבי הונא.

וכן נזכר ויק"ר פ"ג־ו ר' חנינא בר אבא אזל לחד אתר וכו', ובאס"ר פ"ג־ו גרס ר' חנינא בר אחא.

רב חנינא בר אבדימי.

בנדרים סא:, קידושין סד: אמר רב חנינא בר אבדימי אמר רב מוחלפת השיטה, וב"ק צו: אמר הלכה כר"מ, ופריך

ופריך ורב שביק רבנן ועביד כר"מ? אמרי משום דברייתא איפכא תניא.

ר' חנינא בריה דר' אבהו.

בירושלמי פסחים פ"ג ה"ז יסופר שאביו שלחו ללמוד בטבריא אתו וא"ל שבנו עוסק בקבורת מתים, שלח ליה המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא?

וקיבל מאביו כקידושין לג: אמר [ר'] חזקיה א"ל ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא חכם עובר עומד מלפניו ד' אמות, וכן הוא בבכורים פ"ג ה"ה ושם איתא בפירוש ר' חזקיה, ובכתובות ספ"ד ר' חנניה בריה דר' אבהו, ואית דאמרי לה בשם ר' אבהו קסרין כיהודה, וביבמות פ"ד הי"א אמר, אבא הוה ליה עובדא ושלח ושאל לר' חייא [בר אבא] ולר' יוסי (אסי) ולר' אמי.

והיה דיין בעירו כדמשמע יבמות פ"ב סה"ד אתא עובדא קומי ר' חנינא בריה דר' אבהו אמר יסבון באתר דלא חכמין להון.

דבריו מצינו ברכות פ"ז ה"ג שאמר במקהלת כתיב, ובתענית פ"א ה"א אמר בספרו של ר"מ מצאו משא דומה משא רומי.

האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר בר' יוסי (האמורא) כאיכ"ר פ"ג-ו שאמרו שם ר"א בר' יוסי בשם ר' חנניא בריה דר' אבהו מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אחד ללמדו אומנות א"ל ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה, ובקה"ר חסר תיבת בר' יוסי, ובסה"ד יפלפל ויאמר כי ר"א בר' יוסי זה הוא בן ר' יוסי בן חלפתא התנא, א"כ ר' חנניה זה בריה דר' אבהו הוא קדמון, ובמחילה מכבודו שלא ידע שבירושלמי ר"א בר' יוסי הוא אמורא אחרון, והמקור המעשה מובא בנדרים נ: בע"א מעט.

ר' ברכיה בשמו מדרש תהלים פ"קיט-ד.

ר' חזקיה בשמו בכורים פ"ג ה"ה.

ר' יוסי (בר' בון) בשמו יבמות פ"ד ה"יא.

רב חנינא (או חיננא—חנניא) בר אבין.

בכל הש"ס נזכר ביחד עם אחיו אביי ושניהם היו תלמידי רבה כפסחים לד. אביי בר אבין ורב חנניה בר אבין תנו תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנה א"ל מאי אמריתו בתרומות דבי מר — א"ל הכי אמר רבה, ואביי היה חברם כדמצינו עירובין סב. פט., ב"ב פו: יתיב אביי ב"א ור' חנינא בר אבין ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי, וכן מצינו שניהם ביחד בלשון דאמרי תרווייהו כברכות כט:, שבת פו:, עירובין פז:, יבמות קח. קיט:, ושם לו. איתא אביי בר אבא ור' חיננא בר אביי. וצ"ל אביי בר אבין ור"ח בר אבין, וכן בכריתות כ. איתא אמי בר אבין ורב חנניא בר אבין וצ"ל אביי ב"א וכו'.

ר' חנינא בריה דרב אדא.

נזכר בפתיחתא דאס"ר-ח, ובשהש"ר פ"א-ב ר' חנינא בריה דר' אדא בשם ר' תנחום בר אחא וחמורים מד"ת, והמאמר מובא בירושלמי ברכות פ"א ה"ד ושם ר' חנניה בריה דרב אדא בשם ר' תנחום בי ר' חייא.

ר' חנינא בן אורי.

בד"א רבה רפ"א ז מדרש דרש ר' חנינא בן אורי לפני חכמים משום ר' נתן, ומשמע שהוא תנא.

ר' חנינא בריה דר' אחא.

בב"ר פ"צה-ג חולק עם ר' חנינא, ונזכר תנחומא נח-יד, ובו"ר פ"נז-ד בשם ר' חנניא בריה דר' אחא עם ר' חמא, וכן נזכר אס"ר פ"ג-ו, אבל בויק"ר פ"ג-ו גרס ר' חנינא בר אבא.

ר׳ חנינא בר אידי.

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בתענית ז. שאמר למה נמשלו ד״ת למים — לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף ד״ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה, וגרסת דק״ס ר׳ חנילאי בר אידי, ועיין רב חיננא בר אידי.

ר׳ חנינא (או חנניה) בר אידי.

(תנא דברייתא).

בשבועות לה: דתניא ר׳ חנינא בר אידי אומר הואיל ואמרה תורה השבע וכו׳, ומובא בספרא קדושים ס״קב ושם חולק עם ר׳ אחי בר יאשיה. וכן מובא המאמר במכלתא משפטים פ״ה ושם ר׳ אחאי, ובמכלתא בשלח מס׳ דעמלק פ״ב ריש״בי — ר׳ חנניה בן אידי אומר משה היה בוכה — אחרים אומרים וכו׳, ובסה״ד ערבב ביחד התנא והאמורא ותפס את היוחסין עלי חנם, כי היוחסין מביא ר׳ חנינא בר אידי אמר שמואל, ויש תנא דברייתא בפ׳ שבועות העדות ששמו כן, והצדק אתו כי היוחסין למד זאת שאמר בשם שמואל מע״ז מ., ועיין ערך רב חיננא בר אידי.

ר׳ חנינא בר איסי או יסא. ערך ר׳ חיננא בריה דר׳ אסי.

ר׳ חנינא בר איקא. ערך ר׳ חנינא בר יקה,

ר׳ חנינא בר אמי.

נזכר ב״ר פ״טז־ג אמר בשם ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי.

ר׳ חנינא בר אנדריי.

בירושלמי ברכות פ״א ה״א־ד. אמר בשם ר׳ שמואל בר סוטר המלאכים אין להן קפיצין, וביפ״מ על אגדות ירושלמי העתיק ר׳ מונא בר אנדריי, ובמגילה פ״ד ה״ה ר׳ חיננא בר אנדריי בשם ר׳ זכאי דכבול.

ר׳ חנינא (ובירושלמי ר׳ חנניא) בן אנטיגנוס.

תנא בדור ר״ע ובדור ר״מ, ונזכר במשנה שביעית פ״ו מ״ג אמר אם יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין, ועירובין פ״ד מ״ח שאלפים אמה המה עגולות, ויבמות פ״יג מ״ב כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן, וקידושין פ״ד מ״ה אין בודקין ביוחסין אף מי שהוא מוכתב באסטרטיא של מלך, ובכורות פ״ו מ״ג לענין מום, ושם מ״ד אין בודקין מן המתאימות ולפנים, ושם מ״י את שיבלת בעינו, ושם מ״יא לערקוב שבאמצע הירך, ושם פ״ז מ״ב חולק עם ר׳ דוסא איזהו גבן (ומובא ספרא אמור ס״נא), ושם מ״ה איזהו מרוח אשך מחלוקת עם ר׳ ישמעאל ור״ע, וערכין פ״ב מ״ד בדין אי מעלין מן הדוכן ליוחסין, ונזכר בתר ר״מ ור׳ יוסי, ותמורה פ״ו מ״ה אמר כשרה שינקה מן הטרפה פסולה מ״ענ המזבח, (ובתוספתא שם ספ״ד איתא שאמר בשם ר״א חסמא וגרסת המשנה יותר נכון).

ולפי התוספתא ערכין ספ״א נראה שראה עוד פני הבית או שהכיר הלוים ששמשו במקדש, שאמרו שם אלו הן מכין לפני מזבח עבדי כהונה היו דברי ר״מ, ר׳ יהודה אומר עבדי לויה היו ר׳ יוסי אומר משפחת וכו׳, ר׳ חנניא בן אנטיגנוס אומר מכירן הייתי ולוים היו, ומחלקותם נשנית בקצרה בערכין פ״ב מ״ד, ושם לא נזכר שאמר מכירן הייתי, ולפי דברי התוספתא צ״ל שלא דיבר עם ר״מ ור״י שא״כ איך חולקין עליו בדבר שראה בעיניו.

הלכותיו בברייתות מצינו חגיגה כד: שאמר וכי יש נגובה לקדש, ובסנהדרין סד: אמר מ״מ תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם, ובחולין נג: מביא שמואל הלכה משמו דרוסה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעיים, ובכורות לט.

לט. חולק עם ר' יהושע בן קפוצאי (או קפוסאי), ובנדה יב: חולק עם ר"מ בדין אשה שאין לה וסת — משום אבא חנן אמרו וכו' ומספקא להגמרא למי אמר אבא חנן אם לר"מ או לר' חנינא בן אנטיגנוס.

ומה שאמרו שם כג. שאמר נראין דברי ר"מ נפל שם טעות וצ"ל שר' חנינא ב"ג אומר כן, ושם נח: ארש"בג נראין דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס מדברי ומדבריהן, ובתוספתא שקלים פ"ג אמר ב' פרוכת היו שם, ובתוספתא סוכה פ"ד אמר לא היה פיים אלא ביו"ט הראשון של חג ובמס' שמחות ס"פג אמר זקן שאכל חלב או שחילל את השבת מת בהכרת, ונזכר ספרא אמור סק"יג.

ובבכורות ל: יסופר שר' יהודה ור' יוסי איסתפק להוא מלתא (בדין) טהרות שלחו זוגא דרבנן לגבי בנו של ר' חנינא בן אנטיגנוס ומצאוהו דקא מנטר טהרות (ופרש"י שכהן היה, אבל הרמ"בם בהקדמתו לזרעים לא חשבו בין התנאים שהיו כהנים) א"ל לעיין מר בזה הדין, אך הוא לא האמינם שישמרו טהרותיו ואותיב מתלמידיו גבייהו, אתו וספרו זאת לר' יהודה וכעס ואמר אביו של זה ביזה ת"ח (כי ר' יהודה ידע שמה שעשה בנו הוא יען שקיבל זאת מאביו שלא להאמין אף לת"ח על טהרות של כהנים) אף הוא מבזה ת"ח, א"ל ר' יוסי כבוד זקן יהא מונח במקומו אלא מיום שחרב ב"המק נהגו כהנים סלסול בעצמן שאין מוסרין טהרות לכל אדם, ומזה אנו רואין שאז כבר נפטר ר"ח בן אנטיגנוס.

ר' חנינא בריה דר' בחיי. ערך ר' חיננא בר חייא.

ר' חנינא בן גמלא.

נזכר סנהדרין קיא. דרש הפסוק וימהר משה ויקוד וכו' מה ראה אר"ח בן גמלא ארך אפים ראה, אבל יש גורסין שם בן גמליאל, ובתוספתא פרה פ"ד ה"ח א"ר שמעון מצאתי חנינא בן גמליאל בציידן וגרסת הגר"א חנינא בן גמלא, וזה אמת כי לר"ח בן גמליאל לא היה קורא ר"ש „חנינא" שהיה קשיש מיניה, ואפשר ששם אביו היה גמליאל וקראוהו גמלא כדי להבדילו מן ר"ח בן גמליאל הנשיא.

ר' חנינא בן גמליאל (דיבנה).

מבוכה גדולה מצינו בין חכמי הדור אם שני רחב"ג היו או אחד. בספר היקר דרכי המשנה צד 130 יאמר ששנים היו אחד בן ר"ג דיבנה ואחד מאוחר ממנו שאמר בנדה כג. נראין דברי ר"מ, ובספר מבוא המשנה צד 135 יאמר שאך אחד היה, וכן הוא דעת הרב בעל דורות הראשונים בח"ב צד 8, אך הוא סובר שהיה צעיר מרש"בג, ויותר נראה שהיה כביר בשנים מר"ש אחיו ונפטר קודם שישב ר"ש אחיו על כסא הנשיאות וכאשר נבאר.

במשנה נזכר אך חמש פעמים בקידושין פ"ג מ"ד פליג אר"מ ואומר שאין צריך תנאי כפול, וב"ב רפ"י ר' חנינא ב"ג אומר גט מקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר ורשב"ג פליג עליו, ומכות פ"ג מ"טו אמר כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם, ומנחות פ"ה מ"ח חולק עם רי"הג בדין מרחשת, ובכורות פ"ו מ"ט בענין מום.

ממי קיבל תורתו מצינו אך שקיבל מאביו רבן גמליאל כפסחים ג. שאמר משום אבותיו, ובע"ז לב. העיד שמעון בן גודע לפני בנו של ר"ג על ר"ג וכו' וכתבו התוס' שהוא ר' חנינא ב"ג, ומוכרע כן כי לרבן שמעון לא היו מזכירין אותו בשם סתם בנו של ר"ג, ובקידושין לב: מעשה בר' אליעזר ור"י ור"צ שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג, וזה א"א להיות רש"בג שיגיע עתו ליכנס לחופה עוד טרם שנתהוו המחלוקת בין ר"א ור"ג.

ובספרא

ובספרא אמור ס״כה יסיפר שפ״א נפל הגורל על פנחס איש הסתת להיות כה״ג אר״ח בן גמליאל וכי סתת היה? והלא התנינו היה וחורש היה, לא שרח״בג היה כבר גדול בזמן הבית, אך כבר כתבו התוס׳ נדה ח. דלא חתנינו ממש קאמר אלא חתן אבותיו, ולכן לא אמר חתני היה, ובמכלתא להרב ראה״ו בהקדמתו ישער שתחת התנינו צ״ל חקלני היה פי׳ עובד אדמה, ובזה עולה יפה מה שמסיים שם והלא לא מצאוהו אלא חורש.

וכפי הנראה שימש גם את ר׳ טרפון בנדרים סב. שאמר רח״בג על ר׳ טרפון כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על ד״ז, ובקידושין פא: כשאמר ר״ט הזהרו בי מפני כלתי ליגלג עליו אותו תלמיד ארח״בג לא היו ימים מועטין עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו.

והיה קשיש מכל תלמידי דר״ע האחרונים חוץ מר״מ שנסמך מר״ע, וכדמצינו בתוספתא דנגעים פ״ב ה״ד שא״ר יוסי אלו דברי ר׳ חנניא ב״ג, וביבמות מח: חולק ר׳ יוסי עליו, ובתוספתא נדה פ״ד ה״ב אמר נראין דברי ר״מ.

מאמריו והלכותיו בברייתות מצינו שבת ק. אמר תל המתלקט — חייב, ובשקלים פ״ו ה״א אמר ג׳ תיבות עשאו — וחמשה על לוח זה וכו׳, ובמגילה כה: מעשה ברח״בג שהלך לכבול (ובכסף משנה ברמב״ם ה׳ תפלה פ״יב ה״יב גורס שהלך לבבל). והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכון ישראל וא״ל למתורגמן אל תתרגם אלא אחרון ושבחוהו חכמים, ובמנחות מב: אמר טעימה פסולה, ור׳ יוחנן בן דהבאי חולק עליו, ומו״ק כג. אמרו עליו שהיה אומר שמועה ואגדה בבית האבל וכו׳, וכן נזכר במכלתא יתרו פ״ב פ׳ וישלח משה, ומשפטים פ״ט.

ורבות משמועותיו נשארו לנו ע״י האמוראים, כר׳ אבהו שאמר משמו נדרים נג. סב., גיטין ז. שאמר אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו ובקשו להאכילו אבר מן החי, ומני רחב״ג, קידושין פא:, ע״ז לט:, ובפי ר׳ יהודה בן גמליאל (הוא ר׳ יהודה נשיאה) כברכות כב., ע״ז לד., ובירושלמי ע״ז ספ״ב איתא בטעות רחב״ג אומר משום ר׳ יהודה ב״ג וצ״ל כמו בבבלי, ובירושלמי כתובות פ״ז ה״ו ר׳ בא בר כהן מטי בה בשם רח״בג וברכות פ״ה ה״ב ר׳ יצחק בר נחמן בשמו, ובסנהדרין פ״ג ה״ח ר׳ קריספא בשם ר׳ חנניה בן גמליאל, ובמבוא הירושלמי צד פט. רוצה לומר שהוא בן ר״ג בנו של רבי, והוא טעות כי ר״ג בר רבי היו לו אך שני בנים ר׳ הלל ור׳ יהודה נשיאה, אך טעות קטן נפל בירושלמי וצ״ל ר׳ קריספא אמר תני רח״בג.

ונפטר טרם שהוקם רש״בג אחיו לנשיא וכאשר יתאונן רש״בג בסוטה מט: וב״ק פג. אלף ילדים היו בבית אבא — ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא באסיא.

ובתוספתא נדה פ״ז ה״ג ארש״בג רואה אני את דברי רח״בג מדברי ומדבריהם שהיה אימר וכו׳, ומשמע כשאמר רש״בג את זה כבר לא היה אחיו בחיים, ומה שאמר הלשון רח״בג ולא אמר „אחי״ בל״ס הוא מלשון בעל מסדר התוספתא.

ר׳ חנינא בן דוסא.

בספר כפתור ופרח פ״מד יאמר בפשטות שהיה בנו של ר׳ דוסא בן הרכנים, ואם כי שבל״ס היו שניהם בזמן אחד אבל אין שום ראיה שהיה בנו, ואדרבא מאבות פ״ג ה״ט שמביא מקודם דברי רחב״ד ואח״כ דברי ר״ד בן הרכנים משמע שלא היה בנו.

הוא היה תלמידו של רבן יוחנן ב״ז בברכות לד: מעשה ברחב״ד שהלך ללמוד תורה אצל רי״בז, אבל גם אז היה כבר גדול

גדול הדור ונודע לצדיק וחסיד, ובשחלה בנו של רי"בז אמר לרח"בד בני בקש עליו רחמים ויחיה, הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה, אמר רי"בן אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחין עליו, אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך? א"ל לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך וכו'.

הוא ראה עוד הבית בבנינו כאשר יסופר בריש קה"ר שראה בני עירו (שהיה דר בעיר ערב סמוכה לציפורי כירושלמי ברכות פ"ד ה"א-כח:) מעלין נדרים ונדבות לירושלים (והוא שהיה עני גדול ולא יכול לעשות כמותן) יצא למדברה של עירו וראה אבן אחת ושבבה וסיתתה ומירקה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלים, בקש לשכור פועלין נזדמנו לו ה' בני אדם — א"ל תן לנו ה' סלעים, אך לא היה יכולת בידו ליתן להם כ"כ — זימן לו הקב"ה ה' מלאכים בדמות ב"א והמה הביאו אותו ואת האבן לירושלים ונכנס ללשכת הגזית וכו'.

וביבמות קכא: יסופר מעשה שנפלה בתו של נחוניא חופר שיחין (לעולי רגלים) שנפלה לבור הגדול באו והודיעו לרח"בד, שעה ראשונה א"ל שלום — שלישית א"ל עלתה – א"ל נביא אתה? א"ל לא נביא אנכי — אלא דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו? וגם מזה אנו רואין שהיה כבר בזמן הבית אדם גדול וידוע לבעל מופת.

מתורתו לא נתקיימה לנו, ונזכר במשנה אך ג' פעמים, ברכות פ"ה מ"ה אמרו עליו על רחב"ד שהיה מתפלל על החולין ואומר זה חי וזה מת, א"ל מנין אתה יודע א"ל אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל וכו', ובאבות פ"ג מ"ט נשארו לנו מאמריו היקרים כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת — וכל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת — כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו.

ובסוף סיטה נזכר פטירתו בשמת בטלו אנשי מעשה.

ובפרקי דר"א פ"כט מצינו רחב"ד אומר כל הנימולים ביום השלישי כאב הוא להם, ושם ספ"לא אמר אותו האיל (שהקריב אברהם) לא יצא ממנו דבר לבטלה אפרו של איל הוא יסוד שע"ג המזבח וכו', ומדרש משלי פ"יא אמר אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד, ובמכלתא דרש"בי הנדפס בהפלם ש"ב חוברת א' מובא ממנו דרשה שאמר אין אדם אלא ישראל. והנה אף שמתורתו לא נשארה לנו אף מעט מהרבה אבל מחסידותו והנסים הגדולים שנעשו ע"י מצינו הרבה מאוד יותר מעל כל חבריו התנאים.

מלאכתו שהתפרנס ממנה נראה שהיה כותת אבנים מלאכה כבדה מאוד כדמוכח ממדרש ריש קהלת שהבאנו לעיל. ומלאכתו לא הביאה לו כדי מחית נפשות ב"ב, אך הוא הסתפק בקב חרובין מע"ש לע"ש כברכות יז: ותענית כד: אר"י אמר רב בכל יום ויום ב"ק יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובין מע"ש לע"ש.

ולא נהנה מן הע"הז כלום כדאמרו ברכות סא: לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי (העו"הז) ולר"ח בן דוסא (העו"הב), ובחגיגה יד. דרשו ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון ר' חנינא ב"ד, ולא הוציא מפיו שום דבר שקר מעולם עד שאמרו עליו מכלתא יתרו פ"ה אנשי אמת כגון ר' חנינא ב"ד וחבריו.

ובתענית כד: יסופר כל הנפלאות שנעשה ע"י שפ"א אזל באורחא (והוה דרי צנא דמלח על רישיה, עין יעקב) אתא מטרא אמר לפניו רבש"ע כל העולם

כולו

כולו בנחת וחנינא בצער פסק מטרא, כי מטא לביתיה אמר לפניו רבש"ע כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מטרא. ועניותו גדלה כ"כ עד שלא היה לו מה לאכול ולהכין לכבוד שבת, ואשתו היקרה בנשים והצנועה קבלה באהבה את רוע מזלם, וכדי שלא יתודעו השכנים מעניותם היתה רגילה כל ע"ש להחם התנור והניחה שם דבר שמעלה עשן כדי שידמו השכנים שאופים בביתה, אך שכנה אחת שידעה שאין להם כלום דפקה על הדלת, ואשת רח"בד כדי שלא תתבייש נחבאתה בחדר הקטן, וכשבאתה השכנה לבית מצאה שהתנור מלא לחמים והעריבה מלאה בצק, והתחילה לצעוק שתביא מהר המרא לרדות את הפת מן התנור שלא תשרוף, ותען לה אשת רח"בד הלא גם אני הלכתי לחדר הקטן להביא המרדא, וגם היא היתה מלומדת בנסים וידעה שיעשה לה נס שלא תתבייש. ואשתו לא יכלה נשא את הדחק והעוני ואמרה לבעלה עד מתי נצטער כ"כ בעי רחמי דניתבו לך מידי, בעא רחמי ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא, וחזיא בחלמא שעתידין צדיקים שיאכלו על שלחן של זהב בשלש רגלים ושולחנו יהיה בעל שתי רגלים, וסיפר זאת לאשתו, א"ל א"כ לא בעינא, בקש רחמים ויקחו להם את אשר נתנו לנו וכן היה. ופ"א אירע שמצא את בתו יושבת עציבא, א"ל בתי למאי עציבת, א"ל כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת א"ל בתי, מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק, והיה דולק כל היום עד מוצ"ש.

ופ"א בנתה שכנתו בית והיו הכשורי קצרות ובאת וסיפרה לפני רח"בד א"ל מה שמך א"ל „איכו", א"ל איכו נימטו כשוריך והגיעו עד שיצאו אמה לכאן ולכאן.

ופ"א עבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של רח"בד, א"ל אל תאכלי מביציהן, והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערין אותן ומכרן וקנה בדמיהם עזים, ובאו וא"ל שעזיו יפסידו בשדות אחרים א"ל א"כ הוא יאכלום זאבים ואם לא תביא כל עז זאב בקרנה, ויהי כן, והנה לעת ערב הביאה כל חדא וחדא זאב בקרניה, ולאחר זמן עבר אותו האדם שהניח התרנגולין על פתח רח"בד ונתן לו סימן וא"ל הא לך העזים שהן שלך, והיה זה למשל בפי החכמים לאמר אי הות חזית לאתרחיש לך ניסא הוה אתרחיש לך ניסא כרח"בד דמתיין עיזי דובי בקרנייהו כב"מ קו..

והיה זהיר מאוד להפריש מעשר כאשר יסופר בירושלמי דמאי פ"א ה"ג שפ"א ישב לאכול בליל שבת ונפחת השולחן, וסיפרה לו אשתו ששאלה משכנתה תבלין (שחייב אך בדמאי) ולא עשרתיו, והזכיר תנאי (שהמעשר יפריש ממק"א לאחר השבת) ועלה השלחן מאליו.

ולא לבד שהיה זהיר כ"כ עם ב"ב אבל גם לחמורו לא היה נותן לאכול עד שעישר, וכאשר יסופר אבות דר"נ ספ"ח שפ"א גנבו את המורו וכשהניחו לפניו לאכול לא טעם כלום, ויאמרו הגנבים מה בצע לעכבו עמנו הלא ימות ברעב, ופתחו לה הדלת עד שבאת לרח"בד כיון שהגיעה אצלו שמע בנו קולה — א"ל בני פתח לה הדלת שכבר מתה ברעב, והיתה לשיחה בפי החכמים שבת קיב: אם ראשונים כמלאכים אנו כב"א ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולא כחמורו של רח"בד.

תפלתו היתה בכונה כ"כ ממש כדין המשנה ברכות פ"ה מ"א שאפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, וכשהתפלל לא הרגיש בשום דבר וכאשר יסופר ברכות לג. מעשה במקום אחד שהיה

ערוד

ערוד שהזיק את הבריות והודיעו לרח"בד והראו לו את חורו, נתן עקבו על החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבהמ"ד א"ל ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית, באיתה שעה אמרו — אוי לו לערוד שפגע בו רח"בד, (ובירושלמי שם פ"ה סה"א שנברא מעיין תחת כפות רגליו).

ולא על חנם באו אליו שיתפלל על החולים שתפלתו היתה זכה כ"כ בלי שום מחשבה זרה והיה בטוח שישמע ה' תפלתו, וכאשר יסופר ברכות לד: שרי"בז שלח אליו שיתפלל על בנו, וכן ר"ג וא"ל לכו שחלצתו חמה וכשבאו לר"ג מצאו כי באותה שעה שאמר אז חלצתו חמה ושאל מים לשתות.

ובני דורו ראו שהוא מורם מעם ושולח ממרום להציל נפשות כאשר יסופר עירובין כט: שפ"א אכל חצי בצל וחצי נחש שבו (ארס שרף הבצל) וחלה ונטה למות ובקשו חבריו רחמים עליו וחיה מפני שהשעה צריכה לו, ובגמרא שם איתא מעשה בר' חנינא אך האמת כדברי המהרש"א שם שהוא ר"ח בן דוסא.

ועל אשתו הצנועה אמרו בדרך מליצה ב"ב עד. ר' יוחנן משתעי פ"א הלכתי בספינה וראיתי קרטליתא וקבועין בה אבנים טובות ומרגליות וסביב לה כל מיני דגים ונחית בר אמוראי לאתויי ויצתה ב"ק א"ל מאי אית לכו בהדי קרטליתא דרביתהו דרח"בד דעתידה דשדיא תכלתא בה לצדיקי לעלמא דאתי.

ובפסחים קיב. יסופר שפ"א פגע רח"בד באגרת בת מחלת א"ל אי לאו דמכרזן עלך ברקיע הזהרו בחנינא ובתורתו סכנתיך, א"ל אי חשיבנא ברקיע גוזר אני עליך שלא תעברי בישוב לעולם.

וכשנפטר אמרו עליו במשנה סוף סוטה שבטלו אנשי מעשה. ובירושלמי שם שפסקה החסידות.

מב"ב ידוע לנו שהיה לו בת כמפורש תענית כד:, וגם בן כמפורש אבית דר"נ ספ"ח.

ר' חנינא (או חנניה) בריה דר' הלל.

נזכר אך בירושלמי בהלכה כחלה פ"ג ה"ג, שבת פ"ג ה"ג, חגיגה פ"ב ה"ה, ע"ז פ"ג ה"ז בשם ר' חנינא בריה דר' הלל, ובשביעית פ"א ה"ו, תרומות פ"א ה"ב, פ"ד ה"ג, ערלה פ"א ה"ג, שבת פ"יא ה"ה, מגילה פ"ד ה"ז, יומא פ"ח ה"ז בשם ר' חנניה בריה דר' הלל, ובשבת פ"ג סה"ג אמר מחלוקת ר' יונה ור' יוסי, ובתרומות פ"ד ה"ג אמר מתני' אמרה כן — א"ר חיננא תפתר וכו', ובל"ס הוא ר' חנניה חבירו דר' מנא, א"כ היה בדור החמישי לאמוראי א"י.

ר' חנינא (סתם) בר חמא.

זה דבר מוסכם כמעט מכל החכמים שר' חנינא בר חמא היה בבלי כמפורש בירושלמי פאה פ"ז ה"ג שא"ר חנינא כד סלקת להכא (לא"י) נסיבת איזורי ואיזורי [דאבא, כן הוא במד' שמואל פ"יג] ברי ואיזורי דהמרי מקפא בירתא (גזע) דחרובתיה דא"י ולא מטין, קצתי הד חרוב ונגד מלא ידי דובשא, א"ר יוחנן יפה סיפסוף שאכלנו בילדותינו וכו', ומזה אנו רואין שקאי על ר' חנינא רבו דר"י, (ובסוטה פ"א ה"ח איתא א"ל יונתן וצ"ל ר' יוחנן), ובבבלי סוף כתובות אמרו כשבא ר' חנינא לא"י מתקן מתקליה ופרש"י משוה ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ, ובירושלמי שביעית פ"ד ה"ז ר' חנניה מתקל גושייא, שהיה שוקל רגבי הארץ, וידע שהמה מא"י ששוקלין יותר מגושי חו"ל, ואפשר שכן צ"ל בבבלי תחת מתקן „מתקל". בבבל למד אצל רב המנונא (הראשון) כמפורש תענית פ"ד ה"ב וכאשר נבאר הלאה, ומה שמצינו בתוס' קידושין כט: ד"ה הא לן וז"ל וע"כ ר' חנינא

חנינא אע"ג שהיה „מא"י", הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא בתוס' שבת ט: ד"ה הא לן, שר' חנינא שהיה „בא"י" ולא "מא"י".

וכשבא לא"י הביא תורתו בידו ולכן נתקבל מרבי בחיבה יתירה והכיר ערכו הגדול כאשר יסופר ע"ז י: שאנטונינוס ביקש מרבי שבשעה שיבא אצלו ללמוד תורה ממנו לא נשכח גבר קמך, יומא חד אשכחיה לר' חנינא בר חמא א"ל לאו אמינא לך — א"ל לית דין בר נש (אלא מלאך), א"ל אנטונינוס א"ב ילך להביא את עבדי דגני אבבא אזל אשכחיה דהוה קטיל — בעא רחמי עליה ואחייה.

ולא זז מרבו הקדוש כמו שהעיד בעצמו נדה פ"ב ה"ז שאמר לר"י ורש"בל ייתי עלי אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מרבי להלכה כשערות ראשי ולמעשה ג' פעמים.

וכן יספר כמה פעמים איך שנהג רבי כברכות כד. ובירושלמי שם פ"ג ה"ה שאמר אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו — שגיהק וכו', ובשבת קכה: פ"א הלך רבי וכו', ובחולין נז: תרנגולת היתה לר' חנינא והביאה לפני רבי והתירה לו ומלחה והוה מורי בה הלכה לתלמידים זה התיר לי רבי, ומגילה ה: אמר, רבי נטע נטיעה בפורים וכו', ובשבת נב. אמר מולאות של בית רבי וכו', ובקידושין עא. בימי רבי בקשו לעשות בבל עיסה לא"י א"ל (רבי) — יטפל עמכם ר' חנינא בר חמא (להשיבכם), ובשבת פ"יח ה"ד א"ר חנינא עולין היינו עם רבי לחמת גרר ואמר לנו וכו', ובתרומות פ"י ה"י שקלים פ"ז ה"ב, כתובות פ"א ה"א א"ר חנינא מעשה בא לפני רבי, ומו"ק פ"ג סה"א מעשה — והתיר להן רבי וכו', ובנדה פ"א ה"ה פ"א אמר הורה רבי בקולי ר"מ וכו'. ר' חנינא אמר רבי במנחות פח:, חולין נז:, יבמות פ"ח ה"א, שבת פ"יד ה"ה, מעשרות פ"א ה"ג, ב"ב קל:.

וכן קיבל מר' ישמעאל בר' יוסי בקידושין עא, שאמר ר' חנינא כך מקובלני מר' ישמעאל ב"ר יוסי, ובשבת מט. יתיב ר' יונתן בן עכינאי ור' יונתן בן אלעזר ויתיב ר' חנינא גבייהו אמר להו כך אמר ר' ישמעאל בר"י, וב"ר פ"יח אמר משכני ר' ישמעאל בר"י ואמר לי. והיה ר' חנינא חביב עליו מאוד כנדה כ: שבדק ר' חנינא דם בקורטי דגרגשתא, ולייט עלה ר' ישמעאל בר"י ואמר, ר' חנינא הוא דחכים, כו"ע לאו חכימי הכי, ומזה אנו רואין שהגיע להוראה והורה גם בחיי רבי, כי ר' ישמעאל בר"י נפטר קודם רבי כמבואר בערכו.

וכן קיבל מר' חייא ביבמות פ"ד ה"יא, נדה פ"א ה"ג ר' חנינא בשם ר' חייא רבה, ובכתובות י: א"ר חנינא — דתני ר' חייא, ובשביעית פ"ו ה"א רש"בל שאל לר' חנינא — א"ל אני לא שמעתי מר' חייא הגדול וכו', ומלשון הזה משמע ששימשו הרבה, ואף שבל"ס היה ר' חנינא כבר גדול הדור בחיי ר' חייא וכדמובא באגדה על דרך הציור בכתובות קג: דכי הוה מנצי ר' חייא ור' חנינא א"ל בהדי דידי קא מנצית חו"ש אי משתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי.

וכן שימש את בר קפרא כירושלמי נדה פ"ב ה"ז שר' חנינא מזג לב"ק וישאלו כזה מהו וכו', ובנדה כ. אמר ר' חנינא עליו כמה נפיש גברא דלביה כשמעתיה.

אבל כולם ישבו תחת צל רבי וישיבתו הגדולה. וכן מצינו שקרא לר"א הקפר „בריבי" כע"ז מג., וכן אמר משום רש"בי כברכות לג:, וכן יספר מעשה מר' חנינא בן עקביא כשבת נ., וכן מצינו ר' חנינא א"ר רומנוס אמר רבי כשבת מז., והוא

עם ר' מרינוס אמר בשם אבא נהוראי כב"ר פ"צא־ט.

וביומא פז: יסופר שרב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי עייל אתא ר' חייא הדר לרישא, עייל בר קפרא הדר לרישא, אתא ר"ש ברבי הדר לרישא, אתא ר' חנינא בר חמא, אמר (רב) כולי האי ניהדר וניזיל? לא הדר, איקפד ר' חנינא, אזל רב לגביה יג' מעלי יומי דכיפורי ולא איפייס, ובאמת היו כמו חברים אך אמרו שם שרב היה מחמיר לעצמו, ור' חנינא שלא רצה להתפייס יען שרצה שילך רב לבבל כי ידע שאם ישאר רב בציפורי יהיה הוא הריש, ומה שמצינו ברכות כז: ר' חנינא אמר רב צ"ל כגרסת דק"ס אמר רבי. ומצינו אותם ביחד יבמות מא, שאמרי תרוייהו.

מחלקותם מצינו שבת ט. כד., חולין קכב :.

ובכתובות קג: יסופר שרבי קודם פטירתו הנחיל את הנשיאות לבנו הגדול ר"ג (ובזה גם שהיה הריש מתיבתא), ואת ר"ש בנו לחכם, וצוה שר' חנינא בר חמא ישב בראש. ובלי שום ספק שאין הכונה שהוא יהיה הריש מתיבתא, כי איך יתן רבי את כל כבוד בית הנשיאות לתלמידו ולא לבניו שהיו גדולי הדור, ובפרט ר"ש שהיה גדול גם מר' חייא, אבל הכונה כמו שיאמר החכם גרעץ בספרו ח"ב צד 486 שהוא ישב בשורה הראשונה בבית המדרש ובזה היה גם לדין ולהורות, וגם זה היה מעלה רמה ונשאה, ור' חנינא קוה שגם בחיי רבי יגיע לזה, אך יען שהקניט לרבי ידע שבחיי רבי לא יגיע לזה, כמפורש בירושלמי תענית פ"ד ה"ב שרבי הוה יתיב מתני — א"ל ר' חנינא הומות א"ל (רבי) הן קריתה א"ל קדם רב המנונא בבבל, א"ל כד תיחות לתמן אמור ליה דמנייתך חכים, וידע דלא מיתמני ביומיי, אבל קודם פטירתו צוה רבי לבנו ר"ג חנינא בר חמא ישב בראש, וכן הוא בירושלמי תענית שם שר"ג מינה את ר' חנינא, ואמרו שם שרבי היה ממני תרין מינויין אין הוון דכיי היו מתקיימין, ואי לא הוון מסתלקין, ולבנו צוה רבי שיתמנה לר' חנינא בר חמא, אך שם היה חבירו הגדול ר' אפס שהיה גדול ממנו ב' שנים ומחצה, ולכן לא רצה ר"ח בר חמא לקבל עליו ההתמנות והניח לר' אפס, ובתענית שם יסופר שהיה שם חד סב ור' חנינא ברוב ענותנותיה הניח שר' אפס יהיה הראשון והסב השני, והוא יהיה השלישי.

והכונה האמיתית מה שאמרו כתובות קג: שר"ח לא קיבל עליה יען שר' אפס היה גדול ממנו ב' שנים ומחצה, היינו שהיה זקן ממנו ב' שנים ומחצה, וא"א לומר שהכונה שר' אפס ישב בראש ב' שנים ומחצה ונפטר אח"כ, כי מצינו בעירובין סה: שר' אפס חי שנים הרבה אח"כ שאמרו שם ר"ל ותלמידי דר' חנינא איקלעו — א"ל ר"ל נשכור ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן אתו שיילו לר' אפס, ומזה אנו רואין שר"ל היה אז כבר גדול הדור ולר' חנינא היו תלמידים, ואעפ"כ היה עוד חי ר' אפס וכן בקידושין פ"ג ה"ה בעון קומי ר' יוחנן — התיב ר' אפס, וידוע כשנפטר רבי היה עוד ר' יוחנן רך בשנים.

אך האמת יורה דרכו שר' אפס חי שנים הרבה אחרי התמנותו לריש בישיבת ר"ג בר רבי, ואז כל אותן השנים ישב ר' חנינא אבראי עם לוי, וזה היה כל ימי נשיאותו של ר"ג בר רבי, וכדמצינו תרומות פ"י ה"ו א"ר חנינא מעשה בא לפני ר"ג ברבי, ואח"כ כשמלך ר' יהודה נשיאה היה ר' חנינא עמו כירושלמי סנהדרין ספ"ב ר' חנינה סלק גבי ר' יודן נשיא נפק לגביה וכו', ובימיו בשנת תקל לשטרות הלך לו רב לבבל וקבע ישיבתו

ישיבתו הגדולה בסורא ואך אז נפטר ר' אפס וישב ר' חנינא בריש ולא היה ללוי חבר לישב אבראי והלך לו לבבל כמפורש שבת נט: וכתובות קג:, וכבר הארכתי בערך ר' אפס, וזה היה לערך יותר משלשים שנה אחרי פטירת רבי.

ור' חנינא לא נהנה מכבוד התורה אך עשה מסחר בדבש כמפורש פאה פ"ז פ"ז סה"ג ר' חנניא מזבין דבש דדבורין והיה לו דבש דצליין (דבש מן ארבה) בתר יומין עברו הסוחרים וא"ל בשביל שלא להטעותכם אומר אני לכם שלא דבש דבורין היה, א"ל וגם אנחנו רוצים יותר בדבש צליין שהוא טוב יותר למלאכתנו, ונתעשר מזה עד שבנה מכספו בית מדרש בציפורי, והורה שם הוראות כחולין כה:, מעשרות פ"א ה"ג, שבת פ"יד ה"ג שאמרו שם הורה ר' חנינא בציפורין וכו', וכן הוא בויק"ר פ"טז־ח.

ובתענית פ"ג ה"ד יסופר שהוה מותנא בציפורין וברחוב שהיה ר' חנינא דר בה לא היתה המגפה, וכעסו עליו על שלא יתפלל עליהם, ודרש להם יען שהן מגלי עריות, ופ"א גזרו תענית ולא נחת מטרא, וריב"ל גזר תענית בדרומא ונחת מטרא, ואמרו אנשי ציפורי שריב"ל מגין על דרומיא ובזכותו מוריד גשמים, ור' חנינא מלמד קטיגורא על אנשי ציפורי ומעצר גשמים, מה עשה שלח אחר ריב"ל ונפוק תרוויהו והתענו ולא הועיל, אז דרש להם שלא ריב"ל מוריד גשמים ולא ר' חנינא יעצר, ובתענית כה. איתא בטעות ר' חמא בר"ח וצ"ל ר' חנינא בר חמא.

והתרועע עם כל גדולי הדור כדמצינו בירושלמי מע"ש פ"ג סה"ג ר' חנינא ור' יונתן וריב"ל עלו לירושלים נתמנו להן פירות וכו' אמר לון חד סבא וכו', ובשבת קנו. שאמר ריב"ל שמזל יום גורם א"ר חנינא פוקו א"ל לבר לוואי לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם — וב"ר פ"עח־ה כשרי"בל בא מרומי ואתא לעכו נפק ר' חנינא לקראתו, וברכות פ"ה ה"א ששניהם עלין קומי אנטיפותא (שר) דקיסרין חמתון וקם מן קמיהון, א"ל מן קומי אילין יהודאי את קאים? א"ל אפיהון דמלאכין חמית. והנה אף שמצינו שר' חנינא שאל לריב"ל בכלאים פ"ט ה"ג, אבל ר' חנינא היה קשיש מריב"ל כמפורש יומא מט., מחלקותם מצינו תרומות פ"ח ה"ג.

וכן ר' יונתן היה חבירו ככתובות מט: שהיו שניהם ביחד. ובע"ז יז. ששניהם הוו קא אזלי באורחא מטו להנהו תרי שבילי חד פצי אפיתחא דעכ"ום וחד פצי אפיתחא דבי זונות — והלכו אפיתחא דבי זונות, כי מטו התם חזינהו איתכנעו מקמייהו, ובעירובין פ"ו ה"ד ששניהם סלקון לחמתין דגדר אמרין נמתין עד שיבאו זקני הדרום לכאן אתא ר' נתן דרומא ושאלון ליה ונראה שצ"ל ר' פס דרומא בעירובין סה:.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה גם רופא מומחה כיומא מט. שאמר מעולם לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה, ובשבת פ"יד ה"ג ר' חנינא ושמואל אמרו צ"ט מתים ע"י צינה ואחד בידי שמים, ושם ה"ד שרי"בל היה לו מין חולי והוא ור' יונתן נתנו לו רפואה.

והיה בקי בטבעיות הנחשים כתרומות פ"ח ה"ג שאמר מין קטן הוא ושפיפון שמו והוא דומה לשערה.

מדותיו היקרות.

בירושלמי שביעית פ"ו ה"א שלא אמר דבר מה שלא שמע, ובכל ערב שבת היה מיעטף וקאי ואמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה כשבת קיט., ואמר שם קיט: לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת אע"פ שאין צריך אלא לכזית, ובפאה פ"ח ה"ח אמר צריך אדם להיות לו ב' עטופים אחד לחול ואחד לשבת.

אמונתו בהשגחה פרטית היה עד להפליא

ואמר

ואמר חולין ז: אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה, וב״ק נ. כל האומר הקב״ה ותרן יותרו חייו, ואמר שבת נה. חותמו של הקב״ה אמת, ובתרומות פ״ח ה״ג מעשה במטבח שהאכיל טרפות לישראל — ונפל מאיגרא ומת — ואכלו כלבים את בשרו — ובאו ושאלו לר׳ חנינא א״ל ארפונון מדידהון אינון אכלין, ואמר ברכות לג: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ובסנהדרין סז: יסופר שפ״א עשתה לו ההיא איתתא כשפים — אמר לה אי מסתייעך זיל עבידי אין עוד מלבדו כתיב, ואמרו שם שאני ר׳ חנינא דנפיש זכותיה.

ומה עמקו מחשבותיו בדעות אלהות כברכות לג: שההוא דנחית קמיה דר׳ חנינא ואמר האל הגדול — והאדיר — א״ל סיימתינהו לכולהו שבחא דמרך?

אהבתו הגדולה לת״ח ממאמרו סנהדרין צט. שאמר איזהו אפיקורס זה המבזה ת״ח, ומאמרו הידוע ת״ח מרבים שלום בעולם סוף ברכות.

ובתענית פ״א ה״ג־ג חד בר נש איחטא בלישניה אתא לגביה ר״י ושלחיה לגבי ר׳ חנינא א״ל איזיל תהי בך ולעי באורייתא.

והיה ותרן גדול בממונו שמלבד שבנה ב״המד מכספו כדמובא לעיל, מצינו ברכות נא: שר׳ חנינא היה כהן וכשהיה לוקח דמי פדיון הבן היה מחזירם לבעליהם,

והיה גדול כ״כ בעיני בני דורו עד שקראוהו ר׳ חנינא הגדול או ר׳ חנינא רבה כתענית כז:, יבמות מג., יבמות פ״ד ה״א, ולדברי התוס׳ בכורות מט: ד״ה ר׳ אסי שר׳ חנינא היה תנא.

וקנה לו בא״י זכות אזרח שבב״מ שאמרו אמרי במערבא הוא ר׳ חנינא כסנהדרין יז: לגרסת הרמ״בם בהקדמתו לזרעים, וכן הוא בשל״ה בחלק תורה שבע״פ (ובבכורות טז: מצינו אמרי במערבא משמיה דר׳ חנינא), ובירושלמי ר״ה פ״ב סה״ד יסופר שהלך פ״א לעין טב למימנא (והמשרה הזאת היתה על שכם ר׳ חייא כמבואר בערכו) והוה אוירא מעונן ויאמר השתא יאמרו מה נטיל איירא דהן סבא, והקדיח לו הקב״ה כבברה ונראה מתוכה.

והרב ראה״ו בה״ג צד 42 יאמר שר׳ חנינא היה מצטער על מצב דורו הרחוקים מצדקה ואינם מפרנסין ת״ח ועליהם דרש כל מי שעיניו צרות בת״ח בעו״הז עיניו מתמלאת עשן בע״הב ב״ב עה., ובמחילה מכבודו שלא ראה ששם קאי על ר׳ חנינא המאוחר שנקרא בשם ר״ח חברין דרבנן, שמקודם אמר רבה אר״י וע״ז הקשה עשן בחופה למה א״ר חנינא וכו׳, וכן יאמר שם הוא ר׳ חנינא אשר לענ לאמונת הכשפים — ואף כן דעתו זכה בבחינת המעשים המתמיהים המסופרים מחכמי התלמוד אשר מוכחשים מטבע הענין — ולא חדל מלקרוא להם „מלין בלי דעת״ ע״ז לח:, חולין קלט: עכ״ל, וצחוק עשה לנו הלא שם אמר רב אשי אמר לי ר׳ חנינא מלין, ומה זה שייך לר׳ חנינא זה?

הלכותיו מפוזרין בכל הש״ס בבלי וירושלמי וכמעט כולם המה אך פירושי המשנה ובאורה בכל דרכי האמוראים הראשונים, והלכותיו המפורסמות ב״ב כג: רוב וקרוב הולכין אחר הרוב, סנהדרין ז: אזהרה לב״ד שלא ישמע דברי בע״ד קודם שיבא בע״ד חבירו, שם נז. בן נח שיחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה, חולין צט: אין בגידים בנותן טעם, בכורות יא: הלוקח טבלים מן העכ״ום ממורחין מעשרן והן שלו, וכן נמצאר ערלה פ״ג ה״א, שבת פ״א ה״א פ״יד ה״ג, פסחים פ״ה ה״ב, יומא פ״ח ה״ב, מגילה פ״ג סה״א, יבמות פ״ב ה״ד, והרב ראה״ו מביא כמה ציונים על שמו והמה שייכים לר׳ חנינא חברון דרבנן.

תלמידיו

תלמידיו והאומרים בשמו.

ר' אבא א"ר חנינא אמר רבי מנחות פה:, שבת פ"ז ה"א, כתובות פ"ג ה"ז, קידושין פ"ד ה"ב, ב"ב פ"ג ה"א.

ר' אבא בר זבדא אר"ח קידושין עה:, חולין יט., והיה תלמידו כמפורש בירושלמי יבמות ספ"ו, ובמגילה פ"א ה"ו ר' בא בר זבדא בשם ר' חנינא — א"ל ר' אלעזר עמך הייתי ולא איתאמרת הכי וכו'.

ר' אבא בר כהנא א"ר חנינא שבת קכא:, קכב..

ר' אבהו משמו קידושין מ..

ר' אושיעא תלמידו כפסחים פז:.

ר' אידי א"ר חנינא עירובין נז:.

ר' אלעא א"ר חנינא חולין כד:, א"ר אילעא הורי ר"ח בציפורי עירובין כה:, חולין כה:

ר' אלעזר תלמידו כיבמות ספ"ו, ויקרא רבה פ"כב־ז, ר"א אר"ח מאמרו הנודע המובא סוף ברכות, סוף יבמות, נזיר סו:, תמיד לב:, כריתות כח:, וכן אמר בשמו ברכות כז:, מגילה ה: טו., מו"ק ח:, נדרים ח:, סנהדרין נז., יבמות מג., ברכות פ"ג ה"ה, ר"ה פ"א ה"א, נדה פ"א ה"ה.

ובמגילה פ"ב ה"ד ר' לעזר בשם ר' חנינא „רגיל" (וצ"ל רי"בל) צריך לקרותה בלילה וכן הוא בבבלי מגילה כב:, ואמר ר' אלעזר ענותנותיה דר' חנינא גרמה לי דחזאי דמא נדה כ:,

ר' אמי א"ר חנינא ב"ק קה:, ב"ב קל:, כריתות כה:.

ר' אסי אר"ח סנהדרין מג:, מנחות נ:, עירובין פ"י ה"יג, ובגיטין לט: א"ר זירא א"ר חנינא אמר רב אשי אמר רבי וצ"ל אר"ז א"ר אסי א"ר חנינא אמר רבי,

ר' בא בר זוטרא א"ר חנינא בשם ר' חייא רבה יבמות פ"ד ה"יא.

רב ביבי בשמו ערלה פ"א ה"ג.

רב דימי, כי אתא רב דימי א"ר חנינא וכו' שבת נב. קכה:.

ר"ה א"ר חנינא שבת קכב., נדה ס:.

ר' זירא א"ר חנינא שבת קכה:, ר"ה יג., יומא פ"ב ה"ב.

זעיר או זעירא בר חיננא בשמו שבת פ"ז ה"א־ל. וסוף ה"ד, סנהדרין רפ"ד, ובע"ז פ"ד ה"ה (ושם ר' חנניה).

זעירי א"ר חנינא שבת יז. נ., כתובות טו., סנהדרין צח., מנחות כא. ל:.· נדה יט:, ברכות פ"ה ה"ב, תענית פ"ג ה"ד.

ר' זריקן בשמו שבת פ"א רה"ב.

ר' חייא בר אבא תלמידו כהוריות פ"ג סה"ד שר' חנינא היה מסתמיך עליו, ואמר בשמו תרומות פ"י ה"י.

ר' חנין א"ר חנינא ברכות לב:.

ר' חנינא הזקן הקשה לר' חנינא תנחומא שופטים־ה.

ר' חנינא קרא כתענית כז: אמר צער גדול היה לי אצל ר' חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן, ועיין ערכו.

ר' חנניה (הברון דרבנן) בשמו מעשרות פ"ב ה"א־ו, יבמות פ"ד ה"א.

ר' יהודה בר זבינא. בחולין צט: ההוא דאתא לקמיה דר' חנינא הוה יתיב ר' יהודה ב"ז אבבא, כי נפיק א"ל מאי אמר לך א"ל שריא ניהליה א"ל הדר עייליה לקמיה אמר, מאן האי דקא מצער לי זיל אימא ליה למאן דיתיב אבבא אין בגידין בנותן טעם.

ר' יוחנן א"ר חנינא שבת מז., וארי"י חוכמתיה דר' חנינא גרמה לי דלא אחזי דמא נדה כ:, ובהוריות פ"נ סה"ד שר' חנינא שמע שר"י דורש בב"המד דר' בנאי בציפורי אמר בריך רחמנא דחמי לי פירין עד דאנא בחיים וכל אגדה פשטית ליה חוץ ממשלי וקהלת, ובירושלמי ב"מ ספ"ג מספקא להו אם ר' חנינא היה

רבו

רבו מובהק אם לא, ור"ה פ"ב ה"ה ר' חנינא פתח ור' יוחנן ורש"בל חתמין, אך יען שר' חנינא האריך ימים ובסוף ימיו היה כבר ר' יוחנן גדול הדור לכן מצינו כתובות פ"ו ה"ו ר' חנינא סבר מימר — א"ל ר' יוחנן תמן בשלא היה להתפרנס, ובן מצינו מחלקותן כשבת קנו., יומא ד:, גיטין ג., ופ"א חלש ר' יוחנן על לגביה ר' חנינא ושאלו אם חביבין עליו יסורין א"ל לא א"ל הב לי ירך יהיב ליה ידיה ואוקמיה כברכות ה:.

ר' יעקב בר אחא בשמו פסחים רפ"ד.

ר' יעקב בר אידי אר"ח ברכות מד., חולין נז:. מו"ק פ"ג ה"ה.

ר' יעקב בר בון בשמו פאה פ"ג ה"ג

ר' יעקב גבולייא בשמו חלה פ"ג סה"א.

ר' יצחק בר מרון בשמו יבמות ספ"ו.

ר' יצחק בר נחמן תלמידו כע"ז פ"א ה"ד ששאל לר' חנינה יריד עזה מהו א"ל הלכת לצור מימיך — וקשיא, הוא שאיל ליה דא ומגיב ליה דא אלא בגין דלית ר' חנינא אמר מילה דלא שמעה מיומוי, ובשביעית פ"ו ה"א מפורש שר' חנינא לא אמר דבר מעולם מה שלא שמע, ואמר בשמו עירובין פ"ה ה"ז, ה"ח.

ר' ירמיה [בר אבא] בשמו שקלים פ"ז ה"ב.

ר' מנא א) כשמתה אחתיה דר"י נשיא שלח ר' חנינא אחריו ולא סליק ברכות פ"ג ה"א-כא..

ר' מנא בר תנחום בשמו תרומות פ"ח סה"ג.

ר' סימון בשמו מו"ק פ"ג סה"א.

ר' עולא דקיסרין בשמו פסחים פ"ג סה"ב.

עולא א"ר חנינא מנחות ל:.

מר עוקבא אמר, לי התיר ר' חנינא וכו' כתובות ס:.

רב עמרם בריה דרב שמעון בר אבא בשמו סנהדרין ע..

עקביה שאלו סוטה פ"ד ה"ד.

ר' פרנך בשמו פסחים פ"ה ה"ז.

רבה בר חנא במו"ק כא. שאיתרע ביה מילתא סבר דלא למיפק לפרקא א"ל ר' חנינא אם רבים צריכין לו מותר.

רבה בר זוטרא (והוא ר' בא ב"ז) אר"ח עירובין פ., ע"ז כח:.

שמואל משמו ע"ז כב:, בכורות יא:.

ר' שמואל בר חייא בר יהודה בשמו מע"ש פ"ג ה"ב, שבת פ"א סה"א, יבמות פ"ח ה"א.

רב שמואל בר יהודה אר"ח שבת נד..

רב שמואל בר נתן אר"ח שבת לח., סוכה מג:, ע"ז עה., בכורות יא..

ר' שמעון בר אבא אר"ח תרומות פ"ח ה"ג, ובירושלמי מו"ק רפ"ג שר"ש בר אבא בקש מר' חנינא שיתן לו איגרת דיקרא שרצה לצאת לחו"ל ולא נתן לו, ובכתובות כג. כשנשבו בנתיה דמר שמואל והובאו לפני ר' חנינא א"ל לרב שמן בר אבא פוק איטפל בקרובותיך.

ר' שמעון בן לקיש בעי מר' חנינא כשבת קיד., ע"ז יא:, שאלו כשביעית פ"ו ה"א, ובעירובין פ. אמר ר"ל משמיה דגברא רבה ומנו ר' חנינא, ובר"ה פ"ב ה"ה ר' חנינא פתח ור"י ורש"בל חתמין, ובנדה נ: שר' חנינא צירף עמו את ר"י ור"ל בשאלה שבא לפניו וכן הוא נדה ספ"ב, ובשביעית פ"ו ה"א ר' יצחק בר נחמן רש"בל שאל לר' חנינא הקונה מעמון ומואב מהו א"ל קשיתיה קומי ר' יסא, ובמבוא הירושלמי בערך ר' חנינא כתב שהוא ט"ס וצ"ל קשיתיה קומי „רבי", והרב בעל דורות הראשונים ח"ב צד קלז. תפסו בזה ואמר שטעה בפשט הירושלמי דלא ר' חנינא הקשה לפני ר' יסא אך ר' יצחק בר נחמן הקשה לר' יסא, ופשט בירושלמי הוא שרש"בל שאל לר' חנינא בדין הקונה וכו' ואמר ע"ז ר' יצחק בר נחמן קשיתיה קומי ר' יסא,

ולכן

ולכן אין אנו צריכין לשבש את הירושלמי תחת ר' יסא לומר „רבי", וכן פירש בפני משה שם, ובמחילה מכבודם שתפסו את הרב מבוא הירושלמי עלי חנם, כי שכחו שגם ר' יצחק בר נחמן היה תלמיד ר' חנינא כמבואר ע"ז פ"א ה"ד שאמרו שם ר' יצחק בר נחמן שאל לר' חנינא, ור' חנינא השיאו לד"א יען שלא אמר דבר מה שלא שמע, וכן בשביעית פ"ו ה"א השיב ר' חנינא לרשב"ל כן, ופשט הפשוט בירושלמי שם הוא כן, שמקודם מביא הגמרא שרשב"ל שאל לר' חנינא והשיב לו אני לא שמעתי מר' חייא הגדול — שלא אמר מה שלא שמע, ואח"כ אומר שר' יצחק בר נחמן ארשב"ל כששאל לר' חנינא השיבו קשיתיה קומי רבי (כצ"ל ולא קומי ר' יסא) והצדק עם מבוא המשנה.

ר' תנחום בר חייא בשמו ע"ז פ"ב ה"ח.

מעשיו הפרטים

מצינו בעירובין סה. דביומא דרתח לא הוה מצלי, ואמר בצר אל יורה כתיב (כן הוא בבן סירא). ועל חתימתו היה צייר חרותא כגיטין לו. וב"ב קסא. (ואפשר שעשה זכר לביאתו לא"י שאז מדד הדקל כשבא לגבול א"י כפאה פ"ז ה"ג).

אשתו ובניו ובנותיו.

מצינו שמתה לו בת בחייו ולא בכה א"ל אשתו תרנגולתא אפיקת מביתך? אמר לה תרתי, תכלא ועיורא? כשבת קנא:. וכן מת לו בן בשם שבחת כב"ק צא:, אך הוא קבל דין שמים עליו ואמר שמת יען דקץ תאינתא בלא זמנה. וכן היה לו בת שנשאת לר' שמואל בר נדב בערכין טז: ונקרא שמואל סבא בברכות סב:. וקרוב לומר שר' חמא בר' חנינא הוא בנו וקראו ע"ש אביו, ועיין ערכו.

חייו הארוכים.

ר' חנינא שעלה לא"י בהיותו כבר נשוי ובנו עמו והיה תלמיד מובהק לרבינו הקדוש כמבואר לעיל, זכה לאריכת ימים וכאשר מפורש חולין כד: כשהיה ר' חנינא בן שמונים שנה היה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו, ואמר חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי. אבל חי שנים הרבה יותר משמונים שנה וכמפורש בירושלמי תענית פ"ד ה"ב שהיה ספק לר' חנינא מפני מה האריך ימים אם מפני שחלק כבוד לההוא סבא שיהיה קודם לו בישיבה (כמפורש כתובות קג: שרבי צוה חנינא ב"ח ישב בראש אך ר"ח לא קביל עליה יען שר' אפס היה גדול ממנו ב' שנים ומחצה), או מפני כי הוה סליק מן טבריא לציפורי היה מעקם הדרך לבא ולשאל בשלום ר' שמעון בן חלפתא. וחי גם אחרי פטירת ר' יהודה נשיאה נכד רבי כדמשמע ע"ז פ"ב ה"ח, א"ר אחא ר' תנחום בר חייא בשם ר' חנינא — שהיו עולין להר המלך ונהרגין עליו, פי' שר' חנינא מסר לתלמידיו מפני מה התיר ר"י נשיאה את שמן עכ"ום ואז כבר בל"ם נפטר ר"י נשיאה ולכן הוא שהיה זקן הדור מסר לתלמידיו טעם האמיתי.

ובמבוא הירושלמי בערך ר' חנינא יאמר שנפטר אחר רב ושמואל ומביא ראיה מכתובות כג. מבנתיה דמר שמואל שנשבו והובאו לא"י לפני ר' חנינא, ודעתו שזה היה אחרי פטירת שמואל, וא"כ נפטר אחר שנת תקסה לשטרות (כי שמואל נפטר תקסה) ובא הגאון שי"ר בערך מלין ויאמר שר' חנינא נפטר שנת ג' אלפים תתקס, היינו תקיב לשטרות, ט' שנים אחר פטירת רבי, ובמחילה ששניהם שגו ברואה, כי איך אפשר לומר שר' חנינא נפטר תקיב א"כ איך מצינו שר' חייא בר אבא תלמידו המובהק חי עוד בימי רבא כמפורש גיטין סג:, ור' אבא בר זבדא תלמידו המובהק חי עוד

בפטירת

בפטירת ר"ה שנפטר תרח לשטרות, א"כ חיו תלמידיו אחריו יותר ממאה שנה, וכן רב שמן בר אבא תלמידו חי עוד בימי ר' אבהו כמבואר בערכו, ומדברים נפלאים כאלו לא היו שותקים חז"ל מלהשמיענו,

וכן א"א לומר שנפטר אחר רב ושמואל, א"כ כששלח רב את רב כהנא תלמידו לא"י כב"ק קיז. ושלחו לר' יוחנן, איך לא שלחו לזקן הדור כר' חנינא שהיה הראש בציפורי בישיבה הגדולה שתחת נשיאותו דר"י נשיאה?, אך האמת יורה דרכו שהמעשה כשנשבו בנתיה דמר שמואל והובאו לא"י זה היה עוד בחיי שמואל. וגם אביו אבא היה בחיים כמפורש שם בגמרא וכאשר בארתי באריכות בערך שמואל, וזה היה שנים הרבה קודם שנפטר רב, אבל ר' חנינא נפטר עוד קודם אלף הרביעי היינו לערך תקן לשטרות, ואז באמת כבר מלך ר' יוחנן בטבריא וכידוע שמלך קרוב לששים שנה, וא"כ באמת תלמידי דר' חנינא האריכו ימים אחריו חמשים וגם ששים שנה, יען כשבאו לא"י היו עולי ימים ושימשו את ר' חנינא לעת זקנותו, וזה ברור.

פטירתו.

ר' חנינא נפטר בציפורי כמפורש בירושלמי ב"מ ספ"ב ר' יוחנן הוה סליק מטבריא לציפורי חמא חד בר נש נחת מן תמן, א"ל מה קלא במדינתא, א"ל חד רבן דמך וכל עמא רצין מיטפלא ביה, ידע ר' יוחנן דהוא ר' חנינא, שלח ואייתי בגדי שבת שלו וקרע אותן. וכן מובא בקצרה מו"ק פ"ג ה"ח שר' יוחנן שמע שר' חנינא חלש סלק בעי מבקרתיה, בדרך שמע שמת, ירד מן החמור ולבש בגדי שבת שלו וקרען. ובמו"ק כד. יסופר כשאמרו לו לר' יוחנן נח נפשיה דר' חנינא קרע ליה יג' אצטלי דמלתא ואמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה.

ר' חנינא בר חנינא. ערך ר' חנינא התנא.

חנינא בן יונה.

נזכר ילקוט מלאכי רמו תקפט, אבל הוא ט"ס וצ"ל ר' חנינא בריה דר' אבהו כדמובא המאמר בירושלמי קידושין פ"ד ה"א.

ר' חנינא (או חנניה) בנו של ר' יוסי הגלילי. (תנא).

הוא היה גדול הדור בסנהדרי אושא תחת נשיאות רשב"ג כר"ה לא: כשקדשו ב"ד את השנה באושא ירד ר' יוחנן בן ברוקה לפני רשב"ג — ליום השני ירד ר' חנינא בנו של רי"הג ועשה כר"ע וכו'. ובנדרים פ"ו ה"ח וסנהדרין פ"א ה"ב ובספרא אמור סק"עח איתא ר' חנניה בנו של רי"הג, וכן נזכר חולין יב. חולק שם עם ר' יהודה בדין שאבדו לו גדייו ותרנגוליו והלך ומצאן שחוטין, והמאמר מובא ב"מ כד: ותוספתא חולין פ"ב ושם איתא חנניא.

ר' חנינא בר יוסף.

בעירובין סה: יסופר שהוא ור' חייא בר אבא ור' אסי איקלעו להההוא פונדק — ר' חנינא ב"י אמר נשכור, ור' אסי אמר לא נשכור, א"ל רח"בא נסמוך על דברי זקן ונשכור, אתו שיילו לר' יוחנן א"ל יפה עשיתם ששכרתם. וכבר בארתי בערך ר' חמא בר יוסף שכן צ"ל כאן ולא ר' חנינא.

ר' חנינא בר יצחק. ערך ר' חיננא בר יצחק.

ר' חנינא בר יקא, או ברוקה או בר איקא—איזקא—יסא.

בירושלמי ברכות פ"ט סה"ב ר' חנינא בר יקא בשם ר' יהודה שורשי חטה בוקעין בארץ חמשים אמה, והמאמר מובא בע"ז פ"ג ה"ה ושם ר' חנינא בר יסא בשם ר' יהודה, ובתענית פ"א ה"ג

מובא

מובא ע"ש ר' חנינא ברוקה בשם ר' יהודה. וכן מצינו ביבמות פס"א ר' חנינא ברוקה בשם ר' יהודה בני מישא לא חשו להו וכו', ובקידושין פ"ד ה"א־לז. איתא ע"ש ר' חנינא בן ברוקה בשם ר' יהודה, ובב"ר ספ"יג הגרסא ר' חנינא בר עיזקא. וכן נזכר ביצה פ"א ס"הי רב חנינא בר יקא בשם רב יהודה אין שונין את הקמח, ובשבת פ"ז ה"ב כט. המאמר ע"ש ר' חנינא בר יסא בשם רב יהודה. וכן נזכר כתיבות פ"ז ה"ו חנינא בר איקא בשם ר' יהודה וכולהן אם הביאה ראיה לדבריה נאמנת.

ומכל אלו הגרסאות נראה שהיה תלמיד רב יהודה, ואין זה ר' חנינא בריה דרב איקא שהיה בזמן רבא וגם אחריו.

ר' חנינא בנו של ר' ישמעאל.

נזכר ש"ר פ"לח־ח ופ' רבתי פ' אחרי מות־ד.

ר' חנינא בר כהנא. ערך ר' חיננא בר כהנא.

ר' חנינא בר לואי. ערך ר' חנא בר לואי.

רב חנינא בר מניומי.

הוא היה תלמידו דאביי כב"ב קלא., מנחות ע. שהקשה לאביי, ובזבחים פג: תנא ר' חנניא בר מניומי בדבי ר' אלעזר בן יעקב וכן הוא מנחות כו:, וביומא מה: הגרסא ר' חנניא בר מניומא.

ר' חנינא בר סיסי או סיסיי.

היה דיין בציפורי בזמן ר' יוחנן כמפורש סנהדרין ספ"ב כשיצא ר' יוחנן מבית ר' יודן נשיא מצא לר' חנינא בר סיסי שבוקע עצים א"ל ר' יוחנן רבי, לית הוא כבודך, א"ל ומה אעביד דלית לי מי שישמשני א"ל ולא היה לך לקבל התמנית. ובברכות פ"ו ה"ה שהיו משלחין לו מיני מאכלים מבי נשיאה, (ויודע שבימי ר' יוחנן היו הנשיאים בציפורי, וישיבת ר"י בטבריא).

ובביצה פ"א ה"א יסופר שר' חנינא הורי לציפוראי בספיחי חרדל ובביצה כר"י עאל ר' יוחנן ודרש לין כרבנן אמר (ר' יוחנן, כן פרשו המפרשים) מה איתיתון לי ההן סבא דאנא שרי והוא אסר, ר' אבא בר זוטרא בשם ר' יצחק מן קומי אילין תרתין מילייא נחית ר' יוחנן מן ציפורין לטבריא, והמאמר הזה מובא שביעית רפ"ט ושם ר' חוניא דמן חוורין. ובדוה"ר בח"ג רפ"טז מפרש להיפוך שר' חנינא אמר כן על ר' יוחנן מה אתיתון לי הדין דיינא סבא. ועל שניהם קשה מאוד איך אפשר שר' יוחנן יאמר כן על ר' חנינא או ר' חוניא דמן חוורין ששניהם היו רבותיו כמבואר בערכם. וכן א"א לומר שר' חנינא אמר כן על ר' יוחנן שלא מצינו בשום מקום שר' יוחנן היה דיין בציפורי בחיי ר' חנינא, ועוד שלא היה אז זקן להקרא בשם סבא.

לכן נראה לי ברור שהוא ר' חנינא בר סיסי שהוא היה דיין בציפורי ועליו אמר ר' יוחנן הדין דיינא סבא, ובביצה שם חסר אך תיבת בר סיסי, ובשביעית נשתבשה יותר.

ובב"ר פ"צא־ג: א"ר אסי זימנין סגיאין אכלית עם ר' תחליפא ועם ר' חנינא בר סיסי חביבי, ונראה שצ"ל כמו שמובא בברכות פ"ז ה"ב א"ר נסא כמה זמנין אכילת עם ר' תחליפא (אבא) ועם אנינייא בר סיסי חביבי. ובברכות מח. בתוד"ה ולית, מביאין הירושלמי בזה הלשון א"ר אסי זמנין אכלית עם ר' חלפתא אבא ועם ר' חנינא בר סיסי חביבי, ומזה הוציא בסה"ד בערך ר' חנינא ב"ס שהיה דודו של ר' יוסי בן חלפתא התנא, ושגגה היא וצ"ל כדמובא בירושלמי.

ר' חנינא בר סנסן.

נזכר ב"ר פ"יט־ב אמר ר' פתחו באף

ונאבדו

ונאבדו באף, ושם ספ״פח חסר תיבת בר סנסן.

ר׳ חנינא בר עגיל.

בב״ק נד: נה. שאל את ר׳ חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב א״ל — כלך אצל ר׳ תנחום בר חנילאי — אזיל לגביה וכו׳, ובירושלמי יבמות פ״ו ה״ו ר׳ חנינא בר עגול בשם ר׳ חזקיה. ונזכר במד׳ אבא גוריון פסוק ובמלאת ושם בר עיגול, ובאס״ר פ״ב־ה המאמר ע״ש ר׳ חנינא בר עטל.

ר׳ חנינא בר עטל. ערך ר״ח בר עגיל.

ר׳ חנינא בר עיזקא. ערך ר׳ חנינא בר יקה.

ר׳ חנינא בן עקיבא,
(או ר׳ חנניה בן עקביא).

נזכר במשנה ב׳ פעמים, בכתובות דפ״ח א״ר חנינא בן עקביא אמרו לפני רבן גמליאל הואיל וזכה באשה וכו׳, ובגמרא שם עח: חולק עם ר׳ יהודה באיזה אופן אמר ר״ג, ובערכין פ״א מ״ג חולק עם ר׳ יוסי, ובעירובין פו. ר׳ חנניא בן עקביא ור׳ יהודה אמרו ד״א, ובמו״ק כא. מעשה שמת בנו של ר׳ יהודה בר׳ אילעאי — ונכנס ר׳ הנניא בן עקביא וישב בצדו ולחש ר׳ יהודה לרח״בע ורח״בע למתורגמן, ובסה״ד יאמר שהיה מתורגמנו של ר׳ יהודה ולא העתיק יפה כי באמת היו חברים.

ובפסחים צג: פלוגתא רבי ור׳ נתן ור׳ חנניא בן עקביא בענין קרבן פסח, ובל״ס הוא ממסדרי הברייתא שסדרו דברי רבי קודם. וכפי הנראה היה לו ישיבה גדולה בטבריא כעירובין פז: שאמרו ג׳ דברים התיר ר״ח בן עקביא לאנשי טבריא.

והיו לו תלמידים כשבת נ. שאמרו פ״א הלך ר׳ חנינא בן עקיבא למקום אחד — אמרו לו תלמידיו וכו׳. הלכותיו מצינו שבת ס: שאמר לא אסרו אלא בירדן וכו׳, וכן הוא בתוספתא דפרה ספ״ט, ושם פג: אמר טעם המשנה דכלים מפני מה אמרו ספינת הירדן טמאה. ובסוכה כו. אמר כותבי ספרים ת״ומ — פטורין מק״ש — לקיים דברי רי״הג. ובערכין ו: אמר היוצא ליהרג ואמר ערכי עלי נערך מפני שדמיו קצובין, ומובא בכתובות לז:, וכן נזכר במס׳ סופרים פ״ה ה״ד בדין ס״ת.

ר׳ חנינא בן פדאי. ערך רב חיננא בר חייא.

ר׳ חנינא בן פזאי.

כן מביא בסה״ד מיוחסין וכתב לא מצאתי, ובאמת צ״ל בן פדאי. ובספר היקר נחל עדן צד צב: יאמר שנזכר חנינא בן פדאי בתוספתא סוף עדיות, וגרסתנו שם ר׳ חנניא בר עדו ובתוס׳ צוקרמנדל הגרסא בר עדיי.

ר׳ חנינא בן פזי.
(ולפעמים ר׳ חנן או חנין בן פזי).

נזכר הרבה פעמים במדרשים, כב״ר פ״סדי פ״ע־יז, ש״ר ספ״מ, תנחומא לך־כו, ויורא־יח בשם ר׳ חנינא בן פזי, ובמ״ר פ״ג־א ומד׳ תהלים פ״צב־יב בשם ר׳ חנן בן פזי, ובויק״ר פ״כה־ו ר׳ חנין ב״פ, ובירושלמי מגילה פ״ד ה״ג התיב ר׳ חנניה בן פזי לר׳ חלבו, א״כ היה לערך בדור הרביעי לאמוראי דא״י.

ר׳ חנינא (או ר׳ חיננא) בר פפא—פפי.

בתולדות החסיד הזה נפלה ערבוביא גדולה. ביוחסין מביא בקצרה ר׳ חנינא בר פפי שניצל מהמטרוניתא — וכשמת איפסיק עמודא דנורא, ותפסו בסה״ד ואמר שהיוחסין השמיט זכר ר׳ חנינא בר פפא ונראה שסובר שפפא ופפי אחד הוא עכ״ל. וביוחסין השלם (דפוס לונדון) וז״ל ר׳ חנינא בר פפי נקרא ר׳ חנינא פפי, וזה קיים כל התורה, ותבעתו

מטרוניתא

מטרוניתא, והוא חבר לרי"בל, א"ל רב לרב יהודה כגון ר' חנינא בר פפי, ור' אבהו ור' יצחק נפחא — וכשמת איפסיק עמודא דנורא — עד שקרב אצלו ר' אלכסנדרי וגם היה בזמן רב יוסף, וכן מביא בסה"ד ע"ש.

ולפלא על הגאונים שכמותם יערבו כמה דורות יחד מה שאין הדעת סובלתן, שמי שהיה חבר לרי"בל יהיה בזמן רב יוסף? וכל הראיה שלהן שהיה חבר רי"בל נראה שלקחו מכתובות עז: כששאל הסכין ממ"המ א"ל כחבריך (רי"בל) בעית למיעבד? ומה ראיה היא זו ממ"המ אשר כל המעשה בחידות ידובר, וקראו חבירו יען שכן אירע למ"המ עם רי"בל, והוא נגד גמרות מפורשות, שבאמת היה חבר לכל תלמידי דר' יוחנן וגם הוא קיבל ממנו כירושלמי ב"ק פ"י רה"ב ר' חנינא בר פפא בשם ר' יוחנן.

וכן קיבל מזעירי כתרומות פ"ז ה"ב ר' חיננא בר פפא קומי זעירי, ושם פ"א ה"ב תני קומי ר' זעירא וצ"ל קומי זעירי.

ודרכי אגדה קיבל מהדרשן הגדול ר' שמואל בר נחמני (תלמיד רי"בל) כשביעית פ"ד ה"ג וסוף פ"ה ר' חיננא בר פפא ורש"בנ עברון על חד מחורשי שביעית א"ל רש"בנ אישר, א"ל רח"בפ „לא כן אולפן רבי" ולא אמרו העוברים — מכאן שאסור לומר לחורשי שביעית אישר, א"ל לקרות אתה יודע לדרוש אי אתה יודע וכו'.

וכן מצינו סוטה לה., נדה כו. אר"ח בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמרתא. ובמדרש שמואל פ"כה-ב אמר בשם ר' חנינא ספרא,

והתרועע עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן כביצה לח. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' יוחנן (וצ"ל לר' אבהו כגרסת רש"ל, או ר' אבין כגרסת דק"ס), ולר' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא, ואמרי לה לר' אבהו ולרח"בפ ולר' זירא, ואמרי לה לר' אבהו ורח"בפ ורי"נ דיתבי וקאמרי. וב"ק קיז: יתיב ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור"י נפחא ויתיב ר' אילעאי גבייהו ואתא ר' אבא ושאל להם — אמרו לו זיל לגבי דר' שמעון בן אליקים ור"א בן פדת (וזה היה בל"ס אחרי פטירת ר' יוחנן שר' אלעזר בן פדת היה הריש תחתיו). ובכתובות פד: יתיב ר' אבהו ור"ח בר פפי ור' יצחק נפחא ויתיב ר' אבא גבייהו — א"ל ר' אבא משום דבי נשיאה נינהו מחנפיתו ליה?, ובגיטין כט: ההוא גברא דשדר גט לדביתהו ואמר לשליח זיל יהביה לאבא בר מניומי — אתא ולא אשכחיה — אשכחיה לר' אבהו ור' חנינא בר „פפא" ור' יצחק נפחא ויתיב רב ספרא גבייהו א"ל רב ספרא והא שליח — איכסופו, אמר רבא קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמוכי. ומזה אנו רואין בבירור שר' חנינא בר פפא ופפי אחד הוא. וביבמות מח: יתיב ר' חנינא בר פפי ור' אמי ור"י נפחא אקילעא דרי"נ ויתבי וקאמרי וכו'.

וב"ב קמד: בדין אי אית חלק לטליא במקום בני חולקין ר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה עם ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור"י נפחא א"ל ר' אבהו לר' ירמיה הלכתא כוותין או כוותייכו? א"ל (ר' ירמיה) פשיטא דהלכתא כוותן „דקשישנא" מינייכו ולא הלכתא כוותייכו דדרדקי אתון א"ל (ר' אבהו) מידי בקשישותא תליא מלתא? בטעמא תליא מלתא, והייתי מצטער ע"ז איך אפשר שר' ירמיה שהיה תלמידו דר"ז יהיה קשיש מר' אבהו ורח"בפ ור"י נפחא הלא ר' אבהו קרא לר' ירמיה ברי בב"מ מז: ור' יצחק נפחא היה כבר גדול הדור בחיי ר' יוחנן. אבל מצאתי הגרסא האמיתית בדק"ס וגירס להיפוך שר'

ירמיה

ירמיה שאל לר' אבהו, ור' אבהו השיבו דקשישנא מינייכו, ור' ירמיה א"ל בטעמא תליא מלתא. ומה שאמר שם וטעמא מאי, הוא מדברי ר' ירמיה, ולא לפלא שר' ירמיה השיבו כן, יען שר' ירמיה נעשה גדול הדור בימיהם, כמפורש בערכו.

וכן היה ר' זירא חבירו שישבו יחד כביצה לח,, ובמו"ק כה: מחלוקת ר"ז זר' חיננא בר פפא, וברכות ה. א"ר זירא ואיתימא ר' חנינא בר פפא אדם מוכר חפץ מוכר עצב ולוקח שמח והקב"ה אינו כן וכו'. ומו"ק פ"ג ה"ז ר' חיננא בר פפא סלק גבי ר' תנחום בר חייא (שהיה אבל) א"ל ר' תנחום בר חייא התפלל עלינו וכן עשה.

ובימי רב יוסף ואביי היה כבר זקן הדור ובקשו הכרעתו ככתובות פא: שרב יוסף ואביי שלחו לקמיה דר' חנינא בר פפי ואביי לא רצה לקבל תשובתו ואמר לרב יוסף אטו רח"בפ כיפי תלה לה? שלחוהו לקמיה דרב מניומי בריה דרב נחומי וכו'.

והיה שם מדייני העיר כב"ב קעא: רב יצחק בר יוסף (שהיה מהנחותי) הוה מסיק זוזי בר' אבא אתא לקמיה דר' חנינא בר פפי וכו'. ומו"ק פ"ג ה"א ר"ח בר פפא הורה לכפיתה יום אחד.

וע"פ עדות רש"בנ שביעית פ"ד ה"ג שהיה בקי גדול במקרא. וכן מצינו ע"פ רוב דרשותיו היקרים כברכות ה. שדרש הפסוק כי לקח טוב נתתי לכם, ושם כג. אמר רב אשי (צ"ל ר' אסי. דק"ס) ואיתימא ר"ח בר פפא שמור רגליך — שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה. ושם לה: אמר ר"ח בר פפא כל הנהנה מן העו"הז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה — שנאמר — מאי חבר הוא לאיש משחית — חבר הוא לירבעם. — רח"בפ רמי כתיב — כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כו'. ושם נא. נוטלו בשתי ידיו א"ר חיננא בר פפא מאי קראה וכו'. ומגילה יא. ר"ח בר פפא פתח לה להאי פתיחתא מהכא. ובחגיגה ה. אמר כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד שנאמר וכו', וב"ב עה. אמר ביקש הקב"ה לתת את ירושלים במדה וכו'.

ובירושלמי מגילה פ"ג ה"ד א"ר חיננא בר פפא חזרנו על כל המקרא וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא בר מניומי תני קמיה כעירובין יב.

ר' אחא בר פפא בשמו ב"ק פ:.

ר' אילא בשמו חגיגה כא:.

ומכל מאמריו אנו רואין שהיה חסיד גדול, וכאשר יסופר עליו קידושין לט: שפ"א תבעתיה מטרוניתא — וברח ממנה בההוא מרחץ דכי הוו עיילין בתרין אפילו ביוממא הוו מיתזקי, למחר א"ל רבנן מאן נטרך? א"ל ישני נושאי קיסר שמרוני כל הלילה א"ל שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנו. ושם פא. יסופר שרב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא הוה קאזלא אשה קמייהו, א"ל רב לר"י דל כרעיך מקמיה גיהנם, א"ל והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי? א"ל מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת, אלא מאי כגון ר' חנינא בר פפי וחבריו. וביוחסין וסה"ד חשבו שכל זה מדברי רב, אבל האמת אינו כן, ורב לא ראה מעולם את ר"ח בר פפי שהיה בא"י זמן רב אחריו, אך ברור הוא שרב השיב לרב יהודה אך „מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת" וסתמא דגמרא שואל אלא מאי ואמרו כגון ר"ח בר פפי וחבריו.

ובירושלמי סוף פאה יסופר שר"ח בר פפא הוה מפליג מצוה בלילה חד זמן פגע ביה רבהון דרוחיה, א"ל לא כן אולפן רבי אל תשיג גבול רעיך? א"ל ולא כן כתיב מתן בסתר יכפה אף, והוה מתכפי מיניה וערק מן קמוי.

והיה גדול כ"כ בעיני בני דורו ע

שיסופר

שיסופר פטירתו באורח פלא בכתובות עז: שמלאך המות היה שושביניה דר' חנינא בר פפא, כי קא ניחא נפשיה א"ל למ"המ זיל עביד ליה רעותיה, אזל לגביה ואיתחזי ליה, א"ל שבקי תלתין יומי עד דנהדר תלמודאי דאמרי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, שבקיה, לבתר תלתין יומין אזל אתחזי ליה, א"ל אחוי לי דוכתאי (בג"ע) א"ל לחיי, א"ל הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא, א"ל כחברך (רי"בל) בעית למיעבד לי? א"ל אייתי ס"ת וחזי מי איכא מידי דכתיב ביה דלא קיימתיה? א"ל מי איכרכת בבעלי ראתן ואיעסקת בתורה (כרי"בל), ואפ"ה כי נח נפשיה אפסיק ליה עמודא דנורא בין דידיה לעלמא, וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד או לתרין בדרא, קרב לגביה ר' אלכסנדרי אמר — עשה בשביל עצמך איסתלק.

ומצינו שהש"ר פ"ו-ה ר' חמא בר חנינא בר פפא.

רב חנינא בר רב קטינא.

א"ר יצחק כן הוא בגיטין לח. אבל שם מג: גרס ר"ה בר"ק, וביבמות סו. הגרסא רב אחא בר קטינא.

ר' חנינא בן שילא. ערך ר' חיננא ב"ש.

ר' חנינא בר שלדא. ערך ר' חנינא בר שלקא.

ר' חנינא בר שלמיה. ערך ר' חיננא בר שלמיה.

ר' חנינא בר שלקא.

נזכר תנחומא תצא-י ופדר"כ כה: שהוא ור' יהושע דסכנין ור' לוי אמרו בשם ר' יוחנן. ובאב"ר פ"ה-ג גרס בר שילקא, ובמד' שמואל פ"יד-ט ר' חנינא בר שלדא, ונראה שצ"ל בר שלקא.

ר' חנינא בר שמואל. ערך חנניה בר שמואל.

ר' חנינא בן תורתא. ערך ר' חנינא תורתייא.

ר' חנינא ברוקא. ערך ר' חנינא בר יקא.

ר, חנינא דבית (או דמן) חורן. ערך ר' חוניא.

ר' חנינא (או חנניה) דציפורין
(או סתם ר' חנינא).

הוא היה מהאמוראים האחרונים בא"י, וקיבל תורתו מר' פנחס כדמצינו תמיד ר' חנינא דציפורין בשם ר' פנחס במעשרות פ"ג סה"א, ערלה ספ"א, יומא פ"ח ה"ג, תענית פ"ב רה"ב, שבועות פ"ג ה"ב, ע"ז פ"ג ה"ו.

ובשם ר' אבהו כשבת פ"ז רה"ב, ובשם ר' הלל תרומות ספ"א, ובשם ר' אחא שהש"ר פ"א-ט, ובשבת פ"ג סה"ג אמר בשם ר' יוסי.

והיה אח"כ הריש בציפורי, אך ר' מנא בנו של ר' יונה היה זקן ממנו, וכשנחרבה העיר טבריא מקום ר' מנא הלך לו לציפורי ור' חנינא מחל לו כבודו ומינה אותו תחתיו, והוא ישב לפניו, במפורש בירושלמי פסחים פ"ו ה"יא-לו. שלשה הניחו כתריהן — רבנן דקיסרין אמרין אף ר' חנינא דציפורן לר' מנא. וזה שמצינו בירושלמי סוף עירובין, מע"ש ספ"ג, הוריות פ"ב ה"ד, יבמות פ"ג ה"ג א"ר חנינא קומי ר' מנא, ובסוטה פ"ג ה"ו התיב קומי ר' מנא, ופסחים פ"א ה"ה בעי קומי ר' מנא, ובכתובות פ"א ה"ב אתא עובדא קומי ר' חנינא — א"ר מנא וכו', ושם פ"ד ה"יב אתא עובדא קומי ר' מנא — א"ל ר' חנינא וכו'.

מחלקותם שבועות פ"י ה"י, סנהדרין פ"ב ה"א. וכן מובא מו"ק כ: ר' מני אמר אינו קורע, ר' חנינא אמר קורע, א"ל ר' מני בשלמא לדידי וכו'. מכל זה אנו רואין שישב לפני ר' מנא כת"ח.

ור' מנא נפטר בציפורי טרם יבאו ימי הרעה הכללית כקה"ר פ"יא־ג, אך אח"כ בימי גאללוס וארסקינוס שר צבאו עלו על כל ערי ישראל ויחריבום לפי חרב מחמת הכומרים שהתגברו אז ובפרט את עיר ציפורי כמפורש בירושלמי יבמות רפ"טו ביומא דארסקינוס מלכא הוין ציפוראי מתבעין והוון יהבון איספלני על נחיריהון ואינון לא מתחכמין ובסיפא איתמר עליהן לִישן ביש ואיתצידון כולהון. ואם זרחה השמש לזמן מועט כשעלה על כסא רומי הקיסר החסיד יוליאנס שקרא להלל נשיאה בשם אח וכיון אז את השעה וקיבץ כל חכמי א"י ועיבר שנים וקבע חדשים לדורות, אך אחרי מלכו יח' חדשים נאסף במלחמה והכומרים שבו ביתר שאת ולא השאירו שריד ופליט בכל א"י כף רגל יהודי, ואז ירדו כל חכמי א"י הנשארים לבבל, וזה היה בראשית שבת רב אשי על כסא ממלכתו בסורא, ועזרו לו בסידור הש"ס, ובתוכם היה גם ר' חנינא דציפורין. והחדשות האלו מצינו בתשובת הגאונים בזכרון לראשונים סרמ"ח וז"ל ששאלתם תרגום א"י משום מאן איתמר, אין אנו יודעין תרגום א"י מי אמרו ואם מסורת בידם כי מימי חכמים הראשונים היה נאמר בציבור כמו ר' אמי — או אפילו בימי ר' אבא ור' חנינא האחרונים שהיו בימי רב אשי ובו'. והאמת כן הוא כדמצינו ב"ב כה: א"ל ר' חנינא לרב אשי אתון דיתביתו בצפונה דא"י אדרומי. ומתוך הלשון הזה מוכח שזה ר' חנינא היה מא"י ולכן אמר „אתון דיתביתו", ובע"ז לח: ובחולין קלט: אמר רב אשי אמר לי ר' חנינא מילין.

וכבר בארתי בערך ר' חנינא בר חמא טעותו של מהר"אוו בח"ג צד 42 וז"ל אחד היה ר' חנינא אשר לעג על אמונת הכשפים — ולא חדל מלקרוא להם מלין בלי דעת. וכמה זרות יש בדבריו שעירבב ר' חנינא תלמיד רבי עם ר' חנינא זה שהיה בימי רב אשי ולא עיין בגמרא ע"ז לח: שדברי ר' חנינא קאי אדברי רבב"ח אר"י, ובחולין קלט: קאי אדברי רב כהנא.

וזה ר' חנינא אמר יבמות קכב. אמר לי יונתן שידא בבואה אית להו וכו' (ופירש"י שד היה או בקי בהן) ושם קאי אדברי רב יהודה ולכן אמר מלין כי היה ר' חנינא זה בקי בכשפים ובלהטיהם שהמה אך אחיזת עינים. וביבמות קטז. מצינו מחלוקת רב חנינא ורב שימי בר אשי, וכן כתובות כ. א"ר חנינא (על דברי ר"ז) מתוך שהנשים קוברות, ובנדה סו. רבינא איעסק ליה לבריה בי רב חיננא, והגיהו שם שצ"ל בי רב חביבא כי בכתובות ח. איתא כן, אבל אין אנו צריכין לשבש כי בכתובות שם התחתן עם רב חביבא והדרי בהו, אבל אח"כ התחתן עם ר' חנינא זה שבא מא"י עם ב"ב.

ר' חנינא דקיסרין. ערך ר"ח בריה דר' אבהו.

ר' חנינא הגדול. ערך ר' חנינא בר חמא.

ר' חנינא הזקן. נזכר תנחומא שופטים־ח הקשה לר' חנינא.

ר' חנינא חברון דרבנן. ערך ר' חנניה חברון דרבנן.

רב חנינא חוזאה,

כשנפטר אביו לא היה בביתו אך במקום רב חסדא בכפרי או בסורא כמו"ק כ. רב חנינא אתיא ליה שמועה דאבוה מבי חוזאי אתא לקמיה דרב חסדא.

ובחולין צה: שנאבד לו גבא דבשרא ומצאה אח"כ אתא לקמיה דר"נ. מזה אנו רואין שהיה תלמידם. ומה שמצינ

עירובין

עירובין לב: שמקשו ורב נחמן? ומשני התם כרב חנינא חוזאה, לא שר״נ אומר כן אך הוא מסתמא דגמרא שלא קשה מידי על ר״נ שיכול לתרץ כר״ח חוזאה. ובשבת קל: מתיב לרבה.

ונשאר לנו ממנו הלכה אחת ידוע שאמר חזקה על חבר שאינו מוציא מתח״י דבר שאינו מתוקן כעירובין לב. ופסחים ט., וכן נזכר בהלכה יבמות קיא:, ב״מ פח..

ר׳ חנינא טריטאה. ערך ר׳ חנינא תורתייא,

חנינא יאות.

כן מביא בסה״ד מדמאי פ״ג ה״ד, וכבר תפסו הרב משכיל לאיתן שתיבת יאות שייך למטה, ובאמת שם קאי על ר׳ חנינא חברון דרבנן.

ר׳ חנינא כתובה.

נזכר בירושלמי הוריות רפ״ג וסנהדרין רפ״ב אמר בשם ר׳ אחא בשם רש״בל.

רב חנינא (או חיננא) מסורא.

בכתובות סג: יסופר שאמו דר׳ חנינא מסורא מורדת על בעלה הואי, וכפאה מר זוטרא ונפק מינה ר׳ חנינא מסורא, וזה מר זוטרא הוא בל״ס מר זוטרא רבה שנזכר ביצה ח. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה, כי מר זוטרא חבירו דרב אשי היה ג״כ חבירו דר״ח מסורא כמנחות לא: אמר רב אשי אמר לי מ״ז קשיה בה ר׳ חנינא מסורא (ובסה״ד לא הרגיש בזה). ובנדה סז. מ״ז אוסר ורב חיננא מסורא שרי א״ל רב אדא לרב חיננא מסורא לאו הכי הוה עובדא בדביתהו דאבא מרי ריש גלותא דאיקט אזל ר״נ בר יצחק לפייסה וכו׳.

ונזכר בהלכה ברכות נב: שבת כג: אמר מה טעם קאמר, ובכתובות צט:, סוטה כה. אמר ת״ש, ובסוטה ב: אמר לא לימא אינש לאשתו בזה״ז לא תסתרי, ובקידושין עט. אמר מאן תני חבית ר״מ, וב״ב קלו. מתקיף על דברי רב פפי, ובזבחים פה: חולק עם רב מרי, ובע״ז יח: אמר נשא ונתן א״ב, ושם מז: ובחולין קלו. אמר ליתנהו להני כללי.

ובסה״ד כתב שהיוחסין שכח זכרו, אבל נמצא ביוחסין השלם במקומו.

רב חנינא מסורא דפרת.

בב״מ סא: רבינא איקלע לסורא דפרת (ופירש״י שאין זו סורא סתם) א״ל רב חנינא מסורא דפרת יציאת מצרים דכתיב גבי שרצים ל״ל וכו׳. ובסה״ד ישער שהוא רב חביבא מסורא דפרת וחכם עדיף מנביא שכן הוא בדק״ס ובשאלתות פ׳ וארא.

ר׳ חנינא ענתייה או ענתוניה.

בירושלמי ברכות פ״ו ה״ה ר׳ יונה ור׳ יוסי סלקון למשתיתיה (במעריך ערך משתיתן פי׳ להופתו) דר׳ חנינא ענתנייה, ובע״ז פ״ה סה״יא א״ר יוסי לר״ח ענתונייא נהירת דהויתן אמרין את ור׳ ירמיה בשם רש״בל. ובתרומות רפ״ב סלק עם ר׳ זעירה ב) לחמת דגרר, ופאה פ״א סה״א תני קומי ר׳ מנא ב) ושם איתא רב חנניה סנתוניא תני קומי ר׳ מנא, ונזכר גם שבת פ״ז ה״ב-כח:.

ר׳ חנינא סגן הכהנים. ערך ר׳ חנניה ס״הכ.

ר׳ חנינא ספרא.

נזכר מדרש שמואל פ״כה-ב ר׳ חנינא בר פפא בשמו.

ר׳ חנינא קרא.

היה תלמידו דר׳ חנינא (בר חמא) ור׳ ינאי כתענית כז: א״ר חנינא קרא צער גדול היה לי אצל ר׳ חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן, (שר׳ חנינא קרא היה מלמד תינוקות ובקושי התיר לו ר׳ חנינא לפסוק פסוק לשנים וקראהו קרא שהיה בעל מקרא ויודע בגרסא ובקי בטעמיה. רש״י).

ובברכות

ובברכות ל: ויבמות מ. יתיב ר"ח קרא קמיה דר' ינאי — א"ל ר' ינאי פוק קרא קרייך לברא, ובכתובות נו. חסר תיבת קרא וכבר הגיהה הב"ח שם שצ"ל ר"ח קרא, וכן היא בפירוש בירושלמי כתובות פ"ה סה"א ר' חנניה אמר הלכה כרא"בע, אמר אביי (צ"ל ר' ינאי) אמרו לו לר' חנניה צא וקרא ופי' קרבן העדה שר"ח היה קורא בתורה בבה"כנ והיה נקרא ר"ח קרא.

ובירושלמי סוף כלאים ושבת פ"ז ה"ב ל. ר' חנינא אמר — א"ר ינאי אמרו לו לר' חנינא צא וקרא. והרא"הו בח"ג צד 45 עשה מזה מטעמים כאשר אהב ועשה את ר' חנינא בר חמא תלמידו המובהק דרבינו הקדוש לר' חנינא קרא ולישב לפני ר' ינאי שהיה מקטני תלמידי דרבי, ועי"ז בא לכלל טעות אחר שר' חנינא הגדול הוא קדמון, וכל דבריו טעות הם כאשר בארתי בערך ר' ינאי.

ר' חנינא תורתייא או תרתיה–תורתא ולפעמים טירתא או טוראתא.

בירושלמי ברכות פ"ג ה"ה ר' יעקב בר אחא בשם ר' חייא בר ווא הורי ר' חנינא תרתיה כהדא דרש"בא, ופאה פ"ג ה"ז ר' יונה ר' חנינא תורתייא בשם חזקיה כתיב ויתן להם אביהם מתנות, ובקידושין פ"א ה"ה מובא המאמר בשם ר' חנניה תרתיה, ובתרומות ספ"ז ר' חנינא תורתייה בשם ר' ינאי בצל של תרומה שעקרו, ומובא בנדרים נז: המאמר בשם ר' חנינא תריתאה א"ר ינאי, ור' יצחק נפחא פשיט לישמעאל איש כפר ימא ממנו, ובתרומות פ"י ה"ו ר' חנינא תירתא בשם ר' הושעיא חסית בחסית מין במינו, ובמנחות מח. תני ר' חנינא טריתא (ובדק"ס תירטא), ובתמורה כט. לא. תני ר"ח טריטאה קמיה דר' יוחנן, ובכריתות ט. בעי מר' יוחנן, ובסה"ד ערך ר"ח בן תורתא מביא מעשה ממנו איך שהיה גוי ונתגייר ע"י בהמתו, והמעשה הזה מובא בפס' רבתי פ' פרה ע"ש ר' יוחנן בן תורתא.

חנניה.

ר' יהודה בר חנניה ספרי האזינו רפ"א.

ר' יהושע בן חנניה הנודע.

ר' יוסי בן חנניה קה"ר פ"הי.

ר' ישמעאל בן חנניה אדר"נ פ"יד.

ר' פנחס בן חנניה שקלים רפ"ב.

ר' שמואל בן חנניה יומא פ"ה ה"ד.

ר' שמעון בן חנניה סנהדרין קא..

רב חנניה.

בב"מ ו: ההוא מסותא דהוה מנצי עליה בי תרי — קם חד מינייהו אקדשה פרשה מינה רב חנניה ורב אושעיא וכולהו רבנן, א"ל רב אושעיא לרבה כי אזלת קמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה — ורב חנניה אמר לרבה תניא דמסייע לך — א"ל אביי וכו', וכן שבועות לז: א"ל לרבה תניא דמסייע לך, וב"מ לא. אמר לרבא תניא דמסייע לך, ובפי' ר"ח ובהרא"ש ובדק"ס גרסי שאמר לרבה. ובמנחות צג. תני רב חנניה קמיה דרבא יורש אינו סומך וגרסת דק"ס קמיה דרבה. ובכריתות ז. תני רב חנניה קמיה דרבא מנין לכ"הג וכו' נראה שצ"ל קמיה דרבה, ובעירובין נא. אר"פ תני רב חנניה.

מכל זה אנו רואין שהוא היה התנא השונה ברייתות בישיבת רבה.

רב חנניה (או חנינא–חנניא) אחי רבה בר נחמני.

לדעת היוחסין וכן כתב מהר"שא בסנהדרין יד. שרב חנינא ורב הושעיא היו אחי רבה וזה שאמרו כתובות קיא: שלחו אחיי דרבה לרבה שיבא ללמוד לא"י ויש לו שם רב ומנו ר' יוחנן. ולא מצאתי שום מקור לזה אך ע"פ השערה אמרתי מה שמצינו בירושלמי פאה פ"ח ה"ח.

ה"ה. ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוון פרנסין והוו יהבון לר' חמא אבוה דר' אושעיא חד דינר. וכולם תמהו ע"ז הלא ר"י בר אידי ור' יצחק ב"נ היו תלמידי דר' יוחנן בדור ג' ור' חמא אבוה דר' אושעיא הוה בדור רבי? ורחוק מאוד לומר שגם אבי ר' אושעיא השני היה שמו ר' חמא, לכן נראה שצ"ל ר' נחמני אבוה דר' אושעיא, והוא שאבי רבה בר נחמני עלה לא"י עם שני בניו רב חנניה ורב אושעיא, ורבה נשאר בבבל והוא היה באמת בדור השלישי. וכן ידוע שרבה היה כהן מבית עלי כר"ה יח. וגם הם היו מבית עלי כמפורש סנהדרין יד. ר' חנינא ור' הושעיא הוה קא משתקיד ר' יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא, הוה קמצטער (ר"י) טובא אמרו לו לא נצטער מר דאנן מבית עלי קאתינן.

וקיבל מר' יוחנן כדמצינו יבמות נח:, מנחות עט:, כריתות כז. שלח רב חנינא משמיה דר' יוחנן, ובמנחות לד: רב חנינא משמיה דר"י, ובדק"ס ר"ה יג. אות ח' מביא באריכות שבכולם צ"ל רב חנניא. ובסנהדרין קח. א"ר חנינא משל דר' יוחנן וכו', וברכות ח. אר"י לעת מצא זה קבורה א"ר חנינא מאי קרא, ובסוכה פ"א ה"א־ג: ר' חנניה ר' יודה בן פזי בשם ר' יוחנן.

והמה לא נהנו מכבוד התורה אך כמפורש פסחים קיג: רב חנניא ורב אושעיא הוו אושכפי בא"י והוו יתבי בשוקא דזונות ועבדי להו מסאני ועיילי להו, אינהו מסתכלי בהו ואינהו לא מדלן עינייהו לאיסתכולי בהו, והזונות כשרצו שיאמינו להן היו נשבעין בחיי רבנן קדישי דבארעא דישראל.

וסנהדרין סה: רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה, ומכות יט: יתיב רב חנינא ורב הושעיא אפיתחא דירושלים וקא מיבעיא להו — תנא להו ההוא סבא וכו', ובעירובין מג. בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מי' — אמר רב הושעיא ת"ש.

וכן קיבל מר' אלעזר כבכורות ה: א"ר חנינא שאלתי את ר"א, ג"פ, ובכתובות סח. אמר היינו דאמר ר' אלעזר.

וכן אמר בשם ר' שמואל בר יצחק כתנחומא נח־כ. ובשבת ספ"י ר' חנניה בשם ר"ש בר יצחק, ובשם ר' יניי כתובות פ"א ה"י,

בשם ר' מיישא ברכות פ"א ה"ה.

ור' אמי ור' אסי ור' אילא ור"ז היו חביריו כשבת פד:, כתובות מה:, ב"ק סה: שנחלקו ר' חנינא ור' אילא ואמרו ז"לז רחמנא ניצלן מדעתא דידך, ומו"ק כה. כשהובא ר"ה לטבריא ר' אמי ור' אסי נפיק ר' אילא ור' חנינא לא נפוק ובכורות מט: יתיב ר' אמי ור' אסי ור' חנינא, ובקידושין פ"ג ה"כ א"ל ר' הילא לר' חנינא למה את מתרם קביל ר' חגי הלא חגי אינש סבורא הוא (כן צ"ל שם), ועם ר' זירא כר"ה יג. אר"ז הא מלתא הוה בידן ואתא ר' חנינא שדא ביה נרגא. וכן חולק עם ר"ז כשבועות פ"ח ה"א.

האומרים בשמו מצינו ר' אחא כתנחומא בראשית־יוז, לך־ד, חקת־כה.

רב המנונא ספרא שאל לר' חנינא — שאל לר' ירמיה ב"ב פ"ו ה"ב.

ר' יהודה בר' סימון בשמו תנחומא נח־כ.

ונראה בבירור שרב חנינא זה הוא הנקרא בירושלמי ע"פ רוב ר' חנניה או חיננא חברון דרבנן, וכדמצינו שחבריו היו ר' הושעיא (אחיו) ור' זעירא ור' בון בר כהנא כתרומות פ"ח ה"ג, שבת רפ"ג.

ונזכר בשם ר' חנניה חברון דרבנן ברכות פ"א ה"א, מעשרות פ"ה ה"ב, ספ"ה, שבת פ"ג ה"א, עירובין פ"ג ה"ה,

יומא

יומא פ"א ה"ב, פ"ז ה"ג, מגילה פ"א ה"ח, מו"ק פ"ב ה"ג, פ"ג סה"א, נדה פ"ג ה"ב.

ונקרא בשם זה יען שלא נסמך והיה אך חבר וכדמצינו בר' שמעון בר אבא שלא נסמך כסנהדרין יד. ואמר לר' אלעי ורי"בז דאתון חכימאי ואנא „חבר" בקידושין לג:.

ובכמה מקומות חסר תיבת חברון דרבנן אך נוכל להכיר כמעט תמיד אם הוא ר' חנינא (בר חמא) או חברון דרבנן או ר' חנינא דציפורין האחרון.

ובסה"ד בערך ר' חנניה ערבב כל השלשה ביחד וז"ל ר' חנניה בשם ר' יהודה וכונתו בשם ר' יהודה בר' אלעאי כי כן מביא בערכו ואח"כ מביא ר' חנניה קומי ר' מנא בשם ר' יודן ירושלמי תמיד נשחט הוריות פ"ב, ובאמת שם הכונה לר"ח דציפורי שהיה כתלמיד חבר לר' מנא. וכן יאמר ר' חנניה ור' בון בר כהנא ור"ז בשם חזקיה קידושין פ"א ה"ה, ולא נמצא שם אך ר' יונה ר' חנניה תרתיה בשם חזקיה. וכן מביא ר' חנינא מסתמך בי ר' חייא בר אבא דציפורין וראה שהעם רצין לשמוע דרשת ר"י ושמח הוריות פ"ג ה"ז, ובמחילה מכבודו שלא ראה כי שם קאי על ר' חנינא בר חמא שהיה רבו דר"י. וכן יאמר ור' יהודה בן פזי בש"ר יוחנן סוכה פ"א ה"א, שם ר' חנניה חברון דרבנן. וכן מביא ור' יהושע בר זידל וכונתו לתרומות פ"ח ה"ג ולא ראה כי שם ר' חנינא בר חמא כמבואר בערכו, ומביא שאמר בשם ר' פנחס, הוא ר' חנניה דציפורי האחרון. ומה שמביא שאמר בשם ר' שמואל בר יצחק הוא ר"ח חברון דרבנן, וכן צ"ל ברפ"ב דערלה ושם חסר תיבת בר יצחק. וכן מביא ערך ר' חנניה, ותני קמיה רב אדא בר אבימי הוא ר"ח חברון דרבנן.

האומרים בשם ר' חנניה חברון דרבנן מצינו ר' חגיי נדה פ"ג ה"ב,

ר' יונה שאלו כמו"ק פ"ג ב"ה, אמר בשמו חלה פ"ד ה"ד.

ר' יעקב בר אחא אמר אתפלגין ר"ח חברון דרבנן ורבנן כתובות פ"יא ה"ה.

ר' ירמיה בשמו עירובין פ"ג ה"ה. ובכתובות פ"א ה"י ר' ירמיה ור' חמא בר עוקבא בשם ר' חנינא.

ומצינו שר' שמואל היה חתנו כמפורש ב"ר ספ"יד וספ"לב, אבל שמואל סבא הנזכר ברכות סב: ור' שמואל בר נדב ערכין טז: נראה שהיה חתנו דר' חנינא בר חמא.

ומצינו שר' הילא נפטר קודם ר"ח חברון דרבנן בקידושין פ"ג ה"ב. ונזכר פטירתו מו"ק פ"א ה"ו כשמת ר"ח חברון דרבנן עבדו לו ארון בשוקא אף שנפטר בחול המועד. ובסה"ד מביא הירושלמי בערך ר"ח בר חמא וסבר שהוא ר"ח חברון דרבנן.

ר' חנניה אחי ר' אחא בְר' חנינא.

נזכר במ"ר פ"יז־ב אבל הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בתנחומא שלח־כז ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא.

ר' חנניה איש אונו. ערך ר' חנינא איש אונו.

ר' חנניה איש כפר טבעון.

נזכר ספרי האזינו פ' אם לא כי צורם מכרם, לגרסת הילקוט, וגרסא שלנו ר' יהודה איש טיבעים.

ר' חנניה בריה דר' אבהו. ערך ר' חנינא בריה דר' אבהו.

ר' חנניה בריה דרב אדא. ערך ר' חנינא בר אדא.

רב חנניה בר אחוי דרב הושעיה.

אחרי עיון רב נראה שדודו רב הושעיה

הוא

הוא הנקרא בירושלמי בשם רב הושעיה חברון דרבנן אחי ר' חנניה חברון דרבנן שהיו אחים לרבה. וא"א לומר שזה רב הושעיה הכונה לר' אושעיא רבה, יען שמקום ר' אושעיה היה בציפורי ואח"כ בקיסרין כמבואר בערכו, וזה רב הושעיא היה מקומו בטבריא יען שהיו לפני ר' יוחנן שהיה הריש מתיבתא בטבריא, וכדמצינו שבת פ"ו ה"ב טיבראי אמרין מן סדרא רבה עד חנותיה דרב הושעיא ובתענית פ"א סה"ב א"ר יוסי (הבירו דר' יונה) לר' חנניה [בר, כן הוא במגילה פ"ג ה"ז] אחוי דרב הושעיא נהיר את כד הוינן קיימין קומי חנותיה דרב הושעיה חביבך, עבר ר' זעירה א) ושאלינן ליה ואמר עוד אנא היא צריכה לי. עבר ר' יסא ושאלינן ליה. ובמגילה פ"ג ה"ז נשתבש הרבה שחסר שם שם האומר לר' חנניה, וגם אמר שם שעבר ר' בא בר זבדא ושאלו ואמר בשם רב. ובספר היקר מבוא הירושלמי יאמר שהוא ט"ס וצ"ל ר' בא בר ביזנא, כי באמת רחוק מאוד לומר שר' אבא בר זבדא שהיה תלמידו דר' חנינא בר חמא יחיה גם אחרי ר' אושעיא חברון דרבנן?

ובשבת פ"א רה"ב ר' חנניה בן אחוי דרב הושעיא אומר מתני' בע"ה וכו', ואפשר שאביו היה ר' שמואל אחוי דר' הושעיא הנזכר חגיגה פ"ב ה"ז.

חנניה (או חנינא) בן אחי ר' יהושע.
ולפעמים סתם חנניה.

דעת הרב החכם ר"ד רטנר נ"י בספרו אהצ"ויר פסחים פ"ה ה"א שאביו היה נקרא בשם ר' יהודה בר חנניה הנזכר ספרי ריש האזינו.

את תורתו קיבל מדודו ר' יהושע כנדה כד: המפלת דמות נחש הורה חנינא ב"א של ר' יהושע אמו טמאה לידה הלך ר' יוסף (וביוחסין גרס ר' יוסי הגלילי, וכן הוא בבה"ג ובספר כפתור ופרח ובספר והזהיר) וסיפר דברים לפני רבן גמליאל שלח לר' יהושע הנהג בן אחיך ובא — שלח לר"ג מפי הורה. ובעירובין פ"ד סה"א חנניה בן אחי ר"י אומר כל היום היו דנין אלו כנגד אלו עד שבא אחי אבא והכריע ביניהן והתקין שתהא הלכה כר"ג וכראב"ע בספינה וכר' יהושע ור"ע בדיר. והמאמר מובא עירובין מג. חנניא אומר אמש הכריע אחי אבא הלכה כר"ג. ומזה אנו רואין שהיה בסנהדרי דיבנה.

והתרועע עם כל גדולי הדור ההוא כשבועות לה: חנינא באר"י וראב"ע משום ר"א המודעי אמרו. ובתוספתא פאה פ"ג ה"ד אומר ר' יוסי משמו.

ועוד בחיי דודו ר' יהושע ירד לבבל לזמן קצר כסוכה כא. שאמר כשירדתי לגולה מצאתי זקן אחד — וכשבאתי אצל ר' יהושע אחי אבא הודה לדבריו. ואפשר שעל אותו הזמן אמרו בספרי ראה, ריב"ב ור' מתיא ב"ח. וחנניה באר"י ור' יונתן כשיצאו לחו"ל קרעו בגדיהם. ומשם הביא מנהגי בבל בתענית פ"א ה"א חנניה באר"י אומר בגולה לא נהגו כן אלא עד ששים יום בתקופה, ומובא בקצרה תענית י. חנניה אומר ובמגילה עד ששים בתקופה. (וגם מזה ראיה שסתם חנניה בבבלי הוא בן אחי ר' יהושע. וכן בעירובין ו. חנניה אומר בש"א וכו', ובירושלמי שם פ"א ס"הא איתא חנניה בן אחי ר' יהושע.)

הלכותיו במשנה לא נמצא בשום מקום ואפשר יען שבדור ר"ג וחבריו היה עוד צעיר והיה הולך ובא לבבל, ואח"כ קבע ישיבתו בקביעות בבבל, וכאשר נבאר. אבל בברייתות מצינו הרבה הלכות ממנו כשבת יב. חנניה [בן אחי ר"י עירובין מג.] אומר חייב אדם למשמש בגדיו ע"ש עם חשיכה. ובחגיגה י. אמר יש להן על מה שיסמכו. וביומא לז. בענין אגדה על הפסוק זכר צדיק לברכה, וערכין יא. דרש יעננו בקיל על עסקי קול. ובנדה לו:

אומר כל שחל קישויה וכו'. ובכתובות עט: וחנניה בן אחי ר' יאשיה (צ"ל ר' יהושע) אומר עשו ולד שפחות מלוג. ושקלים פ"ו סה"א ארשב"ל יפה למדני חנניה ב"א ר' יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל קטן גלים קטנים, כך בין כל דיבור ודיבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה. ובל"ס לא ראה רשב"ל אותו אך בן היה לו בקבלה משמי.

ובשם סתם ר' חנניה נזכר שבת כ. לו: נא:, עירובין יח. כו. ל: פ:, יומא נט. ובכולם אמרו מתני' דלא כחנניא.

ובקה"ר פ"א פסוק ח־ד יסופר חנינא ב"א ר' יהושע אזל להדיה דכפר נחום (ושם היה מקום מושב הנוצרים הראשונים) ועבדו לו מינאי מלה ועלון יתיה רכיב חמרא בשבתא, אזל לגביה ר' יהושע חביביה ויהב עלוי משח ואיתסי א"ל כיון דאיתער בך חמרא דההוא רשיע לית את יכיל שרי בא"י נחת ליה מן תמן לבבל ודמך תמן בשלמיה.

ומסיפור הנפלא הזה אשר בחידות ידברו, נוכל להבין שהמינים משכוהו ברמייתם ובאחוותם ולכדוהו ברשתם והאמין בשיטתם הארורה שכבר משיח בא לתקן עולם במלכות שדי, וזה שאמרו רז"ל שרכיב חמרא בשבתא שכבר בא השבת והעני הרוכב על החמור. אך ר' יהושע בחכמתו הגדולה הראה לב"א האהובו אשר פיהם דיבר שוא וכל דבריהם שקר וכזב, אבל התיירא ר' יהושע פן כל באיה לא ישובון, לכן א"ל כיון דאיתער בך חמרא דההוא רשיעא לית את יכיל, והיתה עצתו הנכונה שילך לבבל ושם לא היו כת הרשעים כידוע. וכן עשה שהלך לפומבדיתא ויסד שמה ישיבה גדולה, והרביץ תורה הרבה, וזה שאמרו סנהדרין לב: אחר חנינא ב"א ר' יהושע לגולה (ופרש"י לפומבדיתא) ויותר נראה שיסד ישיבתו בנהר פקוד וכאשר נבאר הלאה. ובחולין מז: יסופר שר' חנניה חלש על לגביה ר' נתן וכל גדולי הדור. ואחרי שהלך לבבל וכל הדור ההוא מתו או נהרגו בחורבן ביתר ונתבטלה סנהדרי יבנה, וחכמי הדור של ר"מ וחבריו טרם נתקבצו למקום אחד, כי הגזירה הידוע גזירת אנדרינוס קיסר נמשכה כמה וכמה שנים, היה אז חנניה ב"א ר' יהושע כמעט יחיד בדור בא"י ובחו"ל חוץ מר"י בן בתירה שהיה אז בנציבין, וכמו שהבאנו לעיל שגם בחיי ר"ג ור"י הורה הוראות.

וכל אותן השנים לא יכלו לעבר שנים ולקבוע חדשים בא"י כי מלכות הרשעה הביטה בשבע עינים על כל מצות ישראל לעקרן ולכלותן, וכאשר התאונן ר' נתן שהיה באותו הזמן עדיין בבבל, במכלתא יתרו מס' דבחדש פ"ו, ר' נתן אומר לאוהבי ולשומרי מצותי אלו ישראל שהם יושבין בא"י ונותנין נפשם על המצות, מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני, מה לך יוצא לישרף על שקראתי בתורה, מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי מצה — על שנטלתי לולב, ובפרט ענייני עיבור השנה שהוצרכו גם בזמן ר"ג בשעת שלום ליטול רשות מאת ההגמון כסנהדרין יא., והדין הוא שאם אינם יכולין לעבר שנים בא"י אז מעברין בחו"ל כמפורש בירושלמי נדרים פ"ו ה"ח וסנהדרין פ"א ה"ב שבחו"ל אין מעברין ואם עיברוה אינה מעוברת, [במד"א] ביכולין לעבר בא"י אבל בשאין יכולין מעברין בחו"ל, כירמיה, יחזקאל, ברוך בן נריה עברו בחו"ל. חנניה ב"א ר' יהושע עיבר בחו"ל. וכן מובא בברכות סג. כשירד חנינא באר"י לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל.

אבל כששקטה מעט הארץ מרוע הגזירות אמרו בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א שהתקבצו בבקעת בית רימון ר"מ ר'

יהודה

יהודה ור' יוסי ור"ש ור' נחמיה וראב"י ור"י הסנדלר (אך רשב"ג לא היה עדיין עמהם שזה היה טרם שהוקם לנשיא כי עדיין לא הורשו חכמי הדור להתיישב במק"א), והיתה ראשית מעשיהם להחזיר העטרה ליושנה ולעבר שנים בא"י כדין התורה, ואמרו שם שנכנסו לעבר את השנה ודרשו כל מי שספיקה בידו לעבר את השנה ואינו מעברה כאלו עובד עכ"ום.

ולהוציא מכח אל הפועל הדבר הגדול הזה, הוצרכו לשלח לבבל אל חנניה בן אחי ר' יהושע לאסור עליו שלא יעבר שנים מעתה, ולכן שלחו שני חכמים גדולים אליו לנהר פקוד, כמפורש ברכות סב. ובירושלמי נדרים פ"ו ה"ח וז"ל רבי (וצ"ל רבותינו והיה כתוב רב' וזה ברור כי זה היה דור שלם קודם רבי) שלח ג' איגרן גבי ר' יצחק ור' נתן (שהם היו מראשי הדור בבבל אז, ור' נתן היה בן הריש גלותא כמבואר בערכו) בחדא כתב לקדושת חנניא, ובחרא כתב גדיים שהנחת נעשו תישים, ובחרא כתב אם אין את מקבל עלך צא לך למדבר האטד ותהא שוחט ונחוניון (בברכות סג: אחיה) זורק, ובברכות שם מפורש את מי שלחו וז"ל ששגרו אחריו שני ת"ח ר' יוסי בן כיפר ובן בנו של ר' זכריה בן קבוטל כשבאו אליו א"ל למה באתם? א"ל ללמוד תורה באנו הכריז עליהם אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבהמ"ק. התחיל הוא מטמא והם מטהרין הוא אוסר והם מתירין, וכששאל להם למה עושין כזאת, אז גילו לו למה באו שלא יעבר שנים בחו"ל, אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים — בחו"ל? א"ל הנח ר"ע שלא הניח כמותו בא"י, א"ל אף אני לא הנחתי כמותי בא"י, א"ל גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים „והם" (ומזה אנו רואין שלא רבי שלחם ולא רשב"ג כדעת החכם גרעץ) שגרונו אצלך וכן אמרו לנו לכו וא"ל בשמנו אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי, ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעין מוטב ואם לאו יעלו להר אחיה יבנה מזבח, חנניה ינגן בכנור (שהיה לוי) ויכפרו כולם.

(ובל"ס שלחו רבותינו לר' יצחק ולר' נתן ובקשו מהן שהם יעמדו לימין השלוחים). וזה שאמרו בירושלמי נדרים שם כשקראו השלוחים את האגרות ורצה חנניה לבזותם אז קם ר' יצחק וקרא כתיב באורייתא אלה מועדי חנניה בן אחי ר"י, אמרין ליה (הלא כתיב) מועדי ה'? אמר לון גבן (יען שאם תשמעו לחנניה ע"כ הוא כאלו כתיב מועדי חנניה), ור' נתן התגבר כארי ויאמר כי מבבל תצא תורה ודבר ה' מנהר פקוד אמרי ליה (הלא כתיב) כי מציון תצא תורה וכו', אמר לון גבן (צריכין אנו לקראתו כן).

אז ראה חנניה כי נלכד במצודה והלך לר' יהודה בן בתירה לנציבין לשאול עצה ממנו אם ישמע לדברי השלוחים אם לא. וריב"ב אמר לו שצריך לשמוע להם, אז קם (חנניה באר"י) ורכב על סוס ורץ לכל המקומות שהיה יכול להגיע ופרסם שעיבור השנה שלו בטל ומבוטל ומכאן ולהבא צריכין לשמוע את חכמי א"י, ובמקום שלא היה יכול להגיע עשו את המועדים מקולקל.

ונפטר זקן ושבע ימים בבבל כמפורש קה"ר פ"א פסוק ח-ד.

ר' חנניה בריה דר' איבי.

נזכר ממנו דרשה אחת בשהש"ר פ"ד-ב שדרש מה יפו פעמיך בנעל אין כתיב אלא בנעלים ב' נעלים נעילה בפסח ובחג.

חנניה בר אידי.

נזכר פסחים קד. שלח להו רב שמואל בר אידי חנניה אחי אומר אחת (ולית הלכתא כוותיה), ולולי דמיסתפינא הייתי אומר שצ"ל שר"ש בר אידי שלח שחנניה [בן] אחי [ר' יהושע] אומר אחת, וכאשר

אמרו שם בסוף העמוד תנא משמיה דריב״ח — ולית הלכתא כוותיה. וצ״ע.

רב חנניה בר ביבי.

נזכר פסחים קי. אמר רב אשי חזינא לרב חנניה בר ביבי דאכל כסא הוה נפיק וחזי אפי שוקא. ודעת היוחסין שהוא נכד אביי.

ר׳ חנניה בן גמליאל. ערך ר׳ חנינא בן גמליאל.

ר׳ חנניה בריה דר׳ הלל. ערך ר׳ חנינא בריה דר׳ הלל.

חנניה בן חזקיה בן גרון או גוריון.

גדול הדור בזמן הלל ושמאי וע״י נשארו לנו לפליטה ספר יחזקאל ומגילת תענית, כשבת יג: אר״י אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל — מה עשה העלו ג׳ מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשו. וכן הוא בחגיגה יג., ובמנחות מה. איתא חנינא בן חזקיה, ובשבת יג: מי כתב מגילת תענית אמרו, חנניה בן חזקיה וסייעתו שהיו מחבבין הצרות. ובסוף מגילת תענית (שר׳) אלעזר בן חנניא בן חזקיה בן גרון כתבו ובל״ס ששניהם אמת שהאב ובנו כתבו המגילה. ובשבת פ״א מ״ד ואלו הן מן ההלכות שאמרו בעליות חנניה ב״ח בן גוריון (ובגמרא שם יג. בן גרון) כשעלו לבקרו נמנו ורבו ב״ש על ב״ה, וי״ח דברים גזרו בו ביום.

ובחגיגה יג. מעשה בתינוק אחד — והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ושרפתו — א״ל חנניה ב״ח אם זה חכם הכל חכמים הן.

ואלעזר בנו נזכר הרבה פעמים כמבואר בערכו.

ר׳ חנניה (או חנינא) בן חכינאי.
(תנא דמשנה).

אביו ר׳ חכינאי נזכר בפדר״א פמ״ט.

ונזכר במשנה ג׳ פעמים בכלאים פ״ד מ״ח ר״א בן יעקב אומר משום חנינא בן חכינאי אפילו חרבה האמצעית וכו׳, ומכות פ״ג מ״ט חנניא ב״ח אומר אף הלובש כלאים, ואבות פ״ג מ״ד ר׳ חנינא בן חכינאי אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה ה״ז מתחייב בנפשו.

הוא היה בישיבת יבנה מהדנין לפני חכמים כסנהדרין יז: דנין לפני חכמים (ר״ג ור׳ יהושע וחבריהם) שמעון ב״ע ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניה בן חכינאי. ובירושלמי מע״ש פ״ב ה״ד תלמידים: חנינא בן חכינאי ור״א בן מתיא וכו׳. ובשקלים רפ״ה ביבנה היו ד׳ (שהיו יודעין שבעים לשון) ב״ע וב״ז ובן חכינאי ור״א בן מתיא.

והנה אף ששימש את כל חכמי יבנה אבל היה בפרוטוט תלמידו המובהק דר״ע כחגיגה יד: חנניה ב״ח הרצה (דרש במעשה מרכבה) לפני ר״ע, ובויק״ר פכ״א־ח שהוא ורשב״י הלכו ללמוד תורה אצל ר״ע ושהו שם יג שנים. ובכתובות סב: יסופר ר׳ חנניה בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הילוליה דרשב״י ורשב״י בקשו שימתין עליו ולא רצה. וישב שם יב שנה ובמשך הזמן אישתנו שבילי דמתא וכשבא לעירו לא ידע מקום מגורת אשתו. הלך וישב אגודא דנהרא שמע שקורין לנערה אחת בת חכינאי, אמר, בלי ספק בתי היא, הלך אחריה ובא לביתו פתאום וכשהביטה אשתו עליו פרח רוחה מרוב פחד, ואמר ענייה זו זה שכרה? בעא רחמי עלה וחייה. וזה שדרש עליו ר׳ יהושע בר נחמיה בב״ר פיז־ג, זכה כאשתו של ר׳ חנינא בר חכינאי.

ובנדה נב: אר״ש מצאני חנינא ב״ח בצידון ואמר כשאתה מגיע אצל ר״ע אמור לו עד מתי הבת ממאנת אם יאמר

לך

לך — והלא בן שלקות וכו׳, ובתוספתא שם פ״ו אר״ש מצאני חנניה בן כינאי. וכן הוא בתוספתא נגעים רפ״א ר״א בן יעקב משום ר׳ חנניא בן כינאי שאמר משום ר״ע.

והתרועע עם כל גדולי הדור כסוטה לד. שא״ר יוסי אבא חלפתא ור״א בן מתיא וחנינא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים וכו׳.

ובמנחות סב. חולק עם ר׳ יוסי בן המשולם.

הלכותיו נזכרו שבת קמז:, קידושין נה:, ספרא אמור פ״ז־יא.

מדרשותיו היקרות מלבד מאמרו באבות מצינו במכלתא בשלח פ״ג דרש אח אני לישראל בעת צרתן. ובתוספתא שבועות פ״ג אומר אין אדם כופר בעמינו (או באמיתו) עד שכופר בעיקר. והיה מהרוגי מלכות כדמובא בב״המד ח״ב צד 66 ובמ׳ אלה אזכרה הנדפס בב״המר חדר ב׳ שחשבו בין העשרה הרוגי מלכות והיה אז בן צ״ה שנים.

ר׳ חנניה בן חלניסי.

נזכר במכלתא בשלח פ״ג אך צ״ל בן חכינאי, וכן הוא בילקוט בשלח שם.

ר׳ חנניה בר יהודה (תנא).

בספרא צו פסוק זאת תורת המנחה, הקשה לר״ע ופליג עליה, ושם שמיני פסוק וישמע משה ויטב בעיניו א״ר יהודה, חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה הקפדה שגרמה למשה לטעות. ובירושלמי פסחים פ״ה ה״א א״ר יוסי — כהדא דתני חנניה בן יהודה אומר שומע אני בין ערבים וכו׳.

ר׳ חנניה בר׳ יהושע.

נזכר במ״ר פ״י־ד, והוא ט״ס וצ״ל ר״ח בן אחי ר׳ יהושע כבירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ו.

ר׳ חנניא בנו של ר׳ יוסי הגלילי.

ערך ר׳ חנינא.

ר׳ חנניא בריה דר׳ יסא.

ערך ר׳ חיננא בריה דר׳ אסא.

ר׳ חנניה בן יעקב.

נזכר אבות דר״נ פכ״ט־ג אמר הניעור בלילה מתוך ד״ת סימן יפה לו.

ר׳ חנניה בר יצחק.

ערך ר׳ חיננא בר יצחק.

רב חנניא בר מניומי.

ערך ר׳ חנינא ב״מ.

ר׳ חנניה בר עדו.

נזכר בתוספתא סוף עדיות אחר רבי וגרסת התוס׳ צוקערמאנדעל ר״ח בר עדיי.

חנניה בר עכברי.

בירושלמי סוף תרומות ובשבת פ״ב ה״א עבד עבידתא אצל ר׳ חייא ציפוראי.

ר׳ חנניה בן עקביה.

ערך ר׳ חנינא בן עקיבא.

ר׳ חנניה בן עקשיא.

נזכר במשנה סוף מכות (מאמרו הנודע שאנו אומרין אחר פרקי אבות) רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. ובתוספתא דשקלים פ״ג אמר אלו ואלו ניתנין מחצי כבש ולמטה. וכעין זה מובא בשקלים פ״ח מ״ח בסתם משנה. ובמס׳ סופרים פ״ה ה״ד מחלוקת ר׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ חנניה בן עקשיא (לגרסת כ״י). בדין הכותב את השם וטעה. ובמנחות ל: מובא המאמר ע״ש ר״ש בן אלעזר משום ר״מ. וביוחסין כותב שנזכר בג׳ מקומות בתוספתא.

חנניה בן שמואל.

בירושלמי דמאי פ״ב סה״א ר׳ יצחק בר טבלאיי שאל לר׳ יוחנן א״ל שאל חנניה בן שמואל דתנייתא (שהוא התנא השונה ברייתות בישיבת ר״י), ובשבת פ״א

ה״א־ב

ה"א-ב: וסוכה פ"א ה"א תנא ר' חנינא ב"ש כל הכלים שהיו במקדש וכו'.

ר' חנניה (אז חנינא) בן תרדיון.

(תנא דמתניתין).

נזכר במשנה תענית פ"ב מ"ה מעשה בימי ר' חלפתא (אבי ר' יוסי) ור' חנניה בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן. וכן נזכר אבות פ"ג מ"ב שאמר שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת ה"ז מושב לצים וכו'.

רבותיו מצינו אך במק"א שאמר משמו דר' אליעזר.

וקבע ישיבה גדולה בעיר סיכני בסנהדרין לב: שאמרו אחר ר' חנניא בן תרדיון לסיכני. וכן נזכר עם חבירו ר' חלפתא כר"ה כז:, תענית טז: בלשון וכן הנהיג ר' חלפתא בציפורי ור' חנניה ב"ת בסיכני.

והיה גבאי צדקה כע"ז יז: וראב"י אמר עליו לא יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה אא"כ ממונה עליו ת"ח כר"ח בן תרדיון, והוא ראה איך שנהרגו קדושי עליון על שהרביצו תורה ברבים כמפורש שמחות פ"ח כשנהרג ר"ע בקיסרי באתה השמועה אצל ר"י בר אבא ור' חנינא בן תרדיון עמדו וחגרו שקים וקרעו בגדיהם והספידוהו. אבל מה לו ולמלכי רומי, הוא שאמר בעצמו אבות פ"ג מ"ב שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת ה"ז מושב לצים, יתבטל הוא מלמודו אפילו רגע אחת? וגם לא שמע לעצת חבירו הזקן ממנו כשבא לבקר את ר' יוסי בן קסמא א"ל חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו — והרגו את חסידיו — ואני שמעתי עליך שאתה מקהיל קהלות ועוסק בתורה, והשיב לו מן השמים ירחמו, א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו? תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ס"ת באש — ולא היה ימים מועטים שנפטר ר"י בן קסמא והלכו כל גדולי רומי לקברו — ובחזירתן מצאו את רחב"ת שהוא יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו. ואז תפסו אותו ואת ר"א בן פרטא, אך ר"א ב"פ ניצל ע"י נס, ורחב"ת כשהביאוהו לפני השופט ושאלו אמאי קא עסקת בתורה השיב לו כאשר צוני ה' אלהי. מיד גזרו עליו לשרפה (יען שהיה הוגה את השם באותיותיו) ועל אשתו להריגה (דלא מיחתה בו) ועל בתו לישב בקובה של זונות דאר"י פ"א היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאה פסיעותיה של ריבה זו מיד דקדקה בפסיעותיה (לפסוע פסיעות נאות), ובשעה שיצאו שלשתן צדקו עליהן את הדין, הוא אמר הצור תמים פעלו ואשתו אמרה אל אמונה ואין עול, ובתו אמרה גדל העצה — אשר עיניך פקוחות על כל דרכי וכו'.

וכאשר אמר ר"י בן קיסמא כן היה כי כרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו בהן את האור ולקחו ספוגין של צמר ושראום במים והניחו על לבו שלא ימות מהר. אמרה לו בתו, אבא! אראך בכך? אמר לה אלמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני. א"ל תלמידיו רבי! מה אתה רואה, א"ל גוילין נשרפין ואותיות פורחות, (א"ל) אף אתה פתח פיך ויכנס בך האש, א"ל מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל אחבל בעצמי. א"ל התליון, רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העה"ב? א"ל הן ונשבע לו — יצאה נשמתו בטהרה, וגם התליון קפץ לתוך האור, יצתה בת קול ואמרה רחב"ת וקלצטוריני מזומנין לחיי העה"ב.

והחכם

והחכם גרעץ בח"ב צד 259 העתיק שלא כהוגן וז"ל שהתליון יעצו ליטול הספוגין מעל לבו אך ר' חנינא לא רצה לשמוע לו כי חשב זאת לאבדת א"ע לדעת.

וכן נחשב בין הרוגי מלכות באיכ"ר פ"ב פ' בלע, ומד' תהלים פ"ט-יג, ובסוף מגילת תענית כתוב שנשרף כ"ז סיון.

דבריו בהלכה מצינו אך במנחות נד: ר"כ מתני לה רחב"ת אומר מחמיצין וכו', ובתוספתא מקואות רפ"ו מעשה בבית ענת שקוו יותר מאלפים כור ובאו ושאלו את ר' חנינא ב"ת ופסל.

ומצינו שהיה לו שני בנים ושתי בנות. בן אחד שיצא ללסטות והרגוהו וקרא עליו אביו ונהמת באחריתך בשמחות ספי"ב, ובן אחד ת"ח כתוספתא כלים פ"ד ה"ט ששמעון בן חנניא שאל ממנו הלכה. ובתו החכמניות הנודעת בשם ברוריה אשת ר"מ, ובתו אשר נגזר עליה לישב בקובה של זונות ואך אח"כ הצילה ר"מ משם.

ובספר חקרי לב ח"ג צד 129 ידבר סרה עליה שמרצונה הלכה לישב בקובה של זונות. וחוצפה יתירה היא להכחיש דברי חז"ל המפורשים שר"מ מצאה נקיה ותמה וברה, ומה שדקדקה בפסיעותיה הלא אך בו"ר היתה וצעירה לימים, וכן מונח בטבע כל האדם וד"ל.

ר' חנניה חברון דרבנן. ערך רב חנניה ב).

ר' חנניה או חנניא-חנינא סגן הכהנים.

תנא בזמן הבית, ונזכר במשנה פסחים פ"א מ"ו ר' חנינא סגן הכהנים אומר מימיהן של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר וכו'. ובשקלים פ"ד מ"ד אמר מותר נסכים לקיץ המזבח. ושם רפ"ו אמרו של בית ר"ג ושל בית ר' חנניא סה"כ היו משתחווין יד'. ובעדיות רפ"ב העיד ה' דברים, ושם מ"ב אמר מימי לא ראיתי עור יוצא לבית השרפה, א"ר עקיבה מדבריו למדנו, ושם מ"ג אף הוא העיד על כפר קטן שהיה בצד ירושלים (ומובא בגיטין כ: ושם ברש"י ט"ס וצ"ל ר"ח סגן הכהנים), וזבחים פ"ט מ"ג אומר דוחה היה אבא את בעלי מומין מע"ג המזבח. וכן הוא בתוספתא שם (ובברטנורא גרס ר"ח בן אנטיגנוס), ומנחות רפ"י אמר בשבת היה נקצר ביחיד. ובנגעים פ"א מ"ד ר' דוסא בן הרכינס אומר מראות נגעים לו', עקביה בן מהללאל אומר עב', ר' חנינא סגן הכהנים אומר אין רואין את הנגעים בתחלה לאחר השבת. (ובתוספתא שם ובתו"כ פ' נגעים פ"ב גרסי ר"ח סגן הכהנים אומר מראות נגעים טז'), ופרה רפ"ג אומר הכהן השורף את הפרה מזין עליו כל שבעת הימים. ובתנחומא תצוה אמר אני הייתי משמש בב"המק ומעשי נסים הי' במנורה.

ומכל זה אנו רואין שהיה בזמן הבית, וכן הוא ביומא כא: שאמר אני ראיתיה (אש של הקדש) ורבוצה ככלב. והוא ראה את החורבן בעיניו וחי גם אח"כ כמפורש תענית יג., ביצה פ"ב ה"ב שאמר כדאי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת בשנה (שלא להטביל בת"ב). וכן מנחות רפ"י שאמר בשבת „היה" נקצר.

ונזכר בברייתא יומא לט. שאמר למה סגן מימינו שאם אירע בו פסול בכה"ג נכנס סגן ומשמש תחתיו. ומה שמצינו יומא ח. שאמרו תנאי היא ר"מ ר' יוסי ור"ח סגן הכהנים, לא שנחלקו ביחד אך זה מסידור הש"ס שחולקין ר"מ ור' יוסי, ואמרו שגם דעת רחס"הכ הוא כך. וכמו שאמרו בפירוש פסחים פ"א ה"ו וכי ר"ח סגן הכהנים לא קודם אושא הוה?

וכאשר ראה בעיניו שמן השמים המליכו את הרומאים לכן אמר אבות פ"ג מ"ב הוי מתפלל בשלומה של מלכות

שאלמלא

שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. ובספרי נשא סקמ"ד אמר גדול השלום ששקול כנגד מעשי בראשית.

ובאדר"נ רפ"כ נמצא ממנו מאמר מוסרי שאמר כל הנותן ד"ת על לבו מבטלין ממנו — הרהורי שטות, הרהורי עול בו"ד.

ובסוף מגילת תענית ומובא בטור או"ח סתק"פ מבה"ג ובש"ע שם שבכ"ה בסיון נהרגו רשב"ג ור' ישמעאל בן אלישע ור"ח סגן הכהנים. ופלא שלא נזכר שמו בשום מקום שיחשב בין הרוגי מלכות. אבל בל"ס שאין הכונה ששלשתן נהרגו בזמן אחד כידוע שרשב"ג וריב"א נהרגו קודם החורבן, והוא חי גם אחר החורבן, אך הכונה שאירע שביום כ"ה בסיון נהרגו שלשתן.

ומצינו שקלים פ"ח מ"ה ר' שמעון בן הסגן ולדעת הרמב"ם שהיה בן ר"ח סגן הכהנים.

רב חנניה סנתוניא. ערך ר' חנינא ענתייה.

חנניה קריתסיה.

בירושלמי כתובות פ"ב ה"ט שהיה כהן ואישתבאי הוא ובניו ואשתו אתון לגבי ר' חנינא ולא קבלון, לגבי ריב"ל וקבלון.

חנמאל המצרי.

(חנמאל בן שלם דוד ירמיה, ירמיה פל"ב־ז).

היה כה"ג בזמן בית שני ובימיו עשו פרה אדומה כמפורש פרה פ"ג מ"ה. ובקדמוניות היהודים יסופר אודותיו שהורדוס כשישב על כסא מלכותו הרים את חננאל שהיה מבבל לכה"ג, ואח"כ ע"פ בקשת אשתו מרים הסירו לפי שעה, ואודותיו ידובר באריכות בספר היקר דורות הראשונים ח"א צד נט:.

רב חננאל.

(מגדל חננאל, ירמיה פל"א־לח).

היה תלמיד מובהק לרב כפסחים קג. חולין פו: שאמרו, רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, קאי עלייהו רב ייבא סבא, וביבמות קי. ההוא עובדא דהוה בנרש — ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם. ומו"ק יט. אורי ליה רב ואמרי לה רבה ב"ח לרב חננאל. ובירושלמי ברכות פ"ו ה"י יצחק בר אבא בר מחסיה ורב חננאל הוון יתבין — סלקון לבית רב.

רב חננאל אמר רב ברכות מג: מט., פסחים כח., ר"ה לה., תענית ה., מגילה ג., מו"ק יב:, חגיגה יג:, יבמות קי., קידושין עב., מנחות ל: לא:, לד:, חולין צא:, מגילה פ"א ה"ט.

ובנדרים עז. רב שרא נדרא לרבה בקיטונא דבי רב. וידוע שרבה לא ראה את רב, אבל הגרסא האמיתית הוא כדמובא ביוחסין שצ"ל רב שרא נדרא לרב חננאל. והיה גדול כ"כ עד שגם ר"ה כששאלוהו — א"ל זילו שיילוה לרב חננאל בבכורות כד: (ופירש"י תלמידו של רב הוה).

האומרים בשמו מצינו רב איקא בר אבין א"ר חננאל מגילה ג., קידושין עב., רב זעירא א"ר חננאל מנחות לא:, מגילה פ"א ה"ט, כתובות פי"ג ה"א, וב"ב פ"ט ה"א איתא בטעות רב חננאל בשם ר' זעירא וצ"ל להיפוך.

ר' פנחס בשמו אס"ר פ"א־יד.

פרנסתו מצא שהיה סופר מומחה, כמפורש מגילה יח: רב חסדא אשכחיה לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב א"ל ראויה כל התורה כולה ליכתב על פיך אלא כך אמרו חכמים אסור וכו'. וכן בירושלמי מגילה פ"א ה"ט, ובמו"ק פ"ג ה"ד חד בר נש נאבד לו תפלין שלו בחו"המ אתא לגבי ר' חננאל ושלחו לגבי ר' אבא בר נתן א"ל הב ליה תפילך וזיל כתוב לך, ורב א"ל שגם מותר לו לכתוב בעד אחרים.

ומצינו ר' יושע' בריה דרב חננאל מגילה פ"א ה"ט־יא:.

רב חננאל בר פפא.

נזכר שבת פח: אמר מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו ד"ת כנגיד, ל"ל מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת וכו'. וגרסת דק"ס ר' חיננא בר פפא.

חסא.

(בן ידותן וחסה לשערים, דברי הימים פט"ז־לב).

בכתובות פה: ההוא גברא דאפקיד כסא דכספא גבי חסא, שכיב חסא ולא פקיד, אר"נ ידענא בחסא דלא אמיד, ופירש"י שהוא חסא הנזכר ביבמות קכא: שטבע בנהר, ור"נ אמר האלהים אכלו כוורא לחסא, אזלה דביתהו ואינסבא. א"ר שר"נ הורה לה שמותרת להנשא דאמר חסא גברא רבה הוא, אי איתא דסליק קלא אית ליה. וב"מ נז. מצינו אמר רבא אמר רב חסא בעי ר' אמי — אר"נ הדר אמר רב חסא פשיט ר' אמי. ובדק"ס גרס חסא בלי תואר רב, ואפשר שהוא חסא דלעיל.

ומצינו שבת פח. חמא בר חסא. וב"מ פו. רב חמא בר ברתיה דחסא.

ר' חסא.

נזכר רו"ר פ"ה־ד. ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה א"ר חסא אשר באת לחסות. והיטב פ' מהר"זו שצ"ל א"ר חסא שלמה יהיה שכרך פי' שלמה המלך יצא ממך, יען אשר באת לחסות וכו' ובזה סרו כל הפלפולים שתלו על ר' חסא.

הסדא.

אבא בר חסדא ע"ז מט:.

אבדימי בר חסדא זבחים קיח. (לגרסת נ"א).

אבין בר חסדא או רבין בר חסדא גיטין ה.

רב חסדא (הכהן).

(ובירושלמי נקרא לפעמים חסדאי־חסדי־חסדיי).

האדם הגדול הזה אשר זכה לתורה ולגדולה ולאריכת ימים ולישב על כסא רב ור"ה בסורא, לא נודע לנו שום דבר מי היו אבותיו או משפחתו ואך ידוע בשם „רב חסדא".

ומה שמצינו סנהדרין ח. שא"ל ר"נ בר יעקב לר"נ בר רב חסדא הכי אמר אבוה דאבך משמיה דרב וקאי על רב חנן בר רבא ט"ס הוא שם וצ"ל אבוה דאמך וכאשר נבאר הלאה.

וכאשר יסד רב את ישיבתו הגדולה בסורא היה אז רב חסדא בן שתי שנים כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג רפ"ב שבא רב לבבל תקל לשטרות ורב חסדא נפטר תרך לשטרות, וחי צב שנים, ורב מלך כח שנים וא"כ היה רב חסדא כשבא רב לבבל בן ב' שנים, ובפטירת רב היה בן שלשים שנה ולכן בלי ספק זכה עוד לקבל תורתו מפי רב, וזה שמצינו סוכה לג., בכורות מה., נדה מט. שאמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול (רב) אמרו והמקום יהיה בעזרו. וכן ברכות לח: דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב, וביצה כה. אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמוד (ופירש"י ר"ה ורב חסדא ור"נ שלשתן היו תלמידי דרב), וכן הוא ביבמות קי:, וכן מצינו רב חסדא אמר רב כברכות מג., עירובין צז., פסחים קז., נזיר מג:, ע"ז לא. נב. ס:, מנחות יז., והיו חביבין עליו שמעתתא דרב כ"כ עד דאמר שבת י: כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא דרב יהיבנא ליה ב' מתנתא דתורא (שהיה כהן).

וכן מצינו שבת קמד: אמר רב חסדא מדברי רבינו (שמואל) נלמוד, אבל לא מצינו בשום מקום שידבר פא"פ עם רב או שמואל, וזה אות שלא הגיע להיות נחשב בין תלמידי דרב.

ורבו המובהק היה אבימי, וכדאמר בעצמו ערכין כב. קולפי טאבי בלעי מאבימי, ובע"ז יד: הקשה לאבימי שלא הבין פי' המשנה ואבימי פירש לו.

וכן מצינו רב חסדא אמר אבימי כסוכה טז:, כתובות עא: ק:, גיטין כו:, סוטה ט., ב"ק יג:, סנהדרין טו. פא., זבחים כו. כז. מנחות עז. בכורות מד., ובמנחות ז. אמרו אבימי תני מנחות בי רב חסדא, ופריך והאמר רב חסדא קולפי טאבי בלעי מאבימי? ומשני אבימי מסכתא איתעקרא ליה ואתא לקמיה דרב חסדא לאדכוריה גמריה.

וכן קיבל מכל גדולי תלמידי דרב ושמואל כדמצינו רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא (תלמיד חבר דרב) כברכות נה:, תענית יב:, סנהדרין קג., זבחים כה:, וכן צ"ל בהוריות ו.

וכן רב חסדא אמר מר עוקבא (תלמידו דשמואל שהיה בכפרי) כברכות י: כט:, שבת קטז:, עירובין כא:, פסחים מ., כתובות מח. ע. גיטין פה., ע"ז יז. כז., נדה נב., ובסנהדרין ע. אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמרי לה אמר מר עוקבא (ובדק"ס ליתא תיבת רב עוקבא), ובסוטה לט. אדבריה רב חסדא למר עוקבא ודרש. וביבמות סג: אר"ח אמר מר עוקבא בר חייא.

וכן מצינו רב חסדא אמר זעירי כברכות מג., סנהדרין סט:, ע"ז לא. מט., ושם לא. אר"ח אמר לי אבא בר חמא הכי אמר זעירי, ושם מט. איתא בטעות אבא בר רב חסדא.

וכן רב חסדא אמר רב חמא בר גוריא כמנחות עח.

וכן רב חסדא אמר רב חנן בר רבא (החתן רב והחמיו של רב חסדא), כחולין סג., ובפסחים קיז. אר"ח חזינא לתילי דבי רב חנן בר רב (וצ"ל בר רבא, דק"ס).

ומצינו רב חסדא א"ר יוחנן כפסחים קיז., יבמות כה:, ע"ז כז:, מכות כג., משמיה דר"י ברכות נח:, אבל לא מצינו בשום מקום שעלה ר"ח לא"י בחיי ר' יוחנן, ובברכות כד: אר"ה א"ר יוחנן — א"ל רב חסדא האלהים אם אמר לי ר' יוחנן בפומיה לא צייתינא ליה, משמע מזה שלא היה תלמידו. ונראה בבירור שקיבל תורת ר"י מהנחותי וכדמצינו בירושלמי ר"ה ספ"ד שאמר רב חסדא לר"ז דנחתון מערבייא ואמרין תמן בשם ר' יוחנן. ואפשר שלכן קרא לעולא (שהיה מהנחותי) רבותינו היורדין כברכות לח: יען שקיבל ממנו תורת א"י, וכדמצינו פסחים לג: שאמר רב חסדא לרב אחא בר רב עויא מאן ציית לך ולר' יוחנן „רבך".

וכן רב חסדא א"ר יונתן כב"ק סז. (וצ"ל ר' יוחנן, דק"ס).

ר"ח א"ר יצחק סוכה מד:, חולין טז:, שאל רב חסדא ממנו ברכות כז. מג.

וכן רב חסדא אמר רבינא בר שילא כסוכה יג., מו"ק יז: (ושם איתא במו"ק אמר רב שילא וצ"ל רבינא בר שילא, דק"ס), יבמות סח:, ובזבחים לו: איתא בר סילא וצ"ל בר שילא. ומצינו כתובות עה. אר"ח הא מילתא מגברא רבה שמיע לי ומנו רבי שילא נראה שצ"ל רבינא בר שילא כי ר' שילא נפטר עוד קודם שמלך רב, והיה כתוב רבי' ונשמט הקו ותיבת בר ונעשה מזה רבי שילא.

וכן מצינו רב חסדא אמר רב קטינא כב"מ עט., בכורות לה., ערכין לב.

וכן קיבל מרב המנונא (תלמידו דרב) כדמצינו שמתיב ליה רב חסדא כהוריות פ"ג ה"ז. ובשבת צז. א"ר יוסף הא מלתא איבעי ליה לרב חסדא ופשטיה ניהליה רב המנונא.

וכשמלך רב הונא בסורא ישב רב חסדא לפניו, והיה לו לתלמיד חבר, שכבר היה אז רב חסדא כבן ארבעים שנה (שר"ה מלך ארבעים שנה ונפטר תר"ח לשטרות).

וכדמצינו

ובדמצינו ברכות כד:, פסחים עג. שהקשה לר"ה. רב חסדא אר"ה פסחים קא:, ביצה יז., ובמו"ק אמר רב חסדא בפירוש הכי גמירנא מיניה דר"ה. ומה שמצינו פסחים קז. בעי מיניה ר"ה מרב חסדא הוא טעות הדפוס וצ"ל להיפוך כגרסת הב"ח ודק"ס. ובב"מ לג. יסופר שרב חסדא בעי מר"ה תלמיד וצריך לו רבו מאי, וחשדו ר"ה שכונתו על עצמו וכעס עליו וא"ל חסדא חסדא לא צריכנא לך את צריכת לי עד ארבעין שנין איקפדי אהדדי ולא עיילי לגבי הדדי אך אח"כ יתיב רב חסדא ארבעין תעניתא משום דחלש דעתיה דר"ה, ור"ה יתיב ארבעין תעניתא משום דחשדיה לרב חסדא.

ורב חסדא היה נזהר באמת שלא לפסוק שום הוראה במקום ר"ה כמפורש עירובין סב: שבעו מר"ח כל שני דר"ה ולא אורי. וזה שמצינו ב"מ ז. עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא בי ר"ה (ופירש"י שבאו לפני ר"ח ורב חסדא בא עם השאלה לפני ר"ה).

ורב החשיבו מאוד כגיטין ז. שהריש גלותא שאל מר"ה כלילא מנ"ל דאסור — אדהכי קם ר"ה לאפנויי א"ל רב חסדא קרא כתיב — אדהכי אתא ר"ה אשכחינהו דהוי יתבי א"ל האלהים מדרבנן, אלא חסדא שמך וחסדאין מילך. (ובירושלמי סוטה פ"ט סהט"ו מובא המאמר שריש גלותא שלח שאל לר' חסדאי — שמע ר' יוחנן ואמר הוא חסד ומילוי חסד). ובשבת פב. א"ל ר"ה לרבה בריה מ"ט לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדין שמעתיה. ומזה אנו רואין שהיה תלמיד חבר שלו, וכן כתבו התוס' ביבמות פג: ד"ה אמרי. ובגיטין לא: ר"ה ור"ח הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה א"ל אידך מקמי פלגאה ניקום? אדהכי אתא איהו לגבייהו וכו'.

וקרוב מאוד לומר שכל השנים שהיו בכעס זע"ז הלך לו רב חסדא לכפרי ושם הורה הוראית כעירובין סב: שרב חסדא הורי בכפרי בשני דר"ה (ופי' רש"י ולא היה מקומו דר"ה ומקומו בפומבדיתא [וצ"ל בסורא] ושתיהן בבבל). וכן ב"מ ו: שא"ל רב הושעיא לרבה כי אזלת קמיה דר"ח לכפרי בעי מיניה. ויותר נראה ששם היה מקומו הקבוע ולכן קבל הרבה ממר עוקבא שהיה הוא וב"ד בכפרי כקידושין מר: ואך היה הולך ללמוד בסורא לפני ר"ה, אבל היה שב לביתו ושם הורה הוראות.

מחלקותן של ר"ה ורב חסדא מצינו ברכות כה., שבת קמו., סוכה ג:, ביצה יד., כתובות כד: נ., גיטין סה., ב"ב לא., חולין י.

והיה בפטירת ר"ה כמו"ק כה. כשרצו להניח ס"ת על מטתו א"ל רב חסדא — גמירנא מיניה וכו', ואמרו שם שהעלו את ארונו לא"י ור' אבא עשה הספד עליו ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו, מתיב רב נחמן בר רב חסדא — טפח ליה אבוה בסנדליה ופירש"י ד"ה רב חסדא, משמע מזה שגם רב חסדא עלה לא"י עם ארונו של ר"ה, ובזה יבואר לנו מה שאמרו יבמות כא: אמר רב חסדא הא מלתא מגברא רבה שמיע לי ומנו ר' אמי, שאז כשהיה בא"י לזמן קצר אז היה ר' אמי הריש מתיבתא תחת ר' יוחנן ולכן קראו גברא רבה. ובעירובין לח: כי נח נפשיה דר"ה עייל רב חסדא למירמא דרב אדרב.

עם רב יהודה לא מצינו אותו בשום מקום שיאמר בשמו או לדבר עמו, אך בברכות מג. א"ל רב חסדא לר' יצחק שאני רב יהודה דחביבא ליה א"י. ובחולין קי: א"ל רמי בר תמרי אי הוית באתרא דרב יהודה אחוינא לך חורפאי, משמע מזה שלא היה מעולם במקום רב יהודה.

חבריו

חבריו הגדולים.

היו רב נחמן ורב ששת ורבה בר ר"ה, כעירובין סז. כשהיה פוגע רב חסדא ברב ששת היו מרתען שפוותיה ממתנייתא דרב ששת (שהיו משניות סדורות לו וירא ר"ח שלא יקשה לו ממשנה על משנה, רש"י), ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא. ובברכות מט. אמר רב חסדא אנא איקלעי לבי ריש גלותא וברכי ברכת מזוני, וזקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא, ושם מז: כשאמר ר' אמי הדין ששני ת"ח המחדדין זא"ז בהלכה מצטרפין לזימון, מחוי רב חסדא כגון אנא ורב ששת, ורב ששת מחוי כגון אנא ורב חסדא, וקראו זל"ז מר. כגיטין סח., ושניהם קאזלי באורחא כברכות ל., בעי מרב ששת כברכות לג., מחלקותם עירובין סב.

וכשהיה ר"ח אצל ר"ה דבק בבן רבו ולמדו יחד, כדמצינו ר"ח ורבה בר"ה דאמרי תרווייהו כשבת פט., פסחים י:, כתובות צט:, נדה כח., ושניהם היו דגילין אצל ריש גלותא כסוכה י: כו., ושניהם אזלו בארבא כחולין קה:, ואף שמתחלה לא רצה רבה לילך לרב חסדא וא"ל לאביו ר"ה שבת פב. מאי איזיל לגביה דכי אזלינא לגביה מותיב לי במילי דעלמא אומר לי מאן דעייל לבה"כ לא ליתיב בהדיא ולא ליטרח טפי דהאי כרכשתא אתלת שיני יתיב, דלמא משתמטא שיני דכרכשתא ואתא לידי סכנה, א"ל הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא כ"ש זיל לגביה. ומני אז והלאה מצינו אותם תמיד ביחד כדמצינו כשאיקלע רב נחמן לסורא עול לגביה רב חסדא ורבה בר"ה כסוכה יד:, כתובות צט:, ב"ב קלב:, שבועות מח:, ושניהם ישבו ביחד בדינא כשבת י: שישב כל היום בדינא הוה קא חלש לבייהו, תנא להו רב חייא בר רב מדיפתי — כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת וכו'.

וכן מצינו את ר"נ ורב חסדא ורב ששת אצל ריש גלותא ביחד כעירובין ט:, ר"נ ורב חסדא דאמרי תרווייהו ב"מ י., מנחות פא., ובב"ק כז: שלח ליה חסדא חסדא קנסא קא מגבית בבבל?

וכן רב חננאל כמגילה יח: ועיין ערכו.

וכן עולא היה כחבר לו כברכות נח: ששניהם הוה קא אזלי באורחא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי נגד רב חסדא, ובתענית ד: אמר עולא הא דרב חסדא כחומץ לשינים. ומה שקראו רב חסדא רבותינו היורדים כברכות לח: יען שעולא הביא תורת א"י לבבל כידוע.

וכן חולק עם רב נתן בר אושעיא כיבמות פט., חולין קלח.

ורב דימי בר חיננא, שאמר רב חסדא זבחים לו: מרגלא בפומיה דרב דימי בר חיננא.

וכן מרי בר מר שאמר רב חסדא עירובין כא. סנהדרין לח. דרש מרי בר מר. ובגיטין פח. יש שם ט"ס.

וכן חולק עם רב יצחק בר אבודימי כסנהדרין נו: צו: ק., מנחות צג. צח. וכן כתבו התוס' שם צג. שחברים היו.

וכן חולק עם ר' אבינא כתובות כד: ובשבת פב. איתא רבינא וצ"ל ר' אבינא, וכן רבה בב"ח כברכות כד:.

הלכותיו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי ושם נקרא לפעמים בשם רב חסדאי או חסדי כמגילה פ"א ה"ח אמר רב חסדי דר' יהורה היא, והוא מאמר רב חסדא בביצה כח:, ובסוטה פ"ט סהט"ו ורו"ר רפ"ג ריש גלותא שלח שאל לר' חסדאי, והוא בגיטין ז. ע"ש רב חסדא, וכן סנהדרין פ"א ה"ב-ד. ר"ז בשם רב חסדאי והמאמר בשביעית פ"י ה"ב ור"ה פ"ב ה"א ר"ז בשם רב חסדא. וכן עירובין

פ"א ה"ו א"ל אבא בר רב חונא לרב חסדאי והוא רבה בר"ה כידוע.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אדא בר רב יצחק אר"ח סוף מנחות.

אביי הקשה לר"ח תענית יב. ובזבחים יד. א"ל אביי לאמורא דר"ח בעי מר"ח וכו'. אך ביומא מט. גרס שרב ששת א"ל.

ר' אביתר שלח לר"ח (מא"י) גיטין ו:.

רב אושעיא ורב חנניה בזמנו ב"מ ו:.

רב אחא בר הונא תלמידו ששלחו לרבה עם הלכות כפסחים מז, יבמות פט:.

רב אחא בר יוסף הקשה לר"ח כב"מ פז, חולין קה.

רב אחא בר רב עויא מתיב קמיה דר"ח ור"ח א"ל מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך כפסחים לג:.

רב אחא בר עולא קמיה דר"ח כשבת נד:.

רב אחדבוי בר אמי רמי לר"ח כפסחים עה.

רב אידי קומי ר' יוסי בשם ר"ח כיבמות פי"א סה"ב.

רב אידי בר אבין יתיב קמיה כפסחים קא:, אר"ח עירובין נט:, ב"מ ד, ור"ח אמר עליו זהו שאומרים עליו שאדם גדול הוא? וקראו רב חסדא מר כב"ב לג.

ר' בא בשם ר"ח שבת פ"ז ה"א.

גלילאה דריש עליה דר"ח כשבת לא:, ב"ק נב, סנהדרין קיג, מכות כג.

רב הונא בר חיננא יתיב קמיה כמו"ק ט:, אמר הכי אר"ח מו"ק טז.

מר זוטרא דרש משמיה כחולין מד:.

ר' זירא, ביקש מר"ח וא"ל ניתי מר ונתני כברכות מט, ר"ז אר"ח כביצה לג:, כתובות צה, סוטה לט. לט: מג:, ובירושלמי ר' זעירא אר"ח כשביעית פ"י ה"ב, שבת פ"ז ה"א, עירובין פ"א ה"א, פ"ה ה"ז, ר"ה פ"ב ה"א, פ"ג ה"א, מגילה פ"א ה"ט, נדרים פ"ו ה"ח, וכן צ"ל בברכות פ"ט ה"ב, סנהדרין פ"א ה"ב-ד.

ר' חזקיה בשמו שקלים פ"ד ה"ד.

ר' חייא בר אבין בעי מר"ח כמנחות מט. ואמר עובדא הוה בי ר"ח כקידושין נ, ב"מ ז.

רב חייא בר אשי אר"ח כסנהדרין מג.

רב חייא בריה דרבה בר נחמני אר"ח כברכות מג. (לגרסת דק"ס). סנהדרין סט:, ע"ז מט:, ושם לא: איתא בטעות בריה דר' חייא בר נחמני.

ר' חייא בריה דרב נתן מתני בהדיה להא דר"ח פסחים מא.

רב חמא הקשה לר"ח כנזיר כ.

רב חנן בר רב חסדא אותיב לרב חסדא שבת מח. ונראה שהיה בן רב חסדא כמו"ק כה.

רב חיננא בשמו מעשרות רפ"א, ובעירובין ספ"ד ר' אחא בשם ר' חיננא ור' חסדיי תרוויהן אמרין.

רב חנינא וורדאן מתיב על דברי ר"ח ור"ח אמר עליו אישתיק וורדאן גיטין סד:.

רב חנינא חוזאה אתא לקמיה דר"ח מו"ק כ.

ר' טבי בשמו שבת פ"ג ה"ז, סוכה פ"ג סה"א.

ר' יוסי בר בון בשמו כתובות ספ"ח.

רב יוסף קרא לר"ח מר. כשבת צז:, קידושין נט:, ור"ח אמר לרב יוסף מי שמיע לך מיניה דרב יהודה כתובות נג:

רב יימר סבא (וגרסת השאלתות ר' ייבא סבא) שדרוהו רבנן קמיה דר"ח במעלי יומא דריש שתא וכו' ור"ח א"ל דלויה לרטיבא רפסא ליה ברוכתיה, כעירובין מ:.

ר' יעקב אר"ח ברכות כט:, כתובות פ.

יעקב הדייבא בעי מר"ח ב"ב כו:.

רב יצחק בר אמי אר"ח מו"ק י:, איקלע לבי ר"ח שבת קכח.

רב מנשיא בר גדא משמיה מנחות יז.

מרי בר איסק קמיה ב"מ לט:.

רב מתנה אר"ח קידושין לב.

רבנא נחמיה קראו לר"ח מר ב"ב נא:.

רב נחמן בר יצחק אר"ח ע"ז סג., ובדק"ס גרס ר"נ בר רב חסדא.

רב נתן בר אבא אתא לקמיה דר"ח חולין צה:.

רבנא עוקבא קרא לר"ח מר. כב"ב נא:, אדבריה ר"ח לרבנא עוקבא ודרש כפסחים קטו:, ביצה כט.

רב עמרם בעי מר"ח ב"ב ע.

רב פפא בר שמואל יתיב קמיה שבת נד:.

רבא תלמידו בעי מיניה קידושין נג:, ורבא א"ל דרשינן משמך — א"ל ר"ח יהא רעוא כל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי כביצה כח., כתובות סח:, הקשה לר"ח כתובות יט. רבא אר"ח ביצה יז. עירובין קג:, יבמות עד:, זבחים יט., נדה ט., וביומא עה: אמר רבא בפירוש שהיה תלמידו. ובסוכה כט. רבא ורמי בר חמא כי הוו קיימי מקמיה דר"ח (בתר דאגמרינהו שמעתא) מרהטא בגמרא וכו'.

רבה בר רב שילא אר"ח שבת ז. לג., ב"מ ע., חולין קב., מנחות לג:, בעי מיניה שבת פא.

רבה בר שימי אר"ח חולין קב.

רבה בר שמואל אר"ח חולין קב.

רבין בר חיננא יתיב קמיה כתובות נג.

רבינא אר"ח פסחים נט.

רמי בר חמא בעי מר"ח בעירובין ח. לד: עג., פסחים כז:, זבחים צג., מנחות נח. פז., ובסוכה בט. אמרו בפירוש שהיה תלמידו, וב"ק כ. א"ל רב חסדא לא הוות גבן באורתא בתחומא דאיבעיא לן מילי מעלייתא — ורמי בר חמא אמר ליה מתניתין היא, א"ל הי מתניתין א"ל לכי תשמש לי (ואף שהיה תלמידו ותחנו, אבל יען שהוא ידע מקור הדין ור"ח לא ידע, לכן בקשו שישמש לו שימוש אחד להראות בזה שלמד ממנו ההלכה הזאת,) שקל סודריה כרך ליה — ורבא אמר עליו כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה, דאע"ג דלא דמי למתניתין קבלה מיניה.

רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי מפומבדיתא איקלע לסורא — אייתוהו לקמיה דר"ח וכו' חולין קי. ע"ש כל המעשה.

רפרם בר פפא אר"ח כברכות כו. נט., שבת פא., תענית יג. כתובות ד., קידושין פא:, ב"מ פ:, סנהדרין מח., הרגם קמיה דר"ח שבת פב.

רב שיזבי, בשבת כג: יסופר שר"ח היה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דבי נשא דרב שיזבי, חזא דהוה רגיל בשרגי טובא אמר גברא רבא נפק מהכא, נפק מינייהו רב שיזבי. רב שיזבי אר"ח שבת קלו:, עירובין פ:, יבמות פג:, ובשבת קכ. אמר רבא אטעיה רב שיזבי לרב חסדא ודרש.

רב תחליפא א"ל לר"ח לא כן אלפן רבי? כירושלמי שבת רפ"ב.

רב תחליפא בר אבינא, בחולין ס: א"ל רב חסדא זיל כתוב קניגי ובליסטרי באגדתך.

רב תחליפא בר מערבא בזמנו עירובין נד:.

ושני תלמידים חברים היו לו שבסוף ימיו היו גדולי הדור.

רב המנונא (השלישי) שרב חסדא היה משבחו לפני ר"ה דאדם גדול הוא, והיה אז עוד פנוי בקידושין כט:, ושם כה. סבי דנזוניא לא אתו לפרקיה דר"ח א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו. ובנזיר מג: שאלו רב המנונא, ואח"כ נעשה תלמיד חבר שלו כמפורש עירובין סג. שהורה

בחרתא

בחרתא הארגיז בשני דר"ח דת"ח היה לו, והוא רב המנונא ג). מחלקותם ברכות כב:, שבת פב., עירובין כב.

ורבה, כב"מ ו: שא"ל רב הושעיא לרבה כי אזלת קמיה דר"ח לכפרי בעי מיניה, אבל שניהם ישבו לפני ר"ה כדמצינו יבמות סא:, גיטין כז., ב"מ יח: שא"ל רב חסדא לרבה פוק עיין בה דלאורתא בעי לה ר"ה מינך. ובנדרים נט. א"ל לרבה מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך, וב"ק מט. אמר על רבה מרי דיכי. וכל שני מלוכת ר"ח לא רצה רבה לקבל השררות דפומבדיתא וכאשר נבאר הלאה.

מקראות ימי חייו הארוכים וחסידותו ועלותו לגדולה ועשרו.

כבר כתבנו לעיל שלא נמצא בשום מקום מי היו אבותיו או משפחתו, אבל זאת ידוע לנו שהיה כהן כמפורש ברכות מד., שבת ו: וחולין מד:, ובעודו נער יספר רב חסדא שא"ל כלדאי מלפנא הוית (חכם תהיה) כיבמות כא:, ושקידתו בתורה היתה עד להפליא, שהיה לומד כל הלילה כעירובין סה., ופ"א א"ל בתו לא בעי מר מינם פורתא? השיב לה השתא אתי יומי דאריכי וקטיני ונינום טובא, ובהיותו בן טז' שנה נשא אשה כאשר אמר בעצמו קידושין כט: אר"ח האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשטן גירא בעיניך.

בת מי היתה אשתו נראה שבהיות ר"ח תלמיד קטן מקשיב בישיבת רב, ראה רב חנן בר רבא חתנו דרב כי ברכה בו נתן לו את בתו לאשה, ויורכש לו את גכדת רב, כמפורש קידושין עז: שא"ל רב חסדא לבנו רב חנן הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב (ואמר שם רב חנן בר רבא אמר רב), ובקידושין פא: איתא בטעות רב אחא בר אבא, וכן בסנהדרין ח. איתא בטעות אבוה דאבך וצ"ל אבוה דאמך.

והיה עני גדול כאשר אמר בעצמו שבת קמ: שבהיותו עני לא אכל ירקא משום דגריר (לבא ויהיה צריך לאכול הרבה לחם ולא היה לו), אך אח"כ התחיל לעסוק בעשיית שכר וה' שלח לו את הצלחתו ונתעשר מזה עושר רב כפסחים קיג. שאר"ח אי לאו דרמאי שכרא לא איעתרי. וגם אז לא אכל ירק כאשר אמר שבת קמ: היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי, ולא גבה לבו בעשירותו לאמר כחי ועצם ידי עשה לי כל החיל הזה, אך אמר שבת סב: אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא, והוא בעצמו היה פרים סילקא (היה מחתך הפירות לכבוד שבת) כשבת קיט., והיה מקדים בשלום כל אדם ואפילו לעכו"ם כגיטין סב., וכשהקניט את רבו ר"ה פ"א שלא במתכון צם ארבעים תעניתא כמפורש ב"מ לג:, ושמו הלך וגדול כ"כ עד שנשמע לפני ר' יוחנן בא"י ואמר עליו הוא חסד ומילוי חסד כירושלמי סוטה פ"ט סהט"ו. והיה מחסידי דבבל כמפורש תענית כג: ועוד בחיי ר"ה היה הריש בכפרי והורה שם הוראות כמפורש עירובין סב:, וע"פ עדות רבא (שהיה חתנו אח"כ) כשהיה מתפלל על הגשמים שמע ה' תמיד תפלתו, כמו"ק כח.

ויסופר עליו מעשה נסים שהיו משתכחי הסליו ביני ציבי שלו כיומא עה:. ועשירתו גדלה כ"כ עד שגם הכלבים שלו אכלו סולת די והותר, כמו"ק כח.

ואשתו ילדה לו בנים נחמדים את רב חנן (ובל"ס קראו ע"ש המיו) כמו"ק כה.,

רב נחמן בר רב חסדא ברכות סא. ודרש בשמו כשבת קמז. וכן כתבו התום' ב"ב קמא. שהיה בנו.

וכן מצינו רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא ב"ק קיז. אבל מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא נראה שלא היו בני ר"ח זה כמבואר בערכם.

רב

רב תחליפא בר"ח גיטין לא:.

וכן בנות ילדה לו, ורב חסדא הביט עליהם בעינא פקיחא ללמדם להיות צניעות כשבת קמ: שא"ל תיהוי צניעתן באפי גברייכו, ולמדם שלא להוציא שום דבר שקר מפיהן, בעדות רבא כתובות פה. שאמר על בת רב חסדא קיים לי דלא משקרא. וכשהיתה בתו עדיין קטנה כבר קדשה בקידושין פא: שבא אליו חמיו ולקח את בת בתו ואותבוה בכנפיה א"ל רב חסדא לא סבר לה מר דמקדשא [אסור] א"ל עברת אדרב — דאסור לקדש את בתו כשהיא קטנה. ושתי בנותיו נשאו לשני גדולי הדור לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא כברכות מד. ועל אשת רמי בר חמא יסופר ב"ב יב: שהוה יתבה בכנפיה דאבוה (כשהיתה קטנה) הוו יתבי קמיה, רבא, ורמי בר חמא, אמר לה (אבוה) מאן מינייהו בעית, אמרה לו תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא, וכן היה כמבואר ברכות נו., יבמות לד:.

ואשתו היתה מקשטא נפשה באנפי כלתה ואמר ר"ח ע"ז היינו דאמרי אינשי בת שיתין כבת שית לקל טבלא רהטא מו"ק ט:, ויען שזכה לאריכת ימים לכן לא לפלא מה שאמר רבא מו"ק כח. שר"ח זכה לראות בחייו שיתין הלולי ולא גוזמא הוא. (וההכם שפ"ר בהעתקתו לספרי החכם גרעץ בח"ב צד 390 העתיק בטעות שמונים).

ובנותיו היו חביבות עליו כ"כ עד שאמר ב"ב קמא. לדידי בנתן עדיפא מבני, וזה יען שנשאו לגדולי הדור.

והנה אף שהיו לו משרתים ועבדים רבים כיאות לעשיר גדול שכמותו אעפ"כ מצינו שהיה מעיין בנכסיו ובפרדיסיו בעצמו כב"ק צא: כד הוי מסגי ביני היזמי והגא מדלי למאני אמר זה מעלה ארוכה וזה אינו מעלה ארוכה. ושם צב. ר"ח חזא תאלי בי גופני א"ל לאריסיה עקרינהו, גופני קני דקלי, דקלי לא קני גופני. ובגיטין נו. אמרו שכל אקלידי הוה מסר לשמעיה בר מדציבי.

(והיטב כתב בסה"ד יען ששם מצא תמיד הסליו ושלא נאמר שבשביל זה לא מסר לו המפתח לכן אמרו שם דאר"ח אכלבא דחיטי בעי שיתין אכלבי דציבי).

וכן היה בקי גדול בטבעת הבהמות כנזיר לא: שאמר אוכמא בחיורא לקיא, אוכמא למשכיה, סומקא לבשריה, חיורא לרדיא, ומזה אנו רואין שהיה מעיין בעינא פקיחא על כל נכסיו.

וכן מראין כל מאמריו היקרים שאמר שבת קמ: בר בי רב דזבין ירקא ליזבין אריכא, כישא כי כישא ואורכא ממילא, האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קא עבר משום בל תשחית, בר בי רב דזבין אומצא ליזבין אונקא דאית בה ג' מיני בשרא, בר בי רב דזבין כיתוניתא לזבין מדנהר אבא וניחוורי׳ה כל תלתין יומין דמפטיא ליה תריסר ירחי שתא ואנא ערבא. בר בי רב לא ליתיב אציפתא חדתא דמכליא מאניה — בר בי רב לא לישדר מאניה לאושפיזיה לחוורי׳ה ליה דלאו אורח ארעא דלמא חזי ביה מידי ואתי למגניה. ומזה אנו רואין אהבתו וחיבתו לתלמידיו.

וע"פ עדות דרש"ג ח"ג ספ"ד שבשנת תר"ד לשטרות היינו כשהיה ר"ח בן ער שנה בנה בית רב בחיי ר"ה, ובל"ס כונתו שבנה מכספו בית רב בסורא, ולכן מצינו סנהדרין יז: שאמרו סבי דסורא רב הונא ורב חסדא שבאמת היו שניהם כמעט שווין בשנים, שר"ה הגיע לגבורות כמפורש מו"ק כח. ונפטר תרח, וגם רב חסדא היה אז כבן שמונים אם לא שנאמר שרב הונא חי יותר משמונים, והכונה מה שאמרו שר"ה הגיע לגבורות היינו שעברו עליו שמונים, וכשנפטר

ר"ה

ר״ה והביאו את ארונו לא״י משמע מרש״י מו״ק כה. ד״ה טפח ליה, שגם ר״ח בא לא״י ללוות את ר״ה, וקשה מאוד לומר על זקן בן שמונים שנה שיעלה אז לא״י.

וכשנפטר ר״ה בא כל המתיבתא לרב יהודה בפומבדיתא, והיינו שלא הוקם ריש מתיבתא בסורא בחיי רב יהודה, אבל רב חסדא כפי הנראה לא הלך לשם, והרביץ תורה בסורא. ואך בשנת תר״י לשטרות ב׳ שנים אחרי ר״ה כשנפטר רב יהודה, אז הוקם רב חסדא לריש מתיבתא בסורא, ובפומבדיתא הוקם רבה, שרב יוסף לא רצה לקבל עליו השררות, אבל גם רבה לא הנהיג א״ע כריש מתיבתא עד סוף ימי רב חסדא כמבואר כל זה באגדש״ג ח״ג רפ״ג וזה מבואר בעירובין מג. שאמרו הני שב שמעתא דאיתאמרין בצפרא בשבתא קמיה דר״ח בסורא, בהדי פניא בשבתא קמיה דרבה בפומבדיתא, וכן בקידושין יב. ההוא גברא דאקדיש באבנא דכוחלא יתיב רב חסדא וקא משער ליה — אשתאר מההיא משפחה בסורא וכו׳. וכן חולין קי. המעשה דרמי בר תמרי — שאקלע לסורא בערב יוהכ״פ ואכל כחל — והביאוהו לפני רב חסדא.

וכשהיה חותם לא חתם את שמו אך היה מצייר סמ״ך כגיטין לו. וב״ב קסא:.

ומלך עשר שנים ונפטר תר״ך לשטרות כמפורש באגרת דרש״ג ח״ג ספ״ב. ופטירתו יסופר מכות י. שמ״הט לא יכיל ליה דלא הוה פסיק פומיה מגרסיה, סליק ויתיב בארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה והיה אז בן צב שנים. ומו״ק כה. שרצו לאותובי ס״ת על מטתו (ולומר קיים זה מה שכתוב בזה), אך ר׳ יצחק (ובסה״ד ר׳ יצחק בר אמי תלמידו) מנען מזה ואמר מלתא דלרביה לא סבירא ליה אנן ניקום ונעביד ליה? סבור דלא למישלל קרעייהו א״ל ר׳ יצחק בר אמי חכם כיון שהחזירו פניהם וכו׳.

ורבא לא היה בפטירתו כיומא עה: שאריסא דרבא היה מביא לו כל יומא „שליו" יומא חד לא אייתי ליה, אמר מאי האי? סליק לאיגרא שמעיה לינוקא דקאמר שמעתי ותרגז בטני, אמר ש״מ נח נפשיה דרב חסדא ובדיל רבה אביל תלמידא (שבזכות רב חסדא אכל רבא ועכשיו שמת נפסקה השליו).

ולא הוקם ריש מתיבתא בסורא אחרי פטירתו אע״פ שהרביצו שם תורה, עד שהוקם רב אשי.

רב חסדא בר אבדימי.

נזכר ברכות נג: ת״ש דא״ר חסדא בר אבדימי ארזים לא עממוהו ורבא אמר וכו׳. אך בדק״ס גורס ר׳ יצחק בר אבדימי וכן הוא שבת עז:.

רב חסדא בן עוירא.

כן מובא בילקוט שמואל רמז קיח שאמר המטעמת אין בה לא משום אכילה וכו׳, אבל המאמר נובע מירושלמי נדרים רפ״א ושם ר׳ בא חסידא בשם ר׳ זעירא ובל״ס שמתיבת זעירא נעשה עוירא ומר׳ בא חסידא נעשה רב חסדא. וכן הוא במדרש שמואל ר׳ בא חסידא בר ר׳ זעירא והוא ר״ת ב״ר בשם ר׳.

רב חסדא מיוסתניא.

נזכר זבחים קיב. לגרסת דק״ס, וגרסא שלנו ר׳ חייא מיוסתיניא.

ר׳ חסידא.

היה תלמידו דר׳ חזקיה בירושלמי סוף מע״ש, סוטה פ״ט סהי״א ששאל לר׳ חזקיה. ובנדרים פ״ה ה״ה ר׳ שובתי ור׳ חסידא הכניסו שאלה לפני ר׳ יוסי.

אבל מה שמצינו בירושלמי בכמה מקומות ר׳ חסדי ר׳ חסדיי בארתי כבר בערך רב חסדא שהוא רב חסדא דבבלי, ובזהר בא לח: איתא דרב חסדא היה דר בקפוטקאי והיה דחיקא ליה שעתא

ואח"כ דר בין מארי תריסין בציפורי וזכה לכמה טבין, ואפשר שקאי על ר' חסידא זה, כי רב חסדא היה בבלי ודר בבבל.

חסידי דבבל.

כן נקראו ר"ה ורב חסדא כתענית כג:, ורב נחמן כמגילה כח:, ור' זירא כחולין קכב.

חסידים הראשונים.

נזכרים במשנה ברכות פ"ה מ"א חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת וכו', ובנדרים י. חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן חטאת. וב"ק ל. חסידים הראשונים היו מצניען קוצותיהם וכו'. ומנחות מ: ח"ה כיון שארגו וכו'. ונדה לח. ח"ה לא היו משמשין מטותיהן אלא בד' בשבת. ושמחות פי"ב ה"ה ח"ה היו מקדימין לבית האבל. ושם פ"ג ה"ח ח"ה היו מתייסרין בחולי מעיים.

וכן כמה מהתנאים הראשונים היו נקראין בשם חסיד כיוסי בן יועזר שקראו אותו חסיד שבכהונה כחגיגה פ"ב מ"ז.

וכן יוסף הכהן שקראו ריב"ז חסיד כאבות פ"ב מח.

ר' יהודה בר אלעאי או ר"י בן בבא כב"ק קג.

ובסוף סוטה אמרו משמת יוסי בן קטנותא פסקו חסידים.

וכפי הנראה נקבצו בספר כל מעשה חסידותם ודרכיהם הטובים ומאמריהם היקרים ונקראת בשם מגילת חסידים ונשאר לנו לפליטה מאמר אחד יקר ממנו כדמובא בירושלמי סוף ברכות כתוב במגילת חסידים אם תעזבני יום יומים אעזבך.

ר' חפני בר יצחק.

נזכר ב"ר פנ"ו-ה וגרסת הרד"ל ר' חנינא ב"י. ובילקוט נחום רמז תקס"א גרס ר' חנינא בר פפא.

ר' חצנא.

נזכר ברכות פ"א ה"א-ד: אך ביומא פ"ג ה"א וב"ר פ"נ-י גרסי ר' חנינא ומנו"ן ויו"ד נעשה צד"י.

חקלאי. רבא בר חקלאי עירובין סז.

חריפי דפומבדיתא.

בסנהדרין יז: אמרו שעיפה ואבימי בני רחבה המה חריפי דפומבדיתא, ונזכרו בקידושין לט: מנחות יז. בשם סתם חריפי דפומבדיתא ופירש"י עיפה ואבימי בני רחבה.

חרנא.

כן מביא הגאון בעל מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים מירושלמי פאה פ"ב ה"ד, ובמחילה מכבודו ששגגה יצאה מתחת ידו ופי' חרנא בירושלמי הוא כמו „חד אמר" בבבלי, ונמצא הרבה פעמים בירושלמי כן.

חרסום. ר' אלעזר בן חרסום כה"ג עיין ערכו.

חרש. ר' מתיא בן חרש (תנא) יומא ד:.

חרשא. (בני חרשא, עזרא פ"ב-נב).

יונתן בן חרשא איש גנוסר (תנא) מעשרות פ"א ה"ב.

חשו.

שנים היו א) בזמן שמואל כפסחים מ. עבד שמואל עובדא (בכפר) דבי בר חשו. ב) יימר בר חשו בזמן רבא בכתובות פד:.

חשמונאי.

במגילה יא. אמרו ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיהו כה"ג, ושם בניו הצדיקים והחסידים לא נזכרו בש"ס.

חתאי. רב שמואל בר חתאי סוכה מב.

ט.

טאבי.

בב"ב מח: היה גברא אלמא ורצה לתלות את פאפי וכפאו למכור לו את שדהו ורבה בב"ח חתים אמודעה.

טבאי. יהודה בן טבאי אבות פ"א מ"ח.

טבות רישבא.

תלמיד שמואל כדמצינו שבת יז: קמו: טבות (או טבי) רישבא אמר שמואל, ובתענית י. כשבעו משמואל מאימת מזכירין טו"מ א"ל מכי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא (ופרש"י בשבת יז: פורס נשבין לצוד חיה ועוף. ובערוך ערך רישבא מביא בשם גאון שהיה ראש בית אב וזה נוטרקון ריש"בא). ובמד' שמואל פ"כה"ג מצינו טבות בשם שמואל ואולי הוא טבות רישבא.

רב טבות.

בב"מ מט. אמר רב פפי אמר לי רבינא לדידי אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה — דאי הוו יהבי לי כל חללא דעלמא לא הוי קא משני בדיבוריה, בדידי הוה עובדא בערב שבא ואתא גברא ושאל לי אם יש לי שומשמני למכור א"ל לא, אמר לי ליהוי הנך זוזי בפקדון גבך דהא חשכה לי, אמרתי לו הא ביתא קמך — ואיגנוב אתא לקמיה דרבא וכו'. ובחולין מד. מתרץ דברי רבא. וכן שם מט: קאי אדברי רבא ואמר יפה כח הבן (רב הונא בריה דר"נ) מכח האב (ר"נ).

ר' טבי.

היה בבלי, ושם נקרא אך בשם טבי כתמורה לד. רמי ליה טבי לר"נ — א"ל שנית נזיר — אישתיק ר"נ — א"ל מידי שמיע לך בהא, א"ל הכי אמר רב ששת וכו'. וכן אמר בשם רב חסדא בירושלמי שבת פ"ג ה"ז, סוכה פ"ג סה"א.

ועלה אח"כ לא"י והיה תלמידו דר' יאשיה ב' כברכות טו: סג., יומא סה: טבי א"ר יאשיה, ובתרומות פ"ב ה"א־ז. ר' טבי בשם ר' יאשיה בי ר' ינאי, ושקלים רפ"א ר' טבי ר' יאשיה בשם כהנא.

וכן מצינו בירושלמי תרומות פ"ח סה"ג, סוכה רפ"ג, סוטה פ"ג סה"א שאמר בשם רב, ובשבת ספ"יט ר' טביי בשם שמואל, וביבמות פ"ח ה"א גרס ד' טבי בשם שמואל.

ונזכר מגילה ו. ר' טבי אמר טעמא דרש"בג וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' חזקיה תרומות פ"ח סה"ג.

ר' יוסי בשמו סוכה רפ"ג, סוטה פ"ג סה"א.

ומצינו ר' אבודמי בר ברתיה דר' טבי סנהדרין פ"ו ה"ה.

טבי בריה דמרי טבי.

אמר מר עוקבא אמר שמואל ר"ה כב..

טבי עבדו דרבן גמליאל דיבנה.

היה ת"ח גדול כמפורש במשנה סוכה רפ"ב אר"ש מעשה בטבי עבדו של ר"ג שהיה ישן תחת המטה (בסוכה) א"ל ר"ג לזקנים ראיתם טבי עבדי שהוא ת"ח ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה וישן לו תחת המטה (ובעתון אוהל יצחק חוברת ששי תרסו ס"ז הקשה חכם אחד דכי אם יודע דין פשוט שעבדים פטורין מן הסוכה ת"ח יקרא? והשבתי לו בחוברת ז' שהראיה היה שהיה ת"ח יען שהיה ישן תחת המטה, ובזה הראה דין לתלמידים שהישן תחת המטה מי שנתחייב בסוכה לא יצא ידי חובתו וזה דין חדש שאינו מפורש ולמדו אך ממנו).

והיה חביב על ר"ג כ"כ עד שהניח לו לשאת תפלין כמכלתא בא פ"יז, (ומזה שלא יצא להירות ע"י שהניח תפלין יען שצריך רבו להניח לו תפלין כמפורש גיטין מ. וכן נפסק להלכה ברמ"בם ה' עבדים פ"ח ה"יז. אבל כאן הרשהו ר"ג להניח תפלין ותו לא). ומה שמצינו פסחים פ"ז מ"ב א"ר צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לי

את הפסח, כבר בארתי בערך רבן גמליאל שהוא ר"ג הזקן וכדאמרו בירושלמי פ"א ה"ד שבית ר"ג היו קורין לעבדיהן אבא טבי ולשפחותיהן אמא טבתא, וכדמצינו ויק"ר פ"יט-ד שהיה לר"ג גם שפחה בשם טביתא.

ור"ג הצטער תמיד שרצה לשחררו, ואירע פ"א שסימה את עין טבי עבדו והיה שמח שמחה גדולה ומצא את ר' יהושע וסיפר לו המעשה אך לדאבון לבו השיב לו ר' יהושע שאינו רשאי להוציאו לחירות יען שאין לו עדים, ור"ג הוא מודה בקנס ופטור כב"ק עד:.

ונזכר ביומא פז. לשבח גדול שאמרו הרבה בנים היו לו לכנען שראוין ליסמך כטבי עבדו דר"ג. ובמדרש משלי פ"ט-כא מעשה בר"ג שהיו הזקנים מסובין אצלו והיה טבי עבדו עומד ומשמשם, אר"א בן עזריה אי לך כנען שחייבת לבניך — בדין הוא שיהא טבי מיסב ואני משמשו. ומזה נוכל להבין את גודל ערך טבי בעיני החכמים.

וכשנפטר טבי קיבל ר"ג תנחומין עליו אע"פ שאין מקבלין תנחומין על עבדים ואמר טבי עבדי כשר היה כברכות טז:.

טביומי.

ר' אמי בר טביומי סוכה טו:.
רב ברדלא בר טביומי חגיגה ה..

טביומי.

כן חתם א"ע מר בר רב אשי עיין ערכו.

ר' טביומי אמורא ירושלמי.

נזכר פ"א ברכות פ"ב ה"א יב. ששאל לר' חזקיה, וא"א לומר שהוא רב טביומי תלמיד אביי ורבא שבימיו כבר נחרבו הישיבות בא"י.

רב טביומי.

אמר משמיה דאביי קידושין יד:, ב"מ נד:. וכן חולק עם רב כהנא היכי אמר רבא כב"ק מא:. וכן מצינו עירובין כו:, זבחים מו: ר"כ מתני הכי ורב טביומי מתני הכי. ובסנהדרין צז. לחד לישנא הוא שאמר לרבינא דאי הוו יהבי לי כל חללא דעלמא לא הוה קא משני בדבוריה וכו', אתא לקמיה דרבא וכו'. ובקידושין נב. תני טביומי.

רב טביומי בר קיסנא.

ערך רב טובי בר קיסנא.

טבלא.

ר' אבא בר טבליי ב"ב ספ"ה.
ר' יצחק בר טבלא פסחים קיג:.

ר' טבלא.

היה בבלי תלמידו דרב כשבת קא. שבעי מרב טבלא אמר רב ב"מ צדי ובירושלמי עירובין פ"ח ה"ו ר' טבלאי בשם רב, ובתמורה כה. אמר לר' אלעזר, בר מינה דההיא דהא אמר רב. ובשבת פ"ו ה"ד ר' יעקב בר אחא ר' טבליי חנין בר בא בשם רב.

וכפי הנראה עלה לא"י לקבל סמיכה ולכן נקרא כמעט תמיד בשם רבי טבלא, אבל לא היה שם זמן רב כי בימי רב נחמן מצינו אותו בבבל. ומקומו היה סמוך לר"נ והיה שם הדיין כב"ב קיא. רבי טבלא עבד עובדא כר' זכריה בן הקצב א"ל ר"נ מאי האי? א"ל האמר ר' חיננא בר שלמיה משמיה דרב הלכה כר"ז בן הקצב, א"ל ר"נ זיל אהדר בך ואי לא משמתינא לך. ובחולין קלב: אושפיזכנא דר' טבלא כהן היה — א"ל זיל אישתתף בהדי טבחי ישראל — חייביה ר"נ — א"ל הטבח והא ר' טבלא פטרן — אזל ר' טבלא קמיה דר"נ א"ל מ"ט עביד מר הכי וכו'. ובעירובין קב. ר' טבלא איקלע למחוזא וחזא לההוא וכו', ובעירובין עה. אמר רב יוסף היינו דשמענא לר' טבלא דאמר עכו"ם עכ"ום תרי זימני ולא ידענא מאי אמר. ובסנהדרין כח:

א"ר

א"ר תנחום א"ר טבלא א"ר ברונא אמר רב. ובמנחות עה. דרש ר"נ בר רב חסדא משמיה דר' טבלא. ונזכר בירושלמי גיטין פ"ד ה"ו שזבן עבדא ומתני עם האדון (אם ירצה להחזיר לו מעותיו לזה הזמן יחזיר לו העבד),

טברי.

ר' אלוני בר טברי ש"ר פ"מד־ח, ובמגילה פ"ד ה"יב בר טברי שאל לר' יצחק.

טבת. ר' דוסא בן טבת שהש"ר פ"ז־ח.

טובי.

ר' אבודמי בר טובי מו"ק פ"ג ה"ה.
ר' אבימי בר טובי ב"ב פ"ב ה"ג.
ר' חלקיה בר טובי שבת צז..
ר' נתן בר טובי ברכות כה..

ר' טובי. נזכר נדה רפ"ב אמר בשם ר' אבהו.

ר' טובי בר יצחק. נזכר ב"ר פ"מא־ד פ"נ־י.

רב טובי בר רב מתנה.

היה לו אח בשם רב אחדבוי, וגם אחות, כאשר יסופר ב"ב קנא. שאחותו כתבה לנכסה בצפרא לרב טובי, אתא אחיו רב אחדבוי אליה וקא בכי וא"ל השתא יאמרו שאחי צורבא מרבנן ולא אני, כתבה לנכסה לרב אחדבוי בערב, ופסק ר"נ שהאחרון קנה.

ובימי רב יוסף היה כבר גדול הדור כב"ב כג. שאמר רב יוסף לאביי הכי אמר רב טובי בר מתנה. ובב"ק לו: ההוא גברא דתקע לחבריה שלחיה רב טוביה (ובדק"ס רב טובי) בר מתנה לקמיה דרב יוסף סלע צורי תנן או סלע מדינה תנן א"ל תניתוהו — א"ל תנא כי רוכלא ליתני וליזיל ? ובחולין לט: שלח רב טובי בר רב מתנה לקמיה דרב יוסף בה"ג מאי שלח ליה הכי אמר ר"י אמר שמואל.

ומזה משמע שהיה דיין בעירו סמוך לפומבדיתא מקום רב יוסף. וכן מוכח במו"ק טז. שההוא טבחי דאיתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו.

ונזכר ר"ה יט. לענין אי בטלה מגילת תענית.

ומקום קבורתו מצינו ג"כ שהיה במקום אביי בפומבדיתא, כאשר יסופר ב"ב נח. ההוא אמגושי דהוה חטיט שכבי כי מטא למערתא דרב טובי ב"מ תפשיה בדיקניה אתא אביי א"ל במטותא מינך שבקיה, לשנה אחריתא הדר תפשיה אתא אביי ובקשו ולא שבקיה עד שהוצרכו לחתוך הזקן.

רב טובי בריה דרב נחמיה.

נזכר ביצה יב: שהיה לו גרבא דחמרא דתרומה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל מהו לאמטויי לכהן האידנא וכו'. ובדק"ס גרס רב טובי בריה דרב מתנה, וזה יותר נכון כי רב טובי בריה דרב נחמיה לא נזכר במק"א.

רב טובי בר רב קטינא.

נזכר נדה ו: אך במנחות עו. גרס ר"ט בר רב קיסנא.

רב טובי בר קיסני.

היה תלמידו דשמואל כדמצינו תמיד רב טובי בר קיסני אמר שמואל כיבמות מ:, כתובות סה., נדרים יב:, ב"ב יט:, מנחות מא., ושם ע. רב טביומי בר קיסנא אמר שמואל וצ"ל רב טובי ב"ק כגרסת דק"ס. ושם עו: אמר רב טובי בר קסנא אמר שמואל וצ"ל בר קיסנא. ובעירובין קד: אמר רב טבי בר קיסנא אמר שמואל וצ"ל רב טובי וכן הוא בתוס' סוטה כ: ד"ה לא.

רב טובי בר רב קיסנא.

נזכר קידושין לט: רמי לרבא, או אפשר שצ"ל רמי לרב.

טוביה, (טוביה, זכריה פ"ז־יד).
רב זוטרא בר טוביה ברכות ז..
רב חמא בר טוביה סנהדרין נב:.
רבה בר טוביה עירובין כח.

טוביה

בפסחים קיג: יסופר המעשה עליו שטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד עליה קמיה דר"פ ונגדיה לזיגוד, א"ל טוביא חטא וזיגוד מנגיד? א"ל אין וכו'.

ר' טוביה.

נזכר קה"ר פ"א־יג אמר בשם ר' יצחק,

טוביה בר יצחק.

בעירובין כח: רבה בר טוביה בר יצחק, אך בדק"ס ליתא תיבת בר טוביה אך רבה בר יצחק.

טוביה הרופא.

נזכר ר"ה פ"א מ"ז שיספר ר' יוסי מעשה בטוביה הרופא שראה את החודש בירושלים הוא ובנו ועבדו המשוחרר וקיבלו הכהנים אותו — וכשבאו לב"ד קבלו אותו ואת עבדו וכו', ומשמע שהיה בזמן הבית בעוד היות ב"ד בירושלים.

טוטאי. ערך תוטאי.

טוי.

היא היתה בת ר' חייא שנולדה תאומות עם אחותה פזי כיבמות סה:. וכבר בארתי בערך ר"ח שהיא היתה מאורסה לבן רבינו הקדוש ומתה קודם החופה.

טיטס.

ר' חייא בר טיטס תרומות פ"ח ה"ה,
ר' יהודה בר טיטוס גיטין פ"ה ה"י.

ר' טייפי (או ר' טיופי) סמוקה.

נזכר דמאי פ"ג רה"ד אמר בשם ר' אבהו, וביבמות רפ"ח בעי קומי ר' ייסי.

ר' טימי. ר' יהושע בריה דר' טימי קה"ר פ"ט־ט.

טלי.

בסנהדרין נב: יסופר אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי אקפה רב חמא בר טוביה חבלי זמורות ושרפה.

טרטירוי דמהלול.

נזכר מע"ש פ"ה רה"ב שהוה סליק שבית לגו בי"המק, ולא הוה בר נש קרץ לתאינייא קדמוי, ומהלול הוא מקום סמוך לירושלים כמבואר שם.

ר' טרייא.

נזכר שהש"ר פ"א ספ"טו, ושם פ"ד־א א"ל לר' איבו. ובב"ר פ"לג־ו גרס רב בבי ולא ר' טרייא. ובויק"ר פ"לא־י גרס ר' ברכיה.

ר' טרפון.

ר' יודן בן טרפון שביעית פ"א ה"י.
ר' לוי בר' טרפון איכ"ר פ"א־לג.
שמעון בן טרפון שבועות מז:.

ר' טרפון (הכהן).

הגדול בענקים הלזה אשר נקרא בפי דורות האחרונים בשם אביהן של כל ישראל כיומא פ"א סה"א, יבמות פ"ד סהי"ב, והיה עשיר מופלג, וארוך בדורו כנדה כד: שאמרו אבא שאול ארוך בדורו הוה ור"ט מגיע לכתפו. ר' טרפון ארוך בדורו הוה ור"מ מגיע לכתפו. האיש הפלאי הזה לא נודע לנו מי היו אבותיו, אך זאת ידוע בבירור שהיה כהן וגם אמו היתה בת כהן וראה את הבית בבנינו כמפורש קידושין עא. א"ר טרפון פ"א עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כה"ג וכו'. וביומא פ"א סה"א שאמר ר"ע שאך כהנים תמימים יתקעו בחצוצרות א"ל ר' טרפון אקפח את בני אם לא ראיתי אחי אמי חיגר באחת מרגליו עומד בעזרה וחצוצרתו בידו ותוקע. א"ל ר"ע, רבי, שמא לא ראית אלא בשעת הקהל — א"ל ר"ט שהאמת כן הוא אך שכח

המעשה

המעשה. ובתוספתא סוטה פ"ז ה"ח איתא תחת „ביום הקהל" בו ביום והוא פי' דיום הקהל. ובספרי בהעלותך-לז שא"ל ר"ע שמא בר"ה ויו"הכ וביובל, וכבר העיר שם במאיר עין שצ"ל שמא בהקהל וביו"הכ ביובל. כי כפי מה שיש לנו בקבלה בסדר עולם רבה שנחרב הבית במוצאי שביעית א"כ היה יום הקהל שאמר ר"ט לכל הפחות ז' שנים קודם החורבן שא"א לומר שבימי המצור והמצוק היה אז יום הקהל? ור"ט כשהעיד שראה בעיניו היה אז בל"ס כבן יג שנה שאין עדות לקטן. א"כ היה כבן כ' שנה בחורבן הבית. ולכן קרוב מאוד לומר שהיה תלמיד רבן יוחנן בן זכאי, אף שלא חשבו בין תלמידיו באבות פ"ב מ"ח, יען ששם חושב החמשה תלמידיו היותר גדולים שהגיעו להוראה בחייו. אבל ר"ט היה באמת עול ימים כשנפטר ריב"ז. אבל מצינו בתוספתא חגיגה ספ"ג שאר"ט אקפח את בני אם אין הלכה בידי מרבן יוחנן בן זכאי.

והרמב"ם בהקדמתו לזרעים חשבו בין כת השנית שאחר החורבן יען שבימי החורבן היה עול ימים וימי פעולתו נחשבו אך בדור ר"ע וחביריו.

ר' טרפון נזכר במשנה מ"ט פעמים, ט' פעמים בסדר זרעים, ששה פעמים במועד, ט"פ בנשים, ששה פעמים בנזיקין, עשר פעמים בקדשים, ובטהרות ט"פ.

ע"פ רוב בעל מחלוקתו הוא ר"ע (תלמיד חבר שלו) כתרומות פ"ט מ"ב, מעשרות פ"ג מ"ט, מע"ש פ"ב מ"ט, (ונשנית בעדיות פ"א מ"י), פסחים פ"י מ"ו, יבמות פט"ו מ"ו, מ"ז, כתובות פ"ה מ"ב, פ"ט מ"ב, מ"ג, נזיר פ"ו מ"ו, ב"מ פ"ב מ"ז, מנחות פי"ב מ"ה, בכורות פ"ב מ"ו ז. ח. ט. כריתות פ"ה מ"ב, כלים פכ"ה מ"ז, אהלות פי"ג מ"ג, פט"ז מ"א, מכשירין פ"ה מ"ד.

מחלוקת עם חכמים כלאים פ"ה מ"ח, מע"ש פ"ב מ"ד, שבת פ"ב מ"ב, ב"ק פ"ב מ"ה, זבחים פי"א מ"ז, כלים פי"א מ"ג.

מחלוקת ר"ט ור' אליעזר קידושין ספ"ג.

מחלוקת ר"א ור' יהושע ור' טרפון ור"י בן בתירה פאה פ"נ מ"ו.

מחלוקת עם ר' יהושע כלים פי"א מ"ד.

מחלוקת ר"א ר' ישמעאל, ור"ט ור"ע אומרין תרומות פ"ד מ"ה.

מחלוקת ר' ישמעאל ור"ט סוכה פ"ג מ"ד.

ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע קראוהו טרפון אחי ידים פ"ד מ"ג.

הלכותיו המפורסמות במשנה ברכות פ"א מ"ג אר"ט אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים (ביבמות טו. אר"ט תאבני מתי תבוא צרת הבת לידי ואשאנה, ולא מפני שהיה מתלמידי ב"ש כי אמרו בירושלמי שביעית פ"ד ה"ב שאך בשני דברים אלו נהג כב"ש).

שם פ"ו מ"ח רט"א בורא נפשות רבות.

מע"ש פ"ב מ"ד כרשיני מע"ש שנטמאו יתחלקו לעיסות (דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים).

שבת פ"ב מ"ב אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

פסחים פ"י מ"ו שצ"ל אשר גאלנו וגאל את אבותינו.

יבמות פט"ו מ"ו גזל אחד מחמשה — מניח גזילה ביניהן ומסתלק.

כתובות פ"ה מ"ב הגיעו זמן ולא נישאו רט"א נותנין לה הכל תרומה.

שם פ"ז מ"ו ואלו יוצאות שלא בכתובה — רט"א אף הקולנית.

שם פ"ט מ"ב ינתנו לכושל שבהן.

נזיר פ"ה מ"ה אין אחד מהן נזיר (שלא נתנה נזירות אלא להפלאה).

קידושין ספ"ג יכולין ממזרים ליטהר.

ב"ק פ"ב מ"ה שור המזיק ברשות הניזק משלם נזק שלם.

ב"מ

ב"מ פ"ב מ"ז שמותר להשתמש בדמי אבידה, ושם פ"ד מ"ג שהורה לתגרי לוד שההונאה הוא שליש למקח.

השם המפורסם שקורין לדקה בחודש י"ג פלגס הוא מר"ט פרה פ"א מ"ג, נגר שיש בראשו גלוסטרא -- ה"ה ככל הכלים (ומזה אמרו שבת קכד. שסובר תוך הפתח כלחוץ דמי), כלים פי"א מ"ד.

הלכותיו בברייתא מצינו שבת קלט., פסחים קיח., ר"ה כו., סוכה לב: לד:, יבמות קכב:, גיטין פח:.

והנה אף שר' טרפון לקח חלק גדול בסנהדרי יבנה תחת נשיאות דר"ג כדמצינו פסחים עב: מעשה בר"ט שלא בא אמש לבה"מד, לשחרית מצאו ר"ג א"ל מ"מ לא באת אמש לב"המד א"ל עבודה עבדתי, א"ל וכי עבודה בזה"ז מנין? — א"ל תרומה אכלתי וכו'. וכן זבחים נז. זו שאלה נשאלה לפני חכמים בכרם ביבנה — נענה ר"ט ואמר, ובמכלתא בשלח מס' ויסע שר"ט וזקנים היו יושבין בצלו של שובך של יבנה. וכן היה ביבנה כשהורידו את ר"ג מנשיאותו ואף שלא נזכר בברכות כח. אבל נזכר ידים פ"ד מ"ג שאמרו בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית גזר ר"ט מעשר עני וגזר ראב"ע מע"ש, א"ל ראב"ע ישמעאל אחי אני לא שניתי — טרפון אחי שינה — א"ר יהושע הריני כמשיב על טרפון אחי. וידוע שכל שנאמר בו „בו ביום" הכונה ביום שהושיבו את ראב"ע לנשיאות, בברכות כח. ואת אשר כשנתייעצו את מי למנות תחת ר"ג לא זכרו את ר' טרפון אע"פ שגם הוא היה כהן ועשיר גדול וזקן וגדול הדור, קרוב מאוד לומר יען שמצינו שהיה קפדן ואמר תמיד אקפח את בני כאהלות פט"ז מ"א, שבת יז. (ופירש"י מצטער היה על תורה המשתכחת ומקלל א"ע) קטז., זבחים יג., ירושלמי יומא פ"א סה"א, תוספתא חגיגה ספ"ג, ספרי בהעלותך לז. ואם על חיי בניו לא חס לכן היו מתייראין להעמידו לנשיא.

ועוד אפשר כמו שאמרו בכלה רבתי שלא היה פזרן כ"ב, וזה שאמרו השבח על ראב"ע דהוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר הוא אזל ופלח.

והיה תמיד מראשי המדברים בקידושין מ: וכבר היה ר"ט והזקנים מסובין — נענה ר"ט ואמר מעשה גדול, ומו"ק כח: כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו ר"ט וריה"ג וראב"ע ור"ע, ור"ט היה ראש המדבר. וכן סנהדרין קא. כשחלה ר' אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו והוא היה ראש המדבר. וכן גיטין פג. לאחר פטירתו של ר"א נענה ר"ט תחלה. וכן יומא עו. נזכר תחלה ר"ט, ור' אלעזר המודעי קראו „רבי" ור"ט קראו „מודעי". וכן בענין צרת הבת הלך עם ר' יהושע וראב"ע ור"ע לר' דוכא בן הרכנים כמפורש בירושלמי יבמות ספ"א ור"ד בן הרכנים קרא עליו כמו שקרא על ראב"ע, ואף בהגדה שמביא מעשה בר"א — בבני ברק נזכר ר"ט באחרונה.

אבל מקומו הקבוע היה בעיר לוד בדרום יהודה והוא היה שם הריש כב"מ פ"ד מ"ג הורה ר"ט בלוד. ובחגיגה יח. מעשה שמת אלכסא בלוד ובאו כל ישראל לספדו ולא הניחם ר"ט. ובקידושין מ: וכבר היה ר"ט וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד ובמגילה כ. אר"י קטן הייתי וקראתי למעלה מר"ט וזקנים את המגילה בלוד. ובתענית פ"ג מ"ט מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו גשמים קודם חצות א"ל ר"ט צאו ואכלו ועשו יו"ט.

ומזה ישער בדרכי המשנה צד 105 שר"ט קבע ישיבתו שם אחר פטירת ר' אליעזר אשר היה בלוד. וזה ללא אמת מעדותו של ר' יהודה כשהיה קטן קרא אז את המגילה לפני ר"ט בלוד ומזה

אנו

אנו רואין שהיה שם תמיד כי ר' יהודה היה תלמידם המובהק כל ימיהם, וידוע שר"א נפטר אחרי פטירת ר"ג.

אבל ע"פ השערה נכונה שמושב ר"ט היה תמיד בלוד, ואף שישיבת ר"א היה ג"כ בלוד אבל ידוע שהחכמים עשו קשר ביניהם שלא לבא בשום שקלא וטריא עם ר"א, וגם ר"ט היה שם בל"ס, וכמו שמצינו כשבאו לבקרו היה שם ר"ט בסנהדרין קא., לכן אף שר"א קבע שמה ישיבתו אבל לא התערב בעניני העיר והיה ר"ט הריש ואך היה הולך כפעם בפעם ליבנה, וכאשר ישיבת קבע של ר"ע היה בבני ברק, או דר' יהושע בפקיעין, אבל כולם היו מתקבצין ליבנה.

ור"ט דבק בתלמיד חבר שלו בר"ע, כי בכתובות פד: מסופק הגמרא אם היה ר"ט רבו או חבירו וקראו תמיד „עקיבא" כל הפורש ממך כפורש מן החיים כקידושין סו:, זבחים יג., יומא פ"א סה"א, ספרי בהעלותך-לז. ור"ע נהג בו כבוד גדול בבכורות פ"ד מ"ד מעשה בפרה שניטל האם שלה והאכילה ר"ט לכלבים, וחכמים אמרו שהיא כשירה, אר"ט הלכה חמורך טרפון, א"ל ר"ע „רבי טרפון" פטור אתה שאתה מומחה לב"ד וכו'. ובמנחות סח: יתיב ר"ט וקא קשיא ליה — אמר לפניו יהודה בן נחמיה — שתק ר"ט צהבו פניו של יהודה, א"ל ר"ע, יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן? תמהני אם תאריך ימים, וכן היה.

תלמידיו היו כל גדולי הדור ההוא כתוספתא ברכות פ"ד מעשה בר' זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע אלעזר בן מתיא, וחנינא בן חכינאי, ושמעון בן עזאי ושמעון התימני והיו עסוקין במה ששנה להן ר' טרפון.

ר' אושעיא בנו של ר' יהודה הבושם העיד לפני ר"ע משום ר"ט כחולין נה: ובתוספתא שביעית פ"ה מ"ח גרס ר' יהודה בן ישעיה הבושם.

ר' אלעזר משום ר"ט תוספתא פרה פ"יא.

ר' יהודה היה תלמידו המובהק גם מקטנותו במגילה כ. שא"ר יהודה קטן הייתי וקראתי להמגילה לעילה מר"ט. וביבמות קא: אר"י פ"א היינו יושבין לפני ר"ט וכו'. ובנדרים מט: ר"י הוה יתיב קמיה ר"ט א"ל ר"ט היום פניך צהובין א"ל אמש יצאו עבדיך וכו'. ובשבת כט: אר"י פ"א שבתינו בעליית בית נתזה בלוד — והיה שם ר"ט וזקנים. ובכורות מה: אר"י מעשה בא"א שבא לפני ר"ט יתר בידיו וברגליו שש ושש כד א"ל כמותך ירבו בישראל.

ובסוטה פ"ב ה"ב ותוספתא נגעים פ"ח אר"י שבתי היה — אצל ר"ט א"ל בני תן לי סנדלי — ולמדתי ממנו ז דברים, וכן יספר ר' יהודה דברים להלכה ממנו בעירובין פ"ד מ"ד אר"י מעשה היה ונכנס ר"ט בלא מתכון, ובנדרים פ"ו מ"ו אר"י מעשה ואסר ר"ט עלי. ר"י אר"ט עירובין פב., סוכה לא., נדה לח. ובתוספתא שביעית פ"ד שבת פ"ו, בכורות פ"ה יספר ר' יהודה מעשה בר' טרפון.

ר' יוסי הגלילי אף שבל"ס היה זקן כמו ר"ט כי מצינו אותו שהיה רבו דראב"ע, אבל יען שהיה בגליל, ואך אח"כ בא לפני חכמים ביבנה כמפורש זבחים נז. כשנשאלה בכרם ביבנה בכור לכמה נאכל, נענה ר"ט ואמר — היה שם תלמיד אחד שבא לב"המד לפני חכמים תחלה וריה"ג שמו א"ל רבי! מנין לך — קפץ ר"ע ונסתלק ר"ט. ובספרי קרח-מב קראו ר"ט בני, ובספרי חקת-לג אמר ר"ט עליו ראיתי האיל מנגח זה ר"ע, והנה צפיר העזים בא מן המערב זה ריה"ג.

ר' שמעון בשם ר"ט דמאי פ"ג ה"ד,

תרומות

תרומות פ"ז ה"א, מגילה פ"א ה"ו.
ר' שמעון שזורי אמר פ"א — ובאתי ושאלתי לר"ט מנחות לא.

וכן בני אחתיה למדו לפניו כזבחים סב:.

ובבכורות יא. מצינו ר' יהודה נשיאה הוה ליה פטר חמור שדריה לקמיה דר' טרפון, ודבר פלא הוא כי אם גם נאמר שהוא ר' יהודה הנשיא א"א לומר כן שרבי ראה את ר"ט כמפורש ב"מ פה. שרבי מצא אך את נכדו. ובספר מבוא המשנה צד 102 ישער שצ"ל ר' יהודה מוריינא דבי נשיאה וכן כונתי מדעתי, אבל גם זה ללא אמת כי ר' יהודה נתעלה להיות מוריינא דבי נשיאה אך אחרי שהוקם רשב"ג לנשיא באושא כמבואר בערכו. ולכן נראה יותר גרסת כפתור ופרח פט"ז שגורס אך „דבי נשיאה" וקאי על בית ר"ג ויען שר"ט היה כהן לכן שלחו לו, וזה אמת.

עשירתו וגודל פזרונו וחסידותו.

במס' כלה רבתי פ"ב ויק"ר פל"ד־טז, יסופר שר"ט היה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות רבות לעניים, פ"א א"ל ר"ע רצונך אקח לך עיר אחת או שתים א"ל הן. ונתן לו ר"ט ד' אלפים דינרי זהב. הלך ר"ע וחלקן לעניים. לימים מצאו ר"ט א"ל אם קנה העיירות עבורו, לקח ר"ע ספר תהלים והיה קורא עד שהגיע לפסוק פזר נתן לאביונים. וזה שאמר שבת כה: איזה עשיר כל שיש לו מאה כרמים מאה שדות ומאה עבדים.

ומני אז והלאה הכיר עוותתו, וכאשר יסופר בירושלמי יבמות פ"ד סהי"ב שבשנת רעבון העריס ר"ט וקידש שלש מאות נשים כדי להאכילן בתרומה. ובסוף אבות דר"נ מעשה בר"ט שישב ושנה לתלמידיו ועברה כלה לפניו צוה עליה והכניסה בתוך ביתו ואמר לאמו ולאשתו רחציה וסכוה וקשטוה עד שתלך לבית בעלה.

ובנדרים סב. יסופר עליו שפ"א אכל ר"ט מתאנים בזמן שהוכפלו המקצעות (שאז הם הפקר לכל) ובא בעל הפרדס וחשב שהוא גנב ונטלו והניחו בשק ורצה להשליכו בנהר, ויקרא ר' טרפון ואמר אוי לו לטרפון שזה הורגו, שמע ההוא גברא שבקיה וערק. ור"ט הצטער כל ימיו על שהשתמש בכתרה של תורה (ולא פייסו בדמים). ובמס' כלה פ"ב יסופר בלשון אחר מעט, שר"ט אכל קציעות מפרדס שלו והארים לא הכירו והכהו מכה גדולה ולא אמר לו כלום כיון שראה שנפשו יוצאה אמר אוי לך טרפון. א"ל אתה הוא ר"ט א"ל הן, עמד ותלש בשערו וצעק וכו'. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ד סה"ב.

האמת היתה נר לרגלו ולא בוש מלהודות על האמת כירושלמי יומא פ"א סה"א שהודה לר"ע ששכח, וביצה פ"ג מ"ה כששאלו אותו והוא לא ידע נכנס לבהמ"ד ושאל.

כיבד אם קיים גם בגופו כאשר יסופר קידושין לא: דכל אימת דהות בעיא אימיה למיסק לפוריה היה גחין וסליקא ל'ה. וכשרצתה לירד מן המטה נחתת עליה.

זהירתו מן העריות היתה עד קצה האחרון בקידושין פא: שאמר הזהרו בי מפני כלתי, וכשלגלג עליו אותו תלמיד נכשל לבסוף עם חמותו.

דבריו היקרים באגדה מצינו באבות פ"ב מ"טו שאמר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובע"ה דוחק, לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה, אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע וכו'.

ובאדר"נ ספי"ב אמר לא השרה הקב"ה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה, ואין אדם מת אלא מתוך הבטלה.

ובנדרה

ובנדה יג: יד לאמה תקצץ, מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת. ושם סא. אמר האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי מיחש ליה מיבעי.

ואהבתו לישראל היה כ"כ עד שאמר מכות ספ"א אלו היה בסנהדרין (כשדנו דיני נפשות) לא נהרג אדם מעולם. ואף את המינים הידועים שנא בתכלית השנאה כשבת קטז. שאמר אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם (ספריהם) ואת אזכרות שבהם, ואפילו אדם רודף אחריו להרגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית עכו"ם ואינו נכנס לבתיהן של אלו שהללו מכירין וכופרין, וכמה דברים יקרים נוכל ללמוד מזה.

ולא על חנם נתכתר בתואר גל של אגוזים כגיטין סז. ואבות דר"נ פי"ח שכיון שפתח פיו התחיל להתגלגל מפיו דברי חכמות כאבנים טובות ומרגליות. וכאשר אמרו ע"ד הצחות בב"ר פצ"א-ט אבא נהוראי אומר בשעה שהיה אומר אדם דבר מתוקן לפני ר"ט היה אומר כפתור ופרח, וכשהיה אומר דבר שאינו מתוקן היה אומר לא ירד בני (הבינה שלי) עמכם.

אשתו בניו ובנותיו.

בירושלמי יבמות פ"ד סהי"א יסופר שמתה אשתו ואמר לאחות אשתו בתוך האבל התכנסי ותגדלי את בני אחותך. וכן זכה להשיא את בנו בקידושין פא:. ומצינו שמעון בן טרפון שבועות מז: ואפשר שהוא בנו. וכן מצינו שהיה לו בת כב"מ פה. שרבי איקלע לאתריה דר"ט ושאל אם יש לו בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו, א"ל בן אין לו בן־בת יש לו ורבי החזירו למוטב וא"ל אי הדרת בך יהיבנא לך ברתי הדר ביה, א"ד נסבה וגירשה וא"ד לא נסבה כלל.

פטירתו מצינו אך באיכ"ר פ' בלע ה' שיש שחשבו אותו בין הרוגי מלכות, ויש שחושבין תחת ר"ט את ר"א חרסנה, ומזה אנו רואין שהיה ספק להם.

וע"פ השערה היה חי יותר משבעים שנה וכאשר בארנו לעיל שהיה בזמן החורבן לערך בן כ'. ומצינו אותו חי גם אחר ר' אליעזר ונפטר לערך כחמשים ושלש שנה אחר החורבן.

יאיר. (יאיר בן מנשה, דברים פ"ג־יד).

ר' יהודה בן יאיר (תנא) יבמות פו:,

ר' יהושע בן יאיר תענית פ"ג ה"ד.

ר' פנחס בן יאיר הנודע.

יאסיניאה.

ר' יוסי בן יאסיניאה ביצה ח:.

ר' שמעון בר יאסיניאה בכורות מז:.

ואפשר שהוא שם מקום והוא שמובא זבחים קיב. ר"ח מיוסתיניא.

ר' יאשיה א).

(יאשיה בן צפניה, זכריה פ"ו־י).

התנא הגדול הזה שזכה להקרא בשם ר' יאשיה רבה או ר' יאשיה הגדול לא נמצא בשום מקום מי היו אבותיו, אך זאת ידוע לנו שגם אביו היה אדם גדול בתורה כפסחים נד. ר' יאשיה אומר משום אביו אף האיל והשמיר, וזכה עוד ר' יאשיה וחבירו ר' יונתן להקרא בשם תלמידי דר' ישמעאל, כי ידוע שר' ישמעאל היה בשעת החורבן תינוק קטן שנשבה לרומי ור' יהושע פדאו כגיטין נז:, ור' יהושע היה אז כבר גדול הדור, א"כ היה ר' ישמעאל צעיר כמעט מכל חכמי הדור ההוא זולת ראב"ע. וכפי הנראה האריך ר' ישמעאל ימים אחריהם כי הוא היה מהולכי אושא כב"ב כח: ובמלחמת ביתר ואח"כ שנהרגו רוב חכמי ישראל הלך הוא והתיישב סמוך לאדום ככתובות סד: שאמרו לא פסק שעורין אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך

לאדום

לאדום ולכן ניצל מתוך המהפכה ואז בל"ם למדו אצלו ר' יאשיה ור' יונתן.

ובאגרת דרש"ג ח"ב פ"ג מפורש שר' יאשיה היה בבלי ור' יונתן בר א"י, וז"ל ובתר הכא הוה איכא תנאי בין התם (בא"י) כגון ר' יונתן (ביוחסין איתא ר' נתן והוא ט"ס כי ר"נ היה בבלי) ור' שמעון ור"ג בני רבי, ובין הכא (בבבל) כגון ר' יאשיה דמן הוצל, עב"ל.

ולכן ר' יונתן שהיה בר א"י הכיר עוד את בן עזאי כחולין ע: שא"ל הלכה בשם ר' ישמעאל, אבל ר' יאשיה שהיה בר בבל לא הכיר כמעט את כל חכמי הדור ההוא, ושימש את ר' ישמעאל עם ר' יונתן אך בסוף ימיו כשהתיישב סמוך לאדום.

ובזה יתורץ למה נזכר ר' יונתן במשנה אבות פ"ד מ"ט ולא ר' יאשיה, יען כשנעשה גדול הדור אפשר שכבר סידר רבי את המשנה, ולכן אין אנו צריכים לומר ששני ר' יאשיה ור' יונתן היו.

וכשחזר לבבל זכה עוד לשמש את ר' יהודה בן בתירה בנציבין כספרי תצא־לא א"ר יאשיה ג' דברים סח לי זעירא משום אנשי ירושלים — וכשבאתי והרצתי הדברים לפני ר"י בן בתירה על שנים הודה לי וכו'. וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ו. ובסוטה כה. נפלו טעותים כי שם מובא שאמר ר' יאשיה סח לי זעירא מאנשי ירושלים וכשבאתי אצל חבירי שבדרום, וצ"ל זעירי משום אנשי ירושלים וכשבאתי אצל רבותי. ובספרי חקת־קכג א"ר יאשיה נמתי לפני ר"י בן בתירה. וכן היה בר פלוגתא דר' נתן כשבת קח., מכלתא בא פ"ה. ובספרי קרח מחלוקת ר' נתן ור' יהושע וצ"ל ור' יאשיה. וכן חולק עם ר' יצחק בנזיר מה., ספרי ראה־יד, מכלתא בא פט"ז, ועם ר' זוטרא כברכות יג: יען ששלשתן היו בבלים כמבואר בערכם.

ובפסחים נד. מצינו ר' נחמיה אומר — ר' יאשיה אומר משום אביו — ר' יהודה אומר. ובסוטה לז. מחלוקת ראב"י ר' יאשיה ורבי. וב"ב קיט. חולק עם אבא חנן.

ובר פלוגתו הגדול היה חבירו ר' יונתן כיומא נז:, חגיגה יח., נזיר ו: לט:, סוטה כד. מו:, קידושין י., ב"מ נד. צד: (המחלוקת המפורסמת איש אשר יקלל וכו'), ב"ב קיז., סנהדרין ג: טו:, מנחות צ:, ובמכלתא הרבה פעמים, וכן כמה פעמים בספרי.

הלכותיו בפ"ע מצינו חולין קלו. שאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד (ומובא כמה פעמים בש"ס בלשון נהוג עלמא כהני תלת סבי כברכות כב:). ובשבת כב: דתניא בהמה שאכלה כרשינין — ר' יאשיה מתיר, ובנדרים מט. תניא ר' יאשיה מתיר.

ובתוספתא נזכר פ"א בשבועות פ"א ה"ד, ובמכלתא לערך לג פעמים, ובספרי הרבה פעמים, ובספרא קדושים פ"י ב' פעמים.

ונזכר במד' תהלים פל"ו־ה בשם ר' יאשיה הגדול מאמרו היקר שאמר סרס הכתוב צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה, כשם שההרים כובשין על התהום כדי שלא יעלה ויציף את העולם כן הצדקות כובשות את העונות וכו' וכן הוא ברש"י מנחות עא: ר' יאשיה הגדול.

מקורותיו בחייו מצינו אבות דר"נ רפ"א שר' יאשיה ור' מתיא בן חרש עסקו שניהם בתורה פירש ר' יאשיה לד"א א"ל ר"מ בן חרש רבי! (הוא כמו מר) מה לך לעזוב דברי אלקים חיים — ואמרו כ"ז שיושבין ועסוקין בתורה היו מתקנאין זל"ז וכשנפטרין דומין כשהן אוהבין מנעוריהן.

ואח"כ היה ריש בעיר הוצל בבבל

והרביץ

והרביץ שם תורה הרבה כגיטין סא. שפ"א אזל רב כהנא (תלמיד חבר דרב) להוצל חזייא לההוא גברא א"ל מאתרא דר' יאשיה את? קרי עליה וצדיק יסוד עולם (פי' שהרביץ תורה כ"כ עד שכל אנשי עירו ידעו כל דיני התורה לפרטיה). ובסנהדרין יט. אמר רב מנשיה (כן היו נקראין תמיד חכמי הכבלים יען שלא נסמכו) בר עות שאלתי את ר' יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל. וכן מובא באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג שקראו ר' יאשיה דמן הוצל.

וכפי הנראה נפטר כבר קודם רבי, כמפורש קידושין עב. כי נח נפשיה דרבי אמר בירתא דסטיא איכא בבבל — ושמתינהו ר' אחי בר' יאשיה, א"כ היה אז בנו הריש בבבל.

ר' יאשיה ב).

בסוטה יט. ובקידושין לו: ומנחות עא. א"ל ר' אלעזר לר' יאשיה דדריה לא תיתב אכרעך עד דמפרשת לי להא מלתא וכו'. ופירש"י בסוטה ר' יאשיה אמורא הוא ובדורו של ר"א בן פדת ועוד היה ר' יאשיה שהיה תנא בר פלוגתא דר' יונתן. והיינו דקאמר לר' יאשיה דדריה דלא תימא לר' יאשיה הזקן דלאו אורח ארעא למימרא ליה הכי שגדול וזקן ממנו היה. ובקידושין פירש"י שהיה בדורו אמורא כמותו ויש להבין מכאן שעדיין בימי ר"א היה ר' יאשיה בר פלוגתיה דר' יונתן קיים להכי איצטריך למיתני לר' יאשיה דדריה לאפוקי ר"י קשישא, וכן פירש"י במנחות לאפוקי ר' יאשיה הגדול שהוא תנא.

ועפר אני תחת כפות רגליו של רבינו הקדוש, אבל איך אפשר לטעות על ר' יאשיה מי שהיוה תלמידו דר' ישמעאל ור"י בן בתירה, מי שהיה תמיד בעל מחלקותו של ר' יונתן, על ר' יאשיה שהיה בזמן ר"א? שהוצרך לפרש ולומר ר' יאשיה דדריה? אבל האמת יורה דרכו שהיה אז בימי ר"א ר' יאשיה שהיה ריש באושא כמפורש גיטין לג: ארבב"ח ה' סבי הוינן קמיה דר' יאשיה דמן אושא, וידוע שרבב"ח היה תלמידו דר' יוחנן. ומה שקראו ר"א ר' יאשיה דדריה בל"ס הפירוש הוא כדמובא בערוך ערך דר שהיה בן גילו.

ור' יאשיה זה היה באמת תלמיד ר' יוחנן כחולין קכח. שא"ר יאשיה א"ר יוחנן. ובכלאים פ"ט ה"ג מפורש שר' יוחנן היה רבו, ובתענית רפ"ב יסופר שר' בא בר זבדא ור' תנחום בר עילאי ור' יאשיה נפקו לתעניתא — דרש ר' יאשיה התקושש — בגין דאית הכא בני נש דאמרו עלי לישנא בישא גבי ר' יוחנן — הוה תמן ר' חייא (בר אבא) ור' איסי ור' אימי וקמון ואזלין לון. וכן הוא באיכ"ר פג"ג, וחולק עם ר' יוחנן כירושלמי עירובין פ"ג ה"א ונדרים פ"ו ה"א.

ואפשר שקיבל עוד מר' ינאי כחלה פ"ב ה"ח ר' טבי בשם ר' יאשיה בשם ר' ינאי הלכה כר"א. והמאמר מובא בתרומות פ"ב ה"א-ז. ר' טבי בשם ר' יאשיה בי ר' ינאי הלכה כר"א, ומזה ישער במבוא הירושלמי שסתם ר' יאשיה הוא בנו של ר' ינאי, ולא ראה שצ"ל בשם ר' ינאי.

ובסה"ד יאמר ר' יאשיה אמר לר' שמעון בר חייא, וכוונתו לע"ז פ"ד ה"ח וז"ל הירושלמי שם, שמעון בר חייא הוה מתני לחייא בר רב נכרי אימתי עושה יין נסך א"ל משיודע בטיב ע"ז, אפיק רב יאשיה מכלתא א"ר הדא דאת אמר וכו'. ובאמת הוא ט"ס שם וצ"ל אפיק רב „ראשיה מכוותא" ונעשה מזה „ר' יאשיה מכלתא" כאשר הארכתי בערך שמעון בר חייא.

האומרים בשמו מצינו ר' זעירא ששאל לר' יאשיה כשבת פי"ח ה"א.

ר'

ר' חגי אמר שאילית לר' יאשיה בירושלמי ברכות פ"ב ה"ו. אמר בשמו יומא מא., כריתות כח. (לגרסת שיטה מקובצת), ערלה ספ"א.

ר' טבי א"ר יאשיה ברכות טו: סג., יומא סה: (ובתמורה כט. רב טובי בר מתנה א"ר יאשיה), שקלים פ"א ה"א, חלה פ"ב ה"ח.

ובסנהדרין פ"ו ה"ד ר' יונתן בן חלי ר' אבודמי בר ברתיה דר' טבי בשם ר' יאשיה.

ר' יעקב בר אחא בשמו סוכה רפ"א.

ר' יהודה בר סימון בשמו מד' תהלים פל"ג.

וכפי הנראה האריך ר' יאשיה ימים כדמצינו כשגדל ר' ירמיה והגיע לכלל הוראה היה עוד ר' יאשיה בחיים כשביעית פ"ט ה"ד ר' יצחק בר רדיפא אתא ושאל לר' ירמיה א"ל הא אריות לפניך ואתה שאיל לשועלים? אתא ושאל לר' יאשיה.

ופטירתו יסופר כלאים פ"ט ה"ג שר' יאשיה מפקיד אלבשוני חוורין — א"ל ומה את טב מן רבך? (ר' יוחנן) א"ל ומה אנא בוש ממעשי?

רב יאשיה.

תלמיד רבא, כב"ב כב. רב יאשיה ורב עובדיא שרא להו רבא (אפילו) לאקבועי, דלא כהלכתא מ"ט כיון דרבנן נינהו אתו לטרדו מגירסייהו, ובברכות טו: תני ר' אושעיה קמיה דרבא, גרסת דק"ס תני רב יאשיה קמיה דרבא, והיא גרסא אמיתית.

ר' יאשיה בי ר' ינאי. ערך ר' יאשיה ב).

ר' יאשיה בן לוי.

נזכר ב"ר פצ"ב-ג וצ"ל ר' יהושע בן לוי וכן הוא בילקוט ויגש רמז קמט. אך שם חסר תיבת בן לוי.

ר' יאשיה דמן אושא.

קרוב מאוד לומר שהיה בבלי והיה שם תלמידו דרב ושמואל כמנחות לט. שאמר רבב"ח סח לי ר' יאשיה דמן אושא (משמיה דשמואל), ובסוכה ב: א"ר יאשיה אמר רב נראה שהוא ר"י דמן אושא, ואח"כ עלה לא"י ונעשה ריש באושא כגיטין לג: ארבב"ח ה' סבי הוינן קמיה דר' יאשיה דמן אושא, ובכורות כח: אמר לרבב"ח בא ואראך בדוקין שהן משתנים, ולולא דמסתפינא הייתי אומר מה שאמרו ברכות כב. כי אתא רבין אמר באושא הוה עובדא בקילעא דרב אושעיא צ"ל דר' יאשיה וצ"ע.

ייבא או רב ייבא.

רב אחא בר ייבא נדה סא:.

ר' חייא בריה דרב ייבא סוכה מב:.

רב חנין בריה דרב ייבא ב"ב קעד.

רב סמא בריה דרב ייבא ב"ב ט. וגרסת דק"ס רב ספרא וכן הוא ב"ב ה.

רמי בריה דרב ייבא שבת פג.

רב שמואל בר ייבא נדה טו:. אך כמעט כולם היו בזמנים שונים.

ר' ייבא בר יוסי. אמר רב ערבין ה:.

ייבא חמוה דאשיין בר נדבך.

נזכר ב"ב כב: אמר משמיה דרב.

ר' ייבא סבא.

נזכר בזהר כמה פעמים, בראשית נט. באחד שהרהר אחר מצות מילה ונתן ר' ייבא סבא עיניו בו ונעשה גל של עצמות. ושם האזינו רצ. באגדתא דבי ר' ייבא סבא, וזה כונת הסה"ד ערך רב ייבא שאמר ר' ייבא סבא והת' וכונתו „והוא תנא" יען שנזכר בזהר.

רב יבא או ייבא סבא.

תלמיד רב. כפסחים קג: שהיה משמש קמיה דרב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב ואמר להם משמיה דרב. ובב"ק מט: בעי רב ייבא סבא מר"נ — א"ל עני מורי וכו'. ובעירובין מ: לגרסת רש"י

ושאילתות

ושאילתות היה קמיה דרב חסדא, וגרסא שלנו רב יימר סבא. ובפסחים עד: רבין סבא טפליה ההוא בר גוזלא לרב, וגרסת דק"ס רב ייבא סבא והוא העיקר.

ידוע הבבלי. (ידוע, נחמיה פג-ז).

תנא נזכר פ"א במשנה ב"מ פ"ז מ"ט אומר משום ר' מאיר, מרוח אחת אינו אונס, מב' רוחות אונס.

יהודה.

ר' אבא בר יהודה עירובין פ"ו ה"ו.
איסי בר יהודה שבת ו:.
ר' אלעזר בן יהודה (תנא) זבים פ"א מ"א.
ר' דוסתאי בן יהודה קידושין סד.
רב הונא בר יהודה ברכות ח.
ר' חייא בר יהודה כתובות כא.
רב חיננא בר יהודה סנהדרין עז:.
ר' יוסי בר' יהודה נדרים פ"ח מ"ו.
מתתיה בר יהודה מנחות עט:.
רב שמואל בר יהודה שבת עט.
ר' שמעון בן יהודה מכות פ"ג מ"ו.
ר' תנחום בר יהודה ברכות פ"ט ה"ה.

אבא יהודה.

חסיד גדול ובעל צדקה בזמן ר"א ור' יהושע כהוריות פ"ג ה"ד מעשה בר"א ור"י ור"ע שעלו לחולת אנטוכיא על עסק מגבת חכמים, והיה תמן חד אבא יהודה עביד מצוה בעין טובה. פ"א ירד מנכסיו וראה רבותינו ונתייאש מהן (הטמין עצמו מהן), עלה לו לביתו ופניו חולניות, א"ל אשתו מפני מה פניך חולניות וכיפר לה המעשה, א"ל נשתיירה לך שדה אחת לך ומכור חצייה ותן להם, הלך ועשה כן ונתן להם, וברכוהו שהקב"ה ימלא חסרונותיך. עם כשהלכו להם ירד לחרוש בתוך חצי שדהו, עם כשהוא חירש שקעה פרתו ונשברה, ירד להעלותה והאיר הקב"ה את עיניו ומצא סימא, אמר, לטובתי נשברה רגל פרתי. ובהדורת רבותינו שאלו עליו מה אבא יהודה עביד, אמרין מה יכיל חמי אפוי דאבא יהודה, אבא יהודה דתוריי — דגמלוי — דחמרוי, חזר אבא יהודה לכמות שהיה, ובא אצל רבותינו — א"ל עשתה תפלתכם פירות ופירי פירות — נטלוהו והושיבוהו אצלם וקראו עליו הפסוק מתן אדם ירחיב לו. והמעשה מובא בויק"ר פ"ה-ד וד"ר פ"ד-ח ושם נקרא אבא יודן. ויש שרוצים לומר שהוא ר"י בן בבא, אבל האמת אינו כן כי ריב"ב היה גם חכם גדול, והיה חברם, והוא היה אך חסיד ובעל צדקה.

מר יהודה.

היה תלמיד אבימי כחולין מח. מר יהודה משמיה דאבימי אחד זה ואחד זה חוששין לה. ובעירובין כד. מר יהודה איקלע לבי ר"ה בר יהודה — א"ל לא סבר לה מר להא דאבימי (שצריכין להיעשות אצטבלאות), א"ל אנא כר"נ ס"ל, ומה שאמרו שם א"ר יהודה אמר אבימי צ"ל כגרסת דק"ס מר יהודה אמר אבימי, וכן הוא בכל הדפוסים הישנים. וכן שם סא: מר יהודה אשכחינהו לבני מברכתא. ורצה להחמיר עלייהו א"ל רבא (נראה שצ"ל רבה) פלגאה! בעירובין לית דחש להא דר"ע. וכן הוא בקידושין נח. שמצא את רב יוסף ורב שמואל בריה דרבב"ח דהוו קיימי אפתחא דבי רבה והקשה להם ואישתקו, וכשבאו לקמיה דרבה אמר להו פלגאה! אוקמינכי? (כי בב"מ שנזכר הוא אך לחומרא ולכן קראוהו כן). ובשבת נט: מר יהודה אמר רב ששת לגרסת דק"ס, ובע"ז טז: אמר אביי אמר לי מר יהודה, דבי בר יוחני טחני ברחיים בערודי. ובשבת נז: אמר רב יהודה אמר אביי נראה שצ"ל מר יהודה אמר אבימי. ובסוף ע"ז יסופר שמר יהודה ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא אייתו לקמייהו אתרוגא פסק אכל פסק יהב

לבאטי

לבאטי ב"ט, הדר דצה עשר זימנא בארעא פסק יהב למר יהודה, א"ל באטי ב"ט וההוא גברא לאו בר ישראל הוא? א"ל, מר (יהודה) קים לי בגויה (שהוא פרוש ולא יאכל דבר אסור וכו').

ר' יהודה (סתם) בן ר' אלעאי.

זה דבר ברור שסתם ר' יהודה שבכל הש"ס הוא בן ר' אלעאי כמפורש מנחות יח.

והנה לפי פירש"י במנחות ק. שמשפחת ר' יהודה היתה מבבל ולכן כשאמר ר' יוסי לא בבליים הם אלא אלכסנדריים א"ל ר' יהודה תנוח דעתך שהנחת את דעתי. אבל ביומא סו: איתא להיפוך שר' יהודה אמר כן לר' יוסי וגם שם פירש"י שמשפחתו (של ר' יוסי) מבבל היתה. ובדק"ס מביא מכ"י שצ"ל ביומא כמו במנחות, (אבל כבר בארתי בערך ר' יוסי ששניהם היו בא"י).

מקום מולדתו היה בעיר אושא כמפורש שהש"ר פ"ב־ה כשהתקבצו בשלפי השמד לאושא חלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן עיר ומקומו של אדם הוא מכבדו. ובל"ס קיבל את תורתו מאביו ובפרט תורת ר' אליעזר רבו דאביו כדמשמע מנחות יח.

ומלבד אביו מצינו שקיבל מכל חכמי יבנה שאמר הלכות משום ר' אליעזר בעירובין צד., יומא לט. תוספתא אהלות פ"ז, פרה פ"ו.

בשם ראב"ע ברכות פ"ד מ"ז, תוספתא מעשרות פ"ג, וירושלמי מעשרות רפ"ה, וירושלמי ברכות פ"א ה"ב־ז: א"ר יהודה מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי ראב"ע, וברכות טו: אמרו בפירוש שהיה רבו.

וכן היה רבן גמליאל רבו כמפורש שבת קג:, ואמר בשמו בתוספתא ברכות פ"ד, פסחים פ"א, ביצה פ"ב.

משום ר' יהושע תוספתא אהלות רפ"ו, ספ"ז.

משום ר' יוסי הגלילי ב"ק פ"ח מ"ו, שבועות כא.

משום ר' ישמעאל מקואות פ"ט מ"ו, מו"ק כד:, ובע"ז פ"ב מ"ה א"ר יהודה שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע וכו', ומשמע שם כמו ששמע את כל השקלא וטריא שלהן. ר"י משום ב"ה עדיות פ"ד מ"ו, ואמר בשם אבא ציידן סוף קידושין.

אבל רבותיו המובהקים היו ר' טרפון ור' עקיבא.

ר' טרפון היה רבו מנעוריו ושימשו כמה שנים כמגילה כ. אר"י קטן הייתי וקראתיה (להמגילה) למעלה מר' טרפון, ובנדרים מט: ר"י הוה יתיב קמיה דר"ט, ובנדרים פ"ו מ"ו אר"י מעשה ואסר עלי ר"ט. וביבמות קא: אר"י פ"א היינו יושבין לפני ר"ט, ובשבת כט: אר"י פ"א שבתנו בעליית בית נתזה בלוד — והיה שם ר"ט וזקנים ולא אמרו לנו דבר. וב"ק קג: בא לפני ר"ט, ובתוספתא שביעית פ"ד אר"י מעשה והיינו בעין כושי והיינו אוכלין — ע"פ ר' טרפון. ובתוספתא שבת פ"ו אר"י מעשה בר"ט, ובכורות פ"ה מעשה בא לפני ר"ט.

והיה חביב על ר"ט עד שקראו בני כירושלמי סוטה פ"ב ה"ב ותוספתא נגעים פ"ח אר"י שבתי היתה והלכתי אחר ר"ט לביתו אמר לי יהודה בני תן לי סנדלי, ונתתי לו ופשט ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל, אמר לי יהודה בני בזה טהרתי ג' מצורעין ולמדתי בה שבע הלכות.

ר"י אר"ט עירובין פ"ב, סוכה לא., נדה לח., ובמנחות סח: יסופר שיהודה בר נחמיה השיב לר"ט וצהבו פניו ור"ע א"ל תמהני אם תאריך ימים א"ר יהודה בר אלעאי — כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו — ואמרו לי נפטר.

וכן ר' עקיבה היה רבו המובהק כירושלמי ברכות פ"א ה"ב־ז: אר"י מעשה שהייתי מהלך בדרך אחר ראב"ע ור"ע. אמר בשמו ר"ה לא., תוספתא

כלים

כלים ב"מ פ"ו, אהלות פי"ד, ובמשנה מע"ש פ"ה מ"ח אר"י בראשונה — עד שבא ר"ע ולמד וכו'. וכשנפטרו כל תלמידי דר"ע אמרו ביבמות סב: שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר"מ, ר' יהודה, ר' יוסי ור"ש ור"א בן שמוע והם העמידו תורה אותו שעה, אך לא זכה לקבל סמיכה מרבותיו כי נטרפה השעה שאז היתה אחר חורבן ביתר ונהרגו חסידי עליון, וחכמי הדור שניצלו מתוך המהפכה נתפזרו ונחבאו ואך ר' יהודה בן בבא שם נפשו בכפו וסמך את החמשה זקנים ר"מ ור' יהודה ור"ש ור' יוסי ור"א בן שמוע — ור' נחמיה בין אושא לשפרעם, והוא נהרג על קידוש השם, והם ברחו כסנהדרין יד., ומה מאוד צדקו במה שאמרו שהם העמידו תורה אותו שעה כי באמת המה נשתיירו כאוד מוצל מאש, כי ר"ג הנשיא כבר מת שנים הרבה, ונשיא אחר לא הוקם, וראשי חכמי הדור כר' יהושע וראב"ע ור"ט וריה"ג כולם מתו, ור"ע ור"ח בן תרדיון ור' ישבב הסופר ור"י בן בבא וחבריהם כולם נהרגו במיתה משונה, וחנניה ב"א ר' יהושע ירד לבבל, ורבן שמעון ב"ג יתן עדותו ב"ק פג. שאלף ילדים היו בבית אבא — ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא, ולולא הותיר ה' לנו שריד כמעט את החמשה תלמידי דר"ע אז חו"ש נשתכחה תורה מישראל, והן הן שהעמידו תורה אותו שעה.

והחמשה חכמי ישראל הנסמכים האלו ויתר חבריהם שהיו במקומות אחרים לא יכלו להתאסף יחד בשום מקום מפני גזירת המלכות שלא יעסקו בתורה ושלא למול את בניהם ושלא לשמור את השבת, עד שהוצרך חנניה ב"א ר' יהושע לעבר את השנה ולקבוע חדשים בבבל, והיה באמת עולמו של ישראל שמם.

אך רחמי השם שלא יכלו לעולם מת אדרינוס קיסר בתחלואים רעים בנפש מרה בשנת ת"ן לשטרות, ואף שלא הוקלו מים הזדונים אבל התחילו לקוות לימים טובים מאלה, וכן היה באמת, והכנסיה הראשונה היתה בבקעת רמון כירושלמי חגיגה פ"ג ה"א מעשה שנכנסו ז' זקנים לעבר את השנה בבקעת רמון ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ר' נחמיה ורא"בי ור"י הסנדלר, ושם ר' שמעון ב"ג לא נזכר שם, שאע"פ שאין מעברין אלא ברשות הנשיא, וזה יען שלא הוקם עוד נשיא שהגזירות היו עוד בתקפן וקא חשיב את ר"מ בראשונה יען שהוא נסמך מר"ע ולא שאר חבריו, ומשם שלחו לחנניה ב"א ר' יהושע את השלוחים שלא יעבר עוד בחו"ל כדמובא ברכות סג. ובירושלמי נדרים פ"ו ה"ח וכמבואר בערכו באריכות. וכשהוקלו עוד מעט הגזירות התקבצו לאושא כשהש"ר פ"ב ה־ג שאמרו בשלפי (באחרית) השמד נתכנסי רבותינו לאושא ואלו הן ר' יהודה, ור' נחמיה, ר' מאיר, ר' יוסי, ורש"בי, ור"א בנו של ריה"ג, ורא"בי ושלחו אצל זקני הגליל (ששם לא היה השמד גדול כ"כ) כל מי שהיא למד יבא וילמד, חלקו כבוד לר' יהודה (שיהיה ראש המדבר) מפני שהוא בן עיר, אך לא היו שם זמן רב והלכו משם ליבנה, וזה שאמרו שבת לג: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היה שם ר' יהודה ור"א בר' יוסי (הגלילי) ור' שמעון, אבל ר"מ לא נזכר שם יען שגם אז לא הותרה להם לעבר שנים ובל"ם נתודע למלכות שמעברין שנים והביטו אחריהם שלא לעשות כזאת עוד, ולכן הוצרכו לשלח את ר"מ לעבר השנה באסיא (שהיא חו"ל כב"ב נו.) כמפורש מגילה יח: ולכן לא נזכר ר"מ שהיה בכרם דיבנה.

(והרב רא"הו בה"ב צד 157 יוציא דיבה על ר"מ

ר"מ ויאמר כשהוציאו את ר"מ מב"המד אז הלך ועיבר שנים באסיא להקניט את הנשיא, וטעות גדול הוא כי הדין הוא אם אך אפשר לעבר שנים בא"י אסור לעבר בחו"ל ואם רש"בג עיבר בא"י מי ישמע לר"מ לחשבונו? ועוד שלא נתמנה עדיין רש"בג לנשיא וזה ברור).

וזה שאמרו ר"ה לא: גבי עשר גליות שגלתה סנהדרין שגלו מיבנה לאושא ומאושא ליבנה, וכשהיו בכרם דיבנה יסופר בשבת לג: איך נתעלה ר' יהודה להיות ראש המדברים בכ"מ, כי באושא היה ראש המדבר אך מפני שהיה בן עיר, אבל כשהיו ביבנה אירע שר' יהודה דיבר בשבח הנהגת המלוכה, ור' יוסי שתק, ורש"בי דיבר רעה עליהם, והגיע לאזני שרי המלוכה במקרה ע"י יהודה בן גרים ואז גזרו על ר"ש שיהרג וברח ונתחבא במערה, ועל ר' יוסי שיגלה לציפורי (היינו שלא יצא מקיר העיר והוצה), ור' יהודה נתעלה להיות ראש המדברים בכ"מ.

ור' יהודה שמצא חן בעיני שרי המלוכה שהוא אוהב נאמן למלכות השתדל להעביר את רוע הגזירה מעל ר' יוסי ולכן מצינו ברכות סג: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם ר' יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור"א בנו של רי"הג פתחו כולם בכבוד אכסנאי, אבל לא מצינו את ר"ש שם יען שהוא כבר ברח ונחבא במערה, וגם ר"מ לא היה שם כדמובא לעיל.

וכפי הנראה שאע"פ שהגזירות נתבטלו וכאשר מובא בח"ב בדה"י להחכם גרעץ שבימי הקיסר אנטונינוס פיוס הרשה ליהודים שנית למול בשרם, אבל יען שאירע המעשה עם ר"ש ביבנה שדיבר רעה על המלוכה וגם העיר יבנה היתה ידוע להם מכבר למקום קיבוץ מהכמי ישראל לכן לא הורשה להם לעשות מקומם הקבוע שמה, וגלו שנית לאושא וזה שאמרו ר"ה לא: שגלו מיבנה (שנית) לאושא.

(והחכם גרעץ בח"ב צד 263 יאמר שהגזירות נתבטלו ע"י ר' אלעזר (צ"ל יהודה) בן שמוע כדמובא ר"ה יט., תענית יח. ומגילת תענית פ"יב, והוא שגגה, כי יהודה בן שמוע היה תלמידו דר"מ ואז היתה גזירה פרטית וכמבואר בערכו).

וכששבו שנית לאושא אז הביאו את רש"בג ממחבואו ונתמנה לנשיא ואת ר' נתן לאב"ד שבא אז גדול הדור מבבל ואשר עזר להם שם שחנניה ב"א ר' יהושע לא יעבר עוד, ואת ר"מ לחכם, ור' יהודה נתמנה מאת המלוכה להיות מוריינא דבי נשיאה, שבל"ם היתה עין רומים צרה על משפחת הנשיאים ובפרט שהיו ממלכי ב"ד, אך ר' יהודה הבטיחם שהוא יביט עליהם בעין פקוחה שלא יבא שום נזק למלכות. וזה שאמרו התוס' במנחות קד. ד"ה מעשה, דע"פ הקיסר מינוהו ראש על בית הנשיא, ואפשר שזה כונת איסי בן יהודה שאמר עליו גיטין סז. ר' יהודה חכם לכשירצה, היינו אם היה רוצה היה הוא נתמנה לחכם, אבל יען שמשרתו היתה גדולה מזו. ומני אז היה ריש המדברים בכ"מ בברכות סג:, שבת לג:, מנחות קג:, ואז שבו הסנהדרין לבוחם הראשונה, ואף שהגזירות לא נתבטלו מכל וכל וכאשר מבואר בערך רש"בי שהוצרך אח"כ כשיצא מן המערה ליסע לרומי לבטל הגזירות, עד שישב רבינו הקדוש על כסאו ובימיו היה מנוחה לישראל.

וכבודו היה גדול מאוד בעיני רש"בג כפסחים קד. שאמר רש"בג לר' יוסי וניחוש לדברי ר' יהודה חבירנו.

והנה יען שנמשכו כמה שנים דור של שמד וכליה וכששבו למקומן הוצרכו לברר ספקי ההלכות שנפלו בפרטי הדינים ולכן מצינו את ר"מ ור' יהודה וחבריו הרבה פעמים מאוד בהלכה במשנה, ור' יהודה נזכר במשנה על שש מאות ושבע הלכות, והיינו במס' ערלה, ר"ה, חגיגה, אבות הוריות, תמיד, ידים, בכל מסכ' פ"א.

במס' חלה ב"פ.
במס' תענית, תמורה, מעילה, בכל אחת ג"פ.
במס' זבים, מע"ש, בכל אחת ד"פ.
במס' קידושין, שבועות, ע"ז, כריתות, מדות, עוקצים, בכ"א ה"פ.
במס' בכורים, שקלים, יומא, עדיות, טבול יום, בכ"א ששה פעמים.
במס' מו"ק, נזיר, מכות, ערכין, בכ"א ז"פ.
במס' פאה, ביצה, מגילה, סוטה, זבחים, בכ"א ט"פ.
במס' כלאים, יבמות, אהלות, טהרות, בכ"א עשר פעמים.
במס' דמאי, נדרים, גיטין, ב"ק, בכורות, מקואות, נדה, מכשירין, בכ"א יא"פ.
במס' ברכות, שביעית, מעשרות, פסחים, כתובות, בכ"א יב"פ.
במס' ב"ב יג' פעמים.
במס' מנחות יד' פעמים.
במס' תרומות, סוכה, בכ"א טו"פ.
במס' ב"מ טז' פעמים.
במס' חולין יז' פעמים.
במס' פרה יט' פעמים.
במס' סנהדרין, נגעים, בכ"א כ"א פעמים.
במס' שבת כז' פעמים.
במס' עירובין לג' פעמים.
ובמס' כלים חמשים פעמים.

בס"ה תק"ז פעמים. ונזכר בבל הש"ס חוץ ממס' קנים.

ונזכר תמיד במשנה בשם סתם ר' יהודה, אבל בגמרא נזכר לפעמים בשם ר' יהודה בר אלעאי בברכות נה., שבת כה: לג:, מגילה כט., תענית ל., מו"ק כא., כתובות יז., נדרים ח:, ב"ק קג:, ב"מ לג:, סנהדרין כ., מנחות יח. כט: סח: וכולן בענין אגדה, ובסוכה יח., מנחות קג: בענין הלכה.

הלכותיו המפורסמות.

ברכות רפ"ב באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד.

ושם מ"ג קרא ולא דקדק באותיותיה לא יצא.

שם פ"ג מ"ד בעל קרי מברך לפניהם ולאחריהם.

שם רפ"ו שעל הירקות אומר בורא מיני דשאים.

שם מ"ו כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו.

שם פ"ז מ"ב עד כמה מזמנין עד כביצה, וכן סובר בשיעור אתרוג בסוכה פ"ב מ"ז.

דמאי פ"ג מ"ו רוצה היא בתקנת בתה ובושה מחתנה.

כלאים פ"א מ"ז מתיר ירק באילן.

ושם מ"ט שאינו כלאים עד שיהו ב' חטים ושעורה.

ושביעית פ"ב מ"ו כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת.

ותרומות פ"א מ"ג קטן שלא הביא ב' שערות תרומתו תרומה (וכן סובר במגילה פ"ב מ"ג שקטן יכול לקרא את המגילה, וכן פרה פ"ה מ"ד מכשיר בקטן).

ומעשרות פ"ג מ"ז סוכת החג בחג מחייב (אם הביא שמה התבואה חייבת במעשר, כי סובר יומא י: שסוכה דירת קבע בעינן וחייבת במזוזה).

שם פ"ה מ"ו המתמד — ומצא כדי מדתו מחייב.

ומע"ש פ"ג מ"י הלוקח בכסף מע"ש שנטמא יקבר.

וערלה פ"א מ"ב הנוטע לרבים חייב בערלה.

ובכורים פ"א מ"ו יבש המעיין, נקצץ האילן מביא וקורא.

ושבת פ"ב מ"ד לא יקוב אדם שפופרת — לא ימלא אדם קערה שמן — ור' יהודה מתיר.

שם

שם פ"ח מ"ז חרס כדי ליתן בין פצים לחברו.
שם פ"טו מ"ב כל קשר שאינו של קיימא אין חייבין עליו.
שם פ"כד מ"ד אם לא היתה נבלה מע"ש אסורה.
ובשבת מא. דינו המפורסם דבר שאינו מתכון אסור והוא מביצה פ"ב מ"י.
שם עג: מלאכה שא"צ לגופה חייב עליה.
עירובין רפ"א מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה כשר וכן גבי סוכה.
שם רפ"ג מערבין לכהן אפילו בבה"ק.
שם פ"ג מ"ד אמר ה"ז חמר גמל.
שם פ"ג מ"ח ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני.
עירובין לו: אין אדם מתנה על שני דברים כאחד.
פסחים פ"א מ"ד אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש.
שם רפ"ב אין ביעור חמץ אלא שרפה.
שם פ"ג מ"ז אין שוחטין את הפסח על היחיד.
פסחים כא: סובר דברים ככתבן.
שם כב. גיד הנשה מותר בהנאה.
שם מט. שסעודת אירוסין רשות.
שם סה: ושם פו: יש אם למסורת.
שם צה. לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו.
יומא רפ"א אף אשה אחרת מתקינן לו.
שם ז: סובר שטומאה הותרה בצבור.
סוכה פ"ג מ"ח שאין אוגדין את הלולב אלא במינו.
שם מו. היו לפניו מצות הרבה מברך על כל אחת ואחת.
ר"ה ל: סובר עד ועד בכלל.
חגיגה ב. סובר שסומא באחת מעיניו פטור מן הראייה,
מגילה ז: מתיר מכשירי אוכל נפש.

יבמות פ"ד מ"י הנשואות יתארסו, והארוסות ינשאו.
שם רפ"יא אוסר באנוסת ומפותת אביו.
כתובות פ"ב מ"ח אין מעלין לכהונה ע"פ עד אחד.
שם נא: אחריות ט"ס הוא.
שם נו. בדבר שבממון תנאו קיים.
נדרים פ"ז מ"ג הכל לפי הנודר.
נזיר ח. ספק נזירות להקל.
גיטין פ"ו מ"ב אין שתי ידים זוכות כאחת.
שם פה: ידים שאינן מוכיחות לא הויין ידים.
קידושין פ"ד מ"ח האומר זה בני ממזר נאמן.
ב"ק פ"ב מ"ד מועד כל שהעידו בו ג' ימים.
שם פ"ו מ"ה מחייב על נזקי טמון באש.
ושם נג. מחייב על נזקי כלים בבור.
שם ס"פו גץ שיצא מתחת הפטיש בנר חנוכה פטור.
שם פ"ח מ"ג אין לעבדים בושת.
שם פ"ט מ"ד אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו ההוצאה.
וב"מ רפ"ב כל שיש בו שנוי חייב להכריז.
ושם מ"ו שחייב להכריז ג' רגלים.
ושם פ"ד מ"ד אין אונאה לתגר.
שם פ"ו מ"ז הלוהו מעות שומר חנם.
שם פ"ז מ"ט בשעת משלחת זאבים אפילו זאב אחד אונס.
שם מח. אסמכתא לא קניא.
שם סג: צד אחד בריבית מותר.
שם פ. שוכר כשומר שכר.
ב"ב רפ"ה סובר הדמים מודיעין.
שם פ"ה מ"ח ע"ש עם חשיכה פטור מליתן ג' טיפין.
שם פ"י מ"ו אין כותבין שובר.
סנהדרין פ"א מ"ג שסמיכת זקנים ועריפת עגלה בחמשה.

ושם

ושם מ"ו שסנהדרין המה שבעים (ולא שבעים ואחד).

שם פ"ב מ"ד מרבה הוא (נשים) ובלבד שלא יהו מסירות את לבו.

שם פ"ח מ"ד אם לא היתה ראויה לאביו אין נעשה בן ס"ומ.

שם לו: אין מושיבין בסנהדרין לא זקן ולא סרים ולא מי שאין לו בנים, ר' יהודה אומר אף לא אכזרי.

ומכות פ"ג מ"י שלוקה ארבעים (לא לט').

וזבחים פ"ח מ"ו אין דם מבטל דם, וכן חולין פ"ו מ"ה סובר דמין במינו לא בטל.

חולין רפ"ב עד שישחוט את הוורידין.

ותמורה פ"א מ"ה שהולד עושה תמורה.

וכלים פ"יז מ"י שאמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה.

ובנדה פ"א מ"יא עד שירבה השחור.

ובידים ספ"ג ששה"ש מטמא את הידים.

וכן דרכו לומר תמיד אימתי כפאה פ"ג מ"ה, פ"ה מ"ה, דמאי פ"ה מ"ה, רפ"ו, חלה פ"ב מ"ב, שבת פ"יח מ"ב, מגילה פ"א מ"ג, סנהדרין פ"ג מ"ג, מנחות פ"י מ"ח, חולין פ"ה מ"ג, פ"ו מ"ו, אהלות פ"ז מ"ד, מקואות רפ"ו, נדה פ"ט מ"ה, טבול יום פ"ב מ"ג.

וכן דרכו להוסיף ולומר „אף" כדמאי פ"ב מ"ב מ"ג, פ"ו מ"ג, שביעית פ"ז מ"ד, מעשרות פ"ד מ"ב, פ"ה מ"ה, בכורים פ"א מ"ז, מ"יא, שבת פ"ט מ"ו, מ"ז, רפ"כא, עירובין רפ"ג, פ"י מ"ה, פסחים פ"ה מ"ד, ריש יומא, נדרים פ"יא מ"י, סוטה פ"ז מ"ו, ב"מ פ"ג מ"ח, חולין פ"ט מ"ב (בגמרא), תמיד פ"ז מ"ב, כלים ספ"יב, פ"טו מ"ג, פ"כא מ"ג, פ"כב מ"ז, רפ"כו, נגעים פ"ו מ"ז.

ובברייתות בגמרא שבת עח:, פסחים נד. צה:, ביצה כח:, מו"ק יא:, יבמות עב:, קידושין כה., ע"ז מג., סנהדרין מח: עג..

וכן דרכו לומר במה דברים אמורים כעירובין פ"ז מ"יא, סוטה ספ"ח, כלים פ"כח מ"ז.

זה הכלל, כשבת פ"טו מ"ב, זבחים פ"ב מ"ה, ספ"ו, מנחות ספ"א, פרה פ"ז מ"ט, וכן מובא בסדורים שאמר זה הכלל אם כמדתה וכו'.

וכן יאמר תמיד הלשון „בראשונה" כמע"ש פ"ח מ"ח, שקלים רפ"א, כתובות יב., ב"ב ק:,

וכן יספר מעשיות מדורות הראשונים כמעשרות פ"ב מ"ה, שבת פ"טז מ"ז, פ"כב מ"ג, יומא לח., סוכה נא:, שקלים פ"א מ"ד, פסחים פ"ה מ"ז, ובגמרא שם מב: נה., עדיות פ"ה מ"ו.

וכבר ידוע שסתם ספרא (תורת כהנים) הוא ר' יהודה כשבת קלז., עירובין צו:, שבועות יג..

חבריו הגדולים.

ע"פ רוב חולק עם ר"מ ור' יוסי ור' שמעון, ומצינו עירובין יג. א"ר יהודה ר"מ היה אומר. ובע"ז סו. אומר משום ר"מ. וביומא פג: יסופר שר"מ ור' יהודה ור' יוסי הוו קאזלי באורחא, ר"מ הוה דייק בשמא, ר' יהודה ור' יוסי לא הוו דייקי בשמא, כי מטו לההוא דוכתא בעו אושפיזא — אמרו לו מה שמך, א"ל כידור, אמר (ר' מאיר) ש"מ אדם רשע הוא, ר' יהודה ור' יוסי אשלימו ליה כיסייהו, ר"מ לא אשלים — ולבסוף כיחש להם, ואך ע"י חכמתם הצילו את כספם מידו.

ושם יסגפר שר' יהודה ור' יוסי הוו קאזלי באורחא אחזיה בולמוס לר' יהודה, קפחיה לרועה אכליה לריפתיה, כי מטו למתא אחזיה בולמוס לר' יוסי — א"ל ר' יהודה אני קפחתי את הרועה ואתה קפחת את העיר כולה.

ובנדרים מט: יסופר שר' יהודה ור' יוסי חד אכיל דייסא באצבעתיה וחד

אכיל

אכיל בהוצא, א״ל — לדאכיל באצבעתיה עד מתי אתה מאכילני צואתך — א״ל לדאכיל בהוצא עד מתי אתה מאכילני רוקך.

וכן ר׳ אליעזר בן יעקב היה חבירו שהיו ביחד באושא כמפורש בשהש״ר פ״ב־ג, ובפסחים ב: חולקין פא״פ. ר׳ חנניה בן עקביה חולק עמו בכתובות עח:. וכן חולק עם ר׳ יוחנן בן ברוקה בעירובין קד: ור׳ יוסי בן דורמסקית א״ל למה אתה מעוות עלינו את הכתובים, בספרי ריש דברים. מנימין גר מצרי היה חבירו ביבמות עו:, ובן עזאי אע״פ שהיה מגדולי הדור בסנהדרי יבנה, מצינו שאמר ר׳ יהודה לבן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך בברכות סב., וביבמות ד. א״ל ר׳ יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא זה לסקילה?. וכן חולק עם ר׳ שמעון שזורי במנחות ל:. אבל מה שמצינו יומא יב:, ב״ק סט. שחולק ר׳ יהודה עם ר׳ דוסא כבר בארתי בערך ר׳ דוסא שהוא ממסדרי הברייתות. וכן מה שמצינו זבחים פח. ר׳ דוסא משום ר׳ יהודה כבר נמחק תיבת ר׳ דוסא בשיטה מקובצת.

תלמידיו הגדולים.

כפי הנראה שמלבד מה שלקח חלק גדול בסנהדרי אושא היה לו ישיבת גדולה בעיר סיכני, ושם היה דר עם ב״ב כמפורש ספרי האזינו פ׳ ירכבהו, מעשה בר׳ יהודה שאמר לבנו בסיכני צא והבא לי קציעות מן החבית א״ל אבא של דבש היא א״ל בני השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה.

האומרים בשמו ותלמידיו. מצינו רב אחא (תנא) בשמו ברכות יג:.

ר׳ אלעזר בר״ש שקיל וטרי עמו סוטה לד..

ר׳ חנינה בר יקא בשמו ברכות פ״ט סה״ב. ובב״ר ספ״יג גרס בר עיזקא.

ר׳ יהודה בר׳ סימון בשמו תנחומא תצא־יז.

ר׳ יוחנן בשמו ברכות לה:, פסחים קיד., יומא י., גיטין פא..

ר׳ יוחנן בן דהבאי משמו חגיגה ב..

ר׳ ישמעאל בר״י קראו רבי. בסוכה יח..

ר׳ מונא תלמידו כשביעית פ״ו ה״ד, אמר משמו ברכות מב., שבת קח., מגילה יח:.

ר׳ מיאשיה בשמו נדרים ח:.

נחוניא. בסוטה יח: אר״י מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין ועיין ערכו.

ותלמידו הגדול „רבי״ כמגילה כ. שאמר קטן הייתי וקראתי (להמגילה) למעלה מר׳ יהודה. ובשבועות יג. איתא בפירוש שהיה תלמידו. ובירושלמי ב״מ רפ״ג רבי על לפירקא דר׳ יהודה.

הסידותו ומדותיו היקרות ופרנסתו.

כבר ידוע מה שאמרו ב״ק קג:, תמורה טו: ומובא ברש״י שבת קכז: ד״ה כל היכא, שכל היכא דאמרו מעשה בחסיד אחד או ר״י בן בבא או ר׳ יהודה בר׳ אלעאי (וזה ע״פ רוב יען כי מצינו ב״ק נ. מעשה בבתו של נחוניא — מצאו חסיד אחד, ואמרו ע״ז בשקלים פ״ה ה״ד שהוא רפ״בי. וב״ק קג: מעשה בחסיד אחד שהיה גונב מלבו ומכוריש בירושלמי שם הוא ר״י בן בבא) אבל מצינו בפירוש למדאי חסידותו של ר׳ יהודה כנדרים סו: ההוא דאמר לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לר׳ יהודה ולר״ש, ר׳ יהודה טעים אמר ק״וח ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי — ימחה, אני על אחת כו״כ. ובשבת כה: אמרו כך היה מנהגו של ר״י בר׳ אלעאי ערב שבת מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינן המצוייצין ודומה למלאך וכו׳. ובכתובות יז. שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה ואמר כלה נאה וחסודה. ובמגילה כט.

שהיה

שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. ותענית ל. אמרו כך היה מנהגו ערב ט"ב מביאין לו פת חריבה במלח וכו׳.

והיה עני גדול ולא רצה ליהנות משום אדם כאשר יסופר נדרים מט: שאשתו יצאה בבגד דעמרא ועשתה גלימא דהוטבי וכשהיתה יוצאה לשוק לבשה היא, וכשיצא ר"י להתפלל הוה מכסי בזה הבגד ובירך ברוך שעטני מעיל. ופ"א גזר רשב"ג תעניתא ולא אתא ר׳ יהודה, והגידו לרשב"ג יען שאין לו בגד ללבוש, ושלח לו בגדים אך הוא לא קיבל, והגביה הציפתא והראה להשליח מה שתחת הציפתא וא"ל שיש לו הרבה אך איני רוצה ליהנות בהאי עלמא, (שע"פ נס ראה השליח שם עושר רב).

וכפי הנראה התפרנס משדהו ומהצלף שהיתה שם כאשר יסופר שבת קנ: מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת היום ונמנע ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו, וידע היטב הרכבת האלנות כשביעית פ"ב מ"ה כל הרכבה שאינה קולטת לג׳ ימים שוב אינה קולטת. ובנדרים מט: כשהיה הולך לב"המד הוה שקיל גולפא על כתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה. ובסנהדרין כ. דרשו הפסוק יראת ה׳ הוא תתהלל זה דורו של ר׳ יהודה בר׳ אלעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת (שעניים היו) ועוסקין בתורה.

ואף שהיה עני גדול כ"כ אבל פניו היו תמיד מאירין בנדרים מט: שא"ל ר"ט היום פניך צהובין א"ל שאכל תרדין, ומטרוניתא א"ל מורה ורוי? (שאתה רבן של ישראל ופניך דומה כמי ששותה יין הרבה), א"ל הימנותא — אי טעימנא (יין) אלא קידושא ואבדלתא ור׳ כסי דפסחא ויש לי מיחוש ראש מזה עד עצרת, אלא חכמת אדם תאיר פניו. וצדוקי אחד א"ל פניך דומין אי כמלוי בריבית אי כמגדלי חזירין א"ל תרוייהו אסירן אלא כר׳ בה"כ וכו׳.

מעלת הצדקה היתה כ"כ גדול בעיניו עד שאמר ב"ב י. גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, ואמר עשרה דברים קשים נבראו — ומיתה קשה מכולם וצדקה מצלת מן המיתה.

השקפתו הגדולה בענייני העולם שאמר מגילה טז. אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים, וקידושין כט. כל שאינו מלמד את בנו אומנות — כאילו מלמדו ליסטות. וקיים זאת בעצמו כנדרים מט:, ואמר פסחים קיד. אכול בצל ושב בצל (הוא כמו ושבבצל), ולא תיכול אווזין ותרנגולין ויהא לבך רודף עליך. פחות ממיכלך וממישתך ותוסיף על דירתך. וגם בזכות ע"ה היה מהפך כב"מ לג: ואמר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו וזה שאמר סוכה נב. ע"ד הצחות לע"ל מביא הקב"ה ליצ"הר ושוחטו — צדיקים נדמה להם כהר וכו׳. ובסוף עדיות אמר, אליהו בא לקרב ולא לרחק.

והתאונן תמיד שבדורות הראשונים היו חסידים, לא כן בדורו כברכות לה. שאמר בא וראה שלא כדרך הראשונים דורות האחרונים. דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו"ז נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו"ז לא נתקיימה בידן וכו׳.

תפלתו לפני הק"בה היה עד להפליא כברכות לב: מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך ובא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום — לאחר שסיים תפלתו א"ל — למה לא החזרת לי שלום ופייסו בדברים נעימים וערבים עד שנתפייס

אותו

אותו השר. וזה שאמר תענית טז. אין מורידין לפני התיבה אלא מי שהוא מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך וכו'. ובנדרים ח: דרש הפסוק וזרחה לכם יראי שמי אלו ב"א שהן יראין להוציא ש"ש לבטלה.

והאמין בה' שכל מה שברא לא ברא לבטלה כויק"ר רפ"כב שאמר אפילו דברים שאתם רואין יתרון לעולם אף הן בכלל הנייתו של עולם הן וכו'.

השקפתו העמוקה על בריאת הטבע ממאמרו שאמר ב"ר פ"ידי מלמד שעשה לו עוקץ כחיה ולקחו ממנו מפני כבודו.

ימי חייו ובניו.

כפי הנראה האריך ר' יהודה ימים הרבה וכאשר אמרנו לעיל ששימש את כל גדולי חכמי יבנה. וגם חי אחר ר"מ כנזיר מט: שאהר פטירת ר"מ א"ל ר' יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנין הן — דחק סומכוס ונכנס — כעס ר' יהודה — א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב, יהודה כעס (שכן כעס גם על בנו של ר' הנינא בן אנטיגנוס כבכורות ל:) יוסי שתק תורה מה תהא עליה? ומסוכה יח. משמע שגם ר' יוסי נפטר קודם ר' יהודה שא"ל ר"י בר' יוסי כך אמר אבא. וידוע שר"מ היה חי עוד בחתונת ר' שמעון בר רבי כביצה פ"ה ה"ב, א"כ קרוב מאוד לומר שר"י היה חי גם כשישב רבי על כסא הנשיאות והיה גם מוריינא לבית רבי וכן מוכח בירושלמי שבת פ"ח סה"א. וכן הוא דעת התוס' מנחות קד. מוריינא. ולא לפלא הוא וכמו שאמרו שבת נא. שאלו היה ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי (מפני כבוד הנשיאות ולא היה מורה לפניו אע"פ שגדול ר"י הימנו, רש"י)׳

פטירתו לא נמצא בשום מקום. והניח אחריו בן גדול בתורה בשם ר' יוסי כמפורש מנחות סג:. ובן אחד מת לו על פניו כמו"ק כא. ושמחות פ"י. וכן נזכר בנו בספרי האזינו פ' ירכבהו.

אבל מה שמצינו ר' שמעון בן יהודה שאמר תמיד בשם ר' שמעון, נראה שאין בנו, כי נזכר תמיד בשם ר"ש בן יהודה, ובברייתא נזכר בשמו איש כפר עכו. וכן ר' אלעזר בן יהודה הנזכר אהלות פ"ג מ"ה, נראה ג"כ שלא היה בנו כי שם נזכר הוא ואח"כ חולק עליו ר' יהודה, וכמבואר בערכו שהיה ר"א בן יהודה איש ברתותא.

רב יהודה (סתם) בר רב יחזקאל.

אביו רב יחזקאל היה (גדול הדור) ובעל מעשים שאפילו שמואל היה עומד מפניו כקידושין לג:. וזכה לבן שהיה גדול ממנו ואשר יסד ישיבה הגדולה דפומבדיתא.

ורב יהודה בנו נולד בבבל ביום פטירת רבינו הקדוש כמפורש קידושין עב: שרבי ניבא ואמר היום נולד רב יהודה בבבל. ונולד לערך תקד־ה לשטרות כמו שבארנו שאז נפטר רבי.

ראשית למודו קיבל מאביו כדמצינו בירושלמי ברכות פ"ט סה"ב ותענית פ"א ה"ג שאמר רב יהודה אבא מברך על ירידת גשמים ובו'. אבל רב יהודה גדל והצליח כ"כ עד שפ"א מצא שאביו מתני לרמי בריה — א"ל רב יהודה אבא לא תיתנייה הכי כקידושין לב..

וכשיסד רב ישיבתו הגדולה בסורא לערך בשנת תקל־א היה רב יהודה מתלמידיו הראשונים ואשר קיבל רובי תורתו ממנו. וארח לחברה עם רבו כקידושין פא. רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא, הוה קאזלה ההיא איתתא קמייהו א"ל רב דל כרעיך מקמיה גיהנם, א"ל והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי? א"ל מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת? ובע"ז עא. שהקשה לרב א"ל רב עול תחתי וכו'.

רב

רב יהודה אמר רב ברכות יז: יט: כה. כז. כט. לו. מ. נב: נג. נג: נד: נה. סב., שבת ט. טז: כב. כה: כט. לו. מד. מח. נז: סד: עז: פז: צב: ק. קא. קו: קיח: קיט: קכ. קכז. קכח: קלג. קמז: קמט: קנו. קנז., עירובין ב. ז. יב: כח. מא. מה. מח: נג. נו. נח. סה. עא: עב: עג: עד: עה. פ. פב: פו. צג. ק: קד., פסחים ב: ו. ו: יט: מב: מג. נ: נג. נו: סו: פג: פה: צ. קג:, ר"ה יז. יח. כו., סוכה ט. יב: כח., ביצה ח. כד:, תענית יא. יב: יט. כ. כב: כו: ל., יומא יג. כא. כב: נד. עה. פד:, מגילה ג., מו"ק ח., יח. כה. כז:, חגיגה ב. יב: יג: כג., יבמות ט: יא. יג: יז: ל. לד. לז. לז: נב: נט. סח. פג: פד: צד. צו: קב. קב: קח: קטז: קכב., כתובות יא: יד: יט. כא. כט. לו. מג. סו: פו: צד: קד. קח:, נדרים יד. לב. פא. פט:, נזיר סה:, גיטין ו: לה. נז: נח. סז. פו:, קידושין ג: כו: כח. מא. עא. עא: עג: עה. עו: פ: פא., סוטה י. יג: כט. מו. מו:, ב"ק ו: כח. פ. קיד:, ב"מ ל. ל: לג. לז. עה. עה: פה. פו: פז. קב., ב"ב ד. טו. טז: כא. לה: לח: סט: עד: עה. עט. פט: צח. קלט: קמו. קמט. קסה. קסז: קעא., סנהדרין ו: יג: יז. כ. כא. (ח' מאמרים) כב. כג, כט. לה. לח: מח: מט. נו: סג: סו. סז. סח: עה. פט. צא: צג: צה. צח: קב. קד. קד: קז. קט: קיג., שבועות לא: לח:, ע"ז ג: מד. מח: נ: נג: עא., מכות ג. ג: ד. יא: יב., הוריות ג: ה., זבחים ג. כה. מו: סט:, מנחות כט. לג. לד. לח. מב. סוף מנחות, חולין ה. ח: ט. יט. כו: ל. ל: לא. לז: מה. נ: נא. נב: נג: נז. סה. סח. עד. עו. עו: עז. קא. קלט: קמ: קמא:, בכורות ח. יד: כז. כט. לו. לו: נה., ערכין ו. טז: יז: כא:, תמורה ג. טז. יט: כז: לג. לג:, כריתות יא. יז: כא: כד., מעילה טז:, נדה כג. כו. ס: סו..

וכשנפטר רב למד זמן קצר לפני רב אסי שהיה ריש בעיר הוצל, וכדמצינו רב יהודה אמר רב אסי כשבת כב., יבמות טז:, כתובות עז. קה., נדרים כא., גיטין נז. סד:, קידושין יא. פא:. ב"ק לט., ובירושלמי שקלים פ"ו ה"ד ר' יהודה בשם אסי.

אך יען שלא האריך ימים אחרי פטירת רב כמבואר בערכו בא ללמוד לפני שמואל כיבמות יז., שבועות מא. שאר"י אמר רב אסי — כי אמריתא קמיה דשמואל ופירש"י ביבמות שם שאחר פטירתו של רב אסי בא ללמוד לפני שמואל.

ומה שמצינו ב"מ מג: רב אסי א"ר יהודה הוא ט"ס וצ"ל להיפוך כדמובא בדק"ס.

וכן מצינו הרבה פעמים אר"י אמר רב — כי אמריתא קמיה דשמואל כסוכה ט., כתובות יא:, חולין ל. עו:, נדה סד: ופירש"י רב יהודה תלמידו של רב ושל שמואל היה ולאחר פטירתו של רב היה אומר שמועות משמו כך אמר לי רב וכשהרצתי לפני שמואל וכו', וכן הוא ב"ב לח: קלט: ברש"בם שם.

וכשבא לפני שמואל היה כבר גדול הדור עד ששמואל קראו תמיד שיננא כברכות לו., שבת ז. נה. קנב., עירובין נד., חגיגה טו:, ר"ה כד:, כתובות יד. נג., גיטין עח:, קידושין לב. לג:, ב"ק יד. לו:, ב"ב קלג:, ע"ז מג:, כריתות יט:, נדה יג. יז. כה:. ואזל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דייסא כב"מ כד:, ואמר שמעת מיניה דמר שמואל תרתי כב"מ ח:, יתיב קמיה דשמואל כשבת נה., ושמואל החשיבו כ"ב עד שאמר עליו נדה יג. אין זה ילוד אשה (אלא מלאך). ובספר חקרי לב ח"ב צד 55 יאמר שר' זירא קראו שיננא והוא ללא אמה.

רב יהודה אמר שמואל ברכות ח. י: יא: יב. כא. כד. כה. כז: לו., שבת ד: יב. יד: לד: מ: נ: נא: נז: ס: סב: צו: צז. צז: קכד: קכה. קכח: קלו. קמג: קמד: קמו: קמז: קמט. קנ., עירובין ב. ו: ז. יב. יד: כג: כט: מז: מט. נח. ס. סא: סב: סר. סז. עה: עח. פ: פא: פד: קב., פסחים ז: כ. כז. לו: מה. מח: נג: פג: ק. קד. קח: קי: קיז. קיט. קיט: קכ:, ר"ה ז. יח. כד., יומא כב: פ. פד: פה:, מגילה ז. יט., מו"ק ח: יח: יט. כה. כו., סוכה י: יז: לב: לד: מה: מו., ביצה יא: יב: יד. כג. כז: כח. כח: כט. ל: לא. תענית כז. ל:, חגיגה י. כב:, יבמות יח: צה. צה: צו. ק: קז. קח. קח: קטז. קטז: קיח. קכ: קכא:, כתובות ב. ט: יב: טו: כא. כו. כז. מד. נד. נז. סב: סט: עא: עב. עו. עז. ק. קו. קיא. נדרים פב:, סוטה מח., גיטין כא: כג. כו. כח. לד: לז. נז: נח. עח. עט., קידושין ו. יג: כט: ל. לח: סו: סח. ע: עב: עו:, ב"ק מו. סא. קד. קיב: קיד:, ב"מ יא. כג: כט: לו: לט. מג: נט: עה., ב"ב ד: כה: לו: נד: נו. נח: נט. פ. פא. צט. קיט. קכ. קכד: קכו. קל. קלד. קלו. קמו. קנד: קנו:, סנהדרין יב: כ: כח: ב., שבועות ט. יב: מו:, ע"ז ג: יא: טז. כ: כב: לב. לד. לח. לט: מ: מו. סז., מכות ג. ג: ו., הוריות ב: ד. ו., זבחים יח: כה. נה: פב., מנחות לב: לג. לז: עא:, חולין ט. כא. לט: מב: מה: נא: נב: נה: נח. עב. עו. פז. צב. צג. קיא:, ערכין ז. יא. תמורה טו: טז., נדה ד: ה. ז: יא: יז. יח: יט: כ. כב: כד: כה: לט. נב. נט. סג:.

וכן גם מה שאמר רב יהודה בשם עצמו, אמרו בעירובין ז. פה., יבמות יח., כתובות יב: הא דרב יהודה דשמואל היא דאי דרב קשיא דרב אדרב. וכידוע שלא אמרו שום דבר מה שלא שמעו מרבותיהן, ולכן אמרו שכל תורת רב יהודה היה מרבותיו.

ומלבד רבותיו הגדולים האלו מצינו רב יהודה אמר זעירי כע"ז סא:, מנחות כא., רב יהודה א"ר חייא כשבת ק.

רב יהודה משום ר' יצחק בר פנחס בחולין כז:.

וכן קיבל הרבה מרב ירמיה בר אבא (תלמיד חבר דרב) כדמצינו רב יהודה אמר רב ירמיה בר אבא כשבת קנ., כתובות קיב:, גיטין לה., ובבכורות לו: א"ר ירמיה ב"א מנא ליה ליהודה הא אנא אמר לגידול וגידול ליהודה. ובשבת קכא. ששניהם ורב חנן בר רבא איקלעו לבי אבין דמן נשיקיא. וב"ב קמט: אמר רב ירמיה ב"א עליו כמה מכוונין שמעתתא דסבי.

וכן מצינו ששלח ר"י לקמיה דר' יוחנן והוא השיב לו בקידושין לט., וכן אמר בשם ר' שמעון בר חייא כירושלמי שבת ספ"ה.

אבל מה שמצינו עירובין כד. רב יהודה אמר אבימי הוא ט"ס וצ"ל מר יהודה כחולין מח..

וכשנפטר מר שמואל בשנת תקסד"ה לשטרות והיה אז רב יהודה לערך כבן ששים והמתיבתא הגדולה דנהרדעא באה תחת דגל ר"ה בסורא כשלש שנים אחרי פטירת שמואל אז יסד רב יהודה גם ישיבה גדולה בפומבדיתא כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב. וזה מפורש בש"ס קידושין ע: מכריז רב יהודה בפומבדיתא. ובשבת קמז. עולא איקלע לפומבדיתא — א"ל רב יהודה נפוצי ליה באפיה. ובפסחים קד: עולא איקלע לפומבדיתא א"ל רב יהודה לר' יצחק בריה זיל אמטי ליה וכו'. ובקידושין עא: עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה וכו'. וכן שבת קמח: רבב"ח איקלע לפומבדיתא לא על לפירקיה

דרב

דרב יהודה שדריה לאדא דיילא וכו'. וכן נדה סז: אתקין רב יהודה בפומבדיתא. ובסנהדרין יז: רב יהודה ורב עינא סבי דפומבדיתא. וכן קידושין ע. מכריז רב יהודה בפומבדיתא (ופירש"י שם היה יושב), ובגיטין ס: ההוא שיפורא (שופר שקבצו ממון עבור בני הישיבה, רש"ג) דהוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו', ויודע שרבה היה הריש מתיבתא בפומבדיתא.

והנה אף שרב יהודה היה הריש ישיבה בפומבדיתא אבל היה כפוף תחת ישיבת ר"ה שהיה בסורא כי שם היתה המתיבתא הגדולה אשר משם יצאה הוראה לכל ישראל, וכדמצינו חולין קיא: יתיב ר"כ אחורי דרב יהודה ויתיב רב יהודה קמיה דר"ה. ובכורות מה. מחוי ר"ה חד מדידן וחד מדידהו (ופירש"י שרב יהודה ישב כנגדו והיו עניו משונות) ואיקפד רב יהודה, וזה שאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שרב יהודה בא לראות את ר"ה לפרקים, אבל ר"ה החשיבו מאוד כחולין יט. שרב יהודה אמר רב כשרה שיילו לר"ה אמר טרפה, שמע רב יהודה איקפד אמר! טריפנא ומכשר? ור"ה הודה לו. וכן בקידושין ע. כשהזמינו ר"נ לדינא הלך לר"ה להתייעץ אם ילך א"ל ר"ה שאינך צריך לילך דגברא רבה את, וכאשר נביא הלאה באריכות.

חבריו הגדולים.

ר' אביתר שלח מא"י לרב יהודה ב"א העולים משם לכאן וכו' גיטין ו:.

ר' אלעזר יסיפר בקה"ר פ"א-טו שתנו כחדא, ורב יהודה נסיב אשה וקדמיה ר"א בז' ימי המשתה (שר"א עסק אז בתורה יותר מרב יהודה) עברו כמה שנים דימטי ביה ולא מטי. ובנדה כ: כשאיקלע ר"א לאתריה דרב יהודה לא הוה חזא דמא (מפני כבודו דר"י), וכמה פעמים שלח שאל לר"א כבב"ק פ"א סה"א, קידושין פ"א ה"ד. ואמר בשם ר"א כיבמות רפ"טז.

ר' אמי חולק עם רב יהודה כיבמות סו: סח. עה: עו. פ. פו:.

רב ברונא ורב גידל אף שהיו מתלמידיו המובהקין דרב מצינו ע"ז יא: שרב יהודה שרא ליה לרב ברונא לזבוני חמרא, ולרב גידל לזבוני חטים בחגתא דטייעי, (וזה יען שר"י היה הריש והיו כולם כפופין תחתיו). ובעירובין פ. רמי ליה רב ברונא לרב יהודה במעצרתא דבי רב (או בר) חנינא.

רב חנא בגדתאה כשבת קמח. שאמר ר"י לרבב"ח הא חנא דידן וכו'. וברכות נד: יסופר כשחלש רב יהודה ואיתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן א"ל בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהביך לעפרא. ובעירובין פא: אמר לרב יהודה, אמר שמואל אפי' במבוי?

רב חנן בר רבא חבירו כמפורש שבת קכא..

רב חסדא אע"פ שהיו כולם תלמידי דרב ושמואל לא מצינו בשום מקום שידבר עם רב יהודה ואך מצינו ברכות מג. שאמר רב חסדא שאני רב יהודה דחביבא ליה א"י.

רב יהודה בר אושעיא בזמנו כעירובין פ.

רב יהודה בר חביבא בברכות מא. שרב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא.

רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת. קבל ממנו רב יהודה הלכה בשם רב בעירובין כה:. מחלקותן תענית יד..

רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל חבירו כנדה כו:.

רב כהנא (תלמידו דרב) בב"ב מא: יסופר שר"כ שקל בידקא בארעיה — אתא לקמיה דרב יהודה — א"ל זיל שלים א"ל ר"כ והא מייתינא לך איגרתא ממערבא — א"ל לכי תיתי. וזה ר"כ היה באמת בא"י בזמן ר' יוחנן כמפורש ב"ק קיז. וחזר לבבל.

רב מתנה בב"מ לז. חולקים בדברי רב. ובקידושין ע: א"ל רב יהודה לר"נ הא איכא רב מתנה דקאי כוותי, ורב מתנה לא חזייה לנהרדעא יג' שני ההוא יומא אתא א"ל דכיר מר מאי אמר שמואל — א"ל הכי אמר וכו'.

רב נחמן בב"מ סו. שרב יהודה קרע לשטריה שיצא מב"ד דר"נ וכשא"ל ריש גלותא לר"נ המעשה א"ל דרדקא קרעיה? גברא רבה קרעיה חזי ביה טעמא וקרעיה. ומה שמצינו גיטין לז. אר"י אר"נ צ"ל אמר רב. מחלקותן ברכות לו., ב"ק כז:, ב"מ כח:, ב"ב יג., ע"ז לג:. והמעשה דקידושין ע: יסופר להלן.

רב נתן בר אושעיא חולק עם רב יהודה קידושין לב., וכן צ"ל בביצה לה: ושם חסר תיבת בר אושעיא.

עולא שהיה מהנחותי כשהיה יורד לבבל היה בא תמיד לפומבדיתא כשבת קמז., ביצה כב., פסחים קד:. ושקיל וטרי עמו כחולין ס. סח:, והיה חביב כ"כ על רב יהודה כשאיקלע אליו היה פותח לכבודו חביות של יין, כחולין צד., וגם קבל ממנו הלכה כע"ז מ..

רב עינא ורב יהודה היו נקראין סבי דפומבדיתא כסנהדרין יז:.

מחלקותן שם כו:.

רבה בר אבוה חבירו כשבת קלד: דאמרי תרוויהו.

רבה בב"ח (שהיה מהנחותי בימיו), כשהיה בא לבבל היה בא לפומבדיתא כשבת קמח. שרבב"ח איקלע לפומבדיתא לא על לפירקא דרב יהודה שדר לאדא דיילא א"ל זיל גרביה (קח בגדו שיבא), אתא אשכחיה דקא דריש — א"ל ולאו בדינא גרבתיך? ובגיטין מז: יסופר שפ"א חלש דבב"ח על לגביה רב יהודה ורבנן (או רבה), ובפסחים נג: אמר לרב יהודה יישר, ומו"ק יז. שאלו רב יהודה מידי שמיע לך בהא.

רמי בר יחזקאל אחיו הקטן כמפורש קידושין לב. ורמי אמר תמיד לא תציתו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דמר שמואל ככתובות כא., קידושין ע..

רב שמואל בר יהודה בע"ז כח: רב יהודה שרא למיכחל עינא בשבת א"ל רב שמואל ב"י מאן ציית ליהודה מחיל שבי (מחלל שבת) לסוף חש בעיניה שלח לרב יהודה שרי או אסיר שלח ליה לכו"ע שרי לדידך אסיר, וקרא לרב יהודה שיננא ככתובות יב:. וכפי הנראה היה התנא בישיבת רב יהודה כדמצינו יומא עז., יבמות קא. שתני קמיה דרב יהודה. ובכתובות יב: ב"מ לו: אמר לרב יהודה אמרת לן משמיה דשמואל.

רב שמואל בר נחמני במו"ק יז. קראו יהודה חברנו.

רב ששת מצינו אך במק"א ששקיל וטרי עם רב יהודה כיבמות יא:, ובשבת נט: אמר רב יהודה אמר רב שמואל, וגרסת דק"ס אמר רב ששת, וכן הוא בכל הדפוסים הישנים, אבל גרסא האמיתית צ"ל מר יהודה אמר רב ששת כדמובא בהגהות שם.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא היה תלמידו המובהק כדמצינו ר' אבא אמר רב יהודה חולין צב. צג., ובירושלמי בהרבה מקומות. ובברכות יא: כשבעו לר' אבא ולא ידע להשיב אתא ושאל לרב יהודה, ובעירובין מט., ב"ב מב: הקשה לרב יהודה במעצרתא דבי רב זכאי. ובחולין יט. יתיב ר' אבא אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה, אך תשוקת ר' אבא גברה לעלות לא"י וידע שרב יהודה רבו אינו חפץ בזה לכן השתמט ממנו וביום פרידתו אמר איזל ואשמע מיניה מלתא מבית ועדא והדר אפיק אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה וכו' כברכות כד:.

ר'

ר' אבא אחוה דר' יהודה בר זבדי אמר רב יהודה יבמות פג :.

ר' אבא בר כהנא בשם רב יהודה כן מובא בסה"ד וכונתו לתענית פ"ג ה"י, אך שם ר' אבא ב"כ ר' זעירא בשם רב יהודה, והכונה שר"א בר כהנא אמר בשם ר"ז ור"ז בשם ר"י.

אביי זכה עוד לראות את רב יהודה אך היה עול ימים כפסחים קד : כשבא עולא לפומבדיתא שלח את רב יצחק בריה עם כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל לא אזל ושדר ביד אביי. וכן מצינו שהקשה לרב יהודה כפסחים מה :, שבועות לה..

אדא דיילא היה משמשו דרב יהודה כשבת קמח. ששלחו רב יהודה לגרביה לרבב"ח, ובע"ז מ : אורי ליה רב יהודה, וברכות נג : רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא.

רב אדא (או בר אדא) משוחאה בב"מ קז : למדו רב יהודה איך להתנהג ע"פ דין בעניני מדידת קרקעות.

און בר אימי אמר קומי רב יהודה כשבת פ"ו רה"ה ויש שם ט"ס בהשמות.

ר' אושעיא בב"מ מג : אמר לרב יהודה רבי, אתה אומר כן הכי א"ר אסי אר"י,

רב אחא בר אדא אר"י סנהדרין צ :.

רב אידי בר אבין אר"י כתובות פה..

ר' איניא בן פזי בשמו ירושלמי עירובין ספ"ה.

אמי, אבוה דשמואל בר אמי אמר בשמו יבמות פ"י ה"ו.

אמי תנוראה, רב יהודה שרי ליה למיגדל תנורא בחוה"מ מו"ק יא.

רב אשי בר אבין אר"י שבת סו :.

אשיאן בר נדבך משמיה מנחות כט..

רב ביבי אר"י אמר שמואל עירובין כג :.

רב דימי בר יצחק בחולין מה : שרצה לילך לבי חוזאי אתא לקמיה דרב יהודה א"ל ליחוי לי מר בין הפרשות — א"ל רב יהודה תא אגמרך גמרא.

ר"ה בר חייא היה תלמידו כסנהדרין ק., אתא לקמיה דרב יהודה מו"ק כו., ורב יהודה אמר עליו שלא יליף ולא שימש כירושלמי שבת רפ"יב.

רב הונא בר יהודה הקשה לרב יהודה כתובות כא..

רב הושעיא בעי מרב יהודה גיטין כה., ובא לדין לפני רב יהודה כב"ק פח :, ואולי הוא ר' אושעיא שקרא לר"י רבי בב"מ מג :.

רב המנונא, בשבועות לד : שיתיב קמיה דרב יהודה — א"ל המנונא את ? עול תא (ופירש"י אתה ראוי ליכנס לב"המד שאתה מהכים את רבך). ובירושלמי שבת רפ"יב שרב המנונא הורי לריש גלותא שמע רב יהודה ואמר מאן דהורי לא יליף ולא שימש.

רב זוטרא בר טוביא הוה קא פסיק סידרא קמיה דרב יהודה — וכששאלו לא ידע להשיבו, א"ל רב יהודה אמו דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא ? (וידע שהטא נגד רבו) נהג נזיפותיה חד יומא, מו"ק טז :.

ר' זירא תלמידו כיבמות עח : שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה, וברכות לט. אמר כי אתאן לבי רב יהודה, וברכות מח., נדה יב. בעי מרב יהודה, ובשבת עז : שאלו כמה דברים וכאשר נביא להלן, ר"ז אמר רב יהודה שבת ז., שבת רפ"ב, תענית פ"ג ה"י, כתובות פ"ט ה"א ועוד בכמה מקומות בירושלמי, ובשבת מא. שר"ז הוה קא משתמיט מר"י דבעי למיסק לא"י.

ר' זכאי, רב יהודה היה עם ר' אבא בבי מעצרתא דבי ר' זכאי כעירובין מט., ב"ב מב :.

זעיר בר חיננא בשמו סנהדרין רפ"ד.

ר' זריקא אר"י ביצה ז :, כתובות פח..

ר'

ר' חייא בר אויא משמיה יבמות לט:.
ר' חייא בר אבין אר"י מו"ק טז..
ר' חייא בר יהודה הקשה לר"י כתובות כא..

חייא בר רב בעירובין ב: יח. מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב.

רב חנא אר"י אמר שמואל שבת צז..

רב חנינא בר חמא הקשה לרב יהודה כתובות כא..

ר' חנינא בר יקה או ברוקה—איקא בשם רב יהודה ברכות פ"ט סה"ב, ביצה פ"א סה"י, תענית פ"א ה"ג, כתובות פ"ז ה"ז, קידושין פ"ד ה"א-לז..

רב יהודה בר אמי מאמרו הנודע שאמר בשם רב יהודה בית הפרס שנידש טהור. עיין ערכו.

רב יוסף היה תלמידו המובהק כב"מ ח. שאמר רב יוסף א"ל רב יהודה וכו'. וביבמות יז. יתיב רב יוסף אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דר"י. רב יוסף א"ר יהודה שבת לה. לז. נז:, עירובין יב. יד: כג:, פסחים כז. קכ., יומא פד:, כתובות ב. טו:, ב"ק סא:, ב"ב פב: קלד: קנד:, ע"ז מט., חולין עב., נדה פו..

רב יוסף בריה דרב נחוניא בעי מרב יהודה ברכות כג:.

ר' יעקב אמר חולין עו. כי הוינן בי רב יהודה. ובמנחות כט. אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרב יהודה.

ר' יעקב בר אידי אר"י סנהדרין מא:.

יעקב מינאה (ובתוס' מצעה) הקשה לרב יהודה מגילה כג..

רב ירמיה ביראה אר"י עירובין כה., ב"ב נג:, ורב יהודה כפיה ליתן גט לאשתו גיטין לד., ושם לה. א"ל רב יהודה אדרה בב"ד.

רב כהנא יתיב קמיה דרב יהודה כיבמות יז., חולין יט:, שבועות לו., אמר הוה קאימנא קמיה דרב יהודה יבמות קא:, אותיב לרב יהודה ביצה לג:, תני קמיה דר"י יומא יא..

רב כהנא בריה דרב נחוניא הוה שכיח קמיה דרב יהודה תענית כד:.

לוי בר סימון אקני פירות שובבו לרב יהודה חולין קמא:.

לוי בר שמואל היה תלמידו כסנהדרין ק., קמיה דרב יהודה שבת מז., מגילה יט.

ר' מונא בשמו כן מביא בסה"ד, ובמחילה שגג בזה כי המקור הוא בשבת קח: ושם ר' מונא התנא ואמר בשם רבי יהודה.

רב מנשה תלמידו ע"ז כו.,

רב נתן בר מר עוקבא אר"י ברכות יג:.

רבא משמיה שבת קכט. וב"ק צז. א"ל רבא לרב יהודה ועיין ערכו.

רבא ורבין בני רב אדא אמרו כי הוינן בי רב יהודה ביצה לג:, ואמרו משמו תענית כד:, כתובות ז:.

רבה היה תלמידו המובהק כעירובין מ: שאמר כי אתאי לבי רב יהודה, ובעירובין יז. בעי מרב יהודה, רבה אר"י שבת לד:, יומא עט..

רבה בר יצחק במנחות כו: א"ל רב יהודה אסברא לך, ובע"ז נה: א"ל רבא ברב יצחק לרב יהודה — א"ל אי הוה שכיבנא לא אמרי לכו הא מלתא.

רבה בר עשבי במו"ק יא. רב יהודה שרי ליה למיגדל מהולתא בחו"המ.

רבין בר רב נחמן בב"מ קז. קראו רב יהודה רבין אחי והיה להם אלנות סמוכות זו"לז.

רחבה אמר רב יהודה ברכות יח. לג., שבת סג., פסחים יג:, ביצה יא., יומא עב., מנחות לג: לט:, חולין סב., והיה תלמידו המובהק כמבואר בערכו.

רמי בר פפא, ביומא עז: רב יהודה ור"ש בר יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פפא — והוה קאי רמי בר פפא מהך

גיסא רמא להו קלא מהו למיעבד למיתי לגבייכו למישאל שמעתא א"ל רב יהודה וכו'.

רמי בר תמרי תלמידו כחולין קי..

מדותיו היקרות וחסידותו ופרנסתו.

הנה מלבד גדולתו בתורה אשר מאמריו וקבלותיו מלאים בש"ס בבלי וירושלמי, נקבצו בו כל המדות טובות שמנו חכמים שצריך להיות בת"ח ומנהיג הדור. עמלו בתורה היה כ"כ עד שאמרו סוף ר"ה שהיה מתפלל אך מתלתין יומין לתלתין יומין (שהיה מחזר תלמודו כל שלשים יום, רש"י), ואעפ"כ אמר בעצמו שבת קיח: תיתי לי דקיימית עיון תפלה, וברכות ל. שהיה מציין נפשיה והדר מצלי.

וגם כשהיה תלמיד יושב לפני רבו לא נשא פני כל כשבת נה. שפ"א באתה אשה וקצותה קמיה דמר שמואל ולא אשגח בה א"ל רב יהודה לית ליה למר אוטם אזנו מזעקת דל וכו' (ובתוס' ב"ב ז: ד"ה עליונים פי' ר"ת דאמרו הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב דעולם הפוך שראה רב יוסף בריה דרי"בל שראה ששמואל הוה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידו משום דמיחה בשמואל).

ובתענית כד. יסופר שרבה (וצ"ל רבא כי רבה כשהיה מצלי אתא מטרא כמו"ק כח. ובברכות איתא שר"פ שאל לאביי) גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מטרא א"ל והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא אתא מטרא? א"ל מאי אעביד אי משום תנויי אנן עדיפינן מינייהו דבשני דרב יהודה כל תנויי בנזיקין הוה (פי' שעיקר למודו היה בסדר נזיקין) וכי הוה מטי ר"י בעוקצין — אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא — ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתא מטרא. ויסופר שם שרב יהודה חזא הנהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא (שזורקין להם ז"לז) אמר ש"מ איכא שבעא בעלמא יהיב עיניה הוה בפנא, א"ל רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה מר דשכיח קמיה ניעשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא, עשייה ונפק לשוקא חזא כנופיא א"ל מאי האי? א"ל על כלי תמרים קיימי דקא מזדבן אמר, ש"מ כפנא בעלמא, א"ל לשמעיה שלוף לי מסאניי שלף ליה חד מסאנא ואתא מטרא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו וא"ל אמר הקב"ה אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא, ורב מרי ברה דבת שמואל העיד שראה בעצמו שנעשה אז מעשה נסים.

ובשבת קנב: יסופר שפ"א מת אחד בשכנותיה ולא היו לו מנחמין והיה רב יהודה מאסף בכל יום עשרה ב"א ויתבי בדוכתיה, לאחר ז' איתחזי ליה בחלמא וא"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

והיה זהיר מאוד בכוס של ברכה לעטרו בתלמידים כברכות נא., ואמר ב"ק ל. האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין, (ואפשר שלכן היה כולו תנויי בנזיקין הוה).

והיה בקי גדול בהויות העולם ובבריאת הטבע כשבת עז: שר"ז אשבחיה דקאי אפתחא דבי חמוה וראה דהוה בדיהא דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי דעלמא הוה א"ל, ושאלו מ"ט עיזי מסגן ברישא והדר אימרי, א"ל כברייתו של עולם וכו' מ"ט גמלא זוטר גנובתיה, משום דאכיל כיסי, מ"ט תורא אריכא גנובתיה, משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי. וכן פירש לו מקורי השמות למה נקרא שמו דשא — דרך שם, דרגא — דרך גג, לבושה — לא בושה, גלימא, שנעשה בו כגולם, סודרא, סוד ה' ליראיו.

וכמו כן היה כחו גדול בהלכה ובטהרת צחות הלשון כאשר יסופר קידושין ע. שאיש אחד מנהרדעא אתא לפומבדיתא ובא לבי טבחא לקנות בשרא וא"ל שימתין עד שיטול שלוחו של רב יהודה ואח"כ יתנו לו והשיב בחוצפה מי הוא יהודה בר

שייסקל

שויסקל, וספרו זאת לרב יהודה, וגם א"ל שאותו האיש רגיל לקרא לאינשי עבדי, וצוה ר"י ואכריזו עליו דעבדא הוא, והלך האיש לנהרדעא והשיג כתב הזמנה מר"נ שרב יהודה יעמוד לדין לפניו על שקראו עבד, וכשבא ההזמנה לרב יהודה הלך להתייעץ עם חבירו ר"ה בסורא אם לילך אם לא. כי באמת היה רב יהודה גדול מר"נ, יען שהיה ריש מתיבתא בפומבדיתא, ור"ה א"ל שאינו צריך לילך אך מפני כבוד הנשיא (שר"נ היה התנא דבי נשיאה) קום זיל, (ור"נ שכח כבר מה שהזמין את רב יהודה, ויותר נראה שר"נ לא ידע שהוא מזמין את הגדול בדורו את רב יהודה כי האיש רימהו) וכשבא רב יהודה לפני ר"נ מצאו שעושה בעצמו מעקה, א"ל הלא אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה? א"ל פורתא דגונדריתא קא עבידנא, א"ל רב יהודה ולמה לא תקרא או מעקה דכתיב בתורה או מחיצה דאמור רבנן, א"ל ר"נ יתיב מר אקרפיטא, א"ל ומי סני ספסל דאמור רבנן או איצטבא דאמרי אינשי, א"ל ליכול מר אתרונגא, א"ל הכי אמר שמואל כל האומר אתרונגא תילתא ברמות רוחא או אתרוג כדקריוה רבנן או אתרוגא, א"ל לישתי מר אנבגא, א"ל מי סני איספרגוס דקרויה רבנן או אנפק — א"ל תיתי דונג (בתו) תשקינן א"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה — א"ל ר"נ נשדר ליה מר שלמא לילתא (אשת ר"נ) א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. וילתא כששמעה כל זאת שלחה לר"נ הפטר אותו פן יעשך כשאר ע"ה, א"ל על מה באת מר? א"ל הלא הזמנת אותי לדין לפניך? א"ל השתא שותא דמר לא ידענא, ואני אזמין את אדוני לדין לפני? הוציא לו את כתב ההזמנה א"ל הא גברא והא דסקא, א"ל הואיל ואתא מר להכא לישתעי מיליה כדי שלא יאמרו רבנן מחנפי אהדדי — מ"ט אכריז מר עליה דעבדא הוא? א"ל דרגיל דקרי אינשי עבדי — ואמר שמואל במומו פוסל, א"ל ר"נ אימר דאמר שמואל למיחש ליה אבל לאכרוזי מי אמר? אדהכי אתא ההוא גברא ואמר לרב יהודה לדידי קרית עבדא? דאתינא מבית חשמונאי מלכא? אז נתמלא סאתו וא"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, א"ל (ר"נ) לא סבר לה מר כל ת"ח שמורה הלכה — אם לאחר מעשה אין שומעין לו, א"ל הא איכא רב מתנה דקאי כותי, ורב מתנה לא היה בנהרדעא יג' שנים וההוא יומא קאתי א"ל דכיר מר מאי אמר שמואל כי קאי חד כרעיה אגודא וחד כרעיה במברא, א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי מלכא קאתינא עבדא הוא — אכרוז עליה דעבדא הוא. כשיצא רב יהודה מנהרדעא רצו למירגמיה, א"ל אי שתיקו שתיקו ואי לא מגלינא עלייכו — שדיוה להוא ריגמא מידייהו וקם אטמא בנהר מלכא. ובזה הראה את קבלותיו הנאמנות ואת תשובותיו האמיתיות בלי שום פלפול.

ובחולין קי. יסופר מתלמידו רמי בר דיקולא מפומבדיתא שאיקלע לסורא בערב יו"הכפ, (ובסורא היה המנהג שלא אכלו כחל ובפומבדיתא אכלו) ראה שזורקו הכחל לחוץ הלך הוא ולקטינהו ואכלן והביאוהו לפני ר"ח, א"ל למה עשית כן א"ל אנא ממקום רב יהודה שאוכלין כחל, א"ל היה לך להחמיר כחומרי המקום שהלכת? א"ל חוץ לתחום אכלתים, ובמה צלית הכחל א"ל בפורצני, א"ל רב חסדא ודלמא מיין נסך הויא א"ל לאחר יב' חדש הוו — חזי דלא מנח תפילין א"ל מ"ט לא מנחת תפלין? א"ל חולי מעיים אני וא"ר יהודה שפטור מן התפלין, חזייה דלא הוה קא רמי חוטי א"ל מ"ט לית לך

חוטי

חוטי? א"ל טלית שאולה היא וא"ר יהודה שפטורה מן הציצית. אדהכי ראה שהביאו אדם אחד שלא הוקיר את אביו וכפתוהו להלקות א"ל שבקוהו דתניא — א"ל רב חסדא חזינא לך דחריפת טובא, א"ל אי הות באתריה דרב יהודה אחוינא לך חורפאי.

הארכתי בזה אך להראות כי כל חריפות דרב יהודה הכונה שהיתה ההלכה ברורה בידו והשיב תו"מי התשובה הנכונה על כל משאלותם, והמדה הזאת היא אחת ממדות שהתורה נקנית בהן כאבות פ"ו מ"ו שאמרו בפלפול התלמידים. וכן התפאר ר"ל בב"מ פה: שאמר פלפלתי תורה כמותו. וכן התפאר ר' חנינא בזה בכתובות קג: שאמר מהדרנא תורה מפלפולי, וכן מובא הלשון על רבי נדה יד: שמחדדי שמעתתיה. ובשבת פב. א"ל ר"ה לרבה בריה שילך לרב חסדא דמחדדן שמעתתיה, וב"מ פד. אמרו כן על ר"א. ובירושלמי נדה ספ"ב אמרו ר"י ור"ל חכים סבא דפרזלוי חריפין, וזה דבר ברור.

והנה בא הררא"הו בח"ג צד 165 ספ"יד ויאמר שרב יהודה היה מפואר בחריפותו — ובישיבתו גדלו והצליחו חריפי דפומבדיתא אשר היו מעלים פילא בקופא דמחטא וכל דבריו טעות הם.

והנה אחרי כל גדולתו ותפארתו לא עשה את תורתו קרדום לחפור בה ואף נהנה מיגיע כפו והתפרנס מחנותו שמכר יין כמפורש ב"מ מ. וחולין צד. והיה מרויח אך שתות, וה' נתן לו את ברכתו והיה מוצא בין החביות הסליו כיומא עה..

וה' ברכו באשה כשרה כיבמות סג: שאמר אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו הראשונה ואמר לבנו כגון אמך, ואע"פ שהיתה כעסנית עד שאמר עליה ומוצא אני מר ממות את האשה, אך מדות טובות היו בה שהיתה נוח לרצות ומעברת על מדותיה. והיא ילדה לו בן יקיר בשם רב יצחק אשר אביו מסר לו תורתו כשבת לה:, עירובין פ: צג., תענית יג:, יבמות סג:, גיטין נט., ובבמדבר רבה פ"יד־ג איתא ר' יעקב בריה דרב יהודה בר יחזקאל, הוא ט"ס והיה כתוב ר"י ונעשה מזה ר' יעקב.

ובנו ר' יצחק היה לו בן בשם איסי שהיה אבי חומה המפורסמת שנשאת לרחבא דפומבדיתא ומת ונשאה רב יצחק בריה דרבב"ח ומת ונשאה אביי כמפורש יבמות סד:.

מקראיו הפרטים.

מצינו שהיה רב יהודה ארוך בדורו והגיע לכתפו של רב, ואדא דיילא היה מגיע לכתפו כנדה כד:. והיה לו עינים גדולות (לפי' התוס', ולפירש"י שהיתה משונה עין אחת מחברתה) כבכורות מד., ולפי' הערוך ערך שן שהיה לו שנים גדולות ולכן קראוהו שיננא.

והיה ידוע חולי והיה אוחזו בולמוס כשבת לז: שא"ל רב יוסף לרבא שאני רב יהודה דמסוכן הוא (ופרש"י רגיל לאחזו בולמוס וצריך לאכול מאכל מתוק וטוב), ולעת זקנותו היו עיניו כהות כגיטין יט: שרב יהודה מצטער וחתים (ופרש"י זקן היה ועיניו כהות וכשהיה צריך לחתום בעד או בדיין היה מצטער בקריאת השטר וקורהו וחותם), א"ל עולא לא צריכית דהא ר"א מרא דא"י קרו קמיה וחתים. וזה היה שנים הרבה קודם פטירתו כי עולא נפטר קודם ר"א, ור"א נפטר בשנה אחת עם ר' יוחנן כמבואר באגרת דרש"בג ח"ג פ"ב, וידוע שר"י נפטר תקץ. והיה אז באמת רב יהודה לערך בן פה שנה, וכפי מה שבארנו בערך ר' יוחנן שנפטר תקצט א"כ היה כבן צד שנה אז.

ושתי שנים לפני פטירתו בשנת תרח לשטרות נפטר אז ר"ה בסורא, ואז נתעלה רב יהודה להיות ראש לכל הדור שלא

הוקם בסורא ריש מתיבתא ונשארה אך ישיבת רב יהודה יחידה בכל ארץ בבל וכל תלמידי דר"ה באו לרב יהודה כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב. ובזה טעה החכם גרעץ בח"ב צד 389 שאמר שבמות ר"ה בחרה ישיבת סורא את רב יהודה אלוף לראשה ולא הבין פשט דברי רש"ג.

מתקנותיו הגדולות מצינו שתיקן נוסח שטר חליצה כיבמות לט: ונוסח שטר עבדים כגיטין פו., וכן תיקן שיכתבו בגט כולכון וכו' כגיטין סז:.

פטירתו ומעשהו הגדול שעשה לפני מותו.

במו"ק יז. יסופר ההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה — שמתיה רב יהודה לסוף איחלש רב יהודה אתו רבנן לשיילי ביה ואתא איהו נמי בהדייהו כשראהו רב יהודה חייך, א"ל לא די דשמתי אך גם אחוכי נמי חייך בי, והשיב לו רב יהודה לאו בדידך מחייכנא אלא דכי אזלינא להדוא עלמא בדיחא דעתאי דאפילו לגברא כותך לא חניפי ליה, ונח נפשיה דרב יהודה, ואתא ההוא גברא לבי מדרשא להתיר לו השמתא וא"ל רבנן גברא דחשיב כרב יהודה ליכא הכא דלישרי לך, אלא זיל לגבי ר' יהודה נשיאה ב), אזל לקמיה א"ל לר' אמי פוק חזי בדיניה — סבר למישרא ליה עמד ר' שמואל בר נחמני על רגליו ואמר ומה שפחה — יהודה הבירני על אבו"כ, אר"ז מאי דקמן דאתא האידנא האי סבא בבי מדרשא — לא שרא ליה, נפק כי קא בכי ואזיל אתא זיבורא וטרקיה ושכיב. ומזה אנו רואין בבירור שרב יהודה נפטר שנים הרבה אחרי ר' יוחנן שאז היה ר' אמי הריש.

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ב שנפטר רב רב יהודה בשנת תרי לשטרות א"כ חי יותר ממאה שנה, ועל כסאו ישב רבה בר נחמני תלמידו.

רב יהודה אחוה דרב כהנא.

בחולין קיא: יתיב רב כהנא אחוה דרב יהודה קמיה דר"ה, אבל גרסת הרא"ש ודק"ס יתיב ר"כ אחוריה דר"י.

רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא.

בימי ר"ה היה כבר גדול הדור כברכות ה: שלר"ה החמיצו ד' מאה דני חמרא — עול לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן — וא"ל לעיין מר במיליה וכו', וכפי הנראה היתה זאת לעת זקנת ר"ה. ורב יהודה זה, היה בעצם ימי עלומיו כי מצינו אותו בזמן אביי ודיבר עמו כחבר כשבת קיב: שהיה לו זוגי דסנדלרי זמנין נפיק ביה איהו וזמנין נפיק ביה ינוקיה אתא לקמיה דאביי א"ל כה"ג מאי? א"ל חייב חטאת, א"ל השתא פטור אבל אסור קא קשיא לי, חייב חטאת קאמרת לי? — א"ל א"ה מותר לכתחלה. ומזה אנו רואין שהיה עני גדול.

מהלכותיו לא נשארה לנו מאומה, אך מצינו שאליהו היה שכיח גביה כברכות כט: שא"ל אליהו לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטא, וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא. וביומא יט: א"ל אליהו אמריתו אמאי לא אתי משיח, והא האידנא יומא דכפורי וכו'. ובסנהדרין צז: א"ל אין העולם פחות וכו'. ומזה אנו רואין שהיה חסיד גדול.

יהודה איש אבלים.

אלעזר בן יהודה איש אבלים זבחים כח.

יהודה איש ברתותא. ר' אלעזר בנו טבול יום פ"ג מ"ה.

יהודה איש הוצי.

בירושלמי שביעית פ"ה ה"ה שנטמן במערה ג' ימים לעיין הטעם למה חיי עירו קודמין לחיי עיר אחרת ואתא לגביה ר' יוסי בן חלפתא — וקרא ר' יוסי לר' אבירדומוס בריה והוא א"ל הטעם, ובנדרים פ"יא סה"א נפל שם.

ט״ס, וכבר בארתי בערך איסי בן יהודה שכן צ״ל בירושלמי.

ר׳ יהודה איש טיבעים.

נזכר ספרי האזינו פסוק איכה ירדוף, וגרסת הילקוט ר׳ חנניה איש כפר טבעון.

יהודה איש כפר עכו.

נזכר מכלתא יתרו פ׳ ויאמר משה לחותנו, שאל לרבן גמליאל, ועיין ערך ר׳ יהודה בר גמדא.

ר׳ יהודה איש כפר גבוריא—גבור חיל.

נשאר לנו ממנו דרשה יקרה במגילה יח. שדרש מאי דכתיב לך דומיה תהלה סמא דכולה משתוקא. ובכתובות סה. דרש ר׳ יהודה איש כפר נבוריא ואמרי לה איש כפר נבור חיל מנין שאין פוסקין יינות לאשה שנא׳, ואולי צ״ל כמו במגילה.

ר׳ יהודה בר אבא.

נזכר במשנה עדיות פ״ח מ״ב לפי גרסת מתניתא דבני מערבא שהעיד עם ר׳ יהודה הכהן על קטנה בת ישראל שנשאת לכהן וכו׳, וכן שם רפ״ו העיד ה׳ דברים שממאנים את הקטנות וכו׳ וגרסא שלנו ר׳ יהודה בן בבא.

רב יהודה בר אבא (אמורא).

נזכר מנחות לא: שבעי בין דף לדף מאי, ובדק״ס גרס ר׳ ירמיה בר אבא, וברי״ף הלכות ס״ת גרס רב יהודה בר אדא, וביוחסין לא הביאו כלל.

ר׳ יהודה בר אבין.

בירושלמי ר״ה פ״א ה״ח א״ר יהודה בי רבי בון ולא למפריעו, ובכתובות פ״ה סה״ו א״ר יודה בי ר׳ בון שאין דרך האשה להיות יושבת בטילה וכו׳, ואפשר שבשני המקומות צ״ל ר׳ יוסי בר׳ בון, ועיין ערך ר׳ יהודה בן בוני.

ר׳ יהודה בן אגרא.

ערך ר׳ יהודה בן גמדא, ובערך ר׳ יהודה בן חגרא.

רב יהודה בר אושעיא.

כפי הנראה היה מחכמי פומבדיתא בזמן רב יהודה ואחריו בעירובין פ. ההוא טורזינא (עכ״ום) דהוה בשיבבותיה דרב יהודה בר אושעיא ולא רצה להשכיר להם את רשותו ושאלו לרב יהודה ב״א אם מותר למיגר מאשתו לא הוה בידיה — אתו לקמיה דרב מתנה — אתו לקמיה דרב יהודה א״ל הכי אמר שמואל. ובחולין צג. רב יהודה ב״א הוה קא קליף ליה טחלא ללוי בריה דר״ה בר חייא — אתא אבוה אשכחיה וכו׳, וידוע שר״ה בר חייא היה לו בית מדרש גדול בפומבדיתא בראשית מלוכת רבה כדמובא באגרת דרש״ג ח״ג פ״ב.

רב יהודה בר אחותאי. נזכר כריתות יג: שאמר הלכה כר״א.

ר׳ יהודה בן אחותו של ר׳ יוסי בר׳ חנינא.

בכתובות מט: וב״ב קלט. שלח רבין באגרתיה מי שמת — אמר ר׳ יהודה ב״א של ריבר״ח ע״י היה מעשה ואמרו וכו׳, ופי׳ הרש״בם אמורא הוא, וזה יען שנקרא בשם רבי יהודה לכן אמר שלא נטעה שהוא תנא. ובחנם מחקו במסורת הש״ס בכתובות תיבת רבי והעמידו תחתיו „רב״, יען כי היה בר א״י ושם היו נקראין כל המוסמכים בשם „רבי״, והמאמר הזה מובא בירושלמי גיטין פ״ה ה״ג ואמר שם בשם ר׳ יוסי בר״ח.

ונזכר בתרומות פ״יא סה״ד.

רב יהודה בר אידי.

נזכר ר״ה לא. אמר בשם ר׳ יוחנן עשר מסעות נסעה שכינה, ובדק״ס מביא גרסא אמר ר׳ יהודה בר אידי א״ר אושעיא, וכן הוא ביוחסין השלם.

ונזכר ממנו דרשה בתנחומא בראשית־כא שאמר לא נחתם גז״ד של דור המבול

עד שכתבו גמקיסוס (שטר נשואין) לזכר ולבהמה.

רב יהודה בר אישתתא.

בעירובין נב. הביא כלכלה דפירי (ביו"ט) לרב נתן בר אישעיא כי הוה אזיל שבקיה עד דנחית דרגא א"ל בית הכא (לין פה) למחר קדים ואזיל. ובערוך ערך אשתיתא מובא שהוא שם אדם.

ר' יהודה בר' אלעזר. נזכר ויק"ר פ"כא־ז.

רבי יהודה בר אמי.

הוא נזכר בכמה מקומות בש"ס על מאמר אחד שאמר משמיה דרב יהודה בית הפרס שנידש טהור כעירובין ל:, כתובות כא:, בכורות כט:, נדה נז., ובברכות יט: גרס רב יהודה בר אשי משמיה דרב, ובפסחים צב: גרס רב יהודה בר אביי, ובחגיגה כד: ר' חייא בר אבא משמיה דעולא, ובמו"ק ה: רב יהודה בר אמי משמיה דעולא. וכל אלו המקומות מובא בדקדוקי סופרים שצ"ל ר' יהודה בר אמי משמיה דרב יהודה, וכן הוא בכל הכ"י.

ובירושלמי תרומות ספ"ב ר' יודא בר אימי בשם ר"ל, ונראה שהיה בר א"י כעירובין כח: ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דרב יהודה בר אמי, ובברכות כח. ר"ז כי הוה חליש מגירסא הוה אזיל ויתיב אפיתחא דבי ר' נתן בר טובי נפק — א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי א"ר יוחנן. ומשמע מזה שר"ז היה אז בא"י וישב לפני ר"י.

ונזכר ב"ר פ"כב־ז שאמרו על מה היו קין והבל מדיינין אמר יהודה בר אמי על חוה הראשונה, ושם ספ"כו יהודה בר ר' אמי, ובתנחומא ואר"ח אמר המטה משקל ששים סאה היה, ושל סנפירונון היה וכו'. וכן נזכר תנחומא אמור־ז.

וקרוב מאוד לומר שהיה בנו של ר' אמי הנודע.

ר' יהודה בן אנטיגנוס. ערך ר' יהודה בר טיטוס.

רב יהודה בר אשי. ערך ר' יהודה בר אמי.

רבי יהודה בן בבא, (תנא דמשנה).

לא נמצא בשום מקום מי היו אבותיו ורחוק מאוד לומר שאביו הוא בבא בן בוטא, כי בבא בן בוטא היה גדול הדור בזמן הורדוס כב"ב ד. ותלמידו של שמאי הזקן כביצה כ. ור"י בן בבא נהרג אחרי חורבן ביתר.

וגם את רבותיו לא נודע לנו מי היו, ואך בתוספתא סוטה פ"יג אמרו עליו שהיה תלמידו דשמואל הקטן, א"כ היה כבר גדול קודם החורבן,

וזה דבר ברור שהיה מחבורת ר"ג ור"י ור"ע ביבנה, ונזכר במשנה עירובין פ"ב מ"ד חולק עם ר"ע, ושם מ"ה אמר הגנה והקרפף שהן ע' אמה ושירים — מטלטלין בתוכה.

וביבמות פ"טז מ"ג אמר לא כל האדם — המקום — השעות שוין, ושם מ"ה אומר בישראל עד שיהא מתכוין, ושם מ"ז סובר שמשיאין האשה ע"פ עד אחד, אר"ע כשירדתי לנהרדעא — מצאתי את נחמיה איש בית דלי וא"ל שמעתי שאין משיאין — אלא ע"פ ר' יהודה בן בבא וכו'.

ובעדיות פ"ו מ"א העיד ה' דברים שממאנים את הקטנות, ושמשיאין ע"פ עד אחד, ושנסקל תרנגול בירושלים על שהרג את הנפש, ועל היין בן מ' יום שנתנסך ע"ג המזבח, ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות, (וגם מזה משמע קצת שהיה קודם החורבן), ושם פ"ח מ"ב העיד עם ר' יהודה הכהן שקטנה בת ישראל — אוכלת בתרומה, (אך יש גורסין בשני המקומות בעדיות ר' יהודה בר אבא).

ובגמרא

ובגמרא נזכר בעירובין עג. חולק עם ר״י בן בתירה, ובע״ז נט: הוא ור״י בן בתירה מתירין אם עכו״ם נסך יינו של ישראל שלא בפני ע״ז, וביומא פו: חולק עם ר״ע.

ובתוספתא תרומות פ״ה מתיר אפילו את שדרכו למנות בק״א, ושם פ״ז מתיר בנחש שנמצא מת בבור יין, ובתוספתא סוטה פ״טו ר״י בן בבא גזר אף על פילייטון ולא הודו לו.

ובביצה כא. מעשה בשמעון התימני שלא בא אמש לב״המד, בשחרית מצאו ר״י בן בבא א״ל מ״מ לא באת אמש וכו׳. ובתוספתא כלים ב״ק פ״ד אמר, יפה אמרה ברורה (בתו של ר״ח בן תרדיון).

והיה חסיד גדול כדאמרו ב״ק קג: שכל היכי דאמרינן מעשה בחסיד אחד או ר״י בן בבא או ר״י בר׳ אלעאי, וכן הוא בירושלמי סוטה פ״ט ה״י שאמרו שכל מעשיו היו לשם שמים.

והחסיד הזה נשאר שמו לברכה לעולם כי הפקיר חייו וגופו הקדוש לטובת כלל ישראל כמפורש סנהדרין יא. אר״י אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור״י בן בבא שמו שפ״א גזרה המלכות גזירה שכל הסומך יהרג — ותחומין שסומכין בהן יעקרו, הלך ר״י בן בבא וישב לו בין — אושא לשפרעם — וסמך את ר״מ ור׳ יהודה ור״ש, ור׳ יוסי ורא״בש — ור׳ נחמיה. כיון שהכירו אויביהם בהם א״ל בני רוצו, א״ל רבי מה תהא עליך? א״ל הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים, אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו ג׳ מאות לונביאות של ברזל ועשהו ככברה.

ובירושלמי סוטה פ״ט ה״י אמרו שמת מתוך העון שגדל בהמה דקה מפני שהיה גונח מלבו והרופאים צוהו שינק חלב רותח, (ועיין ב״ק פ:), ובסוטה מח: וסנהדרין יא. שבקשו להספידו ולומר עליו הי חסיד הי עניו אלא שנטרפה השעה שאין מספידין על הרוגי מלכות. ובתוספתא דסוטה פ״יג שבקשו לומר עליו שהוא תלמידו של שמואל הקטן, ובמדרש אלה אזכרה הנדפס בבה״מד חדר ב׳ שהיה בן פ׳ שנה כשנהרג אבל כנראה שא״א לסמוך על זה כי כמו שבארנו שהיה כבר גדול קודם החורבן תלמידו דשמואל הקטן. ונפטר אחר ר״ע שזה היה לערך כשבעים שנה אחר החורבן א״כ היה יותר מתשעים שנה כשנפטר. וכן מובא באיכ״ר פ״ב פ׳ בלע ובמד׳ תהלים פ״ט־יג ובספר היכלות רבתי שהיה בין הרוגי מלכות. ולזכר עולם יהיה צדיק שתלמידיו האירו עולם בתורתם.

ר׳ יהודה בן בוני.

בירושלמי תרומות פ״יא סה״א אמר בשם ר׳ אומי בשם רש״בל, וב״מ רפ״ז יהודה בן בוני ר׳ אמי רב יהודה תני, ואולי הוא ר׳ יהודה בי ר׳ בון.

ר׳ יהודה בר ביזנא.

נשאר לנו ממנו דרשה בנדרים לב. שדרש בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו אף וחימה ובלעוהו וכו׳.

ר׳ יהודה בן בתירא—בתירה א).

הוא ראה עוד את הבית בבניינו ככל חבריו ר״א ור׳ יהושע ור״ג ור״ט, ובזמן הבית היתה ישיבתו הגדולה בנציבין כסנהדרין לב: שאמרו אחר ר׳ יהודה בן בתירא לנציבין, ובפסחים ג: יסופר שארמאי אחד הוה סליק ואכיל פסחים בירושלים (שהונה אותם שהוא יהודי) ובא אצל רי״בב וא״ל כתיב כל בן נכר לא יאכל בו ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי, (ומזה הבין רי״בב שיכול ללכדו במצודה כי בפסחים לא שייך שופרי דשופרי) א״ל מי ספו לך מאליה? א״ל לא, א״ל כי סלקת להתם אימא להו ספו לי מאליה, כי סליק א״ל מאליה ספו לי א״ל אליה לגבוה סלקי, א״ל מאן אמר לך

לך? א"ל ר"י בן בתירא, — בדקי אבתריה ואשכחוהו דארמאי הוא וקטלוהו, שלחו לרי"בב שלם לך רי"בב דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים.

ומזה אנו רואין בבירור שהיה בזמן הבית, וכן מוכח ממקואות פ"ד מ"ז שארי"בב מעשה בשוקת (יהוא) שהיתה בירושלים וכו'. וגם ראה את חורבן הבית כפסחים קט. תניא רי"בב אומר בזמן שב"המק קיים אין שמחה אלא בבשר — ועכשיו שאין ב"המק קיים אין שמחה אלא ביין.

משפחת רי"בב מצינו סנהדרין צב: עמד ר' יהודה ב"ב על רגליו ואמר אני מבני בניהם (מהמתים שהחיה יחזקאל) והללו תפלין שהניח לי אבי אבא מהם, (ואף שבגמרא נסדר דבריו אחר ר' יהודה ור"א בנו של רי"הג אבל נראה שדבריו קאי שם על דברי ר' יהושע ור"א).

מי היו אבותיו קרוב מאוד לומר שהיו מבני בתירה שירדו מנשיאותם ומסרו להלל ואחד מהם ירד לנציבין ויסד שמה ישיבה גדולה ורי"בב הוא מבני בניהם, ומבניהם נזכרו שהיו בימי רי"בז כר"ה כט: שאמר רי"בז לבני בתירה נתקע.

ולא מצינו בשום מקום מי היו רבותיו וזה יען כי בל"ס קבל מאביו בנציבין, ואח"כ כשהתיישבו כל חכמי הדור ביבנה אז נשמע קולו ביניהם (כי כל ראשי חכמי הדור ההוא היה לכל אחד ישיבה בפ"ע במקום מושבו כסנהדרין לב: אבל היו באין לפרקים לבית הועד הגדול שביבנה לברר ההלכה), כנגעים פ"ט מ"ג ופ"יא מ"ז ששאלו את ר' אליעזר ואמר לא שמעתי א"ל רי"בב אלמוד בו א"ל ר"א חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים, ובעדיות פ"ח מ"ג העיד ר' יהושע ור' יהודה ב"ב — אר"ג קבלנו עדותכם וכו', ופסחים פ"ג מ"ג חולק עם ר' יהושע, ופאה פ"ג מ"ו חולק עם ר"ט והלכה כדבריו, ובכלים פ"ב מ"ד חולק עם ר"ע, ובשבת צו: אמר לר"ע עקיבה! בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, ובתוספתא דנדרים פ"ה א"ל ר' ישמעאל זכיתה בה, ובעירובין עג. חולק עם ר' יהודה בן בבא, ובע"ז נט: שניהם מתירין בנכרי שנסך יינו של ישראל שלא בפני עכ"ום, וביצה כט: משום ר' פפיים ורי"בב אמרו שונין. ובתוספתא גיטין פ"ב חולק ר"י בן פתירה עם רי"הג (והוא ר"י בן בתירה, ופ"ה ובי"ת מתחלפין).

ובקידושין י: ומובא ספרי קרח פסוק כל טהור וכבר שלח [רבי] יוחנן בן בג בג אצל רי"בב לנציבין שמעתי עליך שאתה אומר ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, שלח לו ואתה אי אתה אומר כן? מוחזקני בך שאתה בקי בחדרי תורה לדרוש בק"וח א"א יודע — אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים אין ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה. והנה בא הרב רז"פ בספרו היקר דרכי המשנה צד 96 בהערה 4 ומקשה קושיא גדולה, הלא זה הוא תקנת משנה אחרונה אחר ר"ט ור"ע ככתובות נז. במשנה ורי"בב חי זמן רב קודם לתקנה זו? ובאמת לא קשה מידי, כי משנה ראשונה וגם הב"ד של אחריהן הנזכרים במשנה המה היו זמן רב קודם ר"ט ור"ע ורי"בב, ומחלוקת דר"ט ור"ע שנחלקו בפירוש משנה ראשונה, הוא היכי דליכא למיחוש לסימפון וגם לא לשמא תמזוג ואז דין משנה ראשונה במקומה עומדת, ואז שייך גם עתה מחלקותן. וזה ברור.

ומצינו במשנה את רי"בב טו' פעמים. בפאה פ"ג מ"ו, בכורים פ"א מ"ו, שבת פ"ט מ"ו, פסחים פ"ג מ"ג, יבמות פ"ד מ"ט, כתובות פ"ו מ"א, נדרים פ"ו מ"ח, גיטין פ"ב מ"ד, עדיות פ"ח מ"ג, ערכין פ"ח מ"ו, נגעים פ"ט מ"ג, פ"יא מ"ז, כלים פ"ב מ"ד, מקואות פ"ד מ"ז, ובשבועות פ"ג מ"ו אמרו שהיא בדין שיהא

הייב

חייב כדברי ר"י בן בתירה.

וכן מצינו במשנה סתם „בן בתירה" כשבת פ"ד מ"ג, פ"טז מ"א מ"ג, גיטין פ"ה מ"ז, זבחים פ"א מ"ג, מנחות פ"א מ"ב, ובזה דעת הרמ"בם בהקדמתו לזרעים פ"ו שסתם בן בתירה הוא ר' יהושע בן בתירה, וכונתו כמו שאמרו תענית ג. זמנין דקרי ליה בשמיה (את ר' יהושע בן בתירה) וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא מקמי דליסמכוהו וכו', ובהליכות עולם סק"פז דסתם בן בתירה הוא ר' יהודה ובתענית שם מתרץ רנ"בי מכח דוחק עכ"ל.

וכן נזכר בברייתא כב"מ נח :, ב"ב צ :, יבמות קכא., וישיבתו הגדולה בנציבין גדלה כ"כ עד שחכמי א"י בקשו לילך ללמוד לפניו כספרי ראה פ' כי יכרית מעשה בר"א בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו הולכין לנציבין אצל רי"בב ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את א"י — וחזרו, ואמרו שם מעשה בר"י בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה ב"א ר' יהושע ור' יונתן שהיו יוצאים חו"ל והגיעו לפלטום וזכרו את א"י — וקרעו בגדיהם — וחזרו ובאו למקומן. ובילקוט שם גרס תחת ר' יונתן ר' יהושע, וקשה מאוד להבין את הספרי, כי כידוע שמלבד ר' יונתן היו כולם רוב ימיהן בחו"ל.

מתלמידיו נשארו לנו אך שמות אחרים, ר' יאשיה היה תלמידו כירושלמי סנהדרין פ"ח ה"ו ומובא ספרי תצא ס"לא שאמר ר' יאשיה כשבאתי והרצתי הדברים לפני רי"בב, (ובסוטה כה. איתא וכשבאתי אצל חבירי שבדרום).

אלעזר בן פנחס משמו יומא יח. תוספתא זבים פ"א.

אבל כל תלמידיו הבבלים לא נזכרו בשמותם כמו שלא נזכרו כל שמות חכמי הבבלים בדורות הראשונים.

ור"י בן בתירה האריך ימים, כי בסוף ימי ר"ע מצינו ביבמות קח: ששאלו את ר"ע בבית האסורין ואסר, את ר' יהודה בן בתירה בנציבין ואסר, וחי גם אח"כ שנים רבות כירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב ונדרים פ"ו ה"ח כשהתקבצו חכמי הדור שאחר ר"ע, ר"מ ור"י ויתר חבריהם ושלחו אגרת לחנניה ב"א ר' יהושע שלא יעבר עוד שנים, והלך הוא להתייעץ אצל זקן הדור ר"י בן בתירה אם לשמוע להם, וע"פ עצתו רכב חנניה בעצמו כדי להגיע למקומות שישראל דרים שם ולבטל את חשבון עיבורו.

ובימי ר' יוסי או ר' שמעון כבר לא היה בעולם כדמצינו יבמות קב. א"ר יוסי (ובתוספתא שם איתא א"ר שמעון אבל בתוספתא צוקרמנדל איתא ר' יוסי) פ"א הלכתי לנציבין מצאתי זקן אחד אמרתי לו כלום אתה בקי בר"י בן בתירה א"ל הן ועל שלחנו היתי תדיר וכו'. ומזה אנו רואין שאז כבר נפטר והזקן סיפר לו מעשה מה שהיה כבר, ולכן א"א בשום אופן לומר שזה רי"בב האריך ימים והיה גם בימי רבי וכאשר נבאר.

ר' יהודה בן בתירה ב).

ובתוספתא בן פתירה.

יסופר בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"יג שר' אליעזר ור' יהושע ור"ג סלקון לרומי ובאו למקום אחד ומצאו תינוקות משחקין ועושין גבשושית של חול ואמרי כן היו עושין בני א"י בתרומה ומעשר, והבינו רבותינו שבכאן דרים ישראלים, ועלו לחד אתר וכל תבשיל שהביאו לפניהם ראו שמתחלה יביאו מכל מאכל לחדר אחד, ושאלו לבע"הב מה זאת ? וא"ל שאביו הזקן יושב שמה ואינו רוצה לצאת משם עד שיבאו לפניו חכמי ישראל, א"ל א"כ יכול לצאת כעת כי חכמי ישראל כאן. וכשיצא סיפר להם שנעשה כישוף לבנו ולא יכול להוליד, ור' יהושע הסיר הכישוף, והמה התפללו עליו שיוליד בן ויצא ממנו

ר'

ר' יהודה בן בתירה, ואמרו אלמלי עלינו לכאן אלא להעמיד הצדיק הזה דיינו. ומתוך המעשה הזה נוכל להבין בבירור שזה רי"בב אינו רי"בב שהיה כבר גדול הדור בזמן הבית.

וזה רי"בב נזכר במשנה אהלות פ"יא מ"ז חולק עם ר' אלעזר (בן שמוע) ור' שמעון, ובבכורות נה. חולק עם רש"בי, וברכות מח: אומר רי"בב על דברי ר"מ אינו צריך וכו', וכן מנחות סה: אומר על דברי ר' יוסי בר' יהודה אינו צריך וכו', וכן כתבו שם התוס' שזה רי"בב אחר הוא.

ובתוספתא נזיר פ"ה אר"א כשהלכתי לערדסקוס מצאתי את ר"מ ויהודה בן פתירה שהם יושבים ודנים בהלכה, יהודה בן פתירה אומר וכו' א"ל ר"מ — שתק ר' יהודה ב"פ נמתי לו מאיר, אל תבוז לו וכו'. אך בנזיר נו: מובא המעשה ע"ש ר' יהושע בן פתר ראש.

ובתוספתא סוטה פ"ב מצינו ר"י בן בתירה משום ר' אלעזר בן תימא, אבל בירושלמי שם הגרסא ר' יהודה בשם ר"א בן מתיא, וכן הוא בתוספתא צוקרמנדל.

וגם זה רי"בב היה בנציבין כמפורש במד' שמואל פ"י-ג שאבא אבוה דשמואל בר אבא היה עוסק במשי ושלח לו רי"בב מנציבין שרוצה לקנות ממנו משי והחזיק עבורו המשי, ואח"כ לא רצה לקנות ממנו וא"ל שרק דברים בעלמא שלח לו, א"ל אבא דבורך נאמנים עלי יותר מן ממון, וסמכתי עליך ולא רציתי למכור לאחר. וברכו רי"בב שיזכה לבן כשמואל הנביא דכתיב ביה וידע כל ישראל כי נאמן שמואל.

ורי"בב זה היה עוד חי בימי רבי כמפורש חולין נד. שאמרו דבי יוסף רישבא מחו בגידא נשיא וקטלי אתו לקמיה דר"י בן בתירה א"ל וכי להוסיף על הטריפות יש וכו'. וזה יוסף רישבא היה בימי רבי כמפורש חולין קטז. אבל מה שמצינו בירושלמי נדרים פ"ו ה"ח רבי שלח ג' איגרין לחנניה ב"א ר' יהושע — וקבל עליה גביה ר' יהודה בן בתירה הוא ט"ס שם וכמו שבארתי בערך חנניה ב"א ר' יהושע.

ובשבת כ. אמרו כתנאי ר' חייא ור"י בן בתירה. ובאיכ"ר פ"ג-ו ר' יהודה ב"ב אזל לנציבין בערב יו"הכפ שמע ריש גלותא ואתא לגביה, משמע קצת מזה שלא היה דירתו בנציבין תדירא. ויותר נראה שצ"ל איקלע לבצרה כדמובא בתוס' תענית ל. ד"ה כל, אך שם איתא ר' יוסי וצ"ל ר' יהודה בן בתירא.

וזה רי"בב נזכר במכלתא בא פ"ה, פ"יג, בשלח פ"ג ותשא פ"א ושם משמע שהוא רי"בב האחרון.

ר' יהודה בן גדיא.

נזכר תנחומא צו-ט אמר כל מי שעונה אמן בעה"ז זוכה ועונה אמן לעה"ב. ובאיכ"ר פ"ג-ת ר' יהודה בן גדיא אמר תשיב להם גמול וכו'. ובפס' דר"כ כה: ובתנחומא תצא-י המאמר ע"ש ר' יודן ב"ג, ובשם זה נזכר בירושלמי מע"ש פ"ד סה"א א"ר יודן בר גדיא ור' יעקב בר בון מניחין עליו עד שיכמשו.

יהודה בן גדידיה.

בזמן ינאי (יוחנן כה"ג) המלך בקידושין סו. שאלעזר בן פועירה אמר לינאי המלך לבם של פרושים עליך -- היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו ויאמר לינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן, שהיו אומרים אמו נשבית במודיעים, ויבוקש הדבר ולא נמצא ויבדלו חכמי ישראל בזעם (שבעסו על יהודה בן גדידיה ונאריך בזה בערך ינאי המלך).

ר' יהודה בן גדיש.

נזכר בעירובין כז. ותוספתא מע"ש פ"א שהעיד לפני ר' אליעזר של בית אבא היו לוקחין ציר בכסף מעשר ובתוספתא הלשון של בית אבא היו מוכרין ציר

בירושלים

בירושלים. ומשמע מזה שראה עוד הבית בבניינו.

יהודה בן גוריא.

היה תלמידו דר' אליעזר כעירובין סג. שהורה בפני רבו, ואמר ר"א לאשתו שלא יוציא שנתו וכן היה.

ר' יהודה בן גירין.

נזכר במדרש שמואל שהוא ור' יהושע דסכנין אמרי בשם ר' לוי. וביוחסין ובסה"ד גרסי ר"י בן נירון.

ר' יהודה בר גמדא איש כפר עכו (תנא).

נזכר סוטה מג: רבן שמעון ב"ג מתיר משום ר"י ב"ג איש כפר עכו. ובתוספתא כלאים פ"א מובא המאמר ע"ש ר' יהודה בן אגרא. ובמכלתא יתרו מס' דעמלק פ"ב יהודה איש כפר עכו שאל את ר"ג.

ומצינו ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו תלמידו דר"ש כסוטה לז: ועיין ערכו.

ר' יהודה בן גמליאל.

בברכות כב., ע"ז לד: אמר משום ר' חנינא בן גמליאל. ונראה שהוא ר' יהודה נשיאה א) עיין ערכו. ובאגרת דרש"ג ח"א חושבו בין דור רש"בג.

ר' יהודה בר גרוגרות.

ביומא עח. תני יהודה בר גרוגרות אסור לישב ע"ג טינא ביו"הכפ ארי"בל ובטינא מטפחת. ובתוס' ישנים שם גרם יהודה גרוגרות פי' כך שמו. ונזכר בשבת קח: לגרסת הערוך וגרסא שלנו ר"י בר חביבא. ובשקלים פ"ד ה"ב־יד: א"ר חזקיה תני ר' יהודה גרוגרות.

יהודה בן גרים.

היה תלמיד דרש"בי כמו"ק ט: ר' יונתן בן עסמיי (או עכמאי) ויהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי רש"בי, איפטור מיניה באורתא, לצפרא הדור וקא מיפטרו מיניה, א"ל ולאו אפטריתו מיני באורתא? א"ל למדתנו רבינו — א"ל רש"בי לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הם זיל גביהון דליברכוך — וברכו אותו יהא רעוא דתזרע ולא תחצד, תעייל ולא תיפוק, תיפוק ולא תעייל, ליחריב ביתך וליתוב אושפיזך, לבלבל פתורך ולא תחזי שתא חדתא. והוא לא הבין את דבריהם וכשבא אל אביו א"ל לא די שלא ברכו אותי אבל גם קללו אותי. אבל אביו פירש לבנו שכל דבריהם המה ברכות יקרות. והמאמר מובא בב"ר פ"לה־ג ושם ר' יצחק ור' יוחנן ור' יודן גיורי, ונשתבש מיהודה בן גרים ליודן גיורי או אפשר יען שהיה בן גרים, ותחת ר' יוחנן צ"ל ר' יונתן ב"ע.

ובשבת לג: יסופר שפ"א דיבר רש"בי נגד מלכות רומי ויהודה בן גרים (ופרש"י בן גר וגיורת היה) ישב שם, והלך וסיפר דברי רש"בי (לתלמידיו או לאבותיו, רש"י) ונשמעו דבריו למלכות וע"יז הוצרך רש"בי לברוח, וישב הוא ובנו יג' שנה במערה, וכשיצא מצא את יהודה בן גרים אמר, עדיין יש לזה בעולם? נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות, ובתוס' שם לא גרס זה אך נח נפשיה.

ר' יהודה בן דוסתאי.

במכות ז: אומר משום ר' שמעון בן שטח ברח מא"י לחו"ל אין סותרין את דינו, וגרסת דק"ס דוסתאי בר' יהודה משום ר' שמעון. ובתוספתא סנהדרין ספ"ג גרס אך ר' דוסתאי בר"י. וב"ק פג: ר' דוסתאי בן יהודה אומר עין תחת עין ממון, וגרסת דק"ס מב"י ר' יהודה בן דוסתאי.

יהודה בן דורתאי.

היה בזמן שמעיה ואבטליון כפסחים ע: יסופר שפירש עם בנו דורתאי וישב לו בדרום (רחוק מירושלים) ואמר תמהני על שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהם חכמים ודרשנים גדולים ולא אמרו

לישראל

לישראל שחגיגה דוחה את השבת, וע"יז פירשו. ובסה"ד כתב ונראה שהיה צדוקי, ושרי ליה מריה ע"ז.

ר' יהודה בן דמא.

נזכר במד' אלה אזכרה הנדפס בבהמ"ד ח"ב שחושבו בין העשרה הרוגי מלכות, ושנהרג ערב שבועות. וע"ז המדרש נוסד הפיוט למוסף יו"הכ. ובספר נחלת אבות רוצה לומר שהוא ר' יהודה בן תימא.

רב יהודה בר זבידא.

נזכר ברכות סג: מה ברכה בירך את עובד אדום שילדו ששה בכרם אחד, וב"ב קכ. אמר מלמד שנולדו בה סימני נערות — מלמד שעשה לה מעשה לקוחין, וכן צ"ל בסוטה יב., ובסוטה פ"ד ה"ד א"ר יודא בר זבידא יהוסף מלא כתיב. וברכות יב: א"ר אבהו בר זוטרתי אר"י בר זבידא בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש, ומפני מה לא קבעוה מפני טורח ציבור. ובירושלמי שם פ"א ה"ה א"ר שמואל בר נחמן בשמו המאמר הזה, ושם נקרא רבי יהודה בר זבודא. ומזה נראה שהיה בר א"י, וצ"ל בכ"מ רבי יהודה ב"ז.

ומצינו שהיה לו שני אחים ר' אבא כיבמות פג: א"ר אבא אחוה דר' יהודה בר זבדי א"ר יהודה אמר רב, ובקידושין מג: איתא אמר רב יהודה א"ר אבא א"ר יהודה בר זבדי אמר רב וצ"ל כמו ביבמות. ור' סימון אחיו כירושלמי ב"ב רפ"ג.

ר' יהודה בר זבינא.

נזכר חולין צט: ההוא דאתא לקמיה דר' חנינא הוה יתיב ר' יהודה בר זבינא אבבא, כי נפיק שאלו מאי אמר לך א"ל שריא ניהליה, א"ל הדר עייליה לקמיה אמר (ר' חנינא) מאן האי דקא מצער לי זיל אימא ליה למאן דיתיב אבבא אין בגידים בנותן טעם. ובסה"ד יאמר ר' יהודה ב"ז — ור' אמי ור' חנינא ורב יצחק בר הלוב חולין צט:. ובמחילה שערבב שני ענינים יחד, כי שם הוא מאמר בפ"ע, שאמרו שם אח"כ כי אתו לקמיה דר' אמי משדר להו לקמיה דר"י בר חלוב.

ונזכר סוטה יב. כמה דרשות ממנו, אך נראה שצ"ל שם כמו בברכות יב: ר' יהודה בר זבידא, ובדק"ס גרס בברכות יב: וגם בב"ב קכ. בכולן ר"י בר זבינא.

ר' יהודה בר זכריה.

נזכר ילקוט תבא תתקלה והמאמר מובא בירושלמי סוטה פ"ד ה"ר ושם ר' יודא בר זבידא.

רב יהודה בר חביבא.

היה תלמיד שמואל ככתובות ס. אר"י בר חביבא אמר שמואל וא"ד תני קמיה דשמואל. והתחתן עם רב יהודה, שבתו נשאת לבנו דר"י כברכות מב..

ונזכר שבת קח: מכות כ: בהלכה, ובברכות יב: אמר מפני מה קבעו פ' ציצית בק"ש וכו'. ובשבת קח: אמר אתרוג צנון וביצה אלמלא קליפתן החיצונה אינם יוצאין מבני מעיים לעולם.

ר' יהודה בן חגרא — או אגרא,
(תנא דברייתא).

בחולין קלד. אומר משום ר"מ, ובנדה נב: נג. אומר משום ר' יוסי — אמר רבי נראין דברי ר' יהודה בן אגרא, ובירושלמי פאה ספ"ד כך היה משיב ר"מ את ר' יהודה בן חגרא. וכן נזכר כתובות פ"א רה"ג משום ר' יהודה בן חגרא אמר קטן פחות מבן ט' שנים וכו', ובכ"ם אחד הוא ובירושלמי מתחלף אל"ף בחי"ת.

ומה שמצינו בתוספתא פ"א דכלאים רשב"ג מתיר משום ר' יהודה בן אגרא איש כפר עכו, נראה שצ"ל כמו שמובא המאמר בסוטה מג: ר' יהודה בן גמדא איש כפר עכו.

יהודה בן ר' חייא (או יהודה בריבי).

יהודה וחזקיה אחיו נולדו תאומים לר' חייא ויהודית אשתו, אך לא נולדו בשעה אחת כי אחד נולד לתחלת ז' חדשים והשני נולד לסוף ט' חדשים כמפורש יבמות סה:. וכן נדה כז. דאמר ר' אבין בר' אדא א"ר מנחם איש כפר שערים מעשה ונשתהה הולד ג' חדשים והרי הם יושבין לפנינו יהודה וחזקיה בני ר"ח.

וכפי הנראה היה יהודה הבכור כי בכל מקום נזכר היא תחלה. וכן מו"ק כה. שיהודה שוכב לימין ר' חייא וחזקיה משמאלו.

מקום מולדתו בלי ספק היתה בבבל (בעיר כפרי מקום אבות של ר' חייא) וכמפורש סוכה כ. שאמרו חזרה ונשתכחה עלו ר' חייא ובניו ויסדוה. ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה ארש"בל משעלו בני הגולה לא לקה פשתנן וכו' ונתנו עיניהם בר' חייא ובניו. וכן הוא בחולין פו..

ומזה אנו רואין בבירור כשעלו לבבל היו כבר גדולי הדור, אך היו עוד עולי ימים כסנהדרין לח. יהודה וחזקיה הוו יתבי בסעודתא קמי רבי ולא אמרו ולא מידי, א"ל אגברו חמרא „אדרדקי" כי היכי דלימרי מלתא, כיון דאיבסים פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו ב' בתי אבות מישראל וא"ה ריש גולה שבבבל ונשיא שבא"י, א"ל בני, קוצים אתם מטילין לי בעיני? א"ל ר"ח רבי, אל ירע בעיניך — נכנס יין יצא סוד. ולרבינו הקדוש היה ידוע היטב את גדולת ר"ח ובניו וחסידותם כאשר יסופר ב"מ פה: שאליהו גילה לרבי שר' חייא ובניו המה דוגמת אברהם יצחק ויעקב, לא כעס עליהם וידע שאף האמת ידברו ולא כדי להכעיסו אמרו כן.

וכמו ר"ח אביהן שלא רצה ליהנות מכבוד תורתו והיה כוחר במשי וכיתנא כן בניו היה להם שדות כביצה ט:, נדה כד. בני ר"ח נפוק לקרייתא (לכפרים לראות שדותיהן, רש"י) ועי"ז אייקר להו תלמודייהו כברכות יח..

והתחתן עם גדול הדור ר' ינאי שלקח את בתו לאשה ככתובות סב:, ור' ינאי אמר עליו ועל אחיו יקבלו הרובין את את תשובתם כחולין כ. (ופרש"י הנערים בני ר"ח). וכן בחגיגה פ"ג סה"ד א"ר יניי הרובין היו אומרין בתרומה וכו'. (ובחלה פ"ד ה"ד רבותינו שבגולה היו מפרישין תו"מ עד שבאו הרובין ובטלו אותן מאן אינון רובין תרגמוניא). מחלקותו עם ר' ינאי זבחים טו., מנחות כו..

והוא ואחיו היו נקראין בשם אמוראי דמערבא כב"ב עה., ונזכר כמה פעמים עם אחיו בשם סתם בני ר' חייא כברכות יח:, ביצה ט:, נדה כה., ובע"ז מו: מחלוקת בני ר"ח עם ר' יוחנן, ובזבחים קטז. חולקין בני ר"ח עם רי"בל, ובמנחות כג: כד. כי סליק רב כהנא (תלמיד חבר דרב) אשכחיה לבני ר' חייא ובעי מינייהו והם ממנו.

דבריו בהלכה מצינו זבחים יא. יג: טו., חולין נג:, ובעירובין קג: חולק עם ר' יוחנן, ובסנהדרין לז: אותיב ליה חזקיה אחיו, (ושם איתא רב יהודה בר' חייא ותיבת רב הוא ט"ס).

באגדה מצינו מאמרו היקר עירובין נד. שאמר אדם נותן סם לחבירו לזה יפה ולזה קשה והקב"ה אינו כן נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו. ושלש דרשות ממנו בסנהדרין לז:.

והיה גדול כ"כ עד שחותנו קראו „יהודה בריבי" כירושלמי בכורים פ"ג ה"ג. וכן מצינו שבת פ"ז רה"ב א"ר סידור, יהודה בריבי למד מס' מכשירין ששה חדשים ולבסוף בא אליו חד תלמיד מר' סימאי ושאלו. ור"ה פ"א ה"א יהודה בריבי אמר חשבון מרובה בולע לחשבון מועט. וב"ב פ"ה סה"ד ר' לא בשם ר'

יהודה בריבי, וב"ר פ"לדו ופ"לח־ד ופ"צא־יא יהודה בירבי, בל"ס הוא יהודה בנו של ר"ח. ועיין ערך ר' יודן בריבי.

וכפי הנראה לא האריך ימים שמת על פני חותנו ר' ינאי כאשר יסופר כתובות סב: יהודה בריה דר"ח חתניה דר' ינאי הוה יתיב בבי רב, וכל בי שימשי הוה אתי לביתיה, ופ"א לא בא א"ל ר' ינאי כפו מטתו, שאלמלי יהודה קיים לא ביטל עונתו, הואי כשגגה היוצאה מלפני השליט ונח נפשיה.

ובירושלמי בכורים פ"ג ה"ג יסופר יהודה בר' חייא הוה יליף סליק ושאל בשלמיה דר' ינאי חמוי מע"ש לע"ש והוה (ר' ינאי) יתיב ליה על אתר תלי בגין שיראהו ויקום מקמיה, א"ל תלמידיו לא כן אלפן רבי לזקן ד' אמות, א"ל אין ישיבה לפני סיני, חד זמן עני מסיק א"ל אפשר דיהודה ברי משני מנהגיה? אמר לית אפשר דלא יגיעון יסורים בההוא גופא צדיקא, מסתברא שאין לנו יהודה בריבי.

ומזה אנו רואין את גדולתו שזקן הדור כר' ינאי קראו סיני וצדיק.

ומצא קבורתו מימין אביו ר' חייא (שהוא בטבריה) כמו"ק כה..

ר' יהודה בר חמא.

נזכר תנחומא נח־ח אך המאמר מובא שם אמור־ז ושם ר' יהודה בר אמי ושם בהערה ס"ו ר' יהודה בריבי או בר חייא.

רב יהודה בר חיננא.

נזכר ב"ק יד: רמי לר"ה בריה דרב יהושע, ובמנחות לו. רב יהודה בר חנינא א"ל לר"ה בריה דר"י.

רבי יהודה בר חנינא.

היה רבו דר"ל כעירובין שאר"ל בשמו — ואמרו לא קשיא הא דידיה הא דרביה. וכתובות מט: וירושלמי שם פ"ד ה"ח ופאה רפ"א ארש"בל בשמו כמה דברים. ובב"ק פ"ח ה"ו יסופר שחד בר נש בייש לר"י בר' חנינא וקנסו רש"בל לטרא דדהב.

וכן מצינו ר' אחא בשמו כתרומות פ"ה ה"ד, אך בסוכה פ"ב ה"ח גרס ר' יודה בן לוי.

ר' שמואל ב"נ בשמו רו"ר פ"ב־טז. ונזכר מדרש תהלים פ"ג־ד.

ר' יהודה בן חנניה.

נזכר ספרי האזינו פסוק א, והשערת אהבת ציון וירושלים בפסחים פ"ה ה"א שהוא אחי ר' יהושע בן חנניה, ואבי חנניה בן אחי ר"י.

יהודה בן טבאי.

ושמעון בן שטח קבלו התורה מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי כמפורש אבות פ"א מ"ח. ונשאר לנו מאמרו היקר שאמר שם אל תעש עצמך כעורכי הדינין וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין. ובחגיגה פ"ב ה"ב חולק עם שמעון ב"ש בדבר הסמיכה ביו"ט שיהודה ב"ט אומר שלא לסמוך. ואמרו שם במשנה שיהודה ב"ט היה הנשיא ושמעון ב"ש האב"ד ובגמרא שם טז: חולק ר"מ וחכמים בזה שר"מ סובר שיהודה ב"ט היה הנשיא, וחכמים אומרים ששמעון ב"ש היה הנשיא, וכבר בארתי בערך שמעון בן שטח שאין שום מחלוקת בזה.

ובירושלמי שבת פ"א כה"ד ששניהם גזרו טומאה על כלי מתכות, ובשבת יד: נזכר בזה אך שמעון ב"ש. ויתר תולדתו הארכתי בערך שמעון בן שטח.

ר' יהודה בר טיטוס.

תלמיד ר' אחא שאמר בשמו ברכות פ"ג ה"ד, סוכה פ"ח ה"ח, ובשבת פ"יג ה"ב ר"י בר טיטוס ר' יהודה בן פזי

שמעון

שמעון בר בא בשם ר' יוחנן. ובבכורים פ"ג סה"ג שהיה צריך לילך לרומי וסמכוהו לפי שעה ע"מ שיחזור לא"י, ור' חמא קראו יהודה בר טיטס.

האומרים בשמו מצינו שרבנן דקיסרי אמרו בשמו כגיטין פ"ה ה"י, ע"ז פ"ב ה"ג, ובספר כנ"הג ביו"ד מביא בשם ספר תמים דעים שצ"ל ר' יהודה בן אנטיגנוס, כי איך אפשר לישראל להקרא בשם טיטוס, ויותר נראה שצ"ל ר"י בר סיטוס כשביעית ספ"ה ומסמ"ך נעשה בטעות טי"ת.

ר' יהודה בן יאיר, (תנא).

נזכר יבמות פ: רש"בג אומר משמו. ויש שרוצים לומר שהוא אחי דר' פנחס בן יאיר, אבל קשה מאוד לומר כן כידוע שרפ"בי היה חברו דרבי ואיך יאמר רש"בג בשם אחיו.

רב יהודה בריה דרב יהושע.

נזכר ע"ז מג: אמר מפרקא דר' יהושע שמיע לי. אך הוא טעות הדפוס וצ"ל כמו ברי"ף והרא"ש דגרסי ר"ה בריה דרב יהושע אמר מפירקא דאביי שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי, וכן הוא שם מב:. ובר"ה כד: איתא המאמר ע"ש ר"ה בריה דרב אידי וצ"ל ר"ה בריה דרב יהושע כדמובא בדק"ס שם.

ר' יהודה בנו של רבן יוחנן בן זכאי.

נזכר נדה טו., וכן הוא בתוספתא שם פ"ג.

ר' יהודה בר' יעקב.

נזכר בזהר חדש בראשית פסוק תוצא הארץ.

יהודה בן יעקב מבית גובריא, (תנא).

נזכר תוספתא אהלות פ"יח העיד עם יעקב בר' יצחק מבית גופנין על קיסרי וכו'.

רב יהודה ברב יצחק.

בתענית ו: אמר אביי — דאמר רב יהודה ברב יצחק וכו', וגרסת דק"ס רב שמואל ברב יצחק וכן הוא בברכות נט.. ובזהר חיי שרה קכז. נזכר יהודה בר יצחק. ובמדרש תהלים פ"נה־א ומדרש שמואל פ"יז־ב ר' יודן בר ר' יצחק.

רב יהודה בר ישמעאל.

נזכר חולין קיח: בהלכה. ונראה שהוא הנקרא בירושלמי תמיד בשם ר' יודן בי ר' ישמעאל.

והיה אדם גדול ונהג ישיבה גדולה כירושלמי ברכות פ"ד ה"ב ר' יודן בי ר' ישמעאל קבע ליה לאמורי' דיימר בתר פרשתיה כן (תפלת דר' חייא בר ווא). ושם פ"ה ה"א שהיה מהרהר בד"ת כ"כ עד שנפלה גולתיה, ונחש שמרה שלא יטלנה אחר, א"ל תלמידיו רבי, הא גולתך שריעה א"ל ולית ההיא רשיעתא זהירא לה? ובנדרים פ"ד ה"ג התיר למלמדי תינוקות ליקח שכר ואמר ששכר בטילה הן נוטלין. וכן מובא בר"ן נדרים לז., ובשבת פ"א ה"ד אמר ב"ד חלוק עליו (על ר"י נשיאה) בגיטין. ושם פ"ג ה"ב ר' יודן בי ר' ישמעאל הורי מדוחק מיגרוף תנורא וכו'. ושם פ"ו ה"ב יסופר שנמחקה רגלו מחמת מכה ונעל סנדל המסומר. ודעת מבוא הירושלמי שהוא אחי עולא (סתם) בר ישמעאל.

ר' יהודה בן ישעיה הבושם, (תנא).

נזכר בתוספתא שביעית פ"ה וחולין פ"ג שהעיד לפני ר"ע משום ר' טרפון. ומצינו ר' אושעיא בריה כחולין נה..

ר' יהודה בר לואי. ערך ר' יהודה בן לוי.

ר' יהודה בן לוי.

(אמורא ירושלמי בדור הראשון).

כירושלמי דמאי פ"ה ה"ח אר"ז, אבא אנטולי זבן פירי מן ארמאין אתא לגביה דר' יודה בן לוי שלח למנחם בריה דיתקני ליה ויהב ליה מעשריה (שהיה לוי)

כי

כי אתא קם עמיה ר' יהושע בן לוי א"ל מאן יעביד דא אלא אבוך (ואולי היו אחים).

ור' יוחנן בעי מיניה כשבת קיג., נדה ס. בעי מיניה ר"י מר' יהודה בר ליואי. ומובא בירושלמי שבת פ"יז סה"א בשם שאל ר"י לר' יהודה בן לוי, (ומזה אנו רואין שהוא אחד ולחנם חלקו בסה"ד לשנים). וכן נזכר ערכין טז: שדרש מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא ב' ציפרים וכו', (ויש גורסין שם ר' יהושע ב"ל).

ובשבת פ"ז סה"ב, מגילה פ"א ה"א ר' חזקיה ר' יהודה בן לוי, ר' יהושע ב"ל בשם רבי.

ומה שמצינו ר"ה פ"ד ה"ח רי"בל בשם ר' אלכסנדרי והמאמר מובא בפס' רבתי פ' בחדש השביעי ס"ג ע"ש ר' יהודה בן לוי בל"ס צ"ל להיפוך כי ר' אלכסנדרי היה מאוחר הרבה ממנו.

האומרים בשמו מצינו סוכה פ"ב ה"ח ר' חזקיה ר' אחא בשמו, אבל בתרומות פ"ה ה"ד גרס ר' יודה בר' חנינא.

ובשבת פ"ז ה"ב־ל. ר' יוסי ר' אחא בשמו.

רבי יהודה בן לקיש. (תנא דברייתא).

בקה"ר פ"א פ"טו מצינו יהודה בן לקיש בשם רש"בג. ובספרא אחרי־קלא רש"בג משום רש"בל ונפל שם טעות כי צ"ל ר' יהודה בן לקיש (וכן הוא בילקוט יהושע רמז כג) אומר משום רש"בג.

ונזכר בברייתות שבת מג:, יומא נג: פה., חגיגה ט:, ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, מכלתא יתרו פ' בחודש פ"א, תוספתא סוטה פ"ז.

ר' יהודה בן לקרת.

נזכר סוכה פ"ד ה"ו אמר בשם ר' שמואל בר נחמן בענין אגדה. ובאיכה רבתי רפ"ד מובא המאמר וגרס ר' חייא קרא.

ר' יהודה בר מנסיא. ערך ר' יהודה בר מנשיא.

ר' יהודה בר מנשיא.

נשאר לנו ממנו בבבלי דרשה יקרה כמגילה יד. דרש הפסוק כי אין בלתך א"ת בלתך אלא לבלותך שלא כמדת הקב"ה מדת ב"וד — מעשי ידיו מבלין אותו, והק"בה מבלה מעשה ידיו. ואין צור כאלקינו, אין צייר כאלקינו — הק"בה צר צורה בתוך צורה וכו'. ובברכות י. גרס ר' יהידה בר מנסיא, אבל בדק"ס גרס כמו במגילה.

ובירושלמי כלאים פ"א ה"ב א"ר יודן בר מנשה אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ונוטעה וכו'. ובתענית רפ"ב מחלוקת ר' יודן בי ר' מנשה ורש"בג למה נותנין אפר מקלה ע"ג התיבה. וכן נזכר בשם זה בב"ר פ"לב־ד, מד' תהלים פ"א־ג, פדר"כ לא. ונראה שהוא ר"י בר מנשיא. ובירושלמי שבת פ"ו רה"ה איתא אגן (או ר' אגן) בר אימי אמר קומי ר' יהודה מנשיא בר מנשה ירמיה, ואפשר שצ"ל ר"י בר מנשיה והסופר כתב ב' גרסאות בר מנשיא או בר מנשה ואח"כ החסירו תיבת בר.

ר' יהודה בן מספרתא.

בסנהדרין מה. א"ר אילעא משים ר' יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה — עכן מושך בערלתו היה. וביוחסין היה לפניו הגרסא שר' אלעזר אמר משמו, וכן הוא בדפוס שונצינו. ונראה שהיה כתוב ר"א ונעשה מזה ר' אלעזר. ובב"ר ס"נג־י ר' יודן בר מספרתא. וקרוב לומר שהוא ר' יהודה בן ספרא הנזכר פסחים ע: שאמר ר' אילעא משמו שחגיגה דוחה שבת. ובחגיגה פ"א ה"ו אמר בשם ר' הושעיה. ומזה שהיה בדור השני לאמוראי א"י. וכן נזכר בילקוט תהלים סוף רמז תתמ אר"י בר מספרתא כל מי שהוא עונה אמן בע"הז וכו', אבל בתנחומא פ"צו־ט איתא ר' יהודה בן גדיא.

ר' יהודה בר מערבא.

נזכר סוטה מא: שדרש מותר להחניף לרשעים בעה"ז שנא' וכו'.

יהודה בר מרימר.

מרימר אביו מלך בסורא אחר רב אשי כמבואר בערכו. ובנו יהודה היה חבר למר בר רב אשי כברכות מה:, יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכו ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי — אתו לקמיה דמרימר וכו'. ויש

יהודה מר בר מרימר

שהיה אדם גדול בזמן רב פפא והיה תלמידו דרבא בכתובות פ: שאמר משמיה דרבא — אר"פ הא דיהודה מר בר מרימר לאו בפירוש איתמר וכו'. ושם נב. כשהלך ר"פ לאבא סוראה לכתב כתובה עבור בנו שמע יהודה [מר] בר מרימר נפק אתא – א"ל ר"פ ניעול מר בהדאי וע"י כתב אבא סוראה כל מה שהיה לו לבתו, וב"מ קיא. יהודה [מר, דק"ס] בר מרימר א"ל לשמעיה אגיר לי וכו'.

יהודה בר נחמיה. (תנא).

במנחות סח: יתיב ר' טרפון וקא קשיא ליה — אמר לפניו יהודה בר נחמיה לא אם אמרת — שתק ר"ט צהבו פניו של יהודה ב"נ, א"ל ר"ע יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן? תמהני אם תאריך ימים. א"ר יהודה בר אלעאי אותו הפרק פרס הפסח היה כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו וא"ל נפטר והלך לו.

ר' יהודה בר נחמן. — נחמני — או נחמיה.

האמורא הדרשן הגדול הזה היה לו שתי התמנות בישיבת ר"י ור"ל.

א) שהוא ומרעהו ר' לוי היו הדרשנים שם כסוכה רפ"ה, ר' לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין תרתין סלעים (בכל שבוע) מיעול מצמתא קהלא קימי ר' יוחנן (שהם ידרשו לפני הקהל ולעצר את העם עד שיבא ר"י).

ב) שהיה מתורגמניה דר"ל כבסנהדרין ז: דבי נשיאה איקמו דיינא דלא הוה גמיר א"ל ליהודה בר נחמני מתורגמניה דר"ל קום עליה באמורא. קם גחין עליה ולא אמר לו ולא מידי, פתח ואמר הוי אומר לעץ הקיצה וכו'. וכן כתובות ח: דר' חייא בר אבא מקרי או מתני בריה דר"ל הוה. שכיב ליה ינוקא — למחר אדבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה א"ל קום אימא מלתא כל קביל ינוקא פתח ואמר, וממאמריו היקרים נראה שהיה מליץ נפלא ודרשן גדול.

וכן מצינו דרשותיו היקרות בחגיגה טז. שדרש כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות — אם יאמר לך יצה"ר חטוא והקב"ה מוחל לך אל תאמין. ובגיטין ס: אמר דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ, וכן סוטה לז: ובבולן דרש מקראות.

ובמדרשים מובא דרשותיו והם ע"פ רוב שאמר בשם רשב"ל, כתנחומא סוף תשא ור"י בר נחמיה בשר"ל כשמשה כתב התורה נשתייר בקולמוס קימעא והעבירו על ראשו ומשם נעשו לו קרני ההוד. ובש"ר פמ"ז־אית המאמר ר' יהודה בר נחמן בשר"ל. ובפסיקתא רבתי פ' בחדש קמה. ובמד' תהלים פמ"ז־ז, במ"ר פי"א־ג ר"י בר נחמן בשר"ל. ובפסדר"כ מה: ר' יודן בר נחמיה בשם ר"ל פתח וכו'. ובמד' תהלים פק"ה־ה ר"י בר נחמני בשר"ל ראוי היה יעקב לירד בשלשלאות של ברזל וכו'. וכן נזכר מדרש תהלים פ"ב־ב, ואיכ"ר פ"א פ' ומרוב ושם ר' יודן בר נחמיה.

ר' יהודה בר נירון. ערך ר' יהודה בן גירין.

ר' יהודה בן נקוסה. (תנא).

היה מראשי הדור בזמן רבי וקבל מחכמי הדור שלפני רבי כדמצינו שאמר בשם סומכוס כב"ק לט., משום ר' יעקב חולין קיח:, משום ר' שמעון תוספתא נגעים פ"ד ה"ג, ואח"כ ישב לפני רבי כב"ב עא. שפירש לפני רבי. ובב"ק פא: יסופר שפ"א הלכו רבי ור"ח באורחא אסתלקו לצידי הדרכים וראו שר' יהודה בן קנוסא (וצ"ל נקוסא, דק"ס) קא מפסיע ואזיל קמייהו א"ל רבי לר"ח מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו א"ל ר"ח שמא ר' יהודה בן נקוסה תלמידי (צ"ל תלמידך, דק"ס) וכל מעשיו לשם שמים. כי מטו לגביה א"ל אי לאו יהודה בן נקוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא. (ומה שקראו תלמידו יען שהוא היה הנשיא).

ונזכר בברייתא יומא יח., ובקה"ר פ"א פסוק ח־ד שהיו המינין מתעסקין בו והיו שואלין אותו והוא משיב — א"ל תלמידיו רבי סייעוך מן השמים ונצחת.

יהודה בר נתן.

נזכר ברכות ס. שהלך אחר רב המנונא, אתנח א"ל יסורים בעי לאתויי אנפשיה? דכתיב כי פחד — ושאלהו והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד? א"ל ההוא בד"ת כתיב. וגרסת דק"ס ר' יהודה בריה דר' נתן הוה שקיל באתריה דרבי בשוקא דטבריא וכו'.

ר' יהודה בר סוטס. ערך ר' יהודה בר טיטוס.

ר' יהודה בר סיגנא.

נזכר איכ"ר פ"א־לט אמר בשם ר' אחא, ואולי צ"ל ר"י בר סיסין בקידושין פ"ג ה"ג ר"י בר סיסין ר' יודה בן פזי בשם ר' אחא.

ר' יהודה בר' סיחון.

נזכר ב"ר פצ"ד־ט, והוא ט"ס וצ"ל ר' יהודה בר' סימון כדמובא המאמר במ' שמואל פל"ב ר' עזריה בר"י בר' סימון.

ר' יהודה בר' סימון.

אביו ר' סימון היה תלמידו דריב"ל ומקום מושבו היה בלוד כמבואר בערכו, ובמו"ק פ"ג סה"ה מבואר שר' סימון תלמיד ריב"ל הוא אביו דר' יהודה.

וגם הוא היה דרשן גדול אבל נזכר גם בהלכה כב"ק מז: תני רב יהודה בר סימון (ובדק"ס ר' יהודה בר' סימון) בנזקין דבי קרנא, ודרשתו היקרה בסנהדרין ק. כל המשחיר פניו על ד"ת בעה"ז הקב"ה מבהיק זיויו לעה"ב, ובירושלמי תענית פ"ב ה"ד א"ר יודה בי ר' סימון אחר כל הדורות עתידין בניך ליאחוז בעוונות — וסופן להגאל בקרניו של איל הזה.

ומצינו שאמר בשם ריב"ל כויק"ר פי"ב פסוק ויותר שהיה.

בשם ר' חנינא תנחומא נח־כ.

בשם ר' יאשיה מד' תהלים פ"ל־ג.

בשם ר' יהודה בר' אלעאי תנחומא תצא־יז.

בשם ר' יוחנן תנחומא נשא־יט.

בשם ר' לוי תנחומא הישן סוף משפטים, ובויק"ר פל"ד־ח ר' יהושע בר"ס בשם ר' לוי בל"ס צ"ל ר' יהודה בר"ס.

בשם ר' לוי בר' טרפון איכ"ר פ"א־לג.

בשם ר' לוי בר פרטא איכ"ר פ"א־לח, ופס' רבתי פ' ויהי המקריב־סב.

בשם ר' יוסי בן נהוראי ויק"ר פכ"ז־ה, תנחומא אמור־יב.

בשם ר' מאיר מד' תהלים פפ"ז־ז.

בשם ר' שמעון בן אלעזר שהש"ר פ"ב פ' יונתי־ח.

בשם רשב"ל מד' תהלים פ"צ־ה.

בשם ר' שמואל בר יצחק תנחומא נח־כ.

חביריו מצינו בירושלמי מו"ק פ"ג סה"ה שקם ר' ירמיה עם ר' יודה בי ר' סימון א"ל וכו'.

האומרים

האומרים בשמו מצינו ר׳ אבא בר יהודה ויק״ר פ״ז־ב.

ר׳ ברכיה בנו ב״ר פנ״ג־ח וצ״ל ר׳ ברכיה בש״ר יהודה בר״ס.

ר׳ יהודה הלוי בר שלום בשמו מד׳ תהלים פקי״ט־א.

ר׳ יורן בשמו ב״ר פל״ה־ג.

ר׳ יהושע בן בייתום בשמו ב״ר פפ״ד־יח.

ר׳ לוליינוס בשמו פדר״כ ק.

ר׳ עזרה בשמו תענית פ״ד רה״ה.

ר׳ עזריה בשמו איכ״ר פ״א־לג, תנחומא תצא־יז, ב״ר פ״ו־ה, מד׳ שמואל פל״ב, (והמאמר מובא בב״ר פצ״ד־ט ושם בטעות ר״י בר סיחון.)

ר׳ פרוזדק בר נחשא בשמו מד׳ תהלים פצ״א־א.

ר׳ שלום בשמו תנחומא וירא.

ר׳ תנחומא בשמו ב״ר פל״ב־ב.

ר׳ יהודה בר סיסין. ערך ר׳ יהודה בר סיגנא.

ר׳ יהודה בר ספרא. ערך ר׳ יהודה בר מספרתא.

ר׳ יהודה בן פדייה
או סתם בר פדא—בר פדייה.

הגדול בדורו הלזה נקרא בבבלי תמיד בר פדא, ובירושלמי בשם בר פדייה, ואך במדרשים מצינו שמו במילואו.

הוא היה בן אחותו דבר קפרא וגם הוא היה מחכמי דרום כב״ר פכ״א־ז, ותנחומא שמיני־יג דרש ר׳ יהודה בן פדייה — אר״ה כד שמע בר קפרא כן, אמר יפה דרשת בן אחותי. ובויק״ר פכ״ה־ב איתא המאמר בטעות ע״ש בן פזי וצ״ל בן פדייה. ובמעילה ד: א״ל בר קפרא לבר פדא בן אחותי! ראה מה שאתה שואלני למחר בב״המ.

וכן העיר בצדק במבוא הירושלמי שבר פדא דבבלי ובר פדייה דירושלמי ור׳ פדייה איש אחד הוא. ובספר דו״ד ח״ג ספ״ו חולק עליו בזה עלי חנם, וכתב שם שאביו ר׳ פדייה היה איש מצוין בתורה ונודע לתהלה וכבר היה לו משא ומתן בתורה עם רבי פא״פ כמפורש בירושלמי נזיר פ״א ה״א עכ״ל. ולא עיין שבירושלמי שם נפל כמה טעותים. ונעתיק לשון הירושלמי וז״ל רבי הוה יתיב מתני בפ׳ אין ממירין בבכור, וחליף אבוי דבר פדיה, חמתיה רבי אמר אנא ידע מה (אנא) אמר כדון אנא מימר וידבר ה׳ אל משה לאמֹר לא — יימר דברי ר׳ יהודה, וכתוב כן? דמר ר׳ אמי בשם ר׳ יוחנן גורעין לדרוש וכו׳. ופי׳ בקרבן העדה שרבי שמע שר״י דריש לאמר — לאו — אמור ועבר לפניו אביו דבר פדייה וראהו רבי אמר לא נודע לי פירש הדברים שאמרתי משמיה דר״י, והשיב לי אבוי דבר פדיה אין! דאמר ר׳ אמי אר״י וכו׳.

ובפני משה מפרש כשעבר אבוי דבר פדייה ראהו רבי ואמר יודע אני מה שישאל אותי עכשיו — ורבי השיבו דאמר ר׳ אמי אר״י.

ולפלא על הני תרי הגאונים איך לא הרגישו שא״א לומר שרבי או אבוה דבר פדיה יביא ראיה מר׳ אמי אר״י? ואפילו אם נאמר שזה אינו רבינו הקדוש אך ר״י נשיאה ג״כ א״א לומר שיביא ראיה מר׳ אמי שמלך אחר ר׳ יוחנן, ובזה תפול כל דברי בעל דו״ד בבירא מה שאמר שאבוה דבר פדייה דבר פא״פ עם רבי.

והאמת יורה דרכו שט״ס נפל בירושלמי, כי המאמר הזה מובא בפ׳ רבתי פ׳ פרה וז״ל רבי הוה יתיב ומתני מנין שאין ממירין בבכור זחלין (צהלו) פניו דבר פדיה (וכן העתיק בערוך ערך זחל, זחלין „אפוי" דבר פדא פי׳ צהבו פניו) אמר (רבי) הדין ידע מה אנא יתיב ומתני, ובתנחומא חוקת־יט מובא המאמר שר׳ חייא יתיב ומתני—

זחלין

זחלין אפוי דבר פדא אמר הדין ידע מה אנא יתיב ומתני, ובקה"ר פ"ח-א־ד ובילקוט שם רמז תתקעז, ר' חייא יתיב ומתני — צהלין אפוי דבר פדא וכו'. ובפסיקתא רבתי פ' פרה־י נפל טעות קצת כי שם בר פדיון וצ"ל בר פדיה.

וכן צ"ל בלי שום ספק בירושלמי רבי (או ר' חייא) הוה יתיב מתני בפ' אין ממירין בבכור, זחלין אפוי [ולא וחליף אבוי] דבר פדיה חמתיה רבי (או ר' חייא) אמר הדין ידע מה אנא אמר. ואח"כ יאמר הירושלמי ענין בפ"ע והוא כמו אמר מר בבבלי, וידבר ה' אל משה לאמר — לא יימר דברי ר"י, ופריך וכתוב כן? וע"ז מתרץ אין דמר ר' אמי בשם ר"י גורעין וכו'. וזה ברור ואמת.

ועי"ז זכינו לידע שר"י בר פדיה היה מתלמידיו דרבינו הקדוש ובאמת כן הוא כי כל גדולי אמוראי דדור הראשון והשני קבלו ממנו, ריב"ל כשמות רבה פ"ו־ב ותנחומא ואר"א־ב וקה"ר פ"ז־ז אמר ריב"ל ששים הלכות למדני ר' יהודה בן פדייה בחריש הקבר. ובב"ר פצ"ר־ה אריב"ל חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה ולא אמרו עד שעמדתי עם יהודה בן פדייה בן אחותו של בן הקפר [וצ"ל בר קפרא], ובירושלמי פאה פ"ד ה"ד, פסחים פ"ז הי"א, תענית פ"ד ה"א, נזיר פ"ו ה"ט ריב"ל בשם בר פדייה, ובערלה פ"א סה"ג, חלה פ"ג ה"ג איתא ריב"ל בשם ר' פדייה וצ"ל בר פדיה, וכן גרס שם בפני משה, ובעירובין פ"י ה"ב איתא ריב"ל בשם ר' פדת וצ"ל בר פדיה.

וכן אילפא שהיה גדול מר' יוחנן היה תלמידו כזבחים יג: אמר אילפא קמיה דבר פדא. וכן ר' יוחנן בירושלמי שבת פ"א ה"ב שאל ר"ז לר' יסא הכיר רבי לבר פדיה דאמרת הלכה בשמו? א"ל ר' יוחנן אמרה בשמו. ובשקלים ספ"ב הגרסא בטעות לבר פתייא וצ"ל לבר פדיה. וכן מצינו מחלקותם חולין קכד:, תמורה י., וכתבו שם התוס' שזה בר פדא הוא בן אחותו דבר קפרא.

וכן מצינו שקלים ספ"ו מחלוקת חזקיה ובר פדייה.

האומרים בשמו מצינו ר' יעקב משמיה כב"מ קיד.

ר' סימון בשמו כתרומות פ"ד ה"ח.

עולא משמיה בקידושין נד:, וכן רבין פירש משמיה דבר פדא שם.

ובסה"ד ערך ר' יהודה בן פדייה מביא מירושלמי שביעית רפ"ה וז"ל התיב ר"י בן פדייה קומי ר' יונה. ובמחילה מכבודו שלא הרגיש שצ"ל התיב ר' יודן בר פליא שהיה בדור ר' יונה, כמבואר בערכו.

וביוחסין מביא וזה לשונו ר' פדיה רבו של ריב"ל, וא"ל בר קפרא, ותפשו בסה"ד ערך ר' פדיה ואמר לא מצאתי שא"ל בר קפרא, רק ב"ק אמר לבר פדא בן אחותו, ולא הרגיש שאחד הוא וכל המקומות שציין איתא שם „בר פדייה" ואם המצא תמצא באיזה מקומות ר' פדייה הוא ט"ס וכאשר הבאנו לעיל. ובחולין קכד: אמר בר פדא לא שנו אלא מאחריו, ושם בתוס' ד"ה אר"פ — וכ"ת דאתא כר"א דאמר ל"ש אלא מאחריו, ואמרו שם במהרש"ל ומהר"ם שבתוס' היה כתוב ר' אלעזר בר פרא, ובמחילה מכבודם הגדול שזה ברור ששמו היה בן יהודה ולא ר' אלעזר. ולא מצינו בשום מקום שם ר"א בן פדא, ואף גרסת התוס' היה ר' אלעזר בן פדת כגרסת שיטה מקובצת שם.

ונזכר גם נדרים כח: אמר בר פדא פראן חוזרות וקודשות — עולא אמר. ובנזיר ה. מה"מ אמר רב מתנא — בר פדא אומר, וזה הוא בל"ס ממסדרי הש"ס שסדרו דברי רב מתנא קודם.

ובקידושין

ובקידושין יז. איתא ר' פדאי ונראה שצ"ל בר פדא.

ובמד' משלי פ"רו א"ר יהודה בן פדייה עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה לע"ל, רבון העולמים הניחנו ונעשה תשובה לפניך, והקב"ה א"ל שוטים שבעולם — אם אין אדם מתקן עצמו בע"ש מה אוכל בשבת.

ר' יהודה בן פולויה. ערך ר' יודן בר פיליא.

ר' יהודה בן פזי (תנא).

נזכר בזהר חדש בראשית פ' ויאמר יהי רקיע, שר"י בן חלפתא ור"י בן פזי הוי אבלי בסעודא דהלולא דר"א בר"ש ור' חייא הוי ינוקא ויתיב תמן אמרו נשאל להאי ינוקא וכו', ואם קבלה הוא נקבל, כי ידוע שר' חייא היה בבלי ועלה לא"י אך כשהיה כבר גדול הדור כמבואר בערכו.

ר' יהודה בן פזי.

הנזכר בירושלמי תמצא בערך ר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי.

ר' יהודה בן פזי דברדלייה.

נזכר אך בירושלמי פאה פ"ג ה"ט, שקלים ספ"ז (ובשקלים הנדפס בבבלי איתא בטעות ר' יוסי בן עזי), ביצה פ"ד ה"ה, פ"ה ה"ב, ובכולם בשם ר' יודה בן פזי דברדליי. ובמגילה פ"א ה"ו גרס דברזילא.

יהודה בן פטורי. (תנא).

נזכר ב"מ סב. שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים — דרש בן פטורי מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהן במיתתו של חבירו עד שבא ר"ע ולימד חייך קודמין וכו'. (ובתוספתא צוקרמנדל איתא ר' יהודה בן פטורי משום ר"ע והוא טעות), ושם רפ"ו ר' יהודה אומר (ובתוספתא צוקרמנדל ר' יהושע) משום בן פטורי וכו', ומזה אנו רואין שהיה בדור שלפניהם.

ר' יהודה בן פנחס.

ילקוט שמואל רמז עז כן מביא באוצר ישראל ולא נמצא בילקוט שלנו.

ר' יהודה בן פפוס.

אדם גדול בזמן ר"ג, כירושלמי ברכות פ"ב ה"ט, מעשה בר"ג ור' יהושע שהיו מהלכין בדרך והיו מסתלקין לצדדין — וראו את ר' יהודה ב"פ שהיה משתקע ובא כנגדן א"ל ר"ג לר"י מי הוא זה שמראה עצמו באצבע? א"ל, יהודה בן פפוס הוא שכל מעשיו לש"ש. ובב"ק פא: מובא כעין מעשה זה על רבי עם יהודה בן נקוסא, ואפשר שהוא אבי פפוס בן יהודה חבירו דר"ע כברכות סא:

ר' יהודה בר פפי.

כן הוא בירושלמי תענית פ"ד ה"א, והוא ט"ס דמוכח שצ"ל בר פזי, וכן הוא מפורש בברכות פ"ד ה"א-כח:

ר' יהודה בן פתורה. ערך ר' יהודה בן בתירה.

יהודה בן פתורה.

ואלעזר בן פתורה אנשים רשעים בזמן יוחנן כה"ג שהיו נוטלין תרומות בזרוע כירושלמי סוף מע"ש, ובקידושין סו. נזכר לגנאי בשם אלעזר בן פועירה תחת פתורה.

ר' יהודה בר צרדייא.

נזכר בירושלמי נדרים רפ"ז, וגרסת היוחסין בר צרויה.

רב יהודה בר קזא.

בכתובות קד. אר"נ בר יצחק תני רב יהודה בר קזא במתניתא דבי בר קזא.

ר' יהודה בר קרפוסי.

נזכר ברכות לה: לגרסת השאלתות פ' בא, וגרסא שלנו ר' יהושע בן כפוסאי.

ר' יהודה בר רבי או בריבי.

ערך יהודה בנו של ר' חייא ובערך ר' יודן בריבי.

ר'

ר׳ יהודה בן רועץ.

נזכר בברייתא סנהדרין ז. ובספרא תזריע פ״ב שאלו תלמידיו את ר״י בן רועץ אקרא אני שבעים — א״ל טימא וטיהר בזכר וכו׳.

ר׳ יהודה בר שילא או שילת.

היה תלמידו דר׳ אסי כדמצינו תמיד אר״י בר שילא א״ר אסי אר״י, כשבת מד. קכו. קכו: קכז. קמב:, יבמות פב:, זבחים כב.

ובנדה סג. ר״י בר שילא אמר רב אשי (וצ״ל ר׳ אסי) אר״א.

ובימי רבא ירד עם כל הנחותי לבבל כיבמות כא: אמרו כי אתא רבי יהודה בר שילא אמר, אמרי במערבא — ורבא הקשה עליו.

ר׳ יהודה (יודן) בר׳ שלום.

(ובמדרשים נזכר בשם ר׳ יהודה הלוי בר שלום או סתם ר׳ יהודה הלוי).

כפי הנראה היה תלמידו דר׳ יוסי (חבירו דר׳ יונה), כמע״ש פ״ד ה״ג, עירובין פ״ז ה״ו א״ר יודן ב״ר שלום קומי ר׳ יוסי, ובדמאי פ״ו ה״ב־כג. בעי קומי ר׳ יוסי. וכן נזכר בהלכה עם ר׳ מתניא כשבת פ״יב ה״ד, ועם ר׳ פנחס בעירובין פ״ה ה״ה. ובשבועות פ״ז ה״ה א״ר יודא בר שלום סמכון — אתא עובדא קומי ר׳ שמי וכו׳.

והיה דיין בעירו כתרומות פ״ה סה״ד אתא עובדא קומי ר׳ יודה בר׳ שלום ואמר יתן לו דמי שעורין.

אבל שמו ידוע יותר בשערי אגדה, עד שבאו מדרשותיו בבבלי כב״ב י. שאמרו דרש ר׳ יהודה בר׳ שלום כשם שמזונותיו של אדם קצובין לו מר״ה כך חסרונותיו וכו׳. וכן מצינו דרשותיו בירושלמי כברכות פ״ט רה״ב, יומא פ״א רה״א, ר״ה פ״א רה״א, נדרים פ״ג ה״ח.

ובמדרשים מצינו ר׳ יהודה בר׳ שלום אמר בשם ר׳ אליעזר כתנחומא נח־יג. בשם ר׳ אלעזר כש״ר פכ״א־ד.

בשם ר׳ יעקב בר זבדי בשם ר׳ אבהו תנחומא נח־כא. ולזה המאמר ביון היוחסין שכתב ר׳ יהודה בר׳ שלום בזמן ר׳ אבהו, וצ״ל כמו ביוחסין השלם ר״י הלוי בר׳ שלום בשם ר״י בר זבדי בשם ר׳ אבהו.

ובשם ר׳ יונה כש״ר פכ״ה־ה.

ודרשותיו נמצאו בתנחומא בראשית־ג, וירא־יג, וישלח־יא, וארא־כב, ויקרא־ג, במדבר־יט.

וקרוב מאוד לומר כדעת הרה״ח ר״ש בובער ז״ל שהוא הוא הנקרא ר׳ יהודה הלוי בר שלום, כדמצינו במ׳ תהלים פקי״ט־ב ר׳ יהודה הלוי בר שלום ור׳ פנחס ור׳ הונא שלשתן אמרו בשם ר׳ חגי בן אלעזר, וידוע שר׳ פנחס היה חבירו דר׳ יהודה בר שלום כעירובין פ״ה ה״ה, ובשם זה נזכר הרבה בתנחומא, ובמד׳ תהלים כדמובא במבוא התנחומא ומדרש תהלים, שאמר בשם ר׳ איבו תנחומא תולדות־כג.

בשם ר׳ חלבו שם טו.

בשם ר׳ יוחנן [בר נחמן] שם וירא־ח.

ונתן החבר אמר בשמו ובשם ר׳ אחא שאמרו יחד בשם ר׳ יוחנן שם תולדות־כב.

בשם ר׳ חגיי בר אלעזר מד׳ תהלים פקי״ט־ב.

בש״ר יהודה בר׳ סימון שם פקי״ט־א, ושם פצ״ג־ה. ר׳ ברכיה בשמו.

ובמגילה פ״א ה״ט מצינו ר׳ יודן בר יודן בר שלום (ואפשר שתיבת בר יודן מיותר), ובמ׳ תהלים פק״ו־ז מצינו ר׳ יודן בריה דר׳ יודן.

יהודה בר ר׳ שמואל.

נזכר סיבת מיתתו במדבר רבה פי״ב־ג שראה (קטב מרירי) ומת, ובאיכ״ר פ״א פסוק גלתה איתא יהודה בר׳ וחסר תיבת שמואל. ובשבת לח. אמר רב יהודה בר שמואל

שמואל א"ר אבא אר"כ אמר רב, אך גרסת דק"ס א"ר שמואל בר יהודה.

רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת.

אביו ר"ש בר שילת היה חביב מאוד בעיני רב כב"ב ח: שרב קרי עליה ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ובנו רב יהודה כפי הנראה זכה עוד לקבל מרב, ואף שלא מצינו בשום מקום שידבר עמו פא"פ, אך מצינו בכמה מקומות שאמר משמיה דרב כברכות מז. מח., שבת ל: קיח:, (וכן צ"ל שם קיט:) קנג., עירובין יד: צז., סוכה מו:, תענית יד. כט:, מגילה ה., מו"ק טז., יבמות סד: מנחות לה:.

וחולק עם רב יהודה בתענית יד., ור"ה בר חיננא א"ל הכי אמר רב חסדא כמו"ק טז., ובעירובין יד: א"ר יוסף אר"י אמר שמואל — רב רחומי מתני הכי א"ר יהודה בריה דר"ש בר שילת, ומשמע שקאי אדלעיל שרב יוסף אמר משמו, ונזכר עירובין פה:, יומא עו:.

יהודה בן שמוע. (תנא).

היה תלמידו דר"מ כמפורש ר"ה יט. שרש"בג (או רשב"א) אומר, יהודה בן שמוע מטמא משום ר"מ ואמרו שם והא יהודה בן שמוע תלמידו דר"מ. ויסופר שם ובמגילת תענית פי"ב, בכ"ח באדר אתת בישורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מאורייתא שגזרה המלכות גזירה שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בניהם, ושיחללו שבתות, מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו, הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת — א"ל בואו והפגינו בלילה, הלכו והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו, ולא בני אב אחד — אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות וביטלום, ואותו היום עשאוהו יו"ט.

והחכם גרעץ בח"ב צד 263 יאמר שאחרי מות אדרינוס בשנת ג"א תתצח—138 למספרם כשלש שנים אחר הריסות ביתר, היה אנטונינוס פיוס, ובימים ההם ישבה אשה גדולה — והתנא ר' אלעזר בן שמוע עם כל חכמי ישראל הלכו אצלה והיא יעצתם שילכו ויפגינו בלילה — ובשנת תתצ"ט באה הבשורה כי נתנו הרוגי ביתר לקבורה, עכ"ל. ובמחילה שטעה בזה א) שלא ר' אלעזר בן שמוע היה אך יהודה בן שמוע כמפורש ר"ה יט. ב) שהמעשה הזה איננה שייכה כלל לקבורת הרוגי ביתר, וזה היה כמה עשרות בשנים אחרי הריסת ביתר, כי יהודה בן שמוע היה תלמידו דר"מ, ולא היתה גזירה כללית כלל ולא הלכו לקיסרין אך היתה גזירה מאחד משלטני רומי שישב שם וע"י עצת המטרוניתא נתבטל הדבר, וזה ברור.

ר' יהודה בר' שמעון.

היה קשיש מר' יוחנן, ור"י קבל ממנו כב"ב קיד: א"ר יוחנן משום ר"י בר' שמעון (ופי הרשב"ם משום שלא היה רבו המובהק קאמר משום) ואח"כ אמר שם איתיביה ר' יוחנן. ובחולין מח: כי אתי צמחי לקמיה דר' יוחנן שדר לגביה דר' יהודה בר"ש, וריבר"ש מורי בה משמיה דר"א בר' שמעון. ובירושלמי מגילה רפ"ד חולק ר' יוחנן עמו. וב"ר פ"ד־ב מצינו ר' יודן בר' שמעון, ושם פ"ה־ב ר' ברכיה בשם ר' יודן בר שמעון.

ר' יהודה בריה דר' שמעון בן פזי.

מי הוא פזי אם שם אמורא או שם אשה, דעת התוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי שהוא שם אשה בת ר' חייא כיבמות סה:, וכן מובא בהרא"ש סוף אהלות, ואם קבלה הוא נקבל, ואם לדין יש תשובה מפורשת, כי במגילה יג. לגרסת ע"י ודק"ס א"ר שמעון בן פזי כי הוה

פתח „אבא פזי" בדה"י וכו', ובערכין טז: בעי מיניה ר"ש בן פזי מר' פזי לגרסת שיטה מקובצת, ובזה אנו רואין בבירור שאבי ר' שמעון היה שמו פזי. וקרוב מאוד לומר שאבי המשפחה היה אדם גדול עוד בימי רבי שהיה דר בלוד כדמובא בתוספתא אהלות פי"ח מעשה ברבי ור' ישמעאל בר"י ור"א הקפר ששבתו בחנותו של „פזי בלוד" כן הוא בתוספתא צוקרמנדל וכן הוא גרסת כפתור ופרח פי"א, וכן הוא גרסת הר"ש. ובנו ר' שמעון היה תלמיד מובהק לריב"ל (שהיה ג"כ בלוד) ור' יהודה היה בנו של ר' שמעון בן פזי והיה חבירו דר"ז ור' אסי, וגם הוא היה בלוד וכאשר נפרש להלן.

והנה מצינו תמיד בירושלמי ר' יהודה (או יוזה) בן פזי, ואת ר' שמעון בן פזי אף שהיה תלמידו דריב"ל והיה בר א"י לא נזכר בשום מקום, ולהיפוך בבבלי מצינו תמיד ר' יהודה בריה שמעון בן פזי, ושם ר' יהודה בן פזי מצינו אך בתענית טז. ובאמת שם גרסת דק"ס ר' שמעון בן פזי, וביומא עז: ושם גרסת דק"ס רב יהודה (סתם), וא"א לומר שפזי אבי ר' יהודה היה איש אחר ששמו פזי, יען שמצינו כמה פעמים שחביריו שאלוהו אם שמע מאביו הדא מלתא ובזה אנו רואין שאביו היה מפורכם וגדול הדור, והאמת יורה דרכו שר' יהודה בן פזי ור' יהודה בריה דר"ש בן פזי הוא אמורא אחר ונקרא ע"ש ראש המשפחה. וכן נראה שהוא דעת היוחסין השלם כי ז"ל ר' יהודה בריה דר"ש בן פזי או ר' יהודה בן פזי. וכן הוא דעת הגאון בעל דו"הר בח"ב צד 68 וצד קנז. שסתם ר' יהודה בן פזי הוא ר"י בריה דר"ש בן פזי.

ומה שלא נמצא שם ר"ש בן פזי בירושלמי כבר גלה לנו הסוד הזה ר"נ בר יצחק בכתובות קיא: שאמר (שב"מ שמצינו) שמעון זה ר' שמעון בן פזי. וכן גלה לנו מה שלא נזכר בירושלמי ר' יצחק נפחא ואמר (שב"מ שמצינו) יצחק זה ר' יצחק נפחא. ובבבלי לא רצה להזכירו אך על שם אביו כדי שלא נטעה אותו על ר' יהודה בר' שמעון ולכן קראוהו במלואו ר"י בריה דר"ש בן פזי.

את תורתו קיבל מאביו (ר' שמעון) כברכות פ"ד ה"א־כה: ר' יודן קפודקיא אמר קומי ר' יוסי בשם ר' יהודה בן פזי קורין בר"ח, קם ר' יוסי עם ר' יהודה בן פזי א"ל שמעת מאבוך הדא מלתא? אמר לו אבא לא הוה אמר כן. (ובתענית פ"ד ה"א איתא בטעות ר' יודה בן פפי וצ"ל בן פזי), ובר"ה פ"ג סה"א ר' יעקב בר אחא ר' אימי בשם ר' יהודה בן פזי קידשוהו — קם ר' יוסי עם ר' יהודה ב"פ א"ל אתה שמעת מן אבוך הדא מלתא? א"ל כן אמר אבא בשם ר' יוחנן אין מדקדקין בעדות החודש. ומו"ק פ"ג סה"א קם ר' יוסי עם ר"י בן פזי א"ל שמעת מאביך וכו'. ובמדרש אבא גוריון נוסח א' פ"א ר' יודא בן פזי בשם אביו.

וכן מצינו שאמר בשם ר' אחא (עם ר' יהודה בר סיסין) כנזיר פ"ה ה"א, קידושין פ"ג ה"ג.

בשם ר' אלעזר כברכות פ"ה ה"ד.

בשם ר' זעירא כר"ה פ"ג ה"א, סנהדרין פ"א ה"ב.

בשם ר' הונה רובה דציפורן (עם ר' חנין) בקידושין פ"א ה"א.

בשם ר' חמא אבוה דר' אושעיא כסוכה פ"א סה"ב.

בשם ר' יודה בן לוי כסוכה פ"ב ה"ח.

בשם ריב"ל כברכות פ"ג ה"א־כ:, מע"ש פ"א ה"א־ב.

בשם ר' יוחנן כמע"ש פ"ד ה"ג, סוכה פ"א ה"א־ג:, ובשקלים פ"א ה"א־ב:

ר'

ר' יודה ב"פ בשם רבי ונראה שהוא ר"ת ר' יוחנן.

בשם ר' יוסי בר' חנינא כב"ק פ"ט ה"ב, ובשבת פ"ד סה"א אמר בשם ר' ירמיה בר' חנינא וצ"ל ר' יוסי בר"ח.

בשם ר' יונתן כשבת פ"ד רה"ב.

בשם שמעון בר בא כשבת פי"ג ה"ב.

ובכל אלו המקומות נקרא בשם ר' יהודה או ר' יודה בן פזי. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב מפורש שגם הוא היה דר בלוד מקום אבותיו שאמרו שם ר' ירמיה בעי מר"ז ולוד לאו מיהודה היא? מ"מ אין מעברין בה. א"ל מפני שהן גסי הרוח ומעוטי תורה הפך אפיו וראה את ר' אחא ור' יהודה בן פזי, א"ל עבדתני מבזה רבנן (שהם היו מלוד).

ובבבלי נזכר בשם ר' יהודה בריה דר"ש בן פזי, ונזכר ערכין טז: שבעי מאביו ר' שמעון ב"פ (לגרסת שיטה מקובצת), ובשבת קיד:, סוכה נד: כי סליק ר' זירא אמר אשכחתיה ליהודה בריה דר"ש בן פזי, ובחולין קיא. כי סליק רב ספרא אשכחיה לר' זריקא א"ל אנא וינאי בריה דר' אסי איקלעון לבי יהודה בריה דר"ש בן פזי, ומזה אנו רואין כשעלה ר"ז לא"י עדיין לא נסמך ר' יהודה בדרשב"פ שקראו „יהודה".

וכן נזכר ברכות ט: טו:, יומא מז:, יבמות ק., סוטה כג., סנהדרין יא., חולין ז.

וכפי הנראה היה דיין בעירו כב"ב רפ"ח שאמרו ר' ינאי קפודקיא הוה ליה עובדא והוה דיינין ליה ר"ה ור' יהודה בן פזי ור' אחאי. ובספר בו"ל להגאון בעל מלא הרועים מביא מב"ר פ"א־י שבר קפרא היה חבירו שאמר שם דרש ר' יהודה ב"פ במעשי בראשית בהדיה דבר קפרא, ובמחילה מכבודו כי נפל שם טעות קצת וצ"ל „בהדא דבר קפרא" ופי' דס"ל שמותר לדרוש במע"ב, וכדמובא שם בחדושי רד"ל.

האומרים בשמו מצינו ר' בא בר כהן בשמו כמו"ק פ"ג סה"ה, ברכות רפ"א.

ר' בון בשמו כקידושין רפ"א־ג.

ר' חזקיה בשמו כשבת ספ"ב, ובתרומות פ"ה ה"ד ר' יודן ב"פ ור' אייבו בר נגרי הוו יתבון — אמרין נצא לחוץ ונלמוד ושמעון ר' חזקיה ר' אחא בשם ר' יודה בר חנינא.

ר' חנניה בשמו סוכה פ"א ה"א־ג:.

ר' יהודה בר טיטוס בשמו שבת פי"ג ה"ב.

ר' יודן קפודקיא בשמו ברכות פ"ד ה"א־כח:.

ר' יעקב בר אחא ר' אימי (בבלאי) בשמו ר"ה רפ"ג.

ר' יעקב דרומנה בשמו ברכות פ"א ה"א.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה כהן כמפורש ברכות פ"ה ה"ד, ר' יודה בן פזי כד הוה תשיש הוה חזיק רישיה וקאי ליה אחורי עמודא (כדי שיראו שאינו הולך לנשיאות כפים מפני כאב ראש), ובירושלמי ע"ז פ"ג יסופר שחד מן אילין דר' פזי רצו הנשיאים להתחתן בו ולא רצה שאמר שהוא פחיתת הכבוד להנשיא, אבל ר' יהודה נכדו התחתן בהנשיא כשבת פי"ב ה"ג והוריות ספ"ג ויותר מפורש באס"ר פ"ד־ה שאמרו שתי משפחות נכנסות אצל רבי (וידוע שבירושל' ומדרשים קרויין כל הנשיאים בשם סתם רבי), אחת של ר' הושעיא ואחת של בית ר' יהודה בן פזי, כשנתחתן ר' יהודה ב"פ לרבי בקשו ליכנס תחלה ולא הניחן ר' אמי, וכן הוא בירושלמי שם.

ר' יהודה בר תורתי. ערך ר' יודן בר דורתי.

ר' יהודה בן תימא.

(תנא נזכר במשנה).

כפי הנראה היה לאחר החורבן כאבות פ"ה

פ"ה מ"כ יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי — הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן, יהי רצון מלפניך ה"א שתבנה עירך במהרה בימינו, וכו'. ומזה אנו רואין שהיה לאחר החורבן. והנה אף שנזכר בלי תואר „רבי" אבל בכל הש"ס נזכר בשם רבי יהודה בן תימא כפסחים קיב. רבי יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וכו'. וכן עירובין יז: ריבת"א אף חונין בכ"מ, ובמקום שנהרגו שם נקברין, והלכתו הנודע כלל אמר ר' יהודה בן תימא כל תנאי שא"א לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו אינו אלא כמפליגה וכשר כגיטין פד., ב"מ צד., והוא מתוספתא גיטין ספ"ה ובירושלמי ב"מ ספ"ז, ובסנהדרין ד: יוחנן בן דהבאי אומר משמו הסומא באחת מעיניו פטור מן הראייה, והמאמר מובא חגיגה ב. ד:, ערכין ב: ושם חסר תיבת בן תימא, אבל בדק"ס איתא. ובשמחות פ"ט אומר קורע ע"ז בפ"ע וכו', ובחגיגה יד. דרשו משענה אלו בעלי משנה כגון רבי יהודה בן תימא וחבריו שהיה בימיהם שש וא"ל שבע מאות סדרי משנה.

ומצינו בפסחים ע. בן תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח וכו', וביומא פג. מי שאחזו בולמוס — בן תימא אומר מאכילין אותו תרומה ולא טבל, אפשר שהוא ר"י בן תימא, והא מקמיה דסמכוהו כתענית ג., וביוחסין מביא שהיה מהרוגי מלכות, אך לא מצינו שום מקור לזה אלא אם נאמר שהוא ר' יהודה בן דמא, עיין ערכו.

יהודה בן תמוזה.

בירושלמי מגילה פ"ד ה"ה יסופר שר' יונה ור' יוסי סלקין למיחזיה אפיה דאחוי דיהודה בן תמוזה קרוביה דר' יוסי בר' חנינא.

ר' יהודה גלוסטרא.

בברכות כב. אמרו כי אתא רב דימי אמר, ר' עקיבא ור' יהודה גלוסטרא אמרו וכו', ומשמע מזה שהיה חבירו או בדור ר' עקיבא, אבל ביוחסין מביא גרסא אחרת וז"ל כי אתא ר"ד אמר, רב יהודה קלוסטראה ור"ע אמרו, ונראה שהם תלמידי דר' יוחנן עכ"ל, ובדק"ס גורס ר' יהודה קלסתראה, אבל לכל הגרסאות לא מצינו בשום מקום אחר שם תנא או אמורא כזה וגם לא מצינו אמורא בשם עקיבא מי שהיה תלמיד ר' יוחנן. וע"פ השערה הקרובה אל האמת נראה שתיבת גלוסטרא הוא כמו שמצינו שבת קכד. נגר שיש בראשו גלוסטרא, וכונת רב דימי לומר שר"ע ור' יהודה אמרו דבר אחד שחולה המרגיל צריך מ' סאה.

ר' יהודה גרוגרות. ערך ר' יהודה בר גרוגרות.

ר' יהודה דסכנין.

נזכר תנחומא הישן עקב, ובל"ס היה כתוב ר"י דסכנין והוא ר' יהושע דסכנין הנודע בשערי אגדה ונעשה מזה ר' יהודה.

ר' יהודה דציפורין.

נזכר במ"ר פט"ז־כד, אך הוא ט"ס כי המאמר מובא באיכ"ר פ' מה אעידך ובפ' רבתי פ"י ושם ר' הונא דציפורין, ובש"ר פמ"ה־ב ע"ש רשב"י.

ר' יהודה הגוזר.

בשבת קל: ובירושלמי שם פי"ח ה"א א"ר הושעיא שאילת את ר' יהודה הגוזר וכו' (ופירש"י שהיה מוהל) ושם משמע שהוא ר' אושעיה תלמיד ר' חייא, א"כ היה מהתנאים האחרונים שאחר רבי, ויש

ר' יודא גוזריא

שאמר בשם ר' אחא כר"ה פ"ג ה"ט, ובמגילה פ"א סה"ה ר' יעקב בר אחא ור' יודן גזורי ר' סימון בשם ריב"ל.

יהודה

יהודה הטבח.

בסה"ד ערך ר"מ מביא מעשה נורא מה שאירע בר"מ עם אשת יהודה הטבח מספר קטן מעשיות. ונוח היה לו לרבינו שלא היה כותב השקר הזה.

רב יהודה הינדואה.

הוא היה גר כמפורש קידושין כב: רב יהודה הנדואה (ופירש"י מארץ כושי ובערוך מפרש מארץ חוילה) גר שאין לו יורשים הוה חלש על מר זוטרא לבקרו וראה שהוא גוסס וזכה בעבדו. וב"ב עד: אמרו, רב יהודה הינדואה משתעי, זימנא חדא הוה אזלינן בספינתא וחזינא ההוא אבן טבא דהוה הדיר לה תנינא וכו', ועיין ערך רב שמואל בר יהודה.

ר' יהודה הכהן.

נזכר עדיות פ"ח משנה ב' שהעיד עם ר' יהודה בן בבא על קטנה בת ישראל וכו', ואפשר שהוא בנו של רבן יוחנן ב"ז הנזכר נדה טו. שחולק שם עם ר"ע.

ר' יהודה הכהן בר אבין.

נזכר במד' תהלים הישן פק"ו, אך צ"ל ר"ה הכהן כבמ' תהלים בובער.

ר' יהודה הנחתום.

הוא היה בדור ר"ע כדמוכח ר"ה פ"א ה"ה א"ר יהודה הנחתום (ובר"ה כב. איתא סתם ר' יהודה) חו"ש לא נתנדה ר"ע אלא ראש גדר היה ושלח ר"ג והעבירו מראשיתו. וב"ב קלב. אר"י הנחתום מעשה בבת אחותי כלה וכו' (ופי' הרשב"ם שבנו נשא את בת אחותו), וכן נזכר במנחות ו: ר' יוסי בן יאסיין ור' יהודה הנחתום אמרו במד"א שקמץ וכו'. ובירושלמי חגיגה רפ"ב וקה"ר פ"ז"ח שהיה מהרוגי מלכות, ואלישע בן אבויה ראה לשונו נתון בפי הכלב, אמר זו תורה וזו שכרה.

וכן נזכר באיכ"ר פ"ב פ' בלע ומד' תהלים פ"ט־יג שבן קופיא רצה להצילו ונגזר גם עליו שיהרג.

ר' יהודה הנשיא — רבי — רבינו הקדוש.

גדול העצה ורב העלילה, אשר עיניו פקוחות על כל בריותיו בכלל ועל עמו בני ישראל בפרט, ישלח בכל דור ודור מלאכיו עושה דברו להסך באברתם לבל תמעדינה רגליהם ולבל יפלו בנופלים, ופתגם ההמוני יאמר, הק"בה יתן הקיר לפי ערך הבגדים. והאמת כן הוא כי קול המון כקול שדי, כי בדור השמד הגדול והנורא זמן חורבן ביתר, אשר אז היתה כמעט כליון חרוץ לנשמת אומה הישראלית כולה, כי רבן גמליאל הנשיא נפטר והלך לו, וראשי חכמי הדור מהם מתו ומהן הומתו במיתה משונה, בית ועד החכמים בטלה, והנשארים נתפזרו לכל רוח, אז הוצרכו למלאך מושיע כביר כח, ואז נולד לרבן שמעון בן גמליאל בן בכור, וכמו נבואה נזרקה מפיהם לקראתו בשם יהודה, אשר היה באמת נשמת היהודי כי המשנה שהיא נשמת היהודים יצאה לאור על ידו. והק"בה השפיע עליו מטובו ביד רחבה כעדות התנא בן דורו ר"ש בן מנסיא אבות פ"ו מ"ט אלו שבע מדות (הנוי, הכח, והעושר, והכבוד, והחכמה והזקנה, והשיבה, והבנים) שמנו חכמים לצדיקים, כולם נתקיימו ברבי ובניו, ובירושלמי סנהדרין פ' הנחנקין ה"ג א"ר יוחנן „כל שאמרו חכמים בצדיקים היו ברבי מאן רבי „הוא רבי הוא ר' יהודה הנשיא" ולא לחנם קראוהו **רבינו הקדוש** כי לבד מה שהיה באמת קדוש וטהור, אבל גם הוקדש מרחם כי היה בן רבן שמעון בן רבן גמליאל בן רבן שמעון (הנהרג) בן רבן גמליאל (הזקן) בן שמעון בן הלל הבבלי שעלה מבבל לא"י ונתמנה לנשיא בראשית ימי מלכות העריץ הורדוס, וא"כ היה דור

השביע

השביעי שלשלת היוחסין בישראל וכמו יום השבת שהוא שביעי והוא שבת קודש, כן היה רבינו קדוש ישראל, ובא שבת בא מנוחה.

וכמו משה רבינו אשר ע״י נתנה התורה מסיני יסופר עליו בתורה שהושלך בסוף על שפת היאור ובת פרעה לקחה לו לבן, ונתגדל בפלטרין של מלכים, כן רבינו הקדוש אשר ע״י יצאה לאור התורה־שבעל פה תספר עליו האגדה ומובא בתוס׳ ע״ז י: ד״ה א״ל, וז״ל אמרינן במדרש כשנולד רבי גזרו שלא למול, אך אביו שהיה נשיא ישראל לא שמר מצות המלך ומל את בנו, והלשין ההגמון לפני הקיסר שנשיא ישראל עבר על גזירתו, וצוה להביא אותו לפניו לראות אם אמת הדבר, וכשהובא לפניו מצאו ערל, כי אם אנטונינוס (מי שהיה קיסר אח״כ ואוהבו דרבי) היתה רעותה דאשת רבן שמעון ב״ג והיא חמלה עליו שלא יהרג והחליפה את בנה בבן רשב״ג, וההגמון העיד שהוא בעצמו ראה איך שמלו אותו ואמר אין זה כי אלוהיהם עושה להם נסים ופטרום לשלום.

והנה אם כי בלי ספק סיפור המדרש הזה יסודתו בהררי קודיש אבל קצת טעות נפל בו, כי כשנולד רבי לא היה אז עדיין אביו נשיא בישראל, וכמו שבארנו באריכות בערך ר׳ יהודה ור״מ ורשב״ג שהוקם לנשיא שנים הרבה אחרי פטירת ר״ע ואף אחרי שהורשה להם להתקבץ באושא אז יצא רשב״ג ממחבואו ונתמנה לנשיא, וע״פ עדות חז״ל קידושין עב: שביום שמת ר״ע נולד רבי, וכמעט כל חכמי הדור יאמרו שר״ע נהרג נב או נה אחר החורבן, ואם כי כבר בארנו בערך ר״ע שגרסת הרמב״ם והיא האמת שצ״ל עד שלא מת ר״ע נולד רבי, ור״ע נהרג זמן רב אח״ז לערך בשנת סח אחר החורבן, אבל רבי זה דבר ברור אצלנו שנולד תל״ד לשטרות שהוא ג׳ אלפים ותתפ״ב לבריאת עולם שהוא נב לחורבן הבית או אפשר עוד קודם תל״ד, אבל לא מאוחר מזה, כי כבר ביאר הגאון שי״ר בערך מלין בערך אנטונינוס מקה״ר פ״י־ה שאנטונינוס זעירא (בנו של אנטונינוס אוהבו דרבי) שאל לרבי מי ימות קודם והשיבו „אני״, וזה אנטונינוס מת בשנת 193 למספרם שהוא תקה לשטרות, ובילקוט זכריה מביא בשם ילמדנו על הפסוק ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד זה רבינו הקדוש, ארטבן מלך פרס, וקיסר אנטונינוס, וכאשר ידוע לנו שרבי הגיע לשנות שיבה שהוא שבעים כאבות ספ״ה, ע״כ בע״כ נולד כאשר אמרנו בשנת תל״ד, וז״ב. ולכן מה שמובא בתוס׳ ממדרש שהלשינו על נשיא ישראל הכונה יען שהיה בן הנשיא ואח״כ היה בעצמו הנשיא, אבל כשנולד רבי אז בלי שום ספק לא הוקם עוד רשב״ג לנשיא כי אז עדיין חיו כמה מחכמי דור יבנה, ור״ע היה אז ראש לכל זקני הדור ההוא.

הוא היה בנו הבכור כמפורש ירושלמי פסחים רפ״י, ואביו רשב״ג ראה כי ברכה בו ויעניקהו מתורתו וחכמתו. ועוד בהיותו קטן התחמם כנגד אורן של חכמי הדור כמפורש מגילה כ. שאמר רבי קטן הייתי וקראתי (להמגילה) למעלה מר׳ יהודה, ואח״כ כששבו כל חכמי הדור לאושא ורשב״ג נתמנה לנשיא ושם היה התנא ר׳ יעקב בן קורשאי כמפורש סוף הוריות, אז מסרו אביו שילמד עמו משניות וברייתות הסדורות לו, וזה שאמרו בירושל׳ שבת פ״י ה״ה ופסחים רפ״י שר׳ יעקב בן קורשאי היה רבו דרבי, ודרך החידוד והחריפות קבל מר׳ מאיר כעירובין יג: אמר רבי האי דמחדדנא טפי מחבראי דחזיתיה לר׳ מאיר מאחוריה (ופירש״י כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחריו), ועיין ירושלמי ביצה פ״ה ה״ב.

אבל

אבל כפי הנראה לא היה תלמידו המובהק יען שר"מ היה חריף כ"כ עד שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו כמפורש שם, ולכן מסרו אביו לר' יהודה שהיה מוריינא דבי נשיאה וכדמפורש שבועות יג. ובירושלמי פסחים פ"א ה"א שרבי היה תלמיד ר' יהודה. וכן מצינו בירושלמי ב"מ רפ"ג רבי עאל לפירקא יהודה.

והנה ידוע שבדור ההוא אע"פ שכל חכמי הדור לקחו חלק גדול בסנהדרי אושא חוץ מר' שמעון, אבל כמעט כל אחד ואחד מראשי חכמי הדור היה לו ישיבה פרטית במקומו שהרביץ שם תורה עם תלמידים הרבה, כר"ש וישיבתו בתקוע, ור"א בן שמוע במקומו, ור' יוסי בציפורי, ורבי שהיה אז במבחר ימי עלומיו קיים בעצמו הוי גולה למקום תורה, והלך אצל ראב"ש כמפורש עירובין נג. אמר רבי כשהיינו למדין תורה אצל ר"א בן שמוע היינו יושבין ששה ששה באמה, וביומא עט: אמר רבי כשהיינו למדין תורה אצל ראב"ש הביאו לפנינו תאנים וענבים ואכלנום — חוץ לסוכה, ומזה אני רואין איך דבק ברבו הקדוש עד שגם על יו"ט הגדול לא הלך לביתו, וביבמות פד. אמר רבי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ראב"ש חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא ד"א במשנתינו ר"א אומר אנדרוגינוס וכו'. וגם אח"כ כשנתחכם רבי הרבה היה הולך אצל רבו כמפורש מנחות יח. אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי (לידע מיצוי תלמודיו ולשאול ספיקותי, רש"י) אצל ראב"ש, ואמרי לה למצות מדותיו (ללמוד ולמצות מה שר"א חכם ממני, רש"י) מצאתי יוסף הבבלי וכו'.

וכן למד אצל רשב"י בישיבתו הגדולה בתקוע כשבת קמז: אמר רבי כשהיינו למדין תורה אצל ר"ש בתקוע היינו מעלין שמן וכו'. וכן הוא עירובין צא. ומנחות עב., ובירושלמי שבת פ"י ה"ה שא"ל ר"א בר"ש שמשתי את אבא עומדות מה שלא שמשת ישיבות.

וכן קבל מר' יוסי כנדה סח: אמר רבי שאלתי את ר' יוסי ור"ש כשהיו מהלכין בדרך. ובמנחות יח. רבי אומר משום ר' יוסי. והיה ר' יוסי גדול כ"כ בעיניו עד שאמר חולין קלז. אלמלי דבריהן ד"ת ודברי בריבי (ר' יוסי שהיה גדול בדורו, רש"י) קבלה, אנן דברי בריבי שומעין. ובירושלמי גיטין פ"ו ה"ז רבי כד הוה בעי מקשי על ר' יוסי אמר אנן עלובייא — כשם לבין קה"ק לבין חולי חולין כך בין דורינו לדורו של ר' יוסי.

וגם כשהיה נשיא כשאמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי דבר משום אביו, אמר כבר הורה זקן כשבת נא. יבמות נה:.

וכן אמר משום אבא יוסי בן דוסתאי (או דוסאי) כיומא כב:, חגיגה יג:, זבחים קטז:.

וכן מצינו יומא סא. אמר רבי לי חלק ר' יעקב (ופירש"י לי נתן ר' יעקב חילוק — ושנה לי), ובגיטין יד: אמר משמיה דר' יעקב, ובכתובות ז. חולק עמו אבל הורה כר' יעקב. ובל"ס הוא רבו ר"י קורשאי.

וגם אחרי פטירת ר"ש שהיה הוא ור"א בר"ש כבר מגדולי הדור גם אז ישבו לרגלי זקן הדור שהאריך ימים רבים, הוא רבי יהושע בן קרחה ואביו רשב"ג כמפורש ב"מ פה. שרשב"ג ור' יהושע בן קרחה יתבי אספסלי, יתבי קמייהו ראבר"ש ורבי ארעא, מקשו ומפרקו, אמרי, מימיהן אנו שותין והם יושבין ע"ג קרקע! עבדו להו ספסלי אסקינהו א"ל רשב"ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימני? אחתוהו לרבי, א"ל ריב"ק מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות? וזה היה בסוף ימי רשב"ג, כידוע כשהתקבצו

לכרם ביבנה אז נגזר על רשב"י ליהרג זברח אז וישב במערה עם ר"א בנו יג שנים ואח"כ יסד ישיבתו הגדולה בתקוע ונסע לרומי כמעילה יז. ורבי שימש אותו, א"כ היה זה בל"ם בסוף ימי אביו.

וכן קבל מר' נתן (האב"ד דאביו) כירושלמי כתובות פ"ו הי"א רבי שאל את נתן הבבלי — את הוא ששנית לנו בן ירתן א"ל יטלון תנית — אתא לגביה אביי א"ל קפחתה את נתן הבבלי. וכן הוא ב"ב קלא. שאמר רבי ילדות היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי. מחלוקת רבי ור"נ ברכות ג:, שבת לב: לה:, פסחים צג., כתובות צג., גיטין כז: סג:, קידושין סר., ב"מ נ:, תמורה טז.

והיה גדול כ"כ עד שחלק עם אביו פא"פ כעירובין לב:, תענית יד:, וכן מצינו מחלוקותם בשבת יט., פסחים י., ר"ה לב., יבמות סד: צ:, גיטין כב. לג., ב"מ ז., ב"ב קסט:, ובכולן נזכר רבי קודם, וב"מ מח: נדה טז: ס. נזכר רשב"ג קודם.

וכן קבל מריב"ק כדלעיל, ואמר בשמו ב"ב קיג., ושאלו רבי במה הארכת ימים א"ל קצת בחיי? א"ל רבי! תורה היא וללמוד אני צריך. בשעת פטירתו א"ל רבי! ברכני, א"ל יה"ר שתגיע לחצי ימי, ולכולהו לא? א"ל הבאים אחריך בהמה ירעו? ובמד' תהלים פ"א־ח אמר רבי תמיה אני היאך למדני ריב"ק.

והנה בא החכם גרעץ בח"ב צד 288 ויאמר „עודו רבי בטל ילדותו וכבר נראו „בו כשרונותיו הנעלים ויתפלאו החכמים „על עמק שכלו ורחב דעתו בשו"ת „ויעלהו אביו הנשיא משבתו על גבי „קרקע לשבת על ספסלי בה"מד כב"מ פג:", ובמחילה שבח שמפורש שם שזה היה כבר אחרי פטירת רשב"י והיה אז כבר מגדולי הדור ובא בשנים עד שרשב"ג אמר על ראבר"ש שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל. והוא בעצמו יאמר בח"ב צד 286 שרשב"י יצא מן המערה בשנת תעט לשטרות א"כ היה אז רבי מ"ה שנה.

והרה"ח ראה"ו בח"ב פי"ט כופר בכל ואומר שרבו המובהק היה אך אביו כי כן דרך בני הנשיאים מאז, שלא היו נודדים מישיבה לישיבה, ואשר הלך לפרקים גם לישיבת ר' יהודה באושא (שם לא היה צריך לילך כי שם היה רשב"ג אביו) ולר"ש בתקוע ולראב"ש בעבור זה לא היה תלמידם כאשר חשבו האחרונים (?) ונסיעתו לאלה הישיבות היתה לו סבה אחרת — לקבץ על יד שיטות כל החכמים — ואסף סדרי משנותיהם וכו', עכ"ל. וכבר הבאנו לעיל מפורש באר היטב ששימש לפניהם שנים הרבה והיה באמת תלמידם המובהק, ואין זה שייך לסדר המשנה שחיבר רבי בהיותו כבר נשיא וראש הדור בעזרת כל חכמי ישיבתו. וכשנפטר רשב"ג אביו אז היה רבי כבר בא בשנים והתקרב לימי זקנה, ועם הנשיאות ירש גם כסא הרבנות ככל אבותיו שהיו הנשיאים וגם ראשי מתיבתא וכמפורש נדה יד: רבי ריש מתיבתא הוא. וקבע בית הועד בבית שערים כמפורש סנהדרין לב: אחר רבי לבית שערים, ובע"כ צריכין אנו לומר שרשב"ג בסוף ימיו העתיק מושבו מאושא לשפרעם שהם עיירות קרובות זו לזו כסנהדרין יד., ורבי שסוף מעשה במחשבה תחלה להוציא לאור את מפעלו הגדול העתיק מושבו לבית שערים (שהיתה בעומק) וזה שאמרו ר"ה לא: שגלתה הסנהדרין משפרעם לבית שערים. ושם ראה מנוחה כי טוב ויט שכמו לסבול עול התורה ועול הצבור והכין ע"א להוציא מפעלו הנפלא לאור. וראשית מעשהו היתה לבטל לשון עלגים ואמר ב"ק פב. בא"י לשון סורסי למה? או לשה"ק או לשון

יוני. ובביתו דברו לש"הק צחה עד שגם מאמהותיו למדו החכמים איך לדבר בלשון צחה בלשון הקודש כר"ה כו:, מגילה יח: וירושלמי שביעית פ"ט ה"א.

וה' השפיע עליו בטובו בידו הרחבה בנוי, בכח, בעושר, ובחכמה, כי היה משכמו ולמעלה גבוה מכל העם כנדה כד: שרבי ארוך בדורו הוה. והיה עשיר מופלג מאוד עד שאמרו ב"מ פה. אהורייראה דבי רבי הוה עתיר משבור מלכא. והגדיל את כבוד הנהגת ביתו כאחד השרים כברכות מג. שאמרו אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון דבי רבי ושל בית קיסר. ושם נז: א"ת גוים אלא גיים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם לא צונן ולא חזרת וכו'. ובשבת נב. מולאות (פרדות) של בית רבי, ושם קכא: פטומות של בית רבי, ושם קכב. קרונות של בית רבי, ובחולין ז: שהיה לו כודנייתי חוורתא.

והוא ראה והבין היטב כי שולח ממרום לעשות רמות ונשגבות, ועשרו הרב הוא אך לתכלית להגדיל התורה ולהאדירה ולפזר לאביונים. וראשית מעשהו היה לבטל הגזירות שנשתיירו עוד. ובימיו היה עוד חק אכזרי שהיו צריכין בית רבי להקריב שור פטום ביום אידם, ופיזר ע"ז הון עצום ובטלו כע"ז טז.

וב"ב ח. יסופר רבי פתח אוצרות בשני בצורת ואמר הכל יכולין ליכנס חוץ מע"ה (יען שע"י באו פורעניות לעולם שפ"א הטילו על אנשי טבריא שיעשו כתר ובאו אצל רבי שגם רבנן יסייעו בהדייהו א"ל לא, וערקו עד שערקו כולם ונתבטלה הגזירה, אז הבין רבי שפורעניות אינן באין אך בשביל ע"ה), אבל יונתן בן עמרם שלא רצה ליהנות מכבוד התורה בא לרבי שיפרנסו, וכששאלו אם קרא או שנה א"ל לא, אך א"ל פרנסני ככלב וכעורב, פרנסו, ויתיב רבי וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לע"ה, א"ל ר"ש בריה שמא הוא יונתן בן עמרם תלמידך שאינו רוצה ליהנות מכבוד התורה, אז הבין רבי עוותתו, והכריז ואמר יכנסו הכל. ובכתובות י: יסופר ההוא דאתא לקמיה דרבי — ושני בצורת הוה — וצוה להאבילם וכו'. ובירושלמי יבמות פ"ד הי"ב שרבי זן יבמות של אחרים כל חודש העיבור. וברו"ר פ"ה-ז שהיה מפקיר גרישין כדי לזכות בהם את ר"ש בן חלפתא שהיה עני גדול.

וכל עשירותו הרב לא באה משל צבור כלום כמפורש ב"ר פ"ק-ב שאמרו בפירוש שרבי לא נהנה משל צבור כלום. וגם הוא בעצמו זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רבש"ע גל"וי לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהנתי אפילו באצבע הקטנה ככתובות קד.

וע"י חכמתו הגדולה הרכיש לו אהבת קיסר רומי שבא אז לארצות הקדם, אשר נקרא בפי חז"ל בשם אנטונינוס רבה. ורבי למדו תורה בסתר שהקיסר עשה מערה נסתרה מרומי (עיר בא"י) עד בית רבי, כע"ז י: והתנה עמו על מנת שלא ימצא שום איש בשעה שיבא לביתו, ופ"א מצא את ר' חנינא בר חמא, אך רבי א"ל לית דין בר נש (אלא מלאך), ובכל יום היה משמש לרבי וכי הוה בעי רבי למיסק לפוריא הוה גחין קמי פוריא וא"ל סק עילואי לפורייך, א"ל רבי לאו אורח ארע לזלזולי במלכותא כולי האי? אמר מי ישימני מצעי תחתיך לעה"ב, ושאלו אם אתינא לעלמא דאתי א"ל אין. והיה משרר לרבי בכל יום שקים מלאים זהב מכוסים בחטים, וכשא"ל רבי לא צריכנא אית לי טובא, השיבו ליהוו למאן דבתרך דיהבי לבתראי. ולדעת הירושלמי מגילה פ"א הי"א שהתגייר ע"פ רבי. ובשביעית

פ"ו ה"א שנתן לרבי תרין אלפין דשנין (שדות) באריסות. ובאס"ר פ"א־טז שאנטונינוס עשה סעודה לרבי, ובב"ר פי"א־ד שרבי עשה סעודה לאנטונינוס בשבת והביא לפניו תבשילין של צונן אכל מהן וערב לו. עשה לו סעודה בחול הביא לפניו תבשילין רותחין א"ל אותן (של שבת) ערבו לי יותר מאלו, א"ל תבל אחד הן חסרין. ואנטונינוס עשה מנורה עבור בי"הכנ וכששמע רבי אמר ברוך אלקים וכו' כמגילה פ"ג ה"ב, ובסנהדרין צא: ששאל לרבי נשמה מאימתי נתנה באדם — א"ל משעת יצירה א"ל אפשר — אלא משעת פקידה, אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו. וכן שאלו מאימתי יצה"ר שולט באדם, וגם ע"ז הודה לו רבי. וכן שאלו מפני מה חמה שוקעת במערב. וכן שם צא. שאלו אנטונינוס שגוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין ורבי א"ל משל יפה. וכן מובא במכלתא בפתיחתא לבשלח, ושם פ"א שרבי מביא מעשה ממנו (ושם איתא בטעות אנטיגנוס וצ"ל אנטונינוס, וכן הוא מפורש במכלתא דרשב"י הנדפס בהפלס ח"ב חוברת א). ובב"ר פפ"ד־ב אנטונינוס שאל לרבי מהו דכתיב אם שוט וכו'. ובע"ז י: שהתייעץ עם רבי אודות בתו שלא נהגה כשורה ושלוחו זל"ז הדברים ברמיזה.

וקרוב מאוד לומר שרבי גלה לו מה שבדעתו לסדר כל התורה שבע"פ ולזה צריך שיהו חפשים ממשא מלך ושרים, והנה אף שהיה הקיסר לרומי, אבל לא היה ביכלתו לשנות את דתי מלכות רומי שזה היה לחק ולא יעבור שלא לתת חנינה לבנ"י בא"י מיום שמרדו בהם בזמן ביתר. וכאשר מוכח מכל המקומות שהבאנו שכל הדברים היו בסתר שלא יודע לשום איש, לכן התחכם אנטונינוס ושאל מרבי עצה כע"ז י: שא"ל רוצה אני שאסוירוס בני ימלוך תחתי ולעשות טבריא חפשי (כי טבריא היתה המטרופולין של המחוז ואם טבריא תהיה חפשי ממילא חפשים יהיו כל העירות ששייכים לטבריא במקום שישב רבי). וד"א אוכל לעשות אבל לא שניהם. והשיב לו רבי שימליך את בנו ולצוות לבנו שהוא יעשה טבריא חפשי. א"ל מצערין לי חשובי דרומי (וזה כמו שאמרנו שלא היה לו רשות לשנות דתי המלוכה) והשיב לו רבי ברמיזה מה שיעשה. ובל"ס קיים אנטונינוס מה שאמר.

וכשהיה צריך רבי לכתוב לאנטונינוס אמרו בב"ר פע"ה־ה שר' אפס סופרו דרבי כתב מן יהודה נשיאה למרן מלכא, וקרע רבי המכתב וצוה לכתוב מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס. (וכשנפטר אנטונינוס התאבל עליו רבי ואמר נתפרדה החבילה כע"ז י:).

ואז ראה רבי שחפץ ה' בידו יצליח וכי באה העת לקבץ כל חכמי הדור מא"י ומבבל ולהתחיל מלאכתו הגדולה והנפלאה.

והנה מי הוא אנטונינוס קיסר רומי אוהבו דרבי יש מחלוקת בין חכמי כותבי דברי הימים. דעת הגאון שי"ר בערך מלין שהוא מרק אוירליוס והאריך שם בראיות ברורות וכן הוא דעת דו"ר ח"ב פי"ט צד 160 בהערה א). אבל הררז"פ בספרו דרכי המשנה צד 192 ואחריו החכם גרעץ בח"ב צד 302 יכחישו את כל הברייתות המפורשות ויאמרו „שבימי „מרק אוירלוים לא היו ימים טובים „לישראל כי בשנת 175 למספרם בא „אוירליוס ליהודה וימצא את היהודים „לעם בזוי, ור' חייא התאונן בגיטין יז. ואמר יודע הקב"ה בישראל שאינם יכולין „לקבל גזירות ארומים והגלה אותן לבבל. וגם מביא ראיה מדמי כלילא שהוטל על בני טבדיא בימי רבי כב"ב ח. ולכן יכחיש את הכל ויאמר כי אנטונינוס היה אוהבו דר' יהודה נשיאה נכד רבי ונתחלף שם "רבי" בנכדו ר"י נשיאה. ויטען החכם

גרעץ

גרעץ ויאמר שא"א להיות מרק אויראליוס אוהבו דרבי. ועם הקסרים שאחריו לא יכול להיות כי כנראה לא האריך רבי ימים עד ימי מלכותם ובע"כ צריכין אנו לומר שהכונה על נכדו ר"י נשיאה. וטעה בזה טעות גדול שהוא בעצמו יאמר שרבי מלך משנת תתקל עד תתקפ — 219 למספרם, וידוע שמרק אויראליוס נפטר לכל הדעות בשנת 180 א"כ לפי דעתו חי רבי אחריו קרוב לארבעים שנה ?

ועוד טוען החכם גרעץ שרבי בקש מאנטונינוס שיעשה את טבריא חפשי וזה יכול להיות אך נכדו ר"י נשיאה כי רבי היה בציפורי ולא בטבריא. וגם זה טעות גדול א) שרבי היה בציפורי אך יז שנים קודם פטירתו. ב) כמו שאמרנו לעיל שרבי בקשו שיעשה את טבריה חפשי יען שהעיר טבריה היתה המטרפולין של המחוז וכאשר נבאר להלן, ולכן אם טבריה חפשי תהיה אז כל העיירות השייכים לה חפשים יהיו.

ועוד מביא ראיה ששם „רבי„ בבבלי הכונה על ר"י נשיאה, מגמרא מפורשת מגילה ה. א"ר אלעזר א"ר חנינא רבי נטע נטיעה בפורים — אמר לפניו ר' אבא בר זבדא לא כך היה המעשה. ומדברי ר' אבא בר זבדא שהיה בדור השני לאמוראי א"י תצא ברור שהכונה פה על ר' יהודה נשיאה ולא על רבי, עכ"ל. ובמחילה טעה בפשט הגמרא שהוא חושב שר' אבא ב"ז אמר זה לר' חנינא ולא עיין בגמרא שר' אבא בר זבדא אמר כן לר' אלעזר ששניהם למדו אצל ר' חנינא ושניהם שמעו המעשה מר' חנינא שסיפר להם מה שרבי עשה כי ר' חנינא היה תלמידו המובהק דרבי. וכן פירש"י שם אמר לפניו־לפני ר"א. וכן מפורש בירושלמי מגילה פ"א ה"ו.

והרז"פ יביא ראיה מפורשת ממנחות פח. שכמה פעמים נתחלף רבי בנכדו ר"י נשיאה שאמרו שם יתיב רבי וקא קשיא ליה — א"ל ר"ש בר רבי — א"ל נר ישראל כך היה א"ר יוחנן אמר רבי, ואם הך יתיב רבי קאי על ר' יהודה הנשיא האיך משיב רבי כך היה ר' יוחנן אמר רבי ? אבל כבר שקיל למיטרפסיה בהאי עלמא מהרב ר"י בריל בספרו היקר מבוא המשנה, שטעה בפשט הגמרא וחיבר שני מאמרים נפרדים ביחד, שבאמת רבי השיב לבנו ר"ש „נר ישראל כך היה" ואח"כ מתחיל ענין אחר בפ"ע א"ר יוחנן אמר רבי וכו'.

ועוד יאמר החכם גרעץ בח"ב צד 300 „יודעי בינה לעתים בישראל — אמרו לתלות כל כבוד המפעל הזה חיבור המשנה בחסדי אחד הקיסרים הרומאים ואהבתו לר"י הנשיא כאלו לא היה כח רבי גדול להוציא המפעל הזה למענהו מבלי היותו נושע בחסדי מלך אדיר. ובמחילה טעה טעות גדול, כי אם היה רבי מחבר חיבור מחכמתו ומבינתו כדרך המחברים בזמנינו אז גם בגזירות היותר נוראים התחבאו חכמי ישראל במערות וחברו חיבורים נפלאים. אבל רבי היה צריך לקבץ כל חכמי ישראל ולהכריע כל הלכה והלכה אם הלשון ששגור בפיהם הוא לאמיתה של הקבלה וכאשר נבאר להלן, ובזה לא היה יכול לעשות אך ורק אם נאמר שקיסר רומי היה אוהבו והיה צריך לזה ימי מנוחה ושלוה והשקט לקבצם אל מקום אחד, ולכן ברור כשמש לנו שכ"מ הנזכר בבלי שם „רבי" הוא ר' יהודה הנשיא שחיבר המשנה ולא ר"י נשיאה נכדו ולכן כשנזכר פ"א במשנה ר' יהודה נשיאה בשם רבי בע"ז לה: רבי וב"ד התירו השמן (והוצרכו לקבוע זאת במשנה יען שאמרו שם ששמן שלהם אסור) אמרו בפירוש בגמרא שם לז. שהוא ר"י נשיאה נכד רבי כדי שלא נטעה שרבי התיר השמן, אבל בירושלמי כל הנשיאים

נקראין

נקראין בשם סתם רבי וכמבואר בערכם.

והנה טרם שנבא לענין מה פעל רבי, צריכין אנו לבאר אם קודם רבי היו מסכתות סדורות אם לא.

והנה דעת רש"י ב"מ לג: וז"ל „משרבו תלמידי שמאי והלל שהיו לפניו (לפני רבי) „ג' דורות רבו מחלוקת בתורה ונעשה „כשתי תורות מתוך עול שעבוד מלכיות „וגזירות שהיו גוזרין עליהן ומתוך כך „לא היו יכולין לתת לב לברר דברי „החולקים, עד ימיו של רבי שנתן לו „הקב"ה חן בעיני אנטונינוס מלך רומי „ונחו מצרה ושלח וקבץ כל תלמידי „[חכמי] א"י, ועד ימיו לא היו מסכתות „סדורות אלא כל תלמיד ששמע דבר „מפי גדול הימנו גרסה ונתן סימנים „הלכה פלוני ופלונית שמעתי משם „פלוני. וכשנתקבצו אמר כל אחד מה „ששמע ונתנו לב לברר טעמי המחלוקת „דברי מי ראויין לקיים וסידרו המסכתות, „דברי נזיקין לבדם ודברי יבמות לבדם „ודברי קדשים לבדם, וסתם נמי במשנה „דברי יחידים שראה רבי את דבריהם „ושנאן סתם כדי לקבוע הלכה כמותם."

וכן שם פו. שאמר שמואל לדידי חזי לי ההוא ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה — רבי ור' נתן סוף משנה ופירש"י „עד ימיהם אמרו איש את דבריו בב"המד „והיו תלמידים גורסים שמועה שמועה „לבדה ולא היו מסכתות סדורות, וקבץ „על הסדר והם כללו האמור בדורות „שלפניהם וסדרו המסכתות", ומזה אנו רואין דעת רש"י שקודם רבי לא היו המסכתות סדורות. אבל לא כן דעת רש"ג באגרתו היקרה ח"א פ"ג וז"ל שם „ואף מסכייתא נמי הוו מספקא מקמיה רבי מדקאמר ליה ר"מ לר"נ הוריות יג: נימא ליה לרשב"ג פתח תנא „בעוקצין" אבל רבינו הביא אך ראיה אחת, ובאמת מצינו הרבה כיוצא בו כדמצינו בסוף מס' כלים א"ר יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה, ומזה אנו רואין בפירוש שבזמן ר' יוסי היתה כבר כל מס' כלים מסידרה כמו שהיה לפנינו המתחלת „אבות הטומאות, ומסיימת והאפרכס של זכוכית טהורה" וברכות כח. תנא, עדיות בו ביום (שהעבירו את ר"ג מנשיאותו) נשנית. וכן מצינו יומא יד: מאן תנא יומא — תמיד ר"ש איש המצפה, ושם טז. מאן תני מדות ראב"י, ובחגיגה יד. וסנהדרין סז: שא"ל ראב"ע לר"ע, עקיבא! מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך ולך אצל „נגעים ואהלות", ובכריתות ג: מאן תנא כריתות ר"ע, ומזה אנו רואין בבירור שגם מסכתות בשמותן היו להם מקמיה רבי, וחו"ש א"א לומר בשום אופן על רבינו הקדוש רש"י שישכח כל אלו המקומות שזכרנו, אבל כונתו ג"כ לומר שסידור שסידר רבי היינו ששה סדרי משנה כמו שהם בידינו היום בודאי לא היה קודם רבי, וזה כלל אבל יש יוצא מן הכלל ובעבור זה אין הכלל בטל ולומר שהיו כל המסכתות סדורות, כי מאן ספון ומאן רקיע לומר שכן היה מימים הראשונים.

והאומרים שרבי חבר חיבור חדש מקבוצת הלכות מפוזרות גם כן טעות בידם, ודבר גדול כזה אשר עבר זמן יז מאה שנה, לבטלה יהא דעת האומר כן וכן היה. ואך צריכים אנו לחפש בדברי חכמינו ז"ל מה דעתם בזה, וזה האמת האמיתי כי מעולם לא עלתה על דעתם להוריש לנו דבר שקר וכל מה שאמרו כולם קבלות מפי רבותם אמיתים ונאמנים, וכבר האריך בזה רבינו שרירא גאון באגרתו ורבינו הרמב"ם בהקדמתו לזרעים, וא"א להעתיק את כל דבריהם הנאמרים אמת וצדק, ונאמר בקצרה.

כשקבל משה רבינו התרי"ג מצות מפי הגבורה בסיני, כשלמד עם אהרן

ובניו

ובניו והזקנים, השכל הבריא מחייב, וא״א להכחיש כשאמר הכנף פתיל תכלת בלי שום ספק הראה להם איך לעשות הציצית, היינו לקח ד׳ פתילים ותלאן בכנפי הבגד וכפלן לשנים. וכן כשאמר והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך בל״ס הראה להם איך לעשות התפלין ולהניח על של שמאל וכדומה, וכן כשאמר ליקח ד׳ מינים בחג הסוכות הראה להם מה הוא פרי עץ הדר היינו שלקח אתרוג וענף עץ עבות־הדסים, וכן כשאמר בסכות תשבו שבעת ימים בל״ס אמר להם איך לעשות סוכה ובאיזה אופן פסולה, ובכל אלו המצות לא נפלה מעולם שום מחלוקת, ורז״ל שקלו וטרו אך להוציא דרך אסמכתא ורמז בתורה שכן הוא, להוציא מלבן של המכחישים והמהפכים דברי אלקים חיים.

ולא לבד זאת, אבל גם היה להם בקבלה מפי משה כל כללות התורה איך לדרשן היינו הגז״ש ק״וח וכו׳. וזה שאמרו תמורה טז. אלף וז׳ מאות קלין וחמורין וגז״ש ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה — והחזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו. ואמרו בתוספתא חגיגה פ״ב וסנהדרין פח: אמר ר׳ יוסי מתחלה לא היתה מחלוקת בישראל אלא ב״ד של עא יושבין בלשכת הגזית — וכשהיה איזה ספק בפירושי התורה וב״ד שבכל עיר לא באו לכלל דעה אחת, אז עלו לב״ד הגדול ומשם יצאה תורה לכל ישראל, וכל מי שלא שמע לדבריהם יש לו דין זקן ממרה, ומעולם לא פסקה סנהדרין וישיבות מישראל, ואף בימי מלכי ישראל שהדיחום לעבוד ע״ז. אבל בל תחשוב שכל ישראל עבדו ע״ז? זהו שקר גמור כי מפורש שגם אז היו להם ישיבות גדולות בכל עיר ועיר גם בערים שהע״ז והכמרים היו שם. וכדמצינו בעובדיהו שהחביא מאה בני נביאים במערה וכלכלם בזמן הרעב גם בעת היותר רעה ליהודות כשמשלה איזבל שהיתה בת אל נכר ואחאב היה היותר עובד ע״ז שבכל מלכי ישראל אעפ״כ נמצאו אז הנביאים היותר גדולים כמו אליהו ועובדיהו החסיד והם הרביצו תורה במסירת נפש.

ובמלכים פ״ב־ב יסופר דבר נפלא כשהוצרך אליהו להסתלק, כתיב וילך אליהו ואלישע מן הגלגל, ויאמר לו אליהו שב פה כי ה׳ שלחני עד בית אל — וירדו בית אל, „ויצאו בני הנביאים אשר בית אל״ אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום ה׳ לוקח את אדוניך — ויאמר לו אליהו שב נא פה כי ה׳ שלחני יריחו — ויבאו יריחו. ויגשו „בני הנביאים אשר ביריחו״ אל אלישע וכו׳. והאם אין מפורש באר היטב שגם בבית־אל ששם היה עגל הזהב מימות ירבעם וגם שם היו בני נביאים, ושמא תאמר שאחדים היו הלא כתיב שם וחמשים איש מבני הנביאים הלכו, ושם הלאה אמרו לו יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל, ושם ואלישע שב הגלגלה והרעב בארץ ובני הנביאים יושבים לפניו — ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש, וגם אלה אשר סרו מאחרי אלהים חיים גם הם לא סרו רק באמונות ודעות אבל לא במצות התלוית במעשה, כי בכל רעתם יכלו עוד להעיז פנים ולהתהלל ולומר „תורת ה׳ אתנו״ ירמיה פל״ח־ח.

ועתה האם יכול שום איש להכחיש ולומר שלא היו ישיבות בימיהם? וכל ישראל עבדו ע״ז? הלא זה שקר גמור, כי הלא נראה שבכל עיר ועיר היו בני הנביאים, ומי המה? הלא המה מורי ישראל וקדושיו אשר הכינו א״ע להיות נביאים ומטיפים בישראל, וכל זה היה תחת מלכי ישראל עאבו״כ בארץ יהודה

ששם

ששם היה המלך ע״פ רוב צדיק וחסיד, א״כ לא לפלא מה שאמרו בקבלה אמיתית שבימי חזקיהו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו ע״ה, מגבעת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקות איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה, ודבר זה קבלה אמיתית שאין להרהר אחריה, כי מדור ההוא נשאר לנו בכתב דברים יקרים בספר משלי מפכ״ה ואילך שאמרו גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה, ואמרו שם פכ״ח מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה וכהנה רבות, ומזה אנו רואין כי גם פירושי התורה וגם סדר תפלות היה בימיהם.

ולא לבד שעיקרי התורה שבע״פ היה קנין העם כולו, אבל גם כמה איסורי דרבנן היה כבר נהוג בימיהם כדמצינו בירמיהו פי״ז שהוכיחם ואמר כה אמר ה׳ השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים (וזה הוא איסור דאורייתא), ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (וזה אך איסור דרבנן שעיר ירושלים היתה מוקפת חומה ואין בה דין רשות הרבים), ולא נמצא איש לענות אותו הראנו האיסור הזה מפורש בתורה, תחת בהוכיחו אותם לבלתי קטר לאלהים אחרים פערו פיהם ויענוהו עזות, ירמיה פמ״ד־טו.

ואח״כ בימי נחמיה מצינו שם פי״ג שבני צור שישבו בערי יהודה היו מביאים דגים וכל מכר וימכרו לבני יהודה ובירושלים ביום השבת, וירב עמם ויאמר להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת. ומזה אנו רואין שכבר היה משוכלל כל דיני שבת עם כל איסורי דרבנן כמשא ומתן ומוקצה, שאם לא כן איך יאמר להם שהם מחללים את השבת על ידי שיקנו צורכי מאכל ביום השבת מהנכרים אם לא כבר נגזרה גזירה?

ולכן ברור כשמש שכל דיני עיקרי התורה שבע״פ היה כבר מסודר בסידור הגיוני, וכמו שאמרו שקלים פ״ה ה״א א״ר אבהו כתיב משפחת סופרים יושבי יעבץ מת״ל סופרים, אלא שעשו את התורה ספורות ספורות „חמשה לא יתרמו תרומה, חמשה דברים חייבין בחלה, ט״ו נשים פוטרות צרותיהן, ל״ו כריתות בתורה — ד׳ אבות נזיקין, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת.

ואמרו שם שגם מדרש ההלכות ואגדות אנשי כנ״הג תיקנו. וכן יסופר כמה פעמים ביוסיפון שכל עיר ועיר בכל יום השבת הולכים היהודים לשמוע הדרשה מפי החכם. ויסופר שם דבר נפלא שגם אנשי החיל שהשכירו עצמן למלכי או״הע השיגו כסף תחת שמן, יען שהיה אסור להם לאכול שמן עכו״ם (וזה דבר שלא פשט איסורו בכל ישראל שלכן התיר אח״כ ר״י נשיאה כמפורש בערכו).

ואדמה כי למותר לנו להביא באריכות יותר מדאי עוד ראיות לזה למי שרוצה להביט בעין פקוחה על כל השתלשלות דברי ימי היהודים, ולמי שאינו מאמין לא תועיל אף אלף ראיות.

וכאשר הבאנו לעיל שלא היתה שום מחלוקת בישראל, והמחלוקת הראשונה שמצינו בין חכמי ישראל היתה בדבר הסמיכה ביו״ט כמפורש חגיגה פ״ב מ״ב יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך יוסף בן יוחנן אומר לסמוך, וזה אך באיסור דרבנן בדין שבות אם נוהג גם במקדש, ובין הלל ושמאי מצינו אך ג׳ מחלוקת.

והנה עד ימיהם קרוב מאוד לומר שהיה להם כמה וכמה מאות סדרים קטנים וזה שאמרו חגיגה יד. לר׳ יהודה בן תימא היה שש מאות או שבע מאות סדרי משנה, כי מס׳ שבת כמו שהיא בידינו היום היתה להם מחולקות למס׳

הרבה

הרבה היינו כל מלאכה ומלאכה למס' בפני עצמו, וכן דיני מוקצה למסכת בפ"ע, אבל בכל מס' ומס' היה להם סידור הגיוני, ועיקרי דיני התורה שבע"פ בל"ם למדו כולם בפה אחד ולשון אחד כי מעולם לא נפלה מחלוקת בהם, אבל בפירושם ובהענפים, מתוך רוב הצרות שהתחוללו על העם כולו מיום בא העריץ העבד האדומי לשבת על כסא המלוכה, ואז כבר נטלה כח הסנהדרין מישראל עוד בימי הורקנוס, ובימי הלל נתהוו חדשות בישראל ששני בתי מדרשות שווין בתוארם ובקומם היו בירושלים, וכאשר בארנו בערך הלל באריכות שהיתה הוראת שעה כדי להציל התורה מכליון, ובפרט אח"כ בימי ארכילוס הרשע שנהרגו רבבות אלפי ישראל ועל אותו הזמן אמרו בסנהדרין פח: משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צורכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות, והכונה האמיתית לא שלא רצו לשמש כראוי אך לא יכלו.

ונראה במה חולקין ב"ש וב"ה האם מצינו אף במ"א שחולקין על קבלת חז"ל? שפרי עץ הדר אינו אתרוג? או שצריך להיות חמש פרשיות בתפלין? וכדומה. וזה לשון הרמב"ם בהקדמתו לזרעים „אבל מי שיחשוב שהדינין שנחלקין „בהם כמו כן מקובלים מפי משה, וחושבים „שנפלה המחלוקת מדרך טעות ההלכות „או מפני שאחד מהן קבל קבלה אמת „והשני טעה בקבלתו או שכח או לא „שמע מפי רבו — ויביא ראיה ע"ז מה „שאמרו משרבו תלמידי שמאי והלל — „הדבר מגונה מאוד, והוא דברי מי שאין „לו שכל ואין בידו עיקרים ופוגם באנשים "אשר נתקבלו מהן המצות, וכל זה שוא „ובטל — ואל יכנס בלבך ספק שמחלוקת „ב"ש וב"ה באמרם ברכות פ"ח מכבדים „את הבית ואח"כ נוטלין לידים או „נוטלין לידים וכו', ותחשוב שאחד משני „הדברים האלו אינו מקובל מפי משה „בסיני, אבל הטעם אמרו שם נב: שאחד מהן אוסר להשתמש בע"ה והשני מתיר, וכן כל מה שידמה לאלו המחלוקת שהם ענפי הענפים. ע"ש בדבריו היקרים.

ואח"כ כשבאו ימי החורבן והוצרכו לגזור גזירות וסייגים כדי שלא יטמעו בין העכ"ום התחילה המחלוקת ביתר שאת. וכן כשהתחילו לברר הדינים לכל פרטיהם ודקדוקיהם. כשם שאין פרצופיהם דומות זו לזו כך דעותיהן ומדברותיהן אינן דומות. וכמו שנראה בספרי הנביאים שאע"פ שכמה נביאים התנבאו נבואה אחת אבל בלשונם לא מצינו שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, כי אך תורת משה נאמרה מפי הגבורה ולא נשתנית אפילו קוצו של יו"ד ולכן נאמר וידבר ה' אל משה לאמר, שהיה צריך לומר בדבורו של הקב"ה וכאשר שגור לומר שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, ולכן אנו אומרים „אני מאמין שנבואת משה רבינו היתה אמיתית" כלומר שאין בה שום אות חסר או יתר, אבל בנבואת הנביאים אנו מאמינים אך שכל דברי נביאים אמת, היינו שכל מה שהתנבאו לא היתה לבטלה ונתקיימו חזיונם או יתקיימו, אבל כל נביא ונביא דיבר אל העם נבואתו כיד הלשון הטובה עליו.

וכן היה בכל משך הזמן הארוך עד רבינו הקדוש. כשלמדו פירושי התורה שבע"פ עיקרי הדינים למדו כולם בפה ולשון אחד אבל הפירושים כל ריש מתיבתא ומתיבתא למד עם תלמידיו בסיגנון הלשון שהיה ביכלתו, וזה היה נקרא בפי הראשונים בשם „תלמוד", וזה לשון רש"ג באגרתו ח"ב פ"ג ולאלה הראשונים לא היה התלמוד כתוב בספר והיו לומדין אותו בע"פ כמו פירושי הכתובים אשר אנחנו מפרשים היום

לתלמידי

לתלמידי דילנא — זה למד באופן אחד וזה למד באופן אחר, כן היו מפרשים משנתם, — ולא הוצרכו אלא לעיקרים, עכ"ל. וזה שאמרו באמת סוכה כח. על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה גמרא הלכות — הויות דאביי ורבא, ואין הכונה שלמד כל דברי ומחלוקת דאביי ורבא, אך כונתו שדיקדק בפירושי המשנה ובפרטי פרטיה ובארם לתלמידיו, כמו הויות דאביי ורבא.

וכן אח"כ בדור ר"ג ביבנה נעשה דבר גדול שבירור כל מחלוקת דב"ש וב"ה וקבעו הלכה כב"ה, ובכמה דברים הודה ב"ה לב"ש, ובכמה דברים קבעו הלכה כב"ש, ועי"ז נתמעטה המחלוקת, אבל לא יכלו עוד לבא לידי גמר ללמוד בפה אחר ולשון אחד כי קפצה עליהם רוגזו של הורבן ביתר, וכן בדור רשב"ג באושא לא נתבטלו עדיין הגזירות.

אבל בימי רבי שכבר נתפזרו כל העם לכל ארבע רוחות השמים וראה שנתרבו בשני הדורות כ"כ המחלוקת בין חכמי הדור, הבין רבינו הקדוש בעין שכלו וברוח קדשו שבאה העת לברר וללבן את כל דיני תורה שבע"פ עם כל פרטיה ודקדוקיה ומכל סגנוני הפירושים שנשנו בכל ישיבות א"י וגם בבבל לעשות האוהל אחד ולגרום בפה ולשון אחד לכל העם כולו ולעשותם בסגנון המשנה הישנה.

ורבינו הקדוש ששימש רוב ימיו אצל כל ראשי חכמי הדור דאושא ראה שסגנון שלמד ר' מאיר מה שקיבל מר"ע רבו הוא הסגנון היותר נח וקצר וממנו לקח רבינו הקדוש ליסוד המשנה.

והנה דבר זה מוסכם בכל ישראל שרבי סידר המשנה וכמפורש יבמות סד: שאמרו „מכדי מתניתין מאן תיקן רבי", וכן בשבועות ד. אמרו ולטעמיך רבי גופיה היכי סתים לן הכא היכי וכו'.

ורבי ראה שמן השמים סיעוהו להוציא מחשבתו מכח אל הפועל, כי בימיו שקטה הארץ וקיסר רומי היה אוהבו הגדול, והיה עשיר מופלג שלח וקבץ את כל חכמי הדור וגם חיו אז עוד מזקני הדור העבר, ור' חייא וכל יסוד המעלה עלו מבבל ותורתם פירושי הבבלים בידם. ובכנסיה הגדולה הזאת התחיל לבנות בנינו הגדול אשר ראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו.

וראשית מעשיהם היה לברר וללבן את כל דיני יסודי המשנה עיקרי דיני תורה תורה שבע"פ שלא נפלה עליהם מעולם שום מחלוקת, ולדקדק בכל אות ואות. וכן כל ההלכות שנתוספו בזמן הבית אסף הביתה כלשון שהיה שגור בפי החכמים וכאשר מובא באגרת דרש"ג ח"א רפ"ג שכתב במשנה הלשון מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים, ואף שאח"כ היה נקרא רבן יחב"ז אבל יען שאז היה תלמיד יושב לפני רבי וקראוהו בן זכאי וכן היה שגור בפי כל לכן לא שינה גם רבינו הקדוש. וכן מביא מעירובין נג, ששאל רבי מי איכא דשיילי ליה לבני יהודה מאברין תנן או מעברין תנן, וזה יען שגם לרבי בעצמו היה ספק בדבר ורבי לא שינה הלשון כלום, ובכורות נז: אמר רבי נתגלה טעם משנתינו.

וגם במקום שידע היטב שהלשון חסר וצריך תיקון, אבל יען שכן היה שגור בפי רוב חכמי הדור אמרו ע"ז משנה לא זזה ממקומה כיבמות ל. לב., קידושין כה., ע"ז לה:, שבועות ד., חולין לב: קטז: ואך מסר לתלמידיו פירוש המשנה שחסורה מחסרי והכי קתני וכדומה. ומכל המחלוקת שמצא רבי וחכמי דורו משני הדורות שלפניו כשראה שדברי ר"מ המה ע"פ קבלה האמיתית עשה מדבריו ע"פ סגנון דורות הראשונים לסתם משנה כדי שידעו הכל שהלכה כן.

וכן

וכן הוסיף רבי לפעמים פירוש קצר למשנה הקודמות כשבת פ"ו מ"ט הבנים יוצאין בקשרים — הוסיף רבי וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה. וכן בנדרים פ"ה מ"ה לא דברו בנשיא אלא בהוה, שהמשנה בעיקרה נשנית כבר בזמן הבית. ומחלוקת ר' יהודה וחכמים בלשון מה שנשנית והכותב חלקו לנשיא, אם הוא דוקא או לא.

וע"י חכמתו הגדולה בעזרת כל החכמים כולם קבץ כעמיר גורנה כל תמצית דברי כל החכמים שעד ימיו בקוצר מלין, ורמז בהן גם כל הלכות התוספתות והפירושים שהיו עד ימיו, שכולם ילמדו בפה ולשון אחד בכ"מ שמרביצין תורה, עד שתלמידו הגדול אילפא התפאר שיראה לכל מי שיביא ברייתא חדשה שהיא כבר מרומז במשנה. וכל ישראל קבלו עליהם הסכמות סידור המשנה שיצתה מתח"י רבינו הקדוש וישיבתו.

והספר הקדוש הזה קראו בשם משנה, שהיא באמת כמשנה לתורה שבכתב, וחלקוהו לששה סדרים כשבת לא. אר"ל מאי דכתיב והיה אמונת — אמונת זה סדר זרעים, עתך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות. ובלשון קצרה נקרא בשם **ש"ס** והכונה ששה סדרים.

אבל מה שמצינו חגיגה ג. וכולה הש"ס, ושם י. הפורש מש"ס לש"ס וכן מו"ק ג: ונסיב לה הש"ס, הוא מהצענזור שהיה כתוב תלמוד ונשתנה בדפוס בסיליאה כדמובא בדק"ס.

וכל סדר נחלק למסכתות (או כאשר אנו רגילין לקרא בשם גמרא), וזה כנוי לתורות ומאמרים המדברים על ענין מיוחד מעניני תורה שב"עפ והוא מלשון המקרא שופטים טו „המסכת".

ושם מסכתא כבר נזכרה הרבה פעמים בגמרא כשבת ג: כי קאי רבי בהא מסכתא, שם קיד. אי בחדא מסכתא, שם קיח: צורבא מרבנן דשלים מסכתא, עירובין נג. דוד דגלי מסכתא, שם נג: וא"ל מסכתא, ונדרים ח. האומר אשכים ואשנה מסכתא, וקידושין מט: ואפילו במסכתא כלה, וב"ק קב. כולה נזיקין חדא מסכתא, וב"מ כג: בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במלייהו במסכתא, שם צז. אנא מצי אישתמוטי לכו ממסכתא למסכתא, ובהוריות י: אוקימתון מסכתא, וסנהדרין מט. פתיח להו במסכתא. וכן נזכרה באדר"נ פכ"ד, ובמ"ר פי"ח-כא, שהש"ר פ"ו-ט.

והנה אם המסכתות נסדרו כסדרן ע"י רבי נשאל כבר מרבינו ש"ג כדמובא באגרתו ח"א פ"ד והשיב דעו כי כאשר סידר רבי את המשניות לא סדר אותן לפי המסכתא זו אחר זו אלא שנה כ"א בפ"ע — ולא ידענו איזו מסכתא למד רבי ראשונה, אבל ההלכות ופרקי כל מסכתא סידר רבי אחת אחת כדאמרינן ע"ז ז. אר"ה בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה וכל חדא מינייהו איכא למימר דלמא תניא רבי ברישא והיכא דמשכחינן סתם ואח"כ מחלוקת בחדא מסכתא אמרינן אין הלכה כסתם, או מחלוקת ואחר כך סתם בחדא אמרינן הלכה כסתם אבל בתרתי לא אמרינן משום דלית להו סדר, ורב יוסף נמי הכין ס"ל עב"ל. ואעפ"כ יטריח הגאון להעמיד סדר המסכתות. וכן הרמב"ם בהקדמתו לזרעים עמל ויגע למצא סדר להמסכתות.

ובאמת מצינו כן בגמרא כתענית ב. שאמרו אלא תנא מר"ה סליק. ובסוטה ב. אמרו מכדי תנא מנזיר סליק, וכן אמרו שם איידי דתנא כתובות ותני המדיר תנא נדרים, ואיידי דתני נדרים

תנא

תנא נזיר. ובשבועות ב: אמרו מכדי תנא ממכות סליק מ"ש דתני שבועות.

והלשון פרק מצינו סוכה כב: תנן באידך פרקין, ר"ה לא: תקנות שהתקין ריב"ז שית דהאי פרקא וחדא דפרקא קמא. ויבמות ט. בפרקין קאמרינן. וכתובות טז. מי סברת ר"י אהאי פרקין קאי, אמגו קאי ואפרקין קמא קאי, וזבחים טו. אדתני באידך פרקין; ונדה סח: אריש פרקין קאי, ושני פעמים מצינו שם הפרק כב"מ לה: שאמרו ופרקין המפקיד הוה ונדה מח. לפרקין דיוצא דופן.

והנה אף שהפרקים מסודרים ע"פ רבי כדאמר רש"ג וכדמובא לעיל אעפ"כ מצינו בברכות בכל הנוסחאות פ' מי שמתו הוא פ"ג, ותפלת השחר פ"ד, וברש"י שם פ' מי שמתו הוא אחר תפלת השחר, ובמגילה בגמרא פ' הקורא קודם פ' בני העיר ובמשניות וירושלמי והרא"ש פ' בני העיר ואח"כ פ' הקורא. ובכתובות בכל הנוסחאות פ' מציאת האשה קודם פ' המדיר וברש"י שם המדיר ואח"כ מציאת האשה. ובגיטין בכולם פ' האומר ואח"כ פ' מי שאחזו, וברש"י שם מי שאחזו קודם פ' האומר. ובסנהדרין בגמרא פ' כל ישראל הוא האחרון, ובמשנה ובירושלמי פ' הנחנקין הוא האחרון, ובמנחות בגמרא ר' ישמעאל פ"ו, אלו מנחות פ"ז, התודה פ"ח, כל קרבנות פ"ט, שתי מדות פ"י. ובמשנה, אלו מנחות פ"ו, התודה פ"ז, כל קרבנות פ"ח, שתי מדות פ"ט, ר' ישמעאל פ"י. וכן הוא במתניתא דבני מערבא, וכן כתב בשיטה מקיבצת בסוף מנחות שבכל הגמרות כ"י שבידו מסודר ר' ישמעאל אחר שתי מדות.

ונביא סדר המסכתות וכמה פרקים בכל מסכתא.

סדר זרעים.

סדר המסכתות במשנה ובבבלי וירושלמי בסדר הזה, המה.

ברכות (ט' פרקים).
פאה (ח' פרקים).
דמאי (ז' פרקים).
כלאים (ט' פרקים).
שביעית (עשרה פרקים).
תרומות, והרמב"ם קראה תרומה גדולה (י"א פרקים).
מעשרות, ובמתניתא דבני מערבא נקראת מעשר ראשון (חמשה פרקים).
מעשר שני (ה' פרקים).
חלה (ד' פרקים).
ערלה (ג' פרקים).
בכורים (ג' פרקים), ויש עוד שם פרק רביעי בשם אנדרוגינוס אך הרמב"ם לא חשבה. וכן סידר אותם הרמב"ם, ובספר הליכות עולם חשיב ערלה, חלה, בכורים. ובתוספתא הסדר, ברכות, פאה, דמאי תרומות, שביעית, כלאים, מעשרות, מע"ש, חלה, ערלה, בכורים.

בס"ה אחת עשרה מסכתות, ושבעים וארבעה פרקים מלבד פרק אדרוגינוס. וגמרא בבבלי אך על מס' ברכות, ובירושלמי על כל הסדר.

סדר מועד.

במשנה שבמשניות שבת (כד פרקים).
עירובין (עשרה פרקים).
פסחים (עשרה פרקים).
שקלים (ח' פרקים).
יומא (ח' פרקים). (ונקראת גם מס' כפורים).
סוכה (ה' פרקים).
ביצה (ה' פרקים). (ונקראת ג"כ מס' יו"ט).
ר"ה (ד' פרקים).
תענית (ד' פרקים).
מגילה (ד' פרקים).
מועד קטן (ג' פרקים).
חגיגה (ג' פרקים).
וכן הוא סדר הרמב"ם ובעל הליכות עולם.

ובבבלי

ובבבלי הסדר שבת, עירובין, פסחים, ביצה, מו"ק, חגיגה, ר"ה, יומא, סוכה, תענית, שקלים, מגילה, והוא כרצון המדפיסים.

ובירושלמי הסדר שבת, עירובין, פסחים, יומא, שקלים, סוכה, ר"ה, ביצה, תענית מגילה, חגיגה, מו"ק.

בס"ה יב מסכתות, ושמונים ושמונה פרקים. ויש לנו גמרא על כל המסכתות חוץ ממסכתא שקלים שהוא מתלמוד ירושלמי אך נדפסה תמיד בבבלי.

וירושלמי יש לנו גמרא על כל הסדר חוץ מארבעה פרקים האחרונים דמסכתא שבת שחסרה המשנה והגמרא, ונמצאת המשנה במתניתא דבני מערבא.

סדר נשים.

במשנה שבמשניות יבמות (טז פרקים).
כתובות (יג פרקים).
נדרים (יא פרקים).
נזיר (ט' פרקים).
סוטה (ט' פרקים).
גיטין (ט' פרקים).
קידושין (ד' פרקים).

והרמב"ם סידר יבמות, כתובות, נדרים, נזיר, גיטין, סוטה, קידושין.

ובמשניות שלנו נסדר ע"פ תיקון של התוספות יום טוב בפתיחתו לסוטה.

ובבבלי הסדר יבמות, כתובות, קידושין, גיטין, נדרים, נזיר, סוטה. ובירושלמי יבמות, סוטה, כתובות, נדרים, גיטין, נזיר, קידושין. ובמתניתא דבני מערבא נשים (כן נקראת שם מסכתא יבמות), כתובות, נדרים, נזיר, גיטין, קידושין, סוטה.

בס"ה שבע מסכתות וע"א פרקים. ויש לנו גמרא על כל הסדר בין בבבלי ובין בירושלמי.

סדר נזיקין.

במשנה שבמשניות בבא קמא (עשרה פרקים).

בבא מציעא (עשרה פרקים).

בבא בתרא (עשרה פרקים), ועל השלשה בבות אלו אמרו כולה נזיקין חדא מסכתא היא. וכן הוא בשהש"ר פ' ראשו כתם שנזיקין שלשים פרקים וכונתן על הג' בבות. וכן חשיב הרמב"ם הג' בבות לחדא מסכתא.

סנהדרין (יא פרקים).
מכות (ג' פרקים).
שבועות (ח' פרקים).
עדיות (ח' פרקים).
עבודה זרה (ה' פרקים).
אבות (ה' פרקים), (כי פרק שנו חכמים הוא תוספתא).
הוריות (ג' פרקים).

ובבבלי הסדר ב"ק, ב"מ, ב"ב, ע"ז, סנהדרין, שבועות, מכות, עדיות, הוריות, אבות, וזה נגד גמרא מפורשת בריש שבועות שאמרו מכדי תנא ממכות קא סליק, ובהליכות עולם קא חשיב עדיות, הוריות, ע"ז, אבות. ובירושלמי הסדר כמו בבבלי אך חסר עדיות ואבות, אבל במתניתא דבני מערבא איתנייהו. ובתוספתא הסדר כמו במשניות אך חסר מס' אבות.

בס"ה שמונה מסכתות אם נחשוב הג' בבות לחדא מסכתא, ולפי החלוקה שבגמרא המה עשר מסכתות וע"ג פרקים. ויש לנו גמרא על כל הסדר מלבד עדיות ואבות בבבלי וגם בירושלמי.

סדר קדשים.

במשנה שבמשניות זבחים ונקראת ג"כ שחיטת קדשים כב"מ קט: וכן הוא ברש"י ברכה ד"ה ובין כתפיו (יד פרקים).
מנחות (יג פרקים).
חולין (יב פרקים).
בכורות (ט' פרקים).
ערכין (ט' פרקים).
תמורה (ז' פרקים).
כריתות (ששה פרקים).
מעילה (ששה פרקים).

תמיד

תמיד (ז' פרקים).
מדות (ה' פרקים).
קנים (ג' פרקים).
ובגמרא הסדר זבחים, מנחות, חולין, ערכין, תמורה, כריתות, מעילה, קנים, תמיד, מדות. ובהליכות עולם, זבחים, מנחות, חולין, בכורות, ערכין, תמורה, מעילה, כריתות, תמיד, מדות, קנים. ובתוספתא חולין, מנחות, בכורות, ערכין, תמורה, מעילה, כריתות, קרבנות (כן נקראת מס' זבחים). ויש בבבלי גמרא על כל המסכתות מלבד קנים ומדות.

בס"ה אחת עשרה מסכתות וצ"א פרקים. וגמרא ירושלמי נאבדה מאתנו, וזה לא כבר נדפסה על מס' חולין ובכורות ויצאו ע"ז מערערים מן הרבנים החכמים שאין זה ירושלמי אמיתי.

סדר טהרות.

במשנה שבמשניות כלים (שלשים פרקים). (וכן הוא בשהש"ר פ' ראשו כתם פז).
אהלות (יח פרקים).
נגעים (יד פרקים).
פרה (יב פרקים).
טהרות (ו' פרקים)
מקואות (י' פרקים).
נדה (י' פרקים).
מכשירין (ששה פרקים).
זבים (ה' פרקים).
טבול יום (ד' פרקים).
ידים (ד' פרקים).
עוקצין (ג' פרקים).

ובפי' רב האי גאון לס' טהרות קא חשיב כלים, אהלות, נגעים, פרה, נדה, מקואות, טהרות, מכשירין, זבים, ידים, טבול יום, עוקצים. וכן הוא בתוספתא אך שם קא חשיב טבול יום ועוקצין למסכתא אחת בשם טבול יום. ובגמרא נדפס מס' נדה בראשונה יען שאך על מסכתא זו יש גמרא. ובירושלמי יש ל'נו גמרא אך על שלשה פרקים הראשונים למסכתא נדה. בס"ה יב מסכתות ומאה וכ"ו פרקים.

בס"ה ששים ואחת מסכתות, אם נחשוב ג' בבות כאחד, ואם נחשבם לג' מסכתות יהיו ששים ושלש מסכתות. והפרקים בס"ה חמש מאות ועשרים ושלשה, חוץ מפרק הרביעי דמסכתא בכורים.

וכן כתב בשם הגדולים ח"ג וז"ל תלמוד בבלי גימטריא תקכד כמנין פרקי שיתא סדרי משנה. ובמ"ר פי"ח מביא ששים המה מלכות ששים מסכתות. וכן מובא ברמב"ם בהקדמתו לזרעים. וכן הוא בזהר פנחס ריו. וזה יען שג' בבות חשובים למסכתא אחת וכן טבול יום ועוקצין למסכתא אחת.

ואגב אורחא נביא כל ראשי וסיומי המסכתות.

1 ברכות. מאימתי קורין את שמע בערבין — עת לעשות לה'.
2 פאה. אלו דברים שאין להם שיעור הפאה — כי השוחד יעור עיני פקחים.
3 דמאי. הקלין שבדמאי השיתין — איזו היא נוטל מכל חביות וחביות.
4 כלאים. החטים והזונין אינן כלאים זב"ז — השק והקופה מצטרפין לכלאים.
5 שביעית. עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית — כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו.
6 תרומות. חמשה לא יתרמו — ר' שמעון מתיר כאן וכאן.
7 מעשרות. כלל אמרו במעשרות — אע"פ שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו.
8 מע"ש. מע"ש אין מוכרין אותו — ובימיו (של יוחנן כהן גדול) אין אדם צריך לשאול על הדמאי.

חלה

9 חלה. חמשה דברים חייבים בחלה — הקונה בסוריא כקונה בפרוור שבירושלים.
10 ערלה. הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה — הערלה הלכה והכלאים מדברי סופרים.
11 בכורים. יש מביאין בכורים וקורין — והן מחלקין ביניהם כקדשי המקדש.
12 שבת. יציאות השבת שתים שהן ארבע — פוקקין ומודדין וקושרין בשבת.
13 עירובין. מבוי שהוא גבוה למעלה מכ׳ אמה — שלא התירו לך אלא משום שבות.
14 פסחים. אור ליד׳ בודקין את החמץ — לא זו פוטרות זו ולא זו פוטרות זו.
15 שקלים. באחד באדר משמיעין על השקלים — האומר בכורים קדש אינן קדש.
16 יומא. ז׳ ימים קודם יום הכפורים מפרישין כה״ג מביתו — אף הקב״ה מטהר את ישראל.
17 סוכה. סוכה שהיא גבוה למעלה מכ׳ אמה — טבעתה קביעה וחלונה סתומה.
18 ביצה. ביצה שנולדה ביו״ט בש״א תאכל — מדבריות הלנות באפר.
19 ר״ה. ארבעה ראשי שנים — שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן.
20 תענית. מאימתי מזכירין גבורות גשמים — זה בנין ביהמ״ק שיבנה בב״א.
21 מגילה. מגילה נקראת בי״א — רא״א אין מפטירין בהודע את ירושלים.
22 מו״ק. משקין בית השלחין במועד — ומחה ה׳ אלקים דמעה מעל כל פנים.
23 חגיגה. הכל חייבין בראיה — וחכ״א מפני שהן מצופים.
24 יבמות. ט״ו נשים פוטרות צרותיהן — בפונדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וס״ת שהיה בידו.
25 כתובות. בתולה נשאת ליום הרביעי — גרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות קפוטקיא.
26 נדרים. כל כנויי נדרים כנדרים — ותהא נטולה מן היהודים.
27 נזיר. כל כנויי נזירות כנזירות — שכבר היה עליו (על שמואל) מורה של בשר ודם.
28 סוטה. המקנה לאשתו רא״א מקנה לה ע״פ שנים — ותחית המתים בא ע״י אליהו ז״ל.
29 גיטין. המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב — והיה אם לא תמצא חן בעיניו.
30 קידושין. האשה נקנית בשלשה דרכים — שנאמר וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי.
31 ב״ק. ארבעה אבות נזיקין השור והבור — אף הנסורת של בעל הבית.
32 ב״מ. שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה — והשאר של תחתון.
33 ב״ב. השותפין שרצו לעשות מחיצה — הרוצה שיעסוק בדיני ממנות ישמש את שמעון בן ננס.
34 סנהדרין. דיני ממונות בשלשה — חוץ מזוממי בת כהן ובועלה.
35 מכות. כיצד העדים נעשים זוממין — ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.
36 שבועות. שבועות שתים שהן ארבע — זה הכלל כל המשנה — מחובה לפטור חייב.
37 עדיות. שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן — והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

ע״ז

38 ע"ז. לפני אידיהן של עכו"ם ג' ימים אסור — השכין שפה והיא טהורה.
39 אבות. משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע — לפום צערא אגרא.
40 הוריות. הורו ב"ר לעבור — ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ.
41 זבחים. כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים — אבל הזמן והנותר והטמא שוים בזה ובזה.
42 מנחות. כל המנחות שנקמצו — אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין אדם את דעתו לשמים.
43 חולין. הכל שוחטין ושחיטתן כשרה — ומה מצוה קלה אמרה תורה — קו"ח על מצות החמורות בתורה.
44 בכורות. הלוקח עובר חמור של נכרי — אין אחד עשר מקודש.
45 ערכין. הכל מעריכין ונערכין — שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים.
46 תמורה. הכל ממירים אחד אנשים ואחד נשים — אינו רשאי לשנות.
47 כריתות. שלשים ושש כריתית שבתורה — מפני שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו.
48 מעילה. קדשי קדשים ששחטן בדרום מועלין בהן — עד שיוציא את כל הכוס.
49 תמיד. בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבהמ"ק — ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.
50 מדות. בשלשה מקומות הכהנים שומרין בבהמ"ק — לעמוד לשרת לפני ה' בבית קה"ק.
51 קנים. חטאת העוף נעשית למטה — בישישים חכמה וארך ימים תבונה.
52 כלים. אבות הטומאה השרץ — אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה.
53 אהלות. שנים בטמא מת — ומקום הלגיונות.
54 נגעים. מראות נגעים שנים שהן ארבע — ומביא קרבן עני.
55 פרה. ר"א אומר עגלה בת שנתה — וכולן שעשו משעלה עמוד השחר.
56 טהרות. שלשה עשר דבר בנבלת העוף הטהור — אם נתנן בשבולת הנהר דיו.
57 מקואות. שש מעלות במקואות זו למעלה מזו — ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומה.
58 נדה. שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן — טבלה ביום של אחריו — ומגען ובעילתן תלויים.
59 מכשירין. כל משקה שתחלתו לרצון — ורוב החלב לאדם.
60 זבים. הרואה ראיה אחת של זוב — והכלים שנטמאו במשקים.
61 טבול יום. המכנס חלות על מנת להפריש ונשכו — מפני שהוא תנאי ב"ר.
62 ידים. מי רביעית נותנין לידים לאחר אף לשנים — וכשלקה מהו אומר ה' הצדיק.
63 עוקצים. כל שהוא יד ולא שומר — ה' יברך את עמו בשלום.

אם נכתבה המשנה ע"י רבי או אך נסדרה על ידו.

הנה כבר נשאלה שאלה זו מרבינו יעקב בר נסים לרבינו שרירא גאון באגרתו ותשובתו היתה בקצרה וזה לשונו ח"ב פ"ד בנוסח היוחסין דפוס קושטנדינא, ודכתבתון, כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד. תלמוד ומשנה לא אכתיבו אלא תרוצי הוו מתרצה, וזהירין רבנן למגרסינהו על פה אבל מנסחי דכתיבי, דאמרינן בתמורה דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב וכו'. והנה יען שדבריו אלו סותרין זא"ז שמתחלה אומר רבינו שתלמוד ומשנה לא אכתיבו, ואח"כ אמר אבל מנסחי דכתיבי, ואח"כ מביא ראיה מתמורה שדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב. לכן הגיה הר"ש שולם המוציא לאור את היוחסין וכתב שצ"ל בדברי רבינו „אבל לא מנסחי דכתיבי", וכן הוא בנוסח ב"ג ונייבור, אבל רבינו בעצמו כותב באגרתו כמה פעמים שרבי כתב את המשנה כדמובא שם ח"א פ"ב וז"ל ולא הוו חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף ימי דרבינו הקדוש. וכן ברפ"ג יאמר וביומי דרבי אסתייע מלתא ותרצינהו וכתבינהו. וכן יאמר שם בפ"ה ודאמריתו מה ראה ר' חייא לכתבם (להברייתות) ואמאי לא כתבם רבי. אלו בקש רבי לכתוב — אלא רבי עיקר הדברים תיקן וכתב. ובח"ב רפ"ב יאמר ולא הוה להון להנך קמאי עד דאפטר רבי חבור כתוב וגרסין ליה בע"פ.

ומכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שדעת רבינו שרבי כתב את המשנה, וא"א לומר שכונתו לאו דוקא אך רבי סדרם, וכבר בארתי בפרושי פתשגן הכתב להאגרת דרש"ג שדעת רבינו באמת שרבי כתב את המשנה אך דעתו שהמשנה בכתבה לא נתפשטה אצל יחידים ורבינו הקדוש שלח העתקות לכל ראשי מתיבתות בכל תפוצות הגולה, אבל בהמתיבתא עצמה היו זהירין ללמוד בע"פ וזה כונת רש"ג במה שאמר במתק לשונו שתלמוד ומשנה לא אכתיבו — וזהירין „רבנן" למגרסינהו ע"פ „אבל מנסחי דכתיבי" היינו שתחת יד הריש מתיבתא היתה מונח המשנה בכתיבתה, וכאשר נבאר הלאה. וכן כתב הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה וז"ל מימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבע"פ, אלא בכל דור ודור ראש ב"ד או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא שלמד ע"פ ברבים. — וכן היה הדבר תמיד עם רבינו הקדוש, והוא קיבץ כל השמועות — וחיבר מהכל ספר המשנה ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם ורבצו בכ"מ כדי שלא תשתכח תורה שבע"פ מישראל. וכן הוא דעת תוס' הרי"ד מובא גיטין ס. שרבי כתב המשנה. וכן הוא דעת רבינו שמואל הנגיד במבוא התלמוד שהמשנה נכתבה ע"י רבי.

אבל דעת רש"י נראה שלא נכתבה המשנה מיד רבי כסוכה כח: ברש"י ד"ה מקרי ומתני — וז"ל לקראות שבכתב ולשנות משניות הערוכות וסדורות בע"פ. וכן הוא ברש"י עירובין סב: שאמר שלא היתה הלכה כתובה גם בימי אביי אפילו הלכה אחת חוץ ממגילת תענית. וכן מביא הר"ר יעקב חגיז בפרושו על המשניות, וכן הוא דעת כמה מחכמי האחרונים שהמשנה והתלמוד לא נכתבו עד רב גיזי ורב סימונא. והביאו כמה ראיות ע"ז כדמובא באריכות בכרם חמד שנת 1838 מדף 62 והלאה.

אבל השכל הבריא מחייב לומר שאי אפשר בשום אופן לומר שלא נכתבה המשנה ע"י רבי, כי איך אפשר לומר

שהובאה

שהובאה כל הששה סדרי משנה בלשונה בלי חסר בלי יתר מא״י לבבל ולכל הארצות למקום מושבי בנ״י בע״פ? האם הובאו ע״י אנשים שתורתם בפיהם? מי יאמין להם בדבר גדול כזה לומר שלא החסירו ולא הותירו אות אחת ממנה, וערבך ערבא צריך. ואנו רואין בכל הויות דרב ושמואל ורב כהנא ורב אסי ור׳ שילא וכל גדולי חכמי הדור כולם שקלו וטרו בדברי המשנה כעל ספר שהיה לנגד עיניהם. ועוד גם אם נרצה להאמין לומר ששלח בכל ישראל חכמים אשר ידעו בע״פ את כל דברי המשנה האם לא היו הדרכים אז בחזקת סכנה? ומה עשו אם לא בא האיש הנשלח לשם שלם בגופו ושלם בתורתו? אלא ודאי רבינו משה אמת ותורתו אמת שמשום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך התירו לכתוב התורה שבע״פ. והעתיקו המשנה והובאה לכל המדינות וידעו כולם שמבית דינו הגדול דרבינו הקדוש יצאו הדברים כנתינתן מסיני, אבל בהמתיבתות למדו על פה.

והנה אודות הברייתות מתי נכתבו כבר האריך בזה רבינו ש״ג באגרתו ח״א פ״ה שר׳ חייא לא חידש מאומה ואך כשלמד רבי עמהם מסר להם בעל פה פירושי המשנה ודקדוקיה ואלו ביקש רבי לכתוב ולחבר כל מה שנשנה בימיו היו הדברים ארוכים ויגעים אכן רבי תיקן וכתב עיקרי הדברים בלשון קצר, כי אפילו אחד הדברים יש ללמוד ממנו כמה טעמים ותלי תלים של הלכות והגדות גדולות ונפלאות ובא ר׳ חייא — כי ר׳ חייא היה תלמידו דרבי ואשר למדו רבי הוא הדבר אשר שנה ר׳ חייא ואין מאומה לר״ח אלא מה שהיה לרבי ואפילו דיוקי דדברי המשנה הכריע בפירוש בברייתא, ע״ש בדבריו היקרים.

וראה זה פלא שתיכף כשנסדרה המשנה כבר נבראה עמה כמעט כל השקלא וטריא דגמרא, כי להבין המשנה הנאמרין בקיצור נפלא בע״כ צריכין אנו לומר כשלמדו המשנה בישיבת רבי מסר להם כל הפירושים וכונות האמיתים שלהם, אך הראשונים שהיה לבם רחב כפתחו של אולם לא היו צריכין לעשות סדר נכון ולשון אחד מהפירושים כאשר לא הוצרכו הראשונים בזמן הבית לסידור משנת רבי כי המשנה בקצרה וביסודה היה די להם לידע כל דיני התורה, אבל אח״כ כשנתמעטו הלבבות וכוכב הגלות עלה עד מרום קצה, הוצרכו לעשות גם מהפירושים חותם תכנית שכולם ילמדו בפה ולשון אחד כדי להקל מהם הבנת המשנה. ועי״ז נבראו ברייתות דר״ח ור׳ אושעיא ובר קפרא ולוי ושמואל וקרנא, וכל מה שהתרחקו מדור רבי נשכחו מהם פירושי המשנה לאמיתתם והוצרכו לפלפל עד שבררו הקבלות האמיתות וכונו להפירוש כמו שלמד רבי עם תלמידיו וכבר האריך בזה רש״ג באגרתו וכל דבריו אמת וצדק.

רבי והלכותיו במשנה.

הנה כבר אמרנו לעיל שרבי היה צריך להוסיף במשנה אך קבלת שני דורות שלפניו וזה יען שכל מחלוקת ב״ש וב״ה כבר הובררו ביבנה ונפסקה הלכה כב״ה, ובימיהם כבר נתוספה על יסוד המשנה, ורבי הוצרך להוסיף אך מחכמי הדור דיבנה ודאושא. אבל חכמי דורו היו כבר נחשבין לתנאים שאחרי סידור המשנה, ולכן מצינו אך מעט מזעיר מהתנאים דדור רבי, וגם המאמרים הנמצאים במשנה מכל חברי רבי המה אך פירושים קצרים להמשנה, ואשר גם בלעדי דבריהם היינו מבינים דברי המשנה, או שמובא דבריהם במשנה הלכות מה שקבלו מרבותיהם חכמי אושא או קבלות קדומות. וגם רבי בעצמו שהוא

היה

היה ריש כל חכמי הדור עד שאמרו שבת נא. אילו היה ר׳ יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי אעפ״כ לא נזכר הרבה במשנה, כי בכל סדר זרעים נזכר אך ב׳ פעמים, בשביעית פ״ו מ״ד שרבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד, ובמעשרות פ״ה מה שמפרש שם דברי הת״ק. ובכל סדר מועד נזכר אך שלש פעמים בשבת פ״ו מ״ה שן תותבת ושן של זהב רבי מתיר וחכמים אוסרין, ומחלקותן אי גזרינן דלמא שלפה לה ואתיא לאתויי אם לא, ושם פי״ב מ״ג מפרש מפני מה מחייב אם כותב ב׳ אותיות יען שמצינו שם קטן משם גדול שם משמעון; (ובמשנה שבגמרא גרס ר׳ יהודה). ופסחים פ״ד מ״ו מוסיף שאף הרצענים מותרין לעשות מלאכה בע״פ.

ובכל סדר נשים נזכר שבע פעמים. בכתובות פ״ב מ״ד שאם זה אומר זה כתב ידי וזה אומר זה כתב ידי צריכים לצרף עמהם אחר, ובנדרים פ״ג מי״א בענין אגדה שאומר גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב״ה את עולמו. ובנזיר פ״א מ״ד אמר אין זה מגלח אחת לשלשים יום. ושם פ״ד מ״ה אומר אף בתגלחת הטהרה יפר (ובגמרא הגרסא ר״מ). סוטה פ״ג מ״ה באגדה שהזכות תולה במים המאררים. ושם פ״ה מ״א מביא דרשה מן הפסוק ראיה לדין המפורסם שאסורה לבעל ולבועל. ובגיטין פ״ה מ״ו מובא שרבי הושיב ב״ד ונמנו שאם שהתה בפני סיקריקין יב חדש כל הקודם ליקח זוכה. (ומזה אנו רואין עד הכין פשטה גם בימי רבי עול הגלות עד שהוצרך לעשות התקנה הזאת).

ובכל סדר נזיקין נזכר אך ה׳ פעמים. ב״ק פ״ה מ״ג שאינו חייב עד שיקבל עליו לשמור (ובזה הלכה כרבי), מכות פ״א מ״ח חולק על ר׳ יוסי (ובזה הלכה כרבי), שם פ״ב מ״א נשמט הברזל מקתו והרג אינו גולה מן העץ המתבקע גולה וחכ״א להיפוך. ע״ז פ״ד מ״ה מכרה או משכנה (לע״ז) ביטל וחכ״א לא ביטל. (ושם פ״ב מ״ו רבי וב״ד התירו השמן הוא ר״י נשיאה נכדו). ושם פ״ה מי״א גת של עץ ינגבה וחכ״א יקלוף.

ובסדר קדשים נזכר טז פעמים, מנחות פ״ו מ״ג, פ״ח מ״ו, פי״ג מ״ב מ״ה, מ״ח מ״ט ובכולם חולק עם חכמים ואין הלכה כרבי, ובחולין פ״ג מ״ד רבי אומר אפילו ניטל הזפק כשר בעוף, בכורות פ״ז מ״ו, ערכין פ״ד מ״ב. שם פ״ח מ״ה אמר נראין דברי ר׳ יהודה — ודברי ר״ש. שם פ״ט מ״ג, מ״ח. תמורה פ״ד מ״ג פ״ו מ״ב. מעילה פ״ה מ״ג (ובכולן חולק עם חכמים ואין הלכה כרבי). מרות פ״ג מ״ד מוסיף על דברי ת״ק.

ובכל סדר טהרות נזכר אך אהלות פי״ח מ״ט רבי וב״ד נמנו על קיני (שם מקום והיו נוהגין בו טומאה מספק) וטהרוהו.

ובזה אנו רואין את גודל אמיתתן שלא נשאו פנים גם לגדול הדור שאע״פ שהלכות רבי בתוספתות ובברייתיות רבו למאוד אבל הלכותיו במשנה מעט מאוד ובכ״מ הלכה כחכמים ואך בשני מקומות הלכה כדבריו.

הלכותיו המפורסמות בגמרא מצינו ברכות יג. שסובר ק״ש ככתבה.

ובשבת ד: זרק מר״ה לר״ה ור״הי באמצע חייב.

ושם יח. אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב וחולק עם ר׳ יוסי בר״י.

ובעירובין לב: כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות.

ובפסחים צג. גר שנתגייר בין שני פסחים חייב לעשות פסח שני.

ובחגיגה כה. סובר אהל זרוק לא שמיה אהל.

ובויומא

וביומא עט: כל השעורין בבזית חוץ מטומאת אוכלין.

ובסוכה ג. כל סוכה שאין בה ד' אמות וכו'.

שם מו. תפלין כל זמן שמניחן מברך עליהם.

וביבמות כד: הואיל ומכוער הדבר תצא.

ושם סד: סובר בתרי זימני הוי חזקה וחולק על אביו.

ובכתובות סח. בת הניזונות מן האחין נוטלת עישור נכסים.

ובקידושין ס: כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי.

ובגיטין לג. ביטלו מבוטל.

ושם סג. הולך כזכי דמי.

וב"מ נ: יד המוכר על העלינה.

וב"ב יד. שיעור ס"ת.

ושם עו. אותיות נקנית במסירה.

ושם קכג: אין הבכור נוטל פי שנים בשבח.

ובסנהדרין ג: דיני ממונות בחמשה.

ושם פג. הזיד במעילה רבי אומר במיתה.

ובזבחים צז. מריקה ושטיפה בצונן.

ושם ק: אנינות לילה דרבנן.

ומנחות כ: עצים קרבן מנחה הן.

ושם כח: כלי שרת שעשאן של עץ פסול.

ושם עד: כל המנחות נעשות בכלי.

ובחולין טו: השוחט במחובר לקרקע שחיטתו כשרה.

ושם מה: חוט השדרה שנפסק ברובו.

ושם נא. מחט שנמצא בבית הכוסות.

ושם נז: שמוטת ירך בעוף כשרה.

ובכורות נא. בכל פודין חוץ משטרות.

וכן נזכר הרבה פעמים בתוספתא ובספרא וספרי.

חברי רבי ובני דורו.

ר' אחי בר' יאשיה היה בבבל בזמנו בקידושין עב.

ר' אלעזר בר' שמעון בן יוחאי שניהם למדו אצל רש"בי כדמובא לעיל, והיה גדול מרבי כב"מ פד:, מחלקותן שבת לב:.

ר' אלעזר בר' ינאי אמר לפני רבי משום ר"א בן חסמא תוספתא זבים פ"א ח"ב.

ר' אלעזר הקפר בריבי בתוספתא אהלות ספ"יח שרבי ור"י בר' יוסי ור"א הקפר שבתו בחנותו של פזי בלוד.

ר' דוסתאי בר' יהודה חולק עם רבי ערכין ל..

רב הונא ריש גלותא היה בימיו בבבל ונפטר קודם רבי כבלאים פ"ט ה"ג.

יהושע בן זירוז בן חמיו של ר"מ או יהושע בן כפותאי חתנו של ר"ע אמר לפני רבי דין משום ר"ע, ורבי שמע תיכף לדבריו ושילשל טליתו כשבת קמז..

ר' יוסי בר' יהודה הלכו יחד כנדרים סב., והיו שניהם בעכו ואיתקבלון גבי ר' מונא כשביעית פ"ו ה"ד, וצוה ג' דברים לרבי כפסחים קיב:. מחלקותן שבת יח., ביצה יג., ובירושלמי מעשרות רפ"א רבי ור' יוסי בר' יהודה היו מכניסין את הכלכלה לאחורי הגגות ראה אותן ר' יהודה בר' אלעאי א"ל ראו מה ביניכם לראשונים וכו'.

אבא יוסי בן סימאי בזמנו כיבמות קטו.

יוסף הבבלי כשבא רבי ללמוד לפני ראב"ש מצאו שם שהיה מבחירי תלמידיו במנחות יח..

ר' יעקב בר חנינא בספרי האזינו פ' יערוף אמר לרבי בא ונפשפש בהלכות בשביל שלא יעלו חלודה.

ר' יצחק (התנא) מחלקותן חגיגה יג., מגילה כז:.

ר' פנחס בן יאיר ישב עם רבי בלוד כתוספתא אהלות ספ"יח, ובחולין ז: וכאשר נביא לקמן באריכות.

ר'

ר' פרטא ב"ב של ר' פרטא הגדול בכתובות ק. שאמר לרבי א"כ מה כח ב"ד יפה והחזיר רבי את המעשה.

ר' פריפא בזמנו עיין פאה פ"ז ה"ד.

ר' שמעון בן אלעזר בנדה נג: אמר עליו רבי רואה אני דבריו מדברי.

תלמידיו הגדולים ויש מהם שלקחו חלק בסידור המשנה.

אבא אבוה דשמואל מצינו בירושלמי ר"ה פ"ג ס"הו ששאל מרבי, וב"מ רפ"ד בעי קומי רבי. וכן שלח מבבל לרבי כפסחים קג. ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך.

אבא שאול גבל של בית רבי הוה כפסחים לד., ובנדה לח. אבא שאול משמיה דרב וצ"ל משמיה דרבי.

ר' אבא בר אחא בשם רבי ברכות פ"א רה"ו פ"ג ה"ד אך ידוע שכל הנשיאים נקראין בירושלמי בשם רבי, וקאי על ר"י נשיאה.

אבדן תלמידו הגדול והיה אמורא דרבי כירושלמי ברכות פ"ד ה"א־כח:, וביבמות קה: שאתיא יבמה לקמיה דרבי א"ל לאבדן פוק בדקה. וכן נדה סו. ההיא דאתאי לקמיה דרבי א"ל לאבדן זיל בעתה. ומזה אנו רואין שהיה כמו משמשו. וברכות כז: א"ר אבין פ"א התפלל רבי וכו' וצ"ל אבדן כגרסת דק"ס.

ר' אבא בר זבדא מצינו שיספר מעשיות מרבי כברכות פ"א ה"ח, ואפשר שקבל זה מר' חנינא רבו.

אילפא, בתענית כד. יסופר שפ"א גזר רבי תעניתא ולא אתא מטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה אילפי וכו'. ותלמידו הגדול הזה התפאר שכל מתנייתא דר' חייא ור' אושעיא מרומזין במשנה כתענית כא..

ר' אפס היה סופרו כב"ר פ"עה־ה. ואחר פטירת רבי היה מראשי הישיבה בכתובות קג:.

רב אשי אמר רבי כן הוא בגיטין לט: אר"ז א"ר חנינא א"ר אשי אמר רבי, אבל הוא ט"ס וצ"ל א"ר זירא א"ר אסי א"ר חנינא אמר רבי כגרסת הרי"ף והרא"ש ביבמות פ"ב ס"ג. וזה ברור.

בוניוס בן בוניים היה עשיר גדול בזמן רבי וכשבא לקמיה א"ל פנו מקום לבן מאה מנה כעירובין פה: ושגר לרבי מודיא קונדסא דמן נאוסה כעירובין פג.

ר' בון בר כהנא בשמו כתענית פ"ג ה"ד, ולא שהיה תלמידו או בזמנו אך היה בידו קבלות מהראשונים כמבואר בערכו.

בר קפרא תלמידו הגדול דרבי, ולדעת הרמ"בם בהקדמתו ליד החזקה שהיה מבי"ד של רבי, והיה גדול כ"כ בעיני רבי עד ששאלו רבי מאי משמע כפסחים מב., וכן בנדרים נא: שפירש לרבי מאי לשון תועבה — תבל — זימה, ובנזיר נב. א"ל רבי אל תשנה רביעית, ורבי פתר לו חלומו כברכות נו: ועיין ערכו.

ר' ביסא היה בב"ד דרבי מובא בהג' הראב"ד להקדמת הרמ"בם ליד החזקה, וגם הרמ"בם בודאי מודה לו כי באמת היה בזמן רבי.

בייתוס בן זונין ישב לפני רבי כשבת פ"ח ה"ו.

בני בתו או בני אחתיה דר"י בן גודגדא שהיו אלמים (שלא יכלו לדבר) והיו יושבין לפני רבי ורבי בקש רחמים עליהם ונתרפאו ומצאן שהן בקיאין בכל התורה כדמובא חגיגה ג., ועיין ערך ר"י בן גודגדא.

ר"ה אמר רבי כתובות סח:.

הלל בעי מרבי ב"ב פג:, ובל"ס הוא נכדו בן ר"ג.

ר' הלל בריה דר' וולס בירושלמי כלאים פ"ט ה"א שהיה לו בגד בשלשים ריבוא ויהביה לרבי ורבי מצא בו כלאים ושרפו. ובגיטין נט. אמר מימות משה ועד

רבי

רבי לא מצינו תורה וגדולה במ"א.

זוגא שאל לרבי נדה פ"ג ה"ב והוא זונין הנזכר ב"ב קסד: שאמר לרבי כך מנהגו של אומה זו.

חזקיה בנו של ר' חויא ישב בסעודה קמיה דרבי ורבי קראו בני כסנהדרין לח. ועיין ערכו.

ר' חייא תלמיד וחבר דרבי שרבי קראו מארץ מרחק איש עצתי כמנחות פח:. והיה סומך על שלחן רבי כעירובין עג., ורבי אמר עליו כמה גדולים מעשה חייא ככתובות קג:, וכשהיו נכנסין לבית ועדא אמר רבי יכנום ר' חייא רובה לפנים כירושלמי כלאים פ"ט סה"ג. ורבי שלחו לקדש החודש בעין טב כר"ה כה:, ורבי בעי מיניה כהוריות יא:, ורבי אמר עליו ועל ר"י בר' יוסי אשרי הדור שאתם בתוכו כמגילה פ"ד ה"א־דו:, ורבי הרשהו לדון אף ביחידי כסנהדרין ה., ורבי התחתן עם ר"ח ככתובות סב: וכבר הארכתי בערך ר' חייא.

ר' חמא בר ביסא היה בב"ר דרבי כדמובא בהקדמת הרמ"בם ליד החזקה.

ר' חמא בר' חנינא בשבת לח. יספר שפ"א נתאחר הוא ורבי למק"א וכו', אך כבר בארתי בערכו שצ"ל פ"א נתאחרתי אני ואבא כירושלמי שבת פ"ג ה"א.

ר' חנן אמר רבי סוכה טו: טז.

ר' חנינא בר חמא תלמידו הגדול והחביב שהיה עמו כשבא אנטונינום ללמוד לפני רבי כע"ז י:, ור"ח בר חמא התפאר ואמר נדה פ"ב ה"ז ייתי עלי אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מרבי להלכה כשערות ראשי, ולמעשה ג' פעמים. ובחולין נז: אר"ח זה התיר לי רבי. וקודם פטירתו צוה שר"ח בר חמא ישב בראש ככתובות קג: וכבר הארכתי בערכו.

יהודה חייטא, בב"ב קסד: כשר"ש בריה דרבי אמר לאביו לאו אנא כתבתיה אלא יהודה חייטא א"ל רבי כלך מלש"הר. ושם אנו רואין שהיה ספרא רבה שרבי אמר על ספר תהלים כמה מיושר כתב זה ור"ש בריה א"ל שיהודה חייטא כתבו.

יהודה בנו של ר' חייא יתיב בסעודה קמיה דרבי וקראו בני כסנהדרין לח..

יהודה בן נקוסה תלמידו כב"ק פא: והיה אז כבר גדול הדור, ובב"ב יא: פירש לפני רבי.

ר' יהושע בן לוי אמר רבי יומא י., וכן יספר בשבת מו. פ"א הלך רבי וכו' ובכתובות כז. יספר מעשה בא לפני רבי, ובל"ם היה בישיבתו.

ר' יוחנן זכה עוד כשהיה עול ימים לישב לפני רבי כמפורש פסחים ג:. ובחולין נד. העיד ר"י בעצמו ששימש את רבי אך בעמידה, ושם קלז: שישב אחרי יז' שורן אחורי דרב קמיה דרבי, והתפאר שזכה לאורייתא בגין שחזא אצבעותיה דרבי מן גולגיקון דידיה כירושלמי ביצה פ"ה ה"ב.

יוחנן חקוקאה שאל מרבי פסחים יג..

יונתן בן עמרם תלמידו כב"ב ח., ובע"ז לו: גרס ר' נתן ב"ע וצ"ל ר' יונתן.

ר' יונתן אמר רבי זבחים צט: (לגרסת ס"א).

ר' יוסי בן שאול בעי מרבי ורבי א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי כע"ז נב:, ר' יוסי ב"ש אמר רבי שבת נ., עירובין פא., ביצה יד: כז., ר"ה כד. ל., מו"ק כב., ובאיזה מקומות איתא בטעות ר' אסי בר שאול והוא ר' יוסי.

יוסף חפני, בכתובות קג: צוה רבי קודם פטירתו ואמר יוסף חפני, שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי, ונפטר קודם רבי. ובש"ר פ"ב־ה אמרו שבב"מ שהיו רואין אותו אמרו שם רבינו הקדוש ושם נקרא יוסף הארוך

ר'

ר' ינאי אמר רבי ברכות מד:, שבת לט:, ב"ב פד: קיג., ובירושלמי חגיגה פ"ג ה"ב, קידושין פ"ג ה"יב, ב"ב פ"ט ה"ו.

ר' יעקב בר אחא היה גדול הדור בזמן רבי כמו"ק כב: שאמרו מעשה בגדול הדור שמת אביו, גדול הדור רבי, שעמו, ר' יעקב בר אחא, וא"ד גדול הדור ר"י בר אחא שעמו, רבי, ובנדרים נו: ריב"א אמר רבי.

יעקב מעפרתים בירושלמי שבת פ"יד ה"ג ר' חוניא יעקב מעפרתים בשם רבי, והכונה שר' חוניא אמר בשם יעקב מעפרתים והוא אמר בשם רבי.

ר' יצחק בר אבדימי או כאשר נקרא בירושלמי ר' יצחק רובה היה תלמידו דרבי וכאשר בארתי באריכות בערכו.

ר' ישמעאל בר' יוסי היה תלמיד חבר לרבי, וישב בישיבתו כיבמות קה:, ואמר תמיד לרבי כך אמר אבא כשבת נא:, יבמות קה:, ע"ז מ:, נדה כה., ומצינו שרבי בעי ממנו כשבת קיג: קיט., וכן כששלח אבוה דשמואל לרבי ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך שלח לו כך אמר ר' ישמעאל בר"י כפסחים קג., וכשחלה ריב"רי שלח לו רבי אמור לנו ב' וג' דברים שאמרת לנו משום אביך כפסחים קיח:, וצוה לרבי שלשה דברים שם קיב:. ורבי אמר עליו שהוא עניו מאוד כקה"ר פ"א ספ"ז, ור"י בר יוסי היה נכנס לבית הועד בראשונה גם קודם ר"ח ככלאים פ"ט סה"ג. ומזה אנו רואין שהיה כמו חבר לו אבל מצינו בפירוש בעירובין פו. שקראו „רבי" בפניו. וכן ביבמות קה: שאמר לאבדן אני ישמעאל בר"י שבאתי ללמוד תורה „מרבי", אבל באמת לא היה רבו כאשר אמר שם לאבדן וכי „רבך" אלהים? ולא אמר וכי „רבינו", ונפטר קודם רבי כב"ק פ"ו ה"ז, ועיין ערכו.

ר' ישמעאל בן סתריאל העיד לפני רבי כבכורות נז:.

לוי תלמידו הגדול שאמרו למדין לפני חכמים לוי מרבי כסנהדרין יז:, בעי מרבי כשבת קז., אותיב לרבי ברכות מט., ואחוי קידה קמיה רבי ומטייל קמיה בתמני סכיני כסוכה נג., וביבמות ט. כשהקשה לרבי א"ל כמדומה אני שאין לו מח בקדקדו. ובזבחים ל: אמר רבי עליו ששאל דברי חכמה. והיה בהלוליה דר"ש בריה דרבי ככתובות ח., ושלח לרבי שיכרא בר תליסר מגני כפסחים קז., ויען שהיה בבלי שאלו רבי הראני פרסים כקידושין עב., ובשבת קנו. כתיב על פנקסיה דלוי אמרית קדם רבי ומנו רבינו הקדוש.

נתן בר שילא ריש טבחיא דציפורי העיד לפני רבי כחולין נ: נח:.

רב עוירא בחולין נא. כשבא לבבל סיפר לאביי שהוא מפטיר כנסיות היה לעילה מרבי רבה ור"ה ציפוראה ור' יוסי מדאה יושבין לפניו ובאת מעשה לפני רבי וכו' ופרש"י שהוא ר' יהודה הנשיא, אך בל"ם צ"ל ר"י נשיאה וכבר בארתי בערכו שגרסת היוחסין עיקר שקאי על ר' יוחנן שהיה רבו.

פלומי בעי מרבי מי שיש לו ב' ראשים — א"ל קום גלי אי קבל עלך שמתא, אדהכי אתא גברא א"ל איתיליד לי ינוקא דאית ליה ב' ראשים כמנחות לז.

ר' ראובן איסטרובולוס, שני בניו היו תלמידי דרבי ככלאים פ"ט סה"ד.

רב היה תלמידו המובהק כעדות ר' יוחנן בחולין נד. שרב ישב לפני רבי בשורה הראשונה. ושם קלז: שנפקי זקוקין דנור מפומיה דרב לפומיה דרבי וכו'. והיה פסיק סידרא קמיה דרבי כיומא כד: וב"ב קסד:. ונתגדל כ"כ בעיני רבי עד שהיה במניינא דבי רבי כגיטין נט., וגם כשירד רב לבבל היה שולח לרבי

אגרות

אגרות שלום ושאלות כתובות סט. ועיין ערכו.

רבה בר חנא בסנהדרין ה: שע״י השתדלות ר״ח דודו קבל מרבי סמיכה.

ר׳ רומנוס תלמידו כשבת מז. שאמר לי התיר רבי. וביבמות ס: ארי״בל עיר אחת היתה בא״י — ושיגר רבי את ר׳ רומנוס. ובמגילה פ״א ה״ב רבי שלח את ר׳ רומנוס לאנטונינוס לבנות לו מזבח (וגם זה ראיה גדולה שאנטונינוס היה אוהבו דרבי ולא כהאומרים שקאי על ר״י נשיאה).

שמואל היה אסייה דרבי ורבי רצה למיסמכיה ולא הוה מסתייעא מלתא ושמואל א״ל שלא יצטער כב״מ פה:, שמואל אמר רבי גיטין סו:.

שמעון אפרתי לעיל ביוסף חפני.

ר׳ שמעון בן חלפתא (בנו של ר׳ יוסי) אוהבו דרבי כמו״ק ט. כשאפטר מרבי א״ל לבריה זיל לגביה דליברכך, ובשבת קנב. שאלו רבי מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל. וברו״ר פ״ה־ז שהיה רבי מפקיר גרישין כדי שיזכה בהן רש״בח.

ר׳ שמעון בן לקיש זכה עוד בקטנותו לראות את רבינו הקדוש כירושלמי ביצה פ״ה ה״ב שאמר שלא זכה לאורייתא אלא בגין דחזא אצבעתיה דרבי מן גולגיקין דידיה. ואמר בשמו שבת קל:.

למה זכה רבי להקרא בשם רבינו הקדוש.

ר׳ יהודה הנשיא היה כ״כ גדול בעיני בני דורו ותלמידיו עד שכמעט נשתכח שמו הפרטי והיה נקרא בשם סתם „רבי" בלומר „המורה" והכל ידעו מי הוא כי מי מבלעדו מורה? ובשם ר׳ יהודה הנשיא נקרא ע״פ רוב כשחולק עם ר׳ נתן כשבת לה:, גיטין יג:, קידושין סג., ב״מ נ:, תמורה טז., אבל אין זה כלל כי מצינו שבת לב: גיטין כז: שחולק עם ר״נ ונקרא בשם רבי.

וכן נקרא כמה פעמים בשם רבינו, ועוד זכה להקרא בשם רביעי מה שלא זכה שום תנא או אמורא, שהיה נקרא בשם „רבינו הקדוש" והטעם מובא בשבת קיח: ששאלו לרבי מ״ט קראו לך רבינו הקדוש והשיבם מימי לא נסתכלתי במילה שלי — ולא הכנים ידו תחת אבנטו. וכן הוא בירושלמי ע״ז רפ״ג. ויסופר במגילה פ״א ה״יא כשמל אנטונינוס אתא לגבי רבי וא״ל חזי גזורתי א״ל בדידי לא איסתכלית מן יומי, איסכלית בדידך?

ובאמת מדה זו היא אחת מאלפי מדותיו היקרות, כי אע״פ שרבי היה איסתנוס גדול כירושלמי פסחים רפ״י כשהיה אוכל ביממא לא אכל ברמשא אעפ״כ היה עמלו בתורה גדלה כ״כ עד שלא היה לו פנאי לתפלה כברכות יג: ששאל רב לר״ח לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים א״ל בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים.

והיה ישן ביום אך שיתין נשמי כסוכה כו:, והיה אוכל חולין בטהרה כפסחים לד., והיה מסבב בכל א״י וגם בשאר ארצות לתקן להם תקנות ולהורותם דיני התורה כשבת מו. שהלך לדיוספרא והורה וכו׳. ובר״ה כו. אמר רבי כשהלכתי לכרכי הים וכו׳. ובנדה מז: רבי הורה בלוד וכשהיה שם שאל אם יש לו בן לאותו צדיק (ר׳ טרפון שהיה בלוד) וא״ל שאך בן בתו יש כאן שאינו נוהג כשורה. וקראו רבי אליו והבטיחו שאם יחזור בו יתן לו את בתו לאשה והדר ביה, כב״מ פה., וכן יסופר שם שפ״א איקלע לאתריה דר״א בר״ש (בעיר עכבריא) ושאל אם יש לו בן לאותו צדיק וא״ל שיש לו בן שאינו הגון וקראו ואסמכיה לקראותו רבי, ומסרו לר׳ שמעון בן איסי בן לקוניא עד שנעשה אדם גדול ולמד בישיבת רבי, ורבי הכירו בקולו שהוא בן חבירו הגדול. ובחגיגה ה: שהלך עם ר׳ חייא באורחא

כי

כי מטו להההוא מתא אמרי איכא צורבא מרבנן הכא נזיל ונקביל אפיה אמרי [להו] איכא צורבא מרבנן הכא ומאור עינים הוא א״ל ר״ח תיב את לא תזלזל בנשיאותך איזיל אנא — תקפיה ואזל בהדיה, כי הוה מיפטרי מיניה א״ל אתם הקבלתם פנים הנראים ואינם רואין, תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין, אז אמר לר״ח אלו לא הלכתי מנעתן מהאי ברכתא.

ואימת רבותיו היתה עליו גדולה כ״כ עד שאמרו בגיטין פ״ו ה״ז כשהיה צריך להקשות על ר׳ יוסי (רבו) אמר אנן עלובייא כשם לבין קה״ק לבין חולי חולין כך בין דורינו לדורו של ר׳ יוסי. ולא בוש מעולם לומר שדברי החולקים עליו צדקו מדבריו כתוספתא מנחות פ״ח, אהלות פ״ח ספ״יא, נדה פ״ט. וכששלח לדבר באשת חבירו ראבר״ש והיא שלחה לו כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול לא כעס ע״ז והודה לדבריה שהוא היה גדול ממנו בתורה. כב״מ פד:.

וענותנותו גדלה כ״כ עד שראה תמיד גדולת זולתו יותר מגדולת עצמו כמנחות פח: שקרא לר״ח מארץ מרחק איש עצתי. ובכתובות קג: אמר רבי כמה גדולים מעשה חייא א״ל ר״ש בריה אפילו ממך? א״ל אין! ומה שכעס על ר״ח כשגזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק ור״ח יצא ושנה כמו״ק טז: זה בל״ם ידע רבי היטב שסכנה כרוכה בזה לכל ישראל.

ובירושלמי כלאים פ״ט ה״ג אמרו רבי היה עניו גדול ואמר אם היה סליק ר״ה ריש גלותא להכא הייתי מושיבו למעלה ממני. ובירושלמי יבמות ספ״יב כששלח לבני סימונאי את לוי בר סיסי לרב ולדרשן א״ל בחייכון גברא דכוותי יהיבת לכון. ובסנהדרין לה. כשהיו בני ר״ח סועדין אצל רבי ואיבסום בסעודה אז יצא מפיהם דברים קשים נגד בית הנשיא והוא בטוב לבו אמר להם בני, קוצים מטילין בעיני. וכן המעשה הנפלא עם בר קפרא ורבי כדמובא בנדרים נא:.

ובנדרים מא. יסופר שרבי גמר יג׳ אפי הלכתא ואגמריה לר״ח ז׳ מנהון ולבסוף חלש רבי ושכחן ור״ח אהדר לו הנהו ז׳ שידע והששה נשכחו מהם, וההוא קצרא שמע מרבי כל היג׳ אפי והלך הקצרא ולמד אותם לר״ח ור״ח לרבי וכאשר ראה רבי לההוא קצרא א״ל אתה עשית אותי ואת חייא. ולא על חנם אמר רבי מכות י. הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם. ודבריו היקרים אבות רפ״ב שאמר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה — והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. ושם פ״ד מ״ב אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.

והיה נזהר מאוד אפילו מאבק לש״הר כב״ב קסד:, והיה דעתו תמיד לומר שכל הפורענות בא לעולם אלא בשביל ע״ה, אך יונתן בן עמרם תלמידו העמידהו על האמת ומני אז היו הכל שוין לטובה בעיניו כי מי יודע מי הוא ע״ה ואפשר שהוא צדיק גמור אך אינו רוצה ליהנות מכבוד התורה כאשר יסופר ב״ב ח.

והמעשה הנפלא מה שיסופר בחולין ז. שפ״א עבר ר׳ פנחס בן יאיר ובא למקום רבי, ורבי כששמע זאת נפק לאפיה ובקשו שיסעוד אצלו א״ל הן, צהבו פני רבי אך א״ל השתא אין לי פנאי כי אני הולך בדבר מצוה אך כי הדרנא עיילנא לגבך. כי אתא איתרמי שעל בההוא פתחא דהוה קיימין כודנייתי חוורתא אמר, מה״מ בביתו של זה ואני

אסעוד אצלו? שמע רבי נפק לאפיה והפצירו וא"ל שאמכרם או עקרנא להו או קטילנא להו והיה מפציר מאוד אך גבה טורא ביניהו (והבדילן) ובכה רבי ואמר מה בחייהן כך במיתתן על אכ"וכ. ובאמת היה רבי בעל בכי גדול כדמובא הלשון על רבי בחגיגה טו:, ע"ז י:.

והיה דן את כל האדם לכף זכות כירושלמי תענית פ"ג ה"א באיש עני אחד מורה ילדים שחטא והובא לפני רבי, ורבי אמר ומה יעשה העלוב הזה.

ובעירובין פה: אמרו רבי מכבד עשירים (ומה נאה דברי מהרי"ל מובא בגליון הש"ס שם ששמע ממהר"ם יען שרבי בעצמו היה עשיר מופלג ולכן הרגיל א"ע לכבד עשירים ללמד את העם שיכבדו אותו אך מחמת עשרו ולא מחמת תורתו שלא רצה להשתמש בכתרה של תורה).

וחביבותיה למצוה כאשר יסופר חולין פז. שפ"א סעד אצלו צדוקי אחד ואח"כ שאלו אם יטול כוס של ברכה או ארבעים זהובים יטול. וכל מגמתו היה אך להקל מהעניים את עניותם ולכן כשהעיד לפניו ר' יהושע בן זרוז שר"מ אכל עלה של ירק בבית שאן התיר רבי ע"י את בית שאן כולה. וכשחברו עליו אחיו ובית אביו איך יעשה דבר שאבות אבותיו לא עשו השיב להם בענותנותו שאך מקום הניחו לי להתגדר (ולא משום שהוא גדול מהם) כחולין ז., וכן התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד כשביעית פ"ו מ"ד. וכן טיהר מקום קיני כאהלות פי"ח מ"ט, ובירושלמי סוטה פ"ג ה"ד שהיה לו תלמיד אחד שהיה לו מאתים חסר דינר והיה רבי נותן לו מעשר עני, אך חבריו התקנאו בו ומלאוהו שיהיה לו מאתים זוז, וכשנודע לרבי רמז לתלמידיו שיחסרו לו דינר אחד ואח"כ נתן לו כמנהגו.

ודבורו היה בנחת ובכבוד כששאל לר"ש בן חלפתא מפני מה לא בא לראותו ברגל אמר מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך כשבת קנב..

ובשבת ל: יסופר שפ"א בא אדם אחד לקמיה דרבי וא"ל אשתך אשתי ובניך בני, ורבי ברוב חכמתו וצדקתו לא הכעים עליו, ואך א"ל רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע (פי' נכנס יין יצא סוד שהוא שקרן). והנה אף שקיימי קצוצי עליה דרבי (במצות אנטונינוס להכות לכל העומדים עליו, רש"י) אעפ"כ היתה תפלתו יר"מ שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מחבר רע וכו' כברכות טז:.

והשקפתו הגדולה בהתנהגות העולם ממאמריו היקרים שאמר אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, אל ימנה אדם אפיטרופוס בתוך ביתו כברכות סג., אל ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר כנדרים כ:, למה נסמכה פ' סוטה לפ' נזיר וכו' סוטה ב., ג"וי לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו וכו' קידושין ל:, וכן אמר הלשון הזה בחולין סג:, יצ"הר דומה לזבוב ברכות סא..

והיה בקי גדול בחכמת הרפואה כברכות מד: שאמר כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנה, וביומא פא: חומץ משיב את הנפש, ובחולין פה: כשנפל יאניבא בביתניה דר"ח א"ל רבי שקול עופא ושחוט.

וכן היה בקי בחכמת הטבע כיבמות פ: שאמר איזהו בן שמונה וכו', וביומא כח: אינו דומה תימור של לבנה וכו' — למאי נ"מ לשטוחי עורות, מלבד שהיה בקי גדול בחכמת העיבור כפסחים צד:.

ואחרי כל זאת לא לפלא מה שר' חייא קרא עליו רוח אפינו משיח ה' כירושלמי שבת רפ"טז, ורב אמר עליו אי מן חייא הוא (משיח) כגון רבינו הקדוש

כסנהדרין צח:, ואמרו עליו מגילה יא. להפר בריתי אתם, בימי פרסים (וצ״ל רומאים ונשתנה מהצענזור) שהעמדתי להם של בית רבי. והתקדש כ״כ עד שיסופר עליו שאליהו היה שכיח במתיבתא דרבי כאשר יסופר ב״מ פה: שגלה לו הסוד שר״ח ובניו יכולים להביא הגאולה. ובכלאים פ״ט ה״ג כשכעס רבי על ר״ח ולרבי היה לו אז כאב שנים ובא אליהו בדמות ר״ח וריפא שן רבי.

וכל מגמתו היתה אך להתקדש יותר ויותר, כאשר יסופר ב״מ פה. כששלח רבי לאשת ראבר״ש שרצה להתחתן בה והיא שלחה לו ממעשים הטובים שעשה ראבר״ש אמר, חביבין יסורין! קבל עליה תליסר שני, שית בצמירתא ושבע בצפרנא, ויסופר הסיבה מפני מה באו עליו היסורין שפ״א ברחה עגלא שהביאוה לשוחטה ותליה לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי א״ל זיל לכך נוצרת אמרי, הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין, וע״י מעשה הלכו שפ״א הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא הוה שדיא בני כרכושתא וקא כנשא להו אמר לה שבקינהו כתיב ורחמיו על כל מעשיו, אמרי הואיל ומרחם נרחם עליה, ואמרו שם שכל שני יסורי דרבי לא איצטריך עלמא למטרא, אפ״ה כי הוו עקרי פוגלא ממשרא הוה קיימא בירא מליא מיא.

מקום ישיבתו בתחלת נשיאותו ובסוף ימיו.

זה דבר ברור שב״ד היה בבית שערים כמפורש סנהדרין יד. שאמרו אחר רבי לבית שערים, וזה שאמרו ר״ה לא: גבי עשר גליות שגלתה סנהדרין — מאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים, וכידוע שאביו רשב״ג ישב באושא וכפי הנראה שבסוף ימיו העתיק ישיבתו לשפרעם, ורבי שם משכנו בבית שערים, אך כשבאו עליו היסורין אמרו בכתובות קג: כיון דחלש רבי אמטוהו לציפורי דמדליא (יושבת על ההר) ובסים אוירא, ובירושלמי כלאים פ״ט ה״ג וכתובות פ״יב ה״ג שחי בציפורי שבע עשרה שנה, כי כפי הנראה לא הרפו ממנו היסורין לגמרי עד יום פטירתו כדמוכח כתובות קד., אבל שמקום רבי היה בטבריא לא מצינו בשום מקום, וברש״י ר״ה לא: ד״ה בית שערים שבטבריא היה רבי בימי אנטונינוס, וכן כתבו התוס׳ במגילה ה: ד״ה והא רבי בטבריא הוה, נראה שהיה בטבריא בימי אנטונינוס כשהיו יחד כע״ז י. שרצה שישחרר לבני טבריא ממס.

ורבותינו נדחקו בזה לומר שרבי היה בטבריא יען שמצאו הלשון במגילה ה: שמקשה הגמרא בפשיטות איני „והא רבי בטבריא הוה״, אבל קשה מאוד לומר כזה, ונעתיק כל לשון הגמרא שאמרו שם אר״א אר״ח רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של ציפורי, ופריך ורבי היכי נטע נטיעה בפורים? והתני רב יוסף — ויו״ט מלמד שאסור בעשיית מלאכה, ומשני אלא רבי בר ארביסר הוה (פי׳ שהיה בציפורי שקוראין שם ביום יד׳) וכי נטע בט״ו נטע, ופריך איני והא רבי בטבריא הוה וטבריה מוקפת חומה? — אלא רבי בר חמיסר הוה (שקראו במקומו בטו׳) וכי נטע ביד׳ הוה. וקשה מאוד איך מקשה הגמרא בפשיטות „והא רבי בטבריא הוה״ מנין ידע המקשן שהיה בטבריא? ואפילו אם נדחוק לומר ולתרץ כדברי רש״י ותוס׳ שזה היה בימי אנטונינוס, אבל מנין להמקשה שבשעה שנטע רבי היה אז בטבריא? הלא מפורש שם שרבי רחץ בקרונה של ציפורי. והחכם ר״א קרכמל בהחלוץ ח״ב צר 93 יאמר בבירור כי שגיאה יצא מלפני בני תרביצא. אבל כל דבריו שם בנוין על אדני תהו, הלא מובא הענין בדבר הלכה ולא באגדה אשר לפעמים בחדות ידברו, והגמרא

פריך

פריך בפשיטות והא רבי בטבריה הוה, ובע"כ צריכין אנו להבין דבריהם הקדושים והאמיתים.

ומצאתי שכבר העיר ע"ז הגאון החכם ברה"ר בח"ב פ"יח, ויען שדבריו דברים אמיתים כנתינתן מסיני נעתיקם, וז"ל, רבינו יוסף אבן מיגש בתשובותיו ס"מה מובא בגליון רע"קא בשבת קיח: יפרש מאמר ר' יוסי שאמר יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא ובמוצאי שבת בציפורי, היינו עם שבתחלת שבת המה בטבריא ובאפוקי יומי המה בציפורי כי טבריא וציפורי תוך תחום אחד ומקדמי ומאחרי שבת עד כאן לשונו. וכן מובא בחידושי הרש"בא שבת קד: על הא דאמר ר' אמי כתב אות אחת בטבריא ואות אחת בציפורי חייב כתיבה היא אלא שמחוסרת קריבה, ופי' רב האי גאון כי טבריא וציפורי סמוכות ז"לז (ומה שמצינו איכ"ר פ"ב שמטבריא לציפורי יח' מיל הוא טבריא הישנה). מזה אנו רואין שאע"פ שהיו שתי עיירות נפרדות לכל דבר אבל היו קרובות זו לזו, וא"כ לענין קריאת המגילה הוא דבר ידוע שכרך וכל הסמוך לו נידון ככרך ויחשבו לעיר אחת כמגילה ג:. והשתא מצינו עומק פשט הגמרא שאמרו רבי בר ארביסר הוה וכי נטע בטו' נטע, והשתא פריך שפיר הגמרא „איני והא רבי בטבריא הוה", כי לענין קריאת המגילה צריך רבי לקראתה כמו בטבריא כי ציפורי על טבריא תחשב, ולכן משני שפיר שרבי קרא המגילה בטו' כדינא, וכי נטע ביד' נטע עכ"ל, וזה אמת לאמיתה של תורה.

אשתו בניו ובנותיו.

שם אשתו לא נזכרה בשום מקום, ואך זאת ידוע לנו שילדה לו שני בנים גדולי הדור, הגדול היה רבן גמליאל שמלא מקום אביו בנשיאות, ואף שלא מצינו בשום מקום שאביו למד עמו, אבל בל"ם קבל תורתו ממנו, וכדמצינו חולין צח. ההוא דאתא לקמיה דר"ג בר רבי א"ל „אבא" לא שיער וכו'. ובירושלמי תרומות פ"י ה"ו מובא הלשון שאתא ושאל לאבוה. והשני הבן יקיר לו אשר מסר לו רוב חכמתו וכדמצינו תמיד מתני ליה רבי לר' שמעון בריה כב"ק קיא:, ב"מ מד., ע"ז נב:, הוריות יג., בעי מרבי כשבת מה., וכן מצינו אותו עם אביו כיומא פז:, ב"ב קסד:. והיה גדול כ"כ בעיני אביו עד שקראו „נר ישראל" כמנחות פח:, ומינה אותו לחכם וכאשר נביא לקמן. והתחתן עם גדול הדור ר' יוסי בן זימרא שאחד מבניו נשא את בת רי"בז ככתובות סד:, וחתונת ר"ש בריה מצינו בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב רבי הוה מסב (משיא אשה) לר"ש בריה והוו מטפחין לאחורי ידיהון בשבתא עבר ר"מ ושמע קלהון אמר, רבותינו הותרה השבת? שמע רבי קליה אמר מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתנו? שמע ר"מ קליה וערק — אודיק רבי מן כוותא וחמא קדליה דר"מ מן אחוריו אמר, לא זכית אנא לאורייתא אלא בגין דחמי קדליה דר"מ מן אחוריו. וכן מובא בנדרים נא: רבי עבד ליה הלולא לר"ש בריה ולא אזמין לבר קפרא וכו'.

וכן רצה רבי להתחתן עם ר' חייא לישא עבור בנו את טוי בת ר"ח אך לדאבון לבו מתה הנערה ככתובות סב:.

וכן היה לו בת שנשאת להעשיר בן אלעשה כנדרים נא. ושם משמע שבתו היתה גדולה מר' שמעון בנו.

וכן מצינו שמתה לו בת כמו"ק כא. לגרסת דק"ס שמתה בתו של רבי בבית שערים ונכנס לב"המד ודרש כל היום כולו.

וכן היה לו בת שנשאת לבן בתו דר' טרפון (לחד לישנא) כב"מ פה..

אבל מה שמצינו שהיה לו בן בשם

יעבץ שנכנס חי לג"ע כד"א זוטא פ"ה, כבר בארנו בערכו שצ"ל שם יעבץ מבני בניו של יהודה ע"ש.

וכפי הנראה מתה עליו אשתו הראשונה בהיותו עוד בבית שערים וכדמצינו ב"מ פד: ששלח רבי ורצה לישא את אשת חבירו ראבר"ש וידוע שהוא נפטר שנים הרבה קודם רבי, כי רבי קבל עליו יסורין יג' שנה אח"כ ואח"כ נתרפא וכדמובא לעיל, אך היא לא רצתה שא"ל כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול? ונשא אשה אחרת כמפורש כתובות קג..

צואתו ופטירתו.

ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו. אל תדורו בשכנציב משום דליצני הוו, ואל תשבו על מטת ארמית א"ד דלא תיגני בלא ק"ש וא"ד דלא תינסב גיורתא — ואל תבריח עצמך מן המכס וכו' כפסחים קיב :, ובקידושין עב. אמרו כי נח נפשיה דרבי אמר הומניא איכא בבבל כילה עמונאי היא, ושמתינהו ר' אחי בר' יאשיה, אדא בר אהבה יש בה היום יושב בחיקו של אברהם אבינו — היום נולד רב יהודה בבבל.

ובכתובות קג. מפורש צואתו באריכות שבשעת פטירתו אמר לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו וצוה להם וזהרו בכבוד אמכם (ואמרו שם שלא היתה אמם ולכן הוצרך לצוות ע"ז), נר יהא דלוק במקומו, שלחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מוצעת במקומה. יוסף חפני, שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי, והם סברו שהם יתעסקו בקבורתו, ולבסוף נפטרו קודם רבי והבינו שכונתו לעלמא דאתי.

ואח"כ אמר שצריך לראות חכמי ישראל, וכשנכנסו אצלו א"ל אל תספדוני בעיירות והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום. שמעון בני (יהיה) החכם, וגמליאל בני הנשיא וחנינא בר חמא ישב בראש. ור' חייא נכנס אצלו ומצאו שהוא בוכה — א"ל אתורה ומצות (שאיני יכול לקיים עוד) אני בוכה. אך י"א שם שר"ח נפטר קודם רבי ורבי הלך לבקר לר"ח ע"ש.

ואח"כ אמר לבני קטן אני צריך נכנס ר"ש אצלו ומסר לו סדרי חכמה.

ואח"כ אמר לבני גדול אני צריך ונכנס אצלו רבן גמליאל ומסר לו סדרי נשיאות א"ל בני נהוג נשיאותך ברמה, זרוק מרה בתלמידים.

וההוא יומא דנח נפשיה גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי ואמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב. אך הוא סבל הרבה מחולי מעיים והיה קא מצער הרבה שהיה צריך לחלוץ תפלין בכל שעה, ואמתיה דרבי חזיה דקא מצער טובא אמרה י"ר שיכופו עליונים את התחתונים, אבל רבנן התפללו בלי הרף, ואז זקף רבינו הקדוש עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רב"שע ג"וי לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה, יהר"מ שיהא שלום במנוחתי, יצתה ב"ק ואמרה יבא שלום, ואמתיה עלתה לאיגרא והשליכה כוזא לארעא ואישתקו רבנן מלהתפלל ויצתה נשמתו בטהרה. א"ל רבנן לבר קפרא זיל עיין אזל אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה ואהדריה קרעיה לאחוריה ופתח ואמר אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארה"ק, א"ל נח נפשיה? א"ל אתון קאמריתו ואנא לא קאמינא. וספדוהו שלשים יום, לילה ויום מכאן ואילך ספדוהו אך בימפא עד יב' חודש. ההוא יומא דאשכבתיה (רש"י מפרש יום פטירתו, ונראה כונת רש"י שאין ממש ביום שנפטר אך כשנשלמו היב' חודש והגיעו ליום שמת בו בשנה דאשתקד) דרבי נפקא ב"ק ואמרה כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן לחיי העה"ב,

והההוא

וההוא כובס שכל השנה היה בהספידו אך ההוא יומא לא אתא, ומרוב צער סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית ויצתה ב"ק ואמרה אף ההוא כובס מזומן לחיי העה"ב.

ובירושלמי כלאים פ"ט סה"ג שנפטר ערב שבת ונעשה נס גדול שנתארך היום ע"ש.

קדוש וטהור היה בחייו וכן גם לאחר מותו כאשר יסופר עליו שם שגם לאחר פטירתו היה בא כל ע"ש בביתו (ולכן צוה שלא ישנו בביתו שום דבר) ופ"א הקישה על הדלת שכנה אחת א"ל אמתיה שתיקי דרבי יתיב, כיון דשמע שוב לא אתא, שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים.

וכשנפטר רבי אמרו שבטלה קדושה ובתוס' שם מביא מירושלמי ברכות פ"ג ה"א כשמת רבי אמרו אין כהונה היום, היינו שנטמאו הכהנים לו, אבל באמת שם קאי על ר"י נשיאה נכדו. ובירושלמי כלאים פ"ט רה"ג יש אומרין בסדין אחד נקבר רבי. ובסוף סוטה אמרו כשמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא והוכפלו הצרות. ונקבר בבית שערים כמפורש כתובות קג:.

שני חיי רבינו הקדוש.

יש מן החכמים שיקצרו ימיו עד ששים ויש שיאריכו ימיו יותר ממאה אך האמת כמו שבארנו לעיל שזה ברור שהגיע לשבעים, ואין להכפיל הדברים בכאן, ונביא כאן אך הירושלמי סנהדרין פ' הנחנקין ה"ג שאמרו שם תני רש"בם אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים בצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובניו, ר' יוחנן אמר כל שבע מדות שאמרו חכמים היו ברבי מאן רבי הוא רבי הוא ר' יהודה הנשיא, א"ר אבהו הוא רבי הוא ר' יודן הנשיא הוא רבינו. והגאון בעל דו"הר בח"ב פ"יג מביא הירושלמי ומקשי עליו כמה קושיות ורוצה להגיה שצ"ל „רבותינו„ אבל נוכל לפרש הירושלמי ע"פ פשט הפשוט. כידוע שר"ש בן מנסיא היה בן דורו של רבי והוא העיד שכל השבע מדות נתקיימו (ביחד) ברבי ובניו, אבל לא היה יכול להעיד שגם ר"ג בנו האריך ימים עד שיבה ולכן אמר ברבי ובניו ביחד נתקיימו כל המדות. אבל ר' יוחנן שראה בעיניו שבנו ר"ג לא האריך ימים וגם לא היה חכם כאביו לכן בא לומר כל שבע מדות היו (אך) ברבי, ומפרש מאן רבי (כי גם ר"י נשיאה היה כמו רבו דר"י) הוא רבי הוא ר' יהודה הנשיא, ור' אבהו שהיה מאוחר יספר שגם ר"י נשיאה נכד רבי גם בו נתקיימו כל המדות.

אך רבינו הקדוש לא מת, ואמרו חז"ל ברכות נז: הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה, אבל לא לבד בחלום כי נראה אותו בהקיץ, וההוגה במשנת רבי יכול לצפות לחכמה.

רבי יהודה נשיאה בן רבן גמליאל בנו של רבי.

הוא היה האחרון לצאצאי הלל אשר אחוז בידם שבט מושלים וגם נזר התורה להיות ריש מתיבתא וראש הסנהדרין ואשר מהם ועל שמם יצאו תקנות לכל ישראל, ואע"פ שלא היה נחשב עוד לתנא, זה כי גם הזקנים ממנו לימים ואשר כמעט נחשבו לדור רבי, גם הם לא היו נחשבים עוד לתנאים, כמו בר קפרא ולוי וחבריהם, כי המשנה כבר נסדרה, ודורם היה דור מסדרי הברייתות המפרשים את המשנה והיו נחשבין לתנא ואמורא גם יחד. ור' יהודה נשיאה אף שהיה בדור הראשון להאמוראים אבל היה ריש לכל הדור ההוא. וע"י תקנתו הגדולה שהתיר את השמן זכה שיזכר שמו במשנה וכאשר נבאר הלאה.

בשני ימי חייו נפלה ערבוביא גדולה בין חכמי הדור. בספר דרכי המשנה צד

203 יאמר שרבי נפטר לערך תקב ־ג"א תתקסח. ובמבוא הירושלמי יאמר שר' יהודה נשיאה נפטר לערך תרכט לשטרות היינו שנפטר אחר רבי כמאה ועשר שנים. ובמחילה טעה טעות גדול שאז נפטר גם נכדו ר' יהודה נשיאה השני מי שהיה תלמיד ר' יוחנן.

והחכם גרעץ בח"ב צד 318 יאמר שר' יהודה נשיאה מלך ששים שנה ונפטר 280 למספרם, קצב לשטרות, וזה טעות גמור שאז נפטר כבר ר' יוחנן (כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב) שהיה בדור שאחרי ר"י נשיאה, ולמותר לנו להביא את כל דבריהם הבנויים על אדני תוהו.

ואנחנו לרגל מלאכתנו נתנהל לאטי להוציא האמת לאור ממקור האמת. הנה בל"ס זכה ר' יהודה נשיאה ללמוד בישיבת רבינו הקדוש זקנו ואף שלא מצינו שידבר אתו פא"פ, אבל גם לא מצינו שלמד עם בנו ר"ג כי לא נשארה לנו התנהגות הישיבות בזמנם, ואך זאת מצינו שכל גדולי תלמידי דרבי היו כמעט כולם בבליים כמו ר"ח ור' חנינא רב ולוי. ועמהם שקיל וטרי תמיד לא כן עם תלמידיו בני א"י.

והנה כבר הבאנו בערך הלל ב) שאע"פ שהיה צעיר מר' יהודה נשיאה אחיו מצינו ב"ב פג: שבעי מרבי, מכ"ש אחיו הגדול ממנו, אבל מצינו בפירוש שקבל מאביו ר"ג בירושלמי ביצה פ"א ה"יא שר' הושעיא רבה אמר לר' יודן נשיא שמעת מאביך — א"ל כשם ששמעתי בלחישה וכו'.

והנה אביו ר"ג לא האריך ימים רבים אחרי רבי ולכן לא מצינו אותו הרבה עם חכמי הדור, ונפטר לערך עשר שנים אחר רבי, היינו לערך תקיד לשטרות, ובנו ר' יהודה היה אז במבחר שנותיו שכבר הגיע לשנות בינה, וכאשר אמרנו לעיל שכל חכמי הדור ההוא עסקו בסידור הברייתות ובתוספתות לכן אע"פ שר"י נשיאה היה נחשב כבר לאמורא אעפ"כ נזכר בברייתות, וזה שמצינו ברכות כב. ע"ז לד: ת"ר ר' יהודה בן גמליאל אומר משום ר' חנינא בן גמליאל והוא בל"ס ר"י נשיאה כי ידוע שר"ג דיבנה היו לו אך שני בנים ר"ש ור' חנינא. וכן מצינו בירושלמי שנקרא שם בשם ר' יהודה הנשיא כפאה פ"א ה"ה תני לא נחלקו „רבי ור' יהודה הנשיא", ושם פ"ב ה"ה הלוקח מהו שיזכה בפאה — בפלוגתא דרבי ור' יהודה הנשיא וכבר העירו ע"ז בתוס' ע"ז לו. ד"ה אשר וז"ל ור' יהודה הנשיא הנזכר כאן הוא ר"י נשיאה שהיה בימי האמוראים אלא בלשון משנה ובריתא קורא אותו „הנשיא" ובלשון אמורא קורא אותו „נשיאה". וכן מצינו בירושלמי ב"מ פ"ד ה"ג תני נקנה מקח דברי ר' יהודה הנשיא ר' יוחנן אמר בטל. ובזה א"א לומר שר' יוחנן יפלוג על רבינו הקדוש אך בל"ס הוא ר"י נשיאה וכדברי התוס'.

וכן מצינו בפירוש בע"ז לח: ת"ר שמן ר' יהודה הנשיא וב"ד נמנו עליו והתירוהו, ואנו יודעין בבירור שהכונה על ר"י נשיאה כמפורש שם לו. מיסתמיך ואזיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דר' שמלאי שמעיה א"ל שמלאי, לא היית אמש בב"המד כשהתרנו את השמן, והנה יען שאיסור שמן היה משנים קדמוניות כדאמרו שם שגם בימי דניאל כבר נזהרו בשמנן, (וכן מובא בקדמוניות כמה פעמים שאנשי החיל מבני ישראל הנשכרים לחיל העכ"ום קבלו כסף תחת שמן יען שהיה אסור להם לאכול שמנן), וכן אמרו שם שהוא מגזירת יח' דבר, ומובא בסתם משנה בע"ז פ"ב מ"ו אלו דברים של עכ"ום אסורין -- והשמן שלהן, לכן כשהתיר ר"י נשיאה וב"ד את השמן הוצרכו חכמי דורו להוסיף היתר זה במשנה ולומר תומ"י רבי וב"ד התירו

את השמן. ואמרו שם בגמרא לו. אר"ש בר אבא אר"י ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רש"בג ועל דברי ראבר"צ שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה. וכן מובא הלשון בירושלמי שבת פ"א ה"ד ר' יוחנן בעי ולא כן תנינן שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין ורבי וב"ד מתירין מה שאסר דניאל וחבורתו? אלא ר"י כדעתיה ומר ר"י בשם ראבר"צ מקובל אני שכל גזירה — ולא קבלו רוב צבור עליהן אינה גזירה [ולכן היה יכול רבי וב"ד להתיר השמן] ובדקו ומצאו גזירה של שמן שלא קבלו רוב הצבור עליהן.

העתקתי כל זה אך להראות טעותו של הרא"הו בדו"ד ח"א רפ"ך בהערה שם וז"ל ורמז לדבר שגזרת שמן ישנה דתניא ירושלמי שבת פ"א ה"ד אר"י בשם ראבר"צ מקובל אני — בדקו ומצאו גזרה של שמן וראבר"צ חי בימי הבית, ובמחילה שהיפוך פשט הפשוט וחשב שקאי על גזירת השמן, ולא ראה שקאי על היתר השמן בימי ר"י נשיאה שסמכו על הכלל דאמר ראבר"צ שאם ב"ד גזרו איזה גזירה ולא נתפשטה בכל ישראל אז יכולין ב"ד אחר לבטלה אף שאינם גדולים מהם, ובימי ר"י נשיאה בדקו ומצאו כזאת וכמפורש בבבלי כדמובא לעיל.

וכאשר אמרנו לעיל שכל חכמי הדור ההוא היו מסדרי ברייתות וגם היו אז עוד מחכמי דור העבר ועליהם היה ר' יהודה הנשיא וריש מתיבתא, כי זה כבר ידוע שלא מצינו על שום תנא או אמורא לומר עליו פלוני ובית דינו חוץ מראשי הסנהדרין הנשיאים או ראשי גלותא כדמצינו ר"ג וב"ד מו"ק ג: או רבי וב"ד כגיטין פ"ה מ"ו, אהלות פ"יח מ"ט, או מר עוקבא וב"ד כקידושין מד:, אבל לא מצינו מעולם לומר ר"ע וב"ד או ר' יוחנן וב"ד, אבל על ר' יהודה נשיאה מצינו ע"ז לח: שאמרו ר"י הנשיא וב"ד, מזה אנו רואין שהיה רייש הסנהדרין.

וכל חכמי הדור ההוא ובראשם ר"י נשיאה זכו להקרא תמיד בשם סתם „רבותינו" כנדה סו. ת"ר הרואה דם — דברי רבי, רש"בג — ורבותינו העידו וכו'. ובירושלמי נדה פ"ג ה"ד מפורש שרבותינו הכונה על ר' יהודה נשיאה. ובגיטין עו. וע"ז לז. ובתוספתא גיטין פ"ה אמרו ורבותינו התירוה להנשא, וע"ז קאמר שמואל מאן רבותינו אר"י אמר שמואל בית דינא דשרו משחא. וכן נדה כה: והתניא משום רבותינו העידו סנדל — אר"י מעדותו של ר' נחוניא נשנית משנה זו, וידוע שר' נחוניא היה מהתנאים האחרונים שהיו בב"ד של ר"י נשיאה, שהיה רבו דר' יוחנן. וכן נדה סה: רו"ש דאמרי תרוייהו הלכה בועל בעילת מצוה ופורש, מתיב ר"ח מעשה ונתן לה רבי ד' לילות — אינהו דעבדי כרבותינו דתניא רבותינו חזרו ונמנו בועל בעילת מצוה ופורש. ומזה אנו רואין שדור שאחר רבי ואשר היו קודם ר"ש נקראו רבותינו, וזה דור דר"י נשיאה. וכן מצינו הלשון הזה בכתובות סג: עח:.

וחביריו היו כל גדולי תלמידי דרבי ור' חייא, ר' חנינא כדמצינו בירושלמי סנהדרין ספ"ב ר' חנינא סלק גבי ר' יודן נשיא וראה אותו שהוא לבוש בבגד מלוכלך א"ל אל תעשה כן משום מלך ביפיו וכו'.

וכן ר' הושעיא שהיה נקרא אבי המשנה תלמידו המובהק דר' חייא היה אוהבו וחברו הנאמן כמגילה ז: שר' יהודה נשיאה שלח לו בפורים אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת

בנו רבינו וכו', (וקראו רבינו יען שהוא היה הנשיא). ובירושלמי ביצה פ"א ה"יא ר' הושעיא רבה שאל לר' יודן נשיא שמעת מאביך וכו'. וביבמות פ"ח ה"ב דלמא ר' הושעיא רובה ור' יודה נשיא הוון יתבון רהיט ר' יוחנן ולחיש ליה באודניה דר' הושעיא — א"ל ר"י נשיאה מה אמר לך. ומובא בקצרה ביבמות נז. שר' יוחנן שהיה תלמידו דר' הושעיא בעי ממנו — אישתיק ולא א"ל ולא מידי לסוף אתא גברא רבה אחרינא ובעא מיניה — ומנו ר"ל, א"ל ר"י נשיאה לר' אושעיא אטו ר' יוחנן לאו גברא רבה הוא וכו', וזה היה באמת בסוף ימיהם שר"י וגם ר"ל כבר היו גדולי הדור כי גם בעוד ר' אפס היה חי היו כבר גדולי הדור, אבל ישבו עדיין לפני רבותיהם ולא הגיעו ימי פעולתם עד אחרי פטירת דור ר"י נשיאה וכמבואר בערכם.

וב"ק יט: ר' יהודה נשיאה ור' אושעיא הוו יתבי אקילעא דר' יהודה נפק מלתא מביניהו כשכשה בזנבה מהו א"ל אידך וכי יאחזנה בזנבה וילך? ובסה"ד והיוחסין הביאו זה בערך רב אושעיא חבירו דר"ז וכתבו שצ"ל אקילעא דרב יהודה. וזה המעשה היה בבבל ור"י נשיאה השני בא לבבל או שרב יהודה הלך לא"י. ובמחילה מכבודם איך יאמרו כזאת, הלא ידוע שרב יהודה ס"ל שכל העולה מבבל לא"י עובר בעשה ולא הניח לתלמידיו לעלות, וגם ר"י נשיאה לא בא מימיו לבבל, ולא ראו שמפורש בירושלמי ב"ק פ"ב ה"א שהמעשה היה בר' הושעיא רבה ור' יודן נשיא הוון יתיבין אעל ר' בא בר ממל ושאל כשכשה בזנבה מהו. ומזה אנו רואין בפירוש שבבבלי ג"כ הכונה על ר' אושעיא רבה, ושניהם ישבו אקילעא דר' יהודה [נשיאה] וזה ברור. והנה בא רא"הו בח"ג פ"ז ויהפוך הקערה על פיה ויעשה אותו לאדם קטן ויאמר כי כל מקום אשר ר' הושעיא ידבר דברו לא מלאו לב ר' יהודה נשיאה להרהר עליו כ"א שמע ושתק כאחד מהתלמידים ומציין ירושלמי יבמות פ"ח ה"א, ב"ק פ"ב ה"א. ובשני הציונים טעה טעות גדול וכאשר הבאנו לעיל שבב"ק מפורש נפק מלתא מבינייהו, וביבמות מפורש שר"י לחש באודניה דרבו ר' אושעיא. ושכח החכם הזה גמרא מפורשת שר' יוחנן ידבר על ר' יהודה נשיאה ומעשיו הגדולים כבעל דור העבר במפורש גיטין עו: שאמרו ה"ז גיטך — ורבותינו התירוהו להנשא — מאן רבותינו אר"י אמר שמואל בי דינא דשרו משחא — א"ר יוחנן ר' יהודה נשיאה בנו של ר' גמליאל בר רבי הורה ולא הודו לו כל סייעתו ואמרי לה „כל שעתו" ומפורש שאז כבר לא היה בעולם ר"י נשיאה וכבר עבר זמן רב עד שאמר ר"י ויספר מעשה שהיה כבר בילדותו, וכן ר"א שאל לההוא סבא שהיה בזמן שהתיר ר"י נשיאה כי שריתוה לאלתר שריתוה וכו'.

וכן בקידושין פ"ג ה"ה דלמא ר' הושעיא רבה ור' יודן נשיא הוון יתבין וכו'. וכן שבת קל: אר"ל משום ר' יהודה נשיאה (כן צ"ל כבדק"ס) פ"א שכחו ולא הביאו איזמל מע"ש — וא"ר אושעיא שאילית את ר' יהודה הגוזר וכו', ומזה אנו רואין שר"ל יספר שר"י נשיאה ור' אושעיא וגם ר"י הגוזר היו שם ביחד.

וכן ארח לחברה עם הלל אחיו כפסחים נא. ובירושלמי שם רפ"ד, ותוספתא מו"ק פ"ב מעשה ביהודה והלל בנין של ר"ג שרחצו שניהן כאחד בכבול ולעזה עליהן כל המדינה וכו', וביבמות רפ"ח שנכנסו לבן זכאי לבבל [וצ"ל לכבול].

ועם ר' יונתן (תלמידו דר"ח) כירושלמי קידושין פ"ג הי"ב, ר' יונתן סליק עם ר"י נשיאה לחמתא דגרר הורי תמן

הולד

הולד כשר, אר"ז ההן ולד כל מה דהוא אזל הוא מתעלה, רבי עביד ליה ממזר, ר"ג בריה עביד ליה מזוהם, בר בריה עביד ליה כשר. והחכם גרעץ בח"ד צד 486 ציון כב' יאמר שמה שאמרו יבמות מה. כי אתא רב דימי אמר ר' יצחק בר אבודימי משום רבינו (רבי, רש"י) כותי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, הוא אינו רבי אך ר' יהודה נשיאה נכדו או שצ"ל „רב" ולא „רבי". וטעה טעות גדול כמפורש בירושלמי שר"י נשיאה סובר שהולד כשר, וכן רב סובר שם ביבמות מה. שכשר. ובר מן דין ידוע שר' יצחק בר אבדימי היה באמת כמו תלמיד חבר לרבי כמפורש בערכו. ובמבוא הירושלמי צג: יאמר להיפוך שמה שאמרו ביבמות מה. דכי אתא רבין אמר, ר' נתן ור' יהודה הנשיא מורין בה להתירה, שהוא ר' יהודה נשיאה הנזכר בירושלמי קידושין פ"ג ה"יב שסובר שהוא כשר. ובמחילה מכבודו הלא אמרו ביבמות בפירוש מאן ר' יהודה הנשיא רבי, וכדאמרו ר' נתן ור"י הנשיא. ולא ראה שבירושלמי נשנית כדעת רב דימי שרבי סובר שהולד ממזר.

ואבוה דשמואל שהיה מגדולי הדור בבבל בזמנו שלח שאל לר"י נשיאה במפורש יבמות קטו:.

וכל גדולי אמוראי דדור הראשון היו תלמידיו עד שגם שמואל ורב ידעו שהוא מורם מעם כירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח ר' יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין אשכח לר' שמלאי הדרומי יתיב ודריש רבי (הוא ר' יהודה נשיאה) וב"ד התירו את השמן, שמואל קביל עליה ואכיל רב לא אכיל א"ל שמואל לרב אכול דאי לא כן בתבינא עלך זקן ממרא, א"ל (רב) עד דאנא תמן אנא ידע מאן ערער עליה שמלאי הדרומי א"ל מר בשם גרמיה? (זכי אמר כן בשם עצמו) לא, בשם ר' יודן נשיא אטרח עליה ואכל. ובע"ז לו. מובא ג"כ שרב חשב שר' שמלאי התיר הדבר וא"ל רב לשמואל שאני לודאה דמזלזלי א"ל (שמואל) אשלח ליה איכסיף.

ומזה נוכל לברר הזמן שהתיר ר"י נשיאה השמן, כי כבר בארנו בערך רב שהיה בא"י גם בזמן ר"ג בר רבי וגם אח"כ בזמן ר"י נשיאה וירד לבבל בשנת תקל, ועוד טרם ירד רב לבבל ידע היטב שר' שמלאי היה מן המעוררים להתיר השמן כי בל"ם לא בין לילה התירו דבר שהיה נהוג איסור משנים קדמוניות, ולכן כששמע רב בשהיה במקום שמואל בשם ר' שמלאי הדרומי שהתיר שמן עכו"ם, חשב שנעשה ע"י ר"ש הדרומי, אבל שמואל העמידו על האמת שההיתר יצא מב"ד הגדול של ר"י נשיאה ואליו מחויבים לשמוע בקולו, וא"כ היתה היתר השמן כשהיה כבר רב בנהרדעא וזה לערך בשנת תקלא־ב לשטרות.

וכן ר' יהושע בן לוי קבל ממנו בבכורות לו: שאמרו שם ר' שמלאי ור' יהודה נשיאה תרוייהו משמיה דרי"בל אמרי, ואמרי לה ר' שמלאי ורי"בל תרוייהו משום ר' יהודה נשיאה אמרי, והספק הוא אם ר"י נשיאה הראשון אמרה א"כ אמרו ר' שמלאי ורי"בל משמיה שהיו שניהם תלמידיו, או ר' יהודה נשיאה השני אמרו א"כ אמרו שניהם בשם רי"בל. ובירושלמי יבמות פ"ח ה"א רי"בל היה בלודקיא והוה תמן ר' יודן נשיא, בעא מיקרוץ (שרצה לצאת לדרך) א"ל (רי"בל) המתן ואנו מטבילין את הגיורת למחר. ר"ז שאל לר"י בר נחמן למה (אם) מפני כבוד הזקן וכו'. ומזה אנו רואים שהיה ידוע להם שר"י נשיאה היה כבר זקן בא בימים בזמן רי"בל.

וכן ר' יצחק בן חקולא (חבירו דרי"בל) אמר בשם ר' יודן נשיא בכתובות פ"ט

ה"ב

ה"ב, ובעירובין פ"ז ה"י גרס ר"י נסייא וצ"ל נשיא.

ור"ל היה תלמידו המובהק כנזיר כ: יתיב ר"ל קמיה דר"י נשיאה ויתיב וקאמר — א"ל תוב לא שבקת רווחא לתלמידא. ואמר בשמו כשבת קיט:, פסחים קיט:, מו"ק כ., נדה ט. טו. מא., בכורות כב., ובירושלמי תרומות פ"א סה"א, פסחים פ"ד ה"ד, סוכה פ"ג ה"א, מו"ק פ"ג ה"ה, כתובות פ"א ה"ב, ובשבת קל. רש"בל משום ר"י הנשיא וצ"ל ר"י נשיאה. והחכם רא"הו בח"ג פ"ז יאמר „יש אשר „מבלי שים לב יגביהו מעלתו (של ר"י „נשיאה) בתור מעלת גדולי החכמים בדור „ההוא ועושים את רש"בל אחד מגדולי „הדור, לתלמידו ולמה? יען כי רש"בל „מביא מספר גדול דברים משמו ואמנם „הן לו יהי כן עוד לא יכריחנו זה לעשותו „לתלמידו" עכ"ל. וכל דבריו טעות גדול כי ערבב ר"י נשיאה הראשון והשני ביחד, ולא ראה שר"י נשיאה הראשון כבר נפטר טרם שמלך ר' יוחנן בטבריא וכאשר הבאנו לעיל שר' יוחנן ידבר על ר"י נשיאה ובני דורו כבעל דור שכבר עבר. ומה שלא מצינו את ר' יוחנן לומר בשמו זה יען שר"י היה תלמידו דר' ינאי שהיתה ישיבתו בעיר עכבריא ותלמיד ר' הושעיא, אבל ר"ל ויתר חכמי הדור כולם ישבו לרגלי ר"י נשיאה. וזה ברור.

מקום ישיבת ר"י נשיאה.

זה דבר ברור שמיום שהתיישב רבינו הקדוש בציפורי לא החליפו הנשיאים את מקומן עד זמן רב אח"כ בימי ר' אבהו שאז נחרבה העיר ציפורי והלכו להן לקיסרין וכאשר בארנו בערך ר' אבהו, אבל ר"י נשיאה הראשון זה ברור שהיה בציפורי כמפורש שבת פי"ב ה"ג שאמרו שם תרין זרעיין הוו בציפורין בלווטא ופגניא הוו שאלין בשלמיה „דנשיא" בכל יום והוון בלווטא עלין קדמיה אילין פגניא, ואמרו שם אשתלית לרש"בל שאלה לר' יוחנן, על ודרשה בבי מדרשא דר' בניי, וידוע שבית מדרשו היה בציפורי כמפורש ב"מ פ"ב ה"יא, ובזה אנו רואין שגם כשהיו רש"בל ור"י כבר גדולי הדור גם אז ישבו הנשיאים בציפורי, וכן ר"י נשיאה השני ישב בציפורי ונפטר שם כמבואר בערכו.

פטירתו.

מצינו בירושלמי ברכות פ"ג ה"א-כא. ונזיר פ"ז ה"א-לד: כשנפטר ר"י נשיאה אכריז ר' ינאי אין כהונה היום, וזה א"א לומר שקאי על רבינו הקדוש יען שאז לא היה ר' ינאי מגדולי הדור להכריז כזאת שבפטירתו היו בניו הגדולים ובר קפרא ויתר זקני הדור, אבל המעשה דר' ינאי עם ר"י נשיאה אשר יסופר ב"ב קיא. זה היה עם ר"י נשיאה השני וכאשר נבאר בערכו. ומזה אנו רואין את גדולתו בעיני בני דורו.

וימת ר"י נשיאה זקן ושבע ימים וכמו שאמרנו לעיל כשנפטר אביו ר"ג הגיע לימי זקנה וזה היה לערך בשנת תקטו לשטרות וישב על כסא הנשיאות לערך עד שנת תקמב לשטרות היינו קרוב לשלשים שנה. ואחרי פטירתו נפלה עטרת הנשיאות כי נתחלקה נזר התורה והנשיאות לשתים, ר"ג בנו שירש הנשיאות לא היה גדול כאבותיו ולא היה יכול לעמוד בריש הסנהדרין וכדמצינו חלה פ"ד ה"ד שבקש ר"ג ברבי (כן היו נקראין כל הנשיאים בשם זה בירושלמי) להנהיג את הדמאי בסוריא ולא הניחו ר' הושעיא, ור' הושעיא הלך לקיסרין ויסד שמה ישיבה ור' ינאי יסד כבר ישיבתו בעכברא ובמשך זמן קצר אח"כ יסד ר' יוחנן ישיבתו הגדולה בטבריא ובימיו היה הנשיא ר' יהודה נכד ר"י נשיאה והיה תלמיד ר' יוחנן וכאשר נבאר.

ר' יהודה נשיאה (השני) בן ר' גמליאל בן ר"י נשיאה הראשון.

ר' גמליאל אביו לא נזכר בשום מקום בבבלי, וכאשר בארנו בערכו כשנפטר אביו ר"י נשיאה הראשון נתחלקה נזר התורה מנזר הנשיאות, כי הנשיאות נתנה לב"ב של הלל ונזר התורה תפשו ראשי הדור כר' ינאי ור' אושעיה שהאריכו ימים, וכשנפטר ר"ג ישב על כסא הנשיאות ר' יהודה נשיאה השני ור' ינאי היה אז זקן גדול ועיניו קמו מלראות כב"ב קיא. מסתמיך ואזיל ר' ינאי אכתפא דר' שמלאי ואתי ר' יהודה נשיאה לאפייהו, א"ל בר אינש דאתא לקיבלנא הוא יאי וגולתיה יאי, כי מטו לגביה גשׁשה (שר' ינאי זקן היה והחלו עיניו כהות, רש"י) א"ל דין שיעוריה כשק בעא מיניה — א"ל (ר' ינאי) לשמעיה גוד (משוך אותי ואלך) לית דין צבי למילף, ור' ינאי לא עשה זאת חו"ש מרוע לבבו, אך יען שר' ינאי זכה עוד לראות את רבינו הקדוש ואת ר"ג בנו. והיה חבר אהוב לר"י נשיאה הראשון וראה אותם בכל כבודם והדרם, ועתה כששמע שר"י נשיאה השני ישב על כסא הנשיאות אשר היה אדם קטן לעומת אבותיו לכן רמז לו ואמר דין שיעוריה כשק כלומר שהגולתא ובגד הנשיאות שלבש לא הולמתו ולא לו להתערב בין חכמי התורה. ובירושלמי ב"ב פ"ח מובא המעשה בר' ינאי ור' יוחנן, ור' יוחנן אמר כן לר' ינאי נלך מכאן לית אהן גוברא בעי מישמע מילי דאורייתא.

וכן יסופר בירושלמי סנהדרין רפ"ב שפ"א דרש רש"בל נשיא שחטא מלקין אותו — שמע ר' יודן נשיאה וכעס עליו ושלח גנתן (אנשי חיל) לתפום לרש"בל וברח לדא מיגדלא וא"ד לכפר חטייא, למחר סלק ר' יוחנן לבית ועדא וסלק ר"י נשיא א"ל למה לית מרי אמרת לן מילה דאורייתא? שרי טפח בחדא ידיה, א"ל (ר"י נשיאה) ובחדא טפחין? והשיבו כי חסר לו ידו האחרת הוא רש"בל, ושאלו היכן הוא א"ל בהדא מגדלא, א"ל למחר אני ואת ניפוק לקדמיה, ושלח ר' יוחנן גביה רש"בל להכין חידושי תורה שהנשיא בעצמו יצא לקראתו, וכשבאו אליו נפק לקבל פניו וא"ל שעושה כדרך הקב"ה שפדה את ישראל בכבודו ובעצמו, ושאלו הנשיא למה אמר כן שהנשיא שחטא מלקין אותו, א"ל וכי סבור אתה שבשביל היראה אהיה בוש וירא מלומר דברי תורה? וזה היה בל"ס בראשית ימי ר"י ור"ל שקבעו ישיבתם בטבריא ואז לא ידע ר"י נשיאה מגדולת ר"ל, אבל אח"כ דבק בהם והיה תלמיד שניהם וכדמובא ס:הדרין ספ"ב שיוסי מעוני (וגרסת ר"ח בסנהדרין כב. רב יוסף מעוני) דרש בבנישתא דטבריא נגד בית הנשיא ושמע ר"י נשיאה וכעס, דחל וערק, סלקון ר"י ורש"בל לפייסו ואמרו לו שהוא גברא רבה, א"ל וכי יכול להשיב לי כל מה שאני שואל ממנו? — ושאלו מהו כי זנתה אמם וכו' א"ל כדור כן הנשיא וביישו ג' פעמים ואעפ"כ לא כעס עליו יען שראה כי הוא גברא רבה בתורה, ואפשר שאז אירע המעשה דסנהדרין ז: שאמרו דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, א"ל ליהודה בר נחמני מתורגמניה דר"ל קום עליה באמוריה קם גחין עליה ולא א"ל ולא מידי פתח ואמר הוי אומר לעץ וכו', אבל אע"פ שלא הגיע למעלת אבותיו אבל היה ג"כ גדול בתורה וישב בישיבת ר' יוחנן כל ימיו וכאשר אמר בעצמו ר"ה כ. שלח ליה ר"י נשיאה לר' אמי הוו יודעין שבכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו וכו', וזה היה כבר בסוף ימיו וכאשר נבאר הלאה.

וכן מצינו ע"ז פ"ב ה"ד שר' יוחנן בא לפרדיסי ר"י נשיא בעכו והורה להן האיך לטהר את הקנקנים, ובסנהדרין ספ"ב ר' יוחנן

יוחנן סלק גבי ר״י נשיא נפק לגביה בחלוקא דכיתנא א״ל חזור ולבש חלוקך דעמרא משום מלך ביפיו, מי נפק (כשרצה ר״י לצאת) א״ל אייתי עטעמה (הב לי עצה) א״ל שלח ואייתי לך מנחם טלמא דכתיב ותורת חסד על לשונה. וכפי הנראה היה בימיו כבר גזירות רבות על ישראל כי כבר נתפשטה תורת הכמרים בכל א״י וכדמצינו ב״ר פ״עח־יב שר״י נשיאה שאל לר״ל איך להנצל מצרות הממשלה שצועקת ואומרת הב הב והשיבו לא תסב מבר נש כלום ולית את יהיב כלום, (ושם איתא אך רבינו אבל הכונה הוא על ר״י נשיאה), ואפשר שמנחם טלמא היה ספרא רבה וא״ל ר״י שיקראו אליו את מנחם שהוא יכתוב מכתבים כיד הטובה עליו ואולי יושעו עי״ז. ובנדה נב. יסופר שפ״א הורו תלמידי דר׳ חנינא נגד ר׳ יוחנן אזל ר״י וסיפר לר״י נשיאה ושלח אנשי חיל לכוף אותם לעשות כדברי ר״י.

וכן מצינו אותו הרבה עם ר״ל בע״ז ו: שההוא מינא שדר לר״י נשיאה דינרא קיסרנאה ביום אידו ושאל לר״ל האיך יעשה, וכן הוא בירושלמי שם רפ״א ואמרו שם שאע״פ שר״י נשיא היה אדם גדול אעפ״כ בקש ר״ל לגדור הדבר. וב״ב ז. שר״י נשיאה רמא שורא אדרבנן א״ל ר״ל רבנן לא צריכי נטירותא. ובשבת קיט: א״ל ר״ל כך מקובלני מאבותי וא״ל מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה, וזה הביאו להנשיא ששלח לר׳ חייא [בר אבא] ולר׳ אסי ור׳ אמי לעבור בכל ערי ישראל ולמתקין להן ספרין ומתניינון כדמובא בחגיגה פ״א ה״ז.

ובכתובות פ״ט ה״ב קריביתיה דר׳ שמעון בר אבא יהבי לה משום כושל אייתי רש״בל עבדוי דר״י נשיא ואפיק מינה. וברכות מד. יסופר שפ״א אכל ר״ל פירות גנוסר עד דמריד (נטרפה דעתו) ושדר ר״י נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתו. ומכל זה אנו רואין שהיו אוהבים זל״ז.

ובל״ס התרועע גם עם ר׳ אלעזר ואף שלא מצינו אותם ביחד בענין הלכה אבל מצינו בנדרים רפ״יא כשרצה ר׳ חייא בר אבא לצאת לחו״ל אתא לגביה ר״א א״ל פיים לר״י נשיא דיכתב לי חדא איגרא של כבוד.

וכן היה לו חבר אהוב וזקן ממנו לימים את ר׳ שמואל בר נחמני כדמצינו חגיגה פ״ב סה״א שר״י נשיאה שאל ממנו מהו דין דכתיב וכו׳. ובתרומות ספ״ח יסופר מעשה נוראה, שדיקלוט היה רועה חזרים ותלמידים דבית מדרשו דר״י נשיא היו מכים אותו ולבסוף נתגדל כ״כ עד שנעשה קיסר ברומי בשם דיקליטיינוס ונזכר איך שהיהודים הכו אותו וכשהיה בארצות הקדם ירד לעיר פמיים ושלח מכתב להנשיא שהוא רוצה דרבנן יבאו אצלו במוצ״ש וצוה להשליח שלא ימסור להן המכתב עד ערב שבת עם חשיכה כדי שלא יוכלו לילך לפמיים בע״ש שהיתה רחוקה ממקום הנשיא, ובמוצ״ש לא יוכלו לבא כ״כ מהר ואז נקם ינקם מהן. ור״י נשיא ורש״בנ ירדו לרחוץ בחמי טבריא, ונעשה להם כמה נסים וכשעמדו לפני הקיסר א״ל וכי בשביל שבוראכם עושה נסים לכם אתם מבזים את המלכות? א״ל כי ביזו אך דילקוט רועה חזרים ולא דיקליטיינוס מלכא, א״ל אעפ״כ הזהרו מגוי קטן וכו׳.

והרז״פ במבוא הירושלמי צג. יאמר שהמאורע שקרה לר״י נשיאה ורש״בנ הוא ר״י נשיאה נכד רבי, ואחריו נמשך הראה״ו בח״ג צד 94 וצד 120, והולקים על החכם גרעץ בח״ב צד 372, ולפ״א עליהם איך טעו בדבר פשוט כזה הלא דבר ברור שדיקליטיינוס מלכא נתקסר

בשנת

בשנת 284 למספרם תקצו לשטרות כדמובא בספר החכם מאמזין. ובא״י היה בזמן ר׳ חייא בר אבא תלמידו דר״י כירושלמי ברכות פ״ג סה״א שהיה מיפסע על קברים כדי לראותו, וא״כ היה זה לערך יותר מחמשים שנה אחרי פטירת ר״י נשיאה וגם אחר פטירת ר׳ יוחנן שנפטר תקצ, אך האמת כדברי החכם גרעץ בח״ב צד 372 שהוא ר״י נשיאה השני וגם הוא היה אז זקן גדול וכאשר נבאר.

(ובספר חקרי לב צד 21 יאמר דברים של שטות שדיקלטינוס מלכא דחה את ר״י נשיאה נכד רבי והעלה את ר׳ אבהו לנשיאות, ולא ידע שלא לבד רי״נ הראשון לא היה בימיו אבל גם רי״נ השני כבר נפטר בימיו כמפורש ע״ז פ״א ה״א שאז היה ר״ג בנו של ר״י נשיאה השני והיה אדם קטן. וכר מן דין הוציא דבה רעה על ר׳ אבהו היפוך האמת שר׳ אבהו הגין בכחו ובחכמתו על כבוד הנשיאים והתורה יחד).

והנה אחרי פטירת ר׳ יוחנן כשמלך ר׳ אמי ישב לפניו כע״ז לג:, מנחות כט: שבעי מר׳ אמי, וביצה כז. ר״י נשיאה הוה ליה ההוא בוכרא שדריה לקמיה דר׳ אמי, ובתענית יד: כשגזר רי״נ יג׳ תעניתא ולא נענה וסבר למימר טפי א״ל ר׳ אמי הרי אמרו אין מטריחין את הצבור. ושם כה: רי״נ גזר תעניתא וירדו להם גשמים — סבר לאשלמינהו א״ל ר׳ אמי וכו׳. ומו״ק יב: רי״נ נפק בחומרתא דמדושא ושתי מיא דאחים קפילא ארמאה שמע ר׳ אמי ואיקפד.

ור׳ מנא (הראשון) היה החכם שלו כדמצינו כלאים פ״ח ה״ג ר׳ מנא מפקד לאילן דר׳ יודא נשיאה. ופסחים רפ״י רי״נ רחץ סמוך למנחה בע״פ והיה צמא ושאל לר׳ מנא, ומו״ק פ״ג ה״ה חד תלמיד מן דר׳ מנא הורה לחד מן קריביי דנשיא, וזה א״א להיות ר׳ מנא בן ר׳ יונה יען שהוא היה נרדף מבית הנשיאים כתענית כג:, והיה מאוחר הרבה שהיה בזמן רי״נ השלישי, אבל ר׳ מנא הראשון היה באמת קשיש גם מר״א ורח״בא שאמרו משמו כפסחים פ״ד ה״ט, מע״ש פ״א ה״ב, וכן ר׳ אסי אמר משמו כקידושין פ״א ה״נ.

ובברכות פ״ג ה״א־כא יסופר שמתה נהוראי אחתיה דר״י נשיאה (ובנזיר פ״ז ה״א קוראה יהודינא) ושלח ר׳ חנינא בתר ר׳ מנא ולא רצה ליטמא לה אמר לה בחייהון וכו׳. ובמבוא הירושלמי קטו. יאמר שהוא ר׳ מנא בנו דר׳ יונה ור׳ חנינא השני חבירו, כי לא מצינו ר׳ מנא בדור ר׳ חנינא (בר חמא). ושגגה יצא ממנו כי באמת ר׳ מנא הראשון היה בזמן ר״ח בר חמא שהיה קשיש הרבה מר״א. וגם זאת ידוע שר׳ מנא בנו של ר׳ יונה לא היה כהן כתענית כג: שאישתטח על קבריה דאביו. וכן הוא מע״ש פ״ה ה״ג שר׳ יונה יהב מעשר לר׳ אחא בר עולא.

ומצינו שהיה לר״י נשיאה זה עבד בשם קלה דרומה כביצה פ״א ה״ט שר׳ זעירא שאלו.

והאריך ימים כאשר יסופר מו״ק יז. כשרב יהודה שמתיה להצורבא מרבנן ונח נפשיה ובא לא״י לפני ר״י נשיאה למישרי ליה השמתא א״ל לר׳ אמי פוק עיין בדיניה אך הזקן שבדור ר׳ שמואל בר נחמני לא שבקיה, וידוע שרב יהודה נפטר תרי לשטרות וגם אז היה חי רי״נ, א״כ היה לנשיא כל ימי ר׳ יוחנן שהיה ריש מתיבתא וגם אח״כ וזה היה יותר משישים שנה, ולא שהאריך ימים יותר מדאי אך יען שמלך בהיותו עול ימים כי אביו ר״ג לא האריך ימים.

ופטירתו מצינו ברכות פ״ג ה״א כשנפטר ר׳ יודן נשיא בר בריה דר״י נשיאה דחף ר׳ חייא בר אבא לר׳ זעירא (ר׳ זירא) בבנישתא דגופנא דציפורין וטימאו. ומזה אנו רואין בבירור שגם ר״י

נשיאה

נשיאה זה היה מקומו בציפורי, ואף שבסוף ימי ר׳ אמי הלך הוא ווישיבתו דטבריא לחסות תחת צל ר׳ אבהו אבל ר״י נשיאה שהיה זקן גדול נשאר בציפורי, ועל כסאו ישב ר׳ גמליאל החמישי שהיה אדם קטן גם לעומת אביו ובימיו כבר נחרבה העיר ציפורי והלך לו לקיסרין, וזה שמצינו ע״ז פ״א ה״א ר׳ גמליאל אדם קטן ובקש ר׳ אבהו לגודרו.

ר׳ יהודה נשיאה השלישי

בן ר״ג החמישי, אבי הלל שתיקן העיבור.

הוא היה דור הוג׳ להלל הזקן, ולא נזכר עוד בבבלי אך בירושלמי והיה בזמן ר׳ ירמיה כמגילה פ״ג ה״ב ר׳ ירמיה משלח כתב לר׳ יודן נשייא לשנוא את אוהביך ולאהבה את שונאיך, וכפי הנראה היה זה כשהוציאו את ר׳ ירמיה מב״המד ובל״ם היה גם עצת הנשיא כן, וא״כ היה זה כשהיה ר׳ ירמיה כבר גדול הדור, וכן סוף ע״ז ר׳ אמי (בבלאי) סליק עם ר׳ יודן נשייא לחמתא דגרר — שאלון לר׳ ירמיה, וזה א״א להיות ר׳ אמי שמלך אחר ר׳ יוחנן שישאל מר׳ ירמיה. וכן שם פ״ב ה״ב ר׳ אמי סלק עם רי״נ לחמתא דגרר לקה באצבעיה — כיי דמר ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יוחנן. ובתענית כג: יסופר שדבי נשיאה הוו קא מצערי לר׳ מני בנו של ר׳ יונה ולא נזכר שם בשמו. ובירו״ר ספ״ה ר״י נשיאה בעי קומי ר׳ פנחס בר חמא.

ומקומו היה בקיסרין שגם אביו ר״ג הלך מציפורי לקיסרין לחסות תחת צל ר׳ אבהו וזה שאמר ר׳ יוסי (חבירו דר׳ יונה) אילין תעניתא דאנן עבדין לית אינון תעניתא למה? דלית נשייא קמן. וידוע שר׳ יוסי היה בטבריא ולכן אמר זה כי הנשיא היה בקיסרין. ובירושלמי תענית רפ״ב ר׳ חלבו אמר לר״י נשיא פוק עמן וצערך, שגזרו תענית על הצבור וא״ל ר׳ חלבו שיצא ויצטער עמהן.

וזכה להעמיד בן גדול אשר זיכה את הרבים כי בנו הלל נשיאה עיבר שנים וקידש חדשים עד ימות המשיח בשנת תער לשטרות כמבואר בערכו, וכפי שאמרנו שאבי אביו היה עדיין חי תדי לשטרות א״כ משנת תרי עד תער נפטר ר״י נשיא השני ומלך ר״ג בנו ואח״כ ר״י נשיאה השלישי ואח״כ בנו הלל נשיאה.

ר׳ יהודה הסבר. (תנא דברייתא).

נזכר פ״א בעירובין עב: שאמר לא נחלקו ב״ש וב״ה על מחיצות וכו׳ ואר״י אמר רב הלכה כר״י הסבר, והב״ח גורס ר״י הסבך.

ר׳ יהודה הענתותי.

מובא ממנו מעשה נורא מה שאירע לו נס ע״י ר״מ. ובסה״ד העתיקה מס׳ קטן מעשיות, ולכן למותר לנו להעתיקה.

ר׳ יהודה חייטא.

בב״ב קסד: מובא שהיה תלמיד רבי והיה סופר מומחה וכתב לרבי ספר תהלים, וכשראה רבי אמר כמה מיושר כתב זה, ור״ש בריה א״ל שר״י חייטא כתבו.

ר׳ יהודה מגדלה. ערך ר׳ יודן מגדלייא.

רב יהודה מדאסקרתא (או מדסקרתא).

מצינו אותו תמיד שהקשה לרבא כיבמות פז:, נזיר לה., סוטה ו. כה., נדה לה. לט., וכפי הנראה היה מתלמידיו המובהקים דרבא. ובנזיר נב. אומר ת״ש על בעי דרבא, ובשבת צג. חולק על דברי רב זביד שאמר משמיה דרבא, ובגיטין כח: הקשה רב אדא בר מתנה לרבא — אר״י מדסקרתא שאני נוד, מתקיף לה רב משרשיה ערבך ערבא צריך אלא אמר רבא וכו׳.

והיה גדול מרב פפא כנדה לט. שאר״פ אמריתא לשמעתא קמיה דרב יהודה מדסקרתא.

רב יהודה מדפתא.

נזכר פ"א בברכות כה. שאמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתא חזא צואה אמר לי עיין אי קרמו פניה. ויותר נראה גרסת דק"ס רב ירמיה מדפתא ולכן לא הביאו היוחסין.

רב יהודה מהגרוניא.

נזכר פ"א בע"ז לט. שחנן חייטא זבן תכלת מאנשי דביתהו דרבנאי אחוה דר"ח בר אבא אתא לקמיה דרב מתנה לא הוה בידיה אתא לקמיה דרב יהודה מהגרוניא, א"ל נפלת ליד (עכשיו צריך אתה לי, רש"י) הכי אמר שמואל, וביוחסין לא הביאו אך ביוחסין השלם נזכר בערך חנן, ויותר נראה כגרסת ר"ג שבא חנן לפני רב יהודה (תלמיד שמואל) וא"ל מתגרניא נפלת ליד ע"ש.

רב יהודה מסורא.

נזכר ב"ב פט. דרשה יקרה ממנו על הפסוק לא יהיה לך בביתך מה טעם משום איפה ואיפה, לא יהיה לך בכיסך מ"ט משום אבן ואבן, אבל אבן שלמה וצדק (אז) יהיה לך. ובנדה כז. מביא ראיה מן הפסוק שהלוים שומרים בכ"א מקומות, ושם משמע שהיה קודם אביי.

יהודאי. נזכר זהר בראשית ג:.

יהודית אשת ר' חייא.

(יהודית אשת עשו, בראשית פ"כו-לד).

בשם זה נזכרה יבמות סה: יהודית דביתהי דר"ח הוה לה צער לידה שנאי מנא ואתיא לקמיה דר"ח ושאלה אותו אם אשה מפקדה אפ"ור א"ל לא, אזלה אשתיא סמא דעקרתא לסוף נודע לו הדבר ואמר אילו לא עשית כן היית ילדת לי עוד תאומים, כי ילדה את יהודה וחזקיה תאומים ופזי וטוי תאומות. ובקידושין יב: יהודית דביתהו דר"ח דהוית לה צער לידה א"ל (לר' חייא) אמרה לי אם קבל ביך אבוך קדושי כי זוטרת (שמרוב צער שהיה לה מלידה רצתה לאסור עצמה על בעלה וא"ל שאמה ספרה לה שאביה קבל עבורה קידושין בהיותה קטנה) וא"ל ר' חייא שאמה אינה נאמנת ע"ז לאוסרה עליו. וביבמות סג. שהיתה מצערה לר"ח (ואעפ"כ) כשהיה משכח מידי (דבר הראוי לה) צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה, א"ל רב והא קא מצערה ליה למר, א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא.

רב יוד.

רמי בר רב יוד תענית כב: וכן צ"ל בשבת לב:.

יוד קרת.

בקידושין טז: אר"י יוד קרת קחזינא הכא ופירש הערוך שהוא שם חכם, ורש"י פירש בע"א.

יודן.

ר' אבא בר יודן ויק"ר פ"ז ד"ב.
כהנא בר יודן שהש"ר פ"ז ד"ד.
ר' תנחום בר יודן ברכות פ"ו ה"א.

ר' יודן.

נזכר אך בירושלמי ובמדרשים, הוא היה תלמידו דר' אבא א) כירושלמי כתובות פ"ב ה"ד שא"ל ר' יוסי לר' חגי והא ר' יודן סבר דכוותי א"ל על דרביה (ר' אבא) אנא פליג לכ"ש עליה, ובע"ז פ"א סה"א מחלוקת חברייא עם ר' בא ואמר ר' יודן קרא מסייע לחברייא.

וכן מצינו ר' יודן בשם ר' איבו כב"ר פ"נא-יא, איכ"ר פ' על אלה אני בוכיה, וכן הוא בפסקתא רבתי פ' החודש, ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ד-טו גרס המאמר ר' יודן בריה דר' איבו וצ"ל כמו במדרש.

בשם ר' איני שהש"ר פ"ח-ב.

בשם ר' אלעזר ב"ר פ"מד-יב. ושם פ"מר-יא. ר' יודן ור"א בשם ר' יוסי בן זימרא.

ר' יודן בשם ר' יוחנן קידושין פ"ב ה"ה

ה"ה, ב"ר פ"לב-ד, ויק"ר ר"פ אמור, ובב"ר פ"מד-ט ר' יודן ור' איבו בשם ר' יוחנן, ושם פ"פב-ה ר' יודן ור' איבו ור' שמעון בר נגרי בשם ר' יוחנן.

ר' יודן ור"ה תרוייהון בשם ר' יוסי בן זימרא ב"ר פ"מד-ה.

בשם ר' יודן בר' סימון ב"ר פ"לה-ג.

בשם ר' לוי ב"ר פ"ה-ב.

בשם ר' שמעון בר שקפא קה"ר פ"א רפ"יא.

בשם ר' שמואל בר נחמני ויק"ר פ"כד-ז.

בשם ר' תנחום בר חייא ב"ר פ"ו-ג.

וכן מצינו ששאל לר' אחא בפתיחתא דאיכה.

וחולק עם ר' יוסי (חבירו דר' יונה) פא"פ כב"ר פ"עד-ד, ושם פ"מד-כב איתא ר' יודן ור' יוחנן בן זכאי ור"ע, וצ"ל א"ר יודן שרי"בז ור"ע פליגי.

והיה כמו רבו דר' מני כדמצינו ביצה פ"א ה"ה, תענית ספ"ג, קידושין פ"ב ה"ו שבעי מיניה.

ונזכר כמה פעמים בירושלמי בהלכה בברכות פ"א סה"ב ובב"מ.

אבא יודן.

תלמידו ואמורא דרבי, ובבבלי נקרא אבדן עיין ערכו.

אבא יודן איש ציידן. (תנא).

העיד הלכה בשם ר' אליעזר בתוספתא אהלות פ"יח. וביבמות קכב. מובא בשמו שהעיד שמשיאין את האשה ע"פ עכ"ום במסיח לפי תומו, ובמכלתא דרש"בי הנדפס בהפלס ש"ג צד 707 אבא יודן איש ציידן אומר משום רבן גמליאל מנין שלא יאמר אדם איני כדאי להתפלל על בה"מק וכו'.

ר' יודן אבוי דר' מתניא.

נזכר בירושלמי דמאי פ"ה ה"ג פ"ז ה"ד, שביעית רפ"י, ערלה פ"א ה"ג, חלה פ"ד ה"ב, שבת פ"א ה"ט, פ"ט ה"א, עירובין פ"ב ה"ד, חגיגה פ"ב ה"ה, מו"ק פ"א ה"ז, נזיר פ"ה ה"א, ע"ז פ"א ה"א, פ"ג ה"ג ה"ה, ובכלאים פ"ג סה"א ר' יודן אבוה דר' מתליא, ובתענית פ"א ה"ג ר"י אבוי דר' מתנה, וביבמות פ"א רה"א ר"י אבא דר' מתניתא, ובכתובות רפ"ד ר"י אבוי דר' יודה אבוי דר' מתניה. ובכולם צ"ל ר' יודן אבוי דר' מתניא. וכפי שבארנו בערך ר' מתניה שהיה בדור הרביעי והחמשי לאמוראי א"י א"כ היה אביו בל"ס בראשית דור הרביעי.

ר' יודן אנתורדיא או ענתודרייא.

נזכר בשם הראשון בירושלמי ברכות פ"ד ה"א, עירובין פ"ב ה"ה, שקלים רפ"ו (ובשקלים הנדפס בבבלי גרס ר' אבא ההדויזה) הוריות פ"ג ה"ב, ובשקלים ספ"ח ר' יודה ענתודרייא בעי קומי ר' יוסי, ובברכות פ"ד ה"ג ר' יודן אנתורי, ובשבת פ"ט סה"ג גרס ענתדרייא, ובתענית פ"ב ה"ב ר"י ענתונדריא, ובע"ז פ"א ה"ב אר"י אנתודרייא.

ר' יודן בריה דר' אייבו.

נזכר ברכות פ"ב ה"ד"טו: ופ"ה ה"א ונראה שצ"ל ר' יודן בשם ר' אייבו כדמובא המאמר באיכ"ר פ' על אלה אני בוכיה ובפ' רבתי פ' החודש. וכן נשתבש במד' שמואל פ"יז-ד.

ר' יודן בר ברתיה דרש"בי.

בירושלמי קידושין פ"א ה"ז-ז. א"ר חייא בר בא תני ר' יודן ב"ב דרש"בי דתני רש"בי. אבל באמת צ"ל כדמובא המאמר בפאה רפ"א-ג. אר"ח בר ווא — תני ר' יודן בר דורתי דרש"בי היא. וכן גורס הפני משה בקידושין שם.

ר' יודן בן גדיא. ערך ר' יהודה בן גדיא.

ר'

ר' יודן בר גורייא.

נזכר שביעית פ"ב סה"ג אר"ח בר אבא ר' יודן בר גורייא משקה בסלא ועדר. ואולי הוא הנזכר בתענית פ"ג ה"ט בשם ר' יודן גיריא שאמר שם הדין חוני המעגל בר בריה דחוני המעגל הוה וגרסת סה"ד ר' יודן מריא ובערך ר' יהודה בן פדייה גורס ר' יודן גידיא.

ר' יודן בר דורתי. ערך ר' יודן ב"ב דרש"בי.

ר' יודן בריה דר' חמא דכפר תחומין.

נזכר תענית פ"א ה"ז אמר בשם חזקיה, ובכתובות פ"ב ה"ט גרס דכפר תחמין.

ר' יודן בר חלפיי.

כן מובא ביוחסין ובסה"ד, והוא בויק"ר פ"ז־ג, אך פשט הפשוט שם שא"ר יודן שבר (צ"ל רבי) חלפיי בעי.

ר' יודן בר חנין.

בסנהדרין פ"י ה"א אמר בשם ר' ברכיה. ונשאר לנו ממנו מאמר יקר בערלה פ"א ה"ג שאמר סימנא דאכיל מן חבריה בהית מסתכל ביה, והוא ע"ד שאמרו ברכות ו: כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום. ונזכר בהלכה בפסחים פ"ד ה"ד, ובקידושין פ"ב ה"ה א"ר יודן בי ר' חנן ערוה שאינה ערוה תופש את שאינה ערוה.

ר' יודן בן טרפון.

בירושלמי שביעית פ"א ה"ו וערלה פ"א ה"ג א"ר יודן כד טריפן לעוביה, וגרסת פני משה א"ר יודן בן טרפון. ובספר אהבת צ"וי בשביעית שם דעתו שצ"ל ר"י בר טרפון. ויותר נראה שגרסת הירושלמי כד טריפן לעוביה הוא יותר נכון ופירושו כשגדלו בעוביה כדמובא בערוך ערך טרף מאיכ"ר פ' האמונים עלי תולע טריפין בקיקלא, והוא לשון יוני אמונים ונגדלים בבגדי תולעת.

ר' יודן בר יודן בר שלום. ערך ר' יהודה בר שלום.

ר' יודן בר' יוסי.

נזכר ויק"ר פ"ט־ט אמר גדול השלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום, אבל המאמר הזה נעתק מד"א זוטא פרק השלום ושם מובא כל המאמרים מגדולי התנאים ושם הוא מאמר ר' יהושע.

ר' יודן בר רב יצחק. ערך רב יהודה ברב יצחק.

ר' יודן בר ישמעאל. ערך רב יהודה בר ישמעאל.

ר' יודן בר מנשה. ערך ר' יהודה בר מנשיא.

ר' יודן בר נחמיה. ערך ר' יהודה בר נחמני,

ר' יודן בר פליא או פילה.

נזכר ברכות פ"ט ה"ה מאמרו היקר כשנתן ברחמים נתן, וכשלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה, וכשלקח נמלך בב"ד, ובשביעית רפ"ה היתיב ר' יודן בר פדיא קומי ר' יונה וצ"ל בר פליא כגרסת פני משה. וכן נזכר ש"ר פ"מב־ט ר' יהודה בן פילויה בשם ר"מ. ובויק"ר פ"כר־ב ר' יודן בר פיליא, ובמ' תהלים רפ"קא ר' יודן בן פלייא והוא המאמר דירושלמי ברכות, ובתנחומא וירא־מה ר' יהודה בר פלמא אומר מהו מוריה, וצ"ל בר פליה כבדפוס פראג.

ר' יודן בריה דרב.

נזכר בירושלמי ע"ז פ"ב סה"א ובסה"ד גורס בריה דרבי.

יודן בריבי. (תנא).

בקידושין כא: א"ר אלעזר יודן בריבי היה דורש (ופירש"י יודן שמו וגדול בדורו היה), ובבכורות לז: מובא המאמר ת"ר — א"ר יודן ברבי היה דורש כשהן רוצין וכו'

וכו׳ וחכ״א וכו׳, ומהלשון הזה משמע שר׳ יודן אמר שבריבי היה דורש, אבל המקור הוא ספרי ראה פסוק ולקחת את המרצע ושם איתא א״ר אלעזר יודן בריבי היה דורש, א״כ הוא ר״א בן שמוע.

ר׳ יודן בריבי.

נזכר ויק״ר ספ״לו אמר בשם ר׳ ברכיה אם ראית זכות אבית שמתה וכו׳, אבל נפל ט״ס שם כי המאמר נובע מירושלמי סנהדרין פ״י ה״א ושם כהוגן ר׳ יודן בר חנין בשם ר׳ ברכיה.

ר׳ יודן ברבי שמואל.

נזכר ויק״ר פ״טו־ב. ונראה שצ״ל ר׳ יודן בשם ר׳ שמואל (בר נחמני).

ר׳ יודן בר׳ שמעון.

נזכר ב״ר פ״ד־ב. ושם פ״ה־ב ר׳ ברכיה בשם ר׳ יודן בר״ש, ואולי צ״ל ר״י בר׳ סימון.

ר׳ יודן בר שקלי.

נזכר כתובות פ״ט ה״י הכנים שאלה לפני ר׳ יוסי ב).

ר׳ יודן גידיא—גיריא—מריה. ערך ר׳ יודן בר גורייא.

ר׳ יודן דיפו.

נזכר ויק״ר פ״כ־י ר׳ פנחס בר חמא בעי מיניה, ובבמדבר רבה פ״ב־כד גורס ר׳ יוחנן דיפו.

ר׳ יודן דכפר אימי.

בירושלמי שבת פ״טז ה״ו שפ״א נפלה דליקה ופרס גולתיה על גדישו וערק נורא. ובנדרים פ״ד סה״ט גרס ר׳ יונה דכפר אימי ובל״ם שהיה כתוב ר״י ונעשה מזה ר׳ יונה.

ר׳ יודן דמן גלייא.

נזכר תנחומא אחרי״ד, ובויק״ר המאמר ר׳ יודן גלייה. ובב״ר פ״נא־יא ר׳ יודן דמן גלוי ורש״בנ משום ר׳ אליהועיני.

ר׳ יודן דמן גלילא. ר׳ יוחנן בריה ילמדנו פ׳ אחרי (סה״ד).

ר׳ יודן מגדלייא.

בתענית פ״א ה״ג יסופר שר׳ יוסי בר יעקב סלק למבקרא ר׳ יודן מגדלייא עד דהוה תמן נחת מטרא ושמע קליה אמר אלף אלפין — חייבין להודות — א״ל מנ״ל הא, א״ל הכין ר׳ סימון ר׳ (רבי) מברך, וכן הוא ברכות פ״ט סה״ב, ובב״ר פ״יג־טו העתיק ר׳ יהודה מגדלה,

ר׳ יודן נסייא.

נזכר עירובין פ״ז ה״י והוא ר׳ יהודה נשיאה.

ר׳ יודן קפודקיא.

בברכות פ״ד ה״א־כח: אמר קומי ר׳ יוסי בשם ר׳ יודה בן פזי, ובפאה פ״א ה״ד, כלאים פ״ח ה״א, ר״ה פ״א ה״ח, מגילה ספ״ב בעי קומי ר׳ יוסי.

אבא יודן רמאה.

בויק״ר פ״ה־ד יסופר למה נקרא שמו רמאי יען שהיה מרבה בנדבות לרמות את העם כדי שירבו ליתן גם הם וכל מה שהיה נקבץ מכל אנשי העיר היה הוא נותן כנגד כולם, ורש״בל עשה לו כבוד גדול והשיבו אצלו. ובבמדבר רבה פ״ד־ח נקרא אבין רמאה, והמאמר נובע מירושלמי הוריות פ״ג ה״ד וז״ל רש״בל אעל לבצרה והוה תמן חד רבהון רמייא, חס ליה דלא הוה רמאי אלא שהיה מרמה במצות — נטלו רש״בל והשיבו אצלו. וביוחסין נפל ט״ס וצ״ל אבין ציפוראה לפני ר״י בן אלעזר, אבין רמאה בפ״ג דהוריות בזמן ר״ל, ובזה סרה קושיית סה״ד.

יהוצדק. ר׳ יהושע בן יהוצדק פסחים צה:.

יהושע.

ר׳ יוחנן בן יהושע (בן חמיו דר״ע) ידים פ״ג מ״ה.

ר׳

ר' יוסי בן יהושע חולין נו:.
ר' שמעון בן יהושע ילמדנו בשלח כן הוא בסה"ד.

רב יהושע.

רב הונא בריה דרב יהושע ברכות כב:.
רב חיננא בריה דר"י פסחים קי:.
רב נחמיה בריה דר"י מו"ק יט:.
רב שישא או ששת בריה דר"י פסחים קטו,

רב יהושע.

נזכר פסחים נג: אמר רב יהושע דרש רבא, ואולי הוא אבי רב הונא בריה דר"י הנודע, ובדק"ס ליתא תיבת רב יהושע. ובשבת קנא: מצינו א"ר לוי א"ר פפי א"ר יהושע לאחר ג' ימים כריסו נבקעת וכו' שם צ"ל ר' יהושע דסכנין כמבואר בערכו.

ר' יהושע אוניא או אונייא.

נזכר תמיד בירושלמי בערלה פ"א סה"ב, שבת פ"ב רה"ד א"ר שמואל בר יצחק תני ר' יהושע אוניא. ובשבת פ"א סה"ד תני ר"י אונייא לוסר את ביציהן, שמה שגזרו על בנותיהן אין הכונה בנותיהן ממש שהוא דאורייתא אך הכונה ביציהן שבישל עכ"ום ומביא תני ר' ישמעאל ואת בת היענה זו ביצת היענה.

ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים השונין ברייתות.

יהושע איש עוזא. (תנא).

נזכר נדרים לח: תניא יהושע איש עוזא אומר וכו'.

ר' יהושע בר אבא.

בשבת קכו, מו"ק ה: אמר משמיה דעולא, וב"ב טו, מנחות ל. ר' יהושע ב"א אמר רב גידל אמר רב, וביומא מב: מתיב ועל קושייתו אמר אביי היינו תיובתא, מזה משמע שהיה קודם אביי, ויען שנקרא תמיד בשם „רבי" נראה שהיה ירושלמי וקבל שם תורתו מעולא ומרב גידל שהיה ג"כ אח"כ בא"י. ובסה"ד מביא שנזכר זבחים לב: אך גרסא שלנו שם רב הושעיא.

ר' יהושע בר אבין.

בירושלמי יומא פ"ג סה"ה ר' יהושע בר אביין (וצ"ל אבין) ר' סימון בשם ר' אנייני בר סיסי טעם דהדין תנייא שלא יהו אומרין ראינו כה"ג וכו'. ובויק"ר פ"יד"ד, רו"ר פ"ב-י ר"ה בשם ר' יהושע בר אבין ור' זכריה חתניה דר' לוי בשם ר' לוי אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחלה. ובפדר"כ סה: המאמר ר"ה ור"י בר אבין חתניה דר' לוי והוא ט"ס וצ"ל כבויק"ר. וברו"ר פ"ג-ו ר' מנחמא בשם ר' יהושע בר אבין דרשה יקרה ממנו. וכן נזכר ב"ר פ"ר-ה ובסוף איכ"ר.

ר' יהושע בן אבירם.

נזכר באס"ר פ"ה-ד, ובמד' שמואל פ"יג-ה המאמר ר' יהושע בריה דר' בירי, ובילקוט אסתר שם בריה דר' ברי וצ"ל בירי, ובסה"ד העתיק בריה דר' כנגדי.

רב יהושע בריה דרב אידי.

אביו רב אידי היה נקרא רב אידי בר אבין, ויסופר פסחים מט. שנשא כהנת ונפיק מיניה תרי בני סמיכי רב שישא ורב יהושע. ואביו רב אידי בר אבין היה בזמן רבא ור"פ כמבואר בערכו, ובנו רב יהושע היה גדול הדור בזמן רב אשי כשבת יא. שאיקלע לבי רב אשי עבדו לו עיגלא תילתא א"ל לטעום מר מידי — א"ל בתענית חלום יתיבנא, ובתענית יב: גרסי שאיקלע לבי רב אסי וצ"ל רב אשי או שהוא רב אסי שהיה חבירו דרב אשי וכמבואר בערכו. וביבמות לו: הקשה לו רב אשי הכי השתא, ונזכר בהלכה בעירובין פב:, מו"ק ה..

והיה בפטירת רב כהנא כפסחים ג: ר"כ חלש שדרוה רבנן לרב יהושע בריה

דר"א

דר"א א"ל זיל בדוק — אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה — ובכי ואתי א"ל נח נפשיה? א"ל אנא לא קאמינא ומוציא דבה וכו'. וביוחסין מביא ר' יהושע בר אידי בר אבין נגרא, והאמת אינו כן כי ר' אבין נגרא היה בימי ר"ה כשבת כג: ובנו רב אידי היה תלמידו דרב חסדא כפסחים קא: וא"כ איך יהיה רב יהושע בריה בימי רב אשי? וקרוב לומר שהיה נכד רבין הנודע.

ר' יהושע בן אלישע. (תנא דברייתא).

בנזיר מה. דתניא מעשה שמת אביו של ר' יצחק (הכהן, רש"י) בגינזק — ובא ושאל את ר' יהושע בן אלישע וד' זקנים שעמו ואמרו „לאביו" בזמן שהוא שלם וכו'. ובמו"ק כ. ושמחות רפ"יב איתא בטעות הסיפור הזה וכבר הארכתי בערך ר"א בר' צדוק.

ר' יהושע בן אלם.

בסה"ד מובא מעשה נפלא ממנו והעתיק זאת מספר קטן מעשיות, ויען שלא נמצא במדרש לא העתקנו.

ר' יהושע בן ביתות.

נזכר ב"ר פ"פד־יח אמר בשם ר' יהודה ב"ר סימון.

ר' יהושע בריה דר' בירי. ערך ר' יהושע בר אבירם.

ר' יהושע בר בנימין בר לוי. נזכר שהש"ר ספ"ד, ר' חונה בשמו.

ר' יהושע בן בתירא. (תנא דמתניתין).

הוא היה אחד מב"ב של המשפחה היקרה בני בתירא ששמשו לפי שעה בנשיאות קודם הלל, ור' יהושע בן בתירא היה חבר דר' יהושע ור"ע וחבריהם, וכפי הנראה זכה עוד לראות את הבית בבנינו כעדיות רפ"ח שהעיד על דם נבלות שהוא טהור. ובמנחות קג: מובא המשנה וגורסין העיד ר' יהושע ור' יהושע בן בתירא וכן הוא במתניתא דבני מערבא, ובגמרא שם מובא א"ר יהושע ב"ב מעשה והיו נוחרין ערודיאות לאריות באיסטריא של מלך והיו עולי רגלים שוקעין עד רכובותיהן בדם. וביבמות פ"ח מ"ד העיד על בן מגוסת שהיה בירושלים סרים אדם ויבמו את אשתו לקיים דברי ר"ע. ופרה פ"ב מ"ה מחלוקת ר"ע ור"א ור' יהושע ב"ב, ולגרסת הירושלמי נזכר פאה פ"ג מ"ו מחלוקת ר"א ר' יהושע ר"ט ור' יהושע בן בתירה והלכה כדבריו וכן הוא במתניתא דבני מערבא, וגרסא שלנו ר' יהודה בן בתירא, וכן נזכר שבת פ"יב מ"ה כתב אות אחת נוטריקון, ריב"ב מחייב וחכמים פוטרין.

וכן נזכר מנחות סה: מחלוקת ר"א. ר' יהושע ר' ישמעאל ורי"בב. ובתענית ג. ר' יהודה אומר משום ר' יהושע ואח"כ אמר ר' יהודה משום בן בתירא ואמרו שם שהוא ר' יהושע בן בתירא וזמנין דקרו ליה בשמא דאביו שזה היה קודם שנסמך, ולבתר דנסמך קראו לו בשמו. ומזה הוציא הרמ"בם בהקדמתו לזרעים שכ"מ שנזכר סתם בן בתירא הוא ר' יהושע ב"ב,

ר' יהושע בן גדיא.

נדפס בסדורים מאמר ממנו כל העונה אמן בעה"ז זוכה ועונה לע"הב, אבל בתנחומא צו־ט הגרסא ר' יהודה בן גדיא. ובשאלתות בראשית הגרסא ר' חמא בן לקיש.

ר' יהושע בן גזורא. ערך ר' יושיע בר גיזורה.

יהושע בן גמלא כה"ג.

חכמי ישראל האחרונים יאמרו כולם פה אחד שיהושע ב"ג היה כה"ג בימי אגריפוס השני לערך חמש שנים קודם החורבן ואשר אחריו היה אך עוד כה"ג.

אחד

אחד בשם מתתיהו בן תפל, ולכן יאמר בדו"ד ח"א צד 182 שצ"ל ביבמות סא. תחת ינאי המלך אגריפוס המלך, ועליו תלו כל המעשים הגדולים שהוא תקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ולהכנים אותן כבן שש או שבע שנים כב"ב כא. שהוא זכור לטוב ע"ז. ושהוא קידש את האלמנה העשירה מרתא בת בייתוס כדמובא יבמות פ"ו מ"ד, ועוד ועוד.

ופלא גדול איך לא ראו החכמים האלו שהיוזיפוס בעצמו יאמר שיהושע בן גמלא כה"ג היה רשע האוכל שאר עמו והפשיט עורם מעליהם ואשר קירב את החורבן ככל אחיו הצדוקים, וגם לו יהיה צדיק אי אפשר כלל לתלות עליו התקנה הגדולה הזאת יען כי ימי כהונתו היה בעצם ימי המבוכות והמלחמות שהיו קודם החורבן ולכן גם אם תקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר מה תועלת היה אז, ואיך יאמרו חז"ל אלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, וגם איך אפשר לומר שטעו על אגריפוס המלך לקרא אותו בשם ינאי? ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטילה שלהם.

אבל האמת יורה דרכו כדעת הגאון בעד"הר בח"א צד 464 וגם אנחנו הארכנו בזה בערך שמעון הצדיק, שבכל ימי החשמונאים חוץ מיוחנן כה"ג שהוא בעצמו עבד העבודה במקדש ביוה"כפ, כמעט כולם היו אך בשם כה"ג בענייני הממשלה שהיה במקום מלך, וכולם היו טרודין במלחמות כמעט כל ימיהם וכמה שנים לא היו בירושלים כלל, ובפרט ינאי בן יוחנן שהיה חולה ג' שנים, ולכן בע"כ אנו צריכין לומר שהיה כה"ג אך בדרך רשמי בין ישראל לעמים כמושל ביהודה, אבל כה"ג המשמש היה תמיד איש אחר ואם המושל היה מושל ביראת אלקים היה מעמיד כה"ג — משמש, גדול בתורה ויירא אלקים מרבים, ואם המושל היה צדוקי היה מעמיד גם כה"ג צדוקי.

וכל כהונתם הגדולה הראו בחג הסכות שהיתה אז שמחה לכל העם אז היה בא למקדש לעבוד העבודה ולנסך המים, וזה ינאי המלך ידוע שהיה צדוקי גמור ואף שלא רדף את הפרושים זה היה יען שאשתו הצדקת שלמונין אחות שמעון בן שטח לא הניחה אותו בכל כחה לעשות כל רע, ועל ידי שמעון ב"ש וחכמתו הבריח את כל סנהדרי הצדוקים שהקים יוחנן כה"ג בסוף ימיו, אבל זולת זה מצינו ביוזיפוס שהרג בחייו קרוב לחמשים אלף איש מישראל על לא חמס בכפיהם, ופ"א הרג במקדש ה' ששת אלפים איש, וא"כ איך נוכל לומר שהוא היה עובד במקדש ביוה"כפ מי אשר ידיו נגואלו בדמי נקיים? ואם פ"א נסך ע"ג רגליו את המים בחג כדרך הצדוקים רגמוהו כל העם באתרוגיהם.

והנה שמעון ב"ש אף שהצליח להחזיר עטרת הסנהדרין למקומה כדמובא מגילת תענית פ"י, אבל ראה בעיני שכלו שהדג מראשו מסריח וכ"ז שיתחנכו נערי ב"י ללא תורת אמת מנעוריהם אז ממילא ידבקו בדרכי הצדוקים ויאבדו לעד, וכדאמרו ב"ב כא: מתחלה היו מכניסין ללמוד כבן טו' טז' שנה — והיה בועט ברבו ויוצא, ולכן הסכים בדעתו לתקן ולהושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ולעשות חובה על כל איש להביא את בנו נער כבן שש, כבן שבע לבית אולפנא לשתל דעת התורה על לב טהור, אך אם היה עושה הדבר הגדול הזה בפומבי אז בלי שום ספק היו קמו נגדו הצדוקים שבאותו הדור שהם היו שרי המלוכה ומנהיגיה בכל כחם לסכל עצתו היקרה, לכן חיפש אחר איש אחר שע"י תעשה הדבר הזה וה' אנה לידו שאז הוצרכו להעמיד כה"ג משמש ויהושע בן גמלא

הכהן

הכהן שלא היה מחכמי ישראל אבל היה ידוע לשמעון ב"ש שהוא תמים דעים עם הפרושים ותורת ה', וגם אז היתה האלמנה העשירה הנודעת בשם מרתא בת בייתוס, ואפשר שהיתה רעה המלכה אחות שמעון ב"ש, וע"י עצת שניהם נתארסה האלמנה העשירה ליהושע בן גמלא והיא הביאה למלך ינאי כסף רב להקימו לכה"ג. וזה מפורש יומא יח. א"ר אסי תרקבי דדינרי עיילא ליה מרתא ב"ב לינאי מלכא על דאוקמיה ליהושע ב"ג בכהני רברבי. וביבמות סא. א"ר יוסף קטיר קא חזינא הכא, פי' שבאמת לא היה ראוי לאותה אצטלא אך ע"י עשירות אשתו נתמנה לכה"ג.

וע"י האיש הזה הוציא שמעון בן שטח את מחשבתו מכח אל הפועל, והצדוקים לא חשדו את הכה"ג ברב או במעט שידו אוחזת בעצת שמעון ב"ש כי ידעו אותו היטב שהוא אינו מחכמי ישראל. וזה שאמרו ב"ב כא. ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע ב"ג שמו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל שבתחלה — עד שבא יהושע ב"ג ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ומכניסין אותן כבן שש וכבן שבע.

ובירושלמי כתובות ספ"ח יאמרו ששמעון בן שטח התקין שיהיו התינוקות הולכים לבית הספר. ולא שהירושלמי חולק על הבבלי, אך משני התלמודים נידע לנו איך נהיה הדבר הגדול הזה, ולכן בירושלמי שחושב שם כל תקנות שמעון ב"ש חושב גם התקנה הגדולה הזאת לו כי היה להם בקבלה שממנו יצא הדבר הזה, ובבבלי כשבא לספר ממעשי יהושע ב"ג יסופר שהוא היה המתקן יען שאין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה והוא היה הגומר והמוציא מכח אל הפועל.

וכן נזכר לשבח ביומא פ"ג מ"ט בן גמלא עשאן (להקלפי) של זהב והיו מזכירין אותו לשבח. וגם מזה ראיה גדולה שאין זה בן גמלא שהיה קודם החורבן כי א"כ מי הוא המזכירו הלא בזמן קצר נחרבה הבית ובזבזו את ההיכל.

ומרתא בת בייתוס הנזכרת בגיטין נו. שהיתה בזמן החורבן היא אשה אחרת או ששמה היה באמת מרים בת בייתוס וכדמובא באיכ"ר פ"א־מז אך שם נשתבשה המעשה מאוד וכבר הארכתי בערך מרתא בת בייתוס.

אבל יהושע בן גמלא מי שהיה כה"ג קודם החורבן והיה מכת הצדוקים כדמובא בקדמוניות היהודים לא נזכר בשום מקום בב' התלמודים כמו שלא נזכרו כל הכה"ג הרשעים וזכרם נאבד מן העולם.

ר' יהושע בן הורקנוס.

נזכר במשנה סוטה פ"ה מ"ה בו ביום דרש ר' יהושע ב"ה לא עבד איוב את הק"בה אלא מאהבה — א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רי"בז -- והלא יהושע תלמיד תלמידך וכו' (ופרש"י שתלמיד ר"ע היה). ומזה אנו רואין שהיה בשעת המחלוקת דר"ג ור' יהושע ע"פ הכלל שאמרו ברכות כח. שכ"מ שאמרו בו ביום הכונה על היום שהורידו את ר"ג מנשיאותו.

ר' יהושע בר זידל.

בירושלמי תרומות פ"ח ה"ג וע"ז פ"ב ה"ג יסופר שר"י בר זידל חלה ונכנסו אצלו ר"ז ור' הושעיא ב (ובע"ז איתא בטעות ר' יהושע) ור' בון בר כהנא ור' חנניה חברון דרבנן (בתרומות חסר תיבת חברון דרבנן), יתבי אמרו הא מרא שמועתא והא מרא דעובדא. ולא נזכר עוד בשום מקום.

ר' יהושע בן זירוז בן חמיו של ר' מאיר.

היה תלמידו דר"מ בחולין ו: ובירושלמי דמאי פ"ב ה"א העיד לפני רבי על ר"מ

שאכל

שאכל עלה של ירק בבית שאן וע"י התיר רבי את בית שאן, ובשבת קמז. אמר לפני רבי בזו לא חייב ר"מ חטאת.

ר' יהושע בר חמא.

כן מביא באיצר ישראל מירושלמי שקלים פ"ה ה"ד, ושם איתא ר' חמא אבוי דר' יהושעיה והוא ט"ס כדמובא המאמר פאה פ"ח ה"ח ר' חמא אבוי דר' אושעיא, וכבר בארתי בערך נחמני שצ"ל נחמני אבוה דר' אושעיא והוא אבי רבה.

ר' יהושע בן חנניה (הלוי).

אשרי העם שממנו יוצא איש כזה, ואשרי הדור שבימיו יולד איש פלאי כזה, ועליו ועל כיוצא בו אמר שלמה בחכמתו ובא איש מסכן ומילט את העיר בחכמתו, כי באמת הציל את כלל ישראל מסכנות רבות ועצומות וכאשר נבאר.

ר' יהושע ב"ח כפי הנראה נולד בירושלים עוד בזמן רבן גמליאל הזקן לאביו חנניה ואמו הצדיקת וכדמובא ברש"י אבות פ"ב מ"ח שאמו גרמה לו שיהיה חכם, שכל הימים שעברתו היתה מחזרת על כל בתי מדרשות שיבקשו רחמים על העובר הזה שיהיה חכם. ואם אמו היתה אשה יקרה כזו בל"ס היו אביו ואמו מיקירי ירושלים, וכן מוכח מעדות ר' דוסא בן הרכנים בירושלמי יבמות ספ"א שאמר על ר' יהושע זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה, (ואפשר שמזה הוציא רש"י מה שמובא לעיל והכונה שהיתה אמו מולכת עריסתו הוא כשהיתה מעוברת).

ולא על חנם בקשה רחמים כל כך כי עוד בימי נערותו היה ניכר שלגדולות נוצר, ואע"פ שהטבע מנעה ממנו את ברכת היופי כתענית ז. אבל חכמתו הגדולה הביאה אותו שעוד בימי עלומיו זכה לעמוד ולשרת לפני רבן יוחנן בן זכאי. ואף שבאבות פ"ב מ"ח חשבו בין תלמידיו אחר ר' אליעזר, אבל באמת היה כבר תלמידו עוד טרם שהתחיל ר' אליעזר ללמוד כמפורש בפרקי דר"א רפ"א. כשבא ר"א לפני ריב"ז ללמוד תורה וכששאלו שיסעוד אצלו א"ל כבר סעדתי אצל ר' יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן, שלח ושאל להם, ור"א היה אז עדיין ע"ה.

ורבו התפאר בו וקרא עליו באבות דר"נ פ"יד חוט המשולש לא במהרה ינתק (שרכש לו תורה יראה וחכמה), ובאבות פ"ב אמר עליו ריב"ז אשרי יולדתו (ופרש"י שהיה בקי בכל דבר לימוד ויועץ וקרוב למלכות).

ורבו הקדוש מסר לו רוב חכמתו וגם מסר לו מעשה מרכבה כחגיגה יד: שאמרו ר' יהושע הרצה דברים לפני ריב"ז וכו', ואמרו שם מעשה בר' יהושע ור' יוסי הכהן שהיו מהלכים בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה פתח ר' יהושע ודרש — הלך ר"י הכהן וסיפר דברים לפני ריב"ז, אמר אשריכם ואשרי יולדתכם, אשרי עיני שראו כך.

ונוסף על תורתו וחכמתו ברכו ה' בקול נעים, ויען שהיה לוי שימש במקדש עם המשוררים כערכין יא: מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לסייע בהגפות דלתות אצל ר' יוחנן בן גודגדא, א"ל בני חזור לאחוריך שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים.

והנה אף שקראו „בני" אבל היה אז בל"ס כבן שלשים כמפורש חולין כג. שלוי עובד עבודה קבוע במקדש אך כשהוא בן שלשים. ובסוכה נג. א"ר יהושע ב"ח כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, שעה ראשונה תמיד של שחר — משם לקרבן מוסף וכו'.

והיה גדול כ"כ גם קודם החורבן עד

שהגיע

שהגיע להוראה כי נסמך מרבו הקדוש כמפורש בירושלמי סנהדרין פ"א סה"ב, וזה שמצינו זבחים קיג. שפ"א מצאו עצמות בלשכת דיר העצים ובקשו לגזור טומאה על עיר אבותינו עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בושה וכלימה היא לנו שנגזור טומאה וכו', (ובל"ס לא היה אז רבו בירושלים).

וקודם החורבן כשצר אספסיינוס קיסר על ירושלים והפריצים לא שמעו לעצתו הטובה דרבן יוחנן ב"ז להכנע לפני הרומאים, והוא ראה בעין חכמתו שעתידה ירושלים ליחרב יסופר בגיטין נו. שבקש עצה מאבא סקרא בר אחתיה איך לצאת מתוך העיר, ונתן לו עצה וא"ל נקוט נפשך בקצירי — ולימרי דנח נפשך וליעילו בך תלמידך — נכנס ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחד, והם נשאו את מטת רבן, ורי"בז שמצא חן בעיני הקיסר יסופר באיכ"ר פ"א-לא שא"ל בעי אנא — דכל בר נש דנפיק עד ד' שעין יהא לשיזבא — ושלח לר"א ולר' יהושע לאפוקי לר' צדוק, אזלון ואשכחוניה בבבא דמדינה.

ור' יהושע דבק ברבו ובכ"מ שהלך רבו שם הלך הוא כאבות דר"נ פ"ד שפ"א יצא רי"בז מירושלים ור' יהושע הלך אחריו וראה ב"המק חרב א"ר יהושע אוי לנו ע"ז שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל, א"ל בני אל ירע לך, כפרה אחת יש לנו שהיא כמותה זה גמילת חסדים.

וכן כשהיה רי"בז בברור חיל מצינו בתוספתא מעשרות רפ"ב וירושלמי דמאי רפ"ג שהלך ר' יהושע ב"ח אצל רי"בז והורה שם. ובדרך ארץ רבה פ"ו יסופר מעשה בשמעון בן אנטיפרום שהיו אורחין נכנסין אצלו — ובשעת פטירתן היה מלקה אותן, ונשמעו הדברים לפני רי"בז וחכמים, ושלחו את ר' יהושע אליו, וכשבא אצלו וקבלו בס"פי מאוד שאלו לבסוף מפני מה בני אדם הנכנסין אצלך אתה מלקה אותן ולי לא הלקית? א"ל רבי, אתה חכם גדול ודרך ארץ יש בידך וכו'.

ובקה"ר פ"ז אמרו ה' תלמידים היו לרי"בז כל זמן שהיה קיים היו יושבין לפניו, וכן באבות דר"נ ספ"יד יסופר כשמתו בניו של רי"בז נכנסו תלמידיו לנחמו — נכנס ר' יהושע וא"ל רבי, רצונך אומר דבר אחד לפניך וכו'. וברכות כח: כשחלה רי"בז נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותן התחיל לבכות — א"ל רבינו ברכנו, א"ל יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם וכו'.

ודברי רבו הקדוש מה שא"ל אל ירע בעיניך על חורבן המקדש ויש לנו כפרה אחת כמותה זו גמילת חסדים, נחקק בזכרונו וכאשר יסופר ב"ב ס: כשחרב ב"המק רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, נטפל להם ר' יהושע ב"ח והראה להם דרך האמת שלא להתאבל יותר מדאי, ואמר להם אין גוזרין גזירה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה.

והנה כל אחד מהחמשה גדולי תלמידי דרי"בז ירש אחת ממדות היקרות דרבן, כר' אליעזר שמפורש עליו שלא אמר דבר מה שלא שמע מפי רבו, ור' יהושע מלבד תורתו וחכמתו שקבל ממנו מסרו גם חכמתו הגדולה איך להשיב את הצדוקים והמינים הידועים על אולתם, שרי"בז נצחם תמיד כב"ב קטו:, מנחות סה., ידים פ"ד מ"ו, ובתוספתא פרה פ"ב. וכן מצינו בר' יהושע וכאשר נבאר להלן.

והנה אע"פ שהיה תלמידו הגדול דרי"בז וישב כל ימיו לפניו, לא מצינו שיאמר שום דבר הלכה בשמו חוץ ממאמר

אגדי אחד המובא בסוף עדיות שאמר מקובל אני מרי״בז שאין אליהו בא אלא לטמא ולטהר וכו׳, וזה נראה יען שכולם ידעו שכל תורת ר׳ יהושע הוא מרבו. ומלבד מה שקבל מרי״בז מצינו סוטה רפ״ה שאמר ר׳ יהושע כך היה דורש זכריה בן הקצב. ובתוספתא סוטה ספ״ה א״ר יהושע (לגרסת תוספתא צוקרמנדל) משום בן פטורי, ובמשנה ריש מכשירין אמר משום אבא יוסי חלי קופרי איש טבעון. וכן קרא לר׳ דוסא בן הרכנים „רבי" כיבמות טז..

והנה אחרי פטירת רי״בז הלכו אז כל תלמידיו ליבנה כמפורש קה״ר פ״ז־ז, ורבן גמליאל נתמנה לנשיא, ואז היה ר׳ יהושע הא״בד כמפורש ב״ק עד:, והוא היה אחד מהארבעה בסנהדרי יבנה שהבינו כמה לשונות כסנהדרין יז:, (בגמרא איתא שידעו שבעים לשון אבל ברמ״במ ה׳ סנהדרין פ״ב ה״ו איתא שהבינו ברוב הלשונות).

והוא בחכמתו הגדולה ראה והבין כי מן השמים המליכו את הרומאים, ואם יעמדו נגדם ברב או במעט אז סכנה כרוכה לכל ישראל, לכן השתדל להתרועע תמיד עם גדולי רומי שריה ומלכיה. וכפי פשטות לשון הגמרא בגיטין נח. שהיה ברומי גם קודם החורבן או תיכף אחר החורבן שאמרו שם מעשה בר׳ יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורין — והלך ועמד על פתח בית האסורין מצא שהתינוק הוא חכם גדול, עד שאמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, ואמר העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עלי, ולא זז משם עד שפראו, וזה היה ר׳ ישמעאל בן אלישע.

והוא ארח לחברה תמיד עם רבן גמליאל ונסע עמו לרומי להמתיק הגזירות גם עוד טרם שנפרד ר׳ אליעזר מהן כמפורש סנהדרין פ״ד ה״יג שאמרו ר׳ אליעזר ור׳ יהושע ורבן גמליאל סלקון לרומי עלין לחד אתר ואשכחון מיינוקיא עבדין גבשושין ואמרין הכין בני א״י עבדין וכו׳. ובדברים רבה פ״ב־כד מעשה שהיו רבותינו ברומי ר״א ור׳ יהושע ור״ג וגזרו שמכאן ועד שלשים יום לא ימצא יהודי בכל העולם. וב״ר פ״יג־ט מעשה בר״א ור׳ יהושע שהיו מפרישין לים הגדול — כיון שבאו לרומי וכו׳.

ואח״כ כשנפרד ר׳ אליעזר מהן מצינו את ר׳ יהושע תמיד ברומי עם ר״ג ור״ע ור״א בן עזריה כב״ר פ״ד־ד כשעלו הזקנים לרומי שאלו את ר״ג לכמה הנחש מוליד, ולא ידע להשיב, פגע בו ר׳ יהושע ושאלו למה פניך חולנית, וסיפר לו המעשה, ור׳ יהושע א״ל שנחש מוליד לשבע שנים והראה לו שכן מרומז בתורה. וכן מע״ש פ״ה מ״ט מעשה בר״ג והזקנים שהיו באין בספינה ושם היו ר״ג ור׳ יהושע ור״א ורא״בע.

וכן עירובין רפ״ד מעשה שבאו מפרנדיסין והפליגה ספינתם בים והיו בה ר״ג ר׳ יהושע ר״ע ורא״בע. ובסוכה מא: מעשה בר״ג ור׳ יהושע ורא״בע ור״ע שהיו באין בספינה ולא היה לולב אלא לר״ג וכו׳. ובהוריות י. ר״ג ור׳ יהושע הוי אזלי בספינתא וכו׳.

וע״י חכמתו הגדולה הרכיש לו שם אוהבים נאמנים מחכמי או״הע כאשר יסופר בדר״א רבה פ״ה מעשה בר׳ זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה להן פילוסופוס אחד חבר שם, ואלו הן ר״ג ור׳ יהושע, רא״בע ור״ע — הלך ר׳ יהושע ודפק על הדלת והיה פילוסופוס ההוא מחשב בדעתו ואמר אין זו דרך ארץ אלא של חכם וכו׳.

וקיסרי רומי ראו כי הוא חכם גדול אהבו להתוכח עמו כחגיגה ה: שאמרו

ר׳

ר' יהושע ב"ח הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא אפיקורוסא (וצ"ל מינא, דק"ס) עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, אחוי ליה ידו נטויה עלינו, ושאלו הקיסר מאי אחוי לך, א"ל עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה, ואנא מחוינא ליה ידו נטויה עלינו. והמין לא הבין תשובת ר' יהושע וכששאלוהו לא יכול להשיב, אמרו גברא דלא ידע מאי מחוי ליה במחוג (כי ברמז דברו זה לזה) יחוי קמי מלכא? אפקוהו וקטלוהו. וברכות נו. שאלו הקיסר אמריתו דחכמיתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמאי א"ל חזית דמשחרי לך פרסאי וגרבי בך ורעיי בך שקצי בחוטרא דדהבא, הרהר כוליה יומא ולאורתא חזא (ומזה אנו רואין שר' יהושע ב"ח היה גם חכם בהליכות עולם שאז בל"ס רצה הקיסר להלחם על הפרסים).

ובשבת קיט. א"ל מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף, א"ל תבלין אחד יש לנו ושבת שמו — כל המשמר את השבת מועיל לו. ובחולין נט: א"ל קיסר אלהיכם נמשל לאריה מאי רבותיה, פרשא קטיל אריא, א"ל לאו כהאי אריא מתיל, כאריא דבי עילאי מתיל וכו'. ושם שא"ל קיסר בעינא דאיחזי לאלהיכו א"ל לא מצית חזית ליה, א"ל איברא חזינא ליה, אזל אוקמיה להדי יומא בתקופת תמוז א"ל איסתכל ביה וכו'. ושם ס. א"ל קיסר בעינא לעשות סעודה לאלהיכו א"ל לא מצית, אמאי? נפישי חילוותיה וכו', (וכידוע שאז עוד עבדו ברומי ע"ז ולא הבינו את אלהי ישראל).

ובבכורות ח: א"ל קיסר לר' יהושע ב"ח נחש לכמה מיעבר ומוליד א"ל לשב שני, והא סבי דבי אתונא ארבעינהו ואוליד לתלת, הנהו מיעברי הוו מעיקרא ד' שנין — והא חכימי אינהו, אנן חכימינן מינייהו. א"ל הקיסר אי חכימת זיל זכינהו ואייתינהו לי וכן עשה. ושם יסופר באריכות איך שבא אצלם וכל טענותיהם וכל חידותיהם והוא נצח אותם והביאן לבי קיסר.

ובתנא דבי אליהו זוטא פ"כג יסופר מעשה נפלא שהקיסר שאלו (שם איתא ר' יהושע בן קרחה אך צ"ל בן חנניה וכן הוא בסה"ד) כתיב באלהיכם אשר לא ישא פנים וכו' א"כ למה חרשים, אלמים, סומים וחגרים יוצאין ממעי אמן, א"ל משום שכבר גלויין לפני הק"בה מעשיו של אדם (וידוע לפניו שזה יהיה רשע גמור) ויאמר לו הקיסר ומי יאמר שכן הוא? א"ל תן לי אלף דנרים ושני עדים נאמנים ואראך שכן הוא. והלך ר' יהושע אצל סומא אחד שהיה סומא ממעי אמו וא"ל, הקיסר גזר עלי להרגני ויש לי אלף דינרין. הא לך הכסף, ואם יהרגני אז שלך יהיה, ואם לא תחזור לי. א"ל הסומא הן לי יהי כדבריך. והמתין ר' יהושע שלשה חדשים ובא אצל הסומא עם העדים וסיפר לו שהקיסר בטל גזירתו ממנו, ועתה תחזור לי האלף דינרין שהפקדתי אצלך. א"ל הסומא לא היו דברים מעולם, והביאוהו לפני הקיסר והכחיש גם בפניו גם את העדים. מה עשה ר"י א"ל לאותו הסומא אוי לך שאין אתה נהנה כלום מאותן אלף דינרין כי אני ראיתי את אשתך שהיא משחקת עם אדם אחד ואמרה לו עכשיו יהרוג הקיסר את בעלי הסומא ואני ואתה נאכל את הדינרין. מיד הביא הסומא את הכסף והניחן לפני הקיסר — אז א"ל ר' יהושע ב"ח להקיסר נאמן הוא אלהינו שעשה אותו סומא — אז הודה הקיסר וא"ל אשרי אלהיכם ואשרי עמו ואשרו מי שזוכה להתעפר תחת כפות רגליכם.

ובתענית ז. יסופר שאמרה לו ברתיה דקיסר אי חכמה מפוארה בכלי מכוער, אמר לה אביך רמי חמרא במני דפחרא למה לא רמי במאני דדהבא וכספא? אזלה ואמרה לאביה לעשות כן, ומצאו

אח"כ שהיין נתחמץ — א"ל והא איכא שפירי דגמירי א"ל אי הוו סנו טפי הוו גמירי. וכן חולין ס. שא"ל בת קיסר אלהיכון נגרא הוא, דכתיב המקרה במים עליותיו אימא ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא וכו'. ובסנהדרין צ: שאלוהו רומיים מנין שהקב"ה מחיה מתים וכו'.

ועם אנדרינוס קיסר מצינו אותו הרבה פעמים ביחד כב"ר פ"כח-ג ששאלו מהיכן הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבא, א"ל מלוז של שדרה, והראה לו שהלוז של שדרה קשה כל כך עד שגם רחיים לא יכלה לטוחנה ואש לא יכלה לשורפה. (בלי ספק היה להם הוכוח אודות עם ישראל וריב"ח הראה לו שאי אפשר לכלותם לא במים ולא באש כי השם יתברך שומרם ומצילם). ושם פ"י-ג שאלו כיצד ברא הקב"ה את עולמו. ושם פ"יג-ט שאלו מי אוקיינוס מה אינון. ושם רפ"עח שאלו אתם אומרים אין כת של מעלה מקלסת ושונה וכו'

ובקה"ר פ"ב-ח א"ל כתיב בתורה ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, יכול את מייתי לי פלפלין וכו'. וברו"ר פ"ג-ב א"ל אנא טב ממשה רבך דאנא חי והוא מת — א"ל יכול את לגזור דלא ידלק בר נש נור תלתא יומין, א"ל אין. לעת ערב סלקון תרויהון על איגר פלטין וראו עשן עולה מרחוק א"ל מה כן א"ל איפרכיא ביש עאל אסיא ובקר יתיה, וא"ל עד דשתי חמימי לא מיתסי, אז א"ל ר' יהושע ב"ח ראה דעד דאת קיים בטלה גזרתך, ומשה רבינו משעה שגזר עלינו לא תבערו — לא מדליק יהודאי נור בשבתא מיומוהי וכו'. ובאס"ר פ"י-יא א"ל אנדרינוס גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים, א"ל גדול הוא הרועה שמצילה ושוברן לפניהם.

ובדרכי המשנה צד 84 מביא בשם סופר הרומי פלאסיום שהקיסר אנדרינוס סיפר שנשיא היהודים היה באלכסנדריא של מצרים, ומזה ישער שר' יהושע בן חנניה הלך לאלכסנדריא ושם דבר עם הקיסר. ובאמת כן מצינו בנדה סט: שאנשי אלכסנדריא שאלו לר' יהושע ב"ח יב' דברים, ג' דברי חכמה, ג' דברי הגדה, ג' דברי בורות, וג' דברי דרך ארץ.

וכן מצינו שהיה הולך תמיד לבי אבידן להתוכח עם המינים כעירובין קא. שא"ל ההוא מינא חדקאי (אתם כקוצים) דכתיב טובם כחדק, א"ל שטיא שפיל לסיפיה דק-א. ובשבת קנב. א"ל קיסר מ"ט לא אתית לבי אבידן, וזה לעת זקנותו הגדולה כמפורש שם.

והיה גדול כ"כ בעיני הקיסר עד שהרשה לבנות את ב"המק כמפורש ב"ר פ"סד-י אך הכותים אכלו קורצא בי מלכא, והקיסר שלא היה יכול לחזור מדבריו התחכם וצוה לבנות את המקדש אך יבנהו שלא במקומו, וע"יז נתבטל הדבר. וכמעט שזה הביא למרוד במלכות, אך ר' יהושע החכם אמר להם המשל הנפלא שפ"א עמד עצם בגרון ארי והכריז שכל מי שיוציא העצם אני אתן לו שכר הרבה ובא קורא שצוארו ארוך והוציא העצם, וכשבא על שכרו א"ל הארי די לך שתוכל לספר שנכנסת בפי הארי ויצאת בשלום, וע"יז השקיט המרידה.

וזה ר' יהושע שהיה בקי בכמה לשונות ובחכמות ומדעים, זה ר' יהושע שהיה הולך ובא בחצרות חורי הארץ ומלכיה, זה ר' יהושע היה הולך כל היום בתפלין והיה קדוש וטהור, ולא נשכח ממנו אף רגע אחת שהוא עבד ה' ועבד עמו כמפורש שבת קכז: שפ"א הוצרכו חכמי ישראל לבקש מאת מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה והלך ר' יהושע ותלמידיו כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס ונעל הדלת בפניהם. אחר שיצא ירד וטבל ושנה

לתלמידיו

לתלמידיו — ושאלם בשעה שטבלתי במה חשדתוני א"ל שמא ניתזה צינורא מפיה על בגדיך א"ל העבודה כך היה.

ובכל גדולתו וחכמתו לא הועילה לו להתעשר ועליו נתקיים וגם לא לחכמים לחם והתפרנס מיגיע כפו בקושי גדול כמפורש ברכות כח. שא"ל ר"ג מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה (ופרש"י שהיה עושה פחמים וי"א שהיה נפח ובירושלמי שם פ"ד סה"א שהיה עושה מחטין). ובהוריות י. משמע שהיה נודד ונוסע למדינות אחרות למכור מלאכת ידו דאמרו שם שר"ג ור' יהושע הלכו בספינה, בהדי ר"ג הוה (אך) פיתא, בהדי ר"י הוה פיתא וסולתא, שלים פיתא דר"ג, סמך אסולתיה דר"י, א"ל מי הוה ידעת דהוה לן עכובי כולי האי דאייתית כולתא? א"ל כוכב אחד לע' שנה עולה ומתעה את הספנים — א"ל כל כך בידך ואתה עולה בספינה? (ופרש"י ואתה יורד לספינה לסחורה — לצורך מזונות).

וכמו שאמרנו לעיל שהיה בסנהדרי יבנה הא"בד, ואע"פ שר"ג ידע שר"י חכם גדול ממנו אעפ"כ היה ר' יהושע נכנע תמיד מפני הנשיא וקראו „רבי" כדא"ר פ"ה, או קראו „ר"ג ברבי" בקידושין לב :, ותמיד עמד לימין ר"ג, וכאשר היתה המריבה הגדולה בין ר' אליעזר בן הורקנוס וחכמים בדין תנור של עכנאי, ור"א הביא כל תשובות שבעולם שהצדק אתו, וגם ב"ק יצתה ואמרה שהלכה כר"א, אעפ"כ עמד ר"י על רגליו (והוא כמו עמד על דעתו) ואמר, אין אנו משגיחין בב"ק, ונתן צדק לפעלו דר"ג, ונפרדו מחברם הגדול והאהוב לעולם ונמנו עליו וברכוהו.

וכר"ה כה. יסופר שפ"א באו עדים ואמרו ראינהו בזמנו ובליל עיבורו לא נראה, וקבלן ר"ג, א"ר דוסא בן הרכנים עדי שקר הם — א"ל ר' יהושע רואה אני את דבריך (וע"פ חשבונן היו צריכין לעבר את החודש), שלח לו ר"ג לר"י גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך והיה ר' יהושע מיצר מאוד, אבל ר' דוסא בן הרכנים ור"ע שכבו את כעסו, וכשבא לר"ג ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו כשראה אותו ר"ג השתומם על ענותנותו ועמד מפניו ונשקו, וא"ל בא בשלום רבי בחכמה ותלמידי שקבלת את דברי. ואח"כ אירע מעשה בבכורות לו. שר' צדוק (שהיה מזקני חכמי הדור והיה כהן) היה לו בכור בהמה וכשנתן לו שעורים לאכול נפל מום בשפתו (והדין הוא שכהן אינו נאמן לומר שנפל מום בבכור שלו בלי עדים), ובא לפני ר' יהושע ושאלו אם יש חילוק בין כהן ע"ה [שאינו נאמן] לכהן ת"ח [שנאמן] א"ל הן. וכששאל אח"כ לר"ג א"ל לאו, א"ל והא ר"י אמר לי הן, א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לב"המד עמד השואל ושאל אם יש חלוק בזה בין חבר לע"ה אמר לו ר' יהושע לאו, א"ל ר"ג והלא משמך אמרו לי [שאמרת] הן. יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך. והודה ר' יהושע והיה ר"ג יושב ודורש ור"י עומד על רגליו עד שרינננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד (שתוק) ועמד.

המעשה הנוראה הזאת שבייש לחכם גדול כר' יהושע בפני קהל ועדה, גם האיש היותר עניו לא היה יכול להתאפק מלתבוע עלבונו, אבל ר' יהושע העביר על מדותיו עוד הפעם ושתק אך להחזיק את השלום על מכונו. אך אח"כ אירע פעם שלישית כאשר יסופר ברכות כז: שפ"א בא תלמיד אחד (ר' שמעון בן יוחאי) אצל ר' יהושע ושאלו אם תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות, וכששאל את ר"ג א"ל חובה, א"ל והלא ר"י אמר לי רשות, א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לב"המד. כשנכנסו — עמד השואל

ושאל

ושאל — א"ל ר"ג חובה ושאל ר"ג אם יש אדם שחולק עלי בזה א"ל ר"י לאו. א"ל והלא משמך אמרו לי [שאתה אמרת] רשות, א"ל יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך והורה ר"י, ור"ג היה יושב ודורש ור"י עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד. ובירושלמי שם פ"ד סה"א שאמרו לר' זינון החזן אמור, התחיל ואמר — על מי לא עברה רעתך תמיד. ואז קמו לכבוד ר' יהושע כל ראשי חכמי הדור ועשו קשר ביניהם להעביר את ר"ג מנשיאותו.

ולהבין איך באמת בדבר כזה אשר הצדק היה עם ר"ג ואשר ר"י הודה לו העבירו אותו מנשיאותו, ואיך כיחש ר"י ואמר כר"ג בפניו, ושלא בפניו לא כן אמור והאם הוציא ח"וש שקר מפיו? אבל הענין כך הוא, שבסנהדרי הגדולה מלבד הנשיא והא"בד והחכם היו שם חכמי זקני הדור שהיו נקראין בעלי תריסין הנושאים והמפלפלים בהלכה טרם בא הדין לפני הנשיא והא"בד, ולמטה מהן היו ת"ח בשם דנין לפני חכמים. והיה הסדר כשישבו כסאות לדין או להורות, כשהוצרכו לברר איזה דין שנפל בו ספק, או כשבא איזה שאלה כללית אז בא הדבר בראשונה לפני „הדנין לפני חכמים" (וכסנהדרין יז: שאמרו דנין לפני חכמים [בדור ר"ג] שמעון בן עזאי — בן זומא וכו') והמה עיינו אם השאלה הזאת ראוי והגון לעשות ממנה שאלה כללית ולהטריח את כל חכמי הסנהדרין, ואז בררו מהן אחד שיהיה הוא „השואל", וכשהתקבצו כל הסנהדרין אז עמד השואל ושאל, והחכמים הנקראין בעלי תריסין הם שקלו וטרו. וזה שאמרו סנהדרין רפ"ד שדיני ממונות הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול, ושקלו וטרו בזה עד שעמדו למנין ואז נפסקה הדין.

וכל זה היה אך בדין כללי וכמו שאמרנו, אבל אם איש פרטי היה צריך לשאול שאלה פרטית מעולם לא בא לפני הסנהדרין, ואך כל חכם מוסמך היה פוסק השאלה כפי הדין המקובל אצלו, כי אי אפשר לומר שכל שאלה ושאלה שנשאלה בדיני או"ה או טומאה וטהרה הובא לפני הסנהדרין כולו?

וממש בב' מעשיות הללו אירע שמשאלה פרטית נעשה אח"כ שאלה כללית, כי כשבא ר' צדוק לר' יהושע וסיפר לו המעשה שנפל מום בבכורו ור"י שידע והכיר היטב את חבירו ר"צ שלא ישקר לכן פסק לו שהוא נאמן. וכן כשבא רש"בי לר"י ושאלו אם תפלת ערבית רשות או חובה ור"י ידע היטב את תלמידו היקר אשר שם לילות כימים ולא פסיק פומיה מגרסיה פסק לו שהוא רשות, אבל אח"כ כשבאו לפני ר"ג ולא סיפרו לו שהיא שאלה פרטית א"ל שאין חילוק בין חבר לע"ה, ותפלת ערבית חובה שזה היה כבר דבר מוסכם מכל חכמי הדור, ולכן כששאלו ר"ג לר"י כלום יש אדם שחולק עלי בזה השיב לו ר"י לאו, כי גם ר"י לא חלק בזה, ור"י לא יכול לספר פרטי הדבר לפני הסנהדרין שמשאלה פרטי נעשה שאלה כללי ולכן הוצרך לומר לר"ג לאו, אך כשהעיק לו ר"ג וא"ל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך אז הודה לו ואמר אין החי יכול להכחיש את החי.

נחזור לענינגו. כשהסכימו להעביר את ר"ג התחילו לישא וליתן את מי להקים לנשיא תחת ר"ג. את ר' יהושע א"א להקים לנשיא יען כי הוא בעל מעשה ויהיה צערא טפי לרבן גמליאל. נוקמי לר"ע אין לו זכות אבות (שהיה בן גרים), ור' אליעזר בן הורקנוס כבר נפרד מהן, ונפל הגורל על הצעיר מהן ר' אלעזר בן עזריה שהיה עשירי לעזרא ועשיר

מופלג

מופלג וחכם גדול ומינוהו לנשיא, ואותו היום סלקוהו לשומר הפתח, ואתוסיף ד' מאה או ז' מאה ספסלי בב"המר, ובו ביום נשנית [מס'] עדיות, ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בב"המד שלא פירשוה. ורבן גמליאל אף שירד מגדולתו אעפ"כ לא מש כל היום מחברתם, ואז הראה ר' יהושע כחו וגבורתו בתורה נגד ר"ג. וכשבא יהודה גר עמוני לפניהם ושאלם אם מותר הוא לבא בקהל, אסרו ר"ג, אבל ר' יהושע עמד והראה לו שטעה בזה ומותר הוא לבא בקהל, אז הכיר ר"ג את עותתו בזה שציער לר' יהושע כ"כ עלי חנם, והלך לבית ר' יהושע לפייסו, ומצא שכותלי ביתו שחורין הן. א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה. א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסין ובמה הם נזונין. א"ל ר"ג נעניתי לך מחול לי, לא אשגח ביה. עשה בשביל כבוד אבא, מיד מחל לו. והלך ר' יהושע לבית הועד והודיעם שמחל לר"ג, ור"ג חזר לנשיאותו.

ואז הראה ר' יהושע את טוהר לבו וענותנותו ביתר שאת. שעד המחלוקת היה ר' יהושע האב"ד, וכשחזר רבן גמליאל לנשיאותו לא יכלו לדחות לגמרי את ראב"ע שמעלין בקודש ולא מורידין, אז מחל ר' יהושע את כבוד גדלו לר' אלעזר בן עזריה ונתמנה לאב"ד תחת ר' יהושע כמפורש בירושלמי ברכות פ"ד סה"א שנתמנה ראב"ע לאב"ד, ובבבלי שם אמרו שהתקינו שר"ג ידרוש ב' שבתות וראב"ע שבת אחת.

וכפי הנראה הלך אז ר' יהושע ויסד את ישיבתו הפרטית בעיר פקיעין כסנהדרין לב: שאמרו אחר ר' יהושע לפקיעין. ובחגיגה ג. מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין ושאלם שבת של מי, של ראב"ע.

אבל לא נפרד מסנהדרי יבנה והיה בא לפרקים לשם ככל חבריו הגדולים שהיו להם ישיבות פרטיות, והיו באים לזמנים ידועים ליבנה, וכדמצינו אותם תמיד ביחד כאשר הבאנו לעיל שנסע תמיד ר' יהושע עם ר"ג וראב"ע ור"ע.

הלכותיו במשנה.

ר' יהושע נזכר במשנה קמב פעמים. ובאלו המסכתות פאה, כלאים, חלה, ערלה, שקלים, יומא, סוכה, ר"ה, נדרים, סנהדרין, מנחות, ערכין, תמורה, קנים, חולין, מכשירין, נזכר אך פעם אחת בכל מסכת.

ובמסכת מע"ש, שבת, עירובין, אבות, נזיר, בכורות, מעילה, זבים, נזכר ב"פ בכל מסכת.

ובברכות, תענית, טבול יום, ג"פ בכל מסכת.

ובזבחים, כריתות, נגעים, נדה, מקואות, ידים, טהרות, ד"פ בכל מסכת.

ובשביעית, פסחים, יבמות, כתובות, כלים, ה"פ בכל מסכת.

ובפרה ז' פעמים, ואהלות ח"פ, ובו"ב ט"פ, עדיות יא פעמים, ותרומות יג' פעמים.

ובאלו מסכתות לא נזכר כלל מעשרות, בכורים, ביצה, מגילה, מו"ק, חגיגה, גיטין, קידושין, בבא קמא, ב"מ, מכות, שבועות, הוריות, תמיד, מדות, עוקצין.

חבריו בעלי מחלקותו.

ע"פ רוב חולק עם חברו הגדול ר' אליעזר לערך חמשים פעמים. ר"א ור' יהושע שווין מצינו בתרומות פ"ח מ"ט, מ"י, יבמות ספ"טז. והיו חברים ממש משך כמה עשרות בשנים עד שנפרד ר"א מהן במעשה דתנור של עכנאי. ואך קודם פטירת ר"א בא אליו ר' יהושע וחביריו כסנהדרין קא. וקראו אז

רבי

רבי (כדי להפיס דעתו) ושם סח. כשנפטר ר"א עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר. ובירושלמי שבת ספ"ב כשנפטר ר"א נכנס ר' יהושע וחלץ תפליו והיה מגפפו ומנשקו ובוכה ואמר רבי רבי רכב ישראל ופרשיו הותר הנדר. ובשהש"ר פ"א שהיה נושק האבן שישב עליה ר' אליעזר ואמר האבן הזאת דומה להר סיני, וזה שישב עליה דומה לארון הברית.

עם ר"ג חולק בברכות פ"ד מ"ג, שביעית פ"ט מ"ה, תרומות פ"ח מ"ח פסחים פ"ו מ"ב, יבמות פי"ג מ"ז, כתובות פ"א מ"ו, ז, ח, ט. ור"ג קראו יהושע כמע"ש פ"ה מ"ט, והמחלוקת הגדולה בדבר קידוש החודש כר"ה פ"ב מ"ח מ"ט.

מחלוקת עם ראב"ע שביעית פ"א מ"ח וקראו „אלעזר ב"ע", כמע"ש פ"ה מ"ט, ואמר עליו חגיגה ג. אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו, אבל ר"י היה זקן הרבה ממנו, וארח לחברה עמו כמה פעמים לרומי כדמובא לעיל.

מחלוקת עם ר' טרפון פאה פ"ג מ"ה, כלים פי"א מ"ד, וקראו „טרפון אחי" כידים פ"ד מ"ג.

מחלוקת עם ר' יהודה בן בתירה פאה פ"ג מ"ה, פסחים פ"ג מ"ג. שניהם העידו עדיות פ"ח מ"ג.

ועם סתם בן בתירא זבחים פ"א מ"ג.

העיד ר' יהושע ור' יקים איש הדר עדיות פ"ז מ"ה.

מחלוקת עם ר' יוחנן בן נורי כאהלות פי"ד מ"ג, ובעירובין יא. מעשה שהלך ר' יהושע אצל ריב"נ ללמוד תורה אף על פי שבקי בהלכות כלאים — א"ל ר"י, רבי! אי גפנים כאן מהו לזרוע כאן א"ל בי' מותר, ובאמת צ"ל ר' יהושע בן קרחה כגרסת ר"ח, וכן הוא בפירוש בירושלמי עירובין פ"א ה"ט וסוכה פ"א ה"א־ג. וכן הוא בבבלי בדפוס שאלוניקי. אבל ריב"נ היה חבירו ממש כעירובין מא. כשרצה ר"י לבטל דבריו של ר"ג עמד ריב"נ על רגליו ואמר, יהושע, אין שומעין לך. ובספרי דברים פט"ז א"ל ר' יהושע לר"ג עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה ר"א חסמא ור' יוחנן בן נורי. וקראם תלמידי ר"ג יען שהוא היה הנשיא. ובהוריות י. גרס ר' יוחנן בן גודגדא והוא טעות הדפוס שריב"ג היה קשיש הרבה גם מר"י כערכין יא: שקראו בני והיה בזמן הבית.

ר' ישמעאל היה צעיר הרבה מר"י כדמובא לעיל שפראו ברומי, אבל היה חביב על ר"י שקראו ישמעאל אחי כע"ז פ"ב מ"ה. ור' ישמעאל שאל ממנו שאלות ככלאים פ"ו מ"ד. ובבכורות כ. א"ל ר"י צאו וא"ל ישמעאל טעית.

מחלוקת ר"י עם ר' נחוניא עדיות פ"ו מ"ג.

העיד עם ר' פפיים עדיות פ"ז מ"ו ותמורה פ"ז מ"ה.

עם ר' צדוק היה במשתה בנו של ר"ג בקידושין לב:, העיד עמו עדיות רפ"ז ובכורות פ"א מ"ו.

ר' עקיבה היה מקודם תלמידו כברכות סב. שא"ל בן עזאי לר"ע עד כאן העזת פניך ברבך? (ר' יהושע). ובסנהדרין סח. אמרו שר"ע למד לפני ר"א ולא סברה ובא לפני ר"י ואסבריה ניהליה. ובר"ה כה. א"ל ר"ע רבי! תרשני לומר לפניך ד"א שלמדתני. ומע"ש פ"ב מ"ז אר"ע אני עשיתי לר"ג ור"י את כספן דינרי זהב. ובסוכה פ"ג מ"ט אר"ע צופה הייתי בר"ג ור"י — והן לא נענעו אלא באנא. ובכריתות פ"ג מ"ז, נגעים פ"ז מ"ד אמר ר' עקיבה שאלתי את ר"ג ור' יהושע. ובסנהדרין פ"ז מי"א, טבול יום פ"ג מ"ד ר"ע משום ר"י.

אבל

אבל אח"כ נתגדל ר"ע ונעשה כחבר לו כפסחים פ"ט מ"ו אר"י אין לי לפרש אר"ע אני אפרש. וכן ביבמות פ"ח מ"ד, פרה רפ"א אר"י כך שמעתי סתם אר"ע אני אפרש, ובפסחים פ"ו ה"ג א"ל ר' יהושע לר"א (על ר' עקיבה) הלא זה העם אשר מאסת בו צא והלחם בו. ובר"ה כה. וסוף מכות א"ל ר' יהושע, עקיבא נחמתני.

מחלוקותם ברכות פ"ד מ"ג, פסחים פ"ו מ"ב, שביעית פ"א מ"ח, פ"ג מ"י, יבמות פ"ד מ"ג, נדרים פ"י מ"ו.

תלמידיו הגדולים.

ר' אלעזר בר יהודה איש ברתותא אומר משמו טבול יום פ"ג מ"ד, פסחים יג.

ר' אלעזר (בן שמוע) קראו ר"י בני והוא קראו רבי, מד' משלי פ"ה, פ"ו. ובנזיר פ"ז מ"ד ר"א משום ר"י, אך בגמרא שם נו: אמרו שר"א שמע זאת מר' יהושע בן ממל וריב"מ משום ר' יהושע.

ר' אלעאי (אבי ר' יהודה) תלמידו כפאה פ"ו ה"ב, פסחים לח: שאמר שאלתי את ר"י.

אונקלוס הגר אמר תרגום של תורה מפי ר"א ור"י כמגילה ה., ובב"ר רפ"ע שעקילס הגר נכנס אצל ר"א א"ל הרי כל שבחו של גר שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה — נכנס אצל ר"י התחיל מפייסו בדברים — אמרו אלולי אריכות פנים שהאריך ר"י עם עקילס היה חוזר לסורו.

אבא חנן משמו נדה כט.,

חנניה בן אחיו קיבל ממנו כנדה כד:.

ר' יוסי משמו פסחים קג.

ר' ישבב משמו חולין פ"ב מ"ד.

ר' נהוראי משמו נזיר ה.

שמעון בן זומא חולק עמו כנזיר פ"ח מ"א, וביבמות פ"ד מ"יג אר"ש בן זומא מצאתי מגילת יוחסין — לקיים דברי ר"י. ובחגיגה טו. מעשה בריב"ח — וראהו בן זומא ולא עמד מלפניו א"ל מאין ולאין בן זומא.

שמעון בן עזאי אומר משום ר"י כיומא פ"ב מ"ג, ובתענית פ"ד מ"ד א"ל ב"ע לר"ע כך היה ר"י שונה. מחלקותן סוטה פ"ג מ"ד.

שמעון התמני דן לפניהם בקרקע כסנהדרין יז:. מחלקותן יבמות פ"ד מ"ג.

וכן מצינו ר' יוחנן בן ברוקה ור"א חסמא היו תלמידיו כמפורש חגיגה ג. שהלכו להקביל פני ר"י בפקיעין — א"ל תלמידך אנו ומימך אנו שותין.

ובסה"ד מביא שר' סימון אמר בשמו וכן ר' תדאי, והוא מירושלמי ברכות ספ"ו אך שם חסר תיבת בן לוי שאמרו משום ריב"ל.

והנה אף שהלכותיו במשנה לא רבו כ"כ אבל בתוספתא ובגמרא ובמכלתא ספרא וספרי רבו מאוד ואין זה מעין מלאכתנו להביאם, ונביא אך אחרים מהן מה שהמה שייכים לאגדה אשר מהם אנו רואין את גודל ידיעתו בהוית העולם. ודבריו הצחות שימש גם להלכה, כברכות פ"א מ"ב שאמר תפלת השחר עד ג' שעות שכן דרך בני מלכים וכו'.

ושם פ"ד מ"ד אומר המהלך בדרך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהו כל צרכיהם לפניך.

ובכתובות פ"א מ"ו לא מפיה אנו חיין.

שם פ"ב מ"ו הפה שאסר הוא הפה שהתיר.

סוטה פ"ג מ"ד רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות. חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם.

ושם פ"ט מ"יב מיום שחרב ב"המק

אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה, ונוטל טעם הפירות.

וכאמרו היקר אבות פ״ב מ״יא שאמר איזהו דרך טובה שידבק בה האדם חבר טוב. עין הרע ויצה״ר ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

ובנדה ספ״ו אמר עד שאתם מתקנות את השוטות תקנו את הפקחות.

ובגמרא ברכות מז: איזהו ע״ה כל שאינו מניח תפלין.

ופסחים סח: חלקהו (ליו״ט) חציו לה׳ וחציו לכם.

שם קד. כל החותם מקדש ישראל והמבדיל בין קדש לחול מאריכין לו ימיו ושנותיו.

וביבמות סב: נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנתו וכו׳.

וב״ב ס: אין גוזרין גזירה על הצבור אא״כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה.

ובסנהדרין צז: אם אין ישראל עושין תשובה מעמיד להם מלך קשה כהמן ומחזירן למוטב.

ומאמרו היקר שהשיב לאנשי אלכסנדרי בנדה ע: מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים אמר ישא אשה הוגנת לו ויקדש עצמו. מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה וישא ויתן באמונה.

ופסק סנהדרין קה. שחסידי אוה״ע יש להם חלע״הב.

ומאמריו הצחים המובא בשמו במדרשים. כויק״ר פכ״ח־ג שאמר סנטרך אנא ולית את יהיב לי סנטרותי.

ובקה״ר פ״ד־ה מלה בסלע משתוקא בתרין כאבן טבא.

ובויק״ר פל״ד־ח אמר יותר ממה שבע״הב עושה עם העני, העני עושה עם בעה״ב.

ועסק בעצמו בג״ח כר״ר פ״ד־ח שהלך עם ר״ג לקבץ כסף.

וענותנותו גדלה כ״כ עד שפ״א נזרקה מפיו לומר בושני מדבריכם ב״ש ואח״כ נטפל לו אחד מתלמידי ב״ש וא״ל טעמן, אז הכיר מיד עוותותו והלך ונשתטח על קברי ב״ש אמר נעננתי לכם עצמות ב״ש — וכל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניותיו. ולכן כששאלו אותו ביבמות טו: צרת הבת מהו א״ל מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שני מחלוקת גדולות בין ב״ש ובית הלל מתיירא אני שמא ירוצו גלגלתי.

והיה בקי בכל מיני ערמימיות הרמאים כאשר יסופר דא״ר פ״ה שפ״א בא אליו עני אחד והאכילו ואח״כ העלהו לעליה לישן, ור״י בחכמתו הגדולה שלא ידע אותו חשדהו שמא אינו אדם הגון הוא לכן נטל הסולם שלא יכול לירד. בחצי הלילה עמד האיש ונטל כל הכלים ורצה לירד ונפל ונשברה מפרקתו. למחרת מצאו ר״י אמר לו ריקה אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך. מכאן אר״י לעולם יהיו כל ב״א בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר״ג, וכן בקידושין לא. שא״ל מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה את.

והעניו הגדול הזה היה לפעמים קשה כארז כי כשבא בענין כללי למען החזיק את השלום וכדומה מצינו תמיד הלשון עמד ר׳ יהושע על רגליו ואמר כברכות כז:, ב״מ נט:, סנהדרין סח., זבחים קיג., בכורות לו., או שאמר אין משגיחין בב״ק כברכות נב., עירובין ז., ב״מ נט:.

ובצדק אמר מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקות כדמובא עירובין נג., דרך ארץ רבה פ״ו ואיכ״ר פ״א־ט, שפ״א נתארח אצל אלמנה אחת יום ראשון הכניסה לו תבשיל ואכל ולא הניח פאה כן ביום שני, ביום ג׳ הקדיחתו מלח, כיון שטעם משך ידו מהתבשיל ואכל אך פת. אמרה לו למה אין אתה אוכל התבשיל א״ל כבר סעדתי מבעוד יום, אמרה לו אם סעדת מבעוד יום מפני מה

לא

לא מיעטת בפת? שמא פאה הנחת על על שני תבשילין שאכלת ולא הנחת פאה? ופ"א הלך ר"י בדרך ומצא תינוק אחד יושב על פרשת דרכים א"ל איזו דרך קרובה לעיר. א"ל זו קרובה ורחוקה, וזו רחוקה וקרובה. ור"י לא הבין כונת התינוק והלך בדרך שהיא קרובה ורחוקה, וכשבא אצל העיר מצא שהיא מוקפת גנות ופרדסים וחזר לאחוריו, א"ל בני וכי זו דרך קרובה לעיר? א"ל אתה הוא חכם ישראל? לא כך אמרתי לך שזו קרובה ורחוקה. הלך משם ומצא תינוק אחד ובידו כלי מכוסה א"ל מה בידיך מכוסה כלי זה? א"ל אלו בעית אמי דתדעי מה דאית עמי לא הוות א"ל כסיתיה? פ"א מצא תינוק אחד א"ל מימיה של עיר מה הן א"ל מה איכפת לך השום והבצלין מרובין (שר"י שהיה עני וא"ל התינוק שדרך עשיר לשאול על דבר המים אבל עני צריך לשאול על בצלים, מהרז"ו).

כשנכנס לעיר מצא תינוקת עומדת על המעין אמר לה השקיני מים אמרה לו לך ולחמורך. כיון ששתה ופנה לילך אמר לה בתי עשית כמעשה רבקה, אמרה לו אבל אתה לא עשית כמעשה אליעזר. ופ"א היה מהלך ר"י בשדה ומצא ריבה אחת אמרה לו מפני מה אתה מהלך בשדה? אמר לה בדרך אני מהלך, אמרה לו זו היא דרך שכבשוה לסטים שכמותך. ועליהם אר"י אשריכם ישראל שכולכם חכמים מגדולכם ועד קטנכם.

בדבר משפחתו וב"ב מצינו בפסחים מט. שאשתו שנשא היתה כהנית וחלש, אמר, לא ניחא ליה לאהרן דאדבק בזרעיה דהוה ליה חתנא כי אנא. ולא נמצא בשום מקום אם היו לו בנים או בנות.

וכפי הנראה האריך ר' יהושע ימים כמו שבארנו לעיל שהיה בשעת החורבן קרוב לשנות בינה יען שהורה גם אז הוראות. וידוע שר"ג נפטר קודם ר"א כב"מ נט:, ור"א נפטר קודם ר' יהושע כגיטין פג. וכבר בארנו בערך ר"א שגם הוא נפטר אחר חורבן ביתר היינו לערך נה אחר החורבן, א"כ חי ר' יהושע לערך למעלה מתשעים שנה. וכן משמע שבת קנב. כששאלו הקיסר מ"ט לא ילך לבי אבידן א"ל טורי תלג סחרוני גלידין, כלבוהי לא נבחין, טחנוהי לא טוחנין.

ופטירתו מצינו חגיגה ה: שאמרו כשנפטר ר"י א"ל רבנן מה תיהוי עלן מאפיקורסין א"ל אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם, כיון שאבדה עצה מבנים אז תסרח חכמתם של עכו"ם, וכסוף סוטה אמרו משמת ר' יהושע פסקה טובה מן העולם, ובגמרא שם שבטלה עצה ומחשבה. ובילקוט תורה רמז תשס"ג משמע שנפטר בטבריא שגורם כשמת ר' יהושע נפלה איסטווא של טבריא.

וכשנפטר ר"י נשאר ר' עקיבא רבן של כל ישראל.

ר' יהושע בריה דר' טימי.

בקה"ר פ"ט־ו ר' יצחק בן אלעזר קרא לר' יהושע בריה דר' טימי ולר' בורקי עדה קדושה. ונראה שצ"ל ר' הושעיא בר' שמאי.

ר' יהושע בן יאיר.

בירושלמי תענית פ"ג ה"ד אמר בשם ר' פנחס בן יאיר שלשה ברא הקב"ה ותהא שבראן ואלו הן כשדים וישמעאלים ויצה"ר. ושם א"ר ברכיה ר' אבא בר כהנא ר' יהושע בן יאיר בשם רפב"י.

ר' יהושע בן כפוסאי.

(או קבסא—קבסוי—קופסאי—קפוצאי).

ראשו מגיע עוד בדור ר"ג ור"ע, כתוספתא מקואות שאמרו מעשה בר"ג ואונקלוס הגר — א"ר יהושע בן קופסאי (ובתוספתא צוקרמנדל בן קבוסיי) עמהן הייתי ולא טבל ר"ג אלא בים. ובע"ז לב.

לב. רשב"ג אומר משום ר' יהושע בן כפוסאי. ובכורות לה: חולק ר"י בן כפוסאי עם רשב"ג ור' יוסי. ובתוספתא דמאי פ"א ה"י ובירושלמי שם פ"ג ה"ד ר' יהושע בן קופסאי (בירושלמי איתא קבסוי) אומר כל ימי הייתי קורא פסוק זה — ולא מצאתיו אלא באוצר יבנה. ובכורות לט. מחלוקת ר"י בן קפוצאי עם ר' חנינא בן אנטיגנוס.

ור"ע ראה כי ברכה בו ונתן לו את בתו לאשה, והאריך ימים עד רבי כשבת קמז. יהושע בן כפוסאי חתנו של ר"ע אמר לפניו רבי בזו לא חייב ר"ע חטאת א"ל דקדק ר"ע ע"כ, שלשל רבי טליתו. ובירושלמי פסחים פ"ו ה"א-לו. אמר ר' יושיע בן קבסא כל ימי הייתי בורח מן השררה עכשיו שנכנסתי כל מי שהוא בא ומוצאני בקימקום הזה אני יורד לו. וכעין זה אמרו במנחות קט: על ר' יהושע בן פרחיה.

ר' יהושע בן לוי.

האמורא הפלאי הזה אשר אמרו עליו שנכנס חי לג"ע, ואשר נגלה אליו אליהו, ונקרא תמיד בשם „ר"י בן לוי" לא נודע מי הוא „הלוי". יש מחכמי האחרונים אומרים שלוי בר סיסי תלמיד רבי הנודע היה אביו, אבל אי אפשר לומר כן כי לא נמצא בשום מקום שיאמר בשם אביו או שיזכיר את שמו. ולוי היה בר בבל, וריב"ל היה בר א"י כיבמות מה. ושניהם היו כמעט בזמן אחד.

וכן לא נוכל לומר מה שקראוה בן לוי הכונה שהיה לוי אף שבאמת היה לוי כמפורש חולין קמו:, ברכות פ"ה ה"ה, מע"ש פ"ה ה"ה, גיטין פ"ה ה"ט, כי מסנהדרין צח. משמע ששם אביו היה „לואי" שאמרו שם שא"ל (משיח) שלום עליך בר ליואי וכשבא לאליהו וסיפר לו לו א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי (ופרש"י דאי לאו צדיקים גמורין אתם לא הוה מדכר שמיה דאבוך וגם מזה משמע קצת שלוי לא היה אביו כי בלוי אשכחן בברכות יח: אף ששם יסופר ע"ד הצחות ודרך חידות, שמפני שלא סליק למתיבתא דר' אפס לא הניחו לו ליכנס בג"ע עד שבקש שמואל עליו).

וכן מצינו שנקרא כמה פעמים בשם „בר לואי" כשבת קנו., כתובות עז:, סנהדרין צח.

הוא זכה עוד לקבל מרבינו הקדוש ואף שלא שלא מצינו שדבר עמו פא"פ, אבל מצינו שיספר מעשיות מרבי כמו עד ראיה כשבת מו. אמר פ"א הלך רבי לדיוספרא. וביבמות סא: אמר עיר אחת היתה בא"י שקרא עליה ערעור ושיגר רבי את ר' רומנוס וכו'. ובכתובות כז. ריב"ל משתעי מעשה בא לפני רבי וכו'. וכן מצינו ריב"ל אמר רבי כיומא ו, סט, מגילה פ"א ה"א.

ויען שמקומו הקבוע היה בדרום יהודה בעיר לוד ואפשר שנולד שם לכן קבל שם מג' גדולי הדור שהיו שם. מר' אלעזר הקפר (שהיה מלוד כתוספתא סוף אהלות) כע"ז מג. אמר ריב"ל פ"א הייתי מהלך אחר ר"א הקפר בריבי. ובחולין נו: ריב"ל הויא ליה ההיא תרנגולתא שדריה לקמיה דר"א הקפר בריבי.

וכן קבל הרבה מבר קפרא (שהיה ג"כ בלוד) וכדמצינו שאמר משמיה כברכות לד., שבת מ. עה. קה: קיח., פסחים כו., סוכה לח:, תענית כו:, מו"ק ג:, כתובות נז. קד., נדרים פז., קידושין פ., חולין ה., מה. צח.

והשלישי הוא יהורה בן פדיה בן אחותו של בר קפרא (שהיה ג"ב בלוד) כתנחומא ואראי־ב אריב"ל ששים הלכות למרתי מיהורה בן פדיה בחרישת הקבר. וב"ר פצ"ד־ה אריב"ל חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום — עד שעמדתי עם יהורה בן פדיה. ואמר בשמו כערלה פ"א סה"ג, עירובין פ"י הי"ב, פסחים פ"ו ה"א, פ"ז הי"ב, חגיגה פ"ג ה"ד.

ואפשר

ואפשר שלכן לא מצינו אותו בישיבת רבי כי מכון שבתו היה בדרום והיה בא אך לפרקים למקום רבי.

וכן מצינו שאמר בשם ר׳ אנטיגנוס הוריות פ״ג ה״ד.

בשם ר׳ הושעיא ירושלמי סוף חגיגה.

וכן אמר בשם ר׳ יהודה נשיאה (נכד רבי) כבכורות לו: שאמרו שם ר״י נשיאה משמיה דריב״ל ואמרי לה ריב״ל משום ר׳ יהודה נשיאה. וספק היה להגמרא אם הוא ר׳ יהודה נשיאה השני שאז אמר בשם ריב״ל שהיה תלמידו, או הוא ר״י נשיאה הראשון ואז אמר ריב״ל משמו. וכן ביבמות פ״ח ה״א ר׳ יהודה נשיאה היה בלודקיא אצל ריב״ל וכשרצה לילך משם א״ל ריב״ל שילין כאן יען שיש לו גיורית ליטבל למחר ומספקא לר״ז מפני מה עכבו אם מפני כבוד זקן או מפני שאין מטבילין בלילה.

בשם ר׳ יוסי בן שאול כביצה יד: כז.

בשם ר׳ ינאי בקידושין פ״ג ה״יב.

מעדותו של ר׳ נחוניא מברת חוורן כנדה פ״ג ה״ג.

בשם רפב״י כפ׳ רבתי ספ״ב דעשרת הדברות.

משום קהלה קדישא דירושלים כר״ה יט:.

אבל מה שמצינו קה״ר רפ״ד ר׳ יהודה בר׳ אלעאי בשם ריב״ל הוא בל״ס ט״ס וצ״ל להיפוך.

ומצינו שעוד בימי ר׳ חייא היה כבר גדול הדור והרביץ תורה בישיבה בלוד מתוך הרחבה כאיכ״ר פ״ג־ו שאמרו ר׳ חייא רבה אזל לדרומא ואיתקבל גבי ריב״ל אייתו לקמיה כ״ד תבשילין. א״ל בשבתא מה אתון עבדין? א״ל אנן כפלין להון. לבתר יומין אתא ריב״ל לטבריא ואתקבל גבי ר״ח רבה ויהיב לתלמידיה דרכמונין ואמר להם זילו ועבידו לרבכון כמנהגיה.

והנה אם נאמר שר״ח נפטר קודם רבי א״כ היה זה עוד בחיי רבי. ואף אם נאמר שרבי נפטר קודם אבל לכל הדעות לא האריך ר׳ חייא ימים אחר רבי.

וריב״ל שהיה בא לפרקים לציפורי מקום בית ועד הגדול התרועע שם עם ר׳ חנינא שהיה הריש בישיבה ואף שר׳ חנינא היה קשיש מריב״ל כמפורש יומא מט. שאמר, לי התיר ר׳ חנינא. ובשבת קנו. א״ר חנינא פוקו א״ל לבר לואי לא מזל יום גורם וכו׳. אבל מצינו בכלאים פ״ט ה״ג שר׳ חנינא שאל מריב״ל. ושניהם בצירוף ר׳ יונתן הצעיר מהם עלו לירושלים כמע״ש פ״ג ה״ג. ובשבת פי״ד ה״ד שר׳ חנינא ור׳ יונתן עשו לריב״ל רפואה. ובברכות פ״ה ה״א שריב״ל ור׳ חנינא סלקון לקיסרין קומי אנטיפותא (דוכוס) וכשראה אותם קם מלפניהם, א״ל למה אתה קם מפני היהודים הללו? א״ל יען שאפיהון דמלאכין ראיתי. וב״ר פע״ח־ה ריב״ל סליק לרומי כיון דאתו לעכו נפק ר׳ חנינא לקראתו אשכחיה מטלע א״ל את דמית לסבא (יעקב). ובתענית פ״ג ה״ד יסופר שפ״א עשו תענית בציפורי ולא נחית מטרא וריב״ל עבד תענית בדרומא ונחית מטרא. אמרו ציפוראי, ריב״ל מחית מטרא לדרומאי, ור׳ חנינא עצר מטרא ושלח לריב״ל שיבא לציפורי.

וכן מצינו שחולק עם בני ר׳ חייא כזבחים קטז.

וחולק עם רב בסוטה מה:, מגילה פ״א ה״ז.

וכן ר׳ שמלאי היה כחבר לו כברכות לו:.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר׳ אבא משמיה כיבמות עה:, ר״ה רפ״ג.

ר׳ אבהו בשמו כשבת פ״א סה״ג,

וכשאקלע

וכשאקלע לאתריה דריב"ל הוה עביד כוותיה כשבת מו., יבמות יד.

ר' אבין בשמו כברכות פ"ה סה"ג, מע"ש פ"ה סה"ב.

ר' אחא קרטיגנאה משתעי מעשה בא לפני ריב"ל ב"ק קיד:.

ר' אחא בר חנינא אריב"ל כברכות ט., חולין קלב:.

ר' אידי אריב"ל כעירובין ס:.

ר' אלכסנדרי אריב"ל כברכות נט., יומא נג:, סנהדרין צח.

ר' אלעזר שאלו כברכות יט., אמר בשמו ויק"ר פכ"א-ה.

ר' אמי אריב"ל כברכות ג: יומא ספ"ד, ר"ה רפ"ג.

ר' אסי אריב"ל כברכות כט:, שבת עה:, חולין צח.

ר' ביבי אריב"ל כברכות סב:, מנחות קג:.

ר' ביסנא בשמו כיבמות רפ"י.

ר' ביריים בשמו כב"ק פב.

ר' זבידא אריב"ל כש"ר פמ"ד-ט.

זעירא בר חמא היה אושפזיכניה ולאחר פטירת ריב"ל אמר לרב יוסף בריה מילי מעלייתא ששמע מאביו כיומא עח.

ר' חייא בר אבא אריב"ל כחולין צח., חלה פ"ב ה"א, ר"ה רפ"ג, יומא ספ"ה. ושימש לריב"ל כשבת פ"א רה"ב. ור' יהושע בן לוי קראו בני.

ר' חנין בשמו כב"ב פ"ח ה"ח.

ר' חנן אבוה דר' שמואל בשמו כפאה פ"א ה"ה.

ר' חנן קרטיגנאה משתעי מעשה בא לפני ריב"ל ככתובות כז.

ר' יהודה בריה דר"ש בן פזי בשמו בברכות פ"ג ה"א-כ:, מע"ש פ"א ה"א-ב:.

ר' יהודה נשיאה ב) משמיה כבכורות לו:.

ר' יוסי בשמו כערלה פ"א סה"ג.

ר' יוסי בר' בון בשמו כיומא פ"א ה"ב.

ר' יוסי בר' חנינא בשמו כיומא רפ"ח, מחלקותן ברכות כו:.

ר' יוחנן אריב"ל כסוכה לב., ור' יוחנן אמר עליו דבר זה שמע בריבי (גדול הדור) בקידושין פ:, ובירושלמי ע"ז פ"ה ה"ז א"ר יוחנן יפה למדנו רבי (ריב"ל).

ר' יוסי בן נהוראי שאלו כחולין נז:.

ר' יוסי בר' סימון בשמו כמע"ש פ"ד ה"ב.

ר' יעקב בר אחא בר אידי בשמו כדמאי רפ"א.

ר' יעקב בר אידי אריב"ל בעירובין מו. (מו"ק כז. לגרסת דק"ס), יבמות ס:. נדרים נו:, גיטין לט., קידושין עה:, חולין ה. יט. צח., כלאים ספ"ד, תענית פ"ד ה"ד, ובביצה כה: שלח ר' יעקב בר אידי, זקן אחד היה בשכונתינו — ובאו ושאלו לריב"ל.

ר' יצחק בר אמי אריב"ל כחולין מט.

ר' יצחק חקולה בשמו כפאה פ"א ה"ה.

ר' יצחק בר נחמני אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל בברכות לד:, חולין מה., בעי מיניה חולין מה., ואמר אני ראיתי את ריב"ל וכו' יומא עח:, ובירושל' יומא רפ"ח ריב"ל סליק לגבי ריב"ל בלילי צומא רבא. אמר בשמו תרומות פ"ח ה"ג, ר"ה פ"ג ה"ד, יבמות פ"ח ה"א.

ר' ירמיה בשמו כתמורה יד:.

ר' ישמעאל בר אבא אריב"ל כחולין קכב.

ר' לוי בר ביריי בשמו כב"ב רפ"ה.

ר' מלוך אריב"ל כחולין מט., סוכה פ"ג ה"א.

ר' מנא דשאב בשמו כקה"ר פ"ח-א.

ר' מריון אריב"ל כעירובין יט:.

ועיין ערכו שהוא ט"ס.

ר' מתון אריב"ל כב"ק צו. וכן צ"ל בסוכה לב.

רב נחמן בר יצחק בשמו כעירובין רפ"א

רפ"א. ונראה שצ"ל ר' יצחק בר נחמן.
ר' סימון בשמו כב"ק קטו:, ערכין טז. והיה תלמידו המובהק וקבל ממנו דרכי אגדה כמבואר בערכו.
עולא אמר ריב"ל כפסחים נו:, גיטין נ:, ב"מ ט:, חולין קכב.
ר' עוקבא בשמו כיומא פ"א ה"ב.
מר עוקבא היה מסדר אגדתא קמיה כברכות י.
רבב"ח אריב"ל כברכות כד:, מד:, מגילה יב., חולין מה. מה:.
רבה בר מרי אריב"ל ברכות מד.
ר' שימי בר עוקבא היה מסדר אגדתא קמיה ברכות י.
שלמון בר לוי בשמו ככלאים פ"א ה"ד.
שמואל בשמו כאיכ"ר רפ"א, אבל בעירובין פ"ב כשהקשה הגמרא מריב"ל על שמואל אמרו גברא אגברא קא רמית? ונראה שחסר איזה תיבות אחר שמואל.
ר' שמואל בר נדב בעי מריב"ל בערכין טז:.
ר' שמואל בר נחמני אמר משמיה כחולין צח., סליק לגביה יומא רפ"ח.
ר' שמעון בר אבא אמר משמו כע"ז פ"ב רה"ז, ואייתי גט לקמיה גיטין ה.,
רשב"ל, בירושלמי מו"ק פ"ב ה"ד ריב"ל על לרשב"ל ושאלו א"ל (רשב"ל) אימת רבי שואל והמאמר בב"ר ספמ"ז נלקה בחסר, ובזבחים יג: אריב"ל בעליה זו שמענו — תהי בה רשב"ל וכו'.
ר' שמעון בן פזי אריב"ל כברכות לד. יומא סט., והיה מסדר אגדתא קמיה דריב"ל כברכות י.
ר' תנחום אריב"ל כברכות כח:, מגילה כב., סוטה לט: ע"ז ספ"ב.
ר' תנחום בר חייא בשמו כשבת פ"א ה"ד, שקלים רפ"ג, ע"ז פ"ד ה"ח.
והיה מסמיך ריב"ל לכל תלמידיו כירושלמי נדרים ספ"י, והרב ראה"ו בחלק ג' צד 56 יגביה את מעלת ריב"ל למעלה ראש וסופו כדי להשפיל חכמים אחרים ויאמר שם „בימים ההם הוחל „להתרפה מעט מעט קשר האחוה והשלום „שבין ישיבת הדרום ובין בית הנשיאות. „כי תחת אשר לפנים היו חכמי הדרום „נכבדים בעיני חכמי הצפון אשר קראו „אותם רבותינו שבדרום (עירובין סה.) „הנה לפתע פתאום נראה כי היתה רוח „אחרת עמם ונהפך לבם עליהם עד כי „נחשבו בעיניהם מעוטי תורה וגסי רוח „(ירושלמי פסחים פ"ה ה"ג). ונראים הדברים „כי ראשית המדון הזה היתה נסבה מאת „ריב"ל. הנה ידענו כי לפנים היה הרשות „ביד הרב למנות את תלמידיו, אך בימי „רבי תקנו שיהיה המנוי ביד הנשיא „למנות את מי שירצה ואף בלא רשות „ב"ד (ירושלמי סנהדרין פ"א סה"ב) — והנה „ריב"ל היה הראשון אשר מלאו לבו „אותו לעבור את מצות הנשיא והחזיר „הדבר ליָשנו והיה ממנה את כל תלמידיו „לכל הדברים הצריכים מנוי, לדון „ביחידי ולהתיר נדרים ולראות כתמים „ולהתיר בכורות (ירושלמי סנהדרין שם „ונדרים ספ"י), ואמת הדבר כי היה לו „לריב"ל סבה גדולה להתקומם בה בגלוי „נגד זכיות הנשיא, והוא יען שקנא „קנאת רבו בר קפרא שלא נסמך ולכן „התאמץ ריב"ל לשבור הכח הזה ביד „חזקה, עכ"ל. והפתי המאמין לכל דבר הנדפס יאמין באמונה שלמה לכל דבריו ובאמת שינה לשון הירושלמי וערבב כמה דורות ביחד.

והנה מה שאמר תחת אשר לפנים היו חכמי הדרום נכבדין בעיני חכמי הצפון אשר קראו אותם רבותינו שבדרום, הבה נראה שם מי הוא האומר הלא זה היה ר"ל ותלמידי דר' חנינא שהיו כבר בדור השני לאמוראי א"י וקראו לר' אפס רבותינו שבדרום שהיה בדור הראשון

כידוע

כידוע. ומי הוא שקראו לאנשי דרומי גסי רוח ומעוטי תורה הלא הוא ר' יונתן שקרא כן לר' שמלאי ור' יונתן היה ג"כ בדור הראשון שהיה תלמיד ר' חייא, ור' שמלאי היה תלמידו דר"י נשיאה הראשון וכחבר לריב"ל כבכורות לו:, א"כ נאמרו שני הדברים בדור אחד ובזמן אחד, ומה זה שייך לומר „תחת אשר לפנים" אך האמת שאינם שייכים להדדי, בדרום-לוד היו דרים אז כמה מגדולי הדור שהיו באמת רבותינו כמו ר' אפס, בר קפרא וריב"ל ויהודה בן פריה ועוד. אבל היה ידוע לר' יונתן שיש בהם גסי רוח ומעוטי תורה ולכן לא רצה ללמוד לר' שמלאי אגדה וכמפרש קרבן העדה שהתיירא פן ילעיגו עליהם וזה ברור.

ומה שמביא מירושלמי שריב"ל היה הראשון שעבר על דברי הנשיא, נעתיק לשון הירושלמי סנהדרין פ"א סה"ב א"ר בא בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון ריב"ז מינה את ר"א ור"י, ור' יהושע את ר"ע, ור"ע את ר"מ ור"ש, — חזרו וחלקו כבוד לבית הזה (בית הנשיא) אמרו ב"ד שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי, ונשיא שמינה שלא לדעת ב"ד מינויו מינוי, חזרו והתקינו שלא יהו ב"ד ממנין אלא מדעת הנשיא, ושלא יהא הנשיא ממנה „אלא" מדעת ב"ד, ושם לא יזכר ולא יפקד שם ריב"ל שמינה לתלמידיו כאשר יציין בד"וד אך בנדרים ספ"י שם מובא ענין אחר לגמרי ששאלו שם מהו למנות זקנים לדברים יחידים ופשטו יען שרבי מינה לרב להתיר נדרים ולראות כתמים, כשנפטר רבי ביקש רב מר"ג בנו שיתיר לו לראות מומי בכורות. ור"י בר' בון יאמר שרבי נתן רשות לרב על הכל אף לדון יחידי ולהתיר נדרים ולראות כתמים ולראות מומין שבגלוי, ומבנו בקש שיתן לו רשות גם לראות מומין שבסתר, ואח"כ אמרו בגמרא שאע"ג שממנין זקנים לדברים יחידים והוא, שיהא ראוי לכל הדברים, (היינו שהיא ראוי והגון לדין ולהורות כל דבר אז נוכל ליתן לו רשות גם לד"א), ומביא ראיה שריב"ל היה ממנה לכל תלמידיו אך תלמיד אחד היה לו שהיה גבן בעין אחת ולא היה יכול למנותו יען שפסול לחליצה ולכן לא מנה אותו אף לדברים יחידים, וכדאמר לעיל שצריך שיהא ראוי לכל הדברים.

והשתא נלך לתור אחר הבבלי מנין יצאה הגזירה, אמרו סנהדרין ה: שפ"א הלך רבי למק"א וראה שמגבלין עיסותיהם בטומאה וכששאלום למה עושין כן? א"ל תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצעים אין מכשירין והוא מי ביצים דרש להו. תנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אלא א"כ נוטל רשות „מרבו" (ולא מרבי), ובא החכם הזה ועשה רוקח קטורת זרה אשר מעולם לא עלתה על לב ריב"ל או חכמים אחרים.

ופשט הפשוט שעד רבי לא דקדקו כ"כ בעניני הסמיכה וכל רב שבעירו היה יכול ליתן רשות לתלמידיו לדין ולהורות וזה שאמרו בירושלמי סנהדרין שריב"ז מינה לר"א ור"י, ור"י לר"ע, ור"ע לר"מ ור"ש. וידוע שעד רבי היה לכל ראשי חכמי הדור ישיבות גדולות מלבד יבנה ואושא, וכשנתרבו הישיבות כן נתרבו התלמידים, וכשבא רבי ומצא שתלמיד אחד הורה וע"י שלא בירר דבריו טעו בהוראתו אז גזרו שכל תלמיד שרוצה להורות צריך ליטל רשות „מרבו" וחו"ש לא גזר רבי שאך אליו ישמעון ולא לאחר. אבל יען שבימי רבי לא היו ישיבות פרטיות כבימי אביו והוא היה רבן של כל בני הגולה לכן אמרו שם שחלקו כבוד „לבית הזה" וכדמצינו באמת שרבי סמך לר' חייא ולרב ולרבה בר חנא. וכן היה בימי בנו ר"ג, וכן היה

בל"ס

בל״ם גם כל ימי ר״י נשיאה שהוא היה ג״כ ריש הדור כולה, אבל כשנפטר ר״י נשיאה ונתחלקה כתר הנשיאות לשתים שר״ג כפי הנראה לא האריך ימים ובנו ר״י נשיאה השני לא היה עוד ריש הדור והיה אך תלמיד ר׳ יוחנן וכתר התורה נתנה לחכמי הדור ואך כתר הנשיאות נשארה ביד צאצאי הלל, וכן אירע בימי ר״ל שהנשיא מינה דיין שאינו הגון כסנהדרין ז: לכן שינו התקנה ואמרו שהנשיא אינו יכול למנות אלא מרעת ב״ד, וכדמצינו באמת שר׳ יוחנן הסמיך לתלמידיו.

וזה שאמרו בירושלמי נדרים שם שריב״ל מני לכל תלמידיו יען כי ימי פעולת ריב״ל היתה גם אחרי מות ר״י נשיאה הראשון. אבל בל״ם כשמינו לתלמידיהם בודאי שלחו אח״כ להנשיא שיתן גם הוא את הסכמתו עליהם, אבל בירושל׳ נדרים שם לא ידברו מענין זה ושם שקלו וטרו אם אך למנות לדברים יחידים. ובסנהדרין שם כשר׳ אבא ידבר מענין מי הוא הממנה שם לא יזכר שריב״ל מינה לתלמידיו. ובדברים הברורים האלו נפל בבירא כל חזיונות של החכם הזה, ועליו ועל כיוצא בו נאמר חכמים הזהרו בדבריכם כי ת״ל הבבלי והירושלמי שוכן בתוכנו, וכל דבריו עורבא פרח, ובר מן דין מצינו בקידושין לג: שרב יוסף בן ריב״ל התחתן עם בית הנשיא בחיי אביו ואמר אני איני כדי לעמוד מפני בני אלא משום כבוד בית נשיא, וא״כ איך נאמר שרצה לעקור כבוד בית הנשיא?

ונחזר לעניננו. הנה יען שימי פעולתו דריב״ל נופלים בדור הראשון והשני לאמוראי א״י ואז כבר נחתמה המשנה, וגם הברייתות כבר נסדרו ע״י ר׳ חייא ובר קפרא וחבריהם כי בישיבת ר״ג בר רבי ור׳ יהודה נשיאה עסקו כבר בפירושי המשנה והברייתות לכן מצינו על פי רוב דברי ר׳ יהושע בן לוי גם כן שמפרש דברי המשנה או דברי הראשונים כפסחים כג: מח:, נדרים מה., נזיר יא., יבמות מח:, גיטין מ. מד., קידושין נא., ב״ק נא:, ב״מ נד:, ע״ז לט. מה: נז. מכות ב., חולין ט. נו: קכו: קלז., בכורות יא:, ובירושלמי עירובין פ״ג ה״ב אמר מפני מה מערבין בחצרות. ושם פ״י הי״ג מפני קלקול הפייסות, ובשקלים פ״ה ה״א שתהא בהמה מצוייה לעולי רגלים, ובתענית פ״א ה״ה בבנין של שמחה. ובמגילה פ״א ה״א חלקו כבוד לא״י, ומו״ק פ״א ה״ו איזה חנוך קברות. ובגיטין פ״א ה״א לפי שאין בקיאין, ולכן סובר שם שעכשיו שמצויין חברים בחו״ל אין צריך לומר בפ״נ. וב״ב פ״ב ה״י מפני הישוב, ולכן אמר ויק״ר פכ״א־ה עמוד ברזל משנה.

וכן דרכו ליתן טעם לדברי הראשונים כיומא סט: שאמר למה נקרא שמן אנשי כה״ג, ובחולין ז: למה נקרא שמן ימים, ושם צא. למה נקרא שמה גיד הנשה, ובירושלמי סוכה רפ״ה למה נקרא שמה בית שואבה, ובסוכה פ״ד ה״א למה תמיד נקרב בד׳ שעות, ושם ה״ג למה י״ח ברכות, ובתענית פ״ד ה״א למה מוציאין התיבה לרחוב, ובע״ז פ״ב ה״ח למה אסרו גבינות של עכ״ום, ובמגילה כב. עשרה פסוקים שקורין בתורה כנגד מי, וב״ר פ״נה־ז למה נקרא שמו הר המוריה.

ודבריו באגדה רבו למעלה ראש ובהם הראה את טוהר לבו ודעותיו הרבות בהויות העולם וטבעה. והנה מצינו במס׳ סופרים פ״טז שאמר הדא אגדתא כתובה הכותבה אין לו חלע״הב והדורשה מתברך (מתגדף) והשומע אינו מקבל שכר. ונראה יען שבימיו כבר היו ספרי האונ־גליון אשר בדרשותיהם משכו רבים במצודתם, והמון עם לא יבחינו בין טוב לרע בין אמת לשקר וכל מה שימצא בכתובים קדוש יאמר לו ולכן הזהיר

מאוד ע"ז, והעיד שמעולם לא הסתכל בספרי אגדה אלא פ"א, אבל הוא בעצמו היה דרשן גדול והיה לו בישיבתו תלמידים מיוחדים המסדרים (בע"פ) דברי אגדה לפניו כברכות י:, וב"ק נה. שא"ל רחב"א לר' חנינא בן עגיל כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ריב"ל שהיה בקי באגדה.

ומה שמצינו שבת קנו. כתיב אפינקסיה דריב"ל, שם לא כתב שום דבר הלכה או אגדה כמפורש שם.

והיה גדול כ"כ בעיני בני דורו עד שחברו מאמרו היקר שאמר עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש, לסוף משנת רבינו הקדוש. וכן נזכר בברייתא באבות פ"ו מאמרו היקר שאמר בכל יום ויום ב"ק יוצאת מהר חורב ואוטרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף — שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת.

וחביבותיה לתורה ולת"ח היתה עד להפליא כברכות ח: שאמר הזהרו בזקן ששכח תלמודו.

ושם יט. כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם. בכ"ד מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב.

ושם כא: כל המלמד לבנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב.

ובעירובין נד. המהלך בדרך ואין עמו לוייה יעסוק בתורה. חש בראשו יעסוק בתורה — חש בכל גופו יעסוק בתורה.

ובמגילה כז. בית הכנסת מותר לעשותו ב"המד.

ובכתובות צו. כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת מנעל.

ושם כח. אסור שילמוד לעבדו תורה. ובחולין צב. גפן זו תורה.

ובבורות מד: לא יהיה בך עקר מן התלמידים.

ובפאה פ"ב ה"ו אמר אפילו כל מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני.

בעניני תפלה.

ברכות ח. שאמר לבניו קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי.

ושם ה: המתפלל לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר.

ושם ח: אסור לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין.

ושם כז. אסור לעבור כנגד המתפללין.

ושם ל: א"ת בהדרת אלא בחרדת.

ושם מז: לעולם ישכים אדם לב"הכנס כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים.

ובשבת קיט. כל העונה אמן יהש"ר בכל כחו קורעין לו גז"ד.

וב"ב כה. אמר באו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו מקום תפלה.

ובסנהדרין צא: כל האומר שירה בע"הז זוכה ואומרה לע"הב.

וברכות ספ"ה אמר אם עשו שפתותיו של אדם תנובה (אם סדורה תפלתו) יהא מבושר שתשמע תפלתו.

ושם ה"ד שאירע פ"א שהש"ץ דלג על ברכת המינים ואמר שאין מחזירין אותו (שמא מין הוא).

אהבתו לעמו ומלמד זכותן

מאמריו היקרים במנחות נג: למה נמשלו ישראל לזית — מה זית זה אין עליו נושרין — אף ישראל אין להם בטילה עולמית.

ובע"ז ד: כל מצות שישראל עושין בע"הז באות ומעידות אותם לע"הב. לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פ"פ לבעלי תשובה.

ובכתובות קיב. פ"א איקלע לגבלא —

אמר

אמר עגלים בין הגפנים — ארץ הכנִיסי פירותיך וכו'.

וברכות ז. יסופר שפ"א רצה לקלל ההוא מין שהיה בשכונותו שצערו אבל לבסוף חזר בו ואמר ורחמיו על כל מעשיו כתיב.

ובויק"ר פט"זדו כל האומר לש"הר עובר על ה' חומשי תורה.

וברכות נח: הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו, לאחר י"ב חדש אומר מחיה המתים.

וביומא יט: אמר כל החושד בכשרים לוקה בגופו.

במדת ענוה.

מאמרו היקר בע"ז כ. שענוה גדולה מכולן.

ובסוטה ה: בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה.

ובסנהדרין מג: כל הזובח את יצרו — מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות.

וברכות פ"ה ה"ה אמר מימי לא ברכתי לפני כהן.

ומע"ש פ"ה ה"ג שבימיו בקשו להמנות שלא ליתן מעשר לכהנים אמרין יעול ריב"ל דהוא מסייע לליואי, על וסייע לכהנים.

במדת הצניעות.

מאמריו היקרים יבמות סב. כל היודע באשתו שהיא י"ש ואינו פוקדה נקרא חוטא, חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך.

ובעירובין ק: כל הכופה את אשתו לדבר מצוה הויין לו בנים שאינן מהוגנין.

ושבועות יח: כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים ראויין להוראה.

וב"ב ט: כל הרגיל לעשות צדקה הויין לו בנים בעלי חכמה בעלי אגדה וכו'.

וברכות יג: לייט אמאן דגני אפרקיד.

ואמר נדרים סד: כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת.

ומו"ק כז: לא אזיל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלי בני.

ובכתובות נ. אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל.

בהשגחה פרטית.

סיפורו היקר ב"ר רפל"ג ותנחומא נח־ח שפ"א עלה לרומי וראה שם עמודים של שיש ומקושטים בכל מיני פאר ויופי ואח"כ ראה עני אחד בתכלית העניות יושב, וקרא על העמודים צדקתך כהררי אל, ועל העני משפטיך תהום רבה.

ובר"ה יא. אמר כל מעשי בראשית בקומתן — לדעתם — לצביונם נבראו.

ופסחים קיח. בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר אני וחמורי נאכל באבום אחד? כיון שא"ל בזיעת אפיך תאכל לחם נתקררה דעתו.

ובתענית ח. כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם.

ובגיטין פח. לא חרבה ירושלים עד שעבדו בה ז' בתי דינים ע"ז.

ופסחים נ. עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומציל.

ומכות י. מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים.

וברכות נט. לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב.

ובעירובין כב. היום לעשותם ומחר לקבל שכרן.

ובע"ז יט. אשרי מי שמתגבר על יצרו.

ידיעותו והשקפתו בענייני העולם.

ממאמריו היקרים קידושין עא. כסף מטהר ממזרים.

שם עא: אם ראית ב' משפחות המתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן.

ובסנהדרין

ובסנהדרין ז: עשרה שיושבין בדין, קולר תלוי בצואר כולן.
ושם לט. כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלין שבהם עשיתם.
וברכות יט. אל יפתח אדם פיו לשטן.
ופסחים ג. אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו.
ובזבחים פח: שני דברים לא מצינו להם כפרה שפיכות דמים ולשון הרע.
ובויק"ר פט"ז דה מלה בסלע משתוקא בתרין (ויש שגורסין שם סתם ר' יהושע).
ושם פט"ז־ט הדר שטיא לאורח שטותיה.
ומד' תהלים פ"ו־ו אין הקב"ה מקלל לרשעים אלא בבושה.
ובמע"ש פ"ה סה"ב אמר הלכה שהיא דופפת ואין אתה יודע מה טיבה צא וראה היאך הצבור נוהג.

וכן היה בקי ברפואות ובטבעיות.

ככתובות סה: שאמר מוסיפין לה יין שהיין יפה לחלב.
ובגיטין ע. מפרש מאי דלריא (מין חולי).
וב"ק פ. שחין שהביא הקב"ה על המצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים.
וברכות ג: שעיין בטבעת התרנגול. וזה שאמר ר"ה כו. מי נתן לשכוי בינה זה תרנגול.
וברכות ג: אמר ד' משמרות הוי הלילה.

והיה נאה דורש ונאה מקיים

כמו שהתפאר בעצמו מו"ק פ"ג ה"א שלא החרים אדם מעולם.
וברכות פ"ה ה"ה מימי לא ברכתי לפני כהן.
ובשבועות טו: שהיה רגיל לומר ויהי נועם קודם שנתו.
וברכות ד: אמר אע"פ שקרא אדם ק"ש בב"הכנס מצוה לקרותה על מטתו.
ואף שהיה איסתנים גדול עד שהיה צריך לנעול מנעליו ביוה"כפ כיומא רפ"ח, אעפ"כ יסופר בקידושין ל. ר' חייא ב"א אשכחיה לריב"ל דשדי דיסתנא ארישיה וקא ממטי לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי כולי האי? א"ל מי זוטר מאי דכתיב והודעתם לבניך — וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה"א בחורב. וכן היה מחמיר על עצמו והיה צם שני ימים בתשעה באב ובעשרה באב כתענית פ"ד סה"ו, יען שבו נשרף בית המקדש ובט' התחילה הפורעניות.

וחביבותיה להרביץ תורה גדלה כ"כ עד אשר העמיד את עצמו בסכנה היותר גדולה כאשר יסופר כתובות עז: שהיו במקומו אנשים מוכי שחין — בעלי ראתן ומין החולי הזה הוא היותר מסוכן להתדבק באחרים עד שר' יוחנן הכריז הזהרו מזבובי בעלי ראתן, ור"ז לא הוה יתיב בזיקיה, ור"א לא עייל באהליה, ור' אמי ור' אסי לא הוי אכלי גם הביצים דההיא מבואה, אבל ריב"ל לא הביט ע"ז והיה מידבק בהו ומושיבן אצלו ועסק עמהם בתורה, ואמר כתיב אילת אהבים ויעלת חן, אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגני?

ומעולם לא עבר אשבועתיה.

והנה איש פלאי כזה אשר בו נקבצו כל המדות טובות, לא לפלא שזכה לגלוי אליהו, כאשר יסופר עליו בסנהדרין צח. ריב"ל אשכחיה לאליהו דהוה קיימי אפתחא דמערתא דרשב"י, א"ל אימת אתי משיח, א"ל זיל שייליה לדידיה — אזל לגביה א"ל שלום עליך רבי ומורי, א"ל שלום עליך בר ליואי, א"ל לאימת אתי מר, א"ל היום. אתא לגביה אליהו וסיפר לו שא"ל שלום עליך בר ליואי, א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי, א"ל שמשיח א"ל שיבא היום ולא בא, א"ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו.
ומכות יא. ההוא גברא דאכליה ארי ברחוק ג' פרסי מיניה דריב"ל ולא אשתעי

אשתעי אליהו בהדיה ג' יומי.

ובירושלמי תרומות ספ"ח עולא בר קישב תבעתיה מלכותא ערק ללוד לגביה ריב"ל וריב"ל מסרו למלכות, ולא נראה אליו עוד אליהו. וצם כמה תעניתא ואתגליה ליה א"ל ולמסורת אני נגלה? א"ל ולא משנה עשיתי? א"ל וזו משנת חסידים?

וב"ר פל"ה-ב ששניהם ישבו ולמדו יחד. ובפדר"כ קלו. שהראה לו אליהו האבנים טובות. וברכות נא. שמ"המ מסר לו ג' דברים שיזהר מן הסכנה. ופטירתו אשר יסופר עליו נפלאות וכאשר נבאר.

אשתו ובניו ובני ביתו.

ריב"ל נשא את בת ת"ח אחד בשם ר' יוסי בר פיטרס כמבואר מו"ק פ"ג ה"היג: וילדה לו בן יקיר בשם רב יוסף שלמד עמו תורה כשבת סח:, ובפסחים נ. יסופר שפ"א חלה רב יוסף בנו ואתנגד (גוע ופרחה רוחו) כי הדר א"ל אביה מאי חזית, א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, א"ל בני, עולם ברור ראית. ואנן היכי התם, כי היכי דאיתו אנן הכא. (וברו"ר רפ"ג מובא המעשה ע"ש בן בנו בטעות).

ובנו התחתן עם בית הנשיא בחיי אביו כקידושין לג:, ורב יוסף בנו אמר משמיה תענית פ"א ה"ו.

וכפי הנראה היה לו בן אחר כדמצינו ברכות ח: שאמר ריב"ל „לבניו" קדימו וחשיכו ועיילון לבי כנישתא כי היכי דתאריכו ימים. אבל ע"פ סיבה מת בנו על פניו כקה"ר פ"י-ה שאמרו בריה דריב"ל בלע חד נחש ורצה חד מין לרפאו ע"י לחש ולא הניחו אביו ואמר מוטב לו למות מלשמוע הלחש הזה והוה כשגגה שיצאה מלפני השליט ונח נפשיה. אבל בירושלמי שבת פ"ד ה"ד וע"ז פ"ב ה"ב יסופר המעשה על שם בן בנו.

ובנו הוליד בן חכם בשם ר' מיאשא שזכה ללמוד לפני זקנו ריב"ל כברכות כג: כד:, כתובות עה:. ובירושלמי שבת פ"א ה"ב ריב"ל היה רגיל לשמוע פרשתא מן בר בריה. פ"א על ריב"ל לרחוץ בדיומסין דטבריא ונזכר שלא למד עדיין עם ב"ב ויצא ת"ומי ללמוד עמו (והמעשה מובא בקצרה בקידושין ל.).

ואז התרועע עם ר"י ור"ל וזה שאמרו ב"ר פצ"ד-ה אר"ח כד אתא ריב"ל לטבריא שאל לר"י ור"ל. וכן מו"ק פ"ב ה"ד ששאל לרשב"ל והוא א"ל אימת „רבי" שואל.

פטירתו וימי שני חייו.

בכתובות עז: יסופר שיען שסיכן עצמו ולמד עם בעלי ראתן לכן אמרו למה"מ זיל עביד ליה רעותיה (קודם פטירתו), אזל איתחזי ליה, א"ל אחוי לי דוכתאי, א"ל לחיי, א"ל הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא, יהבה ניהליה, כי מטא להתם דלייה קא מחוי ליה שוור נפל להחוא גיסא, נקטא בקרנא דגלימיה, א"ל בשבועתא דלא אתינא, אמר קודשא ב"ה אי איתשיל אשבועתא ניהדר ואי לא, לא ניהדר. א"ל הב לי סכינאי לא הוה קא יהיב ליה, נפקא ב"ק וא"ל הב ניהליה — מכריז אליהו פנו מקום לבר ליואי.

ואם כי בל"ם חכמנו ז"ל במליצות ידברו אבל מזה אנו רואים את גודל ריב"ל בעינו בני דורו עד שראו עין בעין שנזדכך גופו כ"כ עד שאמרו שנכנס בחיים לג"ע כדרא"ז פ"א.

וזכה לאריכת ימים כאשר אמרנו לעיל שעוד בחיי ר' חייא כבר היה גדול הדור ותלמידיו עמו. וחי גם כשהיה כבר ר' יוחנן ור"ל בטבריא. ובירושלמי ע"ז פ"ג ה"א אמרו זבדיי בר ליואי ור' יוסי בר פיטרס וריב"ל אמרין תלתא פסוקין כשנפטרו ח"א על זאת יתפלל כל חסיד

אליך

אליך, וח"א וישמחו בך כל חוסי בך וח"א מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. אבל לא שנפטרו בזמן אחד כי חמיו משמע שנפטר עוד טרם שנולד בנו רב רב יוסף שקראו על שמו, וזבדי בר לוי יסופר בקה"ר פט"ו-י שחמד לראות פני ריב"ל בחלום לאחר מותו.

ר' יהושע בן לוי בר שלום.

נזכר ויק"ר פט"ו-טז. ובל"ס היה כתוב ר"י הלוי והוא ר' יהודה הלוי בר שלום הנודע בשערי אגדה.

ר' יהושע בן לקיש.

נזכר בתוספתא פ"א דסנהדרין אך צ"ל ר' יהודה בן לקיש כגרסת תוספתא צוקרמנדל, וכן הוא בהרי"ף והרא"ש בסנהדרין ו:, וכן הוא בשאלתות משפטים.

ר' יהושע בן ממל. (תנא).

נזכר נזיר נו: א"ר אלעזר (בן שמוע) כשהלכתי לערדסקיא מצאתי את ר' יהושע בן פתר ראש (ובתוספתא דנזיר פ"ה איתא ר"י בן פתירא) שהיה יושב ודן לפני ר"מ בהלכה. א"ל כלום אתה בקי בר' יהושע בן ממל אמר לי הן א"ל (ר"א) כך אמר לי ר' יהושע בר ממל משום ר' יהושע. ובתוספתא דנזיר איתא שר"מ אמר עליו שהוא בעל הלכות. ובתוספתא אהלות ספ"ד איתא בטעות שהוא בעל מלאכות היה.

ר' יהושע בר מנחמה.

נזכר ב"ר פנ"ג-י. והמאמר בבמדבר רבה פכ"ג-ז ע"ש ר' ינאי הכהן.

ר' יהושע בן מתיא.

(תנא נזכר במשנה).

בעדיות פ"ב מ"ב שלשה דברים אמרו לפני ר' ישמעאל ולא אמר בהם לא איסור ולא היתר ופירשן ר' יהושע בן מתיא, וביוחסין יאמר שהיה בזמן שמינו את ראב"ע. ואין ראיה כ"כ מזה, כי בעדיות נזכרו כמה תנאים מדור הקודם וגם מדורות המאוחרין.

ר' יהושע בר נחמיה (הכהן).

הוא היה מרבנן דאגדתא לערך בדור הרביעי לאמוראי דא"י. ונזכר פ"א בירושלמי שקלים פ"ב סה"ג שאמר בשם ריב"ז לפי שעברו על עשרת הדברות יהיה נותן כל או"א עשרה גרה, וכן הוא בפדר"כ יט:, וכן נזכר ב"ר רפ"ח ר"י בר נחמיה ור"י בר סימון בשם ר' אלעזר. ובפס' רבתי פ' ביום כלות אר"י הכהן בי ר' נחמיה כך אר"א.

ושם פ' בחדש השביעי ר"י בר נחמיה בשם ר"ה בר יצחק, ובשם ר' חנין פדר"כ נב., וב"ר פ"ח-י רפי"ד, פל"ז-ב פ"ס-י, ויק"ר פל"ו-ד ר"י בר נחמיה בשם ר' חנינא בר' יצחק, ובמד' תהלים פע"ח-כא א"ר יהושע הכהן, צ"ל שם ר"י הכהן בר נחמיה בשם ר"ח בר יצחק.

ובמד' תהלים רפ"פ ר"י הכהן בר נחמיה בשם ר' שמואל בר יצחק.

ובויק"ר פל"ג-ד, במ"ר פ"ב-כ ר"י בר נחמיה ור' לוי בר חייתא ור' אבא בשם ר' חייא בר אבא. וכן נזכר בשם זה בפדר"כ סה., תנחומא וירא-יד, ראה-טו.

אבל מה שמצינו בירושלמי תענית פ"א ה"ו ר"י בר נחמיה סליק לגבי ריב"ל הוא ט"ס וצ"ל ר"ש בר נחמני כיומא רפ"ח.

וקרוב מאוד לומר מה שמצינו בתנחומא נשא-כה א"ר יהושע הכהן בשם ר' אלעזר הוא ר"י הכהן בר' נחמיה כי המאמר הזה מובא בפס' רבתי פ' ויהי ביום כלות-יא ע"ש ר"י הכהן בר' נחמיה כך א"ר אלעזר. וכן נקרא לפעמים בשם ר' יהושע הכהן בר נחמני כבתנחומא תשא-ה והמאמר מובא בפסדר"כ יז: ע"ש ר"י בר נחמיה הכהן. וכן נזכר בשם

ר'

ר' יהושע בר נחמן בויק"ר פ"ב־ג, פסדר"כ קלט., איכ"ר פ"ב־ב.

האומרים בשמו מצינו אך בפדר"כ קעב: ר' מנחמא בשם ר' יהושע בר נחמיה.

ובפתחתא דאיכה־א ר' יהושע ור' נחמיה בשם ר' אחא נראה שצ"ל ר' יהושע ב"ר נחמיה.

ר' יהושע בר נחמן — נחמני. ערך ר' יהושע בר נחמיה.

ר' יהושע בר סימון.

נזכר ויק"ר פל"ד־ח אמר בשם ר' לוי, ובל"ס צ"ל ר' יהודה בר' סימון.

ר' יהושע בן עוזאה.

ביומא מז: א"ר יוחנן בעי ר"י בן עוזאה — אר"י הדר פשטה ריב"ע, וגרסת הב"ח ודק"ס ר' יהושע עוזאה, ולפי זה נזכר נדרים לח: תניא ר' יהושע איש עוזא אומר, א"כ הוא תנא דברייתא.

ר' יהושע בנו של ר' עקיבה.

נזכר פסחים קיב. ז' דברים צוה ר"ע את ר' יהושע בנו. ושבועות ו. א"ר יוסי שאל ר' יהושע בנו של ר"ע מר"ע. וכן הוא בתוספתא ריש נגעים.

ובתוספתא כתובות פ"ד וירושלמי שם פ"ה ה"ב מעשה בר' יהושע בן ר"ע שנשא אשה והתנה עמה שלא לזונה ולא לפרנסה אלא שתהא זוגתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה (כדי שיכול ללמוד תורה). ועיין ערך ר' יהושע בן קרחה.

ר' יהושע בן פדייה.

בסה"ד מביא שנזכר במד' משלי פ"ו, אבל הוא ט"ס כי היה כתוב ר"י בן פדיה והוא ר' יהודה ב"פ הנודע, ונשתבש בדפוס וויניציא כדמובא בהגהות ר' שלמה בובער בהערה יג'. ובילקוט שה"ש רמז תתקפב ר' יהושע בן פדיה אומר לא היה סוס וכו', והוא ט"ס וצ"ל כדמובא בשהש"ר פ"א־ה ר' יהושע בן לוי.

יהושע בן פרחיה.

וניתאי הארבלי קבלו (התורה) מיוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים כאבות פ"א מ"ו. והוא היה הנשיא וניתאי האב"ד כמפירש חגיגה פ"ב מ"ב וחולק שם עם ניתאי בדבר סמיכה ביו"ט.

ימי נשיאותו נופלים בזמן יוחנן כה"ג, ולבסוף כשנעשה צדוקי כאשר יסופר קידושין סו. והרג את חכמי ישראל, ברח אז לאלכסנדריא של מצרים כמפורש סנהדרין קז: שאמרו לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת — לא כיהושע ב"פ שרחפו בשתי ידים. יהושע ב"פ מאי היא כדקטלינהו ינאי מלכא (הוא יוחנן כברכות כט.) לרבנן אזל יהושע ב"פ ואותו האיש לאלכסנדריא של מצרים [שמעון בן שטח אטמרתיה אחתיה], כי הוה שלמא (וזה היה לאחר מות יוחנן כה"ג ואריסטובלוס בנו שמלך אך שנה אחת ואשתו שלמונין אחות שמעון בן שטח נישאת לינאי בן יוחנן והיא פעלה שלא ירדוף עוד את הפרושים כמבואר בערכו) שלח ליה שמעון בן שטח מיני ירושלים עיר הקידש ליכי אלכסנדריא של מצרים אחותי. בעלי שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה (וזה יען שהיה ככר הנשיא ולכן קראו אותו בעלי. אבל בחגיגה פ"ב ה"ב יסופר שם כשברח יהודה בן טבאי לאלכסנדריא של מצרים ושמעון בן שטח התחבא אז מפני ינאי וכתבו ליהודה מיני ירושלים — עד מתי „ארוסי" יושב אצליכם יען שלא היה עוד נשיא, וכמבואר באריכות בערך שמעון בן שטח), קם אתא ואיתרמו ליה ההוא אושפיזא עבדו ליה יקרא טובא אמר כמה יפה אכסניא זו, א"ל (יש"ו) רבי, עיניה טרוטות, א"ל רשע בבך אתה עוסק — שמתיה. אתא לקמיה כמה זמנין א"ל קבלון לא הוה קא משגח ביה. יומא חד הוה קא קרי ק"ש אתא לקמיה, סבר

לקבוליה

לקבוליה אחוי ליה בידיה הוא סבר מירחא דחי ליה אזל זקיף לבינתא והשתחוה לה. א"ל הדר בך, א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים — ואמר מר שהוא כישף והסית והדיח את ישראל.

ויען שהיה באלכסנדריא מצינו בתוספתא מכשירין פ"ג שאמר חטים הבאות מאלכסנדריא טמאין מפני אנטיליא שלהן, אמרו חכמים א"כ יהיו טמאות ליהושע ב"פ וטהורות לכל ישראל. (ובספר כ"ופ פ"ה גרס ר' יהושע בן פרידא).

ונשאר לנו מאמרו היקר באבות פ"א מ"ו שאמר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות. ובמנחות קט: אמר בתחלה כל האומר לי עלה (לגדולה) אני כופתו ונותנו לפני הארי, עתה כל האומר לי לֵירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין. ובירושלמי פסחים פ"ו ה"א יסופר זאת על ר' יהושע בן קבסא.

ובילקוט חקת רמז תשסא מספרי זוטא מביא שפ"א שאלו להלל באיזה לבוש הפרה נשרפת — א"ל אני ראיתי את יהושע בן פרחיה ששרפה בגדול, א"ר אנו ראינו ששרפה בלבן. ולפי שידוע לנו שהלל נעשה לנשיא כשהיה בן שמונים קרוב מאוד לומר שראה את יהושע ב"פ בימי עלומיו וכדמובא בפרה פ"ג מ"ה שיוהנן כה"ג עשה פרה ובל"ס נעשית ע"י יהושע ב"פ שהורה איך לעשות אותה.

ותלמידיו שקבלו ממנו המה שמעון בן שטח ויהודה בן טבאי.

ר' יהושע בן פתר ראש. ערך ר' יהושע בן ממל.

ר' יהושע בן קרחה.

בדבר התנא הגדול הזה מי הוא אביו קרחה, מצינו מחלוקת בין רבותינו הראשונים. דעת רש"י בשבועות ו., בכורות נח. שאמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה היינו שקאי על ר"ע, והא דגרסי בכוליה הש"ס ר' יהושע בן קרחה הוא בנו של ר"ע. וכן פירש רבינו גרשום בבכורות שם. וכן פירש הרשב"ם בפסחים קיב. וכן פי' ר"י ב"ב קיג. תוד"ה וממו וכולם הביאו הגמרא דבכורות. ובגמרות שלנו אינה מפורש שבן עזאי אמר בן על ר"ע. ובבכורות נח. תוד"ה חוץ מביא דעת רבינו נסים שמה שאמר חוץ מן הקרח הזה כונתו על ר"א בן עזריה דאמרו שהיה קרח. אבל לא נמצא בירושלמי שלנו. וכן לא מצאתי בירושל' בכורות הנדפס כעת. אבל בערוך ערך קרח מביא הגרסא שאמר ב"ע חוץ מן הקרח הזה ומנו ר"ע בר יוסף, משמע שכן היה גרסתו בגמרא.

אבל רבותינו בעלי התוספות בשבת קן., פסחים קיב., ב"ב קיג. ובכורות נח. דחו דבריהם שאי אפשר לומר שמפני שפ"א קרא בן עזאי לר"ע קרח יקראו לבנו בכ"מ בן קרחה ולא בן ר"ע. ועוד הביאו ראיה ממגילה כח. שרבי בקש מריב"ק לברכו וא"ל יה"ר שתגיע לחצי ימי, ואם היה בן ר"ע הלא כשמת ר"ע נולד רבי, ואפילו אם נאמר שר' יהושע בנו נולד בשנה הראשונה שנשא את בת כלבא שבוע ולכל היותר היה אז ר' יהושע בן קרחה בן ק"מ שנה דבפחות מע' שנה לא היה מברכו ורבי היה אז בן ששים א"כ במה ברכו? ולכן אומר ר"ת בשבת קן. וב"ב קיג. דקרחה הוא אדם כמו קרח.

(ובס"הד הקשה הא לא מסקי בשמו דרשעי, אבל לא קשה מידי דהלא חזינן שבניו נזכרו תמיד בתהלים בשם משכיל לבני קרח, ועוד אפשר שלבן שינו שמו מקרח לקרחה).

והנה הראיה שהביא ר"ת ממגילה כבר הארכנו בערך ר"ע שהיה לו כבר

בן

בן כשנשא את בת כלבא שבוע כמפורש באדר"נ רפ"ו וכשברך את רבי היה אז כבר לערך קס שנה ולכן ברכו שיגיע לגבורות.

אבל מצאנו קצת ראיה שריב"ק אינו בן ר"ע מסנהדרין קי: שאמר ריב"ק עלי זבח, אלו ר"ע וחבריו ואם היה אביו היה לו לומר אלו אבא מרי וחבריו.

מי היו רבותיו מצינו בתוספתא נגעים פ"ז ה"ג וכלים ב"ב פ"ב שאמר בשם ראב"ע. ובירושלמי כלאים פ"ד ה"ב א"ר יוחנן מעשה שהלך ריב"ק אצל ר' יוחנן בן נורי לנגנינר הראהו שדה אחת — אמר כזה כן מחיצת שבת, משמע קצת שקבל ממנו. ובעירובין יא: איתא שר"י בן חנניה הלך אצל ריב"נ והוא ט"ס וצ"ל כבירושלמי וכן הוא שם בפ"א בעירובין, וברפ"א דסוכה, וכן הוא גרסת ר"ח.

ר' יהושע בן קרחה נזכר במשנה ד' פעמים וכולם דברים הנוטים לאגדה.

בברכות פ"ב מ"ב אמר למה קדמה שמע לוהיה.

ור"ה פ"ד מ"ד אמר ועוד התקין ריב"ז.

ונדרים פ"ג מי"א אמר גדולה מילה.

ובסנהדרין פ"ז מ"ה אמר בכל יום דנין את העדים בכינוי.

אבל בברייתא בגמרא מצינו הלכות ממנו.

בכתובות כו: שעדות מצטרפות אפילו בזה אחר זה.

ובקידושין מא: שלוחו של אדם כמותו.

ב"מ קד. דורש לשון הדיוט שהמלוה את חבירו לא ימשכננו יותר מחובו.

וע"ז ו: מלוה בשטר אין נפרעין מהן, מלוה ע"פ נפרעין מהן.

ושם ז. אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב. בשל תורה הולך אחר המחמיר, בשל סופרים הולך אחר המקיל.

ובחולין נ: איזהו כרם הפנימי סניא דיבי.

ומאמריו היקרים באגדה

מצינו: ברכות ז: שאמר לו הקב"ה למשה כשרציתי לא רצית, עכשיו שאתה רוצה איני רוצה.

ובמגילה יג. אסתר ירקרקת היתה.

ושם טו. מלאכי זה עזרא.

ושם טו: מה ראתה אסתר שזומנה להמן.

ובסנהדרין ו: מנין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מנין שלא ישתוק תלמוד לומר לא תגורו מפני איש.

ושם ז. אמר מצוה לבצוע.

ושם צט. כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר.

ושם כא. גדר גדול גדרה תמר באותה שעה.

ושם צד. פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו.

וכן נשארו לנו מאמריו היקרים ע"י האמוראים כדמצינו שר' חייא בר אבין אמר משמו כיומא לט:, מגילה יד., גיטין נז:, ב"ב צא:, ובב"ק לח: א"ר חייא בר אבא בשמו לעולם יקדים אדם לדבר מצוה וכו' וצ"ל ר' חייא בר אבין.

ובכתובות סח. תני ר' חייא בר רב מדיפתי ריב"ק אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד ע"ז.

וכן נזכר באגדה במגילה כה:, מו"ק כג., ב"ב טו: סנהדרין יט: קח., זבחים קב. קטו:, מנחות נו:.

והיה לו תמיד ויכוח עם הצדוקים

כשבת קנב. שא"ל ההוא גוזאה מהכא לקרחינא כמה הוי, א"ל כמהכא לגוזניא. חזייה דלא סיים מסאניה א"ל דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין ודמנעלי בריגלוהי בר איניש וכו' א"ל גוזא גוזא

ג' אמרת לי ג' שמעת. הדרת פנים זקן, שמחת לב אשה, נחלת ה' בנים, ברוך המקום שמנעך מכולם.

וכן מצינו ב"ר פ"יג־ו עכ"ום אחד שאלו אנו יש לנו מועדות — אימתי אנו ואתם שמחים, א"ל כשירד גשם.

ושם ספכ"ז שאלו מין אתם אומרים שהקב"ה רואה את הנולד והא כתיב ויתעצב אל לבו והשיב לו בשעת הדוותא חדוותא.

ובש"ר פ"ב־ה שאלו עכ"ום אחד מה ראה הקב"ה לדבר עם משה מתוך הסנה — א"ל ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה.

ובויק"ר פ"ד־ו א"ר אלעשא עכ"ום אחד שאל לריב"ק כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות אנו מרובים מכם מ"מ אין אתם משוין עמנו בע"ז. והשיב לו תשובה יקרה כי ביניכם כמה כתות יש וכל א"וא עובד ע"ז אחרת, והראה לו שבניו כאו"א יתפלל לאל אחר (ע"ב אנחנו המרובים).

חבריו

מצינו את ר' שמעון כע"ז ז: ששניהם אמרו בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בנים וכו'. ומה שמצינו מד' תהלים פע"ח־ט שאמר בשם רשב"י בל"ם הוא טעות סופר.

וכן מצינו שחולק עם רשב"ג כנדרים לא: ולעת זקנותו הגדולה ישב ביחד עם רשב"ג ולפניהם ישבו ראבר"ש (אחרי פטירת אביו) ורבי, כמפורש ב"מ פד:. וכן הוא ב"ב קיג. א"ר ינאי אמר רבי ומטו בה משמיה דריב"ק. ובמדרש תהלים פ"א־ח אמר רבי תמיה אני היאך למדני ריב"ק. וכן שם פצ"ב־ג שהלכו ר' יוסי בר' יהודה ורבי לשאלו. ובמגילה רפ"א הקשה לו ר"י בר' יהודה, וב"מ פג: כשמינו לראבר"ש להפוש גנבי שלח לו ריב"ק חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה, שלח לו קוצים אני מכלה מן הכרם, שלח לו יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו.

וכן מצינו שהיו לו תלמידים כמפורש ויק"ר פ"ד־ו.

ובויק"ר פ"א־ג וקה"ר פ' הבל הבלים ר' שמואל ב"נ בשמו.

ובתנחומא חקת־כא ר' ברכיה בשמו. וכן בפסדר"כ לח.

וזכה לאריכת ימים הרבה כמפורש במגילה כח. שא"ל רבי במה הארכת ימים א"ל קצת בחיי? א"ל רבי! תורה היא וללמוד אני צריך. א"ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע. בשעת פטירתו אמר לו רבי ברכני, א"ל יהי רצון שתגיע לחצי ימי ושאלו ולכולהו לא? א"ל הבאים אחריך בהמה ירעו? וביוחסין כותב שריב"ק חי כופל שנותיו של רבי (והוא ע"ש ותגזור אומר ויקם לך). והקשה בס"הד דלמא חי ריב"ק אחר ברכה זו שנים הרבה? ובמחילה מכבודו הלא מפורש שם שברכו בשעת פטירתו.

ובכתבי רח"ו כותב בשם האר"י ז"ל ששני ריב"ק הוי. ואם קבלה היא נקבל.

ר' יהושעיא בריה דר' שמאי.

בירושלמי כתובות פ"ב סה"ד ר' יוסי בר בון ור' יהושעיא בריה דר' שמאי ח"א וכו'. ובאמת צ"ל ר' הושעיא כדמובא תרומות פ"ג ה"ג ונשמט הקו מן ר' ונתחבר לתיבת הושעיא.

ר' יהושע בריה דר' תנחום בר' חייא דכפר אגון. ערך ר' יוסי.

ר' יהושע דסכנין.

היה מרבנן דאגדתא בא"י תלמיד ר' לוי הנודע בשערי אגדה, כברכות פ"ד ה"א, מגילה פ"א רה"א ויק"ר פ"יח־א, תנחומא נח־כ, לך־יב, א"ר אבא בריה דר' פפי ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, וביומא רפ"ר איתא בשם לוי וצ"ל ר' לוי.

וכן

וכן אמר עם ר' חנינא בר שלקא בשם ר' לוי כתנחומא תצא־י, פדר"כ כה:, ועם ר' יהודה בר גירין בשם ר' לוי כמד' שמואל פ"ט, ועם ר' מני דשאב בשר"ל כתנחומא אחרי־ז, וב"ר פ"טז־ג ר' חנינא בר אמי בשם ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי.

ונזכר גם בבבלי ב"ב עה: א"ר לוי א"ר פפי משום ר' יהושע דסכני ובאמת צ"ל א"ר לוי ואיתימא ר' פפי משום ר"י דסכנין כדמובא בדק"ס. וכן צריך לומר בשבת קנא: ושם חסר תיבת דסכנין, ועיין ערך ר' לוי.

וכן מצינו באיכ"ר פ' העיר רבתי עם אמר בשם ריב"ל, וב"ר פ"ח־ז בשם ר' שמואל. ובתנחומא ויצא־ו ר' יוסטא בר שונם בשמו.

ונזכר הרבה פעמים במדרשים.

ר' יהושע דרומיא.

הוא היה תלמידו דר' יונה ור' יוסי כסוכה ספ"ד תנא קומי ר' יונה, ובחלה רפ"א ר' יהושע דרומי ר' יונה ר' אימי בשם ר' יוחנן. וכאן קא חשיב הדורות כסדרן ר' יוחנן שהיה בדור השני ור' אמי בדור השלשי ור' יונה בדור ד' ותלמידו ר"י דרומי.

ובשבת פ"י ה"ה אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אחא. ובעירובין פ"א ה"ז א"ר אחא — קם ר"י דרומאי עם תלמידי ר' אחא, וזה היה בזמן אביי ורבא. ובע"ז ל: אמר רב ספרא משום ר' יהושע דרומאי ג' מיני ארס הן. והנה ידוע שרב ספרא כבר נפטר בזמן אביי כמפורש מו"ק כה., ובאמת בירושלמי שבת פ"א ה"ד וע"ז פ"ב ה"ח ומובא המאמר בסתם בשם ותני כן.

ונזכר ברכות פ"ה ה"ג שאמר ג' דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה, השאר, והמלח, והסירוב. ושם ספ"ט א"ר יהושע דרומיא ג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה עמהן וא"ה חרמה של יריחו, מגילת אסתר ושאילת שלום בשם, ר' אבין בשם ריב"ל אף המעשרות שנאמר הביאו את כל המעשר.

ובמכות כג: א"ל אביי לרב יוסף אלא הא דאמר ריב"ל ג' דברים גזרו — מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר. (ובערוך ערך שלשה מביא וז"ל בירושלמי, ג' דברים עשו ב"ד שלמטה, מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת שלום, ונפל שמה ב' טעותים א) שצ"ל במכות בבבלי ולא בירושלמי ב) שצ"ל והבאת מעשר ולא הבאת שלום).

ובס"הד מסופק אם ר' יהושע דרומאי הוא ריב"ל ומפלפל הרבה בזה, ובמבוא הירושלמי ערך ריב"ל וז"ל „ונראה שממה „שישב ריב"ל בדרום יחסו לו במכות „כג: המאמר ג' דברים גזרו ב"ד של „מטה, וזה המאמר הוא בירושלמי סוף „ברכות לר' יהושע דרומאי. אפס שהרכיבו „בבבלי עם זה המאמר גם מאמר „דריב"ל בירושלמי שם אף המעשרות „עכ"ל. ואתא אחריו הרה"ג רד"ר בספרו סדר עולם פ"יב אית יג' וז"ל „ומאמרו „דריב"ל במכות שנוי בירושלמי ברכות „ס"פט. רק בירושלמי הגרסא אמר ר' „יהושע בן לוי דרומיא (זה שגגה כי שם איתא אך ר' יהושע דרומאי) ונראה שקראו כן „לריב"ל, או שט"ס בירושלמי התואר „דרומאי" ולמדנו מזה שבמבוא הירושלמי „שגג בזה, עכ"ל. ושנה דברו בספרו אהבת צי"ו ברכות צד 215 וזה לשונו בהערותי לס"ע הוכחתי ברור שזה ריב"ל ולא כמו שכתב הרז"פ שזה אמורא אחר.

ופלא גדול על ס"הד והחכמים הגדולים האלו איך אפשר לומר שריב"ל הוא ר"י הדרומי, הלא ריב"ל היה כבר גדול בימי רבי ור' חייא ולכל הדעות היה בזמן אמוראי דדור הראשון, ור"י דרומאי היה תלמידו דר' יונה א"כ היה ד' דורות אחריו. ואיך לא ראה הרד"ר

כל

כל זה הלא מפורש בירושלמי שר״י דרומאי אמר ג׳ דברים ואח״כ א״ר אבין בשם ריב״ל אף המעשרות. ואיך לא ראה הרז״פ שלא נפל שום טעות לא בבבלי ולא בירושלמי, ולפי דבריו שהמאמר הזה שייך לר״י דרומאי א״כ איך יביא אביי לרב יוסף ראיה ממנו שהם היו קודם לו.

אבל כבר באר הגאון בעל דו״הר כלל גדול כי רוב החילופים שבאו בב׳ התלמודים המה יען כי כל מימרא נקבעה בגמרא על שם מי שממנו קבלו במתיבתא ואשר על פיו נמסר לציבור לראשונה וכאשר ידוע המאמר דר״ז בנות ישראל החמירו ע״ע וכו׳ ואעפ״כ אמר זאת ר״ל שהיה הרבה קודם לו, אבל יען שבמתיבתא נקבע המאמר ע״ש ר״ז לכן נקרא בשם חומרא דר״ז, ומזה באו החילופין בין הבבלי והירושלמי, כי בבבלי הובא המאמר ע״י אמורא זה, ובירושלמי ע״י אמורא אחר. או כמה פעמים שאמרו בגמרא אמר פלוני וכן תני בברייתא וכדומה, וכדבריו מפורש באגרת דרש״ג ח״ב רפ״ר, וכן גם כאן הוא דבר ברור שהמאמר שב״ד שלמטה גזרו ג׳ דברים הוא כבר נאמר מריב״ל ולא מר׳ יהושע דרומאי שהיה מאוחר מרב יוסף, וריב״ל כשנקבע המאמר על פיו חשב ג׳ דברים מקרא מגילה, שאילת שלום והבאת מעשר, אבל בירושלמי הובא והוקבע המאמר ע״י ר״י דרומאי אך בלשון אחר ותחת הבאת מעשר חושב חרמה של יריחו, ובא ר׳ אבין ואמר משמיה דריב״ל שצריך לחשוב הבאת המעשרות. ובזה הכל על מקומו יבא בשלום.

ר׳ יהושע הגרסי. (תנא).

הוא היה משרתו הנאמן דר׳ עקיבא וכשהיה ר״ע בבית האסורין עמד ר״י הגרסי ושימש לפניו כמפורש עירובין כא: (ושם פירש״י שהיה טוחן גריסין או שם מקום), והיה עם רבו הקדוש ביום שהרגו אותו כאיכ״ר פ״ג־ס, ובמדרש משלי פ״ט־ב יסופר מעשה בר״ע שהיה חבוש בבית האסורים ור״י הגרסי תלמידו היה משמשו, ערב יו״ט (בדפוס תורגמא איתא ערב יום הכפורים) נפטר ממנו והלך לביתו, בא אליהו ועמד על פתח ביתו א״ל — באתי להגיד לך שר׳ עקיבא מת בבית האסורים. מיד הלכו שניהם — ומצאו פתח שער בית האסורים פתוח — והשכיבו את ר״ע על המטה ויצאו — והיו מוליכין אותו כל הלילה עד שהגיעו למטרופולין של קיסרין וקברוהו במערה.

ונשאר לנו ממנו אך הלכה אחת בשבת קח. ששאלו בייתוסי אחד מנין שאין כותבין תפלין ע״ג עור בהמה טמאה והשיב לו טעם משובח ע״ז.

וכן מצינו שהיה לו אח בשם נימוס בבכורות י:.

ר׳ יהושע הלוי בר שלום.

נזכר במ״ר פט״ר־טז. ונראה שצ״ל ר׳ יהודה הלוי בר שלום.

ר׳ יהושע חילפיי.

נזכר בפדר״כ קכה. אבל צ״ל א״ר חילפיי ותיבת יהושע נשתרבב משורה שלאחריה, כדמובא בהגהות רש״ב שם.

יושוע אחוי דדוריי.

נזכר בירושלמי מו״ק פ״ג ה״ה שהוה ליה אבילות, אתא ושאל לר׳ אבהו.

ר׳ יושיע בר גיזורה.

נזכר בירושלמי שבת רפ״ג שהוה משמש קומי ר׳ זעירא. ובתענית רפ״ד ר׳ יונה אמר איתפלגון ישוע בר גזירה ור״ז. ובריש מד׳ שמואל ר׳ יונה בשם ר׳ יהושע בר גזורא כל כדביא בישין וכו׳, אבל המאמר הזה הוא מירושלמי סוף ברכות ושם ר׳ יונה בשם ר׳ יוסי בר גזורא, ואולי היה כתוב ר״י ונעשה מזה ר׳ יוסי ובאמת צ״ל ר׳ יהושע.

יושעה

יושעה בריה דרב חננאל.

נזכר מגילה פ"א ה"ט־יא: אמר צריך לכתוב ה' למטה. ובש"ר רפ"כד המאמר ע"ש ר' ששא בנו של ר' אבא.

יישוע.

ר' יוחנן ור' ישמעאל בני יישוע יבמות פ"ז ס"הו.

יוחאי.

(יוחא, דברי הימים א פ"ח־טז).

ר' יעקב בר יוחאי ילמדנו תשא־ד.

ר' שמעון בן יוחאי הנודע.

ובהקדמות הזהר א"ר רחומאי, יוחאי חברינו.

ר' יוחי בר יודן.

בפדר"כ לח. ר' יודן בשם ר' יוחי בר' יודן ור' ברכיה בשם ריב"ק. ושם בהערה קמ"ד יאמר שצ"ל בשם ר' יוסי בר יהודה כמו שמובא המאמר ויק"ר פ"יא־ו.

מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא או בר ביזנא.

בחולין קלג. שרבא ורב ספרא איקלעו לגביה עביד להו עגלא תילתא, וזה היה עוד בחיי רב יוסף כמפורש שם.

מר יוחני.

במו"ק כח. לגרסת הרי"ף ודק"ס שבעי משמואל. וגרסא שלנו ר' יוחנן. ובע"ז טז: אמר אביי אמר לי מר יהודה דבי מר יוחני טחני ריחים בערודי.

יוחני בת רטיבי.

נזכרה לגנאי בסוטה כב. ופירש"י אלמנה מכשפה היתה והיתה מרמה את הבריות.

ר' יוחנן. (תנא).

(יוחנן בן יאשיהו המלך, דברי הימים פ"ג־טו).

בנזיר סה. דתניא וכמה שיעור תפוסה א"ר יוחנן משום בן עזאי וכו'. ופי' התוס' שהוא ר' יוחנן בן נורי. ובל"ס תיבת „בן נורי" הוא ט"ס כי ריב"נ היה קשיש מבן עזאי. ובאמת בכתובות ח. בתוד"ה רב מביאין סתם ר' יוחנן שהוא תנא מנזיר סה. וקרוב לומר שהוא הנזכר גיטין סב. העיד ר' יוסי המשולם משום ר' יוחנן אחיו שאמר משום ר"א חסמא.

ר' יוחנן.

הוא ר' יוחנן אשר זכה עוד לראות את רבינו הקדוש וכל חבריו התנאים בימי עלומיו. הוא ר' יוחנן שקבל מכל גדולי תלמידי דרבינו הקדוש, הוא ר' יוחנן שראה אחרי פטירת ר"י נשיאה איך שירדה כבוד הנשיאות מכמו שהיה. הוא ר' יוחנן שיסד ישיבתו הגדולה בטבריא, ואשר היא היתה כמעט הישיבה היחידה בכל א"י, הוא ר' יוחנן שזכה לאריכת ימים עד שגם גדולי דור הרביעי לאמוראים שמשו עוד בישיבתו הגדולה. והוא ר' יוחנן אשר התלמוד ירושלמי כאשר בידינו היום הוא כאשר למד בישיבתו הגדולה, ולא בא לסידור כללי כהבבלי, ולכן קבלה נאמנה בידי רבותינו הראשונים שר' יוחנן סידר הירושלמי, וכמו שולח ממרום באותה שעה שרבינו הקדוש זכה את ישראל במשנתו הסדורה אז נולד הגאוני הזה אשר מסר לנו פירושי המשנה. וכמו רבינו הקדוש שהיה ראש הדור כולו, כן היה ר' יוחנן בימי פעולתו ראש הדור כולו, וכל הלכות דאמוראים בתלמוד ירושלמי המה כמעט כולם מה שקבלו מפי רבם הגדול. ולא לבד הירושלמי אבל גם הבבלי מלא על כל גדותיו מתורתו של רבינו הגדול. ואחרי פטירת רב ושמואל היה הוא ראש הדור כולו ודבריו היו נחשבו בעיני חכמי בבל כדברי האורים.

והאיש הדגול מרבבה הלזה לא נודע לנו מי היו אבותיו או משפחתו. ומה שמצינו שנקרא בשם „בר נפחא" כב"מ

פה:,

פה:, וכן סנהדרין צ. שר"ל קראו בר נפחא (ופירש"י נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא ע"ש יופיו), ובירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה א"ר יונתן ראה לשון שלימדנו בן הנפה, וכן כתובות כה: כשבעס ר"ל על ר"א, א"ל שמעית מילי דבר נפחא. ובחולין נד: א"ר חנינא פתוראה עילא מינאי הוה קאי בר נפחא. ומכל המקומות האלו עדיין לא יאירו לנו אם שם אביו היה נפחא או שאביו היה נפחא, או שנקרא כן ע"ש יופיו.

ואף זאת ידוע לנו שנולד בציפורי בזמן שרבינו הקדוש היה דר שם, וכאשר אמרנו שר"י היה עול ימים בפטירת רבי וכאשר נבאר באריכות. וידוע שרבי היה בציפורי יז שנים א"כ בל"ס נולד ר' יוחנן בציפורי. וזה שמצינו ביומא פב: ההיא עוברא דארחה (אשה מעוברת הריחה ריח מאכל ביום הכפורים) אתו לקמיה דרבי א"ל זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא, לחושו לה ואילחישא. קרי עליה בטרם אצרך בבטן ידעתיך ונפיק מינה ר' יוחנן.

ובירושלמי שם פ"ח ה"ד מובא המעשה ע"ש ר' טרפון ע"ש.

ולדעת התוס' עירובין צא. ד"ה מי, שמפני זה קראוהו „ר' יוחנן מלחשך".

אבל ר' יוחנן לא זכה לראות את הוריו היקרים כמפורש קידושין לא: כשעברתו אמו מת אביו וכשילדתו מתה אמו, והוא ניחם אך בזה שהוא פטור ממצוה החמורה מצות כבוד אב ואם שאי אפשר לקימה כראוי ואמר אשרי מי שלא חמאן, ואף היה מכיר את הנשים שהיו בשעת לידתו בירושלמי כתובות פ"ה ה"ו.

ואבי אביו או אבי אמו לקחו כבן לו ונתגדל אצלו כמפורש בירושלמי מעשרות פ"א רה"ב שאר"י רכיב הוינא על כתפי „דסבי" ושמעית קליה דר' שמעון בן אלעזר יתיב מתני.

וכפי הנראה, יען שדרכו של רבינו הקדוש היה להשתדל עבור יתומים כדמצינו ב"מ פה. בבן ר"א בר' שמעון ולבן בתו דר' טרפון, לכן כששמע רבי שההיא איתתא דארחה שניבא עליה ואמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך נשאר אחריה בן יתום מאב ואם, לכן כשנתגדל ר' יוחנן ורבי ראה כי ברכה בו נתן לו מהלכים בין תלמידיו בישיבתו הגדולה. ואירע פ"א שזכה לישב קמי רבי כפסחים ג: הנהו תרי תלמידי דהוה יתבי קמי רבי וחד מינייהו ר' יוחנן חד אמר מפני מה בוצרים בטהרה — אמר (רבי) מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל, אבל יען שהיה עוד עול ימים לא זכה להיות נמנה בין תלמידיו, וכמו שאמר ר' יוחנן בעצמו חולין קלז: דכירנא כד הוי יתיבנא אחר יז שורן אחורי דרבי ונפקי זיקוקין דנורי מפומיה דרב לפומיה דרבי — ולית אנא ידע מה הן אמרין. ושם נד. אמר לר"ל כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד (רב לרבי) בישיבה אני שמשתי בעמידה (הוא היה יושב ואני עומד שהוא השוב ממני, רש"י. ועוד אפשר לפרש יען שקשות מיושב ורכות מעומד כמגילה כא:), ובירושלמי ביצה פ"ה ה"ב ר' יוחנן ור"ל תרוייהן אמרין אנן לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גולגיקון דידיה. ובל"ס הוא בדרך מליצה ששימש אותו אך מעט, ולכן לא מצינו את ר' יוחנן שיאמר הלכה בשם רבי אך במנחות פח: ובסוטה ל: לגרסת ע"י. ובירושלמי ע"ז פ"ד ס"הא אר"י יפה למרני רבי. וזה יען שלא הגיע עדיין למעלה כזו שיכול לקבל תורת רבינו הקדוש מפיו, וקבלן אח"כ ע"י תלמידיו ר' חנינא ור' אושעיא ור' ינאי.

ומה

ומה מאוד צדקו דברי רבינו הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שמונה את ר' יוחנן בין תלמידי דרבי, ובפירוש אמר שר"י היה קטן שבתלמידיו ואח"כ היה תלמיד ר' ינאי. ואין כונת הרמב"ם כאשר חשב עליו הראב"ד שהיה מב"ד, ולכן השיג עליו, וכונתו היה אך לומר שהיה בישיבתו, וזה אמת וכמפורש לעיל.

וכאשר זכינו לבאר כל זה א"כ בלי ספק נולד בציפורי (כי רבי היה יז שנים האחרונים בימי חייו בציפורי) והיה בפטירת רבינו הקדוש כבן טו שנה, וכבר בארנו שרבי נפטר תק"ה לשטרות א"כ זכינו לידע שר' יוחנן נולד לערך ת"צ לשטרות.

וכפי הנראה היה מקום זקנו בעיר טבריא כאשר יספר ר' יוחנן ב"ב צא: ואמר נהירנא כד הוו קיימין ד' סאין בסלע והוה נפישי נפיחי כפן „בטבריא" מרלית איסר, ומכל מאמריו שם משמע שיספר מה שהיה בילדותו, וכדמצינו ב"ב ז: שרבי פתח אוצרות בשני בצורת.

ואבותיו הניחו לו נחלאות רבות שדות וכרמים בין טבריא לציפורי אך הוא מכר הכל כדי שיכול ללמוד תורה כמפורש שהש"ר פ"ח־ז ר' יוחנן הוה מטייל וסליק מטבריא לציפורין והוה רחב"א סמך ליה מטון חד בית הקלא אר"י הדין בית חקלא הוה דידי וזבינתיה בגין מלעי באורייתא, מטון חד בית זיתא ואמר כמו כן מטון חד בית כרם, והתחיל רחב"א לבכות וא"ל בכי אנא דלא שבקית לסבותיך כלום, א"ל חייא בני ונקלה זו בעיניך מה שעשיתי שמכרתי דבר שניתן לששה ימים — אבל התורה ניתנה לארבעים יום.

ועמלו בתורה גדלה כ"כ עד שאמרו ברכות פ"ה ה"א שר' יוחנן הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבל בציפורין עבר ארכונא (שר) ולא קם מקמיה ובעו (עבדי השר) להכותו, אמר להם הרפו ממנו בנימוסיא דבוראו הוא עסיק.

וכשהיה בישיבת רבי זכה להכיר את ר' חייא כחולין נד., ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א ר' יוחנן אזל מידון קומי ר' חייא רבה אייתיב גבי חד תלמיד. וב"מ מ. אר"י א"ר חייא.

וכן קבל מרב כברכות מה: דקאמר הגמרא דשמיע להו מרב מקמי דנחית לבבל. ובסנהדרין פ"ג ה"ו רב נפק למיתרי משכין לר' חייא רבה עבר בחד אתר ואשכח ר' יוחנן יתיב ומקשה וכו', ולכן היה כותב ר' יוחנן לרב גם בהיותו כבר גדול הדור, „לקדם רבינו שבבבל", כחולין צה:.

וכן ראה את אבוה דשמואל כפסחים פ"ה סה"ב שאר"י על דא אמר לי אבא בר אבא.

אבל רבותיו המובהקין אשר קבל רובו תורתו מהם המה ר' אושעיא תלמידו הגדול דר' חייא כעירובין נג. אר"י יח ימים גידלתי אצל ר' אושעיא בריבי — כשהיינו למדין תורה אצל ר' אושעיא היינו יושבין ד' ד' באמה. ור' יוחנן אמר עליו שהוא כר"מ בדורו שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, ולבו כפתחו של היכל. ובחגיגה ז. אר"י עד שבא ר' אושעיא בריבי ולימד. וכן פסחים פא. שאל לר' אושעיא. וביבמות נז. בעי מר' אושעיא — אישתיק ואח"כ בא ר"ל ובעי מיניה והשיב לו, א"ל ר' יהודה נשיאה לר' אושעיא אטו ר' יוחנן לאו גברא רבה הוא? וכן מובא ביבמות פ"ח סה"ב, ובזה אנו רואין שגם בהיות ר"י ור"ל כבר גדולי הדור גם אז למד אצלו. וכן נזיר טו: הקשה לר' אושעיא.

וגם כשיסד ר' יוחנן ישיבתו בטבריא והיה מגדולי הדור אעפ"כ היה הולך לר' אושעיא להתיר לו ספיקותיו כירושלמי עירובין רפ"ה ר' יוחנן בשם ר' הושעיא מוסיפין — תלת עשר שנין עביד עליל „קומי

„קומי רביה דלא צריך ליה". וכן חלה פ"א סה"ד ר' אימי בשם ר' יוחנן על דבר זה הלכתי אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין וא"ל וכו'. ובתרומות פ"י רה"ב אר"י כשהיינו הולכין אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין ללמוד תורה. ובתענית ט. שא"ל ינוקא דר"ל לר' יוחנן לא הוה צריכנא לך ולר' הושעיא רבך.

מחלוקותם חגיגה ט. זבחים קיג.

וכן רבו הגדול ר' ינאי כמפורש חולין קלז: שהיה רבו. וביבמות צב. א"ל ר' יוחנן רבי! לא משנתינו היא זו. וכן ב"ב קנד: אר"ז אם יכפור ר' יוחנן בר"א תלמידו יכפור בר' ינאי רבו? ובירושלמי כתובות פ"ט סה"ב, קידושין פ"א ה"ד איתא בפירוש שהיה תלמידו, ובכלאים פ"ח ה"א וסוטה פ"ב ה"ה ויבמות פ"א ה"ב קרא ר' ינאי על ר"י בני אל ילוזו מעיניך.

בעי מר' ינאי כשבת קמ. (ור' ינאי הושיבו א"כ מה בין לי ולך) ר"ה טו, ב"ב יא. ע"ז נב.

שאל מר' ינאי ברכות פ"ג סה"א, וברכות ל: אר"י אני ראיתי את ר' ינאי דצלי וכו'.

ר"י א"ר ינאי כשבת לט:, ב"ב קיג, חולין לד:.

ר"י משום ר' ינאי בקידושין סז:, ב"ק קטו.

ואמרו ב"מ פה. שר' יוחנן יושב (בישיבה של מעלה) אצל ר' ינאי. ובע"ז לו. אר"ז צער גדול היה לי אצל ר' אסי ור' אסי אצל ר"י ור' יוחנן אצל ר' ינאי.

וכן חזקיה בנו של ר' חייא היה רבו כשבת קיב: ועירובין כד. שא"ל ר' יוחנן לחזקיה, רבי! שנית לנו סנדל — ואמרינן לך מ"ש — ואמרת לן עליה, וחזקיה אמר עליו לית דין בר אינש או כגון דין בר אינש. ודעת התוס' בגיטין פד: וב"ק קיז: ומנחות כג: שכ"ז שחזקיה רבו היה קיים לא היה ר"י ריש ישיבה.

מחלקותן מצינו בעירובין נ., מו"ק י. יג:, חגיגה. ח. ט., גיטין נג. פד: סנהדרין פו., ע"ז לח:, זבחים נו., מנחות קד: חולין קל., נדה ד.

וכן קבל מר' חנינא בר חמא כהוריות פ"ב ה"ח שר' יוחנן דרש פ"א בבית המדרש דר' בנאי בצפורי, ור' חנינא הוה מיסמך בר' חייא ב"א וראה שכולם רצין לשמוע דרשות ר' יוחנן, א"ר חנינא בריך רחמנא דחמא לי פירין עד דאנא בחיים. וכל אגדה פשטית ליה חוץ ממשלי וקהלת. ובירושלמי ב"מ ספ"ב מספקא להו אי ר' חנינא היה רבו המובהק אי לא. ובר"ה פ"ב ה"ה ר' חנינא פתח (הדרשה) ור יוחנן ורשב"ל חתמין. ובנדה כו: א"ר יוחנן חוכמתיה דר' חנינא גרמא לי דלא אחזי דמא מטמינא מטהר, מטהרנא מטמא. ובשבת מז. אר"י א"ר חנינא.

אמרי תרוייהו כתובות מח.

הקשה לר' חנינא גיטין נא.

מחלקותן מצינו שבת קנו., יומא ד:, גיטין ג., סוטה ו., מנחות כו: צד:.

וברכות ה: יסופר שפ"א חלש ר"י על לגביה ר' חנינא א"ל חביבין עליך יסורין? א"ל לא הן ולא שכרן — יהיב ליה ידיה ואוקמיה.

ובירושלמי ביצה פ"א ה"א יסופר שמפני שני דברים נחת ר' יוחנן מן ציפורין לטבריא כי ר' חנינה (ובשביעית רפ"ט גרס ר' חוניא דמן חוורין) הורי לציפוראי בספחי חרדל ובביצה כר' יהודה, עאל ר' יוחנן ודרש לון כרבנן — אמר מה איתיתון לי ההן סבא דאנא שרי והוא אסר, והמפרשים שם פירשו שר' יוחנן אמר כן על ר' חנינא, ואם כי הלשון משמע כפירושם, אבל איך אפשר לומר כן שר' יוחנן יאמר על רבו דברים כאלו,

ובפרט

ובפרט שהיה אז ר׳ חנינא זקן גדול. ובדו"הר ח"ג פ"טז יאמר שר׳ חנינא אמר בן על ר׳ יוחנן וגם זה אי אפשר לומר יען שר׳ יוחנן לא היה אז עדיין אינש סבא כי זה היה קודם שיסד ר"י ישיבתו בטבריא ובארנו לעיל שר׳ יוחנן נולד לערך ת"ץ לשטרות ור׳ אושעיא רבו נפטר לערך עוד מעט קודם ד׳ אלפים שהוא תקנ"ב לשטרות ור׳ יוחנן יסד ישיבתו יג שנה קודם פטירת רבו כדמובא לעיל, א"כ היה אז ר׳ יוחנן לערך אך מ"ט שנה, וא"כ איך יקראהו ר׳ חנינא „ההן סבא"?

אך כבר בארנו בערך ר׳ חנינא שהוא ר׳ חנינא בר סיסי שהיה אז דיין בציפורי ועליו אמר ר"י מה איתיתון לי ההן סבא, ומפניו הלך לו ר"י לטבריא ויסד שם ישיבתו הגדולה. וכן שגג בזה הרה"ח ר"ז באכאר בחלק אמוראים צד 6.

והראה"ו בח"ג צד 67 מצא מקום להתנפל על ר׳ יוחנן שהיה בו מדת יהירות מזה המעשה, וטעה טעות גדול ואדרבא בזה אנו רואין את גודל ענוותנותו שהניח את ר׳ חנינא (בר סיסי) במקומו והוא הלך למק"א.

ובמו"ק כד. יסופר א"ל לר"י נח נפשיה דר׳ חנינא קרע עליה יג אצטלי דמלתא ואמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה. ובירושלמי שם פ"ג ה"ח שר"י שמע דר"ח חלש סלק למבקריה, בדרך שמע שמת וקרע עליו בגדיו הטובים.

וכן קבל מר׳ בנאה. בעי מיניה כב"ב נז:.

אמר משמו יבמות עא:, גיטין ס., ב"ב נז:, ע"ז ה:, פאה ר"פא-ב:, שבת פ"י ה"ו, פסחים רפ"י.

וכן קבל מריב"ל כירושלמי בכורים פ"ב ה"ב שא"ל ר"י לא כן אלפן רבי. ובע"ז פ"ב ה"ז ה"ח אר"י (שלא בפניו) על ריב"ל יפה למדני רבי.

ר"י אמר ריב"ל סוכה לב.

מחלקותם סוכה מד., יומא ס:, מגילה כז., יבמות לט. סה:, גיטין ה:, ב"ב צו. קטז., מנחות כו: צה.

וכן אמר משום ר׳ אלעזר דמן רומה כגיטין סז:.

וכן מצינו שבת קיג. שר"י בעי מר׳ יהודה בר ליואי.

וכן אמר ר׳ יוחנן בעי ר׳ יהושע בן עוזאה כיומא מז:.

וכן אותיב לר׳ יהודה בר׳ שמעון כב"ב קטו., ור"י שלח אליו שאלות הריאה עם בועות כחולין מח. ואמר משמו ב"ב קיד: (ופי׳ הרשב"ם משום שלא היה רבו מובהק לכן אמר משום).

וכן מצינו ששאל לר"ג בנו של רבי כחולין קו.

וכן אר"י תני ברדלא כמכות יד:, כלאים פ"א ה"ו.

תני זבדי בן לוי כזבחים כח:.

ואמר לבני ר׳ חלפתא דמן הונא (או חיפא) הכי אמר אבוכון גיטין פו:.

ואמר משום ר׳ יוסי בן זמרא כברכות ז. (לגרסת הב"ח) י:, שבת קה., עירובין פז:, כתובות צו., סנהדרין פט:, ערכין טו:, ובשבת קיח. אמר משום ר׳ יוסי וגרסת הרי"ף ר"י בן זמרא.

משום אבא יוסי בן אבאי או אבא כזבחים כה: צז., ובתענית פ"ד ה"ה משום ר׳ יוסי בר אביי וצ"ל אבא יוסי.

משום ר׳ יוסי בן יהושע כחולין נו:, נדה כד., וירושלמי שם פ"ג סה"ב.

משום ר׳ יוסי בן קצרתה כשבת קנא:, וסנהדרין קג: לגרסת השאלתות.

משום ר׳ יוסי בן נהוראי כב"מ מא., ואמר בעי רב יוסף איש הוצל יומא נב.

בשם ר׳ מנחם דמן גליא כברכות פ"ד ה"ד ועיין ערכו.

בשם ר׳ מנחם יודפאה כזבחים קי:.

בשם ר׳ נחוניא איש בקעת בית חורתן

כמו"ק ג:, תענית ג., סוכה מה., זבחים קי:, ובירושלמי שבת פ"א ה"ט (ושם ר' חוניא).

בשם ר' סימיי בירושלמי ריש מעשרות.

משום ר' שמעון המחוזי כסוכה מה:.

משמו דבר פדייה כשבת פ"א ה"ב. מחלקותו עמו תמורה י.

משום ר' פנחס בן ערובא כברכות לח:.

וכן קבל הרבה מר' שמעון בן יהוצדק כיומא מג:, דאמרו שם לא מיבעיא לתנא דלא ציית ר' יוחנן אלא אפילו לרביה (ר' שמעון בן יהוצדק) נמי לא ציית וכן הוא ר"ה לד:, ומצינו תמיד שאומר ר"י משום ר"ש בן יהוצדק כפסחים צה:, סוכה כז., תענית כח., יבמות עט:, כתובות עב:, ב"ב צז., סנהדרין עד. צ:, ע"ז מז., נדה י:, מעשרות פ"ג ה"א, ערלה רפ"א. ור' יוחנן היה בפטירתו בירושלמי ברכות פ"ג סה"א, ששאל ר' יוחנן לר' ינאי קומי ערסיה דר"ש בן יהוצדק.

ואין זה ר' שמעון בן יהוצדק הנזכר בסנהדרין כו. שהוא היה כמו תלמידו דר' יוחנן וכדכתבו שם התוס'.

וכן מצינו אר"י בעי ר' אחאי בריבי כבכורות כד:.

וכן בעי ר' יוחנן תני ליה רב תחליפא ממערבא כמנחות יד.

וכן מצינו שר"י איקלע לפרוד מקום בר קפרא (לאחר פטירתו) אמר כלום יש משנת בר קפרא? תנא ליה ר' תנחום דמן פרוד כע"ז לא., מחלוקת ר"י וב"ק ע"ז לח:.

ומכל גדולי הדור האלו קבל ר' יוחנן בין רב בין מעט אבל זכה לראותם, ויש שהיו רבותיו המובהקים ויש שאינם מובהקים.

אבל מה שמצינו שאמר בשם ר' אלעזר בן יעקב כברכות מו:, סוטה מג:.

משום ר' אלעזר בר' שמעון כביצה טו:, סנהדרין מג: פג:, חולין פט., ובשבת לא. משום ר' אלעזר צ"ל ר"א ב"ר שמעון. ובסוטה רפ"ז והמאמר נשנה בב"ר פ"כ-ו ושם בטעות ר"א בר' סימון (וזה שהביא בספר בו"ל להביא ערך ר"א בר' סימון) ובעירובין סד:, מכות כ: חסר תיבת בר' שמעון.

וכן אר"י מקובל אני מר"א בר' צדוק ע"ז פ"ב ה"ט.

בשם ר"א בנו של ר"י הגלילי ויק"ר פי"ח-ג פ"יט-ה ורפ"כ.

בשם ר' יהודה בר אלעאי כברכות לה:, פסחים קיד., יומא י., גיטין פא.

משום ר' יהודה בן בתירא ע"ז ל:.

בשם ר' יהושע בן חנניה פסחים עט., מנחות כו.

בשם ר' יוסי הגלילי תמורה ג.

משום ר' ישמעאל כפסחים עט., חגיגה ט., יבמות מה. סח: עד., קידושין עה: עז. פ:, סוטה טז. כו:, זבחים פו., ואמרו בפירוש יומא ג: שר' ישמעאל היה רבו.

משום ר"מ מגילה כז., חגיגה טו:, סוטה לה. לו: מב: מו:, קידושין נז:, ע"ז כד:, תמורה ג.

בשם ר' עקיבה כד"ר פ"ב-כב.

בשם רשב"ג מגילה כז.

משום ר' שמעון בן יוחאי כברכות ז: י. לא. מג: נה., שבת קיח:, עירובין סד:, סוכה כט:, ביצה טז., יומא ה:, יבמות כג. צז. קג., כתובות נב. נדרים מה. סד:, קידושין נז., סוטה ד: יב: לב: לה. מב., ב"ק יז., ב"מ כז. נח. נט., ב"ב קט:, סנהדרין לט: מו: ע. צ. קג., שבועות יח., ע"ז ד:, מכות יד:, מנחות כו., כריתות כז., נדה כא: נו. סא. ובירושלמי תרומות פ"יא סה"ב. ואמרו בפירוש ב"ב קטז. שרשב"י היה רבו.

אבל בלי שום ספק שר' יוחנן לא ראה

אף אחד מאלו ואף יען שהיה בידו קבלות משמם נקראו רבותיו.

וכן מה שאמר רש"י ביבמות סא: ד"ה אמר לה דהאי מעשה בסוף ימיו של רשב"ג הוה, מדקא מסהיד עליה ר' יוחנן שהיה אמורא וסוף התנאים והוא ראה את המעשה עכ"ל. בל"ס כונת רבינו לומר שר' יוחנן הכיר עוד החכמים שהעידו שראו המעשה מרשב"ג וזה ברור.

אבל מה שכתב בס"הד שר' יוחנן אמר בשם ר' בנימין בר לוי, והוא מאס"ר פ"דז באמת נפל שם ט"ס וצ"ל ר' יודן והיה כתוב ר"י ונעשה מזה ר' יוחנן. ומה שמביא שר' יוחנן אמר לא כן אלפן ר' איתי, מבכורים פ"ב ה"ב הוא שגגה כי שם איתא שר' יוחנן אמר לר' ינאי לא כן אלפן רבי, ראיתי או דאיתי כגרים.

ומה שמצינו ערלה רפ"ב שר' יוחנן שאל לגמליאל זוגא, עיין ערכו שגמליאל זוגא לא היה אפילו מתלמידי דר"י.

ומה שמצינו סנהדרין ספ"ב שר"י קרא לר' חנינא בר סיסי „רבי" לא שהיה רבו אך הוא כמו מר בבבלי ועיין ערכו.

ומה שמצינו כתובות פ"ד ה"ד ר' יוחנן בשם רשב"ל נאמר כאן שומה, הוא ט"ס וצ"ל בשם רישב"י כי כן הוא המאמר בכתובות מו. ע"ש רשב"י.

והנה מלבד מה שקבל מכל גדולי הדור את תורתו השתדל להשתלם בכל דבר חכמה וקבל מרבותיו גם מעשה מרכבה בחגיגה יג.

וכן השתדל עוד מנעוריו ללמוד חכמת העיבור כאשר יסופר בירושלמי מו"ק פ"ב סה"ג בשהיו מקדשין ב"ד את החודש היו עושין סעודה והיה הולך ר"י למחר לקבץ הפירורין ואכל, ואמר יהי חלקי עם דאבלין הכא אתמול בערב.

ותפלתו נתקיימה כר"ה פ"ב ה"ו כשנכנסו לעיבור שנה ור"י היה הקטן שבהם אמרו לו אמור הרי השנה מקודשת בעיבורה, אמר הרי השנה מקודשת בעיבורה (מפיק ה"א) א"ר יונתן ראה לשון שלימדנו בן הנפח.

וכן היה בקי גדול ברפואות כשבת קט: דאמר האי מאן דבלע חוויא לוכליה כשותא במלחא וכו'. ושם קי: כמה רפואות ממנו. וכן אמר שם הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו.

ובגיטין ע. מי שאינו בקי בר"א — אר"י הן הן החזירוני לנערותי.

וב"מ כט: שאמר כסא דהרשין ולא כסא דפושרין וכו'.

ובע"ז כח: שר' אבהו חש באודניה ואורי ליה ר"י וכו'.

ובירושלמי תרומות ספ"ח אמר כל כל האברים תלוין בלב והלב תלוי בכים.

והטבע העניקתו ברוב טובה שהיה בעל כח גדול בכתובות סב. שפ"א סליק בדרגא והוה סמכי ליה ר' אמי ור' אסי איפחתא דרגא מתותיה, סליק ואסקינהו, א"ל רבנן וכי מאחר דהכי (שאתה בעל כח גדול) למה לך למיסמכי? א"ל אם כן מה אניח לעת זקנה. וגם היה בעל בשר בברכות יג:

ויותר מכל נתברך ביופי בב"מ פד. שא"ר יוחנן בעצמו אנא אשתיירי משופרי ירושלים. האי מאן דבעי מיחזי שופריה דר"י נייתי כסא דכספא — וניהדר ליה כלילא דוורדא סומקיה לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא ההוא זהרורי מעין שופריה דר' יוחנן.

וברכות ה: אמרו שעור בשרו היה מבהיק כ"כ עד כשגליא לדרעיה ונפל נהורא, ור"א בכי ואמר האי שופרא דבלי בארעא.

ואך הדרת פנים לא הוה ליה כב"מ פד. אך הוא לא התגאה במתנה הזאת

ואדרבה

ואדרבה ידע והאמין שכל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא, ולכן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר, כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דליהוו להו בני שפירי כוותי, גמירא אורייתא כוותי. וכשא"ל רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא? א"ל אנא מזרעא דיוסף קאתינא — שאין העין שולטת בהן.

ועי"י יפיו הציל נפש אחת מישראל הוא ניהו תלמידו, חברו, גיסו ויד ימינו ר' שמעון בן לקיש כאשר יסופר שם שר"י הוה קא סחי בירדן חזייה ר"ל ושוור לירדנא אבתריה א"ל (ר' יוחנן) חילך לאורייתא א"ל (ר"ל) שופרך לנשי (וכבר בארנו בערך ר"ל ששניהם היו אז עולי ימים) א"ל ר' יוחנן אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי. קביל עליה — אקרייה ואתנייה ושוייה גברא רבא.

ובע"כ צריכים אנו לומר שזה היה בימי נעוריהם כי אי אפשר לומר שזה היה לעת זקנת ר' יוחנן כי א"כ איך א"ל יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי הלא ר' יוחנן נשאר יתום מאב ואם מיום הולדו א"כ היתה עוד זקנה מר' יוחנן או תואמות. וכן מצינו עירובין סה: שעוד בחיי ר' אפס כבר הגיע ר"ל להיות גדול הדור. וכן ביבמות נז. בחיי ר' יהודה נשיאה הראשון ור' אושעיה קראו אותו גברא רבה. וקשה מאוד לומר כדעת התוס' ב"מ פד. ועירובין סה. שר"ל היה מקודם גברא רבא ואח"כ חזר לליסטות ואח"כ החזירו ר"י למוטב, חו"ש לא תהא כזאת בישראל. והאמת יורה דרכו כאשר בארנו ששניהם היו עולי ימים ור"י היה קשיש ממנו מעט ולכן נשא את אחותו שהיא היתה אז בעצם ימי עלומיה.

ור"ל דבק ברבו עד שאמרו תענית ח. שר"ל היה מסדר מתניתיה מ' זמנין כנגד מ' יום שנתנה תורה ועייל לקמיה דר' יוחנן. והוא היה הריש והראשון בישיבת ר' יוחנן וכאשר נבאר הלאה.

וכשנפטר ר' יהודה נשיאה וכל הדור הגדול ההוא, ור' ינאי שיסד ישיבתו בעכברא היה כבר זקן גדול ומאור עיניו כהו, ור' אושעיא רבו דר"י הלך לקיסרין ויסד שמה ישיבה גדולה, אז אירע מעשה נפלא כאשר יסופר תענית כא. שאילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא (שלא היה להם במה להתפרנס) אמרו ניקו וניזול וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון. אזלו אותבי תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלה"ש שמע ר' יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. א"ל אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. ר' יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר, מדשמעי אנא ש"מ לדידי קיימא לי שעתא. ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר.

ור' יוחנן ראה כי בציפורי מקום הנשיאים לא פה המקום ליסד מתיבתא רבתי יען ששם היה הדיין ר' חנינא בר סיסי וגם ר' חנינא שהעיד על עצמו שהאריך ימים היה אז זקן גדול מאוד, ולכן בלי ספק ע"פ עצת רבותיו ר' ינאי ור' אושעיא היה שהמתיבתא הגדולה שהיתה עד כה תחת יד הנשיאים תתיסד בעיר טבריא. ולאט לאט התקבצו אליו כל חכמי הדור ואח"כ כשנפטרו גם רבותיו אז באו כל תלמידי ר' חנינא ור' אושעיא לר' יוחנן וכאשר נבאר.

ואך בבבל נשארו רב ושמואל שנהגו ישיבתם הרמה, ור' יוחנן היה כותב תמיד לרב לקדם רבינו שבבבל כחולין צה:. ושם קלז: כי סליק איסי בר הינו שאלו מאן ריש סדרא בבבל א"ל אבא אריכא, א"ל אבא אריכא קרית ליה? (ולא אמרת

רבינו

רבינו בלשון כבוד. רש"י), ואף שר"י בעצמו קראו „אבא" כחולין פד. שאמר ר"י „אבא" ממשפחת בריאים הוה, שם קראו דרך כבוד ולא קראו אבא אריכא. ושם נד. כששאלו ר"ל מנו רב ומנו רב ולא ידענא ליה, א"ל ר"י ולא נהירא ליה לאותו תלמיד ששימש את רבי רבה ור' חייא והאלקים כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה ומאן גבר הוא גבר בכולא.

אבל את שמואל החשיב כחבר כחולין צה: כשנפטר רב היה שולח לשמואל לקדם חבירנו שבבבל אך היטב חרה לשמואל ע"ז ואמר לא ידע לי מידי דרביה אנא, כתב שדר ליה עיבורא דס' שני, אמר (ר' יוחנן) השתא חושבנא בעלמא ידע, כתב שדר ליה תליסר גמלי ספקי טריפתא, אמר (ר' יוחנן) אית לי רב בבבל? איזיל איחזייה, א"ל לינוקא פסוק לי פסוקך א"ל ושמואל מת אמר ש"מ נח נפשיה דשמואל. ולא מצינו בשום מקום שידבר עם שמואל פא"פ אף ששמואל היה אסיא דרבי, אבל כפי הנראה לא התעכב בא"י זמן רב, ואפשר שר"י היה אז אצל רבותיו. ומה שמצינו מו"ק כד. בעי מיניה ר"י משמואל נראה יותר גרסת דק"ס שצ"ל מר יוחנא בעי משמואל.

ואחרי פטירת שמואל היה באמת ר' יוחנן ריש הדור כולו גם בא"י גם בבבל והיה שמו גדול כ"כ בבבל עד שאמר (רב אדא בר אהבה) בע"ז מ. מג' קראי שמיע לי מרב ושמואל ור' יוחנן. ורב יהודה היה שולח לשאול מר' יוחנן בקידושין לט. שאמרו חריפי דפומבדיתא אין ערלה בחו"ל שלחה רב יהודה לקמיה דר"י, שלח ליה סתום ספיקה ואבד ודאה — וכל האומר אין ערלה בחו"ל לא יהי' לו נין ונכד וכו'.

גם ר' יונתן תלמידו דר' חייא אף שמצינו בכורים פ"ב ה"ב שר' יוחנן שאל ממנו, ובויק"ר ספ"כב אומר בשמו, אעפ"כ חשבו כחבר לו כגיטין עח: שאמר ר"י עליו ידעין חברין בבלאי (ר' יונתן) לפרושי כי האי טעמא. ובברכות רפ"ט ששניהם אזלי לדרומי.

והראש והראשון בישיבתו הגדולה היה גיסו רשב"ל ככתובות נד: שאר"י עליו מה אעשה שכנגדי (אנוש כערכי) חולק עלי. וכמה פעמים מצינו איתיביה ר"י לר"ל כחגיגה ז., סוכה מו:, יבמות י: לה: סב., כתובות לה., נזיר טז:, קידושין נט., סנהדרין קיא:, חולין עד: עה.. ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ז קראו לר"י ולרשב"ל שני גדולי עולם, ובעירובין פ"א ה"א אמרו כף רשב"ל לר"י וטלטל. ור' יוחנן קראו מר כיומא ג:.

ויסופר בסנהדרין רפ"ב שפ"א דרש רשב"ל נשיא שחטא מלקין אותו — שמע ר"י נשיאה וכעס עליו וברח רשב"ל, למחר סלק ר' יוחנן לבית ועדא וסלק ר"י נשיאה א"ל למה מרי לא אמרת לן מילה דאורייתא? והשיבו כי חסר לו ידו האחרת והוא רשב"ל.

וכן עוד בחיי רב כששלח את תלמידו רב כהנא לר"י יסופר ב"מ קיז. כשבא לב"המד אשכחיה לר"ל דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן אמר להו ריש לקיש היכא וכו'. ומזה אנו יודעין שגם בבבל ידעו שר"ל הוא יד ימינו דר' יוחנן, ולכן מצינו שהיה לר"ל גם מתורגמן ח. ועיין ערכו.

ושני לו היה ר' אלעזר בן פדת כשבא לא"י היה תלמידו דר' חנינא וכן שימש את ר' אושעיא ואחרי פטירת רבותיו ישב לפני ר' יוחנן עשרות בשנים והיה רבו המובהק כיומא נג. שאמרו ר"א כד הוה מיפטר מיניה דר"י כד הוה בעי ר"י לסגויי הוה גחין קאי ר"א ארדוכתיה עד דהוה מיכסי ר' יוחנן מיניה, וכד הוה בעי ר"א

לסגויי

לסגויי הוה קאזיל לאחוריה עד דמיכסי מיניה דר"י. ור"י החשיבו מאוד כיבמות עב: שאמר לר"ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, ונתעלה כ"כ עד שנעשה לתלמיד חבר דר"י כמפורש סנהדרין רפ"א וכבר הארכתי בערכו.

וכן ר' אמי ור' אסי כשעלו לא"י זכו עוד לשמש את ר' חנינא ור' אושעיא, ישבו אח"כ לפני ר' יוחנן כל ימיו והיו תלמידיו היותר מובהקין כמבואר בערכם.

וכן ר' חייא בר אבא ורב שמן בר אבא כשבאו לא"י היו תלמידי דר' חנינא, שמשו אח"כ כל ימיהם את ר' יוחנן והיו תלמידיו המובהקים, והאחרון היה משמשו כשבת פ"ו סה"ב שהיה מושיט לר"י הסנדלים, ומבואר באריכות בערכם.

וכן ר' חייא בר יוסף אף כשבא לא"י הביא תורתו בידו מצינו אותו קמיה דר"י כשבת מה., חולין מה., אמר לשמעתתא דרב קמיה דר"י כגיטין לט., חולין נד..

כל תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא אר"י בעירובין מו:, שבת פ"ג ה"ז, יומא פ"א ה"א, נדרים פ"א ה"א, נזיר פ"ב ה"י, ובמדרשים בכמה מקומות.

ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא אר"י כברכות ה. מג: סא:, מו"ק כב., גיטין עו:, תמורה יד:, דמאי פ"ה ה"א, תרומות פ"ה ה"א, שבת פ"ג ה"ז, יבמות פ"ו ה"א, ב"ב פ"ח ה"א, ע"ז פ"א ה"ד.

ר' אבא בר יסא בשמו כסנהדרין פ"ד ה"ח, וצ"ל ר' אבא ר' יסא בשר"י.

ר' אבא בר ממל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשמו אך בחגיגה פ"א ה"א מזכיר מחלוקת בין ר' יוחנן ושמואל.

ר' אבא בר יעקב אר"י ככתובות עז., גיטין נט., ב"מ לח., ובירושלמי בכמה מקומות.

ר' אבא בר כהנא בשמו כתנחומא שמיני־י, במדבר־ז, ב"ר פ"כו־ז פ"צא־ג, במ"ר פ"א־ח, שהש"ר פ"ד־ד, איכ"ר פ"ב־יז, פ"ג־ז, ומד' תהלים פ"קג־ח.

ר' אבא דקיסרין משמו כר"ה פ"ד ה"ד.

ר' אבא היה תלמידו המובהק תני קמיה דר"י כשבת קו:, ע"ז כו., ב"ק פ"ח ה"ו. יתיב קמיה דר"י כב"ק כ:. בעי מר"י כסוטה מו., אמר שנה לי ר"י כגיטין מד:. אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"י ככתובות נז., גיטין פז., ב"ב קעו., ובירושלמי פסחים פ"ב סה"ב אמר ר' אבהו פתח לנו ר' יוחנן פתח מאיר כאורה. והיה חביב על ר"י עד שקראו בני כברכות פ"ב ה"א. ופ"א חש באודניה ואורי ליה ר"י כע"ז כח:. וכן מצינו כמה פעמים ר' אבהו אר"י כברכות יד. ובכמה מקומות כמבואר בערכו.

רבין אר"י כברכות לז., שבת ה., והביא תורת ר"י לבבל כמבואר בערכו. וכן מצינו שלח רבין משמיה דר"י במנחות נז:, חולין מט:.

ר' אדא דמן קסרי קמיה דר"י כמו"ק כ:. אמר בשמו כברכות ספ"ה, ר"ה פ"ד ה"ד, וסוף ר"ה. ובמו"ק פ"ג ה"ה־יג.

ר' אידי דקיסרין בשמו.

ר' אחא בשמו כמע"ש פ"ב ה"ג.

ר' אחא בר אבא אר"י כשבת קיג:, וצ"ל ר' חייא בר אבא.

ר' אחא בב"ח אר"י כע"ז לח:, מנחות לא:.

ר' אחא בר יעקב אר"י ככתובות עד:.

ר' אחא בר רב עויא משמיה כפסחים לג:.

ר' איבו בשמו כב"ר פ"פב־ה.

ר' אייבו בר נגרי תלמידו כר"ה כא..

ר' אחייה בשמו ככתובות פ"י סה"א.

ר' אידי אבוה דר' יעקב בר אידי, הוא הבר בי רב דחד יומא ור' יוחנן

בקשו

בקשו שלא יעניש לרבנן כחגיגה ה:.

ר' אילעאי או אילא או אלעאי או ר' לא אמר כמה פעמים בשם ר' יוחנן כשבת ה., עירובין פא:, מו"ק ד., ב"ק עא. קז:, זבחים ח:, ערכין ו., חולין נ., כלאים פ"ט ה"ב ובכמה מקומות.

ר' אלעאי בן ברכיה אר"י כסנהדרין קד: לגרסת ע"י ודק"ס.

ר' אלכסנדרי בשר"י כב"ר פ"עא־ז, תנחומא לך־א.

אמי שפיר נאה אר"י כגיטין מא..

ר' אסי בר אבא אר"י כיבמות לט: לגרסת הרי"ף.

ר' בא בר זוטרא היה המתורגמן בישיבת ר"י בלשונות שלא הבין כירושלמי נדרים ספ"י.

בהא אר"י כתמורה כט.

ר' בורקיי בשמו כיומא פ"ה ה"ו.

רב ביבי אר"י כפסחים נג., ב"ק סא..

רב ביבי בר אביי [צ"ל אבין] אר"י — אר"ז אנא ורב ביבי הוה יתיבנא קמיה דר"י כנדה כה:.

רב בִיבן בשר"י כברכות פ"ח ה"ב.

בלווטי אר"י כערכין יא..

ר' בנימין בר גידל אר"י כחולין קכה.

ר' בנימין בר יפת אר"י כשבת נג., פסחים נד., כתובות עז., פסחים פ"ב ה"ה, תנחומא לך־יא. והיה תלמידו כמבואר בערכו.

ר' ברכיה בשמו כתנחומא תזריע־יא, ויק"ר פ"ד־ב.

רב גידל אר"י כנדה כד..

ר' דוסתאי בר' מתון אר"י כיומא ל: וצ"ל ר' יוסטאי.

רב דימי אר"י כשבת ז. ח: ובכמה מקומות כי היה מהנחותי להביא תורת א"י לבבל ומבבל לא"י.

רבנן דרומאי בשר"י כב"ר פ"עא־ז.

רב הונא ציפוראי אר"י כר"ה לד: לגרסת דק"ס ובירושלמי ברכות ספ"ד ר"ה רובא דציפורין בשר"י. ולגרסת היוחסין קרא לר' יוחנן רבי רבה בחולין נא..

ר"ה אר"י כברכות כד:, ערלה פ"א ה"ג. ובמו"ק כ. מצינו אר"ה ארח"בא אר"י ואמרי לה א"ל ר' יוחנן לרח"בא ולר"ה, ובל"ס הוא ר' הונא שעלה לא"י והיה תלמידו דר"י.

רב הושעיא. ר' יוחנן רצה למיסמכו ולא הוה מסתייעא מלתא א"ל לא נצטער מר כסנהדרין יד.

ר' זירא היה תלמידו כבכורות ל., ובגיטין מ: א"ל ר"י כ"כ יש בידך. ובקידושין נב. ר"ז א"ל להא שמעתא דר"י. ר"ז אר"י כברכות מז:, תענית ז., ב"ב קלז..

זעירא אר"י כע"ז נג., ובקידושין עא: יסופר שזעירא הוו קא משתמיט מר"י דא"ל נסיב ברתי יומא חד הוה קאזלי באורחא מטו לעורקמא דמיא ארכביה לר"י אכתפיה וקא מעבר ליה א"ל אורייתן כשרן בנתין לא כשרן?

ר' זכאי תני קמיה דר"י כעירובין ט., יבמות עז:, ור"י א"ל פוק תני לברא. וקראו ר"י בבלאי כשבת רפ"ז, יבמות פ"ח ה"ג.

זכאי טבחא בשר"י כמגילה פ"ד ה"א.

ר' זריקא אר"י כגיטין כג., ברכות רפ"ה, יבמות פ"ח ה"א.

רב חביבא עיין ערכו.

ר' חוניא בשמו ב"ר פ"צח־ה.

חזקיה בריה דר' פרנך אר"י כברכות סג..

ר' חייא בר אבין אר"י כעירובין מז:, מגילה ו:, נזיר סא., גיטין סד..

ר' חייא בר אדא בעי קומי ר"י כירושלמי ריש מעשרות.

ר' חייא בר אשי אר"י כפסחים כז. אך שם צ"ל ר' חייא בר אבא.

ר'

ר' חייא בריה דר"ה שלח משמיה דר"י כמנחות לו.

ר' חלבו חולק עם ר"י כע"ז לה:.

ר' חנא ציפוראי אר"י כר"ה לד:.

רב חנא פתוראי. בחולין נד: אמר עילה מינאי הוה קאי בר נפחא ובעי מיני דינרי ובעי למיקם מקמיה ולא שבק לי ואמר לי שב בני וכו'.

רב חנן בר רבא אר"י כברכות נח. ועיין ערכו שהוא ט"ס.

ר' חנינא (או חנניה) הוה קא משתקיד ר"י למיסמכיה ולא הוה מסתייעא מלתא א"ל לא נצטער מר כסנהדרין יד., אמר משמיה כיבמות נח:, מנחות לד:.

ר' חנינא בר יוסף שאל מר"י כעירובין סה:.

ר' חנינא טירתא קמיה דר"י כמנחות מח., ובתמורה כט. לא. תני ר' חנינא טריתאה קמיה דר"י. ובכריתות ט. בעי קמיה דר"י.

ר' חנינא שלקא בשמו כתנחומא תצא־י.

רב חסדא אר"י כפסחים קיז., יבמות בה:, ע"ז כז., מכות כג., משמיה דר"י בברכות נח:.

ר' יהודה ור' שמעון תלמידי דר' יוחנן כן מובא בברכות כא: וכן קידושין סו: א"ר שמעון אר"י, ובל"ם המה ר' יהודה בן פזי ור' שמעון בר אבא.

רב יהודה בר אידי אר"י כר"ה לא.

יהודה בר נחמן היה הדרשן בב"המד דר"י כסוכה רפ"ה.

ר' יהודה בר' סימון בשמו כתנחומא נשא־יט.

ר' יהודה בן פזי בשמו מע"ש פ"ד ה"ג, סוכה פ"א ה"א־ג:.

ר' יהודה נשיאה השני כבר בארנו בערכו שלאחר פטירת ר"י נשיאה הראשון בנו ר"ג לא היה ביכלתו להחזיק את רסן הנשיאות והתורה יחד אבל הוא לא האריך ימים וכשנתמנה ר"י נשיאה השני לנשיא היה זה עוד בחיי ר' ינאי שהיה אז זקן גדול מאוד ואז הראה ר' יוחנן להנשיא שאין לו שום תוחלת להיות ריש מתיבתא וצריך להכיר את מקומו וזה מפורש בירושלמי ב"ב פ"ח סה"א וז"ל ר' ינאי ור' יוחנן הוון יתבין עאל ר"י נשייא ושאל וכל בת — א"ל ר' יוחנן איתא מן תמן לית אהן גוברא בעי מישמע מילה דאורייתא.

ובסנהדרין רפ"ב כשכעס הנשיא על ר"ל וברח ממנו וכשבא הנשיא לבית ועדא ושאל לר"י למה לית מרי א"ל מילי דאורייתא א"ל שחסר לו יד ימינו הוא ר"ל ואז הלך ר"י נשיאה בעצמו והוציאו ור"ל א"ל ומה את סבור שבשביל היראה אפחד מלומר האמת? ומני אז הכיר הנשיא את מקומו ומצבו החדש והיה תלמיד מקשיב לר"י כל ימיו כמפורש ר"ה כ. שר"י נשיאה שלח לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר"י היה מלמדני. ועמד תמיד לימין ר"י להעמיד הדת על תילה כנדה נב. שר"י ותלמידי דר"ח עבוד עובדא ברין ממאנת שלא כדין אזל ר"י אמרה קמיה דרי"נ והוא שלח בלשא (חיל המלך) ואפקוה. ובסנהדרין ספ"ב שפ"א סלק ר"י גביה ונפק לקראתו בחלוקא דכיתנא א"ל חזור ולבוש חלוקך דעמרא משום מלך ביפיו. ועיין ערכו באריכות.

ר' יודן בשמו כקידושין פ"ב ה"ה, ב"ר פ"לב־ד, ויק"ר ר"פ אמור.

ר' יוחנן בר מריא בשמו כפאה רפ"א־ב:.

ר' יונה זכה עוד להיות תלמידו כמפורש בבכורות ל., וישב לפני ר"י כיומא פ"א ה"א. אמר משמיה כב"מ נז..

ר' יוסטאי בר מתון אר"י כזבחים צט. וכן צ"ל ביומא ל:.

ר' יוסי (חבירו דר' יונה) שאל לר"י בצידון כברכות לג. ע"ש.

ר'

ר' יוסי בן יוסי בשמו כברכות פ"ג סה"ד, גיטין פ"א ה"א.

ר' יוסי בר איבו בשמו כב"ר פ"לד־יג.

ר' יוסי בר זמינא בשמו כבלאים רפ"ה.

ר' יוסי בר חנינא סמכיה ר"י כסנהדרין ל: תני קמיה דר"י — וקלסיה כמעילה טז., אותיב לר"י קידושין מג:. מחלקותן כתובות פה., נזיר כח:, ב"ק לט..

ר' יוסי ממלחיא הספידו ר' יוחנן כאיכ"ר פ"א־לז.

ר' יוסי צדיינא בשמו כברכות פ"ד ה"ד.

רב יוסף אר"י כב"ק קלז..

ר' יוסף בר אבא אר"י כברכות נט: ובב"ר פ"לד־יג ר' יוסי בר איבו בשם ר' יוחנן.

רב יוסף בר חמא אר"י כגיטין לט:.

ר' ינאי בר ישמעאל בשמו כיבמות פ"ח ה"א־לו.

ר' יעקב בר אחא בשמו כברכות פ"ז ה"ב, שבת פ"א ה"י, סוכה פ"ג ה"א יבמות פ"א ה"ו.

ר' יעקב אר"י אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"י כעירובין פ., שמעית מיניה דר"י כקידושין נג:, ר' יעקב אר"י שבת פא., ובכמה מקומות כמבואר בערכו.

ר' יעקב בר אידי אר"י כשבת קנ., עירובין מו:, ע"ז נג:, חולין נז:, ור' יוחנן היה מסתמיך עליה כברכות פ"ב ה"א־יב: ועיין ערכו.

ר' יעקב גבליא קומי ר"י כיבמות פ"ח ה"ב.

ר' יצחק אר"י כברכות לה: ובכמה מקומות כמבואר בערכו.

ר' יצחק איש כפר עכו אר"י כע"ז ז:.

ר' יצחק בר אלישיב בשם ר' יוחנן כן מובא ביוחסין והוא ט"ס שהיה כתוב בשם ר"י והוא ר' יונה ונעשה מזה ר' יוחנן.

ר' יצחק בן אלעזר הספיד לר"י כמו"ק כה:.

ר' יצחק בריה דר' חייא כתובה בשמו כיבמות פ"יג סה"יג.

ר' יצחק בר טבליי שאל לר"י כדמאי פ"ב סה"א.

ר' יצחק בר יוסף אר"י כשבת מה:, ובכמה מקומות. וביבמות סד: יוסף עובדא הוה קמיה דר"י.

ר' יצחק בר יעקב בר גוריא משמיה כעירובין סב., מו"ק יח., כתובות מו..

ר' יצחק בר מתני הוה מיסמך בר"י כע"ז פ"ג ה"יא.

ר' יצחק דיהבה שאל לר"י כביצה פ"א ה"ט.

ר' יצחק נפחא אתא לקמיה דר"י כב"מ כד:.

ר' יצחק פסקאה עם ר"י כאיכ"ר פ"א־לז.

ר' יצחק קסקסאה משמיה כברכות נא., ובירושלמי שם פ"ו ה"א מ: נקרא בשם ר' יצחק בר מרי.

ר' ירמיה אר"י כשבת סג:, וביומא פ"א ה"א ר' ירמיה בשם ר"י — א"ל ר' יונה עמך הייתי ולא אמר אלא נשאל. ועיין בערכו.

ר' ירמיה בר אבא ב) אר"י ככתובות קיא., נדה כג:, תנחומא במדבר־כז.

רב כהנא ג) אר"י כשבת פה:, כתובות מו:, ע"ז לה:.

ר' כרוספדאי אר"י כר"ה טז:.

ר' לוי היה דרשן בבית מדרשו כסוכה רפ"ה, אמר בשמו כתנחומא וישב־ה, תצא־י.

ר' מחסיא בר אידי אר"י כיומא ב..

ר' מישא אמר בעי ר"י כשבת צט:.

ר' מנחם בשמו כמע"ש פ"ב ה"ג.

ר' מני א) בעי מר"י כמנחות כא..

רב מרי אר"י כברכות מ..

רב

רב מרי בריה דר"ה בריה דר' ירמיה בר אבא בשם ר"י כברכות כו.

ר' מרינוס בשמו כן מובא בסה"ד והוא מב"ב נו. לפי פי' הרש"בם.

ר' משין בר נגרי בשמו כב"ר פ"פב־ה.

ר' ניחה בר סבה, ר' יוחנן בשם ר"ז כן הוא בכלאים רפ"ט והוא ט"ס וצ"ל ר' ניחה ב"ס בשם ר' יוסי בשם ר"ז.

ר' נחום אחוה דר' אילא בעי קומי ר"י כביצה פ"ה סה"ב.

רב נחמן דרש משמיה דר"י כשבת קמו:.

רב נחמן בר אושעיא אר"י כשבת סה:.

רב נתן בר אושעיא בעי מר"י כשבת קב:. וקרא את ר"י גברא רבה שם פא:.

רב נתן בר טובי אר"י כברכות כח..

ר' סימון בשמו כפסחים פ"ד סה"א. וכן צ"ל בב"מ פ"ד ה"ה.

סביא ור' יוחנן דאמרי תרווייהו כיבמות טז. ומשמע שהוא שם חכם.

עולא אר"י כברכות לח: נא: נח:, יבמות עז., גיטין לט. עט., ובנדרים כב. אתא לקמיה דר"י ועיין ערכו.

רב עוקבא ממישן, בסה"ד מביאו בין תלמידי דר"י, והוא יען שמצא שאמר לרב אשי שבת לז: אנן נעביד כר"י, אבל הוא שגגה שהיה באמת בזמן רב אשי.

ר' עזריה בשמו כב"ר פ"צח־ה.

רב עמרם אר"י כשבועות יא:, ובזבחים ז. איתא רב עמרם בר יצחק.

ר' פדת אר"י כברכות נה:, פסחים קא., כתובות סה., ע"ז לח..

ר' פזי בשמו כסנהדרין פ"ב ה"ג.

ר' פנחס בשמו כברכות פ"ב ה"א, תנחומא ואתחנן־א.

ר' פנחס הכהן בר חמא בשמו כתנחומא וארא־ט.

ר' פרנך אר"י כשבת יד., סוכה לב:, מו"ק ט..

ר' קריצפא בשמו כויק"ר פ"ד־ב.

רבא אמר הכי אר"י כב"ב טז:.

רבא בר חיננא אר"י כשבת יט..

רבה בכתובות קיא. שלחו אחוהי דרבה שיבא ללמוד תורה בא"י — ויש לך רב ומנו ר' יוחנן, ומשמע שעלה לא"י לזמן קצר כנדרים נט. שא"ל רב חסדא לרבה מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך. ובעירובין כב: בתו"דה קרקפנא כתבו שרבה היה תלמידו. וכן מצינו רבה אר"י כב"ב עה:, סנהדרין קד. קד: (יג' פעמים), ע"ז כז:, מכות טז:.

רבה בר' הונה בעי מר"י במנחות נט:, אר"י כפסחים צא., ב"ב קלה:, סנהדרין לא., ובירושלמי תרומות פ"א ה"ד, עירובין פ"ו ה"ז, שבועות פ"ב ה"ג בשם אבא בר הונא בשם ר"י.

רבה בר בר חנא אמר בברכות כג. כי הוה אזלינן בתריה דר"י, למיכל פירות גינוסר שם מד., רבב"ח אר"י כברכות יג: ובכמה מקומות כמבואר בערכו.

רבה בר מרי אמר הכי אר"י כמו"ק כח:, סנהדרין קא..

רבה בר נתן בעי מר"י כב"ב קעו..

רבה בר עולא אר"י כר"ה לא:.

רבין בר רב חסדא אייתי גיטא קמיה דר"י כגיטין ה..

רב שיזבי אר"י כיומא פא..

רב שילא דכפר תמרתה בשמו כחגיגה פ"ג ה"ח.

רב שישא בריה דרב אידי משמו כשבת קמו:.

רב שמואל אר"י נדה טו. ונראה שהוא רב שמואל בר אבא שאמר מגילה כג: זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דר"י, אר"י כנזיר נא:, ע"ז לו..

רב שמואל בר יהודה אר"י כשבת לז:, יבמות נה:, גיטין טז. כג: מ., סנהדרין לא:.

רב

רב שמואל ברב יצחק בזמנו כברכות פ"ג סה"א.

ר' שמלאי בפסחים סב: יסופר שאתא לקמיה דר' יוחנן א"ל ניתני מר ספר יוחסין, אך צ"ל אתא לקמיה דר' יונתן כמבואר בערכו.

רב שמואל בר נחמני אר"י כברכות ט: ועיין ערכו.

ר' שמעון בן זירוז בסנהדרין יד. שר"י היה מצטער למסמכיה.

ר' שמעון בן אליקים יתיב קמיה דר"י סנהדרין ל:. ובירושלמי ערלה רפ"א נקרא ר"ש בן יקים בעי קומי ר"י.

ר' שמעון בן יעקב דמן צור שאל מר"י כברכות לג..

ר' שפטיה אר"י כמגילה לב..

רב ששת אר"י כשבת לז..

ר' תנחום אר"י כשבת לט:.

ר' תנחום בר חייא בשמו כשבת פ"א ה"ד.

ר' תנחום בר מריון בשמו כמעשרות פ"א ה"ב:

ר' תנחום דמן פרווד בע"ז לא. ר"י איקלע לפרוד ותני ליה ר' תנחום.

הלכות ר' יוחנן.

הלכותיו ומאמריו רבו מלמנות כי המה מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי, וכמעט אין לך סוגיא בגמרא שלא נזכר בה ר' יוחנן. ובעל מחלקותו הוא כמעט תמיד גיסו רש"בל או ר"א.

והלכותיו הובאו לישיבות בבל ע"י הנחותי עולא ורבב"ח, רבין, ורב דימי וחבריהם כמפורש בערכם. אבל התלמוד ירושלמי הוא כמעט כולו שלו, וכמו שהבאנו לעיל שגם רבה ור' ירמיה ור' יונה זכו לקבל ממנו, ובסוף ימי אביי ורבא כבר נחרבו כל ישיבות א"י, ולכן אך הוספות חכמי דור אחד נתוספו אחרי ר"י וזה דור של ר' מני בנו של ר' יונה וחבריו, ויען שהגזירות התגברו מיום ליום לא היה להם שעת הכושר לשכלל וליפות את הירושלמי כאשר עשו עם הבבלי, ונשתייר בלשון שלמדו במתיבתא רבתי דר"י, ולכן האמת נחלו רבותינו שר' יוחנן חיבר הירושלמי וזה כמו שאמרנו יען שלא נשתנה מכמו שהיה נלמד בישיבתו מלבד ההוספות ואח"כ נחרבו כל ישיבות א"י ולא היה להם שעת הכושר לשכללו ולסדרו כהבבלי, וכמו כן בבבלי אף שרב אשי סדרו מ"מ ניתוסף עליו עד דור רבנן סבוראי, אבל יען שההוספות לא מעלה ולא מוריד כ"כ לכן נקרא ע"ש רב אשי.

ובהכרם תרמ"ח צד 103 יאמר רי"מ כהנא דבר חדש שר' יוחנן המסדר הירושלמי הוא ר' יוחנן בר מריא. וכל דבריו המה רוח ודמיון.

ולמותר לנו להביא את כל הלכותיו הרבים כי יאריך יותר מדאי בלי שום תועלת ונביא אך דרכו בקודש שדרכו היה ככל האמוראים הראשונים לדקדק במשנה או בברייתא ולהעמידם על בורים. ואמר ברוב ענותנותו עירובין נג. לבן של ראשונים כפתחו של אולם, אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סידקית.

והיה דרכו לישב המשנה אליבא תרי תנאי אך להיות בחד טעמא כאשר אמר עירובין כז: מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג. וב"מ מא. מאן דמתרגם לי חביות אליבא דחד תנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא. וכשהקשו ממשנה על משנה היה דרכו לומר מוחלפת השיטה כברכות יז: מט:, עירובין צט., פסחים מט. נה., ביצה ג. ט: י., יבמות קר., תרומות פ"ב ה"ה, עירובין פ"ב ה"ד.

וביבמות כז: אמר לתלמידו ר"י בר' חנינא אחיות איני יודע מי שנאן (ופרש"י זו אינה משנה) שכן היה לו בקבלה מפי רבותיו

רבותיו שאף שנכתבה במשנה אבל אינה עיקר, אבל אמר ומשנה לא זזה ממקומה כחולין לב:.

והוא נתן כלל גדול שהלכה כסתם משנה כשבת מו. ושם נסמן כל המקומות הנמצא בש"ס.

וכן נתן כלל ואמר כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה כגיטין לח. וש"נ. ואמר עירובין מו: ר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה, ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ואצל ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי, ר' יהודה ור"ש הלכה כר"י. ובמנחות ל. אמר הלכה כר"ש השזורי במסוכן ותו"מ של דמאי.

ובספר דו"ד ח"ג צד 65 מצא מקום להתנפל על ר' יוחנן וז"ל שם, „והנה „אם נתבונן במעשהו זה בשום לב נראה "כי נתן למוט מחשבת רבי בסדר משנתו „וערה אותה עד היסוד בה, כבר ראינו „זאת ונוכחנו כי חפץ רבי ורצונו בהזכירו „במשנתו דברי כל יחיד ויחיד היתה אך „זאת — שאם יראה ב"ד בדור אחר את „דברי היחיד שנאותים לזמנו שיכול „לסמוך עליהם ובכן ניתנה ההכרעה ביד „כל ב"ד וב"ד לקיימם או לבטלם ואין „אונס. ואולם הכונה הזאת הרעיש ר' „יוחנן בכלליו כי ע"י הכללים — נחשבו „לחק ולא יעבור".

ומביא שם בהערה 9 שר"י אמר הלכה כרבי מחבריו ומציין ירושלמי יבמות פ"ד. וכמה טעותים יש בדבריו כי זה לשון הירושלמי שם ספ"ד, אר"י כ"מ ששנה סתם משניות דרבנן עד שיפרש לו רובו (היינו שכ"מ שרבי סתם המשנה דעת רבים היא עד שיפרש לו רבו שהוא דעת יחידאי) ורש"בל אמר כל סתם משניות דר"מ עד שיפרש לו רובו. ואמר ע"ז ר"ז לא דרש"בל פליג (על ר' יוחנן) אלא דו חמי רוב סתם משניות דר"מ. וא"כ היכן מצא החכם הזה שר"י אמר שהלכה כרבי מחבריו ואדרבא בכ"מ שנמצא שרבי חולק על חכמים אין הלכה כרבי כמבואר בערכו. והכלל שמצינו הלכה כרבי מחבריו לאו ר' יוחנן אמרה אך ר' יעקב ור' זריקא אמרו זה כמפורש עירובין מו:. והמאמר המובא בעדיות פ"א מ"ה למה מזכירין דברי היחיד וכו', כבר בארנו פירושו האמיתי.

נחזור לעניינו. דרכו של ר"י לומר תהי בה ר"י ככתובות קז:, קידושין נה:, ב"ק קיג., ב"ב לט:, בכורות מב:, מרגלא בפומיה דר"י סנהדרין נ., ר"י משתעי ב"ב עד., פסוק לי פסוקך כתענית ט., חולין צה:, ואמר תענית ט. ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

מדותיו היקרות.

התמדתו בתורה גדלה כ"כ עד שנחלש מזה ולא היה יכול לילך בתפלין כל היום והתיירא פן ילמדו אחרים ממנו כיומא פו. שאמר היכי דמי חילול השם כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין (ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי ולמדין הימני להבטל מת"ת, רש"י), וכן מפורש בירושלמי ברכות פ"ב ה"ג שבחורף דהוה חזק רישיה הוה לביש ב' תפלין, ובקיץ דלא הוה חזק רישיה לא הוה לביש אלא דיד, (ורבינו יונה בפ' מי שמתו מביא דר"י לא היה מניח תפלין רק מן פסחא לפסחא).

וכן מצינו יומא פג: שאר"י פ"א אחזני בולמוס ורצתי למזרחה של תאנה וקיימתי בעצמי החכמה תחיה בעליה. (וכדאמרו שם מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דבש וכל מיני מתיקה שמאירין מאור עיניו של אדם). ובירושלמי שם פ"ה ה"ה שפ"א אחזו בולמוס ואכל כל מה שהיה לפניו.

והר"הח ראה"ו בח"ג צד 96 בהערה לו' הוציא שקר עליו ואמר שאכל דבר איסור, אבל מאין הוציא ד"ז ושם לא נזכר אך שאכל כל מה שהיה לפניו,

וגם

וגם אם נאמר כדבריו הלא הדין מפורש במשנה יומא פג. שמאכילין אותו אפילו דברים טמאים.

וכן היה חש בצפירנא (חולי שנים) כיומא פד. וע"ז כח. וירושלמי שבת פ"יד ה"ד, והיה מאניני הדעת שהיה רייק מכותח הבבלי כשבת קמה:, אבל הוא לא הביט על חלשותו ועמל בתורה וזה שאמרו ברכות יז. ר"י כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי — אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בש"ט.

זהירותו בעניני תפלה ממאמריו היקרים ברכות ד: איזהו בן עו"הב זה הסומך גאולה לתפלה, ושם ו: בשעה שהק"בה בא בבהכ"נ ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס. שם טו. כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפלין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עה"כ כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. ושם כא. אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום. ושם כח: אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור. ושם סא. אחורי ע"ז ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין.

ובמגילה כז. דרש ואת הבית הגדול מקום שמגדלין בו תפלה. ובירושלמי ברכות פ"ה ה"א אמר צריך אדם להתפלל במקום שמיוחד לתפלה. היגע תלמודו בבהכ"נ לא במהרה הוא משכח. וברכות ח. כשא"ל איכא סבי בבבל תמה ואמר — על האדמה כתיב כיון דא"ל מקדמי ומחשכי לבי כנשתא אמר, היינו דאהני להו. ושם טז. תפלתו היקרה שהיה מתפלל בתר צלותיה יה"ר שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמיך — ותבא לפניך מדת טובך וענותנותיך.

אהבתו לישראל עלתה עד מרום קצה כאשר יסופר יבמות סג: שספרו לר"י שאתו חברי (שם אומה אכזרי) לבבל שגא נפל (כפף ונפל מרוב צער).

ענותנותו הגדולה נגד רבותיו ממאמרו שאמר עירובין נג. ואנו כמלא נקב מחט סידקית. ובירושלמי בכורים פ"ב ה"ב יסופר שפ"א אזל לחד אתר אמר, אנא בן עזאי דהכא אתא חד סב שאל ליה — אמר אזל בן עזאי מהכא, ומני אז הכיר עותותו וכאשר יסופר המעשה הנפלא בב"ק קיז. כששלח רב את ר"כ תלמידו לר' יוחנן וצוהו שלא יקשה לר"י ז' שנין וכשבא לשם א"ל ר"ל לר"י ארי עלה מבבל לעיין מר במתיבתא דלמחר. למחר אותבוה בדרא קמא קמיה דר"י אמר שמעתתא ולא אקשי — א"ל לר"ל ארי שאמרת נעשה שועל, אמר (רב כהנא) יהא רעוא דהני ז' דרי להוו חילוף ז' שנין דא"ל רב, קם אכרעיה א"ל נהדר מר ברישא. אמר שמעתתא ואקשיה אוקמיה בדרא קמא, ור"י היה יושב אשבע בסתרקי שלפי ליה — עד דיתיב ר' יוחנן על ארעא. ור"י גבר סבא הוה וגבות עיניו היו גדולות א"ל דלו לי עיני ואחזייה (ובאמת היה אז ר' יוחנן קרוב לשבעים כי נולד ת"ץ לשטרות וזה היה בסוף ימי רב שנפטר תקנ"ח לשטרות) דלו ליה במכחלתא דכספא חזא דפרטיה שפוואיה סבר אחוך קמחייך ביה חלש דעתיה ונח נפשיה, אך אח"כ נתודע לו האמת ובעי רחמי ואוקמיה, ובקשו שישאר אצלו ולא רצה, ושאל ממנו כל ספיקא דהוה ליה, והיה אומר ר"י דלכון אמרי? דלהון הוא (שהתורה בבבל היא).

ולא בוש לומר תמיד יפה למדני ר' אלעזר כירושלמי יבמות פ"יב ה"ו, סנהדרין פ"ג ה"ח. וביבמות עב: אמר ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה.

והיה קם אפילו מקמי סבי דארמאי והוה אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני בקידושין לג..

והיה בעל מזג טוב כירושלמי כתובות פ"ה סה"ה וב"ק פ"ח ה"ד דכל דהוה אכל היה נותן לעבדו.

השקפתו

השקפתו בהויות העולם מדבריו היקרים ב"מ כט: מי שיש לו גרדי אומן בתוך ביתו ינער כסותו בכל יום, מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ישתמש בכלי זכוכית וכו'. ובסנהדרין לג: אמר ארמוקדך יקיד זיל קוץ קרך וצלי. וב"ר פ"לב-ח דרגיש ליה ימלל.

מקראות בימי חייו ואשתו ובניו ובנותיו.

כאשר אמרנו לעיל שאבותיו הניחו לו נחלאות הרבה אך הוא מכרן כדי שיכול לעסוק בתורה, והעני כ"כ עד שרצה לילך עם אילפא לסחור, וחיה חי דוחק כל ימיו כמפורש שהש"ר פ"ה-ז שרח"בא תלמידו בכה ואמר לו בכי אנא דלא שבקת לסיבותיך כלום אבל הוא ענה לו שהתורה חביבה עליו ביותר.

ואשתו ילדה לו עשרה בנים אך הוא לא זכה לגדלם כמפורש ברכות ה: שר"י הלך לבקר את ר"א תלמידו חזייה דהוא בכי א"ל אמאי קא בכית — אי משום מזוני לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות ואי משום בני דין גרמא דעשיראה ביר, (שהיה נושא עצם של בן העשירי שמת לו. רש"י ור"נ גאון מביא שם שרבינו שרירא ורבינו האי פירשו שר"י קבר עשרה בנים והעשירי שבהן נפל לתוך יורה רותחת ונטל ר"י עצם של אצבע קטנה שלו וצררה בסדין והיה מנחם בה אחרים. וא"ד שנשאר לו בן אחד בשם ר' מתנה ושיגרו לבבל ללמד תורה לפני שמואל. ועיין בספרי בית ועד לחכמים ערך דין גרמא). ומב"ב קטז. משמע שלא היו לו בנים זכרים.

אבל מצינו שבנות היו לו בקידושין עא: שאמר לזעירא אורייתא כשרן בנתא לא כשרן? שרצה שזעירא ישא את בתו. וכן מצינו בירושלמי גיטין פ"ז ה"ו שבשעת פטירתו צוה לבנותיו כשיתקדשו יכתבו סמפון.

וקרוב מאוד לומר שלעת זקנותו נשא אשה אחרת והולידה לו בנות, וזה שאמר שבת קיא., גיטין ע. הן הן החזירוני לנערותי.

והיה מטבעו קפדן כדמצינו שהקפיד על ר"א תלמידו שלא אמר בשמו כברכות פ"ב ה"א, וכן הקפיד על רב כהנא כב"ק קיז., ובירושלמי תרומות ספ"ח שקלל להגזלנין. וב"ב עה. שפ"א דרש ר"י שעתיד הק"בה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים — לגלג עליו אותו תלמיד — א"ל ריקא — נשא עיניו בו ונעשה גל של עצמות. וזה הביאו לידי הפסד גדול ונורא אשר התאבל ונפטר עי"ז כאשר יסופר ב"מ פד. שפ"א נחלקו ר"י ור"ל ונזרקה מפיו על ר"ל לומר לסטאה בלסטיותיה ידע א"ל ומה אהנית לי? א"ל אהנאי לך דאקרבינך תחת כנפי השכינה, חלש דעתיה דר"י, חלש ר"ל אתאי אחתיה קא בכיא א"ל עשה בשביל בנו — עשה בשביל אלמנותו — ונח נפשיה דר"ל, והוה קא מצטער ר"י בתריה טובא. והביאו רבנן את ר"א בן פדת שהיה חריף גדול, אבל לא נח דעתיה ואמר לו את כבר לקישא? — הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא והוה קא צווח עד דשף דעתיה מיניה בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה.

וטעות קטן נפל בספרים מה שאמרו שבאת „אחתיה" וקא בכיא, יען כי מצינו מפורש בתענית ט. אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דר"ל אמר ליה אימא לי פסוקך וכו' ותו אשכחיה לינוקא דר"ל דיתיב ואמר אולת אדם וכו' יתיב ר"י וקא מתמה — א"ל הינוקא אטו הא מי לא רמיזי — דל עיניה וחזא ביה אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך. וזה כבר ידוע שאחות ר' יוחנן היתה או תאומית עם אחיה או זקנה ממנו לימים כי לר"י מתו

אביו

אביו ואמו ביום הולדו. וזה ידוע שר"י האריך ימים יותר ממאה שנה וכאשר נבאר א"כ איך היה לר"ל ינוקא ואיך באה אחותו לבקש ממנו שירחם על היתומים. אך בלי שום ספק שבב"מ פר. תחת אחתיה צ"ל אתתיה, ובאמת אחות ר"י כבר מתה ור"ל נשא אשה אחרת אשה צעירה וילדה לו בנים, וכשנפטר ר"ל הניח בנים קטנים יתומים. וכן מצאתי בדק"ס מביא מכ"י „אתאי דביתהו" אבל אין אנו צריכין לזה ואף נחתך רגל הת"יו ונעשה עי"ז חי"ת וזה ברור.

וכפי שנראה מירושלמי מגילה פ"א רהי"א שר"י חי אחר ר"ל ג' שנים ומחצה שאמרו שם שר"י לא הלך לבית ועדא ג' שנים ומחצה (וזה מתוך הצער שמת ר"ל) ואז היה הריש בישיבה ר' אלעזר, וחמי ר"א בחלמא למחר סיני ירד וכן היה שבא ר"י ודרש להם.

שנות חייו הארוכים.

כאשר כבר אמרנו לעיל שר"י נולד לערך ת"ץ לשטרות, וישיבתו יסד לערך תקלט לשטרות כשהיה קרוב לחמשים. ורבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ב יעיד שר"י נפטר בשני דר"ה ואמרינן שמלך ר"י פ' שנה, ובשנת תקץ מת ר' יוחנן. וכבר האריך בזה הגאון בעל דוה"ר ששני טעותים קטנים נפלו בדברי רבינו, א) שאי אפשר בשום אופן לומר שמלך שמונים שנה יען כי אז היה בחיים ר"י נשיאה הראשון וכל חברי התנאים וגם רב היה אז בא"י כי רב הלך לבבל בשנת תקל לשטרות, ואך צ"ל תחת פ' שנה ס' שנה וכן צ"ל שנפטר תקצט ונשמט הטי"ת בט"ס. וזה ממש מכון מיום שיסד ישיבתו בשנת תקלט יג' שנים קודם פטירת רבו ר' אושעיה כאשר בארנו לעיל, עד תקצט והם ששים שנה. וזה כונת ר' אמי שאמר ב"ב קסח. וכי מאחד שר' יוחנן מלמדנו פעם ראשונה ושניה, והכונה כמו שאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ד בדבר רב אשי שבבל תלתין שנין אהדר תלמודיה. וכן עשה ר' יוחנן עם תלמידיו.

וכן מוכח מגמרא שר"י האריך ימים כנזיר נט. שנשרו שער בית השחי שלו מרוב זקנה. וחי לערך מאה ותשע שנים. וכפי מה שהאמינו עד היום שרבה חי אך ארבעים שנה וידוע מאגדרש"ג שרבה נפטר תרלא לשטרות ונולד תקצא לשטרות א"כ נולד אחר פטירת ר"י וגם אם נאמר שר"י נפטר תקצט היה אז רבה כבן שמונה, ואיך שלחו אחי רבה שיבא ללמוד לפני ר"י? אבל כבר בארנו שרבה חי ששים שנה והיה באמת בפטירת ר"י קרוב לשלשים שנה, וזה ברור.

והחכם גרעץ בח"ב צד 330 יאמר שר"י נולד תקיב לשטרות ונפטר תקצא היינו שחי אך עט' שנה. ובמבוא הירושלמי ערך ר' יוחנן יאמר שמת ר' יוחנן בן פ' שנים שנת תקץ לשטרות וכן מביא שם בהוספות שר"י לא האריך יותר מן פ' שנים ואומר שכן כותב רש"ג באגרתו ושגגה יצאה מעט׳ שמעולם לא כתב כן רש"ג.

ובמבוא המשנה צד 28 יאמר שרבי נפטר קך שנה אחר החורבן היינו תקב לשטרות. וכן יאמר שם צד 203. ולפי חשבונו שר"י חי אך פ' שנה ונפטר תקץ לשטרות א"כ נולד ר"י שמונה שנה אחר פטירת רבי וזה ללא אמת כמפורש בגמרא שר"י היה תלמידו דרבי.

ובחגיגה טו: יסופר כשנפטר ר"י פסק קוטרא מקבריה דאחר ופתח עליה ההוא ספדנא ואמר אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך רבינו. ובמו"ק כה: שר' יצחק בן אלעזר ור' אמי יתבי שבעה ושלשים אחר רבם הקדוש, וכן הספידו ר"א בן

פדת לגרסת ע"י ודק"ס שם, ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז שר' יסא הורי לשלול וכו'. ודורו קראו עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בוז יבוזו לו כדמובא בפסקתא דר"כ קעט. וכן מובא בויק"ר רפ"ל.

ור' אלעזר תלמידו ישב על כסאו אחריו, אך לא האריך ימים כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב ששניהם נפטרו בשנה אחת, ור' אמי ישב על כסאו.

ר' יוחנן אחוה דמר בריה דרבינא.

נזכר שבת צד. הקשה לר"נ בר יצחק.

ר' יוחנן אחוה דרב ספרא.

נזכר בירושלמי חגיגה פ"א ה"ו התיב על דברי ר' יוסי (חבירו דר' יונה).

יוחנן אחי ר' שמעון בן יהוצדק הכהן.

נזכר שמחות פ"ד ה"יא כשמת ר' שמעון אחיו בא מן הגליל לטמא לו.

ר' יוחנן איש בקעת בית חורתן.

ערך ר' נחוניא.

יוחנן איש ירושלים.

יוסי בנו מן הזוגות שקבל מאנטיגנוס איש סוכו אבות פ"א מ"ד.

ר' יוחנן בן אליקים.

כן מובא ביוחסין. ונזכר ב"ק קיז: בדפוס פיזרו. והיה חבירו דר' אלעזר, וגרסא שלנו ר' שמעון בן אליקים.

יוחנן בן אלעאי.

נזכר סוכה כז: מעשה בר' אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן בן אלעאי בקיסרי ואמרי לה בקיסרין.

ר' יוחנן בן אלעזר.

בפסחים נא. אמר רבב"ח סח לי ר' יוחנן בן אלעזר פ"א נכנסתי אחר ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא וכו', אבל בשבת מט: הגרסא ר' יונתן.

ר' יוחנן בן ארזא.

היה בדור הראשון לאמוראי א"י כע"ז נח. שפ"א ישב לשתות יין עם ר' יוסי בן נהוראי אתא ההוא גברא אמרו ליה תא אשקינן, לבתר דרמא לכסא איגלאי מלתא דעכ"ום הוא, חד אסר אפילו בהנאה וחד שרי אפילו בשתיה, ארי"בל מאן דאסר שפיר אסר וכו'. וידוע שריב"ל היה מאמוראי דור הראשון.

יוחנן בן בג בג. (תנא).

בשם זה נזכר אך פ"א בקידושין י: וכבר שלח יוחנן בן בג בג אצל ר' יהודה בן בתירה לנציבין שמעתי עליך — שלח לו ואתה אי אתה אומר כן מוחזקני בך שאתה בקי בחדרי תורה וכו'. ובירושלמי כתובות פ"ה ה"ד המאמר הזה ושם נזכר בשם רבי יוחנן בן בג בג, ובכל מקום נזכר אך בשם בן בג בג כאבות ספ"ה בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכולה בה. ובעירובין כז: בבקר מלמד שלוקחין בשר ע"ג עורו א"ר יוחנן מאן דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא וכו'.

ובפסחים צו. בן בג בג אומר מנין לתמיד שטעון ביקור. וב"ק כז: אמר אל תכנס לחצר חבירך ליטול את שלך שלא ברשות. ובכורות יב. אמר נאמר כאן וכו'.

ודעת התוס' בחגיגה ט: ד"ה בר שיש מפרשים שהיה גר ולכן נקרא בן בג בג כלומר בן אברהם שנתוסף בשמו ה', ובתו"יוט באבות שם כתב יען שלא האריך ימים.

ובסה"ד כתב שהיה בזמן ר' יהושע, וכונתו יען שמצינו בעדיות פ"ח מ"ג העיד ר' יהושע ור' יהודה בן בתירה, ויוחנן בן בג בג שלח לריב"ב לכן היה בל"ס בזמן ר' יהושע.

ר'

ר׳ יוחנן בן ברוקא. (תנא דמתניתין).

הוא היה תלמידו הגדול דר׳ יהושע כמפורש חגיגה ג. מעשה בר׳ יוחנן בן ברוקא ור״א חסמא שהלכו להקביל פני ר׳ יהושע בפקיעין — א״ל תלמידך אנו ומימיך אנו שותין — שבת של רא״בע היתה. ובירושלמי שם, ובתוספתא סוטה פ״ז שהלכו מיבנה ללוד. ובתוספתא תרומות פ״ז א״ר ישמעאל בנו שר״י בן ברוקה מעשה שהלך [אבא] ריב״ב אצל ר׳ יוחנן בן נורי לבית שערים, ובירושלמי תרומות פ״ח סה״ג איתא להיפוך והוא ט״ס.

הלכותיו במשנה.

בעירובין פ״ח מ״ב בענין שיעור עירוב תחומין חולק עם ר״מ, ר׳ יהודה וריבב״א מכבר בפונדיון מד׳ סאין בסלע, ור״ש, ושם פ״י מ״טו חולק עם ר׳ יהודה בדין שרץ שנמצא במקדש ואומר שבהן מוציאו בהמיינו שלא לשהות את הטומאה, ונזכר קודם ר׳ יהודה.

ופסחים פ״ז מ״ט אומר אף זה ישרף מיד.

ובסוכה פ״ד מ״ו אומר חריות של דקל היו מביאין.

יבמות פ״ו מ״ו שסובר שגם אשה מצווה על פו״ר.

וכתובות פ״ב מ״א אומר אף חלוק קליות ראיה (שהיתה בתולה כשנשאת).

וב״ק פ״י מ״ב אומר נאמנת אשה או קטן לומר מכאן יצא נחיל זה וכו׳.

וב״ב פ״ח מ״ה אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין.

ושבועות פ״ז מ״ז אפילו נולד הבן לאחר מיתת אביו ה״ז נשבע ונוטל.

ובכורות פ״ח מ״י היורש את אשתו יחזיר לבני משפחה. וחולק על ר״מ.

ובברייתא נזכר שבת כו. ושם ר׳ ישמעאל בן ברוקה אומר (וצ״ל ר׳ יוחנן ב״ב) אין מדליקין אלא ביוצא מן הפרי וחולק על ר׳ ישמעאל ר״ט וריו״בנ. ופסחים לט. חולק עם ר׳ יהודה.

וכן נזכר כתובות כח:, ושם מט. אומר חובה לזון את הבנות לאחר מיתת אביהן. וחולק עם ר״מ ור׳ יהודה. ובנדה מז. אלו הן סימני בגרות ראבר״צא — ריבב״א משיכסיף ראש החוטם — ר׳ יוסי אומר וכו׳.

וב״ר פ״לד־ח שמוסיף אף הסירוס, אבל בסנהדרין נו. המאמר ע״ש ר׳ חידקא.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר אבות פ״ד מ״ד כל המחלל ש״ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם.

והשאיר אחריו בן חכם בשם ר׳ ישמעאל כברכות נט., ומה שמצינו ר״ה לב. ירד ר׳ יוחנן בן ברוקה לפני רש״בג צ״ל ר׳ ישמעאל בנו של רי״בב וכן הוא בירושלמי שם. ובספרא אמור־קעז איתא בטעות ר׳ שמעון בנו של רי״בב וצ״ל ר׳ ישמעאל.

ר׳ יוחנן בן ברכיה.

כן מביא היוחסין ממס׳ סופרים, ולא נמצא במס׳ סופרים שלנו.

יוחנן בן בתירא. (תנא).

נזכר זבחים סג., אבל גרסת דק״ס ושיטה מקובצת, וכן הוא במנחות ח: ר׳ יהודה בן בתירה.

ובמנחות מא: אמר, וכבר עלו זקני ב״ש וב״ה לעליית יוחנן בן בתירא, וגרסת שיטה מקובצת יונתן וכן היא בספרי שלח.

ר׳ יוחנן בן גודגדא. (תנא דמתניתין).

הוא היה לוי ושימש בבה״מק שהיה ממונה על נעילת שערים כתוספתא שקלים פ״ב. ובערכין יא: מעשה בר״י בן חנניה שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר׳ יוחנן ב״ג א״ל בני חזור לאחוריך וכו׳.

והיה חסיד גדול כדמובא במשנה חגיגה

ספ״ב יוחנן בן גודגדא היה אוכל על טהרת הקודש כל ימיו והיתה מטפחתו מדרס לחטאת.

ונזכר גיטין פ״ה מ״ב שהעיד ד׳ דברים על החרשת — ועל קטנה — ועל המריש — ועל חטאת הגזולה — מפני תקון המזבח. והמשנה נשנית גם בעדיות ספ״ח ושם ר׳ נחוניא בן גודגדא, אבל במתניתא דבני מערבא גורס ר׳ יוחנן ב״ג, וכן הוא ביבמות פ״יד מ״ב.

ונזכר בברייתא חולין נה: וכבר העיד אלעזר ספרא ויוחנן בן גודגדא על הגלודה שפסולה.

ובהוריות י. א״ל ר׳ יהושע לר״ג תמה על שני תלמידים שיש לך ר״א חסמא ור׳ יוחנן בן גודגדא. והוא ט״ס וצ״ל ר׳ יוחנן בן נורי כדמובא בספרי דברים פסוק טז.

ובירושלמי תרומות רפ״א שבניו היו כולן חרשין וכל טהרות שבירושלים היו נעשין על גביהן. ומזה אנו רואין שגם בניו היו גדולים עוד קודם החורבן, א״כ לפלא מה שמצינו בחגיגה ג. הנהו תרי אילמי דהוי בשבבותיה דרבי בני ברתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא ואמרי לה בני אחתיה דר׳ יוחנן [בן גודגדא, דק״ס] דכל אימת דהוה עייל רבי לב״מד הוו עיילי ויתבי קמיה, ובל״ס היה כתוב רב״י והוא ר׳ יהושע.

ר׳ יוחנן בן דהבאי. (תנא דברייתא).

היה תלמידו דר׳ יהודה בן תימא כסנהדרין ד: שאמר משמו שסומא באחת מעיניו פטור מן הראיה. והמאמר מובא בחגיגה ב. וערכין ב: ושם סתם ר׳ יהודה אך בדק״ס גרס ר״י בן תימא. ובמנחות מב: חולק עם ר׳ חנינא בן גמליאל בענין תכלת.

ונשאר לנו ממנו מאמר אגדי בנדרים כ. שאמר ד׳ דברים סחו לי מלא״השׁ, חיגרין מפני מה הויין וכו׳. ובאדר״נ ספ״כז אומר, האומר אין הלכה נבראת (אז נראית) אין לו חלק לעולם הבא. ואמר שם אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה גמירא, ואמר שם משל נאה ע״ז.

ר׳ יוחנן בן החורני. (תנא דמתניתין).

בסוכה פ״ה מ״ז שב״ה אמרו לב״ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב״ש וזקני ב״ה לבקר את ר׳ יוחנן בן החורני ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית וכו׳. ובמשנה שבגמרא גרס בן החורנית.

ובתוספתא סוכה פ״ב אמר ר״א בר׳ צדוק כשהייתי למד תורה אצל ר׳ יוחנן בן החרבית (ובתוספתא צוקרמנדל בן החורוניות) וראיתיו שאוכל פתו חריבה שהיו שני בצורות באתי ואמרתי לאבא אמר לי הולך לו זתים, והולכתי לו זתים נטלן ונסתכל בהן — א״ל איני אוכל זתים, באתי וא״ל לאבא, א״ל לך וא״ל חבית מנוקבת היתה — כדברי ב״ה להודיעך כח שאוכל חולין בטהרה שאע״פ שמתלמידי ב״ש היה לא היה נוהג אלא כדברי ב״ה. ומובא המעשה ביבמות טו: ושם ר׳ יוחנן החורני. ובספר מבוא המשנה יאמר שקאי על ר׳ צדוק שהוא היה תלמיד שמאי, ולא צדק בזה.

ר׳ יוחנן בן המשולם.

בגיטין סב. העיד ר׳ יוסי בן המשולם משום אחיו ר׳ יוחנן שאמר משום ר״א חסמא, ובתוספתא דמאי רפ״ג ופ״ו גרס משום ר׳ נתן אחיו.

רבן יוחנן בן זכאי.

המלאך הגואל הזה אשר נשלח לנו ממרום בדמות איש, כפי הנראה נולד בירושלים בימי מלוכת אנטיגנוס בן אריסטובלוס או מעט קודם לו, והוא ע״פ מה שאמרו ר״ה לא: וספרי ברכה ס״לו שרבן יב״ז חי ק״ך שנה, וכאשר נבאר

שחי

שחי אחר החורבן כעשר שנים, והורדוס מלך קג' בפני הבית, א"כ בעלות העריץ הגדול על כסא ממלכתו היה אז ריו"בז כבן שבע שנים.

מי היו אבותיו או משפחתו לא נודע לנו מאומה, אך ששם אביו היה זכאי, ובעודו בימי עלומיו זכה לישב לרגלי הנשיא הלל כמפורש פסחים ג: הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דהלל וחד מינייהו רבן יוחנן ב"ז — חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה — אמר מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל ולא היו ימים מועטין עד שהורה, ובל"ס אמר זאת על ריו"בז, כמפורש סוכה כח. ששמונים תלמידים היו להלל — קטן שבכולם ריו"בז, ולא הניח (מללמוד מרבו) מקרא, משנה, גמרא, הלכות, ואגדות, דקדוקי תורה, ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים, ג"ש, תקופות, גימטריאות, שיחת מלה"ש, שיחת שדים, שיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, מעשה מרכבה, הויות דאביי ורבא, ובירושלמי נדרים ספ"ה שפ"א חלה הלל ונכנסו כל תלמידיו לבקרו עמד לו ריו"בז בחצר אמר להן היכן הוא הקטן שבכם שהוא אב לחכמה ואב לדורות. ונבואת אמת יצאה מפי רבו הקדוש שזה הקטן יוחנן יהיה רבן של כל ישראל ואב ופטרון לכל העם כולו.

והוא הרכיש לו את כל המדות הגדולות והיקרות דרבו כמפורש סוכה כח. שמימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ד' אמות בלי תורה ובלי תפלין, ולא קדמו אדם בב"המד ולא ישן בב"המד לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הרהר במבואות המטונפות, ולא הניח אדם בב"המד ויצא, ולא מצאו אדם יושב ודומם, אלא יושב ושונה, ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ולא אמר הגיע עת לעמוד מב"המד חוץ מע"פ וערבי יו"הכפ. וברכות יז. אמרו עליו שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק.

ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ג שלא היו התפלין זעין מיניה לא בקיץ ולא בחורף. ובמס' סופרים פ"טז אמר בעצמו אם כל הימים יהיו דיו והשמים יריעות לא היו מספיקין לכתוב מה שלמד מרבותיו ולא אצל — אלא כשם שזבוב הזה וכו'. (ובילקוט בראשית פ' ויטע העתיק שלא כהוגן).

וביוחסין וסה"ד מביאין שהיה נקרא בשם קופת הרוכלין, ושגגה היא כי השבח הזה נאמר מפי רבי על ר"א בן עזריה כאדר"נ פ"יח. ובספרי ברכה חלקו את שנותיו לג' חלקים שארבעים שנה (הראשונים) עסק בפרגמטיא, וארבעים שנה למד, וארבעים שנה לימד. ובלי שום ספק אין כונת חז"ל לומר שהתחיל ללמוד כשהיה בן ארבעים שנה? כי הלא מפורש שבימי עלומיו כבר היה תלמיד מקשיב להלל הנשיא, אך כונתם שבארבעים שנה הראשונות עסק גם בסחורה להקים פרנסת ב"ב, וכשהגיע לשנות בינה אז שם כל מעייניו אך בתורה וקבל תורת רבותיו (כמפורש אבות פ"ב מ"ח שקבל מהלל ומשמאי) להיות כלי מוכשר לעמוד בראש העם ולהציל את התורה מכליון בימים הרעים האלו, כי הוא היה האחרון שקבל מן הזוגות.

הוא ראה בעני עמו מיום הולדו, בהיותו נער קטן ראה איך העבד האדומי לכד המלוכה בחזקת היד ובשפיכת דמי עמו כמים משך לז' שנה, וביתר שאת אחרי מות הורדוס בימי מלוכת ארכילוס הרשע כי בימי הורדוס לפחות לא נגע לרעה להלל ושמאי ותלמידיהם. הוא ראה איך נציבי רומי ימוצו לשד עצמות אחיו באין מציל, אבל כבר למד מרבו הקדוש לשאת בדומיה עול הרומאים שמן השמים המליכו אותם. ובפרט שראה

שאינם שולחים יד בבית ישראל פנימה והניחו להם להרביץ תורה ברבים כמפורש פסחים כו. שרבן יוחנן ב"ז היה יושב בצלו של היכל ודורש* כל היום כולו (שרחוב גדול היה ומחזיק ב"א הרבה היה דורש שם מפני החמה שאין לך בהמ"ד מחזיקן, רש"י).

וקרוב מאוד לומר שבימי נשיאות רבן גמליאל הזקן היה במקום אב"ד, אף שנתבטלו הזוגות, יען כי באמת כח זוגות כבר נתבטלו מפטירת שמעיה ואבטליון, כי הלל ושמאי היו להם שני בתי מדרשות שוין אף שבבה"מד היה הלל הנשיא ושמאי הא"בד אבל למראה עינים למראה עיני המלוכה לא נשיא היה ולא אב"ד היה אך שני בתים להרביץ תורה כי כח הסנהדרין כבר נוטל מהן עוד טרם עלה הלל לא"י.

וכשהגיע לשנות שיבה אז היה כבר מראשי הדור בירושלים כיומא לט: שאמרו ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין — ולא היה נר מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן ב"ז א"ל היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני בך שסופך עתיד ליחרב, כי באמת התגברו אז הצרות למעלה ראש, וכפי הנראה היה זה אחרי מות אגריפוס המלך הכשר, ונציבי רומי מלאו בתיהם זהב ממסחר הכהונה הגדולה שמכרו למי שנתן כסף תועפית למו. ואז התחילו פעם שנית הצדוקים והבייתוסים להתגבר, כי הכהנים הגדולים היו כמעט בולם מכת הצדוקים, וגם הסנהדרין היו מהם. אז ראה והבין רי"בז בעינו שכלו כי קרבו ימי החורבן, ולא ממושלי הרומאים אך מהרסיך ומחרביך ממך יצאו. ואם כי התגבר כארי נגד האויבים הפנימים היותר מסוכנים שרצו להפוך קערה על פיה כמפורש ב"ב קטו: בכ"ד בטבת (ובמגילת תענית פ"ה שהיה בכ"ד באב) תבנא לדיננא שהיו הצדוקים אומרים תירש הבת עם בת הבן (בשוה) נטפל להן רי"בז א"ל שוטים מנין זה לכם — ונצחם. ובמגילת תענית מסיים שם וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום ובטלום — עשאוהו יו"ט, והוא ט"ס כי רי"בז לא היה אפילו בנעורותו בימיהם, ובאמת שייך זה לפ"ד כשנבטל ספר גזירות וזה היה בימי החשמונאים.

וכן במג"ת פ"א ומנחות סה. שהבייתוסין אומרין עצרת (צריך להיות) אחר השבת ונצחן רי"בז. וכן מובא במג"ת פ"ח שהיו הצדוקים אומרין שאוכלין מנחת בהמה ונצחן רי"בז.

ובידים פ"ד מ"ו שהיה לו וכוח גדול עם הצדוקים, למה כתבי הקודש מטמאין את הידים. ובמ"ר פ"יט-ח ששאלו עכ"ום אחד טעם אפר הפרה שהוא כמין כשפים והשיב לו ראית מימיך אדם שנכנסה בו רוח תזזית א"ל הן, ומה אתם עושין לו? א"ל מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו — ישמעו אזניך מה שאתה מוצא מפיך, כך רוח הטומאה — לאחר שיצא א"ל תלמידיו רבינו לזה דחית בקנה, לנו מה אתה אומר, א"ל חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין אלא אמר הק"בה חקה חקקתי גזירה גזרתי.

וכן היה לו תמיד וכוח עם הגמונים ושרים כבכורות ה. ששאלו קונטרוקוס השר (ובסנהדרין פ"א ה"ד קראו אנטונינוס הגמון) בפרטן לוים אתה מוצא כב' אלף וג' מאות בכללן אתה מוצא (אך) כ"ב אלף, אותן ג' מאות להיכן הלכו, א"ל שהיו בכורים ואין בכור מפקיע בכור.

ובירושלמי סנהדרין פ"א סה"ב שאלו אגנטוס הגמון כתיב השור יסקל וגם בעליו יומת (וכי מה עשו הבעלים) א"ל שותף ליסטים כליסטים,

ואל ישיבתו הגדולה התקבצו כל חכמי הדור, והמובחרים שבהם היו ר' אליעזר

בן

בן הורקנוס, ר' יהושע בן חנניה, ר' יוסי הכהן, ר' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך כאבות פ"ב מ"ח, ואמר להם צאו וראו איזהי דרך ישרה שידבק בה האדם ואמר ר"א בן ערך לב טוב, וא"ל רבם הקדוש רואה אני את דברי אלעזר ב"ע שבכלל דבריו דבריכם. ובל"ס היו לו כמה מאות תלמידים אך המה היו המובחרים והגדולים שבהם.

וכן היה ר"ג תלמידו כמבואר בערכו.

וכן ר' חנינא בן דוסא היה תלמידו כברכות לד..

ור' נחוניא בן הקנה היה ג"כ מתלמידיו כדמשמע ב"ב ו:.

ובתוספתא פרה פ"י שמעיה איש כפר עותני שאל לרי"בז.

וישיבתו גדלה כ"כ עד שדרשו בפתחתא דאיכ"ר"יב ואת כל בית גדול זה בית מדרש גדול של רבן יב"ז.

ומושלי הארץ ידעו והכירו כי האיש המורם מעם הלזה הוא תלמיד הלל האוהב שלום ורודף שלום, וכאשר אמרו ברכות יז. שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק. לכן לא הביטו עליו בעין חשד כי ידעו היטב שאך בתורת ה' חפצו ובעניני המלוכה לא התערב מעולם, לכן הרביץ תורה בראש גלוי באין מחריד,

אבל הוא ראה בחכמתו כי האויב מבפנים מסוכן יותר ממאה נציבים והגמונים, וראה כי רקבון עלתה בהם כי הפריצים והצדוקים התחילו שנית להרים את ראשם ועשו חוזה עם שרי המלוכה לראות און ולא להתבונן, אז גמר בדעתו לבנות קן התורה במקום יותר בטוח, במקום ששם לא ישלטו הצדוקים שלטת ויהיה כולו קודש לה'. אז הלך לתור מקום מנוחה והלך לעיר ערב (היא עיר הסמוכה לציפורי כברכות פ"ד ה"א דסלקין חמריא מן ערב לציפורין ואמרין בבר שבת ר' חיננא בן דוסא בעירו), ולפי הירושלמי שבת פ"טז ה"ח היה שם ריב"ז יח' שנים, אך לא מצא את המקום מוכשר לתורה כדאמרו שם שלא שאלו ממנו אלא תרין עובדיא, אמר גליל גליל שנאת התורה סופך לעשות במסיקין.

וכן הוא במשנה שבת פ"טז מ"ז א"ר יהודה מעשה בא לפני רי"בז בערב ואמר וכו', לכן הלך לו לעיר יבנה, ובל"ס התיעץ עם מרעהו הנשיא רבן גמליאל הזקן. ושם מצא את אשר חפץ, ולאט לאט התקבצו שמה מחכמי הדור ובמשך הזמן קבעו להם ב"ד גדול כמפורש סנהדרין פ"יא מ"ד אין ממיתין אותו (לזקן ממרא) — ולא בב"ד שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול בירושלים, (ופרש"י אם נשאלו לב"ד שבלשכת הגזית — ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ועדיין הבית קיים).

אבל רי"בז ותלמידיו הנאמנים נשארו בירושלים כי ידע היטב אשר הוא בחכמתו יציל לפחות הצלה פורתא, וכן היה כי הבריוני גברו בירושלים, וגם כח הסנהדרין בא לידם כבסנהדרין פ"ז מ"ב אר"א בר' צדוק מעשה בבת כהן אחת שזנתה והקיפוה הבלי זמורות ושרפוה א"ל מפני שלא היה ב"ד של אותה שעה בקי, ובגמרא שם נב: אמר רב יוסף ב"ד של צדוקים הוה.

וזה היה באמת שנים אחדות קודם החורבן שמרדו במלכות רומי ורסן הממשלה באה לידם. ויסופר גיטין נו. באריכות איך שהבריוני רצו להלחם עם הרומאים וא"ל רבנן לא מסתייעא מלתא, וכשרצו החכמים לעשות שלום עמהם לא רצו הבריוני ושרפו כל אוצרות התבואה והאוכל עד דהוה כפנא, ורי"בז ראה כי הגיע העת לצאת מתוך המהפכה, ושלח לקרא לאבא סקרא ריש בריוני שהיה בן אחותו א"ל עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו לעלמא בכפנא, א"ל מאי איעביד דאי

אמינא

אמינא להו מידי קטלו לי א"ל חזי לי תקנתא לדירי דאיפוק אפשר דהוה הצלה פורתא. אז יעצו שיעשה א"ע חולה ואח"כ יוציאו קול שמת ותלמידיו ישאו אותו מן העיר וכן עשה, ונכנס ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחר, כי מטו לפיתחא בעו הבריונים למדקריה או למדחפיה (פן יערים הוא) אמר להו (אבא סיקרא) יאמרו רבן דקרו, פתחו לו בבא נפק. ויסופר באריכות באיכה רבתי פ"א-לא כשיצא מן העיר ונתנוהו בחד בית עולם, נפק לטייל בחיילותיו של אספסיאנוס א"ל אן הוא מלכא, אזלו וא"ל חד יהודי בעי למישאל בשלומך, א"ל יבא.

ונוכל לצייר בנפשנו את הפגישה הנכבדה הזאת, כפגישת יעקב ועשו, ופגישת שמעון הצדיק עם אביר העריצים אלכסנדר מקדון. וזה פעם השלישית ששני גבורי העולם נפגשו יחד, אבל מה מאוד שינו איש מרעהו כרחוק מזרח ממערב. מצד אחד עמד איש שחוח יותר ממאה שנה, זקנו יורד ע"פ מדותיו אשר תאות עו"הז כבר נשכחה מלבו והיה כולו קודש, ומעיניו נצצו רשפי שלהבת־יה ואהבת עמו. ולנגדו עמד עשו במלא מובן המלה, איש אשר חבק זרועות עולם בחרבו הקשה, איש אשר עשה לו שם עולם בלגיוני רומי האדירה, עומד כעת נשען על חרבו הנותנת לו כבוד, ומבטי שניהם נפגשו יחד.

מה עמקו היה אז מחשבותיהם, אבל מה רמו מחשבת רבן יוחנן ב"ז ממחשבת הגבור הלזה. להגבור הזה היה כמו משחק ילדים כי במה נחשב לו הזקן הזה, אבל יעקב סבא לא חת ולא זע ממנו כי במה נחשב לו כל חיילי רומי וחייהם הגופנים נגד חייו הרוחניים הקדושים והטהורים, ושם מבטחו בה' שימצא חן בעיני עשו אחיו. וכן היה. וראשית דבורו היה לומר לו שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא, א"ל תרי קטלי מחייבת, חדא דלאו מלכא אנא (וכשישמעו יחייבו את ראשי למלך) ותו אי מלכא אנא למה לא באת אלי עד היום? והשיב לו אם גם אינך מלך אבל אתה עתיד להיות מלך, כי קבלה בידינו שירושלים לא תפול אלא ביד מלך, ומה שלא באתי אליך עד הנה יען שהבריוני שבנו לא שבקוני. וכאשר דברו זע"ז בא שליח מרומי ובשרו שמת קיסר ויועצי המדינה הסכימו להקים אותו לקיסר. ואז הוה סיים חד מסאני בעא למסיימא לאחרינא ולא עייל, בעא למשלפיה לאידך לא נפק ונבהל, אך ריב"ז הניח דעתו וא"ל שזה נהיה אך משמועה הטובה הבאה אליו פתאום.

וימצא מאור חן בעיניו, אז א"ל, השתא צריך אני ליסע לרומי לשים כתר המלוכה בראשי ואני אשלח ממלא מקומי שר צבא אחר, לכן שאל ממני איזה טובה ואני אמלא את דבריך. ובאיכ"ר יסופר שבקשו שימחול להם ויעלה מעל ירושלים וענה לו שזאת לא יוכל עשה ואמר כלום אמליכוני בני רומי דנרפי להדא מדינתא? אבל בגיטין יסופר שלא בקשו כזאת מעולם כי רבן יב"ז ידע היטב שאפילו אם ימחול הפעם מה תועלת תצמח מזה? כי כ"ז שהבריוני מושלים בה אין שום תוחלת להשיב כבוד ישראל כבראשונה, וסוף סוף ימרדו ברומי ואז אפילו הצלה פורתא לא יהיה.

וכאשר בא אליו השעה המוצלחת אשר קיסר רומי אמר לו כי יבקש ממנו כל מה שלבו חפץ, לא עשה כאשר עשה יוסף הכהן אשר קבל נחלאות מטימוס, ולא שאל נחלאות, לא בקש את משרת הנשיאות עבורו ועבור בניו אשר באמת היה ראוי לאותה אצטלא, לא בקש כסף וזהב, אך אז הראה כי הוא באמת מלאך שולח ממרום להציל נשמת יעקב סבא, נשמת העם כולו, ויבקש מאת הקיסר

לאמר

לאמר „תן לי יבנה וחכמיה, ושושילתא דרבן גמליאל ורופא לרפאות את ר' צדוק". לב מי לא ירעד מפני קדושת גבור האומה הלזה, האם היה אצל אומה אחרת איש כזה? לשאול משרת הנשיאות בעד זולתו ולא בעדו.

ובאיכ"ר שם יסופר שבקשו שלא יחרב את פילי מערבאה דאזלי ללוד והקיסר א"ל אם יש לך איזה קרוב שאתה רוצה להציל טרם שיכנסו האוכלסין. ושלח לר"א ור"י להוציא לר' צדוק ומצאו על פתח השער. וכשבא ר"צ לפני ריב"ז קם מפניו, ור' צדוק היה צם ארבעים שנין שלא ליחרב ירושלים וכל מאכלו שהיה מייץ גרוגרות וכי הוה אכיל מידי הוה מתחזי אבראי, והקיסר ראה שמפני גל העצמות הזה קם חכם היהודים ומלא פיו שחוק, אך ריב"ז השיב לו כי לו היה לנו עוד איש צדיק תמים כמוהו לא היית יכול לכבוש את ירושלים גם אם היה לך אוכלסין כפלים כהיום. וסיפר לו חכמתו כשאוכל חד גימזוז ידרוש אח"כ מאה דרשות. והקיסר שהביט עליהם בעיני פקיחא הבין היטב שאם היו כל ישראל חכמים וישרים כמוהם לא היו מורדים מעולם בהם, ולכן נתן לו את שאלתו וצוה שבעיר יבנה לא יגעו לרעה. ור"ג בן ר"ש יצא ממחבואו, וגם נתן לו רופא לרפאות לר' צדוק.

ובזה הציל את שארית ישראל מכליון חרוץ כי תומ"י קבץ כל חכמי התורה למקום אשר מעשי ידיו כוננו מכבר לעיר יבנה אשר משם יצאה התורה והעבודה לכל ישראל, ואם שפך ה' חמתו על העצים והאבנים אבל כלי חמדתו נשארה לנו אשר עי"ז נחיה בגוים, ורומי וכל מלכי העריצים כבר נאבדו ואינם ואנחנו חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים כהיום הזה.

וזה שאמר ריב"ז לתלמידו החביב ר' יהושע באבות דר"נ פ"ד שפ"א היה יוצא מירושלים ור"י הלך אחריו וראה ב"המק חרב, אר"י אוי לנו ע"ז — א"ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמילות חסדים. ואף שריב"ז בעצמו כששמע שנחרבה ירושלים ונשרף ב"המק קרע בגדיו והיה בוכה וצועק וסופד, אבל ניחם בזה שעוד לא אבדה תקותנו ותחת מזבח אבנים בנה לנו מזבח שלהבת־יה מזבח מלב טהור.

ועבור כל הגדולות שעשה זכה להקרא בשם רבן יוחנן ב"ז, מה שלא זכו אך הנשיאים יוצאי ירך הלל הנשיא.

ובספר דרכי המשנה צד 65 יאמר שבכל נוסחאות המשנה והברייתא איתא „רבי" יוחנן ב"ז ולא „רבן", והוא ללא אמת כי בכ"מ נזכר בשם „רבן" ואף בסוטה פ"ט מ"ט משרבו המנאפים פסקו המים המרים ורבי יוחנן ב"ז הפסיקן שם איתא במשניות בשם רבי יב"ז אבל במתניתא דבני מערבא גם שם גרס „רבן" וכאשר אמרו בפירוש סנהדרין מא: כי הוה למד הוה קרי ליה „בן זכאי" כי הוה לימד הוה קרי ליה „רבן".

וכשהיה ביבנה תקן תקנות כר"ה לא: שתשע תקנות תקן.

א) שיהו תוקעין (בר"ה שחל להיות בשבת) בכ"מ שיש בו ב"ד.

ב) שיהא לולב ניטל במדינה כל שבעה זכר למקדש.

ג) שיהא יום הנף כולו אסור.

ד) שיהו מקבלין עדות כל היום.

ה) שלא יהו העדים הולכים אלא למקום הועד.

ו) שאין הכהנים רשאין לעלות לדוכן בסנדליהן.

ז) שלא יהו מחללין שבת אלא על ניסן ותשרי.

ח) גר שנתגייר בזה"ז צריך שיפריש רובע לקינו, וע"ז ארש"בא שריב"ז נמנה עליה

עליה ובטלה מפני התקלה.

ט) מחלוקת ר"פ ורנ"בי אם הוא כרם רבעי או לשון של זהורית. וכמעט כולם נשנו במשנה ר"ה פ"ד מ"א, ב, ג, ד.

ונזכר גם במשנה שבת פ"טז, מ"ז, פ"כב מ"ג, שקלים פ"א מ"ד (הולק עם בן בוכרי כשהיו ביבנה), ובסוכה פ"ב מ"ה שהיה ביחד עם ר"ג (הזקן) ור' צדוק. וכתיבות פ"יג מ"ב שנחלקו בני כה"ג עם חנן, וא"ר דוסא בן הרכנים כדבריהם ורי"בז אמר יפה אמר חנן. ובעדיות פ"ח מ"ג אר"ג — שגזר רי"בז שלא להושיב ב"ד וכו'. וכלים פ"ב מ"ב רי"בז אומר חצבים גדולים וכו' (אבל בתוספתא דכלים ב"ק פ"ב גרס ר' נחמיה ורא"בי).

ובאגדה מצינו דבריו היקרים במשנה עדיות פ"ח מ"ז א"ר יהושע מקובל אני מרי"בז וכו'. ובכלים פ"יז מ"טז ועל כולן ארי"בז אוי לי אם אומר וכו'.

ובגמרא, ר"ה כט: כשהתקין שיהיו תוקעין בשבת א"ל בני בתירה נידון א"ל נתקע ואח"כ נידון וכו', ובקידושין כב. ריב"ז היה דורש את המקרא כמין חומר מה נשתנה אוזן — אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים וכו'. וב"ק עט: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן — שזה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה. ואמר שם בא וראה כמה גדול כבוד הבריות וכו'.

ובתוספתא ב"ק פ"ז חמשה דברים היה רי"בז אומר כמין חומר, א) מפני מה גלו ישראל לבבל — מפני שבית אברהם משם. ב) מפני מה בלוחות הראשונות כתיב והלוחות מעשה אלקים, בשניות והלוחות מעשה משה, ונתן ע"ז משל נפלא. ג) אשר נשיא יחטא, אשרי הדור שהנשיא שלו מביא חטאת על שגגתו (ומובא על שמו הוריות י). ד) מה ראתה ברזל ליפסל יותר מכל מיני מתכות מפני שהחרב ראויה לעשות הימנו, חרב סימן פורעניות ומזבח סימן כפרה וכו'. ה) שבעה גנבים הן, הראשון שבכולם גונב דעת הבריות, המסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקראותו וכו'. ובחגיגה ה. אמר אוי ששקל עלינו הכתוב קלות כבחמורות, ובאבות פ"ב מ"ח מאמרו היקר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.

ובכתובות סו: כשמצא את בתו של נקדימון בן גוריון מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים אמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן. ובר"ה יח. משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני יח' שנה באו והודיעו את רי"בז א"ל שמא ממשפחת עלי אתם — לכו ועסקו בתורה.

ובקה"ר ספ"ד שמעון סיכנא איש עיצה היה חופר בורות שיחין ומערות בירושלים אמר לרי"בז אני גדול ממך — וקרא עליו פסוק זה וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח וכו'.

ותלמידיו היקרים לא עזבוהו כמו רגע והיו הולכין תמיד אחריו כחגיגה יד: מעשה ברי"בז — ור"א בן ערך מחמר אחריו א"ל רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה — וכן ר' יהושע הרצה במעשה מרכבה לפניו — ורי"בז קרא לתלמידיו בני כב"ב י, ואמר שם כשם שחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על העכו"ם. וכן כתובות סו: שתלמידיו היו מהלכין אחריו.

וכפי הנראה שאע"פ שבית הועד היה ביבנה וכל התקנות הנקראת על שמו כולם ביבנה נתקן אבל דירתו הפרטית היתה בעיר ברור חיל וגם שם הרביץ תורה. וקרוב מאוד לומר שמפני זקנותו הגדולה לא היה יכול לדור בעיר גדולה

כיבנה

ביבנה, וזה שאמרו סנהדרין לב: אחר רבן יוחנן ב"ז לברור חיל. וכן מצינו בתוספתא דמאי רפ"ג ומעשרות פ"ב מעשה שהלך ר' יהושע אחר ריב"ז לברור חיל.

ובספר דרכי המשנה צד 66 יאמר שהוא הוספה מאיזה תלמיד יען שבסנהדרין שם יאמר מקודם אחר ר' אליעזר ללוד ואח"כ יאמר אחר רי"בז וכו'. וזה ללא אמת כי בספרי שופטים איתא כהוגן תחלה רי"בז ואח"כ ר"א, וזה כמו שאמרנו. וכן הוא מפורש קה"ר פ"ז"ז שב"ז שהיה רי"בז קיים היו יושבין לפניו, כשנפטר הלכו ליבנה.

אם היה רי"בז כהן אם לא.

דעת רש"י בשבת לד. שהיה כהן והוא מתוספתא פרה פ"ג ואהלות פ"טז, וספרי ר"פ חקת ששאלו אותו תלמידיו באיזו כלים פרה נעשית א"ל בבגדי זהב א"ל והלא למדתנו רבינו בבגדי לבן? א"ל אם מה שראו עיני ומה ששרתו ידי שכחתי וכו', וכן כתב הרמ"בם בהקדמתו לזרעים, אבל דעת התוס' מנחות כא: ד"ה שהכהנים שלא היה כהן ומה שאמר מה ששרתו ידי זה היה אך ע"פ הוראתו עכ"ל, ומה שלא קא חשיב בפרה פ"ג מ"ה שרי"בז עשה פרה, קרוב מאוד לומר שפרה האחרונה שעשה ישמעאל בן פיאבי שהיה בזמן אגריפוס השני כמבואר ביוסיפון אז היה רי"בז האב"ד והיא נעשית ע"י ובהוראתו. והגאון יעב"ץ הקשה ע"ז ואישתמיטתיה שרי"בז חי ק"ך שנה והיה תלמידו של הלל ושמאי.

קורותיו הפרטים מצינו שבן אחד מת לו בחייו כאדר"נ ספ"יד, ופ"א חלה בנו ושלח לרח"בד שיתפלל עליו א"ל אשתו האם הוא גדול ממך? והשיב לה אני כשר לפני המלך והוא כעבד לפני המלך.

וכן היה לו בן גדול בתורה בשם ר' יהודה כנדה טו,

אריכת ימיו ופטירתו.

הנה דעת התוס' שבת נד: ד"ה הוה, שימי נשיאות רי"בז היה שנה או שנתים לאחר החורבן, אבל אין כונתם לומר שכן היה להם בקבלה כי מנין לנו זאת? אך כונתם לומר שהיה לכל הפחות נשיא ביבנה אחר החורבן בשתי שנים, ואפשר שהיה יותר, וכן הוא דעת כל חכמי האחרונים שחי אחר החורבן קרוב לעשר שנים כדמוכח מתקנותיו המרובין שתקן ביבנה, וכן משמע ממה שאמרו ר"ה כט: פ"א חל ר"ה להיות בשבת — א"ל רי"בז לבני בתירה נתקע א"ל נדון א"ל נתקע ואח"כ נידון וכו'. ומזה אנו רואין שעברו כמה שנים בהיותו ביבנה ועדיין לא תקן שיהיו תוקעין בשבת ואך אז כשאירע ד"ז אז תקן זאת.

והאיש הקדוש הזה אחרי הקריבו למזבח אהבת עמו את כל ימי חייו ואשר זכה לראות פרי עמלו ואשר החזיר עטרת הסנהדרין לכחה, כשהגיע זמנו לפטר מן העולם יסופר ברכות כח: כשחלה רי"בז נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות א"ל תלמידיו, נר ישראל, עמוד הימיני פטיש החזק מ"מ אתה בוכה, א"ל אילו לפני מלך ב"וד היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם — ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה שהוא חי וקים — שאם כועס עלי כעסו כעס עולם — ולא אבכה? א"ל רבינו ברכנו א"ל יהי"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"וד. ותלמידיו לא הבינו דבריו העמוקים ושאלו לו עד כאן? (ותו לא) אמר להם ולואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם.

ועליו

ועליו נוכל לומר ויוחנן רבינו בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נסתרה בינתו עד רגע האחרון, ובשעת פטירתו א"ל פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא (אלי ללוותי), ובסוטה פ"ט מ"טו משמת רבן יוחנן בן זכאי בטלה זיו החכמה, ונתקיימה נבואת הלל רבו הקדוש שאמר עליו שהוא אב לתורה ואב לחכמה.

ואף שריב"ז נפטר והלך לו אבל תורתו נשארה חיה בפי תלמידיו הגדולים שהאירו עולמו של ישראל בתורתם ובחכמתם וכל אחד מתלמידיו ירש איזה מדה טובה מ־בו כמבואר בערכם,

וכן מצינו שהשאיר אחריו בית מדרש כעירובין יט. תנא רבה בר מריון בדבי רבן יוחנן ב"ז ופירש"י ברייתא שנסדרה בב"מד כעין תוספתא.

וכן מצינו מאמ־יו היקרים בפי האמוראים האחרונים כשק־ים פ"ב כה"ג ר' יהושע הכהן ב"ר נחמיה בשמו, וב"ר פ"יט־ו ר' יודן בשמ־.

ר' יוחנן בר' חנינא.

נזכר סנהדרין לח: דרש יב' שעות הוי היום, שעה ראשונה הוצבר עפרו וכו', וגרסת דק"ס ר' חמא בר' חנינא או ר' אחא בר' חנינא.

ר' יוחנן בר' יאשיה.

נזכר במכלתא משפטים פ"טז, אך הוא ט"ס וצ"ל ר' אחי בר' יאשיה, וכן הוא בילקוט שם.

יוחנן בן יהונתן אריה דמכפר שיחיא.

נזכר יבמות קכב: שהעיד לפני ר' טרפון על אחד שנהרג ור"ט השיא ע"י את האשה, ואמרו שם מעשה באדם אחד משמע שלא היה מת"ח.

ר' יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר' עקיבא.

נזכר במשנה ידים פ"ג מ"ה שאמר כדברי בן עזאי.

ר' יוחנן בנו של ר' יהושע בן קרחה.

נזכר ספרא ריש אחרי בהלכה.

ר' יוחנן בן יישוע.

בירושלמי יבמות פ"ז סה"ו א"ר מתניה סלקית לסחורה ושמעית ר' יוחנן ור' ישמעאל בני יישוע וכו', ואולי נפל איזה ט"ס.

ר' יוחנן בר' יודן דמן גלילא.

נזכר תנחומא הישן אחרי, אבל בויק"ר פ"ב־ד ותנחומא אחרי־ד איתא ר' יודן דמן גלייא, ושם בהערה נו' ישער הרר"שב בצדק שמדפים אחד כתב תחת ר' יודן ר' יוחנן, ובא השני וכתב ב' נוסחאות, ובדפוס מאנטובא עשה מזה המדפים ר' יוחנן בר' יודן,

ר' יוחנן בנו של ר' יוסי בן קיסמא.

נזכר מדרש תהלים פ"קיד. שדרש אליעזר בגמטריא שי"ח ומזה שאף עבדו אליעזר היה עם אברהם כשנלחם עם המלכים, ובמד' תהלים הישן חסר תיבת בן קיסמא.

ר' יוחנן בר יוסף. ערך ר' יונתן בר יוסף.

ר' יוחנן בר יצחק.

נזכר ילקוט שמואל רמז קיח, בן מובא באיצר ישראל, ולא נמצא בילקוט שלנו.

ר' יוחנן בן לוי.

נזכר ב"ר פ"יג־טו, ובל"ס צ"ל ר' יהושע ב"ל.

ר' יוחנן בר מולדא. ערך ר' חנן בר מולדא.

ר' יוחנן בר מריה—מריא—מדיא.

היה בזמן ר' מנא כירושלמי פסחים פ"ה ה"ו. ר' מנא אמר זריקה כעין שפיכה, ר' חנניה אמר — א"ר יוחנן בר מדיא קרא מסייע ליה לר' חנניה, ובפאה

רפ"א־ב: אמר בשם ר' יוחנן, ופסחים פ"ז ה"יב אמר בשם ר' פנחס. ונזכר תרומות רפ"יא, בכורים פ"ג ה"ד, שבת פ"ג סה"א, עירובין פ"ז ה"א, מגילה פ"א ה"יב, סנהדרין פ"ז ה"ט, ב"ר פ"יג־ה, ויק"ר פ"כב־ט.

והיה בקי בחשבון העיבור כע"ז פ"א סה"א.

ר' יוחנן בן מתיא.

נזכר במשנה ב"מ פ"ז מ"א מעשה בר' יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים, הלך ופסק להם מזונות, וכשבא אצל אביו א"ל בני, אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם י"וי, אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם ע"מ שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד, ומשמע שם שהיה קודם רש"בג.

ר' יוחנן בר נחמן.

נזכר תנחומא וירא־ח ר' יהודה הלוי בר שלום בשמו, ובתנחומא הישן גרס ר' יהודה בר' סימון.

ר' יוחנן בן נורי. (תנא דמשנה).

הוא היה גדול הדור בישיבת יבנה. ממי קבל תורתו מצינו ב"ק ע. שאמר ר' יוסי כשהלך אבא חלפתא אצל ר' יוחנן בן נורי ללמוד תורה ואמרי לה רי"בנ אצל אבא חלפתא, וא"כ היה ספק להם מי היה הרב ומי התלמיד, אבל בתוספתא מצינו כמה פעמים כלשון האחרון, כתוספתא מע"ש פ"א א"ר יוסי בא רי"בנ אצל [אבא] חלפתא א"ל חלת חריע — א"ל אף אני אומר כן אלא שעקיבא וכו'. ושם ב"ב פ"ב א"ר יוסי בא רי"בנ אצל אבא חלפתא א"ל הרי שהחזיק — א"ל אף אני אומר כן אלא שעקיבא וכו'. וכן הוא שם אהלות פ"ה וכלים פ"יא מ"ד. והכברא כן הוא כי ר' חלפתא היה בזמן הבית והכיר עוד את ר"ג הזקן בשבת קטו. והוא נחשב כמעט לדור רי"בז אך היה גם בדור ר"ג, אבל רי"בנ נחשב לדור ר"ע ורא"בע, וכאשר נבאר.

וכן מצינו שאמר בשם ר' אליעזר הגדול כקידושין לט., ותוספתא כלים ב"ק פ"ו ותו"כ שמיני פ"ד־קל ארי"בנ אמרתי לו לר"א אם הצילו אהלים וכו'.

ויש שרוצים לומר שהיה תלמיד ר"ג ומביאין ראיה מערכין טז. שארי"בנ מעיד אני עלי ש"וא שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהיתי קובל עליו לפני ר"ג בריבי. אבל אין שום ראיה מזה שהיה תלמידו, ואך יען שר"ג היה הנשיא ונהג נשיאותו ברמה לכן היו כל חכמי הדור נכנעין תחתיו וכאשר נבאר עוד.

הוא למד תורה מתוך עוני היותר גדול כמפורש בירושלמי רפ"ח דפאה שהיה יוצא עם הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה, ובספרי דברים־טז כשהיה ר' יהושע עם ר"ג בספינה א"ל ר"ג כל כך יש בידך ואתה עולה בספינה, א"ל ר' יהושע עד שאתה תמה עלי תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה ר"א חסמא ור' יוחנן בן נורי שיודעין לשער כמה טפות בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש. נתן דעתו להושיבם בראש וכשעלה מינה אותם לאיזה שררה, ובהוריות י. מובא בטעות ר' יוחנן בן גודגדא, וכבר בארנו בערכו שר"י בן גודגדא היה כבר זקן הדור בזמן הבית, וצ"ל כמו בספרי. וכן מה שאמר ר' יהושע עליהם שני תלמידים שיש לך, זה ג"כ יען שכולם היו כפופין תחתיו, אבל באמת היו כולם גדולי הדור אז כר"ה פ"ב מ"ח מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב ארי"בנ עדי שקר הם, כשבאו ליבנה קבלו ר"ג.

וכן היה כחבר לר' יהושע כעירובין מא. שלאחר פטירתו של ר"ג נכנס ר'

יהושע

יהושע להפר דבריו של ר"ג עמד רי"בנ על רגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל — יהושע, אין שומעין לך. ובאהלות פ"יד ה"ג חולק עם ר' יהושע.

ומה שמצינו עירובין י: שא"ל ר"י לר"ל לא כך היה המעשה שהלך ר' יהושע אצל רי"בנ ללמוד תורה — ואמר לו רבי, הוא ט"ס וצ"ל ר' יהושע בן קרחה וכן הוא מפורש בירושלמי כלאים פ"ד ה"ב וסוכה פ"א ה"ד וכן הוא גרסת רבינו חננאל.

וקשה מאוד להבין דברי התוס' בנזיר סה. שרי"בנ אמר משום בן עזאי.

חבירו הגדול והאהוב היה ר' עקיבא בערכין טז: שאמר רי"בנ הרבה פעמים לקה עקיבא ע"י — וכ"ש שהוספתי בו אהבה. ורוב מחלקותו במשנה היה עם ר"ע וכמה פעמים פא"פ כר"ה פ"ד מ"ה, עדיות ספ"ב, בכורות פ"ו מ"ו, תמורה רפ"א, כלים פ"יז מ"ה, מ"יז, פ"ל מ"ב, אהלות פ"ב מ"ז. נגעים רפ"י, פ"יד מ"י, עוקצין פ"ג מ"ה, מ"ו.

וכן בגמרא בברייתא חולקין פא"פ בפסחים לב., גיטין פט., בכורות מ., וביומא לח. יספר רי"בנ פ"א מצאתי זקן אחד ומגילת סממנים בידו — כשבאתי וסחתי דברי לפני ר"ע וכו'.

ובתוספתא כלים ב"ב רפ"ב א"ר יוסי מעשה בד' זקנים שהיו יושבין אצל רא"בע חרש בציפורי, ר' חוצפית המתורגמן ור' ישבב, ור' חלפתא ורי"בנ, ובתוספתא צוקרמנדל גרס א"ר יהושע ובל"ס הוא ר"י בן קרחה, ובר"ש שם נפל ט"ס.

הלכותיו במשנה.

ר' יוחנן בן נורי נזכר לו' פעמים במשנה, והלכותיו המפורסמות המה.

הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת, תרומות פ"י מ"יא.

שאר המינים מצטרפין זע"ז, חלה פ"ד מ"ב.

מי שישן בדרך — יש לו אלפים אמה לכל רוח (ומזה שהפצי הפקר קונין שביתה) ור' אליעזר חולק עליו, עירובין פ"ד מ"ה.

וכי מה איכפת להן לעכברין והלא אוכלת בין מהרבה בין מקימעא, ב"מ פ"ג מ"ז.

ח' שרצים יש להן עורות, חולין פ"ט מ"ב.

הבא על חמותו חייב עליה ג', כריתות פ"ג מ"ו.

עצם כשעורה שנחלק טהור, אהלות פ"ב מ"ז.

אבן הברד כמים (לענין מקוה), מקואות רפ"ז.

הכל הולך אחר המראה, שם מ"ה.

ובגמרא בברייתא שבת כו. עמד רי"בנ על רגליו (נגד ר"ט ור' ישמעאל) ואמר מה יעשו אנשי בבל שאין להם שמן שומשמין, ופסחים קיד: אורז מין דגן, ובסנהדרין פד. זר ששימש במקדש בחנק.

מקומו הקבוע.

הנה אע"פ שבל"ס לקח חלק גדול בישיבת יבנה כאשר הבאנו לעיל אבל מושבו הפרטי היה בעיר נגנינר כירושלמי כלאים פ"ד ה"ה ופ"ו ה"ד מעשה שהלך רי"בק אצל רי"בנ לנגנינר. ובסוכה פ"א ה"א גרס לנגינר, ובעירובין פ"א ה"ט לנגנגד. ובכלאים פ"ו ה"ד מצינו רי"בנ שרף כלאי הכרם בנגניגר.

ודעת מבוא המשנה צד 125 שמקומו היה בבית שערים כדמצינו בתוספתא תרומות פ"ז א"ר ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מעשה שהלך ר"י בן ברוקה (אבא) אצל רי"בנ לבית שערים. ובירושלמי תרומות פ"ח סה"ג איתא להיפוך שאמר מעשה שירד רי"בנ אצל ר"י בן ברוקה אבא לבית שריין. ויותר

נראה

נראה גרסת התוספתא כי כן מצינו בתוספתא סוכה רפ"ב אמר ר' פעם אחת היינו באין אני ורא"ברצ אצל ר' יוחנן בן נורי בבית שערים, אך שם נפל ט"ס וצ"ל אמר בריבי כגרסת הגר"א, וקאי אר' יוסי דלעיל שקראו ר' יוסי בריבי, כי רבי לא ראה את רי"בנ. ומצינו שר"א בר' צדוק חולק עמו כנדה מז..

האומרים בשמו מצינו קידושין לח: מנחות לה: שרי"הג קבל ממנו הלכה מה ששמע מר"א הגדול.

ור' יהושע בן קרחה קבל הרבה ממנו כדמובא לעיל.

וכן ר' יוסי היה תלמידו המובהק ויספר תמיד מעשיות שראה ממנו בכתובות פ"א מ"י אר"י מעשה בתינוקת — ארי"בנ אם רוב וכו'. וכן תוספתא שביעית פ"ז אר"י מעשה שורעו — ובא מעשה לפני רי"בנ, ושם מגילה פ"ב אר"י מעשה ברי"בנ שקראה (להמגילה) בציפורי בלילה א"ל אין שעת הסכנה ראיה (וזה היה בל"ס כשהתחבאו אצל רא"בע כדמובא בתוספתא כלים ב"ב רפ"ב). וכן שם יבמות פ"ו.

וכן אמר ר' יוסי בשמו כלים ב"ב פ"ז, ובתו"כ שמיני פ"ז השיב ר' יוסי לרי"בנ.

וכן מצינו חילפא בר אגרא אמר בשמו כשבת קה:, ובפסה"ד מביא שרש"בי למד אצלו ומציין עירובין פ"א, אבל לא נמצא שם ובשום מקום.

באגדה נשאר לנו אך מאמרו היקר שבת קה: שאמר המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כלי בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהיה בעיניך כעובד ע"ז, ובעריות פ"ב מ"י שאמר משפט רשעים בגיהנם מן הפסח ועד העצרת.

והיה משתבח מאיסי בן יהודה בשם קופת הרוכלים, ובאדר"נ פי"ח בשם קופת של הולכות.

וכפי הנראה נפטר קודם חורבן ביתר כדמשמע יבמות טו. שאמר בואו ונתקן להן לצרות — לא הספיקו לגמור את הדבר עד שנטרפה השעה. ומה שאמרו שם אמר לו רש"בג מה נעשה להם לצרות הראשונות, הוא ט"ס וצ"ל כדמובא בתוספתא יבמות פ"א אמר רש"בג.

ובאדר"נ ספ"מ אמרו הרואה רי"בנ בחלום יצפה ליראת חטא.

יוחנן בן נרבאי.

כה"ג בבית שני. בפסחים נז. אמרו עליו שהיה רעבתן וכל ימיו לא נמצא נותר במקדש.

ר' יוחנן בר' סימון.

נזכר ילקוט שהש"ר רמז תתקפ"ב, והוא ט"ס וצ"ל ר' יהודה בר"ס כדמובא המאמר בשהש"ר פ"א־ז.

ר' יוחנן בן פדיה.

נזכר ילקוט תהלים רמז תש"ע, והוא ט"ס וצ"ל ר' יוחנן בר מריה כדמובא המאמר ב"ר פ"יג־ה.

ר' יוחנן בן פזי. נזכר פסיקתא רבתי פ' פרה ס"ו.

יוחנן בן פנחס.

בשקלים פ"ה מ"א שהיה ממונה בבית שני על החותמות, ובאליהו זוטא פ"טז נזכר יוחנן בן פנחס אומר תבליתא דבבל שינייא — תבליתא דחבלא ימא, ר"ע אומר אף וכו', ומשמע מזה שהיה קודם ר"ע ואולי הוא שהיה במקדש.

ר' יוחנן בר פפא.

נזכר ב"ר פ"מה־ד ור' עזריה אומר אומר בשמו. וכן נזכר שהש"ר פ"ב־ה, ונראה שצ"ל ר' חנינא בר פפא.

ר' יוחנן בן קצרתה.

נזכר שהש"ר פ"ב־ט אמר בשם ר' יונה, והיא ט"ס וצ"ל ר' יצחק בן קצרתה כר"ה פ"א ה"א־ב: ורו"ר פ"ה־ו.

ר' יוחנן בר שאול.

כפי הנראה היה מהתנאים האחרונים בדור שאחר רבי בעירובין פא. אמר ר' יוחנן ב"ש ניטלה הימנה כדי חלתה וכו', וגרסת דק"ס והרא"ש א"ר יונתן בן שאול אמר רבי, וגרסא זו היתה לפני היוחסין שהביא בערך יוסי בן שאול ואחיו תלמידי רב וצ"ל רבי. ובשבת קכה: איתמר ר' יוסי בן שאול אומר — ור' יוחנן בן שאול אומר גשוש של ספינה וכו'. ובדק"ס גרס ר' יונתן בן שאול, ואם נאמר שהוא ר' יונתן ב"ש נזכר סנהדרין נז. דתניא ר' יונתן בש"א הרודף אחר חבירו וכו'.

ונשאר לנו ממנו מאמר יקר בסוטה מו. שאמר מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל אמר הק"בה יבא דבר שלא עשה פירות — ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות. וב"ר פ"צד־ג ומד' תהלים פ"קה־ז ר' לוי בשמו.

ר' יוחנן בר שאונה.

נזכר ויק"ר פ"ה־ב ר' לוי בשמו, ובב"ר פ"צא־ח גרסי בר שאולה, ובערוך ערך בר הדיא גרס בר שחינה, ודעת סה"ד שהוא ר' חנא שאונה הנזכר ע"ז עה.

ר' יוחנן בר שילא. נזכר בירושלמי שבת פ"ד סה"א.

ר' יוחנן בן תורתא. (תנא חבירו דר"ע).

בירושלמי תענית פ"ר ה"ה־כא. כשאמר ר"ע על בן כוזבה שהוא מלך המשיח א"ל ר' יוחנן בן תורתא עקיבא, יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא. וש"ר רפ"א שבא לפני ר"ע וא"ל עמוד וקרא בתורה א"ל לא עברתי על הפרשה ושבחוהו חכמים.

ונשאר לנו ממנו מאמר ביומא ט. שאמר מפני מה חרבה שילה מפני שהיו בה בזיון קדשים וג"ע. ובשהש"ר פ"זי אומר אע"פ שאדם מת שפתותיו רוחשות בקבר.

יוחנן בן תורתה.

יסופר בפסיקתא רבתי פ' פרה־ב שישראל אחד מכר פרתו לעכו"ם וחרש בה כל ימי השבוע, וכשהגיע יום השבת לא רצתה הפרה לחרוש שהיתה לימודה לנוח ביום השבת, ורצה הקונה לחזיר ממקחו, ובא הישראל ולחש באזני הפרה וא"ל שב"ז שהיא היתה אצלו נחה ביום השבת אבל עכשיו שהיא נמכרה לנכרי מוכרחת היא לעבוד, והקונה התיירא שמא עשה לה הישראל איזה כשפים, אך הישראל סיפר לו האמת מה שאמר לה, ועי"ז התגייר ולמד וזכה לתורה וקראו לו יוחנן בן תורתה. ובסה"ד מביא זה על ר' חנינא בן תורתא.

ר' יוחנן דבית גוברין. ערך ר' יונתן דבית גוברין.

ר' יוחנן דיפו.

נזכר במ"ר פ"ב־כר בעי קומי ר' פנחס בר חמא בשם ר' סימון. ובויק"ר פ"כ־י מובא המאמר ע"ש ר' יודן דיפו.

ר' יוחנן דמן שטנה. נזכר פס' דר"כ קפז: ר' יצחק בשמו.

ר' יוחנן דצפרין.

נזכר שהש"ר פ"ה־פ"יא־ב, מאמרו היקר מי שהוא טפש אומר מי הוא יכול ללמוד כל התורה נזיקין שלשים פרקים, כלים שלשים פרקים, והחכם אומר הריני לומד ב' הלכות היום ושתים למחר וכו'.

ר' יוחנן דקרציין.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ח ה"ו אמר בשם ר' נחום בר' סימאי, ובביצה פ"ה ה"ד גרס ר"י דקציין.

ר' יוחנן המבותי.

נזכר סוכה מה: ר' יוחנן משום ר' שמעון המחוזי משום ר' יוחנן המכותי, ומשמע מזה שהיה מהתנאים האחרונים.

יוחנן הנזוף.

בשבת קטו. א"ר יוסי מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג בריבי לטבריא ומצאו שהיה יושב על שלחנו של יוחנן הנזוף וכו', ובתוספתא שם רפ"ג גרס ר' יוחנן בן הנזוף ובמס' סופרים פ"ה חסר תיבת יוחנן הנזוף.

ר' יוחנן הסנדלר. (תנא דמשנה).

היה תלמידו הגדול דר"ע כמפורש ברכות כב. וכן חשבו בב"ר פ"סא בין תלמידי האחרונים דר"ע, ויען ששימש את ר"ע ימים רבים ור"ע ידע את תלמידו החביב היטב לכן כשישב ר"ע בבית האסורין והיו צריכין לשאול שאלה מר"ע בענין דין חליצה ולא הורשו לבא אצלו אז שם ר"י הסנדלר נפשו בכפו ועשה עצמו כרוכל ועבר קומי בית האסורין והוה מכריז מאן בעי מחטין מאן בעי — חלצה בינו לבינה מהו ור"ע שהכיר את קול תלמידו אודיק מן החלון וא"ל אית לך כושין אית לך! כשר כירושלמי יבמות פ"יב ה"ו.

ובחגיגה פ"ג ה"א כששקטה מעט הארץ מחורבן ביתר והתקבצו בבקעת רימון לעבר השנה היו שם ר' מאיר ר' יהודה ר' יוסי ור"ש ר' נחמיה ראב"י ור' יוחנן הסנדלר. אמרו כמה מעלות בקודש רמ"א יג' א"ל ר' יוחנן הסנדלר שמשתי את ר"ע עומדות מה שלא שמשת ישיבות, אמרו, ר"י הסנדלר אלכסנדרי לאמיתו הוא, ועמדו בנשיקה. ומזה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק דר"ע אף שלא מצינו שנסמך ממנו כר"מ.

וכן קבל מר"י בן בתירה כספרי ראה ס"נג מעשה בר"א בן שמוע ור"י הסנדלר שהלכו לנציבין ללמוד תורה מרי"בב.

ונזכר במשנה יבמות פ"יב מ"ה לענין חליצה שס"ל כר"ע, עם ר' שמעון. כתובות פ"ה מ"ר חולק עם ר"מ בדין המקדיש מעשה ידי אשתו. ובכלים פ"ה מ"ה, ומאמרו היקר אבות פ"ד מ"יא שאמר כל כנסיה שהיא לש"ש סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים, ובל"ס אמר זה לחבריו כשהתקבצו בפעם הראשונה אחרי חורבן ביתר לבקעת רימון כדי לחזק ידים רפות שאם אך מחשבתם יהיה לש"ש יעזרם ה'.

ובגמרא בברייתא מצינו ברכות כב. שחולק עם ר' יוסי, ר' יונתן בר יוסף, ר' נתן בן אבישלום, ור"י הסנדלר אומר משום ר"ע, ור' יהודה.

ודינו המפורסם כתובות לד. בדין המבשל בשבת חולק עם ר' מאיר ור' יהודה.

ובקידושין סג. חולק עם ר"מ בדין האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר ס"ל דאינה מקודשת.

ובתוספתא כלים פ"ד אומר רש"בג בשמו ב' הלכות.

ולא מצינו שמו בישיבת אושא וזה אות שנפטר קודם שבאו אל המנוחה.

ולמה נקרא הסנדלר מביא היוחסין ב' פירושים, א) שהיה עושה סנדלים, ב) שהיה נוקב מרגליות שתרגום ראמות וגביש סנדלכון. ומירושלמי שהבאנו לעיל משמע שהיה מאלכסנדריא.

יוחנן חקוקאה.

נזכר פסחים יג. שבא לפני רבי לשאול ממנו שאחד הפקיד אצלו דיסקיא מלאה חמץ ונקבוה עכברים וכו'. ובירושלמי שם פ"א ה"ר איתא המעשה חד בר נש אפקיד דיסקיא חמץ גבי ר"ח רבה, אר"י בר בון יוחנן חיקוקיא הוה. וב"מ פ"ג ה"ר ר' יוחנן חקוקה אפקיד גבי ר"ח רובא חמץ שאל לרבי וכו'.

ובפסחים ג: יסופר שפ"א נפק לקרייתא ושאלו לו אם חטים נעשו יפות והשיב שעורים נעשו יפות, א"ל צא ובשר לסוסים ולחמורים. ושם פר"ח שהיה סופר, ור"י פירש שהיה מעיר חקוקה.

יוחנן כהן גדול.

אבי אביו היה מתתיהו בן יוחנן בן שמעון מבני יהוריב בירושלים והוא יושב בהר מודעית, וה' ברכו בחמשה בנים, יוחנן, שמעון, יהודה המכבי, אלעזר, ויונתן, ואשר ע"י עשה ה' תשועה לעמו ישראל ועשו שם עולם לא יכרת. וכל ארבעה בניו נפלו בקרב אחרי לחמו מלחמת ה' משך כמה שנים, והאחרון שבהם היה שמעון ובימיו שקטה ארץ יהודה ממלחמה ויעש אך טוב לעמו, והוא כרת ברית שלום עם ממלכת רומי, ועבור כל הטובות שעשה לישראל עמו התחילו לכתוב בדברי הימים ובכל ספריהם בשנה הראשונה לשמעון כה"ג שר ונשיא ליהודים, ולשמעון כה"ג היה שלשה בנים בשם יהודה, מתתיהו, ויוחנן (הורקנוס), ובת אחת שנשאת לתלמי בן אבובי פקיד בערבות יריחו ועשיר גדול. אך הוא היה איש רע ובליעל מכת הצדוקים, ובערמה הביא אל המשתה שעשה במבצר „דאך" בסביבות יריחו את שמעון חותנו ויהודה ומתתיהו בניו, ושם הרגם, וגם רצה ללכוד את יוחנן בנו, אבל כאשר נתודע ליוחנן מהר ובא לשערי ירושלים ולכד את המלוכה, כן מובא בספרי החשמונאים. וע"ז יוחנן כה"ג חולקין אביי ורבא בברכות כט. אביי אמר הוא ינאי הוא יוחנן, ורבא אמר ינאי לחוד ויוחנן לחוד, ינאי רשע מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו. והאמת כן הוא כי יוחנן כה"ג היה צדיק רוב ימיו ועשה משפט וצדקה, והיה גדול כ"כ בעיני עמו עד שאמרו ר"ה יח: שהתקינו לכתוב בשטרות בשנת כך וכך ליוחנן כה"ג לאל עליון.

וכבר בארנו כמה פעמים דעת הגאון בעל דו"הר שכמעט תמיד היו שני כה"ג, א) הכה"ג שהוא היה הנשיא במקום מלך, ב) כה"ג שהיה משמש בכהונה גדולה בבית המקדש, יען שע"פ רוב היו הכה"ג־הנשיאים טרודים במלחמה, וכמה פעמים לא היו בירושלים, אבל יוחנן כה"ג מצינו אותו שהוא בעצמו עבד העבודה ביו"הכפ כמפורש סוטה לג. (ששלח את שני בניו אנטיגנוס ואריסתובלוס ללחום עם השמרונים ולהחריב את מקדשם אשר בהר גריזים) וכשהיה ביו"הכפ בבית ק"הק שמע ב"ק שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא, וכיונו את אותה השעה וכיונו שנצחו אותה שעה, (כן הוא בתוספתא שם פ"יג).

ועליו אמרו יומא ט. ששימש בכה"ג שמונים שנה, וקשה מאוד להבין דבריהם הקדושים שאמרו שבמקדש שני שעמד ת"ך שנה ששמשו בו יותר מג' מאות כהנים צא מהם ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק ושמונים של יוחנן כה"ג וכו', האם לא ידעו שגם יונתן ושמעון אחי יהודה המכבי שמשו בכה"ג וכן ינאי המלך שהיה כה"ג ואח"כ בניו הורקנוס ואריסטובלוס.

אך מזה ראיה גדולה כמו שאמרנו שלא כל הכה"ג שמשו במקדש ביו"הכפ וכל כהונתם הגדולה הראו אך ביום החג בחג הסוכות, ולכן אע"פ שיוחנן היה כה"ג אך לערך שלשים שנה כמפורש ביוסיפון, אבל אמרו ששימש בכה"ג פ' שנה הכונה שכל הכה"ג דהחשמונאים היה לערך שמונים שנה, וזה היה להם בקבלה נאמנה. וכן הוא דעת משא א"י צד כ. ובפרה פ"ג מ"ה שיוחנן כה"ג עשה ב' פרות אדומות. ובמע"ש פ"ה מ"טו וסוטה פ"ט מ"י שהוא העביר המעשר, ובטל את המעוררים ואת הנוקפים ועד ימיו היה פטיש מכה בירושלים, ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי ומפורש בגמרא סוטה שם באריכות כל תקנותיו.

ולהבין דבריהם הקצרים מה שאמרו בברכות כט. שיוחנן כה"ג שמש בכה"ג פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי, איך אפשר שבפתע פתאום זקן גדול שבמותו שהתנהג

כל

כל ימיו ע"פ תורת הפרושים והיה צדיק גמור, וגם נחה עליו לפעמים רו"הק, איך יתהפך להיות רשע גמור ולהרוג חכמי ישראל ולרדוף באף את חכמי הסנהדרין ולעשות סנהדרין של צדוקים. צריכין אנו לבאר באריכות מעט בעניני הצדוקים איך ומתי נולדו הכת הזה בישראל, ויסוד לדברינו נקח את הדברים האמתים מה שכתב הגאון החכם בעל דו"הר בח"א.

הנה עוד רבות בשנים לפני ימי השמדות מאנטיוכוס וטרם עלה על לבו להתערב בעניני היהודים פנימה בעניני הדת, כבר נמצאו כתה מבני ישראל שרצו להתדמות להיונים והם היו בעלי זרוע ותקיפים גדולים, והכתה הזאת נולדה מימות יוסף בן טוביא בן אחות חניו בן שמעון הצדיק אשר לקח את חקירת המסים תח"י והפשיט עורם מעל עצמותם והוא ובניו וכל חברת המוכסין עשו עושר רב מאוד מאוד.

וזה התחיל באמת כקבלת חז"ל מימות אנטיגנוס איש סוכו ששנים מתלמידיו שהיו נקראין בשם צדוק ובייתוס, ומהם יצאו כת הצדוקים והבייתוסים, ובמשך עשרות בשנים התחזקו ויקחו את כל משרת הממשלה תח"י, ואף כשיצאה מדינת א"י מתחת יד מלכי מצרים ובאה תח"י מלכי סוריא ונתבטל ממכר המכס, אבל כבר היו לבעלי זרוע לומר לנו הארץ, והמה השתדלו אצל מלכי סוריא שינהיג בארץ יהודה את דת היונים ויהיו לעם אחד.

וראשית מעשיהם היה בעלות המלך אנטיוכוס עפיפהאנעס על כסא סוריא קנו ושחדו אותו בכספם וזהבם להדיח את הישר באדם את חוניו מכה"ג, והרשע יאזאן עלה תחתיו, והוא שחת את דרכו על הארץ באופן מבהיל מאוד, אבל הכת הנוראה הזאת לא אמרו די, כי יאזאן עם כל רשעתו אעפ"כ לא העיז לעבוד ע"ז בריש גלוי בחוצות ירושלים, לכן הדפו גם אותו וישימו לכה"ג את הפוקר הגדול „מינאלאוס", ואז הותחלו ימי המהומות הגדולות באופן נורא מאוד, כאשר יסופר בספר חשמונאים באריכות. ואז קם לישע עמו ותורתו מתתיהו הכהן ובניו הגבורים וע"י מלחמות נוראות משך זמן שלש שנים רצופות עלה בידי הנאמנים לדתם להתגבר על היונים.

וכל בני מתתיהו מתו מות גבורים במלחמת הדת, הראשון היה אלעזר אחי יהודה המכבי אחרי מלחמותיו הנפלאים ואחרי הטהרו את המקדש מתוך שיקוץ משומם אעפ"כ נשארה המצודה ביד פריצי ישראל שהרעו כמה וכמה שנים, וכאשר צר יהודה על המצודה ללכדו שלחו מלאכים אל מלך אאפטר בן אנטיוכוס להושיעם והמלך שלח מאה אלף רגלי לקראת יהודה. ובמלחמה הגדולה הזאת נפל חלל אלעזר אחי יהודה מכבי מות גבורים. ושר צבא ליזיאש וחילו הגדול צרו על המקדש ימים רבים ואך ע"פ נס נצלו בפעם הזאת ועשו שלום ביניהם.

אך הרקים והפוחזים המתיונים מבני ישראל ואליקים הכהן בראשם הלכו למלך סוריא ויצעקו חמס על יהודה ועל עמו, והמלך שמע להם וימלא את יד אליקים להיות לכה"ג ואת השר צבא בכחידם שלח לעשות שפטים ביהודה ועמו. וכאשר באו אליקים ובכחידם לירושלים יצאו נגדו כל חכמי ישראל לעשות עמו שלום כי אמרו הלא כהן ואחינו הוא ולא יבגוד באחיו, וכן היה כי קרא להם לשלום ונשבע להם שלא יגע בהם לרעה, אבל תיכף חילל את שבועתו ויעש בהם הרג רב, ואז נהרג יוסי בן יועזר דודו כמבואר בערכו. אז עברה עוד צרה נוראה על יהודה כי אליקים נלחם בעד הכה"ג ודם רב שפך, וירא יהודה שאליקים ועדת

המרעים

המרעים הרעו הרבה יותר מן הגוים, אז התחזק בה' ויצא שנית לקראתם למלחמה. וה' עשה תשועה גדולה שנהרג נקנור השר צבא ותחי רוח העם מעט קט, אבל אליקים ובכחירם לא אמרו נואש ויבאו שנית על יהודה, ובפעם הזאת נפל יהודה חלל מות גבורים, ואז כמעט נשאו ראש שנית הפריצים ואליקים בראשם, אך תומ"י נמשח יונתן אחי יהודה לנגיד ואחרי מלחמות רבות נגפו לפני בני ישראל ואליקים מת מיתה משונה ובכחירם ראה כי מת אליקים שב לארצו, והארץ שקטה שנתים ימים. אך הפריצים פיתו עוד את מלך סוריא וישלח שנית את בכחירם למלחמה אך יונתן ושמעון אחיו הכהו מכה רבה ואז עשו שלום ביניהם, והחשמונאים קמו ויכריתו את הפושעים מקרב הארץ, ואף שגם הכת הארורה הזאת אשר נלקח מהם המשרה לא שקטו ולא נחו, אבל יד יונתן היתה תמיד רוממה עליהם, וכאשר נפל יונתן הצדיק ביד טריפון ויהרגהו, אז הוקם תיכף שמעון אחיו לנגיד ולחם מלחמת ה' וכמעט כל ימי שמעון שקטה הארץ ממלחמה.

והפושעים והמתיונים לא נשאו ראש כל ימי שמעון אך התחבאו בחוריהם ויקוו לכון את השעה המוצלחה להם, ולא נחו ולא שקטו עד שכמעט מצאו חפץ לבבם כי אחד מהן היה העשיר תלמי חתן שמעון כה"ג והוא הרג את חותנו ושני בניו וגם שלח שלוחים לירושלים להרוג את יוחנן בנו וגם כתב אל מלך סוריא לשלוח לו חיל לרשת את ארץ יהודה. ומזה נוכל להבין כי הנחשים הערומים האלו היו מפוזרים בכ"מ ותלמי בטח בזה כי אוהביו היושבים בירושלים ימהרו להרים ראש, אבל יוחנן שהיה בגזר בעת ההיא הקדים את הרעה והמית את השלוחים ולכד את ירושלים ואת תלמי גירש, ויוחנן כה"ג היה באמת איש צדיק אשר נתגדל על תורת הפרושים מנעוריו והיה לבבו שלם עם ה' אלקי ישראל ותורתו ולא נטה ימין ושמאל לא מתורה שבכתב ולא מתורה שבע"פ וגם לא מכל תקנות דרבנן כולם היו קדושים בעיניו, והוא בעצמו שימש בכה"ג ותקן תקנות בישראל. והסנהדרין היו כולם קדושי עליון ואשר נשיא הסנהדרין היה יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי האב"ד, ובימיו התענגו על רוב שלום.

והפושעים והחטאים אשר רצו להתבולל עם היונים אשר כל מגמתם היה אך להיות שוררי העם ולמוץ לשדם ולהפשיט עורם ולמלא חוריהם זהב, ראו כי כלתה עליהם הרעה כי היונים עלו מן הארץ וימין ישראל רוממה, החליפו את שיטתם מעט ותחת להתבולל עם היונים אמרו מה לנו לתורה שבע"פ ותקנות דרבנן וכחשו בתח"המ ואמרו שאך עולם אחד יש וצריכים אנו אך ליהנות מן עו"הז. וככה הולידו דור חדש ומשורש הנחשים יצאו צפעונים, ויען שהמה היו מקדם קדמתה התקיפים והעשירים ואוהבי עשיר רבים, לכן לא נחו ולא שקטו ובסתר רקמו איך לעשות שלום עם יוחנן כה"ג ולמצא דריסת הרגל בהיכלו.

ויוחנן בעצמו ראה והבין שסכנה גדולה נשקפה מהחבורה הגדולה הזאת אשר יושבים בקרב העם והיה צריך תמיד לפחד מפחד האויב מבית ומבחוץ, כי ראה בעיניו כי לו איחר את השעה כשנהרג אביו ולא קדם לבא לירושלים אז היה תלמי עם חבורתו ידם על העליונה, ואף שלקח מהן כל השררות ונתפזרו בין העם, אבל הסכנה לא עברה, ולכן אף שהיה יוחנן נאמן לאלהיו ולתורתו, אבל מפני שלום המדינה לא רדפם, ואדרבא קרבם אליו ויתן להם מהלכים בביתו מעט. ומחשבתו היתה בלי שום ספק לטובה כי מעתה יטיבו את דרכם וישיב

את

את לבם לטובה, ובפרט שהמה היו באמת אנשי מלחמה מנעוריהם ואילו הכסף ובאבות דר"נ פ"ה שהצדוקים היו משתמשים בכלי כסף וזהב. ויוחנן שהיה איש מלחמה מנעוריו ועשה מלחמות רבות עם כל העמים שכני ארץ יהודה בודאי הראו הכת הזה גבורתם במלחמה ויתנכרו לטובה ויוחנן שמח ע"ז כי נעשה שלום בארץ פנימה.

ומה מאוד היטב דברו חז"ל במליצה שבת נו: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול, וזה הביא חורבן האומה. כי לו הבית שלמה בעין פקוחה היה רואה כי באמת היתה זאת הסיבה הראשונה לחורבן, כי עי"ז נטלה ממנו המלוכה ונתחלקה והתפוצצה לרסיסים וכן לו ראה יוחנן כי הצעד הראשון שעשה לטובת הצדוקים היה הצעד הראשון למלך בלהות ולאבדן האומה לא היה עושה כזאת, כי מבלי משים נסחף בזרם הזמן אחרי דרכי הצדוקים, כי כשלכד את עם אדום הכריחם למול את בשרם ולו שאול ישאל את פי הסנהדרין וחכמי התורה לא עשה כזאת כי קשים גרים לישראל כספחת, ואשר באמת יצא מהן פרח הזדון העריץ הרשע הורדוס אשר הרג את כל משפחת המכבים, ואשר הביא את חורבן העם, אבל הוא שמע לעצת הצדוקים ועל פיהם שכל בני המדינה צריכין להיות תחת דת אחת, אע"פ שידע היטב כי המה גם אח"כ גוים גמורים בכל פרטי הדת, וראיה לזה כי גם אריסטובלוס בנו שהיה צדוקי גמור כשכבש את בני יטור ג"כ הכריחם למול את בשר ערלתם, ולא עשה כן יען שהיה ירא ה' אך כמו שאמרנו כי כן היה דרך הצדוקים כשהיה יד היונים רוממה רצו שכל העם יתבוללו בהיונים ויהיו לעם אחד, וכאשר זרחה שמש בני ישראל רצו שלמראה עינים יהיו כל הנכבשים תחת דת ישראל.

והנה אף שיוחנן בעצמו היה נאמן לדתו ולעמו אבל בניו שהלכו תמיד עם אבירי הצדוקים נתחנכו על ברכיהם מנעוריהם, ובמשך עשרות בשנים ראו הצדוקים כי תקעו יתד במקום נאמן כי חצי תאותם כבר נתנה בידיהם.

אבל יען שבימיו היו ראשי הסנהדרין הארי שבחבורה יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי וכל העם היו כרוכים אחריהם במסירת נפש, ונשיא היהודים היה איש צדיק והתורה והיראה תתרבה בקרב העם, לכן חרקו שן ולא יכלו עשו מאומה, אבל הצפעונים האלו האם יסתפקו בהחצי שניתן להם? המה רצו להפוך קערה על פיה אך איך אפשר לעשות כדבר הזה בלעדי הנשיא — הכה"ג, לכן רקמו במתון בסתר למצא עלילה על תופשי התורה כי לבם לא שלם עם בית הנשיא ולנתק פתיל אהבה המקשר את יוחנן להפרושים. יגעת ומצאת תאמין כי כבר נשמע בין החיים דברי תלונה על בית הנשיא שלא יתנהגו כשורה ולבם חלק מתופשי התורה. וגם היה נשמע בין העם קול רינון שגם יוחנן בעצמו אינו ראוי להיות כה"ג ולעבוד העבודה בעצמו כי אמו נשבית במודיעים וע"פ דברי סופרים שבויה פסולה לכהונה.

וקרוב מאוד לומר שהצדוקים בעצמם הוציאו הקיל הזה עד שגם יחידים מהפרושים האמינו בזה, ומהקורי העכביש האלו רקמו חבל אמיץ וחזק למשוך בזה את יוחנן לחברתם ולנתק פתיל התכלת אשר נקשר להפרושים.

ואחד מראשי הצדוקים בשם אלעזר בן פועירה (ובקדמוניות יקרא בשם יונתן) הוא היה איש לץ, לב רע ובליעל, היה אוהב נאמן ליוחנן כה"ג, וזה בעצמו אות נאמן שכבר ירד מקדושתו, שאיש משחת המדות

כזה

כזה יהיה אוהב נאמן להנשיא. והוא בחלקת לשונו דבר תמיד על לב יוחנן ששומע כי חכמי ישראל אין לבם שלם עמו, אך יוחנן לא שת לבו לזה. אבל הבליעל הזה מצא שעת הכושר להראות להנשיא כי אמת ידבר.

וזה שיסופר בקידושין סו. אמר אביי דתניא מעשה בינאי המלך (אביי לשיטתיה דאמר ברכות כט. הוא ינאי הוא יוחנן, אבל בקדמוניות יסופר המעשה על יוחנן הורקנוס וזה כדעת רבא שם) שהלך לכוכלית שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו שמח שמחה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל — והעלו מלוחים על שלחנות של זהב ואכלו (ובקדמוניות יסופר באריכות ששאל לחכמים כלום אני עובר על שום דבר שבתורה או דרבנן תאמרו לי ואתקן את דרכי ויאמרו לא ארונינו), אך אלעזר בן פועירה הלץ א"ל לבם של פרושים עליך. ומה אעשה להם? א"ל הקם להם בציץ שבין עיניך (שאז יאמרו האמת), וכן היה שהיה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו ויאמר לו ינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשבית במודיעים.

ובאשר אמרנו לעיל שקרוב לומר שהצדוקים בעצמן הוציאו הקול השקר הזה, לכן כשהתחיל יוחנן לחקור ולדרוש הדבר ולא נמצא, ויבדלו חכמי ישראל בזעם, ויסופר בקדמוניות שחכמי ישראל כעסו על הפרושי יהודה ב"ג שהוציא מפיו דבר שקר, אך אלעזר הנבל לא נח ולא שקט ויאמר ליוחנן האם תדמה כי באמת כועסים על המוציא דבה עליך, גם המה יאמינו בזה ואך מתייראים מפניך, ועשה הבחנה שאל לחכמי הפרושים שיתנו עונש על המוציא דיבה. וכן עשה. וחכמי ישראל פסקו כדין המפורש שהמוציא ש"ר לוקה. אז מצא הבליעל חרם להתגדר בו ויאמר ליוחנן, הדיוט שבישראל כך הוא דינו ואתה מלך ובה"ג כך הוא דינך? ומה אעשה? אם אתה שומע לעצתי רומסם, ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבא וילמוד, מיד ותוציץ הרעה ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר התורה ליושנה, וחז"ל יספרו בקוצר נמרץ אך את אחרית הדברים אבל בקדמוניות יסופר באריכות יותר ובאמת נמשך הדבר כמה שנים, וגם בדברי חז"ל מובא במקומות אחרים מעשיות שהמה שייכים לכאן, כי אז התפרד יוחנן מאת הפרושים והעמיד סנהדרין של צדוקים, והפרושים התפזרו לכל רוח, ואז גם יהושע בן פרחיה לאלכסנדריא של מצרים ויהי שם עד מלוך ינאי בנו, ושמעון בן שטח שהיה גיסו של המלך פעל בחכמתו והדף מעט מעט את הצדוקים מן הסנהדרין ואז קרא ליהושע ב"פ לבא לירושלים כמבואר בערכו.

והחכם דרנבורג בספרו היקר משא א"י צד כב. יאמר בדבר הסנהדרין וז"ל „ואולם מכל הידיעות השונות אשר בספרי „התלמוד המכחישות זא"ז (ואינו מביא שום „מקום היכן מכחישות זא"ז) ויאמר שיוחנן „כה"ג יסד סנהדרין והראשים היו יהושע „בן פרחיה ונתאי הארבלי — אבל זאת „יפלא ממנו מה ראה כי בחר בשני „אנשים מעדת הפרושים אשר כבר חלק „מהן בעת יסד הסנהדרין ויהי לצדיהם" עכ"ל. ובמחילה טעה טעות גדול כי אדרבא אז ברח יהושע בן פרחיה ושמעון יסד אז סנהדרין של צדוקים.

וכן יאמר שם צד 46 בהערה א) שעל ב"ד של חשמונאים היה יוחנן הורקנוס לנשיא, ובמחילה שערבב ענין אחר לגמרי שאף שיוחנן היה גדול בתורה ושימש בכה"ג לא היה מעולם נשיא הסנהדרין, ובאבות ששם ידובר מן מקבלי התורה איש מפי איש ויזכר שם שם

הנשיא והאב"ד שם לא ימצא שם יוחנן כה"ג, וב"ד של חשמונאים הוא ענין אחר לגמרי. וזה כשהיה יהודה המכבי ואחיו רחוק מירושלים בעיר מכמש אז בל"ס קבעו ב"ד בקרב מחנם, ונשאר לנו מתקנותם שגזרו על נשז"ג כמבואר בערכם. אבל מה זה שייך לימי יוחנן כה"ג שאז כבר נבטלו ב"ד של השמונאים, והסנהדרין שהיו בימיו התענגו על רוב שלום ויהושע ב"פ בראשם עד שנעשה צדוקי וגזר שכל מי שישמור משמרת הפרושים ענש יענש. ובל"ס עמדו הפרושים נגדו בכל כחם, והתפרצה הריב עד שעשה בהם הרג רב.

אבל כל האומר שבטל תורה שבע"פ אינו אלא טועה כי א"כ הלא היה צריך לבטל מצות פריעה שאינו מפורש בתורה, וגם מצות תפלין וכדומה, ובזה היה צריך לפחות לאסוף חכמים גדולים לפרש התורה ע"פ דרכו החדש, וגם לעשות חג השבועות אחר השבת, ואם יארע דבר גדול כזה הלא אז מסרו כל העם את נפשם על זה, וחז"ל לא החרישו מזה. אבל האמת שחו"ש לא נגע בשום דבר שבתורה שבע"פ, אבל הוא בטל אך תקנות דרבנן וממילא נתבטל דין דשבויה ואין כאן לא איסיר ולא לעז וזה ברור.

ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"י כשחושב שם כל תקנותיו של יוחנן כה"ג, אמר ריב"ל ע"ז שיש מהן מה שעשה בזרוע, שמה שבטל את ודוי מעשר הוא לגנאי כי משבא אלעזר בן פתורה ויהודה בן פתורה היו נוטלין אותם בזרוע. ואלעזר זה הוא בל"ס הבליעל אלעזר בן פועירה הנזכר קידושין סו. ולולא דאמרו שם שמה שבטל את המעוררין הוא לשבח, וכן הוא בבבלי סוף סוטה שמפרש רחבה שהיו אומרין עורה למה תישן, אפשר לומר שהוא ג"כ לגנאי, שכשנעשה צדוקי בטל כל תקנות דרבנן והעיקר דין שבויה מה ששייך לו ולשמו. וזה שאמרו שבטל את המעוררין, זה שעיררו עליו שהוא בן שבויה כי כיון שבטל תקנות דרבנן נתבטלו המעוררין ממנו.

וחז"ל חסו על כבודו ויען שכל ימיו היה טוב לישראל נשארו תקנותיו במשנה על שמו לתהלה ולתפארת, וע"פ עדות קדמוניות מלך שלשים שנה, וצוה שאשתו תמלוך תחתיו אבל אריסטובלוס בנו לא שמע לקולו וימת את אמו ברעב והוא שם כתר מלכות בראשו, אך מת בדמי ימיו כי מלך אך שנה אחת, ואשתו שלומינון אחות שמעון בן שטח נשאת לינאי אחיו וכמבואר בערכו.

ר' יוחנן מלחשך.

בעירובין צא. וכן א"ר יוחנן מי לחשך. ובתוס' שם אית דגרסי מלחשך בתיבה אחת ומפרשי שקאי על (סתם) ר' יוחנן יען שנולד מלחש כמבואר יומא פב:.

ר' יוחנן ספרא דגופתא.

בירושלמי סוכה פ"ב ה"ה ר' הונא אזל לעין טב לקידוש החדש והיה צמא עד שבא לסוכת ר' יוחנן ספרא דגופתא. ובמגילה פ"ג ה"ז איתא ר' יוחנן ספרא דגופתא ירד (צ"ל עלה) לא"י וראה לבר אבונא ספרא קרי שירת הבאר. ובמס' סופרים פ"יב ה"ד גרס ר' יונתן ספרא דגופתרא נחת להבא וכו'.

אבל אין זה הנזכר בירושלמי ר"פ במה בהמה בשם חנן מגופתא כמבואר בערכו.

יוחנן ספרא דרבן גמליאל (הזקן).

בסנהדרין יא: מעשה בר"ג שהיה יושב ע"ג מעלה הר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו — טול איגרתא חרא וכתיב וכו'. ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ד גורס יוחנן הכהן הסופר.

ר'

ר' יוחנן ענתניותא.

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בירושלמי ברכות פ"ה ה"א שאמר ברית כרותה היגע בתלמודו לא במהרה הוא משכח.

יוחנן שר הבירה.

נזכר מדרש תהלים הישן פ"ג. ובל"ם צ"ל יונתן שר הבירה ועיין ערכו.

ר' יולימנא בר עבדי.

נזכר פס' רבתי רפ"ז אמר בשם ר' יצחק. והרד"ל שם גורס ר' לוליאני בר טברי.

יונה.

בחולין מג: יונה אמר זירא, מבלעתא, ובריי"ף דפוס קושטנדינא איתא ר' יונה אר"ז כדמובא בדק"ס. והפוסקים הביאו שאין זה שם חכם אך יונה ממש.

ר' יונה. (אבוה דר' מני).

האמורא הגדול הזה אשר מילא את הש"ס ירושלמי בהלכותיו והיה מראשי הדור בדור הרביעי זכה עוד לקבל מאבי הירושלמי ר' יוחנן כבכורות ל. ר' יונה ור' ירמיה תלמידי דר' זעירי ואמרי לה ר' יונה ור"ז תלמידי דר' יוחנן. והספק הוא להש"ס כי באמת קבל ר' יונה תורתו מתלמידי דר' יוחנן יען כי היה אז צעיר לימים עוד ור' יוחנן היה כבר זקן מאוד, אבל זכה עוד להקרא גם בשם תלמיד ר' יוחנן כר"ז. וכן הוא בירושלמי יומא פ"א ה"א ר' ירמיה בשם ר' יוחנן ובגדי הקדש — א"ל ר' יונה עמך הייתי ולא אמר (ר' יוחנן) עובד אלא נשאל. וכן ב"מ נז. ר' יונה ור' ירמיה תרווייהו משמיה דר' יוחנן אמרי. ובחלה פ"א ה"א-ב ר' יונה בשם ר' יוחנן, ובאמת שניהם היו צעירים וזכו אך לקבל מר' יוחנן בסוף ימיו. והיו תלמידים מובהקים לתלמידי דר' יוחנן, ואך ר' ירמיה גדל והצליח כמבואר בערכו.

וכן מצינו ר' יונה בשם רשב"ל בברכות פ"ג ה"א, ה"ד, תרומות פ"ד ה"ב, חלה פ"א ה"ג.

אבל רבותיו המובהקים היו ר' אילא כמפורש תרומות פ"ב ה"ד ר' יונה ר' יוסי תרוייהון אמרין — א"ל ר' אחא כן ר' אילא רבכון הוה בה. ובע"ז יג: אשכחיה ר' יונה לר' עילאי (וצ"ל אילעי כגרסת דק"ס) ושאלו, וביבמות פ"א ה"ב אמר בשם ר' אילא.

וכן ר' זירא (ובירושלמי ר' זעירא) היה רבו המובהק כבכורות ל. ר' יונה ור' ירמיה תלמידי דר' זעירי. ר' יונה אר"ז כברכות יד., גיטין נט., ע"ז יד., חלה פ"ג ה"ה. וכן חולין מג: יונה אמר זירא, גרסת דק"ס מרי"ף דפוס קושטאנדינא ר' יונה אר"ז. ובמגילה טז: לגרסת הרי"ף וע"י, בעי קומי ר"ז ור"ז איקפד לקבליה בערלה פ"ג סה"א.

וכן ר' ירמיה אף שהיה בעצמו תלמיד ר' זירא אבל היה קשיש מר' יונה, ור' יונה קבל ממנו כמגילה פ"ד ה"ה ר' יונה ור' יוסה עלו למחויה אפיה לאחוי דיהודה בר תמוזה קרוביה דר' יוסי בר חנינא בבנישתא דסוכניא והוה תמן ר' ירמיה ועכב א"ל ר' יונה וכופין? א"ל והא רבך (ר' ירמיה) מעכב. וכן חלה פ"א ה"א-ב: א"ר יונה איתתבת קומי ר' ירמיה. ושם פ"ב ה"א בעי קומי ר' ירמיה.

והנה מלבד רבותיו אלו היו בידו קבלות מכל גדולי הדור ואמר בשמם.

אמר בשם ר' אבא כברכות פ"ד ה"א, קידושין פ"ד ה"י. שאל מר' אבא כבלאים פ"ט ה"ג, תענית פ"ד ה"א-טז:.

בשם ר' אבא בר ממל כסוכה רפ"ה.

בשם ר' אבהו במעשרות ספ"ה, חלה פ"א ה"ה, מגילה ספ"א.

בשם ר' אביי כתרומות פ"ה ה"ה.

בשם ר' אחא כברכות פ"ב ה"ר טו:.

בשם

בשם ר' אמי בחגיגה כד:, חלה פ"א ה"א ב:.

בשם ר' הושעיא במע"ש פ"ב ה"א.

בשם רב המנונא במעשרות פ"ד ה"ב, יבמות פ"ח ה"ו.

בשם ר' חונה (ר' הונא) בפסחים רפ"ח.

ר' חגי בר"ה פ"ב ה"ה. אמרו ר' חגי פתח ור' יונה ור' יוסי חתמין.

בשם חזקיה בחלה פ"א רה"א.

בשם ר' חייא [בר אבא] בחלה פ"ב ס"הב, רפ"ג, ריש כלאים, סוף בכורים וחגיגה פ"ג ה"א.

בשם ר' חמא בר' חנינא בב"ר פמ"חיב.

בשם ר' חמא בר עוקבא בעירובין פ"ג ה"ז.

בשם ר' חנניה חברון דרבנן בחלה פ"ד ה"ד. שאלו מו"ק פ"ג ה"ה.

בשם רב חסדא בברכות פ"ב ה"ד.

בשם ר' יוסי בן גזירה בירושלמי סוף ברכות.

בשם ר' יוסי בר' חנינא בברכות פ"ג סה"א, כלאים ספ"ג, נזיר פ"ז ה"א.

בשם ר' ינאי בתרומות פ"ה ה"ב.

בשם ר' יצחק בר נחמן בר"ה רפ"א.

בשם ר' מיישא בבכורים פ"ב ה"ד.

בשם רב נחמן בר אדא בברכות פ"ב ה"ד.

בשם ר"נ בר יעקב או מר עוקבן בעירובין פ"ז ה"א ר' יונה ור' יוסי חד בשם מר עוקבן וחד בשם ר"נ בר יעקב.

בשם עולא בר ישמעאל בכלאים רפ"ט.

בשם ר' קריספא בירושלמי ריש כתובות.

בשם בר קפרא בירושלמי ריש יומא.

בשם רב בברכות פ"ד ה"ג.

בשם שמואל בחלה פ"א ר"הא, קידושין רפ"א.

בשם ר' שמואל קפודקיא בחלה פ"ז סה"א.

בשם ר' שמעון בר אבא בתענית פ"ג ה"ט והמאמר הזה נשתבש בויק"ר ספ"לה ושם ר' יונה בר אבא, וצ"ל בשם ר"ש בר אבא.

בשם ר' שמעון בר זכריה בדמאי פ"ב ה"א.

בשם ר' שמעון חסירא במעשרות פ"א ה"ב, ברכות פ"ו סה"א.

בשם ר' תנחום בר חייא בברכות פ"ה ה"א.

וכפי הנראה שאחרי פטירת ר' אמי לא הוקם עוד ריש מתיבתא ואך קבוצת חכמים היו בכמה מקומות והיו נקראין בשם רבנן דקיסרין, וכן הרביצו תורה בציפורי, ואז ר' יונה עם חבירו האהוב ר' יוסי הרביצו תורה הרבה בטבריא עם תלמידים רבים כסנהדרין פ"א ה"ב שאמרו ר' חגי פתח ור' יונה ור' יוסי חתמין. וידוע שר' חגי היה בטבריא כמו"ק כה. וכידוע שר"ח קבור בטבריא. ובשביעית פ"ו סה"א א"ר יונה — אמרו לו והרי עמך בטבריא, אך משם אין ראיה כ"כ כי שם אפשר שנפל ט"ס והמקור הוא מתוספתא שביעית רפ"ד ושם שאמרו לר' יהודה הרי הן אצלך בטבריא.

ושני החברים האלו מצינו ביחד תמיד, כשביעית פ"ד ה"ב ר' יונה ור' יוסי התירו לאפות להם בשבת בשביל אנשי החיל, וברכות פ"ו ה"ה שניהם סלקון למשתיתיה דר' חיננא ענתנייה.

וכן נזכרו יחד ברכות פ"ג ה"א ה"ד, תרומות פ"ב ה"ד, עירובין פ"ז ה"א.

ושניהם עלו למחזיה אפיה דאחוי דיהודה בן תמוזה במגילה פ"ד ה"ה, ובברכות פ"ה ה"א יסופר שבאו שניהם לאנטיוכא וראם ארסקינס (שר העיר) וקם מקמן ואמר שראה דמותם במלחמה ועי"ז נצח.

נצה. וכן היו שניהם שותפים ביין כמע"ש פ"ד ה"ו.

מחלקיתם מצינו בכמה מקומות בירושל' וגם בבבלי כמנחות ע: ר' יוסי בר זבדא (שהוא סתם ר' יוסי דירושלמי) חולק עם ר' יונה. ובנדרים פ"ט ה"א כשמת בן ר' יוסי ובאה השמועה לר' יונה כשהיה אז בצור השלים כל היום בתענית.

וכן מצינו ר' יונה ור' יוסי גלילאה ביחד כברכות פ"ג סה"א.

והנה אף שלא היה ר' יונה ריש מתיבתא אבל נהג ישיבה גדולה ותלמידים הרבה לפניו כדמצינו ר' אינייא בר ססיי סליק לגביה ר' יונה כמע"ש פ"ד סה"ג.

ר' אלעזר בר מרום היתיב קמיה בתענית פ"ד ה"ג.

ר' אשיין בשמו כתרומות רפ"א.

ר' גוריין היה קטן מר' יונה כמו"ק פ"ג ה"ה יג:.

ר' זבדי בריה דר' יעקב בר זבדי בשמו כברכות פ"א ה"ב ז:.

ר' חייא בר מרייה בעי קומיה בכתובות פ"ט ה"א.

ר' יודן בר פליי התיב קומיה בשביעית רפ"ה (ושם בר פדיא בטעות).

ר' יהושע דרומי קומיה בסוכה ספ"ד.

ר' יוסי דרומאה קומיה כשבועות פ"א ה"ה.

ר' יצחק בריה דר"ח משמו כיבמות פ"יב ה"ד.

ר' יצחק בר קצצתה בשמו כר"ה פ"א רה"א.

ר' לוינטי בשמו כדמאי פ"ז ה"ז, בעי מיניה יבמות פ"ט ה"ח, מיסחי עמו שבת פ"ג ה"ג.

ר' ניהא בר סבא בעי קומיה כיבמות רפ"ט, ובעירובין פ"ב סה"א מצינו ר' יונה אמר, ר' נסא שאל מהו לטלטל בין הפסים ובבב"מ רפ"ג ר' נסא אמר בשם ר' יונה. ומזה משמע שהיו כמו חברים.

ר' פיליפא בר פרוטה התיב קמיה כמגילה פ"א ס"הא וסופרים פכ"א ה"ז.

ר' פנחס החבר בשמו כש"ר פ"א־יד.

ר' רדיפא בשמו כפסחים רפ"ח, יבמות פ"א ה"ב.

והיה גדול כ"כ עד ששמו נשמע בבבל כזבחים קז. שרבא אמר כדר' יונה וכו'.

ור' יונה היה נקרא מתקיפי דא"י כתענית כג: שא"ל ר' זריקא לרב ספרא תא חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי דבבל. חסידי דבבל ר"ה ור"ח — תקיפי דא"י כגון ר' יונה אבוה דר' מני כי הוה מצטרך עלמא למטרא — בעי רחמי ואתי מטרא ואפילו ב"ב לא הוי ידעי שהמטר אתי מחמתיה. ונראה שנקרא כן יען שאמר לר' גוריון מו"ק פ"ג ה"ה יג: לא ילפינן מן בר נש זעירא. וביומא פ"ח ה"ה ונדרים פ"ד ה"ט שפ"א נפלה דליקה בשכנותו ורצה עכ"ום לכבות ולא הניח לו (ששבת היה) ונעשה נס וניצל כל השכונה.

חביבותיה לתורה גדלה כ"כ עד שאמרו מע"ש פ"ה ה"ג שנתן מעשרו לר' אחא בר עולא לא מפני שהיה כהן אך שעמל בתורה. וברכות פ"ד ה"א כשהיה מתפלל בב"הכנס היה מתפלל בלחש, ובביתו היה מתפלל בקול רם כדי שישמעו ב"ב וילמדו איך להתפלל. ובסוף פאה יסופר עליו כשהיה רואה עני בן טובים שירד מנכסיו א"ל בני שמעתי עליך שנפלה לך ירושה — טול ממני הלואה ואת פורע לי, ודרש אשרי נותן לדל אין כתיב אלא אשרי משכיל אל דל, (והוא שצריך אדם להסתכל במצוה איך לעשותה).

ומזה אנו רואין שהיה עשיר וכדאמרן לעיל שהיה מסחרו ביין.

ובשבת פ"ה ה"א כי הוה שתי ר' יונה ד' כוסות בליל פסח הוה כאיב ליה ראשו עד החג.

והיה בקי בטבעות החיות כשבת קנה:

שדרש

שדרש אפתחא דבי נשיאה, יודע הקב״ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג׳ ימים.

וזכה לבן גדול הדור הידוע בשם ר׳ מנא או מני, וקבל תורתו מאביו כדמצינו בכמה מקומות שאמר, ר׳ יונה אבא אומר כך, כדמאי רפ״ד, שביעית פ״ד ה״ב ועוד בכמה מקומות.

ובמו״ק ספ״א שאל לר׳ יונה אביו, ובמגילה פ״ד ה״י ר׳ מנא כד הוה מורי בחבורתא מלין דשמע מן אביו וכו׳, ובנדרים ט: מתקיף לה ר׳ מני ור׳ יונה משיב לו.

ור׳ יונה נפטר קודם חבירו ר׳ יוסי כמפורש מע״ש פ״ד ה״ו.

ומצינו ר׳ חנינא אחי ר׳ מנא כמו״ק פ״ג ה״ה יג: ואפשר שהוא ג״כ בנו של ר׳ יונה.

ר׳ יונה אביו דר׳ ישמעאל.

נזכר בירושלמי ריש חלק, אבל יש שם ט״ס עיין ערך ר׳ ישמעאל.

ר׳ יונה בר אבא.

נזכר ויק״ר ספ״לה אמר בשם ר׳ יוחנן, אך הוא ט״ס וצ״ל כדמובא המאמר תענית פ״ג ה״ט ר׳ יונה (בשם) שמעון בר בא בשם ר״י, ונשמט בטעות תיבת שמעון.

ר׳ יונה בר פפא.

נזכר בירושלמי מגילה ספ״א לגרסת הרי״ף אמר בשם ר׳ שילא איש כפר תמרתא, וגרסא שלנו ר׳ חנינא בר פפא, והטעות בא שמן ח׳ נעשה י״ו.

ר׳ יונה בר צדייה. ערך ר׳ יונה בוצרייה.

ר׳ יונה בר תחליפא.

נזכר חולין ל: שרבא היה בדיק ליה גירא ושחט בה עוף בהדי דפרח.

ר׳ יונה בוצרייה.

היה תלמידו דר׳ מנא (בנו של ר׳ יונה) בכלאים רפ״ט שבעי קומי ר׳ מנא, ובמו״ק פ״ב ה״ג שאל לר׳ הונא אם מותר לו למכור ספרים במועד.

ונזכר בירושלמי שביעית פ״ב ה״ז, כלאים פ״ח ה״ג ה״ד, עירובין פ״ג ה״א, יומא פ״ה ס״הא, ביצה פ״ב ה״ח, נדרים פ״ט ה״א, נזיר פ״ו ה״ט.

ובשבת פ״ה ה״א ופד״כ יא: נזכר בשם ר׳ יונה בן צרויה. ושם יב. בשם ר׳ יונה בן צדיה, ובפס׳ רבתי פ׳ תשא־ ס״ח ר׳ תנחומא בי ר׳ יונה מבוצרצא. וכן נזכר במד׳ שמואל פכ״ה.

ר׳ יונה דכפר אימי.

נזכר בירושלמי נדרים פ״ד סה״ט, אבל צ״ל ר׳ יודן כשבת פט״ז ה״ז.

ר׳ יונה חמוה דר׳ אמי. נזכר גיטין פ״ב ס״הא.

יונתן.

יצחק בר יונתן ירושלמי נדה ספ״ב. רבה בר יונתן יומא מז.

ר יונתן.

(תנא. חבירו דר׳ יאשיה.)

אחרי עיון רב נראה בבירור שסתם ר׳ יונתן (חבירו דר׳ יאשיה) ור׳ יונתן בר יוסף או ר׳ נתן בר יוסף הנזכר בבבלי ור׳ יונתן בי ר׳ יוסי הנזכר בירושלמי כל השמות הללו של תנא אחד הם, וזה ר׳ יונתן יען שהיה בר א״י כדמובא באגרת דרש״ג ח״ב פ״ג נזכר באבות פ״ד מ״ט ר׳ יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר וכו׳, והמאמר הזה נשנה באבות דר״נ רפ״ל ושם ר׳ נתן (או ר׳ יונתן) בר יוסף. ומזה אנו רואין שסתם ר׳ יונתן הוא ר׳ נתן או ר׳ יונתן בר יוסף. ובברכות מז: חולק עם ר׳ נתן וסובר איזהו ע״ה כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לת״ת ושם ר׳ נתן בר יוסף. ובסוטה כב. ר׳ יונתן בר יוסף. ובירושלמי סוטה פ״ד

ה"ג חולקין ר"מ ור' יהודה ור' יונתן בר' יוסי בדין מניקה. ובכתובות ס: גרס ר' נתן בר יוסף. וזה ר' יונתן ראשו מגיע עוד לדור ר' עקיבה ור' ישמעאל בירושלמי מעשרות פ"ב ה"ב טז: ר' יונתן בי ר' יוסי אומר מנין לתבואה שהביאה שליש לפני ר"ה -- ר' יונתן בר' יוסי בשיטת ר"ע רבו אמרה. וזה כמו שאמרנו יען שהיה בר א"י זכה בימי עלומיו עוד לשמש את ר"ע, אבל חבירו ר' יאשיה שהיה בבלי זכה אך לשמש את ר' ישמעאל יען שר' ישמעאל הלך סמוך לאדום ואז קבל ממנו. ושם התחברו יחד ר' יונתן ור' יאשיה כמנחות נז: שאמרו ר' יאשיה ור' יונתן תלמידי דר' ישמעאל. ובחולין ע: א"ר יונתן נמתי לבן עזאי — נם לי ומה ישמעאל אומר בדבר זה — ובלשון הזה אמר לי חבל עלך בן עזאי שלא שימשת את ר' ישמעאל.

וכלל זה עלתה בידינו שב"מ שנזכר בלא מחלוקת או במחלוקת עם שאר תנאים חוץ מר' יאשיה נזכר בשם ר' נתן בר יוסף או ר' יונתן בר יוסף כברכות כב. חולקין ר' יוסי, ר' יונתן בר יוסף ור' נתן בר אבישלום. וביומא פה: חולקין ר' יוסי בר' יהודה, ר' יונתן בר יוסף, ור"ש בן מנסיא. ובסוטה כב. מחלוקת ר"מ, בן עזאי ר' יונתן בר יוסף ואחרים.

ובלי מחלוקת בלשון דתניא ר' יונתן ב"י אומר כר"ה יג., כתובות ס:, חולין לא: פג: ושם קלז. דתניא ר' יוחנן בר יוסף אומר הקדיש היה צ"ל ר' יונתן ב"י. וכן מקואות ספ"ו בתוספתא' ר' יוחנן ב"י וצ"ל כגרסת הגר"א ר' יונתן בר יוסף.

ובירושלמי כלאים פ"ב ה"ו תני ר' יונתן בן יוסי אומר היה שם סלע ארוכה וכו', ובשם ר' נתן בר יוסף במגילה לא:, (ובדק"ס ר' יונתן בר יוסף), כתובות ס:, נדה סא:, תוספתא תרומות פ"ח, כלים ב"מ פ"ג, נדה פ"ב. ובכל המקומות הללו בא בשם אביו כדי שלא נטעה על ר' יונתן אחר, אבל כשנזכר עם חבירו ר' יאשיה אז נזכר תמיד בשם סתם ר' יונתן, כי לא נוכל לטעות על חבירו דר' יאשיה לומר שהוא ר' יונתן אחר.

ונזכרו יחד יומא נז:, חגיגה יח., נזיר ו: לט:, קידושין י., סוטה כד. מו:, ב"מ נד. צד:, ב"ב קיז., סנהדרין ג: טו:, מנחות צ:.

ובמכלתא נזכר הרבה פעמים במחלוקת עם ר' יאשיה, וכן בספרי, אבל לא נזכר בספרא.

וזה ר' יונתן היה כהן כב"מ צ: בעי מיניה ר' יונתן מר' סימאי חסמה מבחוץ מהו — א"ל מבית אביך אתה למד יין ושכר אל תשת (ופירש"י כהן היה). ולא שהיה תלמידו כי ר' סימאי היה מהתנאים האחרונים שאחר רבי אבל בל"ס שאלו לנסותו, וכדמובא המאמר בירושלמי תרומות פ"ט ה"א ר' עקיבא שאל את ר' שמעון בן יוחאי „מיבדקיניה" ביה חסם מבחוץ וכו'.

ובדפוס ווינציא איתא בעי ר' יונתן מר' שמעון וזה הגרסא יותר נכונה וכדמצינו במכלתא בשלח מס' ויהי פ"ד שאל ר' יונתן את רשב"י, אבל

ר' יונתן, (תלמידו דר' חייא),

היה בבלי, והיה תלמידו דר' חייא ולא היה כהן כברכות יח. ר' חייא ור' יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשדיא תכלתא דר' יונתן. וזה ר' יונתן הוה רבו דר' שמואל בר נחמני שאמר תמיד בשמו. וכדמסיים שם ואף ר' יונתן הדר ביה דאר"ש בר נחמני א"ר יונתן מנין למתים וכו'. ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ג ר' חייא רובא ור' יונתן הלכו אחר מטתו של ר"ש בר' יוסי בן לקוניא והוה

ר'

ר׳ יונתן מפסע על קבריה וכו׳. ומובא בקה״ר פ״ט־ה ר״ח רבה ור׳ יונתן הוון מהלכין קומי ערסיה דר״ש בן יוסי בן לקוניא הוה טליתיה דר׳ יונתן מהלכא על ארונה, א״ל ר״ח, בני טלי טליתך — א״ל רבי! לא כתיב וכו׳. ובסנהדרין עא. א״ר יונתן אני ראיתי (לבן סורר ומורה) וישבתי על קברו.

וכן ארח לחברה עם ר׳ חייא כע״ז יז. ר״ח ור׳ יונתן הוה קאזלי באורחא מטו להנהו שבילי וכו׳.

וכן קבל ר׳ יונתן זה מר׳ שמעון בר׳ יוסי בן לקוניא כירושלמי עירובין פ״ג ה״ד ר׳ יונתן אמר קומי ר״ח רובה בשם ר״ש בר״י בן לקוניא. ובהוריות פ״ב ה״ה שאל ממנו. ובשבועות יח: מובא המאמר בטעות. ובבורות לח: אמר רבב״ח (וצ״ל רבה בר חנא) סח לי ר׳ יוחנן (ובשיטה מקובצת ר׳ יונתן) זקן אחד היה בשכונותינו ור׳ שמעון [בן] לקוניא שמו — אמר לי שב בני שב וכו׳.

והיה חבר לר׳ חנינא ור׳ ינאי וריב״ל ככתובות מט: ר׳ חנינא ור׳ ינאי הוו קיימי אתא ההוא גברא גחין ונשקיה לר׳ יונתן אכרעיה, וסיפר לר׳ חנינא יען שכפה לבנו של אותו האיש לזונו. ובירושלמי קידושין פ״א ה״ז יסופר המעשה שהיה עם ר׳ ינאי. ובתענית פ״ב הי״ב ר׳ חנינא ור׳ יונתן תרויהון אמרין בטלה מגילת תענית, ובעירובין פ״ו סה״ד ר׳ חנינא ור׳ יונתן סלקין לחמתה דגדר אמרין נמתין עד שיבאו זקני הדרום לכאן אתא ר׳ נתן דרומה ושאלין ליה. וכבר בארתי בערכו שצ״ל אתא ר׳ פס דרומא והוא ר׳ אפס. ובקה״ר פ״ה־י ר׳ חנינא ור׳ יונתן שאלו למנחם טלמיא, ור׳ ברכיה בשם ריב״ח אמר שמנחם טלמיא שאל מהן. ובירושלמי מע״ש פ״ג ה״ג ר׳ חנינא ור׳ יונתן וריב״ל עלו לירושלים נתמנו להם פירות וכו׳.

ובקה״ר פ״ה־י ר׳ יונתן בשם ר׳ יונתן דבית גוברין והוא ט״ס וצ״ל ר׳ סימון בשם ר״י דבית גוברין כדמובא שם פ״ג־ב.

ובסה״ד בערכו מביא ר׳ יונתן הקשה לר׳ שמעון בן יקום, ובמחילה מכבודו ששגג בתרתי, כי כונתו לירושלמי סנהדרין פ״ג ה״ט, וז״ל שם ר׳ יונתן יתיב מקשי, א״ל ר׳ יוסי בר׳ חנינא הא שמעון בן יקים, אמר, „יקום לעיל" ולא איתכון ריבר״ח אלא שיסמיך לר׳ שמעון בן יקים, וחשב סה״ד שר׳ יונתן הקשה לר״ש בן יקים, ובאמת היה מתלמידיו וסמכיה אז. ב) שצ״ל ר׳ יוחנן ולא ר׳ יונתן כדמובא סנהדרין ל: שר״ש בן אליקים וריבר״ח היו תלמידי דר׳ יוחנן.

והנה אף שהיה כמו חבר לר׳ חנינא וחביריו אבל היה צעיר מהן הרבה, ולכן מצינו שמכולן קבל ר׳ יוחנן והיו נחשבין לרבותיו אבל את ר׳ יונתן חשבו כמו חבר וכדמצינו גיטין עח:, חולין מה. שאמר ר׳ יוחנן על ר׳ יונתן ידעין חברין בבלאה לפרושי כי האי טעמא? (ופירש״י ר׳ יונתן מבבל היה ועלה לא״י).

וכבר בימי נערותו של ר׳ יוחנן היה בחברתו כר״ה פ״ב ה״ו שאמרו שר׳ יוחנן נכנס והוא היה הקטן שבהן א״ל אמור הרי השנה — א״ר יונתן ראה לשון שלמדנו בן הנפח וכו׳. ובבכורים פ״ב ה״ד, ויק״ר ספ״כב שאלו ר׳ יוחנן. ובברכות רפ״ט ששניהם אזלי לקרייתא דדרומה.

וכשהיה ר׳ יוחנן כבר אינש סבא היה עוד ר׳ יונתן חי כתרומות פ״ח ה״ד שר׳ אמי איתצד בסיפסיפה ור׳ יונתן כבר התייאש ממנו ואמר יכרך המת בסדינו אך רשב״ל הצילו ואמר להגזלנין שיבאו לגבי סבא (ר׳ יוחנן).

ובגיטין ל: מחלוקת ר׳ יונתן ור׳ יוחנן. וגם את ר״ל קרא מר כקה״ר פ״ג־ד. ובסה״ד מביא שרב חביבא היה חבירו

והוא מגמרא שבת נד: שאמרו רב ור' חנינא, ר' יוחנן ורב חביבא — חלופי ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן. אך כבר בארתי בערך רב חביבא שלא היה בזמנם.

וביבמות פו: איתמר — פליגי בה ר' יונתן וסביא.

ורוב מאמריו נשארו לנו ע"פ תלמידו המובהק ר' שמואל בר נחמני או כאשר נקרא בירושלמי ר"ש בר נחמן. ובבבלי המה ע"פ רוב באגדה, ובירושלמי המה ע"פ רוב בהלכה.

וכן יספר ממנו התנהגותיו כיומא ט: ארשב"נ כי מטי ר' יונתן להאי קרא בבי, ושם כב: אמר ר' יונתן רמי.

ופסחים כה., ב"ב קכג. איתא בפירוש שר' יונתן היה רבו. ועיין ערך ר' שמואל בר נחמני.

וכן ר' אבא בריה דר"ח בר אבא אמר בשמו כסנהדרין פ"ב ה"ב, ויק"ר פל"ה־א.

ר' אבהו בשמו כקה"ר פ"ג־ג.

ר' בנימין בר יפת בשמו כב"ר פמ"ג־ג אך שם צ"ל בשם ר' יוחנן כתנחומא לך־יא.

רב דימי הביא הלכות בשמו כב"ב עד: עט., בכורות נא:.

ר' זעירא בשמו ככלאים פ"ה ה"ו, בתובות פ"ה ה"א.

רב חסדא א"ר יונתן ב"ק סז.

ר' יהודה בן פזי בשמו כשבת פ"ד רה"ב.

ר' יעקב בר אחא בשמו כמע"ש פ"ג ה"א, שבת פ"א ה"ד.

ר' יעקב בר אידי בשמו כשבת פ"ד סה"ב שאמר לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך לב"המד. וכן הוא שבת פג: ע"ש ר' יונתן, אבל גרסת דק"ס ר' יוחנן. וכן שם ספ"יד א"ר יעקב ב"א בשם ר' יונתן בכל מתרפאין חוץ מע"ז. ובפסחים כה. המאמר ע"ש ר' יוחנן, כי באמת היה ריב"א תלמידו דר' יוחנן.

מנחם בשמו כפאה פ"ו ה"ד.

ר' שמואל בר אמי בשמו כיבמות קה., ע"ז לה. אך שם צ"ל ר"ש בר נחמני.

ר' שמלאי שאלו ב"ר פמ"ט־ח, ובירושל' פסחים פ"ה רה"ג שר' שמלאי בא אליו ובקשו שילמד עמו ספר יוחסין ולא רצה. ובפסחים סב: גרסי ר' יוחנן וצ"ל כמו בירושלמי. ובקה"ר פ"א־ח שחד מתלמידיו ערק להמינים והוא הלך אחריו להצילו, ע"ש. ובספר בקורת התלמוד צד 19 עשה מזה מטעמים כאשר אהב נפשו ולא ראה שצ"ל גם בפ"ד־כו ר' יונתן ולא ר' נתן.

מאמריו היקרים מלאים בכל הש"ס ומדרשים, כדמובא בספר נחלת שמעוני אך הוא ערבב ר' יונתן חבירו דר' יאשיה ור' יונתן תלמידו דר"ח ור' יונתן תלמיד ר' יוחנן ביחד.

וקרוב מאוד לומר שהוא ר' יונתן בן אלעזר וכמבואר בערכו שר' יונתן בן אלעזר היה גם כן תלמידו דר' שמעון בר"י בן לקוניא, וכן נקרא פ"א בשם ר' יונתן בן אלעזר איש הבירה וצ"ע.

אמו נזכרה ב"מ פד: שאמר ר' שמואל ב"נ אשתעיא לי אימיה דר' יונתן דאשתעיא לה דביתהו דר' אלעזר בר"ש.

מקורותיו הפרטים מצינו שהיה עשיר כדמוכח שבת פ"א ה"ר וע"ז פ"ב ה"ח שהיה שולח מתנות להשרים כדי שיהיו דבריו נשמעין. ובקה"ר פ"א־ח שנשר שערו ונעשה קרח.

ומקומו נראה שהיה בטבריא כדמוכח קה"ר פ"ג־יד שרשב"ל הוו עליל מן חמת דגדר פגע ביה ר' יונתן. וכן עירובין פ"ו סה"ד שר"ח ור' יונתן סלקין לחמתא דגדר, וידוע שחמתא דגדר סמוכה לטבריא כמגילה ב: ועירובין פ"ה ה"ז, ויש

ר' יונתן, (חבירו דר' אביתר).

הוא היה תלמידו דר' יוחנן כב"ר פס"ד־ד

שאמר

שאמר משום ר' יוחנן. ובגיטין לז. ר' יוחנן מסר מילי לר' חייא בר אבא ושאלו אם צריך מידי אחרינא א"ל לא צריכת. ובגיטין ו: שלח ליה ר' אביתר לרב חסדא — ר' אביתר אמר זבוב מצא לה. ר' יונתן אמר נימא מצא לה. ואשכחיה ר' אביתר לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה — א"ל אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר וכו'. וב"ר פ"ט-ה ר' חייא בר ברתיה דר' ברכיה — א"ל ר' יונתן וכו'.

ר' יונתן איש הבירה.

נראה שהוא הנקרא בשם ר' יונתן בן אלעזר איש הבירה, ובמד' תהלים פ"ג-ג רשב"נ עלה מבבל בשביל לשאול ג' דברים מצא את יונתן איש הבירה. ובס"הד מביא ר' יונתן איש קבורה ממדרש הזה, ותנחומא מטושטש נזדמן לו.

ובאגדת בראשית פ"ח ארשב"נ א"ר יונתן איש הבירה.

וכן מצינו תנחומא בחקתי-ד שאל רשב"נ את ר' יונתן בן אלעזר, א"ל שנה לי פרק אחד א"ל לך לבית התלמוד — א"ל רבי לא למדתני וכו'. ומזה אנו רואין שהיה תלמידו, והוא סתם ר' יונתן תלמידו דר' חייא שהיה רבו דרשב"נ, וכאשר הבאנו שר' יונתן היה תלמידו דר' שמעון בן לקוניא. וכן מצינו שר' יונתן בן אלעזר היה תלמידו כשבת מט: שאמר ר' יונתן בן אלעזר לר' יונתן בן עכינאי ולר' חנינא בר חמא כך אמר ר"ש בר"י בן לקוניא. (ובפסחים נא. בטעות ר' יוחנן).

ונזכר בשם ר' יונתן בן אלעזר חגיגה כ. בהלכה. ובתנחומא וישלח-כו בשלח-ה, ושם תצוה-י מעשה בר' יונתן בן אלעזר שהיה יושב — וקרא לתלמידים, ובב"ר פ"צה-ג נזכר ר' יונתן שר הבירה.

ר' יונתן איש קבורה. ערך ר' יונתן איש הבירה.

ר' יונתן בן אבטולמוס.

(תנא דברייתא).

נזכר סנהדרין פז:, נדה יט:, דתניא ר' יונתן בן אבטולמוס אומר מנין לפריחה בבגדים וכו'. ובזבחים מט: גרס ר' נתן בן אבטולמוס, ובחולין כד: דתניא ר' יונתן ב"א אומר נאמר תוכו לטמא וכו'.

ר' יונתן בן אלעזר איש הבירה.

ערך ר' יונתן איש הבירה.

יונתן בן אריה.

נזכר ילקוט תהלים רמז תתנט אמר אמר בשם ר' יוחנן, אך הוא טעות הדפוס וצ"ל בן מריא בירושלמי פאה רפ"א.

ר' יונתן בן בתירא. ערך ר' יוחנן בן בתירא.

יוחנן אחי ר' דוסא בן הורכנים.

ביבמות טז. כשבאו ר' יהושע וראב"ע ור"ע לר' דוסא בן הרכנים בענין צרת הבת שבימיו הותרה צרת הבת לאחין כב"ש והחכמים חשבו שהוא דעת ר' דוסא ב"ה אך הוא א"ל שיש לו אח קטן ובכור שטן הוא (והגאון צה"ח ישער שצ"ל „בחור שנון") ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ג' מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת — פגע בר"ע אקשי ליה ואוקמיה א"ל אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר. ובירושלמי שם פ"א ה"ו יסופר בע"א מעט שיונתן אחי ר' דוסא הוה מסביר להם מפני מה צרת הבת מותרת ומרוב חריפות לא הבינו דבריו.

ר' יונתן בן המשולם.

בילקוט מטות פ' ביום שמעו מביא מספרי זוטא אר"א בן יעקב פ"א שאלתי את יונתן בן משולם ואת יהושע בן גמלא אמרו לו שאמר ר"ע — וכשבאתי

אצל

אצל ר' יהושע וכו', ובל"ס נפל ט"ס בשמות הללו.

ומה שמביא בס"הד שר' יוסי אחיו העיד בשמו בשם ר"א חסמא, וכונתו לגיטין סב. גרסתנו שם ר' יוחנן .ובתוספתא דמאי רפ"ג גרס ר' נתן.

ר' יונתן בן חגי.

בקה"ר פ"ט־יב ר' עזריה ור' יונתן בן חגי בשם ר' יצחק בר מריון בשם ר' חנינא יש לך אדם שחוטא בארץ ואינו חוטא בשמים וכו'.

ובב"ר פמ"ב־ז אמרו שניהם בשם ר' יצחק ואפשר שחסר תיבת בר מריון.

ובמד' שמואל פכ"ב־ה אמרו שניהם בשם ר' יצחק בר מריון יפה קפדנותן של אבות מענותנותן של בנים.

ובתנחומא ראה־טז ר' עזריה ור' יונתן בן חגי ור' יצחק בר מריון בשם ריבר"ח האוכל פירותיו טבלים כאלו אוכל נבלות וטרפות.

ר' יונתן בן חלי.

נזכר בירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ה, שהוא ור' אבודמי בר ברתיה דר' טבי אמרי בשם ר' יאשיה.

יונתן בר ר' חנינא. ערך יונתן שידא.

ר' יונתן בן חרשא איש גנוסר.

בירושלמי מעשרות פ"א ה"ב א"ר אסי שאל יונתן בן חרשא איש גנוסר את רבן גמליאל וחכמים ביבנה. ובתוספתא כלים ב"ב פ"ה ה"ב איתא א"ר יוסי שאל יונתן בן חרסא אבל בתוספתא צוקרמנדל איתא כבגמרא.

ר' יונתן בר יוסי או יוסף. ערך ר' יונתן חבירו דר' יאשיה.

ר' יונתן בן יוסי בן לקוניא.

בשבועות יח. שבעי מר' שמעון בן יוסי בן לקוניא שקל קלא פתק ביה, אבל בגמרא נפל ט"ס וצ"ל כמו בירושל' הוריות פ"ב ה"ה שר' יונתן שאל מר"ש בר"י בן לקוניא, ובעא כיפה מיזרק בתריה.

ר' יונתן בר יצחק בר אחא.

נזכר פאה רפ"ה ושקלים פ"א ה"ב, ובפאה בר"ש שם גורס ר' יוחנן.

יונתן בן עוזיאל.

הוא היה הגדול שבשמונים תלמידים של הלל כסוכה כח: ובשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף. (והכונה שכל ת"ח שעמד נגדו בהלכה לא היה צריך לפלפל עמו הרבה אך בהבל פיו הראה לו טעותו. שמעתי מפי ידידי הרב היקר ר' דניאל הכהן מ"מ בבה"מד דמחזיקי הדת).

ובמגילה ג. תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי (כמו משום כדמצינו יבמות סז. העיד ר' יוסי מפי שמעיה ואבטליון), ונזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה על ד' מאה פרסה, יצתה ב"ק ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם, עמד יונתן ב"ע על רגליו ואמר אני הוא שגליתי סתריך. גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל.

(ובדבר התרגום יונתן שבידינו היום אם הוא מיונתן בן עוזיאל או אם הוא מאוחר כבר האריכו בזה חכמי האחרונים ואין זה מעין מלאכתנו).

וב"ב קלג: מעשה באחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן ב"ע. מכר שליש והקדיש שליש, והחזיר לבניו שליש, בא עליו שמאי במקלו ותרמילו א"ל, שמאי, אם אתה יכול — אמר שמאי, הטיח עלי בן עוזיאל, ומזה אנו רואין את גדולתו ששמאי האב"ד הלך אליו.

ר' יונתן בן עכינאי.

(בדור הראשון לאמוראי ארץ ישראל).

בשבת מט. יתיב ר' יונתן בן עכינאי ור' יונתן בן אלעזר ויתיב ר' חנינא בר חמא גבייהו וקא מיבעיא להו — א"ל

ר'

ר' יונתן בן אלעזר — א"ל ר"ח בר חמא כך א"ר ישמעאל בר' יוסי — הדר יתבי וקמיבעיא להו — א"ל ר"ח בר חמא — א"ל ר' יונתן בן אלעזר כך אמר ר"ש בר' יוסי בן לקוניא.

ר' יונתן בן עכמאי.

(ובכו"פ פב"ג גרס בן עגמיי).

היה תלמידו דר' יוחנן כסנהדרין יד. ר' יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה. ר' שמעון בן זירוד והד דעימיה ומנו ר' יונתן בן עכמאי — חד דהוה גבייהו סמכוהו, וחד דלא הוה גבייהו לא סמכוהו. ולפי פשטות הלשון קאי על ר' יוחנן שהוא סמך אחד מהן.

ובאמת כן מפורש בירושלמי סוף תרומות ושבת פ"ר סה"א א"ר אבהו שנה לי ר' יונתן בן עכמאי — א"ל ר"ז ומה הוה טוביה? א"ל אדם גדול הוא ובקי במשנתינו, ופירשה (פירסם) ר' חייא דכפר תחומין קומי רבי ומינתיה חכם (וידוע שכל הנשיאים נקראין בירושלמי בשם רבי, אז שהוא ר"ת רב"י ר' יוחנן).

ר' יונתן בן עסמיי.

(בע"י בן עכמאי, ובדק"ס בן חכמאי ובתנחומא בראשית-יג גרס בן עכסאי).

היה תלמיד דר"ש בן יוחאי כמו"ק ט. ר' יונתן בן עסמיי ור' יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי רשב"י — א"ל למדתנו רבינו — א"ל רשב"י לבריה, בני אדם הללו אנשים של צורה הם זיל גביהון דליברכוך — והלך אצלם וברכוהו יהא רעוא דתזרע ולא תחצד, תעייל ולא תיפוק, ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך, לבלבל פתורך, ולא תחזי שתא חדתא כי אתא לגביה אבוה א"ל לא מבעיא, דברוכי לא ברכן אבל צעורי צעורן וסיפר לו את דבריהן, ואביו פירש לו שהם כולן ברכות גדולות.

וביבמות טו: מצינו משפחה גדולה היתה בירושלים של בית עכמאי.

ובסה"ד עירבב כל השלשתן ביחד ותמה ע"ז ולא ראה שאחד היה תלמיד רשב"י והוא בן עסמאי, ואחד חבר לר' חנינא והוא בן עכינאי, ואחד תלמיד ר' יוחנן והוא בן עכמאי.

ר' יונתן בן עמרם. (תלמיד רבי).

בב"ב ח. יסופר שרבי פתח אוצרותיו בשני בצורת ואמר יכנסו בעלי מקרא וכו' אבל לא ע"ה, דחק יונתן בן עמרם ונכנס וכששאלו אם קרא או שנה, א"ל לא, א"כ במה אפרנסך? א"ל, רבי, פרנסני ככלב וכעורב, פרנסיה. יתיב רבי וקמצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לע"ה, א"ל ר"ש בריה שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות מכבוד התורה מימיו, בדקו ואשכח, אז אמר רבי יכנסו כולם.

ובע"ז לו: אר"ז צער גדול היה לי אצל ר' אסי, ור' אסי אצל ר' יוחנן, ור"י אצל ר' ינאי ור' ינאי אצל ר' נתן (צ"ל יונתן) בן עמרם, וריב"ע אצל רבי. (וכתבו התוס' שהיו כולן בימי רבי ובל"ס כונתן מן ר' יוחנן ואילך כי ר' אסי ור"ז ידוע שהיו אחרונים).

ונשאר לנו ממנו אך הלכה אחת בחגיגה כ. א"ר יונתן בן עמרם נתחלפו לו כלים של שבת בכלים של חול ולבשן נטמאו.

ר' יונתן בן שאול.

נזכר בברייתא בסנהדרין נז., ועיין ערך ר' יוחנן ב"ש.

ר' יונתן (ולפעמים ר' נתן) דבית גוברין.

בירושלמי יבמות פ"א סה"א ר' אבין בר ביסנא בשמו. ובש"ר ספמ"ד ר' אחא בשמו.

וביומא פ"ז ה"ג ושהש"ר פ"ד-פ"ד ר' סימון בשמו.

ובקה"ר פ"ג-ב איתא ר' נתן דבית

גוברין

גוברין. ושם פ"ה־י איתא בטעות ר' יונתן בשמו וצ"ל ר' סימון.

ובויק"ר פי"ז־ה ר' יעקב בשם ר' יהודה בשם ר' נתן דבית גוברין.

ובתנחומא תולדות־כג א"ר אבא בשם ר' יוחנן ד"ג ובלי ספק צ"ל ר' יונתן.

ובפס' רבתי פ' תשא־סו כך פתח ר' יונתן דבית גוברין.

יונתן הקטוני.

נזכר בברייתא עירובין צו. חולק עם ר' נתן.

ר' יונתן ספרא דגופתא. ערך ר' יוחנן ספרא דגופתא.

ר' יונתן קיפא.

נזכר בירושלמי סוף מעשרות ר' מנחם בר מבסימא אחיו דר' יונתן קיפא.

יונתן שידא.

ביבמות קכב. א"ר הנינא אמר לי יונתן שידא, בבואה אית להו (להשדים) בבואה דבבואה לית להו, (ופירש"י שד היה או בקי בהן), ובגיטין סו. איתא בטעות אמר לי יונתן בני.

ר' יונתן שר הבירה. ערך ר' יונתן איש הבירה.

ר' יוסטא.

היה תלמידו דר"ל בירושלמי ב"מ פ"י ה"ב ר' יוסטא בשם ר"ל התחתון נותן תקרה, ובבבלי שם קיז. נקרא בשם וסטינא אר"ל, ובדק"ס מביא גרסא יוסטני, ובשהש"ר פ"ד פ"ח־ב ר' חוניא בשם ר' יוסטא, ונראה שהוא הנזכר ב"ב פ"ח ה"ה ר' יוסטינה הוה ליה עובדא קומי רבנן וחייבינה קם קומי ר"ל, ובכתובות רפ"ט רבנן דר' יוסטינה בעו קומי ר' יוחנן.

ר' יוסטא בר' מתון.

בזבחים צט. ר' יוסטא בר' מתון א"ר יוחנן, וביומא ל: הגרסא ר' דוסתאי בר' מתון, והוא ט"ס כי ר' דוסתאי בר' מתון היה תנא כדמוכח ברכות ז:, וכן הוא הגרסא בדק"ס, ובו"ק פ"ז ה"ד ר' יוסטא בר' מתון שאל ור"ל מתיב.

ר' יוסטא בר' סימון.

בירושלמי עירובין פ"ו ה"ל אמר בש"ר בייתוס, וכן נזכר שקלים רפ"ב, ואפשר שהוא הנקרא במע"ש פ"ד ה"ב בשם ר' יוסי בר' סימון.

ר' יוסטא בר שונם.

היה תלמידו דר' מנא (בנו של ר' יונה) כדמציינו שבעי קומי ר' מנא כתרומות פי"א ה"ד, מע"ש פ"ה סה"א, שקלים סה"א, מגילה פ"א סה"א, וכן אמר בשם ר' יהושע דסכנין כתנחומא ויצא־ו, ונזכר בירושלמי ברכות פ"ח, ה"ז, שביעית פ"ו סה"ב (והמאמר בתנחומא בשלח־יא ר' יוסי בר' שונם וצ"ל כבירושלמי), חלה פ"ד ה"ד, ביצה פ"ג ה"ו, מו"ק פ"א סה"ב, סנהדרין פ"ב, ה"ג, ויק"ר פל"א־ט, ובעירובין פ"א ה"י איתא ר' ייתא בר שונה, אבל המאמר מובא כהגון במד' שמואל פכ"ג־ט.

יוסטא חייטא דציפורין.

בשהש"ר ספ"ו יסופר שהוא מצא חן בעיני המלך א"ל שאל ממני איזה דבר ואתן לך, ובקשו שישומו דוכס על העיר, וכשנתעלה לשררה זו כשהיה עובר בעיר לא ידעו אם זהו יוסטא חייטא אם לא, אמרו! נעשה סימן כשיעבור על מקום מושבו הישן ויסתכל בו, סימן הוא שהוא יוסטא חייטא וכן היה, א"ל אתון תמהין עלי ואני תמה עלי יותר מכם וכו'.

יוסטי חברא.

נזכר ב"ר רפ"ו אמר בשם ר' בְּרכיה, ובילקוט תהלים רמז קה. חסר תיבת חברא.

ר' יוסטינה. ערך ר' יוסטא.

ר' יוסנא נזכר ע"ז לז: ר' יוסנא א"ר אמי.

ר'

ר׳ יוסי (סתם) בן חלפתא.

זה דבר מוסכם שסתם ר׳ יוסי הוא בן ר׳ חלפתא שהיה ריש בציפורי וכן הוא דעת רש״י בזבחים נח: בסוף העמוד.

משפחתו וצור מחצבתו מפורש בירושלמי תענית פ״ד ה״ב שאמרו מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה ר׳ יוסי בן חלפתא מבני יונדב בן רכב, וידוע שמשפחת יונדב בן רכב היו מבני יתרו כסנהדרין קד. דאר״י בשכר קראן לו ויאכל לחם זכו ב״ב וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות סופרים — המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב.

ומשפחת יונדב בן רכב ישבו תמיד בא״י כמלכים ב־טו וילך משם (יהוא) וימצא את יהונדב בן רכב וכו׳, ובירמיה לה יסופר שיונדב בן רכב צוה לבניו שלא ישתו יין ולא יבנו בית ולא יטעו כרם ויען ששמרו את מצות אביהם א״ל ירמיה בשם ה׳ שלא יכרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים, ונתקיימה נבואת ירמיה גם בסוף הימים שנצר מגזעו יצאו החכמים האלו המה רבותינו ר׳ חלפתא ור׳ יוסי בנו וה׳ בני ר׳ יוסי.

וביומא סו: שאמרו שם במשנה וכבש עשו לו מפני הבבליים, ארבב״ח לא בבליים היו — תנ״ה א״ר יהודה לא בבליים היו אלא אלכסנדרונים היו (ומתוך ששונאים את הבבליים היו קורין אותן על שמן) אמר לו ר׳ יוסי תנוח דעתך שהנחת את דעתי (ופי׳ רש״י משפחתו היתה מבבל והיה קשה לו הדבר), ובמנחות ק. שאמרו שם במשנה והבבליים אוכלין אותו כשהוא חי אמרו בגמרא ארבב״ח אר״י לא בבליים היו—תנ״ה ר׳ יוסי אומר לא בבליים היו — א״ל ר׳ יהודה תנוח דעתך (ושם פירש״י משפחת ר׳ יהודה מבבל היתה לפיכך שמח בדברי ר׳ יוסי) ובדק״ס ביומא שם גורס כמו במנחות שר׳ יהודה אמר כן לר׳ יוסי, ובאמת מצינו גם במנחות מה. שר׳ יהודה אמר לר׳ יוסי הלשון תנוח דעתך שהנחת דעתי, ובספר היקר דרכי המשנה צד 164, ובמבוא המשנה צד 178 יאמרו שמשפחת ר׳ יהודה לא היתה מבבל ובכל המקומות גרסי שר׳ יוסי אמר כן לר׳ יהודה תנוח דעתך והטעות יצא ע״י הראשי תיבות ר״י, אבל כבר הוכיח הגאון בעל דוה״ר בח״א צד 120 שלא משפחת ר׳ יהודה או ר׳ יוסי היו מבבל, אך ורק מא״י, אבל הכונה ביומא ובמנחות יען שהמשנה גינה את הבבליים, ורבותינו הקדושים ידעו היטב כי בני ישראל היושבין בבבל המה מטיב סגולת האומה שלא נתערבו בהן שום פסול לכן היה קשה מאוד לר׳ יהודה או לר׳ יוסי איך יעשו הבבליים כן? וכאשר שמע מחבירו כי באמת לא בבליים היו אך הבבליים שהתיישבו זמן רב באלכסנדריא, ואנשי אלכסנדריא היו קורין אותן תמיד בשם בבליים לכן א״ל עבור זה תנוח דעתך, שהסיר חרפה מעל הבבליים סגולת האומה, ונחזור לענינגו.

אביו ר׳ חלפתא זכה עוד לראות את ר״ג הזקן כשבת קטו., והיה ריש בציפורי כתענית טז. והוא מסר לבנו ר׳ יוסי רובי תורתו, ובוצין בוצין מקטפיה ידיע שלגדולות נוצר כאשר יסופר עליו במד׳ תהלים ספ״נ. ר׳ יוסי בן חלפתא כשהיה נער היה משחק עם נערים, ראה אותו איש אחד א״ל יש לומר לאביך — א״ל חייך מה איכפת לך, אם תאמר לאבי הוא מכה אותי, ואתה מרגיל לשונך לומר לשה״ר, וכן מצינו שאמר הלכות בשם אביו ככלים פכ״ו מ״ו ר׳ יוסי מטהר משום אביו, ובכורות כו. א״ר יוסי מודה אבא חלפתא בזה שהוא מותר, ואביו היה קדוש בעיניו כ״ב עד שאמר סנהדרין פ. אפילו אבא חלפתא ביניהן, וכן יספר הרבה מעשיות מאביו כמבואר בערכו.

אבל רבו המובהק היה ר' עקיבה כמפורש פסחים יח. ר' יוסי בשיטת ר"ע רבו אמרה, ומביא הלכה למעשה מר"ע כלאים פ"ז מ"ה, תרומות פ"ד מי"ג, ובתוספתא פרה ספ"ד א"ר יוסי בזה הלכה קפצתי לפני ר"ע. וביבמות סב: כשמתו כל תלמידי דר"ע והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר"מ, ר' יהודה, ר' יוסי, זר"ש וראב"ש והם העמידו תורה אותה שעה, אך לא נסמך מר"ע אלא מר' יהודה בן בבא כמפורש סנהדרין יד. שנסמך ממנו בשעת השמד בין אושא לשפרעם.

ולא מר"ע לבדו קבל אבל גם קבל מכל גדולי חכמי יבנה כשבת קבה. שהעיד משום ראב"י.

זכן אמרו בעירובין לו. שאבטולמוס היה רבו.

וכן אמר משום ר"ג כתוספתא קידושין פ"א.

משום ר' יהושע בפסחים קג.

משום ר' ישמעאל כב"ק נד: זבחים ס:.

וכן ישב לרגלי ר"ט כתוספתא שביעית פ"ד אמר ר' יהודה מעשה -- והיינו אוכלין — ע"פ ר"ט א"ל ר' יוסי משם ראיה עמכם הייתי וכו'. ובתוספתא כלים ב"ב פ"ה א"ר יוסי שאל יונתן בן חרשא איש גנוסר לפני זקנים ביבנה.

וכן קבל הרבה מר' יוחנן בן נורי ויספר הלכה למעשה בשמו ככתובות ספ"א א"ר יוסי מעשה בתינוקת—אריב"נ אם רוב וכו'. ובתוספתא שביעית פ"ד אמר ר' יוסי מעשה — ובאו ושאלו את ר' יוחנן בן נורי, ושם מגילה פ"ב אמר ר' יוסי מעשה בריב"נ שקראה בציפורי בלילה. ואמר בשמו בתוספתא כלים ב"ק פ"ב פ"ד, שם ב"ב פ"ז, תו"כ פ' שמיני פ"ז.

וכן אמר בכורות י: סח לי נימוס אחי ר' יהושע הגרסי.

הוא ראה בעני עמו איך שכל רבותיו וכל חכמי ישראל מובלים לטבח, הוא ראה איך שמקום מולדתו היתה בסכנה כתוספתא מגילה פ"ב, וכן במדבר רבה רפכ"ג בימי ר' אלעזר בן פרטא בא לגדולי ציפורי כתבים רעים מן המלכות וברחו. וכפי הנראה נחרבה אז העיר ציפורי וזה שאמרו ב"ב עה: תניא ר' יוסי אומר אני ראיתי ציפורי בשלוותה והיו בה ק"ל אלף שווקים, ואפשר שברח אז לאסיא כב"מ פד.

ומשם בא והתיישב לפי שעה בדרום עם שאר חביריו ור"ע מסר להם את תורתו, ואח"כ ראה בעיניו איך שנאסר רבו הקדוש כגיטין ספ"ו במשנה א"ר יוסי נומינו לשליח (לר' חנינא איש אונו שהעלה הלכה מר"ע מבית האסורין), וכשנהרג ר"ע ונשאר אוד מוצל מאש ר' יהודה בן בבא אשר מסר נפשו והסמיך אותם, אז נתפזרו לכל רוח, ונתבטלו כל הישיבות מכל ארץ ישראל עד שלא יכלו גם לעבר שנים ולקבוע חדשים בא"י, ואז עיבר חנניה בן אחי ר' יהושע את השנים בבבל בנהר פקוד שלא הניח כמותו בארץ, עד אשר רחם ה' על שארית הפלטה ואדריינוס קיסר מת בתחלואים רעים ברוח סרה ונפש מרה וגזירות הקשות עברו מעט אז התעוררו חכמי ישראל תלמידי דר"ע והתקבצו יחד בבקעת רמון כירושלמי חגיגה פ"ג ה"א שנכנסו ז' זקנים לשם ר"מ, ר' יהודה, ר' יוסי, ר"ש, ר' נחמיה, וראב"י ור' יוחנן הסנדלר — ואמרו כל מי שהספיקה בידו לעבר את השנה ואינה מעברה כאלו עובד ע"ז, ואז שלחו לחנניה ב"א ר' יהושע לנהר פקוד שלא יעבר עוד שנים בח"ל כמפורש ברכות ס. וכשהוקלו עוד מעט הגזירות התקבצו לאושא

כשהש"ר

כשהש"ר פ"ב-ג בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ואלו הן ר' יהודה, ר' נחמיה, ר"מ ור' יוסי ורשב"י ור"א בנו של רי"הג וראב"י ושלחו אצל זקני הגליל כל מי שהוא למד יבא וילמוד וחלקו כבוד לר' יהודה שיהיה הוא ראש המדברים מפני שהוא בן עיר, אך לא שהו שם זמן רב והלכו משם ליבנה לזמן קצר, וכשהיו ביבנה גם שם לא הורשה להם לעבר שנים והוצרכו לשלח את ר"מ לאסיא שיעבר שם כמגילה יח:, וזה שאמרו שבת לג: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היה שם ר' יהודה וכו'. ואז אירע המעשה המובא שם שישבו ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון, ויתיב יהודה בן גרים גבייהו, ור' יהודה דבר בשבחה של רומי ור' יוסי שתק, ור"ש דבר רעה עליהם. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות, אמרו, יהודה שעילה יתעלה, שמעון שגינה יהרג, ואז ברח רשב"י למערה עם בנו, ועל ר' יוסי ששתק גזרו שיגלה לציפורי.

ובסה"ד ירצה להגיה שצ"ל יגלה מציפורי, וכן הוא דעת חכמי האחרונים. אבל שגו ברואה, כי עונשו של ר' יוסי היה שיגלה למקום מולדתו ולא יצא מקיר העיר והוצה כדי שלא יוכל להתחבר עם שאר חביריו.

והנה אף שר' יהודה מצא חן בעיני המלוכה ובל"ם השתדל להקל הגזירה מר' יוסי וכדמצינו ברכות סג: כשנכנסו רבותינו לכרם שביבנה היו שם ר' יהודה ור' יוסי — פתח ר' יהודה ראש המדברים בכל מקום — פתח ר' יוסי בכבוד אכסניא וכו', אבל ר' שמעון לא נזכר שם וזה יען שכבר ברח משם. אבל כפי הנראה לא הועילה בקשתו ור' יוסי הוצרך לילך לציפורי וזה שאמרו שבת לח. א"ר חנינא כשהלך ר' יוסי לציפורי מצא חמין שנשתהה ע"ג כירה ולא אסר להן, ביצים מצומקות — ואסר להן. וזה כמו שאמרנו לעיל שציפורי נחרבה ואחר כך כששבו שנית לציפורי והתיישבו שם הוצרך ר' יוסי כריש העיר לתקן שם תקנות שהיתה כמו עיר חדשה. וזה שאמרו קידושין פ"ב מ"ה ר' יוסי אומר אף מי שהיה עד בערכי הישנה של ציפורי.

ובסנהדרין יט: התקין ר' יוסי שם שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה משום מעשה שהיה (וזה יען שנתיישבה מחדש והיו עדיין מבנ"י מועטין שם ובאו גנבים לגנוב ילד האשה וכשהתחילה לצעוק בא אליה אחד מן הפריצים וא"ל לכי ואראך את בנך וכשבאת שמה עינו אותה). וכן התקין שם שיהא נשים מספרות זא"ז. וזה שאמרו עירובין פו: מעשה שנעשה בציפורי ע"פ מי נעשה לא ע"פ ר' יוסי? וכן אמרו סנהדרין קט. דרש ר' יוסי בציפורי אחתרין ההיא ליליא ג' מאה מחתרתא בציפורי אתו וקא מצערי ליה א"ל יהבית אורחה לגנבי א"ל מי הוה ידענא דאתו גנבי?

ויסד שם ישיבה גדולה כסנהדרין לב: שאמרו אחר ר' יוסי לציפורי ולכן כשהתישבו באושא ורשב"ג נתמנה לנשיא מינו את ר' מאיר לחכם ואת ר' נתן לאב"ד ואת ר' יהודה להיות מוריינא דבי נשיאה אבל ר' יוסי לא היה יכול לקח שום חלק עמהן יען שהיה אסור לו לצאת משם.

והיה גדול כ"כ עד שאמרו שאליהו הוה רגיל אצלו בסנהדרין קיג: דרש ר' יוסי בציפורי אבא אליה קפדן הוה רגיל למיתיה גביה איכסיה מיניה ג' יומי ולא אתא, כי אתא א"ל אמאי לא אתא מר א"ל קפדן קרית לי? א"ל הא דקמן דקא קפיד מר. וכן מצינו יבמות סג: אשכחיה ר' יוסי לאליהו א"ל כתיב אעשה לו עזר וכו'. וברכות ג. א"ר יוסי פ"א נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים—

בא אליהו ז״ל ושמר לי על הפתח — וקראו אליהו בני.

אבל אח״כ כשנתבטלו הגזירות אז מצינו את ר׳ יוסי גם באושא כהוריות יג: כשרצו ר״מ ור״נ להעביר את רש״בג מנשיאותו, וכשנתודע לרשב״ג גרשם מבית הועד, וישבו מבחוץ והיו כותבין פתקאות עם קושיות והיו שולחין לפנים, אז אמר ר׳ יוסי תורה מבחוץ ואנו מבפנים? וע״פ הרשה רשב״ג להם שיחזרו למקומן. והיה חביב בעיני הנשיא מאוד כי ידע את ערך גדולתו וקבל ממנו הלכות כדמצינו רשב״ג אומר משום ר׳ יוסי במגילה ו:, מו״ק יב:, ע״ז עה., נדה סה:, וברכות כו. ארשב״ג פ״א חשתי בעיני בקיסרי והתיר לי ר׳ יוסי בריבי (ר׳ יוסי החכם חריף שבדורו, רש״י), ובפסחים ק. מעשה ברשב״ג ור׳ יהודה ור׳ יוסי שהיו מסיבין בעכו וקדש עליהם היום א״ל רשב״ג לר׳ יוסי בריבי רצונך נפסיק וניחוש לדברי ר׳ יהודה חבירנו, א״ל בכל יום ויום אתה מחבב דברי לפני ר׳ יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי ר׳ יהודה בפני הגם לכבוש את המלכה עמי בבית?

הלכותיו במשנה.

ר׳ יוסי נזכר בכל מסכתות הש״ם חוץ מן בכורים, חגיגה, הוריות, מעילה, תמיד. ובאלו המסכתות נזכר אך פ״א ברכות פ״ב מ״ג, חלה פ״ד מ״ח, בכורים אף שלא נזכר בג׳ פרקים הראשונים אבל נזכר בפ״ד מ״ה, ביצה פ״ד מ״ב, מגילה פ״ב מ״ג, ב״ק פ״ד מ״ד, שבועות פ״ז מ״ד, ובאבות פ״ד מ״ו, (ומה שמצינו שם פ״ב מ״יד ר׳ יוסי אומר, הוא ר׳ יוסי הכהן תלמידו דרבן יוחנן בן זכאי, ובסה״ד שגג בזה), ובקנים פ״א מ״ד.

ובמס׳ עדיות, מדות, נגעים נזכר בב״א ב׳ פעמים, ובכלים לד פעמים.

בס״ה נזכר בסדר זרעים נד פעמים, מועד נר פעמים, נשים לג פעמים, נזיקין כט פעמים, קדשים לט פעמים, טהרות קלא פעמים, וזה שלש מאות וארבעים הלכות ממנו במשנה.

ובס״הד קא חשיב שבת פ״ו מ״י וגרסא שלנו ר״מ, והחסיר מכות פ״ב מ״ג, מקואות פ״ו מ״ה.

ע״פ רוב מחלקותו עם סתם משנה והם לערך קס״א פעמים.

ועם חכמים ששה פעמים.

עם חבירו ר׳ יהודה לערך חמשים פעמים.

(ובכולם חשיב ר׳ יוסי באחרונה חוץ ממע״ש פ״ד מ״ז וברכות פ״ב מ״ג שר׳ יוסי בראשונה).

עם חבירו ר״מ לערך מב פעמים.

ועם ר״ש לערך טו פעמים.

וכן חולק עם ר״א (בן שמוע) בעירובין פ״י מ״ה (ושם איתא בטעות ר׳ אליעזר וצ״ל ר׳ אלעזר כיבמות צו: ישנקרע ס״ת בחמתן), מקואות פ״ו מי״א נדה פ״א מ״ה, אהלות פ״יא מ״ז.

עם ר״א בר״צ כלים פ״ב מ״ו.

עם ר׳ יהודה בן בתירה אהלות פ״יא מ״ז.

עם ר׳ נהוראי סוף נזיר.

עם ר׳ נתן הבבלי שבת ע.

עם רשב״ג דמאי פ״ז מ״ג, כלים פכ״ו מ״א וב״מ פ״ח מ״ח מעשה בא לפני רשב״ג ור׳ יוסי ואמרו יחלקו את חדש העיבור.

עם ר׳ שמעון שזורי כלים פי״ח מ״א.

וכן ר׳ יהושע בנו של ר״ע היה חבירו שקראו „יהושע" בשבועות ו.

וכן ר׳ יהושע בן קרחה החשיבו מאוד שקראו ר׳ יוסי בריבי ספרא שמיני פ״ט.

אבל מה שמצינו יומא ח. שחולק עם ר״מ ור׳ חנניה סגן הכהנים זה בל״ם מן מסדרי הברייתות יען שדעת ר״ח סגן הכהנים מכריע בין דעת ר״מ ור׳ יוסי.

הלכותיו

הלכתיו המפורסמות במשנה ובגמרא.

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא ברכות פ"ב מ"ג.

כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ברכות מ:.

אמהות של בצלים פטורים מן הפאה, פאה פ"ג מ"ד.

אין [דין] שכחה לזתים שם רפ"ז.

אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כלאים פ"ז מ"ה.

אדני השדה מטמא באהל כאדם שם פ"ח מ"ה.

שור הבר מין חיה שם מ"ו.

סמדר אסור מפני שהוא פרי ערלה פ"א מ"ז.

אנדרוגנוס בריה בפני עצמה בכורים פ"ד מ"ה.

כוי בריה בפ"ע חולין פ.

כחס על הנר — ר' יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה שבת פ"ב מ"ה (שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור).

הבערה ללאו יצאת שבת ע.

ספק עירוב כשר עירובין פ"ג מ"ה.

אין הציץ מרצה על אכילות פסחים עז.

אם הוציא הלולב בשבת לרה"ר פטור סוכה פי"ג מ"יד (דסובר טעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור).

נשים סומכות רשות חגיגה טז:.

עובר פוסל ואינו מאכיל יבמות פ"ז מ"ג.

אנדרוגנוס כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה יבמות ספ"ח.

עבר עבירה שיש בה ב' מיתות נידון בזיקה הראשונה יבמות לב.

מציאת חרש שוטה וקטן גזל גמור גיטין פ"ה מ"ח (שעשו שאינו זוכה כזוכה).

נומינו לשליח שם ספ"ו (דמילי לא בימסרן לשליח).

מי שיש לו שתי כתי בנות — כולן מותרות קידושין פ"ג מ"ט (דלא מעייל אינש נפשיה לספיקא).

גר שנשא גיורת בתה כשרה לכהונה שם פ"ד מ"ז.

גר נושא ממזרת קידושין עב:.

כיצד הוא עושה סחורה בפרתו של חבירו ב"מ פ"ג מ"ב.

א"כ מה הפסיד הרמאי שם מ"ד.

יחלקו את חודש העבור שם פ"ח מ"ח.

המקיף את חבירו — ועמד וגדר את הרביעית משלם את הכל ב"ב פ"א מ"ג.

מתיר בחרדל שם פ"ב מ"י (שעל המזיק להרחיק את עצמו).

אסמכתא קניא שם פ"י מ"ה.

כותבין שובר שם פ"י מ"ו.

עד שהוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות סנהדרין כז:.

אפילו בחול אסור לשאול בשדים שם קא.

אם שניהם חשודין חזרה שבועה למקומה שבועות פ"ז מ"ד.

הגוסס והיצא ליהרג — נודר ומעריך ומקדיש ערכין פ"א מ"ג.

כל הימים מטהרין בזוחלין פרה פ"ח מ"ח.

שני שבילים — שני כברים אחד טמא — בין כך ובין כך טמאים טהרות פ"ה מ"ה מ"ו.

וכן דרכו להביא מעשיות מזמן הקדום כיומא פ"ו מ"ג, ר"ה פ"א מ"ז, עירובין מז:, חגיגה טז:, כתובות קה., וכן העיד מפי שמעיה ואבטליון כיבמות סז.

וכן דרכו לדרוש הנקודה כפסחים פ"ט מ"ב למה נקוד על ה', ובמנחות פז: למה נקוד הוי"ו.

ולמותר לנו להביא את כל הלכותיו שהמה מלאים בכל הש"ס בבלי וירושל' ותוספתא מכלתא ספרא וספרי ומדרשים,

ונראה

ונראה בבירור שכמעט כל מקום שנזכר במדרשים בשם סתם ר׳ יוסי הוא אינו ר׳ יוסי בן חלפתא אך ר׳ יוסי האמורא הירושלמי חבירו דר׳ יונה. ור׳ הונא אמר כמה פעמים בשמו, ונביא אך ממאמריו היקרים באגדה.

ברכות ז. שאין מרצין לאדם בשעת כעסו, טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות.

שם נג: גדול העונה יותר מן המברך.

שם ס: אל יפתח אדם פיו לשטן.

שבת יב: הנכנס לבקר את החולה יאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל.

יומא עה. בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם — בו״ד מקניט את חבירו יורד עמו עד לחייו אבל הקב״ה אינו כן קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו — קלל את האשה הכל רצין אחריה, קלל את האדמה הכל ניזונין הימנה.

ומאמרו הנפלא סוכה ה. מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום.

ובחגיגה יב: אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה הן רואות, עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות, הארץ על מה עומדות — תלויה בזרועו של הקב״ה.

ומגילה כד: א״ר יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפילה וכי מה איכפת ליה לעור בין אפילה לאורה עד שבא מעשה לידי פ״א הייתי מהלך באישון לילה ואפילה וראיתי סומא — ואבוקה בידו אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך, א״ל כל זמן שאבוקה בידי בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין וכו׳.

ומאמרו היקר תענית כא: לא מקומו של אדם מכבדו אלא האדם מכבד את מקומו.

וב״מ עא. בא וראה סמיות עיניהם של מלוי ברבית וכו׳.

ואבות פ״ד מ״ו כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות.

והוא היה נאה דורש ונאה מקיים כי הוא עשה עטרת תפארת לתורה ובלעדו היינו ממששין כעור באפילה היא הברייתא היקרה הנקראת סדר עולם כמפורש יבמות פב:, נדה מו: שאר״י מאן תנא סדר עולם ר׳ יוסי. וכבר האריך בזה הרב החכם הגדול ר״ב רטנר נ״י בטוב טעם ודעת.

והשתבח בזה שאמרו עליו תמיד ר׳ יוסי נמוקו עמו בעירובין נא., גיטין סז., בכורות לז. ופירש״י פירושו עמו לתת טעם לכל דבריו. וכן מצינו באמת בתרומות פ״י מ״ג מ״יא, סוכה פ״ג מ״יד, יבמות פ״ד מ״י, ובפרה פ״ג מ״ג אמר אל תתנו מקום לצדוקים לרדות. ובספרי דברים־יג שאלו אריום איזהו חכם, א״ל המקיים תלמודו, והוא באמת קיים תלמודו.

מדותיו היקרות.

מה שהעיד על עצמו שבת קיח. א״ר יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי (שלא דיבר מעולם לש״הר על שום אדם ולכן כל מה שדיבר לא התיירא משום אדם ולא היה צריך להסתכל לאחוריו פן שומע אותו האיש), ולא נסתכלתי במילה שלי, מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם אומרין לי חבירי עלה לדוכן אני עולה, מימי לא ראו קורות ביתי איפרי חלוקי.

ואמר שם קיח: יהא חלקי מאוכלי ג׳ סעודות בשבת, מגומרי הלל בכל יום, ממתי בחולי מעיים, ממתי בדרך מצוה, ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בציפורי, ממושבי בהמ״ד ולא ממעמידי בהמ״ד, מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה,

יהא חלקי ממי שחושדין ואין בו.

(ומה שאמרו שם שאמר ר' יוסי יהא חלקי ממתפללים עם דמדומי חמה, נראה יותר גרסת הירושלמי ברכות פ"ד ה"א שר' יוסי בר' חנינא אמר זה. ובזה יהיה יותר נכון מה שאמר ע"ז שם רבב"ח אר"י מצוה להתפלל עם דמדומי חמה ולהיפוך בגיטין נו. א"ר יוחנן ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס וכו' שם צ"ל אמר ר' יוסי כי המקור הוא בתוספתא שבת פי"ז ושם איתא כהונן א"ר יוסי. וכן הוא באיכ"ר פ' בני ציון, ור' יוחנן לא נזכר בתוספתא).

ואמר שם קיח. כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים.

וכן היה מנהגו לשתוק כמדת חכם כשבת לג: שר' יוסי שתק, ובנזיר כשנפטר ר"מ ואמר ר' יהודה שלא יכנסו תלמידיו ודחק סומכוס ונכנס וכעס ר' יהודה, א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק תורה מה תהא עליה?

(ואפשר שקבל עליו המדה הזאת ממעשה שאירע בו כאשר יסופר ביבמות צו: מעשה בבית הכנסת של טבריא — שנחלקו ר' אלעזר ור' יוסי — עד שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם ר' יוסי בן קיסמא אמר תמיה אני אם לא יהיה ב"הכנס הזה בית עב"ום וכן הוה).

את חבריו הוקיר יותר מכנפשו כברכות פ"ב ה"ז ומו"ק פ"ג ה"ה כשבא ר"מ לעירו אמר להם אדם גדול, אדם קדוש, אדם צנוע הוא.

ונשתלם מדה כנגד מדה כירושלמי ברכות פ"ג ה"ד שראו אותו טובל בצינעה ביום הכפורים ואמרו, אית לך מימר על אותו הגוף הקדוש בשוכח?

וביומא פג: יסופר שפ"א הלכו בדרך ר"מ ר' יהודה ור' יוסי, ר"מ היה דייק בשמא, ר"י ור' יוסי לא הוו דייקי, מטו לאושפיזא שהיה שמו כידור אמר ר"מ (בדעתו) ש"מ רשע הוא ר"מ לא אשלים כספו אצלו, ר"י ור' יוסי אשלימו אצלו, לסוף כיחש להם ואף ע"י עצה ותחבולה הוציאו את כספם מידו ומני אז גם המה דייקי בשם, וכשבאו לאושפיזא דשמיה בלה לא עיילו לגביה. וכן יסופר שם שר' יהודה ור' יוסי הלכו בדרך ואחזיה בולמוס לר' יהודה וכפה לרועה ולקח ממו בחזקה את לחמו א"ל ר' יוסי קפחת את הרועה, וכשבאו לעיר אחזיה בולמוס לר' יוסי והביאו לו כל בני העיר כל מיני מטעמים, אז א"ל ר' יהודה אני קפחתי אך את הרועה ואתה קפחת כל העיר כולה.

ובנדרים מט: ר' יוסי ור' יהודה חד אכיל דייסא באצבעתיה וחד אכיל בהוצא וכו'.

ובירושלמי ברכות פ"ג סה"ד יסופר שפ"א הלך בלילה והחמר מחמר אחריו ובאו אצל בור ורצה החמר לטבול א"ל שלא יסכן את עצמו, א"ל שהוא בעל נדה וא"א, א"ל ייחות ולא יסוק וכן היה.

ומצינו במדרש שמטרונה אחת (מעובדי הנחש) היתה רגילה להתווכח עמו תמיד והוא השיב לה תשובות מחוכמות כב"ר פ"ד־ו ששאלה אותו למה לא כתיב בשני כי טוב, א"ל לפי שלא נגמרה מלאכת המים ולפיכך כתיב בשלישי ב' פעמים כי טוב.

ושם פי"ז־ז למה הוצרך הקב"ה ליקח הצלע מן האדם בגנבה, א"ל משל, אחד הפקיד בידך כסף בחשאי והחזרת לו זהב בפרהסיא זו גניבה?

ושם רפכ"ה שאלה אותו אין אנו מוצאין מיתה בחנוך (אע"פ שלא היה צדיק גמור) א"ל כתיב ואיננו כי לקח אותו אלקים (ש"מ שמת).

שם פס"ג למה יצא עשו תחלה, א"ל טפה ראשונה של יעקב היתה.

שם פ"סח־ד שאלה מה עושה הקב"ה מיום שברא העולם, א"ל יושב ומזווג זיווגים, אמרה לו אף אני יכולה לעשות כן לשעה קלה, א"ל אם קלה היא בעיניך קשה היא לפניו כקריעת ים סוף. נטלה אלף עבדים ואלף שפחות וזיווגן, למחר באו לגבה בפצועי מוחין ועינים סומות

ורגלים

ורגלים שבורות, אז קראה לריב"ח וא"ל אלוהיכם אמת ותורתכם נאה ומשובחת.

שם פפ"ז"ו אפשר יוסף בן יז שנה בכל חומו ולא עשה הדבר הזה? מיד קרא לפניה כל מעשי ראובן ובלהה, ומעשי יהודה ותמר וא"ל אם יוסף חטא לא היה הכתוב כסה חטאו כאשר לא כסתה חטאיהם.

ש"ר פ"ג-יב א"ל אלהי (הנחש) גדול מאלהיך, כי כשנראה ה' למשה בסנה הסתיר אף פניו, וכשראה את הנחש כתיב ויברח משה, א"ל כשנגלה ה' לאן יברח משה כי ה' בכל העולם כבודו, אבל הנחש אם יברח ג' פסיעות ממנו מיד ניצל.

במ"ר פ"ג-ב א"ל אלוהכם נותן טובה אע"פ שהוא אינו צדיק (כלומר אינו מבחין,) הביא לפניה כלכלה של תאנים, והיתה בוררת היפה ואוכלת, א"ל את יודעת לברור היפה ולא הקב"ה?

קה"ר פ"א-ז שאלו מאי דכתיב יהיב חכמה לחכימין, והיה צ"ל יהיב חכמה לטפשין? א"ל אם שני ב"א יבאו אליך ללות כסף אחד עשיר ואחד עני לאיזה מהן תלוה, אמרה לו להעשיר, א"ל ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיך.

שם ספ"ג שאלו מהו דכתיב ומי יודע רוח ב"א העולה היא למעלה, א"ל אלו נשמתיהן של צדיקים וכו'.

ובתנחומא בראשית — כתיב למען ירבו ימיכם — כימי השמים על הארץ אין אתם קיימין אלא כ"ז שש"וא קיימין ועתידין ש"וא להתבלות שנא' — א"ל ממקום שהבאת ראיה משם אביא ראיה להיפוך וכו'.

ובפסיקתא רבתי פ"ב דעשרת הדברות שאלו מפני מה הלמ"ד הוא גבוה מכל האותיות א"ל מפני שהוא כרוז (פי' שמכריז למוד) ודרכו של כרוז לעמוד במקום גבוה ולהכריז.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

הנה אף שלא מצינו לו הרבה תלמידים בשמם אבל בלי שום ספק היו לו תלמידים הרבה. וידוע לנו שמלבד בניו שקבלו ממנו וכאשר נבאר הלאה, מצינו שרבי קבל ממנו בנדה סח: אמר רבי שאלתי את ר' יוסי, ומנחות יד. אמר משום ר' יוסי. והיה גדול כ"כ בעיני רבי כשאמר ר' ישמעאל בר' יוסי לרבי הלכה משום אביו היה אומר כבר הורה זקן. ודבריו היו לו כדברי האורים שאין להרהר אחריהם, כשבת נא., יבמות קה:, וכשרצה רבי להקשות על דברי ר' יוסי אמר בירושלמי גיטין פ"ו ה"ז אנן עלובייא— כשם לבין קה"ק לבין חול כך בין דורינו לדור ר' יוסי.

וכן היה איסי בן יהודה תלמידו כנדרים פא. שאמרו איסי בן יהודה לא אתי ג' יומי למתיבתא דר' יוסי, אשכחיה ורדימוס בנו של ר' יוסי א"ל מ"ט לא אתי מר לבי מדרשא, א"ל טעמא דאבוך לא ידענא וכו', ובירושלמי שביעית פ"ח ה"ה יהודה איש הוצי שאל מר' יוסי ב"ח ואמר לבנו אברדימוס שישיב לו תשובה.

יהודה בן אגרא אמר משמו נדה נב: נג.

ר' שמעון בן יהודה משמו מע"ש פ"ג מ"ו, מכות כ.

ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא שאלו זבחים סב:.

ועל סומכוס אמר ר' יוסי אין אלו אלא דברי נביאות ב"ב יב.

ובסה"ד מביא שר' אלעזר דרומא בעי מר' יוסי, ובמהילה שגגה היא ולא ידע שר"א דרומא היה מהאמוראים האחרונים והיה תלמיד דר' יוסי חבירו דר' יונה.

אשתו ובניו.

אף ששם אשתו לא נזכרה אבל מפורש בירושלמי ריש יבמות שהיא היתה אשת אחיו שמת ור' יוסי יבם

אותה

אותה, וחי עמה חיי נחת כמו שאמר שבת קיח. מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא לאשתי ביתי. ויסיפר ב"ר פמ"ח־ג שפ"א רבתה עם שפחתה ור' יוסי נתן צדק להשפחה בפניה א"ל אשתו למה את מכחישני בפני שפחתי? א"ל לא כך אמר איוב אם אמאס משפט עבדי ואמתי. והיא ילדה לו חמשה בנים נחמדים כשבת קיח: שאמר נטעתי ה' ארזים בישראל, ר' ישמעאל, ר' אלעזר ר' חלפתא, ר' אבטילס, ר' מנחם, וזה ר' מנחם נקרא ג"כ ורדימוס שפניו היו דומין לורד. ובירושלמי שם נקרא אבדימוס. ובב"ר פפ"ה־ה שעיניו היו זמורן (כזמורות הגפן) ורמיין לאימיה.

הגדול שבהן היה ר' ישמעאל שהיה חבירו דרבי וקבל הרבה מאביו ואביו מסר לו ידיעות יקרות מה ששייכים לתולדות ישראל כמבואר בערכו.

וכן ר' אלעזר בנו היה גדול הדור כפסחים קיז. שאמר ר' יוסי אלעזר בני אימר — וחולקין עליו חבריו ונראין דבריו מדבריהן. ובמעילה יז: יסופר שהוצרכו פ"א ליסע לרומי לבטל גזירות ושלחו את רשב"י ור"א בן ר' יוסי אך ר' יוסי היה מתיירא לשלוח את בנו עם רשב"י פן יכעוס עליו ויענשו עד שקבל רשב"י עליו דלא יענשיה.

וכן ורדימוס בנו היה ת"ח כנדרים פא. ושביעית פ"ח ה"ח.

ור' חלפתא בנו היה אבי החכם הנודע ר' שמעון בן חלפתא כאשר בארתי בערכו. וכן מצינו שמת לו בן בחייו כמו"ק כא. מעשה ומת בנו של ר' יוסי בציפורי ונכנס לבהמ"ד ודרש כל היום כולו. וביוחסין מביא שהוא ר' חלפתא בלי שום ראיה, ויותר נראה שלר' יוסי לא מת שום בן בחייו. ובמו"ק שם צ"ל בנו של ר' יוסי הגלילי כדמובא בשמחות פ"י.

פטירתו.

כפי הנראה נפטר ר' יוסי קודם ר' יהודה כדמשמע מסוכה יח. כשדרש ר' יהודה א"ל ר' ישמעאל בר' יוסי רבי! כך פריש אבא — כך אמר אבא, ובספר כפתור ופרח פ"ו צד קו. (הוצאות לונץ) מביא מירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז וז"ל כד דמך ר' יהודה הורה ר' יוסי לשולל למחר, והוא ט"ס וצ"ל כד דמך ר' יוחנן הורה ר' יסא והוא ר' אסי, וזה ברור.

ונפטר בעיר מולדתו בציפורי כמו"ק כה: כשמת ר' יוסי שפעו מרזבי דציפורי דמא, ובירושלמי ע"ז פ"ג ה"א בשמת ר"י בן חלפתא משכו צנורות דם בלודקיא אמרין דיהיב נפשיה על גזירתא. וכידוע שכל חכמי הדור ההוא היו נקראין רבותינו שבדרום, והיא לוד. ובערך מלין צד 155 ובספר שבע חכמות ערך ציפורי יאמרו שבב"מ פד: צ"ל אבוך ערוק ללודקיא את ערוק לאסיא היפך מגרסא שלנו ואין אנו צריכין לזה.

ובירושלמי סוף סוטה הספידוהו במלין קצרים, ואמרו משמת ר' יוסי פסקה הבינה. וזה שאמר ר' ישמעאל בנו בירושלמי גיטין פ"ו ה"ז כשם שבין זהב לעפר כך בין דורינו לדור אבי ר' יוסי, ועליו נוכל לומר המאמר היקר שמובא סוף כלים אשריך ר' יוסי שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה.

ר' יוסי.

(סתם בירושלמי ולפעמים נקרא ר' יסא).

האמורא הגדול הזה אשר הלכותיו מלאים בכל הש"ס ירושלמי ונזכר ע"פ רוב ביחד עם חברו ר' יונה נשכח כמת מלב כי ביוחסין ערך ר' מני אומר שהוא ר' יוסי ב"ר חנינא או ר' יוסי בר אבין, ובסה"ד ערך ר' יונה אומר שהוא ר' אסי, ובמחילה שגגו ברואה, כי סתם ר' יוסי בירושלמי לא ר' יוסי בר"ח הוא שהיה מתלמידיו המובהקים דר'

יוחנן, ולא ר׳ אסי שהיה רבו דר׳ יוסי זה, אך בירושלמי נשתבש הרבה פעמים מר׳ אסי על ר׳ יוסי או להיפוך כי לפעמים נקרא ר׳ אסי או יסא והוא ר׳ יוסי.

והראש והראשון שזכה לכוון אל האמת, הוא הרה״ג רז״פ בספרו היקר מבוא המשנה שסתם ר׳ יוסי בירושלמי הוא הנזכר כמה פעמים בבבלי בשם ר׳ יוסי בר זבידא או בר זבדא, והוא היה חבירו החביב דר׳ יונה, ומביא ראיה גדולה מירושלמי חלה פ״א ה״א שאמרו אם השרישו קודם לעומר העומר מתיר, ר׳ יונה אומר קודם להבאה ור׳ יוסי אומר קודם לקצירה, והמאמר מובא בבבלי מנחות ע. ר׳ יונה אומר קודם הבאת העומר, ור׳ יוסי בר זבדא אומר קודם קצירת העומר. ובזה יתורץ לנו למה לא נזכר בשום מקום בירושלמי שם האמורא הגדול ר׳ יוסי בר זבידא אשר נזכר בבבלי בפירוש שהיה בא״י, וזה יען שר״י בר זבידא הוא סתם ר׳ יוסי בירושלמי.

וכן מצאתי ראיה בברכות לג: שאמרו פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר׳ יוסי בר אבין ור׳ יוסי בר זבידא — וחד אמר מפני שמטיל קנאה במעשי בראשית, ובמגילה פ״ד ה״ט ר׳ יוסי בשם ר׳ סימון בנותן קצבה על מדותיו של הקב״ה.

וזה ר׳ יוסי זכה עוד לקבל מר׳ אלעזר בנזיר פ״ו ה״ג שא״ל ר׳ יוסי לר׳ יעקב בר אחא נהיר את דהויתון קיימין בנזיר ואמרינן — ואמר ר׳ אלעזר מתניתא וכו׳, (וידוע שר״א ור׳ יוחנן נפטרו בשנה אחת), אבל עיקר קבלותיו היו מתלמידי ר׳ יוחנן מר׳ אבא כביצה פ״ה ה״ב ששאל מר׳ אבא, ופאה פ״ד ה״א אמר בשמו ובכלאים פ״ו ה״ד א״ר יוסי קשייתא קומיה ר׳ יעקב בר אחא.

וכן אמר בשם ר׳ סימון במגילה פ״ד ה״ט, בעי מר׳ סימון כר״ה פ״ד ה״ב.

ואמר בשם רשב״ל כברכות פ״ג ה״א.

וכן מצינו אותו עם ר׳ יסא (ר׳ אסי) בנדרים פ״ו ה״י ר׳ יסא אזל לגבי ר׳ יוסי — ואפיק קומוי טלופחין — א״ל (ר׳ יסא) אילין אינון אשישין שאמרו חכמים. וקרוב מאוד לומר כשנפטרו ר׳ יוחנן ור״א, ור׳ אמי מלך תחתם אז ישב ר׳ יוסי לפני ר׳ אמי וזה שמצינו גיטין יז. א״ר אמי א״ר יוחנן — א״ל ר׳ אסי אלא מעתה — א״ל אין, זמנין אשכחיה דיתיב וקאמר — א״ל ר׳ אסי אלא מעתה — א״ל אין והא זמנין לא אמרת לן הכי? א״ל יתד היא שלא תמוט. ומי שיש לו גם ידיעה קלה יכיר מיד שאין זה מדרך הלשון מחבר לחבר ובפרט ר׳ אמי ור׳ אסי שהיו שניהם שוין ממש, א״כ איך יאמר ר׳ אסי לר׳ אמי והא זימנין לא אמרת לן הכי והוא השיבו יתד היא שלא תמוט, שזה אך השקלא וטריא בין רב לתלמיד, אך הוא בל״ס ר׳ יוסי (בר זבידא) שהוא היה באמת כמו תלמיד לר׳ אמי.

וכשהלך ר׳ אמי וישיבתו לקיסרין, אז נשארו ר׳ חגי א׳ ור׳ יונה ור׳ יוסי בטבריא, ולאחר פטירת ר׳ אמי ור׳ אסי היו המה מגדולי הדור שם. כי ריש מתיבתא לא הוקם תחת ר׳ אמי והיה אך בכמה מקומות קבוצת חכמים, ובטבריא היו המה הראשים ור׳ חגי היה כבר אז זקן גדול כמו״ק כה. וזה שמצינו סנהדרין פ״א ה״ב ר׳ חגי פתח, ר׳ יונה ור׳ יוסי חתמין, (ויש ר׳ חגי ב שהיה תלמידו), ושם פ״ג ה״ה ר׳ יונה ור׳ יוסי הורין לאפות בשבת לארטיקנם — לא אתכוון שמדתון אלא אתכוון מיכל פת חמה. וברכות פ״ה כה״א יסופר שר׳ יונה ור׳ יוסי עלון קומיה ארסקינס (שר) באנטיוכא וכשראה אותן קם מפניהם — וא״ל מן קומיה אילין יהודאי את קאים? א״ל אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח, ומזה אנו

רואין

רואין שהם היו מראשי גדולי הדור, וזה היה כבר כשנפטרו ר' אמי ור' אסי.

וכן מצינו אותם תמיד ביחד בעירובין פ"ז ה"א ר' יונה ור' יוסי חד (אמר) בשם מר עוקבן וחד בשם ר"נ בר יעקב, וברכות פ"ג ה"א אמרו שניהם בשם רשב"ל, ובמגילה פ"ג ה"א ארסקינס אוקיד אורייתא בצנבראה (היא עיר קרובה לטבריא) אתון ושאלון לר' יונה ולר' יוסי מהו לקרות בספר (בחומש) ברבים. ועסקו יחד בפרגמטיא ביין כמע"ש פ"ד ה"ט. והאהבה היתה ביניהם כ"כ עד שאמרו בנדרים פ"ט ה"א כשמת בן לר' יוסי, ור' יונה היה אז בצור וכששמע זאת השלים כל היום בתענית, וכבר בארתי באריכות בערך ר' יונה.

וכן היה לו חבר ר' יוסי בר אבין ודבריהם הובאו לבבל כדמצינו ברכות כב. לג: שבת כא: צו: פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא, או בלשון מתיב ר' יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבידא בברכות יג., שבת סח., יבמות מה:, כתובות מד:, הוריות ד., חולין נה., ובסוכה לז: איתא בטעות בר זבילא וצ"ל זבידא, וכן סנהדרין נט: איתא בר חנינא וצ"ל זבידא כגרסת דק"ס.

וכן נזכר בבבלי בשם סתם ר' יוסי בברכות ד: אריב"ל אע"פ שקרא אדם ק"ש — אמר ר' יוסי מאי קרא וכו' (ובגליון הש"ס כתב שצ"ל רב אסי או רב יוסף, אבל אין אנו צריכין להגיה כי הוא ר' יוסי חבירו דר' יונה), וכן שבת לב: פליגי בה ר' חייא בר אבא (ובפירוש ר"ג גאון גרס ר' אבא בריה דרחב"א והיא הגרסא האמיתית) ור' יוסי, והוא ר' יוסי זה. וב"ב כה: א"ר חגא ב) בשם ר' יוסי מפני שמחלידין את הקרקע, וכאן לא שלטו ידי המגיהים ונשאר הלשון כמו שהובא מא"י. ובשביעית פ"א סה"ב מובא זה ע"ש ר' חנינא שאמר לא מפני השרשים אלא שהן עושין עפר תיחוח — אתא עובדא קומיה ר' יסא דבי ר' בון אמר יחידי היא ולא סמכון עליו דתני עלה רש"א וכו'. ושם בקרבן העדה מפרש שר' יוסי בר' בון חולק על ר' חנינא, ובמחילה הלך בפירושו למרחוק ופשט הפשוט שר"י בר' בון לא שייך לדברי ר' חנינא, כי ר' חנינא מתרץ אך דברי הברייתא מה שאמרו בין מלמעלה ובין מלמטה צריך להרחיק כה אמה וכדמובא בבבלי ב"ב כה:, אך כשבא הדין לפני ר"י בר' בון אמר שכל הברייתא שאמרה שצריך להרחיק בין מלמעלה וכו' היא יחידאה היינו שר' שמעון שנה אותה ואין הלכה כדבריו בזה וזה ברור.

וכשנתרבו הגזירות בא"י וכמה מחכמי א"י ירדו אז לבבל כדמובא באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג וז"ל ובתר הכי (בתר רבה ורב יוסף) אביי ורבא, ונפיש שמדא בא"י ונחת מאן דהוה תמן — כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי דנחתין להכא, אז ירדו גם ר' יוסי וחבירו ר' יוסי בר' אבין. וזה שמצינו יבמות מה: אמר רבינא אמר לי רב גזא איקלע ר' יוסי בר אבין לאתרין — אמר רב ששת (צ"ל רב אשי) לדידי אמר רב גזא לא ר"י בר' אבין הוה אלא ר' יוסי בר זבידא הוה. וכן מצינו שבת לה: א"ר יוסי — (ונרשם בצדו צ"ל רב יוסף עלי הגם) א"ל אביי, והוא ר' יוסי זה, ושם א"ר יוסי בר זבידא העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממ"נ, א"ל רבא לשמעיה (דר' יוסי ב"ז) אתון דלא קיים לכו בשיעורי דרבנן (לפי ששמע ממנו שספק הוא לו), ושם צה: אמר רב אסי שמעת כלי חרס שיעורו כמוציא רימון אמר לו רבא ושמא לא שמעת וכו', והוא ר' יוסי זה כי רב אסי לא היה בימי רבא, ובזבחים עה: א"ר יוסי בר זבידא ת"ש על דברי רמי

בר חמא, ואפשר מה שמצינו בזהר וירא קיב. במדרש הנעלם רב יוסף כד הוה נחית לבבל חמא אינון רווקיא דהוה עיילי ונפקי ביני נשי שפירן ולא חטאן, א"ל לא מסתפו אלין מיצ"הר? א"ל לא מקינדוטין בישא קאתינא וכו', הוא זה ר' יוסי, יען כי רב יוסף היה בבלי וכל ימיו בבבל.

וכפי הנראה לא שהה בבבל זמן רב וחזר לא"י וכשנפטר ר' יונה אז היה ר' יוסי גדול הדור וכל חכמי דור החמישי היו תלמידיו, כמפורש מע"ש פ"ד ה"ו שר' יונה נפטר קודם ר' יוסי, ושמו הטוב הלך למרחוק עד שגם מאלכסנדרא שלחו אליו שאלות כקידושין פ"ג ה"יד ר' תנחום בר פפא שלה שאיל לר' יוסי תרתין עובדין מן אלכסנדריא (והוא ר' יוסי שאמר לר' מנא תלמידו סב וחתים), וכן עירובין ספ"ג ר' יוסי משלח כתב להון (לבני אלכסנדריא) אע"פ שכתבתי לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. והכונה כביצה ד: שאמר אביי והשתא דידעינן בקביעא דירחא וכו'. ובערך מלין ערך אלכסנדריא רוצה לומר שהוא ר' אסי ולא ידע מן ר' יוסי דילן.

תלמידיו הגדולים.

ר' אבא הכהן קומיה בתנחומא בהעלתך־כ.

ר' אלעזר דרומה בעי קומיה כפאה פ"ח ה"ב.

ר' חגא ב) אמר בשמו כב"ב כה:, בעי קומיה כפסחים פ"ד ה"ג.

ר' חנניא (חבירו דר' מנא) בשמו כמע"ש פ"ד סה"ה.

ר' יודן קפודקיא אמר קומי ר' יוסי בשם ר' יודה בן פזי כברכות פ"ד ה"א־כח:.

ר' מנא בנו של ר' יונה היה תלמידו המובהק כשקלים פ"ז ה"ה שא"ר מנא כן אמר ר' יוסי רבי, ובתרומות פ"ח ה"ד א"ר זעירא ב) קומי ר' מנא — א"ל כן א"ר יוסי רבן, ובסוכה פ"ב ה"ה שאיל לר' יוסי, ובשקלים פ"ב ה"ג, סה"ה א"ר מנא קומי ר' יוסי, ועוד בכמה מקומות.

ר' פנחס בעי קומי ר' יוסי כפאה פ"ו ה"ב, כתובות פ"ח ה"א.

ובפסחים פ"ה סה"ג, יבמות פ"א ה"ב א"ל ר' פנחס לר' יוסי לא כן אלפן רבי, א"ל הא קבוע גבך כמסמורא. וביבמות פ"י ה"ה ר' יוסי שאל לר' פנחס היך סבר רבי (והוא כמו מר בבבלי) א"ל כר' ירמיה א"ל חזור בך ואי לא אני כותב עלך זקן ממרא.

ובד"ור ח"ג פ"י ופי"ד רוצה לומר שר' יוסי הזה הוא שחיבר תלמוד ירושלמי, ובמבוא הירושלמי צד קא. עוד יאמר שר' יוסי זה עשה מן הירושלמי מהדורא קמא ומהדורא בתרא, ומביאין ראיה מירושלמי פסחים פ"ה סה"ג יבמות פ"א ה"ב, שאיתא שם במחזורה תניינא חזר בו ר' יוסי, אבל הוא טעות גמור כי איך יפרשו מה שמצינו שבת פ"א ה"א שרב שאל לרבי נתן לו אחר חבילה על כתיפו ושבח והוציאה, במחזורה תניינא א"ל חייב, האם גם שם יפרשו שרבי עשה שתי מהדורות? הלא מפורש שבת ג: שהשאלה הזאת שאל לרבי בשעה שלא עסק רבי במסכתא הזאת ור' חייא א"ל לרב לאו אמינא לך כי קאי רבי בהא מסכת לא תשייליה במסכת אחרינא. אך האמת יורה דרכו שהפירוש הוא כדמפרש רב האי גאון מובא ברשב"ם ב"ב קנז: שמפרש כשחזר לימודו פעם שניה, וכדמצינו ביצה כד: רבי באורתא אמר כן ובצפרא חזר בו, וזה ברור.

והניח אחריו בן גדול הדור הנקרא תמיד בירושלמי בשם ר' אלעזר בר' יוסי והיה תלמידו כמפורש בערבו. וכן היה לו בת שנשאת לר' יסא קוצירא כמפורש ב"ב פ"י ה"א ואמר בשמו.

והיה

והיה גדול כ"כ בעיני תלמידיו עד שאמרו ברכות פ"ג ה"א-כ: כד דמך ר' יוסי נטמאו לו תלמידיו (הכהנים) ואבלו בשר ושתו יין א"ל ר' מנא חדא מן תרתי לא פליט לכון אם אבלים אתם למה אכלתם בשר — ואם אין אתם מתאבלין למה נטמאתם, והוא ר' יוסי חבירו דר' יונה כי ר' אסי נאמר שם שנפטר קודם ר' חייא בר אבא.

רב יוסי. מרבנן סבוראי ערך רב יוסף.

ר' יוסי איש צייתור.

בתנחומא קדושים-ט א"ר ברכיה מעשה היה בקריתנו ברוח אחד שהיה שרוי על המעין, בא רוח אחד להזדווג לה, ובקש להוציאה משם, היה שם חסיד אחד ור' יוסי איש צייתור שמו (ובויק"ר פכ"ד-גרס אבא יוסי) נגלה לו אותו הרוח א"ל רבי! הרי כמה שנים אני נתון כאן ולא היזקתי לשום בריה, והרוח הזה בא עלי ומבקש להוציאני מכאן ולהזיק את הבריות, א"ל מה נעשה? א"ל טלו מקליכם ומגליכם וצאו אליו — ואמרו שלנו נוצח — וכן עשו והבריחוהו משם.

ובמד' תהלים פ"ד-ז מובא המעשה על אבא יוסי בן דוסתאי.

רב יוסי בר אבא — בר אבהו.

ערך רב יוסף בר אבא.

ר' יוסי בר אביי.

בירושלמי תענית פ"ד ה"ה-כ. ר' יוחנן בשם ר' יוסי בר אביי הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן, ובזבחים צז. ר' יוחנן משום אבא יוסי בן אבא, ושם כה: אר"י משום ר' יוסי בר אבא ונראה שהכל אחד הוא.

ר' יוסי בר' אבין. (ובירושלמי בר בון).

קרוב מאוד לומר שהיה בנו של ר' אבין הנקרא בשם רבין הנחותא.

ובתענית כד. יסופר שר' יוסי בר' אבין הוה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי, יומא חד שמעיה דקא גרים, אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב (א"ל ר' יוסי בר אבין) ולימא מר ובין סנפיריו, אמר לו ולא סבר לה מר דההיא ר' יוסי בר' אבין אמרה, א"ל אנא ניהו וסיפר לו כל המעשה מפני מה שבק את ר' יוסי דמן יוקרת, והנה אע"פ שמבואר לנו שר"י בר אבין בא מא"י לבבל אבל לא בא בזמן רב אשי אך בזמן אביי ורבא עם כל הנהותי וא"כ איך אפשר לומר שבא לפני רב אשי? ובדו"הר ח"ב צד ר"ץ בהערה קעג דעתו שהוא בנו של ר' בון האחרון, אבל אין אנו צריכין לזה ולהשערות כי גרסת דק"ס אמת שבא לפני „ר' אסי" ומה שמביא שם בהערה כ' ראיה משבת קיא: שרבא קראו ארי שבחבורה שגגה היא כי שם הוא ר' חייא בר אבין שהיה באמת גדול וזקן מרבא כמבואר בערכו. אבל קרוב מאוד לומר שזה ר' אסי אינו חבירו דר' אמי אך הוא ר' יוסי חבירו דר' יונה, ויען שבבבלי לא היה ידוע שמו לכן נשתבש לר' אסי הידוע, כי אי אפשר לומר שהוא ר' אסי שאז לא היה ר' יוסי בר' אבין עוד מגדולי הדור שר' אסי ישמע הלכה משמו ולומר לו ולא סבר לה מר דההיא ר' יוסי בר' אבין אמרה, ובע"כ צריכין אנו לומר שהוא ר' יוסי חבירו דר' יונה ויען שר' יוסי היה אז מגדולי הדור בטבריא לכן בא אליו, ומני אז התחברו ולמדו יחד וכאשר נבאר.

ואפשר שהכיר עוד את ר' יוחנן ולכן מצינו ר' יוסי בר' בון בשם ר' יוחנן כתרומות פ"ג רה"ג שקלים פ"ג רה"ב, ובפסחים נג: וקידושין לג. קאי על דברי ר' יוחנן.

וכן אמר בשם ריב"ל כיומא פ"א ה"ב,

וקבל מכל תלמידי דר׳ יוחנן מר׳ אבהו שהקשה לו כסנהדרין פ״א סה״ב, אמר בשמו ערלה פ״ב ה״ו.

בשם ר׳ אבא כיבמות פ״ד ה״יא.

בשם ר׳ בא בר ממל כשביעית פ״ט ה״ה.

בשם ר׳ אבינא כחלה פ״א סה״ג.

ובנזיר פ״ט ה״ב אמר בר פיקא שאל לרבי וכו׳.

בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא כתרומות פ״ט ה״ב, נזיר פ״ד ה״ה, ובמנחות סב. אמר על דברי ריבר״ח זאת אומרת שירי מצוה וכו׳.

בשם ר׳ יעקב בר דסיי כפסחים פ״ו ה״ה.

בשם ר׳ לוי כשבת פ״א סה״ד, סוכה פ״ד ה״א, (ושם חסר תיבת ר׳).

בשם רב שמואל בר יצחק כמע״ש פ״ד ה״ג.

וכאשר אמרנו לעיל כשבא לפני ר׳ יוסי היה כבר גדול הדור עד שר׳ יוסי שמע הלכה משמו, ומני אז היו חברים נאמנים, וכאשר בארנו בערך ר׳ יוסי בר זבידא שהוא סתם ר׳ יוסי בירושלמי, וזה שמצינו תמיד בבבלי מתיב ר׳ יוסי בר אבין ואיתימא ר׳ יוסי בר זבידא כברכות נג, שבת סח, יבמות מה:, כתובות מד:, הוריות ד, חולין נה, ובסוכה לז: איתא ר׳ יוסי בר זבילא וצ״ל זבידא, ובסנהדרין נט: איתא בר חנינא וצ״ל כבדק״ס בר זבידא, וזה יען שהיו חברים גמורים לכן ספק להגמרא מי אמר ההלכה.

וכן מצינו שחולקין תמיד בשם פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר׳ יוסי בר אבין ור׳ יוסי בר זבידא כברכות כב. לג:, שבת כא: צו, ור׳ יוסי בר׳ אבין נזכר תמיד קודם ר״י בר זבידא, כי אפשר שהיה זקן ממנו ולכן מצינו שקלים פ״ג סה״ב שגמליאל זוגא (שהיה בזמן ר׳ יוחנן)

שאל ממנו איזהו המחוור שבכולן א״ל והייתם נקיים מה׳ ומישראל.

ובסוף ימי רב יוסף ותחלת ימי אביי ורבא כשהתרבו הגזירות בא״י ובאו כל הנחותי לבבל ירדו גם שני החברים האלו ר׳ יוסי בר׳ אבין ור׳ יוסי בר זבידא ולכן מצינו אותו ששקיל וטרי עם אמוראי דבבל כמו״ק י: אמר רבא פרגמטיא כ״ש אסור אר״י בר אבין ובדבר האבוד מותר, ובחולין נה. אמר רב עוירא משמיה דרבא, — מתיב ר׳ יוסי בר אבין וכו׳, ובל״ס שמע זאת מרבא בהיותו בבבל והקשה לו, אך בגמרא נקבע ע״ש רב עוירא משמיה דרבא וביבמות מה: אמר אמר רבינא אמר לי רב גזא איקלע ר׳ יוסי בר אבין לאתרין, ושם קבל הלכות מדורות שלפניו וכדמצינו שאמר כמה הלכות בשם רב ככלאים פ״א ופ״ר ה״ד, פסחים פ״ז ה״א, סוטה פ״ה ה״ב, קידושין פ״ג הי״ב.

בשם שמואל ככתובות פי״ג ה״ב, נדרים פ״ד ה״ד עם חבירו ר׳ חייא בר לולייני.

בשם רב הונא כסנהדרין פ״ב ה״א ושם סה״א.

בשם רב חסדא ככתובות ספ״ח.

בשם רב יוסף כיומא רפ״ו עם חבירו ר׳ הונא.

בשם (רב) שמואל בר אבא כביצה פ״א ה״א־ב:.

וכן נזכר ברכות יב: על מימרא דאמר רב יהודה בר זבידא, ובפסחים יט: מתרץ דלא כרב יהודה אמר רב.

ואח״כ עלה לא״י וכפי הנראה נעשה ריש בעיר עכברא כתרומות פ״י ה״ה שאמרו הורי ר׳ יוסי בר׳ בון בעכברא, ומבבל הביא הלכה אחת בשם רבא כירושלמי ביצה פ״א ה״ג שאמר איתפלגון ר״ז ור׳ אבא בר יוסף (והוא רבא כידוע), ובביצה ח: הלשון אמרי במערבא פליגי

בה ר' יוסי בר חמא ור"ז ואמרי לה רבא בריה דרב יוסף בר חמא ור"ז.

ובשבת פי"ט ה"ג אמר בשם רבנן דתמן, וברכות פ"ח ה"א ופסחים פ"יב ה"ב ומובא בתוס' פסחים קו: ד"ה מקדש א"ר יוסי בר' בון נהיגין תמן במקום שאין יין וכו'.

וב"ב פ"ב סה"ג אמר אינון רכינין — מן קל גורי פרסייא נפל.

ונזכר הרבה בבבלי כמו"ק כ:, קידושין לג., ע"ז לג:, זבחים ט. עד: (שמתקיף על ר' הונא ור' הזקיה), ובכורות לג:, ושם מה: אמרי במערבא משמיה דר' יוסי בר' אבין, ובירושלמי נזכר הרבה פעמים כברכות פ"א ה"ד, כתובות פ"ב ה"ד חולק עם ר' הושעיא בר שמי, ובנזיר פ"ד סה"ד עם ר' חייא בר לולייני אמרין בשם שמי.

וכפי הנראה היה בקי גדול ברפואות ממאמרו תרומות פ"ה ה"ג שאמר כל זיעא דנפקא מבר נש סם המות חוץ מזיעת הפנים.

תלמידיו מצינו אך ר' הלל חתנו כברכות פ"ב ה"ה שהורה לו.

ור' יצחק קסקסאה כברכות נא. שתירגם קמיה בשם ר' יוחנן, ובירושלמי שם פ"ו ה"א־מ. נקרא בשם ר' יוחנן בר מרי, ויש

ר' יוסי בר' בון ב).

שהיה תלמידו דר' מנא כשביעית פ"ו ה"ב שבעי מר' מנא, ובכתובות פ"יא ה"ב תלמידוי דר' מנא אמרין לה חוי מה בידך אמר להו ר' יוסי בי ר' בון מכיון שהיא עתידה להישבע בסוף אפילו מה בידך אמרין לה תהי.

וכן מצינו שביעית פ"ו ה"ז, כתובות פ"א סה"ה, עירובין פ"ה ה"ז שחולק על דברי ר' מנא, ובל"ס נמצא כמה פעמים בירושלמי ר' יוסי בר' בון והוא האחרון, וזה ר' יוסי בר' בון היה לו בן בשם ר' שמואל, ונזכר עוד בירושלמי דמאי פ"ד סה"א, ובימיו כבר נחרבו כל ישיבות דא"י.

ר' יוסי בר איבו.

נזכר ב"ר פ"לד־יג אמר בשם ר' יוחנן, ואולי הוא הנזכר ברכות נט: בשם רב יוסף בר אבא א"ר יוחנן, אך גרסת דק"ס סתם רב יוסף וכדמובא כן ברש"בם פסחים קא..

ר' יוסי בר איקא. נזכר שהש"ר פ"א פסוק משכני־ד.

ר' יוסי בר אליקים.

נזכר פ"א בברכות ט: שהעיד משום קהלא קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום, ואולי הוא אחיו דר' שמעון בן אליקים שהיה תלמידו הגדול דר' יוחנן.

ר' יוסי בן אלישע. (תנא דברייתא).

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בשבת קלט. שאמר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל שכל פורעניות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל. ואולי היה כתוב ר"י והוא ר' ישמעאל ב"א.

ר' יוסי בר אלעאי. ערך רב יוסף בריה דרב עילאי.

ר' יוסי ב"ר אלעזר בר"ש בן יוחי.

בב"מ פה. יסופר שרבי איקלע לאתריה דר"א בר"ש (לאחר פטירתו) ושאל אם נשאר בן לאותו צדיק א"ל יש לו בן אך אינו נוהג כשורה, אתייה לגביה ואסמכיה ברבי, ומסרו לר' שמעון בן יוסי בן לקוניא אחוה דאמיה — וכשגדל יתיב במתיבתא דרבי, ורבי כששמע קולו אמר קול זה דומה לקול ר"אבר"ש א"ל בריה הוא.

וכשנפטר רצו להכניסו במערה דאביו ולא יכלו — יצתה ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אך אביו היה בצער מערה

כשברח

(כשברח עם אביו ר"ש) וזה (בנו) לא היה בצער מערה. ובתנחומא ויירא־לך נעתק המעשה בטעות.

ובתוספתא קידושין פ"א מצינו ר' יוסי בר' אלעזר אומר משום רבן גמליאל כל שבידו אומנות דומה לכרם גדור, וקרוב לומר שהוא ר' יוסי בריה דרא"ברש, ור"ג הוא בנו של רבי.

ר' יוסי בר אסי. ערך ר' יוסי בר יסיאן.

ר' יוסי בר אסיין או יאסיניאה.

בעירובין נג: אמרי כי הוה משתעי ר' יוסי בר אסיין בלשון חכמה אמר עשו לי שור במשפט בטור מסכן, וכד הוה שאיל באושפיזא אמר הכי גבר פום דין חי מה זו טובה יש, וביצה ח: א"ר יוסי בר יאסיניאה (ובדק"ס יאסיין) ל"ש אלא שאינו יכול לכסותו וכו' (וקאי על דברי ר' זירא), ואפשר שהוא יוסי בר אשיאן הנזכר בירושלמי סוכה פ"ד ה"ו שאמר בשם רש"בל. ובהאסיף תרמ"ח צד 189 רוצה לומר שזה ר' יוסי בן אסיין הוא ר' יוסי הנזכר כנהדרין פ"ג ה"ה ר' יונה ור' יוסי הורין למיפי לארטיקנס בשבתא, והוא טעות כידוע שחברו דר' יונה הוא ר' יוסי בר זבידא, שהוא היה באמת מראשי הוראה, אבל ר' יוסי בר אסיין לא מצינו שהיה מורה הוראה, וזה ברור.

ר' יוסי בר ביבי או ביבין.

בירושלמי מגילה פ"ב ה"ט אמר תפלין מרובעין הל"מ, ובשקלים פ"ג ה"ב ר' יוסי בשם ר' יוסי בן פזי ור' יוסי בר ביבי בשם ר' שמואל — רבנן דקסרי ר' יוסי בר ביבי בשם שמואל — ושם גמליאל זוגא שאלו (לגרסת הבבלי).

וב"ר פ"נב־ה א"ר יוסי בן ביבה רחוק מרשעים ה' אלו נביאי אומ"ה, ובויק"ר פ"יא־ח ר' ישמעאל בר ביבי ונראה שהיה כתוב ר"י ונעשה מזה ר' ישמעאל.

ר' יוסי בר ביסא.

נזכר ילקוט איוב רמז תתצז, ובדי"ף בחולין טו מביא אבא יוסי בן ביסא וגרסא שלנו שם מט. רב יוסף בן דוכאי וצ"ל אבא יוסי בן דוסאי.

ר' יוסי בר גזירא.

בירושלמי סוף ברכות ר' יונה בשמו כל פיטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין, והמאמר הזה מובא במ' שמואל ושם ר' יהושע בן גזירא עיין ערכו.

יוסי בן גילאי. (תנא דתוספתא).

בתוספתא כלאים פ"ג מעשה היה ושאלו את רבן גמליאל א"ל צאו ושאלו את יוסי בן גילאי שהוא בר ובקי בהלכות כלאי הכרם, יצאו ושאלוה.

ר' יוסי בן דולגאי. ערך ר' אלעזר בן דולגאי.

ר' יוסי בר' דוסא.

נזכר ב"ר פ"ס־ז, ויק"ר פ"יז־ה אומר אליעזר הוא כנען.

אבא יוסי בן דוסאי—דוסתא—דוסתאי (תנא דברייתא).

רבותיו מצינו בתוספתא פאה פ"ד שאמר משום ר' אלעזר. ובתוספתא תענית פ"ב אמר בשם ר' יוסי הגלילי, וכן הוא במגילת תענית פ"יא, וב"ק יג. אמר, לא אמר בן עזאי וכו', ובתוספתא כלים פ"י, מכשירין פ"ב אבא יוסי בן דוסאי ור"י בן המשולם אומרין וכו'.

ורבי אמר בשמו כמה מאמרים כחגיגה יג: אמר רבי משום אבא יוסי בן דוסאי (ובדק"ס דוסתאי) אלף אלפין ישמשוניה וכו', ומובא בספרי נשא פ' וישם לך שלום, ואמר שם משמיה כמה דרשות ומהן מובא בזבחים קטז:. וכן מובא במ"ר פ"יא־ז, ובב"ר פ"עח־ד איתא בטעות רב וצ"ל רבי. וכן בספרי גרס רבי משום אבא בן יוסי וצ"ל אבא יוסי ב"ד, וביומא כב: רבי אמר משום אבא יוסי בן דוסתאי

לא

לא קשיא כאן בידי אדם וכו׳. והוא ט״ס וצ״ל ר׳ אסי כגרסת ע״י ורק״ס כי שם קאי על קושית רש״בנ א״ר יונתן.

ונזכרו דרשותיו בסנהדרין נב. שאמר שני חוטין של אש יצאו מבית קה״ק — ושרפום לנדב ואביהו, וכן מובא בשמו בספרא שמיני ט׳ ותצא אש, ובחולין מט. מורנא פליגי בה רב יוסף בן דוסאי ורבנן וגרסת דק״ס אבא יוסי בן דוסתאי, ומנחות נב. א״ר יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן, אבא יוסי ב״ד אומר מפריש לה שני קמצים וכו׳, וברכות מט. פליג עם רבנן אם הטוב והמטיב צריכה מלכות.

ובמדרש תהלים פ״כ־ז מובא מעשה ממנו שעבר על מעיין ובאת אליו הרוח, אך גרסת התנחומא קדושים־ט ר׳ יוסי איש צייתור עיין ערכו, ובמדרש תהלים הישן איתא ר׳ אבא בן דוסאי וצ״ל אבא יוסי ב״ד.

ר׳ יוסי בן דורמסקית. (תנא נזכר במשנה).

זה ר׳ יוסי היה מעיר דמשק ולכן נקרא בן דורמסקית ולא שאביו היה נקרא כן, כמפורש ספרי ריש דברים דרש ר׳ יהודה משא דבר ה׳ בארץ חדרך וכו׳ א״ל ר׳ יוסי בן דורמסקית לר׳ יהודה ברבי למה אתה מעוות עלינו את הכתובים מעידני עלי ש״וא שאני מדמשק ויש שם מקום ושמו חדרך, ותרגום יונתן על דמשק „דרמשק״, וכן הוא בדברי הימים א׳ יח־ה ויבא ארם דרמשק — וישב דוד בארם דרמשק, ובשמואל ב׳ ח־ה כתיב ותבא ארם דמשק — וישם דוד נציבים בארם דמשק, כי בלשון ארמי נקראת תרמסקוס, ושם בספרי קודם המאמר הזה איתא ר׳ יוסי בר׳ חנינא אומר הרי אומר במדבר בערבה אלו עשר נסיונות — א״ל ר׳ יוסי בן דורמסקית לר׳ יהודה ברבי למה אתה מעוות עלינו את הכתובים וכו׳, והוא ט״ס כי תחת ר׳ יוסי בר׳ חנינא שהיה אמורא תלמידו דר׳ יוחנן צ״ל ר׳ יהודה כמו שמובא המאמר בערכין טו. תניא ר׳ יהודה אומר עשרה נסיונות וכו׳, וכן נדפס בילקוט שם הטעות, והר״הח בע״ל מאיר עין לא הרגיש בזה, וכן לא הרגיש שהמאמר מובא גם בפסקתא דר״כ קמג. ושם איתא ר׳ נחמיה.

הוא היה תלמיד ר׳ אליעזר כמפורש ידים פ״ד מ״ג כשבא ר׳ יוסי בן דורמסקית אצל ר״א בלוד, א״ל מה חדוש היה לכם בב״המד היום, א״ל נמנו וגמרו (ארץ) עמון ומואב מעשרין מעשר שני בשביעית בכה ר״א ואמר — צא וא״ל אל תחושו למנינכם וכו׳. ומובא באריכות בחגיגה ג: שהלך להקביל פני ר״א בלוד — וכעס עליו וא״ל יוסי פשוט ידיך וקבל עיניך — לאחר שנתיישבה דעתו אמר, יה״ר שיחזרו עיני יוסי למקומן וחזרו. ומזה אנו רואין שהיה בשעת המחלוקת שהורידו את ר״ג מנשיאותו.

וכן מצינו שאמר משום ר׳ יוסי הגלילי בקידושין לט., ונזכר מגילה ז., חולין סז., מכלתא בשלח פ׳ השירה פ״א, פ״ג, וספרא שמיני פ״ג, ספרי עקב פ״טו.

האומרים בשמו מצינו ר׳ אלעזר ב״ר יוסי בקידושין לט., ובמכלתא יתרו פ׳ בחודש פ״א ר׳ אלעזר משום אבא יוסי בן דורמסקית.

רבי יוסי בר הונא.

נזכר בסנהדרין קה: שאמר המאמר המפורסם רות בתו של עגלון ב״ב של בלק מלך מואב היתה, אך צ״ל ר׳ יוסי בר׳ חנינא כדמובא המאמר בנזיר כג:, הוריות י:, והמאמר מובא בסוטה מז. ושם ר׳ יוסי בן חוני וכן הוא בדק״ס בסנהדרין שם.

ר׳ יוסי בן החוטף אפרתי.
(תנא נזכר במשנה).

בכלאים פ״ג מ״ז אמר משום ר׳ ישמעאל וחולק שם עם ר׳ מאיר שר״מ אומר

משום

משום ר' ישמעאל כל ג' דילועין לבית סאה, ור' יוסי בן ההוטף אומר משום ר' ישמעאל כל ג' דילועין לבית כור. ובירושלמי שם סוף פ"ג אר"י בר' בון בא וראה מה בין תחלת ר' ישמעאל לסופו שתחלתו בבית כור וסופו בבית סאה. ומשמע מזה שר' יוסי בן החוטף למד תחלה אצל ר' ישמעאל ואח"כ ר"מ, והר"ש העתיק הירושלמי בהיפוך שר"מ למד תחלה.

ר' יוסי בר זבידא. ערך ר' יוסי (האמורא).

ר' יוסי בר זמינא.

נזכר בירושלמי כלאים רפ"ה, חגיגה פ"ג ה"ב אמר בשם ר' יוחנן.

ר' יוסי בן זמרא הכהן.

היה גדול הדור בזמן רבי, ורבי התחתן בו בכתובות סב: שרבי איעסק ליה לבריה עם בת ר' יוסי ב"ז, והתנה ע"מ שילך בנו ללמוד יב' שנין עוד קודם החתונה, אך כשאחלפוה קמיה — א"ל איכנים והדר איזיל — עד דהדר איעקרא — ובעי רחמי עלה ואיתסיאת.

אך כפי הנראה היה צעיר הרבה מרבי כי מצינו אותו שחי עוד בימי ר' יהודה נשיאה הראשון כיומא עח. ארבב"ח שאלו את ר' אלעזר, זקן ויושב בישיבה צריך ליטול רשות להתיר בכורות או לא — עמד ר' צדוק (וגרסת היוחסין ר' יצחק) בר חלוקה על רגליו ואמר אני ראיתי את ר' יוסי בן זמרא שזקן ויושב בישיבה היה ועמד למעלה מזקנו של זה (שבימיהם היה ר' יהודה נשיאה) ונטל רשות להתיר בכורות א"ל ר' אבא לא כך היה המעשה ר' יוסי בן זמרא כהן היה וכו', ור"א או ר' אבא העידו מה שהיה בזמן ר' יהודה נשיאה הראשון שאז היה ר"י בן זמרא כבר זקן גדול, ובימיהם היה ר"י נשיאה השני וזה שאמר שעמד למעלה מזקנו של זה.

מי היו רבותיו מצינו במד' תהלים פ"עח־ו שאמר משום ר' שמעון בר' יוסי, ר"מ היה דורש, ונראה שצ"ל ר' ישמעאל בר' יוסי.

מאמריו היקרים נשארו לנו ע"י ר' יוחנן ור"א, וע"פ רוב המה באגדה כברכות ז. א"ר יוחנן משום ר' יוסי [בן זמרא, ב"ח] מנין שהק"בה מתפלל.

שם י: כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים.

שבת קה. מנין ללשון נוטריקון מן התורה.

שם קיח. אר"י משום ר' יוסי [בן זמרא לגרסת הרי"ף] כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים.

סנהדרין פט: מאי אחר הדברים, אחר דבריו של שטן.

ערכין טו: כל המספר לשה"ר כאלו כפר בעיקר — נגעים באין עליו.

ובשני מקומות אמר ר' יוחנן בשמו הלכה בעירובין פז: לא התיר ר"ח בן עקביא אלא בימה של טבריא, וכתובות צו. אלמנה ששהתה ב' וג' שנים ולא תבעה מזונות אבדה מזונותיה.

וכן ר' אלעזר אמר משמו כברכות לא. דרשה יקרה על פסוק וחנה היא מדברת על לבה, אמרה לפניו רב"שע כל מה שבראת באשה לא בראת ד"א לבטלה — דדים להניק בהן — תן לי בן ואניק, — כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גז"ד של ע' שנה. ובירושלמי סנהדרין ספ"ז אמר משמו אם מתכנשין כל באי עולם אינן יכולין לברא יתוש אחד ולזרוק בו נשמה.

ובמדרשים אמר בשמו כב"ר פ"מד־יא.

ובויק"ר פ"טז־ד מאמרו היקר רמ"ח אברים יש באדם מהן רבוצין מהן זקופין. ולשון זה נתון בין ב' לחיים ואמת מים עוברת תחתיו ומכופל כמה כפולות בא וראה כמה שריפות הוא שורף, אלו היה

זוקף

זוקף ועומד עאכ"ו, ובמד' תהלים מובא המאמר ושם חסר תיבת ר' אלעזר.

ובויק"ר פ"כז ה אמר משמו שור נרדף מפני ארי — לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים (ושם איתא ר' אליעזר ב"ר יוסי בן זמרא וצ"ל ר"א בשם ר' יוסי ב"ז).

וכן אמר משמו במ"ר רפ"ה, תנחומא ויצא־כא, פסדר"כ יח: (ושם איתא בטעות ר' אליעזר וצ"ל ר' אלעזר). במד' תהלים פ"כב־יא, פ"צ־ד, פ"קי־ד הדרשה הנודע אליעזר (עבד אברהם) בגמטריא שי"ח.

וכן נזכר במכלתא בשלח פ' ויסע פ"ו אמר המטה של סנפירון היה. ובירושלמי פאה רפ"א־ג: ר' ברכיה ור' חייא דכפר תחומין ח"א — ר' תנחומא ור' יוסי בן זימרא ח"א כהרא. (ובל"ס נפל ט"ס וצ"ל ר' יוסי בן זבדי).

וכן מצינו ר' אבין בר בנימין בשמו מד' משלי פ"טו.

ר' איבו בשמו מד' תהלים פ"קז־ד, אס"ר פ"ה־ב שכ"מ שנאמר אחר סמוך, אחרי מופלג.

ר' אלעאי בשמו דברים רבה פ"א־יא.

ר' יוסי בר זעירא.

נזכר בירושלמי כתובות פ"ה סה"א אמר בשם ר' יוחנן, וכן נזכר גיטין פ"ג ה"ב.

ר' יוסי בן ר' זעירא דכפר ראמין.

נזכר זהר שמיני לט: ושם יסופר מעשה נפלא ממנו איך שהיה יתום ופגע בר' יהודה ור' יצחק כשהיה ינוקא ואמר להם חידושי תורה מה שקבל מאביו וא"ל מה שמך א"ל ייסא, א"ל ר' ייסא תהא, ושם מא. קראו לו ר' ייסא דפשיטא דמתבר טרנין (משבר סלעין) ואפיק שלהובין לכל סטר.

יוסי בן חוני.

תנא נזכר במשנה זבחים פ"א מ"ב שאמר הנשחטין לשם פסח ולשם חטאת פסולין ושמעון אחי עזריה חולק עליו. ובפסחים עג: יוסף בן חונאי, ואפשר שהוא הנזכר בנזיר כג. תנא משום ר' יוסי בר רב (רבי) חוני למה נקוד על וי"ו של ובקומה.

רב יוסף בן חוני (אמורא).

נזכר סנהדרין קה: מאמרו היקר בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. ובסוטה מז. אר"י בר חוני רות ב"ב של עגלון מלך מואב היתה, אך שם צ"ל ר' יוסי בר חנינא כדמובא המאמר בנזיר כג: והוריות י:.

ר' יוסי בן חלפתא. ערך סתם ר' יוסי.

ר' יוסי בר חמא. ערך רב יוסף בר חמא.

ר' יוסי בר חנינא.

האמורא הגדול הזה אשר מאמריו והלכותיו מלאים בש"ס בבלי וירושלמי לא נודע לנו מי הוא ר' חנינא אביו. וקשה מאוד לומר שר' חנינא בר חמא הוא אביו כי לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם אביו ר' חנינא, אך זאת ידוע לנו בבירור שהיה מגדולי תלמידי דר' יוחנן, ור' יוחנן סמכו כמפורש סנהדרין ל: שאמרו ר' שמעון בן אליקים (חבירו) הוה משתקיד עליה דר"י בר' חנינא למסמכיה ולא קא מסתייע מלתא, יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כר"י בן קרחה אי לא, א"ל ר"ש בן אליקים דין (ריבר"ח) ידע, א"ל לימא איזו, א"ל ליסמכיה מר ברישא, סמכיה, א"ל בני אמור — הואיל ועלית לא תרד.

וכן מצינו תני קמיה דר"י ור' יוחנן קלסיה כמעילה טז:, אותיב לר"י כיבמות כז:, וב"ק קיב: תהי בה ר' יוחנן— קבלה מיניה ר"י בר' חנינא, ובקידושין מג: ארי"ברח מ"ט דר"י.

וכן מצינו באגדה ב"מ פה: שאר"ז

אמש נראה לי (בחלום) ר"י בר' חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע א"ל אצל ר' יוחנן.

ובירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט ר' יונתן הוה יתיב מקשי — מי איכא דשמע הלכה כר"נ א"ל ר' יוסי בר' חנינא הא ר' שמעון בן יקים אמר, יקים לעיל — ולא אתכוון רי"ברח אלא מסקא ר"ש בן יקים לעיל (דליסמכיה) בגין דהוא אינש רבא. ומזה הוציא בספר דו"ד ח"ג ספ"ח בהערה 15 שר' יוסי בר' חנינא לא היה תלמידו דר' יוחנן, ויאמר שהבבלי בסנהדרין ל: שר' יוחנן סמכו הוא משובש וצ"ל כמו בירושלמי שע"י ר"י בר' חנינא נסמך ר' שמעון בן אליקים. ושבח החכם הזה כי ר' שמעון בן אליקים היה כבר גדול הדור גם בימי ר' יוחנן שהיה חבירו דר"א ושניהם היו דיינים כב"ק קיז. ובירושלמי גיטין פ"ה ה"ג שר"א קראו רבי.

ובאמת שניהם היו גדולי הדור גם בחיי ר' יוחנן ושניהם היו דיינים וכמפורש על רי"ברח שהוא דיינא ונחית לעומקא דדינא כב"ק לט., אך בירושלמי נפל ט"ס וצ"ל ר' יוחנן ולא ר' יונתן, כי לא מצינו בשום מקום שישבו לפני ר' יונתן, אבל ב' המעשיות אמת ששניהם נסמכו מר' יוחנן, וכולם היו תלמידיו וכדמצינו שגם ר"ל ור"א היו כולם כפופין תחת ר' יוחנן שהיה ריש הדור כולו אחר פטירת ר"וש בבבל.

וכן מצינו שחולק עם ר' יוחנן ככתובות פד.. נזיר כט., ב"ק לט.

ומה שמצינו ברכות מ: א"ר יצחק א"ר יוחנן א"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י, באמת בדק"ס ליתא תיבת אר"י א"ר יוחנן, ונראה ששם מחקו תיבת „איכא דאמרי" בחנם ופשט הפשוט הוא כן שמקודם מובא כמה דברים שאמר ר"י בר' חנינא משום ראב"י, ואח"כ היה כתוב איכא דאמרי שגם ר' יצחק א"ר יוחנן, חוץ ממה שאמר ריבר"ח בשם ראב"י, אבל לא שר' יוחנן יאמר בשם ריבר"ח תלמידו. וזה ברור.

והנה יען שר' יוחנן האריך ימים טובא לכן כל תלמידיו הראשונים נעשו אח"כ לת"ח שלו ואחרי פטירת ר' יוחנן ישבו תלמידי דר' יוחנן האחרונים לפני תלמידי דר' יוחנן הראשונים כמבואר בערך ר"א ור"ש בן אליקים ור' אמי, וכן הוא בר"י בר' חנינא שיצא מכלל תלמיד, ותלמידי דר"י קבלו ממנו וכאשר נבאר להלן.

ולא לבד שקבל מר"י אבל גם קבל מרש"בל כיבמות פ"ח ה"ו שבעי מרש"בל, אמר בשמו כמו"ק פ"ג ה"היב:, סנהדרין רפ"ח, נזיר כט., ומה שמצינו כתובות מט: א"ר אילעא אר"ל משום ר' יוסי בר' חנינא הוא ט"ס וצ"ל משום ר' יהודה בר' חנינא כי כן הוא בעירובין יא: ובירושלמי כתובות פ"ד ה"ח שהיה ר' יהודה בר"ח רבו דר"ל. וכן בסוכה פ"א ה"א־ג. איתא במעות רש"בל בשם ר' יוסי בר"ח וצ"ל ר' יודה ב"ח כעירובין פ"א ה"ט וכלאים פ"ד ה"ב.

וקרוב מאוד לומר מה שמצינו בתוספתא סוף ערכין ר' יוסי בר' חנינא אמר בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית ומובא בשמו ערכין ל, קידושין כ. הוא ט"ס והיה כתוב בתוספתא ריבר"ח והוא ר' יהודה בר' חנינא ונעשה מזה ר' יוסי בר"ח ומתוספתא נשתרבב להגמרא, או בע"כ צריכין אנו לומר כדעת התוס' נזיר כט. ד"ה ה"ג שיש תנא בשם ר' יוסי בר"ח. וכן מה שנזכר ר' יוסי בר"ח בריש ספרי דברים כבר בארנו שצ"ל ר' יהודה ברבי כדמובא המאמר בערכין טז..

וכן מצינו שאמר בשם רי"בל כירושלמי יומא רפ"ח, ובשם מנחם יותפייה כסוכה פ"ד ה"ו.

ובדו"ד ח"ג ספ"ח יאמר ואולי היה

תחלת

תחלת תשמישו לפני ר' חמא אביו דר' הושעיא יען שמצינו בשביעית פ"ב ה"ב שאמר בשמו. וזה ללא אמת שא"כ יאמר ששימש לפני ר"א בן יעקב יען שאמר בשמו כמה דברים? וידוע שר' חמא אבי ר' הושעיא היה בזמן רבי, א"כ בל"ס לא ראהו ריב"ר חנינא. ובירושלמי דפוס זיטאמר, חסר כל המאמר שהביא החכם הזה.

ובנזיר מב. מצינו שמתקיף ר' יוסי ב"ר חנינא על דברי רב אחא בריה דרב איקא (חבירו דר"פ), ולא שהיה ר' יוסי בר' חנינא בימיו או לומר שהוה ריבר"ח מאוחר, כי שם אמרו מחכו עלה במערבא על דברי ריבר"ח, ובימי ר"פ כבר נחרבו ישיבות א"י, אבל פשט הפשוט שהובא והוקבעה בגמרא הדין שרובו ככולו מדאורייתא על שם רב אחא בריה דרב איקא, אבל גם בימי ר' יוסי בר"ח כבר נאמרו הדברים האלה והוא הקשה ע"ז. וזה ברור.

ובברכות נב: מצינו ר' יוסי בר"ח אר"ה אבל גרסת הרי"ף יותר נכון שצ"ל ר' יצחק בר' חנינא והוא אמר כמה פעמים בשם ר"ה, והיה כתוב ר"י ונעשה מזה ר' יוסי. אבל מצינו שחולק עם ר"ה ככתובות סג..

חביריו היו כל גדולי הדור כר"א שחולקין תמיד בעירובין קג., פסחים יט:, זבחים קטז., מע"ש פ"ד ה"ג. ובעי מר"א נדה כב:, (כדרך חברים ונשאר בתיקו).

ר' אסי כב"ק מב: שא"ר אסי הא מלתא מפי דגברא רבה שמיע לי ומנו ר"י בר' חנינא.

ר' חלבו ור' עוירא בכתובות קיב..

ר' שמעון בן אליקים כדלעיל. מחלקותן עירובין פ"י ה"יב.

וכפי שאמרנו לעיל היה דיין בעירו, וכן אמרו עליו בסנהדרין יז: (שב"מ שאמרו) מחכו עלה במערבא הוא ר' יוסי בר' חנינא. וכן מפורש עירובין מח. מחייך עליה (דר"ח) ר"י בר"ח. ובנזיר מב. מתקיף לה ר' יוסי בר"ח — מחכו עלה במערבא ומזה הקשו שם בתוס' על הכלל שנתנו בסנהדרין יז:. והלשון מחכו עלה במערבא מצינו ביצה יד., יבמות פח., ב"ק קב:, שבועות לד:.

והנה מלבד שהיה דיין, הנהיג ישיבה גדולה והיו לו תלמידים רבים כדמצינו שאמר ר' אבהו לדידי מפרשא לי מיניה דר' יוסי בר"ח כשבת צד:, ב"מ קה.,

ר' אבהו אריבר"ח פסחים ק..

ר' אבין אריבר"ח שבת צד:.

ר' איבו בשמו פסחים מו.,

ר' אמי בר עוקבא משמו כתובות פ"ז ה"ז.

ר' ביסנא בשמו שבת פ"ד ה"ב.

ר' ברכיה בשמו קה"ר פ"ה־י.

ר' גוריון בשמו מע"ש פ"ב ה"ב.

ר' הילא בשמו מע"ש פ"ג סה"ב.

ר' זעירא בשמו מע"ש פ"ג סה"ב.

ר' זעירא בר חמא בשמו יומא רפ"ה.

ר' זריקן בשמו פסחים פ"ה ה"ד.

ר' חזקיה בשמו ברכות פ"ח ה"ז.

ר' חייא בר בון בשמו דמאי פ"ג ה"ד.

ר' חייא בר גמדא אריבר"ח סוטה ז:.

רב המא בר עוקבא אר"י בר' חנינא פסחים נב:, סוכה לז:, קידושין עב. וכן צ"ל שם נה..

ר' יהודה בן פזי בשמו ב"ק רפ"ט.

ר' יונתן בן חגי ור' יצחק בר מריון ור' עזריה בשמו שאמר כל האוכל פירותיו טבלים כאלו אוכל נבילות וטריפות כתנחומא ראה־טז.

רב יהודה בן אחותו כתובות מט:.

ר' יוסי גלילאה איקלע לאתריה טילטל שרגא ואיקפד ריבר"ח שבת מו..

ור' יונה ור' יוסי גלילאה אמרו בשמו ברכות פ"ג סה"א, כלאים ספ"ג שבת פ"ז ה"ד, נזיר פ"ז ה"א.

ר'

ר' יוסי בר' בון בשמו תרומות פ"ט ה"ב נזיר פ"ד ה"ה.

ר' יוסי בן פזי בשמו שבת רפ"ד.

ר' יעקב בר' בון בשמו יבמות פ"י ה"ח. קידושין פ"א ה"ב.

ר' יעקב בר אחא בשמו ברכות פ"ח ה"ז.

עם ר' ירמיה מצינו אותו בזבחים קח: בעי ר' יוסי בר' חנינא — א"ל ר' ירמיה תניא, כי ר' ירמיה היה כבר גדול הדור בימי פעולת ריבר"ח.

ר' נסא בשמו ב"מ רפ"ג.

מר עוקבא בר חמא אריבר"ח זבחים נה: וגרסת דק"ס רב חמא בר עוקבא.

פוגא שמעיה ב"ב צ:.

ר' קריספא בשמו שקלים פ"ז ה"ב.

רבין שלח משמיה סנהדרין נא., חולין קא:.

רבנן דקסרין בשמו שבת פ"ב ה"ה, פ"ו ה"ב.

ר' תנחום בר עילאי בשמו חגיגה פ"ב רה"ב.

וכן מצינו אמרי במערבא משמיה דר"י בר' חנינא בב"ב פ., חולין נז.,

מדותיו היקרות מצינו שהיה זהיר מאוד בעניני תפלה בברכות ו, שאמר שאם שנים נכנסו להתפלל וקדם אחד מהן להתפלל והמתין על חבירו זוכה לברכות הללו וכו'. ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ח אמר יהא חלקי ממתפללים עם דמדומי חמה (ובשבת קיח: המאמר הזה ע"ש ר' יוסי בן חלפתא וגרסת הירושלמי עיקר). ושם ח. אמר אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. ושם י. מאמרו היקר שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש.

ממקראיו הפרטים נראה שהיה עשיר בב"ב צ: שאמר לפוגא שמעיה אצר לי פירי שלש שנים.

והיה לו צער גידול בנים בתענית יג: א"ר אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר"ח ורחץ בצונן כל שבעה ואמרו שם שתכפוהו אבליו (שמתו בניו זה אחר זה). ולא מצינו בשום מקום שהניח בנים או בנות או זמן פטירתו.

ר' יוסי בן חנמאל.

נזכר ילקוט נחמיה רמז תתרעא אמר מד"ת נתחייבו וכו', והוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בירושלמי שביעית רפ"ו ושם ר' יוסי בר חנינא. ובילקוט נרשם ירושלמי שבועות וצ"ל שביעית.

אבא יוסי בן חנן.

נזכר במשנה מדות פ"ב מ"ו אמר יג' השתחויות הם כנגד יג' שערים. ובפסחים נז. אמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין (בדק"ס מביא גרסא אבא יוסי בן חנן) אוי לי מבית בייתום — מבית קתרוס — מבית ישמעאל בן פיאכו וכו'. ומזה אנו רואין שהיה בזמן בית שני. ובזבחים סה. אומר נוטלה ונוטל קורקבנה עמה (לענין מליקת העוף), ובסוטה כ: אם יש לה זכות תולה לה ג' חדשים — דברי אבא יוסי בן חנן, ר"א בן יצחק איש כפר דרום אומר — ר' ישמעאל אומר. ואפשר שהוא ממסדרי הגמרא שאמרו מני מתני' לא אבא יוסי וכו'. ולא שהוא חולק עמהם כי היה קדום הרבה מהן. ובתמורה יב: יוסף בן חוני אומר בב' וג' כלים פוסל את המקוה. ובתוספתא מקואות פ"ג גרם אבא שאול בן חוני וגרסת הגר"א אבא יוסי בן חוני ובתוספתא צוקרמנדל גרם אבא יוסי בן חנן. ויש

אבא יוסי בן חנן.

שאמר משום אבא כהן ברדלא, נזכר ספרי דברים פסוק ב'. ובילקוט דברים רמז תשצט גרם אבא יוסי בן חנניה.

ר' יוסי בריה דרב חסדא.

נזכר זהר חדש רות פ"א ולן על קבר

אביו

אביו, ואין זה רב חסדא חבירו דר"נ שהוא היה כהן כמבואר בערכו.

ר' יוסי בר' יהודה. (תנא דמתניתן).

הוא היה בן יקיר לר' יהודה (סתם בר' אילעאי כמפורש נדרים פ"ח מ"ו ר' יהודה אומר — ר' יוסי בנו אומר. וב"ק פה. מחלוקת ר' יהודה וחכמים ואח"כ ר' יוסי בר' יהודה ואמרו שם שסובר כאבוה, וכן הוא מנחות סג:.

ובלי ספק קבל תורתו מאביו וכדלעיל שסובר כאביו, וכן בירושלמי עירובין ספ"א אמרו אתייא דר' יוסי בר' יהודה בשיטת אביו. ובירושלמי מעשרות פ"ג ה"א רבי ור' יוסי בר"י היו מכניסין את הכלכלה לאחורי הגגות ראה אותן ר' יהודה בר' אלעאי א"ל ראו מה ביניכם לראשונים וכו'.

וכן מצינו שאמר משום ר' אליעזר בפסחים צד:, סוטה ב:, ומשום ר' זכריה בן הקצב בב"ב קיא. אבל לא היו רבותיו כי הם היו שני דורות קודם לו. ובסה"ד מביא תוספתא בכורות פ"ז שלש גרנות למעשר בהמה בפרס הפסח — דברי ר"ע, ר' יוסי בר' יהודה אומר — אמר בן עזאי וכו'.

ולפלא על גאון שכמותו יחשב שהוא חולק עם ר"ע ובן עזאי ואת בן עזאי יחשב באחרונה, ולא עיין שם שבתוספתא בא בקיצור מה שמפורש בבכורות נז: נח. באריכות כי שם מובא דברי ר"ע במשנה, ובברייתא בא ר' יוסי בר"י לפרש דברי ר"ע מהו פרס ואומר שאין פרס פחות מטו' יום, ודברי בן עזאי לא קאי אדבריהם כלל אך על דברי ר"מ ור"ש. ופריך הגמרא איך יאמר בן עזאי על דבריהם הלא הוא היה גדול מכל חכמי הדור ומשני שאמרו זאת מפי חגי זכריה ומלאכי, וזה ברור. ובתוספתא מובא הדברים בקיצור.

ובירושלמי מגילה פ"א ה"א שאל לר"י בן קרחה.

ר' יוסי בר"י נזכר במשנה עירובין פ"א מ"י, פסחים פ"ד מ"ו (וי"ג שם ר' יהודה). נדרים פ"ח מ"ו, גיטין פ"ד מ"ז, ב"מ פ"ז מ"ג, סנהדרין פ"ח מ"ג, מכות פ"ב מ"ו, זבחים רפ"ו, מנחות ספ"ח, חולין פ"א מ"ג, בכורות פ"ט מ"ז, תמורה פ"ב מ"ג.

ובסה"ד קחשיב שנזכר סוטה פ"ט מ"ט ושגגה הוא כי שם קחשיב הזוגות יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן וע"פ טעות הדפוס איתא יוסי בן יהודה.

הלכותיו המפורסמות.

שבת ה. נעץ קנה בר"הר ובראשו טרסקל וזרק ע"ג חייב.

שם קיז: שאם נשברה לו חביות בשבת מערימין להציל.

עירובין פ"א מ"י כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה.

עירובין ל: הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדול מטהר (דקסבר אוהל זרוק שמיה אוהל).

פסחים ז. אזלינן בתר רובא.

שם לט: קמח שנופל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ.

יומא פה: אך את שבתותי תשמורו יכול לכל ת"ל אך חלק.

שם פח. דיו לטבילה שהיא באחרונה (קסבר טבילה בזמנה לאו מצוה).

סוכה נו: החליל דוחה את השבת.

ושם נא. שיר של שואבה דוחה את השבת.

נדרים עו: הפרת נדרים מע"ל.

קידושין כא. דורש ריבוי ומיעוט וריבוי.

ב"מ פ"ז מ"ג שאינו אוכל (פועל) עד שיעשה בידיו וברגליו.

סנהדרין ח: חבר אין צריך התראה.

חולין פ"א מ"ג מלא החוט ע"פ רובה,

ובגמרא

ובגמרא שם יח. אע"פ שאין מקיפות את כל הקנה שחיטתו כשרה.

שם מג. נקבה המרה טרפה.

מנחות פד. עומר בא מחו"ל וחדש אסור בחו"ל מדאורייתא.

ערכין כ. אם אמר חצי ערכי עָלי לוקה בערך שלם.

באגדה מצינו מאמריו היקרים שבת קיט: שאמר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבהכ"נ לביתו וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך — מלאך טוב אומר יה"ר שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע בע"כ עונה אמן, ואם לאו מלאך רע וכו'.

ובתענית ט. ג' פרנסים טובים עמדו לישראל משה אהרן ומרים.

וב"מ מט. מה ת"ל הין צדק — שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק.

חבריו הגדולים.

הוא היה חבירו הגדול דרבינו הקדוש ובל"ס למדו שניהן אצל ר' יהודה, וכדמצינו מחלקותן שבת יח. פז., עירובין ל:, סוכה נ:, חגיגה כד:, קידושין כא., סנהדרין ח., תוספתא תמורה פ"ד. ומצינו את שניהם ביחד בנדרים סב. רבי ור"י בר' יהודה איקלעו לההוא אתרא. ובירושלמי שביעית פ"ו ה"ד שניהם נחתון לעכו ואתקבלון גבי ר' מנא (הוא ר' מונא התנא תלמידו דר' יהודה). ובספרי האזינו פ' ויאמר אליהם, מעשה שבא רבינו מלודקיא ונכנסו ר' יוסי בר' יהודה ור"א בן יהודה וישבו לפניו.

והיה גדול כ"כ בעיני רבי וחכמי הדור עד שלפעמים סתם רבי המשנה אליביה ולכן נקרא ר' יוסי בר"י סתימתא כעירובין לח:, בכורות נא., ובשלשה מקומות מצינו שאמרו בגמרא על סתם ר' יוסי שהוא ר' יוסי בר' יהודה כשבת קכא., סוף יומא ומכות ו:.

וכן מצינו ביצה לה: חולק עם ר' יעקב. וב"ב קיא., יבמות קא: חולק עם ר' אלעזר בר' יוסי. ובנדרים עו: חולק עם ר"א בר' שמעון. ובשבת קלו., שבועות יט:, כריתות יח: שניהם שוין. וביומא פה: חולק עם ר' יונתן בר יוסף ור"ש בן מנסיא.

וכפי הנראה נפטר קודם רבי כדמצינו פסחים קיב: ג' דברים צוה ר' יוסי בר' יהודה את רבי אל תצא יחידי בלילה ואל תעמוד בפני הנר ערום ואל תכנס למרחץ חדש.

ומה שמצינו תנחומא חקת־כא ר' אידי ור"ה בשם ר' יוסי בר' יהודה בשם שמואל הוא ט"ס וצ"ל ר"ה בשם רב יוסף בשם רב יהודה. ונזכר בזהר חיי שרה בתוספתא קכג: עם ר' חייא.

ולא מצינו לו שום תלמיד וזה יען שהוא לקח חלק גדול בסידור המשנה וישב עם רבי ולכן היו כולם נחשבין לתלמידי רבי, וכאשר בארנו בערכו שבימי רבי נתבטלו כל ישיבות פרטיות וכולם היו כפופין לבית הועד הגדול דרבי כדי להוציא המפעל הנפלא לאור, וזה היה בעזרת כל חכמי הדור ובעצתם.

ר' יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי.

נזכר אבות פ"ד מ"ך אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו, והלומד מן הזקנים לה"ד לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן, ורבי חולק עליו ואמר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.

ר' יוסי בן יהושע.

נזכר חולין נו:, נדה כב. וירושלמי נדה פ"ג סה"ב ובכולן ר' יוחנן בשמו. ונראה שהיה מהתנאים האחרונים שהיו אחר רבי.

אבא יוסי בן יוחנן איש ינוח (או יוני)

תנא דתוספתא.

בירושלמי כלאים פ"ב סה"ד ר' לעזר בר'

בר' שמעון אבא יוסי בן יוחנן איש ינוח בגדולה ג' אמות. ובתוספתא שם גרס ראבר"ש ואבא יוסי חנן איש יוני אומרין, ובתוספתא צוקרמנדל הגרסא ראבר"ש ואבא יוסי בן חנון איש יאני אומרין. וביבמות נג: אבא יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר משום ר' מאיר, אפשר שהיה כתוב א"י ונעשה מזה איש ירושלים, ובכריתות ו: ת"ר — וכשהוא שוחק אומר הדק היטב — דברי אבא יוסי בן יוחנן, אפשר שהוא אבא יוסי ב"י איש יוני.

אבא יוסי בן יוחנן איש ירושלים.

ערך אבא יוסי ב"י איש ינוח.

יוסי בן יוחנן איש ירושלים.

ערך יוסי בן יועזר איש צרידה.

ר' יוסי בן יוסי.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ג סה"ד, גיטין פ"א ה"א אמר בשם ר' יוחנן, ובתרומות ספ"א אמר בשם ר' יצחק בן אלעזר. וביבמות פ"ח סה"א חולק עם ר' אבינא בשם ר' ירמיה [בר אבא]. ונזכר סנהדרין רפ"י.

יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים.

שניהם קבלו התורה מאנטיגנוס איש סוכו כמפורש אבות פ"א מ"ד. ומה שכתוב במשנה שם קבלו מהם ויש שרוצים לפרש שקבלו מאנטיגנוס וגם משמעון הצדיק, אין צורך לזה כי בספרים המדויקים כתוב קבלו ממנו, ותיבת מהם נשתרבב ממה שכתוב אח"כ בכולן „קבלו מהן" ומהם התחילו הזוגות בישראל.

בדבר הזוגות שזה היה דבר חדש בישראל כי עד שמעון הצדיק ושמעון בכלל וגם תלמידו אנטיגנוס לא ידעו אך מנשיא אבל לא מאב"ד, ופתאום נהיה דבר חדש וכדי להבין מה הסיבות שהביאן לזה נלך בעקבות הרב הגאון החכם ברו"הר ח"א שביאר ברחבה, ואנחנו לרגל מלאכתנו נבאר בקצרה, וכמה דברים בשינוים.

הנה חכמנו ז"ל מסרו לנו מסורת אמת באבות ששמעון הצדיק היה משיירי כנ"הג, וידוע שכנ"הג היו מאה ועשרים במספר, והראש והראשון שבהם היה הכה"ג, אם היה צדיק, כי מלבד שהיה במקום מלך וכל הנהגת העם עם מושלי פרסים היו תח"י, היה גם מורם מעם בתורה ובחכמה, וכבר בארנו שהצדק עם הרמ"בם מה שכותב ששמעון הצדיק היה כה"ג אחר עזרא וכונתו שעזרא היה כהן המשמש והוא היה ראש הכנ"הג, וזה יען שאירע שיוחנן כה"ג הרג את יהושע אחיו לכן אע"פ שנשאר על מכונו להיות הכה"ג בינו לבין המושלים אבל בל"ם לא כיהן אז במקדש, וכשבא שמעון הצדיק בו נקבצו יחד המלוכה והכהונה יען כי הוא היה בחיר היצורים ולכן מצינו שהוא יצא לקראת אלכסנדר מקדון וגם שימש במקדש, אבל במותו נתבטלה הכנ"הג מנין ק"ך זקנים, ומני אז הוקמה סנהדרין במקום כנ"הג. ואפשר שזה היה ממלכי מצרים שהיו אז שליטים גם על א"י בשם תלמי.

וכשמת שמעון הצדיק השאיר אחריו בן קטן בשם חניו ועל כסא הכה"ג עלה אלעזר אחיו, ובימיו נעתקה תורת משה ליונית, ושלח ע"ב זקנים ששה מכל שבט כדמובא בקדמוניות. ואם כי אלעזר היה איש ירא אלקים אבל לא היה ראוי להחזיק רסן הממשלה וגם להיות ראש הסנהדרין, ואז הוקם אנטיגנוס איש סוכו שהיה תלמיד מובהק לשמעון הצדיק להיות ראש הסנהדרין.

ואחרי אלעזר כיהן מנשה דודו זמן מצער, ואחריו שבה הכהונה לחוניו בן שמעון הצדיק, אבל הוא לא היה חכם לבב וצדיק כאביו וכאשר יתאר אותו בקדמוניות שכל ישעו וחפצו היה רק

לצבור

לצבור בעפר כסף. ואירע פ"א כששלח תלמי איריגיטעס אבי תלמי פילופאטור אליו שישלח לו המס העשרים ככרי הכסף לא שעה אל דברי המלך, וכמעט שהיו כל ב"י בכל רע, כי שלח אליו לאמר אם מאן ימאן ליתן לו המס אז יתן את ארץ יהודה לבז לאנשי צבאותיו. אז קם יוסף בן טוביה איש צעיר לימים וחכם גדול, והוא היה בן אחות חוניו נכד שמעון הצדיק והוא ירד מצרימה וע"י חכמתו חכר לו את כל מסחר המס לא לבד מא"י אבל גם מכל המדינות ארם וכנען, ונעשה תקיף גדול ומילא זהב חוריו ומני אז נתרבו המוכסין ולאט לאט למדו דרך היונים ומהם צמחו כת הנקראים בשם מתיונים, ומני אז לקח לו יוסף וכל כת דיליה את רסן הממשלה בידו ויפקד פקידים כלבבו וימשול ממשלה בלתי מגבלה וחניו כה"ג היה לו אך צל מושל.

וכשמת אנטיגנוס איש סוכו שהיה אך ראש הסנהדרין בעניני הדת הוקם אחריו יוסי בן יוחנן איש ירושלים לאב"ד ראש הסנהדרין אבל כשראו כל העם האסון הנשקף מהכת המתיונים להדת לכן נמנו וגמרו שעת לעשות לה' ומלבד האב"ד צריכים להקים גם נשיא שהוא יהיה הראש בכל דבר ועניני הדת בין הסנהדרין לבין העם, ויען שבדברים רבים נהיה כח הנשיא החדש ככח שהיה עד עתה תח"י הכה"ג לכן בחרו ביוסי בן יועזר שהיה ג"כ כהן והיה נקרא חסיד שבכהונה והיתה מטפחתו מדרס לקודש כמפורש חגיגה פ"ב מ"ז, ומני אז נתיסדו הזוגות שאז היה כמו הוראת שעה הצריכה לכך, והם היו ראשי הסנהדרין בסוף ימי חוניו בן שמעון הצדיק.

ובספר מורה נבוכי הזמן צד 186 יאמר ידענו כי מיד בדור שני (אחר אנטיגנוס) כבר היו לקביעותם ומשנתם שני בתי ועד או בתי מדרש גדולים — ראשי המורים בהם היו הזוגות הנודעים בשמם יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. ובמחילה מכבודו שטעה טָעות גדול שמעולם לא היו שני בתי ועד בכל ימי הזוגות וכמפורש יומא לה. שגם שמעיה ואבטליון ישבו בועד אחד ובמקום אחד ואך אחד היה הנשיא והשני האב"ד, ואך אחרי פטירת ש"וא שנתבטלה כח הסנהדרין ונחלקה לה' חלקים ע"י גבינוס ואבי הורדוס אז הוקם בית מדרש של שמאי להרבצת תורה בלבד, ואח"כ כשעלה הלל אז הקים ג"כ בית ועד וכמפורש בערכו שלא יכלו לעשות בית אחד מכולן.

ואח"כ כשנטל יאזאן הכה"ג בזרוע והשחית את דרכו באופן נורא, ועוד יותר הכה"ג מינולעס הרשע, אז בל"ס נתבטלה לפי שעה הסנהדרין וכל חכמי הדור התחבאו והרביצו תורה בחשאי, וזה שאמר יוסי בן יועזר באבות פ"א מ"ז יהי ביתך בית ועד לחכמים. וכן חבירו יוסי בן יוחנן אמר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים ב"ב ואל תרבה שיחה עם האשה. וכונתו שלא להתחבר עם פריצי ועשירי העם אך להתחבר עם העניים החסידים הישרים והתמימים, והמה התחברו עם הכוכב מזהיר מתתיהו בן יוחנן ובניו.

ואחרי פטירת מינולעס הרשע הוקם מאת אנטיוכוס הרשע אלקימוס הנקרא גם יוקים והוא היה בן אחותו של יוסי בן יועזר. ויסופר בקדמוניות פ"י כשבא אלקימוס לירושלים יצאו לקראתו חכמי ישראל, וקראו לו לשלום וגם הוא ענה להם שלום ונשבע להם שלא יגע בהם לרעה אך תומ"י הפר את שבועתו והרג את כל חכמי ישראל.

ונשאר לנו לפלטה בב"ר פ"סה־כב מעשה נורא איך שיויקים היה רוכב על סוס בשבת והיו מוליכין לפניו קורה לתלות עליו את (דודו הקדוש) יוסי בן יועזר

יועזר וא"ל ראה סופך המר אף שהיית כל ימיך צדיק, ואני רשע ועובר על כל התורה ואני מאושר. והשיב לו החסיד בלי מורא ופחד אם לעושי רצונו כך ק"וח למכעיסיו. ויסופר שם שדברי דודו נכנסו כארס בלבבו והלך ואיבד עצמו במיתה משונה, וכן יסופר בקדמוניות שאחריתו היתה מות נבל כששלח ידו בקודש להרוס החומה העתיקה אשר לבית ה' נגפהו ה' ויפול ארצה ולשונו נמקה בפיו ויאלם.

ונשארה לנו לפלטה את מפעלם הטוב כשבת יד: ששניהם יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית, ובעדיות פ"ח מ"ד העיד יוסי בן יועזר איש צרדה על ג' דברים על איל קמצא דכן, ועל משקה בית מטבחיא דאינון דכיין, ודיקרב במיתא מסאב. ובספר דרכי המשנה מפרש הכונה מה שאמר ודיקרב במיתא מסאב וקרו ליה יוסף שריא (ע"ז לז.) היינו שחכמי דורו רצו להחמיר על הנוגע במת שיהא כמת עצמו היינו שיהיה אבי אבות הטומאה, והוא אמר שיהיה אך אב הטומאה. ובספר דו"ד ח"א צד 100 האריך בזה ויאמר שם בהערה וז"ל שרבא בגמרא ע"ז לז: סתר פירוש זה וע"כ משכתי ידי ותפסתי פירושו של ר"נ היינו שספק טומאה בר"הר התיר להם. ויש להעיר על המעשה שספר שם ר' יהודה כי יוסי בן יועזר נעץ להם קורות ואמר עד כאן רש"הר ע"כ רש"הי, ולא נוכל להחליט שהמעשה הזה יש לו יחוס עם ההלכה של יוסי עכ"ל.

והיטב דיבר הגאון דוה"ר שלא הבין כונת הגמרא שאמרו בפירוש תניא נמי הכי רי"א קורות נעץ להם וכו', והיינו כדאמר ר"נ שהתיר להם ספק טומאה בר"הר, וחכמי הדור אף שידעו שהדין כן אבל רצו להחמיר עליהם וכאשר אמרו שם כשבאו לר' ינאי אנשים שאירע להם ספק טומאה בר"הר השיבם הא מיא בשיקעת דבנהרא זילו טבולו, אבל יוסי בן יועזר התיר להם הכל כדינא. אבל מהו ר"הר ומהו רש"הי, ע"ז בא ר' יהודה וגילה לנו הסוד שיוסי בן יועזר נעץ להם קורות [ועליהם היה כתוב] עד כאן רשות הרבים עד כאן רש"הי ואז ידעו כל העם איזה ספק טומאה טהור או טמא. וזה ברור.

וכן נזכרו במשנה חגיגה פ"ב ה"ה שמהם התחילה המחלוקת הראשונה בדבר אם צריכין לסמוך ביו"ט שיוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך ויוסי בן יוחנן אומר לסמוך.

ובתמורה טו: אמרו כל האשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסי בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו — ואמר רב יוסף ע"ז דופי של סמיכה (שעד ימיו לא נחלקו בשום דבר), ופריך והא יוסי בן יועזר גופיה מיפלג פליג בסמיכה ומשני כי איפלג בה בסוף שניה דבציר לבא (וכתב ר"ג דבציר לבא מרוב הצרות). ובסוטה פ"ט מ"ט משמת יוסי בן יועזר א"צ ויוסי ב"י איש ירושלים בטלו האשכולות.

ואחרי פטירתם הוקמו תחתם יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי תלמידיהם ובימיהם שקטה הארץ ע"י החסידים בני חשמונאי ואז הוחזרו עטרת הסנהדרין לכבודם הראשון.

ובב"ב קלג: יסופר שהיה ליוסי בן יועזר בן שלא היה נוהג כשורה ולכן הקדיש יוסי בן יועזר את כל נכסיו, ואח"כ התחתן בנו עם בת גדל כלילי דינאי מלכא (הוא יוחנן הורקנוס), וכשילדה אשתו בן קנה דג ומצא בה אבן טובה ומכרה להקדש בי"ג עלייתא דדינרי ולא נמצא באוצרם אך שבע והוא בטוב לבו הקדיש שש הנותרים והיה לשיחה, שאביו הכנים אחת ובנו הכנים שש.

ר'

ר' יוסי בר יאסיאן. (תנא דברייתא).

נזכר במנחות ו: שאמרו ולאפיקי מהני תנאי דתניא ר' יוסי בן יוסי בן יאסיין ור' יהודה הנחתום אמרו וכו'. ובתוספתא שם ליתא תיבת בן יוסי וכן ליתא בדק"ס. ובע"ז מב. אותיב ר"י לר"ל ר' יוסי בן יסיאן אומר מצא צורת דרקון וכו'. ובמכלתא יתרו פ' בחדש פ"ג ר' יוסי ברבי אסי חולק עם רבי אפשר שצ"ל בר יאסין, אבל גרסת הילקוט שם ר' ישמעאל בר' יוסי.

ר' יוסי בן יעקב.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ט סה"ב שסלק מבקרא ר' יודן מגדליא, עד דהיא תמן נחת מטרא ושמע קליה אמר אלף אלפין — חייבין להודות — א"ל הדא מנ"ל א"ל הבין הוה ר' סימון מברך. וכן הוא ב"ר פ"יג־טו. וכן נזכר פסחים פ"ג ה"א וב"ק פ"ה סה"א.

ר' יוסי בן יעקב.

נזכר זהר ריש אידרא זוטא האזינו, והיה לפני רש"בי.

ר' יוסי בן יעקב איש כפר אונו.

נזכר זהר שמות י: שאל לר"מ.

ר' יוסי בריה דר' יעקב בר אידי.

נזכר ב"ר פ"צח־יז ומד' תהלים פפ"א־ד אמר בשם ר' אחא.

ר' יוסי בר' יעקב בר זבדי.

נזכר פאה פ"א ה"ה אמר בשם ר' אבהו.

ר' יוסי בר' יצחק.

נזכר ב"ר פ"מא־ד, אך המאמר נשנה שם פ"ני ושם ר' טוביא בר' יצחק וכן הוא בילקוט שם.

ר' יוסי בר ירמיה.

נזכר שהש"ר ספ"ד, פ"ז־ה, ומד' משלי פ"לא, ופדר"כ פ"יב קא., ובשהש"ר פ"ו פ' מי זאת ר' אלעזר בשמו.

ר' יוסי בר רב בהנא.

נזכר בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב אמר בשם שמואל.

ר' יוסי בן כיפר. (תנא).

אחרי עיון רב נראה בבירור ששני תנאים היו בשם זה אך שם הראשון נשתבש קצת וצ"ל ר' **יוסי בן קיפר**, והוא היה כבר גדול הדור בדור ר"מ וחבריו, אבל השני היה שמו ר"י בן כיפר והוא היה בדור רבי וכאשר נפרש. הראשון נזכר ברכות סג. כשירד חנניה בן אחי ר' יהושע לעבר שנים בחו"ל (וכשנחו מעט בא"י מן הגזירות והתקבצו בבקעת רימון ר"מ ור' יהודה ור"ש וחבריהם) שלחו את ר' יוסי בן כיפר (ובדק"ס בן קיפר) ובן בנו של ר' זכריה בן קבוטל וכשבאו אצלו (לנהר פקוד) אמרו לו שבאו ללמוד תורה, הכריז עליהם שהם גדולי הדור — התחיל הוא מטמא והן מטהרין, הוא אוסר והן מתירין — עד שגלו לו על מה באו שראשי חכמי הדור שלחו אותם אליו שלא יעבר עוד שנים בחו"ל. ומזה אנו רואים שכבר בימי חנניה שהוא היה נחשב עוד לדור ר"ע וחבריו היו המה כבר גדולי הדור.

וזה ר' יוסי בן קיפר מצינו שאמר משום ר' שמעון שזורי כר"ה יג:, מנחות ל: (ובבולן גרסת דק"ס בן קיפר), תוספתא שביעית פ"ב, אבל

ר' יוסי בן כיפר היה תלמידו דר' אלעזר בן שמוע כדא"ר פ"א שדרש משום ר"א בן שמוע כל האסורות איסור ערוה ובא עליהן צריכות ממנו גט. וכן בירושלמי שביעית פ"ב ה"ג תני ר' יוסי בן כיפר משום ר"א בן שמוע בש"א משקה על הנוף.

וכן מצינו שאמר משום ר' אלעזר ביבמות יא: (ובספרי תצא פ' ויצאה מביתו איתא בטעות רא"בע), נדה מז:, תוספתא שביעית פ"ב ה"יד, (ושם פ"א ה"ז איתא

בטעות

בטעות ר' אליעזר). והוא היה חבירו דר' דוסתאי בר' ינאי (שהיה תלמידו דר"מ כאבות פ"ג מ"ח), כגיטין יד: שאמרו שם ר' אחי בר' יאשיה (שהיה בזמן רבי) הוה ליה איספקא דכספא בנהרדעא, א"ל לר' דוסתאי בר' ינאי ולר' יוסי בן כיפר בהדי דאתיתו אתיוה ניהלי, וקרא לר' אחי מר. ובירושלמי גיטין ספ"א מובא המעשה ושם איתא בפירוש שירדו מא"י לבבל (לגבות לחכמים מעות). וכן ר' דוסתאי בר' יהודה שהיה חבירו דרבי כערכין ל. היה חבירו דר' יוסי בן כיפר כתוספתא שביעית פ"ב ה"יד שחולקין. וא"א לומר בשום אופן שהוא ר"י בן כיפר אותו ששלחו לחנניה. ובסה"ד ערבבן ביחד ולא הרגיש בזה.

ר' יוסי בן לקוניא.

ר' יונתן בן יוסי ב"ל שבועות יח:.

ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא שבת מט:, ועיין ערכו.

ר' יוסי בר ממל.

נזכר בירושלמי קידושין פ"א ה"זיח. אמר הדין שכהנת מותרת לצאת חו"ל, אבל בסוטה פ"ג סה"ז איתא המאמר ע"ש ר' דוסא ממלחיא, ונראה שנשתבש בקידושין וצ"ל כמו בסוטה.

יוסי בר מנשיא.

בירושלמי סוכה פ"ג סה"ב ר' חיננא ר' פרנך רב מתנה יוסי בר מנשיא בשם רב. ובמגילה פ"ב ה"ד ר' חלבו רב יוסי בר מניישא בשם רב, ואפשר שהוא הנקרא בבבלי רב יוסי בריה דרב מנשיא מדוויל שהיה תלמידו דרב בקידושין עט:, נדה כו:.

ר' יוסי בן משולם. (תנא דמתניתן).

בתרומות פ"ד מ"ז רא"א תרומה עולה בק"א ור' יהושע אומר במאה ועוד, ועוד זה אין לו שיעור, ור' יוסי בן משולם אומר שעוד זה הוא קב. וכן מפורש בירושלמי שם. ובדרכי המשנה צב 201 בהערה 9 יאמר שבסה"ד טעה בזה, ובמחילה הוא טעה כי לא עיין בירושלמי שם.

וכן נזכר בכורות פ"ג מ"ג אומר, השוחט את הבכור עושה מקום בקופיץ מכאן ומכאן ותולש השער — וכן תולש את השער לראות מקום המום. ושם רפ"ו אומר יבשה, שתהא נפרכת (ומזה למדנו למינים שבלולב כסוכה כט: ולריאה בסוכה מו:) והרמב"ם כתב שנזכר אך פ"א במשנה ואולי היה לו גרסא אחרת.

הוא היה חבירו דר"ש בן אלעזר ור' שמעון בן מנסיא, כחולין נז: א"ר יוסי בן המשולם מעשה בענבול — א"ל ר"ש בן אלעזר משם ראיה וכו'. וכן הוא בתוספתא אהלות פ"ב ה"ד.

והוא ור"ש בן מנסיא היו נקראין עדה קדושה כירושלמי מע"ש פ"ב ה"ד, ולמה נקראין כן מפורש בקה"ר פ"ט-ט יען שהיו משלשין היום שליש לתורה, שליש לתפלה, שליש למלאכה, וי"א שהיו יגעין בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ.

ובנחות סכ. חולק עם חנינא בן חכינאי ורבי, ובגיטין סב. העיד משום ר' יוחנן אחיו שאמר משום ר"א חסמא. ובתוספתא דמאי רפ"ג ופ"ו איתא משום ר' נתן אחיו וצ"ל ר' יונתן. ובתוספתא כלים פ"ו, מכשירין פ"ב אבא יוסי בן דוכאי ור' יוסי בן המשולם אומרים.

וכן נזכר חולין מו:, בכורות כה. לט:, ספרי עקב פ"יא. ובילקוט מטות פ' ביום שמעו ארא"בי שאלתי את ר' יוסי בן משולם ויהושע בן גמלא, ובל"ס הוא ט"ס.

ר' יוסי בן נהוראי.

בע"ז נח. יסופר שר' יוחנן בן ארזא ור' יוסי בן נהוראי הוו יתבי וקא שתו חמרא אתא ההוא גברא א"ל תא אשקינן,

לבתר

לבתר דרמא לכסא איגלאי מלתא דעכ"ום הוא, חד אסר אפילו בהנאה וחד שרי אפילו בשתיה, ארי"בל מאן דאסר שפיר אסר וכו'. ובחולין נז: שאל את רי"בל קדירת קנה בבמה א"ל משנה שלמה שנינו — א"ל והלא רחל אחת היתה — וחיתה, א"ל ועל דא את סמיך והלא הלכה רווחת בישראל וכו'.

ובירושלמי מו"ק פ"א ה"ו חולק עם רב חסדא ורי"בל.

ור' יוחנן קיבל ממנו כב"מ מא. שאר"י משמו (ופרש"י שהיה רבו דר' יוחנן, ובתוס' שם שהיה תנא), ור' יוחנן פליג עליו שם. וכן מצינו מחלקותם ברכות פ"ט ה"ג. ומה שמצינו בשבועות פ"ח סה"א שמע ר' יוסי בן נהוראי מה דקאמר ר' אלעזר בשם ר' הושעיה הכונה ששמע מר' הושעיה.

וכן נזכר סוכה פ"ג ה"יא.

האומרים בשמו מצינו ר' אחא בשמו כברכות פ"ג ה"ג, סוכה פ"ג ה"ט.

ר' ברכיה ור' חייא אבוי בשמו כפסדר"כ ר"פ ולקחתם, ויק"ר רפ"ל.

ר' יהודה בר' סימון בשמו כויק"ר פ"כז-ה, תנחומא אמור-יב.

ר' לוי בשמו כב"ר ספ"י.

ר' סימון בשמו כסוטה פ"ט ה"ה.

ר' שמעון בר בא בשמו כנדה רפ"ג.

ר' יוסי בר נחמיה.

נזכר פסדר"כ ס"פ רני עקרה עם רב דוסתי בשם ר' לוי.

ר' יוסי בר נחמן.

נזכר זהר חדש בראשית פ' אלה תולדות השמים.

ר' יוסי בר נתן.

ערך ר' אסי בר נתן והוא תנא כב"ב קכא.

אבא יוסי בן סימאי.
ערך יוסף בן סימאי.

ר' יוסי בר' סימון.

נזכר מע"ש פ"ד ה"ב אמר בשם רי"בל מע"ש שאין בחומשו ש"פ אין מוסיף חומש. וכן בילקוט תהלים רמז תש"ס א"ר יוסי בר' סימון בשם ריב"ל לשעבר ישראל היה שמכם וכו', אבל בפס' דר"כ קח: גרס ר' יהודה בר' סימון. ונראה שכן שצ"ל בתנחומא ווארא-א ובירושלמי שם.

ר' יוסי בן עזי דברדילה.

נזכר שקלים פ"ז ה"ה הנדפס בבבלי, אבל בירושלמי איתא כהוגן ר' יהודה בן פזי דברדילה.

ר' יוסי בן עקביה.
ערך איסי בן עקביה.

ר' יוסי פן פזי.

נזכר שבת פ"ד ה"א בשם ר' יוסי בר' חנינא, ונראה שצ"ל ר' יהודה בן פזי.

ר' יוסי בן פזי.

בזהר לך (בסתרי תורה) פח: יסופר שר' אבא כשבא מהתם הכריז מאן בעי עשירות או אורך ימים יבא ויישתדל באורייתא, ואתא לגביה אחד בשם יוסי וא"ל שרוצה ללמוד ע"מ שיתעשר. ואמר לתלמידיו דיקראו לור' יוסי מארא דעותרא וכשלמד הרבה בא לר' אבא לבקש עשירותו שהבטיחו — אתא עשיר גדול אחד עם הרבה זהב ואמר לר' אבא בעינא למזכי באורייתא ואנא לא זכינא ולכן אם אחד ילמוד בעדי אתן לו כספי וזהבי. וצוה ר' אבא ליתן עשירותו לר' יוסי זה, אך אח"כ כשנעשה גדול הדור בא לר' אבא ובכי על שלקח עבור תורתו כסף, וחלק עשירותו לעניים וליתומים, ועל ידי זה קראוהו ר' יוסי בן פזי (מלשון פז), וכן נזכר במדרש הנעלם בראשית פ' תוצא הארץ, ושם לך פח:.

ר' יוסי בן פטרום.

היה חמיו דר' יהושע בן לוי כמפורש מו"ק

מו"ק פ"ג ה"ה־יג: ושם רי"בפ חמוי דרי"בל קדמייא (ופי' קרבן העדה שהיה לר' יהושע ב"ל ב' נשים וזה היה חמיו הראשון. אך בסה"ד העתיק הירושלמי בלשון ר' יוסי בר פטרוס חמוי דרי"בל הוה ליה עובדא (אבילות) קדמייהו שלח ליה בר קפרא ב' תלמידים דילמדו עמיה וכו'. ומשמע מדבריו שכן היה לו הגרסא בירושלמי, ולא שהיה לו ב' נשים).

ובב"ר פ"צד־ה ב"ק ור' יוסף (צ"ל יוסי) בר פטרוס ח"א מה אבא היה להוט וכו'. ובוי"קר פ"ד־ב זבדי בר לוי ור' יוסי בן טרטס (וצ"ל פטרוס) ורבנן ח"א וכו'. וכן הוא בפדר"כ קנח., ובירושלמי ע"ז פ"ג ה"א ותנחומא מקץ"טו זבדיי בר לוי ור' יוסי בר פיטרס ורי"בל אמרו ג' פסוקין כשמתו על זאת יתפלל כל חסיד וכו', ובמד' תהלים פ"ח־י איתא בטעות ר' יוסי בר פנחס.

ר' יוסי בר פנחס. ערך ר' יוסי בן פטרוס.

ר' יוסי בן פרטא. (תנא).

נזכר נדרים מא. אמר בשם ר' אליעזר, ואולי צ"ל בן פרידה שהיה תלמידו דר"א.

ר' יוסי בן פרידה

תלמידו החביב דר' אליעזר כעירובין יא:, ותוספתא שם פ"א מעשה שהלך ר"א אצל ר' יוסי בן פרידא תלמידו לאובלין א"ל בני וכו'. ובירושלמי שם פ"א ה"ב קראו יוסי בן יוסי בן פרורא.

ר' יוסי בן קיסמא. (תנא).

הוא היה גדול הדור בזמן ר' חנינא בן תרדיון ומקורב ואהוב למלכות. והנה אף שלא נזכר שמו במשנה אבל ידוע לנו שהרביץ תורה הרבה בקיסרין (היא העיר שבנה הורדוס לכבוד הקיסר אויגוסטוס בדמובא ביוסיפון ספר ה' ספ"ט. ושם מערת מי פמיים שמשם יוצאין מי הירדן כברכות נה.) עם תלמידים, כמפורש סנהדרין צח. ששאלו לו תלמידיו אימתי בן דוד בא א"ל מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות — א"ל לכשיפול השער הזה ויבנה — ואח"כ נתן להם אות ואמר אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם וכן היה.

ונשאר לנו ממנו ב' מאמרים יקרים באגדה בשבת קנב. אמר טבא תרי מתלת ווי לה להדא דאזלא ולא אתא — ינקותא. ובאבות פ' שנו חכמים סיפורו היקר שפגע בא"א א"ל רבי, רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים — א"ל אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה — ולא עוד אלא שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם — אלא תורה ומע"ט. ובסנהדרין קג: א"ר יוחנן בשמו גדולה לגימה שהרחיקה ב' משפחות מישראל (אבל גרסת השאלתות ר' יוסי בן קצרתא).

וביבמות צו: יסופר שר' יוסי ור"א בן שמוע נחלקו בדין נגר שיש בראשו גלוסטרא ונקרע ס"ת בחמתן והיה שם ר' יוסי בן קיסמא אמר תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עב"ום, וכן הוה.

ובסוף ימיו התחוללו על ראש עם ישראל גזירות קשות ונוראות שאז היו ימי חורבן ביתר וגזרו שלא לעסוק בתורה, כאשר יסופר ע"ז יח. כשחלה ר' יוסי בן קיסמא הלך ר' חנינא בן תרדיון לבקרו, א"ל חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו — ואתה יושב ועוסק בתורה — תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ס"ת באש — לא היו ימים מועטין עד שנפטר ר' יוסי בן קיסמא והלכו כל גדולי רומי (ובסה"ד האריך בזה עלי הנם ולא ידע שהיה בקיסרי ואשר שמה היו שרי רומי תמיד) לקוברו והספידוהו הספד גדול, ובחזירתן מצאו את ר"ח בן תרדיון — וכן היה ששרפו אותו עם הס"ת.

ובסנהדרין צח. יסופר שבקש מתלמידיו

שיקברוהו

שיקברוהו ויעמיקו את ארונו שאין כל א־ין וארון שבא״י שאין סוס של מדי איכל בו תבן.

ר' יוסי בר קסריי.

נזכר שהש״ר פ״ו־ד חולק עם ר' תנחומא על הפסוק ומבני יששכר יודעי בינה לעתים שר' יוסי ב״ק אומר לעבורים והמאמר נשנה במ״ר פ״יג־טז ושם ר' יוסי וחסר תיבת בר קסריי, ובאס״ר רפ״ד הגרסא ר' יוסי בר קצרת וצ״ל בר קסריי. וב״ר פ״כב־יד אבא יוכי בן קיסרי קרן הצמיח (לקין), ועיין ערך ר' יוסי דמן קסרי.

ר' יוסי בר קצרתא.

מצינו שבת קנא: שר' יוחנן אמר בשמו, וכן בסנהדרין קג: לגרסת השאילתות.

וכן נזכר ב״ר רפ״יד, תנחומא נח־א, מצורע־יז. ובירושלמי שבת פ״ב ה״ו דרשה יקירה ממנו למה נמסרו מצות חלה והדלקת הנר לאשה. ובר״ה פ״ד ה״ח א״ר תחליפא קיסריאה קרא אימר כן יום תרועה ועשיתם, ר' לעזר בי ר' יוסי בר קצרתא בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכו'. ונראה שצ״ל ר' לעזר בשם ר' יוסי בר קצרתא. ובמדרש תהלים פ״עה־ז ר' שמעון בר חנן בשמו.

ר' יוסי בן שאול.

היה תלמידו דרבי. בעי מרבי כנדה כו:, ע״ז נב: ורבי א״ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי. ר״י בן שאול אמר רבי כעירובין פא., ר״ה כד. ל., ביצה יד. כז., מו״ק כב., מעשרות רפ״ג. גיטין פ״ד ה״ד. ובשבת נ. איתא ר' אסי בר שאול וצ״ל ר' יוסי. וביצה ז. ז: איתא ר' יוסי ב״ש אמר רב וצ״ל אמר רבי.

וביוחסין מביא וז״ל יוסי בן שאול ואחיו תלמידי רב יוסף בר אדא. ותפשו בסה״ד שלא נמצא כן בכל הש״ס, אבל הצדק עם היוחסין ונפל אך טעות קטן וצ״ל כביוחסין השלם ר' יוסי בן שאול ואחיו תלמידי רבי, ואח״כ אומר רב יוסף בר אדא, ואין זה שייך לר' יוסי בן שאול. ומה שלא מצינו רב יוסף בר אדא לא קשה מידי כידוע שלהיוחסין היה כמה גרסאות שונות.

והנה אף שהיה תלמיד רבי היה אמורא כשבת קכה: איתמר ר' יוסי בן שאול אומר סואר של קורות הוה, ור' יוחנן בן שאול אומר גשוש של ספינה הוה.

ובירושלמי תרומות פ״ח ה״ג ר' יוסי ב״ש משתעי אהן עובדא באשה אחת שרצתה לעשות מצות והבעל לא הניחה. פ״א האכילה לעני אחד וכשהרגישה שהבעל בא החבאתו בחדר אחר, וכשנתנה לפני הבעל לאכול התנמנם וראה האורח איך שבא נחש והטיל ארס במאכל שלפני הבעל וכשניער ורצה לטעום המאכל רץ האורח ומנעו, ופסק (ר' יוסי בן שאול) כיון שהזהירו לכן לא חשיד על יחוד. וכעין מעשה זה מצינו בנדרים צא.

האומרים בשמו מצינו ר' חייא בר גמדא כר״ה כד., מו״ק כב., כתובות קד..

ריב״ל בשמו כביצה יד. כז..

ר' יעקב בשמו כשבת נ..

ר' יוסי בר' שלום.

נזכר מד' תהלים הישן רפ״עב, וכבר העיר הרש״ב שם שצ״ל ר' יהודה בר' שלום, ובסה״ד ערבבו המדפיסים וכתבו ר' יוסי בן שלום אמר עזים היו לאבא וכו' שה״ט סע״ב, ולא ראו שהמאמר עזים היו לאבא שייך לערך הקודם לר' יוסי בן דולגאי, והבא צ״ל ר' יוסי בר' שלום משה״ט סע״ב וזה ברור. ומשכיל לאיתן לא הרגיש בזה.

ר' יוסי בן תדאי. (תנא).

נזכר ד״א רבה רפ״א זו שאלה שאל

ר'

ר׳ יוסי בן תדאי איש טבריא את ר״ג.

ר׳ יוסי בן תחליפא.

נזכר מד׳ תהלים פ״עב והוא ט״ס וצ״ל בן חלפתא.

ר׳ יוסי בריה דר׳ תנחום מכפר אגין.

נזכר בירושלמי שבת פ״ב ה״ו יספר מעשה (באחד ששמו) אחא בעי מיפרוש (לים) מן חגא ועד חנוכה — איתחמי ליה אבוי (וא״ל) וגם קבורה לא היתה לו, ולא שמע לא לדין ולא לדין. והמעשה מובא ב״ר פ״ו־ה ובקה״ר פ״ג־ב ושם גרסי ר׳ יהושע בריה דר׳ תנחומא דכפר חנון. ובילקוט ישעיה רמז שיז גורס ר׳ יהושע בריה דר׳ תנחום בר חייא.

ר׳ יוסי בר׳.

כן נזכר בירושלמי ברכות פ״ח ה״א אמר נהיגין תמן במקום שאין יין וכו׳, והמאמר מובא בתוס׳ פסחים קו: ד״ה מקדש ושם ר׳ יוסי בר׳ בון, ובל״ס היה כתוב בר״ב והוא בר׳ בון ואח״כ נפל הבי״ת ונשאר בר׳. וכן נזכר בשם זה דמאי פ״ב סה״א.

ר׳ יוסי גלילאה

בשבת מו. ובירושלמי שם פ״ג ה״ז שאיקלע לאתריה דר׳ יוסי בר׳ חנינא טילטל שרגא ואיקפד ריבר״ח. והוא עם ר׳ יונה אמרו תמיד בשם ר׳ יוסי בר״ח כברכות פ״ג סה״א, כלאים ספ״ג, שבת פ״ז ה״ד, נזיר פ״ז ה״א.

ר׳ יוסי דכפר דן.

נזכר דמאי פ״ב ה״א אמר בשם ר׳ [יוסי] בן מעדיה.

ר׳ יוסי דכפר חנן. נזכר זהר לך פז:.

ר׳ יוסי דמן יוקרת.

בתענית כג: יסופר שר׳ יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דר׳ יוסי דמן יוקרת, שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי (וגרסת דק״ס ר׳ אסי והוא האמת כי שניהם היו בני א״י בזמן רב יוסף ואביי ורבא) ושאלו מ״ט שבק את ר׳ יוסי דמן יוקרת וסיפר לו מה שעשה שפ״א שכר פועלין ולא הביא להם מזונותיהן ובקשו מבנו שיתן להם מה לאכול, והיו יושבין תחת תאנה אמר, תאנה תאנה הוציאו פירותיך ויאכלו פועלי אבא, אפיקו ואכלו, אדהכי אתא אבוי — וא״ל בני אתה הטרחת את קונך להוציא פירות שלא בזמנה תאסף שלא בזמנך.

וכן היה לו בת יפת תואר מאוד. ראה אביו פ״א איך שאדם אחד מסתכל מאחורי הגדר לראותה, ושאל את האיש על מה הוא מסתכל, א״ל אם ללוקחה לא זכיתי, לראותה לא אזכה? אמר לה בתי קא מצערת לברייתא שובי לעפרך, ואם על בנו ובתו לא חיים, עלי דידי היכי חיים? ולכן הלך ממנו.

ויסופר שם שהיה משכיר חמורו ולערב אם היו נותנין עליו השכר הקצוב היה חוזר לביתו, אבל אם פיחתו או הותירו לא היה זז ממקומו. ופ״א שכחו זוג נעלים עליה ולא זזה ממקומה עד שנטלו אותם ממנה.

ר׳ יוסי דמן קסרי.

נזכר סנהדרין קא. באגדה. ובפדר״כ קלב. הולק עם ר״ל, ובאיכ״ר פ״ד־יח גרס ר׳ אסי דקיסרין וזה כונת סה״ד.

ר׳ יוסי דפקיעין.

מובא ממנו מעשה נורא בזהר בלק רד: איך שהיה מת ור״א בר׳ שמעון אזל לגמול לו חסד ואח״כ חיה כב׳ שנים.

ר׳ יוסי דרומייא.

בירושלמי שבועות פ״א ה״ה אמר קומי ר׳ יונה, ונראה שצ״ל ר׳ יהושע דרומייא.

ר׳ יוסי הארוך תלמיד רבי.

בב״ר פ״צ־ג וש״ר פ״ב־ה אמרו שכ״מ שר׳ יוסי הארוך היה נראה ידעו שגם רבי שם, שהוא היה המשמש לרבי. והרד״ל מפרש

מפרש שהוא הנקרא כתובית קג. בשם יוסף חפני שאמר רבי עליו ועל פנחס אפרתי הם שמשוני בחיי הם ישמשוני במותי ונפטרו קודם רבי. וכן נקרא בירושלמי כתובות פ"יב ה"ג בשם יוסה חפני.

ר' יוסי הגלילי.

התנא הגדול הזה אשר נזכר במשנה כ"ה פעמים לא נודע לנו לא משפחתו ואבותיו אי ממי קבל תורתו, וכשבא בפעם הראשונה לפני ר"ט ור"ע אז היה כבר גדול הדור וזה היה ביבנה כמפורש זבחים נז., וזה אות שתורתו קבל כבר מרבותיו שבגליל.

והנראה דבר קרוב אל האמת שר' יוסי הגלילי היה כבר גדול הדור עוד קודם החורבן כחבריו ר"ע ור' יהושע ור"א אבל הוא לא היה בתוך המהפכה וכידוע שעל ארץ גליל לא עברה רעת הרומאים כעל ארץ יהודה ובמקומות הרבה לא עברה חרב כלל עליהם כי קבלו עליהם את עול הרומאים בס"פי, ולשם ברח ר' עזריה אבי ר' אלעזר עם בנו שהיה אז עול ימים ואותו מסר לר"י הגלילי ללמדו תורה וזה שמצינו בירושלמי כתובות פ"יא ה"ג שלרי"הג היה אשה רעה (ובב"ר פ"יזד: מפורש שהיתה בת אחותו) והיתה מצערת לו הרבה ורא"בע שראה איך שרבו מצטער הרבה א"ל רבי! שבקה ותן לה גט כריתות א"ל איני יכול יען שכתובתה מרובה, א"ל אנא יהיב לך (שרא"בע היה עשיר גדול כידוע וגם אותו מצינו שמקומו הקבוע היה בציפורי כתוספתא כלים ב"ב פ"ב שהיא בגליל). ורא"בע כפי הנראה תיכף אחר החורבן כשהתקבצו ליבנה ושקטו ממלחמה אז בא רא"בע לשם וכשהיה כבן הי' שנה זכה לעלות על כסא הנשיאות, אבל רי"הג נשאר במקומו שנים הרבה. ולכן הצדק עם הרמ"בם בהקדמתו לזרעים שמונה את רא"בע להחבורה השניה אחר החורבן ואת רי"הג להחבורה השלישית יען שלא נשאר לנו כמעט מאומה משמות חכמי הדור שהיו בגליל או בשאר ארצות חוץ מחכמי ירושלים וחכמי יבנה, ולכן לא ידוע לנו מי היו רבותיו של רי"הג וימי פעולתו שמה, ונחשבו ימי פעולת רי"הג אך אח"כ כשבא ליבנה וזה היה זמן רב אח"כ ולכן נחשב לדור שאחר רא"בע אף שהיה בימי עלומיו רבו.

וזה שיסופר זבחים נז. וספרי קרח מ"ב כשנשאלה שאלה בכרם ביבנה — נענה ר"ט — היה שם תלמיד אחד שבא לב"המד לפני חכמים תחלה (בפעם הראשונה) ור' יוסי הגלילי שמו, א"ל רבי מנין לך, ואז הראה כחו וגבורתו לפני ר"ט ור"ע. וקרוב מאוד לומר שר"ע היה זקן הרבה ממנו יען שהאריך ימים, ולכן קראו שם ר"ע „בני".

וכן מצינו בתוספתא סוף מקואות וספרי חקת סל"ג שאמר ר"ט ראיתי האיל מנגח זה ר"ע, והנה צפיר העזים— בא מן הנגב זה רי"הג. ובאמת החשיבו מאוד ר"ע וא"ל לא לכל אדם (אחזור בי) אלא לך שאתה הוא יוסי הגלילי. ובחגיגה יד. אמר לר"ע עקיבא, עד מתי אתה עושה שכינה חול. ובזבחים פב, וספרא אמור פ"ז אמר לר"ע אפילו אתה מרבה כל היום כולו איני שומע לך.

וכן חולק עם ר"ע בפסחים פ"ז מ"א, כתובות פ"ג מ"ג, ב"ק פ"ח מ"ו, סנהדרין פ"י מ"ו, מכות פ"ב מ"ז, בכורות פ"ב מ"ו.

עם ר"ט ור"ע כפרה פ"ג מ"ה, נדה פ"ה מ"ח, הוריות פ"ב מ"ה ובכולן נזכר רי"הג תחלה, חוץ מסוטה פ"ח מ"ה ועירובין צו., ר"ה יה., מנחות לו: שנזכר ר"ע תחלה.

ובמנחות פ"ה מ"ח חולק עם ר' חנינא ב"ג בענין מהו מרחשת ומחבת.

וכן

וכן חולק עם סתם משנה כעירובין פ"א מ"ז, גיטין פ"ב מ"ג, בכורות רפ"ח.

חולק עם חכמים בכורות פ"ב מ"ו, זבחים פ"ח מ"ב, פ"יג מ"ב, פרה פ"א מ"ב.

ומה שמצינו קידושין לט., מנחות לח: שאמר משום ר' יוחנן בן נורי לא שהיה תלמידו אך חברים היו ושמע ממנו ב' הלכות הללו מה שקבל מר"א הגדול.

הלכותיו המפורסמות מצינו ברכות פ"ז מ"ג אמר לפי רוב הקהל הן מברכין.

ובכורים פ"א מ"י אין מביאין בכורים מעבר הירדן.

ופסחים לב. חמץ בפסח מותר בהנאה.

וכתובות פ"ג מ"ג נערה שנתארסה ונתגרשה אין לה קנס.

וב"ק פ"ח מ"ו בושת משלם לפי כבודו.

ושם יג. קדשים קלים ממון בעלים (ובן עזאי חולק עליו).

ושם טו. תם משלם חצי כופר.

וב"מ פ"ב מ"י אם היה עליו יותר על משאו אין זקוק לו.

וסנהדרין פ"י מ"ו עיר הנדחת אין עושין אותה אפילו גנות ופרדסים.

ושבועות כא. לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם.

וע"ז פ"ג ה"ה דבר שמחובר לקרקע אינו נאסר בע"ז.

וחולין פ"ח מ"ד בישול בשר עוף בחלב אינו מן התורה ובשבת קל. שמותר אפילו מדרבנן ובמקומו היו אוכלין ב"ע בחלב.

ובכורות רפ"ח אם נשא שפחה ונשתחררה או נכרית ונתגיירה (אע"פ שילדה בגיותה) הבן הראשון שילדה לו אח"כ הוא בכור לנחלה ולכהן.

וכן נזכר שביעית פ"ד מ"ו, חולין פ"ה מ"ג.

ומצינו אותו תמיד עם הארבעה זקנים כמו"ק כח: כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו ר"ט רי"הג רא"בע ור"ע.

ובגיטין פג. לאחר פטירתו של ר"א נכנסו ד' זקנים להשיב על דבריו רי"הג ר"ט רא"בע ור"ע — א"ל ר' יהושע אין מושיבין את הארי לאחר מותו.

ובספרי עקב פ' והיה וכבר היה ר"ט ורי"הג ור"ע מסובין ושאלו אי למוד גדול.

ובקידושין מ: חסר תיבת הגלילי.

ובספרא מצורע קנב' מצינו שחולק עם בן עזאי וא"ל פרשה, א"ל ב"ע אין מפרשים לחכם א"ל שנהו א"ל אין שונין לחכם.

ובילקוט חקת פ' ולקח אלעזר מביא שפ"א היה רי"הג יושב ודורש בפרה בטבריא ור' שמעון בן חנינא עמו.

באגדה לא מצינו לו הרבה אך דבריו שאמר יקרים המה מאוד כסנהדרין עב: שנותן טעם לדין בן ס"ומ ואמר הגיע תורה לסוף דעתו וכו'.

ושם צ. הגיע תורה לסוף דעתה של ע"ז.

ובנדה לא. בא וראה שלא כמדת הק"בה מדת ב"וד — ואלו הק"בה צר העובר במעי אשה וכולן עולין למין אחד.

ובויק"ר פ"ט־ט אמר גדול השלום וכו'.

מדותיו היקרות מצינו שנשתבח מאיסי בן יהודה באדר"נ ספ"יח שהוא מלקט יפה יפה בלא גסות הרוח. ושמו נשאר לברכה בפי דורות האחרונים כברכות פ"ה ה"ב, תענית פ"א ה"א ארש"בנ בשעה שישראל באין לידי עבירות — הגשמים נעצרין והן מביאין להם זקן אחד כגון ר' יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדם ומיד הגשמים יורדין.

והמעשה הידוע בכתובות פ"יא ה"ג

איך שפירנס את גרושתו המרשעת.

האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר בזבחים מד.

ר' יהודה כשבועות כא.

אבא יוסי בן דוסתאי בתוספתא תענית פ"ב.

ר' יוסי בן דורמסקה בקידושין לט.

ר' נתן כמנחות לח:

ר' שמעון בן אלעזר כחולין עה.

ובעירובין נג: יסופר עליו שפ"א אזל באורחא אשכח לברוריה (בת ר' חנינא בן תרדיון) אמר לה באיזו דרך נלך ללוד, אמרה לו גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה.

ומצינו שהיה לו שלשה בנים אחד שמת על פניו כשמחות פ"י, ור' אליעזר (חבירו דר' יהודה) כברכות סג:, ור' חנינא גדול הדור בזמן רשב"ג באושא כר"ה לב.

פטירתו לא מצינו בשום מקום וכפי הנראה הלך לו לגליל קודם חורבן ביתר ושם נפטר.

ר' יוסי החורם. (תנא דברייתא).

נזכר מנחות לז. אמר מצינו ימין שנקרא יד, ור' נתן אומר א"צ וכו'. ובמכלתא בא פ"יז נשנה המאמר ושם אבא יוסי ור' יונתן, וצ"ל ר' נתן. ובספר שארית יעקב כתב (מובא בסה"ד) מה שמצינו בבורות מג. ר' יוסי אומר אין חרום אלא שכוחל ב' עיניו, הוא ר' יוסי החורם ונקרא כן ע"ש ההלכה הזאת. ואפשר שזה כונת רש"י במנחות לז. שמפרש החורם, חוטמו שקוע. שקשה מאוד לומר יען שהיה חוטמו שקוע לכן יקראוהו בשם גנאי זה, ואך כונת רש"י לומר שזה ר' יוסי אמר הדין אין חרום אלא שכוחל ב' עיניו והיינו שחוטמו שקוע.

אבא יוסי החורני.

מצינו ילקוט פנחס רמז תשע"ו שאמרו שם בשמו כל הארצות היה רואה וכו'. ובתוספתא מקואות ספ"ג מצינו אבא יוסף החורני השיב לר' ישמעאל.

ר' יוסי הכהן.

תלמידו השלישי דרבן יוחנן ב"ז כאבות פ"ב מ"ח ורבו קראו חסיד, ובאדר"נ קראו חסיד שבדור.

ובחגיגה יד: יסופר שהוא ור' יהושע היו מהלכין בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה פתח ר' יהושע — הלך ר' יוסי הכהן וסיפר דברים לפני רי"בז אמר לו אשריכם ואשרי יולדתכם אשרי עיני שכך ראו.

מהלכותיו נשארו לנו אך בעדיות פ"ח מ"ב שהעיד עם ר' זכריה בן הקצב על תינוקת וכו'. ובאבות פ"ב כשאמר להן רי"בז צאו וראו איזהו דרך ישרה — א"ר יוסי ((הכהן)) שכן טוב, וכן להיפוך איזהו דרך רעה שיתרחק בו האדם אמר שכן רע. ושם אמר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

ובמבוא המשנה צד 129 כתב שהמאמר הזה הוא רי"הג אמרו ושגג בזה ולא עיין במקומו. ומה שקראו שם סתם ר' יוסי יען שחשבו מקוים בשמו במלואו, וזה ברור.

ובשבת יט. אמרו עליו על ר' יוסי הכהן ואמרי לה ר' יוסי החסיד שלא נמצא כתב ידו ביד עכ"ום מעולם. ומזה משמע שר"י הכהן אינו ר"י החסיד, אבל בדק"ס מביא גרסא יקרה אמרו על ר' יוסי הכהן החסיד.

ומצינו אותו בזמן ר"ג כר"ה יז: כששאלה בלוריא הגיורית את ר"ג — נטפל לה ר' יוסי הכהן אמר לה וכו'.

ואפשר מה שאמרו בירושלמי סוף סוטה משמת ר' יוסי חסידא ור"י קטונתא פסקו אנשי חסידות, הוא ר' יוסי הכהן, אבל

אבל יוסף הכהן אין זה ר״י הכהן כמבואר בערכו. ויש

ר׳ יוסי הכהן. (אמורא בא״י).

נזכר ר״ה טו: א״ל ר׳ אבא הכהן לר׳ יוסי הכהן אמאי אישתוק ר׳ יוחנן לר״ל וכו׳. ובתענית יג, א״ר אבא הכהן מעשה ומתו בניו של ר׳ יוסי בר׳ חנינא. ומזה אנו רואין שהיה בדור השלישי דאמוראי א״י.

ר׳ יוסי המודעי.

נזכר מכלתא בשלח טז־ז מביא ראיה לדברי ר״א המודעי, אבל בילקוט שם גורס סתם ר׳ יוסי.

אבא יוסי המחוזי.

נזכר מכלתא בשלח מס׳ ויהי פ״ג ר׳ נתן אומר משמו.

אבא יוסי התורתי. נזכר ב״ר פ״לד־י אחר ר׳ חייא רבה.

ר׳ יוסי זוטא. נזכר זהר וארא כט.

אבא יוסי חלי קופרי איש טבעון.

נזכר במשנה מכשירין פ״א מ״ג ר׳ יהושע אומר בשמו.

ר׳ יוסי חסידא.

נזכר בירושלמי סוף סוטה משמת ר׳ יוסי חסידא ור׳ יוסי קטונתא פסקו אנשי חסידות. ועיין ערך ר׳ יוסי הכהן.

ר׳ יוסי מדאה.

נזכר חולין נא. א״ל רב ספרא לאביי חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר, רב עוירא שמי — והוה ר״ה ציפוראה ור׳ יוסי מדאה יושבין לפניו (לפני רבי רבה ופרש״י הוא ר׳ יהודה הנשיא וכבר בארתי שקאי על ר׳ יוחנן).

ר׳ יוסי ממלחיא.

נזכר ויק״ר פ״כ־ב ופדר״כ לא. הוא ור׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אמרו. ובירושלמי קידושין פ״א ה״ה אמר על דברי ר״ה יפה כחו בשני דברים. ובע״ז פ״ב ה״ד ששאל לר׳ מנא, והוא ר׳ מנא הראשון כי מצינו באיב״ר פ״א־לו כשמת ר׳ יוסי ממלחיא סליק ר׳ יוחנן ור״ל לגמול לו חסד וסליק עמהן ר׳ יצחק פסקאה, א״כ נפטר עוד קודם ר״ל, ור׳ מנא השני לא הכיר את ר״י ור״ל.

ר׳ יוסי מנהרבל.

נזכר חולין קלו, ושם פז: איתא ר׳ אסי מנהרביל אבל בדק״ס גרס ר׳ יוסי.

יוסי מעוני.

בירושלמי סנהדרין ספ״ב יסופר שפ״א דרש בכנישתא בטבריא (ובב״ר רפ״פ שדרש בכנישתא דמעונא והכונה אחת היא כי מעוני היתה אצל טבריא כמפורש סוטה פ״א ה״ח) שמעו זאת הכהנים, למה לית אתון לעין באורייתא [וכי] לא יהבית לכון כ״ד מתנתא? א״ל לא יהבין לן כלום — מלכא נסיב כולא — לכם המשפט לכם אמרתי (וכונתו היתה על בית הנשיאים) שמע ר׳ יורן נשיא (השני) וכעס, דחל וערק, סלקין ר׳ יוחנן ור״ל לפייסו וא״ל שגברא רבא הוא א״ל אפשר שכל מה שאני שואל ממנו הוא משיב לי? א״ל אין, ושאלו מהו דין כי זנתה אמם וכי שרה אמנו זונה היתה? א״ל כבת כן אמה כאמה כן בתה. כדור כן הנשיא, כנשיא כן הדור, והירושלמי הזה מובא בפי׳ ר״ח בסנהדרין כב. ושם ר׳ יוסף מעוני. ובמבוא הירושלמי שגג בזה.

ר׳ יוסי ציידניא.

היה תלמיד ר׳ ירמיה בכתובות פ״יא ה״ז, נזיר ספ״ז שתני קומי ר׳ ירמיה, וכן צ״ל בנזיר פ״ג ה״ג.

וכן מצינו שאמר בשם ר׳ יוחנן בברכות פ״ד ה״ד, ואפשר שהוא הנקרא בכתובות מו. בשם רב יוסף צידוני.

ר׳ יוסי קטנתא.

נזכר במשנה סוטה פ״ט מ״טו כשמת פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קטנתא

שהיה

שהיה קטנתא של חסידים. ובגמרא שם קראו אבא יוסי בן קטונתא. ובירושלמי שם נרס יוסי בן קיטונתא שהיה תמציתן של חסידים, ואמרו שם משמת ר׳ יוסי חסידא ור׳ יוסי קטונתא פסקו אנשי חסידות. ומזה אנו רואין שר״י חסידא אינו ר״י קטונתא, ועיין ערך איסי בן יהודה.

יוסי רישא.

באי״כר פ״ג־ז יסופר שר׳ אבהו אזל לבצרה ואיתקבל גבי יוסי רישא והביא לפניו שמונים מיני מוחין דעופות וא״ל שלא יכעוס רבי עלי יען שלא צדיתי הרבה היום, ולמה קורין אותו יוסי רישא יען שכל מאכלו היה אך מוחין דעופות (מלשון ראש). ואין זה יוסף רישבא כי הוא היה בזמן רבי כמבואר בערכו.

ר׳ ייסא. נזכר בזהר נשא קמד.

ר׳ ייסא סבא.

נזכר בזהר כמה פעמים בלשון, כתוב בספרא דר׳ ייסא סבא כבראשית לב: לד: עט: ועוד בכמה מקומות.

ייסא ערקי.

נזכר בירושלמי כלאים פ״א ה״ד מפרש מהו אדני השדה שהוא בר נש דטור והוא חי מן טבורו וכשנפסק לא חיי.

ר׳ יסא בר אחא.

נזכר בירושלמי עירובין פ״ה ה״א, ר׳ יוסי הקשה לו אך בל״ס צ״ל ר׳ יעקב בר אחא כדמובא שם בשורה שלפניה והיה כתוב ר״י ונעשה מזה ר׳ יסא.

ר׳ יסא בר ברתיה דר׳ יסא.

נזכר נזיר פ״ו ה״א כה: אמר בשם ר׳ ירמיה, ואפשר שצ״ל ר׳ יוסי בן יופי עיין ערכו.

ר׳ יסא בי ר׳ שבתי.

נזכר בירושלמי גיטין פ״ט ה״ז, ונראה שצ״ל ר׳ יסא בשם ר׳ שבתי כי המאמר נשנה ב״ב קסג. בשם ר׳ שבתי אמר חזקיה וכן הוא גיטין כו:.

ר׳ יסא קוצירא חתניה דר׳ יוסי,

נזכר ב״ב פ״י ה״א אמר בשם חותנו.

יוסף או רב יוסף.

כל התנאים והאמוראים ששם אביהם הוא יוסף.

רב אחא בר יוסף שבת קי: או בריה דרב יוסף עירובין כט:.
רב דימי בר יוסף ברכות מה:.
רב המנונא ב״ר יוסף ברכות כד.
רב חונא בר יוסף תענית פ״ד סה״ה.
רב חייא בר יוסף עירובין צו:.
רב חמא בר יוסף שבת ז: או בריה דרב יוסף עירובין סה: לגרסת דק״ס.
ר׳ חנינא בר יוסף עירובין סה:.
ר׳ יונתן (או נתן) בר יוסף ברכות כב.
רב יצחק בר יוסף ברכות ט.
מר בריה דרב יוסף שבת קטז.
רב נחמיה בריה דרב יוסף שבת נ.
סומכוס בר יוסף הנודע.
רב ענן בר יוסף מד׳ תהלים פ״סה־ד.
ר׳ עקיבא בר יוסף הנודע.
רב פפא בריה דרב יוסף ב״מ קיג.
רבה בר יוסף ערכין ה:.

רב יוסף.

האמורא הגדול הזה אשר מילא את הש״ס בבלי וירושלמי בהלכותיו ומאמריו היקרים ידוע לנו שהיה בן חייא כמפורש חולין יח: שר״ז (הבירו) קראו יוסף בר חייא, אבל בכ״מ נקרא בשם סתם רב יוסף, ולגרסת דק״ס נזכר אביו בסנהדרין פא. שבעי אבוה דרב יוסף בר חייא מרבה בר נתן.

ובזמנו היו שתי ישיבות גדולות בבבל, ר״ה היה ריש מתיבתא בסורא, ורב יהודה עם ישיבתו הגדולה בפומבדיתא, ושניהם היו רבותיו המובהקין, אך כפי הנראה ראשית קבלתו היה מרב יהודה

ואפשר

ואפשר שרב יוסף נולד ג"כ בפומבדיתא ולכן מצינו הרבה פעמים אמר רב יוסף אמר רב יהודה בשבת לד: לז. נז:, עירובין יב. יד: כג:, פסחים כז. קכ., יומא פד:, כתובות ב. טו:, ב"ק סא:, ב"ב פב: קלד: קנד:, ע"ז מט., חולין עב., נדה פו. וע"פ רוב קבל מרב יהודה הלכות רב ושמואל.

וביבמות יז. יתיב רב יוסף אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה.

ובכתובות נג: שאלו רב חסדא מי שמיע לך מיניה דרב יהודה.

ובב"מ ח. אמר רב יוסף אמר לי רב יהודה.

ובפסחים קו: אמר רב יוסף אמר שמואל בל"ס נפל שם האמצעי וצ"ל כגרסת דק"ס א"ר יוסף אר"י אמר שמואל.

אבל מר"ה קבל כשהיה כבר גדול הדור ולכן לא מצינו בשם מקום רב יוסף אמר ר"ה יען כי רב נחמן שהיה נחשב לחבר ר"ה קרא לרב יוסף סיני בעירובין ל., אבל מצינו בעי רב יוסף מר"ה בברכות כה:, אמר רב יוסף כי הוינא בי ר"ה בשבת קכט:, יתיב קמיה דר"ה עירובין ז., ע"ז ז., אמר חזינא לעיגלי דבי ר"ה שבת נב..

ורב יוסף היה גדול כ"כ עד שמצינו סוכה יא., ב"ק יא., חולין עד. יתיב קמיה דר"ה ויתיב ר"ה וקאמר — ואהדר רב יוסף לאפיה מיניה (שלא ישרו דברי ר"ה בעיניו. ולא לפלא הוא כי בסוף ימי ר"ה כבר בא רב יוסף בשנים והגיע כבר לימי זקנה כי חי אחריו אך כו' שנה כדמובא באגדרש"ג).

וכן קבל מרב נחמן כיבמות סו: יתיב רבה ורב יוסף בשלהי פרקיה דר"נ. ובקידושין כ: אמר רב יוסף דרשינהו ר"נ להני קראי כסיני. רב יוסף אמר ר"נ תענית ל:. מחלקותן ברכות כה:. ור"נ לא היה זקן הרבה מרב יוסף (כי נפטר אך ג' שנים קודם רב יוסף) אבל ר"נ היה כבר דיין בנהרדעא והתנא דבי נשיאה, ורב יוסף ישב עוד לפני רבותיו אף שהיה כבר גדול הדור.

וכן מצינו רב יוסף אמר ר' אושעיא בעירובין עח. פה., ובשבת קכז. איתא ר' הושעיא (ובדק"ס ר' אושעיא).

ר"י אמר זעירא בנדרים מו:.

רב יוסף א"ר חייא בכתובות פז..

רב יוסף א"ר יוחנן בב"ב קלז., ובשבת קכה: אר"י א"ר אסי אר"י,

רב יוסף א"ר יצחק בנדה כה..

רב יוסף אמר רב כהנא בעירובין סז: (לגרסת מהרש"ל). ובנדרים כב: רב כהנא איקלע לבי רב יוסף וקרא לר"כ מר. וביבמות יז: יתיב רב יוסף אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה.

רב יוסף אמר רב ביומא סט:, גיטין לח:

רב יוסף אמר רמי בר אבא בעירובין סא..

רב יוסף אמר ר"ל בשבת צד..

רב יוסף א"ר שמעון ברבי יבמות מד..

רב יוסף א"ר תנחום בשבת לט:.

וכפי הנראה קבל גם מרב המנונא בכתובות נ: יתיב רב יוסף קמיה דרב המנונא ורב יוסף קראו מר. ורב המנונא אמר לרב יוסף מר דגברא רבה הוא ידע מאי קאמינא.

וכן מרב חסדא שקראו רב יוסף מר בקידושין נט: ושבת צז: לגרסת התוס' שם ה: ד"ה זרק. ובשבת צז. א"ר יוסף הא מלתא איבעיא לרב חסדא ופשטיה ניהליה רב המנונא.

וכן עולא שהיה מהנחותי מצינו שאמר רב יוסף משמיה בסנהדרין לא., ובפסחים לז: יתיב רבה ורב יוסף אחורי דר"ז ור"ז קמיה דעולא.

וכן רבה בב"ח (שהיה אז מהנחותי) אר"י משמיה ביבמות טז:, והקשה לו בשבת לט:.

וכן מצינו עירובין סה: רבה ורב יוסף הוי יתבי בשלהי פרקיה דרב ששת — אמר רב יוסף תרי גברי רברבי כרבנן (רב ששת ורבה) ליטעו בהא מלתא? וב"ב קלד: מנפח רב ששת בידיה אמר אזל הואיל דרב יוסף. אכל לא שהיה תלמידם כי רבותיו היו כאשר אמרנו לעיל אך ר"ה ורב יהודה.

חבריו.

ר' אבא, שניהם ישבו לפני רב הונא כב"ק קב., ע"ז ו. יתיב רב יוסף אחורי דר' אבא ויתיב ר' אבא קמיה דר"ה. ובשבת כח. מתיב ר' אבא — אמר רב יוסף א"ה היינו וכו'.

רב אידי כב"מ ח: שקראו „אידי".

ר' אמי ביבמות מה. אמר רב יוסף עליו רבותא למיחשב גברי? וחולק עליו.

רב אחא בריה דרב עוירא, בנדה כז. א"ל רב יוסף לד' אמרת לן וכו'.

רב ביבי בקידושין עו: רב יוסף קראו גברא רבה, ובמגילה יח: א"ר יוסף נקוט דרב ביבי בידך, ובקידושין עו: בא עם אושפזיכנא דרב אדא בר אהבה לדינא לפני רב יוסף, ובעירובין עה: אמר על רב יוסף לא תציתו ליה, ובקידושין פא. איקלע לבי רב יוסף.

גוריון מאספורק, כב"ק סה: א"ר יוסף תני גוריון מאספורק וכו'.

רב גזא בשבת קמה: א"ר יוסף — לדידי אמר רב גזא וכו', אבל גרסת דק"ס רב גדא.

רב דימי היה מהנחותי בימיו כשבת סג. א"ל רב יוסף ומשמע שם שרב יוסף היה גדול ממנו אבל יען שהביא תורת א"י לבבל לכן מצינו ביבמות מה. שרב יוסף אמר משמו. ובשבת פ"ח ה"א ר' אבדומה נחותה הקשה לרב יוסף.

ר"ה בר חייא, בבכורות לא. יסופר שפ"א הוצרכו לו חכמים לשאול ממנו הלכות עייל לגביה רבה ורב יוסף שמעו שנעשה גבאי המלך — א"ל הדרי בי ואעפ"כ לא אזל רב יוסף, וב"ק קטז: יתיב רב יוסף אחורי דר"ה בר חייא ומשמע שם שחברים היו.

ר' זירא, למדו יחד אצל רב יהודה כחולין מו. ההוא פולמוסא דאתי לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי וכו', ושם יח: קראו ר"ז יוסף בר חייא. ובגיטין עא. א"ל רב יוסף אלם קאמרת? ופסחים לז: יתיב רבה ורב יוסף אחורי דר"ז ויתיב ר"ז קמיה דעולא. ומה שמצינו ב"ב קנד: שר"ז קראו רבינו יוסף הוא ר"ז השני תלמידו דר' ירמיה.

ר' חייא בר אמי בזמנו כיבמות מה:.

רב חמא בר טוביא בזמנו כסנהדרין נב: שרב יוסף אמר עליו טעה בתרתי.

רב חנא בשבת צז: רב יוסף קראו מר.

ר' חנינא בר פפי בדורו ככתובות פא:.

חנן חייטא קראו יוסף עניא מנ"ל כע"ז לט..

רב טובי בר מתנה שלח לקמיה דרב יוסף כב"ק לו:, חולין לט:, ורב יוסף אמר לאביי הכי אמר ר"ט בר מתנה כב"ב כג..

רב יוסף בריה דרב נחמיה, אשתו באת לפני רב יוסף שיפסוק לה מזונות (אחרי מות בעלה) ככתובות סה:.

יוסף שידא בזמנו כפסחים קי..

ר' יעקב, בשבת קלד: א"ל רב יוסף ולא שני לך וכו'.

ר' ירמיה בזבחים מד. אמר על רב יוסף גברא רבה כר"י לימא כי הא מלתא?

עולא בריה דרב עילאי בשבועות ל. רב יוסף קראו עולא חבירנו.

מר יהודה, בקידושין נח. אשכח לרב יוסף ולרב שמואל בריה דרבב"ח דהוה קיימי אפתחא דבי רבה והקשה להם ואשתקו.

רב עמרם ב) בסוטה ו. השיב לו רב יוסף על דבריו. ובע"ז מט. שלח לרב יוסף והשיבו הכי אר"י אמר שמואל.

רב מניומי בריה דרב נחומי בזמנו כתובות פא: וכן נתן דצוציתא כסנהדרין לא:.

רבא בר שירא בשבת סו. מתקיף על רב יוסף.

רבה בר עולא חבירו כדמשמע כתובות מג..

רב שמואל בריה דרבב"ח חבירו בקידושין נט..

אבל מה שמצינו ביצה יז. אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדתריץ רבינא וכן עירובין יא. פליגי רב רחומי ורב יוסף, הוא רב יוסף מרבנן סבוראי הנזכר עוד בגמרא, ובאגרת דרש"ג נקרא רב יוסי כמבואר בערכו.

וחבירו הגדול העולה על כולם הוא רבה בר נחמני, עמו ישב כמעט כל ימיו לפני רבותיו, ושניהם היו נקראין אמוראי דפומבדיתא כסנהדרין יז:, ומחלקותן בכל הש"ס בבלי וירושלמי יגיעו למאות.

וכן רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כברכות כט: לג., שבת לח. מ: מה: מו. צז: קג. קכח:, עירובין לה. לה: סז:, פסחים קי., סוכה יט., יבמות קז., כתובות מג. קיא., גיטין ס., ב"ק נא:, ב"מ סג: סה., ב"ב מ. פז: צו: קמה, קעג:, סנהדרין ע., ע"ז כו: ל., זבחים יד:, מנחות לג: נג., בכורות לד:.

וכן מצינו ששניהם ישבו לפני ר"נ ביבמות סו:. לפני עולא כפסחים לז:. לפני רב ששת בעירובין סה:.

ובב"מ מקדים את רבה לפני רב יוסף, ולא שרבה היה גדול ממנו אך יען שרבה מלך מקמיה רב יוסף, כי כשנפטר רב יהודה בפומבדיתא והוצרכו למנות ריש מתיבתא יסופר ברכות סד. וסוף הוריות שהיו שם רב יוסף שהיה סיני (בקי בברייתות הרבה, רש"י) ורבה היה עוקר הרים ושלחו לא"י לשאול מי קודם והשיבו סיני עדיף שהכל צריכין למרי חטיא אבל רב יוסף לא רצה לקבל השררות יען (שנזכר שבימי ילדותו וגרסת רבינו ש"ג באגרתו ח"ג פ"ג שא"ל כלדאי לאימיה וזה יותר נכון) שא"ל כלדאי שימלוך תרתין שנין, וחש לדבריהם שלא יתקצרו שנותיו, לכן מלך רבה כב' שנין, וכל השנים הללו לא קבל עליו רב יוסף שום שררה ואפילו אומנא לביתו לא קרא אך היה כפוף לפני רבה וזה שמצינו עירובין עח. שבעי מרבה, וברכות יח. קרא לרבה מר.

והנה אף שכל ימי רבה לא נגע בהנהגה הראשית דהמתיבתא אבל זה בל"ס ששניהם הרביצו ביחד תורה, וכל תלמידי דרבה נחשבו גם לתלמידי דרב יוסף וכאשר נבאר.

וכאשר אמרנו לעיל שרב יוסף היה נקרא בשם סיני וכן קראו רב נחמן כעירובין ל. ור"נ בר יצחק כמו"ק יב., ובאמת מצינו הרבה פעמים בש"ס בשם תני רב יוסף כברכות ז. יג. יט., שבת כ: כו. כט. נה. נו. קמה:, עירובין נח., פסחים צו. קט. קיז: קיח:, יומא י. מא: פג:, ביצה לז., תענית ג:, מגילה ה: ו. ז. יא. כג. כה. כט:, יבמות קא., כתובות יז: מח. נג: נד., נו. סוף המס', נדרים י:, סוטה מב:, גיטין לז., ב"ק יד., ב"מ עא. פג:, ב"ב ח. סא., סנהדרין פא: פב:, ע"ז י. מד. מה. נב., זבחים קיט., חולין כט., בכורות מד. נא., ערכין י:, ובצדק קרי אנפשיה סנהדרין מב. ורב תבואות בכח שור.

וכן היה רגיל לומר תנאי שקלת מעלמא? תנאי היא כשבת נג:, עירובין לז:, פסחים מה:, ביצה יט., סנהדרין סא.

וכן אמר מנא אמינא לה דתניא כעירובין סא., סוכה נ:, ביצה ה., סנהדרין סא:, נקיט בידך כסוכה מה: מז:, נקטינן שבת

קנא:, גיטין נח:, חולין נג..

וכן היה בקי גדול במקרא כדמצינו תמיד שאמרו מאי קרא אמר רב יוסף וכו׳ כברכות ד:, ב״מ קה. קי:, מנחות כב., ובזבחים סב. אמרו רב יוסף קרא אשבח וכו׳.

ובתרגום היה בקי גדול עד להפליא כדמצינו תמיד שאמרו כמתרגם רב יוסף כברכות כח., שבת סד., פסחים סח., יומא לב: עז:, מו״ק כו. כח:, נדרים לח., נזיר ג., קידושין יג. עב., סוטה מח: (לגרסת רש״י), ב״ק ג: (ופי׳ שם התוס׳ שנקט רב יוסף לפי שהיה בקי בתרגום ולא כדפירש בעלמא לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בע״פ ולכך היה אומר תרגום, דמשום עת לעשות אמרו בגיטין ס. דשרי ואין לך עת לעשות גדול מזה. ובשבת קטו. בתו״דה ובידו כתבו דלא כהאומרים דתרגום של כתובים רב יוסף אמרו).

וכן מצינו שבת כח. שאמר היינו דמתרגמינן ססגונא. ובמגילה ג., סנהדרין צד:, ע״ז מד., מנחות קי. אמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר.

והנה מלבד גדולתו בתורה אשר הוא ורבה חבירו היו ממייסדי התלמוד בבלי, אבל מצינו בחגיגה יג. שהיה גמיר מעשה מרכבה, וסבי דפומבדיתא הוו תנו מעשי בראשית, אמרו לו לגמור לן מר מעשה מרכבה אמר להם אגמרין לי מעשי בראשית, בתר דאגמרון לו אמרו לו ליגמרון מר במעשה מרכבה ולא רצה. וכן היה בקי ברפואות כדמוכח פסחים קיא:.

משליו היקרים. בברכות מה. אמר פוק חזי מאי עמא דבר.

ובעירובין פב: רווחא לבסימא שכיח.

ופסחים כח. כפא דחטא נגרא בגווה נשרוף חרדלא.

ושם קיא: תלא סילתא תלא מזוניה.

ומו״ק יז. שדי שמתא אגנובתא דכלבא ויאיהי דידה עבדה.

וחגיגה ט: יאה עניותא ליהודאי כברזא סומקא לסוסיא חיורא.

וכתובות קד. לפום גמלא שיחנא.

וגיטין מה. לא עכברא גנב אלא חורא גנב.

וקידושין ט: יוד קרת קא חזינא הכא.

וב״ק לו: תנא כי רוכלא ליתנא וליזול.

ועל כולם היה עניו גדול והיה מחבב דברי זולתו כברכות יד: שאמר כמה מעלייתא הא שמעתתא. וכשראה שטעה לא בוש לומר לאו מלתא היא דאמרי בקידושין לט.. ואמר שבת קיט. תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן קמאי לדינא לא מגנינא רישא אבי סדיא עד דמהפכנא בזכותיה. וקיים מאמרו לרב עולא בריה דרב עילאי כשבועות ל., וכששמע דבר שלא ישרו בעיניו אמר בלשון שרא ליה מריה כעירובין כט., סנהדרין צט.,

והיה גבאי צדקה כב״ק לו: צג.

והיה בעצמו מצלח ציבי לכבוד שבת כשבת קיט. וביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא ואמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא כפסחים סח:, וגבה לבו בדרכי ה׳ כ״כ עד שאמרו בסוף סוטה כשמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא, א״ל רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא (ואין זה מגבהות הלב אך מגודל אהבתו לעמו אמר לתנא שח״וש עוד לא כלו ענוים מן הארץ שאם עליו יאמרו שהוא עניו א״כ ידוע לו שיש כמה וכמה גדולים וטובים ממנו).

והביבותיה לתורה גדלה כ״כ עד שאמרו ב״מ פה. שצם ק״ך תעניתא ובקש רחמים שלא ימוש התורה מביתו ואקרוהו לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר, מכאן ואילך לא צריכנא שהתורה מחזרת על אכסניא שלה.

ונתקיים עליו בקשתו כי העמיד תלמידים שהיו מראשי גדולי הדור כאביי שאמרו קידושין לג. כי חזא אביי לאודניה דחמריה דרב יוסף דאתי הוה קאים

מקמיה

מקמיה. וקבל רובי תורתו ממנו כמפורש באריכות בערכו.

וכפי הנראה למד אצלו אביי שנים הרבה, יען כי אביי נתגדל בבית דודו רבה שהיה ג"ב בפומבדיתא ושם קבל משניהם, ולכן מצינו הרבה פעמים מאוד ששקיל וטרי עמו. וכן כשאירע שרב יוסף חלה ושכח תלמודו היה אביי מזכירו וא"ל את אמרת ניהלן כעירובין י. מא. סו: עג. פט:, נדרים מא., מכות ד., נדה לט. סג:, וזה לא מצינו אצל שום תלמיד אחר (חוץ מפ"א אצל רב אדא בר מתנא) וזה אות שלמד אצלו שנים הרבה. אבל רבא שאביו היה הריש במחוזא קבל שמה רובי תורתו מר"נ, ואף אח"כ כשנעשה רב יוסף עוד אז למד לפניו אבל היה ג"כ רבו המובהק כיומא נג. שאמרו רבא כד הוה מיפטר מרב יוסף הוה אזל לאחוריה עד דמנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, ואמרו לרב יוסף הכי עביד רבא (כי רב יוסף היה סגי נהור ולא ראה) וברכו רב יוסף יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא.

וכן עירובין נד., נדרים נה. שפ"א בעס רב יוסף על רבא, כי מטא מעלי יומא דכפורי אזל לפייסו, אשכחיה לשמעיה דקא מזגי ליה כסא, א"ל רבא הב לי ואימזגי אנא, כד טעמיה (רב יוסף) אמר, דמי האי מזגא למזיגא דרבא, ומזה אנו רואין ששימשו רבא בהיות רב יוסף סגי נהור,

וכן מצינו חולין קלג. אמר רבא בדק לן רב יוסף. ובשבת קמב: קראו רב יוסף דרדקא, אבל לא מצינו שיאמר בשם רב יוסף וזה אות שבא לפניו כשהיה כבר גדול הדור, וכדמצינו ב"ב כב. ששניהם אביי ורבא היו להם כבר ישיבות פרטיות עם תלמידים רבים בחיי רב יוסף,

איך נעשה רב יוסף סגי נהור מובא בר"ן פ"א דקידושין וז"ל אמרינן בהגדה דרב יוסף סמי נפשיה משום דלא מצי קאי דלא לאסתכולי בר מד' אמות דיליה, ובסה"ד מביא מספר מקור חיים שישב בבית אפל ארבעים יום ואח"כ צוה להביא לפניו אבני שיש והסתכל בהם ונעשה סגי נהור.

וכן מביא הרמב"ן בחידושיו לקידושין לא. דרב יוסף פקח ונסתמא הוה כדאמרינן באגדה דסמי נפשיה וכו'. וכן מובא בקצרה בספר האורה לרש"י. ואם קבלה הוא נקבל אך קשה מאוד איך אפשר לומר על חסיד שכמותו שיחבל בעצמו ויעבור על ד"ת, וקרוב מאוד לומר שמחליו הקשה שעבר עליו עד ששכח תלמודו נעשה סגי נהור.

ומצינו בפירוש בגמרא שהיה סגי נהור כשבת קט., עירובין נד., פסחים קטז., ובקידושין לא. אמר רב יוסף מריש ה"א מאן דהוה א"ל הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות וכו'. וחליו אם כי לא נזכר בפירוש בגמרא אבל מצינו שאמר תמיד מרי דאברהם תלי תניא בדלא תניא כשבת כב., כתובות ב: (ופרש"י שחלה ושכח תלמודו), ב"ב קלד:. וכן עירובין עה: אמר מרי דאברהם רבים ברבי איחלף לי (ופרש"י שחלה ושכח תלמודו). וכן כאשר הבאנו לעיל שאביי תלמידו היה מזכירו תמיד איך שלמד עמו קודם חליו. ואפשר שזה הוא שהיה רגיל לומר היינו דתנינא ולא ידענא למאי הלכתא כשבת כח:, היינו דשמענא לר' טבלא דאמר — ולא ידענא מאי אמר בעירובין עה., היינו דשמענא לרב יהודה ולא ידענא מאי קאמר כיבמות עז:, היינו דשמענא לאמי דאמר כיבמות פ., וזה כונתו שאמר מגחות צט: הזהרו בזקן ששכח תלמודו.

שאר תלמידיו ואומרי מאמריו.

רב אדא בר אבא בב"מ כב. התאונן

רב

רב יוסף שנענש רב אדא ב"א ע"י, וכן צ"ל בקידושין עו :, וביבמות קכב. קרא לרב יוסף חריף סכינא.

רב אדא בר מתנא תלמידו כפסחים יג. שא"ל בפירוש אמרת לן.

רב אדא נרשאה תרגם קמיה דרב יוסף כשבת ס. קמ. (ובדק"ס גרס רב אחא בר שישא).

רב אויא תלמידו כברכות כח : ושאל ממנו שאלות הרבה כשבת קמח., ביצה יג :.

ר' אורי בשמו ברכות פ"ב ה"א.

ר' אחא בשם ר' יוסי ברכות פ"ד רה"ד והוא רב יוסף כברכות כט:.

רב אחא בר הונא שלח לקמיה קידושין יב :.

רב אחא בריה דרב יוסף קמיה עירובין כט :.

רב אחא בר פנחס בשמו מו"ק טו..

רב אחי קמיה עירובין י..

אמימר משמיה כתובות ק.,

רב ביבי בר אביי תלמידו סנהדרין יד :.

רב הונא בר חיננא הקשה לרב יוסף עירובין יד :.

ר"ה בר מניומי אתא לקמיה דרב יוסף לשאול ממנו ע"ז לט..

ר"ה בריה דרב פנחס משמיה מו"ק טו.

ר' זירא ב) קראו רבינו יוסף ב"ב קנד :.

ר' חונה בשם רב יוסף ירושלמי יומא רפ"ו והוא ר' הונא כי המאמר נשנה שבועות פ"ד ה"א ושם ר' הונא בשם ר' יוסי, כי רב יוסף נקרא לפעמים בירושלמי בשם ר' יוסי.

ר' חייא בר אבין בעי מרב יוסף סנהדרין פג :.

רב חנן בר תחליפא *שלח לרב יוסף סנהדרין צז :.

רב טובי בריה דרב נחמיה אתא לקמיה דרב יוסף ביצה יב :.

רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל, אשתו באתה לפני רב יוסף לאחר מיתת בעלה שיפסוק לה מזונות כתובות סה..

רב יוסף בריה דרבא שלחו אביו ללמוד לפני רב יוסף כתובות סג., וסיפר לאביו שבעי מרב יוסף יבמות סד :, ורב יוסף שאלו אבוך היכי עביד כברכות יג :, אבוך במאי זהיר כשבת קיח :, אבוך כמאן ס"ל כעירובין פב :.

רב מרדכי שייל לרב יוסף שבת צט :.

רב נתן (או מר נתן) בר אסיא אזל מבי רב לפומבדיתא ביו"ט שני של עצרת שמתיה רב יוסף פסחים נב..

רב ספרא קרא לרב יוסף מר כחולין קלג. ורב יוסף קרי עליה עמי בעצו ישאל פסחים נב :.

רב פפא בריה דרב חנין תני קמיה מנחות כח :.

רב פפא בריה דרב נחמן תרגם קמיה ב"מ קיג..

רב פפא בר שמואל רמי ליה כתובות לו :.

רב בר שילא בחולין קב. אמר רב חסדא ואיתימא (שאמר בשם) רב יוסף.

רבא בר רב חנן הוה רגיל דאתא מארטיבנא לפומבדיתא (לפירקיה דרב יוסף, ר"ח) עירובין נא :, הקשה לרב יוסף ברכות מה., וקראו מר כב"ב כו..

רבא בריה דרבה שלח לרב יוסף שבת קכג., יבמות עו., ומצינו במגילה כב. וכתובות צח. שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף ואפשר שצ"ל רבא בריה דרבה.

רבה בר שימי תלמידו כחולין כט: קב.

רבה בר שמואל אמר רב חסדא ואיתימא (שאמר בשם) רב יוסף חולין קב.

אביו דרבינא (והוא רב הונא) משמיה נדרים ס :.

רחבה שאלו ב"מ כט :.

רב שמואל, א"ל רב יוסף פוק תני לברא יבמות עז :.

רב שמואל בב"ח (או בר רב חנא) הקשה לרב יוסף שבת כט. נט: קמו:, ובקידושין נח. משמע שהיו חברים.

רב שמואל בר ביסנא תני קמיה וא"ל רב יוסף קבסתן (צערתני) קידושין כו:, אתא לקמיה דרב יוסף נדה מב..

וכשהגיע רב יוסף לשנות זקנה עבד יומא טבא לרבנן ואמר נפקו לי מכרת כמו"ק כח., וכשהיה זקן גדול כשמת רבה בשנת תרלא לשטרות אז עלה רב יוסף על כסא פומבדיתא, ובכתובות מב:, ב"ק סו: אמרו שהיתה הלכה שהיו קשאי בה רבה ורב יוסף כב' שנין ולא איפרק עד דיתיב רב יוסף ברישא ואיפרקא.

וישיבתו גדלה מאוד עד שאמרו כתובות קו. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב יוסף הוו פיישי ד' מאה רבנן (אוכלי שולחנו, רש"י) כי ה' ברכו בעושר והיו לו נכסים רבים וכרמים כב"ב כג. כו., ובמנחות פז. אמרו שהיה לו קרנא דפרדיסא דרפיק ביה טפי ריפקא ועבד חמרא דדרי מיא על חד תרין.

אך הוא לא נהנה מן העה"ז כלום שהיה מאניני הדעת כפסחים קיג: שלשה הייהם אינם חיים הרחמנין הרתחנין ואניני הדעת, אמר רב יוסף כולהו איתנהו בי. וכן בסוכה כט., ב"ב כג. אמר רב יוסף כיון דאנינא דעתאי. ובפסחים קז. נדר על דעת רבים שלא ישתה שכר. ומלך ב' שנים ומחצה כמפורש סוף ברכות.

ולפי הערך הגיע לגבורות כי מצינו שהכיר עוד את מר עוקבא (מי שהיה ריש גלותא בזמן שמואל) כשבת קמ. שאמר רב יוסף זימנא חדא עלית בתר מר עוקבא לבי באני כי נפקי אתאי אשקיין חמרא וכו', וידוע ששמואל נפטר תקסר, ואף שמר עוקבא חי אחר שמואל כדמשמע שבת קח: אבל ודאי לא האריך ימים אחריו, וע"פ עדות דרש"ג ח"ג פ"ב נפטר רב יוסף תרלד לשטרות, ונעשה אז

שינוי בעולם כמו"ק כה: שנשוק כיפי דפרת אהדדי. וברכות יט. שאפקוהו סמוך לק"ש מפני שהיה אדם חשוב.

ועל כסאו ישב תלמידו החביב אביי כמפורש גיטין ס. ההוא שיפורא (שופר של ע"ש ורש"ג מפרש שופר של נדבה שהיו נותנין לתוכו נדבות השלוחות לבני הישיבה) דהוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי.

והנה אף שלא זכה שבנו ישב על כסאו אבל נתקיים עליו לא ימושו מפיך ומפי זרעך וזרע זרעך כדמצינו רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף, אבל רב אחא בריה דרב יוסף נראה שלא היה בנו כמבואר בערכו.

רב יוסף (או יוסי מראשי רבנן סבוראי הנזכרים בש"ס).

באגרת דרב שרירא גאון ח"ב פ"ד (דפוס סדר החכמים) וז"ל ולפום הכי איתוספא הוראה דרא בתר דרא עד רבינא — ובתר הכי אע"ג דוראי הוראה לא הות, הוה רבנן סבוראי דמפרשי פירושי דמקרבי להוראה ואיקרו הני רבנן סבוראי וכל מה דהוה תלי וקאי פרשוהו כגון רב ריחומי ורבה ורב יוסף ורב אחא מבי חתים — רב רובאי דמן רוב. והאמת כן הוא כי זה רב יוסף נזכר הרבה פעמים בש"ס כעירובין יא. שאמרו פליגי בה רב רחומי ורב יוסף. וידוע שרב רחומי הראשון היה תלמידו דרבא והשני היה תלמיד חבר דרבינא חבירו דרב אשי, וא"כ איך יחלוק עם רב יוסף וגם נזכר בראשונה, אך הוא רב יוסף ורב רחומי ג) שהיו מראשי רבנן סבוראי, והמאמר נשנה במנחות לג: ושם איתא בטעות אבא יוסי, וברי"ף שם הגרסא הנכונה רב יוסף.

וכן נזכר תענית יח: שאמרו וכמה הוא התחלה ר' אחא אומר ג', ר' יוסי אומר אחת, ופרש"י אמוראי נינהו דלאו

אורחא

אורחא דתנאי לאשתעי בגמרא כה"ג, ובאמת ברא"ש שם גרס רב אחא ורב יוסי, והמה רב אחי מבי חתים ורב יוסי. וכן ב"ק כא. אמר מר בר רב אשי לדידי חזי לי ומנגח כי תורא, רב יוסף אמר ביתא מתיבא יתיב, ובל"ס הוא ר' יוסי דילן. ובחולין מח. א"ל רב יוסף לרבינא הוא רבינא האחרון ורב יוסף זה שהיה מתלמידיו, ובזה יתורץ קושיות התוס' שם ד"ה אמר רבינא וז"ל ובתשובת רב שר שלום גאון כתב — דלית הלכתא כרבינא, ומקשי התוס' הלא רבינא הוא בתראי נגד רב יוסף, אבל ל"ק מידי כי זה רב יוסף הוא תלמיד דרבינא ולכן הוא בתראי נגד רבינא.

ובזה נבין מה שאמרו ביצה יז. תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והזמנים, א"ל אטו שבת — אלא אימא — אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא. וכדי להבין הלא ידוע שרבינא לא היה ריש מתיבתא שתנא ישנה קמיה, ואיך יאמר כן רב יוסף הלשון וכדמתרץ רבינא, אך האמת שזה רבינא הוא האחרון שהיה באמת ריש מתיבתא במתא מהסיא אחר רבה תוספאה ונפטר תתיא (או תשפ"ז) כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד, ורב יוסף זה הוא מתלמידיו. וכן נדה מא. אמרו במאי פליגי אמר רבינא — מתקיף לה רב יוסף — אלא אמר רב יוסף.

ולדעת רש"ג ח"ג פ"ד מלך רב יוסף זה בפומבדיתא (מן שנת תשפז עד תתכז) והאריך ימים טובא על כסא ממלכתו קרוב לארבעים שנה ובימיו אסתיים התלמוד, ועיין אודותיו באדרש"ג בפירושו שם שהארכתי בזה.

יוסף איש הוצל. ערך איסי בן יהודה,

יוסף אפרתי.

תלמיד רבי ושמשו ונפטר קודם רבי בירושלמי כתובות פ"יב ה"ג, ובבבלי שם קג. קראו שמעון אפרתי ואולי היה לו ב' שמות.

רב יוסף בר אבא.

בב"ב קמד: מצינו רב יוסף בר אבא אמר מר עוקבא אמר שמואל, ובכתובות עד. ארי"בא א"ר מנחם א"ר אמי, וברכות נט: ארי"בא א"ר יוחנן (אך ברשב"ם פסחים קא. העתיק סתם רב יוסף), וברכות נט: ארי"בא אמר רב (לגרסת הרי"ף והרא"ש) ובזמן רב ששת היה כבר גדול הדור כע"ז נ. שאמר רב יוסף בר אבא איקלע רבה בר ירמיה לאתרין ואייתי מתניתא בידיה — ולית נגר ובר נגר דיפרקינה, אמר רב ששת אנא לא נגר — ופריקנא ליה. ובעירובין ז: א"ל רב ששת לרב שמואל בר אבא ואמרי לה לרב יוסף בר אבא אסברא לך. ובב"ק קיב: איתא בטעות ר' יוסי בר אבהו וצ"ל בר אבא, וב"מ עב: א"ל רב יוסף בר חמא (אבי רבא) ואמרי לה רב יוסף בר אבא לרב ששת ומי אמר ר"ה הכי וכו'.

והיה כחבר לרבה כשבת קח: רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרוייהו, וברכות יא: ר' אבא (ובדק"ס רבה) ור' יוסי בר אבא איקלעו לההוא אתרא בעו מינייהו מאי ברכה אחת לא הוו בידייהו אתו ושיילו לרב מתנה לא הוה בידיה אתו ושיילו לרב יהודה.

ובחולין קי, חולקין ר"כ ורי"בא באיזה לשון השיב ר' יצחק בר אבדימי לר' אלעזר.

רב יוסף בר אבדימי.

נזכר עירובין ח. אמר, תנא וחכמים אוסרין, אר"נ הלכה כחכמים ומשמע מזה שהיה בזמן ר"נ.

יוסף בן אלם מצפורי.

ביומא יב: ומגילה ט: שאירע פסול בכה"ג (קודם יו"הכפ) ומינו את יוסף בן אלם תחתיו, ואח"כ כשחזר כה"ג הראשון אמרו חכמים (שיוסף ב"א) לא כה"ג ולא

כהן

כהן הדיוט. ובהוריות יב: מובא בשם יוסף בן אילים, ובירושלמי יומא פ"א ה"א־ד: איתא סתם בן אילם מציפורין.

רב יוסף בר אמי.

בזבחים ג: רמי שינוי קודש אשינוי בעלים ומשני מי אמר רבא (כצ"ל וכן הוא בדק"ס). ונזכר קידושין סג: מתרץ דברי המשנה.

רב יוסף בר דוסאי.

נזכר חולין מט. פליג עם רבנן, אך גרסת דק"ס אבא יוסי בן דוסתאי והוא מהתנאים האחרונים כמבואר בערכו,

רב יוסף בן זמרא. ערך ר' יוסי בן זמרא הכהן.

רב יוסף בר חבו.

נזכר יומא פז. רמי לר' אבהו, ושם לגרסת ע"י אמר הדין שמביאין עשרה ב"א על קברו ומבקשין ממנו מחילה, וגרסת היוחסין רב יוסף בר חביש מיא.

יוסף בן חונאי. ערך יוסי בן חוני.

יוסף בר חייא. ערך סתם ר' יוסי.

רב יוסף בר חמא. (אבי רבא).

באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב מובא וז"ל בשנת תקע אתא פפא בר נצר ואחרבא לנהרדעא ואזל רבה בר אבוה ור"נ לשכנציב ולשלהי ולמחוזא והוה התם רב יוסף בר חמא אבוה דרבא. והאמת כן כי מצינו גיטין יז. רב ששת הוה ליה אשרתא דסרבלי במחוזא (ויודע שרב ששת היה הריש בשלהי) א"ל לרב יוסף בר חמא בהדי דאתית (פי' בשתחזור לביתך ואח"כ כשתבא אלי) אייתינהו ניהלי אזל יהבינהו ליה — כי אתא לגביה וכו'. מזה אנו רואין שמקומו היה במחוזא והיה הולך ללמוד לפני רב ששת, וב"מ עב: א"ל לרב ששת ומי אר"ה הכי.

וכן מצינו רב יוסף בר חמא א"ר ששת כשבת סג, סיטה כא:, ע"ז כו:. ובב"מ ע: אמר רבה בר יוסף בר חמא א"ר ששת, ותיבת רבה הוא ט"ס וכן ליתא ברי"ף והרא"ש ובדק"ס.

וכן מצינו רב יוסף ב"ח אר"נ כגיטין מג:, א"ר יוחנן כגיטין לט:, א"ר אושעיא כב"ק קיב:.

חבריו היו ר' זירא כביצה ח: אמרי במערבא פליגי בה ר' יוסי (רב יוסף, דק"ס) בר חמא ור"ז, ואמרי לה רבא בריה דר"י בר חמא ור"ז, והספק אם הוא ר"ז הראשון א"כ חולק עם אבי רבא, ואם הוא ר"ז השני א"כ חולק עם רבא.

רבה, כב"מ נח. שרמי לרבה.

רמי בר חמא חולק עמו כגיטין לט:.

ומצינו ב"ב קכז: קכח. קכח: ששלח לו ר' אבא (מא"י) כמה הלכות, ומזה אנו רואין שהוא היה הריש בעירו.

וזכה לראות את בנו רבא כבר גדול הדור וחכם כב"ק צז. שרב יוסף בר חמא הוו תקיף עבדי דאנשי דמסיק בהו זוזי ועביד בהו מלאכה, א"ל רבא בריה מ"ט עביד מר הכי? וכן ב"ק קד: שר' אבא הוה מסיק זוזי ברב יוסף בר חמא א"ל לרב ספרא בהדי דאתית אייתינהו ניהלי כי אזל להתם א"ל רבא בריה מי כתב לך התקבלתי. ובסנהדרין פא. מצינו בעא מיניה אביה דרב יוסף בר חמא מרבה בר נתן, אבל בדק"ס גרס בר חייא.

ובסדר תנאים ואמוראים הנדפס בכ"י שד"ל מובא שנפטר רב יוסף בר חמא בשנת תרמד, והוא ט"ס וצ"ל כמו בסת"וא הנדפס באוקספרד ושם איתא רב יוסף (סתם) וקאי על רב יוסף חבירו דרבה, כי המקור הוא מאגרת דרש"ג ושם קא חשיב אך ראשי מתיבתות מתי נפטרו ורב יוסף בר חמא אף שהיה הריש בעירו אבל לא היה ריש מתיבתא, ונראה שאך טעות קטן נפל בסת"וא וצ"ל בר חייא ומשני יוד"ן נעשה מ"ם וגם צ"ל שנפטר תרלד.

ורבא

ורבא בריה לא לבד שהיה הריש במחוזא אבל יסד המתיבתא הגדולה דפומבדיתא בעירו מחוזא כמבואר בערכו. ורבא קרא את שם בנו יוסף ע"ש אביו.

יוסף בר חנין. נזכר שבת קטז. בעי מר' אבהו.

רב יוסף (ובירושלמי יוסי) בריה דר' יהושע בן לוי.

בב"ב י: יסופר שפ"א חלש ואינגיד (נחלש וחשבו שמת ואח"כ קם מחליו) א"ל אבוה מאי חזית, א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית וכו'. ובירו"ר רפ"ג מובא המעשה בטעות ע"ש ר' מיישא בר בריה דרי"בל. (ובתוס' שם ד"ה עליונים פ"רח שקבלה בידם דעולם הפוך שראה הוא, דשמואל יתיב קמיה רב יהודה תלמידו, עכ"ל. ואין ראיה מזה שרי"בל האריך ימים עד אחר פטירת רב יהודה שזה דבר שא"א, אבל בל"ס היה לר"ח הגרסא כמו ביוחסין שרבי יוסף בריה דר' יהושע חלש).

ורב יוסף קבל מאביו כדמצינו חולין נו: שבעי מאביו. ובתענית פ"א ה"ו זעירא בר חמא יוסי בריה דריב"ל בשם רי"בל. וביומא פ"ח ה"א נפל שם טעות.

ובית נשיאה לקחוהו לחתן להם בקידושין לג: שאמר רי"בל אני איני כדאי לעמוד מפני בני אלא משום כבוד בית נשיא.

והאריך ימים אחר אביו כיומא עח. שא"ל זעירא בר חמא אושפזיכניה דר' אמי ור' אסי ורי"בל לרב יוסף בריה בר אריה תא ואימא לך מלתא מעליותא דהוה אמר אבוך. ולכן מה שמובא בקה"ר פ"י"ה שבריה בלע נחש ומת על פני אביו הוא בן אחר שהיה לרי"בל וכאשר בארנו בערך ר' מיישא בר בריה דרי"בל באריכות.

רב יוסף בר מניומי.

היה תלמיד רב נחמן בכתובות ק: שאמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"נ, וכן מצינו תמיד רב יוסף ב"מ אר"נ בברכות כג., עירובין מה., עו:, יבמות קא: קז:, כתובות פא:, גיטין ט. מה: ע:, ב"ק צו., ב"מ טז: לב. סד:, ב"ב קלב. קמה. קמח: קנט., שבועות מז., חולין יג: מו. מח..

וכן מצינו ריב"מ אמר רב ששת כגיטין עא., ורב מניומי בריה דרב נחומי אמר משמיה כתובות פא:.

רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל.

היה תלמידו דרב כמפורש נדה כו: שמואל ותלמידי דרב ורב יהודה הוו יתבי חליף ואזיל רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל לאפייהו — א"ל שמואל מאי אמר רב בשליא, ובקידושין עט: עבד עובדא כותיה דרב ואיקפד שמואל עליה ואמר כ"ע כיילי ליה בקבא זוטא והאי מרבנן כיילי ליה בקבא רבה, ובגיטין פא. שלח לשמואל ילמדנו רבינו, וזה בל"ס היה אחר פטירת רב, ובסורא לא נתמנה ריש מתיבתא והיו שם אך קבוצת חכמים, וכל ספקותידהם שלחו לשמואל, ובכתובות סה. יסופר שאשתו באת לאחר פטירתו לפני רב יוסף א"ל פסוק לי מזוני — פסוק לי שיראי וכו', וכפי הנראה היתה אשתו שנשאה לעת זקנותו והיא היתה ילדה ולכן תבעה גם שיראי.

רב יוסף בר רב נחוניא. נזכר ברכות כג: כד. בעי מרב יהודה.

יוסף בן סימאי.

בשבת קכא. יסופר שהיה אפטרופוס של מלך ונפלה דליקה בחצירו בשבת ובאו אנשי גיסטרא של ציפורי לכבות ולא הניחם, ונעשה לו נס שירדו גשמים ונכבה האש. ובירושלמי שם ויומא פ"ח ה"ה ונדרים פ"ד ה"ט נקרא בשם יוסי בן סימאי, וביבמות קטו. מעשה בשני ת"ח שהיו באין עם אבא יוסי בן סימאי

בספינה

בספינה וטבעה והשיא רבי נשותיהן, ואפשר שהוא יוסף בן סימאי, ובירושלמי שם פ"טז ה"ה מובא בשם אבא (בר) סימי.

רב יוסף בריה דרב סלא חסידא.

מצינו אותו תמיד בשם תרגמא קמיה דרב פפא כפסחים עג:, חולין עד:, ערכין לג:.

רב יוסף בריה דרב עילאי.

בסוכה כו. אמר רב אשי (והוא ט"ס וצ"ל רבא ונעשה מזה רב אשי וכן מובא בריטב"א רבא, ובדק"ס גרס רב יוסף) גזרה שמא ירדם, א"ל אביי אלא הא דתניא — אמר רב יוסף בריה דרב עילאי במוסר שינתו לאחרים, מתקיף ליה רב משרשיא ערביך ערבא צריך. ווידוע שרב משרשיא היה תלמיד רבא.

יוסף בן פכסם הכהן.

היה חסיד גדול בזמן התנאים, ומובא ממנו מעשה בירושלמי נזיר רפ"ז ושמחות פ"ד, וספרא אמור־ט מעשה ביוסף בן פכסם שעלתה נימא ברגליו ונכנס רופא וחתכה — קרא לנחוני בנו א"ל בני עד כאן היית חייב לטפל בי מיכן ואילך צא, שאין אדם מיטמא על אבר מן החי מאביו. ואמרו חכמים, ע"ז נאמר יש צדיק אובד בצדקו, הצדיק אובד (ואעפ"כ) צדקו עמו.

יוסף בנה של קמחית.

ביומא מז. יסופר שפ"א נטמא ישמעאל בן קמחית כה"ג ונכנס יוסף אחיו ושימש תחתיו וראתה אמן שני בנים כה"ג ביום אחד.

והיה לו אח בשם ישבב. והיו ששה אחין וכולם שמשו בכה"ג.

רב יוסף בריה דרבא.

הוא קבל תורתו מאביו בכתובות ד. שדרש משמיה. וב"מ פג. הקשה לרבא. ואביו התפאר עמו ואמר חולין כח: חכים יוסף ברי בטרפות כר' יוחנן, ובכתובות סג, יסופר שאחר חתונתו שלחו רבא ללמוד לפני רב יוסף והתנה עמו שישהה שם משך זמן שש שנים, אך הוא בא לביתו לסוף ג' שנים בערב יוה"כפ, ורבא כעס עליו ושקל מנא ויצא לקראתו וא"ל זוגתך או יונתך נזכרת איטרוד (באותה מריבה) לא מר איפסיק ולא מר איפסיק (שלא אכלו סעודה המפסקת).

ובהיותו אצל רב יוסף מצינו ברכות יג: שרב יוסף א"ל לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד א"ל בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה (וטעות קל נפל וצ"ל בריה דרבא, אביך היכי עביד א"ל בפסוקא קמא קא מצער נפשיה, כי רבא היה כבר גדול הדור בחיי רב יוסף רבו והיה לו ישיבה פרטית עם תלמידים כב"ב כא.). ובשבת קיח: א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה (צ"ל דרבא, דק"ס) אבוך במאי זהיר א"ל בציצית, ובעירובין פב: א"ל אבוך כמאן ס"ל וכו'.

וגם מצינו יבמות סד: שאמר לאביו שאלתי לרב יוסף הלכה כרבי? וא"ל אין, הלכה כרשב"ג? וא"ל אין אחוכי אחיך בי? א"ל רבא לא! סתמא היא וכו'.

ונזכר בהלכה ביצה כה:, ובגיטין מ. שלח לר"פ כאשר עשה כן יעשה לו. וכפי הנראה אף שאחרי פטירת רבא נתחלקה המתיבתא לשתים שר"פ מלך בנרש ורנב"י בפומבדיתא כמבואר באגרת דרש"ג, אבל רב יוסף בריה דרבא נשאר הריש במחוזא בעיר מולדתו כבתובות סה. שאשתו באתה לאחר פטירתו לפני רב נחמיה בריה דרב יוסף וא"ל פסוק לי מזוני פסק לה, פסוק לי חמרא פסק לה, ואמר יודע אני בבני מחוזא דשתו חמרא.

והניח אחריו שלשה בנים ת"ח, רב אבא בחולין קמא., רב חביבא בב"ב קמג:, ונאנאי ביבמות כו:.

יוסף בריה דרבב"ח.

כן מובא ביוחסין ובסה"ד ערך רב שמואל וז"ל יוסף ושמואל בני רבב"ח, ובמחילה שגו בזה כי המקור הוא קידושין נח, ושם רב יוסף (הוא סתם רב יוסף) ורב שמואל „בריה" דרבב"ח אשכחינהו מר יהודה ושאלם ולא ידעו להשיבו אתא לקמיה דרבה א"ל פלגאה אוקמינכי? ולא מצינו בשום מקום שרבב"ח היה לו בן בשם יוסף.

רב יוסף בריה דרב שמואל.

נזכר זבחים ו: הקשה לרב פפא, אך גרסת שיטה מקובצת בריה דרב שמעיה והוא הנכון.

רב יוסף בריה דרב שמעיה.

היה תלמיד ר"פ בעירובין מא: שאותיב לר"פ, ובמנחות ט:, תמורה יד: הקשה לר"פ.

ונשאר לנו ממנו מאמר יקר שבת לג: אמר בזמן שהצדיקים בדור נתפסים על הדור, אין צדיקים בדור תינוקת של בית רבן נתפסים.

יוסף הבבלי. (תנא דברייתא).

במנחות יח. אמר רבי כשהלכתי — אצל ר"א בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב עליו ביותר עד לאחת, א"ל רבי, — צהבו פניו של יוסף הבבלי — זלגו עיניו (של ראב"ש) דמעות אמר. אשריכם ת"ח שר"ת חביבין עליכם ביותר וקרא עליו המקרא מה אהבתי תורתיך, ושם משמע שלמד גם אצל ר' יהודה.

וביבמות עד. אמרו מאן תנא דפליג עליה דר"ע תנא דר' יוסף הבבלי דתניא ר' יוסף הבבלי אומר וכו', ובתוספתא פרה פ"ד ר' יוסף הבבלי אומר מחוסר כפרה פסולה, ובפסחים קיג: ויומא נב: תנא הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף הבבלי, ועיין ערך איסי בן יהודה.

אבא יוסף הבנאי.

אדם גדול בזמן ר"מ, כש"ר רפ"יג ששאל אבנימוס הגרדי (וידוע שהיה בזמן ר"מ חכם מחכמי עכ"ום) לחכמים האיך ברא ה' את עולמו שלחו לו לאבא יוסף הבנאי, והוא השיבו מענה על שאלתו.

יוסף הכהן. (חכם גדול בזמן הבית).

נזכר במשנה סוף חלה, יוסף הכהן הביא בכורי יין ושמן ולא קבלו ממנו, אף הוא העלה את בניו וב"ב לעשות פסח קטן בירושלים וההזירוהו.

וכן נזכר מקואות פ"י מ"א שאמרו וקלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה בצידה, ובעירובין מז: וע"ז יג. א"ר יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן (חו"ל) ללמוד תורה, וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ג ה"א־כא. אמרו עליו על יוסף הכהן שהיה מטמא ויצא אחר רבו לצידן, ושם ה"ד נפל ט"ס, ובנזיר פ"ז ה"ח איתא ר' יוסף כהן וצ"ל יוסף הכהן, ובשמחות פ"ד מובא מעשה ביוסי הבבלי שנטמא ויצא חו"ל אצל ר' יוסי בציידן, והוא ט"ס ותיבת אצל ר' יוסי נשתרבב מריש המאמר וצ"ל כמו בעירובין מז:.

ובזבחים ק. מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח ולא רצה ליטמא ונמנו אחיו הכהנים וטימאוהו בע"כ, וכן מובא המעשה בספרא אמור פ"א ושמחות פ"ד.

ובספר דו"ד ח"א ספ"ה בהערה 2 יאמר „שמה שדרשו חז"ל שארו זו אשתו „היא דרשה מאוחרת כאשר ראינו במעשה „של יוסף הכהן שלא רצה ליטמא לאשתו „ודחפוהו אחיו הכהנים וטמאוהו בע"כ" עכ"ל, ובכאן הזיד במתכון שהשמיט תיבת „בערב הפסח" כמפורש בכל המקומות שמתה אשתו ערב פסח, ויען שהוא רצה להביא הקרבן פסח שהוא בכרת לכן לא רצה ליטמא לאשתו שזה אך מצות עשה גרידתא, ועוד אפשר שסבר לה יטמא

רשות, ולכן הוצרכו אחיו הכהנים ליטמא אותו בע"כ וזה ברור.

וכן יאמר החכם הזה שם שיום ראש חודש קראו ישעיה מקרא קודש כמו יום השבת ומציין ישעיה א־יג וגם זה ללא אמת כי כתיב אך, חדש ושבת קרא מקרא, כמו שבאמת צריכין אנו לקרא בתורה בר"ח כמו בשבת, אבל לא נקרא מקרא קודש, ומעולם לא נאסר ר"ח במלאכה.

יוסף חפני. ערך ר' יוסי הארוך.

יוסף מוקיר שבי.

בשבת קיט. יסופר עליו שקראוהו כן יען שהיה מוקיר שבת מאוד, ובשכנותיה היה דר עכ"ום אחד שא"ל כלדאי שכל נכסיו יפלו לסוף ביד יוסף הזה, מה עשה מכר כל נכסיו וקנה מרגליות אחת וטמנה בכובע שלו, בהדי דקא עבר מברא אפרחיה זיקא ונפלה למים ובלעה כוורא, לסוף צדו את הדג והביאוה למכור ערב שבת בין השמשות ולא היה אדם לקנותה, אך יוסף מוקיר שבתא קנאה וכשחתכה מצא המרגליות ומכרה בי"ג עליתא דדינרא דדהבא פגע ביה ההוא סבא א"ל מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא,

יוסף משיתא.

יסופר עליו מעשה נפלא בב"ר פ"סה־כב (בימי היונים קודם שקמו החשמונאים) בקשו השונאים ליכנס להר הבית אמרו, יכנס מהם ובהם תחלה וא"ל שכל מה שיוציא בראשונה יקח לעצמו, ונכנס יוסף משיתא והוציא מנורת זהב, א"ל אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו, אך אם תכנס בפעם שניה ואז מה שתוציא תקח לעצמך, ואז הרהר תשובה בלבו ולא רצה לכנס שנית, והבטיחוהו מכס של ג' שנים ולא קבל עליו ואמר, לא די שהכעסתי לאלהי פ"א אלא שאכעיסנו פעם שנית? ועשו לו יסורין גדולים ונתנוהו בחמר של חרשים והיו מנסרין בו, אך הוא קידש ש"ש וצווח אוי שהכעסתי לבוראי. יהי זכרו ברוך.

רב יוסף צידוני.

נזכר כתובות מו. תני רב יוסף צידוני בי (ברייתא) ר' שמעון בן יוחאי, וביוחסין מביא שהיה בזמן ר"נ בר יצחק ומקורו יען שאמרו שם ארנ"בי וכן תני רב יוסף צידוני, ובסה"ד שגג בזה, ועיין ערך ר' יוסי ציידניא.

יוסף קטינאה.

בזהר בראשית בהקדמה י. שהיה פילוסיף ואיגייר בכפר שחלים ונעשה ת"ח גדול,

יוסף רישבא.

בשבת קל. לוי איקלע לבי יוסף רישבא קריבו ליה רישא דטוותא בחלבא, לא אכל כי אתא (לוי) לקמיה דרבי א"ל אמאי לא תשמתינהו? א"ל אתריה דר' יהודה בן בתירא הוה וכו', ובחולין נד. דבי יוסף רישבא מחו בגידא נשיא (את הבהמה) וקטלי אתו לקמיה דר"י בן בתירא וכו'.

יוסף שידא.

היה בזמן רב חסדא ורבה כעירובין מג. (ופרש"י שם דלא מינטר שבת), ובפסחים קי. אמר רב יוסף אמר לי יוסף שידא, אמר רב פפא אמר לי יוסף שידא, ומשמע שהאריך ימים.

יוסתאי בר מתון. ערך דוסתאי.

יועזר. (יועזר, דברי הימים א, פ"יב־ז).

יוסי בן יועזר איש צרידה אבות פ"א מ"ד.

יועזר איש הבירה.

נזכר במשנה ערלה פ"ב מ"יב היה מתלמידי ב"ש ואמר שאלתי את ר"ג הזקן עומד בשער המזרח וכו'.

יועזר בן יעקב. נזכר זהר שמות יד רב

רב יחזקאל. (אבי רב יהודה).

היה גדול הדור ובעל מעשים בזמן שמואל, וזכה לשני בנים גדולי ישראל רמי ורב יהודה, והאחרון היה גדול בתורה מאביו כמפורש קידושין לב. מתני לה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפין בנסקלין — א"ל רב יהודה בריה אבא! לא תיתנייה הכי, ושמואל רבו דרב יהודה א"ל שאינו רשאי לומר כן לאביו בלשון זה, ואמרו שם לג. שרב יחזקאל היה גדול כ"כ עד דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה יען דבעל מעשה הוה ולכן הזהיר לרב יהודה שיקום מקמיה אביו אף שהוא גדול ממנו בתורה. ומצינו בירושלמי ברכות פ"ט ס"הב ותענית פ"א ה"ג אר"י בר יחזקאל אבא מברך על ירידת גשמים יתגדל ויתקדש ויתברך ויתרומם שמך מלכנו על כל טפה וטפה שאת מוריד לנו.

וכן נזכר ברכות יא. תני רב יחזקאל עשה כדברי ב"ש עשה וכו'.

רב יחיאל.

(יחיאל בן יהושפט מלך יהודה, דברי הימים ב' פכ"א-ב).

אדם גדול בזמן רב יהודה, רב חסדא ור"נ כמו"ק י. שאמרו מאי מכבשין רב יהודה אמר מנקר ריחיא, ורב יחיאל אמר בת עינא, ובעירובין לא: אמר רב חסדא בעומד ורואה, ודלמא לא מקבל מיניה אמר רב יחיאל חזקה שליח עושה שליחותיה, אר"נ בשל תורה אין חזקה.

וכן נזכר עירובין יב. אמר רב אחלי ואיתימא רב יחיאל עד ארבעה. ושם כח: אמר רב חלקיה בר טוביה מערבין בקליא — וכמה אמר רב יחיאל כמלא היד, ושם עז. אמר כפה ספל ממעט. וביצה יד: תני רב יחיאל ובלבד שלא יעשנו בשורה, וביומא מז. אמר רבה בר יונתן א"ר יחיאל ערסן יפה לחולה.

יטסס. בטרים בר יטסס, עיין ערכו.

ייבא. ערך יבא.

יילי. ערך ר' אלעי.

רב יימר.

האמורא הגדול הזה היה בזמן רב אשי וקבלו תורתם ביחד מרב כהנא (בפום נהרא) כב"ב קעא. א"ל רב יימר לרב כהנא — א"ל רב אשי לר"כ, ובע"ז נט. איתיב לרב כהנא, א"ל הביא קאמרת? אנא לכתחלה קאמינא, והלשון הזה הוא כתלמיד עם רבו.

וכן מצינו אותו לפני אמימר כשבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכולהו א"ל רב אשי לאמימר והאמר עולא וכו'. ואח"כ כשיסד רב אשי ישיבתו הגדולה ישב רב יימר בישיבתו ולקח חלק גדול בסידור הש"ס ככתובות סט. שהקשה לרב אשי אלא מעתה אשכחה מציאה — א"ל אנא רווח ביתא מהני נכסי קאמינא. ובאמת לא נזכר רב אשי מקודם ולא אמר כלום, אך זה היה כשישבו כל גדולי הדור ועסקו בסידור הש"ס ורב אשי היה הריש שבהם וסידרו אז דין דר' יוחנן ור' חנינא בענין רווח ביתא, ונפסק הדין ע"פ רב אשי, ולכן הקשה לו רב יימר, ורב אשי השיבו שכונתו כן וכן. וכן שם צד. הקשה לרב אשי והא מעשים בכל יום וכו'. וכן גיטין עז., קידושין ו., ב"ק סב. קה., ב"מ סא:, ב"ב כט., ובשבועות מא. אמר לרב אשי צורבא מרבנן משלח גלימא דאינשא? אלא (רב אשי חזר בו ואמר) לא מזדקקינן ליה לדיניה, וע"י רב יימר שינה רב אשי ופירש כונתו האמיתית לדינא. וכן ע"ז סג: אמר לרב אשי אי הכי — א"ל תני וכו'.

וכפי הנראה היה במקום רב אשי מורה הוראה כשבת קמה: רב יימר אכשר עד מפי עד לבכור קרי עליה מרימר, יימר שרא בוכרא (ואעפ"כ הלכתא

כרב

כרב יימר). ובחולין נא. ההיא אימרתא דהוה בי רב חביבא — אמר רב יימר האי שיגרונא נקטיה, מתקיף לה רבינא (וידוע שרבינא היה תמיד עם רב אשי במתא מחסיא וידוע שרבינא נפטר קודם רב אשי א"כ היה זה בחיי רב אשי) בדקוהו אשכחוהו כרבינא ואפ"ה הלכתא כרב יימר.

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ד יאמר שאחרי פטירת רב אשי בשנת תשלח, מלך רב יימר ושכיב בשנת תשמג, ובאמת נפל טעות סופר בדבריו היקרים וצ"ל מרימר תחת רב יימר וכן מובא בהראב"ד והר"ש מקינון בספר הכריתות וכאשר בארתי בערכו כי כן מוכרח מכמה מקומות בש"ס.

ובדברי ימי ישראל ח"ב צד 448 יאמר אחר רבנא אשי בחרה ישיבת סורא אלוף לה את אמימר או מר יימר (וגם מרימר) וכן שם צד 446 יאמר שמר יימר הוא אמימר, ובמחילה הוא נגד גמרות מפורשות, שבאמת המה שלשה חכמים ולא אחד וכאשר הבאנו לעיל שמפורש בשבועות ל: שרב יימר בא לפני אמימר להסהיד למר זוטרא, ואמימר היה הריש ורב אשי ישב לפניו. וכן מפורש שבת קמה: שמרימר קרי עליה דרב יימר, יימר שרא בוכרא, ובפסחים ק. מפורש א"ל מרימר ואיתימא רב יימר למר זוטרא אנא איקלע לפירקא דרב פנחס בריה דרב אמי.

וזה רב יימר האריך ימים אחר רב אשי כגיטין נט. מחלוקת רב יימר ומר בר רב אשי, אפכוהו ושדרוהו לקמיה דרב מרדכי וכו', ואם היה אז רב אשי בחיים בל"ס היו שואלין לרב אשי.

מקורותיו הפרטים מצינו אך שנשא אשה כהנת ואכל מתנות בשבילה כחולין קלב.

רב יימר בריה דרב הלל.

נזכר זבחים ט. ורבא משיב על דבריו.

יימר בר חשו.

בכתובות פד: יסופר שהיה נושה מההוא גברא ומת והניח ארבא, אזל יימר בר חשו ואמר לשלוחו שיתפוס הארבא בשביל חובו, פגעו בו (בהשליה) ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע א"ל שלא קנה מפני שהוא תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים.

רב יימר בר שיזבי.

נזכר ברכות נג: הקשה למר זוטרא.

רב יימר בר שלמיא.

היה תלמידו דאביי כב"ב סג. שאמר לדידי מיפרשא לי מיניה דאביי, ובחולין קז: שאל מאביי. אמר משמיה דאביי כשבת סו: קנו., מו"ק ו:, סוכה ז: לה., סוטה ב:.

וכן קבל מרבא כב"ב ט. שאותיב לרבא ורבא לא אהדר ליה, ובמנחות לא: שלח לר"פ הא דאמר רבין בר חיננא וכו'. וברכות נג: אמר למר זוטרא מי אמר ר"ל הכי וכו', ואפשר שהוא מר זוטרא רבה. ונזכר כתובות י: אמר רבא בר ישמעאל ואיתימא רב יימר בר שלמיא מאי קרא וכו'.

רב יימר מדיפתא.

נזכר שבת קמו: חולק עם רב אשי ונזכר לראשונה.

רב יימר סבא.

בעירובין ז: מצינו אותו קמיה דרב חסדא (ורש"י גורס רב ייבא סבא), ובכתובות נג. בעי מר"נ — א"ל רבא ותבעי לך וכו'.

ייסא. ערך ערך ר' יוסי.

ילתא אשת רב נחמן.

כבר בארנו בערך ר"נ שקרוב מאוד לומר שהיא היתה בת רבה בר אבוה והוא היה מבית הנשיאים כמבואר באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג, ונשאה ר"נ תלמיד אביה.

(ובשאלתות וירא סס"יג מוכח שנשאה ר"נ כשהיתה

כשהיתה אלמנה או גרושה, ועי"ש בפירוש רבינו הגאון הנצי"ב).

ונזכרה כמה פעמים בש"ס, כברכות נא: שכעסה על עולא ושלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי ותברה אז ד' מאה דני דחמרא.

ובגיטין סג: שעשתה רפואה לרב עמרם חסידא.

ובקידושין ע: כשבא רב יהודה לר"נ שלחה ליה שרי ליה תגריה דלא נישוויך בשאר ע"ה.

ובחולין קט: שאלה לר"נ מכדי כל דאסר לן רחמנא וכו'.

ובנדה כ: שהביאה דמא לרבב"ח וטימי לה אייתא לר' יצחק בריה דרב יהודה וטיהר לה.

רבי ינאי. (רבה).

הנה אע"פ שלא מצינו בשום מקום שדבר רבי עם ר' ינאי, אבל בלי שום ספק הצדק עם הרמב"ם במה שאמר בהקדמתו ליד החזקה שר' ינאי היה בב"ד של רבינו הקדוש, והכונה שהיה מתלמידיו, וכדמצינו ברכות מד:, שבת לט:, ב"ב פד: קיג., חגיגה פ"ג ה"ב, קידושין פ"ג ה"יב, ב"ב פ"ט ה"ו ר' ינאי אמר רבי.

וכן מצינו שקבל מר' חייא הדין שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם כיבמות צג. שאמרו רב כר' ינאי ור' ינאי כר"ח, ולא שרב היה תלמידו כי באמת היה רב קשיש מיניה והיה תלמידו המובהק דרבי, אך האמת שרב קבל מר' ינאי הדין הזה מה שר' ינאי קבל מר"ח. והיה גדול כ"כ בעיני ר' חייא עד שאמר עליו דמאי רפ"ז עתיד את להנהיג שררה על ישראל, ובע"ז לו: אמרו ר' ינאי אצל ר' יונתן בן עמרם משמע קצת מזה שקבל גם ממנו.

חבריו הגדולים היו כל חכמי דור ר' יהודה נשיאה הראשון שאז הותחלו דור האמוראים הראשונים ואז היה סוף סידור הברייתות מפרשי המשנה, ור"י נשיאה היה ריש הסנהדרין, וזה שמצינו יבמות צב:, תמורה ז. שא"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו, אבל ר' ינאי האריך ימים אחריהם עד שהגיע כשעלה על כסא הנשיאות ר' יהודה נשיאה השני ואז כבר נתחלקה כבוד הנשיאות לשנים וכאשר נבאר לקמן.

בני ר' חייא (יהודה וחזקיה) חולקין עמו כזבחים טו., מנחות כו., ובחולין כ. אמר ר' ינאי עליהם יקבלו הרובין את תשובתן.

זעירא (תלמידו דר' חייא) חולק עמו מנחות ט:.

וכן חולק עם ר' יהודה נשיאה כב"מ סג.

וכן ר' יונתן היה חבירו כירושלמי קידושין פ"א ה"ז ששניהם הוו יתבי אתא חד בר נש ונשק ריגלוי דר' יונתן א"ל ר' ינאי וכו'.

אבל עם ר' חנינא לא מצינו אותו בשום מקום ביחד, ואדרבא מצינו באגדה ב"מ פה: שאמרו שר' ינאי יושב בישיבה של מעלה אצל ר' חנינא, יען כי ר' חנינא היה באמת הרבה קשיש מיניה כמבואר בערכו.

והנה בא בדו"ד ח"ג צד 45 ועשה את ר' חנינא לתלמיד ר' ינאי, וכדי לחזק את דבריו עשה מקודם את ר' חנינא קרא (שהיה באמת תלמידו דר' חנינא ור' ינאי) לסתם ר' חנינא, ובזה השפיל את כבוד ר' ינאי ויאמר שם „שר' ינאי בגודל לבו מתקלס בר' חנינא „וזלזל בתורתו ולא לבד שבדברו אתו „פה לפה דבר בגאוה ובוז נגדו וא"ל „פוק קרא קראך לברא ברכות ל:, „יבמות מ., כתובות נו. — אלא שגם „נגד תלמידיו היה בז את ר' חנינא „ונתן דופי בחכמתו בהלכה באמור להם, „צאו ואמרו לר' חנינא צא וקרא ירושלמי

כלאים

„כלאים ספ"ט שבת פ"ז ה"ב, וקרוב
„הדבר מאוד כי בכונה מסותרת נגד ר'
„חנינא וסייעתו הדבקים במשנת רבי —
„כיון ר' ינאי במאמרו וכו', עכ"ל. וכל
דבריו וכל ציוניו שציין, המה בעצמם
באות ומטפחות על פניו, שהרי מפורש
בברכות וביבמות שהוא ר' חנינא קרא
שעליו מפורש שהיה מלמד להתינוקות
מקרא ולכן נקרא כן, ואף המאמר מובא
בכתובות ושם חסר תיבת „קרא" וכן
בירושלמי שם שהביא מפורש שקאי על
ר"ח קרא, וברור שהחכם בעצמו ידע
שכל מה שכתב ללא אמת הוא כי איך
יכול לטעות ולומר על ר' חנינא מי
שהיה תלמידו המובהק דרבי ואשר ישב
בריש אחר רבי ולפי דעת החכם הזה
היה ריש מתיבתא אחר רבי, ואשר לפי
דעתו חי אך תשע שנים אחר רבי, שר'
ינאי יעיז פניו ולומר עליו דברים כאלו
מה לך אצל הלכה לך אצל מקרא, ואף
ורק כונת החכם הזה להשפיל כבוד
מאורנו ז"ל.

וה' ברכו בעושר והיו לו נכסים רבים
ופרדסים כב"ב יד. שא"ל רבא לר"ז, ר'
ינאי נטע ד' מאה ברמי, א"ל דלמא
שתים כנגד שתים, ומו"ק יב. ר' ינאי
הוה ליה פרדיסא דמטא זמניה בחו"המ
קטפיה, לשנה שהיוה כו"ע לפרדסיהו
לחו"המ אפקריה ר' ינאי לפרדיסיה
ההוא שתא.

וכפי הנראה כשנפטרו רבותיו הלך
לו לעיר עכברא ויסד שמה ישיבה גדולה,
והיטב דיבר הגאון ברו"הר ח"ב שישיבת
ר' ינאי היה לה צביון מיוחד כי בהיות
ר' ינאי עשיר מופלג הניח אחריו ברכה
שכל תלמידי בית מדרשו היו מתפרנסים
והיים יחד עם ב"ב וגם לקחו חלק בעבודתם
בבית ובשדה ומשם יצאה תורה והוראה
עד סוף ימי המתיבתות בא"י, והמתיבתא
היתה נקראת על שמו בשם אמרי דבי ר'
ינאי כברכות ט. לב. סג:, שבת ל:
נב: עז: פה: קיג. קכ: קלז. קמא:,
עירובין יז: עז: פב. צה:, פסחים עב.
קטו:, יומא סה., מגילה כא., מו"ק י.,
סוכה כח:, חגיגה ה., יבמות קד: קיג:,
כתובות טו. עח. פג., נדרים כח. גיטין
טו: כג:, קידושין נז., ב"ק צב. קיג.,
ב"מ עח. קג: קה. קה: קיט., ב"ב נט.
סט., סנהדרין צח:, ע"ז יט. מח. נא:
סב:, זבחים ע: עד:, בכורות יז:,
מעילה טו., נדה מד: נח., מעשרות
פ"ב ה"א.

ובירושלמי נזכרה בשם דבית ר' ינאי
כברכות פ"ו ה"א, שבת פ"א ה"א פ"ח
ה"א, עירובין פ"ג ה"א פ"ח ה"ד,
קידושין פ"א ה"ד, ב"מ פ"י ה"ו, ב"ב
פ"ד ה"ח, פ"ז ה"א.

ומפורש ע"ז ל. שאמרו והא ר' ינאי
הוה בי עכבורי, ובעירובין פ"ח ה"ד
אמרו ר' חייא (בר אבא) ר' אסי ור' אמי
סלקון לעכברי ושמעון מדבית ר' ינאי
הלכה כר"י. וכן מצינו יומא טו. א"ר
יוחנן משום חד דבי ר' ינאי, ושביעית
פ"ח ה"ו הורי ר' יוחנן לאילין דבית ר'
ינאי, ובע"ז סב: דבי ר' ינאי יזפי פירי
שביעית — אתו וא"ל לר"י, א"ל יאות
הן עבדין. ובקידושין פ"א ה"ד הורי ר"א
לאילין דבית ר' ינאי לגבות מן העבדים
בקרקעות, ובשבת מז: ר' זירא משום
חד דבי ר' ינאי, ובפאה פ"ח ה"ד,
עירובין פ"ג ה"א ר' יצחק עטושייא אמר
קומי ר"ז בשם דבית ר' ינאי, וברכות
פ"ו ה"ד גמליאל זוגא עם בית דר"י.

וברכות פ"ט סה"ג ר' יהודה בן פזי
עם דבית דר"י, וברכות פ"ו ה"א א"ר
יונה שלח ר"ז גבי אילין דבית ר' ינאי
ואמרין ליה וכו', ובשבת פ"ח ה"א א"ר
יונה חכים אנא לה דבית ר' ינאי, ומכל
זה אנו רואין בבירור שבית ר' ינאי היו
במה דורות מרביצי תורה בישראל.

ובמבוא הירושלמי יאמר שמקום ר׳ ינאי היה בציפורי ומביא ע״ז ב׳ ראיות מברכות פ״ד ה״ו שא״ר יוחנן אני ראיתי את ר׳ ינאי עומד ומתפלל בשוק של ציפורין, ובכתובות פ״א ה״י א״ר ינאי תוכו שבצפורין בעל, ובמחילה מכבודו הרם ששגג בפשט הגמרא ששם קאי ר׳ ינאי על המשנה שאמר שם ר׳ יוסי מעשה בתינוקת — ונאנסה אריב״נ אם רוב וכו׳, ואמרו ע״ז שם בגמרא יד: אר״י אמר רב בקרנות של ציפורי היה מעשה וע״ז א״ר אילא א״ר ינאי תוכו שבציפורין בעל, וכולם פירשו דברי ר׳ יוסי שהיה בציפורי כידוע אבל מה זה שייך לר׳ ינאי.

ומה שמביא מברכות בלי שום ספק אם גם כשיסד ר׳ ינאי ישיבתו הגדולה בעכברא האם לא בא לפרקים לבית הועד לר׳ יהודה נשיאה? שהיו כולם בציפורי, וכאשר הבאנו לעיל שהוא היה מהבורתם.

ובספר דו״ד ה״ג צד 45 יאמר גם הוא „ר׳ ינאי תלמיד רבי גם הוא הרביץ „תורה בעת ההיא בציפורי, עם כל הכבוד אשר נתן לרבו לא חדל להסיר עינו "ממשנתו לפעמים ולחלוק עליה (ירושלמי „פסחים פ״א ה״ה, יומא פ״ד ה״א ופ״ה ה״א „ובב״מ) וחשב בלבו מה שעשה רבי „בחכמתו אעשה גם אני בחכמתי ולמה „אבטל דעתי מפני משנתו (ירושלמי שבת „פ״ב ה״ג ובבלי שם קמ.) עכ״ל.

והנה מה שכתב שהרביץ תורה בציפורי כבר בארנו לעיל שהוא טעות גמור, אבל מה שמביא שחולק על משנת רבי ומביא ציוניו הרבים, זה טעות גדול, והאם לא ידע החכם בעצמו שרבי לא חיבר בעצמו המשנה ואף בחבורת כל ראשי וחכמי הדור וגם לא חידש בהמשנה מאומה מסברתו ואף סידרה. ואיך יעלה על דעת שום חכם שיבא ר׳ ינאי הקטן שבתלמידיו ואשר נחשב אך לאמורא לחלוק על המשנה? והנה ב״ה עדיין לא נאבדה מתוך קהל ישראל הירושלמי וניתי ספר וניחזי כל הציוניו.

והנה זה לשון המשנה פ״א מ״ה, ועוד אמר ר׳ יהודה שתי חלות שבתודה פסולות ומונחות על גג וכו׳, ושם בגמרא יג: משום ר׳ ינאי אמרו כשירות היו ואמאי קרו להו (במשנה) פסולות שלא נשחט עליהן הזבח, ובירושלמי שם הלשון ארשב״ל בשמו כשירות היו משום מאי הוא פוסלן שלא לשהות עליהן הזבח, ובעורון עינים כזו יאמר החכם שר׳ ינאי חולק על משנת רבי. וביומא פ״ד ה״א אמרו שם הילוך בזר מהו, חזקיה אמר כשר, ר׳ ינאי אמר פסול, מתניתא פליגא על ר׳ ינאי — ומשני תיפתר שהיתה שמאל כלפי פנים, והאם לא חרפה הוא לו להביא מזה ראיה לדבריו, האם אין ידוע לו שכן דרך הש״ס לומר לימא מתניתן פליגי על פו״פ ואח״כ מתרץ. וכן מצינו יבמות פ״ג ה״א על שמואל, ובר״ה פ״ג ה״א על ר״ז, וב״מ פ״ה ה״ו על רב, ושבועות פ״ג ה״א על ר״ה. וכן בבבלי מצינו תמיד שאמרו על דברי אמורא ת״ש ממשנה ואח״כ מתרצין. ובפירוש נפסק הדין בזבחים יד: כמסקנת ר׳ ינאי בדין הילוך בזר, ואיה המקומות שכותב החכם „ובב״מ" יראה לנו אף מקום אחד?

וכן מה שמביא משבת פ״ב ה״ג, שאמרו שם אין שורין את החולתית בפושרין, וע״ז אמר ר״י בשם ר׳ ינאי אפילו בצונן אסור, והקשה לו ר׳ יוחנן והלא (במשנה) לא שנו אלא בפושרין, א״ל אלא על חנם יגענו? ומפורש התירוץ יותר בבבלי שבת קמ. שא״ל א״ב מה בין לי ולך? מתניתן יחידאה היא דתניא אין שורין לא בחמין ולא בצונן, ר׳ יוסי אומר בחמין אסור בצונן מותר, והאם

אין

אין מפורש שלכן נטה ר' ינאי מפסק המשנה יען שהיה בידו קבלה מפורשת שהמשנה יחידאה היא ואין הלכה כתנא דמתני' יען שהם דברי ר' יוסי וחכמים חולקין עליו והלכה כחכמים, ובאמת כן פסק הרמב"ם, והאם לא מצינו ממש הלשון הזה גם על רבי בעצמו כיבמות נב: שאמר רבי אין הדברים הללו אמורים אלא לדברי ר"ע — אבל חכ"א יש אחר חליצה, ואעפ"כ סתם רבי במשנה כר"ע, וכן יבמות כח. שא"ר יוחנן לריבר"ח אחיות איני יודע מי שנאן, וכן חולין פ"ז מ"ד סתם משנה שיש בגידים בנותן טעם ובגמרא שם צט: פסק ר' חנינא שאין בגידים בנותן טעם, (והחכם הזה יאמר עליו שאך ר' חנינא לא חלק על משנת רבי) וזה יען שיש פלוגתא בפסחים כב: בין ר' יהודה ור"ש, ור"ח פסק כר"ש והמשנה סתם רבי אליבא דר' יהודה. וכן סוכה יט: שאמר רב יוסף מתניתין יחידאה ופוסק כברייתא, וכן ב"ב קטו. שא"ל ר' יהודה בר"ש לר' יוחנן משנתנו איני יודע מי שנאה (ופי' הרשב"ם דאינה עיקר), וכן שם קמא: שא"ל ר"ה לר"נ כן. וזה ידוע לכל בר בי רב שכשם שתורה שבכתב לא נוכל להבין כונתה בלעדי המשנה, כן לא נוכל לפסוק הלכה מהמשנה בלעדי השקלי וטריא שבגמרא, וכפי קבלתם הנאמנה איך לפרש המשנה או הברייתא.

וכן יאמר הלאה „ר' ינאי המבורך „בעושר, היה עשיר עם כל מומיו, בעשרו „גבה לבו והיה מתנשא על חביריו אף „אם חולקים עליו כל בני דורו שבת „סה. ירושלמי נדה פ"ג ה"ד ובבלי שם, והנה נראה חלומותיו כי זה לשון הגמרא נדה כה: בימי ר' ינאי בקשו לטהר את הסנדל שאין לו צורת פנים א"ל ר' ינאי טיהרתם את הולדות, ופריך הגמרא והתניא משום רבותינו — ומשני ר' יוחנן מעדותו של ר' נחוניא נשנת משנה זו, ובירושלמי שם בא בקצרה ר' ינאי צווח טיהרתם את היולדות, אמר ר' סימון בשם ריב"ל מעדותו של ר' נחוניא וכו', וא"כ הוא ממש להיפוך שהצדק עם ר' ינאי כי הברייתא יחידאה היא, ולכן באמת הדין הוא כר' ינאי, ובשבת סה. ר' ינאי נפיק בהו (במוך שבאזניו) לכרמלית וחלוקין עליו חבריו, זה בלי ספק כאשר אמרו שם שר' יוחנן היה נפיק בהו לבי מדרשא וחלוקין עליו חבריו, ומפרש רש"י יען שר' יוחנן היה זקן והיתה לו צואת האוזן מרובה, וכן בל"ס היה בר' ינאי שהיה זקן גדול ולכן התיר לעצמו לצאת בזה לכרמלית שלא היה אפשר לו לצאת בלי מוך, אבל לא שהורה והתיר כן לאחרים למי שאין צורך לזה, ועיין ירושלמי שבת פ"ו ר"הה.

וכן יאמר הלאה „הוא היה האיש אשר „מלאו לבו להכריז ברבים צאו וזרעו „בשביעית משום ארנונא ירושלמי שביעית „רפ"ד ובבלי סנהדרין כו. ולא שת לבו „לאמר לנפשו — פן יאמרו לטובת עצמו „אני עושה כן, עכ"ל. בזה מילא הסאה לעפר בעפר את תואר פני מלכי רבנן עלי חנם.

האם שבח החכם הזה מה שמפורש מו"ק יב. שר' ינאי היה לו פרדיסא דמטי זמניה בחוה"מ קטפיה (כדין המפורש שדבר האבד מותר במועד לעשות) לשנה שהווה כו"ע לפרדסייהו לחוה"מ, מה עשה ר' ינאי אפקריה לפרדיסיה דההוא שתא (כדי שלא יאמרו שהתיר לעצמו ולא לאחרים) וכן המעשה המובא ב"ב ס. שהיה לו אילן הנוטה לרה"ר וכו', האם אין אנו רואין בזה את יקר תפארת נפשו ממש להיפוך מדברי החכם הזה, ומה שהורה להתיר לזרוע בשביעית מפורש בסנהדרין פ"ג ה"ה בראשונה כשהיתה המלכות אונסת הורי ר' ינאי

שיהיו

שיהיו חורשין חרישה ראשונה בשביעית, האם ע"יז אשר השתדל בכל כח התורה שנתנה לגדולי הדור להקל העוני מעל העם, בכל מה דאפשר ובפרט שהיה פקוח נפש כמפורש בתוס' סנהדרין כו. האם נאמר עליו דברים שאין להם שחר?

והחכם הזה לא נהג כחכם אמיתי אך בכ"מ שמצא שאחד מרבותינו החמיר באיזה דבר נתן עליו בקול האיש הזה אך י להחמיר בא, ועתה כשמצא ממש להיפוך שאחד הקיל אז העליל עליו בדרך אחרת וזה הדרכם כסל למו אך ורק להשפיל כבוד מאורינו בעיני העם ולא ידעו כי בנפשם הוא.

ונחזור לענינו, ר' ינאי בשיסד ישיבתו הגדולה התקבצו אליו כל גדולי התלמידים, כר' יוחנן שהיה תלמידו המובהק במפורש חולין קלז: כתובות פ"ט סה"ה שר' ינאי היה רבו דר"י, בעי ר"י מר' ינאי כשבת קי, ר"ה טו, ב"ב יא:, ע"ז נב, וביבמות צב: א"ל ר' יוחנן, רבי! לא משנתינו היא זו? א"ל אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה?

ובע"ז לו: אר"ז צער גדול היה לי אצל ר' אסי — ור' יוחנן אצל ר' ינאי. וברכות פ"ג סה"א. ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמואל (צ"ל שמעון) בן יוצדק, וברכות ל: אר"י אני ראיתי את ר' ינאי דצלי וכו'.

ר"י א"ר ינאי כשבת לט: קידושין סז:, ב"ק קטו. ב"ב קיג, תרומות פ"א ה"ב, פ"ח ה"א, חגיגה רפ"א פ"ג ה"ב, גיטין פ"ח ה"ה, ב"ב פ"ט ה"ו.

ובשבת קמ. מצינו שבעי ר"י מר' ינאי — א"ל ר' ינאי א"ב מה בין לי ולך, ולא שהשיב לו חו"ש מגודל לבב, אך כדי שיתן ר' יוחנן לבו ללמודו וכדמצינו כלאים פ"ח ה"א שר"י הקשה לו ולאו מתניתן היא — והוה ר' ינאי מקלס ליה (וקרא עליו הפסוק) הזלים זהב מכים בני אל ילוזו מעיניך, תן לחכם ויחכם עוד.

וזכה לראות את ר' יוחנן גדול הדור בקידושין פ"ג ה"א כששאלו ר' יוחנן א"ל ר' ינאי ולינאי עליבא את שאיל מילה בקידושין? ובזה הראה את אמיתת דבריהם מה שאמרו בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו.

וכן מצינו באגדה ב"מ פה: שאמרו שר' יוחנן יושב בישיבה של מעלה אצל ר' ינאי.

ותלמידו הגדול השני היה רשב"ל כדמצינו כמה פעמים שאמר משום ר' ינאי כעירובין יא:, יומא לז:, סוכה יז:, ב"ק נב, ב"מ כו: מעילה יח, נדה ג:, וביבמות צב: אמר לר' יוחנן אי לאו דקלסך גברא רבה (ר' ינאי) הוה אמינא לך וכו'.

שאר תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אושעיא א"ר ינאי בכתובות עט.

ר' אייבו א"ר ינאי בפסחים מו, כתובות נד:, קידושין יט. לג.

ר' אילא או ר' לא בשמו בעירובין פ"ו ה"ט, כתובות פ"א ה"י, ב"ב פ"ג ה"ט.

ר' אלעזר א"ר ינאי כשבת קמא.

ר' אחא ור' חנינא (הברון דרבנן) ור' מייאשה בשמו כאיכ"ר פ"ב פסוק זנח.

רב דימי א"ר ינאי בעירובין עה.

ר"ה א"ר ינאי בחולין קכב:.

ר' חנינא תורתיי בשמו כתרומות ספ"ז.

ר' חנינא קרא קמיה בברכות לו:, יבמות מ, ובכתובות נו: חסר תיבת „קרא" וא"ל פוק קרי קראיך לברא, ובירושלמי כתובות פ"א ה"י אמר בשמו.

ר' ינאי בריה דר' ינאי סבא משמיה במגילה לב.

ריב"ל בשמו בקידושין פ"ג ה"יב.

ר' יצחק בר יוסף א"ר ינאי בנזיר מב:, חולין קה.

ר' יצחק בן חקולא בשמו כיומא רפ"ד.
ר' מני א"ר ינאי כנדה סא:.
ר' מני בר פטיש משמו כחולין קלה.
ומצינו מו"ק ה. שהיה לו תלמיד שכל יומא היה מקשי ליה, בשבתא דרגלא לא הוה מקשי ליה, קרי עליה ושם דרך וכו'.
רבין א"ר ינאי כעירובין עה.
אבל מה שמצינו שבת קכא: ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור"ז הוה יתבי אקילעא דבי ר' ינאי — בעו מיניה — אמר להו, בל"ס צ"ל כגרסת דק"ס שיתבי אקילעא דר' אמי, כי בימיהם נפטר כבר ר' ינאי.
וכס"הד יאמר שרב אחא בריה דרבא אמר משמיה וצ"ע, וכונתו לזבחים יא:, ואין אנו רואין בזה שום צ"ע כי שם אמרו רב אשי מתני משמיה דר' יוחנן ורב אחא בריה דרבא מתני משמיה דר' ינאי, כי כן היו בידם הקבלה ולא שהיו תלמידיהם. וכן מצינו זבחים כט: רב מרי מתני א"ר ינאי וכו' א"ל רב אשי לרב מרי.

הלכותיו המפורסמות.

אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית ברכות לה.
צורת הפתח צריכה היכר ציר עירובין יא:.
תנאי כתובה ככתובה דמי כתובות יד:.
מה אתם בני ברית אף שלוחכם, קידושין מא:.
קטנה יש לה (דין) חצר ויש לה (דין) ד' אמות ב"מ י:.
מחשבות מוציאות זמ"ז ומחשב בקדשים לוקה זבחים כט:.
קטורת שפקעה מע"ג המזבח אפילו קרטין שבה אין מחזירין אותה מנחות כו:.

דבריו היקרים באגדה.

בשבת לא: מכריז ר' ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד.
ושם לב. אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס.
ושם קל. תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים.
ומגילה כה: כל ליצנותא אסירא לבר מליצנותא דע"ז.
וב"ב קמה: כל ימי עני רעים זה רחמני, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה, וזבחים קב. לעולם תהא אימת מלכות עליך.
ובב"ר פ"י־ז שראה נחש מרתיע ובא — ואמר זה הולך לעשות שליחותו מיד נפלה הברה בן פלוני נשכו נחש ומת.
ושם פע"ה־ט למה נקוד על וישקהו שבא לנשכו.
וקה"ר פ"ג־ב כל הדרכים בחזקת סכנה.

מדותיו היקרות.

מצינו שבת קיט. שהיה לביש מאני מעלי שבת ואמר באי כלה.
והיה גבאי עניים כערכין ו:.
וענותנותו גדלה כ"כ עד שאמר לר' יוחנן תלמידו ולינאי עליבא את שאיל כאשר הבאנו לעיל.

בניו ובנותיו וחתנו.

כפי הנראה מה שמצינו שבת פ"יג ה"ז ר' שמעון בר' ינאי אמר אני לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי, הוא בנו של ר' ינאי זה. וראיה קצת לזה מצאתי במו"ק פ"ב ה"ב יסופר שר' שמעון בר ר' ינאי קטף כרמיה במועד חומוניה כל עמא וקטפון בתריה בשתא חורנא שבקיה ויבש. והמעשה הזה מובא מו"ק יב. על ר' ינאי, ובל"ס שנעשה ע"י בנו, וב' המעשיות אחד הם. (אבל ר' אלעזר בר' ינאי אינו בנו שהיה תנא דברייתא). אבל היה לו עוד בנים כמפורש שבת קיד.

ומצינו

ומצינו שהיה לו בנות בקידושין יא. דקפדן אנפשייהו ולא מקדשי בפחות מתרקבא דדינרי (וזה יען שר׳ ינאי היה עשיר מופלג).

ואחת מהן זכתה להנשא ליהודה בנו של ר׳ חייא בכתובות סב: ובירושלמי בכורים פ״ג ה״ג שאמרו יהודה בר״ח הוה יליף סליק ושאל בשלומיה דר׳ ינאי חמוי מע״ש לע״ש ור׳ ינאי יתיב ליה על אתר תלי בגין שיראוהו ויקום מקמיה (וקרוב מאוד לומר שיהודה נשאה לעת זקנתו) א״ל תלמידיו לא כן אלפן רבי, לזקן ד׳ אמות א״ל אין ישיבה לפני סיני, ומובא שם שנפטר בחיי חותנו.

וכן מצינו שבת רפ״ר ברתיה דר׳ ינאי הוות משמש קומי אבוי. ובנדרים כב. בר ברתיה דר׳ ינאי רבא (לפי גרסת נ״א) אתא לקמיה דר״י רבא להתיר לו נדרו.

אריכת ימיו ופטירתו.

כאשר הבאנו לעיל שהיה מתלמידי דרבינו הקדוש וחברם של תלמידי דרבי וכולם היו תחת נשיאות ר״ג ור׳ יהודה נשיאה, וכשמת ר״י נשיאה (נכד רבי) אז הבריז ר׳ ינאי אין כהונה היום כמפורש ברכות פ״ג ה״א־כא. ואי אפשר לומר שהבריז ר׳ ינאי כשנפטר רבינו הקדוש, יען שאז היו בחיים כל גדולי תלמידי דרבי כלוי ובר קפרא שהיו זקנים וגדולים מר׳ ינאי. וכשנפטר ר׳ יהודה נשיאה ראה ר׳ ינאי איך שירדה כבוד הנשיאות ממדרגותה, ולעת זקנותו הגדולה כשהחלו עיניו כהות אז עלה על כסא הנשיאות ר׳ יהודה נשיאה השני וזה שיסופר ב״ב קיא. מיסתמיך ואזיל ר׳ ינאי אכתפא דר׳ שמלאי שמעיה (ופי׳ הרשב״ם זקן היה והתחילו עיניו כהות) ואתא ר״י נשיאה לאפייהו — בעי מיניה — א״ל לשמעיה גוד לית דין צבי למילף. וכן מובא המעשה בירושלמי ב״ב פ״ח ה״א שר׳ יוחנן היה אז עם ר׳ ינאי ור׳ יוחנן אמר כן לר׳ ינאי נלך מכאן לית אהן גוברא בעי מישמע מילי דאורייתא, וכבר בארנו בערך ר״י נשיאה שאי אפשר בשום אופן לומר שהמעשה היה עם ר״י נשיאה נכד רבי שהיה ריש הדור כולה עד שגם שמואל ידבר עליו כעל דור שלפניו וא״כ איך יאמר ר׳ יוחנן עליו לית דין צבי למילף, אבל האמת יורה דרכו שזה היה ר״י נשיאה השני מי שהיה תלמיד ר׳ יוחנן אח״כ, ור׳ ינאי שא״ל כן לא א״ל מחמת שנאה אך רמז רמז לו שמכאן ואילך נתנה כתר התורה לחכמי הדור ושאין לו להתערב בדיני התורה.

ומזה אנו רואין בבירור שראה ושימש את רבינו הקדוש, ובנו ר״ג ונכדו ר״י נשיאה, וגם ראה את ר״ג בנו של ר״י נשיאה וגם את ר״י נשיאה השני שאז היה כבר זקן גדול, א״כ חי והגיע לגבורות.

וקודם פטירתו יסופר שבת קיד. שצוה לבניו שלא יקברוהו לא בכלים לבנים שמא לא יזכה ויהיה כחתן בן אבלים ולא בכלים שחורים שמא יזכה ויהיה כאבל בין חתנים, אלא בכלים האוליירין הבאין ממדינת הים, וכן הוא בירושלמי כלאים פ״ט ה״ג שכן נהג ר׳ יוחנן אחריו.

ובספר כפתור ופרח פ״יא מביא שר׳ ינאי ור׳ דוסתאי ור׳ נהוראי קבורים בעיר עכברא, ואם קבלה נכונה היא נראה יותר שזה ר׳ ינאי הוא התנא הנזכר באבות ושהיה כהן והוא אבי ר׳ דוסתאי. עיין ערכו.

ר׳ ינאי ב).

מצינו שבת קח: שלח ליה ר׳ ינאי למר עוקבא לישדר לן מר מהנך קילורין דמר שמואל, ובל״ס אין זה ר׳ ינאי רבה ואי אפשר לומר שהוא האריך ימים גם אחרי פטירת שמואל וישלח למר עוקבא

שהיה תלמידו דשמואל. וקרוב מאוד לומר שזה ר׳ ינאי הוא הנזכר סוטה כב. שאמרו קרא ושנה ולא שמש ת״ח ר׳ אלעזר אומר — רשב״נ אומר — ר׳ ינאי אומר ה״ז כותי. ובכריתות ה. א״ר ינאי — דא״ר יוחנן. וכן סוכה נ. א״ר ינאי א״ר זירא, וכן ברכות נה: לגרסת דק״ס שם אות ז׳ שא״ר ינאי א״ר זירא.

אבל מה שמצינו ב״ק לז. אמר רב אשי ת״ש — אמר רב ינאי מרישא נמי דיקא הוא ט״ס וצ״ל אמר רבינא כדמובא בדק״ס.

ר׳ ינאי (תנא) אביו של ר׳ דוסתאי.

זה ר׳ ינאי הוא התנא הנזכר אבות פ״ד מט״ו שאמר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים.

וקרוב מאוד לומר שמה שאמרו בירושלמי תענית פ״ד ה״ב א״ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה ר׳ יניי מן דעלי הוא ר׳ ינאי התנא הזה, כי ר׳ ינאי האמורא האריך ימים כמבואר בערכו. ועוד שבל המגילה מדובר מן תנאים ולא מן אמוראים, וגם בימי ר׳ ינאי האמורא לא שייך לומר מצאו בירושלים. ובתוספתא סנהדרין פ״ב ר׳ ינאי משום רשב״ג.

והיה אביו דר׳ דוסתאי הנזכר עירובין פ״ה מ״ד בשם ר׳ דוסתאי בר׳ ינאי (תלמיד ר׳ מאיר וחבר לרבי כמבואר בערכו), וכן נראה שר׳ אלעזר בר׳ ינאי הוא בנו של ר׳ ינאי זה, וע״ז ר׳ ינאי ור׳ דוסתאי (בנו) כיון הכ״ופ בפ״יא שקבלה בידו שנקברו בעיר עכברא.

ר׳ ינאי אחוה דר׳ חייא בר אבא.

נזכר סנהדרין עד: ובברכות כא: ובכתובות כא: הגרסא רבנאי, ובכתובות נ: גרס ר׳ בנאה והכל אחד הוא.

ינאי בריה דר׳ אמי.

בחולין קיא. א״ל ר׳ זריקא לרב ספרא אנא וינאי בריה דר׳ אמי איקלען לבי יהודה בריה דר״ש בן פזי וכו׳.

ר׳ ינאי (בר) בריה דר׳ ינאי סבא.

נזכר מגילה לב. אמר משמיה דר׳ ינאי רבה.

ר׳ ינאי בר׳ ישמעאל.

מצינו שאמר בשם ר׳ יוחנן כדמאי פ״ר ה״ב, יבמות פ״ח ה״א.

וכן אמר בשם רשב״ל כעירובין פ״א ה״א־ה, תענית פ״א ה״ג, ב״ר פ״יג־טו.

והיה מגדולי הדור הרביעי לאמוראי דא״י כתרומות פ״ח ה״ג ר׳ ינאי בר׳ ישמעאל חלש עול לגביה ר״ז ור׳ הושעיא ור׳ בון בר כהנא ור׳ חנניא חברון דרבנן ומצאו שם את ר׳ יהושע בר זידל. ובע״ז ל. ר״י נאי בר׳ ישמעאל חלש עול לגביה ר׳ ישמעאל בן זירוד ורבנן לשיולי ביה יתבו וקמבעי להו — א״ל ר׳ ישמעאל בן זירוד הכי אמר רשב״ל — א״ל נסמוך? אחוי להו ר׳ ינאי בר׳ ישמעאל עלי ועל צוארי.

וכן נזכר ברכות פ״ד סה״ג שר׳ זעירא שלח לר׳ נחום גביה.

וכן מצינו שאמר בשם בית ר׳ ינאי בירושלמי סוף תענית, וכן צ״ל בברכות פ״ר ה״ג (ושם ר׳ ינאי בשם ר׳ ישמעאל וצ״ל ר׳ ינאי בי ר׳ ישמעאל.)

ונזכר גיטין נח. שאמר שנמצאו בראש הרוגי ביתר שלש קופות (של תפלין) של מ׳ מ׳ סאה. וב״מ פו: דרש הפסוק יוקח נא מעט מים. וכן נזכר בהלכה חולין נה:, בכורות ל:.

ובתענית יד. מצינו שרב אשי אמר משמו, אך בדק״ס גרס ר׳ אסי אמר משמו.

ר׳ ינאי בר נחמני.

אמר שמואל כן מובא בתמיד כט. אבל בחולין צ: מובא המאמר ושם ר׳ יצחק בר נחמני והוא הנכון.

ר' ינאי בר' שמואל.

נזכר שהש"ר פ"א פסוק ג־א. ובמדרש שמואל פכ"א־ג ר' ינאי בר שמואל בר ינאי, ובויק"ר פכ"א־ב גרס ר' ינאי בשם ר' שמואל בר ינאי וכן הוא בפדר"כ קעה.

ר' ינאי בר' שמעון.

נזכר קה"ר פ"ב־ה אמר לר' אבא בר כהנא, וכן נזכר תנחומא תבא. וביוחסין מביא ר' ינאי בר' שמעון ברבי וכתב בסה"ד לא מצאתי, אבל כן הוא בפס' רבתי פ' עשרת הדברות־א א"ל (לר' לוי) ר' ינאי בריה דר' שמעון בר' ינאי, ותיבת ברבי שכתב היוחסין נחסרו הקווין והוא בר' ינאי.

ר' ינאי דשאב.

נזכר פס' רבתי פ' פרה־פ"י אמר בשם ר' שמואל בר נחמן.

ר' ינאי הכהן.

נזכר במ"ר פכ"ג־ז תנחומא מסעי־ה ואולי הוא ינאי בריה דר' אמי שהיה כהן, ונקרא ע"ש אבי אמו שהיה נקרא ר' ינאי חמוהי דר' אמי כשהש"ר פ"א־יא.

ינאי המלך.

בברכות כט. אמרו יוחנן כה"ג שמש בכהונה גדולה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי. אמר אביי הוא ינאי הוא יוחנן, רבא אמר ינאי לחוד ויוחנן לחוד, ינאי רשע מעיקרו ויוחנן צדיק מעיקרו, ואם כי האמת כדברי רבא כי יוחנן כה"ג שנקרא בקדמוניות בשם יוחנן הורקנוס היה צדיק כמעט כל ימיו אך לסוף ימיו נעשה צדוקי כמבואר בערכו. וינאי היה בנו שמלך תחת אחיו אריסטובלוס והוא היה צדוקי מתחלה ועד סוף וכאשר נכאר, אבל אביי לא טעה ויאמר אך שהגמרא קורא גם ליוחנן בשם ינאי וכמפורש בקידושין סו. מעשה בינאי המלך וידוע שזה היה יוחנן־הורקנוס כמבואר באריכות בקדמוניות וכן הוא בהרא"בר.

וככר בארתי באריכות בערך יוחנן כה"ג שאף שהוא היה כמעט כל ימיו נאמן עם חכמי ישראל אבל המלחמות הגדולות שעשה כמעט כל ימיו בלי שאול את פי חכמי הסנהדרין, וגם שראה איך שכת הצדוקים מסוכנים יותר מהאויב מבחוץ לכן מפני דרכי שלום קרבם אליו ונתן להם מהלכים בתוך ביתו, ולא הרגיש בעצמו איך שמעט מעט נסחף בזרם הזמן עד שלכדוהו במצודתם, אבל בניו שהיו תמיד עם ראשי הצדוקים במלחמותיהם נתחנכו על ברכם מנעוריהם וכמו שיסופר בקדמוניות כשמת יוחנן כה"ג וצוה שאשתו תמלוך תחתיו מה עשה אריסטובלוס בנו לא די שלא עשה חפץ אביו אבל עשה להיפוך שהמית את אמו ברעב, מה שאך צדוקי לאמיתו יכול לעשות אכזריות נוראה כזאת.

ואשתו היתה אחות שמעון בן שטח הנודעת בשם שלמינון המלכה, ואריסט' מלך אך שנה אחת וכשמת בלי בנים נפלה ליבום לפני אחיו, והיא הוציאה את אחיו שהיו בבית האסורים ונתייבמה לינאי אחיו ונתעלה למלך ולכה"ג, והיא ע"י חכמתה פעלה על לב בעלה שלא ירדוף באף את הפרושים ולכן מצא אחיה שמעון בן שטח מהלכים בבית המלכות אף שכל הסנהדרין היו מהצדוקים וכאשר הארכתי בערך שמעון ב"ש, וע"י חכמתו הגדולה בעזרת אחותו הדף מעט מעט את הצדוקים ומינה תחתיהם פרושים נאמנים לה' ולתורתו והוא שלח אחר רבו יהושע בן פרחיה שיבא לירושלים כמפורש סנהדרין קז:, וזה כונת הגמרא קידושין סו. שאמרו והיה העולם שמם (מיום שנעשה יוחנן כה"ג צדוקי) עד שבא שמעון בן שטח והחזיר העטרה למקומה.

ובספר דו"ר ח"א צד 127 יאמר אלכסנדר

„אלכסנדר ינאי נשא את אלמנת „אריסטובלוס אשר היתה יבמתו לו לאשה „ואף כי היה כה"ג אשר אינו רשאי „לישא אלמנה אף בהיותה יבמתו (יבמות כ.) „אמנם הוא נשא אותה טרם שנתמנה „להיות כה"ג — ובאופן זה מותר לכה"ג „לישא אלמנה יבמות סא. (וכונתו לארוס „אותה קודם שנתמנה לכה"ג כמעשה דיהושע „בן גמלא). ואולי היה זה המאורע סיבה „לחכמים שיסדו זאת ההלכה והתירו על „פיה לינאי לישא את אלמנת אחיו, עכ"ל. ובמחילה מכבודו שטעה טעות גדול, כי יבמה שנפלה לפני יבם אין לה דין אירוסין כלל, אך דין כנוסה וכדכתיב דברים כה יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה, ובריש קידושין היבמה נקנית (אך בביאה, ומה שאמרו יבמות פ"ו מ"ר (סא.) הדין שאם אירס אלמנה ונתמנה להיות כה"ג יכנוס, הוא אך ורק באלמנה מן השוק אבל לא ביבמה שנפלה לפניו, ואדרבא אמרו שם במשנה שומרת יבם שנפלה לפני כהן הדיוט ונתמנה להיות כה"ג אע"פ שעשה בה מאמר ה"ז לא יכנוס, אם כן איך אפשר לומר שזה המאורע הביא לחכמים ליסד ההלכה הזאת, איזה הלכה יסדו אז.

ומה שמקשים הלא הדין מפורש שאסור ליבם אשתו של מלך, זה לא קשה מידי כי אריסטובלוס לא היה לו דין מלך כלל ואע"פ שקרא את עצמו בשם מלך כמבואר הדין ברמב"ם ה' מלכים פ"א ה"י שאין ממנין אותן בירושלים אלא מלך ישראל מזרע דוד, וכאשר יסופר בקדמוניות שאריסטובלוס בעצמו שם עליו כתר מלכות, ולא נמלך בסנהדרין חכמי התורה יען שאז היו כולם צדוקים, א"כ בל"ס אין לו דין מלך, ולכן כשמת וירשה אשתו המלוכה ונפלה ע"פ דין תורה לאחיו הגדול ליבום לכן כשהוציאה את ינאי מבית האסורין שהוא היה הגדול שבאחיו (אף שהיה אז עול ימים לערך כב שנה והיא היתה זקנה ממנו הרבה) ייבם אותה ע"פ דין התורה יען שעדיין לא היה לא מלך ולא כה"ג, וזה ברור.

והנה אף שינאי היה צדוקי גמור, אבל כמו שאמרנו שעל ידי חכמת שמעון בן שטח ואחותו המלכה החזיר העטרה ליושנה והביא בחזרה את רבו יהושע בן פרחיה, ובל"ס נפטר כדרך כל הארץ, ועל מקומו ישב בנשיאות שמעון בן שטח או יהודה בן טבאי, אבל אח"כ אירע המעשה אשר יסופר בירושלמי ברכות פ"ז ה"ב ונזיר פ"ה ה"ג שעלו ג' מאות נזירים עניים, ובקש שמעון בן שטח מינאי המלך שיעזור לו בקרבנות הנזירים שהוא צריך עבורם ט' מאות קרבנות, ובקשו שהוא יתן המחצה, והוא בעצמו יתן המחצה השנית, ושמעון בן שטח ברוב חכמתו מצא היתר לק"נ נזירים ופטרן בזה ממחצית שלו, והלשינו לינאי שלא נתן משלו כלום וכעס עליו המלך, וברח שמעון בן שטח ונתחבא. ובברכות מח. יסופר איך שחזר שמעון בן שטח לבית המלך, ויותר מבואר בירושלמי שם פ"ז ה"ב שפ"א באו לינאי שרים גדולים ממלכות פרס וכשישבו לאכול שאלו היכן האיש הזקן הזה שהיה יושב תמיד ואמר דברי חכמה, וסיפר להם המלך המעשה ובקשו ממנו שימחול לו, ואשתו שידעה היכן שמעון נתחבא שלחה והביאתו והושיבה אותו בינה לבין המלך, וכששאלו למה התל בו בדבר הנזירים הושיבו ח"וש, האמת דברתי כי את הושעת בממונך ואנא בחכמת תורתי, ולמה ברחת ולא אמרת לי, א"ל יען ששמעתי כי בעסת עלי וקיימתי הפסוק חבי כמעט רגע עד יעבור זעם.

ובסנהדרין יט. יסופר שפ"א הרג עבד ינאי נפש ושלח אחריו לבא לב"ד לקיים הפסוק והועד בבעליו וכשבא א"ל, ינאי

המלך

המלך עמוד על רגליך ויעידו בך. וכמה מחכמי האחרונים יעותו הישרה ויאמרו שהעבד שהרג הנפש הוא הורדוס שהרג את חזקיה ואנשיו, ושמעון בן שטח הוא ט"ס, והם טעו בעצמם וכיחשו עלי חנם גמרא מפורשת.

ובספר ד"וד ח"א צד 132 יאמר לדעת התלמוד היה שמעון ב"ש אחי המלכה ואז לא נתחדשה עוד ההלכה שבעל אחותו פסול להעיד סנהדרין כז:, שאם לא כן איך דן את ינאי הלא הפסול להעיד פסול לדין נדה מט: עכ"ל. ובמחילה מכבודו שטעה טעות גדול כי שם היו ב"ד של כ"ג יען שעבדו של ינאי הרג את הנפש שנידן בכ"ג וא"כ גם בלי שמעון ב"ש היו שם ב"ד והוא היה אך הנשיא, והדין שפסול לדין הוא אם אך הוא בעצמו הדיין וזה ברור.

וכן נזכר בסוף כריתות שינאי מלכא ומלכתא הוו יתבין מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרא יאי אמרו נשייליה לישׂשכר איש כפר ברקאי דכה"ג הוא — אחוי בידיה א"ל מלכא הואיל ואחוי בידיה קוצו לידיה דימיניה וכו'.

(וגם מזה ראיה גדולה שתמיד היה כה"ג המשמש מלבד כה"ג הרשמי).

וכן נזכר ברכות מר.

ובקדמוניות ספ"יג שפ"א בחג הסוכות כשבא להקריב העולה (שתמיד היה אז השמחה היותר גדולה להעם ואז הראה את כהונתו הגדולה והיה עושה בעצמו העבודה) השליכו רבים מבני העם את האתרוגים אשר בידם — ואמרו לו צא צא בן חללה — ויהרג בהם כששת אלפים, ובסוכה מח: במשנה יסופר שפעם אחת נסך אחד על גבי רגליו (כדרך הצדוקים) ורגמוהו כל העם באתרוגיהן ולא נזכר שמו, וכן אמרו שם בגמרא מעשה בצדוקי אחד.

ובירושלמי סוכה פ"ד ה"ו ויאמרו שאותו הצדוקי עבר ג"ב עבירה אחרת ומת וכן מובא בתוספתא שם פ"ג, אבל בספר הקבלה להראב"ד יספר המעשה הזה על מלך ינאי — אלכסנדר, ומזה אנו רואין את גודל צדקת רבותינו הקדושים שלא רצו להזכיר הגנאי הגדול הזה על בית חשמונאי אשר ע"י אבותיהם נעשה תשועה גדולה לישראל.

ויסופר בקדמוניות שבחייו הרג חמשים אלף אנשים נקיים מישראל ופ"א כשקץ במלחמותיו פנימה שאל את העם במה יתרצה אליהם ויענו כולם, שאך במותו ישמחו.

ובמגילת תענית פי"א יסופר כשחלה ינאי המלך שלח ותפש שבעים זקנים מזקני ישראל נטלן וחבשן בב"האס וצוה לשר בית האסורין שאם ימות יהרוג את הזקנים הללו ועד שישראל שמחים עלי ידוו על רבותם. אמרו אשה טובה היתה לו לינאי ושלמינון שמה וכשמת סלקה טבעתו מעל ידו ושלחה לשר בית האסורין שיוציא לחפשי את הזקנים.

וכבר העיר בצדק הגאון ר"ש רפפרט בערך מלין צד 64 שט"ס נפלה במגילת תענית וצ"ל כשחלה הורדוס, והאשה היא סאלאמע אחות הורדוס שהיא הצילה הזקנים ממות, ואך יען שהמדפיסים לא ידעו מאחות הורדוס וידעו שאשת ינאי שלמונין שמה לכן כתבו תחת הורדוס שם ינאי. והאמת כן הוא שאיך אפשר לומר כן על ינאי ושלמונין אשתו, הלא ידוע שאחרי מות ינאי מלכה אשתו שלמונין שכן צוה לפני מותו.

וכן מבואר סוטה כב: שא"ל ינאי מלכא לדביתיה אל תתיירא מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא מן הצבועין. ובקדמוניות יסופר שחרט לפני מותו וצוה לאשתו שתחזיק ידי הפרושים, ועבור זה עשו לו כבוד גדול במותו ושכחו את כל הרעות שעשה להם כל ימי חייו. ונפטר בן תשע וארבעים שנה, ומלך

כז'

כז' שנים, ואחריו מלכה אשתו שלמונין ט' שנים ובימיה היו הימים היותר טובים לישראל בכל ימי בית שני.

ר' ינאי זעירא.

היה כהן בירושלמי ברכות פ"ג ה"א בשמת חמיו שהיה גם רבו שאל לר' יוסי מהו שיטמא לו ואסר ליה, שמע ר' אחא (ובנזיר פ"ז ה"א גרס ר' חמא) ואמר שיטמא, ובשבת פ"ו ה"ה ר' ינאי זעירא נפלו המוכין מאזניו בשבת ורצה להחזיר וגערו בו חבריו, ובתענית פ"ב ה"ו וע"ז רפ"ד ר' ינאי זעירא בשם אבהתיה. וקרוב מאוד לומר מה שמצינו שבת פ"ב ה"ג ר"ז ר' ינאי ר' ירמיה, הוא ר' ינאי זעירא.

והשערת מבוא הירושלמי שהוא ר' ינאי בריה דר' ינאי סבא הנזכר סוף מגילה.

ר' ינאי חמוהי דר' אמי.

נזכר שהש"ר פ"א־יא אמר הכל מודים שקהלת בסוף אמרה.

ר' ינאי סבא.

במגילה לב. א"ר ינאי בריה דר' ינאי סבא משמיה דר' ינאי רבה. ובנדרים כב. בר ברתיה דר' ינאי סבא אתא לקמיה דר"י סבא, והתיר לו נדרו.

ר' ינאי קפודקאי.

בירושלמי ב"ב רפ"ח הוה ליה עובדא והוו דיינין ר"ה ור' יהודה בן פזי ור' אחאי.

ר' ינטה בר חיננא. נזכר פסחים רפ"ד.

ר' יסא. אחר ר' יוסי.

יסיני. ערך יאסינא.

יעבץ.

בדרך ארץ זוטא ספ"א קא חשיב ט' נכנסו בחיים לגן עדן ואלו הן חנוך, אליהו — ויעבץ בנו של ר' יהודה הנשיא וכו'. ובמס' כלה רבתי ספ"ג קא חשיב שרח, בתיה — ובן בנו של ר' יהודה הנשיא, ופריך ויעבץ מנ"ל דכתיב ויקרא יעבץ וכו', ומזה הוציאו כל חכמי כותבי ד"ה שהיה לרבי עוד בן שלישי בשם יעבץ. ופלא גדול איך לא נזכר בשום מקום בש"ס ומדרשים שמו, וידוע לכל שאך שני בנים היו לרבי, ר"ג ור' שמעון, ועוד מה שייכות להקשות ויעבץ מנ"ל, אם הוא בנו של רבי או בן בנו? ומה ראיה הוא מהפסוק?

לכן נראה ברור שהיה כתוב במס' דא"ז „יעבץ מבני בניו של יהודה" כי כן הוא בד"ה־ד בני יהודה וכו' ויהי יעבץ נכבד מאחיו — ויקרא יעבץ לה' — והיתה ידך עמי, והדרש הזה מובא במכלתא יתרו סוף פסוק וישלח משה, ר' יהודה הנשיא אומר ויקרא יעבץ וכו'. ומזה יצא השיבוש הזה שהיה בנו או בן בנו של ר' יהודה הנשיא. ובקצרה! שהיו לחז"ל קבלה שיעבץ הנזכר בד"ה מב"ב של יהודה נכנס בחיים לגן עדן, ולכן שאלו ויעבץ מנ"ל. ומביאין הפסוק שכתוב אצלו שבקש מה' והיתה ידך עמי — ויבא אלהים את אשר שאל.

אבל הבבלי חולק ע"ז שאמרו תמורה טז. הוא עתניאל הוא יעבץ, ובעתניאל מפורש שופטים פ"ג־יא וימת עתניאל בן קנז, והחכם ר' אשר מרגליות בהמגיד שנה ה' עלה 37 לא כיון יפה.

ר' יעבץ.

נזכר בירושלמי רפ"ב ר' חגיי בשמו. ובויק"ר פכ"ו־ז ר' הונא בשמו.

יעקב.

ר' אבא בר יעקב כתובות עז.

ר' אחא בר יעקב ברכות יג:.

ר' אליעזר בן יעקב התנא הנודע.

ר' חייא בר יעקב תנחומא עקב.

ר' יהודה בר יעקב תוספתא אהלות פ"יח.

ר' יוסי בר יעקב זהר אידרא זוטא האזינו.
רב מנשיא בר יעקב מנחות לב.
ר"נ בר יעקב הנודע.
ר' שמואל בר יעקב מנחות לב.

ר' יעקב.

(סתם והוא ר' יעקב בן קורשי תנא נזכר במשנה)

דבר זה מוסכם שסתם ר' יעקב הוא הנקרא לפעמים בשם ר' יעקב קורשאי או בן קורשאי או קודשאי (בן בתו של אלישע-אחר), וראיה לזה כי באבות פ"ד מט"ז-י"ז ר' יעקב אומר העו"הז דומה לפרוזדור בפני העו"הב, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, הוא היה אומר, יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בע"הז מכל חיי העו"הב, והמאמר הזה מובא קה"ר פ"ד-ו ובויק"ר רפ"ג א"ר יעקב ב"ר קורשאי טוב מלא כף נחת לעה"ב ממלא חפנים עמל ורעות רוח בע"הז. הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעה"ז מכל חיי הע"הב, שהע"הב אינו בא אלא מכח הע"הז.

וזה ר' יעקב היה התנא בסנהדרי אושא כמפורש הוריות יג: כשעשו ר"מ ור' נתן קשר ביניהם להעביר את רשב"ג מנשיאותו, וגמרו שישאלו שילמוד מס' עוקצין והם ידעו שאינו בקי בזו ועי"ז יוציאו מחשבתם מכח אל הפועל, וכאשר שמע ר' יעקב בן קרשי (בדק"ס גרס בן קודשי) אמר דלמא ח"וש אתיא מלתא לידי כיסופא (לרשב"ג) אזל יתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג פשט גרס ותנא, ורשב"ג הבין כונתו ויהיב דעתיה וגרסה, וע"י ניצל מתוך המהפכה.

מי היו רבותיו מצינו אך שאמר משום ר"מ כיבמות קב., גיטין יד:, ב"מ עח:, אבל מצינו אותו שהיה כחבר עם חברי ר"מ שחולק עם ר' יוסי בנדרים יב:.
עם ר' נתן בקידושין עט.
עם ר' שמעון בשבת קמד: (והוא מתוספתא טהרות פ"י) קידושין נז. (מתוספתא נגעים פ"ח), ב"ק סה.

והנה בקידושין לט: וסוף חולין תניא דבי ר' יעקב אומר (וצ"ל תניא ר' יעקב אומר כדמובא בתוספתא חולין ספ"י ובדק"ס) אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תח"המ תלויה בה — אמר רב יוסף אלמלי דרשיה אחר (אלישע) להאי קרא כר' יעקב בר ברתיה לא חטא, וקשה מאוד להבין מנין ידע רב יוסף שר' יעקב היה בר ברתיה דאחר? מה שלא מצינו כן בשום מקום. וגם לו יהי שכן היה לו בקבלה, אבל הלא ידוע שר' יעקב היה רבו דרבי וכאשר נבאר הלאה א"כ איך אפשר לומר כשבאו בנותיו של אלישע ליטול צדקה מרבי גזר רבי ואמר אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו כדמובא חגיגה רפ"ב. וכן הוא בחגיגה טו: כשבאה בתו של אחר לרבי לפרנסה אמר לה עדיין יש מזרעו בעולם? ואיך יאמר כזה אם רבו הקדוש הוא בן בתו דאיש הזה? ובאמת בירושל' חגיגה רפ"ב מובא מאמר רב יוסף בלשון אחר שאמרו שם ולא היה יודע (אחר) שדרשה ר' יעקב לפנים ממנו למען ייטב לך וכו', ופשט הפשוט שר' יעקב כבר דרש זה. וכן ליתא תיבת „בר ברתיה" בדק"ס בחולין שם, אבל האמת יורה דרכו שמעולם לא היה ר' יעקב בר ברתיה דאחר, אך היה כתוב בקידושין ובחולין שם שאמר רב יוסף אלמלי דרשה אחר להאי קרא „כר' יעקב בר קרשי" ומתיבת קרשי נשתבש ונעשה ברתיה" ובזה הכל על מקומו יבא בשלום.

ונחזור לענינו. הוא היה התנא בסנהדרי אושא ורשב"ג מסר לו את בנו היקר שילמוד עמו משניות וברייתות (כי זה היה התמנות דר' יעקב שהיה בקי בע"פ כל המשניות והברייתות) וזה שאמרו בירושלמי

שבת פ"י ה"ה ופסחים רפ"י שר' יעקב בן קודשי היה רבו דרבי (אבל סברת המשניות ופלפולה קבל רבי מאביו ומר"ש ומשאר רבותיו ואף הגרסאות הנכונות קבל מר' יעקב וכמבואר בערכו באריכות). וזה שמצינו יומא סא. אמר רבי לי חלק ר' יעקב בלוגין, ובגיטין יד. אמר רבי משום ר' יעקב, ובכתובות ז. חולק עמו אבל רבי הורה כר' יעקב, וכן חולין מה: חולק עמו והורה רבי כר' יעקב.

ומצינו שחולק עם ר' יוסי בר' יהודה כסוכה ד: כו:, ביצה לה:.

האומרים בשמו (חוץ מרבי) מצינו אלעזר בן יהודה איש כפר אבלים כזבחים כח.

יהודה בן נקוסא בשמו כחולין קיח:.

ושם צח. א"ר נחום א"ר ביריים משום זקן אחד ור' יעקב שמו.

ושגור בפי הכל מה שאמרו ב"ק לט: שור חרש ש"וק שנגח ר' יעקב משלם חצי נזק, ופרכי ר' יעקב מאי עבידתיה.

וכן נזכר שבועות ג: שסובר לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו והולך על ר' יהודה.

ומנחות לו. חולק על חכמים וסובר שמניח תפלין עד שתכלה רגל מן השוק.

ובכורות ז: סובר שדבש הגזין והצירעין אסור.

וב"ר רפ"יז אמר כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר בלא שמחה בלא ברכה בלא כפרה.

ר' יעקב. (אמורא ונזכר בשם ההוא מרבנן).

היה תלמיד רב יהודה כע"ז כח: אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב — סבור מיניה — א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמו לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה, וכן מנחות כט. שר"ז אומר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"ה, ור' יעקב אומר לדידי מיפרשא לי מיניה דרב יהודה, ובחולין עו. אמר כי הוינן בי רב יהודה וכו'.

וכן מצינו א"ר יעקב אמר רב חסדא כברכות כט: לד. כתובות פ.

והלך לא"י כחבירו ר"ז וזכה לקבל מפי ר' יוחנן כסוכה יב., קידושין נג: שאמר שמעית מיניה דר"י, ובעירובין פ., סוטה מו., ב"ק צד:, ע"ז עה: מצינו הלשון א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמו לדידי מיפרשא לי מיניה דר"י.

ר' יעקב א"ר יוחנן שבת פא. קמה:, פסחים כה. צא:, סוכה יב., מו"ק ה. ו. כה., כתובות ה. לג:, ב"מ קא., ב"ב קעו., סנהדרין כב. עד., מנחות מב., חולין פו.

וכן מצינו שאמר בשם ר' יוסי בן שאול כשבת נ.

בשם ר' מני א) כב"ב נט:.

בשם בר פדא כב"מ קיד.

וכפי הנראה היה שם זמן רב כי מצינו אותו שהיה בפטירת ר' אסי בקידושין יג. כי נח נפשיה דר' אסי עיילו רבנן לנקוטינהו לשמעתיה א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה הכי אמר ר' אסי אמר ר' מני. ובע"ז כח. ר' יעקב חש בפיקעא אורי ליה ר' אמי ואמרי לה ר' אסי.

ושם התרועע עם ר' זריקא בעירובין מו: ששניהם אמרו הלכה כר"ע מחבירו.

ועם ר' יצחק בר יוסף כע"ז עה:.

ועם ר' אושעיא (הברון דרבנן) בקידושין נה.

ור' ירמיה אף שאפשר שהיה צעיר ממנו אבל כידוע שר' ירמיה גדל והצליח בא"י והיה שם מגדולי הדור וזה שמצינו ע"ז יג: ר' יעקב זבן סנדלא, ר' ירמיה זבן פיתא א"ל חד לחבריה יתמא! עבד רבך הכי?

ור' ירמיה בר תחליפא מצינו תמיד שא"ל ר' יעקב אסברא לך כב"ב ס:, סנהדרין פא: ע"ז יג: (ושם חסר תיבת בר תחליפא) מב:, זבחים לד. (ושם סג. איתא בטעות ר' עקיבא וצריך לומר ר' יעקב),

מנחות

מנחות ח: מעילה יד. (ושם חסר תיבת בר תחליפא), וביומא עח. מצינו א"ל ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא איפכא אמרת לן ואותיבנך שחיטה, נראה שצ"ל להיפוך שהוא שאל לר' יעקב.

ובזמן רב יוסף ואביי ורבא שב לבבל וזה שמצינו בשבת קלד: כי אתא רב דימי אר"א — אמר להו ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה מסתברא — מתקיף לה רב יוסף „ולא שני לך" בין חמין וכו', ומזה משמע שדיבר עמהם פא"פ, וזה אי אפשר לומר שהיה קודם שהלך לא"י.

ומצינו מו"ק כה: כשנפטר ר' יעקב נראו כוכבים ביום, אבל גרסת דק"ס ר' יעקב בר אחא.

יעקב, אבי ר' נחמן.

ע"פ עדות בנו ר"נ היה אביו מספרי דייני דמר שמואל כמפורש ב"מ טז:.

ובאמת היה אדם גדול כדמצינו ביצה כו. דרש רבה בר"ה — א"ל ר"נ „אבא תני", וכן זבחים נו. תני תנא קמיה דר"נ — אמר לו הכי אמר לי אבא, וכבר בארנו בערך ר"נ שסתם ר"נ היא בר יעקב אפילו לדעת רש"י.

ר' יעקב אחוה דרב אחא בר יעקב.

נזכר סנהדרין עו. מתקיף על דברי ר' אילעא.

ר' יעקב איש כפר חיטייה.

בחגיגה ה: יסופר שרבי ור' חייא באו למקום אחד והלכו לקבל אפיה דצורבא מרבנן מאור עינים, וברכן ושאלו אותו ממאן שמיעא לך א"ל ששמע מפירקא דר' יעקב איש כפר חיטייא, שהיה מקבל אפיה דרביה כל יומא כי קש (ר' יעקב) א"ל לא נצטער מר וכו'.

יעקב איש כפר גבורייא.

מובא בירושלמי יבמות פ"ב ה"י וקידושין פ"ג סה"יב שאיקלע לעיר צור והורה שם שמותר למול גוי בשבת, ושמע ר' חגי והלקהו, והוא אמר חבוט חביטך דהוא טבא בקילטא. וכן מובא המעשה הזה ב"ר רפ"ז, ותנחומא חקת־טו ושם מובא שהורה גם שדגים טעונין שחיטה וגם ע"ז הלקהו ר' חגי. ובירושל' שבת פ"יט ה"ה ששאל לר' חגי מעתה נולד בין השמשות נימול בין השמשות א"ל אלו הוינן אנא ואתה עלין בחד תרע דלמא הוינן יכלין מכוונה. וברכות פ"ח ה"ו תנא קמיה דר' ירמיה.

ובמד' שמואל פ"ח־ו שדרש בכנישתא מרודתא דקסרי והיה שם ר' יצחק בן אלעזר וקלסוהי רבנן. ובירושלמי בכורים ספ"ג דרש נגד המתמנין ע"י כסף לדיינות, וברכות פ"ט ה"א אמר סמא דכולא משתוקא. ונזכר לפעמים בשם איש כפר גבוריא.

יעקב איש כפר סכניא.

(מתלמידו של אותו האיש).

בע"ז יז. ר' אליעזר סיפר לר"ע שפ"א שאלו יעקב איש כפר סכניא כתיב בתורתכם לא תביא אתנן זונה וכו' מהו לעשות הימנו ב"הכ לכה"ג ולא אמרתי לו כלום, א"ל כך לימדני — ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ילכו והנאני הדבר ועי"ז נענש ר"א. וכן הוא בקה"ר פ"א־ח. ואולי הוא הנזכר שבת פ"יד ה"ד בשם יעקב איש כפר סמא שרצה לרפאות את ר"א בן דמא בשם אותו האיש ולא הניחו ר' ישמעאל. וכן הוא ע"ז פ"ב סה"ב.

ובקה"ר פ"ז־כו קראו יעקב איש כפר סאמא.

ר' יעקב ארמנייא.

נזכר פ"א בירושלמי גיטין פ"ו ה"ה, רב נחמן בשם ר"י ארמנייא מה דהיא צריכא לר' אלעזר פשיטא לר"י בר חנינא, ואפשר שצ"ל ר' נחמן והוא הנזכר כמה פעמים בירושלמי.

ר'

ר׳ יעקב בר אבא א). תלמידו דרב.

בב״ב מא. תרגם קמיה דרב, ובסנהדרין פ״ז סה״יא בעי ר׳ יעקב בר אבא קומי רב הבא על הקטנה מהו — אמר רב אע״ג דנצחי ריב״א בדינא הלכה וכו׳. ובסנהדרין סו: הגרסא ר׳ יעקב בר אדא וצ״ל בר אבא כגרסת דק״ס. וכן הוא הגרסא בתוס׳ קידושין י. ד״ה עד שיהו, ומצינו בזהר לך צב: ר׳ אבא הוה אתא מטבריא לבי טרוניא ור׳ יעקב בריה הוה עמיה.

רב יעקב בר אבא ב). תלמידו דאביי ורבא.

בב״מ כג: שאשכח חביתא דחמרא — אתא לקמיה דאביי, ובעירובין סב: הקשה לאביי.

וכן אותיב לרבא כעירובין יב:, ישב לפני רבא כזבחים ע:, איקלע לבי רבא וקראו מר כפסחים קג.

ובקידושין לא: מצינו רב יעקב בר אבהו שאל מאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב, אבא מדלי לי כסא ואמא מזגא לי היכי איעביד, א״ל מאמך קביל ומאבוך לא תקבל דכיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה, ונראה שהוא רב יעקב בר אבא.

ובמנחות יז. ר׳ יעקב בר אידי משמיה דאביי, וצ״ל כגרסת דק״ס רב יעקב בר אבא אמר אביי, כי ר׳ יעקב בר אידי היה ירושלמי תלמיד ר׳ יוחנן.

ר׳ יעקב בר אבהו. ערך רב יעקב בר אבא.

ר׳ יעקב בר אבדימי.

נזכר רו״ר רפ״א, ואולי היה כתוב ר״י והוא ר״ת ר׳ יצחק בר אבדימי.

ר׳ יעקב בר אביי.

נזכר בירושלמי ברכות פ״ב סה״ג, מו״ק פ״ג ה״א, סנהדרין פ״י ה״ב אמר בשם ר׳ אחא, ובמגילה פ״א ה״ט ורו״ר ספ״ח גרס בר אביה, ומו״ק פ״ג ה״א סוכה פ״א ה״ו אמר בשם רב ששת.

והשערת מבוא הירושלמי שהוא בן אביי חבירו דרבא הנזכר יומא כז. שאביי הוה מסדר לבריה. ועלה מבבל לא״י בנערותו ולכן לא נזכר בבבלי, עכ״ל. וקשה מאוד לומר כזאת כי בימי אביי רבו הגזירות בא״י כ״כ עד שכמעט רוב חכמי א״י ירדו לבבל עם רבין וכמפורש בערכו.

ובמ״ר פ״ב־כו ר׳ יעקב בר איבו בשם ר׳ אחא וצ״ל בר אביי כבתנחומא אחרי־ט, וקרוב מאוד לומר שהוא ר׳ יעקב בר אביי דברדליה הנזכר שביעית פ״ב ה״ד.

ר׳ יעקב בר אבין

או בר בון — בי ר׳ בון.

מצינו שאמר בשם רשב״ל כשביעית פ״ג ה״ה.

ובשם רשב״נ כנדרים פ״ג ה״ב, שבועות פ״ג סה״ח, ובב״ר פ״ד־ב מצינו ר׳ פנחס ור׳ יעקב בר אבין בשם רשב״נ.

ופאה פ״ג ה״ג עירובין פ״ט ה״ג אמר בשם ר׳ חנינא.

וביבמות פ״י ה״ז אמר בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא. ובויק״ר פ״כ־יא אמר בשם ר׳ אבין.

ובימי ר׳ ירמיה היה כבר גדול הדור כאשר יסופר מו״ק פ״ג ה״א שפ״א גזרו גזירות בטבריא והיו צריכין ממון הרבה ושלח ר׳ ירמיה לר׳ יעקב בר בון שיתן מנורה של כסף א״ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו [שתובע גם מן החכמים] ורצה (ר׳ ירמיה) לנדותו ולא הניחו ר׳ חייא בריה דר׳ יצחק עטושיא.

ור׳ זריקן היה כמו תלמיד חבר לו כעירובין פ״ט ה״ג א״ר זריקן זימנין סגין פשטית עם ר׳ יעקב בר בון ולא שמעית מיניה הא מלתא.

ר׳ יעקב בר אבינא.

נזכר בירושלמי שבועות פ״ו ה״ג וש״ר פ״ג־ו אמר בשם ר״ה דציפורן, ובאס״ר פ״ג־יב

פ"ג-יב תרגם לפני ר' יצחק, ובקה"ר פ"א-ד ר' ברכיה ור' יעקב בר אבינא ור' חייא בר אבא בשם לוי בר סיסי, ובל"ם שהוכנה שהוא אמר בשם רחב"א.

ר' יעקב בר אדא. ערך ר' יעקב בר אבא.

ר' יעקב בר אדא בר עתליה.

נזכר בירושלמי גיטין פ"א ה"ב אמר בשם ר' אלעזר — והוה ר' זעירא מסתכל ביה.

ר' יעקב בר אחא. (תנא).

במו"ק כב: מעשה בגדול הדור אחד שמת אביו ובקש לחלוץ ובקש גדול הדור אחר שעמו לחלוץ — אמר אביי גדול הדור רבי, גדול הדור שעמו ר' יעקב בר אחא, וא"ד גדול הדור ר' יעקב בר אחא, גדול הדור שעמו רבי. ולשתי הלשונות היה כבר גדול הדור בימי רבי עוד כשנפטר רשב"ג. ובשבת לא: ר' סימון ור' אלעזר הוה יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא אמר חד לחבריה ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקו מקמיה דגבר בר אוריין הוא, ואמרו שם תסתיים דר"א הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דאמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר וכו', ולהבין איך אפשר לומר שר"י יאמר משום תלמידו מה שלא מצינו בשום מקום, נראה בבירור שטעות קטן נפל בספרים וצריך לומר כמו שמובא בדק"ס ובילקוט עקב רמז תתנה שר' שמעון ור' אלעזר בר' שמעון הוה יתבי, ור' יוחנן אמר משום ר"א בר' שמעון, ומזה אנו רואין שר"י בר אחא היה עוד בחיי ר' שמעון כבר בר אוריין והיה באמת חבירו הגדול דרבנו הקדוש.

ומה שמצינו נדרים נו: ר' יעקב בר אחא אמר רבי שם חסר תיבת „אסי" וצ"ל א"ר אסי כמו"ק כז. והוא ר' יעקב בר אחא השני. ומצינו שבת פ"ד ה"ב ר' יוסי ר' חנינא בשם ר' ישמעאל בר ר' יעקב בר אחא.

ר' יעקב בר אחא.

(אמורא ירושלמי בדור השלישי).

הוא זכה לקבל מר' יוחנן כמפורש שבועות פ"א ה"ג שאמר, מילה חמית ר"ל אותיב לר' יוחנן — ולינא ידע מה מר ליה א"ל ר"ז דלמא וכו'.

וכן מצינו שאמר בשם ר' יוחנן כברכות פ"ז ה"ב, שבת פ"א ה"י, עירובין פ"ו ה"א, סוכה פ"א ה"א, יבמות פ"א ה"ו, ע"ז פ"ב ה"ב.

וכן היו בידו קבלות מחכמי הדור שלפני ר' יוחנן, כשבת פ"א ה"א-ג. אמר בשם חזקיה.

ובשקלים פ"א סה"א, מו"ק פ"א סה"ב. מע"ש פ"ה ה"א ר' יעקב בר אחא בשם ר' חונייה דברת חוורין.

ובברכות כב. מט. א"ר אילעא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו ופירש"י שם כב. שהוא רב.

בשם ר' יאשיה סוכה רפ"א.

בשם ר' ינאי קידושין פ"ד ה"יד, ובשבת פ"א ה"א-ב: ר' יעקב בר אחא אמר דבית ר' ינאי ור' שמעון בן יהוצדק חד יליף וכו'.

בשם שמואל כברכות פ"ו סה"א.

בשם ר' יונתן כמע"ש פ"ג ה"א, שבת פ"א ה"ד.

בשם ריב"ל כמו"ק כב. (אך שם נראה שצ"ל ר' יעקב בר אחא בר אידי כדמאי ספ"א).

בשם ר' שמלאי כמו"ק טז:.

בשם רשב"ל כתרומות פ"ד ה"ג, גיטין פ"ד ה"ד, ובסוטה פ"ד ה"ג א"ר יעקב בר אחא, עקביה שאל את רשב"ל.

וכן קבל מכל גדולי תלמידי דר' יוחנן וחכמי דורו כדמצינו שאמר בשם ר' אלעזר כבכורים פ"ב ה"ב (ובס"הד גרס ר' יעקב בר חמא).

ובכתובות פ"ה ה"א ר"י בר אחא ר' אלכסא בשם חזקיה.

מר'

מר׳ אסי קבל הרבה כדמצינו א״ר יעקב בר אחא א״ר אסי בתענית כז:, מו״ק כז. (וכן צ״ל בנדרים נו: ושם הסר תיבת אסי), זבחים קטז: (וכן צ״ל שם נה: ושם איתא בטעות רב אשי, דק״ס), ברכות פ״ג ה״ד, סוכה פ״א סה״א, מו״ק פ״ג ה״הד יב:, ר״ה פ״ב ה״ה, יבמות פ״יא רה״ב.

והיה חשוב על ר׳ אסי כ״כ עד שקראו (שלא בפניו) חברינו, כשבת פ״ו ה״ה ר׳ יסה שאל לאסייא דר׳ יעקב בר אחא מה עבידא שיניא דר׳ יעקב בר אחא חברינו.

בשם ר׳ בא בר ממל כמו״ק פ״ג ה״א־ט:, ובגיטין פ״ח סה״ג ר״י בר אחא ר׳ בא בר המנונא בשם רב אדא בר אחווה.

בשם רב המנונא כשבת פ״יא ס״הה.

בשם ר׳ חייא בר בא כברכות פ״ג ה״ה, סוכה פ״א סה״א, ובשבת פט״ז ה״ב ר״י בר אחא חיננא קרתיגנאה בשם ר׳ הושעיה.

בשם ר׳ טבליא כשבת פ״ו ה״ב.

בשם ר׳ יהודה בן פזי כר״ה רפ״ג.

בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא כברכות פ״ה ה״ז, שביעית פ״יא ה״ב.

בשם ר׳ יצחק בר נתן ככלאים פ״ב ה״ג, יבמות פ״יא ה״ב.

בשם ר׳ עולא דקיסרין בשם ר׳ חנינא כפסחים פ״ג סה״ב.

בשם רב שמואל בר אבא כפסחים פ״ו ה״ה.

בשם רב שמן בר אבא כמו״ק טז:, נדה רפ״ג.

חבריו מצינו

ר׳ אבונא כפסחים פ״ה ה״ה, יומא פ״א ה״א ד:, ומצינו שאמר בשם ר׳ אבונא ככלאים פ״ז ה״ג, שביעית פ״ח ה״ז.

ר׳ אבדומי מלחא כב״מ ספ״ד.

ר׳ אבהו כמו״ק פ״ג ה״היב: שאמרו שם יישוע אחוי דדוריי הוה ליה עובדא אתא שאל לר׳ אבהו א״ל — א״ל ר׳ יעקב בר אחא עמך הייתי ושאלתיה לר׳ אבדומא דמן חיפה — א״ל אנא לא שמעית, אין שמעית פוק והורי.

ר׳ אימי ששניהם אמרו בשם ריב״ל כגיטין פ״ד ה״ד.

וכן ר״ז אף שמצינו ר׳ יעקב בר אחא אר״ז כברכות כג., מו״ק פ״ג ה״היב:, אבל היה חבירו כיבמות פ״ח סה״ג שאמר לר״ז עמך הייתי, וביומא פ״א ה״א־ד: ר״ז ור״י בר אחא ור״ח בר אבא ור׳ חנינא (חברון דרבנן) אכלין נסב ר״י בר אחא כסא ובריך ולא אמר ברכו, א״ל רחב״א ולמה לא אמרת — א״ל — והנקדנין תופסין אותו על כך, ובאיש לר״ז (ר״ז כעס עליו) על שקרא לרחב״א נוקדנא, ובעירובין פ״ו ה״ח ר״י בר אחא ור״ז תרוייהו אמרי חד בשם מר עוקבן וחד בשם ר״נ בר יהודה. ובאמת היה גם ר׳ חנניה חברון דרבנן קשיש מיניה ככתובות פ״יא ה״ה שאמר אתפלגון ר״ח חברון דרבנן וכו׳, ופשיטא שר״ח בר אבא היה כמו רבו כאשר הבאנו לעיל שאמר בשמו. ובשבת פ״ו ה״ב ר׳ שמואל בר ר׳ יצחק הוה ליה עובדא שלח לר׳ יעקב בר אחא גבי ר״ח בר אבא (פי׳ ששלחהו שישאל מר״ח בר אבא וזה פשוט וברור ובמבוא הירושלמי ערך ר״י בר אבא שגג בזה וחשב שר״ש בר יצחק שאל מר׳ יעקב בר אחא).

האומרים בשמו

מצינו ר׳ אמי (בבלאי) כע״ז פ״ב ה״ב.

ר׳ חגי בערלה פ״ג סה״א שאמר כד נחיתת מן ספינה שמעית קליה דר״י בר אחא.

ר׳ חזקיה היה כתלמיד חבר שלו כברכות פ״ג ה״ו כא. ר׳ אמי (בבלאי) ר׳ חזקיה ור׳ כהן ור׳ יעקב בר אחא היו מטיילין באילין פלטיותא דציפורי — א״ל ר׳ חזקיה לר״י בר אחא לא תימר ליה כלום, ושם פ״ב ה״ה ר׳ חזקיה ור״י

בר

בר אחא הוו יתבון בחד אתר וכו׳. ור׳ חזקיה אמר בשמו שם פ״ב ה״ב, ובשביעית פ״ג ה״ד איתא ר׳ חזקיה בר יעקב בר אחא וצ״ל בשם ר׳ יעקב ב״א.

ר׳ יהודה נשיאה ג) כע״ז פ״ב ה״ה ששאל ממנו.

ר׳ יוסי אמר קשייתא קומיה ר׳ יעקב בר אחא ככלאים פ״ו ה״ד, ובכתובות פ״ה ה״ד א״ל ר׳ יוסי נהיר דהויתון אמרין את ור׳ ירמיה בשם רשב״ל, וכן שקלים פ״א סה״א אמר בשמו.

ר׳ ירמיה בשמו תרומות פ״ד ה״ג.

ר׳ מנא אמר לר׳ חזקיה נהיר את דהוה ר׳ יעקב ב״א קאים הכא, כנזיר פ״ז ה״א.

רבנן דקיסרין בשמו כשבת פ״א ה״ד.

ר׳ תנחום בריה דר״ח איש כפר עכו בשמו כמו״ק טז:.

וכן נזכר סנהדרין נז. שמצא בספר אגדתא דבי רב בן נח נהרג בדיין אחד וכו׳.

מדבריו הפרטים מצינו ר״ה פ״ב ה״ה שבהנא איתמני קודם ר׳ יעקב בר אחא ואעפ״כ על מקמיה כהנא לעיבורא, אמר, הכין מרה דשמועתא לא מקיים ליה (שר׳ יעקב ב״א אמר שם בשם ר׳ יסא שלעיבור הולכין אחר המינוי.)

מקומו כפי הנראה היה בחמתא דגדר כע״ז פ״ב ה״ב ושם סוף המסכת שר׳ אמי (בבלאי) ור׳ יהודה נשיאה ג) כשבאו שמה שאלו ממנו.

ומצינו מו״ק כה: (לגרסת דק״ס וע״י) כשנפטר ר׳ יעקב בר אחא נראו כוכבים ברקיע ביום.

ר׳ יעקב בר אחא בר אִדי.

נזכר דמאי ספ״א אמר בשם ריב״ל וכן נראה שכן צ״ל במו״ק כז.

ר׳ יעקב בריה דר׳ אחא בר יעקב.

יסופר קידושין כט: שאביו שלחו ללמוד לפני אביי, כי אתא חזייה דלא הוה מחדדין שמעתיה א״ל אנא עדיפי מינך, אלא שב אתה בבית ואני אלך ללמוד וכו׳.

ר׳ יעקב בר אחאי.

אמר בשם ר׳ יונתן ילמדנו תשא ס״ד, כן מובא בס״הר, ואולי הוא ר׳ יעקב בר אחא שאמר בשם ר׳ יונתן.

ר׳ יעקב בר איבו. ערך ר׳ יעקב בר אביי.

ר׳ יעקב בר אידי.

נזכר זהר תרומה קנב: שהלך עם ר׳ חייא לרשב״י.

ר׳ יעקב בר אידי.

(תלמידו הגדול דר׳ יוחנן).

הוא זכה עוד לקבל מגדולי חכמי דור הראשון לאמוראי דא״י מר׳ אושעיא כדמצינו ר׳ יעקב בר אידי א״ר אושעיא כברכות (יא. לגרסת דק״ס) כט:, ובירושלמי בכורים פ״א ה״ה א״ר יעקב בר אידי בר אושעיה מעשה — ושלח רבי וכו׳, והוא ט״ס וצ״ל בשם ר׳ אושעיה.

וכן אמר בשם ר׳ חנינא ברכות מד.

וכן קבל הרבה מריב״ל כעירובין מו. יבמות ס:, גיטין לט. שא״ל ר״ז בפירוש שמיע לך מריב״ל או מכללא א״ל בפירוש שמיע לי, וביצה כה: מספר שהיה זקן אחד בשכנותו והיה יוצא בגלודקי שלו (ביו״ט) ובאו ושאלו את ריב״ל.

ריב״א אמר ריב״ל כנדרים נו:, גיטין פו:, קידושין עה:, חולין ה: יט. צח. כלאים ספ״ד, תענית פ״ג ה״ד.

וכן אמר בשם ר׳ יונתן כשבת פ״ד סה״ב ספ״יד, סוף בכורים.

בשם ר׳ יצחק רובא כברכות פ״ה ה״ב לה.

בשם ר׳ סימיי כמע״ש פ״ד ה״ז.

בשם ר״ש בן חלפתא כיומא פ״ח סה״ג.

בשם רשב״ל ככלאים פ״ה ה״ו, פ״ו ה״ג, שבת פ״ג ה״ד.

בשם

בשם ר"ש חסידא סוף ר"ה בבבלי, וברכות פ"ד ה"ו.

אבל רבו המובהק היה ר' יוחנן בירושלמי ברכות פ"ב ה"א־יב: ושקלים ספ"ב ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר"א חמי ליה ומיטמר מן קדמוי, וכן מובא ביבמות צו: שר"א אמר שמעתתא בב"המד ולא אמרה משמיה דר"י ואיקפד ובאו ר' אמי ור' אסי לפייסו ולא יכלו עד שנכנס ר' יעקב בר אידי לפייסו אמר ר' יוחנן לתלמידיו מפני מה אי אתם יודעין לפיים כבן אידי חברינו (ומה שקראו חברינו הוא או מפני גודל ענוית ר"י, או שקאי על אבי ר' יעקב היינו שר' אידי היה מחברי ר"י).

וכן אמר הורה ר"י בציידן ככתובות ז., הכי אר"י כב"מ מג:, ר' יעקב ב"א אר"י כשבת קנ. עירובין מו:, ע"ז נג:, וחולין נז: אמר אלמלי הוי ר' יוחנן באתרא דאורי חברוותא להיתרא לא פרכס, ומזה הוציא בס"הד שהיה תלמיד חבר דר' יוחנן, אבל אין שום ראיה מזה כי מצינו בר' יהושע שאמר על ריב"ז רבו מי יגלה עפר מעיניך וכדומה.

אבל מה שמצינו ר' יעקב בר אידי אמר רב יהודה סנהדרין מא: הוא ט"ס תיבת בר אידי, וכן ליתא בדק"ס, אך הוא סתם ר' יעקב הנקרא בשם ההוא מרבנן, וכן מה שנמצא מנחות יז: שאמר משמיה דאביי שם צ"ל ר' יעקב בר אבא.

חבריו.

ר' אחא בר' חנינא פליג עמו כברכות ה.

ר' אמי ור' אסי ככתובות נ.

ר' הילא (ר' אילא) כבכורים פ"ג ה"ג ששניהם ישבו ועבר שמואל בר אבא וקמו מפניו, וא"ל שאינם צריכים לעמוד מפניו יען שהוא אך חבר והמה סמוכים, ובקידושין לג: נפל ט"ס וצ"ל כמו בבכורים.

ר' יצחק בר נחמן, שניהם היו פרנסין כירושלמי סוף פאה והוו יהבון לר' חמא אבוי דר' אושעיא (ועיין ערך נחמני). ובשבת פ"יד ה"ד פליג עמו אליבא דר"א.

ור' זירא קראו גדול הדור כחולין צח., ושם ה: א"ל ר"ז שמא לא שמע רבי — א"ל דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא. וכן עירובין מו., יבמות ס:, גיטין לט. ששאלו ר"ז בפירוש שמיע לך וכו'.

וכפי הנראה שאחרי פטירת ר' יוחנן ור"א כשמלך ר' אמי התיישב ר' יעקב בעיר צור, ושמו הלך למרחוק לגדול וזקן הדור כדמצינו שר"ז שלח לו שאלות הרבה כעירובין פ. שא"ל ר"ז לר' יעקב ברה דבת יעקב כי מטית התם אקיף וזיל לסולמא דצור ובעי מר"י בר אידי — בעי מיניה. וכן ב"מ מג: בקש כן ר"ז מר' אבא בר פפא.

האומרים בשמו

מצינו ר' זריקן כברכות פ"ב ה"ג־יג:.

ר' חנן אריב"א כחולין ה:.

ורבין הביא הלכותיו לבבל כבבלי סוף ר"ה, וזה שמצינו ב"מ י. אמר רבא מתיב ר' יעקב בר אידי פאה. וכן נזכר ברכות ד., פסחים קו., ביצה טז:.

ולעת זקנותו היה גדול כ"כ עד שגם ר"נ שלח אליו כביצה כה: שא"ל ר"נ לחמא בר אדא שליח ציון כי סלקת להתם אקיף וזיל אסולמא דצור וזיל לגביה דר' יעקב ב"א ובעי מיניה, אדאזל להתם נח נפשיה דר' יעקב בר אידי.

והניח אחריו שני בנים בני סמכי ר' אבא כתרומות רפ"ג, ור' יוסי כב"ר פצ"ח־יז.

ר' יעקב בר' אלעזר.

נזכר מר' תהלים פ"יט־ב שאמר יודעין היו באלהיהן שאמיתי הוא ואין מחניפין לו, והמאמר הזה מובא יומא סט: ושם ר' אלעזר, ובהגהות רש"ב בתהלים שם

יאמר שצ"ל ר' יעקב בר אלעזר, ושגג בזה ולא ראה איך שמובא המאמר בירושלמי ברכות פ"ז ה"ג, ומגילה ספ"ג ושם הגרסא הנכונה ר' יצחק בר' אלעזר, והיה כתוב במד' תהלים ר"י ונעשה מזה ר' יעקב. וביומא נחסר תיבת ר' יעקב ונשאר אך ר' אלעזר.

ר' יעקב בר אמי או אימי.

בסנהדרין כ: ר"י בר אמי אמר מטה שנקליטיה יוצאין זוקפה ודיו, אבל בנדרים נו. גרס בר אחא עיין ערכו. ובירושלמי כתובות רפ"ו ר' יעקב בר אמי בשם רשב"ל.

ר' יעקב בר אמי.

נזכר פסדר"כ קעג: אמר בשם ר' אחא.

ר' יעקב בר ברתיה דרב אחא בר יעקב.

בסוטה מט. שהוא נתגדל אצל זקנו רב אחא ב"י, ופ"א בקשו להשקותו מים א"ל לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתיך אנא.

ר' יעקב ברה דבת יעקב.

בעירובין פ: א"ל ר"ז כי מטית התם (לא"י) אקיף וזיל לסולמא דצור ובעי מר' יעקב בר אידי — כי מטי להתם בעי מיניה, (ופירש"י שאביו לא היה הגון לפיכך לא הזכיר שמו).

ובמע"ש פ"ה ה"א ר' ברכיה בשם ר' יעקב בריה דבת יעקב בשם ר' חנינא דברת חוורן. ונזכר שבת קמט: (ובילקוט תהלים רמז תר"ל העתיק המאמר ר' יעקב בר יעקב וצ"ל ברה דבת יעקב).

ר' יעקב ברה דבת שמואל.

נזכר ברכות כה:, באלי אמר בשמו.

ר' יעקב בר גיורי.

ר' יצחק בריה עירובין סב.

ר' יעקב בן דוסתאי

דסי — דסיי — דוסאי.

בכתובות קיא. א"ר יעקב בן דוסתאי מלוד לאוני ג' מילין קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים, (וגרסת ס"הד בן דוסאי). ובשבת פ"ז ה"א־כה., ב"ב פ"ב ה"ט נזכר בשם ר"י בן דוסאי, ובמכות פ"א ה"ז בשם ר"י בר דסי' ובסנהדרין רפ"ד בשם ר"י בר דסאיי.

ובאגרת דרש"ג הנדפס בסדר ההכמים ה"א פ"ד אות כא, יאמר שר' יעקב בן דוסאי היה בזמן ר"מ והוא ט"ס, והטעות בא מירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א שאמר שם ר' יעקב בן דסאי מפסיק ביניהן ר"מ היה אומר — ר' יהודה אומר, אבל פשט הפשוט שר' יעקב בן דוסאי אמר שאיכא בינייהו מפסיק ביניהן כבפ"מ שם.

ר' יעקב בר זבדי.

היה תלמיד מובהק לר' אבהו כשביעית פ"ד ה"ב אמר קומיה ר' אבהו לא כן אר"ז, ובנדה פ"ב ה"ז אייתי קומי ר' ר' אבהו דם שעיר וכו'.

אמר בשמו כדמאי פ"ג ה"ג, רפ"ז, שביעית פ"י ה"ד, תרומות פ"יא ה"ב, מעשרות ספ"א, מע"ש ספ"א, פ"ד סה"ד, שבת פ"יב ה"ה, פ"יז ה"ו, פסחים פ"ד ה"ד, ביצה פ"ה ה"ב, חגיגה פ"ב ה"ו, יבמות פ"ח ה"ו, סוטה פ"ב ה"ה, גיטין פ"ג ה"א, ע"ז פ"ב רה"ב, נדה פ"ג ה"ג, תנחומא נח־כא, אמור־יא, תהלים פק"ל.

וכן קבל מר' אסי כברכות פ"ב רה"ו שאמר קשיתיה קומיה ר' יוסי, ופסחים פ"ה ה"ד בעי קומי ר' יוסי, ובל"ס הוא ר' אסי הנקרא לפעמים בירושלמי בשם ר' יוסי, ואי אפשר לומר שהוא ר' יוסי חבירו דר' יונה כי בסוף שביעית מצינו שהקשה ר' יוסי (חבירו דר' יונה) לר' יעקב בר זבדי.

וכן אמר בשם ר' יצחק כתרומות פ"ח ה"ב.

עם ר' ירמיה היה כחבר בירושלמי כלאים פ"א סה"א שבעי קומיה ר' ירמיה והוה מסתכל ביה שלא השיבו, א"ל ר' ירמיה מה את מסתכל בי? הבא לך רצועה וכו'.

וכן עם ר"ז ב) בברכות פ"ג ה"ה ששניהם ישבו וראו צואה, קם ר' יעקב ב"ז רקק עליה א"ל ר"ז מן ימא לטיגנא (שאין מועיל כלום).

ובקידושין לג: ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי חליף ר' שמעון בר אבא וקמו מקמיה, אמר להו חרא דאתון חכימי ואנא חבר ועוד כלום תורה עומדת מפני לומדיה? ולהבין איך אפשר לומר שר' יעקב בר זבדי תלמידו דר' אבהו יהיה מוסמך ור"ש בר אבא מי שזכה עוד להיות תלמידו דר' חנינא, והיה תלמיד לר' יוחנן, יהיה אך חבר, אך צ"ל כמו שמובא המעשה בירושלמי בכורים פ"ג ה"ג שר' הילא ור' יעקב בר אידי הוו יתבי וזה ברור.

והיה מורה הוראה בעירו כנדה פ"ב ה"ז מעשה באשה אחת משל בית רבי (כן היו נקראין כל הנשיאים) שהיתה רואה דמים שחורין אתא עובדא קומי ר' יעקב בר זבדי וקומי ר' יצחק בר טבליי ובקשו לטמאותה א"ל ר' חלבו וכו' (ואף שר"י בר טבליי היה קשיש מהן הרבה אבל האריך ימים כגיטין ס. שר' חלבו בא אליו).

ומצינו ר' יהודה בר' שלום אמר בשמו תנחומא נח־כא.

והניח אחריו שני בנים גדולי הדור, ר' זבדי (תלמידו דר' יונה) בברכות פ"ג ר"הה, ור' יוסי כפאה פ"א ה"ד.

ר' יעקב בר חמא.

אמר בשם ר' אלעזר בבורים פ"ב ה"ב, כן מובא בס"הד וגרסא שלנו בר אחא.

ר' יעקב בר' חנינא. (תנא דברייתא).

נזכר שבת עט: אמרו תנאי היא דתניא שינה בזה ובזה פסול ר' אחא מכשיר — משום ר' יעקב בר' חנינא, ובספרי האזינו פ' יערוף אמר לרבי בא ונפשפש בהלכות בשביל שלא יעלו חלודה. ובאדר"נ פ"כט אמר הניעור בלילה ואינו פותח פיו בד"ת ראוי לו שנהפכה לו שלייתו של אמו על פניו.

ר' יעקב בריה דרב יהודה בר יחזקאל.

נזכר במ"ר פ"יד־ג ומד' תהלים פכד־י, ובל"ם צ"ל רב יצחק והיה כתוב ר"י ונעשה מזה ר' יעקב.

ר' יעקב בר' יוסי.

נזכר תנחומא בהעלתך־יא ופס' רבתי ר"פ תשא.

ר' יעקב בר' ינאי.

נזכר סופרים פט"ז ה"ג ר' נחמיה אמר בשמו. ונראה שהיא ר' נחמיה האמורא הנודע בשערי אגדה במדרשים.

ר' יעקב בר יעקב. ערך ר' יעקב ברה דבת יעקב.

ר' יעקב בר רב יצחק. נזכר בירושל' חלה פ"ב סה"א.

יעקב בן יצחק מבית גופנין.

נזכר תוספתא אהלות פ"יח העיד עם ר' יהודה בן יעקב מבית גובריא על קיסרי וכו'.

ר' יעקב בר נחמני. ערך ר' יצחק בר נחמני.

ר' יעקב בר נפתלי. ערך ר' יצחק בר נפתלי.

ר' יעקב בר סוסיי או סיסין.

היה תלמידו דר' אסי בפסחים פ"ד ר"הט, מגילה ס"פב אמר קומיה ר' ייסי, וברכות רפ"ב, חגיגה פ"ג ה"ח, נדה פ"ב ה"ז אמר קומיה ר' יוסי (והוא ר' אסי).

וכן נזכר ברכות פ"ד ה"א, מעשרות

פ״א ה״ד, שבת פ״ו ה״ד ר״ה פ״א ה״ח, תענית פ״ד ס״הא.

ר׳ יעקב בר פלוטי.
(או יפליטי לגרסת ס״הד).

נזכר בירושלמי סוכה פ״ב ה״ה ר׳ מנא ב) היה שושביניה בחג הסוכות.

ר׳ יעקב גבולייא.

בירושלמי חלה פ״ג סה״א אמר בשם ר׳ חנינא, ובקה״ר פ״א־ד ר׳ לוי ור׳ יעקב גביליא בשם ר׳ חנינא, וביבמות פ״ח ה״ב א״ר אימי תני ר׳ יעקב גבליא קימיה ר׳ יוחנן.

ר׳ יעקב גרוסה.

בירושלמי ברכות פ״א ה״א־ו. ר׳ שמואל בר נחמן כד הוה נחית לעיבורה הוה מקבל גבי ר׳ יעקב גרוסה והוה ר׳ זעירא מטמר בין הקופות לשמוע האיך קרי ק״ש.

ר׳ יעקב דכפר חנן (או דכפר תנין).

בירושלמי ברכות פ״ה ה״ב א״ר יעקב דכפר חנן בשם ר״ל בשעה שעשה אברהם רצוני נשבעתי לו שאיני זז מבניו לעולם, ונזכר שבת פ״ט ה״א וע״ז פ״ג ה״ז ר״י דכפר חנן אמר תפתור במשתחוה לאופד עצמו, ובסנהדרין פ״ב רה״ה נזכר בשם זה אחר ר׳ יוחנן ור׳ שמואל.

וכן נזכר בשם זה מד׳ שמואל פ״ב־א, וב״ר פ״ח־יב, ספ״טז, פכ״ד־ה. ושם פל״ב־ד (אמר בשם ריב״ל), תנחומא בראשית־יג, קה״ר פ״ג־ב, פ״דכ ג. קכ., ופס׳ רבתי פ׳ אנכי מנחמכם. וכן נזכר זהר שמות עו. אמר בשם ר׳ אבא.

יעקב דמן צור.

ר׳ שמעון (תלמיד ר׳ יוחנן) בן יעקב דמן צור ברכות לג.

ר׳ ישמעאל ב״י דמן צור כתובות ז.

ר׳ יעקב דקיסרין.

נזכר ב״ר פנ״ג־ד ר׳ נחמן דיפו משמו. ובויק״ר פ״ו־ה ר׳ נחמיה ור׳ נחמן דיפו משמו. ומד׳ שמואל פט״ו־א ר׳ מנחמא ור׳ נחמן דיפו בשמו.

ר׳ יעקב דרומאה (או דרומנה).

הוא זכה עוד לישב לפני ר׳ אלעזר כסוכה פ״ד ה״ב שבעי מתני׳ דלא כר׳ דוסא — א״ר אלעזר תמן וכו׳.

והיה תלמיד מובהק לר׳ אסי בעי קומיה כתרומות פ״ג ס״הא, מע״ש פ״א ה״א ב: פ״ג ה״ה, יבמות פ״א ה״א־ג. שם ה״ו, פ״ב ה״ד, נזיר פ״ח ה״א, הוריות פ״ג ה״ב, (ואף ששם איתא ר׳יוסי אך ידוע שר׳ אסי נקרא לפעמים בשם ר׳ יוסי).

וברכות פ״א ה״א אמר ר׳ יעקב דרומנה בשם ר׳ יהודה בן פזי. ונזכר תענית רפ״ב אמר למה תוקעין בקרנות.

יעקב הדייבא (או חדייבא).

נזכר ב״ב כו: בעי מרב חסרא, (ופירש״י דמן חדייב).

יעקב מינאה.

היה מכת הידועים והיה רופא בקיסרין בע״ז כח. והוא עשה רפואה לר׳ אבהו ואי לאו ר׳ אמי ור׳ אסי היה מסתכן.

ר׳ יעקב מנהר פקוד.

היה תלמיד רבינא כסנהדרין סט, יתיב קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דר״ה בריה דר״י. אמר משמיה דרבינא ככתובות צג. צח:, ב״ב קנז:.

ומצינו כתובות לג: שאמר משמיה דרבא. ונזכר ע״ז ס. עב., זבחים ו. ח:.

ובחולין קז. אמר שאתקין נטלא בת רביעתא.

יעקב מעפרתים.

בירושלמי שבת פיד ה״יג, ר׳ חוניא יעקב מעפרתים בשם רבי והסיר ה׳ ממך כל חולי זה שריפה.

יעקב מצעה.

במגילה כג. שאל לרב יהודה הני ששה (קרואים) דיום הכפורים כנגד מי, ובחולין פד.

פד. הקשה לרבא קימ"ל חיה בכלל בהמה לסימנין אימא נמי וכו'. ובשני המקומות גרסת הגמרא יעקב מינאה ובתוס' גרסי „מצעה" וסתרי את דבריהם שאמרו ע"ז יז. ד"ה ויעקב.

יעקב עמסונייא.

נזכר בירושלמי ב"מ ספ"ד בשם תני יעקב עמסונייא, וגרסת היוחסין עומסיי.

ר' יעקב קורשאי. ערך סתם ר' יעקב.

יעקב קרחה.

נזכר שבת קלט: חולין כב: תני יעקב קרחה, ובעירובין פו. אמר אביי תני יעקב קרחינאה (ובדק"ס קרחה).

יעקב תרמוסרה.

נזכר בירושלמי פ"ב ה"ג והיה בזמן ר' יוחנן. ובערוך ערך תורמוסר מפרש שהוא לשון מרחץ, ואולי נקרא ע"ש שהיה בלן.

יפליטי.

ר' יעקב בר יפליטי (לגרסת סה"ד) סוכה פ"ב ה"ה.

יפת. ר' בנימין בר יפת ברכות לג.

יצחק או רב יצחק.

ר' אבא בר רב יצחק מנחות קו. ובירושלמי נקרא ר' בא כיבמות פ"יב ה"א.

רב אדא בריה דר"י יומא יז.

רב אחא בר יצחק שבת פ"ג ה"ד.

רב דימי בר יצחק מגילה י:.

ר' חייא בריה דרב יצחק ע"ז לג:.

רב חנן־חיננא־חנינא בר יצחק ברכות פ"ו ה"א.

טוביא בר יצחק עירובין כח:.

רב נהמן בר יצחק ברכות ה:.

רבא בר יצחק סוטה מו:.

רבה בר יצחק יבמות עא:.

רב שילא בר יצחק מד' תהלים הישן פצ"א.

רב שמואל בר רב יצחק ברכות לא:.

ר' יצחק. (תנא דברייתא).

הוא היה בבלי והיה שם מגדולי הדור עם ר' נתן בעיר נהר פקוד כמפורש בירושלמי נדרים פ"ו ה"ח וסנהדרין פ"א ה"ב כשהתקבצו חכמי אושא כשעברו מעט הגזירות היתה ראשית מעשיהם לעבר שנים בא"י, ויען שכל הזמן שלא יכלו לעבר שנים בא"י אז עיבר השנים חנניה בן אחי ר"י בעיר נהר פקוד, לכן שלחו אליו ג' איגרין (ע"י ר' יוסי בן קיפר ובן בנו של ר"ז בן אבקולס בברכות סג.) גבי ר' יצחק ור' נתן שהמה בחכמתם יסיעו להוציא הדבר מכח אל הפועל שלא יעבר עוד ובאמת לא על שקר בטחו כי ר' יצחק קם וקרא כתיב באורייתא אלה מועדי חנניה, ור"נ קם ואשלים כי מבבל תצא תורה, ומזה אנו רואין ששניהם היו מגדולי בבל.

ונזכר הרבה פעמים בברייתות כברכות מח: ת"ר מנין לברכת המזון מן התורה— ר' אומר אינו צריך — ר' יצחק אומר אינו צריך — ר' נתן אומר. וכן הוא במכלתא בא פט"ז, ובשבת קנג. ר' יצחק אומר משום ר' אלעזר, ובסוכה כה: דתניא — דברי ריה"ג — ר"ע — ר' יצחק אומר וכו'. ובחגיגה י. תניא ר' אליעזר אומר יש להן על מה שיסמכו, ר' יהושע אומר — ר' יצחק אומר — חנניה בן אחי רי"א. ופסחים מח. תניא רבי אומר הלכה כר"א ור' יצחק אומר הלכה כבן בתירא. ובגיטין כז: ת"ר איזהו שלא לאלתר רנ"א — רשב"א אומר — רבי אומר — ר' יצחק אומר, ומנחות לח: ר' יצחק משום ר"נ שאמר משום ריה"ג. ושם לז. ת"ר על ידך — ר' אלעזר אומר — ר' יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר ושמתם — שתהא שימה כנגד הלב, וזה שאמרו ברכות יג: ההוא מבעי ליה לכדרב יצחק דאמר ושמתם וכו' ((וצ"ל ר' יצחק או שכן היו נקראין

בקראין כל תנאי דבבל), וכן הוא במכלתא בא פ"יז.

וכן נזכר במכלתא לערך כב פעמים. הולק על אלעזר בן חנניא יתרו פ"ז. על ר' אלעזר משפטים פ"כ. עם רבי משפטים פ"ח. עם ר' יאשיה נזיר מח., מכלתא בא פ"טז פ"יז. עם ר' יונתן בא פ"יא, משפטים פ"ה. חולק על ר' ישמעאל בא פ"יא יתרו פ"ז. עם ר' נתן בא פ"ב (פא"פ) פ"ו.

וכן נזכר ספרי נשא פ"ו, דברים פ"ו וביבמות פט: א"ר יצחק מנין שהפקר ב"ד הפקר וכו' הוא ר"י התנא. ובזבחים סט: א"ר יצחק שמעתי שתים — אמר חזקיה מסתברא וכו' הוא ר"י התנא.

ובדרכי המשנה צד 203 יאמר אפשר שר' יצחק הוא תנא קדמון. ובמבוא המשנה צד 245 יאמר וכנראה שהוא ר' יצחק רובא, ושניהם שגגו כי לא היה תנא קדמון וגם לא מאוחר כי ר"י רובא היה חי עוד כשבא ר"א בן פדת לא"י וכמבואר בערכו, ופשוט וברור שר' יצחק התנא היה כחבר לר' נתן ושניהם היו בבלים.

ואפשר שר' ישמעאל בר' יצחק הנזכר בברייתא קידושין נד. שאמר בשם ר"מ הוא בנו של ר' יצחק זה.

ר' יצחק (סתם) או רב יצחק.

בפסחים קיד. אמרו ר' יצחק בר אחא דשמעתא, ר' יצחק בר פנחס דאגדתא, ופי' הרשב"ם שכל ר' יצחק סתם הנזכר בהלכה הוא ר' יצחק בר אחא, ר' יצחק סתם באגדתא הוא ר' יצחק בר פנחס. וכן פירש"י בקצרה. והנה יען ששניהם היו בזמן אחד ושניהם היו בא"י תלמידי דר' יוחנן ואת שניהם מצינו גם בבבל לכן נייחד לשניהם מדור אחד.

מצינו ר' יצחק א"ר יוחנן (באגדה) ברכות ז: מב: שבת קמט:, ובתענית ה. א"ל ר"נ לר' יצחק יורה בניסן? יורה במרחשון הוא — א"ל הכי א"ר יוחנן, ושאלו שם שמונה שאלות ועל כולם השיבו הכי אר"י, וכן מגילה כח. סנהדרין צו:, ומצינו נדה נב. ר' יצחק ותלמידי דר' חנינא עבוד עובדא כר' יהודה אזל רב שמן בר אבא אמרה קמיה דר' יוחנן אזל ר' יוחנן אמרה קמיה דר"י נשיאה ב) שלח בלשא ואפקיה.

ר' יצחק א"ר יוחנן (בהלכה) ברכות לה., שבת צט:, כתובות ס., נדרים נז: סוטה מג:, ב"ב קמב: שבועות יב., זבחים מג:.

וכן מצינו ר' יצחק אר"ל כע"ז יד., מנחות ה:, בכורות יא., ובתרומות פ"י ה"י ר' יצחק רבה בשם רשב"ל (וצריך למחוק תיבת רבה, והמה כולם בהלכה).

ר' יצחק אר"א סנהדרין פב. (באגדה), ע"ז ע: (בהלכה). ומצינו שבועות פ"ד ס"הא שאמר בשם רב.

ומצינו אותם שירדו לבבל כמו שמצינו כי אתא ר' יצחק אמר עיר אחת היתה בא"י וגופנית שמה וכו'. ובהלכה שבת קה., עירובין כז. לו:, סנהדרין נג: נו:, שבועות לו.

ומצינו אותם בבבל בימי ר"נ ורב חסדא ורב ששת כברכות ז: שאמר לר"נ מ"ט לא אתא מר לבי כנישתא — דאר"י, ובתענית ה. שאלו ר"נ כמה דברים והוא השיבו בכולן הכי א"ר יוחנן. ופ"א ישבו בסעודה ובקשו שיאמר חידושי תורה א"ל הכי אר"י אין מסיחין בסעודה.

וכי הוו מפטרי מהדדי בקשו ר"נ שיברכו א"ל משל נפלא לאחד שהלך במדבר והיה רעב וצמא ועיף ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת מים עוברת תחתיו, וישב תחת האילן ואכל מפירותיו ושתה מימיו ונח בצלו וכשנפרד מהאילן אמר, אילן אילן במה אברכך — יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך

יהיו

יהיו כמותך, אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי תורה, אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יה"ר שיהו צאצאי מעיך כמותך. ובשבת קלא: אר"נ א"ר יצחק (כהלכה). ובסנהדרין צו: שאלו ר"נ אימת אתא בר נפלי — א"ל הכי אר"י.

ועם רב חסדא כברכות כז. א"ל רב חסדא לרב יצחק התם אמר ר"כ — הכא מאי אישתיק ולא א"ל ולא מידי. ושם מג. א"ל רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה — הכי אר"י, בורא שמן ערב, ובסנהדרין נו: כי אתא ר' יצחק אמר תני איפכא — מאי משמע רב חסדא ור"י בר אבדומי וכו'. ובסוכה מד: חולין טז: רב חסדא א"ר יצחק (כהלכה), ומו"ק כה. יסופר שהיה בפטירת רב חסדא וכשרצו להניח ס"ת על מטתו לא הניחם ר' יצחק, ומזה שבשנת תר"ך לשטרות (שאז נפטר ר"ח) היה אז ר' יצחק בסורא, אבל יותר נראה גרסת דק"ס ר' יצחק בר אמי.

וכן רב ששת כשבת מג. א"ר יצחק — קא סבר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת — אמר להו רב ששת פוקו וא"ל לר' יצחק כבר תרגמא ר"ה לשמעתך בבבל (ומזה אנו רואין שהיה אז בא"י כי היה הולך ובא, וכן משמע יומא פו: א"ר יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי).

וכן ר"כ תלמידו דרב (שהלך לזמן קצר לא"י כב"ק קיז.) מצינו ר"ה ד. א"ר יצחק לא קשיא — מתקיף לה ר"כ — א"ל ר' יצחק „רבי" מטונך.

ומצינו שאמר בשם רב שמואל בר מרתא אמר רב כחלה פ"א ה"ג.

וכן חולק עם ר"ה כעירובין טז:.

מאמריו היקרים באגדה

מצינו ברכות ה. כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב וכו'.

ושם ו. מנין שהקב"ה מניח תפלין.

ושם ו: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא הקב"ה משאיל עליו.

ושם ז. אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו.

ושם יח. קשה רמה למת כמחט בבשר החי.

ושם מד: כמה דברים.

ושם נה. אין מעמידין פרנס על הצבור אא"כ נמלכין בצבור.

ופסחים קט. יספר קסתא דאריסא דהוה בציפורי וכו'.

ותענית טז. והיכא מנח להו (להאפר) א"ר יצחק במקום תפלין.

ור"ה טז. למה תוקעין בר"ה — אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה — ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם — ה' דברים מקרעין גז"ד של אדם — חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, — חייב אדם לטהר א"ע ברגל.

ומנחות קד: מפני מה נשתנית מנחה שנאמר בה נפש.

ובירושלמי מצינו כמה פעמים סתם ר' יצחק והוא ר' יצחק נפחא.

ויען שהביא תורת א"י לבבל לכן מצינו הרבה מאמוראי דבבל שאמרו משמו, כר' אבא בר רב אדא כשבת קל. ר' אבא בר זומנא בשמו כשביעית פ"ט ה"א, ביצה פ"א ה"א.

אביי הקשה לו כביצה ג.

רב אחא בריה דרב עוירא א"ר יצחק כנדה כז.

רב אחא בר אבא בשמו כשבת יז:, ע"ז לו:.

רב אחא בר רב קטינא א"ר יצחק כיבמות סו., ובגיטין לח. המאמר ר' חנינא בר קטינא, ושם מג: גרס ר"ה בר קטינא.

ר"ה בר יהודה א"ר יצחק כברכות כו.

רב יוסף א"ר יצחק כנדה כה:.

ר' לוליאני בר טברי בשמו כב"ר ספצ"ח.

רב מרי בר אבוה א"ר יצחק כפסחים פג.

רב עמרם א"ר יצחק בקידושין יח:, זבחים ז:.

רבין בר רב אדא א"ר יצחק כברכות ו. ו:, עירובין ח., נדה סו:, וכן צריך לומר בקידושין כה.

רבא מצינו מגילה י. אמר רבא האלקים אמרה (ר' יצחק) וגמירנא לה מיניה (וגרסת דק"ס רבה והוא הנכון), וביבמות עד. אמר רבא א"ר יצחק (אבל בפסחים צו. ויבמות עא. גרסי אמר רבה). וב"מ מב., תמורה טז. רבא א"ר יצחק.

רבא בר אדא א"ר יצחק כברכות נט:.

רמי בר חמא א"ר יצחק כיבמות לט:, ב"ב פט:, ע"ז לא:.

רב שמואל בר רב יצחק בשמו כשבועות פ"ד ס"הא, ואפשר שהוא בנו. ומכל זה אנו רואין ששהה זמן רב בבבל.

יצחק אבי רב נחמן.

בתענית כא: קרא ר"נ בר יצחק א"ע מנה בן פרס ופירש"י שאביו נקרא „יצחק" שלא נסמך, אבל בהגהות יעבץ מפרש שאבי רנב"י לא היה עשיר.

והיה לו אשה יראת ה' כאשר יסופר שבת קנו: שא"ל כלדאי שבנה גנב יהיה, ולכן היתה זהירה שבנה (רב נחמן) יכסה את ראשו וא"ל כסי רישך כי היכי דליהוי עליך אימתא דשמיא.

יצחק איש כפר דרום. ר' אלעזר בנו סוטה כ:.

ר' יצחק איש כפר עכו. א"ר יוחנן כע"ז ז: ובבכורות לא.

ר' יצחק בר אבא.

היה חבירו דר' זירא ב) כזבחים ה. יתיב ר"ז ור' יצחק בר אבא ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי — א"ל אביי, ובכתובות מה: א"ר יצחק בר אבין ואיתימא ר' יצחק בר אבא.

וכפי הנראה היה בר א"י ובא לבבל עם ר"ז בזמן אביי כשירדו כל הנהותי לבבל, והרביץ שם תורה בישיבה כדמצינו ב"מ נח. תני תנא קמיה דר' יצחק בר אבא — א"ל כלפי לייא, ומנחות יז. תני תנא קמיה — אלא אימא וכו', וכדמובא בסדר תנאים ואמוראים שכל היכא דאיכא קמי פלוני (כצ"ל) חכם בישיבה היה, ויען שהיה בר א"י לכן נקרא בשם רבי יצחק ב"א.

ונזכר מו"ק יב. יב: אך שם ט"ס וצ"ל בר אבדימי כדמובא שם יא..

ר' יצחק בר אבא בר מחסיא.

היה תלמידו דרב כמגילה פ"ב סה"ב שישב עם רב חננאל לפני רב, ח"א יהודים וח"א יהודיים, וברכות פ"ו ה"ו יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חננאל חד אמר ברוך שנתן — סלקון לבית רב ושמעון בר חונה (צ"ל רב הונא) בשם רב אשר נתן וכו'.

ר' יצחק בר אבדימי.

(תנא בישיבת רבי ובירושלמי נקרא ר' יצחק רובא).

כבר כתבו התוס' ביבמות ג. ד"ה דאמר רבא, וב"ב פז. ד"ה מי כאן ששני ר' יצחק בר אבדימי הוי, והאמת כן כי אחד היה בזמן רבי והיה התנא שלו בישיבתו, אך האריך ימים אחר רבי והוא נקרא תמיד בשם רבי יצחק בר אבדימי, ואחד היה בזמן רב חסדא ונקרא תמיד בשם רב יצחק בר אבדימי, ונבאר כל אחד ואחד.

זה בלי ספק שר' יצחק בר אבדימי הוא הנקרא בירושלמי ר' יצחק רובא או רבה, כברכות לג: אתמר רב יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו הלכה (כר"א ביו"ט שחל להיות אחר השבת) והמאמר הזה מובא בירושלמי שם פ"ה ה"ב-לה. רבי

יצחק

יצחק רבה בשם רבי הלכה כר״א ביו״ט וכו׳.

וכן שבת מ: אמר רב יצחק בר אבדימי פ״א נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי וא״ל טול בבלי שני ותן, ובירושלמי שם פ״ג ה״ג־יד. רבי יצחק רובא עאל מיסחי עם רבי אמר לו מהו מיתן צלוחיתא גו עגלתא א״ל הבא גו נטלה היא נעשית בבלי שני, ומה שמובא בלשון „אתמר" הוא יען כי גם על ר׳ חייא וחבריו נאמר לשון זה וגם על רבי בעצמו כמבואר בערכם.

והוא היה התנא בישיבת רבי (כר׳ יעקב בר קורשאי בישיבת אושא) וזה שאמרו מע״ש רפ״ה זונא (או זוגא) שאל לרבי מה ניתני כרם רבעי או נטע רבעי א״ל פוקון שאלון לר׳ יצחק רובא דבחנת ליה כל מתניתא, ר״ז מקבל לסביא דהוון ביומוי דר׳ יצחק רובא דלא בחנון כל מתנייתא מיניה, וזה שאמר מו״ק יא. מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כר׳ יוסי.

ומצינו אותו שאומר תמיד בשם רבי כברכות לג. שאמר משום רבינו (ובזה לא פירש״י שהוא רב כדפירש ל: יען כי ידוע שהכונה שהוא רבי וכבירושלמי שם), וכן יבמות מה. כי אתא רב דימי א״ר יצחק בר אבדימי משום רבינו עכ״ום ועבד הבא על ב״י הולד ממזר, ופירש״י שהוא רבי, וזה יען שרב סובר שם שהולד כשר, וכן לא נוכל לומר שהכונה על ר׳ יהודה נשיאה כדעת החכם גרעץ בח״ב צד 486, כי מפורש בירושלמי קידושין פ״ג ה״יב ר׳ ינאי בשם רבי — הולד ממזר וריב״ל בשם ר״ג בנו הולד מזוהם, ור׳ יונתן עם ר״י נשיאה הורי הולד כשר.

וברכות ל: אתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו הלכה כר״י, ובכתובות נו: אמר משום רבינו הלכה כרא״בע ופירש״י שהוא רב, ונדחק רש״י לפרש כן יען כי שם חולק עם ר״נ אמר שמואל, וברכות ל: נאמר בשם אתמר, אבל התוס׳ בכתובות נו: חולקין על רש״י וצדקו בזה מאוד שא״כ תסתיים מזה דרב הוא דאמר הלכה כרא״בע.

וכן פסחים נד. אר״י בר אבדימי אע״פ שרבי מפזרן חוזר וסודרן וכו׳, ובר״ה פ״א ה״ג ר׳ יצחק רבה שאל לרבי, וברכות פ״ו ה״א־מא. ר׳ אבא בר יעקב בשם רבי יצחק רובא, רבי כשהוא אוכל בשר וכו׳.

וזה ר׳ יצחק בר אבדימי היה רבו דרב ומסר לו לשון הברייתות שזה היה התמנותו בישיבת רבי, וזה שמצינו חולין קי. כי סליק ר׳ אלעזר אשכחיה לזעירי (תלמידו דר׳ חייא) א״ל מי איכא תנא דאתנייה „לרב" כחל אחויה לר״י בר אבדימי, א״ל אני לא שניתי לו כחל כל עיקר, ובב״ב פז. ושם איתא מי כאן תנא „דאתנייה רב" מדות אחויה ר״י בר אבדימי, ופי׳ הרשב״ם שרב שנה לריב״א מדות, ור״ת הקשה באמת קושיא גדולה עליו שא״כ איך אמרו בחולין שם הלשון שאמר לר״א אני לא שניתי לו, ה״ל למימר אני לא שניתי ממנו, ומזה אומר ר״ת ששנים היו אחד בימי רב ואחד בימי רבא, ואם כי בל״ס האמת כדברי ר״ת ששנים היו, אבל עדיין הקושיא במקומה עומדת בין לפי׳ הרשב״ם שסובר שהיה תלמידו דרב ובין לרשב״א מובא בתוס׳ ב״ב שם ששם הוא ר״י בר אבדימי תלמידו דרב, א״כ איך היה בימי רבא, שבזה צריכים אנו ליתן לו אריכת ימים יותר מדאי? אבל בלי שום ספק שגם בב״ב צ״ל כמו בחולין „דאתנייה לרב" ומה שהקשו שא״כ איך א״ל ר׳ יצחק בר אבדימי לר״א הא אתמר עלה א״ר אבהו, ולכן רוצה לומר שהיה תלמידו דרב, נאמר לו ולטעמך ג״כ יקשה איך תלמידו

דרב יביא ראיה מר׳ אבהו שהיה תלמיד ר׳ יוחנן ?

אבל האמת שכן דרך הגמרא להביא המאמר על שם האמורא שעל שמו נקבעה ההלכה בבהמ״ד, ור׳ יצחק ב״א אמר אך הלשון הא אתמר עלה משום יאוש בעלים נגעו בה, ובעלי מסדרי הגמרא הוסיפו תיבת ר׳ אבהו יען שעל שמו נקבעה המאמר הזה, וכמו שמצינו סנהדרין נו. אר״נ אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכה כדשלח רבין משמיה דרי״ברח, וידוע שרבין היה מאוחר הרבה, וכן מעילה ז: א״ל ר״י לרש״בל — האמר עולא, וידוע שעולא היה תלמידו דר״י, אבל באמת היה בימי רבי וכאשר הבאנו לעיל, וכבר האריך בזה הגאון בר״הר בכמה מקומות בספרו.

ומצאתי בירושלמי חולין יט. (הנדפס כעת) וז״ל שם כהנא ור׳ יוסי בר חנינא הוון יתבון קומי דר׳ יצחק רובא וגרסין הדא מתניתין, חדא בעא — וחורנא בעי — א״ל תרין חבימין בעין מילי דחכמותא דנגר בר נגרין לא מפריק להו, וצ״ל שהם למדו ממנו גרסות משניות וצ״ע.

האומרים בשמו מצינו ר׳ אבא בר יעקב כברכות פ״ו ה״א־מא..

ר׳ יעקב בר אירי בשמו כברכות פ״ה ה״ב־לה..

וביומא כא: א״ר יצחק בר אבדימי במוצאי יו״ט האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה, נראה שהוא רי״בא התנא יען שנזכר שם בשם „רבי יצחק״.

רב יצחק בר אבדימי.

היה כפי הנראה בישיבת רב חסדא כחבר לו, והיה לו שמה צביון מיוחד שהיה הבקי היותר גדול במקרא, וכשנשאל במתיבתא מה״מ, או מאי תלמודא, או מאי קרא, אז בא תיכף ר״י בר אבדימי וגילה לנו הפסוק והרמז שבתורה, וזה שגילה לנו רבא בזבחים מג: אמר רבא כל קרא דלא מפרש ליה רב יצחק בר אבדימי לא מיפרשא, הכי ארי״בא הואיל ופתח הכתוב, וביבמות ג. אמר רבא אמר לי ר׳ יצחק ב״א אתיא הנה הנה.

וחולק תמיד עם רב חסדא וכמעט כולם המה בעניני קראי כסנהדרין נו. מאי משמע רב חסדא ור׳ יצחק ב״א חד אמר סרו מהר מן הדרך, ושם קי. ומנחות צח. מאי ועלהו לתרופה רי״בא ורב חסדא ח״א וכו׳, ומנחות סג. סומא מ״ט לא, רב חסדא ורי״בא ח״א אתיא סמיכה וכו׳, ובסנהדרין צו: ר״ח ורי״בא ח״א דמות דיוקנו וכו׳.

וכן כל מאמריו בש״ס שמה אך כעין זה כשבת עז: אבעיא להו אוממות או עוממות ארי״בא ארזים לא עממוהו, ופסחים סז. תנא תנא קמיה דרי״בא ויצא אל מחוץ למחנה — א״ל אכתי לא עיילתיה — אלא אימא מחוץ למחנה זו מחנה לויה, וביצה יב. תני תנא קמיה וכו׳, (ומזה אנו רואים כי זה רי״בא אין זה שהיה בימי רבי שהיה הוא התנא בעצמו).

וביומא כא: ארי״בא אמר קרא וכפר, ובסנהדרין טז: צט: ארי״בא מאי קרא וכו׳, ובהוריות ח. מנה״מ ארי״בא נאמר ואשם בחטאת וכו׳, וזבחים נו. אמר מנין לדם שנפסל — שנאמר, ומנחות עח. מאי תלמודא ארי״בא תהיינה כתיב, ובחולין קכז. ארי״בא על הארץ להוציא ספק טומאה.

וכן נזכר נדה כ. אר״י אמר שמואל וכולם אין בודקין אלא ע״ג מטלית לבנה אמר רב יצחק בר אבדימי ושחור ע״ג לבן.

ובזבחים כח. אמר אביי כי אתא רב יצחק בר אבדימי אמר, רבה סמיך אדתני תנא וכו׳, ולא שהיה בא״י ובא לבבל כי לא מצינו בשום מקום שהיה בא״י וגם נזכר תמיד בשם רב יצחק, וגם לא מצינו אותו עם אחד מאמוראי דא״י, אך פשט

הפשוט

הפשוט שבא מסורא מקום רב חסדא לפומבדיתא מקום רבה ושם למדו ממנו אביי ורבא דרכו בקידש,

רב יצחק בר אבין.

ביוחסין מביא שהיה בזמן רבה, והצדק אתו בקידושין עז. אמר רבה ה"ק איזו חללה מוזכרת — מאי מוזכרת א"ר יצחק בר אבין וכו'. ובזבחים מב. אמר כגון שפיגל — א"כ מ"ט דרבנן אמר רבא וכו'. ובזה אנו רואין שרבא מפרש דבריו והוא מפרש דברי רבה, וכן ר"ה יז. שרבא מוסיף על דבריו.

ונזכר כתובית מה:, ב"ק עו., שבועות כו., בכורות לח. כולם בעניני הלכה שמתרץ דברי הקודמין.

רב יצחק בר אדא
או בריה דרב אדא.

בחולין טו: אר"י בר אדא אמר רב, וברכות ד. ארי"בא ואמרי לה רב יצחק בריה דרב אדא מאי קרא וכו', ובעירובין כ: אמר רי"בא לא הותרו פסי וכו', ובמד' תהלים פ"צב־יא אר"י בר אדא מה התמרה צילה רחוק ממנה כך צדיקים שכרן רחוק מהן עד לע"הב שנא' וכו'.

יצחק בר אוסטייא.

נזכר יבמות רפ"א־ג אמר, רש"בל בעי, ואפשר שהוא ר' יצחק עטושייא עיין ערכו.

ר' יצחק בר אוריין.

נזכר שבת פ"י ה"ו, ומשמע שם שהיה בזמן ר' ירמיה,

ר' יצחק בר אחא. ערך ר' יצחק (סתם).

ר' יצחק בר אלישיב.

אדם גדול ובעל מופת בדור הרביעי בא"י, כאשר יסופר עליו תענית כג: שר' מני (בנו של ר' יונה) הוה שכיח קמיה דר' יצחק בר אלישיב וסיפר לו שעתירי דבי חמיו קא מצערי ליה אמר ליענו ואיענו, א"ל קא דחקו לי (שמבקשים ממני פרנסה) אמר ליעתרו ואיעתרו, אמר לא מקבלי עלי אינשי ביתי (שאשתו לא היתה יפה) א"ל מה שמה חנה, תתייפי חנה ונתייפת, א"ל קא מגנדרא עלי (תתגאה עלי) א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וכן היה.

והיו לו שני תלמידים אמרו לו שיבקש רחמים עליהם שיתחכמו ולא רצה ואמר להם עמי היתה ושלחתיה.

ונזכר סוכה יט. ובירושלמי שם פ"א ה"יא מתרץ קושית רב אושעיא ור' אבא. וכן נזכר ברכות פ"ז ה"א, מע"ש פ"ב סה"ב.

ופטירתו מצינו ע"ז פ"ג ה"א כשנפטר איתעקרון שבעין איתקופין מבעלי בתים דגלילא, אמרין דהוה תליין בזכותיה, ובמו"ק כה: כשמת ר' אלישיב איחתרו ע' מחתרתי וגרסת ע"י ר' יצחק בר אלישיב, וביוחסין כתב שהיה בזמן ר' יוחנן ואולי היה כתוב ר"י והוא ר' יונה.

ר' יצחק בן אלעא (ס"א בן אלעזר).

בפסחים קיג: אמרו הוא ר' יצחק בן טבלא, הוא ר' יצחק בן חקלא, הוא ר' יצחק בן אלעא (ס"א אלעזר). וביוחסין השלם מביא גרסא יקרה ואמיתית וז"ל ר' יצחק נפחא הוא ר"י בן טבלא, הוא ר"י בן חקולא, הוא ר"י בן אלעזר, ומפרש שתרי מילי נינהו, היינו שר' יצחק נפחא הוא ר"י בן טבלא, ור' יצחק בן חקולא הוא ר"י בן אלעזר וכן מובא הגרסא בדק"ס שם אות ק' מכ"י א"פ, וכבר הארכתי בערך ר' יצחק נפחא שהאמת כן הוא, ונביא כאן ראיה שר' יצחק בן חקולא הוא ר"י בן אלעזר, כי בכתובות פ"יג סה"א ר' בא בר זבדא בשם ר' יצחק בר חקולא ב"מ ששנינו אר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כיוצא בו. ובכתובות קט. א"ר יצחק בן

אלעזר

אלעזר משמיה דחזקיה כ"מ ששנינו אר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו. ומה שר' אבא בר זבדא אמר בשמו לא שהיה תלמידו אך יען שהיו בידו קבלות מחזקיה והוא מסר לר' אבא בר זבדא. וכן מצינו ערלה פ"א ה"ב ר' יצחק בר חקולי בשם חזקיה, ובכתובות קט., ע"ז מה. ר' יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה.

וכן היו בידו קבלות מאמוראי דור הראשון כדמצינו שאמר בשם ר' יהודה נשיאה א) ככתובות פ"ב ה"ט, גיטין פ"ג ה"ד, ובעירובין פ"ז ה"י ר"י בן חקולא בשם ר' יוחן נסייא. בשם ר' הושעיא כגיטין רפ"ח, בשם ר' ינאי יומא רפ"ד.

וכן היו בידו קבלות בשם ר' שמעון בר רבי (שהוא האריך ימים יותר מאחיו ר"ג כמפורש בערכו) כסוכה ספ"א וכתובות פ"ב ה"ז ר' יצחק בר חקולא, ר' שמעון בר רבי הורי באילין על פתח וכו', (ובפ"מ שם מפרש שר"י בן חקולי ור"ש בר רבי הורו והוא שגגה).

וכן מצינו פאה פ"א ה"ד, נדרים פ"ח ה"א ר' יצחק בן חקולי ורי"בל תרווייהון אמרין וכו', ובל"ס לא שהיה חברו דרי"בל אך שניהם אמרו ד"א, ובסוף ימי ר' יוחנן היה כבר גדול הדור וכדמצינו מו"ק כה: כשנפטר ר' יוחנן הספידו ר' יצחק בן אלעזר ופתח ואמר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים.

ובאמת התרועע עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן כמו"ק כ. יתיב ר' חייא בר אבא ור' אמי ור' יצחק נפחא אקילעא דר' יצחק בן אלעזר. ובעירובין נד: יספר ר"י בן אלעזר על ר' אלעזר בן פדת כשהיה בציפורי (והוא כשבא לא"י ולמד אז לפני ר' חנינא) שפ"א בא אדם ליטול בגדו ומצא בו שרף.

והנה בברכות פ"א סה"ה מצינו דבר נפלא שאמרו שם התיב ר' יצחק בן אלעזר קומי ר' יוסי מכיון דתימר אחר חיתומיהון אין אומרין ברכה פסוק, אמרין חכימי הדין טליא דהוא סבר מהו אחר חיתומיהון שאם היה עומד בשחרית ושכח והזכיר את של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא. ולהבין איך קראו ר' יוסי הדין טליא. ואף שמצינו שאמר כן ר' יוחנן על ר"ל במעילה ז: קצצתינון לרגלוהי דינוקא אף שהיה אז כבר גדול הדור תלמיד חבר לר"י, אבל יותר נראה כגרסת הירושלמי בתענית פ"ה ה"ג ושם, אמרין הכן הוא הדין מלייא, וכן הוא הגרסא בירושלמי ברכות דפוס קישטנטינא התיב ר' יצחק בר אלעזר קומי ר' יסא — אמרין הכין הוא הדין מליא וכו'.

וכפי הנראה שלעת זקנותו הלך לו לקיסרין והיה תחת צל ר' אבהו, וזה שמצינו דמאי פ"ב ה"א־ו. א"ר מנא אזלית לקיסרין — שאלית לר' יצחק בן אלעזר וא"ל כך נהג זוגא שוריי, ר' יצחק ב"א בשם זוגא דקיסרין. וכן מצינו שר' אבהו אמר בשמו כב"ב פ"י ה"א.

ומצינו יומא עח. עמד ר' צדוק בן חלוקה על רגליו ואמר אני ראיתי את ר' יוסי בן זמרא — א"ל ר' אבא לא כך היה המעשה וכו'. ובאמת לא מצינו בשום מקום שם ר' צדוק בן חלוקה, אבל גרסת היוחסין ודק"ס יותר נכונה עמד ר' יצחק בן חקולה על רגליו — ואמר לו ר' אבהו (ומלת חקולה הוא גם בדפוס ווינציא ושאר הדפוסים הישנים), ואפשר שיען שדר אח"כ בקיסרין לכן נקרא בשם זה כתנחומא בהעלותך־טז א"ר יצחק בן אלעזר דקיסרין מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה סוליים לרגלה. והמאמר מובא בירושלמי שבת פ"א סה"ג ושם סתם אר"י בן אלעזר, וזה כמו שאמרנו שסתם ר"י בן אלעזר הוא רי"בא דקיסרין.

ונזכר בהלכה סוכה לה:, יבמות סה:, והיו לו תלמידים גדולי הדור כדמצינו

שבת

שבת כט: אבין ציפוראה גרר ספסילא בעיליתא דשישא לעילא מר׳ יצחק בן אלעזר א״ל וכו׳.

ר׳ הושעיא בר שימי תלמידו ככלאים פ״ו ה״ג א״ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר׳ הושעיא בר שימי בשם ר׳ יצחק בן אלעזר, ובשבת פ״יא סה״ה, מו״ק פ״ב ה״ג ר״י בן אלעזר מפקד לר׳ הושעיא ב״ש.

וכן ר׳ מני כדלעיל.

ר׳ ייסי בן ייסי בשמו בתרומות ספ״א.

ר׳ שמואל בר אבדימי שאלו כשבת פ״יט ה״א.

ר׳ תנחומא בשמו בבכורים פ״א ה״ג.

מאמריו היקרים באגדה מה שהבאנו לעיל מירושלמי פ״א סה״ג מה שעשת חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסולייסה.

וברכות פ״ז ה״ג ומגילה ספ״ג מאמרו היקר יודעין היו הנביאים שאלוהן אמיתי ואינן מחניפין לו, והמאמר מובא יומא עט: ושם חסר תיבת ר׳ יצחק בן ונשאר אך ר׳ אלעזר, ובמ׳ תהלים איתא ר׳ יעקב בר׳ אלעזר והיה כתוב ר״י והוא ר׳ יצחק.

ובמע״ש פ״ה סה״ג אמר (בדרך היינו דאמרי אינשי) בשרותא בעיא מוליי סבא דקיסה מיני׳ וביה (וביצה פ״ב ה״ד גרס סמא דקיסא מיניה וביה) כל גומרא דלא כויא בשעתא לא כייא. והמפרשים הלכו בדרכם למרחוק, ולי נראה ע״פ פשוטו ע״ד שאמרו אי״כר פ״ג־סו ר׳ יצחק בן אלעזר ידע למסרר סעודתה במנין ימות החמה, וזה שאמר כאן בשרותא פי׳ בסעודה כשרוצין לבסמא שתתן טעם טוב צריכין למלאה ממקום אחר היינו למלאותה בבשמים, אבל שתתקלקל הסעודה תתקלקל מעצמה, וזה שאמר דקיסא מיניה וביה, ומביא המשל על בבא בן בוטא שהיה מבית שמאי והוא בעצמו פסק כב״ה, וכן שם מע״ש שהחזיר רא״בע את כל המעשרות.

ונזכר קה״ר פ״ט״ט שקרא לר׳ יהושע בר׳ טומי ולר׳ בורקא עדה קדושה. ובכורים פ״ג סה״ג כשמינה הנשיא דיינין שאינן מהוגנים דרש יעקב איש כפר נבירייא וה׳ בהיכל קדשו, הא ר׳ יצחק בן אלעזר בכנישתא מדרשא דקיסרין (פי׳ שהוא ראוי למנותו שהוא אדם גדול, וזה היה בל״ס אחרי פטירת ר׳ אמי).

רב יצחק בר אמי (או בריה דר׳ אמי).

כפי הנראה ישב הוא ור״ז בב״מד דרב חסדא, וזה שמצינו חולין מט. כי סליק ר״ז — אמר לרב ביבי הכי אמר ר׳ יצחק בר אמי ארי״בל הלכה כר״ש, ובמו״ק י: אר״י בר אמי אמר רב חסדא, ובשבת קכח. איקלע לבי רב חסדא, ומו״ק כה. שהיה בפטירת רב חסדא ואמר להם הדין חכם כיון שהחזירו פניהם וכו׳.

ובתענית טז. ת״ר איזהו רגיל רי״א מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה נ״וכ במדרש בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן, ויהבו ביה רבנן עינייהו בר׳ יצחק בר אמי. ובאמת מצינו שהיה בקי גדול במקרא כסנהדרין ס. אמרו עומדין מנ״ל אר״י בר אמי דא״ק וכו׳, ובנדה כה: אמר אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שנא׳. ושם לא. הגרסא א״ר יצחק בר אמי, וברכות ס. גרס אר״י בריה דרב אמי וצ״ל ר״י בר אמי, ובשבת סב: וברגליהן תעכסנה א״ר יצחק דבי ר׳ אמי מלמד שמטילות מור וכו׳ וביומא ט: הגרסא אך א״ר יצחק אבל בדק״ס גרס אר״י בר אמי. וב״ב קטז. א״ר יצחק דבי ר׳ אמי מלמד שהתנו על שבט בנימין, ובדק״ס גורס בריה דר׳ אמי, ובשבת פ: א״ר יצחק אמרי דבי ר׳ אמי גרסת דק״ס אר״י דבי ר׳

אמי

אמי, וכן נזכר בשם זה סוטה ט:, סנהדרין סג. ונראה שכן צ"ל בנדה לא: וגרסא שלנו אר"י א"ר אמי.

רב יצחק בר אשי.

אמר רב פסחים מה:, וגרסת דק"ס בר אשיאן.

רב יצחק בר אשיאן.

היה תלמידו דר"ה כסוכה מב. א"ר שמואל בר חתאי א"ר המנונא סבא אמר רב יצחק בר אשיין אר"ה אמר רב, וכן הוא גיטין לט., והיוחסין כתב שהיה תלמידו דרב וכונתו מפסחים מה: אר"י בר אשי אמר רב וגרסת דק"ס בר אשיאן אמר רב, וכן יבמות קח: אמר ומודה רב שמותרת לאחיו.

ומאמריו נשארו לנו ע"י תלמידו רב אידי בר אבין כברכות יד. אמר רב אידי בר אבין אר"י בר אשיאן אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמר — כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הק"בה עושה לו חפציו. וכתובות כז. אמר בשמו אם יש שם מחבואה אחת מצלת על הכהנות כולן. ובחולין לג. הרוצה שיבריא וכו', ושם קה. מים ראשונים מצוה אחרונים חובה, ושם קו, נט. לחולין מפני סרך תרומה, ובבכורות לח: אדר וניסן לח וכו'.

רב יצחק ברבי.

בנדרים כט: יתיב ר' אבין ורב יצחק ברבי קמיה דר' ירמיה וקא מנמנם וכו', אך בל"ס צ"ל רב יצחק בר יוסף עיין ערכו.

רב יצחק בר ביזנא.

אמר שמואל כן הוא בשקלים פ"ח ה"ב, אבל בחולין צ: גרס המאמר ר' יצחק בר נחמני, ובתמיד כט. ר' ינאי בר נחמני, ובשניהם צ"ל רב יצחק בר ביזנא כי היה באמת תלמידו דרב (ושמואל) בשבת קי. ההוא בר קשא דפומבדיתא דמרקיה חויא — וספרו לאביי, כשמת רב גזר רב יצחק בר ביזנא (כן הוא בע"י והגיהו עלי חנם ביסנא) דלא לימטיא אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא ואזל איהו אמטי — טרקי חויא ומית. ומזה אנו רואין שהיה אז כבר גדול הדור שע"י נעשה הכרוז, אבל

ר' יצחק בר ביסנא.

היה בר א"י תלמידו דר' אמי ור' אסי וחברו דר' אבא ור' זירא ור' ביבי, כזבחים כ. כי אתא רבין א"ר ירמיה א"ר אסי אר"י — אמר לפניו ר' יצחק בר ביסנא (לפני ר' אמי וכולה רבין אמרה, רש"י, ובחנם מחקו ברש"י תיבת אמי וכתבו ר' ירמיה) רבי אתה אומר כן הכי א"ר אסי אר"י. וכן גיטין נד: הקשה לר' אמי ור' אסי כה"ג ביו"הכפ יוכיח.

ובע"ז לג: שהיה לר"י בר ביסנא מאני דפקיסנא מלינהו מיא אנחינהו בשמשא פקעו, א"ל ר' אבא שאבדם על חנם. ובשקלים פ"ג ה"ב ופ"ח ה"א ר' ביבי הוה יתיב מתני — א"ל ר' יצחק בר ביסנא — בעט ביה, א"ל ר' זריקא בגין דשאיל לך את בעט ביה? א"ל בגין דלא הוות דעתי בי, ובמנחות קג: מתיב לר' ביבי ואישתיק א"ל ר' זריקא מ"ט לא קמהדר מר וכו'. ובזבחים מג: מתיב על דברי ר"ז.

ובנדה נו. מצינו א"ר זירא ל"ק הא בכולן הא במקצתן דתניא א"ר יצחק בר ביסנא משום רש"בי בהם יכול בכולן וכו' ובאמת מובא הברייתא בת"כ פ"יא־קיד ובחגיגה יא. ובנזיר יב. בשם כתמא, ובנדה נפל ט"ס וצ"ל שר"ז אמר שר"י בר ביסנא מביא ברייתא בשם רש"בי ולכן צ"ל דאר"י בר ביסנא דתני רש"בי אומר וזה ברור.

וכן נזכר יומא ה., וביבמות קיג: שנאבדה לו מפתחות דב"המד אתא לקמיה דר' פדת (בנו של ר"א) והורה לו שיביא תינוק וכו'.

יצחק

יצחק בר גופתא.

היה תלמידו דר' מנא כדמצינו תמיד שבעי מר' מנא כמעשרות פ"א סה"ד, שבת פ"ג ה"ה, פסחים פ"ז ה"ז, נזיר פ"ט ה"ג, ע"ז פ"א ה"ט.

ר' יצחק בר גיורי. ערך ר' יצחק בר' יעקב בר גיורי.

ר' יצחק בר זעירא.

נזכר שבת כ: לג:, יבמות צז., ובויק"ר פ"לא-ט מצינו ר' הושעיא בריה דר' שמלאי בשמו. ובילקוט תהלים פ"יט תרע"נ ר' יהושע בשם ר' יצחק בר' זעירא.

ר' יצחק בר חייא.

נזכר ויק"ר פ"כ-ז ומד' שמואל פ"כד-ו.

ר' יצחק בריה דר' חייא כתובה.

בשם האמורא הזה נפלו טעותים רבים וגרסאות שונות, בירושלמי מגילה פ"א ה"ט-י: התיב ר' יצחק בריה דר' חייא כתובה ופי' הפ"מ וקרבן העדה כך שמו ואפשר דהיה סופר. ופסחים פ"א ה"ח-י. התיב ר"י בריה דר"ח כתובה (לר"ז) וגם שם פי' הק"הע כך שמו, ובפ"מ גורס ברובה, והמאמר הזה מובא תרומות פ"ח ה"ד-לב. ושם איתא „ברובה" ופי' הפ"מ שכן צ"ל ולא „כתובה" והוא הנקרא בכ"מ ר' חייא רובה או ברובה. ובמחילה שגג בזה כי ר' חייא רובה ידוע שהוא ר' חייא הגדול ונקרא כן בכל הירושלמי להבדילו מן ר' חייא בר אבא שנזכר בירושלמי בשם סתם ר' חייא כידוע.

וביבמות פ"יג סה"יג ר' מנא אמר לה סתם, ר' יצחק בריה דר"ח כתובה (אמר לה) בשם ר' יוחנן דר"מ היא. ושם פ"יב ה"ד מובא המאמר ר' יצחק בריה דר"ח מטיבא בשם ר' יונה, וצ"ל כתובה בשם ר' יוחנן. ובסוטה פ"ד ה"ג גרס המאמר ר' יצחק בריה דר"ח רובה בשם ר' יוחנן, ובתוס' בכורות יט: ד"ה איש מביאין הירושלמי וגרסי ר' יצחק בדר"ח כהנא, ובל"ס צ"ל בכולן „כתובה".

וברכות פ"ג ה"א-כ: ר' יצחק בריה דרב הוה כתובה (וצ"ל בריה דר"ח כתובה הוה) מטתיה אונס (שאירע לו אבלות) ועלין לגביה ר' מנא ור' יודן והוה חמר טב ואישתון סגין וגהכין, ובחרדים שם גורס ר' יצחק בריה דרבי. ומכל אלו המקומות נראה יותר שצ"ל כתובה ופי' שהיה סופר או שהוא שם מקום והיה חבירו דר' מנא ור' יודן.

ובמגילה פ"א ה"ד-ה מחלוקת ר' בא בריה דר' חייא בר בא עם ר' יצחק בי ר' חייא, אולי חסר תיבת כתובה,

ר' יצחק בר חיפא.

תלמיד ר' אמי וכתב בסה"ד לא מצאתי, אבל הוא טעות הדפוס וצ"ל בר רדיפא וכן הוא ביוחסין ועיין ערכו.

ר' יצחק בר חלוב.

נזכר חולין צט: שר' אמי הוה משדר לקמיה, דמירי בה התירא (דאין בגידין בנותן טעם) משום רי"בל.

ר' יצחק בר חלוקה או בר חלקיה.

נזכר בפדר"כ קפ: בשם ר' יצחק בר חלוקה, והמאמר הזה מובא בויק"ר פ"ל-ג. בשם ר"י בר חלקיה.

ר' יצחק בר חמא.

נזכר מד' תהלים פ"ב-ו אמר כל עסקיו של הקב"ה בקדושה, והמאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ט ה"א ושם גרסא אחרת. ובפס' רבתי פ' אנכי מנחמכם ס"ג ר' יצחק הכהן בר חמא אמר בשם ר' חלקיהו.

ר' יצחק בר בר חנא.

נזכר יומא עז: אמר אנא חזיתיה לזעירי דאזל לגביה רב חייא בר אשי תלמידו, וגרסת דק"ס ר' יצחק בר רב חנא. וב"ק נב. מתרץ שהתליע מתוכו, ובסה"ד ערבב האמורא הזה עם רב יצחק

בריה דרבה בב"ח ביחד, ובאמת שנים היו בזמנים שונים.

רב יצחק בר חיננא או חנינא.

היה תלמיד ר"ה ככתובות ד: א"ר יצחק ב"ח אר"ה, ושם סא: ר"י בר חנינא אר"ה ג"פ. וברכות נב: ר' יוסי בר' חנינא אר"ה צ"ל ר' יצחק בר"ח כגרסת הרי"ף ודק"ס שם אות י', ובנדרים לח: רב יצחק בר חנניה אר"ה, ובסנהדרין לח: ר' יוחנן בר' חנינא וכתב בסה"ד אולי צ"ל ר' יצחק בר"ח, וגרסת דק"ס שם ר' חמא בר"ח.

ר' יצחק בר חנינא בר פפא בר יצחק.

כן מובא בפס' רבתי ס"פ ויקח אליהו כג., והגרא"ז שם מוחק תיבת בר יצחק.

ר' יצחק בר חקולא. ערך ר' יצחק בן אלעזר.

ר' יצחק בר חקורי.

נזכר ב"ר פ"נד"ה, ואולי צ"ל בר חקולא.

ר' יצחק בר טבלאי. ערך ר' יצחק נפחא.

רב יצחק בריה דרב יהודה
(בר יחזקאל).

אביו רב יהודה היה רבו המובהק והשתדל שיתאבק בעפר רגלי חכמים כפסחים קד: עולא איקלע לפומבדיתא א"ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל. לא אזל ושדר לאביי — וכשבא אצל אביו ושאלו היכי אמר, סיפר לו שלא הלך בעצמו אך שלח את אביי, וכעס עליו וא"ל בדרך צחות רברבנותיה דמר וסררותיה דמר גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה. ובקידושין עא: עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה חזייה לרב יצחק בריה דגדל ולא נסיב ושאל לר"י מ"ט לא קא מנסיב ליה איתתא.

ואביו למד עמו מקרא ומשנה כמפורש שבת לה:, יבמות סג:, סנהדרין כב. רב יהודה מקרי — מתני לרב יצחק בריה. ואביו זכה לראותו אדם גדול כתענית יג: אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש. ובעירובין פ: צז. א"ר יצחק לדידי מיפרשא לי מיניה דאבא. ומה שמצינו שבת קנא. אמר רב יהורה אמר רב יצחק בריה דרב יהודה הוא ט"ס ותיבת רב יהודה ליתא ברי"ף והרא"ש ובדק"ס ובערוך ערך רשות. (ובסה"ד לא הרגיש בזה).

וכן שלחו אביו לר"ה כנדה יז: רמי בר שמואל ורב יצחק בריה דר"י תנו נדה בי ר"ה אשכחינהו רבה בר"ה דיתבי וקאמרי וכו'. וכפי הנראה שאע"פ שקבל שאביו ומר"ה אעפ"כ אחרי פטירת רב יהודה כשמלך רבה במקום אביו ישב גם הוא לפני רבה כשבועות לו: רב אחא בר הונא ורב שמואל בריה דרבב"ח ורב יצחק בריה דר"י תנו שבועות בי רבה פגע בהו ר"כ — א"ל רבא בר איתי וכו'.

וכן למד לפני רמי בר חמא ורב ששת כזבחים צו: רב יצחק בר יהודה (צ"ל בריה דרב יהודה, דק"ס) הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזיל לרב ששת, יומא חד פגע ביה (רמי בר חמא) א"ל אלקפטא נקטן ריחא אתי לה ליד, משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת, א"ל לאו משום הכי, מר כי בעינא מלתא מיניה פשיט לי מסברא כי משכחת מתניתא פרכא ליה, ורב ששת וכו', אבל היה אז כבר גדול הדור עד שגם בחיי רבב"ח אמרו נדה כ. ילתא (אשת ר"נ) אייתי דמא לקמיה דרבב"ח וטמי לה, הדר אייתי לקמיה דרב יצחק בריה דר"י ודכי לה.

ומה שמצינו קידושין לב: שהיה בחתונת אבא מר בריה דרב פפא, ור"פ דלי ליה כסא ולא קם מקמיה ואיקפד ר"פ, שם נפל ט"ס כי אי אפשר לומר כן כי ידוע שר"פ היה תלמידו דרבא ואז אפשר שכבר לא היה עוד בחיים רב יצחק בריה דרב יהודה, אך בל"ס צ"ל כגרסת השאלתות קרושים רב יצחק בריה דרב משרשיא שהיה בזמן ר"פ כמבואר בערכו.

הלכותיו מצינו שבת כא. מפרש מאי קיק, ושם צא. מתקיף על דברי אביו. וכן עירובין פד., ביצה טז., מו"ק יז:.

ובאגדה שבת לב. אמר לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו הבה זכות והפטר.

והיה לו בן בשם איסי, ואיסי היה לו בת הנודעת בשם חומה כיבמות סד: שנסבה רחבה דפומבדיתא ושכיב, ונסבה ר' יצחק בריה דרבב"ח ושכיב, וע"פ הוראת ר' יצחק בר יוסף שאמר שדין החזקה הוא בג' פעמים נסבה אביי ושכיב גם הוא, וגם אחרי פטירת בעלה השלישי אביי היתה אז עדיין בימי עלומיה כבתובות סה.

ר' יצחק בר' יוסי.

נזכר זהר תולדות קלח. הוה אתי מקפוטקיא ללוד פגע ביה ר' יהודה וכו'.

ר' יצחק בר יוסי מחוזאה.

נזכר זהר נח סג: ודר בכפר דראמין.

רב יצחק בר יוסף.

בדבר האמורא הזה אשר נזכר בכל הש"ס, ואשר היה בזמן רבה ורב יוסף מהנחותי והביא בידו חבילות חבילות מתורת ר' יוחנן לבבל, לפלא גדול שלא נזכר בשום מקום בירושלמי? וכבר תמהו ע"ז חכמי האחרונים.

וכדי להבין את זאת צריכין אנו לבאר פה בקצרה ענין הנחותי אף שכבר בארנו באריכות בערך רבין ורב דימי, היינו שבימי ר"ה ורב יהודה בבבל ואז היה ר' יוחנן ראש הדור בא"י נתמנו מהישיבות חכמים שהמה יביאו תורת א"י לבבל, ותורת בבל לא"י מה שנתחדש בהמתיבתות ולכן מלא הש"ס בבלי מהלכות ר' יוחנן ור"ה ושאר חכמי הדור, ודברי ר"ה ורב יהודה וחבריהם בש"ס ירושלמי, ומסוגיות הגמרות אנו רואין כמעט תמיד שגם עסקו במסכתא אחת, היינו שאם ר' יוחנן למד בישיבתו מסכתא ב"ק אז למדו גם בסורא ובפומבדיתא ג"כ מס' ב"ק. והנה בימי ר"ה ורב יהודה היו רבה בב"ח ועולא החכמים הקבועין הנקראין בשם נחותי, ובימי רבה ורב יוסף ואח"כ בימי אביי היו רב דימי ורבין ורב יצחק בר יוסף ורב שמואל בר יהודה, ואנו רואין שכמעט תמיד נזכר רב דימי לראשונה ואח"כ כי אתא רבין ושני אלו נזכרין הרבה פעמים בבבלי וירושלמי, ושניהם זכו עוד להיות מתלמידי דר' יוחנן ולשמוע מפיו וגם היו מוסמכים כי גם רב דימי היה נקרא בירושלמי בשם ר' אבידומי נחותה, אבל רב יצחק בר יוסף אף שמצינו כמה פעמים רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כתענית י., יבמות עט: קד., נזיר יא: סוטה ב: ד:, ב"מ לג., ב"ב קלד: קסא:, סנהדרין ד., ע"ז מ: מט: עג., מכות ח., זבחים כו. ל:, מנחות יא: נט: פ., חולין מג. (כמה פעמים) עג:, ובנדה סה: אמר רבי יצחק בר רבי יוסי אר"י צ"ל רב יצחק בר יוסף.

וכן מצינו כי אתא רב יצחק בר יוסף אר"י כשבת מה: נח., עירובין כב., ובע"ז עג. מצינו כולם זה אחר זה כי אתא רב דימי אר"י — כי אתא רב יצחק בר יוסף אר"י — כי אתא רבין אר"י — כי אתא רב שמואל בר יהודה אר"י, וברכות מד. כי אתא רב דימי — כי אתא רבין — כי אתא רב יצחק [בר יוסף, דק"ס], אבל לא מצינו בשום מקום שהיה

בישיבת

בישיבת ר׳ יוחנן, ואדרבא מצינו שהיה תלמידו דר׳ ירמיה (שעלה עם רבו ר״ז עוד בחיי ר׳ יוחנן וגדל והצליח מאוד בלמודו עד שגם בחיי ר״א היה כבר גדול הדור כמבואר בערכו) כגיטין יא: יתיב רב הונא (והוא ר׳ הונא שבא לא״י) ורב יצחק בר יוסף קמיה דר׳ ירמיה וקא מנמנם — א״ל ר׳ ירמיה דרדקי הכי אמר ר׳ יוחנן,

ובחולין מח: רב יצחק בר יוסף הוה קאזיל בתריה דר׳ ירמיה בשוקא דטבחי חזינהו להנך דקיימין צמחי צמחי א״ל (לר׳ ירמיה) לא בעי מר אומצא? (שרצה לידע הדין איך ס״ל לר׳ ירמיה) א״ל מאי אעביד לך דכי אתו לקמיה דר׳ יוחנן משדר להו וכו׳. ובע״ז לג: עדי טייעא אנס הנהו זיקי מרב יצחק ב״י רמא בהו חמרא ואהדרינהו ניהליה, אתא שאיל בי מדרשא, א״ל ר׳ ירמיה כך הורה ר׳ אמי וכו׳. ובנדרים כט: יתיב ר׳ אבין ורב יצחק ברבי קמיה דר׳ ירמיה וקא מנמנם וכו׳ בל״ס היה כתוב ברב״י והוא ר״ת בר׳ יצחק.

וכן קבל מר׳ אבהו כפסחים עב. שאשכח לר׳ אבהו א״ל מתני׳ מאי א״ל — תני מיניה מ׳ זימנין ודמי ליה כמאן דמנחא בכיסיה וכן הוא כתובות נ..

ובחולין י. ר׳ אבהו שדריה לאתויי חמרא מבי כותאי. ושם נו: רב יצחק ב״י הואי ליה ההיא תרנגולתא שדריה לקמיה דר׳ אבהו.

ובב״ב קא. קעא: יסופר שהלוה כסף לר׳ אבא ותבעיה לדינא קמיה דר׳ יצחק נפחא — ולקמיה דר׳ חנינא בר פפי.

וראה זה פלא שלא מצינו בשום מקום שיאמר הלכה או אגדה מפי עצמו והביא אך שמועות והלכות או מר״י או מדורות הקודמין כב״ב קמג. כי אתא רי״בי אמר ההוא דמי, כלילא — אמר רבי וכו׳, ובר״ה ל. כי אתא רי״בי אמר כי מסיים שלוחא דציבורא תקיעה ביבנה לא שמע אינש קל איניה.

וברכות ט. כי אתא רי״בי אמר הא דר׳ אחא בר״ח אריב״ל לאו בפירוש איתמר וכו׳. ושם יא: הא דר׳ זריקא לאו בפירוש איתמר.

ובנזיר מב: ובחולין קה. רי״בי א״ר ינאי. ושם קלב: כי אתא רי״בי אמר אמרי במערבא וכן הוא זבחים פא:.

ובמנחות לג. כי אתא רי״בי אמר כולהו מזוזתא דבי רבי וכו׳.

ומה שמצינו שבת יג: במערבא אמרי א״ר יצחק בר יוסף סינור מפסיק בינו לבינה, זה אך השמיענו איך היה המעשה.

ובפסחים צד: אמרו כמאן אזלה הא דאמר רב יצחק בר יוסף בטמאים הולך אחר העומדים בעזרה, באמת בדק״ס ליתא תיבת בר יוסף.

ועוד מצינו שאמר עליו אביי לשון מה שלא מצינו על שום אמורא אחר ביבמות סד: כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר עובדא הוה קמיה דר׳ יוחנן בכנישתא דמעון — א״ל אביי חזי דקא שרית איסורא וסכנתא, סמך עליה אביי ואזל נסבה לחומה — אמר רבא ומי איכא דעביד עובדא בנפשיה כי האי והא איהו דאמר אבין (הוא רבין) דסמכא, יצחק סומקא (הוא רב יצחק בר יוסף) לאו בר סמכא, אבין ישנו בחזרה, יצחק סומקא אינו בחזרה, ופירש״י ישנו בחזרה חוזר על תלמודו, לשון אחר מצוי כל שעה לפני ר׳ יוחנן — אבל רי״בי אינו מצוי. וקשה מאוד להבין ב׳ פירושי רש״י כי מנא ידע אביי שאינו חוזר על תלמודו כאבין או שאינו מצוי לפני ר׳ יוחנן כאבין.

אבל אביי גילה לנו הסוד למה לא נזכר רב יצחק בר יוסף בירושלמי יען כשהביא אחד מן החכמים הלכות א״י לבבל היו נושאין ונותנין בדבריו אם אמר ההלכה נכונה כאשר יצתה מפי החכם

דא״י, ואפשר שחזר בו, וזה שמצינו כמעט תמיד כי אתא רב דימי אמר כן וכן ואח״כ כי אתא רבין אמר שלא אמר כן וכן או שפלוני החכם חזר בו ממה שאמר, ולכן מצינו כמה פעמים שדרש רב דימי דברים שאמרתי טעות הם בידי, אבל לא מצינו כן אצל רבין, כי רבין היה ידוע להם לבר סמכא המדייק בדברי רבו או בשמועתו, וכן רב דימי ידעו היטב שמדייק ואם טעה חוזר בו ולכן כשחזרו לא״י שלחו עמהם הלכות דחכמי בבל למסרם לחכמי א״י, אבל לא כן היה אצל רב יצחק בר יוסף הוא לא היה בר סמכא וכמו שאמרנו שהיה אך תלמידו דר׳ ירמיה ואפשר שמעולם לא שמע שום דבר מפי ר׳ יוחנן או שהיה אז עול ימים עד שהוצרך לקבל תורתו מפי ר׳ ירמיה שהיה תלמידו דר״ז שבא לעת זקנותו דר׳ יוחנן כמבואר בערכו.

וזה שאמר אביי יצחק סומקא לאו בר סמכא וסובל ב׳ כונות א) שלא סמכוהו שהיה נקרא תמיד אך בשם רב יצחק, ב) שאינו מדייק בשמועותיו כרבין. וכמו שמצינו חולין מג. שאמר בשם ר׳ יוחנן מקשי הגמרא ומי אמר ר״י הכי? והאמר ר׳ יוחנן. (ושם אמרו אמוראי נינהו ואליבא דר״י, ורי״בי אינו סובר הכלל דאר״י הלכה כסתם משנה, אבל בשבת קיב: מתרץ דברי ר׳ יוחנן שאמר הלכה כסתם משנה, תהא משנתנו בסנדל — שלא לשבור דבריו של ר״י, ואינו מתרץ אמוראי נינהו יען כי שם מתרץ אליבא דרבב״ח שסובר הכלל דהלכה כסתם משנה כחולין מג. ולא שיש הבדל בין רב יצחק בר יוסף או רבי יצחק ב״י, כי לא היה בר סמכא וזה אך מבעלי המדפיסים שלא העתיקו כראוי כידוע).

ויען שמצאו שרי״בי לאו בר סמכא כרבין וחבריו לכן לא מסרו לו הלכות חכמי בבל להביא לחכמי א״י.

וזה שאמר רבא בשם אביי אבין „ישנו בחזרה" יצחק סומקא „אינו בחזרה" ולכן לא מצינו אותו בירושלמי כי כשבא לא״י לא הביא מאומה בידו לחכמי הדור, וכאשר הבאנו לעיל שלא מצינו ממנו בפ״ע שום הלכה.

ורב יצחק בר יוסף ירד כמה פעמים לבבל כי מצינו אותו עוד בחיי רב ששת בבבל כב״ב קלד: כי אתא רי״בי אר״י בעל שאמר גרשתי את אשתי אינו נאמן, מנפח רב ששת בידו אזל ליה הואיל דרב יוסף.

וכן בא בימי אביי כזבחים פא: כי אתא רי״בי אמר אמרי במערבא — א״ל אביי ונימא מר וכו׳. וכן ברכות מב: רי״בי איקלע לבי אביי ביו״ט חזייה אביי דבריך אכל כסא וכסא א״ל לא סבר לה מר להא דרי״בל — א״ל נמלך אנא, וכן יבמות סד: שסמך אביי עליו ונסב לחומה.

וכשהתגברו הגזירות בא״י בסוף ימי אביי ורבא ואז ירדו כל הנחותי וכמה מחכמי א״י לבבל, אז בא גם רב יצחק ב״י וזה שמצינו חולין קי. רבין ורי״בי איקלעו לבי רב פפי — אייתו לקמייהו תבשילא בכחל, רי״בי אכל, רבין לא אכל, אמר אביי רבין תכלא וכו׳. וביוחסין כתב רב יצחק ב״י אמר לרבא, וזה לא מצינו בשום מקום.

מדבריו הפרטים מצינו ע״ז עה: שזבן מנא דמרדא מעכ״ום סבר להטבילה א״ל ההוא מרבנן ור׳ יעקב שמיה לדידי מיפרשא לי מיניה דר״י וכו׳, ובסנהדרין קא: יסופר עליו שאיבלע בארזא ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה.

יצחק בר יונתן.

נזכר בירושלמי נדה ספ״ב שהוא ורב [הונא] הוון יתבון אתאת חדא איתתא ושאלתון א״ל יצחק בר יונתן — א״ל ר״ה כן אמר רב וכו׳.

יצחק דבי ר׳ ינאי.

כן הוא יומא פו. אמר היכי דמי חילול

השם כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו, אבל צ"ל ר' יצחק בריה דר' אמי כגרסת דק"ס.

ר' יצחק בר יעקב בר גיורי.

היה תלמידו דר' יוחנן כדמצינו אותו תמיד שהיה שולח (מא"י לבבל) משמיה דר' יוחנן כעירובין סב., מו"ק יח., כתובות מו., חולין קא:, ומצינו תענית כט: ר' יצחק בר גיורי משמיה דר"י וחסר תיבת בר יעקב באמצע.

ומה שכתב היוחסין שהיה בזמן רבי נחסרו הקווין שהיה כתוב רב"י והוא ר' יוחנן.

ר' יצחק בר כהנא.

נזכר שבת פ"ח ה"א, אך הוא ט"ס וצ"ל ר' יצחק בר ביסנא כדמובא המאמר בשקלים פ"ג ה"ב ופ"ח ה"א.

ר' יצחק בר מנחם.

נזכר מד' תהלים ספ"לד אמר כל צדיק וצדיק יש לו עולם בפ"ע.

ר' יצחק בר מרי. ערך ר' יצחק קסקסאה.

ר' יצחק בר מריון.

בירושלמי סוכה פ"ב ה"ה שאל מר' אלעזר, ובילקוט תהלים רמז תתנט אמר בשם ר"ל החסד היא מעולם (והמאמר הזה נזבע מירושלמי פאה פ"א ה"א־ב: ושם ר' יוחנן בר' מריון בשם ר' יוחנן), וביבמות ספ"ו אמר בשם ר' חנינא. ובתנחומא ראה־טז ר' עזריה ור' יונתן בן חגי ור' יצחק בר מריון בשם ר' יוסי בר' חנינא, וב"ר פ"עד־י ר' עזריה בשם ר' חגי ור"י בר מריון, וכן צ"ל במד' תהלים פ"לא־ו (ושם בן תרדיון בטעות) וכדאיתא שם פ"עח־יט.

ונזכר שבת פ"ב ה"ו שאמר אילולי דכתיב הנותן בים דרך — כיון שהיה אדם יורד לתוכו הוא מת, ומובא המאמר במ' תהלים פ"קד־כג.

וכן נזכר ב"ר פ"ו"ה, ובקה"ר פ"ג־יא ר' איבו ור"ה בשמו.

ר' יצחק בר משרשיא.

נזכר בירושלמי שבת פ"יב ה"ד אמר בשם רבנן דתמן.

רב יצחק בריה דרב משרשיא.

היה בזמן רב פפא בע"ז ח: שהגמרא מקשי על ר"פ והא רב יצחק בריה דרב משרשיא איקלע — שאני ר"י בריה דר"מ דאדם חשוב הוא. ובקידושין לב: (לגרסת השאלתות קדושים) שהיה בחתונת אבא מר בריה דריה דרב פפא ודלי ליה ר"פ כסא ולא קם מקמיה ואיקפד ר"פ,

ובחולין קד: איקלע לבי רב אשי אייתו ליה גבינה אכל, אייתו ליה בשרא אכל ולא משא ידיה א"ל והתני אגרא — אמר להו הנ"מ בלילא וכו'.

ונזכר עירובין לב:, ע"ז יד. טו., מנחות כד: (ורב אשי מתרץ קושיתו).

ר' יצחק בר מתני.

היה תלמידו דר' יוחנן, ונזכר אך פ"א בירושלמי ע"ז פ"ג ה"יא ר' יצחק בר מתני הוה מיסתמיך בר' יוחנן (ששימש לר"י וארח לחברה אתו) מטון צלמא דבולי א"ל מאי ניעבור קומוי א"ל עבור קומוי וסמי עיניה.

ר' יצחק בר נחמני. ובירושלמי בר נחמן.

הוא היה תלמיד שמואל כדמצינו ר"י בר נחמני אמר שמואל כר"ה יג:, סוכה ל. (ובירושלמי שם פ"ג ה"ו ר"י בר נחמן אמר שמואל), חולין צ. (ובתמיד כט. איתא המאמר בטעות ר' ינאי בר נחמני וצ"ל ר' יצחק). ב"מ ספ"א ר"י בר נחמן אמר שמואל, ובחולין נ. איתא ר' יעקב ב"נ אמר שמואל וצ"ל ר' יצחק ב"נ.

ועלה לא"י בהיותו עוד צעיר לימים ונשאר שם כי לא מצינו אותו עם שום אמורא דבבל, וכשבא לא"י מצא עוד את זקני הדור כר' חנינא וקבל ממנו בע"ז

פ"א

פ״א ה״ד ר״י בר נחמן שאל לר׳ חנינא יריד עזה מהו א״ל הלכת לצור מימיך, וזה ר׳ חנינא הוא ר׳ חנינא הגדול שאמרו שם שלא אמר מימיו מה שלא שמע מרבו וזה מפורש בשבועית פ״ו ה״א־יח. ר״ה הגדול ששאלו רש״בל.

ורבו המובהק היה רי״בל כחולין מה. בעי מרי״בל, וברכות לד:, חולין מה. אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרי״בל, וביומא עח: עמד ר״י בר נחמני על רגליו ואמר אני ראיתי את רי״בל שיצא בסנדל וכו׳ (ובירושלמי שם רפ״ח המאמר ר״י בר נחמן).

אמר בשם רי״בל כברכות פ״א ה״ה־י. פ״ד ה״א, תרומות פ״ח ה״ג, יבמות פ״ח ה״א לה: ושם יספר מעשה שרי״בל היה בלודקיא והוה תמן ר׳ יודן נשיא וכו׳. ובעירובין רפ״א ר׳ נחמן בר יצחק בשם רי״בל צ״ל ר״י בר נחמן כדאמר שם לא כן אמר ר״י בר נחמן בשם רי״בל.

וכן קיבל מר׳ אושעיא כדמצינו ר״י בר נחמני א״ר אושעיא כשבת לז., חולין מט. יבמות פ״ח ה״א־לו:.

וכן אמר בשם ר״ל כבכורות יג., שביעית פ״ו ה״א־יח..

ומר׳ אלעזר כחולין מה. שאמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר״א, ובנדה מח. רי״בנ אר״א, ואמר ר״ז אזכה ואיסק ואגמר לשמעתא (דרי״בנ) מפומיה דמרא (ר״א).

וכן מצינו ברכות פ״ה ה״ב שאמר בשם ר׳ חנינא בן גמליאל ואפשר שצ״ל בש״ר חנינא בר חמא.

חבריו היו כל גדולי תלמידי דרי״בל ור׳ יוחנן, כר׳ שמעון בן פזי ור׳ שמואל בר נחמני שחולק עמהם מגילה כג., סנהדרין י., שבועות טז:.

והוא ור׳ יעקב בר אידי היו פרנסין כירושלמי סוף פאה, והוו יהבון לר׳ חמא אבוה דר׳ אושעיא (עיין ערך נחמני), ובנדה פ״ב ה״ז ר״י בר נחמן ור׳ אבודמא דמן חיפא הוו יתבין אתא חד בר נש א״ל רי״בנ לר׳ אבודמא וכו׳.

האומרים בשמו מצינו שר״ז שאלו כיבמות פ״ח ה״א.

ר׳ יעקב בר אחא בשמו ככלאים פ״ב ה״ג, יבמות פ״יא ה״ב.

ר׳ יצחק בר נפתלי.

נזכר כתובות צו. אמר לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא כוותך, וגרסת היוחסין ר׳ יעקב בר נפתלי וכן הוא גרסת הרי״ף והרא״ש, ושם פד: בתו״רה והוא שתפס.

ר׳ יצחק בר סברון.

נזכר זבחים ט. מתקיף על דברי ר׳ יוסי בר אבין.

ר׳ יצחק בר סימון.

נזכר איכ״ר פ״א פסוק דרכי ציון, מפרש בתולותיה נוגות אלו ת״ח שהיו נאים כבתולות ונעשו כדונג.

ר׳ יצחק בר פנחס.

נזכר חולין כז: רב יהודה אמר משמו אין שחיטה לעוף מן התורה, ובאבות דר״נ פ״כט־ז אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה, יש בידו הלכות ולא מדרש לא טעם טעם יראת חטא — הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו ואל תבא לבין המחלוקת ואל תשתדל לראותו, שב במקום הברים והוי זנב לאריות ואל תהי ריש לשועלים. וקשה מאוד לומר שהוא ר׳ יצחק בר פנחס מה שאמרו פסחים קיד. ר׳ יצחק בר פנחס דאגדתא, ויותר נראה שהוא מאחרוני התנאים.

ר׳ יצחק בר פנחס דאגדתא, ערך ר׳ יצחק סתם.

ר׳ יצחק בן פרנך.

נזכר כלה רבתי רפ״ג אמר כל עונות של אדם חקוקין לו על עצמותיו.

ר׳

ר' יצחק בן קצרתא.

נזכר מר' שמואל פ"כו"ה אמר בשם ר' יונה. ועיין ערך ר' יוחנן בן קצרתא.

ר' יצחק בר קפרא.

בקה"ר פ"ט-ח אמרו בר קפרא ור' יצחק בר קפרא אמרי (משל) לאשתו של בולדרים, והג"רדל כיון יפה שצ"ל בר קפרא ור' יצחק אמרי, בר קפרא אמר משל וכו', וע"פ טעות נתערבו בו משלים יחד.

רב יצחק בריה דרב.

כן מובא ביוחסין וסה"ד, ולא נרשם מקומו. והאמת כן הוא מו"ק יז: לגרסת הרי"ף והרא"ש שאמרו שם מאי תברא א"ר יצחק בריה דרב, אבל בב"י הרי"ף איתא כהוגן רב יצחק בריה דרב יהודה כדמובא בדק"ס.

ומה שמצינו בירושלמי ברכות פ"ג ה"א-כ: ר' יצחק בריה דרב כבר בארנו בערך ר' יצחק בריה דר"ח כתובה שכן צ"ל שם בריה דר' חייא כתובה.

רב יצחק בריה דרבה בר בר חנא.

היה בזמן רבא כסוכה מג: שא"ל רבא בר אוריא תא ואימא לך מלתא מעלייתא דהוה אמר אבוך.

ונפטר עוד קודם אביי כיבמות סד: שנשא את חומה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה אחר מיתת בעלה רחבה מפומבדיתא, ומת גם הוא ונסבה אביי. ואין זה רב יצחק בר בר חנא כמבואר בערכו.

רב יצחק בר רדיפא.

הוא היה בבבל תלמידו דר"ה כשבת כג: רב יצחק בר רדיפא אר"ה, ואח"כ עלה לא"י והיה תלמידו דר' אמי ככתובות קו, שמות רבה פ"מב-ט רבי יצחק בר רדיפא א"ר אמי (ויען שנסמך שם לכן קראוהו בשם רבי), ובשביעית פ"ט ה"ד (בסה"ד איתא בטעות שבועות) רבי יצחק בר רדיפא

הוה ליה עובדא אתא שאל לר' ירמיה א"ל הלא אריות לפניך ואתה שואל לשועלים, אתא שאל לר' יאשיה.

רב יצחק בר שילא.

נזכר קידושין לב. אר"י בר שילא א"ר מתנא אמר רב חסדא.

רב יצחק בר שמואל בר מרתא.

קרוב הדבר לומר שאבי אביו מרתא היה אחי אבי רב כסנהדרין ה. שאיבו וחנא ושילא ומרתא ור' חייא היו כולם אחים, ויען שחושב את איבו לראשונה ואת מרתא לאחרונה יכול מאוד להיות שרב שהיה בנו של איבו היה קשיש הרבה משמואל בר מרתא קרובו ולכן מצינו פסחים קג: רב שמואל בר מרתא אמר רב, ובמגילה טז: אמרו אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא.

ובני רב יצחק היה תלמיד מובהק לרב כפסחים קו: אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש, א"ל רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שכחינהו לשמעתתיה, זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב וכו'.

ואמר תמיד בשם רב בברכות מו., יבמות כד:, גיטין יג. סג:, קידושין סה:, מנחות כט:, חולין נא. עד. צב:, ובברכות ג. רב יצחק בר שמואל משמיה דרב חסר תיבת בר מרתא כדמובא בדק"ס.

ובע"ז לו. א"ל שמואל לרב בשלמא לדידי — היינו דכי אתא רב יצחק ב"ש בר מרתא ואמר דריש ר' שמלאי בנציבין שמן ר' יהודה (נשיאה) וב"ד נמנו עליו והתירוהו וכו'. וכבר בארתי בערך רב שהיתר השמן היה כשהתישב רב בסורא ואז אירע שרב יצחק בשב"מ הלך לנציבין, וכן הוא בפירוש בירושלמי שבת פ"א ה"ד שאמרו יצחק בר שמואל ב"מ נחת לנציבין. והוא הביא משם ששמע מר' שמלאי שר"י נשיאה התיר השמן, אבל

היה

היה אז עוד עול ימים ולכן לאחר פטירת רב ושמואל ישב לפני ר"ה ככל תלמידי דרב, ככתובות כא: ששאל מרב הונא. ופסחים לג: אר"י בר שמואל ב"מ אר"ה (כן הוא בדק"ס ובגמרא איתא רבא דבי רב יצחק בר מרתא והוא ט"ס).

וכל תלמידי דרב ושמואל היו חבריו. רב כהנא כנדה כו: שאמרו יתיב רב יצחק בש"במ קמיה דרב כהנא ויתיב וקאמר אמר רב יהודה אמר רב — א"ל (רב כהנא) ומי אמר רב הכי — אישתיק, א"ל (רב כהנא) דלמא כאן — א"ל את אמרת לשמעתתיה דרב (אתה מפרש דברי רב מדעתך) בפירוש אמר רב הכי.

וכן עם רב נחמן כמנחות פא. יתיב קמיה דר"נ ויתיב וקאמר — א"ל ר"נ עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר? ובחולין לה. יתיב קמיה דר"נ ויתיב וקאמר — מתיב רמי בר חמא — א"ל וכו'. ושם נד. יתיב קמיה דר"נ — א"ל ר"נ האלקים מורי בה רב וכו'. ומזה אנו רואין שישב עם ר"נ בנהרדעא והרביץ שם תורה הרבה עם תלמידים, ומגדולי תלמידיו מצינו ר"ז כחולין ל: ההוא תורא דאישתח בב' וג' מקומות על רב יצחק ב"ש בר מרתא שקל משופרי א"ל ר"ז למדתנו רבינו וכו'.

וכן ר' אבא ככתובות כא: ששאלו.

וכן רבא אמר משמו כפסחים לג:.

רבה אמר משמו כמגילה טז:, ובגיטין סג: מתקיף רבה עליה.

וכן רבה בב"ח אמר בשמו כגיטין כח., מנחות ל., אך שם חסר תיבת בר מרתא, ובדק"ס ברכות ג. אות ד' מביא הגרסא הנכונה.

וכפי הנראה היה מורה הוראה במקומו כגיטין סג: שאמרו הוה עובדא ואצרכה רב יצחק בש"במ גט וחליצה. ונזכר יומא יט: שאמר הדין הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו'.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה לו בת והתחתן עם רב אחאי כברכות כה: רב אחאי (וגרסת דק"ס ויוחסין רב אהילאי או אהלי וזה יותר נכון כי רב אחאי היה מאוחר) איעסק ליה לבריה בי רב יצחק ב"ש בר מרתא עיילה לחופה. ובסנהדרין קא. יסופר עליו שפ"א איקלע לההוא אושפיזא אייתי ליה משחא במנא, שף נפקן ליה צימחי באפיה, נפק לשוקא חזיתיה ההיא איתתא — עבדה ליה מלתא ואיתסי.

ר' יצחק בן תרדיון.

נזכר מד' תהלים פ"לא־ו, אך צ"ל בר מריון כדמובא המאמר שם פ"עח־יט.

ר' יצחק דיהבא.

נזכר ביצה פ"א ה"ט ששאל מר' יוחנן מהו מישחק קונדיטון ביו"ט א"ל שרי. ובגיטין פ"ד ה"ו ר' יצחק דהבן ברחו עבדיו לכפרים אתא שאל לר' אימי, ובספר אהבת צ"ויר שבת צד 6 מביא מאור זרוע ח"ב סשל"ט ושם גרס יצחק דהבא, ומשמע שכן צ"ל בגיטין יצחק דהבן.

ר' יצחק דמן קרטיגנין.

נזכר ברכות כט. אמר הני ט' דר"ה כנגד ט' אזכרות שאמרה חנה. ובפדר"כ לט. ר' לולאני בר שוורי' בשם ר' יצחק קטריקי — א"ל הק"בה אני אגלה לך טעמי תורה (והשערת הרש"ב שצ"ל קרטיגיני).

ר' יצחק הבבלי.

נזכר ב"ר פ"מג־ו אמר, מלכי צדק נולד מהול. וכן נזכר שם רפ"ע ומד' שמואל רפ"ב.

יצחק כפתורא. נזכר זהר תצוה קפז..

ר' יצחק מגדלאה.

היה מאמוראי דור הראשון בא"י, כסנהדרין צח. אמר ר' שמלאי משמו מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין, אך בשבת קלט. גרס א"ר מלאי משמו. ובמד' משלי פ"א־יד גרם כבסנהדרין.

ובנדה כו: א״ל ר׳ יוחנן לר״ל — אילימא מהא דאמר ר׳ שבתאי אמר ר׳ יצחק מגדלאה ואמרי לה ר״י מגדלאה א״ר שבתאי וכו׳.

ומצינו תמיד שמפרש המשנה כב״מ כה: שאמר והוא שעשויין כמגדלין. ובנדה לג. מפרש המשנה בנשואות שנו. וביומא פא: אמר אלו הן לולבי גפנים, ורב כהנא חולק עליו.

ומצינו דרשותיו ב״ר פ״ה־ט, ספ״צח, שהש״ר פ״ג־פסוק ח.

ובפס׳ רבתי פ׳ ותשלם איתא ר׳ יצחק מגדלים וצ״ל מגדלאה. ויש שרוצים לומר שלכן נקרא ר״י מגדלאה ע״ש הדין שאמר ב״מ כה: והוא שעשויין כמגדלין ולמותר לנו לבטל דבריהם.

ר׳ יצחק נפחא.

בדבר האמורא הגדול הזה אשר היה בדור השני והשלישי והאריך ימים גם בדור הרביעי והיה רוב ימיו בא״י והיה תלמידו הגדול דר׳ יוחנן, האם לא לפלא מה שלא נזכר בשום מקום בירושלמי, לכן נראה בבירור שר״י נפחא הוא הנקרא בירושלמי בשם ר׳ יצחק בר טבלאי, ובבבלי נשאר שם זה אך ביומא לט: לט: שאר״י בר טבלאי למה נקרא שמו לבנון וכו׳. ואולי מה שמצינו נדרים ח: א״ר שמעון בר זביד א״ר יצחק בן טבלא הוא בר טבלאי.

ודבר זה מצאתי מפורש בפסחים קיג: אך שם נשתבשה הגרסא מעט, שאמרו שם הוא ר׳ יצחק בן טבלא הוא ר׳ יצחק בן חקלא הוא ר׳ יצחק בן אלעא (צ״ל ר׳ אלעזר כמבואר בר״ן וריטב״א סוכה לה:). וביוחסין השלם גורס ר׳ יצחק נפחא הוא ר׳ יצחק בן טבלא הוא ר״י בן חקולא הוא ר׳ יצחק בן אלעזר, וכן נוכל לפרש שר״י בן טבלא הוא ר״י נפחא ור״י בן אלעזר הוא ר״י חקולא עב״ל.

ובסה״ד ערך ר׳ יצחק בר טבלא תופשו שלא נזכר בגמרא שם ר״י נפחא, אבל הצדק עם היוחסין כי כן מובא הגרסא הזאת בדק״ס מכ״י א״פ, וזה גרסא אמיתית שאי אפשר לומר שכל הארבע שמות הללו של אמורא אחד הם, כי מצינו מו״ק כ. יתיב ר׳ יצחק נפחא אקילעא דר׳ יצחק בן אלעזר. וכבר הארכתי בראיות ברורות בערך ר׳ יצחק שר׳ יצחק בן חקולא הוא ר״י בן אלעזר, א״כ אי אפשר לומר שר״י נפחא הוא ר״י בן חקולא, ולכן בע״כ צריכין אנו לחלקן לשנים כדעת היוחסין שר״י נפחא הוא ר״י בר טבלאי, ור״י בן חקולא הוא ר״י בן אלעזר, וזה ברור.

ובל״ס שכמה פעמים נזכר ר״י נפחא בירושלמי בשם סתם ר׳ יצחק בברכות פ״ד ה״א־כח: ומגילה פ״ג ה״ה יצחק סחורה שאל לר׳ יצחק ר״ח שחל להיות בחנוכה, והמאמר הזה מובא בסופרים ספ״ך ושם ר׳ יצחק סחורה שאל את ר׳ יצחק נפחא. וכן מצינו שבת נב: א״ר יצחק ואח״כ אמר אי כר״י נפחא.

ומה ששינו את שמם אפשר שהיה מאימת המלכות או סיבה אחרת שלא נודע לנו וכדמצינו בר׳ יוסי בר זבדי שנקרא בבבלי בשם זה, ובירושלמי נקרא בשם סתם ר׳ יוסי כמבואר בערכו.

וזה ר׳ יצחק נפחא או בר טבליא היה מראשי תלמידי דר׳ יוחנן כב״מ כד: שר״י נפחא מצא מציאה ואתא לקמיה דר״י. ובירושלמי דמאי פ״ב סה״א ר״י בר טבליי שאל לר׳ יוחנן א״ל פוק שאל לחנניה בן שמואל דמתניתא (שהוא התנא השונה משניות ובריתות). ובעירובין פ״ז ה״א אמר בשם ר׳ יוחנן.

וכן מצינו יבמות פ״ח ה״ב ר״י בר טבליי בשם רש״בל, אבל רש״בל החשיבו מאוד ואמר עליו סנהדרין צו. טבא דנפחא מדבר נפחא, (שר״י נפחא דרש הפסוק ויחלק עליהם לילה דלא כר״י ואמר ר״ל שדרשת ר״י

נפחא טבא מדרשת ר' יוחנן שהוא נקרא בר נפחא).

וכן מצינו שקבל מר"א כקידושין פ"ג ה"א בעי ר"י בר טבליי קומי ר"א, ואמר בשמו כשביעית פ"ב ה"ד, מע"ש רפ"א. וכן מצינו מו"ק כד: דרש ר"י נפחא — שמע רב ששת ואיקפד ואמר אטו דידיה היא, דר"א א"ר אושעיא היא. ואע"פ ששניהם היו תלמידי ר"י אבל ר"א היה קשיש ממנו וזכה עוד לשמש את ר' חנינא ור' אושעיא והיה תלמיד חבר לר"י בסוף ימיו ומלך אחר ר' יוחנן.

אבל חוץ מר"א היה הוא הגדול שבדור כב"ק ס: יתיב ר' אמי ור' אסי קמיה דר"י נפחא מר אמר לימא מר שמעתתא ומר אמר לימא מר אגדתא. ולא שהיה רבם, אך הוא היה חברם הגדול וכדמצינו יומא מט: איתיביה ר"י נפחא לר' אמי. מחלקותן מצינו ברכות מא., יומא מב: מט:, חגיגה כו., סוטה לד., קידושין לג:, מכות יא:, מנחות יא:.

וכן מצינו אותו תמיד עם כל גדולי הדור כיבמות מח:, יתיב ר' חנינא בר פפי ור' אמי ור"י נפחא אקילעא דר"י נפחא. ובחגיגה כו., ע"ז כד. יתיב ר' אמי ור"י נפחא אקילעא דר"י נפחא. ומו"ק כ. יתיב ר' חייא בר אבא ור' אמי ור"י נפחא אקילעא דר"י בן אלעזר.

ועוד בחיי ר' אלעזר היה מדייני העיר כב"ק קיז: שר' אבא אתא לקמיה דר' אבהו ור"ח בר פפי ור"י נפחא, ויתיב ר' אילעא גבייהו סבור לחיוביה — אמרי ליה זיל לגביה דר"ש בן אליקים ור"א בן פדת דדייני דינא דגרמי, וביצה כז. ר' יהודה נשיאה ב) הוה ליה בוכרא שדריה לקמיה דר' אמי סבר דלא למיחזיה א"ל ר' זריקא ואיתימא ר' ירמיה — הדר שדריה לקמיה דר"י נפחא סבר דלא למיחזיה א"ל ר' ירמיה ואיתימא ר' זריקא — א"ל ר' אבא. ובנדרים נז: ישמעאל איש כפר ימא — אתא לקמיה דר' אמי לא הוה בידיה אתא לקמיה דר"י נפחא — א"ל ר' ירמיה ואיתימא ר' זריקא וכו'. ומזה אנו רואין שמקומו הקבוע היה בטבריא מקום ר' יוחנן ור"א ור' אמי ושם הרביץ תורה הרבה.

וגם מצינו שהיה לו אמורא (להשמיע תורתו לרבים) כירושלמי ב"מ פ"ב ה"ב שאמרו אמוריה דר' יצחק בר טבליי אשכח — אתא גבי ר' יוחנן. וכן מצינו נדה פ"ב ה"י אתא עובדא קומי ר' יעקב בר זבדי וקומי ר"י בר טבליי ובקשו לטמאותה. וכן ב"ב קע. רב יצחק בר יוסף הוה מסיק זוזי בר' אבא אתא לקמיה דר"י נפחא — א"ל לר' אבא אנא בההיא כשמעתא דמר ס"ל. ומכל זה אנו רואין שהיה מורה ודאין.

וקרוב מאוד לומר כשנחרבה העיר טבריא, ור' אמי וישיבתו הלך לו לקיסרין תחת צל ר' אבהו אז הלך ר"י נפחא לבבל וכדמצינו מו"ק כד: שגם בימי רב ששת היה בבבל שאמרו שם דרש ר"י נפחא אקילעא דריש גלותא — שמע רב ששת ואיקפד.

וכפי הנראה כששב לא"י הלך אז לקיסרין למקום ר' אבהו כביצה לה. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' אבהו ור"ש בן פזי ור"י נפחא. ובכתובות פד: יתיב ר' אבהו ור"ח בר פפי ור"י נפחא ויתיב ר' אבא גבייהו. וגיטין כט: יתיב ר' אבהו ורחב"פ ור"י נפחא ויתיב רב ספרא גבייהו (וידוע שרב ספרא נפטר בבבל קודם אביי כמו"ק כה, א"כ היה זה עוד קודם),

ומצינו ב"ב קמב: מחלוקת ר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה עם ר' אבהו ורחב"פ ור"י נפחא ואמרו שם ששלשה הראשונים היו זקנים מהאחרונים, אך כבר בארתי בערך ר"ח בר פפי שר' ירמיה שאל לר' אבהו והוא השיבו שאנו זקנים מכם.

ופסחים כב. מתיב על ר' אבהו, ואז היה כבר מזקני גדולי הדור עד שכל

דבר הקשה היה בא אליו כגיטין ס. ששלחו בני גליל לר' חלבו (שהיה בדור הרביעי בא"י) מהו לקרות בחומשים — לא הוה בידיה אתא שאל לר' יצחק נפחא. ובנדה פ"ב ה"י אתא עובדא קומי — ר"י בר טבליי — א"ל ר' חלבו כך אר"ה אמר רב. ובקידושין נט. רב גידל רצה לקנות שדה אזל ר' אבא וזבנה, אזל רב גידל קבלה לר"ז ור"ז קבלה לר"י נפחא.

וכן ר' יונה (שהיה מראשי דור הרביעי) אמר בשמו בעירובין פ"ז ה"א.

ומצינו אותו פעם שנית בבבל בזמן אביי כדמוכח שבת קכו: דרש ר"י נפחא אפתחא דבי ריש גלותא, ורב עמרם מתיב עליה א"ל אביי וכו'. וכן מוכח במגילה כט: שחולק עם רב דימי דמן חיפא. ושם ל. מתקיף אביי על דבריו.

וכפי הנראה כשהלך לבבל הלך דרך אנטוכיא (שהיא חו"ל כגיטין מד:) והורה שם כערכין כב: א"ר אחא שר הבירה מעשה בא לפני ר' יצחק נפחא באנטוכיא (ובכתובות פח. חסר תיבת נפחא).

וכשבא לבבל השיא את בתו לגדול הדור כחולין קי. רבין ורב יצחק בר יוסף איקלעו לבי רב פפי — רבין לא אכל אמר אביי רבין תכלא אמאי לא אכל מכדי דביתהו דרב פפי ברתיה דר' יצחק נפחא הואי ור' יצחק נפחא מריה דעובדא הוה (זהיר במעשים טובים, רש"י). ומזה אנו רואין שאביי הכיר אותו ואת גדולתו.

יצחק סומקא. ערך רב יצחק בר יוסף.

יצחק סחורה.

נזכר ברכות פ"ד ה"א-כח:, מגילה פ"ג ה"א, תענית פ"ד ה"א ששאל את ר' יצחק והוא ר"י נפחא כדמובא המאמר במס' סופרים ספ"ך ויש גורסין שם ששאל את ר' יהושע נפחא והוא טעות הדפוס.

ר' יצחק עטושיא.

זכה עוד לקבל מרשב"ל כביצה פ"א ה"ט ששאל לרשב"ל מהו לשחוק קונדיטון ביומא טבא א"ל הב לי ואנא שתי, והמאמר הזה ליתא בירושלמי שלנו אך כן מובא בר"ן ביצה פ"א קפו:.

ורבו המובהק היה ר"ז א' כסוטה פ"ג ה"א אייתי ר"ז לר"י עטושיא ותנא ליה. ופאה פ"ח ה"ד אמר קומיה ר"ז בשם דבי ר' ינאי.

והיה לו בן בשם ר' חייא כתרומות פ"י ה"ו ר' ירמיה הורי לר' יצחק עטושיא ואית דאמרי לר' חייא בריה דר"י עטושיא, ובס"הד כתב שהוא תנא לר' אבא בר ממל ושגג בזה כאשר בארתי בערכו.

ר' יצחק פסקאה.

אדם גדול בזמן ר' יוחנן, ונזכר איכ"ר פ"א-לז כשמת ר' יוסי ממלחיא עלו ר"י ור"ל וסליק עמהן ר' יצחק פסקאה והיה שם חד סבא שרצה להספידו, ולא הניחו ר"י פסקאה וא"ל קום אילין אריותא את פתח פומך? אך ר' יוחנן הרשהו, ולבסוף אמר ר"י פסקאה יהי דין גברא בריך פומיה, א"ל ר' יוחנן אלו לא שבקתיה לא שמענו זה.

ר' יצחק קסקסאה.

בברכות נא. תרגמא קמיה דר' יוסי בר אבין משמיה דר' יוחנן, ובירושלמי שם פ"ו ה"א מ: נקרא בשם ר' יצחק בר מרי, ובס"הד חלקו לשנים.

ר' יצחק רביא.

נזכר ב"ר פ"ך-יב אמר בגדי אדם הראשון היו חלקים כצפורן ונאים כמרגליות. והמאמר מובא תנחומא בראשית-כה ושם ר' אבהו אמר היה ר' יצחק אומר, ואפשר שצ"ל ר' יצחק רובא.

ר' יצחק רובא. ערך ר' יצחק בר אבדימי.

יצחק ריש גלותא.

ביבמות קמו: היה בר אחתיה דרב ביבי וקאזיל מקורטבא לאספמיא ושכיב, ישלחו מהתם שמת, ובעו בגמרא אי חיישינן לשני יצחק ריש גלותא, ובס"הד מביא בשם הרא"ש בתשובה כלל נ' שלא היה ריש גלותא אך כן היה שמו, שאי אפשר לומר על הריש גלותא הנודע בכל הגולה ליהוש לשני יצחק ריש גלותא.

יקה. (אגור בן יקה, משלי פ"ל-א).

ר' חנינא בר יקה ברכות פ"ט ס"הב, ובפסקתא פ' את קרבני (דפוס פראג) הונא בר יוקו, ובדפוס שקלאוו ר' חונא בר יוקו, ובערוך ערך קקבטין גורס הונא בר יקי.

יקים. (יקים, ד"ה א' פ"ח-יט).

ר' אשיין בר יקים יבמות פ"יא ה"ז.

ר' יקים.

נזכר ש"ר פמ"ב-ט אמר ג' חצופין הן וכו', ובפס' רבתי פ' עשרת הדברות ס"יז ר' יקום ור' יהודה ר' יקים אומר העובר על לא תחמוד כאלו עובר על עשרת הדברות.

ר' יקים איש הדר.

תנא נזכר במשנה עדיות פ"ז מ"ה, העיד ר' יהושע ור' יקים איש הדר על קלל של חטאת שנתנו ע"ג השרץ שהוא טמא, וביוחסין גורס איש חדיד, ובס"הד גרס איש תדיר.

יקים איש צרורות.

בב"ר פ"סב-כב ומד' תהלים ספ"יא יסופר עליו שהיה בן אחותו של יוסי בן יועזר איש צרידה (מהזוגות) ויצא לתרבות רעה, והיה רוכב על סוס בשבת והוליכו לפניו קורה לתלות את דודו א"ל ראה סוסי דארכבי מרי (שעבד ע"ז) וראה סוסך דארכבך מרך, א"ל אם כך למכעיסיו ק"וח לעושי רצונו, א"ל האם עשה אדם רצונו יותר ממך? א"ל אם כך לעושי רצונו ק"וח למכעיסיו. נכנס הדבר בו כארס של עכנא והלך וקיים בעצמו ארבע מיתות ב"ד — נתנמנם יוסי בן יועזר וראה מטתו פרחה באויר אמר, בשעה קלה קדמני זה לג"ע, ועיין ערך יוסי בן יועזר.

ירמיה.

ר' אבא בר ירמיה נדה יא:.
ר' אלעזר בן ירמיה סוטה ד.
כהנא בר ירמיה ערלה פ"ג ה"ב.
ר' מיישא בר' ירמיה ירושלמי סוף נזיר.
מנשיא בר ירמיה פסחים סח.
רב סמא בריה דרב ירמיה כתובות לג.
רבא בר ירמיה ברכות מג.
רבה בר ירמיה פסחים לו.

ר' ירמיה (תנא דברייתא).

נזכר מגילה יח. מנחות לב: דתניא ר' ירמיה אומר משום רבינו, ובהוריות ח: דתניא היה ר' ירמיה אומר, והמקור הוא מתוספתא פ"א בשבועות.

וכן נזכר מכלתא בא פ"ב, בשלח פ"א-ז, וספרא אחרי קמג.

אבא ירמיה.

כן מובא בס"הד מויק"ר רפ"לד אמר בשם ר"מ, וגרסא שלנו ר' אבא בר ירמיה.

ר' ירמיה.

(אמורא בא"י בדור השלישי והרביעי).

בדבר האמורא המפורסם הזה נפלה ערבוביא גדולה עד שהוצרכו לומר ששנים היו, אחד רב ירמיה, ואחד ר' ירמיה, אבל האמת אך אחד הוה. ומה שאמרו בתוספות קידושין מו. שתרי ר' ירמיה הוו, התם קאי שתרי ר' ירמיה בר אבא הוו, האחד תלמיד חבר דרב ואחד תלמיד ר"ה ור' יוחנן. אבל סתם ר' ירמיה בכל הש"ס אך אחד היה, ואף בירושלמי נזכר בכמה מקומות סתם ר' ירמיה והוא בר אבא אבל נוכל להכיר המקומות בנקל.

ר'

ר' ירמיה היה יליד בבל, ועוד בימי עלומיו נשאו לבו לעלות לא"י ולכן לא מצינו לר' ירמיה שום שקלי וטריא עם אמוראי דבבל, כי בהיותו שם עדיין לא ידע מאי קאמרי רבנן כעדות רבא הנאמנה בכתובות עה. שאמר והד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם (גדל והצליח כ"כ עד ההוו) קרי לן בבלאי טפשאי, אבל לא שעלה בימי רבא כי רבא לא נולד אז עדיין, כי כשעלה ר' ירמיה מצא עדיין את ר' יוחנן וקבל ממנו וכאשר נבאר.

וקרוב מאוד לומר שעלה בזמן כשעלה ר' זירא רבו וזה היה שנים הרבה קודם פטירת רב יהודה ולכן מצינו ב"ב קמט: שאמר ר' ירמיה כמה מכוונן שמעתתא דסבי (רב יהודה ורב ירמיה בר אבא) ובפסחים לד: כי סליק רבין אמרה לשמעתיה (דרב ששת) קמיה דר' ירמיה אמר בבלאי טפשאי וכו', ובזבחים ס: אמר כן על אביי.

ומה שמצינו ר' ירמיה אמר שמואל בפסחים עו. חולין כ. לא שקבל ממנו אך הוא כדמצינו שאמר בשם רשב"י בסוכה מה:, סנהדרין צז:, או בשם אילפא בב"מ קיה. או משמיה דריב"ל בתמורה יד. ויותר נראה שצ"ל רב ירמיה בר אבא אמר שמואל כב"ב קמט:.

ומה שמצינו הוריות ו. אמר רב חסדא אר"ז אמר רב ירמיה אמר רב, הוא ט"ס וצ"ל אר"ז א"ר חסדא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב וכן הוא בזבחים קט: וכן הוא גרסת דק"ס.

ומה שמצינו גיטין פח. אמר רב חסדא א"ר ירמיה דרש מרימר הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בסנהדרין לח. אמר רב חסדא דרש מרי בר מר.

אבל ר' ירמיה היה באמת עוד עול ימים ולא היה לו שם גם בין התלמידים כעדות רבא, וכשבא לא"י מצא עדיין את ר' יוחנן ור"א בחיים ואפשר שגם ר"ל היה אז בחיים, ואם כי שלא היה יכול להיחשב בין תלמידי דר' יוחנן, אבל בלי ספק שבמשך כל השנים שחי עוד ר' יוחנן בתוך כך גדל והצליח ר' ירמיה ע"י רבו ר' זירא, עד שזכה עוד לשמוע מפי ר' יוחנן הלכות כשבת סג:, גיטין יא: שאמר לרבין ור"ה יישר וכן אמר ר' יוחנן (ופירש"י יפה אמרתם וכן שמעתי מר"י), וביומא פ"א ה"א ר' ירמיה בשם ר' יוחנן — א"ל ר' יונה עמך הייתי ולא אמר עובד אלא נשאל, והלשון הזה משמע בבירור ששניהם שמעו זאת מפי ר' יוחנן, ולכן מצינו כמה פעמים ר' ירמיה אר"י כשבת סג:, פסחים ק. יומא סג. פ:, נדרים לח:, גיטין יא:, ב"מ יא:, סנהדרין כ.

וכן מצינו ר' ירמיה אר"א כשבת סג., ודיבר אתו פא"פ כחולין ל. מתיב ר"א שנים אוחזין — אמר ליה ר' ירמיה משנתינו בסכין אחד — א"ל ר' אבא.

וכן מצינו ר' ירמיה ארשב"ל כשבת סג., פסחים לד:, כתובות לג:, ב"ק נה. עא., סנהדרין פא: מכות יז. זבחים כב., ע"ז פ"ה ה"יא. משמיה דר"י ורשב"ל נזיר פ"ו ה"א-כה:.

וכן מצינו שאמר בשם ר' אבא בר ממל כשביעית פ"ג ה"ב, שבת פ"ז ה"ד, מו"ק פ"א ה"ב, חגיגה פ"ג ה"ב.

בשם אדא בר אחוה (רב אדא בר אהבה) עם ר' שמואל בן חלפתא כברכות ספ"ג, ובמגילה רפ"ג גרס ר' שמואל בר חלף.

בשם ר"ב בר מלכיה כב"ר פל"א-ז.

בשם ר' שמואל בר רב יצחק כפאה פ"א ה"א עירובין פ"א ה"א-ה, חגיגה פ"א ה"ז.

אבל רבו המובהק אשר קבל כל תורתו ממנו היה ר' זירא שבא גדול הדור ותורתו בידו לא"י כמבואר בערכו.

וזה

וזה שמצינו בכל הש"ס בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא כשבת מח: עא. קח:, ר"ה יג., ביצה לד. מו"ק ד. יב: יז:, נדרים לו:, סוטה טז:, ב"ק יט., ע"ז יג:, זבחים ז. טו. כו. ע: פה: קיח:, מנחות כד. עו. פה: צג:, חולין יז. כח: מה: מו. נב: סט. ע. צב: קכב. קכח. קמ:, בכורות לד:, כריתות ג: כב. נדה ט. כא: כג., ובירושלמי נדרים פ"ח ה"ב, סנהדרין פ"א ה"ב ועוד בכמה מקומות.

ובשבת קח: קמה. אמר שמעתי מר"ז, ובשבת מח: ביצה לד. רמי ליה ר' ירמיה לר"ז, ובשבת י. ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר"ז והוו עסקי בשמעתא נגה לצלויי והוה קא מסרהב ר' ירמיה, קרי עליה ר"ז מסיר אזנו משמוע תורה. וברכות ל: הקשה לר"ז, ובתענית ז. קרא לר"ז מר, ומנחות פא:, סנהדרין ק. יתיב קמיה דר"ז — א"ל רבי אתה אומר כן וכו'. ובכורות ל. אמרו ר' יונה ור' ירמיה תלמידי ר' זעירא, והיה חביב כ"כ על ר"ז עד שקראו בני כמו"ק ד. מעשרות ספ"ג.

ור"ז השתדל תמיד להעמידו על האמת כדמצינו ר"ה יג: שהקשה לר"ז וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, ובסוטה טז: שבעי מיניה גדולה ומדחת את המים — א"ל ר"ז לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא, ובנדרים פ"ח ה"ב ר' ירמיה בעי קומי ר"ז מחלפא שיטתיה דר"מ — א"ל משמת בן עזאי ובן זומא בטלו השקדנין לא עמד שוקד עד שעמד ירמיה? ורבו ר"ז ראה בעיניו איך שתלמידו גדל והצליח בתלמודו כסוכה יב. אר"ז הא מלתא הוה בידן ואתא ר' ירמיה ושדא ביה נרגא, ופסחים מח. אמרוה רבנן קמיה דר"ז ור' ירמיה, ר"ז לא קבלה ור' ירמיה קבלה. ובנדה ח: א"ל ר' ירמיה ואת לא תסברא וכו'.

וכן קבל מכל גדולי תלמידי דר' יוחנן מר' אמי כביצה כז., חולין מח: שאותיב לר' אמי, ובגיטין נד: הקשה לר' אמי, ובמגילה פ"ג ה"א שאל מר' אמי, ובע"ז לג. אמר לר"י בר יוסף כך הורי ר' אמי, ובזבחים כ. ר' ירמיה א"ר אמי.

וכן בעי מר' אסי כגיטין מד., חולין כא.

וכן קבל הרבה מר' חייא בר אבא כמגילה ד. שאמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרחב"א, וברכות ג:, שבת קמז. יתיב קמיה דרחב"א.

וכפי הנראה כשהלך ר' אמי וישיבתו לקיסרין תחת צל ר' אבהו ואז הלך עמהן גם ר"ז רבו הלך גם הוא עמהם ושם קבל הרבה מר' אבהו כשבת קיב. ר' ירמיה הוה קאזיל בתריה דר' אבהו איפסק ליה רצועה דסנדליה א"ל מאי ניעבד א"ל וכו', וב"ב קמ. יתיב קמיה דר' אבהו וקא בעי מיניה, ושבועות לז: א"ל ר' ירמיה לימא ר"י ור"א בפלוגתא — א"ל לא, ושם כא. ר' ירמיה א"ר אבהו, ובירושלמי שביעית פ"ז ה"א, כתובות פ"ט ה"א, גיטין פ"ט ה"ט, מכות פ"ב ה"א ר' ירמיה בעי קומי ר' אבהו.

והיה חביב עליו כ"כ עד שקראו בני כב"מ טז: שאותיב לר' אבהו א"ל ירמיה ברי וכו', אבל כבר היה אז גדול הדור כגיטין פח. ההיא כתובת חתנים דאתיא לקמיה דר' אבהו — סבר לאכשורה א"ל ר' ירמיה חתם סופר שנינו.

ומה שמצינו ב"ב קמב: ר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה פליגי עם ר' אבהו ור' חנינא בר פפא ור"י נפחא ואמרו שהראשונים היו זקנים מאחרונים כבר בארתי שצ"ל כגרסת דק"ס להיפוך.

וכן קבל מר' אבא א' כשבת סה. שבעי מר' אבא, ושם קכו. א"ל ר' ירמיה ולימא מר וכו', ושם קמג: הקשה לר' אבא ואלא במאי פליגי א"ל לכי תשכח, וביומא פז. יסופר שר' ירמיה הוה ליה

מלתא

מלתא לר' אבא (שר' אבא בעס עליו) אזל יתיב אדשא דר' אבא, בהדי דשדיא (השפחה) מיא מטא זרזיפי דמיא ארישא- אמר! עשאוני כאשפה קרי אנפשיה מאשפות ירים אביון, שמע ר' אבא ונפיק לאפיה א"ל השתא צריכנא למיפק דעתך דכתיב לך — ורהב רעיך.

וכן מצינו ר' ירמיה א"ר יהושע בר אבא כשבת קכו.

ר' ירמיה ארבב"ח כשבת קכו.

בשם ר' פדת כיומא ספ"ד, פ"ה ה"ו.

וחבריו היו כל גדולי הדור הרביעי.

ר' אבין בר חייא כשקלים פ"ד ה"י.

ר' זריקא (אף שהיה חבירו דר"ז רבו כביצה פ"א ה"ו) מצינו יבמות מב. שאמר לר' זריקא כי עיילית לקמיה דר' אבהו רמי ליה, ובגיטין מד. אמר לר' זריקא פוק עיין במכלתך. ויען שהיו חברים לכן מספקא להגמרא ביצה כז. ואמרי א"ל (לר' אמי) ר' זריקא ואיתימא ר' ירמיה, ובסוכה ל: מצינו שר' ירמיה שאל מר' זריקא מ"ט לא מברכין אלא על נטילת לולב.

ר' חנינה ענתייה כע"ז פ"א סה"יא.

ר' יהודה בר' סימון כמו"ק פ"ג סה"ה.

ר' יונה היה חבירו ששניהם זכו לישב לפני ר' יוחנן כיומא פ"א ה"א, ושניהם היו תלמידי דר"ז כבכורות ל. ומצינו שניהם יחד עם ר' רדיפה ככתובות פ"ז סה"ז וקידושין פ"ב סה"ד, אבל כפי הנראה היה גדול מר' יונה כדמצינו חלה פ"א ה"א-ב: א"ר יונה איתתבת קומי ר' ירמיה, ושם פ"ב ה"א בעי קומי ר' ירמיה, ובמגילה פ"ד ה"ד א"ל ר' יוסי לר' יונה והא רבך מעכב וקאי שם על ר' ירמיה. וכן מצינו זבחים קח: בעי ר' יוסי בר' חנינא — א"ל ר' ירמיה תניא.

ר' יעקב היה חבירו כע"ז יג: שקראו זל"ז יתמא עבד רבך הכי? ובמו"ק יח. אמר לר' ירמיה אסברא לך, אבל גרסת דק"ס ר' ירמיה בר תחליפא וכן הוא נכון.

ואת ר' יצחק נפחא קרא מר כנדרים נז:

ובימי רבה ורב יוסף היה אז ר' ירמיה כבר גדול הדור, ודבריו והלכותיו הובאו לבבל ע"י הנחותי כפסחים לד: כי אתא רבין אמר לשמעתיה (דרב ששת) קמיה דר' ירמיה אמר בבלאי טפשאי וכו'.

ובזבחים מד. אמרוה לשמעתיה דרב יוסף קמיה אמר גברא רבה כרב יוסף לימא כי האי מילתא, ושם סב: אמר ר' ירמיה באמה גדומה, אמר רב יוסף ולאו היינו דתניא וכו'. וזה, שהובא דברי ר' ירמיה לבבל ורב יוסף שקיל וטרי בהן. ובתמורה יד. אמר רב יוסף סמי מנחות — כי סליק רב דימי אשכחיה לר' ירמיה — אמר אי אשכחיה אינש כתיב איגרתא שלחי ליה לרב יוסף.

ובימי אביי ורבא היה ר' ירמיה כבר מזקני הדור בא"י, כזבחים ס: כי סליק רבין אמרה לשמעתא (דאביי) קמיה דר' ירמיה אמר בבלאי טפשאי וכו', ובמנחות נב. אמרוהו רבנן (דברי רבא) קמיה דר' ירמיה אמר בבלאי טפשאי — אהדרוהו קמיה דרבא אמר מבישותין אמרי קמייהו מטיבותן לא אמרי קמייהו (וזה היה עוד בחיי רב יוסף כי אח"כ בסוף אביי ורבא אז ירדו כמה מהחכמים לבבל ואפשר שכבר נפטר אז ר' ירמיה). וסנהדרין נא: שקיל וטרי רבא בדבריו.

ור' ירמיה קנה לו זכות אזרח כ"כ בא"י עד שאמרו סנהדרין יז: (שב"מ שאמרו) אמרי במערבא הוא ר' ירמיה, והוא האמין שאך זכותא דא"י ואוירה החכימו, והיתה חביבה עליו ישוב א"י ולומדיה עד שאמר סנהדרין כד. במחשכים הושיבני זו תלמודה של בבל, ולא ח"וש שמאס בתורת הבבלים כי הלא מצינו פסחים מח. שאמר לר"ז מלתא דקשיא לן כמה שנין — השתא אמרוה משמיה

דגברא

דגברא רבה (רמי בר חמא) ולא ניקבלוה? ובע"ז עז: שקיל וטרי עם ר"ז בדברי אביי, וכדמצינו ענוותנותו הגדולה כשביעית פ"ט ה"ד כשר' יצחק בר רדיפא שאלו א"ל הלא אריות לפניך ואתה שואל לשועלים. ומזה אנו רואין שאך חביבותיה הגדולה לא"י ולתורתם הביאו לומר דבר זה.

וגם טבעו היה לדבר רתת כדמצינו ע"ז לה. מגדף בה ר' ירמיה.

הלכותיו ומאמריו מלאים בבבלי ובירושלמי ולמותר לנו להביאם, ואך נביא כ"מ שמצינו בעי ר' ירמיה יען שבבעיותיו מצינו דבר פלא שכמעט אין אחת מהן נפשטה ונשארה בתיק"ו וכאשר נבארם.

שבת לח: בעי ר' ירמיה תלאן במקל הניחן ע"ג מטה מהו.

ופסחים מח: טבלא שאין לה לבזבזין מהו.

וסוכה לג. יש דיחוי אצל מצות או לא, וכעין זה זבחים יב:.

ושם נג: למעלה עשירית דנחית חמשה וקאי אעשרה או דלמא וכו'.

וכתובות כז. אינה מחזקת אלא אחת מהו.

ושם מו. שכרן בקרקע בפחות משוה פרוטה מהו.

ונזיר נא. עובר במעי אשה הוי גלגלים אי לא.

וגיטין טז. חציו בביאה וחציו בנפילה מהו.

ושם מד. מכרו לשלשים יום מהו.

וסוטה מה. אם אויר שדה כשדה דמי או לא.

וב"ק נח. ירדה כדרכה והזיקה במי לידה מהו.

ושם עח: מכרה חוץ משלשים יום, חוץ ממלאכתה, חוץ מעוברה מהו.

ושם קיט: אמטויי ואתויי חד או דלמא וכו'.

וב"מ כא. חצי קב בשתי אמות מהו.

ושם כה. כשיר מהו, וכעין זה בב"ב קג: ונדה נח.

ושם קה: לכור זרע או לכור תבואה, למפולת יד או למפולת שוורים.

ושם קיט. מגיע לנופו ואינו מגיע לעיקרו מהו.

וב"ב סט. מלבנות של כרעי המטה מהו.

ושם פג. כשהוא מודד ממקום קצר או ממקום רחב הוא מודד — מכר לו שלשה בדי אילן מהו (וזה פשיט רב גביהה מבי כתיל לרב אשי).

וסנהדרין יד: שלשה ומטילין לתוך כיס אחד מהו.

ושם עד: תשעה ישראלים ועכ"ום אחד מהו (וזה נפשט שם).

ושם פה: גנבו ומכרו ישן, מכר אשה לעוברה מהו.

ושבועות יד: בן בבל שעלה לא"י ונעלם ממנו מקום מקדש מהו.

ונדה נו. תחלתו וסופו בפושרים או דלמא וכו' (ונפשט שם).

ושם נט. נתעסקה בבגרים ונמצא עליה בבגרים ועוד, מהו.

ועל כל שאלותיו לא מצאו מענה ולא שלא שמו לב לדבריו כי המה היו באמת שאלות חמורות כי מצינו ששקלו וטרו בהן הרבה לפשוט אותם כגיטין מד:, ב"מ כה. שאמרו פשוט מיהא חדא, ובסוטה מה. שקלו וטרו הרבה בדבריו.

ובירושלמי מצינו בעי ר' ירמיה בברכות פ"ט ה"ב, שביעית פ"י סה"א, תרומות פ"ח ה"א ה"א, מעשרות פ"ג ה"ד, כלאים ס"פט, ערלה פ"א ס"הב, פסחים פ"א ה"א־ב. פ"ב סה"א, ריש מגילה, יבמות פ"א ה"ה, פ"טז ה"ט, סוטה פ"א ה"ו, ספ"ד, כתובות פ"ח ה"ד, נדרים רפ"א, ושם ה"ב, רפ"ד רפ"ט, גיטין פ"א ה"א ג. פ"ב ה"ג, פ"ה ה"א רפ"ח, רפ"ט,

נזיר

נזיר פ"ב ה"ד, פ"ה ה"א פ"ו ס"הג, פ"ז ה"ג, פ"ח ה"ב, רפ"ט, ב"ק פ"א ה"א, פ"ב סה"א, רפ"ח שם ה"ב, ע"ז רפ"ה, שבועות פ"ד ה"ב, סנהדרין פ"ז ה"ב.

והנה מצינו שאלה נפלאה מר' ירמיה בב"ב כג: אשר עי"ז הוציאוהו מבהמ"ד בהיותו כבר גדול הדור, וז"ל המשנה שם, ניפול הנמצא בתוך חמשים אמה הרי הוא של בעל השובך, חוץ מנ' אמה הרי הוא של מוצאו, בעי ר' ירמיה רגלו אחת בתוך נ' אמה ורגלו אחת חוץ מנ' אמה מהו ועל דא אפקוהו לר' ירמיה מבי מדרשא. ושם קסה: יסופר שלחו מתם חבריא לר' ירמיה עד אחד בכתב ועד אחד בע"פ מהו שיצטרפו — שלח להו אני איני כדאי ששלחתם לי אלא כך דעת תלמידכם נוטה (כן אמר רב אשי לאמימר ואמימר א"ל) אנן הכי מתנינן לה דשלחו ליה חבריא לר' ירמיה שנים שהעידו בב"ד זה וכו', ורבינא אמר הכי שלחו ליה — ועל דא עיילוהו לר' ירמיה בבי מדרשא.

ועל מדוכה זו כבר ישבו חכמים גדולים באיזה מקום אירע המעשה הנפלא הזה אם בבבל או בא"י, ודעת מבוא הירושלמי ערך ר' ירמיה שזה היה בהיות עוד ר' ירמיה בבבל, וז"ל שם „ונראה כי „כבר הלך שמו לא"י בעוד היותו בבבל „עיין בבלי ב"ב קסה: דשלחו מתם „הברייא לר' ירמיה, ויאמר שם הלאה „בתלמוד בבלי נמצא כי מלבד אשר „הקשה לפעמים להביא את ר"ז לידי „גיכוך, שאל ג"ב שאלות ע"פ החידוד „של קורי עכביש כגון הך דב"ב כג: „רגלו אחת בתוך חמשים — עד שהוציאוהו „מב"המד, אבל בא"י לא עזב הדרך „הישר במ"ומ של תורה, עכ"ל. ואחריו החזיק החכם גרעץ בח"ב צד 395 וז"ל ר' ירמיה היה יליד בבל ובארץ מולדתו לא חשבוהו וגם הוציאוהו מבה"מד כאשר הלאה את המורים בשאלות מוזרות, עכ"ל. והמאסף לכל המחנות בד"וד ח"ג פ"י צד 95 יאמר „ארץ מולדתו של ר' „ירמיה היה בבל בהיותו בארצו לא היה „נחשב בין החכמים הרושמים, ועוד בזמן „מאוחר כאשר כבר יצא שמו לתהלה „בא"י אמר עליו אחד מגדולי חכמי בבל „(רבא) שר' ירמיה כי הוה הכא לא הוה „ידע מאי קאמרי רבנן, אבל אם עדותו „הזאת צודקת עוד צריך שאלה כי נראין „הדברים שר' ירמיה כבר בהיותו יושב „בבבל לא היתה נפשו לתלמוד הבבלים „וזה גרם לו כי לא יכלו דברו לשלום, „הוא היה מקנטר אותם לפעמים לשאול „שאלות זרות המעוררות שחוק — פ"א „שאל שאלה זרה ונפתלה העוברת כל „גבולות הישרות, והוציאוהו מב"המד, „והנה לא יעלה על הדעת כי על אשר „זרה בעיניהם השאלה היה חרי אף „הגדול הזה, הלא זה דרך הבבליים מאז „לענות נפשם בשאלות זרות, וכי כעורה „שאלתו משאלות אבוה דשמואל זבחים „כו. תלה (את הבהמה) באויר העזרה „ושחטה מהו — ואולי מעקימת שפתיו „בשאלו הכירו כי להתל בא שאל — „והלא אנו רואים כי עוד בבבל היה „נחשב לאדם גדול ושלחו אליו ונועצו „עמו על דבר הלכה אחת בדיני ממונות, „ויהי בהשיבם בענוה והכנעה לאמר איני „כדאי — נתפייסו והושיבוהו לב"המד. ושם בהערה 3 יוסיף לאמר שם „בגמרא „הובא שלחו מתם — ולפיה משמע „שנשאל כן בהיותו בא"י וזה אי אפשר „דהא קאמר על דא עיילוהו לב"המד „ותימא וכי מפני שהשיב בענוה לבבל „עיילוהו בא"י לב"המד? — אלא עיקר „הגרסא כנוסחאות אחרות שם דשלחו „חברייא ולא מתם אלא דכל זה היה „בבבל, עכ"ל.

ולפלא על החכמים הגדולים האלו

איך

איך טעו בדבר פשוט כזה לומר שהמעשה דב"ב קסה: היה זה כשהיה ר' ירמיה עוד בבבל, הלא מפורש כשעלה לא"י מצא עוד את ר' יוחנן ור"א ואפשר שעוד רשב"ל היה חי, ובבבל היו אז ר"ה ורב יהודה ור"נ ורב ששת וכל גדולי הדור כאשר הבאנו לעיל, וא"כ איך שלחו מב"המד לשאול שאלה גדולה ונכבדה בדיני עדות, דוקא להקטן שבתלמידים ולא לכל גדולי הדור דא"י ודבבל, האם אפשר כדבר הזה? ואיך יכחישו את דברי רבא שידע היטב המעשה כשהיה ר' ירמיה בבבל לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, ומדחו את דבריו האמיתים בלי שום טענה וראיה, אך ורק להשליך שיקוצים על רבותינו כדרכו תמיד. ומה שהקשה וכי כעורה שאלתו משאלת אבוה דשמואל זבחים כו. תלה ושחטה מהו, פלא עליו למה לו להביא ממרחק לחמו הלא השאלה הזאת שאל ר' ירמיה בעצמו בסוטה מה. אם אויר שדה כשדה דמי, ובאמת שאלות שניהם שאלות גדולות המה אם אויר העזרה בעזרה דמי או לא.

והיכן מצא החכם ראה"ו גרסאות שונות בב"ב קסה:, הלא המחלוקת שם אך אם השאלה היתה אם עד אחד בכתב, או שנים שהעידו או כדברי רבינא.

אבל האמת יורה דרכו כדברי רבותינו בעלי התוס' ב"ב כג: שאומר ר"ת דמש"ה אפקוהו משום דמדדה אינו מדדה יותר דכל מדות חכמים כן הוא, ודבריהם הקצרים המה בנתינתן מסיני, כי ר' ירמיה בכל הצלחתו בתורה מיום שבא לא"י ובכל ענוותנותיה, ובכל רוב הלכותיו בכל הש"ס, שאל לפעמים מר"ז רבו מה שהוא נגד הכלל הגדול בתורה שבע"פ, והכלל הזה היה מיוסד עוד מדורות התנאים כמפורש מנחות קג: שאיל שאילה למעלה מר' יהודה בר' אילעאי מנין לאומר הרי עלי ס"א מביא ס' בכלי אחד ואחד בכלי אחד — א"ל כל מדות חכמים כן הי"א, במ' סאה הוא טובל במ'. סאה חסר קרטוב אינו יכול לטבול, כביצה מטמא טומאת אוכלין, כביצה חסר שומשום אין מטמא, ג' על ג' מטמא מדרס וכו', אבל אצל ר' ירמיה מצינו ר"ה יג: ששאל מר"ז וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש א"ל לאו אמינא לך לא תיפוק נפשך לבר מהלכתא כל מדות חכמים כן הוא וכו'. ובסוטה טז: בעי מר"ז גדולה ומדחת — א"ל לאו אמינא לך לא תיפוק נפשך לבר מהלכתא בצפור דרור שיערו רבנן, ומהלשון הזה משמע ששאלו כמה פעמים שאלות כאלו שהם נגד הכלל המוסכם, וכמו נבואה נזרקה מפי ר"ז שסופו יהיה שעל ידי זה יוציאוהו „לבר."

והנה כ"ז שהציע שאלותיו כאלו לפני רבו כדרך תלמיד לרבו לא היה שום עילה עליו, אבל כשנפטרו כל רבותיו ור' ירמיה היה הזקן שבדור, וידוע שאחרי פטירת ר' אמי לא נתמנה עוד ריש מתיבתא, ואך קיבוץ חכמים היה בכמה מקומות בטבריא, בקיסרין, ובציפורי ואז אירע ששאל ר' ירמיה השאלה דב"ב כג: על המשנה אם רגלה אחת בתוך חמשים וכו', אם שאלה כזו יצא מפי חכם מגדולי וזקני הדור, דבר כזה מצאו כל החכמים לעלבונה של תורה ולסכנה גדולה, להטיל ספק בכללי התורה שבע"פ, ולכן הסכימו כל חכמי הדור דא"י להפריש אותו מב"המד, וזה היה כעין המעשה דר"א בן הורקנוס, ובל"ס היה זה בהסכמת ר' יהודה נשיאה (אבי הלל) ועל זה רמז הירושלמי מגילה פ"ג ה"ב ר' ירמיה משלח כתב לר' יודן נשיא לשנוא את אוהביך ולאהבה את שונאיך. אך אח"כ כשהוצרכו כל חכמי הישיבה להכריע את הספק אם עד אחד בכתב יצטרף עם

עד אחד בע"פ והוכרחו לשלח לר' ירמיה לשמוע דעתו הרחבה והוא ברוב ענוותנותו השיב להם שהוא אינו כדאי להכריע אך כן דעת תלמידכם נוטה אז קבלוהו בחיבה יתירה בחברותם, וזה ברור.

ובזה נבין הירושלמי מו"ק פ"ג ה"א ביומא דר' ירמיה אתת עקא (צרה) על טיברייאי שלח בעי מנרתא דכספא גבי ר' יעקב בר' בון שלח א"ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו, והוה ר' חייא בריה דר' יצחק עטושיא יתיב תמן א"ל שמעתי שאין מנדין זקן וכו'. ובל"ס שר"י בר' בון היה בחברת הישיבה כשהוציאו את ר' ירמיה, ולכן כשרצה ר"י ליקח ממנו המנורה שלח לו לומר עדיין לא שב ירמיה מרעתו, אבל ר' ירמיה היה אז זקן הדור כאשר אמר ר"ח בדר"י עטושיא.

וכן מצינו שבת פ"א ה"ד ביומוי דר' ירמיה איתגלין גיגייתא דסדרא רבה, ושם פי"ט ה"א ביומא דר' ירמיה אינשין מפתחייא דסדרא רבה אתון ושאלון לר' ירמיה, וזה יען שהוא היה הריש והזקן שבהם.

וכל אמוראי דור הרביעי קבלו ממנו ואמרו בשמו כמו ר' אבין ורב דימי ורב יצחק בר' יוסף שהיו מהנחותי היו תלמידיו והביאו תורתו לבבל כיומא סג., שבועות כא.,' זבחים כ. כי אתא רבין א"ר ירמיה, ובנדרים כט: יתיב רבין ור"י בר יוסף קמיה דר' ירמיה, ובחולין כ. סבר ר' אבין למימר — א"ל ר' ירמיה וכו', ובשבת סג: יתיב רבין ור"ה קמיה דר' ירמיה — איתער בהו — א"ל יישר, ובשבת קח: רבין אזל אחוריה דר' ירמיה אגודא דימא דסדום. וכן יומא סג. כי אתא רב דימי אמר ר' ירמיה, ופסחים ס: יומא סג: כי אתא ר"ד אמר אמריתא לשמעתא קמיה דר' ירמיה, ובתמורה יד. כי סליק רב דימי אשכחיה לרב ירמיה דיתיב וקאמר וכו', ובשבת קמה. א"ל רב דימי לאביי האלהים מפומיה דר' ירמיה שמיע לי ור' ירמיה מפומיה דר"ז. ובגיטין יא: יתיב רב הונא (והוא רב הונא ג') ורב יצחק בר יוסף קמיה דר' ירמיה -- א"ל דרדקי וכו', ובחולין מח. רב יצחק בר יוסף אזל בתריה דר' ירמיה, וקראו מר.

וכן ר' חזקיה היה תלמידו המובהק ושמשו זמן רב כזבחים עה: ר' הונא ור' חזקיה תלמידי ר' ירמיה אמרי, וביבמות פ"ד ה"יא אמר ר' בא בר כהן קומי ר' יוסי, ר' ירמיה אמרה, א"ל ר' חזקיה לא אמרה ר' ירמיה ואיקפד ר' יוסי לקיבליה א"ל שכן אפילו יהושע שהיה קשור למשה לא אמר כן ואת אמרת כן? (שלא אמרה ר' ירמיה), ומזה משמע ששמשו ימים רבים, ובסנהדרין צז: סוכה מה: אמר חזקיה אמר ר' ירמיה והוא ר' חזקיה.

וכן ר' זירא ב) היה תלמידו כדמצינו ר"ז א"ר ירמיה כשבת ז. פסחים מ. ובירושלמי ברכות פ"ו ה"ו ר' ירמיה בעי מיבדק לר' זעירא, ואמר בשמו כשבת פ"ד ה"ב, תענית פ"א ה"ו.

וכן מצינו שר' אבא ב) שאל מר' ירמיה כשבת פ"יד ה"ג, אמר בשמו יבמות פ"ג ה"יב, סוטה פ"א ה"א.

ר' אבא בר כהנא קיבלה מיניה כב"מ יא:.

ר' אידי דחוטריה שאלו כשקלים פ"ב ה"ה.

וכן מצינו ביצה פ"ה ה"ב שלמד עם בן ר' אימי.

רב המנונא ספרא שאלו כב"ב פ"ו ה"ב.

חנן בר ברכיה בוצריי בשמו כשהש"ר רפ"ז, ובויק"ר איתא המאמר ר' חנין בריה דרבי והוא ט"ס.

ר' יוסי בר' בון בשמו כיומא פ"ד ה"ה.

ר' יוסי ציידנא קומי ר' ירמיה כיבמות פ"ט ה"ד, כתובות פ"יא ה"ז, ובסוף

תרומות ר' יוסי צירניא בעי קומי ר' ירמיה.

ר' יסא בר ברתיה דר' יסא בשמו בנזיר פ"ו ה"א־כה:.

ר' יעקב בר זבדי בעי קומי ר' ירמיה — ושתיק והוה מסתכל ביה — א"ל ר' ירמיה מה את מסתכל בי הבא לך רצועה בכלאים פ"ה ס"הא.

ר' יצחק עטושיא שאל לר' ירמיה בשביעית פ"ט ה"ד. הורי ר' ירמיה לר' יצחק עטושיא כמו"ק פ"ג רה"ה.

ירמיה ספרא שאלו בברכות פ"ד ה"א, מגילה פ"ג ה"ו.

ר' ישמעאל בר' תנחום בשמו בויק"ר רפ"כב, אך בשהש"ר רפ"ז גרס ר' שמואל בר' תנחום.

ר' נתן בר ברכיה בשמו בילקוט קהלת פ"ה פסוק ויתרון.

ר' סלא א"ר ירמיה כביצה לא.

ר' שמואל אחוי דר' הושעיא אמר, ר' ירמיה בעי כחגיגה פ"ב ה"ז.

ומכל אלו תלמידיו ואומרי מאמריו אנו רואין שהרביץ תורה הרבה והעמיד תלמידים הרבה.

מקורותיו הפרטים לא מצינו חוץ מזה שהוציאוה מב"המד ואח"כ עיילוהו ושהיה עניו מאוד כדמובא לעיל.

מקומו נראה שהיה בטבריא כדמוכח מו"ק פ"ג ה"א.

מאשתו ובניו לא מצינו מאומה חוץ מה שאמרו ב"ק קיב. בר חמוה דר' ירמיה טרק גלי באפיה דר' ירמיה (שר' ירמיה רצה להחזיק בית חמיו), אתא לקמיה דר' אבין (וצ"ל לקמיה דר' אבא וכן הוא בהרי"ף והרא"ש ודק"ס).

פרנסתו נראה שהיה לו מסחר ביין או שהיו לו שדות וכרמים כדמוכח ע"ז עה: אורי ליה רבנן לר' ירמיה ואמרי לה לבריה דר' ירמיה כדברי האומר אשכול וכל סביביו טמאין וכל הגת כולה טהורה.

ופטירתו נזכרה בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג ר' ירמיה מפקד אלבשוני חוורין חפיתין, אלבשוני בגרסיי, יהבין מסנאי ברגלוי וחוטרא בידי ויהבוני על סיטרא אי אתא משיחא אנא מעתד.

ומה שמצינו סוטה פ"ט הט"ו ר' ירמיה עשה עטרה של זית שמע שמואל והוה כשגגה — ומת ר' ירמיה, הוא ט"ס וצ"ל ר' ירמיה דשבשב כדמובא המאמר באיכ"ר פ"ה־טז, וקה"ר פ"י־ה.

ירמיה אחי עוקבן הבבלי. ערך מר עוקבא.

רב ירמיה בר אבא.

כבר כתבו התוס' בפסחים קו: ד"ה שבקיה, שתרי רב ירמיה בר אבא הוה, והאמת כדבריהם כי הראשון היה נקרא רב ירמיה בר אבא והיה תלמיד חבר דרב, והשני היה תלמיד רב הונא ואח"כ עלה לא"י והיה תלמידו דר' יוחנן ונקרא ר' ירמיה בר אבא וכאשר נבאר.

אביו אבא מצינו שבת נו: אמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו, ואחד בדורנו ומנו אבא אבוה דרב ירמיה בר אבא ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דרב ירמיה בר אבא דאמר מר אבא ואחא אחי הוו. והיה גם גדול בתורה כמנחות מז. תני אבוה דרב ירמיה בר אבא, ובנו רב ירמיה נזכר תמיד בבבלי בשם רב (או רבי משגגת המעתיקים) ירמיה בר אבא, ובירושלמי נקרא לפעמים בשם סתם רב ירמיה.

הוא היה תלמידו הגדול דרב כפסחים לז., ביצה כב. שאמר שאילית את רבי ביחוד ומנו רב.

וכן מצינו רב ירמיה בר אבא אמר רב כברכות נו., שבת קלז: קנו., עירובין ז: יב. כא., ביצה כט., מגילה יח:, כתובות ס., ב"מ כ: ע"ז נג. נג:, זבחים קט:, מנחות לט., חולין יז. מה:, נדה כג: סט.

ובירושלמי

ובירושלמי בכמה מקומות רב ירמיה בשם רב כסוטה פ"ט רהט"ו, גיטין פ"ז ה"ב והוא ר"י בר אבא כבבלי שם סו: וכן עירובין רפ"ב רב ירמיה בשם רב לא התירו פסי ביראות והוא בעירובין כא. רב ירמיה בר אבא אמר רב. וכן הוריות ו. רב ירמיה אמר רב ובדק"ס רב ירמיה בר אבא אמר רב.

ונתעלה כ"כ בחיי רב עד שנעשה כתלמיד חבר לו כמפורש ברכות כז: רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בע"ש והוה מצלי רב ירמיה ב"א לאחוריה דרב — שאני רב ירמיה ב"א דתלמיד חבר דרב הוה, והיינו דקאמר ליה מי בדלת ולא א"ל מי בדיל מר.

וכן קבל הרבה משמואל בכתובות קיב: אמר כי אמריתא קמיה דשמואל (וזה שאחרי פטירת רב באו כולם לפני שמואל), ובגיטין סו:, ב"ב קנב:, שבועות מו. אמר שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו, (וכידוע שבסורא לא הוקם ריש מתיבתא אחרי פטירת רב ושלחו שאילותיהם לשמואל), ובשבת קו:, ב"ב מז: סה: רב ירמיה בר אבא אמר שמואל, ובירושלמי גיטין פ"ז ה"ב רב ירמיה שאל לשמואל והוא רב ירמיה בר אבא כגיטין סו:, וכן צ"ל בפסחים עו., חולין כ. כי ר' ירמיה סתם לא ראה מעולם את שמואל, ויען שקבל משניהם לכן ספק להגמרא בחולין יח: אם משמיה דרב או משמיה דשמואל אמרה.

ומצינו בפסחים קו: רב ירמיה ב"א איקלע לבי רב אסי אישתלי וטעים מידי — א"ל דביתהו והא מר לא עביד הכי אמר לה שבקיה (לריב"א) כרביה ס"ל, ופירש"י ורשב"ם כרביה, רב, והוקשו בתוס' שם הלא רב היה גם כן רבו דרב אסי ואיך אמר „כרביה ס"ל" ומזה הוציאו שתרי ריב"א היו וכאן קאי על ר' ירמיה בר אבא תלמידו דר"ה. והנה אף שבאמת צדקו בעיקר הדברים ששנים היו, אבל קושיית התוס' על רש"י ורשב"ם לא קשה מידי, כי כאן אי אפשר לומר שקאי על ריב"א תלמידו דר"ה, כי ידוע שרב אסי נפטר תיכף אחרי פטירת רב ואז לא היה עוד לר"ה תלמידים וכולם היו נקראין אך תלמידי דרב, וקושיית התוס' מה שאמר „כרביה ס"ל" לא קשה יען שרב אסי היה באמת כחבר לרב כב"ק פ: שהיה רב אסי גדול גם משמואל, ורב אסי לא החשיב את עצמו כתלמיד לרב, ואך לסבריה דרב הוו צריכי, וכן הוא בתשובת הגאונים זכרון לראשונים ס' רעד' שרב ורב אסי ושמואל היו שלשתן קרובין במעלותיהן, אבל רב ירמיה בר אבא היה באמת תלמיד מובהק לרב ושמואל כדלעיל, ואך נתעלה כ"כ עד שאמר לו הלשון מי בדלית, ומזה הוציאו שהיה כמו תלמיד חבר לרב, ולכן אמר בצדק רב אסי שבקיה „כרביה ס"ל".

וכל גדולי תלמידי דרב קבלו ממנו כרב יהודה כדמצינו רב יהודה אר"י בר אבא כשבת קנ. גיטין לה., חולין יח:, בכורות לו:, ושם אמר ריב"א מנא ליה ליהודה הא, אנא בגידל קבעתיה (אני שניתי לרב גידל) וגידול קבע בדידיה, ובשבת קכא. רב יהודה וריב"א ורב חנן בר רבא איקלעו לבי אבין דמן נשקיא לר"י וריב"א אייתא פורייתא וכו', וב"ב קמט: מחלוקת רב יהודה אמר רב וריב"א, אר"ז כמה מכוונן שמעתתא דסבי.

וכן רב חסדא כדמצינו רב חסדא אריב"א כברכות נה:, תענית יב:, סנהדרין קג:, זבחים כה. קט:.

וכן מצינו רב ששת אריב"א כעירובין יב., מנחות לט., נדה סט.

וכן רבה בר תחליפא אריב"א כחולין מה:, אבל לא היו תלמידיו ממש אך קבלו ממנו הלכות רב ושמואל יען שהוא היה הגדול שבהם.

וכפי

וכפי הנראה שאחר שמלך רב הונא וישב על כסא רב בסורא (יען שהיה ממשפחת הנשיא, אגדרש״ג ח״ג פ״ב), אז הרביץ רב ירמיה ב״א תורה בעיר „שום טמיא״, כב״ב קנג. ההוא דאתא לקמיה דר״נ לנהרדעא שדריה לקמיה דריב״א לשום טמיא, אמר (ר״נ) הכא אתרא דשמואל היכי נעביד כרב (ולכן שלחו לשום טמיא שהיתה קרובה לסורא ושייכא לרב).

ומצינו אותו תמיד שקיל וטרי עם ר״ה (שהיה בסורא) כנדה כד: רב ירמיה ב״א סבר למעבד עובדא כותיה דשמואל א״ל ר״ה מאי דעתך לחומרא עביד מיהא כותיה כרב, וב״ב סה: אמר לר״ה והא זימנין סגיאין אמריתא קמיה דרב ולא אמר לי ולא מידי וכו׳.

וכן שם קע: אמר לר״ה אי שמעי ליה לרב הא — הוה הדר ביה. מחלקותן מגילה כג.

וב״ק פח: אזל רב שמואל בר אבא מהגרוניא קמיה דר׳ ירמיה ב״א אוקמיה בניכסיה, אזל ר׳ אבא אמרה למלתא קמיה דר׳ הושעיה, אזל ר׳ הושעיא אמרה קמיה דרב יהודה א״ל הכי אמר שמואל — אמרוה קמיה דרב ירמיה ב״א א״ל אנא מתניתא ידענא.

תלמידיו מצינו ר׳ אבא א׳ כמגילה ח: א״ר אבא אריב״א, וכן צ״ל בסנהדרין כט., ובחולין צב. א״ל ר׳ אבא כי דריש רב להני קראי באגדת כוותך דריש, ובכתובות ס. אמר רבא אריב״א אמר רב צ״ל אמר ר׳ אבא וכן צ״ל בברכות נו.

וכן מצינו ר׳ אבינא אר״י בר אבא כשבת קלז:.

ר״ה בר חייא אריב״א כב״ק נט:. ורב ירמיה ב״א ראה כי ברכה בו נתן לו את בתו לאשה כשבת קנו. שאמר ר״ה בר חייא לבנו הכי אמר אבוה דאמך ומנו ר״י בר אבא. מחלקותן שבת פ:.

וכן ר׳ זירא (קודם שהלך לא״י) קבל ממנו כב״ב מז: אר״ז אריב״א אמר שמואל ובתענית יב: אר״ז לדידי מיפרשא לי מיניה דריב״א.

והניח אחריו בן גדול בתורה בשם רב הונא כעירובין כא. שא״ל רב חסדא למרי בריה דר״ה בריה דריב״א — אמאי סמכיתו אבורגנין הא אמר אבוה דאבוה (צ״ל דאבוך וכן הוא בדפוס שאלוניקו ופיזרו, ובדפוס ווינציא רפ״ב וקושטא נדפס דאבו׳ בקו ומזה נדפס בדפוס ווינציא רפ״ח בטעות „דאבוה״ כדמובא בד״ק). ובנדרים ז: ההוא גברא דאמר משמתנא בנכסיה דבריה דרב ירמיה ב״א אתא לקמיה דרב חסדא וכו׳.

ר׳ ירמיה בר אבא ב).

היה ג״כ בבלי תלמידו דר״ה כמפורש קידושין מו. שחולקין שם ר״ה וריב״א — אמר עולא הא דר״ה כחומץ לשנים — נראין דברי תלמיד.

ועלה לא״י עוד קודם שעלה ר״ז כחולין עו: כי סליק ר״ז אשכחיה לר׳ ירמיה [בר אבא, רש״י] דיתיב וקאמר — א״ל יישר.

וקבל מר׳ יוחנן כדמצינו כתובות קיא., נדה כג:, תנחומא במדבר־כז ר׳ ירמיה בר אבא אמר ר׳ יוחנן, וברכות לט: מחלוקת ר״ה ור׳ יוחנן וע״ז אמר ריב״א כתנאי.

ובתענית יא: ריב״א אר״ל.

ובחולין נז. ר׳ אבא אשכחיה לריב״א דקא בדק בצומת הגידין א״ל למה ליה למר כולי האי — והאמר ר״ה אמר רב וכו׳.

ובתנחומא במדבר־כז א״ר חזקיה בשמו.

ובירושלמי כתובות פ״א ה״י חולק עם ר׳ יוסי והוא ר׳ אסי.

רב ירמיה בר אחא.

אמר רב כן הוא חולין נא: וחולק שם עם רב חסדא, אך הוא ט״ס וצ״ל

כדמובא

כדמובא בדק"ס וכן היה הגרסא לפני הרא"ש רב ששת א"ר ירמיה בר אבא אמר רב, ורב חסדא חולק על רב ששת.

ר' ירמיה בר' אלעאי.

נזכר ויק"ר רפ"יא, והמאמר מקורו סנהדרין ספ"ד ושם בלי שם האומר.

ר' ירמיה בן אלעזר (תנא).

בויק"ר פ"כ-ח, תנחומא אחרי-ז, ופדר"כ קעב: אמר בר קפרא בשמו.

ובקה"ר פ"א-ז א"ר ירמיה בן אלעזר עתיד הקב"ה לחדש מאור פניהם של צדיקים, ועיין שם בהגהות רד"ל שרבי אמר שם בשמו לר' ישמעאל בר' יוסי.

ומצינו סוטה ד. ר' אלעזר בן ירמיה (תנא) אולי הוא בנו.

ר' ירמיה בן אלעזר.

(אמורא בדור ד' לאמוראי דא"י).

בבמדבר רבה פ"ד-כ אמר עם ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא, וב"ר פ"ה-ה אמר לא הים בלבד התנה הקב"ה, וקאי על דברי ר' יוחנן.

הוא היה דרשן גדול עד שהובאו מדרשותיו היקרים לתלמוד בבלי כברכות נח. אמר נתקללה בבל נתקללו שכניה, נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתיב וכו'.

ושם סא. אמר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון שנאמר וכו'.

ובעירובין יח: אמר אותן שנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין וכו'. מקצת שבחו של אדם אומרין בפניו — דכתיב וכו'.

מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך וכו'.

כל בית שנשמעין בו ד"ת בלילה שוב אינו נחרב שנאמר וכו'.

מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם שישתמש בב' אותיות שנאמר וכו'.

בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, ב"ו מתחייב אדם הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו שלא יקלל את המלך, מדת הקב"ה אדם מתחייב הריגה למקום שותק שנאמר וכו'.

ג' פתחים יש לגיהנם דכתיב וכו'.

ובסנהדרין קט. אמר נחלקו (דור הפלגה) לג' כתות אחת אומרת נעלה וכו'.

וב"ר פמ"ט-ו אמר עיקר שלותה של סדום לא היתה אלא נב שנה — הה"ד וכו'.

ומזה אנו רואין שהיה בקי במקרא ודרשן גדול.

רב ירמיה בר אמי.

נזכר מו"ק ט: חולק עם ר"ה בר חייא בענין מאי שמן המור, אך הוא ט"ס וצ"ל רב ירמיה בר אבא כפסחים מג. ומגילה יג.

ר' ירמיה בריה דר' חייא בר אבא.

נזכר ויק"ר פכ"ג-ח אמר עם ר' ברכיה בשם לוי בר סיסי.

ר' ירמיה בר חנינא.

נזכר שבת פ"ד סה"א ר' יודא בן פזי בשמו, ונראה שצ"ל ר' יוסי בר חנינא כדאיתא שם רה"א.

ר' ירמיה בר יצחק.

נזכר תנחומא תשא-יח ר' שמואל אמר בשמו כל כבוד שראה (משה) בעה"ז לא נטל מן הקרן כלום, אך המאמר מובא ש"ר פמ"ז-ג ושם א"ר ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק, ובתנחומא נשמט תיבת בשם ר' שמואל ממקומו.

ר' ירמיה בר שלום.

נזכר מד' משלי רפ"א, ובירושלמי שבת פ"ג סה"א א"ר ירמיה בר ר"ש ואולי הוא בר' שלום, אך בדפוס וויניציא איתא בפירוש בר שמעון.

ר' ירמיה בר' שמעון.

נזכר שבת פ"ג סה"א בדפוס וויניציא, ובמגילה

ובמגילה פ"ד ה"ה ר' ירמיה ר' שמעון אפשר שצ"ל ר' ירמיה בר' שמעון.

ר' ירמיה בר שמעיה.

נזכר ב"ר פצ"ג־ו, תנחומא ויגש־ו.

ר' ירמיה בר תחליפא.

מצינו אותו תמיד שר' יעקב אסברא ליה כמו"ק יח: (לגרסת דק"ס), ב"ב ס:, סנהדרין פא:, ע"ז מב:, זבחים לד. פ., מנחות ח:.

ובזבחים סג. א"ל ר' עקיבא לר' ירמיה בר תחליפא אסברא לך, צ"ל א"ל ר' יעקב כמנחות ח:. ושם עז: מתיב ר' ירמיה — א"ל ר' ירמיה ב"ת אסברא לך, צ"ל א"ל ר' יעקב לר' ירמיה ב"ת אסברא לך כדמובא שם פ., וביומא עה: א"ל ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא איפכא אמרת לן ואותבינך סחיטה, בל"ס צ"ל להיפוך, ובפרט לגרסת בעל המאור שגורס א"ל ר' יעקב בר אידי וידוע שר' יעקב בר אידי היה מתלמידיו המובהקין דר' יוחנן, ור' ירמיה ב"ת היה בזמן ר' ירמיה, ואולי צ"ל א"ל לר' יעקב ר' ירמיה ב"ת ונשמט הלמ"ד ממקומו משיגרא דלישנא בבל המקומות דלעיל.

ר' ירמיה ביראה.

אמר רב יהודה כעירובין כה. וב"ב נג:, ורב יהודה כפאו ליתן גט לאשתו כגיטין לד., ושם לה. א"ל רב יהודה מודרה בב"ד.

ר' ירמיה דרומאה.

נזכר תרומות פ"ב ה"ד כן הוא בס"הד וכבר תפשו הרה"ח משכיל לאיתן כי שם פשט הפשוט שר' ירמיה אמר שדרומאי ור"י ור"ל אמרי דבר אחד.

ר' ירמיה כהנא.

נזכר ב"ר פ"ז־ד, שאל לר"ל המרביע מחית הים מהו — אותיב כהנא — בהא פרס כהנא מצודתיה על רשב"ל, אבל נעתק בטעות כי המקור הוא בירושלמי כלאים פ"א ה"ו ושם שבעי כהנא מרשב"ל המרביע וכו', וב"ק נה. א"ר ירמיה אר"ל המרביע וכו' ומזה נעתק בב"ר ר' ירמיה כהנא שאל לר"ל, וצ"ל א"ר ירמיה, כהנא שאל לרשב"ל.

ירמיה מגיפתי.

רב מנשיא בריה עירובין סד., אך צ"ל מדיפתי כשם מג: לגרסת ע"י.

רב ירמיה מדיפתא.

היה מתלמידי דרבא כזבחים לד: א"ל רבינא לרב אשי הכי אמר רב ירמיה מדיפתי משמיה דרבא.

וכן קבל מרב פפא ורב פפי כב"ק עג., סנהדרין כז. שאמר עבד רב פפא עובדא כוותיה דרבא, ובשבת קט: אמר כוותיה דרב פפי מסתברא, ובע"ז מ. אמר לדידי אמר רב פפי.

וכן מצינן שהקשה לרב כהנא (רבו דרב אשי) כב"ב קעא:.

ומצינו מגילה יח: א"ל רמי בר חמא והוא ט"ס כי רמי בר חמא נפטר הרבה קודם רבא, וצ"ל כגרסת דק"ס רמי בר ברכיה.

ובזבחים לד: חולק עם רב זביד.

וחולין פז: חולק עם ר' אסי מנהרבל.

והיה קשיש מרבינא בקידושין לג: שרבינא הוה יתיב קמיה, וביומא מב. תירץ לרבינא לא בפרה פליגי אלא בשעיר המשתלח. וכן שקלו וטרו כחברים ביבמות ח. נד.

וזבחים לד: אמר רבינא לרב אשי הכי אמר ר"י מדיפתא, וכן צ"ל שם טו: ושם איתא רב ירמיה וצ"ל רבינא כגרסת דק"ס.

ובמנחות לא: א"ל רבה זוטא לרב אשי הכי אמר רב ירמיה מדיפתא.

ונזכר עוד שבת כב. (לגרסת השאלתות) עד. פב. קנה:, עירובין כד., יומא סג.,

נדרים כב:, ע"ז כב:, חולין לה: (מקשה על דברי רבא).

ומצינו רב מנשיא בר ירמיה מדיפתי עירובין מג: לגרסת ע"י.

ר' ירמיה מטובה.

כן הוא בירושלמי ברכות פ"ז ה"ד אמר בשם רב, אבל פשט הפשוט הוא שר' בא בשם ר' חונא, ר' ירמיה (בר אבא) מטי בה בשם רב.

ר' ירמיה ספרא.

נזכר ברכות פ"ד ה"א-כח: מגילה פ"ג ה"ו.

ובתענית פ"ד ה"א שאל לר' ירמיה.

ר' ירמיה רבה.

בשבת כט: יסופר שריש כנישתא דבצרה גרר ספסלא לעילא מר' ירמיה רבה, ומשמע שם שהיה קודם רב יוסף וקרוב מאוד לומר שהוא סתם ר' ירמיה.

ר' ירמיה שיבשב.

בירושלמי סוטה פ"ט רהט"ו ר' ירמיה שיבשב ולבש עטרה של זית שמע שמואל ואמר נייח ליה אילו איתרים רישיה ולא עבד כן והוה כן כשגגה שיצא מלפני השליט, והמפרשים פירשו שר' ירמיה, שיבשב פי' חתך זמורות ועשה מהן עטרה.

והאמת אינו כן כי לא היה בזמן שמואל אמורא בשם ר' ירמיה ושמת על פניו, אך הגרסא האמיתית הוא כדמובא המאמר באיכ"ר פ"ה-טז ר' ירמיה דשבשב. ובקה"ר פ"י-ה ר' ירמיה דשבשתא והוא שם מקום. ובספר חקרי לב ח"ב צד 65 טעה טעות גדול וסבר שהוא סתם ר' ירמיה.

יש אומרים.

בהוריות יג: אמרו כשרצו ר' נתן ור"מ להוריד את רשב"ג מנשיאותו והוציאום בעבור זה מבה"מד, ואך ע"י עצת ר' יוסי נעשה שלום ביניהם אבל העניַשום שקראו לר"מ אחרים ולר' נתן בשם יש אומרים, אבל מצינו ב"ב טו: שפליגי י"א עם ר' נתן, ושם לו: אמרו מאן יש אומרים ר' אחא, ושם צג: מאן יש אומרים רשב"ג.

ר' ישבב. (הסופר, תנא נזכר במשנה).

בחולין פ"ב מ"ד חולק ר' ישבב עם ר"ע, כלל אמר ר' ישבב משום ר' יהושע — והודה לו ר' עקיבא.

והיה באמת חבירו דר"ע כמאמרו הנודע יבמות מט., כתובות כט., קידושין סד. סח. א"ר ישבב בואו ונצוח על עקיבא בן יוסף וכו'.

ובכתובות נ. מעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניחו חבירו ומנו ר' ישבב, ואמרי לה ר' ישבב ולא הניחו חבירו ומנו ר' עקיבא.

ובירושלמי פאה רפ"א מעשה בר' ישבב שעמד והחליק כל נכסיו לעניים, ושלח לו רבן גמליאל והלא אמרו חומש מנכסיו למצוה, ופריך ור"ג לא קודם לאושא הוה (והתקנה הלא היתה באושא) ומתרץ ר' יוסי בר' בון בשם ר' לוי כך היתה הלכה בידם ושכחוה.

ובמבוא המשנה צד 141 יאמר וי"ל הכונה באושא התקינו כאשר היו הסנהדרין בפעם הראשונה באושא עוד קודם ר"ג אשר היה אח"כ ביבנה — ולא קשה קושיית הירושלמי, ובמחילה טעה בזה כי מעולם לא היו קודם ר"ג באושא כל הסנהדרין אשר משם יצאה התקנה.

ומה שמצינו שר' ישמעאל היה באושא זה היה בסוף ימיו כמבואר בערכו, ואך ר"מ וחביריו היו זמן מועט באושא ואח"כ התיישבו ביבנה לזמן קצר ואח"כ שבו שנית לאושא כשנתמנה רשב"ג לנשיא כאשר כבר בארתי בערך ר"מ ור' יהודה.

ובנזיר סה. מעשה בר' ישבב שבדק — א"ל ר"ע כל שיגעת לריק יגעת.

ובתוספתא דכלים ב"ב פ"ב א"ר יוסי

מעשה

מעשה בד' זקנים שהיו יושבין אצל ראב"ע חרש בציפורי, ר' חוצפית, ר' ישבב, ר' חלפתא אבא ור"י בן נורי (ובל"ס הכונה שהיו נחבאין מפני אימת המלכות) וכמו שהיה הסוף שנהרגו ר' ישבב, ור' חוצפית כדמובא במד' תהלים פ"ט יג.

ובכ"מ נזכר בשם ר' ישבב, ואף במדרש אלה אזכרה הנדפס בבה"מ חדר ב' בשם ר' ישבב הסופר והיה בן תשעים שנה כשנהרג כדמובא שם.

ר' ישבב. (אמורא).

כן מובא ביוחסין אמר בשם ר' לוי ובס"הד כתב לא מצאתי.

ובאמת כן מובא בפדר"כ פ' ולקחתם וכן מובא בבעל המאור סוף ר"ה ובבאורי הגר"א או"ח סתקפ"א סקכ"ה וז"ל ר' ישבב ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי משל למדינה וכו', אבל בפדר"כ בובער ובקה"ר פ"ט פ' לך אבול איתא כהוגן ר' מני דשאב ונשתרבב משאב לר' ישבב.

ישבב.

בנה של קמחית, כה"ג. ביומא מז. אמרו פ"א נטמא ישמעאל בן קמחית כה"ג ונכנס ישבב אחיו ושימש תחתיו וראתה אמן שני כה"ג ביום אחד.

ישיטא.

בנו של ר' חיננא ערך בר ישיטא.

ישמעאל.

ר' אליעזר בן ר' ישמעאל תוספתא תרומות פ"ט.
רב יהודה בר ישמעאל חולין קיח:.
ר' ינאי בר' ישמעאל ע"ז ל.
עולא בר ישמעאל סנהדרין צב.
רבא בר ישמעאל מו"ק ו:.

ר' ישמעאל אבי ר' יודן.

נזכר גיטין פ"א ה"ב בעי ואפילו מעבו לעכו.

ובמבוא הירושלמי דף קח: דעתו שהוא אבי כל המאמרים דתני דבי ר' ישמעאל ומחבר מכלתא דר' ישמעאל והאריך בזה טובא, וכבר הכה על קדקדו הרה"ח ר' מאיר איש שלום במבוא להמכלתא פ"יב שאין בדבריו ממש ע"ש.

ישמעאל איש כפר ימא ואמרי לה איש כפר דימא.

נזכר נדרים נז: העלה בידו (שאלה) אתא לקמיה דר' אמי לא הוה בידיה אתא לקמיה דר' יצחק נפחא פשיט ליה.

ר' ישמעאל בר אבא.

בחולין קכב. יתיב ר"ל וקא מיבעי ליה א"ל ר' ישמעאל בר אבא הכי אמר ריב"ל — א"ל תיב לקבלי (יישר כחך), ובדק"ס גרס ר' שמעון בר אבא.

ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול.

מבוכה גדולה נפלה בדבר ריב"א כה"ג וכבר האריך בזה בסה"ד.

ואחרי עיון רב נראה שאך שני ר' ישמעאל בן אלישע היו, הראשון היה כה"ג ושימש במקדש, והשני היה נכדו והוא סתם ר' ישמעאל.

ועל ר' ישמעאל בן אלישע כה"ג מפורש ברכות ז. ששימש בכה"ג ביום הכפורים שאמר פ"א נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל ה' צבאות וכו', וכן שם נא. אמר ג' דברים סח לי סוריאל שר הפנים וכו'.

ודעת החכם גרעץ שהוא ישמעאל בן פאבי, ואגריפס השני מינוהו לכה"ג והיה צדיק תמים, ואם כך הוא א"כ שימש בכה"ג עשר שנים כמפורש יומא ט. אבל לדעת חז"ל שאמרו שהיה מהרוגי מלכות וכאשר נבאר, א"כ אי אפשר להיות ישמעאל בן פאבי שעליו אמרו מפורש סוטה פ"ט מט"ו משמת ישמעאל בן פאבי. ואנחנו לרגל מלאכתנו נבאר ע"פ מקורי חז"ל הנאמנים.

הוא היה כה"ג בזמן רבן שמעון בן

גמליאל

גמליאל הזקן כסוטה מח: ששמואל הקטן ניבא בשעת פטירתו ואמר שמעון וישמעאל לחרבא, וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא. (וכבר בארנו בערך שמואל הקטן שהיה תלמידו דהלל ונפטר קודם החורבן ופירש״י שקאי על רבן שמעון ב״ג הנשיא וישמעאל כה״ג).

וכן הוא האמת כמפורש מכלתא משפטים פ״יח, כבר היה ר׳ ישמעאל ור׳ שמעון יוצאין ליהרג א״ל ר״ש לר׳ ישמעאל רבי לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג וכו׳, ומובא המעשה באריכות בתנא דא״ר פ״ל ושם כשתפשו את רשב״ג ור׳ ישמעאל כה״ג להריגה וכו׳.

וכן מובא באדר״נ פל״ח־ג כשתפשו את רשב״ג ור׳ ישמעאל [בן אלישע כה״ג, הגר״א] — והיו מתחננים לאספקלטור, זה אומר אני כהן [גדול] בן כהן גדול הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי — א״ל הפילו גורלות ונפל הפור על רשב״ג, מיד נטל החרב וחתך את ראשו וכו׳.

ובמכלתא משפטים פ״יח אמרו כשנהרגו ר״ש ור׳ ישמעאל אמר להם ר׳ עקיבא לתלמידיו התקינו עצמיכם לפורעניות.

ובשמחות פ״ח כשנהרג ר״ש ור׳ ישמעאל באתה השמועה אצל ר״ע ור״י בן בתירא עמדו וחגרו מתניהם שק וכו׳.

ובמגילת תענית פרק אחרון אמרו שרשב״ג ור׳ ישמעאל בן אלישע ור׳ חנינא סגן הכהנים נהרגו בכ״ה בסיון.

ובהיכלות רבתי פ״ד הנדפס בב״המד ח״א חדר ר׳ א״ר ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה שבאת השמועה קשה מכרך הגדול של רומי לומר תפסו ד׳ האנשים אבירי ישראל רשב״ג ור׳ ישמעאל בן אלישע ור״א בן דמא ור״י בן בבא וח׳ אלפים חכמים מירושלים. ובל״ס היה לחז״ל קבלה נאמנה שגם ר״ח סגן הכהנים נהרג בכ״ה בסיון אבל לא שנהרג בזמן אחד עם רשב״ג ור״י כה״ג כמבואר בערכו שחי גם לאחר החורבן. וכן נפל טעות סופר בהיכלות רבתי, כי ר׳ יהודה בן דמא ור׳ יהודה בן בבא ידוע שנהרגו בחורבן ביתר, וספר הזה לאו ר׳ ישמעאל חתום עליו.

אבל זה דבר ברור שרש״בג ור״י כה״ג נהרגו קודם החורבן, והר״הח ראה״ו בפירושו למכלתא יאמר „עיין המעשה „הזה בשמחות ובאדר״נ אבל יש בזה „ערבוביא הנה בשני המקומות יסופר כן „מרש״בג הזקן וע״כ היה זה קודם החורבן „— אבל מצינו בשמחות הוספה אחת „שאי אפשר ליישבה ששם נאמר כשבאה „השמועה לר״ע ורי״בב וכו׳, מה ענין „ר״ע לרש״בג הנשיא, אשר ע״כ נראה „שלמסדר המסכתות החצוניות האלה כבר „נעלם אמיתת הענין איך היה ובמי היה, „ושמע השומע מר״ש ור׳ ישמעאל וחשב „שזה רש״בג ור׳ ישמעאל שהיה שיחה „ביניהם כשיצאו ליהרג וערבב את הענינים, „ובל״ס שזו הוספה הבאה שם בשמחות „כשבאה השמועה לר״ע — נעשה ע״י „הנוסח שבמכלתא, אבל האמת מה „שמסופר כאן מר״ש אינו רש״בג אלא „איזה ר״ש בזמן ר״ע ואולי הוא שמעון „בן עזאי ויצדק בזה מה שמסופר ממנו „במד׳ תהלים פ״ט שנהרג בזמן מלחמת „ביתר (שהושב את שמעון ב״ע בין העשרה „הרוגי מלכות), או אולי היה שמעון בן „ננס, ונהיה הטעות ע״י המעתיקים שטעו „בין נו״ן לגימ״ל — ועיין עוד במד׳ משלי „פ״ט שגם שם טעו בזה (שאמרו שם במד׳ „משלי הישן מעשה בר״ע שהיה חבוש בב״הס „אחר מיתת רש״בג ור׳ ישמעאל)״ עכ״ל.

והנה אף שרז״ל לא נשבעו שאך האמת נר לרגלם כאשר רגיל ראה״ו לומר תמיד, אעפ״כ לא הוציאו מעולם שום שקר מפיהם ויהיה מי שיהיה מי שחיבר המסכתות החיצוניות או המכלתא, אבל נעלה מעל כל ספק שכתבו אך מה

שידעו

שידעו היטב בבירור שהאמת כן, ואף לפעמים נפל ט"ס ע"י המדפיסים כבמד' משלי התיבות „אחר מיתת רש"בג ור"י" הוא הוספה מהמדפים בווינעציא כדמובא במר' משלי בובר פ"ט אות יא', וכידוע שר"ע נחבש בב"הס זה היה כמה עשרות בשנים אחר חורבן הבית יותר מששים שנה כמבואר בערכו, אבל מה שמובא במכלתא ואדר"נ ובשמחות הוא אמת וברור כצהרים וכאשר נבאר. כי כבר ידוע שר"ע חי ק"כ שנה כמפורש ספרי ברכה ס"לו, והנה אם נאמר שנהרג בחורבן ביתר שהיה נב' שנה אחר החורבן, א"כ היה ר"ע בשעת החורבן בן סח' שנה, וידוע כשהתחיל ר"ע ללמוד היה אז בן ארבעים שנה כמפורש אבות דר"נ פ"ו, א"כ עבר כברו כח' שנה משהתחיל ללמוד עד החורבן, וכבר היה אז גדול הדור והיו לו תלמידים לאלפים כמפורש כתובות סג. ונדרים נ. שאפילו אחר שלמד אך יב' שנה הביא עמו כמה אלפים תלמידים הסרים למשמעתו, ואף אם נאמר שגוזמא קתני אבל מפורש שאך יג' שנה ישב לרגלי ר' אליעזר.

ואף אם נאמר שר"ע נהרג זמן רב אחר חורבן ביתר לערך סח' שנה אחר החורבן, היה ג"כ בשעת החורבן כבן נב' שנה וגם אז היה כבר גדול הדור עד שאמר ר' יהושע לר"א זה העם אשר מאסת בו צא נא והלחם בו. א"כ מה קושיא מה שמובא בשמחות ובמכלתא שאמרו כשנהרג רש"בג ור"י כה"ג באת השמוע לר"ע? ובל"ס לא לקח ר"ע שום חלק במלחמת הרומאים קידם החורבן ואך הרביץ תורה בעיר בני ברק, ולכן כשבאת השמועה מפטירתם אמר לתלמידיו התקינו עצמכם לפורעניות. וזה ברור.

ומיתתו האכזריה מרומז בע"ז יא: שאמרו אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם — ומניחין לו בראשו קרקיפלו של ר' ישמעאל (כה"ג ומהרוגי מלכות היה ומתוך יפיו נכנס בלב בת קיסר — והפשיטו עור פניו וחנטוהו באפרסמון, רש"י). ובחולין קכג. אמרו קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים. ובברכות נז: אמרו הרואה ר' ישמעאל בן אלישע בחלום ידאג מן הפורענות (שהיה מהרוגי מלכות והפשיטו עור קרקפתו בחייו, רש"י). ואין זה ר' ישמעאל חבירו דר"ע שהוא היה נכדו של זה וכאשר נבאר.

ובגיטין נח. יסופר מעשה בבנו ובתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשבו לב' ארונים — זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים וכו'. ומזה אנו רואין שאף אלישע אביו היה כה"ג ולכן אמר „בן כהנים גדולים".

ואליו נתייחס ספר פרקי היכלות.

ר' ישמעאל (סתם) בן אלישע.

(תנא דמתניתין).

קרוב מאוד לומר שהיה נכד ר' ישמעאל בן אלישע כה"ג הנהרג, כי מצינו שר' ישמעאל היה כהן כמפורש חולין מט. ישמעאל כהנא מסייע כהנא, וסתם ר' ישמעאל הוא בן אלישע כמפורש שבת יב: א"ר ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה, פ"א קרא ובקש להטות, אמר כמה גדולים דברי חכמים — וכתב על פנקסו אני ישמעאל ב"א — לכשיבנה המקדש אביא חטאת שמינה. והמעשה הזה מובא בתוספתא שם רפ"א, ובירושלמי שם פ"א ה"ג ושם סתם ר' ישמעאל.

וכן היה דרכו של ר' ישמעאל לומר כמה גדולים דברי חכמים כחגיגה כ. ובירושלמי שם פ"ג ה"ב.

אביו אלישע כפי הנראה שימש ג"כ בכה"ג כדמוכח תוספתא חלה פ"א שאמר ר' ישמעאל לבוש שלבש בו אבא וציץ שנתן בין עיניו.

וכשהיה נער קטן נשבה לרומי כגיטין נח. שר' יהושע היה אז ברומי א"ל תינוק

אחד

אחד יש בבית האסורין יפה עינים — הלך ועמד על פתח בהא"ס ואמר (הפסוק) מי נתן למשיסה יעקב — ענה התינוק הלא ה' זו חטאנו לו — אמר (ר' יהושע) מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו ופדאו — ומנו ר' ישמעאל בן אלישע. והמעשה מובא בירושלמי הוריות פ"ג סה"ד ושם מעשה בר"י שעלה לרומי אמרו על תינוק ירושלמי — והוא עומד בקלון — ופדאו ושלחו לא"י.

רבותיו מלבד מה שמצינו שקבל מאבותיו כחולין מט:, מצינו ששימש את ר' נחוניא בן הקנה כמפורש שבועות כו.

וכן קבל מר' אליעזר כספרא תזריע פ"יג א"ל ר' ישמעאל לר' אליעזר [רבי, כן הוא בכת"י] הרי אתה אומר — א"ל ר"א ישמעאל, עוקר הרים אתה.

וכן קבל מר' יהושע כפסחים פ"ז סה"ה שאמר בשמו. ובע"ז פ"ב מ"ה א"ר יהודה שאל ר' ישמעאל לר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינות עכ"ום — וכאשר התחיל ר' ישמעאל להקשותו השיאו לד"א וא"ל ישמעאל אחי וכו',

וכן כלאים פ"ו מ"ד מעשה שהלך ר' יהושע אצל ר' ישמעאל לכפר עזיז והראהו גפן מודלה על מקצת תאנה ושאלו אם הוא מותר להביא זרע וכו'. ובכורות כ. א"ל ר' יהושע צאו ואמרו לו ישמעאל טעית.

ונבואת ר' יהושע שאמר עליו מובטחני בו שמורה הוראה בישראל נתקיימה, כי במחלוקת ר"ג ור' יהושע שנתמנה אז ראב"ע כבן יח', היה אז ר' ישמעאל כבר גדול הדור ואף שלא חשבו אותו שרצו למנותו לנשיא כאשר חשבו על ר' יהושע ור"ע אף שהיה גדול בתורה וכהן בן כה"ג, אבל היה אז עוד עול ימים ואפשר שלא היה עשיר כראב"ע, אבל מצינו אותו שם שלקח חלק גדול עמהם בו ביום כמפורש ידים פ"ד מ"ג בו ביום (שמינו את ראב"ע) אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית גזר ר' טרפון מעשר עני וגזר ראב"ע מע"ש א"ל ר' ישמעאל, אלעזר בן עזריה עליך להביא ראיה ללמד שאתה מחמיר — א"ל ראב"ע ישמעאל אחי וכו'. וכן ברכות יא. קראו ראב"ע ישמעאל אחי.

וכן חכמי יבנה היו חבריו כר"ט ור"ע ור"י הגלילי ור"א המודעי. ור"ט החשיבו מאוד כמו"ק כח: כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו ר"ט וריה"ג וראב"ע ור"ע, א"ל ר"ט דעו שחכם גדול הוא ובקי באגדות, אל יכנס אדם מכם לתוך דברי חבירו. וביומא עו. וכבר היו ר"ט ור' ישמעאל וזקנים יושבין ועוסקין בפ' המן והיה ר"א המודעי יושב ביניהן וכו'. ושם פה. מעשה שהיו ר' ישמעאל ור"ע וראב"ע מהלכין בדרך ולוי הסדר ור' ישמעאל בנו של ראב"ע היו מהלכין אחריהן. ובסנהדרין נא: א"ל ר"ע, ישמעאל אחי. וביומא עה: א"ר ישמעאל צאו ואמרו לעקיבא, עקיבא! טעית. ובחגיגה יב. שאל לר"א — אתה ששמשת את נחום וכו'.

וכן מצינו שחולק עם ר' יוחנן בן נורי כסנהדרין פד., וחולק עם בן ננס כב"ב פ"י מ"ח ואמר הרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס.

וכן מצינו סוטה כ: חולקין אבא יוסי בן חנן ר"א בן יצחק איש כפר דרום ור' ישמעאל. ובעדיות פ"ב מ"ד ג' דברים א"ר ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה.

הלכותיו במשנה.

ר' ישמעאל נזכר במשנה לערך שבעים פעמים, ובאלו המסכתות לא נזכר כלל מע"ש, ערלה, בכורים, ביצה, ר"ה, תענית, מגילה

מגילה, חגיגה, יבמות, סוטה, גיטין, קידושין, ב"ק, ב"מ, הוריות, זבחים, תמורה, תמיד, מדות, קנים, מכשירין, טב"י. ובכמה מקומות נזכר אך פ"א.

ע"פ רוב בעל מחלקותו הוא ר"ע, ונזכר ר' ישמעאל תמיד קודם ר"ע חוץ מברכות פ"ז מ"ג, ב"ב פ"ו מ"ד, שבועות פ"ב מ"ה, כריתות פ"ב מ"ד, אהלות פ"ג מ"ה שנזכר ר"ע קודם.

ובאלו המקומות חולק עם ר"ע פא"פ שבועות פ"ג מ"ה, ברכות פ"ג מ"א, מקואות רפ"ז, ובעדיות פ"ב מ"ו ג' דברים א"ר ישמעאל ולא הודה לו ר"ע.

מחלוקת עם ראב"ע נגעים פ"ח מ"ט, ידים פ"ד מ"ג.

מחלוקת עם ר' טרפון ור"ע תרומות פ"ד מ"ה, סוכה פ"ג מ"ד.

ובנדה פ"ו מ"יב נזכר ר' ישמעאל ואח"כ ר"א ור"ע.

תלמידיו הגדולים ואומרי מאמריו.

ר' אלעזר (אבי ר' יהודה) כגיטין ו: שקראו רבי, ור' ישמעאל א"ל שתוק בני שתוק. ואמר בשמו בכורות מא..

ר' חייא בר נחמני תלמידו ואמר בשמו כברכות מח:.

ר' יוסי משמו כב"ק נד:, מכות יט., זבחים ס:.

ר' יוסי בן החוטף אפרתי בשמו ככלאים פ"ג מ"ז.

ר"מ היה תלמידו המובהק וקבל מר' ישמעאל גמרא בעירובין יג. שארי"בל כ"מ שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר"ע אינו אלא ר"מ — דתניא אר"מ כשהייתי אצל ר' ישמעאל — א"ל בני מה מלאכתך — בני הוי זהיר במלאכתך וכו'. ואמר בשמו כפסחים סז:.

ר' מתיא בן חרש בשמו סוף יומא.

ר' נתן בשמו כפסחים סז:.

ר' שמעון בן יהודה משמו ככתובות עג:.

וכן היו לו עוד שני תלמידים ר' יאשיה ור' יונתן כמפורש מנחות נז:, והיו מתלמידיו האחרונים כמבואר בערכם.

וכן זכה עוד ר' ישמעאל בר' יוסי לראותו כיבמות קה. שאמר אני ראיתי את ר' ישמעאל בן אלישע שחלץ במוק וכו'.

אבל מה שמצינו ר' אלעזר (בן פדת) אמר משמו כב"ק כט:, ור' זכריה בשמו כנדרים לב., ורב יהודה אמר שמואל משמו כיבמות ק:, ור' יוחנן משמו כפסחים עט., חגיגה ט., יומא ג: ואמרו שם שהיה רבו אין הכונה שקבלו ממנו אך שהיה בידם הלכות ר' ישמעאל. וב"ב כח. א"ר יוחנן שמעתי מהולכי אושא — מאן הולכי אושא ר' ישמעאל, ופירש"י הכי גמירי להו שהוא היה באותו הזמן. ובסה"ד מביא פלפול גדול מזה שר' ישמעאל היה בזמן ר' ישמעאל בר' יוסי שהיה בזמן רבי וכן ר' יוחנן היה ג"כ בזמן רבי. והבין מפרש"י מה שאמר שהוא היה באותו זמן קאי על ר' יוחנן. ובמחילה כמה זרות יש בדבר לומר על יוחנן שנולד בסוף ימי רבי איך יכול לראות את ר' ישמעאל שבל"ס לא היה עוד בחיים בזמן רש"בג, ולא הרגיש שרש"י פירש הכי גמירי להו קאי על ר' ישמעאל ולא על ר' יוחנן. ומה שאמר ר' יוחנן שמעתי מהולכי אושא הכונה בל"ס ששמע משמם.

וכפי הנראה לא לקח ר' ישמעאל שום חלק במרידת ביתר וכשראה שהצרות הולכות ומתגברות הלך לו מיבנה לאושא וזה שאמרו ב"ב כח: מאן הולכי אושא ר' ישמעאל. וכן משמע מגיטין ו: שאמרו מעשה באחד שהביא גט לפני ר' ישמעאל — א"ל ר' אלעאי רבי, והלא כפר וכו', וידוע שר' אלעאי היה מאושא כמפורש

שהש"ר

שהש"ר פ"ב כשהתקבצו כולם לאושא חלקו כבוד לר' יהודה (בר' אלעאי) שהיה בן עיר.

אבל אח"כ כשהתגברו הגזירות גם באושא כמפורש סנהדרין יד. שגזרו שכל הסומך וכל הנסמך יהרג, וכשסמך רי"בב את תלמידיו לבין אושא לשפרעם הרגוהו, אז כפי הנראה הלך לו ר' ישמעאל סמוך לגבול אדום ששם לא התפשטה הגזירה כ"כ וזה שאמר ר' יוסי כתובות פ"ה מ"ח לא פסק לה שעורים אלא ר' ישמעאל שהיה סמוך לאדום, ושם יסד ישיבה גדולה הנקראת בבבלי בשם תנא דבי ר' ישמעאל או דבי ר' ישמעאל תנא, ומבחירי תלמידיו בזמן ההוא כפי הנראה היה ר' יאשיה שבא מבבל ור' יונתן. ובית מדרשו היה לו צביון ותואר מיוחד כי שמו כל מעיינם לברר וללבן רמזי המשנה מן התורה וגם פירשו את ספר שמות הנשאר בידינו כהיום בשם מכלתא דר' ישמעאל ע"פ היג' מדות שהתורה נדרשת בהן שנקרא שמו עליהם.

ולא נעשה שקר בנפשנו לאמר שכ"מ שנמצא תנא דבי ר"י או דבי ר"י תנא, כולם יצאו מפי התנא ר' ישמעאל, שא"כ מפני מה שינו הלשון ולא אמרו תניא ר' ישמעאל אומר. וכן אי אפשר לומר כדעת מבוא הירושלמי שכל תנא דבי ר' ישמעאל הוא מר' ישמעאל אבי ר' יודן אמורא בא"י, הלא נאמנו עלינו חז"ל מה שמקשי מגילה כג. מסתם ר' ישמעאל אתנא דבי ר' ישמעאל. ובנזיר כה. מתחיל תנא דבי ר"י ומסיים דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר. ובסוטה ג. תני דבי ר"י — דתניא — דברי ר' ישמעאל רע"א.

ובקידושין לז: מחלוקת ר' ישמעאל ור"ע וע"ז אמר אביי האי תנא דבי ר"י מפיק מאידך תנא דבי ר"י. וב"ב כה. אמרו ואף ר' ישמעאל סבר דתנא דבי ר"י. וזבחים נב. וסבר ר' ישמעאל והתני דבי ר' ישמעאל. וביומא נט., זבחים נג: קיט: תנא דבי ר"י בר"ש בן יוחאי והכונה שבבית מדרשו של רש"בי למדו ברייתא דר' ישמעאל.

וכל אלו המקומות די והותר לדחות דעת מבוא הירושלמי ואך האמת כמו שאמרנו שר' ישמעאל יסד בית מדרשו הגדולה וכל תלמידיו למדו ע"פ שיטתו, והלשון בי ר"י הוא כמו בית ר"י, ולכן מצינו סנהדרין לה: שאמרו דתני דב"רי לא תבערו — אי לר' יוסי — אי לר' נתן, ובחולין סו. מחלוקת תנאי דבי רב עם תנא דבר"י.

ובדרכי המשנה צד 147 יאמר עם הספר וז"ל, „והנה ר' יאשיה ור' יונתן (תלמידי „דר' ישמעאל) לא באו דבריהם במשנה „אף שהיו בזמן ר"מ ור' יהודה — וגם „התנא דבי ר' ישמעאל לא נזכר במשנה „ובתוספתא — ולמצא פשר זה הענין „מדוע לא נזכרו במשנה — יען שרבי „מסדר המשנה היה בבית שערים ובטבריא „בצפון א"י ולא היו מגיעים אצלו דברי „החכמים אשר ישבו בדרום". ע"ש שהאריך בזה.

והנה קושיתו מפני מה לא נזכרו דבריהם במשנה, לפלא על חכם שכמותו היה לו להקשות על דברי רבי בעצמו שדברי רבי מצינו כמה מאות פעמים בברייתות ובתוספתות ובספרא וספרי, ואעפ"כ נזכר במשנה אך פעמים אחדות, או היה יכול להקשות למה לא נכתבו דברי האמוראים במשנה, אבל זה ידוע לכל בר בי רב שכל דברי תנא דבי ר"י יהיה אם יצאו מפיו או מפי תלמידיו ע"פ שיטתו המה אך ורק פירוש וביאור על הלכות המשנה אשר היתה מסורה להם וכאשר כבר הארכנו בערך רבי. אבל מה שיאמר הטעם יען שרבי לא ידע דברי התנא דבר"י, בזה טעה טעות גדול במחילה, והוא דמה שצפונה ודרומה

של

של א״י רחוקים זמ״ז ברחוק מזרח ממערב וכי לא ידע שכל ארץ יהודה היא מדינה קטנה? ועוד הלא מפורש שרבי בעצמו היה כמה פעמים בדרום כמפורש נדה מז: הורה רבי בלוד (וידוע שלוד היה המקום שמשם יצאה תורה הרבה בדור ההוא). ובתוספתא אהלות פי״ח מעשה ברבי ור׳ ישמעאל בר״י ור״א הקפר ששבתו בחנותו של כותי (או פזי) בלוד והיה רפ״בי לפניהם. וגם ידוע לכל שרבי קבל תורתו מרא״בש ור״ש ור׳ יהודה שכולם היו נקראין בשם חכמי דרום כיבמות סב:.

וכן תלמידו הגדול בר קפרא היה עיקר מושבו בלוד. וכן ר׳ חייא חבירו האהוב היה שם כנדה פ״ב ה״ב. ועם כל זה יבא ויאמר שלא ידע רבי מכל תורת חכמי דרום.

ולכן האמת יורה דרכו שלכן לא נזכרו במשנה יען שכל מלאכת הקודש דתנא דבר״י הוא אך לפרש המשנה, והמכלתא למצא רמזים בתורה להלכה, א״כ אינה שייכה להמשנה והמה אך כמו באור ופירוש לתורה שבכתב ותורה שבע״פ, וזה ברור.

והחכם בעל משא א״י צד קג. יגלה עמוקות מני חושך ויאמר „ההלכות אשר „הורה ר׳ ישמעאל בב״מד הלא הן אשר „קבל מאבותיו הכהנים, היא מסרת „הצדוקים במתכנתה אשר השתמרה בקרב „עדת הכהנים היוצאים מבית המלכות „בימי הורדוס ויבקשו לתושיה בבית „המדרש״.

וכן שם צד לו. בהערה 4 יאמר „ר׳ „ישמעאל אשר לא אהב לנטות ממשמעת „המלות ודרשותיו קרובות פעמים רבות „לדעות הצדוקים באשר היה כהן נטה „הפעם מדרכו ויבחר לשום את הכתוב „הזה דרך משל „תני ר׳ ישמעאל זה אחד „מג׳ מקראות שנאמר בתורה במשל „ירושלמי כתובות פ״ד ה״ד, הדברים „האלה יעידו גם הם על ר׳ ישמעאל כי „לא זה דרכו בביאור דברי התורה בכלל״ עכ״ל.

והנה לו מצאתי אף קורטוב של אמת בכל דבריו החרשתי, אבל להעלות על הכתב שקר מוחלט החרש לא אוכל, ואין אנו צריכין להציל את ר׳ ישמעאל ואת כבודו כי אך למותר לנו לתאר את גודל קדושת רבותינו. וכאשר כבר הארכתי בערך ר״א בן יעקב ששמוהו לצדוקי יען מה יען שאמר פירוש הפסוק ופרשו את השמלה דברים ככתבן וחולק על ר׳ ישמעאל מה שאמר שנאמרה בתורה בדרך משל בכתובות פ״ד ה״ט וטעו בפשט דבריו מה שאמרו מפורש שכונתו שאינו חייב עד שיכנוס ויבעול ויטעון טענות בתולים. וכשבא לדברי ר׳ ישמעאל שאמר היפך דברי הצדוקים מצא בפלפולו שגם הוא נוטה לתורת הצדוקים ואך כאן נטה מדבריהם. והמה ממש כאשר יאמרו הקראים שהמה תלמידי שמאי הזקן. אבל היכן מצא החכם הזה ספר מתורת הצדוקים? האם היה להם שום תורה שבע״פ? והאם לא ידע בעצמו שבימי הורדוס לא נשמע קול הצדוקים כלל וכלל וכאשר שנא את תורת הפרושים אבל אעפ״כ לא נגע בהם לרעה יען שנשא פני הלל ושמאי, אבל את הצדוקים רדף עד חרמה והוציא מידם את כל המשרות יען שהמה היו מאוהבי נכדי החשמונאים וכאשר בארנו במקום אחר באריכות.

והאם לא ידע החכם מה שמפורש במגילת תענית פ״ד שאך ספר גזרתא היה להצדוקים, וכבר נתבטל בימי שמעון בן שטח שהבריחם בחכמתו מן הסנהדרין. ואם לא נשתייר מעט מהבלי הצדוקים בתוך המגילת תענית ומעט מהן בש״ס לא היינו יודעין כלל וכלל מהם, והוא בא כמו נביא והביא לנו תורה שלמה

שלהן

שלהן? ולמה לא יאמר שכל השקלא וטריא מדברי רבותינו מה שאמרו או אינו וכדומה הוא תורת הצדוקים? והאם גם הי"ג מדות דר' ישמעאל ירש מהם?

וכדי להראות את טעותו לעין כל, נביא את כל מאמרי תני דבר"י וכל מאמרי דבי ר"י תנא הנזכרים בכל הש"ס ונראה האם ימצא אף במקום אחד שום רמז על תורת הצדוקים מה שלא היה ולא נברא.

תנא דבי ר' ישמעאל.

אם ראית ת"ח שעבר עבירה ביום וכו' ברכות יט.

סלחתי כדבריך — כדברך עתידים או"הע לומר, שם לב.

ורפא ירפא — נתנה תורה רשות לרופא לרפאות, שם ס.

יוצא אדם בתפלין בע"ש עם חשיכה, שבת יב. (ומה שאמרו שם מ"ט כיון דאמר רבה בר"ה וכו' זה אינו מדברי תנא דבר"י אך הוא ממסדרי הגמרא ע"ש האומר אבל התנא דר"י דורש אך הפסוק ק"וח מציץ והוא אחד מי"ג מדות דר"י).

הואיל ונאמרו בגדים סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים וכו' שם כו. (היא המדה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל — ללמד על הכלל כולו יצא).

מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה, שם לא. (ובתוספתא ב"מ פ"ג המאמר בלי שם האומר).

שש תקיעות תוקעין ערב שבת, שם לה:

מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה וכו', שם סד. (ובספרי פנחס פ' יפקוד המאמר בלי שם האומר).

וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה וכו', שם פח:

למה משכן דומה לאשה וכו', שם צח:

למה נקראת צפור דרור וכו', שם קו:

למדה תורה ד"א (דורש הפסוק ופשט את בגדיו) בגדים שבישל בהן קדירה לרב וכו', שם קיד.

לא תעשה מלאכה יצא תקיעת שופר ורדית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה, שם קיז:

כי בגלל הדבר הזה — גלגל הוא שחוזר בעולם, שם קנא:

אשר אור לו בציון — זו פתחה של גיהנם עירובין יט. (וגם זה דעת הצדוקים? שלא האמינו כלל בשכר ועונש).

המאמר תנא דבי ר"י זו היא שיבה זו היא ביאה המובא עירובין נא., יומא ב:, יבמות יז:, נזיר ה., מכות יג:, הוריות ח:, מנחות מה:, בכורות לב., חולין פה., נדה כב:

לעולם יספר אדם בלשון נקיה פסחים ג.

בשכר ג' ראשון זכו לג' ראשון, שם ה.

ליל יד' בודקין את החמץ לאור הנר אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שם ז:

אמר קרא לא תאכל עליו חמץ, שם לה. (וקאי לפרש המשנה).

השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, שם מג. (וקאי על המשנה ב"ק פ"א מ"ב שאמרו והנשים בכלל הנזק).

בד' פרקים העולם נידון, ר"ה טז.

נושא עון — מעביר ראשון ראשון, שם יז.

א"ת בראשית אלא ברא שית, סוכה מט.

אם פגע בך מנוול זה משכהו לב"המד דכתיב וכו', שם נב:

אש דת למו אמר הק"בה ראויין הללו וכו', ביצה כה:

בהיר הוא בשחקים — אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין, תענית ז:

אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר וכו', שם ח:

יום המעונן היה ומפציע לכאן ולכאן יומא כח: (וקאי לפרש המשנה).

מנין לחמש טבילות, שם לב: (וקאי לפרש המשנה).

בא לטמא פותחין לו, שם לח:.
עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר וכו', שם לט..
כך היא מדת הדין נותנת יבא זכאי וכו', שם מג: (וקאי לפרש המשנה).
על מה קטורת מכפרת על לש"הר, שם מד..
ב' כהנים בע"מ היו מתליעין וכו', שם נד. (וקאי על המשנה דשקלים פ"ו מ"ב).
את כל כלי השרת — ב' כלים ושירות אחת, שם נח..
עזאזל שמכפר על מעשה עוזא וכו', שם סז..
נאמר כאן ענוי — מה להלן ענוי רעבון וכו' שם עד: (וקאי על המשנה).
הרואה קרי וכו', סוף יומא.
ביו"ט ה', ביו"הכפ ששה, בשבת ז', מגילה כג..
בישראל הבא על הכותית, שם כה. (וקאי על המשנה).
משל למלך ב"ור וכו', חגיגה יב:.
טעמא דכתב רחמנא צמר ופשתים — כל בגדים צמר ופשתים, יבמות ד:.
כגון אלים אלימה (שכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה' בסופה), שם יג:.
בשעריך תאכלנו — אפילו טמא וטהור וכו', שם עג:.
בזב בעל שתי ראיות הכתוב מדבר, שם עד:.
ונדר אלמנה — מה ת"ל וכו', שם פז..
ושלחה מביתו מי שמשלחה ואינה חוזרת, שם קיג: (וקאי על המשנה).
בשעת הסכנה כותבין — אע"פ שאין מבירין, שם קכב..
מפני מה אוזן כולה קשה — שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון וכו', כתובות ה:.
אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש וכו', שם עב. (וקאי לפרש המשנה).
כלי שרת באין מתרומת הלשכה שנאמר וכו', שם קו:.
רק קדשיך — בולדי קדשים ובתמורתם הכתוב מדבר, נזיר כה..
מאי וכן נגוזו — כל הגוזז מנכסיו וכו' גיטין ז..
לא זה שנכתב לשום גרושין אלא אף וכו', שם כד: (וקאי על המשנה).
כי לא חופשה — בשפחה כנענית המאורסת לעבד עברי וכו', שם מג:.
וקדשתו לכל דבר שבקדושה, שם נט:.
בשעת הסכנה כותבין וכו', שם סו..
הואיל ונעשה כומר לעב"ום אימא לידחי אבן אחר הנופל ת"ל וכו', קידושין כ:.
ק"וח ומה שוטה וכו', שם כז: (ובספרי נשא בלי שם האומר).
כ"מ שנאמר צו אינו אלא זירוז וכו', שם כט..
עד עשרים שנה יושב הק"בה ומצפה מתי ישא אשה וכו', שם כט:.
הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן וכו', שם לז: (זה אחת מיג' מדות).
נאמר מכשיר ומכפר וכו', שם נז. (וזה מהמדות שהתורה נדרשת).
לא תבשל גדי ג"פ אחר איסור אכילה וכו', שם נז:.
אין אדם מקנא לאשתו אלא א"כ נכנסה בו רוח שנאמר וכו' — מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה וכו' — כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא לדבר שנתחדש בה, סוטה ג..
משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוהה גבוהה הוא מלקט, שם ה..
באותה שעה (שנתלה אבשלום) נבקע שאול מתחתיו, שם י:.
לפום גמלא שיחנא, שם יג:.
דריש כללי ופרטי אפילו דלא דמי

כללא

כללא בתרא לכללא קמא, ב״ק סד :.

אלמלא העליתי אה ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה וכו׳, ב״מ סא :.

בשכר ג׳ זכו לג׳, שם פו :.

אחד שכר אדם — יש בו משום ביומו תתן שכרו. שם קיא :.

מנין שהשכינה בב״מ שנאמר וכו׳, ב״ב כה..

בנות צלפחד שקולות היו שנאמר וכו׳, שם קכ..

לא תבערו אש מה ת״ל וכו׳, סנהדרין לה :.

אלמלא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש דיין, שם מב..

כ״מ שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה, שם נז..

בן (גבי בן סורר ומורה) ולא אב, שם סט..

ואין מושיע לה הא יש מושיע וכו׳, שם עג..

לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית, שם פה:.

כי דבר ה׳ בזה זה המבזה דבור שנאמר למשה מסיני, שם צט. (האם גם בזה מודים הצדוקים ?).

ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה, שם קז,.

אף על נח נחתם גז״ד וכו׳, שם קח..

הואיל וזה בא בזמן קבוע וכו׳, שבועות ט..

למה נקרא שמן קישואין, ע״ז יא..

מפני מה אמרו הורו בדבר שהצדוקים מודין בו פטורין וכו׳, הוריות ד :.

אין ושחט אלא ומשך, חולין ל :.

ודם חללים ישתה פרט לדם קילוח, שם לו..

זאת החיה — מלמד שתפס הק״בה וכו׳, שם מב..

ואת החזיר — שליט בעולמו יודע וכו׳ שם נט..

יגדיל תורה ויאדיר, שם סו :, ונדה נא :.

לא תפאר אחריך — שלא תטול תפארתו ממנו, שם קלא..

כבשים שצמרם קשה פטורים מראשית הגז שנאמר וכו׳, שם קלז..

ליל שמיני נכנס לדיר להתעשר, זבחים יב..

הואיל ורצפה מקדשת, שם כד. (וקאי על המשנה).

מפני מה נאמר פרכת הקודש בפר וכו׳, שם מא :.

והנשאר בדם ימצא וכו׳, שם נב,.

על כל זרע זרוע מה זרעים וכו׳, שם קה..

ואליהם תאמר לערב פרשיות וכו׳, שם קז,.

זו וזו שילה, שם קיט..

ג׳ דברים היו קשין למשה — דכתיב וכו׳, מנחות כט..

אמר קרא לא תאכל וכו׳, שם ע. (וקאי על המשנה).

ד״ת לא יהו עליך חובה וכו׳, שם צט :.

לא תנאף — ביד, נדה יג :.

משל לכהן שמסר תרומה לע״ה וכו׳. שם ל :.

אמר קרא בטהור מה שביד טהור, שם נה : (וקאי על המשנה).

דנין דבר שנאמר בו ממנו וכו׳, שם עז :.

משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו וכו׳, שם צט :.

כל המספר לש״הר מגדיל עונות, ערכין טו :.

כל שעברו עליו מ׳ יום בלא יסורין קבל עולמו, שם טז :.

כל שהוא אחר במקום בן וכו׳, שם כה :.

סמים כלל נטף פרט וכו׳, כריתות ו :.

עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ בכורות ה..

רק

רק קרשיך אלו התמורות, שם יד:.

דבי ר' ישמעאל תנא.

כמשכב נדתה יהיה לה מקיש וכו', שבת פד..

כרמל כר מלא, שם קה..

מלקוש שממלא תבואה בקשיה, תענית ו.

נאמר כאן בתוך וכו', יומא ד:.

נאמר כאן ענוי — מה להלן לא ענש אא"כ הזהיר וכו', שם פא..

ודר וסוחרת — שקרא דרור לכל בעלי סחורה, מגילה יב..

וקדשתו לכל דבר שבקדושה, מו"ק כח:.

גדול השלום וכו', יבמות סה:.

או לרבות את השליח, כתובות לג:.

בין איש לאשתו וכו', נדרים סח. (וקאי על המשנה).

מי כמוך באלים — באלמים, גיטין נו:.

אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות שם ס:.

אומרים לו דברים של ימות החמה וכו', שם ע: (וקאי על המשנה).

וירשתם — בישיבה, קידושין כו. (וקאי על המשנה).

דאמר קרא וישלח ע"פ השדה וכו', שם נז:.

א"ק כן ינתן בו ואין נתינה אלא ממון, ב"ק פד..

וכפטיש יפוצץ סלע — מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, סנהדרין לד..

המוצאים אותו מקושש עצים וכו', שם מא..

מה אהרן חבר, שם צ:.

ק"וח מכלי זכוכית (לענין תח"המ), שם צא..

עבד מלך כמלך, שבועות מז:.

לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות, מכות ה. (וקאי על המשנה).

א"ת ושחט אלא וסחט, חולין כט..

אלו כללי כללית, שם סה..

אתיא בק"וח, זבחים טו: (וקאי על המשנה). וכן הוא שם טז..

בנוצתה בנוצה שלה, שם סה..

תעשה ואפילו בשבת, מנחות נ: (וקאי על המשנה).

מצות כלל חלות ורקיקן פרט וכו', שם עח:.

הארכתי בכל זה להראות כי תנא דב"רי הוא על שני אופנים או שמפרש המשנה, היכן ההלכה מרומז בתורה, או שדורש באגדה דברים יקרים ומפרש המקרא, וכולהו המה אך פירושים ובאורים וא"כ אינם שייכים להציגם במשנה.

ומכל דבריו אנו רואים שהשתמש למדאי את הכללים די"ג מדות הידועים על שמו הנדפס בריש תו"כ, וכן נזכרים סנהדרין פו. ת"ר לא תגנוב — צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ושם לא נזכר שם ר' ישמעאל. ובחולין קטו: א"ל ר' יוחנן לר"ל צא ולמד מי"ג מדות וכו'. ואך בירושלמי פאה פ"א ה"ג אמרו על דעתיה דר' ישמעאל ניחא דר"י דרש כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש וכו'. אבל בל תטעה לומר שהוא היה הממציא אותם כי הלא מצינו כבר בתוספתא סנהדרין פ. ז' מדות להלל ומצינו אותם כבר בתורת משה, אבל יען שהוא סדרן לכן הוקבעו בב"המד על שמו. ולא לחנם נקראו ר' ישמעאל ור"ע בשם אבות העולם כר"ה פ"א סה"א ושקלים רפ"ג. ובגיטין סז. אמרו ר' ישמעאל חנות מיוונת.

מדותיו היקרות ואהבתו לעמו בפרט ולכל האדם בכלל.

בנגעים רפ"ב אמר בני ישראל אני כפרתן.

ואמר שכל ישראל בני מלכים הן כב"מ קיג: שאמר כל ישראל ראויין לאותו אצטלא.

ובנדרים פ"ט מ"י מעשה באחד שנדר

מבת

מבת אחותו והכניסוה לבית ר׳ ישמעאל ויפוה א״ל ר״י לזו נדרת א״ל לאו — באותה שעה בכה ר׳ ישמעאל ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן. ובתוספתא שם שהיה מפרנס בנות ישראל, ובירושלמי שם אמרו לפי שהלכו בעליהן למלחמה.

ומאמרו היקר אבות פ״ג מ״יב הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה (אבל המאמר שם פ״ד מ״ה אינו מר׳ ישמעאל זה אך הוא שייך לר׳ ישמעאל בנו של ר״י בן ברוקה).

ואמר ב״ב סו: אין גוזרין גזירה על הצבור אא״כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה.

השקפתו בעניני העולם משיטתו הידוע שאמר ברכות לה. ואספת דגנך מה ת״ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה — יכול דברים ככתבן ת״ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג ד״א.

ואך צריך האדם להאמין בה׳ שכל מה שעושה הוא לטובתו של האדם, כבספרי קרח שאומר משל הדיוט אומר לטובתי נשברה רגל פרתי.

וה׳ הוא בעל רחמים כמכלתא משפטים פ״י אמר בא וראה רחמיו של מי שאמר והיה העולם וכו׳.

והיה נאה דורש ונאה מקיים ככתובות קה: כשהביאו לו ראשית הגז לא רצה לדון דינו, וזה שאמרו מכות כד. מואס בבצע מעשקות כגון ר׳ ישמעאל בן אלישע.

ובמכלתא בשלח פ׳ זה אלי, אמר התנאה לפניו במצוה.

ואך את הצדוקים והמינים שנא בתכלית השנאה כע״ז כז: ששאלו בן דמא בן אחותו שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו (בשם אותו האיש בירושלמי שם) ולא הניחו ר׳ ישמעאל (ואף שסובר ר׳ ישמעאל שאפילו ע״ז יעבור עליו ואל יהרג, ה״מ בצינעה אבל לא בפרהסיא).

ובמנחות צט: שאלו בן אחותו מהו ללמוד חכמת יונית ולא התירו (ואף שר׳ ישמעאל בעצמו היה בקי בלשון יון כברכות נז:, שקלים פ״ג מ״ב, פרה פ״א מ״ג, סנהדרין עז: אבל לשון יונית לחוד וחכמת יונית לחוד),

וברכות נו. יסופר איך שפתר להצדוקי את כל חלומותיו והראה את חכמתו ויודע אותם היטב שהמה חלאת מין האנושי.

אבותיו משפחתו ובניו.

מצינו ב״ק פ. א״ר ישמעאל מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מריעין בחורשין ודנין דיני ממונות ביחידי. אך שם הגרסא הנכונה צ״ל ר׳ שמעון שזורי כי ר׳ ישמעאל היה יליד ירושלים ואבות אבותיו שמשו בכה״ג כמפורש לעיל.

אודות אמו מצינו בירושלמי פאה פ״א ה״יא, קידושין פ״א ה״ז שבאת פ״א ולב״המד והתאוננה על בנה שאינו מקיים כבוד אם, נתכרכמו פניהם של רבותינו, שאלו על מה עבר נגד רצונה וספרה להם כשיבא ר׳ ישמעאל בנה מבית המדרש רוצה היא לרחוץ רגליו ולשתות המים והוא אינו רוצה לעשות כן, וא״ל החכמים הואיל והוא רצונה זהו כבודה.

וכן מצינו שהיה לו אחות שנשאת לדמא וילדה לו בן גדול בתורה בשם אלעזר שהיה חביב מאוד על ר׳ ישמעאל דודו כדמובא לעיל, וכן מצינו ברכות נו: שפתר לו ר׳ ישמעאל את חלומותיו לטובה.

מבניו מצינו שמתו לו שני בנים כמו״ק כח:, ומהספדים שעשו להם החכמים הגדולים ר״ט ורי״הג ורא״בע ור״ע אנו רואין שהיו בנים נחמדים גדולים בתורה. ומצינו בתוספתא תרומות פ״ט, ביצה פ״ד ר׳ אליעזר בן ר׳ ישמעאל בל״ס הוא בנו.

וכפי הנראה נשא אשה לעת זקנותו כי מצינו נדה נב. שהניח אחריו בת

קטנה שאמרו שם מעשה בבתו של ר׳ ישמעאל שבאת לב״המד למאן (שהשיאתה אמה כשהיתה קטנה יתומה, רש״י) ורבתה בכייה גדולה בב״המד ואמרו דבר שאמר אותו צדיק יכשל בו זרעו?

וכן מצינו שהיה לו בן כיבמות פ״א ה״ב שאמרו כלתו של ר׳ ישמעאל מיאנה ובנה על כתיפה.

פטירתו נזכרה נדרים פ״ט מ״י כשמת ר׳ ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות בנות ישראל על ר׳ ישמעאל בכינה, וכאשר הבאנו לעיל שהיה מפרנס בנות ישראל.

והחכם גרעץ בח״ב צד 133 יאמר שהוא היה מהרוגי מלכות הראשונים ומביא ראיה ממכלתא משפטים, אך כבר בארנו שזה היה זקנו ר״י בן אלישע כה״ג שנהרג קודם החורבן, אבל ר׳ ישמעאל זה נפטר כדרך כל הארץ כפשטות לשון המשנה שאמרו כשמת ר׳ ישמעאל.

וכפי הנראה לא האריך ימים כאשר בארנו שבימי החורבן היה אז נער קטן ולאחר חורבן ביתר כשהתקבצו לאושא כבר לא נשמע קולו בין החכמים ושנות חייו קרובין להיות לערך שבעים שנה.

ר׳ ישמעאל בר אמי.

נזכר ויק״ר פ״א־ג שאמר אף שמעיה שמו (של משה).

ר׳ ישמעאל בן אלעזר. (תנא דברייתא).

נשאר לנו ממנו מאמרו שבת לב. ת״ר רי״בא אומר בעון שני דברים ע״ה מתים על שקורין לארון הקודש ארנא ועל בית הכנסת בית עם, (ובדק״ס גורס ר׳ שמעון בן אלעזר), ובירושלמי ברכות פ״ט סה״ב ר׳ ישמעאל ב״א אומר אין הארץ שותה אלא לפי חיסומו.

ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ אלעזר בן עזריה.

נזכר יומא פה. שאמרו ר׳ ישמעאל ורא״בע היו מהלכין בדרך ולוי הסדר ור׳ ישמעאל בנו של רא״בע מהלכין אחריהם. וכן הוא במכלתא ריש תשא, ואולי הוא ר״י בן אלעזר דערך הקודם.

ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ אלעזר הקפר.

נזכר אבות דר״נ פ״כט־ה אמרו על ד׳ חלוקי כפרה הלך ר׳ מתיא בן חרש אצל ר׳ ישמעאל בן ר״א הקפר ללודקיא לבקרו. אבל הוא ט״ס וצ״ל כדמובא המאמר בירושלמי שבועות פ״א ה״ו, וכבר הארכתי בערך ר׳ מתיא בן חרש.

ר׳ ישמעאל בר ביבי.

בויק״ר פ״יא־ח הוא ור״ש ור׳ ראובן אמרו בשם ר׳ חנינא. ובאמת צ״ל ר׳ יוסי בר ביבי.

ר׳ ישמעאל בן גמליאל.

כן מביא בסה״ד מירושלמי ברכות פ״ט ה״ב, ומביא שבספר שדה יהושע כן הוא הנוסח, אבל בירושלמי שלנו לא נמצא שם זה.

ר׳ ישמעאל בן זירוד.

נזכר ע״ז ל. שאמרו ר׳ ינאי בר׳ ישמעאל חלש על לגביה ר׳ ישמעאל בן זירוד ורבנן לשיולי ביה, יתבי וקא מיבעי להו — א״ל ר״י בן זירוד הכי אמר רש״בל משום ר׳ חייא.

ישמעאל בן חנניה.

נזכר אבות דר׳ נתן פ״יד שהיה תלמידו דרי״בז וקראו ערוגה במדבר, אבל הוא ט״ס וצ״ל ר׳ שמעון בן נתנאל.

ר׳ ישמעאל בר׳ יהושע.

נזכר ויק״ר פ״יא־ח, ובירושלמי יבמות פ״ז סה״ו א״ר מתניא סלקית ושמעית ר יוחנן ור׳ ישמעאל בני יישוע וכו׳.

ר׳

ר' ישמעאל בן יהוצדק.

נזכר ב"מ כב. ר' יוחנן בשמו, אך הוא ט"ס וצ"ל ר' שמעון בן יהוצדק וכן הוא בהרא"ש ובדק"ס.

ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה. (תנא דמתניתן).

נזכר במשנה ב"ק פ"י מ"ב חולק על אביו ואומר אף קוצץ ונותן דמים. ובסנהדרין פ"יא (הנחנקין) מ"א הגונב את בנו מחייב וחכמים פוטרין. ובאבות פ"ד מ"ב אומר הלומד ע"מ ללמד מספיקין בידו וכו'.

הוא קבל תורתו מאביו כדמצינו ב"ב קל. שאמר לא נחלקו אבא וחכמים וכו'.

וכן יספר מעשיות מאביו כתוספתא תרומות פ"ז אמר מעשה שהלך [אבא] רי"בב אצל ר"י בן נורי לבית שערים, ובירושלמי שם פ"ח סה"ג איתא להיפוך מעשה שהלך רי"בנ אצל אבא לבית שריין.

וזכה לקבל מפי חכמי יבנה כיבמות מב: אמר שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה.

ובאושא תחת נשיאות רש"בג היה מגדולי הדור כר"ה לב. שאמרו ירד [ר' ישמעאל בנו של, כן הוא בירושלמי שם ובספרא אמור קעז] ר' יוחנן בן ברוקה לפני רש"בג ועשה כר' יוחנן בן נורי א"ל רש"בג לא היו נוהגין כן ביבנה, ובעירובין מ: שוין רש"בג ור"י בנו של רי"בב שאומר קדושת היום באמצע.

וכן מצינו שחולק עם ר' נתן כפסחים לד., וכן נזכרו הלכותיו ברכות נט. שצ"ל נאמן בבריתו וקים במאמרו, ובשבת כו. א"ר ישמעאל בן ברוקה אין מדליקין אלא ביוצא מן הפרי וצ"ל ר"י בנו של רי"בב כגרסת דק"ס, ומה שנזכר שם ר' ישמעאל צ"ל ר' שמעון כגרסת דק"ס, א"ב חולק עם ר"ש. ושם קטז: אומר יד' שחל להיות בשבת מפשיטין הפסח עד החזה. ופסחים נט. אומר אף מחוסר כפורים וכו'.

וכן נזכר שם פד: (ושם צא. איתא בטעות ר' שמעון וצ"ל ר' ישמעאל), ר"ה ח: לד:, יומא מד:, כתובות לז:. והלכתו הנודע ב"ק כז. ונתן פדיון נפשו דמי מזיק וחולק עם חכמים, ומנחות כא. נא..

וכן נזכר כמה פעמים בספרא סוף מצורע.

ר' ישמעאל בר' יונה.

האמת שכן הוא בירושלמי ריש חלה ופסחים פ"ב ה"ד, אבל הפשט האמיתי הוא כדמובא בסה"ד שצ"ל שם ר' יוסי בשם ר"ש שתני ר' ישמעאל „כן" וכן ר' יונה ר"ז ור"ל אמרו בשם ר' ישמעאל. ובספר אהבת צ"וי פסחים לא הזכיר שבסה"ד אמר כן.

תם חלק שני.

שמות החכמים המובאין ביוחסין וסה"ד בחלק הזה ולא מצאתים או שנשתבשו.

רב חמא בריה דרב מארי.
רב חנינא בר רב ששת.
חנמאל בשם ר' זעירא.
רב חסדא בר יוסף.
רב טולי אמר רב הונא.
רב יהודה בר עולא.
רב יהודה בר הונא.
ר' יהושע בר מרתא.
ר' יונתן בר הילא.
ר' יוסטא בן יהודה.
רב יוסף בר אדא.
רב יוסף בר אבין, הוא ר' יוסי בר אבין.
ר' יוסף בר זבידא, הוא ר' יוסי בר זבידא.

ר' יעקב בר תחליפא.
ר' יעקב בר רב חסדא פ' המפקיד בן מובא ביוחסין. ונראה שבב"מ לט. אמרו לא דמיא אלא להא דתנן, וגרסת דק"ס להא דאמר ר' יעקב אמר רב חסדא, ואפשר שגרסת היוחסין היה להא דאמר ר' יעקב בר רב חסדא.
ר' יעקב בר נפתלי, וצ"ל ר' יצחק.
ר' יצחק בן פזי, וצ"ל ר' יהודה בן פזי.
ר' יצחק קרפצא.
ר' יצחק בן לוי.
ר' יצחק בן קסמא.
ירמיה בן נתן.

שגיאות מי יבין.

צד	369	שפני חטא	צ"ל שמפני חטא.
צד	439	ובויק"ר פבנ"ג	צ"ל פכ"ג.
צד	443	שרב שמואל ססרטאי	צ"ל בר ססרטאי.
צד	447	שא"ל רבי	צ"ל שא"ל רב.
צד	513	ורב החשיבו	צ"ל ורב הונא החשיבו.
צד	520	כל מעשה	צ"ל כל מעשי.
צד	528	כיבד אם	צ"ל כבוד אם.
צד	559	במדרש שמואל שהוא	צ"ל במדרש שמואל פ"ט.
צד	734	ובל"ם שהוכנה	צ"ל שהכונה.
צד	794	ר"ת ב"ר יצחק	צ"ל ר"ת בר' יוסף.

TOLDOTH
TANNAIM VE'AMORAIM

Comprising the Biographies of all the Rabbis and other persons mentioned in Rabbinic Literature. Compiled from Talmudic and Midrashic sources and arranged alphabetically

IN THREE VOLUMES.

BY

AARON HYMAN

Author of "BETH VAAD L'CHACHOMIM" and "PATHSHEGEN HAKETHAB."

Volume II. ח—י

LONDON.
"Express," English, Russian and Hebrew Printers, 89, Commercial St., E.
1910.

ספר

תולדות תנאים ואמוראים

מסודר ע״פ א״ב עם באורים והגהות וגרסאות שונות.

בשלשה חלקים.

מאת

אהרן בר׳ מרדכי ז״ל הײמאן

בעל המחבר ספר „בית ועד לחכמים", „ופתשגן הכתב על אגרת דרבינו שרירא גאון".

חלק שלישי

מערכת כ״ף—תי״ו

לונדון.

בדפוס „העקספרעסס" 89 קאממערשעל סטריט, איפט.

בשנת עת״ר לפ״ק.

ר' ישמעאל בר' יוסי (בן חלפתא).

זה דבר מוסכם שר"י בר' יוסי הוא בן ר' יוסי בן חלפתא כמפורש במד' תהלים רפ"קה א"ר יוסי בן חלפתא לר' ישמעאל בריה. ובירושלמי ריש יבמות שאביו ר' יוסי בן חלפתא יבם את אשת אחיו והוליד ממנה חמשה בנים, וכן הוא שבת קיח: א"ר יוסי ה' בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל ר' ישמעאל, ר' אליעזר, ר' חלפתא, ר' אבטילוס, ר' מנחם־ורדימוס.

ויען שחושב את ר' ישמעאל לראשונה א"כ היה בל"ס בנו הגדול ולא שהיה גדול אך בשנים אבל הוא היה הגדול בתורה מכל אחיו וקבל תורתו מאביו ומילא מקום אביו בציפורי, כדמצינו שאמר משום אביו כיבמות סז., כתובות קד., קידושין עא., חולין כה:, שבת פ"ח ה"ו, פסחים פ"ב ה"ו, תוספתא שבת רפ"ה, תענית פ"ג ה"יא. או שאמר הלשון כך אמר אבא כשבת נא., יבמות קה:, נדה כה:. כך פירש אבא כסוכה יח..

וכן יספר מעשיות מאביו כע"ז מ: אמר פ"א חש אבא במעיו וכו'. ובשבת מט. אבא שלחא הוה. ובגיטין פ"י ה"ז אמר כשם שבין זהב לעפר כך בין דורינו לדור אבא.

וזכה עוד לראות את פני ר' ישמעאל בן אלישע כיבמות קד. שאמר אני ראיתי את ר"י בן אלישע שחלץ במוק וכו'.

וכן ר' יהודה היה רבו כסוכה יח. דרש ר"י בר' אלעאי — אמר לפניו ר"י בר' יוסי רבי וכו'.

וכן מצינו שאמר שלשה דברים משום ר' מתיא בן חרש כיומא פד. ואמר משום ר' נתן כתוספתא אהלות פ"ד.

וכשנפטר אביו בציפורי היה הוא ממלא מקום אביו כעירובין פו: מעשה שנעשה בציפורי ע"פ מי נעשה לא ע"פ ר' יוסי אלא ע"פ ר' ישמעאל בר"י (שאביו כבר נפטר, רש"י), ובכתובות קז: מעשה בא לפני רבי בבית שערים ופסק לה מזונות, לפני ר' ישמעאל [בר' יוסי] בציפורי ולא פסק לה מזונות.

ובב"מ פד. יסופר שנתמנה מבית המלך לתפוס גנבי פגע ביה אליהו א"ל עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה, א"ל מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא, א"ל אבוך ערק לאסיא את ערק ללודקיא. וקרוב מאוד לומר שע"י חבירו האהוב רבינו הקדוש שהיה ידיד הקיסר אנטונינוס נעשה חפשי מעבודתו הקשה, וכדמצינו אותו שישב תמיד בחברת רבי, ואע"פ שהיה כחבר לו אבל יען שרבי היה הנשיא וראש הדור כולו היה ר"י בר' נכנע תחתיו כשבת נא: שאמרו ר' ישמעאל בר"י דממלא מקום אבותיו הוה וכפוף ויושב לפני רבי.

ורבי החשיבו מאוד כירושלמי כלאים פ"ט סה"ג כשהיו נכנסין לבית הועד היה ר' ישמעאל בר"י נכנס גם קודם ר' חייא. ובמגילה פ"ד ה"א־כז: אמר רבי עליו ועל ר' חייא אשרי הדור שאתם בתוכו.

וארח לחברה עם רבי כתוספתא אהלות פ"יח מעשה ברבי ור' ישמעאל בר"י ור"א הקפר ששבתו בחנותו של כותי אחד בלוד והיה ר"פ בן יאיר לפניהם וכו'. ובקה"ר פ"א־ז שאל מרבי מהו דין דכתיב כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה, א"ל כגון את וחבריך ושני עטופי סדינים כיוצא בך שאין אתם חשובים בעצמכם כלום.

וכן מצינו עירובין פו. שבוניים בא לפני רבי א"ל פנו מקום לבן מאה מנה אמר לפניו ר' ישמעאל בר"י רבי, אבא של זה וכו'. וכן מצינו אותו לפני רבי כע"ז מ:, נדה כה:.

ויסופר ביבמות קה: מעשה נפלא שפ"א ישבו ר' חייא ור"ש בר רבי —

אדהכי

אדהכי אתא ר' ישמעאל בר"י לגבייהו — אדהכי אתא רבי למתיבתא, אינהו דהוי קלילי יתיבו ברוכתייהו, אבל ר' ישמעאל בר"י אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל, א"ל אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדוש, א"ל אני ישמעאל בר"י שבאתי ללמוד תורה מרבי א"ל וכי הגון אתה ללמוד תורה מרבי? א"ל [לאבדן] וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה? א"ל וכי משה אתה? א"ל וכי „רבך" אלהים הוא (זרבי לא כעס עליו שאמר לו רבך ולא רבי יען כי באמת היו כמו חברים), אדהכי אתי יבמה — א"ל רבי לאבדן פוק בדקה, לבתר דנפק א"ל ר' ישמעאל לרבי כך אמר אבא איש צריכין לבדוק ולא אשה א"ל רבי לאבדן תא לא צריכת כבר הורה זקן, קמפסע אבדן ואתי, א"ל ר' ישמעאל בר"י מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש אבל מי שאין צריך לו עם קדוש למה יפסע על ראשי עם קדוש, וצוהו רבי שיעמוד על מקומו, ואבדן נענש ע"ז.

וכן מצינו ב"ר פ"י־ט ששאלו רבי שמעת מאביך מהו ויכל וכו'.

וכן מצינו שבת קיג: קיט. שבעי רבי מיניה. ופסחים קיב: ג' דברים צוה את רבי אל תעש מום בעצמך ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים וכו'.

וכן ר' חייא היה כחבר לו וקראו בבלאי כעירובין פ., ור' חייא החשיבו מאוד ואמר עליו סנהדרין כט: כבר הורה זקן.

וכן ר' חמא בר ביסא כנדה יד: משתבח ליה רבי לר' ישמעאל בר"י בר' חמא בר ביסא דאדם גדול הוא א"ל לכשיבא לידך הביאהו לידי, כי אתא א"ל ריבר"י בעי מינאי מלתא — א"ל זהו שאומרים עליו דאדם גדול הוא?

דבריו בהלכה. הוא זכה עוד להזכר במשנה באבות פ"ד מ"ז שאמר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועות שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח — אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד, ואל תאמר קבלו דעתי וכו'.

והיה גדול כ"כ עד כשאמר ר' ענני בר ששון בשמו בשבת סד: הכל ככבול, והוקשו עליו מן המשנה אמרו ר' ישמעאל בר"י תנא הוא ופליג. ופסחים כ: הכריע בין ב"ש וב"ה ואמר בשדה תשפך, בבית תעשה זילוף. וב"ב נט: מעשה באדם אחד שפתח חלונותיו לחצר השותפין ובא לפני ריבר"י א"ל החזקת בני החזקת, ושם קט. במקום בת אתה מעביר נחלה מן האם וכו'. ובסנהדרין כט: פסק שהדין שאמרו שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו, ה"מ מחיים אבל לאחר מיתה לא, ובזבחים נט. מנין למזבח שנפגם שכל הקדשים שנשחטו שם פסולין וכו'.

וכן היה בקי גדול בדמים כנדה כ: שהיה בודק גם ביום המעונן.

דבריו היקרים באגדה מלבד מאמריו באבות מצינו מאמרו היקר שבת קנב. שאמר ת"ח כ"ז שמזקינין חכמה נתוספת בהם וכו'. ופסחים קיב: מה שצוה את רבי אל תעש מום בעצמך וכו' כמו שהבאנו לעיל.

ובמ"ר פ"ד־ט אמר כ"ז שישראל פרוצין בעריות שכינה מסתלקת מהן.

וכן היה בקי בטבעיות ממאמריו שאמר לרבי שבת קיג: שפסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם. וכן אמר שם שאסור לאכול אדמה מפני שהוא מלקה.

וכן מסר לנו משום אביו דברים יקרים יסודתם בדברי ימי ישראל כשבת טו. ק"פ שנה עד שלא חרב הבית פשטה מלכות רומי על ישראל וכו'. ובשהש"ר פ"ד פ' אתי לבנון־ג ר' ישמעאל בר' יוסי בשם ר' אבא אומר כבר פרעה מלך

מצרים

מצרים ותרהקה מלך כוש היו באותו הנס, ונפל ט"ס וצ"ל אמר בשם אביו כי המקור הוא בס"ע רבה פ"כג.

וכן קידושין עא. שאמר משום אביו כל הארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל.

והיה בקי כ"כ בכל התורה עד שאמר יכיל אנא כתב כל קרייא מן פומי במגילה פ"ד ה"א.

תלמידיו.

כל גדולי תלמידי דרבי קבלו גם ממנו כר' חנינא בר חמא שאמר כך מקיבלני מר' ישמעאל בר"י קידושין עא., ובב"ר פ"יח אמר משכני ריבר"י ואמר לי וכו'.

ור' ישמעאל בר"י החשיב מאוד לר' חנינא כנדה כ: שאמרי לייט מי שיפסוק ויבדוק כר' חנינא ואמר, ר' חנינא דחכים, כו"ע לאו חכימאי.

וכן רב אמר ברכות כז: בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר"י של שבת בע"ש.

וכן ר' שמעון בר רבי מצינו זבחים נט: שאמר משמו, אף שמצינו בקידושין לג. שהוא קבל מר"ש בר רבי שני שלישי מתו"כ.

ומצינו בשביעית פ"ו ה"א שקרא לבן הקפר בני, ואפשר שצ"ל בר קפרא.

וברכות ס. ההוא תלמידא דאזל בתריה דריבר"י בשוקא דציון חזייה דקמפחיד א"ל חטאה את וכו'.

ופסחים קיט. אמר רב כהנא בשמו.

והוא היה נאה דורש ונאה מקיים כמאמרו היקר באבות שאמר הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח. וכן היה זהיר עד קצה האחרון בדין וכאשר יסופר עליו כתובות קה: שאריסיה היה רגיל להביא לו כנתא דפירי כל ע"ש, פ"א הביאו בה' בשבת וא"ל שלכן הקדים היום יען שיש לו דין עם אחד, א"ל פסילנא לך לדינא. וזה שדרשו עליו מכות כד נוער כפיו מתמוך בשוחד כגון ר' ישמעאל בר' יוסי.

ובב"מ ל: יסופר עליו דבר נפלא שפ"א הלך בדרך ופגע באדם אחד שנושא חבילה של עצים ועמד האיש לנוח ואח"כ בקש מרי"ברי שיעזור לו להגביה לו העצים על כתיפו, א"ל כמה הן שוין א"ל חצי זוז נתן לו חצי זוז ואח"כ הפקיר העצים (כדי שלא יכשלו בזה אחרים משום גזל), הלך האיש וזכה בהן מן ההפקר, ונתן לו ריבר"י עוד חצי זוז, אך כשראה שרוצה לזכות שנית א"ל לכ"ע אפקרינהו ולא לך, ואף שהיה פטור ע"פ הדין אך הוא עשה לפנים משורת הדין.

ובנדרים סו: יסופר באחד שאמר לאשתו קונם — עד שתראי מום יפה שבך לר' ישמעאל בר"י. והוא בחכמתו מצא ששמה היה נאה לה כי שמה היה לכלוכית ועי"ז מצא היתר לנדרו.

ובירושלמי סוף מע"ש ואיכ"ר פ"א־יד יסופר מחכמתו הנדולה בפתרון חלומות, ויען שבברכות נו. הגרסא ר' ישמעאל בן אלישע לכן קצרתי.

מקראיו הפרטים.

ר' ישמעאל בר"י לא עשה התורה קרדום לחפור בה ואך מצא מחיתו ממסחר כלי פשתן כדמוכח ב"מ עג., וה' ברכו בעושר שהיה לו שדות שנתנן באריסות כמפורש כתובות קה:.

והיה איש שמן מאוד כב"מ פד. שאמרו שם שאיבריה (זרועו) היתה כחמת בת תשע קבין. וכן היה ר' אלעזר בר"ש, וכי הוה אקלעו בהדדי הוי עייל בקרא דתורא בינייהו ולא נגעה בהו. וכן הוא בפסחים פו: שאיקלע לבי ר' שמעון בר"י בן לקוניא יהבו ליה כסא — ושתייה בחד זימנא, א"ל ולא סבר לה מר השותה כוסו בב"א ה"ז גרגרן? א"ל לא אמרי — וכריסי רחבה. וכן מפוריש יבמות קה:

שאגב כובדו לא היה יכול לישב על מקומו מהר.

ויסופר עליו ע״ז פ״ה ה״ד שפ״א הלך להדא ניפולה ובאו כותים לגביה א״ל אני אראה אתכם ממה שאתם משתחוין להר גריזים, הוא יען שיעקב טמן שם את הצלמים, והבין שרוצים להורגו וברח משם.

ולא מצינו בשום מקום שהניח בנים או בנות, אך זאת ידוע לנו שנפטר קודם רבי בשבת טו. כשחלה ר׳ ישמעאל בר״י שלח אליו רבי אמור לנו ב׳ וג׳ דברים מה שאמרת לנו משום אביך. וכן מגילה פ״ד ה״א כשחלה ריבר״י שלח לו רבי וכו׳.

ובקידושין עא. בימי רבי בקשו לעשות בבל עיסה לא״י א״ל יטפל עמכם ר׳ חנינא בר חמא נטפל עמהן — א״ל כך מקובלני מר׳ ישמעאל בר״י וכו׳, ומזה מוכח שכבר נפטר ריבר״י כי כולם היו אז בל״ס בציפורי שרבי והמתיבתא היו שם יז׳ שנים קודם פטירתו.

וכן נפטר קודם ר׳ חייא כמפורש בירושלמי ב״ק פ״ו ה״ז ושבועות פ״ז ה״ב שאמרו שם אריסיה דבר זוזא אפקד — אתא עיבדא קומי ר׳ ישמעאל בר״י — דמך ר׳ ישמעאל בר״י אתא עובדא קומי ר׳ חייא וכו׳. ובכתובות קג: מספקא להגמרא מי מת קודם אם רבי או ר׳ חייא ואם נאמר כדעת הא״ד שר׳ חייא מת קודם א״כ נפטר ריבר״י שנים אחדות קודם רבי.

ר׳ ישמעאל בר יעקב בר אחא.

נזכר שבת פ״ד ה״ב ר׳ יוסי בר׳ חנינא אמר בשמו.

ר׳ ישמעאל בן יעקב דמן צור.

בכתובות ז. א״ר אבהו שאל ר׳ ישמעאל בן יעקב דמן צור את ר׳ יוחנן בציידן, ומצינו ברכות לג. שאל ר׳ יוסי (צ״ל אסי) — ואמרי לה ר׳ שמעון בן יעקב דמן צור את ר׳ יוחנן [בציידן, דק״ס], וקרוב מאוד לומר שצ״ל בשני המקומות או ר׳ ישמעאל או ר׳ שמעון.

ר׳ ישמעאל בר ר׳ יצחק
(תנא דברייתא).

בקידושין נד. דתניא אר״י בר״י אבני ירושלים שנשרו מועלים בהם דברי ר״מ וכו׳, ובל״ס הוא ט״ס וצ״ל דתני ר׳ ישמעאל בר ר׳ יצחק, ובאמת היה אמורא תלמיד ר׳ יוחנן כיומא פ״ג ה״ז ר׳ ישמעאל בר רב יצחק ר׳ יוחנן בשם רש״בי.

ר׳ ישמעאל בן לוגא. (תנא).

ביומא לח. א״ר עקיבא סח לי ר׳ ישמעאל בן לוגא פ״א יצאתי אני ואחד מבני בניהם (של מבסמין הקטורת במקדש) וכו׳, ובירושלמי שקלים פ״ה ה״ב גרסי שמעון בן לוגא, וביומא פ״ג ה״ט שמעון בן לגס.

ר׳ ישמעאל בר נחמן.

בויק״ר רפ״יח מתני בשם ר׳ אבדומי דמן חיפי, ושם אות ג׳ מחלוקת ר׳ חמא בר׳ חנינא ור׳ ישמעאל בר נחמן, ואפשר שצ״ל ר׳ שמואל ב״נ כדמצינו בקה״ר פ״יב-ז שאמר בשם ר׳ אבדומי דמן חיפי.

ר׳ ישמעאל בן סתריאל
מערקת לבינה.

נזכר בבכורות נז: העיד לפני רבי שבמקומו מפשיטין את המתה ומלבישין את החיה — וכן העיד שחזירין שבמקומו יש להן ס׳ ריבוא קלפים בבית המסס שלו, ויש גורסין בן כתריאל. וכן יספר שם שפעם אחת נפל ארז אחד וכו׳.

ישמעאל בן פאבי—פיאבי—פיאכי.

בקדמוניות היהודים יספר שאגריפס (השני) מנוהו לכה״ג, ואע״פ שאז משלו הצדוקים אבל הוא היה צדיק תמים. וכן

מיכח

מוכח מפסחים נז. שאמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין אוי לי „מבית" ישמעאל בן פיאכי אוי לי מאגרופן. וזה כמו שאמרנו שכל העוטרים אותו היו צדוקים ואף שהוא היה צדיק אבל לא היה בידו למחות, וכמו שאמרו שם שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פיאכי תלמידו של פנחס וישתמש בכה"ג, ובכריתות כח: קראו אלישמע בן פיאכי והוא נזכר במשנה פרה פ"ג מ"ה שעשה פרה אדומה, ובתוספתא שם שעשה שתי פרות אך אחת עשה במעורבי שמש ולא קבלוה חכמים (שזה דעת הצדוקים).

וביומא ט. אמרו ששימש בכה"ג עשר שנים, ושם לה: שאמו עשתה לו כתונת של מאה מנה, ובמהרש"א שם דעתו שישמעאל בן פיאבי הוא ישמעאל בן קמחית ואביו נקרא בשם פיאבי. ובמגילה פ"א ה"י יסופר זה על שמעון בן קמחית ואפשר שצ"ל ר' ישמעאל ב"ק.

ובסוטה פ"ט מ"טו משמת ר' ישמעאל בן פיאבי (ובמתניתא דבני מערבא ליתא תיבת ר' וכן הוא נכון כי בזמנם לא היה עוד תואר רבי) בטלה זיו הכהונה, ואפשר שאמרו כן יען כי הוא היה האחרון לשמש בכה"ג כמה שנים, כי הכה"ג ששמשו אחריו לא הוציאו שנתן כידוע. ועוד אפשר כמו שאמרו יומא מז. אמרו עליו על (רבי) ישמעאל בן קמחית שהיה חופן ד' קבין במלוא חפניו.

ישמעאל בן קמחית. ערך ישמעאל בן פאבי.

ר' ישמעאל בר' תנחום.

נזכר ויק"ר רפ"כב עם ר' חנין בריה דרבי אמרו בשם ר' ירמיה, אבל הוא ט"ס וצ"ל כדמובא בשהש"ר רפ"ז ר' שמואל בר תנחום ור' חנן בריה דר' ברכיה בשם ר' ירמיה.

ובילקוט קהלת פ"ה פ' ויתרון ר' ישמעאל בר תנחומא ור' נתן בריה דר' ברכיה בשם ר' ירמיה.

ר' ישמעאל השזורי.

בירושלמי שבת פ"י רה"ה תמן תנינן ר' ישמעאל השזורי ור"ש אומר לא נחלקו וכו', אבל הוא ט"ס וצ"ל ר' שמעון שזורי כי כן הוא בכריתות פ"ד מ"ג. ובסה"ד מביא שנזכר בתוספתא תרומות רפ"ה, אבל גרסא שלנו ר' שמעון שזורי.

ר' ישמעאל סבא חתנו דר' חנינא.

נזכר ברכות סב: לגרסת דק"ס אמר משמיה דר' חנינא וכן הוא בילקוט שמואל רמז קלו.

ר' ישעיה.

נזכר סוף נדה שהקשה לר' אבא לגרסת הילקוט, וגרסא שלנו ר' שמעיה.

ישעיה איש טיראה.

נזכר בתוספתא סוף ב"ק שהיה כובס והיה חסיד גדול, ואין זה אבא אושעיא איש טריא שהיה אמורא.

ישעיה הבושם.

ר' יהודה בנו (בזמן ר"ע) שביעית פ"ה ה"ב.

ר' ישעיה תלמידו דר' חנינא בן דוסא.

מובא בילקוט בא רמז קפז שהתענה פ"ח תעניות מפני מה זכה הכלב לומר שירה, וכן נדפס בכל הסדורים קודם פרק שירה בשמו.

יששכר איש כפר ברקאי.

היה כה"ג בבית שני כפסחים נז. ת"ר ד' צווחות צווחה העזרה — צא מיכן יששכר אכ"ב שמכבד את עצמו ומבזה קדשי שמים דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה — ויסופר שם ובכריתות כח: שפ"א ישבו ינאי מלכא ומלכתא, מלכא אמר גדיא יאי והמלכה אמרה אימרא יאי, אמרו נשיילה ליששכר איש כפר ברקאי דכה"ג הוא וקים ליה קדירה.

שיילוהו

שיילוהו א"ל אי גדיא יאי ייסק לתמידא, בהדי דאמר אחוי בידיה אמר להון מלכא הואיל ואחוי בידיה קוצו לידיה דימינא, יהיב שוחד קצייה לידיה דשמאלא, שמע מלכא וצוה שיקצצו גם יד ימינו, ואמרו בגמרא שאפילו מקרא נמי לא קרא.

וגם מזה ראיה גדולה למה שבארנו בכמה מקומות ששני כהנים גדולים היו כמעט כל ימי משך מלכות החשמונאים וגם עוד קודם להם לפעמים, אחד היה כה"ג במקום מלך, בין ישראל לעמים, ואחר כה"ג המשמש, וכן אנו רואים בזה כי ידוע שינאי היה בעצמו כה"ג ואעפ"כ היה בימיו יששכר איש כפר ברקאי כה"ג המשמש, אך יען שינאי היה צדוקי גמור לכן מינה את כה"ג המשמש ג"כ איש פשוט וע"ה, ואפשר שאחרי שקצצו את ידיו אז קנתה העשירה מרתא בת בייתום הכהונה גדולה מיד ינאי המלך בתרקבי דדינרי עבור ארוסה יהושע בן גמלא כמבואר בערכו.

יששכר דכפר מנדי.

נזכר בירושלמי ר"ה פ"א ה"ג דרש הפסוק וירא און וכו', ובב"ר פ"נב־ו פ"עד־ז ר' חמא בר' חנינא ור' יששכר דכפר מנדי, א"כ היה בדור השני לאמוראי א"י.

ונזכרו דרשותיו תנחומא וישלח־כד, במדבר־י, ויק"ר פ"א־יג, במ"ר פ"ב־ג, אס"ר ספ"ז, שהש"ר פ"ב פ"ד, ובמדרש תהלים פ"ה־ח, פ"י־ג.

ר' יתא.

נזכר לפעמים בירושלמי והוא ר' איתי וכן נקרא לפעמים ר' אסי או ר' יוסי.

כ.

כדי.

שם זה נזכר בכמה מקומות בש"ס, ביומא מה. עב:, מנחות נה: יתיב רב אדא בר אהבה ואמרי לה כדי. ובמגילה ב:, יבמות צ., נזיר ב., חולין עג. פא. קיח. אמר רבא ואמרי לה כדי. ובמנחות ח. אמר רבי ואיתימא רי"בל ואמרי לה כדי. וכן הוא ברכות ל. לגרסת דק"ס, וב"מ ב. אמר ר"פ ואיתימא רב שימי בר אשי ואמרי לה כדי. ובכל אלו המקומות לא פירש רש"י כלום אך בגיטין פה: ברש"י ד"ה ולורכיה פירש כדי שם חכם. ומהרש"ל בב"מ ד. מפרש שאינו שם חכם אך הוא כמו בכדי־בחנם כלומר בלי שם האומר, וכן כתב בהליכות עולם, וכן הוא דעת רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ב פ"ד בנוסח ב"ג תר"ה.

כהן.

ר' אבא בר כהן דמאי פ"ב סה"א, והיה לו אח בשם מגבילא כברכות פ"ג ה"א־כא.

ר' בון בר כהן מע"ש פ"ד ה"ו.

ר' נחמן בר כהן כתובות קה:.

רב כהן. (אחיו דר' חייא בר אבא).

בב"ק קטו. אבימי בר נאזי חמוה דרבינא (צ"ל דרבינאי) אתא לקמיה דרבינאי — מתקיף לה רב כהן — איגלגל מלתא ומטא לקמיה דר' אבהו ואמר הלכתא כרב כהן,

וכפי הנראה עלה לא"י וזה שמצינו שבת פ"יז ה"ו ר' כהן בשם רבנן דתמן. וברכות פ"ג ה"א־כ: ר' אמי ור' חזקיה ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוון מטיילין באילין פלטיותא דציפורי הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן, הגיעו למקום טהרה וחזר אצלן.

וכן מצינו ר' כהן בשם רבנן דקסרין כדמאי פ"ז ה"ח, שבת פ"ז ה"ב־כט:, כתובות פ"ז ה"ז, וזה יען כשבא לא"י הלך אצל ר' אבהו ושם מצא גם את ר' אמי.

אבל מה שמצינו בירושלמי סוף קידושין

ר'

ר' חזקיה ר' כהן בשם רב צ"ל שם רב כהנא, וכן כתובות פ"א ה"י רב יהודה בשם רב כהן צ"ל בשם רב וכדמובא המאמר בכתובות יד: אר"י אמר רב. ובירושלמי שבת פ"ב ה"ו ואס"ר פ"א־ד שרצה לפרוש בים ובקש מאחיו ר' חייא בר אבא שיתפלל עליו. ובקה"ר פ"ג־ב הגרסא בשם ר' נתן כהן.

רב כהן בר אבין.

בשם ר' ביבי כן מובא בסה"ד ממדרש תהלים פ"קי, וגרסא שלנו שם ר' יהודה הכהן בר אבין, ובמ' בובער ר' הונא הכהן בר אבין.

כהנא.

ר' אבא בר כהנא ברכות ג:.
ר' בון בר כהנא ב"ב פ"ח ה"ח.
ר' חנינא בר כהנא שבת צו..
רב מרי בריה דרב כהנא ב"ק צא..
רבה בר כהנא סוף פתיחתא דאיכה (והוא ר' אבא ב"כ).
שמעון בר כהנא (תנא) תוספתא שביעית פ"ד.

ר' כהנא.

נזכר בזהר תלדות קלט. במדרש הנעלם אמר בשם ר' ברוקא.

רב כהנא.

כבר האריך בסה"ד כמה ר"כ הוי, ולאחר עיון רב נראה בבירור שלא פחות מן חמשה אמוראים היו בשם רב כהנא, א) תלמיד חבר דרב וחבר דרב אסי, ב) תלמידו דרב, ג) ר"כ תלמידו דרב יהודה ושלשתן עלו לא"י אך הראשון עלה לעת זקנותו ונשאר שם, והשני עלה בינקותיה בזמן ר' יוחנן וירד אח"כ לבבל, והג' הלך לא"י והאריך שם ימים רבים. ד) תלמידו הגדול דרבא וממנו קבל רב אשי והיה הריש בפום נהרא. ה) היה חבר רב אשי. ונבארם אחד לאחד ע"פ מקורים היותר נאמנים.

רב כהנא א).

כשירד רב לבבל בשנת תקל לשטרות ובא לנהרדעא ואח"כ יסד ישיבתו הגדולה בסורא התקבצו אליו כל גדולי הדור, ומהם היו גדולים כ"כ עד שהיו כתלמידים־חברים לרב, וזה שמובא באגרת דרש"ג חלק ב' פ"ג שאמר ובכמה דוכתי אמרינן רב תנא ופליג והוו נמי רבנן אחריני דהוו אמוראי בלבד כגון שמואל ורב שילא ורבה בר חנא ורב כהנא קמא ורב אסי. והאמת כן הוא כי כן מפורש סנהדרין לו: רב כהנא ורב אסי לגמריה דרב הוי צריכי (יען שהוא היה רוב ימיו בא"י במתיבתא דרבי וקבל ממנו פירושי המשנה) ולסבריה דרב לא הוי צריכי. וזה שמצינו נזיר יט. שא"ל ר"ב ורב אסי לרב מ"ט לא מפרשת לן כהלין מילי א"ל אמינא דלמא לא צריכיתו. ובשבת קכד: רב כהנא איקלע לבי רב. אמר אייתו ליה שותא לכהנא ליתיב עליה. ושם קמו: שלא ישב רב אבי סדיא משום כבוד רבותינו ומאן נינהו רב כהנא ורב אסי.

וכן מצינו שהקשו לרב ושתיק רב בסוכה ו:, ביצה ו. לז:, ב"ק יא., ב"מ סט: צו:, ב"ב סב., ובכתובות פט: א"ל ר"כ ורב אסי לדידך דאמרת וכו', ובשבת מה. אמרו לו לרב הכי הלכתא? א"ל כדי הוא ר"ש וכו', ושם איתא בטעות רב אשי וצ"ל רב אסי.

ובסנהדרין קיא. יתיב ר"כ קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן, א"ל רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרית להו הכי — הוייה דהוה קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב, א"ל ולא תמצא בארץ החיים, א"ל רב כהנא מילט קא לייטת לי? א"ל קרא קאמינא. ובע"ז נז. הוה עובדא דהוה בבירם — שרייה רב — א"ל ר"כ ורב אסי והא מר הוא דאמר וכו'. ובחולין צה: רב הוה יתיב אמברא דאישתתית

חזיא לההוא גברא — אסרינהו ניהליה א"ל ר"כ ורב אסי דאיסורא שכיחי דהיתירא לא שכיחי?, וב"ב נא. אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה? א"ל מסתברא אמרי.

ויען שרב היה באמת רבן של כל בני הגולה וכולם היו כפופין תחתיו לכן מצינו חולין מד. שאמרו לו למדתנו רבינו, ובשבועות כו. שר"כ ורב אסי כי הוו קיימי מקמי דרב, מר אמר שבועתא דהכי אמר רב ומר אמר וכו' כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו, א"ל אידך ואנא בשיקרא אישתבעי? א"ל לבך אנסך.

ורב היה חביב עליו כ"כ עד שקראו בלשון „אבא" כברכות סב. ר"כ על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר, דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא, א"ל כהנא הכא? את פוק דלאו אורח ארעא, א"ל תורה היא וללמוד אני צריך.

ובפסחים קיג. א"ל רב הפוך בנבילתא ולא תיפוך במילי, פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא אנא וגברא רבה אנא, (ואי אפשר לומר שזה ר"כ הוא תלמידו דרב יען שתלמידו דרב לא היה כהן כמבואר בערכו. וכן מה שאמרו שם א"ל רב לרב אסי הוא חבירו דר"כ, ובזה יתורץ קושיית התוס' שם מט:).

ובירושלמי נקרא בשם כהנא כסוכה פ"א ה"א כהנא ואסי עלון והוון בעון קומי רב. ובשבת רפ"ו כהנא שאל לרב. וכן סנהדרין פא: רב כהנא בעי מרב — אנשייה רב לגמריה אקרייהו לר"כ בחלמיה — אתא א"ל לרב הכי אקריין אדכריה רב לגמריה וכו'.

והנה חבירו הגדול רב אסי מצינו כמה פעמים שאמר בשם רב וכן מצינו אותו עם שאר אמוראי בבל, לא כן את רב כהנא, וזה יען שעלה לא"י עוד הרבה קודם פטירת רב וכשבא שמה מצא עדיין את כל ראשי חכמי הדור כזבחים נט. כי סליק רב כהנא אשכחיה לר' שמעון בר רבי דקאמר משום ר"י בר' יוסי מנין — שנאמר — אמר (רב כהנא) היינו קרא דאנשית ליה לרב.

ובמנחות כג. כי סליק ר"כ אשכחינהו לבני ר' חייא (וידוע שיהודה בן ר"ח נפטר על פני ר' ינאי חמיו) דיתבי וקאמרי עשרון שחלקו — אמר להו איהו מי תנן כלי ושאלו ממנו הושיט אחד לביניהן מהו — הושיט טב"י את אצבעו ביניהן מהו א"ל וכו', הדר איהו בעא מינייהו — אמרו לו זו לא שמענו וכו'. ומזה נוכל להבין את גדולת ר"כ ששקיל וטרי עמהם כחברים.

ובזה יאיר לנו מה שמצינו ב"ק י: ר"כ אמר מהכא — חזקיה אמר מהכא, והוא ר"כ הראשון, אבל מה שאמרו שם להלן א"ל רב כהנא לרב אלא טעמא וכו' הוא ר"כ תלמידו דרב, ולכן אין אנו צריכין לשבש הגרסאות. וכן הוא בשיטה מקובצת בשם הרא"ש. וכן מצינו ערלה פ"א ה"ח א"ר יאשיה איתפלגון חזקיה וכהנא.

ורב כהנא נשאר בא"י כי קולו לא נשמע בשום מקום עם חכמי בבל, ולהיפוך מצינו שכל חכמי א"י קבלו ממנו ואמרו בשמו כר' הושעיא (רבו דר' יוחנן) שאל ממנו כחלה פ"א ה"ג ר' הושעיא שאל לכהנא, וכן זעירי (שעלה לא"י עוד קודם ר' אלעזר) אר"כ כב"מ ס: ומשמע שם שקבל ממנו בהיותו בא"י שאמרו הבא תרגמא מיא דחיורא, זעירא אר"כ מזקפתא.

וכן מצינו ר"א בשם כהנא ככלאים פ"א ה"ז, ערלה ספ"א, מו"ק פ"ג ה"ח, וכן ר' יוחנן ור"ל כר"ה רפ"ד שאמרו ר"י ורש"בל הוון יתבין מקשיי — עבר כהנא אמרין הא גברא רבה דנשאול ליה אתון שאלון ליה א"ל וכו'. ובויק"ר פ"כט־יב קראוהו מרא דשמעתא, וזה היה

היה בל"ם כשבא ר"כ לציפורי מקום ר"ש בר רבי ואז היו שם ר"י ור"ל שלמדו לפני ר' הושעיא, וזה היה ע"פ השערה עוד טרם שהלך ר' אושעיא לקיסרין.

וכן מצינו זעירא בר חייא בר יוסי בשם כהנא כשבת פ"י ה"ב־כח.

רב שמואל בר שילת בשמו כמגילה פ"א ה"יא (ואפשר שקבל ממנו בהיותו עדיין בבבל).

ויען שהיה זמן רב בא"י לכן מצינו שאמר בשם ר' ישמעאל בר"י כפסחים קיח: קיט..

ממקראיו הפרטים לא מצינו שום דבר וגם לא ממשפחתו ואף זאת מצינו שדודו אחי אמו היה מגדולי הדור בבבל כיבמות פ"יא ה"א שאמרו שם אחוא דאימיה דר"כ חלף בלילה ביחידי — שמע רב ומר מאן עביד דא אלא אחוי דאימיה דר"כ.

וזה ר"כ היה כהן כמפורש פסחים קיג. שא"ל רב פשוט נבילתא — ולא תימא כהנא אנא. וכן עירובין קה. אמר ר"ה, רב כהנא מסייע כהנא.

רב כהנא ב) תלמידו דרב.

כמפורש שבת קנב. רב כהנא הוה פסיק סידרא קמיה דרב כי מטא להאי קרא (ותפר האביונה) נגוד ואתנח, אמר ש"מ בטל ליה חמדה דרב (ומזה אנו רואין שאין זה ר"כ דברכות סב. שגנא תותיה פורייה דרב שאז היה רב בבל כהו), וב"מ סד: אר"כ הוה יתיבנא בשילהי פירקי דרב ושמעית דקאמר קרי קרי ולא ידענא מאי קאמר וכו',

וכן מצינו ר"כ אמר רב כברכות יד:, שבת לח., תענית יב:, יבמות קב., כתובות עט: קב., גיטין עא., ב"ק קיד:, בעא מרב כב"ק קטז..

וכן קבל משמואל כדמצינו ר"כ אמר שמואל ככתובות קא., נדרים כח., שאל משמואל ביבמות קב:.

ובחיי התלמיד הגדול הזה אירע מקרה לא טוב אשר עי"ז הוצרך לעלות לא"י כמפורש ב"ק קיז. ההוא גברא שרצה למסור ממון ישראל ביד עכ"ום אתא לקמיה דרב א"ל שלא יעשה כן והוא השיב שלא ישמע לו. ורב כהנא ישב אז קמיה דרב וקינא קנאת ה' צבאות והכהו עד ששבר מפרקתו ומת, א"ל רב עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכת דמים והשתא איכא יונאי דקפדי אשפיכת דמים (ובדק"ס איתא להיפוך ושם באות ע' שעד שנת תקלח היתה בבל תחת יד רומי ואח"כ כבשה מלך ארדשיר ובאת תחת ממשלת פרס) ואמרי מרדון מרדין, קום עלה לא"י וקביל עליך דלא תקשה לר' יוחנן שבע שנין. ובירושלמי תרומות פ"ד ה"ז שקודם שהלך לא"י שאל משמואל בדין מדומע וא"ל שמואל כד תסלק לא"י את שאיל לה. וכשבא שמה מצא את ר' יוסי (ר' אסי) דאמר בשם ר' יוחנן. וברכות פ"ב ה"ח מפורש שהיה אז יניק וחכים כשעלה לא"י.

וכשבא לא"י אשכחיה לר"ל דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן (שהיה חוזר ושונה להם מה שדרש ר"י אותו היום) אמר להו רב כהנא ר"ל היכא? אמרו לו אמאי, א"ל האי קושיא והאי פירוקא, אמרו ליה לר"ל, אזל ר"ל א"ל לר"י ארי עלה מבבל לעיין מר במתיבתא דלמחר. ובמתיבתא דר"י היה שבע שורות תלמידים יושבין לפניו וכשבא ר"י לישיבה הושיבו את ר"כ בשורה הראשונה לפני ר"י אמר שמעתתא ולא הקשה לו כלום, וסברו יען שאין לו מה להקשות והורידוהו בשורה השניה, וגם אז לא הקשה כלום עד שהורידוהו בשורה האחרונה, ויאמר ר"י לר"ל הנה הארי שאמרת נעשה שועל. ור"כ שלא שאלו כלום היה יען שקבל

עליה

עליו שלא יקשה לר"י שבע שנים, אך מפני הבזיון שנעשה לו אמר מה שהורידוני שבע שורות יהא כפרה תחת השבע שנים, ואז קם ר"כ ואמר ליהדר מר ברישא, אמר ר' יוחנן שמעתתא ואקשיה והעלוהו לשורה הששית וכן הקשה לו פעם שנית ושלישית עד שהעלוהו לשורה העליונה אצל ר"י.

ור' יוחנן ישב מעל לעם על שבע מצעות, וכשהתחיל להקשותו ולא יכול להשיבו שמטו מתחת ר"י המצעות עד ששמטו מתחתיו כל המצעות עד שישב ר"י על הארץ, ור"י היה אז כבר זקן וגבות עיניו היו גדולות, ובקש ר"י שיגביהו את גבות עיניו כדי שיכול לראות את החריף הבבלי הזה. ור"כ היה שפתו קרוע ע"י מכה והיה נראה תמיד כשוחק, אך ר"י לא ידע מזה וסבר ששוחק עליו על שלא היה יכול לענותו על קושיותיו, חלש דעתיה דר"י ונח נפשיה דר"כ. למחר כשאמר ר"י לתלמידיו ראו דרכי הבבלים שאין להם ד"א, אז ספרו לו דדרכיה הכי, אז בעי ר"י רחמי וחיה, ובקש מחילה ממנו ואמר אלו ידעתי כן לא הוה חלשא דעתי השתא ישב אדוני אצלנו, אך ר"כ השיבו אם יכול אתה להבטיחני שלא תבעום עלי עוד אשאר פה ואם לא, לא אוכל להיות פה כי לא בכל יום מתרחש ניסא. ואז שאלו ר"י כל ספיקא דהוה ליה והוא פשט ליה, והיינו דאמר ר"י דילכון אמרי? דילהון היא, (היינו שבני בבל יותר גדולים מבני א"י).

ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ח יסופר שר"כ היה אז יניק וחכים (וכשאירע לו המעשה עם ר' יוחנן שמת ואח"כ חיה) פגשו חד בר פחין (ליץ) ושאלו בדרך הלצה מה קלא בשמיא שמע א"ל שמע שהוא ימות וכן היה, וכן אירע לשני, ויאמר ר"כ הלא עליתי לא"י למיזכי ולהגות בתורה ולבסוף חוטא אני להרוג בני אדם, ובא לר"י ושאלו אם אחד שאמו מבזה אותו ואשת אביו מכבדו להיכן ילך א"ל ילך למקום שמכבדין אותו. וזה היה כמו נטילת רשות לחזור לבבל, אך ר"י לא הבין כונתו ותמה מה שלא בא ר"כ אצלו ליקח ברכת הפרידה, אך תלמידיו א"ל הלא אתה בעצמך אמרת לו שיחזור לבבל.

והנה אם כי יסופר המעשה בקצרה כדרך האגדה שתספר אך מקרי הדברים העקרים, אבל בל"ס נמשך זמן שנים אחדות שהיה בא"י, ובאמת קבל גם מר' יוחנן כדמצינו שבת פה:, ע"ז לה: ר"כ אר"י. ובכתובות מו: שלח ר"כ (לבבל) משמיה דר"י.

וכן אפשר שקבל מר"י דרכי הרפואות כדמוכח שבת קי: דאר"י הרוצה שיחממנו יקנחנו בסדינו, רב אחא בר יוסף חש ביה, עבד ליה ר"כ (רפואת ר' יוחנן) ואיתסי.

וכן שקיל וטרי עם ר"ל בכלאים פ"א ה"ו שבעי כהנא מר"ל המרביע בחית הים מהו — א"ר יוסי בר' בון בהא פרס כהנא מצודתיה על ר"ל וצדייה (שלא היה יכול ר"ל להשיב לו כלום).

ובב"ר פ"ז"ד העתיק שלא כהוגן כי שם איתא ר' ירמיה כהנא והטעות בא מבבלי ב"ק נה,, ומצינו שבת סג. ר"כ אר"ל.

והנה מכל המעשה הנפלא הזה ברור לנו שר"כ כשבא לא"י היה אז עול ימים, ור' יוחנן היה אז כבר גבר סבא, וכשבא לבית המדרש שאל „ריש לקיש הכא" אף שר"ל ישב אז בב"המד והזר עם בני הישיבה את לימוד המתיבתא דר"י. ומזה אנו רואין בבירור שלא ידע את ר"ל ולא ראהו מעולם. ולכן קשה מאוד להבין דברי רבותינו בעלי התוס' בסוכה מד. ד"ה והא. וגיטין פד: ד"ה ר"י, שר"כ

עלה לא"י שתי פעמים, פעם הראשונה בימי ר"ש בר רבי ופעם השניה בימי ר' יוחנן, וזה דבר שאי אפשר לומר שאם כן איך אמרו שהיה אז ר"כ עול ימים, ועוד הלא מפורש ר"ה רפ"ד שר"י ור"ל שאלו מרב כהנא בזמן שהיה כפעם הראשונה ואמרו הא גברא רבה דנישאל ליה וא"כ איך לא ידע את ר"ל כשבא בפעם השנית לא"י? ובר מן דין הלא ידוע שר"כ תלמיד חבר דרב היה כהן כמפורש בערכו, אבל רב כהנא זה שבא לר"י מפורש שלא היה כהן כפסחים מט. שאמר אי לא נסיבנא כהנתא לא גלאי, א"ל והא למקום תורה גלית א"ל לא גלאי כדגלי אינשי (ופרש"י שאר תלמידים יוצאין מדעתן ואני יצאתי בע"כ מחמת מרדין ואומת מלכות). ובחולין קלב. ר"כ אכל מתנות בשביל אשתו (שנשא כהנת) א"כ מפורש שהוא לא היה כהן, והאמת יורה דרכו שר"כ שעלה לא"י בימי ר"ש בר רבי הוא ר"כ תלמיד חבר דרב וחבירו דרב אסי, וזה ר"כ היה תלמידו דרב ובסוף ימי רב היה אז עוד עול ימים, וזה ברור.

ומה שמצינו קידושין ח. רב כהנא שקל סודרא בפדיון הבן, והוקשו שם בתום' שמזה משמע שהיה כהן, ומפסחים מט. משמע שלא היה כהן ותרצו די"ל דתרי ר"כ הוו, אי נמי י"ל דבשביל אשתו היה לוקח כחולין קלב., ל"ק מידי כי זה ר"כ היה חבירו דרב אשי כמפורש הלשון דאמר רב אשי לא אמרן אלא כגון ר"כ „דגברא רבה הוא" ומבעי ליה סודרא ארישיה ועיין ערכו.

וכשחזר ר"כ לבבל כפי הנראה לא מצא עוד את רב ושמואל, ורב הונא ישב על כסא רב, ורב יהודה יסד ישיבה גדולה בפומבדיתא וישב רב כהנא עמהם בכל תלמידו דרב ושמואל שישבו לפני ר"ה, וזה שמצינו מו"ק יג: ר"ה שרא להו להנהו כרופייתא — איתיביה ר"כ לר"ה וכו'. ובחולין קיא. יתיב ר"כ אחורי (כצ"ל) דרב יהודה קמיה דר"ה ויתיב וקאמר וכו'. וביצה לג. אותיב לרב יהודה, וביומא יא. תני קמיה דרב יהודה — א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות — א"ל ר"כ והתניא וכו'.

ובב"ב מא: ר"כ שקל בידקא בארעיה אזל הדר גודא בארעא דלא דידיה אתא [הבע"ד] לפני רב יהודה והביא עדים — א"ל רב יהודה שצריך לשלם א"ל ר"כ כמאן כרש"בא — והא מייתינא איגרא ממערבא דאין הלכה כרש"בא א"ל לכי תיתי, (ומזה משמע שר"כ היה בא"י). ובחולין יט. יתיב ר' אבא אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר וכו'. ובשבועות לו. יתיב ר"כ קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתני' כדתנן א"ל (רב יהודה) כנה.

ובנדה כו: יתיב רב יצחק בר שמואל בר מרתא קמיה דר"כ ויתיב וקאמר אר"י אמר רב, ושקלו וטרו כחברים, כי באמת היו כולם תלמידי דרב, ואך יען שר"ה ורב יהודה היו ראשי מתיבתות לכן ישב לפניהם.

ובנדרים ז. מצינו רב חלבו חלש אכריז ר"כ רב הלבו באיש וכו'.

וכל גדולי תלמידי דר"ה ורב יהודה קבלו גם מר"כ, ר' אבא אר"כ כשבת לח. קכה.

רב הינגא אר"כ אמר שמואל כנדרים כח:.

טבי אמר כהנא ריש שקלים.

רב יוסף אר"כ בעירובין סז:, יבמות קב., מנחות לב., ומצינו יבמות יז. יתיב רב יוסף אחורי דר"כ וכו'.

וכן ר' יצחק כר"ה ג: א"ר יצחק — מתקיף לה ר"כ — א"ל ר' יצחק רבי, ממונך וכו'.

וכן רבה אמר ר"כ אמר רב ביבמות קב.

קב. ומצינו ב"ק סא: שרבא הקשה לו.

ואפשר שרב מרי בריה דר"כ הוא בנו יען כי מצינו זבחים נה. דאמר רבא מדתני רב מרי בריה דר"כ, ולפי סדר הזמנים הוא ר"כ תלמידו דרב.

רב כהנא ג) תלמידו דרבה.

הוא זכה עוד לשמש בימי עלומיו את רב יהודה כיבמות קא: אר"כ הוה קאימנא קמיה דרב יהודה ואמר לי תא סק לזירזא דקני לאיצטרופי בי חמשה.

והיה תלמיד מובהק לרבה כסנהדרין מא: רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי בר חמא א"ל מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה, א"ל ומאי קשיא לך — אמר להו אי הכי אמריתו בה, טובא אמריתו. ובשבועות לו: רב אחא ב"ה ורב שמואל בריה דרב"בח ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות בי רבה פגע בהו רב כהנא א"ל — אמר להו רבא בר איתי מאן תנא — א"ל ר"כ בר מינה דההיא דאנא תנינא לה וכו'.

וכן מצינו שאמר בשם רב גידל אמר רב כנדה י, ואמר משמיה דעולא ככתובות עד:.

והיה באמת אדם גדול כשבת סג. א"ל רב כהנא למר בריה דר"ה (וי"ג דרבינא וצ"ל דרבנאי כגרסת דק"ס) האי בד"ת כתיב — א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אר"כ כד הוינא בר יח' שנין והוה גמירנא לכוליה הש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא וכו'.

ואח"כ עלה לא"י כר"ה פ"ב ה"ה ר' חייא בר אבא הוה מתפלל ונכנס ר"כ ועמד אחריו להתפלל ולא היה יכול רח"בא להשלים תפלתו — א"ל האם אתם נוהגין גבייכו מצערין רברביכון? א"ל רבי, אנא מדבית עלי אנא וכתיב אם יתכפר — אבל בתפלה מתכפר. והתפלל עליו וזכה למיסב עד דאיתעבדון טפרויי סמוקין. ושם קבל מתלמידי דר' יוחנן ומצינו אותו שחזר לזמן קצר לבבל כפסחים נב: רב ספרא נפק מא"י לחו"ל — לוו בהדי ר"ה בריה דרב איקא ורב כהנא — א"ל רב כהנא הכי אמר ר' אבהו הלכה כרש"בא.

וכן מצינו בבכורים פ"ב ה"א כהנא שאיל לר' זעירא.

וכשהיה בבבל מצינו בנדרים כב: שאיקלע לבי רב יוסף א"ל רב יוסף לטעום מר מידי א"ל לא מרי כולא לא טעימנא ליה, א"ל לא מרי כולא לא טעימת ליה (שאסור להתיר לך).

אבל כפי הנראה חזר לא"י ונתעלה מחבר להיות נסמך כסנהדרין פ"א ה"ב אר"כ חבר הוינא ואעלי ר' תנחום בר חייא לקידוש החודש וסלקית ממינייניא. ובר"ה פ"ב ה"ה ר"כ איתמני קדמי מן ר' יעקב בר אחא, עאל רו"בא קדמייה מיניה — לעיבורא, אמר (ר"כ) הלא הוא מרי דשמועתא דאמר בשם ר' יוחנן שמי שנתמנה תחלה נכנס תחלה והוא עצמו אינו מקיים דבריו.

ומכל אלו המקומות אנו רואין שזה ר"כ היה בבלי והיה כהן א"כ אי אפשר לומר כדעת סה"ד שהוא ר"כ שבא לפני ר' יוחנן כי כבר בארנו שזה ר"כ לא היה כהן. וזה ברור.

ממקראיו הפרטים מצינו שהיה יפה תואר מאוד כב"מ פד. וב"ב נח. שאמרו שופריה דר"כ מעין שופריה דר' אבהו. ובקידושין מ. יסופר שהיה מזבן דיקולי (ויען שהיה יפה תואר) תבעתיה מטרוניתא, א"ל איזיל איקשיט נפשאי, סלק וקא נפיל מאיגרא לארעא, אתא אליהו קבליה א"ל אטרחתן ד' מאה פרסי, א"ל מי גרם לי עניותאי, יהיב ליה שיפא דדינרי.

והאריך ימים רבים בא"י כדמובא לעיל.

רב כהנא ד) רבו דרב אשי.

הוא היה תלמידו דרבא כב"ק מא: שאמר משמיה דרבא. ובכתובות סג. א"ל רב גמדא — והאמר ר"כ מיבעיא בעי רבא ולא פשיט, ובנדה סו: אמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטביל, סבר ר"כ למימר — א"ל רב חנן מנהרדעא התם וכו'.

וחבריו היו רב ביבי בר אביי כעירובין צ. בעי רב ביבי בר אביי — אמר רב כהנא לאו היינו דרמי בר חמא — אמר רב ביבי בר אביי וכי מאחר וכו'.

וכן ר"פ היה חבירו כדמצינו קידושין מה: שחולקין.

וזה רב כהנא היה הרייש בעיר פום נהרא, ויסד שם ישיבה גדולה כי כשנפטר רבא נתרבו אז ישיבות גדולות, ר"פ מלך בנרש ור"נ בר יצחק בפומבדיתא ורב זביד בנהרדעא, וזה שמצינו קידושין עב. אמימר שרא לר"ה בר נתן — א"ל רב אשי מאי דעתך — והא בי רב כהנא לא מתני הכי, ובי ר"פ לא מתני הכי, ובי רב זביד לא מתני הכי.

וכפי הנראה היתה עיר פום נהרא סמוכה לנהרדעא לדעת ערך מלין (בערך איהי דקירא) שעיר דוקרת היתה סמוכה לנהרדעא ומצינו ששלחו בני פום נהרא לר"נ בר ר"ח שאלה והוא היה בעיר דוקרת, ולכן היה רגיל ר"כ אצל רב זביד מנהרדעא (שהיה רבו דאמימר בקידושין עב: שלא קבל אמימר דברי רב אשי משום דשמיעא ליה טרב זביד מנהרדעא) וזה שמצינו אמר רב כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא כיבמות יח: מח:, כתובות מ., ב"ק טז. עא:, ב"מ סט., סנהדרין סט:, ע"ז סג:, ערכין ו., ובבולן שקיל וטרי עמו כחבר, אבל רב זביד היה קשיש מר"כ וכדמצינו מו"ק כז: שר"כ הספיד לרב זביד בפום נהרא.

ומצינו הרבה פעמים בש"ס שר"כ היה הרייש בפום נהרא כב"ב כב. הנהו עמוראי דאייתו עמרא לפום נהרא — אתו לקמיה דר"כ וכו', ושם פח. ההוא גברא דאייתי קרי לפום נהרא — אתו לקמיה דר"כ. ובקידושין פא: רב חנן מנהרדעא איקלע לר"כ לפום נהרא — א"ל לא סבר לה מר וכו', ובחולין צה: רב נחמן (צ"ל רב חנן וכן הוא בהרי"ף והרא"ש) מנהרדעא איקלע לבי ר"כ לפום נהרא — א"ל ר"כ שקול ואכול וכו', וברכות לא. ר"כ אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל כי מטא להתם א"ל (רב שימי ב"א לר"כ) ודאי דאמריתו — א"ל אדכרתן מלתא דאמר ריב"ח וכו'.

ור"כ זה זכה להעמיד תלמיד גדול כרב אשי כדמצינו כמה פעמים שאמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן בברכות לט. מב., כי הוינן בי ר"כ הוה אמר המבדיל וכו', ובכתובות סט. כי הוינן בי ר"כ הוה מגבינן אפילו מעמלי דביתי, וב"ק צה: קיד., חולין צו: כי הוינן בי ר"כ איבעיא לן וכו', וב"ב כב: כי הוינן בי ר"כ הוה אמר מודי ר' יוסי וכו', ובחולין נג: כי הוינן בי ר"כ אייתו קמן ההיא ריאה.

וכן אמר רב אשי חזינא ליה לר"כ וכו' כברכות לט:. שבת י. סא., פסחים קיא:, סוכה מו..

וכן אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"כ כב"מ צב., ב"ב עו: קיד., שבועות ד., חולין יא:, נדה נא:, הקשה לר"כ כשבת קלז., פסחים עב: פו:, ביצה מ., יבמות ח: י. צד:, קידושין סה:, ב"מ ט. קד:, ב"ב לה:, ובכל אלו המקומות ידבר אתו כתלמיד עם רבו.

ובסוכה ז. רב אשי אשכחיה לר"כ דקעביד טפח שוחק — א"ל לא סבר לה מר להא דרבא — א"ל אנא וכו', וביבמות

קו:

קו: אשכחיה דקא מצטער ומקרי לה לא אבה יבמי א"ל לא סבר לה מר להא דרבא א"ל מודה רבא וכו', ומגילה ז: יתיב קמיה דר"כ, ובשבת קלו. רב אשי איקלע לבי ר"כ — א"ל לא סבר לה מר וכו'.

ור"כ החשיב מאוד לתלמידו הגדול וקראו מר כיבמות קא: רב אשי איקלע לבי ר"כ א"ל סליק מר לגבן למלוי בי חמשה (ואי אפשר לומר שהוא ר"כ חבירו דרב אשי יען כשמלך רב אשי היה הוא ריש הגולה וכל עניני הצבור היו נעשין תחת רשותו).

וכן מצינו רב אדא קרחנאה קמיה דר"כ אמר משמיה דרבא כיבמות י.

וכן מצינו רב אחא אר"כ כחולין צג:.

וכן רב אחא בריה דרב יוסף בריה דרבא שאל מר"כ כחולין קמא..

וכן רב אחא בריה דרבא היה תלמידו כסוכה לב: שאמר הואיל ונפיק מפומיה דר"כ, ובחולין ו: אמר לרב אשי, רב כהנא מצריך בדיקותא וכו'.

רב איתי כסוכה יט. שאשכח לר"כ דקמסכך — א"ל לא סבר לה מר להא דרבא — אחוי ליה וכו'.

רב הלל היה תלמידו כשבת קט., חולין נג. שאמר לרב אשי כי הוינן בי ר"כ.

וכן רב יימר (חבירו דרב אשי) מצינו ע"ז נט. איתיביה לר"כ — א"ל הביא קאמרת אנא לכתחילה קאמינא, וב"ב קעא: א"ל רב יימר ואמרי לה רב ירמיה מדיפתא לר"כ וכו'.

נאנאי בריה דר"י בריה דרבא הקשה לו כיבמות סו..

וכן רב בר שבא כברכות יט: שתרגם קמיה דר"כ — אחיכו עליה — אמר ר"כ גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה, ומו"ק כו. הקשה לר"כ ואימא עד דהוו בולהו — א"ל על הפסיק הענין, וב"מ סו: רב בר שבא הוה מסיק ביה ר"כ זוזי — סבר רב פפא למימר — א"ל ר"ה בריה דרב יהושע וכו'.

הלכותיו ומאמריו מפוזרין בכל הש"ס אך בכמה מקומות קשה מאוד להבין איזה ר"כ הוא.

ממקראיו הפרטים מצינו שמת לו ילד קטן כשבת קלו. רב אשי איקלע לבי ר"כ איתרע ביה מלתא בגו תלתין יום חזייה דיתיב וקא מתאבל עליה א"ל לא סבר לה מר וכו'.

וכן היה לו בנים גדולים ועשירים כמעילה יט. שא"ל רב זביד דלמא דהבא דרמיין כלתיך הוא (ופירש"י שאינן משמרות תכשיטיהן כראוי).

ופטירתו נזכרה פסחים ג: שאמרו ר"כ חלש שדרוה רבנן לרב יהושע בריה דרב אידי א"ל זיל בדוק מאי דיניה אתא אשכחיה דנח נפשיה, קרעיה ללבושיה — ובכי ואתי, א"ל נח נפשיה? א"ל אנא לא קאמינא ומוציא דבה וכו', ועיין ערך רב יהושע בריה דרב אידי.

רב כהנא ה) חבר רב אשי.

היה תלמידו דר"פ כשבת פט. א"ל ההוא מרבנן לרב כהנא מ"ט לא שכיחת קמיה דרב פפא ור"ה בריה דרב יהושע דמעייני באגדתא. וכפי הנראה שמע לעצת ההוא מרבנן כדמצינו כתובות פו. א"ל ר"כ לר"פ לדידך דאמרת פריעת בע"ח מצוה, אמר לא ניחא לי דאעביד מצוה מאי — א"ל חנינא וכו', ובגיטין פט: הקשה לר"פ — א"ל שאני התם.

וכן ישב לפני רב פפי ורב זביד כסוטה מה. א"ל ר"כ לרב פפי ואמרי לה לרב זביד תפשוט ליה מר' אבהו — א"ל ולטעמך וכו', וב"מ קא. א"ל ר"כ לרב פפי ואמרי לה לרב זביד אלא הא דתניא וכו', וב"ב קלב: סבר רב פפי למימר — א"ל ר"כ אלו וכו', ומעילה יט. א"ל ר"כ לרב זביד ודהבא לא — א"ל דלמא. ואין זה רב זביד מנהרדעא אך רב זביד

זביד שמלך בפומבדיתא ונפטר תרצו לשטרות.

וכן ישב לפני רב שימי בר אשי בחולין יא: אמר ר"כ אמריתא לשמעתא קמיה דרב שימי [בר אשי] וכן הוא תמורה כח., ובזבחים עא: איתא בטעות אמר רב אשי וצ"ל ר"כ, ובחולין נג. ר"כ משמיה דרב שימי בר אשי, וע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג ספ"ג שמלך בפומבדיתא אחר רפרם משנת תשו עד תשכה. והנה אף שהיה שם ריש מתיבתא אבל ישיבת רב אשי בסורא היתה המתיבתא הגדולה וכולם היו כפופין תחתיו יען כי שם סידרו את הש"ס וכל חכמי הדור היו נקבצין שמה לפרקים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולכן מצינו ברכות כד. א"ל ר"כ לרב אשי התם אמר רבא — הכא מאי א"ל אטו כולהו בחרא מחתא מחתינהו ?, ומנחות קו. א"ל ר"כ לרב אשי והא איכא לספוקא — דאמר רבא, וכתובות כ: רב אשי ידע סהדותא לרב כהנא א"ל (רב אשי) מי דכיר מר האי סהדותא א"ל לא — לסוף אידכר רב אשי אסהיד ליה, חזייה לר"כ דהוה מחסם א"ל מי סברת דעלך קא סמיכנא וכו'.

ובספר דו"ד ח"ג ספ"טז צד 182 יאמר שזה ר"כ שמלך בפומבדיתא הוא רבו דרב אשי ובמחילה מכבודו שטעה בזה. וזה ר"כ נפטר יג' שנים קודם רב אשי, אבל ר"כ רבו דרב אשי נפטר שנים הרבה קודם ר"כ זה, וזה ברור.

רב כהנא אחוה דרב יהודה.

נזכר חולין קיא: יתיב קמיה דרב הונא, אבל הוא ט"ס וצ"ל יתיב רב כהנא „אחוריה" דרב יהודה, וכן הוא בהרא"ש ובדק"ס.

רב כהנא בר' אליעזר בן יעקב.

כן הוא בנזיר מג:, אך פשט הברור שר"כ תני ברייתא שנשנית בדבי ראב"י.

רב כהנא בר ביזנא.

א"ר שמעון חסידא, נזכר ילקוט יחזקאל רמז שמז אמר אלמלא נצטננו גחלים וכו', והוא ט"ס כי המאמר הוא מיומא עז. ושם רב חנא בר ביזנא.

רב כהנא בריה דר' חייא בר אבא.

נזכר בירושלמי ביצה פ"ב ה"א, ובשבת פ"א סה"ד אמרו ר"כ בריה דרח"בא ור' אחא מטי בה בשם ר' יוחנן.

רב כהנא בריה דרב חיננא סבא.

נזכר פסחים עו: תני פת שאפאה וכו'. ובסה"ד מביא מיוחסין שהיה תלמיד שמואל, וכותב ע"ז לא מצאתי, אבל בסה"ד לא העתיק יפה כי ביוחסין מביא אך רב כהנא בר חיננא תלמיד שמואל וקאי על רב חיננא אביו שהיה תלמיד שמואל כדרכו תמיד, וכדמצינו באמת רב חיננא בר כהנא שאמר תמיד בשם שמואל כמבואר בערכו, אבל רב כהנא בריה דרב חיננא סבא הוא אמורא אחר כי רב חיננא סבא היה תלמידו דר' אסי כפסחים עה..

וביוחסין השלם מביא רב כהנא בר חיננא, רב כהנא בריה דרב חיננא סבא, והיה להיוחסין הגרסא בפסחים עו: כגרסת דק"ס רב כהנא בריה דרב חיננא.

כהנא בר יודן. ר' אבא בריה שהש"ר פ"ד יד.

כהנא בר ירמיה.

נזכר ערלה פ"ג ה"ב, אבא בר ירמיה, כהנא בר ירמיה בשם שמואל.

רב כהנא בר טוביא.

נזכר עירובין ח. בדפוס שאלוניקי וגרסא שלנו בר מלכיו.

רב כהנא בר מלכיה.

בירושלמי ברכות פ"ו ה"א-ד: אמר

בשם

בשם רב, וביוחסין ח: אמרו שהיה רבו דרב, ומצינו בב"ר פ"לא-ז ר' הונא ור' ירמיה בשם ר"כ בר מלכיה.

רב כהנא בר מניומי.

ערך רב כהנא בר תחליפא.

רב כהנא בר מתתיה.

גזכר עירובין ח: לגרסת דק"ס, וגרסא שלנו בר מניומי, אבל גרסת היוחסין היה בר מתתיה וכן הוא באו"ז ס"קיד, ובמנחות סו: איתיביה רב כהנא בר תחליפא לרב כהנא בר מתתיה.

רב כהנא בריה דרב נחוניא.

היה שמעיה דרב יהודה כמפורש תענית כד:

רב כהנא בריה דרב נחמיה.

נזכר יבמות עא: אחר רבא.

רב כהנא בריה דרב נתן.

נזכר יבמות ס: ומשמע שם שהיה בזמן רב אשי, ונראה שצ"ל רב הונא בריה דר"נ.

רב כהנא בר תחליפא.

בעירובין ח: אר"כ בר תחליפא משמיה דר"כ בר מניומי משמיה דר"כ רביה דרב, ואמרי לה ר"כ בר מלכיו היינו ר"כ רבו דרב — אמר רב כהנא הואיל ושמעתתא דכהני היא אימא בה מלתא, והב"ח גורס (תחת משמיה דר"כ רבו דרב) משמיה דר"כ רבה ואמרי לה ר"כ בר מלכיו היינו ר"כ רבה, ובדק"ס גורס רב הונא בר תחליפא משמיה דר"כ רבה, ובדפוס פיזרו ווינציא רפה יושטינאן בסיליאה וקושטא (תחת בר מניומי) איתא בר מתתיה, וכן הוא באו"ז ס"קיד וביוחסין.

וכן נזכר במנחות סו: איתיביה ר"כ בר תחליפא לר"כ בר מתתיה, ובירושלמי ע"ז פ"ב רה"ט ר"ז, כהנא בר תחליפא חנן בר בא בשם רב.

רב כהנא חמוה דרב משרשיא.

נזכר ב"ב צז: בעי מרבא, ובכתובות ק: רב כהנא הוה בידיה שיכרא דרב משרשיא בר חלקאי יתמא אפשר שהוא ר"כ זה.

רב כהנא רבו דרב.

ערך ר"כ בר תחליפא.

כובס.

שם זה מצינו כמה פעמים עם חכמי ישראל בזמן התנאים.

בברכות כח. כשהתפיים ר"ג לר' יהושע אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן א"ל ההוא כובס אנא אזילנא.

ובסנהדרין לח: כששאל הצדוקי לר' ישמעאל בר"י כתיב וה' המטיר — מאת ה', מאתו מיבעי ליה, א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב וכו' א"ל מנ"ל הא א"ל מפירקיה דר"מ שמיע לי.

ובנדרים מא. כי הוה גמיר רבי יג' אפי הלכתא אגמריה לר"ח שבע מנהון לסוף חלש רבי אהדר ר' חייא קמיה הנהו ז' אפיה דאגמריה, שיתא אזדו, הוה ההוא קצרא (כובס, רש"י) הוה שמיע לרבי כדהוה גרים להו, אזל ר"ח וגמר יתהון קמי קצרא — א"ל רבי אתה עשית אותי ואת חייא.

ובכתובות קג: יסופר שההוא יומא דאשכבתיה דרבי נפקא ב"ק ואמרה כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן לחיי העו"הב, ההוא כובס כל יומא הוה אתי קמיה, ההוא יומא לא אתא כיון דשמע הכי סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית, יצתה ב"ק ואמרה אף ההוא כובס מזומן לחיי העו"הב.

כוברי.

ערך בן בוכרי.

כיפר.

ר' יוסי בן כיפר יבמות יא:, ויש ר"י בן קיפר עיין ערכם.

כלבא

כלבא שבוע. ערך בן כלבא שבוע.

כליליל.

בזבחים קיח: אמר רב יוסף חד ברא (הוא אביי) הוה ליה לכייליל ולא מיתקן. והוא היה אחי רבה כדמוכא בערוך ערך אביי מתשובת ר"ש גאון. וכשמת נשארה אשתו מעוברת וילדה את אביי. והיוחסין גורס בייליל, אבל ביוחסין השלם איתא כלייליל.

כפותאי.

יהושע בן כפותאי חתנו דר"ע שבת קמז..

ר' כרוספדאי.

נזכר בזהר חדש רות פ"א, ויסופר שם שחלש עאל לגביה ר' יוסי בן קסמא ורבנן, וביום השבת חשבו שמת, ואח"כ במוצ"ש חיה ע"ש, ובזוהר שלח קסר: שהיה עולה תמיד לס"ת ששי והאריך ימים ע"ש, ואולי שנים היו.

ר' כרוספדאי בריה דר' שבתי.

ר' כרוספדאי (סתם) ערך ר' קריספי.

כרנבו.

אמתלאי בת כרנבו (אמו של אברהם אבינו) ב"ב צא..

כרסנא.

ר' שמעון בר כרסנא דמאי פ"ג סה"א, ויש גורסין ברסנא.

כתבה. סומה בר כתבה במ"ר פ"יד-א.

כתריאל.

ר' ישמעאל בן כתריאל ערך ר' ישמעאל בן כתריאל.

ל.

ר' לא—לייא. ערך ר' אלעאי.

ר' לא דכפרא. ערך ר' הלל דכפרי.

לוגא.

ר' ישמעאל בן לוגא (בזמן ר"ע) יומא לח., ובשהש"ר פ"ג פסוק מי זאת גרם שמעון בן לוגא.

לודא.

בשבת צו: אמרו והתני לודא, וביוחסין כותב שהיה בזמן שמואל, וכונתו למה שאמרו שבת קלז. אמר שמואל חלצתו חמה נותנין לו כל ז' להברותו, אבעיא להו מי בעינן מע"לע ת"ש דתני לודא, אבל אין שום ראיה מזה כי הוא אך מסתמא דגמרא.

ר' לודה.

נזכר בירושלמי תענית פ"ג ה"י א"ר לודה לישן גימטריא הוא, אפרא בעיני אמיה.

לודיא.

כן מביא ביוחסין ר' שמעון בר לודיא, ובש"ר פ"ג-ה מצינו ר' שמעון לודיא ואפשר שגרסתו היתה בר לודיא וכונת היוחסין ג"כ שהיה בן עיר לוד.

לוי.

ר' אבא בר לוי כתובות נז:.
ר' בנימין בר לוי פאה רפ"א.
הוגרס בן לוי (בזמן הבית) יומא פ"ג מ"יא.
זבדי בר לוי זבחים כח:.
ר' יהודה בן לוי ערכין טז:.
ר' יהושע בן לוי הנודע.
שלמן בן לוי כלאים פ"א ה"ד.
ר' שמעון בן לוי קידושין ל:.

ר' לוי.

דרשן מפורסם בדור השני והשלישי לאמוראי א"י.

החכם הגאוני הזה אשר הניח לנו ברכה דרשותיו היקרות והמסולאות מפז לא נודע לנו בן מי היה, ויש מחכמי האחרונים שדעתם שהוא לוי בר סיסי וטעות גדול הוא, כי לוי בר סיסי נזכר כמעט תמיד בשם „לוי" וידוע שזכה עוד לראות את רבינו הקדוש ובסוף ימיו הלך לבבל ונפטר שם עוד קודם אבוה דשמואל כמבואר בערכו, אבל ר' לוי הדרשן הוא מאוחר הרבה ונזכר תמיד בשם ר'

לוי

לוי, ואך באיזה מקומות נשתבש מאת המעתיקים מלוי לר' לוי או להיפוך.

וכן לא מצינו כמעט בשום מקום את ר' לוי בהלכה, ומה שמצינו כתובות כז. שמתרץ ר' לוי כגון דמהדר למתא שושילתא וכו', באמת שם צ"ל לוי (בר סיסי) כי חולק שם עם רב חבירו.

ויש שרוצים לומר שהיה בן חמא, אך לא מצינו שום ראיה לזה.

רבותיו היו ר' חמא בר' חנינא א', ואמר בשמו כתענית פ"ד ה"ה, ב"ר פ"יא־ג־ט, פ"פד־יא, פ"צא־י, ש"ר פ"כה־ה פ"מב־ח, פ"מה־ט, ויק"ר פ"טו־ח, פ"כ־ב, פ"כו־ז, פ"כט־ז, רפ"לד, שהש"ר פ"א פסוק נאוו, פ"ד פסוק ז', תנחומא בראשית־יז, חיי שרה־ב, תולדות־יד־כב, אחרי־ג, חקת־יז, תצא־יח.

ובשם ר' חמא סתם כשהש"ר פ"א פסוק אשכול, מדרש תהלים פ"א־ה, פ"כב־כד, פ"ק־גב, ב"ר פ"נט־ז, ספ"סב, פ"סג־יג.

וכן קיבל מהדרשן המפורסם ר' שמואל בר נחמן כב"ר ספ"כו, פ"כח־ד, פ"נ־ד, פ"סח־יב, פ"עח־ב, פ"צד־ט, אס"ר פ"א־ו, מדרש תהלים פ"עח־ה, תנחומא במדבר־יט, קה"ר פ"א־טו.

וכן מצינו שאמר בשם ר' אחא בר שילא איש כפר תמרתא כאס"ר ספ"ו.

בשם ר' אחא בר' חנינא כברכות פ"ב ה"ד.

שאל לר' בא בר זבדא כשביעית פ"ו ה"ה.

בשם ר' זעירא כב"ר פ"יא־ב וצ"ל ר' נזירא כדמובא שם פ"יב־ו.

בשם ר' חנינא כב"ר פ"יד־ט, תנחומא תולדות־ד.

בשם ר' יוחנן כב"ר פ"כח־ג, אס"ר פ"ג־י, פ"ה־ג, פ"ו־ג, קה"ר פ"א־ד, פ"ו־ח, תנחומא תצא־י.

בשם ר' יוחנן בן שאול כמדרש תהלים הישן פ"קה, ובמ' בובר שם גרס ר' לוי בשם ר' ברכיה בשם ר"י בן שאול וצ"ל להיפוך כי ר' ברכיה קבל ממנו כמבואר להלן.

בשם ר' יוחנן בר שאונה כויק"ר פ"ה־ב.

בשם ר' יוסי בר' אלעאי כב"ר פ"ו־ג.

בש"ר יוסי בן חלפתא כב"ר פ"נז־ד.

בש"ר יוסי בן נהוראי כב"ר ספ"י.

בש"ר ר' מאיר כסוכה ח:.

בש"ר מנחם דגלייו כויק"ר פ"ט־ז, פ"כ־בח.

בשם ר' שילא איש כפר תמרתא כב"ר פ"מה־ד, שהש"ר פ"ב ספ"יד.

בש"ר שמעון בן חלפתא כתנחומא תצא־יב.

וכן קבל מרש"בל המאמר היקר מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני קישוטין כך ת"ח צריך להיות זריז בכ"ד ספרים כש"ר פ"מא־ה, ואמר בשמו מר' שמואל רפ"ט, חולק עמו כברכות י:.

בש"ר שמעון בן מנסיא כתנחומא אחרי־ג, חקת־יז.

בש"ר תנחום בר חנילאי כב"ר פ"ד־ו.

ומצינו שבא לדין לפני ר"א על עסקי בתים כסנהדרין ספ"ג.

פרנסתו מצא בדוחק בבית מדרשו דר' יוחנן כמפורש סוכה פ"ה ה"א שר' לוי ויהודה בר נחמן הוון נסבין ב' סלעין (בכל שבוע) מיעול מצמתא קהלה קומי ר' יוחנן (ופי' קרבן העדה שהיו דורשין לפני הקהל קודם שבא ר' יוחנן לב"המד כדי שלא ילכו משם, ובפני משה מפרש שהיו מאספים האנשים לפני ר' יוחנן) עאל ר' לוי ודרש יונה בן אמיתי מאשר היה — עאל ר' יוחנן ודרש דמזבולון היה, בשבת האחרת (שאז היתה שבת של יהודה בר נחמן) א"ל ר' לוי קח לך השני סלעים אך תן לי רשות לדרוש ודרש שיפה למדנו ר' יוחנן.

ובב"ר פ"צח־יא שדרשותיו מצאו כ"כ

חן בעיני העם עד שנמנו וגמרו שיהודה ב"נ ימלא מקומו תמיד והוא ידרוש בכל שבת ושבת, ועמד בפקודה הזאת כב' שנים.

ומדברותיו היקרות מצאו חן גם בעיני ר"ז אע"פ שהיה שונא גדול לבעלי אגדה כמעשרות ספ"ג שר"ז ור' אבא בר כהנא ור' לוי הוון יתבון והוה ר"ז מקנתר לאילין דאגדתא וקרא להם סיפרי קוסמין ואמר היא הפכה והיא מהפכה לא שמעינן מינה כלום, אעפ"כ מצינו ר"ה רפ"ד ר"ז מפקד לחבריו עלון ושמעון קליה דר' לוי דלית איפשר דהוא מפיק פרשתא דלא אילפן. ועל ושמע ממנו הדרשה כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחד אומר זכרון תרועה וכו', וכן סנהדרין פ"ב ה"ג ומד' משלי פ"כג־יב, ר"ז מפקד לחברייא עלון ושמעון קליה דר' לוי.

וכן מצינו שר' אבא בר כהנא שמע שדרש ר' לוי מל אברהם אין כתיב כאן אלא נימול בדק את עצמו ומצא עצמו מהול, א"ר ברכיה שר' אבא ב"כ הקיל בכבוד ר' לוי וקראו שקרנא כזבנא את, אעפ"כ הוא בעצמו שמע דרשת ר' לוי בהיריות ספ"ג וקם ונשקיה בראשיה וברכו כשם שזכה לדרוש מעומד כן יזכה לדרוש מיושב.

וכן מצינו ב"ר ספ"סב ר' חמא בר עוקבא ורבנן הוו יתבון ומתקשין מה ראה הכתוב לייחס תולדותיו של ישמעאל, עבר ר' לוי אמרי הא אתא מרא דשמעתא נשאליניה. ומעדות עצמו שמעינן שהש"ר פ"א פסוק נאוו שאמר ר' לוי אית דידע למחרוז ולא ידע למקדח, אית דידע למקדח ולא ידע למחרוז, ברם אנא הוינא חרוזא ואנא הוינא קדוחא,

ובש"ר רפ"כט שאלו המינין מר' שמלאי — א"ל תלמידיו לאלו דחית בקש, חזר ר' לוי ופירשה ואמר להם וכו'.

ונביא מעט מדרשותיו היקרות בבבלי. ברכות ד. אמר דוד לא חסיד אני וכו'.

ושם י: מאי קיר על עסקי הקיר — והטוב בעיניך עשיתי שגנגז ספר רפואות.

ושם כח: ברכות הצדוקים ביבנה תקנוה.

ושם נה: לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כב שנה.

ועירובין סג. כל דמותיב מלה קמיה רביה אזל לשאול בלא ולד.

ור"ה כו. [ר'] לוי איקלע להתוא אתרא אתא גברא לקמיה א"ל קבען פלוני לא הוה ידע מאי קא אמר ליה אתא שאל בי מדרשא א"ל „גזלן", וכן מובא בתנחומא תרומה־ז היקבע גוי אלהים א"ר לוי לשון ערבי הוא.

וסוכה מה: מה התמר אין לו אלא לב אחד כך ישראל.

ומגילה י. דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנ"הג כ"מ שנאמר ויהי אינו אלא לשון צרה — אמוץ ואמציה אחים הוי — מקום ארון אינו מן המדה.

ושם יב: כל פסוק זה (כרשנה שתר) על על שום קרבנות נאמר.

ושם טו: כיון שהגיעה אסתר לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה.

ויבמות כא. קשה עונשין של מדות יותר מעונשין של עריות.

ונדרים כ: וברותי מכם המורדים אלו בני אסנ"ת משגע"ה.

וב"ב טז. שטן ופנינה לש"ש נתכונו.

ובירושלמי ברכות פ"ד ה"א־כו: אמר אף בימי מלכות הרשעה הוי משלשלין להן ב' קופות של זהב — והעלו שני חזירין. — כל המרבה בתפלה נענה.

ושם פ"א ה"א ליבא ועינא תרי סרסורין דחטאה. — עשרת הדברות כלולים בב' פרשיות דק"ש. — אם העדת עדות שקר לחברך כאלו העדת על הקב"ה.

וכלאים פ"א ה"ז בניך כשתילי זתים

מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך אין בהן פסולת.

ופסחים פ"ה ה"ו הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עוסקין במצות ואת או"הע בלילה בשעה שהן בטלין מן העבירות (ועיין ב"ר פמ"ח־ה ומד' תהלים פ"ט).

ומגילה פ"א ה"ט למה נקרא שמה אשורית שעלה עמהם מאשור.

ור"ה פ"א ה"ג לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך למה? ששנאת כל פעלי און.

וב"ר פ"א־י למה נברא העולם בב' — שאין לך רשות לומר מה למטה וכו'.

ושם פי"ג־ג מים העליונים זכרים והתחתונים נקבות.

ושם פי"ח־ב ויבן כתיב התבונן מאין לבראתה, אמר לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקרת ראשה, ולא מן העין שלא תהא סקרנית, ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית, ולא מן הפה שלא תהא דברנית, ולא מן היד שלא תהא ממשמשנית, ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית, אלא ממקום שהוא צנוע באדם — אעפ"כ ותפרעו כל עצתי וכו'.

ושם ספ"טז אדם נצטוה על שש מצות.

ושם פי"ז־ה תחלת מפלה שינה דמך ליה ולא לעי באורייתא ולא עביד עבידתא.

ושם פי"ט־ח בתוך עץ הגן רמז לתולדותיו שיהיו נתונין בארונות של עץ.

ושם ספ"כ לפום חילך אכול ופרא מן מה דאת לביש ויתיר ממה דאת שרי.

ושם פכ"ג־ג וצלה גם היא ילדה את תבל קין זה תבל עבירתו של קין, קין הרג ולא היה לו במה להרוג, אבל זה לוטש כל חורש נחושת וברזל.

ושם פ"ל־ח כל שנאמר בו היה עולם חדש ראה.

ושם פלח־י אין לך צרה באה לאדם שאין לאחרים בה ריוח.

ושם ספ"לח כל מקום שנאמר אין לה הוה לה (אחרי כן).

ושם פל"ט־ו השופט כל הארץ לא יעשה משפט, אם עולם אתה מבקש אין דין, ואם דין אין עולם ומה אתה תופס חבל בב' ראשין, את בעי עלמא ובעי דינא, סב לך חדא מינייהו.

ושם פמ"ד־טו כל מי שהוא מעמיד פנים בגל הגל שוטפו.

ושם פמ"ח־ח לע"ל אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד בתוכה.

ושם רפס"ג כל מי שיש לו בן יגע בתורה מתמלא עליו הקב"ה רחמים.

ושם פס"ז־ג ששה דברים משמשין את האדם, ג' ברשותו וג' שלא ברשותו.

ושם פ"ע־ו נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בנים.

ושם פע"ג־ה הכרת פניהם ענתה בם שהושיב עליהם שומרים ג' ימים עד שנשתנה צורתן כדתנן וכו'.

ושם פע"ג־יב אין כבוד אלא כסף.

שם פפ"א־ב מהולתך חרשה אקיש עליה.

ושם פפ"ו־ג עבדא זבין ובר אמתא מזבין ובן חורין עבד לתרויהון.

ושם פצ"א־ז בשעה שנפלו בידו ויכר יוסף את אחיו, בשעה שנפל בידן והם לא הכירוהו.

ושם פצ"ז־ט כשהספיד לר' סימון בר זבידא אמר שבטים מציאה מצאו כתיב ויצא לבם ואנו שאבדנו את ר' סימון על אחת כמה וכמה.

ושמות רבה פ"ג־יג כל החושד חבירו בדבר ואין בו לוקה בגופו.

ושם ספ"כ שתיתם היין החזירו החביות למקומו.

ובויק"ר פ"ה־ו עלובה היא מדינתא דאסיא פודגרים, ודאיקוטטא בחדא עינא, וסניגוריא מקטרג.

ושם ספ"ט גדול שלום שכל הברכות וטובות ונחמות שהקב"ה מביא על ישראל

חותמין

חותמין בשלום, בק"ש פורס שלום, בתפלה עושה שלום.

ושם פט"ו-ז ברכות מברכות את בעליהן וקללות מקללות את בעליהן.

ושם פי"ז-ד אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה.

ושם פכ"ד-ד כל טובות וברכות ונחמות שעתיד הקב"ה ליתן לישראל אינן אלא מציון.

ושם פכ"ז-יא אוי להן לרשעים שהן מתעסקים בעצות על ישראל וכל אחד ואחד אומר עצתי יפה מעצתך וכו'.

ושהש"ר פ"א-ג דנחית ליה חיווא, הבלא מדחיל ליה.

ושם פ"ב-יג אין בן דוד בא אלא בדור שפניו חצופות וחייב כליה.

ושם פ"ד-ג כל כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה.

ושם פ"ד-יא הקורא מקרא בניגונו עליו נאמר דבש וחלב תחת לשונך.

ושם רפ"ו בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב — מיום שיתחיל התינוק להגביה את העקוב מן הארץ.

ושם פ"ו-ה כל מעשיהם של ישראל משונין מאומות העולם וכו'.

ושם פ"ז-ג אדם נושא אשה — והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד — איזה כותל ברזל יש ביניהם וכו'.

וקה"ר פ"א-ג סנטורך אנא ולית את יהיב לי מסנטריותי.

ותנחומא תשא-יא מה הכלה הזו כ"ז שהיא בבית אביה היא מצנעת עצמה ואין אדם מכירה, באה להכנס לחופה מגלת פניה לאמר כל מי שיודע לי עדות יבא ויעיד לי, כך ת"ח צריך להיות צנוע ומפורסם במעשיו הטובים.

ושם אמור-יד כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הקב"ה לעשות עם ישראל אינן אלא בשכר פעיה אחת שפעו בסיני.

ושם ראה-ז מעשה באחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי — והניח בן ולא הוציא מעשרותיו כראוי והתחילו שדותיו להיות נפחת עד שנתנו אך עשירית מכפי שהיה — א"ל לשעבר היית בעל הבית והקב"ה כהן, עכשיו הקב"ה בעל הבית ואתה כהן.

ומדרש תהלים פ"ז-יא בשעה שאמר הקב"ה לנח לך כנוס שנים שנים מכל מין — נכנסו כל א"וא עם זוגו, אתא שקרא בעא למיעל א"ל נח אינך יכול ליכנס אלא אם כן נסיבת לך זיווג, ופגע בפחתא, וסיפרה לו כי גם לה לא הניח נח ליכנס בתיבה אא"כ תהוי לה בן זוג, א"ל א"כ תהוי לי זוגי, ומה את יהבית לי? א"ל אנא מתקן עמך דכל מה דאנא מסגל את תהא נסבה, אתנין ביניהן דכל מה דשקרא מכנים פחתא נסיב, ונכנסו לתיבה, וכשיצאו משם היה שקרא מכנים ופחתא נסיב, אזל שקרא ותבע ממנו את שלו, א"ל ולא כך איתנייה בהדך? וזה שנאמר הרה עמל וילד שקר.

ושם פכ"א-ב טב למדינתא דשמה כשם מלכא, ושם מלכא כשם אלהיה.

ומדרש משלי פ"א-ו אפילו שיחת חולין שלהם (של ת"ח) שקולה כנגד כל התורה.

ושם פי"ז כל הדר בא"י אפילו שעה אחת ומת בתוכה מובטח לו שהוא בן עה"ב.

ושם פ"כ-ב ז' שמות נקרא לאריה.

משליו הַיקרים נביא לדוגמא כב"ר פע"ח-ז ארי הוה כעס על הבהמה וחיה אמרין מאן אזיל ומפיים יתיה א"ל השועל אנא אלך דאנא ידע ג' מאה משלין וכו'.

ושם פפ"ד-ה המשל הנפלא הנפח וחבילות של קוצים — אתה מתיירא? גץ אחד יוצא משלך וכו', ומובא ברש"י ריש וישב.

וש"ר פ"ה-יד משל לעבד שוטה שיצא לבקש את אדונו הכהן בבית הקברות.

והיה

והיה בקי גדול בלשון ערבי ומפרש כמה פסוקים בתורה עי"ז, כברכות פ"ט ה"א בערביא קורין לאימרא יובלא, באפריקא קורין לנדה גלמודא.

וב"ר רפל"ו בערביא צווחין לינוקא עוילה.

שם רפפ"ז בערביא צווחין לינוקא פתיא.

ושם פס"ג־ה בערביא קורין לחתירתא עתירתא.

וש"ר פמ"ב בערביא קורין לבשרא לחמא.

ובויק"ר פ"א־ג בערביא קורין לנביא סביא.

ושם פכ"ה־ה בערביא צווחין לתרנגולתא שכויא.

ושהש"ר פ"ד פסוק מבעד, לשון ערבי הוא אם בעי למימר ארוח לי אמר מבעד לי.

ואיכ"ר פ"א־ד בערביא צווחין למסרוקא מסלסלה.

ושם פ"ב־יז בערביא צווחין לביזתא עדיתא.

וקה"ר פי"ב־ח כהדין ערביא דשחט כבש ורואה בכבודו.

ותנחומא בשלח־יב בלשון ארמי קורין למוהלין גוזרים.

ושם תרומה־ז היקבע אדם אלהים לשון ערבי הוא.

ושם תזריע־ח בערביא קורין לשער שיטפא.

וכל אלו דרשותיו ומאמריו המה אך מעט מזער מכל דרשותיו המלאים בכל ספרי המדרשים.

וכמה מדרשותיו היקרים נשארו לנו ע"י תלמידיו הרבים, והריש והראשון שבהם הוא ר' יהושע דסכנין שאמר בשמו בברכות פ"ד ה"א, יומא רפ"ד, מגילה פ"א רה"יא, ב"ר פטז"־ג, פ"יז־ה, פי"ט־ד, פ"כ־ד, פכ"ב־ה. ז, ט, פכ"ג־ג, פל"ג־ג, רפמ"ב, פמ"ד־יב, פנ"ה־ו, פע"ג־יב, רפע"ה, פע"ט־ז, פפ"ט־ו, ספצ"א, פצ"ו־ג, ש"ר רפ"ג, פ"ג־יג, פל"ח־ח, ויק"ר פ"ד־ב, רפ"ז, פי"ח־ה (וכן צ"ל שם פ"כ־ט), פכ"ו־ז, פכ"ט־י, פ"ל־ז, במ"ר פ"ב־כה, פ"ג־ב, ד"ר רפ"ד, פ"ה־יג, פ"ז־ג, שהש"ר ספ"ג, פ"ד־ה, פ"ה־ג, פ"ו־יא, רפ"ז, פ"ז־ד, פ"ח־ה, קה"ר פ"א־ג, ספ"ח, תנחומא נח־ב, לך־יב, חיי שרה־ז, ויחי־ז, שמות־ה, בשלח־כד, תזריע־ח, אחרי־ז, אמור־ד, ה, יז', נשא־לב, בהעלותך־יח, חקת־ז ב, כג, ראה־ח.

מדרש תהלים פ"א־ט, פ"יז־י, פ"צ־ג. ובמדרש שמואל כמה פעמים.

וכן מה שמצינו ב"ב עה: א"ר לוי א"ר פפי משום ר' יהושע דסכני, ובשבת קנא: א"ר לוי אר"פ א"ר יהושע, צ"ל להיפוך אר"פ א"ר יהושע [דסכני] א"ר לוי כמו"ק פ"ג ה"ג ויק"ר פי"ח־ה.

וכן מצינו ר' אבא בשמו כויק"ר פכ"ב־י.

ר' אבא בר כהנא בשמו כב"ר פמ"ד־טו, תנחומא ויגש־ח.

ר' אבא בר פפי בשמו כברכות פ"ד ה"א.

ר' אחא בשמו כברכות ס:, מחלקותן ב"ר פפ"ד־י, ובויק"ר פ"ב־ג ר' אחא בשם ר' לוי בר סיסי והוא ט"ס תיבת בר סיסי.

ר' בנימין בשמו כב"ר פפ"ב־יב, קה"ר פ"ג־יא.

ר' ברכיה בשמו כב"ר פ"יג־טו, פמ"ח־ז, פע"א־ד, פע"ח־טז, פ"פ־ה, ויק"ר פי"א־ו, שהש"ר פ"ז־ה, אס"ר רפ"א, איכ"ר פ"ה־ג, תנחומא בא־יז, תזריע־יא, תצא־טו.

ר' ברכיה הכהן בשמו כבמ"ר פ"א־ב, פי"ג־ג, תנחומא תולדות־ב, במדבר־ב, ושם בשלח־יא ר' ברכיה הכהן אמר דרש ר' לוי בר סיסי צריך למחוק תיבת בר סיסי.

ר' זבדא בשמו כמד' משלי הישן פ"א

אך

אך צ"ל כדמובא במ' משלי בובער ר' זבדא בן לוי.

ר' חייא בשמו כתנחומא שלח־כה והוא בל"ם ר' חייא בר פפי שאמר בשמו ויק"ר רפ"יח.

ר' חנינא שלקא בשמו כאס"ר פ"ה־ב.

ר' יהודה בר גיריון או נירון בשמו כמד' שמואל פ"ט־א.

ר' יודן בשמו כב"ר פ"ה־ב, ובשהש"ר פ"ה־ג ר' יודן ור' לוי אמרי.

ריב"ל בשם ר' לוי כב"ר פ"א־ח והוא ט"ס וצ"ל בשם לוי.

ר' יהושע בר' סימון בשמו כויק"ר פל"ד־ח (וצ"ל ר"י דסכנין כרו"ר פ' ויצבט).

ר' יונה בשמו כחגיגה פ"ב ה"א־ח, ובתנחומא הישן תבא א"ר יונה אביו של ר' מנא בר לוי שאמר ב"ר אבא ובל"ם נפל ט"ס בשמות הללו.

ר' יוחנן בשמו כויק"ר פכ"ב־י.

ר' יוסי (חבירו דר' יונה) הקשה לו כב"ר פנ"ח־ה.

ר' יוסי בר' בון בשמו כירושלמי ריש ב"ק, ע"ז פ"ב סה"ב.

ר' כהן בשמו כויק"ר פל"ד־ח.

ר' מני בשמו כתנחומא אמור־ל, תבא.

ר' מני דשאב בשמו כתנחומא תצוה, אחרי־ז.

ר' פנחס בשמו כב"ר ספ"ד, פי"ב־ב, פל"א־יא, פל"ב־ט, פמ"ו־ו, ויק"ר פכ"ב־ח.

ר' תנחומא בר אבא בשמו כתנחומא במדבר־כז.

ושני חברים מצינו לו ששניהם היו מגדולי בעלי אגדה. ר' יצחק שמצינו חולקין תמיד כברכות ד. (אך שם חסר תיבת ר' אבל בילקוט תהלים רפ"ו ובדק"ס איתא ר' לוי), ב"ר פ"נ־יא, קה"ר פ"ג־טז, תנחומא ויגש־ח, בהר־ז.

ור' סימון מחלקותן ב"ר ספע"א, פפ"ב־יא, פפ"ג־ד, פפ"ד־י.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה לו בת שנשאת לר' זכריה ואמר בשמו כויק"ר פ"יז־ד. ובן אחד בשם ר' בנימין כאס"ר פ"ז־ז אך שם איתא שר' יוחנן אמר בשמו וצ"ל ר' יודן כב"ר רפ"פז אך שם חסר תיבת ר' לוי.

ובע"ז לט. מצינו שעבדו דר' לוי הוה קא מזבין חילתיתא, כי נח נפשיה דר' לוי אתו לקמיה דר' יוחנן — אמר להו עבדו של חבר הרי הוא כחבר, וקשה מאוד להבין איך אפשר שר' לוי נפטר עוד קודם ר' יוחנן, ועוד מנין היה לו עבד? ובדק"ס הגרסא סתם לוי וגם זה אי אפשר לומר כי לוי (סתם שהוא בר סיסי נפטר בבבל זמן רב קודם).

וקרוב מאוד לומר כדמובא בירושלמי ע"ז ספ"ב שמובא המעשה על גרמנא עבדו דר' יודן נשיא שהוה ליה תוכלא ואמר ר' יסא בשם ר' יוחנן עבדו של מומחה כמומחה, ואפשר שנשתרבב המעשה על ר' לוי יען ששם בירושלמי יסופר על טלייא „דלוי צנבריא" שהיה מזבן פירין ואמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא עבדו של נאמן כנאמן. ולפי זה אפשר לומר שר' לוי חי שנים הרבה אחר ר' יוחנן כפי שנראה מרבותיו ומתלמידיו. וכן מוכח ברכות כח: שהיה חי עוד בימי רב יוסף ור' הלל בריה דר"ש בר נחמני.

לוי בר בוטא.

נזכר מגילה לא: שהוה קרי בארורי קמיה דרב הונא וקא מגמגם, אמר לו אכנפשך וכו'.

ובירושלמי שם פ"ג ה"ז איתא לוי בר פסטי שאל לרב חונא אילין ארוריא מהו דיקרינון חד וכו', והוא המאמר דבבלי. ובסופרים פי"ב מובא המאמר על שם בר פאטי שאל לר' חנינא. ובקה"ר פ"ח־ג מובא המאמר ר' לוי בר פנטי קרא ארוריא קדם ר' הונא, וגמגם בהון.

ונראה

ונראה שהיא הגרסא הנכונה ומזה נשתרבב להבבלי ע"ש רב הונא וצ"ל ר' הונא, ובירושלמי נקרא בשם ר' חונא.
ובסה"ד חלקו לשנים בערך לוי בר בוטא, ולוי בן פנטי ולא הרגיש שהכל איש אחד הוא.

לוי בר ביריי.

בירושלמי ב"ב רפ"ב אמר בשם ריב"ל.

ר' לוי בר ברכיה.

נזכר תנחומא בחקתי־ז ופס' רבתי פ' ויהי בחצי הלילה, ובילקוט שופטים רמז סז.

לוי בר דרגא.

היה עשיר גדול כגיטין מה. שפדה את בתו (שנישבית) ביג' אלפי דינרי זהב, ואביי אמר ע"ז מאן לימא לן דברצון חכמים עבד.

לוי בריה דרב הונא בר חייא.

אמו היתה בת ר' ירמיה בר אבא כשבת קנו. יסופר שאשכח לגבלא דבי נשיא דקא גביל וספי ליה לתוריה במש ביה אתא אבוה (ר"ה בר חייא) א"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב, ומנו רב ירמיה בר אבא.
וכן חולין צג. רב יהודה בר אושעיא הוה קא קליף טחלא ללוי בריה דרהב"ח— אתא אבוה א"ל הכי אמר אבוה דאמך ומנו ריב"א, והוא היה תלמידו דרבה בר ר"ה כשבת נא. שפ"א הלך עם רבה בר"ה באורחא קדמיה חמרא דלוי לחמרא דרבה בר"ה חלשה דעתיה אמר (לוי) אימא ליה מלתא כי היכי דאיתותב דעתו, א"ל חמור שעסקיו רעים — א"ל הכי אמר אבוך וכו'. ונראה מה שמצינו חולין קלד: לוי זרע בבישר (שם מקום) ולא הוו עניים למשקל לקט אתא לקמיה דרב ששת, הוא לוי בריה דרב הונא בר חייא.

לוי בר היני.

כן מובא ביוחסין, והמקור הוא בירושלמי תרומות פ"ד ה"ב ושם ר' לוי בר חיני, וידוע שה"א וחי"ת מתחלפין בירושלמי.

ר' לוי בר זבדא.

נזכר תנחומא (דפוס וויניצא) בחקותי שדורש הפסוק אלך וירדת על ההרים וכי יורדין והלא עולין וכו', ובשאר הדפוסים הגרסא א"ר זכריה, ובתנחומא בובער ר' לוי בר ברכיה.

ר' לוי בריה דר' זעירא. נזכר קה"ר פ"ז־ו.

ר' לוי בר זכריה.

נזכר שהש"ר פ"א־יד ופס' רבתי פ' ויהי בחצי הלילה, ובב"ר פע"ג־ה א"ר לוי בר זכריה עד שלא תלד האשה הסרחון נתלה בה לאחר שתלד תלוי בבנה.

ר' לוי בר חוית — בר חזותא. ערך ר' לוי בר חייתא.

ר' לוי בר חייא.

נזכר ברכות סד. אמר כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לב"המד ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל וכו'. והמאמר הזה מובא סוף מו"ק ושם סתם ר' לוי אבל גרסת דק"ס ר' לוי בר חייתא.
וב"ר פי"ג־ג א"ר לוי בר חייא ושלשתן מג' אותיות וכו'.
ובש"ר פכ"ג־ג משל יפה ממנו.
וכן נמצא דרשה ממנו בשהש"ר פ"א־יב.

ר' לוי בר חייתא.

במו"ק כט. אמר הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, הנפטר מן החי — לך לשלום שנאמר וכו', ואח"כ אמר ואמר ר' לוי [בר חיתא דק"ס מכ"י] כל היוצא מבית הכנסת לב"המד — זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר וכו'.

ובירושלמי

ובירושלמי שבת ספ״ו א״ר לוי בר חיותא (על דברי ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבא בר כהנא) ולא כבר עשה כן בעה״ז הה״ד וכו׳, ובסוטה פ״ז ה״א ר׳ לוי בר חיתה אזל לקיסרין שמע קלין „קורין שמע" אלוניסתין (בלשן יון) בעא מעכבתהון שמע ר׳ יוסי ואיקפד, והמאמר מובא בערוך ערך אלנסתין ושם ר׳ לוי בר חזותא.

וב״ר פנ״ה־ז א״ר לוי בר חייתא שתי פעמים כתיב לך לך וכו׳.

וב״ר פל״ט־יא ר׳ לוי בר חוויית ור׳ אבא בריה דר״ח בר אבא אמרו וכו׳, אולי צ״ל בר חוית או חייתא.

ר׳ לוי הכהן בר חלפתא. נזכר תנחומא וירא־כה.

ר׳ לוי בר חמא.

בברכות ה. א״ר לוי ב״ח אר״ל לעולם ירגיז אדם יצ״ט על יצה״ר וכו׳. וכן אמר שם משמו מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות — מלמד שכולם נתנו למשה מסיני, וגרסת דק״ס ר׳ לוי בר לחמא, ובסוכה מז. א״ר יוחנן אומרים זמן בשמיני — וא״ר לוי בר חמא ואיתימא ר׳ חמא בר׳ חנינא תרעו וכו׳, וגם שם גרסת דק״ס בר לחמא, וכן הוא בדפוס פיזרו ווינציא וקושטא.

ובתענית טז. למה נותנין אפר בראש כל א״וא פליגי בה ר׳ לוי בר חמא ור׳ חנינא — ולמה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר׳ לוי ב״ח ור׳ חנינא, וגרסת דק״ס ר׳ לוי בר לחמא ור׳ חמא בר׳ חנינא.

ובזבחים נג: ר׳ לוי בר חמא א״ר חמא בר׳ חנינא רצועה היתה יוצאה וכו׳ וגרסת דק״ס ר״ל בר לחמא. וכן מצינו באמת ר״ה כט: א״ר לוי בר לחמא א״ר חמא בר׳ חנינא. וב״ב טו. א״ר לוי בר לחמא איוב בימי משה היה, ובל״ס הוא שם של אמורא אחד.

ר׳ לוי בר טרפון.

נזכר איכ״ר פ״א־לג ר׳ יהודה בר׳ סימון בשמו, אך צ״ל בר פרטא כדמובא המאמר ויק״ר פכ״ג־יב.

ר׳ לוי בר לחמא. ערך ר׳ לוי בר חמא.

ר׳ לוי בר נזירה.

בירושלמי ברכות פ״ב סה״א אמר כל האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר. וביבמות צז. מובא המאמר ע״ש שמעון נזירא.

לוי בר סימון.

נזכר חולין קמא: שאקני פירות שבבו לרב יהודה אתא (רב יהודה) לקמיה דמר שמואל וכו׳.

לוי (סתם) בר סיסי.

(תלמידו הגדול דרבינו הקדוש).

זה דבר מוסכם שסתם לוי הוא לוי בר סיסי כסוכה נג. לוי אחוי קידה קמיה רבי ובירושלמי ברכות פ״א ה״ה הגרסא לוי בר סיסי. וכן יבמות ט. א״ל לוי לרבי מאי איריא דתני ט״ו וכו׳, ובירושל׳ שם הגרסא לוי בר סיסי. וכן שם קה. לוי נפק לקרייתא ובירושלמי שם פ״יב ה״ו לוי בר סיסי, וע״פ רוב נקרא בבבלי בשם סתם לוי ובירושלמי בשם לוי בר סיסי.

הוא היה תלמידו הגדול דרבי כברכות מט. אותיביה לוי לרבי, ובשבת קז: בעי מרבי, ובזבחים ל: אמר רבי עליו ששאל שאלה גדולה ודבר חכמה. ובע״ז יט. לוי ור״ש בר רבי יתבי קמיה דרבי וקא פסקו סידרא סליק סיפרא, לוי אמר לייתי לן משלי, ר״ש בר רבי אמר לייתי לן תהלים, כפייה ללוי -- כי מטו להאי קרא כי אם בתורת ה׳ חפצו, פריש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ, אמר לוי רבי! נתת לי רשות לעמוד, וביבמות ט., מנחות פ: הקשה לרבי

לרבי ורבי השיבו בדרך שחוק כמדומה אני שאין לו מח בקדקדו.

והיה לו התמנות גדולה בהמתיבתא כסנהדרין יז: (אמרו שב"מ שאמרו) למדין לפני חכמים הוא לוי (אבל כשאמרו למדין לפני רבי הוא מחלוקת רש"י ותוס', דעת רש"י במנחות פ: שהוא לוי, ודעת התוס' שם שהוא חכם אחר, ועיין מעילה ט: בתוס' שם).

ובמשך הזמן שישב לפני רבי מצינו שירד לבבל כר"ה כא. שאמרו לוי איקלע לבבל בחדסר בתשרי אמר בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא.

וכן מצינו שהיה בנציבין (שהיא חו"ל) כשבת קל. לוי איקלע לבי יוסף רישבא קריבו ליה רישא דטוותא בחלבא לא אבל כי אתא לקמיה דרבי א"ל אמאי לא תשמתינהו, א"ל אתרא דר' יהודה בן בתירא הוה (וידוע שריב"ב היה בנציבין).

וכשהיה בבבל למד את טיב הארץ ויושביה כקידושין עב. שא"ל רבי הראני פרסים, א"ל דומין לחילות של ב"ד, הראני חברין — הראני ת"ח שבבבל א"ל דומין למלאכי השרת. (וזה מראה בעליל ששקר דברי האומרים שלא היה בבבל תורה עד שיסדו רב ושמואל את ישיבתם).

ורבי היה גדול כ"כ בעיניו עד שקראו רבינו הקדוש כשבת קנו. כתוב אפינקסיה דלוי אמרת קדם רבי ומנו רבינו הקדוש, ובסוכה נג. שהיה מטייל קמיה דרבי בתמני סכיני.

והיה חביב מאוד בעיני רבי כאשר יסופר בירושלמי יבמות פי"ב ה"ו כשבאו בני סימונייא לרבי שיתן להם אחד שיהיה דרשן דיין חזן וסופר מתניין וכל צורכן נתן להם את לוי בר סיסי, וכשבא לעירם לקבל הרבנות עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה, אך מהכבוד שנעשה לו גבה רוחו עליו ולא ידע להשיב להם על שאלותיהם, ובאו לרבי וא"ל וכי זהו האיש שאמרת לנו שיש בו כל הדברים שאנו מבקשים הלא אינו יודע מאומה?

והשיב להם רבי חייכם בר נש דכוותי יהבית לכון ושלח אחריו ושאלו כל מה ששאלו לו והשיב על כולם תשובות נכונות וסיפר לרבי שמפני הכבוד הגדול שנעשה לו זחה דעתו עליו ולא יכול להשיב.

וכפי הנראה אף שהיה הריש בסימוניא היה בא לפרקים לראות את רבו הקדוש כדמצינו כתובות ח. לוי איקלע לבי רבי בהלולי דר"ש בריה ורבי כבדו בברכת נשואין, ובפסחים קז. מצינו ששלח לרבי שיכרא בר יג' מגני, ובל"ס שלחו כשהיה בסימוניא. ונשארו לנו מקריים שניכר שאירע זאת כשהיה הריש בעירו כאשר יסופר בירושלמי תענית פ"ג ה"ח שפ"א באו גייסות לעירו, נטל ס"ת ועלה לראש הגג ואמר רבון העולמים אין בטלית חדא מילה מן הדין ספר אורייתא ייעלון לון ואם לא ייזלון לון, מן יד איתבעין ולא אשתבחון, ותלמידו עשה כן ונענש שיבשה ידו, וכן יסיפר תענית כה. שפ"א גזר תעניתא על הגשמים ולא אתא מטרא אמר לפניו רבש"ע עלית ויושבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מטרא, ויען שהטיח דברים כלפי מעלה נתגלגל הדבר שבא לפני רבי ואחוי קידה קמיה ואז מצא בע"ח לגבות את חובו ממנו ונענש ואיטלע, וברכות פ"א ה"ה שלא נתרפא מזה, וכן משמע מכתובות קג. שגם אחרי פטירת רבי היה מטלע.

והנה יען שהיה מתלמידיו הגדולים דרבי, וקבל מרבו הקדוש את פירושי המשנה לאמיתתם לכן עשה לו ככל חכמי הדור ההוא כר' חייא ובר קפרא וחבר ברייתות על ששה סדרי משנה וזה שמצינו בדקה לוי במתניתיה כיבמות י., כתובות צו., סוטה מט:, ב"מ נה., נדה סח:, וכן תני לוי במתניתיה כיומא כד., כתובות נג: (ופירש"י לוי סדר ברייתא דששה סדרים).

ובקידושין

ובקידושין עו: תני רב שמעון (צ"ל שמעיה) בר זירא בקידושי דבי לוי, וב"ב נב: תנא רב הושעיא בקידושין דבי לוי (ופי' רשב"ם בתוספתא בברייתא דמס' קידושין שסידר לוי כמו שסידרו ר"ח ור' אושעיא, ותיבת בתוספתא מיותר).

תני לוי כגיטין פט., זבחים טו: מה: מה: קד:, מנחות מח:, חולין נו.

וכן תני לוי במתניתיה בבכורות יד:, מדתני לוי בבכורות י.

ובספר דו"ד ח"ב צד 170 יתנפל על לוי ויאמר שלוי חבר משנה לעצמו והכניס בה דברים אשר הם בסתירה עם משנת רבי, ואף שהושיבו רבי ובטל דבריו בכל זאת פסק הדברים במשנתו יבמות י. עכ"ל.

ולפלא על חכם שבמותו שעל דבר שמפורש בדברי לוי שהוא אך מפרש דברי המשנה שלוי עומד וצווח „אע"פ ששנו חכמים במשנתינו טו', יש לנו להוסיף, וקושית לוי לרבי היה אך מפני מה לא מנו במשנה עוד אחד, ורבי השיבו שבפלוגתא לא קא מיירי, ולוי הוסיף בברייתא שלו ומפרש המשנה, וכן הוא בקידושין עו: שמפרש המשנה, ובא החכם ויאמר ממש היפוך האמת הנראה לכל שלא כן הוא.

וכשהיה בישיבת רבי התרועע עם חבירו הגדול „רב" כמפורש ביצה כד: אמר רב אנא ולוי הוינן קמיה דרבי. וכן מצינו אותם ביחד בכתובות נב. לוי סבר למיעבד עובדא כי הא מתניתא א"ל רב הכי אמר חביבי, (וכפי הנראה שזה היה לאחר פטירת רבי).

מחלקותן מצינו פסחים יז., כתובות נג:, סוטה יא., ב"מ מא. מה:, סנהדרין פז:, זבחים נד., חולין צה. קח:, מעילה ט:, נדה לז: סד: סח.

וכן עם ר"ש בר רבי היה כחברים כדמובא לעיל.

עם ר' ינאי כב"מ קה. שחולקין.

ועם ר' חנינא ישב ימים רבים ככתובות קג: שצוה רבי שאע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא א"ל לוי לר"ש בר רבי צריכא למימר? א"ל צריכא לך ולמטלעתך. ורבי צוה שר' חנינא בר חמא ישב בראש אך ר' חנינא לא קביל עליה יען שר' אפס היה גדול ממנו ב' שנים ומחצה, לכן היה ר' אפס הריש בישיבה ור' חנינא ישב אבראי, וכל הזמן ההוא ישב לוי עם ר' חנינא בר חמא אבראי. וכבר בארנו בכמה מקומות שלא כל החכמים ישבו בתמידיות בבית הועד, כידוע בזמן ר"ג דיבנה היה לכל חכמי הדור ישיבות גדולות בעירם כמו ר"ע בבני ברק ור' יהושע בפקיעין אבל לעת מצוא היו נקבצין יחד ביבנה כשהוצרכו לתקן איזה תקנה כללית או להכריע איזה דין, וכן היה אצל רשב"ג באושא שר"ש היה בתקוע ור' יוסי בציפורי וראב"ש בעירו אבל התקבצו לפעמים לאושא, ואך בימי רבי שהגיע העת שהוצרכו לסדר המשנה ולמסרה לכל ישראל אז כמעט שנתבטלו כל הישיבות הפרטיות וכולם התקבצו וצמצמו כחותיהן אל מקום אחד, אבל כשנפטר רבי אם כי הסנהדרין לא נבטלה והיתה תח"י ר"ג בנו ואח"כ תחת יד ר"י נשיאה נכדו, אבל כמה מן החכמים הרביצו תורה בכמה מקומות וזה ר' אפס אף שהיה הריש בישיבת ר"ג ור"י נשיאה, לא היה שם בתמידיות יען כי מקומו הקבוע היה בדרום (לוד) ואך היה בא לפרקים למקום הועד בציפורי, וכן לוי אף שבל"ס היה הריש בעיר סימונאי אבל כשהיה בא לציפורי ישב עם ר' חנינא אבראי (והכונה אבראי נראה שלא היה תחת רשות והנהגת ר' אפס כשאר תלמידי הישיבה יען שהיו גדולים כמותו), אבל כשנפטר ר' אפס וישב ר' חנינא בריש אז נשאר לוי יחידי לכן גמר בדעתו לירד לבבל, וכשבא לבבל אז כבר יסד רב את ישיבתו הגדולה בסורא כשבת נט:

נט: שא״ל לרב אתא גברא רבה אריכא לנהרדעא ומטלע, ודרש כלילא שרי והבין רב שהוא לוי.

וכשבא לנהרדעא מצא שם את אבוה דשמואל שהיה מנהיג שררה אז, ושני הזקנים חכמי הדור התחברו יחד באהבה ובחבה יתירה כמגילה כט. שאמרו אבוה דשמואל ולוי הוי יתבי בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו׳, וברכות ל. אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי, וב״ב מב: אבוה דשמואל ולוי (חבירו, רש״י) תנו.

וכן מצינו ע״ז לח: מחלוקת רב עם אבוה דשמואל ולוי.

וכפי הנראה היה הדרשן ודיין בנהרדעא כדמצינו שהש״ר פ״ד פ״ח דרש לוי בר סיסי בנהרדעא, ובפסחים עו: עבד לוי עובדא בי ריש גלותא וכו׳.

וכן ב״ב נד. ההיא איתתא — אתא לקמיה דלוי ואמרי לה קמיה דמר עוקבא אוקמא בידיה אתאי וקא צוחה קמיה א״ל מאי אעביד לך וכו׳, וכן כתובות פ״ב ה״ו אתא עובדא קומי דאבא בר אבא ולוי ושמואל.

וכל גדולי הדור קבלו ממנו כשמואל שאמר משמיה דלוי כשבת קח:, עירובין י., סוכה ז., גיטין יג:, נדרים פב., מנחות לט:, תרומות פ״י סה״ב, שאל מלוי ב״ר פ״פ״י, וכן אמרו שבת קח: ששמואל חדא שמיעא ליה מאבוה וחדא מלוי.

ושמואל היה חביב עליו מאוד וקראו אריוך בקידושין לט., מנחות לח:.

וכן מר עוקבא אמר משמיה כמו״ק כו:, שבת קח:.

וכן רב אסי אמר, רבי אסיר ומנו לוי כע״ז לח:.

ר״ז בשמו שבת קח:.

רב מתנה בשמו כמו״ק כו:.

ר׳ חייא בר אבא בשמו בקה״ר פ״א־ד. ומה שמצינו ברכות ד. מחלוקת לוי ור׳ יצחק צ״ל ר׳ לוי כבילקוט תהלים רפ״ו ובדק״ס.

ונפטר בנהרדעא על פני חבירו אבוה דשמואל כברכות פ״ב ה״ח שאמרו כד דמך ר׳ לוי בר סיסי על אבוי דשמואל ואפטר עילוי — שלוי בר סיסי חביב לפני הקב״ה ככל אדם, ובשבת קלט. שלחו ליה בני בשכר ללוי — אדאזיל (השליח) נח נפשיה דלוי, אמר שמואל וכו׳.

ולא מצינו בשום מקום אם הניח בנים או בנות, וע״פ השערה נראה שזובדי בן לוי ושלמון אחיו המה בניו של לוי בר סיסי ונשארו בא״י עיין ערכם.

אבל ר׳ יהושע בן לוי נראה שלא היה בנו כי מקום ריב״ל עוד בחיי ר׳ חייא היה בלוד בדרום ולוי היה כל ימיו במקום רבי ואח״כ בנהרדעא.

והאומרים שר׳ לוי הוא לוי בר סיסי טעו טעות גדול כי ערבבו תלמידו דרבי עם ר׳ לוי שהיה ג׳ דורות אחריו, וראיה מפורשת מצינו ברכות פ״ב ה״ד ר׳ לוי ר׳ אבדימא דחיפה בשם ר׳ לוי בר סיסי.

ובברכות יח: תספר האגדה כשהלך שמואל לב״הק לשאול את אביו היכן הניח מעות היתומים ראה את לוי אבראי ושאלו אמאי לא סליקת א״ל שכל הנך שני דלא סליקת למתיבתא דר׳ אפס ואחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך וכו׳, ועל ידי בקשת שמואל עיילוהו.

לוי בר פאטי — פנטי — פרטי.

ערך לוי בר בוטא.

לוי בר פייטם.

כן מובא ביוחסין וס״הד, וכונתם לתנחומא פקודי־ז שאמרו זבדי בן לוי ולוי בר פייטם וכו׳, ולא הרגישו שהוא ט״ס וצ״ל כבירושלמי ע״ז פ״ג ה״א זבדי בן לוי ור׳ יוסי בר פיטרס.

ר׳

ר' לוי בר פרטא (פלטא).

נזכר חולין צח. אמר רב שמן בר אבא אמר רב אבא בר אידי בר גרשום א"ר לוי בר פרטא א"ר נחום.

ובירושלמי תרומות פ"י ה"ו מובא המאמר ע"ש אדא בר גרשון ר' בירי ר' לוי בר פלטא, (ונראה שצ"ל פרטא).

ונשארו הרבה מדרשותיו בפי ר' יהודה בר' סימון שאמר בשמו כב"ר רפ"נ, ש"ר פמ"ג-ח, ויק"ר פכ"ג-יב, במ"ר פ"יג-ה, איכ"ר פ"א-לו-לח.

וכן ר' יהודה בר' סימא (צ"ל סימון) בשמו כפסקתא רבתי פ' ויהי המקריב. ר' אבין בשמו כש"ר פמ"ג-ג.

ר' לוי בר רבי.

כן הוא במדבר רבה פט"ו-י ובתנחומא הישן בהעלותך-ו, ובל"ס חסר תיבה אחת אחר בר רבי או שהוא ר"ת.

ר' לוי בר שלום.

נזכר תנחומא שרה-ז אמר אפילו שומע (זקן) קול הצפור הוא סבור שמא גנבים הם, ומצינו במ"ר פט"ו-טז ר' יהושע בן לוי בר' שלום.

לוי בר שמואל.

היה תלמיד רב יהודה כסנהדרין ק. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגלת אסתר אמרי הא לא בעי מטפחת, אמר להו (רב יהודה) כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא (שהיה רבם). וכן מגילה יט. הוה קאי קמיה דרב יהודה. ובשבת מז. שמצא לר' אבא ולר"ה בר חייא דהוו קיימי אפתחא דבי ר"ה — אתא לוי בר שמואל לקמיה דרב יהודה וכו'.

ר' לוי בריה דר' שמואל בר נחמני.

כן מביא היוחסין וס"הד מברכות כח:, והאמת כי כן הוא בדפוסים הישנים אבל הוא ט"ס, וצ"ל שם כמו שנתקנה בדפוס ווילנא א"ר לוי ברכות הצדוקים ביבנה תקנוה ונשאל כנגד מי תקנוה וע"ז א"ר לוי [לשיטת] ר' הלל בריה דרשב"נ הוא כנגד אל הכבוד הרעים כי ר' הלל למד שם יח' ברכות מפ' הבו לה' וכו'. [לשיטת] רב יוסף כנגד אחד שבק"ש, [לשיטת] ר' תנחום אריב"ל הוא כנגד חוליא קטנה שבשדרה, וזה ברור.

וכן שגג בזה בעל אוצר ישראל.

לוי הסרד או הסדר. (תנא).

נזכר במכלתא ריש פרשה תשא ויומא פה. שר' ישמעאל ור"ע וראב"ע היו מהלכין בדרך ולוי הסרד ור' ישמעאל בנו של ראב"ע מהלכין אחריהם, ובערוך מפרש שהיה עושה בגדי שרד.

ר' לוי חתניה דר' זכריה.

נזכר פס' רבתי פ' ויהי בחצי הלילה-ה. וכן מובא בשאילתות פ' צו אמר בשם ר' ברכיה, אבל נראה שצ"ל ר' זכריה חתניה דר' לוי, או ר' לוי בר זכריה שאמר שם בשם ר' ברכיה.

לוי סבא.

בעירובין צז., חולין כט: אמר רשב"ל בשמו. ובירושלמי עירובין פ"י ה"ב גורס לוי סוכיא. וכן שם ה"יב רשב"ל בשם לוי סיכייה, וכן יומא פ"ח ה"ו ר' שמעון [בן לקיש] בשם ר' לוי סיכייה.

ובפסחים פ"ו ה"א רשב"ל בשם ר' סוכייה נראה שחסר תיבת לוי באמצע.

לוי סוכיא. ערך לוי סבא.

לוי סריסא.

בירושלמי שבת פ"ג סה"ג וביצה פ"ב ה"ה שאבלט (הכירו דשמואל מאו"הע) שאל ממנו.

ונראה שצ"ל לוי בר סיסי, כי כשבא לוי לבבל לנהרדעא שם התראה עם אבלט חכם או"הע.

ובגיטין פ"ו ה"ה ר' חנינא משתעי

אהן

אהן עובדא לוי פריסה הוה עבר, אפשר שצ"ל לוי בר סיסי.

ר' לוי צנבריא. (שם עיר כמגילה פ"ג ה"א). נזכר שביעית פ"ו ה"ב שאל לר' יצחק ולר' אימי, ושם פ"ט ה"ה שאל לר' בא בר זבדא, (ובדפוס זיטאמיר איתא סתם ר' לוי), ובע"ז ספ"ב טלייא דלוי צנבריא היה מזבן פירין, ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא עבדו של נאמן כנאמן (פי' נעריו היו מוכרין פירות בחזקת מעושרין) ובע"ז לט. מובא כעין זה על עבדו דר' לוי עיין ערכו.

ליואי.

רב דימי בר ליואי ברכות כז:.

רב הונא בר ליואי ברכות נה: לגרסת ע"י, וגרסא שלנו סתם רב הונא.

רב חנה בר ליואי סנהדרין קח:.

ר' יהודה בר ליואי שבת קיג..

ר' יהושע בן לוי נקרא בר ליואי עיין ערכו.

רבה בר ליואי פסחים מ:.

ר' לויטס איש יבנה.

נשאר לנו מאמרו היקר באבות פ"ד מ"ד שאמר מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה, ומאמר גדול בפדר"א פכ"ג, ושם פנ"ב אמר שהשיבה הדר וכבוד לזקנים ככתר שהוא הדור בראשו של מלך.

ר' לויטס איש כפר אוני. נזכר זהר משפטים קג:.

ר' לויטס חוזאה. נזכר זהר חדש ריש איכה.

ר' לוליאני (או לולייני) בר טבריני טברין — טברי — טורין.

הוא היה תלמיד ר' יצחק (הנודע בשערי אגדה) כתנחומא בראשית-ד ר' לולייני בר טבריני בשם ר' יצחק אומר ראה ענותנותו של הקב"ה כתיב משה ידבר היה צ"ל האלקים ידבר וכו', והמאמר הזה מובא במד' תהלים פי"ח-כט ושם ר' לוליאני בשם ר' ישמעאל וצ"ל בשם ר' יצחק כדמובא המאמר שם פכ"דיא, אך גם שם חסר תיבת בר טבריני.

ובב"ר פ"ג-ח ר' לולייאני בר טבראי בשם ר' יצחק הכל מודים שלא נבראו המלאכים ביום ראשון, ובמד' תהלים פכ"דטו המאמר בשם סתם ר' לוליאני אומר.

ובפדר"כ לט. ר' לולאני בר שווריה בשם ר' יצחק, וצ"ל בר טברי, ובפ' רבתי פ' פרה מובא המאמר בטעות ע"ש ר' לוליני בר כובריא וצריך לומר טבריא (והטוי"ת נתחלק ונעשה מזה כ"ף וי"ו) וכן הוא בב"ר ספ"ג.

ובב"ר פ"א-ג ר' לולינא בר טברין בשם ר' יצחק, ושם פצ"ח-כ ר' לולינא בר טורין בשם ר' יצחק (כי הבי"ת רפה ונתחלף בוי"ו).

ומצינו ר' גמליאל בר ליאני נדה פ"ג ה"ה, ר' חייא בר לולאני תענית כה, אפשר שהם בניו.

לוליינום. ערך פפוס.

לולינום דרומיה.

נזכר פדר"כ ק. אמר בשם ר' יודה בר' סימון.

לוליתא. ערך בר לוליתא.

לכלוכית (שם אשה).

בנדרים סו: ההוא דאמר לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתראי מום יפה שבך לר' ישמעאל בר"י אמר להם שמא ראשה נאה א"ל סגלגלו ולא מצא שום אבר שבה נאה ושאלם מה שמה א"ל לכלוכית א"ל יפה קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין ועי"ז שריא לו את נדרו.

לחמא. ר' לוי בר לחמא ר"ה כט:.

לחמא בר לואי. נזכר זהר שמות טז: ע"ש.

לחמן (או המן) **בר ריסתק.** שם עבו"ם בזמן אביי נזכר עירובין סג:.

ר' ליוונטי.

תלמיד ר' יונה, כיבמות פ"ט ה"ח שבעי מר' יונה, ובשבת פ"ג ה"ג מיסחי עם ר' יונה, ובדמאי פ"ז ה"ז אמר בשם ר' יונה.

ר' לייא. ערך ר' אילעאי.

ר' ליל בר אלס. ערך ר' הלל בריה דר' וולס.

רב לילי בר ממל. אמר מר עוקבא אמר שמואל יבמות יב. וגרסת היוחסין לילי בר מני.

לימא. רבה בר לימא ר"ה ד.

למדין לפני חכמים.

הוא לוי מרבי סנהדרין יז: ועיין ערכו.

לעזר.

ע"פ רוב נקרא ר' אליעזר או ר' אלעזר בירושלמי בשם ר' לעזר כדרך הירושלמי לקצר אות הראשונה, כמו אמר הוא בירושלמי מר וכדומה.

לקוניא.

ר' יוסי בן לקוניא שבת מט:.

לקיש.

ר' יהודה בן לקיש (תנא) שבת מג:.
ר' שמעון בן לקיש הנודע.

לקרה.

ר' יודה בן לקרה סוכה פ"ד ה"ו.

מ

מאדא. ערך בן מאדא.

רבי מאיר.

התנא הפלאי הזה אשר יצא כשמש בגבורתו להאיר את שמי התלמוד בתורתו וחכמתו, לא נודע לנו מי היו אבותיו, ואך מסורת אגדה בידינו גיטין נו. כששלחו הרומאים את נירון קיסר להשקיט המרידה בא"י, וכשבא א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך, א"ל ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל, אמר, קוב"ה בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא? ערק ואזל ואיגייר ונפיק מיניה ר' מאיר.

וראה זה פלא ששם „מאיר" לא מצינו לשום תנא או אמורא אחר, ובאמת אמרו עירובין יג: תנא לא ר' מאיר שמו אלא ר' נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו ר' מאיר שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה. אבל קשה מאוד להבין דברי חז"ל הלא טעמם שאמרו שייך גם כן אם יקרא בשם נהוראי, ועוד הלא מצינו בסוף קידושין וסנהדרין צט. שחולק ר' מאיר עם ר' נהוראי, א"כ אנו רואין ששנים היו.

אבל אפשר לומר שקושיא הראשונה מתורץ בשניה, וזה יען שבזמנו היה חכם אחר בשם ר' נהוראי כשמו, וכדי שלא להחליפו, לכן לא רצו לקרא אותו בשם ר' נהוראי, אבל לא רצו גם כן לשנות שמו מכל וכל יען ששמו היה נאה לו, לכן קראוהו בשם ר' מאיר, שגם השם הזה מורה על שמנהיר עיני חכמים.

אבל גרסת היוחסין ודק"ס בעירובין יג: תנא לא ר"מ שמו אלא ר' מיישה שמו, והרה"ח ראה"ו בהקדמתו למכלתא בערך ר' נהוראי יאמר ע"פ השערה יען שר"מ היה החכם בסנהדרי אושא והיה נודע בעת ההיא בשם „רבי מאושא" ואח"כ לא ידעו עוד מזה והשבו שזה שמו העצמי ולכן אמרו ר' מיאשא שמו.

ואם כי דבר חכמה דיבר, אבל הוא ללא אמת, כי איך אפשר לומר שהתנא שאמר הברייתא הזאת שהיה אך משך

מן

זמן קצר אחר ר"מ כידוע שר"מ היה חי עוד כשהיתה חתונת ר' שמעון בר רבי כדמובא לקמן והברייתית נתחברו בדור שאחר רבי כידוע, א"כ איך יטעה התנא טעות גדול כ"כ ולומר על האיש המפורסם שהיה אך בדור שלפניו והיה נקרא „הרבי מאושא" לומר ר' מיאשא שמו? ועוד לשון כזה לא מצינו בכל הש"ס שיקרא איזה חכם בלשון „הרבי ממקום פלוני".

וכן יש לנו גרסא אחרת בעין יעקב דפוס הראשון, תנא לא ר"מ שמו אלא ר' נחמיה שמו וכו' כדמובא בדק"ס שם אות ש'.

רבותיו המובהקין.

בעוד בימי בחרותו הצטיין בחריפותו עד שזכה ללמוד לפני הארי שבחבורה ר' עקיבא כסנהדרין יד. ארבב"ח אר"י כל האומר ר"מ לא סמכו ר"ע אינו אלא טועה, סמכו ר"ע ולא קבלו (לפי שעדיין היה בחור, רש"י), אך יען שר"ע היה חריף טובא ולא היה יכול ר"מ לקבל ממנו את תורתו, ולכן הלך לר' ישמעאל וגמר ממנו גמרא, והדר אתא לר"ע וסבר סברא, וזה שאמרו עירובין יג. אריב"ל כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר"ע אינו אלא ר"מ ששימש את ר' ישמעאל ואת ר"ע.

ובתוספתא ברכות פ"ב אר"מ פ"א היינו יושבין לפני ר"ע בבה"מד והיינו קורין את שמע, ולא היינו משמיעין לאזנינו, ומו"ק כד: ר"מ בשם ר' ישמעאל.

ובירושלמי סוטה פ"ב סה"ד אר"מ כל ימים שהיינו למדים לפני ר' ישמעאל לא היינו נותנין קלקנתום בדיו, וביבמות קכא. אר"ע פ"א הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שמטורפת בים והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר' מאיר, כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך א"ל גל טרדני לחברו וכו'.

וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ב שר"ע סמך את ר' מאיר ור"ש, אמר ישב ר"מ תחלה וכו', וברכות פ"ב ה"א ר"מ יתיב דריש ואמר שמועתא משמיה דר' ישמעאל ולא אמר משמיה דר"ע — כו"ע ידעין דר"מ תלמידו דר"ע.

וביבמות סב: כשמתו כל תלמידי דר"ע והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר"מ ר' יהודה ר' יוסי ר"ש וראב"ש והם הם העמידו תורה באותה שעה.

ובסנהדרין יד. שהמלכות גזרו שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג — מה עשה ר' יהודה בן בבא ישב לו — בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ואלו הן ר"מ ר' יהודה ר"ש ר' יוסי וראב"ש — אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויביהן בהן א"ל בני רוצו א"ל רבי מה תהא עליך וכו', ופריך ור"מ ר"י בן בבא סמכיה והא ארבב"ח אר"י כל האומר ר"מ לא סמכיה ר"ע אינו אלא טועה, ומשני סמכיה ר"ע ולא קבלו, סמכיה ריב"ב וקבלו.

וצריכין אנו להבין כונת חז"ל אם ר"מ וחבריו היו מתלמידיו האחרונים דר"ע היינו שאחרי שמתו כל תלמידי דר"ע אז הלך ר"ע לדרום א"כ היה זה לעת זקנת ר"ע, ולהם מסר את רובי תורתו, עד שאמרו שהם העמידו התורה באותו שעה, א"כ למה לא סמכן ר"ע אז? ועוד הלא מפורש בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ב שר"ע סמך לא לבד את ר"מ אך גם את ר"ש סמך, לכן נראה יותר גרסת רבינו ש"ג באגרתו ח"א פ"א בכל נוסחאות המדויקות וז"ל והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאוה להם, פי' בילדותו של ר' מאיר וגם ר"ש (שמצינו אותו שהיה תלמיד לחכמי יבנה גם

בעת המריבה הגדולה דר' יהושע ור"ג כברכות כז.) וכן שאר חבריו למדו אצל ר"ע ואז באמת הסמיך את ר"מ ור"ש אך לא קבלוה יען שהיו אז באמת עולי ימים. וכל תלמידיו הרבים דר"ע מתו כולם וכאשר יאמר רש"ג באגרתו ח"א פ"א שהוה שמדא על התלמידים של ר"ע, ותלמידיו הגדולים ר"מ וחבריו ברחו אז לדרום כי הגזירות היו הולכות ומתגברות שאז היה חורבן ביתר, וגם כשעברה החורבן דביתר אבל הגזירות היו כמו שהיו שאז שרפו את ר"ח בן תרדיון ונהרג ר"ע רבם, ונשתייר אך הזקן שבחבורה ר' יהודה בן בבא, והוא קבץ את החמשה זקנים וסמכם במסירת נפשו הטהורה, וזה שאמרו שאלמלא נשתיירו הם היינו ר"מ ור"ש וחביריהם שהיו נקראין בשם חכמי דרום אז הו"ש נשתכחה תורה מישראל, וזה כונתם שאמרו והיה העולם שמם והולך עד שבאו (ולא קאי אר"ע) אצל רבותינו שבדרום ושנאוה להם היינו שהם הרביצו תורה לכל ישראל, אבל ר"ע אפשר שלא בא מעולם לדרום כי מקומו היה בבני ברק ואח"כ ישב זמן רב בבית האסורין ונהרג בקיסרין כמבואר בערכו, וזה שאמר רבינו שרירא גאון והוה „סמכא דישראל" על תלמידים שניים של ר"ע.

וכפי הנראה קבל ר"מ גם מר"ג כדמצינו שאמר משום ר"ג כתובות פ"יב מ"ד (כן הוא במשנה בירושלמי ובמתניתא דבני מערבא ובמשניות איתא בטעות רשב"ג).

וכן ב"ק עט: אר"מ משלו משל משום ר"ג, ובתענית פ"ב מ"ו מפרש דברי רבן גמליאל.

אבל מה שמצינו יבמות צג. ר' מאיר כר"א בן יעקב וראב"י כר"ע ופירש"י שכולם זה למעלה מדורו של זה היה, כבר בארנו בערך ראב"י שהיה חבירו דר"מ ולא רבו.

וכן אלישע בן אבויה־אחר היה רבו המובהק עד שדבק בו גם אחרי שיצא לתרבות רעה ולא זז ממנו, אולי יחזירו למוטב, ואמרו עליו חגיגה טו: ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק, ורבו אלישע אף שיצא לתרבות רעה אבל מעולם לא עלתה על דעתו להטות את לב תלמידו האהוב לדרכו הרעה, ואדרבא יסופר שפ"א רכב אחר על סוס בשבת ור"מ הלך אחריו כשיצאו את העיר אמר לו אלישע לר"מ חזור לאחוריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי שיצאנו תחום שבת. וכבר הארכתי בערך אלישע.

והנה אחר שסמך ריב"ב אותם והם ברחו לנפשם והוא נהרג על קידוש השם, היתה באמת עת צרה ליעקב, הרבה יותר מחורבן הבית כי אדרינוס הרשע הרע מכל מלכי הרומאים, והתחכם בכל מיני התחכמות לעקר את רוח היהדות, כי הוא ראה והבין שהגוי הקטן הזה אין כחו אלא בפיו, כי אדמתם ומלכותם כבר נאבדה מהן ובכל זאת במשך זמן שבעים שנה אחרי החורבן מרדו בפטיש כל הארץ, וכמעט שגרשו את הרומאים מא"י, וקרוב מאוד לומר שאלישע־אחר גילה להם את סוד קיום הישראלי שתלוי אך בתורתם וכמבואר בערכו שהסית להעכ"ום להכריח את ב"י לעבור על התורה בכל מיני התחכמות מה שהעכו"ם לא ידעו מזה, וכל חכמי ישראל הנשארים הלכו באשר הלכו, והתחבאו מפני חמת המציק, עד שכל משך זמן ההוא לא יכלו לעבר שנים ולקבוע חדשים בא"י, כי הסנהדרין כבר נבטלה ורשב"ג התחבא, וגם זמן רב קודם לזה הוצרך ר"ע לעבר ג' שנים זה אחר זה בשבתו בבית האסורין כסנהדרין יב., ואח"כ כשנהרג ר"ע אז עיבר חנניה בן אחי ר' יהושע בנהר פקוד כי לא הניח כמותו בא"י כברכות סג.

וכשראה

וכשראה ה' בעני עמו ואדרינוס קיסר מת בתחלואים רעים ונפש מרה בשנת ת"ן לשטרות (138 למספרם) אז הוקלו מעט הגזירות מישראל ועל אותו הזמן הוא מה שאמרו גיטין נה: ג' גזירות גזרו, גזרתא קמייתא כל דלא קטיל ליקטלוהו (וזה היה בחורבן ביתר), מציעתא כל דקטיל (לישראל) לייתי ד' זוזי, (וזה היה אחרי מות אנדרינוס) אז יצאו חכמי ישראל ממחבאיהם והתקבצו לבקעת רמון כחגיגה פ"ג ה"א מעשה שנכנסו ז' זקנים לעבר את השנה בבקעת רמון ומי היו ר"מ ר' יהודה ר' יוסי ר"ש ר' נחמיה וראב"י ור"י הסנדלר — ואמרו כל מי שהספיקה בידו לעבר את השנה ואינו מעברה כאלו עובד ע"ז, וידוע הדין המפורש בסנהדרין פ"א ה"ב שבח"ל אין מעברין ואם עיברוה אינה מעוברת (בכמה ד"א) ביכולין לעבר בא"י אבל בשאינן יכולין מעברין בחו"ל כירמיה יחזקאל ברוך בן נריה עיברו בחו"ל, וכן חנניה בא"י עיבר בחו"ל, ולכן כל זמן שלא היה יכולת בידם להתקבץ בא"י, אז עיבר חנניה כדין התורה בחוץ לארץ, אבל בשהתקבצו בבקעת רמון היתה באמת ראשית מעשיהם לעבר שנים שהוא דבר השייך לכל ישראל, והוצרכו לשלוח לחנניה שלא יעבר עוד, ושלחו את ר' יוסי בן כיפר ובן בנו של ר' זכריה בן אבקולוס, וגם שלחו ג' איגרות לחנניה שלא יעבר עוד, ושם היו גדולי הדור ר' נתן ור' יצחק והם סייעו להשלוחים, ואף שר' חנניה סירב בדבר ואמר שלא הניח כמותו בארץ, אבל השלוחים אמרו לו גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים והמה שלחו אותנו אליך, וע"י עצת הזקן שבדור ר"י בן בתירה מנציבין לא עיבר עוד כמפורש ברכות סג. ונדרים פ"ו ה"ח וסנהדרין פ"א ה"ב.

וכשהתקבצו בבקעת רמון אז היה ר"מ הריש כי הוא היה תלמידו הגדול דר"ע, ולכן נחשב בראשונה, ואח"כ הונח להם עוד מעט יותר מגזירות והותרו להתאסף לאושא כמפורש שהש"ר פ"ב-ג בשלפי השמד נכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה, ר' נחמיה, ר"מ, ור' יוסי, ורשב"י, ור"א בנו של ריה"ג, וראב"י ושלחו אצל זקני הגליל כל מי שהוא למד יבא וילמוד, חלקו כבוד לר' יהודה (שיהיה הראש) מפני שהיה בן עיר.

אבל גם שם לא הונחו וגלו ליבנה לזמן קצר (ואפשר שמצאו הגזרה הישנה שגזרו שכל הסומך וכו' וריב"ב סמכן בין אושא לשפרעם ולכן לא הניחום להשאר באושא אף שהגזירה נתבטלה). וגם כשהיו ביבנה לא לא הניחום עוד לעבר שנים והוצרכו לשלח את ר"מ לעבר שנה בעסיא כמגילה יח: ארשב"א מעשה שהלך ר"מ לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכתבה מלבו, ולכן כשאמרו שבת לג: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם ר' יהודה ור"א בנו של ריה"ג ור"ש וכו', אבל ר"מ לא נזכר שם יען כמו שאמרנו ששלחו אותו לעבר שנים בעסיא.

ובספר דו"ד ח"ב צד 157 יאמר כשהוציא רשב"ג את ר"מ ור"נ מבה"מד (באושא) אז הלך ר"מ ועיבר שנים בעסיא להקניט את הנשיא, וטעה טעות גדול כמו שהבאנו לעיל שאם יכולין לעבר שנים בא"י ועברו בחו"ל לאו כלום היא, ועוד עבור מי עיבר ר"מ מי ישמע לו.

אך דבר ברור הוא כמו שאמרנו כשהתקבצו בכרם ביבנה אז שלחו כל חכמי הדור את ר"מ לאסיא, ואז עדיין לא הוקם רשב"ג לנשיא כי עדיין לא עברו הגזירות לגמרי, אך אח"כ כשאירע כשהיו ביבנה דיבר ר' יהודה טוב על הליכות מלכי רומי ור' יוסי שתק ור"ש גינה ואז נתעלה ר' יהודה להיות ראש

המדברים

המדברים בב"מ, וע"י נתבטלו הגזירות ושבו שנית לאושא ואז יצא רשב"ג ממחבאו ומינוהו לנשיא בסנהדרי אושא, וזה כונת הגמרא שאמרו ר"ה לא: שגלו מיבנה לאושא, מאושא ליבנה, ומיבנה לאושא.

ור' יהודה נתמנה להיות מוריינא דבי נשיאה כמנחות קד., ור' נתן נתמנה לחכם, ומה שלא נתמנה ר"מ לאב"ד אפשר יען שהיה חריף כ"כ עד שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו כעירובין יג: שאמרו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, ועוד שהיה ממשפחת גרים, אבל ר' נתן היה בן הריש גלותא, וגם היה דיין ונחית לעומקא דדינא ולכן נתמנה ר"נ לאב"ד (שתחת ידו היה דיני ממונות) ור"מ לחכם. וכמעט ששבו השנים כתיקונן, ואף שעדיין לא בטלו הגזירות מכל וכל עד ימות רבי, אבל הניחו להם לעסוק בתורה.

ובאמת היה אז דור האחרון להתנאים ובדור ההוא נגמרה המשנה כי רבי וחכמי דורו אך סידרו המשנה והוסיפו אך מעט מאוד כידוע, והנה אף שכולם היו תלמידי דר"ע וכמו שאמרו סנהדרין פו. סתם מתני' ר"מ, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דר"ע, וכן ר' יוסי היה תלמידו, אבל ר"מ עלה על כל תלמידיו שירש מרבו את לשונו הזהב כמבואר באגרת דרש"ג ח"א פ"ג וכבר בארנו באריכות בערך ר' יהודה הנשיא.

הלכותיו במשנה.

בברכות, חלה, ביצה, מו"ק, הוריות, מעילה, מדות, ידים, עוקצין נזכר אך פ"א בכל מסכתא.

ובמע"ש, בכורים, תענית, מגילה, יבמות, ב"ב, עדיות, אבות נזכר שתי פעמים בכל מסכתא.

וביומא, סוטה, תמורה, טבול יום נזכר ג' פעמים בכל מסכתא.

ובדמאי, מעשרות, ערלה, מקואות, מכשירין נזכר ד' פעמים בכל מסכתא.

ובשבת, שקלים, סוכה, נזיר, גיטין, מכות, זבחים, ערכין נזכר ה' פעמים בכל מסכתא.

ובפאה, שביעית, קידושין, ע"ז, כריתות, נזכר ו' פעמים בכל מסכתא.

ובפסחים, ב"ק, סנהדרין, שבועות נזכר ז' פעמים בכל מסכתא.

וב"מ, מנחות נזכר ח' פעמים בכל מסכתא.

ובכלאים, כתובות, חולין, נגעים נזכר ט' פעמים בכל מסכתא.

ובתרומות, בכורות, נדה נזכר עשר פעמים בכל מסכתא.

ובפרה יא"פ, ובאהלות יב"פ, ובטהרות יג"פ, ובעירובין יד"פ, ובנדרים טו"פ, ובכלים כט"פ.

בס"ה נזכר בזרעים מט"פ, מועד מה"פ, נשים מט"פ, נזיקין מז"פ, קדשים מח"פ, ובטהרות צז פעמים.

ובס"ה על שלש מאות ושלשים וחמש הלכות נזכר במשנה בפירוש שם ר"מ.

ובאלו המסכתות לא נזכר כלל ר"ה, חגיגה, תמיד, קנים, זבים.

ובמבוא המשנה יאמר שר"מ לא נזכר בר"ה, חגיגה, ע"ז תמיד, והוא שגגה כי בע"ז נזכר ששה פעמים, והחסיר קנים וזבים, ובדרכי המשנה החסיר ג"כ קנים, אבל כפי קבלתינו האמיתית שסתם מתני' ר"מ א"כ מצינו הלכותיו בכל הש"ס.

בעל מחלקותו ע"פ רוב הוא ר' יהודה חבירו וחולק עמו במשנה ע"ב פעמים.

ושני הוא לו ר' יוסי חולק עמו ל"ב פעמים.

ועם ר"ש עשר פעמים.

ועם ר' יוחנן הסנדלר פ"א בכתובות פ"ה מ"ד.
ור"מ ור"ש אומרים ג' פעמים.

הלכותיו המפורסמות במשנה.

ברכות רפ"ב בפרקים שואל מפני הכבוד, ובאמצע שואל מפני היראה.
ופאה ספ"ד ספק לקט לקט.
ותרומות רפ"ד אף מוציא הוא תרומה ממקום אחר.
ושם פ"ו מ"ה אין הקדש פודה הקדש.
ודמאי פ"ה מ"ג שיכול להפריש מין הצוננת על החמה.
וערלה רפ"ב ערלה אין לה בטילה.
ושם פ"ג מ"ז את שדרכו למנות.
וכלאים פ"ח מ"ג המנהיג והיושב בקרון פטור.
ושם משנה ו' כלב מין בהמה.
ובכורים פ"א מ"ו הקונה ב' אלנות בתוך של חבירו מביא וקורא, שסובר שקנה קרקע כב"ב פ"ה מ"ד.
ושם פ"ד מ"ה אנדרוגנוס בריה בפני עצמו.
ושבת פ"ו מ"ח הקיטע יוצא בקב שלו.
ושם פ"ו מ"י יוצאין בשן שועל ובמסמר מן הצלוב משום רפואה.
ופסחים פ"א מ"ד אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש.
ושקלים פ"ב מ"ה מותר המת יהא מונח עד שיבא אליהו.
וסוכה פ"ג מ"ז שעור אתרוג הקטן כאגוז.
וכתובות פ"ו מ"ז שמצוה לקיים דברי המת.
ושם ספ"ז יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל.
וגיטין פ"א מ"ב עכו כא"י לגיטין.
ושם משנה ז' האומר תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי אם רוצה לחזור בשתיהן יחזור (שחוב הוא להם כמפורש שם יב:).

ושם רפ"ה שאף כתובת אשה בבינונית.
וקידושין פ"ב מ"ח מעשר ממון גבוה הוא.
ושם פ"ג מ"ד כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי.
וב"ק פ"ב מ"ד מועד שהעידו בו ג' פעמים.
ושם פ"ט מ"ב משלם כשעת הגזילה.
וב"מ פ"א מ"ו מצא שטר חוב — אין בהן אחריות נכסים יחזיר שאין בית דין נפרעין מהם (שאחריות לאו טעות סופר הוא)
ושם פ"ג מ"ח חנוני כבע"ה.
וסנהדרין פ"א מ"ב שעיבור החדש — השנה בג'.
ומכות פ"א מ"ב שמשלם ולוקה.
ושם פ"ב מ"ג הסומא גולה.
וחולין פ"ג מ"ב הגלודה כשרה.
ושם פ"ד מ"ה מצא בן ט' חי טעון שחיטה וחייב באותו ואת בנו.
ושם פ"ו מ"ב השוחט ונמצא טריפה חייב לכסות (ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה כמפורש שם פה.).
ושם רפ"ז אין הטבחין נאמנין על גיד הנשה.
ובכורות פ"ה מ"ד החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו.
ושם ספ"ח הבכורה ויורש את אשתו — והמתנה אינן חוזרין ביובל.
ותמורה פ"ה מ"ד תפוס לשון ראשון.
וכריתות רפ"ג שנים אומרים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי, מחייב.
ומעילה פ"ו מ"ה המפקיד מעות אצל בע"הב לא ישתמש בהן.
ופרה ספ"ב הכל הולך אחר הנראה.

הלכותיו המפורסמות בברייתות בגמרא

ברכות יג: שמע ישראל — עד כאן צריכה כונת הלב.
ושם מט: מזמן עד כזית.
ושבת סו: הכל הולך אחר המעמיד.

ועירובין

ועירובין לז. יש ברירה.

ושם סט. חשוד לד"א חשוד לכל התורה כולה.

יומא ח. טבילה בזמנה מצוה.

ור"ה י. יום אחד בשנה חשוב שנה.

ומגילה כז. אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה.

יבמות לו: לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו, ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמות.

ושם ס. אשתו ארוסה מטמא לה.

ושם פה: מעשר ראשון אסור לזרים.

ושם צג: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

ושם קיט. (דינו המפורסם בכל הש"ס) דחיישינן למיעוטא.

וכתובות לו: סומא אין לה טענת בתולים.

ושם נו: מתנה על מה שכתוב בתורה אפילו בדבר שבממון תנאו בטל.

ושם נח: אין אדם מוציא דבריו לבטלה.

ושם עא. היא נתנה אצבע בין שיניה.

ונדרים פח. יד אשה כיד בעלה.

ושם פח: יד בעל כיד אשתו.

ונזיר ג. מתפים אינש במידי דסמיך ליה.

וגיטין כא: עידי חתימה כרתי.

ושם כח. יש ברירה.

ושם מו. אדם רוצה שתזבזה אשתו בב"ד.

ושם גיטין עא: מילי מימסרן לשליח.

וקידושין לה. שתפלין מצות עשה שלא הזמן גרמא, ושני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.

וב"ק ל: שטר שכתוב בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן וכו'.

ושם מה: שוכר כשומר שכר דמי.

ושם צ. שקנין פירות כקנין הגוף דמי.

ושם ק. דאין דיני דגרמי.

וב"מ קד. היה דורש לשון הדיוט.

וסנהדרין ו. ביצוע (פשרה) בג'.

ושם כז. עד זומם פסול לכל התורה כולה.

ושבועות לא. דן מינה ומינה.

וע"ז סו. כל האיסורין שבתורה מצטרפין זה עם זה.

ושם סז. אפילו נותן טעם לפגם אסור.

וחולין סט. גיד הנשה נוהג בשליל וחלבו אסור.

ושם קא. גיד הנשה של נבלה חייב שתים, ואיסור חל על איסור.

ושם קב. אבר מן החי אינו נוהג אלא בבהמה טהורה.

ותמורה ב. יורש סומך ומימר.

ונדה מ. דם נעכר ונעשה חלב.

ושם כז. אין שליא בלא ולד.

וכן דרכו לומר „כל" כשבת רפט"ו, פסחים פ"ד מ"ו, שקלים רפ"ח, כתובות רפ"ה, גיטין פ"ד מ"ז, כלים פ"יז מ"י, נגעים פ"ב מ"ה, אהלות פט"ו מ"ט, פט"ז מ"ב, פרה פ"ח מ"ה, פ"יא מ"ו.

ובברייתות שבת ט. מח., פסחים נה., כתובות כט., גיטין ה:, סוטה לה:, ב"ק צו:, ב"מ עח:, סנהדרין נז: נח., שבועות כט:, והמה הלכות עקריות.

וכן מצינו הלכותיו המרובות בתוספתא וספרא וספרי, מלבד מה שידוע שסתם משנה הוא ר"מ.

מאמריו היקרים באגדה.

שבת כה: איזהו עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו.

ובמשנה סוף קידושין אמר לעולם ילמוד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה וכו'.

ובסנהדרין פ"ו מ"ה בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי.

על מה חסה הקב"ה על כלי חרס — קו"ח על נפש בנו — קו"ח על של צדיק נגעים פ"יב מ"ו.

ואמר

ואמר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה כברכות סא:.

לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבד רחמנא לטב עבד שם ס:.

ואמר כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה שם מח:.

אהבתו הגדולה לתורה ולומדיה ממאמרו היקר אבות פ"ד מ"י שאמר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה יש שכר הרבה ליתן לך.

ושם פ"ג מ"ח כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתיב כאלו מתחייב בנפשו.

ומאמרו היקר בפ' שנו חכמים שאמר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'.

וקידושין לו. בין כך וכך אתם קרוין בנים.

וברכות יז. מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי, נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי, שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום.

וביומא פו: אמר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם.

והתורה היתה חביבה עליו כל כך עד שפסק ב"ק לח. אפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג.

ואף לע"ה היה שונא גדול ואמר פסחים מט: כל המשיא בתו לעם הארץ כאלו כופתה ונותנה לפני ארי.

ובטהרות פ"ז מ"ב אמר המניח ע"ה בתוך ביתו ישן ומצאו ער הבית טמא.

וברכות מז: אמר איזהו ע"ה כל שאינו אוכל חולין בטהרה.

וזה שאמר בירושלמי שבת פ"א ה"ה כל מי שקבוע בא"י ומדבר בלה"ק ואוכל חולין בטהרה מובטח לו שהוא בן עוה"ב.

וכל מצוה ומצוה קיים ממש במסירת נפש, ולא חש על כבודו מעולם אם אך תצמח מזה איזה טובה לזולתו, או לעשות שלום בין איש לאשתו, כסנהדרין יא. מעשה באשה אחת שבאתה לבה"מד דר"מ אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד ר"מ וכתב לה גט כריתות (כדי שלא יתבייש אותו התלמיד גם בן מליתן לה גט כריתות).

ובסוטה פ"א ה"ד יסופר שר"מ היה רגיל לדרוש בכל שבת בכנישתא דחמתא, ואשה אחת היתה למודה לילך ולשמוע הדרשה, פ"א האריך ר' מאיר בדרשתו וכשבאת האשה לביתה מצאה שהנר כבר נכבה, וכעס עליה בעלה וא"ל שלא תכנס לבית עד שתלך ותרוק להדרשן בפניו, וכשנתוודע הדבר לר"מ מזה עשה את עצמו כמאן דכאיב ליה עיניה, ושאל אם המצא תמצא אשה אחת דידעה ללחוש על העין, והאשה האומללה הזאת שגרשה בעלה מביתו, א"ל שכינתה (כששמעה שר"מ יבקש אשה אחת ללחוש על העין) לכי לר"מ ואמור לו שאת יכולה ללחוש ובתוך כך תרוק עליו וכשבאת לפני ר"מ ושאלה אם יכולה ללחוש על העין, ומרוב פחד אמרה לא! ור"מ ביקרת לבבו הטהור אמר לה אם גם לא תוכל ללחוש על העין לאו כלום היא ואך תרוק על העין שבע פעמים ועי"ז תתרפא העין, וכן עשתה, ואח"כ אמר לה לכי בתי ואמור לבעלך אתה אמרת לי שארוק פ"א ואני ירקתי שבע פעמים, וכששאלוהו תלמידיו רבי כך מבזין את התורה? אמר להם ולא יהא כבוד מאיר ככבוד קונו? ומה שם הקדוש שנכתב בקדושה אמר הכתוב שימחה על המים בשביל להטיל שלום — וכבוד מאיר לא כל שכן?

ובגיטין

ובגיטין נב. יסופר הנהו בי תרי — דכל בי שמשא הוו קא מנצו בהדי הדדי, איקלע ר"מ להתם עכבינהו ג' בי שמשא עד דעבד להו שלמא שמע דקא אמר ווי דאפקיה ר"מ — מביתיה.

ובמנחות מד. המעשה הנפלא באחד שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים — ואח"כ כשבאתה לבית מדרשו של ר"מ (כן הוא הגרסא בילקוט סוף שלח וכן מובא במנחות מד. בתוס' ד"ה לבית), א"ל רבי גיירני — א"ל זכי במקחך אותן המצעות שהציעה לך באיסור תציע לך בהיתר.

ופסק הדין ואמר סוטה מו: שכופין ללויה ששכר הלויה אין לה שיעור — כל שאינו מלוה ומתלוה כאלו שופך דמים.

ומעולם לא עבר על דברי חביריו כדאמר בעצמו שבת קלד. וכדמצינו ספ"ב דכלאים שאמר רואה אני דבריהן מדברי.

ומצינו שדרכו ליתן טעם למצות התורה כסוטה ט. שבמדה שאדם מודד מודדין לו — ומפרש כל דיני הסוטה — היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה וכו'.

וב"ק עט: שור שביטל ממלאכתו ה' וכו'.

וסוטה יז. מה נשתנה תכלת וכו'.

וביצה כה: מפני מה נתנה תורה לישראל וכו'.

גיטין מו: מפני מה אמרו המוציא את אשתו משום ש"ר לא יחזיר וכו'.

ובנדה לא: מפני מה אמרה תורה נדה לז' וכו'.

ווזיה מאמין בהשגחה פרטית עד שהאמין שגם קריאת השם של האדם שקראו לו הוא בהשגחה ושמו נאה לו ומזה היה מכיר אם אדם ישר הוא אם לו, כאשר יסופר יומא פג: שפ"א הלך ר' יהודה ור' יוסי מטו לדוכתא — א"ל מה שמך א"ל כידור אר"מ ש"מ רשע הוא שנאמר כי דור תהפוכות המה, ר' יהודה ור' יוסי (שלא דייקי בשמא) הפקידו אצלו כספיהם אבל ר"מ לא האמין לו, וכשבאו אח"כ ליקח כספיהם אמר לא היה דברים מעולם, אז אמר להם ר"מ מ"ט לא דייקיתו בשמא, אח"כ באו למקום ששם בע"הב היה בלה לא עיילו לגביה דכתיב ואמר לבלה נאופים.

ובב"ר פצ"ב־ו יסופר שבדרום היה פונדקי אחד שהיה עומד בכל לילה ואמר להאורחים שהיו בביתו שילכו להם והוא ילווים, וגזלנים היו מקדימין לפניהם וגוזלין אותם, פ"א איקלע ר"מ להתם וכשא"ל בע"הב לשום לדרך פעמיו בלילה א"ל יש לי אח בב"הכנ שאני מצפה עליו שיבא אלי, ומה שמו א"ל כי טוב. הלך הפונדקי וקרא על דלתי בית הכנסת כי טוב, כי טוב (אחיך קורא לך) ולא נענה, בצפרא א"ל והיכן אחיך כי טוב, א"ל הרי בא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב.

והיה גדול כ"כ בעיני חבריו עד שאמר עליו ר' יוסי מו"ק פ"ג ה"היג: שהוא אדם גדול אדם קדוש וצנוע הוא.

וכן ר"ל אמר עליו פה קדוש כסנהדרין כג:.

ולכן לא לפלא שהיה מתלוצץ בעוברי עבירה בקידושין פא. ואעפ"כ קיים בעצמו אל תאמין בעצמך ולכן אמרו שם שהיה אומר הזהרו בי מפני בתי.

ולפלא על רבינו בעל סה"ד שמביא מספר קטן אחד מעשה מכוער על ר"מ עם אשת יהודה הטבח וכבר צווח ע"ז רבינו הגר"א שאין לזה שום מקור בש"ס ומדרשים. ומה שנמצא המעשה במדרש עשרת הדברות, כבר ידוע שלאו מר בר רב אשי חתום על המדרש הזה ובלי שום ספק כל המעשה הזה בשקר יסודתה וכמפרש בגמרא שהיה מתלוצץ בעוברי עבירה.

וכן

וכן מביא בסה"ד ערך ר' יהודה הענתותי מעשה נורא עם ר"מ ויען שלא מצינו במדרשים לא העתקתי.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה גדול מאוד באגדה ובמשלים עד שאמרו עליו סנהדרין לח: כי דריש ר"מ מפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא אגדתא, ותילתא מתלי. ושלש מאות משלי שועלים היו לו לר"מ, ואנו אין לנו אלא שלשה וכו'.

ואחדים ממשליו היקרים נשתיירו לנו בסנהדרין מו:, ב"ק עט:, מו"ק כט:, ושמחות פ"ח.

וכל אמרי אינשי היו שגורין בפיו, בברכות לג. ריש תורא בדקולא סליק לאגרא ושדי דרגא מתותך.

וסנהדרין לט: מיניה וביה אבא ליזיל בי נרגא.

ובשבת קנב. דוק בבכי ותשכח בנגרי.

ובחגיגה טו: כל מאן דהוה נקי אגב אימי סליק.

ובב"ר פי"ט לפי גדולתו של נחש היה מפלתו.

ושם פמ"ח אזלת לקרתא הלך בנימוסא.

ובקה"ר פ"א פ' מה שהיה למה נקרא שמו חזיר -- עתיד זאב להיות גזוז מילתן והכלב גלבטינון.

ושם פ"ר פ' טובים השנים, כד הוי חמי חד נפיק א"ל שלום עליך מרי מיתה, תרין — מרי קטטה, תלת — מרי שלמא.

ושם פ"ה פ' כאשר יצא כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כולו שלי, וכשנפטר מן העולם ידיו הן פתוחות וכו'.

ועל פני כל מאמריו אנו רואין שדיבר בדרך היותר קצרה וכמו שאמר בעצמו פסחים ג: לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה.

חבריו הגדולים.

ר' אלעזר בן שמוע שקראו מאיר בגיטין יב:, תוספתא נזיר פ"ה, מחלוקותן גיטין פ"ד מ"ז, ב"ב פ"א מ"ד.

איסי בן יהודה ברורו ומונה שבחן בגיטין סז. ועיין ערכו.

חנינא איש אונו חולק עם ר' מאיר בגיטין סז.

ר' חנינא בן אנטיגנוס חולק עמו נדה יב:.

ר' חנינא בן גמליאל אמר נראין דברי ר"מ תוספתא נדה פ"ד ה"ב.

וכן ר' יהודה ור' יוסי ור"א בנו של רי"הג ור' יוחנן הסנדלר וראב"י ור' נחמיה שהיו כולם יחד בבקעת רמון ובאושא. ומצינו שר' יהודה אומר משום ר"מ בעירובין יג., ע"ז סו.

וכן עם בן בתירה בתוספתא נזיר פ"ה.

וכן רשב"ג שהיה הנשיא ור"מ החכם מצינו שרשב"ג אומר בשם ר"מ בשבת טו:, ב"מ קו:, תוספתא כתובות ספ"ו.

ומצינו ר' יוסי בן החוטף חולק עם ר' מאיר בכלאים פ"ג מ"ז.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אלעזר בר' צדוק ג' בשמו בכלאים פ"ז מ"ב, נדה כג.

אפרים מקשאה תלמידו אומר בשמו בב"מ פז.

ר' דוסתאי בר' ינאי אמר משמו באבות פ"ג מ"ח, עירובין פ"ה מ"ד, ויק"ר רפ"יז.

ר' דוסתאי מן כובבא שאל מר"מ בפדר"כ נט:, ובמ' משלי פ"יג גורס מבי ישבב.

אבא חלפתא איש כפר חנניא בשמו בב"מ צד.

ר' חנן בשמו מגילה יב.

ידוע הבבלי משמו בב"מ פ"ז מ"ט.

ר' יהודה בן אגרא בשמו בחולין קלד.

ר' יהודה בן שמוע תלמידו ואמר

בשמו

בשמו בר"ה יט., תוספתא סוף כלים.
ר' יהושע בן זירוז בן חמיו של ר"מ אמר משמו בשבת קמז.
ר' יהושע בן פתר ראש היה יושב ודן לפני ר"מ בהלכה בנזיר נו:, והוא מתוספתא נזיר פ"ב ואהלות פ"ד.
ר' יוחנן משום ר"מ במגילה כז., חגיגה טו:, סוטה מו:, קידושין נז:.
אבא יוסי בן יוחנן (או חנן) משמו ביבמות נג:.
ר' יעקב משמו ביבמות קב., גיטין יד:, ב"מ עח: והוא בל"ס ר' יעקב בן קורשאי.
אבא ירמיה בשמו בויק"ר רפ"לד.
ר' לוי בשמו בסוכה ה:.
סומכוס תלמידו הגדול בעירובין יג: שאר"י תלמיד היה לו לר"מ וסומכוס שמו, ואמר משמיה דר"מ ביומא יח., יבמות צ., כתובות לו., ב"מ פ., נדה ח: כא:, ובן מפורש קידושין נב: שהיה תלמיד ר"מ.
רב משום ר"מ ברכות ס:.
רבי, אמר בעירובין יג: האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריה. ובביצה פ"ה ה"ב יסופר שרבי הוה מסב לר"ש בריה עבר ר"מ ושמע קלהון שהן מטפחין (בשבת) אמר, רבותינו! הותרה השבת? שמע רבי קליה וערק ר' מאיר ופתח רבי החלון וראה צוארו דר"מ, אמר רבי לא זכיתי לאורייתא אלא בגין שראיתי קדליה דר"מ מן אחוריו. ובן מוכח מיבמות צג. שרבי קבל מר"מ.
שמואל פרגריטא בשמו דברים רבה פ"ב-כד.
ר"ש בן אלעזר היה תלמידו וקראו רבי במנחות לב., ובתוספתא עירובין פ"ו ארשב"א פ"א היינו יושבין לפני ר"מ וכו', ובחולין ו. ר"מ שדריה לאתוי חמרא מבי כותאי — הלך רשב"א וסיפר לפני ר"מ וכו', ובשבת פ"ג ה"ג מיסחי עם ר"מ, ומו"ק פ"ג ה"א ארשב"א משרת הייתי את ר"מ וי"א מקלו של ר"מ היתה בידי והיא היתה מלמדני דעת.
אמר משום ר"מ בשבת קלד. קנד:, כתובות יד:, קידושין מז.
ובחולין קלד. שר"מ חלה ועשה לו רשב"א רפואה ונתרפא.
ר' שמעון בן יצחק איש כפר עכו בשמו בב"ר פ"יב-ו, אך צ"ל בשם ר"ש.
רשב"ל בשמו שבת כח:, וקראו פה קדוש בסנהדרין כג.

מקרה ימי חייו ופרנסתו וחותנו ואשתו.

ר"מ היה גבה הקומה מאוד בנדה כד: שאמרו ר' טרפון ארוך בדורו הוה ור"מ מגיע לכתפו, ר"מ ארוך בדורו הוה ורבי מגיע לכתפו, (ובמד"ר פ"ט-לא הגרסא ר"ע ארוך בדורו הוה ור"מ מגיע לכתפו).
וכל ימי חייו (אשר כפי הנראה האריך ימים) היה שלשלת ארוכה מחוליות צרות רבות ורעות, אך הוא נשא בדומיה את חלקו.
מימיו לא נהנה מכבוד התורה והתפרנס ממלאכת הכתיבה שהיה לבלר וכותב ס"ת כמפורש עירובין יג. ובירושלמי סוטה פ"ב סה"ד אמר ר"מ — כשבאתי אצל ר' ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני.
וכן השתבח מאיסי בן יהודה בשם חכם וסופר בגיטין סז.
ובמגילה יח: ובירושלמי שם רפ"ב כשהלך ר"מ לעבר שנה באסיא ולא היה שם מגילה כתבה מלבו.
ובקה"ר פ"ב-יז ר"מ הוה כתבן טוב מובחר והשתכר ג' סלעין בשבוע והיה אביל ושתי בחדא, ומתכסי בחדא, ומפרנס בשלישי לרבנן, וכששאלוהו תלמידיו בניך מה את עביד עליהון? אמר להם אם יהיו צדיקים יהיו כדאמר דוד ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, ואם לאו

מה

מה אני אניח את שלי לאויבי המקום.

ומצינו בב"ר פ"ט־ה בספרו של ר' מאיר מצאו כתוב, טוב מאוד זה המות. ושם פ"כ־יב כתנות אור, ובן דן חושים. ושם פצ"ד־ט משא דומה משא רומי, (ולא ששינה הו"ש בפנים אך כתב מן הצד כעין פירוש).

והתנא הגדול הנודע ר' חנינא בן תרדיון ראה כי ברכה בו נתן לו לאשה את בתו החכמנית הנידעת לשם ולתהלה בשם ברוריא, היא האשה היחידה שנזכרה בהלכה, והיא הניחתו תמיד בעצתה כאשר יסופר ברכות י. הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערי ליה טובא, הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו דימותו, א"ל ברוריה דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב, ועוד שפיל לסיפיה דקרא — אלא בעי רחמי עלייהו דליהדרו בתשובה, והוא שמע לעצתה הנכונה.

ובמדרש משלי פל"א־י יסופר מעשה נפלא שר"מ ישב ודרש בשבת במנחה ובאותה שעה מתו שני בניו (ואשתו הטובה ידעה שאם יתודע הדבר פתאום לר"מ ירע לו מה עשתה) לקחה סדין ופרסה עליהם והשכיבם בעליה. במוצ"ש כשבא מב"המד שאל לה איה הם הבנים אמרה לו הלכו להם לב"המד, ובתוך כך הבדיל על הכוס, ואח"כ אכל ובירך, לאחר שבירך א"ל שאלה אחת יש לי לשאול ממך אחד הפקיד אצלי פקדון ועכשיו בא למול פקדונו נחזיר לו או לא. אמר לה בתי מי שיש פקדון אצלו צריך להחזירו, אז הראתה לו את שני בניהם מתים וכשהתחיל לבכות א"ל לא כך אמרת לי שאני צריך להחזיר הפקדון, ובדבר הזה נחמתו. (ואף שלא נזכר שם שם ברוריא אבל בל"ס היתה ברוריא שהיא מלומדת בצרות).

ואז היתה העת היותר רעה לישראל כי אנדרינוס קיסר בקש למחות את שארית ישראל, וגזר גזירות היותר קשות עליהם שלא יעסקו בתורה וגם לקבל עליהם עול מלכות שמים לא היו יכולין כתוספתא ברכות פ"ב אר"מ פ"א היינו יושבין לפני ר"ע בב"המד והיינו קורין את שמע ולא היינו משמיעין לאזנינו מפני קסדור אחד שהיה עומד על הפתח.

הוא ראה איך שהרגו וטבחו את חסידי עליון ועל כולם איך שסרקו במסרקות של ברזל את רבו הקדוש ר"ע, ורבו הקדוש את ר"י בן בבא, והאחרון הכביד שמצאו את חותנו הקדוש יושב ומקהיל קהלות ומרביץ תורה ודנוהו לשרפה עם הס"ת שעמו, ועל חמותו גזרו שתהרג, ועל אחות אשתו שתשב בקובה של זונות כמפורש ע"ז יח:, (והוא נשא בשרו ומכאוביו בשניו שאפילו להספידו לא היה יכול שאין מספידין להרוגי מלכות).

ורעיתו היקרה לא יכלה נשא את הזילותא הגדולה שאחותה תשב במקום הטינופת הזה בקשה מר"מ שישתדל להצילה משם.

מה עשה שקל תרקבי דדינרא ואזל אמר אי לא איתעביד בה איסורא יעשה ה' לי נס ואי לא לא, ובא לבית הקובה של זונות כאחד מן הפרשים ואמר לאחות אשתו השמיעני לי, והוא בחכמתו ראה והבין שעומדת עדיין בכשרותה, אז הלך לשומר הבית ובקשו שיוציאנה משם א"ל מתיירא אני ממלכותא, א"ל שקול תרקבא דדינרא פלגא פלח ופלגא ליהוי לך, א"ל ומה יהיה כי שלמי הכסף א"ל ר"מ בכל עת שירצו לעשות לך רעה אז תאמר „אלהא דמאיר ענני" ותנצל, ואם לא תאמין לי שתועיל אראה לך שהאמת כן הוא, והיו שם כלבים טורפי אדם לקח ר"מ פיסת רגבים והשליך עליהם וכשהתנפלו עליו אמר אלהא

דמאיר

דמאיר ענני, ושבקוה, וימסור לו השומר את אחות אשתו.

אבל אח"כ נשמע למלכות וגזרו על השומר לתלותו אז אמר אלהא דמאיר ענני ואחתוהו, א"ל מאי האי וסיפר להם כל המעשה, אז נתנו צו לתפוס את ר"מ וברח לבבל.

ואפשר שאז היה בבית שאן ככתובות קיב. שאמר ר"מ אני ראיתי בבקעת בית שאן וכו', (ובחולין ו: אומר שבית שאן היא חו"ל).

והנה אח"כ כששקטה הארץ מהגזירות ושבו כל חכמי ישראל אל מקום אחד אז שב גם ר"מ ולקח חלק היותר גדול להקים הריסות בית ישראל כי בבקעת רמון היה הוא הראשון ואח"כ שלחוהו לעבר שנים באסיא, כאשר הבאנו לעיל. וכשהתיישבו אח"כ באושא ומינו את רשב"ג לנשיא אז נתעלה ר"מ להיות „החכם", וגם אז כפי הנראה לא הניח מידו את מלאכתו מלאכת לבלר, וזה שאמר איסי בן יהודה גיטין סז. ר"מ חכם וסופר, (פי' אף שהוא חכם אעפ"כ הוא נהנה מיגיע כפו והוא סופר).

וכמעט ששבו השנים כתיקונן אך בקש ר"מ לישב בשלוה וקפץ עליו רוגזו של הנשיא רשב"ג כאשר יסופר הוריות יג: שהיה המנהג שהיו נותנין כבוד להנשיא ולאב"ד ולההכם בשוה, אבל רשב"ג שינה המנהג כדי לעשות היכר בינו לבינם, והתקין כשהנשיא נכנס כל העם יעמודו ואין יושבין עד שיאמר להם שבו, כשאב בית דין נכנס יעשו לו שורה אחת מכאן ואחת מכאן, וכשהחכם נכנס אחד יעמוד ואחד ישב.

ורשב"ג לא שאל את פיהם, וכשבאו לבית הועד ומצאו המהפכה הגדולה הזאת היטב חרה להם, ויען שידעו שהמה גדולים בתורה יותר מרשב"ג, לכן גמרו ביניהם שלמחר כשיבא רשב"ג לב"המד יאמרו לו שילמוד לפניהם מס' עוקצין והם ידעו היטב שהוא אינו בקי בזה ואז ידיחו אותו מנשיאותו, ויעשו את ר"נ לנשיא, ור"מ יהיה האב"ד. אבל שם היה התנא ר' יעקב בן קרשי וע"י נתודע לרשב"ג ונתן דעתו וגמר מס' עוקצין, ולמחר כשבאו כולם לב"המד א"ל ניתי מר וניתני בעוקצין פתח ואמר, בתר דאוקים א"ל אי לא גמירנא כסיפיתנן פקיד והוציאום מבית המדרש.

אבל גם המה לא נחו כשישבו מבחוץ לב"המד היו כותבים קושיות ושלחו לב"המד וקושיתם שלא יכלו לתרץ בב"המד כתבו הם התירוצים ושלחו להם לפנים, אז קם ר' יוסי ואמר להנשיא תורה מבחוץ ואנו מבפנים? א"ל רשב"ג ניעיילינהו מיהו ניקנסינהו דלא נימרו שמעתא משמייהו, ואסיקו לר"מ (בשם) אחרים ולר"נ (בשם) יש אומרים. (ומצינו סוטה יב. מחלוקת ר"מ ואחרים וע"ש בתוס' ד"ה אחרים).

ור"נ הלך ופיים לרשב"ג אבל ר"מ לא רצה לפייסו, ואף שאחוו להו בחלמייהו שילכו לפייסו אבל ר"מ אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

ואפשר שמה שאמרו מו"ק רפ"ג שבקשו לנדות את ר"מ אמר להם איני שומע לכם עד שתאמרו לי את מי מנדין ועל מה ועל כמה דברים מנדין, היה זה אז כשהקניט את רשב"ג.

וכפי הנראה הלך אז לטבריא ויסד שם בית מדרש לתורה כמפורש חגיגה פ"ב ה"א־ז: ר"מ הוה יתיב דרש בבית מדרשא בטיבריה, ובסוטה פ"א ה"ד שר"מ היה דורש בכל ליל שבת בחמת (וידוע דעת ר"י שחמת זו טבריא כמגילה ו.).

אבל גם שם לא הונח לו כי אז אירע המעשה הנורא מה שמובא בקצרה ברש"י ע"ז יח: שברוריה אשתו ליגלגה ולא האמינה מה שאמרו חכמים נשים דעתן קלות ור"מ אמר לה סופך להודות

שדבריהם אמת, וצוה לאחד מתלמידיו (הנאמנים) לפתותה לדבר עבירה, והפציר בה ימים רבים עד שלבסוף נתרצית, וכשנתודע לה שהיא נשלה מר"מ חנקה את עצמה, ואז ברח ר"מ מחמת כיסופא. וכפי הנראה ברח אז ר"מ לאסיא, וכאשר נבאר.

ומצינו שהיה לו אשה אחרת כחולין ו: שאמרו העיד ר' יהושע בן זירוז בן בן חמיו של ר"מ וכו'.

וקרוב מאיד לומר שאף שר"מ הלך לו לאסיא אבל תלמידיו נשארו במקומן ואך ר' שמעון ב"א הלך אחר רבו ואפשר שזה כונת הירושלמי מו"ק פ"ג ה"א-ט: ארשב"א משרת הייתי לר' מאיר בברחו ישנים.

ולא מצינו בשום מקום שהיו לו בנים חוץ מבניו שמתו בחייו, אבל מצינו שהיה לו בת כאשר אמר קידושין פא: הזהרו בי מפני בתי.

וחתנו היה תלמידו הגדול בשם זיוותאי כקה"ר פ"ט-ח שאמרו זיותאי חתנו של ר"מ אומר בשם ר"מ, והמאמר מובא בשבת קנג. אבל שם חסר שם זיוותאי אבל בדק"ס איתא.

ומן המעשה שיסופר ביצה פ"ה ה"ב שהיה במקום שרבי היה על חתונת ר"ש בריה משמע שם שהיה בא לפרקים לא"י ואפשר שבא לראות תלמידיו החביבים עליו, אבל מפני הביוש לא היה יכול להתעכב שם.

ומפורש בכלאים פ"ט סה"ד שר"מ נפטר „באסיא" וצוה לאמר לבני א"י הא משיחכון דידכון (אפשר הכונה יען שנסמך בא"י לכן קרי נפשיה משיחכון) שיקברוהו בא"י וכ"ז שיהיה ארונו באסיא יקברוהו על חוף הים.

ופטירתו נזכרה במשנה סוף סוטה שאמרו משמת ר"מ בטלו מושלי משלים. ובקידושין נב: אמרו לאחר פטירתו של ר"מ אמר להו ר' יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הן, דחק סימכוס ונכנס וכעס ר"י א"ר יוסי יאמרו מאיר מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק תורה מה תהא עליה, ומזה משמע שתלמידי ר"מ היו במקום ר' יהודה ור' יוסי.

ובזהר שמות י: משמע שר"מ נהרג ואם קבלה היא נקבל.

מבוג.

נזכר זבחים ט: שרב יהודה אמר משמיה (ופירש"י שם חכם).

מביא יין. ערך בן בוהיין.

מבסימא. (מבשם, ד"ה, א' פ"ד-כה).

מנחם בר מבסימא אחוי דר' יונתן קיפא ירושלמי סוף מעשרות.

מגבילא.

בירושלמי ברכות פ"ג ה"א מגבילא אחוי דר' אבא בר כהן אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אחא, שמע ר' אחא אמר אנא לא אמרי ליה כלום אייתוניה ואנא מלקה אותו.

ובנזיר פ"ז ה"א הגרסא גבילה.

מהבאי.

אלעזר בן מהבאי (תנא), שבת קי:

מהללאל. (מהללאל בן קינן, בראשית פ"ה-יב).

איסי בן מהללאל פסחים קיג:

עקביא בן מהללאל אבות רפ"ג.

מולדה. (שם עיר, ד"ה א' פ"ד-כח).

רב חנן בר מולדה סנהדרין ע.

ר' מונא. (תנא דברייתא). ערך ר' מנא.

מונבז.

תלמיד ר' עקיבא כשבת סח: וספ־א ר"פ מצורע אמרו, כך היה מונבז דן לפני ר"ע, ור"ע א"ל הריני מוסיף על דבריך.

מונבז המלך.

אמו הילני המלכה נודעת לתהלה, וזכתה להיות נזכרת במשנה, ועשתה טובות רבות לישראל כמבואר בערכה, ובנה מונבז נזכר ג"כ במשנה יומא פ"ג מ. שעשה כל ידות הכלים של יוה"כ של זהב, וב"ב יא. מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת וחברו עליו אחיו ובית אביו וא"ל אבותיך גנזו והוסיפו — ואתה מבזבזן? אמר להם אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה — אבותי גנזו לעה"ז ואני גנזתי לעה"ב.

ובנדה יז. אמרו של בית מונבז המלך היו עושין ג' דברים ומזכירין אותן לשבח, ובמנחות לב: של בית מונבז היו עושין בפונדקותיהן כן זכר למזוזה.

מי הוא מונבז המלך, דעת רש"י ב"ב יא. שהיה בנה של הילני המלכה מזרע החשמונאים, וכן כתבו התוס' כתובות ז: ד"ה הורו.

אבל בקדמוניות היהודים יוסופר שהיה מלך אחד ממלכי אסיה מלך ארץ חרייב ממלכה קטנה אך תקיפה, ושם המלך היה מונבז ואחותו שהיתה אשתו היתה נקראת בשם הילני ומכל בניו אהב את בנו הצעיר בשם איזטים ושלחו אביו לחנכו אל המלך מישן והנער מצא חן בעיני המלך ויתן לו את צמך בתו לאשה, ובחצר המלך היה יוצא ונכנס סוחר יהודי אחד בשם חנניה וע"י הכירו את דת היהודים כי טוב הוא, עד שבת המלך נתגיירה, וע"י התגייר גם בעלה, היינו שהתחיל ללמוד תורת משה אבל לא מל, וגם אמו המלכה התגיירה בביתה ע"י יהודי אחד אלכסנדרני, וכשמת בעלה צוה שבנו הקטן איזטוס ימלוך אחריו. וכשישב על כסא מלכותו קרה שסר אליו יהודי אחד מארץ הגליל ומצאו שהוגה בתורת משה, ויאמר לו שלא יזכה דרכו בלתי שימול את עצמו, וכן עשה·וימל גם אחיו הבכור עמו.

והמעשה מובא בקצרה בב"ר פמ"ו-ו מעשה במונבז המלך ובזוטוס בנו של תלמי המלך וע"י אמם נימולו.

והיה בל"ם קבלה לחז"ל ששם אביהם היה תלמי.

ובספר ד"ור ח"א ריש ספר רביעי פט"ז יאמר „שרבו של איזאטי אשר „למדוהו תורת היהודים היה יהודי „מבני ארצו ושמו חנניה — וחנניה „התיר למלך לקבל דת היהודים בלי „שימול כי אמר שיתכן לעבוד את ה' „אף בהיות לו ערלה — לא כן חשב „יהודי אחד מבני ארץ הגליל הנקרא „בשמו אלעזר כי הוא אמר להמלך „שהמילה היא חובה, ומזה נראה שהבבלי „לא שם את המעשה עיקר, ודאי „שהבבלים לא היו מדקדקין בדקדוקי „מצות המעשיים כבני א"י, וגם זה מופת „קצת שבבבל לא דקדקו בדקדוקי התורה „והסופרים כהירושלמים, עכ"ל.

ומזה הוציא החכם הנ"ל שדרישת התורה בבבל היתה אך מעטה מאוד, וצחוק עשה לנו החכם הזה כי טעה בדין ברור שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שאדרבה ממש להיפוך, זה האיש חנניה שהיה בבלי הורה להמלך כדין התורה, יען כי מצות המילה מוטל אך לבני יעקב, אבל כל בני נח יכולים להגות בתורה ולקיים כל מצות ב"נ גם כשהם ערלים, ובפירוש אמרו אפילו גוי שעוסק בתורה הרי הוא ככה"ג, ובפרט שהיתה סכנה גדולה אם ימצאו את המלך שמל א"ע, ולהיפוך אלעזר הירושלמי הורה שלא כדין וזה ברור.

ועיין בהגהות ר"מ שטראשון ב"ב יא. ובגר"ץ ח"ב צד 48, ובערך הילני המלכה.

ר'

ר' מוסיא רבה.

ביומא ד: א"ר מוסיא בר בריה דר' מוסיא משמיה דר' מוסיא רבה (פ' שלר' מוסיא רבה היה נכד ג"כ בשם ר' מוסיא ונכדו אמר בשם זקנו).

וגרסת השאלתות ודק"ס ר' מנסיא רבה.

מחכו עליה במערבא.

בסנהדרין יז: אמרו שהוא ר' יוסי בר' חנינא, ומצינו בפירוש בעירובין מח: מחייך עליה (על דתני ר' חייא) ר' יוסי בר' חנינא.

אבל מצינו להיפוך בנזיר מב. מחכו עליה (על דברי ר' יוסי בר' חנינא) במערבא.

והלשון הזה מצינו בביצה יד., יבמות פה., שבועות כו. מחכו עליה במערבא על דברי רב, וב"ב קב: על דברי ר' יוחנן, וב"ב טז: סנהדרין קט: על דברי ר' שילא, ושבועות לד: על דברי ר' שמעון, ובזבחים טו. על סתמא דגמרא, ובכריתות ד. על דברי רב ששת.

ובספר ד"וד ח"ג פ"טז יאמר „כי „חכמת בבל (בדור רב יהודה) לא מצאה „חן בעיני א"י וגם אחדים מחכמי בבל „געלה נפשם בפלפולים — ואף באמת „בזו לעגו בא"י לתלמוד הבבלים אשר „הובא להם מן התלמידים שעלו מבבל, עכ"ל, וכונתו על מה דאמרו מחכו עליה במערבא.

אבל האם ימצא אף קורטוב של אמת בדבריו? ישפוט הקורא בעצמו, הלא כל מקום שמצינו הלשון לא קאי כלל אדור רב יהודה אך על דור רב או ר' יוחנן או ר"ח וכדומה, ואף פ"א נמצא על רב ששת הלשון הזה.

ומה שמצינו הלשון שאמר ר' ירמיה בבלאי טפשאי כבר בארנו בערכו באריכות.

מחסיא. (מחסיה, ירמיה פל"ב־יב).

אבא בר מחסיא אבי ר' יצחק מגילה פ"ב ה"ב.

רבא בר מחסיא שבת י:, ובתענית יב: גרס רבה, ואולי הוא אבא כידוע שרבה ורבא היו שמותן אבא.

ר' מחסיא בר אידי.

ביומא ב. א"ר מניומי בר חלקיה א"ר מחסיא בר אידי א"ר יוחנן.

מטי.

בס"הד מביא שהוא שם חכם מסנהדרין פ"ז ה"ט, אבל באמת יותר נכון כפי' הפני משה שם שפי' מטי מדבריך ותני.

אנשי מידבא.

נזכרו מקואות פ"ז מ"א העידו משום ר' ישמעאל, והיא עיר בארץ מואב (יהושע יג) ונזכרה ישעיה טו.

מינא.

ר' אבא בר מינא ירושלמי ב"מ פ"א סה"ד, ועיין ערך בינא.

מיאשא. (מישא, ד"ה א' פ"ח־ט).

(תנא דמשנה).

נזכר פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע ר' שמעון איש המצפה [ובא] לפני ר"ג [הזקן] ועלו ללשכת הגזית ושאלו, אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיאשא שקיבל מאבא [בפי' הרא"ש נזיר נו: גורס מאביו] שקבל מזוגות וכו'.

ובל"ס התואר „רבי" שנתנו לו הוא מאת המעתיקים שמצאו כמה פעמים שם רבי מיאשא שהמה היו אחרונים.

ר' מיאשא.

מצינו שלשה תנאים בשם זה א) בפדר"א פכ"א ר' מיאשא אומר נולד קין ותאומתו עמו א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר — א"ל תדע לך, ובזה אנו רואין שדיבר עם ר' ישמעאל כחבר.

ב) בעירובין יג: תנא לא ר"מ שמו אלא ר' מיאשא שמו כן הוא גרסת היוחסין ודק"ס.

ג) בנדרים ח: א"ר חנינא א"ר מיאשא

משמיה דר' יהודה בר' אילעאי. וחכם זה לא יכול להיות ר"מ, וכפי שנראה היה ר' מיאשא זה בדור רבי.

ר' מיאשה
בר בריה דר' יהושע בן לוי.

בקה"ר פ"יה יסופר שבריה דריב"ל הוה ליה בלע (דבר שחנקו בגרונו) אתא חד ולחש ליה בשם דישו ב"פ ואינשם א"ל מאי אמרת עלוי א"ל למילת פלן, א"ל והוה נייח ליה דקבריה ולא הות אמר עלוי הדין פסיקא וכן הות ליה כשגגה שיוצא מלפני השליט.

והמעשה הזה מובא בירושלמי שבת פ"יד ה"ד וע"ז פ"ב ה"ב ושם איתא בר בריה דריב"ל, אבל יותר נראה כגרסת קה"ר.

והוא היה אבי ר' מיאשה ולכן נקרא תמיד בשם בר בריה דריב"ל יען כשמת עליו אביו לקחו זקנו לו לבן.

וריב"ל מסר לו תורתו כשבת פ"א ה"ב שאמרו ריב"ל הוה רגיל לשמוע פרשתא מן בר בריה, פ"א על ריב"ל לרחוץ בדיומסין דטבריא ונזכר שלא למד עדיין עם בר בריה ויצא תומ"י ואמר לרחב"א בני קלה בעיניך שכל השומע פרשה מן בר בריה כאלו שומעה מהר סיני.

וכן מצינו כתובות עה. ר' מיאשא בר בריה דריב"ל משמיה דריב"ל.

ובימי ר' אמי היה מגדולי וחסידי הדור כחולין קו: אמר בר הדיא הוה קאמינא קמיה דר' אמי ואמר — ולא תימא ר' אמי משום דכהן הוא דהא ר' מיישא בר בריה דריב"ל הוא ליואי ואמר עד באן וכו'.

והרביץ תורה ברבים כמפורש ביצה פ"א ה"ח שאמרו מיישא בר בריה דריב"ל מיטעין בסרינא מיעול מידרוש בציבורא בשבתא.

דבריו בהלכה מצינו אך ברכות כג. שאמר הלכה גוללן כמין ספר.

ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ג אמר מאן דעבד טבאות עושה להן כים של טפח ונותנן על לבו מ"ט שויתי ה' לנגדי תמיד.

וברכות כד: שאם לא הפסיק בד"ת במבואות המטונפות עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וכו'.

ובכתובות עה. אמר אחד הנולד בה וכו'.

ומאמרו היקר ויק"ר ספ"כג כל מי שרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה זוכה להקביל פני שכינה (אך שם איתא בטעות ר' מנשיא וצ"ל מיאשא).

וכפי הנראה היה מקומו בטבריא במקום ר' אמי ושם נפטר כמפורש כתובות פה: שאחד הפקיד גביה שב מרגניתא, ומת ולא פקיד, אתו לקמיה דר' אמי א"ל חדא דידענא ביה מר' מיאשא בר בריה דריב"ל דלא אמיד.

ובספר ד"וד ח"ב צד 221 יאמר שר' מיאשא זה חי לכל הפחות כחצי מאה אחר ר' יוחנן, והוא שגגה כמפורש שנפטר עוד בחיי ר' אמי ועיקר ימי חייו היו אך בזמן ר' יוחנן, וידוע שר' אמי לא האריך ימים אחר ר"י יען שישב יותר מחמשים שנה לפני ר"י כמבואר בערכו.

ר' מיישא.

(בדור השלישי והרביעי דאמוראי א"י).

הוא זכה עוד לישב לפני ר' יוחנן כשבת צט: א"ר מישא (בדק"ס מיישא) בעי ר' יוחנן, ובשבת פ"א רה"א ר' מיישא בשם ר' יוחנן.

אבל עיקר למודו היה אצל ר' שמואל בר רב יצחק כשבת פ"א ה"ב שא"ל ר' מיישא לא כן אלפן רבי, ובשקלים פ"ג ה"א ר' ירמיה ור' מיישא בשם ר' שמואל בר רב יצחק.

וכן ישב לפני ר' אבהו כמד' שמואל פ"ח-ג.

ומה

ומה שמצינו ב"ב קמג. שר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה פליגי עם ר' אבהו ור"ח בר פפי ור' יצחק נפחא ור' ירמיה אמר לר' אבהו הלכתא כוותן דקשישנא מינייכו כבר בארנו בכמה מקומות שצ"ל להיפוך כגרסת דק"ס.

חבריו היו ר' אבין כבבא בתרא קמג., מחלקותן חולין קכא. קלח:.

ר' זירא בערלה פ"א ה"ג, מעשרות פ"ה ה"א.

האומרים בשמו מצינו ר' אחא בכלאים פ"ב ה"ג, ריש בכורים, שבת פ"א רה"א פ"יא ה"ב, ושם פ"ח ה"ו ר' אחא ר' מיישא ר' כהן בשם רבנן דקיסרין.

ר' בא ב' בשמו כגיטין פ"ב סה"ג.

ר' חייא בר יוסי בשמו ב"ר ספ"נה.

ר' חנינא (חבירו דר' מני) מצינו מעשרות פ"א ה"ב מיישא תני — א"ר חנינא פשטו הוא לן וכו'.

ור' יונה אף שהיה מגדולי הדור הרביעי מצינו ר' יונה א"ר מיישא בבכורים פ"ב ה"ד.

ומצינו ר' שמעון בר מיישא מגילה פ"א ה"יד אולי הוא בנו.

ר' מיישא בר ירמיה.

נזכר בירושלמי נזיר פ"ט ה"ד ר' יוסי אומר בשמו.

מכריעין לפני חכמים.

כן מצינו גיטין מב:, קידושין כד: ופירש"י לא איתפרש מאן נינהו.

מכתיר.

בעירובין נג: אמרו לו לר' אלעאי הצפיננו הכין ר' אבהו צפון א"ל נתייעץ במכתיר, ופירש"י נתייעץ בנשיא, ור"ח פי' נשא עצה מריש ישיבה, א"ב קאי על ר' יוחנן רבו, וכן הוא ביוחסין בשם רב צמח גאון.

ר' מלאי.

נשאר לנו ממנו דרשות יקרות כשבת קלט. שאמר בשכר וראך ושמח בלבו זכה לחושן המשפט על לבו, ושם אמר משום ר' אלעזר בר"ש מאי דכתיב שבר ה' מטה רשעים — אלו הדיינין שנעשו מקל לחזניהם וכו'. ואמר שם משום ר' יצחק מגדלאה מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעמו טעם יין. והמאמר מובא במד' משלי פ"א־יד ושם ר' שמלאי וצ"ל ר' מלאי.

ובסה"ד מביא עוד מאמר ממנו בסנהדרין צח. א"ר מלאי משום ראב"רש אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים (רעים) מישראל, וגרסא שלנו שם ר' שמלאי, אבל בכל הדפוסים הישנים עד אמ"ד גרסי ר' מלאי, ובשבת קלט. מצינו ר' אלעזר בן מלאי.

מלאכא.

במנחות מא. אשכחיה מלאכא לרב קטינא, ורש"י פירש שהוא מלאך.

ר' מלוך ערבאה. (מלוך, ד"ה א' פ"ו־כט).

היה תלמידו דרי"בל ואמר תמיד בשמו כחולין מט. יתיב רב אחא בר אבא קמיה דר"ה וקאמר א"ר מלוך ארי"בל הלכה כר"ש א"ל מלוך ערבאה (הדר בערביים, רש"י) קאמרת? אין הלכה כר"ש קאמר. כי סליק ר"ז אשכחיה לרב ביבי דיתיב וקאמר א"ר מלוך ארי"בל — א"ל חיי דמר דאנא ור' חייא בר אבא איקלעינן לאתריה דר' מלוך ואמרי ליה אי אמר הלכה כר"ש וכו'.

וכן מצינו בירושלמי סוכה פ"ג ה"א, ב"ב רפ"ח ר' מלוך בשם רי"בל.

רב מלכיא—מלכיו.

שני האמוראים האלו שהיו בזמנים שונים אמרו שש הלכות בשם רב אדא בר אהבה, שלש מהן אמר רב מלכיא ושלש מהן אמר רב מלכיו. בביצה כח: אמר רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה

כצ"ל

(כצ"ל) „שפוד" שצלו בו בשר שומטו ומניחו בקרן זוית.

ובכתובות סא: על דברי ר"א במשנה בדין „שפחות" אמר רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר"א.

ובנדה נב. בדין „גומות" א"ר מלכיו אמר רב אדא בר אהבה אע"פ שאין שערות.

ובע"ז כט. בדין „בלוריות" במשנה אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה ג' אצבעות לכל רוח.

ושם לה: בדין „גבינות עכ"ום" א"ר מלכיא משמיה דרב אדא בר אהבה מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר.

ומכות כא. בדין „אפר מקלה" א"ר מלכיא אמר רב אדא בר אהבה אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו.

והנה דין דשפוד, גומות, ואפר מקלה הוא שמעתתא, ודין שפחות בלוריות וגבינות קאי אמתניתן. ופליגא בגמרא ומובא דבריהם בכל הששה מקומות, רב חנינא בריה דרב איקא אומר שדין שפוד, שפחות וגומות רב מלכיו אמרן, ודין בלוריות, אפר מקלה וגבינה רב מלכיא אמרן. ורב פפא חולק עליו ונותן כלל דכל דקאי אמתניתין רב מלכיא אמרן וכל שמעתתא רב מלכיו אמרן ולדידיה הסדר, ששפחות, בלוריות וגבינה רב מלכיא אמרן, ואפר מקלה, שפוד וגומות רב מלכיו אמרן, והניח סימן מתניתא מלכתא.

והנה רב מלכיא היה בזמן ר' שמלאי (וידוע שר' שמלאי היה משמשו של ר' יהודה נשיאה הראשון) כשבת מו. רב מלכיא איקלע לבי ר' שמלאי וטילטל שרגא ואיקפד ר' שמלאי, אבל רב מלכיו היה בזמן רבא כיבמות קיג. ההוא חרש דהוה בשבבותיה דרב מלכיו אנסביה איתתא וכתב לה ד' מאה זוזי מנכסיה, אמר רבא מאן חכים כרב מלכיו דגברא רבה הוא. ונזכר מנחות ט: בהלכה.

ומצינו ב"ר פ"לא־ז רב כהנא בר מלכיה.

ממל.

ר' אבא בר ממל ב"ב יט..
רב אסי בר ממל גיטין פ"ג ח"ח
ר' זירא בר ממל קידושין ט..
ר' יהושע בר ממל (תנא) נזיר נו:.
ר' לילי בר ממל יבמות יב.

ר' מנא או מונא (תנא תלמיד ר' יהודה).

בירושלמי שביעית פ"י ה"ד עולא בר ישמעאל בשם ר' חנינא (אמר) שרבי ור' יוסי בר' יהודה נחתון לעכו ואתקבלון גבי ר' מנא א"ל רבי עשה לנו לפס אחד של ירק עבד לון קופה (בשר), למחר א"ל עשה לנו לפס אחד של ירק עבד לון תרגנולתא, אמר רבי ניכר הוא זה שהוא מפתח של שמואל, (ופי' הפני משה שנתגדל בבית שמואל ותלמידו היה ונוהג בותרנות כשמואל, אי נמי על שם ששמואל רופא מומחה היה וזה נתגדל אצלו וכו') א"ל ר"י בר' יהודה אפילו מפתח של שמואל אינו ולמה עבד כן דו תלמיד מן תלמידיו דר' יהודה דאמר הירק אסור בספרי א"י, (בעירות העומדות על הגבול) כד אתא (ר' מנא) לגביה תני לה עובדא (שהאמת כן הוא שפ"ל כר' יהודה) א"ל רבי צריך אתה לעשות כוותין (שהתרנו הירק).

וביוחסין מביא בפשיטות ר' מונא תלמיד שמואל, ובצדק תמה ע"ז בסה"ד שלא מצא. ובא הרה"ג בעל נחל עדן ומגלה לנו המקור מאין שאב היוחסין שהיה תלמיד שמואל מירושלמי הנ"ל שמפורש שהיה תלמיד שמואל. ולפלא על הני גאונים איך אפשר להעלות על הדעת לומר על ר' מנא, שרבי ור' יוסי בר"י שהיו אצלו בעכו ורי"ברי אמר עליו בפירוש שהוא תלמידו דר' יהודה, יבא רבי ויאמר שהוא תלמיד שמואל

(בלא יודעים) אשר גם שמואל בעצמו לא זכה להיות מתלמידי דרבי, ואך אביו אבוה דשמואל היה תלמיד רבי ושלח אליו שאלות. ובמחילה מכבודם איך לא ראו כי פשט הפשוט בירושלמי הוא, כשראה רבי שתי פעמים שתחת לבשל להם ירק בהפץ רבי הכין לפניהם סעודות מבשר ותרנגולים, אמר רבי כמדומה שהוא עשיר גדול כשמואל (הנביא שאמרו עליו כל מקום שהלך שם ביתו ברכות י:) אך רי"ברי א"ל שאינו כן שאפילו מפתח של שמואל אינו (שלא היה מעולם עשיר ואפילו המפתחות של שמואל אין לו) אך הוא תלמידו דר' יהודה שסובר שירק ספרי א"י אסור, וזה ברור. ובאמת מצינו בברכות מב., שבת קח:, מגילה יח: דתניא ר' מונא אומר משום ר' יהודה, וכן הוא בספרא מצורע קס"ה.

וביוחסין השלם מביא א"ל ר' מונא לרב נחמן אביו של ר' שמואל בר נחמן, אך אין זה ר' מונא התנא אך ר' מנא הראשון שהיה בזמן ר' יוחנן.

ובסה"ד ערך ר' מונא תנא דברייתא מביא, ר' מונא ור' חנינא פליגי במ"ר ספ"ה, ובמחילה מכבודו שלא עיין שהמאמר מובא בירושלמי סנהדרין פ"ב סה"ד ומפורש שם שהוא ר' מני בנו של ר' יונה וחבירו ר' חנינא שהניח כתרו לר' מני כפסחים פ"ו ה"א, והיה בדור החמישי דאמוראי א"י. וכן מה שמביא ר' גמליאל בר' חנינא בעי קומי ר' מונא קה"ר פ"היב הוא ג"כ ר' מנא האחרון.

ר' מנא (או מני) א).

הוא היה תלמידו דר' ינאי כנדה סא: א"ר מני א"ר ינאי.

וכפי הנראה היה מקומו בטבריא במקום ר' יוחנן כדמצינו מנחות כא. בעי מיניה ר' מני מר' יוחנן דם שקרש ואכלו מהו א"ל הואיל וכו'. ובסה"ד מביא ר' מני אמר רב חסדא מנחות כא., ובמחילה לא עיין בגמרא ששם הקשה אביי לרבא מהא דבעי ר' מני מר' יוחנן אישתיק (רבא) א"ל (אביי) דלמא וכו' א"ל (רבא) אדכרתן מלתא דאמר רב חסדא וכו', ובסה"ד חשב שהכל קאי על ר' מני, ושגגה יצאה מלפני השליט.

ור' מני זה היה מגדולי הדור בזמן ר' יוחנן כדמצינו שחולק עם ר"ל בחולין כא..

וכן ר' סימון (תלמיד רי"בל) היה חבירו בירושלמי סוף הוריות א"ר סימון יהודה יעלה א"ל ר' מני הדא דאתמר למלחמה וכו'.

וכל גדולי תלמידי דר' יוחנן קבלו ממנו כדמצינו ר' אסי א"ר מני בקידושין יג., ב"ב נט:, חולין כא:.

וכן גמליאל בר אינינא היה תלמידו כדמצינו שבעי קומי ר' מנא פאה רפ"א, יומא פ"א סה"א, תני קומי פסחים פ"א רה"א.

וכן גמליאל דקונתיה יסופר נדרים ספ"י שר' מנא סליק מישרי נדריה ואח"כ התיר לגמליאל בר בריה.

וכן גמליאל זוגא שאל ממנו בביצה ספ"ה.

וכן מצינו שר' חייא בר אבא בעי ממנו כפאה פ"ז ה"ז, שבת פ"א ה"ב, פסחים פ"ד ה"ט.

ר' יוסי ממלחיא קומי ר' מני ע"ז פ"ב ה"ד.

עולא קומי ר' מני ירושלמי ריש שקלים.

ר' ראובן בעי קומי כתובות ספ"יא.

אבל מה שמצינו מע"ש פ"א ה"ב ר' לעזר בשם ר' מנא ובעירובין פ"י ה"ב ר"א ור' אבדימי בשם ר' מנא, הוא ר' מנא השני, וזה ר"א הוא ר"א בר' יוסי האחרון.

וזה ר' מנא היה מקורב מאוד לבית הנשיא בפסחים פ"י ה"א ר' יורן נשיא

סחה וצחה שאל לר' מנא, ומו"ק פ"ג ה"ה חד תלמיד מן דר' מנא הורה לחד מן קריביי דנשיא. ובכלאים פ"ח ה"ג ר' מנא מפקד לאילין דר' יודן נשיא אם רוצים לקנות פרדסים מסר להם סימן. ובמבוא הירושלמי ערך ר' יהודה נשיאה צה. יאמר שהוא ר' מנא ב', ושגג בזה כי ר' מנא ב' היה נרדף מבית הנשיאים כמבואר בערכו.

וזה ר' מנא היה כהן כברכות פ"ג ה"א־כא. כשמתה נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה שלח ר' חנינא בתר ר' מנא (שהיה כהן) ולא סליק, אבל ר' מנא השני לא היה כהן כמבואר בערך ר' יונה. וקרוב מאוד לומר שזה ר' מני הוא ר' מני בר פטיש עיין ערכו.

ר' מנא (או מני) ב).

הוא היה בנו של ר' יונה הנודע בשערי ירושלמי למדאי וגם בבבלי ואביו מסר לו תורתו כשביעית פ"ד ה"ב א"ר מנא קשיתי קומי ר' יונה אבא. ובדמאי רפ"ד א"ר מנא מיליהון דרבנן מסייעין לר' יונה אבא, ומגילה פ"ד סה"י ר' מנא כד דהוה מורי בחברותא מילין דשמע מן אבוה בביתה הוה אמר כן אמר רבי, ומילין דשמע מן אבוה בבית ועדא הוה אמר כן אמר ר' יונה. ומו"ק ספ"א שאל לר' יונה אבוה ושרא ליה. וכן נדרים ט: מתקיף לה ר' מני ור' יונה משיבו.

וכן הוא בפירוש תענית כג: א"ל ר' זריקא לרב ספרא — כגון ר' יונה אבוה דר' מני.

וכן קבל מר' יוסי חבירו דר' יונה אביו (שהאריך ימים אחר ר' יונה) כשקלים פ"ז ה"ה א"ר מנא כן אמר ר' יוסי רבי, ושם סה"ה א"ר מנא קומי ר' יוסי.

וכן ברכות פ"א ה"ב־ח ר' מנא הקשה לפני ר' יוסי. ובתרומות פ"ח ה"ד א"ר זעירא ב) קומי ר' מנא — א"ל כן אמר ר' יוסי רבן.

וכן סוכה פ"ב ה"ה שר' מנא אתא ושאיל לר' יוסי. והיה בפטירת ר' יוסי כברכות פ"ג ה"א־כ:.

וכן קבל הרבה מר' חזקיה כברכות פ"ג סה"ה ונזיר פ"ז ה"א הקשה לר' חזקיה, ובשביעית ספ"ט שאל מר' חזקיה, וביצה פ"א ה"ב קם ר' מנא עם ר' חזקיה א"ל מן הן שמע רבי (כצ"ל) הדא מלתא, ובנדרים פ"ה ה"ה א"ר מנא קשיתיה קומי ר' חזקיה.

וכשהיה ר' חזקיה בקיסרין מצינו א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית לר' חזקיה יתיב ומתני כדמאי פ"א ה"ג, קידושין פ"ב ה"ז, ב"ק פ"ט ה"ג ובנזיר פ"ז ה"א א"ל ר' מני לר' חזקיה נהיר את דהוה ר' יעקב בר אחא קאים הכא.

וכן קבל מר' יודן כביצה פ"א ה"א אמר ר' מנא קומי ר' יודן, ובתענית ספ"ג שאל מר' יודן, ובשביעית פ"ט ה"א איתא ר' יודן קומי ר' מנא וצ"ל להיפוך כגרסת פני משה שם.

וכן מצינו ששאל מר' אבא בר פפי כגיטין פ"ה ה"א.

וכן שאל לר' בון בר כהנא כמו"ק ספ"א, אמר בשם ר' לוי כתנחומא תבא, הקשה לר' פנחס כברכות פ"ב סה"ה. שאל מר' שמי כשבת פ"ג ה"ב, וביומא פ"ב ה"ה א"ר מנא ולא שמיע ליה לר' שמי וכו'.

וכשהיה בקיסרין מצינו כלאים פ"ו ה"ג א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' הושעיא בר שמי בשם ר"י בר' אלעזר,

ובשבת פ"ז ה"ב אמר — ושמעית לר' זריקן בשם חזקיה.

ופסחים פ"א ה"ח, פ"ב ה"ד — ושמעית ר' אחווה בר ר"ז וכו'.

ובשבת פ"ו ה"ח א"ר מנא שמעית

טעם מן ר' שמואל בשם ר"ז ולא אנא ידע מה שמעית.

ובספר נחל עדן פב. יאמר שבסה"ד שבח להזכיר שר' מני אמר בשם ר' שמואל בר אחא כבירושלמי גיטין פ"ג ה"ג, ובמחילה מכבודו לא עיין יפה שט"ס נפל שם וצ"ל ר' שמואל בר אבא (שהיה תלמיד ר' יוחנן במגילה כג:), אבל ר' שמואל בר אחא היה בבלי בימי ר"פ כתלמיד לפניו כמבואר בערכו.

חבריו.

ר' אמי (בבלאי) כברכות פ"ג ה"ה ר' אמי א"ר שמאי — א"ל ר' מנא אם במשרה של כובסין הא תנינן וכו'.

ור' זעירא ב' אף שמצינו תרומות רפ"א, סיטה פ"ו ה"ד שבעי מר' מנא, וביבמות פ"א ה"ר, כתובות פ"א ה"ד, גיטין פ"ב ה"ד אמר קומי ר' מנא, אבל שניהם למדו אצל ר' יוסי כתרומות פ"ח ה"ד שא"ל ר' מנא כן אמר ר' יוסי „רבן".

ור' ברכיה בקידושין פ"ג ה"יב שר' מני חתים ור' ברכיה לא רצה לחתום.

ר' חגי ב' ביומא פ"ו ה"ד ר' מנא סלק למבקריה לר' חגי ביו"הכפ א"ל ר' חגי צחינא, א"ל שתה, והלך לו וכשבא אח"כ שנית לבקרו א"ל משעה שהתרת לי לשתות לא רציתי עוד. ובתענית רפ"א א"ר מנא קומי ר' חגי מה ופליג וכו'.

ר' יעקב בר פלוטי היה שושביניה בסוכה פ"ב ה"ה.

ר' תנחום בר פפא מצינו קידושין פ"ג ה"יא ששלח שאלה לר' יוסי וצוה לר' מנא תלמידו לחתום על התשובה.

וכבר ידוע שר' יוסי ור' יונה אביו היו מרביצים תורה בטבריא, וכפי הנראה כשנחרבה העיר טבריא ונתרבו הגזירות בא"י וירדו כמה מחכמי א"י לבבל כמבואר בערך ר' אבין אז הלכו גם ר' מני ור' חנינא חבירו לבבל בזמן אביי ורבא. וזה שמצינו סנהדרין עו. שפריך הגמרא ואביי ורבא האי אל תחלל את בתך להזנותה מאי עבדי ליה א"ר מני זה המשיא את בתו לזקן. ובירושלמי ב"ב פ"ב ה"ח ר' מנא היה מהלך עם מוכי שחין א"ל אביי לא תהלך. וידוע שאביי לא היה מעולם בא"י אך זה היה כשבא ר' מני לזמן קצר לבבל, אך שב אח"כ לא"י ואפשר שאז בא לקיסרין ששם לא היו הגזירות כ"כ ור' חנינא חבירו כששב לא"י נעשה הריש בציפורי, אבל ר' מני היה זקן ממנו ולכן כשבא ר' מני לציפורי מחל לו ר' חנינא כבודו והוא נעשה הריש ור' חנינא ישב לפניו.

וזה מפורש בפסחים פ"ו ה"א-לו. שאמרו שלשה הניחו כתרן — רבנן דקיסרין אמרין אף ר' חנינא דציפורין לר' מנא, ובסנהדרין פ"ג ה"ה ר' מנא כד על פרוקלא בציפורי הורי וכו', ופסחים פ"ד ה"ט ביומי דר' מנא הוות נימורת (שם אשה) בציפורין וכו'.

ור' חנינא ישב לפניו כמע"ש ספ"ג, יבמות פ"ג ה"ג א"ר חנינא קומי ר' מנא, ובע"ז פ"ב סה"ג בעי קומי ר' מנא, ופסחים פ"ה ה"ב אמר קומי ר' מני בשם ר' יודן. וסוף עירובין ר' חנינא קומי ר' מנא. ומצינו גם בבבלי מו"ק כ: שחולקין.

ור' מני הרביץ תורה הרבה והעמיד תלמידים הרבה כדמצינו ר' אבא בר אדא שאלו בגיטין פ"ד ה"ו.

ר' אבדומי דציפורין בעי קומי כברכות פ"ד ה"ג, תענית פ"ב ה"ב, נדה פ"ב ה"ז.

ר' אלעזר בן חגייא הוה מסמיך לר' מנא בשקלים פ"ז ה"ב.

ר' ארמנייא הורי לו ר' מנא מו"ק פ"ג ה"היב:.

ר' בורקי התיב קומי ר' מנא קידושין פ"ג ה"ב.

ר'

ר' גמליאל בר אילעאי בעי קומי כשבועות ספ"ה.

ר' גמליאל בר חנינא בעי קומי ר' מנא קה"ר פ"ה־יב.

ר' הושעיא בר שמי מצינו מגילה פ"ג סה"ב שכתב לו ר' מנא והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאוד, ובכלאים פ"ו ה"ג כשר' מנא אזל לקיסרין שמע שר' הושעיא ב"ש אמר בשם רי"בא.

ר' הלל, ר' מנא הורה לו כמו"ק פ"א ה"ה, ובפסחים פ"ח ה"ח הורי לר' הלל דכיפרי.

ר' חייא בר אדא בעי קומי ר' מני כדמאי פ"ב ה"א, יומא פ"ח ה"ב, יבמות פ"ז סה"א, פ"ח סה"א.

והיה חביב כ"כ על ר' מנא עד שנתן לו טלית יקר וכפאו עד שלקח ממנו בכלאים פ"ט ה"א.

ר' חייא בר מרייה מצינו עירובין ספ"ח אמר לר' מני הכי אמר ר' יונה אבוך.

ר' חמא בר אבא בעי קומי כפסחים פ"ד רה"ט.

ר' יונה בוצרייה בעי קומיה מעשרות פ"א סה"ד, כלאים רפ"ט.

ר' יוסטא בר שונם בעי קומיה כמע"ש רפ"ה ועוד בכמה מקומות.

ר' יוסי בר' בון ב) בעי קומיה כשביעית פ"ו ה"ב. ומצינו שחולקין בעירובין פ"ה ה"ז. כתובות פ"א סה"ה, פ"יא ה"ב.

ר' יצחק בר גופתא בעי קומי ר' מנא במעשרות פ"א ה"ו, שבת פ"ג ה"ה, ע"ז פ"א ה"ט.

ר' מנחמא בשמו כמד' שמואל פ"טו־ג.

ר' נחמן בשמו כפסחים ספ"ה, פ"ז ה"ז מו"ק פ"א ה"ה.

וכן אמר ר' נחמן, ר' מנא בעי ככלאים פ"ב ה"ג, מד' תהלים פ"א־יז.

ר' נפתלי כהן היה לו אצבע עקומה ושאל לר' מנא אם הוא מותר לעלות לדוכן כתענית רפ"ד.

ר' עזרא או עזריה בעי קומי ר' מנא כמע"ש פ"ד סה"ד, שבת פ"ז ה"א־כה. ספ"טו, עירובין רפ"ב, פסחים פ"א ה"ח, פ"ב ה"ד, יבמות פ"טז ה"ו, גיטין פ"ג ה"ג.

ר' עקיבא (אמורא) אמר קומי ר' מנא ככתובות פ"י ה"ה.

בר שלמיא ספרא שאלו כברכות פ"ד ה"א, תענית פ"ד ה"א.

רב שמואל בר אבדומי שאלו כשבת פ"יט ה"א, מו"ק פ"ג סה"ט, אמר קומי ר' מנא כחגיגה פ"ג ה"ג.

ר' שמואל בר חייא א"ר מני כחולין מח:

ר' תנחום בר ירמיה תלמידו כגיטין פ"א סה"ב, פסדר"כ קעב., ויק"ר פ"כא.

ר' תנחום בר ירמיה הוה בחפר והוה שאלון ליה והוא מורה א"ל ולא כן אולפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו — והא ר' מנא רבך יתיב בציפורן? א"ל יתי עלי דלא ידעית ולא הורה עוד. ובשביעית פ"ו ה"א־יז. הגרסא ר' תנחום בר חייא וצ"ל בר ירמיה, כי ר' תנחום בר חייא היה הרבה קודם ר' מנא ואי אפשר לומר שהוא ר' מנא א) כי הוא לא היה הריש בציפורי.

מקורותיו הפרטים מצינו שסבל הרבה מבית חמיו ומאשתו ומבית הנשיא, כדמובא תענית כג: שר' מני הוה שכיח קמיה דר' יצחק בן אלישיב, א"ל ר' מני שעשירי דבי חמיו קא מצערי ליה אמר (ר"י בר אלישיב) ליענו ואיענו, וסיפר לו אח"כ דקא דחקו ליה (ליתן להן פרנסה) אמר ליעתרו ואיעתרו, אח"כ סיפר לו לא מיקבלי עלי אינשי ביתי (שאשתו אינה יפה) א"ל מה שמה, חנה, תתייפי חנה ונתייפת, א"ל קא מגנדרא עלי (מתגדלת עלי מתוך יפיה) א"ל א"כ תחזור חנה לשחרוריתה.

ואשתו

ואשתו מתה עליו בחייו בציפורי כמפורש קה"ר פ"ג פ' עת לקרוע ור' אבין סליק לראותו וכו'.

ואז היה ר' יהודה נשיאה השלישי אבי הלל נשיאה, ור' מני כגדול הדור בציפורי ראה שמלבד הגזירות שסובלין מהרומאים ומהכת שהתפשטה בכל כחה, עוד גם בית הנשיאים יעותו הישרה וממנין דיינין למי שמרבה בכסף. והוא לא נשא פני כל והיה מיקיל לאילין דמתמני בכסף ור' אימי קרא עליהן אלהי כסף לא תעשו לכם בבכורים פ"ג ה"ג. ולבית הנשיא היטב חרה על אשר ע"י הובא מחסור להם ולכן הוה קא מצערי ליה כתענית כג: שהלך על קבר אביו וקא צווח אבא אבא הני מצערו לי. יומא חד הוו קא חלפי התם (אינשי דבי נשיאה) אינקיט כרעא דסוסוותיה עד דקבלי עלייהו דלא קא מצערי ליה.

ובקה"ר פ"יא־ג שר' אבין מת במועד במבריא ולא גמל לו ר' מנא חסד והוה ציפוראי אמרין יען שהיה שונאו, אבל אחר המועד הספידו בציפורי כראוי ואף יען שלא היה במקום פטירתו לכן לא הספידו במועד כמו"ק פ"ג רה"ז.

והוא נפטר זקן ושבע ימים בציפורי בקה"ר פ"יא־ג טרם הגיע ימי הרעה של גאללים וארסיצינוס שר צבאו אשר המה החריבו את כל ערי ישראל למושבותיהן בקה"ר שם. ובירושלמי יבמות פ"טז־ג שאמרו שם ביומא דארסקינס מלכא הוון ציפוראי מתבעין והוון יהבין איספלני על נחירוהון שלא יכירום ולבסוף איתמר עליהן לישנא בישא ואיתצידון.

וכשנפטר ר' מנא נגמרו בו דורות האמוראים דחכמי א"י, ונפטר לפי הערך עוד קודם תרס"ג כמעט בשנה אחת עם רבא, וכל חכמי א"י הנשארים ברחו לבבל, ואף אח"כ כשישב על כסא רומי המלך הישר לואינוס והוא היה אוהבו דהלל נשיאה אז כיון את השעה ועיבר שנים וקבע חדשים עד ימות המשיח בשנת תקע כמבואר בערכו ואח"כ כשנהרג המלך אז התגברו גזירות ביתר שאת ולא נשאר בכל א"י שום קיבוץ לתורה עד זמן רב אחר זה.

הלכות ר' מנא מפוזרין על פני כל הש"ס ירושלמי, וגם בבבלי נזכר כמה פעמים כשבת נו:, מנחות ט. מג..

מבני ביתו ידוע לנו ששם אשתו היה חנה כדמובא לעיל.

וכן היה לו בן כמו"ק פ"ג ה"ה־ג כשהיה בקיסרין שמע שמת בר בריה ואזל וסיפר וכו'.

ר' מני בר פטיש.

הוא היה גדול הדור בזמן ר' יוחנן. וקבל מר' ינאי כחולין קלה. שאמר בשמו. ושם מח: מחלוקת ר' יוחנן ר"א ור' חנינא עם ר"ל ור' מני בר פטיש ור"ש בן אליקים.

ונזכר בהלכה פסחים פ:, ב"ק נה:, ב"ב פט:, חולין פה. קב..

ובאגדה נשאר לנו ממנו מאמר יקר פסחים סו: שאמר כל מי שבועס אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו, ואפשר שהוא ר' מני הראשון.

ר' מנא בר תנחום.

היה ריש העיר דצור בזמן ר' יוחנן בירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח שר' חייא בר בא אזל לצור ואשכח לר' מנא בר תנחום שהתיר תורמיסין שלהן, אזל וסיפר לר' יוחנן א"ל ולא פגעת ביה? (נידוי) א"ל אדם גדול הוא ויודע למתק את הים הגדול, א"ל בני, חשבון הוא יודע — א"ר יצחק בר לעזר בא לומר גנותו ואמר שבחו, אר"י בר בון חשבון גדול הוא.

את תורתו כפי הנראה קבל מר' חנינא כדמצינו תרומות פ"ח סה"ג שאמר

בשמו

בשמו. וביומא פ״ד סה״א א״ר מנא בר תנחום ר״א ור׳ יוחנן דאמרי תרוייהו.

האומרים בשמו מצינו ר׳ איסי (בל״ס צ״ל ר׳ אסי) בתרומות פ״ה ה״ד.

ר׳ יסא בשמו עירובין פ״ו ה״ג, קידושין פ״א ה״ה, מע״ש פ״ד סה״א. וכן נזכר ע״ז פ״ב ה״ו.

ר׳ מני דמן צור. ערך ר׳ מנא דציפורן.

ר׳ מני דציפורן.

רבו של ר׳ תנחום בר חייא ושל ר׳ תנחום בר ירמיה כן מובא בסה״ד, ומקורו מירושלמי שביעית פ״ו ה״א וגיטין פ״א סה״ב. ובמחילה מכבודו שלא עיין שם שמעשה אחד הוא ואך במק״א איתא בר חייא בטעות, ועוד שלא עיין שהוא ר׳ מנא בנו של ר׳ יונה שהיה הריש בציפורן וכמבואר בערכו, אבל ר׳ תנחום בר חייא היה זמן רב קודם ר׳ מנא.

ועוד נראה יותר שהמעשה דירושלמי הוא מה שמובא בסנהדרין ה: תנחום בריה דר׳ אמי איקלע לחתר דרש להו א״ל לאו ר׳ מני דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה אא״כ רחוק ממנו ג׳ פרסאות וכו׳, ואך נתחלף מן חתר לחפר ומן ר׳ מני דמן צור לר׳ מני דציפורן ואין אנו צריכין לכל דברי מבוא הירושלמי ערך ר׳ תנחום.

ר׳ מני דקסרין.

נזכר ויק״ר ספ״טז חולק עם ר׳ יוחנן ורש״בל.

ר׳ מנא (או מני) דשאב.

היה תלמידו דר׳ לוי הנודע בשערי אגדה, וחבירו דר׳ יהושע דסכנין כויק״ר ספ״ט פ״לז, תנחומא אחרי־ז, פדר״כ קעב: ר׳ מנא דשאב ור׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי, ובפס׳ רבתי פ׳ פרה ר׳ מנא דשאב בשם ר׳ [צ״ל ור׳] יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי על כל דבר ודבר שהיה הקב״ה א״ל טומאתו וטהרתו. והמאמר מובא בפד״כ לח. ושם חסר תיבת „דשאב" ונשלש בתנחומא חקת־ב ושם חסר תיבת „ר׳ מנא דשאב", ובקה״ר פ״ח־א נשתבש המאמר לגמרי ואיתא ר׳ מנא דשאב בשם ר׳ יהושע בן לוי וצ״ל ר״מ דשאב ור׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי.

וביוחסין מביא ר׳ מנא דשאב בשם רי״בל פ׳ אלו קשרים, ובאמת ביוחסין השלם ליתא תיבת פ׳ אלו קשרים, וכונתו לקה״ר דלעיל, אבל הוא ט״ס. ובתנחומא הישן בראשית־ח ר׳ מנא דשאב בשם רי״בל אין אדם אומר לש״הר עד שכופר בעיקר, אבל המקור הוא בירושלמי פאה פ״א ה״א־ג: ושם ר׳ יוסי בשם ר׳ יוחנן. ובתנחומא מצורע־ז א״ר הונא דשאב בשם רי״בל וצ״ל ג״כ ר׳ מנא דשאב ור״י דסכנין בשם ר׳ לוי כדמובא שם בהערות אות כז׳.

ר׳ מנאה.

בדקדוקי סופרים ברכות נה: אות ח׳ מביא גרסא מיוחסין א״ר תנחום א״ר בירים משום זקן אחד ומנו ר׳ מנאה ור׳ מנאה משום זקן אחד ומנו ר׳ נהוראי.

ר׳ מנאמן. ערך ר׳ מנחמן.

מנוח. (מנוח אבי שמשון, שופטים פ״יג־ב).

רב הונא בר מנוח תענית ט..

מנחם. (מנחם מלך ישראל, מלכים ב׳ פ״טו־יד).

איסי בר מנחם סוטה טז..

ר׳ אלעאי בר מנחם ויק״ר פ״א־יג.

ר׳ אלעזר בר מנחם ברכות פ״א ה״א־ה:.

מנשיא בר מנחם שבת קמד:.

מנחם (אב״ד דהלל).

בחגיגה פ״ב מ״ב אמרו הלל ומנחם לא נחלקו (בענין הסמיכה ביו״ט) יצא מנחם נכנס שמאי (תחתיו) ואמרו בגמרא שם

טז:

טז: להיכן יצא אביי אמר יצא לת"ר, רבא אמר יצא לעבודת המלך, תנ"ה יצא מנחם לעבודת המלך ויצאו עמו שמונים זוגות תלמידים.

ובקדמוניות יספר שמנחם היה חכם גדול והתנבא על הורדוס בנערותו שימלוך על ישראל.

ואפשר לומר שאביי ורבא לא נחלקו כלל, אך כידוע שהורדוס הרג כמה מחכמי ישראל ולכן כל מי שנטה אחריו קראוהו שיצא לתרבות רעה. ולא נזכר בין מקבלי התורה באבות.

ר' מנחם. (אמורא ירושלמי בדור השלישי).

בירושלמי מע"ש פ"ב ה"ג אמר בשם ר' יוחנן, ובשבועות פ"ג ה"ח ר' מנחם בשם רש"בל, ופאה פ"ו ה"ד אמר בשם בשם ר' יונתן, ואפשר שהוא הנזכר כתובות עד. אמר רב יוסף בר אבא א"ר מנחם א"ר אמי. וכן ברכות ח. א"ר מנחם א"ר אמי. אבל מה שמצינו ב"ר פ"כד־ז ר' תנחומא בשם ר"א ור' מנחם בשם רב כל האומניות אדם הראשון למדם, נראה שצ"ל שם ר' מנחמה כי כן מצינו בירושלמי שבת פ"יד ה"ג ר' תנחומא בשם ר"א ור' מנחמה בשם רב — כל חולי זה המרה.

ובעירובין פ"ז ה"ה א"ר חגיי כד הוו יתבינן קומי מנחם. ובשביעית פ"ד ה"א א"ר יוסי בשם מנחם.

ר' מנחם אחוה דר' גוריון.

נזכר בירושלמי ב"מ פ"ט ה"ח פירש קומי ר' לא (הוא ר' אילא). ובסה"ד שגג בפשט דברי הירושלמי וכתב פירש קומי רבי, ותיבת לא סבר שקאי לתיבה שלאחריו שאמרו שם פירש קומי ר' לא מוטב לזורעה פשתן הכונה „לא מוטב", אבל פשט האמיתי קומי ר' לא, מוטב לזורעה וכו'. והאמורא ר' לא מובא בכמה מקומות בירושלמי והוא קיצור משם אלעאי כמבואר בערכו.

מנחם איש גופתה אריה. ערך פנחס בן גובתה דאריח.

ר' מנחם איש גליא. ערך ר' מנחם דגלייא.

ר' מנחם איש כפר שערים.

בנדה כז. א"ר אבין בר רב אדא א"ר מנחם איש כפר שערים ואמרי לה בית שערים מעשה ונשתהה הולד אחד אחר חבירו ג' חדשים והרי הם יושבין לפנינו יהודה וחזקיה (בני ר' חייא).

ר' מנחם בר אבין. נזכר רו"ר פ"ב־ג.

ר' מנחם בר' יוסי בן חלפתא. (תנא).

הוא היה בן החמישי לר' יוסי בן חלפתא כאשר חושבו שבת קיח: מיבמתו אשת אחיו כירושלמי יבמות רפ"א, ואמרו בשבת שם ששמו העצמי היה מנחם, אבל היה נקרא ג"ב ורדימס יען שפניו דומין לורד.

ובשם זה נזכר אך בנדרים פא. שאמרו שם איסי בן יהודה לא אתא למתיבתא דר' יוסי ג' יומי אשכחיה ורדימוס בר' יוסי ושאלו מפני מה לא בא זה ג' ימים, א"ל כי טעמא דאבוך לא ידענא היכא איתאי, א"ל לימא מר מאי קא"ל דלמא ידענא טעמא, וכשא"ל השיב לו טעם ברור.

ובשביעית פ"ח ה"ה מובא המעשה כעין זה ושם נקרא אבורודימוס, ובירושלמי נדרים פ"יא ה"א איתא המעשה בטעות ר' אבא בריה וצ"ל כמו בשביעית.

אבל מיבמות רפ"א משמע שר' מנחם אינו ורדימוס שחושב שם אותם לשנים, ר' מנחם בר"י ור' אבדימוס בר"י (והוא תחת ר' אבטילוס) אבל בב"מ נזכר אך בשם ר' מנחם בר"י.

וע"פ קבלת ר' יוחנן סתם רבי כמה

משניות אליביה כמגילה כו. ארבב"ח אר"י זו דברי ר' מנחם בר"י סתימתאה (ופירש"י בהדיא אמרינן בתוספתא דמגילה דהוא אמרה), ובכתובות קא: ארבב"ח אר"י זו דברי ר' מנחם סתימתאה (ופירש"י הרבה משמועותיו נשנו סתם במשנה ובברייתא) ובל"ס חסר כאן תיבת „בר' יוסי".

ולפי זה אפשר לומר שנזכר במשנה יומא פ"ד מ"ג שאמרו בכל יום היתה זהבה ירוק והיום אדום דברי ר' מנחם, ובהקדמת הרמ"בם לזורעים כשמונה התנאים שנזכרו אך פ"א במשנה לא קא חשיב את ר' מנחם. ומשמע מזה שסובר שהוא ר' מנחם בר"י ורבי סתם הרבה משניות אליביה.

ובגמרא בברייתא נזכר בהלכה שבת עה: יבמות פח:, ב"ב עב:, סנהדרין סו. וספרא סוף אמור.

ובאגדה נשארו לנו מאמריו היקרים סוטה כא. דרש כי נר מצוה ותורה אור, שתורה מגינה לעולם — עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה. ורב יוסף אמר עליו שדרש להאי קרא כי סיני, ובסנהדרין ח. אמר אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות — נשמתן קשה להן (לדור המבול).

ובויק"ר פ"ט-ב ר' יוסי בר' יהודה בשמו.

ומצינו סוטה טז. בברייתא איסי בן מנחם אולי הוא בנו. ועיין ערך ר' מנחם בר' סימאי.

מנחם בר' יהודה בן לוי.

בירושלמי דמאי פ"ה ה"ח אמרו אבא אנטולי זבין פירי מן ארמאה אתא לגבי דר' יהודה בן לוי שלח למנחם בריה דיתקן ליה, ויהיב ליה מַעשריה כי אתא קם עימיה ר' יהושע בן לוי א"ל מאן יעביד דא אלא אבוך וכו'.

ר' מנחם בר יעקב.

נזכר פסקתא רבתי פ' תשא-סט ר' תנחומא בנו אומר בשמו.

מנחם בר מבסימא אחוי דר' יונתן קיפה.

נזכר בירושלמי סוף מעשרות אמר בשם ר' אימי.

מנחם בן סגנאי.

נזכר במשנה עדיות פ"ז מ"ח העיד על מוסף היורה של שולקי זתים שהוא טמא, ושל צבעים שהוא טהור, ובתוספתא שם רפ"ג שהיה צבע, וכשהושיבו בישיבה היו הכל תמהין עליו א"ל כך וכך אם איני ראש לכל הבאים אחרי (כן הוא בתוספתא צוקרמנדל).

ובמבוא המשנה צד 233 ישער שלכן נקרא בן סגנאי ע"פ המשנה כלים פ"ה מ"ד שהיו לאומנים אלו תנורים בכפר סגנאי ונקרא ע"ש הכפר שהיה דר בו.

ר' מנחם (ובירושלמי נחום) ברבי סימאי.

אביו ר' סימאי היה תנא בימי רבי והאריך ימים גם אחר רבי כמבואר בערכו, ובנו ר' מנחם קבל מאביו כירושלמי ברכות פ"ה סה"ד נחום בר' סימאי נפק ואמר בשם אביו.

והיה איש קדוש כפסחים קד. וע"ז נ. א"ר יוחנן בנן של קדושים — מאן ניהו בנן של קדושים ר' מנחם בר' סימאי, ואמאי קרו ליה בנן של קדושים דלא איסתכל בצורתא דזוזא ופי' התוס' שם שקאי על מנחם — ותולה קדושתו באביו שגם אביו היה קדוש, אבל בירושלמי ע"ז רפ"ג אמרו למה נקרא שמו נחום איש קה"ק שלא הביט בצורת מטבע מימיו, משמע שקאי על ר' מנחם ולא על ר' סימאי, ופי' בנן של קדושים הוא כמו איש קדוש.

מהלכותיו נשארה לנו אך ברכות פ"ח ה"ו וביצה פ"ה ה"ד ר' יוחנן דקרציון (או דקציין) אומר בשמו דין לענין הבדלה.

ומעשרות פ"א רה"ב ר' איבו בר נגרי, ר' תנחום בר עילאי בשם ר' נחום

בר'

בר' סימאי והוא שתהא חרצנא שלהן נראית מבחוץ.

ובפס' רבתי פ' החודש־כד ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום בר' סימאי בטריסים. והיטב דיבר בספר היקר תבואות הארץ רלב: (הוצאת לונץ) בערך צור שבימי קדם צור נקרא טירוס וכל המחוז בשם טורסיא — וכן הוא בפס' רבתי שם להלן דרש נחום בר' סימאי בטריסים ור"ל שדרש במחוז צור.

ובמו"ק כה: כשמת ר' מנחם בר' סימאי אישתעו צלמנייא והוו למחלצייא, וכן היא בירושלמי ע"ז רפ"ג כד דמך ר' נחום בר' סימאי חפון איקונתא מחצלן אמר כשם שלא הביט עליהן בחייו כן לא יראה אותן במותו.

ובנדרים פא. גבי ורדימוס בר' יוסי פירש"י היינו מנחם בר' יוסי דמיקרי בנן של קדושים. וכבר תפשו בסה"ד ואומר שכח רש"י מאור הגולה כי מנחם בר' סימאי הוא בנן של קדושים ולא ר' מנחם בר' יוסי, והכריח לומר שבשעת כתבו פירושו בנדרים שכחה היה לפניו וטעה בין יוסי לסימאי עכ"ל. ושכח בעסה"ד בעצמו שהפירוש לנדרים אינו מרש"י, וכבר שדי ביה נרגא רבינו הב"י בטור ח"מ סק"פו וקראו „המפרש לנדרים לא חיישינן לדברי אותו המפרש". וכן מובא בחידושי מהר"ץ חיות נדרים ז. וז"ל וכבר ידענו דהפירוש לנדרים אינו מרש"י, והר"ן והרא"ש הרמ"בן והריטב"א לא הזכירו פי' זה.

ובמבוא המשנה צד 234 ירצה לתרץ דברי רש"י וז"ל וי"ל לפי שסימאי הוא הוראת מטבע — אשר ר' מנחם בן יוסי ומנחם בן סימאי חד הוא הנקרא גם סימאי לפי שלא הסתכל בצורת מטבע עכ"ל. ובמחילה מכבודו הלא בכ"מ נזכר בשם המפורש ר' מנחם בר' סימאי א"כ אנו רואין שהוא שם אביו ולא שם מטבע.

ר' מנחם בר תנחום.

ר' איסי בשמו כן מובא בסה"ד, ובערך ר' איסי מציין תרומות פ"ה ה"ה, אבל גרסא שלנו ר' איסי בשם ר' מנא בר תנחום.

ר' מנחם דגליא.

בירושלמי ברכות פ"ד ה"ד ר' פנחס ר' לוי ר' יוחנן בשם מנחם דגלייא, וכן הוא מד' תהלים פ"קד, ויק"ר ספ"כז, פסדר"כ עט: (ובתנחומא אמור־יט ר' מנחם דגליל), ונראה שהוא תנא דברייתא הנזכר תוספתא עירובין פ"ח בשם ר' מנחם איש גליא אומר צינור שעלו בו קוצים וכו'.

ר' מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבונה.

נזכר במדרשים ויק"ר רפ"לה, במ"ר פ"יא־ג. ובשהש"ר רפ"ה אמר בשם ר' שמעון בר' יוסנה. ובריש פסדר"כ גרס ר' תנחום חתניה דר"א בר אבינא בשם ר' שמעון בר יוסף, ובאס"ר רפ"ג אמר בשם ר' יעקב בר אבינא.

מנחם טלמיא.

בירושלמי סנהדרין ספ"ב א"ל ר' יוחנן לר' יודן נשיא שלח ואייתי לך מנחם טלמיא (ונראה שמנחם טלמיא היה אדם גדול והכם וסופר ור"י נשיא שאל לר"י איזה דבר סתר והשיבו שישלח אחר מנחם) דכתיב ותורת חסד על לשונה. ובקה"ר פ"ה פסוק ברבות ר' חנניה ור' יונתן שאלון למנחם טלמיא, ור' ברכיה בשם ר' יוסי בר"ח אמר שמנחם טלמיא שאל מהן וכו'.

ר' מנחם יודפאה.

נזכר זבחים קי: א"ר יוחנן משמו דר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה, ובמעילה יג: איתא ר' מנחם יודאפה, ובירושלמי סוכה פ"ד ה"ו מובא המאמר יוסי בר חנינא בשם מנחם יותפייה.

ר׳ מנחמא. (מאמוראי דאגדתא בא״י).

נזכר בירושלמי שבת פ״יד ה״ג ר׳ תנחומא בשם ר״א ר׳ מנחמא בשם רב — כל חולי זה המרה.

וכן מצינו ב״ר פ״לב־ב ר׳ תנחומא בשם ר״י בר׳ סימון ר׳ מנחמא בשם ר״א בר׳ יוסי אמרו אין לך אדם אוהב בן אומנתו אבל החכם אוהב בן אומנתו.

וכן מצינו שאמר בשם ר׳ חייא הגדול כפס׳ רבתי פ׳ יהודה ס״ד.

וכן אמר בשם ר׳ אבין כמד׳ שמואל פ״ה־טז. ובפד״כ קה. קמד. ומד׳ תהלים פ״ב ר׳ מנחמיא בשם ר׳ אבין.

וברו״ר פ״ב־ד בשם ר׳ אחא.

וב״ר פ״נ־ז, פ״פ־ד, פס׳ רבתי פ׳ שקלים, ופ׳ לפקודיהם בשם ר׳ ביבי.

ובתנחומא אחרי־ז ר׳ מנחמא בשם ר׳ יהושע בר חנינא (וצ״ל בר נחמיה כבפדר״כ קעב :).

וברו״ר פ״ג־ו בשם ר׳ יהושע בר אבין.

ובמד׳ שמואל פ״טז־א עם ר׳ נחמן בשם ר׳ יעקב דקיסרין, ושם ספ״טו בשם ר׳ מנא, ושם פ״ח־ב בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק.

ומצינו ר׳ חייא בר מנחמא ויק״ר פ״לו־ו, ר׳ יהושע בר מנחמא ב״ר פ״נג־י.

ר׳ מנחמא בר זעירע.

נזכר ב״ר פ״לד־ט רב שלום בשם ר׳ מנחמא בר זעירע, ובל״ס צ״ל בר זעירא.

ר׳ מנחמן.

נזכר שהש״ר פ״ב פסוק כתפוח דורש הפסוק ויצאו אל מדבר שור מלמד שנתנבאו על עצמן שעתידין להעשות מחנות וכו׳. ובש״ר פ״כד־ד מובא המאמר ע״ש ר׳ אבין, ובסה״ד גרס ר׳ מנאמן.

מניומי.

אבא בר מניומי שבת קכא :.

רב אדא בר מניומי ב״ק לא :.

רב אחא בר מניומי יבמות צד.

ר׳ אלעזר בר מניומי חולין יט :.

ר׳ גידל בר מניומי ברכות מט.

ר״ה בר מניומי ע״ז לט..

ר׳ חנניא בר מניומי יומא מה :.

רב יוסף בר מניומי ברכות כג..

רב כהנא בר מניומי עירובין ח :.

רב נתן בר מניומי שבת כא :.

מניומי אסיא.

נזכר ע״ז כח : למד לרבא כמה רפואות. ובשבת קלג : דרשה רבא במחוזא קרעינהו בני מניומי אסיא למנייהו וכו׳.

רב מניומי בר חייא. אבא בריה סוף יבמות.

רב מניומי בר חלקיה.

מצינו במנחות לב : א״ר מניומי בר חלקיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב — ורב מניומי בר חלקיה דידיה אמר וכו׳. וביומא ב. א״ר מניומי בר חלקיה א״ר מחסיא בר אידי אר״י.

ובזמן רבה ור״נ היה כבר גדול הדור והיה נחשב כחבר להם כגיטין נז. רב מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טוביא ורב הונא בר חייא הוו יתבי גבי הדדי אמרי אי איכא דשמיע ליה מלתא מכפר סכניא של מצרים לימא. וידוע שר״ה בר חייא היה גדול הדור בפומבדיתא בזמן רבה כמבואר בערכו.

ומצינו ב״מ סו. שאמר ר״נ לרבא אני אומר אסמכתא קניא ומניומי אמר אסמכתא לא קניא. בל״ס הוא מניומי בר חלקיה.

ומה שכותב ביוחסין שהיה בזמן רב כונתו על אביו חלקיה כידוע דרכו של היוחסין.

רב מניומי בריה דרב נחומי א).

הוא היה גדול הדור בזמן רב יוסף ככתובות פא : ההוא גברא דנפלה ליה

יבמה

יבמה בפומבדיתא — אמר רב יוסף — א"ל אביי — שלחיה לקמיה דר' חנינא בר פפי (לא"י) שלחה כרב יוסף — שלחוה לקמיה דרב מניומי בריה דרב נחומי שלחה כדאביי ואי אמר בה רב יוסף טעמא אחרינא שלחו לי — הדר שלחוה קמיה דרב מניומי בריה דרב נחומי א"ל הכי אמר רב יוסף בר מניומי אר"נ וכו'.

וב"מ קט: יאמר באתרא דשקיל שתלא פלגא וכו'. וכן אמר שם קופה סבא פלגא וכו'. ומזה אנו רואין שהיה מדייני העיר.

רב מניומי בריה דרב נחומי ב).

בזמן רב אשי תלמיד אמימר בכתובות סט. א"ל רב אשי לאמימר — ואף אמימר הדר ביה דאמר רב מניומי בריה דרב נחומי הוה קאימנא קמיה דאמימר — וחזיתיה לדעתיה וכו'.

מניומי סבא דגוש חלב.
נזכר זהר חדש ריש שה"ש.

מינימין, (תנא דברייתא).

בירושלמי סוטה פ"א סה"ב אמרו כמה היא סתירה ר"י בן בתירא אומר — ר' אלעזר — מיניימין אומר כדי שתושיט ידה וכו', ובסוטה ד. מובא הדין על שם חנין בן פנחס.

מנימין בר איהי. (מנימין הכהן, נחמיה פ"יב-מא).
ערך אבוה בר איהי.

מנימין גר מצרי.

נזכר יבמות עו: אמר ר' יהודה מנימין גר מצרי היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא. ובתוספתא שם פ"ה, א"ל ר' עקיבא, בנימין, טעית, והוא מנימין.

מנימין כנדוקא (מוכר כדים).

בחולין מט: יסופר שאיגלי ליה כד של דבש אתא לקמיה דרבא וכו',

מנימין סקסנאה. ערך בנימין גנזכייה.

מנימין עבדיה דרב אשי.

ביבמות מו. יסופר שהיה עבד כנעני ובעי לאטבולי (לשם יהדות לעבד) מסריה לרבינא ולרב אחא בריה דרבא אמר להו חזו דמינייכו קבעינא.

ובסוכה י: יסופר שנשרה כותנתו במים ושטחה על הסוכה ליבשה א"ל רב אשי דלייה דלא לימרו קא מסככי בדבר המקבל טומאה (א"ל) הא קא חזו ליה דרטיבא א"ל לכי יבשה קאמינא לך.

מנסיא.

יהודה בר מנסיא ברכות י..

ר' שמעון בן מנסיא (תנא) חגיגה ט. במשנה.

ר' מנסיא בר בריה דר' מוסיא.

נזכר יומא ד: (לגרסת השאלתות ואתהגן) אמר בשם דר' מנסיא רבה. ובמד' תהלים א"ר מנסיא עצה שיש בה דבר ה' היא תקום.

מנשה.

נזכר מגילה פ"ב סה"ב מנשה הוה יתיב קומי ר' זעירא ואינמנם א"ל חזור בך דלא כוונית.

רב מנשה.

היה תלמיד רב יהודה כע"ז כו. שרב מנשה אזל לבי תורתא פגעו ביה גנבי א"ל לאן קאזלת א"ל לפומבדיתא, כי מטא לבי תורתא פריש א"ל תלמידא דיהודה רמאי את? א"ל ידעתיתו ליה ושמתם. וכן מצינו אותו ביחד עם רבה ורב יוסף בעירובין קד. עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא — א"ל רבה וכו'.

ובשבת קנו. אמר רב מנשה [כצ"ל בחולין ד. תוד"ה מכנים] חדא מקמי חדא — רב יוסף אמר אפילו וכו'.

ונזכר יבמות כה: אמר גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה.

ובחולין יש לנו ממנו שלשה הלכות

סימן

(סימן מכנים, איזמל בזכרים), שם ד. מתריץ במכניסן תחת כנפיו, ושם לא. אמר באיזמל שאין לו קרנים, א"ל רב אחא בריה דרב אויא (וצ"ל רב עויא כי רב אחא בר אויא היה בזמן רב אשי) לרב מנשה מחטא מאי וכו', ושם נא. אמר הני דכרי דגנבי גנבי אין הוששין משום ריסוק אברים.

ובשבת עד: אמר רב מנשה האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן, ונזכר שם אחר ר"פ. ויותר נוח גרסת דק"ס אמר רב אשי, וכן הוא בדפוס שונציני.

תנא דבי מנשה. ערך רב מנשיא מדויל.

רב מנשה בר זביד.

תלמיד רב כדמצינו תמיד א"ר מנשה בר זביד אמר רב שבועות מה:, מנחות קח:.

ואח"כ ישב לפני ר"ה כיבמות יט:.

מנשי מבירי דנרש. רב גידל בריה יומא פא:.

רב מנשיא בר אילת. ערך רב מנשיא בר עות.

מנשיא.

רב גידל בר מנשיא מו"ק כד..
רב יהודה בר מנשיא מגילה יד..
יוסי בר מנשיא מגילה פ"ב ה"ו.
עולא בר מנשיא גיטין עט..

רב מנשיא בר גדא.

זכה עוד לקבל מר"ה כסוכה יג: ר' אבא אר"ה — ורב מנשיא בר גדא אר"ה.

ובמנחות יז. יתיב רב מנשיא בר גדא קמיה דאביי וקאמר משמיה דרב חסדא — א"ל אביי עני מרי (האם רב חסדא אמרה) משמיה דרב א"ל אין.

ושם פט: מתקיף על דברי ר' יוחנן — אלא אמר אביי.

ונזכר הוריות יב. שמפרש מאי כמין כי כמין כ"ף יוני.

ובכריתות כז. בעי בכונוס חומשין מהו שיתכפר.

פרגסתו מצינו שהיה מקבל בהמות לגדל כב"מ סט. שאמרו רב מנשיא בר גדא שקל מחצה שלו וחצי מחצה בשל חבירו, אתא לקמיה דאביי א"ל מאן פלג לך וכו'.

רב מנשיא בר יעקב.

נזכר ב"מ כו. אר"ל משום בר קפרא — אלא אמר רב מנשיא בר יעקב — ר"נ אמר רבה בר אבוה וכו'. ובמנחות לב. א"ר מנשיא בר יעקב ואמרי לה אמר רב שמואל בר יעקב, וקאי אדברי רב חננאל אמר רב, ולפי זה היה לערך בדור ר"נ.

רב מנשה בר ירמיה.

בפסחים סח., נזיר סה: מנשה בר ירמיה אמר רב, וב"ב קמז. רב מנשיא בר ירמיה אמר מהכא — רמי בר יחזקאל אמר מהכא. ומזה אנו רואין שהיה תלמידו דרב.

ובאור זרוע ח"ב ספ"ד מביא חנן בר אימי אמר קומי רב יהודה בשם מנשה בר ירמיה, והוא מירושלמי שבת פ"ו ה"ה אך שם נפל ט"ס, שאמרו שם אנן בר' אימא אמר קומי רבי יהודה מנשיא בר מנשה ירמיה ובלבד וכו', וצ"ל כדמובא באור זרוע והוא רב מנשיא בר ירמיה תלמידו דרב.

רב מנשיא בר' ירמיה מדיפתא
(או מגיפתי).

אביו ר' ירמיה מדיפתא היה בזמן רב פפא כמבואר בערכו.

ונזכר עירובין סה. שאמרו רב מנשיא ב"ר ירמיה מדיפתא ור' אבא בר שומני הוו קא מיפטרי מהדדי אמעברתא דנהר יופטו, אמרי, כל חד מינן לימא מלתא דלא שמיע לחבריה דאמר מרי בריה דר"ה בריה דר' ירמיה בר אבא [וכן

צ"ל

צ"ל בברכות לא.] לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה — פתח אידך ואמר המחזיק בנכסי הגר — יקח בהן ס"ת. ומזה משמע בבירור שהיה אמורא מאוחר ולא תלמידו דרב. ומה שאמר אח"כ רב ששת אפילו בעל בנכסי אשתו ורבא ור"פ ור"נ בר יצחק, הוא מסידור הש"ס, ודלא כמשפחות סופרים בערך ר' אבא בר שומני.

מנשיא בר מנחם.

בשבת קמד: אמרו דתניא — ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים, אר"נ הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם, א"ל רבא אטו מנשיא בר מנחם תנא הוא? — אטו מנשיא בר מנחם הוה רובא דעלמא?

וביוחסין כתב שהיה בזמן רב ובצדק תפשו בסה"ד מנין לו זה. וביוחסין השלם איתא שהיה בזמן רבי, אבל מנין לו זה? ונראה שהיה כתוב ביוחסין בזמן רב"י והוא ר"ת רב' יהודה והוציא זה משבת שם שאמרו אשכחן ר' יהודה דמודי לרבנן — רבנן דמודי לר' יהודה מנ"ל דתניא — ושל בית מנשיא בר מנחם — ש"מ רבנן היא ש"מ של בית מנחם היו וכו', ומזה הוציא היוחסין שהיה בימי ר' יהודה.

מנשיא בר מנשה. ערך מנשה בר ירמיה.

רב מנשה בר עות.

(וביוחסין בר עזת ובדק"ס בר אילת).

נזכר סנהדרין יט. אמר שאילתית את ר' יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל, א"כ היה בזמן רבי בבבל.

רב מנשיא בריה דרבא.

נזכר ביצה ל: וגרסת הב"ח רב מנשיא אמר שמואל וכן הוא בדפוס ווינציא.

רב מנשה בר שגובלי.

בעירובין כט. גורסק בר דרי משמיה דרב מנשיא בר שגובלי משמיה דרב, ורב יוסף אמר שרי ליה מריה.

רב מנשיא בר תחליפא.

בברכות מז: יסופר. שרמי בר חמא לא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתנא ספרא וספרי ומכלתא, כי נח נפשיה דרמי בר חמא אמר רבא לא נח נפשיה אלא דלא אזמין את רב מנשיא בר תחליפא — ואמרו שם שהיה משמש לרבנן, לישנא אחרינא דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגרים להו. והאמת כן הוא כדמצינו ברכות מט:, ופסחים ו: שאמר משמיה דרב. וביומא עח. א"ר מנשיא בר תחליפא אמר רב עמרם ארבב"ח וכו'.

רב מנשיא מדויל.

לא נזכר בשם זה בשום מקום בהלכה או באגדה, אך הוא זכה לבן גדול הדור בימי שמואל ורב יהודה בשם רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל. וקרוב לומר שגם הוא היה תלמיד שמואל ונזכר בשם סתם רב מנשיא בשבת קלט. כשנפטר לוי א"ל שמואל לרב מנשיא אי חכימת שלח להו. ובתענית לה: רב מנשיא אמר שמואל, וביצה ל: חולק על רב יהודה אמר שמואל.

ואולי הוא מה שמצינו שבת נב. עמ: קמה. (וכן צ"ל בבכורות עו.) תנא דבי מנשיא, או תנא דבי מנשה בעירובין צה: צו:, יומא עז:, סנהדרין נו:, והוא קיבץ וסידר ברייתות,

מסיא.

נזכר יומא ד: ר' מוסיא בר בריה דר' מסיא, ועיין ערך מנסיא.

מספרתא. ר' יהודה בריה סנהדרין מד..

מעדיה. (מעדיה, נחמיה פ"יב-ה).

רבי [יהודה] בן מעדיה דמאי פ"ב ה"א.

מערבא

מערבא.

בברכות נה. רב תחליפא בר מערבא, ולא שאביו נקרא כן, אך יען שהיה בר א"י, בעירובין נד: כתובות ה. שיספר מעשיות שהיה במערבא (וקראו א"י מערבא יען שהיא למערבו של בבל).

וכן מצינו ר' יהודה בר מערבא בסוטה מא:, ונמצא בכל הש"ס הלשון במערבא אמרי כידוע.

מפשאה.

בנדרים י: תני מפשאה ופירש"י והרא"ש שהוא שם חכם. ובפי' הרא"ש שם תני רב יוסף מפשאה, והוא ט"ס ונשתרבב משורה שלפניה שאמרו לעיל תני רב יוסף.

מר.

בסה"ד מביא בשם ש"ל שכ"מ שמצינו בתלמיד והאמר מר הוא רב, וכונתו לשל"ה חלק תורה שבע"פ אות וי"ו.

ובמדרש תהלים פ"ליה א"ר אבא לכך היו אומרים אמר מר שהן קוראין להקב"ה דהוא מריה דעלמא והוא מאיר להם מעותיהם.

מר.

בחולין קה. אמר אביי אמר לי מר כן מביא בסה"ד, וחשב שהוא שם אמורא, אבל שגגה גדולה היא שהכונה על רבה שהיה רבו דאביי וגדל בביתו ולכן קראו תמיד בשם „מר" גם שלא בפניו כשבת כב. כג. לה., עירובין מה. סח. פט., פסחים קא., סוכה כו:, ביצה כח: לו:, מגילה ז:, גיטין נט:, ב"ק ז:, ב"מ קז., ב"ב ח. סב: קע., שבועות כח:, מנחות לג:, וכן קרא לרב יוסף מר שלא בפניו בעירובין ס., וזה ברור.

מר אחא.

נזכר ב"ק קיב. רבינא שהא למר אחא (ופרש"י זה שמו) תריסר ירחי שתא. ואין ידוע אם היה צורבא מרבנן.

מר בר רב אדא.

בשבת קמ. רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דליבא אתא לקמיה דמר עוקבא — אזל שאיל בי מדרשא אמרו לו תנא דבי רב אדא ואמרי לה תני דבי מר בר רב אדא וכו'. ולהיוחסין היה הגרסא בר רב אדא בר אהבה, והיא גרסא נכונה מאוד כי אמרו שם א"ל רב חייא בו' אבין — שאילתיה לרב אדא בר אהבה. וסתם רב אדא לא היה בדורם אך רב אדא בר אהבה.

מר בר רב אידאי.

נזכר חולין סג. א"ל רב אדא בר שימי למר בר רב אידאי וכו'. וגרסת דק"ס מר בר אידי, ולגרסתו נזכר יבמות קו: מתקיף לה מר בר אידי ומקשה על מר זוטרא.

מר בריה דרב אחא בריה דרבא.

במו"ק יא: יסופר שהוא ומריון בר רבין הוה להו ההוא גמלא דתורא בהדי הדדי, איתרע ביה (במר בריה דרב אחא) מלתא ופסקיה לגמליה, אמר רב אשי גברא רבה כמר בריה דר"א עביד הכי.

מר בר אמימר.

קבל מאביו ואח"כ ישב עם רב אשי ועזרו בסידור הש"ס כפסחים עד: אמר לרב אשי אבא מגמע ליה גמועי. ובסוכה לב: אמר אבא להוא הדס שוטה קרי ליה. ושם מא: אמר אבא צלויי קא מצלי, וב"מ סח. אמר אבא עביד הכי, וב"ב קעד. הכי אמר אבא, ובכתובות מג: אמר לרב אשי הכי אמרי נהרדעא, ובשבת מה: אמר משמיה דרבא.

מר בר רב אשי.

בשם זה נזכר בכל הש"ס ואף כשהיה חותם חתם בשם טביומי כב"ב יב: ואולי היה זה שמו העצמי.

הוא קבל תורתו מאביו כקידושין לא: מר בר רב אשי כי הוה דריש בפירקא

איהו

איהו אמר „אבא מרי" ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי. ובחולין עו: אמר הוה קאימנא קמיה דאבא ואייתי לקמיה עופא וכו'. ובעירובין קב: אמר הוה קאימנא קמיה דרבא וצ"ל קמיה דאבא כגרסת התוס'. ובסוטה לח: אמר אבא מר בר רב אשי צ"ל אמר מר בר"א הכי אמר אבא. ובחולין צח. א"ל אבוה לאו אמינא לך לא תזלזל בשיעורא דרבנן. ושם צז: כשבא רבינא (האחרון) ורב אחא בר רב לקמיה אמר להם פסק הדין בשם אביו.

ואביו זכה להכניסו לחופה ככתובות ח. רב אסי (הוא חבירו דרב אשי) איקלע לבי רב אשי בהלולא דמר בריה, וברכות כו. מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ס"ת וכו'.

וכשנפטר אביו בשנת תשלח ועל כסאו ישב מרימר, ישב מר בר רב אשי לפניו וכל דבר הקשה הביאו אליו כברכות מה: יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכי רפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה — אתו לקמיה דמרימר א"ל ידי ברכה יצאתם וכו'.

וכן קבל מרב מרדכי כגיטין נט. שחולק עם רב יימר אפכוהו ושדרוהו לקמיה דרב מרדכי א"ל זילו אמרו לבר מר (הוא רב אשי) לאו הכי הוה עובדא כי הוה קאי מר חד כרעיה אארעא וכו'.

וכן שקיל וטרי עם רבינא כפסחים כה: שאשכח לרבינא דשייף לה לברתיה בגוהרקי דערלה א"ל אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה, א"ל האי אישתא צימרתא נמי כשעת הסכנה דמיא, ולפי הלשון שא"ל רבינא בדרך פסק אנו רואין שהוא רבינא חבירו דרב אשי,

אבל מה שמצינו גיטין ז. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דהוה גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסר המצנפת — א"ל דומיא דכה"ג, וכן ברכות לו. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין א"ל מאי דעתך כר"ע דמיקל ולעביד מר כב"ש וכו', ובמנחות לז: רבינא הוה קאזיל אבתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא איפסק קרנא דחוטיה ולא א"ל ולא מידי כי מטא לביתיה א"ל מהתם איפסיק א"ל מר בר רב אשי אי אמרת לי מהתם שדיתיה, זה רבינא הוא רבינא האחרון שהיה צעיר ממר בר"א, והוא היה דיין בסורא אחר רב אשי אך האריך ימים רבים גם אחר מר בר ר"א. וזה שמצינו כתובות סט. רבינא אגביה לברתיה דרב אשי ממר בריה דרב אשי, וזה היה אחר פטירת רב אשי וידוע שרבינא נפטר עוד קודם רב אשי, ולכן בע"כ הוא רבינא האחרון.

ומה שמצינו סנהדרין עז: א"ל מר בר רב אשי לרב פפא, הוא ט"הד וצ"ל רב שימי בר אשי כגרסת דק"ס. וכן בחולין קח. שהקשה רב יימר בר שלמיה לאביי, ואביי השיבו הא אמר מר בר רב אשי הוא ט"ס תיבת „הא אמר" ואביי לא השיבו כלום, ואך הגמרא מביא תירוץ מר בר רב אשי לבסוף.

ומיום שנפטר אביו רב אשי בשנת תשלח בסורא ומלך אחריו מרימר עד תשמג, ורב אידי בר אבין עד תשס"ג, ורב נחמן בר ר"ה עד תשסו בכל השנים הללו אף שבל"ס הרביץ תורה במקומו אבל לא התערב בעניני הריש מתיבתא ואך כשנפטר רב נחמן בר"ה והוצרכו למנות ריש מתיבתא יסופר ב"ב יד: שמר בר רב אשי הוה קאי ברסתקא דמחוזא שמעיה לההוא שוטה דקאמר ריש מתיבתא דסליק במתא מחסיא טביומי חתים, אמר, מאן חתים טביומי ברבנן אנא, ש"מ לדידי קיימא לי שעתא קם

אתא

אתא, אדאתא אימנו רבנן לאותביה לרב אחא מדיפתא (חבירו) כיון דשמעי דקאתי שדור זוגא דרבנן לגביה לאמלוכיה ביה עכביה, הדור שדור זוגא דרבנן אחרינא עכביה גביה עד דמלו בי עשרה, כיון דמלו בי עשרה פתח הוא ותנא ודרש, וזה אחר משך שמונה ועשרים שנה זכה לישב על כסא אביו עד שנת תשעט שלש עשרה שנה, והוא בצירוף כל חכמי דורו התעסקו בשכלול הש"ס שסידר רב אשי אביו ולא גמרו.

מאמריו והלכותיו מפוזרין על פני כל הש"ס ומהן כתובות יט: שפסק אמנה היו דברינו אין נאמנין, מודעא היו דברינו נאמנים.

ובחולין יח: אמר פגע בחיטי כשרה.

ושם נח: ההוא גובתא דהוה מעברא — סבר מר בר רב אשי לאכשורה א"ל רב הושעיא אטו וכו'. והוא ט"ס וצ"ל א"ל רב שייא כגרסת דק"ס.

ושם עו: אמר כיון דזוגי וכו', (ופירש"י שם דקימ"ל כמר בר רב אשי בכל דוכתא בר מתרתי מכתב אודיתא בסנהדרין כט: ומיפך שבועה שבועות מא.).

והנה מלבד גדולתו בתורה מצינו חביבותיה לת"ח גדלה מאוד עד שאמר שבת קיט. שהוא פסול לצורבא מרבנן לדינא מ"ט דחביב עלי כגופאי ואין אדם רואה חובה לנפשיה.

והוא היה המוהל דמתא מחסיא כיבמות עה: ההוא עובדא דהוה במתא מחסיא שפייה מר בר"א בקולמוס ואכשריה.

ובחולין קה: תספר עליו האגדה שהנהו שקולאי דרו חביתא של יין ובעו לנוח אותבוה תחת מרזיבא ושם היו מזיקין ושברו את החביות, אתו לקמיה, והוא שמתי אותם בשיפורי אתו לקמיה וספרו לו שלכך שברו החביות יען שהניחו על אזנו של המזיק, אך מר בר"א פסק שצריכין לשלם וכן עשו.

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ד יסופר שבימיו היה יזגדר מלך פרס וגזר גזירות רעות על ישראל ובעו רחמי ובלעיה תנינא על משכבו ובטל השמדא.

ממקראיו הפרטים מצינו שהיה עשיר כגיטין ז. שגדל כלילא לבתו, ובקידושין ח. שקנה סודר מאמו דרבה מקובי שוי עשרה ביג'.

ולא מצינו בשום מקום אם היו לו בנים חוץ מבתו, וגם חמותו נזכרה בכורות מד:.

וכפי הנראה הגיע לזקנה גדולה כי חי אחר אביו מ"ב שנה, ועל כסאו ישב רבה תוספאה.

ומה שכתב בסה"ד ששני מר בר רב אשי היו הוא שגגה ואך אחד היה.

מר בר המדורי. ערך בר המדורי.

מר בר חייא.

בחולין מה: אמימר משמיה דר"נ ג' קני הוו — מר בר חייא מתני איפכא, ומזה הוציא היוחסין שהיה בזמן אמימר. וכן נזכר ב"ב קסה: אמר הכי שלחו ליה מתם לר' ירמיה.

מר בריה דרב יוסף.

היה תלמידו דרבא שאמר תמיד בשמו כשבת מה:, ביצה כז:, גיטין עב:, ב"מ סז., ב"ב קמב:, בכורות ד. מז., ובשבת קטז. ששאלו לרבא מ"ט לא אתית לבי אבידן — וא"ל שקשה לו הדרך, ומר בריה דרב יוסף אמר אנא מינייהו אנא (מכירי הם) ולא מיסתפינא מינייהו, זימנא חדא אזיל בעו לסכוניה.

והיה הריש בעירו בזמן רב אשי כחולין מח: ההיא מחטא דאישתכח בכבדא סבר מר בריה דרב יוסף למיטרפא א"ל רב אשי אילו משתכח בבשרא כה"ג הוה טריף מר?

מר בר ישמעאל.

כן מובא ביוחסין שמתקיף על ר"נ

בפ' תפלת השחר. ובסה"ד כתב לא מצאתי. וידידי הרב הגאון בעל נחל עדן ישער שבברכות כט. מתקיף רבה בר שמואל על ר"נ והיתה גרסת היוחסין מר בר ישמעאל.

מר בריה דרב סמא בר רב אשי.

בן מובא ביוחסין, וכונתו לכתובות סט. ובגמרות שלנו איתא אך בריה דרב סמא בר"א.

מר בר פופידתא מפומבדיתא.

בעירובין ס. כששלח רב יוסף לאביי לתקן עירובין לבני קקונאי — אמר אביי דההוא בי תיבנא דה"ל למר בר פופידתא מפומבדיתא ושויה שיור לפומבדיתא, ומשמע מזה שהיה צורבא מרבנן בזמן אביי.

אבא מר בריה דרב פפא. ערך אבא.

מר בריה דרבנא (או דרבינא).

בלי שום ספק אביו רבינא אין זה רבינא חבירו דרב אשי. וכבר בארנו בערכו שלא היה סתם רבינא קדמון חוץ מרבינא חבירו דרב אשי ורבינא האחרון, לכן נראה לי כי רבינא זה הוא ר' אבינא הנזכר חולין נ. א"ר אבינא אמר גניבא אמר רב, וכדי שלא נטעה ברבינא אחר קראוהו בשם ר' אבינא, רבנא או רבנאי כמבואר בערכו.

ואמו היתה אשה יקרה והשתדלה בכל בחה שבנה מר ילמוד תורה מתוך הרחבה בעירובין סה. שעשתה לו ז' מני לז' יומי שיהא נקי ודעתו צלולה.

הוא היה תלמידו דרב ששת ור"נ בברכות נח: מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דר"נ, ובשבת קח. בעי מר בריה דרבינא מר"נ (בן הוא גרסת ר"ח אך שם איתא בטעות בריה דרב, והיה כתוב בריה דרב' והוא ר"ת דרבינא או דרבנא). ושם פ: א"ל מר בריה דרבינא (ובדק"ס דרבנא) לבריה הכי אמר רב ששת — הכי אמר ר"נ.

וכן מצינו אותו עם רב יוסף כשבת לח: קמה: אמר רב יוסף — אמר מר בריה דרבינא אף אנן נמי תנינא.

ור' זירא (חבירו דרבא) היה חבירו כנזיר נ: שאר"ז אנא ומר בריה דרבינא תרגמינא (קושיית רבא), ובחולין סג: אמר מותיבנא תיובתא כלפי סנאיה דרבא (ושם משמע שהיה כחבר לרבא).

וכן רב נחומי בר זכריה היה חבירו כשבת קלו., כריתות טו..

ועל חתונתו היה רב המנונא זוטי כברכות לא. א"ל רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר וכו' (ובדק"ס גרס סתם רב המנונא והוא נכון מאוד שהוא רב המנונא ת"ח דרב חסדא ומכוון ממש לזמן מר בריה דרבינא).

והיה חסיד גדול כפסחים סח: אמרו מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופורים וערב יו"הכ.

ותפלתו היקרה נשאר לנו לפליטה שהיה אומר אחר תפלתו אלהי נצור לשוני מרע וכו'.

ור"נ בר יצחק אמר עליו ברכות לט:, שבת סא. וירא שמים יצא ידי שניהן ומנו מר בריה דרבינא (ובשבת סא. בריה דרבנא).

וברכות נד: יסופר עליו שפ"א אזל בפקתא דערבות וצחא למיא איתעביד ליה ניסא איברא ליה עינא דמיא ואישתי, ותו פ"א אזל ברסתקא במחוזא נפל עליה גמלא פריצא ונעשה נס ונשתברה הכותל ועל לגוה, ותמיד כשהיה בא לאותן המקומות בירך שעשה לי נס.

ושם נז: יסופר כשהיה מטי לבבל (מקום שהיה דר בו נבובדנצר) הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' וטאטאתיה וכו'.

ונזכר בהלכה פסחים קג., יבמות פו., קידושין

קידושין לט. מ., ובכולם בשם מר בריה דרבנא.

וברכות ד: כה:, פסחים לג. עז:, מנחות ה: בשם מר בריה דרבינא. וכן מצינו בשם שניות דמר בריה דרבנא כיבמות כא: שא"ל רב הלל לרב אשי לדידי חזי לי שניות מר בריה דרבנא אך רב אשי א"ל מר בריה דרבנא מי חתים עליה?

האומרים בשמו מצינו אך רב כהנא (רבו דרב אשי) שאל ממנו כשבת סג. (ובדק"ס שם רבנא).

וזכה לבן שמסר לו תורתו כשבת פ:, סנהדרין קי: מר בריה דרבינא מתני לבריה. וברכות ל: כשעבד הלולא לבריה חזי לרבנן דקא בדחי טובא אייתי כסא דמוקרא בת ד' מאה זוזי ושבר לפניהם. ומזה אנו רואין שהיה עשיר מופלג.

ומצינו שבת צד: ר' יוחנן אחוה דמר בריה דרבנא.

מר הונא בריה דרב נחמיה. ערך הונא מר בריה דר"נ.

מר יוחני. ערך יוחני.

מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא.

דעת התוס' ב"ב ז: ד"ה מר ינוקא שהוא היה הבן שנולד בינקותו דרב חסדא, ומר קשישא שנולד לזקנותו דר"ח. וקשה מאוד להבין דבריהם הלא ידוע מאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שרב חסדא נפטר תר"ך לשטרות, ור"ב אשי נפטר תשלח לשטרות היינו קי"ח שנה אחר רב חסדא, ואם מר ינוקא נולד בינקותיה דר"ח איך יהיה בישיבת רב אשי שהוא קרוב לשתי מאות שנה? שרב חסדא חי צב שנה. ורש"י פירש בכתובות פט: שני בנים היו לרב חסדא ושם שניהן שוה (בשם מר) אלא שהגדול קורין לו מר קשישא ולצעיר מר ינוקא. וכפי שמצינו תמיד נזכר מר ינוקא ברישא משמע כדעת התוס' שמר ינוקא היה הגדול.

ואם היה אפשר לומר שזה רב חסדא אינו ר"ח חבירו דרב ששת לא היה קשה מידי, אך יען שלא מצינו שהיה סתם רב חסדא אחר, לכן נראה לי שבאמת היו בני רב חסדא הנודע אך נולדו קרוב לפטירת רב חסדא והראשון נקרא בשם ינוקא והשני בשם קשישא, ולכן לא מצינו בשום מקום שידברו עם אביהם או שיאמרו הלכה בשמו, וזה יען שלא זכו להכירו מעולם.

וידוע שרב אשי מלך קרוב לששים שנה, א"כ אפשר ואפשר שישבו לפני רב אשי בראשית ימי מלכותו היינו בשנת תרפב ואז היו אך למעלה מששים מעט ורב אשי אף שהיה צעיר הרבה מהן אבל יען שהוא היה הריש ומאור הגולה לכן ישבו כל זקני חכמי הדור לפניו, אבל לא ישבו מר ינוקא ומ"ק לפניו כתלמידים, וכדמצינו פסחים קז. א"ל מר ינוקא ומ"ק בדר"ח לרב אשי זימנא חדא איקלע אמימר (ס"א רבין) לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתינא ליה שיכרא ולא אבדיל. וב"מ סו: אמרי לרב אשי הכי אמרי נהרדעאי משמיה דר"נ, וב"ב ז: אמריה ליה, נהרדעא לטעמייהו.

וכפי הנראה נפטר מר ינוקא קודם מר קשישא ולכן מצינו כמה פעמים אך את מר קשישא עם רב אשי כשבת קיד: א"ל מר קשישא בריה דר"ח לרב אשי מי אמרינן כהנים זריזין הן ובסוכה ה. אמר לרב אשי מי סברת גברא באמתא יתיב וכו'. ובתענית כח: אמר לרב אשי מ"ש הלל דדחי — א"ל השתא — א"ל הכי קאמינא לך — א"ל רב אשי איכא ר' יוסי דקאי כוותך.

וביבמות קטו: אמר לרב אשי ומי

חיישינן

חיישינן שמא פינן והתנן — א"ל רבינא לרב אשי ולא חיישינן שמא פינן וכו'. ובכתובות פט: הקשה לרב אשי אלמנה מן האירוסין מנלן דאית לה כתובה ורב אשי לא השיב לו כלום.

ובגיטין נ:, נדרים כד., ב"ב סד., ע"ז עא: אמר לרב אשי ת"ש.

ובגיטין פז., ב"ק צו: אמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דר' יוחנן.

וב"ב לח. אמר לרב אשי ואי כורכמא דרישקא זבין ליה מאי ה"ל למעבד, וקאי על דברי רבא.

ובסנהדרין מה: אמר לרב אשי ומי לא בעינן קרא וכו'.

מכל אלו המקומות אנו רואין בבירור דשקיל וטרי עם רב אשי כחבר וגדול הדור.

ואי אפשר לומר כדעת סה"ד שהוא רב אשי הקדמון (מי שלא היה מעולם) כי בב"ב לח. קאי אדברי רבא, וביבמות קטז: עם רבינא ורב אשי. ומה שהקשה בסה"ד מסוכה ח. שהקשה שם רב אסי לרב אשי אין זה אפילו ריח קושיא כי הוא רב אסי שהיה בימי רב אשי כמבואר בערכו.

ומה שמצינו מנחות קט: א"ל מר קשישא בריה דר"ח לאביי הוא ט"ס וצ"ל כגרסת שיטה מקובצת שצ"ל לרב אשי.

ומה שמצינו חולין יח: אמימר בר מר ינוקא אינו בר מר ינוקא בן ר"ח אך כדמובא בראב"ד בספר הקבלה שהוא בר מר ינוקא בר מר זוטרא וכמבואר בערכו.

מר קשישא בריה דרבא.

נזכר שבת צה. שאשכח לרב אשי דקא מצער מהבלא א"ל לא סבר לה מר וכו'. ושם צו. מר קשישא בריה דרבה מסיים בה משמיה דר' אליעזר (צ"ל אלעזר), ובדפוסים ישנים איתא בב' המקומות בריה דרב', והמעתיקים כתבו באחד רבא ובשני רבה.

מר ממשכי.

במנחות מג. שהביא תכלת בשני דרב אחאי (ופירש"י שמו היה מר ממקום משכא, וכן הוא קידושין עב. כרך מושכי).

רב מרדכי א).

מצינו שבת צט: בעא מיניה רב מרדכי מרבא (וצ"ל מרבה כגרסת דק"ס) — א"ל מתניתין היא. אתא שייליה לרב יוסף — לאביי א"ל מתניתין היא, אמר להו כולכו ברוקא דהדדי תפיתו, אמרו לו ואת לא תסברא והתנן — א"ל (רב מרדכי) דלמא מתניתין וכו'.

והנה מכל הלשון הזה נראה בבירור שאין זה מלשון תלמיד צעיר עם רבותיו הזקנים אך כמעט מחבר לחבר, א"כ אי אפשר לומר שהוא רב מרדכי שהיה תלמידו דרב אשי כגיטין נט..

וכן מצינו אותו שבת נ: א"ל רב מרדכי לרבא מתיב רב קטינא. וזה רב מרדכי היה באמת חברם של אביי ורבא, אבל

רב מרדכי ב).

היה תלמידו דאבימי מהגרוניא תלמיד רבא ואח"כ ישב בישיבת רב אשי ועזרו בסידור הש"ס, והיה נכנע תחתיו, וכדמצינו א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא ככתובות קט:, ב"מ עז: צז., ב"ב קעד:, מכות יג:. וכן אמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא כב"ק צ., ב"מ פ.,

ומצינו חולין קטז. שאמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דר"ל. וביבמות סד: אמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרב הונא. ובגיטין פט: אמר לרב אשי הוה עובדא וכו'.

מקומו היה בהגרוניא כסוטה מו: רב מרדכי אלויה לרב אשי, מהגרוניא ועד

בי

בי כיפי (וכדאמר שם רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא, וידוע שר"ב היה שם הריש).

ובברכות לא. איתא רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא וכו' והוא ט"ס וצ"ל לרב אשי, וכן גרס רש"י בגיטין נט. וביצה ו..

והנה אף שמקומו הקבוע היה בהגרוניא אבל היה הולך תמיד לישיבת רב אשי.

וכן מצינו שבת נ: שהיה ביחד עם אמימר ומר זוטרא ורב אשי וקרא למר זוטרא מר. וביצה ו. עם רבינא ורב אשי וקרא לרב אשי מר.

והוא האריך ימים אחר רב אשי כגיטין נט. שנחלקו רב יימר ומר בר רב אשי, אפכוהו ושדרוה לקמיה דרב מרדכי (שהיה אז זקן הדור) א"ל זילו אמרו לבן מר (לבן רב אשי) לאו הכי הוה עובדא כי הוה קאי מר (רב אשי) חד ברעיה. ובל"ס היה זה אחרי פטירת רב אשי, כי אם היה רב אשי עוד בחיים היו שולחין אליו.

ובסה"ד ערבב שני רב מרדכי ביחד, והצדק עם היוחסין.

מרי.

רבה מר מרי ברכות מב :.

ר' תנחום בר מרי כתובות פ"ח ה"י.

אבא מרי. ערך אבא.

רב מרי א).

היה תלמידו דר' יוחנן כדמצינו אמר רב מרי א"ר יוחנן.

ובל"ס היה בבלי ולכן נקרא תמיד בשם רב מרי, אך עלה לא"י ושם למד לפני ר' יוחנן, וכן משמע גיטין לד: א"ל ר' אבא (שהיה בר א"י) לרב אשי רבי מרי ור' אלעזר קיימי כוותך.

ובימי רב יוסף היה כבר גדול הדור כב"ב כג. שהקשה אביי לרב יוסף והאמר רב מרי, ובשבת קנב: אר"נ ולאו אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא, ובמגילה י. א"ר יצחק שמעתי — א"ל אמרת? א"ל לא, אמר רבא (רבה, דק"ס) האלהים אמרה וגמירנא לה מיניה ומ"ט קא הדר ביה משום קושיא דרב מרי. ובפסחים מז, מתיב רב מרי (על רב חסדא ורבה).

רב מרי ב).

תלמידו דרבא כקידושין לב: שרבא משקי בי הלולא דבריה ודל כסא לר"פ ולר"ה בריה דר"י וקמו מקמיה, ולרב מרי ורב פנחס בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה, איקפד רבא ואמר הני רבנן והני לאו רבנן, (אך יש גורסין שם רב מרי ורב פנחס בני דר"ח).

והיה חבירו דרב זביד (תלמיד רבא) חולק עמו כב"ב צו. קלד:, סוטה מ., ומצינו חולין קיז. א"ל רב מרי לרב זביד — א"ל עליך אמר קרא וכו'.

וברכות כה. שאל מר"פ, ור"פ השיבו בדרך שחוק שער שער.

ומצינו זבחים כט: שרב אשי הקשה לו ומשמע שם שהיה כמו רבו דרב אשי.

וכן נזכר ב"ק לט: מתרץ דברי אביי. וביבמות פ. מתיב על דברי רב יוסף, וכתובות לג: מתקיף אתירוצי דר' יעקב מנהר פקוד.

ובשבת קנה: קאמר המליצה משח אודניה (דכלב) וחוטרא אבתריה.

רב מרי בר אבוה. א"ר יצחק פסחים פג., חולין קכה..

רב מרי בר איסור גיורא ואמו רחל בת שמואל.

בדבר האמורא הזה נפלה ערבוביא גדולה וכבר האריך בסה"ד בטוב טעם ודעת, ואנחנו לרגל מלאכתנו נבאר שאך אחד היה.

הנה המקור ששני רב מרי בר רחל הוו הוא מפורש שבת קנד. שאמרו שם

רבא אחוה דרב מרי בר רחל ואמרי לה אבוה דרב מרי בר רחל. ללישנא בתרא קשיא הא דרב (וביבמות מה: גרס דרבא) אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסיה דבבל, (א"כ אנו רואין שאביו היה גר) ומשני דלמא תרי מרי בר רחל הוו, ופירש"י שם שלא גרסינן מן ואמריה לה אבוה — עד ודלמא תרי ר"מ בר רחל הוו, וכן האריכו שם בתוס' שלא גרסינן ליה ופי' הוא שנכתב בספרים. וכן ליתא בדק"ס, ובתוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי שרב מרי ברה דבת שמואל אחר הוה (ואינו בן איסור גיורא) אבל דעת רש"י ברכות טז. ד"ה בריה, דבת שמואל שנישבית (ככתובות כג.) היא היתה אשת איסור שנתגייר, ורב מרי בריה היה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה. וכן פירש"י ב"מ עג:.

וקשה מאוד להבין דבריו הקדושים הלא מפורש בכתובות כג. כשנשבו בנות שמואל היה אז גם אבוה דשמואל קיים שיסופר שם הני שבוייתא דאתיין לנהרדעא אותיב אבוה דשמואל נטורי בהדייהו א"ל שמואל — א"ל אלו בנתך הויין מי הוית מזלזל בהו — הואי כשגגה — ואישתביין בנתיה דמר שמואל ואסקינהו לא"י — ועיילי לבי מדרשא דר' חנינא וכו', ומזה אנו רואין בבירור שזה היה עוד בחיי ר' חנינא שזה היה עוד קודם שמלך ר' יוחנן ושנים הרבה קודם שנפטרו רב ושמואל. ואם נאמר שאיסור נשא אחת מבנות שמואל שנשבו א"כ איך יהיה איסור בימי רבא, ולדעת התוס' שבת קנד. שרב מרי בריה היה קטן בימי רבא.

וכר מן דין הלא מפורש בירושלמי כתובות פ"ב ה"ו כשבאו בנות שמואל לפני ר' חנינא א"ל לרב שמן בר אבא שישא אחת מהן וכן עשה ומתה היא ונשא אחותה ומתה גם היא, וא"כ איך נשא אותה איסור?.

אך האמת יורה דרכו ששני מעשיות היו, שתי בנות שמואל נשבו עוד בחיי אבוה דשמואל, אבל זה היה מעשה אחרת, שכבר אחרי פטירת שמואל אירע שנשאת בת שמואל לגוי אחד בשם שמואל ואין ידוע לנו האיך היה המעשה שנשאת לנכרי, ובל"ס קשה לומר שנשאת לו ברצונה. וקרוב מאוד לומר יען שאחרי פטירת שמואל נחרבה העיר נהרדעא כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב שבשנת תקע לשטרות (שש שנים אחר פטירת שמואל) בא פפא בר נצר ואחרבה, והיתה אז שעת חירום ובא הנכרי וחטף את בת שמואל שנשארה יתומה ונשאה בגיותו והיא השתדלה אח"כ שיתגייר, ונולד להם מרי שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו היתה בקדושה, ובאמת היו אז עולי ימים כבני עשרים.

וכשמת רב יהודה בשנת תרי היה אז איסור במבחר שנותיו אך לערך כבן ששים, ורב מרי בריה היה אז עוד עול ימים שבל"ס עברו שנים הרבה עד שנולד רב מרי ואיסור נתגייר, וזה שמצינו ב"מ לא: שאיסור ורב ספרא עבוד עיסקא בהדי הדדי — אתא לקמיה דר"נ (כן היא גרסת התוס' ב"ב מ. ד"ה קודם).

וכבר בארנו בערך רבא שבפטירת רב יהודה היה אז רבא כבר כבן עשרים, והנה אף אם נאמר שאיסור חי אך שבעים שנה היה אז רבא כבן שלשים, ואפשר שהגיע איסור לגבורות ואז היה לרבא כבר ישיבה פרטית עם תלמידים רבים. וזה שמצינו ב"ב קמט. דאיסור גיורא הוה ליה יב' אלפי זוזי בי רבא ורב מרי בריה שהיתה הורתו שלא בקדושה — ואיסור חלה ונטה למות ורצה רבא לזכות בהמעות. ואמרו שם שרב מרי בריה בי רב הוה ופי' ביוחסין שרב מרי לא היה אז בבית אביו, ולמד כן שהפירוש „בי רב הוה" כלומר שהיה בבי"המד.

ובמחילה

ובמחילה מכבודו הלא מפורש שם בגמרא שהיה שם עם אביו שאמר רבא היאך יכול איסור לזכות הכסף לבנו רב מרי אי במעמד שלשתן (ופירש״י אני ואיסור ורב מרי) אי שלח לי לא אזילנא. אבל פשט הפשוט שרב מר בריה „בי רב הוה" שהיה ת״ח, וכן הוא בדק״ס הגרסא „ובר בי רב הוה".

והנה אף שאביו היה אדם נכבד אעפ״כ מייחס תמיד אותו ע״ש אמו בת שמואל יען שהיה ת״ח. וכבר הבאנו לעיל שרבא היה כבן עשרים בפטירת רב יהודה, ורב מרי היה אך זקן ממנו שנים אחדות, וזה שמצינו תענית כד: שיספר רב מרי ברה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא (כשרצה רב יהודה לשלוף מסנאיה) חזאי למלאכי וכו', והיה אז רב מרי באמת עול ימים. והיה כמו חבר לרבא וכדמצינו ב״מ עג: שקראו ז״לז מר, ואף יען שרבא היה מגדולי הדור לכן מצינו ברכות מז. שרמי לרבא, ובשבת קכד: שאל מרבא, ובחולין קיב: אתא לקמיה דרבא.

והיה גדול כ״כ בעיני רבא עד שיסופר יבמות מה: שרבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל יען שהיתה אמו מישראל, ובשבת קנד. הגרסא רב אכשריה, וכתב בסה״ד שהיה כתוב רב' והכונה רבא ונמחקה הקו ונשאר רב, וחכם עדיף מנביא כי כן הוא בדק״ס.

והיה באמת אדם גדול כדמצינו שאמר משמיה דאביי בב״ב סא:.

ומצינו ממנו הלכה שמוסיף על דברי ר״נ בב״מ קג: דאמר והוא דקני מיניה, ובשבת פח: בענין אגדה שמפרש דברי עולא.

ומדותיו היקרות מצינו ב״מ עג: רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא נכרי ביתא, הדר זבנא לרבא, נטר (רב מרי) יב' חודש שקל אגר ביתא אמטי ליה לרבא א״ל מה שלא הבאתי עד האידנא דסתם משכנתא שתא — א״ל רבא אי הוה ידענא דהוה ממושכן למר לא הוה זבינא ליה וכו'.

וכן היה עשיר גדול כי ירש מאביו הון רב כב״ב קמט., ובבכורות ג: יסופר שהיה מקנה אזני בהמותיו לעכ״ום כדי להפקיע אותן מדין בכורה ונענש ע״ז שמתו מקנהו, כי הקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה.

וזכה לאריכת ימים שחי אחר רבא וכדמצינו יבמות צב: שמסר לרב אשי מימרא דאמימר שהלכתא כותיה דשמואל, והיה לערך כבן שמונים כי כבר בארנו בערך רב אשי שגם הוא שימש לרבא.

וזכה להעמיד שני בנים גדולי ישראל בשם מר זוטרא ורב אדא סבא שהיו בימי רב אשי בקידושין סה:.

מרי בר איסק.

הוא היה בסורא, ועשיר גדול היה, וגברא אלמא הוה, כמפורש כתובות כז: וב״מ לט:. ואביו הלך למחוזא ונשא שם אשה והולידה לו בן, ואח״כ בא הבן לסורא ותבע חלק ירושתו ומרי בר איסק א״ל לא ידענא לך, אתו לקמיה דרב חסדא ופסק שצריך ליתן לו חלקו.

ובב״מ כב. יסופר שאמימר ומר זוטרא ורב אשי איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי אריסיה תמרי — אדהכי אתא מרי בר איסק אשכחינהו א״ל לאריסיה אמאי לא אייתית להו לרבנן מהנך שפירתא.

וכן נזכר יבמות כא: רב אשי אמר כגון כלתא דבי מרי בר איסק, ופי' שם בתוס' שתרי מרי בר איסק הוי, אבל אין אנו צריכין לזה, שאפשר שהמעשה היה בסוף ימי רב חסדא וכדמוכח שם שאביי היה אז כבר גדול הדור והקשה לרב חסדא, ורב חסדא נפטר תרך לשטרות. ומעשה השניה עם רב אשי היה

אז כשהיה עוד רב אשי אצל אמימר כתלמיד כמבואר בערכו, א"כ היה לפי הערך בין מעשה למעשה אך כארבעים או חמשים שנה ולכן אפשר שחד מרי בר איסק הוה.

רב מרי בריה דרב אשי.

נזכר ב"מ קנ. אבל בדק"ס ובראיש גרס אמר רב אשי והוא יותר נכון.

רב מרי בריה דרב ביזנא.

נזכר ביצה כח: ומשמע שם שהיה בזמן רב יוסף.

רב מרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא.

בברכות כו. אמר בשם ר' יוחנן, (ומזה הוציא היוחסין שהיה תלמידו).

ונזכר עירובין מה. אמר מרי בר רב הונא לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה. ובברכות לא. גרס מרי בר בריה דר"ה בריה דרי"בא והוא ט"ס וצ"ל בריה דר"ה וכן מחקו הגר"א.

מקומו היה בעיר ברנש כעירובין כא. שא"ל רב חסדא אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל — אמאי סמכיתו אבורגנין, הא אמר אבוה דאבוה (וצ"ל דאבוך) משמיה דרב וכו'.

רב מרי בר חמא.

נזכר ערכין כא. הקשה לרב חסדא, ואפשר שהיה כתוב בר"ח והכונה בר רב חסדא ונעשה מזה בר חמא.

רב מרי בריה דרב חסדא.

היה בזמן רבא (גיסו) בקידושין לב: שרבא משקה בי הלולא דבריה, ודל כסא לר"פ ולר"ה בריה דרב יהושע וקמו מקמיה, ולרב מרי ולרב פנחס בני (לחד גרסא) דר"ח ולא קמו מקמיה איקפד וכו'.

ובכתובות סא. הנהו תרתין חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי, דקדים ספי משתעי אליהו בהדי וכו'.

ר' מרי בר יעקב.

נזכר תנחומא חקת-כב. פדר"כ-לח:, פס' רבתי פ' פרה, ומדרש שמואל פ"יג-ח. ר' יודן אמר בשמו.

רב מרי בריה דרב כהנא.

היה בזמן רבא כב"א צא. אמר רבא, וע"ז אמר רב מרי בריה דר"כ זאת אומרת וכו'. ובזבחים נה. תני רבא בר רב חנן קמיה דרבא — א"ל רבא — אלא מדתני רב מרי בריה דר"כ — א"ל אביי וכו'.

והוא היה מרא דשמעתתא שנזכר תמיד בהלכה כביצה ז., סוטה ל:, ב"ק כג. בג: (וע"ז מתקיף מר זוטרא) שם מד: צט., בכורות יב. לג:.

מרי בר מר.

ביבמות עו: מצינו אמר רב מרי בר מר אמר מר עוקבא אמר שמואל, וב"ב צ. אמר מרי בר מר (כן הוא בדק"ס) פליגי בה רב ושמואל, ומזה הוציא היוחסין שהיה בזמן שמואל, ובאמת בימי רב חסדא היה כבר גדול הדור והיה כחבר דרב הסדא כעירובין כא. אמר רב חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ וכו'. וכן סנהדרין לח. א"ר חסדא דריש מרי בר מר מאי דכתיב וישקד ה' — צדקה עשה הק"בה וכו', ובגיטין פח. איתא המאמר הזה בטעות דרש מרימר יצ"ל מרי בר מר והמעתיק החסיר תיבת בר ותיבת מרי מר נתחברו ביחד ונעשה מזה מרימר.

וכן מצינו אותו עם רבה כמגילה ז: רבה שדר למרי בר מר (בפורים) ביד אביי מלא טסקא דקישבא — הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבלא (ומשמע מזה שהיה עשיר).

למה נקרא שמו בר מר אם הוא שם העצמי של אביו או לא, דעת בעל דק"ס

בעירובין

בעירובין כא. אות ק׳ שמרי היה בן ר״ה בריה דרב ירמיה בר אבא ויען שתלמידי ר״ה לא רצו להזכיר שם רבם (אע״פ שזה ר״ה לא היה רבו) לכן קראוהו בשם בר מר, ואפשר שמזה הוציא הרמ״בם בה׳ ממרים פ״ו ה״ג וז״ל היה שם אביו או רבו כשם אחרים מכנה את שמם (של אחרים) ובקידושין לא: בתוס׳ ר״י הזקן תמה על הרמ״בם מאין הוציא דין זה.

ויסופר גיטין פו: שלח ליה ר׳ אבא בר זבדא (מא״י) למרי בר מר בעי מיניה מרב הונא הלכה כר״א בגיטין — אדהכי נח נפשיה דר״ה.

וכן הוא ב״ק כא. ששלח לו שישאל מר״ה הדר בחצר חבירו שלא מדעתו — אדהכי נח נפשיה דר״ה, ורבה בר ר״ה השיב לו בשם אביו. ובל״ס ששתי השאלות נשאל ממרי בר מר במכתב אחד ואך נקבעו כ״א במקומו.

מרי בר מר עוקבא.

אמר שמואל כן הוא חולין מג: אבל הוא ט״ס וצ״ל מרי בר מר אמר מר עוקבא, וכן הוא ביבמות עו. וכן הוא בכל הדפוסים הישנים ונשמט בדפוס בנבנשתי בטעות כדמובא בדק״ס חולין מג: אות ת׳.

רב מרי בריה דרב פנחס בריה דרב חסדא.

היה בימי רב אשי בב״ק קיז. ההוא גברא דאנסוהו עכ״ום אחוי אחמרא דרב מרי בריה דר״פ בריה דר״ח — אתא לקמיה דרב אשי פטרינהו — אותיביה ר׳ אבהו (וצ״ל ר׳ אבא) לרב אשי וכו׳, וב״ב קמא. תוד״ה לדידי משמע שהיה גרסתם בב״ק קיז. רב מרי ורב פנחס בניה דר״ה, אבל יותר נכון גרסא שלנו, שלרב חסדא היה באמת שני בנים בשם רב מרי ורב פנחס אבל היו בזמן רבא כקידושין לב: וזה רב פנחס היה לו בן בשם רב מרי והוא היה באמת בזמן רב אשי.

רב מרי ברה דבת שמואל.
ערך רב מרי בר איסור.

רב מרי ברה דבת שמואל בר שילת.

נזכר ב״ב סא: אמר משמיה דאביי, אבל כבר הוגה ונמחק תיבת בר שילת וכן ליתא בדק״ס.

מר טבי.
טבי בריה דמרי טבי, ר״ה כב..

אבא מרי ריש גלותא.
ערך אבא.

מריון.

ר׳ יצחק בר מריון סוכה פ״ב ה״ה.
רבה בר מריון עירובין ימ..
ר׳ תנחום בר מריון מעשרות פ״א ה״ב.

ר׳ מריון.

בעירובין יט. א״ר מריון ארי״בל ואמרי לה רבה בר מריון בדבי רי״בז, ובסוכה לב: א״ר מריון ארי״בל ואמרי לה תני רבה בר מרי משום רי״בז, ובדק״ס גרס וכן תנא דבי ר׳ מריון משמיה דרי״בז, ומצינו פסחים קג. מרתא משמיה דר׳ יהושע, ובדק״ס גרס מרונא משמיה דרי״בל ואפשר שהוא ר׳ מריון.

מריון בר אבין (או רבין).

בזמן רב אשי כמו״ק יא: אמרו מריון בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוה להו ההוא גמלא בהדי הדדי — אמר רב אשי וכו׳. וב״ב כו. דבי מר מריון בריה דרבין כי הוה נפצי כיתנא הוה אזלא רקתא ומזקא אינשי אתו לקמיה דרבינא וכו׳.

מרייה.

ר׳ חייא בר מרייה סנהדרין פ״א ה״ב.
ר׳ יוחנן בר מרייה תרומות פ״יא ה״א.

מרים.

ר׳ אליעזר בן מרים רו״ר פ״ד־ט, ובל״ס צ״ל בן מרום.

אבא שאול בן אמא מרים כתובות פז.

מרים בת בילגה.

מפורש בתוספתא סוף סוכה ובגמרא שם (שבימי מלכות יון קודם שעמדו החשמונאים) שנשתמדה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יון ובשנכנסו יונים להיכל באתה מרים וטפחה לה על גגו של מזבח א"ל לוקום לוקום אתה החרבתה את נכסיהם של ישראל ולא העמדתה להם בשעת צרתן, לפיכך משמרת בילגה לעולם טבעתה קבועה וחלונה סתומה.

ובלגה לא היה שם אביה אך הוא אחד מכ"ד משמרות שהיו במקדש ומשמרת בלגה היתה הט"ו כמפורש בד"ה א־כד. והיא היתה ממשפחתם.

מרים (בת העשיר הגדול נקדימון בן גוריון).

כדמובא באיכ"ר פ"א־מח שפסקו לה חכמים ה' מאות דינרי זהב לקופה של בשמים בכל יום וקללה אותם כך תפסקו לבנותיכם, ואח"כ ראה אותה ר"א בר"צ שהיתה מלקטת שעורים מתחת טלפי סוסים בעכו. והמעשה מובא בכתובות סו: אך שם איתא בלי הזכרת שמה אך בשם בת נקדימון בן גוריון, ובירושלמי שם ספ"ה אמרו מרים בתו של שמעון בן גוריון וכו', והוא נקדימון כידוע שלא נקדימון היה שמו העצמי כתענית כ.

מרימר.

הונא מר בר מרימר ב"מ פא.

יהודה בר מרימר ברכות מה:.

מרימר

בדבר האמורא הזה נפל טעותים רבים, ביוחסין מביא מרימר ור' אבא בר זבדא תלמידי ר"ה, ובסה"ד כתב לא מצאתי והצדק אתו, ולהיוחסין עינו הטעתו מה שאמרו גיטין פו: וב"ק כא. שלח ליה ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מיניה מר"ה והיה גרסת היוחסין ששלח למרימר, וטעות כזה הטעה גם את סה"ד לומר שהיה מרימר קדמון יען שמצא גיטין פח. אמר רב חסדא דריש מרימר ולא עיין בסנהדרין לח: שצ"ל דרש מרי בר מר.

אבל מה שכתב ביוחסין מרימר ומר זוטרא תלמידי רב הונא צדק בזה ואך טעות קטן נפל בדבריו וצ"ל מרימר ומר זוטרא תלמיד ר"ה וקאי על מרימר, אבל אין זה ר"ה תלמיד רב אך רב הונא אבי רבינא האחרון, וכבר בארנו בערך רבינא ב' שאביו היה נקרא בשם ר"ה והיה גיסו דרבינא חבירו דרב אשי, ובנו רבינא נשאר יתום קטן ונקרא פ"א בכתובות ק: בשם רבינא זוטי, ומרימר קבל מאביו רב הונא, וזה שמצינו נדרים ס: אמר רבינא אמר לי מרימר הכי אמר אבוך משמיה דרב יוסף, ושם צ. א"ל הכי אמר אבוך משמיה דרב פפי. אבל רבינא הראשון היה זקן הרבה ממרימר כיבמות עה: א"ל רבינא למרימר הכי אמר מר זוטרא משמיה דר"פ — ורבינא לשבושי למרימר הוא דבעי (ופירש"י לידע אם מהודד הוא להשיב על שאלתו) ולשון זה מצינו אך מרב לתלמידו.

וכן קבל מרב דימי כגיטין יט: שאמר משמיה.

וכן אמר למר זוטרא פסחים ק. אנא איקלע לפירקיה דרב פנחס בריה דרב אמי, אבל מר זוטרא היה קשיש ממנו שמר זוטרא שמלך בפומבדיתא נפטר תשכז לשטרות היינו טו' שנים קודם מרימר, ולכן מצינו סוכה מה. שאמר מרימר משמיה דמר זוטרא.

ועם רב אשי היה כחבר גמור ולכן אמרו ברכות ל. א"ל רבנן לרב אשי ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא.

וכשנפטר רב אשי בסורא בשנת תשלח ישב על כסאו מרימר כמפורש בספר הקבלה לראב"ד, עד שנת תשמג, וכן מובא ביוחסין השלם מאמר שני דור

השביעי

השביעי מספר דורות עולם שמרימר מלך אחר רב אשי, והאמת בן כי מפורש פסחים קיז: רבינא איקלע „לסירא" קמיה דמרימר, ובעירובין ח. מרימר פסיק לה לסורא באוזלי.

וכן סוכה יג: דרש מרימר הני איסורייתא דסירא מסככין בהו.

וכן שם מו: מרימר אמר אפילו שמיני ספק שביעי מותר, בסורא עבדי כמרימר.

וכל חכמי הדור באו אליו לשמוע פסקי הלכותיו כברכות מה: יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכו ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבירו לברוכי להו יתבי וקא מיבעי להו — אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם וכו', וזה היה אחרי פטירת רב אשי והוא היה הריש מתיבתא בסורא ולכן באו אליו לשאול הדין.

וכן חולין מז. ההיא יתירתא דאתאי לקמיה דמרימר, הוה יתיב רב אחא (מדיפתא) אבבא א"ל (רב אחא להטבח) מאי אמר לך א"ל אכשר ניהלה א"ל הדר עיילה קמיה, א"ל (מרימר להטבח) זיל אימא למאן דיתיב אבבא וכו', (ובפסה"ד שגג בזה והשב שרב אחא אמר למרימר).

ורבינא האחרון היה תלמידו המובהק כשבת פא: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא איתיביה רבינא — א"ל הכי השתא.

ושם פו: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא א"ל רבינא ניתנה קאמרת — א"ל ראויה קאמינא.

ושם קכט. א"ל רבינא למרימר, מר זוטרא מתני לקולא ורב אשי מתני לחומרא הלכתא כמאן א"ל הלכתא כמר זוטרא, וזה היה בל"ם אחרי פטירת רב אשי.

וכן פסחים קיז: אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה דמרימר ונחית קמיה שליחא דצבורא וכו'.

וכן ביצה כ., שבועות ד: הקשה למרימר.

וב"מ עב: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא א"ל רבינא אלא הא דאר"י — א"ל הכי השתא.

ושם קד. מרימר מגבי שבחא א"ל רבינא למרימר והתניא — לא קשיא.

וכן גיטין יט:, חולין קלב. אמר רבינא אמר לי מרימר.

ובכורות נא. הקשה רבינא למרימר, ורבי ריבויי דריש — א"ל אין.

ומרימר מסר לרבינא מה שקבל מאביו רב הונא שמת בילדותו כאשר הבאנו לעיל.

ומכל זה אנו רואין שישב לפניו שנים הרבה והיה תלמידו המובהק, ואי אפשר לטעות שהוא רבינא חבירו דרב אשי, יען כי רבינא זה נפטר עוד קודם רב אשי והיה קשיש הרבה ממרימר וכמבואר לעיל.

והנה אחרי שבארנו בראיות ברורות שמרימר היה הריש בסורא צריכין אנו לבאר מה שכתוב באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שאחרי פטירת רב אשי מלך רב יימר ומת תשמג כן הוא בכל הנוסחאות (חוץ באגרת הנדפס ביוחסין שם נלקה בחסר ולא נזכר לא רב יימר ולא מרימר), ומזה הוציא החכם גרעץ בח"ב צד 448 וז"ל אחרי מות רבנא אשי בחרה ישיבת סורא את אמימר או מר יימר (וגם מרימר) ומלך עד שנת תשמב. וכן שם צד 366 בציון א' יאמר שמר יימר הוא אמימר, וטעה טעות גדול שערבב שלשה אמוראים שונים ועשאן אותן לאחד, כי אמימר אי אפשר להיות רב יימר או מרימר כי אמימר היה רבו דרב אשי ונפטר קודם רב אשי כמפורש ב"מ סח..

ואי אפשר לומר שהוא אמימר בריה

דמר ינוקא בן רב חסדא כדעת בעסה"ד ערך אמימר, כי מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ר שאמימר זה נהרג תשפא היינו עג' שנה אחר רב אשי.

וכן אי אפשר לומר שמרימר הוא רב יימר (כי מר יימר לא נמצא כלל) כי מפורש שבת קמה: רב יימר אכשר עד מפי עד לבכור קרי עליה „מרימר" יימר שרא בוכרא, וכן פסחים ק. א"ל מרימר ואיתימא רב יימר למר זוטרא.

וכן רב יימר אי אפשר להיות אמימר כי מפורש שבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה „דאמימר". וב"ק עט. בעי אמימר תקנו משיכה בשומרים או לא, אמר רב יימר ת"ש.

אך האמת כמו שבארנו, ובאגרת דרש"ג בלי שום ספק צ"ל תחת רב יימר, מרימר, וכמפורש בכמה מקומות שמרימר היה ריש בסורא ועל רב יימר לא מצינו בשום מקום שהיה בסורא.

והניח אחריו בן גדול בתורה את יהודה שהיה חבר למר בר רב אשי כמפורש ברכות מה:, אבל יהודה בר מרימר הנזכר כתובות נב: הוא קדמון במבואר בערכו.

מרימר בר חנינא.

בזמן רבא כב"מ צז. שאוגר כודנייתא בי חוזאי נפק לדלויי טעונה בהדייהו פשעו בה ומית אתו לקמיה דרבא.

מרינא. ערך בר מרינא.

ר' מרינוס, (תנא דברייתא).

נזכר כתובות ס. תניא ר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת, ובנדה לז. תניא ר' מרינוס אומר אין לידה וכו', ובתוספתא טהרות פ"ז נכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית, אמרו לפני ר' אליעזר הרי הוא של יחיד, פירש ר' מרינוס משמו כל שיש לה שם בפ"ע. והתוספתא מובא בקצרה ב"ב נו. ופי' הרש"בם פירש ר' מרינוס משמו של ר' יוחנן, ומזה הוציא בסה"ד שהיה תלמידו דר' יוחנן, אבל באמת הוא תוספתא והיה תנא.

ומפורש בירושלמי שבועות פ"ו ה"ב שהיה בזמן רבי דאמרו שם ר' מרינוס היה ערב לכלתיה בפני הדיינין ר' חמא אבוה דר' הושעיא ובר קפרא — ושאלו לר"ח רבה. ור"ח שאל לרבי.

ומצינו שהיה לו בן בשם שבתאי כב"מ יז. אמרו כי הא דשבתאי בריה דר' מרינוס כתב לה לכלתיה איצטלא דמלתא — אתא לקמיה דר' חייא וכו'.

ר' מרינוס בריה דר' הושעיא רבה.

נזכר בירושלמי גיטין פ"ד ה"ו חולק שם עם אביו, וב"ר פ"צא־ט ר' חנינא ור' מרינוס תרוייהו בשם אבא נהוראי, ונזכר שהש"ר פ"ד־יב ושם ר' מרינות (וצ"ל מרינוס) בר' הושעיא.

ומצינו ר' אלעזר בר' מרינוס איב"ר ספ"ב.

ובסה"ד עשה ממנו ג' ערכים וערבב התנא והאמורא יחד, ובאמת אינן אך שנים.

מרתא.

אבא בר מרתא שבת קכא:.

ר' יצחק בר מרתא פסחים לג:.

שמואל בר מרתא או ר' שמואל ברכות כה:, פסחים קיג:.

מרתא

מצינו פסחים קג. מרתא משמיה דר' יהושע אמר ניה"ק, והוא נזכר שם עם לוי ומר בריה דרבנא. ולא נודע מי הוא מרתא ומי הוא ר' יהושע, ויותר נכון גרסת דק"ס שם אות ז', מרונא משמיה דרי"בל, ומתיבת מרונא נשתבש למרתא שנתחברו הוי"ו והנו"ן ונעשה מזה תי"ו, והוא באמת מריון שאמר בשם רי"בל עירובין יט..

מרתא אחי ר' חייא.

בסנהדרין ה. אמרו, איבו (אבי רב) וחנא (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא בר סלא (או כרסלא) מכפרי הוו.

וב"ב נב. דביתהו דרבה בר חנא כי קא שכבה אמרה הני כיפי דמרתא ובני ברתא אתא לקמיה דרב וכו' ופי' הרש"בם שהוא אחיו דר' חייא, אבל ר"ג פירש שהוא שם אשה.

מרתא בת בייתוס.

היא היתה עשירה גדולה כירושלמי כתובות ספ"ה שפסקו לה חכמים סאתים יין בכל יום והיתה אז מניקה וקללה אותם כך תתנו לבנותיכם.

ועשירותה גדלה כ"כ עד שהיתה לשיחה בפי הכל ככתובות קד. א"ל אביי לרב יוסף — ומרתא בת בייתוס עד כה' שנין ?.

והיא היתה בזמן ינאי המלך בן יוחנן כה"ג, ושמעון בן שטח היה אז נשיא הסנהדרין, וכשהיתה אלמנה נתארסה ליהושע בן גמלא, ונתנה לינאי המלך תרקבי דדינרי והקים ליהושע ב"ג לכה"ג ואח"כ נשאת לו כמפורש יומא יח. ויבמות סא., וזה יהושע ב"ג זכור לטוב כמבואר בערכו.

ולה היה בן (מיהושע ב"ג) בעל כח גדול כסוכה נב: אמרו בנה של מרתא בת בייתום היה נוטל ב' יריכות של שור הגדול שלקוח באלף כסף ומהלך עקב בצד גודל וכו'. ויש

מרתא (או מרים) בת בייתום

שהיתה ג"כ עשירה גדולה והיא היתה בשעת המצור בירושלים לפני החורבן כאשר יסופר עליה גיטין נו. מרתא בת בייתוס עתירתא דירושלים הואי (וכשעת המצור) שלחה עבדה לקנות לחם ולא מצא ויצתה בעצמה למצא אוכל ונבדקה רגלה בפרש של בהמה ואיכא דאמרי שמצאה גרוגרות דר' צדוק ואיתניסא, וקודם מתה לקחה כל כספה וזהבה והשליכה לחוץ ומתה, ורי"בז קרא עליה הרכה בך והענוגה. ובאיכ"ר פ"א־מז מובא המעשה בשיבושים הרבה ע"ש.

משה בר עצרא הכהן.

בב"ב קעד: יסופר שהיה ערב דכלתיה ורב הונא בריה צורבא מרבנן הוה ודחיקא ליה מלתא, אמר אביי — שיגרש את אשתו ותגבי כתובתה מאביו (שהיה ערב), לסוף אגלאי מלתא דכהן הוא וכו'.

מישולם. (משולם בן זרובבל, ד"ה א' פ"ג־יט).

ר' יוסי בן המשולם ואחיו ר' יוחנן (תנא) גיטין סב., ובתוספתא דמאי גרס תחת ר' יוחנן ר' נתן.

ר' משין בר נגרי.

בב"ר פ"פב־ד. ר' יודן ור' איבו ור' משין בר נגרי בשם ר' יוחנן, ויש גורסין בר נגדי.

רב משרשיא.

היה תלמידו הגדול דרבא, אותיב לרבא בשבת קנד:, זבחים ט:, שאל לרבא כגיטין צ., הקשה לרבא בעירובין מו., סח., גיטין כה., סוטה ג., ב"ב קלא., אמר משמיה דרבא ביבמות לו:, ב"ק ה., ב"ב צט: קמה: קנא: קנז:.

וכן אביי היה רבו המובהק בקידושין לג. שאביי הוה רכיב חמרא — ויתיב רב משרשיא ורבנן ולא קמו מקמיה א"ל אביי ולאו רב מובהק אנא ? אבל אפשר לומר שלא היה רבו אך יען שאביי היה הריש מתיבתא בפומבדיתא לכן א"ל ולאו רב מובהק אנא, אבל לא אמר ולאו רבכם אנא.

חבריו היו רב פפא כשבת קנד:, עירובין מו. שאותיב לרבא ור"פ משני, ומו"ק יב. אמר רב משרשיא על דברי ר"פ וכי ליכא מתא וכו'.

ובנו

ובנו למד לפני ר"פ בעירובין מח. שא"ל לבריה כי עיילת לקמיה דר"פ בעי מיניה, כי אתא בריה לקמיה דר"פ א"ל אי דייקינן כולי האי לא הוה תנינן.

וכן רב יוסף בריה דרב עילאי היה כחבר לו כסוכה כו. שא"ל ערבך ערבא צריך.

וכן רבינא שניהם למדו לפני רבא ביבמות לו:.

ונזכר בהלכה שבת יא: יד. קלג. קלה:, עירובין ז. מו., יומא סט., סנהדרין קו:.

ורב כהנא היה חמיו כב"ב צז:.

והניח אחריו שלשה בנים ת"ח וכולם ישבו לפני רב אשי, רב יצחק כנזיר מ:, רב חמא כחולין יז:, רבא כנזיר מ:, ואפשר שהוא בעצמו היה המסייע לרב אשי ליסד ישיבתו הגדולה במתא מחסיא וזה מצינו בהוריות יב. דבריו היקרים שאמר לבניו כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו גרסו מתניתא — וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה, וגרסו על נהרא דמיא, ותיבו אקילקלי „דמתא מחסיא" ולא תיבו אפדני דפומבדיתא, טב גלדנא סריא דמתא מחסיא למיכל, מכותחא דרמי כיפי, וזה יען שהוא בעצמו היה כבר זקן ולא היה יכול ליקח חלק עם רב אשי לכן צוה לבניו וחיבב עליהם מקום המתיבתא החדשה.

ופטירתו נזכרה מו"ק כה: כשנפטר רב משרשיא טעון דיקלי שיצי (קוצים).

רב משרשיא בריה דרב אחא.

ערך רב משרשיא בר בריה דרב אחא.

רב משרשיא בר בריה דרב אחא בר רב.

בסנהדרין עו. מחלוקת רבינא ורב אחא בר רב [פוטר], אמר רב משרשיא מ"ט דאבוה דאבא דפוטר וכו'.

ובחולין מט. רב אדא בר נתן אמר תלינן (וגרסת דק"ס רב אחא בר רב וכן הוא בר"ן, וכן ברש"י איתא רב אחא), מר זוטרא בריה דרב מרי אמר לא תלינן, א"ל רב משרשיא כוותיה דאבוה דאבא מסתברא.

ובחולין סז. מצינו א"ל רב משרשיא בריה דרב אחא לרבינא, וצ"ל רב משרשיא בר בריה דרב אחא, כי רבינא זה הוא רבינא האחרון בר ר"ה שנשאר יתום מאביו וכדאמרו שם שא"ל רבינא לאימיה אבלע לי ואנא איכול ולזה רבינא הקשה רב משרשיא, וכן הוא דעת דוה"ר ח"ג נ. שצ"ל בר בריה.

ואפשר שזה רב משרשיא הוא הנזכר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שבשנת תשפ"א בשבת בטבת אתסרו רבנא אמימר בר מר ינוקא והונא בר מר זוטרא ריש גלותא ומשרשיא בר פקוד ונהרגו בי"ח בו, ובספר הקבלה להראב"ד נזכר בשם רב משרשיא.

רב משרשיא בריה דרב אידי.

נזכר גיטין ל: אחר דברי אביי, ובע"ז יג. מתרץ דברי ר"ל.

רב משרשיא בריה דרב (צ"ל דר') אמי.

בקידושין ס. אמר לר' אסי אסברא לך טעמא דר' יוחנן, ואפשר שצ"ל להיפוך שר' אסי א"ל אסברא לך, כי ר' אסי היה חבירו דר' אמי. ונראה שזה רב משרשיא נזכר ר"ה פ"ד ה"ח שאמר ר' משרשיא בשם ר' אידי.

וכן נזכר ב"ב פה: שמתרץ כגון שהיה בעלה מוכר קלתות, אבל המאמר הזה בגיטין עח. ושם רב משרשיא בריה דרב דימי.

רב משרשיא בריה דרב דימי.

נזכר גיטין עח..

רב משרשיא בריה דרב חייא.

נזכר ב"ב פב. אחר דברי רב אשי, ואולי

ואולי צ"ל בריה דרב אחא ומתיבת אחא נעשה חייא.

רב משרשיא בר חילקאי.

בכתובות ק. רב כהנא הוה בידיה שכרא דרב משרשיא בר חילקאי יתמא וכו'.

רב משרשיא בריה דרב נתן.

בפסחים קטו. אמר לרבינא הכי אמר הלל (אמורא) משמיה דגמרא.

משרשיא בר פקוד.

עיך רב משרשיא בר בריה דרב אחא בר רב.

רב משרשיא בר רב.

כן מביא היוחסין שהיה בזמן ר"ה בריה דרב יהושע מפ' עושין פסין, ובסה"ד כתב שלא מצינו, אבל הצדק עם היוחסין כי בעירובין כד. אמר להו (לרבנן) רב אבא (אבוה) דרב בריה דרב משרשיא, וגרסת דק"ס נכונה מאוד שגורס רב, אבוה דרב משרשיא בריה דרב, ובחנם מחקו תיבת אבוה, ונמצא בש"ס כמה פעמים לשון זה כפסחים קטז: רב נתן אבוה דר"ה בריה דרב נתן, וכן חגיגה ה:, כריתות כה:, ולהיוחסין היה הגרסא הזאת, והוא אמר בשם רבא, ועליו אמר אמימר והוא דחזיין וכו', א"כ היה באמת בזמן ר"ה בריה דר"י שהיה ג"כ תלמיד רבא.

רב משרשיא בר רבא (סתם).

בחולין נ. התפאר רבא עמו ואמר חכים בריו בטרפות כר' יוחנן. ובספר אוצר ישראל מציין קידושין לג. והוא טעות.

רב משרשיא מתוסנייא.

נזכר יבמות כא: שלח לרב פפי ילמדנו רבינו וכו'.

ר' מתון, (שפטיה בן מתן, ירמיה פ"לח-א).

ר' דוסתאי בר' מתון (תנא) ברכות ז:.

ר' יוסטאי בר' מתון יומא ל:.

ר' מתון.

נזכר ב"ק צו. ר' מתון ארי"בל וכן צ"ל בסוכה לב., וכן הוא בדק"ס.

ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז בעי ר' מתון קומי ר' יוחנן, א"ל מתון מתון.

ובסה"ד הקשה הלא מצינו ברכות כ. דמתון שם אשה דעכ"ום, אבל אין שום קישיא כי שם מתן נמצא בירמיה לח, ואם איזה נכרי קרא גם לבתו בשם זה לכן אסור לנו לקרא?

מתיא.

ר' אסי בן מתיא ילקוט פנחס רמז תשעו.

ר' יהושע בן מתיא עדיות פ"ב מ"ה.

ר' יוחנן בן מתיא ב"מ פ"ז מ"א.

ר' מתיא בן חרש, (תנא דמתניתין).

ערבוביא גדולה נפלה בדברי התנא הגדול הזה וגרסאות שונות, ואנחנו נשתדל לבאר הגרסא האמיתית.

הנה ביומא פו. שאל ר' מתיא בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה „ברומי" שמעת ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש.

ובירושלמי יומא פ"ח ה"ז וסנהדרין רפ"י שאל רמ"בח את ראב"ע „בישיבה" שמעת ד' חלוקי כפרה וכו'.

ובשבועות פ"א ה"ו ובמנורת המאור חתימת נר א' העתיק מיומא שאל רמ"בח את ראב"ע ולא גרסי לא תיבת „בישיבה" ולא „ברומי".

ובמכלתא יתרו פ' לא תשא, מפני ד' דברים אלו הלך רמ"בח אצל ר' אלעזר (הקפר) בן עזריה ללודיא, א"ל רבי שמעת וכו'.

ובאבות דר' נתן פ"כט-ה איתא על ד' חלוקי כפרה הלך רמ"בח אצל ר' ישמעאל בן אלעזר הקפר ללודקיא וכו'.

ומכל אלו הגרסאות נוכל לברר שהגרסא

הנכונה

הנכונה היא בירושלמי שבועות, ונתוסף תיבת „בישיבה" ביומא וסנהדרין שם, יען שידעו שרמ"בח היה לו ישיבה, וכן בבבלי יומא שמשם העתיק במנורת המאור לא היה כתוב „ברומי" ואף יען שידעו שהיה ברומי חשבו גם ששאל את רא"בע כשהיה ברומי, אבל האמת כשהיה רא"בע ברומי אז לא היה רמ"בח שם כי היה חבירו דרש"בי, וכאשר נבאר.

רבותיו היו ר' אליעזר כדמשמע יומא נג: שאמר לרש"בי וכי מאחר שר' אליעזר מלמדנו פעם ראשונה ושניה ארון לבבל גלה.

ורא"בע כדמובא לעיל.

וכן מצינו במס' גרים שאמר משום ר' ישמעאל.

וקרוב מאוד לומר כשהתחילו הגזירות דחורבן ביתר על אותו הזמן נאמר בספרי ראה־נג מעשה בר"י בן בתירא (השני שהיה ג"כ אח"כ בנציבין) וחנניא ב"א ר' יהושע ור' מתיא ב"ח ור' יונתן שהיו הולכין חו"ל והגיעו לפלטים וזכרו את א"י — וחזרו למקומן. אך אח"כ הלך לו חנניא באר"י לבבל, ור' מתיא בן חרש הלך לו לר' ישמעאל ושם מצא את ר' יאשיה, ולכן מצינו ריש אבות דר"נ מעשה בר' יאשיה ור' מתיא ב"ח שעסקו בתורה, פירש ר' יאשיה לד"א א"ל, רבי, (והוא כמו מר). ואז הלך ר' מתיא ב"ח לרומי ויסד שם ישיבתו הגדולה וכמפורש סנהדרין לב: אחר ר' מתיא ב"ח לרומי, ויען שחשב שם את ישיבתו בין ישיבות גדולי עולם בזמנם, הוציא מזה בהגהות מיימוניות ברמ"בם ה' סנהדרין ספ"ו שבימיו לא היה ב"ד גדול ממנו.

ואח"כ כשהתקבצו שנית חכמי אושא ורש"בי יצא מן המערה יסופר במעילה יז. ששלחו את רש"בי ור"א בר' יוסי לרומי לבטל הגזירות מצינו שר' מתיא ב"ח שאל לרש"בי ברומי, וכששאלו תלמידיו לר"מ בן חרש חכים ליה בן יוחאי? השיב להם ששמע זאת מר"א בר' יוסי. וכן אמרו יומא נג: ששאל את רשב"י ברומי וכי מאחר שר"א מלמדנו — מה אתה אומר.

ור' אלעזר בר"י שהיה שם עם רש"בי קבל ממנו הלכה מה שאמר בשמו כיומא פד: עוברה שהריחה מאכילין אותה (ביו"הכ) עד שתשוב נפשה, ומי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו, והחושש בפיו מטילין לו סם בשבת.

ויען שהיה רחוק מאוד מבית הועד דא"י לכן לא נשתייר לנו ממנו הלכות מרובות במשנה כי נזכר אך ביומא פ"ח מ"ו הדין שספק נפשות דוחה שבת.

ובאבות פ"ד מ"טו מאמרו היקר הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים, וזה יען שהיה ברומי ליסוד מונח להרומאים הוי ראש לשועלים ולא תהי זנב לאריות כירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ח, לכן אמר הוא שהאמת אינו כן.

אבל בגמרא בברייתא נזכר הרבה פעמים כיומא פד. שלשה דברים אמר ר' ישמעאל בר' יוסי מה ששמע משום ר"מ בן חרש מקיזין דם לסרונכי בשבת (ושם ברש"י ה"ג — אר"א בן עזריה משום ר' מתיא בן חרש והוא ט"ס וצ"ל כבגמרא).

וביומא ד: לענין משה עלה בענן נזכר אחר ר' נתן, והמאמר הזה מובא בריש אבות דר"נ וקרא שם לר' נתן רבי (והוא כמו מר).

וביבמות סא. חולק על ר"א ור"ע, ובירושלמי מגילה פ"א ה"ט אמרו משמו מנצפ"ך הלל"מ.

ובמכלתא בא פ"ה דרשה ממנו על הפסוק ואעבור עליך.

ובתנחומא (בובער) בהוספה לפ' חקת מובא ממנו מעשה נורא, ונביא בקצרה. מעשה היה בר' מתיא ב"ח שהיה עשיר

וי"ש

וי"ש וכל ימיו עסק בתורה כר' מאיר רבו — (ובילקוט בראשית פ' בנות צעדה עלי שור ליתא תיבת כר"מ רבו והוא נכון), ומימיו לא הסתכל בא"א בא אליו השטן ונדמה לו כאשה יפה — הפך פניו לאחוריו — כיון שראה שמהפכת לכל צדדין להחטיאו והתיירא שמא ישלוט בו יצ"הר קרא אחד מתלמידיו והביא לו אש ומסמורים והבעירם באש ונעץ אותם בעיניו — ואח"כ שלח הק"בה לרפאל לרפאותו ולא רצה עד שהובטח שלא ישלוט בו יצה"ר כל ימי חייו.

מתיא מן דבתראה.

נזכר ערלה רפ"א ומשמע שם שהיה בזמן ר' יוסי חבירו דר' יונה.

מתיה בן שמואל.

נזכר שקלים רפ"ה במשנה בשם מתתיה ב"ש והוא היה אחד ממו' הפקידים שהיו במקדש, והוא היה ממונה על הפייסות (ובמתניתא דבני מערבא גורס מתייה ב"ש).

ובתמיד פ"ג מ"ב מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח, ומשמע שם שפליג את"ק, או הפירוש שהמשנה תספר איך מתיא ב"ש היה אומר.

וביומא רפ"ג ושם מתתיא, ובתמיד פ"ג מ"ב ושם מתיה, ובמתניתא דבני מערבא מתייה. ומזה נראה שהוא הכל שם של חכם אחד שהיה בזמן הבית.

שלחו מתם.

בסנהדרין יז: אמרו שהוא ר' אלעזר, ומצינו הלשון גיטין כ., ב"ב קכו: קנח:, חולין צב., מנחות מג., אבל יש מקומות שאין זה ר"א כב"ב קעד: שלחו מתם שמתוהו ומת בשמתיה הלכתא כר"ה בריה דרב יהושע, ובזבחים פז. הלכתא כרב יוסף, אך אפשר שהלשון הוא מסתמא דגמרא כידוע שבזמן ר"ה בריה דר"י כבר לא היו עוד ישיבות בא"י.

מתנא—מתנה.

רב אדא בר מתנה ברכות כג..
רב אחדבוי בר מתנה שבת ס:.
ר' אמי בר מתנה ברכות סג..
רב חייא בר רב מתנא נדה ס:.
רב טובי בר מתנא ר"ה יט..
רבה בר מתנה שבת כא..

מתנה.

בהגהות ר"ש שלום ביוחסין מביא שראה במגילת סתרים למר נסים גאון שהיו לר' יוחנן עשרה בנים, וכולן מתו ונשאר לו בן אחד בשם רב מתנה ושלחו לבבל ללמוד לפני שמואל והיה חבר לרב יהודה, ואולי הוא סתם רב מתנה.

רב מתנה—מתנא א).

הוא היה תלמיד מובהק דשמואל כעירובין ו: שאמר בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דמר שמואל.

וכן רב מתנה אמר שמואל כברכות לו., עירובין ו:, חגיגה כג., כתובות מג:, מנחות לג: מ:, נדה כג., ברכות פ"א ה"ה.

והיה גדול כ"כ בעיני רבו עד שא"ל שמואל מכות ג: לא תיתוב אכרעיך עד מפרשת לי להא שמעתא, ובחולין מח. בעא מיניה רבה בר חנא משמואל — א"ל כשרה, א"ל אף אני אומר כן אלא שהתלמידים מזנדזין בדבר דאמר רב מתנא וכו'.

וכן קבל הרבה מרב כדמצינו רב מתנה אמר רב כשבת כא. (לגרסת דק"ס) כד. כט., כתובות מג: סב:, ב"ק נו:, ב"מ לז., מגילה פ"ב ה"ו, מכות פ"א ה"ה.

וכן אמר בשם אבוה דשמואל ולוי כשבת קח:, מו"ק כו:, מכות פ"א ה"ב, וחולק שם עם מר עוקבא.

ורב יהודה היה חבירו הגדול במפורש קידושין ע: שא"ל רב יהודה לר"נ הא איכא רב מתנה דקאי כוותי, רב מתנה

לא

לא חזייה לנהרדעא יג׳ שני, ההוא יומא אתא א״ל (רב יהודה) דכיר מר מאי אמר שמואל כי קאי הדא כרעא אגודא וחדא כרעיה במברא א״ל הכי אמר שמואל וכו׳.

וחולקין בדברי רב כב״מ לז..

והנה אחרי פטירת רב ושמואל שר״ה מלך בסורא ורב יהודה בפומבדיתא, אז הלך רב מתנה לפופוניא והרביץ שם תורה, (והיא עיר סמוכה לפומבדיתא כב״ב צ: ר״פ בר שמואל תקן מדה בת ג׳ קפיזי לפומבדיתא ולא קבלוה, שלחה לפופונאי וקבלוה), וכדמצינו דרש רב מתנה בפופוניא אשה לא תלוש אלא במים שלנו (ודרש בלש״הק) למחר אייתו כו״ע וכו׳.

ובחולין קלט: פפונאי שאלו לרב מתנה מצא קן בראשו של אדם מהו — משה — אסתר — מרדכי — המן מן התורה מנין וכו׳.

(הבוזים דברי חז״ל ישחקו וילעגו על שאילתן ששאלו לרב מתנה מצא קן בראשו של אדם מהו, איך אפשר דבר כזה? אבל כבר ידוע לדבר אמת מה שמובא בספרי הנוסעים שבמדינת אינדיא ימצאון גם היום אנשים הודים הדבוקים באמונתם ומקבלים עליהם יסורים גדולים כדי למרק עונותיהן וקושרין אותן לאילן הרחק מן העיר ועומדין שם כמה וכמה שנים ולא זזים א״ע משם ולא יניעו בשום אבר, ויחיו א״ע אך מהאנשים עוברי דרכים אשר לקדושים יחשבו בעיניהם והמה יתנו אוכל למו פיהם, ועל ראש האנשים האלו ימצאון במעט תמיד קני עופות, וזה ברור).

וזה שמצינו מו״ק כו. שא״ל ר׳ אבא לר״ה בר חייא בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב מתנה לא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה וא״ל הכי אמר שמואל. וכן עירובין פ. ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דרב יהודה בר אושעיא — אתו לקמיה דרב מתנה לא הוה בידיה אתו לקמיה דרב יהודה א״ל הכי אמר שמואל, וזה יען שרב יהודה היה תלמידו היותר גדול היו בידו תורת רבו יותר מכל חבריו.

ובזה נבין מה שמצינו ע״ז לט. ר״ה בר מניומי זבן תכילתא מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא אתא לקמיה דרב יוסף לא הוה בידיה פגע ביה חנן חייטא א״ל בדידי הוה עובדא — ואתאי לקמיה דרב מתנא לא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה מהגרוניא, אמר לי נפלת ליד הכי אמר שמואל. ובאמת לא מצינו בשום מקום רב יהודה מהגרוניא, אבל גרסת ר״ח אתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי מתגרניא כלומר בעל תיגרא נפלת לידי.

ובדק״ס מביא גרסא יקרה מדפוס פיזרו „אתא לקמיה דרב יהודה פי׳ שרב מתנה אתא לקמיה ואמר לו רב יהודה עכשיו נפלת לידי שאינך יודע מה שאמר שמואל כמוני.

ומכל זה אנו רואין שהיה מקומו סמוך לרב יהודה שהיה בפומבדיתא, וכמו שאמרנו לעיל שהוא היה בפפונאי.

ומצינו ברכות פ״א ה״ה רב מתנה ור׳ שמואל בר נחמן תרווייהו אמרי, ואפשר כשהיה רשב״נ בבבל אז ראה את רב מתנה.

האומרים בשמו מצינו ר׳ אבא שאל ממנו כברכות יא:.

רב אחדבוי אמר רב מתנה כשבת כה, ושם ס. רב אחדבוי בר מתנה אמר רב מתנה.

ר׳ זירא הראשון קבל ממנו הרבה כדמצינו ר״ז אמר רב מתנה ברכות לו., שבת כא: קח:, מגילה לב., כתובות מג:, מנחות לג. מ:, תענית פ״ג ה״יב.

ר׳ חלבו בשמו מכות פ״ב ה״ג.

רב חנא שדר תרנגולת שנשבר העצם לרב מתנה חולין נו.

ר׳ יוסי בר אבא שאלו כברכות יא:.

ר׳ יוסי בר מנשיא בשמו כמכות פ״ב ה״ג, מגילה פ״ב ה״ו.

רב עמרם בשמו כמכות פ״א ה״ב,

רבה אמר רב מתנה כב"ק נו:.
רבה בר שילא א"ר מתנה כחגיגה כג, נדה כז.
הלכותיו מצינו ברכות טו. ושם ס. לא שנו אלא בברך.
מגילה לב. אמר הלכה פותח ורואה ומברך וקורא.
יבמות סב: אמר הלכה כר"י.
קידושין לב. אמר הלכה כאיסי ב"י.
וכן נזכר נזיר ה, גיטין נט:.
ומדבריו היקרים באגדה נשארו לנו בברכות י. אמר שעשה לה דדים במקום בינה כדי שלא יינק ממקום הטנופת.
ושם מח. אותו היום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו בבנה הטוב והמטיב. ויש

רב מתנה — מתנא ב).

היה תלמידו דרב חסדא בקידושין לב. א"ר יצחק בר שילא אמר רב מתנה אמר רב חסדא.
והיה חבירו דאביי בכתובות לה: א"ל רב מתנא לאביי לר"ל דאמר וכו', ובשבת ב: א"ל רב מתנא לאביי הא תמני הוויין? תרתי סרי הוויין (אמר לו אביי) ולטעמיך ט"ז הויין א"ל הא לא קשיא. ובגיטין נט: אמר רב מתנה הא דאמרת (אביי) בב"הכנ וכו'.
ומזה רב מתנה קבל רב אשי (בסוף ימיו) כזבחים כט. אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דרב מתנה — א"ל אי מהתם וכו'.
ובס"הד כתב שהוא רב אשי הקדמון, ולא עיין שדבריו קאי ארבא ור"פ, ולכן ערבב רב מתנא הראשון והשני יחד. ואפשר לומר שהראשון נקרא בשם רב מתנה, והשני בשם רב מתנא, ואף מפני שגגת המעתיקים שלא שמרו כראוי נשתרבב לפעמים מזה לזה, אבל ד"ז ברור ששנים היו.

ומצינו סנהדרין פד: שחולק עם רב דימי בר חיננא.

מתני. (מתני, עזרא פ"י-לז).

ר' יצחק בר מתני (בזמן ר' יוחנן) ע"ז פ"ג ה"יא.

ר' מתניא או מתנייה.

(מתניה הוא צדקיהו המלך, מלכים ב' פכ"ד-יז).
אביו היה שמו ר' יודן ונזכר הרבה פעמים בשם ר' יודן אבוה דר' מתניית כדמאי פ"ז ה"ד עיין ערכו.
ובנו ר' מתניא היה גדול הדור מאמוראי א"י בדור ד־ה.
ונזכר בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב־יט. ר' אבא מרי ור' מתנייה הוון יתיבין חמון לחד בר נש פצל מיא לכא ולכא ושתי א"ר אבא מרי לר' מתניה הדא היא דאמר ר' יעקב ב"ז.
וביצה פ"א סה"ז ר' ליעזר ור' אבא מרי ור' מתניא הורי פיתא לארסקינס בשבתא וכו' וזה ר' ליעזר הוא ר"א בר' יוסי האחרון.
ובשבת פ"ז ה"ב־כז חולק עם ר' אחא בר רב.
ושם פ"יב ה"ד חולק עם ר' יודן ב"ר שלום.
ובשביעית פ"ח ה"א חולק על ר' בון בר חייא.
ומצינו ביבמות פ"ז סה"ה א"ר מתנייה סלקית לסחורה ושמעית ר' יוחנן ור' ישמעאל בני יישוע, ובל"ס נפל טעות בשמות הללו.
ובגיטין פ"ה ה"ג ר' שמואל בריה דר' יוסי בר' בון ור' מתניא הוו יתבין סברין מימר — א"ל ר' יוסי בר' בון וכו'.
ולפי זה האריך ימים כי ר' שמואל היה מהאמוראים* האחרונים הנזכרים בירושלמי.
מדבריו הפרטים מצינו שהיה סוחר כדמובא לעיל.

ובכתובות

ובכתובות רפ"א שהוא שינה מנהג ישן נושן שהיו מקרשין יב' חודש קודם כניסתן לחופה אבל הוא עשה לבתו האירוסין והחופה ביחד.

מתתיה. (מתתיה, נחמיה, פ"ה־ד).

רב כהנא בר מתתיה מנחות סו:.

מתתיה בן יהודה.

נזכר חולין סז. מנחות עט: תני מתתיה בן יהודה.

וביוחסין מביא שהיה תלמיד שמואל ואין שום מקור לזה.

מתתיה בן שמואל. ערך מתיא בן שמואל.

מתתיהו כהן גדול.

(מתתיהו, ד"ה א' פכ"ה־כא).

נזכר מגילה יא. שאמרו ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיהו כה"ג.

וכבר הארכתי במקום אחר שלא היה מעולם כה"ג כי בימיו היה יואן הרשע הכהן גדול כמבואר בקדמוניות ובספרי חשמונאים, ואחריו היה מינולים הרשע ולא הוקם מהחשמונאים כה"ג עד יונתן, אבל חז"ל קראו אותו כה"ג יען שהוא היה הראשון אשר קרא חרב לה' ולעמו ולתורתו והוא הציל את העם מרדת שחת, ולכן נשאר שמו לברכה בשם מתתיהו כהן גדול.

נ.

נאזי.

אבימי בר נאזי חמוה דרבינא (צ"ל דרבינאי) ב"ק קטו.

נאני בריה דרב יוסף בריה דרבא.

נזכר יבמות סו: הקשה לר"כ והאמר רבא אר"נ וכו'.

גבו. ערך בן בוהיין.

נגדא.

בויק"ר פכ"ה־ו נגדא אמר כתיב ובן שמונת ימים — א"ר תנחומא מסתברא דנגדא וכו', ובב"ר פ"מ־ה חסר כל המאמר הזה ע"ש.

נגרי.

ר' אייבו בר נגרי ר"ה כא. וגרסת דק"ס בר נגדא.

ר' משין בר נגרי, ב"ר פפ"ב־ד.

נדב. (נדב בן אהרן הכהן, שמות פו־כג).

ר' שמואל בר נדב חתניה דר' חנינא ערכין טז:.

נדבך.

אשיין בר נדבך מחותנו דרב ייבא ב"ב כב:.

ר' נהוראי. (תנא דמתניתן).

כבר בארנו בערך ר' מאיר שגם שם ר"מ היה נהוראי אבל אין כונתן לומר בעירובין יג: שר"מ ור' נהוראי הוא שם של תנא אחר יען כי מצינו סוף קידושין א"ר נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, וחולק על ר"מ שאמר שם לעולם ילמד אדם את בנו אומנות וכו'.

וכן באבות פ"ד מ"יד ר' נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה, ושם במשנה י' נזכר ר"מ.

וכן סנהדרין צט. מחלוקת ר' נהוראי עם ר"מ ור' נתן.

ובשבת קמז: אמרו תנא לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ואמרי לה ר' אלעזר בן ערך שמו וכו', ואמרו שם שמה שאמר ר' נהוראי באבות פ"ד מ"יד הוי גולה למקום תורה הוא ר' אלעזר בן ערך יען שהוא שכח תלמודו שלא הלך למקום תורה, ובלי ספק דבריהם אמת שגם ראב"ע היה שמו ר' נהוראי.

אבל היה גם תנא אחד בשם ר' נהוראי שהיה מחכמי אושא, והוא הנזכר במשנה נזיר פ"ט מ"ה נזיר היה שמואל כדברי [כך דברי] ר' נהוראי — אמר ר' יוסי והלא

והלא — א"ל ר׳ נהוראי וכו׳.
והוא היה תלמיד ר׳ יהושע כנזיר ה. ר׳ נהוראי משום ר׳ יהושע.
וחולק תמיד עם ר׳ יוסי כברכות נג: שבת ס: ובמשנה סוף נזיר.
ומצינו ר"ה כב: מעשה בר׳ נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא (לענין קידוש החודש).
ובמכלתא בא פ"יב אמר העבודה ולא אחד מחמש מאות עלו שנאמר וכו׳.
ובסנהדרין צז. א"ר נהוראי דור שבן דוד בא נערים ילבינו פני זקנים וכו׳, והמאמר מובא בתנא ד"א זוטא פט"ו וחולק שם עם ר׳ נחמיה, ומזה משמע שר׳ נהוראי אינו ר׳ נחמיה, ועיין ערך ר׳ מאיר.

ר׳ נהוראי. (אמורא).

נזכר חולין נה: אמר משמיה דשמואל.
וב"ר ספע"א מחלוקת ר"א ור׳ נהוראי אליהו משל מי ואמר ר׳ נהוראי משל גד, א"ר פליפי בר נהוראי מאי חזית לומר כן א"ל דכתיב וכו׳. ונראה שצ"ל א"ל ר׳ פליפי לר׳ נהוראי, והמאמר הזה מובא בתנא דבי אליהו רבה פ"יח ותנא דבי אליהו זוטא פט"ו ושם שאליהו אמר לו מאיזה שבט הוא.
וקרוב מאוד לומר מה שמצינו בירושלמי פ"ט ה"ב אליהו שאל לר׳ נהוריי זועות ושרצים למה נבראו, וברו"ר ספ"ג שאלו אליהו מה דין דכתיב ושחרים הוליד וכו׳ הוא ר׳ נהוראי זה.

אבא נהוראי.

נזכר ב"ר פצ"א־ט ר׳ חנינא ור׳ מרינוס אמרי בשמו.

נהוראי בן שונייא. (תנא).

נזכר בתוספתא ריש מעשרות אמר משום ר׳ שמעון, וכן מובא בירושלמי שם פ"א ה"ג.

ובב"מ ה׳ מעשר פ"ב ה"ח גורס נהוראי בר שיליא.

ר׳ נהוראי סבא.

נזכר זהר ויקרא ו. שפירש לים ונטבע הספינה והוא ניצל ע"י נס, ונזכר שם ס"פ תצוה עם רשב"י.

ר׳ נהילאי בר אידי.

אמר שמואל. תענית ו., יומא כב.

נהרבלאי.

בסנהדרין יז. אמרו [שב"מ שמצינו נהרבלאי מתנו (הוא) רמי בר ברבי, וכן הוא ביצה ח: נהרבלאי אמרי (ופירש"י רמי בר בריבי), וגרסת הערוך ודק"ס רמי בר ברוכי.
ומצינו ברכות נ. נהרבלאי מתני איפכא, וב"מ קד: נהרבלאי גבו וכו׳.
ובכריתות לשון למודים שער ג׳ פ"ו יאמר שהוא רב ביבי בר ביזנא.

נהרדעאי.

בסנהדרין יז: אמרו אמוראי דנהרדעא רב חמא, ובפירוש רבינו גרשום בב"ב ז: שרב חמא ור"נ ושמואל המה נהרדעאי, והצדק אתו כידוע שר"נ ושמואל היו דייני דנהרדעאי.
והלשון נהרדעא אמרי מצינו ברכות מג., שבת קכט. קלג., עירובין מא:, ביצה ו., מו"ק יט: כז:, יבמות נב., כתובות כ. מג: ב"ק מו: ע., ב"מ טז: לו: קח., ב"ב לא. לה: לז: קנג., סנהדרין ל: מא:.
אמרי נהרדעא משמיה דר׳ יעקב יבמות מה:.
תהי בה נהרדעא ומי אר"י הכי עירובין סו.
נהרדעא משמיה דר"נ כתובות נו., ב"מ קח.
מחלוקת עם ר"נ ושמואל שבועות מג:.
נהרדעא משמיה דר׳ סימאי סוטה מ.
משמיה דרבא שבועות ז.

נולא

נולא.

כן מובא ביוחסין מב"מ סז.

וכבר האריך בזה בס"הד שאין זה שם חכם אך הוא לשון ארמי, כשאדם רוצה לומר אני והוא או אני והיא יאמר אני ונולא.

נון.

במעילה יט. אמר לו רב כהנא לרב זביד — והא דהבא דכלתיה דנון להיכא אזל (ופירש"י נון אדם עשיר היה ונתן כסף הרבה לכלתו).

נורי.

ר' יוחנן בן נורי התנא הנודע, כלאים כלאים פ"ו מ"א.

ר' נזירא.

נזכר ב"ר פ"יב-ו ר' לוי בשמו, ושם פ"יא-ב איתא בטעות ב"ר זעירא וצ"ל ר' נזירא.

וכן בירושלמי ברכות פ"ח ה"ה, ב"ר ספפ"ב ומד' תהלים פצ"ב-ד ר' לוי בשם ר' נזירא, וכן צ"ל בשקלים ספ"ב.

ומצינו ר' שמעון בר נזירא שבת לג:

נחום, (נחום האלקושי הנביא).

שמואל בר נחום ב"ק נה., ונזכר אמורא אחד בשם נחום שבת פח: אך שם צ"ל ר' תנחום כבסוכה ה.

ר' נחום.

כפי הנראה היה מהאמוראים הראשונים בא"י וקבל מרב בהיותו שם וכדמצינו שבת פ"י ה"ו, ר' אחא ר' נחום בשם רב.

וברכות נה. א"ר ביזנא בר זבדא א"ר עקיבא (צ"ל עוקבא. דק"ס) א"ר פנדא א"ר נחום, א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה.

ובחולין צח. א"ר שמן בר אבא א"ר אידי בר אידי בר גרשום א"ר לוי בר פרטא א"ר נחום א"ר ביריים משום זקן אחד ור' יעקב שמו.

ובשבת פ"ז ה"ב-כז. ר' יודה בשם ר' נחום.

ובפסדר"כ נה: ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום בשם ר' סימאי.

ר' נחום אחוה דר' אילא.

נזכר ביצה פ"ה סה"ב בעי קומי ר' יוחנן.

נחום איש גליא.

נזכר בברייתא כתובות ס.

נחום איש גם זו (או גמזו).

קרוב מאוד לומר שהיה מעיר גמזו הנזכרת בד"ה-ב. פכ"ח-יח שפלשתים פשטו (בימי אחז) וילכדו את גמזו, וכן מצינו באיכ"ר פ"א-סה. א"ר אבא בר כהנא בבר גמזו צווחין לסאתא סרקי.

והנה אף שלא זכינו לתורתו אבל ידוע לנו שהיה רבו דר' עקיבא כמפורש חגיגה יב. שא"ל ר' ישמעאל לר"ע אתה ששימשת את נחום איש גם זו כב שנה שהיה דורש כל אתים שבתורה, את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן, א"ל אלו נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים שמו של הקב"ה וכו'.

וכן ברכות כב. ת"ר בע"ק שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור, נחום איש גם זו לחשה לר"ע, ור"ע לחשה לבן עזאי וכו'.

ובתענית כא. יסיפר ממנו חסידותו, ואמרו אמאי קרו ליה נחום איש גם זו (ולא גמזו), דכל מלתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה.

ופ"א הוצרכו ישראל לשלח דורון לבי קיסר, וגמרו לשלח ביד נחום איש גם זו דמלומד הוא בנסים, ושלחו ע"י כלי מלא אבנים טובות ומרגליות להביא לבי קיסר, ובנסיעתו בדרך לן במקום אחד, ובני הבית לקחו בלילה את האבנים טובות מן הכלי ומלאוה בעפר, וכשנתוודע לו אמר גם זו לטובה, והביא העפר לבית

המלכות

המלכות, וכשמצאו שהביא עפר רצו לגזור ולהרוג את כל היהודים ואמרו קא מחייכו יהודאי מינן, אמר גם זו לטובה, אתא אליהו אדמי ליה כחד מינייהו אמר דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אביהם הוא, דכי הוה שדי עפרא (כשלחם עם הארבעה מלכים) הוה סייפיה, גילי הוו גירי. הוה חדא מדינתא דלא מצאו למיכבשה, ברקו עם העפר וכבשוה. וכשראו שהאמת כדברי אליהו, לא די שלא גזרו שום גזירה על ישראל, אך גם מלאו את הכלי עם אבנים טובות ומרגליות וישלחוהו בכבוד גדול.

כשחזר לילך לביתו לן בההוא ביתא שגנבו ממנו האבנים טובות, ושאלוהו מה הבאת לבית המלך שעשו לך יקרא כולי האי? א"ל מאי דשקלי מהכא הבאתי להתם. מה עשו הם, סתרו לדירייהו ואמטינהו לבי מלכא, א"ל האי עפרא דאייתי (נחום) מדידן הוא, ובדקו את עפרם ולא מצאו שיש בהן הסגולה דעפר נחום איש גם זו והרגום.

ויסופר שם שסופו של הצדיק הזה היה שהיה סומא בשתי עיניו, גידם משתי ידיו, קיטע משתי רגליו, וכל גופו מלא שחין, והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו נמלים. פ"א בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות את הכלים שבבית, א"ל פנו מקודם את הכלים ואח"כ פנו מטתי שמובטח לכם שכ"ז שאני בבית אין הבית נופל, וכן היה כשפינו אותו במטתו נפלה אח"כ הבית. א"ל תלמידיו רבי! וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך? א"ל בני! אני גרמתי לעצמי כך, שפ"א הלכתי בדרך לבית חמי והיה עמי משא ג' חמורים של מאכל ומשתה ומיני מגדים, בא עני אחד וא"ל רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור, לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו, נפלתי על פניו ואמרתי, עיני שלא חסו על עיניך יסומו, ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו — ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין, א"ל אוי לנו שראינוך בכך, אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך.

נחום איש קודש הקדשים. ערך מנהם.

נחום בר ירמיה. ערך ר' תנחום בר ירמיה.

נחום בר' סימאי. ערך מנחם בר' סימאי.

ר' נחום בר פפא.

נזכר יומא סז. אמר משום ר' אלעזר הקפר, וגרסת דק"ס ר' נחום בר פרנך.

ר' נחום בר פרנך. ערך ר' נחום בר פפא.

נחום בר' שימלאי. נזכר זהר חדש רות פ"א.

נחום הזקן. (תנא דמרייתא).

בברכות מח: תניא ר' אליעזר אומר — נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית, ר' יוסי אומר וכו'.

נחום הלבלר. (תנא בזמן הבית).

נזכר במשנה פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע ר"ש איש המצפה ובא לפני ר"ג [הזקן] ועלו ללשכת הגזית ושאלו: ואמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיאשה וכו'.

ובתנחומא הישן במדבר־כב העתיק המשנה בשם ר' תנחום הלבלר וצ"ל ר' נחום.

נחום המדי. (תנא דמתניתין בסוף בית שני).

הוא היה מדייני גזירות בירושלים כתוספתא ב"ב רפ"ט ר' נתן אומר, נחום המדי היה מדייני גזירות אמר הכותב נכסיו בשם חבירו אין כופין אותו

להחזיר

להחזיר, ובכתובות קה. א"ר נתן אף נחום המדי מגוזרי גזירות שבירושלים היה ולא הודו לו חכמים.

ובימיו היה החורבן כנזיר פ"ה מ"ד וזו טעות טעה נחום המדי כשעלו נזירים מן הגולה ומצאו בהמ"ק חרב א"ל נחום המדי אלו הייתם יודעים שב"המק חרב — והתירן, וחכמים חולקין עליו.

וכן נזכר במשנה שבת פ"ב מ"א נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבושל וחכמים חולקין עליו.

וב"ב פ"ה מב. המוכר את החמור — נחום המדי אומר מכר כליו.

ובברייתא נזכר ע"ז ז: אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידיהן, — אומר מוכרין להם סוס זכר וזקן במלחמה, — השבת מתעשר זרע. ועל כל הג' הלכותיו אמרו נשתקע הדבר ולא נאמר.

וכן מובא שם שאמר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה.

נחום הפקולי.

נזכר זהר חדש רות פ"ב ע"ש המעשה הנורא.

ר' נחום שמעיה דר' אבהו.

ביבמות מב: ר' אבהו מסתמיך ואזיל אכתפיה דר' נחום שמעיה, מנקיט ואזיל הלכתא מיניה, בעא מיניה מחלוקת ואח"כ סתם מאי וכו'.

ואפשר שהוא ר' נחום הנזכר ברכות פ"ד ה"ג ר' זעירא שלח לר' נחום גבי ר' ינאי בר' ישמעאל וכו'.

וברכות פ"ט ה"ב ותענית פ"א ה"ג ר' נחום ור' חזקיה ור' אדא בר בימי (בתענית גרס בר איכומא) הוון יתבין א"ר נחום (ובברכות איתא בטעות ר' תנחום) לר' אבא בר אבימי לא מסתברא לברכה וכו'.

וביצה פ"א ה"ט ר' נחום א"ר שמואל בר אבא.

וב"ב רפ"ד נחום בשם ר' חייא בר בא.

נחומא בן אפקשיון. (תנא).

נזכר בברייתא יומא כח: מחלוקת ר' ישמעאל ור"ע עם נחומא בן אפקשיון ומתיא בן שמואל, וגרסת דק"ס ר' חנינא בן אפקשיון.

רב נחומי.

נזכר ב"ב קלא. שהקשה לאביי.

ובעירובין עא: מצינו מחלוקת רב נחומי ורבה, אך שם נראה שצ"ל רב רחומי כגרסת הרא"ש ודק"ס והמה מרבנן סבוראי.

ומצינו רב מניומי בריה דרב נחומי כתובות סט.

רב נחומי בר אדא.

בביצה לא: אר"נ בר אדא אמר שמואל (ובעירובין לד: הגרסא רב נחמן בר אדא).

ונזכר עירובין קב. אמר עשה לה בית יד מותר.

רב נחומי בר זכריה.

תלמיד אביי, כדמצינו שבעי מאביי כשבת קכז., עירובין קב., אמר משמיה דאביי כביצה טז. טז:, ובב"ק כה: א"ל רבינא לרב אחא מדיפתא כבר רמא ניהליה רב נחומי בר זכריה לאביי.

חבירו מצינו מר בריה דרבינא (הוא רבנא) כשבת קלו., כריתות טו: שאמר מר בריה דרבינא אנא ורב נחומי בר זכריה תרגמינא.

ר' נחומי בריה דר' חייא בר אבא.

הוא קבל תורתו מאביו כמפורש ברכות פ"ג סה"ב, ובדמאי פ"א ה"ב אמר אבא היו לו מעות וכו'.

מקומו היה בקיסרין והיה כהן כמפורש נזיר פ"ז ה"א־לד:.

ונזכר ברכות פ"ג ה"א־כ: בשם ר' נחמיה בריה דרחב"א.

נחוניא

נחוניא (או רב נחוניא).

ר' אבדימי בר נחוניא מד' תהלים פק"ג־א.

רב יוסף בר נחוניא ברכות כג:

רב כהנא בריה דרב נחוניא תענית כד:

ר' נחוניא.

בחולין נה: אמר שאילתינהו לכולהו טרופאי (מורי הוראות דדיני טרפות) דמערבא ואמרו לי הלכתא כרכיש בר פפא ולית הלכתא כרב עוירא משמיה דרבא.

(וכפי הנראה היה מן החכמים שירדו מא"י לבבל בסוף זמן אביי ורבא).

וזה ר' נחוניא נזכר ב"ק נ. ר' נחוניא אמר מהכא וכו'.

ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן. ערך ר' חוניא.

ר' נחוניא בן אלינתן
איש כפר הבבלי.

נזכר במשנה עדיות פ"ו מ"ה העיד עם ר' יהושע על אבר מן המת שהוא טמא וחולקין על ר' אליעזר.

ושם משנה ג' איתא סתם ר' נחוניא וחולק עם ר"א ור' יהושע ובל"ס הוא ר"נ בן אלינתן.

ר' נחוניא בן גודגדא. ערך ר' יוחנן בן גודגדא.

ר' נחוניא בן הקנה. (תנא דמתניתן).

הוא היה כבר גדול הדור בימי ריב"ז כב"ב י: כששאל ריב"ז לתלמידיו בני! מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי — נענה ר' אליעזר — נענה ר' יהושע — נענה רבן גמליאל — ר"א המודעי — ר' נחוניא בן הקנה—א"ל ריב"ז לתלמידיו נראין דברי ר' נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם, ומזה משמע שהיה אז כבר גדול הדור, אך ברק"ס אינו גורס תיבת „רבי" וקראו אך נחוניא בן הקנה, ואפשר שהיה מתלמידיו אף שלא נחשב באבות בין תלמידיו.

ונזכר במשנה ברכות פ"ב מ"ב שהיה מתפלל בכניסתו לב"המד שלא יארע דבר תקלה ע"י, וביציאתו היה נותן הודאה על חלקו.

ובאבות פ"ג מ"ה אמר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א וכו'.

ובעדיות פ"ו מ"ג מחלוקת ר' אליעזר עם ר' יהושע ור' נחוניא, והמשנה מובא חולין קכט: ושם איתא ר' נחוניא בן הקנה, אבל נראה שהוא ט"ס כי ר' נחוניא בעדיות שם הוא בן אלינתן איש כפר הבבלי הנזכר שם מ"ב שהעיד עם ר' יהושע.

ונשאר לנו ממנו אך הלכה אחת הנודעת בפסחים כח. שהיה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין.

וכן נמצא ממנו מאמר בפדר"א פמ"ג אמר תדע לך כח התשובה מפרעה וכו'.

מתלמידיו מצינו שר' ישמעאל שימש אותו בשבועות כו. א"ר יוחנן ר' ישמעאל ששימש את ר"נ בן הקנה שהיה דורש את כל התורה כולה בכלל ופרט וכו'.

ומזה אנו רואין שהיה חי גם לאחר החורבן כי ר' ישמעאל היה נער קטן בזמן החורבן, ובהיכלות רבתי שראה בעיניו הריגת רשב"ג ור"י כה"ג. וקשה מאוד להבין מה שכתב הרמב"ם בהקדמתו לזרעים שר"נ בן הקנה לא ראה את החורבן היינו שהיה קודם החורבן.

והאריך ימים במגילה כח. ששאלוהו תלמידיו במה הארכת ימים א"ל מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי, וותרן בממוני הייתי.

ואליו נתייחס ספר הבהיר או ספר הפליאה, ותפלת אנא בכח, אך אין לנו עסק בנסתרות.

נחוניא בן יוסף בן פכסם.

נזכר נזיר רפ״ז, ושמחות פ״ד ה״כח, ושם נזכר שהיה כהן.

ר׳ נחוניא הגדול.

במגילה כח. יסופר שר״ע שאלו במה הארכת ימים אתו גוזי (המשרתים) וקא מחו ליה סליק ויתיב ארישא דדקלא א״ל רבי! אם נאמר כבש למה נאמר אחד, א״ל צורבא מרבנן הוא שבקוהו, א״ל אחר מיוחד שבעדרו. א״ל מימי לא קבלתי מתנות, ולא עמדתי על מדותי, וותרן בממוני הייתי.

ומזה משמע קצת שר״נ הגדול אין זה ר״נ בן הקנה.

נחוניא חופר שיחין.

החסיד הזה היה עוד בזמן הבית, והיה ממונה לראות שיהו מים מצויין לעולי רגלים בשקלים רפ״ה, ובגמרא שם שהיה חופר שיחין ומערות והוה ידע האי דין כיף מקורר מיא, והאי דין כיף אית ביה שבורורי.

ובב״ק נ. כך היה מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות, שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים, ואמרו חכמים קיים זה — אף הלכה זו.

וביבמות קכא: שבתו נפלה לבור הגדול באו והודיעו לר׳ חנינא בן דוסא — א״ל עלתה — דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו.

וכן הוא ב״ק נ. ויסופר שבנו מת בצמא — שה״קבה מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה.

ומצינו סוטה יח: א״ר יהודה מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין שהאשה שותה ושונה, והוא ט״ס וצ״ל כדמובא בירושלמי סוטה פ״ב ה״ה א״ר יהודה העיד נחמיה איש שיחין [משום] ר״ע, ובס״הד לא הרגיש בזה.

נחמיה או רב נחמיה.

הונא מר בריה דרב נחמיה גיטין יד.
חייא בר נחמיה קה״ר פ״יב־ג.
רב טובי בריה דרב נחמיה ביצה יב :.
יהודה בר נחמיה (תנא) מנחות סח :.
רב כהנא בריה דרב נחמיה יבמות עא.
ר׳ יודן בר נחמיה איכ״ר פ״א־כט.
ר׳ יהושע הכהן בר נחמיה מד׳ תהלים רפ״פ.
עוקבן ריש גלותא בר נחמיה שבת נו :.

ר׳ נחמיה. (תנא דמתניתין).

התנא הגדול הזה היה מגזע נחמיה הפחה כירושלמי תענית פ״ד ה״ב שמצאו מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה ר׳ נחמיה מן נחמיה בן התרשתא.

שם אביו לא מצינו בשום מקום אך ידוע שהיה גדול בתורה כפסחים נד. ר׳ נחמיה אומר משום „אביו“ אף האור ופרד נבראו בע״ש בין השמשות.

ובשבת קמז: אמרו שר׳ נחמיה היה שמו גם ר׳ נהוראי ע״ש.

הוא היה אחד משבעה התלמידים הגדולים דר״ע שהצילו את התורה מכליון אחר חורבן ביתר, כב״ר פס״א־ג דקא חשיב ז׳ תלמידי דר״ע ואלו הן ר״מ, ר׳ יהודה, ר׳ יוסי — ואית דאמר ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ור״מ ר׳ יוסי ורשב״י ור׳ חנינא בן חכינאי ור״י הסנדלר.

ובקה״ר פ״יא־ו קא חשיב ר׳ יהודה, ר״מ, ר׳ נחמיה, רשב״י, ור״א בנו של ריה״ג ור״י הסנדלר.

וביבמות סב: לא נזכר שם ר׳ נחמיה בין גדולי תלמידי דר״ע אך בתוס׳ יומא: מ: ד״ה כיון כתבו שר׳ נחמיה היה תלמיד ר״ע כדאיתא כתובות סב :, משמע שכן היה גרסתם שם כב״ר פ״סא־ג.

ומצינו ספרא מצורע פ״ד שאל ר׳ עקיבא לר׳ נחמיה מה שנאמר כבש אחד, אם נאמר כבש למה נאמר אחד, ומתחלה חשבתי שהוא ט״ס וצ״ל שר״ע שאל את

ר׳

ר' נחוניא הגדול כדמובא מגילה כח. אבל אח"כ חשבתי דרכי ואתבוננה שאין אנו צריכים לשבש הגרסאות כי בספרא באמת שאל ר"ע לתלמידו לנסותו וכדמוכח שם שר' נחמיה עמל לענותו ולא עלתה בידו עד שרבו ר"ע העמידו על האמת.

ובשעת השמד כשגזרו שלא לסמוך ור"י בן בבא סיכן א"ע והסמיך את ר"מ וחביריו בין אושא לשפרעם אמר רב אויא בסנהדרין יד. שסמך גם את ר' נחמיה, ואח"כ כשעברו הגזירות מעט והתקבצו בבקעת רמון אמרו חגיגה פ"ג ה"א שהתקבצו לשם ר"מ, ר' יהודה ר' יוסי, ר"ש, ור' נחמיה וראב"י ור"י הסנדלר.

ואח"כ כשבאו לאושא לזמן קצר מצינו גם אותו שם כשהש"ר פ"ב־ג אמרו בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה וכו'.

ואח"כ כשגלו לזמן קצר ליבנה מצינו ברכות סג: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם ר' יהודה ר' יוסי ור' נחמיה — פתחו כולם בכבוד אכסנאי — פתח ר' נחמיה (אחר ר' יהודה) ואמר וכו'.

הלכותיו במשנה.

תרומות פ"ח מ"ז, מעשרות פ"ג מ"ה (עם ר' יוסי).

שבת פ"ח מ"ד (חולק עם ר' יהודה).

שם פ"יז מ"ד, יבמות פ"ה מ"ו, נדרים פ"ג מ"יא, נזיר פ"ט ה"ד, סוטה פ"ה מ"ד (חולק על ר"ע רבו).

סנהדרין פ"א מ"ו, פ"י מ"ג, זבחים פ"יג מ"ו (חולק עם ר' אלעזר).

כלים פ"יח מ"ה, נגעים פ"יא מ"ה, נדה פ"ט מ"ג, מכשירים פ"ג מ"ב, זבים פ"ד מ"ג (עם ר"ש).

הלכותיו בש"ס מצינו ברכות לח. שצ"ל מוציא לחם מן הארץ.

שבת לד: שבין השמשות הוא חצי מיל.

וחולק תמיד עם ר' יהודה כשבת כח. צח:, יומא ס., סוטה י., קידושין ל., מכות יא. (ושם חד אמר מה שכתוב ויכתב יהושע הוא ח' פסוקים שבתורה וה"א ערי מקלט. ובאמת מפורש ב"ב טו. א"ר נחמיה שיהושע כתב ח' פסוקים שבתורה), זבחים קג., חולין נו. (חד בדק בידא וחד במחטא א"ל — עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל).

וכן מצינו שבת יב., מנחות ל. א"ר יהודה ואמרי לה ר' נחמיה.

וכן חולק עם ר"א בן יעקב בעירובין מא:, ב"מ סב., זבחים סה.

עם ר"מ ברכות מ., מגילה יג., טו:.

מאמריו היקרים באגדה רבים הם, ונביא אך אחדים מהם מה שאמר בשבת לב:, בעון שנאת חנם מריבה באה.

ופאה רפ"א־ג: לא תלך רכיל בעמך שלא תהא כרוכל הזה.

ופירושיו במקרא המה תמיד ע"ד הפשט כמגילה יג. למה נקראת הדסה אסתר ע"ש אסתהר.

וביבמות יג: כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל ה"א בסופה.

וב"ר פ"לג־ה והעורבין מביאין לו לחם, עורבין ממש.

ושם פ"סר־ט ואחוזת מרעהו סיעת מרחמוהי.

ובספר נחלת שמעוני תלה עליו כמה מאמרים ממדרש שאינם שייכין לר' נחמיה התנא אך הוא ר' נחמיה מאמוראי דאגדתא דא"י שהיה חבירו דר' יודן, ולכן קצרנו בזה.

והוא השאיר לנו סימא דלית לה טימא היא התוספתא כמו שקבלה בידינו סנהדרין פו. שסתם תוספתא ר' נחמיה — אליבא דר"ע.

וכן היה דורש מעשה מרכבה כשבת פ:.

ממקראיו הפרטים מצינו שהיה עני גדול ככתובות סז: ההוא דאתא לקמיה דר' נחמיה א"ל במה אתה סועד א"ל

בבשר

בבשר שמן ויין ישן, רצונך שתגלגל עמי בעדשים וכו', ומזה אנו רואין את גודל עניותו דר' נחמיה.

ולחמו הצר מצא ע"פ דוחק ממלאכתו הקשה שהיה עושה קדרים, וכן מובא בספר כפתור ופרח פ"מד והוא מירושל' ב"מ ספ"ו תני ר' נחמיה קדר מסר קדרויי לבר נש תברין ארים גולתיה אתא גביה ר' יוסי בר' חנינא א"ל איזל א"ל למען תלך בדרך טובים.

ובלי ספק נפל טעותים קטנים בירושל' וצ"ל תני, ר' נחמיה קדר הוה ומסר קדרויי לבר נש ושברן ולקח מהאיש גולתיה אתא לפני ר' יוסי בן חלפתא, והיה כתוב בר"ת ריב"ח ונעשה מזה ר' יוסי בר חנינא וזה ברור.

ולא נשמע קולו בסנהדרי אושא, וכן לא מצינו בשום מקום שידבר או חולק עם רשב"ג וזה אות שנפטר טרם התיישבו באושא.

ר' נחמיה. (אמורא ירושלמי מרבנן דאגדתא).

מצינו שאמר בשם ר' אבהו כב"ר פמ"ג-ד.

ר' נחמיה ור' יהושע בשם ר' אחא כריש פתחתא דאיכ"ר.

עם ר' יודן כב"ר פ"נט-ז.

עם ר' חנניה ור' פנחס כמד' תהלים פצ"ב-יב.

עם ר' עזריה ור' ברכיה שם פכ"ד-ה.

עם ר' נחמן דיפו בשם ר' יעקב דקיסרין כויק"ר פ"ו-ה.

בשם ר' שמואל בר' יצחק במ"ר פ"ג-ב.

ונזכר הרבה פעמים במדרשים.

ר' נחמיה.

אמר בשם ר' נחמיה ירושלמי כלאים פ"א ה"ב, כן מובא בסה"ד.

ובמחילה מכבודו שלא עיין בירושלמי שאמרו שם מתני' דרבי אלא כר' נחמיה בשם ר' נחמיה דלעת ארמית היא דלעת מצרית, ונפל טעות קטן בירושלמי והפי' הברור הוא, מתני' דרבי (שאומר שם דדלעת המצרית אינה כלאים עם הרמוצה) דלא כר' נחמיה, כי ר' נחמיה אמר (בתוספתא כלאים פ"א) שהם כלאים זה בזה.

רב נחמיה.

בשבת כג. חולק עם רב אויא, אבל גרסת דק"ס רב נחמן בר יצחק.

וביבמות קב. בעא מיניה רב נחמיה מרבה, אבל שם מובא בתוס' בשם חד מקמאי שצ"ל נחמיה בר ברוך.

רבנא נחמיה אחוה דריש גלותא.

ערך רבנא נחמיה בר ברתיה דרב.

נחמיה איש בית דלי.

(תנא בבלי תלמיד ר"ג הזקן).

נזכר במשנה יבמות פט"ז אר"ע כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה מצאתי נחמיה איש בית דלי ואמר לי שמעתי שאין משיאין את האשה בא"י ע"פ עד אחד אלא ריב"ב — אמור להם בשמי — כך מקובלני מר"ג הזקן וכו'.

וכן מובא עדיות פ"ח מ"ה העיד ר"ע משמו שמשיאין האשה ע"פ עד אחד.

ר' נחמיה איש בקעת חורתן. ערך ר' חוניא.

ר' נחמיה איש כפר סיחון.

נזכר ב"ר פ"יב-ה דרש הפסוק כי ששת ימים, ור' עזריה חולק עליו, והוא מרבנן דאגדתא.

נחמיה איש כפר שיחין.

בירושלמי סוטה פ"ב א"ר יהודה העיד נחמיה איש שיחין [משום] ר"ע האשה שותה ושונה, ובסוטה יח: נשתבשה הגרסא לנחמיה חופר שיחין וצ"ל כבירושלמי כי האחרון היה בזמן הבית.

ובירושלמי סוף פאה ושקלים ס"פב יסופר נחמיה איש שיחין פגע ביה

ירושלמי

ירושלמי אחד א״ל זכה עני חדא תרנגולתא (פי׳ תן לי תרנגולת לאכול) א״ל הא לך טומיתיה וזיל זבון קופר (בשר) ואכל ומת, אמר באו וספדו להרוגו של נחמיה.

וכעין מעשה זה מובא כתובות סז: על ר׳ נחמיה.

ר׳ נחמיה בן אלעזר.

נזכר איכ״ר פ״ב־ג, ר׳ ברכיה ואמרי לה ר׳ נחמיה בן אלעזר.

נחמיה בר ברוך.

נזכר מו״ק טז. אמר אדא מרי אמר נחמיה בר ברוך א״ר חייא בר אבין א״ר יהודה וכו׳.

ובשבת סו: אמר אדא מרי א״ר נחמן בר ברוך א״ר אשי בר אבין וכו׳, ובדק״ס מביא גרסא מכ״י שצ״ל כדמובא במו״ק טז.

וביבמות קב. בעא מיניה ר׳ נחמיה [בר ברוך כן הוא בתוס׳ חד מקמאי] מרבה — ואמר שם דחזיוה רבנן לרב יהודה דנפק בה׳ זוגות מוקי לשוקא.

רב נחמיה בריה [דרב הונא] בר חנילאי.

בעירובין מג: יסופר שעסק בשמעתתא ויצא חוץ לתחום (בשבת) א״ל רב חסדא לר״נ נחמיה תלמידך שרוי בצער.

ובס״הד כתב שלא מצא רב נחמיה בריה דר״ה בר חנילאי אך רב נחמיה בר חנילאי, אבל גרסת הרי״ף והרא״ש ודק״ס גורסין רב נחמיה בריה דר״ה בר חנילאי, וכן צ״ל שם מד:.

ר׳ נחמיה בריה דר׳ חייא בר אבא.

ערך ר׳ נחומי.

ר׳ נחמיה בר חנינא.

נזכר במד׳ תהלים הישן פע״ה ר׳ יודן ור׳ נחמיה בר חנינא ור׳ יצחק בר חייא, ובמ׳ בובר גרסא אחרת.

רב נחמיה בריה דרב יהושע.

במו״ק יט: אמר אשכחתינהו לרב פפי ולרב פפא דיתבי וקאמרי, אבל גרסת דק״ס רב נחמיה בריה דרב יוסף.

רב נחמיה בריה דרב יוסף.

היה תלמיד רבא כביצה כח. אמר הוה קאימנא קמיה דרבא — ואמרי ליה לחדדה קעביד מר — ואמר לי וכו׳.

והיה חבר דרב פפא ורב פפי ור״ה בריה דרב יהושע כמו״ק יט: שאמר אשכחתינהו דיתבי וקא אמרי.

והיה הריש בעירו ככתובות סה. דביתהו דרב יוסף בריה דרבא אתאי לקמיה דרב נחמיה בריה דרב יוסף א״ל פסוק לי מזוני פסק לה, פסוק לי חמרא פסק לה אמר ידענא בבני מחוזא דשתו חמרא.

ושם סט. שלח לרבה בר׳ הונא זוטא מנהרדעא כי אתיה הא איתתא לקמך אגבה עישור נכסים אפילו מאיצטרובלא.

ובחולין מח. שהיה בודק הריאה שהאונות סריכין להדדי בפשורי (ואע״פ שרבא רבו אמר דלית להו בדיקותא).

ובכורות ט: שהיה פודה לפטר חמור בשילקי.

ונזכר שבת נ: מפרש דברי רב יוסף, ובכורות יא. איתא רב נחמן, וצ״ל נחמיה.

ומצינו סנהדרין כד. רב דימי בריה דרב נחמן [נחמיה, דק״ס] בריה דרב יוסף.

ר׳ נחמיה בר עוקבן.

בירושלמי פאה ה״ה ר׳ יוסי בר יעקב בר זבדי בשם ר׳ אבהו, ר׳ נחמיה בר עוקבן ומטו בה בשם ר׳ יוחנן.

ר׳ נחמיה בר מר עוקבן בריה דר׳ יוסי.

נזכר בירושלמי יבמות פ״יד ה״א, ומובא בתוס׳ יבמות קיג. ד״ה יצתה ושם ר׳ נחמיה בשם ר׳ יהודה.

רבנא

רבנא נחמיה ואחיו מר עוקבא בני ברתיה דרב.

בחולין צב. אמרו עליהם שהם השרי גאים מישראל.

והיו תלמידי דרב חסדא כב"ב נא: שאמרו לו לרב חסדא שביק מר רברבי (רב) ועביד כזוטרא (ר' אלעזר).

ובשבת כ: רבנא נחמיה אחיה דריש גלותא ורבין ואביי הוו יתבי קמיה חזייה דהוה לביש מטכסא, ומזה משמע שאחיו מר עוקבא היה הריש גלותא, אבל גרסת דק"ס רבנא נחמיה ריש גלותא, ומצינו ב"מ צא: אמר רב אשי הא מלתא בעו מינאי דבי רב [צ"ל רבנא, דק"ס ומהרש"ל] נחמיה ריש גלותא וכו', ופלא גדול הלא בזמן רב אשי היה הריש גלותא הונא בר נתן? ומצאתי גרסא יקרה בדק"ס מכ"י ה' שהיה כתוב רבנא ריש גלותא, ומזה נעשה רב נחמיה ריש גלותא.

ר' נחמיה דיפו.

נזכר פדר"כ קעג: בעי קימי ר' תנחום בר חמא בשם ר' סימא, ואולי הוא ר' נחמן דיפו, עיין ערכו.

נחמיה העמסוני. (תנא).

היה תלמידו דר"ע כירושלמי ברכות פ"ט ה"ה וסוטה פ"ה ה"ה אמרו ששימש את ר"ע כב שנה ולמדו אתים וגמים ריבויים, אכין ורקין מיעוטין, א"ל את ה' אלהיך תירא מהו א"ל אותו ואת תורתו. ומצינו פסחים כב:, קידושין נז:, ב"ק מא., ובכורות ו. שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש, א"ל תלמידיו רבי כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? א"ל כשם שקבלת שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה עד שבא ר"ע ודרש וכו', א"כ משמע מזה שהיה קודם ר"ע.

ומצאתי בדק"ס מביא מכ"י ושם ליתא תיבת א"ל „תלמידיו רבי" וא"כ בזה ניחא הבבלי והירושלמי שבאמת קבל כ"ז מרבו ר"ע ואך את ה' לא ידע לדרוש עד ששמע מר"ע רבו לבסוף.

נחמיה חתניה דבי נשיאה.

נזכר יומא עח. שאמר אנא חזיתיה לר' אמי ור' אסי דמטו עורקמא דמיא ועברוהו דרך מלבוש.

רב נחמן.

רב אחא בריה דרב נחמן שבת קיד.
הון בריה דר"נ יבמות לד:
מר הונא בריה דר"נ ב"ב מז.
מר זוטרא בריה דר"נ ברכות מג:
ר' חייא ברב נחמן ב"ב מו.
רב פפא בריה דר"נ ב"מ קיג.
רבה בר ר"נ שבת קיט.
רבין בר ר"נ ב"ב צד:

רב נחמן (סתם).

כבר ידוע מחלוקת הגדולה בין רש"י ותוס' מי הוא סתם רב נחמן, אי בר יעקב או בר יצחק, והמקור הוא בגיטין לא:, שרבא ורב נחמן בר יצחק הוי יתבי הוו חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב דיתיב בגוהרקא דדהבא — רבא אזל לגביה, ר"נ בר יצחק לא אזל לגביה, אמר דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו, רבא צריך להו, אנא לא צריכנא להו, ופירש"י דרב נחמן חתניה דנשיאה הוה כחולין קכד., ושם מפורש כי סליק רב אושעיא אשכחיה לר' אמי אמרה לשמעתיה קמיה הכי אמר עולא והכי אהדר ליה רב נחמן, א"ל (ר' אמי) ומשום דר"נ חתניה דבי נשיאה הוא מזלזל בשמעתיה דר' יוחנן, ובתוס' גיטין שם ד"ה אנא וז"ל פירש בקינטרס דר"נ בר יצחק חתניה דבי נשיאה הוה, ולפירושו סתם רב נחמן שבגמרא הוא בר יצחק, דבחולין שם משמע דסתם רב נחמן הוא חתניה דבי ריש גלותא, ואינו נראה,

ומביאין

ומביאין ראיה מעירובין יח: מג:, וכן מגיטין לט: משמע בפירוש דסתם ר"נ לאו בר יצחק הוא, וכן כתבו התוס' עירובין מג: ד"ה יתיב.

והנה בלי שום ספק שהצדק כדעת התוס' שסתם ר"נ הוא בר יעקב ולא בר יצחק, ונביא כל הראיות מש"ס בבלי וירושלמי.

ברכות סא. אר"נ מנוח ע"ה היה וע"ז מקשי ר"נ בר יצחק.

ושבת סט: אר"נ אמר רבה בר אבוה וע"ז פריך ר"נ בר יצחק, ופירש"י ד"ה איפכא וז"ל ובין ר"נ ובין ר"נ בר יצחק לא פליגי, ובזה אנו רואין בפירוש שגם רש"י ס"ל כדעת התוס'.

ושם לז: אר"נ מצטמק ויפה לו אסור, ואי סתם ר"נ הוא בר יצחק הלא ס"ל לעיל שם דמותר, דשהין ליה כיסא דהרסנא ואכיל.

ועירובין יב. מחלוקת רב ששת ור"נ וע"ז אמר ר"נ בר יצחק.

ושם יח: מג:, יתיב ר"נ בר יצחק אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דר"נ.

ושם סט. א"ל ר"נ לר"ה, ור"נ בר יצחק מתרץ.

ושם עב: אר"נ אמר רב הלכה כר"י, וע"ז אמר ר"נ בר יצחק מתניתן נמי דיקא.

ופסחים מ: אר"ה בריה דרב יהושע אר"נ אמר שמואל — אמר לו ר"נ בר יצחק לר"ה בריה דר"י.

וביצה כה. אר"נ לא קשיא — אלא אר"נ בר יצחק.

וכן שם כו:, תענית ז:, יומא נד. אר"נ תנא וחכמים אומרים, ואח"כ אר"נ בר יצחק אף אנן נמי תנינא.

וביבמות קא: אר"י בר מניומי אר"נ אח"כ אר"נ בר יצחק.

ובנזיר כו: אר"נ — אבל נסכא לא, ור"נ בר יצחק אמר אפילו נסכא.

ובגיטין יט: א"ל עולא לרב יהודה לא צריכת דהא ר"א ור"נ (ופירש"י דיין הוה והתנא דבי נשיאה) א"כ אי אפשר לומר שרש"י יסבור שהוא ר"נ בר יצחק מי שהיה תלמיד חבר דרבא יביאו ראיה מדבריו לרב יהודה.

וכן ראיה מפורשת מגיטין פד., ב"מ צג. צד., ב"ב קיא, קנב., שבועות מו. ובר מן דין ידוע לכל שרב ששת היה חבירו דר"נ ובעל מחלקותו בכל הש"ס, ובבבלי נזכר תמיד בשם סתם ר"נ, ובירושלמי חולק תמיד ר"נ בר יעקב עם רב ששת כברכות פ"ד ה"ד, שביעית פ"י ה"א, סוכה פ"ד ה"ג, כתובות פ"יג ה"ט ועוד בכמה מקומות.

וכן סוף כתובות מחלוקת ר"נ ורב ששת ובירושלמי שם איתא בפירוש ר"נ בר יעקב.

וכן ב"ב לא: אר"נ אנן אחתיניה אנן מסקינן ליה לזילותא דבי דינא לא חיישינן, ובירושלמי שם ובכתובות פ"ב ה"ב איתא בפירוש ר"נ בר יעקב.

אבל ר"נ בר יצחק לא נזכר אף פעם אחת בכל הירושלמי כי גם רבא שהיה כמו רבו נזכר אך פ"א בירושלמי.

ואחרי הדברים האמיתים האלה איך אפשר לעלות על הדעת ולומר שרבינו הקדוש רש"י לא ראה כל אלו המקומות?

אבל האמת יורה דרכו שמעולם לא עלתה על דעת רש"י לומר שסתם ר"נ הוא בר יצחק, ואך גרסא מוטעת נזדמנה לרבותינו בעלי התוס' בדברי רש"י.

ונעתיק שנית לשון הגמרא ורש"י בגיטין לא: רבא ור"נ בר יצחק הוו יתבי הוה חליף ואזיל ר"נ בר יעקב — רבא אזיל לגביה ר"נ בר יצחק לא אזיל לגביה אמר דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו, ופירש"י דרב נחמן חתניה דנשיאה הוה חולין קכד. עכ"ל, ובתוס' שם פי'

בקונטרוס דרב נחמן בר יצחק חתניה דבי נשיאה הוה וקשה וכו'.

ולפי גרסתם קשה באמת על רש"י, אבל גרסת רש"י הוא אך סתם רב נחמן, ולא קאי כלל על רב נחמן בר יצחק, אך רש"י מפרש מה שאמר ר"נ בר יצחק דלמא מאנשי דבי ריש גלותא נינהו, מביא רש"י המקור מחולין שר"נ בר יעקב היה חתניה דבי נשיאה.

וכן במגילה כח: שאמרו תא חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי דבבל ופירש"י ר"נ בר יצחק מחסידי בבל סוטה מט. דקא אמר לתנא לא תתני יראת חטא דאיכא אנא, באמת בגמרא איתא אך סתם ר"נ וברש"י היה כתוב רנב"י וכונתו על ר"נ בר יעקב ונעשה מזה בר יצחק וזה ברור.

ובזה סרו כל הקושיות והפלפולים מה שעמלו ליישב שיטת רש"י בדוחק מה שהוא נגד האמת.

וכשידוע לנו בבירור שאבי סתם ר"נ היה שמו יעקב נבא לתולדות ימי חיי האיש הגדול הזה.

אביו היה מספרי דייני דמר שמואל כמפורש ב"מ טז: אר"נ אבא מספרי דייני דמר שמואל הוה.

והוא קבל מאביו כביצה כו:, נדה סו: שאמר לו ר"נ לרבה בר"ה **אבא** תני, וזבחים נו. אר"נ הכי אמר לי אבא. (ואי אפשר לומר שכונת ר"נ בשם אבא על רב שהיה נקרא תמיד בשם זה יען כי בימות רב לא נולד ר"נ אז עדיין, או שהיה ילד קטן, וכאשר נבאר).

רבותיו המובהקים.

כל כותבי דברי הימים עד המאסף לכל המחנות הראה"ו יאמרו ששמואל היה רבו.

וז"ל בר"ור ח"ג פ"יד צד 158 הן ידענו כי ר"נ היה תלמיד שמואל עירובין טז:, והעתיק דברי סה"ד ערך ר"נ סימן ג' וז"ל שמואל היה רבו, דרש ר"נ משום רבינו ומנו שמואל ברכות לח:, עירובין טז:.

ואם שאבו כל מקורם מהציונים האלו אין שום מקור לדבריהם, כי הדבר פשוט יען ששמואל היה רבן של כל בני הגולה לכן כשהזכיר את שמו אמר הלשון „משום רבינו שמואל", והנה אף שמצינו כמה פעמים אר"נ אמר שמואל כברכות כז: כט. לח., שבת נז:, עירובין טז: כד. לב: מא: מב. מז. נט. ס. פד:, פסחים מ: מה: קו:, יומא פג:, יבמות מב. נו. סא: סז: פה:, כתובות י. נד. נו. פז., גיטין לג: פח:, קידושין סה., ב"ק סא: צה:, ב"מ יד: לט. נה: עה. קח:, ב"ב ב: ז: פב: צט: קנו., סנהדרין סב:, ע"ז נז., הוריות ג., חולין מד. קיא:, קיב., ערכין ז., אבל בכל הש"ס לא מצינו בשום מקום שידבר ר"נ עם שמואל או שיקשה לו, וזה יען שלא היה מעולם תלמידו, ואך כמו שאמר ר"נ בעצמו ב"מ טז: אבא מספרי דייני דמר שמואל הוה והוינא כבר שית כבר שבע ודכירנא דהוה מכרזו וכו', וזה יען שר"נ נולד בלי ספק בנהרדעא במקום שמואל ואביו שהיה תמיד אצל שמואל ודאי הביאו לישיבת מר שמואל וזכה לראותו, אבל מעולם לא היה תלמידו.

וראיה ברורה לזה, כי זה כו"ע מודים שר"נ לא היה תלמידו דרב (ורב נפטר אך שבע שנים קודם שמואל) ואעפ"כ מצינו אמר ר"נ אמר רב כעירובין עב:, פסחים יג. מה:, מגילה יח., כתובות ח. קו., סוטה יב:, ב"מ צד., ב"ב קכד:, סנהדרין מד. פב:, חולין יב., נדה כח., יבמות פט"ו ה"ד, ולכן אם מפני שיאמר הלכות משמו הוא רבו א"כ למה לא יאמרו שגם רב היה רבו, אבל נעלה מעל כל ספק שלא רב ולא שמואל היו רבותיו, ואך יען שהוויות דרב ושמואל היו שגורים בפי כל חכמי הישיבה לכן אמר ר"נ בשמם,

וזה

וזה כונת רש"י ביצה כה. מדברי רבינו, שר"נ תלמידו של שמואל היה, כלומר מפני שהיה שמואל רבן של כל ישראל לכן קראו לו רבינו.

אבל רבו האמיתי היה רבה בר אבוה תלמידו של רב כמפורש ברכות כא. אר"נ כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה, ובע"ז סה. מביא ר"נ ראיה לדבריו מדהנהו דאתו לקמיה דרבה בר אבוה וכו', ובגיטין עב. א"ל ר"ה לר"נ בעי מיניה מרבה בר אבוה, ובע"ז נא. א"ל ר"נ לאביי שאלתי לרבה בר אבוה.

ר"נ אמר רבה בר אבוה כברכות לו: סב:, שבת יז. כה. נז. (ושם איתא ר"נ בר יצחק וצ"ל ר"נ כגרסת הרא"ש ודק"ס), נח. סד. סט: עו: עט. ק. קכט: קל: קמט., עירובין כט: סד: עה: עז: עח. פא. פא: פה. פו., פסחים טו. יז. ע:, יומא מו:, ר"ה י:, סוכה מג:, חגיגה יט. כב. כד., יבמות לד: מט: סג: סד: פג. קיט., כתובות לט: פז. צג: צד. צח., גיטין סג. עג: עט., קידושין נז: עד:, עה., נדרים כז:, סוטה כה:, ב"ק יב: מו: סא:, ב"מ כה. מח. סט: עו. צא: צח. צט., ב"ב ו. ח: יט. כג. מב: נג: נז. סא: קמז., סנהדרין נא: נו: נז: סג., שבועות מט:, ע"ז טו: מו: נא: עד. עה: עו. זבחים מד: עד. צה. צו. צז. קג., מנחות קח:, חולין ח. יג: לג. מד. קכג., בכורות י: יב: טז., ערכין ו., תמורה כ:, כריתות יג., נדה כ: כה. כה:.

ובפסחים מ. מצינו שמביא ר"נ ראיה לרבה דהא בי רבא בר אבין לתתי, ובאמת לא מצינו בשום מקום שם זה, אבל יותר נוח גרסת ר"ח ודק"ס שצ"ל רבה בר אבוה.

וכן ב"ק ק: ר"נ אמר רבב"ח, גרסת דק"ס אמר רבה בר אבוה.

וחוץ מרבה בר אבוה מצינו שאמר ר"נ בשם ר' אחא בר' חנינא בחולין קלב:.

ר"נ אמר רב אדא בר אהבה בעירובין נט:, ב"ק כד., הקשה לו כשבת קלה., אשכחיה ר"נ לרב אדא ב"א כיבמות קי:, מנחות מב.

ר"נ א"ר יצחק כשבת קלא:, הקשה לר' יצחק כתענית ה., מגילה טו., סנהדרין צו:.

אמר משמיה דר' יוחנן כשבת קמו:.

וכן מצינו ערכין ז. אר"נ תני חגא.

ר"נ א"ר שילא אמר רב כברכות מט: (והוא ר' שילא בר אבינא).

ור"נ התחתן עם בית הריש גלותא כי לקח את ילתא האשה המפורסמת לו לאשה והיא היתה מבית הנשיאים וכאשר נבאר להלן.

והנה דעת בעס"הד שילתא היתה בת הנשיא ובאמת כן מובא ברש"י גיטין סז: שילתא אשת ר"נ בת הנשיא ואשת אב"ד וחשובה, והאריך בזה בפלפול גדול ויאמר לדעתי דאיתא ביבמות פ: דרבה בר אבוה אמר לרבנן עיינו ברב נחמן אי בשרו מעלה הבל ואתן לו בתי לפי שר"נ לא היה לו זקן אלא מעט הנה ומעט הנה, ובאגרת דרש"ג (ח"ב פ"ג) כתב שהוא מזרעו, ומבני דוד אתי וידוע כי הנשיאים היו מזרע דוד, א"כ ילתא היתה בת רבה בר אבוה, עכ"ל.

והנה גילה לנו חדשות ונצורות שילתא היתה בת רבה בר אבוה, והוא היה הריש גלותא בימי ר"נ, ובא הגאון שי"ר בערך מלין ערך א"י אות יח וז"ל עיין ב"ב סה. א"ל ר"נ לר"ה וכתב הרשב"ם ר"נ חתנא דבי נשיאה ריש גלותא רבה בר אבוה הוי עכ"ל.

ואחריו בא החכם גרעץ בח"ב צד 391 ויאמר ר"נ היה חתנו של ריש הגולה כי לקח לו את ילתא בתו האלמנה, (ומקורו שהיתה אלמנה כשנשאה רב נחמן הוא משאלתות וירא ס"סיג שאמר שם והא רב נחמן שרא ליה לילתא ועיין בפי' רבינו הנצי"ב).

חותנו הרים אותו למעלת ראש הדיינים בבבל.

ובא אחריו הראה"ו בדו"ד ח"ג פ"יד וזה לשונו „בימים ההם היה רבה בר אבוה „ריש גלותא יושב בנהרדעא — ראש „הגולה הזה היה משיא את בתו ילתא „לר"נ בר יעקב — ויהי כאשר מת שמואל „לא התמהמה חותנו ריש הגולה אף „רגע ויפקדהו להיות דיין בנהרדעא „תחת שמואל ועם הפקידה הזאת היתה „גם פקידת ראש הישיבה חלקו ובכן „נמלא מקומו של שמואל בנהרדעא עכ"ל.

והנה כל החכמים האלו סמכו על פלפולו של ס"הד יותר הרבה מעל תורת משה, ולא חקרו אם כל הפלפול הזה יש לו שורש וענף בדברי הימים, ונבאר אחד לאחד.

א) היכן מצינו שרבה בר אבוה היה ריש גלותא ובנהרדעא, הלא מפורש שבימי ר"נ כשהיה כבר דיין העיר אז היה חי עדיין מר עוקבא הידוע שהיה גם בזמן שמואל ריש גלותא אף שהיה תלמיד שמואל ומקומו היה בכפרי כמבואר בערכו, בכתובות עט. ההיא דאתאי לקמיה דר"נ קרעיה ר"נ לשטרא אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא א"ל חזי מר, נחמן חקלאה היכי מקרע שטרא וכו', ומר עוקבא נתן צדק לר"נ.

ב) מי הגיד לו שרבה בר אבוה אף שבל"ס אהב מאוד את תלמידו היקר ורצה ליתן לו את בתו, נתן לו באמת? וגם אם נאמין בזה שילתא היתה בת רבה בר אבוה, אבל הוא לא היה מעולם ריש גלותא.

ומה שיסמוך על אגרת דרש"ג לא עיין בדבריו הקדושים, כי זה לשון רבינו „והיו שם חכמים אחרים שהיו אמוראים לבד כגון שמואל ורב שילא — ורבה בר אבוה זקננו, ומבית הנשיאים היה כי כן קבלה בידינו כי מבית נשיאים אנחנו, ומזרע דרבה בר אבוה", עכ"ל, ואם כן היכן מצא שרבה בר אבוה היה הריש גלותא? הלא יאמר אך שהיה „מבית הנשיאים", וגם זה אך יען שהיה להגאון קבלה שהוא מבית נשיאים, ומזרע דרבה בר אבוה.

ובערך מלין נחפז כ"כ עד שסבר שכן מפורש ברשב"ם, אבל במחילה מכבודו שלא עיין שם כי זה לשון הרשב"ם „ר"נ חתנא דבי נשיאה הוה ורגיל במקום הדיינים", אבל היכן מצא הנוסח שהביא?

ובד"וד כיון אף הרגעים ויאמר שרבה בר אבוה חותנו ראש הגולה לא התמהמה אף רגע ויפקדהו להיות דיין בנהרדעא, ואיה מצא שעם הדיינות היתה גם פקודת ראש הישיבה? ואף שבל"ס הרביץ ר"נ תורה הרבה אבל לא היה מעולם ריש מתיבתא, כי בימיו היה הריש מתיבתא רב הונא בסורא, וגם רב יהודה שנהג ישיבה גדולה בפומבדיתא אעפ"כ היו כולם כפופין תחת ר"ה, וגם ר"נ הלך תמיד לסורא וקבל הרבה מר"ה וכאשר נבאר.

והיכן מצא שתיכף אחר פטירת שמואל נתמנה ר"נ ע"פ רבה בר אבוה לדיין בנהרדעא? הלא מפורש ממש להיפוך באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וז"ל בשנת תק"ע לשטרות בא פפא בר נצר והחריב לנהרדעא וילך רבה בר אבוה זקננו לשכנציב ולשלחי ולמחוזא והוה התם רב יוסף בר חמא (אבי רבא) עכ"ל.

ובאמת מצינו כן בפירוש בעירובין כו. רבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזא, וביבמות קטו: הנהו תרי שטרי דנפקי במחוזא — ואגבי בהו רבה בר אבוה, ובשבת נט: דרש רבה בר אבוה במחוזא וכו', ושם קבל ר"נ ממנו, ואף אחרי פטירת רבה בר אבוה אז מלך רב נחמן במחוזא, וזה שאמר רש"ג באגרתו וז"ל

ור"נ

ור"נ בשלחי ובמחוזא עם רבנן דנהרדעא, והאמת כן, כי יען שעיר נהרדעא היתה עדיין חרבה ולכן באו כל חכמי נהרדעא למחוזא לפני רבה בר אבוה ואח"כ לפני ר"נ, וזה שאמרו גיטין לט. ורבנן דאתו ממחוזא אמרי אר"ז אר"נ, אבל לא היה שם זמן רב כי עיר נהרדעא התנערה מעפרה ונבנית על תלה ואז חזר ר"נ ותלמידיו לשם והרביץ תורה הרבה, וכמפורש ב"ב קנג. ההוא דאתא לקמיה דר"נ בנהרדעא, ובעירובין לד: ההוא פולמוסא דאתא לנהרדעא א"ל ר"נ וכו'.

ועוד יותר מבורר בקידושין ע: כשהזמין ר"נ את רב יהודה לדינא — א"ל רב יהודה לרב נחמן הא איכא רב מתנה דקאי כוותי, רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני ההוא יומא אתא וכו', וזה יען שחמש שנים אחרי פטירת שמואל רבם חרבה העיר ועברו שנים רבות שלא היה שם שום ישוב, וגם אח"כ כשהתיישבו גם אז לא בא רב מתנה לשם משך זמן יג שנים.

ונבאר בקצרה, ר"נ היה צעיר לימים מאוד כשנפטר שמואל בשנת תקס"ה לשטרות (כי ר"נ חי אחר שמואל ששים ושש שנה וכאשר נביא לקמן) ואחרי פטירת שמואל לא נתמנה ריש מתיבתא עד עבור שלש שנים ובל"ס הוא שלא יכלו לשום עצות בנפשם באיזה מקום לקבוע המתיבתא הגדולה אם בנהרדעא מקים שמואל או בסורא מקום רב, אבל יען שעיר נהרדעא היתה עומדת על הספר ואפשר שראו שהיא עומדת ליחרב והסכנה קרובה לבא, לכן באו לכלל דעה אחת בשנת תקס"ח לשום כתר מלכות בראש רב הונא שהיה מבי נשיאה ומלך ארבעים שנה עד תר"ח כמבואר כל זה באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ורב יהודה יסד ג"כ ישיבה גדולה בעיר פומבדיתא, וכן רב ירמיה בר אבא הרביץ תורה בעיר „שום טמיא" ורבה בר אבוה שהיה ג"כ מתלמידיו הגדולים דרב הרחיק נדוד מנהרדעא שנחרבה חמש שנים אחרי פטירת שמואל, לשכנציב ולשלחי ואח"כ למחוזא ושם מצא מנוח לכף רגלו והתקבצו אליו מחכמי נהרדעא, ובראשם היה תלמידו החביב רב נחמן אשר בל"ס היה רבה בר אבוה ידיד לאביו במתיבתא דמר שמואל, ואפשר שאז נפטר אבי ר"נ ולקחו רבה בר אבוה תחת כנפיו.

ואולי הצדק כדעת ס"הד שילתא היתה בת רבה בר אבוה ונתן את ילתא לאשה לתלמידו החביב ר"נ, ויען שרבה בר אבוה היה מבית הנשיאים כלומר ממשפחת הריש גלותא כעדות רש"ג באגרתו לכן אמר עולא חולין קכד. ומשום דר"נ חתניה דבי נשיאה הוה.

וכן מביא הרשב"ם בב"ב סה. הלשון ר"נ חתנא דבי נשיאה הוה, וכן כתבו התוס' גיטין לא: ר"נ חתניה דבי ריש גלותא הוה.

ומה שכתב רש"י גיטין סז: ד"ה ילתא, אשת ר"נ והיא בת הנשיא, באמת צ"ל „והיא מבית נשיאה". ואחרי פטירת רבה בר אבוה נתמנה ר"נ במקומו לריש במחוזא, ואח"כ כשנבנתה נהרדעא שנית אז שב ר"נ עם כל תלמידיו לשם והיה דיין העיר, וזה שאמר רש"י קידושין ע. ד"ה לא מיבעי, רב נחמן ראש בנהרדעא ודיין לראש גלותא וחתניה דבי נשיאה, והיה לו למימר בקצרה שהיה חתן ודיין לריש גלותא, וזה כמו שאמרנו שהוא היה אך חתן לבת שהיא ממשפחת הנשיאים.

וראיה קצת לדעת סה"ד שהיה חתן רבה בר אבוה כי מצינו שקרא ר"נ לבנו הנולד לו בשם רבה והוא ע"ש אבי זקנו.

ובאמת מצינו בכמה מקומות שהיה בבית הריש גלותא כעירובין לט:, סוכה י:, ב"מ סו., ב"ב סה., כתובות צד:.

וע"י אשתו ילתא נתעשר כי רבה בר אבוה פלג עשרו בין חתניו כמפורש ב"מ קיד:, וכפי הנראה ירש גם מאביו שדות וכרמים כחגיגה כח. שא"ל רב אדא בר אהבה לר"נ באותן של בית אביך (שהיו להם הרבה זיתים וענבים, ר"ח).

וכן מצינו שהיה לו שפחות כנדה מז.

ועבדו הנודע בשם דרו כברכות יג:, שבת נא., פסחים קטז.

וכששבו השנים כתיקונן היה באמת ר"נ מראשי גדולי הדור ומבורך בעושר ובחכמה ובכבוד כתענית ה: כשבקש ר"נ לר' יצחק שיברכו, א"ל המשל הנפלא לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו לאחר שאכל ושתה א"ל אילן אילן במה אברכך — אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך, אף אתה במה אברכך, אם תורה הרי יש לך תורה, אם בעושר הרי יש לך עושר — וגדולה אלא יה"ר שיהו צאצאי מעיך כמותך.

ובברכות נא: יסופר שפ"א איקלע עולא לבי ר"נ בריך ברכת מזונא יהיב ליה כסא דברכתא לר"נ, ובקשו ר"נ שישלח גם כסא דברכתא לילתא והוא לא רצה, וכששמעה ילתא בעסה ועלתה לבי חמרא ותברה ד' מאה דני חמרא.

ומצינו בכמה מקומות שהיה דיין העיר בכתובות צד: שאמר לרב ששת חדא דאנא דיינא ומר לאו דיינא, (שרב ששת לא היה יכול להיות דיין יען שהיה סומא).

וב"מ סו. שא"ל ריש גלותא רב יהודה קרע לשטרך — איכא דאמרי אמר לו דרדקי קרעיה דכ"ע לגבי דידי בדינא דרדקי נינהו.

וב"ק צו: אמר ר"ה על ר"נ שהוא אח לשמואל בדינא.

וכן ב"ב סה. שאמר לו ר"ה הלכתא כוותייכו דמקרביתו לבבא דריש גלותא.

ולכן לא לפלא מה שאמר רב נחמן סנהדרין ה. כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי, ולכן נקטינן דהלכתא כר"נ בדינא ככתובות יג., קידושין נט:, ב"מ קי.

והנה אף שר"נ היה חתנא דבי נשיאה ודיין דבי ריש גלותא, אבל המתיבתא הגדולה בכל ארץ בבל היתה אך בסורא תחת נשיאות ר"ה, וכל גדולי הדור היו באין שמה לשמוע הכרעת ר"ה, ובפרט ר"נ שהיה צעיר הרבה ממנו, לכן מצינו הרבה פעמים שהיה בא רב נחמן לסורא כסוכה יד:, כתובות צד. צט:, ב"ב קלב:, שבועות מח: חולין יט: רב נחמן איקלע לסורא.

ובנדה כח. אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"ה.

ובפסחים מ. הביא ר"נ ראיה לרבה מרב הונא.

הקשה לר"ה ככתובות פט:, גיטין כב:, נדה ו:.

אותיב לר"ה כזבחים קטז:, מנחות יז:.

ור"נ אמר פוקו ואמרו לו לעולא כבר תרגמא ר"ה לשמעתך בבבל כע"ז נד.

וב"ב קלג. אמר לר"ה גנובי גנבי למה לך — ואמרת לן עלה וכו'.

ושם קע: אמר ר"ה אמר רב — א"ל ר"נ אי שמיע ליה לרב הך ברייתא הוה הדר ביה, א"ל שמיע ליה ולא הדר ביה.

ושם פה: אמר לר"ה מ"ט לא פשטת ליה וכו'.

וביצה כב: א"ל ר"נ ונימא מר וכו'.

ובעירובין מב. א"ל ר"נ לא תיפלוג עליה דשמואל.

וביבמות צא., כתובות נט. אמר לר"ה גנובי גנבי למה לך וכו'.

ובזבחים ה: יתיב ר"ה ור"נ ויתיב רב ששת גבייהו.

ויען שר"ה מלך משך זמן ארבעים שנה וכבר בא ר"נ בשנים והתקרב לימי זקנה לכן לא לפלא שר"נ החשיבו לחבר,

וזה

וזה שמצינו גיטין נב:, קידושין מז. עח:, ב"ק צו:, ב"ב קלח:, חולין נו. שקראו הונא חברין, או קראו סתם הונא כעירובין מב:, כתובות סח:, ב"מ עא., ב"ב מז:.
וראה זה פלא שגם כשקראו הונא חברין גם אז קבל הכרעתו בקידושין מז., ב"מ טו. שאמר ר"נ הונא חברין מוקים לה במילי אוחרי וכו'.
ושם עח: אר"נ אמר לי הונא בא לימלך וכו'.
וב"ב קלח: אר"נ אמר לי הונא תנא רמ"א וכו'.
ובערכין כב. אר"נ מרישא לא הוה — כיון דשמענא להא דרב הונא חברין וכו'.
ובנדה טז. בעו מיניה מר"נ — א"ל מדאמר הונא חברין משמיה דרב וכו'.
וכל זה מורה בבירור שר"ה היה קשיש הרבה ממנו כי באמת היה תלמידו הגדול דרב ושמואל ולכן הלך אליו ר"נ לקבל ממנו תורת רבותיו.
ובס"הד מביא אר"ה אר"נ מעירובין עז. ולא ראה בפנים ששם הוא רבה בר"ה אר"נ.
וכן קרא ר"נ לזעירי חברין כב"ב קנז. אף שמצינו ע"ז סא: ר"נ אמר זעירי.
וכן רב יהודה היה גדול הרבה מר"נ בקידושין ע: כשהזמין אותו האיש שאכריז רב יהודה עליה דעבדא הוא לפני ר"נ לדינא, הלך רב יהודה לרב הונא לשאול עצה מפיו אם ילך או לא, א"ל אינך צריך לילך משום דגברא רבה את אלא משום יקרא דבי נשיאה קום זיל, כשבא אצל ר"נ מצאו דקא עביד מעקה אמר לו לא סבר לה מר — כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה וכו', ובמשך שעה קטנה נכשל ר"נ בלשונו כמה פעמים ולא יכול להשיבו, עד ששמעה ילתא אשתו החכמה ושלחה לו לומר שיפטרנו ממנו דלא נשוויך כשאר ע"ה, (ור"נ שכח כבר שהזמינו לדין לפניו) א"ל למה בא אדוני הנה היום, א"ל הלא הזמנת אותי לדין לפניך, א"ל ר"נ השתא שותא דמר לא גמירנא אני אזמנך לדין לפני? אז הוציא רב יהודה שטר ההזמנה וא"ל הא גברא והא דסקא, ואז הראה לו רב יהודה את גדולתו בתורה.
ומה שמצינו גיטין לז: א"ר יהודה אר"נ נאמן אדם לומר וכו' בל"ס צ"ל רב יהודה אמר רב, והמעתיק כתב ב' פעמים תיבת נאמן, והמעתיק השני עשה מנאמן נחמן.
ואף שר"נ היה המומחה היותר גדול בדיני ממונות אבל רב יהודה היה גדול ממנו כב"ב נו. כשאמר רב יהודה הדין שאם אחד אומר אכלה חטים ואחד אומר אכלה שעורים ה"ז חזקה, ור"נ הקשה לו ע"ז א"ל רב יהודה הכי השתא וכו',
וב"מ סו. שא"ל לר"נ רב יהודה קרע לשטריך א"ל דרדקי קרעיה? גברא רבה קרעיה (לחד לישנא).
ומצינו מחלקותן ברכות לו., ב"ק כז:, ב"מ כח:, ב"ב יג.
וכן אבימי היה גדול ממנו כמנחות ז. שר"נ פגע באבימי והקשה לו ר"נ כמה קושיות והוא תירצם לו, וב"ק יב. א"ל ר"נ לרבא דתני אבימי.
וכן רב ירמיה בר אבא כב"ב קנג. ההוא דאתא לקמיה דר"נ לנהרדעא שלחיה לקמיה דר"י בר אבא וכו'.

חבריו הגדולים.

אבימי בר פפי יתיב עם רב נחמן ככתובות נג.
רב אדא בר מתנה יתיב גבי רב נחמן כזבחים ה:.
רב אחא בר יעקב, יסופר בב"ק מ. משתבח ליה רבא לר"נ ברב אחא ב"י דאדם גדול הוא — כי אתא לגביה א"ל ר"נ בעי מינאי מלתא — ושאלו שאלה אחת וטרם שהשיבו שאלו עוד א"ל ר"נ שבקן איסתגר בקמייתא.
רב אידית, בסנהדרין לח: אר"נ האי

מאן

מאן דידע לאהדור למינים כרב אידית ליהדר, וגרסת דק"ס רב אידי.

ר' אמי היה גדול הדור בא"י בימי ר"נ כחולין קכד. כי סליק רב הושעיא א"ל ר' אמי ומשום דר"נ חתנא דבי נשיאה הוא מזלזל בשמעתיה דר' יוחנן? ובשבת נא. כששמע ר' אמי שהורה ר"נ להתירא בענין שבת איקפד עליו. ובגיטין סג: כשהיה מחלוקת בדינא בין ר"נ לרבא תלמידו שלחוה לקמיה דר' אמי. וראו זא"ז כברכות מז: כשאמר ר' אמי שנים ושבת מצטרפין א"ל ר"נ ושבת גברא הוא? וזה היה כשירד ר' אמי מא"י לבבל לזמן קצר כמבואר בערכו.

וכן ר' אסי בעירובין לב: יתיב ר"ח בר אבא ור' אסי ורבא בר נתן ויתיב רב נחמן גבייהו — אמר להו יישר. ובשבת קיט. רב נחמן בר יצחק (בדק"ס ליתא תיבת רב יצחק, והוא נכון) מכתף ועייל — אמר אלו אקלעין לי ר' אמי ור' אסי מי לא מכתפנא קמייהו.

רב המנונא אותיב לר"נ כשהיה בסורא כב"ב לא:.

ר' זריקא בזמנו בא"י כביצה כה:.

ר' חייא בר אבא חבירו כעירובין לב:.

רב חייא בר אבין חבירו ככתובות יא:.

רב חייא בר גמדא חבירו ככתובות נג., ע"ז סג:.

ר' חייא בר רב מתנה א"ל ר"נ אבא תני — ואת אמרת? כנדה ס:.

רב חנא בר ביזנא בפומבדיתא בזמנו ככתובות ג:.

רב חסדא, קראו ר"נ חברין כביצה כח., וקרא חסדא חסדא כב"ק כז:, ומצינו תמיד כשהיה בא ר"נ לסורא עול לגביה רב חסדא כסוכה יד:, כתובות צט:, ב"ב קלב:, שבועות מח:.

רב חסא, בכתובות פה: קראו ר"נ חסא, וכן יבמות קכא: אר"נ האלהים אפילו כוורא לחסא, וב"מ נז. אמר ר"נ הדר אמר רב חסא וכו'.

טבי רמי לר"נ — אישתיק — אמר לו ר"נ מידי שמיע לך בהא וכו' סוף תמורה.

רב ייבא סבא בעי מר"נ וא"ל ר"נ עני מורי (ענני אדוני) כב"ק מט:.

ר' יעקב בר אידי נפטר קודם ר"נ כביצה כה:.

ר' יצחק קראו לר"נ מר כברכות ז:, ויסופר תענית ו. איך שהחשיבו ר' יצחק כדמובא לעיל.

מניומי חבירו כב"מ סו.

רב מנשיא בר יעקב בזמנו כדמשמע ב"מ כו.

רב ספרא, בשבת ע. הקשה לו ר"נ וחולק עליו.

עולא, בברכות לח: קראו ר"נ חברינו היורדים מא"י, וקראו מר לעולא כב"מ ט:, איקלע לבי ר"נ כברכות נא:, הקשה לו ר"נ כשבת לט:, גיטין סז., זבחים טו., חולין קכה., יתיב ר"נ ועולא ככתובות נג., א"ל עולא לר"נ כגיטין סז., ומצינו פסחים פ., נד. אמר להו ר"נ זילו (או פוקו) וא"ל לעולא וכו'.

עולא בריה דרב עילאי הוה ליה דינא לקמיה דר"נ כשבועות ל.

רב עיליש בזמנו כגיטין מה.

רב עינא סבא רמי לר"נ א"ל עינא סבא — פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתא כפסחים פח., מגילה יד:.

רב עמרם אף שהיה קשיש מרב נחמן כמפורש בבכורות כז: אבל מצינו ברכות מט: ששאל מר"נ, וב"ב קסב. א"ל ר"נ מנ"ל הא.

רב ענן קראו ר"נ מר כחולין נו., ור"נ הקשה לו כב"מ ע., ב"ב מא., ור"נ שאלו כי הויתו בי מר שמואל וכו' קידושין כא:, וקרא לר"נ נחמן חקלאה ככתובות עט., ושם קה: שלח ליה רב

ענן להחוא גברא לר"נ נידייניה מר וכו'.
רבא בר אבין בזמנו כפסחים מ.
רבא בר רב הונא זוטי דרש אפתחא דנהרדעא — א"ל ר"נ פוקו א"ל לאבא (הברי) שקילא טיבוך ושדי אחיזרא בביצה כט:.
רבא בר נתן חבירו כעירובין לב:.
רמי בר שמואל בכתובות צז. א"ל ר"נ א"כ נמצאת מכשילן לע"ל.
רב ששת, יתבי בהדדי כזבחים ה:, ואמר על רב ששת בשבועות מא: אנא ורב ששת דתנינא הלכתא ספרא ספרי תוספתא וכולא גמרא, ובכתובות צד: א"ל ר"נ חדא דאנא דיינא ומר לאו דיינא וכו'.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא בעי מר"נ בעירובין עו:.
אביי משמו בעירובין ג:, ובכתובות נז. הקשה לרב יוסף והאמר ר"נ, וב"ב קיג: תנא רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן — א"ל אביי דלמא דין נחלות קא אמרת.
רב אחא בר ר"ה הקשה לרב נחמן בחולין עו:.
רב אחא בר מניומי אר"נ בב"ב קמח:, אותיב לר"נ בב"ק קו.
רב אחדבוי בר רב מתנה אתא לקמיה דר"נ בב"ב קנא.
אמימר משמיה דר"נ בחולין מה:.
רב ביבי תני קמיה דר"נ בחגיגה כב., יבמות יב:, בעי מר"נ בב"מ כג:, הקשה לר"נ בב"ב לו:.
גידל בר מניומי קרא לר"נ מר בברכות מט.
רב דימי בעי מר"נ בחולין קיב., א"ל ר"נ בזבחים עד:.
רב דימי בר יוסף בעי מר"נ בחולין יב., ואחתיה תבעתיה לדינא קמיה דר"נ ולא אתא, שלח ליה ר"נ אי לא אתית מחינא לך בסילוא וכו' בב"ב קנא:.

רב הונא בר חייא יתיב קמיה דר"נ בב"ק קטז:, ופ"א אמר לר"נ בשם ר"ה א"ל ר"נ אשלח לר"ה לשאול אם אמת הוא בב"ב קיא.
ר"ה בר חלוב בעי מר"ה בשבת קטו:.
ר"ה בר חנינא אר"נ בכתובות ק., קידושין מב., ב"ב קנה.
ר"ה ברב יהודה אר"נ בפסחים מ:
רב זביד משמיה בב"מ יז.
מר זוטרא בר טוביא אר"נ ביומא פו:.
ר' זירא אר"נ בר"ה כ:, גיטין לט: מג:, ב"ב יב., חולין יח:, ובכתובות פ"ד ה"ב, ה"יג ר"ז שלח לר"נ בר יעקב.
חמא שליח ציון, בביצה כה: אמר לו ר"נ כי סלקת להתם אקיף וזיל אסולמא דצור וזיל לגביה דר' יעקב בר אידי.
רב חייא בר יוסף תנא קמיה דר"נ בביצה לב:.
רב חנינא חוזאה אתא לקמיה דר"נ וכו', בחולין צה:.
רב חנן בר רב קטינא הקשה לר"נ בחולין יט.
ר' טבלא, בב"ב קיא. א"ל ר"נ זיל אהדר בך ואי לא משמתינא לך. ובחולין קלב. רב טבלא הורה שפטור, ור"נ חייביה, אזל ר' טבלא לקמיה א"ל מ"ט עביד מר הכי וכו'.
רב טובי בר רב מתנא אתא לקמיה דר"נ בב"ב קנא.
ר' יונה ר' יסה חד בשם מר עוקבן וחד בשם רב נחמן בר יעקב בעירובין פ"ז ה"א.
רב יוסף קבל ממנו כיבמות סו: שישב בשלהי פרקיה דר"נ, וב"ק קטז: יתיב רב יוסף אחורי דר"ה בר חייא ויתיב ר"ה בר חייא קמיה דר"נ, וב"ב מו: יתיב רב יוסף קמיה (דר"נ בר יעקב ובס"הד שגג בזה). ובקידושין כ: אמר רב יוסף דרשינהו ר"נ להני קראי כסיני, רב יוסף אר"נ בתענית ל:, אבל גם ר"נ קרא

לרב יוסף סיני בעירובין ל., מחלקותן ברכות כה.

רב יוסף בר חמא אר"נ כגיטין מג:.

רב יוסף בר מניומי, בכתובות ק. אמר לדידי מפרשא לי מיניה דר"נ, אמר רב נחמן כברכות כג., עירובין מה. עו:, יבמות קא: קה., כתובות פא:, גיטין ט. מה: ע:, ב"ק צז., ב"מ טז: לב., ב"ב קלב. קמה. קנט.

רב יימר סבא בעי מר"נ ככתובות נג.

ר' יצחק בן אלעזר בשם רב נחמן בר יעקב בירושלמי שבת ר"פז.

ר' יצחק בר שמואל בר מרתא יתיב קמיה דר"נ כגיטין יג. סג:.

מר בריה דרבינא משמיה דרב נחמן כברכות נח:, שבת פו:.

נחמיה בריה דרב חנילאי תלמידו בעירובין מג:.

רב נחמן בר רב חסדא שלח לר"נ בר יעקב ילמדנו רבינו בכתובות קד:, ב"ב מו:, סנהדרין ח. כד.

ר"נ בר יצחק יתיב אחורי דרבא ורבא יתיב קמיה דרב נחמן בעירובין מג:, ב"ב קנב., ועיין לעיל.

רב סחורה, רבא השתבח לפני ר"נ שהוא אדם גדול, וכשבא לפניו להתיר לו נדר איקפד ר"נ עליו בנדרים כב:.

רב עוקבא בר חמא אותיב לרב נחמן (עירובין לד: לגרסת דק"ס וגרסת שלנו רב עוקבא בר אבא), ב"מ סה., ואתא עם אחיו רמי לדינא לפני ר"נ בכתובות צד:.

רב פפא בר שמואל, בשבת נד: יתיב קמיה דר"נ (לגרסת רש"ל) ויתיב וקא אמר בשעה שכורעת לילד וכו' — א"ל ר"נ א"כ עשיתה ילתא?

רב בר שבא איקלע לבי ר"נ ולא רצה לאכול מה שנתנו לו א"ל ר"נ גאמו לשבא כחולין קיא.

רבא היה תלמידו המובהק, אשר מיום שבא רבה בר אבוה עם ר"נ למחוזא למקום אבי רבא, מסר לו רב יוסף בר חמא את בנו רבא לתלמידו והיה עמו כל ימי חייו כמבואר בערכו.

רבה, מצינו ביבמות סו: יתיב רבה ורב יוסף בשלהי פירקיה דר"נ, רבה אר"נ בפסחים קו:, יבמות סד:, אבל ר"נ החשיבו מאוד כפסחים מ. שאר"נ מאן דציית ליה לאבא (לשון רבנות, רש"י) אכיל נהמא דעיפושא.

רבה בר"ה איקלע לבי ר"נ שבת קיט., אר"נ בעירובין עז., ור"נ קראו בר חברין כביצה כה., ופ"א איקלעו רב חסדא ורבה בר"ה לבי ריש גלותא אגנינהו ר"נ בסוכה, בסוכה י:.

רבה בר חנינא תני קמיה דרב נחמן כב"ב קיג.

רבה בר רב שילא אר"נ כב"ב קנה:.

רמי בר חמא אותיב לר"נ בעירובין לד:, ב"מ סה., א"ל לר"נ כב"ק קו., אר"נ כגיטין לט:, ובא הוא ואחיו מר עוקבא לדינא קמיה דר"נ בכתובות צד:, הוי קאזלי בארבא כבכורות כז:.

רב שיזבי אר"נ בעירובין עז.

רב שמואל בר ביסנא אמר רב נחמן בכתובות ק.

רב שמואל בר רב יצחק קבלה מיניה דר"נ בנדה ו:.

גדולתו ומדותיו היקרות, ובניו ובנותיו.

הנה מלבד מה שהיה בקי גדול בדיני ממונות עד שאמר סנהדרין ה. כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי, ובכורות לו. אמר כגון אנא אוכל להתיר (מום בבכור) ביחיד, היה גם בקי בדיני דפרסאי כב"ב קעג:.

והיה עניו גדול בעירובין סד. כשאמר לו רבא תלמידו מ"ט אמר מר הכי והאמר ר' אחא ב"ר חנינא — אמר לו הדרי בי.

והיה מכתף ועייל לכבוד שבת כשבת קיט. (לגרסת דק"ס). והיה זהיר מאוד בג'

סעודות

סעודות בשבת ובמצות ציצית כמפורש שם קיח:.

והיה זהיר מאוד להדר פני זקנים והיה שולח שמשו להחזיק בידם, אך הוא בעצמו לא רצה לזלזל בכבוד תורתו ואמר אי לאו תורה כמה נחמן (תיבת בר אבא ליתא ברש"י וכן בדק"ס מגילה כג. אות ס' מביא טב"י כן) איכא בשוקא כקידושין לג.

והיה נקרא מחסידי דבבל כמגילה כח:.

יראת חטאו גדלה כ"כ עד שאמרו יומא יח:, יבמות לז:, כד איקלע ר"נ לשכנציב מכריז מאן הויא ליומא, וכתום' שם, ולכן לא לפלא מה שאמר לתנא סוף סוטה לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא, ואף שכפי הנראה אשתו משלה עליו כדמובא לעיל שתברה ד' מאה דני חמרא וכמבואר בערכה, אעפ"כ מכריז מאן הויא ליומא אך כדי שלא יבא לידי הרהור עבירה.

ונראה שמשליו שאמר מגילה יד: איתתא בהדי שותא פלכי, שפיל ואזיל בר אווא ועיניה מטייפי, לא יאה יהירותא לנשי, אמר זאת כנגד אשתו ילתא.

בניו מצינו הון בריה דר"נ כיבמות לד:.

מר זוטרא בריה דר"נ כב"ב ז. ואמר בשמו כמה פעמים.

רב חייא בריה דר"נ כב"ב מו.

ר"פ בריה דר"נ כב"מ קיג.

רבה בר רב נחמן כשבת קיט.

ובתו דונג (או דידק לגרסת השאלתות) בקידושין ע.

ומצינו שהיו לו שתי בנות שנשבו כאשר יסופר עליהן בגיטין מה. שהיו בחשן קדרא בידייהו ורב עיליש התפלא ע"ז עד שאירע שנשבו בנתיה דר"נ וגם רב עיליש נשבה למקום ההוא ומצאן שאינן צנועות כ"כ ע"ש.

פטירתו יסופר מו"ק כח. שרבא הוה יתיב קמיה דר"נ חזייה דהוא גוסס, א"ל ר"נ לימא ליה מר דלא לצערן, א"ל מר לאו אדם חשוב הוא? א"ל מאן חשוב מאן ספון מאן רקיע, א"ל ליתחזי לי מר (לאחר מיתה), אתחזי ליה ושאלו אם היה לו צער מיתה, אמר לו כמישחל בניתא מחלבא, ואי אמר לי הקב"ה זיל בההוא עלמא כד הוית (שאולד שנית) לא בעינא דנפיש בעיתותיה.

ובסדר תנאים ואמוראים מובא שנפטר תרל"א לשטרות, וכפי שהבאנו לעיל שבפטירת שמואל (תקס"ה) היה אז ילד קטן כבר שבע, א"כ הגיע לזקנה מופלגת לשבעים ושבע שנים, ונפטר בשנה אחת עם תלמידו רבה.

אבל באגרת דרש"ג לא נזכרה פטירתו יען שהגאון יזכיר אך ראשי מתיבתות, אבל ר"נ אף שנהג ישיבה אבל לא היה ריש מתיבתא כדמובא לעיל.

ר' נחמן (אמורא ירושלמי בדור החמישי).

נזכר אך בירושלמי שישב קימי ר' מנא (בנו של ר' יונה) ואמר בשמו כלאים פ"ב ה"ג שבת פ"ב ה"א, פסחים ס"פה, מו"ק פ"א ה"ה.

ובפס' דר"כ ורבתי פ' החדש ר' נחמן ור"א בר יוסי ור' אחאי.

ובס"הד לא הרגיש בזה.

רב נחמן בר אבא.

בע"ז לט. ר"נ בר אבא אמר רב, אבל גרסת הרי"ף והרא"ש רב חנן בר רבא. ובקידושין לג. אר"נ אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא, באמת תיבת בר אבא ליתא ברש"י שם, וכן ליתא בדק"ס כדמובא מגילה כג. אות ס'. וכן ליתא בתשב"ץ ח"א סקמ"ז שמביא הגמרא בשם סתם ר"נ וזה ברור, ועיין ערך ר"נ בר רבא.

רב נחמן בר אדא.

אמר שמואל עירובין לד: פ: (ושם קב.

קכ. נחומי בר אדא, וכן הוא ביצה לא: רב נחומי בר אדא).

ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ד א"ר יונה תנא רב נחמן בר אדא.

רב נחמן בר אושעיא.

א"ר יוחנן שבת סה., ונזכר תענית כד: לגרסת ע"י, וגרסא שלנו ר"נ בר אושפזתי.

רב נחמן בר אושפזתי (אושפרתי).

בתענית כד: יסופר שרב פפא גזר תעניתא חלש ליביה וטעם מידי שרף פינכא דדייסא בעא רחמי ולא אתא מטרא, א"ל ר"נ בר אושפזתי אי שריף מר פנכא אחריתא הוה אתא מטרא (ובדרך שחוק א"ל).

ובערוך ערך בר יאמר שהוא שם אמו של רב פפא וגורס בר אושפרתי, ובע"כ צריכין אנו לומר שהוא ר"נ בר יצחק.

רב נחמן בריה דרב איקא.

נזכר מכות כא., אבל צ"ל ר' חנינא בריה דרב איקא.

רב נחמן בר אמי.

נזכר עירובין סז. אמר משמיה דאולפנא.

ובסה"ד ערך אולפני גרס רב חנין בר אמי, ובדק"ס גורס ר' חנין בר אמי משמיה דאילפי.

ומו"ק כב: א"ל רב חסדא לר"נ בר אמי לגרסת הערוך.

רב נחמן בר ברוך.

בשבת סו: אמר אדא מרי אר"נ בר ברוך אמר רב אשי בר אבין א"ר יהודה. ובמו"ק ט"ז גורס ר' נחמיה בר ברוך.

רב נחמן ברב גוריא.

בשבת צה. יסופר שאיקלע לנהרדעא ושאלו מיניה ולא ידע להשיב כהוגן א"ל רבך קטיל קני באגמא הוה, ובדק"ס הגרסא רב חמא בר גוריא.

רב נחמן בר רב הונא.

באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד כותב שהוא מלך במתא מחסיא אחר רב אידי בר אבין משנת תשס"ג עד תשס"ו לשטרות ואז נפל שמדא, ולפי זה היה עוד תלמיד רב אשי שנפטר תשל"ח כי מר בר רב אשי מלך אחר ר"נ בר רב הונא.

ובזה יבורר לנו כמה גמרות תמוהות, ככתובות כב. אר"נ בר יצחק — דכתיב בי דינא דרבנא אשי, ולהבין איך יאמר כן רנב"י על רב אשי והרי כשנפטר רנב"י היה אז רב אשי עוד עול ימים? אך בל"ס תיבת בר יצחק הוא ט"ס והוא ר"נ בר"ה, והיה באמת תלמידו דרב אשי.

וזה שמצינו קידושין ו: א"ל רב נחמן לרב אשי.

ובחולין פ. א"ל רבינא לרב אשי — א"ל ר"נ לרב אשי.

ובע"ז טז: רב אשי אמר — מתקיף לה רב נחמן.

ובזבחים כו. מתרץ רב נחמן (בר יצחק הוא טעות הדפוס) דברי רב אשי שהקשה למר זוטרא.

וכן מצינו אותו עם רבינא כנדה נג: אמר רבינא איפוך, ר"נ אמר לעולם לא תיפוך וכו'.

ובעירובין כו. אמר רבינא ואיתימא רב נחמן.

ובכתובות ז. פריך הגמרא והאמר ר"נ אמר לי הונא בר נתן.

בכל אלו המקומות הוא ברור שזה ר"נ בר רב הונא.

וברכות סא. דרש ר"נ בר רב חסדא מאי דכתיב וייצר, מביא בדק"ס שם גרסא ר"נ בר"ה אך הוא ט"ס כי שם הקשה לו ר"נ בר יצחק.

והיטב דיבר הגאון בעל דו"הר ח"ג מז. מה שאמר ר"נ חולין פד. כגון אנו לוין, ומשמע מזה שהיה עני, הוא ר"נ

בר"ה

בר"ה כי ר"נ (סתם) ידוע שהיה עשיר מופלג, והוא היה אחיו דרבינא (האחרון) בר רב הונא.

רב נחמן בר רב זבדא.

בשבת כה: א"ל אביי לרבא דאמר ר"נ בר' זבדא ואמרי לה ר"נ בר רבא אמר רב, ובדק"ס גורס רב חנין בר רב חסדא.

ר' נחמן בר חנין.

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בב"ר פמ"א-ז שאמר כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות סוף שמאכילין אותו מבשרו.

רב נחמן בר רב חסדא.

אביו הוא רב חסדא הנודע חבירו דרב ששת כמפורש סנהדרין ח. א"ל ר"נ בר יעקב הכי אמר אבוה דאבוך משמיה דרב, והוא ט"ס וצ"ל אבוה דאמך והוא רב חנן בר רבא שהיה תלמיד וחתנו דרב, וחמיו דרב חסדא וכמבואר בערכם, וכן הוא דעת התוס' ב"ב קמד. ד"ה לדידי, א"כ היה גיסו דרבא.

הוא קבל תורתו מאביו כדמצינו שבת קמז. שדרש משמיה.

ורבו המובהק היה ר"נ בר יעקב כתובות קד:, סנהדרין כד: שלח לר"נ בר יעקב ילמדנו רבינו, וב"ב מו: שלח ר"נ בר רב חסדא לרנב"י ילמדנו רבינו ארים מעיד — הוה יתיב רב יוסף קמיה א"ל הכי אמר שמואל וכו', והבין בס"הד שרב יוסף ישב קמיה דר"נ בר רב חסדא ובמחילה שגגה היא שפשט הפשוט שישב קמיה דר"נ בר יעקב.

וכן מצינו ששלח קמיה דרבה כה"ג מאי כגיטין פ.

וכפי הנראה היה הריש והדרשן בעיר דרוקרת כתענית כא: שהעיר דרוקרת היתה מוציאה חמש מאות רגלי, ויצאו ממנה ז' מתים ביום אחד וגזר ר"נ בר רב חסדא תעניתא. ויסופר שם שבקש לר"נ בר יצחק שיבא לדור אצלו, וא"ל לא המקום מכבד את האדם אך האדם מכבד את מקומו, א"ל ר"נ בר ר"ח אי הכי ניקום אנא לגבי מר, א"ל מוטב יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה וכו'.

וכשבא אליו דבק בחבירו החדש והכיר גדולתו בתורה ואף שר"נ בר ר"ח היה הריש בעירו אבל רנב"י היה גדול ממנו בתורה כב"ב ח. שר"נ בר ר"ח רמא כרגא אדרבנן א"ל ר"נ בר יצחק עברת אדאורייתא וכו'. ושם לו: כששלחו בני פום נהרא לר"נ בר רב חסדא ילמדנו רבינו — אמר להו ר' אחא וכל גדולי הדור אמרי וכו', אר"נ בר יצחק רבותא למיחשב גברי?

ובכתובות סג:, שבועות יב:, חולין פח: דרש ר"נ בר ר"ח — אמר רבא הא בוכרא, אמר לו ר"נ בר יצחק מאי בוכרתא אנא אמריתיה ניהליה וכו'.

ומצינו שדרש משמיה דר' טבלא כמנחות עח.

שדרש העיד ר' סימאי כר"ה יט: מגילה יב.

וכן מצינו דרשותיו ברכות סא., סוכה נו., ע"ז לה:.

ובהוריות י: כששמע רבא מה שדרש אמר אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמא מי סני להו?

רב נחמן בר יהודה.

בירושלמי עירובין פ"ו ה"ח ר' יעקב בר אחא ור"ז — חד אמר בשם מר עוקבן וחד בשם ר"נ בר יהודה, ובל"ס היה כתוב רנב"י והוא בר יעקב, ונעשה מזה בר יהודה.

רב נחמן בר יצחק.

ע"פ עדות עצמו בתענית כא: שאמר לר"נ בר רב חסדא אנא מנה בן פרס ופירש"י יען שאביו נקרא תמיד אך בשם

יצחק

יצחק מכלל שלא נסמך, אבל הגאון יעב"ץ שם מפרש שחלילה שיקל בכבוד אביו יהיה כמו שיהיה, אך מפרש יען שרב חסדא היה עשיר מופלג כמו"ק כח: וגם בנו ר"נ היה עשיר ולכן קראו מנה בן מנה, אבל ר"נ בר יצחק הוא בעצמו היה עשיר כגיטין לא: תוד"ה אנא, אבל אביו יצחק לא היה עשיר ולכן קרא א"ע מנה בן פרס.

אמו היתה יראת ה' כאשר יסופר שבת קנו: שאמר לה כלדאי בריך גנבא הוה, לא שבקתיה גלויי רישיה וא"ל כסי ראשך כי היכי דתיהוו עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי, לא הוה ידע אמאי קא אמרה ליה, יומא חד יתיב וקא גריס תותי דיקלא נפל גלימא מעיילויה דרישיה דלי עיניה חזא לדיקלא אלמיה יצריה סליק פסקיה לקיבורא בשיניה (והדקל לא שלו היה, רש"י).

ואמו היתה אחות רב אחא (או חייא) בר יוסף כשבת קמ. מיסתמיך ואזל רב אחא בר יוסף אכתפיה דר"נ בר יצחק בר אחתיה א"ל כי מטינן לבי רב ספרא עיילינא, כי מטו עייליה בעא מיניה — כי נפק אתא א"ל (רנב"י) מאי בעא מר מיניה וכו'.

וקרוב מאוד לומר שרנב"י קבל תורתו מדודו.

וכן זכה עוד לקבל מרב חסדא, כדמצינו ע"ז סג. רנב"י אמר רב חסדא, ומצינו עירובין מג: יתיב ר"נ בר יצחק אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דר"נ, א"ל ר"נ בר יצחק לרבא מאי קא מיבעיא ליה לרב חסדא וכו', וב"ב קנב. יתיב רנב"י אחוריה דרבא ויתיב רבא קמיה דר"נ קא בעי מיניה — ואחויה ליה בידיה ואשתיק, כי קם ארנב"י לרבא מאי אחוי לך וכו', ובגיטין לא: חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב, ורבא ורנב"י הוה יתבי, רבא אזל לגביה, ר"נ בר יצחק לא אזל לגביה — כדחזא ר"נ בר יעקב הוה אזיל לגביה.

ועוד בחיי רב יוסף היה כבר אדם גדול כשבת לז: שא"ל אביי לרב יוסף הא ר"נ בר יצחק מרי דעובדא (מדקדק במעשיו, רש"י), אבל בדק"ס ליתא תיבת בר יצחק וכן ליתא בדפוס שונצני. וכן יומא עג. כשרצה ר"נ בר יצחק לתרץ קושית רב אדא בר אהבה א"ל אביי אל זר משוית ליה וכו'.

והוא החשיב מאוד לרב יוסף וקראו סיני כעירובין ל., מו"ק יב.

אבל מה שמצינו עירובין רפ"א ר"נ בר יצחק בשם ריב"ל הוא ט"ס וצ"ל ר' יצחק בר נחמן שהיה תלמידו דריב"ל.

וכן נדה פ"ב ה"ה רב נחמן בר רב יצחק שאל לרב הונא צ"ל ר"נ בר יעקב.

וכן ב"ק פ"ט ה"א ר"נ בר יצחק שאל צ"ל בר יעקב.

ובמבוא הירושלמי יאמר שנזכר ב"ב פ"ג ה"ג שאמר קרא מסייע למר שמואל, אבל אין שום ראיה מזה כי הירושלמי מובא ברשב"ם ב"ב לח: ד"ה א"ל ושם סתם ר"נ שהוא בר יעקב, כי באמת בימי פעולת ר"נ בר יצחק כבר נחרבו ישיבות א"י.

ומצינו חולין ה: רנב"י א"ר אסי וצ"ל ר"נ בר כהן.

וכן קבל מר' חייא בר אבין, בעי מיניה כב"ב צז., שאלו כברכות ו., שבת ק., פסחים לב:, מו"ק י., ערכין כב.

וכן מצינו שאמר כתובות קד. תני רב יהודה בר קזא.

והוא הרביץ תורה עם רבא חבירו עוד בחיי רב יוסף (שהיה לו לרבא ישיבה פרטית) והוא היה היה שם הריש כלה כב"ב כב. שיסופר שם רב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא, ורבא שלח לרב אדא בר אבא —

ועי"י

וע"י פסיד גרוגרות דידיה והלך אצל רב יוסף — ומת רב ארא בר אבא וכל אחד התאונן לומר אנא ענישתיה רב יוסף, רב דימי, אביי, רבא, ור"נ בר יצחק אמר אנא ענישתיה, דר"נ בר יצחק ריש כלה הוה (בישיבת רבא) וכו'.

והנה אף שמצינו עירובין מד. שאותיב לרבא, הקשה לרבא בשבת קב., כתובות כד:, וב"ב פו. כשאמר רבא ת"ש — אר"נ בר יצחק בששפך איקפר רבא מידי שפכן קתני, אבל לא שהיה תלמידו אך יען שרבא היה הריש ישיבה והוא היה הריש כלה, אבל היו כחברים ממש ולכן לא מצינו בשום מקום שיאמר דבר הלכה בשם רבא או שיקרא אותו בשם מר, לבר פ"א בכריתות ח. שאמר לר"פ משמיה דרבא.

ואדרבה מצינו ב"ב קנב. שאמר לרבא „מאי אחוי לך", וברכות לה: מצינו שהקשה לרבא אי קבע עלייהו סעודתיה מאי א"ל לכשיבא אליהו ויאמר וכו'.

ומזה מצא בר"וד ח"ג צד 180 מקום להתנפל על רנב"י ולומר שלא היה גדול בתורה, ושגג בזה האם אין ידוע לו שכן דרך חברים להקפיד זע"ז ולהעמידם על האמת וגם אפילו נגד רבותיהם, כדמצינו רב יוסף שאהדר אפיה מר"ה רבו אף שרב הונא היה רבן של כל בני הגולה כמבואר בערכו.

והנה כבר הבאנו לעיל שעוד בחיי רב יוסף היה רנב"י ריש כלה בישיבת רבא, אבל כפי הנראה הלך אח"כ לעיר דרוקרת כאשר יסופר תענית כא: שר"נ בר רב חסדא שהיה הריש והדרשן שם בקשו וא"ל ליקום מר ליתי לגבן, (ופירש"י דרנב"י הוה יתיב בין גברא דלא חשיבי כולי האי), והשיבו כי לא המקום מכבד את האדם אך האדם מכבד את מקומו, א"ל ר"נ בר רב חסדא אי הכי איקום אנא לגבי מר, והושיבו רנב"י יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה.

ובאמת מוכח שקבע דירתו אצלו והרביץ שם תורה הרבה.

ודבריו היו כדברי האורים לר"נ בר רב חסדא ככתובות סג:, שבועות יב:, חולין פח: שדרש ר"נ בר רב חסדא ורבא אמר על זה הא בוכרא א"ל ר"נ בר יצחק מאי בוכרא אנא אמריתא ניהליה וכו', וב"ב ח. ר"נ בר רב חסדא רמא כרגא אדרבנן א"ל רב נחמן בר יצחק עברת אדאורייתא וכו', ובשבת צד: ההוא שכבא דהיה בדרוקרא (ובריו"ף בדרוקרת) שרא ר"נ בר יצחק לאפוקיה לכרמלית.

וכן נדה נח: אר"נ בר יצחק והאי דרוקרת כעיר שיש בה וכו', (ואף שנזכר אחר רב אשי לא שמפרש דבריו אך הוא ממסדרי הש"ס).

וכפי הנראה שאחרי פטירת אביי כשמלך רבא במחוזא והיה אז ריש הדור כולה והוא בצירוף כל חכמי הדור התחילו להניח יסוד לסידור הש"ס אז לקח ר"נ בר יצחק חלק היותר גדול במלאכתם הקדושה, וזה שאמר פסחים קה: אנא לא חכימאה אנא (לא החכם שבמתיבתא) ולא חוזאה אנא ולא יהידאה אנא אלא גמרנא וסדרנא אנא.

ויען שאז היה רוב לימודם בע"פ לכן השתדל להקל מעל התלמידים שיתקיים תלמודם בידם ועשה סימנים כדמצינו שבת לג. ס:, תענית י., יבמות כא., ע"ז כה., חולין קו., ערכין יא. נדה מה.

וזה כונתו שאמר עירובין נד: ע"ז יט. אנא עבידתיה וקיימתיה.

וכן היה דרכו בקודש לגרום ההלכה ע"ש אומרה בדיוק וזה שמצינו קידושין מד. שאמר אנא לא ר' אבין בר' חייא ולא ר' אבין ב"ב אלא ר' אבין סתם למאי נ"מ למירמא דידיה אדידיה.

וכן פסחים קז. אמר אנא לא גידול בר מנשיא ולא גידול בר מניומא אלא גידול

סתמא

סתמא למאי נ"מ למירמא וכו'.

וכן בבקיאותו במקרא היה עד להפליא והעמיד ע"י הגרסאות על מכונם כשבת עז: שנשאל גמיאה או גמיעה אמר רב נחמן בר יצחק הגמיאיני וכו'.

וביצה לה: אמר מאן דתני משירין לא משתבש וכו'.

וביבמות יז. מאן דתני ראשונה לא משתבש (ושם הסר תיבת בר יצחק).

וב"ק ס. מאן דתני ליבה לא משתבש.

ושם קטז: מאן דתני מסיקין לא משתבש וכו'.

ובעירובין סא. מאן דתני אנשי לא משתבש (ושם חסר תיבת בר יצחק).

וכן היה בקי נפלא במסורה כדמצינו שאמר שבת כח: מקרן כתיב, ושם נה: בני כתיב, ויומא לח: חסידו כתיב, ושם עה: מחספס כתיב, וסוכה ט: בסכת כתיב, ומגילה טו: ורב כתיב, ויבמות סה: וכשבה כתיב, וכתובות סט: ינחם כתיב, וע"ז כד: ויעלה כתיב, והוריות ד. מצות כתיב, ובסנהדרין ח. מי כתיב ואשמיעכם, ושמעתיו כתיב.

ומאמריו בהלכה מלאים בכל הש"ס וכמעט שנוכל לומר שהוא נכלל בכלל הוויות דאביי ורבא שהוא היה רוח החיה באופנים במתיבתא דרבא.

ומלבד גדולתו בתורה היה חסיד גדול כשבת לז: שקראו אביי מרי דעובדא (עיין לעיל).

וכשמת רב אדא בר אבא היה מתאונן פן נענש ע"י כב"ב כב. (כפי' התוס' שם.)

והיה רגיל לומר תנוח דעתך שהנחת את דעתי כפסחים לב:, סנהדרין ל:.

ואמר ברכות ו: כל הנהנה מסעודת חתן ומשמחו כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים.

ואמר שם יהא אדם זהיר בתפלת שחרית.

וכבוד חבריו היה יקר עליו כנפשו כשבת מו: שאמר בריך רחמנא דלא כסיפיה רבא לרב אויא.

וברכות לט: כששאל לתנא שלו מה שמך א"ל שלמן א"ל שלום אתה ושלום משנתך.

חבריו הגדולים.

רב הונא בריה דרב יהושע היו ביחד בישיבת רבא כב"ב כב., מתיב על דברי רב נחמן בר יצחק והוא תירץ לו כפסחים לג., ובסנהדרין ל: אמר לו רנב"י תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

רב חייא מהורמיז ארדשיר, בב"ב נב. ארנב"י אישתעי לי וכו'.

מר בריה דרבינא (דרבנא) אמר עליו רנב"י שהוא ירא שמים כשבת סא., ובעי מיניה רנב"י שם קח.

ר"פ היה עמו בישיבת רבא כב"ב כב., אמר לר"פ משמיה דרבא כריתות ח.

רבא בר שאילתא בגיטין לט: אשכחיה רנב"י ושאלו.

רמי בר חמא ביבמות לט: א"ל רנב"י אכשור דרי?

ובזמנו היו שני ראשי גלותא האחד מר שמואל כביצה כה: שאמר אנא אפיקתיה למר שמואל משמשא לטולא וכו', ואח"כ אבא מרי כנדה סז: שהלך רנב"י לפיים את אשתו שתטביל.

ובס"הד כותב שאבא מרי היה חמיו ואין שום מקור לזה (זולת אם נאמר שר"נ בר יצחק היה התנא דבי נשיאה) ושם מוכח אך שהיה החכם שלו.

תלמידיו והאומרים בשמו.

רב אחא הקשה לו כע"ז ג., וביוחסין גורס רב אחא גלילאי.

רב אחא בר יעקב משמיה כב"ב נב.

איבו, יסופר ע"ז לה: שאכל פת כותי ואמר רנב"י לא תשתעו בהדיה.

רב אשי, במנחות קב. אמר אמריתא לשמעתא קמיה דר"נ ובתוס' שם גרסי קמיה דר"ב או ר"נ בר יצחק.

רב

רב ביבי הקשה לו כברכות ו:.
ר"ה בריה דר"נ איקלע לגביה ורנב"י א"ל כמה דינים כפסחים פו:.
אבל מה שמצינו אר"נ אמר לי הונא בר נתן, הוא ר"נ בר רב הונא.
ר' יוחנן אחוה דמר בריה דרבינא הקשה לו כשבת צד:.
רבינא בעי מיניה כפסחים קה., הוריות ט.
מעניניו הפרטים וממשפחתו לא מצינו כלום לבד מה שהיה מאניני הדעת כיומא ל.
וכשנפטר רבא והמתיבתא הגדולה נתחלקה שר"פ מלך בנרש, אז מלך ר"נ בר יצחק בפומבדיתא משנת תרס"ג עד תרס"ז לשטרות כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג.
וקרוב לודאי שהגיע לשנות שיבה כי כמו שאמרנו לעיל שגם בחיי רב יוסף היה כבר שמו נודע בין החכמים והיה אז בל"ס כבן שלשים ועוד, ורב יוסף נפטר תרל"ד א"כ הוא חי קרוב לשבעים.

רב נחמן בר יעקב. ערך רב נחמן (סתם).

רב נחמן בר כהן.

(אמורא ירושלמי בדור הרביעי).

בחולין ה. א"ר נחמן בר כהן א"ר אסי (לגרסת שיטה מקובצת ודק"ס, וגרסא שלנו רנב"י הוא טעות דמוכחה).
ובכתובות קה:, סנהדרין ז: דרש ר"נ בר כהן — אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ וכו'.
וגם יש לנו ממנו הלכה אחת קידושין לג: דרכוב כמהלך דמי.
ולגרסת דק"ס נזכר ב"ב ח: דרש הפסוק והם יקחו את הזהב.

רב נחמן בר נתן.

נזכר ב"ב ח: לגרסת הרא"ש שם ס"ל, שאמר אמר קרא והם יקחו את הזהב, וגרסא שלנו סתם ר"נ.

רב נחמן בר פפא.

נזכר ב"מ פ: מתיב על דברי רפרם בר פפא.
והיה חסיד גדול כחולין ס: שהיה לו גינה וזרע ולא צמח, בעא רחמי אתא מטרא וצמח, אמר היינו דרב אסי.

רב נחמן בר רבא.

אמר רב נזכר שבת כה:, ובדק"ס גרס רב חנין בר רבא, ובל"ס הוא הנזכר ע"ז לט. בשם ר"נ בר אבא אמר רב זו סולתנית.

רב נחמן בר שמואל בר נחמן.

(או נחמני).

הוא קבל תורתו מאביו ואמר בשמו כשבת פ"א סה"ד, ב"ר פ"ט־ז.
ויסופר ב"ב פ"ט ה"ד שנתפס לעבודת המלך אתא עובדי קומי ר' אמי.
ונזכר תנחומא (בובער) נח־כד בשם ר' נחמיה וצ"ל נחמן כבתנחומא הישן.
ושם ריש תצוה רב נחמן בר שמואל וחסר תיבת בר נחמני.
ובמגילה פ"א סה"א השיב לר' חלבו.
ובקה"ר פ"ב־כד ר' תנחומא אר"נ בריה דרשב"נ ור' מנחמא — כל אכילה ושתיה שנאמר במגילה הזאת בתורה ובמע"ט הכתוב מדבר.

ר' נחמן דיפו.

נזכר ב"ר פנ"ג־ד אמר בשם ר' יעקב דקיסרין.
ובויק"ר פ"ו־ה ר' נחמיה ור' נחמן דיפו בשם ר' יעקב דקיסרין.
ובתנחומא אחרי־ח אמר בשם ר' פנחס.

רב נחמן מנהרדעא.

נזכר חולין צה: איקלע לרב כהנא לפום נהרא במעלי יומא דכפורי — א"ל ר"ב שקול ואכול וכו'.
וגרסת הרשב"א בחדושיו לחולין שם רב חנן מנהרדעא.

רב נחמן מפרהטיא.

בקידושין פא. אמר לרב אשי, מר נמי לילקי וכו׳, וביוחסין הגרסא בן פרטא, ובס״הד ר״נ מפרפטיא.

נחמן סבא.

נזכר ברכות פ״ב ה״ד ומגילה רפ״ב, ר׳ יוסי (חבירו דר׳ יונה) אמר תני נחמן סבא.

נחמני. (נחמני, נחמיה פ״ז־ז).

רבה בר נחמני הנודע, והוא היה אבי ר׳ אושעיא ור׳ חנינא חברון דרבנן כמבואר בערכם, ואבי כלייליל אבי אביי.

ר׳ חייא בר נחמני ברכות מח:

ר׳ יהודה ב״נ חגיגה טז.

ר׳ יהושע הכהן בר נחמני תנחומא תשא־ה.

ר׳ יעקב בר נחמני חולין נ:

ר׳ יצחק בר נחמני, ר׳ שמואל בר נחמני ברכות לד.

ר׳ נחמני.

נזכר שקלים פ״ד ה״ב ר׳ אילא בשמו.

ובמד׳ תהלים פנ״ב־ד ר׳ נחמני אמר ע״ש שהתיר וכו׳, אך המאמר מובא ב״ר רפל״ב ע״ש נחמן בריה דרשב״נ, ובילקוט שם בשם ר׳ נחמיה.

נחשא.

ר׳ פרוזדק בר נחשא מדרש תהלים רפצ״א, ובילקוט תהלים רמז תשנא ר׳ פרוזדירי בר נחשא.

נחשון. עניני בר נחשון קה״ר פ״ג־יא.

ר׳ נחשון.

נזכר ילקוט תהלים רמז תשנ״ב, אמר כל צרה שמגעת אצלנו נמצא לנו זה שאמר הכתוב עמו אנכי בצרה, ובמדרש תהלים ספ״מו מובא המאמר ושם חסר שם האומר.

ניולי. אמר רב הונא חולין מה:

ניותי. בשבת קכא: הרג נחש בשבת, ופירש״י ישראל היה ונקרא ע״ש מקומו.

ניזוף.

ר׳ יוחנן בן הניזוף (תנא) שבת קטו:, ובתוספתא שם.

ר׳ ניחא בר סבא.

תלמיד ר׳ יונה, כיבמות רפ״ט בעי קומי ר׳ יונה, ושם פ״ח ה״ו אמר בשם ר׳ יונה, ובכלאים רפ״ט ר׳ ניחא בר סבה ר׳ יוחנן (צ״ל ר׳ יוסי) בשם ר׳ זעירא.

נימוס אחי ר׳ יהושע הגרסי. (משרת ר״ע).

נזכר בתוספתא מכשירין פ״ג ובכורות י: א״ר יוסי סח לי נימוס אחיו של ר׳ יהושע הגרסי שהשוחט את העורב וכו׳.

נימוס (או אבנימוס) הגרדי.

פילוסוף גדול מחכמי או״ה בזמן ר״מ כחגיגה טו: ששאל לר״מ כל עמר דנחית ליורה סליק וכו׳.

וברו״ר פ״ב־יג אבנימוס הגרדי מתה אמו ועלה ר״מ להראות לו פנים ומצא אותם יושבין אבלים, לאחר זמן מת אביו ומצאן ר״מ עסוקין במלאכתן א״ל כמדומה אני שאמך חביבה עליך יותר מאביך א״ל ולא כן כתיב אשה לבית אמה — א״ל יפה אמרת שאין אב לך.

וב״ר פס״ה־כ ובפתחתא דאיכ״ר־ב א״ר אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. וש״ר רפ״יג שאל את רז״ל הארץ היאך נבראת תחלה — א״ל לך אצל אבא יוסף הבנאי וכו׳.

ר׳ ניסא. ערך ר׳ נסא.

ניפטיים הגר.

נזכר יבמות צח. אמר ר׳ יוסי מעשה בניפטיים הגר שנשא אשת אחיו מאמו.

ניקומכי.

נזכר פסחים פ״ח ה״ח, מו״ק פ״א ה״ה, סנהדרין פ״ו ה״יא תני קומי ר׳ זעירה.

ניקנור

ניקָנור.

חסיד גדול בבית שני ונזכר במשנה יומא פ"ג מ"י שנעשו נסים לדלתותיו, ובגמרא שם לח. מה נסים נעשו לדלתותיו, אמרו כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים בחזירתו עמד נחשול של ים לטבעו נטל אחת מהן והשליכה לים, ועדיין לא נח הים מזעפו, בקשו להטיל את חברתה, עמד הוא וכרכה אמר להו הטילוני עמה, מיד נח הים מזעפו, והיה מצטער על חברתה, לסוף כשבאו ליבשה בצבצה ויצאה מתחת דופני הספינה, וי"א בריה שבים בלעתה והקיאתה ליבשה, ואמרו עליו במשנה שם זכר צדיק לברכה.

וכן הוא מדות פ"ב מ"ג כל השערים נשתנו להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעשה בהם נס, וי"א מפני שנחשתן מצהיב.

ובסוטה פ"א מ"ה על פתח ניקנור היו משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות ומצורעים.

וכן פסחים פה: שער ניקנור לא נתקדשה מפני שמצורעין עומדין שם. וברכות פ"ט מ"ה יען ששערו היה במזרח כשקלים פ"ו ה"ג, לכן לא יקל ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קה"ק.

ויש נקנור רשע אחד משרי יונים כדמובא במגילת תענית פ"יב ומובא תענית יח: שהיה עובר לאלכסנדריה — ובכל יום ויום היה מניף ידו נגד ירושלים — וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום — חתכו את ראשו ותלאוהו נגד ירושלים, ובקדמוניות יסופר שלכן נקרא שער נקנור יען שהרגו שם את נקנור הרשע, אבל נאמנו עלינו דברי המשנה כי אין הדעת סובל שיזכר שם רשע תמיד.

נירון קיסר.

בגיטין נו. יסופר שהרומאים שלחו אותו להחריב את ירושלים וכשבא לא"י מצא תינוק וא"ל פסוק לי פסוקיך א"ל ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל אמר, קו"בה בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא? ערק ואזל ואיגייר ונפק מיניה ר' מאיר.

רב ניתאי.

נזכר ב"ב קיא. סבר למיעבד עובדא כר' זכריה בן הקצב א"ל שמואל — אפס זכריה.

ניתאי איש תקוע.

נזכר במשנה חלה פ"ד מ"י שהביא חלות מביתר ולא קבלו ממנו. ובירושלמי שם מפרש יען שהיה אדם גדול לכן לא קבלו ממנו שלא ילמדו לקבעו חובה.

נגאי בר חבי.

נזכר יבמות קטו: והיה בזמן רבה בר אבוה ואינו שם חכם.

ננס.

שמעון בן ננס הנודע.

ויש אבא שאול בן ננס אבות דר"נ פ"כט-ב אבל שם הוא ט"ס וצ"ל אך אבא שאול.

ננס הקצב. ערך ר' יהושע בן אלם.

ר' נסא—נסה—ניסא—ניסה.

אמורא ירושלמי בדור הרביעי.

בירושלמי שביעית פ"ד ה"ב ר' נסא בשם ר' אלעזר.

ובגיטין רפ"ה איתא ר' אלעזר בשם ר' ניסא וצ"ל להיפוך.

וב"ק פ"ט ה"ה ר' נסא בשם ר' בון בר חייא.

וב"מ רפ"ג ר' יוחנן ור' אלעזר, ר' נסא מוסיף בשם ר' יוסי בר' חנינא, ופי' הפני משה וז"ל ר"י ור"א אמרי תרווייהו דר' נסא מוסיף בשם ריבר"ח, ובמחילה שגגה היא כי ר' נסא היה מאוחר ופשט הפשוט שר' יוחנן ור"א

אמרי

אמרי, ור׳ נסא מוסיף שגם ריבר״ח אמר כדבריהם.

ובעירובין פ״ב סה״א ר׳ יונה אמר, ר׳ נסא שאל מהו לטלטל בין הפסים. וב״מ רפ״ג מצינו להיפוך שר׳ נסה אמר בשם ר׳ יונה ונראה מזה שהיה חבירו.

ובירושלמי סוף תרומות א״ר ניסא אנא לא חכים לאבא (שלא הכיר את אביו) ואימא אמרה לי אבוך הוה אמר מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שרפה בחנוכה. ומזה אנו רואין שאביו היה ת״ח.

וברכות פ״ז ה״ב א״ר נסא כמה זמנין אכלית עם תחליפא אבא (וצריך למחוק תיבת אבא) ועם אנינייא בר סיסיי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי ב׳ שערות, אבל המעשה מובא ב״ר פצ״א־ג ושם א״ר אסי זמנין אכלית עם ר׳ תחליפא ור׳ חנינא בר סיסי חביבי.

וזה ר׳ נסא נזכר בהלכה כמה פעמים כברכות פ״ג ה״א־כא, כלאים פ״ב ה״ג, פ״ג סה״א, שבת פ״ג ה״ו.

וכן נזכר הרבה פעמים בירושלמי ב״ק ב״מ, וב״ב.

האומרים בשמו מצינו רבנן דקסרין כשבת פ״ז סה״א.

ר׳ רדיפא אמר, ר׳ נסא שאל עירובין פ״א ה״י.

ר׳ שמואל בריה דר״י בר׳ בון א״ר נסה בכתובות פ״ז סה״ז.

ר׳ נסא או ניסא דקסרין.

נזכר אס״ר פ״ב־ט. ואיכה רבתי בפתחתא־כו.

ר׳ נסים.

נזכר ש״ר פ״טו־ט ואולי צ״ל ר׳ נסי.

נפחא.

ר׳ יצחק בר נפחא הנודע.

וכן ר׳ יוחנן נקרא בן הנפח עיין ערכם.

ר׳ נפתלי.

בירושלמי תענית רפ״ד שהיה כהן והיה לו אצבע עקומה ושאל לר׳ מנא ב׳ אם מותר לו לעלות לדוכן. ויש רב יצחק בר נפתלי כתובות צו.

נקדימון בן גוריון.

שמו האמיתי היה בוני כמפורש תענית כ., והוא היה מהשלשה עשירי דירושלים כגיטין נו. כשצרו הרומאים על ירושלים העמים עליו הוא ושני מרעיו העשירים לזון ולכלכל את כל העיר משך כא׳ שנה, אך הבריוני קמו ושרפו כל האוצרות.

ולמה קראו לו נקדימון יסופר תענית יט: שפ״א כשעלו כל ישראל לרגל לירושלים לא היה להם מים לשתות, ובא לאדון אחד והלוה ממנו יב׳ עינות מים על משך זמן קבוע שאם לא ירדו מים עד הזמן ההוא ישלם לו עבורם, וביום שנשלם הזמן ועדיין מטר לא בא שלח לו האדון שישלם לו מחיר המים, ובא נקדימון לבית המקדש והתפלל שירדו גשמים, וה׳ שמע תפלתו וירדו גשמים כ״כ עד שנתמלאו כל הבורות של האדון מים ועוד יותר, אבל יען כשהגשמים ירדו כבר שקעה החמה טען האדון שברשותו ירדו המים כי כבר שקעה החמה, חזר ונכנס לב״המק והתפלל שתזרח החמה וכן היה, ולכן קראו לו נקדימון יען שנקדרה החמה בעבורו.

ובכתובות סו: יסופר עליו כשהיה יוצא מביתו לב״המד היו מציעין תחת רגליו כלי מילת וא״כ היו באין עניים ולוקחין אותן לעצמן.

ולבתו פסקו חכמים ד׳ מאות זהובים לקופה של בשמים ליום אחד, וכשחרב בהמ״ק ראה רי״בז פ״א ריבה אחת שליקטה שעורים מבין גללי בהמתן של ערבים ובקשה ממנו שיפרנסה וא״ל בת מי היא, ואמר לתלמידיו זוכר אני כשחתמתי על כתובתה והיה כתוב בה

אלף

אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה ובכה רי"בז וכו'.

ובאיכה רבתי פ"א־מה מובא ששמה היה מרים.

ובכתובות סה. שכלתו שהיתה שומרת יבם פסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדרה מע"ש לע"ש.

נקוסא. ר' יהודה בן נקוסא (תנא) יומא יח..

נקיי.

נזכר בירושלמי מע"ש פ"ב ה"ב שהיה שמש (במגדול) צבעא בזמן הבית, ואית דאמרי סופר היה.

ובספר המלים להרר"ש קרוקס צד 366 מביא שהוא היה בעל מסורת בימי התנאים.

נקיי הדעת שבירושלים. נזכר סנהדרין כג. ל..

נרבאי.

יוחנן בן נרבאי כה"ג פסחים נז., ובכריתות כח. הגרסא יוחנן בן נדבאי.

נריה. ערך גדיה.

נרשיה.

שמעון בר נרשיה כלאים פ"ג סה"א, ושם איתא בטעות גרשיה.

וקרוב מאוד לומר שהוא שם עיר הנודעה בשם נרשאה כיומא סט., ביצה טו., פסחים קז., גיטין סט:, ב"מ סח., חולין קכז.

נש. אבא שאול בר נש נדה כה:.

נתאי הארבלי.

הוא היה האב"ד דיהושע בן פרחיה והמה קבלו מהזוגות יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים כאבות פ"א מ"ו מ"ז.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר שאמר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורעניות.

ובחגיגה פ"ב מ"ב חולק עם יהושע ב"פ בענין סמיכה ביו"ט והוא אומר להסמיך.

נתזה.

בקידושין מ: אמרו ר' טרפון וזקנים היו מסובין בעלית בית נתזה בלוד.

נתזואי.

בעירובין נח. אר"נ כגון דיסקרתא דנתזואי ופירש"י כרך של אותו האיש.

נתן או רב נתן.

(נתן הנביא, שמואל ב' פ"ז־ד).

אבא בר נתן מו"ק פ"ג ה"ד.
רב אדא (או אחא) בר נתן חולין מט..
אמי בר נתן (הוא סתם ר' אמי),
איסי בר נתן ברכות סב..
רב אסי בר נתן שבת נג..
רב הונא בריה דרב נתן ברכות מב..
רב חייא בריה דר"נ פסחים מא..
יהודה בר נתן ברכות ס..
רב כהנא בריה דר"נ יבמות ס:.
רב משרשיה בריה דר"נ פסחים קטו..
רבא בר נתן עירובין לב: (והוא אבא בר נתן).

ר' נתן. (הבבלי תנא דמתניתין).

אביו אף שלא נזכר בשמו אבל יש לנו בקבלה מפי רבינו האי גאון מובא בערוך ערך קמרא שהיה ריש גלותא דבבל, והוא מהוריות יג: שא"ל רש"בג לר"נ נהי דאהני לך קמרא דאבוך למיהוי אב"ד, וקמרא הוא חגורה של כסף וזהב שלובשין השרים לפני מלכי פרס.

ממי קבל תורתו קרוב מאוד לומר שמלבד רבותיו בבבל שלא נודע לנו מהם שום דבר. היה בא"י וקבל מכל גדולי הדור מר' ישמעאל כדמשמע שבת יב: א"ר נתן קרא והטה וכתב על פנקסו וכו', והלשון משמע כמו שראה בעיניו המעשה, ופסחים סז:, נדה מג: אומר משום ר' ישמעאל.

וכן

וכן אמר משום ר' אליעזר בפסחים מח., סוכה יט:.

משום ר' יוסי הגלילי במנחות לח:.

משום אבא יוסי המחוזי במכלתא בשלח פ"ג.

וכן מצינו זבחים צז. א"ר נתן לא אמר ר' טרפון אלא זו בלבד, ומשמע מזה שקבל ממנו.

ואך אח"כ כשגברו הגזירות בא"י ונהרגו ונטבחו על קיום מצות ה' אז הלך לו ר' נתן לבבל לבית אביו, וזה שאמר ר"נ במכלתא יתרו מס' בחודש פ"ו לאוהבי ולשומרי מצותי אלו ישראל שהן יושבין בא"י ונותנין נפשם על המצות, מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני, מה לך יוצא לישרף על שקראתי בתורה, מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי מצה וכו'.

ומצינו אותו שהלך לראות את אחיו במדינות אחרות כחולין מז: א"ר נתן פ"א הלכתי לכרכי הים באתה אשה אחת לפני שמלה בנה הראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהיה אדום, אמרתי לה בתי המתיני לו עד שיבלע בו דמו המתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי. ושוב פ"א הלכתי למדינת קפוטקיא באתה אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת — שלישי הביאתו לפני וראיתי שהיה ירוק — א"ל בתי המתיני לו עד שיפול בו דמו — וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי.

והנה כ"ז שהיו הגזירות בתקפן בא"י ולא היו יכולין להקבץ אל מקום אחד אפילו לעבר שנים או לקבוע חדשים, היה אז חנניה בן אחי ר' יהושע מעבר שנים בנהר פקוד בבבל, אבל כאשר עברו מעט הגזירות והתחילו תלמידי דר"ע להתקבץ ונתאספו לבקעת רימון היה ראשית מעשיהם לעבר שנים בא"י, והוצרכו לשלח לחנניה ב"א ר"י שלא יעבר עוד בחו"ל כדין המפורש שאם יכולין לעבר בא"י אז עברוהו בחו"ל אינה מעוברת.

ויסופר ברכות סג. ששלחו אצלו את ר' יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל, ושלחו ע"י ג' איגרין לר' יצחק ור' נתן כמפורש נדרים פ"ו ה"חוסנהדרין פ"א ה"ב ובקשו מהם שיעמדו לימין השלוחים להוציא הדבר לאור שלא יעבר עוד חנניה בא"י, אך הוא לא רצה לשמוע להם ואמר מפני מה עיבר עקיבא ב"י בנהרדעא יען שלא הניח כמותו בא"י, אף אני לא הנחתי כמותי. אז קם ר' יצחק וקרא באורייתא אלה מועדי חנניה באר"י, אמר, (הלא כתיב) אלה הם מועדי ה'? א"ל גבן (פי' אם אתה עומד על דעתך ולא תשמע לקול שלוחי א"י א"כ צריכין אנו לשבש התורה ולקרא אלה מועדי חנניה), ור' נתן הוסיף עצים ואש על המדורה וקם וקרא כי מבבל תצא תורה ודבר ה' מנהר פקוד, אמר להו (הלא כתיב) כי מציון תצא תורה וכו' א"ל גבן, וכשראה חנניה שכולם קשרו עליו אז הלך לשאול עצה מפי זקן הדור ר"י בן בתירה בנציבין וע"פ עצתו חזר בו וקבל עליו שלא לעבר עוד, והוא בעצמו רכב על סוס ורץ לכל מקומות מושבות ב"י להגיד להם שחשבונו הוא טעות.

והחכם גרעץ בח"ב צד 382 טעה טעות גדול בפשט הירושלמי וחיפה דברים אשר לא כן על חנניה באר"י ולא ראה שאין שום מחלוקת בין הבבלי להירושלמי, ואך בבבלי יסופר את מי שלחו ובירושלמי יסופר למי שלחו מי היו אז גדולי הדור בנהר פקוד.

ובחולין מז: יסופר שר' חנניה חלש על לגביה ר' נתן וכל גדולי הדור, ובל"ם הוא חנניה בן אחי ר' יהושע שנזכר כמה פעמים בשם חנניה כמבואר בערכו.

והנה

והנה אח"כ כשנתבטלו הגזירות והתיישבו באושא ורשב"ג נתמנה לנשיא אז בא ר' נתן שמה ונתקבל בחיבה יתירה ומינוהו לאב בית דין כמפורש הוריות יג., וזה היה בל"ס א) יען שאביו היה הריש גלותא ממשפחת בית דוד. ב) יען שעזר להשלוחים, ג) יען שהיה גדול מאוד בדיני ממונות וכמו שאמרו ב"ק לט. נג., ב"מ קיז: ר' נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא וזה היה התמנות האב"ד וכן פירש"י שם.

ר' נתן והמשנה.

הוא נזכר במשנה אך שתי פעמים, ברכות פ"ט מ"ה אמר הפרו תורתך משום עת לעשות לה'. ושקלים פ"ב מ"ה חולק עם ר"מ בדין מה לעשות במותר המת שר' נתן אומר בונין לו נפש על קברו. אבל מצינו כתובות צב:, תמורה טז. שאמרו תניא זו משנת ר' נתן (פי' שרבי סתם המשנה אליביה). ופסחים צח. במשנה חבורה שאבדה פסחה אמרו בירושלמי שם שר' נתן היא. ואולי זה כונת שמואל שאמר ב"מ פו. רבי ור' נתן סוף משנה, כי אך דור חכמי תלמידי דר"ע נחשבו לחכמי המשנה לא כן ר' נתן שלא היה מתלמידיו אף שהיה חבר ר"מ, והוא ממש כמו ר' יאשיה ור' יונתן אף שהיו זקנים הרבה מרבי לא נזכרו עוד במשנה, ואך ר' נתן יען שהיה האב"ד באושא ורבי שסידר בעצמו המשנה נזכרו עוד במשנה פעמים אחדות, אבל בברייתות נזכר הרבה פעמים.

מפרש מחלוקת ב"ש וב"ה כיבמות סב., נדרים עא., קידושין מג..

והלכותיו המפורסמות שבת ע. חולק על ר' יוסי וס"ל הבערה לחלק יצאת.

ושם צד. חי נושא א"ע.

ופסחים סה. שבות צריכה התירו.

ור"ה כז: שופר אם הדביקו במינו כשר.

וכתובות יט. דינו המפורסם מוציאין מדר' נתן שמציאים מזה ונותנן לזה.

ושם כו: שומעין דבריו של זה היום וכו'.

ושם נו. בת ישראל פקחת שנתארסה לכהן ונתחרש אוכלת בתרומה.

ונדרים כו: יש נדר שמקצתו מותר.

וב"ק נג. בעל השור משלם מחצה ובעל הבור מחצה.

וב"ב עה: ספינה ואותיות נקנות במסירה.

וחולין יב: דלא בעינן כונה לשחיטה בחולין.

ובד"א רבה פ"א כל שהוא בלא יבא הולד פסול.

ובאבות דר"נ רפ"לה כמה דינים ממנו אודות עיר ירושלים.

וכן דרכו לומר מנין, כפסחים כב: מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר.

ושם עח: מנין שכל ישראל יוצאין בפסח אחד.

וב"ק טו. מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו.

וכתובות מו. אזהרה למוציא ש"ר מנ"ל.

וכן נמצאו מאמריו בברכות יב. שאמר בטלי לומר עשרת הדברות מפני תערומות המינין.

ויומא נב. אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים.

ותענית טו: אף אפר מקלה היו נותנין.

וגיטין נא. אימתי בזמן שקדם מקחו וכו'.

וזבחים סא: מזבח של שילה היה של נחושת קלל.

דבריו היקרים באגדה. בברכות מז: אמר איזהו ע"ה כל שאין לו מזוזה על פתחו.

ושם ח. מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים.

ור"ה טז. אדם נידון בכל שעה.

ושבת לב. בעון נדרים מתה אשתו של אדם.

וכן יבמות קט: הנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליו קרבן.

ושם סה: מצוה לשנות מפני דרכי שלום.

וב"מ נט: מום שבך אל תאמר לחברך.

ומכלתא תשא אמר הלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

ושם בשלח פ"א במדה שאדם מודד בה מודדין לו.

בעלי מחלקותו. ר' יאשיה כשבת קח., מכלתא משפטים פ"ג.

ובעירובין פג. תניא ר' נתן ור' דוסא אמרו וכו'.

ר' יונתן הקיטוני כעירובין צו..

ר' יהודה במכלתא בשלח מס' עמלק פ"א.

ר' יוסי כסוכה כו., ספרי ואתחנן פ"ה.

ר' יעקב בקידושין עט:, גיטין יד:, ב"ב קנג:.

ר' יצחק במכלתא בא פ"ב, פ"ו, משפטים פ"ב.

ר' נתן ור' יצחק אומרים שם בא פ"א.

ומצינו מנחות לח. ר' יצחק משום ר' נתן.

עם סומכוס שאל ממנו כיצד אמר ר' יהושע בכתובות נב.,

מחלקותן ב"ב עג..

ועם רשב"ג מצינו אותו אף פ"א שבת קכח. שא"ל ר' נתן אלא מעתה חבילי זמורות יטלטלו.

ונזכר במכלתא לערך לח' פעמים.

אבל מה שמצינו כתובות נה. אתמר רב ור' נתן הוא ט"ס וצ"ל ר' יונתן.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה בקי גדול בחכמת המזלות כפסחים צד. תנא דבי אליהו ר' נתן אומר כל הישוב כולו תחת כוכב אחד יושב — בימות החמה חמה מהלכת בגובה של רקיע וכו'. ובחכמת הרפואה כדמוכח חולין מז:.

ובהיותו האב"ד בסנהדרי אושא קבל רבי ממנו כב"ב קלא. שרבי שאלו (ובירושלמי כתובות פ"ד ה"יא רבי שאל לר' נתן הבבלי מ"ט אמרו הלכה כר"י בן ברוקא) ואמר רבי ילדות היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי. ובירושלמי שם הלשון שאתא רבי לגביה אביו א"ל קפחת את נתן הבבלי, (ונקרא בשם זה שבת קלד., גיטין סה:, ב"ב עג.).

ומה שמובא בסדר תנאים ואמוראים שרבי ור' נתן קבלו מר' מאיר הוא ט"ס וצ"ל שרבי קבל מר' נתן ור"מ.

וחולק עם רבי ככתובות צב:, גיטין סג., ב"ב קמה.

האומרים בשמו מצינו ר' אדא בר' שמעון כקה"ר פ' שמור רגלך, אך הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בברכות פ"ב ה"ג בש"ר יוחנן.

ר' חנינא בן אורי בשמו כדא"ר פ"א.

ר' ישמעאל בר' יוסי בשמו כתוספתא אהלות פ"ה.

ר' מתיא בן חרש קראו רבי כאבות דר"נ רפ"א (אך לא היה תלמידו והוא כמו מר).

ר' סימון בשמו כויק"ר פ"יו.

נתן בר שילא משמו כחולין נ: נח:.

ומצינו שאליהו דיבר אתו כגיטין ע. שא"ל אליהו אכול שליש וכו'.

וכשהיה בסנהדרי אושא אירע דבר גדול כאשר יסופר הוריות יג. שהיה המנהג משנים קדמוניות כשהיה בא הנשיא או האב"ד או החכם היו כולם עומדים מפניהם בשוה, אבל רשב"ג רצה שיהא היכר בינו לבין האב"ד והחכם, התקין, כשיכנס הנשיא יעמדו כל העם ולא ישבו עד שאומר להם שבו, ומפני האב"ד יעשו שורה מכאן ומכאן עד

שישב

שישב במקומו, ומפני החכם יהיה אחד עומד ואחד יושב. וכשתיקן זאת רשב"ג לא נמלך עם ר' נתן ור"מ, ולא ידעו מזה כלום. למחר כשבאו לבית הועד וראו השינוי הגדול הזה היטב חרה להם, ועשו ביניהם קשר להעביר את רשב"ג מנשיאותו, והמה ידעו שרשב"ג אינו בקי במס' עוקצין, וגמרו בדעתם שלמחר כשיבא הנשיא ישאלו לו שילמוד לפניהם המסכתא הזאת, והוא ודאי לא יהיה ביכלתו להשיבם אז יאמרו למי נאה למלל גבורות ה' (להיות נשיא וריש מתיבתא) למי שיכול להשמיע כל תהלתו, ואז נעבריה, ור' נתן יתנשא לנשיא ור"מ לאב"ד,

אבל להצלחת רשב"ג נתודע הדבר לר' יעקב בן קרשי התנא שהיה בישיבה, ואמר בל"ס יבא הדבר לידי כיסופא לרשב"ג, מה עשה, הלך וישב לו אחורי עלייתא דרשב"ג וגרס מסכתא עוקצין, ורשב"ג כששמע שגורס המסכתא הזאת שלא בזמנה (שאז ודאי למדו מס' אחרת) הבין שלא על חנם עושה כן, ולכן נתן דעתו בזה וגרס המסכתא הזאת. וכן היה כשבאו למחר לבית הועד אז קמו ר' נתן ור"מ וא"ל ניתי מר וניתני עוקצין פתח ואמר, כשגמר אמר להם אי לא גמירנא כסיפיתנן ולכן פקד והוציאום מבית המדרש, וישבו בחוץ. אבל גם המה לא טמנו ידם בצלחת, והתחילו לכתוב קושיות ושלחו לפנים, והקושיות שלא יכלו לתרצם בפנים כתבו הם התירוצים ושלחום (להראות שהמה גדולים יותר מהם) אז קם ר' יוסי ואמר „תורה בחוץ ואנו מבפנים?" והתרצה רשב"ג שיוכלו לבא לפנים אך קנסן שלא יאמר שמעתא על שמם ואסיקו לקרא לר"מ בשם „אחרים" ולר' נתן בשם „יש אומרים", ולבסוף הלך ר"נ לפיים את הנשיא, אז א"ל נהי דאהני לך קמרא דאבוך (שהיה ריש גלותא בבבל) למיהוי אב"ד, שוינך נמי נשיא ?.

והלשון יש אומרים מצינו ע"ז טו., שבועות לה:, חולין פ., מנחות עו:. וב"ב טו:, מכלתא יתרו פ' ויסע מצינו מחלוקת ר"נ וי"א.

וכן פסחים כט. אמרו מאן יש אומרים ר' נחוניא בן הקנה היא.

ממקראיו הפרטים לא מצינו שום דבר, ואך פטירתו נזכר במכלתא יתרו מס' עמלק פ"ב משמת ר' נתן אבדה חכמתו, וכן מובא במכלתא דרשב"י הנדפס בהפלם ח"ב צד 580, ומזה משמע שלא הניח בנים, אבל גרסת הגר"א משמת ריב"ז, וזה אמת כי מצינו ברכות ס. (לגרסת רק"ס) ר' יהודה בריה דר' נתן הוה שקיל באתריה דרבי בשוקא דטבריא חזייה דקא מפחיד ומיתנח א"ל וכו'.

אבל נשאר לנו ממנו טוב מבנים ומבנות הוא המסכתא היקרה בשם אבות דר' נתן, ועוד בשם מט' מדות דר"נ כדמובא בהקדמה לאגדת בראשית (בובער) בהקדמה להגאון ר' אברהם בהערה אות כ' שהאריך בזה הר"ש בובער ז"ל בטוב טעם ודעת.

ובספר בקורת התלמוד צד 17 ירצה לומר שאבי ר' נתן הוא יוסף הבבלי, וטעות גדול בידו כי יוסף הבבלי היה תלמיד ר"א בן שמוע כמפורש מנחות יח. ור' נתן היה האב"ד באושא אצל רשב"ג שהיה חבירו דר"א בן שמוע א"כ איך אפשר להיות שתלמיד רא"בש יהיה אבי ר"נ האב"ד בדורו.

ר' נתן (אמורא).

נזכר ויק"ר פ"כא-ה עם ר' אחא אמרו בשם ר' סימון, וב"ר פ"ה-ח אמר בשם ר' אחא.

ונזכר בירושלמי תרומות פ"ז ה"א א"ר נתן טעמא דנתן בר הושעיה. ומזה משמע שהיה בדור הרביעי לאמוראי דא"י,

רב נתן.

נזכר יומא עח. ריש גלותא איקלע להגרוניא לבי רב נתן, רפרם וכולהו רבנן אתו לפירקא, רבינא לא אתא. ולא נמצא עוד במק"א.

ומה שמצינו ביצה לה:, נזיר נא. רב נתן, שם צ"ל רב נתן בר אושעיא.

רב נתן אבוה דרב הונא בריה דרב נתן.

הוא נקרא ע"ש בנו יען שבנו היה ידוע יותר ומפורסם שהיה ריש גלותא בזמן רב אשי ולכן קראוהו ע"ש בנו, וכן מצינו חגיגה ה: רב אידי אבוה דר"י בר אידי (לגרסת דק"ס), וכן אבא אבוה דר' ירמיה בר אבא שבת נו: ועוד בכמה מקומות.

וזה רב נתן היה ג"כ גדול הדור כפסחים קיז: שאמר הקידוש לפני ר"פ כסבי דפומבדיתא ושבחיה ר"פ. וכן הוא יומא פז: לגרסת הרי"ף ודק"ס, ובפסחים מג: מתקיף, וזבחים ע: מתיב.

מר נתן אסיא. ערך רב נתן בר אסיא.

רב נתן בר אבא א).

היה תלמידו דרב כב"מ מא. תרגמא רב נתן בר אבא קמיה דרב, וביצה לב: רב נתן בר אבא אמר רב. ג"פ.

ובירושלמי ע"ז ספ"ב נתן בר בא אמר קומי שמואל ידע אנא מפרשא בין עוברי דגים טמאין וטהורין, טמאין עגולין, טהורין ארוכין, אחוי ליה הדא סלפיתא — א"ל טמא, א"ל לא ביש לי דאמרת על טהור טמא אלא סופך דאמר על טמא טהור. והירושלמי מובא בתוד"ה אמר רבא בע"ז מ. בשם רב נתן בר רבא, והיא היא כי רבא ואבא אחד הוא.

ר' נתן בר אבא ב).

(בדור השלישי לאמוראי דא"י).

בירושלמי מו"ק פ"ג סה"א יסופר שר' שמואל בר אבא היה אבל ובא אליו ר' אלעזר והוא נטל צפרניו אז ולא כיסה, אבל כשבא אליו ר' נתן בר אחא כיסה אותן, וא"ל ומה את סבור דאת חביב עלי כר"א ? וזה אי אפשר להיות רב נתן בר אבא תלמידו דרב ושמואל, כי רב שמואל בר אבא היה עוד קטן מר' זעירא כמבואר בערכו.

ר' נתן בן אבטולמס. ערך ר' יונתן.

רב נתן בר אביי.

נזכר חולין צה: שנאבדה לו תכלת ואח"כ מצאן ולא היה לו בהן סימן ואך הכירן בטביעת עין ובא לרב חסדא לשאול לו אם הם כשרין אם לא.

רב נתן בר אבין.

נזכר חולין מה: יתיב קמיה דרב ובדק ברוב עורו וברוב מוחו א"ל רב אם רוב עורו קיים מוח זה לא מעלה וכו', ובאמת צ"ל רב נתן בר אבא כדמובא בדק"ס שם אות ג'.

ר' נתן בן אבישלום. (תנא דברייתא).

נזכר ברכות כב. במחלוקת עם ר' יוסי, ר' יונתן בן יוסף, ר' נתן בן אבישלום, ר"י הסנדלר ור' יהודה.

רב נתן בר אושעיא.

ובירושלמי נקרא נתן בר הושעיא.

מי היו רבותיו לא מצינו בשום מקום, וידוע אך שהיה חבירו דרב יהודה כדמצינו קידושין לב. עד: שחולק עם רב יהודה, וביצה לה: רב יהודה ורב נתן [בר אושעיא, דק"ס] חד תני משילין וכו'.

וכן חולק עם רב חסדא כיבמות פט., מכות ג., ובחולין קלח. מתרגם רב חסדא אליביה.

ואח"כ עלה לא"י וזכה לקבל מר' יוחנן כשבת קב: שבעי מר"י.

וכן בירושלמי כתובות פ"יג ה"ג וב"ב רפ"ט א"ר חייא בר ווא אנא לא שמעתי מר'

מר' יוחנן אלא נתן בר הושעיה בעי קומי ר"י.

ובשבת פא: אמר, גברא רבה (כר' יוחנן) אמר מלתא נימא בה טעמא.

ובנזיר נא. מתיב נתן על דברי ר' יוחנן וחסר תיבת בר אושעיא.

ובכורות כו: חולק עם ר' אלעזר אר"ל.

ובסה"ד כתב שמתקיף לשמואל גיטין יח., ובמחילה מכבודו שמעולם לא ראה את שמואל ושם אך מתקיף על דברי שמואל, וכן ב"מ יג. מתרץ דברי שמואל.

ונזכר בירושלמי תרומות פ"ז ה"א בשם נתן בר הושעיה אמר כאן בנערה — ורב נתן מפרש דבריו. ובכתובות לב. מובא המאמר ע"ש עולא, ובל"ם הביא עולא מאמרו לבבל.

וכפי הנראה חזר לבבל כדמצינו גיטין יח. שאביי תירץ לו קושייתו.

וכן נזיר מד: אמר אביי אשכחינהו לחבריה דרב נתן בר הושעיא וכו'.

ובעירובין נב. רב יהודה בר אישתתא אייתי ליה כלכלה דפירי.

ובנזיר נא. אמרו על בעיית ר' ירמיה ת"ש דתני רבי נתן בר אושעיא וצ"ל רב נתן בר אושעיא, ובסה"ד העתיק דתניא ר"נ בר אושעיא וצ"ל דתני.

ר' נתן בן אלעזר.

נזכר תנחומא בראשית-י שאל לר' שמואל, ובב"ר פ"ג-ד הגרסא ר' שמעון בן יהוצדק שאל לר"ש בר נחמני.

רב נתן בר אמי.

היה תלמידו דרבא ועשיר גדול ככתובות מט:, וב"ב ח: שרבא כפייה ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה.

ובשבת קנ: תרגמא קמיה דרבא. ובקידושין ל. א"ל רבא אדידך על צוארי דבריך (השיאו אשה). וב"ב קלה. א"ל רבא חושו לה.

ובסנהדרין ל. אמר לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא.

ובמו"ק כ. יסופר שאמו דרה בעיר חוזאי (הרחק מעיר מחוזא מקום רב נתן ב"א) ונפטרה ולא שמע עד שנעשה שמועה רחוקה ובא לפני רבא ופסק לו שצריך לנהוג אבלות אך יום אחד, אותיביה מברייתא א"ל יחידאה היא ולא ס"ל כוותיה.

רב נתן בר אסיא.

בפסחים נב. יסופר שאזל מבי רב (מבירם, דק"ס) לפומבדיתא ביו"ט שני של עצרת ושמתיה רב יוסף, ובri"ף ודק"ס גרסי מר נתן אסיא.

ר' נתן בריה דר' ברכיה.

נזכר ילקוט קהלת פ"ה פסוק ויתרון ר' ישמעאל בר תנחומא ור' נתן בריה דר' ברכיה בשם ר' ירמיה, ובקה"ר שם גרסא אחרת.

ר' נתן בן המשולם. ערך ר' יוחנן בן המשולם.

נתן בר מר זוטרא.

נזכר סנהדרין כט. אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא — סהדי שקרי אאוגרייהו זילי.

ר' נתן בר טובי, (תלמיד ר' יוחנן).

בברכות כח. ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי — נפק אתא א"ל ר"ז מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי אמר ר' יוחנן אין הלכה כר"י — תנא מיניה ארבעין זמנין, א"ל לר"ז חדא היא לך או חדת (חדשה) היא לך וכו'.

וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ד ה"א-כו: שחולק עם ר"ז בשם ר' יוחנן בענין תפילת המנחה.

ר' נתן בר יוסף. ערך ר' יונתן א).

ר' נתן בר יצחק בר אחא. ערך ר' יונתן.

רב נתן בר מניומי.

בשבת כא: אמר רב כהנא דרש ר"נ בר מניומי משמיה דר' תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה. וכן דרש שם משמו והבור רק — אבל נחשים ועקרבים יש בו, וגרסת הרא"ש שאמר בשם רב, דק"ס.

רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה, ברכות יג:.

ר' נתן בן עמרם. ערך ר' יונתן.

נתן בר שילא.

היה ריש טבחיא בציפורי בזמן רבי כחולין נ: נח: והעיד לפני רבי ב' הלכות משום ר' נתן, ובספר כפתור ופרח פ"יד גורס ר' נתן בר שילא.

ר' נתן ביראה.

נזכר כתובות עה. היה שונה ברייתא ורב אחא בריה דרבא ורב אשי שקלו וטרו בדברי הברייתא שהביא.

ר' נתן ברבי.

כן מובא בסה"ד מספרי ואתחנן חולק עם רש"בי, ובאמת כתוב בספרי בר"בי והוא ר"ת בר יוסף והוא ר' יונתן בר יוסף.

ר' נתן דבית גוברין. ערך ר' יונתן.

נתן דצוציתא.

בשבת נו: אמר רב יוסף ועוד אחד בדורנו (שהיה בעל תשובה גדול) ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא, והיינו נתן דצוציתא, א"ר יוסף הוה יתיבנא בפירקא והוה קא מנמנם וחזאי בחלמא דקא פשט ידיה וקבליה [וקבלוה, דק"ס], (ופירש"י ע"ש ניצוצין דנורא שהמלאך פשט את ידו וקבל תשובתו, ל"א על שאחזו המלאך בציצית ראשו). ובסנהדרין לא: שלחו ליה (מא"י) למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם, ופירש"י שמצא בספר אגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה שנתן עיניו באשה שהיתה א"א וכבש את יצרו — וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו ועל שם כך קרי ליה ר' נתן צוציתא, ומובא בקצרה בשאלתות וארא. א"כ דעת רש"י שעוקבן בר נחמיה ריש גלותא ומר עוקבא שהיה בזמן שמואל אחד הוא. וכבר האריך בזה היוחסין בערך נתן ומר עוקבא, וביוחסין השלם, ובסה"ד, ובספר פירושים והארות להחכם ר"א קראכמל, וכולם לא העלו ארוכה שאיך יכול להיות מר עוקבא נתן צוציתא בימי שמואל ובימי רב יוסף.

וע"פ עיון רב נראה שהצדק עם רש"י ואך טעות קל נפל באגדה שם ותחת מר עוקבא צ"ל מר עוקבן או שהיה כתוב מר עוקב'.

הנה הס"ע זוטא אף שידוע שעלו בו קמשונים וטעותים רבים בשמות ובשנים אבל לפעמים יועיל לנו לברר האוכל מתוך הפסולת, וז"ל בשנת [מאה] ששים ושש לחורבן היה ריש גלותא בשמו שכניה ואחריו חזקיה בנו ואחריו נתן עוקבן הוא נתן דצוציתא ושכיב נתן ומלך ר"ה בנו ושכיב עקוב וכו'. ופי' הדברים המקוטעים האלו נוכל להבין מתוך אגרת דרש"ג ח"ג פ"א וז"ל ובימי דרבי היה ר"ה קמא ריש גלותא בבבל כהוריות יא. שמת ביומי דרבי (ומובא לקבורה בא"י) ואתמני בתר ר"ה מר רב עוקבא עכ"ל.

ומזה נבין דברי סע"ז היינו שנתן עוקבן צוציתא עליו נאמר כמה אגדות מה שאירע לו עם הא"א והיה בע"ת גדול ולכן קראוהו צוציתא.

ובנו ר"ה היה בימי רבי, ובנו מר עוקבא היה בימי שמואל, וזה שאמר ושכיב עקוב, צ"ל ועמד עקוב — ושכיב עקוב והוא מר עוקבא.

ואח"כ יסופר בסע"ז שמלך נחום בנו ואח"כ יוחנן, שפט, ענן בנו, נתן בנו, ושכיב

ושכיב נתן ועמד נחמיה בנו, ושכיב נחמיה ועמד עקביה בנו רבא ורב אדא חכמים שלו, ושכיב מר עוקבן דצוציתא ועמד אחריו הונא מר אחיו אביי ורבא ורב יוסף בר חמא חכמים שלו עכ״ל. ובל״ם נפל טעות בדבריו כי חשיב מקודם רבא ורב אדא היו החכמים של מר עוקבן ורבה ורב יוסף ואביי יהיו חכמי דריש גלותא שמלך אחריו, אך צ״ל להיפוך שרבה ורב יוסף היו חכמים של מר עוקבן דצוציתא, ורבא ורב אדא חכמים דאחיו הונא מר.

ומכל שמות הראשי גלותא אנו רואין שהיו קורין לבניהם שמות אבותיהם, כנהוג בכל ישראל. והנה זה מר עוקבן בר נחמיה היה נקרא ע״ש אבי אבי זקנו אשר נקרא בשם נתן עוקבן, וגם זה מר עוקבן בר נחמיה היה בעל תשובה גדול ולכן נקרא בסע״ז בשם מר עוקבן דצוציתא. וזה שאמר רב יוסף ועוד אחד בדורינו (שהיה בע״ת) ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא (שבשם זה היה נודע כשהיה ריש גלותא) ומסיים רב יוסף והיינו נתן דצוציתא, פי׳ ששמו האמיתי הוא מר נתן עוקבן דצוציתא ע״ש אבי זקנו שהיה ג״כ בע״ת.

ובזה סרו כל הדחוקים והכל על מקומו יבא בשלום.

ר׳ נתן דרומה.

בירושלמי עירובין פ״ו סה״ד ר׳ חנינא ור׳ יונתן סלקין לחמתה דגדר אמרין נמתין עד שיבאו זקני דרום לכאן, אתא ר׳ נתן דרומה ושאלון ליה ושרא, שמע רש״בל ואמר וכו׳, אבל הוא ט״ס וצ״ל כדמובא המעשה בבבלי עירובין סה: על ר״ל ותלמידי דר׳ חנינא ושאלו לר׳ אפס. וכבר בארתי בערכו שאף שהיה הריש בציפורי אחרי פטירת רבי תחת נשיאות ר״ג בר רבי אבל מקומו הקבוע היה בדרום, אבל ר׳ נתן דרומה לא מצינו בשום מקום.

נ.תן החבר.

נזכר תנחומא תלדות־כב אמר בשם ר׳ אחא.

ר׳ נתן כהן אחוי דר׳ חייא בר אבא.

ערך ר׳ כהן, ובב״ר פ״ו־ה איתא ר׳ נתן בר אחוי דרח״בא וצ״ל אחוי.

ר׳ נתנאל, (נתנאל, ד״ה א׳ פ״טו־כד).

נזכר בפדר״א פ״יז אמר ג׳ מאות שנה עד שלא נולד יאשיהו נקרא שמו.

ושם פ״כה נזכר אחר ר׳ יהושע בן קרחה.

ושם פ״מח אמר ראו אבותיו של משה תארו כמלאך, מלו אותו לח׳ ימים וקראו שמו יקותיאל, ר׳ שמעון אומר טוב קראו אותו. ומזה אנו רואין שהיה בזמן התנאים.

ס.

סבא.

כבר ידוע מה שכתבו התוס׳ בחולין ו. ד״ה אשכחיה שיש מפרשים דכ״מ שמזכיר ההוא סבא הוא אליהו, אבל התוס׳ דחו זה משבת לד., ואנחנו לרגל מלאכתנו נביא כ״מ שנזכר ההוא סבא בש״ס.

ברכות ה: תני ליה (לר׳ יוחנן) ההוא סבא משום רש״בי.

ושם ח: א״ל (לרב ביבי בר אביי) ההוא סבא ובלבד שלא יקדים.

ושם מג. כי נח נפשיה דרב — עד דאתא ההוא סבא וכו׳.

ושבת כג: אמר לה (לאשתו דרב יוסף) ההוא סבא.

ושם לד. א״ל (לרש״בי) ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי — אמר ההוא סבא בן יוחי טיהר ביה״ק — יהיב ביה עיניו ונעשה גל של עצמות.

ושם

ושם צה: בעי מיניה ההוא סבא מר"ז.
ושם קיט. א"ל ההוא סבא (ליוסף מוקיר שבא) דיזיף שבתא פרע שבתא.
ושם קמא: א"ל ההוא סבא לר' אבהו.
ופסחים טו: א"ל ההוא סבא לר' ירמיה,
ושם נ. א"ל ההוא סבא לרבא לעלם כתוב.
ושם נג: א"ל ההוא סבא לרב יהודה יישר.
וסוכה נב. תני ליה ההוא סבא לאביי.
ותענית כא. אתא ההוא סבא תני ליה לאילפא.
וחגיגה כה: א"ל ההוא סבא לרבה בר עולא.
וכתובות סב: שר"ע שמע להההוא סבא דקאמר לה (לאשתו) עד כמה קא מדברת אלמנות חיים וכו'.
וגיטין עו: א"ל ר' אלעזר לההוא סבא.
וקידושין יב. א"ל ההוא סבא לרב יוסף.
ושם עא. אמר שמואל משמיה דסבא.
וב"ב עה: אמר רבא אמר לי ההוא סבא לדידי חזי לי ירושלים קמייתא.
וסנהדרין ק. א"ל ההוא סבא לר' ירמיה יישר וכן אר"י.
וע"ז לז. א"ל ר' אלעזר לההוא סבא.
ומכות יא: אמר ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי.
ושם יט: תנא להו ההוא סבא (לר' חנינא ור' הושעיא) בדר' שמעון ב"י.
וזבחים יב: א"ל ההוא סבא לר' ירמיה כי פתח ר' יוחנן.
ומנחות כח: אמר שמואל משמיה דסבא (ופירש"י משום זקן אחד).
ושם לז. אתא ההוא סבא תנא ליה לרבי.
ושם מג. א"ל ההוא סבא לר' מני הכי עבדי קמאי דקמך ואצלח עיסקייהו.
וחולין ו. אשכחיה ההוא סבא לר"ש בן אלעזר — לר' יצחק בר יוסף.
ושם כח: א"ל ההוא סבא לר' ירמיה.
ושם קכא: א"ל ההוא סבא לר"א הכי א"ר יוחנן.
ונדה ח: א"ל ההוא סבא לר"ז.
ושם ט: בעא מיניה ההוא סבא מר' יוחנן.
ושם כז: א"ל ההוא סבא לר' אמי אסברא לך טעמיה דר' יוחנן.
ומע"ש פ"ג סה"נ חד סבא אמר לר' חנינא ולרי"בל אבוכון לא הוו עבידון כן.
ובכורים פ"ב ה"ב חד סב שאל לר' יוחנן.
ושם פ"ג ה"ד תני חד סב קמיה דר"ז.
וחולין ירושלמי (הנדפס בעת) נד: חד סב שאל לר' יוחנן — א"ל ניכר אותו האיש שאין לו מח בקדקדו.
ומכמה מקומות אנו רואין בבירור כדעת התוס' שאין זה אליהו.

סבא קרויא.

בשבת מה: בעא מיניה ההוא סבא קרויא ואמרי לה סרויא מר' יוחנן, ופרש"י סרויא — קרויא ע"ש מקומן.

סבה (או סבא).

ר' ניחא בר סבא יבמות רפ"ט וכלאים רפ"ט.

סבי.

בברכות כב. וחולין קלו: נהוג עלמא כהני תלת סבי, כר' אלעאי — ור' יאשיה — וכר"י בן בתירה.

סבי דבי רב.

בב"ק עה. אמר רבא קפחתי לסבי דבי רב ופירש"י שהוא רב המנונא שנקרא כן כסנהדרין יז:, אבל שם אמרו אך אמרי בי רב, רב המנונא, ובתוס' שם מפרשים שהוא רב הונא.

סבי דהגרוניא.

בשבת יא. וכן תנו סבי דהגרוניא, אר"א בר' צדוק.

סבי דמתא מחסיא.

בב"מ סח. אמר רב אשי אמרו לי סבי דמתא מחסיא.

סבי דנזוניא.

בקידושין כה. שלא אתו לפירקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו — אמרו ליה לאו המנונא אלא קרנונא.

סבי דסורא. בסנהדרין יז: אמרו שהמה ר"ה ורב חסדא.

סבי דפומבדיתא.

בסנהדרין יז: אמרו שהמה רב יהודה ורב עינא, ונזכרו עירובין עט: ופירש"י שם רב יהודה וישיבתו, ופסחים קיז: אמר רבא אשכחתינהו לסבי דפומבדיתא (רב יהודה ורב עינא, רש"בם), וקשה מאוד להבין דבריו הקדושים, איך יאמר רבא כן על רב יהודה, אבל האמת שישיבת רב יהודה אף לאחר פטירתו היתה נקראת על שמו יען שהוא היה המיסד, וכדמצינו ע"ז מח. אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא וידוע שאמימר היה הרבה דורות אחר רב יהודה.

וכן חגיגה יג. רב יוסף הוה גמיר מעשה מרכבה, סבי דפומבדיתא הוו תנו מעשה בראשית א"ל ליגמרוי מר מעשה מרכבה, אמר להו אגמרון לי מע"ב, בתר דאגמרון, לא רצה הוא לגומרן מעשה מרכבה, וזה אי אפשר לומר על רב יהודה.

סביא.

ביבמות טז. טז: ר' יוחנן וסביא דאמרי תרוייהו. ושם פו: פליגא בה ר' יונתן וסביא ומשמע שם שהוא שם חכם.

סבטא בן אלס.

נזכר סנהדרין סד. שעבד לפעור בשוגג. ואין ידוע אם היה צורבא מרבנן, (ורש"י פירש אלס שם מקום).

סבר. ערך בן סבר.

סברין. ר' יצחק בן סברין זבחים ט.

סגנאי.

ר' מנחם בן סגנאי עדיות פ"ז מ"ח, וביוחסין השלם גרסת יעב"ץ סנואי. ומצינו איכ"ר פ"א־ל"ט ר' יהודה בן סיגנא, אך שם צ"ל בר סיסין.

ר' סובייה.

בירושלמי פסחים פ"ו סה"א רש"בל בשמו, אך צ"ל כדמובא המאמר עירובין פ"י ה"יב רש"בל בשם לוי סיבייה. וכן הוא האמת כדמצינו יומא פ"ח ה"ו שאמר בשמו אך שם חסר תיבת בן לקיש.

סוגא. ערך פוגא.

סוטר. ר' שמואל בר סוטר ברכות פ"א ה"א.

סומה בר כתבה.

במדבר רבה פ"יד־א אמר בשם רש"בל, וגרסת הרד"ל סמא בר רקתא.

סומכוס בר יוסף. (תנא דמתניתן).

שם אביו נזכר אך פ"א בירושלמי ברכות פ"ב ה"א שאמרו שם סומכוס בר יוסף אומר כל הסומך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו, והמאמר מובא ברכות יג: ושם סתם סומכוס.

והיה בר א"י כמפורש ב"ב עג., ובספר דרכי המשנה נפל טעות שהיה בבלי.

הוא היה תלמידו הגדול דר"מ, וכמו רבו שאמרו עליו שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו יען שהיה חריף גדול, כן נאמר על תלמידו בעירובין יג: תלמיד אחד היה לר"מ וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מח' טעמי טומאה וכו'.

ומה

ומה שמצינו סנהדרין רפ"ד תלמיד ותיק היה [לר"מ] והיה מטהר את השרץ וכו' ההוא תלמידא קטוע מטורא דסיני הוה, לא קאי אסומכוס כי תיבת לר"מ הוא הגהה מאיזה מעתיק כי המאמר מובא עירובין יג: ושם תלמיד אחד היה „ביבנה", וידוע שר"מ היה באושא.

ונזכר במשנה שלש פעמים בעירובין פ"ג מ"א שאומר מערבין לישראל (אף) בחולין, ושני פעמים בשם ר"מ כב"מ פ"ו מ"ה, וחולין פ"ה מ"ג. וב"ק מו. אר"י אמר שמואל זו (משנתנו) דברי סומכוס.

ובברייתא אמר משום ר"מ יומא יח., יבמות צ., כתובות לו., ב"מ פ., נדה ח: כא:.

והיה גדול כ"כ עד שר' נתן שאל תורה מפיו ככתובות נב. ששאלו ר"נ איך אמר ר' יהושע, וזה יען שידע ר"נ שר"מ מסר לו רובי תורתו.

וכן חולק עם ר"נ כב"ב עג., ועם ר"א בן יעקב כב"מ כט:.

ובנזיר מט: יסופר שלאחר פטירתו של ר"מ א"ר יהודה אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הן — דחק סומכוס ונכנס אמר להם כך שנה לי ר"מ — כעס ר' יהודה — א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק, תורה מה תהא עליה?

דבריו בהלכה מצינו שבת כו. אמר כל היוצא מן הבשר אין מדליקין בו אלא בשמן דגים.

ושם כז: סיככה בטווי פסולה.

וב"ק יז: צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה — תרנגולים שהיו מפריחין — מהדסין — והזיקו משלמין נזק שלם.

ושם עה. בדין תשלומי ד"וה.

ושם קיב. הגוזל והניח לבניו, גדולים חייבין להחזיר, קטנים פטורין.

ודינו המפורסם בכל הש"ס ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה כב"ק לה: מו., ב"מ ב: ו. צח: ק., ב"ב קמא..

והדין בב"מ סט. שחייב לטפל באתונות יח' חדש.

וב"ב סג. האומר תנו חלק לפלוני בבור אין פחות מרביעי.

ושם יב. אמר סומכוס האומר לחבירו מנת בכרם אני מוכר לך לא יפחות מג' קבין ור' יוסי אמר אין אלו אלא דברי נביאות.

ובהוריות ג: חולק עם ר' אלעזר.

והיה בקי בלשון יון כנזיר ח: שאמר הן אחת, דיגון שתים וכו' והוא לשון יוני.

וכן נזכר תענית יז..

האומרים בשמו מצינו אך יהודה בן נקוסה כב"ק לט:.

וכפי הנראה האריך ימים, כי כשבא רב לא"י וזה היה בל"ס כבר כשהיה רבי נשיא אז היה עדיין סומכוס בחיים ככתובות פא. א"ר אבא שאלתי את סומכוס, ופי' רבינו האי גאון שזה ר' אבא הוא רב כדמובא בערכו באריכות.

סורחב בר פפא.

נזכר כתובות יז: אמר משמיה דזעירי, והוא אינו בן רב פפא הידוע, אך בן ר"פ סבא.

סורמקי. רב חביבא בר סורמקי יומא י..

רב סחורה.

בנדרים כב: משתבח ליה רבא לר"נ ברב סחורה דאדם גדול הוא ובקשו ר"נ כשיבא אצלו יביאהו לפניו. וקרה שהיה לו נדר להתיר ובא לפני ר"נ ולא יכול למצא פתח חרטה ואיקפד ר"נ וא"ל זיל לקילעך, נפק רב סחורה ופתח פתחא לנפשיה איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם וכו'.

והיה תלמידו דר"ה כדמצינו תמיד

רבא

רבא אמר רב סחורה אר"ה כברכות ה. כו., שבת כד., עירובין נד., יבמות קו., ב"ק כא., סנהדרין מט:, מנחות מ:.

ובב"מ לג. שנחלקו איזהו רבו שחייב בכבודו יותר מאביו וא"ר יוסי אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זה הוא רבו, ואמר רבא ע"ז כגון רב סחורה דאסברן (פירוש המשנה של) זוהמא ליסטרון [מה היא] וכבר האריכו התוס' ביבמות קו. וע"ז יט. ובסה"ד מקשה איך יאמר רבא שאסבריה אך המשנה הזאת הלא מצינו שהיה רבו מובהק כי אמר משמו כמה הלכות, אך העיקר כמו שאמרו התוס' סנהדרין מט: שכל מה שאמר רבא בשמו המה אך הלכות ר"ה, ומה שקבל ממנו בעצמו הוא אך פירוש המשנה, ואין להאריך יותר.

ומצינו ר' אבינא בר סחורה פסחים פ"י ה"ה, ר"ה בר סחורה חולין קז..

סטינא אר"ל. נזכר ב"מ קיז. ופירש"י שם חכם תלמיד ר"ל.

ר' סידור.

נזכר חלה פ"ב ה"א תנא ר' סידור מסייע לר' מנא, ובשבת פ"ז רה"ב א"ר סידור, יהודה ברבי למד מכשירין ששה ירחים לסוף אתא חד תלמיד מן ר' סימאי ולא ידע להשיבו וכו'.

סילני.

נזכר שביעית רפ"ג שאל לר' חייא בר בא, (ובסה"ד איתא שבועות בטעות).

רב סימא בריה דרב אידי. נזכר מנחות כה. הקשה לרב אשי.

ר' סימאי—סימיי, (תנא דברייתא).

הוא היה בר א"י כדמשמע קידושין יב. כי אתא רב דימי אמר שיער ר' סימאי בדורו וכו'.

והיה לערך בזמן רבי אך האריך ימים אחריו כדמצינו ב"מ צ: בעי מיניה ר' יונתן מר' סימאי חסמה מבחוץ מהו — א"ל מבית אביך (שהיה כהן) אתה למד יין ושכר אל תשת. וזה ר' יונתן אי אפשר לומר שהוא תלמידו דר' חייא כי הוא לא היה כהן כמבואר בערכו, אך היא ר' יונתן חבירו דר' יאשיה ושאל לר' סימאי לנסותו, וראיה לזה מירושלמי תרומות פ"ט ה"א שמובא המאמר הזה בשם א"ר אבין, ר' עקיבא שאל את רש"בי „מיבדקיניה" חסם מבחוץ וכו'.

וכן הוא הכונה בבבלי ששאלו ר' יונתן למיבדקיה.

ונזכר שבת מז. ומגילה ח. דת"ר ר' סימאי אומר מנה הכתוב שתים וכו'.

ויבמות פג: דתניא ר' סימאי אומר אנדרוגינוס חייבין עליו וכו'.

וכתובות כט: דתניא ר' סימאי אומר מן הכל עושה ר"ע ממזרין וכו'.

ובסנהדרין פג: דתניא רס"א מנין לטבול יום וכו'.

ושם צ: תני רס"א מנין לתח"המ מן התורה.

וכן נזכר בתוספתא שבת פ"יב אחר ראבר"ש, ובספרי האזינו־ב.

וכן נזכר סוטה מ. אחר רב ושמואל, וזה מסידור הש"ס לענין הנוסח דמודים דרבנן.

ובר"ה יט: דרש ר"נ בר ר"ח העיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי.

וכן מצינו דרש ר' סימאי בשבת פח., מכות י.,

ומצינו יומא י. פליגי בה ר' סימאי ורבנן ואמרי לה ר' סימון ורבנן (והוא יען ששמותיהן קרובין זל"ז לכן היו מסופקין בישיבה מי מהן אמר), ובזה זכינו להבין הירושלמי ב"מ פ"ד ה"ה יעקב בר זבדי ר' יוחנן בשם ר' סימון כל מע"ש, וידוע שר' סימון היה תלמידו דר' יוחנן, אך הוא ט"ס וצ"ל בשם ר' סימיי וראיה לזה מצינו במע"ש פ"ד ה"ב איתא המאמר בפירוש ר' יעקב בר אידי בשם ר'

ר' סימיי, ונשמט אך תיבת ר' יוחנן מאמצע.

וכן מעשרות פ"א ה"א ר' יוחנן בשם ר' סיסיי צ"ל סימיי.

וכן ר"א אמר בשמו כמע"ש פ"ב ה"א.

ר' חייא בר אבא א"ר סימאי כסוטה יא., סנהדרין קו..

נהרדעא בשמיה כסוטה מ..

וביבמות עד. ריש לקיש אמר ר' סמיא ונראה שצ"ל א"ר סימאי.

והיו לו תלמידים רבים כדמצינו שבת פ"ז רה"ב א"ר סידר, יהודה ברבי למד מכשירין ששה חדשים לסוף אתא חד תלמיד דר' סימאי ושאל ליה וכו'.

וביצה פ"ג ה"ב חד תלמיד מן דר' סימאי אזל לאנטרדס וכו'.

ובקידושין פ"ג ה"טו ר' סימאי הורה בכפר ספורייא הלכה כר"ט.

והיה גדול כ"כ בעיני חכמי דורו (שזה היה לערך בזמן ר"ג בר רבי ור"י נשיאה) עד ששלחו אותו ור' צדוק ג' לעבר שנה בלוד (שהיא ביהודה) ושבתו באונו והורו בטרפחת כרבי בזפק כחולין נו :.

וזכה לבן גדול הדור אשר זכה להקרא בשם ר' מנחם בנן של קדושים כפסחים קד., ולדעת התוס' שם ד"ה דלא שגם אביו ר' סימאי היה איש קדוש.

ר' סימאי בר קיסי.

נזכר פסדר"כ ספ"יז קלד. אמר בשם ר' יוחאי. ובשהש"ר פ"ח־פ"ו"ג. גרס ר' סימון בן קוזות בשם ר' לוי.

סימון.

ר' יהודה בר סימון ב"ק מז :.

ר' יוסטי בר' סימון עירובין פ"ו ה"ד.

ר' יוסי בר' סימון מע"ש פ"ד ה"ב.

לוי בר סימון חולין קמא :.

ר' סימון.

היה תלמידו דרי"בל כדמצינו ר' סימון ארי"בל ב"ק קטו :, ערכין טז., ברכות פ"א ה"ה, פ"ד ה"א, שביעית פ"ו ה"א, תרומות פ"ח ה"ג, שבת פ"ח ה"א, עירובין פ"י ה"יב, יומא רפ"ה, סוכה פ"ג ה"א, ביצה פ"א ה"ז, מגילה פ"א ה"ה, פסחים רפ"י, ועוד בכמה מקומות.

וברכות פ"ו ה"ח ר' סימון ר' תדאי בשם ר' יהושע וצ"ל רי"בל כבדפוס ווינציא, ב"ר פ"ד־ו, פ"לט־ב, ויק"ר פ"א־ג, פ"לד־יא, במ"ר פ"ב־יח, ד"ר פ"ה־ח.

וכן אמר הלכה בשם ר' אינני בר סיסיי כפסחים פ"י ס"הו, יומא פ"ג סה"ה.

בשם ר' חילפיי כשביעית פ"ו ה"א.

בשם ר' חנינא כמו"ק פ"ג ה"א.

בשם ר' יוחנן כפסחים פ"ד סה"א.

ומה שמצינו ב"מ פ"ד ה"ה ר' יוחנן בשם ר' סימון כל מע"ש שאין בקרנו שוה פרוטה אין מוסיף חומש הוא ט"ס וצ"ל כדמובא מע"ש פ"ב רה"ב ר' יעקב בר אידי [ר' יוחנן] בשם ר' סימיי.

בשם ר' יונתן דבית גוברין כיומא פ"ז ה"ג.

בשם ר' נתן כויק"ר פ"יז.

בשם ר' שמואל בר' נחמן כברכות פ"א ה"ה, מגילה פ"א ה"א.

בשם ר' שמעון בר אבא כאיכ"ר פ"א־לא, ב"ר פ"ט־יא.

בשם ר' שמעון בן חלפתא כשהש"ר פ"א־ט.

בשם רש"בל כברכות פ"ו ה"ז, ש"ר פ"ג־ה.

בשם ר' שמעון חסידא כמד' תהלים הישן ספ"עג, ובמד' בובר איתא המאמר בטעות א"ר שמעון בשם ר' סימון.

בשם ר' שמעון נזירא כשבת פ"ב סה"ג.

ומה שמצינו יבמות פ"א ה"ו ר' סימון בשם ר' יוסי הוא ר' יוסי בן נהוראי.

חביריו היו כל גדולי תלמידי דר' יוחנן

יוחנן, כר' אלעזר, כדמוכא שבת לא: ר' סימון ור"א הוי יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא ב' א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא וכו', ובקידושין לג: ר' חלקיה ור' סימון ור"א אמרי, ובסנהדריו פ"א ה"ב ר"א בשם ר' חנינא מעשה — שנכנסו לעבר שנה בלוד — עקרוה מיהודה וקבעוה בגליל, בעין מיעקר אף ההן סימנא (גם קידוש החודש) א"ל ר' סימון אין אנו מניחין ביהודה אפילו זכר?

ובשבת פ"ח ה"א, שקלים רפ"ח שאל ר"א ממנו.

וכן ר' אמי היה חבירו כשבת רפ"יט בר מרינה שאל לר' סימון ושרא ושאל לר' אמי ואסר איקפד ר' סימון. ומה שמצינו כתובות לא. ר' סימון א"ר אמי, צ"ל כדמוכא בעירובין כ: רב ספרא א"ר אמי.

ר' אבא, אמרי תרווייהו כפסחים פ"ה ה"ד, פ"ה ה"ז, תענית פ"ב ה"יב.

ומצינו במד' תהלים פ"יח־יח אמר בשם ר' אבא.

וכן ר' אבא בר זמינא כברכות פ"ד ה"איכח: ר' פנחס ור' סימון ר' אבא בר זימנא מטו בה בשם ר' אברימי דמן חיפה.

ר' אבהו, כשביעית פ"ו ה"א ר' סימון ור' אבהו הוון יתיבין אמרי וכו'. ומה שמצינו שבת פ"יז ה"ב א"ר סימון שרא לי ר' אבהו מיסב קילורות בשבת, זה היה דרכם אם היו צריכין היתר לצורך עצמן היו שואלין לחבריהן ואפילו לקטנים מהן שאלו.

ר"ה בר פפא כב"ר פ"נא־י.

ר' יצחק מגדלאה כפס' רבתי פ' ותשלם־ם"ז.

ור' לוי הנודע בשערי אגדה כברכות פ"א ה"א־ד. אמרו פליגי בה תרי אמוראי ר' לוי ור' סימון, וכן שם ה"ה.

האומרים בשמו, מצינו ר' אחא כויק"ר פ"כא־ה.

ר' ברכיה כב"ר רפ"ו, ספ"י.

ר' חלקיה בשמו כשקלים פ"א ה"ה, יבמות פ"ח ה"ב, ב"ר פ"יח־ד, פס"ר פ' אנכי מנחמכם־ג. ה. ט.

ר' יהושע בר אבין בשמו כיומא פ"ג סה"ה.

ר' פנחס בשמו כב"ר פ"יח־ד, תנחומא אחרי־ח.

ר' פנחס הכהן בר חמא בשמו כתנחומא וירא־ט, במ"ר פ"ב־כד (שם חסר תיבת הכהן).

ר' שמעון לודייא בשמו כש"ר פ"ג־ה.

ר' תנחום בר חמא תלמידו כמו"ק פ"ג ה"ז שאמר „ר' סימון רבי" עבד וכו'. אמר בשמו כב"ר פ"ו־ג.

והיה מקורב מאוד לבית הנשיא כשבת נה. שא"ל ר"ז לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא (ויען שר"ז היה בבלי קראן בשם זה) א"ל לא מקבלי מינאי.

ובמד' תהלים פ"יב־ב. ר' זעירא שלח לר' סימון אתה סיפק בידך למחות.

ובאיכ"ר פ"ב פ' ולא זכר, ר' הושעיא שלח לר' סימון בשביל שאת שרוי בבית של קצין מ"מ אין אתה מוכיחן, והשערת הרש"ב שם אות כז' שצ"ל ר' אושעיא זעירא שלח לר' סימון ומזה נשתרבב במ' תהלים על ר' זירא.

וכפי הנראה היה הוא בבית הנשיא המפקד על ענייני קידוש החודש ועיבור השנה וזה שמצינו סוכה פ"ד סה"א ר' סימון מפקד לאילן דמחשבין יהבון דעתכון וכו'.

ר' סימון אחוה דר' יהודה בר זבדי.

נזכר בירושלמי ב"ב רפ"ג וב"ר פפ"ה־יג אמר בשם רב הדין תינוק כ"ז שמושלך בשוק אביו ואמו נאמנין עליו. ובקידושין פ"ד ה"ב איתא המאמר ע"ש ר' אבא אחוי דר"י בר זבדי עיין ערכו, ר'

ר' סימון בר זבדי או זביד.

היה תלמידו דר' אילא כפסחים פ"ח ה"ו תנא קומי ר' הילא, ובסוכה פ"ב ה"ח מתיב קומי ר' אילא.

וכן מצינו שבעי קומי ר' יוסי (ר' אסי) כשביעית פ"ב ה"ח.

ולמד עם בנו דר' יוסה כשבת פ"ז ה"א ע"פ עדות ר' חזקיה.

וחולק עם ר' שמואל בר נחמני כפסחים רפ"ט, נדרים פ"ו ה"יג.

וכן נזכר פסחים פ"ט ה"א שאמר גולגלתו של ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח, ובסוטה פ"ז ה"ה אמר ויאות אין תימי אבני המלון.

האומרים בשמו מצינו ר' חזקיה, ר' יונה, ר' פנחס כקה"ר רפ"ב.

ונפטר על פני רבו ר' אילא כברכות פ"ב ה"ח והוריות פ"ג ה"ה כד דמך ר' סימון בר זביד עאל ר' ליא (ובב"ר פ"צא-ט איתא ר' אלעא, ובקה"ר פ"ה-יא איתא ר' אילא והוא שם אחד כידוע) ואפטר עלוי — אנו אבדנו את ר' סימון מי מביא לנו תמורתו. וכן הספידו ר' לוי ואמר שבטים מציאה מצאו ויצא לבם אנו שאבדנו את ר"ם בר זביד עא"כו.

ר' סימון בר' יהושע.

נזכר ויק"ר פ"כח-ט, אבל הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בפסדר"כ ע: ר' סימון בשם ריב"ל.

ר' סימון בר' יהושע בן לוי.

נזכר מגילה פ"א רה"ה, ובל"ס צ"ל בשם ריב"ל והיה כתוב ב"ר והוא בשם ר' ונעשה מזה בר'.

ר' סימון בר מרתא. נזכר ב"ר ספ"ט.

ר' סימון בן קוזות.

נזכר שהש"ר פ"ח-ו אמר בשם ר' לוי, והמאמר מובא בפסדר"כ קלה. ושם ר' סימאי בר קוסי בשם ר' יוחאי.

ר' סימון בר תדאי. ערך ר' סימון דתרי.

ר' סימון דתרי.

בירושלמי שבת פ"ג סה"א אמר בשם ר' הושעיא, ובר"ן שם גורס ר' סימון בר תדאי, וכן היתה הגרסא הזאת לפני היוחסין השלם מירושלמי הנ"ל.

ר' סימון מן דרומא.

נזכר אס"ר פ"ד-ד, ואולי הוא סתם ר' סימון שהיה ג"כ מדרום אצל ריב"ל,

רב סימונא.

הוא לא נזכר בגמרא ואף באגרת דרש"ג ח"ב פ"ד מביא שרב עינא ורב סימונא הכניסו כמה סברות בגמרא.

ובסדר תו"א יאמר שהם תקנו פרקי דכולהו תנויי כסדרן, ועיין דורות הראשונים ח"ג פ"יז שהאריך בזה.

סימן.

בב"ב קיג. סימן אמר רבה בר רב שילא, ובמסורת הש"ס כתב י"ל שהוא שם חכם.

ויותר נראה שחסר בגמרא תיבת אימם סימן, והוא ר"ת המקראות איש, ידבקנו, מטות, ממטה, או שצ"ל בחב"ש סימן והוא שמות האמוראין שמתרצין שם, וכן הוא דעת בעל דק"ס שם אות ט'.

סיני. הוא רב יוסף עיין ערכו.

ר' סיסא. נזכר ש"ר פ"נא-ח חולק עם ר"ה.

סיסי.

אינייני בר סיסי ברכות פ"ז ה"ב, ובסנהדרין ספ"ב הגרסא ר' חנינא בר סיסי.

לוי בר סיסי הידוע.

ר' סיסיי.

בירושלמי ריש מעשרות אמר ר' יוחנן בשמו, וכבר בארנו בערך ר' סימאי שכן צ"ל גם כאן.

סיסין

סיסין.

ר' יהודה בר סיסין קידושין פ"ג ה"ג. ר' יעקב בר סיסין מעשרות פ"א ה"ד.

רב סלא, (סלא בן משלם, נחמיה פ"יא-יז).

א"ר ירמיה ביצה לא., אמר רב המנונא תענית ז:, קידושין ע..

רב סלא חסידא.

לא נשאר לנו ממנו שום דבר הלכה או אגדה אך נזכר ע"ש אחיו כברכות ה: כט: רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא (בזמן רב הונא).

ובפסחים עג: רב יוסף בריה דרב סלא חסידא.

סלמאי הנתופתי.

בניו נזכרו לשבח בתענית כח. שפ"א גזרה המלכות שלא יביאו עצים למערכה והמה בחכמתם הביאו, ועליהם אמרו חכמים זכר צדיק לברכה.

רב סמא.

במנחות מב. יסופר שרבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי, חזייה רב סמא לגלימיה דרבינא דסתר — א"ל לרבינא לא סבר לה מר -- א"ל בשעת עשייה איתמר, איכסיף רב סמא א"ל רב אשי לא תתקיף לך, חד מינייהו כתרי מינן (ורבינא מא"י היה, רש"י), וצדק מאוד הגאון בעדה"ר ח"ב צד 474 שצ"ל רב אבא ורב סמא בריה דרבא, וזה רב אבא היה באמת בר א"י כמבואר בערכו.

ונזכר ב"מ י. אחר רבינא.

רב סמא בריה דרב אסי.

נזכר כתובות לג: הקשה לרב אשי. ואביו רב אסי היה בן דורו של רב אשי כמבואר בערכו, ובנו היה תלמיד רב אשי.

רב סמא בריה דרב אשי.

בכתובות לג: הקשה לרב אשי ולא שני לך וכו', ובמנחות כה. איתא רב סימא.

וב"ק יח., זבחים יט: כר. הקשה לרבינא.

ובע"ז נ: רב סמא בריה דרב אשי הקשה לרבינא בר ירמיה (ובדק"ס הגרסא לרבינא ותיבת בר ירמיה נמחק, אבל בדפוס פיזרו ווינציא וקרקא הגרסא רב סמא בריה דרב אתי, והוא יותר נכון, והוא בן רב אסי שהיה בימי רב אשי ונזכר תמיד בדפוסים הישנים בשם רב אתי כמבואר בערכו).

ובכתובות סט. אמרו שרבינא אגביה לברתיה דרב אשי מבנו רב סמא, ופירש"י שרב סמא מת בחיי רב אשי אביו, אך מתוס' רי"ד משמע שמת אח"כ. וכן הקשה הריטב"א שם על רש"י, ובפ"י שם כתב שט"ס הוא ברש"י וגם דעת רש"י שנפטר אחר רבינא. ורבינא זה הוא רבינא האחרון כי רבינא חבירו דרב אשי נפטר קודם רב אשי כמבואר בערכו.

רב סמא בר חילקאי.

בחולין לח. אמר רבינא אמר לי סמא בר חילקאי אקשי בה אבוה דבר אבוברם וכו'.

ובזבחים קג. הקשה לרבינא אטו גר לאו אינש הוא?

רב סמא בריה דרב ייבא.

נזכר ב"ב ט. קרא לר"פ מר, ומשמע שם שהיה תלמידו דר"פ.

רב סמא בריה דרב ירמיה.

נזכר כתובות לג. ומשמע שם שהיה בזמן אביי.

רב סמא בריה דרב מרי.

נזכר ברכות סב: רב חנא בר אדא אמר משמו.

רב סמא בריה דרב משרשיא.

נזכר חולין יז: שא"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב סמא בריה דרב משרשיא משמך דאמרת ליה משמיה דרבא וכו',

רב

רב סמא בר רקתא.

בקידושין ט. חולק עם רבינא ונשבע תגא דמלכא. וב"מ י: אמר קמיה דרבינא משמיה דר' חייא בריה דרב אויא (לגרסת הרא"ש והר"ן ודק"ס).

ובד"ר פ"יד־א סמא בר רקתא בשם רש"בל לגרסת הרד"ל, ושם איתא סומא בר כתבה.

רב סמא בריה דרבא.

נזכר ב"מ מב: קודם רב אשי, ובחולין מז: אמר האי ריאה דדמיא ככשותא וכמוריקא טרפה. וכן נזכר זבחים טז..

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ד יאמר שהיה ריש ישיבה בפומבדיתא מן שנת תשנז עד תשפז.

ר' סמיא.

נזכר יבמות עד. ר"ל אמר ר' סמיא, ונראה שצ"ל ר' סימאי.

אבא סמוקיד.

נזכר במ"ר פ"ג־ז. ר' ברכיה ר' חלבו בשמו.

ומצינו בירושלמי ברכות פ"ט ה"א ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' אבא סמוקה אף טלפי החיות וכו'. וקרוב מאוד לומר שהוא ר' אבא האדמוני כי הירושלמי מובא בילקוט יהושע רמז לג ר' ברכיה בשם ר' אבא האדמוני.

סמליון.

בסוטה יג: וספרי ברכה־לד סמליון אומר וימת שם משה ספרא רבה דישראל, ופירש"י שם חכם, ובערוך ערך סמליון פי' שם מלאך.

סמקאי. חילפי בר סמקאי ב"ר פ"נא־ב'

סנסן. ר' חנינא בר סנסן ב"ר פ"יט־ב.

ססרטאי. רב שמואל בר ססרטאי תענית יד.

רב סעורם (או שעורים) אחוה דרבא, נזכר ב"מ עג: שהיה תקיף אינשי דלא מעלי ומעייל להו בגוהרקא דרבא, ורבא א"ל שפיר עבדת.

ומו"ק כח: יסופר שהיה בפטירת רבא, ורבא בקשו שיאמר למ"המ דלא לצעריה, ונראה לרב סעורם אחר פטירתו וא"ל דלא היה ליה צער מיתה אך כהקזת דם.

ספרא.

ר' חנינא בר ספרא מדרש שמואל פ"כה.

ר' יהודה בר ספרא פסחים ע:.

רב ספרא. נזכר זהר תרומה קסה: ובנו הינוקא.

רב ספרא.

אביו היה אדם גדול בזמן ר' זירא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד, אבוי דרב ספרא שאל לר' זעירא מהו למיתן פריטין גו גולתא — א"ל חכם רבי (הוא כמו מר בבבלי) לרב הונא, דר"ה אמר אסור, ומהלשון משמע שאבי רב ספרא היה בר בבל ובא עם בנו רב ספרא לא"י בזמן ר' אמי ור' אבא.

וקבל הרבה מר' אבא כפסחים נא: ששאל מר' אבא כגון אנן דידעינן בקביעא דירחא — במדבר מאי א"ל הכי א"ר אמי.

וכן סנהדרין ו. א"ר אבהו שנים שדנו — איתיב ר' אבא לר' אבהו — א"ל רב ספרא לר' אבא, ובחולין צג. א"ל רב ספרא לר' אבא „משה" מי אמר רחמנא לא תיכול בישרא? ובכתובות כא: אר"ס א"ר אבא.

וברכות סב: רב ספרא על לבה"כ אתא ר' אבא נחר ליה אבבא א"ל (רב ספרא) ליעול מר, בתר דנפק א"ל (ר' אבא) עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת לך מילי דשעיר וכו'.

ובשבת קמה. יספר ר"ס זימנא חדא איקלעית להתם ואוכלין מיניה (מתרנגולתא

דר'

דר׳ אבא) ואי לא ר׳ אבא דאשקיין חמרא בר ג׳ טרפי איתנסי, (וגם מזה נראה שהיה בר בבל וכן שמו מעיד עליו שנקרא תמיד בשם „רב ספרא״).

וכן מצינו אותו עם ר׳ אבהו (בקיסרין) כע״ז ד. משתבח להו ר׳ אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מיכסא דיג׳ שנין ומצאו אותו פ״א ושאלו ממנו פירושא דקרא ולא ידע להשיבם וצערוהו אתא ר׳ אבהו אשכחינהו — א״ל אמרי לכו שהוא אדם גדול בתנאי אבל בקראי לא אמרי לכו.

ובגיטין כט: רב ספרא הקשה לר׳ אבהו ור״ח בר פפא ור״י נפחא ולא ידעו להשיבו ואמר רבא ע״ז קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמוכי.

וביצה לח: אמר רב הושעיא שפיר עבוד (ר׳ אבהו ור״ח בר פפי ור״י נפחא) שאחיכו על ר׳ אבא, א״ל רב ספרא משה שפיר קאמרת? ולא שמיע להו וכו׳.

וב״מ סב: סה: תני ר״ס בריבית דבי ר׳ חייא (בהלכות ריבית ששנה ר״ח, רש״י), וברכות לד: א״ר חייא אר״ס משום חד דבי רב (ובדק״ס ליתא תיבת ר׳ חייא).

וברכות סג. א״ר ספרא, ר׳ אבהו משתעי כשירד חנניה וכו׳.

וכן מצינו שבת ה: אמר רב ספרא א״ר אמי אר״י, ובע״ז ל: אמר משום ר׳ יהושע דרומא.

וכן היו בידו הלכות ישנות בקידושין ל. אמר משום ר״י בן חגניה.

ובזמן רב נחמן ורבה ורב יוסף ירד לבבל (כי ר״נ נפטר בשנה אחת עם רבה כמבואר בערכו) כי היה מהנחותי, אבל היה אז כבר גדול הדור, וזה שמצינו בכורות י: שא״ל רב ששת לר״נ ספרא חברך תרגומה וכו׳.

ובשבת קכד. יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ור״ה בר חנינא ויתבי וקאמרי, לרבה אליבא דר׳ נחמיה — א״ל רב ספרא מידי דהוה אגרף של רעי א״ל אביי לרבא למר — הני קערות היכי מטלטלינן להו א״ל, רב ספרא חברין תרגמיה מידי דהוה וכו׳.

ובשבת ע. שקיל וטרי עם ר״נ.

אבל רבה היה גדול ממנו וכשהיה רבה הריש מתיבתא בפומבדיתא ישב רב ספרא לפניו וקבל ממנו כסנהדרין מא: רב כהנא ג׳ ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי בר חמא א״ל מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה — א״ל ומאי קשיא לך — א״ל א״ה אמריתו בה, טובא אמריתו וכו׳.

וזה רב כהנא היה תלמידו דרב יהודה ועלה לא״י ירד אח״כ לבבל לזמן קצר עם רב ספרא כאשר יסופר פסחים נב: רב ספרא נפק מא״י לחו״ל הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית, לוו בהדיה ר״ה בריה דרב איקא ורב כהנא אמר להו איכא דשמיע ליה מיניה דר׳ אבהו — קרי רב יוסף (על ר״ס) עמו בעצו ישאל וכו׳.

וכשבא לבבל עשה שותפות עם איסור (גיורא) כב״מ לא: איסור ור״ס עבוד עיסקא בהדי הדדי אזל רב ספרא פלג ליה בלא דעתיה דאיסור באפי בי תרי אתא לקמיה דרבה בר״ה, א״ל זיל אייתי תלתא — א״ל רב ספרא מנ״ל הא — א״ל אביי וכו׳.

וכשהיה אצל רבה מצא שם את אביי ושקיל וטרי עמו כמה פעמים בעירובין מה: קג., ביצה לח: (קראו שם אביי מר), יומא יא., חולין נא., בכורות ד..

אך לא שהה זמן רב בבבל כמפורש חולין קי: שא״ל אביי כי סלקת להתם (לא״י) בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה (כי אז כבר נפטר ר׳ אמי ולא הוקם עוד ריש מתיבתא והיו שם אך קיבוץ חכמים במקומות שונות ולכן א״ל אביי הלשון „בעי מינייהו״ כי

לא היה עוד ריש מתיבתא) כי סליק אשכחיה לרב זריקא א"ל אנא שלקי לר' אמי ואכל כי אתא (רב ספרא שחזר לבבל) לגביה (לאביי) א"ל וכו' כי הדר סליק אשכחיה לר' זריקא וכו'. ומזה אנו רואין בבירור שהיה מהנחותי, והיה בא לקיסרין ששם היה מקום ר' זריקא כמבואר בערכו. וזה שמצינו תענית כג. שא"ל ר' זריקא תא חזי מה בין תקיפי א"י לחסידי דבבל וכו'.

וכשהיה בא"י בקשו ר' אבא כשילך לבבל יביא לו הכסף שחייב לו רב יוסף בר חמא (אבי רבא) וכשבא למחוזא ובקש הכסף מר"י בר חמא א"ל רבא בריה מי כתב לך התקבלתי כב"ק קד:, וכשהכיר לדעת את הצעיר החריף הזה התרועע עמו ושקיל וטרי עמו אף שבל"ס היה רב ספרא זקן הרבה ממנו. וזה שמצינו שבת קא:, סוכה לט. שאמר לרבא משה שפיר קאמרת? אלא אמר רב ספרא וכו'.

וכן היה רגיל לומר הלשון הזה כביצה לח: שאמר כן לרב הושעיא, ובחולין צא. אמר כן לר' אבא.

ובחולין קלג. רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא — רבא אכל, רב ספרא לא אכל, אקרויה לר"ס בחלמא מעדה בגד וכו', אתא לקמיה דרב יוסף א"ל דלמא משום דעברי אשמעתא דמר אקריין הכי א"ל וכו'.

וידוע שלרבא היה ישיבה פרטית גם בחיי רב יוסף כב"ב כב., וזה שמצינו פסחים קיג: תני תנא קמיה דרבא — שלשה הקב"ה מכריז עליהן בכל יום על רווק הדר בכרך ואינו חוטא, צהבו פניו של רב ספרא א"ל רבא לאו כגון מר אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא וכו'. (וקרוב מאוד לומר יען שהיה לרב ספרא אשה בא"י ואך הוא בעצמו היה במחוזא אצל רבא וזה שא"ל רבא שמר אינך חשיב כרווק כי יש לך אשה בא"י ואינו דומה מי שיש לו פת וכו'),

וכן מצינו אותו עם רבא כשבת קלב., פסחים נט:, ובחולין צא. קראו רבא משה.

ויסופר בב"ב קמד. שמת אביו דר"ס ושבק מעות ושקיל רב ספרא הכסף ועבד בהו עיסקא, אתו אחיו תבעינהו בדינא קמיה דרבא אמר להו, רב ספרא גברא רבה הוא לא שבק גירסיה וטרח לאחריני.

והיה גדול כ"כ בעיני רבא עד כששלחה אימיה דשבור מלכא לרבא קרבן שיקריב בעבורה יסופר זבחים קטז: ששלח את רב ספרא ורב אחא בר הונא שהם יעשו כדין, וזה בל"ס יען שהיה כמה פעמים בא"י וידע כל המקומות שצריכים לזה.

האומרים בשמו מצינו אך ר"ז אר"ס א"ר המנונא בחולין פ..

ורב אחא בר יוסף בעי מיניה כשבת קמ..

ממדותיו היקרות מצינו שהתרחק מדבר שקר עד קצה האחרון בחולין צד: מר זוטרא בריה דר"נ הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא פגעו אהדדי — א"ל למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר (משום מדבר שקר תרחק) אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן.

ולא לבד שלא הוציא דבר שקר מפיו אבל דרשו עליו סוף מכות ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא ופירש"י משאלתות ויחי שרב ספרא היה לו חפץ למכור ובא אחר לקנותו וא"ל אני אתן לך כך וכך ורב ספרא גמר בלבבו למכור לו בדמים הללו אך לא היה יכול לענותו שהיה קורא ק"ש אז, והאיש ההוא סבר שרוצה יותר והוסיף לו, ולאחר שסיים א"ל טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה כי כן היה ברעתי ליתנם לך.

ובשאלתות

ובשאלתות שלנו איתא שהיה לו המור למכור, והקב"ה שילם לו מדה כנגד מדה כאשר יסופר ב"ק קטז. שפ"א אזל בשיירתא לוינהו ארי וכל לילה היו נותנין לו חמור וקאכיל כי מטא זמניה דרב ספרא שדר ליה חמורו ולא אכליה.

וכן היה זהיר מאוד בכבוד שבת כשבת קיט. שהיה מחריך רישא בעצמו לכבוד שבת.

ובמו"ק יב. יסופר שמר זוטרא בריה דר"נ בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום (ובנו בחו"המ) איקלע רב ספרא ור"ה בר חיננא ולא עלו לגביה.

משפחתו מצינו שהיה לו אח בשם רב דימי כערכין טז. רב דימי אחוה דרב ספרא חלש על לגביה רב ספרא לשיולי ביה. ואח אחר בשם ר' יוחנן כחגיגה פ"א ה"ו.

ונפטר בבבל בעיר פומבדיתא במקום אביי כמו"ק כה. שאמרו כי נח נפשיה דרב ספרא. לא קרעו רבנן עליה אמרי לא גמרינן מיניה אמר להו אביי מי תניא הרב שמת, חכם שמת תניא. ועוד כל יומא שמעתיה בפומין בבי מדרשא, וכמו שאמרנו שהיה מהנחותי והביא תורת א"י לבבל ומבבל לא"י.

וראה זה פלא שלא נזכר שום דבר ממנו בירושלמי אף שמפורש שהיה כמה פעמים בא"י כדמובא לעיל.

ובמבוא הירושלמי ערך רב ספרא יכחיש ויאמר שאף בנערותו הלך לא"י ולא ישב שם ימים רבים. ומה שמובא ע"ז ד. משתבח להו ר' אבהו למיני ברב ספרא הוא שלא בדיוק. ובמחילה דבר זה לא ניתן להאמר להכחיש גמרות מפורשות כאשר הבאנו לעיל, ולא נודע לנו הסיבה למה לא נזכר בירושלמי.

רב ספרא בריה דרב ייבא.

נזכר ב"ב ה. אמר לרבינא. ושם ט. גרס רב סמא, אך בדק"ס הגרסא רב ספרא.

אבא סקרא. ערך בן בטיח.

סתריאל.

ר' ישמעאל בן סתריאל (בזמן רבי) בכורות נז:.

ע.

עגיל. ר' חנינא בר עגיל ב"ק נד:,

עדה קדושה.

כן היו נקראין ר' יוסי בן המשולם ור' שמעון בן מנסיא בירושלמי מע"ש פ"ב ה"ד, עיין ערכם.

עדו, (עדו הנביא, ד"ה ב' פ"יג-כב).

ר' חנניה בר עדו תוספתא סוף עדיות.

עדי.

בערוך ערך נמס מביא ממגילה יב: מרדכי מוכתר בנימוס הוה כעדי פי' (כאדם אחד ששמו עדי) שהיה ידוע בדורו וזהיר במצות, אבל רש"י שם לא גרס תיבת כעדי.

עדי טייעא.

במנחות סט: יסופר עליו שנחית ליה (מן העננים) רום כיזבא חיטי בג' פרסי.

עדל או **ערל.** ערך בן תדל.

עוא. רב אחא בר עוא חולין נ:.

רב עובדיה, (תלמיד רבא).

בברכות טו. תני קמיה דרבא, ובנדה כ: יסופר שאפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה דמא לקמיה דרבא הוה יתיב רב עובדיה קמיה ארחיה אמר לה האי דם חימוד הוא, ופשט הפשוט שרבא הריח, אבל ביוחסין כתב שקאי על רב עובדיה, וכתב בסה"ד שטעה היוחסין בזה, אבל כן הוא דעת הרש"בא בנדה שם וז"ל ונ"ל דרב עובדיה הוא דארחיה, דרבא לא הוה בקי בדמים, והאריך שם בראיות.

וב"ב כב: רבא שרא לרב יאשיה ולרב עובדיה השוקא.

עובר גלילאה. ערך גלילאה.

עוזיאל, (עוזיאל דוד משה, שמות פ"ו־יח). יונתן בן עוזיאל סוכה כח..

ר' עוזיאל בריה דר' נחוניא דברת חוורן.

נזכר בירושלמי שבת פ"א סה"ז וביצה ל"ג ה"ב ר' חזקיה בשמו, ובמע"ש איתא בטעות ר' יחזקאל. ובמו"ק ה. מובא המאמר בשם ר' עוזיאל בר בריה דר' עוזיאל רבה.

ר' עוזיאל רבה. עיין ערך הקודם.

עויא.

רב אחא בר עויא פסחים לג:, ובסה"ד ערבבו אויא ועויא ביחד ולא קרבו זל"ז.

רב עוירא א).

היה בר א"י תלמידו דר' אמי ור' אסי כדמצינו תמיד דרש רב עוירא זמנין משמיה דר' אמי וזמנין משמיה דר' אסי כברכות כ:, פסחים קיט:, גיטין ז., סוטה ד:, חולין פד:.

ומצינו סוכה נב. דרש רב עוירא ואיתימא רי"בל ז' שמות יש לו ליצה"ר.

ופסחים קי: אמר קערות וכברות אין בהן משום זוגות.

ובכתובות קיב. ר' חלבו ור' עוירא ור' יוסי בר' חנינא איקלעו להתוא אתרא — לשנה איקלע ר' אלעזר להתם וכו'.

ובזמן אביי בא לבבל כחולין נא. א"ל רב ספרא לאביי חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר רב עוירא שמי, שלח אביי שיבא אצלו ולא רצה, ואזל אביי לגביה, א"ל מפטיר כנסיות לעילא מרבי רבה (ר' יהודה הנשיא, רש"י, ובל"ם צ"ל ר"י נשיאה, ודעת היוחסין מאמר ראשון ערך רבי יותר נכון שכונתו על ר' יוחנן שקראו רבי רבה, וזה שאע"פ שהיה תלמיד ר' אמי ור' אסי אבל זה היה עוד בחיי ר' יוחנן).

רב עוירא ב).

היה תלמידו דרבא וחבר רבינא, כחולין נה. שאמר משמיה דרבא, וב"ב קלא. חולק עם רבינא משמיה דרבא, ובפסחים עג. מתקיף לה רבינא — אמר רב עוירא וכו'. ובכתובות קג. א"ל לרבינא מי דמי.

ומה שמצינו מנחות מג. רב אדא קמיה דרבא משמיה דרב עוירא צ"ל רב אויא שהיה קשיש מרבא, (דק"ס).

ומצינו רב אחא בריה דרב עוירא בזמן רב אשי כברכות מד..

ר' עוירא סבא.

בפסחים נא. כי אתא רבב"ח (מא"י לבבל) אכל דאייתרא, עול לגביה רב עוירא סבא ורבה בריה דר"ה, כיון דחזינהו כסייה מינייהו, אתו וא"ל לאביי א"ל שווינכו ככותאי. ובדי"ף גרס רב אויא, ובדא"ש עויא, ועיין ערך רב אויא סבא.

עולא.

בלי שום ספק שסתם עולא הנזכר תמיד בבבלי הוא עולא בר ישמעאל הנזכר תמיד בירושלמי, ואך במק"א נשאר לנו שמו ושם אביו בבבלי כסנהדרין צב., וראיה לזה מצינו סוכה פ"ד ה"ה עולא בר ישמעאל בשם ר"א שלמי חגיגה ששחטן מערב הרגל אין יוצאין בהן ידי חובתו, ובפסחים ע. המאמר הזה ע"ש עולא אר"א.

וכן גיטין פ"ה סה"ו עולא בר ישמעאל בדין הוה אפילו לא נודעה לרבים לא תכפר וכו', ובגיטין נה. איתא בשם סתם עולא.

אביו ר' ישמעאל היה חכם גדול כמבואר בערכו.

ובשבת יג. יסופר עליו דכי הוה אתי מבי רב הוה מנשק לאחוותיה אבי חדייהו ואמרי לה אבי ידייהו.

וזכה עוד לקבל מפי חכמי האמוראים

דדור הראשון כדמצינו עולא א"ר אושיעא כחולין עו.

וקראו כך פירשה ר' הושעיה אבי המשנה כיבמות פ"ג ה"ג.

עולא א"ר חנינא כמנחות ל:.

עולא ארי"בל כחולין קכב..

בשם ר' יצחק כנדרים פ"ד ה"ב (ושם עולא בר ישמעאל).

וכן אמר הוה קאימנא קמי דבן פזי כחולין מו..

וכן אמר עולא, בן זכאי אמר כחולין נב..

עולא משמיה דבר פדא כקידושין נד:.

עולא אמר רב כשבת קמג:.

עולא משום ר' שמעון בן יהוצדק כתענית כב:

אבל רבו המובהק היה ר' יוחנן כחגיגה יט. אמר עולא בעי מיניה מר"י — ואמר לי וכו', ובנדרים כב. כי אתא עולא לקמיה דר"י — א"ל וכו'.

ובמבוא הירושלמי צד קב. יאמר שלא מצינו שדיבר עולא עם ר"י פא"פ ולכן יש מקום ספק אם היה תלמידו והוא שגגה.

וכן מצינו עולא אר"י כברכות לח: נא: נח:, שבת ז., עירובין סז:, יבמות עז., גיטין לט. עט., קידושין לח: ס., סנהדרין מז., ע"ז נד., זבחים יד:, חולין מז: עו: קכד., מעילה ב..

וכן חולק על ר"י כחולין קכב..

וכן קבל הרבה מרש"בל כדמצינו עולא ארש"בל כפסחים נו:, חגיגה ח:, גיטין נ:, ב"מ ט: קא., זבחים לב:.

וכן עולא א"ר אלעזר בעירובין כא:, פסחים ע:, כתובות עד., גיטין כ., ב"ק יא. יא: כמה פעמים, סנהדרין טז., זבחים יד:

וכן אמר עולא מתיב ר"א כשבת מד:,

ובירושלמי עולא בר ישמעאל בשם ר"א כמעשרות רפ"ג פ"ה ה"ב, כלאים פ"ט ה"ב, שבת פ"א ה"ג, חגיגה פ"א ה"ד, סוכה פ"ד ה"ה.

והוא נתמנה מישיבת ר' יוחנן בא"י ומישיבת רב יהודה בבבל להביא תורת המתיבתות מזו לזו, והיה נקרא בירושלמי בשם „עולא נחותא" ככלאים פ"ט סה"ג, וזה שאמרו ברכות ט: א"ל ר' אלעזר לעולא כי עיילת להתם (לבבל) שאיל בשלמא דרב ברונא אחי.

וכן מצינו ברכות כז:, שבת קח:, ר"ה כ. כב:, סנהדרין סג. כי אתא עולא.

והיה גדול כ"כ בעיני חכמי בבל עד שאמר עליו רב חסדא ברכות לח. רבותינו היורדין מא"י ומנו עולא. וזה היה עוד בחיי ר' יוחנן כנדרים כב. יסופר שעולא במיסקי לא"י איתלוו ליה תרי בני מחוזא בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה א"ל לעולא יאות עבדי א"ל אין ופרע ליה בית השחיטה, כי אתא לקמיה דר' יוחנן אמר עולא דלמא חו"ש אחזיקי ידי עוברי עבירה א"ל (ר' יוחנן) נפשך הצלת.

ואי אפשר לטעות ולומר שהיה בר בבל וזה היה בפעם הראשונה שעלה לא"י, כי מפורש תענית ט: עולא איקלע לבבל חזא פורחות א"ל פנו מאני, דהשתא אתי מטרא, לסוף לא אתי אמר, כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו.

וכן פסחים פח: עולא איקלע לפומבדיתא קריבו ליה טורינא דתמרי א"ל בכמה כי הני בזוזא א"ל תלת בזוזא, אמר, מלא צנא דדובשא בזוזא „ובבלאי" לא עסקי באורייתא, בליליא צערוהו אמר מלא צנא סמא דמותא בזוזא בבבל, ובבלאי עסקי באורייתא.

וכן ר"ה כ. אמר עולא ידעו חברין בבלאי מאי טיבותא „עבדינן" בהדייהו. וב"ק לח. רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתא א"ל רבנן לעולא קום ניזול

ננחמיה, אמר להו מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגידופא הוא (פי' שלא רצה לילך עמהם) אזל הוא לחודאי גביה וכו'. ומכל זה אני רואין בבירור שלא היה בר בבל ולא ידע טבעת הארץ ופירותיה.

וכן אמרו בירושלמי דמאי ספ"א עולא בר ישמעאל בשם ר' יוהנן, נחת עולא לתמן ואמרה בשם ר"י.

ובבואו לבבל לא ישב במק"א אך היה הולך מישיבה לישיבה למסור שם תורת א"י, וביותר היה אצל רב יהודה בפומבדיתא בקידושין עא: עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה חזייה לרב יצחק בריה דר"י דגדל ולא נסיב וכו'.

וכן שבת קמז. עולא איקלע לפומבדיתא — א"ל רב יהודה וכו'.

וכן פסחים פח. ותענית ט. עולא איקלע לפומבדיתא וכו'.

וביצה כב. עולא איקלע לבי רב יהודה — איתיביה לעולא.

ובפסחים קד: עולא איקלע לפומבדיתא שלח את רב יצחק בנו לראות איך מבדיל ושלח לו בידו כלכלה דפירי.

והיה חביב מאוד על רב יהודה כחולין צד. כשאיקלע לבי רב יהודה פתח עבורו חביות יען דחביב ליה לרב יהודה.

וכן עולא הוקיר מאוד את רב יהודה כנדה כ: עולא איקלע לפומבדיתא אייתו לקמיה דמא ולא חזא (מפני כבודו של רב יהודה), ואף שהיה בקי גדול בדמים כדאמרו שם כ. עולא איקלע לפומבדיתא חזייה לההוא טייעא דלבוש לבושא אוכמא אמר להו שחור דתנן כי האי, מרטו מיניה פורתא פורתא יהבו ביה ארבע מאה זוזי. ומזה נוכל לראות את גדולתו וחכמתו בעיני חכמי הישיבה.

וכן שקיל וטרי עם רב יהודה הרבה פעמים בהלכות בקידושין לח:, ע"ז נג:, חולין עו. סה:, וכן אמר רב יהודה משמיה דעולא כע"ז מ..

ובגיטין יט: מצינו רב יהודה מצטער קרי וחתים א"ל עולא לא צריכת.

וכן מצינו אותו עם רב נחמן כברכות נא. עולא איקלע לבי ר"נ כריך ריפתא בריך ברכת מזונא וכו' וילתא כעסה עליו וקראה אותו ממהדורי מילי (ע"ש שהיה הולך ממקום למקום), ור"נ קראו מר כב"מ ט:, חולין עו:, הקשה לעולא כשבת לט:, גיטין סו:, חולין קכד., אותיב לעולא כזבחים טו., יתיב ר"נ ועולא ככתובות נג., ע"ז סג., וקראו ר"נ עולא חברינו כברכות לח:, ובפסחים פ. א"ל ר"נ זילו וא"ל לעולא מאן ציית וכו'. וב"ק יב. אמר עולא אר"א הלכתא וכו' א"ל ר"נ אמר ר"א אפילו מיתמי — אר"נ אישתמטין עולא (נשמט ממני), מחלקותן קידושין מד:.

וכן מצינו שאיקלע לבי רב מנשה בעירובין קד:. איקלע לבי רב שמואל בר יהודה בשבת קט: והלך לנחמו בב"ק לח: והוא קרא לעולא מר.

וכן מצינו עולא איקלע לבי ריש גלותא חזייה לרבה בר"ה דיתיב באוונא דמיא וכו' סוף שבת.

איקלע לבי אסי בר היני בעי מיניה א"ל עולא הכי א"ר אלעי כשבת קמז..

והביא מנהגים רבים וכמה דינים מא"י כר"ה כ. דאמר עברוהו לאלול.

ושם כב. אמר קדשוה לירחא במערבא.

ובשבת פה:, ב"מ קה: בעו במערבא.

ובשבת קח: כי אתא עולא אמר במערבא מלחי כישרי כישרי.

ובפסחים צג: מן המודיעים לירושלים טו' מילין הוי.

ובחגיגה כה. חבריא מדכן בגלילא.

ובגיטין נז. אמר לרידי חזי לי ההוא אתרא ואפילו שיתין ריבוותא קני לא מחזיק.

וגם הורה הוראות בבבל כעירובין ו: שאמר הני אבולי דמחוזא אלמלא דלתותיהן ננעלות בלילה חייבין עליהן משום

משום רש"הר, ובסוכה כ: הני בודיתא דבני מחוזא אלמלא קיר שלהן מסכבין בו.

והיה גדול כ"כ עד שקראו אותו עולא רבה בכתובות סה: דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה (הוא ריש גלותא) אע"פ שאמרו אין אדם זן וכו'. ובקידושין לא. דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה — בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו וכו'.

הלכותיו ומאמריו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי, ונביא אך מאמרים אחדים בענייני אגדה.

בברכות ח. אמר מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד. גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. לעולם ידור אדם במקום רבו.

והוא אמר המשל המפורסם אסתרא בלגינא קיש קיש קריא כב"מ פה:.

והנה אף שלא זכה להיות ריש מתיבתא אבל היה גדול כ"כ והיו בידו הלכות רבות מרבותיו עד שכל גדולי הדור קבלו ממנו, כר' אבא שאותיב לעולא והוא א"ל דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא כגיטין לט., ב"מ יא..

הקשה לו ר' אבא כגיטין נ: עט., קידושין נח..

ובפסחים נג: יסופר עולא הוה רכיב חמרא ואזל ר' אבא מימיניה ורבב"ח משמאליה א"ל ר' אבא לעולא ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן וכו'.

אביי זכה עוד בנערותו לראותו כאשר יסופר פסחים קד: כשבא עולא לפומבדיתא שלח רב יהודה לרב יצחק בריה שילך אצל עולא וישמע איך הוא מבדיל, ורב יצחק שלח את אביי. ובסנהדרין ל: כשאמר עולא הלכה כרי"בק – א"ל אביי הלכה מכלל דפליגי והאמר וכו' — א"ל גברא אגברא קא רמית, ובל"ס היה אז אביי עוד עול ימים.

ר' אבינא (בשם) עולא בר ישמעאל בשם ר"א כמעשרות פ"ה ה"ב, שבת פ"א ה"ג.

רב ארא בר אהבה משמיה דעולא כב"ק נה., וקשה מאוד להבין כידוע שהיה תלמידו המובהק דרב, וגרסת דק"ס יותר נכון שגורס רב אחא בר אדא.

רב אושעיא מתיב לעולא כגיטין טז: ובזבחים לב: איתא רב הושעיא. מחלקותן גיטין עז:.

רב אחא בר ארא משמיה כב"מ קיז:, וכן צ"ל בב"ק נה. לגרסת דק"ס.

ר"ה בר חייא משמיה כנדרים נו., רב המנונא יתיב קמיה דעולא וקא הוי בשמעתא כיבמות יז.,

אמר משמיה דעולא כשבת י:, גיטין ה., קידושין עח:. אותיב לעולא כנדרים כט., חולין לד:.

ר' זירא יתיב קמיה דעולא, ורבה בקשו בעי מיניה דעולא כפסחים לז:. ומצינו ע"ז מ. רמי ליה עולא לר' דוסתאי דמן בירי — סמי מכאן עוברן, א"ל ר' זירא לא תיסמי וכו', ומע"ש פ"ב ה"ג. ר"ז אמר ראיתי בחלמא כד ייכל לעולא בר ישמעאל קופרא שמינא (שהוא יודע טעם הדבר) למחר אתא שאל ליה וכו'.

רב חגא אותיב לעולא — אמר עולא חני לא מירע ידע מאי דקאמרי רבנן תיובתא קמותיב? בע"ז סח., אמר משמיה דעולא כגיטין כג..

רב חייא בר אבא משמיה כחגיגה כה:.

רב חייא בר אמי משמיה כברכות ח., שבת יז., יתיב גביה דעולא ככתובות נג., ע"ז סג:.

ר' חייא בר אסי משמיה כגיטין כב..

רב יהודה בר אמי משמיה כמו"ק ה:.

ר' יהושע בר אבא משמיה כשבת קכו., מו"ק ה:.

ר' יונה (בשם) עולא בר ישמעאל בש"רא ככלאים פ"ט ה"א, סוכה פ"ד ה"ה.

רב

רב יוסף, בפסחים לז: יתיב רבה ורב יוסף אחורי דר"ז ויתיב ר"ז קמיה דעולא, ובסנהדרין ל: א"ר יוסף משמיה דעולא, ופסחים נג: קרי רב יוסף עליה, דולה מים עמוקים עצה בלב איש זה עולא.

רב כהנא קרא לעולא גברא רבה כר"ה כב:, אמר משמיה בכתובות עד:.

רב עולא בר אבא אמר עולא בכתובות עד..

רב עמרם אמר הא מלתא שמעית מיניה דעולא בגיטין כו:.

רבא מצינו הרבה פעמים עם עולא, אך הוא עולא האחרון כמבואר בערכו.

רבה בפסחים לז: א"ל רבה לר"ז בעי מיניה מעולא.

א"ל רבה לעולא בשבת לא:, עירובין קד., פסחים נו:, מו"ק כז..

א"ל רבה לדידך קשיא ולרב יהודה קשיא בפסחים צג:.

רבה בב"ח בפסחים נג: עולא הוה רכיב חמרא והיה ר' אבא מימינו ורבב"ח משמאליה — הדר עולא חזא ברבב"ח ביישות וכו'.

רבין בר חיננא אמר עולא במנחות ל:.

מדבריו וחייו הפרטים לא נשאר לנו מאומה, ואך זאת ידוע שנפטר בבבל בחיי ר' אלעזר בכתובות קיא. שאמרו עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י, נח נפשיה בחו"ל אתו וא"ל לר"א, אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות והביאו את ארונו לא"י.

וכן הוא בכלאים פ"ט סה"ג עולא נחותא הוה אידמיך תמן שרי בכי א"ל מה לך בכי אין מסקין לך לא"י א"ל איני דומה פולטתו בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה.

ומצינו רב אהא בריה דעולא שבת נד:, רבא או רבה בריה דעולא ברכות יב., יבמות עז.

עולא או רב עולא.

הוא היה בדור החמישי לאמוראי דא"י בשבת פ"ג ה"ה ר' עולא אומר בעון קומי ר' אחא, ובשקלים פ"א ה"א התיב ר' עולא קומי ר' מנא, ובשבת צו. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא (וידוע שהם היו בדור הרביעי).

ובסוף ימי אביי ורבא כשירדו חכמי א"י לבבל ירד גם הוא עמהם וזה שמצינו כי אתא עולא בת בקלבנו א"ל רבא והיכא בת מר וכו' בסנהדרין מג:.

והיה כחבר לרבא בחולין קלא. עולא הוה יהיב מתנתא לכהנתא איתיביה רבא לעולא — א"ל עולא „רבי" מטונך (והוא כמו מר), וכן יבמות קז:, נזיר נא. אותיביה רבא, ובסנהדרין סה. א"ל רבא, וב"ק יא. א"ל רבא מאי דעתך, רבא אמר עולא ע"ז נא..

ונזכר שבת לא. דרש רב עולא.

ובקידושין לא. בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם וכו'.

ובשבת סב: דרש רב עולא (לגרסת דק"ס) מאי דכתיב ויאמר וכו'.

ושם לא: דרש רב עולא וכו'.

והוא היה רבו דרב אשי בסנהדרין כח. שאמר רב אשי כי הוינן בי עולא.

ובל"ס נמצאו כמה מאמרים שאמר עולא והמה שייכים לעולא האחרון.

ומצינו רבא בר רב עולא שבת לא:, רבינא בריה דרב עולא ביצה ג:, ר' בנאה בריה דר' עולא פסחים נד..

רב עולא בר אבא.

היה חסיד גדול בסנהדרין פח: שלחו מתם איזהו בן עה"ב ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, יהבי בי רבנן עינייהו ברב עולא בר אבא. ובכתובות עד. אמר רב עולא ב"א אמר

עולא

עולא אר"ה, א"כ היה לערך בדור הרביעי לאמוראי בבל.

עולא בריה דרב אידי.

נזכר ב"ק מב. בהלכה, ורבא מקשה עליו.

עולא בריה דר' אלעזר.

נזכר ילקוט שה"ש רמז תתקפא והוא ט"ס וצ"ל עולא ביראה כדמובא המאמר בויק"ר ספ"יא.

עולא בר ר' זכאי.

כן מובא ביוחסין מחולין נב. וכן הוא באמת גרסת ר"ג ותוס' שם ד"ה נעקרה, וכן הוא בדפוס שונצינו, אבל גרסא שלנו אמר עולא, בן זכאי אמר וזה מהגהת מהרש"ל, ובחנם תפס סה"ר את היוחסין.

עולא בר חיננא או חנניא.

נזכר בסוכה לג., לו., נזיר נא: בשם תני עולא ב"ח.

עולא בר ישמעאל. ערך סתם עולא.

עולא בר מנשיא. אמר משמיה דאבימי גיטין עט..

עולא בריה דרב עילאי.

היה חבירו דרב יוסף כשבועות ל. שהיה לו דינא קמיה דר"נ שלח ליה רב יוסף עולא חברינו עמית בתורה, וב"ק ז. הקשה לו אביי.

ונזכר בהלכה שבת קכט., ביצה כב., ב"ק ז., זבחים יא:.

עולא בר קישב.

בירושלמי תרומות ספ"ח יוסופר שהתחייב ראשו למלך וברח ללוד גבי רי"בל ויען שהיה סכנה לכל בני העיר מסרו למלכות, וכעס עליו אליהו, ובמ"ר פ"צר"ט גרם בר קישר.

עולא בר רב.

היה חזן הכנסת בזמן רבא כפסחים קיז: שנחית קמיה דרבא אמר כסבי דפומבדיתא ולא א"ל ולא מידי.

וביומא סז. נחית קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו וסיים במה אנו — ושבחיה. ובמגילה כא: בעי מרבא, ושם כד: בעי מאביי.

עולא ביראה.

נזכר מגילה ד. ובירושלמי שם פ"ב ה"ד, מו"ק כו., ויק"ר ספ"יא א"ר חלבו אמר עולא ביראה א"ר אלעזר, ובויק"ר פ"יג־ב אמר בשם רש"בי.

ר' עולא דקסרין.

בירושלמי פסחים פ"ג סה"ב, נדה פ"ב ה"ז ר' יעקב בר אחא (בשם) ר' עולא דקסרין בשם ר' חנינא. והיה לערך בדור השני לאמוראי א"י.

עולא חזנא. ערך בר עולא.

עולא מגשש ארחתיה דאימיה.

נזכר ב"ב ט: ולפירש"י הוא רב ששת ולפי' ר"ג הוא רב אחדבוי בר אמי, עיין ערכם.

עולא שכפא.

נזכר ע"ז פ"ב ה"ט תני קומי ר' דוסא (האמורא) וא"ל ר' דוסא חזור בך, ור' זעירא א"ל לא תחזור בך.

עופרן. רבה בר עופרן מגילה י:.

עוקבא.

רב חמא בר עוקבא פסחים נב:.
רב שימי בר עוקבא ברכות י..

עוקבא.

בכתובות פ"ח ה"ח לא רצה לפרנס את בניו וקראו ר' יוחנן רשיעה.

מר עוקבא.

באגרת דרש"ג ח"ג רפ"ב יאמר שאחר רב הונא (ריש גלותא) אתמני מר עוקבא לריש גלותא, וכן הוא דעת רש"י מו"ק ד"ה כי יתבן, דמר עוקבא היה נשיא (הוא ריש גלותא בבבל). והצדק אתם כי כן מצינו:

מצינו בסדר עולם זוטא שאמר ושכיב נתן ועמד אחריו ר"ה חכמים דברוהו ושכיב [ועמד אחריו עקוב כצ"ל] ושכיב עקוב, וכונתו למר עוקבא דידן. והנה אם נאמר שהיה בנו של ר"ה ריש גלותא שנפטר בחיי רבי, ידוע שר"ה מלבד נשיאותו היה גדול בתורה שקראוהו רב הונא, אבל בלי זה מצינו שאבי מר עוקבא היה איש ירא שמים ומדקדק במצות בחולין קה. שאמר מר עוקבא אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאלו אבא כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר.

וזה מר עוקבא ריש גלותא היה יחיד במינו שמלבד שהיה גדול ונשיא בעמיו, וגדול בתורה שהיה תלמיד שמואל, היה לו גם בית דין במקום מושבו בעיר כפרי והוא היה האב"ד כמפורש קידושין מד: שנחלקו שמואל וקרנא א"ל הא מר עוקבא ובית דיניה בכפרי, וזה שאמר רש"י שבת נד: ד"ה עשיתה שמר עוקבא היה עשיר ואב ב"ד בימי שמואל ורב יהודה (יען שהאריך ימים גם אחר שמואל וכאשר נבאר).

וכן מפורש שבת נה. שא"ל שמואל לרב יהודה שיננא רישך בקרירי ורישא דרישיך (הוא מר עוקבא) בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב־בית־דין, וזה שאמרו ר"ה יט: שלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר, ובירושלמי מגילה פ"א סה"ד מר עוקבא אשכח תרין איגרין בחרא כתוב ושפר באנפי ובאפי חברייא מוספא על שתא תלתין יומין וכו'. וזה כשהוקם לריש גלותא מצא בכתבי הריש גלותא את המכתבים האלו וכסנהדרין יא: שאמרו שהנשיא בא"י היה שולח איגרות לכל הגולה להודיעם אם עיברו את השנה. ומכתבים כאלו היה אך ברשות ראשי הגולה, וזה ברור.

והנה אף שהיה ריש גלותא אבל היה תלמידו דשמואל כמפורש מו"ק טז: שמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי גרסי שמעתא הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל ברחוק ד' אמות, וכי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ברחוק ד' אמות, והוו חייקי ליה דוכתא למ"ע בציפתא ויתיב עילויה (מגמיכין לו מקום כשיושב בדין, רש"י) כי היכי דלישתמען מיליה (דשמואל שהיה רבו בתורה, רש"י) ומר עוקבא הוה מלוי לשמואל כל יומא עד אושפיזיה, יומא חד איטריד מר עוקבא בדיניה (ושכח ללוות את מר שמואל) ואזיל שמואל בתריה (ומר עוקבא לא הרגיש) כי מטא' לביתיה א"ל שמואל לא סגי לך דאזלינא בתרך? הב לי רשותא למיהדר (והכיר מר עוקבא ששמואל כעס עליו) ונהג נזיפותא בנפשיה חד יומא.

ובאמת קבל הרבה משמואל כדמצינו עירובין פא., ב"ק קיב: אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל. מר עוקבא אמר שמואל כשבת קח:, ר"ה כב., יבמות יב. עו., ב"ב קמד:.

וכן מסר לו שמואל דרכי הרפואה כשבת קח: שר' ינאי שלח למר עוקבא לישדר לן מר מהני קילורין דמר שמואל.

ובשבת קמ. רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דליבא אתא לקמיה דמר עוקבא ונתן לו רפואה.

ובעירובין סה. שביומא דשותא (שרוח דרומית מנשבת) לא הוה נפיק לדינא. ובל"ס קבל כל זה משמואל רבו.

וכן מצינו שאמר בשם אבוה דשמואל ולוי כשבת קח:, מו"ק כו:.

ושמו הטוב הלך למרחוק עד ששלחו לו מא"י וכתבו עליו לדזיו לי כבר בתיה שלם (פי' להחכם המאיר כמשה רבינו שלום) כסנהדרין לא:, וכתב שם רש"י שמצא בספר אגדה שהיה מר עוקבא בע"ת וכו', וכבר בארתי בערך נתן צוציתא שטעות קטן נפל בדברי רש"י ע"ש.

ובגיטין

ובגיטין ז. שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנ"ל דאסור שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל וכו'.

ובירושלמי מגילה פ"ג ה"ב מובא מר עוקבא מישלח כתב לריש גלותא דהוה דמיך וקאים בזימרין ישראל אל תשמח בעמים אל גיל. ומזה מביא החכם גרעץ בח"ב ציין 489 שמר עוקבא לא היה ריש גלותא, אך אין שום אף צל ראיה יען שהיה גם חכם אחד בשם מר עוקבא בא"י וכמו שנביא להלן.

ומצינו אותו גם אחרי פטירת רב ושמואל, כשישב ר"ה על כסא רב בסורא אמרו בכתובות סט: שרב ענן (תלמידו דשמואל) בא להתאונן על ר"ה שביישו, לפני מר עוקבא שקראו ענן ענן, והשיב לו מר עוקבא גברא דלא ידע מאי מרזיחא ישלח לר"ה ויקרא לו הונא חברין?

וכן שם עט. שבא ענן לפניו להתאונן על רב נחמן, וידוע שר"נ היה עוד קטן בפטירת שמואל.

ומו"ק כ. כששכיב בר חמוה דמר עוקבא על רב הונא לגביה וכו',

ואז אירע מעשה שגניבא ציערו, ושלח לר' אלעזר לשאול לו וא"ל בני אדם העומדין עלי ובידי למסרם למלכות — שלח ליה דום לה' הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר (אך לא נהרג אז כמבואר בערכו. ומה ששלח לשאל מר"א קרוב מאוד לומר שהיה ידידו טרם עלותו לא"י ששניהם היו תלמידי דשמואל ולכן שלח לשאל להבירו האהוב ואשר נתעלה מאוד בא"י) כגיטין ז..

מחבריו מצינו רב מתנה שחולקין כמו"ק כו:, וכן צ"ל בשבת עה:, ושם חולק עם ר"פ, אך בדק"ס איתא כהוגן רב מתנה.

וכאשר הבאנו לעיל שב"ד היה בכפרי לכן מצינו הרבה פעמים רב חסדא אמר מר עוקבא בברכות י: כט:, שבת קטז: קיט:, עירובין כא:, פסחים מ., כתובות מח. ע., גיטין פח., ע"ז יז. כז., נדה נב., וזה יען שגם רב חסדא היה דר בכפרי לכן אף שמר עוקבא לא היה ריש מתיבתא, אבל יען שהיה אדם גדול קבל ממנו ר"ח הלכותיו.

וכן מצינו ר' זירא בשמו כשבת קח:.

טבי בריה דמרי טבי אמר מר עוקבא כר"ה כב..

רב יוסף אמר זימנא חדא עלית בתר מר עוקבא לבי באני וכו' כשבת קמ..

רב יוסף בר אבא אמר מר עוקבא כב"ב קמד:.

בר ליואי אמרו הוי קאי קמיה דמר עוקבא כשבת קח:.

רב לילי בר ממל אמר מר עוקבא כיבמות יב..

רב מרי בר מר אמר מר עוקבא כיבמית עו..

ומצינו שאיקלע לגינזק בעו מיניה — לא הוה בידיה כתענית יא: כן הוא גרסת רש"י וכן צ"ל בע"ז לט..

וה' ברכו בעושר כשבת נד: (שם ברש"י ד"ה עשיתה), וגם באשה צנועה וטובת לב שעמדה תמיד לימינו במעשה הצדקה כאשר יסופר כתובות סז: שהיה עני בשכנותו שהיה מניח בכל יום ד' זוזי בחור שבמפתן שעל פתח ביתו והעני היה לוקח אותם, יומא חד רצה העני לידע מי ישים הכסף בפתחו, ההוא יומא הלכה אשתו עמו לשום הכסף, והעני כשראה אותם נפק בתרייהו אך הם ברחו ממנו כדי שלא יתבייש. אך היא מתה עליו בחייו כסנהדרין כט..

ועוד יסופר בכתובות שם ממעשיו הגדולים שהיה עני בשכנותו שהיה שולח לו ד' מאה זוזי כל ערב יו"הכפ, פ"א שלח לו הכסף ביד בנו, ובא בנו בחזרה עם הכסף ואמר לאביו שאין צריך יען שראה שמזלפין הבית ביין ישן, אך מר עוקבא בלבו הטהור לא די שלא כעס אך כפל

הכסף

הכסף ושלח את בנו עם שמונה מאה זוז ודן אותו לכף זכות יען שהוא מפונק מאוד ולכן צריך לזה.

וכי נח נפשיה דמר עוקבא צוה להביא לו חושבנא דצדקה ומצא דהוה כתיב שחלק ז׳ אלפי זוזי אמר, צדה קלה הבינותי לדרך רחוקה כזו עמד ונתן מחצית הונו לצדקה.

וכפי הנראה השאיר אחריו שני בנים גדולי התורה, את מרי בר מר עוקבא כחולין מג: ואמר בשמו כיבמות עו., ואת רב נתן כברכות יג:, ואולי הוא נקרא ע״ש זקנו כדמובא בס״ע זוטא.

מר עוקבא.

בימי מר עוקבא ריש גלותא היה מר עוקבא אחר והוא מת לפני שמואל כב״מ ע. ההוא דודא דבני מר עוקבא (יתומים היו, רש״י) דהוה בי מר שמואל וכו׳.

מר עוקבא. (אמורא בא״י).

בברכות ו. אמרו מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר״ש בן פזי והוה מסדר אגדתא קמיה דריב״ל.

ובכתובות ס: אמר מר עוקבא לי התיר ר׳ חנינא וכו׳.

ובסנהדרין ע. מר עוקבא א״ר זכאי.

ובכתובות פז. שלח ר׳ זכאי למר עוקבא בין דלא שבועה וכו׳.

ואולי מר עוקבא זה הוא הנזכר מגילה פ״ג ה״ב ששלח כתב לריש גלותא ישראל אל תשמח אלי גיל.

רב עוקבא.

בירושלמי יומא פ״א ה״ב אמר בשם ר׳ יהושע בן לוי.

וברכות נה: ר׳ ביתא בר ביזנא א״ר עוקבא א״ר פנדא (לגרסת היוחסין ובגמרא הגרסא ר׳ עקיבא).

ובכתובות עב: אמר רבב״ח זימנא חדא הוה קאזלינא בתריה דרב עוקבא.

ובעירובין פ״א סה״א רבנן דקיסרין בשמו.

רב עוקבא בר חמא.

נזכר עירובין לד: אותיב לרב נחמן.

ר׳ עוקבה בר אחא.

נזכר בירושלמי קידושין פ״ג ה״יב ר׳ זעירא כד סליק להכא שמע — א״ל מהו כן הא אזלא ההיא דר״ה — א״ר עוקבה בר אחא עמו הייתי כד אמר ר׳ בא ר״ה בשם רב.

מר עוקבא בר חייא.

נזכר יבמות סג: רב חסדא אמר בשמו.

רב עוקבא בר הינגא מפרישנא.

נזכר פסחים צא. רמי לרבא.

מר עוקבא בר חמא.

הוא ואחיו רמי בר חמא שניהם היו חתניו דרב חסדא כמפורש ברכות מד. ונשותיהן היו כהנות והם לא היו כהנים.

ובכתובות צד: יסופר שאימיה דרמי בר חמא כתבתינהו לנכסה לו בצפרא, ולאורתא כתבתינהו למר עוקבא ב״ח, אתא רמי ב״ח לקמיה דרב ששת אוקמיה בנכסא, אתא מר עוקבא ב״ח לקמיה דר״נ ואוקמיה בנכסא.

והרבה פעמים נזכר בשם „רב עוקבא בר חמא" וידוע שהוא מר עוקבא ב״ח כביצה יא: שאמר מר עוקבא ב״ח כל המדדה אין מדדה יותר מחמשים אמה, והמאמר הזה מובא ב״ב כג: בשם רב עוקבא בר חמא.

וכן מצינו את שני האחין ביחד כב״ב כט: רמי בר חמא ורב עוקבא בר חמא זבון אמתא בהדי הדדי — נפק ערער עילוה אתו לקמיה דרבא, ואף שרמי בר חמא היה גדול כמו רבא ואפשר שהיה זקן ממנו, אבל אפשר לומר שהמערערים באו אצל רבא ולכן הלכו גם הם.

ורב עוקבא בר חמא נזכר בהלכה בסוכה מד: שמתרץ תרי קשקושי הוי. וב״מ

ובב"מ כא: מתריץ הכא במכנשתא דביזרי עסקינן.
ובב"ב קג. מוסיף על דברי ר' יצחק ואמר והוא שמובלעין בה' קבין.
ושם אמר הכא בנקעים מלאים מים עסקינן.
ובזבחים נה: אמר מר עוקבא ב"ח א"ר יוסי בר' חנינא.

רבנא עוקבא.

ורבנא נחמיה בני ברתיה דרב.
שניהם היו גדולי הדור עד שאמרו חולין צב. שהם שרי גאים היוצאים מישראל.
והיו תלמידי רב חסדא כב"ב נא: שאמרו לו שביק מר רברבי ועביד כזוטרי? ובפסחים קטו:, ביצה כט. ארבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש.
ובסוטה לט. איתא אדבריה ר"ח לרב עוקבא וצ"ל לרבנא עוקבא.

רב עוקבא ממישן.

נזכר שבת לז: אמר לרב אשי אתון דמקרביתו לרב ושמואל וכו', ושם מג. אמר לרב אשי תינח בימות החמה וכו'. ובראי"ש שם לג: יאמר שהלכה כרב אשי דהוא בתראה.
וכפי הנראה לקח גם הוא חלק עם רב אשי בסידור הש"ס.

מר עוקבן.

בירושלמי עירובין פ"ו ה"ח ר' יעקב בר אחא ור"ז חד בשם מר עוקבן וחד בשם ר"נ בר יהודה ונראה שצ"ל בשם ר"נ בר יעקב כדמצינו שם פ"ז ה"א ר' יונה ור' יוסי חד בשם מר עוקבן וחד בשם ר"נ בר יעקב, ושם פ"ח ה"ה מר עוקבן בשם רב.
וקרוב מאוד לומר שהוא סתם מר עוקבא הריש גלותא.

מר עוקבן בריה דר' יוסי.

ר' נחמיה בריה יבמות פ"יד ה"א.

עוקבן בר נחמיה ריש גלותא.

הוא היה בזמן רב יוסף והיינו נתן דצוציתא שהיה בעל תשובה כשבת נו: ועיין ערכו.
ובב"ב נה. אמר רבה הני תלת מילי אישתעי לי עוקבן בר נחמיה משמיה דשמואל.

עוקבן הבבלי.

בסנהדרין לא: יסופר ששלחו למר עוקבא מא"י שיעשה שלום בינו לבין ירמיה אחיו ואם לא ישמע לו ישיאו שילך לטבריא ע"ש.

עוקר הרים.

בשם הנכבד הזה היו נקראין ר"מ ור"ל כסנהדרין כד. הרואה את ר"מ בב"המד כאלו עוקר הרי הרים — הרואה את ר"ל בב"המד כאלו עוקר הרים וטוחנן זב"ז.
וכן רבה היה נקרא עוקר הרים סוף הוריות.

רב עזא.

רב אדא בר רב עזא קידושין פא:.
רב אחא או רבא בר רב עזא תמורה כא.

ר' עזרא. ערך ר' עזריה.

ר' עזרא בר בריה דר' אבטולס.

במנחות נג. יסופר שא"ל רבנן לר' פרידא שר' עזרא בר בריה דר' אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעזרא (הסופר) קאי אבבא, אמר מאי כולי האי? (שאתם מפרשים לפני יחוסו), אי בר אוריין הוא יאי — א"ל בר אוריין הוא, אמר להו ליעול וליתא, חזייה (פירש"י שר' פרידא חזי לר' עזרא, ור"ג מפרש שר' עזרא חזי לר' פרידא), דהוה עבירא דעתיה, פתח ואמר — כיון דשמעיה דאמר אדיר פתח ואמר יבא אדיר וכו'.

עזריה.

אבי התנא הנודע ר' אלעזר שמינוהו לנשיא תחת ר"ג.

וגם הוא היה אדם גדול כיבמות טז. שהזקן ר' דוסא בן הרכינס אמר ויש לו בן לעזריה חברינו?

והוא היה עשיר גדול והיה לו אח בשם שמעון ופרנס אותו כדי שיכול ללמוד. וזה שנזכר במשנה זבחים פ"א מ"ב, וטהרות פ"ח מ"ז שמעון אחי עזריה אומר, ופירש"י בסוכה כא. ובריש זבחים שעזריה עסק בפרגמטיא וזן את שמעון אחיו שלמד תורה והתנו ביניהן לחלוק בשכר למודו.

וכן מובא ברמב"ם בהקדמתו לזרעים פ"ג.

עזריה.

(עזריה מלך יהודה, מלכים ב' פ"יד-כא).

נזכר בזהר חדש רות פ"א ששאל ר' יוסי איש כפר אונו.

ואולי הוא ר' עזריה הנזכר ספדר"א ספכ"ח שאמר לא נבראו המלכיות האלו אלא עצים לגיהנם.

ר' עזריה או ר' עזרא.

(אמורא ירושלמי בדור החמישי).

הוא היה תלמידו דר' מנא (בנו של ר' יונה) כדמצינו ר' עזריה בעי קומי ר' מנא כמע"ש פ"ד ס"הד, שבת פ"ז ה"א-כה: ספ"טו, עירובין רפ"ב, פסחים פ"א ה"ח-ט., פ"ב ה"ד.

ר' עזריה קומי ר' מנא כשבת פ"ז ה"א-כה.

וכן מצינו ר' עזרא בעי קומי ר' מנא כירושלמי ריש תרומות פ"ז ה"א, יבמות פט"ז ה"ו, גיטין פ"א סה"א פ"ג ה"ג.

וכן היו בידו קבלות מכל גדולי חכמי הדורות שלפניו, כדמצינו ר' עזריה משום ר' אחא כב"ר פל"ט-ה, פמ"א-ט, פ"סט-ה.

בשם בר חטיא כב"ר פנ"ג-יב.

בשם ר' חגי כב"ר פע"ד-י.

בשם ר' חנינא בר פפא כשהש"ר פ"יד-ח.

ובב"ר פמ"ה-ד איתא בשם ר' יוחנן בר פפא וצ"ל ר' חנינא.

בשם ר' יהודה בר' סימון כב"ר פמ"א-ו, פמ"ב-ח, ספנ"ד, ש"ר פמ"ב-ד, ויק"ר פ"כג-ג, איכ"ר פ"א-לג, תנחומא תצא-יז.

ובירושלמי תענית פ"ד ה"ה, ב"ר פ"ו-ה ר' עזרא בשם ר"י בר סימון, ובשהש"ר פ"א רפ"ינ ומד' תהלים פ"טו-ה ר' עזריה בשם ר' יהודה בל"ס חסר תיבת בר' סימון.

בש"ר יודן כב"ר פ"לט-ח, ובירושלמי נזיר פ"ט סה"ב ר' עזרא בשם ר' יודן.

ר' חוניא ור' עזריה בשם ר' יוחנן ב"ר פצ"ח-ה, יג.

ר' עזריה בש"ר יונתן כפדר"כ צט:.

ר' עזריה בשם ר' יוסי בר' חנינא כב"ר פ"צ-י, תנחומא ראה-טז.

ביחד עם ר' יונתן בן חגי ור' יצחק בר מריון, ובל"ס צ"ל ר' עזריה, (בשם) ר' יצחק בר מריון, כדמצינו ב"ר פע"ד-י שאמר בשמו.

ר' עזריה בשם ר' יצחק כב"ר פ"א-ה, פמ"ב-ז.

בשם ר' לוי כב"ר פנ"ג-יא.

בשם ר' סימון כפדר"כ רפ"א, ב"ר פ"סח-ו והמאמר הזה נשנה ברו"ר פ"ב-ז ושם איתא בטעות ר' עזריה בר' סימון וצ"ל בש"ר סימון.

ר' עזריה ור' יונתן בן חגי בשם ר' שמואל בר יצחק בפדר"כ ר"פ שמעו.

בשם רשב"ל כפדר"כ קלא:, תנחומא בראשית-טו, ובירושלמי ברכות פ"א ה"א-ה. אמר על הא דרשב"ל ושם ר' עזרא.

האומרים בשמו מצינו ר' כהן כאס"ר פ"א ה"יב.

ר' לולאני בר טברי בשם ר' יצחק קטריקי ור' עזריה כפס' רבתי פ' פרה.

ר' תנחומא בשמו כר"ור פ"ג-ו.

ונזכר עוד כמה פעמים במדרשים אבל קשה להעמיד על הגרסאות על נכון.

ר'

ר' עזריה בר' סימון.

נזכר רו"ר פ"ב־ז, אך הוא ט"ס וצ"ל בשם ר' סימון כדמובא המאמר ב"ר פס"חי.

ר' עזריה דכפר חטיא.

בויק"ר פ"ז־ד, פדר"כ סא. ר' אבא בר כהנא ור' חנין תרוויהו אמרי בש"ר עזריה דכפר חטיא.

עיזקה.

ר' חנינא בר עיזקה ב"ר ספ"יג.

עזת.

ר' מנשיא בר עזת סנהדרין יט., וי"ג עות או אילת.

עטל.

ר' חנינא בר עטל אס"ר פ' ובמלאת.

עייא.

כן היה נקרא ר' חייא כמו"ק טז: שרבי קראו כן, ובכריתות ח. קראו כן בר קפרא שלא היה יכול לבטא חי"ת כהוגן כמבואר בערכו.

רב עילא. (עילי, ד"ה א' פ"יא־כט).

במנחות פא. אמרו רב עילא חלש עול לגביה אביי ורבנן, ובשיטה מקובצת גורס רב עילא בר אבא, וגרסת דק"ס יותר נכון רב עולא וכן הוא בדפוס ווינציא רפ"ט, וש"ח.

עילאי.

ר' אבא בר עילאי ברכות פ"ט ה"ה.
רב הונא בריה דרב עילאי יומא לה.
רב יוסף בריה דרב עילאי סוכה כו, (ושם בדק"ס ר' יצחק).
רב עולא בריה דרב עילאי שבת קכט,
רבא בריה דרב עילאי שבת סב:, ואולי הוא ר' אבא דלעיל.

ר' עילאי.

בע"ז יג: ר' יונה אשבחיה דקאי אפתחא דצור, בעא מיניה, וגרסת דק"ס יותר נכון ר' אלעה או אלעאי הנודע.

רב עיליש.

בגיטין מה. יסופר שרב עיליש ראה דבר נפלא מבנות רב נחמן שהיו בחשן בקדרא בידייהו (ולא נכוו ידיהן) אמר, כתיב ואשה בכל אלה לא מצאתי הא איכא בנתיה דר"נ.

וקרה שרב עיליש נשבה וגם בנות ר"נ נשבו והובאו אל מקום אחד, יומא חד הגיע שעת הכושר שהיה יכול לברוח אמר, איזל ואראה בנות ר"נ ואם באמת כשרות הן יארע נס לכולנו ושמע שמדברות זו לזו לאמר, מה חסר לנו כאן, בנהרדעא היה לנו בעלים וגם כאן לא יחסר לנו, נאמר להשביין להוביל אותנו למקום רחוק שלא יבאו בעלינו לפדות אותנו, והוא ברח וניצל, ואז הבין שעשו זאת על ידי כשוף.

וכפי הנראה היה מדייני העיר מחוזא תחת רבא כב"ב קלג: סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר — א"ל רבא דייני דחצצתא הכי דייני — איכסיף רב עיליש קרי רבא עליה אני ה' בעתה אחישנה, ובגיטין עז: הקשה לרבא מה שקנתה אשה קנה בעלה איכסיף רבא.

וכן נזכר פסחים סה:.

ונפטר בחיי רבא כב"ב סח: שאמרו בני רב עיליש נפק עלייהו ההוא שטרא — אמר רבא, רב עיליש גברא רבה הוא ואיסורא לאינשי לא הוה ספי.

רב עינא.

הוא היה מסבי דפומבדיתא בזמן רב יהודה כסנהדרין יז: סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא, ושם כו: חולק עם רב יהודה.

ואפשר שהוא הנקרא בשם רב עינא סבא כפסחים פח., מגילה יד: שאותיב לר"נ א"ל עינא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתא.

ונזכר בהלכה ר"ה כז. מתיב על דברי ר' שמואל בר יצחק.

ובסוכה

ובסוכה מח: מנה"מ אמר רב עינא דאמר קרא וכו'.
וב"ק יט: בעי כשכשה בזנבה מהו.
ובחולין פד: מצינו דרש רב עינא אפתחא דבי ריש גלותא השוחט לחולה בשבת חייב לכסות, אמר להו רבה אשתומא קא אמר (דבר תימא) לישמטוה לאמוריה מיניה, ופירש"י יחתכו את לשונו, ובל"ס כונת רבינו שצריך לתקן לשונו שלא כיון יפה להלכה במה שאמר, אבל קשה מאוד לומר שרבה יאמר כן על רב עינא שהיה כבר גבר סבא בזמן רב יהודה ור"נ, וגרסת דק"ס יותר נכון שגורס שרבינא אמר כן, וא"כ אין זה רב עינא אך רב עינא מרבנן סבוראי שמלך בסורא כדמובא באגרת דרש"ג ח"ב פ"ד וז"ל רב עינא בסורא, ורב סימוניה בפומבדיתא ובתר הכי רב רבאי מרוב (הנזכר ג"כ עוד בגמרא) ורבינא הוא רבינא בר אומציא שנפטר תתי"ז לשטרות.

רב עינא סבא. ערך רב עונא.

עיני בן היקף. ערך אליועיני.

עיניני בר נחשון. ערך אנייני בר סיסי.

עיפא בן רחבה מפומבדיתא.
(ובירושלמי נקרא בשם חיפה.)

אביו רחבה היה תלמיד מובהק לרב יהודה כפסחים יג:.
והיה לו אח בשם אבימי ושניהם היו נקראין בשם חריפי דפומבדיתא בסנהדרין יז:.
והיה תלמיד רבה בשבועות כח: שאמרו עיפא תני שבועות בי רבה פגע ביה אבימי אחיו א"ל שבועה שלא אבלתי — מהו, א"ל אינו חייב אלא אחת, א"ל אישתבשית — אמר אביי זימנין דמשתבח להא דעיפא כדמר.
ובירושלמי נדרים פ"ג ה"ג ושבועות פ"ג ה"ז מובא המאמר בזה הלשון, אבימי אחוי דחיפה אמר שמשית בנדרין שמשית בשבועות (פי' בקי אני במס' נדרים ושבועות או שלמדתי מס' נדרים ושבועות), בעי חיפא מיבדקיניה היו לפניו ה' ככרות ואמר שבועה — א"ל חייב על כל או"א א"ל אינו חייב אלא אחת, חזר חיפא ובדקיה — א"ר יוסי מסתברא כאחוי דחיפא.
ובפאה פ"ז ה"ה, ומע"ש פ"ה ה"ה חיפא שאל, ובירושלמי חולין (הנדפס כעת) לה: חיפא שאל לר' חגאי א"ל נשמעינהו מן הדא דאמר ר' בא בשם רבנן דתמן.
וכן נזכר בירושלמי ר"ה רפ"א אמר אין מוקדם ומאוחר בתורה, ור' יונה שקיל וטרי בדבריו.
ובשבת ס: א"ל איפה (ופירש"י בנו של רחבה דפומבדיתא) לרבה בב"ח אתון תלמידי דר"י — אנן נעביד כר' חנינא.
וביבמות קט. אמר עיפה מ"ט דר"א — א"ל רבנן — אמר אביי היינו טעמא וכו'.
ונזכרו האחים ביחד בשם קשו בה בני רחבה כשבת קנ,, סנהדרין כו. או אמרי חריפי דפומבדיתא בקידושין לט.

עיקש. (עירא בן עקש, שמואל ב' פכ"ג-כו).
חזקיה אבי עיקש בימי ר"ג דיבנה, בכורות לח.

עכברי. (עכבור, מלכים ב' פכ"ב-יב).
ר' חנניא בר עכברי ירושלמי סוף תרומות, ובל"ס הוא שם עיר כב"מ כד:, ע"ז ל,, כי לא יקרא בן ישראל ע"ש שרץ טמא, ואע"פ שאנו קורין בשמות חיות טמאות, זה יען שנזכרו בתורה כמו בנימין זאב יטרף, גור אריה יהודה או ואהיה להם כדוב, אבל אחרי שרצים טמאים אף שנזכרה עכבר בתורה לא היו קורין בשמותן. ומה שמצינו חולדה הנביאה, אמרו באמת במגילה יד: ע"ז תרי נשי יהירן הוין וסניין שמייהו.

עכימאי.
ר' יונתן בן עכימאי שבת מט.

עלי בצלים.

עיין בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב המעשה בבתו.

עמרם.

ר' חייא בר עמרם בכורות לו:.
ר' יונתן בן עמרם חגיגה כ.

רב עמרם א).

הוא היה תלמידו דרב בפסחים קה. רב חנניא ורב שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא — א"ל רב עמרם הכי אמר רב.

וכן מצינו תמיד רב עמרם אמר רב כמו"ק יט:, יבמות לד., נדרים כח., סוטה יב: יח., ב"ב קסד:, סנהדרין קד:, ע"ז יט., בכורות כז:.

וכן קבל מרב אסי בעירובין קב. שרמי בר יחזקאל שלח לרב עמרם נימא לן מר מהלין מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב אסי.

ובירושלמי מכות פ"א ה"ה ר' בא בר ממל רב עמרם, רב מתנה אמר רב.

ובימי רב נחמן היה אז כבר זקן גדול בבכורות כז: ר"נ ורב עמרם ורמי בר חמא הוו קא אזלי בארבא סליק רב עמרם לאפנוי אתאי איתתא ושאלה להם, א"ל רמי בר חמא לר"נ לא ליחוש מר לסבא? וב"ב קסב. א"ל ר"נ לרב עמרם מנ"ל הא.

האומרים בשמו מצינו רב אידי בר אבין א' אמר רב עמרם בברכות מט:, שבועות יא: כא:.

רב חייא בר אבין אמר רב עמרם כיבמות כה:, בכורות יח., ובכתובות יא: א"ל ר"ח בר אבין לר"נ אפשר רב עמרם וכל גדולי הדור יתבי כי אמר רב ששת להא שמעתא וכו'.

רב עמרם ב).

הוא היה תלמידו הגדול דרב ששת כיבמות לה:, סוטה ו., ב"ב נג: שאמר הא מלתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתניתן.

ובע"ז עו. רמי ליה רב עמרם לרב ששת — א"ל עמרם ברי וכו', וב"מ לח: כשהקשה רב עמרם לרב ששת דלמא לירד ולמכור תנן א"ל דלמא מפומבדיתא את דמעיילין פילא בקופא דמחטא.

וכן מצינו בעי רב עמרם מרב חסדא כב"ב ע.

וכן קבל מר' יצחק הלכות ר' יוחנן כזבחים ז:, מנחית עט: א"ר עמרם א"ר יצחק אר"י, וכן צ"ל בסנהדרין יא: ושם חסר תיבת ר' יצחק, וכן קידושין יח: אמר רב עמרם א"ר יצחק.

וכן שאל מר"נ כברכות מט:.

וכן קבל הלכות מהנחותי כגיטין כו: שאמר הא מלתא שמעית מיניה דעולא.

וביומא עח. אמר רב עמרם ארבב"ח שאלו את ר"א.

ועם רבה ורב יוסף היה כחבר כדמצינו ב"מ כ: שאותיב לרבה ורבה קראו תרדא ופקע ארזא דבי רב מר אמר משום לתאי דידי וכו', וכן צ"ל בב"ק קה: ושם איתא בטעות רבא וצ"ל רבה.

ובסוטה ו. השיב לו רב יוסף על דבריו, ובע"ז מט. שלח לרב יוסף והוא השיבו הכי אמר רב יהודה אמר שמואל.

ואביי משיב לרב עמרם כשבת קכו:, בכורות טז.

וכן נזכר מנחות עט: הוי בה רב עמרם, ובנדה כה: אמר רב עמרם תנא ב' ירכותיו כב' חוטין וכו', ושם מוכח שהוא רב עמרם השני.

ומצינו רב מנשיא בר תחליפא א"ר עמרם כיומא עח.

והרב משכיל לאיתן תופס את ס"הר מה שלא זכר שרב עמרם היה תלמיד רבא ממו"ק כד. שא"ל רבין בר אדא לרבא אמר תלמידך רב עמרם, ובמחילה הוא טעה בפשט הגמרא כי שם א"ל

רבין ב"א לרבא אמרי תלמידך שרב עמרם תני וכו' כי כן הוא ביומא נ. ומנחות ז:, וכן צ"ל בזבחים צג:.

רב עמרם בריה דר' שמעון בר אבא.

אמר בשם אביו כשבת קיט:, ובשם ר' חנינא כסנהדרין ע.

רב עמרם חסידא.

לא לחנם זכה להקרא בשם זה כי המאורע הגדולה אשר קרה עמו לא זכה עוד שום איש לעמוד בנסיון גדול כזה ולבייש את עצמו אך להנצל מן החטא, כאשר יסופר קידושין פא. שהנך שבויות דאתיאן לנהרדעא והביאום לבית רב עמרם ונתן להם מקים בהעליה, וצוה לסלק הסולם מן העליה, והסולם היה כבד כ"כ עד שהיו צריכין עשרה בני אדם להעמידו על מקומו. ואירע שהלך רב עמרם על פני העליה וראה את פני אחת מן הבתולות השבויות והתחילה התאוה להבעיר בלבו, וחטף הוא בעצמו את הסולם הכבד הזה והעמידו אצל העליה ועלה על הסולם, אך כשבא באמצע הסולם התגבר על יצרו הרע והתחיל לצעוק נורא בי עמרם נורא בי עמרם, וכשהתקבצו תלמידיו אליו וראו את כל המעשה איך שרבם עומד על הסולם וצועק נורא בי עמרם א"ל הלא ביישתנו? א"ל מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי, וליצה"ר אמר חזי דאת נורא ואנא בשרא, והבשרא התגברה על הנורא.

והנה אף שלא מצינו ממנו שום הלכה אבל אנו רואין שהרביץ תורה עם תלמידים, וכן היה מראשי העיר שהובאו אצלו השבויות.

וכן משמע מגיטין שהיה לו התמנות בבית הריש גלותא שאמרו שם סז: רב עמרם חסידא כי הוה מצערין ליה בי ריש גלותא (העבדים מפני שהיה חסיד ופרוש ומחמיר עליהן באיסורין, רש"י) היו משכיבין אותו בבית קר, ואחזו חולי צינה, ואף ילתה אשת רב נחמן (שהיתה מבית נשיאה) עשתה לו רפואה והצילתו ממות. וכן שבת קלז. אמרו שהיה מנגיד על הזורע כלאים בחו"ל.

ונזכר סוכה יא. שהיה רמי תכלתא לפרזומא — תלאן ולא פסק — אתא לקמיה דרב חייא בר אשי לשאול ממנו.

ויסיפר ב"ב קנא. שאמו היה לה מלוגא דשטרא כי קא שכבה צותה שיתנו לעמרם בנה אך אחיו עררו ע"ז ובאו לפני רב נחמן והוא פסק שהמה שייכים לרב עמרם.

והוא נפטר בחיי רב יוסף כע"ז לט. שר"ה בר מניומי זבן תכילתא מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא (לאחר מותו, רש"י) אתא לקמיה דרב יוסף (לשאול אם נאמנין הן).

עמרם צבעא.

בגיטין נב: יסופר שהיה אפוטרופוס של יתומים אתא לקמיה דר"נ, ולא ידוע שמו בין החכמים.

רב ענן. (ענן, נחמיה פ"י-כז).

שם אביו נזכר פ"א בעירובין עד. שהיה נקרא בשם רב, שאיבות בר איהי קראו רב ענן בר רב.

והיה תלמיד מובהק לשמואל כדמצינו אמר רב ענן לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל בעירובין צה., כתובות נד. פט., ב"מ נא:, חולין לח.

ואמר שמעת מיניה דמר שמואל כגיטין מד:.

רב ענן אמר שמואל כיבמות צז., ב"מ ע., ב"ב יב., שבועות מ:, חולין ד: טז:, שבת רפ"ג, יבמות רפ"ט.

וכן מצינו רב ענן אמר רב כברכות ל:, שבת יב:.

ואחרי פטירת שמואל כפי הנראה הרביץ תורה בנהרדעא והיה שם מדייני העיר ככתובות קה: שאחד הביא לו

כנתא

כנתא דגילדנא דבי גילי א"ל מאי עבידתך א"ל דינא אית לי, לא קביל מיניה — שדריה לקמיה דר"נ שלח ליה נידייניה מר להההוא גברא.

ובעירובין ו: שבעו מרב ענן, צריך לנעול או אין צריך לנעול אמר להו תא חזי הני אבולי דנהרדעא דטימן עד פלגייהו בעפרא ועייל ונפיק מר שמואל וכו'.

ושם עד. ההוא מבואה דהוה דייר ביה איבות בר איהי עבד ליה לחייא ושרא ליה שמואל, אתא רב ענן (אחרי פטירת שמואל) שדיה וכו'.

וכן כתובות עח: שאשה אחת רצתה לאברוחי לנכסה — אתא לקמיה דר"נ קרעיה ר"נ לשטרא, אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא (שהיה ריש גלותא ואב"ד דכפרי) א"ל חזי מר, נחמן חקלאה היכי מקרע שטרי דאינשי, וידוע שר"נ היה בנהרדעא, והיה קשיש הרבה מר"נ כי הוא היה תלמיד מובהק לשמואל לא כן ר"נ.

וזה שמצינו קידושין כא: ששאלו ר"נ כי הויתו בי מר שמואל וכו', וכן חולין נו. שא"ל ר"נ מר אמר, שמואל בדיק בידא ומכשר והונא חברין אמר רב וכו', וב"מ כשאמר רב ענן אמר שמואל מעות של יתומים מותר להלוותן ברבית, א"ל ר"נ משום דיתמי נינהו וכו', וב"מ מא. רב ענן שקל בידקא — אתא לקמיה דר"נ צ"ל שם רב חנן, כגרסת הערוך ערך בדק.

ובכתובות סט. יסופר שפ"א שלח לר"ה (אגרת) הונא חברין שלם — הוה יתיב רב ששת קמיה א"ל ר"ה זיל אימא ליה ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא אזל רב ששת לקמיה דרב ענן א"ל מר רבה (אתה אדוני רבי אבל) ר"ה רביה דרבה — וא"ל מה שצוהו ר"ה, אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא א"ל חזי מר היכי שלח לי ר"ה ענן ענן, ועוד מרזיחא דשלחי לי לא ידענא מאי ניהו, וסיפר לו רב ענן כל המעשה א"ל מר עוקבא גברא דלא ידע מאי מרזיחא ישלח ויקרא לר"ה הונא חברין?

ובס"הד הקשה למה כעס ר"ה על שקראו הונא חברין, הלא בחולין נו. קרא ר"נ לרב ענן מר, ור"נ קרא כמה פעמים לר"ה חברין וא"כ למה רגז ר"ה על רב ענן שקראו הונא חברין? אך לא קשה מידי, כי לא מצינו מעולם שר"נ יקרא את ר"ה בפניו או לשלוח לו בכתב וקראו בשם הונא חברין, ור"ה לא כעס אך יען שכתב לו כן וביישו בפני רבים שר"ה היה אז נשיא כל הדור כי היה ריש מתיבתא דסורא.

מחבריו מצינו אך רב חנן בקידושין לט. רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוהו לההוא גברא דקא זרע זרעים בהדי הדדי א"ל ניתי מר נשמתיה וכו'.

והאומרים בשמו מצינו ר' זעירא כיבמות ספ"ט.

ר' חלבו כשבת רפ"ג, ויסופר עליו בכתובות קו. שאליהו היה רגיל דאתי גביה דהוה מתני ליה סדר דאליהו, כיון דעבד הכי (ששלח לר"נ את האיש שידון לפניו) איסתלק, יתיב בתעניתא ובעא רחמי ואתא, כי אתא היה מבעית ליה בעותי ועביד תיבותא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידריה, והיינו דאמרי סדר דאליהו רבה, סדר אליהו זוטא.

ממעשיו הפרטים מצינו שבת קיט. שהיה לביש ערב שבת בגדים פשוטים להודיע שצריכים להתעסק בצרכי שבת.

ומתורתו נשארה לנו לזכור עולם בשם תני דבי רב ענן בעירובין נד., סוכה מט:.

רב ענן בר חייא.

בכתובות כא. ההוא שטרא דנפיק

מבי

מבי דינא דמר שמואל והוה כתוב ביה מראתא רב ענן בר חייא ואסהיד — ואחד דעימיה ומנו רב חנן בר רבה (או רבא).

וקרוב לומר שהוא הנזכר יבמות קטז. ההוא גיטא דאשתכח בסורא וכתוב ביה הכי בסורא מתא אנא ענן בר חייא נהרדעא — ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא הוה ענן בר חייא אחרינא לבר מענן ב"ח מחגרא, ומאי דפליגי שם אביי ורבא בזה לא שהיה המעשה בימיהם אך איפליגו בהדין, אבל הוא רב ענן ב"ח דלעיל.

רב ענן בר יוסף.

נזכר מד' תהלים פ"סה"ד ר' ברכיה ור' חלקיה ורב ענן בר יוסף בשם רבי (אידי).

ובפד"כ פ' שובה ר' ברכיה בשם ר' ענן בר' יוסי, ועיין ערך רב חנן בר יוסף.

רב ענן בר רבא.

בר"ה לא. אמר בשם רב אבל צ"ל שם רב חנן בר רבא.

רב ענן בר תחליפא.

היה תלמיד שמואל כדמצינו שאמר זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דשמואל בפסחים קא., כתובות סא., ואמר לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל כמו"ק יח:.

ומצינו סנהדרין צז: שלח ליה רב ענן בר תחליפא לרב יוסף צ"ל רב חנן כגרסת דק"ס.

ר' ענני בר ששון.

(ענני, ד"ה א' פ"ג-כד).

נזכר מו"ק כד: שדרש אפיתחא דבי נשיאה — שמע ר' אמי ואיקפד אמר אטו דידיה היא? דר"א אמר ר' אושעיא היא.

ובשבת סד: אמר משמיה דר' ישמעאל [בר' יוסי] הכל ככבול, ועיין בירושלמי שם פ"ו סה"א.

ונזכר זבחים פח: אמר כמחלוקת כאן וכו', וכן דרש שם למה נסמכה פ' קרבנות לפ' בגדי כהונה וכו'.

ר' ענניאל בר ששון.

נזכר ש"ר פ"ג-ו.

עצרי.

משה בר עצרי הכהן, ונכדו היה רב הונא צורבא מרבנן כדמובא ב"ב קעד:.

עקביה.

איסי בן עקביה פסחים קיג:.

חנניה בן עקביה עירובין פו:.

עקביה, (אמורא).

בירושלמי סוטה פ"ד ה"ג, ר' יעקב בר אחא אמר, עקביה שאל את רשב"ל, ר' ירמיה [אמר] עקביה שאל את ר' חנינא.

רב עקביה.

בסוף ע"ז אמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מלתא אי לאו רב עקביה דגברא הוא, וגרסת הערוך ובתוס' שבת מב: רב עוקבא או מר עוקבא, ועיין נזיר נג. בתוס' שם.

עקביה בן מהללאל.

במשנה עדיות פ"ה מ"ו העיד ד' דברים, הוא היה מטמא שער הפקודה ודם הירוק וחכמים מטהרין, הוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואח"כ שחטו וחכמים אוסרין, הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את שפחה המשוחררת וחכמים אומרים משקין, א"ל מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון, אמר להם דוגמא השקוה, וא"ל חכמים חזור בך בד' דברים שהיית אומר ונעשך אב"ד לישראל, אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום, שלא יהו אומרים בשביל שררה חזר בו.

והלכותיו

והלכותיו הללו מובאים כ"א במקומו, בנדה פ"ב מ"ו, בכורות פ"ג מ"ד, נגעים פ"ה מ"ג.

ועוד נזכר בנגעים פ"א מ"ד ר' דוסא בן הרכנים אומר מראות נגעים ל"ו, עקביה ב"מ אומר ע"ב.
(ונראה שאין בזה שום מחלוקת ואך יען שהיה בקי מאוד במראות נגעים עד שידע להכיר ע"ב מראות שונות זו"מז, ומה שחשבו באחרונה זה יען שהולך מן הפחות אל המרובה).

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר באבות רפ"ג שאמר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת — מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה.

והנה אנו יודעין בבירור שעקביה היה אחרי שמעיה ואבטליון, אבל באיזה זמן היה אחריהם דעת דרכי המשנה צד 56 שחי קרוב לימי הלל ושמאי ואחרי פטירת שמאי רצו לעשותו לאב בית דין וטעמו יען שחי טרם התגלע המחלוקת ולא נשמע יחיד האומר הלכה וזה עקביה ערב לבו — לכן א"ל חזור בך, עכ"ל.

ושכח הרה"ח הזה שכבר מצינו שחולק שמאי והלל עם חכמים כמה פעמים וכמפורש שבת טו. שחכמים חולקין עליהן.

אבל נראה בבירור שהוא היה עוד טרם שנתמנה שמאי לאב"ד וכשיצא מנחם אז רצו למנות את עקביה.

ונביא ג' ראיות א) שאמרו בסנהדרין פח. מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהלאל כדין זקן ממרא, וידוע שארבעים שנה קודם החורבן פסקו דיני נפשות בסנהדרין כשבת טו., ומזה אנו רואין שהיה קודם זמן הזה.

ב) מהלשון שא"ל חזור בך ונעשיך אב"ד מוכח שהיה קודם שמאי כי ידוע שאחרי פטירת הלל ושמאי נתבטלה משרת האב"ד ואך ר"ג הזקן היה הנשיא.

ג) הלשון שאמר לבנו בעדיות שם אני שמעתי מפי המרובים, משמע שהיה בזמן בני בתירא שאז נתבטל כח הסנהדרין ע"י אבי הורדוס, ונשארו אך בתי מדרשות לתורה, ומשמרת הנשיאות הושם לפי שעה על ראש בני בתירא ולכן אמר אני שמעתי מפי המרובים, אבל אח"כ כשהוקם שתי הכתות בית שמאי ובית הלל לא מצינו בשום מקום שיאמרו לאחד מתלמידי ב"ש או לאחד מתלמידי ב"ה שיחזור בו, יען כי אז היה שני בתים לתורה שווין בתוארן ובקומן זל"ז וב"ש היה זמן רב קודם ב"ה כמבואר בערכם.

ובספר מבוא המשנה צד 271 יאמר י"ל שעקביה בן מהללאל היה בעת שנתמנה ראב"ע וא"ל שיבחרו אותו לאב"ד, וכן רוצה לומר שם שאיסי בן עקביה שהיה בזמן רבי הוא בנו, וכמה רחוק ד"ז מן האמת.

והחכם הזה חשב יען שנזכר בעדיות והעיד שם חשב שכל מס' עדיות נישנית בו ביום, והוא שגגה, שאז נתחברה כל העדיות ביחד אבל לא שכל החכמים הנזכרים שם היו בזמן ההוא, וזה ברור.

ובעדיות שם יסופר שנדוהו ומת בנדויו וסקלו ב"ד את ארונו, אמר ר' יהודה (ובספרי בהעלותך פק"ה איתא ר' יהודה בן בתירא וזה נכון) חו"ש שעקביא נתנדה שאין עזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא ב"מ.

ובשעת פטירתו אמר לבנו חזור בד' דברים שהייתי אומר — אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים, אני עמדתי בשמועתי — אבל אתה שמעת מפי היחיד — ובקש מאביו לאמר אבא פקוד עלי לחבריך, א"ל איני מפקיד, א"ל שמא עולה מצאת בי, א"ל לאו, מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך.

ואולי שם בנו הוא ר' חנניה בן עקביה.

עקיבא.

איסי בן עקיבא.

חנינא בן עקיבא ובשניהם צריך לומר בן עקביא.

רבי עקיבא בן יוסף.

כשהגענו לכתוב תולדות האיש הפלאי הזה, כל אשר נעמיק יותר נתפלא הפלא ופלא אלף פעמים, וגם אז לא נגיע אף לחצי שבחו של הדגול מרבבה הלזה, ואך ההשגחה העליונה שגזרה שיחרב בית מקדשנו ושינטל כבוד מבית חיינו הזמין לנו הרפואה קודם למכה בדמות עקיבא בן יוסף להציל את נשמת האומה מכליון חרוץ, הוא לא נתברך מידי ההשגחה לא ביחוס אבות ולא בעושר וגם לא בחכמה, כי היה בן גרים, וע"ה, רועה בהמות, וכבר בא בשנים, ואך ע"י אשה יקרה דגולה מרבבה נתהפך עליו הגלגל מן הקצה אל הקצה, להיות מראשי חכמי הדור המחכים את רבותיו, ועשיר מופלג, ובסוף ימיו להיות ריש הדור כולו, והעמיד תלמידים לאלפים ולרבבות.

ובזה אנו רואין איך שכתר התורה גדולה מן הכהונה ומן המלכות, כתר כהונה ניתן בירושה לבני אהרן, כתר מלכות ירשו בית דוד, ולפחות צריך אביו להיות בן ישראל, אבל כתר התורה ירושה היא לכל האדם.

שמעיה ואבטליון אף שהיו מב"ב של סנחריב נתעלו למדרגה היותר גבוה בישראל להיות ממקבלי התורה לנשיאים ולאב"ד בסנהדרין, וכן היה אצל ר"ע.

והנה הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה יאמר שיוסף אבי ר"ע היה גר צדק, ונאמנו עלינו דבריו, כי בל"ס היה לפניו מקור לזה בדברי חז"ל.

וכן מביא ביוחסין ערך ר"ע וז"ל ר"ע בר יוסף גר צדק מבני בניו של סיסרא, ובגיטין נז: אמרו מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מב"ב של סנחריב למדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון, (ובתנחומא ויקהל-ת שהיו מב"ב של סיסרא ולמדו תורה ברבים באנשי כנ"הג).

ובסנהדרין צו: אמרו מב"ב של סיסרא למדו תורה בירושלים, מב"ב של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו ש"וא, מב"ב של המן למדו תורה בבני ברק.

ובדק"ס שם מביא גרסא מן כ"י ילקוט תורה, מב"ב של סיסרא למדו תורה בירושלם והוא ר"ע.

ובמנורת המאור פ"ג נר ה' כלל ג' ח"ב העתיק מב"ב של המן לימדו תורה בבני ברק ומאן נינהו רב שמואל בר שילת (וכן הוא ביוחסין ערך רב שמואל בר שילת שהיה גר צדק מב"ב של המן כדאיתא בפ' חלק והוא המלמד נערים, וכן הוא בעין יעקב). מב"ב של סיסרא למדו תורה בירושלים ומנו ר"ע והביריו, מב"ב של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון.

וכן מובא בברכות כז: בפי' רב נסים גאון וז"ל איתא בסנהדרין פ' חלק מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינון ר' עקיבא.

העתקתי כל הגרסאות להראות שכמה טעותים נפל בספרים, ונדקדק איך אפשר לומר שר"ע לימד תורה בירושלים הלא ידוע שבהיותו בירושלים היה עדיין ע"ה, ב) מה ענין רב שמואל בר שילת שהיה בבבל בסורא לבני ברק? אך מכל המקומות האלו נוכל לברר הגרסא הנכונה שכך צ"ל מבני בניו של סנחריב לימדו תורה בירושלים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון, מב"ב של סיסרא לימדו תורה בבני ברק ומנו ר' עקיבא כסנהדרין לב:, מבני בניו של המן לימדו תורה לתינוקת ומנו רב שמואל בר שילת כב"ב ח:.

ולמדנו מזה שיוסף אבי ר"ע היה חוטר מגזע סיסרא שר צבא יבין מלך כנען

ויוסף

ויוסף הלזה שהיה גר צדק (לדעת הרמב"ם) אף שבל"ס לא היה ת"ח ולכן לא דאג לחנך את בנו עקיבא וללמדו תורה וכמבואר באבות דר"נ שר"ע היה כבן ארבעים שנה ואפילו את הא"ב לא ידע, וכמו שאמר ר"ע בעצמו פסחים מט: כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור, אבל בל"ס היה יוסף אביו בעל מדות טובות, כי אז שכבר היו תחת עול מלכי הרומאים ונדבה לבו להתגייר אות הוא שרוח טהרה נוספה בו ולולא כן לא היו קורין חבריו לר"ע תמיד בשם „עקיבא בן יוסף".

ואביו האריך ימים עד שזכה לראות את בנו מראשי גדולי הדור כמפורש שמחות רפ"ט מעשה כשמת אביו של ר"ע חלצו לפניו והוא לא חלץ, ופי' הטור בי"ד סש"מ לפי שהיה גדול הדור ואין כבודו לילך חלוץ כתף.

שנת לידתו נוכל לשער ממה שאמרו ספרי ברכה סל"ו שר"ע חי מאה ועשרים שנה ומבואר אצלנו לקמן שר"ע נהרג לערך ס"ח שנה אחר החורבן והוא ת"נ לשטרות א"כ נולד לערך ש"ל לשטרות חמשים ושתים שנה לפני החורבן.

ימי נעוריו מכוסה בערפל יען כי היה ע"ה ומה לחז"ל לספר ממנו, אך זאת ידוע לנו שהיה לו כבר אשה וגם בן היה לו גם כן ע"ה כמפורש באבות דר"נ פ"ו.

את פרנסתו מצא מעבודתו הקשה בבית העשיר היותר גדול בירושלים הנודע בשם כלבא שבוע שהיה רועה בהמותיו, וכשהיה כבר במבחר שנותיו אז נהפך עליו הגלגל מן הקצה אל הקצה ומאשפות אביונים ועניי הדעת הוקם על על במתי ההצלחה בתורה ובגדולה בעושר ובהכמה ובאריכת ימים, וכאשר יסופר בכתובות סב: ונדרים נ. ואבות דר"נ פ"ו וירושלמי שבת פ"ו סה"א, וזהו.

כשהיה רועה את צאן העשיר כלבא שבוע, בתו היפיפיה בשמה רחל (שמה נזכר אדר"נ שם) ראתה כי ברכה בהרועה הלזה וכי הוא צנוע ומעלי (בל"ס מתה עליו אשתו) נפלה ברשת אהבה, והיא ממרום שבתה גילתה לו את אהבתה אליו וכי נכונה להנשא אליו אך בתנאי שיעזוב צאן אביה וילך לבי רב ללמוד תורה.

והנה אף שאין אנו באין לכתוב סיפורי אהבים, אבל נוכל לצייר בדעתינו, איך בת איש היותר גדול בעמו אשר התענגה על רוב טוב בבית אביה גמרה בדעתה לעזוב את כל כבודה ולהנשא לאיש הפחות שבפחותים עני, ע"ה בא בשנים, וגם בן יש לו, ובל"ס ידעה מראש שאם יתוודע לאביה גרש יגרש גם שניהם מנחלתו.

ונעלה מעל כל ספק שלא בין לילה נעשה הדבר הגדול הזה, ועקיבא הרועה שידע היטב איך צעדו הראשון הוא מסוכן לנפש העדינה בת אדונו, כמה ספיקות נפל בלבו פן לא יצליח בלמודו, ובמה יתפרנס משך הזמן ההוא, ולא ידע לשית עצות בנפשו אם לשמוע בקול אהבתו נפש יקרה כרחל או לחדל.

והנה ראה באר ועליה אבן חלולה וכששאל מי עשה החלל הזה וסיפרו לו שהמים שנופלים תדיר על האבן המה חקקו ועשו במשך הזמן את החלל הזה, אז ראה ר"ע כעין מלאך שלוח ממרום אליו, ואמר אם מים יכולים לפסול אבן, ד"ת שקשין כברזל עאכ"וכ שיכולין להחקק על לבי, מיד גמר בדעתו לעשות רצון אהובתו והשיב לה אין! ונתקדשה לו בצינעה.

אך אביה כששמע מבתו שהאמת כן הוא לא די שגירש את ר"ע מביתו, גירש גם אותה והדירה מנכסיו, והיא לא די

שלא

שלא חזרה בה, אך באמצע ימי החורף נישאת לעקיבא הרועה, הע"ה האביון, והיו ישנים בבית התבן בלי כר תחת מראשותיהם, ותבן היה נכנס בשערותיה הנאות והוא היה מלקט הקש מבין שערותיה, ואמר לה אם יתן ה' ואתעשר אז אעשה לך ירושלים דדהבא לשאת על ראשך היפה.

ויסופר שאליהו בא אליהם והקיש על הדלת ובקש מהם שירחמו עליו ויתנו לו מעט תבן כי אשתו ילדה ואין לו אפילו מעט תבן לשום מראשותה, ובזה מצא ר"ע מעט נוחם לנפשו העגומה ואמר לאהובתו ראי יקרתי איך שאנו עשירים מול האיש העני הלזה כי יש לנו רב תבן ולזה אין כל.

וראשית מעשהו היה שהלך הוא ובנו אצל מלמד תינוקות וא"ל רבי למדני תורה ואחז ר"ע בראש הלוח ובנו בראש הלוח וכתב לו הא"ב ולמד, וכן למד בהתמדה יתירה עד שלמד כל התורה.

וכל משך הזמן הזה לא נהנה משום איש ואך היה מביא חבילה של עצים בכל יום חציו מכר והתפרנס מזה בדוחק וחציו מתקשט בה.

ובירושלמי שבת פ"ו סה"א שמכרה אשתו העדינה את קליעת שערה וזנה בהכסף את בעלה כדי שיכול ללמוד תורה.

וכשידע בעצמו שיצא מכלל ע"ה ועת לילך ולשמש את גדולי הדור אז נטל רשות מרחל רעיתו על משך שתים עשרה שנה ובא לפני ר' אליעזר ור' יהושע (וזה היה זמן רב עוד קודם החורבן ואע"פ שריב"ז רבם היה קיים אבל גם אז היו להם ישיבות פרטיות אשר מסרו תורת רבם לתלמידהם), ואמרו סנהדרין סח. שגמר מר' אליעזר ולא סברה ומר' יהושע גמר ואסבריה.

ויסופר נזיר פ"ז ה"א-לה: שזה היה תחלת תשמישו לפני חכמים שפ"א מצא בדרך מת מצוה וניטפל בו ד' מילין והביאו לקבורה, וכשבא אצל ר"א ור' יהושע אמרו לו על כל פסיעה ופסיעה כאלו שופך דמים, ומן אותה שעה לא זז מלשמש חכמים.

ויסופר באדר"נ פ"ו כשבא לפני ר"א ור' יהושע א"ל רבותי פתחו לי טעם משנה כיון שא"ל הלכה אחת הלך וישב בינו לבין עצמו — חזר ושאלן והעמידן בדברים.

וישב לרגלם ושתה בצמא את דבריהם ונעשה כמעין המתגבר, והיה כמשרת נאמן להם כפסחים לו. שאר"ע שבתי היה אצל ר"א ור"י ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש.

וכפי הנראה לא הרגיש בו ר"א שאדם גדול בכוחות נעלים יושב לרגליו וסבר שעקיבא הרועה אך יתחמם באורן של ת"ח כי כל העת ההיא לא פתח פיו נגד רבותיו.

וכשנשלמו הי"ב שנים שנתנה לו רשות יסופר בכתובות סב: שהלך למקום אשתו (וע"פ סיבה) שמע לההוא סבא שאומר לאשתו עד כמה את מתנהגת כאלמנה חיה, אך היא ענתה לו אם ישמע לי היה יושב עוד י"ב שנה כיון דשמע שהיא נותנת לו רשות חזר לבי רב.

וכשישב עוד שנה אחת לפני ר"א ור' יהושע אז נתגלה לר"א שאור חדש הופיע בבית המדרש כמפורש פסחים פ"ו מ"ג שנחלקו ר"א ור"י בענין אם שבות דוחה את השבת, אז קם הארי מירכתי הלבנון ועמד נגד רבו וא"ל הזאה תוכיח, ור"א לא היה יכול לענותו, וזה שאמרו בירושלמי שם פ"ו ה"ג יג שנה עשה ר"ע נכנס אצל ר"א ולא היה יודע בו וזו היא תחלת תשובתו הראשונה לפני ר"א, ור' יהושע א"ל הלא זה העם אשר מאסת בו צא נא עתה והלחם בו, כי ר'

יהושע הכיר היטב את התלמיד החדש כי ברכה בו.

ור״א שהיה מטבעו איש רגזן השיב לו פסחים סט. עקיבא! בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתו, אך ר״ע לא זחה דעתו עליו ויען בענוה ויאמר לו רבי! אל תכפירני בשעת הדין כך מקובלני ממך הזאה שבות היא וכו׳, ואמרו שם שהאמת היה שר״א גמריה איתעקר ליה ואתא ר״ע לאדכוריה, ומה שלא א״ל כן בהדיה סבר לאו אורח ארעא.

וכן היה דיבורו תמיד בנחת ובהכנעה לפני ר״א כר״ה כה., ע״ז טז: שא״ל ר״ע לר״א רבי! תרשני לומר לפניך ד״א שלמדתני.

ובשהש״ר פ״א פסוק לריח יסופר שפ״א שהה ר״ע לבא לב״המד וישב לו מבחוץ, נשאלה שאלה אמרו הלכה מבחוץ, חזרה ונשאלה אמרו תורה מבחוץ, חזרה ונשאלה אמרו עקיבא מבחוץ, פנו לו מקום וישב לרגליו של ר׳ אליעזר.

ובנזיר פ״ג מ״ד אמר דנתי לפני ר״א — וכשבאתי והרצתי לפני ר׳ יהושע, ובכריתות פ״ג מ״י אמר שאלתי את ר״א, ובשבת לט: אמרו בפירוש שהיה תלמיד ר״א ור״י.

וברבו ר׳ יהושע דבק בכל נפשו כאשר יסופר ברכות סב. אר״ע פעם אחת נכנסתי אחר ר״י לבי״הכ ולמדתי ממנו ג׳ דברים, וכששאלו (אח״כ) בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך א״ל תורה היא וללמוד אני צריך.

ולא לבד שקבל מהן חכמת התורה, אבל גם למד מר׳ יהושע מעשה מרכבה כחגיגה יב:, ור״א למדו הלכות כשפים בסנהדרין סח.

ולא היה די לו במה ששימש את ר״א ור״י, שימש גם את החסיד המפורסם נחום איש גם זו משך כב שנה ולמד ממנו מדותיו היקרות כמפורש ברכות כב., חגיגה יב.

וכן השתלם בכל המדעים למד להבין ולדבר בכמה לשונות כסנהדרין יז:, בחכמת הרפואה כמדרש שמואל פ״ד־א, בחכמת הטבע כבמ״ר פ״ט־לד (ששאלו מלך הערבים אני כושי ואשתי כושית וילדה לי בן לבן והשיב לו כי הוא בנו ע״פ חכמת הטבע). בחכמת התכונה עד שעיבר שנים וכאשר נביא לקמן.

ור׳ יהושע רבו סמכו כסנהדרין פ״א סה״ב.

ויסופר בכלה רבתי רפ״ב שפ״א היו הזקנים יושבין עברו לפניהם ב׳ תינוקות אחד גלה ראשו ואחד כסה ראשו, זה שגלה ראשו רא״א ממזר, רי״א בן הנדה, רע״א ממזר ובן הנדה, אמרו לו עקיבא איך מלאך לבך לעבור על דברי רבותיך אמר להם אני אקיימנו, הלך אצל אמו והיא הודית לפניו שהוא ממזר ובן הנדה, אמרו גדול היה ר״ע שהכחיש את חבריו באותו שעה ואמרו ברוך שגלה סודו לעקיבא ב״י, ואמרו שם קרי להו רבותיו וקרי להו חבריו, כיון דחזו דקא גבר עלייהו הוו להו חבריו.

ושמו הטוב היה הולך וגדול עד שהתקבצו אליו תלמידים מכל ארצות פזורי ישראל עד שהגיעו לדעת חז״ל בכתובות סג. לכ״ד אלף, ובנדרים נ. כ״ד אלפי זוגי תלמידים, וביבמות סב: י״ב אלף זוגים מגבעת ועד אנטיפרס, ובל״ס שכן היה לרבותינו קבלה נאמנה, אבל בתנחומא חיי שרה־ח שהיו לו שלש מאות תלמידים, והכונה שהם היו התלמידים המובהקין שלו.

וכאשר נשלמו הכ״ד שנים מיום שעזב את אהובתו אז שם לדרך פעמיו עם תלמידיו הרבים למקום משכן אשתו העניה, והיא כששמעה שבא יצתה לקראתו, אך הנדכאה הזאת אשר היתה

כאלמנה

כאלמנה חיה כ"ד שנה, ואביה גרשה מבית תענוגיה והיא התפרנסה מיגיע כפה לא היה לה בגד ללבוש, ויאמרו לה שכניה שאילי מאני לבוש ואיכסאי, אך היא ענתה להם יודע צדיק נפש בהמתו.

וכשבאתה אליו נפלה על אפה קא מנשקא ליה לכרעיה, ושמשיה שראה זאת רצה לדוחפה, אך ר"ע א"ל הניחו להעניה הזאת [כי תורה] שלי ושלכם שלה היא, כי היא הביאתני לידי מעלה גדולה כזו.

ואביה שכפי הנראה ניצל מתוך המהפכה בחורבן הבית ועשירותו עמו, התחרט את אשר כבש רחמיו מבתו ורצה להתיר נדרו, וכששמע שבא חכם גדול לעיר בא אליו וסיפר לו כל המעשה איך שהדיר בתו מנכסיו יען שנשאת שלא ברצונו להרועה שלו שהוא ע"ה, וישאלהו ר"ע אם ידעת שהוא גברא רבה מי נדרת? א"ל אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת גם אז לא הייתי נודר, אז גילה לו שהוא הוא עקיבא הרועה, אז נפל כלבא שבוע על אפיה ונשקיה על כרעיה ויהיב ליה פלגא ממונו.

וכאשר התחילה ההצלחה להאיר פניו לר"ע אז בכל אשר פנה הצליח כאשר יסופר נדרים נ. כי מלבד מה שנתן לו חותנו מחצית עשירותו, הלך פ"א על שפת הים ומצא האיל דספינה ובתוכו היה מונח כסף וזהב.

ופ"א נתן ד' זוזים לספונאי להביא לו דבר מה שיארע להם ולא מצאו מאומה אך מצאו תיבה על כיף ימא והביאו לו וכשפתחה מצא בתוכה מלאה אבנים טובות.

ופ"א הוצרכו החכמים כסף הרבה לב"המד ושלחו את ר"ע אצל מטרוניתא ללות ממנה א"ל מי יהיה הערב שישלמו לי, וביתה היה אצל שפת הים א"ל „הקב"ה והים" יהיו הערבים, כשהגיע הזמן לפרוע חלה ר"ע ולא היה יכול להביא לה הכסף, יצתה המטרוניא אצל הים ואמרה רבש"ע הלא אתה והים היו הערבים עבור ר"ע ועתה שלמו לי עבורו, ובאותה שעה נכנסה רוח שטות בלב בת קיסר ונכנסה לבית גנזיו ונטלה ארגז מלאה אבנים טובות ומרגליות והשליכה לים, והים פלט הארגז למקום שהמטרוניתא עמדה, ולאחר זמן כשבא ר"ע עם הכסף לשלם לה סיפרה לו שכבר שילמו לה הערבים עבורו וגם החזירה לו המותר.

ומן אשתו של טורנוסרופוס ומן קטיעא בר שלום.

ועשירותו גדלה כ"כ עד שאמרו אבות דר"נ פ"ו שהיה לו שלחנות של כסף וזהב והיה עולה למטתו בסולמות של זהב, ואז קיים הבטחתו שהבטיח לרחל יקירתו בבית התבן שיעשה לה עיר של זהב כמפורש שבת נט:.

ובירושלמי שם פ"ו ה"א יסופר שנתקנאה בה אשת ר"ג הנשיא, אך ר"ג ענה לה האם גם אתה מכרת קליעת רישך כמו שעשתה היא למענו?

והנה מצינו בסוטה פ"ה מ"ב שא"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי — והלא עקיבא תלמידך, ולפי סדר השנים בל"ס הכירו ר"ע לריב"ז כדמצינו שמחות פ"ח כשנהרגו ר"י כה"ג ורשב"ג הנשיא באתה השמועה אצל ר"ע ור"י בן בתירה וקרעו בגדיהם וכו', כי אז כבר היה ר"ע חכם גדול, וריב"ז האריך ימים גם לאחר החורבן כמבואר בערכו, אבל לא מצינו בשום מקום שום רמז שדיבר ר"ע עם ריב"ז או שיאמר שום הלכה משמו, ולכן בע"כ צריכין אנו לומר כפירש הרמב"ם שזה היה מרוב חשיבותו דר"ע בעיני ר' יהושע שחשבו לאיש כערכו, ולכן קראו תלמיד ריב"ז, אבל באמת היה אך תלמיד ר"א ור"י.

וכשהתקבצו

וכשהתקבצו לאחר החורבן כל חכמי הדור ליבנה תחת נשיאות ר"ג אף שהיה לכל אחד ישיבה פרטית כמו ר' יהושע בפקיעין, ור"א בלוד, וכן ר"ע הנהיג ישיבתו הגדולה בבני ברק כמפורש סנהדרין לב:, ב"ב קד., ובשמחות פ"ב, זה היה אך ורק להרביץ תורה בישראל ולהעמיד תלמידים הרבה, אבל סנהדרי הגדולה אשר משם יצאה תורה והלכה פסוקה לכל ישראל היתה אך ביבנה מקום מושב הנשיא, וכל גדולי הדור היו באין לעתים מזומנים לדעה מה יעשה בישראל ולתקן תקנות כלליות, וכל דבר מחלוקת שנפל בישראל היו נושאין ונותנין שמה ע"פ הנשיא וב"ד הגדול, כי כל מגמת ראשי הדור היה אך לאחד כחותיהן אל מקום אחד להקהל ולעמוד על נפשם מול האויב הגדול מבפנים ומבחוץ.

ור"ע לקח חלק גדול בסנהדרי יבנה כסנהדרין יז: שהוא היה מהד' ראשי סנהדרין שידעו ע' לשון כדחשיב שם ר"א ר' יהושע ור"ע, ושמעון התמני דן לפניהם בקרקע.

ור"ע אף שידע בעצמו שלא נופל הוא מכל חבריו הגדולים אעפ"כ היה נכנע מאוד לפני הנשיא ר"ג כברכות לז. שאמר לר"ג למדתנו רבינו, וכן פסחים מח: שאמר דנתי לפני ר"ג ילמדנו רבינו, ובסוכה פ"ג מ"ט אמר צופה הייתי בר"ג ור"י וכו', וכריתות פ"ג מ"ז ח. ט. אמר שאלתי את ר"ג ור"י, וברכות לז. א"ל ר"ג עקיבא! עד מתי אתה מכנים ראשך בין המחלוקת.

אבל היה חביב מאוד בעיני ר"ג עד שקראו בני כיבמות קכא. אר"ג פ"א הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע, וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה, אמרתי לו בני מי העלוך וכו'.

והחשיבו כחבר לו כתוספתא דמאי פ"ה שא"ל ר"ג עקיבא! היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבירך.

וכשהוצרך ר"ג ליסע לרומי מצינו שר"ע ארח לחברה תמיד עמו ועם ר' יהושע כסוכה כג: וכדמובא דו"ר רפ"ו שר"ע הוה סליק לרומי.

ובתוספתא ביצה פ"ב מעשה בר"ג וזקנים שהיו ברומי ונפלה המנורה בלילי יו"ט עמד ר"ע וזקפה א"ל ר"ג עקיבא! מה לך להכנים ראשך בין המחלוקת א"ל לימדתנו רבינו וכו'.

ובספרי עקב ר"ג ור"י וראב"ע ור"ע היו נכנסין לרומי ושמעו קול המונה — ור"ע משחק, ומובא בקצרה סוף מכות.

וכן מע"ש פ"ה מ"ט שהיה עם ר"ג ור"י וראב"ע בספינה.

והוא עמד תמיד לימין הנשיא ולקח חלק גדול בכל דבר שנפל בין החכמים וכאשר נידוהו לר"א בענין תנור של עכנאי ב"מ נט: ואמרו מי ילך ויודיעו, אר"ע אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ונמצא מחריב — מה עשה ר"ע לבש שחורים וישב לפניו ברחוק ד' אמות א"ל ר"א עקיבא! מה יום מיומים, א"ל רבי! כמדומה לי שחברים בדילים ממך ובזה שיכך מעט חמת ר"א, ומני אז כפי הנראה לא ראה פני רבו עד יום מותו.

וכן מצינו אותו במחלוקת הגדולה בר"ה כה. שגזר ר"ג על ר' יהושע שיבא אצלו במקלו ובמעותיו ביוהכ"פ שחל להיות בחשבונו, והיה ר' יהושע מיצר מאוד ור"ע בחכמתו הראה לו שכל מה שר"ג עושה צריכין אנו לשמוע אליו, ובזה השקיט את חמת ר' יהושע ונשאר השלום על מכונו, אך כשאירע שר"ג ציער את ר' יהושע במעשה דר' צדוק, ואח"כ במעשה דתפ' ערבית ברכות כז: אז עמד

עמד גם ר"ע לימין ר' יהושע רבו ועשו קשר ביניהם להעביר את ר"ג מנשיאותו וכן עשו.

וכמעט שנתעלה אז ר"ע למעלה היותר רמה ונשגבה בישראל להיות נשיא הסנהדרין, ואך דבר אחד היה בעכרו שכהתחילו לחשוב ולומר להקים את ר"ע אמרו (דלמא עניש ליה, זה מרש"י והיה כתוב בגליון והובא בפנים בטעות) לית ליה זכות אבות, וכן הוא מפורש בירושלמי שם פ"ד ס"הא שאמר ר"ע אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד במי להיתלות בה, ונפל הגורל על הצעיר שבהם ראב"ע יען שהוא היה עשירי לעזרא.

ואח"כ כשנתפייס ר' יהושע לר"ג אמרו בגמרא שר"ע התנגד להשלום ואמר לר"י כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו. ויותר נראה גרסת הירושלמי שם פ"ד ה"א ותענית פ"ד ה"א שר"א בן עזריה אמר כן להם נתרצתם! אני ואתם נשכים לפתחו של ר"ג, כי גרסת הבבלי קשה מאוד להבין א) שמצינו שר"ע עמד תמיד לימין ר"ג, ב) מה שאמר למחר אני ואתה נשכים לפתחו, וכי מה הבדל לר"ע אם יצטרך להשכים לפתח ר"ג או ראב"ע, ועוד מה שאמר מקודם „אני" ואח"כ אמר „ואתה" לר' יהושע.

וכמעט שהושב השלום על מכונו קפצה עליהם רוגזת צרת הבת ששלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרין הלכה כמותינו והללו אומרין הלכה כמותינו עד שיצתה בת קול ואמרה — הלכה כב"ה כעירובין יג:, ואמרו בירוש' שביבנה יצתה הב"ק, והיינו ע"פ הכרעת רבן גמליאל וכל חכמי הדור, ושמחו מאוד שנתבטלו השני בתים מישראל, ואחרו בחותיהם אל מקום אחד.

אבל בימי ר' דוסא בן הרכנים הזקן יסופר ביבמות טז. שהותרה צרת הבת לאחין (כב"ש) והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה (רדב"ה) ועיניו קמו מלבא לבית המדרש והלכו אליו ר' יהושע וראב"ע ור' עקיבא, והנה את ר' יהושע ידע מכבר כר"ה כה. והשיבו על מטה של זהב, ור' יהושע הציג לפניו את ראב"ע אמר לו ויש לו בן לעזריה חבירנו, אמר לו ר' יהושע רבי! אמור לתלמידך אחר וישב, הוא עקיבא בן יוסף, א"ל אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל.

וכשהתחילו לסבב אותו בהלכות עד שבאו לצרת הבת א"ל שלא מפיו יצא הדבר אך מפי אחיו הקטן יונתן שהוא מתלמידי ב"ש והוא חריף גדול והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, וכשיצאו פגע בו בר"ע אקשיה ליה ואוקמיה, א"ל אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם וע"ס אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר א"ל ר"ע ואפילו לרועי צאן.

ואח"כ שהותחלו הגזירות כאשר יסופר תענית כט. שנגזרה להרוג את ר"ג ואך ע"פ אחד מחסידי או"ה נתבטלה, אז בל"ס לא היו יכולין לעבר שנים בא"י, כי טורנוסרופוס הרשע נתעלה מאוד עד שחרש את (מקום) ההיכל (וזה אות שלא תבנה עוד), וכאשר נבאר להלן שהיה לו שנאה כבושה ביחוד על ר"ע, וכידוע שלא היו יכולין לעבר שנים בלתי רשות השלטון כסנהדרין יא. והוצרכו לשלוח לעבר שנים בחו"ל, אז נבחר לכבוד הזה רבי עקיבא ושלחוהו לנהרדעא כמפורש יבמות פט"ז מ"ז אמר ר"ע כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמיה איש בית דלי, והוא העיד לר"ע קבלה בשם ר"ג הזקן שמשיאין האשה ע"פ עד אחד, וכשבאתי והרצתי הדברים לפני ר"ג שמח לדברי, ומפורש שגם ר"ג היה חי

עדיין

עדיין, אף שהוא נפטר קודם לכל חבריו כמפורש בערכו, וזה היה זמן רב ושנים הרבה קודם שירד ר' עקיבא פעם שנית לנהרדעא לעבר שנים שאז לא הניח כמותו בארץ יען שאז כבר נפטרו כל ראשי חכמי הדור וכאשר נבאר לקמן, ובפטירת ר"ג לא מצינו אותו ונזכרו שם אך ר' יהושע ור"י בן נורי כעירובין מא., ואפשר שאז הלך למסעיו הגדולים כר"ה כו. שאר"ע כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלי, כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמודה, כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה.

וכן הלך לברכי הים כיבמות צח., אמר בן יאסיין כשהלכתי לכרכי הים מצאתי גר אחד שנשא אשת אחיו מאמו א"ל בני מי הרשך א"ל — על ספסל זה ישב ר"ע ואמר שני דברים וכו', ובזיפרין כב"ק קיג. שאמר ר"ש דבר זה דרש ר"ע כשבא מזיפרין וכו', ובגינזק כע"ז לד. לט. (אך שם נראה יותר שצ"ל מר עוקבא ולא ר"ע).

וע"י מסעיו הרבים רכש לו טיב כל אומה כדמצינו ברכות ח: שאמר בג' דברים אני אוהב את המדיים כשחותכין — כשנושקין — וכשיועצים אין יועצים אלא בשדה.

וכשנפטר ר' אליעזר (הרבה שנים אחר ר"ג) יסופר סנהדרין קא. כשחלה ר"א נכנסו ד' זקנים לבקרו ר"ט ר' יהושע ראב"ע ור"ע — נענה ר"ע ואמר חביבין יסורין א"ל סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי, ושם סח. יסופר כשחלה ר"א נכנסו ר"ע וחבריו לבקרו — וישבו לפניו מרחוק ד' אמות א"ל למה באתם, א"ל ללמוד תורה באנו, א"ל ועד עכשיו למה לא באתם — תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן א"ל ר"ע שלי מהו א"ל שלך קשה משלהן.

וכשנפטר היה (ר"ע) מכה בבשרו ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין שולחני להרצותן, ובגיטין פג. שלאחר פטירת ר"א נכנסו ריה"ג ור"ט וראב"ע ור"ע ובקשו להשיב על דבריו, אך ר' יהושע א"ל אין משיבין את הארי לאחר מותו.

רבי עקיבא וחבריו.

הנה מלבד מה שהגיע למעלה הרמה והנשגבה עד שהחכים את רבותיו ר"א ור"י וחשבוהו כרע וכאח וחבר, היו לו עוד חברים כל גדולי וזקני הדור.

ר' אלעזר בן עזריה שזכה להיות נשיא בישראל ואח"כ לאב"ד עוד בימי עלומיו, היה חבירו דר"ע כחגיגה יד. שאמר לו עקיבא! מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות, וביבמות פו: שהיתה גינה שראב"ע היה לוקח ממנה מעשר ראשון אזל ר"ע אהדריה לפתחיה לבי קברי, אמר (ראב"ע) עקיבא בתרמילו ואנא חיי?

וכן מצינו אותם ביחד כמו"ק כח:, סנהדרין סח. קא., גיטין פג. ועוד בכמה מקומות.

וכן ר' חלפתא אמר לתלמידיו אף אני אומר כן אלא שעקיבא אומר וכו' כתוספתא מע"ש פ"א, ב"ב פ"ב, כלים ב"מ פ"א, אהלות פ"ה.

חנניה בן אחי ר' יהושע אף שהיה צעיר לימים ממנו קראו (שלא בפניו) עקיבא בן יוסף כברכות סג.

ר' יהודה בן בתירא (הראשון) כשבת צו: שקראו עקיבא.

וכן ר' יהודה בן בבא מחלקותן עירובין פ"ב מ"ד יומא פו:.

וכן ר' יוחנן בן נורי קראו עקיבא בערכין טז: שאמר מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא ע"י שהייתי קובל עליו לפני ר"ג ברבי וכ"ש שהוסיף בי אהבה, ודברו זע"ז כר"ה פ"ד

מ"ה, וכן יומא לח. אמר כשבאתי וסחתי דברי לפני ר"ע.

וכן ר' ישבב בכתובות כט. שאמר באו ונצווח על עקיבא ב"י, ושם נ. מעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניחו חבירו ומנו ר' ישבב ואמרי לה ר' ישבב ולא הניחו חבירו ומנו ר"ע, ובנזיר סה. א"ל ר"ע כל מה שיגעת לריק יגעת, וכן ערכין כח. מפורש שהיה חבירו.

וכן חבירו האהוב ר' ישמעאל שקראו ר"ע אחי בסנהדרין נא:, ור' ישמעאל א"ל עקיבא טעית כיומא עה:.

ועוד חכם אחר בשם פפוס במכלתא בשלח פ"ו שא"ל ר"ע דייך פפוס, ואפשר שהוא פפוס בן יהודה שנזכר עם ר"ע ברכות סא: וקראו עקיבא ושניהם נתפסו בבית האסירים.

ועוד היו לו שני חברים אחד היה ר"ע כמו תלמיד חבר לו והוא ר"ט, ואחד היה לר"ע כת"ח והוא ריה"ג, כי בכתובות פד: מספקא להו אם ר' טרפון היה רבו דר"ע או חבירו יען כי מצינו ספרא ויקרא פ"ד שא"ל ר"ע תרשני לומר לפניך מה שלמדתני ור"ט השיבו אני הוא ששמעתי ולא היה לי לפרש ואתה דורש ומסכים לשמועה כל הפורש ממך כפורש מן החיים.

וכן קידושין סו: א"ל עקיבא! כל הפורש ממך וכו', ובמס' כלה עמד ר"ט ונשקו לר"ע וא"ל רבי בחכמה ואלופי בד"א, ובספרי חקת־לג דרש ר"ט על ר"ע ראיתי האיל מנגח זה רבי עקיבא, ובקידושין מ. שר"ט וזקנים היו מסובין בעלית בית נתזה בלוד נענה ר"ט — נענה ר"ע.

מחלקותם מצינו ספרא ויקרא פ"ח.

אבל כפי הנראה היה ר"ט זקן ממנו כדמשמע מנחות כח: שא"ל ר"ע ליהודה בר נחמיה צהבו פניך שהשבת את זקן (ר' טרפון), ור"ע שהיה ארוך בדורו והיה מגיע לכתפו דר' טרפון במ"ר פ"ט־לא אבל בנדה כד: לא נזכר ר"ע.

ריה"ג היה צעיר לימים מר"ע עד שקראו בני כפרי קרח־מב, ושם חוקת־לג אר"ט אני ראיתי האיל מנגח זה ר"ע, והנה צפיר העזים זה ריה"ג.

ובתוס' ע"ז מה. כתבו שהיה תלמיד חבר דר"ע, אבל מצינו חגיגה יד. שאמר לו ריה"ג עקיבא! עד מתי אתה עושה שכינה חול, ובסנהדרין סז. שא"ל לר"ע אני דנתי ואתה דנת וכו'.

מחלקותן עירובין צו, מנחות לו:.

רבי עקיבא והמשנה.

הוא נזכר במשנה רס"ו פעמים.

היינו בכלים עשרים פעמים.

נגעים ט"ו פעמים.

בכורות, כריתות, אהלות בכל אחת עשר פעמים.

עדיות ט' פעמים.

עירובין, פסחים, יבמות, סוטה, ב"ב, סנהדרין בכל אחת שמונה פעמים.

פאה ז' פעמים.

כלאים, שביעית, תרומות, חלה, שבת, שקלים, נדרים, פרה בכ"א שש פעמים.

מע"ש, כתובות, מנחות, נדה בכל אחת ה' פעמים.

ברכות, נזיר, מעילה, בכ"א ד' פעמים.

מעשרות, יומא, תענית, ב"ק, מכות, שבועות, זבחים, מקואות, ידים, מכשירין, טהרות, עוקצין בכ"א ג"פ.

ר"ה, סוכה, גיטין, ב"מ, הוריות, ע"ז, זבים, טבול־יום בכל אחת ב' פעמים.

ערלה, בכורים, ביצה, תמורה ואבות בכ"א פעם אחת.

ובאלו המסכתות לא נזכר כלל דמאי, מגילה, מו"ק, חגיגה, קידושין, ערכין, תמיד, מדות, קנים.

בעל מחלקותו הראש והראשון הוא

רבו ר' אליעזר חולק עמו כ"ח פעמים במשנה.
עם חבירו ר' ישמעאל כ"ו פעמים.
עם ר' טרפון כ"א פעמים.
עם ר"י בן נורי י"א פעמים.
עם ריה"ג עשר פעמים.
עם בן ננס ה' פעמים.
עם בן עזאי ד' פעמים.
עם ר' יהושע ור"ג ג' פעמים עם כל אחד.
ועם ר' אלעזר בן יהודה, ראב"ע, ר' יהודה בן בתירא, ר' ישבב, ושמעון התמני פ"א עם כל אחד.
ומחלוקת ר"ג וראב"ע עם ר' יהושע ור"ע פ"א בעירובין פ"ד מ"א, ובברכות פ"ד מ"ג מכריע ר"ע בין ר"ג לר' יהושע.

הלכותיו המפורסמות במשנה.

ברכות פ"ד מ"ג אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה, ואם לאו יתפלל מעין י"ח.
ושם ספ"ו אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו ג' ברכות.
ופאה פ"ג מ"ו קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים, ולכתוב עליו פרוזבול, ולקנות עמו נכסים וכו'.
ותרומות פ"ג מ"ג השותפין שתרמו זה אחר זה תרומת שניהם תרומה.
ושם פ"ו מ"ו אין משלמין אלא ממין על מינו.
וחלה פ"ג מ"ו הכל הולך אחר הקרימה.
וכלאים פ"ז מ"ה אין אדם מקדש דבר שאינו שלו.
ובכורים פ"ג מ"י אין מעטרין את הבכורים אלא מז' המינים.
ושבת פ"ב מ"ג פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה טהורה היא ומדליקין בה.
ושם רפ"ט ע"ז מטמאה כנדה.
ושם רפ"טו לא של שבת קריבין ביוה"כ, ולא של יוה"כ קריבין בשבת.
ושם רפ"יח כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת.
ויבמות פ"ד מ"ב ממזר מחייבי לאוין, ולכן אין קידושין תופסין בחייבי לאוין.
ושם פ"יב מ"ה חלץ בינו לבינה כשר.
וכתובות פ"ט מ"ב אין מרחמין בדין.
ונדרים פ"ט מ"ו נדר שהותר מקצתו הותר כולו.
ושם פיא מ"ד יפר שמא תעדיף עליו יותר וכו', ומזה שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם כיבמות צג:.
וסוטה פ"ה מ"א כשם שאסורה (הסוטה) לבעל כך אסורה לבועל.
וסוף גיטין אפילו מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרש את אשתו.
וב"ק פ"ג מ"ח אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם.
וב"מ פ"ב מ"ז שאסור לו להשתמש בדמי אבדה, לפיכך אינו חייב באחריותן.
וב"ב פ"ד מ"ב, מוכר בעין יפה מוכר.
וסנהדרין פ"י מ"א הקורא בספרים החיצונים אין לו חלע"ה.
ובכורות פ"ה מ"ז, ופ"ח מ"ו המוציא מחבירו עליו הראיה.
ומעילה רפ"ד הנהנה מן הקדש שוה פרוטה אע"פ שלא פגם מעל.
וכלים פ"יג מ"יג כל שבים טהור חוץ מכלב המים.
ואהלות פ"ב מ"ב רביעית דם אפילו משני מתים מטמא.
וידים רפ"ג כל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא את הידים להיות תחילות.

הלכותיו המפורסמות בברייתא בגמרא.

ברכות לה. אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.
ושבת ד. קלוטה כמו שהונחה דמיא.
ושם קכח. כל ישראל בני מלכים הם, והוא מב"ק פ"ח מ"ו.
עירובין עט: תחומין דאורייתא.

ושם

ושם צו. לילה זמן תפלין.

ופסחים ה: אין ביעור חמץ אלא שרפה, והפערה לחלק יצאת, ולא אמרינן הואיל וכו'.

ושם לב: חמץ בפסח אסור בהנאה, ולפי דמים משלם.

ור"ה כו. אין עד נעשה דיין.

ומו"ק ב: המקיים בכלאים לוקה.

ויבמות צח. גר נושא אשת אחיו מאמו.

וגיטין מט: מיטב שדהו של מזיק.

וקידושין יח: יש אם למקרא.

וב"מ פא: המלוה על המשכן — אבד המשכן אבדו מעותיו.

וסנהדרין סג. לא בעינן מעשה.

וע"ז נא: ע"ז של ישראל אסורה מיד.

וחולין מט: סימן חלב, תותב קרום ונקלף.

והנה מלבד אלו ההלכות המעוטין שהזכרנו מצינו הלכותיו בש"ס בבלי וירושלמי, מכלתא, ספרא וספרי, אשר יעלו לאלפים.

וכבר כתב הגאון בעל מצפה איתן בהגהותיו ליבמות טז. שר' עקיבא נזכר בש"ס תקס"ד פעמים, והלכה כמותו בשע"ה פעמים, ובמכלתא נזכר חמשים פעמים.

ודי לנו מה שאמרו סנהדרין פו. סתם מתני' ר"מ, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דר"ע.

ובמנחות כט: אמרו ע"ד מליצה בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך, א"ל אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, אמר לפניו רבש"ע הראהו לי, א"ל חזור לאחורך, הלך וישב בסוף ח' שורות ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו, כיון שהגיע לדבר אחד א"ל תלמידיו רבי! מנין לך, א"ל הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו — אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני, ומן המליצה הנפלאה הזאת נוכל להבין את גודל ר"ע בעיני חז"ל.

ובצדק אמרו עירובין נג. לבן של ראשונים כפתחו של אולם זה ר' עקיבא.

ובשקלים רפ"ג ור"ה פ"א סה"א אמרו ר' עקיבא ור' ישמעאל המה אבות העולם, ושם רפ"ה א"ר יונה כתיב לכן אחלק לו ברבים — זה ר"ע שהתקין מדרש הלכות ואגדות, וי"א אלו אנשי כנ"הג תקנו, והוא תיקן כללות ופרטות. ולא לחנם השתבח בגיטין סז. וקראוהו אוצר בלום.

ומפורש אבות דר"נ פ"יח למה ר"ע דומה לפועל שנטל קופתו יצא לחוץ מצא חטים מניח בה, שעורים מניח בה וכו', כיון שנכנס לביתו מברר חטין בפני עצמו, שעורים בפ"ע וכו' כך ר"ע שעשה כל התורה טבעות טבעות.

ובספרי עקב אמר דבר בעתו מה טוב ומה אילולי עמד שפן בשעתו עזרא בשעתו ר"ע בשעתו לא היתה תורה משכחת מישראל.

ובצדק אמרו בירושלמי סוטה פ"ט ה"י על המשנה משמת יוסי בן יועזר — בטלו אשכולות, ולא עמד אשכול עד שעמד ר' עקיבא.

והנה אף שהתאונן ר"ע ואמר שלא בא לידי מידת ר"א רבו שלא אמר דבר מה שלא שמע מפי רבו בבכורות כ:, אבל גם זאת היתה לו לתשועת עולמים שלא חג חוגה סביב רעיונותיו הנשגבים ודעתו הרחבה ולבו הפתוח כפתחו של אולם, וכשלמד עם אלפי תלמידיו השתדל לפרש להם התורה והמשנה על בוריה ומקור התורה שבע"פ בתורה שבכתב

ולכן

ולכן כל התוספתות (שהוא פירוש להמשנה) וספרא וספרי (שהמה רמזי ההלכה בתורה) כולהו אליבא דר"ע, כי תלמידיו למדו שיטת ר"ע רבם.

והוא השתדל תמיד להעמיד דברי רבותיו הראשונים ולהסיר מהם כל סיגים שנפלו במשך הזמן ע"י תלמידים שאינם מובהקין כשבת יז. כשאמר ר"ט אקפח את בני שזו הלכה מקופחת ששמע השומע וטעה, א"ל ר"ע אני אתקן שיהו דברי חכמים קיימים. ובקידושין סו:, זבחים יג., פ"א ס"הא, ספרי בהעלתך־לז א"ל ר"ט כל הפורש ממך כפורש מן החיים, אני שמעתי ואין לי לפרש ואתה דורש ומסכים לשמועה.

והאמת היה נר לרגלו שכ"מ שמצא שטעו גם הראשונים בא הוא ולימד האמת כשבת סד: זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול — עד שבא ר"ע ולימד וכו'.

וכן מצינו הלשון עד שבא ר"ע ולימד מע"ש פ"ה מ"ח, ר"ה יז:, נדרים כז., ב"מ סב., תוספתא פסחים פ"א, מו"ק פ"ב.

ולכן כשנכנס לפרדס הזהיר לבן עזאי ובן זומא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום דובר שקרים לא יכון נגד עיני, והמה שלא נזהרו נפגעו, אבל ר"ע יצא בשלום כחגיגה יד:, ושם טו: אמרו שגם אותו בקשו מלא"הש לדוחפו א"ל הקב"ה הניחו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי, וזה אך יען שהאמת היה נר לרגליו.

ואליו נתייחס ספר אותיות דר"ע וספר יצירה.

וכשנתברך מה' בעושר וכבוד וגדולה לא גבה לבו אך היה מזכיר תמיד ימי עניו ומרודו והימים שהיה ע"ה כאבות דר"נ פכ"א מעשה בר"ע שהיה יושב ושונה לתלמידיו ונזכר מה שעשה בילדותו אמר מודה אני — ששמת חלקי מיושבי ב"המד.

ומיום שהתחיל ללמוד לא פסק פומיה מגרסא כפסחים קט. שאמרו מימיו של ר"ע לא אמר הגיע עת לעמוד חוץ מע"פ וערב יוה"כפ.

ובשמחות פ"ח יסופר שבנו היקר ר' שמעון היה נוטה למות ואעפ"כ לא ביטל ר"ע ת"ת עד שבאו וא"ל שהוא מת. וזה שאמר קידושין מ: תלמוד גדול שמביא לידי מעשה.

וכן עשה הוא שקבל על עצמו להיות גבאי עניים כירושלמי פאה פ"ח ה"ו, ר"ע בעון ממניתיה פרנס (עניים) אמר נמלך גו ביתי (כי ידע שרעיתו הצדקת תעזור לו בזה) הלכו בתריה שמעו שא"ל שיקבל הפרנסות ע"מ שאפילו יקללוהו ויבזוהו.

וכן היה כי היה באמת גבאי עניים כמפורש מע"ש פ"ה מ"ט שר"ג נתן לו המעשר עני, וכן קידושין כז. אמרו שר"ע יד עניים הוא.

מן הגאוה התרחק עד קצה האחרון ואמר אבות דר"נ פ"יא כל המתגאה על ד"ת דומה לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה.

והשכיל מכל מלמדיו. להעביר על מדותיו למד מר' נחוניא הגדול כאשר יסופר מגילה כח. ששאלו ר"ע במה הארכת ימים אתו גוזי וקא מחו ליה סליק יתיב ארישא דדיקלא א"ל רבי! אם נאמר כבש למה נאמר אחד, א"ל צורבא מרבנן הוא שבקוהו, — אמר לו מימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי וכו', וזה שיסופר תענית כה: מעשה בר"א שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה, ירד ר"ע ואמר אבינו מלכנו — וירדו גשמים — ויצתה ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה

אך

אך מפני שזה מעביר על מדותיו.

ועל כל דבר ודבר שאירע לו אמר גם זו לטובה (וזה למד מרבו נחום איש גם זו) כאשר יסופר ברכות ס: שפ"א בא ר"ע לעיר ולא מצא אכסנאי אמר כל מה דעבד רחמנא לטב עבד, הלך ולן בשדה והיה עמו חמור ותרנגול ונר ובא הרוח וכבה את הנר, והחתול אכל את התרנגול ובא ארי ואכל לחמורו אמר כל דעביד רחמנא לטב, לסוף באו שודדים ובזבזו את כל העיר ואם היתה הנר דולק או התרנגול חי או חמורו שהיה נוער אז היו השודדים מצאו גם אותו ועי"ז ניצל מהן.

ומאמריו היקרים באבות פ"ג מ"יג מעשרות סייג לעושר.

ובמס' כלה אמר מה יעשה ויהיו בניו עשירים ויתקיימו יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו, ואלו הן חפצי שמים יפזר מעותיו לעניים.

ואמר שם כל מי שאינו עוסק בתורה גורם עניות לבניו.

ובאבות דר"נ ספ"ג יסופר מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה פ"א ישב בספינה וטבע ספינתו בים ראהו ר"ע ובא לפני ב"ד להעיד על אשתו להנשא, עד שלא הגיע עת לעמוד בא אותו החסיד ועמד לפניו, א"ל אתה הוא שטבעת בים א"ל הן, ומי העלוך א"ל צדקה שעשיתי — באותה שעה פתח ר"ע ואמר ברוך אלהי ישראל שבחר בד"ת, ובדברי חכמים שהן קיימין לעולם, שנאמר שלח לחמך וכו', וכתיב וצדקה תציל ממות.

והיה מעשה על הצדקה כירושלמי פסחים ס"פד שהלך ר"ע לקבץ נדבות,

ובמס' כלה יסופר שר"ט היה עשיר גדול ולא היה נותן צדקה כראוי מצאו ר"ע א"ל רבי רצונך שאקח עבורך עיר אחת או שתים א"ל הן, ונתן לו ר"ט ד' אלפים דנרי זהב, ונטלן ר"ע וחלקן לעניים, לימים מצאו ר"ט א"ל היכן העירות שלקחת עבורי — הביא לו ספר תהלים וקרא בו עד שהגיע לפסוק פיזר נתן לאביונים, א"ל זו העיר שקניתי עבורך, עמד ר"ט ונשקו וא"ל רבי בחכמה ואלופי בד"א והוסיף עוד כסף רב לחלקן לעניים.

ויסופר בנדרים מ. מעשה שחלה אחד מתלמידיו ונכנס ר"ע לבקרו וכיבד וריבץ לפניו, א"ל רבי החייתני, יצא ר"ע ודרש כל מי שאינו מבקר חולים כאלו שופך דמים.

והמעשה שיסופר בכלה רבתי פ"ב שפ"א מצא ר"ע לההוא גברא דדרי טונא אכתפיה ולא מצא לסגויי והוה צווח ומתאנח, א"ל מאי עבידתיך א"ל שעברתי על כל התורה כולה, ושאלו אם הניח בן, א"ל שבקית אשה מעוברת, והלך ר"ע לעירו ונטר עד דילדה ומל אותו ולמדו תורה, ואח"כ איתחזי ליה האיש ההוא וא"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

חביבותיה לכל הנברא בצלם אלהים בכלל ולעמו ישראל בפרט, ממאמריו היקרים שאמר אבות פ"ג מ"יד חביב אדם שנברא בצלם, חביבין ישראל שנקראו בנים למקום — שניתן להם כלי חמדה.

ופסק שגזל עכו"ם אסור מן התורה כב"ק קיג.

ומאמרו היקר סוף יומא במשנה אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים.

ובתו"כ, פ' קדושים אמר ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה.

והיה דן את כל האדם לכף זכות כיומא לח. כשסיפר לו ריב"נ המעשה בזקן ממשפחת בית אבטינוס שהיו ממונים על הקטורת, א"ל ר"ע מעתה אסור לספר בגנותן של אלו, ובשקלים פ"ה ה"א שזלגו עיניו דמעות.

השקפתו

השקפתו הגדולה על ידיעת ה' והבחירה אמר אבות פ"ג מ"יד הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נידון והכל לפי רוב המעשה.

ומאמריו היקרים אבות דר"נ רפכ"ו סייג לכבוד שחוק (שלא לשחוק), סייג לחכמה שתיקה, סייג לנדרים פרישות, סייג לטהרה קדושה, סייג לענוה יראת חטא, הוא היה אומר אל תבא לבין הלצים — אל תאכל לחם עם כהן עם הארץ — אל תפריץ בנדרים — אל תרגיל עצמך לאכול מן הסעודה שמא יהא סופך לאכול מן הקנים (או מן הקופה של צדקה, וזה שאמר פסחים קיב. עשה שבתך חול וכו'), ואל תבא לידי ספק שמא תבא לידי ודאי — אין ע"ה חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד.

בענין טהרת המשפחה אמר סוטה יז. איש ואשה זכו שכינה ביניהן, לא זכו אש אוכלתן.

ויסופר באבות דר"נ פ"טז ששלטון אחד שיגר לו ב' זונות מקושטות והיו מתנפלות עליו כל הלילה והוא ישב ביניהם ולא פנה אליהן וכששאלו השלטון למה עשה כזאת השיב לו שריחן בא אלי מבשר נבלות ושרצים.

ואמר שם פכ"ו כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום ה' לאוין — ומשום וחי אחיך עמך שמתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות.

ולכן מה מאוד עמוקים ואמיתים מה שאמר סוף גיטין שאפילו מצא אחרת נאה הימנה יגרש את אשתו, כי אדם צריך לחשוב בדעתו שאשתו היא היותר נאה מכל הנשים ולחיות עמה חיי נחת ובשלום, אבל אם כבר מצא אחרת נאה הימנה א"כ דעתו תמיד על אשה אחרת ועובר על בל תחרוש על רעך רעה, לכן יותר טוב לגרשה ולא למרר חייה.

בעניני עבודה יספר עליו תלמידו ר' יהודה בברכות לא. כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח הצבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזויות זו ומוצאו בזויות אחרת.

ונפש אחת מישראל היה חביב עליו כגופו ופסק בירושלמי קידושין ס"פא שאפילו יש בידו אך מצוה אחת יש לו חלעה"ב.

ובתוספתא יומא פ"ד שהיה שולח את העם ביוהכ"פ להאכיל את ילדיהם, ובכל ערב פסח היה מחלק אגוזים לתינוקות כדי שלא ישנו.

והיה באמת אהוב למעלה ונחמד למטה עד שיסופר ע"ז כה: מעשה בתלמידי דר"ע שהיו הולכין לכזיב פגעו בהן ליסטים — א"ל תלמידי מי אתם א"ל תלמידי ר"ע, א"ל אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם.

ולכן כשאמר ר"ע סנהדרין ק: שדור המדבר ועשרת השבטים אין להם חלק לעה"ב אמרו עליו שבקיה ר"ע לחסידותיה.

ואחרי כל גדולתו ותפארתו אמר שהש"ר פ' לריח אני אין בי כח לומר כמו שאמרו רבותי (ר"א) אלא רבותי חסרוה ואני לא חסרתי (מרבותי) אלא כמריח אתרוג — וכמדליק מנר לנר.

ישיבתו הגדולה ותלמידיו הגדולים.

כאשר אמרנו לעיל שמלבד שלקח חלק גדול בסנהדרי יבנה היה לו ישיבה רבתי בעיר בני ברק ותלמידיו לאלפים עוטרים אותו ומחכים לכל הגה היוצא מפיו וכמו שאמרו כתובות סב: שהיו לו יב' אלף תלמידים מגבת עד אנטיפרס, ובב"ר פס"א־ג מעכו ועד אנטיפרס, אבל לדאבון לבו אחרי עמלו הרב להדריכם בדרך האמת והשלום לא עלתה בידו ולא נהגו כבוד זל"ז והיתה עינם צרה אלו באלו ומתו כולם בפרק אחד מפסח

ועד

ועד עצרת ועיני רבם רואות וכלות.

מתלמידיו שנשארו לנו שמם וזכרם מצינו ר' אחא אומר משמו תוספתא שבת ספ"טז כלים פ"ו ה"ח.

ר' אלעזר חסמא שלמדו לפרוס על שמע כויק"ר פ"כג־ד.

ר' אלעזר בן פילא השיב על דברי ר"ע טהרות ספ"ז במשנה.

רבי בנימין משמו שמחות פ"ט, ואולי הוא בנימין גר מצרי תלמידו הנזכר בירושלמי יבמות פ"ח ה"ב, ובבבלי שם עו: נקרא בשם מנימין.

בן עזאי כברכות כב. סב., והיה אח"כ כתלמיד חבר שלו כב"ב קנח:, והתאונן ואמר חבל עלך בן עזאי שלא שימשת את ר"ע כנדרים עד:.

ר' חדקא כדמשמע ב"ב קיט:.

ר' חנינא איש אונו תלמידו כגיטין פ"ו מ"ז.

ר' חנן בן פיטום תלמידו כתענית כב:.

חנניה בן חכינאי תלמידו כחגיגה יד:, ויק"ר פכ"א־ח.

לוי הסרד כדמשמע יומא פה.

נחמיה העמסוני שמשו כ"ב שנה ברכות פ"ט ה"ה.

ר' שמעון בן אלעזר משמו מעשרות ספ"ב.

ר' שמעון בן יהודה בשמו ב"מ פ"ו ה"ב.

שמעון השקמוני תלמידו כב"ב קיט.

וכן עקילס הגר תירגם התורה לפני ר"ע כקידושין פ"א סה"א.

ור' אושעיא בנו של ר' יהודה הבושם העיד לפני ר"ע משום ר"ט כחולין נה:.

ועוד מצינו הלכותיו ומאמריו היקרים בפי חכמי האמוראים כדמצינו ר' יוחנן בשמו ד"ר פ"ב־כא.

רב כהנא בשמו סנהדרין עו.

רב ששת בשמו כסוכה ט.

וכל נחמתו היתה אך מה שנשארו לו מעט מהרבה מכל תלמידיו אבל שקולין היו כנגד כולם, והמה שבעה תלמידיו הגדולים כיבמות סב. כשמתו כל תלמידיו והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר"מ, ר' יהודה, ר' יוסי, ור"ש ור"א בן שמוע, ובב"ר פס"א־ג קא חשיב ר"מ ר' יהודה, ר' יוסי ר"ש, ור"א בן שמוע, ור' יוחנן הסנדלר ור"א בן יעקב, ואית דאמרי ר' יהודה ור' נחמיה ר"מ ר' יוסי ורשב"י ור' חנינא בן חכינאי ור' יוחנן הסנדלר, אמר להם בני הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה אלו לאלו תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם.

ובקה"ר פ"יא־ו קא חשיב גם ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי.

והנה אף שהובא בכמה מקומות שהם היו תלמידיו האחרונים, אבל אין הכונה שאחרי שמתו כל תלמידיו אז התחיל ללמוד עמהן והוא שהלך לו לדרום במקום שהיו דרים שם, שזה דבר שא"א שמצינו כמעט כולם ששמשו ימים רבים לפני ר"ע, אך כבר בארתי בערך ר"מ שהגרסא האמיתית הוא כדמובא באגרת דרש"ג ח"א פ"א והיה העולם שמם עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאוה להם ולא קאי שר' עקיבא בא אצלם, אך קאי על ר"מ וחבריו שהם נשתיירו מכל חכמי ישראל והם העמידו תורה באותה שעה.

וכדמצינו ויק"ר פ"כא־ח שר' חנניא בן חכינאי ורשב"י הלכו ללמוד תורה בבני ברק אצל ר"ע ושהו שם יג שנה. ובנדה נב. אר"ש מצאני חנינא בן חכינאי בצדון וא"ל כשאתה מגיע אצל ר"ע — אמור לו והלא בן שלקות העיד במעמד כולכם ביבנה — א"ל ר"ע בן שלקות איני מכיר וכו'.

ורשב"י מצינו שישב לרגלי חכמי יבנה עוד בזמן קדום שהוא היה השואל

אם תפלת ערבית רשות כברכות כח., ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב שר"ע סמך אותו ור"מ ואמר ישב ר' מאיר תחלה, נתכרכמו פני ר"ש א"ל ר"ע דייך שאני ובוראך מכירין כוחך.

וכן ר"מ מפורש עירובין יג. ששימש את ר"ע בילדותו ולא היה יכול עדיין להבין עיקרי תורתו ולכן בא לפני ר' ישמעאל ללמוד ממנו גמרא ואח"כ בא לפני ר"ע.

ובסנהדרין יג: שר"ע סמכו אך לא קבלו ממנו, ובירושלמי שם פ"א ה"ב.

והוא היה באמת הראשון שבתלמידיו וירש ממנו לשונו הטהור והקצר כששנה המשנה ופירושה וזה שאמרו סתם מתני' ר"מ — אליבא דר"ע.

וכל זה לא נעשה בזמן קצר אך במשך שנים הרבה.

וכן ראב"י ב' היה תלמידו כיבמות צג., וכן בב"ר פ"סא־ג.

וכן ר' יהודה שמשו זמן רב כדמצינו עירובין מא. אר"י פ"א היינו יושבין לפני ר"ע ות"ב שחל להיות בשבת היה והביאו לו ביצה מגולגלת וגמאה בלא מלח (ופי' התוס' קבלה בידינו שר"ע אותה שנה מסוכן היה), וברכות לא. אר"י כך היה מנהגו של ר"ע.

וכן ר' יוסי אמרו פסחים יח. בשיטת ר"ע רבו אמרה, ובתרומות פ"ד מ"יג אר"י מעשה בא לפני ר"ע, ובתוספתא פרה ספ"ד אר"י בזה הלכה קפצתי לפני ר"ע.

וכן ר' יוחנן הסנדלר אמרו ברכות כב. בפירוש שהיה תלמידו דר' עקיבא, ובחגיגה פ"ג ה"א אמר לר"מ שמשתי את ר"ע עומדות מה שלא שימשת ישיבות, וביבמות פ"יב מ"ה היה הוא השואל את ר"ע כשהיה בבית האסורין בדין חליצה וכאשר נביא לקמן.

ור"א בן שמוע לא נמצא בשום מקום חוץ ביבמות סב: ובב"ר פס"א־ג.

וכן ר' אליעזר בנו של ריה"ג בקה"ר פ"יא־ו.

ור' נחמיה שאמרו סנהדרין פו. סתם תוספתא ר' נחמיה אליבא דר"ע ובב"ר וקה"ר שם.

ומכל זה אנו רואין בבירור שהיו תלמידיו כמעט כל ימיהם, ולכן צריכים אנו לומר מה שקראן אחרונים יען שהם נשתיירו מכל תלמידיו וזה ברור.

והנה לערך משנת נ"ב שנה אחר החורבן שסבלו צרות רבות משרי רומי עד שעברה רוח קנאה עליהם ובראשם עמד איש אחד בשם שמעון בר כוזיבא ומרד בהרומים כדמובא בספר הקבלה להראב"ד שכבש ערים רבות והעיר ביתר היתה עיר המלוכה שלו ושם היו סנהדרין עד שאמרו סנהדרין יז: שבב"ד של ביתר היו שלשה חכמים גדולים שידעו ע' לשון, וגם התנא הנודע ר' אלעזר המודעי דוד בר כוזיבא היה שם כתענית פ"ד ה"ה, א"כ לא לפלא מה שטעה ר"ע אחריו, ואמרו שם ר"ע כד הוה חמי בר כוזבה אמר דין הוא מלכא משיחא, ואפשר שמזה הוציא הרמב"ם בסוף ספר משפטים שר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא, והכונה יען שר"ע היה אז רבן של כל בני הגולה וזקן מופלג לערך יותר ממאה שנה והוא הסכים עליו שהוא המשיח בל"ס האמינו כל העם בו והתאחדו כחותיהם ביחד נגד הרומאים.

וקרוב מאוד לומר שגם מתלמידיו הרבים התחברו עם בר כוזיבא בהסכם רבם הקדוש אך ר' יוחנן בן תורתא העמידו על האמת וא"ל עקיבא! יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא.

ואז כפי הנראה עזב את ארץ ישראל והלך לו שנית לנהרדעא לעבר שנים כי הורבן ביתר הביאה מהפכה ואבדן העם הרבה יותר מחורבן הבית, כי כשחרב

המקדש

המקדש הורשו תיכף להתאסף ביבנה ולמנות נשיא עליהם ולא הביטו הרומאים בעין רעה על חכמי ישראל ודתם ובהיותם בבית המדרש שבחו כל התלאות והצרות ומשם יצאה אורה לכל העולם הישראלי, אבל בזמן מלחמת ביתר ראה אדרינוס קיסר כי כח העם הקטן הזה מונח בתורתם, וקרוב מאוד לומר שאלישע־אחר עוכר ישראל ודתו גלה להשונא את כל זה, ולכן כשהתגברו על בר כוזיבא ועשו הרג רב בישראל לא אמרו דיים, ואף כל ישעם וחפצם היה למחות את שמי היהדות מקרב הארץ, ולכן גזרו שלא להקהיל קהלות להגות בתורה, ואף גם לא ליחד את השם, והביטו בשבע עינים על כל צעד וצעד, ובפרט לעבר שנים ולקבוע חדשים שבזה תלויה כל מועדי ישראל שהם זכר לחרות, דבר זה היתה אסור לבא בקהל ישראל ואשר ימצא עובר על דבריהם היתה אחת דתו להמית, ולכן הלך לו ר"ע לבבל ועיבר שם השנים וזה שאמרו השלוחים ברכות סג. לחנניה בן אחי ר' יהושע הנח לר"ע בן יוסף שלא הניח כמותו בא"י, אבל חזר אח"כ לא"י ומסר תורתו לתלמידיו היקרים כדי שלא תשתכחה התורה מישראל.

ואם כי שבל"ם הביטו עליו בעין חשד שגם הוא שם ידו נגד המלוכה אבל לא מצאו בו עון אשר חטא כי מעולם לא לקח שום חלק בפרהסיא ואף הגה בתורה יומם ולילה.

ועל אותו הזמן אמרו תוספתא ברכות פ"ב ה"יג אר"מ פ"א היינו יושבין לפני ר"ע בבה"מד והיינו קורין את שמע ולא היינו משמיעין לאזנינו מפני קסדור אחד שהיה עומד על הפתח, א"ל אין שעת הסכנה ראיה.

נשיו, בניו ובנותיו.

בימי חייו הארוכים היו לו אנחות ושמחות.

אשתו הראשונה כפי הנראה מתה עליו בעודו היותו רועה וע"ה והשאירה לו בן אשר שניהם התחילו ללמוד ביחד את הא"ב כאבות דר"נ פ"ו, ואשתו השניה הנחמדה רחל בת כלבא שבוע היא היתה עקרת ביתו היא התענה בכל אשר התענה הוא, היא מכרה את שערותיה היפות ובהכסף תמכה את אהובה כדי שיכול לעסוק בתורה, היא היתה אלמנה חיה כ"ד שנים כל משך הזמן שר"ע ישב לרגלי רבותיו, וכשבא נפלה לרגליו ונשקה לו והוא אמר לתלמידיו שלי ושלכם שלה הוא, אך אח"כ קיים דברו מה שהבטיח לה בהיותם ישנים בבית התבן שיעשה לה ירושלים דדהבה עד שאשת הנשיא ר"ג נתקנא בה.

ור"ע אהבה אהבה טהורה ונאמנה וכשרצו שיתמנה לפרנס עניים אמר איזיל ואימלך באנשי ביתי, כי ידע נאמנה שהיא תעזור לו בכל יכלתה.

והולידה לו בן נחמד בשם שמעון אשר זכה להובילו לחופה בירושלמי ברכות ספ"ו מעשה בר"ע שעשה משתה לשמעון בנו ועל כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ואומר חמרא טבא לחיי רבנן וכו'.

וכן מובא שבת סז: אך שם לא נזכר שם בנו.

אך לדאבון לבו מת על פניו כשמחות פ"ח ור"ע העיד עליו שהוא בן עה"ב שזיכה את הרבים. ובמו"ק כא: יסופר שמתו בניו של ר"ע וכל ישראל הספידום הספד גדול ומרוב הכבוד שעשו לו ניחם עליהם.

וכן ילדה לו בת יקרה שנתארסה לבן עזאי על מנת שילך ללמוד תורה, ושם מפורש שהיתה בת (רחל) בתו דכלבא שבוע.

ועוד מצינו לו בת יקרה ונחמדה כאשר יסופר שבת קנו: שהכלדאים אמרו

לה

לה שביום חופתה ינשכנה נחש ותמות, והיתה דואגת על זה, וביום חופתה אירע שנטלה את מחט שערותיה ונעצה בכותל, וע"פ נס דקרה בהמחט בעין הנחש והיא לא ידעה, וכשנטלה המחט מן הכותל ראתה שנחש מת נסרח אחרי המחט, וכששאלה ר"ע איזה מצוה עבדה וסיפרה לו שביום חופתה בא עני אחד ושאל שיתנו לו מה לאכול, ויען שכל בני הבית היו טרודים מאוד לא נענה, אך היא הרגישה בזה ונטלה חלקה ונתנה להעני הזה, א"ל אביה מצוה קעבדת ונפק ודרש וצדקה תציל ממות.

ואולי הוא חתנו שהיה גדול הדור בשם ר' יהושע בן כפוסאי כשבת קמז:.

וכן מצינו במד' תהלים פ"נט-ג מעשה בבנו של ר"ע שנשא אשה — א"ל ר"ע מצא או מוצא.

ועוד היה לו בן גדול הדור בשם ר' יהושע כפסחים קיב.

וכבר האריכו התום' בכמה מקומות אם הוא ר"י בן קרחה אם לא, ואם נאמר כן בע"ב צריכין אנו לומר שהוא הבן שהיה לו מאשתו הראשונה כמבואר באריכות בערכו.

ימי חייו האחרונים ומיתתו הנוראה.

ר"ע שפסק בעצמו בתוספתא שבת ספט"ז שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז ג"ע ושפיכת דמים, במה דברים אמורים שלא בשעת הגזירה אבל בשעת הגזירה אפילו מצוה קלה שבקלות אדם נותן נפשו עליה, ואיך לא יקיים זה בכל נפשו.

הוא התגבר כארי והרביץ תורה ברבים כמפורש ברכות סא: שגזרו שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לר"ע שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסקין בתורה א"ל עקיבא! אי אתה מתיירא מפני המלכות? א"ל אמשול לך משל לשועל שהיה מהלך ע"ג הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום א"ל מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות — א"ל רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם — אמרו לו אתה הוא שאומרין עליך פקח שבחיות — טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו עאכ"וכ, אף אנחנו עכשיו שאנו יושבין ועוסקין בתורה שכתוב בה כי הוא חייך — אם אנו הולכין ומבטלין ממנה עאכ"וכ.

ולא היו ימים מועטין עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו אשריך ר"ע שנתפסת על דברי תורה.

ומפורש כאן שלא התערב עם שונים ולא נתן יד למורדים נגד המלוכה, ואך בפשטות שעבר והרביץ תורה ברבים, ושקר בפי האומרים שנהרג בחורבן ביתר יען שעזר לבן כוזיבה, כי לו היה באמת כן אזי לא עכבוהו בבית האסורין זמן רב והיו ממיתין אותו תומ"י כאשר הרגו כמה אלפים ורבבות מישראל בלי שום דין ומשפט אך כמורדי המלך.

אבל תפיסת ר"ע היה ד"א לגמרי וע"י סבה קטנה הקים אויב נורא כנגדו ואשר ארב לו משך כמה שנים עד שלבסוף נלכד ברשתו.

והוא, שר אחד משרי רומי שהיה בקיסרין בשם הידוע טורנוסרופוס הרשע וכשהיה ר"ע יושב על גרם המעלות בעושר וכבוד התוכח עמו תמיד בענייני האמונה כרמצינו ב"ב י. ששאל את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן (וכידוע את דת הרומאים שהיו הורגין את העניים בלי חמלה וקראו אותן חלאת מין האדם) וכשראה איך שר"ע היה פרנס עניים ומשתדל בכל כחו עבורם התפלא מאוד ע"ז, ור"ע השיבו תשובה מחוכמה.

וכן בסנהדרין סה: ששאלו מה יום (השבת) מיומים א"ל ומה גבר בגוברין —

ואח"כ

ואח"כ א"ל קבר של אביך יוכיח שאינו מעלה עשן בשבת, א"ל ביזיתו ביישתו וקללתו.

ובתנחומא תזריע־ז התוכח עמו ע"ד המילה ונצחו.

ובנדרים נ: ושם בר"ן יסופר באריכות איך שר"ע היה מקפחו בקראי בפני קיסר ומקנטרו בדברים, פ"א בא לביתו סר וזעף אמרה לו אשתו מפני מה פניך זועפים? א"ל מפני ר"ע. אמרה לו תן לי רשות ואני אכשילו בדבר עבירה, והיא היתה יפת תואר מאוד ובאתה לר"ע וכשראה אותה ירק ושחק ובכה ושאלה אותו על זה, אמר לה שתים אומר לך, מה שירקתי על שבאת מטפה סרוחה (והוא היה מתלוצץ בעוברי עבירה כקידושין פא.), ומה שבכיתי על האי שופרא דבלי בארעא, אבל מה ששחק לא הגיד לה, כי ראה ברוה"ק שתתגייר ותנשא לו.

וכן היה שהלכה מבעלה ונתגיירה ונשאת לר' עקיבא והכניסה לו הון רב (ושם בפי' המיוחס לרש"י שזה היה לאחר מות טורנוסרופוס אבל בר"ן ליתא זה כי באמת לא מת וכאשר נבאר).

וכל המקראות הללו היה די והותר להבעיר אש בלב הרשע הזה על ר"ע. והוא עשה את עצמו כאלו שכח את כל הדברים האלו, אבל הוא שמר צעדי ר"ע ללכדו ברשתו אבל לא מצא, (וכאשר אמרנו לעיל שר"ע היה רחוק מאוד מכל מחשבות המרד נגד הרומאים שידע היטב הליכות עולם בי מי יכול לדון מי שהתקיף ממנו), ואף השתדל לעלות ממעלה למעלה עד שנעשה שופט לכל דיני נפשות בכל ארץ סוריא אז מצא בע"ח לגבות את חובו.

וכשגזרו הרומאים שלא יעסקו בתורה ובעבודה העמיד שומרים בב"המד דר"ע פן עוברים על מצות המלך כתוספתא ברכות פ"ב ה"יג שאפילו ק"ש לא קראו, אבל ר"ע שלא נשמר כראוי והקהיל קהלות ועסק בתורה אז נתן צו ותפסו את ר"ע, ובסוף מגילת תענית שנתפס ה' תשרי ע"ש.

אבל עדיין לא היה בידו להמיתו תומ"י כי בל"ס שיחדו בעדו בכל כחם לכל שרי המלוכה, ובפרט שהיו כמה גדולי ישראל שהיו מאוהבי בית המלוכה כר' יוסי בן קיסמא, ויוחאי אבי ר' שמעון תלמידו, כאשר יסופר פסחים קיב. כשהיה חבוש ר"ע בבית האסורין א"ל רשב"י רבי למדני תורה ואם לאו אומר לאבא ומוסרך למלכות.

ובהפסגה קובץ ששי צד 39 יאמר החכם ר"י אלוקר שזה היה בראשית ימי למודו לפני ר' עקיבא ואז היה עדיין רשב"י ע"ה ומביא ראיה ממעילה שאמרו חכים בר יוחאי, ומזה רוצה לומר שר"ע היה שתי פעמים חבוש בבית האסורין, אבל כל הדבר טעות גדול הוא, שר' שמעון בן יוחאי לא היה מעולם ע"ה כי גם טרם שנפרד ר"א היה אז תלמיד מקשיב כברכות כח., והמעשה דמעילה זה היה עשרות בשנים אחרי פטירת ר"ע וכל הדור ההוא, ואחרי שיצא רשב"י מן המערה והתיישבו באושא כי אמרו שם שלר' יוסי היה כבר בן גדול בתורה שארח לחברה עם רשב"י.

אבל קרוב אל האמת נוכל לומר שבל"ס פיזר יוחאי ממון רב להקל מר"ע ישיבתו בבית האסורין שלא ישב ביחד עם אסירי המלך ולכן היה יכול רשב"י לבא אליו, וזה שא"ל שאם לא ילמדו תורה אזי יאמר לאביו שיסיר השגחתו ופזרון ממונו ממנו וממילא ישימו אותו בבית האסורין אשר למורדי במלכות וכן היה באמת לבסוף.

ויסופר ביבמות קח: ששכרו אדם אחד בד' מאות זוז לשאול מר"ע בבית האסורין בדין מיאון.

ושם פ"יב מ"ה מעשה שחלצה בינו לבינה בבית האסורין ובא מעשה לפני ר"ע

ר"ע והכשיר, ויסופר בירושלמי שם שר' יוחנן הסנדלר עשה עצמו רוכל ועבר עם סחורתו לפני בית האסורין דר"ע והיה מכריז מאן בעי מחטין מאן בעי צינורין, חלצה בינו לבינה מהו.

ור"ע שהכיר את קול תלמידו החביב וכונתו, הציץ מן החלון, וא"ל אית לך כושין אית לך, „כשר".

ולב מי לא ירעד מן המעשה הנוראה הזאת איך שסיכנו א"ע גם בעת שהחרב היה מונח על צוארי כולן, אך לשמוע את פסק ההלכה דרבם הקדוש.

ובסנהדרין יב. אמרו כשהיה בבית האסורין עיבר ג' שנים זו אחר זו.

ואז הראה את גודל חסידותו כאשר יסופר עירובין כא: שר' יהושע הגרסי היה משרתו ובכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה, יום אחד מצאו שומר וא"ל היום מימך מרובין שמא לחתור ביה את בית האסורין אתה צריך, ושפך חצי מהן, וכשבא לר"ע א"ל יהושע! אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלוין בחייך — א"ל תן לי מים שאטיל ידי, א"ל לשתות אין מגיעין ליטול ידך מגיען, א"ל מה אעשה שחייבין עליהם מיתה; מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חברי, אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו, וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו אעכ"וכ, אם בבית האסורין כך וכו'.

והרשע טורנוסרופוס עמל בכל כחו להרשיעו ולדונו למיתה כאיכ"ר פ"ג פסוק סכתה, שר' עקיבא היה עומד ונדון לפני טורנוסרופוס והיה שם יהושע הגרסי עומד בתפלה עמו ירד ענן והקיפן אמר דומה אני שלא ירד הענן והקיף אלא כדי שלא תשמע תפלתו של רבי.

ואחריתו הנוראה תסמר שערות כל בשר איש כאשר ניבא עליו רבו ר"א שמיתתו תהיה קשה מכולן כאשר יסופר ברכות סא: בשעה שהוציאו את ר"ע זמן ק"ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים.

ובירושלמי שם פ"ט ה"ה שהיה מיתדון קומי טורנוסרופוס הרשע וכשהגיע זמן ק"ש התחיל לקרות בשמחה, א"ל סבא! אי חרש אתה אי מבעט ביסורון (להכעיסני) א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא לא חרש אני — אלא כל ימי הייתי מצטער לקיים בכל נפשך ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? והיה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה ב"ק ואמרה אשריך אשריך ר"ע וכו'.

ונהרג בקיסרי (מקום מושב שרי רומי) כשמחות פח. כשנהרג ר"ע בקיסרי באתה השמועה אצל ר"י בן בבא ור"ח בן תרדיון עמדו וחגרו שקים וקרעו בגדיהם הספידוהו הספר גדול, ובמנחות כט: שהיו שוקלין את בשרו במקולין וכששאל (משה) ואמר זו תורה וזו שכרה? א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני.

אבל במד' משלי פ"ט והובא בקצרה בתוס' ב"מ קיד. שר' יהושע הגרסי משרתו הלך ממנו ערב יוהכ"פ והלך לו לביתו, בא אליהו והגיד לו שר"ע מת בבית האסורין והלכו שניהם שמה ומצאו פתח בית האסורין פתוח ושר בית הסהר ישן ולקחו את גוף הצדיק והלכו כל הלילה עד שהגיעו לטרפילון של קסרין — ונפתחה מערה לפניהם ומצאו שם מטה — והשכיבוהו אותו שם ויצאו ונסתמה המערה.

והיה אז בן מאה ועשרים שנה כמפורש ספרי ברכה.

ומשמת רבן של כל ב"הג בטלה כבוד התורה כסוטה פ"ט מט"ו, ובגמרא שם שבטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה, ובירושלמי שם שפסקו הדרשנין. אבל ר"ע לא מת כי תורתו שמסר לתלמידיו חיים וקימים גם עמנו כהיום הזה

הזה, ור"ש אמר לתלמידיו בני שנו מדותי, שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע בגיטין סז.

ועד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר בקידושין עב: שאמרו כשמת ר"ע נולד רבי והוא שהציל מכליון את כל תורת רבינו הקדוש והטהור רבי עקיבא.

ר' עקיבא. (אמורא).

נזכר בירושלמי יבמות פ"ב ה"יב, ר' עקיבא א"ר חייא בי ר' שבתי מקשי, ופי' קרבן העדה שהוא שם אמורא.

וברכות נה: א"ר עקיבא א"ר פנדא, אך יש גורסין שם ר' עוקבא.

ובכתובות פ"י ה"ה א"ר עקיבא קומי ר' מנא.

ובסוטה רפ"ג א"ר עקיבא מן דקיימין קם ר' בא בר ממל עם ר' ירמיה, ור' ירמיה הקשה לו.

ר' עקיבא בר אחא.

נזכר בירושלמי יבמות פ"טז סה"ה וז"ל ר' שמואל ר' אבהו ר' עקיבא בר אחא בשם ר' יסא אין בודקין עידי מיתה וכו', ויען שלא נזכר בשום מקום עוד, נראה שתיבת ר"ע נעתקה ממקומה מהברייתא כי המקור הוא בתוספתא שם פ"יד ה"י ר"ט ור"ע אומרין בודקין וכו', וכן הוא בבבלי סוף יבמות, וצ"ל ר' שמואל ר' אחא בשם ר' אבהו בשם ר' יסא, אין בודקין עידי מיתה — ר' עקיבא אומר בודקין וכו'.

ר' עקיבא בן דוסא.

באגרת דרש"ג ח"א פ"ב מביאו שהיה בזמן ר"מ וחבריו, אבל בנוסח ב"ג, וסדר החכמים שם הגרסא ר' יעקב בן דוסאי והוא נכון.

ר' עקיבא בר זבדי.

נזכר ילקוט אמור רמז תרמ"ב, אמר בשם ר' אבהו וכן היה לפני היוחסין. אבל המקור הוא במ"ר אמור ושם ר' יעקב בר זבדי.

עקילס הגר. ערך אונקלוס הגר.

עקשיה.

ר' חנניה בן עקשיא, משנה סוף מכות.

ר' שמעון בן עקשיה סוף קנים.

ערובא. ר' פנחס בן ערובא גיטין נו:.

ערך. ר' אלעזר בן ערך אבות פ"ב.

ערסלא.

נזכר יומא פ"ו מ"ג שא"ר יוסי מעשה והוליכו (לשעיר המשתלח) ערסלא וישראל הוה (לאפוקי דלא הוה כהן או לוי).

עשבי. רבה בר עשבי מו"ק יא.

עשתור. בנימין בר עשתור בכורים פ"א ה"ד.

עתליי. (ישעיה בן עתליה, עזרא פ"ח"ז).

ר' יעקב בר אדא בר עתליי גיטין פ"א ה"ב.

פ.

פאפי יונאה.

נזכר ב"ב כה: שהיה עני והעשיר אתא לקמיה דרב אשי.

ר' פבנא. ערך ר' פנדא.

ר' פדא.

נזכר קידושין יז. ובל"ס צ"ל בר פדא ועיין ערך ר' יהודה בן פדייה, ובחולין קכד: תוד"ה אר"פ.

פדאי.

ר' חנינא בן פדאי ערך רב חיננא בר חייא.

פדיה. (פדיה אבי זרובבל, ד"ה א' פ"ג"יט).

ר' יהודה בן פדיה עיין ערכו.

ובס"הד מביא ר' יהושע בן פדיה ממדרש משלי פ"ו, אבל בדפוסים הראשונים

הראשונים כתוב ר׳ יהודה בן פדיה והמדפים השני העתיק ר״י, ובא השלישי ועשה מזה ר׳ יהושע.

ר׳ פדת בנו של ר׳ אלעזר (בן פדת).

היה תלמיד אביו כברכות יא: מו״ק כ. אורי ליה ר״א לר׳ פדת בריה, ואמר בשם אביו יומא פ״ב ה״ג.

וכן מצינו אמר ר׳ פדת א״ר יוחנן כברכות נה:, פסחים קא. כתובות סד., ע״ז לח.

וכן אמר בשם ר׳ הושעיא כסוכה ספ״ד, ב״ק פ״ד ה״ג.

והיה האמורא דר׳ יסא כמגילה פ״ד ס״הי ר׳ פדת היה אמורא דר׳ יסא מילין דשמע מן אביו הוה אמר כך אמר רבי בשם אבא, מילין דלא שמע מן אביו (וידע שר׳ יסא אומר בן בשם אביו) הוה אמר כן אמר רבי בשם ר׳ אלעזר.

ור׳ זירא היה כמו חבירו כנדה ח. שא״ל ר״ז חזי דמינך ומאבוך קשריתו, והוא הספיד לר׳ יוחנן כמו״ק כה: (לגרסת ע״י ודק״ס).

הלכותיו נזכרו שבת יג., עירובין קב., יומא מד: סא:, חגיגה יט., ב״ב קעא.

האומרים בשמו מצינו ר׳ חגי בשמו כב״ר פ״ב־ד.

רב חנן בר אמי א״ר פדת כע״ז לח., ובפסחים קא. איתא ר׳ חנין בר אביי א״ר פדת וצ״ל רב חנן בר אמי כבדק״ס, ובברכות נה: אמר רב הונא בר אמי א״ר פדת נראה שצ״ל רב חנן בר אמי.

אבל מה שמצינו עירובין פ״י ה״יב ריב״ל בשם ר׳ פדת צ״ל בשם ר׳ פדייה.

רב יצחק בר ביסנא — אתא לקמיה דר׳ פדת כיבמות קיג:.

ר׳ ירמיה בשמו כיומא ספ״ד, פ״ה ה״ו.

וכשנפטר הספידו ר׳ יצחק בר ביסנא כמו״ק כה: לגרסת ע״י ודק״ס.

ר׳ פדת הזקן.

נזכר תקוני זהר ס״ט, ור׳ אלעזר בר׳ שמעון אמר עליו דצדיק גמור הוא.

וכן מביא באגרת דרש״ג ח״א רפ״ב ר׳ פדת קדמאי בדור שלפני רבי.

וביוחסין מביא ר׳ פדת חבירו דרבי והאריך ימים והיה לו להיוחסין הגרסא במו״ק כה: כי נח נפשיה דר׳ פדת הספידו ר׳ פדת נכדו.

פוגא.

היה שמעיה דר׳ יוסי בר׳ חנינא כב״ב צ: ובדק״ס גורס סוגא, ובחנם חלקהו בסה״ד לשנים.

פומבדיתאי אמרי.

פסחים קד., ורב ששת אמר לרב עמרם דלמא מפומבדיתא את דמעיילין פילא בקופא דמחטא ב״מ לח:.

ודייני דפומבדיתא היה רב פפא בר שמואל, אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף, חריפי דפומבדיתא עיפה ואבימי בני רחבא, סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא כסנהדרין יז:.

פוניא. ר׳ שמואל בר פוניא פסדר״כ ספ״א.

פועירא. אלעזר בן פועירא קידושין סו..

פופידתא. מר בר פופידתא עירובין ס.

פזי.

ר׳ איניא בן פזי ירושלמי עירובין ספ״ה.

ר׳ הלל בן פזי כתובות רפ״ט.

ר׳ חנינא בן פזי תנחומא לך־כז.

ר׳ יהודה בן פזי תענית טז..

ר׳ שמעון בן פזי ברכות י.,

ובזוהר לך מובא מעשה למה נקרא שמו בן פזי.

פזי.

בזמן רבי, בתוספתא אהלות פ״יח מעשה ברבי ור׳ ישמעאל בר״י ור״א הקפר ששבתו בחנותו של פזי בלוד, בן

הוא

הוא בתוספתא צוקרמנדל, ובספר כפתור ופרח פ״יא ובר״ש שם, וגרסא שלנו בחנותו של כותי.

ר׳ פזי אבי ר׳ יהודה.

בירושלמי ברכות פ״ד ה״א ותענית פ״ד ה״א אמרו קם ר׳ יוסי עם ר׳ יודה בן פזי א״ל שמעת מאביך הדא מלתא, א״ל אבא לא הוה אמר כן. ובסנהדרין פ״ב ה״ג ר׳ יודה בן פזי בשם ר׳ פזי בשם ר׳ יוחנן.

ומצינו בילקוט הושע רמז תקכד א״ר פזי אין טוב אלא תורה.

ובע״ז פ״ג סה״א חד מן אילין דבי ר׳ פזי רצו מהנשיא להתחתן בו והוא לא רצה ואמר שאינו כדאי להתחתן במשפחה רמה כזו, אבל כפי הנראה התחתן בהם כהוריות ספ״ג אמרו אילין דבר פזי ודבר הושעיא הוו עלין ושאלין בשלמא דנשיא בכל יום ודבר הושעיא היו תמיד מקדימין, אזלו אילין דבר פזי ואיתחתנון בנשיאותא ורצה למיעל ברישא אתו לקמיה דר׳ אמי, ובאס״ר כ״ד־ד מובא בפירוש על ר׳ יהודה בן פזי.

ובחולין מו. אמר עולא הוה קאימנא קמיה דבן פזי ואייתו לקמיה עופא ובדק — ושלח ליה דבי נשיאה וקם ואזל וכו׳.

ופטירתו מצינו בירושלמי ע״ז פ״ג סה״א שצוה לפני מותו פנו החצר מפני הטומאה ותנו מקום כסא ליהושפט.

פזי.

בת ר׳ חייא אחות תאומה לטוי שילדה לו יהודית אשתו כיבמות סה:, ובתוס׳ ב״ב קמט. רוצים לומר שר׳ שמעון בן פזי הוא בנה, אבל מצינו בפירוש במגילה יג. שר״ש בן פזי אמר כי הוה פתח אבא פזי ברה״י (לגרסת ע״י ודק״ס) א״כ אנו רואין שהוא שם אביו ולא שם אמו.

פטורי. ערך יהודה בן פטורי.

פטיש. ר׳ מני בר פטיש פסחים סו:.

פטרוס.

ר׳ יוסי בר פטרוס חמיו דר׳ יהושע בן לוי מו״ק פ״ג ה״ה.

פטרוקי. ערך אפטוריקי.

ר׳ פטרוקי אחוה דר׳ דרוסא.

נזכר בירושלמי יומא פ״ד ה״ד אמר בשם ר׳ בא בר בינה וכן מובא המאמר בשהש״ר פ״ג־ח ר׳ פטרוקי אחוי דר׳ דרוסה בשם ר׳ אבא בר בונא.

ובמ״ר פ״יב־ד ר׳ פטרוקי אחוי דר׳ דרוסאי בשם ר׳ ואיבו אבא, והוא ט״ס וצ״ל בשם ר׳ אבא בר אבינא, ובסה״ד ערך ר׳ אפטוריקי לא הרגיש בזה.

פיאבי.

ישמעאל בן פיאבי כה״ג פרה פ״ג מ״ה. ויש ר׳ אלעזר בן פיאבי ליש גורסין בטהרות ספ״ז, אבל גרסא שלנו שם בן פילא.

פיולי. ערך בר פיולי.

פיטום.

ר׳ חנן בן פיטום (תנא) תענית כב:, וביוחסין מביא לוי בר פיטום עיין ערכו.

פילא.

ר׳ אלעזר בן פילא (תנא) טהרות פ״ז מ״ט.

ר׳ יודן בן פילא ירושלמי ברכות פ״ט ה״ה.

ר׳ פילא.

נזכר ש״ר רפ״כד ר׳ תחליפא דקסרין בשמו.

פיקה. ערך בר פיקה.

פישון הגמל.

נזכר יבמות קז: א״ל ב״ה לב״ש והלא פישון הגמל מיאנה אשתו שלא בפניו.

פכסם. יוסף בר פכסם נזיר רפ״ז.

פליטי

פליטי. ר' יעקב בר פליטי סוכה פ"ב ה"ה.

ר' פלטיא דנוה.

(פלטיה, ד"ה א' פ"ד־מד).

נזכר קה"ר פ"א־ה ר' שמואל בשמו.

פלטיון איש רומי.

נזכר דרשה ממנו בשהש"ר פ"ח־ה, ובמד' תהלים כח־ב גורס פלטון איש רומי.

פלומי. (תנא דברייתא).

במנחות לז. בעי מרבי מי שיש לו שני ראשין באיזה מהן מניח תפילין (זרבי סבר שבדרך שחוק הוא שואלו) א"ל קום גלי אי קבל עלך שמתא, אדהכי אתא ההוא גברא וא"ל שנולד לו ינוקא עם ב' ראשים.

ונזכר בברייתא בברכות מח: אחר ר' יוסי שפלומי אומר צריך שיקדים ברית לתורה.

ובפסחים ח: אמר חור שבין יהודי דארמאי אין צריך לבדוק מפני הסכנה.

ובר"ה כה. אומר בזמנו אין מקדשין אותו וחולק עם ראבר"ש.

ובסוטה ד. חולק עם ר"א בן ירמיה וחנין בן פנחס בדין כמה כדי סתירה.

ובתענית כה. תניא פלומי אומר אני ראיתי אותה הבית — שקירה ר' חנינא בן דוסא בתפלתו.

ויסופר עליו מעשה נפלא בקידושין צא. שהיה רגיל פלומי לומר בכל יום, גירא בעיניה דשטנא, (שלא התייראו עוד מפני היצ"הר) יומא חד מעלי יומא דכיפורי הוה אידמי ליה כעניא אתא קרא אבבא אפיקו ליה ריפתא, ובקש העני שירשה לו לאכול על שלחנו, וכשישב לאכול עבד מילי דמאים, וגער בו פלומי וא"ל שב שפיר, ועשה העני עצמו כמת, ויצא קול שפלומי הרג גברא, ועדק פלומי לבה"כ ורץ אחריו, וכשראה שמצטער הרבה גלי ליה נפשיה שהוא השטן וציערו כדי שלא יהא רגיל לומר כן גירא בעיני דשיטנא אך יאמר מעתה רחמנא נגער בשטן.

ר' פוליפא—פילפי. בר פריטה.

בירושלמי מגילה פ"א סה"א מתיב קמיה דר' יונה, (ושם פ"ד ה"ב גרס פילפא) והמאמר מובא בסופרים פ"כא ושם ר' פיליפא בר ר' פריט, ובתענית פ"ד ה"ג התיב ר' פליפה בר פריטה קומי ר' זעורה.

ר' פליפי בר נהוראי.

נזכר ב"ר פ"עא־ט. כשאמר ר' נהוראי שאליהו משל גד א"ל ר' פליפי בר נהוראי מאן חזית למימר כן, ונראה שכן צ"ל א"ל ר' פליפי לר' נהוראי.

ר' פנדא.

בברכות נה: א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום, ובדק"ס מביא כמה גרסאות ר' פבנא, או ר' פרנא.

פנחס.

רב אחא בר פנחס עירובין כט:.
אלעזר בן פנחס יומא יח..
ר"ה בריה דרב פנחס מו"ק טו:.
חנן בר פנחס קידושין עב..
ובשקלים רפ"ה יוחנן בר פנחס.

פנחס.

היה אדם גדול בבית שני ממונה על המלבוש במקדש, ונזכר שקלים פ"ה מ"א.

רב פנחס.

היה תלמידו דרבא כדמצינו שאמר תמיד בשמו בשבת מו:, יבמות כט:, גיטין פג:, נדרים עג:, נדה מו:.

ומצינו חגיגה כו. אמר משמיה דרב וצ"ל משמיה דרבא כב"מ סב. והמאמר מובא ב"ק נד:, סנהדרין פה. ושם חסר תיבת משמיה דרבא, וביבמות כב: המאמר שאמר משמיה דר"פ.

וכן נזכר מו"ק יד: אמימר ואי תימא רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי — אמר רב פנחס אף אנן נמי תנינא ורב אשי הקשה עליו, ובשבועות כב. מתרץ דברי ר"פ. ומכל זה אנו רואין שהיה בבלי בדור רבא ור"פ, ולכן אי אפשר לומר כדעת מבוא הירושלמי שרב פנחס תלמיד רבא עלה לא"י יען כי אז כבר חרבו ישיבות א"י וכדאמר בעצמו שם צד קיז, ור' פנחס הנזכר תמיד בירושלמי הוא אמורא אחר.

ר' פנחס.

(אמורא ירושלמי בדור הרביעי והחמישי).

הוא היה תלמיד מובהק לר' יוסי (חבירו דר' יונה) כפסחים פ"ה סה"ג, יבמות פ"א ה"ב שא"ר פנחס לר' יוסי לא כן אלפן רבי.

ופאה פ"ו ה"ב, כתובות פ"ח ה"א בעי קומי ר' יוסי.

וביבמות פ"יא סה"ב אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אסי.

וביבמות פ"י ה"ה ר' יוסי שאל לר' פנחס היאך סבר „רבי" א"ל כר' ירמיה א"ל חזור בך ואי לא אני כותב עלך זקן ממרא, (ומה שקראו רבי הוא כמו מר והיו קורין גם לתלמידיהם בשם זה).

וחבריו מצינו ר' הונא ור' חזקיה כפאה פ"ג ה"ז שעלו שלשתן למבקרא לר' יוסי, וכן ב"מ רפ"ד עלו שלשתן לגבי ר' יוסי, ובסנהדרין פ"ג סה"ט איתא בטעות ר' חזקיה חוקוק וצ"ל דחוק.

מקומו היה בטבריא מקום ר' יוסי ואח"כ עלה לציפורי (שהיא בראש ההר כמגילה ו.) כעירובין פ"ה ה"ה ר' פנחס סלק להכא (לציפורי) חזא — א"ל ר' יודה בר שלום וכו'.

ושם קבל ממנו ר' חנינא או חנניה (הבר דר' מנא) כדמצינו שאמר בשמו במעשרות פ"ג סה"א, ערלה ספ"א, יומא פ"ח ה"ג, תענית פ"ב רה"ב, נדרים רפ"ט (ושם ר' חנינא דציפורין), גיטין פ"ט ה"א, שבועות פ"ג ה"ב, ע"ז פ"ג ה"ו, וכן נזכר ברכות פ"ג ה"ב.

ומצינו הרבה פעמים סתם ר' פנחס במדרשים ונראה שהוא ר' פנחס בר חמא הכהן הנודע בשערי אגדה ואינו נזכר בשום מקום בהלכה, עיין ערכו.

פנחס איש הבתה (הסתת).

בספרי אמור־כה אמרו עליו שעלה גורלו להיות כה"ג והלכו הגזברין ומצאוהו חוצב ומלאו עליו את המחצב דנרי זהב, אר"ח בן גמליאל וכי סתת היה והלא חותנינו היה ולא מצאוהו אלא חורש, ובתוספתא יומא פ"א גרם איש חבתה.

פנחס בר אבא אבי שמואל.

הוא היה אחי שמואל ושניהם נשאו ב' אחיות כסנהדרין כח:, ובבכורות לט. בעא מיניה פנחס אחוה דמר שמואל משמואל ולא ידע להשיבו קרי עליה פסחים בזוז בז (שאע"פ שאינו מחודד כ"כ שאל; שאלה שלא יכול להשיב).

ובמו"ק יח. יסופר שפנחס נעשה אבל, על שמואל לגביה לנחמו וראה שצפרניו גדולות א"ל אמאי לא שקלית להו? א"ל אם היית אבל מי מזלזלת ביה כולי האי? והואי כשגגה שיוצאה מלפני השליט ונעשה שמואל אבל.

ר' פנחס ב"ר אבין.

נזכר במ"ר פ"יא־ג אמר בשם ר' חנין, ונשנה המאמר בפד"כ מה. ושם ר' פנחס בשם ר' אבין. ובירושלמי סוטה פ"ט ה"א ר' פנחס בי ר' בון ואולי צ"ל בשם ר' בון.

ר' פנחס בר אידי.

נזכר במ"ר פ"א־יא ואפשר שצ"ל בש"ר אידי.

רב פנחס בריה דרב אמי.

הוא היה חברם דר"פ ור"ה בריה דרב

הושע

יהושע ככתובות פה., ומרימר או רב יימר איקלעו לפירקיה כפסחים ק., ורב אשי קראו מר ושאל ממנו כזבחים ז:.

ונזכר עוד בפסחים סא. שיש שינוי בעלים לאחר מיתה, וזבחים ד. ג"ב לענין שינוי בעלים, וחולין פב. בענין עגלה ערופה.

פנחס בן גובתא דאריח.

מובא ממנו מעשה בספרא בלק שהיה מעגיל בחביות ובא אליו שרו של פעור ושמט עליו את השפוד וברח והלך לו ובא עליו בלילה שנית א"ל למה את מקללני, א"ל שוב איני מקללך מעתה, ובירושלמי סנהדרין חלק ה"ב גרס מנחם איש גופתה אריה.

ר' פנחס בר זכאי. נזכר מו"ק פ"ב ה"א.

ר' פנחס בר הייא הכהן.

נזכר תנחומא נח־ה אך הוא ט"ס וצ"ל בר חמא כדמובא המאמר שם ס"ח.

ר' פנחס בר חמא הכהן.

האמורא המפורסם הזה אשר נודע בשערי אגדה ודרשותיו מלאים במדרשים, נקרא לפעמים בשמו במלואו ולפעמים בשם ר' פנחס בר חמא, או ר"פ הכהן וגם בשם סתם ר' פנחס, אך אי אפשר לנו לטעות ולומר שהוא רב פנחס תלמיד רבא או ר' פנחס תלמיד ר' יוסי כי המה נזכרו אך בהלכה, וזה אך באגדה, וכדמצינו במ' תהלים פ"צא־ג ר' פנחס בר חמא והמאמר הזה מובא במ"ר פ"יב־ג ושם ר' פנחס הכהן.

וכן במ' תהלים פ"ג־ז ר' פנחס בשם ר' הושעיא ובפ' רבתי פ"לב־ט המאמר בשם ר' פנחס הכהן, ולכן נביאם ביחד.

הוא קבל דרכי אגדה מכל גדולי הדור כדמצינו שאמר ר' פנחס בשם ר' אבא כב"ר ספ"עח, מד' תהלים פ"יט־ז.

ר"פ הכהן בשם ר' אבא בר פפא כמד' תהלים פ"לב־ב.

ר"פ בשם ר' אבין כפדר"כ מה.

ר"פ א"ר אושעיא או הושעיא ככתובות קה., ושם בירושלמי רפ"יג, ברכות רפ"ה, מגילה רפ"ג, מד' תהלים פ"ג־ז, פ"יג, פ"יז־ט, פ"כב־יח.

ר"פ בשם ר' איבו כב"ר פ"מב־ב.

בשם ר' אלעזר בר מנחם כברכות פ"א ה"א־ה:, מד' תהלים פ"כב־ח, פ"נז־ד.

בשם ר"ה ציפוראה כיומא עז:.

בשם ר"ז כמד' תהלים פ"ד־ג.

ר"פ בר חמא בשם ר' חלקיה כתנחומא וירא־לז, פ' רבתי פס' אנכי מנחמכם ס"ה.

ר"פ בשם ר' חלקיה כמד' תהלים רפ"ח.

ר"פ בשם ר' חלקיה הדרומי כתנחומא קדושים־א.

ר"פ בשם ר' חנינא כילקוט ס"פ משפטים.

ר"פ בשם ר' יהודה בר' סימון כברכות פ"ט ה"א אמר, ע"ז נראית קרובה ואינה אלא רחוקה ומובא במד' תהלים פ"ד־ג ושם חסר תיבת בר' סימון.

ר"פ בשם ר' יוחנן כברכות פ"ב ה"א, תנחומא ואתחנן־א.

ר"פ בר חמא בשם ר' יוחנן כתנחומא וארא־ט.

ר"פ בשם ר' לוי כמד' תהלים פ"נו־א.

ר"פ ור' אחא בשם ר' חמא בר' חנינא כמד' תהלים פ"יח־יא.

ר"פ בשם ר' סימון בתנחומא אחרי־ח.

ר"פ הכהן בר חמא בשם ר' סימון כתנחומא וירא־ט.

ר"פ עם ר' חלקיה בשם ר' סימון כויק"ר פ"יח־א, מד' תהלים פ"פ־ו, פפ"א־ו.

ר"פ בשם ר' ראובן כתנחומא בראשית־יח, ב"ר רפ"עה, מד' תהלים פ"לו־ו, פ"קב־א.

ר"פ

ר"פ הכהן בר חמא בש"ר ראובן כתנחומא תלדות־יא (משפטים תנחומא הישן קדושים־ה.

ר"פ בשם ר' שמעון [בן לקיש] כשקלים פ"ו ה"א.

בשם ר' תנחום בר חנילאי כברכות פ"ט ה"א, מר' תהלים פ"ר־ג.

חבריו מצינו ר' יודן כמד' תהלים פ"א כ"א.

ועם ר' יהודה בר שלום כתנחומא וארא־כב שר"פ הכהן בר חמא חולק עמו פא"פ.

ושם ויחי־יא ר"פ הכהן ור' יהודה הלוי בר שלום אמרו האספו הטהרו.

ושם וארא־כב אמרו כי אפילות הנה פלאים עשה הקב"ה בהם.

ובמד' תהלים פ"קיט־ב ר' יהודה הלוי ב"ש ור"פ הכהן ור"ה שלשתן אמרו וכו'.

מדרשותיו היקרות נביא, בתנחומא תלדות־יט אר"פ בר חמא א"ל ישראל כטל את עושה אותני.

ובמ"ר פ"יא־ב ותנחומא לך־ד אימתי עשה הקב"ה אברהם לגוי גדול כשיצאו ישראל ממצרים וקבלו התורה.

ובתנחומא נח־יח למשפחותיהם יצאו — וכי יש לבהמות משפחות ? אלא אותן שלא נדבקו אלא במינן, (ושם ס"ה איתא בטעות בר חייא וצ"ל בר חמא).

ושם ויראֿ־כא אמר, על שהוא יחיד בעולמו יודע משפטן של בריותיו.

ושם ס"לז כיון שילדה שרה היו תמהין וכו'.

ושם ס"מה מהו מוריה.

ושם בשלח־יב אם קויתה ולא בא חזור וקוה.

ושם ס"יג אין ישיבה למעלה.

וש"ר רפ"ט ר"פ הכהן בר חמא פתח מגיד מראשית — כל הקורא פסוק זה סבור שמא פלינקרא יש למעלה.

ובמד' תהלים פ"יט־ב משה תיקן לישראל סדר תפלה.

ושם ס"ו ממה שהשמים מוריד גשמים — לפיכך השמים מספרים וכו'.

ושם ק"ה־ה אמר משל דיוסף ויעקב לפרה שהיו מבקשין למשוך אותה למקולין משכו בנה תחלה.

ובתנחומא בהעלותך־יט כנור היה תלוי למעלה מראשותיו של דוד.

ומדרשותיו הובא גם בבבלי כב"ב קטז. דרש ר"פ בר חמא מפני מה נאמר בדוד שכיבה וביואב מיתה, דוד שהניח בן כמותו נאמר בו שכיבה — קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות — כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם וכו'.

ובתענית כה. יספר ר"פ מנין היה לו לר"ח בן דוסא עזים.

האומרים בשמו ותלמידיו. מצינו ר' יוחנן דיפו בעי מר"פ בר חמא כבמ"ר פ"כב־כד.

ר' יהודה נשיאה ג' בעי קומי ר"פ בר חמא ברו"ר ספ"ה.

ר' נחמן דיפו בשם ר"פ כתנחומא אחרי־ח.

ובירושלמי יומא פ"ג סה"ז וקה"ר פ"ג־יא יסופר שחד אסיא בציפורין אמר לר"פ בר חמא בא ואמסר לך שם המפורש א"ל איני יכול דאוכל אנא מעשר (כי אף שהיה כהן לא אכל תרומה מפני הטומאה) ואולי אבא לידי קטטה ואקללם בשם.

ובו"ר פ"ו־ז יסופר שר"פ בר חמא היה לו אח בשם ר' שמואל ומת בציפורי (במ' שמואל פ"ט־ג הגרסא שמת בסכני והיא הגרסא הנכונה שר"פ בעצמו היה בציפורי). ור' פנחס אחיו ישב עם חבריו (ואף שהיה רחוק ממנו) הרגיש שמת אחיו.

ר' פנחס בי ר' חנניא.

בירושלמי שבת פ"ד ה"א ר' חנניה אביו השיב על דברי ר' חגיי ור' פנחס

בי

בי ר' חנניא השיב על קושייתו. ובשקלים פ"ב סה"א חולק עם ר' אבא מרי

רב פנחס בן רב חסדא.

בקידושין לב. יסופר שהוא ורב מרי אחיו היו בי הלולי דבריה דרבא (ואם אביהם הוא סתם רב חסדא א"כ היה רבא גיסם) ודל רבא כסא לר"פ ולר"ה בריה דר"י וקמו מקמיה, לרב מרי ורב פנחס בריה (צ"ל בני) דרב חסדא ולא קמו מקמיה ואיקפד.

ובכתובות סא. רב פנחס ורב מרי בני ר"ח מר קדים ספי (להשמיש) ומר מאחר ספי, דקדים ספי משתעי אליהו בהדיה וכו'.

וב"ק קיז. מצינו רב מארי בריה דרב פנחס בריה דר"ה, וגרסת דק"ס רב מרי ור"פ בני דר"ח.

ר' פנחס בן יאיר.

ישנם תנאים שנמצא מהן הלכות או אגדות מעט מזער או לא כלום אבל בכל זאת המה מגדולי המעשה והאומה, והמיוחד שבהם הוא ר"פ בן יאיר, הוא נזכר במשנה אך בסוטה פ"ט מ"טו אומר משחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל, על מי לנו להשען על אבינו שבשמים. כן הוא במשנה שבמשניות ובירושלמי, אבל בגמרא בבבלי הוגה ע"פ מהרש"א שדברי רפ"בי אינן מן המשנה והוא אך ברייתא, ומביא ראיה מסנהדרין צז. ושם איתא תניא ר' נהוראי אומר — נערים ילבינו וכו', ובמתניתא דבני מערבא המאמר דרפ"בי איתא במשנה אך על שם ר' אליעזר, והמאמר מיום שחרב בהמ"ק על שם ר' יהושע ולא על שם ר"א וגרסא זו נראה עיקר שחושב כסדר, תחלה ר"א ואח"כ ר' יהושע.

וכן שם בסוטה בסוף המשנה רפ"בי זריזות מביאה לידי נקיות וכו', וכן הוא בירושלמי ובמתניתא דבני מערבא, וגם שם הוגה ע"פ מהרש"א שהוא ברייתא, וכן מובא בע"ז כ: וכן כתב התוי"ט. ולפי דבריהם לא נזכר כלל ר' פנחס ב"י במשנה. ומצאתי בירושלמי דמאי פ"א ה"ג שאמרו דהמשנה שם הלוקח לזרע ולבהמה, רפ"בי אמרה.

אבל גם אם נאמר שלא נזכר במשנה ידוע לנו בבירור שהיה מגדולי הדור בתורה כמפורש שבת לג: שקודם שישב רש"בי במערה כי הוה מקשי רש"בי קושיא היה רפ"בי מתרץ לו יב' פירוקי.

הוא היה חתן רש"בי כמפורש שבת לג: אבל דעת הזהר בלק ר: שהיה חמיו דרש"בי שאמרו שם ר' פנחס הוה אזיל למחמי ברתיה אנתו דר"ש, ושם פנחס רמ: שאמר רש"בי לר' אלעזר בריה ותגל יולדתך דא ברתיה דר"פ בן יאיר חסידא.

ושם שמיני לו. ר"א הוה אזיל באורחא אשכחיה לרפ"בי — פתח ר"א ואמר עטרת זקנים בני בנים וכו'.

ושם האזינו רפח. הלך למרחוק שרפ"בי נפטר גם קודם רש"בי.

אבל אין לנו עסק בנסתרות, וע"פ הבבלי היה חתן רש"בי, וכן מוכרח מכמה מקומות כידוע שרש"בי היה רבו דרבי ונפטר עוד בחיי רש"בג כשהיה רבי ור"א בר"ש עדיין תלמידים יושבין ע"ג הקרקע לפניהם כב"מ פג. ורפ"בי היה בזמן כשהיה רבי כבר נשיא בישראל וכבר נפטר אז גם ר"א בר' שמעון, ומזהר עצמו באחרי מות ס. סתירה לדבריו שאמרו שם שאמר ר' אלעזר אנא לגבי אבא ור' פנחס ושאר חברייא על אב"וכ, ואם ר"פ היה זקנו לא היה קורא לו בשמו.

מעשיו ומדותיו הגדולים.

בחולין ז. יסופר שרפ"בי מיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו ולא בצע מימיו על פרוסה שאינה שלו. ופ"א הלך לפדיון שבויין והיה צריך לעבור נהר גינאי, א"ל גינאי, חלוק לי מימך ואעבור בך — חלק ליה. והיה עמו ישראל אחד שהלך לטחון חטים לפסח וגזר רפ"בי שתתחלק הנהר גם עבורו, ועמהן התלוה ההוא טייעא, אמר אם נשאיר אותו יאמר וכי כך עושין לבני לויה? וגזר על הנהר שתתחלק גם עבורו. ואמר רב יוסף ע"ז כמה נפיש גברא ממשה — שלמשה נתחלק הים פ"א ולרפ"בי ג' פעמים. שמע רבי שאורח הגון כזה עובר עליו, נפק לקבל פניו ובקשו שיסעוד אצלו א"ל הן, ושמח רבי מאוד, א"ל רפ"בי כמדומה לך שאני מודר הנאה מישראל? ישראל קדושים הן — אך עתה אין לי פנאי כי עוסק אני במצוה אך לכשאחזור אבא אליך. כשחזור איתרמי רפ"בי בפתח שעמדו שם כודנייתא חוורתא אמר, מה"מ בביתו של זה ואני אסעוד אצלו? שמע רבי ויצא לקראתו והפציר בו והבטיחו שימכור אותם או יפקיד אותם או יעקר אותם ולא הועיל כל הפצרות רבי ולא סר אליו. וזה היה כדי שלא יצטרך לעבור על מדותיו היקרות ולבצוע על פרוסה שאינו שלו.

ובירושלמי דמאי פ"א ה"ג שאלוהו תלמידיו אם גם הם יוכלו לעשות כזאת לחלק את הנהר, והשיב להם אם ידעתם בנפשכם שלא עשיתם שום רעה מימיכם לשום איש ישראל ולא בזיתם לשום אדם אז תוכלו לעשות כן.

אמונתו בהשגחה פרטית.

יסופר בירושלמי דמאי פ"א ה"ג שבא פ"א למקום אחד וסיפרו לו שהעכברין אוכלין תבואותיהם, א"ל ידע תדעו שהוא יען שאין אתם מעשרין התבואות וקבלו עליהן שיעשרו כראוי ומני אז לא נגעו בהן העכברין לרעה.

ופ"א באו אליו וא"ל שהמעיין אינו מספיק להם לשתות ממנו א"ל דלמא אין אתם מעשרין כראוי וקבלו עליהן לעשר כראו ומני אז הספיק המעיין לכל צרכיהן.

ופ"א רצה רבי להתיר חרישה בשביעית אך רפ"בי לא הסכים עמו.

ומעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות לעוברים ושבים פ"א עברה בתו לפני נהר ונפלה לשם ובא רפ"בי לנחמו ולא קבל תנחומים וספרו לרפ"בי מעשיו הגדולים שהחסיד היה עושה אז אמר רפ"בי אפשר שהיה מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים? מיד יצתה קול שניצלה בתו מן הנהר.

ופ"א עברו ב' עניים והניחו אצלו ב' סאין שעורין מה עשה לקח וזרען ונתרבו כ"כ עד שאח"כ כשבאו אותן העניים אליו א"ל שצריכין להביא גמלים וחמורים ליקח תבואותיהן.

וגם על חמורו יסופר נפלאות כחולין ז. שלא רצתה חמורו לאכול מתבואה שאינה מעושרת כראוי, עד ששגור בפי חז"ל שבת קיב:, שקלים רפ"ה אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולא כחמורו דרפ"בי.

ומובא שם מעשה נפלא שפ"א גנבוה לסטים והיתה אצלם ג' ימים ולא רצתה לטעום כלום, וכאשר ראו שסוף סוף תמות אצלם שלחוה לנפשה וכשבאת לבית רפ"בי אמר הדין עלובתה, זה ג' ימים שלא אכלה תנו לה לאכול, וכשנתנו לפניה שעורין שלא מעושרין ולא רצתה לטעום. א"ל תלמידיו הלא למדתנו רבינו שלבהמה אין צריכין לעשר דמאי א"ל מה נעביד להדא עלבתא דהיא מחמרא על עצמה,

ומכל

ומכל זה נוכל לראות את גודל רפ"בי בעיני כל בני דורו.

ושם בדמאי פ"א ה"ג יסופר שפ"א בלע עכבר אחד מרגניתא דמלכא ובאו אצלו א"ל וכי מכשף אני? א"ל באנו לשמך הטוב, והוא הכיר את העכבר שבתוכו היה המרגליות וקידש ש"ש בזה, וזה שאמר בב"ק קיג: במקום שיש חילול השם אפילו אבדתו אסורה.

מדבריו היקרים נשארו לנו במ"ר פ"יג־י שאמר למה בכל קרבנות הנשיאים כתיב קרבנו, עתדים חסר, ובנחשון כתיב וקרבנו, עתודים, מלאים וכו'.

וכן שם פ"יד־יב־יח ובשהש"ר פ"א א־ט אמר אם אתה מחפש אחר ד"ת כמטמונים הללו אין הקב"ה מקפח שכרך.

ובפ' רבתי ס"פ ב' דעשרת הדברות ריב"ל בשמו מפני מה ישראל מתפללים ואינן נענין מפני שאינן יודעין סוד שם המפורש.

ובירושלמי תענית פ"נ ה"ד ר' יהודה בן יאיר בשמו שלשה ברא הקב"ה ומתנחם עליהן שבראם כשדים, ישמעאלים, ויצ"הר. ומקצת המאמר מובא במ' תהלים ספ"לב בשמו ע"י ר"א בן יעקב ונראה שצ"ל ר' יהודה בן יאיר, (ובסוכה נב: מובא אמרי בי רב ארבעה מתהרט עליהן הקב"ה).

מקומו נראה שהיה בלוד כדמוכח תוספתא סוף אהלות מעשה ברבי ור' ישמעאל בר"י ור"א הקפר ששבתו בחנותו של כותי (או פזי) בלוד והיה רפ"בי יושב לפניהם — וסמכו על דבריו שאין טומאה עד שיהא העכ"ום כמדור מ' יום.

ואליו נתיחס מדרש תדשא (ספר זקוקין דנורא).

וקדושתו גדלה כ"כ עד שאמר כתובות מו. אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה.

ובשקלים ספ"ג אמר זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רו"הק, רו"הק מביאה לידי תח"הם, תח"המ מביאה לידי אליהו ז"ל.

וקרוב מאוד לומר שהוא ר"פ הנזכר קידושין עא. שאמרו בימי ר' פנחס בקשו לעשות בבל עיסה לא"י והיה אז זקן גדול עד שעבדיו הוצרכו לשאת אותו בעריסה, (כי אי אפשר לומר שהוא ר' פנחס האמורא שאמרו שם א"ר יוחנן היכלא בידינו היא) ומזה שהאריך ימים.

ר' פנחס בן לוי. נזכר שקלים פ"ב סה"ג לגרסת הבבלי.

רב פנחס בריה דרב מרי.

נזכר זבחים ד: וגרסת דק"ס בריה דרב אמי והוא הנכון.

ר' פנחס בן ערובא, (תנא דברייתא).

נזכר גיטין נו: אמר אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת טיטוס פצעו את מוחו וכו'.

ובבכורות לח: א"ר יוחנן משמו בענין רפואה.

ר' פנחס בריה דר' שמעון.

נזכר ילקוט רות רמז תרה, אבל ברו"ר סוף פ"ו הגרסא ר' פנחס בר חמא.

ר' פנחס דדהובא.

בקה"ר פ"ב־ב א"ר פנחס דדהובא מערבב מה חדותא עבדא, ודעת סה"ד שאין זה שם עיר אך צ"ל א"ר פנחס דחוכא מעורב.

וכן מובא ויק"ר פ"כ־ג ר' אבא ב"כ פתח לשחוק אמרתי מהולל אם הדין דחוכא מעורב מה חדותא מהניא. ולכן

מה

מה שכתב בעל שבע חכמות שהוא שם עיר הוא טעות.

ר' פנחס דיפו. נזכר פסחים פ"א סה"א.

ר' פנחס החבר.

נזכר ש"ר פ"א־יד אמר בשם ר' יונה, ובסה"ד כתב לא מצאתי.

ר' פנחס צפוראה.

נזכר יומא עז: (לגרסת דק"ס) א"ר פנחס משום ר' פנחס צפוראה, וגרסא שלנו ר"ה צפוראה,וביוחסין היה כגרסת דק"ס.

פנטי.

ר' לוי בר פנטי קה"ר פ"ח־ג, ועיין ערך לוי בר בוטא.

פנטקקה.

עליו יסופר מעשה נפלא בירושלמי תענית פ"א ה"ד שבימי ר' אבהו (בקיסרין) היו צריכין למטר וחלם לר' אבהו שאיש אחד בשם פנטקקה יתפלל וירדו גשמים, שלח אחריו ושאלו מה מעשיו וסיפר לו שהוא עובר ד' עבירות בכל יום שהוא משכיר זונות, ומייפה מושב לצים, ומכנים הבגדים להזונות בבית המרחץ ומרקד לפניהם, א"ל אולי עשית איזה דבר טוב, א"ל שפ"א באת אליו אשה ישראלית ורצתה להשכיר א"ע לזונות, וראה שהיא בוכה, א"ל מה אתה בוכה? א"ל שבעלה חבוש בבית האסורין ולכן רוצה היא להשכיר א"ע לזונות כדי לפדות בהממון את בעלה, כששמע זאת לקח את כל כלי ביתו ומכרן ונתן לה לפדות את בעלה כדי שלא תצטרך לזונות, אז א"ל ר' אבהו כדאי אתה להתפלל על הגשמים וכן היה.

פניאל כה"ג, (פניאל, ד"ה א' פ"ח־כה).

בגיטין נח. יסופר שבתו צפנת נשבית והתעולל בה השבאי כל הלילה למחר הוציאה למוכרה וכו'.

אבא פנימין, (תנא דברייתא).

נזכר בירושלמי תרומות פ"ג סה"ג, ובילקוט המכירי על תהלים פ"כה־יד מבוא פנימין אומר גדי שתושיט ידה, אבל המקור הוא בסוטה פ"א ה"ב ושם מינימין אומר.

פנקאי.

נזכר בפסחים נז. לגנאי והיה מכה"ג בבית שני ע"ש.

ר' פס. הוא ר' אפס, עיין ערכו.

פסיסא.

גביהה בר פסיסא בימי אלכסנדר מקדון סנהדרין סא.

פפא.

ר' אבא בר פפא עירובין סג:.
ר' אבא הכהן בר פפא במ"ר פ"טו־יז.
ר' אדא בר פפא ב"ק פ.
ר' אחא אריכא דהוא ר' אחא בר פפא שבת קיא..
דרו בר פפא ע"ז כז,
ר' חייא בר פפא ב"ק פ..
רב חמא בר פפא סוכה מט:.
ר' חנין בר פפא עירובין סה..
ר' חנינא בר פפא ב"ק פ..
רב חננאל בר פפא שבת פח:.
רב נחמן בר פפא ב"מ פ:.
סורחב בר פפא כתובות יז:.
רבא בר פפא שבת סו:.
רכיש בר פפא חולין מב:.
רמי בר פפא יומא עז:.
רפרם בר פפא ברכות כו..
רפרם בר פפא מסיכרא פסחים לא:.
רב שמואל בר פפא יומא לז..

רב פפא.

שם אבי רב פפא לא נזכר בשום מקום ומצינו אך ב"מ כח: אבוה דר"פ אתא לקמיה דרבה בר רב הונא, ושם משמע שלא היה ת"ח מפורסם.

והחכם גרעץ בח"ב צד 421 יאמר

שר"פ

שר"פ היה בר חנן ובעודו נער נתיתם מאביו ואמו ואינו מציין שום מקור לזה. ושגג בשתים, א) שלא היה יתום, ב) ששם אביו לא היה חנן, וטעותו נראה מכתובות מ: שאמר רב פפא בריה דרב חנן מבי כלוחית אזל אמרה קמיה דרב שימי בר אשי, והוא סבר שהוא סתם ר"פ ולא עיין שרב שימי בר אשי היה כמו תלמיד לר"פ בתענית ט:, וטעותו שמצא בכתובות יז: שאביי קרא לר"פ יתמא ומזה הוציא שהיה יתום, ולא עיין ברש"י שם שמפרש יתמא, יתום ממנהג הנוהג, כי מפורש ביבמות קו. כשהיה ר"פ כבר גדול הדור שתפס את רבו אביי בב' דינים גם אז היו בחיים אביו ואמו דר"פ.

ולפי דעת הערוך ערך בר. ששם אמו דר"פ היה אושפרתי. בתענית כד: ר"פ גזר תעניתא חלש ליביה טעים מידי בעא רחמי ולא אתא מטרא, א"ל רב נחמן, בר אושפרתי, פי' הוא שם אמו דר"פ עכ"ל. אבל היוחסין מיאן בזה שאיך אפשר לומר שר"פ יגזור תענית בפני ר"נ שהיה רבו דרבו, ולכן יאמר היוחסין שהוא שם אמורא „רב נחמן בר אושפרתי", ובחנם תפס סה"ד את היוחסין בזה.

ובספר כפתור ופרח פ"מד מביא שא"ל לר"פ מה שמך אמר להו „רב פפא", אמרו לו והא כתיב יהללוך זר ולא פיך אמר להו אם אין זר. פיך. ולא נמצא ד"ז בשום מקום, ומעין זה נמצא על ר"ה בר נתן עיין ערכו.

והגאון רא"ד תאומים בהגהותיו שם מביא שמצא בתשובת הרש"בא בראשונות ספ"ד דא"ל לר"פ מה שמך א"ל ר"פ, א"ל והא כתיב יהללוך זר ולא פיך אמר והא אין זר, פיך, והוא כמעט כמו שמובא בכ"ופ.

רבו הגדול היה רבא, כמו שאמר ר"פ תמיד, בדיק לן רבא בעירובין נא., פסחים נה:, מו"ק יג., כתובות סא., נדרים צ:, מנחות צא:, חולין קלג., והוא עם חבירו ר"ה בריה דרב יהושע ישבו תמיד לפני רבא ושקלו וטרו עמו, אותיבו לרבא כב"מ סג:, א"ל לרבא כב"מ ט:, ורבא קרי להו משלחי גלימי דאינשי ככתובות פה., גיטין עג.

ר"פ משמיה דרבא כפסחים ז:, יבמות קג:, כתובות ז., שבועות לז:.

הקשה לרבא כיבמות מו., עירובין כו..

ורבא היה גדול כ"כ בעיניו עד שקראו שבור מלכא כפסחים נד..

ורבא אמר לר"פ פוק תרגמא לר"ה בר חיננא כסנהדרין פז., וגם קראו רבא מר ככתובות פה..

וכן מצינו את ר"פ ורב אדא בר מתנא קמיה דרבא ככתובות פה..

וכן קבל הרבה מאביי כדמצינו ר"פ שאל מאביי כברכות כ., סוכה מו:, מו"ק כו., פסחים עח., כתובות יז:.

וקרא לאביי מר כיבמות קו., ובשבת קיט: א"ל ר"פ דידי ודידך מאי, ובמעילה ג: אותיביה ר"פ ואביי אישתיק, ובפסחים קיא: כשהלך אביי באורחא הלכו ר"פ מימיניה ור"ה בריה דר"י משמאליה.

והנה אף שמצינו שקבל ר"פ מרב אידי בר אבין א' כפסחים לה., יבמות פה. שישב קמיה עם ר"ה בריה דר"י וקראו דרדקי, מר"ה בר חיננא ככתובות סא: שאר"פ בדיק לן רה"בח, ובפסחים טז. אמר ר"ה בר חיננא לבריה כי עיילת קמיה דר"פ רמי ליה, וכן קבל מרב המנונא (ת"ח דרב חסדא) כנדה כז. יתיב ר"פ אחורי דרב ביבי קמי דרב המנונא ויתיב (רב המנונא) וקאמר, אמר להו ר"פ — אחיכו עליה אמר ר"פ אפילו כי הא מלתא (דאתאי לידי חוכא) לימא אינש ולא נשתוק קמיה רביה, וכן ישב לפני רב אחא בר יעקב כחולין לג., אבל רבותיו המובהקים היו אך רבא ואביי.

וכפי

וכפי הנראה ישב הוא וחבירו ר"ה בריה דר"י לפני רבא עוד בחיי רב יוסף (שגם אז היה לרבא ישיבה פרטית) כמפורש בבא בתרא כב. ואז היו עדיין עניים והתפרנסו בדוחק כהוריות י: שבאו לקמיה דרבא אמר להו אוקימתון מסכתא פלן א"ל אין, איעתריתו פורתא א"ל אין דזבנן קטינא דארעא, קרי עלייהו אשריהם לצדיקים וכו', אך אח"כ עשה ר"פ מסחר בשכר והצליח עד שנעשה עשיר גדול וזה שקראו רבא סודני (בעל שכר תמרים, רש"י) כברכות מד:, מנחות עא., נדה יב:.

וכן מצינו שסחר ביחד עם ר"ה בריה דר"י בשומשמין כגיטין עג..

ואחרי פטירת רב יוסף כשמלך אביי בפומבדיתא וגם רבא היה נכנע תחת אביי אז ישב ר"פ לפני אביי כל שני מלכותו ולכן מצינו את ר"פ בכל הש"ס שהקשה לאביי לערך מה' פעמים כדמובא בערך אביי, אבל ר"פ היה אז כבר גדול הדור, וכאשר יסופר ביבמות קו. שבת חמוה דר"פ נפלה לפני יבם שאין הגון לה אתא לקמיה דאביי א"ל חלוץ לה ובכך אתה כונסה, א"ל רב פפא לא סבר לה מר להא דאמר ר' יוחנן, ואלא היכי אימא ליה, א"ל חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז, לבתר דחליץ לה אמר לה (אביי) זיל הב ליה א"ל (רב פפא) משטה אני בך עבדה ליה — א"ל (אביי) אבוך היכא א"ל במתא, אימך היכא א"ל במתא (ופירש"י כמדומה אני שיש לך אב ואם סמוכין לך לספק צרכיך לפיכך קא מחדדין שמעתיך, אבל אביי ידוע שהיה יתום מיום הולדו) יהיב ביה עיניה ושכיבן.

וכבר בארתי בספרי בית ועד לחכמים בערך יתמא שמצינו בכתובות יז: כששאלו ר"פ לאביי משחא דחפיפותא קאמר מר? א"ל (אביי) יתמא לא עבדא לך אמך דרדוגי משחא ארישא דרבנן, וזה ששאלו ר"פ לאביי אחרי שנעשה יתום, ואז מצא בע"ח לגבות את חובו שאז הראה לו ראה כשנהית יתום אף שאתה גדול שכחת גם מה שעשתה אמך ביום חופתך.

וכן מצינו ברכות כ. שר"פ היה כבר גדול הדור בזמן אביי שאמר שם ר"פ לאביי מ"ש ראשונים דאתרחיש להו ניסא — ואנן קא מתנינן בעוקצין יג' מתיבתא (ביג' פנים יש בינינו משנה וברייתא של ששה סדרים ומס' עוקצין גם היא ביג' פנים, רש"י).

ובפסחים קיא: יסופר שאביי שקיל ואזיל ור"פ היה מימיניה ור"ח בריה דר"י משמאליה חזייה לההוא קטב מרירי דקא אתי לאפיה דשמאליה אהדרא לר"פ לשמאליה — א"ל ר"פ אנא מ"ש? דלא חשש לי, א"ל את שעתא קיימת לך (ופירש"בם יען שר"פ עשיר היה ויש לו מזל טוב).

וכשנפטר אביי גם אז לא זז ר"פ מרבו רבא שמלך תחת אביי. וזה שמצינו בשבת כז., ב"ק סז., שבועות כו., בכורות נד: כשמקשה מרבא על רבא תירצו חדא מינייהו ר"פ אמרה, וזה יען שהיה תלמידו המובהק דרבא וכשאמר ר"פ סברו שאמר כן בשם רבא.

חבריו.

רב אדא בר מתנא ישב עמו לפני רבא ככתובות פה. וקראו שם בפניו „רב פפא".

רב אויא סבא, במו"ק כד: אדבריה ר"פ ודרש. ובסנהדרין נז: הקשה לר"פ ב' פעמים ור"פ תירץ לו.

רב אחא בריה דרב איקא חולק עם ר"פ כנדרים ל., ובשבת ו. מתרץ לר"פ קושיתו.

ר"ה בר חיננא, בעירובין כו. יסופר שהריש גלותא אמר לר"ה בר חיננא ליעביד מר תקנתא בבוסתניה, אזל עביד קנה קנה פחות משלשה, אזל רבא שלפינהו, אזל ר"פ ור"ה בריה דר"י נקטינהו מבתריה.

רב

רב זביד אמר לר"פ ת"ש כזבחים כ:, אותיבו ר"פ כגיטין כט:, שקלו וטרו יחד כברכות מה:.

חייא בר רב מדיפתי, בב"ב י. אמר לר"פ שמא עני בא לידך וכו'.

רב חמא (מנהרדעא) בכתובות פו. אמר לו לר"פ ודאי דאמריתו משמיה דרבא וכו'.

רב חנינא בריה דרב איקא, יסופר ברכות נח: שפגעו ביה ר"פ ור"ה בריה דר"י — ויהבו ביה עינייהו ושכיב.

יימר בר חשו בשמו ככתובות פד..

רב יהודה מדסקרתא, בנדה לט. אר"פ אמריתא לשמעתא קמיה ומשמע מזה שהיה גדול מר"פ אף ששניהם היו תלמידי דרבא.

יהודה בר מרימר או מר בר מרימר היה קשיש מר"פ ככתובות נב: שר"פ קראו מר, וכן משמע מכתובות פ:.

יוסף שידא בזמנו כפסחים קי..

רב יצחק בריה דרב יהודה היה בהלולא דאבא מר בריה דר"פ ודלי ליה ר"פ כסא דחמרא ולא קם מקמיה ואיקפד בקידושין לב:, אבל הוא ט"ס וצ"ל כגרסת השאלתות קדושים רב יצחק בריה דרב משרשיא.

רב מרי ורב פנחס בני ר"ח היו עם ר"פ בחתונת בריה דרבא בקידושין לב:.

רב נחמיה בריה דרב יהושע במו"ק יט: אמר אשכחתינהו לרב פפי ולרב פפא וכו'.

רב פנחס בר אמי בכתובות פה. פגע בר"פ ור"ה בריה דר"י וכו'.

רב פפי בכתובות ז. אמר לר"פ מאי דעתך, והיו ביחד כמו"ק יט:.

רב פפא בר אבא בזמנו כיבמות כא: מו., ב"ק י:.

ובני רב פפא בר אבא בעו מרב פפא כב"מ צא., הקשו לר"פ כשבת קיט..

רבא בר שמואל בברכות כב: כרכו ריפתא בהדי הדדי עם ר"ה בריה דר"י.

מר שמואל היה ריש גלותא בזמנו כמנחות לד. שר"פ איקלע לגביה.

רב שמואל, בנדה לג: יסופר שר"פ איקלע לתואך אמר אי איכא צורבא מרבנן הכא איזיל אקבל אפיה א"ל ההיא סבתא איכא הכא צורבא מרבנן ורב שמואל שמיה — אזל לגביה רמא ליה תורא (שחט לכבוד ר"פ שור) רמא ליה מתני' אהדדי — אר"פ יהא רעוא דתאכיל האי תורא לשלמא — שבקיה ואתא לקמיה דרב שימי בר אשי, (ואמרתי בזה שאפשר שלכן מצינו ב"ק קד: ועוד בכמה מקומות שאמרו נפק לאפיה „עד תואך" היינו שמהיום והלאה לא בא. עוד להעיר הזאת אך הלך עד תואך, ואח"כ מצאתי כן בהפלס ש"ב חוברת א', ואפשר לומר שכן הוא כונת התוס' שם).

וחבירו החביב מכולם היה רב הונא בריה דרב יהושע, הוא היה חבירו מנעוריו עד יומו האחרון, שניהם למדו אצל אביי כפסחים קיא:, ושניהם קנו קטינא דארעא וניזונו ממנה והיו אז לפני רבא כהוריות י:. ועוד בחיי רב יוסף ישבו שניהם לפני רבא בישיבתו הפרטית כב"מ כב..

וכן מצינו אותם ביחד לפני רבא ככתובות פב., קידושין לב:, ב"מ ט: סג:.

ורבא קראן קאקי חיורי ככתובות פה., גיטין עג..

ושניהם היו בהלולא דבריה דרבא ודלא להם כסא כקידושין לב:.

ורבא היה חביב עליהם מאוד כעירובין כה..

ושניהם הגיעו להוראה עוד בחיי רבא כב"ב קל: שאמר להו רבא כי אתא פסקי דדינא דידי לקמייכו וחזיתו ביה פרכא לא תקרעהו עד דאתיתו לקמאי — דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות. וקרוב מאוד לומר שהתיישבו אז בעיר נרש (הסמוכה למחוזא), ואפשר שעל אותו

הזמן

הזמן נאמר עליהם הלשון מה שלא מצינו בשום אמורא אחר שאמרו „אלא כי אתא ר"פ ור"ה בריה דר"י מבי רב פירשוה" בעירובין יב., ב"ק ז: פט., שבועות לד:, זבחים טו..

וכן סחרו ביחד כגיטין עג. שזבני שומשמי.

ושניהם הלכו למסעיהם כיבמות פה. שאיקלעו להינצבו לאתריה דרב אידי בר אבין וקראן דרדקי.

ושניהם איקלעו לבריה דרב אידי בר אבין ועביד להו עיגלא כשבת קלו..

ושניהם כרכו ריפתא ביחד עם רבא בר שמואל כברכות כב: נ..

ויסופר בפסחים פט: שעירבו ריפתא בהדי הדדי אראכל ר"ה בריה דר"י חדא אכל ר"פ ד', א"ל לר"פ פלג לי, אזל עירב בהדי רבינא אך אח"כ אמר מאה פפי ולא חד רבינא.

וברכות נח: יסופר שהלכו באורחא פגעו ביה בר' חנינא בריה דרב איקא אמרו לו בהדי דחזינך ברכינן עלך תרתי, א"ל אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתינכו עלואי כס' רבוא וברכיני עלייכו תלתא — א"ל חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ושכיב.

וב"ב כו. שהיה לרב פפא דקלים אמיצרא דר"ה בריה דר"י, וקראו ר"פ מר.

וכשנפטר רבא יאמר רבינו ש"ג באגרתו ח"ג פ"ג שנתחלקה המתיבתא הגדולה לשתים, ר"נ בר יצחק מלך בפומבדיתא ור"פ מלך בנרש. והאמת כן הוא כמפורש ברכות נז. ר"פ ור"ה בריה דר"י חזו חלמא, ר"פ דעייל לאגמא נעשה ריש ישיבה, ור"ה בריה דר"י דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה. וזהו כשיסד ר"פ ישיבתו הגדולה בנרש לקח את חבירו האהוב והיה לו יד ימינו, ויען שר"פ היה עשיר מופלג והיה באמת מראשי גדולי הדור, כי מאמריו והלכותיו מצינו בכל הש"ס, לכן נתמנה הוא לריש מתיבתא.

וכן מצינו בפירוש שתיכף אחרי פטירת רבא נעשה ר"פ הריש כתענית ט: שאמרו רב חייא מווסתינא הוה שכיח קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא בא לפני ר"פ, וכן רב הונא בר מנוח.

והנה אף שר"פ היה הריש, אבל שניהם לקחו חלק כחלק בהנהגת הישיבה והנהגת העיר כולה כשבת פט: שא"ל ההוא מרבנן לר"כ מ"ט לא שכיחת קמיה דר"פ ור"ה בריה דר"י דמעייני באגדתא.

ומו"ק יט. אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף אשכחתינהו לרב פפי ולר"פ ולר"ה בריה דר"י.

ובמגילה כו: רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא — אתא לקמיה דר"פ ואסר ליה, לקמיה דר"ה בריה דר"י ואסר ליה.

וידוע שר"פ הוה בנרש כמפורש בב"מ צג: בר אדא סבולאי הוי קמעבר חיותא אגמלא דנרש — אתא לקמיה דר"פ, וכן היה שם ר"ה בריה דר"י בעירובין נו. שאמר הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש אזקנון.

וביומא סט. אמד ר"ה בריה דר"י הני נמטא גדמא דנרש שריא.

ובחולין קכז. אמר ביברי דנרש אינן מן הישוב אר"פ כשמתא נרש — לא אבה נרש שמוע דבר ה'.

וכן מצינו מכות ז. א"ל לר"פ, ובמנחות סח: שניהם אכלי חדש וכו'.

ובר"ה יז. יסופר שר"ה בריה דר"י חלש ובא ר"פ לבקריה חזא דחליש ליה עלמא וצוה ר"פ להכין לו תכריכין, אך אח"כ קם מחליו, וסיפר לו שבאמת נקנסה עליו מיתה, אך יען שהוא מעביר על מדותיו חיה.

והנה אף שהיה חבר ממש לר"פ אבל יען שר"פ היה הריש מתיבתא לכן כל

תלמידי הישיבה נחשבו לתלמידי ר"פ ולא לר"ה בריה דר"י, ולכן מצינו כולם עם ר"פ כרב אדא בר אהבה ג' שתרגם קמיה דר"פ בחולין קלג:.

בר אדא סבולאה אתא לקמיה דר"פ כב"מ צג:.

רב אידי בר אבין ב' אותיב לר"פ בחולין קלא..

אמימר משמיה דר"פ בחולין ח..

רב אשי אמר, אמר לי ר"פ כע"ז מ.. וכן ב"ק קי. שא"ל ר"פ לרב אשי רב זביד ורב עוירא לא ס"ל הא דרב יהודה.

ר"ה בריה דרב איקא, ר"פ איקלע לגביה וקרא לר"פ מר ברכות מג:.

ר"ה בר מנוח ורב חייא מווסתינא הוו שכיחי קמיה דרבא וכשנפטר אתו לקמיה דר"פ בתענית ט:.

ר"ה בריה דרב נתן הקשה לר"פ בפסחים יז: נט:, ב"מ סו:, הוריות ט:, זבחים מא: צא:, ור"פ איקלע לגביה בברכות מב..

רב יוסף בריה דרב סלא חסידא תרגם קמיה דר"פ בפסחים עג:, חולין עד:, ערכין לג:.

רב יוסף בריה דרבא שלח לקמיה דר"פ בגיטין מ..

רב יוסף בר שמעיה אותיב לר"פ בעירובין מא: וכן צ"ל בזבחים ו:, א"ל לר"פ מנחות ט:.

רב יימר בר שלמיה שלח לר"פ במנחות לא..

רב כהנא הקשה לר"פ בכתובות פו., גיטין פט., ובל"ס הוא ר"כ חבירו דרב אשי, ובשבת פט: א"ל ההוא מרבנן מ"ט לא שכיחת קמיה דר"פ וכו'.

מר בר (רב) אשי הקשה לר"פ בסנהדרין עז:, ובל"ס אין זה בנו של רב אשי, וכן הוא גרסת דק"ס מר בר אשי.

מר זוטרא משמיה דר"פ ביבמות עה: בתובות צא., ב"מ סז:.

רב מרי שאל מר"פ בברכות כד..

רב משרשיא אמר לבריה כי עיילת לקמיה דר"פ בעי מיניה — כי אתא לקמיה א"ל ר"פ אי דייקינן כולי האי לא הוה תנינן בעירובין מח..

רב נחמן בר אושפרתי (או אושפזתי) קרא לר"פ מר בתענית כד:, ועיין לעיל.

רב נתן אבוה דר"ה בריה דר"נ נחית קמיה דר"פ — ושבחיה בפסחים קיז:.

רב סמא בריה דרב ייבא קרא לר"פ מר בב"ב ט..

רב פנחס משמיה ביבמות כב:.

פפא תוראה אורי ליה ר"פ בגיטין יט..

רב בר שבא אותיב לר"פ בעירובין לג:, ואתא לדינא לקמיה בשבועות ל: לגרסת סה"ד.

רב בר שרביא אתא לקמיה דר"פ בשבועות ל:.

רמי בר אבא אתא לקמיה דר"פ במגילה כו:.

רבינא הקשה לר"פ בב"מ עד: והיה עמו עוד ביחד אצל רבא בזבחים ב: שאמר לר"פ לא הוית גבן באורתא בתחומא בי חרמך דאמר רבא מילי מעלייתא.

רב שימי בר אבא הקשה לר"פ בפסחים נט: לגרסת דק"ס, וגרסא שלנו רב שמן בר אבא הוא ט"ס שרב שמן ב"א היה תלמיד ר' יוחנן, והיה בא"י.

רב שימי בר אדא הקשה לר"פ בנזיר נ:.

רב שימי בר אשי הקשה לר"פ בעירובין ג:, נזיר כו:, ויסופר תענית ט: שהיה שכיח קמיה דר"פ והוה מקשי ליה טובא, יומא חד חזייה לר"פ דנפל על אפיה ושמע דאמר, רחמנא ליצלן מכיסופיה דשימי, קביל עליה שתיקותא. וכן משמע מנדה לד: שהיו כמו חברים.

רב

רב שימי בר זירי תני קמיה דר"פ כתמורה כד.

רב שישי (או ששת) בריה דרב אידי הקשה לר"פ כב"מ סה., ב"ב ח., וקרא לר"פ מר כב"מ קט.,

רב שמואל בר אחא קמיה דר"פ כמנחות לד., יומא לז. לגרסת דק"ס, הקשה לר"פ כנזיר נא:, ור"פ עשאו שליח לגבות עבורו הכסף ממחוזאי כב"מ מו., ב"ב עז: קנ:, ובב"ק קד: איתא בר אבא וצ"ל בר אחא.

רב שמואל בר אידי היה שכיח קמיה דרבא וכשנפטר רבא אתא לקמיה דר"פ כתענית ט:.

רב שמואל בר שימי תרגמא קמיה דר"פ כריתות כז:.

והנה למותר לנו להביא הלכות ר"פ ודבריו היקרים באגדה יען כי יעלו לכמה מאות כי הוא היה אחד מעמודי התוך שבש"ס בבלי, וע"פ רוב המה שקלי וטריא עם אביי ורבא אשר ישב רוב שנותיו לפניהם ונביא אך לשונות ר"פ שהיה רגיל בהן.

מצינו תמיד שאמר בלשון הלכך, כברכות נט. הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו.

ושם נט: הלכך צריך למימר רוב ההודאות והאל ההודאות.

ושם ס: הלכך צ"ל רופא כל בשר ומפליא לעשות.

ומגילה כא: הלכך נימרינהו לתרוייהו הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע.

ושבת כ. וחולין כו. הלכך בעינן רוב עוביו ורוב הקיפו.

ותענית כט: הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט וכו'.

ויבמות עב. הלכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ביה וכו'.

וסוטה מ. הלכך נימרינהו לכולהו.

וחולין מו. הלכך בעינן כזית במקום מרה וכזית במקום חיותה.

ושם סה. הלכך בעינן רוב ארכו ורוב הקיפו.

וכן דרכו לומר ש"מ כיומא כח: ש"מ יומא דעיבא כולה שימשא.

ויבמות קג. ש"מ האי איסתווירא עד ארעא נחית.

וב"ב עה: ש"מ האי עיבא ג' פרסי מיהוי.

ושם פד. ש"מ האי שמשא סומקתי היא.

וכן מובא הלשון ש"מ ע"ש ר"פ בסנהדרין יח: יט., חולין נח., ערכין יט:, תמיד כז., נדה כו..

ונראה בבירור יען כי הוא היה ממסדרי הגמרא ופוסקי ההלכה.

ויען שהיה סוחר גדול ומעורב עם הבריות לכן מצינו על שמו אמרי אינשי הרבה יותר מכל חביריו, ונביאם ע"פ סדר א"ב.

אבב חנואתא נפישי אחי ומרחמי, אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמי שבת לב..

אגב אורחך לבעל דבבך אישתמע סנהדרין צה:.

אגרא דבי טמיא שתיקותא ברכות ו:.

איתתך גוצא גחין ולחיש לה ב"מ נט..

באתרא דמריה תלא ליה זייניה תמן קולבאי רעיא קולתיה תלא, סנהדרין קג.,

בכיה ליה למר דלא ידע חייבי למר דלא ידע ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש, שם.

בת דינא בטל דינא שם צה..

גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה, שם צד..

גירדנא דלא טייז שתא בציר משני, ע"ז כו..

גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי ברכות סג. בע"י.

גרירותיה לארמאה שפיר ליה איתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה סנהדרין צו..

דנפצא גברא תיקרי בסיפי בבא ותיתיב, יבמות קיח:.

דפרע קיניה מחריב ביתיה סנהדרין קב:.

זרע ולא תזבין זבין ולא תיזול יבמות סג..

חברך מית אשר, איתעשר לא תאשר גיטין ל:.

טום ולא תשפיץ, שפוץ ולא תיבני יבמות סג..

כד מפתח בבי מטרא בר חמרא מוך שקיך וגני ברכות נט.

כורכשתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא סנהדרין קה..

כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת סוכה כב:.

כל אגב, גביא בעי, כל אשראי ספק אתי ספק לא אתי פסחים קיג..

כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא ב"מ נט..

לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא שבת קנה:.

מסגני ושילטי הואי אייזן לגברי נגרי סנהדרין קו..

נחית דרגא נסיב איתתא, סק דרגא בחר שושבינא יבמות סג..

נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגנא סנהדרין נב..

פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא נדה לא..

קמי דשתי חמרא, קמי רפוקא גרידיא דובלא סוטה י..

קפוץ זבון ארעא, מתון נסיב איתתא יבמות סג..

רהיט ונפיל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה סנהדרין צח:.

שב שני אימרי בקתא מבקא דא"ל חזיתיה לבר מחוזא דסחא במיא וסליק ואיכרך בסדינין ואותיבת עליה ומצית מיניה ולא הודעת לי חולין נח:.

תלה ליה קורא לד"א ואיהו דידיה עביד ברכות מג..

תרי קבי דתמרי חד קבא דקשייתא וסריח יומא עט:.

ישיבתו הגדולה וחביבותיה להם ומדותיו היקרות.

הנה כבר הבאנו לעיל שאחרי פטירת רבא יסד ישיבתו בעיר נרש והיתה גדולה כ"כ עד שאמרו כתובות קו. דכי הוו מפטרי רבנן מבי ר"פ הוו פיישין מאתן רבנן, ואמר מו"ק יז. תיתי לי דלא שמיתי צורבא מרבנן.

ובסנהדרין ק. יסופר שפ"א אישתלי ואמר כגון הני רבנן (לשון גנאי) ואותיב בתעניתא.

וכל מעשיו היה עושה לפנים משורת הדין ככתובות צז. שפ"א קנה שדה מאחד דאיצטרכי ליה זוזי למזבן תורי לסוף לא איצטריכו ליה והחזיר לו ר"פ שדהו.

ושמו הטוב גדל כ"כ עד שגם כותים היו באין לדין לפניו כב"מ סט..

והיה גדל פתילתא לכבוד שבת כשבת קיט., ורבא קראו סודני כנדה יב:, ופי' הערוך ירא שמים כדכתיב סוד ה' ליראיו.

והיה גבאי צדקה כאשר יסופר ב"ב ח. שפ"א בא עני המחזיר על הפתחים ובקש ממנו שיתן לו צדקה ולא רצה ר"פ ליתן לו כדין המפורש שם שעני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו, אך רב סמא (או רב ספרא, דק"ס) בריה דרב ייבא א"ל אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא (ודאי) לא יזדקק לו ימות? והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה כאשר יסופר שם י. שעלה פ"א בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל

וא"ל

וא"ל חייא בר רב מדפתי שמא עני בא לידך ולא פרנסתו.

ובדו"ד ח"ג צד 181 מצא מקום להתנפל על רבותינו הקדושים ויאמר „כאשר לא השיג ר"פ את מעלת רבותיו „בחכמת התלמוד אף כן לא השיג „במדות טובות כי רבא הכיחו על כי „אינו נושא ונותן באמונה גיטין עג., „ופ"א אירע לו אסון שעלה במעלה „ונשבר אחד השלבים — וא"ל חייא בר „רב שמא עני בא לידך — ובל"ם רמז „לו תוכחה מסותרת כי היה נודע שר"פ „אינו מותר בממונו לצדקה שכן ספרו „עליו שאף לעני המחזור על הפתחים „לא היה נזקק לו מפתו ב"ב ט: עכ"ל.

ולא נוכל להאמין שהחכם הזה יטעה בפשט הפשוט בגמרא ואך בזדון עשה הדבר הזה, הלא מפורש שם שהיה גבאי צדקה ולא רצה ליתן להעני מקופה של צדקה כדין הברייתא שאם הוא עני המחזיר על הפתחים אין צריכין ליתן לו, וזה דוקא אם הוא מחזיר על הפתחים, ובא החכם הזה והיפך ואמר שאף לעני המחזיר על הפתחים לא היה נזקק לו מפתו? וכן לא יעשה.

והנה כבר כתבנו שמתחלה התפרנס בדוחק, אך אח"כ עשה בית שכר ומזה נתעשר כמפורש פסחים קיג. דאמר אי לאו דרמאי שברא לא איעתרי (ובפסחים מט. אמר אי לאו דנסיבנא בהנתא לא איעתרי, אך כבר כתבו התוס' שם דהא והא גרמא).

וכן ב"מ סה. אמר שכראי לא פסיד. ואמרו שם שאר"פ טרשא דידי שרי מ"ט שכראי לא פסיד, זוזי לא צריכנא, אנא הוא דקא עבידנא מלתא גבי לוקח, פי' הדברים שהיה מוכר ר"פ שכרא שלו בזמן הזול בתשרי כשער של ניסן. וגם בזה התנפל עליו בדו"ד שם ואמר „וכן „במסחרו היה מנהגו למכור סחורתו „ביותר מכדי דמיה במכרו לזמן אף שזה „נחשב כרבית ובדה לו היתר מלבו אמרו „טרשא דידי שרי מ"ט שכראי לא פסיד" עכ"ל.

ובמחילה מכבודו שטעה בפשט הגמרא, כי אלו היה מוכר ר"פ ביותר מכדי דמיה מפני שמכר שישלמו המעות לזמן מאוחר, אז היה באמת איסור בדבר, אבל ר"פ שהיה עשיר גדול ולא היה נדרש לו הכסף, והיה יכול להמתין עד ניסן עם השכר, וגם סחורתו טובות היו, ולכן אך טובה עשה עם האנשים במה שנתן להם בתשרי ע"מ לשלם בניסן, ואך יען שדין רבית אסור גם ללוה ליתן, כמו למלוה ליקח, לכן א"ל רב ששת בריה דרב אידי מאי חזי מר דקא אזלת בתר דידך שהוא מותר, זיל בתר דידהו, וזה ברור.

וכן מה שהתנפל עליו ואמר שלא היה נושא ונותן באמונה מגיטין עג. נעתיק לשון הגמרא ונראה חלומותיו שאמרו שם ר"פ ור"ה בריה דר"י זבן שומשמי אגודא דנהר מלכא אגור מלחי לעבורינהו קבילו עלייהו כל אונסא דמתיליד, לסוף איסתכר נהר מלכא אמרו להו אגורו חמרי אפקעינהו ניהלן דהא קבילתו עלייכו כל אונסא דמיתיליד, ומזה הוציא שלא נשא ונתן באמונה, אבל איה מצא שלא עשה כדין הלא מפורש שהם קבלו עלייהו כל אונסא, וגם לא החמרין תבעון לדינא אך להיפוך ר"פ ור"ה בריה דר"י תבעו את החמרין למלא התנאים שהתנו עמהם. וכן הוא הדין להלכה וכדפסק רבינא, ואך רבא פליג ע"ז וסובר שהוא אונס דלא שכיח הוא ולכן נתן צדק להחמרין, אבל האם עשו שום דבר שלא כדין?

וכן יאמר החכם שם שלפעמים עשה ר"פ שלא כמשפט הצדק נגד חבירו ועשה לטובת עצמו ואמר כי אין רע ב"ב כב. עכ"ל, פה גדש את הסאה כי אין שום רמז רמיזה שם שעשה שלא כמשפט,

ושם יסופר אך שר"פ ור"ה בריה דר"י נקטו לרבֿ אדא בר אבא, ועי"ז נגה ונתאחר רנ"בי, ומה עשו הם ?

ובשבת קמ: אר"פ האי מאן דאפשר למישתא שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחית, וחשדוהו שלטובת עצמו הוא דורש, ולכן אמר שם קיח: לדידי חשדן ולא הוי בי.

וכן מה שאמר ב"ב צא: כל מילי עתיקא מעליא לבר מתמרי ושיכרא והרסנא וזה בל"ס יען שסחר בזה לכן ידע טבעם, וכמו שמצינו עירובין סה. שר"פ לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא משום ריחא.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה איש שמן כב"מ פד. שאמרו שהיה כי דקורי דהרפנאי (אבל היוחסין כתב ששם קאי על ר"פ בר אבא והצדק אתו).

וכן אמרו תענית יא. שהיה אוכל כל פרסה ופּרסה חדא רפתא, וכן מובא בפסחים פט: שהיה אוכל פי ארבע נגד חבירו ר"ה בריה דר"י.

ובברכות ח: יסופר שר"פ הלך פ"א לגבי ארמית הוציאה לו מטה וא"ל שב אמר לה איני יושב עד שתגביהי המטה, ומצאו שם תינוק מת. ובפסחים קיב: מובא שם ברש"י וברשב"ם המעשה בע"א שברח עי"ז מן המדינה.

נשיו ובני ביתו.

אשתו הראשונה היתה כהנית כפסחים מט., ואכל מתנות בשביל אשתו כחולין קלב..

והיא ילדה לו בן נחמד בשם אבא מר אשר אביו התפאר בו בכתובות פה. שאמר קיים לי בגוויה דלא משקר, ועשה עמו לפנים מש"הד ואפטיק לכבודו מלאכול כברכות מה:.

וגם בת היה לו כהוריות יב: שפ"א יתיב ר"פ וקא מבעי ליה א"ל הונא בר נתן תנינא — קם ר"פ ונשקיה ברישיה ויהיב ליה ברתיה.

ואשתו השניה היתה בת אבא סוראה ככתובות לט:, סנהדרין יד:.

וכן לקח עבור בנו אבא מר את בת אבא סוראה אחות אשתו ככתובות נב:, ואמרו שם ח. שבירך ר"פ משעת אירוסין יען שהיה מתוקנים לו כבר הכל.

ויסופר שם נב: כשהלך ר"פ לאבא סוראה לכתוב הכתובה עבור כלתו שמע יהודה בר מרימר נפק אתא וכפייה ר"פ שיבא עמו לבית אבא סוראה, ויען שהיה נשוא פנים מאוד לכן כתב אבא סוראה כל מה שהיה לו לבתו.

ואשת ר"פ נזכרה ברכות מד:, ובסנהדרין יד: שכל מה שהרויחה לקחה לעצמה.

וזכה ר"פ לשנות שיבה ועוד יותר, כמו שהבאנו לעיל שגם בחיי רב יוסף היה כבר תלמיד גדול יושב בישיבת רבא וידוע שרב יוסף נפטר תרלד ולפחות היה אז כבן כה', א"כ נולד לערך תרט, ומפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"א בנוסח סדר החכמים ויוחסין השלם שמלך תשסרי שנין אחר רבא, ורבא נפטר תרסג א"כ נפטר ר"פ תרפב לשטרות, וכן הוא בפירוש בקבלת הראב"ד.

ובאגרת דרש"ג הנדפס ביוחסין נפלו ב' טעותים, א) שאמר שם שר"פ מלך תריסר שנין ושכיב בשנת תרפז, וא"כ לפי זה מלך ר"פ מן שנת תרעה וזה שמונה שנים אחר פטירת ר"נ בר יצחק וא"כ איך יאמר הגאון שם בעצמו שאחר רבא נתחלקה ישיבת רבא לשנים, אך בל"ס מלך ר"פ תומ"י אחרי רבא וכאשר הבאנו לעיל שמפורש כן בגמרא, ולכן בע"כ צריכין אנו לומר תחת תרפז, תרפב, וזה ממש מן שנת תרסג (מפטירת רבא) עד שנת תרפב היינו יט' שנים, והיינו שהגיע לשבעים ועוד, וכן מביא

החכם גרעץ שחי בערך עה שנה, ואם נאמר שנפטר תרפז א"כ איך יאמר שם הגאון שאחרי פטירת ר"פ יסד רב אשי ישיבתו הגדולה ומלך קרוב לששים שנה הלא נפטר תשלח א"כ המה אך נא' שנה, ולכן בע"כ צריכין אנו לומר שנפטר ר"פ תרפב ולכן באמת מלך רב אשי נו' שנה וזה שאמר שמלך קרוב לששים שנה.

רב פפא בר אבא.

היה בזמן רב פפא כיבמות כא: שאמר ר"פ כגון כלתיה דבי ר"פ בר אבא.

ושם מו. א"ל ר"פ לרבא חזי מר הני דבי פפא בר אבא וכו'.

ובב"מ צא. אר"פ הני מילי בעו מינאי דבי ר"פ בר אבא.

וזה ר"פ בר אבא היה בעל בשר כב"ק י: שאר"פ כגון פפא בר אבא (שהיה בעל בשר, רש"י), וצדק היוחסין במה שכתב שמה שאמרו ב"מ פד. דר"פ גופיה כי דקורי דהרפנאי, קאי אר"פ בר אבא.

ובסה"ד מביא שר"פ בר אבא אשכח לרבה בר שמואל א"ל תני מר מידי בשכיר ב"מ עכ"ל, וכן הוא הגרסא באגרת דרש"ג ח"א פ"ו. והוא טעות הדפוס וצ"ל שבועות מה:, אך שם הוא שרב ששת אשכחיה לרבה ב"ש, וכן מובא הטעות בערך רבה בר שמואל.

והיו לו בנים ת"ח כשבת קיז. א"ל בני ר"פ בר אבא לר"פ, וביומא סו: הקשו לרבינא.

רב פפא בר אבא רישבא.

בחולין נד. יסופר דמחו בבוליא (את הבהמה) וקטליה אתו לקמיה דר' אבא, והיוחסין לא הביאו, וכתב בסה"ד יען שלא היה חכם וסברתו שצ"ל דבי פפא בר אבא, ולכן מדויק הלשון שאמרו אתו לקמיה ולא „אתא" וחכם עדיף מנביא שכן הוא בדפוס שונציני כדמובא בדק"ס.

רב פפא בריה דרב אחא בר אדא.

בברכות כט. א"ר תנחום א"ר אסי ארי"בל טעה ולא הזכיר של ר"ח — סיים חוזר לראש, אר"פ בריה דר"א בר אדא הא דאמרן סיים — א"ל מנ"ל הא א"ל מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב, ולא שאמר כן לר' תנחום, כי ר' תנחום היה בא"י ור"פ בבבל אך בני הישיבה שאלוהו.

והוא היה בזמן אביי ורבא כסנהדרין כט: שאמר (לאביי לגרסת השאלתות) הכי אמרינן משמיה דרבא.

ובעירובין כא: אמר משמיה דרב אחא בר עולא כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת, מתקיף לה רבא וכו'.

רב פפא בריה דרב חנין.

היה בזמן רב יוסף כמנחות כח: דתני קמיה דרב יוסף א"ל רב יוסף סמי דידך מקמי דידי — א"ל אדרבא סמי דידך מקמי דידי.

וב"מ קיג. תרגמה ר"פ בריה דרב חנין (לגרסת דק"ס) קמיה דרב יוסף, ובגמרא איתא בריה דר"נ.

רב פפא בריה דרב חנן. סופרו של רבא כב"ב קנג.

רב פפא בריה דרב חנן מבי כלוחית או צלוחית.

נזכר כתובות מ: אמר קמיה דרב שימי בר אשי.

רב פפא בריה דרב יוסף.

נזכר ב"מ קיג: תרגם קמיה דרב יוסף.

רב פפא בר יעקב.

נזכר חגיגה יד, וגרסת ע"י רב אחא בר יעקב, וכן מובא המאמר בילקוט ישעיה רמז סג'.

רב פפא בריה דרב נחמן.

נזכר ב"מ קיג. תרגם קמיה דרב יוסף, אבל גרסת דק"ס ר"פ בריה דרב חנין.

רב פפא בר שמואל.

רבותיו היו רב חסדא ורב ששת כדמצינו שבת נד: יתיב קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר — א"ל ר"נ א"כ עשיתיו ילתא, (וגרסת רש"ל יתיב קמיה דר"נ).

ובפסחים מז. מתרץ קושית רב חסדא.

ובכתובות לז. ר"פ בר שמואל אמר רב ששת.

ושם לו: אותיב לרב יוסף.

וכפי הנראה כשהיו אביי ורבא לפני רבה ורב יוסף היה אז ר"פ בר שמואל מדייני פומבדיתא כסנהדרין יז: אמרו דייני פומבדיתא ר"פ בר שמואל.

ובר"ה כז. רפ"בש סבר למיעבד עובדא כמתני' א"ל רבא וכו'.

ושם לד: רפ"בש קם לצלוי א"ל רבא לא אמרו וכו'.

ובסנהדרין כו: סבר רפ"בש לאכשורה — א"ל רבא וכו'.

וב"ק פד. ההוא דקטע ידא דינוקא אתא לקמיה דרפ"בש א"ל — א"ל רבא והא אנן תנן – א"ל — א"ל אביי וכו'.

ויסופר ב"מ ס: ההוא עבדא סבא שצבע לזקנו ובא לרבא שיקנהו ולא רצה ובא לרפ"בש וקנאו, יומא חד א"ל להעבד אשקיין מיא אזל ורחץ הצבע מזקנו וא"ל ראה שאני זקן מאביך, קרי אנפשיה צדיק מצרה נחלץ (זה רבא) ויבא אחר תחתיו.

ובב"ב צ: שתיקן כיילא בת ג' קפיזי ושלח לפומבדיתא (פי' שרצה שבני עירו יקבלוה למדה) ולא רצו, ושדר לפאפונאי וקבלוה, וקרי ליה רוז פפא.

ושם עג: גבי מעשיות דרבב"ח אמר ר"פ בר שמואל אי לא הואי התם לא הוימני.

רב פפא סבא.

אמר תמיד בשם רב בקידושין עא:, סנהדרין מט:, מנחות לג:.

וביוחסין ערך דארו בר פפא מביא יא' בני ר"פ סבא שהיו בזמן רב, וכתב ששמע מאביו שקבל מהחכמים הזקנים שמועילים לשכחה.

ובספר האשכול ה' ס"ת כתב שיא' בני ר"פ אינם מר"פ אחד אך היו בזמנים שונים, ויש לו קבלה שמועילים להסיר שכחה, ומזה נהגו להזכירן כשמסיימין מסכתא.

פפא תוראה.

נזכר גיטין יט. אורי ליה ר"פ (ופירש"י סרסר של שוורים).

פפוס בן יהודה, (תנא חבירו דר"ע).

במכלתא בשלח מס' ויהי פ"ו דרש פפוס לססתי — והוא באחד וכו' א"ל ר"ע דייך פפוס.

וביוחסין כתב שבפ' חלק ב' דרשות ממנו אך גרסתנו שם צד: ר' פפיס. וכן במכלתא יתרו פ"א הגרסא ר' פפיס, והמכלתא דבשלח מובא בב"ר פ"כא־ה ושם ר' פפוס.

ובל"ם הוא הנקרא בברכות סא: בשם פפוס בן יהודה, ויסופר שם שמצא לר"ע מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה א"ל, עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות? וא"ל המשל הנפלא בשועל עם הדגים, לסוף נתפסו שניהם, ואז א"ל פפוס ב"י לר"ע אשריך ר"ע שנתפסת על ד"ת, ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים.

ומצינו בירושלמי ברכות פ"ב ה"ט יהודה בן פפוס תלמיד ר' יהושע וכל מעשיו היה לש"ש.

ובכפתור ופרח פ"מד גרס פפוס בן יהודה.

פפוס ולולינוס אחיו.

במגילת תענית רפ"יב ביב' יום (באדר

יום

יום טוריינוס שתפס את ליליינוס ואת פפוס אחיו בלודקייא, אמר, אם מעמיו של חנניה מו"ע אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי — א"ל, חנניה מו"ע כשרין היו ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי לעשות נס ע"י, אבל אתה מלך רשע ואין ראוי לעשות נס ע"י, ואנו חייבין מיתה ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש למקום — ואם אתה הורגנו עתיד הקב"ה לתבוע דמנו מידך, אמרו לא נסע משם עד שבאת עליו דיופלה של רומי ופצעו את מוחו.

ומובא המעשה בספרא אמור קלז ושם כשתפס מרינוס.

ובתענית יח: איתא טורינוס אך אמרו שם שהרגן.

וכן בשמחות פ"ט איתא כשהרג טרגיאנוס וכו'.

ובירושלמי תענית ספ"ב א"ר יעקב בר אחא בטל יום תיריון יום שנהרגו לולינוס ופפוס.

ובצדק העיר החכם גרעץ בה"ב צד 224 שא"א לומר שנהרגו ע"י טוריינוס כי מצינו אותם בחיים גם בימי אדריינוס, ולכן בל"ס הצדק כמו שמובא במגילת תענית ושם המקור הראשון אשר משם נעתק אח"כ בגמרא ובמכלתא, ושם ליתא שהרגן, וכן ליתא בדק"ס בתענית שם.

ומי היו האחין הללו יסופר בספרא בחקתי־כז אר"מ גאון עוזכם כגון פפוס בן יהודה ולוליינוס (ובל"ס תיבת בן יהודה הוא מיותר). וידוע שהקיסר טוריינוס לא היה מעולם ביהודה, ולכן יאמרו כי הוא קיטוס שר צבאו והוא היה רשע עריץ וכאשר ראה שהתחיל המרד ביהודה (קודם מרידת ביתר) תפס את ראשי ב"י ובהם את פפוס ולוליינוס אחיו ורצה להרגן, וזה כדמובא תענית יח: שא"ל „ואתה רשע והדיוט" ואם היה הקיסר טוריינוס לא היו אומרין לו כך, ואז ניצלו מידי הרשע שלא הספיק לגמור מעשהו עד שבאו מרומי והורידו אותו מגדולתו בימי אדרינוס קיסר והרגוהו.

וידוע שאדרינוס צוה לבנות את בי"המק כב"ר פ"סד־ט שאמרו בימי ר"י בן חנניא גזרו מלכות רומי לבנות ב"המק, אז הושיבו פפוס ולוליאנס טרפיזין (שולחנות) מעכו עד אנטוכיא והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב, אך אח"כ התחרט הקיסר שהלשינו עליהם ונתבטלה המלאכה והתקבצו כולם בבקעת רמון וכמעט שיצאה מרד, אך ר' יהושע החכם הגדול אמר להם אז המשל הנפלא דהארי והעגור, ובזה הרגיע מעט את רוחם המר.

ועל שני האחין הללו יסופר בירושלמי שביעית רפ"ד וסנהדרין פ"ג ה"ה ומובא בתוס' שבת עב: ד"ה רבא שהיו צדיקים גדולים וכשישבו בבית האסורין נתנו להם מים בזכוכית צבועה ולא קבלו (שחשבו שהוא יין נסך).

וקרוב מאוד לומר שהם לא נהרגו, ומה שמצינו הרוגי לוד כבר פירש הערוך ערך הרג שהמה שמעיה ואחיה (או אחיו), אבל פפוס ולוליינוס אחיו היו בעיר לודקיא והם שתי ערים רחוקות זו מזו, כדמובא בספר שבע חכמות בערכם.

פפי (או רב פפי).

ר' אבא בריה דרב פפי שבת פ"ג ה"א.

אבימי בר פפי כתובות נג..

רב הונא בריה דרב פפי חולין מח., נדרים עז..

ר' חייא בר פפי ויק"ר פ"יח־א.

ר' חנינא בר פפי כתובות פא:.

רבי פפי (אמורא כא"י בדור הרביעי).

נזכר שבת קנא: א"ר לוי אמר ר' פפי א"ר יהושע לאחר ג' ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו וכו', והיא

גרסא

גרסא מוטעת ובדק"ס איתא אמר ר"פ משום ר' יהושע דסכנין.

ובירושלמי מובא המאמר אמר ר' אבא בריה דר"פ ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי.

וביבמות פ"טז ה"ג המאמר ושם ר' בריה ורב פפי ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי.

והגרסא האמיתית נשארה בויק"ר רפ"יח ושם ר' אבא בר כהנא בשם ר' פפי ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי ושלשתן דרש ר"ע וכו'. ואח"כ מביא ר' אבא בריה דר' פפי ור' יהושע דסכנין בש"ר לוי, ונראה שצ"ל ר' אבא ב"כ בשם ר"פ ור"י דסכנין בש"רל.

וב"ב עה: א"ר לוי אמר רב פפי משום ר' יהושע דסכני אם ג' ירושלים הן וכו', ובדק"ס הגרסא א"ר לוי ואיתימא ר' פפי משום ר"י דסכנין.

ומכל אלו המקומות אנו רואין שהיה תלמיד דר' יהושע דסכנין הנודע בשערי אגדה, תלמידו דר' לוי.

רב פפי.

היה תלמידו הגדול דרבא ואמר תמיד בשמו כשבת צג., פסחים ז, יומא סב., מגילה כו:, יבמות קג:, כתובות ז. ח. כא:, ב"מ נד:, ב"ב קכו., ע"ז ד., שבועות לז:, חולין מו:.

ובימי רב פפא ור"ה בריה דרב יהושע היה כבר מגדולי הדור ככתובות ז. שא"ל רב פפי לרב פפא מאי דעתך וכו'.

ומו"ק יט: אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף או רב נחמיה בריה דרב יהושע אשכחתינהו לרב פפי ולרב פפא ולר"ה בריה דר"י וכו'.

ובכתובות ס. א"ל רב פפי לר"פ ולר"ה בריה דר"י.

וכן רב ביבי בר אביי היה חבר לו בעירובין עה:, יבמות עה:, ב"מ קט. שא"ל רב פפי משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא?

ואף שקרא לרב ביבי בר אביי מר כחולין מג: אך ידוע שגם חבר לחבר קורין מר.

וכן רב כהנא (רבו דרב אשי) היה חבירו ושקיל וטרי עמו כסוטה מה., ב"מ קב., ב"ב קלג..

וכפי הנראה שאחרי פטירת אביי והמתיבתא באה תחת רבא במחוזא, אעפ"כ לא נתבטלה ישיבת פומבדיתא והיה שם קיבוץ חכמים הרבה אך כולם היו כפופין תחת רבא.

ורב ביבי בר אביי היה שם הריש, אז ישב שם גם רב פפי והרביץ שם תורה הרבה וזה שמצינו יבמות עה: ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא סבר רב ביבי בר אביי לאכשורי א"ל רב פפי משום דאתיתו ממולאי וכו'.

ואחרי פטירת רבא היה אז רב פפי כבר מראשי זקני הדור וידוע שאז נתחלקה המתיבתא למקומות הרבה, וממנו קבל רב אשי כר"ה כט:, חולין עז. פב. שאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי.

וכן רב ירמיה מדיפתי אמר ע"ז מ. לדידי אמר רב פפי, וב"ב נב. וסנהדרין כז. אמר רב ירמיה מדיפתא עבד רב פפי עובדא כרבא, ובשבת קט: אמר כוותיה דרב פפי מסתברא.

וכן מר זוטרא בסוכה מו. שאמר חזינא ליה לרב פפי דכל אימת דמנח תפילין מברך.

ורב משרשיא מתוסנייא שלח לרב פפי ילמדנו רבינו כיבמות כא:.

וגם רבינא שזכה עוד להיות תלמיד רבא קבל מרב פפי הלכות רבא כב"מ נד:.

ושם מט. סיפר לו רבינא מעשה מרב טבות.

וכן מצינו נדרים עז: תני רב זוטי דבי רב פפי.

ובימיו היה מר שמואל (ריש גלותא) ורב פפי היה רגיל לבא אצלו כביצה יד: רב פפי איקלע לבי מר שמואל (אינו סתם שמואל אך ריש גלותא הוה, רש"י).

ובסנהדרין כז: בר חמא קטל נפשא א"ל ריש גלותא לר' אבא בר יעקב (ונראה שצ"ל רב אחא בר יעקב) פוק עיין בדינו — ורצו לחייבו אך רב פפי מצא לו זכות ופטרוהו, קם בר חמא נשקיה אכרעיה וקבליה לכרגיה דכולי שניה.

וזכה להיות חתנו דר' יצחק נפחא כמפורש חולין קי., ועיין ערך ר' יצחק נפחא.

ר' פפיים (תנא דמשנה).

נזכר עדיות פ"ז מ"ו, מ"ז, תמורה פ"ג מ"א שהעיד עם ר' יהושע, וכן העיד שם פ"ז מ"ה.

וכן נזיר פ"ג מ"ב העיד על מי שנזר ב' נזירות וכו'.

ובשקלים פ"ד מ"ז אמר שמעתי כדברי שניהם (ר"א ור' יהושע).

וביצה כט: חולק עם ר' יהודה בן בתירא.

וכן נזכר סנהדרין צד., מכלתא יתרו מס' עמלק פ"א, ואדר"נ רפ"כז.

ומצינו ר' תימא בן פפיים בירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז.

פקוד, (שם מקום, ירמיה פ"נ-נא).

משרשיא בר פקוד מרבנן סבוראי, נזכר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד.

פרוה.

נזכר מדות פ"ה מ"ג לשכת הפרוה, ופי' הרמ"בם שהוא שם עכ"ום שהיה חותר בקיר לראות משם היאך היה כהן עובד העבודה ונהרג שם, והרע"ב מפרש אדם מכשף ע"ש, והר"ש מפרש שאינו שם אדם.

ר' פרוזדק.

נזכר מד' תהלים רפ"צא אמר בשם ר' יהודה בר' סימון, וכן מובא במ"ר פ"יב-ג.

פרוטה.

ר' פליפה בר פרוטה מגילה פ"א סה"א, ובסופרים פ"כא ה"ז ר' פוליטא בר פריט.

פרחיה. יהושע בן פרחיה הנודע.

ר' פרחיה. נזכר זהר חדש רות.

פרטא.

ר' אלעזר בן פרטא פסחים קיט:.
ר' יוסי בן פרטא נדרים מא..
ר' לוי בן פרטא חולין צח..

ר' פרטא. ערך ר' אלעזר בן פרטא.

ר' פריגורי דקיסרין.

בירושלמי תרומות פ"יא ה"ב ר' פריגורי א"ר לעזר בי ר' ישמעאל, וכן הוא נזיר פ"ז ה"ב, וצ"ל א"ר לעזר בר' ישמעאל.

פרידא. ר' יוסי בן פרידא (תנא) עירובין יא:.

ר' פרידא.

זקנו היה ר' חייא בר אבויה שמצא גולגלתו דיהויקים בשערי ירושלים ושרפה כמפורש סנהדרין פב. ופירש"י שם שהוא זקנו דר' פרידא.

ועל ר' פרידא יסופר מעשה נפלא בעירובין נד: שהיה לו תלמיד אחד קשה ההבנה עד שהיה צריך ללמוד עמו הלכה אחת ד' מאה פעמים עד שגמר, פ"א קראו את ר' פרידא לילך למלתא דמצוה, וכשגמר ללמוד עם התלמיד כדרכו ראה שאינו יודע ההלכה א"ל מה יום מיומים? א"ל כששמעתי שקראו לך לילך מכאן, אמרתי השתא תלך ולא נתתי דעתי עוד ללמוד, אז א"ל א"כ לא אלך עוד, והב דעתך ואתני לך, והדר

חזר

חזר עמו עוד ד' מאה פעמים, ובזכות זה הוסיפו לו שנים הרבה, (ובל"ס מה שאמרו חז"ל שתוסיפו לו ד' מאה שנה הוא בלשון גוזמא שא"כ היה חי עוד בימי הגאונים ולא היו שותקין מלהזכיר דבר נפלא כזה).

והאמת שהאריך ימים רבים כי היה בזמן רבי כמפורש בירושלמי פאה פ"ז ה"ג שרבי שאלו שיראהו האשכול הגדול שבכרמו אשר כולם יתפלאו ע"ז, וקודם שבא רבי לכרמו ראה מרחוק שור בין כרמו ושאלו הלא השור יחבל את הכרם א"ל אין זה שור, אך זה הוא האשכול. ובפאה פ"ז ה"ג וב"ב פ"ט ה"ה שר' פרידא עקר ב' פוגלין עבור רבי שזרען אחר ר"ה ונתגדלו עד ערב יו"הכפ, באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית והוא במשנה שביעית ספ"ו שרבי התיר אותם, ובזה אנו רואין שהיה בזמן רבי.

והאריך ימים עד ימי ר' אמי כמנחות נב: נג. שבעי מר' אמי.

והוא ראה דור העשירי דר' אלעזר בן עזריה כמנחות נג. שא"ל רבנן לר' פרידא, ר' עזרא בר בריה דר' אבטילם דהוא עשירי לרא"בע קאי אבבא, ואז דרש ר"פ הפסוק אמרת לה'.

ובמגילה כז: שאלו את ר' פרידא במה הארכת ימים א"ל מימי לא קדמני אדם לב"המד, ולא ברכתי לפני כהן, ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה.

ובאגרת דרש"נ ח"א פ"ב חשבו בדור רש"בג.

ר' פרירא.

בסה"ד מביא מירושלמי פאה פ"ז ה"ג וב"ב פ"ט ה"ה, וירושלמי מוטעה נזדמנה לו כי בירושלמי שלנו כתוב ר' פרידא כדמובא בערכו.

פרנך.

חזקיה בר' פרנך ברכות סג..
ר' יצחק בן פרנך כלה רבתי רפ"ג.

ר' פרנך.

היה תלמידו דר' יוחנן כדמצינו תמיד ר' פרנך אר"י כשבת יד., סוכה לב:, מו"ק ט., ב"מ פה., נדה כו., תנחומא שלח בהוספה-טז.

וכן אמר בשם ר' חנינא כפסחים פ"ה ה"ז.

ובסוכה פ"ג סה"א ר' חיננא ר' פרנך רב מתנה יוסי בר מנשיא בשם רב.

פשפשה.

בירושלמי שביעית פ"ו ה"א פשפשה א"ר יוסי שאלית לר' אבא, ומפרש בפני משה שהוא שם חכם, ויותר נראה שהוא שם מקום.

ובספר אהבת צי"ו מפרש פשפשה הוא כמו שצריכין לבדוק ככתובות קי: שאמרו נוה היפה בודק.

פתחיה, (פתחיה, נחמיה פ"יא-כד).

נזכר שקלים פ"ה מ"א שהיה ממונה במקדש על הקינין, ואמרו שם פתחיה זה מרדכי ולמה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח בדברים ודורשן ויודע בע' לשון.

פתיא אוכמא.

כן קרא ר"נ לרב עינא בפסחים פח., ור' אסי קרא כן לר"ז ע"ז טז. ורבא קרא כן לרפרם בר פפא ברכות נ..

פתר ראש.

ר' יהושע בן פתר ראש (תנא), נזיר נו:.

צ.

ר' צדוק א', ב', ג'.

(צדוק הכהן, שמואל ב' פ"טו-כז).

ערך ר' אלעזר בר' צדוק.

ר' צדוק בן חלוקה.

ביומא עח. אמר רבב"ח שאלו את ר' אלעזר (בן פדת) — עמד ר' צדוק בן חלוקה על רגליו ואמר אני ראיתי את ר'

ר' יוסי בן זמרא זקן ויושב בישיבה הוה וכו'.

ומזה נראה שהיה בדור שאחר רבי כי ר"י בן זמרא היה מחותנו של רבי.

וגרסת דק"ס ר' יצחק בן חלוקה, וכן לא הביא היוחסין את ר' צדוק בן חלוקה.

צורבא מרבנן.

הוא שם תואר לת"ח ונמצא כמה פעמים בש"ס.

אבא צידוני.

נזכר קה"ר פ"ז"ג, תלמידי דר' אבא ואבא צידוני אמרו בשם ר' שמואל בר נחמני.

ציון. ערך בן ציון.

ציתאי. ערך בר ציתאי.

צנועין.

נזכר מע"ש פ"ה מ"א והצנועין מניחין את המעות.

וביומא לט. והצנועין מושכין את ידיהם.

ובדמאי פ"ו מ"ו צנועי ב"ה היו נוהגין כב"ש.

וכן מצינו ר"ש הצנוע עיין ערכו.

צפנת בת פניאל כה"ג.

בגיטין נח. יסופר שנשבית ונתעלל בה שבאי כל הלילה למחר הלבישה ז' חלוקים והוציאה למכור וכו'.

רב צפרא.

ביוחסין מביא מירושלמי כלאים פ"ט ה"ד אבוה דרב צפרא שאל לר"ז, ובירושלמי שלנו איתא רב ספרא.

ק.

קבוטל.

ר' זכריה בן קבוטל יומא פ"א מ"ו.

קדירה. ערך בן קדירה.

קהלה קדישא דבירושלים.

בברכות ט: העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלה קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה וכו'. ובר"ה יט: העיד רי"בל בשמם.

וביצה יד: כז. אר"ש בן פזי ארי"בל א"ר יוסי בן שאול אמר רבי משום קהלה קדישא דבירושלים.

ונראה שנקראו כך יען שמחורבן ביתר ואילך לא היה רשאי שום איש ישראל ליכנס אפילו לתחום ירושלים ואעפ"כ מסרו חסידי עליון את נפשם ודרו בחשאי בירושלים (בל"ס שיהדו בעדם) ועסקו בתורה ובתפלה, ולכן קראו אותם קהלה קדישא כי היו צפוים אלי חרב בכל רגע, אבל אינם שייכים לעדה קדושה כמבואר בערכם.

קוינא.

ר' חלפתא בר קוינא, תוספתא מכשירין פ"ג ה"ב.

קוסי (או קוזות).

ר' סימאי או סימון בריה, פדר"כ ספ"יז ושהש"ר פ"ח פ"ו.

קוסם.

גביעה בר קוסם ב"ר פ"סא־ז, וגרסא שלנו בסנהדרין צא. גביהא בן פסיסא.

קופיא. ערך בר קופיא.

ר' קוריים. נזכר ערלה פ"ב רה"ב.

קורשאי.

ר' יעקב בר קורשאי שבת פ"י ה"ח, ובהוריות יג: בן קרשי.

קזא. ערך בר קזא.

רב קטינא.

רב אחא בר רב קטינא יבמות סו..
רב דניאל בר רב קטינא תענית ט:.
רב הונא בר רב קטינא נדרים סה:.
ר' חנא בר רב קטינא יומא נד..
רב חנן בר רב קטינא חולין יט..

רב טובי ברב קטינא נדה ו:.
רב שמואל בר רב קטינא ברכות מז..

רב קטינא.

לא מצינו בשום מקום מי היו משפחתו ואבותיו או רבותיו, ואך בבכורות מד: אמר רבה בר"ה אמר רב קטינא אר"ל דם רבה שחין רבה וכו'.

וזאת ידוע לנו שבזמן רב חסדא היה מגדולי הדור ורב חסדא קבל ממנו כב"מ עט. אמר רב חסדא אמר רב קטינא מנין למוכר שדהו לס' שנה שאינה חוזרת ביובל וכו'.

ובכורות לה. אר"ח אר"ק לא שנו אלא דא"ל אא"כ היה בו מום וכו'.

ובשבת קמ: אמר רב קטינא העומד באמצע המטה וכו', וכולם תמהו מה ענין רב קטינא לשם, אך צ"ל שם אמר רב חסדא א"ר קטינא, ושם אמר רב חסדא כמה מאמרים לכן הביא גם המאמר הזה מה שאמר רב חסדא בשם רב קטינא.

ובבכורות מד: רבה בר"ה אמר רב קטינא.

מהלכותיו נשארו לנו שבת נ: שא"ל רב מרדכי לרבא, מתיב רב קטינא תיובתא.

וב"מ נה. אמר שב"ד נזקקין אפילו לפחות משוה פרוטה.

וב"ב צג: תני רב קטינא רובע קטניות לסאה.

ובחולין כח: אמר ת"ש חלקו לשנים וכו'.

ובאגדה מצינו שבת קיט: אמר אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה.

וביומא נד. אמר בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלגלין להן הפרוכת וכו'.

ובתענית ז: אמר אין הגשמים נעצרין אלא בשביל בטול תורה.

ובר"ה לא. אמר שית אלפי שני הוי עלמא.

ובכתובות נ. אמר כל המכנים את בנו פחות מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו.

ובע"ז יח: אמר כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין.

ויסופר עליו ברכות נט. רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אובא טמיא מאי גוהא רמא ליה קלא קטינא קטינא אמאי לא ידענא בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרוים בצער בין או"ה מוריד ב' דמעות לים הגדול — והיינו גוהא, אמר רב קטינא אובא טמיא כדיב ומיליה כדיבין וכו'.

ובמנחות מא. יסופר מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא, א"ל קטינא קטינא — ציצית של תכלת מה תהא עליה.

קטינא חריך שקי. הוא ר' זירא עיין ערכו.

קטיעה בר שלום.

בע"ז י: יסופר שהיה שר גדול ונכבד במלכות רומי והקיסר היה שונא היהודים וקיבץ כל שריו וא"ל מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער אמרו לו יקטענה ויחיה, אמר להו, קטיעה בר שלום חדא דלא יכלת להו לכולהו — ועוד קרו לך מלכותא קטיעה, א"ל מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דזכי למלכא שדו ליה לקמוניא חלילא, כד הוה נקטין ליה ואזלין (להרוג אותו) א"ל ההוא מטר׳ניתא ווי ליה לאילפא דאזלא בלא מיכסא (אתה יוצא ליהרג בשביל ישראל ואין אתה מהול) נפל על רישא דערלתיה קטעה, וצוה שכל נכסיו יתנו לר"ע וחבריו — יצתה ב"ק ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי הע"הב.

ואפשר שלכן קראו לו קטיעה יען

שנצח

שנצח למלכא במה שקטע א"ע וקראוהו בר שלם שיש לו חיי לעה"ב.

קיסי.

רביא בר קיסי יומא מב..
רבין בר קיסי חולין כ:.
רבינא בר קיסי ב"ב סג. והוא שם של איש אחד,

קיסמא.

ר' יוסי בן קיסמא שבת קנב..
ר' שמעון בר קיסמא שבת עה:.

ר' קיסמא בן גירי.

נזכר זהר חדש רות צו: עם ר' רחומאי.

ובציוני פ' חיי שרה ר' קיסמא אומר שת קבר אדם, ר' רחומאי אומר הקב"ה קבר אותו.

קיסנא.

רב טבי בר קיסנא עירובין קד:, וביבמות מ: איתא רב טובי.
רבא בר קיסנא ב"ב יב..

קיפוק. ערך בר קיפוק.

קיריא. רבה בר קיריא כלאים פ"ט סה"ר.

ר' קירים דאירמה.

נזכר ביצה פ"ג ה"ח אמר מי שיש בידו למחות ואינו מוחה קלקלה תלויה בו, ובשבת ספ"ה מובא המאמר ע"ש ר' קירים דירמה.

קלא.

בנדה נט: אמרו וכן אורי ליה ר' אבא לקלא, ופירש"י ותום' שהוא שם חכם.

קלא דרומה עבדיה דר"י נשייא, נזכר ביצה פ"א ה"ט ר"ז שאלו.

קמחית.

היא היתה אמן של ישמעאל ויוסף וישבב ששמשו כולן בכה"ג, ואמרו יומא מז. שהיו לה שבעה בנים וכולם שמשו בכה"ג. ושאלוה חכמים מה עשית שזכית לכך א"ל מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי, א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו.

ובירושלמי מגילה פ"א ה"י אמרו עליה המליצה כל קמחא קימחא וקמחא דקמחית סולת, ועיין ערך ישמעאל בן קמחית.

קמצא ובר קמצא.

בגיטין נה: יסופר שע"י נחרב ירושלים ע"ש כל המעשה באריכות.

ר' קמצפא.

בסה"ד מביא מתוס' חגיגה בשם ירושלמי, ולא נמצא בירושלמי שלנו, אך בחגיגה פ"א סה"ב ושם ר' קריספא, עיין ערכו.

קמצר. ערך בן קמצר.

קנה. ר' נחוניא בן הקנה ברכות פ"ד מ"ב.

קסקסאה. רב יצחק בר קסקסאה ברכות נא.

קפוסאי. ר' יהושע בן קפוסאי שבת קמז..

קצב. ר' זכריה בן הקצב כתובות פ"ב מ"ט.

ר' קצרא.

נזכר תנחומא ויחי-ו הלך עם ר' אלעזר בפולי של חוץ מטבריא, ויש שם גרסאות אחרות, ועיין ערך כובס.

קצצתא. ר' יצחק בן קצצתא ר"ה פ"א ה"א.

קצרתא.

ר' יוחנן בן קצרתא שהש"ר פ"ב-ט.
ר' יוסי בן קצרתא שבת פ"ב ה"ו.

קרח.

בבכורות נח. אמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין עלי בקליפת השום חוץ

מן

מן הקרח הזה (והוא ר"ע, רש"י וע"ש בתוס').

קרחה.

ר' יהושע בן קרחה הנודע, ויש ר' אמי בר קרחה ב"ב פ"י ה"ח.

קרחנאה.

רב אדא קרחנאה סנהדרין צב.

רב אחא קרחנאה ברכות לג.

יעקב קרחינאה קידושין פו.

ובשבת קנב. אמר חד גוזאה (סריס) לר"י בן קרחה מהכא לקרחינא כמה הוי וכו'.

ר' קריספא—קריספי, קרוספי. קריספדא—כרוספדאי—קרציפא.

כל השמות הללו של אמורא אחד, הוא היה תלמיד ר' יוחנן כדמצינו ר' קרוספא בשם ר"י כירושלמי ריש שביעית (ובסה"ד איתא בטעות בתוספתא שבועות), שם פ"ג ה"ה, שבת פ"ו רה"ב.

ר' קריספא בשם ר"י כברכות פ"ג ה"א.

ר' קריספא אמר פליגא ר"י ורש"בל כפאה רפ"א־ב, חגיגה פ"א סה"ב.

ר' כרוספדאי אר"י כר"ה טז:, כריתות כה, פסדר"כ נד:.

ומה שמצינו שבת פ"א סה"ד, ר"ה פ"ב סה"ה, מו"ק פ"ג ה"ה ר' קריספדא בר יוחנן הוא ר"ת בשם ר' יוחנן.

ובקה"ר פ"ד־יז ר' קרוצפי בשם ר' יוחנן.

ובויק"ר פ"ד־ב ר' ברכיה ור' קרציפא בשם ר' יוחנן.

וכן מצינו ר' קריספא בשם ר' חנניה בן גמליאל כשביעית פ"ו ה"ה, נדרים פ"ו ה"ח, סנהדרין פ"ג ה"ח.

בשם ר' יוסי בר"ח כשקלים פ"ז ה"דיה.

בשם ר"ל כיבמות פ"א ה"א, ה"ב.

ומצינו סנהדרין סט. א"ר כרוספדאי א"ר שבתי.

ובנדה מו. ר' כרוספדאי בריה דר' שבתי נראה שהיה כתוב ב"ר שבתי והוא ר"ת בשם ר' שבתי.

ומע"ש ספ"א ר' זבידא יתיב מתני לבריה — עבר ר' קריספא א"ל לא תתניי כן.

ונזכר בשם ר' קריצפי במד' משלי פ"ד־כז.

האומרים בשמו מצינו ר' יונה בשם ר' קריספא כתובות רפ"א.

ר' יוסי בשמו מע"ש פ"ד ה"ג.

ונפטר בחיי ר' אמי כירושלמי סוף מו"ק אמרו ר' קרוספי דמך במועד ועשו לו איבריי שלא מדעת ר' אמי.

קרנא.

הוא היה חבירו דשמואל כשבת קח. שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא — א"ל שמואל גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה — זיל תהי ליה אקנקניה, אזל אשכחיה לרב ושאלו קרנא כמה שאלות והקניטו א"ל מה שמך א"ל קרנא, א"ל יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה, וב"ב פט. איתא שנענש ע"י שמואל ופירשב"ם דהא והא גרמא.

ובקידושין מד: מחלוקת שמואל וקרנא.

ובירושלמי ב"ב צ"ה ה"ה כשתפס ריש גלותא את רב וחבשיה, על קרנא והוציאו לחפשי, ושם נקרא בשם רב קרנא.

ובסנהדרין יז: אמרו דייני גולה קרנא, היינו שהוא ושמואל היו דיינים בנהרדעא.

והוא חיבר ברייתות כב"ק מז: תני רב יהודה בר סימון בנזקין דבי קרנא, ובסנהדרין ל. תני רב אידי בר אבין בנזקין דבי קרנא, (ופי' הר"ח והערוך במס' דנזיקין משנה חצונה שהיה שונה אותה קרנא).

וכן מצינו ב"ק ד. דתני קרנא ד' אבות נזיקין ואדם אחד מהן.

וב"ק פ"ח ה"ו תני רב קרנא לבעיטא אחת.

ושם

ושם פ"ט ה"ב תני רב קרנא אפילו גזל עגל וכו'.

ונזכר כתובות קיא., קידושין מד. אמר קרנא דברים בגו.

קשישא. ערך מר קשישא.

קתרוס.

בפסחים נז. אמר אבא שאול ב"ב משום אבא יוסף בן חנין — אוי לי מבית קתרוס אוי לי מקולמסן ואמרו שם שהיו כה"ג וכל משרתיהם היו רשעים.

ר.

ר' ראובן. (תנא).

נזכר בתוספתא שבועות פ"ג ה"ה שפ"א שבת ר' ראובן בטבריא מצאו פלוסופוס אחד א"ל איזהו שינוי שבעולם א"ל זה הכופר במי שבראו.

ובפדר"א פ"מב א"ר ראובן הכל הולך אחר הראש.

ר' ראובן.

(אמורא בא"י בדור השלישי והרביעי).

בירושלמי כתובות פ"יא ה"ז בעי קומי ר' מנא א', ובמד' תהלים פ"א־כ אמר בשם ר' חנינא.

ובשבת ספ"ו אמר ר' ראובן באותה שעה ירד מלאך וסטרו על פיו (של נבוכדנצר).

ומצינו שהיה בקי בלשון יוני כפתיחתא דאיכה־לא, שם פ"א־כג.

האומרים בשמו מצינו ר' ביבי כסנהדרין פ"א ה"א שאמר חותמו של הקב"ה אמת.

ר' חלקיה הדרומי בשמו כתנחומא קדושים־יא.

ר' פנחס בשמו כתנחומא בראשית־יח, ב"ר רפ"עה.

ר' פנחס הכהן בשמו כתנחומא תולדות־יא.

ר' ראובן בן איצטרובלי.

גדול הדור בזמן רש"בי, כמעילה יז. שפ"א גזרה המלכות שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם וכו' הלך ר' ראובן בן איצטרובלי וסיפר קומי והלך וישב עמהם וע"י חכמתו נתבטלה הגזירה, ואח"כ הכירוהו שהוא יהודי וגזרו שנית, ושלחו את רש"בי ור"א בר' יוסי לרומי לבטל הגזירות.

ונשאר לנו ממנו ב' מאמרים יקרים, במו"ק יח: אמר רב משמו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שמה' אשה לאיש, ועוד אמר שם משמו אין אדם נחשד בדבר אא"כ עשאו וכו'.

ובירושלמי כלאים פ"ט סה"ד יסופר ששני בני ר' ראובן איסטרובילוס תלמידי דרבי הואי, ורבי ראה שמ"הם מסתכל בהון וחרק בשיניו, אמר (רבי) יגלו לדרומא שמא הגלות מכפרת וכשבאו לשם מתו (כי רגלוי דבר נש וכו').

רב.

רב אחא בר רב קידושין יג..

עולא בר רב פסחים קיז:.

רמי בר רב שבת לב:.

רב. בערך ר' אבא בר איבו.

רב.

בעירובין כד. מצינו א"ל רב אבא אבוה (או אחוה) דרב בריה דרב משרשיא הכי אמרינן משמיה דרבא, ואין לזה שום פירוש וביוחסין מביא רב משרשיא בר רב וסה"ד חולק עליו, אבל הצדק עם היוחסין וכן צ"ל כאן אמר רב, אבוה דרב משרשיא בריה דרב. וכן הוא דרך הגמרא להביא את האב ע"ש בנו כמו בפסחים קטז. רב נתן אבוה דר"ה בריה דרב נתן ועוד בכמה מקומות וכן הוא בדק"ס.

רב בר יודה.

ירושלמי פ' תפלת השחר, כן מביא

בסה"ד

בסה"ד, וירושלמי מוטעה נזדמנה לו כי ברכות פ"ד ה"א־כז: איתא רב כר' יהודה, פי' רב ס"ל כר"י וכדמסיים שם בפירוש.

רב בר שבא.

זכה עוד לראות את רב נחמן כחולין קיא. רב בר שבא איקלע לבי ר"נ אייתו ליה כבדא שליקא לא אכל אמרו ליה לר"נ בר בי רב דלגיו (תלמיד שנתארח אצלך) לא אכיל א"ל ר"נ גאמו לשבא, ומזה אנו רואין שבימי ר"נ היה מן התלמידים, ובימי ר"כ (רבו דרב אשי) ור"פ היה כבר מגדולי הדור כברכות יט: שתרגמא רב בר שבא קמיה דר"כ אחיכו עליה, אר"כ גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה.

ומו"ק כו. א"ל לר"כ.

וב"מ סו: רב בר שבא הוה מסיק בי ר"כ זוזי וכו'.

ובשבועות ל: רב בר שבא הוה ליה דינא קמיה דר"פ אותביה ואותיב נמי לבע"ד, (ושם איתא בר שרביא אבל בדק"ס איתא בר שבא).

ובעירובין לג: אותיב לר"פ.

אבל מה שמצינו ברכות יד. רב בר שבא איקלע לגביה דרבינא שם צ"ל רבא בר שבא והוא אמורא מאוחר כמבואר בערכו.

רב בריה דשמואל.

נזכר במד' תהלים רפ"ט אמר בשם שמואל טוב מאוד זה יצ"הר, ובסה"ד ערך רבה בר שמואל מביא המדרש ודעתו שצ"ל רבה בר שמואל.

רב מדיפתא.

חייא בר רב מדיפתא ברכות ח:.

רבא.

רב אחא בריה דרבא עירובין צג:.
רב הונא בריה דרבא ב"ק עב..
רב חביבא בריה דרבא ע"ז לד..
רב חנן בר רב רבא ברכות נח..
רב יוסף בריה דרבא (סתם) ברכות יג:.
רב מנשיא בריה דרבא ביצה ל:.
רב משרשיא בריה דרבא (סתם) חולין נ..
רב נחמן בר רבא שבת כה:.
רב סמא בריה דרבא ב"מ מב:.
רבה בריה דרבא עירובין צג..

רבא, (סתם).

דבר זה מוסכם שסתם רבא הוא בר רב יוסף בר חמא כמפורש עירובין נד. (סוכה לד. ושם הסר תיבת בר חמא), ביצה ח., נדרים נה., ב"ק צז. קד:, (וב"מ ע. איתא רבה בר יוסף בר חמא וצ"ל רבא), חולין מג: עז.

ומה שמצינו ב"מ סז: אמר רבא בריה דרב יוסף משמיה דרבא הוא ט"ס וצ"ל מר בריה דרב יוסף כבדק"ס, וכן צ"ל בהרא"ש שם ס"ז.

אביו רב יוסף בר חמא היה הריש במחוזא עוד בימי רבה בר אבהו, כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וז"ל (כשחרבה נהרדעא ע"י פפא בר נצר) ואזל רבה בר אבהו — למחוזא והוה התם רב יוסף בר חמא אבוה דרבא, ובל"ס נולד שם בנו רבא, כי רבא מזכיר כל כך פעמים את מחוזא ומנהגיה דאך איש הנולד בה ונתגדל בתוכה ידוע לו וכאשר נביא להלן.

את שנת לידתו נוכל לשער משנת פטירתו, דהנה בקידושין עב: אמרו כשמת רב יהודה נולד רבא וידוע שרב יהודה נפטר תרי' לשטרות ואם נקבל הדברים כפשוטן אז ידוע לנו בבירור מתי נולד רבא, כי לדעת רש"י ע"ז יט: ד"ה והא רבא שחי אך ארבעים שנה, וכן כתב ר"ה יח. שגורם אביי ורבא מדבית עלי אתו. ולפי זה הלא אמרו

שם

שם בפירוש שחי אך ארבעים שנה, א"כ נפטר תר"ן לשטרות.

אבל רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ג (אשר כל דבריו המה מספרי הזכרונות אשר היה כתוב יושר פטירת ראשי מתיבתות דבבל) כתב שרבא נפטר תרסג, וא"כ לפי זה אם נאמר שחי אך ארבעים שנה א"כ נולד יג' שנים אחר רב יהודה, ודבר זה אי אפשר לומר.

אך כבר בארנו בערך רב אשי שהצדק עם הרמ"בם וגם רש"י בעצמו חזר בו וס"ל כהרמ"בם שהגרסא בגמרא קידושין עב: עד שלא מת רב יהודה נולד רבא, ובאמת היה רבא כבר יותר מעשרים שנה כשנפטר רב יהודה, ובפטירת ר"ה (שנת תר"ח) היה כבר כבן יט' שנה.

וזכה עוד לראותו כמגילה ח: תני רב שמואל בר יצחק קמיה דר"ה א"ל רבא וכו'.

ובשבת נד. א"ל רבא לר"ה.

וכן משמע מפסחים קיד: דרבא הוה מהדר אסילקא וארוזא אמר הואיל ונפק מפומיה דר"ה.

ובתמורה לא. א"ל רבא לר"ה תניא דמסייע לך.

ובחולין ט: בעי ר' אבא לר"ה ור"ה השיבו — א"ל רבא (לר"ה).

ואף שדעת התום' במנחות לו. וכתובות יד. שרבא לא ראה את ר"ה. אבל לא נוכל לשבש את כל המקומות האלו ולומר שצ"ל רבה תחת רבא, אבל מה שמצינו כלאים פ"א ה"ט רבא בשם ר"ה צ"ל ר' בא, כי רבא נזכר אך פ"א בירושלמי בשמו ושם אביו.

וכן שימש את רב יהודה כב"ק צז. א"ל רבא לרב יהודה.

אמר משמיה כשבת קכט..

ושם קלד: אמר רבא בהדי תרגמינא דסבי (רב יהודה ורבה בר אבוה) למה לי (מה לי לחלוק נגד זקנים הללו, רש"י).

ובפסחים קיז: אמר רבא אשכחתינהו לסבי דפומבדיתא (רב יהודה ורב עינא, רש"בם).

וכן עירובין עט: אמר רבא הני תרתי מילי סבי דפומבדיתא (רב יהודה וישיבתו רש"י) אמרינהו.

וגם בזה כתבו התום' בכורות יד: שרבא לא ראה את רב יהודה, אבל במחילה מעצמותיהן הקדושים איך אפשר לומר כן, הלא ידוע שאביי ורבא היו חברים כל ימיהם שוין בכל דבר, ועל אביי מפורש פסחים קד: שראה את רב יהודה וכמבואר בערכו באריכות, ולמה לא נאמר כן על רבא חבירו, ואך יען שאביי נתגדל בבית רבה דודו שהיה בפומבדיתא לכן מצינו אותו יותר עמהם, אבל רבא שהיה במחוזא מקום אביו לכן מצינו אותו אך עם ר"נ, אבל עם ר"ה ורב יהודה כי מלבד שהיה עוד עול ימים ולא זכה להיות תלמידם לא בא לפומבדיתא אך ע"פ מקרה.

ולכן האמת יורה דרכו שרבא נולד לערך תקפט לשטרות ובפטירת ר' יוחנן היה כבן עשר שנים ולכן מה שמצינו את רבא הרבה פעמים עם עולא הוא עולא האחרון, כי עולא הנחותי נפטר קודם ר"א (שנפטר בשנה אחת עם ר' יוחנן), ובפטירת ר"ה היה כבן יט' שנה, ובפטירת רב יהודה תר"י היה כבן כא' שנה, ורב חסדא שנפטר תרך היה אז רבא כבר גדול הדור כבן שלשים והיה באמת תלמידו המובהק וכאשר נבאר.

וכן אביי חבירו שמפורש עליו שחי ששים שנה ונפטר תרמט א"כ נולד תקפט ולכן היו באמת חברים שוין בשנים ובחכמה ואך רבא האריך ימים אחריו.

ובזה זכינו לידע שרבא לא היה כהן, ובר"ה יח. צ"ל רבה ואביי מבית עלי קאתו, ולא רבא, וכן גרסי התום' בבכורות כז.

כז., ולכן אמר רבא לשמעיה (שהיה כהן) שיזכה המתנות.

וכן ביבמות קה. כתבו התוס' דרבא לא היה כהן, וכן מביא רש"י בר"ה יח. שלא היה כהן.

ובסה"ד מביא ראיה מב"ב יב. שאמר רבא ואנא בתרא וכתב המהרש"א שאי אפשר לומר שרבא קילל שימות רמי בר חמא, ואך הכונה שיגרשנה וישא אותה רבא וא"כ לא היה כהן.

ועוד ראיה מברכות ח: שא"ל רבא לבניה לא תנסבו גיורתא א"כ לא היה כהן.

וכן מצינו מו"ק כח. שרבא ישב אצל ר"נ כשהיה גוסס, משמע קצת מזה שלא היה כהן.

ובהיותו עוד ילד קטן מצאו שכבר נוססה בו רוח חכמה כברכות מח. אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו למי מברכין אמרו ליה לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב, רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא א"ל רבה תרוייכו רבנן הויתו.

אבל להבין איך בא רבא (שאביו היה במחוזא) לפני רבה בילדותו בפומבדיתא? ולכן נראה יותר גרסת בה"ג שם שגורס אביי ורבא בר רב חנן, ובזה יבואר לנו הפליאה הגדולה מה שלא מצינו בשום מקום בש"ס שרבא ידבר פא"פ עם רבה או שיאמר איזה הלכה או אגדה משמו, ואך מצינו אותו בפטירת רבה כב"מ פו. ורוב קבלותיו היה אך מרב נחמן, ולהיפוך אצל אביי מצינו שהיה כל ימיו אצל רבא, וזה יען שרבא נתגדל במחוזא בבית אביו ושם היה ר"נ, ואביי היה תמיד בפומבדיתא אצל רבה.

וכמו שאמרנו שאביו היה הריש במחוזא, ואביו שראה כי ברכה בו השתדל שילמוד מתוך הרחבה, וזה שאמר רבא עירובין סה. אי קרצתן בינה לא תנאי. ואביו זכה לראות את בנו הולך וגדול גם בתורה גם במע"ט כב"ק צז. שאביו רב יוסף בר חמא הוה תקיף עבדי דאינשי דמסיק בהו זוזי ועביד בהו עבידתא, א"ל רבא בריה מ"ט עבד מר הכי.

וכן ב"ק קד: יסופר שר' אבא הוי מסיק זוזי דרב יוסף בר חמא א"ל לרב ספרא (שהלך מא"י לבבל) בהדי דאתית אייתינהו ניהלי, כי אזל להתם (כשבא למחוזא מקום רבא) א"ל רבא בריה מי כתב לך התקבלתי? א"ל לא, א"ה זיל ברישא ויכתוב לך התקבלתי, לסוף א"ל (רבא) אי כתב לך נמי התקבלתי לאו כלום הוא וכו'.

ורבו המובהק היה ר"נ כדמצינו בעי מר"נ כשבת ד. עב: עט., עירובין לו., פסחים עב..

אמר רבא כי הוינן בי ר"נ כשבת מז., פסחים ל..

אמר רבא כי הוה אזלינן בתריה דר"נ בברכות כג:.

אותיב לר"נ כברכות מב:. ב"ב קנא:.

רבא קמיה דר"נ כעירובין סג:, ב"ב קנב..

שמעית מיניה דר"נ תרתי — ולא ידענא הי מינייהו כחולין מט:.

חזינא לר"נ דכרע כברכות לד:.

רבא אר"נ בקידושין ט., ב"מ ז.

הקשה לר"נ כיבמות בב., כתובות עט..

ורבא נתגדל כ"כ בימי ר"נ עד שהיה חולק עמו כגיטין סג: ששלחו לקמיה דר' אמי — הדר שלחוה קמיה דר' חייא בר אבא (עם מי הצדק).

ובעירובין סד. א"ל רבא מ"ט עביד מר הכי — א"ל הדרי בי.

וברכות לו. א"ל רבא לא תפלוג עליה דר"י וכו'.

ובנזיר לב., ב"מ מג. א"ל רבא לר"נ לדידך וכו'.

והיה

והיה בפטירת רבו כמו"ק כח. רבא הוה יתיב קמיה דר"נ חזייה דהוא גוסס א"ל (ר"נ לרבא) לימא ליה מר דלא לצערן א"ל רבא מר לאו אדם חשוב הוא ?.

וב"ב קנא: א"ל רבא לתלמידיו לאו אמינא לכו לא תתלו ביה בוקי סריקו וכו'.

ומכל זה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק.

וכן רב חסדא היה רבו המובהק כמפורש סוכה כט. שרבא ורמי בר חמא כי הוו קיימי מקמיה דר"ח מרהטי בגמרא בהדי הרדי והדר מעייני בסברא.

וביצה כח. א"ל רבא לר"ח דרשינן משמך וכו', א"ל יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי.

רבא אר"ח בעירובין קג:, ביצה יז., יבמות עד:, זבחים יט., נדה ט:.

הקשה לר"ח בכתובות יט..

ובנדה סא. אמר רבא מנ"ל לסבא (רב חסדא) הא.

ויסופר ב"ב וב: שרבא ורמי בר חמא היו אצל רב חסדא ובת ר"ח (נערה קטנה) יתבה בכנפיה דאביה אמר לה מאן מינייהו בעית, אמרה לו תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא, וכן היה באמת שנשאת מקודם לרמי בר חמא ואחרי מותו נשאה רבא וכאשר נביא להלן.

וביומא עה: איתא בפירוש שהיה תלמידו דר"ח שיסופר שם שאריסיה דרבא היה מייתי ליה השליו כל יומא, יומא חד לא אייתי ליה אמר רבא ש"מ נח נפשיה דר"ח ובדיל רבה אכיל תלמידיה (כי תלה הזכות מה שהיה מוצא השליו בזכות רבו רב חסדא).

והנה אחרי כל הגמרות המפורשות האלו בא הראה"ו בח"ג צד 177 ויאמר שרבא לא היה תלמיד ר"ח כי היה כבן עשר שנים בפטירת ר"ח, ובמחילה מכבודו הלא יאמר הוא בעצמו שרבא חי ענ' שנה, ומפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שרבא נפטר תרסג א"כ נולד תקצ, ור"ח נפטר תרך א"כ היה אז רבא בן שלשים, והחכם תפש החבל בשני ראשים האמין שרבא נולד כשנפטר רב יהודה היינו שנת תרי, והאמין שחי ענ' שנה ולא ראה טעותו.

וכן קבל מרב ששת כדמצינו א"ל רבא לרב ששת כיבמות נה:.

רבא אמר רב ששת כברכות כג:, כתובות סג:, ב"ק פח., סנהדרין צב:, וכן צ"ל בב"מ ע. (ושם איתא רבה בטעות).

וברכות לד: אמר רבא חזינא לרב ששת דקעביד הכי.

וב"מ טז. אמר רבא על רב ששת גברא קא חזינא ותיובתא לא קא חזינא.

והיה לו עוד רב מובהק אחד הוא רב יוסף כחולין קלג. שאמר רבא בדיק לן רב יוסף, ורב יוסף קראו דרדקי כשבת קמב:.

ולא עזב את רבו הקדוש גם כשהיה עור כיומא נג: רבא כד הוה מיפטר מרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, א"ל לרב יוסף הכי עביד רבא (כי רב יוסף שהיה עור לא ראה זאת) וברכו רב יוסף ואמר יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא.

ובעירובין נד. יסופר שרבא בריה דרב יוסף בר חמא (ובנדרים נה. איתא סתם רבא) הוה ליה מלתא לרב יוסף בהדיה (שרב יוסף כעס עליו) כי מטי מעלי יומא דכפורי אמר רבא איזול ואפייסיה, אזל אשכחיה לשמעיה דקא מזגי ליה כסא, א"ל רבא הב לי ואימזגיה אנא, יהיב ליה מזגיה, כדטעמיה (רב יוסף) אמר, דמי האי מזיגא למזיגא דרבא.

ומזה אנו רואין ששמשו זמן מרובה, אבל רבא הרביץ כבר תורה עם תלמידים

עוד

עוד בחיי רב יוסף וכן גם אביי כמפורש ב"ב כב..

ורבא היה גדול כ"כ בעיני רב יוסף עד כששלחו רבא לבריה ללמוד לפני רב יוסף ככתובות סג. שאלו רב יוסף אבוך במאי זהיר כשבת קיח:, אבוך היכי עביד כברכות יג:, אבוך כמאן ס"ל כעירובין פב:, ומזה אנו רואין את גודל רבא עד שרב יוסף בקש לידע את הכרעתו.

וזה היה כבר שנים הרבה אחרי פטירת רב חסדא וכבר נפטר גם רמי בר חמא והוא נשא את אשתו בת רב חסדא וזה שמצינו שבת קכט. שבת ר"ח טבלה בגו תלתין יומין שלא בפני בעלה ואצטניאת ואמטוי לערסה בתריה דרבא לפומבדיתא, וזה יען שהיה הולך לפרקים לשם, אבל מקום מושבו היה במחוזא.

והנה מלבד רבותיו המוכהקים האלו מצינו ברכות לח. אמר רבא אמר רב אסי, ובשבת צה: א"ל רבא שמא לא שמעת, ובתוס' ב"ב קנה. ד"ה איתמר גרסי רבה, אך אין אנו צריכין לזה והוא ר' אסי שהיה בא מא"י לבבל ואז ראה אותו רבא.

ושלח לר' אמי כגיטין סג..

רבא אמר זעירא כסוטה ה,.

ואת ר' חייא בר אבא כברכות טו. שא"ל רבא לא סבר לה מר וכו', ובגיטין סג. שלח לא"י לשאול לרח"בא.

רבא אמר רב חסא כב"מ נז..

רבא א"ר יצחק כיבמות עד. (אך שם עא. ופסחים צו. הגרסא רבה), ב"מ מב..

ורבא אמר האלהים אמרה (ר' יצחק) וגמירנא לה מיניה כמגילה י..

אמר רבא אמר לי ר' יצחק בר אבדימי כיבמות ג..

רבא אמר ר' ירמיה בר אבא ככתובות ס. (ונראה שצ"ל ר' אבא א"ר ירמיה ב"א).

אמר רבא אמריתא לשמעתא קמיה דרב מתנה כזבחים כט..

רבא אמר רב סחורה אר"ה כברכות ה. כו., עירובין נד., יבמית קו., סנהדרין מט: מנחות מ:.

והיה משבח רבא את רב סחורה לפני ר"נ דאדם גדול הוא כנדרים כב:, ומה שאמרו ב"מ לג. אמר רבא כגון רב סחורה דאסברן זוהמא ליסטרון (ומשמע שאף דבר זה קבל ממנו כבר כתבו התוס' שכל ההלכות שקבל ממנו היו הלכות ר"ה, ואף הסברא דמשנה זו קבל מרב סחורה בעצמו).

רבא אמר רבין כשבת יב:.

רבא אמר שמואל בר אבא כשבועות יז:

וכן מצינו הלשון אצלו שאמר, ר' אידי אסברא לי כנדרים ה., קידושין מ., ב"מ עד:.

בר אדא מרי אסברא לי כזבחים לח..

בר אדא משוהאה אסברא לי כעירובין נו:.

בר אהינא אסברא לי כקידושין נא..

בר המדורא אסברא לי כשבת קז: קכה., יבמות פג:.

רב בר שבא אסברא לי כחולין מח..

ומזה אנו רואין את גודל יקרת רוחו שאמר כל דבר בשם אומרו.

הזקנים שבדורו היו, ר' אבא שהלך לא"י, ובימי רבא היה כבר זקן גדול כב"ק קד:.

ומצינו חולין מג: כשפסק רבא שהשור טרפה איגלגל מלתא ומטי לקמיה דר' אבא (בא"י), א"ל זילו א"ל לבריה דרב יוסף בר חמא דלשלם דמי תורא.

וכן רב אחא בר אדא היה בימיו זקן גדול כב"ב קסז..

וכן רב אחא בר יעקב עיין ערכו.

וכן רב אחדבוי בר אמי שאמר רבא אישתעי לי רב אחדבוי ב"א משמיה דר"א ב"ב ט..

וכן ר"ה בר אבין כר"ה כא. ששלח לרבא כד חזית וכו'.

וכן רב יימר סבא בכתובות נג. שעוד בימי ר"נ היה נקרא כן.

וכן ר' ירמיה שהלך לא"י בימי עלומיו ורבא לא הכירו ובא"י גדל והצליח, ובימי רבא היה כבר מזקני הדור כמנחות נב. שאמרו רבנן דברי רבא קמיה דר' ירמיה, אמר בבלאי טפשאי — אהדרוה קמיה דרבא אמר, מבישותין אמרי קמייהו מטיבותין לא אמרי קמייהו, וזה שאמר רבא עליו כתובות עה. וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי.

ומה שמצינו סוטה פ"א ה"א רבא בשם ר' ירמיה הוא ר"ת ר' בא, וכדמצינו כתובות ספ"א רבא בשם ר' ירמיה ואח"כ אמרו בפירוש ר' בא.

וכן רבה בר מרי ששאל רבא ממנו מנא הא מלתא דאמרי אינשי כב"ק צב. פב: צג., א"ל רבא כמו"ק כח:, יבמות סג:, סנהדרין קג:, איקלע לבי רבא כברכות מב: מד..

וכן רב שמואל בר יצחק כמגילה ח..

חבריו.

אבא בר מרתא כגיטין לז:, ובא לנחם את רבא במו"ק כו:, ורבא אמר עליו כמה לית ביה דעתיה להאי צורבא מרבנן.

אהבה בריה דר"ז א' בזמנו בעירובין צו:.

רב אויא איקלע לבי רבא כשבת מו..

רב אידי בר אבין שא"ל אביי ורבא מידי שמיע לך בהא כמו"ק טז..

איבו בזמנו כע"ז לה: שאכל פת כותי ואמר רבא לא תשתעו בהדי.

ר' אילא, א"ל רבא נדה טז., אבל הוא ט"ס וצ"ל אמר רבא ולא שרבא דיבר אתו כמבואר בערכו.

רב איקא בריה דרב אמי בזמנו, ורבא איקפד עליו כב"ב קמט:.

רב אסי בר חמא אמר לרבא הכי אמר רב ששת ב"ק צג..

גוריא בר חמא בזמנו כברכות נג: שרבא היה מברך במוצאי שבת על אור שלו.

רב דימי מנהרדעא בזמנו כב"ב כב..

ר"ה בר חיננא כע"ז מ. נפק שיפורא דרבא ואסר, שיפורא דרה"בח ושרי, ובעירובין כה: שרבא שלף הקנים שעשה ר"ה בר חיננא. ובנדרים כג: א"ל רבא ואת דרשת ליה בפירקא?

ר"ה בר רב נחמן כע"ז נז..

ר"ה בר סחורה תרגם קמיה דרבא בבכורות ס.

רב המנונא ד' היה כחבר לרבא כמבואר בערכו.

מר זוטרא בריה דר"נ יסופר בחולין צד: שהלך משיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא פגעו בהדדי וכו'.

ר' זירא ב' מצינו סוף הוריות כשהוצרכו לריש מתיבתא (אחרי פטירת רב יוסף) היה ביחד עם רבא.

ובסנהדרין ח: רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר"ז וכו'.

וביצה ח. חולקין רבא ור"ז ודבריהם הובאו לא"י כביצה פ"א ה"ג שאמר ר' יוסי בר' בון (שהיה זמן קצר בבבל עם הנחותי) איתפלגון ר"ז ור' אבא בר יוסף (הוא רבא), וזה הפעם האחת אשר נזכר בירושלמי, אבל מה שמצינו שביעית פ"ד ה"ז רבא מתקל כיפי (לידע אם האבנים האלו מא"י הן) שם צ"ל ר' בא בכתובות קיב. שר' אבא כשעלה לא"י מנשק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקין מתקליה (ואך נתחלפו שמות האמוראים).

ובע"ז לד: ההוא ארבא דמורייתא דאתי לנמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל רבא, צ"ל א"ל ר' אבא כגרסת הב"ח.

וכן

וכן מה שמצינו יבמות פ"ד ה"יא ר' בא בר זוטרא בשם שמואל כל שהוא בה"י רבה, באל"ף רבא, ופי' הקה"ע שקאי על רבה ורבא, במחילה מכבודו איך יאמר כזה, והאמת כדמובא בירושלמי נדה פ"א ה"ג כל שהוא בהרבה הרי הוא בארבה וכמבואר בערך ר' אבא ב"ז, אבל רבא לא היה מעולם בא"י ובסוף ימי רבא כבר נחרבו ישיבות א"י וירדו כולם לבבל.

רב חנניא אמר לרבא תניא דמסייע לך כב"מ לא., א"ל רבא תני כחולין עד..

רב יצחק בריה דרבב"ח א"ל רבא תא ואימא לך מלתא דהוה אמר אבוך כסוכה מג:.

מניומי אסיא מסר לרבא כמה דרכי רפואות כע"ז כח:.

ר"נ בר רב חסדא בכתובות סג:, חולין פח: אמר רבא על דבריו הא בוכרא.

רב ספרא קרא לרבא משה כשבת קא:, סוכה לט.

ורבא קראו משה כחולין צג..

ורבא קראו גברא רבה כב"מ קמד..

וקראו רבא מר כפסחים קיג:.

א"ל רב ספרא כשבת קלב:, עירובין נז:, פסחים נט:.

ועוד כשהיה רבא בימי עלומיו היו ביחד כב"ק קד:,

ושניהם איקלעו לבי מר יוחנא כחולין קלג. וכששלחה איפרא הורמיז לרבא שיקריב בעדה קרבן בקש מרב ספרא ורב אחא בר הונא שהמה יראו לעשות את חפצה כזבחים קטז:.

רב עיליש בגיטין עז: הקשה לרבא, ורבא איכסיף.

ורבא אמר עליו שהוא גברא רבה כב"מ סח:. בעי מרבא כב"מ צו..

ויסופר ב"ב קלג. סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר — א"ל רבא דייני דחצצתא הכי דייני איכסיף קרי רבא עליה אני ה' בעתה אחישנה.

רבא בר רב חנן (תלמידו דרבה) תני קמיה דרבא — א"ל רבא כזבחים נה. קטז:.

רבה בר שילא בזמנו ככתובות קד: שרבא אמר עליו דשפיר דן.

רבה בר שימי כחולין כט:.

וכן רמי בר חמא שניהם היו לפני רב חסדא ולמדו ביחד כסוכה כט. דכי הוה קיימי מקמיה דר"ח מרהטי בגמרא בהדי הדדי והדר מעייני בסברא.

וביבמות ח: א"ל רמי בר חמא לרבא וכו'.

ובגיטין עט. א"ל רמי בר חמא מנ"ל לסבא (רב חסדא) הא.

ובכתובות יח: א"ל רבא כל כמיניה?

ושם כא., שבועות מה: אמר רמי ב"ח כמה מעליא הא שמעתא, אמר רבא מאי מעליותא.

וב"ק כ: אמר רבא עליו כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה.

ונפטר הרבה קודם רבא כברכות מז: ורבא אמר דנח נפשיה יען שלא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא, ורבא נשא את אשתו בת רב חסדא כאשר נביא להלן.

רב פפא בר שמואל כסנהדרין כו: סבר רב פפא בר שמואל לאכשוריה א"ל רבא וכו'.

א"ל רבא לרב פפא בר שמואל כר"ה כז. לד:, ב"ק פד., ב"מ קט:.

וקרא על רבא צדיק מצרה נחלץ כב"מ ס:.

רפרם בר פפא א"ל רבא מנ"ל לסבא (רב חסדא) הא כנדה סא:.

ורבא א"ל לימא לן מר מהני מילי מעליתא דהוה עביד ר"ה כתענית כו:,

מהני

מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא כברכות ח.

ורבא קראו פתיא אוכמא כברכות נ: (והכונה כדפירש"י בע"ז טז: תורה מפוארה בכלי מכוער).

רבה בר מתנה חבירו כסוף הוריות.

רבין בר רב אדא אמר לרבא אמרי תלמידך וכו' כיומא נ.

רבין בר נחמן מותיב ורבא מתרץ כיבמות פד:.

רב שישא בריה דרב אידי מתקיף על רבא ורבא השיב לו כיבמות עד:.

מר שמואל היה בימיו הריש גלותא כביצה כא: אדבריה רבא למר שמואל ודרש, והיה רבא רגיל אצל ריש גלותא כברכות נ., פסחים עד:, מו"ק יא., ב"ב כב.

אבל חבירו האהוב היה אביי אשר כפי הנראה היו חברים מנעוריהם ולא התפרדו עד יום מות אביי.

ובכל הש"ס מצינו מחלוקותם עד שאמרו סוכה כח. הויות דאביי ורבא.

א"ל אביי לרבא כשבת כה: לה., עירובין לז: נא. פח: צז. צח., פסחים יא. לג:, סוכה ב., מו"ק יא., מגילה ט., יבמות נה: סט:, כתובות ו: לו: פא. פא:, נזיר סד:, סוטה ו., קידושין ד. ה: יח. סד., ב"ק יא. נח: קיג: קיט., ב"מ לו: לז: ס. צ: צד. קטז:, ב"ב יב. כט. קל. קלה. קעד:, סנהדרין טו. מז:, ע"ז נ:, שבועות ה. יח. כג., מכות ז:, הוריות ב:, זבחים כד. סב:, מנחות יא. כד. קו., חולין ט: כ: קכ. קלד. קלו., בכורות מה., ערכין ד. ד: יט:, תמורה לא., כריתות יח: כב. נדה לז:.

אותיב לרבא כשבת קכד., פסחים צד:, ביצה יב:, יומא נ. סה., תענית יב., מגילה כז., כתובות עה:, גיטין כח., מכות ז, זבחים טו:, מנחות כא., תמורה יט., כריתות יז:.

רמי ליה אביי לרבא כשבת צה. ב"ק ז.

אביי ורבא דאמרי תרוייהו כברכות נז., שבת ז. יב. מט: סז. עג. עה. קג. קמ., עירובין לה. עח. פסחים קי., ביצה ל:, מגילה טו:, תענית כו., יבמות נג., כתובות נב:, ב"ק מב., ב"ב ה. מ. מח:, סנהדרין כט: לב:, שבועות מב., מכות ז., הוריות ט., זבחים לג. סה., מנחות לה: לו. חולין נ.

אמרו דבר אחד שבת כז:, ועיין ערך אביי.

תרגמא אביי אליבא דרבא כשבת נב:, פב. קטו., עירובין פ:, פסחים יא:, סוכה יט., כתובות קי., ב"מ כב. פ: קז. קט., סוטה ח:, בכורות נה.

ורבא קראו תמיד בשם נחמני כשבת לג. עד., נדרים נד:, כתובות סה. ע"ז נח.

ויסופר סוף הוריות שאביי ורבא ור"ז ורבה בר מתנה הוו יתבי והוו צריכי רישא (שאז נפטר רב יוסף בפומבדיתא) אמרי כל דאמר מלתא ולא מפריך ליהוי רישא ונפל הגורל על אביי אז קם רבא וא"ל נחמני פתח ואימא.

והנה מה שמצינו תמיד מקודם אביי ואח"כ רבא, לא שאביי היה חכם יותר מרבא או קשיש ממנו כי אדרבא מצינו ב"ב כב. שעוד בחיי רב יוסף רבם הנהיגו שניהם את ישיבתם הפרטית ורב אדא בר אבא היה אומר לרבנן אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בשרא שמינא בי רבא, אבל יען שאביי זכה למלוך בפומבדיתא קודם רבא, לכן סדרו בש"ס את אביי מקודם.

ומצינו שרבא היה הולך לפומבדיתא לפני אביי כע"ז נח. שאמר רבא כי אתאי לפומבדיתא אקפן נחמני שמעתתא ומתניתא.

וכן מצינו שניהם ביחד עוד טרם

שמלך

שמלך אביי כדמובא ברכות נו. ששניהם הלכו לבר הדיא לפתור להם החלומות ואביי שנתן לו כסף פתר לו לטובה, ורבא שלא נתן לו פתר לו הכל לרעה, ואמרו שם ששניהם הלכו אצלו וספרו לו חזינן בר חמרא דקאי אאיסדן ונוער, לאביי אמר מלכא הוית וקאי אמורא עלך, לרבא אמר פטר חמור גהיט מתפילך.

ויסופר שם שאמר לו רבא חזאי תרי גרגלידי דלפתא, א"ל תרין קולפי בלעת, אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כוליה יומא (כדי שלא יתקיים פתרון החלום), אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קא מנצו בהדי הדדי, אזל רבא לפרוקינהו ומחוהו לרבא תרי, דלו למחוייה אחריתי אמר מסתיי תרין חזאי.

והנה לאחר פטירת אביי שנפטר תרמ"ט לשטרות אז מלך רבא, אבל לא בפומבדיתא אך יסד ישיבתו הגדולה בעיר מגורו מחוזא ואף שכבר היה לו שם ישיבה, אבל כשנפטר אביי אז באו כל תלמידי אביי לרבא והמתיבתא הגדולה באה תחת רבא ונתקיים עליו אז ברכת רבו רב יוסף שברכו יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא כיומא נג.

והיה באמת ריש הדור כולו וכולם היו כפופין תחתיו (כי כשמלך אביי היו אז רבא גדול כמותו), ונתקיים עליו כדפתר לו בר הדיא ברכות נו. (לאחר שנתן לו רבא כסף ופתר לו לטובה) שסיפר לו רבא שחלם לו דאפדנא דאביי נפל וכסיין אבקא א"ל, אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך, א"ל חזאי אפדנא דידי דנפל ואתו כו"ע שקיל לבינתא לבינתא, א"ל שמעתתך מבדרן בעלמא.

וזה שכתב רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג ולבתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא הוה (והכונה שכל תלמידי אביי מפומבדיתא באו לרבא). ומלכותא דרבא טפי הוי נפישא והיה שליט טובא ואתקיים ביה ברכתא דרב יוסף — ובכולהו אלין שנין לא הויא אלא חדא מתיבתא, עכ"ל וזה כמו שהבאנו לעיל.

העיר מחוזא ידוע שהיתה עיר גדולה מאוד עד שהיו בה ששים רבוא כעירובין ו: ברש"י ד"ה אבולי, והיו עשירים גדולים כב"ק קיט., והיתה מרובה באוכלסי ישראל כ"כ עד שהתישבו שם גם יהודי רומאי והיה להם בית הכנסת על שמם בזמן רבא כמגילה כו.

והיו שם גרים הרבה בקידושין עג. כשדרש רבא במחוזא גר מותר בכהנית טענוהו בשיראי.

וכשהיה דורש במחוזא היו הולכין כ"כ אנשים עד שהיו כשתי מחיצות ועי"ז הובאו הני זיקי דהוה שדיין בריסתקא דמחוזא, שהיו שייכים לרבא בעירובין מד: (רש"י).

וכן מצינו דרש רבא במחוזא כשבת קלג:, ואמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו כב"מ נט., ואמר להם עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא כב"ב ט., אתקין רבא במחוזא בביצה ל., נדה סז., ההוא ליפתא דאתי למחוזא נפק רבא חזיא דכמישא ושרי למיזבן מיניה (ביו"ט) כעירובין מ., ואמר רבא מריש ה"א הני בני מחוזא כולהו רחמו לי וכו' ככתובות קה:, מריש ה"א הני ארנקי דמחוזא וכו' ככתובות סז., א"ל רבא לבני מחוזא וכו' כשבת קמז:, מו"ק כב.

וידע היטב את טבעם ואמר האי דחריפי בני מחוזא משום דשתו מיא דדגלת, האי דגיחורי (שאדומים הם) משום דמשמשי בימּמא, והאי דניידי עינייהו משום דדיירו בבית אפל כברכות נט:.

וכן אמר שבת לב: הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן, ושם קט. אמר הני בני מחוזי כיון דמפנקי אפילו חמרא נמי מסי להו, וב"מ עז. אמר בני מחוזא אי לא

עבדי

עבדי חלשי, ובר"ה יז. אמר ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם, ובשבת יב. אמר רבא לא אמרן אלא דבני מחוזא וכו', ושם קכד: רבא הוה קא אזיל בריתקא דמחוזא אתווסאי מסאניה טינא אתא שמעיה שקל חספיה וקא מכפר ליה וכו'.

וה' ברכו בעושר רב כאשר אמר בעצמו מו"ק כח. הני תלת מילי בעאי קמיה שמיא, תרתי יהבו לי חדא לא יהבו לי, חכמתיה דר"ה ועותריה דרב חסדא ויהבו לי, ענותנותיה דרבה בר"ה לא יהבו לי.

ובתענית כ: כששיפר רפרם בר פפא גדולות ועשירות דר"ה וסיפר באחרונה כי הוה כרך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול אמר רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מהא משום דנפישו בני חילא דמחוזא (דאיכא עניים טפי).

מסחרו היה ביין כברכות נו., וגם ספינות היה לו כב"ב קנג.

וב"ב קמט: איסור גיורא הוה ליה יב אלפי זוזי בי רבא וכו', וכן ירש מבר מר שמואל יב אלפי זוזי כנדרים נה.

וגם היה לו שדות שנתנן באריסות כב"מ עג., ויסופר ב"ק כט: שהיה זורק קוציו מן השדה לנהר דגלת.

והוא הרכיש לו את ידידות בית המלוכה דשבור מלכא ובפרט אֵם המלך איפרא הורמיז כנדה כ: ששדרה פ"א דמא לקמיה דרבא ארחיה אמר דם חימוד הוא, אמרה ליה לברא תא חזי כמה חכימי יהודאי, אמר לה דלמא כסומא בארובה, הדר שדרה ליה שיתין מיני דמא וכולהו אמרינהו, ההוא בתרא דם כנים הוה ולא ידע (כי לא ראה מעולם דם כזה בעירובין סה.), אסתייע מלתא ושדר לה (במתנה) סריקותא דמקטלא כלמי (והיא סברה שלכן שלח לה סריקותא לרמז על דם זה) אמרה, יהודאי בתווני דלבא יתביתו.

ובתענית כד: יסופר שרבא נגדיה לאחד דבעל עכו"ם ומת, אשתמע מלתא בי שבור מלכא בעא לצעורי לרבא, א"ל איפרא הורמיז אימיה לא ליהוי לך עסק בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו יהיב להו, א"ל מאי היא, בעין רחמי ואתי מטרא, אמר לה לבעי רחמי האידנא בתקופת תמוז וליתי מטרא, בעי רחמי ולא אתי אמר לפניו רבש"ע אלהים באזנינו שמענו — ואנו בעינינו לא ראינו אתא מטרא עד דשפוך מרזבי דמחוזא לדיגלת, אתא אבוה איתחזי ליה בחלום וא"ל מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי, שני דוכתיך, שני דוכתיה, למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכיני, וזה שאמרו חולין קלג. דרבא נזוף הוה משום האי מעשה.

וב"ב י: שאיפרא הורמיז שלחה ד' מאה דינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו ושלחה לרבא וקבלינהו משום שלום מלכות שמע ר' אמי ואיקפד, וחלקן לעניי עכו"ם.

ובזבחים קטז: שלחה לרבא קרבן שיקריב בעדה לש"ש מה עשה רבא ביקש לרב ספרא ורב אחא ב"ה וא"ל זילו ודברו תרי עולמי גילאי (שימצאו שני בחורי חמד בני גיל אחד מאו"הע, רש"י) והם ילמדו אותן איך לעשות ולהקריב על חוף הים לש"ש.

והחכם גרעץ בח"ב צד 421 יאמר שרבא מפני שלום מלכות צוה לשני בחורי ישראל הטהורים מכל שמץ עון להעלות הקרבן, ובמחילה טעה בפשט הגמרא, שלא רב ספרא וחבריו הקריבו הקרבן ורבא שלחן אך ללמד את הנערים או"הע איך לעשות וזה מפורש שם שמותר להורות לעכו"ם גם בז"הז איך להקריב קרבן וזה ברור.

ולא לחנם אמר שנתנו לו חכמתיה

דר"ה כי היה באמת ראש הדור כולו וכמו דאמר בעצמו עירובין כט. הריני כבן עזאי (ופירש"י הריני מזומן להשיב בחריפות).

וכן סוף הוריות אמרו שהיה חריף, וזה שאמר ברכות ו: אגרא דשמעתא סברא.

והוא קנה את התורה בדמי חייו כשבת פח. שפ"א חזייא ההוא מינא לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעיה וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא א"ל עמא פזיזא וכו'.

ולימוד התורה היתה מקור שעשועיו עד כשראה את רב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה? כשבת י.

ואמר סוטה ד: יקרה היא מפנינים אפילו מכה"ג שנכנס לפני ולפנים.

ושם כא. אמר תורה מגנא ומצלא.

ובמנחות קי. אמר כל העוסק בתורה אין צריך לא עולה וכו'.

והאמין דאך התורה הרפואה היותר נאמנה ליצ"הר, וזה שאמר ב"ב טז. ברא הקב"ה יצ"הר ברא תורה תבלין.

ואמר שבת פח: למיימינים בה סמא דחיי.

ואמר סוטה לה. מפני מה נענש דוד מפני שקרא לתורה זמירות.

וברכות כה: אמר לא נתנה תורה למלאכי השרת.

ואמר השח שיחת חולין עובר בלא תעשה כיומא יט:.

והרבצתו בתורה עם תלמידיו גדלה כ"כ עד שאמרו שבת לג. שחש בהדרוקן ואמרו יען דאנסי ליה רבנן בעידניה בע"כ (היו אונסין אותו להשהות נקביו).

ות"ח נושאי דגל התורה היו חביבים עליו עוד יותר מן התורה עצמה, וזה שאמר מכות כב: כמה טיפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה, ומו"ק טז. ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה אימני עליה אביי ורבא ושמתוהו.

ואמר שבת קיט. תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיגנא רישי אבי סדיא כמה דלא מהפיכא בזכותיה, ואמר בנדרים סב. שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרי לי תיגראי ברישא, שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה, ושם סב: שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא, שרי ליה למימר עבדא דנורא אנא וכו'.

וב"ב כב. יסופר שרבא שרא (השוקא) לרב יאשיה ולרב עובדיה לאקבועי דלא כהלכתא (אלא לפנים משורת הדין) מ"ט כיון דרבנן נינהו אתו לטרדא מגרסייהו.

והחכם גרעץ בח"ב צד 419 מצא מקום להתנפל על רבא שעשה גם נגד דין משנה או ברייתא ומסמן ב"ב כב., ובמחילה טעה בפשט הגמרא כי שם אמרו בפירוש שעזרא תיקן שיהו רוכלין מחזירין בעירות — וה"מ לאהדורי אבל לאקבועי לא, ואי צורבא מרבנן הוא אפילו לאקבועי נמי, וכדין המפורש שם שהיו נקיטין השוק לצורבא מרבנן וזה הוא לפנים משורת הדין, אבל לא נגד דין איזה משנה או ברייתא, והיכן מצא משנה או ברייתא שאין הדין כן?

ומה שהוציא החכם הזה לעז על רבא בדבר הכסף דאיסור גיורא ב"ב קמט. לקח קושית התוס' ולא לקח תירוצם שנאמר באמת, וזה דרכם כסל למו.

והנה אף שאמר שבקש ענותנותו דרבה בר"ה ולא יהבו ליה, זה אמר מרוב ענותנותו, יען שהחזיק את עצמו אך לבינוני כברכות סא:.

ונוכל לראות את יקרת לבו הטהורה מתפלתו היקרה שהיה אומר בתר צלותיה כברכות יז. שאמר אלהי עד שלא נוצרתי

איני

איני כדאי ועכשיו שנוצרתי וכו' יהי רצון — שלא אחטא עוד וכו'.

וביומא פו: כי הוה נפיק רבא לדינא אמר הכי, בצבו נפשיה לקטלא נפיק, וצבו ביתיה לית הוא עביד, וריקן לביתיה אזיל, ולואי שתהא ביאה כיציאה.

ואמר ברכות יז. תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים.

ואת כל חבריו החשיב לגדולים וטובים ממנו כמו שאמר שבת קיא:, סנהדרין ח:, קידושין מח: אני וארי שבחבורה תרגמינא ומנו ר' חייא בר אבין.

וב"ב פח. אמר כן על ר' זירא.

ובנדרים צ. אמר מאן חכים למיעבד הא מלתא אי לאו רב אחא בר"ה דגברא רבה הוא.

וביבמות קיג. אמר מאן חכים כרב מלכיו דגברא רבה הוא.

ובסוף ע"ז אמר מאן חכים — אי לאו רב עקביא דגברא רבה הוא.

וב"ב קעד. אמר מאן חכים למיעבד כי הא מלתא אי לאו רב חנין בריה דרב ייבא.

וכן פסחים עו. קרא לרב חיננא בריה דרבא מפשרוניא גברא רבה.

וב"ק מ. משתבח ליה רבא לר"נ ברב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא.

ובנדרים כב: משתבח לר"נ ברב סחורה דאדם גדול הוא.

ובזבחים מג: אמר כל קרא דלא מפרש ליה רב יצחק בר אבדימי וכל מתניתא דלא מפרשא לה זעירי לא מיפרשא.

וכשזכה לתרץ מתניתא דר' אושעיא שמח כ"כ עד שאמר ב"ק קיא:, ב"מ סב: כי שכיבנא נפיק ר' אושעיא לוותי דתריצנא מתני' כוותיה.

והוא בעצמו לא בוש לומר שטעה כמו שאמרו בעירובין קד., ב"ב קכז., זבחים צד:, נדה סח. הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי.

לאו מילתא היא דאמרי כיבמות כ: עו., מכות ח. ח:, זבחים צד., מנחות יב: צז.

או הדר ביה רבא מההיא כשבת כז., ב"ב כד.

אמונתו בהשגחה פרטית ממאמריו היקרים ברכות סג: שאין יוצא מפי הקב"ה דבר לבטלה.

ובקידושין לב. הקב"ה עלמא דיליה.

ובסנהדרין קו: הקב"ה לבא בעי.

ובשבת קיט: אמר לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו בה בעלי אמנה.

ואמר ברכות ה. אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה — ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן שנא' כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

והמעשה הנפלא שיסופר כתובות סז: דעני אחד בא לפניו ושאלו במה אתה סועד א"ל בתרנגולת פטומה ויין ישן, א"ל רבא ולא חיישת לדוחקא דציבורא? א"ל אטו מדידהו קאכילנא — אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה יג' שני והביאה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר (רבא) מאי דקמא? אז פנה אל העני בסבר פנים יפות וא"ל נענתי לך קום אכול.

ולא לחנם בקש ממנו מחילה כי רבא אמר בעצמו המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלע"הב כב"מ נט:, ואמר ר"ה יז. כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו.

ויען שידע שה' הוא אמת לכן מצינו תמיד שנשבע ואמר האלהים בעירובין יד:, מגילה י., כתובות קב:, גיטין יג: יז., ב"ק קו., ב"מ טז:, סנהדרין סז: עב.

ומימי נעוריו היה אך האמת נר לרגליו

לרגליו כב"ק צז. שגם לאביו לא נשא פנים וא"ל מ"ט עביד מר הכי.

ובסוכה לב: אמר שרי ליה מרי לר' טרפון.

ובעירובין סא: קרא למר יהודה פלגאה (יען שהוא חולק על דברי חכמים).

והיה מדקדק מאוד במצות, שהיה מלח בעצמו שיבוטא לכבוד שבת כשבת קיט.

וקלל למי שמקדש אשיכרא כפסחים קז.

ובכל ערב פסח היה שותה יין כי היכי דניגרריה לליביה דיאכל מצה טפי לערב שם קז:.

והיה צם שני ימים ביום הכפורים משום ספיקא כר"ה כא.

ויסופר סנהדרין עב. שפ"א גנבו ממנו דיכרא במחתרתא ואהדרינהו לו, אך הוא לא קבלם אמר הואיל ונפיק מפומיה דרב שהגנב קנאן בדמים שלו.

ובע"ז סה. יסופר דבר נפלא שרבא אמטי ליה קורבנא לבר שישך ביום אידם, אמר, ידענא ביה דלא פלח לע"א, אזל אשכחיה דיתיב עד צואריה בוורדא וקיימין זונות ערומות קמיה א"ל אית לכו כהאי גונא לעלמא דאתי? אמר לו דידן עדיפא מהאי, ובר שישך לא הבין איך אפשר שבעה"ב יהיה תענוג יותר מזה, ושאלו טפי מהאי מי איכא? א"ל אתון איכא עלייכו אימתא דמלכותא — עד דיתבי אתא שליח המלך ואמר לו קום דקא בעי לך מלכא, כי נפיק ואזיל אמר (בר שישך) עינא דבעי למיחזי לכו בישותא תיפקע, א"ל רבא אמן, פקע עיניה דבר שישך.

ויסופר תענית כב. שהוה אתי לרבא שלמא ממתיבתא דרקיע כל מעלי יומא דכיפורי הוה קא חלשא דעתיה יען שלאביי הוה אתי כל ערב שבת, אמרו ליה מסתייך דקא מגנית אבולא כרכא, (והיטב פירש הגאון יעב"ץ יען שרבא היה מחזר אחר שלום בערב יום הכפורים כנדרים נה., ובני מחוזא היו רשעים כר"ה יז. ולכן אתא ליה שלמא כל עיוה"כ וא"ל מסתייך.)

ומצינו שהיה בקי בטבעיות כמשמע ממאמריו תענית ג:.

תלמידיו הגדולים ואומרי מאמריו.

אבהו בר גניבא שלח לרבא ילמדנו רבינו כב"ב קלט:.

אבימי מהגרוניא משמיה דרבא בכתובות קט:.

רב אדא קמיה דרבא כמנחות מג:.

רב אדא בר אבא, בב"ב כב. אמר לו רבא פוק תהי ליה (לרב דימי מנהרדעא) בקנקניה, ורב דימי חשב שהוא רבא, אמר לו בין דידי לרבא איכא טובא מיהו בע"כ אנא רבך ורבא רבה דרבך.

רב אדא בר מתנא רמי לרבא בעירובין ח: לד:, כתובות כח., שבועות יח.

הקשה לרבא בברכות כג. סב:, שבת ח., מגילה כח:, גיטין כח:.

ואמר לאחד זיל קמיה דרבא דחריפא סכינא בחולין עז.

רב אדא בר אהבה הקשה לרבא כשבת צד. קלח:, פסחים ס., יומא יד. נדרים כו:, ב"ב קלג.

והיה באמת תלמידו המובהק כתענית ח. שהיה מסדר מתניתא כ"ד זימנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל קמיה דרבא, וביבמות סא: אמר רבא עליו „מבלי לב", ואמר משמיה דרבא בפסחים יד., כתובות סח:, והוא רב אדא בר אבא כב"ב כב.

רב אדא קרחינא אמר משמיה דרבא ביבמות י.

רב אושעיא תני קמיה דרבא בברכות טו:, וצ"ל רב יאשיה דק"ס.

רב אחא בר אבא הקשה לרבא כזבחים ד: ועיין ערכו.

רב אחא בר ביבי אמר משמיה דרבא ביבמות ח.

רב אחא בר רב הונא אותיב לרבא במנחות טז: וצ"ל בר הונא כבמנחות עא., וחולין לב., ובקידושין נ: בעי מרבא.

רב אחא בר תחליפא הקשה לרבא כב"ק לד:, אמר משמיה דרבא בעירובין סח:, אותיב לרבא בסנהדרין כד.

רב איקא מפשרוניא רמי לרבא בעירובין קד.

ר' אליקים שמעיה כע"ז נז.

ר' אלעזר מהגרוניא אמר הכי אמר רבא בעירובין סג., ורבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מטרא וצוה שילינו בתענית, למחר שאלם מי איכא דחזא חלמא לימא, אמר לו ר' אלעזר מהגרוניא לדידי אקריון וכו'.

אמימר משמיה דרבא בקידושין י.

רב אשי זכה עוד לראות את רבא כדמצינו שהקשה לרבא במעילה ג:, אמר משמיה דרבא בכתובות קט:, ב"מ צז.

בר אבין ספדן בזמנו כמו"ק כה: וצריך לומר שם רבא כי הוה אתי דיגלת כגרסת עין יעקב.

רב גמדא משמיה דרבא כביצה ז., גיטין יט:, ב"ק עב.

רב דימי בר חיננא ורבין בר חיננא אתו לקמיה דרבא (לדינא) כב"ב יג:.

רב הונא בריה דרב יהושע אמר חזינא ליה לרבא וכו' כשבת מב., והיה בחתונת בריה דרבא ורבא דלי כסא וקם מקמיה בקידושין לב:.

רב הונא בר יהודה הוה שכיח קמיה דרבא בתענית ט., אתא לקמיה דרבא לבי אביוני כב"ק קיז., איקלע לבי רבא בברכות נב:, שבת כד., פסחים נב:, אמר קמיה דרבא כפסחים יב., נדרים יט:, זבחים ו., מותיב לרבא כזבחים עג:.

ר"ה בר מנוח היה שכיח קמיה דרבא בתענית ט.

רב הונא בריה דרב נתן הקשה לרבא בנדרים יב.

רב הונא בר תחליפא משמיה דרבא יבמות ח., בב"מ לה., נדה כו.

רב הונא מדיסקרתא הקשה לרבא בב"מ מז.

הלל בעי מרבא כביצה כו:.

רב המנונא בריה דרב יוסף תלמידו בברכות כד. שאמר זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפלין ולאגמורן הלכה למעשה.

ובדק"ס גורס רב נחמיה בריה דרב יוסף.

רב זביד משמיה דרבא כשבת צג., ר"ה ו., סוכה מד., ב"ק ה. כא: כח. לג., ב"ב צט:.

מר זוטרא בריה דר"נ הקשה לרבא בבכורות נד:.

רב חביבא בר יוסף בר רבא משמיה דרבא כב"ב קמג:.

ר' חזקיה בשם רבא כיבמות פ"ח ה"א, וצ"ל בשם ר' בא.

ר' חייא אריכא אתא לקמיה דרבא בכתובות קד:.

רב חייא בריה דרב הונא אמר חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי בברכות לד:, אמר משמיה דרבא כנדה מ., ובכריתות כה. תני ר' חייא קמיה דרבא וחסר תיבת בריה דרב הונא.

רב חייא מווסתניא הוה שכיח קמיה דרבא בתענית ט.

רב חלקיה בריה דרב אויא הקשה לרבא בב"מ צו:.

רב חמא בר בוזי קרי אותו רבא דרדקא כב"ב טז:.

רב חנא בר יהודה משמיה דרבא בברכות מח.

רב חנן הקשה לרבא בפסחים קיז:,

רב טובי בר רב קיסנא רמי לרבא בקידושין לט: ונראה שצ"ל רמי לרב.

רב טביומי משמיה דרבא כב"ק מא:.
רב יאשיה תני קמיה דרבא כברכות טו: (לגרסת דק"ס), ורבא צוה לשרא עבורו השוק עד שימכור סחורתו כב"ב כב.
רב יהודה מדיסקרתא הקשה לרבא כיבמות פז:, נזיר לה., סוטה ו: כה., נדה לה. לט:.
יהודה מר בר מרימר משמיה דרבא ככתובות פ:.
רב יהושע אמר, דרש רבא כפסחים נג:, ואולי הוא אבי רב הונא בריה דרב יהושע.
ר' יונה בר תחליפא בדק ליה רבא גריא ושחט בה עופא בהדי דפרח כחולין לז:.
רב יימר בר שלמיא מותיב לרבא, ורבא לא אהדר ליה כב"ב ט.
ר' יעקב בר אבא אותיב לרבא עירובין יב:, הקשה לרבא כזבחים ע:, איקלע לבי רבא וקרא לרבא מר כפסחים קג.
ר' יעקב מנהר פקוד אמר משמיה דרבא ככתובות לג:.
ר' יעקב מצעה הקשה לרבא כחולין פד:.
רב כהנא תלמידו כברכות כד., אמר בעי רבא ככתובות סג:, אמר משמיה דרבא כב"ק מא:.
רב כהנא חמוה דרב משרשיא בעי מרבא כב"ב צז:.
מנימין כנדוקי — אתא לקמיה דרבא כחולין מט:.
מר בר אמימר משמיה כשבת מה:.
מר בר רב אשי אמר הוה קאימנא קמיה דרבא כעירובין קב:, והוא ט"ס וצריך לומר קמיה דאבא.
מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא כשבת מה:, גיטין עב:, ב"מ סז.
רב מרי בר רב חסדא היה בחתונת בריה דרבא ודל רבא כסא קמיה ולא קם ואיקפד רבא עליו בקידושין לב:.

רב מרי בריה דבת שמואל רמי לרבא כברכות טז., אמר חזינא ליה לרבא וכו' כסוכה מו. ועיין ערכו.
רב מרדכי בעי מרבא כשבת צט:, ושם נ: אמר לרבא מתיב רב קטינא וכו'.
רב משרשיא א"ל לרבא בעירובין מו. סח., גיטין כה. צ., סוטה ג., ב"ק ה., ב"ב צט: קמה: קנא:, אותיב לרבא כשבת קנד:.
נהרדעא משמיה דרבא כשבועות ז.
רב נחמיה בריה דרב יוסף אמר הוה קאימנא קמיה דרבא, וקרא לרבא מר כביצה כח.
רב נחמן בר יצחק היה ראש כלה בישיבת רבא בעוד רב יוסף היה קיים כב"ב כב:.
אותיב לרבא בעירובין מד.
אמר לו לרבא כשבת קכ., כתובות כד:, חולין מט:.
יתיב רנב"י אחורי דרבא — אמר לו לרבא מאי אחוי לך כב"ב קנב.
ובעירובין מג: יתיב רנב"י אחורי דרבא ויתיב רבא קמיה דר"נ אמר לו רנב"י לרבא מאי קא מיבעיא ליה לרב חסדא וכו'.
וב"ב פו. איקפד רבא עליו.
רב נתן בר אמי תרגם קמיה דרבא כשבת קנ:, ורבא כפייה ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה ככתובות מט:, וא"ל רבא אדידך על צוארי דבריך (השיאו אשה) קידושין ל., א"ל רבא חושו לה ב"ב קלה., אתא לקמיה דרבא כמו"ק כ.
סבי דפומבדיתא קמיה דרבא כפסחים קיז:.
רב עובדיה תני קמיה דרבא כברכות טו., ורבא נקיט לו שוקא כב"ב כב.
יתיב רב עובדיה קמיה דרבא כנדה כ:.
רב עוירא משמיה דרבא כב"ב קלא:, חולין מב:.
עולא בר רב נחית קמיה דרבא להתפלל

(להתפלל) כפסחים קיז:, יומא פז:, בעי מיניה כמגילה כא:.

רב עוקבא בר חיננא רמי לרבא כפסחים צא.

רב פנחס משמיה דרבא כשבת מו:.

רב פנחס בר רב חסדא איקפד רבא עליה על דלא קם מקמיה כשדלה לו כסא בחתונת בנו בקידושין לה:.

רב פפא תלמידו המובהק, אמר בדק לן רבא כעירובין נא., ורב פפא קראו מר כב"מ עג:, ושבור מלכא כפסחים נד:, רבא החשיבו מאוד וקראו סודני כברכות מד:, וקראו רבא מר ככתובות פה. ועיין ערכו.

ר"פ בריה דרב חנן היה סופר דרבא כב"ב קנג.

ר"פ בריה דרב אחא בר אדא בשם רבא כסנהדרין כט:.

רב פפי משמיה דרבא כפסחים ז., יומא סב., מגילה כו:, יבמות קג:, כתובות ז. ח., ב"מ עד.

רב, אבוה דרב משרשיא בריה דרב אמר הכי אמרינן משמיה דרבא כעירובין כד., ועיין ערכו.

רבא בר משרשיא הקשה לרבא כנזיר מ:.

רבא בר תחליפא אמר לרבינא — אזלו שיילוהו לרבא כעירובין מ.

רבה בר ליואי אותיב לרבא כפסחים מ:, ושם קי. איתא רבא בר ליואי נענש על שהקשה לרבא בפירקא ובייישו ברבים.

רוניא שתלא דרבינא — אתא לקמיה דרבא כב"מ קט., ב"ב ה.

רבינא זכה להיות תלמידו, בעי מרבא כיבמות נד:, קמיה דרבא כברכות לח., אותיב לרבא כפסחים יב:, גיטין עג., נדרים כו:, ב"ב קנא:, ע"ז כב. (ורבא איכסיף).

הקשה לרבא כברכות לג: סב:, שבת קי., גיטין יח., ב"ק יז:, חולין עז.

רבינא איקלע למחוזא אייתי אושפיזיה סכינא א"ל זיל אמטייה לרבא כעירובין סג.

וקרא לרבא מר כברכות טו. עירובין מז:.

ורבינא אמר לו אמר לן רב אדא בר אהבה משמך ככתובות סח:, ובעירובין מז: א"ל רבינא לרבא מאי דעתך וכו', ובזבחים ב: א"ל רבינא לרב פפא לא הוית גבן באורתא — דאמר רבא מילי מעלייתא.

ורבא קראו דרדקי כב"ב טז:.

רב רחומי היה שכיח קמיה דרבא במחוזא — ונח נפשיה ככתובות סב:.

רב שיזבי תני קמיה דרבא כב"מ קיד:, ורבא אמר עליו שהוא גברא רבה כגיטין נה:.

רב שימי בר אשי משמיה דרבא כיומא סב.

רב שימי מנהרדעא טפח ליה רבא בסנדליה כב"ק לב:.

רב שמואל בר אידי הוי שכיח קמיה דרבא כתענית ט.

רב שמעיה בר זעירא, שלח רבא ע"י לאביי הלכות כעירובין צג., כתובות פא.

רב שרביא הקשה לרבא כיבמות קיב., גיטין כה., אמר משמיה כשבת קלו:.

רב תחליפא אבוה דר"ה משמיה דרבא כיומא ו:, כריתות כה:.

והנה להביא את כל הלכות רבא צריכין אנו להעתיק רוב סוגיות הש"ס כי כמעט אין לך סוגיא בגמרא שלא יזכר שם אביי ורבא ואין זה מעין מלאכתנו, ונביא אך לשונות רבא מה שהיה רגיל בהם.

בעי רבא שבת כג: צא. קנג., פסחים י:, יומא כד:, סוכה לו., כתובות נג., נדרים סט., נזיר יג: יז. ל: מב. נא:, קידושין ז. ז:, חולין טז. ע.

גזירה, שבת יג. טז: יז: לד. קיז: קכב:, פסחים ט., לג:.

גזירה לגזירה לא גזרינן שבת יא:, עירובין צט., יומא מד:.

הדרר

הדר אמר רבא או הוי בה רבא ברכות לו:, שבת כז., פסחים מ., יבמות קיד:, שבועות יג:, בכורות נד:.

ואזדי רבא לטעמיה בכורות לו:, שבת ה: פ. קכד:, פסחים ו. ל. קי., ביצה ח:, חגיגה כב., גיטין פד:, ב"ב נו. צו:, סנהדרין עד:, זבחים צד:.

מנא אמינא לה ברכות נו:, שבת סו. עב:, עירובין ט., פסחים כו. קז:, סוכה כב. לו: לז., מגילה יט., קידושין יב:, ב"ק עג:, ב"ב קעג:, סנהדרין סא:, ע"ז סו:, מנחות יב., חולין קכה:, בכורות לא:, נדה לז: מב: נא.

מריש הוה אמינא מגילה כו:, כתובות סז. קה:.

פשיטא לי שבת כג:, מגילה ג:, כתובות נג., זבחים צח:, מנחות ז:, חולין טז.

שלש מדות בכלי חרס שבת צה:.

שלש מדות בגיטין גיטין עט.

שלש מדות בסכין חולין יז:.

שתי תשובות בדבר שבת מז., קכב:, קנג:, כתובות פז: צה. קי., תמורה כב., כריתות יג.

דבריו היקרים במשל ואמרי אינשי.

או חברותא או מיתותא תענית כג.

איהו בקרי ואתתיה בבוציני מגילה יב.

אפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי מגילה יב:.

אשה רעה וכתובתה מרובה צרתה בצדה — מצוה לגרשה יבמות סג:.

בדיל רבה אכיל תלמידיה יומא עה:.

בחברתה ולא בסילתא יבמות סג:.

בר מרקיד בי כובי פסחים מט.

גירא בגירא מקטיל מדויל ידיה משתלם פסחים כח.

היכי דמי אשה רעה מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא יבמות סג:.

חלופי שופרי כיבא שבת סב:.

טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צנא דקרי חגיגה י.

כיפי תלא לה? עירובין צו:.

כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה יבמות סג:.

מאה זוזי בעסקא כל יומא בשרא וחמרא, מאה זוזי בארעא מילחא וחפורה יבמות סג.

מאן האי דלא חש לקימחא סוכה נד.

נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן שבת לג.

נפל תורא חדד לסכינא שבת לב.

עד השתא קרי לן טפשאי והשתא טפשאי דטפשאי יומא נז.

פרצה קוראה לגנב סוכה כו.

צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא ליגמע גמוע סוכה מט:.

קשה אשה רעה כיום סגריר יבמות סג:.

שב שני הוה כפנא ואבבא אומנא לא חליף סנהדרין כט.

נשיו ובניו ומשפחתו.

כפי שמוכח מברכות נו. שפתר לו בר הדיא כשסיפר לו רבא חזאי תרי יוני דפרחן וא"ל תרי נשי מגרשת, משמע שהיה לו נשים עוד טרם שנשא את בת רב חסדא, אבל עקרת ביתו ואשתו החביבה היתה אך בת רב חסדא.

ויסופר ב"ב יב: שבת רב חסדא (קטנה) יתבה בכנפיה דאביה ויתבי רבא ורמי בר חמא אמר לה מאן מינייהו בעית אמרה לו תרווייהו, אמר רבא ואנא בתרא, ופי' שם המהרש"א שכונתו היה שרמי בר חמא יגרשנה כי לא יתכן לומר שקילל לרמי בר חמא.

וכן היה באמת כי רמי בר חמא נשאה כברכות מד., אך אין ידוע אם באמת גרשה כי כפי הנראה מת רמי בר חמא קודם רבא כברכות מז., ובדק"ס שם שמת בינקותיה, ורבא נשאה עשר

שנים אח"כ כיבמות לד:, וכששאלה רבא קא מרנני רבנן אבתריך (כי ילדה בנים לרבא וכל ששהתה עשר שנים ונשאת שוב אינה יולדות) א"ל אנא דעתאי עלך הואי, ובתום' שם ד"ה דעתאי שהיה לרבא אשה אחרת וקותה כל הזמן שאם יגרשנה אז תנשא לו.

ועמה ראה חיים של שלום כי היא היתה אשה מלומדת וחשובה כחגיגה ה. שפ"א שדר רבא בשר שאינו מנוקר לאשתו ואמר קיים לי דבקיאה בניקור.

ובכתובות פה. אמר קיים לי בבת רב חסדא דלא משקרא.

ובחולין מד: שרא רבא טריפתא אמרה לו בת ר"ח אבא וכו'.

ובכתובות לט: אמר רבא אמרה לי בת ר"ח כי ריבדא דכוסילתא.

ובשבת קכט. יסופר שפ"א טבלה בגו תלתין יומין (ללידתה) שלא בפני בעלה ואצטניאת ואמטוי לערסה בתריה לפומבדיתא.

ובברכות נו. כשסיפר לבר הדיא ואמר חזאי דשא ברייתא דנפל א"ל אשתך שכבה ואמר רבא כולהו מחילנא לך (מה שגרם לו צער והפסד גדול ע"י שפתר לו לרעה) בר מברתיה דרב חסדא, לא שמתה אז בזמן אביי עוד טרם שמלך רבא כי מצינו בפירוש ברכות סב. שאמרו מקמיה דמלך רבא היתה מקרקשא ליה בת רב חסדא, ובתר דמלך עבדה ליה כוותא, וכן מפורש כתובות סה. שחומה דביתהו דאביי אתאי לקמיה דרבא (לאחר פטירת אביי) אמרה לו פסוק לי מזוני — בהדי דקא מחוי ליה איגלי דרעא נפל נהורא קם רבא על לביתיה תבעה לבת רב חסדא, א"ל מאי הוה האידנא בבי דינא וסיפר לה נפקא אבתרה מחתא לה בקולפי דשידא עד דאפקה לה מכולי מחוזא.

ומזה אנו רואין שלא כל פתרונותיו נתקיימו, אך רבא כשראה שאחדים מהן נתקיימו התיירא פן תתקיים גם זה כאשר פתר לו ואמר תרי קולפי בלעת וכן היה, וכן כשפתר לו שבניו ימותו באמת מצינו בן כמו"ק כו: שאיתרע ביה מלתא.

והיא ילדה לו שני בנים נחמדים עד שרבא התפאר בהם.

את רב יוסף, ורבא מסר לו את תורתו כדמצינו אמר לו רב יוסף בריה דרבא לרבא כיבמות סה.

ורבא שלחו ללמוד לפני רב יוסף ככתובות סג.

ואמר חכים יוסף ברי בטרפות כר' יוחנן חולין כח:.

וקרוב יותר לומר שרב יוסף בריה שקראו על שם אביו היה מאשתו הראשונה יען כי זכה עוד ללמוד לפני רב יוסף ולפחות היה אז כבן טו שנה ורב יוסף נפטר תרל"ד א"כ נולד רב יוסף בריה דרבא לערך תרי"ט עוד שנה אחת קודם פטירת רב חסדא, ובת רב חסדא שהתה עשר שנים ואם נאמר שמת רמי בר חמא אם כן מת שנים הרבה קודם רב חסדא ולא משמע כן בגמרא, ואם נאמר שגרשה רמי בר חמא ע"כ מוכרח מזה שרבא לא היה כהן, ולכן קרוב יותר לומר שהיה בנו מאשתו הראשונה.

וכן היה לו בן חכים בשם רב משרשיא, וגם עליו אמר רבא שחכים בטריפות כר' יוחנן כחולין נ.

ונכדיו בני רב יוסף היו גם כן שני חכמים אחד בשם נאני כיבמות סו:, והשני בשם רב חביבא כב"ב קמג:.

וברכות ח: א"ל רבא לבניה כשאתם חותכין בשר אל תחתכו ע"ג היד ואל תשבו על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בי"הכנ וכו'.

ונכדי רבא היו דור תשיעי לסלא מכפרי זקנו דרב, (אם נאמר שרב יוסף בריה היה בן בת רב חסדא).

היינו

היינו רב חביבא בן רב יוסף בן רבא, חתן רב חסדא, חתן רב חנן בר אבא חתן רב, בר איבו, בר אחא, בר סלא מכפרי.

פטירתו.

במו"ק כח. יסופר שרב שעורים אחיו ישב לפניו וראה שהוא גוסס א"ל רבא לימא מר למלאך המות דלא לצערן א"ל ומר לאו שושביניה הוא? אמר לו כיון דאימסר מזלא לא אשגח בי, א"ל ליתחזי לי מר, איתחזי ליה, וסיפר לו שצער המיתה היה אך כי ריבדא דכוסילתא.

ושם כה: כשנפטר רבא נשוק כיפי דדגלת אהדדי.

ושם אמרו רבא כי הוה אתא דגלת (כן הוא בע"י) א"ל לבר אבין קום אימא מלתא קאי ואמר באו רוב שלישית במים וכו', ואפשר שהוא עשה הספד על רבא אז.

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שמלך במחוזא יד שנים ונפטר תרס"ג לשטרות, וכבר אמרנו לעיל שנולד לערך תקפ"ט אם כן חי לערך עוד יותר מן עד שנים

ונתקיים עליו ברכת רב יוסף שברכו יהא רעוא דתרים רישך אכולא כרכא כיומא נג., ופי' ר"ח שיהא הלכה כמותו בכ"מ, דהלכתא כרבא דהוא בתראי, ולגבי אביי הלכה כמותו חוץ מי"על קג"ם.

וישיבתו נתחלקה לשתים רנב"י מלך בפומבדיתא ור"פ בנרש.

רבא אחוה או אבוה דרב מרי בר רחל.

נזכר שבת קנד., ועיין ערך רב מרי בר רחל.

רבא בר אבא.

אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל פסחים ל:.

רבא בר אבין.

נזכר פסחים מ. והיה בזמן ר"נ ור"ה, ובכתובות כג. ר' אושעיא מתני ארישא, רבה בר אבין מתני אסיפא.

רבא בר אבינא. ערך ר' אבא בר אבינא.

רבא (או רבה) בר רב אדא.

הוא ורבין בר רב אדא (אפשר שהוא אחיו) היו תלמידי דרב יהודה כביצה לג: שאמרו כי הוינן בי רב יהודה.

ושניהם אמרו משמיה דרב יהודה תענית כד:, כתובות ז:.

ושניהם אמרו משמיה דרב כיומא נג:.

וכן מצינו רבה בר רב אדא אמר רב בקידושין ע., רבה בר רב אדא אמר רב אדא אמר רב במנחות לט., ואפשר שגם ביומא ובקידושין חסר תיבת רב אדא באמצע.

ומכות יח. רבא בר אדא א"ר יצחק, ובסוכה ג. רבה בר רב אדא אמר לא נצרכה וכו'.

ובדפוס ווינציא כתוב רב' ונעשה מזה רבה ובאמת היה שמו רבא.

רבא בר אהילאי.

היה לערך בזמן רב פפא כפסחים ל. ההוא תנורא דטחו ביה טיחיא אסרה רבא בר אהילאי למיכליה לריפתא אפילו במילחא — א"ל רבינא לרב אשי וכו' מאחר דאיתותב רבא ב"א וכו'.

וכן זבחים י. מתקיף על דברי ר' ירמיה ומתרץ תירוץ אחר ועליו מתקיף רב אשי.

ושם טז: מתקיף על דברי רבא, (ובדק"ס גורס רבה בר אהילאי וכן הוא ביוחסין) ומזה אנו רואין שהיה קודם רב אשי ואחר רבא.

וכן נזכר ב"ק סד: אמר מ"ט דרב דאמר מודה בקנס וכו'.

רבא בר אהינא.

נזכר מנחות לז: חולק עם רב יוסף. ונזכר בשם „בר אהינא" בקידושין נא. שאמר רבא, בר אהינא אסברא לי, ואפשר שגם במנחות היה כתוב אמר רבא, בר אהינא אמר טלית וכו' או שבקידושין היה כתוב אמר רבא רבא בר אהינא אסברא לי והסופר החסיר חד רבא ונשאר אך בר אהינא.

רבא בריה דרב אויא סבא.

אמר לרב אשי מנחות, כן מובא ביוחסין, וביוחסין השלם איתא רבה בריה דרב אויא סבא, אבל שניהם לא נמצאו בש"ס, ואך באור זרוע הגדול ה' טריפות סתי"א מביא מחולין מז. א"ל רבא בריה דרב אויא לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, ובזה נפל כל הפלפול דס"הד בבירא, ואך טעות קטן נפל ביוחסין וצ"ל בחולין תחת במנחות, ועיין ערך רב אויא סבא.

רבא בריה דרב אחא בר הונא.

אמר רב ששת נדה לא:.

רבא בריה דרב אידי בר אבין.

בשבת קלו. ר"פ ור"ה בריה דר"י איקלעו לבי רבא [כן הוא בהרא"ש] בריה דרב אידי בר אבין עביד להו עיגלא תילתא ביוממא דשבעה וא"ל אי איתרחיתו ליה עד אורתא הוה אכלינן מיניה.

ובגמרא איתא סתם „בריה דרב אידי בר אבין".

רבא (או רבה) בר איתי.

בשבועות לו: רב אחא ב"ה ורב שמואל בריה דרבב"ח ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות בי רבה פגע בהו ר"כ ושאלם, אמר להו רבא בר איתי מאן תנא זדון וכו'.

וב"מ יד. אמר לרב אידי בר אבין ומי אמר שמואל הכי.

ובכריתות כד. רבה בר איתי אר"ל,

רבא בר אפיתון.

נזכר ילקוט אסתר תתרנו אמר בשם ר"א בן שמוע ששמע מרבו — [ששרביטו של אחשורוש נשתרבב מאתים], והוא ט"ס וצ"ל רבה בר רב עופרן כמגילה טו:, וכן הוא במדרש לקח טוב.

רבא בר בינא.

בשם רב סנהדרין פ"ג ה"ג, והוא ר' אבא בר אבינא עיין ערכו.

רבא ברב הונא. ערך רבה בר רב הונא.

רבא בר רב הונא זוטי. ערך רבה.

רבא בר המדורי.

כן מביא היוחסין ספ"א דיבמות תלמיד שמואל, וכבר תפשו בס"הד שטעה בפשט הגמרא כי שם אמר רבא, בר המדורי אסברא לי, ולא ראה ס"הד שטעות נפל ביוחסין כי לא נמצא שמו בפ"א דיבמות ואך צ"ל פ"יז דשבת, ושם איתא אמר בר המדורי אמר שמואל.

ובדק"ס שם מביא מכ"י א"פ שכותב אמר רב בר המדורי אמר שמואל ובל"ס היה להיוחסין הגרסא אמר רבא או שהיה כתוב אמר רב', ומזה הוציא היוחסין שהיה תלמיד שמואל כדרכו יען שאמר משמו.

רבא בר זבדא.

נזכר בירושלמי יבמות פ"א ה"ו.

ובויק"ר פל"ויו אמר ר' ברכיה בר חלבו בשמו, והיה כתוב רב"א והוא ר' בא בר זבדא.

רבא בר זוטרא.

בירושלמי שבת פ"יד ה"ד ר' יונה ר' זעירא רבא בר זוטרא ר' חנינא בשם רבי מעלין אזנים בשבת, ובבבלי ע"ז כח: רבה בר זוטרא א"ר חנינא מעלין אזנים בשבת, ומזה אנו רואין שרבא ורבה אחד הם, והוא ר' אבא וכן צ"ל בירושלמי ר' בא.

רבא בר זימונא.

נשאר לנו ממנו מאמרו היקר שאמר שבת קיב: אמר ר' זירא אמר רבא בר זימונא אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים וכו'.

והמאמר נשנה שקלים רפ"ה ושם ר' אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אין הוון קדמאין מלאכין וכו'.

ובירושלמי דמאי פ"א ה"ג גרס א"ר אבא בר זבינא (וצ"ל זמינא) בשם ר"ז, והשינוי הוא יען שהיה תלמידו דר"ז א' ורבו דר"ז ב' ולכן בבבלי אמר ר"ז ב' בשמו, ובירושלמי אמר בשם ר"ז א'.

רבא (או רבה) בר חיננא או חנינא.

ערך רבה.

רבא (או רבה) בר רב חנן.

הוא היה תלמידו דרבה מנוער כברכות מח: אביי ורבא [בר רב חנן לגרסת בה"ג] הוו יתבי קמיה דרבה ושאלם למי מברכינן א"ל לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב, [רבא בר רב חנן] אחוי לשמי טללא — א"ל תרווייכו רבנן הויתו, וכבר בארתי בערך רבא שהגרסא הזאת היא האמיתית כי רבא היה מקומו במחוזא, אבל רבא בר רב חנן היה באמת בפומבדיתא.

והיה חביב מאוד על רבה כשבת קנג. כששאל אביי לרבה כגון מר דסנו ליה מאן אחים הספידא, א"ל מסתייא את ורבה בר' חנן (ובדק"ס ורבא).

ובעירובין צב. יתיב רבה ור"ז ורבה בר' חנן ויתיב אביי גבייהו.

וכן היה תלמידו דרב יוסף בעירובין נא. רבא בר' חנן הוה רגיל דאתי מארטיבנא לפומבדיתא (בשבת ע"י עירוב) ואמר תהא שביתתי בצינתא (שהיה הולך לפירקיה דרב יוסף, ר"ח).

וברכות מה. שאל מרב יוסף, וב"ב כו. רבא בר רב חנן היה לו דקלים אמיצרא דפרדיסא דרב יוסף, הוי אתי ציפרים יתבי בדקלא ונחתי בפרדיסא ומפסדי, ובקשו רב יוסף שיקוץ אותם, ולא רצה וא"ל אם רוצה מר לקצצם תעשה כן, ומזה אנו רואין שמקומו הקבוע היה בפומבדיתא.

וכן כשמלך אביי בפומבדיתא ישב עמו ושקיל וטרי עמו תמיד כדמצינו א"ל רבא (או רבה) בר רב חנן לאביי כברכות מה., שבת קמח., עירובין יד: לח: מה. נא: סח. עג: עה: פו. צג., פסחים לט., ביצה ל., כתובות ו: סב. סב:, סנהדרין ס: סא., שבועות יח.

וקרא לאביי מר כזבחים קי., וגם קראו תרדא כריתות יח:, וזה יען שהיו חברים ממש.

וכן היה חבירו דרבא כמנחות מ., חולין קכט.

ומצינו זבחים נה. תנא רבה בר' חנן קמיה דרבא — א"ל אביי, וביצה יב:, אושפזיכניה דרבא בר"ח שאלו לא הוה בידיה אתא לקמיה דרבא — אותיביה אביי, וב"ק נה. מתרץ אביי קושייתו, ושם סו: מתקיף לרב יוסף ורבא מתרץ לו.

וכן רב אויא היה חבירו בקידושין לט. שהיו מספקו ספוקי להדדי.

רבא בר רב חסדא.

נזכר ב"ר פ"הי"ג, ועיין ערך אבין בר חסדא.

רבא בר חקלאי.

בעי מר"ה עירובין סז:, וביוחסין גורס רבה בר חקולא, וכן הוא בדק"ס.

רבא בר יוסף.

נזכר סוכה לד. אחר אביי, ובשבת לו. המאמר ע"ש רב אשי (ובאמת הוא סתם רבא).

וב"מ סז. אמר משמיה דרבא לגרסת

הרא"ש וגרסת הגמרא מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא.

רבא ברב יצחק. ערך רבה בר רב יצחק.

רבא בר ירמיה. ערך רבה בר ירמיה.

רבא בר ישמעאל.

נזכר מו"ק ו:, אמר רבא בר ישמעאל ואיתימא רב יימר בר שלמיה, ובכתובות י: רבא בר רבי ישמעאל.

רבא בר לואי. ערך רבה בר לואי.

רבא בר לימא. ערך רבה בר לימא.

רבא בר מחסיא.

ע"י נשארו לנו עשרה מאמרים יקרים דרב כשבת י: שאמר רבא בר מחסיא אמר רב גידל אמר רב.

א) שרי למימר הימנותא בב"הכ.

ב) הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו. ובשביל מאמר זה זכה בב' מתנתא דתורא מרב חסדא וא"ל חביבין עליך שמעתתא דרב כולי האי? א"ל אין, א"ל היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא, א"ל ר"ח אמר רב הכי? בתרייתא עדיפא מקמייתא ואי הוה נקיטנא אחריתא יהיבנא לך.

ד) אל ישנה אדם בנו בין הבנים.

ה) לעולם יחזור אדם וישב בעיר שישיבתה קרובה.

ו) כל עיר שגגותיה גבוהין מב"הכנס לסוף חרבה.

ז) תחת ישמעאל ולא תחת עכ"ום, תחת עכ"ום ולא תחת חבר וכו'.

ח) כל חולי ולא חולי מעיים, כל כאב ולא כאב לב, כל מיחוש ולא מיחוש ראש, כל רעה ולא אשה רעה.

ט) אם יהיו כל הימים דיו — אין מספיקין לכתוב הללה של רשות.

י) יפה תענית לחלום כאש לנעורת.

ובתענית יב: איתא רבה בר מחסיא.

רבא בר מרי.

נזכר עירובין פו., וצ"ל רבה בר מרי כגרסת עין יעקב.

רבא בר משרשיא.

נזכר נזיר מ: פריך לרבא, ונראה שהוא ר"ת לרב"א והוא לרב אשי, כי אי אפשר לומר שיקשה לרבא מפרכא דפריך רבא מברניש לרב אשי ובזה יתורץ קושית סה"ד.

רבא בר מתנא. ערך רבה בר מתנא.

רבא בר נתן. ערך רבה בר נתן.

רבא בר נתן בר אמי.

כן מובא בס"הד מקידושין ל., וגרסא שלנו אמר לו רבא לרב נתן בר אמי.

רבא בריה דרב עולא. ערך רבה עולא.

רבא בר רב עזא.

בתמורה כא. אמר בעו במערבא — א"ל אביי וכו'.

רבא בריה דרב עילאי.

נזכר שבת סב: ובדק"ס גרס רב עולא.

רבא בר פפא.

נזכר שבת סו:, וביוחסין רבא בריה דרב פפא, ובהרי"ף גרס רפרם בר פפא.

רבא בר בריה דרב פפי.

נזכר בירושלמי שבת רפ"א א:, ונראה שצ"ל בריה דר' פפי והוא ר' בא בריה דר' פפי.

רבא בר קיסי. ערך רבין בר קיסי.

רבא בר קיסנא. נזכר ב"ב יב. בהלכה.

רבא בריה דרבה.

שם האמורא הזה נתחלף לפעמים ונקרא בשם „רבה בריה דרבא", אבל ככל

בכל מקום נראה שצריך לומר רבא בריה דרבה.

הוא היה תלמידו דרב יוסף וחברו דאביי ורבא כשבת קכג. שלח ליה רבא בריה דרבה לרב יוסף ילמדנו רבינו — א"ל תניתוהו — איתיביה — אמר אביי טומאה אשבת קרמית? — אמר רבא מאן דקא מותיב שפיר קא מותיב.

וכן יבמות עו. שלח לרב יוסף ילמדנו רבינו — א"ל — אמר אביי אטו כו"ע — אלא אמר אביי — אמר רבא אטו וכו'. ומזה אנו רואין שהיו כולם לפני רב יוסף.

ובמגילה כב. שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי (ובדק"ס שם אות ז' רבא בריה דרבה).

ובכתובות צח. שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף מוכרת שלא בב"ד צריכה שבועה או לא.

ובעירובין צג:, מגילה ה:, גיטין נט. איתא רבה בריה דרבא (ובדק"ס מגילה שם גרס רבא בריה דרבה).

ובשבועות כד: מתיב רבא בריה דרבה על דברי רבא.

וכן נזכר כתובות סח. פז: הוריות י.

ומה שמצינו ב"ב ג. רבה בריה דרבא אמר לרב אשי צ"ל שם רב אחא בריה דרב אויא כגרסת דקדוקי סופרים, וכן מוכח מגמרא שם.

ובמכות י. אמר רבה בר מרי מי אוהב בהמון — יהבי בי רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה (שהוא אוהב ת"ח ביותר והיו לו בנים ת"ח).

רבא בריה דרבה בר רב הונא.

נזכר עירובין נה: וחולק שם עם אביו, ובחולין עו. חולקין רבה אמר רב אסי, ורבה בר"ה אמר רב אסי, ורבא בריה דרבה בר רב הונא א"ר אסי, ובסוטה מט. איתא אבא בריה דרבה בר"ה.

ובחולין קכד: א"ל רבא בריה לרבה בר רב הונא.

רבא בר שבא.

היה תלמיד רבינא כשבת קלט: שאמר הוה קאימנא קמיה דרבינא ובחשי ליה בשופתא דתומא ואכל.

ובברכות יד. רב [רבא, דק"ס] בר שבא איקלע לגביה דרבינא וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה ולא פסיק ליה, כי רבא בר שבא לא חשיב עליה דרבינא.

ובסה"ד ערבב אותו ביחד עם רב בר שבא מי שהיה תלמיד ר"נ.

רבא בר שאילתא.

נזכר גיטין לט: שאשכחיה לר"נ בר יצחק ושאלו, וגרסת הב"ח רבה בר שילת.

רבא בר שילא. ערך רבה בר שילא.

רבא בר שירא.

נזכר שבת סו. מתקיף על דברי רב יוסף לא שמיע להו הא דתני רב חנן בר רבא לחייא בר רב.

רבא בר שמואל.

נזכר ברכות כב:, רב פפא ור"ה בריה דר"י ורבא (ברבי) בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי א"ל רב פפא הבו לי לדידי לברוך — אמר לו רבא (ברבי) בר שמואל תנינא — אלא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי מ' סאה וכו', ומזה אנו רואין שהיו כולם חברים וא"כ ברור שאין זה רבא בר שמואל שהיה בזמן רב חסדא ורב ששת.

ואפשר שבחנם מחקו תיבת ברבי, כי הראשון היה נקרא רבה בר שמואל, וזה בא מא"י בזמן רבא והיה נקרא רבא ברבי שמואל, ואפשר שהראשון הוא הנזכר בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט בשם אבא בר שמואל.

רבא בר שרשום.

בב"ב לב: יסופר שנפק עליה קלא דקא אכיל ארעא דיתמי א"ל אביי אימא לי איזו גופא דעובדא וכו'.

רבא בר תחליפא.

נזכר עירובין מ. בזמן רבינא, והוא ט"ס כי רבא בר תחליפא היה מתלמידי דרב, ובל"ס היה כתוב רב"א והוא רב אחא בר תחליפא וכן הוא בדק"ס.

רבא זוטי. ערך רבה זוטי.

רבא זעירא.

נזכר ערכין טז: מתקיף (על דברי ר' אלעזר) לה רבא זעירא ואיתימא ר"ש בר נחמני גדולה מזו אמרו — ואת אמרת וכו'.

רבא מברניש.

שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כשבת כח. אמר לרב אשי איכא למיפרך — אלא אמר רבא מברניש, ובר"ה כו: אמר לרב אשי אי הואי התם הוה אמינא ליה היכי קבעך וכו', וב"מ עג: אמר לרב אשי חזי מר רבנן דקא אכלי רביתא. וזבחים יא. אמר לרב אשי ולפרוך — אלא וכו'.

ומזה אנו רואין שלקח חלק עם רב אשי בסידור הש"ס.

ובנזיר לא. מ. מצינו שאמר לרבא, ואפשר שהיה כתוב לרב"א והוא ר"ת רב אשי.

רבא מפרזקי.

גם הוא לקח חלק גדול עם רב אשי בסידור הש"ס כי שקיל וטרי עם רב אשי כיבמות נט: (ושם מפרקין בטעות) כתובות לט:, נזיר לח: (ושם איתא רבינא בטעות), ב"ק לו., ב"ב ד:, זבחים י: קח.

ומצינו עירובין ג. מתרץ דין רבה, ורבינא מתרץ בע"א.

והיה מורה הוראות כפסחים עו: ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בשרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא.

ומצינו הונא מר בריה דרבא מפרזקי בכתובות י.

רבא מפשרוניא.

רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא גיטין מה:.

ר' חיננא בריה דרבא מפשרוניא פסחים עו.

רבא תוספאה. ערך רבה תוספאה.

רב רבאי דמן רוב.

הוא היה מרבנן סבוראי והיה מן עיר רוב אצל נהרדעא והאריך ימים רבים כדמובא באגרת דר"ש גאון ח"ב ספ"ד.

ונזכר עוד בגמרא סנהדרין מג. לגרסת ר"ח, שאמר מסתברא משל צבור.

רבה (סתם) בר נחמני (הכהן).

זה דבר מוסכם מכל רבותינו הראשונים שסתם רבה הוא בר נחמני, וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג, וברש"י ב"מ פו. דרבה בר נחמני הוא בר פלוגתיה דרב יוסף, וכן הוא בהליכות עולם.

אביו נחמני לא נזכר בשום מקום בפני עצמו ואף זאת ידוע לנו שהיה לו ארבעה בנים רבה, רב חנניה ורב אושעיא, וכייליל (אבי אביי).

ושני בניו רב חנניה ורב אושעיא הלכו לא"י ולמדו שם לפני ר' יוחנן, וכבר בארתי במקום אחר שנזכר נחמני בירושלמי פאה פ"ח ה"ח, וכייליל מת עוד טרם שנולד אביי, ורבה נשאר בבבל.

מתי נולד רבה, מפורש מו"ק כח. שרבה חיה ארבעין שנין.

וכן מפורש ר"ה יח. רבה ואביי מדבית עלי קא אתו (שהיו כהנים) רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובג"ח חיה שיתין שנין.

ולפים רהיטא אין לך מפורש יותר מזה, וידוע מאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שרבה נפטר תרל"א לשטרות א"כ ידוע לנו שנולד תקצ"א, אבל דבר זה אי אפשר לומר בשום אופן, כי ידוע שאביי

בן

בן אחיו תלמידו ישב לפניו בעודו נער קטן כברכות מח., פסחים קטו:, ואביי נפטר תרמ"ט לשטרות כדמובא באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ג, אם כן לפי זה שאביי חי ששים שנה נולד תקפ"ט היינו ב' שנים קודם רבו ודודו רבה?

ב) מפורש שרבה שקיל וטרי עם עולא עד שקרא לרבה „רבי" כחולין קלא: וידוע שעולא נפטר בחיי ר' אלעזר כמפורש כתובות קיא., ור"א נפטר בשנה אחת עם ר' יוחנן כמפורש באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ב, ור' יוחנן נפטר תק"ץ ולפי חשבון הזה היה רבה אז בן שנה, ואף אם נאמר כאשר בארנו בערכו שר"י נפטר תקצט, גם אז היה רבה אך בן עשר שנים, ועוד מפורש כתובות קיא: ששלחו אחי רבה לרבה שיעלה לא"י וא"ת אין לך רב, יש לך רב ומנו ר' יוחנן, ועוד ידוע שרבה היה תלמידו המובהק דר"ה וכאשר נבאר וידוע שר"ה נפטר תר"ח לשטרות א"כ היה אז רבה אך כבן טז שנה? ועוד ידוע שר' זירא היה חבירו ושניהם למדו לפני רב יהודה, ואח"כ עלה ר"ז לא"י ולמד שנים הרבה לפני ר' יוחנן, ולפי החשבון עדיין לא נולד רבה.

אך האמת יורה דרכו כדעת הגאון בעל דו"הר ח"ב ריט. שטעות קטן נפל בספרים וצ"ל שרבה חיה ששים שנה כשנות אביי, וזה שאמרו ר"ה יח. אף ששניהם היו מבית עלי שמתים בקוצר ימים אך רבה ע"י שלמד תורה חי ששים שנה, ואביי עסק גם בתורה וגם בג"ח וחי גם כן ששים שנה.

ונשתבש מאת המעתיקים הראשונים שחשבו שאביי שעסק בתורה ובג"ח חי ששים שנה ורבה שעסק אך בתורה חי ארבעים שנה, ולא ראו שאם רבה חי אך מ' שנה א"כ מה הועילה לו עסקו בתורה?

ונראה לי ברור שהאמת כן כי טוב יותר לשבש דברי אגדה מלשבש בכל המקומות שהבאנו לומר שר"י כבר נפטר קודם רבה או שהיה ילד קטן אז ולשבש שלא דיבר עם עולא וכדומה.

ולכן בע"כ צריכים אנו לומר שרבה חי ג"כ ששים שנה וא"כ נולד תק"עא לשטרות, ור' יוחנן שנפטר תקצ"ט היה בפטירתו כבן כ"ח שנה, ולכן שפיר כתבו לו אחיו שיבא ללמוד תורה מר' יוחנן.

וכפי הנראה עלה לזמן קצר לא"י, וראיה קצת מנדרים נט. שא"ל רב חסדא לרבה מאן ציית לך „ולר' יוחנן רבך".

וכן מצינו רבה אר"י כב"ב עה. (ב"פ) עה:, סנהדרין קד. קד: (י"ג פעמים), ע"ז כז:, מכות טז:.

וכן הוא דעת התוס' ב"ב קנה. ד"ה איתמר.

וזה שמצינו שאמר רבה לאביי כתובות ו: לא כהללו בבליים שאין בקיאין בהטייה, וזה היה אחר שחזר לבבל, ואפשר שמשם הביא הלכות ר' חייא כדמצינו רבה אמר ר' חייא כשבת קכז., עירובין עה. פח., כתובות פז.

אבל מה שמצינו עירובין נט., גיטין לח: רבה אמר רב זה מה שקבל מרבותיו, ובנדרים עז. רב שרי ליה לרבה נדרא בקיטונא דבי רב, שם צ"ל שרי לרב חננאל כגרסת היוחסין, כי רבה נולד עשרות בשנים אחר פטירת רב.

ורבו המובהק היה רב הונא, בעי מיניה בעירובין יז., ואמר מנחות ל. רב הונא אסברא לי, ובבורות יז. א"ל רב הושעיא לרבה כי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה.

וכן אמר כי הוינן בי ר"ה בעירובין מ. מ:, רבה אמר רב הונא כנזיר מב:.

והיה גדול כל כך בעיני רב הונא עד שא"ל רב חסדא כמה פעמים פוק עיין

בה דלאורתא בעי לך ר"ה מינך כיבמות סא:, גיטין כז, ב"ב קעב:, ומזה אנו רואין שהיה כמו יד ימינו.

וכשנפטר רב הונא תר"ח לשטרות וכל תלמידי דר"ה באו לרב יהודה לפומבדיתא ישב גם רבה לפניו וזה שאמר רבה עירובין מ: כי הוינן בי רב הונא — כי אתאי בי רב יהודה אמר וכו'.

בעי מרב יהודה בעירובין ז., רבה אמר רב יהודה כשבת לד:, יומא עט.,

ובגיטין טז: רב"בח חלש עול לגביה רב יהודה ורבה.

וכן קבל מרב נחמן כדמצינו יבמות כו: יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פרקיה דרב נחמן.

רבה אר"נ כפסחים קו:, יבמות סד:, נדרים עז:.

ואף ששניהם נפטרו בשנה אחת כדמובא בסדר תו"א אבל ר"נ היה זקן הרבה מרבה, שר"נ הכיר עוד את שמואל והרביץ תורה במחוזא ובנהרדעא זמן רב קודם רבה.

אבל ר"נ החשיבו מאוד כפסחים מ. שאמר ר"נ על רבה מאן דציית ליה לאבא וכו' (והוא לשון רבנות).

וכן מצינו שישב לפני רב ששת כעירובין סה:, רבה אמר רב ששת בקידושין כג:.

וכן מצינו רבה אמר רב אידי כעירובין נז:.

רבה אמר ר' אמי כשבת קכה.

רבה אמר זעירא כנדרים מו.

רבה אמר ר' יצחק כפסחים צו.

רבה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא כמגילה טז:.

רבה א"ר כהנא כיבמות קב.

ולדעת רש"י ב"מ מ. ד"ה וכן שגם רב הסדא היה רבו, ואף שלא מצינו שיאמר רבה בשמו, אבל מצינו ב"מ ו: שא"ל רב אושעיא לרבה כי אזלת לקמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה.

ובאמת היה רב חסדא זקן הרבה ממנו כי ר"ח נפטר תר"ך לשטרות וחי צב שנה א"כ נולד תקכ"ח, והיה קשיש מרבה מג' שנה, ולכן אף ששניהם ישבו לפני ר"ה אעפ"כ נחשב ר"ח כרבו, ולכן אף כשמלך רבה בפומבדיתא תיכף אחרי פטירת רב יהודה אף על פי כן היה הולך לרב חסדא וכאשר נבאר הלאה.

וכן קבל מעולא כשבת לא:, פסחים נו: צג: שהקשה לעולא ועולא תירץ לו,

וכן פסחים לז: שא"ל רבה לר"ז בעי מיניה מעולא, וכן מו"ק כז. שהקשה לעולא.

חבריו היו.

רב אושעיא כב"מ ו:, בכורות יז.

רב המנונא כב"מ ו: סנהדרין סא.

רב יוסף בר אבא ורבה דאמרי תרוייהו כשבת קח:.

רב יוסף בר חמא (אבי רבא) רמי לרבה כב"מ נח.

מרי בר מר שדר לרבה ביד אביי מנות בפורים כמגילה ז:.

מר יהודה בזמנו וקראו רבה פלגאה בקידושין נח.

רב מתנה בגיטין נט: אמר לרבה הא דאמרת וכו', וב"ק נו: רבה א"ר מתנה.

רב נחומי חולק עם רבה בעירובין עא: ועיין ערכו.

רב עמרם הקשה לרבה, ורבה קראו תרדא ופקע ארזא דבי רב כב"מ כ:.

רמי בר חמא בזמנו כעירובין צ.

רבה בר בר חנא כגיטין טז:.

רבה בר מרי ביבמות סה: שאלו רבה, ונראה שצ"ל שאלו רבא.

ושני חברים גדולים היו לו אחד בימי נעוריו ואח"כ נפרד ממנו והוא ר"ז, ואחד שהיה עמו כל ימיו והוא רב יוסף כחולין מו.

מו. כשבא פולמוסא לפומבדיתא וערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי (וזה היה עוד טרם שהלך ר"ז לא"י וישבו כולם לפני רב יהודה, כי אח"כ כשעלה ר"ז לא"י לא שב עוד לבבל כמבואר בערכו).

וכן רבה ור"ז איקלעו לבי ריש גלותא בברכות מב., שבת מח.

ושניהם ישבו לפני עולא כפסחים לז:.

וקראו זה לזה מר כברכות מב, שבת מח, מגילה ז.

יתיב רבה ור"ז כעירובין צב.

רבה ור"ז דאמרי תרוייהו כשבת עד:.

ויסופר במגילה ז: שעבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסים רבה ושחטיה לר"ז, ואח"כ בעי רחמי ואחיי, לשנה האחרת בקשו לסעוד ביחד ולא רצה ר"ז וא"ל שלא בכל שעתא מתרחיש ניסא.

ורב יוסף היה חבירו מנוער כדמובא לעיל שהיו ביחד בעוד היות ר' זירא בפומבדיתא.

ושניהם ישבו לפני ר"נ כיבמות סו:, לפני עולא כפסחים לז:, לפני רב ששת כעירובין סה:, ורב יוסף קראו מר כשבת יח., ומחלקותן בכל הש"ס יגיעו למאות.

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כדמובא בערך רב יוסף.

וכפי הנראה גם טרם שמלך רבה היה לו איזה התמנות בבית הריש גלותא עוקבן בר נחמיה וכדמצינו ברכות מב., שבת מח. רבה ור"ז איקלעו לבי ריש גלותא.

וב"ב נה. אמר רבה הני תלת מילי אישתעי לי עוקבן בר נחמיה ריש גלותא משמיה דשמואל.

ובסוכה לז. א"ל רבה להנהו דמגדלי הושענא דבי ריש גלותא וכו'.

ובחולין פד: דרש רב עינא אפתחא דבי ריש גלותא — א"ל רבה אשתומא קא אמר לישמטיה לאמוריה מיניה.

וכשנפטר רב יהודה בשנת תר"י יסופר סוף ברכות וסוף הוריות שבני הישיבה לא ידעו את מי להושיב בריש אם רבה שהיה חריף, או רב יוסף שהיה סיני, ושלחו לא"י לשאול מי קודם, והשיבו שסיני עדיף, אך רב יוסף לא רצה לקבל עליו את משרת הריש מתיבתא מפני המעשה שיסופר שם, ולכן מלך רבה וישב על כסא רב יהודה, וכמפורש גיטין ס. שהשיפורא (הוא שופר של נדבה שהיו נותנין לתוכו נדבות השלוחות לבני הישיבה אגרת דרש"ג ח"ג פ"ג) הוי בי רב יהודה ואח"כ בי רבה.

ורב יוסף לא מש ממנו כל הימים ואף ששניהם הרביצו תורה אבל כבוד הריש מתיבתא היה לרבה, ורב יוסף אפילו אומנא לביתו לא קרא.

וזה שמצינו עירובין עח. שבעי רב יוסף מרבה, ובשבת יח. קרא לרבה מר.

ורבינו ש"ג באגרתו ח"ג רפ"ג (שכל דבריו דברי קבלה אמיתית שהעתיק מספרי הזכרונות שהיו לפניו) יאמר שרבה ורב יוסף דהוה בפומבדיתא בתריה דרב יהודה כל חד וחד אמר לחבריה מליך את — וכיון דכל חד וחד מדחי לגבי חבריה קמת מלותהון והוה אזיל לגבי רב חסדא לסורא כמה שנין ובסוף יומא דר"ח כד חזא רבה דאצטריכא ליה מלתא טובא קביל עליה ראשונתה ומלך כב' שנין ומת תרל"א ושמענא מן רבוותא דילנא דהנהו שני דבתר רב יהודה דלא קביל ראשונתה מלך רב הונא בר חייא בפומבדיתא, והוה ליה התם מדרש גדול, וכד שכיב ואיצטריך ליה מלתא לרבה למהוי רישא קביל עליה ראשונתה כי היכי דלא תבטל תורה במתיבתא בפומבדיתא וכו'.

ושם יאמר הגאון ר' שלמה שולם תימא לדבריהם דאמרינן בגיטין ס. ההוא שיפורא דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רב יוסף — ואם איתא דר"ה בר חייא

מלך

מלך בפומבדיתא היה לו לתלמוד להזכירו ולומר שאחר רב יהודה היה השיפורא אצלו והוא בעצמו מזכיר המימרא עכ"ל.

אבל רבינו שרירא אמת וקבלתו אמת, כי זה דבר בלתי ספק שתיכף אחר פטירת רב יהודה מלך רבה, כי רבינו אומר בפירוש שרב יהודה נפטר תר"י, ורבה נפטר תרל"א, ומפורש בגמרא שרבה מלך כב' שנים א"כ בע"כ צריכין אנו לומר שתיכף אחר רב יהודה מלך רבה שאם לא כן לא יהיה כב שנים לרבה, והיינו שצריכין אנו לחשוב גם שנת תר"י לרבה, ובל"ס נפטר רב יהודה בתחלת השנה, ורבה נפטר בסוף שנת תרל"א ואז יהיו כב' שנים.

וכן מפורש בגמרא ע"ז יט. שאמר רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו— שבקוהו ואזול קמיה דרבה.

וכן עירובין מג. אמרו הני שב שמעתא דאתאמרון בצפרא בשבתא קמיה דר"ח בסורא, בהדי פניא קמיה דרבה בפומבדיתא.

וכן מה שמביא בעצמו מגיטין ס. שהשיפורא אחר רב יהודה היה תחת רבה, אך הענין כך הוא, כשנפטר רב יהודה היה אז רבה אך בן לח' שנה (שנולד תקע"א ומלך תר"י), וזה שאמרו סוטה כב: והא רבה אורי קודם ארבעים.

ורב חסדא היה אז זקן גדול בן שמונים ושתים שנה, ולכן אף שרבה היה חריף גדול, ואפשר שידע שראוי הוא לאותה איצטלא, וגם בל"ס צוה רב יהודה לפני מותו שאחד משני תלמידיו הגדולים (רבה או רב יוסף) ימלוך תחתיו ולא תתבטל ישיבתו הגדולה אשר אך מעשי ידיו יסדוה, אעפ"כ נתן כבוד להזקן שבדור ואשר היה כמו רבו בשבתם אצל ר"ה, ולכן לא קבל השררות הראשית עליו ואך היה נכנע תחת רב חסדא.

ואף שלא מצינו בגמרא שהיה הולך רבה אצל רב חסדא, אבל בל"ס שכן היה, ואז אירע המעשה אשר יסופר בכורות לא. שרבנן הוצרכו לבא לפני ר"ה בר חייא לשאול ממנו הלכות ובאו אליו רבה ורב יוסף ורבנן ומצאוהו שנעשה גבאי המלך ורצו לפרוש ממנו א"ל הדרי בי, אך רב יוסף לא עייל, אבל רבה (שמבלי זה לא קבל עליו הראשית מפני כבודו דרב חסדא) עייל, וזה כונת רבינו באגרתו שהיה לו בקבלה מפי רבותיו שכל השנים שלא קבל רבה עליו הראשית והיה נכנע תחת רב חסדא אז הרביץ ר"ה בר חייא תורה הרבה בפומבדיתא והיה לו [בית] מדרש גדול, ורבה שמח ע"ז שבתוך כך תתרבה תורה הרבה בפומבדיתא, אבל בית מדרש דר"ה בר חייא אינה שייכה למתיבתא דרב יהודה ורבה והשיפורא, והנהגת המתיבתא היה תחת יד רבה שמלך תיכף אחר רב יהודה, אבל להיות ריש מתיבתא דכל הדור זה לא רצה כ"ז שר"ח ור"ה בר חייא היה קיים, ליקח תחת ידו, ואך אח"כ כשנפטרו ובסורא לא הוקם ריש מתיבתא אז קבל רבה הראשית ואז היה ריש הדור כולו ומישיבתו יצאה תורה לכל בנ"י בבבל, וזה ברור.

והחכם שפ"ר בח"ב צד 406 יאמר שאחר רב יהודה מלך ר"ה בר חייא עשר שנים ואחריו רבה כב שנה, ובמחילה טעה טעות גדול בזה ומכחיש את דברי רש"ג בלי שום ראיה.

וכשמלך רבה בפומבדיתא התקבצו אליו למאות ולאלפים תלמידים עד שאמרו שבחדשי הכלה (אדר ואלול) התקבצו אליו שנים עשר אלף תלמידים, ובכתובות קו. כי הוו מפטרי רבנן מבי רבה הוו פיישי ד' מאה רבנן.

ונהג נשיאותו ברמה כשבת ל: רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מלתא

דבדיחותא ובדחי רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא.

וברכות ל: אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דקא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב.

ועמלו בתורה גדלה כ"כ עד שהיה ישן ביום אך כשינת הסוס סוכה כו:.

והיה בקי גדול בדינים עד שנקרא בשם שבור מלכא כב"ב קט:.

ומצינו שהוא בעצמו היה מצלח ציבי לכבוד שבת, שבת קיט.

מגדולי תלמידיו מצינו הראש והראשון היה אביי בן אחיו אשר גדלו בביתו והעניקו מטובו כי נשאר יתום בלי אב ואם, וכדמצינו שישב לפניו בעודו קטן כברכות מח., פסחים קטו:, וקבל כל תורתו ממנו וקראו תמיד בשם מר בין בפניו בין שלא בפניו כמבואר בערכו.

וכן אביי בר אבין תלמידו ולמד אצלו מס' תרומות כפסחים לד.

רב אחא בר הונא תני שבועות ביה רבה כשבועות לו:, ורב חסדא שלח ע"י לרבה הלכות כפסחים מז., יבמות פט:, הקשה לרבה כמנחות פד: (כצ"ל).

ר' חנינא בר אבין למד תרומות בי רבה כפסחים לד.

רב יצחק בר אבדימי אמר רבה כזבחים כח. לגרסת שיטה מקובצת ודק"ס.

רב יצחק בריה דרב יהודה תני שבועות בי רבה כשבועות לו:.

רב כהנא ורב ספרא תנו שבועות בי רבה כסנהדרין מא:, ולא שהיה תלמידו כי מצינו שבת קכד. שקרא רב ספרא לרבה חברין, אך יען שהיה מהנחותי לכן כשהיה בא לבבל ישב לפני רבה ולמד ממנו מס' שבועות.

ר' נחמיה בר ברוך בעי מרבה כיבמות קב. לגרסת התוס'.

רב נחמן בר רב חסדא שלח שאלה לקמיה דרבה כגיטין פו:.

רבא מצינו ברכות מח. שישב לפני רבה בקטנותו, אבל שם צ"ל רבא בר רב חנן שהיה באמת תלמידו כשבת קנג., עירובין צב., אבל מצינו שרבא היה בפטירת רבה וכאשר נבאר.

רב שמואל בריה דרבב"ח תני שבועות בי רבה כשבועות לו:.

רב שיזבא בעי מרבה כב"ק נא:.

אבל כאשר אמרנו שהיו לו תלמידים לאלפים.

ואחרי כל גדולתו בתורה ובחכמה לא העניקה לו ההשגחה העליונה את טובה וכמעט כל ימיו היה לו כעס ומכאובים והיה עני מדוכה ביסורין כעדות רבא מו"ק כח. שאמר בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, דהא רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מטרא ומר מצלי ואתי מטרא, (ומה שמצינו תענית כד. שרבה גזר תענית ובעי רחמי ולא אתי מטרא צ"ל שם ר"פ כברכות כ.), רב חסדא חיה צב' שנין, רבה חיה ארבעין (צ"ל שיתין) שנין, בי רב חסדא שיתין הלולי, בי רבה שיתין תיכלי, בי ר"ח סמידא לכלבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח.

וכן מפורש עירובין סח. כששאל רבה בר רב חנן לאביי למה לא יעשו לא עירוב ולא שיתוף, ומתשובת אביי משמע שלא היה לרבה ככר לחם לעשות עירוב, וכפי הנראה הוקל מעט העוני ממנו מיום שישב על כסא רב יהודה כמגילה ז: ששדר למרי בר מר ביד אביי בפורים מסקא דקשבא ומלא כסא קמחא דאבשונא, ואביי א"ל בדרך בדיחותא השתא אמר מרי אי חקלאי מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית, (ופירש"י אתה נעשית מלך וראש בפמובדיתא ואינך שולח לו אלא דברים המצויין לכל).

וכן ע"ז טו: שפ"א זבין חמרא לישראל

החשוד

החשוד למכור לעכ"ום ואביי רמז לו שאסור לעשות כן ורדף אחריו ג' פרסאות ליקח ממנו החמור בחזרה.

ובגיטין לז: שרבה הלוה כסף לאבא בר מרתא, אך בתר עניא אזלא עניותא שאירע שהשיב לו חובו בשנת השמיטה, ורבה עשה כדין וא"ל משמט אני, ומצאו אביי עצב על רוע מזלו אז הלך אביי לאבא בר מרתא שיביא לו הכסף שנית ויאמר לו אעפ"כ קח ממני וכן עשה.

ועל הכל סבל מאוד מאנשי עירו שהיו רמאים גדולים כב"מ מו., וגנבים כגיטין כז., והוא שלא נשא פנים והוכיחם תמיד שנאוהו מאוד כשבת קנג. ששאלו אביי כגון מר דסנו ליה כולהו פומבדיתא מאן אחים הספידא, א"ל מיסתיא את ורבה בר רב חנן, וזה שאמר אביי כתובות קה: האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא.

וזה אמר בל"ס כשראה שאנשי פומבדיתא שונאין הן לרבו ודודו הקדוש יען שהוא מוכיח להו.

ושנאתם גדלה כ"כ עד שהלשינו עליו למלכות כב"מ פו. שאמרו איכא חד גברי ביהודאי דקא מבטל יב' אלפי גברי מישראל ירחא בקייטא וירחא בסתוא מכרגא דמלכא.

והחכם גרעץ בח"ב צד 411 יאמר „בימי שבור מלכא נשבתה הידידות בין „בית המלוכה והיהודים — ומדברי „הרדיפה הזאת נודע רק דברים מקוטעים „לומר כשנכנס פולמוס לפומבדיתא ערקו „רבה ורב יוסף חולין מו. וילשינו על „רבה לפני המלך כי יבטל מכרגא „דמלכא ב"מ פו. עכ"ל.

והר"ר אה"ו בח"ג רפט"ז יאמר „קנאת הסופרים הרבתה חכמה במלא „רוחב ארץ בבל — האבות הקדישו „בניהם לת"ת אף אשר היו חסרים כל „הכנות ואין תקוה לאחריתם (ממש כמו „עד ראיה ינבא), והבנים ממאסים לעבוד „עבודה בחרו הבטלנות — לא יאומן כי „יסופר — בימי רבה היו יושבין לפניו „בשני חדשי השנה „ניסן ותשרי" יב' „אלף, ממראה כזאת לא יכלה הממשלה „להתעלם כי מספר גדול כזה יבטלו „ממלאכתם ב' חדשים אשר הם עתות „המלאכה עכ"ל.

וכמו נבואה נזרקה מפיו לאמר „לא יאימן כי יסופר" כי כל דבריהם טעות גדול כי החכם גרעץ ערבב ב' מעשיות ביחד מה שהיו באמת אשה מאת רעיתה כמה עשרות בשנים. המעשה דאתא פולמוסא וערקו רבה ורב יוסף זה היה בימי נעורי רבה שישב אז לפני רב יהודה, ור"ז שהלך אח"כ לא"י בחיי ר"י היה אז עדיין עמהם כמפורש שם, והמעשה שהלשינו על רבה זה היה בסוף ימי רבה כדמפורש שם שנפטר עי"ז.

וזאת שנית שלא הרגיש שפולמוסא אינה חיל האויב הבא לבוז בז ולהרוג, אך חיל המלך העוברים ממקום למקום בשעת שלום ומוטל אך על בני העיר להכין עבורם אוכל אשר ישלמו עבור זה ואך הטורח מוטל על בני העיר כפסחים ה: דאמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא, ופירש"י חיל המלך ומטילין תיקון טורח מזונותיהן על העירות.

וכן ביצה כא. אמרו בלשת באה לעירנו — ושחטנו להם עגל והאכלנום ופטרנום לשלום.

וכן ברכות ל. שבימי שמואל (וידוע ששבור מלכא היה מאוהביו) באה פולמסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן, וכן עירובין לד: ההוא פולמוסא דאתא לנהרדעא ופירש"י חיל המלך היה מקום דחוק לתלמידים מפני אנשי החיל.

ולכן לא ברח ר"ז כי היה שעת שלום.

והרב

והרב ראה"ו טעה עוד ביותר וחשב ששני החדשים המה ניסן ותשרי שהמה באמת חדשי השנה העיקרים אשר יעשה בהם מלאכה, בניסן לקצור ובתשרי לאסוף התבואה, אבל כבר ידוע שחדשי הכלה שהיו מתקבצין כל התלמידים לבית המתיבתא ולסדר ספקיהן לפני הריש מתיבתא והוא יבחין אותם אם הצליחו בלמודם כל אחד ואחד בעירו ובישיבתו הפרטית, היה אך ורק חודש אדר ואלול והמה שני החדשים בשנה שבטלין ממלאכתם, וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שהלשינו עליו על ב' ירחי דכלה אדר ואלול, ולהיפוך חדשי ניסן ותשרי בהם היה הדין שלא לזמן שום איש לדין כדי שלא יבטל ממלאכתו כמפורש ב"ק קיג.

וכן ברכות לה: שא"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומא ניסן ותשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא.

ואיה מצא שהבנים ממאסם לעבוד עבודה בחרו הבטלנות, האם שכח שכמעט כולם היו עובדי אדמה, ואביי בעצמו אמרו גיטין ס: שהיה לומד כל היום ובלילה היה משקה שדותיו, וכן אמרו הוריות י. גבי ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע? ואיה מצא בטלנים? הלאנשים היקרים האלו שעבדו עבודתם בשדה וגם קבעו עתים לתורה ובשני חדשי השנה שהיו בטלים ממלאכתם הלכו לראש הדור לקבל ממנו הכרעתו הלזה אדם בטל יקרא?

וכן מה שכתב החכם גרעץ בח"ב צד 409 ויאמר שמספר המקשיבים לקח מרבה הגיע להמספר אלף ומאתים איש, ושם צד 414 יאמר שבימי אביי נתמעטו מספר התלמידים ונשארו אך שני מאות, במחילה טעה בשני דברים, א) שהמספר אלף ומאתים נאמר אך על רב, כמפורש כתובות קו., ב) שכל מה שאמרו שם אין הכונה על כל התלמידים שקבלו תורה מרבם, אך מפורש שם כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתן, ואצל רבה ורב יוסף ד' מאה, ואצל אביי ב' מאות, ומפורש שבשני חדשי הכלה היו מתקבצין לאלפים להמתיבתא וכאשר הלשינו על רבה שאליו יתקבצו יב' אלף, אבל אח"כ כשעבר חדש אדר ואלול והיו צריכין לילך לבתיהם ולעירם ולעבודתם, גם אז הוו פיישי אצל רב יב מאות ואצל רבה ד' מאות, ואצל אביי ב' מאות, כי בלי שום ספק היו כמה מהן שהקדישו כל ימיהם לתורה ולתעודה, ויש מהן שאבותיהם היו עשירים והספיקו לבניהם די והותר שהיו יכולין לישב תמיד לפני ה', והחכמים האלו לא שמו לב לכל הדברים האמיתים האלה.

והבריוני דפומבדיתא שלא יכלו נשא את מוסר תוכחתו ולכן מסרו אותו למלכות.

ויסופר ב"מ פו. שברח רבה לאקרא, ומאקרא לאגמא ומאגמא לשחין, ומשחין לצריפא, ומצריפא לעינא דמים ומעינא דמים לפומבדיתא, ושם מצאו שליח המלך וערק שנית לאגמא והוה יתיב אגירדא דדקולא וקא גריס, קא מיפלגי במתיבתא דרקיע אם בהרת קודמת לשער לבן טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק, הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיע אמרי טמא ואמרי מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני דאמר אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות, שדרו שליחא בתריה, לא הוי מצי מלאך המות למקרב ליה דלא הוה קא פסיק פומיה מגרסיה, אדהכי נשב זיקא והוא סבר שחיל המלך רצין אחריו אמר תינח נפשיה ולא ימסר בידא דמלכותא, כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור, יצאת ב"ק ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך

בטהור

בטהור, נפל פתקא מרקיע בפומבדיתא שרבה נפטר, נפקו אביי ורבא וכולהו רבנן לעסוקי ביה, לא הוו ידעי דוכתיה אזלו לאגמא חזו צפרי דמטללי וקיימי, אמרי ש"מ התם הוא, ספדוהו — שבעה ימים, וההוא יומא היה זעף בעולם והיה רוח סערה.

והניח אחריו בן גדול בתורה בשם רבא שהיה תלמידו דרב יוסף וחבר דאביי ורבא כשבת קכג. וכמבואר בערכו, אך לא ירש את כסא אביו כי רב יוסף חבירו האהוב מנוער שהיה אז כבר זקן גדול וגם עור נתמנה לריש מתיבתא בשנת תרל"א עד שנת תרל"ד.

רבה בר אבוה.

רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ב פ"ג מביא שהוא נצר מגזע רבה בר אבוה, וקיאו רבה בר אביה זקננו, ומבית הנשיאים היה כי כן קבלה בידינו כי מבית נשיאים אנחנו ומזרע רבה בר אביה.

הוא היה מתלמידיו של רב כי כל קבלותיו אמר בשם רב כשבת קכט., עירובין עה: פה., נדרים כז:, גיטין סג. עב. (אמר הכי אמר רב), ב"מ עו. עו: צט., סנהדרין נא:, ע"ז נא., זבחים מד:, בכורות י:, כריתות יח.

וכן מצינו ע"ז נא. ששאל מחייא בר רב.

אבל מה שאמרו כריתות כד. רבה בר אבוה אמר רב ששת הוא ט"ס וצ"ל רבה בר איבו.

ובל"ס שאחרי פטירת רב וכל תלמידיו הלכו לפני שמואל הלך גם הוא לנהרדעא וישב לפני שמואל אף שלא מצינו שיאמר בשמו.

ויאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שבשנת תק"ע לשטרות כשבא פפא בר נצר החריב לנהרדעא אז הלך רבה בר אבוה לשכנציב ולשלחי ולמחוזא, והאמת כן הוא כדמצינו שהיה הריש במחוזא כעירובין כו. רבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזא.

וביבמות קטו: הנהו תרי שטרי דנפקי במחוזא — ואגבי בהו רבה ב"א.

ובשבת נט: דרש במחוזא.

והרביץ שם תורה הרבה ותלמידו הגדול היה רב נחמן.

וכבר בארתי בערך ר"נ באריכות שרבה בר אבוה לא היה מעולם ריש גלותא ואף ממשפחת הנשיא, כי הריש גלותא היה אז מר עוקבא תלמידו דשמואל, וכשהיה רבה בר אבוה בנהרדעא מצא שם את הנער היקר רב נחמן שאביו היה מסופרי דייני דמר שמואל, ואח"כ כשנחרבה העיר לקחו רבה בר אבוה כבן לו ומסר לו תורתו, ומצינו לערך מאה פעמים ר"נ אמר רבה בר אבוה.

וכן אר"נ ברכות כא. כי הוינן בי רבה ב"א בעין מיניה — ואמר לן.

ובע"ז נא. א"ל ר"נ לאביי שאלתי לרבה בר אבוה.

ובגיטין עב. א"ל ר"ה לר"נ בעי מיניה מרבה בר אבוה.

ובע"ז סד. מביא ר"נ ראיה לדבריו מדהנהו דאתו לקמיה דרבה ב"א.

ורבה בר אביה ראה כי ברכה בו יסופר יבמות פ: שאמר לרבנן עיינו ביה בר"נ אי בשרו מעלה הבל אותיב ליה ברתי (וזה יען שלר"נ לא היה לו זקן והיה מתיירא שמא עקר הוא כמפורש שם).

וכבר בארתי בערך ר"נ שקרוב מאוד לומר שילתא אשת רב נחמן היתה באמת בת רבה בר אבוה רבו ולכן מצינו שקראו ר"נ לבנו בשם רבה והוא ע"ש זקנו.

מקורותיו הפרטים מצינו שהיה עני גדול כב"מ קיד: שאשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בב"הק א"ל לאו כהן הוא מר, א"ל לא מתני מר טהרות?

א"ל

א"ל בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא ? א"ל ואמאי, א"ל דחיקא לי מלתא, דבריה ועייליה לג"ע א"ל פשוט גלימך ספי שקיל מהני טרפי ספא שקל, כי הוה נפיק שמע דקא אמרי מאן קא אכיל לעלמיה כרבה בר אבוה נפץ שדינהו, אפילו הכי אתייה לגלימיה סחיט גלימא ריחא זבניה בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנותיה.

ואם כי המעשה במליצה ובחידות ידברו, אבל אנו רואין מזה שהיה עני, וגם מזה ראיה גדולה שלא היה ריש גלותא כידוע שהם היו תמיד עשירי העם, וגם מזה אנו יודעין שהיו לו בנות.

וכן מצינו מגילה טו: שאשכחיה לאליהו ושאלו כמאן חזיא אסתר וכו'.

וכן היה לו בן בשם רב חמא כעירובין ג., ויסופר גיטין עב. שרבה בר אבוה חלש עול לגביה ר"ה ורב נחמן, א"ל ר"ה לר"נ בעי מיניה וכו'.

רבה בר אבין. ערך רבא בר אבין.

רבה בר רב אדא. ערך רבא בר רב אדא.

רבה בר אהילאי. ערך רבא בר אהילאי.

רבה בר איבו.

אמר רב ששת גיטין לב., וכן צ"ל בכריתות כד:, ושם איתא בטעות רבה בר אבוה.

רבה בריה דרב אידי בר אבין. ערך רבא.

רבה בר איסי.

אמר רב סוטה ל. ואולי הוא

רבה בר איתי

שהיה בזמן רב כמבואר בערך רבא בר איתי, וגם בסוטה ל. צ"ל רבה בר איתי אמר רבה, וצ"ע.

רבה בר ברונא.

נזכר שבת קי. ששאלו מאי מי דקלים אמר רבה ב"ב תרתי תלאי איכא במערבא ונפקא עינא דמיא מבינייהו כסא קמא מרפיא אידך משלשל.

וזה שכתב ביוחסין שהיה תלמיד רב כונתו על רב ברונא אביו.

רבה בר רב הונא.

אביו הוא רב הונא תלמידו הגדול דרב, ובחתונת רבה בריה היה עדיין רב חי כמפורש מגילה כז:, וזכה גם לקבל מרב כדמצינו רבה בר ר"ה אמר רב כברכות כה., שבת צז. קז., עירובין פה:, פסחים ז. לט., ביצה כה., יבמות כו:, ב"מ ע"ט., ב"ב צא., חולין נג..

רמי קמיה דרב כב"ב קלו:.

וכן נזכר בירושלמי בשם ר' בא בר הונא בשם רב כדמאי פ"ד ה"ה.

וכן מצינו רבה בר"ה אמר שמואל כעירובין מט., ביצה כג..

וכן קרא לר"נ מר כשבועות מח:, כתובות צט:.

רבה בר"ה אר"נ כעירובין עז..

ור"נ קראו בר חברין כביצה כה..

וכן רבה בר"ה אמר רב קטינא כבכורות מד:.

ואת רב חמא בר גוריא קרא רבותינו הבקיאין בדבר הלכה כגיטין פו:.

אבל רבו המובהק היה אביו רב הונא כברכות נג: שא"ל ר"ה לרבה בריה חטיף ובריך, ומו"ק כ: א"ל באפה נהוג אבילותא, ומעילה טו: מתני ליה ר"ה לרבה בריה (לגרסת שיטה מקובצת).

ובסוטה מט. יסופר שר"ה אשכח תומרתא דחינוניתא שקלה כרכה בסודריה אתא רבה בריה א"ל מורחינא ריחא דחינוניתא, א"ל בני, טהרה יש בך, יהבה ניהליה, אדהכי אתא אבא בריה שקלה יהבה ניהליה, א"ל בני, שמחת את לבי והקהיתה את שיני.

ובגיטין

ובגיטין כט: אמר הכי אמר אבא מרי משמיה דרב.

וכן ב"ק כא: צז. כששלח ר' אבא בר זבדא למרי בר מר שישאל מר"ה, ובתוך כך נפטר ר"ה, אז שלח רבה בריה הכי אמר אבא מרי.

ובסנהדרין ה. כי הוי מנצי רבה בר"ה בהדי ריש גלותא אמר לאו מינייכו נקיטנא רשותא, נקיטנא רשותא מאבא מרי וכו, ועיין ערך רבב"ח.

וכפי הנראה היה מנצי אך עם אנשי דבי ריש גלותא, אבל הריש גלותא בעצמו היה מאוהביו הנאמנים כשבת קסו. שבעא מיניה ריש גלותא.

ובסוכה י: רב חסדא ורבר"ה איקלעו לבי ריש גלותא, אגנינהו ר"נ בסוכה.

ושם כו. ר"ח ורבר"ה כי הוו עיילי בשבתא דרגלא לבי ריש גלותא הוי גני ארקתא דסורא.

וברכות מט, שבת סב:, פסחים ק: רבה בר"ה איקלע לבי ריש גלותא.

וסוף שבת עולא איקלע לבי ריש גלותא חזייה לרבה בר"ה דיתיב באוונא דמיא.

ומכל אלו המקימות נראה שהיה אוהב נאמן להריש גלותא שהיה בימיו.

וקרוב מאוד לומר שעלה לא"י לזמן קצר לפני ר' יוחנן כמפורש מנחות נט: בעי רבה בר"ה מר' יוחנן, ופסחים צ., ב"ב קלה:, סנהדרין לא: רבה בר"ה אר"י, ולכן מצינו גם שאמר משמיה דרי"בל כמגילה יב: (לגרסת ע"י),

וע"פ עצת אביו התחבר לרב חסדא בשבת פב. שא"ל ר"ה מ"ט לא שכיחת קמיה דר"ח דמחדדן שמעתיה, והוא שמע לקול אביו כגיטין פו: שקרא לר"ח חברינו הבקיאן בדבר הלכה.

וכן כשר"נ היה איקלע לסורא מצינו תמיד שר"ח ורבה בר"ה היו נכנסין אצלו כסוכה יד:, כתובות צט:. ב"ב קלב: שבועות מח:.

ומצינו אותם ביחד כשבת פט., פסחים י:, כתובות צט:, נדה כח. ר"ח ורבה בר"ה דאמרי תרוייהו.

ושניהם היו רגילין אצל ריש גלותא כסוכה י: כו., ושניהם אזלו בארבא כחולין קה:.

וכשנפטר ר"ה אף שהיה אז רבה בריה יותר מששים כי רב הונא מָלך ארבעים שנה וכבר היה נשוי רבה בריה עוד בחיי רב כמפורש לעיל, אעפ"כ ישב על כסא ר"ה רב חסדא תלמיד חבר שלו שהיה אז זקן גדול כבן שמונים שנה, ושתי שנים לא נתמנה ריש מתיבתא בסורא מפני כבודו דרב יהודה שהיה בפומבדיתא, אך בשנת תרי לשטרות שנפטר אז רב יהודה נתעלה ר"ח לריש מתיבתא בסורא, ורבה בר ר"ה היה הדיין בסורא וזה שמצינו שבת י. ר"ח ורבה בר"ה הוו יתבי בדינא כולי יומא, הוה קחליש לבייהו תני להו רב חייא בר רב מדפתי וכו'.

וכן ברכות יב. רבה בר ר"ה (לגרסת דק"ס) סבר למקבעינהו בסורא (לקרא עשרת הדברות בכל יום) א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומות המינין, וכן ב"מ כח: שאבוה דר"פ אתא לקמיה, ושם לא: שאיסור ורב ספרא אתו לקמיה לדינא.

וכן כתב היוחסין שהיה דיין, אך לא ציין המקום.

וכפי הנראה יען שר"ח היה זקן גדול לכן אירע כמה פעמים שהוא היה במקום הריש מתיבתא, וזה שאמרו גיטין מג. דרש רבה בר"ה — א"ל רב חסדא מי דמי — הדר אוקים רבה בר"ה אמורא עליה ודרש והמכשלה הזאת תחת ידיך אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהן.

וכן

וכן מצינו פלוגתתם בירושלמי ברכות רפ"ב, מגילה פ"ב ה"ב, עירובין פ"א ה"ו בשם אבא בר ר"ה (או הונא) ורב חסדא, וידוע שרבה הוא בירושלמי אבא כתרומות פ"א ה"ד אבא בר"ה אמר שתוי אל יתפלל, והוא בעירובין סד: בשם רבה בר"ה.

והיה עניו מאוד עד שגם לקטנים ממנו היה קורא רבינו כידוע שרבא בר ר"נ היה קטן ממנו כמנחות מא. שרבה בר"ה איקלע לבי רבא בר"נ חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה — א"ל לאו היינו כנף — מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית הוא זיל רמי לה.

וכן חולין קיא: שאיקלע לבי רבה בר"נ ומצא בביתו כבד דהוה בליעה דמא בסמפון והורה להם איך לעשות. וגם לפי סדר הזמנים היה רבה בר"ה גדול ממנו בשנים, אעפ"כ מצינו יבמות כה. כששלח לו איזה דין לברר שלח לו בלשון ילמדנו רבינו, ואפשר שנהג בו כבוד יען שקללו כב"מ קח..

וכן אמרו קידושין ל. שלא היה טועם אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא.

ולא על חנם בקש רבא שיגיע למדרגת ענותנותיה דרבה בר"ה, ולא היה יכול להגיע כמו"ק כח..

משאר חבריו מצינו את רבה בחולין עו. ששניהם חולקים איך אמר ר' אסי (ושם איתא רב אשי והוא ט"ס).

וכן ר' אבא כדמצינו ששניהם קבלו זה מזה כר"ה פ"ד ה"ו ושקלים ספ"א אמר ר' אבא בשמו, ובגיטין פ"ז ה"ו אמר בשם ר' אבא.

וכן רמי בר שמואל ורב יצחק בריה דרב יהודה כנדה יז:.

תלמידים לא מצינו לו הרבה יען שכולם היו נחשבין לתלמידי דר"ח ומצינו אך רב אויא סבא (או רב ייבא סבא) בעי מיניה בחולין קכד:.

ולוי בריה דר"ה בר חייא כשבת נא.

וכן מצינו אותו עם אביי כב"מ לב. שהקשה לרבה בר"ה.

ומה שמצינו פסחים נא. כי אתא רבב"ח עול לגביה רב עוירא סבא ורבה בר"ה — אתו וא"ל לאביי הוא ט"ס, וגרסת מהרש"ל אמרו לאבוה, אך בדק"ס הגרסא יותר נכונה שתחת רבה בר"ה גורס רבה בר רב חנן וזה אמת.

ממקראיו הפרטים וב"ב מצינו שהיה עשיר כב"מ קח. שהיה לו יערות דאמרו שם שרבה בר"נ הוה קאזיל בארבא חזא ההוא אבא (יער) דקאי אגודא דנהרא א"ל דמאן, א"ל דרבה בר"ה — א"ל קוצו קוצו, אתא רבה בר"ה אשכחיה דקייץ (האלנות שאצל הנהר) אמר מאן קצייה תקוץ ענפיה, אמרי כולהו שני דרבה בר"ה לא אקיים ליה זרעא לרבה בר"נ.

ומבניו מצינו את רבא בריה כחולין עו., ואפשר שהוא בנו אבא הנזכר סוטה מט. כידוע שרבא הוא אבא.

ובגיטין לז. שלא היה הותם שמו אך היה צייר מכותא (וילון ספינה).

ופטירתו מצינו מו"ק כה: כי נח נפשיה דרבה בר"ה ורב המנונא, אסקינהו להתם (לא"י) כי מטו אגישרא קמו גמלי (שלא ידעו מי יעבור ראשונה) א"ל ההוא טייעא מאי האי? א"ל, רבנן דקא עבדי יקרא אהדדי — אמר, דינא הוא דרבה בר"ה ליעול ברישא חליף גמליה דרבה בר"ה, נתור ככיה ושניה דההוא טייעא, פתח עליה ההוא ינוקא גזע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות, קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו והחמס ממנו נפשות ושמח בהם ככלה חדשה רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק.

ומה שכתב רש"י שם ד"ה ספר שרבה היה בן ר"ה ראש גולה, אין זה מרש"י

כי

כי ידוע שר"ה ריש גלותא נפטר עוד בחיי רבי ככלאים פ"ט ה"ג, אבל ר"ה אבי רבה הובא לא"י ונקבר אצל ר' חייא ובניו והוא לא היה ריש גולה אך ממשפחתם כמבואר בערכו, ואפשר שכונת רש"י שר"ה היה ריש לכל הגולה.

רבה בר רב הונא זוטא מנהרדעא.

הוא היה הדיין שם בכתובות סט. ששלח לו רב נחמיה בריה דרב יוסף כי אתיא ההיא איתתא לקמך אגבה עישור ניכסי, וידוע שרב נחמיה היה תלמיד רבא א"כ היה רבה בר"ה זוטא הריש בנהרדעא בזמן ר"פ.

וכן ביצה כט: דרש רבא [צ"ל רבה כבדפוס שונציני ובשאלתות פ' אמור] בר"ה זוטי אפתחא דנהרדעא, א"ל רב נחמן פוקו וא"ל לאבא (הכרי, רש"י) שקילא טיבותך וכו', (ותיבת ר"נ הוא ט"ס וצ"ל כגרסת דק"ס רב חמא והיא גרסא אמיתית כי רב חמא היה ג"כ הריש בנהרדעא אחר רנב"י כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב).

רבה בר זוטרא. ערך רבא בר זוטרא.

רבה (או רבא ובירושלמי אבא) בר חייא קטוספאה.

הוא היה תלמידו דרב כב"ב צג: רבא ב"ח קטוספאה משמיה דרב הבורר צרורות מגורנו של חבירו וכו'.

וכן הוא בירושלמי כלאים רפ"ב ר' יעקב בר אחא, אבא בר' חייא בשם רב הבורר צרורות וכו', והמאמר מובא ביצה לח: ושם חסר תיבת רבה בר.

וביבמות קד. רבה ב"ח קטוספאה עשה חליצה לפני שמואל, ואמר עליו שמואל כמה רב גובריה דעביד כיחידאי, (ע"ש ברש"י).

ובסה"ד מביא כתב רש"ג באילין שנין דהוה רבה בר נחמני בפומבדיתא, רבה בר חייא היה מרביץ תורה בסורא, ובמחילה מכבודו שלא ראה שטעות נפל באגרת דרש"ג וצ"ל שם רבה בר רב הונא כבנוסח ב"ג ולונדון כמבואר בערכו ובערך רבה.

רבה בר חמא.

תלמיד רב חסדא כסוכה כט. והוא רמי בר חמא.

רבה בר חנא, ובירושלמי אבא בר חנא.

בדבר האמורא הגדול הזה אשר היה בדור האמוראים הראשונים וחברו דרב ובן אחיו דר' חייא באה ערבוביא עם אמורא שהיה בדור השלישי בא"י ותלמיד ר' יוחנן אשר נקרא רבה בר בר חנא ובירושלמי בשם אבא בר בר חנא, ואף בירושלמי ע"פ רוב נשמרו שמותן כי הראשון נקרא כמעט תמיד בשם „אבא בר חנא" והשני בשם אבא בר בר חנא, אבל בבבלי קראו כמה פעמים את הראשון בשם השני, אבל נקל להבין אם הוא הראשון או השני.

ויש שרוצין לומר שהיו אב ובנו ושניהם היו נקראין בשם אבא, ולכן כשהזכירו את הבן קצרו את שמו תחת אבא בר אבא בר חנא לקרא בשם אבא בר בר חנא, אבל לא מצינו בשום מקום את האב והבן ביחד או שיאמר הבן בשם האב, וגם הראשון היה בבלי ועלה לא"י בנערותו ובסוף ימיו ירד לבבל בזמן רב, והשני היה בר א"י ואף אח"כ היה מהנחותי וכאשר נבאר.

אביו חנא היה אחד מחמשת האחין דאבא בר אחא בר סלא מכפרי כסנהדרין ה. איבו (אבי רב) והנא (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא וכו'.

וכפי הנראה בשעלה ר' חייא לא"י עלו עמו בני אחיו רב בר איבו ורבה בר חנא, והיה תלמידו המובהק דר' חייא דודו כמו"ק טז: שיצא ר' חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק לרב, ולרבה בר חנא

שמע

שמע רבי ואיקפד, וב"ב קכד. רבה בר חנא אר"ח, וב"ק פ"י ה"א אמר ר' בא בר חנא לא הוה ר' חייא חביבי פתר לה וכו'.

ויסופר בסנהדרין ה. כי הוה נחית רבה בר חנא לבבל א"ל ר' חייא לרבי בן אחי יורד לבבל [ורבי נתן לו רשות ואמר] יורה יורה, ידין ידין, יתיר בכורות יתיר, וכשרב רצה לילך לבבל לא הרשה לו רבי להתיר בכורות ואמרו שם שעשה רבי כזאת יען שרצה שיכבדו גם את רבה בר חנא (דאלו לרב הוו נהגי יקרי בלאו הכי, רש"י).

ויסופר שם שרבה בר חנא ירד לבבל (וכן רב לזמן קצר) ודן שם דינא וטעה, וכשבא אח"כ לא"י לפני ר"ח א"ל אי קיבלוך עלייהו לא תשלם.

ורבה בר חנא שהיה בא"י כמה שנים גם אחרי פטירת רבי וכן רב הרביץ שם תורה הרבה והיה לו פירקא (וזה היה כבר תחת נשיאות ר' יהודה נשיאה הראשון) כמו"ק כא. רבה בר חנא איתרע ביה מלתא (אבילות) סבר דלא למיפק לפירקא א"ל ר' חנינא אם רבים צריכין לו אינו נמנע, סבר לאוקמי אמורא עליה א"ל רב, תניא ובלבד שלא יעמיד מתורגמן, וידוע שר' חנינא מיום שעלה לא"י בימי עלומיו לא ירד עוד לבבל, וא"כ בל"ס היה זה בא"י, ואח"כ בשנת תקל כשירד רב לבבל ויסד ישיבתו הגדולה בסורא מצינו גם את רבה בר חנא בבבל עם רב ושמואל כחולין מד: ההיא פסוקת הגרגרת דאתאי לקמיה דרב — א"ל רב כהנא ורב אסי לרב — שדרוה לקמיה דרבה בר חנא.

והיו אוהבים נאמנים כ"כ עד שאמר רב בירושלמי ב"מ פ"ה ה"ה כגון אנא לרבא בר בר חנא (וצ"ל לאבא בר חנא) ואבא בר חנא לי (מותר לנו ללות ז"מז בריבית, וזה יען שהיו קרובים ואוהבים).

ובמנחות לט. רב ורבה בר חנא הוו יתבי — אמר רב יאי גלימא ולא יאי תכלתא ורבה ב"ח אמר יאי גלימא ויאי תכלתא.

ובקידושין נט. יסופר שרבה ב"ח יהיב זוזי לרב שיקנה עבורו האי ארעא ואזל רב וקנה לנפשיה יען שבעלי השדה היו בעלי זרוע ונהגו כבוד לרב ולא לרבה ב"ח.

והנה אף שמצינו תני רבה בר חנא קמיה דרב כשבת נ., ב"ק צא:, מנחות מח:, רבה בר חנא אמר רב כנדה מז., ברכות ספ"ח, מגילה ספ"א, לא שהיה תלמידו אך יען שרב היה הריש מתיבתא וראש הדור כולו חוץ משמואל לכן קבל רב"ח ממנו, אבל מצינו מחלקותם כע"ז עד:, חולין ח:, שבת פ"ד ה"ב, ביצה פ"ר ה"ה.

וכן מצינו ברכות ספ"ח, מגילה פ"א סה"ט רב בשם אבא בר חנא, ואית דאמרי אבא ב"ח בשם רב.

וכן מצינו שבעי משמואל כחולין מח., רבה בר חנא אמר שמואל כשבת קד:, גיטין יט..

מתלמידיו לא נזכרו בשמם חוץ מרב חננאל (תלמיד רב) כמו"ק יט. אורי ליה רבה בב"ח [צ"ל ב"ח] לרב חננאל, ועיין ערך רבה בר נתן.

מסחרו היה ביין כב"מ פג. רבה בר חנא (כן הוא בע"י ודק"ס) תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרי שקיל לגלימייהו אתו לקמיה דרב א"ל הב להו גלימייהו א"ל דינא הכי? א"ל אין למען תלך בדרך טובים, ואח"כ תבעו שכרן, ורב א"ל שישלם להם שנא' וארחות צדיקים תשמור.

ממקראיו הפרטים מצינו ב"ב נב. שמתה אשתו ואמרה הני כיפי דמרתא ובני ברתה, אתא לקמיה דרב וכו'.

ובמבוא הירושלמי ערך רבה כתב אבא

בר חנא ובנו אבא שניהם היו בבלים ואבא בר חנא לא עלה לא"י, אבל בנו אבא בב"ח עלה לא"י ולמד אצל ר' יוחנן, ולפלא על חכם שכמותו יטעה בדבר פשוט כזה אשר מפורש שהיה רוב שנותיו בא"י בזמן רבי ואחריו זמן רב כמפורש לעיל, וגם היכן מצא שרבה בב"ח היה בנו של רבה בר חנא, אבל דבר זה ברור שרבה בר חנא היה בבלי, אבל

רבה בר בר חנא.

הוא היה תלמיד מובהק לר' יוחנן כב"ק יז. ארבב"ח כי הוה אזלינן בתריה דר"י למשאל שמעתא.

ובשבת ס: א"ל איפה לרבב"ח אתון תלמידי דר' יוחנן וכו'.

ופסחים נא. ארבב"ח לבניה — אני שראיתי את ר' יוחנן וכו'.

רבה בר בר חנא א"ר יוחנן כברכות יג: כג. כד:, שבת כא:, עירובין ו: כו. ל. מו. סג. פו:, פסחים נג: צא. צב. צג: קיד., יומא ב. י. יב: כ: פה., סוכה יב: יט. כו. לג. לט: מה: מט., ר"ה יח. לד:, ביצה כז. לג: לד., תענית יז. ל:, מגילה ב. ו. יח. יח: כו. כז., מו"ק יז., יבמות מד: מו. נה: עז: עח., כתובות מ. עא: עב. עו. קא: קו., נדרים סב., נזיר כג. נא., סוטה מט:, גיטין כא: נז: עג: פא. פט., קידושין עה:, ב"מ יז. לח. מ. מו. מט. נח:, ב"ב יב. צא: קלט: קעג: קעו., סנהדרין כב. כח: לו. פב. קי:, שבועות מו., ע"ז יח. כז: לד. לח: לט: מ: מח: נג: סה. סז. סט: עד. עה., מכות יד: יז., הוריות יא., זבחים בד: ל: סב., מנחות לא: לב: עא: קט., חולין כט: נב. עג: פח., בכורות ל. נה., נדה כז. מז: נ. סג.,

ובירושלמי כמה פעמים כברכות פ"ב ה"א ומו"ק פ"ג ה"ז אבא בר בר חנא אר"י.

וכן רבה בב"ח א"ר יהושע בן לוי כברכות כד:, מגילה יב:, ע"ז מג., חולין מה., ואי אפשר לטעות ולומר שהוא רבה בר חנא כי בברכות שם א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ריב"ל בפומיה לא צייתנא ליה, ולא יאמר כן לרבה בר חנא חבירו דרבותיו.

וכן רבה בב"ח אר"ל כפסחים יח. לה. עו:, ב"ב עב:, ע"ז סו:, זבחים צה..

ויסופר ביומא ט. ר"ל סחי בירדנא אתא רבב"ח יהב ליה ידא א"ל אלהא סנינא לכו (לכל בני בבל שלא עלו בימי עזרא) דכתיב וכו', ופריך ור"ל מי משתעי בהדיה רבב"ח ומה ר"א דמרא דא"י הוה ולא הוה משתעי ר"ל בהדיה, אר"פ שדי גברא בינייהו או ר"ל וזעירי או רבה בב"ח ור' אלעזר, ופי' רש"י או ר"ל היה הרוחץ וזעירי פשט לו היד, או רבב"ח פשט לו היד ור"א היה הרוחץ, וקשה מאוד להבין איך יאמר ר"א כן הלא הוא בעצמו היה בבלי, ועוד שהיה צ"ל או ר"ל וזעירי או ר"א ורבב"ח, ולכן נראה שרבב"ח היה הרוחץ כי הוא היה באמת בר א"י.

ואף שמצינו שקבל מר"א כשבת יב: שאמר כי הוה אזלינן בתריה דר"א לשיולי בתפיחי, ואמר משמיה דר"א כסוכה מג:, ירושלמי מו"ק רפ"ג, וביומא עח. אמר שאלו את ר"א, ובגיטין ה: רבב"ח אייתי גיטא — אתא לקמיה דר"א, זה היה אח"כ שר"א נתגדל ומילא מקום ר' יוחנן, אבל בחיי ר' יוחנן היו כולם תלמידיו.

ושם ביומא ט: יסופר שאתא אח"כ (ר"ל או ר"א) לר"י ודחה דבריו.

ובזה עולה יפה סידור הנמרא שאמרו או ר"ל וזעירי או רבב"ח ור"א, ודברי רש"י צ"ע.

ומה

ומה שמצינו נזיר כג. ארבב"ח אר"י — א"ל ר"ל, לא שר"ל דיבר עם רבב"ח אך רבב"ח יספר איך שר"י אמר כן ור"ל השיבו וזה ברור.

וכן היה תלמידו דר' יאשיה דמן אושא כגיטין לג: ארבב"ח ה' סבי הוינן קמיה דר' יאשיה דמן אושא, ובמנחות לט., בכורות כח: אמר סח לי ר' יאשיה דמן אושא.

וכן אמר יומא עח: אני ראיתי את ר"א דמן נניה שיצא בסנדל וכו'.

וכן אמר פסחים נא., בכורות לח: סח לי ר' יוחנן (או ר' יונתן) בן אלעזר וכו'.

וכן אמר משמיה דר' מני א' כב"ק נא:.

ובימי ר"ה ורב יהודה נתמנה להיות מהנחותי להביא תורת א"י לבבל ותורת בבל לא"י כפסחים נא. כי אתא רבב"ח (מא"י לבבל) אכל דאייתרא עול לגביה רב עוירא סבא ורבר"ה, כיון דחזינהו כסייה מינייהו אתו וא"ל לאביי (צ"ל לאבוה והוא ר"ה) א"ל שווינכו כבותאי, וזה היה יען שלא בא על מנת להתישב בבבל והיה דעתו לחזור כדאמר רב אשי שם ולכן נהג מנהג א"י.

וכן יבמות נה: כי אתא רבב"ח אר"י — מתיב רב ששת וכו'.

ובשבת קמח. רבב"ח איקלע לפומבדיתא לא על לפירקיה דרב יהודה שדריה לאדא דיילא, א"ל זיל גרביה (המשיכו בחזקה) אזל גרביה, אשכחיה דקא דריש אין מחזירין את השבר א"ל (רבב"ח) הכי אמר רב חנא בגדהאה אמר שמואל מחזירין את השבר, א"ל ולאו בדינא גרבתיך?

ופסחים נג: אמר לרב יהודה יישר וכן אמר ר' יוחנן.

ומו"ק יז. כשרצה רב יהודה לשמתיה לההוא צורבא מרבנן שאל את רבב"ח מידי שמיע לך בהא, א"ל הכי אר"י.

ובגיטין טז. רבב"ח חלש עול לגביה רב יהודה ורבה (נ"א ורבנן).

וכן מצינו אותו בסורא אצל רב חסדא כברכות כד: שא"ל ר"ח האלהים אם אמרה לי רי"בל בפומיה לא צייתינא ליה, אבל מה שאמרו שם יב. רבב"ח סבר למקבעינהו (לומר עשרת הדברות בכל יום) בסורא א"ל רב חסדא וכו', הוא ט"ס וצ"ל רבה בר רב הונא.

ובע"ז לט. שאקלע לאקרא דאגמא קריבו ליה צחנתא, שמעיה לההוא גברא דהוה קרי ליה באטי אמר — ש"מ דבר טמא אית ביה לא אכל מיניה, לצפרא עיין בה אשכח ביה דבר טמא, קרי אנפשיה לא יאונה לצדיק כל און.

ופסחים ק: רבב"ח איקלע לבי ריש גלותא.

וכתובות עב: אמר זימנא חדא הוה קאזלינא בתריה דרב עוקבא וכו'.

ועולא שהיה בזמנו ג"כ מהנחותי היה קשיש ממנו וזה שאמרו פסחים נג: עולא הוה רכיב חמרא ורבי אבא מימיניה ורבב"ח משמאליה — ורב יוסף קרי עליה ואיש תבונות ידלנה.

ורב יוסף קבל ממנו הלכות א"י כשבת לט: שא"ל רב יוסף בפירוש שמיע לך (מר' יוחנן) או מכללא — א"ל בפירוש שמיע לי.

וביבמות טז: אמר רב יוסף משמיה.

וכן ב"ק נא: רבה ורב יוסף משמיה דרבב"ח.

וכן מצינו אותו עם ר"נ כנדה כ: דילתא (אשת ר"נ) אייתא דמא לקמיה דרבב"ח וטמי לה, הדר אייתא לקמיה דרב יצחק בריה דרב יהודה וכו', וב"ק ק: ר"נ אמר רבב"ח.

ובהיותו בבבל קבל מחכמי בבל כדמצינו גיטין כח., מנחות ל. אמר רבב"ח אמר רב יצחק בר שמואל.

ובפסחים

ובפסחים קיג :, ב"ק נא : ארבב"ח אמר רב שמואל בר מרתא.

והיה הולך לבבל ואח"כ היה עולה לא"י וזה שמצינו אותו בא"י בזמן ר' אמי כחולין קו. שאמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי ור' אסי (וזה היה כבר אחר פטירת ר"י ור"א).

ועם ר' אבא כיומא עח : ושם משמע שדבר אתו בא"י.

וע"י מסעיו הרבים נשאר לנו מעשיות מה שאירע לו כברכות נג : רבב"ח הוה קאזיל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך — א"ל אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזל ובריך ואשכח יונה דדהבא.

וכן ב"ב עג : עד. הספורים הנודעים בשם מעשיות דרבב"ח.

ושם היה עמו ר"פ בר שמואל, ורבנן א"ל כל אבא חמרא וכל בר בר חנא סיכסא.

וכן חולין נה. רבב"ח הוה קאזיל במדברא אשכח הנהו דיכרי וכו'.

וביבמות קכ : אמר לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקיל ספסירא וכו'.

והנה כבר הבאנו לעיל דעת מבוא הירושלמי שהוא היה בנו דרבה בר חנא וכעין קצת ראיה לזה מצאתי לפום רהיטא בירושלמי ברכות פ"ח ה"ה שאמרו שם אבא בר בר חנא ורב חונא הוון יתבין אכלין והוה ר' זעירא קאים ומשמש קומיהון עלה וטעין תרויהון בחדא ידיה א"ל אבא בב"ח מה ידיך חוריתא קטעין, וכעס עליה אבוי א"ל לא מיסתיך דאת רביע והוא קאים משמש, ועוד דהוא כהן ואמר שמואל וכו'.

ורוצים לומר מזה שרבה בר חנא אמר כן לבנו אבא בב"ח, אבל כבר האריך בזה בספר אהבת ציון שהגרסא נשתבש בירושלמי, כי ר"ז לא היה בזמן רבה בר חנא שהיה מתלמידיו דרב יהודה, אבל הגרסא הנכונה כמו שמובא בשלטי הגבורים בגליון מרדכי פ"ז דברכות סק"סז שצ"ל רבה בר"ה ור"ה הוו יתבין, ובילקוט עזרא רמז אלף ס"ט גורס אבא ור"ה ואבא כעס על ר"ה וצ"ל להיפוך.

האומרים בשמו מצינו רב חנא בר שאונה ארבב"ח אר"י כע"ז עה..

ר"נ כדלעיל.

רב יוסף ורבה כדלעיל.

רב עמרם כיומא עה..

רבין בשמו כע"ז סז..

מבניו ידוע לנו שהיה לו בן גדול בתורה בשם ר' יצחק שנשא את חומה בת איסי בריה דרב יצחק בר רב יהודה כיבמות סד :.

ועוד היה לו בן שהתחתן עם בת רב שמואל בר רב קטינא כברכות מז..

וכן מוכח מפסחים נא. שהיו לו כמה בנים דא"ל רבב"ח לבניה וכו'.

פטירתו לא מצינו בשום מקום אך זאת מצינו שעשרים שנה אחרי ר' יוחנן היה עוד בחיים כע"ז לח : שארבב"ח אר"י הא ארבעין שנין דנפיק האי עובדא ממצרים, ורבב"ח דידיה אמר הא שתין שנין — ולא פליגי מר בשניה ומר בשניה.

רבה בר חיננא (או חנינא) סבא.

אמר משמיה דרב ברכות יב. יב : ה"פ.

רבה בר חנינא.

תלמיד ר"נ כב"ב קיג : שתנא קמיה דר"נ — א"ל אביי וכו'.

רבה בר חנן. ערך רבא בר חנן.

רבה בר חקלאי. ערך רבא בר חקלאי.

רבה בר טוביא בר יצחק.

אמר רב עירובין כח., ובדק"ס ליתא תיבת בר טוביא וזה נכון כי הוא רבה בר רב יצחק הנודע.

רבה בר יונתן.

א"ר יחיאל ערסן יפה לחולה יומא מז.

רבה בר יוסף. אמר רב ערכין ה:.

רבה בר יוסף בר חמא.

אמר רב ששת כן הוא ב"מ ע., אך הוא ט"ס וצ"ל אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת, שהיה באמת תלמידו.

רבה בר יעקב.

כן מובא בערוך ערך חל, והוא ר' אבא ב"י כשביעית פ"א ה"ו.

רבה (או רבא) בר רב יצחק.

מצינו תמיד רבה בר"י אמר רב כיבמות עא:, ב"ב עז., חולין מה:, ובקידושין כז., סנהדרין צח: צט: איתא רבא בר רב יצחק אמר רב.

ואח"כ ישב לפני רב יהודה כע"ז נה. א"ל רבא בר רב יצחק לרב יהודה. ובמנחות כו. א"ל רב יהודה לרבה בר"י אסברא לך.

ומצינו סוטה מו: רבינא אלוי לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר, מטא לידיה הזיקא ואינצל, אבל הוא ט"ס והגרסא הנכונה מצאתי בתוס' על התורה ס"פ שופטים ושם הגרסא האמיתית רבינא אלויה לר"נ בר יצחק, ובסה"ד לא הרגיש בזה שהוא ט"ס.

רבה (או רבא—ר' אבא) בר ירמיה.

קרוב מאוד לומר שאביו הוא רב ירמיה בר אבא תלמיד חבר דרב, ובנו נקרא אבא ע"ש זקנו, אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם אביו או שידבר עמו.

ונקרא תמיד בבבלי בשם רבה או רבא, ואף בנדה יא: בשם ר' אבא ב"י, ובירושלמי תמיד בשם אבא בר ירמיה.

ואפשר שזכה עוד לראית את רב כע"ז טז: שאמר משמיה דרב.

וכן מצינו רבה בר ירמיה אמר שמואל כפסחים לו:, מו"ק ד., גיטין עד., נדה יא:.

וכן רבה ב"י אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כע"ז טז:.

ובירושלמי מגילה ספ"ג אבא בר ירמיה ר' מתנה בשם שמואל, ב"פ.

ובערלה פ"פ ה"ג אבא בר ירמיה, כהנא בר ירמיה בשם שמואל, ובויק"ר רפ"לד אמר בשם ר' מאיר.

ובזמן רב ששת היה כבר מגדולי הדור כדמשמע ע"ז נ: שאמר רב יוסף בר אבא איקלע רבה בר ירמיה לאתרין ואייתי מתניתא בידיה ולית נגר ובר נגר דיפרקינה, אמר רב ששת אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ופריקנא ליה.

מקומו היה בסורא ושם קבל ממנו ר' זירא הרבה הלכות (מקום ר"ז היה בפומבדיתא כידוע אך היה הולך לפעמים לסורא) כע"ז טז: אר"ז כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה וכו'.

וכן ר' זירא אמר רבה בר ירמיה כברכות מג. (ושם רבא בר ירמיה), פסחים לו., מו"ק ד., גיטין עד., כתובות קט..

ובירושלמי ברכות פ"א ה"א־ו. אר"ז בשם ר' אבא בר ירמיה (ג' תכיפות הן והוא מימרא דרבא ברכות מב.) שם פ"ב ה"ג, פ"ז ה"א, תענית פ"א ה"ו, כתובות פ"יג ה"א, ב"ר פ"ט ה"א, מד' תהלים פ"ד־ט, וכן נדה יא:.

וכן ר' אבא אמר בשמו כברכות פ"ה ה"ב, ר"ה פ"ד ה"ו, יבמות ספ"ג, פ"ד ה"יא, פ"ז ה"ה, פ"יא ה"ז, ובב"מ נזכר בשם אבא בר ירמיה.

וכן ר' יונה בשמו כויק"ר פ"יא־ב.

ולא מצינו שהלך לא"י, אך כפי הנראה הובאו הלכותיו לא"י ע"י תלמידו ר"ז. ומה שמצינו ע"ז טז: א"ר זירא א"ר אסי אמר רבה בר ירמיה א"ר חמא ב"ג, נראה שהם שני דברים ר"ז א"ר אסי,

ורבה

ורבה בר ירמיה אר"ח בר גיורא, ולא שר' אסי אמר בשמו.

רבה בר כהנא.

נזכר איכ"ר בסוף הפתיחתות, ונראה ששם הכונה ר' אבא בר כהנא, ובנזיר מב. לגרסת התוס' שם רבה בר רב כהנא, אבל בגמרא איתא רבה אמר ר"ה, וכן משמע שם בגמרא דאמר רב יוסף אח"כ דאר"ה.

רבה (או רבא) בר ליואי.

בפסחים מ:, ע"ז סה: אותיב לרבא ורבא התבייש וחזר בו.

ואמרו פסחים קי. שרבא בר ליואי איתזק (ששתה זוגות) ואמר רבא שזה יען דאותבן בפירקא הוה.

ויש לנו ממנו ב' הלכות ביבמות יב: אמר רבה בר ליואי גבול יש לה קודם הזמן הזה אינה מתעברת וכו', ונדה מו: אמר, בעלה מפר לה כל שעה ושעה.

רבה בר לימא.

בר"ה ד, מגילה יג: אמר משמיה דרב, וביוחסין מביא ר' אבא בר לימא.

רבה בר מחסיא. ערך רבא בר מחסיא.

רבה (או רבא) בר מרי.

כפי הנראה היה בר א"י, ואפשר שזכה עוד לראות את ר' יוחנן כמו"ק כח:, סנהדרין קא. שאמר הכי א"ר יוחנן.

וכן ברכות מב: מד. אמר רבה ב"מ ארי"בל.

וביומא עח. יספר מטפחת היה לרי"בל וכו'.

ובסוכה לב: תני משום רי"בז שתי תמרות יש בגיא בן הינם וכו'.

וכן מצינו תמיד הלשון אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי כיומא פו:, סנהדרין ק., זבחים צ:.

ואח"כ ירד לבבל כיומא עח. כי אתא רבה בר מרי וכו'.

ורבא קבל ממנו הרבה כמו"ק כח: ששאלו רבא כתיב בצדקיהו בשלום תמות וכו'.

וביבמות סב: שאלו רבא מנא הא מלתא דאמור רבנן בני בנים הרי הן כבנים.

ושם סג: שאלו כתיב וכו'.

וב"ק צב. צב: צג. שאלו רבא מנא הא מלתא דאמרי אינשי והוא השיב לו מקור מפסוק או ממשנה וברייתא.

וכן סנהדרין קג: שאלו רבא מפני מה לא מנו את יהויקים.

ושם קא. שאלו ר' אבא כתיב כל המחלה — א"ל הכי א"ר יוחנן.

ורב דימי כשבא לבבל הביא מדרשותיו כסנהדרין ק. שא"ל רב דימי לאביי הכי אמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנא'.

ובעירובין פו. דרש רבא ב"מ ישב עולם וכו'.

וכולם המה באגדה חוץ מזבחים צ: שאמר חטאת ע"ז חסר א' לחטת כתיב.

רבה בר מריון.

בעירובין יט. תנא רבה בר מריון בדבי רבן יוחנן ב"ז (ברייתא שסידר בב"המד, רש"י), ובסוכה לב: המאמר תני רבה בר מרי משום רי"בז.

רבה (או רבא) בר מתנה.

היה תלמידו דרבה ורב ששת כפסחים לה. אביי בר אבין ור"ח בר אבין תנו תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנה א"ל מאי אמריתו בתרומות דבי מר (רבה). א"ל הכי אמר רבה, והקשה להם א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי אמר רב ששת, ובשבת כא. תני רמי בר חמא — ת"ש דתני רבה בר מתנה.

ובסוף

ובסוף הוריות יסופר שאביי ור"ז ורבה בר מתנה הוו יתבי והוו צריכא רישא (למנות ריש מתיבתא בפומבדיתא כשנפטר רב יוסף), אמרי כל דאמר מלתא ולא מיפריך ליהוי רישא, דכולהו איפרוך, דאביי לא איפרוך ומלך אביי. ושאלו שם ר"ז ורבה ב"מ הי מינייהו עדיף, ר"ז חריף ומקשה ורבה בר מתנה מתון ומסיק, ונשאר בתיקו.

ודעת הרב דורות הראשונים ח"ב צד רלא. שהוא ר' אבא השני, והיו עומדין להבחר לריש מתיבתא שנים בבליים אביי ורבא, ושנים הבאים מא"י ר"ז ור' אבא (רבה בר מתנה), כי אמורא אשר עמד בבבל בשורה הראשונה יחד עם אביי ורבא, איך אפשר שאין ממנו בכל הש"ס שום הלכה? אך אם נאמר שהוא ר' אבא השני א"כ מצינו הרבה מהלכותיו גם בבבלי גם בירושלמי.

רבה (או רבא—ר' אבא) בר רב נחמן.

בשבת קיט. וחולין קיא. רבה בר"ה איקלע לבי רבה בר"נ אייתי לקמיה ג' סאוי טחאי, א"ל מי הוה ידעיתו דאתינא, א"ל מי עדיפת לן מינה (משבת) — אדהכי אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליעא דמא והורי להם איך לעשות.

ומנחות מא. רבר"ה איקלע לגביה וחזי דרבא בר"נ מיכסי טלית כפולה — א"ל לאו היינו כנף — וא"ל לרבא בר"נ מי סברת חובת גברא וכו'.

מזה אנו רואין שרבה בר"ה היה גדול ממנו, וכן הוא לפי סדר הזמנים כי רבר"ה היה חבירו דר"ח חבירו דר"נ, והוא היה בן ר"נ, ואעפ"כ מצינו יבמות כה. ששלח רבה בר"ה פ"א אליו דין לברר וכתב לו בלשון ילמדנו רבינו, וזה יען כידוע שרבר"ה היה ענוותן גדול, ועוד אפשר יען שאירע פ"א שרבה בר"נ עבר בספינה וראה יער אגודא דנהר וצוה לקוצצם והיער היה שייך לרבה בר"ה, ורבר"ה קלל למי שקצץ יערו לא יתקיים זרעו וכן היה שכל ימי רבר"ה לא איקיים זרע לרבה בר"נ כב"מ קח, ולכן אפשר ששלח לו בלשון ילמדנו רבינו כדי לפייסו.

ונזכר בירושלמי ערלה פ"ב ה"ג בשם אבא בריה דר"נ.

ובשבת פ"ו ה"ג ר' אחא בשם ר' אבא בר"נ.

ובירושלמי סנהדרין פ"י ה"א רלא. רבה בר נחמן בשם ר' ברכיה, ונראה שנפל ט"ס דאמרו שם עד איכן היתה זכות אבות קיימת ר' תנחומא א"ל בשם ר' חייא, רבה בר נחמן א"ל בשם ר' ברכיה וכו', וצ"ל ר"ת א"ל בשם ר' חייא רבה, ר' נחמן א"ל בשם ר' ברכיה.

רבה (או רבא) בר נתן, ובירושלמי ר' אבא בר נתן.

הוא היה בבלי תלמידו דר"ה כב"ק לב. בעא רבה ב"נ מר"ה.

וחבריו בבבל מצינו עירובין לב: יתיב ר' חייא בר אבא ור' אסי ורבא בר נתן ויתיב ר"נ גבייהו — א"ל ר"נ יישר וכן אמר שמואל, וידוע שר"נ לא היה מימיו בא"י וא"כ בל"ס היה זה בבבל, ור' אסי ור"ח בר אבא ידוע שעלו לא"י עוד בחיי ר' חנינא אך היו באין לפעמים בבבל.

ואח"כ עלה גם רבה ב"נ לא"י ולמד לפני ר' יוחנן כב"ב קעו. בעי רבה ב"נ מר' יוחנן.

וכשהיה בבבל היה כבר גדול הדור עד שאבוה או אחוה דרב יוסף בר חמא בעא מיניה כסנהדרין פא., וגם ר' חייא בר אבא אמר בשמו כיבמות פ"ד סה"א וזה יען כי כשעלה לא"י הביא עמו הלכות רבות מרבותיו שבבבל.

ונשאר לנו ממנו הלכה אחת ב"ק לה:

לה: שאמר טענו חטין והודה לו בשעורין פטור.

ויסופר בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ד שנאבד תפלין לאחר במועד אתא לגבי ר' חננאל ושלחיה לגביה ר' אבא בר נתן א"ל הב לי תפילך וזיל כתוב לך, א"ל רב איזיל כתוב ליה פי' שר' אבא ב"נ אמר לר' חננאל שיתן לו תפלין שלו ויכתוב לעצמו תפלין אחרים, ורב פסק לו שאין צריך לזה אך מותר לו לכתוב תפלין עבור אותו האיש בלי הערמה.

ובמבוא הירושלמי ערך ר' אבא ב"נ מביא מזה שהיה בדור השני, ומנזיר פ"ג (צ"ל פ"ז) ה"ב שהיה נושא ונותן עם ר' יסא תלמידו דר' יוחנן ור' יסא איקפיד עליו ומת עב"ל, ולא הרגיש הרב החכם אם ר' אבא בר נתן היה גדול כ"כ עד שר' חננאל שהיה תלמיד מובהק לרב שלח לו איך יעשה וגם רב היה אז במקומן, איך אפשר לומר שזהו שנשא ונתן עם ר' יסא תלמיד ר"י שהיה בדור השלישי, ור' יסא יקפיד עליו על זקן הדור מדור העבר?.

ובספר משפחות סופרים ערך ר' אבא ב"נ שגג עוד יותר ובדא מעשה מה שלא היה מעולם וז"ל שם, הוא ר' אבא ב"נ היה בבבל בימי רב ומלאכתו היה סופר תפלין, ופ"א היה מעשה שנאבד לאיש תפלין במועד וצוה רב לר' אבא ב"נ שיכתוב לו תפלין במועד, ומציין מו"ק פ"ג ה"ד וסמ"ג ה' תפלין.

ובמחילה מכבודו שאם הזכיר את הסמ"ג היה לו לעיין שם להעתיק כראוי, ועוד היכן מצא שר' אבא ב"נ היה סופר?

אבל גרסת הסמ"ג היא האמיתית וכן מובא בתוס' בג' מקומות, בעירובין צו., מו"ק יט. ומנחות לו:, וזה לשון הסמ"ג ההוא גברא דאבד תפלין אתא לקמיה דרב חננאל שדריה לקמיה „דרבה בר חנא" א"ל לספרא זיל הב ליה תפילך ואת כתוב אחריני — אתא לקמיה דרב א"ל לספרא זיל כתוב ליה להדיה, וממש כן הוא הירושלמי שלאחד נאבד תפלין בחוה"מ ובא לר' חננאל (שהיה סופר כמפורש מגילה פ"א ה"ט) ושלח ר' חננאל לשאול לרבה בר חנא (שהיה חבירו דרב) ופסק לו שיתן לו תפיליו והוא יכתוב עבור עצמו תפלין אחרים (והוא ע"ד הערמה קצת), אבל רב פסק שיכול לכתוב גם עבור האיש לכתחלה בלי הערמה, אבל רבה בר נתן היה באמת תלמיד ר"ה ואח"כ תלמיד ר' יוחנן, וזה שאמרו נזיר פ"ז ה"ב ר' יסא בשם ר"י שני מתים וכו', התיב אבא בר נתן הגע עצמך — והוה עיינן (שלר' אבא ב"נ היה עינים גדולות) ואיתחזי גחיך ואיקפד עלוי ומית, ובקרבן העדה מביא ב' פירושים א) שר' יוחנן כעס עליו, וי"מ שר' יסא כעס עליו, והראשון נראה עיקר עב"ל.

רבה (או רבא) בר עולא.

קשה מאוד לומר שהוא בנו של עולא הנחותי תלמיד ר' יוחנן כי מצינו אותם ביחד ביבמות עז. אמר עולא אר"י — א"ל רבה בר עולא לעולא כמאן אי כר"י וכו', ואם היה בנו היה לו לומר א"ל רבה בריה.

וכן חגיגה כה: עולא אמר בדק לפסחו מותר לאכול בתרומתו, רבה בר עולא אמר אסור א"ל ההוא סבא לא תפלוג עליה דעולא, והיה לו לומר לא תפלוג עליה דאבוך.

ובימי אביי ורבא היה כבר מגדולי הדור בעירובין ג. שחולקין רבה בר עולא ורבא.

ובעירובין צג: אמר רבא מורה ר"ח — אי הכי אמר רבה ב"ע כגון וכו'.

ובזבחים צו: מתרצין אביי ורבא ורבה ב"ע.

ומנחות כא. אמר רבה ב"ע הכי קאמר

קאמר — א"ל אביי — רבא אי הכי וכו'.

ובכתובות מג. מתיב רב יוסף — אמר רבה ב"ע לא נצרכה אלא להעדפה — אמר רבא גברא רבה כרב יוסף לא ידע דאיכא העדפה ?, והמאמר נשנה ב"ק פז: ושם רבא בריה דרב עולא, אבל בדק"ס גרס רבה בר עולא.

ובחולין ב: מובא דברי רבה ב"ע ואח"כ דברי אביי ואח"כ דברי רבא.

ופסחים נח: מתקיף על דברי רבא.

ובשבת פג: אמר רב אויא ואיתימא רבה ב"ע ת"ש (על קושיית רב יוסף ויידוע שרב אויא היה מתלמידי דרב יוסף).

אבל מה שמצינו ר"ה לא: אמר עולא ואיתימא רבה בר עולא א"ר יוחנן, צ"ל שם רבב"ח כביצה ה.

וכן מה שאמרו עירובין ח. א"ל רבה בר עולא לרב ביבי בר אביי „רבי" לא משנתנו היא זו — א"ל אי מהתם ה"א — והא נמי תנינא — אי מהתם ה"א וכו', ותשובות כאלו המה אך מרב לתלמיד, באמת בדק"ס גורס רבין בר עולא וגם ליתא שם תיבת „רבי".

ונזכר ברכות יב. אמר כדי להזכיר מדת יום בלילה.

ופסחים כא. שאמר מתני' ר"ג היא.

ובשבת עז: ששאלו גראינין או גרעינין אמר רבא ב"ע ונגרע מערכך.

ובעירובין צ: אמר גזירה שמא יפחות הגג.

וב"ק יד: דבר השוה לכל נפש.

ובע"ז סד. אמר מתני' בע"ז המתחלקת.

מדרשותיו היקרות נשארו לנו שבת לא: אמר לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין מיום המיתה אלא שלבם בריא להן כאולם.

ושם סב: דרש כל הפסוק והיה תחת בושם וכו'.

וביבמות סב: כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום.

ובחולין צא. אמר רב שמואל בר אחא קמיה דר"פ משמיה, כת"ח נדמה לו וכו'.

מדבריו הפרטים מצינו אך כתובות יז: שא"ל ר"פ לאביי משחא דחפיפותא קאמר מר א"ל — כי הא דההוא מרבנן דאיעסק ליה לבריה בי רבה בר עולא ואמרי לה רבה בר עולא איעסק ליה לבריה בי ההוא מרבנן ודרדיג משחא ארישא דרבנן, ובפשטות הדברים שאביי אמר כן לר"פ.

רבה בר עילאי.

ערך רבא בר עילאי.

רבה בר עופרן.

נזכר מגילה י. שפתח לה פיתחא (כשדרש המגילה) מהכא, ופי' התוס' עופרן גרסינן ולא עפרון.

ושם טו. רבה בר עופרן אמר משום ר' אלעזר וכו'.

רבה בר עשבי.

נזכר מו"ק יא. שרב יהודה שרא לרבה בר עשבי למיגדל מהולתא (נפה) בחול המועד.

רבה בר קיריא.

נזכר כלאים פ"ט סה"ד שהיה מטייל עם ר' אלעזר באיסטרון וכו', כצ"ל שם כדמובא המאמר כתובות פ"יב סה"ג.

רבה בריה דרבא.

ערך רבא בריה דרבה.

רבה בר שומני

ערך ר' אבא בר שומני.

רבה (או רבא) בר [רב] שילא או ר' אבא בר שילא.

הוא היה תלמיד רב חסדא כשבת פא. שבעי מרב חסדא.

וכן רבה בר רב שילא אר"ח כשבת ז. לג., ב"מ ע., מנחות לג:.

ובחולין קב. רבה בר שילא אר"ח.

ושם

ושם קלב: אמר הני טבחי דהוצל קיימי בשמתא דר"ח כב' שנין.

וכן רבה ב"ש אמר רב מתנה כחגיגה כג, חולין מב:, נדה כז, ובערכין י: רבא ב"ש א"ר מתנה.

וכן רבה ב"ש אר"נ כב"ב קנה:.

ובשבת סג. אמר רבא בר רב שילא ואמרי לה רב יוסף בר חמא אמר רב ששת.

וכן קבל מרב המנונא סבא ככתובות מ. אר"ז אמר רבה בר שילא אמר רב המנונא סבא, והמאמר מובא גיטין כו: ושם ר' אבא בר שילא.

ובגיטין פא: אר"ז אמר רבה בר שאילתא (צ"ל שילא) אמר רב המנונא סבא — א"ל ר"ז לרבה ב"ש מכדי — א"ל אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב המנונא וכו'.

ונזכר ברכות ב: אמר א"כ לימא קרא ויטהר.

ושם י, אמר מסיפא דעניינא,

ותענית יב: אמר לימא הכי למחר אהא לפניך בתענית.

וכתובות קה: אמר האי דיינא דשאיל שאילתא פסול למידן דינא.

ובעירובין ס: רבא (ובדק"ס רבה) בר רב שילא אמר אפילו תימא למזרח.

ובקידושין כא. אמר א"ק ושב אל משפחתו וכו'.

וב"ב קנה. מחלוקת רבא ורבא בר שילא אר"נ כדין תוך זמן כלפני זמן.

ובגיטין מ. אמר כשרבו הניח לו תפלין.

ובשבת ז. אמר רבה (דבי) רב שילא כי אתא ר"ד אר"נ.

ושם קב: אלא אמר רבה ב"ש וכו'.

ומאמריו באגדה מצינו ברכות ח. אמר היינו דאמרי אינשי ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא.

ופסחים קיז: אמר דצלותא (צריך לסיים) מצמיח קרן ישועה, דאפטרתא מגן דוד.

ותענית ח. אמר קשה יומא דמטרי כיומא דדינא.

והיה דיין בעירו הסמוכה למחוזא ככתובות קד: שחמתיה דרב חייא אריכא — תבעה את אחי בעלה לדינא קמיה דרבה בר שילא — כתב לה אדרכתא — אתא לקמיה דרבא א"ל שפיר דנך.

ובחגיגה ה: ר' אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה ב"ש, וידוע שר' אילא היה מתלמידיו דרב לכן נוח יותר גרסת הילקוט עמוס רמז תרמב ושם ליתא תיבת רב"ש.

וסנהדרין קיא: רב חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה ב"ש, שמעיה לההוא ינוקא דאמר — אמר ש"מ ארך אפים ראה, ועיין מד' תהלים פ"צג-ח ופדר"כ קסו:.

ויסופר עליו חגיגה טו: שאשכח לאליהו ושאלו מאי קא עביד קב"ה א"ל קאמר שמועתא מפומייהו דרבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר, דגמר שמעתא מפומיה דאחר, א"ל אמאי ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק, א"ל השתא קאמר, מאיר בני אומר (ששמע לקולך שאתה למדת זכות עליו ואומר שמועה מפי ר"מ).

רבה בר שילת. ערך רבה בר שאילתא.

רבה בר שימי א).

היה תלמידו דרב יוסף כחולין כט: שאמר לרבא מר לא אמר הכי ומנו רב יוסף.

ושם קב. אמר רבה בר שימי אמר רב חסדא ואיתימא רב יוסף.

וביומא סג. רבה בר שימי מתני להו (לשמעתתא דרב חסדא), אבל

רבה בר שימי ב).

היה תלמיד רבינא בקידושין מה: שא"ל רבנן לרבינא ודילמא — אמר להו

רבה

רבה בר שימי בפירוש אמר מר דלא סבר להא דרב וכו' ופירש"י ותוס' שם בשם השאלתות, ותוס' רי"ד שקרא מר את רבינא, וכן פסחים ו: אמר משמיה דרבינא.

וכן נזכר מגילה כד. אחר רב פפא שאומר הטעם מפני מה המפטיר בנביא הוא פורס על שמע משום דאתו לאנצויי, ולכן צדק היוחסין במה שאמר ששני רבה בר שימי הוי ודלא כסה"ד.

רבה בר שירא. ערך רבא בר שירא.

רבה (או רבא) בר שמואל, ובירושלמי ר' אבא בר שמואל.

הוא היה בזמן רב חסדא ורב ששת מן התנאים השונין, והיה בקי גדול בברייתות כב"ק צח: שאשכחיה רב חסדא א"ל תנית מידי באיסורי הנאה א"ל אין תנינא — א"ל אי משכחת להו לא תימא להו.

ואמר בשם רב חסדא כחולין קב..

וכן עירובין יא: אשכחיה רב ששת א"ל תני מר מידי בצורת הפתח.

ושם לט: תני מר מידי בקדושות א"ל תנינא — א"ל אי משכחת להו לא תימא להו ולא מידי.

ושבועות מה: א"ל רב ששת תני מר מידי בשכיר א"ל אין תנינא.

וכן מקשה הגמרא כמה פעמים והתני רבה בר שמואל כעירובין צז, ר"ה ה. ב., יומא פד., מו"ק יא., יבמות יב:, ושם קכב. אמר רבה ב"ש תני בש"א.

ובסוכה נה. מיתיבי דתני רבא בר שמואל.

וכן ברכות כט. מתקיף על דברי ר"נ אמר שמואל מי לא תנן.

והנה אף שמצינו רבה ב"ש אמר רב כיומא לו: בל"ס לא היה תלמידו, ומה שאמר ברכות מ. (ג"פ) רבה בר שמואל משום ר' חייא נראה יותר גרסת דק"ס ר' חייא בר אבא וכדמצינו זבחים קה. בעא מיניה ר' אבא בר שמואל מר"ח בר אבא, וקבל ממנו כשהיה בא לבבל כפעם בפעם.

והיה בקי בלשון ארמית כמו"ק י. שאמרו מאי מכליב רבה בש"א כלבתא, וב"ק ק. מאי כלבות ארב"ש כפרי דודי.

וכן נזכר שבת יב: אמר אבל מסדר הוא פרשיותיו.

ויבמות סג: דרש הפסוק והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם זו חטוט שכבי.

וגיטין מה: אמר, בגר שחזר לסירו.

ובירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט דמר ר' בא בר שמואל שבועה שנתן פלוני וכו'.

ונשאר השם הזה גם בבבלי כב"ב טו: א"ר אבא בר שמואל איוב וותרן בממונו היה (ובדק"ס הגרסא רבה).

ובעירובין יג. א"ר אבא אמר שמואל ג' שנים נחלקו ב"ש וב"ה, גרסת דק"ס א"ר אבא בר שמואל, וכן הוא הגרסא במנורת המאור נ"ג כלל ו' ח"א פ"א.

אבל אין זה רבא בריבי שמואל חבירו דר"פ כברכות כב: שאי אפשר לומר על גדול הדור שהיה בזמן רב ששת וקראו מר יהיה חבירו דר"פ? וכן מה שכתב בסה"ד שר"פ בר אבא קראו מר לא נמצא בשום מקום.

וביוחסין כתב שהוא בן שמואל הכהן, ולא מצאתי שום מקור לזה.

רבה בר תחליפא.

בחולין מה: אמר רבה בר תחליפא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב, ובשבת קכ. אמר משמיה דרב, ולכן הביאו השארית יוסף בתלמידי דרב, ושגג בזה בסה"ד שכותב שצ"ל שאמר בשם רבא, ולא עיין בפנים כחולין מה: שא"ל אביי לר"ז מאי תיבעי לך מי לא תנן — ואמר רבה בר תחליפא וכו', הרי אביי מביא

ראיה

ראיה לדבריו מרבה ב"ת ואיך נאמר שאמר בשם רבא.

ומה שמצינו עירובין מ. שרבא בר תחליפא הקשה לרבינא — אתו לקמיה דרבא, כבר פירשתי שהיה כתוב רב"א והוא ר"ת רב אחא בר תחליפא וכמבואר בערכו.

רבה זוטי (או רבא—ר' אבא זוטי).

הוא היה חבירו דרב אשי ולקח עמו חלק גדול בסידור הש"ס כמנחות לא: שאמר לרב אשי הכי אמר ר' ירמיה מדיפתי משמיה דרבא.

ושם נב. אמר לרב אשי ת"ש.

וביצה לב:, ב"ב קכ. אמר לרב אשי אלא מעתה וכו'.

ובכורות לו. אמר לרבינא אנן משמיה דר' אילעא מתנינן לה, ושם איתא רבא זוטי, וגרסת היוחסין שאמר לר"נ וצ"ל שהוא ר"נ בר ר"ה האחרון.

ונזכר ב"ק קח:, זבחים כד. רבה זוטי בעי לה הכי.

ובמנחות טו: איתא ר' אבא זוטי, אך בדפוסים הישנים ובשיטה מקובצת איתא רבה זוטי, ואבא הוא רבה או רבא.

רבה מפרזקי. ערך רבא מפרזקי.

רבה מפשרוניא. ערך רבא מפשרוניא.

רבה מקובי.

נזכר קידושין ח. שמר בר רב אשי קנה סודר מאמיה דרבה מקובי שוי עשרה בתליסר.

רבה (או רבא) תוספאה.

הוא היה תלמידו דרבינא (חבירו דרב אשי) כסוכה לב. שא"ל רבה תוספאה לרבינא ואימי תרי כפי דתמרי (והשיב לו) כפת כתיב, (ושאלו) ואימא חדא (והשיב לו) כף קרי ליה.

וכן ב"ק קיט. רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמו קמיה כבלי ושירי קביל מינייהו, א"ל רבה תוספאה והתניא וכו'.

וכן זבחים פא: הקשה לרבינא א"ל הנ"מ למאן דאמרי מעיקרא.

וכן שבת צה. רבא תוספאה אשכחיה לרבינא דקא מצטער מהבלא — א"ל לא סבר לה מר להא דתניא וכו'.

וכן ב"ב סד. יתיב רבינא וקא קשיא ליה היינו בור היינו דות, א"ל רבא תוספאה ת"ש דתניא — יתיב רב אשי וקא קשיא ליה היינו בור — א"ל מר קשישא בריה דר"ח לרב אשי ת"ש.

ובכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שידבר עם רבינא כמו תלמיד לפני רבו.

אבל רבינא האחרון היה חבר לרבה תוספאה כיבמות עה: יתיב רבינא וקא מבעי ליה — א"ל רבה תוספאה מלא החוט ע"פ רובה וכלפי רישא, והתשובה הזאת לא כתלמיד לרבו.

וכן מו"ק ד. רבינא ורבה תוספאה הוו קאזלי באורחא חזו לההוא גברא דהוה דלי דוולא בחוה"מ א"ל רבה תוספאה ליתי מר לשמתיה (יען כי הוא היה הדיין) א"ל והתניא מדלין לירקות — א"ל מי סברת מאי מדלין, מדלין מיא, מאי מדלין שלופי כדתנן וכו', והלשון הזה אך מחבר לחבר.

ונזכר עוד ברכות נ. דקאמר הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וכו'.

והנה אף שהיה בסוף האמוראים מצינו ממנו הלכה אחת שחידש כיבמות פ: רבא תוספאה הכשיר הולד שנולד אחר יב' חדש שהלך בעלה למדינת הים שהוא כשר.

ובאגרת דרש"ג ח"נ פ"ד כתב שמלך בסורא אחר מר בר רב אשי בשנת תשעט ונפטר תשפה, ורבינא חבירו נפטר תשפו כמבואר בערכו.

ולמה

ולמה נקרא שמו רבה תוספאה נעתיק לשון הגאון בעל דורות הראשונים ח"ג י. וז"ל כבר בימי רב אשי היו לגדולי הדור מרימר, רב אידי בר אבין, ר"נ בר הונא, רב אחא מדיפתי, מר בר רב אשי, רבה תוספאה, וגם רבינא האחרון שהוא נפטר אחר כולם, ויהי לסוגר את ימי הדור ההוא — אחרוני הדור של רב אשי ורבינא היו רבה תוספאה ורבינא האחרון, רבה תוספאה מצינו לו בהדיה בש"ס דין ודברים אם רבינא חבירו דרב אשי (כאשר בארנו לעיל) ורבה תוספאה ישב בסורא (על כסא רב אשי) באחרונה וכל סידור הש"ס נעשה בסורא בימי רב אשי וההשלמה אחריו, ורבינא (האחרון) לא מצינו לו כלל שהיה ריש מתיבתא (כי היה דיין בסורא כמעט כל ימיו) הנה הנעשה בישיבה בימיהם הלא נגמר הכל בימי רבה תוספאה, ולכן קראוהו כן, שהוא הוסיף עוד על הש"ס וגמרו, ורבינא לא האריך ימים אחריו ולכן נקרא בשם רבה תוספאה.

רבותינו שבארץ ישראל. הוא ר' אבא כסנהדרין יז:.

רבותינו שבבבל. הוא רב ושמואל כסנהדרין יז:.

רבותינו שבגולה. נזכרו שבת ספ"ה וביצה פ"ב ה"ח.

רבותינו שבדרום.

המה ר"מ ור' יהודה ר' יוסי ר"ש וראבר"ש כיבמות סב:.

ובדורות האמוראים הראשונים הוא ר' אפס כעירובין סב:.

רבי. ערך ר' יהודה הנשיא.

רביא בר קיסי.

ביומא מב: פליגי במשקל לשון של פרה אדומה ר"ש בן חלפתא ורבנן וא"ל ר' ירמיה מדיפתי לרבינא לא בפרה פליגי אלא בשעיר המשתלח, וההוא יומא נח נפשיה דרביא בר קיסי ואנחו בה סימנא רביא בר קיסי מכפר כשעיר המשתלח, ופירש"י וההוא יומא דאיפלגי בה נח רביא בר קיסי, ומשמע מדבריו שקאי על ר"ש בן חלפתא, ולפי פשוטו קאי ארבינא שמת בימיו, וכן הוא דעת היוחסין וז"ל אמר רבינא אמר לי ר' ירמיה מדיפתא (בגמרא איתא הלשון א"ל ר' ירמיה מדיפתי לרבינא אבל בדק"ס הגרסא כביוחסין ובזה סרה תלונת משכיל לאיתן) טעם בשעיר המשתלח ונתנו סימן רביא בר קיסי מכפר שמת אז.

ובחולין כ: מצינו רבין בר קיסי, וב"ב סג. רבינא בר קיסי.

רבין. כל ערך רבין תמצא בערך אבין.

רבינא הקדמון. ערך ר' אבינא.

רבינא. (סתם הוא חבירו דרב אשי וכן כתב הרא"ש חולין מח.).

אבי רבינא לא נזכר בשום מקום וכפי הנראה לא היה אדם גדול כדמשמע ע"ז נ. שאמר רבינא אנא לא נגר ולא בר נגר, ועל עצמו אמר כן שהיה מקטין את עצמו אבל על אביו לא היה אומר כן אם היה ת"ח.

ובמנחות מב. רבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לקרניה דגלימיה דרבינא דסתר — א"ל לא סבר לה מר להא דר"י א"ל בשעת עשייה איתמר, איכסיף (רב סמא) א"ל רב אשי לא תתקיף לך חד מינייהו כתרי מינן (ופירש"י שרבינא מא"י היה), אבל לא מצינו בשום מקום שרבינא או משפחתו יהיו מא"י כי מצינו אותו כל ימי חייו אך בבבל.

ונכון מאוד דעת הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב צד 574 שצ"ל תחת רבינא, ר' אבא ורב סמא (בריה דרבא)

וזה

וזה ר' אבא היה באמת מא"י כמבואר בערכו.

הוא זכה לקבל תורתו מפי רבא כדמצינו תמיד א"ל רבינא לרבא כברכות טו., עירובין סח. פה:, כתובות סח:, גיטין יח. עג., ב"ק יז:, ע"ז ד:, חולין עז., בכורות מה..

אותיב לרבא כפסחים יב:, נדרים כו:, ב"ב קנא:, מכות ח., מנחות סז..

שאל מרבא כברכות כג. לג: סב:, שבת קי., מגילה כח:, יבמות נד:.

בעי מרבא כיבמות נד:.

רבינא ורב חמא בר בוזי הוו יתבי קמיה דרבא וקרא להו דרדקי כב"ב טז:.

יתיב קמיה דרבא כברכות לח..

אמר הכי אמר רבא כברכות נ..

אמר משמיה דרבא כשבת כא: קלו:.

ומצינו בזבחים ק: אמר רבא — א"ל רב אדא בר מתנא לרבא — א"ל רבינא אכילת פסחים מעכבא — א"ל רבא צייתמאי דאמר לך רבך, ולפי פשוטו שרבא אמר כן לרבינא על עצמו וכן הוא שבועות יח., וגרסת רבינו בעל המאור שרבינא אמר לרב אדא ב"מ שיציית מה דא"ל רבא, ולפי זה צריך לגרום „צייתמה דא"ל רבן".

ואף שבל"ם היה אז רבינא עוד עול ימים אעפ"כ היה גדול כ"כ עד שפ"א אותיב לרבא, ורבא איכסיף כע"ז כב.,

והגיע להוראה גם בחיי רבא כעירובין מ. ששרא לבני גננא דגזו לה אסא ביו"ט שני לאורתא, לאורחא ביה לאלתר, מתקיף לה רב שמעיה — אזלו שיילוה לרבא.

וכן גיטין עז. שהורה רבינא ורב אחא בר תחליפא הקשה לו ואיגלגל מלתא ומטא לקמיה דרבא והוא פסק כרב אחא ב"ת, ובל"ם נטל רשות מרבו (וזה כדעת התוס' סנהדרין ה: ד"ה אלא שאם נטל רשות מרבו יכול תלמיד להורות ברחוק ג' פרסאות),

אבל רבינא הכיר את מקומו וגודל רבו ולכן אמרו עירובין סג. שרבינא איקלע למחוזא אייתי אושפיזכניה סכינא וקא מחוי ליה א"ל זיל אמטייה לרבא.

אבל לא מצינו בשום מקום שידבר עם אביי כי אביי נפטר יד' שנים קודם רבא ובל"ם היה אז רבינא עוד עול ימים מאוד.

ומה שמצינו ב"מ נו. אמר אביי — אלא רבינא עד דמותיב מנחתום, אין זה מדברי אביי אך מסתמא דגמרא, ובדק"ס ליתא תיבת „אלא רבינא".

ועם כל גדולי תלמידי דרבא התרועע עם ר"ה בריה דרב יהושע כסנהדרין סט., ובפסחים פט: יסופר שר"פ ור"ה בריה דרב יהושע עריבו ריפתא בהדי הדדי אדאכיל ר"ה חדא אכל ר"פ ד' א"ל פלג לי — אזל עריב בהדי רבינא, אדאכיל ר"ה חדא אכל רבינא תמניא, אמר מאה פפי ולא חד רבינא.

עם ר"נ בר יצחק שרבינא בעי מיניה כפסחים קה., הוריות ט., אשכחיה לר"נ בר יצחק דתלי וקאי וכו' כגיטין לב:.

וכן עם ר"פ כב"מ עד: שהקשה רבינא לרב פפא, ובזבחים ב: א"ל ר"פ לא הוית גבן באורתא בתחומא דאמר רבא מילי מעלייתא.

וכן עם רב פפי כב"מ נד: שאמר לרבינא הכי אמר רבא.

ושם מט. סיפר לו רבינא מההוא מרבנן ורב טבות שמיה.

וכן עם אמימר כחולין נח. שחולק עם רב אחא בדברי אמימר, ובשבועות ד: הקשה לאמימר.

וכן רב ירמיה מדיפתא כקידושין לג. שרבינא אותיב קמיה, וביומא מב. תירץ לרבינא.

ובברכות כה. רבינא הוה קאים קמיה דרב יהודה מדיפתא צ"ל רב ירמיה מדיפתא והיה כתוב ר"י ונעשה מזה רב

יהודה

יהודה, וכן הוא בדק"ס, אבל היה חבירו כיבמות ח. נב..

ובשנת תרפב לשטרות כשיסד רב אשי את המתיבתא הגדולה במתא מחסיא לקח את רבינא ליד ימינו והיה לו כתלמיד־חבר כמפורש עירובין סג. רבינא סר סכינא בבבל א"ל רב אשי מ"ט עביד מר הכי? א"ל אנא תלמיד חבר דמר אנא (חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד, רש"י).

וכן הוא האמת שרבינא היה קשיש הרבה מרב אשי, כי רבינא היה תלמיד מובהק לרבא, ורב אשי לא זכה לשמש את רבא אך בסוף ימיו, אבל יען שרב אשי יסד המתיבתא הגדולה במתא מחסיא בעיר אשר מן שנת תרך מפטירת רב חסדא עד תרפב לא היתה שמה ישיבה כללית עד רב אשי, ויען שבו נקבצו תורה וגדולה במקום אחד עד שגם הריש גלותא שהיה גדול הדור וזקן ממנו (ר"ה בר נתן) היה כייף תחתיו, ולכן לא לפלא מה שגם רבינא היה יושב לפניו, וכדמצינו עירובין סג., חולין יז. יתיב רבינא קמיה דרב אשי.

אותיב לרב אשי כשבת פה..

א"ל רבינא לרב אשי כשבת נט:, עירובין נז., פסחים כד., סוכה לב., ביצה מ., נדרים י:, קידושין ו:, ב"מ ט: צו., מנחות כא:, חולין קלז..

ובכל אלו המקומות שקיל וטרי עמו כחבר עם חבר.

ואך יען שרב אשי היה הריש מתיבתא לכן קרא תמיד לרב אשי מר כברכות כד:, שבת קט., פסחים ל:, ביצה לב:.

ואמר לרב אשי אמר לן רב סמא בריה דרב משרשיא משמך כחולין יז:.

וזה כבר ידוע שרבינא היה מקום מושבו התמידית במתא מחסיא כשבת קכה. שאמר רבינא כמאן מטלטלינן האידנא כיסוי דתנורי דמתא מחסיא וכו',
וסוף ב"ק אמר ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא.

וכן כתב רש"י יומא פו. שמקום רבינא הוא מתא מחסיא.

ובאמת לקח חלק היותר גדול עם רב אשי בסידור הש"ס, וכמה פעמים אירע שהוא היה לזמן מועט הריש והראשון בהמתיבתא והוא היה המכריע ואז ישבו כל חברי רב אשי וחבריו לפניו, וזה שמצינו א"ל רב אחא בר אביי לרבינא כשבת ד., ב"ק לט:.

רב אחא בר ביבי מר אמר לרבינא הכי קאמרינן משמיה דרבא כיבמות ח..

רב אדא בר אהבה אמר לרבינא משמיה דרבא ככתובות סח:.

רב יצחק בר נפתלי אמר לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיך ככתובות צו..

רב נתן בר אמי אמר לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא כסנהדרין ל.,

ובכל המקומות האלו (ועוד בכמה מקומות) לא נזכר כלל רבינא מקודם, ואך חבריו שישבו לפניו באו לכלל הכרעה והוא בראשם.

וכן היו לו חברים אשר ישבו ביחד לפני רב אשי והראש והראשון הוא רב אחא (בר רבא ולא בר רב כמבואר בערכו) כחולין יז: רבינא ורב אחא בריה דרבא הוו יתבי קמיה דרב אשי.

וביבמות מה: אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין וכו'.

ובעירובין צג: אשכחיה רבינא ושאלו תני מר מידי במחיצה א"ל לא.

ופסחים לט. אשכחיה רבינא דהוה מהדר אמירתא א"ל מאי דעתך — א"ל הדרי בי.

וכבר בארנו בערך רב אחא בר רבא שכ"מ שחולקין רב אחא ורבינא הוא רב אחא בר רבא, ואמרו פסחים עד: וחולין צג: בכל התורה כולה רב אחא לחומרא

ורבינא לקולא והלכתא כרבינא לבר מהני תלת אומצי ביעי ומיזרקי דרב אחא לקולא — והלכתא כרב אחא,

פלוגתתם מצינו עירובין כד:, סוכה יח:, מגילה כו:, יבמות יא. לט: מא:, כתובות לד., סוטה כה., ב"מ טז. לה. סז. צה., ב"ב צה:, סנהדרין כו:, שבועות כג:, ע"ז כו: לג: סא. עה., חולין ח. מו: סז..

וכן מצינו שא"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא כשבת קכ:, גיטין לב:, ב"ק סב..

וכן צ"ל בזבחים צא. ושם איתא בטעות רב אחא בריה דרב אשי וצ"ל בריה דרבא, אבל

רב אחא בר רב היה כתלמיד־חבר לרבינא בקידושין יג. ששלח לקמיה דרבינא, ובחולין לג. הקשה לרבינא, וב"ב קכד: אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין וכו'.

רב אחא בר תחליפא שניהם היו חברים בעוד רבא חי בעירובין מ., גיטין עג..

רב אחא מהוצל כביצה לב: שאמר רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביו"ט וכו'.

רב גזא. ביבמות מה: אמר רבינא אמר לי רב גזא איקלע ר' יוסי בר אבין לאתרין.

מר זוטרא, א"ל רבינא לדידך וכו' בב"ב סא..

רב חביבא מחותנו עיין לקמן.

רב חמא בר בוזי ורבינא איקלעו לבי ריש גלותא בברכות נ..

רב טבות, בב"מ מט. אמר רבינא לדידי אמר ההוא מרבנן ורב טבות שמיה (ובסנהדרין צז. ורב טביומי שמיה) ואמרי לה רב שמואל בר זוטרי שמיה וכו'.

רב מרדכי עם רבינא כביצה ו..

רב משרשיא א' עם רבינא אמרו משמיה דרבא כיבמות לו:.

רב משרשיא בריה דרב נתן אמר לרבינא הכי אמר הלל וכו' כפסחים קטו..

רב ספרא בריה דרב ייבא עם רבינא כב"ב ה..

רב עוירא חולק עם רבינא בשמיה דרבא כב"ב קלא:, הקשה לרבינא ככתובות קג..

רבא בר רב יצחק, רבינא אלויה כסוטה מו:.

רבא זוטי אמר לרבינא אנן משמיה דר' אילעא מתנינן לה כבכורות לו..

רבין בר קיסי, בחולין כ: אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי וכו'.

רב שמן מסכרא, בנדה לו. אמר רבינא א"ל רב שמן מסכרא איקלע מר זוטרא לאתרין וכו'.

רב שמעיה חבירו כעירובין מ..

רב שרביא ורבינא משמיה דרבא כשבת קלו:.

והנה אף שרב אשי היה הריש מתיבתא וכולם היו כפופין תחתיו, אבל כמו שאמרנו לעיל שרבינא לקח חלק היותר גדול בישיבתו ובסידור הש"ס ולפעמים היה הוא בעצמו הריש והמכריע. ולכן מצינו לו תלמידים הרבה, כרב אדא בר מניומי שאל לרבינא כחולין מט., תרגם קמיה כב"ק לא:.

רב אדא בר מתנא תלמידו כשבועות יח., ושניהם שיילו לרבא כברכות כג.

רב אהרן הקשה לרבינא כב"ק קט., מנחות עד:.

רב אחא בר אביי הקשה לרבינא כשבת ד., ב"ק לט:.

רב אחא מדיפתא הקשה תמיד לרבינא כשבת קלט:, ביצה כא:, יבמות ח. נד., נדרים כג. סו., נזיר מב., גיטין עג. קידושין מה:, ב"ק כו., ב"מ נה..

הונא

הונא מר בריה דרב אידי שאל לרבינא כחולין מט.

הונא בריה דמר זוטרא הקשה לרבינא כב"ב פו.

מר זוטרא בריה דרב מרי הקשה לרבינא כפסחים סב., קידושין ז. כא., ב"ק כט :, וב"מ נה. איתא רב זוטרא.

מר זוטרא בריה דרב טבי הקשה לרבינא כזבחים מח :.

זעירי מריהבת הקשה לרבינא כתענית ז : ורש"י גורס מר זעירי.

רב חייא בר יצחק, בע"ז לג : רבינא שרא ליה למירמא ביה שכרא וכו'.

רב חביבא מסורא דפרת רבינא איקלע להתם כמו"ק כ. כד : וכן צ"ל בב"מ סא : ועיין ערכו.

רב יעקב מנהר פקוד יתיב קמיה דרבינא כסנהדרין סט..

אמר משמיה דרבינא ככתובות צג., צח :, ב"ב קנז :.

מר בר רב אשי כפסחים כה : וכמבואר בערכו.

מרימר (שמלך בסורא אחר רב אשי) היה כמו תלמידו כיבמות עה : א"ל רבינא — ורבינא לשבושי למרימר הוא דבעי (לידע אם מתודד הוא להשיב על שאלתו, רש"י).

רב סמא בריה דרב אשי הקשה לרבינא כב"ק יח., זבחים יט :.

סמא בר חילקאי הקשה לרבינא כזבחים קנ., ובחולין לח. אמר רבינא אמר לי סמא ב"ח אקשי בה וכו'.

רב סמא בר רקתא קמיה דרבינא כב"מ י :, וחולק עמו כקידושין ט..

בני רב פפא בר אבא אותיבו לרבינא כיומא סו :.

רב בר שבא בברכות יד. איקלע לגביה רבינא ולא היה חשיב עליה דרבינא, ואפשר שגם בשבת קמ. צ"ל רב בר שבא ולא רבא, או שצ"ל בברכות רבא בר שבא.

רב רחומי ב' אותיב לרבינא כחולין פט., אמר אנא חזיתיה לרבינא וכו' כיומא עח., יתיב קמיה דרבינא כזבחים עז.,

רבה בר שימי קרא לרבינא מר כקידושין מה :, אמר משמיה כפסחים ו :.

רבה זוטי חבירו כבכורות ל.

רב תחליפא בר גיזא הקשה לרבינא כע"ז סט., זבחים לט..

הלכותיו מלאים בכל הש"ס, אך באגדה דבריו מעטים.

ונשאר לנו ממנו אך היינו דאמרי אינשי אחד ביומא יח. אמר אי בר אחתיך דיילא הוי חזו בשוקא קמיה לא תחליף.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה גבאי צדקה כב"ק קיט.

והיו לו שדות שנתנן באריסות, ורוניא היה השתלא שלו כב"ב ה. קט..

והיה לו בן יקיר שהתחתן עם רב חביבא ככתובות ח. והיה בטוח כ"כ עד שבריך משעת אירוסין, ולבסוף לא אסתייע מלתא והדרי בהו.

ובנדה סו. רבינא איעסק לבריה בי רב חנינא (וגרסת הרי"ף והרא"ש והרש"בא רב חביבא) ומשמע שם שנשאה.

וכן היה לו בת כפסחים כה : שמר בר רב אשי אשכח לרבינא דשייף לה לברתיה בגוהרקי דערלה א"ל אימור דאמור רבנן — א"ל האי אישתא וכו'.

וב"מ קד : רבינא משבח וכתיב לברתיה א"ל נקני מיניה דמר א"ל אי מיקנא לא מיכפל, ומשמע מזה שרבינא היה איש אמיד.

אבל מה שמצינו רב אחא בר רבינא בכורות נ. צ"ל בר רבא שהיה כהן.

ופטירתו נזכר מו"ק כה : כי נח נפשיה דרבינא פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר, נשים לילות כימים על משום לילות כימים, ושם בפי' ר"ח שרבינא נפטר קודם רב אשי, ולא

נזכר

נזכר באגרת דרש"ג זמן פטירתו יען שלא היה מראשי מתיבתא אבל במחזור ויטרא ובספר הכריתות כתבו שנפטר תשלג לשטרות והוא חמש שנים קודם רב אשי, ולפי זה האריך ימים שהיה קשיש הרבה מרב אשי.

רבינא בר אבינא.

כן מובא בויק"ר פ"ד"ג אמר משל לאורח שהיה רגיל לבא עם הנץ החמה זכו', אבל נראה שהוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בילקוט משלי רמז תתקנט א"ר ביבי בר רבינא.

רבינא בריה דרב הונא.

באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד יאמר שמר בר רב אשי נפטר תשעט (במתא מחסיא) ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפה (כן הוא בנוסח ב"ג) ובארבע בשבת דהוא יג' בכסלו בשנת תתיא שכיב רבנא אבינא בריה דר"ה דהוא רבינא והוא סוף הוראה.

וכן כתב לעיל מזה בח"ב ספ"ד וז"ל „ולפום הכי איתוספא הוראה דרא בתר דרא עד רבינא ובתר רבינא איפסקא כדחזא שמואל — דהוה כתיב ביה רב אשי ורבינא סוף הוראה, ובתר הכי אע"ג דודאי הוראה לא הות, הוו סבוראי וכו'", וכונתו על רבינא האחרון, כי רבינא חבירו דרב אשי נפטר קודם רב אשי ונמשך עוד ימי האמוראים משך זמן רב משנת תשלח עד תשפו (או תתיא).

וכבר האריך הגאון בדוה"ר בח"ג פ"ד והלאה שט"ס נפל בהאגרת ותחת תתיא צ"ל תשפו היינו שנה אחת אחר רבה תוספאה, והאמת כדבריו כי כן מובא בקבלת הראב"ד שנפטר ד"א רל"ד ליצירה והוא תשפו לשטרות.

והנה רבינא זה ע"פ עדות רש"ג שאביו היה שמו רב הונא, לא זכה לקבל מאביו שמת עליו בילדותו ולא הכירו, וזה שאמרו כתובות ק: רבינא (חבירו דרב אשי) הוה בידיה חמריה דרבינא זוטי יתמא בר אחתיה, והיינו שר"ה היה גיסו דרבינא ובנו רבינא נשאר יתום ולכן קראו רבינא זוטי יתמי יען שנזכר עם רבינא דודו, אבל אח"כ כשגדל נזכר תמיד בשם סתם רבינא שאי אפשר לטעות על רבינא דודו שהיה אז זקן הדור.

ובל"ס קבל תורתו מרבינא דודו ורב אשי, וכדאמרו נדרים ח: רבינא הוה ליה נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי — ש"מ לא שרי למישרי נדרא באתרא דרביה, ואי אפשר לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי, שהוא לא היה רבו וכמבואר בערכו אף שישב לפניו, אך הוא רבינא בן אחותו דרבינא.

ומצינו שאמו סיפרה לו איך שאביו היה נוהג כברכות לט: אמר רבינא אמרה לי אם אבוך עביד כר' חייא.

ומנחות סח: אמרה לו אבוך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשבסר נגהי תמניסר וכו'.

ומרימר שמלך אחר רב אשי חמש שנים מסר לו ג"כ תורת אביו כנדרים ס: אמר רבינא אמר לי מרימר הכי אמר אבוך משמיה דרב יוסף.

ושם צ. אמר מרימר לרבינא הכי אמר אבוך משמיה דרב פפי, ואי אפשר לטעות שאמר כן לרבינא חבירו דרב אשי כי איך אפשר שרבינא שהיה תלמידו דרבא לא הכיר את אביו ומרימר שהיה צעיר ממנו לימים יאמר לו תורת אביו, אך בל"ס הוא רבינא האחרון בן ר"ה ומרימר הכירו עוד.

ובאמת היה רבינא זה תלמידו דמרימר כשבת פא: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא איתיביה רבינא — א"ל מתגלגל קאמרת וכו'.

ושם קכט. א"ל רבינא למרימר — הלכתא כמאן א"ל הלכה כר"ז.

ושם

ושם פו: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא א"ל רבינא למרימר ניתנה קאמרת וכו'.

ופסחים קיז: אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה דמרימר ונחית קמיה שלוחא דצבורא ואמר כסבי וכו'.

וביצה כ. א"ל רבינא למרימר אתון הכי מתניתו לה אנן כדבעי מיניה רשב"ל מר"י וכו'.

וב"מ קד: מרימר מגבא שבחא א"ל רבינא והתניא וכו'.

ושם עב: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא א"ל רבינא — א"ל הכי השתא.

ושבועות ד: הקשה למרימר.

ובחולין קלב. אמר רבינא אמר לי מרימר הלכתא כרב.

ובכורות נא. א"ל רבינא למרימר — א"ל אין.

ובגיטין יט: אמר רבינא אמר לי אמימר (בר מר ינוקא) הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי.

ובעצם ימי עלומיו נתמנה לדיין במתא מחסיא כפי שנראה מכתובות סט. שאמרו רבינא אגביה לברתיה דרב אשי ממר בריה דרב אשי בינונית — מבריה דרב סמא בריה דרב אשי זיבורית ופירש"י רב אשי מת ומת רב סמא בריה בחייו (צ"ל אחריו) ובאתה בתו ליפרע וכו', וזה אי אפשר להיות רבינא הראשון שנפטר קודם רב אשי, אך הוא כמו שאמרנו שרבינא זה נתמנה לדיין במקום רב אשי (במתא מחסיא), וע"פ גבתה מבני דרב אשי.

וכן ב"ב כו. דבי בר מריון — אתו לקמיה דרבינא — מתקיף לה מר בר רב אשי — אמרוה קמיה דמרימר א"ל היינו וכו', וזה ממש כמו שאמרנו שאז היה כבר מרימר ריש מתיבתא בסורא, ומר בר"א הוה במתא מחסיא, ורבינא היה הדיין.

אבל מר בר רב אשי היה גדול ממנו שקראו מר כברכות לו., גיטין ז..

וכן מנחות לז: רבינא הוה קאזיל בתריה דמר בר"א בשבתא דריגלא.

ובחולין צז. מחלוקת רבינא ורב אחא בר רב (שהיה תלמיד חבר דרבינא הראשון) אתו שיילוהו למר בר רב אשי א"ל אבא שרי.

וחבריו היו כל גדולי הדור, כרבה תוספאה שקרא לרבינא מר כשבת צה., מו"ק ד..

אמר לרבינא כסוכה לב., ב"ק קיט., ב"ב סד., זבחים פא:.

ופשיט לרבינא בעי שלו כיבמות עה:.

וכן רפרם (שמלך בפומבדיתא עד שנת תשנד) כיומא עח. שריש גלותא איקלע להגרוניא לבי רב נתן, רפרם וכולהו רבנן אתו לפירקא, רבינא לא אתא, למחר בעי רפרם לאפוקי לרבינא מדעתיה דריש גלותא (שלא יכעוס עליו) א"ל מ"ט לא אתא מר לפירקא א"ל הוה כאיב לי כרעאי — איבעי לך למירמא סנדלא א"ל לא סבר לה מר להא דאמר רב אשי וכו'.

ובגיטין יא. רבינא סבר לאכשורי בכנופיאתה דארמאי א"ל רפרם ערכאות תנן, וגם מזה אנו רואין שהיה דיין העיר.

וכן מצינו שרבינא איקלע לדמהריא א"ל ריב דימי בר"ה מדמהריא לרבינא וכו' כסנהדרין כט:, מנחות פא.

ובימיו היו הגזירות ע"י פיזור רשיעה כדמובא בסדר תנאים ואמוראים, וזה שאמר רבינא ביצה ו. והאידנא דאיכא חברי חיישינן.

וכן נזכר ב"ב קנז: שאמר מהדורא קמא דרב אשי ומהדורא בתרא דר"א, וזה אי אפשר לומר רבינא הראשון שנפטר קודם רב אשי ה' שנים.

מתלמידיו

מתלמידיו מצינו הונא מר בר מרימר קמיה כב"מ פא.

מר זוטרא בריה דר"ה בריה דרב פפי הקשה לרבינא כחולין מח.

רב משרשיא [בר] בריה דרב אחא הקשה לרבינא כחולין סז.

וכן כל דור הראשון דרבנן סבוראי היה תלמידיו כר' יוסי שמלך בפומבדיתא מן שנת תשפז ונקרא בגמרא בשם רב יוסף כדמצינו חולין מח. שהקשה רב יוסף לרבינא.

וכן ביצה יז. תני תנא קמיה דרבינא — א"ל אטו שבת — אלא אימא — אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא.

וכן נדה מא. אמרו במאי פליגי אמר רבינא — מתקיף לה רב יוסף.

ובסה"ד חשב שהיה רבינא בזמן רב יוסף, אבל כשנעיין בכל המקומות הללו נראה שידובר על רבינא האחרון, אבל הוא רב יוסף מראשי רבנן סבוראי הנזכרין עוד בש"ס וכמפורש בערכו. ומה שמקשה רב עוקבא בר חמא בחולין מח. קושיתו קאי אדברי ר"נ דלעיל ולא אדברי רבינא ורב יוסף.

והנה כמו שאמרנו שאחרי פטירת רב אשי נתמנה לדיין במתא מחסיא ורב אשי נפטר תשלח, ואם נאמר שרבינא זה נפטר תתיא א"כ היה דיין ענ' שנה ולא היה שותק מזה רש"ג, ורב יוסי דלעיל שהאריך ימים יספר הגאון מזה, אך האמת כדברי דו"הר שנפטר תשפו וכדמובא בקבלת הראב"ד.

וידידי הרב החכם ד"ר לעווין כתב לי שמצא בפרמא כ"י ישן מאגרת דרש"ג ושם כתוב שרבינא בר הונא נפטר תעג ובל"ס צ"ל תשעג, אבל גם זה אינו נכון יען שנפטר אחר רבה תוספאה כדמובא שם, ולכן בל"ס נפטר כמעט בשנה אחת עם רבה תוספאה, ובזה ניחא לשון הגאון מה שכותב „ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפה וכארבע בשבא יג' בכסלו — שכיב רבינא", ולא אמר כדרכו „ובתריה" וזה יען שכמעט בשנה אחת מתו שניהם, ורבינא היה ריש מתיבתא אך זמן קצר, אבל אם נאמר שנפטר תתיא א"כ מלך כו' שנה והיה צ"ל ובתריה רבינא בר"ה ושכיב, וזה ברור.

רבינא בר ירמיה.

נזכר ע"ז נ: הקשה לו רב סמא בריה דרב אשי אך בדק"ס נמחק תיבת בר ירמיה, ומה שכתוב בגליון הש"ס שצ"ל רבה בר ירמיה הוא ט"ס.

רבינא בריה דרב עולא. נזכר ביצה ג:.

רבינא בר סיסי.

נזכר ילקוט איוב רמז תתקכג אמר פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקים כבוד אלהותו, פעמים שהוא מדבר עם האדם מבין שערות ראשו, ובב"ר פ"ד־ד הגרסא ר' חנינא בר איסי.

רבינא בר קיסי. ערך רבא בר קיסי.

רבינא בר שילא.

נזכר אך בהלכה, ורב חסדא קבל ממנו כדמצינו אמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא כסוכה יג. ב"פ, מו"ק יז:, יבמות סח:, ובזבחים לו. איתא בר סילא וצ"ל בר שילא כדמובא המאמר בכ"מ ה' פסולי המוקדשין פ"יד ה"ט.

ובפסחים נט. איתא אמר רבינא אמר ר"ח, וצ"ל להיפוך אר"ח אמר רבינא בר שילא כדמובא בדק"ס.

ובזבחים פט: אמר רבינא ב"ש אימורי קדשים וכו'.

ובירושלמי גיטין פ"ב ה"ג א"ר זעירא תני בונה בר שילא.

רבינא מפרזקיא.

נזכר נזיר לח: הקשה לרב אשי והוא ט"ס

ט״ס וצ״ל רבא מפרזקיא כמבואר בערכו.

רבמי—רבסי.

כן נקראין ר׳ אמי ור׳ אסי בירושלמי כע״ז פ״ה ה״יא ובכמה מקומות.

רבנאי.

נוכר ברכות לח: אמר משמיה דאביי, ובדק״ס מביא גרסא שצ״ל רבא.

רבנאי אחוה דר׳ חייא בר אבא.

בברכות כא: אמרו ת״ש דתני רבנאי אחוה דרח״בא אתיא תוך וכו׳, והמאמר מובא סנהדרין עד: דתני רב ינאי וכו׳ ונתחלקה התיבה לשתים* וצ״ל רבינאי, ובמגילה כג: נשמט תיבת רבינאי אחוה ונשאר אך רח״בא.

ובע״ז לט. חנן הייטא זבן תכילתא מאנשי דביתיה דרבנאה אחוה דרח״בא.

ובכתובות נ: בידיה דר׳ בנאי אחוה דרח״בא הוה מטלטלין דיתמי אתו לקמיה דמר שמואל א״ל זיל זון, ומשמע מזה שהיה תלמיד שמואל.

ובכתובות כא: אמר רב יהודה אמר שמואל עד ודיין מצטרפין אמר רמי בר חמא כמה מעליא הא שמעתא, אמר רבא מאי מעליותא — אלא כי אתא רמי בר יחזקאל אמר לא תציתינהו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דשמואל, איקלע רבנאי אחוה דר״ח בר אבא למזבן שומשמי ואמר הכי אמר שמואל עד ודיין מצטרפין, אמר אמימר כמה מעליא הא שמעתא א״ל רב אשי משום דקלסה אבוה דאמך וכו׳, ופירש״י דלא גרסינן דאיקלע, ולא רמי בר יחזקאל אמרה, דא״א לומר כן שאמר רמי עדות זו על אמימר ורב אשי שהיו כמה דורות אחריו.

אבל לגרסת רבינו רש״י קשה להבין שרמי בר יחזקאל לא סיים דבריו ואמר אך לא תציתו להני כללי דכייל יהודה אחי, ולא אמר איך אמר שמואל, ויותר נוח גרסת תוספת רי״ד שכל זה הוא מדברי רמי בר יחזקאל שאמר שלא ישמעו לדברי יהודה אחיו שאמר בשם שמואל דעד ודיין מצטרפין, אך יספר דאיקלע רבנאי אחוה דר׳ חייא ב״א לקמן למיזבן שומשמי ואמר הכי אמר שמואל עד ודיין „אין״ מצטרפין, ואח״כ מתחיל הגמרא שאמר אמימר כמה מעלייתא הא שמעתא וקאי אדלעיל מה שאמר רב יהודה אמר שמואל שעד ודיין מצטרפין, וע״ז הקשה לו רב אשי ומשום דקלסה אבוה דאמך (רמי בר חמא) את נמי מקלסת כבר פרכה רבא, אבל אין זה שייך לדברי רבנאי, שרבנאי העיד ממש להיפוך שעד ודיין מצטרפין.

ובזה אין אנו צריכין לומר כדעת דורות הראשונים בח״ג צד 74 שאין זה רבנאי אחוה דר״ח בר אבא תלמיד ר׳ יוחנן, אך האמת שלא היו תרי רח״בא ותרי רבנאי, ואך שניהם זכו עוד בנערותם לראות את שמואל ורח״בא עלה לא״י ורבנאי נשאר בבבל.

ונראה מה שאמרו ב״ק קטו. אבימי בר נאזי חמוה דרבינא — אתא לקמיה דרבינא — מתקיף לה רב כהן — איגלגל מלתא מטא לקמיה דר׳ אבהו, צ״ל חמוה דרבנאי והוא רבנאי אחוה דרח״בא, כי בזמן רבינא לא היה עוד בחיים ר׳ אבהו ואפשר שלא נולד עדיין רבינא ובפרט להגיע להוראה. ורב כהן הוא ג״כ אחיהם כשבת פ״ב ה״ו.

וידוע שרח״בא זכה לשמש את גדולי האמוראים מדור הראשון כרי״בל ור׳ חנינא, ואעפ״כ היה עוד חי בימי רבא כגיטין סג:, ואפשר שאחיו היה עוד צעיר ממנו לימים, ולכן איגלגל מלתא ומטא לקמיה דר׳ אבהו שהיה אז מגדולי הדור בא״י.

וכן מה שמצינו חולין עו:, כריתות יג. רבנאי אמר שמואל, וכן ב״מ ב. ב.

שאמר

שאמר רבנאי ומצאת דאתא לידיה משמע, הוא רבנאי אחוה דרח"בא, (וכן צ"ל בב"ק קיג: ושם בטעות רבינא).

רבנאי חוזאי.

נזכר ביצה טו: רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה ובדק"ס מביא גרסא רב תחליפא אבוה — ואמרי לה אחוה דרבנא חוזאה, וכן הוא בהרי"ף והרא"ש ובשבולי הלקט כלל ב' ס"טז.

רבנן דאגדתא. יבמות פ"ד ה"ב.

רבנן דטבריא. תענית פ"ד ה"ו.

רבנן דנוה. סנהדרין פ"ג סה"ה.

רבנן דציפורי. תענית פ"ד ה"ו.

רבנן דקיסרין.

נזכרו הרבה פעמים בירושלמי וגם בבבלי, ונראה שאף שהיה בקיסרין קיבוץ חכמים גם קודם ר' אבהו וכדמצינו גם שר' אליעזר שבת בסוכתו של ר' יוחנן בר' אלעי בקסרי ואמרי לה בקסרין כסוכה כז:, ור"ע נהרג שם כשמחות פ"ח, ור' יוסי בן קיסמא היה שם כסנהדרין צח., ור' הושעיא רבה ישב שם כחלה פ"א ה"ד, ר' שמלאי דקסרין כויק"ר פ"לא, אבל מזמן ר' אבהו שהיה מקורב למלכות ומקומו הקבוע היה בקיסרין כר"ה לד. התקבצו אליו כל חכמי הדור וכולן היו חוסין בצלו וגם ר' אמי וישיבתו הלכו מטבריא לקיסרין.

ומצינו כמה חכמים שם כמו ר' אבא דמן קסרי תענית טו:.

ר' אדא דמן קסרי כמו"ק כ:.

ר' אסי דקיסרין כאיכ"ר פ"ד־יח.

ר' חלפתא קיסריאה כאס"ר ר"פד.

ר' חזקיה היה שם כפסחים פ"ב ה"ד.

ר' יוסי דמן קסרי סנהדרין קח..

ר' יעקב דקסרין ב"ר פ"נג־יד.

ר' ניסא דקסרי אס"ר פ"ב פסוק חור.

ר' עולא דקסרין פסחים פ"ג ה"ב.

ר' תחליפא דקסרין תענית פ"ב ה"א ועוד כמה וכמה חכמים.

וע"פ רוב נזכרו בשם רבנן דקסרין כמע"ש פ"ד ה"ג, כלאים פ"ט ה"ב, שבת פ"ז ה"ב־כח.

רבנן דקסרין אמרין כפסחים פ"ג ה"ז, רפ"ו, פ"ח ה"ח, יומא ספ"ב פ"ה ה"ב, פ"ח ה"ג, סוכה פ"ג סה"יא, פ"ד סה"א, חגיגה פ"א ה"ח, מו"ק רפ"ב, שם ה"ב, פ"ג ה"ב, יבמות פ"י ה"ז ספ"יא, סוטה פ"ה ה"ב פ"ח ה"ה, כתובות פ"ג ה"א, נדרים רפ"ו, גיטין רפ"ז, נזיר פ"ג ה"ג, קידושין פ"א ה"ב, הוריות פ"ג ה"ב, שבועות פ"ג ה"ב, סנהדרין פ"ב ה"ג, פ"ג ה"ה, פ"ז ה"ב, ע"ז פ"ח ה"ב, ב"ר פ"כ־י, פ"לו־ח.

רבנן דקסרין בעין מע"ש פ"ב סה"א, פסחים פ"ג ה"ג.

רבנן דקסרין פשטין ברכות פ"ו סה"ה, פתרין פסחים פ"ז ה"ז, שמעון טעמא סוכה רפ"א־ג.

רבנן דקסרין אמרין איתפלגין רב ור' יוחנן ברכות פ"ד ה"א־כז:, תענית פ"ד ה"א־טז:.

אמרין איתפלגין ר' יוחנן ור' יוסי בר' חנינא שבת פ"א ה"ט.

האומרים בשמם מצינו ר' חזקיה ע"ז פ"ב ה"ב.

ר' כהן כתובות פ"ז ה"ז, קידושין פ"ב סה"ד.

ר' מישא ירושלמי סוף דמאי.

ר' יצחק ב"א בשם זוגא דקיסרין דמאי פ"ב ה"א.

והם אמרו בשם ר' אבהו פסחים פ"א ה"ג, פ"ב ה"ר־יא.

בשם ר' אבינא ר"ה פ"א ה"א־ד:.

בשם ר' אחא כתובות פ"ה ה"ד.

בשם ר' אלעזר בשם ר' חנינא שבת פ"ב ה"ה.

בשם ר"ה בשם רב שבת פ"ג סה"ג.

בשם

בשם ר׳ הילא יבמות רפ״י.

בשם ר׳ הושעיא עם ר׳ יצחק ב״נ סוכה פ״א סה״א.

בשם ר׳ חייא פסחים פ״ז ה״יא, עירובין פ״א ה״א־ד.

בשם ר׳ חייא בר ווא יבמות פ״ד סה״א.

בשם ר׳ חייא בר טיטוס תרומות פ״ח ה״ג.

בשם ר׳ חייא בר יוסף יומא פ״א סה״א, הוריות פ״ג סה״ב.

בשם ר׳ חנינא חלה רפ״ב.

בשם רב חסדא קידושין פ״ד ה״ב.

בשם ר׳ יהודה בר טיטוס ע״ז פ״ב ה״ג, גיטין פ״ה ה״י, שביעית ספ״ה.

בשם ר׳ יוחנן סוכה רפ״ג, חגיגה רפ״ג.

בשם ר׳ יוסי בר׳ בון עירובין פ״ט סה״א, פסחים פ״י סה״א, שבת פ״ח ה״א.

בשם ר׳ יוסי ב״ר חנינא שבת פ״ב ה״ה, פ״ו ה״ב, נזיר ספ״ד.

בשם ר׳ יעקב בר אחא שבת פ״א ה״ה־ו, סוכה פ״ה ה״ו, ע״ז פ״ב ה״ח.

בשם ר׳ ירמיה כלאים פ״ד ה״ב, קידושין פ״ב ה״ח.

בשם ר׳ לא מו״ק פ״ב ה״ג.

בשם ר׳ ניסא או נסא פסחים פ״ב סה״ב, נזיר פ״ו ה״א־כה:.

בשם ר׳ שילה שבת פ״ב ה״ה, מכות פ״ב ה״ו.

בשם שמואל עם ר׳ אסי בר ביבי שקלים פ״ג ה״ב.

בשם ר׳ שמי בשם ר׳ אחא שבת רפ״א.

בשם רש״בל שבת פ״ז סה״ב.

וכן נזכרו רבנן דקסרין בעירובין עו:, סוכה ח.

משמיה דר׳ אבא מגילה ד..

משמיה דר׳ אחא סוכה נה..

רבנן דרומיא. ברכות פ״ב ה״ז.

רבנן דתמן.

נזכר הרבה פעמים בירושלמי והכונה על חכמי בבל.

ר׳ רדיפה.

היה תלמיד ר׳ יונה כפאה פ״ד ה״ה אמר איתפלגין ר׳ יונה ור׳ יוסי.

אמר בשם ר׳ יונה כפסחים רפ״ח, יבמות פ״א ה״ב, כתובות פ״ז סה״ז, קידושין פ״ב סה״ד.

וכן מצינו כתובות פ״ו ה״א ר׳ רדיפא, ר׳ אחא בשם ר׳ בון בר כהנא.

ובעירובין פ״א ה״י ר׳ רדיפא אמר, ר׳ נסא שאל.

ולא נמצא ממנו שום הלכה שיאמר מפי עצמו, ומצינו ר׳ יצחק בר רדיפא שבת כג:.

רובין.

כן קרא ר׳ ינאי את יהודה וחזקיה בני ר׳ חייא כחולין כ. שאמר עליהם יקבלו הרובין את תשובתם.

ובחגיגה פ״ג סה״ד א״ר יניי הרובי היו אומרין בתרומה שנעשית ע״ג הקודש.

ובחלה פ״ד ה״ד רבותינו שבגולה היו מפרישין ת״ומ עד שבאו הרובין ובטלו מאן רובין תרגמוניא.

ר׳ רומנוס.

היה תלמיד רבי כיבמות ס: ארי״בל עיר אחת היתה בא״י (ובירושלמי בכורים פ״א ה״ה, יבמות פ״ח ה״ב, קידושין פ״ד ה״ו גרס מעשה היה במשפחה אחת ברודוס או בדרום) שקרא עליה ערעור ושיגר רבי את ר׳ רומנוס ובדקה.

ובשבת מז. אר״ז א״ר אסי א״ר יוחנן א״ר חנינא א״ר רומנוס לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה.

ובירושלמי מגילה פ״א ה״יא רבי שלח לר׳ רומנוס לאנטונינוס לבנות לו מזבח (ומזה ראיה גמורה שאנטונינוס שהיה אוהבו של רבי הוא רבינו הקדוש).*

ונזכר

ונזכר נדרים לא. שאמר ר' רומנוס שכרה של ספינה (דיונה) הואי ד' אלפים דינרי דהבא, ולא קאי אדברי ר' יוחנן אך כן סידרו בש"ס.

רוניא.

בב"מ צג: יסופר שאיבו אפקיד כיתנא בי רוניא אזל שבו (שם גנב) שמטיה מיניה — אתא לקמיה דר"נ חייביה.

ושם קט. רוניא שתלא דרבינא הוה אפסיד, סלקיה אתא לקמיה דרבא א"ל חזי מר מאי קעביד לי א"ל שפיר עביד.

וב"ב ה. רוניא אקפיה רבינא מד' רוחותיו — אתא לקמיה דרבא.

ואין אנו צריכין לומר ששני רוניא הוו או שהאריך ימים, כי המעשה היה בסוף ימי ר"נ, ורבינא היה תלמידו דרבא ורבא היה תלמידו המובהק דר"נ, או אפשר שהוא ר"נ בר יצחק.

רועץ. ר' יהודה בן רועץ (תנא) סנהדרין ד..

רחבה דפומבדיתא.

הוא היה תלמיד מובהק לרב יהודה.

והנה בפסחים נב: אמר רב ספרא נקוט הא כללא דר"ה בידך דדייק וגמר שמעתא מפומיה דרביה, כרחבה דפומבדיתא (שהיה מדקדק בשמועתו לדעת ממי קבלה, רש"י), דאמר רחבה א"ר יהודה וכו', ופירש"י ספק ששמעה מרב יהודה או מר' יהודה נשיאה דהוה נמי בההוא דרא, ובברכות לג: ברש"י ד"ה כרחבה פי' שהיה מדקדק בלשון רבו ואומר סטיו כפול היה, ואע"פ שבלשון משנה קורהו אצטבא. יש פותרין הא דרחבה מדאמר רבי יהודה דדייק ספיקי דרבוותיה אי מר' יהודה אי מרב יהודה. וקשיא לי בגוה טובא חדא דרחבה לא ראה את ר' יהודה מימיו, לא ר' יהודה בר' אלעאי ולא ר' יהודה נשיאה עכ"ל, ומהרש"ל מגיה בדברי רש"י ולא ר' יהודה הנשיא כדי שלא תקשה מרש"י זו על רש"י דפסחים נב:.

ובביצה יא: פירש"י יש מפרשים ספק משמיה דר' יהודה נשיאה ספק משמיה דרב יהודה ואני אומר לא ראה רחבה את ר' יהודה נשיאה דהא מפומבדיתא הוה ולא מצינו שעלה לא"י — ונראה בעיני משום דרבו מובהק הוה — הוה קרי ליה „רבי" דלא נספקיה בו"ב יהודה אחר עכ"ל, וכן פי' התוס' שם, והאמת כפירש"י שרחבה לא היה מימיו בא"י ולא ר"י נשיאה בבבל.

ומה שמביא בסה"ד דר"י נשיאה ור' אושעיה יתבי אקילעא דרב יהודה ב"ק יט. א"כ משמע שהיה ר"י נשיאה בבבל במחילה מכבודו לא עיין בירושלמי ב"ק פ"א ה"א שהמעשה היה בא"י ויתבי אקילעא דר"י נשיאה, וכמבואר בערכו.

ומצינו רחבה אמ' רב יהודה בברכות יח. לג:, שבת סג., פסחים יג:, ביצה יא., יומא עב., מנחות לג:, לט:, חולין סב., ובשבת מ: מפרש דברי רב יהודה.

ויסופר ערכין ו: שההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא דרב יהודה שנייה רחבה ואיקפד רבא (וצ"ל רבה כגרסת שיטה מקובצת כי רבה מלך אחר רב יהודה בפומבדיתא).

ובעירובין כב: בעי רחבא מרבא (וצ"ל מרבה, סה"ד, או כגרסת דק"ס שהיה כתוב מרב"א והוא ר' אבא).

וב"מ כט: שהיה בידו זוזי דיתמי ובא לרב יוסף לשאול ממנו.

ונזכר עירובין כו: שאמר אנא ור"ה בר חיננא תרגמינא.

ובכתובות סה: אמר רחבה למה מותר בלאות לאשה מפני שמתכסה בהן בימי נדתה.

והוא נשא האשה הנודעת בשם חומה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה רביה, ואחר פטירתו נסבה רב

ויצחק

יצחק בריה דרבב"ח, ואח"כ אביי כמפורש יבמות סד:.

והניח אחריו שני בנים גדולי ישראל איפא ואבימי שהיו נקראין חריפי דפומבדיתא כמפורש סנהדרין יז: או בשם סתם בני רחבה כשבת קנ., סנהדרין כו..

רב רחומי א), (רחום, עזרא פ"ב-ב).

היה תלמיד דאביי ורבא כנזיר יג. שבעי מאביי, ופסחים לט. הקשה לאביי.

ובכתובות סב: יסופר פטירתו שרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דאתי לביתיה כל ערב יוה"כפ, יומא חד משכתיה שמעתא הוה מסכיא דביתהו השתא אתי השתא אתי, לא אתא חלש דעתה אחית דמעתא מעינה, הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה.

ונזכר בעירובין יד: רב רחומי מתני הכי אר"י בריה דר"ש בר שילת משמיה דרב.

רב רחומי ב).

היה תלמיד רבינא (חבר רב אשי) כזבחים עז. שיתיב קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דר"ה בר תחליפא — א"ל רבינא תורה תורה, ובחולין פט. אותיב לרבינא, וביומא עח. אמר אנא חזיתיה לרבינא דעבר דרך מלבוש.

וזה רב רחומי מלך אחר רפרם בפומבדיתא משנת תשנד עד תשנז או תשם כמפורש באגרת דריש"ג.

רב רחומי ג).

הוא היה מרבנן סבוראי ונזכר עוד בגמרא, וזה לשון רש"ג באגרתו ח"ב פ"ד ובתר הכי (אחרי רבינא האחרון) הוו רבנן סבוראי — כגון רב ריחומי ורב יוסף ורב אחאי מבי חתים, ובאגרת הנדפס בסדר החכמים מביא כגון רב ריחומי (וי"ג ניחומי) ורבה ורב יוסף ורב אחאי מבי חתים. ובזה יאיר לנו הדרך מה שאמרו עירובין יא. מאי פיתחי שימאי פליגי בה רב רחומי ורב יוסף, ובל"ס שניהם המה מרבנן סבוראי כי אי אפשר לטעות ולומר שהוא רב רחומי תלמיד אביי שא"כ איך יפלוג עם רב יוסף ויזכר קודם לו.

ובמנחות לג. איתא בטעות אבא יוסי.

ובעירובין עא: פליגי בה רב ניחומי (רחומי, הרא"ש ודק"ס) ורבה, ושניהם המה מרבנן סבוראי והיה להם הספק אם נקרא רחומי או ניחומי, ובדק"ס מביא גרסא רב רחומי ואבא יוסי, ורב רחומי זה נפטר בניסן תתיז, ובזה אנו רואין שרב רחומי הראשון נפטר בחיי רבא, והשני נפטר תשעים שנה ועוד אחר רבא כי רבא נפטר תרסג והוא נפטר תשנז, והשלישי נפטר ששים שנה אחר השני, ובסה"ד ערבב כולם ביחד ולא הרגיש ששלשה היו.

רב רחומי מבירתא דשחורי. כן מובא באור זרוע מגילה כא:.

ר' רחומאי.

נזכר זהר בהקדמה יא. ר' פנחס הוה שכיח קמיה דר' רחומאי בכיף ימא דגניסר והיה זקן גדול ועיניו כהות ואמר לר' פנחס ודאי שמענא דיוחאי חברנא אית ליה מרגליות אבן טבא ואסתכלית בנהורא דההיא מרגליות נפקא כנהירו דשמשא — פוק ברי פוק זיל אבתריה דההיא מרגליות דנהיר עלמא דהא שעתא קיימא לך.

ושם ח"א בהשמטות ס"מו א"ר רחומאי כבוד ולב הרי הן אחד אלא שכבוד נקרא ע"ש מעלה ולב אתקרי ע"ש פעולת מטה.

ר' רימון, (רמון, שמואל ב' פ"ד-ב).

כן מביא בסה"ד ממדרש שמואל רפ"יג

ומר'

ומד' מטושטש נזדמן לו שבמדרשות שלנו כתוב ר' סימון.

רישבא.

מר זוטרא בר רישבא ב"ב קכו:.

רכיש בר פפא.

נזכר חולין מב: נה. אמר משמיה דרב.

רמי בר אבא א).

שמו האמיתי היה ר' אמי בר אבא ובקצרה רמי בר אמי.

הוא היה תלמיד ר"ה בעירובין י. אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא, א"ל אביי — אהא אמרת ניהלן דאמר רמי בר אבא אר"ה (וכן צ"ל שם ה. ושם בטעות רמי בר חמא וכן מובא בהרא"ש ודק"ס רמי בר אבא).

ושם סא. אמר רב יוסף אמר רמי ב"א אר"ה.

ובעירובין ק: רמי בר אבא אמר רב אסי.

וברכות נט: שבת קנא: רמי בר אבא א"ר יצחק.

ובשבת כ: חולק עם רב יוסף.

ונשאר לנו ממנו ע"פ רוב דבריו היקרים באגדה כנדרים לב. א"ר אמי בר אבא אליעזר כנגד כולם, וא"ר אמי ב"א בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב—חושבנא קע"ב, ואמר רמי בר אבא השטן בחושבניה שס"ד, ואמר רמי ב"א כתיב אברם וכתיב אברהם בתחלה המליכו וכו', ואמר רמי בר אבא מאי דכתיב עיר קטנה וכו'.

ומזה אנו רואין שרמי ור' אמי אחד הוא.

וכן דרש גימטריאות כמגילה טו: אמר בניו של המן היו מאתים ושמונה שנאמר ורוב בניו בגמט' רח'.

וכן נזכר ביצה כה: אמר רמי בר אבא הפשט ונתוח בעולה — מכאן למדה תורה ד"א וכו'.

ושם כה: אמר חצובא מקטע רגליהון דרשיעיא נטיעה מקטע רגליהון דקצביא ודבועלי נדות וכו'.

ובסנהדרין יט. יספר מתקנות ר' יוסי שהתקין בציפורי.

ובקידושין עב. אמר תכליתא (תפארתה) של בבל שוניא, וגוביא תכליתא דחביל ימא.

ובעירובין סד: אמר דרך מיל ושינה כ"ש מפיגין את היין, וע"ז אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה וכו', וזה מסידור הגמרא ולא קאי אדברי רמי בר אמי.

ובהלכה נזכר בנדה כ. ר' אמי בר אבא אמר וכולן עמוק מכן טמא, דיהה מכן טהור, ואיכא דאמרי רמי בר אבא אמר וכולן עמוק מכן טהור דיהה מכן טהור, ומזה אנו רואין שר' אמי ב"א ורמי ב"א אחד הן. ויש

רמי בר אבא ב).

כמגילה כו: שהוה קא בני בי כנישתא — אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה, לקמיה דרב הונא [בריה דרב יהושע כצ"ל] ואסר ליה, וגרסת דק"ס ויוחסין אתא לקמיה דרב פפי ודר"ה בר תחליפא, ולכל הגרסאות היה אחרון.

ואפשר שהוא היה חמיו דרב אשי כחולין קיא. רב אשי איקלע לבי רמי בר אבא חמוה חזיה לבריה דקא שפיד כברא וכו', וכבר בארנו בערך רב אשי שצ"ל רמי בר חמא. אבל אפשר לומר שהיו לו ב' נשים, וכן הוא גרסת השאלתות אמור עב. שרמי בר אבא היה חמיו דרב אשי מביצה כט: וגרסא שלנו שם רמי בר חמא, ועיין ערך ר' אמי בר אבא.

רמי בר אבין.

נזכר שבת כ: ונראה שצ"ל רמי בר אבא או שהוא אמי בר אבין הנזכר בכריתות כ.

רמי

רמי בר ברבי או ברוכי.

בסנהדרין יז: אמרו (שכ"מ שאמרו) נהרבלאי מתנו הוא רמי בר ברבי, ובערוך ערך נהר וברש"י ביצה ח: ודק"ס גרסי רמי בר ברוכי. וזה שמובא בסה"ד ובר ברוני והרב משכיל לאיתן כותב לא נמצא בר ברוני בשום מקום, ולא ראה שאך טעות קטן נפל בסה"ד וצ"ל בר ברוכי ונמחק מעט הכ' ונשאר נו"ן, והיוחסין מביא בר ברכיה.

ובכריתות לשון למודים שער ג' כתב נהרבלאי מתני הוא רב ביבי בר ביזנא.

רמי בר דיקולי. ערך רמי בר תמרא.

רמי בר חמא.

הוא היה תלמידו הגדול וחתנו דרב חסדא כסוכה כט. דרבא ורמי בר חמא (כן הוא בע"י ובדק"ס) כי הוו קיימי מקמיה דרב חסדא מרהטי בגמרא בהדי הרדי והדר מעייני בסברא.

בעי מרב חסדא כעירובין ח: לד: עג., פסחים כז: זבחים צג., מנחות נח. פז: ג"פ.

הקשה לר"ח כברכות מז..

ואמרו ב"ק כ. שא"ל רב חסדא מ"ט לא הוית גבן באורתא בתחומא דאיבעיא לן מילי מעלייתא — א"ל (רמי בר חמא) מתני' היא, א"ל הי מתני' א"ל לכי תשמש לי שקל סודריה כרך ליה (וזה אך אות הכנעה מעט שלמד ממנו ד"א וצריך לנהוג בו כבוד).

ויסופר בב"ב יב: שישב עם רבא בבית רב חסדא ובת ר"ח הקטנה ישבה בכנפיה דאביה אמר לה אביה מאן מינייהו בעית א"ל תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא, והאמת שכן היה כברכות מד. שרמי בר חמא ורב עוקבא בר חמא נשאו בנות רב חסדא.

וכן קבל הרבה מר"נ, אותיב לר"נ כעירובין לד:, ב"ק קו., ב"מ סה., חולין לה., אר"נ גיטין לט:.

וקרא לר"נ סבא כגיטין עט..

ושדר אושפזיכניה לקמיה דר"נ כב"מ נא..

ויסופר בבכורות כז. ר"נ ורב עמרם ורמי בר חמא הוו קאזלי בארבא סליק רב עמרם לאפנויי אתאי ההיא איתתא עלת קמייהו א"ל טמא מת מהו שיטבול ויאכל בתרומת חו"ל, א"ל ר"נ לרמי בר חמא וכי הזאה יש לנו? א"ל רמי בר חמא לא ליחוש ליה לסבא (שרב עמרם היה הזקן שבהם), אדהכי אתא רב עמרם א"ל הכי אמר רב וכו'.

וכן מצינו רמי ב"ח אמר ר"ה כעירובין ה., ומה שאמרו בזבחים יח: ר"ה איקלע לארגיזא רמא ליה בר אושפזיכניה — א"ל בר מינה דההיא דשניה רמי בר חמא, הוא ט"ס וצ"ל רבה בר ר"ה, או שהוא ר"ה השני שעלה אח"כ לא"י.

וכן מה שאמרו שבת לב: רמי בר חמא אמר רב צ"ל רמי בר רב אמר רב כשבת לב:.

וכן שאל לר' ירמיה מדפתי בדברי אגדה כמגילה יח:.

וכן מצינו רמי ב"ח א"ר יצחק כיבמות לט:. ב"ב פט., ע"ז לא:.

רמי בר חמא אר"ל כע"ז מה., מנחות לה:.

ולרב ששת היה כמו תלמיד חבר ואמר עליו רמי ב"ח הא גברא והא תיובתא כב"מ טז., וקרי עליה טובה חכמה עם נחלה כבכורות נב:, וקרי עליה וישם דוד את הדברים האלה בלבו כשבועות מה:.

ובא לדין לפני רב ששת ככתובות צד:, אבל היה כבר גדול הדור בימיו ובימי רבה ורב יוסף, אף שהיה בל"ס צעיר מהם לימים כזבחים צו: שרב יצחק בריה דרב יהודה הוה רגיל קמיה

דרמי

דרמי בר חמא שבקיה ואזיל לרב ששת, יומא חד פגע ביה א"ל אלקפטא נקטן ריחא אתי לה ליד, משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת, א"ל לאו משום הכי, מר כי בעינא מלתא פשיט ליה מסברא, כי משכחנא מתניתא פרכא ליה, וכן היה ששאלו ולא יכול להשיבו.

ובעירובין צ. בעי רמי בר חמא — אמר רבה מאי קא מיבעי ליה — ורמי ב"ח אגב חורפיה לא עיין בה.

ובסנהדרין מא: ר"כ ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי ב"ח — א"ל ומאי קשיא לך — א"ל אי הכי אמריתו בה טובא אמריתו בה, א"ל מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא, מנזיהותיה דמר לא אמרינן בה ולא חדא, ומזה אנו רואין שהיה אז כבר מגדולי הדור.

וכן אמר עליו ר' ירמיה שהוא גברא רבה כפסחים מח.

והנה אף שהיה עם רבא כחבר ששניהם למדו אצל רב חסדא בסוכה כט., ב"ב יב:. וכן שבת סה., עירובין נב:, יומא מא:, ב"ב ס., שרמי ב"ח שאל ורבא משיב, וכתובות יח: א"ל רבא כל כמיניה, ושם כא. א"ל רבא מאי מעלייתא, וב"ק כ: אמר רבא עליו כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרי סייעיה, וכן שקיל וטרי עמו כיבמות ח:, גיטין עט., ורבא אמר עליו לפום חורפא שבשתא כב"מ צו:, וכשאמר רמי ב"ח כמה מעלייתא הא שמעתא א"ל רבא מאי מעלייתא כשבועות מה:, אבל רמי ב"ח היה קשיש הרבה מרבא וכדאמרן לעיל.

ונזכר עוד שבת כא. (קנד. רב זביד מתני הכי אמר רמי ב"ח וכו'), כתובות סב:.

מדבריו הפרטים מצינו שאמו כתבה לנכסה בצפרא לרמי ב"ח, ולאורתא בתבה לאחיו מר עוקבא, ובא לדין לפני רב ששת ואוקמיה בנכסיה, ורב עוקבא ב"ח בא לפני ר"נ ואוקמיה בנכסיה ולבסוף הפסיד רמי ב"ח ככתובות צד:.

ויסופר ב"ב כט: ששניהם קנו אמתא — ונפק עלייהו ערעור אתו לקמיה דרבא (ואפשר שצ"ל קמיה דרבה או שכן היה דרכן שגם הגדול היה הולך גם לפני הקטן ממנו לדין שאירע לו) והפסידן רבא.

ומצינו שהיה לו שתי בנות אחת היתה אם אמימר ככתובות כא:, והאחת זכתה להנשא לרב אשי כביצה כט: שאמר רב אשי הא דידן (אשתי) ברתיה דרמי בר חמא, ורמי ב"ח מרי דעובדא הוה (מדקדק במעשיו), אבל יש גורסין שם רמי בר אבא.

ואחותו נישאת לרב אויא ככתובות נו:,

ונפטר בחיי רבא כברכות מז: דאמר רבא לא נח נפשיה דרמי ב"ח אלא דלא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא, ובדק"ס גרס שמת כשהוא ינוקא, ואחר מיתתו נשא רבא את אשתו בת רב חסדא.

ובל"ס כשנפטר הניח בת קטנה והיא הנשאת לרב אשי.

רמי בר רב יוד או יודא.

נזכר תענית כב: אמר רמי בר רב יוד ובגולה מתריעין עליה ופירש"י חכם ששמו יוד.

ופסחים סב: רמי בר רב יודא אמר רב מיום שנגנז ספר יוחסין תשש כחן של חכמים.

וזבחים נה: רמי בר רב יהודה (רב יוד, דק"ס) אמר רב לול קטן היה וכו'.

רמי בר יחזקאל, (אחי רב יהודה).

בבבלי נזכר תמיד בשם רמי, ובירושלמי בשם אמי בר יחזקאל.

הוא היה אחיו הקטן דרב יהודה בקידושין לב. וסנהדרין פ: מתני ליה

רב

רב יחזקאל לרמי בריה — א"ל רב יהודה אבא, לא תיתני הכי.

ואפשר שקבל עוד מרב ושמואל כדמצינו חולין מד. שאמר הכי אמר רב, וכתובות ס. עו. הכי אמר שמואל.

ועלה לא"י כמפורש כתובות קיא: רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק (וידוע שעיר בני ברק היא בא"י כמפורש יהושע יט־מה עיר בנחלת דן, ומקום ישיבת ר"ע כסנהדרין לב.) וראה זבת חלב ודבש. וכפי הנראה שלח משם לר"ה אימא לן איזו הנך מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב כשבת קלח:.

וכן שלח לרב עמרם נימא לן מר מהלין מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב אסי כעירובין קב..

ואח"כ חזר לבבל ככתובות כא. ס. עו: אמרו כי אתא רמי בר יחזקאל אמר לא תציתינהו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דשמואל.

והביא משם ברייתות הרבה כשבת סה. תני רמי בר יחזקאל והוא שקשור באזנה — והוא שקשור לה בסנדלה.

ושם קלח. טלית כפולה לא יעשה.

ובעירובין יד: ים שעשה שלמה ג' אמות תחתונות מרובעות.

ושם נח:, סוכה כו. כמה שינת עראי כדי הילוך מאה אמה.

ויבמות יב. מיאנה בבעל מותרת לאביו.

ושם טז. אין מקבלין גרים מן הקרתויים.

וב"ק יח: תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ושברו משלם נזק שלם.

וסנהדרין טו: מה איש מיתתו בכ"ג אף בהמה.

וכולן המה ברייתות ואך במ"א מצינו שאמר הלכה מפי עצמו בב"ב קס: שמביא ראיה מן הפסוק שגט פשוט עדיו שנים ומקושר שלשה.

ומה שאמר יומא נח: ים שעשה שלמה — כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין, הוא ברייתא כדמובא זבחים סב:, אך שם איתא רמי בר חזקיה וצ"ל יחזקאל.

ונזכר בירושלמי עירובין פ"ו ה"א כז. ר' בא אמי בר יחזקאל בשם רב.

ובתענית פ"ב ה"יד ר' בא ר' אימי בר יחזקאל בשם רב.

רמי בריה דרב ייבא.

נזכר שבת פג., ביצה ח:, ע"ז ט: ובערכין יא: מתרץ אחר דברי אביי.

רמי בר פפא.

יסופר ביומא עז: שרב יהודה ורב שמואל בר יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פרת אמברא דחצדד והוה רמי ב"פ מהך גיסא, רמא להו קלא מהו למיעבר למיתי לגבייכו למשאל שמעתא, א"ל רב יהודה רב ושמואל דאמרי וכו'.

וב"ב ק: יסופר שאחותו נשאת לרב אויא ומתה בחייו ועשה לה (בעלה) מעמד ומושב אמר רב יוסף טעה בתרתי.

רמי בר רב.

נזכר מכות כג:, ובשבת לב: גרס רמי בר רב אמר רב.

רמי בר שמואל.

היה תלמיד ר"ה כנדה יז. שהוא ורב יצחק בריה דר"ה תנו נדה בי ר"ה אשכחינהו רבה בר"ה — אתא ואמר לאבוה.

ובכתובות צז. הקשה לר"נ וא"ל א"כ נמצאת מכשילן לע"ל.

רמי בר תמרי.

הוא היה תלמיד רב יהודה וחריף גדול כאשר יסופר חולין קי. שרמי ב"ת דהוא רמי בר דיקולא (ואפשר שהיה סוחר בתמרים ודקלים ולכן קראוהו בשני שמות הללו) מפומבדיתא איקלע לסורא (והמנהג היה שבפומבדיתא היו אוכלין כחל ובסורא לא היו אוכלין

אוכלין) ולכן היו זורקין את הכחל בסורא לחוץ, ורמי שבא לסורא אזל ולקט להכחל אכלם, ואתיוהו לפני רב חסדא, א"ל אמאי תעביד הכי א"ל מאתרא דרב יהודה אנא, א"ל והלא הדין הוא שצריך אדם להחמיר כחומרי המקום שהלך לשם, א"ל חוץ לתחום אכלתים, א"ל במה טויתינהו? א"ל בפורצני (ההרצנים שאצל היקבים), א"ל ודלמא מיין נסך נינהו (ואסורין בהנאה) א"ל לאחר יב' חדש הוו, א"ל ודלמא דגזל נינהו, א"ל ראיתי שכבר נרקבו (ובל"ס כבר נתייאשו הבעלים מהן), הדר ראה רב חסדא שאינו נושא תפלין ושאל ע"ז א"ל חולי מעיים אני ואמר רב יהודה שחולי מעיים פטור מן התפלין, וראה שגם ציצית אינו לובש, אך הוא ענהו שהוא טלית שאולה ואר"י דפטור כל שלשים יום מציצית, אדהכי הביאו לפני ר"ח אחד שלא קיים מצות כביד אב ורצו להלקותו, אמר להו שבקיהו שכל מצוה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה, א"ל רב חסדא חזינא לך דחריפת טובא, א"ל אי הות באתריה דרב יהודה אז אראה לך חורפאי.

וביבמות רמי בר דיקולי אמר שמואל. ובמנחות כט: רמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולי (והוא ט"ס וצ"ל דהוא רמי בר דיקולי, ותיבת חמוה בא בטעות מבסמוך שאמרו אגרא חמוה דר"א כדמובא בדק"ס) איפסיק ליה וי"ו דויהרג, אתא לקמיה דר' זירא, ובל"ס הוא ט"ס כי קודם שנפטר רב יהודה שהיה אז ר"ז בפומבדיתא לא היה שואל לר"ז בפני רבו, ואח"כ הלך ר"ז לא"י ולא שב עוד, וצ"ל קמיה דזעירי.

רמש. אבא שאול בן רמש נדה כה:.

רעולאי. גידול בר רעולאי גיטין לד.

רפרם.

היה תלמיד רב אשי בכתובות צה: אזל רפרם אמר לשמעתיה קמיה דרב אשי, ובגיטין מב. הקשה לרב אשי.

והיה חבירו דרבינא האחרון כיומא עח. ריש גלותא איקלע להגרוניא לבי רב נתן, רפרם וכולהו רבנן אתו לפירקא, רבינא לא אתא. למחר בעי רפרם להפיס דעתיה דריש גלותא (שלא יכעוס על רבינא שלא בא) ושאלו מ"ט לא אתי מר לפירקא, א"ל שהיה לי כאב בכרעי — א"ל רבינא לא סבר לה מר להא דרב אשי. וכל הלשון הזה מבורר שהיה אחר פטירת רב אשי כי בחיי רב אשי לא היו מתקבצין לבי ריש גלותא אך למקום רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג, ורבינא נפטר עוד קודם רב אשי, אך הוא רבינא בר"ה האחרון.

וכן גיטין יא. רבינא סבר לאכשורי בכנופיאתה דארמאי א"ל רפרם ערכאות תנן. ופליג עם רב אחא (והוא רב אחא בר רב).

וכן נזכר כתובות לו. וכריתות י. אמר רפרם זאת אומרת — ואמרו הא דרפרם בדותא היא.

וזכה להיות ריש מתיבתא בפומבדיתא אחר רב גביהה מבי כתיל משנת תשמד עד תשנד כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד בנוסח ב"ג.

וכן מפורש בבכורות לו: שאמרו, רפרם בפומבדיתא הו"ל בוכרא ויהביה ליה לכהן בלא מומא אזל שדא ביה מומא (הכהן), יומא חד חלש (רפרם) בעיניה איתיה לקמיה, א"ל בכור זה נתן לי ישראל במומו ארפסיניה לעיניה (פתח עיניו בחזקה) חזייה בשקריה א"ל לאו אנא דיהיבתיה לך? ומזה אנו רואין שהוא היה הריש בפומבדיתא.

ור' אבהו האחרון היה מרישי כלה בישיבתו כחולין מט. שאמר רב שמואל בריה דר' אבהו (הוא היה מרבנן סבוראי שנפטר תתיח כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד

בנוסח

בנוסח ב"ג) אבא מרישי כלה דרפרם הוה. ואחריו מלך רב רחומאי.

רפרם בר פפא א).

הוא היה תלמיד רב חסדא כשבת פב. שתרגם קמיה דר"ח.

רפרם ב"פ אמר רב חסדא בברכות כו. נט., שבת פא., עירובין פג., תענית יג., כתובות ד., קידושין פא:, ב"מ פ:, ב"ב כה:, סנהדרין מח..

ובנדה סא: אמר רפרם ב"פ אר"ח בגד שאבד בו כלאים צובעו ומותר א"ל רבא לרפרם ב"פ מנא ליה לסבא הא א"ל מתניתין היא, (ובדו"ד ח"ג ספ"טז טעה וסבר שמה שאמר רבא מנא ליה לסבא הא קאי על רפרם, והוא טעות כי מפורש שקאי על ר"ח שהיה אז באמת זקן גדול),

ובכתובות ח. א"ל רבא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא.

וזכה עוד להכיר את רב הונא כתענית כ. שא"ל רבא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד ר"ה א"ל בינקותיה לא דכירנא, בסיבותיה דכירנא, וסיפר לו כל מעשיו הגדולים. ומזה משמע שידע את רב הונא עוד קודם זקנותו הגדולה, ואמר אך שאינו זוכר מעשיו מה שעשה אז, ולכן אי אפשר לומר שהוא רפרם בר פפא שמלך בפומבדיתא ונפטר תשו, שזה היה קרוב למאה שנה אחר פטירת רב הונא.

ונזכר ביבמות כ. שאמר כלל לאתויי צרת איילונית ודלא כרב אסי, ובב"ב קס: נזכר קודם רמי בר יחזקאל, ובשתי המקומות נזכר בשם סתם רפרם.

רפרם בר פפא ב).

הוא היה קטן מרבא כברכות נ. שרפרם ב"פ איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר קם קרא בספרא ואמר ברכו — א"ל רבא פתיא אוכמא (ופירש"י כלי חרס ולא פירש כדמפרש בע"ז טז: כי רפרם זה היה כמו תלמידו) בהדי פלוגתא למה לך, ועוד הא נהוג עלמא כר"י, ואי אפשר לומר בשום אופן שהוא רפרם ב"פ תלמידו הגדול דר"ה ואשר הכיר את ר"ה, שאיך יאמר רבא עליו כלשון הזה.

ורפרם בר פפא זה זכה לישב על כסא פומבדיתא אחר רב דימי מנהרדעא משנת תרצ"ו עד שנת תש"ו כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג אך שם איתא סתם רפרם, אבל בספר הקבלה להראב"ד איתא רפרם בר פפא, ושם נפל ט"ס שכותב שמלך תרצ"ו ונפטר תרצ"ו וצ"ל תש"ו, וזה רפרם נזכר כתובות פו. וב"ק צח: שאמרו הוה עובדא וכפייה רפרם [בר פפא] לרב אשי ואגבי ביה כי כשורא לצלמא, ופי' רש"י ואכפייו לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו כי באמת חי רב אשי שנים הרבה אח"כ שנפטר תשל"ח.

רפרם בר פפא מסיכרא.

נזכר פסחים לא:, ששאל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי — מי בעינן שלשה טפחים וע"ז אמר רפרם בר פפא מסיכרא טפח.

ובב"מ מב. גרס אך רפרם מסיכרא וחסר תיבת ר"פ.

ומצאתי גרסא יקרה בדק"ס שהיה כתוב אמר רפרם „מסתברא" טפח, ובאמת הוא סתם רפרם שמלך בשנת תשמד כדלעיל.

רקתא.

רב סמא בר רקתא קידושין ט.

שאול.

ר' אסי בן שאול שבת נ. (והוא ר' יוסי בן שאול).

ר' חלפתא בן שאול ברכות כט.

ר' יוחנן בן שאול שבת קכה:.

ר'

ר׳ יונתן בן שאול סנהדרין נז.
ר׳ יוסי בן שאול שבת קכה:.
ר׳ תחליפא בן שאול מו״ק י.

אבא שאול. (תנא דמשנה).

כפי הנראה זכה עוד לראות המקדש כדמשמע מאמריו מדות פ״ב מ״ה מערבית דרומית ר״א בן יעקב אומר שכחתי מה היתה משמשת, אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן.

ושם ספ״ה ראבי״א שכחתי — אבא שאול אומר לשכת כה״ג.

ומנחות פי״א מ״ה יאמר שם היו נותנין שני בזיכי לבונה.

וביצה פ״ג מ״ח אף במועד עושה (אבא שאול בן בטנית) כן מפני מצוי המדות.

ופסחים נז. יסופר, קורות של שקמה היו בירחו והיו בעלי זרועות באין וכו׳.

וכתובות קו. אמר נשים יקרות שבירושלים היו זנות את הנשים המגדלות בניהם לפרה.

וזבחים פח. אמר סכין מטרפת היה במקדש — וגנזוה.

ובסנהדרין פ״א סה״ג אמר ב׳ ביצים הושם (בהר הזיתים).

ומכל זה משמע שיספר כמו עד ראיה מה שהיה בבית המקדש.

מי היו רבותיו לא נמצא בשום מקום וקרוב מאוד לומר שקבל תורתו מרבן יוחנן בן זכאי כאבות פ״ב מח. שאמר אבא שאול משמו, אבל היה אז עול ימים ולא הגיע להיות מתלמידיו, אבל מה שאמרו בתוספתא כלאים פ״ד אבא שאול אומר, ר״ע אומר יחזיר, בן עזאי אומר יספר, אינם דברי אבא שאול אך פשט הפשוט הוא שאבא שאול וכן ר״ע אומרים יחזיר.

וכן שם אהלות פ״ו שאבא שאול אומר בזו היא מחלוקת לא קאי אדברי ר״ע וחכמים.

וכן נדה סא. אמר אבא שאול מעשה בסלע בית חורין — והיה שם זקן אחד ור״י בן חנניה שמו, הוא ט״ס כי המקור הוא בתוספתא שם פ״ח וגרסי ר׳ שאול ויותר נכון כגרסת התוספתא צוקרמנדל ר׳ יוסי, כי מפורש נדה כד: שאמרו אבא שאול ארוך בדורו הוה ור׳ טרפון מגיע לכתפו, ובזה אנו רואין שהיה בדור שקודם ר״ט וחבריו.

ובספר חקרי לב ח״ב צד 15 יאמר שאבא שאול היה אדם ננס ונפל טעות בדבריו.

הלכותיו במשנה נזכרו פאה פ״ח מ״ו, כלאים פ״ב מ״ג, שבת פכ״ג מ״ג כלל אמר כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו.

ביצה פ״ג מ״ח אומר אף במועד עושה כן.

שקלים פ״ד מ״ב, כתובות פ״ז מ״ו אומר אף המקללת ילדיו בפניו רט״א אף הקולנית.

נדרים פ״ו מ״ה הנודר מן הגבינה אסור בה בין מלוחה בין טפילה.

גיטין פ״ה מ״ד, קידושין פ״ד מ״ב אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי.

ב״מ ספ״ד לא יבור את הגריסין.

ושם פ״ו מ״ז מותר אדם להשכיר משכנו של עני להיות פוסק והולך.

ב״ב פ״ב מ״ז כל אילן סרק נ׳ אמה.

ושם מי״ג כל אילן סרק כנגד המשקלות.

סנהדרין רפ״י אף ההוגה ה׳ באותיותיו.

מכות פ״ב מ״ב, מנחות פ״ח מ״ג, שם פי״א מ״ה, מדות פ״ב מ״ה.

בגמרא בברייתא נזכר שבת יב. צא., פסחים לב: פו., יומא יד:, סוכה לד׳ נו., מו״ק יט: כד:, ב״ק נא. קיט., סנהדרין פא:.

דבריו באגדה מצינו ברכות לא. המתפלל צריך שיכון את לבו לשמים

אבא

אבא שאול אומר סימן לדבר תבין לבם וכו'.

וביומא פה. אומר שהולד נוצר מטיבורו. (ומה שאמר נדה כה. שנוצר מראשו כבר הקשו התוס' שם ותירץ ר"ת ור"ח שצ"ל כרשון פי' גדלו כחגב).

ביצה כ. אמר ומה במקום שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה וכו', ומזה שנדרים ונדבות קרבין ביו"ט לב"ה.

וביבמות לט: הכונס את יבמתו לשם נוי, כאלו פוגע בערוה ומזה שמצות חליצה קודמת למצות יבום.

ומאמרו היקר שבת קלג. אמר הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה חנון ורחום.

מלאכתו מצינו נדה כד: שאמר בעצמו קובר מתים הייתי והייתי מסתכל בעצמות מתים, השותה יין חי עצמותיו שרופין וכו', ויספר שם כמה מעשיות.

אבא שאול בן אימא מרים.

בכתובות פז. אר"נ אמר שמואל משום אבא שאול בן אימא מרים ואיכא דאמרי לה מתניתא אבא שאול בא"מ אומר — ור"נ אמר שמואל אומר הלכה כבן אימא מרים.

אבא שאול בן בטנית.

הוא היה זמן רב קודם חורבן הבית, וכידוע שר' צדוק היה כבר זקן בזמן החורבן שהתענה ארבעים שנה, ואבא שאול היה חבר עם אבי ר' צדוק כמפורש שבת פכ"ב מ"ה מעשה בימי אביו של ר' צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח וכו'.

ובד"ור ח"א צד 181 יאמר שבעניני טומאה לא היה מקפיד כ"כ, אבל היכן מצא החכם הזה שלא היה מקפיד בעניני טומאה הלא עשה כדין כמפורש שם בגמרא.

ושניהם היו חנוונים בירושלים כירוש' ביצה פ"ג ה"ח מעשה בר"א בר' צדוק ואבא שאול בן בטנית שהיו חנוונים בירושלים והיו ממלאין מדותיהן — אף הוא כנס ג' מאות חביות וחבירו כנס ג' מאות חביות וכו'.

ובתוספתא ביצה פ"ג מפורש יותר אמרו עליו על ראבר"צ ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנוונים בירושלים „כל ימי חייהם" והיו ממלאין מדותיהם מערב יו"ט ונותנין ללקוחות ביו"ט — והעלום לגיזברים, א"ל אי אתם זקוקין לכך, א"ל אין רצוננו בהם, א"ל הואיל והחמרתם על עצמיכם, משל צבור הן יעשו בהם צורכי רבים.

ומובא המעשה בקצרה ביצה כט שאבא שאול בן בטנית כנס שלש מאות גרבי יין מברורי המדות, וכבר בארתי בערך ר' אלעזר בר"צ שאין זה בנו דר' צדוק שהיה בשעת החורבן אך אבי דר' צדוק ששמו היה ג"כ ר"א.

ובתוספתא מנחות ספ"יג אבא שאול בן בטנית ואבא יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר אוי לי מבית ביתוס — מבית קדרוס — מבית אלחנן — מבית ישמעאל בן פיאבי שהם כה"ג ובניהם גזברים וכו', ומובא פסחים נז. ושם אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין, וזה יותר נוח כי יוסי בן יוחנן איש ירושלים היה קדמון מהזוגות שקבל מאנטיגנוס, ואיך יאמר על כה"ג שהיו בזמן מאוחר כמעט קודם החורבן.

מדבריו הפרטים מצינו בירושלמי ביצה פ"ג ה"ח שפעם אחת חלה ונכנסו רבותינו לבקרו א"ל ראו ידי שהיתה רגילה למדוד ביושר ובאמת עם כל זה החלתי בה.

ופטירתו נזכרה שמחות פ"יב שצוה לבניו שיקברו אותו תחת מרגלותיו של אביו ויתירו תכלת מאפולנו (יסירו הציצית מטליתו).

ובנדרים כב: ר' שמעון בר רבי הוה

ליה

ליה נדרא ולא היו יכולין להתירו א"ל בטנית בריה דאבא שאול בן בטנית מי נדרת אדעתא דמצערי רבנן — א"ל לא, והתירו.

והנה דבר זה אי אפשר בשום אופן להיות שבן אבא שאול בן בטנית יחיה בזמן ר"ש ברבי? ובאמת בירושלמי נדרים רפ"ט מובא המעשה בלשון זה, ר"ש לא מצא פתח לנדרו עד שבא אחד מזקני גליל, אית דאמרין ר"ש בן אלעזר היה, ומזה אנו רואין שגם להירושלמי היה ספק מי הוא שהתירו לר"ש, ומזה נראה בבירור שצ"ל בבבלי א"ל בטנית מבני בניו של אבא שאול בן בטנית שכן היה להם בקבלה שאותו זקן שמגליל היה שמו בטנית ונצר מגזע אבא שאול בן בטנית.

שאול בן בידרי.

כן מובא באוצר ישראל ממנחות לה:, ועינו הטעתו כי שם איתא ר' שמואל בר בידרי, וגם בדק"ס לא נמצא גרסא כזו.

אבא שאול בן חוני. נזכר תוספתא מקואות פ"ג.

אבא שאול בן ננס.

נזכר אבות דר"נ רפ"ט, ונראה שתיבת בן ננס הוא ט"ס.

אבא שאול בר גש ואמרי לה בר רמש.

בנדה כה: אומר במה בודקין אותו לידע אם זכר הוא (הנופל) אם נקבה מביא קיסם וכו', ורבה בר אבוה אמר ע"ז לא שנו אלא מלמטה למעלה וכו', ואפשר שהיה מתנאים האחרונים ודבריו שייכים לברייתא דתני ר"ח שם.

אבא שאול גבל של בית רבי.

כמפורש בפסחים לד:, ואפשר מה שאמרו נדה לח. אבא שאול משמיה דרב צ"ל משמיה דרבי והוא אבא שאול גבלו דרבי.

אבא שאול מבית מרמשא.

כן מביא היוחסין שהיה יחיד בדורו ותלמיד חבר דריב"ז, ואפשר שכן היה גרסתו באבות פ"ב מ"ח.

ר' שאול.

ביוחסין מביא שהיה בזמן ר' זירא וכתב בס"הד לא מצאתי.

ובאמת כן הוא בירושלמי מעשרות פ"ג ה"ב ר"ז בעי — א"ר שאול פעמים שהיא פוקעת.

וכן נזכר מע"ש פ"ד ה"א ר' שאול בעי הגע עצמך וכו'.

ובמדרש שמואל הישן ר' שאול בשם ר' בצלאל.

וברו"ר רפ"א איתא המאמר בטעות רבי שאל לר' בצלאל וצ"ל ר' שאול בשם ר' בצלאל.

ר' שאול דנוה.

נזכר קה"ר פ"יב־י מתני בשם ר' שמעון אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה הוי א"ל כי יום נקם בלבי כתיב, ואולי הוא ר' שילה דינוה.

שאילתא.

רבא בר שאילתא גיטין לט:, או רבה בר שאילתא שם פא:.

שאינה.

ר' חנא בר שאינה ע"ז עה., ובויק"ר פ"ה־ב ר' יוחנן בר שאונה.

רב שבא. (שבא, בראשית פב"ה־ג).

נזכר הוריות ה: הקשה לו־ב כהנא.
ומצינו רב בר שבא ברכות יא.
רבא בר שבא שבת קמ.
או רבין בר שבא חולין מח.
רב שמואל בר שבא שבועות יז:.

שבו.

שם גנב ולסטים מזוין בזמן ר"נ ב"מ צגי

שבור

שבור מלכא.

כן נקראין שמואל ורבה כב"ב קטו:. ובפסחים נד. שרבא נקרא כן.

ויש שבור מלכא מלך פרס שדיבר תמיד עם שמואל כברכות נו., מו"ק כו., סוף ב"מ, סנהדרין צח.

שבנא אחי הלל הנשיא.

(שבנא, ישעיה פכ"ב־טו).

בסוטה כא. יסופר שהלל עסק בתורה (מתוך עוני) ושבנא עביד עסקא לסוף א"ל תא נערוב ונפלוג יצתה ב"ק ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וכו'.

שבנא איש ירושלים.

נזכר שבת יב: ופירש"י אדם גדול היה.

ר' שבתאי.

היה מהאמוראים הראשונים בא"י כנדה כז: שא"ל ר' יוחנן לר"ל אילימא מהא דאמר ר' שבתאי א"ר יצחק מגדלאה ואמרי לה ר"י מגדלאה א"ר שבתאי.

וב"ק קיב: רב אשי (וצ"ל ר' אסי כגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס) א"ר שבתאי — תהי בה ר' יוחנן.

ונראה שנקרא לפעמים בשם ר' שבתי או שובתי והוא שנזכר גיטין כו: ובירושל' שם פ"ג ה"ג וב"ב קסג. א"ר שבתי אמר חזקיה.

וכן אמר ר' יסא תמיד בשמו כברכות פ"ח ה"ב, חלה פ"ב ה"ג, ב"ב פ"י ה"א (ושם ר' שובתי) סנהדרין פ"ח ה"א ר' יסא בשם ר' שבתי.

ובסוכה ספ"ד א"ר שובתיי.

ומצינו נדה מו. ר' כרוספדאי בריה דר' שבתאי, ובסנהדרין סט. אמר ר' כרוספדאי א"ר שבתי (ובדק"ס ר' שבתאי).

וב"ב פ"ט ה"א ארמלתיה דר' שובתי אתון בנון קריבון לר' לעזר, ואולי הוא מה שאמרו כתובות צו. כי אתא רב דימי אמר מעשה בכלתו של ר' שבתי שתפסה דסקיא וכו'.

וכן מצינו ר' חייא בריה דר' שובתיי עירובין פ"ה ה"א, וביבמות פ"ב ה"יב ר' חייא בר' שבתי, וכבר אמרו בתוס' גיטין יא. שצריך לגרוס שבתי כי שבתאי הוא שם עכ"ום, ונזכר ויק"ר ספ"יט.

שבתאי אצר פירי.

ביומא פב: יסופר ההוא עוברה דארחה אתו לקמיה דר' חנינא א"ל לחושו לה לה ולא אילחישא קרי עליה זורו רשעים מרחם נפק מינה שבתאי אצר פירי.

וב"ב צ: אר"י כגון שבתי אצר פירות.

שבתאי בריה דר' מרינוס.

(ירושלמי בזמן ר' חייא).

בב"מ יז. יסופר שכתב לכלתיה איצטלא דמלתא בכתובתה אירכס כתובתה, אמר לא היו דברים מעולם אתו סהדי — אמר להם פרעתיה, אתא לקמיה דר' חייא אמר לו הוחזקת כפרן לאותה איצטלא.

ומביצה לב: משמע שהיה אדם גדול דאמרו שם שאיקלע לבבל בעא מינייהו עסקא לא יהבו ליה, מזוני נמי לא זינוהו, אמר הני מערב רב קא אתו דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכו'.

ר' שובתי.

נזכר נדרים פ"ה ה"ה ר' שובתי ור' חסידא אעלון עובדא קומי ר' אסי וכו'.

ר' שובתי דצדוקי.

נזכר שביעית פ"ב ה"ה א"ר אסי הורה ר' לעזר לר' שובתי דצדוקי.

שגביון.

נזכר בתוספתא תרומות ספ"ב שהיה ראש בית הכנסת של אכזיב שלקח כרם

רבעי מן הגוי בסוריא ונתן לו דמיו ובא ושאל את ר"ג.

שגובלי. ר' מנשיא בר שגובלי עירובין כט.

שומני. רב אבא (או רבה) בר שומני עירובין סד.

שונאי. נהוראי בן שונאי תוספתא מעשרות פ"א.

שונם. ר' יוסטא בר שונם ברכות פ"ח ה"ז.

רב שיזבי א).

בשבת כג: יסופר שרב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי (ופירש"י דבי נשא אבין, וא"ד חמיו) חזא דהוה רגיל בשרגי טובא (להדליק לכבוד שבת) אמר גברא רבה נפיק מהבא, נפק מינייהו רב שיזבי.

וביוחסין כותב שהוא רב שיזבי בר יימר ולא מצינו בשום מקום שם כזה.

הוא היה תלמיד דרב חסדא כדמצינו רב שיזבי אר"ח בשבת קלו:, עירובין פ:, יבמות פג:, ובשבת קכ. אמר רבא אטעיה רב שיזבא לרב חסדא (שדרש לפניו והודה לו רב חסדא, רש"י).

וכן מצינו רב שיזבי אר"ה בבכורות יא.

רב שיזבי אר"נ בעירובין עז:.

בעא מרבה כב"ק נא:.

וכפי הנראה עלה לא"י לזמן קצר וקבל מר' יוחנן כדמשמע ב"ב קלה: שיתיב רבה בר"ה וקא אמר משמיה דר"י — רב שיזבי אמר, ר"א אמרה ואמר לו ר' יוחנן וכו'.

וכן יומא פא. רב שיזבי אר"י.

ובהיותו שם קבל מרבותיו שמועות מר' אלעזר בן עזריה בעירובין נד:, פסחים קיח. אמר רב שיזבי משום ראב"ע.

ובימי אביי ורבא היה כבר מגדולי הדור כחגיגה כד. שאביי אותיביה, ובגיטין נה: כשאחיכו על דבריו אמר רבא גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה.

ונזכר עירובין פח. מתקיף על דברי רבה בר"ה.

ובכורות לו. מתיב על דברי רב יהודה אמר שמואל.

וב"ק לג: אמר לא נצרכא אלא לפחת שחיטה.

ובחולין קב. אמר (על דברי רב גידל אמר רב) אף אנן נמי תנינא.

ומצינו רב יימר בריה דרב שיזבי ברכות נג:.

רב שיזבי ב).

היה תלמידו דרבא כב"מ קיד: תני רב שיזבי קמיה דרבא, ושקיל וטרי שם כתלמיד לפני רבו.

ובזבחים סט: א"ר יוסי בר' אבין ר"מ קרא אשבח — א"ל רב שיזבי אלא מעתה.

ובאמת לא היה ר' יוסי בר אבין בזמן רב שיזבי, כי אם נאמר שהוא רב שיזבי הראשון אז לא היה ר"י בר אבין גדול כ"כ שרב שיזבי יקשה לו או שלא נולד עדיין, ואם נאמר שזה רב שיזבי השני והקשה לר"י בר אבין כשהיה בבבל לזמן קצר ג"כ אי אפשר לומר כי ר"י בר אבין היה בתחלת אביי ורבא.

אך מצאתי בדק"ס גרסא יקרה שבתוב שם א"ל רב שיזבי לרבא, וזה אמת.

וזה רב שיזבי נזכר ב"ב קכז. ר"נ בר יצחק אמר — אמימר אמר — רב שיזבי אמר אף אינו נימול לשמונה, שהיו כולם כחברים ותלמידי דרבא.

וכן נזכר חולין נו. רב שיזבי בדק בשימשא, רב יימר בדק במיא, אמר רב שיזבי הני אווזי דירן כעוף של מים דמיין.

שזפר.

בר"ה כב. שהיה ראש של גדר ועיכב את העדים והורידו ר"ג מגדולתו.

שטח.

שמעון בן שטח.

ובתו שלציון המלכה אשת ינאי המלך, כמבואר בערכם.

שיבחת.

בב"ק צא: א"ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאינא בלא זמנה, ובדק"ס הגרסא שכחת ברי.

וב"ב כו. פירש"י שבחת ברי כך שמו.

ושם קכו: ההוא דאתא לקמיה דר' חנינא א"ל מוחזקני בזה (שבא להעיד על אחד) שהוא בכור א"ל מנא ידעת א"ל דכי הוו אתו לגבי אבוה א"ל זילו לגבי שבחת ברי דבוכרא הוא ומסי רוקיה ופי' רשב"ם שבחת ברי שם הבכור ולאו היינו בריה דר' חנינא הנזכר ב"ב כו.

וכבר האריך בס"הד אם היה כך שמו „שבחת ברי" או ששמו היה שבחת ע"ש.

רב שייא.

בזבחים לד: אמר כוותיה דרב אשי מסתברא, ובחולין נח: לגרסת דק"ס א"ל רב שייא, וגרסא שלנו רב אושעיא.

ר' שיין.

היה תלמיד ר' אחא כעירובין פ"א ה"ו תנא ר' שיין קומי ר' אחא.

ובשבת פ"ז רה"ב א"ר שיין אשגרת עיינה דר' אחא בכל אורייתא ולא אשכח, (הפש בכל התורה מקום שכתוב מלאכות ולא מצא).

ונזכר שבת רפ"ג, עירובין פ"ו ה"ו.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר בבורים פ"ג ה"ג א"ר שיין זה שהוא מתמני בכסף אין עומדין מפניו, ואין קורין אותו רבי, והטלית שעליו כמרדעת של חמור, ועיין ערך ר' אשיין.

שילא.

בונה בר שילא גיטין פ"ב ה"ג.
רב חיננא בר שילא שבת נח.
רב יהודה בר שילא שבת קלט.
רב יצחק בר שילא קידושין לב:.
נתן בר שילא חולין נח:.
רבא בר שילא שבת סג.
רבה בר שילא ברכות ב:.
רבינא בר שילא סוכה יג.

ר' שילא. (תנא דתוספתא).

בתוספתא כלים פ"ד ה"ט אומר רשב"ג בשמו.

וכן נזכר תוספתא ברכות פ"ב ה"ט ומובא סוכה כו. ת"ר — משום ר' שילא אמרו חתן פטור וכו'.

ובתענית יא. ת"ר בזמן שישראל שרויין בצער — דבי ר' שילא אמרו שני מלאכי השרת וכו' — הן מעידין עליו — ר' חידקא אומר.

וכן נזכר מכלתא בשלח פ' ויסע פ"א.

ומכל אלו המקומות אנו רואין שהיה עוד בדור ר"ג.

ונראה שהמעשה המובא ברכות נח. עם ר' שילא הוא התנא, דאמרו שם ר' שילא נגד להההוא גברא דבעל ארמית אזל ומסרו למלכא (ובדק"ס בכ"י אחד איתא ומסרו בי קיסר). שדן דינא בלא הרמנא דמלכא, שלחו פריסתקא אבתריה ושאלו מ"ט הלקת להאיש א"ל משום דבעל חמורה, יש לך עדים, א"ל אין, אתא אליהו ואסהיד, א"ל אי הכי בר קטלא הוא, א"ל אנן מיום שגלינו מארצנו לית לנו רשות למיקטלא, עד דיתבי לעיינו בדיניה פתח ר' שילא ואמר לך ה' הגדולה וכו'. א"ל מאי קא אמרת? א"ל הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיע ויהב לכו שולטנא ורחמא דינא אמרו יען שחביב עליו כ"כ יקרא דמלכותא יהבי ליה קולפא ומינוהו לשופט (אפיתתיה דרומי, דק"ס). ושאלו ההוא

גברא

גברא שהלקהו האם עושה ה' נס לשקרא? א"ל רשע! לאו חמרי איקרו — וראה ר' שילא שרוצה לילך ולמסור עליו שקראם חמורים, אמר, האי רודף הוא — מחייה בקולפא וקטליה, ואז דרש הפסוק לך ה' הגדולה.

רב שילא.

ע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג רפ"ב שרב שילא היה הריש סדרא בבבל אחרי פטירת רבי.

ורב היה אז עוד בא"י עוד שנים רבות, וכשבא רב לבבל בשנת תק"ל יסופר יומא כ: שרב איקלע לאתריה דר' שילא לא הוה אמורא למיקם עליה דר' שילא קם רב עליה וקא מפרש מאי קריאת הגבר קרא גברא, א"ל ר' שילא ולימא מר קרא תרנגולא — א"ל מר ניהו רב? נינח מר, א"ל אמרי אינשי אי תגרת ליה פוץ עמריה — מעלין בקידש ולא מורידין.

ובתענית פ"ד ה"ב יסופר ששמואל ודבית שילה היו הולכין לבית הנשיא בכל יום ובית שילה בראש, לסוף חלקו כבוד לשמואל שהוא יהיה בראש.

וכשבא רב לבבל חלק שמואל כבוד לרב שהוא יהיה בראש, אבל בית ר' שילא לא רצו להיות כת השלישי, ולכן נשארו שניים, ושמואל מחל על כבודו והיה הוא השלישי.

וזה ברור שר' שילא ודבית ר' שילא אחד הוא והכונה ר' שילא וישיבתו כי המעשה המובא ביומא כ: עם רב ור' שילא מפורש בירושלמי סוכה פ"ה ה"ה תרגם רב קומי דבית ר' שילא.

וכשהתיישב רב בנהרדעא לזמן קצר לא נגע בכבוד ר' שילא אף שהוא היה גדול הרבה ממנו כסנהדרין מד. שפ"א דריש ר' שילא ואף שלא ישרה בעיני רב אעפ"כ לא אמר בפניו כלום, ואך כשסיים הדרשה ויצא, אז אוקי רב אמורא עליה ודרש.

ובספר ערך מלין צד 117 יאמר שרב נשאר מתורגמן לר' שילא עד יום מותו, ושגגה היא כי בגמרא מפורש שאך באותה הדרשה א"ל רב שצריך לסיים משום מעלין בקודש וזה ברור.

ואף פ"א לא נשא רב פנים לר' שילא כיבמות קכא. שאחד נטבע במים שאין להם סוף ור' שילא התיר את אשתו להנשא, אז קם רב ואמר לשמואל לשמתיה, אך שמואל שידע היטב את ר' שילא וגדולתו והבין שאך ע"פ שגגה הורי כזאת א"ל לרב יותר טוב לשלח אחריו ולשאלו וכשבא לפניהם הודה שטעה כי סבר שהוא מים שיש להם סוף.

ומצינו מחלוקת רב ודבי ר' שילא כר"ה כג. (בלשון המשנה), גיטין נב:, סוטה מב:, קידושין מג.

וכן נזכר בשם רב שילא בברכות טו:, ושבת ד.

מתלמידיו מצינו אך את רב חסדא בכתובות עה. שאמר הא מלתא מגברא רבה שמיע לי ומנו ר' שילא.

וברכות טו:, מו"ק יז: רב חסדא א"ר שילא.

ואפשר שגם לאחר פטירותו נשאר בית מדרשו בשם דבי ר' שילא ונזכרין פסחים לט:, יומא לח:, מגילה יד:, חגיגה ה., גיטין נח., ב"ב טז: (מחייבו עלה במערבא), סנהדרין צח:.

ומצינו סוטה ד: שאמר רב כל הבא על אשת איש — קשיא להו לדבי ר' שילא האי יד ליד — אלא אמרי דבי ר' שילא וכו'.

אבל מה שמצינו ברכות מט: וירושל' שם פ"ד ה"ו ר' שילא אמר רב הוא בל"ם רב שילא בר אבינא שהיה תלמידו דרב.

ותורת רב שילא הובאה לא"י במכות פ"ב ה"ו רבנן דקיסרין בשם ר' שילה.

וכשנפטר רב שילא לא רצה רב להשאר על מקומו ואף התרחק לסורא, ושמואל נשאר בנהרדעא על מקום רב שילא כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג רפ"ב.

ר' שילא איש כפר תמרתא.

היה תלמידו דר' יוחנן ואמר בשמו בחגיגה פ"ג ה"ח, ב"ר רפ"ו, פס' רבתי ר"פ בחודש, מדרש תהלים פק"ד־טז.

האומרים בשמו מצינו מגילה טז. א"ר אסי דרש ר' שילא איש כפר תמרתא ומה כתב שלמטה שלזכותן של ישראל אינו נמחק כתב שלמעלה לכ"ש.

ובמגילה טז: א"ר חנינא בר פפא דרש ר"ש איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבות אריח וכו'.

ובסוטה לה. ארחב"פ דרש ר' שילא איש כפר תמרתא מלמד שנשתרבב לשונם וכו'.

ובנדה כו. ארחב"פ דרש ר' שילא איש כפר תמרתא תלת מתניתא ותרתי שמעתתא.

וכן ר' לוי אמר בשמו כב"ר פמ"ה־ד, שהש"ר פ"ב ספ"יד.

והניח אחריו בן בשם ר' אחא כאס"ר ספ"ו.

רב שילא בר אבימי. ערך ר' שילא בר אבינא.

רב שילא בר אבינא. (תלמידו הגדול דרב).

בנדה לו: יסופר שילא בר אבינא עבד עובדא כוותיה דרב, ורב קודם פטירתו אמר לרב אסי זיל צנעיה ואי לא צייח גרייה (משוך אותו בדברי טעם שיחזור בו כי רב חזר בו), ורב אסי סבר שרב אמר לו גדייה (שמתיה), וכשנפטר רב א"ל רב אסי הדר בך הדר ביה רב, א"ל אי איתא דהדר ביה לדידי הוה אמר לי (דתלמידיה אנא) לא צייח, אזל רב אסי ושמתיה, א"ל ולא מיסתפי מר מדליקתא (שמא תכוה בגחלתי), א"ל אנא איסי ב"י— דלא שליט ביה רקבא, א"ל ואנא שילא בר אבינא בוכנא דפרזלא דמתבר אסיתא דנחשא, חלש רב אסי ונח נפשיה, אזל שילא אמר לדביתהו שתכין לו תכריכין — ונח נפשיה דשילא, חזו דפרחא אסא מהאי פוריא להאי פוריא, אמרי ש"מ עבדו רבנן פייסא.

ומצינו ע"ז כב: אמר תחליפא א"ר שילא בר אבינא משמיה דרב (ושם טז. איתא בטעות בר אבימי).

ונראה מה שאמרו בברכות מט: וירושל' שם פ"ד ה"ו ר"נ א"ר שילא אמר הב הוא ר' שילא בר אבינא.

ובירושלמי מכות פ"ב ה"ה, סנהדרין רפ"ח א"ר זעירא תני ר' שילא בר בונה (או בינה), ובגיטין פ"ב ה"ג אר"ז תני בונה בר שילא צ"ל שילא בר בונה.

ואפשר מה שמצינו יבמות כד, כתובות מד:, ע"ז כ"ג תני שילא הוא בר אבינא, או שצ"ל תני דבי שילא.

ר' שילא בר יצחק.

נזכר מד' תהלים הישן פצ"א, אבל במד' תהלים בובער גרס ר' שמואל בר יצחק

שילא בר מרי. ערך שילא מרי.

שילא בר בריה דרב אחא.

בילקוט יחזקאל רמז שסו מתקיף לה שילא בר בריה דרב אחא והלא גלגול לצדיקים צער הוא, והמאמר הוא בכתובות קיא. ושם איתא ר' אבא סלא רבא.

ר' שילא דינווה.

נזכר שבת פ"ב רה"ה רבנן דקיסרין בשמו.

ואולי מה שאמרו מכות פ"ב ה"ו רבנן דקיסרין בשם ר' שילה צ"ל ר' שילא דינווה.

וברו"ר פ"ה־יט אמר ר' שילא דינווה

האביון

האביון אהן מסכינא הב הינק מיניה (מה שהעני מבקש ממך מחלקו הוא מבקש, שאתה לקחת חלקו).

ובויק"ר פל"ד-ט מובא המאמר ושם ר' שילה דנוהא.

שילא מרי.

נזכר שבת לב: אמר ר"כ ואיתימא שילא מרי, וכן צ"ל בגיטין נח:.

ובשבת מג: א"ר שמואל בר יהודה וכן תני שילא מרי.

רב שילא משלנייא.

נזכר מו"ק יב: אמר לרב אשי מאי דעתך וכו'.

שילקא.

ר' חנינא בר שילקא אס"ר פ"ה-ג.

שילת.

רבה בר שילת גיטין לט: לגרסת הב"ח.

רב שמואל בר שילת שבת קנג.

ונכדו רב יהודה כברכות מז.

ובשיטה מקובצת כתובות סב. מביא בשם רבינו האי גאון ששילת הוא שם נקבה אחות ר' חייא.

שימי.

רב אידי בר שימי חולין סג.

רבה בר שימי פסחים ו:.

רב שמואל בר שימי כריתות כז:.

רב שימי בר אבא.

נזכר נדרים לו.

ובפסחים נט: א"ל רב שמן בר אבא לרב פפא לדידך דאמרת וכו', וידוע שרב שמן בר אבא היה בא"י תלמיד ר' יוחנן, ואיך יהיה בזמן רב פפא? ובאמת צריך לומר כגרסת דקדוקי סופרים רב שימי בר אבא, ולכן צדק היוחסין מה שהביא רב שימי בר אבא בזמן רב פפא.

ואולי צ"ל כן גם בנזיר נ: רב שימי בר אבא אמר לר"פ וגרסא שלנו רב שימי בר אדא.

רב שימי בר אביי.

נזכר כתובות ס. אמר הלכה כר' יצחק שאמר משום ר' יוחנן, ואולי צ"ל רב שימי בר אבא.

רב שימי בר אדא. נזכר נזיר נ: הקשה לר"פ.

רב שימי בר אשי. (תלמידו דאביי ורבא).

בגיטין ס: יסופר שאתא לקמיה דאביי ובקשו שיקבע לו עת ללמוד עמו, א"ל אביי שביום אין לו פנאי שצריך ללמוד בעצמו, ובלילה צריך להשקות שדותיו, אמר לו רב שימי בר אשי אני אשקה שדותיך ביום ותלמוד עמי בלילה א"ל לחיי וכו'.

וביומא כז, קידושין מח: אמר אשכחתיה לאביי דיתיב וקא מסבר לבריה וכו'.

ובר"ה כח: מתיב רב שמן בר אבא על דברי אביי צ"ל כבדק"ס רב שימי בר אשי.

וכן אמר משמיה דרבא כיומא סב. לגרסת דק"ס.

וכשנפטר רבא ומלך רב פפא בנרש אמרו תענית ט: שהיה שכיח קמיה דרב פפא והיה מקשי ליה טובא, יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמע דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי, קביל עליה שתיקותא.

וכן מצינו שהקשה לר"פ כעירובין ג:, נזיר כו:.

ויסופר בנדה לג: שר"פ איקלע לעיר תווך והלך לקבל פני רב שמואל — שבקיה ואתא לקמיה דרב שימי בר אשי, א"ל לר"פ מ"ט לא אמרת ליה וכו', ומזה משמע שהיה כמו חבר לר"פ.

וכן רב כהנא (רבו דרב אשי) היה חבירו כברכות לא. שרב כהנא אלויה לרב

לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל כי מטא להתם א"ל מר ודאי קא אמרי אינשי הני צינתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא א"ל אדכרתן מלתא דר"י בר חנינא וכו'.

והעמיד תלמידים גדולי הדור כרב כהנא (חבירו דרב אשי) בתמורה כח. שאמר רב כהנא אמריתא לשמעתיה קמיה דרב שימי בר אשי — אמר לי חרא בחולין וכו'.

וכן צריך לומר בזבחים עא: ושם איתא בטעות אמר רב אשי, ובחולין יא. ר"כ קמיה דרב שימי [בר אשי, דק"ס] ושם נג. ר"כ משמיה.

וכן ר"פ בריה דרב חנן מבי כלוחית אמר קמיה בתיבות מ:

מר זוטרא דרש משמיה בב"ב קכח:, ונזכר פסחים יב:, ביצה לה., יבמות ו:, כתובות נ., ב"מ ב.

ובזבחים ל. חולק עמי ר"ה בר נתן.

ודעת החכם גרעץ בח"ב צד 431 וד"וד ח"ג פ"ו שר"ב שימי בר אשי היה אבי רב אשי בלי שום ראיה, וכבר באתי בערך רב אשי שהוא טעות, ואדרבה מנדה נא. משמע להיפך שאמר שם אמר רבא מנא אמינא לה — מתיב רב אשי (לרבא, רש"י), ורבא משני קושייתו, ורבינא סותר תירוץ רבא, ורב שימי בר אשי אומר ע"ז ת"ש, ומזה אני רואין שהוו כולם תלמידי דרבא, ואף רב שימי ב"א היה קשיש מרב אשי.

ויסופר עליו שבת קט: שבלע חוויא אתא אליהו אידמי ליה כפרשא איכליה כשותא במילחא וארהטיה קמיה ג' מילי ונפק מיניה גובי גובי.

ובגיטין ע. שריפא להוא נכרי לד"א (צרעת) ואיתסי.

רב שימי בר זירי.

נזכר תמורה כב. תני קמיה דרב פפא.

רב שימי בר חזקיה.

בכתובות ו. אמר משמיה דרב, אך בשבת קיא. מובא המאמר ע"ש רב שימי בר חייא (נגד רב), ובכורות כה. גרס רב חייא בר אשי.

רב שימי בר חייא בר רב.

הוא זכה לקבל מוקנו רב ולשמשו.

הקשה לרב ביומא כח:, נדה יד.

ואמר לרב יבמות מה. והא אמרי אינשי גמלא במדי אקבא רקדא.

ובקידושין יב. יתיב קמיה דרב.

ובע"ז נז, בכורות מד. אותיב לרב.

ובמנחות כט. קי., בכורות מג:, אותיב לרב א"ל רב שימי את? (ופירש"י אתה הוא שימי חכם גדול ומקשה לי ד"ז, וי"א דרב לא היה זוקף עיניו, ובנדה כד. דחה פי' זה).

ובשבת קיא. אמר משמיה דרב, וב"מ עג. אמר ומודה רב וכו'.

וברכות מז. רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא הוו קא מסרהב (ממהר) ואביל א"ל רב מאי דעתך וכו'.

ובחולין קיא: רב איקלע לבי רב שימי בר חייא בר בריה חש בעיניו עבדו ליה שיפא.

ומכל זה אנו רואין שהיה כבר גדול הדור גם בחיי רב.

ונזכר עוד שבת קלט: שאמר ובלבד שלא יעשה גומא.

ועירובין ל. אמר מערבין בביצים חויה.

וביבמות נט: אמר נבעלה לבהמה כשרה לכהונה.

רב שימי בר עוקבא.

בברכות י. שהיה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי והיה מסדר אגדתא קמיה דריב"ל (וקאי אר"ש בן פזי ולא אר"ש בר עוקבא, כדמוכח בדק"ס).

רב שימי מבירתא דשחורי. נזכר סוטה לח:.

רב שימי מחוזנאה.

במכות טז. אמר על דברי ר"י ור"א כגון שקבל לה קידושין מאחר, ומקשה ע"ז רבא (בגמרא איתא בטעות רב ובחנם נדחק בסה"ד בזה) אי שויתיה שליח — אלא אמר רב שימי מנהרדעא וכו', וידוע שרב שימי מנהרדעא היה בזמן רבא.

ובפסחים מב: מפרש מאי קלון של סופרים ואמר זה טיפולן של בנות עשירים, ורב אושעיא (האחרון) מתרץ לעולם פרורא דאושכפא.

רב שימי מנהרדעא.

בב"ק לב: מתיב רבא — אמר רב שימי מנהרדעא דטעו במנינא, טפח ליה רבא בסנדליה א"ל אטו הוא מני וכו'. ובשבועות יב: אר"נ בר יצחק לרבא אנא אמריתא משמיה דר"ש מנהרדעא, ומשמע שהיה כמו חבר לרבא.

ונזכר ברכות לו:, פסחים נב:, יומא ו:, ב"ק כו., מכות טז.

ומצינו עירובין כה. רב שימי מפרש פלוגתא דרבה ורבא, ובמגילה כא: תני רב שימי אפשר שהוא ר"ש מנהרדעא.

ובזבחים עא: אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דרב שימי [מנהרדעא, דק"ס].

רב שיננא בריה דרב אידי.

נזכר גיטין פט"ו וגרסת הרי"ף והרא"ש רב שישא. ובתוס' רי"ד גורס שיננא בריה דרבא.

שירא. רבא בר שירא שבת סו.

שישא.

רב אחא בר שישא שבת ס. (דק"ס).
רב אידי בר שישא פסחים קו.

רב שישא (או ששת) בריה דרב אידי בר אבין.

אביו רב אידי בר אבין יסופר עליו פסחים מט. שנשא כהנת וילדה לו תרי בני סמיכי רב ששת ורב יהושע.

ואביהם היה תלמיד רב חסדא כמבואר בערכו.

ורב שישא בנו היה בזמן אביי ורבא וקבל מאביו כתענית יג. אמר רב אידי בר אבין — א"ל אביי — אמר רב שישא בריה דרב אידי אבא הכי קא קשיא ליה.

ובכל מקום נזכר אך בשם רב שישא בריה דרב אידי כברכות ד. (לגרסת דק"ס), יז. כד., שבת קיד:, פסחים טז:, נד: קטו., ר"ה ז:, מו"ק יא:, יבמות פב., כתובות לג. פח., ב"ק פז., ב"ב קב:, זבחים יד:.

ולפעמים נזכר בשם רב ששת בריה דרב אידי כשבת קלח:, עירובין קב., פסחים פד:, סוכה נו., ב"מ ו. סה. קט., זבחים ו., וכמעט בכל המקומות גרסת דק"ס רב שישא.

ומצינו שבת קמו: דרש משמיה דר' יוחנן.

ובכתובות יט: אמר ש"מ מדר"כ וכו'.

ומו"ק יד: אמר הכי אמר שמואל.

ור"ה כז. אמר הכי אמר רב שמואל בר יצחק.

וביבמות עד: מתקיף על דברי רבא ורבא השיב.

וכן מצינו ששקיל וטרי עם ר"פ כב"מ סה. קט. אותיב לר"פ וקראו מר.

ובב"ב ה. אמר לו רב פפא.

ובשבת קמז. אר"פ כל דלהתנאות שרי כי הא דרב שישא בריה דרב אידי מתנאה בסדינו הוה, משמע מזה שנפטר קודם ר"פ.

ובמנחות כא. א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי קא אמר רב שישא בריה דרב אידי.

שישנא. רב דימי בר שישנא גיטין סב.

שכחת. ערך שיבכת.

שבנא.

נזכר שבת יב: לגרסת התום׳ ביומא לח: ד״ה דלא, וגרסא שלנו שבנא.

ר׳ שלום.

(שלום בן יבש מלך ישראל, מלכים ב׳ פט״ו-יג).

נזכר ב״ר פל״ד-ט אמר בשם ר׳ מנחמא בר׳ זעירא.

ובויק״ר פכ״ו-ד גרס שאמר בשם ר׳ אחא בריה דר״ז ובשניהם הכונה על אהבה בריה דר״ז.

ומצינו ר׳ יהודה הלוי בר שלום הידוע במדרשים, ר׳ יהושע בן לוי בר שלום במד״ר פט״ו-טז ושם צ״ל ר׳ יהודה הלוי בר שלום.

וכן בתנחומא הישן פע״ב ר׳ יוסי בר׳ שלום צ״ל כבתנחומא בובער ר׳ יהודה.

ר׳ שלום בר מגיומי.

נזכר זהר בראשית קכד: במדרש הנעלם.

שלחו מתם.

הוא ר׳ אלעזר (בן פדת) סנהדרין יז.

ר׳ שלמוני.

נזכר ב״ר פס״ח-יב אמר בשם ר״ל.

שלמיא.

רב חנינא בר שלמיא שבת נג:

רב יימר בר שלמיא ברכות נג:

בר שלמיא ספרא. ערך בר.

רב שלמן. (שלמן, הושע פ״י-יד).

בברכות לט: תני תנא קמיה דר״נ בר יצחק — א״ל מה שמך א״ל שלמן א״ל שלום אתה ושלמה משנתך ששמת שלום בין התלמידים.

ונזכר ב״ק פט. אמר רב שלמן משום דאיכא רווח ביתא, וקאי אדברי אביי.

וב״ב יג: תרגמא רב שלמן בששניהן רוצין, וקאי אדברי אביי.

ובמנחות כט. אמר רב שלמן כתיב עד ירכה וכו׳.

ובסוף רו״ר נקרא בשם שלמון.

שלמן בן לוי.

נזכר בירושלמי כלאים פ״א ה״ד היה אחוה דזבדי בן לוי ואמר בשם ריב״ל.

רב שלמן מבי כלוחית (או צלוחית).

נזכר ביצה ה: עם רב ארא.

שלציון המלכה.

בשבת טז: אר״י אמר רב מעשה בשלציון המלכה שעשתה משתה לבנה ונטמאו כל כליה ושברתן ונתנתן לצורף וריתכן ועשה מהן כלים חדשים ואמרו חכמים יחזרו לטומאתן ישנה, ופירש״י בימי שמעון בן שטח היתה.

ודעת החכם דערנבורג בספרו משא א״י צד כו. שהיא הנקראת שלמניציא המלכה ונזכרה ספרא ריש בחקתי מעשה בימי שמעון בן שטח ושלמניצא המלכה שהיו גשמים יורדין מלילי שבת ללילי שבת עד שנעשו חטים ככליות וכו׳.

ומובא בתענית כג. ושם נזכר אך שמעון בן שטח, ובויק״ר פל״ה-י מובא המעשה ושם שלמנצה המלכה.

וכבר הארכתי בערך ינאי המלך ובערך שמעון בן שטח שהיא היתה אשת ינאי המלך ואחות שמעון בן שטח וכשמת ינאי, מלכה היא תשע שנים ובימיה היו השנים היותר טובים לישראל בכל ימי בית שני.

וכשנפטרה התחילו לריב ע״ד המלוכה שני בניה הורקנוס ואריסטובלוס והם מסרו את עצמן ביד העריץ פומפיוס שר צבא רומי והביאו חורבן על ישראל.

שלקא.

ר׳ חנינא בר שלקא תנחומא תצא-י.

שלקות. ערך בן שלקות.

שמאי הזקן. (שמא, ד"ה א' פ"ז-לז).

הוא וחברו הלל היו מקבלי הל"ט כדמובא בהקדמת הרמב"ם.

וקבלו משמעיה ואבטליון כאבות פ"א מי"ב.

וכשישב הלל על כסא הנשיאות כבר היה לשמאי בית מדרשו הנקרא בשם בית שמאי, ולא היה שמאי עוד אב"ד, אך מנחם היה האב"ד דהלל וכשיצא מנחם מנוהו תחתיו את שמאי כחגיגה פ"ב מ"ב.

וחולק עם הלל בג' הלכות כריש עדיות שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן, — מקב לחלה, — תשעה קבין פוסלין את המקוה.

וזה שאמר ר"ה שבת טו. שבשלש מקומות נחלקו, ובדין הבוצר לגת שתיק הלל לשמאי, ובדין סמיכה שנחלקו חגיגה פ"ב מ"ב זהו מחלוקת ישנה.

ובירושלמי שבת שם דקא חשיב ד' מקומות זה יען שהם כללו גם דין סמיכה.

ושניהם גזרו על הידים כשבת יד., ושם יז. שאותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים.

וכן נזכרו הלכותיו מע"ש פ"ב מ"ד שמאי אומר יאכלו צריד.

ובערלה פ"ב מ"ה דוסתאי איש כפר יתמה היה מתלמידי ב"ש ואמר שמעתי משמאי הזקן שאמר לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה.

ובשבת יט. דרש עד רדתה אפילו בשבת.

ובקדושין מג. אומר הלכה משום חגי הנביא.

ובתוספתא מע"ש פ"ב ארשב"א שמאי הזקן אומר יניחנה בחנות וכו'.

ושם שביעית פ"ג שמאי הזקן אומר אלו היתה שעה פנויה גוזרני עליה וכו'.

הוא היה מטבעו קפדן כשבת לא. כשבאו אליו העכו"ם להתגייר גער בהם והוציאם בנזיפה, ואח"כ כשהתגיירו ע"י הלל ונזדמנו שלשתן למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם.

וכן ב"ב קלג: שבא שמאי אל יונתן בן עוזיאל במקלו ואמר הטיח עלי בן עוזיאל, אבל לא עשה זאת מרוע לב חס ושלום.

ממאמרו היקר אבות פ"א מט"ו שאמר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

אבל יען שהוא ראה בעיניו איך שהעריץ האדומי התחיל לדרוך ברגל גאוה על ראשי העם כאשר יסופר בקדמוניות כשהעמידו לדין את הורדוס לפני הסנהדרין בא לפניהם מזוין בכלי מלחמה ואנשי חיל עוטרים אותו עד שהסנהדרין לא יכלו דבר מאומה נגדו, אך שמאי שהיה אז עוד צעיר לימים קם והוכיחם בדברים נמרצים, ואמר להם שסופם שיהרגו מאת הורדוס, והוא ימלוך עליהם ביד חזקה.

הוא ראה איך שחרות עמו נמסרה ביד גבור הרומי, הוא ראה איך שהעבד האדומי דכה לארץ את גאון יעקב ומסרם לאדונים קשים והרכיב את הרומאים אלופים לראשם, לכן עמד הוא בפרץ עמו וגזר כמה גזירות בעניני טומאה כדי להבדילם מן העמים שלא יתבוללו, וכל זה הביאו להעמיד כל דבר על הדין ולהקפדה, לא כן חברו הלל שרוב ימיו חי בבבל שלא שמעו שם קול נוגש, וכשעלה לא"י ראה והבין שאך בשלום ובסבר פ"י יכול למלט את העם מכליון חרוץ וגם היה מטבעו נוח לבריות, ומבין שניהם וע"י שניהם ובתי מדרשם אשר הורדוס לא שת לבו להם כי ידע נאמנה שאינם רוצים ליקח שום חלק במשרת

המלוכה

המלוכה, ולכן כשהשביע את כל העם להיות נאמנים לו פטר את שמאי ואת והלל ותלמידיהם מן השבועה, המליטו את העם כולו מכליון חרוץ.

ממעשיו הגדולים מצינו שהיה מדקדק מאוד במצות כביצה טז. שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אמר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח וכו'.

ובסוכה פ"ב מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן (בן) ופיחת את המעזיבה וכו'.

ובתוספתא יומא פ"ד מעשה בשמאי הזקן שלא רצה להאכיל את בנו (הקטן ביום הכפורים) עד שגזרו עליו חכמים והאכילו בידו.

והתוספתא הזאת הטעה את החכם דערנבורג במשא א"י צד 100 ויאמר שמאי בקש להמריץ את בנו עודנו נער קטן כי יצום ביום הכפורים, ובמחילה מכבודו שטעה בפשט התוספתא כי פשט הפשוט שהוא בעצמו לא רצה להאכילו ואיה מצא שכפאו לצום.

ובתוספתא צוקרמנדל מפורש שהיה רוצה להאכיל את בנו בידו אחת וגזרו עליו שיאכילו בשתי ידיו.

וכן מוכח הפשט בתוספתא מה שאמרו „להאכילו בידו", וזה אינו שייך מה שהחמיר לכלתו שילדה בן להצריכו סוכה, יען כי קטן שהגיע לחינוך חייב בסוכה מרבויי „דכל" והוא החמיר עוד יותר במפורש סוכה כח:, אבל שלא להאכיל את בנו הקטן הלא כרוכה סכנה בדבר ואפילו ספק סכנה גם אז דוחה את יוהכ"פ, אבל כמו שאמרנו שהוא לא רצה בעצמו להאכילו או שרצה לשנות ולהאכילו בידו אחת, אבל חכמים גזרו עליו שלא יעשה שום שינוי, וזה ברור.

מלאכתו נראה שהיה בנאי כדמוכח שבת לא. שדחפו (להעכ"ום שרצה להתגייר) באמת הבנין שבידו.

מתלמידיו מצינו בשמם את בבא בן בוטא כגיטין נז.

ודוסתאי איש כפר יתמא כדלעיל.

וכן רבן יוחנן בן זכאי היה תלמידו כאבות רפ"ב.

וגם ר"א בן הורקנוס נחשב מתלמידיו אבל אין הכונה תלמידו אך מתלמידי בית שמאי ומהלכים בשיטתו.

וכן יונתן אחי ר' דוסא בן הרכנים אמרו עליו ביבמות טז. שהוא מתלמידי שמאי, וגם שם הכונה שהולך בשיטת שמאי.

מדבריו הפרטים מצינו במכלתא בא פי"ז־קטז שאמר אלו תפלין של אבי אימא, אבל שם צריך לגרוס שהלל אמר כן.

ומב"ב מצינו אך שהיה לו בן כדלעיל ואולי הוא הנזכר סוכה פ"ב מ"ח.

פטירתו לא מצינו בשום מקום ונראה שהאריך ימים וחי גם אחר הלל כדמשמע ב"ב קלג: שבא שמאי אל יונתן בן בן עוזיאל תלמידו הגדול דהלל במקלו, ואם היה הלל עוד בחיים לא היה עושה כן.

ר' שמאי. (אמורא ירושלמי בדור ד־ה.)

היה תלמיד ר' אחא כדמאי פ"ה ה"א אמר בשם ר' אחא.

ומעשרות פ"ה ה"א אמר קומי ר' יוסי בשם ר' אחא.

ובשקלים פ"ג ה"א ר' שמי בשם ר' בון בר חייא.

ובמגילה פ"ב סה"ה אמר בשם רב.

וכפי הנראה היה הריש בעירו והרביץ תורה הרבה כדמצינו ר' אבין אמר בשמו כדמאי פ"ה ה"א, מעשרות, פ"ב רה"ד.

ר' אמי ב' בשמו כברכות פ"ג ה"א, ה"ה.

ר' יודן בר' שלום אמר אתא עובדא קומי ר' שמי כשבועות פ"ז ה"ה.

ר' לעזר דרומאי בשמו כמגילה פ"א סה"ח.

ור' מנא שקיל וטרי עמו כשבת פ"ג ה"ב ר' שמי סמיך לאדירא דתנורא א"ל ר' מנא והתני ב"ק וכו', ושקלים פ"ג ה"א ור"ה פ"א ה"א קם ר' מנא עם ר' שמי, ובנדרים פ"ט סה"א ר' מנא נדר וסליק לגבי ר' שמי והוא התירו הנדר, וברכות פ"ג ה"א א"ל ר' מני לר' שמאי, וביומא פ"ב ה"ב א"ר מנא ולא שמיע ליה לר' שמי דאר"י וכו'.

וכן נזכר שביעית פ"ג ה"ו.

ומצינו תרומות פ"ג ה"ג ר' הושעיא בר שמאי, ובכתובות פ"ב ה"ד ר' יהושיעא בריה דר' שמאי.

שמואל.

בתוספתא שקלים פ"ב דקא חשיב הממונים במקדש אמרו שמואל על הדוכן,

ובשקלים פ"ה מ"א מתתיא בן שמואל על הפייסות.

שמואל.

אמי בר שמואל נדה כ:.

חנינא בר שמואל ירושלמי סוכה פ"א ה"א.

רב יהודה בר שמואל שבת לח.

לוי בר שמואל שבת מז.

רב פפא בר שמואל שבת נד:.

רבא בר שמואל ברכות כב:.

רבה בר שמואל ברכות כט.

רבין בר שמואל ב"ב מג.

רמי בר שמואל כתובות צז.

רב תחליפא בר שמואל מגילה כג:.

שמואל. (סתם, בר אבא בר אבא הכהן).

מה נאמנו דברי חז"ל שאמרו הכל תלוי במזל ואפילו ס"ת שבהיכל.

הנה האדם הגדול בענקים הזה, הוא שמואל שהיה ראש חכמי הדור בבבל (הויץ מרב), הוא שמואל שהיה חכם גדול בחכמת העיבור, הוא שמואל שהלכה כמותו בדינא, ואעפ"כ לא זכה להסמך ולהקרא בשם „רבי שמואל", אבל תחת זה זכה לתוארים גדולים ונכברים.

להקרא בשם שמואל ירחינאה כב"מ פה:.

ובשם שקוד ככתובות מג: (ע"ש ששוקד על דבריו לאומרם כהלכה, ובירושלמי כתובות פ"ד ה"ב גרסי „שוקד").

ובשם שבור מלכא כפסחים נד.

וכן הוא ב"מ קיט. ברש"י שם וב"ב קטו:.

וכן נקרא בשם אריוך כקידושין לט., מנחות לח:.

וכן נקרא ע"פ רוב בשם „מר שמואל" כברכות יט. מט:, שבת קח:, עירובין ו: עד: פא:, סוכה יא:, ביצה טז:, כתובות כט., גיטין לח., קידושין לג: סו., ב"מ ח: יד. ע., ע"ז כח:, חולין קה.

ואף שלא נסמך אעפ"כ מצינו הרבה פעמים בירושלמי שנקרא בשם רבי שמואל כשקלים פ"ד ה"ד-יז אר"י אמר ר' שמואל והוא מכתובות קו. מימרא דשמואל.

וכן נדרים פ"ד ה"ב איתא רבי שמואל ובכתובות פ"יג ה"ב איתא שמואל.

וכן שבת ספ"יט ר' טבי בשם ר' שמואל והוא בשבת קלז: בשם שמואל.

וכן פאה פ"ד ה"ה רב יהודה בשם ר' שמואל.

וכן נזיר פ"ד ה"ד-יז. א"ר אסי עד דאנא תמן שמעית רב יהודה שאל לר' שמואל.

ועוד במקומות הרבה.

ועוד זכה לכבוד גדול מה שכמעט לא זכה שום אמורא, שאביו שהיה מגדולי הדור בבבל נקרא תמיד בבבלי בשם אבוה דשמואל, וזה אות על גדולתו שתלו גדולת האב בהבן, ועיין לקמן.

אביו היה נקרא בשם אבא בר אבא וכן נקרא כמעט תמיד בירושלמי, וגם בבבלי

בבבלי מצינו כן כברכות יח:, קידושין מד:, חולין קיא:.

ולמה קראו שמו שמואל יסופר במד' שמואל פ"י שאביו אבא היה סוחר במשי ופ"א שלח אליו ר"י בן בתירה מנציבין שרוצה לקנות משי ולכן יחזיק עבורו. לימים בא אצל ריב"ב עם המשי וריב"ב לא רצה ליקח המשי וא"ל שאך דברים בעלמא היה ביניהם, א"ל וכי אין דבריך נאמנים אצלי יותר ממנון? א"ל את האמנת לדברי לכן תזכה למוקמא בר כשמואל נביאה דכתיב ביה וידע כל ישראל — כי נאמן וכו'.

ובהלכות גדולות ה' גיטין ומובא קידושין עג. בתוד"ה מא"י יסופר שאבא בר אבא אזל למערבא אשכחיה מדיתא (ישראלית) א"ל אזדקק לי ואני אתן לך כך וכך זוזי (שראתה דנפיק מיניה בן חכים), ועדק מינה ואתא לגבי דביתהו ואזדקק לה והדר אזל (ואנשי העיר לא ידעו מזה) לסוף אשתמעית מלתא דמתעברה אתיוה לב"ד ואלקיוה, אמר שמואל בכריסא דאימא איכוף רישאי דלמא מטאי רישא דשיטא וכאיב לי.

ואפשר שגם מפני זה קראוהו לאביו בשם אבוה דשמואל להודיע לכל שאמו חפה מפשע.

ובירושלמי כתובות פ"ח ה"ו שאמר שמואל חכים אנא להמילדת דילדין וכו'.

וכפי שבארנו בערך אבוה דשמואל שהיה הריש בנהרדעא וכמפורש ביצה טז: מגילה כט., בל"ס נולד שם שמואל, ובוצין בוצין מקטפיה ידיע כי כשמסרו אביו למקרא דרדקי ללמוד יסופר חולין קז: שבא פ"א מבית רבו בוכה וסיפר לאביו שרבו הכהו, ועל מה הכה אותך שאלוהו אביו, יען שרבי צוני להאכיל את בנו ולא רחצתי את ידי, ולמה לא רחצת את ידיך? א"ל הוא אכיל ואנא משינא?

ואביו ראה כי ברכה בו לקחו תחת כנפיו ולמד עמו משנה כירושלמי שבת פ"ו ה"ו אבא בר אבא מפקד לשמואל בריה לא תקבל עליך מתני' „אבל לא בקיסמין שבאזניהם", ובזבחים כו. בעי אבוה דשמואל משמואל לנסותו ועל תשובתיו אמר לו אישתבשית ג' פעמים, וכן אמרו שבת קח: חדא שמיעא ליה מאבוה.

ובספר אהבת ציון וירושלים פסחים פ"ג ה"ז מביא מה' שמחות למהר"ם ב"ר ברוך והרא"ש מו"ק פ"ג-א ומרדכי מו"ק סתתפ"ט מירושלמי אלו עוברין ה"ז, שאבוה דשמואל שלח את שמואל בנו לנציבין ללמוד, שמע דהוה גמל חסדים אמר המבלי אין קברים כאן שלחתיך לנציבין? אבל גרסא שלנו שר' אבהו שלח את בנו ר' חנינא.

וכן קבל הרבה מלוי, וקרוב לומר שקבל מלוי כשהיה יורד לבבל עוד בחיי רבי כמפורש בערכו, ולכן מצינו קידושין לט., מנחות לח: שא"ל לוי, אריוך לא תותיב אכרעיך עד דאמרת לי הדא מלתא, יען כי באמת היה עוד אברך, כי כשבא לוי לבבל בסוף ימיו אז היה כבר שמואל ריש מתיבתא בנהרדעא, כי רב היה אז כבר בסורא.

וכן מצינו שמואל משמיה דלוי כשבת קח:, עירובין י., סוכה ז., גיטין יג:, נדרים פב:, מנחות לט:, תרומות פ"י סה"ב. שאל מלוי כב"ר פ"פ-י.

והנה מלבד גדולתו בתורה לא הניח את ידו מכל דבר חכמה, שהיה תוכן גדול והיה בחכמה הזאת כמעט היחיד בדורו בבבל, עד שאמר ברכות נח. נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא, ואמר ר"ה כ: יכילנא לתקוני (חשבון העיבור) לכולה גולה.

אבל לימוד החכמה הזאת לא בטלו מלהגות בתורה תמיד כדברים רבה פ"ח-ו ששאלו

ששאלו אותו והלא אתה איסטרולוגי וגדול בתורה א"ל לא הייתי מביט — אלא בשעה שהייתי נפנה לבית המים.

ובספר חקרי לב ח"ג צד 70 יאמר שלמד מאבלט התחבולה החרשה שבאה ליונים מאת ההודים והוא קבל ממנו, והנה להשיב על דבריו אשר בשקר יסודם אינן כדאי והבלים כאלו שייכים המה להחלוצים, אבל רב יושב על מדין ומורה הוראה בישראל יאמר כדברים הללו החרש לא אוכל, האם מצא איזה צל ראיה שאבלט למד עמו חכמת התכונה? ואם היה לו חבר מחכמי האומות האם לא יכלו לעסוק בחכמה אחרת והאם אין ידוע לו שחכמת התכונה בה התפארו חכמי ישראל מקדם קדמתה, וכמו שאמרו שבת עה. אר"י מנין שמצוה על האדם לחשוב תקופות ומזלות שנאמר — כי היא חכמתכם וכו'.

וכל נשיאי ישראל היו חכמים גדולים בזה כדי לעבר שנים ולקבוע חרשים שבזה תלויה כמעט כל דיני התורה, ובא זה ואמר שאבלט למדו אין זה כ"א חוצפה יתירה דאית ביה.

וכן היה חכם גדול בחכמת הרפואה והטבע כנדה כה: דההוא שפירא דאתאי לקמיה דמר שמואל אמר הא בר מא' יום ואשתכח כותיה, עד שאמרו שאני שמואל דרב גובריה.

ואמר ב"מ קיג: כל מילי ידענא אסותייהו לבר מהני תלת וכו'.

ושם קז: אמר הכל ברוח.

ורפואותיו ודעתיו ברפואה נשארו לנו ברכות מד: אמר שהלפת אם לא נתבשלה היטב קשה היא.

ושם סב: אמר שנה — יציאה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא.

ושבת קח. הרפואות שעשה לרב וכאשר נביא להלן.

ושם קח: טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם.

ושם קכט. ידיעתו הגדולה בענין הקזת דם, שאמר הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.

וביומא דהקיז דם עבדי ליה תבשילא דטחלי.

ושם אמר איכא יומא דמעלי בה שמשא בכוליה שתא יומא דנפלה ביה תקופת תמוז (וזה לא אינדי אפילו לאוהבו אבלט ומזה שגם חכמת הרפואה לא למד ממנו).

וכן מצינו שם הרבה דברים בעניני הקזת הדם מה שאמר שמואל.

ושם קלג: האי מאן דמשי אפיה ולא נגיב טובא נקטרו ליה חספניתא, מאי תקנתיה לימשא טובא במיא דסילקא.

ושם קמו: אמר כולהו שקייני מריבחא ועד עצרתא מעלו.

ושם קנא: אמר האי דמעתא עד ארבעין שנין הדרא מכאן ואילך לא הדרא.

ושם מא. שאמר הבלא מפיק הבלא.

ובנדרים נ: מפרש מאי ביצה טורמיטא.

ושם נד: אמר נונא סמא לעינא.

ושם פא. אמר האי ערבוביתא דרישא מתיא לידי עויורא, ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא. ערבוביתא דגופא מתיא לידי שיחני וכיבי.

ומאמרו האמיתי יומא פג: ממאי הוי (כלב שוטה) אמר רוח רעה שורה עליו.

ובגיטין סז: מפרש מאי קורדייקוס, ששתה יין חדש דמעצרתא.

וב"ב קמו. שנוי וסת תחילת חולי מעיים.

וכן היה בקי גדול בטבע אלנות כב"ק צב. שאריסיה אייתי ליה תמרי אכיל, טעים בהו טעמא דחמרי א"ל מאי האי א"ל ביני גופני קימי, אמר מכחשי בחמרא כולי האי, למחר אייתי לי מקורייהו.

ובאמת היה חוש הריח שלו חזק מאוד

בעירובין

בעירובין סה. שלא היה מצלי בביתא דאית ביה שיכרא (שריח השכר משכרתו, רש"י).

והיה בקי בטבע הנהרות בשבת סה: דאמר נהרא מכיפיה מיברך.

ובטבעיות השרצים כע"ז לא: דאמר כל השרצים יש להם ארס, של נחש ממית של שרצים אינו ממית.

והיה בקי בהטייה כחגיגה טו.

וכשידע בעצמו שהרכיש לו חכמת התורה וחכמת העולם, כראוי לאיש לעמוד בראש העם והיה חסר ליה אך להיות נסמך מרבינו הקדוש שהיה אז הנשיא בא"י וראש הדור כוליה, גמר בדעתיה לעלות לא"י ולקבל ממנו סמיכה להקרא בשם „רבי", ואפשר ששמע שרבי יסבול יסורין מכאב עיניו והיה בטוח שע"י יושע וירפאהו.

וכן היה כב"מ פה: שאמרו שמואל אסייה דרבי הוה, חלש רבי בעיניה א"ל אמלי לך סמא א"ל לא יכילנא, אשטר לך משטר א"ל לא יכילנא, הוה מותיב ליה בגובתא דסמני תותי בי סדיה ואיתסי, הוה קא מצטער רבי למסמכיה ולא הוה מסתייעא מלתא (ושמואל ראה שמן השמים יעכבוהו מלהסמך) א"ל לרבי לא לצטער מר לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל ירחינאה חכים איתקרי ורבי לא איתקרי ואסו דרבי ע"י תהא וכו'.

וכן מצינו גיטין סו: שמואל אמר רבי.

ובמבוא הירושלמי קכד: יאמר שמואל לא עלה מימיו לא"י ואף שמצינו שהיה אסייה דרבי אפשר ששלח לו דרכי רפואות בכתב, ולפלא מה הביאו להכחיש גמרא מפורשת שדיבר עם רבי.

ויש מן החכמים שאומרים השערה שלכן לא סמכו רבי יען ששמואל היה חכם גדול בחכמת העיבור ואם היה נותן לו סמיכה אז היו בני בבל נגררין אחריו ולא היו תלוין אחרי א"י בדבר חשבון עיבור השנים והחדשים, וזה שרמז לו שמואל במה שאמר לו „שמואל ירחינאי חכים איתקרי", אבל זה דברי הבל, כי האם חכמת חשבון העיבור היתה מסורה אך לבית הנשיא? כחכמת חרטומי מצרים? הלא כל ראשי חכמי הדור כולם היו בקיאין כבית הנשיא, כמפורש בר' יהושע ור"ע, ושמואל ששלח לר' יוחנן עיבורא דשיתין שנין השיב שהוא חושבנא בעלמא.

וכבר בארנו בערך חנניה בן אחי ר' יהושע שאין שום תועלת גם אם חכמי בבל ידעו חכמת העיבור אבל אין מעברין בחו"ל גם אם החשבון צדק, כי אם לא קדשו בא"י לאו כלום הוא, ובפרט שמצינו ר"ה כ: שא"ל אבא אבוה דר' שמלאי לשמואל ידע מר האי מלתא (בחשבון העיבור) — א"ל מדהא לא ידע מר איכא מילא אחרנייתא דלא ידע מר.

אבל נעלם ממנו סדר ועניני הסמיכה איך היתה נוהגת בימים ההם, וכדמצינו גבי ר' יוחנן שהיה מצטער להסמיך את ר' שמעון בר אבא תלמידו החביב ולא עלתה בידו, ושם לא היה שום סיבה שר"י יתיירא ממנו, ובפרט שמואל שכפי הנראה לא שהה בא"י זמן רב, ואפשר שאז היה רבי ידוע חולי ולא בא לבית הועד שעניני הסמיכה ודאי היתה צריכה להיות בפירסום ובהסכם כל חכמי המתיבתא.

וקרוב לומר ששמואל כשעלה לארץ ישראל אז ירדו רב ורבה בר חנה לבבל ולא ראו איש את רעהו.

והנה אף שלא השיג סמיכה מרבי אבל הביא אתו קבלות מגדולי התנאים מדורות שעברו ומדור רבי כדמצינו שאמר משום ר' אליעזר בזבחים צז:, חולין קיג:.

משום ר"א בר' צדוק בבכורות כב.

משום ר"א בר' שמעון ככתובות מד.

משום ר' חייא כשבת מה. קלה., פסחים כ:, סוכה יא., חולין קיג.

משום ר' חנינא כע"ז כב:.

משום ר' חנינא בן אנטיגנוס כחולין נג:, נדה ה.

משום ר' ישמעאל כיבמות נו:.

ובתוס' כתובות עג. ד"ה ותיובתא, כתבו שר' ישמעאל היה רביה דשמואל, ואין כונתם רבו ממש כי היה כמה דורות קודם שמואל, אך כן היו נקראין הראשונים בשם רבו.

משום ר"ש בן אלעזר ככתובות י.

משום רשב"ג כגיטין נח.

ושחזר לעירו בנהרדעא ידעו כל העם כי נאמן שמואל לכל ישראל להיות מורה העם ונתמנה לדיין.

ואף שאמרו סנהדרין יז: דייני גולה קרנא אבל ר"ג והרש"בם ב"ב ע: ק. קז: מביאין דייני גולה המה שמואל וקרנא, ובגמרא לא הזכירו את שמואל יען שנתמנה אחר כך לריש מתיבתא והיה נקרא בשם רבותינו שבבבל, אבל כשחזר לבבל שהיה אז עדיין עול ימים אז הרביץ תורה ר' אחי בר' יאשיה, ואחרי פטירת רבי נתמנה רב שילא לריש סידרא כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג רפ"ב ואז היה שמואל הדיין בנהרדעא.

ושמואל הרכיש לו ידידות שבור מלכא שהיה אז מלך פרס, כסוכה נג. שהיה מטייל קמיה בתמני מזגי חמרא.

וברכות נו. שא"ל שבור מלכא אמריתו דחכימתו טובא אימא לי מאי חזינא בחלמא א"ל חזית דאתו רומאי ושבו לך וטחני בך קשייתא ברחייא דדהבא, וכן היה.

ומו"ק כו. א"ל שבור מלכא תיתי לי דלא קטלי יהודי מעולם.

ובסנהדרין צח. שא"ל שבור מלכא אמריתו משיח על חמרא אתי אשדר ליה סוסיא ברקא דאית לי.

וכן היה לו רע אחד מאו"הע בשם אבלט כשבת קכט. שאבלט אשכחיה לשמואל דגני בשמשא אמר לו חכימא דיהודאי בישא מי הוי טבא, א"ל יומא דהקזה הוא.

ושם קנו. שמואל ואבלט הוו יתבי והוה קאזלי הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט האי גברא אזיל ולא אתי דטריק ליה חיויא וימות, א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכן הוה.

ובע"ז ל. ששניהם הוו יתבי אייתי קמייהו חמרא מבשלא משכיה אבלט לידיה (שלא יגע בהם ויעשם יין נסך) אמר לו שמואל יין מבושל אין בו משום יין נסך (ומזה אנו רואין את גודל אהבתם האמיתית שלא נגעו איש ברעהו בעניני האמונה).

ובשנת תק"ל לשטרות כשירד רב לבבל על מנת להשתקע יסופר שבת קח. ששמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא חזינהו למיא דקא דלו ועכירו א"ל שמואל גברא רבה קא אתי וחש במעיה — זיל תהי ליה אקנקניה אזל אשכחיה לרב — עייליה שמואל לביתיה אוכליה נהמא דשערי וכסא דהרסנא ואשקיה שיכרא ולא אחוי ליה בה"כ כי היכי דלשתלשל (וכונתו היה לעשות לו רפואה, אך רב לא הבין זה וסבר שלצעוריה קא מכוון) לייט רב ואמר מאן דמצערן לא לוקמוה ליה בני וכן הוה.

ומזה אנו רואין שלא ידעו איש את רעהו עד העת ההיא, ולכן בל"ס כשהיה שמואל בא"י אז הלך רב לבבל לזמן קצר, וכשהכירו איש את רעהו דבקו זה בזה ונעשו אוהבים ורעים, אך רב היה גדול הרבה משמואל כי הוא שימש ימים רבים את רבינו הקדוש. וגם רב אסי שהיה תלמיד חבר דרב היה גדול משמואל כב"ק פ: שאמרו רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן — רב לא עייל קמיה דשמואל (וזה יען שנתודע לרב את

טעותו

טעותו שקללו עלי חנם לפיכך קבל על עצמו לנהוג בו כבוד), שמואל לא עייל קמיה דרב אסי, רב אסי לא עייל קמיה דרב אמרו מאן נתרח (מי יעמוד בחוץ) נתרח שמואל וניתי רב ורב אסי.

ושמואל הכיר ערכו הרם כאשר יסופר תענית פ"ד ה"ב ששמואל ודבית ר' שילא היו הולכין לבית הנשיא בכל יום וחלקו כבוד ששמואל ילך בראש, אבל כשבא רב לבבל ובית ר' שילא לא רצו שהמה יהיו אחרונים מחל שמואל כבודו לרב והוא היה האחרון.

וכן בעי שמואל מרב בברכות נג:, ב"מ טו:, וקראו שמואל מר בתענית כ:, ותנא מיניה ארבעין זימנין וכו' בכתובות כב.

ושניהם הרביצו תורה בנהרדעא אבל לא נגעו בכבוד רב שילא שהיה הריש סידרא בנהרדעא, ואף פ"א כשהתיר רב שילא האשה להנשא שבעלה טבע במים שאין להם סוף, אמר לו לשמואל תא נשמתיה, אך שמואל א"ל נשלח נקרא לר' שילא והוא הודה שטעה, שסבר שהם מים שיש להם סוף, אז קרא רב על שמואל ותשועה ברב יועץ.

וכן חולין נט. קריה רב עליה כל רז לא אנים לך.

וכן יסופר כשיצא ההיתר מן ר"י נשיאה דשמן עכ"ום ורב לא רצה לאכול א"ל שמואל לרב אכול או אנא כתיב עליך זקן ממרא כירושלמי ע"ז, פ"ב ה"ח.
וכן חולין קז. שאשכחיה לרב דקא אכיל במפה א"ל עבדין כדין?

ובתענית כ: ההיא אשיתא דהוה בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותיה, יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר לו שמואל לרב ליתא מר נקיף א"ל לא צריכנא.

ובעירובין יב: אמר לו רב הכי אמר חביבי.

ושמואל קראו תמיד בשם „אבא" בברכות מז. סז:, שבת נג., עירובין עח. צד. ועוד במקומות הרבה.

וכשנפטר ר' שילא והיו צריכין למנות ריש סדרא בנהרדעא יאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שרב לא רצה להיות לריש ולהושיב את שמואל לפניו, גם לא רצה שמואל להיות לריש ולהושיב את רב לפניו כי רב היה זקן הרבה יותר משמואל, ע"כ הניח רב לשמואל בנהרדעא שהוא מקום תורה והוא התרחק למקום שלא היה בו תורה והוא סורא, ולפרקים הוו חזו רב ושמואל אהדדי.

ומני אז נתיסדו ב' ישיבות גדולות בבבל, וזכו לשם להקרא בשם רבותינו שבבבל כסנהדרין יז:, ובירושלמי בשם רבותינו שבגולה כשבת פ"ה ה"ד.

ולישיבתם הגדולות התקבצו תלמידים לאלפים.

ואף שרב היה גדול וזקן ממנו אבל לא נכנסו בגבול רעהו בכתובות נד. שנהרדעא ופרודהא נהוג כשמואל. וכן הוא בשבת קטז:, גיטין פא., ובעירובין ח: רש"י ד"ה ועוד.

ואמרו מגילה כב. שאף שרב היה קרי בכהני אבל כשאיקלע למקום שמואל לא עשה כן מפני כבוד שמואל שהיה כהן, וכן כשאקלע רב למקום שמואל היה נוהג כשמואל בעירובין צד., חולין נג:.

וזה שאמר הגאון באגרתו שהוו מתחזי לפרקים כי כן מצינו ברכות מז. רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא (נכד רב) ואז היה בלי ספק כבר רב בסורא.

וכן ברכות פ"ח ה"ב שמואל סליק לגבי רב, וכן הוא חולין קז.

ומאמריהם ומחלקותן ואמרי תרוייהו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי כאשר כבר הארכתי בערך רב.

והמה הניחו אבנים יקרות ליסוד

להבנין

להבנין הגדול התלמוד בבלי, ולא על חנם קראום בשם הויות דרב ושמואל כברכות יט:, כי באמת שניהם היו המעברה אשר האחדו את תקופת התנאים והאמוראים יחדיו, ושניהם האירו בחכמתם תבל ומלאה.

והנה מלבד רב ורב אסי שהיו גדולים משמואל, היה הוא הגדול שבכל חכמי בבל, וכל גדולי הדור היו תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא אמר שמואל כברכות נ., עירובין יג:, סוכה יג:, מגילה ה., גיטין עט:, חולין צב:.

ובירושלמי עירובין פ"ו ה"ז אמר ר' בא ר' שמואל אסברא לי, ושם ה"ג א"ר בא מעשה באשתו של פרסי — אתא קומי ר' שמואל וכו'.

ר' אבא בר זוטרא בשמו כיבמות פ"ד ה"יא, מד' שמואל פ"טו"א.

ר' אבא בר ירמיה אמר שמואל כנדה יא:.

ובערלה פ"ג ה"ג אבא בר ירמיה כהנא בר ירמיה בשם שמואל.

ר' אבא בר כהנא בשמו כב"ר פ"כ"ו.

ר' אבהו אמר שמואל כסנהדרין עט:.

אבוה בר איהי, בנזיר כד: א"ל שמואל לא תיתוב אכרעיך עד דאמרת לי הדא מלתא.

רב אדא בר אהבה (שהיה בזמנם ככר מגדולי הדור כתענית כ.) אמר ע"ז מ. מג' קראי שמיע לי מרב ושמואל ור"י.

איבות בר איהי עבד לחי להמבוי ושרא ליה שמואל בעירובין עד.

ר' אלעזר היה תלמידו כעירובין סו., ב"ב פב:, הוה קאים קמיה דמר שמואל כחולין קיא:, אתא ר"א לקמיה דשמואל א"ל אמר מר הכי? כעירובין עד.

אלעזר זעירא בזמנו כב"ק נט:.

ר' אמי בר מתנה אמר שמואל כברכות סג.

ר' אמי בר שמואל אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל כנדה כה:.

בר המדורי אמר שמואל כמנחות לח:, הוה קאימנא קמיה דשמואל כיומא פז:.

רב בנאי בשם שמואל כסנהדרין ספ"ג.

ר' בנאי אחוה דר' חייא בר אבא הוה בידיה מטלטלי דיתמי א"ל שמואל זיל זון ככתובות נ:.

ר' ברונא יתיב וקאמר להא שמעתא (דשמואל) כעירובין עד.

ר' ברכיה בשם שמואל כיבמות פ"ד ה"יא.

רב גידל אמר שמואל כנדרים טז:.

רב גידל בר מנשיא אמר שמואל כמו"ק כד:.

רב דימי בר יוסף תלמידו ככתובות ס., נדה סו. ההיא דאתאי לקמיה דשמואל א"ל לר"ד בר יוסף זיל בדקה.

ר"ה אמר שמואל כר"ה לב., סוכה לב:, קידושין ו. (ומה שמצינו גיטין ה., זבחים מז:, חולין יג: בעי מיניה שמואל מר"ה אפשר שהוא בעי מיניה לנסותו, או שהוא ר"ה ריש הגולה שנפטר עוד בחיי רבי ושמואל קבל מיניה), יתיב קמיה דשמואל כערכין טז:.

ר"ה בר אידי אמר שמואל כקידושין ע.

ר"ה בר חייא אמר שמואל כשבת נא:, תענית י., כתובות עט:, קידושין עא:.

ר' הושעיא בשמו כסנהדרין ספ"ג.

זבולון בן דן בקידושין ל. פירש"י תלמיד שהיה בימי שמואל.

ר"ז אמר שמואל כעירובין כט: פא., כתובות צו., גיטין לה., חולין ח. וקרא לשמואל אריוך כשבת נג.

ר' חייא בר אבין אמר שמואל כברכות ל., שבת נב. קכט., עירובין עט:, קידושין עב., ב"מ ק.

רב חייא בר אשי אמר שמואל כפסחים ל:, יבמות קיג., ע"ז ל:.

רב חייא בר יוסף בעי משמואל כיבמות נח:, הקשה לשמואל בעירובין צ:, כתובות סג: סד., אמר לשמעתיה דרב קמיה שמואל כשבת נג., חולין מה:.

ר' חייא בר לולייני בשמו ככתובות פ"יג ה"יב.

חייא בר רב יתיב קמיה דשמואל בערכין טז:, ושמואל א"ל בר אריה תא ואימא לך מלתא מעלייתא דהוה אמר רב אביך כע"ז לא:.

רב חמא בר גוריא אותיב לשמואל בב"ק צט:.

רב חנא בגדתאה אמר שמואל כשבת קמז: קמח., א"ל שמואל זיל ואייתי לי עשרה וכו', כיבמות סז., ב"ב קמב:, זבחים צב.

רב חיננא בר כהנא אמר שמואל כתענית ל., כתובות סה. עב., ב"ק קיג.

רב חיננא בר שילא, א"ל שמואל אמליך וכתוב וכו' כב"מ טו., ואמר לו שמואל את לא תעביד עובדא וכו' בעירובין יב., וא"ל שמואל כולהו רבנן דריש גלותא לא ליפקו בסרבלי לבר מינך דלא קפדי עליך כשבת נח.

רב חנינא בר שלמיה אמר שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כסנהדרין כה.

רב חנין בר אמי אמר שמואל כשבת יג. קיא:, כתובות ו., גיטין נב:, ב"מ פב:, חולין קז:.

רב חנין בר אשי אמר שמואל כבכורות לד.

רב חנן בר רבא (או רבה) בכתובות כא. אמרו ההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל והוה כתיב ביה מדאתו רב ענן בר חייא — וחד דעימיה רב חנן בר רבא.

רב חנילאי בר אידי אמר שמואל כתענית ו. (לגרסת דק"ס), כתובות עט., גיטין נב., ב"ב קלא:.

רב טבי בר קיסנא אמר שמואל כעירובין קד:, נדרים יב:, ב"ב יט:. מנחות מא., וביבמות מ., וכתובות סד. איתא רב טובי בר קיסנא.

טבי (או טבות) רישבא אמר שמואל כשבת יז: קמו:, תענית י.

ר' יאשיה דאושא משמיה כמנחות לט.

רב יהודה היה תלמידו המובהק כמבואר בערכו.

רב יהודה בר חביבא תנא קמיה דשמואל ככתובות ס.

רב יהודה מהגרוניא אמר שמואל כע"ז לט. וע"ש גרסת ר"ח.

ר' יוחנן ספרא דגופתא אמר קומי שמואל כשבת רפ"ה.

ר' יונה בשמו בקידושין רפ"א.

ר' יוסי בר' בון בשמו ככתובות פ"יג ה"ב.

רב יוסף אמר שמואל כפסחים קו:, ובל"ס נשמט בינתים תיבת רב יהודה.

רב יוסף בריה דרב מנשה מדויל שלח לשמואל ילמדנו רבינו כגיטין פא., ושמואל איקפיד עליה כקידושין עט:, ובנדה כו: שמואל ותלמידי דרב יהודה חוי יתבי חליף ואזיל רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל וכו'.

ר' ינאי בר נחמיה אמר שמואל כתמיד כט.

ר' יעקב בר נחמני אמר שמואל כחולין נ:.

ר' יצחק בר ביזנא בשמו כשקלים ספ"ז.

ר' יצחק בר נחמני אמר שמואל כר"ה יג:, סוכה ל., חולין צ:.

ר' ירמיה אמר שמואל כפסחים עו. חולין כ., ובל"ס הוא ר' ירמיה בר אבא שאמר תמיד שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כגיטין סו: פט., ב"ב קנב:, שבועות מו.

ריב"א אמר שמואל כשבת קו:, ב"ב מז:.

ר'

ר' ירמיה דשבשב (ובקה"ר פ"י-ה דשבשתא) נטל עטרת זית וקשרה בראשו אמר שמואל והא ניחא ליה דאיתרום רישיה ולא עביד כן, הוה כשגגה שיצאה מלפני השליט וכו' כירושלמי סוטה פ"ט ה"טו ואיכ"ר פ"ה-טז.

רב כהנא אמר שמואל כבתובות קא., נדרים כח., הקשה לו כיבמות קב:.

כהנא בר ירמיה משמיה בערלה פ"ג ה"ג.

רב מנשיה אמר שמואל כמנחות לה:, א"ל שמואל אי חכימת שלח להו כשבת קלט.

מרי בר מר עוקבא אמר שמואל בחולין מג:.

רב מתנא אמר שמואל כברכות לו., עירובין ו:, סוכה יא:, חגיגה כג., מנחות לג. מ:, א"ל שמואל לא תיתוב אכרעיך עד דמפרשת לי הא מלתא כמכות ג:, ובחולין מח. איתא בפירוש שהיה תלמיד שמואל.

ר' נהוראי משמיה כחולין נה:.

ר' נהילאי בר אידי אמר שמואל כתענית ו.

רב נחמן אמר שמואל כברכות כז: ובכמה מקומות, דרש ר"נ משום רבינו ומנו שמואל כברכות לח:, ובעירובין טז: דרש ר"נ משום רבינו שמואל (וצריך לומר כבברכות), ואבי ר"נ היה מן ספרא דייני דמר שמואל כב"מ טז:.

רב נחמן בר אדא אמר שמואל בעירובין לד:, ובביצה לא. איתא רב נחומי בר אדא.

רב נתאי סבר למיעבד עובדא א"ל שמואל וכו' כב"מ קיא.

רב נתן בר אושעיא מתקיף לשמואל כגיטין יח.

מר עוקבא היה תלמידו אף שהיה אז הריש גלותא עם ב"ד בכפרי, כשבת נה. שא"ל שמואל לרב יהודה שיננא רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי הא יתיב מר עוקבא אב"ד, ובמו"ק טז: שמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי גרס שמעתא הוה יתיב מר עוקבא קמיה שמואל ברחוק ד' אמות, וכי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ברחוק ד' אמות, ומר עוקבא היה מלוי לשמואל עד אושפיזיה.

ואמר בשמו כשבת קח:, ר"ה כב., יבמות יב. עו., ואמר לדידי מיפרשא לי מיניה דשמואל כעירובין פא.

עוקבן בר נחמיה ריש גלותא משמיה כב"ב נה.

רב ענן אמר שמעית מניה דמר שמואל תרתי כגיטין מד., לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל כעירובין צה., כתובות נד. פט., ב"מ נא:, א"ל שמואל כיבמות פג:, קידושין לט.

רב ענן בר חייא העיד לפני שמואל כיבמות קטז. ועיין כתובות כא.

רב ענן בר תחליפא אמר זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דשמואל כפסחים קא., כתובות סא., לדידי מיפרשא לי מיניה דשמואל כמו"ק יח.

בר פיולי היה מנקר בזמן שמואל כחולין צה.

פנחס אחיו בעי מיניה כבכורות לט.

קרנא אף שהיה דיין בזמן שמואל אבל היה קטן ממנו כשבת קח. ששלחו שמואל לקרנא ואמר לו זיל תהי ליה אקנקניה, ובב"ב פט. שנענש ע"י שמואל, מחלקותן קידושין מד:.

רבה בר ר"ה אמר שמואל בעירובין מט., ביצה כג.

רבה בר חייא, אמר שמואל עליו כמה רב גובריה כיבמות קד.

רבה בר חנא אמר שמואל כגיטין יט., בעי משמואל כחולין מח.

רבה בר ירמיה אמר שמואל כפסחים לו.

לו., מו"ק ד., גיטין עד., והוא ר' אבא בר ירמיה.

רבין בר שמואל משמיה כב"ב מג.

רבינאי אמר שמואל כחולין עו:, כריתות יג.

רמי בר דיקולי אמר שמואל כיבמות פ.

רמי בר יחזקאל אמר הכי אמר שמואל ככתובות ס.

ר' שמלאי תני בשם שמואל (בענין עיבור החודש) כפדר"כ נד:.

רב שמן בר אבא אמר לר' יוחנן כבר תרגמא רבינו שמואל בבבל ככתובות קז:.

רב ששת אמר עליו גברא רבה כשמואל גימא כי הא מלתא כנדה ע.

רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל כפסחים ק. ע"ז ו., א"ל שמואל כב"ב ח:.

רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל כפסחים קז., סוכה י:, מו"ק טז: כד., כתובות סד. עז.

והנה מלבד מאמריו והלכותיו המלאים בש"ס בבלי וירושלמי סידר תוספתא ונזכרו תמיד בשם תנא דבי שמואל כשבת לה: נד: קלא: עירובין פו., פסחים ג. לט., סוכה נו:, ר"ה כט:, ביצה כט., מגילה ל., מו"ק יח:, זבחים כב. (ופירש"י בתוספתא שסידר שמואל מתנאים שלפניו כמו שסדרו ר"ח ור' אושעיא וכמו שסידר רבי המשנה), וביומא ע. תנא דבי שמואל (ופירש"י תוספתא דבי שמואל).

וכן התקין תקנה בגט של שכיב מרע בגיטין עה:.

וכן התקין תפלת ותודיענו עם רב וקראו בשם מרגניתא דר"וש כברכות לג:.

ואביו זכה לראות את בנו שמואל ריש מתיבתא כבכורות מד: ששמואל איצטריך (להשתין) בשבתא דריגלא נגדו ליה גלימא, אתא לקמיה דאבוה א"ל אתן לך ד' מאה זוזי וזיל אהדר עובדא (לדרוש שאסור להמתין).

וכשנפטר רב בשנת תקנ"ח אז מפני כבוד שמואל לא הוקם ריש מתיבתא בסורא לישב על כסא רב וכל תלמידי דרב הלכו לשמואל או שלחו ספקיהן להכריע לפני שמואל, כדמצינו הלשון שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כגיטין סו: פט., ב"ב קנב:, סנהדרין כד. ושבועות מו., וכן ב"ב קכז. ששלחו לו בני אקרא דאגמא בלשון ילמדנו רבינו.

ואמרו מו"ק כד. כי נח נפשיה דרב קרע שמואל עליה יב' מני ואמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה (בקושיות).

ור' יוחנן שהיה הריש מתיבתא בטבריא אמרו חולין צה: שהיה כותב תמיד לרב לקדם רבינו שבבבל, וכשנפטר רב והיה צריך לכתוב לשמואל היה כותב לו לקדם חברינו שבבבל, (והיטב חרה לשמואל) אמר לא ידע לי מידי דרביה אנא, כתב שדר ליה עיבורא דשיתין שנין, אמר (ר' יוחנן) השתא חושבנא בעלמא ידע, כתב שדר ליה יג' גמלי (וי"ג יג' גוילי) ספקי טריפתא אמר (ר' יוחנן) אית לי רב בבבל? איזול איתחזייה.

וכפי הנראה לא ידע את שמואל פנים אל פנים וכשהיה שמואל בא"י לזמן קצר אז אפשר שהיה ר' יוחנן עוד עלם קטן, ומה שמצינו מו"ק כד. בעי מיניה ר"י משמואל שם הגרסא הנכונה מר יוחנא כגרסת דק"ס, ואז היה באמת רבן של כל בני הגולה ועל אותו הזמן אמר אלעזר זעירא ב"ק נט: הא שמואל וב"ד קיים.

קורות ימי חייו.

מצינו שהיה עשיר כדמצינו שהיה לו שפחות כנדה מז., וכן יסופר גיטין לה. שנישבית אמתיה דמר שמואל ופרקוה לשם אמהתא ושדרוה ליה.

וכן היו לו כרמים כב"ק צב. מלבד מה שירש מאביו שהיה סוחר גדול במשי.

ויסופר ברכות יח: כשנפטר אביו לא היה אז שמואל גביה (ואביו שהיה ריש

הדור ועשיר גדול היה מונח אצלו כל כסף היתומים) ויען ששמואל לא היה בשעת מיתתו לא ידע היכן טמן אביו את הכסף והיה מתבייש שהיו קורין לו בר אכיל זוזי דיתמי, אזל בתריה לחצר מות א"ל בעינא — אבא בר אבא אבוה דשמואל, ואביו אמר לו היכן מונחים כספן של היתומים.

ממרותיו היקרות מצינו שהיה עניו מאוד כיבמות צב: שאמר בעניותינו (מתוך עניות דעתנו) שאין אנו יודעין פי' המקרא.

ובחולין קה. אמר אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא.

וכל דרכיו ומעשיו היה שוקל בפלס דעתו אם ראוי לעשות כן כיבמות קכא. כשרצה רב לנדות את רב שילא לא הניחו שמואל וא"ל שצריכין לשאלו מקודם ורב קרי עליו ותשועה ברב יועץ.

השקפתו הגדולה והבהירה בעניני העולם ממאמריו שאמר ברכות לד: אין בין ע"הז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד.

ושם לד: לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל.

ושם סא. יצ"הר כמין חטה.

ושבת נו. נוח לאותו צדיק להיות שמש לע"ז ואל יכתב בו ויעש הרע.

ובחגיגה ה. ומצאוהו רעות רבות וצרות זה הממציא לעני מעות בשעת דחקו (מה עמקו מאוד דבריו היקרים והאמיתים האלו שאל ימתין אדם עד שיבא חבירו לרויתא התחתונה כי אז קשה מאוד להושיעו ואך צריך להושיעו קודם שיבא לידי שעת הדחק).

ויומא כב: כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מתעשר.

מפני מה לא נמשכה מלכות שאול מפני שלא היה שום דופי.

ותענית יא. כל היושב בתענית נקרא חוטא.

וקידושין פב. הכל לשם שמים.

והיה זהיר מאוד שלא לבייש שום אדם ולכן אפילו עם שפחותיו הכנעניות היה מתנהג בכבוד כנדה מז. שהיה מייחד להן עבדים, וכשהיה צריך לבדוק ע"י לידע ימי נערות, היה נותן להשפחה ד' זוזי דמי בושתה.

והיה נזהר מאוד בגלוי כע"ז ל.

ואמר שהכל בהשגחה פרטית כשבת קנו: ששמואל ואבלט הוו יתבי והוו קא אזלי הנך אינשי לאגמא, א"ל אבלט האי גברא אזיל ולא אתי דטריק ליה חוויא ומית, א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי, אדיתבי אזיל ואתי, קם אבלט שדיה לטוניה (דההוא גברא) אשכח ביה חוויא דפסיק ושדי בתרתי גובי, אמר לו שמואל מאי (מצוה) עבדת א"ל כל יומא הוה מרמינן — כי היכי דלא ליכסוף, א"ל מצוה עבדת נפק שמואל ודרש וצדקה תציל ממות.

ובנדרים מא. שחזא שמואל לההוא עקרבא דיתיב על אקרוקתא ועברה נהרא טרקא גברא ומית, קרי עליה למשפטיך עמדו היום.

והוא בגודל חכמתו בתורה הראה שהכל מרומז בתורה אפילו כל אמרי אינשי כסנהדרין ז.

והיה בטוח בחכמתו ובתורתו האמיתית שהוא ינצח את כל טענות הצדוקים והמינים ולכן היה הולך לבי אבידן כשבת קטז.

ולא היה עובר אלא במברא דאית ביה עכ"ום ואמר שטנא בתרי אומי לא שליט כשבת לב.

וכל הנברא בצלם אלהים היו חשובין בעיניו ופסק שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת עכ"ום.

ופסק דינא דמלכותא דינא כגיטין י:, וה' שילם לו מדה כנגד מדה כברכ ת יט. שאחר אשתעי בתריה דמר שמואל ונפל

ונפל קניא מטללא ובזע לארנקא דמוחיה— דקב"ה תבע ביקריה.

ובנדרים נ: ההיא אתתא דאתיא לקמיה דרב יהודה, מנהרדעא לדינא ואיתחייבת מן דינא אמרה לו שמואל רבך הכי דנן, א"ל ידעת ליה א"ל אין, גוצא ורבה כריסיה, אוכם ורבה שיניה, א"ל לבזוייה קאתית ושמתה ומתה.

אשתו בניו ובנותיו.

שם אשתו לא נזכרה בשום מקום ואף זאת ידוע לנו שהוא ואחיו פנחס שניהם נשאו שתי אחיות כסנהדרין כח:.

וכמעט כל ימיו היה לו כעס ומכאובים מצער גדול בנים, כי בניו מתו מקללת רב כמפורש שבת קח., וכן מפורש מו"ק יח. שמת לו אחד מבניו.

וכן היו לו שלש בנות חכמניות ושתים מהן נשבו כבתובות כג. שפ"א אתו שבוייתו לנהרדעא, אותיב אבוה דשמואל נטורי בהדייהו, א"ל שמואל ועד האידנא מאן נטרינהו? א"ל אי בנתך הויין מי הוית מזלזל בהו, הוה כשגגה שיצאה מלפני השליט ואישתביין בנתיה דמר שמואל ואסקינהו לא"י ועיילינהו לבי מדרשו דר' חנינא, וע"י הכמתן התירן ר' חנינא וא"ל לרב שמן בר אבא (שהיה כהן) פוק איטפל בקרובותיך, ויסופר בירושלמי שם פ"ב ה"ו שנשא אחת מהן ומתה, ונשא אשה ומתה גם היא, ופשט הפשוט שנשבו בנותיו לא לבד בחיי שמואל אבל גם בחיי אביו, ואף יען שאז היתה שעת חירום והארץ משובשת בגייסות לכן כשהובאו לא"י נשארו שם.

והחכם גרעץ בח"ב צד 367 יאמר שבנות שמואל נשבו כשחרב פפא בר נצר לנהרדעא ואז היה עדיין ר' חנינא חי בא"י, ושם צד 484 יאמר שזה היה בשנת תקע"ב ושמואל כבר מת, ובמחילה שטעה בזה טעות גדול א) שזה היה בחיי שמואל, ב) שרבי חנינא כבר נפטר עוד קודם רב כאשר בארנו בערכו כי ר' יוחנן לא מלך בחיי רבותיו, ורב כששלח את תלמידו ר"כ לא"י שלחו לר"י וצוהו שלא יקשה לו שבע שנין כב"ק קיז., ואם היה ר' חנינא קיים אז לא היה שולחו לר"י אך ורק לר' חנינא שהיה זקן הדור וריש במתיבתא דר"י נשיאה, ולכן אם הובאו בנות שמואל לבמ"ד דר' חנינא בע"כ היה זה עוד הרבה קודם פטירת רב, וגם אבוה דשמואל היה אז בחיים, וזה ברור.

ועוד בת שלישית היה לו וכבר בארנו בערך רב מרי בר רחל שבתו הזאת כשנשאת לאיסור בגיותו היא נשאת באמת לו אחרי פטירת שמואל וקרוב מאוד לומר שנשבית כשנחרבה נהרדעא בשנת תק"ע ושמואל לא ידע כלל את איסור, ולכן מצינו את איסור שחי עוד בימי רבא כי כשנשא את בת שמואל זה היה כבר אחרי מותו ואיסור היה אז עוד בימי עלומיו, ורב מרי בן איסור היה באמת כחבר לרבא כברכות טז.

והנה כפי מה שאמר רש"ג באגרתו שרב היה קשיש טובא משמואל ואם נאמר שהיה קשיש מיניה לערך עשרים שנה, ורב שנולד לערך תס"ה לשטרות, א"כ נולד שמואל לערך תפ"ה לשטרות, וכשהיה אצל רבי היה באמת עול ימים מאוד עוד קודם עשרים ואפשר שלכן לא סמכו ומפורש באגרת דרש"ג ששמואל נפטר תקס"ה א"כ חי קרוב לשמונים שנה.

וכשנפטר שמואל מלך אח"כ בסורא ר"ה תלמידו הגדול, ורב יהודה יסד ישיבה גדולה בפומבדיתא, וחמש שנים אחרי פטירת שמואל חרבה נהרדעא והתנערה מעפרה אך אחרי כמה שנים.

ר' שמואל.

(אמורא ירושלמי תלמיד ר' אבהו).

כסנהדרין ספ"א שאמר קשיתיה קומי

ר'

ר' אבהו, ובע"ז פ"ד ה"א אמר אנא חזית לר' אבהו רבע כארחיה, אמר בשמו כשבת פ"א ה"ו, יבמות פט"ז ס"הה.

וכן אמר בשם ר' זעירא (ר' זירא) כבלאים פ"ב ה"ו, תרומות רפ"ד, עירובין פ"ט ה"ד, יומא פ"ד ה"ו, שבועות פ"א ה"ג ה"ו.

ואפשר מה שאמרו נדה טו. אמר ר' שמואל משמיה דר' יוחנן הוא ר' שמואל זה, אבל מה שמצינו פסחים קיב: א"ר שמואל בשור שחור, צ"ל אמר שמואל כברכות לג., דק"ס.

וכבר בארנו בערך שמואל שגם הוא נקרא לפעמים בירושלמי בשם רבי שמואל.

רב שמואל. ערך רב שמואל מתואך.

ר' שמואל אחוי דר' ברכיה.

כפי הנראה היה בזמן ר' אמי כדמוכח הוריות פ"ג ה"ה שאמרו הסדרן קודם לפלפלן, בעי ר' שמואל אחוי דר' ברכיה אפילו כר' אמי? א"ל מיתבעי וכו'.

ובשבת ספ"טו אמר ויבדיל, ור' יוסי מקשה עליו.

ובערלה פ"ב רה"א א"ל גמליאל זוגא לר' יוחנן לא כן אמר ר' שמואל אחוי דר' ברכיה.

אך כבר בארתי בערך גמליאל זוגא שפשט הפשוט שר' יוחנן כששאל לגמליאל זוגא אם נהגין אתון מפקין חלה מן הדמאי והשיב לו „לא" (לא ששאלו הדין, אך שאלו אם הוא מקיים הדין) ואח"כ אמרו מסתמא דגמרא כן אר"ש אחויה דר' ברכיה וכו'.

וכן נזכר שבת פ"יג ה"ה, ביצה פ"ג ה"א וקאי שם על ר' עולא שבעי מר"ז.

ובגיטין פ"ב ה"ב ר' בא ר"ז — אר"ש אחוי דר' ברכיה כאן וכו'.

וכתובות פ"יג ה"א פליג על ר' אבין.

וברכות פ"ז סה"א ר' שמעון אחוי דר' ברכיה צ"ל ר' שמואל.

ובתרומות פ"ח ה"ד-לב א"ר שמואל בר ברכיה צ"ל אחוי דר' ברכיה.

וביומא פ"ג ה"ח ר' שמואל אחוי דרב, נשמטו הקווין מתיבת דר"ב והוא דר' ברכיה.

שמואל אחוי דר' הושעיא.

נזכר חגיגה פ"ב ה"ז אמר ר' ירמיה בעי.

ר' שמואל אחוה דר' פנחס בר חמא.

במד' שמואל פ"ט-ג יסופר שנפטר בסכני (ובב"ר פ"ו-ז שמת בציפורי והוא ט"ס) ואחיו ר' פנחס (שהיה בציפורי הרחק מאחיו) ישב עם חבריו והרגיש באותו רגע שמת בן אחיו.

ר' שמואל אחויה דרב. ערך ר' שמואל אחוי דר' ברכיה.

ר' שמואל בר אבא.

הוא היה מתלמידיו המובהקין דר' יוחנן כמגילה כג. שאמר זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דר"י.

וכן רשב"א אר"י כנזיר נא., ע"ז לו.

ומירושלמי כתובות פ"ט ה"ב משמע שהיה קרוב לשמעון בר אבא, דאמרו שם קריבתיה דר' שמואל בר אבא יהבו לה משום כושל אייתי רשב"ל עבדי דר"י נשיא ואפיק מינה, ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' שמעון בר אבא א"ל מה נעשה באותה העניה (קרובתך הניחו לה הנכסים שנתנו לה משום כושל, קרבן העדה) א"ל אייתי רשב"ל — ואפיק מינה.

אבל נראה שתחת ר' שמואל ב"א צ"ל ר' שמעון בר אבא והוא מעשה אחד כי אי אפשר לומר שהיו אחין כי מצינו שר' שמעון בר אבא היה כהן כידוע, ור' שמואל בר אבא לא היה כהן כב"ר פפ"ט-ב שאמר ר' שמואל (כצ"ל כבילקוט משלי תתק"נ ושם ר' שמעון בטעות)

בר

בר אבא כגון בין שותה חמין לשותה צונן, מלקט עצמות אחד היה בציפורי ואית דאמרי ר' שמואל בר אבא הוה ובשעה שהיה עצמות שחורות וכו', ומזה אנו רואין שלא היה כהן.

ור' אלעזר היה חביב עליו ביותר כמו"ק פ"ג סה"א שמתה אחותו דר' שמואל בר אבא והוה יתיב מצמי טופריי (נטל צפרניו) סלק ר' אלעזר לגביה ולא כסיתון, סלק ר' נתן בר אבא לגביה וכסיתון ושאלו למה לא כיסה כשנכנס ר"א א"ל ומה את סבר דאת חביב עלי כר"א? ובתשובות מהר"ם בר' ברוך קצ"ז מביא שעלו בו חטטים אתא שייליה לר' יוחנן מהו דיסחא (בימי אבלו) א"ל סחי וכו'.

וביצה פ"א סה"ט ר' נחום א"ר שמואל בר אבא.

ומכל זה אנו רואין שהיה כבר גדול הדור בזמן ר' אלעזר וגם נקרא תמיד בשם רבי שמואל בר אבא, לבד מפסחים פ"ו סה"ד ר' יעקב בר אחא בשם שמואל בר אבא וצ"ל ר' שמואל, אבל

שמואל בר אבא.

היה בבלי תלמידו דרב ששת כעירובין ז: שא"ל רב ששת לרב שמואל בר אבא אסברא לך, ואח"כ הלך לא"י וקבל מר' זעירא כדמצינו שבעי קומי ר"ז כשבת פ"ז ה"ב-כו:, יבמות פ"י ה"ז, וקידושין פ"א ה"ב-ז: (ור"ז אמר על קושייתו מאן דא"ל הדא מלתא משקי ליה אנא קונדיטין) נזיר פ"ג ה"ר, סנהדרין פ"ז ה"ה.

וכן בעי מר' יסא כקידושין פ"א ה"ב-ו:.

והוא נקרא תמיד אך בשם שמואל בר אבא יען שלא נסמך וזה שמצינו בבורים פ"ג ה"ג ר' הילא ר' יעקב בר אידי הוו יתיבין עבר שמואל בר בא וקמו מפניו א"ל תרתי חדא שאני זקן (שלא נסמך) וחדא שאין התורה עומדת מפני בנה.

אבל יותר נראה שט"ס נפל בירושלמי וצ"ל כדמובא המעשה בקידושין לג: ר' אלאי ור' יעקב בר זבדי [וצ"ל כבירושל' ר' יעקב בר אידי] הוו יתבי חליף ר' שמעון בר אבא וקמו מקמיה.

ונזכר ע"ז לה. מעשרות ספ"ה, חלה פ"א ה"ג.

אבל מה שמצינו ב"ק קד: רב שמואל בר אבא שרב פפא הקנהו מעותיו בבי מחוזא הוא ט"ס וצ"ל רב שמואל בר אחא כב"מ מו. וכן הוא בדק"ס.

רב שמואל בר אבא מהגרוניא.

בב"ק פח. אמרו שאמו נשאת לר' אבא וכתבה נכסיה לבנה רב שמואל (שהיה לה מבעלה הראשון ר' אבא מההגרוניא) ומתה, אזל רב שמואל אצל רב ירמיה בר אבא אוקמיה בנכסיה אזל ר' אבא אמרה לר' הושעיא ור' הושעיא לרב יהודה ופסק שהנכסים שייכים לר' אבא.

ומצינו שבעי מר' אבא כב"ק ז:.

רב שמואל בריה דרב אבהו.

אביו רב אבהו מרישי כלי דרפרם (השני) הוה כעדות בנו רב שמואל בחולין מט.

ומפורש באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג שרפרם מלך בפומבדיתא משנת תרמ"ד עד תשנ"ד, ובספר הקבלה להראב"ד שנפטר תשנ"ו. ובנו רב שמואל כבר היה נחשב מראשי רבנן סבוראי.

ונזכר עוד בגמרא בחולין נט: ההיא עיזא כרכוז דהואי בי ריש גלותא — רב אחאי אסר, רב שמואל בריה דרב אבהו אכיל מיניה קרי אנפשיה מפרי פי איש תשבע נפשו.

ובע"ז סט. רב אחאי שיער בחלא בחמשין, רב שמואל בריה דרב איקא שיער בשיכרא בשיתין גרסת דק"ס ובה"ג ותוס' רב האי רב שמואל בריה דרב אבהו.

ובאגרת דרש"ג דפוס ב"ג שבשנת תתי"ח בכסלו שכיב רב שמואל בר אבהו דמן פום בדיתא.

ובשאר נוסחאות גרסי רב שמואל בר יהודה.

ומה שמצינו מד' שמואל פ"ז־ה א"ר שמואל בר' אבהו זקן שנמצא בו דבר של דופי אין מורידין אותו הוא ט"ס וצ"ל ר' שמואל בר נחמני.

ר' שמואל בר אבדומא או אבדומי.

הוא היה תלמיד דר' מנא כשבת פ"יט ה"א שהיה צריך למול (לרב) ששעה בריה (ברי"ף הגרסא שישנא) ושכח להביא איזמל (מע"ש) שאל לר' מנא א"ל ידחה למחר, שאל לר' יצחק בר' אלעזר (שהוא היה אז מזקני הדור).

וכן מו"ק פ"ג סה"ט שמתה אמו ח' ימים קודם המועד אתא שאיל לר' מנא,

ובחגיגה פ"ג ס"הג, שבועות פ"ב ה"ד אמר קומי ר' מנא.

ונזכר ברכות פ"ז סה"א אמר לא למדו ברכת התורה מברכת המזון אלא לרבים.

וכן נזכר פאה פ"ד ה"א, תרומות דפ"ט, חלה פ"ג סה"א, נזיר פ"ז ה"ג, ע"ז פ"ג ה"ה.

ושם פ"ז ה"ב חבריא בעו קומי ר"ש בר אבדומא.

ר' שמואל בר אבין.

נזכר כלאים פ"ג סה"ב אמרין חבריא קומי וכו'.

ובסנהדרין נא: דתני אבוה דשמואל בר אבין.

רב שמואל בר אדא. ערך רב שמואל בר אידי.

רב שמואל בר אחא.

היה תלמיד רב פפא כנזיר נא: הקשה לר"פ.

ובמנחות לד, חולין צא. אמר קמיה דר"פ משמיה דרבא בר עולא.

וביומא לז. איתא תרגמא רב שמואל בר פפא קמיה דרב אדא וצ"ל ר"ש בר אחא קמיה דר"פ כבדק"ס.

וב"מ מו, ב"ב עז: קנ: ר"פ אקנינהו לר"ש בר אחא — כי אתא נפק לאפיה עד תווך.

ובב"ק קד: איתא בטעות ר"ש בר אבא.

וכן נזכר ב"ק צט. מתרץ דברי רב ששת.

רב שמואל בר אחיתאי.

בגיטין לט: אר"ש בר אחיתאי אמר רב המנונא סבא א"ר יצחק בר אשיאן אר"ה וכו'.

ובסוכה מב. גרס רב שמואל בר חתאי, אבל דק"ס מביא מכ"י שצ"ל אחיתאי, וכן מובא בכ"י בכריתות יב :.

ר' שמואל בר אוניא—איניא—איני—ינא ינאי—יוגה.

שם האמורא הזה נשתבש כל כך עד שלפעמים איתא גם ר' שמואל בר מינא או איביה או חובה או חנא־אידי וכאשר נבאר.

ע"י האמורא הגדול הזה נשארו לנו לפליטה מאמרי רב באגדה בעירובין סג. אר"ש בר איניא בשם רב גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין, ובמגילה ג: איתא בר אוניאי.

ובר"ה יח. ר"ש בר איניא בשם רב גז"ד של ציבור אינו נחתם, וביבמות קה. איתא אוניא.

ומגילה כט. ר"ש בר איניא בשם רב שחיוב הלוית המת יב' אלפי גברי וכו'. ובכתובות יז, איתא איני.

ובחגיגה ה: ר"ש בר אוניא בשם רב מקום יש להקב"ה ומסתרים שמו.

ובסנהדרין כב: ר"ש בר אוניא בשם רב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי.

אבל

אבל לא היה תלמיד רב, אך כן היו בידו קבלות בשם רב כי היה תלמידו דר׳ אחא כיבמות פ״ד ה״יא ר׳ שמואל בר אינא בשם ר׳ אחא הד״א בשאין מחלוקת אצל סתם, והמאמר הזה במגילה פ״א סה״ד ר״ש בר יונה בשם ר׳ אחא. ובתענית פ״ב הי״ג ר״ש בר׳ ינאי בשם ר׳ אחא.

וכן יומא כא. אר״ש בר איניא מאי דכתיב וארצה בו ואכבדה — אלו ה׳ דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני.

והמאמר מובא בירושלמי תענית פ״ב ה״א ר׳ שמואל בר ינא בשם ר׳ אחא.

ובמכות פ״ב ה״ו איתא המאמר ושם ר׳ שמואל בשם ר׳ אחא וחסר תיבת בר איניא.

ובהוריות פ״ג ה״ב־י: איתא המאמר ר׳ אינא בשם ר׳ אחא וחסר תיבת ר״ש.

ובברכות פ״א ה״ה־י. ר׳ שמואל בר מינא בשם ר׳ אחא וצ״ל בר אינאי.

ובדברים רבה פ״ב־כ ר׳ שמואל בר אוניא בשם ר׳ אחא ברוח השיבו כד״א משיב הרוח.

והמאמר בירושלמי סנהדרין פ״י ה״ב־לב. איתא שמואל בר בונא בש״ר אחא.

ובויק״ר פ״ל־ג המאמר ר״ש בר׳ יונה.

ובויק״ר פ״י־ט ר׳ שמואל בר איביה בשם ר׳ אחי אמר ריוח ד׳ אמות.

והמאמר בב״ר פ״ה־ז ר״ש בר חנא בשם ר׳ אחא.

ונשלש המאמר בקה״ר פ״א־ז־ח ר׳ שמואל בר חובה בשם ר׳ אחא ובכולן צ״ל ר״ש בר איניא.

ובפדר״כ נד: ר׳ שמואל בר׳ יונה ור׳ אחא בשם ר׳ שמואל בר נפחא וצ״ל ר״ש בר איניא ר׳ אחא בש״ר שמואל בר נחמני.

ובויק״ר פי״ד־ב ר׳ שמואל בר אידי בשם ר׳ אחא צ״ל ר״ש בר איניא כבילקוט איוב רמז תתקכ.

ומצינו ר׳ ינאי בריה דר״ש בר׳ ינאי מד׳ שמואל פ״כא־ג. ומזה נראה ששמו האמיתי היה ר״ש בר ינאי.

ר׳ שמואל בר איביה. ערך ר׳ שמואל בר אוניא.

רב שמואל בר אידי.

בתענית ט. יסופר שר״ה בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מוסתניא הוו שכיחי קמיה דרבא, כי נח נפשיה אתו לקמיה דרב פפא כל אימת דהוה א״ל שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי, חלש דעתיה אקרויה בחלמיה ואכחיד את שלשת הרועים, למחר כי הוו מיפטרי מיניה א״ל ליזלו רבנן לשלמא, (כן הוא בע״י והכונה שברכם שיחיו).

ובפסחים קד. שלח ר״ש בר אידי, חנניא אחי אומר אחת (ועיין ערך חנניה בר אידי).

אבל מה שמצינו ויק״ר פ״יד־ב ר׳ שמואל בר אידי בשם ר׳ אחא שם צ״ל ר׳ שמואל בר אוניא כבילקוט איוב רמז תתקכ.

רב שמואל בריה דרב איקא.

נזכר ע״ז סט., וצ״ל בריה דר׳ אבהו כגרסת דק״ס ובה״ג ובתוס׳ רב האי.

ר׳ שמואל בן אלעזר.

נזכר שבת פ״יד סה״ג אמר מתיר היה ר״מ, והוא ט״ס וצ״ל ר׳ שמעון בן אלעזר כבבבלי שם קלד., וכן הוא בברכות פ״א ה״א.

ר׳ שמואל בר אמי או אימי.

אביו נזכר יבמות פ״י ה״ו אימי אבוה דשמואל בר אימי בשם ר׳ יהודה הלכה כר״ש,

והיה חתנו דר׳ שמואל סבא כסוטה י: וחותנו אמר משמו.

ופסחים

ופסחים טז: מתקיף לה ר' שמואל בר אמי — א"ל ר' זירא — קבלה מיניה ר' שמואל בר אמי דאמר רחמנא וכו'.

ובקידושין פ"ג ה"ב אר"ז באדר קדמייא דמך ר' הילא, באדר תניינא אתא עובדא קומי ר' חנניה חברון דרבנן א"ל ר' שמואל בר אמי לא יאות הוה ר' הילא אמר לך.

וביבמות קה. רב שמואל בר אמי א"ר יונתן וצ"ל אר"ש בר אמי ואמרי לה רש"בנ א"ר יונתן כר"ה יח.

ובע"ז לה. אר"ש בן פזי ואיתימא ר"ש בר אמי.

וב"ר פ"מו־ז ר' אבא ור' ברכיה ור"ש בר אמי הוו יתבין ומקשין וכו'.

וכן נזכר מד' שמואל פ"ה־ב.

ובנדה כ: אמי בר שמואל אך אינו בנו כי אמי זה היה תלמיד שמואל.

שמואל בר בידרי.

אמר רב מנחות לה:, ובדק"ס איתא בר מרדכי, ובהרא"ש גרס בר מרי.

רב שמואל בר ביסנא.

אר"נ כתובות ק., ותרגם קמיה דרב יוסף — א"ל רב יוסף קבסתן (צערתני) בקידושין כו:.

ובנדה מב. בעי מאביי — אתא שאל לרבה ואח"כ שאל לרב יוסף וכולהו תירצו לו תירוץ אחד הדר אתא לקמיה דאביי א"ל כולכו ברוקא חדא תפיתו, א"ל אביי שפיר אמרי לך.

ובע"ז לא: שאיקלע למרגלאן ולא שתה יינם ושכרם משום חשד יי"נ.

ר' שמואל בר גדליה.

נזכר ד"ר פ"א־יז, תנחומא בהר־ב.

ר' שמואל בר גוריא.

נזכר תנחומא הישן בהר, ובתנחומא בובער הגרסא בר גדליה.

רב שמואל בר זוטרא.

היה תלמיד רבא כנדה מו. שמתני לשמעתא דרבא בהאי לישנא.

ובב"מ מט. אמר רב פפי אמר לי רבינא לדידי א"ל ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב שמואל בר זוטרא שמיה דאי הוו יהבו לי כל חללא דעלמא לא הוי קא משני בדבוריה, בדידי הוה עובדא ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא חוה והוה יתיבנא ואתא ההוא גברא וקאי אבבא א"ל אית לך שומשמי לזבוני א"ל לא, א"ל ליהוו הנך זוזי בפקדון גבך — א"ל הא ביתא קמך אותבינהו בביתא ואיגנוב אתא לקמיה דרבא וכו'.

ונזכר שבת כג. בלשון דתני ר"ש בר זוטרא כל השמנים יפין וכו', ר"ש בר זוטרא מתני הכי וכו'.

ר' שמואל בר זעירא.

נזכר במ"ר פ"ג־ח, ר' הונא הכהן בשמו.

ר' שמואל בר חובה. ערך ר' שמואל בר אוניא.

רב שמואל בר חייא.

א"ר אלעזר ב"מ עב:, א"ר מני א' חולין נו:.

ר' שמואל בר חייא בר יהודא.

מצינו אותו תמיד אומר בשם ר' חנינא כמע"ש פ"ג ה"ב, שבת פ"א סה"א, יבמות פ"ח ה"א, פס' רבתי פ' החודש ס"ט, שהש"ר רפ"ז.

ובמד' תהלים פ"יחיכט איתא ר' שמואל בר חייא ור' יודן בשם ר' חנינא ונראה שצ"ל ר"ש בר חייא בר יודן.

ר' שמואל בן חלף או חלפתא.

בירושלמי ברכות פ"ג סה"ה ר' ירמיה ר"ש בן חלפתא בשם ר' אדא בר אחוה, ובמגילה רפ"ג איתא בן חלף.

ר'

ר׳ שמואל בר חנא. ערך ר׳ שמואל בר אוניא.

רב שמואל בר בר חנה. ערך רב שמואל בריה דרבה בב״ח.

רב שמואל בר חנינא או חנניה.

אמר בשם ר׳ אלעזר ביומא פ״ה ה״ד, בשם ר׳ הושעיא כברכות פ״ב ה״ה.

ומו״ק פ״א ה״ח ר׳ יסא הורי לשמואל בר חנינא.

ונזכר מד׳ תהלים פ״כב־יט.

רב שמואל בר יהודא.

בתוס׳ יבמות קא: ד״ה ואנא, מפרש ר״ת שהיה בן רב יהודה הנדואה והתגייר הוא ואביו יהודה, וקשה מאוד להבין דברי רבינו הלא מפורש בקידושין כב: שרב יהודה הנדואה גר שאין לו יורשין הוה חלש על מר זוטרא לשיולי ביה, וידוע שמר זוטרא היה חבירו דרב אשי וא״כ איך אפשר שרב שמואל בנו יהיה חבר לרב יהודה כמפורש ע״ז כח:, ומה גם לפי׳ ר״ת בקידושין יח. תו״דה כאן, שבהלואה אם מת הגר ומחזיר ליורשיו אז רוח חכמים נוחה הימנו, א״כ בודאי היה צריך מר זוטרא להשיב לבניו ולא לזכות לעצמו. ולומר שרב שמואל בנו כבר מת ואביו האריך ימים רבים עד מר זוטרא, דבר זה קשה מאוד לומר.

אך האמת יורה דרכו שרב יהודה הנדואה איש אחר הוא גר צדק בזמן מר זוטרא, אבל רב שמואל נקרא תמיד בשם בר יהודה ולא בר רב יהודה. וזה רב שמואל התגייר ביחד עם אביו ונעשה אדם גדול עד שאמרו יבמות קא: שא״ל רב יהודה שיצטרף לחמשה לחליצה, ורב שמואל א״ל תנינא בב״ד של ישראל ולא בב״ד של גרים ואנא גר אנא (ופירש״י הוא ואביו נתגיירו).

ואמו היתה ישראלית כתוס׳ ישנים בכתובות מד:, ובשבת קמז: שעבדה לו אמו מגררתא דכספא.

וקרוב מאוד לומר שהוא היה התנא בישיבת רב יהודה כיומא עז. שרב יהודה בר רב (תיבת רב ליתא בדק״ס) יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פפא והוה קאי רמי בר פפא מהך גיסא רמא להו קלא — א״ל ר״ש בר יהודה תנינא,

וכן יבמות קא: שאמר לרב יהודה תנינא.

וכן שבת עט., ע״ז כח. תני ר״ש בר יהודה.

וביומא כה. כדתני רב יהודה ואיתימא ר״ש בר יהודה.

וקרא לרב יהודה שיננא כבכתובות יב:,

ובע״ז כח: אמרו שרב יהודה שרא למיכחל עינא בשבת א״ל ר״ש בר יהודה מאן ציית ליהודה מחיל שבי (מחלל שבת), לסוף חש בעיניה שלח לרב יהודה שרי או אסור, שלח ליה לכו״ע שרי לדידך אסור.

והיה חביב ונאמן כ״כ על רב יהודה עד שאמר עליו כתובות מד: כגון ר״ש בר יהודה מרענא שטרא אפומיה (שידע שאינו משקר).

וכן מצינו שעולא איקלע לגביה כשבת קט:, וחולק עמו בדין הידוע מפני מה ארוסה בת ישראל אינה אוכלת בתרומה, ורב שמואל בר יהודה סובר משום סימפון ככתובות נז:.

וכן חולק עם ר״ז כגיטין כז:.

ואמר על ר״ז ורב שמואל בר יצחק שהם שני גדולי הדור כגיטין כג:.

ונתמנה לילך לא״י ולהביא משם תורת א״י ביחד עם מרעיו רבין ורב דימי וכולם היו נקראין בשם נחותי.

וכשבא לא״י זכה עוד לקבל מר׳ יוחנן כדמצינו רב שמואל בר יהודה אר״י שבת לז:, גיטין טז..

כי אתא ר״ש בר יהודה אר״י גיטין כג:.

ושם מ., ע"ז נד: כי אתא רב דימי אר"י — כי אתא ר"ש בר יהודה אר"י.

וביבמות עז. כי אתא רבין אר"י — דתני ר' זכאי קמיה דר"י — כי אתא רב שמואל ב"י אמר הכי תני קמיה וכו'.

ובע"ז עג., שבת קמז. כי אתא רבין אר"י — כי אתא רב שמואל ב"י אר"י. ובסנהדרין לא: כי אתא רב שמואל ב"י אר"י לעולם מביא ראיה.

ושם סב. כי אתא רב שמואל ב"י אמר הכי תני (ר' זכאי קמיה דר"י).

וברכות יד: אמר רב יוסף כמה מעלייתא הא שמעתתא דכי אתא רב שמואל ב"י אמר אמרי במערבא — א"ל אביי מאי מעלייתא וכו'.

ובשבת לז: אר"ש בר יהודה אר"י — א"ל ההוא מרבנן — א"ל אטו לית אנא ידע דאמר רב יוסף א"ר יהודה וכו'.

ובגיטין פט. כי אתא ר"ש בר יהודה א"ר אבא אר"ה אמר רב.

וכן שבת ה. אר"ש בר יהודה א"ר אבא, וזה כשבא לא"י ומצא שם את ר' אבא ומסר לו מה שקבל מר"ה בהיותו בבבל.

וביבמות פג. אר"ש בר יהודה א"ר אבא אחוה דרב יהודה בר זבדי אמר רב.

וכן אמר משמיה דר"א כשבת לח: רב דימי ור"ש בר יהודה תרוייהו משמיה דר"א אמרי.

וכן אמר משמיה דר' חנינא כשבת נד..

וכפי הנראה התיישב אח"כ בבבל ולא היה הולך כפעם בפעם לא"י כחבריו רבין ורב דימי כי מצינו אותו עם אמוראי דבבל כיומא יא: תני ר"ש בר יהודה קמיה דרבה (כצ"ל ותיבת רבא הוא ט"ס, דק"ס).

וביבמות עז: א"ל רב יוסף פוק תני לברא.

ובגיטין טז:, מנחות מב: הקשה לו אביי.

וב"ב ח. א"ל אביי לרב יוסף והאמר רב שמואל ב"י וכו'.

ממקראיו הפרטים מצינו אך ב"ק לח. שמתה עליו בתו וא"ל רבנן לעולא קום ניזול נינחמיה ולא רצה לילך עמהן אך הלך הוא לחוראי לגביה וקראו עולא רבי (והוא כמו מר), וכפי הנראה היה זה עוד טרם שנתמנה לילך לא"י ואז היו עולא ורבב"ח מהנחותי בימי רב יהודה כמבואר בערכם.

ר' שמואל בן יהוצדק.

נזכר ברכות פ"ג סה"א, והוא ט"ס וצ"ל ר' שמעון בן יהוצדק כבנזיר פ"ז ה"א.

ר' שמואל בר יונה, ערך ר' שמואל בר אוניא.

ר' שמואל בר יוסי.

כן הוא בקידושין לג. שהקפיד על ר"ש בר רבי, אבל הוא ט"ס וצ"ל ר' ישמעאל בר' יוסי.

וכן במד' תהלים הישן פ"ג ר' שמואל בר' יוסי בקש לישב ספר זה לפני רבו, וצ"ל ר' ישמעאל בר"י כדמובא בילקוט שם רמז תרכה.

ר' שמואל בר' יוסי ב"ר בון.

הוא היה מאמוראי דור האחרון בא"י, ובימיו כבר נחרבו ישיבות א"י, ונזכר עוד בירושלמי בדמאי פ"ד סה"א, ר"ה פ"א ה"א-ג., יבמות פ"ח ה"ג, קידושין פ"ד ה"י, הוריות פ"ג ה"ה.

ואמר בשם ר' נסה כתובות פ"ז סה"ז.

ובגיטין פ"ה ה"ג הוא ור' מתנייה סברין מימר א"ל ר' יוסי בר' בון, והוא ר"י בר' בון האחרון.

רב שמואל בר ייבא.

נזכר נדה טו.: הקשה לר' אבא, א"ר יוחנן אפילו ילדה.

ר' שמואל בר ינאי. ערך ר' שמואל בר אוניא.

רב שמואל בר יעקב.

נזכר מנחות לב. והגמרא מביא ראיה ממנו לדברי רבא.

ונזכר נדרים פ"ג ה"ב, ושבועות פ"ג ה"ט יספר שראה נחש גדול כ"כ עד שכסה העגלה של מלכות.

ונזכר בזהר חיי שרה קכד. במדרש הנעלם.

רב שמואל בר רב יצחק.

אביו היה חסיד גדול כר"ה פ"א ה"ד שהיה צם יו"הכפ ב' ימים (משום ספיקא) ומת עי"ז, ובחלה פ"א ה"א איתא בטעות בר אבוי דשמואל בר"י.

ונזכר עירובין צז. דתנא אבוה דרב שמואל ב"ר יצחק.

ובשבועות פ"ד סה"א ר' ירמיה ר' שמואל בר"י בשם רב יצחק שאמר בשם רב.

ורב שמואל בנו זכה עוד לקבל מרב בנדה סד: שאמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרב,

וכן מצינו ר"ש בר רב יצחק אמר רב בברכות יד:, נט., שבת נא., פסחים קיג: יבמות מו. צז., גיטין עח., ב"מ מא., ב"ב קיט., פסחים פ"ז ה"יב.

וכשמלך ר"ה וכל תלמידי דרב ישבו לפניו ישב גם הוא לפני ר"ה בעירובין לו. שבעי מר"ה.

תני קמיה דר"ה כב"ב קיג:.

שאל מר"ה כר"ה פ"ג סה"ב.

ובנדה ו: אר"ה מע"ל שבנדה — א"ל ר"נ והא תני — קבלה מיניה רב שמואל בר"י בחולין שנעשו על טהרות הקודש (ופירש"י קיבלה להך תיובתא מר"נ), ומזה אנו רואין שישב בחברת ר"נ ור"ה, וזה היה כשמלך ר"ה כמבואר בערכו.

ובמגילה ח. תני קמיה דר"ה — א"ל רבא אלא מעתה, והוא ט"ס וצ"ל „אמר רבא" כי רבא לא ראה את ר"ה.

וב"ק מג: מתיב — א"ל רבה הכי קתני, וזה היה כשישבו כולם לפני ר"ה.

וכשהיה כבר מגדולי הדור נשאו לבו לעלות לא"י לקנות שלמות בעבודת הבורא, ולכן אף שאז היו בא"י ר' יוחנן ורש"בל אבל הוא לא ישב תמיד בחברתם ולא רצה להראות להם את גדולתו בתורה, ואך היה עניו ושפל ברך ועוסק בעבודת ה' והיה קדוש וטהור כיבמות פ"ב ה"ד וסנהדרין פ"י סה"ב שאמתיה דר' שמואל בר"י אמרה מן יומי לא חמית מילה בישא על מאני דמרי.

והוא היה משמח לפני חתן וכלה ככתובות יז. שהיה מרקד אתלת לפניהם. ובפאה פ"א ה"א ג: מפורש יותר שהיה נוטל הדסים והיה מהדם קומי כלה, ור"ז אמר קא מכסיף לן סבא.

ורב שמואל בר יהורה אמר עליו ועל ר"ז שהם שני גדולי הדור כגיטין כג:.

ושם התרועע עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן כר' חייא בר אבא שבעי מיניה כמנחות מז., וקראו רבי כחולין צח. (ולא היה רבו אך מפני ענותנותיה).

וכשנפטר ר"ה בר אבא קיבל אבילות ואכל בשר ושתה יין כברכות פ"ג ה"א־ב:.

וביבמות פ"יב ה"ב שהיה ליה עובדא ושלח לר' יעקב בר אחא לגבי רח"בא.

וברכות פ"ג סה"א כשרצה ר' אסי לצאת חו"ל א"ל שצריך לשאול לר' יוחנן.

ור' אסי אמר בשמו כתמיד לא:.

ובר"ה פ"ג ה"א ר' הונא (השני) ידע סהדותא לחד בר נש אזיל בעי מידין קומי וכפר ביה, א"ל ר"ש בר' יצחק בגין דאת ידע דר"ה בר נש רבה את כפר ביה? (ובל"ס שניהם ישבו לפני ר"ה בבבל).

וכן התרועע עם ר' אבא כסוכה ג..
עם ר' אמי כיבמות פ"טו ה"ד שקראו אדם מסוים.

ועם ר' אבהו ור' אבא בר ממל במכות יג :.

עם ר' זירא כפסחים עב : שישבו שניהם אקילעא דר"ש בר' יצחק ויתבי וקאמרי ארש"בל וכו'.

ור' זירא בעי מיניה ספדר"כ קמב..
מחלקותן זבחים סה :, נדה ט :.

וכן חולק עם ר' יוסי בר"ח כברכות פ"ג ה"ה,

מאמריו והלכותיו מצינו עירובין פא : על דברי ר"ה, פסחים פה :, יומא כו. מתרץ דברי ר' יוחנן, מגילה ב., כתובות ג. אמר אי איכא בתי דינין קבועין אשה נשאת בכל יום, כתובות כז., קידושין מה :, ע"ז עה..

ודבריו היקרים באגדה מצינו בעירובין צה : אמר מקום יש בראש להניח בו ב' תפלין.

ופסחים מט : מוסיף על דברי רש"בנ ואמר ומגבו.

וכן חגיגה ה : חולק עם רש"בנ ואמר מאי מפני גוה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהן ונתנה לאו"הע.

ותענית יז. אמר טעם שכה"ג צריך להסתפר מע"ש לע"ש.

וב"ב טו : אמר כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך.

וסנהדרין קט : ביקש יעקב רחמים וכו'.

ושם קי. מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה.

ובחולין נו : מלמד שברא הק"בה כונניות באדם וכו'.

תלמידיו והאומרים בשמו.

ר' ברכיה בר' יהודה בר' סימון בשמו כב"ר פ"נג-ח. וצ"ל ר' ברכיה בש"ר.

ר' הונא בשמו כחגיגה פ"א ה"ז (והוא ר"ה ב').

ר' חגי שאלו כברכות פ"ב ה"ו.

ר' חנן בשמו כשביעית פ"ו ה"א.

ר' חנניה בשמו כשבת ספ"י, תנחומא נח-כ.

ר' יהושע הכהן בר' נחמיה בשמו כמד' תהלים רפ"פ.

ר' יונה ור' יוסי בשמו כר"ה פ"א ה"ב.

ר' יוסי בר' בון בשמו כמע"ש פ"ד ה"ג.

ר' ירמיה בשמו כפאה פ"א ה"א, עירובין פ"א ה"א-ה., חגיגה פ"א ה"ז. שבועות פ"ד סה"ב.

ר' מיישא א"ל, לא כן אלפן רבי כברכות ספ"ב.

מב"ב מצינו אך שהיה לו בת שנשאת לרב הושעיא כסנהדרין פ"א ה"א.

ופטירתו מצינו כתובות יז. שאיפסק עמודא דנורא בין דידיה לכולי עלמא וגמירא דלא אפסיק אלא לחד או לתרי בדרי, ור"ז אמר אהני שוטיתיה לסבא.

ור' ירמיה היה בפטירתו כברכות פ"ג סה"א ונזיר פ"ז ה"ח ששאל לר"ז קומי ערסיה.

ובפאה פ"א ה"א-ג : כשמת נפק ב"ק שיצאו לגמול חסד עמו וירדה אש ואיתעביד כעין שיבשא דנור בין ערסיה לציבורא.

ובע"ז פ"ג ה"א כשנפטר איתעקרין ארזייא בא"י אמרין דהוה נסיב שישיבתא ומקלם קומי כלה ונפקת ב"ק ואמרה ווי דרמך ר"ש בר' יצחק גמיל חיסדא.

וברכות פ"ג ה"א כ. כשמת קביל ר"ז אבילות ואכיל טלופחין.

ר' שמואל בר כהנא.

בשהש"ר פ"ז-ח ר' תנחומא ור' מיאשא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר כהנא.

שמואל

שמואל בר מרי—מרדכי. ערך שמואל בר בידרי.

רב שמואל בר מרתא.

אם מרתא הוא שם איש או שם אשה מחלוקת בב"ב נב. שהרשב"ם פירש שהוא אחי ר' חייא סנהדרין ה. ור"ג פירש שהוא שם אשה אחות ר' חייא.

ורב שמואל קבל מרב כפסחים קיג: אמר רבב"ח אר"ש בר מרתא אמר רב.

ובחלה פ"א ה"ג ר' יצחק בשם רב שמואל בר מרתא בשם רב חלה תרימו וכו'.

ומגילה טז: אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא.

וב"ק נא: אמר רבב"ח אר"ש בר מרתא.

ומצינו ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא ברכות יג:.

רב יצחק בר שמואל בר מרתא ברכות כה:.

רב שמואל בר נדב.

נזכר ערכין טז: בעי מר' חנינא ואמרי לה שהיה חתניה דר' חנינא, ואמרי לה שבעי מרי"בל.

ר' שמואל בר נחום.

נזכר ב"ק נה. שר' חנינא בר עגיל שאל לר' תנחום בר חנילאי מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ובדברות האחרונות נאמר בהן טוב, א"ל כך אמר לי ר"ש בר נחום אחי אמו של רב אחא בר' חנינא ואמרי לה אבי אמו של רב אחי בר' חנינא הואיל וסופן להשתבר.

ר' שמואל בר נחמן—נחמני.

האמורא הגדול הזה אשר הנחיל לנו מאמריו היקרים למאות, נקרא תמיד בבבלי בשם ר' שמואל בר נחמני, חוץ בסנהדרין כב. שנקרא בשם ר"ש בר נחמן, ולהיפוך בירושלמי נקרא תמיד בשם ר"ש בר נחמן חוץ מברכות רפ"ד, פ"ה ה"ב, ה"ה, ובסנהדרין פ"ז סה"ט שנקרא ר"ש בר נחמני.

הוא היה יליד א"י כאשר סיפר בעצמו בב"ר פ"ט־ה שאמר רכוב הייתי על כתפו של זקני ועולה מעירו לכפר חנן דרך בית שאן (וידוע שבית שאן היא בא"י כשופטים פ"א־כז, ואף שבחולין ו: פסק רבי כר"מ שבית שאן היא חו"ל, זה יען שלא כבשוה עולי בבל, וכן מה שפירש"י בכתובות קיב. שבית שאן הוא משאר ארצות כבר פי' המהרש"א דר"מ לטעמיה, ובספר כפתור ופרח פ"יא כתב שבית שאן הוא לדרום טבריא כחצי שעה) ושמעתי את ר' שמעון בן אלעזר יושב ודורש בשם ר"מ.

והיה כהן כתרומות רפ"ה.

והנה אף שזכה לראות את רש"בא בילדותו אבל תורתו קבל מר' יונתן תלמידו דר' חייא ורי"בל ור' יוחנן, וימי פעולתו נופלים בדור השני והשלישי לאמוראי א"י וכאשר נבאר כי האריך ימים.

וזאת ידוע לנו בבירור שר' יונתן רבו היה תלמידו דר' חייא כמפורש ברכות יח. שאמרו ר' חייא ור' יונתן הוי שקלי ואזלי בבית הקברות — ואף ר' יונתן הדר ביה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן וכו'.

ומפורש שר' יונתן היה רבו כפסחים כד. שא"ל ההוא מרבנן לר"ש בר נחמני ר' יונתן רבך מהאי קרא קאמר לה. וב"ב קכג. בעי מיניה ר' חלבו מרש"בנ — א"ל ר' יונתן רבך מהאי קרא קאמר.

וכן הכיר עוד את אמו דר' יונתן כב"מ פד. שאמר רש"בנ אישתעי לי אימיה דר' יונתן דאישתעיא לה דביתהו דר"א בר' שמעון וכו'.

וכן יספר מר' יונתן רבו כיומא ט: שאמר כי מטא ר' יונתן להאי קרא בכי וכו'.

ושם כב: אמר, ר' יונתן רמי.

רש"בנ

רש"בנ א"ר יונתן כברכות ז. יח: כג. לב. לד: לה. נה. נה:, שבת נה: כל המאמרים כל האומר ראובן חטא וכו', נו. נו:, נח:, פסחים לט. סח., יומא נג. עה. פו:, סוכה נב:, ר"ה יח: לה., מגילה י: כו., תענית ד. ה:, מו"ק טז:, חגיגה יד., יבמות טז: קט:, כתובות יז. סז., נדרים כב. נז:, גיטין ס., סוטה ג. ג: יא: יג: טו., ב"ק ס. פ: צב., צב., ב"מ פה., ב"ב טו:, עח:, סנהדרין ז. יד. יט: כ. כט. צ. צ: צג: קח:, ע"ז יח:, מנחות כט. צט: קי., חולין י:, תמיד כח..

ובירושלמי ר"ש בר נחמן א"ר יונתן בשבת פ"יד ה"ג, תענית פ"ג ה"ו, כתובות פ"ה ה"ז, ספ"ז וכולם אך באגדה, ובמדרשים הרבה פעמים.

והנה אף שלא מצינו שיאמר בשם ר' יונתן בהלכה זה אך בבבלי, אבל בירושלמי מצינו הרבה פעמים ר"ש בר נחמן בשם ר' יונתן (בהלכה) כברכות פ"ו ה"ז, פ"ז ה"א, פאה רפ"א־ג. ד., תרומות פ"י ה"ו, מעשרות פ"א ה"ב, פ"ב סה"ב, דמאי פ"ה ה"ב, חלה פ"ד ה"ג, כלאים פ"ו ה"ב, פ"ט ה"ב, ריש שבת, שם פ"ז רה"ב, עירובין פ"ב ה"ה, יומא רפ"א, שקלים ספ"ז, ב"ב ספ"ד.

והנה ידוע שר' יונתן היה חבירו דר' יוחנן כגיטין עח: (אף שהיה קשיש מיניה) ור' יוחנן שהיה ריש מתיבתא משך כמה דורות לכן אף שרש"בנ כבר בא בשנים בימי פעולתו דר"י אעפ"כ קבל ממנו וכדמצינו רשב"נ א"ר יוחנן כברכות ט:, פסחים מט:, ב"ב עה:, סנהדרין כב:, ובירושלמי תרומות רפ"ה ר"ש בר נחמן בשם ר' יוחנן ובעי ממנו. ואין אנו צריכין לשבש את כל המקומות לומר שהיה כתוב בשם ר"י והוא ר' יונתן ונעשה מזה ר' יוחנן, אבל יען שמקום מושבו נראה שהיה בעיר לוד בדרום לכן לא קבל הרבה מר' יוחנן, וזה שמצינו ויק"ר ספ"לה א"ר אבהו עבר הוינא קומי כנישתא דטרסיא בלוד ושמעית קלא דר' שמואל בר נחמני יתיב ודרש.

ושם קבל מרי"בל והיה רבו המובהק כר"ה פ"ד ה"ד ארש"בנ — חבריא בעון רש"בנ בשם מן רבי אמר לה — א"ל בשם רי"בל, והוצרכו לשאול זה ממנו יען שידעו הכל שר' יונתן היה רבו המובהק.

וכן חולין צח. אמר משמיה דרי"בל.

וביומא רפ"ח ר"ש בר נחמן סלק לגביה ריב"ל בליל תעניתא.

ובמד' שמואל פ"יט־ב אמר בשם רש"בל ואולי צ"ל רי"בל.

וכן אמר בשם ר' אלכסנדרי כתנחומא בהר־ג.

ובשם ר' הושעיה כסנהדרין פ"ז סה"ט.

ובשם ר' יהודה בר זבידא כברכות פ"א ה"ה.

אבל ר' אלעזר היה כחבר לו וחולק עמו תמיד כסוטה יא: יב. ב"פ, ב"ק טז: ב"פ, ובסנהדרין פ"י ה"א.

ומה שמצינו חגיגה פ"ב סה"א ר' יודן נשיא שאל לרש"בנ מהו דין דכתיב סולו — א"ל ר' אלעזר רבך לא הוה דרש כן, באמת הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בב"ר פ"יב־י שר"י נשיאה השיב לו אוי דמובדין ולא משתכחין שאלית לר"א ולא אמר כן, אך בב"ר שם נפל טעות ששם אמרו ממונה על בית שלו וצ"ל על „ביה" שלו כבירושלמי.

וכן הוא במד' תהלים פ"קיד־ג אך שם איתא בטעות ר' יהודה הנשיא וצ"ל ר"י נשיאה, והוא ר"י נשיאה השני וגם שם ליתא תיבת ר"א רבך,

והנה הלכותיו בהלכה (מה שאמר מפי עצמו) מצינו אך מעט מזער כמגילה ב. (ובירושלמי ריש מגילה אמר זה בשם ר' יונתן)

פסחים כד., כתובות מט: סא., ב"ק מו:, חולין מה. וריש תרומות.

אבל באגדה נשארה לנו הרבה מאוד מדרשותיו היקרים ומאמריו המחוכמים כברכות סג., מגילה י: יד., חגיגה ה:, כתובות סא., סוטה י. יב: יג:, ב"מ נח:, ב"ב טו. עה., סנהדרין כב. צג: ק., ע"ז כד: כה., זבחים סב., חולין צא., ערכין ט: (מתקיף על דברי ר"א), ירושלמי ברכות רפ"ד, פ"ה ה"ב ה"ה, פאה רפ"א, ריש חלה, יומא פ"ג ה"ח, תענית פ"א ה"א, יבמות פ"ח ה"ג, ובפס' רבתי פ' שמעו אמר כד תמוט בירה, בירה שמה, וכד תרום קיקלא, קיקלא שמה.

מלבד מאמריו הרבים אשר נשארו בפי תלמידיו הרבים וכאשר נבאר.

ומה שנזכר ספרי בהעלותך פ' ותקעתם, שם נשתרבב שמו מר"ה לד. וירושלמי שם פ"ג ה"ה ושם רש"בנ א"ר יונתן.

ושמו נתפרסם לדרשן גדול ובעל אגדה כעדות ר' אמי בויק"ר רפ"לא ואיכ"ר פ"א־מא, ור' חלבו באיכ"ר פ"ג־ס, ור"י נשיאה כב"ר פ"יב־י, ור' שמעון בן יהוצדק בב"ר פ"ג־ד, תנחומא ויקהל־ז שכולם א"ל שמעתי עליך שאתה בעל אגדה.

ובימי רב יהודה ירד רש"בנ לבבל ולכן קרא לרב יהודה, יהודה חברינו כמו"ק יז.

וכן ברכות פ"א ה"ב רב מתנה ורש"בנ תרוייהו אמרי, וידוע שרב מתנה היה בבלי.

וכן מפורש במד' תהלים פ"ג־ג שאמרו ר' שמואל בר נחמני עלה מבבל בשביל לשאול ג' דברים מצא את יונתן איש הבירה ושאלו — ושוב שאלו מהו דכתיב — א"ל ר' יונתן מה הייתם אומרים לו בבבל, א"ל כך אנו אומרים וכו'.

וקבל מר' יונתן איש הבירה כתנחומא סוף ויגש רש"בנ בשם ר' יונתן בן אלעזר איש הבירה.

ובאגדת בראשית פ"ח אמר בשם ר' יונתן איש הבירה.

ובתנחומא בחקתי־ד שאל רש"בנ את ר' יונתן בן אלעזר וקראו רבי.

ואפשר שהלך לבבל להשמיע דרשותיו היקרות, אך כפי הנראה לא שהה שם זמן רב, ולכן לא מצינו ששקיל וטרי עם אמוראי דבבל.

וכל גדולי תלמידי דר' יוחנן היו חבריו, ר' אלעזר ור' אמי כדלעיל.

ר' יעקב בר אידי כחולין צח. שא"ל ר"ז לרב שמן בר אבא — שהרי שני גדולי הדור ר"י בר אידי ורש"בנ תרוייהו משמיה דרי"בל אמרי, מחלקותן ברכות סב:, סנהדרין עה..

וחולק עם ר' סימון בר זבדי כפסחים רפ"ט.

עולא, מחלקותן סנהדרין צו:.

וכפי הנראה היה לו בית אולפנא גדול ששם התקבצו כל גדולי הדור ותלמידים רבים, ורש"בנ הורה להם דרכי אגדה, וזה שאמרו ברכות יז. כי הוו מפטרי רבנן מבי רש"בנ אמרי לי הכי אלופינו מסובלים וכו'.

והאומרים בשמו רבים הן ומהן גדולי תלמידי דר"י, כתלמידי דר' אבא ואבא צידוני אמרו בשמו כקה"ר פ"זג, ובמ' שמואל פ"כג־ד גרס תלמידי דר' אימי.

ר' אבהו בשמו פסחים פ"ה ה"ז, תענית ספ"ג, ושמע דרשתו בלוד כויק"ר ספ"לה.

ר' אחא בשמו כשקלים ב:, ברכות פ"א ה"א־ו, תנחומא לך־א, אמור־יב, מד' תהלים פ"ב־ו.

ר' אחי בשמו כבילקוט מלכים א' רמז קעג..

ר' אילא בשמו כשקלים ג..

ר' אמי שאלו כתנחומא אחרי־יד, ויק"ר רפ"לר.

ר' ברכיה בשמו כבכורים פ"א ה"ג,

תנחומא

תנחומא בראשית־יח, מד' תהלים פ"צ־ו.

ר' הונא בשמו כחלה רפ"ב, תנחומא אמור־טו, מד' תהלים פ"ק־ו.

ר"ה בר אבין בשמו כבמ"ר פ"ז־ד.

ר' זירא קראו גדול הדור כחולין צח., ושלח שאל לרשב"נ כברכות פ"ו ה"ד, ושם פ"א ה"א־ו. שר"ז היה מטמר ביני קופיא לשמוע היאך קרי ק"ש על מטתו.

ר' זכאי דשאב בשמו כתנחומא חקת־יח.

ר' חגי בשמו בריש שקלים, ורפ"ה, ומד' שמואל פ"כג־יג.

ר' חייא בר אדא דיפו בשמו כש"ר ס"מג־ג.

ר' חייא קרא בשמו כאיכ"ר פ"ד־ד.

ר' חלבו בעא מיניה כב"ב קכג., אמר בשמו כסנהדרין פ"י ה"ה, תנחומא בראשית־יח, בשלח־יג, מד' תהלים פ"צ־ו, מחלקותן כתענית פ"ב ה"ב.

ר' חנינא בקה"ר פ"א־ז ר"ש בר נחמן בשם ר' חנינא דציפורי ואית דאמרי ר' חנין דציפורי בשם רש"בנ, והספק הוא יען שר' חנינא (בר חמא) היה בציפורי, וכן ר' חנינא חבירו דר' מני היה בציפורי ולכן הספק אם הוא אמר בשם ר' חנינא (בר חמא) או שר' חנינא האחרון אמר בשמו.

ר' חנן דציפורי בשמו כב"ר פ"יג־ט.

ר' חנינא בר פפא אמר לרש"בנ לא כן אלפן רבי — א"ל לקרות את יודע לדרוש אין את יודע כירושלמי ברכות פ"ב ה"ג.

ר' יודן בשמו כמד' תהלים פ"קא־ד.

ר' יודן בר' חנינא בשמו כרו"ר פ"ב־טז.

ר' יודה לקרח בשמו כסוכה פ"ד ה"ו.

ר' יוסי בר' בון בשמו כשבת פ"ז רה"ב.

ר' יעקב בר' בון בשמו כנדרים פ"ג ה"ב, שבועות פ"ג סה"ח.

ר' ינאי דשאב בשמו כפס' רבתי פ' פרה ס"י.

ר' לוי בשמו כמד' תהלים פ"קה־ג, תנחומא במדבר־יט. מד' שמואל פ"לב־ג.

ר' סימון בשמו כמגילה פ"א סה"א.

ר' פנחס בשמו כתנחומא פצ"א־טז.

שמעון קמטרא בשמו כברכות פ"ט ה"ב.

ר' תחליפא חמוה דר' אחא בשמו כברכות פ"א ה"א־ו.

והנה מלבד מה שהיה דרשן גדול ותלמידים עוטרים אותו, היה לו גם התמנות שעיבור השנה היתה נעשית ע"י כברכות פ"א ה"א־ו. כשהיה נחית רש"בנ לעיבורה היה אכסנאי שלו גם ר' יעקב גרוסה, זר' זעירא היה מטמר ביני קופיא לשמוע היאך קורא ק"ש על מטתו.

ולעת זקנותו הגדולה אירע דבר גדול כאשר יסופר בירושלמי תרומות ספ"ח דיקלוט חזירא מחוניה טליי דר"י נשיא (נכרי אחד בשם דיקלוט שהיה רועה חזרים הכהו נערי דבית הנשיא) איתעביד מלך, נחת לפמיים, שלח כתבין בתר רבנן תיהוון גבי במפקי שבתא מיד, וא"ל לשלוחו שלא יתן להון כתבין אלא בערובתא עם מטמעי שבתא (וצוה המלך את שלוחו שלא ימסור להם מאמר המלך אך ערב שבת עם חשכה כדי שלא יוכלו לקיים מצות המלך ויענשם), וכן היה שהשליח בא ע"ש עם חשכה והוה ר' יודן נשיאה ור' שמואל בר נחמן נחתין למיסחי בדימוסין דטבריא, אתא אנטיגרים גבהון (שם שד) ורצה הנשיא לגעור בו, אך רש"בנ א"ל שלפעמים הוא מתחזי שיעשה נס ע"י, ושאלם למה הן שרויין בצער וספרו לו כל המעשה איך שהמלך הוא רחוק מכאן שהוא בפמיים (והוא קסרין) ונתן צו שנבא אליו תומ"י במוצאי שבת ולא גילה לנו עד רגע זו ואין לנו פנאי ליסע אליו, א"ל אל תראו ותוכלו לרחוץ כי בוראכם יעשה לכם נסים, וכשבא מוצ"ש לקחן האנטיגרים על כתפיו והביאן לפמיים והעמידן אצל פלטרי המלך,

ואח"כ כשבאו לפני המלך א"ל וכי משום שבוראכם עושה לכם נסים לכן אתם מבזין המלכות? אמרו לו דיקלוט חזירא בזינן, אבל דיקליטיאנום מלכא לא בזינן.

וכבר ידוע ממכתבי החכם מאמזין (מובא במבוא הירושלמי בהמלואים ובדוה"ד ח"ב צד קעא.) שדיקליטיאנום מלכא קיסר רומי היה בטבריא בשנת 286 למספרם והוא תקצח לשטרות וחתם שם על ג' דברים, וכבר בארנו שר' יוחנן נפטר תקצט, ויען שהיה אז זקן גדול מאוד וחולה גדול כמבואר במקומו, לכן לא הלך ר"י, ורש"בנ שהיה אז ג"כ זקן גדול אבל היה צעיר מר"י כי ר"י נולד לערך טו' שנה קודם פטירת רבי אבל רש"בנ אף שזכה עוד לראות את ר' שמעון בר' אליעזר, אבל הוא האריך ימים אחרי פטירת רבי, א"כ היה צעיר מר"י לערך טו' שנה, אבל גם הוא האריך ימים, כי גם בפטירת רב יהודה היה עדיין חי כאשר יסופר מו"ק יז. שרב יהודה שמתיה לצורבא מרבנן ומת רב יהודה והלך לא"י לפני ר' יהודה נשיאה שיתירו לו השמתא, וצוה הנשיא לר' אמי שיעיין בדיניה ורצה להתירו, עמד ר"ש בר נחמני על רגליו ואמר ומה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה ג' שנים, יהודה חברינו על אחת כ"וכ, א"ר זירא מאי דקמן דאתא האידנא האי סבא בבי מדרשא דהא כמה שני דלא אתא ש"מ לא מיבעי למישרא ליה.

ולהבין למה לא בא לב"המד זה כמה שנים נוכל לידע אך יען שאז היה רש"בנ כבר למעלה ממאה שנה כי נולד לערך בפטירת רבי שהוא תק־ה, ורב יהודה נפטר תרי לשטרות כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ב ולכן היה אז רש"בנ לערך קה' שנה, ולכן מפני רוב זקנותו לא היה יכול לבא לב"המד זה כמה שנים, ואך אז אירע שבא לב"המד, ומזה הבין ר"ז ואמר מאי דקמן, ואין זה אך שבא כדי לעכב שלא יתירו להאיש השמתא.

והרב רז"פ במבוא הירושלמי ובדו"ד ח"ג פ"יא בהערה 21 יאמרו שר' יוחן נשיא שהיה עם רש"בנ הוא ר"י נשיאה נכד רבי, ובמחילה מכבודם שטעו טעות גדול וכאשר הבאנו לעיל שזה היה בשנת תקצח ושנה אחת קודם פטירת ר"י, או כגרסת רש"ג שנפטר תקצ היה זה אחר פטירת ר"י שמונה שנים, וא"כ היה זה כששים שנה אחרי פטירת ר"י נשיאה נכד רבי כמבואר בערכו.

והניח אחריו שני בנים ת"ח אחד בשם הלל כברכות כח:, והשני בשם נחמן (כשם אביו) וקבל מאביו כשבת פ"א סה"ד מגילה פ"א סה"א.

ר' שמואל בר נפחא.

נזכר פדר"כ נד: ר' אחא בשמו, אך צ"ל ר"ש בר נחמני כדמובא המאמר בילקוט בא רמז קצא.

ר' שמואל בר נתן.

הוא היה תלמיד ר' חנינא כדמצינו ר"ש בר נתן א"ר חנינא כע"ז עד, בכורות יא..

ובסוכה מג: מחלוקת ר"א ור"ש בר נתן א"ר חנינא.

ובשבת לח. שמואל בר נתן א"ר חנינא כשהלך ר' יוסי לציפורי מצא חמין — ולא אסר להן — בצים מצומקות — ואסר להן — דאמר ר' חמא בר' חנינא פ"א נתארחתי אני ואבא, ויותר נוח גרסת הירושלמי שבת פ"ג ה"א א"ר אסי בשם ר' ישמעאל בר' יוסי אבא עלה לביתו ומצא שם חמין — ר' שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר' חנינא [יספר שהמעשה כך היה שר' ישמעאל בר"י

אמר] אני ואבא עלינו לחמת דגדר והביאו לפנינו בצים וכו'.

ובאמת אמר בשם ר' חמא בר' חנינא בברכות פ"א ה"ה-י:, תרומות פ"ב ה"ג, גיטין פ"ד ה"ו.

ר' שמואל בר סוטר. ערך ר' שמואל בר סוסרטא.

ר' שמואל בר סוסרטא—ססרטי.

אמר תמיד בשם ר' אבהו כב"מ פ"ב ה"ב, סנהדרין פ"ז סה"א, פ"ח ה"ג, פ"יא ה"ב, וב"ק קב: הקשה על דברי ר' יוחנן ור' אבהו תירץ לו (ושם בר ססרטי).

ונזכר תענית יד., כלאים רפ"ג, שבת רפ"ג, פ"ו ה"ב-כח., ביצה פ"ד ה"א.

ויסופר עליו בירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה שפ"א סלק לרומי ונאבד למלך חפצים יקרים והוא מצאן, ויצא כרוז מבית המלכות שכל מי שישיב האבידה קודם שלשים יום ישיג פרס גדול, ואם ישיב אחר שלשים יום יכריתו את ראשו, והוא המתין דוקא עד שעברו שלשים יום ואז החזיר, וכששאלוהו האם לא שמע קול הכרוז, ויען ששמע, אך החזיר לאחר שלשים להראות שאינו מחזיר מפני שישיג פרס מבית המלך אך יען שכן צוהו השם יתברך, ולא לבד שלא הרגהו אך קידש ש"ש ואמרו בריך אלהון דיהודאי.

ומצינו ברכות פ"א ה"א ר' חנינא בר אנדריי בשם ר' שמואל בר סוטר המלאכים אין להן קפיצין, אפשר שהוא ר"ש בר ססרטי, וכן צ"ל במ' תהלים פ"א-ב.

והיו לו שני אחים ר' הוריינא ואלכסנדרי כב"ב פ"ט ה"ג.

ר' שמואל בר' סימון.

נזכר רו"ר פ"ג-ו אמר אותו היום קציר העומר היה, אבל בילקוט רות רמז תרא הגרסא ר' שמואל בר נחמני.

ר' שמואל בר פוניא.

בפדר"כ ט: א"ר יודן בשם ר"ש בר פוניא בשם בר קפרא, ושם בהגהות רש"ב מביא כמה גרסאות.

רב שמואל בר פפא.

נזכר יומא לז. תרגם קמיה דרב אדא וגרסת דק"ס רב שמואל בר אחא תרגם קמיה דרב פפא, וזה אמת כי ר"ש בר פפא לא נמצא בש"ס, ור"ש בר אחא מצינו אותו תמיד עם ר"פ.

ר' שמואל בר צדוק.

ביוחסין ובסה"ד לא ציינו מקומו, ומצאתי בירושלמי ברכות פ"ג סה"א ר' שמואל בן יהוצדק, וברי"ף ספ"ד דשבת נא. דאמר ר"ש בר צדוק, ובגמרא הגרסא ר"ש בר יצחק.

רב שמואל בר רב קטינא.

בברכות מז. רבה בב"ח הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר' קטינא — א"ל רמי בר חמא.

ובשבת כט. א"ל שמואל בר רב קטינא לרב יוסף לגרסת דק"ס מכ"י א"פ, והגרסא הזאת היתה לפני היוחסין.

רב שמואל בריה דרבה בר בר חנא.

היה תלמיד רבה כשבועות לו: שהוא ורב אחא בר הונא ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות בי רבה פגע בהו ר"כ — א"ל רבא בר איתי וכו'.

ובקידושין נח. אשכחינהו מר יהודה לרב יוסף ולרב שמואל בריה דרבב"ח אפיתחא דבי רבה ושאל מהם ולא יכלו להשיבו ובשבאו אצל רבה א"ל פלגאה אוקמינכו.

וקרוב מאוד לומר שהוא הנקרא גם בשם רב שמואל בר בר חנא כשבת כט. שהקשה לרב יוסף.

ושם

ושם נט: קמו: א"ל ר"ש בב"ח לרב יוסף בפירוש אמרת לן משמיה דרב וכו'.

רב שמואל בר שבא.

בשבועות יז. אמר רבא א"ר שמואל בר שבא אר"ה.

רב שמואל בר שילת.

כבר בארנו בערך ר"ע שהגרסא האמיתית בסנהדרין צו: שמבני בניו של המן למדו תורה לתינוקות ומנו רב שמואל בר שילת.

הוא היה מלמד תינוקות בימי רב בכתובות נ. שא"ל רב בציר מבר שית לא תקביל וכו'.

וב"ב כא. א"ל רב כי מחית לינוקא לא תימחי אלא בערקתא דמסנא וכו'.

ובכתובות סב. אמר רב (על הדין דהטיילין בכל יום) כגון ר"ש בר שילת דאכיל מדידיה ושתי מדידיה וגני בטוליה דאפדניה ולא חליף פריסתקא דמלכא אבביה (שלא נחשב בעיניהם לעשיר).

וב"ב ח. אמר רב ומצדיקי הרבים ככוכבים כגון רב שמואל בר שילת, דרב אשכחיה דהוה קאי בגינתא א"ל שבקתיה להימנותך? א"ל הא יג' שנין דלא חזיא לי והשתא נמי דעתאי עלייהו.

וכן מצינו שאמר משמיה דרב בעירובין כח. ג"פ.

וכן מצינו בירושלמי ברכות פ"ז ה"ב בעי ר' שמואל בר שילת קומי רב, ואית דאמרין בעין קומי ר"ש בר שילת.

ובפאה פ"א ה"ט־יב: ר' זעירה שמואל בר שילת בשם כהנא (והוא ר"כ תלמיד־חבר דרב).

וכפי הנראה שמלבד שהיה מלמד תינוקות היה גם הדרשן בסורא כשבת קנג. שא"ל רב אחים בהספידא דהתם קאימנא.

והניח אחריו בן גדול בתורה בשם רב יהודה כברכות מז, וכן צ"ל בעירובין כח. ושם איתא בטעות רב יהודה בשם ר"ש בר שילת וצ"ל רב יהודה בר שמואל ב"ש.

ומה שנמצא ב"ב סא: רב מרי ברה דבת שמואל בר שילת צריכין למחוק תיבת בר שילת.

רב שמואל בר שימי.

נזכר כריתות כז: תרגם קמיה דרב פפא.

ר' שמואל בר תנחום.

נזכר ב"ר פ"סו־ב הוא ור' חנא אמרו בשם ר' אידי.

ובשהש"ר רפ"ז ר"ש בר תנחום ור' חנן בריה דר' ברכיה בוצריא בשם ר' ירמיה.

ובויק"ר רפ"כב איתא המאמר בטעות ר' ישמעאל בר' תנחום וצ"ל ר' שמואל בר"ת.

ונזכר במד' תהלים פ"קלג־ה, ובפדר"כ קצ: א"ר שמואל בר תנחום כי אמריתי קומי ר' תנחומא אמר לי וכו'.

ר' שמואל ברבי.

נזכר קה"ר פ"ו־ו כיצד הוצאת הנפש ר' יוחנן אמר — ר' חנינא אמר — ר' שמואל ברבי אמר כסילון רטוב והפוך מן הושט, ואולי הוא ר"ת ר"ש בר' יצחק.

ר' שמואל דסופפתא.

נזכר סנהדרין פ"ב סה"ב, ובברכות פ"ג סה"ב מובא המאמר על שם ר' שמעון דתוספתא, ונשתבש במק"א.

שמואל הזקן.

היה תלמידו דר' אחא כסנהדרין פ"ב ה"ג, ושם רפ"ה תני שמואל הזקן קומי ר' אחא.

ואפשר שהיא שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי שאמר משמיה דרב שמואל בר אמי כסוטה י.

שמואל

שמואל הקטן.

בדרכי המשנה צד 70 ובמבוא המשנה צד 66 יאמרו שאין ספק כלל ששמואל הקטן היה בזמן ר"ג דיבנה, וכן הוא דעת הר"הח יעבץ בח"ה צד 68.

ולפלא שהוא נגד ירושלמי מפורש שהיה ביחד עם הלל הזקן כדמובא בירושלמי סוף סוטה מעשה שנכנסו זקנים לעליית בית גדא ביריחו ויצאה ב"ק ואמרה להם יש ביניכם שנים ראויין לרו"הק והלל הזקן אחד מהן ונתנו עיניהם בשמואל הקטן (שהוא השני) ושוב נכנסו זקנים לעליה ביבנה ויצתה ב"ק וא"ל יש ביניכם שנים ראויין לרו"הק ושמואל הקטן אחד מהן ונתנו עיניהם בר"א בן הורקנוס והיו שמחין שהסכימו דעתן מה שחשבו (במעשה הראשונה) לדעת המקום.

ובאין כל ספק ששמואל הקטן זכה עוד להיות מתלמידי הלל, וידוע שהלל נפטר אך ששים שנה קודם החורבן, ואז היה שמואל הקטן לערך עשרים שנה, וידוע ששמעון בן הלל לא האריך ימים בימי נשיאותו ולא שמת בקוצר ימים אך יען שהלל האריך ימים רבים ולכן בפטירת הלל היה בנו שמעון כבר זקן גדול וכן ר"ג הזקן כי בל"ם היו כולם בכורים או גדול שבבנים, ובימי ר"ג הזקן אז היה שמואל הקטן במבחר שנותיו, אבל ר"ג הזקן היה אז זקן גדול ולכן קרא לשמואל הקטן בני כסנהדרין יא. מעשה ברבן גמליאל [הזקן, שמחות פ"ח] שאמר השכימו לי ז' לעלייה, השכים ומצא ח' אמר מי הוא שעלה שלא ברשות, עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא (ובאמת היה הוא בין הקרואים אך לא רצה שיתבייש אותו האיש שעלה שלא ברשות כדמפרש בגמרא שם), א"ל ר"ג שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך וכו'.

וכבר בארנו שגם בימי ר"ג הזקן כבר התקבצו ליבנה והיה שם קיבוץ גדול מגדולי הדור וגם ב"ד גדול כמפורש סנהדרין פ"יא מ"ד, וזה יען שארבעים שנה קודם החורבן שגלו מלשכת הגזית וראו שעתיד הבית ליחרב, עשו מרכז התורה ביבנה, וכבר הארכתי בערך רי"בז ולכן בקש ריב"ז מהקיסר וא"ל „תן לי יבנה וחכמיה". ושם ביבנה, אמרו ברכות כח: ומגילה יז: ששמעון הפקולי הסדיר יח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה, א"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה, וזה היה לפני ר"ג הזקן, וראיה לזה כי אחר החורבן לא היה מקום כלל לתקן ברכת הצדוקים שתיכף אחר החורבן כבר נתבטלו מישראל, ואף אם נאמר שצ"ל ברכת המינין וקאי על הנוצרים הראשונים הנה ידוע שהשליח פטרום וכל מעשהו היה זה בזמן ר"ג הזקן כדמובא במעשי השלוחים ספ"ה.

ועוד הלא מפורש ע"ז ז: שאמר נחום המדי שואל אדם צרכיו בשומע תפלה וידוע שנחום היה בזמן הבית כתוספתא ב"ב רפ"ט, וכבר בימיו היו מסודרין היח' ברכות.

ובימי רש"בג הנהרג קודם החורבן ניבא שמואל הקטן ואמר סוטה מח: וסנהדרין יא. שמעון וישמעאל להרבא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא, ופירש"י רבן שמעון שהיה נשיא ור"י בן אלישע כה"ג שהי מהרוגי מלכות (וכבר בארנו בערכם שכן הוא האמת בלי שום ספק).

והרה"ח יעבץ בח"ה צד 126 יאמר שקאי על ר' ישמעאל (חבירו דר"ע) וצדיק אחד בשם ר' שמעון, ובמחילה מכבודו עזב מקור מים חיים וחצב בארות בארות נשברים אשר לא יכילו מימהם ובלי שום ראיה מכחיש גמרות מפורשות, ובימיהם לא היה חכם נודע בשם סתם ר' שמעון, ור' ישמעאל סתם לא נהרג מעולם,

והאמת

והאמת כמו שכתב רש״י שקאי על רש״בג הזקן ור״י כה״ג בן אלישע אבי זקנו דר׳ ישמעאל חבירו דר״ע.

למה נקרא שמו שמואל הקטן אמרו בירושלמי סוטה פ״ט ה״יג לפי שהוא מקטין עצמו, וי״א לפי שמעט היה קטן משמואל הרמתי.

מתורתו לא נשארה לנו חוץ מה שתיקן ברכת ולמלשינים.

ובאבות פ״ד מ״יט שהיה אומר הפסוק בנפול אויבך אל תשמח וכו׳.

ובשבת לג. אמרו שמואל הקטן חש (בהדרוקן) אמר, רבש״ע מי מפיס, ואיתסי.

ובקה״ר פ״ז דטו שאלו את שמואל הקטן מהו דכתיב יש צדיק אובד בצדקו — א״ל כל זמן שאדם חי הקב״ה מצפה לו לתשובה, מת, אבדה תקותו.

וכשמת אמרו סוטה מח: וירושלמי שם שהספידוהו ואמרו עליו הוי עניו הוי חסיד תלמידו של הלל הזקן.

ובשמחות פ״ח שלא הניח בן אחריו וכשמת תלו מפתחו ופנקסו בארונו ורבן גמליאל ור׳ אליעזר הספידוהו ואמרו על זה נאה לבכות, ע״ז נאה להתאבל, מלכים מתים ומניחין כתריהם לבניהם — שמואל הקטן נטל כל החמודות שבעולם והלך לו.

ולפי הערך הי קרוב לשמונים שנה.

ר׳ שמואל חתניה דר׳ חנינא חברון דרבנן.

נזכר ב״ר ספ״יד, ושם ספ״לב.

ר׳ שמואל כוזית.

כן מובא בערוך ערך כזית מב״ר פ״כד ר׳ תנחומא בשם ר׳ שמואל כוזית אומר וכן שם פ״נב, אבל במדרשים שלנו חסר תיבת כוזית.

רב שמואל מדיפתא.

נזכר שבת כב. פליג עם רב אחא בריה דרבא, אבל גרסת דק״ס רב ירמיה מדיפתא, ונשתבש לשמואל יען שאומר „משמאל״.

רב שמואל מזרוקיניא.

נזכר חולין קיא. מתקיף לה רב אשי ואיתימא רב שמואל מזרוקיניא.

מר שמואל מר.

הוא היה בזמן רבא ור״פ כביצה כא: אדבריה רבא למר שמואל [מר, דק״ס] ודרש.

וכן נדה סו. אדבריה רבא לרב [צ״ל למר] שמואל ודרש.

וביצה יד: רב פפי איקלע לבי מר שמואל [מר, דק״ס] אייתי ליה דייסא ולא אכל — מפני פריצותא דעבדי, ומזה משמע שהיה עשיר גדול, ואפשר כדעת היוחסין שהיה הריש גלותא או מבית ריש גלותא, ובתולדות ישראל להר״הח יעב״ץ בח״ז צד 54 בהערה 2 יאמר שקאי על על שמואל חבירו דרב, ובמחילה מכבודו שטעות הוא.

ובמנחות לד. רב פפא איקלע לבי מר שמואל חזא ההוא פיתחא וכו׳.

וביצה כה: אר״נ בר יצחק אנא אפיקתיה למר שמואל משמשא לטולא וכו׳, אבל גרסת דק״ס שאמר כן רב שמן בר אבא אנא אפיקתיה למר שמואל, וזה קאי על שמואל חבירו דרב שהיה רבו דרב שמן ב״א ככתובות קז: וכן מה שמביא בסה״ד בערך מר שמואל מעירובין קב. ההיא אסיתא דהוה בי מר שמואל, ומב״מ מז: שר׳ יעקב אבי ר״נ היה סופר שלו, ומנדה כה: ההיא שפירא דאתא לקמיה דמר שמואל, וכן ברכות יט. שחד אישתעי בתריה דמר שמואל, בכולן שגג בסה״ד כי קאי על שמואל חבירו דרב שהיה נקרא תמיד בשם מר שמואל בין בפניו בין שלא בפניו כמבואר בערכו.

ומר שמואל מר היה לו בן כנדרים נה.

נה. בר מר שמואל פקיד דליתנון יב' אלפי זוזי לרבא, ואפשר שצ"ל מר שמואל ותיבת בר הוא מיותר.

רב שמואל מתואך.

בנדה לג. יסופר שרב פפא איקלע לבי תואך ושאל אי איכא צורבא מרבנן הכא איזיל ואקבל אפיה א"ל ההיא סבתא איכא הכא צורבא מרבנן ורב שמואל שמיה ותני מתניתא יהא רעוא דתהוי כוותיה, אמר ש"מ ירא שמים הוא אזל לגביה, ושחט רב שמואל לכבודו שור, ורמי לר"פ מתני' אהדדי — א"ל ר"פ הב"ע בכותי חבר, א"ל כותי חבר בועל נדה משוית ליה? שבקיה ר"פ ואתא לקמיה דרב שימי בר אשי א"ל מ"ט לא אמרת ליה וכו'.

שמואל סבא, חתניה דר' חנינא.

נזכר ברכות סב: אמר משמיה דר' חנינא משעת שחיטת התמיד — ור' יוחנן אמר עד חצות ממש. ומזה אנו רואין שהיה חתניה דר' חנינא בר חמא רבו דר' יוחנן, אם כן אין זה שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי הנזכר סוטה י:, ועיין ערך שמואל הזקן.

ר' שמואל פרגריטא.

נזכר דב"ר פ"ב-כד. אמר בשם ר"מ, ובפסד"כ קסד. רב שמואל פטרגריטא בשם ר"מ.

רב שמואל קפוטקאה.

נזכר חולין כז: אמר תדע שהרי עופות יש להן קשקשת ברגליהם כדגים, ובקה"ר פ"ז-כג מובא המאמר ושם ר' אבין בשמו.

ובחלה פ"ג ה"א ר' יונה בשמו.

וכן נזכר בלא כינויי „רבי" בפסחים פ"ו ה"ה, יומא פ"ו ה"ה.

ור' חגי היה שושביניה כברכות פ"ב ה"ו.

שמוע. (שמוע, נחמיה פ"יא-יז).

ר' אלעזר בן שמוע פאה פ"ה מ"ב. יהודה בן שמוע ר"ה יט.

שמחה.

בסוכה מח: הנהו תרי מיני חד שמו ששון וחד שמיה שמחה בזמן ר' אבהו ע"ש.

ר' שמי ושמיי. ערך שמאי.

ר' שמלאי.

אביו היה נקרא בשם **אבא** כר"ה כ. אבא אבוה דר' שמלאי שאל לשמואל לנסותו בענין עיבור השנה.

ובנו ר' שמלאי היה תלמידו ושמשו דר' יהודה נשיאה נכד רבי וחבירו דר' יהודה נשיאה השני כבכורות לו: ר' שמלאי ור' יהודה נשיאה תרוייהו משמיה דרי"בל אמרי ואמרי לה ר' שמלאי ורי"בל משום ר' יהודה נשיאה אמרי, והספק הוא להגמרא אם אמרו משמיה דר"י נשיאה הראשון ששניהם היו תלמידיו או שר' שמלאי ור"י נשיאה השני ותרוייהו אמרי משמיה דרי"בל.

ובע"ז לז. מסתמך ואזיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דר' שמלאי שמעיה א"ל שמלאי, לא היית אמש בב"המד כשהתרנו את השמן א"ל בימינו תתיר אף את הפת (של עכ"ום) א"ל א"כ קרו לן ב"ד שריא — א"ל (ר' שמלאי) התם שרא תלת ומר שרא חדא, וזה ידוע שהיתר השמן הוא מר' יהודה נשיאה נכד רבי.

וכפי הנראה שלחו ר"י נשיאה לבבל לפרסם היתר השמן, וראשית דרכו היה לעיר נציבין אשר משנים קדמוניות היה שם ישיבה גדולה תחת ר"י בן בתירה כידוע, ושם דרש את היתר השמן, וזה שאמרו ע"ז לו. כי אתא רב יצחק בר שמואל בר מרתא אמר דריש ר' שמלאי בנציבין שמן ר' יהודה [נשיאה] וב"ד נמנו עליו והתירוהו, ורב לא רצה לשמוע

ולהסכים

ולהסכים על ההיתר (ורב טרם שירד מא"י לבבל ידע שר' שמלאי היה מן המעוררין להתיר שמן לבן) א"ל לשמואל שמלאי לודאה קאמרת? שאני לודאה דמזלזלי (כי סבר שיצא הדבר מר' שמלאי עצמו), א"ל שמואל אשלח ליה אכסיף וכו'.

ובירושלמי שבת פ"א ה"ד מפורש יותר שאמרו שם יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין אשכח ר' שמלאי הדרומי יתיב ודריש רבי וב"ד התירו השמן, שמואל קביל עליה ואכל, רב לא אכל (ורב היה אז בנהרדעא וזה טרם שמלך בסורא) א"ל שמואל אכול דלא כן אנא כתיב עליך זקן ממרא, א"ל רב עד דאנא תמן אנא ידע מאן עירער עליה ר' שמלאי הדרומי מהוא (מי הוא, שאינו כדאי לבטל) א"ל שמואל הלא הוא אמר בשם רבי וב"ד (וידוע שבירושלמי היו נקראין כל הנשיאים בשם רבי) ואטרח עליה ואכל.

ומזה אנו רואין בבירור שר' שמלאי היה מלוד שהיא בדרום יהודה והוא היה תלמידו ושמעיה דר"י נשיאה שהתיר השמן והלך לפרסם ההיתר לנציבין, ובל"ס הלך לכל ערי ישראל בבבל ובפרט לנהרדעא ששם היה עיקר מושב בנ"י משנים קדמוניות, וזה שמצינו בפדר"כ נד: שאמר משמיה דשמואל בענין עיבור החודש.

ובזה נבין מה שאמרו פסחים סב: ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן (והוא ט"ס וצ"ל לקמיה דר' יונתן בבירושלמי פסחים פ"ה רה"ג) ובקש ממנו ללמדו ספר יוחסין א"ל מהיכן את א"ל מלוד, והיכן מותבך, בנהרדעא, א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעים, וכ"ש דאת מלוד ומותבך בנהרדעא, כפיי וארצי א"ל הואיל וצורבא מרבנן את תא ואימא לך.

וכן מצינו ב"ר פ"מט-ח ששאל את ר' יונתן.

ואחרי פטירת ר' יהודה נשיאה היה שמעיה דר' ינאי (שהאריך ימים עד שמלך ר"י נשיאה השני) כב"ב קיא. מיסתמיך ואזיל ר' ינאי אכתפא דר' שמלאי שמעיה ואתי ר' יהודה נשיאה לאפיה (ור' ינאי היה אז זקן גדול ועוור) א"ל בר אינש דאתא לקיבלנא הוא יאי וגולתיה יאי, כי מטא לגביה גששה, א"ל דין שיעוריה כשק, בעי מיניה — א"ל לשמעיה גוד (משוך אותי מכאן) לית דין צבי למילף. וזה בל"ס ר"י נשיאה השני, כי לר"י נשיאה הראשון לא היה אומר כדברים האלה שהיה ריש הדור כולו.

וזה ר' שמלאי היה דרשן גדול כדמצינו תמיד דרש ר' שמלאי כברכות לב: לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל.

וסוטה יד. תורה תחלתה גמ"ח וסופה גמ"ח — מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכו'.

וסנהדרין כט. הרבה טענות היה לו לנחש לטעון — אלא שאין טוענין למסית.

ושם צח: משלו היקר לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור א"ל התרנגול להעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי הוא ואתה למה לך אורה.

וע"ז ב. לע"ל מביא הקב"ה ס"ת — ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו וכו'.

ומכות י. כג: מאמרו הנודע תרי"ג מצות נאמרו לו למשה שס"ה לאוין כמנין ימות החמה, ורמ"ח עשה כנגד אבריו של אדם.

ובנדה ל: למה הולד דומה במעי אמו וכו', ומזה אנו רואין שהיה בקי גדול בחשבון העיבור ובחכמת הניתוח.

ובירושלמי פאה פ"ח ה"ז ורו"ר פ"ה־יב דרש שצריך אדם לשנות בגדיו לכבוד שבת והתחילו לבכות ואמרו שאין לנו להחליף. וכידוע שבימיהם התרבה כת החדשה והתחילו להצר את ישראל

היושבין בא"י, והיה לו טענות עמהן כתנחומא בראשית-ז ששאלו אותו כמה אלהות בראו את העולם.

וכן נזכר סוף פסחים שאיקלע לבי פדיון הבן בעו מיניה וכו'.

וכל גדולי הדור קבלו ממנו כדמצינו אדא א"ר שמלאי כסוטה לח:.

ר' אלעזר א"ר שמלאי כסנהדרין ח.

ר' חייא בר אבא א"ר שמלאי כסנהדרין קו. לגרסת ע"י.

ר' יעקב בר אחא בשמו כמו"ק טז:.

רב מלכיא איקלע לגביה וטילטל שרגא ואיקפד ר' שמלאי עליו כשבת מו.

ר' תנחומא בר חייא בשמו כברכות פ"ה ה"ד.

מב"ב מצינו שהיה לו בת ונשאת לר' תנחומא ברבי כבמ"ר פ"יא-נ.

ר' שמלאי.

נזכר זהר אחרי עה: שע"י חזר אחד בתשובה.

ר' שמלאי בריה דרב עולא.

כן מביא באוצר ישראל מילקוט ישעיה שצג, ולא מצאתי.

ר' שמלאי דיבורא.

בירושלמי תענית פ"ב ה"ח א"ר שמלאי דיבורא א"ל ובדברך עשיתי ובדיבורך עשיתי.

והמאמר מובא במגילה פ"א סהי"א ושם א"ר שמלאי דבירא א"ל ובדברך עשיתי, ופי, קרבן העדה שכך שמו ר"ש דבירא, ובמחילה מכבודו שפשט הפשוט הוא כדמובא בויק"ר פ"כב-ט א"ר שמלאי הקב"ה א"ל שנאמר ובדברך עשיתי, וכן פי' הפני משה, ובזה יבוטל מה שיש שרוצים לומר שלכן נקרא ר' שמלאי דבירא יען שאמר המאמר ובדברך עשיתי.

ר' שמלאי דקיסרין.

ר' הושעיה בריה ויק"ר פ"לא-ט.

רב שמן.

בקידושין כד. אמר לרב אשי והתני רמי בר יחזקאל.

וקרוב לומר שהוא רב שמן מסוברא כחולין יח:, נדה לו. שא"ל רבינא לרב אשי אמר לי רב שמן מסוברא (ובדק"ס מסיכרא) איקלע מר זוטרא לאתרין וכו'.

רב שמן בר אבא.

ובירושלמי נקרא שמעון בר בא—ווא.

זה דבר ברור שרב שמן בר אבא הוא שמעון בר בא הנזכר תמיד בירושלמי, ככתובות כג. גבי בנתיה דמר שמואל אתא רב שמן בר אבא, ובירושלמי שם פ"ו ה"ו איתא שמעון בר בא.

וכן שבת סא. איתא רב שמן בר אבא ובירושלמי שם פ"ו סה"ב שמעון בר בא.

וכן ברכות לג. א"ל רב שמן בר אבא לר' יוחנן מכדי ברכות — נחזי היכן תיקנו, ובירושלמי שם פ"ה ה"ב שמעון בר ווא בעי קומי ר' יוחנן דבר שהוא נוהג ובא חכמים חולקין עליו, ועוד בכמה מקומות, וזה ברור.

אביו אבא היה חסיד גדול כבכורים פ"ג ה"ב שא"ר יוחנן על שמעון בר בא כל שאינו מכיר מעשיו של אברהם אבינו יכיר מעשה אבותיו של זה.

הוא היה בבלי כמפורש שבת פ"ו סה"ב שר' יוחנן קראו בבלאי.

והיה ממשפחת שמואל (בר אבא), וגם הוא היה כהן, ובהיותו בבבל שימש את שמואל ככתובות קז: שא"ל רב שמן ב"א לר' יוחנן כבר תרגמא רבינו שמואל בבבל, וביצה כה: (לגרסת דק"ס) אמר רב שמן ב"א אנא אפיקתיה למר שמואל משימשא לטולא וכו'.

ועלה לא"י עוד בחיי ר' חנינא ורי"בל וישב לפניהם בכתובות כג. כשנשבו בנות מר שמואל והביאון לא"י לפני ר' חנינא ואמר ר' חנינא לרב שמן בר אבא פוק, איטפל

איטפל בקרובותיך (ופירש"י כהן היה).
ומה שאמרו ב"ר פ"פט־ב ר' שמעון בר אבא היה מלקט עצמות בציפורי והיה אומר מפני מה אלו שחורות, צ"ל ר' שמואל בר אבא כגרסת הילקוט משלי רמז תתקנ, אבל שניהם היו ממשפחה אחת היינו רב שמן בר אבא ור' שמואל בר אבא ככתובות פ"ט ה"ב, ועיין ערך רב שמואל בר אבא.
וכן שבת קיט: אר"ש בר אבא א"ר חנינא.
ומע"ש פ"ב ה"א־ו:, מגילה פ"ד ה"ד שמעון בר בא בשם ר' חנינא.
וכן מצינו חולין קכב. אמר לר"ל הכי אמר ריב"ל (לגרסת דק"ס).
ובגיטין ה: ר' שמעון בר אבא אייתי גיטא לקמיה דריב"ל וא"ל צריכנא וכו'.
ומו"ק פ"ג סה"א אמר בשם ריב"ל.
אבל רבו המובהק היה ר' יוחנן, ולא לבד שקבל תורתו אבל שמשו ממש כשבת סא. שא"ל ר' יוחנן לרב שמן ב"א הב לי מסנאי, ובירושלמי שם פ"ו סה"ב שמעון בר בא היה משמש קומי ר' יוחנן והיה מושיט ליה סנדליה, (ואף שדבר זה הוא סימן עבדות לא חש לזה שרבו היה חביב עליו מאוד).
וכן כתובות פ"ט ה"ב ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר"ש בר אבא.
ומו"ק יח. אמר הוה קאימנא קמיה דר"י.
ובשבת ס: א"ל ר"י אסברא לך.
ובגיטין עח: אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"י.
ובחולין צג: א"ל ר' יוחנן הני ביצי חשילתא שריין ואת לא תיכול משום ואל תטוש תורת אמך (שהוא היה בבלי ושם נוהגין איסור בהם).
וכן נדה נב. אזל רב שמן בר אבא אמרה קמיה דר"י.
בעי קומי ר"י כברכות פ"ה ה"ב.

תרגמא קמיה דר"י כבכורות סא.
שאל מר"י כברכות לג..
ובירושלמי תרומות פ"א ה"ב אמרו אליפוסה יהב לר"ש בר אבא מעשר אזל ושאל לר' יוחנן.
וכן רב שמן ב"א אר"י כמגילה ב., חגיגה ח: טז:, כתובות סז., גיטין לח., ע"ז כח.
ובירושלמי שמעון בר בא־ווא בשם ר' יוחנן כברכות פ"א ה"ד, פ"ג סה"ה, פ"ד סה"ג, פ"ה ה"ב, פ"ו ה"ד, שביעית פ"י ה"ג, בכורים פ"ג ה"ג, ריש מגילה, מו"ק פ"א ה"ז, סוטה רפ"ו.
וכן יספר מעשיות מר"י כמגילה פ"א ה"ד שמעון בר בא אמר אתא עובדא קומי ר"י.
ובנזיר נט. כשרצו רבנן לידע מפני מה אין שער בית השחי לר"י א"ל ר"ש בר אבא שהוא מחמת זקנה, וזה יען שהוא שימש לר' יוחנן תמיד.
וכן ר' אלעזר הוקירו מאיד כברכות פ"ב ה"א כשחלה ר"ש בר אבא סלק למבקריה.
ואמר בשם ר"א כמגילה פ"א סה"ד.
וכן רשב"ל כחולין קכב. יתיב ר"ל וקא מבעי ליה א"ל ר' שמעון בר אבא (לגרסת דק"ס) הכי אמר ריב"ל — א"ל תיב לקבלי (יישר כחך).
ומה שמצינו תמורה יב: כי אתא רב דימי אר"ל א"ר שמן בר אבא, בל"ס צ"ל להיפוך, ובפי' ר"ג ליתא כלל תיבת רש"בא.
ומצינו חולין צח. אמר רב שמן ב"א אמר רב אידי בר אידי וכו'.
וכן אמר בשם ר' יוסי בן נהוראי כירושלמי נדה רפ"ג.
והנה אחרי כל גדולתו בתורה ובחכמה וגם היה חביב על רבותיו. אבל רוע מזלו גדלה כ"כ עד שלא היה לו לחם לאכול ובכל אשר הפנה רדף מזלו הרע

אחריו, כי עוד בישבו לפני ר׳ חנינא רבו אמרו בירושלמי מו״ק רפ״ג שאתא לר׳ חנינא ובקש ממנו שיתן לו כתב ויצא חו״ל לבקש פרנסה ולא רצה ליתן לו וא״ל למחר אני הולך אצל אבותיך יהו אומרין לי נטיעה אחת של חמדה שהיתה לו בא״י התרת לה לצאת חו״ל.

ובירושלמי כתובות פ״ב ה״ו שא״ל ר׳ חנינא שישא אחת מבנות שמואל נשא הראשונה ומתה, ונשא לאחותה ומתה גם היא.

(והחכם מר בערמאן בחוברת כה׳ מגבורי האומה כתב שר׳ יוחנן צוה לר׳ חייא בר אבא לישא את בת שמואל, ובלוח א״י שנה י׳ צד 641 יאמר שמבלי כונה פלטה קולמסי שם וצ״ל שצוה את ר׳ שמעון בר אבא, ובמחילה לא עיין שם שר׳ חנינא צוה לו כן ולא ר׳ יוחנן).

וכשישב לפני ר׳ יוחנן לא הוקל מעליו העוני כבכורים פ״ג סה״ג שאמרו שמעון בר ווא היה בקי במרגליתא בכל מילה ולא הוה ליה עיגול מיכליה ור׳ יוחנן קרי עליה וגם לא לחכמים לחם, עד שהוצרך לנדוד חו״ל כסנהדרין ה: שר׳ יוחנן נתן לו רשות לדון עד שיבא בחזרה.

ומזליה הורע כ״כ עד כשהיה בחו״ל אז היו צריכין חכם לאיזה התמנות ור׳ יוחנן בל״ס אם היה רב שמן ב״א אצלו היה משתדל למנותו אבל לא היה שם באותה שעה, וזה שאמרו סנהדרין יד: ר׳ יוחנן היה מצטער עליה דר״ש בר אבא דלא היה גביהו דליסמכיה, וגם שם לא מצא את לחמו עד שריחם עליו ר׳ אבהו ושלח לו הוצאות הדרך שיבא בחזרה לא״י כבכורים פ״ג סה״ג.

וזה שהתאונן במר נפשו בקידושין לג: שר׳ אלעי ור׳ יעקב בר זבדי (וצ״ל בר אידי כבכורים פ״ג ה״ג אך שם איתא בטעות שמואל בר בא וצ״ל שמעון בר בא) הוו יתבי חליף ר׳ שמעון בר אבא וקמו מקמיה, א״ל חדא דאתון חכימאי ואנא חבר וכו׳.

אך מה עשה ר׳ יוחנן להקל מעליו העניות יסופר רו״ר פ״ה־ז שהיה מפזר סלעין כדי שיזכה בהן ר״ש בר אבא, (כי צדקה לא רצה לקבל), וגם ר׳ אלעזר (שהיה בעצמו עני גדול כברכות ה:) אמרו ב״מ פ״ב ה״ג שמעון בר בא היה מהלך אחורי ר״א ונפל דינר מר״א והוא מצאו והחזיר לו א״ל ר״א שכבר נתייאש ממנו, וזה שרצה לזכותו.

וגם אחרי פטירת ר׳ יוחנן התאונן ר׳ אבהו בכורים פ״ג סה״ג, ואמר מי יגלה עפר מעיניך ר׳ יוחנן, אבהו ריגלותיה איתמני, שמעון דמעפריא לא איתמני (ר׳ אבהו שהוא מן קטני תלמידי דר״י כמו מן הרגל נסמך, ושמעון ב״א שהוא מעפורת והוא תכשיט הראש לא איתמני).

אך הוא ראה שכן נגזר עליו מן השמים קבל עליו באהבה ואמר ב״ר פ״ט־יא והנה טוב מאוד זו מדת פורעניות.

והיה מדקדק מאוד במצות כעדות ר״ז ברכות פ״ב ה״א.

ולא נשא פנים לשום איש, ואף לר׳ אבהו שהיה שושביניה כברכות פ״ב ה״ו כששמע שאמר בשם ר׳ יוחנן שמותר ללמוד בתו יונית כעס עליו וא״ל בגין דו בעי מלפה בנתי הוא תלי ליה בר׳ יוחנן, עד שנשבע ר׳ אבהו שכן שמע מר״י כשבת פ״ו ה״א, ובפאה פ״א ה״א־ב: נשתבש המאמר.

ונזכר סנהדרין כב. אמר בא וראה כמה קשה גירושין וכו׳, אבל מה שאמרו ר״ה כח: מתיב רב שמן בר אבא מנין לכהן ומותיב על דברי אביי, באמת צ״ל שם מתיב רב שימי בר אשי כגרסת דק״ס.

וכן פסחים נט: א״ל רב שמן בר אבא לר״פ לדידך, צ״ל רב שימי בר אבא כבדק״ס.

האומרים בשמו מצינו, ר׳ ברכיה כב״ר רפ״צג.

ר׳

ר' יעקב בר אחא בשמו כמגילה פ"א סה"ד, נדה רפ"ג.

ר' יעקב בר אידי בשמו כגיטין פ"ה ה"ב.

ר' סימון בשמו כגיטין פ"ה ה"ב, איכ"ר פ"א-לג.

ופטירתו נזכרה בירושלמי נזיר פ"ג ה"ה כשמת ר"ש בר ווא צוה לפנות הכלים מפני הטומאה.

והניח אחריו בן ת"ח בשם רב עמרם כשבת קיט:.

ר' שמן בר רב יצחק.

נזכר ילקוט ישעיה סוף רמז רנז, אבל צ"ל ר' שמואל בר רב יצחק כב"ר פ"כח-ז.

רב שמן מסיברי או מסיכרי. ערך רב שמן.

ר' שמעון.

ר' אז"א בר' שמעון מגילה פ"א ה"ט.

ובברכות פ"ב סה"ג איתא ר' אידי בר' שמעון.

ר' יהודה בר' שמעון חולין מח..

ר' שמעון (סתם). ערך ר' שמעון בן יוחאי.

ר' שמעון אחוה דר' ברכיה.

נזכר ברכות פ"ז סה"א, אך שם צ"ל ר' שמואל כדמובא ערלה רפ"ב.

שמעון אחי אמו דר' טרפון.

נזכר ספרי בהעלתך-לז שהיה מריע בחצוצרות בב"המק והיה חיגר ברגלו אחת.

שמעון אחי עזריה. (תנא דמשנה).

לדעת הרמ"בם בהקדמתו לזרעים שהיה דודו דר' אלעזר בן עזריה.

ואחיו עזריה היה ג"כ ת"ח גדול כיבמות טז. שקראו ר' דוסא בן הרכנים „חברינו".

ועזריה עסק בפרגמטיא והספיק לאחיו שמעון שילמוד תורה ולכן נקרא ע"ש אחיו כסוטה כא. שאמרו לא כשמעון אחי עזריה (ופירש"י שלמד תורה ע"י אחיו כדי שיחלק בזכות למודו).

ונזכר במשנה זבחים פ"א מ"ב שחולק על ר' אליעזר ויוסי בן חוני.

ובטהרות פ"ח מ"ז חולק על ר"א ור' יהושע.

ובשמחות פ"ג ה"ג איתא שמעון בן אחי עזריה וצריך למחוק תיבת „בן".

ובילקוט חקת רמז תשסג התוכח עם ר"א ור' יהושע, ור' יהושע השיב לו שמעון אחי איני יכול להכחישך, והוא מספרי זוטא הנאבד.

שמעון איש המצפה. (תנא בזמן הבית).

כפאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע ר' שמעון איש המצפה (שני מיני חטין) ובא לפני ר"ג (הזקן) ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיישא וכו'.

וביומא יד: אר"ה מאן תנא „תמיד" ר"ש איש המצפה — ותני עלה ר"ש איש המצפה משנה בתמיד וכו', ור' יוחנן אמר מאן תנא סדר יומא ר"ש איש המצפה, ובירושלמי שם פ"ב ה"ב א"ר יוחנן דתמיד ר"ש איש המצפה הוא,

ומהלשון שאמרו ר"ש איש המצפה „משנה בתמיד" משמע קצת שהיה כהן ושימש במקדש.

שמעון איש קטרון.

נזכר מכלתא בשלח מס' דויהי פ"ג אמר בזכות עצמות יוסף אני קורע הים, ומובא ב"ר פ"פז-ח.

שמעון אפרתי.

יסופר כתובות קג. שרבי קודם פטירתו אמר יוסף חפני ושמעון אפרתי המה שמשוני בחיי המה ישמשוני במותי, והמה חשבו שיתעסקו בקבורתו אך אח"כ

ראו שהמה נפטרו עוד קודם רבי והבינו כונת רבי שישמשוהו שמה.

ובירושלמי שם פ"ב ה"ג נקרא יוסף אפרתי.

ר' שמעון בר אבא. ערך רב שמן בר אבא.

ר' שמעון בר אבודמא.

כן מביא בספר אוצר ישראל בשמות דאמוראים מירושלמי פסחים פ"ה ה"ב, ודוא טעות כי שם איתא ר' שמואל ב"א.

ר' שמעון בריה דר' אבהו.

נזכר ב"ר פ"יח־ה, אבל המקור הוא בירושלמי יבמות פ"יא ה"ב ושם גרס בריה דר' איבו, ור' הילא מתרץ דבריו.

שמעון בן אבטולמוס.

נזכר ב"ב סח. מפרש מאי סנטר, ומשמע שהוא אמורא ירושלמי, ובדק"ס גורס בן אבישלום.

ר' שמעון בן אבישלום.

נזכר ברכות ז: דרש מזמור לדוד — קינה לדוד מיבעי ליה ואמר משל נאה ע"ז — כיון דחזא דאבשלום הוא שמח.

ונזכר מגילה יד: ושם בן אבשלום וצ"ל אבישלום, וב"ב סח. לגרסת דק"ס.

ר' שמעון בריה דר' איבו. ערך ר"ש בריה דר' אבהו.

ר' שמעון בן אליקים
ובירושלמי בן יקים.

הוא היה תלמיד מובהק לר' יוחנן כירושלמי ערלה רפ"א שבעי קומי ר' יוחנן.

וב"ב פ"ח ה"ט ר"ש בן יקים אעל עובדא קומי ר' יוחנן.

ובקידושין פ"א ה"ה, ב"ב פ"ח ה"ד ר' אלעזר ור"ש בן יקים אעלון עובדא קומי ר' יוחנן.

והיה חביב מאוד על רש"בל בע"ז לד: שהקשה לרש"בל והא את הוא דאמרת — א"ל תרמנך שעתך (ירום מזלך), וכן היה כי הוקם הוא ומרעהו ר' אלעזר לדיינים כב"ב קיז: שיתיב ר' אבהו ור"ח בר פפי ור"י נפחא ור' אילעא ואתא ר' אבא קמייהו א"ל זיל לגביה דר"ש בן אליקים ור"א בן פדת דדייני דינא דגרמי, אזל לגבייהו חייבוהו ממתניתן.

והנה אף שהיו חברים אבל כבר בארנו בערך ר"א שכל הימים שלא בא ר' יוחנן לבית הועד מפני רוב זקנותו וחליו ישב ר"א בריש, ואז ישב גם חבירו ר"ש בן אליקים לפניו, וזה שאמרו ב"ב פ"א שא"ל ר"ש בן אליקים לר"א מ"ט דר"מ, א"ל דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם תשאלני בב"המד כדי לביישני.

ומצינו כתובות נ: ר"א סבר למיזן ממטלטלין אמר לפניו ר"ש בן אליקים „רבי" יודע אני בך שאין מידת הדין אתה עושה — אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות.

אבל בירושלמי גיטין פ"ה ה"ג מובא המאמר ר' יסא איתפקד מדל דיתמין — אעיל עובדא קומי ר"א וקומי ר"ש בן יקים אר"ש בן יקים — א"ל ר"א „רבי", אך באמת שתואר רבי בירושלמי הוא כמו מר בבבלי וכשהובא המעשה לבבל לא שינו הלשון ונשאר תואר „רבי", אבל באמת היו חברים ממש ולכן אין אנו צריכין לשנות הגרסא בזבחים קיח: ושם א"ל ר"ש בן אליקים לר"א אסברא לך וברש"י גורס שאמר ר"ש בן אליקים שר"א אסברא לי.

ומה שמצינו זבחים סה:, חולין ז. שאמר ר"ש בן אליקים משמיה דר"א, זה מה שמסר לו ר"א הלכות ר"א בן שמוע.

וכן ר' יוסי בר' חנינא היה חבירו בעירובין פ"י ה"ב שחולקין.

ובסנהדרין ל: יסופר שר"ש בן אליקים הוה משתקיד עליה דרי"ברח למסמכיה

שר'

(שר' יוחנן יסמכו) ולא קא מיסתייע מלתא, יומא חד הוה יתיב קמיה דר"י אמר להו מי איכא דידע הלכה כרי"בק א"ל ר"ש בן אליקים דין ידע (ר' יוסי בר"ח יודע) א"ל לימא איזו א"ל ליסמכיה מר ברישא סמכיה.

ובירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט מובא שר' יונתן הוה יתיב מקשי וא"ל ר' יוסי בר' חנינא הא שמעון בן יקים אמר „יקים לעיל (פי' דסמכיה), ולא איתכוון רי"ברח אלא מסקא ר' שמעון בן יקים (ובל"ס גרסת הבבלי עיקר כי שניהם היו תלמידי דר' יוחנן ולא של ר' יונתן).

ונזכרו הלכותיו פאה רפ"ז, נדרים פ"ד ה"ד.

ובאגדה מצינו סוטה פ"ז ה"ד דורש הפסוק ארור אשר לא יקים וכי יש תורה נופלת? אלא זה החזן שהוא עומד. ויש שרוצים לומר שלכן נקרא בשם בן יקים ע"ש שדרש הפסוק אשר לא יקים, והוא טעות כי באמת שם אביו היה אליקים, ואך בירושלמי נתקצר ליקים.

ובחולין מח: מחלוקת ר' יוחנן ר"א ור' חנינא עם ר"ל ור' מני בר פטיש ור"ש בן אליקים.

ר' שמעון בן אלעזר. (תנא דמתניתן).

מי הוא אביו אלעזר דעת היוחסין שהוא אלעזר בן פרטא וכבר תפשו בסה"ד שמצינו סנהדרין כב. ומגילה פ"א ה"יא שר"ש בן אלעזר אומר משום ר"א בן פרטא וא"כ היה צ"ל שאמר משום אביו.

ודעת דרכי המשנה ומבוא המשנה שהוא ר' אלעזר בן שמוע, אבל אי אפשר לומר כן כי ידוע שרא"בש האריך ימים ורבי היה תלמידו המובהק וא"כ איך אפשר שבנו שהיה חבירו דרבי לא יאמר שום הלכה בשם אביו, וכן הוא דעת הר"הח דו"ד בח"ב פ"ך שלא היה בנו של ר"א בן שמוע, כי נזכר תמיד אך בשם בן אלעזר ולא בן ר"א.

וקרוב מאוד לומר שהיה בנו של אלעזר איש ברתותא הנזכר תענית כד. שהיה בעל צדקה גדול והוא הנזכר אבות פ"ג מ"ז בשם ר"א איש ברתותא אומר תן לו משלך שאתה ושלך שלו, ואח"כ א"ר שמעון המהלך בדרך וכו' הוא ר' שמעון בנו ולא סתם ר"ש, וזה ממש לפי סדרי הדורות שאביו ר' אלעזר (בן יהודה) איש ברתותא היה תלמידו דר' יהושע, ובנו ר' שמעון היה תלמידו המובהק דר' מאיר כמו"ק פ"ג ה"א שאמר משרת הייתי את ר"מ, וי"א (שכך אמר) מקלו של ר"מ היתה בידי והיא היתה מלמדני דעת. ושמשו ימים רבים כי מביא כמה מעשיות מר"מ בעירובין כט. ארש"בא פ"א שבת ר"מ בערדיסקא (ובתוספתא שם פ"ו היינו יושבין לפני ר"מ).

ומגילה יח. אמר מעשה בר"מ שהלך לעבר שנה בעסיא.

ובשבת קלד. אמר פ"א חש ר"מ במעיו ובקשנו לטרוף לו יין ושמן ולא הנחנו אמרנו לו דבריך יבטלו בחייך?

ומנחות לא: ארש"בא ר"מ היה כותבה על דוכסוסטום — אמרתי לו רבי, מה טעם אמר לי הואיל וכו'. ושם בתוס' ד"ה ר"ש היתה גרסתם שקראו „מאיר" ולכן דחקו לתרץ שתרי רש"בא הוה אבל האמת שהוא ט"ס וצ"ל ר' מאיר.

ובחולין ו. ששלחו ר"מ להביא יין מבין הכותים אשכחיה ההוא סבא א"ל ושמת שכין בלועך — הלך וסיפר לפני ר"מ וגזר עליהן.

ואמר משמו של ר"מ כשבת קנד:, כתובות יד:, קידושין כד. מז., ב"מ עח:, סנהדרין קג., הוריות ג., מנחות ל:, חולין לג:, ירושלמי ב"ק פ"א ה"ב, תוספתא דמאי פ"ב, שבת פ"ט, מגילה פ"א, סוטה פ"ב, כלים-ב"ק-פ"ג ב"מ

פ״ה פ״ז, אהלות פ״ה, נגעים ספ״ו, נדה פ״ג, טהרות פ״א פ״ט.

וכן היה בידו קבלות משום ר׳ אליעזר כשבת צה.,

משום ר״א בן פרטא סנהדרין כב., מגילה פ״א ה״יא.

משום ר״א בר׳ צדוק כריתות כ..

משום חילפא בר איגרא שבת קה:.

משום ר׳ שמעון כשבת סט.

ומצינו בפסחים פ״ב רה״ג תני ר״ש בן אלעזר אומר משום ר׳ שמעון בן יהוצדק והוא ט״ס וצ״ל בן יוחאי, והטעות בא משורה שלפניה שאמר שם ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יהוצדק והיה כתוב רש״בי ונעשה מזה בן יהוצדק.

וכן חולק על ר״ש כעירובין קג..

משום רש״בג כשבת יב. יג. כו. וחולק עמו כיבמות פ:, תענית י:.

משום שמאי הזקן כתוספתא מע״ש פ״ב.

הלכותיו במשנה.

הוא נזכר במשנה אך שבע פעמים, שלש פעמים בהלכה וד׳ באגדה, בכלאים פ״ט מ״ח דורש הפסוק לא תלבש שעטנז, נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים.

ובסוטה פ״ט מ״יג אמר [משבטלה] הטהרה נטלה את הטעם (של פירות) משבטלה המעשרות נטלו את שומן הדגן.

ובקידושין ספ״ד מאמרו היקר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסים שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהורעתי מעשי וקפחתי את פרנסתי.

וב״מ רפ״ב אמר כל כלי אנפוריא אינו חייב להכריז.

וע״ז פ״ד מ״יא אומר רשות עב״ום אחת היא.

ובאבות פ״ד מ״יח מאמרו היקר אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

ומכשירין רפ״ד כמה היא צורכה — טפח.

ושם פ״ו מ״ז חלב הזכר טהור.

והנה מה שלא מצינו לו הלכות מרובות במשנה הוא יען שהיה מדור רבי וכבר נשלמה המשנה ורבי וחבריו סידרו אך את המשנה, ולכן כל חכמי דור רבי נזכרו אך פעמים אחדות במשנה וגם מרבי בעצמו לא נזכר הרבה הלכות במשנה, ודור רבי וחבריו כבר עסקו בפירושי המשנה שהמה התוספתות והברייתות, ולכן מצינו את רש״בא הרבה מאוד בתוספתא ובריייתות.

ודרכו ליתן כללות כשבת נז: כלל אמר רש״בא כל שהוא למטה מן השבכה יוצאין בו.

ושם עו. כלל אמר רש״בא כל שאינו כשר להצניע וכו׳.

ועירובין כב. כלל ארש״בא כל אויר שתשמישו לדירה וכו׳.

וב״ק יד. ד׳ כללות היה רש״בא אומר בנזקין.

ושם צד. כלל אמר רש״בא כל שבח וכו׳.

וכתובות כו. כשם שתרומה חזקה לכהונה כך מעשר ראשון.

שבת כו. כל היוצא מן העץ אין בו משום ג׳ על ג׳.

חולין סה. כל עוף הקולט מן האויר טמא.

וכן נזכר ברכות כה. אמר כולה בית כד׳ אמות דמי.

ושם ל. סמיכת גאולה לתפלה עדיף מתפלה מעומד.

ושבת כה: אין מדליקין בצרי.

ושם פ: כחול אם לרפואה כדי לכחול עין אחת.

ועירובין כט. יין כדי לאכול בו, חומץ כדי לטבל בו.

ושם ל. מערבין לחולה ולזקן — עוג מלך הבשן פיתחו כמלואו.

ופסחים מה: כופת שאור שיחדה לישיבה אין צריך לבער.

ושם נב: פירות שביעית שיצאו מארץ לחו״ל יחזרו למקומן ויתבערו.

ושם נג: יו״הכפ שחל בשבת אף במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין.

וביצה יז. ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפת יפה.

ור״ה יד: אין תורמין ומעשרין מן החדש על הישן.

ותענית י: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד או תלמיד עושה.

ושם יט: מתריעין אף על החגב.

וכתובות י. מה הועילו חכמים בתקנתן.

ונדרים נא: בנדרים הולכין אחר לשון בנ״א.

וסוטה ח. מסייעין את העדים ממקום למקום כדי שתטרוף דעתן עליהן.

ושם כו. איילונית לא שותה ולא נוטלות כתובה.

וגיטין נח: לקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש מקחו קיים.

וקידושין כג. זכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירות.

ושם לב: מנין לזקן שלא יטריח וכו׳.

וב״ב פו: בהמה גסה נקנית במסירה והדקה בהגבהה.

וע״ז כא: לא ישכור אדם שדהו לעכ״ום מפני שנקראת על שמו.

ומנחות עו: יג׳ נפות היו במקדש.

ובכורות לז. דברים שהנפש קצה בהן יחזיר להן את הדמים.

וערכין כט. אין דין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג.

וכן דרכו להשות מחלוקת הראשונים כביצה יט., סנהדרין לא. אמר לא נחלקו ב״ש וב״ה וכו׳, וב״ב קנ: לא נחלקו ר״ט ור״ע, וחולין נה: לא נחלקו ר״מ וחכמים, וכריתות יז. לא כך שאל ר״ע לר״א אלא כך.

וכן מצינו שעמד תמיד נגד הכותים והצדוקים ונצחן כמנחות סו. שהביא ראיה (שאין עליה תשובה) נגד הבייתוסין שאומרין עצרת הוא אחר השבת.

ובירושלמי יבמות פ״א ה״ו אמר נומיתי לסופרי כותים מי גרם לכם לטעות (לאמר שצריכין לייבם הארוסות ולא הנשואות) דלית אתון דרשין כר׳ נחמיה וכו׳.

ובחולין ו. וע״ז פ״ה ה״ד שע״י גזר ר״מ עליהן.

ודבריו היקרים באגדה שבת נה: אמר אף משה ואהרן בחטאם מתו.

ושם קה: העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע.

ושם קל. כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהן למיתה כגון עכ״ום ומילה עדיין היא מוחזקת בידן.

ומגילה כה: לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו וכו׳.

ושם לא. עזרא תיקן לישראל שיהו קורין קללות שבת״כ קודם עצרת וכו׳, — אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה, סתור ואל תבנה מפני שסתירת זקנים בנין וכו׳.

ובתענית כ. יסופר עליו מעשה נפלא מעשה בר׳ שמעון בן אלעזר (בגמרא הגרסא ר״א בר שמעון אבל בע״י ובאבות דר״נ פ״מא ובד״א רבה וביוחסין הגרסא רש״בא) שבא ממגדל גדור מבית רבו — ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה, נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר (ופי׳ רש״י ותוס׳ י״א שהיה אליהו ונתכוון להוכיחו שלא ירגיל בדבר) א״ל שלום עליך רבי ולא החזיר לו א״ל ריקה כמה מכוער אותו האיש — א״ל לך ואמרת לאומן שעשאני כמה מכוער

כלי

כלי זה שעשית, כיון שידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור וביקש ממנו מחילה, ולא רצה למחול לו עד שבא לעירו, ויצאו כל העם לקראתו, והיו אומרין לו שלום עליך רבי מורי, אמר להם (אותו האיש) למי אתם קורין רבי — אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל וסיפר להם כל המעשה, ובקשוהו אנשי העיר שימחול לו יען שהוא גדול בתורה א"ל בשבילכם אני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן, מיד נכנס רש"בא ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז וכו׳.

ובסוטה לא. אמר גדול העושה מאהבה יותר מהעושה מיראה.

ושם מז. יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

ומאמרו היקר בסוף קידושין מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני וכו׳.

וב"מ עא. כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית עליו הכ"א וכו׳.

ובסנהדרין קה: אהבה — שנאה מבטלת שורה של גדולה.

ובחולין צה: בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן.

ומאמרו היקר קה"ר פ"א־ב ז׳ הבלים שאמר קהלת כנגד ז׳ עולמות שאדם רואה, בן שנה דומה למלך — בן שתים ושלש דומה לחזיר — בן עשר קופץ כגדי — בן עשרים כסוס — נשא אשה הרי הוא כחמור, הוליד בנים מעיז פניו ככלב — הזקין הרי הוא כקוף.

והנה מלבד חכמתו הגדולה בתורה היה בקי גדול בטבעיות ובחכמת הרפואה ומהן עשה סניפין להלכה כשבת עח. אמר דם כדי לכחול בעין אחת שכן כוחלין לברקית ומאי ניהו דמא דתרנגלתא ברא.

ובשבת קנא: (לגרסת דק"ס) הרוצה שיתעצמו עיניו של מת נופח לו יין בחוטמו ונותן לו שמן בין ריסי עיניו וכו׳.

ויבמות פ: איזהו סרים חמה כל שקולו לקוי ואיזו היא איילונית כל שקולה עבה.

ושם קכ: אין מעידין על המגוייד מפני שיכול לכוות ולחיות.

וחולין מב: בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה יכולה היא לכוות ולחיות.

ושם מה: בהמה שנתמסמס מוחה טרפה.

ושם נה: צמקה בידי שמים כשרה, בידי אדם טרפה.

ושם סה. כל עוף הקולט מן האויר טמא.

ושם מט: דבש יש בו משום גלוי.

וכריתות ו. צרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף.

ונדה מח: בנות עשירים צד ימין ממהר לבא שנישוף באפקריסותן, בנות עניים צד שמאל ממהר לבא מפני ששואבות כדי מים עליהן.

ובתענית ה: אין לך כל טפה מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו ג׳ טפחים.

חבריו.

חבירו הגדול היה רבי והוא תמיד בעל מחלקותו כמגילה ל., יבמות פה., כתובות נא. סח :, גיטין כז: עה., ב"ק עח :, ב"ב יא: קיז., נדה מה: נג :.

וכן מצינו שחולק על ר׳ יהודה כשבת קמב., עם ר׳ ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה כעירובין יט :, עם ר׳ יאשיה ור׳ יונתן ב"ב קיז., עם ר׳ נתן כשבת עז :, גיטין כז :.

וכן מצינו שחולק על ר"ע כמו"ק ב :, וב"מ ד: בדין סלעין דנרין חולק עם ר׳ עקיבא והוא נזכר בראשונה, ובל"ס שמקודם היתה שנויה דברי רש"בא ואח"כ נתוסף דברי ר"ע ומשנה לא זזה ממקומה.

וכן

וכן מצינו שאמר לר' יוסי בן המשולם משם ראיה? כחולין נז:.

מעניניו הפרטים לא ידענו מאומה ואך זאת מצינו שמקומו היה בטבריא (במקום רבו ר"מ) והאריך ימים כמעשרות פ"א ה"ב שא"ר יוחנן רכוב הייתי על כתפו דסבא ושמעית קליה דר"ש בן אלעזר יתיב מתני וכו', וידוע שר' יוחנן היה בנערותו בטבריא כמפורש ב"ב צא:.

וכן ב"ר פ"ט־ה שא"ר שמואל בר נחמני רכוב הייתי על כתפו של זקני ועלה מעירו לכפר חנן דרך בית שאן ומצאתי את ר"ש בן אלעזר יושב ודורש בשם ר"מ, וידוע שבית שאן היא סמוכה לטבריא שבית שאן היא ג"כ על ים בינרת וכן היה שם ר"מ ככתובות קיב., א"כ האריך ימים עד שגם ר' שמואל בר נחמני זכה לראותו.

האומרים בשמו מצינו אך ר' חייא רבה כרו"ר פ"א־ד.

שמואל בשמו כתובות י..

ור' שמואל בר רב יצחק בשמו קה"ר פ"א־ב.

ר' שמעון בר' אלעזר בן פרטא.

כן מובא ביוחסין ולא מצינו בשום מקום שם זה, ואפשר שכונתו לסנהדרין כב. אך גרסא שלנו רש"בא אומר משום ר"א בן פרטא.

ר' שמעון בר אמי.

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בב"ר פ"כביו ר' ברכיה אמר בשמו אשרי לאדם שהוא גבוה מפשעיו.

ושם פ"כו־ד ר' שמעון בר אמי ילדה לו אשתו נקבה, אך הוא ט"ס כי המקור הוא מב"ב טז: ושם יסופר על ר' שמעון בר רבי.

שמעון בן אנטיפרס.

יסופר בדרך ארץ רבה רפ"ו שאמרו לרי"בז שכל האורחין הבאין אצלו הוא מאכילן ומשקן ובשעת פטירתן הוא מלקה אותן, ושלח את ר' יהושע אליו וכשבא אליו א"ל שלום עליך רבי — א"ל בית אני צריך א"ל שב לשלום, ישבו ועסקו בתורה עד הערב — ואח"כ לוה אותו (ולא הלקהו) א"ל מפני מה שמעתי עליך שאתה מלקה את האורחים ולי לא הלקית? א"ל רבי, אתה חכם גדול וד"א יש בך, בני אדם הנכנסין אצלי גזרתי עליהן שיהו אוכלין והם נודרין בתורה ועוברין — א"ל ברוך אתה לשמים שעשית כן.

ר' שמעון בן אסיני.

נזכר תנחומא הישן נשא־כ ואולי הוא ר"ש בן יוסינא.

ר' שמעון בר ביסנא.

ארש"בל כשבת עה: לגרסת הב"ח, וגרסא שלנו ר"ש בן קיסנא, וברי"ף סוף פ"א דעירובין ר"ש בר ביסנא בשם ר' אחא, והמקור הוא עירובין פ"ג סה"ד ושם ר"ש בר כרסנא.

ר' שמעון בן בתירא.

נזכר עדיות פ"ח מ"א שהעיד על אפר חטאת — הוסיף ר"ע וכו', וכן מובא חגיגה כג:.

ובתוספתא עדיות רפ"ג נקרא שמעון בן פתורה, ובל"ס הוא מב"ב של בני בתירא שהיו נשיאים קודם הלל כי בתוספתא שם נזכר עם ר' יהושע בן בתירה.

שמעון בן גודא—גודע (תנא דברייתא).

נזכר ע"ז לב. העיד שמעון בן גודע לפני בנו של ר"ג על ר"ג ששתה ממנו בעכו, וכתבו שם בתוס' שהעיד לפני ר' חנינא ב"ג אחי רש"בג אבי רבי, אבל בתוספתא שם פ"ה מפורש שהעיד לפני בנו של ר"ג הזקן, ושם הגרסא שמעון בן גודיא, ובגמרא שם אמרו

ואבע"א

ואבע"א גודע לחוד וגודא לחוד (שהם שני תנאים).

שמעון בן גוריון.

בירושלמי כתובות ספ"ה מעשה במרים בתו של שמעון ב"ג שפסקו לה חכמים בה' מאות דינר קופה של בשמים, ובכתובות סו: מובא המעשה על בתו של נקדימון בן גוריון.

וכן נקרא בשם בוני כתענית כ.

רבן שמעון בן גמליאל הזקן.

הוא היה דור רביעי להלל הזקן ושימש בנשיאות קודם החורבן כשבת טו. שאמרו הלל ושמעון, גמליאל (הזקן) ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה, והוא נהג נשיאותו בזמן היותר רע לישראל שהוא עלה לנשיאות לערך עשרים שנה לפני החורבן ואז נשאו הצדוקים שנית ראשיהם והתחברו עם הכהנים הגדולים וטרפו וחמסו ביחד עם שרי רומי ואח"כ מרדו ברומי האדירה, ולו שמעו לעצת רי"בז והנשיא רש"בג, אז אפשר שהיינו על אדמתנו עד היום הזה.

ובקדמוניות יספר שגוריון בר יוסף ושמעון בן גמליאל ראשי בית יהודה ואצילי העם נשאו במקהלות מדברותם נגד רשעת הקנאים, וכן יאמר שם ששמעון ב"ג הוא מעיר ירושלים והיה ממשפחה נכבדה מאוד ומכת הפרושים אשר בנוגע לחוקי הדת ידקדקו הם לשמרם יותר מאחרים, והוא היה איש מלא רוח חכמה ושכל חריף וגם בדברים היותר מקולקלים היה הוא יכול בחכמתו להוציאם למרחב.

והנה כבר ידוע שרש"בג הזקן היה מתנגד היותר גדול ליוסיפון בן גוריון ובקש להורידו מלהיות שר צבא על חיל גליל, ואעפ"כ ישבחו כ"כ וזה אות על חכמתו הגדולה, ומאמרו היקר באבות פ"א מ"יז מורים ע"ז שהיה בעל מעשה כביר ונאור שאמר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא.

הוא ראה בעין חכמתו כי לשוא להוציא להרג נגד פטיש כל הארץ, ואך כשראה שכל העם יעמדו נגד דעתו, והנהגת העם היתה כולה בידי הקנאים הפריצים אז אפשר שגם הוא הסכים בע"כ להם, אבל לו שמעו לעצותיו הישרות ולהעביר את יוסף בן גוריון מלהיות שר צבא בראש בכל ארץ הגליל אז מי יודע אם לא היו המה המנצחים כבימי החשמונאים, אבל כבר מאס ה' את בית מקדשו ושפך חמתו על העצים והאבנים ועמהם מחה את זכר הצדוקים מקרב בית ישראל ובהדי הוצא לקה כרבא, ונפל חלל גם רבן שב"ג ור' ישמעאל כה"ג וכאשר נספר הלאה.

ונזכר במשנה כריתות פ"א מ"ז תקנה גדולה ממנו שאמרו שם מעשה שעמדו קנים בירושלים בדינרי זהב אמר רבן שב"ג המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהו בדינרין, נכנס לב"המד ולימד האשה שיש עליה חמש לידות — מביאה קרבן אחד — ואין השאר עליה חובה ועמדו קינים בו ביום ברבעתים.

ובדרו"ד ח"א צד 179 יאמר שעשה תיקון נגד דין התורה בזה וגם יציין לעיין בפירש"י שם, ובמחילה מכבודו שלא עיין שם כי אדרבא רש"בג תיקן שלא יעברו על דין כרת שראה שאם הקנים יהיו ביוקר אז יחדלו מלהביא אף קן אחד ויאכלו בקדשים בטומאת הגוף שהוא בכרת, ולכן תיקן שלא יעברו על הכרת, ואמר שהשאר עליה אך רשות וידע היטב שאפילו יהיה רשות גם אז יביאו כל הקרבנות, אם אך יוכלו להשיג בזול, וזה ברור.

ובעירובין פ"ו מ"ב אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו

במבוי

במבוי בירושלים ואמר לנו „אבא" מהרו והוציאו את הכלים למבוי, ובגמרא שם סח: מפורש שאמר עד שלא יוציא התועב הזה ויאסור עליכם.

ובדו"ד ח"א צד 179 יאמר שרש"בג פירסם שאין להחזיק את הצדוקים כנכרים אלא הם כישראלים גמורים אף שממאנים בקבלה, ובמחילה שלא עיין שם בגמרא שאדרבא רשב"ג הוא לחומרא שאף שהוא צדוקי אבל הוא ישראל גמור לענין לאסור הרשות, ולכן אף דביטל הצדוקי קודם השבת רשותו, אבל יען שאינו מאמין בקבלה לכן ודאי יוציא כליו אח"כ בשבת למבוי ויאסור עליהם, כמפורש שם משנה ד' שמי שנתן רשותו והוציא אם הוציא אח"כ במזיד ה"ז אוסר, ולכן קראו „התועב הזה" כי ידע היטב שיעשה הצדוקי בכונה כדי לאסור עליהם את המבוי.

וכן כתובות פ"ה מ"ה רשב"גא אף המדיר את אשתו וכו', כתבו שם התוס' סא: שהוא רש"בג הזקן, אך שם צריכין אנו לגרסת מתניתא דבני מערבא שגורס תחת ר' אליעזר שמובא קודם רש"בג ר"א בן יעקב והוא ראב"י הראשון שהיה בן דורו.

וכן סוף סוטה ארש"בג אלף ילדים היו בבית אבא כתבו התוס' בע"ז לב. ד"ה אבל, שהוא רש"בג הזקן, וכן ע"ז כ. מעשה ברשב"ג שהיה ע"ג מעלה הר הבית וראה נכרית אחת וכו', משמע שהוא רש"בג הזקן, אך גרסת הירושלמי ברכות פ"ט ה"ב וע"ז פ"א ה"ט ר"ג.

ובע"ז לב. העיד שמעון בן גודע לפני בנו דר"ג מפורש בתוספתא שם פ"ה שהוא ר"ג הזקן.

ושמואל הקטן ניבא קודם פטירתו ואמר שמעון וישמעאל לחרבא כסוטה מח: וסנהדרין יא., וכבר בארנו בערך שמואל הקטן שהוא נפטר קודם החורבן, וניבא על רבן שמעון ב"ג הזקן ור"י כה"ג, וכמו שיש לנו בקבלה שהמה מהרוגי מלכות כמגילת תענית פרק אחרון שבכ"ה בסיון נהרגו רש"בג ור"י בן אלעזר, וכן מובא באיכ"ר פ"ב פ' בלע ומד' תהלים פ"ט-יג, ובהלכות רבתי פ"ד הנדפס בבה"מד ח"א חדר ד' שביום ה' בשבת תפסו אותו למלכות, ומובא בתנא דב"אר פ"ל באריכות וכן הוא בשמחות פ"ח כשנהרגו רש"בג הזקן ור"י בן אלישע כה"ג באה השמועה אצל ר"ע ורי"בב עמדו וחגרו שקים וקרעו בגדיהם — ואמרו שסוף פורעניות גדול עתיד לבא לעולם (וכבר בארנו בערך ר"ע שגם קודם החורבן היה כבר אדם גדול עם כמה מאות תלמידים אך לא התערב כלל בענייני המדינה והמרידה).

וקרוב מאוד לומר שלא נהרג רש"בג מן מלכות דומי אך מיד הקנאים שהיו בירושלים יען שהוא היה נגד דעתם וכדמובא במלחמת היהודים, אך יען שאין לנו שום מקור מדברי חז"ל לכן אקצר.

והניח אחריו בנו ר"ג שישב אח"כ על כסא הנשיאות ביבנה.

וגם בן אחד בשם „אבא" שנשא בת אחיו ר"ג ונפטר בלא בנים ויבם ר"ג את אשתו צרת בתו כמבואר בערכו.

וכן היה לו בת חכמניות בשם אימא שלום שנשאת לר' אליעזר בן הורקנוס כב"מ נט:.

ועוד היה לו בן שלא נודע לנו שמו כסוטה מט: שאמר רש"בג דיבנה שנשתייר בן אחי אבא.

רבן שמעון בן גמליאל דיבנה.

הוא היה דור ששי להלל הזקן, וכבר בארנו בערך ר' חנינא בן גמליאל ששניהם היו בני רבן גמליאל, ור' חנינא היה בנו הגדול וכדמובא קידושין לב: מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק

שהיו

שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג, וזה אי אפשר להיות רשב"ג שיגיע עתו ליכנס לחופה עוד טרם המחלוקת בין ר"א ור"ג, אך זה היה בל"ס ר' חנינא בן גמליאל ואף נפטר עוד טרם שנתעלה ר"ש אחיו לנשיאות.

אבל גם רשב"ג היה כבר גדול בחיי אביו וקבל תורתו ממנו וכדאמרו ריש ברכות מעשה שבאו „בניו" של ר"ג מבית המשתה וא"ל לא קרינו את שמע וכו'.

ושימש את אביו כב"ר פ"כה־טז וד"ר פ"א־טו ארש"בג כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה ששמש עשו את אביו.

ובר"ה לב. כשקדשו ב"ד את השנה באושא ירד ר"י בן ברוקא לפני רשב"ג ועשה כרי"בנ א"ל רש"בג לא היו נוהגין כן ביבנה; ליום השני — ארש"בג כך היו נוהגין ביבנה.

ובירושלמי שם פ"ד ה"י הלשון ארש"בג „לא היינו נוהגין כן ביבנה", וכונה אחת הוא, שסיפר רש"בג מה שראה בעיניו בהיותו ביבנה בבית אביו, וידוע שסנהדרין גלתה מיבנה עוד קודם חורבן ביתר כי ר"ג נפטר קודם כל חבריו,

ובשבת פ"א מ"ט ארש"בג נוהגין היו בית אבא וכו'.

ושם כא. אמר של בית אבא היו כורכין וכו'.

וידים פ"ג מ"א ארש"בג מעשה באשה אחת שבאת לפני אבא — ולא שמעתי מה אמר לה (ובמתניתא דבני מערבא הגרסא אר"ג וי"ג שם א"ר שמעון ואינו נכון).

ובנדה כב: ארש"בג מעשה באשה שבאת ושאלה לאבא ואבא לחכמים וכו'.

וכן הכיר את שמעון בר כהנא כחלה פ"ד ה"ה ארש"בג אני ראיתי את שמעון ב"כ שותה יין תרומה בעכו — אימתי היה שמעון ב"כ בימי ר' אליעזר.

ואמר בשמו ג' דברים תוספתא פרה פ"יא.

וכן אמר משום ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא כערלה פ"א מ"ה.

משום רא"בע כספרא שמיני פ"ב.

משום ר' יהודה בן גמדא איש כפר עכו כסוטה מג:.

משום ר' יהודה בן יאיר כיבמות פ:.

בשם ר' יהודה אגרא כתוספתא כלאים פ"א.

משום ר' יהושע כסוטה פ"ט מ"יב.

משום ר' יהושע בן קפוסאי כע"ז לב..

בשם ר' יוחנן הסנדלר כתוספתא כלים רפ"ד.

משום ר' שילא כתוספתא כלים ב"ק פ"ד.

משום ר' שמעון בן הסגן כשקלים פ"ח מ"ה, כתובות פ"ב מ"ח, מנחות פ"יא מ"ט, ובבריתות ו: רש"בג משום הסגן וצ"ל בן הסגן.

והנה כבר ידוע שרבן גמליאל נפטר עוד קודם ר' אליעזר ואף יען שעוד בסוף ימי ר"ג כבר התחילו הגזירות ורצו להרוג את ר"ג כתענית יט. ואך אז ניצל ע"פ נס, לכן כשנפטר לא היתה השעה מוכשר להקים נשיא תחתיו ובפרט שהיו עוד רא"בע ור' יהושע ור"ע ור"ט, ואח"כ כשהתחילו מלחמת ביתר ואח"כ ההרג רב שנמשכה כמה שנים אז נתבטלה מכל וכל הסנהדרין מישראל, ותלמידי דר"ע הנשארים נתפזרו לכל רוח ואז התחבא רש"בג מחמת המציק.

והחכם גרץ בח"ב צד 266 יאמר שנס לבבל, וכן יאמר שם „רשב"ג היה „עוד נער שוקד על בית הספר בפרוץ „המרד של בר כוכבא וביום הרג רב „ביבנה נגזר דינו למיתה (ושם בהערה יאמר „החכם שפ"ר שכונתו על מה שאמרו תענית „כשחרש טורנוסרופוס את ההיכל נגזר על ר"ג „להריגה וצ"ל נגזר על רש"בג) וינס לבבל

וכשהתקבצו

„וכשהתקבצו לאושא באסיפה הראשונה
„לא היה שם רש"בג כי קבע דירתו
„ביבנה, וגם היה לו אחוזות שדה מסביב
„לה — וטובי החכמים נושאי הקבלה —
„אם מפני שבכרו את אושא היושבת
„בגליל מביבנה השוממה, או כי חפצם
„היה לבלי היות תלואים בדעת הנשיא
„לא הלכו אחר רש"בג וירא הנשיא כי
„כורד הוא במועדו ויבטל דעתו וילך
„גם הוא וישב באושא" עכ"ל.

וכל דבריו טעות גדול, א) שלא היה נער בימי מלחמת ביתר, ב) אין שום מקור שנס לבבל, ג) שמעולם לא התיישב ביבנה בשעה שחבריו היו באושא וכל דבריו אינם כ"א דברי נביאות.

ועוד יאמר בח"ב צד 485 בציין כב שר"ג נפטר 117 למספרם תכט לשטרות, וכן יאמר שם צד 230 בימי מלוכת אדרינוס הראשונים מת ר"ג (היינו 117 למספרם) ורבן שמעון בנו היה עוד נער, וחורבן ביתר לפי דעתו היה בשנת 135 למספרם תמז לשטרות (שם צד 248) ואעפ"כ יאמר שרש"בג היה גם אז עוד נער קטן וזה היה כבר לפי דעתו יח' שנים אחרי פטירת אביו ר"ג, היינו שנשאר על מצבו להיות קטן מן שנת 117 עד שנת 135, ושם צד 485 יאמר שנפטר רש"בג בין שנת תעג לשנת תפג, וא"כ לפי דעתו שהיה בשנת תמז נער קטן א"כ חי אך שלשים או ארבעים שנה, ואעפ"כ יאמר שרש"בי נסע לרומי בשנת 169 למספרם תפא לשטרות והיינו שרש"בג כבר נפטר, היפוך ממה שמפורש שרש"בי נפטר הרבה קודם רש"בג כב"מ פד:, ושם בציין כב יאמר שרבי נולד תסב לשטרות והיינו שהיה כבן אחד עשר שנה בפטירת אביו, ונפטר תקכב היינו שחי רבי אך ס' שנה, ועתה היש קץ לדברי רוח כאלו.

וכל טעותיו באו לו מט"ס בירושלמי

ונעתיק כל הענין, בסוטה מט: וב"ק פג. אר"י אמר שמואל משום רש"בג מאי דכתיב עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי, אלף ילדים היו בבית אבא ה' מאות למדו תורה וה' מאות למדו חכמת יונית ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא באסיא.

ובגיטין נח. אר"י אמר שמואל משום רש"בג מאי דכתיב עיני — ד' מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר ובכל א"וא היו לפניו ד' מאות תינוקות — וכשגבר אויב ולכדום כרכום בספריהם והציתום באש וכו', והמאמר הזה מובא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה ומסיים שם ומכולם לא נשתייר אלא אני, ובאיכ"ר מובא המאמ. הזה כבירושלמי אך שם איתא בטעות אמר רבן גמליאל וצ"ל רש"בג כדמובא שם פ"ג־ז.

ומזה עשה החכם גרעץ מטעמים לכל דבריו א) שבסוטה וסנהדרין צ"ל „בביתר" תחת „כבית אבא" שכתוב בירושלמי, ב) שחשב שה' מאות ילדים שלמדו חכמת יונית המה ילדים ממש. אבל ישאל החכם א"ע האם ילדים לומדים חכמת יונית ? האם לא ידע לשון הכתוב גבי רחבעם ויועץ את הילדים.

וכן סנהדרין מט: אמרו ד' מאות ילדים היו לדוד — ומהלכין בראשי הגייסות והן הן בעלי אגרופין של בית דוד, והלא מפורש שכונת מה שאמרו הילדים המה נערים באים בשנים בעלי אגרופין שבאו כבר לידי זמן ללמוד חכמת יונית ולא נערים קטנים.

ומה שאמרו שם „ולא נשתייר אלא אני" האמת יורה דרכו כדעת הגאון בעד"הר בח"ב צד 9 שתיבת „ומכולם לא נשתייר אלא אני" הוא הוספת המעתיקים מפני שראו סיום המאמר וקרא על גרמיה עיני עוללה לנפשי הוסיפו תיבת „ומכולם לא נשתייר אלא

אני

אני" והטעות בא מבבלי סוטה מט: אשר שמה המה שייכים באמת, ורש"בג כנשיא הדור כשהיה מגיע להפסוק עיני עוללה ונזכר איך שהרגו את חסידי עליון והחריבו את הבתי מדרשות היה עושה הספד עליהן.

אבל הוא לא היה נער קטן בחורבן ביתר וכאשר הבאנו לעיל מפורש שהיה כבר גדול בעוד היותו אביו ביבנה, ובחורבן ביתר היה כבר בא בשנים ומעולם לא לקח חלק במרידת ביתר, ואך התחבא באיזה מקום עד יעבור זעם, וכשהתקבצו בבקעת רימון ואח"כ בשלפי השמד כשהתקבצו בפעם הראשונה באושא ואח"כ בכרם ביבנה אז לא יצא עוד ממחבואו כי עדיין לא עברו הגזירות וכאשר בארנו באריכות בערך ר"מ ור' יהודה, ואך אח"כ כשמצא ר' יהודה חן בעיני המלוכה ומינוהו להיות ראש המדבר אז הורשה להם להתיישב באושא ולמנות עליהם נשיא, אז יצא רש"בג ממחבואו ושב לאושא ונתמנה לנשיא.

והנה בלי ספק היה רש"בג צעיר מכל חכמי דורו ר"מ ור' יהודה ור"ש ור' יוסי יען כי המה שמשו את חכמי יבנה כל הימים כמבואר בערכם, ולכן מצינו שאמר רש"בג משום ר' יהודה בתוספתא כלים ב"ק פ"ה.

וכן אמר משום ר' יוסי כמגילה ו:, מו"ק יב:, ובסוכה כו. ארש"בג פ"א חשתי בעיני בקסרי והתיר לי ר' יוסי בריבי לישן חוץ לסוכה, וכן הוא בירושלמי שם פ"ב ה"ה.

וכן בתוספתא דמאי פ"ג ארש"בג מעשה ששלח לי ר' יוסי בריבי אתרוג גדול מציפורי ואמר זה בא בידי מקסרי ולמדתי ממנו ג' דברים וכו'.

וכן פסחים ק. מעשה ברש"בג ור' יהודה ור' יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהם היום א"ל רש"בג לר' יוסי בריבי

(כך קראו רש"בג כלומר גדול הדור, רש"י) רצונך נפסיק וניחוש לדברי ר' יהודה חברינו.

וכן אמר משום ר"מ כשבת טו:, ב"מ קו:, כתובות פ"ו ה"ז.

ומה שנמצא בכתובות פ"יב מ"ד ר"מ משום רש"בג צ"ל משום ר"ג כירושלמי שם וכן הוא במתניתא דבני מערבא.

וכן מה שאמר עירובין מא:, תענית יח: ר"מ משום רש"בג צ"ל משום ר"ג.

וכן רש"בי היה גדול מרש"בג שקראו ארי כב"מ פד:

והנה כשהתיישבו באושא והוצרכו למנות נשיא ואב"ד וחכם אף שחבריו היו גדולים ממנו אבל יען שהוא היה שלשלת היוחסין וגם גדול בתורה לכן נתמנה רש"בג לנשיא ור' יהודה היה המוריינא דבי נשיאה, ובארנו בערכו שזה היה משרה רמה ונשגבה מן המלכות, ואת ר' יוסי לא יכלו למנות לאב"ד יען שנגזרה עליו שיגלה לציפורי, ואת ר"מ לא יכלו למנות לאב"ד יען שהיה חריף ביותר ולא יכלו לעמוד על סוף דעתו לכן קראו את ר' נתן שהיה בן ראש הגולה והושיען בדבר עיבור השנה שלא יעבר עוד חנניה בן אחי ר"י והיה דיין ונחית לעומקא דדינא לכן הוקם לאב"ר, ואת ר"מ לחכם.

ורש"בי אף שכבר נתבטלה הגזירה ממנו ויצא מן המערה, כי זה היה כמה שנים מזמן שהתיישבו באושא אעפ"כ לא לקח חלק בסנהדרי אושא, ויסד ישיבתו הגדולה בתקוע, ולכן לא מצינו אותו בשום מקום שהיה עם חכמי אושא.

והנה אף שעדיין לא נתבטלו הגזירות והרבה הרבה סבלו מן הגמוני רומי שמשלו בא"י כשבת יג: שאמר רש"בג אף אנו מחבבין את הצרות אלא שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין, ובכתובות

פט. ארשב"ג מן הסכנה ואילך אשה גובה כתובה שלא בגט וכו'.

וכן הגזירה הנזכרה ר"ה יט. שנתבטלה ע"י יהודה בן שמוע וזה היה בימי רשב"ג כתוספתא סוף כלים ארשב"ג יהודה בן שמוע אומר משום ר"מ, וכן מה שמובא במעילה יז. שנסעו רשב"י ור"א בנו של ר' יוסי לרומי לבטל הגזירות, אעפ"כ הניחום לעסוק בתורה שלא היו עוד גזירות כלליות כבימי חורבן ביתר.

וכפי הנראה לא התערבו בעניני העם פנימה בעניני הדת, ושבה לאט לאט כח הסנהדרין למקומה, ורשב"ג אף שהיה עניו גדול כמפורש ב"מ פד: וכן מפורש נדרים סו: ההוא דאמר לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתרוקי ברשב"ג אתת ורקק אלבושיה והוא לא הקפיד, אעפ"כ נהג נשיאותו ברמה וכדאמרו סנהדרין יא. תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי (אביו ר"ג) לעינוותני בתראי (רשב"ג), כשהיה שולה אגרות לכל ישראל בדבר עיבור השנה היה כותב מהודעאין אנחנא — ושפרת מלתא באנפאי ואוסיפות על שתא דא תלתין יומין, (ולא כתב כנוסח אביו ושפרת מלתא באנפאי ובאנפי חבראי), וע"י שרצה להיות דבר אחד לדור, היה כמעט בכל רע להעבירו מנשיאות, וכאשר יסיפר הוריות יג: שהיה מנהג ישן נושן שלהנשיא ולהאב"ד ולהחכם היו נותנין הכבוד כשהיו נכנסין לבית הועד בשוה, אבל רשב"ג רצה לעשות היכר בינו לבין האב"ד והחכם, לכן תקן תקנה חדשה שאם הנשיא נכנס כל העם עומדין ואין יושבין עד שאומר להם שבו. וכשאב"ד נכנס עושין לו שירה מכאן ומכאן עד שישב במקומו, וכשהחכם נכנס אחד עומד ואחד יושב.

ואת פי ר' נתן האב"ד ור"מ החכם לא שאל ולא ידעו מזה כלום, למחר כשבאו לבית הועד וראו ההשתנות הגדולה שנעשה בלי שאול את פיהם, עשו קשר ביניהם לשלם לו מדה כנגד מדה, והמה ידעו שהוא אינו בקי במס' עוקצין, ולכן כשיבאו למחר יאמרו לו שידרוש להם מס' עוקצין, והוא לא יוכל לענותם על משאלותם, אז יאמרו לו רד מנשיאותך, כי למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלותיו, (ומזה אנו רואין שההתמנות הנשיאות ויתר התמנות לא היתה שייכה להמלוכה כלל ולא שרי רומי מינו את רשב"ג אך חכמי ישראל הורשו למנות מתוכם בכל אשר יחפצו), אך להצלחת רשב"ג נתוודע לר' יעקב בן קרשי שהוא היה התנא בועד סנהדרי אושא אמר, דלמא ח"ו אתיא לידי כיסופא, אזל יתיב אחורי עליתיה דרשב"ג פשט גרס והנא גרס ותנא (במס' עוקצין), ורשב"ג ששמע שכל העת ההיא ילמוד המסכתא הזאת אשר אז לא גרסו אותה בב"המד, הבין מזה כונתו לכן נתן דעתו עליה וגרסה, למחר כשבאו ר"נ ור"מ א"ל ניתני מר עוקצין, פתח ואמר, לאחר שגמר הדרשה א"ל אי לא גמירנא כסיפיתנן, לכן נתן צו והוציאום מבית המדרש, אך מה עשו הם ישבו מבחוץ וכתבו קושיות ושלחו לפנים, והקושיות שלא יכלו לתרץ מבפנים כתבו המה התירוצים ושלחו לפנים, ואז היה שמה ר' יוסי א"ל אפשר תורה מבחוץ ואנו מבפנים? ונתפייס רשב"ג שיכנסו לב"המד אך קנסן דלא יאמר שמעתא משמייהו ואסיקו לר"מ להקרא בשם אחרים ולר"נ בשם יש אומרים. ור' נתן הלך אח"כ לפיים לרשב"ג א"ל נהי דאהני לך קומרא דאבוך לעשותך אב"ד, אבל לא לעשותך נשיא, אך ר"מ לא הלך לפייסו והלך לו למבריא כמפורש בערכו.

הלכותיו במשנה.

רש"בג לא נזכר הרבה פעמים במשנה, ובאלו מסכתות לא נזכר כלל, כלאים,

תרומות

תרומות, חלה, בכורים, יומא, סוכה, ר"ה, מו"ק, חגיגה, עדיות, הוריות, זבחים, כריתות, מעילה, תמיד, מדות, קנים, נגעים, פרה, טהרות, נדה, מכשירין, זבים, טבול יום, עוקצין.

וכן מה שנזכר ביצה פ"ג מ"א רשב"ג אומר לא כל הביברין שוין כבר הובאה על שמו בשבת פ"יג מ"ה.

ובאלו המסכתות נזכר אך פעם אחת ברכות, פאה, דמאי, ערלה, עירובין, שקלים, מגילה, נדרים, נזיר, מכות, שבועות, אבות, מנחות, ערכין, תמורה, אהלות.

ובאלו המסכ' נזכר ב' פעמים, מע"ש, פסחים, תענית, סוטה, ב"ק, סנהדרין, מקואות, ידים.

ובמס' שביעית, חולין ג"פ בכל מס'.

ובשבת ד"פ, בכורות וכלים ה"פ, ע"ז ו"פ, גיטין ז"פ, ב"מ ט"פ, כתובות וב"ב י"א פעמים בכל מסכ', בס"ה צ"ו פעמים, ומזה מה שנזכר ידים פ"ב מ"ב כבר מובא מקואות פ"ו מ"ז.

ודינו הכל כמנהג המדינה נזכרה בתובות פ"ו מ"ד, ב"מ רפ"ז וב"ב רפ"י.

בעלי מחלקותו במשנה.

ע"פ רוב חולק עם סתם משנה או חכמים לערך בנ"א מקומות, או בלי שום חולק בי"א מקומות.

עם אחיו ר' חנינא ב"ג ב"ב רפ"י.

עם ר' יהודה מעשרות פ"ה מ"ה, שבת פ"יג מ"ה.

עם ר' יוחנן בן ברוקה שבועות פ"ז מ"ז.

עם ר' יוסי דמאי פ"ז מ"ג.

עם ר"מ סנהדרין פ"א מ"ב

עם בנו רבי מעשרות פ"ה מ"ה.

עם ר' שמעון ב"ב ספ"ו.

הלכותיו המפורסמות במשנה ובברייתא.

ברכות פ"ב מ"ח לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

שבת פ"יג מ"ה לא כל הביברין שוין.

ב"ב פ"א מ"ה לא כל העיירות ראויות לחומה.

כלים פ"יא מ"א לא לכל טומאה אלא לטומאת הנפש.

הכל לפי הזית שביעית פ"ד מ"י.

הכל כמנהג המדינה כתובות פ"י מ"ד.

הכל לפי הסלע ב"ב רפ"ו.

זה הכלל מחוסר צידה פטור שבת פ"יג מ"ה.

כלל אמר כל עכבה שאינה הימנה אינה גט גיטין פ"ז מ"ו.

כלל אמר דבר שמגדלין בו צמחים מכסין בו חולין פ"ו מ"ז.

כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו הרי הוא כמבוער פסחים פ"ב מ"ג.

כל שהוא מברית המים טהור מקואות פ"ו מ"ז.

כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל שבת קלה :.

כל מדות שאמרו חכמים בכלאים באמה בת עשר עירובין ד.

כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנותו יבמות פח..

כל מצות שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל גיטין י..

כל המקלקלין בר"ה והזיקו הייבין לשלם ב"ק פ"ג מ"ג.

וכן הלכותיו הגדולות שבת רפ"יב אף המכה בפטיש — חייב.

ופסחים פ"ר מ"ה לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח.

וכתובות פ"ט מ"א מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל.

ושם מ"ט מן הסכנה ואילך אשה גובה כתובתה שלא בגט.

ושם פ"יא מ"ה א"כ מה כח ב"ד יפה.

ושם פ"יג מ"י אף נוה היפה בודק.

וסוף כתיבות נותן לה מעות קפוטקיא (דכתובה דאורייתא).

וגיטין

וגיטין רפ"א שצ"ל בפ"נ ובפ"נ אפילו מהגמוניא להגמוניא.

ושם פ"ד מ"ד עבד שעשאו רבו אפותיקי — אינו כותב אלא משחררו.

וב"מ פ"ג מ"ו המפקיד אצל חבירו מוכרן בב"ד מפני שהוא כמשיב אבידה.

וב"ב פ"ד מ"ז המוכר את העיר מכר את הסנטר.

ושם פ"ח מ"ה אם לא היו בניו נוהגין כשורה יכול להעביר נחלה.

ושם פ"י מ"ז בין כך ובין כך לא יפרע מן הערב.

וע"ז פ"ה מ"י אם נתערב יין נסך ביין יכול למכור לעכ"ום חוץ מרמי י"נ שבו.

ובכורות פ"ה מ"ד רועה כהן נאמן על של חבירו ולא על עצמו.

ושם פ"ג מ"ב הלוקח בהמה מניקה מעכ"ום אינו חושש שמא בנה של אחרת הוא.

ותמורה פ"ה מ"ב אם קדשים ילדו טומטום ואנדרוגינם אין קדושה חלה עליהן.

ודינו המפורסם שחולק עם רבי וסובר שבג' פעמים היה חזקה כיבמות סד:.

נכסי לך ואחריך לפלוני אין לשני אלא מה ששייר הראשון בכתובות צה:.

שיכול העבד לומר לרבו או פרנסני או הוציאני לחירות כגיטין יב..

ושם לז: כשם שמצוה לפדות בן חורין כך מצוה לפדות העבדים.

וב"מ מה: אם יש לו איזה משכן אין שביעית משמטת.

ומאמרו המפורסם אין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה כתוספתא סנהדרין פ"ב, (ובש"ס הוא מר' יהושע כב"מ ס:).

לא ישכור אדם מרחץ לנכרי כע"ז כא:.

וכן מובא ממנו מעשיות וסיפורים כגיטין פ"ו מ"ו מעשה בבריא — ארש"בג אמרו חכמים וכו'.

ושם פ"ז מ"ה מעשה בצידן — ואמרו חכמים.

וב"מ פ"ח מ"ח מעשה בציפורי — ובא לפני רש"בג ור' יוסי ואמרו יחלקו את חדש העיבור.

ובכורות פ"ו מ"ט מעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושלח רש"בג לחכמים וכו'.

ובכתובות כה: אף אלכסנדריא של מצרים בראשונה וכו'.

וב"ב צג: מנהג גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחבירו ומקלקלה וכו'.

ובערכין י: שילוח היה מקלח מים — הרדולים לא היו במקדש וכו'.

ובתוספתא סנהדרין פ"ז בראשונה לא היו חותמין על כתובות נשים אלא או כהנים וכו'.

דבריו היקרים הנוטים לאגדה.

שבת קל. כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה — עדיין עושין בשמחה.

ושם קנא: תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת אין מחללין.

וביצה טז. הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו.

וחגיגה ה: כ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני.

ותענית פ"ד מ"ח לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו.

ושם ל: כל האוכל בט"ב כאלו אוכל ביו"הכפ.

ומגילה כז. אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ושקלים ז. אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם,

ואבות דר"נ פ"כח כל המשים שלום בתוך ביתו כאלו משים שלום בישראל.

וש"ר

וש"ר פל"חיד גדולה חיבתן של ישראל שהקב"ה משני סדרי בראשית בשביל טובתן.

ומאמרו היקר אבות דר"נ פ"כג הלומד תורה בילדותו וכו'.

וכנשיא הדור היה בקי גדול בחשבון העיבור כאבותיו כסנהדרין יא., וב"ר ספ"לג.

וכן היה בקי גדול בחכמת הטבע וברפואות כברכות כה. שאמר עמוד החוזר מביא לידי הדרוקן.

ושם מ. קצח אחד מששים סימני המות הוא, והישן למזרח גרנו דמו בראשו.

ובשבת עח. דם כדי לכחול בו עין אחת שכן כוחלין ליארוד ומאי ניהו דמא דכרושתינא.

ושם פי"ח מ"א מתיר בלוף מפני שהוא מאכל עורבין.

ושם קכה. מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמית.

ושם קלה: כל ששהה ל' יום באדם, ח' יום בבהמה אינו נפל.

ובפסחים נג. סימן להרים מילין, סימן לעמקים דקלים וכו'.

ומו"ק ו: כיצד מחריבין חורי הנמלים וכו'.

וביבמות פו: איזהו סרים חמה כל שאין מימיו מעלין רתיחות, ואיילונית וכו'.

ובכתובות פ"ה מ"ה בטלה מביא לידי שיעמום.

ושם קי. (שאפילו) נוה היפה בודק.

ובנדרים נד: הנודר מן הבשר מותר בראש וברגלים — קרבים לאו בשר ואוכליהן לאו בר אינש.

ובחולין נ. בני מעיין שנקבו וליחה סותמתן כשרה.

ובנדה כה: סנדל דומה ללשון של אדם.

ושם כו. שליא דומה לקורקבן של תרנגולים.

ושם מח: בנות כרכין תחתון ממהר לבא מפני שרגילין במרחצאות, בנות כפרים עליון ממהר לבא מפני שטוחנין ברחים.

ובשבת קכט: בנות מלכים טומנות בספלין של שמן, בנות עשירים בספוגין של צמר, בנות עניים במוכין.

ובתוספתא פסחים פ"ג ג' בתולות הן וכו'.

ושם מעשרות פ"ג אין מרובע מששת ימי בראשית.

ובירושלמי שביעית פ"ה ה"א מהוצאת העלין עד הפגין חמשים יום.

ושם מעשרות פ"ה ה"ז איזה שום של בעל בכי וכו'.

ושם פ"ט ה"ו למה נקרא שמה רביעה שהיא רובעה את הארץ.

ונדה פ"א ה"ג בתולת הארץ כל שאין בה חריץ.

ולא על חנם נשתבח מאיסי בן יהודה בשם חנות מלא ארגוון טב כאבות דר"נ ספ"יח, וגרסת הגר"א חנות מיוזנת.

והיה בקי גדול בלשון ובחכמת יונית כסוטה מט: שהתירו דבר זה לבית ר"ג שהיו מקורבים למלכות.

וכן פסק מגילה פ"א מ"ח אף בספרים לא התירו אלא יונית.

חבריו הגדולים.

הנה מלבד ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ור"א וחבריהם מצינו לו חבר זקן הדור ר' יהושע בן קרחה שישבו יחד כמפורש ב"מ פד: ומשניהם קבלו ר"א בר"ש בן יוחאי ורבינו הקדוש, שאמרו שם ששניהם ישבו קמיה רשב"ג וריב"ק ארעא מקשו ומפרקו, אמר מימיהן אנו שותין והם יושבין על גבי קרקע? עבדו להו ספסלי אסקינהו, א"ל רשב"ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשין לאבדה הימני? אחתוהו לרבי א"ל ריב"ק מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב

(שרשב"י כבר נפטר) ימות? אחתוהו נמי לר"א בר"ש.

ומצינו שחולק עם אביו כשבת יט., עירובין לב., פסחים ו., ר"ה לב., תענית יד:, יבמות סד: צ:, גיטין כב. לג., ב"מ ז., ב"ב קסט:, ובכולן נזכר רבי קודם לבר ב"מ מח:, נדה טז. ס. שנזכר רשב"ג קודם.

וכן בכמה מקומות בתוספתא.

ובתוספתא מעשרות פ"ב אמר רבי רואה אני דברי מדברי רשב"ג חסר תיבת „אבא רשב"ג".

וכן ידוע שר' חנינא ב"ג היה אחיו וכן כתבו התוס' ע"ז ל"ב ד"ה אבל, וכן משמע נדה ח: שרחב"ג היא דוד רבי, ורשב"ג חולק עמו כב"ב ר"פו.

ומה שמצינו תוספתא נדה פ"ז ה"ג ארשב"ג רואה אני את דברי ר' חנינא ב"ג מדברי ומדבריהם וכדבריו אני מורים, בל"ס הוא מאת המסדרים, אבל הוא קראו ר' חנינא אחי.

ומה שמצינו בתוספתא כלים ב"מ פ"ט א"ר אלעזר בר' צדוק משום רשב"ג שם צ"ל משום ר"ג כבתוספתא צוקרמנדל.

האומרים בשמו מצינו אך ר' שמעון בן אלעזר כשבת יב. יג. כו.

ור' יהודה בן לקיש בשמו כקה"ר פ"א־טו.

ובספרא אחרי־קלא איתא רשב"ג בשם רשב"ל ונפל שני טעותים א) שצ"ל ר' יהודה בן לקיש כדמובא בילקוט יהושע רמז כג., ב) שצ"ל להיפוך ר' יהודה בן לקיש בשם רשב"ג.

וכן נשארו הלכותיו בפי האמוראים, שר' ינאי אמר בשמו כסנהדרין יא.

ר' יוחנן בשמו כמגילה כז.

ור' יוחנן אמר כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה בכתובות עז. (הג' הלכות המה בב"ב פ"י מ"ז, גיטין פ"ז מ"ה, סנהדרין פ"ג מ"ח), ובירושלמי ב"ב ס"פ גט פשוט אמרו בלבד במשנתינו, ובמו"ק כב. א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג בטריפות.

שמואל בשמו סוטה מט:, גיטין נח.

ונראה ברור מה שלא מצינו הרבה תלמידים לרשב"ג זה יען שאף שהוא היה הנשיא באושא וראש הדור, אבל בימיו נתרבו הישיבות הפרטיות מאוד, כי כל תלמידי דר"ע כל אחד יסד לו ישיבה, כר"ש בתקוע, ור' יוסי בציפורי, ור"א בן שמוע במקומו, ור"מ בטבריא, ור' יהודה אף שהיה מורינא דבי נשיאה היה לו ישיבה גדולה בסיכני, ואף שכן היה בזמן ר"ג דיבנה אבל אז היו מתקבצין לעתים מזומנים ליבנה, אבל באושא ידוע שר"ש לא היה שם, וכן ר"מ הלך לו משם אחרי המחלוקת, ולכן הלכו כל התלמידים המבקשים לשמוע תורה לישיבותיהם, כי מה להם ולבית הועד אשר שמה היה אך לבא ולהתיעץ בענין כללי.

פטירתו.

קרוב מאוד לומר שבסוף ימי רשב"ג הלכו מאושא לשפרעם וסבלו הרבה משרי הרומאים אשר היו כעלוקות לשה פזורה ישראל, וזה שאמרו סוף סוטה משמת רשב"ג על הגובאי ורבו הצרות.

וכן נזכר פטירתו מו"ק כב. כשמת רשב"ג ביקש רבי לחלוץ ולא הניחו ר' יעקב בר אחא (יען שרשב"ג היה נשיא הדור וכו"ע מחייבו למיחלץ).

ובנו רבינו הקדוש ישב על כסא הנשיאות לערך תע"ה לשטרות כי בשנת תע"ב לערך נפטר רשב"י והוא חי אחריו.

שמעון בן הלל הזקן.

לא נזכר לנו ממנו שום הלכה או אגדה או תקנה ושמו ידוע לנו אך מה שאמרו שבת טו. הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה.

וכאשר

וכאשר ידוע לנו בבירור שהלל היה נשיא ארבעים שנה א"כ נפטר ששים שנה לפני החורבן, ואז נתעלה לנשיאות שמעון בנו, וכפי הנראה לא האריך ימים בנשיאותו ולא מפני שנפטר בקוצר ימים אך יען שאביו הלל האריך ימים וכשעלה שמעון בנו לנשיאות היה אז כבר זקן גדול, ועל כסאו ישב בנו רבן גמליאל הזקן.

ר' שמעון בר' הלל בן פזי.

אביו ר' הלל היה תלמידו דר' אסי בכתובות רפ"ט, ובנו שמעון היה תלמידו דאביו כסנהדרין פ"ז ה"ה שבעי מיניה.

ר' שמעון בן הסגן.

לדעת הרמב"ם בהקדמתו לזרעים היה בן ר' חנינא סגן הכהנים.

ונזכר ג' פעמים במשנה ובכולם רשב"ג אמר בשמו.

בשקלים פ"ח מ"ה פרוכת עביה טפח.

כתובות פ"ב מ"ח שמעלין לכהונה ע"פ עד אחד.

ובמנחות פ"יא מ"ט שאפית לחם הפנים דוחה יו"ט ולא יו"הכפ.

ובכריתות ו: מותר הקטורת אחת לששים — דברי רשב"ג שאמר משום הסגן אפשר שצ"ל משום ר"ש בן הסגן.

ונזכר בתוספתא ר"ה פ"ב שמעון בן הסגן אומר אם באו עדים מן המנחה ולמעלה תוקעין היו, ובתוספתא יומא פ"ב בכל יום לא היה לה נשתיק (כן הוא בתוס' צוקרמנדל, ועיין יומא מד:) והיום היה לה נשתיק דברי בן סגן.

ובס"הד ישער שהוא שמעון בר כהנא עיין ערכו.

ר' שמעון בר זביד.

נזכר נדרים ה: אר"ש בר זביד א"ר יצחק בן טבלא.

וברכות לח. משתבחין ליה רבנן לר"ז את בר רב זביד אבוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא.

שמעון בן זומא. (תנא דמתניתן).

הוא היה תלמיד ר' יהושע כנזיר פ"ח מ"א שאמר לר' יהושע ומי שומע לו שידור כנגדו — א"ר יהושע נמצא זה — אבל הודו לו חכמים לבן זומא, ואמרו שם בגמרא נט: שלא אמר ר' יהושע אלא לחדד את התלמידים.

ונתעלה למדרגה היותר גדולה שהיה אחד מהחמשה (בסנהדרי יבנה) הדנין לפני חכמים כסנהדרין יז: שאמרו דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, חנן המצרי, חנניא בן חכינאי ושמעון התמני.

והנה אף שנקרא תמיד אך בשם שמעון בן זומא בלי תואר „רבי" או שנקרא (במשנה) בשם „בן זומא" אבל אמרו הוריות ב: ראוי להוראה כגון — שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, ובקידושין מט: אם אחד אומר ע"מ שאני תלמיד אין אומרים כשמעון ב"ע וכשמעון בן זומא (ופירש"י תלמידים היו ולא באו לכלל סמיכה ולא היה בימיהם כמותם בתורה).

במשנה נזכר ברכות פ"א אמר אר"א בן עזריה — עד שדרשה בן זומא שנאמר וכו'. ובנזיר פ"ח מ"א.

ומאמרו היקר אבות רפ"ד בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם, — איזהו גבור הכובש את יצרו — איזהו עשיר השמח בחלקו — איזהו מכובד המכבד את הבריות וכו'.

ובמנחות פ"יא מ"ד ונתת על השלחן לחם פנים בן זומא אומר שיהא לו פנים.

ובחולין פ"ה מ"ה נזכר בשם שמעון בן זומא (כן הוא במשניות ובגמרא איתא רבי שמעון בן זומא ותיבת רבי הוא מיותר) דרש שהיום הולך אחר הלילה שעברה.

והלכותיו בברייתא מצינו ברכות מא: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה וכו'.

ושם מג. שאלוהו מפני מה אמרו בא להם יין וכו'.

ובחגיגה יד: שאלוהו מהו לסרוסי כלבא — בתולה שעיברה מהו לכה"ג מי חיישינן לדשמואל (זה ממסדרי הגמרא כדי להבין השאלה).

וביומא ל. שאלוהו טבילה זו למה.

ובתוספתא טהרות ספ"י שאלוהו מפני מה ספק טומאה ברשות היחיד טמא, ברשות הרבים טהור.

ובפסחים כב: בעל השור נקי מאי משמע שמעון בן זומא אומר כאדם שאימר לחבירו פלוני יצא נקי מנכסיו וכו'.

ודבריו היקרים באגדה ברכות ו: אמר כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה, וכמו שאמר שם נח. בן זומא ראה אוכלסא על גבי מעלה הר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני, ואמר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול — ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני — כל אומניות שוקדות ובאות לפתח ביתי (ופירש"י שהיה עשיר והכל באין אצלו לסחורה).

וכן אמר שם אורח טוב מהו אומר כמה טרחות טרח בעה"ב בשבילי — אורח רע מהו אומר וכו'.

ומאמרו היקר באבות רפ"ד ומובא באריכות יותר באבות דר"נ רפכ"ג אמר איזהו חכם הלומד מכל אדם — איזו עלוב שבעלובים זה שהוא עלוב כמשה רבינו, איזו עשיר שבעשירים זה ששמח בחלקו· איזו גבור שבגבורים זה שכובש את יצרו.

והיה דרשן גדול כב"ר פ"ה־ד אמר ר' לוי יש מן הדרשנים שהן דורשין כגון ב"ע ובן זומא וכו'.

ובש"ר פל"יט דרש נתבייש בעה"ז אין אתה מתבייש מן הקב"ה לעו"הב.

והוא עם חבירו בן עזאי התעסקו בנסתרות במעשי בראשית ומעשי מרכבה בחגיגה יד: אמרו ד' נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא וכו'.

ושם טו. מעשה בר' יהושע ב"ח שהיה עומד על גבי מעלה הר הבית וראהו בן זומא ולא עמד מלפניו א"ל מאין ולאין בן זומא אמר לו צופה הייתי בין מים העליונים וכו' א"ל ר' יהושע לתלמידיו עדיין ב"ז מבחוץ.

ובב"ר פ"ד־ו ויעש אלהים את הרקיע זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם ויעש? והלא במאמר הן וכו'.

ושם פ"ה־ד אמר נעשה קולו של הקב"ה מטטרון למשה.

וזה היה סיבת מיתתו כמפורש תוספתא חגיגה פ"ב, וב"ר פ"ב־ד שמצאו ר' יהושע ובן זומא לא הרגיש בו שהיה צופה בנסתרות, א"ר יהושע לתלמידיו כבר בן זומא מבחוץ, ולא היו ימים מועטים עד שנסתלק מן העולם.

ובחגיגה יד: אמרו בקצרה בן זומא הציץ ונפגע.

ואמרו עליו סוטה פ"ט מ"טו משמת בן זומא בטלו הדרשנין, ובירושלמי שם אמרו שפסקו התלמידים, ודברי שניהם אמת יען שהיה תלמיד המחכים את רבו וגם דרשן גדול.

ואמרו ברכות נז: הרואה בן זומא בחלום יצפה לחכמה.

וכפי הנראה נפטר בקיצר ימים שהיה תלמידו דר' יהושע ונפטר בחיי רבו.

ר' שמעון בן זירא.

נזכר קידושין עו: תני בקידושי דבי לוי, וכן נזכר תנחומא בראשית־ג.

ונראה שצ"ל ר"ש בן נזירא.

ר' שמעון בן זירוד. (וביוחסין בן זירוז).

נזכר סנהדרין יד. שר' יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה, ר' שמעון בן זירוד וחד דעימיה ומנו ר' יונתן בן עכמאי, ואמרי לה ר"י בן עכמאי וחד דעימיה ר"ש בן זירוד, חד דהוה גבייהו סמכוהו,

וחד

וחד דלא הוה גבייהו לא סמכוהו.

ר' שמעון בר זכריה.

נזכר דמאי פ"ב ה"א־ו ר' יונה בשמו.

ר' שמעון בר חוטא.

נזכר ממנו דרשה בב"ר פכ"ו־ג אמר מנין אותיותיו (של שם) תלה הקב"ה לדורות מן המבול ועד הפלגה ג' מאות וארבעים שנה.

ואפשר שהוא הנזכר בשם בר חטייא.

שמעון בר חייא.

היה תלמיד רב בעירובין פ"ה ה"ה ר' בא בר ממל שמעון בר חייא בשם רב, ובע"ז פ"ד ה"ח שמעון בר חייא הוה מתני לחייא בר רב מאימתי עושה יין נסך משיודע בטיב ע"ז אפיק רב יאשיה מבלתא א"ל הדא דאת אמר וכו', ופי' בפני משה שר' יאשיה הוציא ממסכ' דתני הוא וכו', ובמחילה מכבודו שלא עיין שטעות קטן נפל בירושלמי וצריך לומר אפיק רב ראשיה מכוותא ופי' ששמעון ב"ח למד עם חייא בר רב מחוץ לב"המד ורב שישב בפנים ושמע איך שלמדו הוציא ראשו מן החלון והעמידם על האמת.

וכן בעירובין פ"א ה"א חנניה בר שלמיא הוה יתיב מתני לחייא בר רב אפיק רב ראשיה מן כוותא, וכן ביצה פ"ה ה"א אודיק רבי מן כוותא.

וכן נפל שם ט"ס וצ"ל הדא דאת אמר בלוקח „עבדים" מן הגוי ולא „ענבים" (מידידי הרה"ג בעל משפחות סופרים לא. בהערה קט"ו) וזה אמת.

האומרים בשמו מצינו רב יהודה כשבת ספ"ה, ור' לייא (אלעי) כשבת פ"ו סה"א.

ר' שמעון בן חלפתא. (תנא דמתניתן).

הוא נזכר פ"א במשנה סוף עוקצין מאמרו היקר לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום.

והנה דעת היוחסין וסה"ד ומביא המשנה שהוא היה בנו הצעיר דר' חלפתא, אבל קשה מאוד לומר כן כידוע שר' חלפתא ראה עוד את ר"ג הזקן, והיה בחורבן הבית למעלה משלשים שנה א"כ איך יהיה בנו ר' שמעון חבר רבי, ולכן נראה ברור שהוא היה בנו דחלפתא בנו של ר' יוסי כמפורש בירושלמי ריש יבמות ובשבת קיח: שיבם את אשת אחיו ונטע חמשה ארזים בישראל ר' ישמעאל ר' אלעזר ור' חלפתא וכו'.

והוא שנזכר בירושלמי ברכות פ"א ה"א־ד: ר"ש בן חלפתא בי רבי והוא ר"ת בר ר' יוסי.

את תורתו קבל מר"מ כברכות פ"ד ה"א־כז: ר"ש בן חלפתא בשם ר"מ מכאן שכל המרבה בתפלה נענה.

ומה שכתב בס"הד שאמר בשם אבא הדורש וכונתו לספרי האזינו פסוק הלא הוא אביך, ושם רשב"ח אומר משמו שאם היה חלש למעלה וכו', וקודם זה משום אבא הדורש אמרו שחתו ישראל וכו', וחשב שרשב"ח קאי על אבא הדורש אבל אינו מוכרח ותיבת „משמו" מיותר.

ובפאה פ"ז ס"הג יספר מעשה מר' יהודה.

והיה חביב מאוד בעיני רבינו הקדוש כמו"ק ט: ר"ש בן חלפתא אפטר מיניה דרבי (ונדפס בטעות רב), א"ל לבריה זיל לגביה דליברכוך א"ל יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש.

ולדעת המדרש ויק"ר פי"ד היה עם רבי כשבא אנטונינוס לרבי ע"י המערה ללמוד עמו והוא החיה את ההרוג.

ובשבת קנב. א"ל רבי מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך (בדרך ענוה קא אמר ליה).

וכידוע שכל משפחת ר' יוסי היו מקורבין ואוהבי הנשיא.

וחבריו היו ר' חייא ור' שמעון בר רבי כב"ר פע"ט־ז ר' חייא רבה ורשב"ר

ור"ש

ור"ש בן חלפתא שכחו מלין מן התרגום והלכו להחוא תגרא דערביא למילף ממנו.

וברכות פ"א ה"א־ד: ר' חייא ור"ש בן חלפתא היו מהלכין בהדא בקעת ארבל בהשכמה, וראו איילת השחר שבקע אורה וכו'.

וברו"ר פ"ג־יו"ד. ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו יתבין ולעון באורייתא בהדין בית מדרש רבה דטבריא.

הלכותיו מצינו אך יומא מב. בענין משקל השני תולעת חולק עם רבנן, ור' יוחנן אמר פליגי בה רשב"ח ורבנן, והמאמר מובא בשקלים פ"ד רה"ב ושם ר' חוניא דברת חוורין ר' בא בר זבדא בשם ר"ש בן חלפתא, ופשט הפשוט שכן אמר ר' חוניא דברת חוורין וכן אמר ר' בא בר זבדא בשם ר"ש בן חלפתא.

וביומא פ"ד ה"ב מובא המאמר ושם חסר שם ר' חוניא דברת חוורין.

וביומא פ"ח סה"ג ר' יעקב בר אידי בשם ר' שמעון בן חלפתא כבן תשע וכבן עשר לענין תענית ביוהכ"פ.

ובאגדה מצינו מאמריו היקרים סוטה מא: אמר מיום שגבר אגרופה של חנופה נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.

ובתענית פ"ב ה"א אמר הצופה נצח לכשירה.

ובמ"ר פכ"ב־ח שאלה מטרוניתא אותו לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו, אבל נראה שצ"ל ר' יוסי בן חלפתא.

וכן נזכרו דרשותיו ב"ר פל"ח־ט, ש"ר פכ"ד־א, פמ"ב־ז, ח, פמ"ז־ג, במ"ר פ"יא־ו, ויק"ר ספ"ט, ד"ר פ"ג־ב, שהש"ר פ"א־ט (ר' סימון בשמו). איכ"ר פ"א פ' בכה, ואס"ר פ"א פ' על גלילי חולק עם ר' חייא, ור"ר פ"ז־ד אמר כל מי שלמד תורה ואינו מקיים עונשו חמור ממי שלא למד, ובתענית פ"ב סה"א ר' חונה בשמו, (ושם ר"ש בן חלפותא וכן נקרא בשם זה בע"ז פ"ב ה"ח).

מדבריו הפרטים מצינו שהיה עני גדול עד שאמרו רו"ר פ"ה־ז שרבי היה מפקיר גריסין כדי לזכות בהן את ר' שמעון בן חלפתא.

ובתנחומא פקודי־ז ומד' תהלים פצ"ב־ח מעשה ברשב"ח שבא ע"ש ולא היה לו מה לאכול יצא חוץ לעיר והתפלל מיד נתנה לו אבן טובה מן השמים ונתן לשולחני ופירנס את השבת, אך אשתו הצדקת לא רצתה לטעום מזה עד שהבטיח לה שבמוצאי שבת יחזיר האבן טוב וכן עשה.

והמעשה מובא ברו"ר פ"ג־יז באריכות כשנתנו לו המרגליות בא לרבי ורבי א"ל שלא ימהר למוכרה עד שידעו דמי שוויה ונתן לו ג' דנרין שיקנה ליום השבת, אך כשנתודע לאשתו לא רצתה ליהנות עד שיחזיר האבן טובה וכן עשה.

וכן יסופר עליו סנהדרין נט: שפ"א הלך בדרך ופגע ב' אריות רעבים וירד לו ב' אטמתא, חדא נתן להאריות וחדא הביא לבה"מד, ושאלם אם דבר טמא הוא או טהור, וא"ל חכמים אין דבר טמא יורד מן השמים.

ובקה"ר פ"ג־ב יסופר עליו דבר נפלא שפ"א הלך לברית מילה והיה לבוש בגדי שבת וכשבא לשם מצאוהו נערים וסבבוהו וא"ל שלא יזוז מכאן עד שירקד לפניהם וגער בהן וא"ל הלא איש זקן אני, אך המה לא שמעו לקולו א"ל ענו אחרי מה שאני מזמר לפניכם. וראה שהשער נוטה ליפול א"ל לכו ואמרו לבעל החצר שיבא מהר לפה, וכשבא בקשו שלא יכעוס על הנערים שציערוהו, אמר לו כבר נגזרה שיפול השער אך מהר לפנות הכלים, וכשפנה כליו אז נפל השער.

ואח"כ הלך לברית מילה והשקה אותם בעה"ב יין ישן, וא"ל בטוח אני שאני

אשקה אתכם מן היין הזה במשתה נשואין של התינוק הזה, ור"ש בן חלפתא ענה בשם שנכנס לברית כך יכנס לחופה. ואח"כ כששב רשב"ח לעירו בלילה מצאוהו מלאך המות א"ל וכי בשביל שצדיק אתה תצא יחידי בלילה, א"ל מה חפציך והשיבו שהולך ליטול התינוק שימות בתוך ל' אך רשב"ח ביטל הגזירה.

וכפי הנראה הוקל ממנו העוני שר' חייא נתן לו שדה (באריסות) ומזה התפרנס כי השדה עשתה מאה כורין כרו"ר פ"ה־כא.

ואפשר שזה שיסופר פאה פ"ז ה"ג שרשב"ח אמר קלח אחד של חרדל היה לי בתוך שלי והייתי עולה בו כעולה בראש התאנה, אבל בכתובות קיא: יסופר א"ר שמעון בן תחליפא (וצ"ל בן חלפתא) קלח אחד של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם.

והיה עסקן בדברים כחולין נז: שהיה לו הרנגולת שנשמטה ירך שלה ועשה לה שפופרת של קנה וחיתה.

וכן יסופר שם שהיה לו תרנגולת שניטלה הנוצה שלה והניחה בתנור וטלה עליה במטלית של טרסיים וגידלה כנפיים.

וכן בחן מה שאמר שלמה לך אל נמלה עצל — אשר אין לה קצין — אמר איזיל איחזי אי ודאי הוא דלית להו מלכא אזל בתקופת תמוז פרסיה לגלימיה אקינא דשומשמני וכו'.

וכן מובא ד"ר רפ"ה.

ובקה"ר פ"ה־ט, ויק"ר פכ"ב־ד. יסופר שהיה לו חד פרדס והיה לו שם סדן עבה, ודוכיפת עשתה שם קנה קם ר"ש בן חלפתא וסתרה אזלה הדוכיפת ותקנה, ולקח רשב"ח לוח עץ וחזקו במסמורים, ובאתה הדוכיפת והביאה מין עשב והניחה על המסמור ושרפו, ולקח רשב"ח העשב וגנזו כדי שלא ילמדו הגנבים לעשות כן ויחרבו העולם.

מקומו הקבוע היה בעיר עין תאינה הסמוכה לציפורי וטבריא כמפורש קה"ר פ"ג־ב.

וכן בירושלמי תענית פ"ד ה"ב שא"ר חנינא זכית אריכת ימים בגין — דהוית סליק מן טבריא לצפורין הוינא עקום איסטרטין מיעול מישאל בשלומא דר"ש בן חלפותא בעין תינה.

והיה בעל בשר כאשר יסופר ב"מ פו. ר"ש בן חלפתא בעל בשר הוה יומא חד הוה חמימא ליה הוה סליק ויתיב אשינא דטורא א"ל לברתיה בתי הניפי לי במניפא ואני אתן לך ככרין דנרד, אדהכי נשבא זיקא אמר במה ככרין דנרד למרי דיכי.

ר' שמעון בר חנן. (אמורא).

נזכר מד' תהלים פע"ח־יז אמר בשם ר' יוסי בן קצרתה, ועיין ערך ר' חנן אבוה דר' שמעון.

ר' שמעון בן חנניה. (תנא).

בתוספתא כלים פ"ד ה"ט א"ר חלפתא איש כפר חנניא שאלתי את שמעון בן חנניא ששאל את בנו של ר' חנינא בן תרדיון וכו'.

ובילקוט חוקת פ' ולקח אלעזר מביא, פ"א היה ר' יוסי הגלילי יושב ודורש בפרה בטבריא ור' שמעון בן חנינא יושב עמו, ושקיל וטרי עמו הרבה בדין פרה אדומה.

ובסנהדרין קא. אומר ר' שמעון בן אלעזר בשמו כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם. אך גרסת הרי"ף שם ר' יהושע ב"ח.

שמעון בן טרפון. (תנא דברייתא).

נשאר לנו ממנו ב' הלכות בשבועות מז: שאמר מלמד שהשבועה חלה על שניהם, וכן אמר שם אזהרה לעוקב אחר נואף מנין ת"ל לא תנאף לא תנאיף. וכן אמר שם ותרגנו באהליכם תרתם

וגינתם

וגינתם באהלו של מקום, וכן אמר שם קרב לגבי דהינא ואידהן.

ר' שמעון בן יהודה (תנא דמתניתן).

דעת היוחסין שלא היה בנו של ר' יהודה (סתם), והאמת כן הוא כי איך אפשר מי שהיה תלמיד מובהק לר' שמעון לא יאמר שום דבר בשם אביו ר' יהודה שהיה חי גם אחר ר' שמעון. וכן נקרא תמיד אך בשם בן יהודה ולא בן רבי יהודה.

ולכן נראה ברור שר"ש בן יהודה היה בנו של ר' יהודה בן גמדא איש כפר עכו.

ואביו היה תלמיד ר"ג וגדול מרשב"ג כמבואר בערכו.

והוא היה גדול מרבי ולכן מצינו סוטה לז: וירושלמי שם פ"ז ה"ד אמר רבי לדברי ר"ש בן יהודה איש כפר עכו שאומר משום ר' שמעון.

וכמעט כל מאמריו והלכותיו אמר משום ר' שמעון כדמצינו במשנה מכות פ"ג מ"ו, שבועות פ"א מ"ה, נגעים פ"י מ"ח ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון.

וכן בברייתא ר"ש בן יהודה אומר משום ר' שמעון כשבת עט:, ר"ה טו., כתובות לט. (והמאמר מובא ב"ק נט. ושם משום ר"ש בן מנסיא ותיבת בן מנסיא מיותר) מא., נזיר מ., סוטה מה., ב"ק נט. צג:, ב"ב קב., סנהדרין יב: קי:, זבחים עד., בכורות כא: מב. נז. נט:, תוספתא קידושין פ"ד (אמר בשם ר"ש אע"פ שבעלו לא קנו והמאמר מובא בכתובות עג: ושם איתא ר"ש בן יהודה אומר משום ר' ישמעאל אם בעלו לא קנו וצ"ל כדמובא בתוספתא), פרה פ"ה.

ובשבועות יט: ר"ש בן יהודה ור"א בר' שמעון אומרים בשם ר"ש.

וכן מאמרו הנודע שאמר בשם ר"ש שבשר בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה כמנחות קא., חולין קטו:.

ובהוריות ב. וחולין ה: ר' שמעון בן יוסי משום ר"ש צ"ל ר"ש בן יהודה כבדק"ס, וכן הוא בילקוט ויקרא רמז תס"ה ובכורות ו., וכן צ"ל בקידושין נז: ושם חסר תיבת „בשם ר"ש".

ובתוספתא כלאים פ"ה ר"ש בן יהודה אומר משום ר"א בר' שמעון וצ"ל משום ר"ש כבתוס' צוקרמנדל.

וכן מצינו ר"ש בן יהודה איש כפר עכו שאמר בשם ר"ש כסוטה לז: אין לך כל מצוה ומצוה — שלא נכרתו עליה מח' בריתות, אמר רבי לדברי ר"ש בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום ר"ש. ובירושלמי שם פ"ז ה"ד גרס איש כפר אמום.

ובזבחים כח. מצינו ר"ש בן יהודה איש כפר איכום אומר משום ר"ש ובדק"ס גורס איש כפר עכו.

וכן סנהדרין קי:, נדה נב:, תנחומא בראשית־כה ר"ש בן יהודה איש כפר עכו אומר בשם ר"ש, וכן במכלתא יתרו מס' דבחדש ספ"ז וב"ר פ"יא־ב, ושם פי"ב־ו איתא המאמר בטעות משום ר"מ וצ"ל משום ר"ש, וכן ב"ר פ"ע־ט אמר משום ר' ישמעאל וצ"ל משום ר"ש כדמובא ד"ר פ"ד־ז.

וכן מצינו מע"ש פ"ג מ"ו ר"ש בן יהודה אומר משום ר' יוסי.

ובשם ר"ע כירושלמי ב"ק פ"ו סה"ב.

מהלכותיו נמצא אך פ"א ביבמות מה. אר"ש בן יהודה אין ממזר אלא ממי שאיסורו איסור ערוה וענוש כרת.

ומאמר אגדי ממנו במכלתא בשלח מס' ויהי פ"ג ר"ש בן יהודה אומר — כבר צעקתם קדמה לצעקתך.

ובסנהדרין עא. ובתוספתא נגעים פ"ו א"ר שמעון איש כפר עכו פ"א הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם.

ר' שמעון בן יהוצדק א). (תנא דברייתא).

בסוכה יא: אמרו כתנאי — דברי ר'

שמעון בן יהוצדק. והיה רבו דר' יוחנן כיומא מג: דאמרו לא מיבעיא לתנא דלא ציית אלא אפילו לרביה (ר"ש בן יהוצדק) נמי לא ציית.

ובר"ה לד: אמרו עליו לא קשיא הא דידיה הא דרביה (ר"ש בן יהוצדק).

וכן אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק כפסחים צה:, סוכה כז., תענית כח:, יבמות עט:, כתובות עב:, ב"ב צז., סנהדרין עד: צ:, ע"ז מז., נדה ו:, מעשרות פ"ג ה"א, ערלה רפ"א, פסחים פ"ב סה"ב.

והיה כהן ונפטר בלוד כשמחות פ"ד ה"יא שאמרו מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל לטמא לו.

ור' יוחנן היה בפטירתו כירושלמי נזיר פ"ז ה"א וקה"ר פ"ז פסוק ב־ה ששאל ר' יוחנן לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמעון בן יהוצדק. והמאמר מובא ברכות פ"ג סה"א ושם איתא בטעות ר' שמואל ב"י.

ומה שאמרו פסחים פ"ב רה"ג ר' שמעון בן אלעזר משום ר' שמעון בן יהוצדק הוא ט"ס וצ"ל משום ר"ש בן יוחאי, ונשתרבב שם משורה שלפניה שכתוב שם א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק וזה ברור.

ר' שמעון בן יהוצדק ב).
(בזמן ר' יוחנן).

בסנהדרין כו. יסופר שר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קא אזלי לעבר שנה באסיא, פגע בהו ר"ל איטפיל בהדייהו, אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא — והקשה להם כמה קושיות, אמרו טרודו הוא דין, כי מטו להתם סליקו לאיגרא שלפוהו לדרגא מתותיה (כדי שלא יעלה לראות היאך מעברין את השנה). וקרי להו ר"ל רועי בקר — אתו לקמיה דר' יוחנן אמרו לו שר"ל קרי לן רועי בקר ולא אמר מר ולא מידי? א"ל ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה? וזה ר"ש בן יהוצדק אי אפשר להיות רבו דר' יוחנן שנפטר עוד בהיות ר' ינאי בחיים, ובל"ס היה אז איזה גזירה שלא יכלו לעבר שנה בא"י ושלחן הנשיא לאסיא לעבר שם.

ואפשר שעל אותו הזמן אמרו חולין קא: שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משום דר' יוחנן – אמר רבא שמדא הוה ושלחו מתם דיומי דכיפורי דהא שתא שבתא הוא, והיינו שבשנה ההיא לא יכלו גם לשלח שלוחים לעבר שנה בחו"ל שאפשר שהדבר פתאום נהייתה וכבר האריך בזה בדורות הראשונים ח"ב קנח.

ומצינו ששאל לר' שמואל בר נחמני כב"ר פ"ג־ד.

עולא אמר בשמו כתענית כב:.

ר' שמעון (סתם) בן יוחי או יוחאי.

התנא הקדוש והפלאי הזה אשר לשמו ולזכרו תאות נפש הישראלי, ואשר הוא האחד מכל התנאים והאמוראים אשר עד היום יתנו כבוד לשמו ויחוגו את חג הלולא דרשב"י דכפר מירון ברוב פאר והדר ובאורים יכבדוהו, נקרא ע"פ רוב בשם סתם ר' שמעון ואך ידוע לנו בבירור שסתם ר"ש הוא ר"ש בן יוחי או יוחאי כמפורש פסחים קיב. שאמר ר' שמעון לר"ע כשהיה חבוש בבית האסורים רבי למדני תורה ואם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות.

וכן מפורש מעילה יז: שאמר ר"ש אלו היה יוחאי אבא קיים וכו'.

וכן הוא דעת רש"י בשבועות ב:, וברשב"ם ב"ב קכ., ובהקדמת הרמב"ם לזרעים.

אביו יוחי כפי שנראה מפסחים קיב. היה מקורב לשרי רומי שהיו בא"י וכאשר נבאר הלאה באריכות.

ובנו ר' שמעון בעודו בנערותו כבר

התאבק

התאבק וישב לרגלי חכמי יבנה, כברכות כז: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר׳ יהושע ושאלו אם תפלת ערבית רשות או חובה, ואמרו אותו תלמיד ר׳ שמעון בן יוחאי הוה. וע״י נתהוו המחלוקת הגדולה עד שהורידו את ר״ג מנשיאותו.

אבל רבו המובהק היה ר׳ עקיבא כמפורש ויק״ר פכ״א־ח שאמרו ר׳ חנניא בן חכינאי ור״ש בן יוחאי הלכו ללמוד תורה אצל ר״ע בבני ברק שהו שם יג׳ שנה, וזה היה תיכף אחר חתונתו כדאמרו שם רשב״י הוה משלח וידע מה בגו ביתיה, ומפורש יותר בכתובות סב: ר׳ חנניה בן חכינאי הוה קא אזיל לבי רב בשילהי הלוליה דר״ש בן יוחאי א״ל איעכב לי (המתן לי עד שיכלו ימי חופתי ואלך עמך) לא איעכבא ליה.

ולא זז מרבו הקדוש והיה חביב עליו עד שקראו בני כמעילה ז. שאמר ר״ש הרצתי הדברים לפני ר״ע א״ל בני אי אתה אומר כן וכו׳.

ובנדה נב: אר״ש מצאני חנינא בן חכינאי ואמר כשאתה מגיע אצל ר״ע אמור לו — כשבאתי אצל ר׳ עקיבא אמרתי לו וכו׳.

ובסוף מכשירין אמר ר׳ שמעון מכאן ואילך היינו יושבין לפניו (לפני ר׳ עקיבא).

ובמנחות עב. אמרו ר״א בר״ש בשיטת ר״ע רבו של אביו אמרה.

ובתוספתא זבים פ״א כשהיה ר׳ עקיבא מסדר הלכות לתלמידיו אמר כל מי ששמע טעם על חבירו יבא ויאמר אמר לפניו ר״ש משום ר״א בן יהודה איש ברתותא.

ובברכות ח: רשב״י משום ר״ע.

ובנגעים פ״ו מ״ו מפרש דברי ר״ע.

ונסמך מר״ע כירושלמי סנהדרין פ״א ה״ב שר״ע סמך את ר״מ ור״ש, אמר ישב ר״מ תחלה נתכרכמו פניו של ר״ש א״ל ר״ע דייך שאני ובוראך מכירין כוחך.

וביבמות סב: וב״ר פס״א־ג כשמתו כל תלמידי דר״ע והיה העולם שמם עד שבא ר״ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר״מ ר׳ יהודה ר׳ יוסי ור״ש ור׳ אלעזר בן שמעון וכו׳.

וכבר בארנו בערך ר״ע שאין הכונה שאחרי שמתו כל תלמידי דר״ע אז התחיל ללמוד עמהם כי הלא ראינו שהיה כל ימיו יושב לפניו, וכן מצינו גם ר״מ ושאר חבריהם, אבל הכונה שהם היו תלמידיו הנותרים, והעיקר בגרסת רש״ג „והיה העולם שמם עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאוה להם״ ולא קאי על ר״ע אך קאי על ר״מ ור״ש וחבריהן שהם נשתיירו מכל חכמי ישראל והם העמידו תורה באותה שעה.

ואף כשהתגברו הגזירות ומצאו את ר״ע שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסקין בתורה כברכות סא. וחבשוהו בבית האסורין גם אז לא זז מרבו הקדוש כפסחים קיב. כשהיה חבוש ר״ע בבית האסורין א״ל רשב״י רבי למדני תורה ואם לאו אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות (וכבר הארכתי בערך ר״ע בזה) ולמדו שם חמשה דברים.

וכן התפאר ר״ש לפני תלמידיו גיטין סז. וא״ל בניי שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר״ע.

ובנזיר נב: ובתוספתא דאהלות פ״ד אר״ש עד ימיו (של ר״ע) היה מטמא, אם משמת חזר בו איני יודע, תנא הושחרו שיניו מפני תעניותיו (יען שדיבר נגד רבו שלא בדרך כבוד).

והנה אף שנסמך מר״ע אבל כפי הנראה יען שהיה אז עול ימים לכן לא נתקבלה סמיכתו, כאשר אמרו כן על ר״מ בסנהדרין יד. ואז נגזרה מן המלכות שכל הסומך וכל הנסמך יהרג אז קידש ר׳ יהודה בן בבא שם שמים ברבים וסמך את החמשה זקנים בין אושא

לשפרעם

לשפרעם את ר"מ, ר' יהודה, ר"ש, ר' יוסי וראב"ש — וגם את ר' נחמיה, ואותו הרגו והמה ברחו, ואפשר שברחו לדרום ולכן היו נקראין רבותינו שבדרום ושמה לא הגיעו כ"כ הגזירות והתחבאו שם עד יעבור זעם.

וכאשר מת אדרינוס קיסר בתחלואים רעים ונפש מרה ושקטה הארץ מעט מהגזירות אמרו בירושלמי חגיגה פ"ג ה"א שהתקבצו ז' זקנים ר"מ, ר"י, ר' יוסי, ר"ש, ר' נחמיה וראב"י ור' יוחנן הסנדלר וראשית מעשיהם היה לעבר שנים בא"י כפי הדין, ושלחו שני חכמים לנהר פקוד לחנניה בן אחי ר' יהושע שלא יעבר עוד, וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות.

ואח"כ בשלפי השמד אמרו שהש"ר פ"ב-ג נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה, ר' נחמיה, ר"מ, ר' יוסי ורשב"י ור"א בנו של ר"י הגלילי וראב"י — וחלקו כבוד (לישב בראש) לר' יהודה שהיה בן עיר, אבל גם שם לא שהו זמן רב והלכו ליבנה כשבת לג: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היה שם ר' יהודה ור"א בר' יוסי (הגלילי) ור' שמעון, ואז אירע המעשה שישבו ר' יהודה ור' יוסי ור"ש ויהודה בן גרים ישב גבייהו והתחילו לדבר בהליכות מלכות רומי, ר' יהודה דיבר טוב עליהם, ור' יוסי שתק, אך ר' שמעון שהוא ראה בעיניו איך שנהרגו חסידי עליון ונתנו למאכל ולמרמס, הוא ראה איך שסרקו את בשר רבו הקדוש עבור מה עבור שעסק בתורתנו הקדושה, לא היה יכול להתאפק ודיבר בגנות מלכות הרשעה, וע"פ מקרה שיהודה בן גרים הלך וסיפר דבריהם לאחרים נתודע למלכות, אז יצאה דבר מלכות שר' יהודה יתעלה, ור' יוסי יגלה לציפורי, ועל ר' שמעון שגינה יהרג, וברח הוא ובנו ר' אלעזר ונתחבאו בבית המדרש

ואשתו היתה מביאה לחם ומים, אך כי תקיף הגזירה וא"ל לבריה נשים דעתן קלות דלמא מצערי לה ומגליא לן, ברחו משם, ונתחבאו במערה (ובהקדמת תקוני זהר מביא שברחו למדבר לוד), והמעשה מובא שבת לג:, וירושלמי שביעית פ"ט ה"א, וב"ר פע"ט-ו, קה"ר פי"-ח, ואס"ר פ"ג-ז, ומד' תהלים פ"יז, ופדר"כ פח:, ונעשה להם נס ואיברי להו חרובא ועינא דמיא והוו משלחי מנייהו והוו יתבו עד צוארייהו בחלא, כולי יומא גרסי, בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו, וישבו שם יב' שנין ועסקו בתורה ובעבודה.

לסוף יב' שנה אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירותיו נפקו. חזו אינשי דקא כרבי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה? כל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף, יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערתכם, וחזרו וישבו שם עוד יב' חודש — יצתה ב"ק ואמרה צאו ממערתכם, נפקו, כל היכא דהוה מחי ר"א הוה מסי ר"ש וא"ל בני די לעולם אני ואתה, וראו בע"ש בין השמשות ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט, א"ל הני למה לך? א"ל לכבוד שבת, אם כן סגי לך בחדא, א"ל חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, אז א"ל לבנו ראה כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו.

ור' פנחס בן יאיר חתניה נפק לקבל פניו והביאו לבית המרחץ וראה שכל בשרו מלאה סדקים (מחמת החול) הוה קא בכי וקא נתרו הדמעות וקא מצוחא ליה א"ל אוי לי שראיתיך בכך, א"ל אשריך שראיתני בכך שאלמלי לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך, דמעיקרא כי הוה מקשי רשב"י קושיא הוה מפרק ליה ר' פנחס

בן

בן יאיר תריסר פירוקי, לסוף כי הוה מקשי ר' פנחס בן יאיר קושיא הוה מפרק ליה רשב"י כד' פירוקי, אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא — והיה דוכתא שהיה בו ספק טומאה והיה צער לכהנים לעבור דרך שם שהוצרכו להקיף, והוא בחכמתו טיהר המקום, וההוא סבא אמר טיהר בן יוחי בית הקברות וכעס ר"ש וא"ל — עכשיו שהיית עמנו ונמנית עמנו יאמרו זונות מפרכסות זא"ז ת"ח לכ"ש יהב ביה עיניה ונח נפשיה.

ובירושלמי שביעית פ"ט ה"ח שטיהר את העיר טבריא, ומצא את יהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם? נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות, ובתוס' שם לא גרם זה אך נח נפשיה.

וישיבתו במערה אשר היה נפרש מבני אדם כמה שנים הביאו לידי קדושה וטהרה כ"כ עד שהתפלא על מה שאמר ר' ישמעאל ברכות לה, שצריך אדם לנהג מנהג דרך ארץ, אמר אפשר אדם חורש — וזורע -- וקוצר — ודש — וזורה, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים.

ומאמרו היקר בירושלמי ברכות פ"א ה"ב-ח, שאמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעה שנתנה תורה לישראל הוה מתבענא תרי פומין חדא דלעי באורייתא וחדא דעביד כל צורכיה, (אך אח"כ) חזר ומר ומה אם יש לו חד פום לית עלמא יכיל קאים מן דלטורא דיליה, אלו היו לו תרין עאכ"וכ.

וזה שאמר אבות פ"ג מ"ג ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו ד"ת כאלו אכלו מזבחי מתים.

ושם מ"ה המהלך בדרך ושונה, ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה — הרי זה מתחייב בנפשו.

ופסחים מט. כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה.

ואמר ברכות לא. אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז.

ואמר שבת לג: שמכת אסכרה היא בעון ביטול תורה.

ודבר היותר רע היה בעיניו אך ת"ח שפירש מן התורה כחגיגה ט:.

ואמר שבת קלח: חו"ש שתשתכח תורה מישראל.

וברכות ז: גדולה שימושה יותר מלימודה.

וברכות ה. ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנו אלא ע"י יסורין תורה, א"י והע"הב.

ובב"ק יז. אמר כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת שתי עולמות.

וביבמות צז. כל ת"ח שאומרין שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר.

והאמין שהשגחת השם לא לבד על בני אדם אך גם על בריותיו משגיח בפרטיות עד שאמר ירושלמי שביעית פ"ט ה"א שאפילו ציפורא קלילא מבלעדי שמיא לא יבדא כ"ש בר נש.

ובספרי עקב-יא אמר הככר והמקל ירדו כרוכים מן השמים אם עשיתם את התורה — אתם נצולים מזה ואם לאו הרי אתם לוקין בו.

וביומא עו. כששאלוהו תלמידיו מפני מה לא ירד מן לישראל פ"א בשנה השיב להם כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים.

ואמר ב"ב צא. שנענשו מחלון וכליון מפני שיצאו מארץ לחוץ לארץ.

והנה אף שהתמדתו בתורה גדלה כ"כ עד שפסקו שבת יא. שאין מפסיקין לתפלה אלא כגון ר"ש בן יוחי וחביריו, אעפ"כ היה זהיר מאוד בתפלה ואמר ברכות ז: אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין, ואמר כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלין תחתיו.

והעיקר היותר גדול היה לו להיות ירא שמים עד שאמר ברכות לג: אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים.

ואמר סוטה ד: כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז.

וב"מ נח: גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך.

ומאמרו היקר ב"ב טז: אבן טובה היתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו שכל חולה (הנפש) הרואה אותו מיד נתרפא.

ולא התיירא משום אדם ואף האמת היה נר לרגלו ולכן אמר מותר להתגרות ברשעים בעה"ז כברכות ז:, ובהוריות י: אמר טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים.

והיה זהיר מאוד שלא לבייש לשום אדם ואמר ברכות מג: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים.

וכשיצא מן המערה וראה שאין העולם יכולה להתקיים אם כולם יהיו אך כמותו ובפרט שגם אז היו עדיין גזירות רבות על ישראל היה מלמד זכות על ישראל וניחמן ואמר סוכה מה: יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואלולי אלעזר בני, מיום שנברא העולם ועד עכשיו.

ובמגילה כט. אמר בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שכ"מ שגלו שכינה עמהם.

ובפסחים פז: אמר אפילו דור שאביו יקלל אל תלשן.

ואמר שבת אלמלי משמרין ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלין.

ויסופר בשבת ספט"ו שפעם אחת שמע שאמו מדברת הרבה בשבת א"ל אמי שבת היום.

ובמנחות צט: אמר אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש וכו'

ומכות כג: אמר כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה.

ומנחות מג: אמר כל הזריז במצות ציצית זוכה ומקבל פני השכינה.

והוא בעצמו הראה לכל שלא המלאכה מבזה את האדם אך האדם מבזה את המלאכה ואמרו בנדרים מט: שר' שמעון שקיל צנא על כתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה, ואף אעפ"כ פסק ואמר שבת פ"יד מ"ד שכל ישראל בנ מלכים הן.

השקפתו הבהירה בענייני העולם נביא אחדים ממאמריו הרבים.

ברכות ז: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גו"מ.

אין מרצין לאדם בשעת כעסו.

ושם נה. אי אפשר לחלום בלי דברים בטלים.

וחגיגה ט: אין אומרים בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה.

וגיטין מט: יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא.

וקידושין ב: דרכו של איש לחזר אחר אשה.

וב"ב טו. משה כותב בדמע.

ושם קט: תולין הקלקלה במקולקל.

וסנהדרין לט: מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא.

ומאמרו היקר אבות פ"ו מ"ח הנוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם.

ושם פ"ד מ"יב ג' כתרים הן — וכתר שם טוב עולה על גביהן.

וב"ר פכ"ו־ה כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה.

הלכותיו במשנה.

במס' מו"ק, חגיגה, עדיות, נזכר אך פעם אחת בכל מסכתא.

ובדמאי, ביצה, ר"ה, סוטה, גיטין, קידושין, ע"ז, טבול יום, ידים נזכר שתי פעמים בכל מסכתא.

פאה, מעשרות, בכורים, פסחים, יומא, אבות, בכורות, מעילה, ג' פעמים בכל מסכתא, (ובס"הד קא חשיב בכורות ה' פעמים בטעות).

ובשקלים, ב"ב, הוריות, ערכין, נדה, עוקצים ד' פעמים בכל מסכתא.

מע"ש, נזיר, ב"ק, מכות ה' פעמים בכל מסכ' (ובס"הד קא חשיב במע"ש ששה פעמים בטעות).

תרומות, ערלה, שבת, כתובות, ב"מ, פרה, מקואות ו' פעמים בכל מסכ'.

כלאים, סנהדרין, טהרות, זבים, ז"פ בכל מסכתא.

שבועות, חולין, תמורה, מכשירין, ח' פעמים בכל מסכתא.

כריתות ט' פעמים, אהלות עשר פעמים, עירובין יא פעמים.

יבמות, נגעים, יג' פעמים בכל מסכ'.

זבחים טז' פעמים.

שביעית, מנחות י"ח פעמים בכל מסכ'.

ובכלים כ"ג פעמים.

ובסוכה רפ"ב מביא אך מעשה בטבי עבדו דר"ג.

ובמס' ברכות, חלה, תענית, מגילה (מו"ק לגרסת המשנה), נדרים, תמיד, מדות, קנים לא נזכר כלל.

ס"ה נזכר במשנה שלש מאות ועשרים ושלש פעמים.

על פי רוב חולק עם סתם משנה (שהוא ר"מ) או חכמים לערך קפ"ד פעמים.

עם חבירו הגדול ר' יהודה חולק כט' פעמים ובכולן איתא ר' יהודה ברישא ואח"כ ר"ש חוץ מעירובין פ"י מ"ב.

ר' יהודה ור"ש אומרין יבמות פט"ו מ"ה, ערכין פ"ז מ"ה, פרה פ"יב מ"א, ובסנהדרין פ"ג מ"ג מפרש ר' יהודה דברי ר"ש.

עם ר' יוסי יא' פעמים ובכולן ר' יוסי ברישא.

ר' יוסי ור"ש אומרין כלאים פ"ז מ"ב, שביעית פ"ב מ"ו, עירובין פ"ג מ"ד, יבמות פ"ח מ"ו, טבול יום פ"ג מ"ד.

מחלוקת ר"מ ור"ש יב' פעמים ובכולן ר"מ ברישא חוץ מזבחים פ"ד מ"ג פ"י מ"ז שר"ש ברישא.

ר"מ ור"ש אומרין כלאים פ"ד מ"ט, כלים פ"ג מ"ה, פרה פ"ו מ"ב.

מחלוקת ר' אלעזר ור"ש ערלה רפ"ב, יבמות פ"י מ"א, תמורה פ"ג מ"א מ"ג, כלים פכ"ז מי"ב.

ר"א ור"ש אומרין שקלים רפ"ג, יומא ספ"ה, ר"ה רפ"א, יבמות פ"ו מ"ג מ"ד, אהלות פ"ט מ"יד.

מחלוקת ר"מ ור' יהודה ור' שמעון דמאי פ"ה מ"ג, ב"מ פ"ד מ"ה, פ"י מ"ו. הוריות פ"א מ"ה ב"פ, ערכין פ"ט מ"ה, כלים פכ"ה מ"ג, נגעים פ"יא מ"ג, טהרות פ"ט מ"ד, רפ"י.

מחלוקת ר"מ, ר"ש ור' יוסי כלים פכ"ו מ"ו, טהרות פ"י מ"ג.

מחלוקת ר"מ ור' יהודה עם ר' יוסי ור"ש כלים פ"יח מ"ד.

מחלוקת ר' יהודה, ר' יוסי, ר' מאיר ור"ש סוף תרומות, עירובין פ"ח מ"ה.

מחלוקת ר' אלעזר, ר"ש ור' יהודה זבחים פ"ח מ"יב.

מחלוקת ר"מ עם ר' יהודה ור' יוסי ור"ש פרה פ"יא מ"ח.

מחלוקת ר' יהודה ר"ש ור' יוסי פרה רפ"ה, ידים פ"ג מ"ה.

מחלוקת ר"מ, ר' יהודה, אבא אלעזר בן דולעאי, ר"א, ר"ש, ור' אלעזר בר' צדוק, מקואות ספ"ב.

מחלוקת ר"א בר' צדוק ור"ש מנחות פ"ט מ"ב.

מחלוקת ר' יוחנן בן ברוקה ור"ש עירובין פ"ח מ"ב.

מחלוקת ר"ש ור' יהודה בן בתירה אהלות פי"א מ"ז, בכורות נה.

מחלוקת ר"ש ור"א בן יעקב שביעית פ"ב מ"י, ר"ש ור"א בן יעקב אומרין פרה פ"ט מ"ב.

מחלוקת ר"ש ורשב"ג ב"ב פ"ו מ"ח.

ר"ש ור' יוחנן הסנדלר מכשירין, יבמות פ"יב מ"ה.

ר' נחמיה ור"ש מטהרין זבים פ"ד מ"ג.

ר' שמעון שזורי ור"ש אומרין כריתות פ"ד מ"ג.

ומחלוקת ר' יעקב ור"ש שבת קמד:, קידושין נז.

ובכל המקומות נזכר אך בשם סתם ר' שמעון, חוץ מחגיגה פ"א מ"ז שנזכר בשם ר"ש בן יוחאי, ובירושלמי שם גרס ר' שמעון בן מנסיא והוא ט"ס, וכן במתניתא דבני מערבא גרם ר"ש בן יוחאי. אך לפלא מה שנזכר שם אחר ר"ש בן מנסיא תלמידו.

הלכותיו המפורסמות.

שביעית רפ"ט, כל הספיחים מותרים חוץ מספיחי כרוב.

ותרומות פ"ה מ"ח סאה תרומה שנפלה למאה — ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת מותר.

וכלאים פ"ז מ"ד אין אדם מקדש דבר שאינו שלו.

וערלה רפ"ב ערלה וכלאי הכרם אינן מצטרפין.

ובכורים פ"ב מ"ב מתיר בכורים לאונן ופוטרן מביעור.

ושבת פ"ג מ"ו לית ליה מוקצה.

ושם פ"י מ"ה שנים שעשו מלאכה אחת אפילו לא יכול אחד לעשותן פטורין.

וכן לענין צידה שם פ"יג מ"ו.

ושם פ"י מ"ו אפילו תולש מעציץ נקיב פטור.

ושם פ"יד מ"ד שכל ישראל בני מלכים הן.

ועירובין פ"ג מ"ד ספק עירוב כשר.

ור"ה פ"א מ"ז כל קרובין פסילין, כשרין לעדות החורש.

ויבמות פ"ו מ"ג אם אלמנה נתארסה לכה"ג מותרת אחר כך לאכול בתרומת אביה.

ושם פ"ח מ"ג מתיר מצריות ואדומיות מיד לבא בקהל.

ושם מ"ו אנדרוגנוס כהן מאכיל את אשתו בתרומה.

ושם פ"יב מ"ה חלצה בשנים ונמצא אחד קרוב או פסול כשר.

ובגיטין פ"א מ"ה מתיר אפילו גיטי נשים בעידי עכו"ם.

ושם פ"ב מ"ב אם נכתב ביום ונחתם בלילה כשר.

וקידושין פ"ד מ"יב אף איש אחד מותר להתייחד עם שתי נשים.

וב"ק פ"ו מ"ב אכלה פירות גמורין משלמת פירות גמורין.

ושם מ"ד הכל לפי הדליקה.

ושם פ"ז מ"ב שוחט חולין בעזרה פטור מד"וה.

ושם מ"ד קדשים שאינו חייב באחריותן אינו משלם ד"וה, וכן אין להם אונאה כב"מ פ"ד מ"ט, ואין נשבעין עליהן כשבועות פ"ו מ"ה, ולהיפוך קדשים שחייב באחריותן חייב בד"וה, ויש להם אונאה, ונשבעין עליהם ומזה מובא בש"ס דר"ש ס"ל דבר הגורם לממון כממון דמי.

וב"מ פ"ב מ"י מצוה מן התורה אף לטעון.

ושם פ"ד מ"ב כל שהכסף בידו ידו על העליונה.

ושם פ"ה מ"ו יש רבית דברים.

וסנהדרין פ"ב מ"ד דריש טעמא דקרא (ומזה בא בכל הש"ס הדין על שמו).

ושם רפ"ז ששריפה חמורה מסקילה, וחנק מסייף.

ושם פ"ט מ"ב נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור.

ושבועות

ושבועות פ"ג מ"ד שבועה שלא אוכל ואכל שקצים פטור, וכן האוכל נבלה ביו"הכ פטור כבריתות כג. ושבועות כד.

ושם פ"ה מ"ד אינו משלם קנס על פי עצמו.

ומכות פ"ג מ"ב טבל חייב בכ"ש, וזה שאמר ר"ש שם יז. כ"ש למכות לא אמרו כזית אלא לענין קרבן.

וזבחים פ"ט מ"ב כל שפסולו בקודש הקדש מקבלו.

ושם פ"יא מ"ז קדשים קלים אינן טעונין מריקה ושטיפה.

ומנחות פ"יב מ"ד כל מדות חכמים כן הוא (והוא כל הראוי לבילה וכו').

וחולין פ"ג מ"א עד שתנקב לבית הסמפונות.

ושם פ"ה מ"ג שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה.

ושם פ"ט מ"ז דם הבהמה דשחיטה אינה מכשיר אותה.

ובכורות פ"ח מ"ב יוצא דופן והבא אחריו הראשון בכור לנחלה והשני לפדיון, וכן מחייב ביוצא דופן בקרבן בכריתות פ"א מ"ה.

ובערכין פ"ז מ"ה הלוקח שדה מאביו והקדישה ואח"כ מת אביו הרי היא כשדה אחוזה.

ותמורה פ"א מ"ב אין ממירין אלא אחד באחר.

ועוד יש לו הלכות גדולות בסדר טהרות הרבה מאוד.

הלכותיו המפורסמות בברייתא בגמרא.

שבת עה. מודה ר"ש בפסיק רישא ולא ימות.

ושם קו. מקלקל בחבורה חייב.

ופסחים כח: חמץ אינו עובר עליו תוך זמנו.

ושם לה: אין איסור חל על איסור.

ושם פו: יש אם למקרא.

ושם צח. אין בעלי חיים נדחין.

ויומא נו: סובר אין ברירה.

וסוכה ז: שסוכה דירת קבע בעינן.

וקידושין נב: סתם גזילה יאוש בעלים הוי.

ושם נז: פטר חמור מותר בהנאה.

וב"ק כד. מועד כל שהעידו בו ג' פעמים.

וע"ז סב: נותן טעם לפגם מותר.

וחולין קטז: בשר בחלב מותר בהנאה,

מלבד הלכותיו המרובות בתוספתא ומכלתא דרשב"י וספרא וספרי שאין זה מעין מלאכתנו, וכבר ידוע מה שאמרו סנהדרין פו: שסתם ספרי ר"ש אליבא דר' עקיבא.

ונשתבח מאיסי בן יהודה גיטין סז. שהוא טוחן הרבה ומוציא קימעא, תנא משכח קימעא, ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין, ובאדר"נ ספ"יח אמרו שמצא ר"ש לאיסי בן יהודה א"ל מפני מה אתה מפטפט דברי בפני ת"ח, א"ל וכי אמרתי עליך אלא שאתה שונה הרבה ומשכח קימעא, ומה שאתה משכח סובין של משנתך.

והנה מצינו אותו כמה פעמים שהיה עם חבריו בצותא חדא כשבת לג: וירושל' חגיגה פ"ג ה"א ושה"ש רבה פ"ב־ג.

וכן בנדרים מט: אמרו ר' יהודה ור' שמעון אייתו לקמייהו בלוספיין, ר' יהודה אכל, ר' שמעון לא אכל. א"ל מ"ט לא אכיל מר, א"ל ר' שמעון אלו אין יוצאין מבני מעיים לעולם.

ושם סו: ההוא דאמר לדביתהו קונם שאי את נהנת לי עד שטעימי תבשילך לר' יהודה ור' שמעון, ר' יהודה טעים, ר' שמעון לא טעים אמר, ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו.

וכן עם ר' יוסי כנדה סח:, מעילה יז:, אבל עם רבן שמעון בן גמליאל לא מצינו אותו בשום מקום וזה אות שלא לקח חלק בסנהדרי אושא.

ונראה

ונראה ענין הדבר כמו שאמרנו לעיל שאחרי שהוקלו הגזירות שנמשכו מחורבן ביתר כמה שנים, והתקבצו לבקעת רמון ואח"כ ליבנה, ואז אירע שדיבר ר' שמעון דברים רעים נגד המלכות והוצרך לברוח ולישב במערה משך יג' שנה, ואף אחר שנתבטלה הגזירה ויצא משם אבל מלכות רומי הביטה בשבע עינים על תהלוכות חכמי ישראל, ואף ר' יהודה שמצא חן בעיניהם נתמנה להיות מוריינא דבי נשיאה והיינו שהוא יהיה המשגיח על כל חכמי ישראל בכלל ולבית הנשיאים בפרט שלא ידברו שום דבר נגד הנהגת המלוכה, ולכן לא לקח ר' שמעון שום חלק בסנהדרי אושא מיראתו פן יתחמם לבבו שנית ואז ירע לכל העם, לכן הלך לו לעיר תקוע ויסד שמה ישיבתו הגדולה והרביץ שם תורה הרבה, אבל לא התערב בשום ענין השייכים לעניני ממונות שע"ז הקפידו שרי המלוכה שיעשו כדיניהם, ואפשר שזה כונתו מה שאמר ר' שמעון בסנהדרין פ"ז ה"ב בריך רחמנא דלינא חכים מידון, ושם רפ"א איתא ר' שמעון בן שטח בטעות.

ורבן שמעון ב"ג הנשיא ידע היטב שהוא הארי שבחבורה לכן שלח אליו את בנו רבינו הקדוש שישמש אותו, וזה שאמרו שבת קמז: אמר רבי כשהיינו למדין אצל ר"ש בתקוע וכו', וכן הוא עירובין צא., מנחות עב.

וכן בירושלמי שבת פ"י ה"ה שא"ל ר' אלעזר בר' שמעון לרבי שימשתי את אבא עומרות מה שלא שימשת ישיבות, (היינו שהוא שימש את ר' שמעון יותר מרבי), ובנדה סח: אמר רבי שאלתי את ר' יוסי ור"ש כשהיו מהלכין בדרך וכו'.

אבל מה שמצינו את ר"ש בעיר צידון בגיטין יא. אר"א בר' יוסי כך אר"ש לחכמים בצידון, ובע"ז פ"ג מ"ז אר"ש מעשה בצידון, ובחולין מט: אר"ש אני ראיתי נחש ששתה ציר בצידון, וכן בתוספתא זבחים פ"ב, נראה שזה היה עוד כשהיה תלמיד לר"ע כנדה נב: שאר"ש מצאני חנינא בן חכינאי בצידון וא"ל כשאתה מגיע אצל ר"ע אמור לו וכו'. אבל אחרי שיצא מן המערה קבע ישיבתו בתקוע, וזה היה כבר לעת זקנותו, ואז אירע שהוצרך לנסוע לרומי כאשר יסופר מעילה יז. שגזרו שלא ישמרו את השבת ושלא למול וע"י ר' ראובן בן איסטרובלי נתבטלה הגזירה לפי שעה אך אח"כ חזרו הגזירות אמרו מי ילך ויבטל הגזירות ילך רשב"י שהוא מלומד בנסים (כאשר אירע לו בהמערה, וכן יסופר בירושלמי ברכות פ"ט ה"ב ומובא בש"ר פנ"ב־ג שאמר בקעה בקעה התמלאי דנרי זהב ונתמלאה) ואחריו מי ילך ר"א בר' יוסי, אמר להם ר' יוסי אילו אבא חלפתא קיים יכולין אתם לומר תן בנך להריגה? א"ל ר' שמעון אילו היה יוחאי אבא קיים יכולין אתם לומר לו תן בנך להריגה? אמר להו ר' יוסי אנא אזלין דלמא עניש ליה (לבני) ר"ש דקא מסתפינא (וכירושלמי ברכות פ"א ה"א־ו: שראה אחד שלקט ספיחי שביעית — קרי עליה ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוה), קביל עליה דלא ליענשיה, אפילו הכי ענשיה (ופירש"י מפורש באגדתא דנטה נפשו למות עד שנזכר רשב"י שהבטיח לאביו שיהא מחזירו לשלום ובקש עליו רחמים ונתרפא).

וכשהלכו בדרך יצא לקראתו בן תמליון א"ל רצונכם אבא עמכם בכה ר"ש — אך אמר יבא הנס מכל מקום. וכשבאו לרומי מצאו שנשתגעה בת הקיסר וע"י רשב"י נתרפאה ושכרם היה שעיילינהו לגנזיה (המלכות וא"ל) לשקול כל דבעו אשכחו ההוא איגרא (דכתיבא בה הלין גזירות) שקלוה וקרעוה.

וכשהיו ברומי יסופר שם שר' מתיא בן חרש (שהרביץ תורה הרבה ברומי וקבע שם ישיבתו הגדולה) שאלו מנין לדם שרצים שהוא טמא א"ל דאמר קרא וזה לכם

הטמא

הטמא, א"ל תלמידיו חכים ליה בר יוחאי א"ל תלמוד ערוך בפיו של ר"א בר' יוסי. וכן יומא נג. ששאלו רמב"ח וכי מאחר שר' אליעזר מלמדנו וכו'.

ובישיבתו הגדולה בתקוע התקבצו כל גדולי הדור שמלבד תלמידיו הגדולים בנו ר"א ורבינו הקדוש מצינו ר' דוסתאי בר' יהודה בשמו כחולין קכג:.

ר' זכאי בשמו כשבת עט:.

יהודה בן גרים ויונתן בן עסמאי שהיו תלמידיו עוד טרם שברח למערה כמו"ק ט. שלמדו אצל ר"ש פ' נדרים ושלח את בנו ר"א אצלם שיברכוהו וקראם אנשים הללו בעלי צורה הם.

ר' יונתן (מתלמידי האחרונים דר' ישמעאל חבירו דר' יאשיה) שאלו כמכלתא בשלח פ"ד.

יהודה בן נקוסא בשמו כתוספתא נגעים פ"ד.

ר' יודן בר ברתיה משמו כקידושין פ"א ה"ז־ז.

נהוראי בן שונייא משמו כתוספתא ריש מעשרות.

ר' שמעון בן אלעזר בשמו כשבת סט.

ותלמידו הגדול ר' שמעון בן יהודה האומר תמיד בשמו כמכות פ"ג מ"ו, שבועות פ"א מ"ה, נגעים פ"י מ"ח, שבת עט:, ר"ה טו., כתובות מא. עג:, נזיר מ., ב"ק נט. צג:, ב"ב קב., סנהדרין יב:, תוספתא פרה פ"ד.

ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו בשמו כסוטה לז:, סנהדרין קי:, זבחים כח.

ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא כפסחים נא: שאמר אני ראיתי את רשב"י וכו'.

ר' שמעון בן מנסיא בשמו כאבות פ"ו.

וכן נשאר לנו מהלכותיו ומאמריו בפי האמוראים, כדמצינו תמיד ר' יוחנן בשם רשב"י כברכות ז: לא: מג: נה., שבת קיח:, עירובין סד:, סוכה כט:, ביצה טז., יומא ה:, יבמות כג. צז. קג., כתובות נב:, מכות יד:.

ר' חנינא בשמו כברכות לג:.

ר' יצחק בר ביסנא בשמו כנדה נו.

ר' ירמיה בשמו כסוכה מה:.

ר' שאול דנוה בשמו כקה"ר פ"יב־י.

אך מה שכתב בס"הד שר"ש אמר בשם ר' לוי סוכיא או סבא וכונתו ליומא פ"ח ה"ו הוא שגגה כי שם הוא רשב"ל. וכן מה שאמר עולא ביראה בשמו וכונתו לויק"ר פ"יג גם שם הוא רשב"ל.

ומה שמביא מהיוחסין שר"ש למד עם ר' יוחנן בן נורי מפ"ק דעירובין לא נמצא שם ולא בשום מקום.

אשתו בניו ובנותיו.

אף ששם אשתו לא נזכר אבל נזכרה שבת לג: כשברח ר"ש ובנו לבה"מד מפני אימת המלכות היתה מביאה להם לחם ומים.

והנה דעת הזהר בלק ר:, פנחס רמ:, שמיני לו., האזינו רפח. שאשת ר' שמעון היתה בת ר' פנחס בן יאיר והיא הולידה לו את ר"א, אבל כבר בארנו בערך ר' פנחס בן יאיר שהצדק כדעת רז"ל שבת לג: שר' פנחס בן יאיר היה חתנו ולא חותנו כי מפורש שרשב"י כבר נפטר טרם שמלך רבי וישב עוד לרגלי אביו וריב"ק כמפורש ב"מ פר:, ורפב"י היה בדור רבי, ובזהר עצמו אחרי ס. שר"א קרא לר' פנחס בשמו ואם היה זקנו לא היה קוראו בשמו, ולכן ברור שרפב"י היה חותנו.

וכן היה לו בת שילדה את ר' יודן בקידושין פ"א ה"ז־ז.

ובנו ר' אלעזר שהתענה בכל אשר התענה אביו כשבת לג. ואביו אמר עליו בני די לעולם אני ואתה, ואמר סוכה מה: ראיתי בני עליה והן מועטין — אם שנים הן אני ובני מהן.

פטירתו

פטירתו ושני ימי חייו.

הנה אף שפטירתו לא נזכרה בשום מקום בש"ס, אבל זאת ידענו כשהיו בנו ר' אלעזר ותלמידו רבינו הקדוש עדיין תלמידים יושבין לרגלי רשב"ג וריב"ק אז כבר לא היה רשב"י בעולם כמפורש ב"מ פד: ומזה נוכל לשער ימי חייו, וכאשר הבאנו לעיל שכבר בשעת המריבה דר' יהושע ור"ג אז היה רשב"י תלמיד יניק וחכים לערך בן טו' שנה ואז היה לערך בה' שנה לאחר החורבן, והיינו שנולד כשמת ריב"ז שצ"ב לשטרות וידוע שאנדרינוס מת 139 למספרם תן' לשטרות סח' לחורבן הבית ואז הוקלו מעט הגזירות התקבצו לבקעת רימון ואח"כ לאושא לזמן קצר ואחר כך ליבנה, ואז אירע שהוצרך רשב"י לברוח והיה בהמערה יג' שנים, ובל"ס יצא מן המערה לערך תס"ה לשטרות, אם ניתן לפחות שתי שנים היותם באושא וביבנה ויג' שנים במערה, וכשיסד ישיבתו היה או לערך למעלה משבעים ואז נסע לרומי, וכן אנו רואין שאז היה כבר לחבירו ר' יוסי בן גדול בתורה בשם ר' אלעזר שהלך עמו לרומי כמעילה יז. ורבי למד אצלו כמה שנים א"כ היה חי לערך שמונים שנה ונפטר קודם רשב"ג לערך בשנת תע"ב לשטרות 160 למספרם.

והנה בא החכם גרעץ בח"ב צד 287 ויאמר שרשב"י היה נחבא במערה עד שנת 196 למספרם (תפ"א לשטרות) ואח"כ נסע לרומי ובימים ההם כבר מת רשב"ג. ובמחילה טעה טעות גדול כמפורש ב"מ פד: שרשב"י כבר נפטר קודם רשב"ג, והנה החכם הזה שרוצה לאחר זמן פטירת רשב"י והנה בא החכם מר ראפלוביץ בהיהודי תרס"ב גליון מה' ויברא בהבל פיו דבר חדש מה שלא היה ולא נברא, שבר כוזיבא הוא רשב"י ועשה גז"ש יען ששמותיהן היו שוות בשם שמעון, והיג' שנה שהיה בתוך המערה לא למד שם סתרי תורה חס ושלום (כאשר אמר בעצמו לחתנו רפב"י שבת לג.) אך שם לימד את העשרים אלף התלמידים (דר"ע) לקרב, ומורם הגדול ר"ע נתן להם אות (לא אליהו) ויצאו „ושמעון" בראשם אשר רבו שינה את שמו „מבר יוחאי לבר כוכבא", ובסוף מאמרו יאמר שר"ע נתפש גם הוא למלכות אחרי מפלתו של תלמידו הגדול, עכ"ל והיינו שרשב"י נהרג קודם ר"ע רבו.

ואם היה מר ראפלוביץ איש עם הארץ החרשתי אבל ידוע שקרא הרבה ושנה הרבה וא"כ איך יכול לומר כן ולהכחיש גמרות מפורשת, הלא ידוע בבירור שרבי היה תלמידו והוא היה מתלמידיו האחרונים דר"ע ולמד אצלו כשהיה ר' עקיבא בבית האסורין ומפורש שבשלפי השמד כשהתקבצו לבקעת רימון ולאושא וליבנה אז היה רשב"י עם חבריו ואח"כ כשיצא מן המערה נסע לרומי עם בן חבירו ר' יוסי.

ועוד יותר עשה, שגם אחרי שהחכם מר חן טוב ענה על חלומותיו בהיהודי גליון מז' באמת ובצדק שאיך אפשר לומר שר"ש הוא בר כוכבא ולומר על התנא הגדול הזה שידיו שפכו דם נקי והרג בבעיטה את ר"א המודעי לא עשה כמדת חכם ולומר טעיתי אך שנה באולתו בהיהודי תרס"ג גליון א' ויאמר „בכלל אין להביא ראיה לעין הסתורי שיש לו ערך מהמדרשים בכלל והמ"ר בפרט המלא ערבוביא, ויאמר שם כן שגה מר חן טוב מה שהביא מאיכ"ר (א"ב תנינא) כי שמה כתוב א"ר יוחנן רבי היה דורש, כי ר' יוחנן לא היה יכול להגיד דרשה בשם רבי אשר לא ידעו ולא ראה אותו, במחילה מכבודו האם גם יאמר שהבבלי נשתבש הלא מפורש פסחים ג: שר' יוחנן ישב לפני רבי, וכן מובא בהקדמת

הרמב"ם

הרמב״ם שר״י היה מתלמידי דרבי, וכן בארתי בראיות ברורות שבן הוא.

ועוד יאמר שר׳ עקיבא נתפס למלכות פעמים רבות, יראה לנו החכם המקים שר״ע נתפס אף פעמים, והוא בעצמו מציאה מצא ששתם ר״ש הוא בן יוחאי (דבר שזה מפורש בגמרא) ולמה לא ראה הירושלמי תענית פ״ב ה״ה א״ר שמעון, ר׳ עקיבא רבי דרש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב, והאם יאמר שגם הירושלמי נשתבש.

הארכתי כל זה אך להראות איך שהמקצוע הגדול הזה לכתוב ימי חיי רבותינו הקדושים עדיין לא הגענו אף לחצי הדרך וכל המרבה להטיל דומן ואשפה על ראש רבותינו ה״ז משובח ולא יבאו לכתוב תולדותיהן כמו שהן, אך תולדות מה שעולה על רעיונם, ואח״כ ילכו לבקש סמוכין לאולתם בגמרא וד״ל.

והנה מלבד גדולתו בתורה נתייחס אליו ספר הזהר וכבר נכתבו אודות זה ספרים הרבה ובן יוחאי האריך בספרו למדאי שהוא מרשב״י, אך מה שמביא בספרו שלא נמצא בשום מקום שהגמרא מקשה מר״ש אר״ש נעלם ממנו גמרא מפורשת ב״ב קב:, וכן מצאתי בירושלמי חולין (הנדפס בעת) יט.

אבל מלבד ספר הזהר נשאר שמו לתהלה ולברכה בע״ז ט: שאמר רב אדא בר אהבה ינוחו לו לר״ש ברכות על ראשו.

וברכות ט. אמר ריב״ל כדאי הוא ר״ש לסמוך עליו בשעת הדחק.

וכן אמר רב בשבת מה., וב״מ קיט. אפריון נמטייה לר״ש.

ומכות יז: אמר רבא דילידא אימיה כר״ש תיליד.

והמליצה היקרה שאמרו עליו כתובות עז: שקפץ ריב״ל לג״ע אזל אשכחיה לרשב״י דהוה יתיב על תלת עשר תכטקי

פיזא, א״ל את הוא בר ליואי? א״ל הן, נראתה הקשת בימיך? א״ל הן, א״כ אי אתה בר ליואי.

וכל הדברים והאמת האלה די והותר לבטל שר׳ שמעון אינו בר כוכבא, ששמו נשתנה אח״כ לבר כוזבא.

ר׳ שמעון בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה.

נזכר פסחים צא. וספרא אמור פסוק שבתון זכרון תרועה.

אבל בב׳ המקומות צ״ל ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה כמבואר בערכו.

ר׳ שמעון בר׳ יונה.

נזכר בב״ר רפע״ה אך צ״ל ר׳ שמעון ב״ר ינאי כדמובא המאמר בשהש״ר פ״ר פ״ה.

ר׳ שמעון בן יוסי.

נזכר הוריות ב. יא. וחולין ה: אומר משום ר׳ שמעון, אך הוא ט״ס שהיה כתוב רשב״י והוא בן יהודה.

וכן נזכר פסחים קיח: א״ל ר״ש בריבי לר׳ שמעון בר׳ יוסי, וגם שם צ״ל לר׳ ישמעאל ב״ר יוסי.

וכן שבת פא. א״ר שמעון בר׳ יוסי משום אביו צ״ל ר׳ ישמעאל ב״ר יוסי כדמובא בתוספתא שם. ועיין ערך ר״ש בר יוסנה.

ר׳ שמעון בר׳ יוסי בן לקוניא.

אביו ר׳ יוסי בן לקוניא נקרא בזהר תמיד בשם ר׳ יוסי בר׳ שמעון בן לקוניא והיה חמיו דר׳ אלעזר בר׳ שמעון בן יוחאי כבראשית ה., קדושים פד:, בלק קפח. קצג. רד.

וכן שם מצורע נה: (בתוספתא) ר׳ אלעזר ור׳ יוסי חמוי הוה אזלי מאושא ללוד א״ל ר׳ יוסי לר״א שמעת מאביך וכו׳.

וכן נזכר בשם זה בראשית ז. כד מטו ר״א ור׳ אבא לבי ר׳ יוסי בר״ש בן לקוניא.

ושם נח סא: ותולדות קמג: ר׳ יוסי בר״ש בן לקוניא אמר לר״א כלום שמעת מאבוך וכו׳.

מכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שר׳ יוסי בר״ש בן לקוניא היה חמיו דר״א בר״ש בן יוחאי.

וכן הוא מפורש ב״מ פה. שיסופר שם שרבי איקלע לאתריה דר״א בר״ש ושאל אם יש לו בן לאותו צדיק וסיפרו לו שיש לו בן אבל אינו נוהג כשורה והביאו אצלו ואסמכיה ברבי ואשלמיה לר׳ שמעון בן איסי (הוא יוסי) בן לקוניא אחוה דאימיה וזה ממש כדברי הזהר, והיינו שר׳ שמעון בר׳ יוסי בן לקוניא היה גיסו דר׳ אלעזר בר״ש, ור׳ יוסי בן לקוניא היה חמיו, ובנו של ר״א בר׳ שמעון היה נקרא בשם ר׳ יוסי וזה יען שנקרא על שם אבי אמו.

אבל דעת הירושלמי הוא שר׳ שמעון בר׳ יוסי בן לקוניא היה חמיו דר״א בר״ש כמפורש מעשרות פ״ג ה״ד ר״א בר״ש אזל לגביה ר׳ שמעון בר׳ יוסי בן לקיניא חמוי הוה מזג ליה והוא שתי — א״ל שמעת מאבוך כמה אדם צריך לגמות בכוס — ולא שיערו חכמים לא ביינך שהוא נאה — ולא בבריסי שהוא רחב, והמעשה הזה מובא פסחים פו: שר׳ ישמעאל בר׳ יוסי איקלע לבי ר״ש בר׳ יוסי בן לקוניא, ואפשר ששני מעשיות היו, יען כי מפורש ב״מ פד. ששניהם היו בריאי בשר ושניהם היו בזמן אחד כדאמרו שם כי הוו מקלעי ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי ור״א בר׳ שמעון בהדי הדדי הוי עייל בקרא דתורי בינייהו, ואמרו שם בירושלמי שר׳ יהושע בן קרחה צווח ליה (על ראבר״ש) חלא בר חמרא וכן הוא ב״מ פג:, וכדעת הירושלמי מצינו כן בר״ר פ״ז־יא ושהש״ר פ״ד־יא שר״א בר׳ שמעון שאל את ר״ש בן יוסי בן לקוניא חמיו כלי קוריים יצאו עם ישראל במדבר וכו׳. ואפשר שתיבת חמיו קאי על ר׳ יוסי בן לקוניא.

והמאמר הזה מובא במד׳ תהלים פכ״ג־ד ושם שאל ר״א את ר׳ שמטון, וצ״ל כמו שמובא ברו״ר שם.

ונראה ברור כדעת הבבלי והזהר שר׳ יוסי בן לקוניא היה חמיו ור׳ שמעון בנו היה גיסו וזה מכון לפי סדרי הדורות שר׳ יוסי בן לקוניא היה מחותנו דר״ש בן יוחאי ובנו ר׳ שמעון היה תלמידו דר׳ שמעון בן יוחאי וכדמצינו פסחים נא: שאמר לר׳ יוחנן (צ״ל ר׳ יונתן) בן אלעזר אני ראיתי את רשב״י שאכל, כדי הוא רשב״י לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו, וכן זבחים סב: שא״ל לר׳ יוסי אומר היה רשב״י וכו׳, אמר לו ר׳ יוסי ואתה אי אתה אומר כן — א״ל כשהוא וכו׳. ומה שהקשה בסה״ד שלא מצינו בשום מקום שם ר׳ יוסי בר״ש בן לקוניא אך ר׳ יוסי בן לקוניא לא קשה מידי שאפשר לומר יען שאבי ר׳ יוסי היה שמעון וגם שם בנו היה שמעון לכן נשמט שם אבי ר׳ יוסי, ועוד קרוב לומר ששם לקוניא הוא שם עיר ונקראו ע״ש עירם.

ובערוך ערך אצוותא מביא בפ׳ ויהי בשלח ר״א בן שמוע אזל לגביה ר״ש בן יוחי לקוניא חמיו נכסי ליה חד תור וכו׳, וכבר העיר בס״הד שצריך לומר ר״א בר״ש אזל לגבי ר״ש בן יוסי בן לקוניא אך כתב שלא מצא לא ברבה ולא בילמדנו.

ובאמת כן הוא בפדר״כ צא. ר״א בר״ש אזיל לגביה ר׳ שמעון בן יוסי בן לקוניא חמוי וכנס ליה חד תורא.

ומקור המאמר הוא מירושלמי מעשרות פ״ג ה״ד המובא לעיל אך שם החסיר המעתיק בחפזון מן תיבת חמוי עד חזר כאשר העיר בצדק הר״ש בובער שם.

מהלכותיו נשארו לנו אך מעט כשבת מט: אמר ר׳ יונתן בן אלעזר כך א״ר שמעון בר״י בן לקוניא כנגד מלאכתו ומלאכת

ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת.

ובהוריות פ״ב ה״ה ר׳ יונתן שלח שאל לר״ש בר׳ יוסי בן לקוניא אזהרה למשמש עם הטמאה מנין ובעא כיפה מיזרוק בתריה, והמאמר מובא בשבועות יח: בעא מיניה ר׳ יונתן בן יוסי בן לקוניא מר״ש בן יוסי בן לקוניא וצ״ל כמו בהוריות.

ובפסחים נא. אמר רבה בר (בר) חנא סח לי ר׳ יוחנן (צ״ל יונתן, דק״ס) בן אלעזר פ״א נכנסתי אחר ר״ש בר״י בן לקוניא ונטל ספיחי כרוב ואכל וא״ל בני בפני אכול וכו׳.

ובכורות לח: אמר רבה בר (בר) חנא סח לי ר׳ יוחנן ב״א זקן אחד (כהן היה, רש״י) בשכונותינו ור״ש בן יוסי בן לקוניא שמו ומימי לא עברתי לפניו, פ״א עברתי לפניו א״ל שב בני שב חלזון זה מום קבוע לשחוט עליו וכו׳.

ופסחים פ״ו ה״ב א״ר יונתן קומי ר׳ חייא רבה בשם ר״ש בר׳ יוסי בן לקוניא.

ונזכר תנחומא שמות־יב אמר הלכה צאנו של משה מ׳ יום בלא אכילה וכו׳.

והיה גדול כ״כ בעיני רבי עד שקרא עליו ב״מ פה. ולוקח נפשות חכם, יען שע״י חזר למוטב בנו של ראבר״ש גיסו.

ופטירתו נזכרה ברכות פ״ב ה״ג וקה״ר פ״ט־ה שר׳ חייא רבה ור׳ יוחנן הלכו אחרי מטתו של ר׳ שמעון בר״י בן לקוניא, ומזה אנו רואין בבירור שהיה מחכמי דור רבי.

ובמבוא הירושלמי יאמר שהיה מאמוראי דור הראשון והוא שגגה, כי מפורש שנפטר עוד קודם ר׳ חייא ור״א בר״ש בן יוחאי שאלו כדמובא לעיל.

ר׳ שמעון בר יוסף. ערך ר׳ שמעון בר יוסינה.

ר׳ שמעון בר יוסינה—יוסנה.

בירושלמי יבמות פ״יג ה״א ר׳ הילא בשם ר׳ שמעון בר יוסינא בשם ר׳ הושעיה.

ובמגילה פ״ד ה״ה ר׳ שמעון ספרא דטרכנת העבירוהו בני עירו ובא לפני ר׳ שמעון בן יוסינה (לבבל).

ואפשר מה שמצינו בכורות מז: ר׳ שמעון יאסינא ארשב״ל צ״ל ר״ש בן יוסינא.

וכן מצאתי בשבת עה: אר״ש בן קיסמא אר״ל גרסת דק״ס בן יאסינה.

ובשהש״ר רפ״ה ר׳ מנחם חתניה דר״א בר אבינא בשם ר׳ שמעון בר יוסנה, והמאמר נשנה בריש פדר״כ ושם ר״ש בר יוסף אך בהערות שם מביא שצ״ל בר יוסני.

וכן נזכר פס׳ רבתי פ׳ ביום כלות ס״ה.

ובמד׳ תהלים פע״ח־ו ר׳ ברכיה ור׳ לוי ור׳ שמעון בן יוסי בשם ר״מ וצ״ל ר״ש בן יוסנה כדמובא בהערות שם.

וכן מצינו תנחומא הישן ר״פ ויצא ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו ור׳ שמעון בן יוסינה, ושם ר״ש בן יוסינה היה דורש.

ושם נשא־כ ר״ש בן אסיני אולי צ״ל בן יוסיני.

והר״ר חיים הירשנזאן בספרו ימים מקדם צד 124 ירצה לומר שר״ש בר יוסינה הוא ר״ש בן יוסי בן לקוניא ובמחילה מכבודו ששגג בזה וכאשר בארנו בערכו שנפטר עוד קודם ר׳ חייא כברכות פ״ב ה״ג והוה בדור רבי, וזה ר״ש בן יוסינה היה מאוחר הרבה כדמובא לעיל.

ר׳ שמעון בר׳ ינאי.

נזכר בירושלמי שבת פ״יג ה״ז אמר אני לא שמעתי מאבא, אחותי אמרה לי משמו.

ושם פ״ד רה״ב אר״ש ב״ר אני לא שמעתי מאבא והוא ט״ס וצ״ל ר״ש בר׳ ינאי.

ומו״ק פ״ב ה״ב ר״ש בר׳ ינאי קטף כרמיה במועד חומוניה כל עמא וקטפון בתריה בשתא חוריתא שבקיה ויבש, ובמו״ק יב. מובא המעשה על ר׳ ינאי,

ומזה

ומזה משמע שהיה בנו של ר' ינאי הנודע רבו דר' יוחנן. כידוע שהיה עשיר והיה לו כרמים.

ונזכר אס"ר פ"ג־יב, שהש"ר פ"ד־פח, (וכן צריך לומר בב"ר רפע"ה) מדרש תהלים פק"ו־ה.

והיה לו בן ג"כ בשם ר' ינאי שאמר בשם אביו כב"ר ספס"א, ויק"ר פכ"א־ב.

ומצינו בפדר"כ קעה. ר' ינאי בשם ר' שמעון בר' ינאי אומר רמ"ח קופליות של ברזל נתן הקב"ה על רמח איברים שיש בו באדם וכו'.

והמאמר מובא במד' שמואל הישן ספ"כא ושם איתא ר' ינאי בריה דר' שמואל בר"י וצ"ל דר' שמעון בר"י.

ובילקוט שמואל רמז קכו נעתק בטעות בשם ר' שמעון בן יוחאי והיה כתוב רשב"י והוא ר' שמעון בר' ינאי.

ר' שמעון בן יעקב דמן צור. ערך ר' ישמעאל בן יעקב דמן צור.

ר' שמעון בר רב יצחק. נזכר שבת פ"ב ה"ג.

ר' שמעון בר' ישמעאל.

נזכר ש"ר פנ"א־ד אמר עדות הוא לכל באי עולם שיש סליחה לישראל, והמאמר מובא תנחומא פקודי־ב ושם איתא א"ר ישמעאל. והשערת הר"ש בובער שם שאחד רשם בצדו נוסחא ר' שמעון ובא השני והרכיב ב' נוסחאות יחד ונעשה מזה ר"ש ב"י.

ר' שמעון בר כהנא.

הוא היה תלמידו הגדול דר' אליעזר (בן הורקנוס).

ורבן שמעון ב"ג היה תלמידו כירושל' חלה פ"ד ה"ה ארשב"ג אני ראיתי את שמעון בר כהנא שותה יין של תרומה בעכו — אימתי היה שמעון ב"כ בימי ר' לעזר (אליעזר), ומביא שם מעשה שר"ש בר כהנא הוה מסמיך לר"א עברון על חד סייג.

וכן מובא בתוספתא שביעית רפ"ה אמר רבן שמעון בן גמליאל אני ראיתי שמעון ב"כ שהיה שותה יין של תרומה בעכו.

ובתוספתא פרה פ"יב אמר רבן שב"ג משום ר' שמעון בן כהנא מימיהן של כהנים וכו'.

ובס"הד ישער שהוא ר"ש בן הסגן, וקרוב הדבר מאוד לומר כן, יען כי שניהם היו כהנים ורשב"ג אמר תמיד בשמם.

ואולי מה שמצינו פסחים פ"ג ה"ב רשב"ל בשם ר"ש בר כהנא צ"ל רשב"ג.

ובספר מבוא המשנה לר"י ברי"ל יאמר שזה רשב"ג מה שאמר בשם רשב"כ בתוספתא פרה ובירושלמי שביעית הוא רשב"ג נכד רבי היינו שר"ג בר רבי היה לו בן בשם רבן שמעון, ור"א בן פדת הוה סמיך עליה, ובמחילה מכבודו שחכם גדול שכמותו יטעה טעות גדול כל כך.

א) שמעולם לא היה לר"ג בר רבי בן בשם רבן שמעון כי היו לו אך שני בנים ר' יהודה נשיאה ור' הלל.

ב) אם גם נאמר שהיה לו בן בשם שמעון לא היה מעולם נשיא להקרא בשם „רבן".

ג) איך יכול להיות ר' שמעון ב"כ תלמיד ר"א בן פדת מי שהיה תלמיד ר' יוחנן, אם רבן שמעון ב"ג היה תלמידו ולא ראה שבירושלמי נקרא ר' אליעזר התנא בשם ר' לעזר כמה פעמים כידוע.

ד) ידוע שגם ר' יוחנן לא נזכר בתוספתא וא"כ איך יזכר שמעון בר כהנא תלמיד ר"א בתוספתא?

ומצינו בתוספתא יבמות פ"ד ה"ד וירושלמי יבמות פ"ב סהי"א מעשה בלסטים אחד שנתפס בקיסרין שבקפודקיא

וכשהיה

וכשהיה יוצא ליהרג א"ל צאו ואמרו לאשתו של שמעון בר כהנא שהרגתיו בכניסתו ללוד ובא מעשה לפני חכמים וקיימו את דבריו א"ל ר׳ יהודה משם ראיה וכו׳.

והשערת סה"ד שאין זה התנא ר"ש בר כהנא אך איש אחר בשם זה ולכן חלקו לשנים, אבל איני יודע למה חלקו לשנים ואדרבא משם משמע ששמעון ב"כ הנהרג הוא התלמיד דר"א כידוע שר"א היה מקום מושבו בלוד וכן ישב שם תלמידו ושם נהרג וצ"ע.

ר׳ שמעון בר כרסנא.

נזכר אך בירושלמי והיה תלמידו דר׳ אחא שאמר תמיד בשמו כשבת פ"א רה"ח, עירובין פ"א ה"ז (פ"ג סה"ד, ובריי"ף ספ"א דעירובין גורס ר"ש בר ביסנא), יומא פ"ג ה"ח, ביצה פ"ה ה"ח, ע"ז רפ"א.

ומצינו ע"ז פ"א ה"א ר"ש בר ברסנא בשם ר׳ אחא וצ"ל בר כרסנא.

ונשתבש יותר בדמאי פ"ג סה"א ושם ר׳ שמעון בר סני בשם ר׳ אחא וצ"ל בר כרסנא, והטעות בא שהיה כתוב בר כרסני ונשמט חד בר ותיבת כרסני נחלק לשתים ומכ"ף נעשה בי"ת.

ונזכר תרומות פ"ב ה"ג, מעשרות פ"א ה"ב, חלה פ"ד סה"ג, שבת רפ"ג.

ומצינו שבת רפ"א־ב: ר׳ אלעזר בשם ר"ש כרסנא ונראה שצ"ל ר"א בר׳ יוסי בשם ר"ש בר כרסנא, והוא ר׳ אלעזר ב"ר יוסי האחרון.

שמעון בן לוגא. ערך ר׳ ישמעאל בן לוגא.

ר׳ שמעון בן לוי.

נזכר קידושין לו:, אבל המאמר מובא סוכה נב. ושם ר"ש בן לקיש.

ובחולין נז: (לגרסת דק"ס) שאל ר׳ יוסי בן נהוראי את ר"ש בן לוי.

וכן נזכר תנחומא בהר־ז, ויק"ר פט"ז־ז, ומד׳ שמואל פי"ח־ד מאמרו היקר כל שהוא רחמן על אכזרים סוף שהוא נעשה אכזר על רחמנים (כצ"ל), ובילקוט שם מובא המאמר ע"ש ריב"ל.

ובילקוט ישעיה רמז שלו ר׳ אבא בשם ר"ש בן לוי ובילקוט שהש"ר רמז תתקפ"ח ר׳ תחליפא דקסרין בש"ר שמעון בן לוי, וצ"ל כבשהש"ר פ"ד פ׳ נפת בשם ר׳ שמעון בן לקיש.

ר׳ שמעון בן לקיש—ריש לקיש.

ע"פ רוב נקרא בבבלי בשם ריש לקיש, ובירושלמי בשם ר"ש בן לקיש ואך בסנהדרין נקרא בכמה מקומות בשם ריש לקיש ועוד באיזה מקומות.

בדבר הגדול בענקים הזה אשר עליו אמרו יומא ט: מאן דמשתעי ר"ל בהדיה בשוקא יהבו ליה עסקא בלא סהדי, באה ערבוביא גדולה יש שרוצים לומר ששני ר"ל הוי כדמובא בתורה מציון ש"ד חוברת ד׳ כח. מאת החכם ר"ש דוד שאחד היה בן דורו דרבינו הקדוש ואפשר שהיה עוד קשיש טובא מרבי והשני גיסו דר׳ יוחנן, וכבר אמר החכם כדי לתקן שגיאה אחת צריכין אנו לעשות שגיאות רבות, אבל כל דבריו ישא רוח, וקושייתו מב"ר פע"ח שבשעת חליו של רבי הלך ר"ל למשאל בשלומו ורבי בקשו שיתפלל עליו, וכן שם רפ"פ שיוסי מעונאה פגע בכבוד הנשיא הוא רבי אשר היטב חרה לו וברמשא הלך ר"ל לפיים את רבי, במחילה טעה טעות גדול שחשב שזה רבי רבינו הקדוש ולא ידע שכל הנשיאים היו נקראין בירושלמי ובמדרשים (שהעתיקו ע"פ רוב דבריהם מירושלמי) בשם רבי, ורבי זה שבקש לר"ל שיתפלל עליו הוא נכד נכדו של רבי היינו ר"י נשיאה השני אשר גם ר"ל בעצמו לא היה מתחלה מאוהביו כמבואר בערכו, ואח"כ היה מאוהביו הנאמנים, ולפי דעתי אין ראוי יותר לטפל בדבריו שאין להם שום יסוד.

ויש שרוצים לומר שהיה עוד קודם בן עזאי ע"פ מה שמובא בפדר"א פמ"ג שאמר בן עזאי בא וראה כח התשובה מרשב"ל שהיה הוא ושני רעיו גוזלים וחומסים — והוא שב בתשובה — והיה עוסק בתורה כל ימיו — וביום שמת מתו שני רעיו השודדים ונתנו לרשב"ל חלק החיים ולשני רעיו בשאול תחתיות, אבל כבר העיר בצדק הגאון רד"ל בפירושו על הפדר"א שמ"ס נפל בספרים בשם בן עזאי.

אבל האמת הברור שאך ורק חד ר' שמעון בן לקיש הוה וכאשר נבאר.

השם לקיש אם הוא שם אביו או שהוא שם עיר כדעת הרב ראה"וו בבית תלמוד שנה ג' לא נודע לנו, יען שלא נמצא בשום מקום עיר בשם לקיש, ומה שקיצרו את שמו וקראוהו בשם ריש לקיש כבר העיר ע"ז הגאון ר"י פיק ודעתו שהוא באשמת המדפיסים הראשונים נשתנה מרשב"ל לריש לקיש, וקשה לומר כן ולשבש בכל המקומות שנקרא בשם ר"ל, וכן מובא ברק"ס בכל הכ"י כמה פעמים בשם ריש לקיש, אבל טעם האמיתי נעלם ממנו למה קצרו שמו, ואך זאת ידוע לנו שקרא את עצמו בשם „בר לקישא" כמגילה כח:, וכן קראו ר' יוחנן כב"מ פד.

אבותיו ידוע לנו שהיו מגדולי הדור כשבת קיט: שא"ל ר"ל לר' יהודה נשיאה ב) „כך מקובלני מאבותי" ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה.

והנה דעת ר"ת בתוס' ב"מ פד. ד"ה אי הדרת, שמתחלה היה ר"ל תלמיד חכם ואח"כ פרק מעליו עול תורה ונעשה ע"ה, וכן כתבו עירובין סה: שר"ל היה גברא רבה מקודם, ובמחילה מעצמותיהם הקדושים, איך אפשר לומר על קדוש ישראל כן, ועוד ממקום שהביאו ראיה לדבריהם משם מוכח ממש להיפוך שאמרו שם ב"מ פד. אקרייה ואתנייה, איך אפשר לומר שאם היה מקודם גברא רבה שישכח גם לקרות בתורה או גם לשכח הא"ב? ומעירובין סה: שאמרו ר"ל ותלמידי דר' חנינא איקלעו — א"ל ר"ל נשכור ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להם אתו שיילו לר' אפס, ואמרו שם בתוס' שר' אפס חי אחר רבי אך ב' שנים ומחצה אם כן תיכף אחר פטירת רבי היה כבר ר"ל גדול הדור, ובימי ר' חנינא מצינו סנהדרין פ"א ה"ב ר' חנינא פתח, ר' יוחנן ור"ל חתמין, וכן נדה ספ"ב ר' חנינא הוה שרי בציפורין והוה ר"י ור"ל שרוין תמן ולא הוה מצרף לו עימיה — חד זמן צרפון עימיה אמרין מה חמא רבי משגח עלינן וכו', ובזמן ר' יהודה נשיאה הראשון ור' אושעיה מצינו יבמות נז. שבעי מיניה ר' יוחנן מר' אושעיה ולא אמר לו ולא מידי לסוף אתא גברא רבה ומנו ר"ל ופשט ליה א"ל ר"י נשיאה לר' אושעיה אטו ר' יוחנן לאו גברא רבה הוא וכו', וזה היה עוד טרם שמלך ר' יוחנן בטבריא והיו כולם בציפורי ור' אפס ואח"כ ר' חנינא היו מראשי ישיבה שם ור"ל ור"י היו מתלמידיהם הגדולים א"כ איך אפשר לעלות על הדעת לומר שפתאום יעזוב ר"ל דרכו ותורתו ולדבק עם חומסין וגזלנין ולשכח כל תורתו?

אך האמת יורה דרכו שמעולם לא היה גברא רבה טרם שאירע המעשה עם ר' יוחנן והיה אז עוד בעצם ימי עלומיו וכאשר נבאר.

כפי הנראה נולד בציפורי מקום רבינו הקדוש וזכה עוד לראותו כביצה פ"ה ה"ב ר' יוחנן ורשב"ל אמרי לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחזינן לאצבעותיה דרבי מן גולגיקין דידיה, אבל ר' יוחנן היה קשיש מר"ל, כי ר"י זכה להיות

מתלמידיו

מתלמידיו הקטנים דרבי ושמע ממנו הלכות, אבל ר"ל היה ילד וזכה אך לראותו, וזה שמצינו חולין נד. ששאל ר"ל לר' יוחנן מנו רב ומנו רב ולא ידענא ליה, א"ל ר' יוחנן ולא נהירא ליה לאותו תלמיד ששימש את רבי רבה ור"ח, וזה כמו שאמרנו שר' יוחנן שהיה בפטירת רבי לערך טו' שנה כמבואר בערכו, לכן ידע היטב את רב וגדולתו בעיני רבי, אבל ר"ל אף שהיה בן משפחה גדולה בציפורי וזכה לראות את רבי, אבל לא ידע את רב וגדולתו, ולכן לא מצינו בשום מקום שיאמר ר"ל בשם רבי.

והילד הזה חונן מאת הטבע בגבורות נפלאה שלא התיירא מפני כל, והתחבר עם אנשים גבורי חיל כמותו ויהי עליהם לראש ונטה מן אורח הישר ולא שם לבו לתורה אף שאבותיו היו גדולי הדור.

ונשאר לנו זכרונות ממעשיו בימים ההם מה שיסופר גיטין מז. שזבן נפשיה ללודאי וסמך על גבורתו שיבער הרשעה מקרב הארץ את כת האוכלים בשר אדם, וכאשר יסופר שם שהמית את כולם והיה זאת תמיד לשיחה בפיו לאמר אלו זבנת נפשך ללודין בירושלמי תרומות פ"ח ה"ג.

וכן גם כשהיה כבר מראשי גדולי הדור יסופר עליו בירושלמי תרומות ספ"ח שר' אימי תפשוהו גזלנין עד שר' יונתן התייאש ממנו, אך רשב"ל אמר אני ארדוף אחריהם ואהרוג אותם או אני אהרג, וסוף היה שהצילו מידם.

וכן יסופר שם שפ"א חמסו לסטים מר' יוחנן כל ממונו ור"ל רדף אחריהם והשיגם והשיבו את כל רכושו.

ור' יוחנן שידע היטב את ר"ל מנעוריו וראה אותו איך שמעט מעט הטה מן דרך הישר ומתחבר לרשעים, השתוקק מאוד להחזירו למוטב, וכבר היה אז ר"ל בעצם ימי עלומיו והנה אנה ה' לידו כאשר יסופר ב"מ פד. שר"י סחי בירדנא ור"ל היה אז שם מעבר לירדן וחשב שרואה אשה יפה ושוור לירדנא אבתריה א"ל ר' יוחנן חילך לאורייתא א"ל שיפרך לנשי, אז מצא ר' יוחנן שעת הכושר להחזירו למוטב וא"ל אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי (ואף שר' יוחנן היה קשיש ממנו הרבה ערך כעשר שנים ואחותו שהיתה עוד בבירה לימים מאחיה או תואמית שר"י לא היה לו אב ואם מיום הולדו, אבל גם ר' יוחנן היה עוד בימי עלומיו לכן נתרצה ר"ל לזה ולכן קראו ר' יוחנן בחולין יח: גיסא, כן הוא בנמוקי יוסף שם) קביל עליה בעי למיהדר לאתויי מאניה ולא מצי הדר, אקרייה ואתנייה ושוייה גברא רבה.

ועמלו בתורה גדלה כל כך עד ששם לילות כימים וכמו שאמר לא איברי סיהרא אלא לגירסא עירובין סה., וברכות פ"א ה"א אמרו שר"ל היה מהרהר בד"ת כ"ב עד שיצא מחוץ לתחום בשבת.

והיה מסדר מתניתיה מ' זמנין כנגד מ' יום שנתנה תורה ועייל לקמיה דר"י כתענית ח.

ואז היו עוד בחיים כל גדולי הדור רבותיו דר' יוחנן כר' חנינא ור' ינאי, ובר קפרא וריב"ל ור' אפס היו גדולי חכמי דרום, ור' יהודה נשיאה נכד רבי היה הנשיא וראש לכל חכמי ישראל בסנהדרי ציפורי, לכן כשידע בעצמו שכבר רכש לו חכמת התורה עזב את ביתו ונחלתו והלך לו לחכמי דרום לקבל מפי הזקנים תלמידי רבי (וכבר בארנו בערך ר' אפס שחי שנים הרבה אחרי רבי ומקומו הקבוע היה בדרום, ואך לעתים מזומנים היה בא לישיבת ציפורי תחת ר"ג ור"י נשיאה).

וזה שאמרו כלאים פ"ט ה"ד שצם ר"ל לראות את ר' חייא בחלום וענוהו שר' חייא ריבץ תורה יותר ממנו ולא עוד אלא דהוא גלה, א"ל ולא הוינא גלי? א"ל את הוית גלי למילף והוא גלי מלפא (פי' שר"ת כשבא לא"י לא בא ללמוד כי כבר בא ותורתו בידו ובא אך להרביץ תורה וללמד

אבל

אבל ריש לקיש יצא מעירו אך לקבל וללמוד), וזה כמו שאמרנו שהלך לו לדרום לקבל מפי גדולי הדור דשם.

ושם זכה עוד לקבל מבר קפרא וזה שמצינו ר"ל משום בר קפרא בפסחים טו., תענית ח., חגיגה כג:, ב"מ כו., ב"ב לט: קנח:, זבחים צב., תרומות פ"ז ה"ג והרבה פעמים במדרשים.

וכן קבל מר' אפס בעירובין סה: ר"ל ותלמידי דר' חנינא — א"ל ר"ל נשכור ולכשיגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להם אתו שיילו לר' אפס וכו'.

וכן התרועע שם עם ריב"ל וקראו רבי במו"ק פ"ב ה"ד שריב"ל שאל לרשב"ל א"ל אימת רבי שואל, והמאמר בב"ר ספ"מז חסר תיבת רבי.

ומה שמצינו מכות ב. ריב"ל בשם רשב"ל כבר נמחק תיבת בשם רשב"ל וכן ליתא בילקוט דברים רמז תתק"כג.

וכן קבל מכל חכמי הדור כדמצינו שאמר משמיה דחזקיה בב"ק ט:.

בשם רב חילפיי בנזיר פ"ו ה"י.

וכן אמר משמיה דר' יהודה בר' חנינא בעירובין יא. (ואמרו שם יא: שהיה רבו), כתובות פ"ד ה"ח.

וכן אמר משום אבא כהן ברדלא בב"מ י:.

וב"ב פ"ח ה"ג משום אבא בר דלייה.

משום לוי סבא בעירובין צז:.

ובירושלמי שם פ"י ה"ב בשם לוי סוכיא וביומא פ"ח ה"ו ר"ש בשם ר' לוי סוכיא צ"ל רשב"ל.

ר"ל א"ר סמיא ביבמות עד.

ר"ל בשם ר"ש בר כהנא בפסחים פ"ג ה"ב ועיין ערכו.

משום בר תוטני בשבת עא.

וכשחזר לציפורי אז היה כבר ראוי להיות מתלמידיו הגדולים דר' יהודה נשיאה בנזיר כ. יתיב ר"ל קמיה דר"י נשיאה ויתיב וקא אמר — א"ל תוב לא שבקת רווחא לתלמידא.

ואמר בשמו בשבת קל:, פסחים קיט:, מו"ק כ., בכורות כב., נדה ט: טו. מא:, תרומות פ"א סה"א, פסחים פ"ד ה"ד, סוכה פ"ג ה"א, מו"ק פ"ג ה"ה, כתובות פ"א ה"ב, נדה פ"א ה"ה.

ובשבת קיט: אמר לר' יהודה נשיאה ב' כך מקובלני מאבותיך.

ואז קבל גם מר' אושעיא, בעי ממנו ביבמות נז., אמר בשמו קידושין פ., פסחים לד:, בכורות יג., מעילה ז:, נדה יח: כה.

והיה ר' אושעיא גדול כ"כ בעיניו עד שקראו אבי המשנה בב"ק פ"ד ה"ו, אבל ר"ל היה אז כבר גדול הדור כמפורש יבמות נז.

וכן קבל מר' חנינא, בעי מיניה בשבת קיד., ע"ז יא:, אמר משמיה בעירובין פ., ובסנהדרין פ"א ה"ב ר' חנינא פתח ור"י ורשב"ל חותמין.

וכן קבל מר' ינאי ואמר בשמו בעירובין יא:, סוכה יז:, יומא לז:, ב"ק נב., ב"מ כו:, מעילה יח.

וכן היה דיבורו עם ר' יונתן בירושלמי עירובין פ"ו ה"ד.

אבל מה שמצינו כתובות מט. ר"ל משום ר' יוסי ב"ר חנינא הוא ט"ס וצ"ל משום ר' יהודה בר"ח כי כן הוא בכתובות פ"ד ה"ח.

וכן בסוכה פ"א ה"א-ג. רשב"ל בשם ר' יוסי בר"ח צ"ל ר' יהודה בר' חנינא בכלאים פ"ד ה"ב.

וכן היה בידו קבלות מהראשונים שאמר בשם ראב"ע בב"ר פ"ט-ג.

בשם ר"ש בן מנסיא בויק"ר פ"כ-ב.

ובס"הד מביא שר"ל מפרש דברי רב אבדומי בר המדורי וכונתו לסוכה כ., ובמחילה מכבודו שודאי לא היה הגמרא סוכה אז לפניו כי שם חולק ר"ל עם רב

אבדימי

אבדימי בר המרורי שאמרו מאי חוצלות א"ר אבדימי ב"ה מרזובלי, מאי מרזובלי א"ר אבא מזבלי, רשב"ל אמר מחצלות ממש, והוא מפרש תיבת חוצלות.

וכשנפטרו כל זקני הדור ור' יוחנן יסד ישיבתו הגדולה בטבריא וכתר הנשיאות נתפרדה מכתר התורה כי ר' יהודה נשיאה השני לא הגיע למעלת אבותיו להיות גם ריש מתיבתא, היה רשב"ל הראש והראשון בישיבתו, ואף שבראשונה היה תלמיד ר' יוחנן כגיטין יט. שאמר לו ר"ל לר"י והלא למדתנו רבינו, וכן חולין קלט. וברכות לא. שאמרו בפירוש שר"י היה רבו ובמעילה ז: אר"י על ר"ל קצצתינון לרגלוהי דינוקא (לפי שר"ל היה צעיר ממנו, רש"י), אבל אח"כ נתעלה ר"ל כ"כ עד שהחשיבו ר' יוחנן לחבר ממש ככתובות נד: שאר"י מה אעשה שכנגדי (אנוש כערכי, רש"י) חולק עלי, וביבמות צב: א"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה הוה אמינא לך וכו'.

ור' יוחנן קראו מר כיומא ג:.

ובעירובין פ"א ה"א כף רשב"ל לר"י וטלטל.

וברכות פ"ח ה"ז קראו לר"י ורשב"ל שני גדולי עולם, ולא על חנם אר"י שאם אין רשב"ל בבהמ"ד חסר לו ידו אחת כירושלמי הוריות רפ"ג וסנהדרין רפ"ב, כי היה באמת כמו יד ימינו כאשר יסופר ב"ק קיז. כשבא רב כהנא מבבל לא"י וכשבא לבהמ"ד דר"י אשכחיה לר"ל דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן (ופירש"י היה מחזר להם מה שדרש ר"י לפי שר"ל חכם גדול היה ולאחר ששמעו כולם מפי הרב חוזר ומכוונה בידם) אמר להו ריש לקיש היכא וכו', וזה אות ששמו היה הולך וגדול גם בבבל שר"כ שאל אך ר"ל היכא.

ובל"ם אירע כמה פעמים כשלא היה יכול ר"י לבא למתיבתא היה אז ר"ל במקום הריש מתיבתא, ולכן מצינו שהיה לו מתורגמן בשם ר' יהודה בר נחמני כחגיגה טז, כתובות ח.

ובסנהדרין כד. אמרו כל הרואה את רשב"ל בבהמ"ד כאלו עוקר הרים וטוחנן זו בזו.

ובכל הש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים מלאים מהלכות ואגדות דר"י ור"ל.

וכן ר"י ור"ל דאמרי תרוייהו כברכות לג., שבת עה:, פסחים כט:, ר"ה טו:, כתובות פד:, נדרים מב., ב"ב קעא:, שבועות כא., מנחות סח., נדה כב: מו:.

וכן מצינו איתיביה ר' יוחנן לר"ל כחגיגה ז., יבמות י:, חולין קב. ועוד בכמה מקומות.

אבל מה שאמרו שבת טו: אמר ר' יוחנן אמר ריש לקיש ליתא בדפוסים ישנים תיבת אר"י.

וכן מה שמצינו כתובות פ"ד ה"ד ר' יוסי בר' בון ר' יוחנן בשם ר"ש בן לקיש צ"ל בשם רשב"י ככתובות מו.

וידעו כל העם שהוא איש מורם מעם ויען שטבעו היה מנעוריו להשתרר ולהיות ראש, לכן ג"כ אח"כ לא נשא פני כל ואך האמת היה נגד עיניו, וגם להנשיא ר' יהודה נשיאה השני לא נשא פניו כאשר יסופר בירושלמי הוריות רפ"ג וסנהדרין רפ"ב שאר"ל נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של ג' — שמע ר"י נשייא וכעס, וברח ר"ל לדא מוגדלא או לכפר חיטיא, למחר סלק ר' יוחנן לבית ועדא וסלק ר"י נשיא לבית ועדא ושאל לר"י למה לית מרי א"ל מילה דאורייתא שרי טפח בחדא ידיה א"ל ובחדא טפחין? א"ל יען שחסר לי ידי האחרת והוא ר"ל, אמר לו למחר אנא ואת ניפוק לקדמיה, וכשבאו להוציאו א"ל ר"ל להנשיא מה אתון סברין מה דחיל מינכון הוינא מנע אולפנא דרחמנא? ואז אירע שדבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, מה עשה ר"ל אוקמיה ליהודה בר נחמני מתורגמניה

וקם

וקם גחין עליה ולא אמר לו ולא מידי, פתח ואמר הוי אומר לעץ וכו' כסנהדרין ז:.

אבל אח"כ נעשו אוהבים ז"לז כע"ז ו: ששאל ר"י נשיאה לר"ל מה יעשה עם הדינרא ששדר לו ההוא מינא ביום אידו ור"ל אסר לו כירושלמי ע"ז רפ"א שר"ל ביקש לגדור הדבר.

וכן ב"ב ז. כשהנשיא רמא שורא אדרבנן א"ל ר"ל רבנן לא צריכי נטירותא.

ובשבת קיט. אמר לו כך מקובלני — מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה ועי"ז שלח הנשיא לר' חייא ב"א ור' אסי ור' אמי לעבור בכל ערי ישראל כחגיגה פ"א ה"ז.

והנשיא היה מוכן תמיד לעזור לר"ל בכח הנשיאות שלו, כאשר יסופר כתובות פ"ט ה"ב שאייתי רשב"ל עבדוי דר"י נשיא ואפיק מינה.

ובברכות מד. יסופר שפ"א אכל ר"ל פירות גינוסר עד דמריד ושדר ר"י נשיאה באלושי אבתריה והביאהו לביתו.

ובב"ר פע"ח־יב ר"ל סליק למשאל בשלמיה דרבינו (והוא ר"י נשיאה השני שכל הנשיאים היו נקראין בשם רבי או רבינו) א"ל צלי עלי דהדא מלכותא בישא סגין א"ל לא תסב מן בר אנש כלום ולית את יהיב כלום.

והתורה ולומדיה היו חביבין עליו כ"כ עד שיסופר עליו מגילה כח: שפ"א הוה קא אזיל באורחא מטא אורקמא דמיא אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה (שזה היה נחשב לכבוד גדול לאותו האיש שזכה לשמש את ר"ל) אמר לו קרית א"ל קרינא, תנית, תנינא ד' סדרי משנה, א"ל פסלת לך ד' טירי ומוענת בר לקישא אכתפך? שדי בר לקישא במיא, א"ל ניחא לי דאשמעינן למר (שאשמש לאדוני) א"ל ר"ל אי הכי גמור מיני הא מלתא דאר"ז בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים. (ולא שא"ל הדין משמיה דר"ז כי ר"ז היה מאוחר ממנו אך הוא לשון הגמרא יען שעל שם ר"ז נקבעה ההלכה הזאת בב"המד אבל הדין היה ישן נושן וכאשר בארנו בכמה מקומות, וכן הוא בהגהות יעבץ).

וכן מצינו ב"ק פ"ח ה"ו שאחד בייש לר' יהודה בר חנינא וקנסיה ר"ל לטרא דדהבא.

והנה אף שהיה נקרא בשם תקיף דא"י כיומא ט: שאמרו ר"ל הוה סחי בירדנא אתא רבב"ח יהיב ליה ידיה א"ל אלהה סנינא לכו (לבני בבל) ופריך הגמרא ור"ל מי משתעי בהדי רבב"ח ומה ר"א מרא דא"י הוה ולא הוה משתעי בהדי, דמאן דמשתעי ר"ל בהדי בשוקא יהבו ליה עסקא בלא סהדי.

אבל לא עשה זאת חו"ש מרוע לב וכאשר אמרו חולין קכב. יתיב ר"ל וקא מיבעי ליה — אמר לו ר' ישמעאל (צ"ל ר' שמעון) בר אבא הכי אמר ריב"ל — א"ל תיב לקבלי (יישר כחך), ואמרו תא חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי בבל.

וכן סוכה כ. שאמר הריני כפרת ר' חייא ובניו שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה — הלל הבבלי ויסדה — עלו ר' חייא ובניו ויסדוה.

וכן יסופר הוריות פ"ג ה"ד שרש"בל עאל לבצרה והוה תמן חד בשם אבין רמאי שהיה מרמה במצות — נטלו והשיבו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו.

והנה מצינו כתובות כה: שכעס על ר' אלעזר מה שלא אמר ההלכה משמיה דר' יוחנן.

וכן יבמות עב: כשא"ל ר"י לר"ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה א"ל ר"ל דידיה היא? מתניתא היא.

וכן זבחים ה. אמר לר"א זהו שאומרים עליו

עליו אדם גדול הוא, קאימנא אנא משנה שלמה ואת אמרת וכו', אין זה ח"וש מרוע לבב או שהיה לו איזה שנאה פרטי נגד ר"א, אך יען שר"א היה כמו תלמיד חבר לרש"בל וכדמצינו בכורות כו: ר"א אר"ל.

וכן מנחות צג: שר"א אזל ואמר שמעתא דר"ל ולא אמר משמיה איקפד ר"ל, והקשה ר"ל על דברי עצמו ור"א אישתיק, ולבתר דנח דעתיה דר"ל א"ל מ"ט לא תימא לי וכו', ולכן לא על חנם הקפיד עליו ר"ל וזה כדי להעמידו על דרך האמת לומר דבר בשם אומרו שבזה הקפיד מאוד גם ר"י בעצמו.

וכן המעשה דסנהדרין כו. מה שקרא לר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק רועי בקר היה הצדק עמו יען שהם הקניטו את רש"בל כמבואר שם. וגם ר"י נתן צדק לר"ל, ובמקום האמת לא נשא גם פני ר' יוחנן כסנהדרין צו. שאמר טבא דנפחא (ר' יצחק נפחא) מדבר נפחא (ר' יוחנן).

ממדותיו היקרות מצינו ברכות לא. שלא מלא שחוק פיו מיום ששמע מר"י שאסור לעשות כן.

והודה על האמת כירושלמי דמאי פ"ב ה"ג שר"ל סליק לגבי אילין דבית ר' ינאי וברחו הנשים ממנו כדי שלא יגעו בו א"ל ע"ה אני אצל טהרות.

ומאמריו היקרים ברכות ה. לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצ"הר, כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו.

ושם ח. כל מי שיש לי בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע. ושם י: מאי קיר מקירות לבו.

ובעירובין צט. אמר כיח בפני רבו חייב מיתה.

ובירושלמי ברכות ספ"ט הזהיר לתלמידיו ואמר שישקדו על התורה תדירה כי אם יום תעזבני יומים אעזבך.

ובכל גדולתו ותפארתו לא נהנה מכבוד התורה אך התפרנס מנכסיו והיה הוא בעצמו שומר פרדסיו כמו"ק יז. ר"ל הוה מנטר פרדיסא אתא ההוא גברא וקאכיל תאיני רמא ביה קלא ולא אשגח ביה ושמתיה, א"ל ההוא גברא אדרבא ליהוי ההוא גברא (ר"ל) בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך, אתא לבי מדרשא א"ל שלו נידוי, שלך אינו נידוי והיה צריך לילך לבי נשיאה שיתיר לו.

ובדו"ד ח"ג צד 72 יאמר „אחרי כל „גדולת ר"ל לא זכה לשבת ראש אמנם „אין כל חדש — כי בדבר אחד היה ר"ל „מתנגד לרוב חכמי דורו והוא בבחינת „משניות החיצוניות — והעמיד כלל „ופרסמו כל משנה דלא מתניא בחבורה „אין סומכין עליה ירושלמי עירובין פ"א „ה"ו, ולא לבד שנהג כמשפט הזה עם „חכמים בינונים שבדור אך גם לר' „יוחנן לא נשא פנים והיה מסרב מלקבל „ממנו ברייתא באמרו אין לנו צורך בזה „כי משנה שלמה שנה לו רבי ירושלמי „כלאים פ"א ה"ו, ב"ק ספ"ה — ועתה „יובן הדבר למה ר"ל עם כל חכמתו „ומעלותיו לא הצליח להתעלה ולשבת „ראש וישב עד יום מותו לפני ר' יוחנן" עכ"ל.

והנה מה שעושה הספד על ר"ל ומזלו הרע בחנם יכאב לבו כי בל"ס אלו היה רוצה ר"ל להפרד מעל גיסו ורבו האהוב לו אז היה הולך לעיר אחרת והיה מיסד שמה ישיבה גדולה אחרי כי כבר נתבטלו הסנהדרין מישראל ואף בתים לתורה לקחו מקומן. וכאשר אנו רואין שר"ל ישב כל ימיו עם ר' יוחנן אות הוא על יקרת לבו שכל מגמתו וחפצו היה שמרכז התורה יהיה במק"א וכידוע שר' יוחנן לא לבד שהיה ריש הדור בא"י אבל גם בבבל היו דבריו נשמעין כדברי האורים

אחרי

אחרי פטירת רב ושמואל, ובשם טוב הזה זכה ר"ל כמו ר' יוחנן כי הלכות שניהם בשוין הובאו לישיבות בבל, ואם היה חי אחרי ר' יוחנן אז בל"ס היה ר"ל הריש מתיבתא אחריו, אבל יען שר"י היה בנעוריו רבו המובהק דר"ל וגם היה קשיש ממנו לכן מלך ר' יוחנן, ור"ל לא היה יכול להגיע למדרגת ר"י כי „דבר אחד לדור", אבל כבר בארנו לעיל שר"ל היה כמו יד ימינו דר"י ולפעמים גם במקום הריש מתיבתא, לכן אין לנו להצטער ע"ז כי גם ר"ל לא הצטער מימיו.

אבל מה שכתב החכם וויים אשר גם לר' יוחנן לא נשא פנים וזה היה חטאו שלא הצליח להתעלה ולשבת ראש, במחילה מכבודו שגג בפשט הפשוט בירושלמי כלאים וב"ק שם (שהוא מאמר אחד), וזה לשון הירושלמי שם, הזאב הכלב — אע"פ שדומין ז"לז כלאים ז"בז, ומקשי שם הגמרא עוף לא תנינא? א"ר יוחנן אייתיתיה מן דבר דליה (שאמר) תרנגול עם הפסיוני — עם הטווס אע"פ שדומין ז"לז כלאים ז"בז, וע"ז בא רש"בל ויאמר משנה שלמה שנה רבי וכן חיה ועוף כיוצא בהן, וכן הוא ממש בבבלי ב"ק נה. ושם מובא על המשנה אך דברי ר"ל שאמר כאן שנה רבי תרנגול טווס ופסיוני כלאים ז"בז, ודבר פשוט הוא לכל בר בי רב שר' יוחנן לא הרגיש בהשקפה הראשונה שכבר סתמה רבי במשנה ולכן רצה להוכיח הדין מן הברייתא דבר דליה, ור"ל העמידו על האמת שאין אנו צריכין לזה יען שכבר נשנית הדין במשנה. וזה ממש כמו שאמר אילפא תענית כא. שכל מתנייתא דר"ח ור' אושעיא יכול להראות מקורם במשנת רבי, וממש כן אמר ר' יוחנן לר' ינאי רבו מכות כא: כשאמר ר' ינאי החופה בכלאים לוקה א"ל ר"י לאו משנתנו היא זו? וכן מצינו הלשון הזה בכל הש"ס, וא"כ מה סירוב יש בדבר הלא אך העמידו על האמת.

ומה שאמר החכם הנ"ל שהעמיד הכלל ופרסמו כל משנה דלא מתניא בחבורה אין סומכין עליה, שחוק עשה לנו החכם הזה הלא כבר ידוע ומפורסם כלל יותר גדול מזה מה שאמרו חולין קמא. שכל מתניתא דלא מתניא בי ר"ח ור' אושעיא משבשתא היא, ושכל הבריא מחייב שאם בא איזה תלמיד לב"המד והביא ברייתא בידו לא קבלו ממנו עד אשר חקרו ודרשו אם יש לסמוך עליו ואם אינה משובשת היא בידו.

ועוד לא ראה מה שמפורש גיטין פ"ג ה"א אר"י בר' בון לא דרש"בל מתר"ם לקבל ר"י אלא — כד שמע מתניתא הוא סמך עלה, כד דלא שמע מתניתא הוא מבטל דעתיה מקומי דעתיה דר' יוחנן.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

כמעט כל תלמידיו דר' יוחנן היו גם תלמידי דר"ל כמו

ר' אבא ארש"בל כשבת סג., גיטין נ:.

ר' אבא בר זבדא בשמו כשביעית פ"ב ה"ה.

ר' אבא בר כהנא בשמו ככלאים פ"ג סה"א.

ר' אבדומי דחיפי בשמו כתרומות פ"ג ה"ג.

ר' אבהו אר"ל כברכות מז., פסחים מו., ביצה יג., פסדר"כ קלא:.

ר' אבין בשמו כפסחים פ"ד ה"ה.

כי אתא רבין אר"ל כפסחים נו:, כתובות נג. פב., ב"מ קב. קנ..

ר' אבין בר חייא אמר קומי רש"בל כתרומות פ"ו סה"א.

ר' אייבו משמו כפסחים מו.

ר' אילעא אר"ל ככתובות מט:.

ר' אלעזר אר"ל כבכורות כו:, ובזבחים ה.

ה. ר"ל רמי על מעוהי בי מדרשא ומקשי א"ל ר' אלעזר — ור"ל השיב לו.

ר' אלעזר בר מלאי משמו כשבת קלט..

ר' אמי אר"ל כברכות (ג: לגרסת דק"ס) נג:, חגיגה כד:, יבמות צה., בכורות נג:.

ר' אסי ארש"בל כשבת סג., בכורות כה., ובכריתות כה: א"ר יוסי אר"ל צ"ל ר' אסי, ובשבת מה: א"ר אסי הורה ר"ל בצידן.

אפרים ספרא תלמידו אמר משמו סוף ב"מ.

רב ביבי אר"ל במכות יז., זבחים קיד..

ר' גוריון בשמו כגיטין פ"ה ה"ה.

גמליאל זוגא הוה מיסתמיך ברש"בל (ששימש לר"ל) בע"ז פ"ג ה"יא, ובסוכה פ"ג ה"א גמליאל זוגא עבר סוכה בתוך רש"הר עבר רש"בל א"ל מאן שריא לך.

ר"ז אר"ל בעירובין פ.

זעירי, ביומא ט: אמרו ר"ל הוי סחי בירדנא — אר"פ שדי גברא בינייהו או ר"ל וזעירי, ע"ש.

ר' חייא בר אבא היה מקרי — מתני בניה דר"ל בכתובות ח:, ואמר בשמו בברכות פ"ח ה"ב, מע"ש ספ"ה.

ר' חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא היה תלמיד ר"ל ונפטר קודם ר"ל והוא הספידו בברכות פ"ב ה"ח.

ר' חייא בר אשי אר"ל כן מביא בסה"ד ושגגה הוא כי מצינו אך שחולק עליו בעירובין פ:.

רב חייא בר יוסף, בחולין נד. אמרו כי סליק ר"ח בר יוסף אשכחינהו לר"י ולר"ל וכו', ובתמורה ז. הקשה לר"ל.

רב חמא בר עוקבא בשמו כשבת פ"ז סה"ב.

רב הונא (הנא) בר רב קטינא ארש"בל בחולין יז:.

ר' חנינא ענתייה בשמו בע"ז פ"ה סה"יא.

ר' יודא בר ר' אמי בשמו כתרומות ספ"ב.

ר' יהודה בר נחמני היה מתורגמניה דר"ל בחגיגה טז., כתובות ח:.

ר' יונה בשמו בסוכה פ"ג ה"א, ומו"ק פ"ג ה"היד. ר' יונה ור' יוסי בשמו.

יוסי בר אשיין בשמו בסוכה פ"ד ה"ו.

ר' יוסי בר' חנינא בשמו בנזיר כח:, ועיין ערכו.

ר' יוסי ממלחיה, כשנפטר סלקון ר"י ור"ל לגמול לו חסד, והיה שם עמהם ר' יצחק פסקאה כאיכ"ר פ"א-לז.

רב יוסף בשמו כשבת צד..

ר' ינאי בר' ישמעאל בשמו בעירובין פ"א ה"א-ה.

ר' יעקב בר בון בשמו בשביעית פ"ג ה"ה.

ר' יעקב בר אחא בשמו בכתובות פ"א ה"ב.

ר' יעקב בר אידי בשמו בכלאים פ"ה ה"ו.

ר' יעקב בר אימי בשמו בכתובות רפ"ו.

ר' יעקב דכפר חנן בשמו בברכות פ"ה ה"ב.

ר' יצחק אר"ל בע"ז יד., מנחות ה:, בכורות יא.

יצחק בר איסטייה אמר, רשב"ל בעי ביבמות פ"א ה"א-ג.

ר' יצחק בר טבליי בשמו ביבמות פ"ח ה"ב.

ר' יצחק בר מריון בשמו בילקוט תהלים רמז תתנט.

ר' יצחק בר נחמני בשמו בבכורות יג..

ר' ירמיה ארש"בל כשבת סג., פסחים לד:, כתובות לג:, ב"ק נה. עא., סנהדרין פא:, מכות יז..

ר' ירמיה בר אבא אר"ל בתענית יא:.

ר' ישמעאל בר זירוד אמר, הכי אמר רש"בל בע"ז ל..

רב כהנא ארש"בל כשבת סג.

ר' לוי בר חמא (להמא, דק"ס) אר"ל כברכות ה.

סומה בר כתבה (סמא בר רקתא, רד"ל) בשמו כבמ"ר פ"יד־א.

סטינא אר"ל כב"מ קיז. (ופירש"י שם חכם תלמיד ר"ל,) וב"ב פ"ח ה"ה ר' יוסטינא קם קומי רש"בל.

ר' סימון בשמו כש"ר פ"ג־ה.

עולא אר"ל כפסחים נו., גיטין נ:, ב"מ ט: קא., זבחים לב:.

ר' עזריה בשמו כתנחומא בראשית־טו, פסרר"כ קלא:.

עקביה שאלו כסנהדרין פ"ד ה"ג.

רב קטינא אר"ל כבכורות מד:.

רבה בר איתי אר"ל ככריתות כד.,

רבה בב"ח אר"ל כפסחים יח. לה. עו., ב"ב עב:, ע"ז סו:.

וביומא ט: יסופר שר"ל הוה סחי בירדנא אתא רבב"ח יהיב ליה ידיה א"ל ר"ל אלהה סנינא לכו (לבני בבל על שלא עלו כולם בימי עזרא) ופריך הגמרא ור"ל מי מישתעי בהדי רבב"ח ומה ר"א דמרא דא"י הוה ולא הוה משתעי ר"ל בהדיה ומשני ר"פ שדי גברא ביניהו ופי' שם בתוס' שלא היה מתחיל לדבר עמו אבל כשר"א היה מתחיל היה משיב לו, ובפשטות הגמרא שהיה נזהר ר"ל לדבר עם שום אדם בשוק או בשאר מקומות חוץ לב"המד ולכן לא קשה מידי, שבב"המד בלי שום ספק היה נושא ונותן בהלכה גם עם הקטנים ממנו, וכדמצינו בפירוש נזיר כג. כשאמר רבב"ח אר"י — א"ל ר"ל רשע קרית להו — אלא, ושם לא התחיל רבב"ח לדבר אליו, וזה כמו שאמרנו שיען ששמע ר"ל שאמר רבב"ח בשם ר"י העמידו תו"מי ר"ל על האמת, וכן דיבר כמה פעמים עם ר"א, אבל המעשה דיומא היה כשסח ר"ל בירדנא שם דקדק מאוד עם מי לדבר שלא יצא תקלה ע"י וזה ברור.

רמי בר חמא אר"ל כע"ז מה.

ר' שלמוני בשמו כב"ר פ"סח־יב.

ר' שמעון בר אבא (כצ"ל ושם ר' ישמעאל) אמר לר"ל הכי אמר רי"בל א"ל תיב לקבלי (יישר כחך) כחולין קכב.

ר' שמעון בן אליקים הקשה לר"ל כע"ז לד:.

ר' שמעון בן יאסיניא ארש"בל כבכורות מז:.

ר' שמעון בר קיסמא או ביסנא או בן יאסינא ארש"בל כשבת עה:.

שמעון בר נרשיא בשמו ככלאים פ"ג סה"א וסה"ד.

נשיו, בניו וב"ב ופטירתו ואריכות ימיו.

כל כותבי דברי ימי חיי רבותינו לא הרגישו שלריש לקיש היה שתי נשים, אחת היתה אחות ר' יוחנן, והשניה נשא לעת זקנותו וילדה לו בנים וכשנפטר הניח אחריו יתומים קטנים, ונבאר זאת בראיות ברורות.

הנה כבר הבאנו לעיל המעשה דב"מ פד. איך שהחזירו ר' יוחנן למוטב וא"ל יהיבנא לך אחותי דשפירי מינאי ור"ל היה אז בעצם ימי עלומיו וגבורתו, ובל"ס קיים ר' יוחנן הבטחתו ונשא אחותו.

וידוע שר' יוחנן מיום שנולד לא היה לו לא אב ולא אם כמפורש קידושין לא: א"כ אחותו או שהיתה אחותו הבכירה או נולדה תאומית עם ר' יוחנן, ויסופר ב"מ שם יומא חד הוו מפלגי בי מדרשא בענין הסייף — מאימתי גמר מלאכתן רי"א משיצרפם בכבשן ור"ל אמר משיצחצחן במים א"ל לסטאה בלסטיותיה ידע א"ל ומאי אהנת לי התם רבי קרו לי, הכא רבי קרו לי, א"ל אהנאי לך דאקרבינך תחת כנפי השכינה, חלש דעתיה דר' יוחנן חלש ר"ל, אתאי

אחתיה

אחתיה קא בכיא א"ל עשה בשביל בני א"ל עזבה יתומיך אני אחיה — נח נפשיה דרש"בל, והוה קא מצטער ר"י בתריה טובא וכשהביאו לר"י את רא"בפ א"ל את כבר לקישא? בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוו מקשי לי כד' קושייתא וכו', הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא — והוה קא צווח עד דשף דעתיה מיניה בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה.

והנה אם כי כל המעשה הזאת שמובא בדרך מליצי ואגדי כי באמת מיום שסחי ר' יוחנן בירדן עד שנפטר ר"ל עברו במה עשרות בשנים כידוע שר"י האריך ימים רבים יותר ממאה שנה, ור"ל אף שהיה צעיר ממנו לערך כעשר שנים היה אז לפי הערך כבן כה' שנה, וכן בארנו שלא נפטר ר' יוחנן תיכף אחרי ר"ל וחי לערך כשלש שנים אחריו ע"כ היתה בין מעשה למעשה קרוב לשבעים שנה, אבל כן הוא דרך חז"ל לספר אך עקרי המעשיות תחלתן וסופן.

וע"פ הדברים והאמת האלה איך נוכל לומר שר"ל הניח אחריו בנים קטנים התלוין על שולחן אביהם והאם שרה הבת תשעים תלד? ועוד יותר מפורש תענית ט: שאשכחיה ר' יוחנן לינוקא דר"ל א"ל אימא לי פסוקיך א"ל עשר תעשר וכו', ותו אשכחיה ר"י לינוקא דר"ל דיתיב ואמר אולת אדם וכו', דל עיניה וחזא ביה אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך, ומזה אנו רואין בפירוש שר"ל הניח אחריו בן קטן, ואיך אפשר כזאת, אך ברור לנו שאחות ר"י ילדה לו בנים כמפורש כתובות ח: שר' חייא בר אבא מקרי — מתני „בניה" דר"ל הוה, ומפורש שם שמת לו ינוקא על פניו.

וכן בת היה לו כגיטין מז. שיסופר שם שטבעו היה שלא דאג מימיו מה יאכל למחר והיה אוכל ושותה (כל ימיו כל מה שהיה משתכר לא היה מצמצם להצניע ליום מחר, רש"י, ולא קאי אזמן שזבן נפשיה ללודאי שאז לא היה לו עוד אשה ובנים).

וכשמתה אשתו אחות ר' יוחנן אז נשא אשה לעת זקנותו, והיא ילדה לו בנים ולכן כשנפטר ר"ל הניח באמת בנים קטנים ואך טעות קטן נפל בב"מ פד. ותחת אתא אחתיה צ"ל אתא אתתיה וזה טעות קטן בכ"י בין חי"ת לת"יו, ואף שהוא נגד דעת רבינו רש"י שמפרש שם שהיא היתה אחתיה דר"י אבל ידוע שרבותינו הראשונים לא דקדקו בזה או שהוא מאיזה תלמיד שסבר ששני המעשיות דשם המה אחד, וסמך לזה מצאתי בדק"ס שמביא מכ"י אתאי דביתהו.

ואמרו גיטין מז. כשנפטר ר"ל שבק קבא דמוריקא וקרי אנפשיה ועזבו לאחרים חילם, וע"פ מה שאמרנו האריך ר"ל ימים לערך יותר מתשעים שנה, ור' יוחנן לא מצא תמורתו עד שנחלש ונפטר עי"ז.

ר' שמעון בר מיישא.

נזכר מגילה פ"א ה"יד בעי מר' אלעזר.

ר' שמעון בר נחמן.

כן מביא באוצר ישראל בשמות האמוראים משהש"ר פ"א־טז, ונזדמן לו מדרש שאינו מוגה כי במדרשים שלנו איתא שם ר' שמואל בן נחמן הנודע.

ר' שמעון בן מנסיא. (תנא נזכר במשנה).

הוא היה תלמיד ר"מ כדמוכח כתובות יד: ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ וכן היה ר"ש בן מנשיא אומר כדבריו.

וב"מ קו: רש"בג אומר משום ר"מ וכן היה רש"במ אומר כדבריו.

ובנדה כא: סומכוס אומר משום ר"מ וכן היה רש"במ אומר כדבריו.

וכן קבל מרש"בי כאבות פ"ו־ט

הנדפס

(הנדפס במשנה) ר"ש בן מנסיא אומר משום רש"בי הנוי והכח וכו'.

ובספרי בהעלותך פסוק ויצעק רש"בם אומר אלו הזקנים, והמאמר מובא ויק"ר פ"טו־כד ותנחומא שם ושם איתא פלינא בה ר"ש בר אבא ור"ש בן מנסיא, והוא ט"ס וצ"ל רש"בי ורש"בם כדמובא בהערה שם.

ונזכר במשנה חגיגה פ"א מ"ז אמר איזהו מעוות שאינו יכול לתקון זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר.

והיה כחבר לרבי שחולק עמו פא"פ בביצה כו. ת"ר בכור תם שנפל לבור ר' יהודה הנשיא אומר — א"ל ר"ש בן מנסיא הרי אמרו וכו'.

והוא ור' יוסי בן המשולם היו נקראין בשם עדה קדושה כמע"ש פ"ב ה"ד, ומפורש בקה"ר פ"ט פסוק ראה חיים אמר ר' משום עדה קדושה קנה לך אומנות עם התורה — ולמה הוא קורא אותן עדה קדושה ששם היו ר' יוסי בן משולם ורש"בם שהיו משלשין היום שליש לתורה, שליש לתפלה, שליש למלאכה.

ובסה"ד האריך טובא אם רש"בם נקרא גם בשם קהלה קדישא המובא ביצה כז, ובאמת אינם שייכין ז"לז כאשר בארתי בערך קהלה קדישא.

הלכותיו בברייתא מצינו שבת מב. שאסור ליתן באמבטי בשבת בין חמין לתוך צונן וכו'.

ומגילה ז. קהלת אינו מטמא את הידים.

ומ"ק ד. ערוגות זו למעלה מזו לא ידלה מן התחתונה.

וכתובות כז: ולו תהי' לאשה אשה הראויה לקיימה.

וגיטין מט. שור של הקדש שנגח שור של הדיוט פטור וכו'.

וב"ב קלב. — שאם בא בנו אין מתנתו מתנה.

ובע"ז נג. ע"ז של ישראל אין לה בטילה עולמית.

וזבחים צד. עוצבא שחשב עליה לקצעה טהורה עד שיקציענה.

ושם צג: שאסור לשבור עצם בקרבן פסח אפילו עצם שאין בו מוח.

ובתוספתא תרומות פ"ח אומר אין לך גרב וכו',

ומה שמצינו ב"ק נט. ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש בן מנסיא אונס אינו משלם את הצער הוא ט"ס וצ"ל משום ר' שמעון בן יוחאי, וכן הוא בכתובות לט. וכן הוא בדק"ס ב"ק שם בכל הכ"י והיה כתוב רש"בי ונעשה מן היו"ד מ"ם, ולא צדק בזה דוה"ר בח"ב צד 58. וכן הוא מפורש בירושלמי כתובות פ"ג רה"ה ר' שמעון פטר את האונס מן הצער.

דבריו באגדה מצינו ברכות סא. אמר מלמד שקלעה הקב"ה לחוה וכו', ובנדה מה: מובא המאמר שר"ל אמר בשמו.

וביומא פה: דרש הפסוק ושמרו ב"י את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

ובמגילה טו: מה ראתה אסתר שזימנה את המן אולי ירגיש המקום ויעשה נס.

ובסנהדרין נט. אמר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם.

וב"ר רפ"סג אמר מנין שאפילו הקב"ה מתמלא רחמים עליו בשעה שהוא יגע בתורה וכו'.

ובויק"ר פ"כ־ב רש"בל בשמו שתפוח עקיבו של אדם היה מכהה גלגל חמה, וצ"ל ר' לוי בשמו כדמובא המאמר תנחומא אחרי־ג וחוקת־יז.

ורבי וב"ב היו גדולים מאוד בעיניו כאבות פ"ו־ט אר"ש בן מנסיא אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כולן נתקיימו ברבי ובניו, והמאמר הזה מובא באריכות בירושלמי סנהדרין פ"יא ה"ג ר"ש בן

מנסיא

מנסיא אומר הנוי והכח וכו׳ לצדיקים נאה להם ונאה לעולם, תני ר״ש בן גמליאל [צ״ל בן מנסיא] אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים בצדיקים היו ברבי, מאן רבי הוא ר׳ יהודה הנשיא, א״ר אבהו רבי הוא ר׳ יודן הנשיא הוא רבינו.

וכבר תמה ע״ז בדוה״ר ח״ב צד 56 ורצה לשבש שם, אבל נראה בפשטות, כי ידוע שרש״בם היה חבר רבי ואפשר שהיה זקן ממנו, והוא ראה אך את רבי שהוא הגיע לזקנה ושיבה, אבל את בניו לא ראה אם האריכו ימים כאביהם כי באמת בנו ר״ג לא האריך ימים וגם כבודו לא היה גדול ככבוד רבינו הקדוש שלא היה ממלא מקומו בתורה, ולכן ארש״בם הלשון בדרך כלל אלו שבע מדות כולן נתקיימו ברבי ובניו, פי׳ לכולם ביחד היו השבע מדות, אבל ר׳ יוחנן שראה בעיניו את רבינו הקדוש ואת בנו ר״ג שלא בא לכלל אבותיו לא בשנים ולא בחכמה, ובימיו היה ר׳ יהודה נשיאה ג״כ גדול הדור, לכן אמר כל שבע מדות היו (אך) ברבי, וכדי שלא נטעה שכונתו על שאר הנשיאים שכולם נקראין בשם רבי לכן מפרש מאן רבי הוא ר׳ יהודה הנשיא, ואף שר״י נשיאה היה ג״כ גדול הדור אבל אפשר כשאמר זאת לא היה עדיין ר׳ יהודה נשיאה הגיע לשנות שיבה, אבל ר׳ אבהו שהיה תלמידו דר״י וזכה עוד להכיר את ר״י נשיאה וגדולתו ותפארתו לכן בא והוסיף הוא רבי הוא ר׳ יודן הנשיא הוא רבינו, שגם בו נתקיימו כל הז׳ מדות.

ר׳ שמעון בר נזירא.

נזכר שבת לג: על המאמר שאמר ר׳ גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיקים בדור — א״ר יצחק בר זעירא ואמרי לה ר׳ שמעון בן נזירא מאי קראה וכו׳

וביבמות צז. א״ר יוחנן משום רש״בי כל ת״ח שאומרים שמועה מפיו בע״הז שפתותיו וכו׳ א״ר יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון נזירא מאי קראה וכו׳, והמאמר הזה מובא שקלים ספ״ב שמעון בן נזירא בשם ר׳ יצחק אמר כל ת״ח וכו׳.

ובירושלמי מו״ק פ״ג סה״ז בר טירא אמר האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות בקבר וכו׳ ובל״ם צ״ל בר נזירא ומנו״ן ווי״ן נעשה טי״ת.

ומזה אנו רואין שבר נזירא הוא ר״ש בר נזירא, ובשם זה מצינו אותו שקלים ספ״ב בר נזירא אומר כהדין דשתי קונדיטון, ר׳ יצחק אומר כהדין וכו׳.

וכן נזכר בשם זה בשהש״ר פ״א־יד.

ונזכר בהלכה בשבת פ״ב ה״ג ר׳ אחא ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון נזירא עשאה מזור מהורה וכו׳.

ר׳ שמעון בן ננס (תנא דמשנה) או סתם בן ננס.

הלכותיו מצינו בכורים פ״ג מ״ט ר״ש בן ננס אומר מעטרין את הבכורים חוץ מז׳ המינים, רע״א אין מעטרין.

ובשבת פ״טז מ״ח אמר פורסין עור וכו׳.

ובעירובין פ״י מ״טו מהיכן מוציאין אותו — דברי ר״ש בן ננס, ר״ע אומר וכו׳.

ובכתובות פ״י מ״ה בן ננס אומר וכי מפני שהיא אחרונה נשכרת, אלא אף היא לא תפרע אלא בשבועה.

ובגיטין פ״ח מ״י גט קרח הכל משלימין עליו דברי בן ננס ורע״א וכו׳.

וב״ב פ״ז מ״ג מדה בחבל אני מוכר לך — דברי בן ננס. (ובאיכ״ר פ״א פ׳ ומרוב עבודה אמרו כההיא דתנן דברי בן ננס בסימניו ובמצריו, ונתחבר ע״פ טעות ב׳ משניות ביחד).

ושם ספ״י ערב היוצא לאחר חיתום שטרות מעשה בא לפני ר׳ ישמעאל —

א״ל

א"ל בן ננס אינו גובה — א"ל למה? א"ל הרי החונק וכו', א"ר ישמעאל — הרוצה שיעסיק בדיני ממונות ישמש את בן ננס.

ובשבועות פ"ז מ"ה הלכתו הנודע אמר בן ננס כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא אלא וכו'.

ובמנחות פ"ד מ"ג הלחם מעכב את הכבשים — דברי ר"ע, אר"ש בן ננס לא כי — אר"ש הלכה כבן ננס.

וכן נזכר בתובות צ: מתו אחת בחייו — בן ננס אומר — רע"א כבר קפצה נחלה וכו'.

ובספרא אמור אר"ע מי מכריע א"ל בן ננס אני אכריע.

ובתוספתא סוף מקואות מחלוקת ר"ע ורי"הג, סייע בן ננס לר"ע.

ובשמחות פ"יב מחלוקת ר"ע ושמעון בן ננס.

ודעת הרמ"בם בהקדמתו לזרעים שהוא מהחמשה הדנין לפני חכמים הנזכרין בסנהדרין יז:, וכן הוא שם בפי' ר"ח, אבל רש"י מפרש שהוא שמעון התימני, והצדק אתו כי מכל המקומות שהבאנו לעיל משמע שהיה כמו חבר לר"ע ולר' ישמעאל ולא תלמידם.

ולא נמצא שום דבר מחייו הפרטי.

שמעון בר נרשייא.

בירושלמי כלאים פ"ג סה"א ר' אבא בר כהנא שמעון בר נרשייה בשם רש"בל, ושם סה"ד המאמר בשם שמעון נרשייה, וקרוב לומר שהוא שם מקום.

ר' שמעון בן נתנאל.

הוא היה תלמיד הרביעי מחמשה תלמידיו הגדולים דרבי יוחנן בן זכאי, כאבות פ"ב מ"ח, ורבו אמר עליו שהוא ירא שמים, וכשאמר להם צאו וראו איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם אמר ר"ש בן נתנאל הרואה את הנולד, ואיזהו דרך רעה שיתרחק ממנה האדם אמר הלוה ואינו משלם וכו'.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר שם מ"יג הוי זהיר בק"ש ובתפלה, וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים — ואל תהי רשע בפני עצמך.

ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"א שרי"בז ותלמידיו הלכו בדרך ור"א בן ערך דרש במעשה מרכבה — וכיון ששמעו ר' יוסף הכהן ור"ש בן נתנאל אף הם פתחו במעשה מרכבה — ויצתה ב"ק וא"ל הרי המקום פנוי לכם והטרקלין מוצע לכם אתם ותלמידיכם מזומנין לכת שלישית, ובחגיגה יד. מובא המעשה ושם הגרסא ר' יהושע ולא ר"ש בן נתנאל.

ומצינו בתוספתא ע"ז פ"ג מעשה בר"ג הזקן שהשיא את בתו לשמעון בן נתנאל הכהן ופסק עמו ע"מ שלא תעשה טהרות על גביו.

ר' שמעון בר' סימון.

נזכר מד' תהלים פ"כה-ב, אך הוא ט"ס וצ"ל ר' סימון בשם ר' שמעון חסידא כמבואר בערכו.

ר' שמעון בר סני. ערך ר"ש בר כרסנא.

שמעון בן עזאי, או בשם סתם בן עזאי.

הוא נזכר הרבה יותר במשנה מחבירו בן זומא.

בברכות פ"ט מ"ד בן עזאי אומר (הנכנס לכרך) מתפלל ד', ב' בכניסתו וב' ביציאתו.

ובשקלים רפ"ג חולק על ר"ע באיזה זמן תורמין את הלשכה.

ושם פ"ד מ"ו א"ל בן עזאי לר"ע אינה היא המדה.

ושם פ"ה מ"ג ה' חותמות היו במקדש.

וביומא פ"ב מ"ג אמר בן עזאי לפני ר"ע משום ר' יהושע דרך הלוכו היה קרב.

ובתענית פ"ד מ"ד א"ל ב"ע לר"ע כך היה ר' יהושע שונה קרבן מוסף — חזר בו ר"ע להיות שונה כב"ע.

וביבמות פ"ד מ"יג א"ר שמעון ב"ע מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מא"א לקיים דברי ר' יהושע, (ובגמרא שם מט: תני שמעון ב"עא מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מא"א, וכתוב בה משנת רא"בי קב ונקי, וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה).

ובסוטה פ"ג מ"ד מכאן אמר ב"ע חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה (והולק בזה על ר"א ור' יהושע).

וב"ב פ"ט מ"י א"ל ב"ע לר"ע על החלוקין אנו מצטערין אלא שבאת לחלוק עלינו את השוין.

ובהוריות פ"א מ"ב א"ל ב"ע לר"ע מ"ש זה מן היושב בביתו.

ובזבחים פ"א מ"ב אמר שמעון ב"ע מקיבל אני מפי עב' זקן ביום שהושיבו את רא"בע בישיבה שכל הזבחים — ולא הוסיף ב"ע אלא העולה ולא הודו לו חכמים.

וכן ידים פ"ג מ"ה אר"ש בן עזאי מקובל אני מפי עב' זקן — שש"הש וקהלת מטמאין את הידים, אר"ע ח"וש — א"ר יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר"ע כדברי ב"ע כך נחלקו.

ובכורות פ"ט מ"ה חולק על ר"ע באיזה זמן תורמין מעשר בהמה.

ובקנים פ"ב מ"ה בן עזאי אומר הולכין אחר הראשון,

ושם פ"ג מ"ו בן עזאי אומר ב' חטאות.

ובפרה רפ"א אמר ר' יהושע — כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש.

ושם מ"ג ר"ט קורהו פלגס, בן עזאי קורהו נוקד, ר' ישמעאל קורהו וכו'.

ובנדה פ"ה מ"ח איזהו סימניה ריהג"א — רע"א — בן עזאי אומר משישחירו הפיטומת.

רבותיו נראה שהיו ר' יהושע כיומא פ"ב מ"ג, תענית פ"ב מ"ד שאמר לר"ע משום ר' יהושע או כך היה ר' יהושע שונה.

וביבמות פ"ד מ"יג מביא לקיים דברי ר' יהושע.

ובפרה רפ"א ותוספתא שביעית פ"ב מפרש דברי ר' יהושע.

אבל רבו המובהק היה ר' עקיבא כב"ב קנח: במשנה שאמר בן עזאי לר"ע על החלוקין אנו מצטערין אלא שבאת לחלק עלינו את השוין, א"ר שמלאי עדא אמרה, בן עזאי תלמיד חבר דר"ע הוה דקאמר ליה „שבאת", ופי' הרש"בם דמתחלה היה תלמידו ולבסוף היה חבירו, ובפי' רבינו גרשום שהלכו שניהם ללמוד תורה לפני ר' אליעזר הגדול, ולפי שהיה בן עזאי בחור לא היה יכול לסבול סברא כר"ע בתלמוד וגמר גמרא והדר הלך בן עזאי לפני ר"ע להסביר סברא, ונראה שנפל טעות בדבריו הקרושים וצ"ל שהלכו לפני ר' יהושע כדמובא לעיל שאמר בשמו אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם ר"א אבל ר"ע היה באמת רבו המובהק כברכות סב. שאמר בן עזאי פ"א נכנסתי אחר ר"ע לבה"כ ולמדתי ממנו ג' דברים — א"ל ר' יהודה עד כאן העזת פניך ברבך? ואף שר"ע היה רבו המובהק דרבי יהודה ג"כ, אך זה כמו שאמר שם בן עזאי לר"ע עד כאן העזת פניך „ברבך" ר' יהושע ואף שר"י היה גם רבו דבן עזאי, אך הלשון הזה אינו לומר שהיה אך רבו דר"ע, אבל הכונה שא"ל הלא הוא רבך ואיך העזת פניך לעשות כן.

וכן מכלתא בא פ"א וספרא ויקרא פ"ב אר"ש בן עזאי איני כמשיב על דברי רבי (ר' עקיבא) אלא כמוסיף על דבריו.

וברכות כב. ר"ע לחשה לבן עזאי וכו'.

וכשהיה

וכשהיה אצל ר"ע אמרו כתובות סג. ברתיה דר"ע עבדה לבן עזאי הכי (שנתקדשה לו בצנעה ע"מ שילך ללמוד) והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתה.

ובסוטה ד: אמרו אב"א נסיב ופירש, ובל"ם יען שהיה שקרן גדול בתורה וגם נכנס לפרדס וכאשר נבאר לקמן לכן פירש לגמרי מדרכי ע"הז, וכדאמרו יבמות סג: כשדרש כל שאינו עוסק בפ"ור כאלו שופך דמים וממעט הדמות אמרו לו — אתה נאה דורש ואינו נאה מקיים א"ל ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים, וכפי הנראה כשגירש את בת ר"ע רבו פירש אז ממנו ואח"כ התאונן ע"ז כנדרים עד: שאמר חבל עלך בן עזאי שלא שימשת (יותר) את ר"ע.

וכן התאונן שלא שימש את ר' ישמעאל כחולין ע: עא..

והכיר תמיד גדולת רבו ר"ע אף כשהגדיל יותר מכל חכמי דורו ואמר בכורות נח. כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה (הוא ר"ע, רש"י).

הוא היה מהד' הנקראין בשם „דנין לפני חכמים" שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניה בן חכינאי בסנהדרין יז:, ואמרו הוריות ב: ראוי להוראה כגון מאן אמר רבא כגון שמעון בן עזאי ושמעון ב"ז.

ובקידושין מט: ע"מ שאני תלמיד אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון ב"ז (תלמידים היו ובחורים ולא באו לכלל סמיכה ולא היה בימיהם במותם בתורה, רש"י).

הלכותיו בברייתא מצינו ברכות כא: שדרש סמוכין שמכשפה בסקילה.

ובשבת ה: מהלך כעומד דמי, המוציא והמכנים פטור, המושיט והזורק חייב.

ובר"ה ו. אותו בלא ירצה ולא מאחר נדרו בלא ירצה.

וביבמות נא: יש מאמר אחר מאמר בשני יבמין.

ובסוטה כמה שיעור סתירה כדי לצלות ביצה (והולק שם עם ר"א ור' יהושע ור' ישמעאל ור"ע).

ובקידושין כה. רבי אומר אף הסירוס, בן עזאי אומר אף הלשון (ואמרו שם בגמרא שלכן סידרו דברי רבי בתחלה תנא שמעה לדרבי וקבעה, ושמעה לדבן עזאי ותני, ומשנה לא זזה ממקומה).

וכן ב"ק פד: רבי אומר כויה נאמרה תחלה בן עזאי אומר חבורה נאמרה תחלה.

ושם קה. אמר ג' שבועות הן.

וכן נזכר מכלתא בא פ"יח, בשלח פ"א, משפטים פ"י.

דבריו היקרים באגדה מצינו אבות פ"ד מ"ב ג', הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה — אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום.

ובאדר"נ ספ"כה אמר רד ממקומך ב' וג' מעלות ושב, טוב שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד, ואמר נוח למלוך על כל העולם מלישב ולשנות בפני בני אדם העטופים בסדינין (למי שאין תוכו כברו), והמאמר מובא בויק"ר פ"א-ה ושם ר"ע בשם ר"ש בן עזאי והוא ט"ם וצ"ל ר"ע ואית דמתני לה בשם רש"בע.

וברכות ו: אמר מאי כי זה כל האדם שבל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה (למי שיש בו יראת שמים).

ושם מז. כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו.

ושם מז: איזהו ע"ה כל שאין לו ציצית בבגדו.

וביומא לח. אמר בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך, אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא

ואפשר

(ואפשר שאמר זאת יען שמפני איזה סיבה לא נסמך ולכן אמר שאין לו להצטער ע"ז יען שכן הוא גזירה מן השמים והכל בהשגחה).

ובמגילה יג. אמר אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית כהדסה.

ומאמרו היקר מנחות קי. אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים.

ובתו"כ קדושים פ' ואהבת לרעך כמוך רע"א זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול מזה, וכן הוא בירושלמי נדרים פ"ט ה"ג.

ובערכין טז: עד היכן היא תוכחה ואמר עד נזיפה (וחולק על ר"א ור' יהושע),

ויסופר ויק"ר פ"טז־ד שהיה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו א"ל שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק א"ל לאו אלא מחריז ד"ת לנביאים ונביאים לכתובים.

וכן היה בקי בלשון יונית כסוכה לה. שאמר א"ת הדר אלא אידור שכן בלשון יוני וכו'.

ובטבעיות כברכות סב: שאמר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע, על כל מושב שב חוץ מן הקורה, השכם והערב וצא.

ור' יוסי הגלילי היה כמו חבירו כספרא מצורע־קנב. שא"ל ריה"ג פרשה א"ל אין מפרשים לחכם, וחולק עמו נדרים עה., ב"ק יג..

מקומו הקבוע היה בטבריא כעירובין כט. שאמר רבא הריני כבן עזאי בשוקי טבריא. ובקידושין כ. אמר אביי כן.

ובכורים פ"ב ה"ב התפאר ר' יוחנן (שהיה כטבריא) ואמר אנא בן עזאי דהכא.

והרביץ שם תורה הרבה עם תלמידים כברכות כב. שאמרו ר"ע לחשה לב"ע, ובן עזאי יצא ושנה לתלמידיו בשוק.

ואף שלא נזכרו בשמותם אבל מצינו שר' יוסי אמר בשמו כתמורה כא: א"ר יוסי ג' דברים משום ג' זקנים ר' ישמעאל ר"ע ובן עזאי.

ומה שמצינו ב"ק נט. ר' יוסי אומר נכי חיה, בן עזאי אומר נכי מזונות צ"ל שם ר"י הגלילי, וכן מה שאמרו נזיר סה. ר' יוחנן משום ב"ע הוא תנא דאמרו שם דתניא כמה שיעור תפיסה אר"י משום ב"ע וכו'.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה עוסק גם בנסתרות במעשה מרכבה ומעשה בראשית כחגיגה יד: ד' נכנסו לפרדס בן עזאי, בן זומא, אחר ור"ע, ור"ע הזהירם וא"ל כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים אבל אך ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום, אבל בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, בן זומא הציץ ונפגע, ובירושלמי שם איתא להיפוך, ורש"י פירש שמת בחור, ולפי פשטות הגיע לימי זקנה כי בזמן חכמי יבנה היה כבר מגדולי הדור שהיה מהדנין לפני חכמים וחי עד שנתגדל רבי יהודה ודיבר אתו כדרך חברים כברכות סב., יבמות ד..

וכן ר' יונתן שידוע ששימש את ר' ישמעאל בסוף ימיו מצינו חולין ז: א"ר יונתן נמתי לו לבן עזאי — נם לי ומה ישמעאל אומר וכו'.

ודעת המדרש תהלים פ"ט־יג ואיכ"ר פ"ב פ' בלע שבן עזאי היה מהרוגי מלכות, אבל בגמרא שלנו מפורש סוטה פ"ט מ"טו משמת בן עזאי בטלו השקדנין משמע שנפטר כדרך כל הארץ, וכן מה שאמרו בחגיגה יד: בן עזאי הציץ ומת משמע כן,

ואמרו עליו ברכות נז: הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות.

ר' שמעון בן ר' עקיבא.

בירושלמי ברכות ספ"ו מעשה בר"ע שעשה משתה לשמעון בנו ועל כל חבית — אמר חמרא טבא וכו', ובשבת סז. מובא המעשה אך לא נזכר שם בנו.

אך

אך בנו היקר מת בחייו כשמחות פ"ח כשהיה ר' שמעון בנו של ר"ע חולה לא ביטל בית מדרשו וכשמת הספידו אביו ואמר יודע אני שהוא בן ע"הב שזיכה את הרבים.

ר' שמעון בן עקשיה.

נשאר לנו ממנו מאמרו היקר במשנה סוף קנים שאמר זקני ע"ה כ"ז שמזקינן דעתן מטורפת עליהן — אבל זקני תורה אינו כן אלא כ"ז שמזקינן דעתן מתישבת עליהן.

ר' שמעון בן פזי.

הנה דעת התוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי שפזי הוא שם אשה בת ר' חייא כיבמות סה:, וכן מובא בהר"ש סוף אהלות. אבל מצינו מגילה יג. (לגרסת ע"י ודק"ס) אר"ש בן פזי כי הוה פתח „אבא פזי" בדה"י וכו', ובערכין טז: בעא מיניה ר"ש בן פזי מר' פזי תוכחה לשמה וכו' (לגרסת שיטה מקובצת), ומזה אנו רואין בבירור שהוא שם איש.

וכבר בארתי בערך ר' יהודה בריה דר"ש בן פזי שאבי המשפחה ר' פזי היה דר בעיר לוד והיה עוד בזמן רבי, ובנו ר' שמעון היה תלמיד מובהק לרי"בל שהיה ג"כ בלוד וכדמצינו תמיד אר"ש בן פזי ארי"בל כברכות לד., שבת מ. עז. קה: קיח., פסחים כו., סוכה לח:, מגילה יג., ביצה יד: כז., מו"ק ג:, נדרים עו: פז., ע"ז לה..

וכן כתובות נז. כי אתא רב דימי אר"ש בן פזי ארי"בל, ושם נז. קד: כי אתא רבין אר"ש פן פזי ארי"בל.

וקבל מריב"ל דרכי אגדה כברכות י. שאמרו רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא (אין זה מר עוקבא ריש גלותא) הוה שכיח קמיה דר"ש בן פזי והוה מסדר (ר"ש בן פזי) אגדתא קמיה דרי"בל.

וכן מצינו שאמר בשם בר קפרא (שהיה ג"כ בררום) כזבחים סא:.

וכל דבריו מצינו אך באגדה והיה בקי גדול במקרא כברכות מה. שאמר מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר וכו'. ושם סא. וייצר אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי.

ומו"ח ה. רמז לציין קברות מן התורה מנין ת"ל וכו'.

וביבמות יג. מ"ט דב"ש דכתיב לא תהיה אשת המת וכו'.

ובסוטה מא: דרש שמותר להחניף לרשעים בעה"ז שנאמר וכו'.

ובע"ז יח: דרש הפסוק אשרי האיש.

חבריו היו ר' אבהו ור' יצחק נפחא כביצה לח., ור' יצחק בר נחמני שחולקין תמיד כמגילה כג., סנהדרין י:, שבועות טז:, ור"נ בר יצחק נתן כלל שכ"מ שמצינו (סתם) שמעון הוא ר"ש בן פזי,

והניח אחריו בן גדול הנודע בשם ר' יהודה כברכות ט:.

ר' שמעון בן קיסמא. ארש"בל שבת עה:.

שמעון בן קמחית.

אמו קמחית היו לה שבעה בנים וכולן שמשו בכה"ג, ויסופר בירושלמי יומא פ"א ה"א ד: ומובא גם ויק"ר פ"ך-יב, במ"ר פ"ב-כו שפ"א יצא שמעון בן קמחית (שהיה אז כה"ג) לדבר עם מלך הערבים וניתזא צינורא מפיו על בגדיו וטמאתו ונכנס יהודה אחיו ושימש תחתיו בכה"ג ואותו היום ראתה אמם שני בניה כה"ג.

ודעת החכם גרץ ח"ב צד 17-22 שהוא הנקרא בשם שמעון הצדיק, ונקל מאוד לכותב דה"י לתאר פלוני ופלוני בשם צדיק, אבל לחז"ל כבד מאוד הדבר, ואנו אין לנו אך שמעון הצדיק שהיה בזמן אלכסנדר מקדון.

ר' שמעון בר רבי. (תנא דמתניתן).

הוא היה בנו הצעיר דרבינו הקדוש

וקבל

וקבל ממנו כדמצינו ב"ק קיא:, ב"מ מה, ע"ז נב:, הוריות יג: מתני ליה רבי לר' שמעון בריה.

בעי מרבי סוף ביצה.

ואביו ראה כי ברכה בו לכן שם עינו ולבו עליו ולא זז ממנו כל ימיו ביחד עם בחירי תלמידי דרבי כב"ב קסד: ר"ש בר רבי פסיק סידרא בספר תהלים קמיה רבי אמר רבי כמה מיושר כתב זה א"ל לאו אנא כתבתיה אלא יהודה חייטא כתביה, א"ל כלך מלה"ר וכו'.

ובע"ז יט. לוי ור"ש בר רבי יתבי קמיה דרבי וקפסקי סידרא וכו'.

וביומא פז: רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי עייל ר' חייא הדר לרישא עייל בר קפרא הדר לרישא אתא ר"ש בר רבי הדר לרישא וכו'.

ובכתובות קה: ר' חייא ור"ש בר רבי הוו יתבי פתח חד מינייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה — אתא ר' ישמעאל בר' יוסי לגבייהו — אדהכי אתא רבי למתיבתא אינהו דהוי קלילי יתיבו בדוכתייהו וכו'.

ומו"ק טז. ר"ש בר רבי ובר קפרא הוו יתבי וקגרסי, קשיא להו שמעתא א"ל ר"ש לבר קפרא דבר זה צריך רבי, א"ל בר קפרא ומה רבי אומר ד"ז, אזל אמר לאבוה איקפד ולא רצה לראות את בר קפרא.

ובמגילה כד: א"ל ר' חייא לר"ש בר רבי אלמלי לוי אתה פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קולך, אתא ואמר לרבי א"ל זיל אימא ליה כשאתה מגיע וכו'.

והנה אף שבל"ס היה ר' חייא ור' ישמעאל בר' יוסי קשישים ממנו הרבה אעפ"כ מצינו קידושין לג. שפ"א ישב ר' חייא במרחץ וחליף ר"ש בר רבי קמיה ולא קם ממנו ואיקפד, ואתא ואמר לאביו שני חומשים שניתי לו בתורת כהנים ולא עמד מפני, ותו בר קפרא ואמרי לה ר' ישמעאל ב"ר יוסי הוה יתיב במרחץ על ואזיל ר"ש בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא וא"ל לרבי שני שליש שניתי לו בתו"כ ולא עמד מפני, וזה היה יען שרבי מסר לו רוב חכמתו יותר מכל תלמידיו והם קבלו ממנו, ולא על חנם אמר רבי עליו מנחות פח:, ערכין י. „נר ישראל".

ורבי זכה להכניסו לחופה ועפ"י הירושלמי שאז היה עוד ר"מ בחיים כביצה ב"ה ה"ב רבי הוה מסב לר"ש בריה עבר ר"מ ושמע קלהון שהן מטפחין בשבת אמר רבותינו, הותרה השבת? שמע רבי קליה וערק ר"מ, אבל מבבלי משמע שחתונת ר"ש בר רבי היה בהיות כבר רבי הנשיא ככתובות ח. לוי איקלע לבי רבי כהלולא דר"ש בר רבי, ובנדרים נא. רבי עבד ליה הלולא לר"ש בריה ולא אזמניה לבר קפרא ואז כבר היתה בתו נשאת לבן אלעשה.

וקרוב מאוד לומר מה שאמרו כתובות פב: שרבי התחתן עם ר' חייא ואף קודם החופה מתה בתו דר"ח, הוא עם ר' שמעון בר רבי, ולכן מצינו שהיתה אהבה ואחוה בינו לבין ר' חייא כביצה כח. שהיו שוקלין מנה כנגד מנה ביו"ט (שהיו חולקין בשר ביניהם) ופ"א אתו ז' ביניתי לבי רבי ואשתכח שחמש מהן לקח ר' חייא ולא איקפד ר"ש בר רבי.

וכן היו שניהם שותפין במסחר המשי כב"ר פ"עז-ב ר' חייא רבה ור"ש בר רבי נסבין ויהבון עבידתהן, כשיצאו מן השער אמרו נלך ונתפוס אומנות אבינו (יעקב לחזור ולראות אולי שכחנו דבר מה) וכשחזרו מצאו ששכחו חבילה של משי.

והוא זכה עוד להזכר במשנה סוף מכות שאמר ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות — עאכ"וכ.

ואף

ואף שנזכר במשנה אעפ"כ נזכר בגמרא בלשון אתמר כברכות לה., עירובין ט: איתמר ר' חייא ור"ש בר רבי וכו', וזה יען שתקופת תנאי המשנה כבר נשלמה עוד קודם רבי, ורבי היה אך מסדר המשנה וכאשר בארנו בערכו.

בעל מחלקותו כמעט תמיד הוא ר' חייא כברכות לה., שבת קנב:, עירובין ט: עב., תענית יב., שבועות טו:, חולין קלט:, בכורות לב..

וכן חולק עם בר קפרא כברכות יג: בדברי רבי.

וללוי אמר כתובות קג: צריכנא לך ולמטלעתך.

והלכותיו בפ"ע מצינו אך יבמות מג. שאמר הכל מודים במחזיר גרושתו שהולד פגום לכהונה.

ובנדרים כג. יסופר שפ"א נדר ורצה להתיר נדרו ולא יכלו רבנן למצא לו פתח חרטה עד שמצא בטנית בריה (מב"ב) דאבא שאול בן בטנית והתירו.

וכשנפטר רבינו הקדוש יסופר כתובות קג: שרבי אמר לבני הקטן אני צריך וכשנכנס אצלו מסר לו סדרי חכמה. ואף שהיה חכם יותר גדול מר"ג אחיו אבל יען שר"ג היה הבכור לכן ירש כסא הנשיאות ור' שמעון אחיו היה החכם תחת נשיאותו, אבל הוא האריך ימים הרבה יותר מאחיו ר"ג כי היה החכם גם תחת נשיאות ר' יהודה נשיאה הרבה שנים כדמצינו זבחים נט. כשסלק רב כהנא (תלמיד חבר דרב) לא"י מצא את ר"ש בר רבי דקאמר משום ר' ישמעאל בר"י — ואמר רב כהנא היינו קרא דאישתמט ליה לרב, וכבר הארכנו שבשנת תקל לשטרות ירד רב לבבל ויסד שמה ישיבתו הגדולה בסורא ורב כהנא שימש לרב בסבורא שנים אחדות, א"כ היה זה לפי הערך כשלשים שנה אחר פטירת רבי ואז היה עוד ר"ש בר רבי בחיים.

האומרים בשמו מצינו אך ר' אחא ר' חיננא בשמו כיומא פ"ב ה"ב.

ממקראיו הפרטים מצינו אך שמסחרו היה במשי עם ר' חייא כדלעיל.

והיה עשיר גדול כמנחות פו. שאמרו ר"ח זרק לה ור"ש בר רבי מטבל בה וסימנך עשירים מקמצין.

מב"ב מצינו אך שאשתו ילדה בת ואביו ניחמו א"ל רביא באה לעולם אך בר קפרא א"ל תנחומין של הבל ניחמוך אבוך כב"ב טז:.

ולא נזכר פטירתו בשום מקום ואף שמו הטוב נשאר בפי האמוראים לתהלה כע"ז פ"ד ה"א שאמר עליו ר' חייא בר ווה ואית לאימיה בר, פי' אשרי לאמו שזכתה לבן כמותו.

שמעון בן שטח.

באבות פ"א מ"ח אמרו יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי, והוא היה המקבל הכו'.

ובחגיגה פ"ב מ"ב יהודה בן טבאי אומר שלא לסמוך (קרבן ביו"ט) ושמעון בן שטח אומר לסמוך, ובגמרא שם ט: שלדברי ר"מ היה יהודה בן טבאי הנשיא ושמעון בן שטח האב"ד, ולדברי חכמים ששמעון בן שטח היה הנשיא ויהודה בן טבאי האב"ד, ובאמת דברי שניהם אמת וכאשר נבאר לקמן.

הוא היה איש גדול העצה ורב העליליה וכמלאך מושיע שולח ממרום בעת אשר ציץ הרשע ופרח הזדון וכל הסנהדרין היו מכת הצדוקים, ואך הוא ברוב חכמתו גרשם מלהסתפח בנחלת ה', וכאשר נבאר.

בסוף ימי יוחנן בן שמעון כה"ג כשהתחבר לכת הצדוקים ע"י הבליעל אלעזר בן פועירה והרג את חכמי ישראל, ונשיא הסנהדרין יהושע בן פרחיה ברח אז לאלכסנדריא של מצרים כדמובא

סנהדרין קז: אז היה שמעון בן שטח אחד מתלמידיו והוא ניצל מתוך המהפכה יען שעליו הגינה אחותו שלמונין שהיתה אשת אריסטובלום בנו הבכור של יוחנן כה״ג.

ויסופר באריכות בקדמוניות היהודים כשמת יוחנן כה״ג וצוה שאשתו תמלוך תחתיו לא שמע אריסטובלום לדבריו ויצמת בבור את אמו עד שמתה ברעב, ואת אחיו נתן בבית האסורים, וגם את אנטיגנום אחיו הרג ושם כתר מלכות בראשו, הוא הרע עוד הרבה יותר להפרושים מאביו, ואך להצלחת העם מלך אך שנה אחת, וכשמת נפלה אשתו המלכה שלמונין ליבום לפני אחיו והיא הוציאה לחפשי את אחי המלך ואלכסנדר הגדול שבהם ייבם את אשת אחיו שמת בלא בנים, ובזה נפלה לו הכ״הג והמלכות, והנה אף שגם הוא היה צדוקי גמור כאחיו אבל ע״י חכמת אשתו פעלה עליו שלא ירדוף את הפרושים כאביו ואחיו, ולשמעון בן שטח אחיה נתן מהלכים בחצרו, וגם ישב בין הסנהדרין הצדוקים, ואף שראה כי בין עקרבים הוא יושב, אבל הוא ראה בעין שכלו כי גזרה עבידא דבטלי, וקוה לימים טובים מאלה.

וכן היה כמפורש במגילת תענית פ״י „בעשרים ותמניא בטבת יתיבא בכנישתא „על דינא, מפני שבשהיו הצדוקין יושבין „בסנהדרין שלהם, ינאי המלך ושלמונין „המלכה יושבת אצלו ולא אחד מישראל „(הפרושין) יושב עמהם חוץ משמעון בן „שטח, והיו שואלין תשובות והלכות ולא „היו יודעין להביא ראיה מן התורה, א״ל „שמעון ב״ש כל מי שהוא יודע להביא „ראיה מן התורה יהא ראוי לישב „בסנהדרין — פ״א נפל דבר של מעשה „אחד ביניהם ולא היו יודעין להביא „ראיה מן התורה חוץ מזקן אחד שהיה „מפטפט כנגדו, א״ל תן לי זמן ולמחר „אני משיבך, נתן לו זמן — למחר נתבייש „מלבוא — והעמיד שמעון ב״ש אחד מן „התלמידים (הפרושים) והשיבו במקומו „— וכך היה עושה להם בכל יום ויום „עד שנסתלקו כולם וישבה סנהדרי „ישראל על דעתו, ואותו היום — עשאוהו „יו״ט עכ״ל.

ובכל״ם היתה יד המלכה באמצע שהיא הראתה לבעלה המלך שעל חנם ירדוף את הפרושים אשר כל חפצם ומגמתם הוא אך התורה ואינם רוצים להתערב כלל וכלל בעניני המלוכה, וינאי שמע לדבריה הנאמרים בצדק וחדל מלרדוף אותם, ואז כשראה שמעון ב״ש שחפץ ה׳ בידו הצליח אז שלח מכתב לרבו הקדוש שיבא לירושלים כמפורש סנהדרין קז: כי הוה שלמא שלח ליה שמעון בן שטח מיני ירושלים עיר הקודש ליכי אלכסנדרי של מצרים אחותי, בעלי שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה, אמר ש״מ איכא שלמא בעלמא, וזה מה שאמרו קידושין סו. כשהרג ינאי המלך (הוא יוחנן כה״ג) לחכמי ישראל והיה העולם שמם עד שבא שמעון ב״ש והחזיר עטרה ליושנה, ובגמרא שם יסופר בדרך אגדה אך ראשי המעשים וסופם אבל באמת עברו כמה וכמה שנים מיום שברח יהושע ב״פ עד שחזר ע״י תלמידו שמעון ב״ש.

ובלי שום ספק שיהושע בן פרחיה נפטר כדרך כל הארץ, ואז נתעלה על מקומו תלמידו שמעון בן שטח אחי המלכה, וכשעלה לנשיאות לא נשא פני כל וכל מגמתו וחפצו היה אך לרפא הנשברות והוא ראה שאך בכח התורה אם כל העם יהיו למודי ה׳ אז יחלש כח הצדוקים, ולכן השתדל בכל עוז ותיקן שיהו התינוקות ילכו לבית הספר כמפורש כתובות ספ״ח, וכבר בארתי בערך יהושע

בן

בן גמלא באריכות שאין שום סתירה להבבלי מה שאמרו ב"ב כא. שיהושע ב"ג תיקן זאת כי באמת אך ע"פ שמעון ב"ש נעשתה הדבר הגדול הזה, אך יען שאז שררו הצדוקים ממשל רב והתייראו שאם מפיו יצאו הדברים האלה בודאי יניחו מכשולים רבים על דרכו, לכן עשה זאת ע"י יהושע ב"ג הכה"ג שלא היה מן הת"ח שבדור, והצדוקים לא חשדוהו ברב או במעט, וכן מפרש שם בקצרה בשירי קרבן וזה ברור.

והנה הצדוקים שהריחו מרחוק את כחו ההזק ואשר תקע יתד במקום נאמן, והמלכה תגינה עליו בכל כחה, והתייראו פן יבולע להם ויהפכו את לב המלך להיות פרושי, יסופר בקדמוניות איך שהסבו את לב המלך אחרי תאות נמבזות עד שאשתו המלכה (שהיתה זקנה הרבה ממנו) אבדה חנה בעיניו ולעיני כל עשה משתה שמנים עם פלגשיו וגם היה לו מלחמה ארוכה וכבדה עם העם שמאסו אותו ממלוך עליהם, ובל"ם העיק בכל מה דאפשר גם על הסנהדרין עד שהתייראו ממנו פן יתחיל לרדפם ככל אשר עשה אביו.

ואפשר שאז אירע המעשה אשר יסופר סנהדרין יט. שפ"א הרג עבד ינאי נפש ושלח אחר ינאי לבא לב"ד לקיים והועד בבעליו, וכשבא א"ל, ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך, ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם — א"ל לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך, נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע — א"ל שמעון ב"ש בעלי מחשבות אתם? יבא בעל מחשבות ויפרע מכם וכו', ומני אז ראו עין בעין כי מלחמה להם עם איש אמיץ וחזק אשר לא יחוש מפני כל, אז בקשו תחבולות אך לפטר ממנו, יגעת ומצאת תאמין אמרו רז"ל כי אירע דבר קטן ואשר ע"י"ז הוצרך שמעון ב"ש לברוח מירושלים, כאשר יסופר ברכות פ"ז ה"ב ונזיר פ"ה ה"ג שעלו ג' מאות נזירים עניים לירושלים והוצרכו להקריב תשע מאות קרבנית כדינם, ובא שמעון ב"ש לפני ינאי המלך ובקשו שיעזור להם בזה והיינו שהמלך יתן מחצה והוא יתן מחצה, ונתן לו המלך שאלתו, אבל שמעון ב"ש שלא היה בין עשירים חלקו קיים את דברו מה שאמר שגם הוא יתן מחצה קרבנות במה שמצא ע"י חכמתו היתר לק"נ נזירים ופטרן מקרבן, ואז מצאו הצדוקים מקום לנתק את חוט האהבה בין שמעון ב"ש והמלך כי הלשינו עליו למלך שהוא לא נתן כלום להנזירים, ואז ברח שמעון ב"ש לנפשו.

ואפשר שעל אותו הזמן נאמר ב"מ פ"ב ה"ה שהיה מתעסק במלאכת עפץ בכיתנא, ותלמידיו קנו עבורו חמור מישמעאל אחד ומצא מרגליות תלויה על החמור והחזיר המרגליות לבעליה, ובזה קידש השם שאמר הישמעאלי ברוך אלהי שמעון בן שטח.

ובכל הזמן ההוא שלא היה שמעון ב"ש בירושלים ונשארה הסנהדרין בלי נשיא בקשו אז למנות את יהודה בן טבאי חבירו לנשיא כי חשבו שמת שמעון ב"ש, אך הוא לא רצה לקבל עליו עול הנשיאות בימים הרעים האלו, ולכן ברח לאלכסנדריא של מצרים, אך זקני העדה שלחו אחריו שיבא לירושלים וזה שיסופר חגיגה פ"ב ה"ה יהודה בן טבאי הוון בני ירושלים בעון מניתיה נשיא בירושלים ערק ואזל ליה לאלכסנדריא, וכתבו לשם עד מתי „ארוסי" יושב אצלכם.

ובספר ערך מלין צד 12 ובדו"ד ח"א צד 128 יאמרו שטעות נפל בירושלמי וחשבו שהמעשה מה שיסופר סנהדרין קז: ששמעון ב"ש שלח לקרא ליהושע בן פרחיה מאלכסנדריא, והמעשה שמובא

בירושלמי על יהודה בן טבאי מעשה אחד הוא ואך בירושלמי נפל טעות, ובמחילה מכבודם ששגו ברואה, ששם גבי יהושע ב"פ מפורש ששמעון ב"ש שלח אחריו בשם כל העם וכתב לו „בעלי" שרוי בתוכך וזה יען שהיה מכבר נשיא, אבל מה שיסופר בירושלמי שמה לא נזכר שמעון ב"ש ואך בני ירושלים כתבו, ושם כתבו להם עד מתי „ארוסי" יושב אצלכם. ובסנהדרין פ"ו ה"ו נפל ט"ס וצ"ל כמו בחגיגה, וזה כמו שבארנו ששני מעשיות היו רחוקות זו מזה עשרות בשנים, ושם כשהבריח שמעון ב"ש את הצדוקים מן הסנהדרין אז שלח אחרי רבו הקדוש שישוב לנשיאותו, אבל כאן התחבא שמעון ב"ש בעצמו וסברו כל העם שמת או שנהרג ע"י המלך העריץ, ולכן רצו למנות את חבירו יהודה בן טבאי וכשברח לאלכסנדריא שלחו לשם עד מתי ארוסי יושב אצלכם, יען שהיה אך כמו ארוס שרצו למנותו לנשיא, וכן היה באמת ששב לירושלים ונתמנה לנשיא, וזה כונת ר"מ בחגיגה טז: שיהודה בן טבאי היה נשיא.

ויסופר בירושלמי ברכות פ"ז ה"ב איך שב שמעון בן שטח, שפ"א באו לינאי המלך שרים גדולים ממלכות פרס שהיו רגילים תמיד לבא אליו והכירו היטב את שמעון ב"ש וחכמתו, וכשישבו לאכול שאלו את ינאי היכן הזקן שהיה אומר דברי חכמה וסיפר להם המלך מה שעשה לו שרימהו ובקשו ממנו שימחול לו וישלח אחריו וכשבא שאלו למה רמיתני בדבר הנזירים? א"ל לא רמיתיך וגם אני נתתי המחצה אך אתה הושעת להם מממונך ואני מחכמת תורתי, ולמה ברחת ולא סיפרת לי מה שעשית? א"ל יען ששמעתי כי כעסת עלי וקיימתי הפסוק חבי כמעט רגע עד יעבור זעם.

ובברכות מח. יסופר שלא היה לינאי אינש לברך א"ל אשתו שאם תשבע לי דלא מצערת ליה לאחי אייתינא לך, והביאה את אחיה והשיבו בין מלך למלכה.

ובל"ס כשבא ומצא את יהודה בן טבאי שנתעלה למעלת נשיא לא נגע בכבודו שמעלין בקודש ולא מורידין, אבל אירע אח"כ מה שיסופר חגיגה טז: שיהודה בן טבאי פסק להרוג עד זומם (שלא הוזם אלא אחד מהן וצוה להרגו) להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרין אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנדון, א"ל שמעון ב"ש אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם, (ולא שיהודה ב"ט טעה בדין שהרי אמר בפירוש שעשה זאת כדי להוציא מלבן של צדוקים, אבל שמעון בן שטח העמידו על האמת שאם היה חטאו חטא קל אז משום מגדר מלתא יכול להענישו גם בעונש חמור, אבל כאן כשהוזם אך עד אחד אפשר שיכול להיות שהוא נקי וצדיק ולכן לא שייך בזה משום מגדר מלתא, דוה"ר ח"א צד רסה.), ויהודה ב"ט שראה שטעה בהוראתו קבל עליו שלא לפסוק שום דין לבדו אלא בפני שמעון בן שטח, ובסנהדרין פ"ו ה"ג הלשון יותר מבורר שקבל עליו שלא לפסוק שום דין אלא „מפי שמעון ב"ש" והיינו שמחל את כבודו והוחזר שמעון ב"ש להיות נשיא.

וכשמת ינאי המלך וצוה לפני מותו שאשתו שלמונין תמלוך תחתיו וליתן את רסן הממשלה בידי הפרושים אז היו הימים היותר טובים לישראל כאשר יסופר בקדמוניות היהודים וכן יש לנו רמזים בדברי רז"ל שה' נתן ברכתו ממעל, והמלכה אשר היתה משלומי אמוני ישראל ואחיה שמעון בן שטח יועצה בעזרת חכמי ישראל אז היה באמת העת היותר מאושרה בכל ימי בית שני, וזה שאמרו תענית כג. בימי

שמעון בן שטח (ובויק"ר פ"לה בימי שמעון בן שטח ושלמצה המלכה) ירדו גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זתים, ועדשים כדנרי זהב וצררו מהן דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם.

ואז תיקן תקנות גדולות ונכבדות כשבת יד: שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה (וכמפורש כתובות פב: שתיקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה).

וגזר טומאה על כלי מתכות וכדאמרי שם טז: שפ"א עשתה שלציון המלכה (היא אחותו) משתה לבנה ונטמאו כל כליה ושברתן — ואמרו חכמים יחזרו לטומאתן ישנה.

וכן יסופר עליו סנהדרין פ"ו מ"ו שתלה שמונים נשים (מכשפות) באשקלון, ויסופר המעשה באריכות בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ה וסנהדרין פ"ו ה"ו וכן מובא ברש"י סנהדרין מד: ואף שאין דנין שנים ביום אחד אבל השעה היתה צריכה לכך.

ובימיו היה החסיד הגדול חוני המעגל כתענית פ"ג מ"ח ששלח לו שמעון ב"ש אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך — ועליך הכתוב אומר ישמח אביך וכו',

וברומי היה אז החכם תודוס איש רומי כברכות יט. ששלח לו שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי וכו'.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר אבות פ"א מ"ט שאמר הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר.

ומכות ז. ר' יהודה בן דוסתאי אומר משמו שאם ברח (הרוצח) מארץ לחו"ל אין סותרין את דינו, מחוץ לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של א"י, (אך גרסת דק"ס יותר נכונה שגורס דוסתאי בר יהודה אומר משום ר' שמעון).

ותלמידיו היותר גדולים היו שמעיה ואבטליון שקבלו ממנו התורה כאבות פ"א מ"י.

וכפי הנראה נפטר קודם אחותו כידוע שהלל נעשה נשיא ק' שנה בפני הבית והיה אז בן שמונים שנה, וכשהיה בן ארבעים למד לפני שמעיה ואבטליון היינו מן קמ' שנה בפני הבית, וביוזיפוס מובא שפומפיוס לכד את ירושלים מיד אריסטובלום בן ינאי ושלמונן בשנת 63 לפני מספר העמים היינו קלג בפני הבית, ואריסטובלום מלך ג' שנים ומחצה א"כ נפטרה שלמונין בשנת קלז בפני הבית, ובשנת קמ' כבר היו שמעיה ואבטליון ראשי הסנהדרין א"כ כבר נפטר שמעון בן שטח לערך בשנת קמא בפני הבית היינו ד' שנים לפני אחותו שמלכה ט' שנים, וזה ברור.

ובמשא א"י צד כט. יאמר שבימי מלחמת הורקנוס ואריסטובלום היה אז שמעון ב"ש הנשיא והוא שגגה.

מבניו וב"ב לא מצינו בשום מקום שום דבר חוץ מה שמובא ברש"י סנהדרין מד: ד"ה דבעיא מיכסא כשתלה שמעון ב"ש השמונים מכשפות באשקלון נתקנאו קרוביהם ובאו שנים מהם והעידו על בנו של שמעון ב"ש שחייב מיתה ונגמר דינו, וכשיצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה, ואם אינו כן — קולר תלוי בצואר עדים, ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם שמחמת קנאת הנשים עשו כן, ואעפ"כ לא נפטר, ולא נמצא כל המעשה בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב.

ר' שמעון בן שקפא.

נזכר קה"ר פ"א רפ"יא ר' יודן בשמו.

ר' שמעון בן תחליפא.

נזכר כתובות קיא: אמר קלח של

כרוב

כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם, אבל גרסת הגר"א ר"ש בן חלפתא והצדק אתו כי כן הוא בירושלמי פאה פ"ז ה"ג.

ר' שמעון בולוטה.

נזכר פסחים רפ"ד ר' יעקב בר אחא ר"ש בולוטה בשם ר' חנינא.

ובתענית פ"ד ה"ב איתא בטעות ר' בולאטה וצ"ל ר"ש בולוטה ועיין ערך בלווטא.

ר' שמעון דימא או דיינא.

נזכר בירושלמי פאה רפ"ו תני ר"ש דימא קומי ר' זעירא, ובנדרים פ"ד ה"י הגרסא ר"ש דיינא.

ר' שמעון דמן קצטור.

היוחסין מביא שמה שמצינו בנזיר נב: שר' שמעון אמר על ר"ע אם משמת חזר בו ר"ע איני יודע, הוא ר"ש דמן קצטור, ולא נמצא שמו בגמרות שלנו.

ר' שמעון דתוספתא.

נזכר ברכות פ"ג סה"ב, ובסנהדרין פ"ב ה"ב גורס ר' שמואל דסופפתא.

ר' שמעון החסיד (תנא דברייתא).

נזכר שלש פעמים וכולן באגדה בחגיגה יג: תניא אר"ש החסיד אלו ט' מאות וע"ד דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם.

ובסוטה י. תניא אר"ש החסיד בין כתיפיו של שמשון ששים אמה הוה.

ובחולין קכז. אמר רב הונא בר תורתא פ"א הלכתי לועד וראיתי נחש — וכשבאתי לפני ר"ש החסיד אמר לי אמר הקב"ה הם הביאו בריה שלא בראתי וכו'.

ובדק"ס מביא גרסא מכ"י תניא א"ר יוחנן בן תורתא, וזה נוסחא ישרה, ואין זה ר"ש חסידא שהיה אמורא.

ר' שמעון המחוזי.

נזכר סוכה מה. ר' יוחנן משום ר' שמעון המחוזי משום ר' יוחנן המכותי.

ר' שמעון הנשיא.

נזכר גיטין יד:, ושם טו. בעי בגמרא אי נשיא הוה או משמיה דנשיא קאמר.

שמעון העמסוני.

בפסחים כב: אמרו שהיה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש א"ל תלמידיו רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן א"ל כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה, עד שבא ר"ע ודרש וכו', ועיין ערך נחמיה העמסוני.

שמעון הפקולי, (ת:א).

נזכר ברכות כח: ומגילה יז: שהסדיר יח' ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה, וכבר בארתי בערך שמואל הקטן שהיו בזמן ר"ג הזקן, ומה שאמרו שביבנה תקנוהו אפשר שבזמן ההוא לא היו יכולין לתקן בירושלים שאז משלו הצדוקים, ולכן התקבצו הפרושים ותקנו זאת ביבנה ששם היה ג"כ מרכז לתורה, ושמותיהן מוכיחין עליהן שהיו בזמן הבית קודם שהתחילו לקרא בשם „רבי". ומה שנקרא הפקולי פירש"י במגילה יז: שהיה משתכר בצמר גפן שנקרא פקולא, ואפשר שהוא שם מקום.

שמעון הצדיק.

בדברי ימי הגדול בענקים הלזה אשר הוא היחיד והמיוחד מכל חכמי ישראל שזכה לשם גדול כזה, נפלה מבוכה גדולה מי הוא השמעון שזכה לשם צדיק ובאיזה זמן היה, ואנחנו לרגל מלאכתנו נבאר ע"פ מקורי התלמוד דברי אמת.

הנה רבותינו אמרו אבות פ"א מ"ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה, והרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה יאמר שהאחרון מהם (מכנ"הג) היה שמעון הצדיק והוא היה מכלל הק"כ, וקבל תורה

שבע"פ מכולם והוא היה כה"ג אחר עזרא.

וכדי להבין דבריו הקצרים מה שאמר שהיה כה"ג אחר עזרא אשר לא מצינו בשום מקום שעזרא שימש בכה"ג נבאר בקצרה את משפחת שמעון הצדיק.

בקדמוניות היהודים יאמר ששמעון הצדיק היה בן חוניו בן ידוע, וכן יקראהו בספר בן סירא בשם שמעון בן חוניו, והנה אבי אביו ידוע נזכר עוד בכתבי הקודש ככתוב נחמיה יב. שישוע (בן יהוצדק) הוליד את יויקים, ויקים את אלישיב, ואלישיב את יוידע, ויוידע את יונתן ויונתן את ידוע, והוא אבי אביו דשמעון הצדיק, וכבר ידוע ומוסכם מכל שכל אלו שמשו בכה"ג בתחלת ימי בית שני, וא"כ איך יאמר הרמב"ם שהוא היה כה"ג אחר עזרא שלא שימש מעולם בכה"ג.

ונראה ברור שהאמת כאשר כבר בארתי בכמה מקומות שבבית שני היו כמעט תמיד שני מיני כה"ג, ונבאר בקצרה.

בכל ימי בית הראשון שישבו מלכי בית דוד על כסא המלוכה היה תמיד הכה"ג הראש לכל עניני עבודת הקרבנות שבמקדש וללמד את העם תורת ה', ובעניני המלוכה לא התערב, חוץ מה שמצינו במלכים ב' יא שיהוידע כהן הריש התערב בעניני המלוכה ועל פיו הומתה עתליהו והושיב על כסא המלוכה את יואש, יען כי יהוידע היה חתן המלך והוא הציל את הנצר האחרון מזרע בית דוד מכליון, אבל לא כן כשעלו מבבל וראשי העולים היו זרובבל בן שלתיאל בן יכניה, מזרע בית דוד, הוא היה הפחה, ויהושע בן יהוצדק הכה"ג והמה היו ראשי הבונים את מזבח ה' כעזרא ג' וכן בנו המה את מקדש ה' כחגי ב' ועזרא ה', אבל לא נשמע קולו עוד וקרוב מאוד לומר שמלכי פרס אם כי לבם היה טוב על ישראל אבל לא רצו שנצר ממלכי ב"ד יהיה בירושלים פן ואולי יתנשא לעשות מלוכה על ישראל, ולכן קראו אותו שיבא לבבל והמה שלחו פחות אחרים כאשר אמר [נחמיה ה'] והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם. וכן אמרו בס"ע זוטא שזרובבל שב לבבל ומת שם, ומני אז היה האיש הממוצע בין ישראל להמלך שחסו בצלו, הכהן הגדול, הוא היה צריך לגבות המס מאת העם ולהביא לגנזי המלוכה במועדם, והוא היה המוציא והמביא לכל עניני חוץ.

והמשרה הזאת מרומז בזכריה ו' שאמר הנביא ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: ואמרת אליו — הנה איש צמח שמו — והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם. ובאלו הדברים מרומז שלא נשאר שום נצר ממלכי ב"ד בירושלים והעטרה שמו על ראש הכה"ג שהוא יהיה במקום מלך או מושל לפי שעה ואך והיה אם שמוע תשמעון בקול ה' אלהיכם, אז איש צמח שמו ומתחתיו יצמח והוא ישא הוד מושל.

אבל עברו ימים ושנים והארץ היתה עזובה ושוממה עוד, ולו לא בא המלאך המושיע עזרא הסופר ונחמיה הפחה אז לא היתה גם תקומה להם, ואך שני האנשים הגדולים האלו עשו באמת גדולות ונפלאות שהבדילו וטיהרו את העם מתערובות הגוים, ויסד את כנ"הג אשר מהם יצאה אורה לכל העם, ותחת לחשוב להמליך עליהם מלך מה שלא היתה השעה ראויה לכך, בראו ברוח פיהם עם חכם ונבון, עם למודי ה', וזה היה מעשיהם הכבירים של כנ"הג.

והכ"ג הראשון כשעלו לא"י היה יהושע בן יהוצדק, ועד שנפטר עזרא היה אז

ידוע

ירוע אבי אביו דשמעון הצדיק, והמה משלו על העם במקום מושל, ולכן לא לפלא מה שמצינו נחמיה יג' שמבני יוידע בן אלישיב הכה"ג התחתן לסנבלט החרני, וזה יען כי הכה"ג היה במקום המושל והיה לו תמיד מ"ומ עם שרי המלוכה ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, ולכן השכל מחייב לאמר כי איש כזה העומד לשרת במשרה כזו אי אפשר בשום אופן שיהיה קדוש עליון ולעבוד העבודה במקדש ביו"הכפ ולכפר על כל עונות בית ישראל, כי אי ספרא לא סייפא.

ויסופר בקדמוניות היהודים פ"ז שאחרי מות אלישיב הכה"ג כיהן תחתיו יהודה (הוא יוידע) בנו ואח"כ כיהן יוחנן (הוא יונתן) בנו והיה לו אח בשם יהושע, ושבגזם שר צבא אחשורוש מלך פרס היה מאוהביו והבטיחו לתת לו הכהונה גדולה, וירב עם יוחנן אחיו בבית ה' ובחרות אף יוחנן קם עליו ויהרגהו, ובגלל הרצח הזה שמו הפרסים עול העבדות על היהודים וישם מס על כל קרבן אשר יקריבו, ושבע שנים רצץ את העם בגלל אשר הרג יוחנן את אחיו, עכ"ל.

ודין זה מפורש במכלתא משפטים פ"ד ומובא בסנהדרין לה: שכהן רוצח שרוצה לעבוד עבודה מביאין אותו לידון בב"ד, וכן לא ישא את כפיו כברכות לב:, וא"כ איך הניחוהו אז לעבוד העבודה?

וכבר דיבר סרה ע"ז הרב ראה"ו בח"א רפ"י ורוצה לומר יען „שיוחנן שהרג את „אחיו לא הועבר מכהונתו אנו רואין „בבירור כי לא היתה יד חקת התורה „תקיפה על הכה"ג, או שההלכה שהרוצח „אף בעמדו אצל המזבח יוקח למות ולא „ישלים העבודה (זה טעות כי מפורש סנהדרין „לה: ברש"י שם ובלבד שלא יורידוהו מעל „המזבח ממש אם כבר התחיל דכתיב מעם מזבחי „ולא מעל) לא נוסדה עד אחר זמן — כי „אלו היה בזמן ההוא חק כזה מדוע הניחו „את יוחנן בכהונתו? ולא נוכל לומר „שמטעם המלך והפחה הוכרחו לעשות „כן, הלא הוא להפיך הפחה היה מנגדו „וקצף עליו ולא היה אומר דבר אלו היה „הבית דין רוצים להעבירו עכ"ל.

וכמה שגיאות יש בזה איך אפשר לומר כן הלא מקרא מפורש הוא „מעם מזבחי תקחנו למות", ועוד הלא אז היה עזרא הסופר שם עם כל כנה"ג ואיך החרישו לעון גדול כזה, ולכל הפחות הוצרכו להשתדל להעבירו.

אבל האמת יורה דרכו כאשר אמרנו במקום אחר ששני מיני כה"ג היו כמעט בכל ימי בית שני, אחד היה במקום המושל ותוארו היה בשם כהן־גדול, אבל העבודה במקדש ובפרט ביום הכפורים דבר זה היתה מסורה ביד חכמי הדור והמה מסרוהו תמיד ביד איש צדיק וחסיד ומורם מעם אשר דבר אין לו עם הנהגת המלוכה והמסים, ואך עבודת ה' היתה תמיד נגד עיניו.

וכן מפורש יומא עא: מעשה בכה"ג אחד שיצא מבית המקדש והוו אזלי כו"ע בתריה כיון דחזינהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלי בתר ש"וא לכוף אתו ש"וא לאיפטורי מיניה דכה"ג א"ל ייתון בני עממין לשלם, אמרו לו ייתין בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן, וידוע ששמעיה ואבטליון היו בזמן אריסטובלוס והורקנוס והם היו המושלים וגם הכה"ג, ואם הכה"ג היה אריסטובלוס איך עשו העם הדבר הזה ואיך דברו זע"ז כדברים האלה, ומזה מבורר שמלבד הכה"ג — הנשיא, היה כה"ג לעבוד העבודה, ויען שאריסטובלוס היה צדוקי לכן מנה גם את הכה"ג המשמש ג"כ איש מחברתו, וכן סוף כריתות שבימי ינאי המלך היה הכה"ג

ישׂשכר

ישׂשכר איש כפר ברקאי, וזה ברור.

ולכן אף שיוחנן הרג את אחיו והפחה התקצף עליו ועילה מצא להרע ולהעיק לישראל, אבל יען שהכ"ג בל"ם הוקם מאת מלך פרס לכן לא היה יכול הפחה להדיחו ממשמרתו, וגם בדעת חכמי הדור לא היה להדיחו מכה"ג, כי לא היה לו שום דבר עם העבודה במקדש, ואת אשר הרג את אחיו בל"ם הראה לב"ר שהצדק אתו, יען שאחיו רצה לעשות קשר עם הפחה, וכבר הארכנו בערך יהושע בן גמלא בענין זה.

והנה מפורש עזרא ז' שמלך פרס מנה את עזרא כהנא ספר דתא שכל העם ישמעו לו לכל ענייני הדת וכל הכהנים והלוים יסורו למשמעתו והוא ימנה שופטים ודיינין וכו', והוא היה כהן דור אחר דור מצדוק הכהן ששימש בבית ראשון, וא"כ בל"ם מי היה ראוי לעבוד עבודת ה' ולכפר על כל ישראל יותר ממנו? ודאי שכ"ז שעזרא היה חי היה הוא הכה"ג המשמש והוא לא התערב בעניני המלוכה ואך היה ראש כנסת הגדולה כידוע.

והנה אף שאין מפורש מתי נפטר עזרא הסופר, אבל ידוע לנו מן הכתוב עזרא א. שכורש מלא פרס הרשה שיעלו היהודים לירושלים ויבנו את בית ה' ואז היו ראשי העולים זרובבל ויהושע בן יהוצדק כה"ג ואח"כ נשבתה העבודה כל ימי כורש, וכן כל ימי מלכות אחשורוש, עד שמלך דריוש והוא צוה לחפש אחרי המגילה שהרשה כורש ומצאו שכן הוא ואז התחילו לבנות הבית עד שש למלכות דריוש, ואח"כ במלכות ארתחשסתא מלך פרס, אז עלה עזרא ואז היה כבר אלישיב הכה"ג כמפורש נחמיה יג־ז.

ועוד יסופר שם סוף נחמיה שמבני יוידע בן אלישיב הכ"ג חתן לסנבלט החורני ואבריתהו מעלי וידוע שעזרא הסופר הבדיל אותם מן הנשים הנכריות כמפורש עזרא י'.

ומפורש בקדמוניות היהודים כשלכד אלכסנדר מקדון את מלכות פרס היה אז ידוע ולו אח בשם מנשה אשר לקח את בת סנבלט פחת שמרון, וזה היה כבר כשהיה ידוע אבי אביו דשמעון הצדיק כה"ג שהוא יצא לדעת קדמוניות היהודים לקבל פני אלכסנדר, ולפי דעת חז"ל יצא לקראתו נכדו שמעון הצדיק, אך דברי שניהם אמת כי הכה"ג־הנשיא היה באמת ידוע אבי אביו דשמעון, ושמעון היה אז בל"ם עוד עול ימים אך יען שהיה איש צדיק וחסיד והיה משירי כנסת הגדולה לכן הוקם לשמש במקדש בתור כה"ג המשמש, וזה כונת הרמב"ם ששמעון הצדיק שימש בכה"ג אחר עזרא.

ובימי עלומיו דשמעון הצדיק בעוד חי אבי אביו ידוע הכה"ג נהיה מהפכה גדולה בארץ פרס ועי"ז כמעט שעברה גם החרב בארץ יהודה לולא שלח לנו ה' מושיע ורב את שמעון הצדיק, כאשר יסופר יומא סט. בכ"ה בטבת (וצ"ל בכסלו כבדק"ס ובמגילת תענית פ"ט) יום הר גריזים הוא, יום שבקשו הכותים את בית אלהינו מאלכסנדר מקדון להחריבו ונתנו להם, באו והודיעו את שמעון הצדיק, מה עשה לבש בגדי כהונה ומיקירי ירושלים עמו — וכל הלילה הלכו כיון שעלה עמוד השחר אמר להם (אלכסנדר מקדון לעבדיו) מי הללו א"ל יהודים שמרדו בך — כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו, א"ל מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? א"ל דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי, א"ל למה באתם, אמרו אפשר בית שמתפללין בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך עכ"ום להחריבו? א"ל מי הללו א"ל כותיים הללו שעומדים לפניך, א"ל הרי הם מסורין בידכם — כיון שהגיעו להר

גריזים

גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינין כדרך שבקשו לעשות לבית אלהינו.

ובמגילת תענית פ"ט יסופר בזה הלשון שבקשו הכותים מאלכסנדר מקדון שימכור להם חמשים כורים ארץ בהר המוריה ומכר להם — ושמעון הצדיק יצא נגדו והמלך השתחוה לו ונהפך אח"כ שב"י החריבו את בית הר גריזים, וכן מובא בקצרה בויק"ר ספ"יג.

מתי נבנה בית הר גריזים יסופר בקדמוניות פ"ח כדברים האלה, כאשר התחיל אלכסנדר מקדון לכבוש את מלכות דריוש הפרסי היה אז בירושלים ידוע הכה"ג ולו אח בשם מנשה אשר לקח את בת סנבלט פחת שומרון לאשה (וכן מפורש סוף נחמיה ומבני יוידע בן אלישיב הכה"ג התן לסנבלט החורני ואבריחהו מעלי) וזקני ישראל גרשוהו מלעבוד בבהמ"ק, וגם ידוע כה"ג שמע לקולם ויאסר איסר על מנשה מקרוב עוד אל מזבח ה', וילך אל סנבלט חותנו ויספר לו כי גרשוהו מבית ה' ויבטיחהו שאם יראה חיים עם זיקווא בתו ישתדל וישימו לכה"ג וגם לפחה בכל ארץ שומרון, כי סנבלט היה אז זקן גדול, וקוה כי ברשיון דריוש המלך יבנה בית מקדש על הר גריזים כתבנית מקדש שבירושלים ומנשה חתנו יכהן שם בתור כה"ג.

ובעת ההיא הוגד לדריוש כי אלכסנדר מקדון מתפרץ בארצו וימהר דריוש ויעבור את נהר פרת - ואז מצא סנבלט שעת הכושר לראות פניו ולבקש ממנו רשיון לבנות מקדש בהר גריזים, אבל אלכסנדר מקדון הכה את כל חיל דריוש, אז שלח מכתב לכה"ג ידוע שישלח לו אנשי חיל ולחם ולשלם לו המסים שהיה נותן עד כה לדריוש, אבל ידוע הכה"ג השיבו שכבר נשבע לדריוש שלא יצא בחרב נגדו וכל זמן שהוא חי חלילה לו להפר שבועתו, וכששמע אלכסנדר את תשובתו חרה אפו וישבע שיחריב את כל א"י, וסנבלט מצא אז שעת הכושר ויבגוד בדריוש וידבק באלכסנדר וישלח לו שמונת אלפים אנשי חיל לעזרו ועי"ז מצא חן בעיניו ואז בקש ממנו שיתן לו רשות לבנות בית מקדש עבור חתנו מנשה אחי כה"ג שבירושלים, ובזה יתפרדו היהודים לשתי כתות ואז לא יעצרו כח לפרוק מעליהם עול מלכותו. ויתן לו את שאלתו, וסנבלט חש ויבנה מקדש על הר גריזים במשך זמן קצר ומנשה הוקם לכה"ג, בין כה וכה עברו שמונה חרשים וסנבלט מת, ואלכסנדר עלה על ירושלים וידוע הכה"ג יצא לקראתו, ויסופר שם באריכות איך מצא הכה"ג חן בעיניו ויתן לו את כל שאלתו שאיש לא יפריע אותם מעבוד את אלהים כפי חוקי התורה וגם שלא ישלמו מס בשנת השמיטה, וכן הוסיף לבקש שגם כל היהודים שבבבל ומדי יניח לעבוד את האלהים ולשמור תורתם והבטיח לו כי יעשה כל שאלתו. ולא נזכר שם שום דבר בִדבר מקדש הר גריזים שהחריבו בנ"י.

ומזה הוציא החכם דערנבורג בספרו משא א"י צד 16 שדבר הרס מקדש הכותים זה היה כמאתים שנה אחרי אלכסנדר מקדון, ואך יוחנן כה"ג החריבו, אבל נאמנו עלינו עדות חז"ל שאז בימי אלכסנדר מקדון החריבו ב"י את מקדש הר גריזים שנבנה בזמן קצר ע"י סנבלט, אבל בל"ס אח"כ כשמת אלכסנדר הקימו אותו מחדש ע"פ תורת הרשיון שהיו להם מאלכסנדר והמקדש ההוא עמד באמת כמאתים שנה עד שבא יוחנן כה"ג והחריבו כמפורש בקדמוניות ספר שלישי פ"ט.

והנה בדבר השנוים שנפלו מי יצא נגד אלכסנדר מקדון שדעת חז"ל ששמעון הצדיק יצא נגדו ודעת קדמוניות שאבי אביו דשמעון יצא נגדו כבר אמרנו לעיל

בקצרה שדברי שניהם אמת, כי אז היה הכה"ג — הנשיא ידוע אבי אביו דשמעון אבל הוא היה אז כבר זקן גדול, ושמעון הצדיק שהיה אז במבחר ימי עלומיו וחכם גדול ושימש כבר במקדש בתור כה"ג המשמש, לכן חז"ל יספרו איך באמת נהיה הדבר ששמעון הצדיק יצא נגד המלך, ויוזיפוס יספר המעשה איך שבאמת היה אז עדיין חי ידוע לכן כשבא אלכסנדר לירושלים בל"ם הביאו ידוע למקדש והראה לו את הבית בתפארתה כי הוא היה הכה"ג־הנשיא אשר אליו שלח המכתב שישלח לו המס, ולכן דברי שניהם אמת.

והנה יסופר בקדמוניות שם סוף ספר ראשון שידוע כה"ג מת בימי ממשלת שרי צבאות אלכסנדר וחוניו בנו הוקם לכה"ג ובימי תלמי לאגי (הנקרא גם תלמי זאטער שמלך במצרים ארבעים שנה וימשול גם על ארץ יהודה) אז היה שמעון הצדיק הכה"ג.

וכשעלה שמעון בן חוניו בן ידוע על כסא הכהונה גדולה נעשה חדשות בישראל, שעד הנה היה הכה"ג אך הנשיא בישראל לכל עניני המלוכה אבל שמעון זה שהיה גם ממקבלי התורה והיה משירי כנסת הגדולה, וצדיק וחסיד ובו נקבצו כל המעלות והמדות טובות וכמו שאמר אבות פ"א מ"ב על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח, לכן שמלבד שהיה הכה"ג־הנשיא שימש גם הוא בעצמו כל ימי נשיאותו במקדש והיה כה"ג המשמש וכמפורש יומא לט: ובירושלמי שם פ"ו ה"ג ובתוספתא סוטה פ"יג שארבעים שנה שימש שמעון הצדיק בכה"ג וכו'.

והחכם דערנבורג בספרו משא א"י צד 17 יאמר ששמעון הצדיק אינו שמעון בן חוניו בן ידוע אך נכדו שמעון בן חוניו בן שמעון והוא הנקרא בשם שמעון הצדיק והוא היה משירי כנה"ג, והוא היה אבי יזאן הרשע הנודע, ולא לבד שהכחיש את דברי חז"ל וקבלתם האמיתית אבל גם יכחיש את דברי יוזיפוס שיאמר בפירוש ששמעון בן חוניו בן ידוע היה נקרא בשם שמעון הצדיק.

וצדק בזה מאוד הראה"ו בח"א צד 80 שבימי שמעון השני שהיה בזמן אנטיוכוס הגדול אז היו ימים טובים לישראל ולא היתה שום סיבה שתתבטל כנה"ג, אבל בזמן תלמי לאגי שאז היה זמן שמעון בן חוניו בן ידוע היתה עת צרה גדולה על ישראל (וכאשר נביא לקמן) ולכן נתבטלה אז הכנ"הג ולכן היה הוא משירי כנ"הג.

וכבר הוכיח בראיות ברורות בדוה"ר ח"א פ"ט ששמעון השני לא לבד שנשיאותו נמשכה אך כשלש שנים, לא היה צדיק כי נתן צדק לבני יוסף נגד הורכנוס אחיהם ועי"ז הביא צרות רבות על ישראל.

והנה כאשר אמרנו לעיל שימי כהונתו נופלים בימי תלמי לאגי ושמעון הצדיק שכל מגמתו וחפצו היה אך לעסוק בתורה ובעבודה ובג"ח לא שם לבו לאשר סביביו אשר תלמי לאגי חושב מחשבות רעות על ארץ יהודה, ויסופר בקדמוניות ספר שני פ"א שביום השבת בא תלמי וחילו בשער העיר ואיש לא התיצב לפניו, כי לא עלה על לב היהודים שמחשבתו לרעה ולכד את העיר בלי עמל, וישב מהן מאה אלף איש וימכרם לעבדים ולשפחות ובזז את כל אוצרות בית ה' ויהרוס את חומת העיר וילך לו, עכ"ל, ואז התגבר שמעון הצדיק כארי ובכל כחו השתדל לרפא את שארית הפליטה ולהקים הריסותם וראשית מלאכתו היה ששב ובנה חומת ירושלים, וזה יספר לנו בן סירא אשר זכה בימי עלומיו להכיר גדולת שמעון הצדיק, וכן יאמר בספרו פ"נ. הכהן הגדול שמעון בן חניו

(אז לא נקרא עוד בשם שמעון הצדיק וכאשר נבאר להלן) בימי חייו תקן את בהמ"ק — והניח יסוד להחומה אשר תקיף מסביב את המקדש, הוא דאג להקים הריסות עמו ויבצר את העיר כי תוכל לעמוד נגד אויב, בצאתו מבית לפרוכת אל העם הבריק בהוד הקדש בגדי הכבוד וציץ נזר הקדש ויגש אל מזבח ה' אז האיר מסביב בהוד מראהו וכו', וזה מרומז במגילה יא. שאמרו ולא געלתים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק.

והנה מלבד מאמרו היקר באבות לא נשאר לנו מאומה מהלכותיו כאשר לא נשאר לנו הלכות כל רבותינו מדורות הראשונים יען שתורתם היתה בלי שום דופי או מחלוקת.

אבל נשאר לנו ראי בהירה אשר ממנה אנו רואין את נפשו הטהורה והיקרה כדמצינו נדרים ט: אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד, פ"א בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתי שהוא יפה עינים וטוב רואי — אמרתי לו בני מה ראית להשחית את שערך זה הנאה? א"ל רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי למלאות מים מן המעיין ונסתכלתי בבואה שלי ופחז עלי יצרי ובקש לטורדני מן העולם וכו', מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו א"ל בני כמוך ירבו נוזרי נזירות בישראל.

וביומא לט: וירושלמי שם פ"ו ה"ג ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה גורל עולה [תמיד] בימין מכאן ואילך פעמים עולה בימין ופעמים בשמאל, ולשון של זהירות מלבין מכאן ואילך — והיה נר מערבי דולק, מכאן ואילך — ושעיר המשתלח לא היה מגיע וכו'. ואותה שנה שמת אמר להו בשנה זו הוא מת א"ל מנין הוא יודע א"ל בכל יוה"כפ היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים — נכנס עמי ויצא עמי והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים — נכנס עמי ולא יצא עמי, אחר הרגל חלה שבעת ימים ומת ונמנעו אחיו הכהנים מלברך בשם.

ובמנחות קט: וירושלמי יומא פ"ו ה"ג יסופר ששאלו את שמעון הצדיק למי נמנה אחריך א"ל הרי נחוניון (ובמנחות חוניו) בני לפניכם, נתקנא בו שמעון אחיו (במנחות שמעי) ועי"ז נתהוו מחלוקת גדולה עד שחניו ברח לאלכסנדריא של מצרים ובנה שם בית מקדש הנודע בשם בית חוניו.

אבל בקדמוניות היהודים יסופר שאחרי מות שמעון הצדיק הניח בן קטן בשם חוניו שלא הצליח עוד לכהן, ונתעלה תחתיו אלעזר אחי שמעון הצדיק, ובימיו נעתקה הס"ת ליונית, ואחריו היה מנשה דודו לכה"ג, ואחריו כיהן חוניו בן שמעון הצדיק וזה חוניו לא היה איש צדיק ובימיו קם יוסף בן טוביה נכד שמעון מצד אמו והוא חכר כל מסי הארצות דסוריא ממלך מצרים (וע"י קמו כת מוכסין אשר אכלו את ישראל בכל פה ואשר מהם יצאו כת הצדוקים, ואז היה אנטיגנוס איש סוכו מקבל התורה כי הכה"ג לא היו ראויים לעמוד גם בראש הסנהדרין כשמעון הצדיק, ואח"כ הוקמו הזוגות).

ואחרי חוניו כיהן שמעון בן חוניו (ובימיו בפי הנראה הותחלו לקרא את שמעון הראשון בשם שמעון הצדיק כי עד הזמן ההוא היה נקרא אך בשם שמעון בן חוניו וידעו הכל מי הוא, אבל כשביהן נכדו ששמו היה ג"כ בשם שמעון בן חוניו וראו ההבדל הגדול בין הנכד לאבי אביו לכן התחילו לקרא שמעון הראשון בשם שמעון הצדיק והשני בשם שמעון בן חוניו), ושמעון זה היה לו בן בשם חוניו ואחרי מות חוניו הניח בן קטן בשם חוניו ונתעלה בן שמעון השני בשם יהושע אשר קרא שמו בשם יאזין (כדמובא בחשמונאים ב' פ"ד), ואח"כ הרשע מנילאוס, ואח"כ עלה לכהונה הרשע הנודע בשם אלקימוס, וכשראה חוניו בן חוניו בן שמעון השני שניתן הכה"ג לאיש שלא היה מזרע

הכה"ג

הכה"ג ברח אל תלמי מלך מצרים וקליאפטרה המלכה והמה קבלו אותו באהבה והרשו לו לבנות מקדש בארץ מצרים כתבנית המקדש שבירושלים ואשר ידוע בשם בית חוניו.

והנה מצינו סוטה לג. ובירושלמי שם פ"ט ה"יג מעשה ששמע שמעון הצדיק ב"ק יוצא מבית קה"ק ואמר נהרג גיים גוליקס ובטלו גזירותיו, ובסוטה שם קראו גסקלגס וכן מובא בתוספתא סוטה פ"יג, ובכל אלו המקומות מובא מקודם מעשה ביוחנן כה"ג ששמע ב"ק נצחו טליא — באנטיכיא, ואח"כ מובא המעשה דשמעון הצדיק.

וכן מובא בשהש"ר פ"ח פסוק אם חומה, מעשה ביוחנן כה"ג ואח"כ מובא המעשה דשמעון הצדיק.

והמקור הוא במגילת תענית פ"י וז"ל בכ"ב ביה (בשבט) בטילת עבידתא דאמר סנאה להיתאה להיכלא דלא למיספד, מפני יום ששלח גסקלגס את הצלמים להעמידם בהיכל ובאתה השמועה לירושלים עיו"ט הראשון של חג א"ל שמעון הצדיק עשו מועדיכם בשמחה שאין אחד מכל הדברים הללו ששמעתם יקוים — מיד שמע קול יוצא מבית קה"ק שהוא אומר בטילת עבידתא דאמר סנאה להיתאה להיכלא, אקטיל גסקלגס ובטלו גזירותיו.

והנה ידוע שבימי שמעון הצדיק לא היה מלך שהיה שמו גסקלגס, ועוד אם הוא שמעון הצדיק מי שהיה משירי כנ"הג א"כ למה יסופר המעשה דשמעון הצדיק אחרי המעשה דיוחנן כה"ג ? בכל אלו המקומות, וזה אות שסיפור המעשה דשמעון הצדיק היתה מאוחרת ממעשה דיוחנן כה"ג.

ולכן נראה ברור דעת גרץ בח"ב צד 17 שהוא קאיום קאליגולא קיסר רומי שהיה בזמן אגריפוס השני וידוע שהוא באמת גזר להעמיד צלם בהיכל ואז היה הכה"ג בשם שמעון כתרום שהיה ג"כ צדיק גדול, וקרוב מאוד לומר שהיה כתוב במגילת תענית שמעון שהיה צדיק ונשתבש לשמעון הצדיק ומשם נעתק להגמרא והירושלמי ג"כ שם שמעון הצדיק.

וכן הוא דעת ערך מלין צד 147 שהוא Cajus Callinicus וכן הוא דעת דו"ר ח"א צד 82.

ובס"ע רבה פ"ל חושב שמונה מלכי יון והאחרון הוא גסקלגס ודעת הר"ד רטנר שהוא קאיום קאליגולא ע"ש.

והנה הרמב"ם בה' מעשר רפ"ט מביא שיוחנן כה"ג היה אחר שמעון הצדיק וכתב בכסף משנה שם לאפוקי שלא נאמר איתו יוחנן כה"ג ששימש בכה"ג שמונים שנה, ובמחילה מעצמותיו הקדושים שמעולם לא היה כה"ג בשם יוחנן חוץ מיוחנן כה"ג ששימש פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי, ויוחנן אבי מתתיהו לא היה מעולם כה"ג כי גם בנו מתתיהו לא היה כה"ג וגם יהודה נמשח לכה"ג אך כשלש שנים לפני מותו, ובין לדברי רז"ל ובין לדברי יוזיפוס לא היה אחר שמעון הצדיק כה"ג בשם יוחנן, כי לדעת רז"ל שימש בכה"ג שמעי בנו ולדעת יוזיפוס נתכהן אלעזר אחי שמעון הצדיק, אך האמת יורה דרכו שכונת הרמב"ם הוא כאשר בארנו לעיל שבשמעון הצדיק נקבצו ב' המשרות יחד שהוא היה הכה"ג־הנשיא בין העם למלך, וגם היה כה"ג המשמש בב"המק, ודבר כזה היה ג"כ אצל יוחנן כה"ג שהוא היה נשיא היהודים וגם שימש בעצמו בכה"ג ביום הכפורים כמבואר בערכו, וזה ברור.

ר' שמעון הצדוני.

נזכר פסחים קיח. לגרסת ע"י ודק"ס, וגרסא שלנו ר"ש השילוני.

שמעון הצנוע.

היה כהן ושימש עוד במקדש בתוספתא

כלים ב"ק רפ"א שאמר לפני ר' אליעזר אני נכנסתי לבין האולם ולמזבח שלא רחוץ ידים ורגלים, א"ל מי חביב אתה או כה"ג, היה שותק א"ל בוש אתה לומר שכלבו של כה"ג חביב הימנך א"ל רבי, אמרת? א"ל העבודה אפילו כה"ג פצעין את מוחו בגזירין מה תעשה שלא מצאך בעל הפול.

ר' שמעון השילוני.

נשאר לנו ממנו דרשה יקרה אחת בפסחים קיח. בשעה שהפיל נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב"ה וכו', באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה', רבי נתן אומר ואמת ה' לעולם דגים שבים אמרוהו, ומשמע מזה שהיה תנא שר' נתן חולק עליו, ומה שאמרו שם אח"כ „כדרב הונא" הוא ממסדרי הגמרא.

שמעון השקמוני, (תנא).

היה תלמיד ר"ע כב"ב קיט. א"ר חדקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר"ע וכך היה ר"ש השקמוני אומר יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו, וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב ע"י משה אלא שזכו בנות צלפחד — ללמדך שמגלגלין זכות ע"י זכאי וכו'.

שמעון התימני, (תנא דמתניתן).

הוא היה מגדולי הדור בסנהדרי יבנה תחת נשיאות רבן גמליאל, אך היה אז עדיין עול ימים ולא נסמך עוד כסנהדרין יז: בב"ד של יבנה היו ד' שהבינו ע' לשונות, ר"א ור' יהושע ור"ע, ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע (תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה, רש"י), ור"נ בר יצחק חשבו בין החמשה הדנין לפני חכמים בן עזאי, ב"ז, שמעון התימני חנן המצרי וחנניה בן חכינאי.

ובתוספתא ברכות פ"ד מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע, אלעזר ב"מ, חנינא ב"ח, שב"ע ושמעון התימני היו עוסקין במה ששנה להן ר"ע.

ונזכר במשנה תענית פ"ג מ"ז שמתריעין בשבת אף על הדבר ולא הודו לו חכמים (ופירש"י שם יט. שנקרא התימני שמתמנה היה).

וביבמות פ"ד מ"יג חולק על ר"ע וס"ל שממזר הוא מחייבי כריתות והלכה כדבריו.

ובידים פ"א מ"ג חולק על סתם משנה.

וכן נזכרו הלכותיו כתובות כט: שאומר אשה שיש בה הויה.

וב"ק צ: חולק פא"פ עם ר"ע שאמר והכה איש את רעהו באבן — פרט לשיצתה מתחת יד העדים א"ל ר"ע וכי בפני ב"ד הכהו וכו'.

ובזבחים לב: אומר מנין שיהיו ידיו של שוחט לפנים מן הנשחט ת"ל וכו'.

וביצה כא. מעשה בשמעון התימני שלא בא אמש לב"המד בשחרית מצאו ר' יהודה ב"ב א"ל מפני מה לא באת אמש לב"המד? א"ל בלשת באה לעירנו ובקשה לחטוף את כל העיר ושחטנו להם עגל והאכלנום ופטרנום לשלום.

ובדו"ד ח"ב צד 111 עילה מצא להתנפל עליו ויאמר שמעון התימני מלאו לבו לעשות מעשה לצורך השעה בעקירת דבר תורה בהתירו ביו"ט שחיטה ובשול לצורך אנשי חיל שבאו לעירו נגד דעת ר"ע רבו וכל חכמי הדור מכלתא בא פ"ט ביצה כ: עכ"ל, וטעות הוא בידו שאם עגל כשרה היתה הלא מותר לשחוט לכ"ע וכדאמרו שם ביצה כא. שחזי למיכל מיניה, ואף למסקנת הגמרא שעגל טרפה הואי הלא אמרו שסובר כרי"הג ולא כר"ע, ואם קבל מר"ע האם אינו

יכול

יכול לחלוק עליו? הלא חולק עליו ביבמות פ״ד מ״ג וב״ק צא:, ואיה מצא שעקר דבר תורה?

דבריו באגדה מצינו אך במכלתא בשלח מס׳ ויהי פ״ג ר״ש התימני אומר בזכות המילה אקרע את הים וכו׳.

ר׳ שמעון החסיד.

נשאר לנו ממנו אגדות יקרות ע״י תלמידו רב חנא בר ביזנא שאמר משמו בברכות ז. מלמד שהראה הקב״ה למשה קשר של תפלין.

ושם מג: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים.

ובר״ה יח: מאי דכתיב — צום הרביעי וכו׳, (וברש״י שם בטעות רב חמא בר ביזנא וצ״ל רב חנא).

ובסוכה נב: מאן נינהו ד׳ חרשים וכו׳.

וביומא עז. אלמלא נצטננו גחלים מידו של כרוב וכו׳.

וביבמות ס: העבירום לפני הציץ כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה ליבעל.

ובסנהדרין כב. המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה כנגדו שנאמר שויתי וכו׳.

ובברכות ג: רב אחא בר ביזנא אר״ש חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד (וגרסת דק״ס רב חנא ב״ב).

וידוע שרב חנא בר ביזנא היה כחבר לרב ששת כסוכה נב: א״כ היה ר״ש חסידא בדור שני לאמוראים.

וכן מצינו רב אבא בר עוירא אר״ש חסידא סוף ר״ה שאמר פוטר היה ר״ג אפילו עם שבשדות.

רב ביבי בר גידל אר״ש חסידא ב״ק קיג: גזל עכ״ום אסור.

ר׳ יונה בשמו כברכות פ״ו ה״א־מא. בר מרינא בריך קומי ר״ז ור״ח בר ווא שהכל, ר״ש חסידא אומר בורא מיני מעדנים — עד כאן בתחילה, בסוף ר׳ יונה בשם ר״ש חסידא אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהן נפש כל חי בא״י על הארץ ועל מעדניה.

וכן מעשרות פ״א ה״ב אמר ר׳ יונה בשמו ניקורי רטב באביהן אסור.

ר׳ יעקב בר אידי בשמו סוף ר״ה כי אתא רבין אר״י בר אידי אר״ש חסידא לא פטר ר״ג וכו׳.

וברכות פ״ד ה״ו אמר בשמו ברועים וכו׳.

וע״י ר׳ סימון נשאר לנו מאמרו היקר במד׳ תהלים הישן ספ״עג שאמר בשמו בע״הז אדם הולך ללקוט תאנים (בשבת) אין התאנה אומרת כלום, אבל לע״ל היא צווחת ואומרת שבת היום, בע״הז אדם הולך לשמש מטתו נדה אין מטתו מעכבתו, אבל לע״ל — צועקת ואומרת נדה היא, והמאמר מובא במד׳ תהלים בובר ושם א״ר שמעון בשם ר׳ סימון חסידא וצ״ל להיפוך א״ר סימון בש״ר שמעון חסידא, והרש״ב לא הרגיש בזה, ומובא כהוגן בילקוט ירמיה רמז שטו.

ובמד׳ תהלים פ״כה־ב ר׳ שמעון בשם ר׳ סימון אומר ממה שאתה מחדשנו לבקרים אנו מאמינים ומכירין שאתה מחזיר לנו נשמתינו לתח״המ, וצ״ל כדמובא בילקוט תהלים רמז תסב ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון, והוא ר״ש חסידא.

ר׳ שמעון יאסינא. ערך ר׳ שמעון בן יוסינא.

ר׳ שמעון כרסנא. ערך ר״ש בר כרסנא.

ר׳ שמעון לודייא.

נזכר ש״ר פ״ג־ה אמר בשם ר׳ סימון בשם ריש לקיש.

ר׳ שמעון נזירא. ערך ר״ש בר נזירא.

שמעון

שמעון נרשיא. ערך שמעון בר נרשייא.

שמעון סכני איש עוצה.

בקה"ר ספ"ד אמר לרבן יוחנן בן זכאי אני גדול כמוך שהיה חופר בורות ושיחין בירושלים, וקרא עליו הפסוק וקרוב לשמוע מתת הכסילים וכו'.

ר' שמעון ספרא דטרבנס.

נזכר מגילה פ"ר ה"ה שא"ל בני עירו שיפסוק כשקורא בתורה בחצי פסוק כדי שיקראו עם בניהן, אתא שאל לר' חנינא א"ל אפילו אם יחתכו ראשך לא תשמע להן, והעבירוהו מן ספרותו וירד לבבל ובא לר' שמעון בן יוסינה וסיפר לו המעשה — אמר ר"ז אלו הוה ההוא ספרא ביומוי מניתיה חכים.

שמעון קמטריא.

נזכר ברכות פ"ט ה"ב שאל לר' חייא בר אבא בגין דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שנה מהו שנקרע א"ל אם וכו', ואח"כ אמרו ר' חונא שמעון קמטריא בשם ר' שמואל בר נחמן, ויהונתן בן גרשום בן מנשה נו"ן תלוי אם זכה בן משה וכו'.

ר' שמעון שזורי, (תנא דמתניתן).

דעת הרמב"ם בהקדמתו לזרעים שנקרא שזורי ע"ש מלאכתו (כמו שש משזר), ובספר כפתור ופרח פ"מד יאמר שהוא שם עיר.

ובחולין עה: נזכר בשם ר"ש בן שזורי ובשבוש הוסיפו תיבת בן בדפוס ווינציא כדמובא בדק"ס, ונקרא כן כדי להבדילו מן ר"ש אחר שהיה בזמנו.

הוא היה תלמיד ר' טרפון במנחות לא. ותוספתא דמאי פ"ה וירושלמי שם ספ"ה אר"ש שזורי פ"א נתערב לי טבל בחולין ובאתי ושאלתי את ר' טרפון וא"ל לך וקח וכו'.

ונזכר במשנה דמאי רפ"ד שאמר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו.

ושביעית פ"ב מ"ח אומר פול המצרי שזרעו וכו'.

ובגיטין פ"ו מ"ה (הלכתו המפורסם בש"ס) אף המסוכן.

ובחולין פ"ד מ"ה אומר אפילו בן ה' שנים וחורש בשדה שחיטת אמו מטהרתו (לבן פקועה).

ובגמרא שם עה: שמתיר אפילו בבנו ובן בנו.

ובבריתית פ"ד מ"ד ר"ש שזורי ור"ש אומרים לא נחלקו (ר"א ור' יהושע) על דבר שהוא משום שם אחד וכו'.

ובכלים פ"יח מ"א חולק על ר' יוסי.

ובטהרות פ"ג מ"ב מוסיף על דברי ר"מ, ולדברי הש"ס מנחות לא. חולק על ר"מ.

וכן נזכרו הלכותיו שבת כו. שאמר מדליקין בשמן פקועות ובנפט.

וביצה יט. אומר אף בחול אין מטבילין אותו.

ובר"ה יג: אין מעשרין מן החדש על הישן וסובר יש בילה, (ובדרכי המשנה יאמר שלא נמצא בכל סדר מועד).

ובנזיר מה. חולק פא"פ עם אבא חנן שאמר משום ר' אליעזר.

ומנחות ל: חולק עם ר"מ ור' יהודה.

ושקלים ספ"א חולק עם ר"מ ר' אלעזר.

ועולא א"ר חנינא אמר במנחות ל: שב"מ ששנה ר"ש שזורי הלכה כמותו.

האומרים בשמו מצינו אך בר"ה יג: ר' יוסי בן כיפר אמר בשמו, וביוחסין תמה ע"ז הלא ר' יוסי ב"כ היה בזמן חנניה בן אחי ר' יהושע ואיך יאמר בשם ר"ש שזורי, אבל לא קשה מידי שאף ששלחוהו חבריו ר"מ ור' יהודה לבבל לחנניה באר"י שלא יעבר עוד שנים אבל זה היה כבר בסוף ימיו, ור"ש שזורי היה גדול וזקן מר' יוסי ב"כ שהיה

תלמידו

תלמידו דר' טרפון ולכן אמר בשמו.

מעניניו הפרטים לא מצינו שום דבר, חוץ לגרסת דק"ס ב"ק פ. וכן הוא גרסת מהרש"ל שם שאר"ש שורי מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא, וגרסא שלנו ר' ישמעאל.

שמעי. (שמעי בן גרא, שמואל ב' פ"טז־ה).

בנו הגדול של שמעון הצדיק מנחות קט: ועיין ערך שמעון הצדיק.

שמעיה (שמעיה הנביא, ד"ה א' פ"יב־ה) **ואבטליון.** (מקבלי הכ"ח).

כבר בארנו בערך ר"ע שהגרסא האמיתית הוא כבגיטין נז: שמבני בניו של סנחרב למדו תורה בירושלים ומאן אינון שמעיה ואבטליון והמה היו תלמידי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח.

והנה אף שהיו בני גרים אעפ"כ נתעלו למדרגה היותר גבוה בישראל להיות נשיא ואב"ד בסנהדרין בעוד מלך מלך בישראל כי ימי נשיאותם נופלים באמצע ימים הטיבים אשר מלכה שלמונין (אחות שמעון בן שטח) על ישראל וזה אות על גדולתם בתורה וביראה, והעם הבירו כי אך המה נושאי דגל התורה והיו חביבין עליהן יותר מכה"ג כאשר יסופר יומא עא: מעשה בכה"ג אחד שיצא מבית המקדש והוו אזלי כולי עלמא בתריה כיון דחזינהו לשמעיה ואבטליון שבקוהו לדידיה ואזלו בתר ש"וא לסוף אתו לאיפטירי מיניה דכה"ג אמר להן ייתון בני עממין לשלם (שחרה לכה"ג את אשר עזבו אותו והלכו אחרי ש"וא והזכירם שהם מבני גרים) אמרו לו ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן.

ונשתבחו מאת יהודה בן דורתאי בשם גדולי הדור, חכמים גדולים, ודרשנין גדולים כפסחים ע:.

מהלכותיהם נשארו לנו על שמם אך בעדיות פ"א מ"ג ששני גרדים משער האשפות שבירושלים העידו משמם שג' לוגין מים פוסלין את המקוה.

ושם פ"ה מ"ו שא"ל חכמים לעקביה בן מהללאל מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון.

וביצה כה. העידו בשמם על חיה שקננה בפרדס וכו'.

וביבמות סז. זו עדות (שהעובר פוסל ואינו מאכיל) העיד ר' יוסי מפי (הוא כמו משמיה) שמעיה ואבטליון.

ובאבות פ"א מ"י שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתידע לרשות, אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל.

וקרוב מאוד לומר יען שראו כשנפטרה שלמונין המלכה הכשרה בנשים והתחילו לריב שני בניה הורקנוס ואריסטובלום בדבר המלוכה, וכל אחד משך אחריו את העם וכאשר יסופר ביוזיפום שאז נהרג החסיד חוני המעגל, וכל משרות המלוכה נפלה שנית בידי הצדוקים, לכן היתה עצת חסידי הדור לשנא את הרבנות ולא להתודע לרשות, ולהזהר בדבריהם שאם יתחברו להם יהפכו לצדוקים, ואם ידרשו נגדם אז יחובו חובת גלות, ובין כה וכה נמצא ש"ש מתחלל על ידן, ואפשר שלכן העמידו שומר על פתח בית המדרש כדי שלא יכנסו שמה אנשים שאין תוכן כברן ועילה ימצאו למוסרן למלכות ואז יבולע לכל ראשי העם, וכאשר יסופר יומא לה: שהלל היה משתכר בטרפעיק בכל יום וחציו היה נותן לשומר ב"המד — פ"א לא מצא להשתכר ולא הניחו להכנס, עלה ונתלה וישב ע"פ ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים

מפי שמעיה ואבטליון ואיתו היום ע"ש היה ותקופת טבת היה וירד עליו שלג, כשעלה עמוד השחר א"ל שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל — הציצו וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום ג' אמות שלג, פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת.

והלל לא מש מבית מדרשם כל ימיהם ושתה בצמא את דבריהם, וכאשר יסופר פסחים סו. שא"ל הלל לבני בתירה מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון.

וכן שמאי היה תלמידם המובהק כאבות פ"א מ"יב שאמרו שהלל ושמאי קבלו מהן.

אך כשנפטרו שמעיה ואבטליון לא הוקם לא נשיא ולא אב"ד שאז הותחלו השערוריות בין האחין וע"י אנטיפרוס אבי הורדוס נקרא פאמפיוס שר צבא רומי לעשות שלום בין האחין והוא פרש ממשלתו על ארץ יהודה, וע"י עצת אנטיפרוס נתחלקה הסנהדרין לחמש מקומות, והנהגת הנשיאות בכלל לדברים היותר נחוצים נמסרה בידי האנשים היקרים בני בתירה עד אשר הופיע המלאך המושיע הלל הזקן ונתמנה לנשיא כמבואר בערכו.

שמעיה.

ר' אליעזר בן שמעיה תוספתא פרה פ"ט.

רב יוסף בר שמעיה שבת לג:

ר' ירמיה בר שמעיה תנחומא ויגשו.

ר' שמעיה.

נזכר תוספתא ב"מ פ"ו אומר כל שיש לו מעות ואין מלוה אותן בריבית וכו', וגרסת הבבלי שם עו. ר"ש בן אלעזר.

וביומא נג: משום שמעיה אמרו, אבל גרסת דק"ס משום רש"בי.

ובפרקי דר"א פ"טז ר' שמעיה אומר וכו'.

שמעיה.

בתענית יח: אמרו שהיו שני אחין בשם שמעיה ואחיה ופירש"י חסידים היו ולא פירש מי הם. ובערוך ערך הרג אומר שהמה הרוגי לוד הנזכרים פסחים נ. וב"ב י:.

רב שמעיה א).

היה חבירו דר' אבא כסוף נדה שאמר לר' אבא אימא בימא — א"ל עליך אמר קרא וכו'. וידוע שר' אבא היה תלמידו דרב יהודה ואולי היה גם רב שמעיה תלמידו וכדמצינו קידושין לט: שנזכר אחר רב יהודה.

ובעירובין לב. אר"נ התם כדרב שמעיה.

ובסנהדרין מז. א"ל אביי לרב יוסף — דתני רב שמעיה,

וכן מצינו ר"ה ו: דתני רב שמעיה, וכן פסחים כז: רב שמעיה אמר באותן שטעונין גניזה דתניא וכו'.

וכן נזכר יבמות ק: קיד:.

רב שמעיה ב).

היה תלמידו דרבא בעירובין מ. שא"ל רבא בר תחליפא לרבינא — מתקיף לה רב שמעיה — אזלו שיילו לרבא ופסק כרב שמעיה.

ופסחים כה. הקשה ורבא תירץ קושיתו, וכן נזיר נב. קאי על בעי דרבא.

ופסחים מט. נזכר אחר ר"פ ואמר וקרו ליה בר מך רבע,

ונזכר פסחים כג. שאמר שאני התם דא"ק קצירכם וכו'.

שמעיה איש כפר עותני.

נזכר תוספתא פרה פ"י (צוקרמנדל) א"ר אליעזר מעשה בשמעיה איש כפר עותני שהיה בידו לגין מלא מי חטאת והניף

את

את הדלת שמפתח טמא טמא מת תלוי בה ובא ושאל את רבן יוחנן בן זכאי וא"ל שמעיה, צא והזה את מימיך, וגרסא שלנו ר' אליעזר בן שמעיה והוא ט"ס.

רב שמעיה בר זעירא או זירא.
היה מתלמידי דאביי ורבא כעירובין צג. שלח ליה רבא לאביי ביד רב שמעיה בר זעירא, ובכתובות פא. איתא בר זירא.

ובחולין קטז. תירץ לו אביי קושייתו.

וכן נזכר פסחים ז. אמר רב שמעיה בר זירא מ"ט הואיל ושוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום, וב"מ כו. הגרסא בר זעירא.

ובקידושין עו: תני רב שמעון בר זירא בקידושין דבי לוי, גרסת סה"ד רב שמעיה.

ר' שמעיה חסידא. נזכר זהר בלק קפו. קפח:.

רב שמעיה מקלבנו.
נזכר יומא כא. (והוא שם מקום בסנהדרין סג: עולא בת בקלבנו, וכן פירש"י זבחים צו.).

רב שעורם. ערך רב סעורם.

ר' שפטאי.
(שפטיה בן דוד, שמואל ב' פ"ג-ד).
נזכר מגילה לב. ר' שפטאי א"ר יוחנן ה' מאמרים בשמו ואחד ממאמריו מובא בסופרים פ"ג ה"י בשמו.

שפיפון בן ליש.
בסה"ד ערך סבר מובא מעשה ממנו והיה חכם גדול, אך יען שלא נמצא במדרשים לכן קצרתי.

רב שפיר.
נזכר מו"ק יא. רב איקלע לבי רב שפיר ובדק"ס גרס בר שפיר.

שקוד. הוא שמואל עיין ערכו.

שקלא. ר' יודן בר שקלא כתובות פ"ט ה"י.

שקפא. ר' שמעון בר שקפא קה"ר פ"א רפ"יא,

רב שרביה. (שרביה, נחמיה פ"ט-ד).
היה תלמידו דאביי ורבא כב"מ סה., בכורות יט. שהקשה לאביי ואביי תירץ לו קושיתו.

ובשבת קלו: אמר רבינא משמיה דרבא ורב שרביא משמיה דרבא אמר — א"ל רבינא באורתא אמר רבא הכי לצפרא הדר ביה א"ל שריתוה, יהא רעוא דתשרו תרבא.

וביבמות קיב. הקשה לרבא מברייתא א"ל אי תניא תניא.

ונזכר פסחים צח. מתרץ דברי הברייתא אחר אביי.

וביבמות נג. מתרץ הברייתא אחר רבא,

ושם עא. אמר רב שמעיה לאתויי ערבי מהול.

ובזחים נח: אמר הא מני רי"הג היא.

וביומא יג: מתקיף לה רבינא ואיתימא רב שרביא.

ובקידושין ט: כתבו לשמה ושלא מדעתה רבא ורבינא אמרי — ר"פ ורב שרביא אמרי אינה מקודשת.

והיה דיין בעירו ומשם שלח ספיקיתיו לאביי כב"ב קסו:.

ומצינו רב בר שרביה כשבועות ל:.

שרשום. (שרש, ד"ה א' פ"ז-טז).
רבא בר שרשום ב"ב לב:.

ר' ששא בנו של ר' אבא.
(ששי, עזרא פ"י-מ).
נזכר ש"ר רפ"כר היה כותב ה"א מלמטה ולמ"ד מלמעלה (מן התיבה הלה' תגמלו זאת). וביוחסין גורס בר רבא, אבל מקור המדרש הוא מירושלמי מגילה פ"א ה"ט-יא: ושם איתא ר' יושע' בריה

דרב

דרב חננאל, וגרסת הירושלמי עיקר כידוע שגם רב חננאל היה סופר.

ששון. מין אחד בזמן ר' אבהו סוכה מח:.

ששון. (ששן, ד"ה א' פ"ב-לד).

ר' ענני בר ששון שבת סד:, ובש"ר פ"ג-ו ר' ענניאל ב"ר ששון.

ששנא. רב דימי בר ששנא גיטין סב..

ר' ששעה.

בירושלמי שבת פ"יט ה"א ר' שמואל בר אבדומי היה צריך למול אצל ר' ששעה בנו ושכח הסכין ושאל לר' מנא — ושאל לר' יצחק בן אלעזר, ובריי"ף שם גורם ר' שישנא.

רב ששת.

האמורא הגדול הזה אם כי לא זכה להיות ריש מתיבתא אבל היה מגדולי תלמידי דר"ה והרביץ תורה הרבה וכל גדולי אמוראי דדור הרביעי היו תלמידיו.

ממשפחתו ובית אביו לא נדע לנו מאומה אך כפי הנראה לא היה אביו ת"ח כדמוכח ע"ז נ: שאמר רב ששת אנא לא נגר ולא בר נגר וכו', ועל עצמו אמר בדרך עניות אבל איך יאמר כן על אביו? ומזה משמע שאביו לא היה ת"ח.

אמו נזכרה ב"ב ט: שרב ששת כעס על רב אחדבוי בר אמי וחלש דעתיה אישתיק רב אחדבוי בר אמי ואתיקר תלמודיה אתיא אימיה (דרב ששת) וקא בכיא קמיה צווחה ולא אשגח בה א"ל חזי להני חדיי דמצית מינייהו בעא רחמי עליה ואיתסי, זה לפירש"י, אבל דעת התוס' שם שאימיה דרב אחדבוי היתה מינקת דרב ששת והיתה באה לפניו שיתפלל על בנה, והצדק אתם כי איך אפשר לומר על רב ששת שלא השגיח על צעקת אמו עד שהוצרכה לומר לו חזי להני חדיי דמצית מינייהו.

את תורתו קבל מרב ירמיה בר אבא (תלמיד חבר דרב) כדמצינו אמר רב ששת אר"י בר אבא אמר רב כעירובין יב., מנחות לט..

ובנדה סט. א"ל רב ששת לרב ירמיה בר אבא, רב ככותאי אמרה לשמעתיה?

ובע"ז פ"ב ה"ה מצינו רב ששת בשם רב ונראה שחסר באמצע תיבת רב ירמיה בר אבא.

והלכות רב היו חשובות עליו כ"כ עד כשנאמרו לפניו הלכה משמיה דרב ולא ישרו בעיניו אמר תמיד כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא כיבמות כד: צא. קט:, כי לא האמין שיצא מפי רב.

וכשישב ר"ה על כסא רב בסורא ישב לפניו רב ששת ככתובות סט. כששלח רב ענן לר"ה וקראו „הונא חברין" הוה יתיב רב ששת קמיה א"ל ר"ה זיל אימא ליה, ובשמתא יהא מאן דלא אמר ליה — אזל רב ששת לקמיה דרב ענן א"ל מר (הוא) רבה, ורב הונא רביה דרבה וכו'.

וכן ב"ב פה: בעי מיניה רב ששת מר"ה.

וביבמות סב: אמרו דרב ששת איעקר מפירקיה דר"ה.

ובזבחים ה: יתיב ר"ה ור"נ ויתיב רב ששת גבייהו.

וכן מצינו רב ששת אר"ה כב"מ עב:, עירובין פ"ג ה"ב.

ומה שמצינו פסחים קב: ר"ה אמר רב ששת צ"ל ר"ה בר יהודה (שהיה תלמידו דרב ששת) כגרסת הרי"ף וכן צ"ל במנחות לט..

וביומא מג: א"ל רב ששת פוקו וא"ל לר' יצחק כבר תרגמה ר"ה לשמעתיך בבבל.

וכן

וכן מצינו רב ששת אמר רב אסי כסנהדרין לג., חולין צב:.

רב ששת אר"א כיבמות ד.

רב ששת משום ר"א בן עזריה בעירובין סד:, פסחים קיח.

בשם ר' חייא כעירובין פ"ג ה"ב.

רב ששת א"ר יוחנן כשבת לז:.

והתמדתו בתורה גדלה כל כך עד שאמרו ברכות ח. שאפילו בעידן צלותא היה מהדר אפיה וגרים.

ובפסחים סח: אמרו שכל תלתין יומין מהדר ליה תלמודיה ותלי וקאי בעיברא דדשא ואמר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי.

ושמעתי מפי ידידי הרב החכם גאון הדרשנים הר"ר חיים זונדל מכבי נ"י דבר נאה ומתקבל, וזה יען שרב ששת היה סגי נהור כידוע וסומא פטור מן המצות ואעפ"כ עמל כל כך בתורה, וזה היה באמת אך לשמה בלי תשלום גמול וזה שאמר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, שלמודו בתורה היה אך ורק לנפשיה בלי תשלום גמול ומחשבה זרה.

ונתעלה כל כך בבקיאות משניות וברייתות עד שאמרו עירובין סז. שרב חסדא הוה מרתען שיפוותיה ממתניתא דרב ששת, וגם חבריה דר"ה רביה ידעו שהוא כמו סיני כעדות ר"נ שבועית מא: שאמר אנא ורב ששת דתנינא הלכתא ספרא וספרי ותוספתא וכולה גמרא.

וגם גדול הדור רב יהודה אמרו בּיבמות יא: כשבעי מרב ששת (כדרך חברים) הביא לו תומ"י פשיטות ממתני'. וכשהיה קשה לרב אסי בר נתן מתניתא הו"ך לרב ששת לפרשה כנדרים עח., וכן אמרו ע"ז מב: מנקט רב ששת חומרי מתנייתא ותני.

ובזבחים צו. יסופר שרב יצחק בריה דרב יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזיל לרב ששת, יומא חד פגע ברמי בר חמא ושאלו מפני מה עזבו, א"ל מר כי בעינא מלתא פשיט לי מסברא — רב ששת פשיט לי ממתניתא וכו'.

וכן היה דרכו תמיד לומר מנא אמינא לה דתניא כשבת קכג:, פסחים צב:, יומא ז:, כתובות סח., ב"ק סח., ב"ב קכט. קמב. קמג. קמו:, או תניתוהו כב"מ צ. קא:, סנהדרין נה.

וכן אמר רב עמרם הא מלתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתני' כיבמות לה. נו. נח., סוטה ו., ב"ב גג:.

ואפילו נגד רב כששמע ששתיק רב אמר מ"ט שתיק לא שמיע ליה הא דתניא וכו' כב"מ סט:.

ולכן כשאירע לפעמים שנתעלמה ממנו אחת מהברייתות היה בוש ואמר אי תיחזי להו לא תימא להו כעירובין יא: לט:.

(ובד"ה ח"ג פי"ד מביא מקום שלישי שנתעלמה ממנו ברייתא מב"ק צח. ובמחילה מכבודו שהוא העתיק ממסורת הש"ס ולא עיין בגמרא ששם אמר רב חסדא ולא רב ששת).

ומלבד בקיאותו היה גם חריף גדול כמנחות צה: שאמר עליו רבה הקשה אדם קשה שהוא קשה כברזל ומנו רב ששת.

וכן בכורות נב: אמר עליו רמי בר חמא טובה חכמה עם נחלה (טוב טעם חכמת חריפות האמורה עם נחלת הברייתות, רש"י). וקרי עליה וישם דוד את הדברים האלה בלבו כשבועות מה:.

חביריו היו ר' אבא בר זברא, רב אחא בר יעקב, רב גידל, ר' חלבו כיבמית סד: שכולהו איעקרו מפירקיה דר"ה לבר מרב אחא בר יעקב.

וכן רב אדא בר מתנה חבירו כזבחים ה:

רב חנא כסוכה נב: שאמר עליו בהדי חנא באגדתא למה לי (פי' הוא בקי באגדה יותר ממני, רש"י).

רב חסדא, בעירובין סז. אמרו כשפגעו בהדדי, רב חסדא מרתען שיפוותיה

ממתנייתא

ממתנייתא דרב ששת, ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, וקראו ז"לז מר כגיטין סח., ויסופר ברכות מט. שאמר רב חסדא זקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא. בעי מרב ששת כברכות לג., מחלקותן כברכות ל.

רב יוסף בעירובין סה: יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פירקיה דרב ששת — אמר רב יוסף תרי גברי רברבי כרבנן ליטעו בהא מלתא, וב"ב קלד: מנפח רב ששת בידיה אמר אזל ליה הואיל דרב יוסף.

ר' יצחק נפחא אמרו במו"ק כד: שדרש אפתחיה דבי ריש גלותא — שמע רב ששת איקפד אמר אטו דידיה היא?

ועם רב נחמן היה כחבר גמור וחולק עמו בכל הש"ס כברכות מא: וכו' כדמובא בערך ר"נ, ובכתובות צד: כשפסק רב ששת הדין דלא כר"נ אמר לו רב נחמן חדא דאנא דיינא (ע"פ ריש גלותא והישיבה, רש"י) ומר לאו דיינא.

רבה, אף שמצינו קידושין כג: רבה אמר רב ששת, אבל היו כחברים כעירובין סה., אבל רב ששת היה בל"ס קשיש ממנו.

רבה בר שמואל, אשכחיה רב ששת לרבה ב"ש א"ל תני מר מידי בצורת הפתח עירובין יא:, בקדושות עירובין לט:, בשביר שבועות מה:.

והנה כשנפטר ר"ה ישב על מקומו הזקן רב חסדא בסורא שהיה אז בן פ"ב שנה, ועל מקום רב יהודה בפומבדיתא מלך הצעיר רבה תלמידו ורב ששת הרביץ תורה בשלחי כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וכפי שנראה מדבריו היו נהרדעא ושכנציב ושלחי ומחוזא עיירות קרובות זל"ז, וזה שמצינו מגילה כט. רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא אתיא שכינה ולא נפק אתו מל"הש וקא מבעתא ליה אמר לפניו רבש"ע עלוב ושאינו עלוב מי נדחה מפני מי א"ל שבקיה. ואז היה כבר סגי נהור, ולכן קרא א"ע עלוב.

וכן נדרים עח. רב אסי בר נתן קשיא ליה הא מתניתא אתא לנהרדעא לקמיה דרב ששת ולא אשכחיה, אתא אבתריה למחוזא אמר לו וכו'.

ואיך נעשה סגי נהור מפורש בפי' ר"ג בסוף מנחות וכן מובא בתשובת הגאונים שערי תשובה סקע"ח שרב לא היה מגביה עיניו מן הארץ ורצו לנהוג רב יוסף ורב ששת כן ונעשו סגי נהורין.

וכן מפורש ברכות נח. רב ששת סגי נהור הוה, הוו קא אזלי כו"ע לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת, אשכחיה ההוא צדוקי א"ל חצבי לנהרא כגני לייא, אמר לו תא חזי דידענא טפי מינך — חלף תליתאי כי קא שתקא א"ל רב ששת ודאי השתא אתי מלכא— פתח רב ששת וקא מברך ליה וכו'.

וכן שבת קט. שאמר רב ששת גרגירא אפילו לדידי מעלי (דמאור עינים אנא מעליא לי, רש"י), וכן מפורש פסחים קטז:.

אבל דבר זה ברור שלא היה עור מלידה ומבטן כברכות נז: שאמרו רב ששת ראה בחלומו נחש והרגו.

וכן ב"ב ח. שא"ל אמו חזי להני חדיי דמצית מינייהו.

והנה אף שהרביץ תורה הרבה עם תלמידים וגם ישב לפניו תנא שתני קמיה כברכות נז., סנהדרין פו., הוריות ט., אבל לא נתמנה לדיין ככתובות צד: שא"ל רב נחמן חדא דאנא דיינא ומר לאו דיינא, וזה אפשר יען שהיה סגי נהור.

תלמידיו ואומרי מאמריו.

ר' אבא בר כהן בשמו כשבת פ"ו סה"א.

ר' אבהו א"ר ששת ככריתות כב.

ר' אבינא בעי מרב ששת ככתובות מג., וכן צ"ל בבכורות טו:.

רב אדא בר חמא אמר רב ששת כב"מ ל.

רב אחא בריה דר"ה אמר רב ששת כברכות לב., עירובין סה:, בעי מיניה ב"ב ע., סנהדרין מג., פב:.

רב אחדבוי בר אמי בעי מרב ששת — א"ל קבסתן כסנהדרין נה., וכן המעשה דב"ב ח. המובא לעיל, אמר רב ששת כנדה לז:.

רב אידי סרסיה (שמשיה, רש"י) שמע הלכה ממנו ואזל לבי מדרשא ולא אמרה משמיה וקיללו רב ששת כבכורות לא:.

רב אסי בר נתן קשיא ליה הא מתניתא אתא לקמיה דרב ששת כנדרים עח.

רב גדא שמעיה כעירובין יא:.

רב הונא בר חיננא בעי מרב ששת בקידושין כ: ג"פ.

רב הונא בר יהודה אמר רב ששת כעירובין כו: פט., יומא כה., כתובות סג: ק:, ב"מ נג:, מנחות לט:, ובפסחים קב: ר"ה אמר רב ששת חסר תיבת בר יהודה. וכן עירובין כו., יומא ע. ר"ה בריה דרב יהושע א"ר ששת צ"ל ר"ה בריה בר יהודה כגרסת הרי"ף ודק"ס, ובשבת כד. ר"ה בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים א"ל רב ששת וכו'.

רב המנונא אותיב לרב ששת כסנהדרין לג., ורב ששת קראו המנונא כעירובין סז.

ר' זירא בעי מרב ששת כסנהדרין לג:, הוריות יא., חולין קכא., ורב ששת קראו גברא רבה כעירובין סו.

טבי אמר לר"נ הכי אמר רב ששת כתמורה לד.

רב חייא בר אבין א"ר ששת ככתובות יא:.

רב יוסי בר חמא א"ר ששת כשבת סג., סוטה כא:, ב"ק צג., ע"ז כו:.

רב יוסי בר אבא שאל מרב ששת כב"מ עב:, וב"ק קיב: א"ל רב ששת לר' יוסי בר אבהו אסברא לך וצריך לומר בר אבא.

ר' יוסה בשמו כעירובין פ"ג ה"ב.

רב יוסף בר אבא בעירובין ז: א"ל רב ששת אסברא לך.

רב יוסף בר חמא הקשה לרב ששת כב"מ עב:, אמר רב ששת כשבת סג., סוטה כא:, ע"ז כו:.

רב יוסף בר מניומי א"ר ששת כגיטין עא.

רב יצחק בריה דרב יהודה למד אצלו כזבחים צו.

מר בריה דרבינא א"ר ששת כשבת פ:.

מר זוטרא משמיה כברכות כז:.

רב עמרם אמר הא מלתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתניתן כיבמות לה. נו. נח., סוטה ו., ב"ב נג:, ורב ששת קראו עמרם ברי ע"ז עו., ופ"א אמר לו דלמא מפומבדיתא את דמעיילינן פילא בקופא דמחטא כב"מ לח:.

רבא א"ר ששת כברכות כג:, כתובות סג:, ב"ק פח., סנהדרין צב:, וכן צ"ל בב"ב עב., הקשה לו רבא יבמות נה:.

וברכות לד: אמר רבא חזינא לרב ששת דקעביד הכי, וב"מ טז. אמר רבא על רב ששת גברא קא חזינא וכו'.

רבא בריה דרב אחא ב"ר הונא א"ר ששת נדה לא:.

רבא (או רבה) בר מתנה א"ר ששת כפסחים לד.

רבה בר איבו א"ר ששת גיטין לב. וכן צ"ל בכריתות כד.

רבין בריה דר"נ הקשה לרב ששת כיבמות קט:.

רמי בר חמא אמר על רב ששת הא גברא והא תיובתא כב"מ טז., ובא לדינא לקמיה דרב ששת ככתובות צד:.

רב שמואל בר אבא א"ל רב ששת אסברא לך כעירובין ז:.

פרנסתו ומדותיו היקרות ומקראיו הפרטים.

הוא לא עשה את התורה קרדום להפור בה ואף היה סוחר בבגדים שהיה נותנן בהקפה כגיטין יד: שאמרו רב ששת הוה ליה אשרתא דסרבלי במחוזא (שנתן סרבלים באשראי לתת לו המעות לזמן קבוע, רש"י), א"ל לרב יוסף בר חמא בהדי דאתית אייתינהו ניהלי.

וה' בירך מעשי ידיו והיה עשיר כדמוכח נדה מז. שהיה לו שפחות, והיה מוסרן לערבים כדי שלא יזונו בבנות ישראל.

והיה איסתנים גדול כפסחים קח. דאי טעום מידי בצפרא, לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא ולכן היה מתענה ערב פסח כדי שיכול לאכול מצה בערב,

ואמר מלי כריסיה זני בישי כברכות לב:.

והיה נושא קורות על שכמו ואמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה (ולא אמר שמכבדת את בעליה יען שהיה סגי נהור ומה ביכוד שייך אצלו), וקרא את עצמו עלוב כמגילה כט.

והיה רגיל להיות אצל הריש גלותא כברכות מו: כשא"ל ריש גלותא אע"ג דרבנן קשישי אתון, פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו השיב לו אנא מתניתא ידענא.

ובעירובין לט. היה עם ר"נ ורב חסדא אצל ריש גלותא, והובא צבי שניצד ביו"ט הראשון ונשחט ביו"ט שני ורב ששת לא אכל.

ובגיטין סח. שאלו הריש גלותא מ"ט לא סעיד מר גבן אמר לו יען שעבדיך חשידי על אבר מן החי, א"ל מי יימר? א"ל השתא מחוינא לך, א"ל לשמעיה זיל גנוב אייתי לי חד רגל מבהמה שנשחטה היום אייתי ליה, ואח"כ צוה להעבדים שיערכו כל נתחי הבהמה וחסרה רגל אחת אמר לו הא בעלת ג' רגלים הואי? הלכו וחתכו רגל אחת מבהמה חיה והביאו, אז הוציא רב ששת הרגל ששמשיה לקח והניחה א"ל האם הבהמה בעלת חמש רגלים היא? אז א"ל הריש גלותא שיעשו קמיה (ששמשו יראה שהכל נעשה בהכשר) אמר לו לחיי, קריבו תכא קמייהו ואייתו קמיה בישרא ואותיבו קמיה ריסתנא דחנקא חמתא (וסברו יען שהוא עור לא ירגיש ויחנק) גששיה ושקליה כרכה בסודריה לבתר דאכיל (ורצו לידע מה כריך בסודריה) א"ל איגניב לן כסא דכספא בהדי דקא מעייני אשכחיה שבשר כרוך בסודריה א"ל שעשית זאת אך לצערן אמר להם לא, אך לכן לא אכלתי הבשר יען שהבהמה היתה בעלת שחין ומצאו כדבריו, כי קא נפיק כרו בירא ושדו ליה ציפתא עילויה וסברו שהוא ילך על אותו מקום ויפול לבור אך רב רב חסדא נחר ליה מאחוריה, א"ל רב ששת לינוקא פסוק לי פסוקך א"ל נטה לך על ימינך וכו' — א"ל רב חסדא מנא ידע מר, א"ל חדא דנחר לי מר ועוד פסק לי ינוקא פסוקא ועוד דחשידי עבדי דלא מעלו.

ומזה אנו רואין את גודל חסידותו וחכמתו, וכן מצינו שהיה בודק להסכין של שחיטה בריש לישניה כחולין יז:.

ואמר תיתי לי דקיימית מצות תפילין כשבת קיח:.

והקפדתו עשתה תמיד רושם כברכות נח. עם הצדוקי, וב"ב ח: עם רב אחדבוי בר אמי.

ולא זכה לבנים זכרים כיבמות סב כששאלוהו רבנן מ"ט לא ישא אשה להוליד בנים השיב להם בני ברתי המה לי כבנים, והאמת היה שנעשה עקר מפרקיה דר"ה.

ופטירתו נזכר בקצרה מו"ק כח. שפ"א איתחזי ליה (מה"מ) בשוקא א"ל בשוקא כבהמה? איתא לגבי ביתא.

רב

רב ששת בריה דרב אידי. ערך רב שישי.

רב ששת בריה דרב יהושע.

נזכר פסחים קטו. והוא ט"ס וצ"ל רב שישא בריה דרב אידי כגרסת דק"ס.

רב ששת מקרטיזא.

נזכר מגילה כא: איקלע לבי רב אשי ובריך מנ"ח, וגרסת הרי"ף ודק"ס איקלע לקמיה דרב ששת.

ת.

ר' תדאי.

נזכר שבת לה: ר' אבא א"ר תדאי.

ושם לח: ר' אמי אמר, ר' תדאי לגרמיה הוא דעביד.

ובירושלמי ברכות פ"ו ה"ח ר' סימון ר' תדאי בשם ר' יהושע [בן לוי].

ובשבת פ"ג ה"א ר' סימון דתרי, וגרסת יוחסין השלם ר' סימון בר תדאי, ובל"ס היה כתוב ב"ר והוא בשם ר' תדאי.

ויש ר' אלעזר בן תדאי שבת קכג:

ר' יוסי בן תדאי דא"ר רפ"א.

תדל. ערך בן תדל.

תודוס איש רומי.

בברכות יט. תני רב יוסף תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסין בלילי פסחים (בחו"ל), שלח לו שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי, ובפסחים נג. מובא המאמר ושם לא נזכר מי שלח לו, ובעו שם אם תודוס גברא רבה היה או בעל אגרופין, ואמרו ת"ש עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם וכו'. ור' יוסי בר אבין אמר שהיה מטיל מלאי כים של ת"ח היה.

וכן הוא בירושלמי פסחים רפ"ז דהוה מסייע לחכמים בפרנסתן.

תודוס הרופא.

נזכר במשנה בכורות פ"ד מ"ד מעשה בפרה שנטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים (ביבנה, גמרא) והתירוה, אמר תודוס הרופא אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא עד שהם חותכין את האם שלה.

ובנזיר נב. ותוספתא אהלות פ"ד מעשה שהביאו קופה מלאה עצמות לב"הכנ של טרסיים והניחוה באויר ונכנס תודוס הרופא וכל הרופאים ואמרו אין כאן שדרה ממת אחד, ומובא המעשה בברכות פ"א ה"א־ו: ושם היה ר"ע.

תוטאי. (תנא דברייתא).

נזכר קידושין טז: אמר רב ששת — דתניא תוטאי אומר לו ולא לבעל חובו.

תוטני. ערך בר תוטני.

תורתא.

רב הונא בר תורתא חולין קכז.

ר' יוחנן בר תורתא יומא ט.

תחינא בן פרישה. ערך אלעזר בן דינאי.

תחליפא.

רב אהא (או אבא) בר תחליפא עירובין סג.

הונא בר תחליפא יבמות ח:

רב חנן בר תחליפא סנהדרין צז:

ר' יונה בר תחליפא חולין ל:

ר' ירמיה בר תחליפא יומא עח.

רב כהנא בר תחליפא עירובין ח:

רב מנשיא בר תחליפא ברכות מז:

רב ענן בר תחליפא פסחים קא.

רבא בר תחליפא עירובין מ.

ר' שמעון בר תחליפא כתובות קיא:

רב תחליפא.

במו"ק כה. אמר אנא חזיתיה לר"ה דבעי למיתב אפורייה וכו', אבל המאמר מובא מנחות לב: ושם רב חלבו וכן הוא ביוחסין ודק"ס.

ומצינו

ומצינו שבת רפ״ב ר׳ תחליפא שאל לרב חסדא לא כן אלפן רבי וכו׳.

ובע״ז טו. רב תחליפא א״ר שילא בר אבימי (או אבינא) משמיה דרב.

ובירושלמי פאה פ״ד ה״ז מחלוקת רב כהנא ור׳ תחליפא.

ר׳ תחליפא. (אמורא ירושלמי).

בברכות פ״ז ה״ב אמר ר׳ נסא זמנין אכלית עם ר׳ תחליפא אבא ועם אנינייא בר סיסי חביבי, ותיבת אבא הוא ט״ס כי בסוף תרומות א״ר נסא אנא לא חכים לאבא, אימא הוה אמרה לי אבוך הוה אמר וכו׳.

והמאמר דברכות מובא בב״ר פצ״א־ג ושם א״ר אסא (צ״ל נסא) זמנין סגיאין אכלית עם ר׳ תחליפא, וזמנין סגיאין אכלית עם ר׳ חנינא (צ״ל אינייגא) בר סיסי חביבי, ואולי הוא רב תחליפא תלמיד רב הונא ורב חסדא ועלה לא״י.

רב תחליפא אבוה דר״ה בר תחליפא.

נזכר יומא ו: כריתות כה: אמר משמיה דרבא, ויען שבנו היה שמו נודע יותר לכן קראוהו ע״ש בנו.

רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה.

נזכר ביצה טז: תנא כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר״ה וכו׳, א״ר אבהו מאי קרא וכו׳, ומשמע שהיה קידם ר׳ אבהו, ובר״יף והרא״ש גרסא אחרת.

רב תחליפא בר אבדימי, או אבימי.

נראה ברור שהוא שם של אמורא אחד ואף ע״פ טעות סופרים כתבו לפעמים בשם אבדימי או אבימי.

הוא היה תלמיד שמואל כדמצינו רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל כפסחים קז, סוכה י:, מו״ק טז. כד., יבמות צו., כתובות סד. עז., חולין קז:.

וכן רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל כפסחים ק. (ובדק״ס אבימי), ע״ז ו., וב״ב ח: אמר לו שמואל לר״ת בר אבדימי (בדק״ס אבימי) עביד חד כיסא ואתני עלה, וביצה טז: ר״ת בר אבדימי (בדק״ס אבימי) עבד עובדא כותיה דשמואל אמר רב תחלת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקלקולא.

וכן מביא ביוחסין רב תחליפא בר אבדימי ואמרי לה אבימי, וביוחסין השלם רב תחליפא בר אבימי (נ״א אבדימי).

רב תחליפא בר אבינא.

תלמיד רב חסדא כחולין ס: שא״ל רב חסדא כתוב קניגי ובליסטרי — ארונקי באגדותיך ופרשה.

רב תחליפא בר אימי.

בירושלמי מעשרות פ״ד ה״ד הונא בר חיננא ורב תחליפא בר אימי הוון יתבין קומי ר׳ אלעזר, א״ר יונה אין כולהון בר אימי, ההן בר רב אימי, אין כולהון בר רב אימי, ופי׳ הפ״מ שהיה ספק לר׳ יונה אם כ״מ שנזכר רב תחליפא בר אימי, ורב תחליפא שישב לפני ר״א הוא בר רב אימי, או שצריכין אנו לגרוס בכ״מ רב תחליפא בר רב אימי.

ר׳ תחליפא בר גיזא או גזא.

נזכר ע״ז סט., זבחים לט. הקשה לרבינא.

ר׳ תחליפא בר בר חנא.

נזכר אס״ר פ״א־א. דרש שהיה אחשורוש אחיו של ראש אחיו של נבוכדנצר.

ושם פ׳ חור אמר של זהב היו.

ושם פ׳ וכלים אמר כלים שצורתן משתנין לימים קלים.

ר׳ תחליפא בר רב חסדא. נזכר גיטין לא:.

ר׳ תחליפא בר יעקב.

נזכר מד׳ תהלים הישן פקי״ד אמר

בשם

בשם ר' יהודה בר' סימון, ובתהלים בובער גרס ר' חלפתא בר יעקב.

ר' תחליפא בר מערבא.

נראה שקראוהו כן יען שבזמנו היה גם בבבל אמורא בשם רב תחליפא והוא היה מא"י כפירש"י ב"מ ז. ולכן קראוהו בר מערבא.

הוא זכה עוד להיות מהתנאים השונין ברייתות בישיבת ר' יוחנן כמנחות יד: בעי ר' יוחנן — תנא ליה רב תחליפא ממערבא (ובדק"ס בר מערבא), אך עיקר ישיבתו היה לפני ר' אבהו וכדמצינו תמיד תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו כגיטין נב:, סוטה כז., ב"ק לג:, ב"מ ז. (ומחוי ליה ר' אבהו ובשבועה), ב"ב עז:, סנהדרין עז:, ואמרו ברכות נה. רב תחליפא בר מערבא שמע מר' יוחנן ואזיל וקא אמר קמיה דר' אבהו, א"ל אתון מהתם מתניתו לה וכו'.

והיה רגיל לירד לבבל בכתובות ח. רב תחליפא בר מערבא איקלע לבבל בריך שית אריכתא.

וכן עירובין נד: אמר רב חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנין — שמעה רב תחליפא בר מערבא אזל אמרה קמיה דר' אבהו א"ל אתון מהתם מתניתו לה וכו'.

ומו"ק כז. כי אתא רבין א"ל ההוא מרבנן ורב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי, ובנדרים נו. איתא בשוקא דצלעי.

ויען שלא נסמך לכן נקרא תמיד בשם רב תחליפא.

ומו"ק ט. מצינו תני תחליפא ואפשר שהוא רב תחליפא בר מערבא.

ר' תחליפא בר שאול או שמואל.

ערך ר' חלפתא בר שאול.

ר' תחליפא דקיסרין.

נזכר ר"ה פ"ד ה"ח, תענית רפ"ב, נדרים פ"א ה"ב.

ור' זעירא הקשה לו סוטה ספ"ה. ובש"ר רפכ"ה אמר בשם ר' פילא.

ובפדר"כ ז. ר' יודין ור' לוי ור' תחליפא קיסריא ור"ל חד אמר וכו'.

ובמ"ר פ"יב-טו ר' תחליפא דמן קסרין ורשב"ל וכו'.

ובסה"ד מביא שאמר בשם ר' שמעון בן לוי מילקוט שה"ש רמז תתקפ"ח וצ"ל כבשהש"ר פ"ד פסיק נפת ר' הונא ור' תחליפא קיסריי בש"ר שמעון בן לקיש.

ר' תחליפא חמיו דר' אבהו.

נזכר קה"ר ספ"י ר' אבהו אמר בשמו, ובויק"ר פל"ב-ב מובא המאמר ושם חסר תיבת חמיו דר' אבהו, ואפשר שהוא ר' תחליפא דקיסרין כידוע שר' אבהו היה מקיסרין.

ר' תחליפא חמיו דר' אחא.

נזכר ברכות פ"א ה"א-ו ושניהם אמרו בשם ר' שמואל בר נחמן, ודעת מבוא הירושלמי שהוא רב תחליפא בר מערבא.

ר' תחנא.

בס"הד מביא שנזכר בפדר"א פנ"ה, אבל בפדר"א אך נר' פרקים, וצ"ל פמ"ו, פנ"ג כדמובא בהקדמת הגאון רד"ל וכתב שם שהוא ט"ס וצ"ל ר' תנחום וכן הוא בכמה דפוסים.

אבא תחנא חסידא. (תחנה, ד"ה א' פ"ד־יב).

יסופר ממנו מעשה נפלא בקה"ר פ"ט-ז שפ"א נכנס לעירו ע"ש עם חשיכה וחבילתו על כתפו ומצא מוכה שחין מוטל בפרשת דרכים, א"ל רבי עשי עמי צדקה והכניסני לעיר, אמר, אם אני מניח חבילתי מהיכן אתפרנס אני וביתי, ואם אני מניח את המוכה שחין אני מתחייב בנפשי, וגבר יצ"ט על יצ"הר והכנים למוכה שחין לעיר, ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה והיו הכל תמהין ואומרין זה הוא אבא תחנא חסידא? הזריח הקב"ה את החמה — והיה מתיירא שמא

קבל

קבל שכרו יצתה ב"ק וא"ל לך אכול בשמחה לחמך.

תימא. (תימא, בראשית כ"ה־טו).
ר' יהודה בן תימא אבות פ"ה מ"כ.

ר' תימא בן פפיים.

נזכר בירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז אמר בשם רב הושעיא אף בפסול משפחה מתחילין מן הצד. וזה שמביא בס"הד ירושלמי פא"ד והרב משכיל לאיתן לא יכול לכון המקום והוא ר"ת פ' אלו דיני ממונות.

תלמי המלך.

(תלמי מלך גשור, שמואל ב' פ"ג־ג).

במגילה ט. ומס' סופרים פ"א ה"ח יסופר שכנס עב' זקנים וא"ל שיכתבו לו את תורת משה (להעתיקה ללשון יונית) וכולם הסכימו לדעה אחת ושינו בה יג' דברים שכתבו אלהים ברא בראשית, אעשה אדם, ויכל בששי וישבות בשביעי וכו', ובסוף מגילת תענית בשמונה בטבת נכתבה התורה בימי תלמי המלך בלשון יונית, והחושך בא לעולם ג' ימים.

ובקדמוניות היהודים פ"ב יסופר שאחרי מות אלכסנדר מוקדון מלך תלמי זאטער ארבעים שנה, ואחריו מלך תלמי פילאדילפוס לט' שנה, והיה לו סוכן על אוצר ספריו איש יקר רוח בשם דימיטריוס איש פאליריוס, והוא יעץ למלך להעתיק עבורו ספרי התורה, וגם אוהבו הנאמן אריסטיוס עזרו לזה, ואז היה הכהן הגדול אלעזר אחי שמעון הצדיק, וכתב אליו המלך שישלח לו מבחירי חכמי ישראל להעתיק הס"ת, ובמשך עב' יום כלו מלאכתם הגדולה, והמלך שמח מאוד ע"ז וישלח מתנות יקרות לבית המקדש ולכ"הג, והיטיב לכל ישראל.

ובסופרים פ"א ה"ז מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יוונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צורכה.

תמרי. רמי בר תמרי חולין קי.

תנא דבי ר' פלוני או תני תנא קמיה דר' פלוני.

כבר בארנו בכמה מקומות כי לכל ריש מתיבתא היה תנא או תנאים (אפילו בסוף זמן האמוראים) יושבין לפניו והיו בקיאין מאוד בברייתות בע"פ וכשהוצרכו לברייתא (שע"פ רוב למדו בע"פ) היה הוא כספר חיה והיה אומר לרבו לשון הברייתא, אבל יען שכל מעיינם היתה אך להיות שגור בפיהם לישנא דברייתא לכן טעו לפעמים בתיבה אחת וזה שמצינו הרבה פעמים בש"ס שא"ל הריש מתיבתא לא תתני הכי, או איסמייא, וזה שאמרו סוטה כב. התנאין מבלי עולם שמורין הלכה מתוך משנתן ולא קאי על רבותינו חכמי המשנה או הברייתות, אך על התנאין האלו.

וכן כתב רש"י חולין טו. ד"ה אטו, ועיין ב"מ לד. ברש"י ד"ה לתנאי.

וכן מובא באגרת דרש"ג ח"א פ"ו שיאמר וגם התנאים למדו אותם ביניהם כגון אחי תנא דבי ר' חייא, בר אשיין תנא דבי ר' אמי.

תנחום.

ר' אבדומי בר תנחום ירושלמי סוף מו"ק.
ר' מנא בר תנחום תרומות פ"ה ה"ב.
ר' שמואל בר תנחום ב"ר רפ"סו.

ר' תנחום.

היה תלמידו דריב"ל כדמצינו א"ר תנחום אריב"ל כברכות ו: כח:, מגילה כב., סוטה לט: ד"פ, וב"ק פב. פי' ר' תנחום ור' ברייס משום זקן אחד ומנו ריב"ל.

וכן מצינו ר' תנחום א"ר אסי אריב"ל בברכות כט: ושם כט. ר' תנחום א"ר אסי, ובתנחומא ויצא־כב ר' תנחום ב"ר

יוסי

יוסי נראה שצ"ל ר' תנחום בש"ר אסי.
וכן ר' תנחום אמר ר"ה כמו"ק טז:,
ר' תנחום א"ר חנילאי ביבמות סב:
(ונראה שצ"ל שם ר' תנחום בר חנילאי).
ר' תנחום א"ר טבלא בסנהדרין כח:.
ר' תנחום א"ר יוחנן בשבת לט:.

ובסנהדרין צג. א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי.

הלכותיו מצינו חגיגה ג. אמר חרש באזנו אחת וחיגר ברגלו אחת פטור מן הראייה שנאמר וכו'.

ושבת כא: אמר רב נחמן בר מניומי בשמו נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי.

ובקידושין סב. אמר הנקי כתיב (והמאמר מובא שבועות לו. ושם ר' תנחום בר חכינאי).

וביבמות פ"י ה"יד השיב על קושיית רב שמואל בר אבא שהקשה לר"ז, אך בקידושין פ"א ה"ב גרס ר' נחום.

וב"ב פ"ה סה"א ר' לעזר בר' יוסי (האמורא) בשמו.

ובס"הד כתב שרב גדא שמעיה, והוא ט"ס שרב גדא היה שמעיה דרב ששת בעירובין יא:, וכן מה שמביא ששאל מרב פפא בריה דרב אחא בר אדא וכונתו לברכות כט: הוא שגגה כי ר"פ בריה דר"א היה בבלי בזמן רבא, ור' תנחום היה ירושלמי, אך פשט הפשוט שבני הישיבה שאלו מר"פ בריה דר"א מנא לך הא ולא שר' תנחום שאלו.

מאמריו באגדה מצינו מגילה טו: שאמר נדדה שנת מלכו של עולם.

ובסוטה לא. אמר כרם נעשה להם באספקלריא המאירה וראו.

ובשבת כב. דרש ר"נ בר מניומי בשמו מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים — אבל נחשים ועקרבים יש בו.

מקורותיו הפרטים מצינו שאירע לו גם בסנהדרין לט. שא"ל קיסר תא ליהוו כולן לעמא חד א"ל לחיי אנן דמהלינן לא מצינו מיהוי כוותייכו — א"ל מימר שפיר קא אמרת מיהו כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר, שדיוהו ולא אכלוהו.

וקרוב מאוד לומר שהוא ר' תנחום בר חנילאי עיין ערכו.

ר' תנחום אדרייא.

נזכר תענית פ"א ה"ו, אך המאמר מובא ברכות פ"ה ה"ב ושם איתא ר' תנחומא אדרעיה.

ר' תנחום איסבולסטיקא.

(הוא בלשון יוני דרשן).

נזכר ברכות פ"ר ה"ב, ועיין תנחומא בשלח הערה צא.

ר' תנחום בר אחא.

נזכר שהש"ר פ"א פ' כי טובים-ב, ר' חנינא בריה דר' אחא בשמו.

ר' תנחום בריה דר' אמי. ערך ר' תנחום בר ירמיה.

ר' תנחום בר חייא.

אמר בשם ר' יוחנן בשבת פ"א ה"ד, תענית פ"ב סה"א.

ובשם ריב"ל בשבת פ"א ה"ד, שקלים רפ"ג, ע"ז פ"ב ה"ח.

ובברכות פ"ה ה"ד ר' תנחומא בר חייא בשם ר' שמלאי.

ובשבת פ"ג ה"ז ר' יסא סלק גבי ר' תנחום בר חייא בעא מיעברתיה קומי (רצה להעביר המנורה מלפניו בשבת) אמר לו בפנינו?

ובמו"ק פ"ג ה"ז ר' חיננא בר פפא סליק לגביה ר' תנחום בר חייא שהיה אבל ויצא כנגדו בבגדים שאינן קרועין א"ל מנ"ל הא? אמר לו ר' תנחום ב"ח הכין הוה ר' סימון רבי עבד, ובקש מר"ח בר פפא שיתפלל עליו.

וב"ר פ"ק-ז גרס ר' תנחום ב"ח דכפר אגין.

ובסנהדרין

ובסנהדרין פ"א ה"ב אמר ר"כ חבר הוינא ואעלי ר' תנחום בר חייא לקידוש החודש וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' אחא בשם ר' תנחום בר חייא כברכות פ"ג ה"ג, תענית פ"א ס"הא, ושם פ"ב ס"הא, וכן צ"ל בפסדר"כ קסו.

ר' לעזר בר' יוסי (האמורא) בשמו כמעשרות פ"א ה"ג, מו"ק פ"א ה"א, ובע"ז ספ"א ר' אחא ר' תנחום בר חייא בשם ר' לעזר בר' יוסי, בל"ס צ"ל ר' אחא ור"א בר' יוסי בשם ר' תנחום בר' חייא.

ר' חנניה בריה דר' אדא בשמו כברכות פ"א ה"ר.

ר' יודן בשמו כב"ר פ"ו-ג.

ר' יונה בשמו כברכות פ"ה ה"א, תענית פ"א סה"א.

ובילקוט ישעיה רמז ש"יז ר' יהושע בריה דר"ת בר חייא.

ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו.

במו"ק טז: אמר בשם ר' יעקב בר אחא.

ומקומו היה בטבריא במקום ר' אמי כמפורש יבמות מה. שאמרו ר' אחא שר הבירה ור' תנחום בריה דר"ח איש כפר עכו פרוק הנהו שבוייתא דאתו מארמון לטבריא (וברש"י גורס לאנטוכיא), הוה חדא דעיברא מעכו"ם ואתו לקמיה דר' אמי וכו'.

ונשאר לנו ממנו מאמרים אחרים באגדה כתענית ז: שאמר אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה.

ובבכורות נז: מפרש למה תקנו לפרוש מעשר בהמה בהני ג' זמנים כדי שתהא בהמה מצוייה לעולי רגלים.

ונזכר פטירתו מו"ק כה: כשמת איתקצצו כל אנדרטיא (לגרסת ע"י ודק"ס).

ר' תנחום בר חכינאי.

נזכר שבועות לו., אך המאמר מובא בקידושין סב. וסוטה יז. ושם איתא סתם ר' תנחום, וכן הוא בדק"ס, ובס"הד גורס ר' תנחום בר חנילאי.

ר' תנחום בר חמא.

נזכר פסדר"כ קעג: ר' נחמיה דיפו בעי קומי ר' תנחום בר חמא בשם ר' סימא.

ר' תנחום בר חנילאי.

היה תלמיד ריב"ל כב"ק נה. ר' חנינא בר עגיל שאל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ובדברות האחרונות נאמר בהן טוב, א"ל — כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ריב"ל שהיה בקי באגדה, אזל לגביה א"ל ממנו לא שמעתי אך כך א"ל שמואל בר נחום אחי אמו — ואמרי לה אבי אמו של ר' אחא בר' חנינא הואיל וסופן להשתבר.

והוא היה דרשן גדול כדמצינו מדרשותיו תענית ז. שאמר אין הגשמים יורדין אלא אם כן נמחלו עוניתיהן של ישראל שנאמר וכו'.

וב"מ פו: אמר לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל וכו'.

ובסנהדרין ז. אמר לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל.

ושם ק. אמר כל המרעיב עצמו על ד"ת בעוה"ז הקב"ה משביעו לעה"ב שנאמר וכו'.

ומכות י. אמר מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה וכו'.

ובע"ז יח: א"ר חנילאי כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם שנא' וכו', וגרסת דק"ס ר' תנחום בר חנילאי וכן הוא בילקוט ישעיה רמז שב.

וביבמות סב: א"ר תנחום א"ר חנילאי כל

כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה — שנאמר וכו', נראה שצ"ל ר' תנחום בר חנילאי.

וכן מצינו דרשותיו בתנחומא ויירא־א, שמיני־י, חקת־ה, תצא־ה, ושם תזריע־יא א"ר תנחום בר חנילאי בשם ר' ברכיה נראה שצ"ל להיפוך.

ובירושלמי תענית פ"ד ה"ד מאמרו הנפלא במינו שאמר קלקול חשבונות יש כאן, ובאיכ"ר פ"ג פ' נחפשה מעשה בר' בא בר זבדא ור' תנחום בר חנילא ור' יאשיה נפוק לתעניתא וכו', והמאמר הוא מירושלמי תענית רפ"ב ושם ר' תנחום בר עילאי.

האומרים בשמו מצינו ר' לוי כב"ר פ"ד־ו.

ור' פנחס כברכות פ"ט ה"א־נו:.

ויסופר עליו תנחומא משפטים־ח כשהיה לוקח ירק או בשר לבני ביתו היה אומר להם הפרישו לעניים חלקם, ואפשר שהוא ר' תנחום סתם.

ר' תנחום בר חנינא.

נזכר ברכות פ"ד ה"ד אמר צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת וכו'.

ר' תנחום בר' טרפון. ר' אבין בריה בכורים רפ"ב.

ר' תנחום בר יודן (או יהודה).

נזכר בירושלמי ברכות פ"ו ה"א־לט: אומר על דברי ר' חייא בר אבא שצ"ל ברוך ש"כ מלכותו לע"ו, (וזה כונת היוחסין שמביא ר"ת בר יודן עם ר' חייא בר אבא ובס"הד כתב לא מצאתי). ושם ספ"ז, ופ"ט ה"ה אמר צריך לברך בין על מדת הרחמים בין על מדת הדין (ושם איתא ר' תנחומא בן יהודה אך בויק"ר רפכ"ד מובא המאמר ר' תנחום בר יודן), יומא פ"א ה"א ב:, פ"ב ה"א־ח:.

ר' תנחום בר' יוסי.

נזכר תנחומא ויצא־כב, ונראה שצ"ל ר' תנחום בשם ר' אסי.

ר' תנחום בר ירמיה.

נזכר בירושלמי ברכות ס"פד וסוף מעשרות.

ויסופר גיטין פ"א סה"ב שהיה בעיר חפר והורה שם א"ל ולא כן אלפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק יב' מיל והא ר' מנא רבן יתיב בציפורן, א"ל ייתי עלי דלא ידעית, ובסנהדרין ה: מובא ר' תנחום בריה דר' אמי איקלע לחתר דרש להו— א"ל לאו ר' מני דמן צור איכא הכא— א"ל לאו אדעתאי.

ובשביעית פ"ו ה"א איתא המעשה על ר' תנחום בר חייא, ובתנחומא אחרי־ו הגרסא ר' נחום בר ירמיה, ובויק"ר פ"כ־ז הגרסא כבירושלמי גיטין.

ונראה בבירור שהצדק כגרסת הירושל' גיטין כי אי אפשר לומר כגרסת שביעית, כידוע שר' תנחום בר חייא היה תלמיד ר' סימון כמבואר בערכו ואיך יהיה תלמיד ר' מנא, ואי אפשר לומר שהוא ר' מנא הראשון יען שזה ר' מנא היה בטבריא ולא בציפורי, ומה שהקשה במבוא הירושלמי איך אפשר שלא ידע שר' מנא היה בציפורי, ל"ק מידי כי באמת היה כמעט כל ימיו בטבריא מקום אביו ר' יונה ורבו ר' יוסי, וגם היה הולך תמיד לקיסרין, ואך לעת זקנותו הלך לציפורי מקום ר' חנינא שהיה שם הראש, ור' חנינא מחל לו כבודו ור' מנא נתמנה לראש ולכן לא ידע ר' תנחום בר ירמיה מזה וזה ברור.

ובתנחומא צ"ל ר' תנחום תחת ר' נחום.

ונזכרה בב"ר פ"ג־ח דרשה ממנו.

ר' תנחום בר מרי.

נזכר כתובות פ"ח ה"י אמר בשם ר' יוסי (האמורא) וקאי על דברי ר' אבהו אר"י.

ר׳ תנחום בר מריון.

נזכר מעשרות פ״א ה״ב אמר בשם ר׳ יוחנן, ובב״ר פכ״ב־ו יספר אית כלבין ברומי דידעין למשתדלא וכו׳.

ר׳ תנחום בר נחמני.

מובא באוצר ישראל מילקוט ישעיה רמז שצ״א, ולא נמצא בילקוט שלנו.

ר׳ תנחום בר עילא.

אמר בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא חגיגה פ״א רה״ב.

ובמעשרות פ״א ה״ב ר׳ אייבו בר נגרי ור׳ תנחום בר עילאי בשם ר׳ נחום בר׳ סימאי.

ובתענית פ״ב ה״א ר׳ בא בר זבדא ור׳ תנחום בר עילאי ור׳ יאשיא נפקו לתעניתא — דרש ר׳ תנחום בר עילאי (ונראה שצ״ל בר׳ חנילאי).

ונזכר בהלכה תרומות פ״ב ה״ג, שבת פ״ג ה״א.

ונפטר בחנוכה כירושלמי סוף מו״ק.

ר׳ תנחום בר פפא.

בירושלמי קידושין פ״ג ה״יא יסופר ששלח ושאל לר׳ יוסי תרין עוברין מן אלכסנדריא אחד בפנויה ואחד בא״א, ור׳ יוסי צוה לר׳ מנא תלמידו לחתום על התשובה. וזה ר׳ יוסי הוא חבירו דר׳ יונה ולא ר׳ אסי, ושגג בזה בערך מלין ערך אלכסנדריא, והצדק עם מבוא הירושלמי.

ר׳ תנחום ברבי, חתניה דר׳ שמלאי.

נזכר במ״ר פ״יא־ג.

ר׳ תנחום ביצרייא.

נזכר בירושלמי כלאים פ״ג ה״א, ובויק״ר פט״ו־ד ר׳ תנחום בצרורייה בשם ר׳ ירמיה.

ר׳ תנחום דכפר גון.

בירושלמי ב״ב פ״ה ה״א אמר בשם ר׳ לעזר בר׳ יוסי (האמורא).

ר׳ תנחום דמן יפו.

נזכר בפדר״כ ר״פ בחצי הלילה אמר בשם ר׳ נחוניא, ובפס׳ רבתי שם אמר בשם ר׳ מנא דקיסרין.

ר׳ תנחום דמן נוי.

נזכר שבת ל. שאול שאילתא זו לעילא מר׳ תנחום דמן נוי מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא, פתח ואמר כרב יהודה אמר רב, ודרש שם דרשה ארוכה ומסיים ולענין שאילה דשאילנא קדמיכון נר קרויה נר וכו׳, ומזה אנו רואין שהיה הדיין והדרשן בעירו.

ר׳ תנחום דמן פרוד.

בע״ז לא. יסופר שר׳ יוחנן איקלע לפרוד אמר כלום יש משנת בר קפרא תנא ליה ר׳ תנחום דמן פרוד, ומשמע שם שהיה תלמידו דבר קפרא.

ר׳ תנחומא.

כבר האריך למדאי הרה״ג ר״ש בובער בהקדמתו היקרה למד׳ תנחומא שסתם ר׳ תנחומא הוא הנקרא ר׳ תנחומא בר אבא, או ר׳ תנחומא ברבי, והיה דרשן גדול.

רבו היה ר׳ אבא הונא הכהן בר׳ אבין כבמ״ר פ״ג־ז א״ר תנחומא בר אבא אני שאלתי ולמדתי אותה לפניו.

ובירושלמי מצינו תמיד א״ר תנחומא בשם ר׳ חונא (הוא ר׳ הונא רבו) כפאה פ״א ה״א, חלה פ״א ה״ג בכורים פ״א ה״ז, שבת פ״ז ה״ב־כט:, שם רפט״ו, פסחים פ״ז ס״הו. או כבמדרש תהלים פצ״ב־א ובמ״ר פ״ג־א. א״ר תנחומא שאלתי אותה לר׳ הונא וא״ל ראינוה בבבל, וביבמות פ״י ה״ז ר׳ תנחומא בשם ר׳ הונא.

וכן מצינו ר׳ תנחומא בשם ר׳ אבא כאיכ״ר פ״ב־ג.

ר׳ תנחומא ור׳ אבא בר כהן בשם ר׳ אחא כב״ר פלג־ג.

בשם ר׳ אייבו כפס׳ רבתי פ׳ זכור ס״ג.
בשם ר׳ אלעזר כשבת פ״יד ה״ג, פסחים פ״ד רה״א, ב״ר פכ״ד־ז.
בשם ר׳ בנייה כב״ר פ״ח־א.
בשם ר׳ יצחק בר׳ אלעזר כבכורים פ״א ה״ג.
בש״ר לוי כב״ר פ״נ־ב.
בשם ר׳ חמא בר״ח כפס׳ רבתי פ׳ החודש.
ובשקלים פ״ג ה״א אמר ר׳ תנחומא איתקשיית קומי ר׳ פנחס.
בשם ר׳ שמואל כפס׳ רבתי פ׳ תשא ס״י ושם ר״ת ברבי.

ויסיפר עליו בב״ר פל״ג־נ ובויק״ר פל״ד־יד שהיו צריכין למטר וגזר תענית ולא ירד מטר על ודרש להם, בני! התמלאו רחמים אלו על אלו והקב״ה מתמלא עליכם רחמים, עד שהן מחלקין צדקה ראו שאחד נתן לגרושתו כסף אתו לגבי ר׳ תנחום וספרו לו העבירה שמצאו, וכששאלו ר׳ תנחום למה עשה כזאת א״ל ראיתי איתה בצרה וריחמתי עליה, באותה שעה הגביה ר׳ תנחום פניו כלפי מעלה והתפלל ומיד ירדו גשמים.

מקומו היה בעיר אנטוכיא כב״ר פ״יט־ד ששאלו המינים את ר׳ תנחומא באנטוכיא למה כתוב אלהים לשון רבים והוא השיב להם תשובה נכונה.

דרשותיו היקרות מלאים במדרשים ואליו נתייחס המד׳ תנחומא אשר תלמידיו סדרו אותו כאשר היכיח למראי הר״ש בובער בטוטו״ה.

ונזכר פ״א בהלכה בחולין נה: מתקיף לה ר׳ תנחומא וכללא הוא והרי מוגלא, ואפשר ששם צ״ל ר׳ תנחום.

ר׳ תנחומא אדרעי. ערך ר׳ תנחום אדרעי.

ר׳ תנחומא בר אבא. ערך ר׳ תנחומא (סתם).

ר׳ תנחומא בר יהודה. ערך ר׳ תנחום בר יודן.

ר׳ תנחומא בי ר׳ יונה ממצוצרא או מבצוצרא. נזכר פסקתא רבתי פ׳ תשא־ח.

ר׳ תנחומא בי ר׳ מנחם בר׳ יעקב. נזכר פס׳ רבתי פ׳ תשא־ט אמר בשם אביו.

ר׳ תפדאי.

נזכר ב״ר פח־יא אמר בשם ר׳ אחא, ובס״הד גורס ר׳ תפריי, ושם פ״יד־ג ר׳ תפרויי.

תקיפי דא״י.

כן נקרא ר׳ יונה כתענית כג:, ור׳ שמעון בן לקיש כמגילה כח:

תקיפי קדמאה.

כן נקראו ר״ג כסנהדרין יא:.

תרדיון.

ר׳ אלעזר בן תרדיון גיטין פ״ז ה״ב.
ר׳ חנינא בן תרדיון אבות פ״ג מ״ב.
ר׳ יצחק בן תרדיון מד׳ תהלים פ״לא־ו.

שמות החכמים המובאין ביוחסין וסה״ד בחלק הזה ולא מצאתים או שנשתבשו.

ר׳ לווטי תלמיד ר׳ יוחנן.
ר׳ מני בר חלקיה, ערך מניומי בר חלקיה.
ר׳ מנחם בר כפרי.
ר׳ מנשיא בר יהודה.

תם חלק שלישי.

שגיאות והשמטות.

צד 204 והיה באמת מתלמידיו דר"ג שאמר הלכה משמו כפאה פ"ב מ"ד, וצ"ל וכן הוא בתוספתא צוקרמנדל כלים ב"מ ספ"ט.

צד 263 בערך בטיטי, וידידי הר"הג ר' ברוך יפית מו"ץ בטגנראג כתב לי שאפשר שהוא אינו שם העצמי אך הוא לשון רומי Petitio, והוא לשון תפלה ובקשה, והאיש הזה היה ש"ץ ולכן קראוהו בשם זה.

379 בערך ויתור מעונה, כתב לי דודי הרב המופלג ר' מרדכי הערץ שפירא נ"י מתושבי ירושלים שהראה את ספרי לפני הרב הגאון ר' חיים בערלין נ"י ובקשו שיכתוב לי שבחדושי הרשב"א סוף כתובות הביא את הירושלמי וגורס משום התנאי, ובנועם ירושלמי כתובות פ"א ה"ב יאמר שצ"ל משום ויתור מעתה, ואין זה שם חכם.

צד 402 וכתוספתא שבת פ"יג, צ"ל פ"יז.

צד 562 בערך יהודה בריבי, ידידי הר"הח ר"מ גראסבערג הראה לי הירושלמי ב"מ פ"ב ה"ח וז"ל יהודה בר' עאל לכנישתא שבק סנדלוי ואזלין (נגנבו) אמר אילו לא אזלית לכנישתא לא אזלון סנדליי, והמעיין שם יראה שדברי הירושלמי אינם שייכין כאן והפני משה נדחק מאוד בפירושו, ובאמת נשמטו מן ההלכה ז', וזה דבר אמת.

צד 577 לפרקא יהודה, צ"ל לפרקא דר' יהודה.

צד 671 ר' יוחנן לא הלך לבית ועדא ג' שנים ומחצה, נשמט תיבת ועיין שהש"ר פ' דודי לי.

צד 681 אם רי"בז היה כהן, העירני ידידי הר"הג ר' ברוך יפית מהתוספתא דאהלות פט"ז שאמרו שם שאלו תלמידיו את רי"בז בודק מהו שיאכל, אמר להם אינו אוכל, אמרו לו למדתני רבינו שיאכל, אמר להם יפה אמרתם מעשי שעשו ידי וראו עיני ושכחתי, כששמעו אזני עאכ"וכ, ומזה משמע קצת שלא היה כהן, עכ"ל, אבל אפשר לומר יען שהיתה אז שעת הסכנה ופיקוח נפש לכן אף שהיה כהן עשה זאת שמא ימצאו חי ע"ש.

צד 843 נגוד ואתנח, צ"ל נגיד ואתנח.

צד 849 והא איכא לספיקא, צ"ל לספוקה.

צד 851 בערך כלייליל צ"ל כייליל.

צד 859 אחר ערך ר' לוי בר חייתא, צ"ל ובשהש"ר פ"א־ה ר' לוי בר היתא אמר בה ג' שיטין.

צד 921 כשלהם, צ"ל כשנלחם.

צד 1038 בערך ר' ראובן בן איצטרובלי, נשמט שנזכר באבות דר"נ פ"טז, ובסה"ד מביא שרצה שיהרגהו במקום ר' יהודה בן בבא ואינו מביא המקור, וידידי הר"הח רמ"ג אמר לי שכן הוא במדרש עשר גליות הנדפס בבה"מד.

צד 1199 בריש העמוד, משנה שלמה, צ"ל שלימה.

ברכה על המוגמר.

אין בפי די מלים ואין בעטי די דיו להביע את רגשי לבבי לה׳ אלהי חסדי אשר נתן לי כח ועצמה לעמוד ולשרת לפני מלכי רבנן ולקבצם כולם אל מקום אחד, כי מי אנכי כי באתי עד הלום, לבא על המוגמר ולראות היכל תפארה כזו, היכל אשר יכיל בקרבו מאה וששים ועוד תולדות תנאים הנזכרים במשנה, וכמה מהם אשר יכילו ספר שלום בפ״ע כמו רבן גמליאל, רבי וכדומה, והמה לערך מאה והמשים, ושתי מאות וששים ועוד תנאים הנזכרים בברייתא ותוספתא, ושלשה אלפים וארבע מאות אמוראים הנזכרים בתלמוד בבלי וירושלמי ומדרשים„

בהביטי על אלה אומר בשמחה רבה מי ילד לי את כל אלה, וכאשר אמרתי בהקדמתי כי דבר גדול כזו צורך לקיבוץ חכמים הרבה, אבל איש אחד אם יעמוס עליו העבודה הקשה הזאת נבול יבול, אך ה׳ הנותן ליעף כח חזקני ואמצני לעמוד לשרת לפניו כהיום הזה.

ובגמרי את ספרי הגדול הזה ישבתי משומם ודואג מאין יבא עזרי להוציא לאור ספר אשר כרוך אחריו הוצאות גדולות מאוד, והנה הקרה ה׳ לפני האנשים היקרים והנכבדים, הוא האיש היקר מאוד נעלה מר חיים דוב גינזבורג בעל בית הדפוס הגדול המוציא לאור העיתון היומי המפורסם בשם „אידישר עקספרעסס" ובן משק ביתו אשר כל בית דפוסו נחתכים על פיו הוא החכם נאמן רוח מר דובער ווערבע נ״י והמה הקילו מעלי בכל מילי דמיטב ופתחו לפני את בית דפוסם והשתדלו בכל כחם ליפותו ולשכללו בכל מיני יופי והדר, ולכן אומר ינוחו ברכות על ראשם ולכל העוסקים בספרי, ואומר הברכה יהא רעוא דתזרע ולא תחצד, תעייל ולא תיפוק, תיפוק ולא תעייל, ליהרוב ביתך וליתוב אושפיזך, לבלבל פתורך, ולא תחזי שתא חדתא (מו״ק ט:), וה׳ ישפיע ברכתו עליכם ממעל ובכל אשר תפנו תצליחו.

כברכת המחבר.

TOLDOTH

TANNAIM VE'AMORAIM

Comprising the Biographies of all the Rabbis and other persons mentioned in Rabbinic Literature. Compiled from Talmudic and Midrashic sources and arranged alphabetically

IN THREE VOLUMES.

BY

AARON HYMAN

Author of "BETH VAAD L'CHACHOMIM" and "PATHSHEGEN HAKETHAB."

Volume III. כ–ת

LONDON.

"Express," English, Russian and Hebrew Printers, 89, Commercial St., E.

1910.

ספר

אגרת דרבינו שרירא גאון

כפי הנוסח הנדפס ביוחסין דפוס קושטנדינא בשנת שכ"ו,
בהשואה עם יתר הנוסחאות אשר נדפסו עד
היום ע"פ כתבי יד שונים.

עם באור ופירוש בשם

פתשגן הכתב

וכשמו כן הוא מבאר ומפרש את דברי רבינו כל דבר הקשה, ומציין המקורים מאין שאב רבינו את דבריו, ומתקן את כל הטעותים והשגיאות שנפלו בו ע"י המעתיקים והמדפיסים, וכדי להקל על כל ההוגה בו נחלק לשלשה חלקים, וכל חלק לפרקים.

מאת אהרן היימאן.
בעל המחבר ספר „בית ועד להכמים", וספר „תולדות תנאים ואמוראים" בשלשה חלקים.

בשנת אע"תר לפ"ק.
בדפוס „העקספרעסס" 49 קאממערשעל סטריט, איסט.
פה לונדון.

בטוח אני כי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא יעשקו אותי להדפים את חבורי זה „פתשגן הכתב" הן במדינה זו, הן במדינה אחרת, כחוק תורתנו הקדושה שנאמר ארור מסיג גבול רעהו, וכחוק המלוכה, (חוץ אם מדפיסי הש"ס ירצו להדפים ולהדפיסו בתוך הש"ס אני נותן להם רשות, בתנאי שיקרא שמי עליו), וכל השומע תבא עליו ברכה המשלשת האמורה מפי

המחבר.

ליום חג יובל החמשים של זקן חכמי ישראל בדורנו

הרב המאור הגדול החכם השלם

ר׳ אברהם אליהו ד״ר הרכבי נ״י,

אני מקדיש את ספרי זה בברכה כי עוד ימים רבים
נזכה ליהנות מאור חכמתך ותנוב בשיבה טובה,

כברכת מוקירו ומכבדו,

המחבר.

הקדמה.

הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל אמרו רז"ל (זהר נשא קלד.), ומה מאוד צדקו בדבריהם הקצרים, כי אנחנו רואין שני אנשים שוין במעלות ובמדות, בחכמה וביחוס משפחה, ולפעמים המה גם אחים מלידה ומבטן, ואף עפ"כ האחד בכל אשר יפנה יצליח, ובכל אשר יגע לזהב יתהפך (כאשר שגור בפי אינשי) ודבריו כדברי האורים ולמוצא פיו ייחלון, והשני ממש להיפוך ובכל אשר יפנה ירשיע.

וכמו כן נקרה ואתא בספרי חכמנו ז"ל (במה שנוגע לתורתנו הקדושה) שאע"פ שכולם היו קדושי עליון, כולם היו משכמם ולמעלה גבה מכל העם בחכמה ובתבונה ובטהרות המדות, כולם היו נכונים לקדש השם אפילו אערקתא דמסאנא, וכולם הרביצו תורה במסירת נפש, ובכל זאת אחד מני רבבה זכה ששמו יזכר בספרות ישראל, וגם אלה אשר עשו להם שם עולם כמו ר' חנינא בן דוסא, ר' פנחס בן יאיר וכדומה, שמלבד מה שהיו חסידים ואנשי מעשה היו גדולים מאוד בתורה, ואעפ"כ לא זכו להיות נזכרין במשנה ובגמרא בהלכה, ואין זה ע"פ מקרה, כי אפילו ציפורא קלילא מבלעדי שמיא לא מתצדי כ"ש בר אינש כירושלמי שביעית פ"ט ה"א.

וכן היה בספריהם הקדושים, ולא נדבר על דורות הראשונים, אבל גם מדורות האחרונים לא נשתיר לנו מהם מתורתם אף אחד מאלף, וכמה מאות ספרים מקדמוננו ז"ל אשר עדיין מונחים בקרן זויות בבתי עקד הספרים ותחת שואה יתגלגלו ואין איש פונה עליהם להוציאם לאור, ואך זה כמו שאמרנו שהכל תלוי במזל ואפילו ס"ת שבהיכל.

וכמעט שכן קרה עם ספרו של רבינו רבן של כל ישראל רב שרירא גאון ישיבת גאון יעקב בפומבדיתא, אשר ישב על כסא ממלכתו יותר משלשים שנה והרביץ תורה והעמיד תלמידים גדולי ישראל לאלפים ורבבות, ובכל זאת מכל תורתו לא נשארה לנו בשלמות חוץ מן הספר היקר הידוע בשם „אגרת דרב שרירא גאון".

והספר היקר הזה אשר אין ערך ליקרותו ולחשיבותו, ומיום שנתנה לנו „הסדר עולם רבה" ע"י התנא הגדול ר' יוסי בן חלפתא לא בא עוד

כבישם

כבושם הזה במקצוע הלזה בספרותנו עד שבא רבינו שרירא והנחיל לנו ידיעות דורות קדומים, ידיעות אמיתות משך שמונה מאות שנה, מיום שירד רב לבבל בשנת תקל לשטרות עד זמן שנפטר רבינו שרירא בשנת אלף ושלש מאות ותשע לשטרות.

ובספרו מעט הכמות ורב האיכות הודיע לנו כל שמות ראשי מתיבתות שהיו בישיבות הגדולות שבבבל, בסורא, בפומבדיתא, בנהרדעא, ובפיזור שבור, כמה שנים מלכו והתרפקאות שעברו עליהם, ולא מלבו הוציאן אך העתיקן מספרי זכרונותיהן שהיו מונחים אצלו.

ולולא רבינו אז היו אבודים מאתנו הפנינים היקרים האלו כאשר נאבדו ספריהם.

וספרו דרבינו היה תמיד למראה עיני רבותינו הראשונים והשתמשו בו ודבריו היו כדברי האורים, ומובא ברש"י כתובות ז: ד"ה בגרתאה בשם „פסק סדרו של רב שרירא גאון", וברש"י גיטין ס: ד"ה והא שיפר בשם ורב שרירא גאון פירש „בכתב תשובתו", וכן העתיק ממנו בלי להזכיר את שמו כמגילה כט., וכן מובא בתוס' כתובות סג: ד"ה ואינהו, בלשון ומצא רבינו יהודה בכתב רב שרירא שתקנו בימיו לתת גט לאשה וכו', ובתוס' שם סז. ד"ה גמלים, בלשון שתקנו הגאונים לגבות ממטלטלי דיתמי כמו שכתוב בכתב רב שרירא גאון.

וכן נזכרה בספר הישר לר"ת ב"מ סימן תק"כ, ובספר התרומה סימן קל"ה, ובהקדמת הסמ"ג, ובדברי הרי"בא מובא בהגהות מרדכי בכתובות סימן רפ"ז, והרמב"ן בכתובות פ"מ במלחמות השם בשם כיצד נכתבה המשנה (כי כן הוא התחלת ספרו דרבינו), ובערוך העתיק כמה פעמים דברים יקרים מהאגרת בלי להזכיר את שמו.

ואעפ"כ היתה מונחת בקרן זויות כמה מאות שנים עד שריחם עליה הרב החכם הרופא ר' שמואל שולם אשר ע"י אשה עשירה ויקרה הוציא לאור את הספר היקר היוחסין אז הרפיס בתוך היוחסין את האגרת דרבינו בשנת שכ"ו בעיר קושטאנדינא.

בהקדמת היוחסין דפוס קושטאנדינא שנת כי „נעור" ממעון קדשו כתב הרב ר' שמואל ב"ר משה שולם וז"ל, מאת ה' היתה נסבה וסבה קרובה להעיר את רוח גבירתי עטרת תפארתי אשת חיל מ' אסתר מב"ת נודע בשערים בעלה נשא ונעלה בהר ה' כה"ר אליא חנדלי נ"ע אשה יראת ה' אשה חכמה אשה גדולה במעשיה שמש צדקה ומרפא בכנפיה. מכנף הארץ יבואו העניים והאביונים כל הנחשלים, לשמוע אוזן ישמעו מבין עם תלמיד ובכל יום ויום סביב לשולחנה חברים מקשיבים והמה חכמים מחוכמים, חגרה בעוז והדר לבושה והאמץ זרועותיה לתת לאיש כפי מהללו וידיה שלחה

שלחה לאביון בחדר משכבו חדר בחדר ולא בקילי קולות, ויתומים ואלמנות ידה חלקתה לחם והנערות הראויות לבא אל בית אנשים ואין לאל ידיהם הלא הן תעגינה, מפרי ידיה נשוא ינשאו עמדה ובזבזה כל אוצרותיה, בנתה בימים עליותה מקום שאין היד שולטת ולא איתי אינש די יחויננה, הן אלה קצות דרכיה דרכי נועם רבו כמו רבו עצמו מספר ויום ליום היינו מספרים על השלחן אשר לפני ה׳ כבוד הספר הזה וכו׳ שמעה גבירתי ותבן לה, פיה פתחה בחכמה ותאמר אלי קום קרא לתבונת עמוד על עמדך ואני אהיה למחזיק בצל הכסף עד יצא לאור משפט הספר הזה ומעשהו לזכות את הרבים, וזכות הרבים תלוי בך, זאת אשיב אל לבי עשה עד שאתה מוצא מוציא כסף מאוצרותיה וחוט של חסד משוך על פניה, לכן קהל ישראל שימו לבבכם שיתו לבכם הודו לה׳ אשר נתן בלב הגברת להוציא לאור תעלומי הספר היקר הזה וכו׳.

ואח״כ נדפס שנית בעיר קראקא בשנת ש״ם, ובדפוס הזה נפלו כמה טעותים ושבושים, וכשנדפס בשנת תע״ז בעיר אמשטרדם לא רצו לטרוח ולתקן ע״פ דפוס הראשון אף הדפיסו כבדפוס קראקא עם כל הטעותים, וכן נדפס בעיר זאלקווא בשנת תקנט, ובשנת תריז נדפס ע״י החכם פיליפאווסקי בלונדון ועדינבורא, והוא שלח יד בדברי רבינו והעתיקו ללשון הקודש, ואם כי כונתו היתה לטובה, אבל יצא שכרו בהפסדו כי בכמה מקומות במחילה לא הבין כונת רבינו והשיאו לד״א, והשחית יופיו ותוכנו של רבינו.

ואח״כ נדפסה בשנת תריח עם איזה הגהות מהרב החכם הגדול ר׳ יעקב בכרך בעיר קעניגסבערג (כן הוא ניכר מהאותיות שנדפס שם), ואח״כ בשנת תרלו נדפס בווארשא, ובכל אלו הדפוסים נדפסה האגרת בתוך ספר היוחסין, ובפ״ע נדפסה בפעם הראשונה בשנת תר״ה על ידי החכם ב״ג בספר היקר חופש מטמונים בעיר בערלין, אשר העתיקה מכ״י ישן נושן על קלף כפי מה שמצא בבית החכם ר׳ ירמיה היינעמאן, ושם נמצא שינויים רבים והמה ע״פ רוב לטובה.

ובשנת תרכא נדפסה בעיר ברעסלוי ע״י החכם וואלערשטיין ע״פ בת״י שונות, ובשנת תרלג הוציא שנית לאור החכם ב״ג ע״פ כ״י שונות שהיו מונחים באוצר הספרים שבפאריז ולונדון ונדפסה במגנצא.

ובשנת תרמח הוציא לאור החכם הגדול נייבור ע״פ כמה כ״י שונים ונדפסה באוקספורד.

ובזה תמו נכרתו המים החיים מתוך העם, כי יען שנדפסה תמיד בספר היוחסין, והנדפס בפ״ע נדפס תמיד מחוץ למדינת רוסיא, לכן לא

לפלא

לפלא שגם הלומדים היותר גדולים אינם יודעים מספרו דמר רבינו מאומה, ואך אחד מני אלף שמע את שמעו ובעיניו לא ראה.

והאם אין זה כמו שאמרנו שהכל תלוי במזל ואפילו ס"ת שבהיכל, כי תחת שספר יקר כזה אשר ראוי וכדאי היה להדפיסו עם הש"ם נתרחק מעל גבול ישראל ועשו אותו מדחה בקרן זויות.

ובכל הדפוסים עלו שיבושים רבים, ואין איש שם על לב לטהרו ולהבדיל בין הגרסאות האמיתיות ללא אמת, וגם החכמים אשר עסקו בו לא ראו את אור הגדול הגנוז בתוכו עד אשר קם הגאון החכם ר' יצחק הלוי בעל המחבר ספריו היקרים „דורות הראשונים" ובחלק השלישי נמצאו כמה באורים ופירושים יקרים על האגרת, ובלי חנף נאמר שהאיר פני המזרח בכמה מקומות.

אבל יען שלא היתה כונת הרב הנכבד הזה לחבר פירוש עליו, לכן נשאר כבתחלה, ועוד זאת שהאגרת הזאת היא כולה מקשה אחת מתחלתה ועד סופה, בלי שום הבדל מענין לענין וקשה מאוד למצא את מבוקש שאנו רוצין בו.

לכן קמתי בעזר צורי־שדי ואמרתי עת לעשות כבוד ויקר לרבינו הגאון ולתורתו ועברתי על פני ספרו דרבינו כמה וכמה פעמים ודקדקתי בו עד מקום שידי מגעת, וראיתי שנחוץ לחלקו לשלשה חלקים, יען כי רבינו השיב תשובה לשש שאלות ששאלו אותו חכמי קריואן ובראשם רבינו יעקב, וכל חלק חלקתי לפרקים קטנים.

והנוסח שהדפסתי הוא נוסח כמו שהדפים הגאון ר' שמואל שולם, כי מלבד שהיה גדול בתורה, היה גם חכם גדול, ובלי ספק היה למראה עיניו כ"י מדויקות, ולא שלחתי יד בנוסחו (הוץ ממה שראיתי שהוא טעות הדפוס), וחברתי עליו באור ופירוש וקראתיו בשם „פתשגן הכתב" וכשמו כן הוא שהוא מבאר דברי רבינו הקדוש, ושם תקנתי כל השבושים שנפלו בו, והיו לפני כל ההוצאות מדפוסים שונים, ושקלתי בפלס שכלי איזהו המחור שבכולם ועל פיהם תקנתי בפירושי את דברי רבינו מה שהיה קשה להבין כאשר תחזינה עיניכם מישרים.

והנה להאריך בתולדות ימי חיי רבינו הגאון צריכים לזה חכמה יתירה וספרים הרבה וכל תשובות הגאונים וגם אין זה מעין מלאכתי כעת, אך נבאר בקצרה את שלשלת יחוסו דרבינו כאשר נמצא באגרתו.

בחלק ב' פ"ג כותב רבינו וז"ל רבה בר אבוה זקננו ומן דבית נשיאה הוה, היינו שהיה לו לרבינו בקבלה שרבה בר אבוה היה ממשפחת הריש גלותא, וידוע שהרישי גלותא דבבל המה ממשפחת דוד המלך כי כשעלו יסוד המעלה מבבל לא"י לבנות את בית מקדשנו בימי עזרא ועמהם

עלה

עלה זרובבל בן שאלתיאל בן יכניה מלך יהודה כמפורש ד"ה א'-יט, ידוע שזרובבל שב לבבל ונשאר שם ויוצאי חלציו המה הרישי גלותא.

ובאגרתו ח"ג פ"ד יאמר רבינו ואבהתא דילנא דבי נשיאה אינון מיהו שבקוהו כל הני ארחתא בישתא דנשיאות ועיילו ברבנן דמתיבתא למבעא ענוה ושפלות ונמיכות ולא מבני בוסתנאי אנחנא, אלא מקמיה הכי עיילו זקננו ברבנן דמתיבתא.

ושם רפ"ה יאמר שבתר מר חנן מאשקייא מלך מר רב מארי זקננו בריה דרב דימי סורגי (ובנוסח ב"ג תרה הגרסא יותר נכונה ושם בריה דרב דימי הורינו) ובית מדרשו נודע בפיזור שבור עד היום נקרא בי רב מארי.

ושם פ"ו יאמר שבתר רב מלכה מלך מר רב רבא בריה דרב דודאי זקננו בשנת אלף פד.

ובפ"ז יאמר ואבי אבי גאון אבי אבינו (כן הוא בנוסח ב"ג) היה סופרו של מר יוסף גאון בשנת קכה.

ושם יאמר, מר רב יוסף בר מר רב רבי דהוה רב בשני דרב יוסף בר מר חייא, והוה בר בריה דמר אבא גאון זקננו, ובנוסח ב"ג איתא שהיה בן דודנו בן בנו של מר רב צמח גאון בר מר רב פלטוי גאון והוא אבי אמו של גאון אבינו.

ושם פ"ח שבתר רב יו"ט אסכימו למסמך למר רב נתן אלוף אחי אבינו בריה דר' יהודה גאון.

ושם ובתריה מלך מר רב יהודה זקננו שהוא אבי אבינו, בר מר רב שמואל ריש כלה.

ושם ובטבת שנת ר"נ מלך רב חנינא אבינו בריה דרב יהודה גאון, ורב חנינא לקח את אחות רב עמרם ריש כלה. ובנוסח ב"ג איתא שרב עמרם היה בר מישוי, ובנוסח סדר החכמים שהיה בריה דרב מנשה.

ומזה אנו רואין שרבינו שרירא גאון היה בנו של רב חנינא גאון בנו של רב יהודה גאון בנו של מר רב שמואל ריש כלה מבני בניו של מר אבא (או אבהו) גאון ב"ב של סיפרו דמר יוסף גאון מב"ב של מר רב רבא גאון בנו של רב דודאי מב"ב של רב מרי גאון בנו של רב דימי סורגי מבני בניו של רבה בן אבוה ממשפחת ריש גלותא מבית דוד.

וגם מצד אמו היה יחסן גדול כמפורש למעלה.

ואדמה כי למותר לנו לפלפל בדברי יחוסו ללא שום תועלת, יען שיחסר לנו עוד מקורים נאמנים.

ואך זאת ידוע לנו בבירור שרבינו מלך בשנת ד' אלפים תשכח ועמד בגאונותו עד שנת ד"א תשנח, היינו משך שלשים שנה, ואגרתו היקרה כתב

כתב בשנת ד"א תשמו לדעת מאור עינים פ"כד, או תשמח לדעת האפודי בהקדמתו.

והנה אם נכתבה האגרת ע"י רב שרירא גאון או ביחד עם בנו רב האי גאון שהיה בחיי אביו האב בית דין כמפורש בסוף האגרת, כבר פירשה הגאון ר"ש רפפרט בתולדות רב האי גאון שע"פ שניהם נכתבה האגרת, והאמת אתו כי כן מפורש ברמב"ן בספר המלחמות כתובות פ"ד, וברש"בם ב"ב קנז. יחסה ג"כ לרב האי גאון.

ומה שיאמר הרב ראה"ו בח"ר צד 146 בהערה 6 שמצא בתשובות הגאונים שערי תשובה סע"א שרב האי גאון עצמו מביא האגרת וקראה ע"ש אביו, ובזה רוצה לדחות כל דברי הרר"ש רפפרט, אין זה אך השערה מדומה, כי אף שרב האי גאון לקח ג"כ חלק בהאגרת הזאת יען כי היה אז כבר שנים רבות אב בית דין בישיבת גאון יעקב, אעפ"כ בלי שום ספק תלה כל הכבוד על שכם אביו, ולכן אין שום ראיה מזה לדבריו.

ובהתימי את הקדמתי בא לידי הקדמה יקרה בלשון אשכנז לספרו דרבינו ש"ג מאת ידידי הרב החכם ד"ר לעווין נ"י אשר יוציא לאור כעת את האגרת, ובאמת מלאכה גדולה ונכבדה עמס עליו כי נסע מעיר לעיר וממדינה למדינה לכל המקומות אשר נמצא כ"י מהאגרת דרבינו והעתיק בעיון רב והראה שבכמה מקומות לא הבינו החכמים המוצאים לאור את האגרת ושבשו הישרה, ואקוה כי האגרת כשיצא לאור יהיה לעינים לכל ההוגים בו, ובזה אצא ואומר יהא רעיא דיתקבלין מלי.

הכותב והחותם ז' אלול שנת עת"ר, ביום שנכפל בו כי טוב, כי זכני ה' לסיים פעם שנית הש"ס כולו ברב עם, בב"המד משכימים ומעריבים, פה לונדון.

המחבר.

שמות החכמים אשר בא זכרם בהאגרת דרש"ג ע"פ סדר א"ב.

ר' אבא, ח"ב פ"ג.
מר אבא, ח"ג רפ"ז.
ר' אבא בר זבדא, ח"ג פ"ב.
מר רב אבא בר מר רב אמי, ח"ג פ"ז.
ר' אבא בר חנינא, ח"א פ"ג.
ר' אבהו, ח"א פ"ה, ח"ב פ"א פ"ג.
מר רב איבומאי גאון אחי אביו בריה דמר רב אברהם, ח"ג רפ"ז, רפ"ח.
אביי, ח"א פ"א, ח"ב פ"א, פ"ג, רפ"ד, ח"ג פ"א, פ"ב, פ"ג, פ"ד.
מר רב אביי, ח"ג פ"ז.
מר רב אברהם בר מר רב שרירא, ח"ג פ"ז.
מר אברהם כהנא, ח"ג רפ"ו, רפ"ז.
רב אבא בר אהבה, ח"ב פ"ג.
מר רב אהרן, ח"ג רפ"ז.
מר רב אהרן בר מר יוסף הכהן, ח"ג ספ"ח
רב אויא, ח"א ספ"א.
ר' אושעיא, ח"א פ"ה, רפ"ו.
מר רב אחא ח"ג פ"ו.
ר' אחא בר חנינא ח"א פ"ג, פ"ו. ח"ג פ"ב.
רב אחא בר יעקב, ח"ג פ"ב.
רב אחא בריה דרבא, ח"ג ספ"ג, רפ"ד.
רב אחא מבי חתים, ח"ב פ"ד.
רב אחא משבחא ח"ג רפ"ו.
רב אחאי בר רב הונא, ח"ג פ"ד.
רב אחאי בריה דרבה בר אבהו, ח"ג פ"ד.
מר רב אחאי בר מר רב, ח"ג פ"ד, פ"ח.
מר רב אחונאי כהנא בר מר ר"ה (או בר מר פפא), ח"ג פ"ו.

אחי תנא דבי ר' חייא, ח"א פ"ו
רב אידי בר אבין ח"ג פ"ד.
רב איכומאי גאון, ח"ג רפ"ז אות ג'.
אליהו ז"ל, ח"ג רפ"ז.
ר' אליעזר בן הורקנוס ח"א פ"א, פ"ג, ח"ב פ"ב.
ר' אליעזר בן יעקב, ח"א פ"ב, פ"ו.
ר' אלעזר בן יהודה, ח"א רפ"ב.
אלעזר בן ירמיה, ח"א רפ"ב.
ר' אלעזר בן עזריה, ח"א פ"א, פ"ג, ח"ג פ"א.
ר' אלעזר בן פדת, ח"א פ"ו, ח"ג פ"ב.
ר' אלעזר בן שמוע, ח"א פ"א, פ"ב.
ר' אלעזר ב"ר שמעון, ח"א רפ"ב.
ר' אלעזר בן תדאי, ח"א פ"ב.
ר' אלעזר בן תרדיון, ח"א פ"א.
ר' אלעזר המודעי, ח"א פ"א.
ר' אלעזר הקפר, ח"א פ"ב.
ר' אלעזר חסמא, ח"א פ"א.
אילפא, ח"א פ"א, פ"ה.
רב אמונה, ח"ג רפ"ו.
ר' אמי, ח"א פ"ו, ח"ב פ"ג ח"ג פ"ב.
מר רב אמי, ח"ג פ"ז.
אמימר, ח"ג פ"ו.
אמימר בר מר ינוקא, ח"ג פ"ד.
אנטונינוס קיסר רומי, ח"א פ"ב.
אנטיגנוס איש סוכו, ח"ג רפ"א.
אנשי כנסת הגדולה, ח"א פ"ב.
אסא, ח"ב פ"ד.
איסי בר היני, ח"ג פ"ב.
איסי בן יהודה, ח"א פ"ב.
רב אסי קמא, ח"ב פ"ג, ח"ג פ"ב.
ר' אסי, ח"א פ"ו, ח"ב פ"ג.
אספיסינוס קיסר, ח"ג פ"א.

ר' אפס, ח"א פ"ב, ח"ג פ"ב.
רב אשי, ח"ב ספ"ג, ח"ג רפ"ד,
מר רב אשי, ח"ג רפ"ח.
ר' אשיין תנא דבי ר' אמי. ח"א פ"ו.
מר רב ביבוי הלוי בר מר רבא
מנהר פקוד, ח"ג פ"י.
רב בוסתנאי (בוסאי), ח"ג פ"ה.
רב בועז, ח"ג רפ"ח.
בית שמאי ובית הלל, ח"א פ"א, פ"ג.
בן זכאי. ח"א רפ"ג, ח"ב רפ"א.
בני בתירא, ח"א פ"א.
ר' בנימין בר יפת, ח"ב פ"ד.
רב גידל, ח"ג פ"ב.
רבן גמליאל, ח"א פ"א פ"ג, ח"ג פ"א.
רבן גמליאל בר רבי, ח"א פ"ב,
ח"ב פ"ג.
רבן גמליאל הזקן, ח"ג רפ"א.
מר דוד, ח"ג פ"ז.
דוד בן זכאי ריש גלותא, ח"ג פ"ד.
דוד בן יהודה הנשיא, ח"ג פ"ז, פ"ח.
מר רב דודאי בר מר רב נחמן,
ח"ג רפ"ו.
ר' דוסא בן הרכנים, ח"א פ"א, פ"ג.
רב דימי, ח"ב פ"ג.
רב דימי מנהרדעא, ח"ג פ"ג.
רב דימי סירגי, ח"ג רפ"ה.
דניאל הנשיא, ח"ג פ"ז.
מר רב האי בר מר דוד, ח"ג פ"ז, פ"ח.
רב האי גאון בריה דרב נחשון גאון,
ח"ג פ"ח.
רב האי גאון בר רב שרירא גאון,
רח"א, ח"ג ספ"ח.
רב הונא, ח"א פ"א, רפ"ד, ח"ב פ"ג,
ח"ג פ"ב.
רב מר רב הונא, ח"ג רפ"ה.

רב הונא בר חייא, ח"ג רפ"ג.
רב הונא בר מר זוטרא ריש גלותא,
ח"ג פ"ד.
הונא מר בר רב אשי ריש גלותא,
ח"ג פ"ד.
מר רב הונא מרי בר מר יוסף גאון,
ח"ג פ"ה.
הונא בר נתן ריש גלותא, ח"ג רפ"ד.
מר רב הונא גאון (או הונאי),
ח"ג פ"ה, פ"ו.
מר רב הונא מר הלוי בר יצחק, ח"ג ספ"ו.
רב הונא קמא, ח"ג פ"א.
רב הונא ריש גלותא (בדור סבוראים),
ח"ג פ"ד.
מר רב הילאי בר מר רב חנינא,
ח"ג רפ"ח.
מר רב הילאי בר רב מרי, ח"ג רפ"ח.
מר רב הילאי בר רב נטוראי גאון,
ח"ג פ"ח.
ר' הלל בריה דר' וואלס, ח"א פ"ב.
הלל הזקן, ח"א פ"א, ספ"ב, רפ"ג,
פ"ו, ח"ג רפ"א.
וואלס, ח"א פ"ב.
רב זביד, ח"ג פ"ג, פ"ה.
מר זוטרא, ח"ג רפ"ד, ספ"ג אות כג',
מר זוטרא בר רב חיננא (בדור סבוראי),
ח"ג פ"ד.
מר זוטרא ריש גלותא, ח"ג רפ"ד.
ר' זירא, ח"ב ספ"ב, פ"ג, פ"ד.
זכאי בר מר אחונאי, ח"ג רפ"ו.
ר' זכריה בן הקצב, ח"א רפ"ב.
זקני בתירא, ח"ג פ"א.
רב חגא, ח"ג פ"ב.
ר' חייא, ח"א פ"א, פ"ב, רפ"ה, רפ"ו,
ח"ג פ"א, פ"ב.
ר'

ר' חייא בר אבא, ח"ב פ"ב, פ"ג.
מר רב חייא ממישן, ח"ג רפ"ו.
מר חיים, ח"ג פ"ח.
ר' חלבו, ח"ג פ"ב.
ר' (אבא) חלפתא, ח"א פ"א.
רב חמא, ח"ג פ"ג.
רב חנא גאון, ח"ג רפ"ה.
רב חיננאי, ח"ג רפ"ה.
רב חיננאי מן בי גיהרא, ח"ג רפ"ד.
מר רב חיננאי גאון כהנא בר מר אברהם גאון, ח"ג פ"ו, רפ"ז.
מר רב חיננאי מנהר פקוד, ח"ג פ"ו.
רב חנינא, ח"ג רפ"ח.
ר' חנינא בן אחי דר' יהושע, ח"א פ"ו.
ר' חנינא בן גמליאל, ח"א פ"ב.
רב חנינא כהנא בר מר רב הונא, ח"ג פ"ו אות כה'.
ר' חנינא בן חכינאי, ח"א פ"ב.
ר' חנינא בר חמא, ח"א פ"ב, רפ"ה, ח"ב פ"ג, ח"ג פ"ב.
רב חנינא בריה דרב יהודאי גאון, ח"ג ספ"ח.
ר' חנינא בר פפא, ח"ב פ"ג.
ר' חנינא בן תרדיון, ח"א פ"א.
אבא חנן, ח"א רפ"ב.
חנן בן פנחס, ח"א רפ"ב.
מר חנן מאשקייא, ח"ג רפ"ה.
מר רב חנניא, ח"ג פ"ז.
רב חנניא בר רב משרשיא, ח"ג רפ"ו.
רב חסדא, ח"א פ"ו, ח"ב פ"ג, ח"ג פ"ב, רפ"ג.
רב טביומי, ח"ג פ"ד.
ר' יאשיה דמן הוצל, ח"ב פ"ג.
יאשיהו נשיאה, ח"ג פ"ח.

ר' יהודה, ח"א פ"א, פ"ג, ח"ב פ"א, פ"ב.
רב יהודה, ח"א פ"א, ח"ב פ"ג, רפ"ד. ח"ג פ"ב, רפ"ג, פ"ד.
מר רב יהודה, ח"ג דפ"ו.
ר' יהודה בן בבא, ח"א פ"א.
ר' יהודה בן בתירא בנציבין, ח"א פ"א.
ר' יהודה בן גמליאל, ח"א פ"ב.
מר רב יהודה בר מר רב שמואל ריש כלה, ח"ג פ"ח.
רבנא יהודאי, ח"ג פ"ד.
מר רב יהודאי בר מר רב נחמן, ח"ג פ"ו.
ר' יהושע, ח"א פ"א, ח"ב פ"ב, ח"ג פ"א.
ר' יהושע בן זרוז בן חמיו של ר"מ, ח"ב פ"ד.
ר' יהושע בן לוי, ח"ב פ"ג.
ר' יהושע בן קרחה, ח"א רפ"ב, פ"ב.
יהושפט, ח"ב פ"ד.
ר' יוחנן, ח"א פ"א, פ"ב, פ"ג, פ"ד, פ"ה, פ"ו, ח"ב פ"א, פ"ב פ"ג, ח"ג פ"ב.
ר' יוחנן בן ברוקא, ח"א פ"א.
ר' יוחנן בן גודגדא, ח"א רפ"ה.
רבן יוחנן בן זכאי, ח"א פ"א, רפ"ג, פ"ו, ח"ב פ"א, ח"ג רפ"א, רפ"ב.
ר' יוחנן בן נורי, ח"א פ"א.
מר רב יום טוב כהנא בר מר רב יעקב, ח"ג פ"ח.
ר' יונתן, ח"ב פ"ג.
יונתן בן עוזיאל, ח"א פ"א.
רב יוסי (מרבנן סבוראי), ח"ב ספ"ד, ח"ג פ"ד.
ר' יוסי, ח"א פ"א, ספ"א, ספ"ב, פ"ג, פ"ה, ח"ב פ"א.
ר'

ר' יוסי בר' בון, ח"ג פ"א.
אבא יוסי בן דורתאי, ח"א פ"א.
ר' יוסי בר' יהודה, ח"א פ"ב.
ר' יוסי בן קסמא, ח"א פ"א.
ר' יוסי הגלילי, ח"א פ"א.
רב יוסף, ח"א רפ"ד, פ"ו, ח"ב פ"ג,
פ"ד, ח"ג רפ"ג, פ"ד פ"ז.
מר רב יוסף, ח"ג רפ"ו.
מר רב יוסף בר מר חייא, ח"ג פ"ז.
רב יוסף בר חמא אבי רבא, ח"ג פ"ב.
מר רב יוסף בר מר רב רבי, ח"ג פ"ז.
רב יוסף בריה דרב יעקב, וח"ג פ"ח.
מר רב יוסף בר מר רב שילא,
ח"ג רפ"ז.
מר יוסף גאון, ח"ג רפ"ז.
רב יוסף מבי חתים, ח"ב פ"ד.
יזגדר מלכא, ח"ג פ"ד.
רב יימר [מרימר] ח"ג פ"ד.
יכניה, רח"ג.
ר' ינאי, ח"א פ"ב, ח"ב פ"ג.
מר רב ינקא, ח"ג רפ"ו.
מר רב יעקב, ח"ג רפ"ח.
ר' יעקב איש כפר חטיא, ח"א רפ"ב.
ר' יעקב בן דוסאי, ח"א ר"פ אות כא'.
מר רב יעקב בר נטוראי, ח"ג פ"ח.
רבינו יעקב בר נסים בר יאשיהו,
בתחלת האגרת אות א'.
ר' יעקב בן קורשאי, ח"א פ"ג.
מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי,
ח"ג רפ"ח.
מר רב יעקב מנהר פקוד, ח"ג פ"ו.
מר רב יצחק בר מר רב חנניא,
ח"ג פ"ז.
רב יצחק בריה דרב יהודה,
ח"א פ"ו, ח"ב רפ"ד.

רב יצחק בר ישי, ח"ג רפ"ח אות ב'.
רב יצחק גאון, ח"ג רפ"ה.
ר' יצחק נפחא, ח"ב פ"ג.
ר' ירמיה, ח"ב ספ"ב, פ"ג.
ר' ירמיה בר אבא, ח"ב פ"ד.
ר' ישבב הסופר, ח"א פ"ב.
ר' ישמעאל, ח"א פ"א.
ר' ישמעאל בן אלישע כה"ג, ח"ג רפ"א.
ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא,
ח"א רפ"ב.
ר' ישמעאל ב"ר יוסי, ח"א פ"ב.
רב ישעיה הלוי בר מר אבא, ח"ג רפ"ז.
מר כיתנאי, ח"ג פ"ו אות ו'.
מר רב כהן צדק בר אבומאי גאון,
ח"ג רפ"ח.
רב כהן צדק בר מר רב יוסף, ח"ג פ"ח.
רב כהנא קמא, ח"ב פ"ג.
רב כהנא, ח"ב פ"ד, ח"ג ספ"ג פ"ד.
מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי
גאון, ח"ג רפ"ז.
לוי, ח"א פ"ו.
ר' מאיר, ח"א פ"א, רפ"ב, פ"ג, פ"ה,
ח"ב פ"א, פ"ד.
מר רב מארי בריה דרב דימי סורגי,
ח"ג רפ"ה.
מר רב מבשר כהנא גאון בר מר רב
קימוי גאון, ח"ג פ"ח.
מחמד, ח"ג רפ"ה.
רב מישאל, ח"ג פ"ח.
רב מלכא, ח"ג פ"ח.
רב מלכא בר מר רב אחא, ח"ג רפ"ו.
מר בר רב הונא, ח"ג רפ"ה.
מר רב מנחם, ח"ג פ"ז.
רב מנחם גאון בריה דרב יוסף גאון
בר חייא, ח"ג פ"ז.

מר

מר רב מנשה בר מר יוסף, ח"ג פ"ו.
מר בר רב אשי (רב טביומי), ח"ג פ"ד.
רב מרדכי, ח"ג רפ"ח.
רב מרי, ח"ג רפ"ח.
מר רב מרי הכהן מנהר פקוד,
ח"ג פ"ו.
מר רב מרי הלוי בר רב משרשיא,
ח"ג פ"ו.
רב מרי סורגו, ח"ג רפ"ה.
מרימר, ח"ג רפ"ד.
רב משרשיא, ח"א פ"ו.
מר רב משרשיא כהנא בר מר יעקב,
ח"ג רפ"ח.
משרשיא בר פקוד, ח"ג פ"ד.
משרשיא בר תחליפא, ח"ג פ"ה.
ר' מתיא בן חרש, ח"א רפ"ב.
מר רב מתתיה בר מר רבי, ח"ג פ"ז.
מר רב נהילאי הלוי, ח"ג פ"ו.
נחום שמעיה דר' אבהו, ח"ג ספ"ה.
ר' נחמיה, ח"א ספ"א, פ"ג.
רב נחמיה בר מר כהן צדק, ח"ג ספ"ח.
רב נחמן, ח"ב פ"ג, ח"ג פ"ב.
מר רב נחמן, ח"ג רפ"ו.
רב נחמן בר רב הונא, ח"ג פ"ד.
רב נחמן בר יצחק, ח"ב פ"ד, ח"ג פ"ג.
מר רב נחשון בר מר רב צדוק גאון
ח"ג פ"ח.
מר רב נטרוי כהנא בר מר רב אמונה,
ח"ג רפ"ו.
רב נטוראי גאון בר מר רב הילאי גאון
בר מר רב מרי, ח"ג רפ"ח.
רב נטוראי נשיא בן זבינאי (או בר חביבא)
ח"ג רפ"ו.
מר רב נטוראי בר מר רב נחמיה,
ח"ג רפ"ו.

ניחמאי, ח"ג פ"ד.
נסים בר יאשיהו, בתחלת האגרת
אות א'.
בר נשלה, ח"ג פ"ז.
רב נתן אלוף בריה דרב יהודה גאון,
ח"ג פ"ח.
ר' נתן הבבלי, ח"א רפ"ב, פ"ג, פ"ו.
ח"ב פ"ג.
סומכוס, ח"א רפ"ב.
רב סחורה, ח"ב פ"א.
רב סימונא (סבוראי), ח"ב פ"ד, ח"ג פ"ד.
רבנא סמא בריה דרב יהודאי, ח"ג פ"ד.
רב סמא בריה דרבא, ח"ג פ"ד.
רבינו סעדיה גאון בר רב יוסף,
ח"ג פ"ח.
רב ספרא, ח"ב פ"ד, ח"ג פ"א.
עולא, ח"ב פ"ג רפ"ד.
מר עוקבא ריש גלותא, ח"ג רפ"ב.
עזרא הסופר, ח"ג פ"א.
רב עינא (סבוראי), ח"ב פ"ד, ח"ג פ"ד.
עלי בן אבוטאל, ח"ג רפ"ה.
מר רב עמרם בר ששנא, ח"ג פ"ח.
מר רב עמרם ריש כלה, (בריה דרב מישוי, ב"ג, ובנוסח נייבור הגרסא בריה דרב מנשה), ח"ג ספ"ח.
ענן, ח"ג פ"ו.
עקביא בן מהללאל, ח"א פ"ג.
ר' עקיבא, ח"א פ"א, פ"ב, פ"ג, פ"ו,
ח"ב פ"ב.
ר' עקיבא בן דוסא, ח"א פ"ב'
ר' פדת קדמאה, ח"א רפ"ד.
פלומי, ח"א רפ"ב.
מר רב פלטוי בר מר רב אביי,
ח"ג פ"ז.
ר' פנחס בן יאיר, ח"א פ"ב.
רב

רב פפא, ח"ג פ"ג, ספ"ה.
רב פפא בר אבא, ח"א פ"ו.
פפא בר נצר, ח"ג פ"ב.
ר' פרידא, ח"א רפ"ד.
מר רב צדוק בר מר רב אשי,
ח"ג רפ"ח.
רב צמח גאון בר מר רב כפנאי,
ח"ג פ"ח.
מר רב קימוי גאון בר מר רב אחאי גאון,
ח"ג פ"ח.
מר רב קמוי בר מר רב אשי,
ח"ג רפ"ח.
בר קפרא, ח"א פ"ו.
קצרא, ח"א פ"ב.
ר' ראובן האצטרובלי, ח"א פ"ב.
רב, ח"א פ"א, פ"ב, ח"ב פ"ג, פ"ד,
ח"ג פ"א, רפ"ב.
רבא, ח"א פ"א, ספ"ו, ח"ב פ"א, פ"ב,
פ"ג, ח"ג פ"ג.
מר רב רבא, ח"ג פ"ה.
מר רב רבא בריה דרב דודאי,
ח"ג פ"ו.
רב רבאי מרוב, ח"ב פ"ד, ח"ג ספ"ד.
רבה, ח"ב פ"ג, פ"ד, ח"ג רפ"ג,
פ"ד, פ"ז.
רבה (מרבנן סבוראי), ח"ב פ"ד.
רבה בר אבהו, ח"ב פ"ג, ח"ג פ"ב.
רבה בר רב הונא, ח"ג פ"ב.
רבה בר חייא, ח"ג פ"ג.
רבה בר חנא, ח"ג פ"ג.
רבה בר בר חנא, ח"א ספ"א.
רבה בר מרי, ח"א פ"ו.
רבה בריה דרבא, ח"א פ"ב.
רבה בר שמואל, ח"א פ"ו.
רבה תוספאה, ח"ג פ"ד.

רבותינו שבדרום, ח"א פ"א.
רבי, ח"א רפ"א, פ"ב, רפ"ג, רפ"ד,
רפ"ה, פ"ו, ח"ב פ"א, רפ"ב, רפ"ג,
פ"ד, ח"ג רפ"א, רפ"ב.
מר רב רביא (או מר רב אביי), ח"ג רפ"ו.
רבין, ח"ב פ"ג.
רבינא, רח"א, ח"ב פ"ד, רח"ג.
רבינא בר אומצא (מרבנן סבוראי),
ח"ג פ"ד.
רבינא בריה דר"ה (רבנא אבינא),
ח"ג פ"ד.
רחומי (מרבנן סבוראי), ח"ב פ"ד, ח"ג
פ"ד.
רחומאי, ח"ג פ"ד.
ריחומאי, ח"ג פ"ד.
ריש גלותא, ח"ג פ"א, פ"ד.
רמי בר חמא, ח"א פ"ו.
רפרם, ח"ג ספ"ג.
ר' שילא, ח"ב פ"ג, ח"ג רפ"ב.
מר רב שילא, ח"ג רפ"ז.
מר רב שלום בר מר רב בועז,
ח"ג רפ"ח.
מר רב שלום מר רב מישאל, ח"ג פ"ח.
שלמה הנשיא בר חסדאי, ח"ג פ"ו, פ"ז.
שמאי, ח"א פ"א, ספ"ב, רפ"ג, ח"ג
רפ"א.
שמואל, ח"א פ"ו, ח"ב פ"ב, פ"ג,
פ"ד, ח"ג רפ"א, רפ"ב.
מר שמואל, ח"ג פ"ו, פ"ז.
רב שמואל בר אבהו (מרבנן סבוראי),
ח"ג פ"ד (בנוסח ב"ג).
רב שמואל בר יהודה דמן פומבדיתא
(מרבנן סבוראי), ח"ג פ"ד.
מר רב שמואל בר רב מרי, ח"ג רפ"ו.
ר' שמואל בר נחמני, ח"ב פ"ג.
רב

שמות הערים הנזכרים בהאגרת.

אגרת דרבינו שרירא גאון.

תשובת שאלה לגאון רב שרירא ז"ל ראש ישיבת גאון יעקב, ורב האי ראש ישיבת גאון יעקב [א].

א) כיצד נכתבה המשנה, אם אנשי כנסת הגדולה התחילו לכתבה, וכתבו מקצתה חכמי כל דור ודור עד שבא רבי וחתמה [ב]. הרי רובה סתמא היא, וסתם מתניתן ר' מאיר [ג]. ורוב חכמי התלמוד ששמותם מפורשים בה, ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון, וכולם תלמידי ר' עקיבא הם, והכללות שלמדנו רז"ל בתלמוד [ד]. הלכה כר' עקיבא מחבירו וכר' יוסי מחבירו, וכולן היו בבית שני [ה].

ב)

פתשגן הכתב

א) כן הוא הנוסח בהאגרת הנדפס ביוחסין דפוס קושטאנדינא, ובנוסח ב"ג דפוס מיינץ תרלב איתא בזה הלשון, שאלה ששאל מרנא ורבנא יעקב בר נסים בר יאשיהו מלפני אדונינו מר רב שרירא גאון ראש ישיבה של גולה בשם הקהל הקדוש קירואן, וצוה לכתוב לו תשובתה בשנת אלף רצח' למנין שטרות. ובנוסח יוחסין השלם הנדפס ע"י החכם פיליפאווסקי בלונדון מובא בזה הלשון, שאילו רבנן דבקירואן לבבא דמתיבתא לבי דינא דמרנא ורבנא שרירא, בריה דרבנא חנניה, בריה דרבנא יהודה, ואתו הני שאילתות בית דינא דמרנא ורבנא האי דיינא דבבא בריה דרבנא ומרנא רב שרירא ריש מתיבתא.

ב) בנוסח נייבור מביא מכ"י א' וסתמה, וזה נוח יותר לשון שאילתם מה שאמרו להלן הרי רובה סתמא היא, או כמו שכתוב בנוסח נייבור „הרי רובה סתומה היא".

ג) בסנהדרין פו, ד) בעירובין מו:, ה) כונת רבינו יעקב שהיו אחר חורבן הבית. וביוחסין דפוס קראקא איתא שכולם היו בסוף בית שני. ויותר נראה שאין כונת רבינו יעקב על תלמידי דר' עקיבא לומר עליהן

שהם

ב) ומ"ט שבקו רבנן קמאי רובא לבתראי, וכ"ש אם לא נכתב כלום מן המשנה עד סוף ימיו של רבי.

ג) ועוד אם סידור הסדרים מסודר כהוגן סדר המסכתות מה טעם עשו בזה הענין, מה טעם הקדימו כפורים ו) לשקלים, וסוכה ליו"ט ז). ושתיהן לר"ה, וכן מסכת ומסכת שלא נסדרה עם חברתה בענין ח).

ד) ותו התוספתא ששמענו שר' חייא כתבה, לאחר חתימת המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה, ומה ראה ר' חייא לכתבה, אם עשה בה תוספת דברים שהן מפרשין את עניני המשנה אמאי הניחן רבי ולא כתבן, והלא משם חכמי המשנה אמורים.

ה) וכן הברייתות כיצד נכתבו, וכן התלמוד כיצד נכתב.

ו) וכן רבנן סבוראי כיצד נסדרו אחרי רבינא, ומי מלך אחריהם, וכמה שנים מלכו מאותו הזמן ועד עכשיו.

פתשגן הכתב

שהם היו בבית שני או בסוף בית שני, כי הלא ידוע לכל בר בי רב שהיו אחר החורבן וגם ר"ע בעצמו ימי פעולתו היה אחר החורבן שנים הרבה, אך כונתו שגם ראשוני הראשונים הנזכרים במשנה כולם היו אך בבית שני, כי מחכמי בית ראשון ושלפניהם לא נשאר לנו כמעט מאומה.

ו) ידוע שהראשונים קראו למס' יומא מס' כפורים. ז) ומסכת ביצה יו"ט. ח) פי' יתר המסכתות שלא נסדרו זו אצל זו לפי הענין.

חלק א׳ פרק א.

הכין חזינא דודאי שיתא סדרי משנה רבינו הקדוש תרצינון א). כי היכי דגרסי להו הלכתא דבתר הלכתא, ואין להוסיף ואין לגרוע, והכי אמרינן בגמרא דיבמות פ׳ הבא על יבמתו ב). מתניתן אימת אתקין בימי רבי.

ודקא אמריתו מ״ט שבקו קמאי רובה לבתראי, לא שבקו קמאי רובה לבתראי אלא כולהון מילי דקמאי גרסי וטעמיהון מתני, דהא הלל הזקן כשמינוהו בני בתירא נשיא עליהם אמר להם מי גרם לכם שאהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון כדאיתא בפסחים ג).

והכי הויא מילתא, דראשונים לא אתידעו שמהתהון אלא שמותם של נשיאים ושל אבות בית דין בלבד ד). משום דלא הוה מחלוקת ביניהון, אלא כל טעמי דאורייתא ה) הוו ידעין להון ידיעה ברורה, ותלמודאי נמי ו) הוו ידעי להון ידיעה ברורה, והויות ודקדוקים במשנתן על כל דבר ודבר, דהא ת״ר בפרק יש נוחלין ז) שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויין שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהם ראויין שתעמוד להם השמש כיהושע, ועשרים בינונים, גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד ולא הלכות ח) ולא דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלין והמורין ט), גזרות שוות, תקופות וגימטריאות ומשלי כובסין ומשלי שועלים, שיחת דקלים, שיחת שדים, שיחת מלאכי השרת, דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא, להודיעך דאפילו הויות דאביי ורבא לא מדעתייהו הוו י) אלא כולהון נהרין לראשונים.

וכמה

פתשגן הכתב

א) פי׳ שרבי סדרם, ובנוסח ב״ג תרה׳ איתא ודאי תרצינון. ב) יבמות סד:, וגרסא שלנו מכדי מתניתן מאן תיקן רבי. ג) פסחים סו. ד) כאבות פ״א דקא חשיב שם שמות מקבלי התורה ונזכרו אך שמות הנשיאים ואבות בית דין. ה) בנוסח ב״ג איתא אלא כל טעמי משנה ודאורייתא.

ו) בדפוס קושטאנדינא נתחלקה מעט תיבת ותלמוד אי ובדפוס קראקא עשו מפסיק בין ותלמוד, אי נמי בטעות. ז) כב״ב קלד. ח) ולא הגדות כן הוא שם בגמרא. ט) הוא קו״ח. י) פי׳ שאביי ורבא לא

חדשו

וכמה דהוה בית המקדש קיים כל חד וחד מרבוותא הוה מגמר להו לתלמידיה טעמי דאורייתא ודמשנה ודתלמוד במילי דמחבר להון בשעתיה, ומורו לתלמידייהו כי היכי דחזו, והוה נפישי הכמה, ולא הוו צריכין לטירחי אחריני.

וההיא פלוגתא דסמיכה בלחוד הוא דהות ביניהון [יא]. וכד אתו שמאי והלל נמי בתלת מילי בלחוד הוא דאפליגו, דאמרינן [יב] אמר רב הונא בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל [יג].

וכיון דהרב בית המקדש ואזלו לביתר [יד] והרב נמי ביתר [טו] ואתבדרו רבנן לכל צד, ומשום הנך מהומות ושמדים ושבושים [טז] שהיו באותו זמן לא שמשו התלמידים כל צרכן ונפישו מחלוקת מן כד נח נפשיה דרבן יוחנן בן זכאי והוה רבן גמליאל והוה נמי עדיין ר׳ דוסא בן הרכינס ואחריני נמי מהנך ראשונים הות פלוגתא בין בית שמאי ובית הלל, ואע״ג דאדחו ב״ש ונקבעה לכל הלכה כב״ה [יז] היתה פלוגתא בדורו של רבן גמליאל בדברים אחרים בין ר׳ אליעזר דהוה שמותי [יח] ור׳ יהושע דאינון תלמידי ריב״ז, והוה נמי בההוא דרא ר׳ יוסי הגלילי ור׳ אלעזר בן עזריה ור׳ יוחנן בן נורי ור׳ יוחנן בן ברוקא ור׳ הנינא בן תרדיון ור׳ אלעזר בן תרדיון [יט] ור׳ אלעזר הסמא ואבא חלפתא [כ] ור׳ יוסי בן קסמא ולפניהם

שמעון

פתשגן הכתב

חדשו כלום כי כבר היה ידוע כל פשיטותם לראשונים, ואך חכמי האחרונים שקלו וטרו כדי לעמוד על דעת הראשונים לאמתתן. יא) כמפורש חגיגה פ״ב מ״ב. יב) שבת יד:. יג) חוץ מהמחלוקת בדבר הסמיכה ביו״ט שהיא מחלוקה ישנה, והירושלמי שם גורם שחולקין בד׳ מילי שחושבין גם מחלוקת הסמיכה. יד) כסנהדרין יז: שהיה שם סנהדרין ובתוכם היו שלשה שידעו כמה לשונות, וקרוב מאוד לומר שצ״ל בדברי רבינו „וכיון דחרב בי״המק ואזלי ליבנה ואח״כ לביתר״. טו) כגיטין נז, טז) בנוסח ב״ג ונייבור איתא ושגושין, ופי׳ תלאות רבות וצרות. יז) כעירובין יג:. יח) בנוסח ב״ג דהוא שמתיה, וביוחסין השלם העתיק ר״א תלמיד שמאי והחילוק בין ב׳ הלשונות הוא כבין פי׳ הבבלי שר״ג וחביריו נדוהו, ובין הירושלמי שהוא מתלמידי ב״ש כמבואר בערכו באריכות בספרי תולדות תו״א. יט.) התנא הזה נזכר אך פ״א בירושלמי גיטין פ״ז ה״ד, וסברת רבינו שהיה אחי ר׳ חנינא בן תרדיון א״כ היה בדור ר״ג, אבל בנוסח ב״ג ונייבור ליתא שם ר׳ אלעזר בן תרדיון. כ) נראה שצ״ל ור׳ חלפתא

ויען

שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ורבנן אחריני נפישי דהוו בההוא דרא, ושניים להם שהיו תלמידים וחברים והיו בימיהם כגון ר׳ עקיבא ור׳ אלעזר המודעי ור׳ יהודה בן בבא ור׳ ישמעאל, ועוד אותה שעה היה ר׳ יהודה בנציבין וא״ע שהיה ר׳ יהודה בנציבין בזמן הבית עדיין אחר חורבן הבית היה שם כא), וזמן חשוב היה שהוא אחר שקיטתן מחורבן הבית, ובאותו זמן ישבו לאחוז הלכותיהם שהיו כאלו אבודות בשגוש והשמד ומחלוקת בית שמאי ובית הלל, והוו נפישי רבנן בההוא עדנא, מנהון איכא רבוותא דאית להו ספסל בי מדרשא ויתבי בהו, ומנהון איכא רבנן אחריני דיתבי קדמיהון, דביומא דאתוקם ר׳ אלעזר בן עזריה אמרינן ההוא יומא איתוספו כמה ספסלי בי מדרשא ואמר ר׳ יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר ד׳ מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה כדאיתא בברכות כב) וכד איתוסף הכי כמה הוי העיקר כג).

ומסר ר׳ עקיבא א״ע להריגה אחר שנפטר ר׳ יוסי בן קסמא, ונהרג ר׳ חנינא בן תרדיון כד) ונתמעטה החכמה אחריהם, והעמיד ר״ע תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר״ע והות סמכא דישראל על התלמידים שניים של ר״ע, דאמרו רבנן יב׳ אלף תלמידים היו לו לר״ע מגבת ועד אנטיפרס, וכולם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר״מ ר׳ יוסי, ר׳ יהודה ר״ש ור״א בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות כה).]
ור״ט

פתשגן הכתב

ויען שבנו ר׳ יוסי קראו [תמיד בשם אבא חלפתא נשתרב הלשון לכאן.

כא) כונת רבינו על ר׳ יהודה בן בתירה שהיה בזמן הבית הריש בנציבין כפסחים ג:, וכן היה גם לאחר החורבן כמפורש שם קט.

כב) ברכות כח:, כג) פי׳ אם ההוספה היתה מרובה כ״כ א״כ העיקר היתה בל״ס הרבה יותר, ומזה אנו למדין שבדור שלאחר החורבן היו ביבנה כמה אלפים ת״ח.

כד) נראה שצ״ל ואחר שנפטר ר׳ יוסי בן קסמא נהרג ר״ח בן תרדיון כמפורש ע״ז יח., אבל ר״ע נהרג קודם ר״ח בן תרדיון כמפורש שמחות פ״ח.

כה) יבמות סב:, ודברים גדולים השמיענו רבינו א) שבגמרא שם איתא
שתלמידי

ור״מ הוה גמיר וחריף ומחודד טפי מכלהון וסמכו ר׳ עקיבא אע״ג דיניק הוה, וסמכינהו לשארא בתר ר״ע, ר׳ יהודה בן בבא והדר סמכיה לר׳ מאיר כו) דאמרינן אמר ר׳ יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ור״י בן בבא שמו שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות בישראל. שפ״א גזרה מלכות על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב, ותחום שסומכין בו יעקר מה עשה ר׳ יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר״מ, ר׳ יהודה, ר׳ יוסי, ר׳ שמעון, ור״א בן שמוע, ורב אויא מוסיף אף ר׳ נחמיה, ומקשינן כדאיתא בסנהדרין כז) והאמר רבה בר בר חנא א״ר יוחנן כל האומר ר׳ מאיר לא סמכו ר׳ עקיבא אינו אלא טועה, ואמרינן סמכיה ר׳ עקיבא ולא קבלוה דיניק הוה והדר סמכיה ר׳ יהודה בן בבא וקבלוה.

ובהדין

פתשגן הכתב

שתלמידי דר״ע מתו מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, ומדברי רבינו נראה שלא היה לפניו הטעם הזה, ואפשר שאחד כתב בצד הגמרא לפרש מפני מה מתו, והובא אח״כ בפנים, ולרבינו היתה הקבלה שהיה שמד עליהם. ב) בגמרא איתא שם „עד שבא ר״ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם" וכו׳, וגרסת הגמרא קשה מאוד איך אפשר לומר שר׳ מאיר וחביריו היו תלמידים האחרונים דר״ע היינו שאחרי שמתו כל תלמידי דר״ע אז הלך לו ר״ע לדרום ומסר תורתו לתלמידיו האחרונים, הלא מפורש שכולם שימשו לחכמי יבנה עוד מנעוריהם ובפרט ר״מ ור׳ שמעון כמבואר בערכם. אבל גרסת רבינו יאיר לנו הדרך שבאמת לא בא ר״ע לדרום כלל, ור״מ ור״ש וחבריהם למדו אצל ר״ע כל ימיהם בעיר בני ברק ובכ״מ שהיה ר״ע רבם, אך אחרי שמתו כל תלמידי דר״ע ואז היה העולם שמם מאין תורה כי כל גדולי חכמי הדור נהרגו והנשארים נתפזרו לכל רוח, וכאוד מוצל מאש נשתיירו ר״מ וחביריו שהיו נקראין בשם חכמי דרום, ולולא הם אז חו״ש נשתכחה תורה מישראל וזה שאמר רבינו והות סמכא „דישראל" על התלמידים שניים דר״ע — והיה העולם שמם עד „שבאו" (פי׳ כל מי שרצה ללמוד) אצל רבותינו שבדרום ושנאה (צ״ל ושנאו וכן איתא בנוסח ב״ג וביוחסין עם הגהות הרב ר״י בכרך. ובנוסח ב״ג תרה איתא ושנאוה להם). להם ר״מ — והם העמידוה (את התורה) באותה שעה.

כו) אין הכונה שסמך ריב״ב את ר״מ אחר שסמך את חבריו אך קאי על מה שאמר וסמכיה ר״ע אף על גב דיניק הוה, ואך יען שלא קבלוה לסמיכתיה לכן סמכיה שנית ריב״ב. כז) סנהדרין יד. (א

פרק ב.

ובהדין א) דהוה רבן שמעון ב"ג נשיא ועלה ר׳ נתן הבבלי והיה אב בית דין כמפורש בגמרא דהוריות ב) א"ל רש"בג לר׳ נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך לשויך אב"ד ג) למהוי נשיא מי אהני לך. ור"מ היה חכם הדור כמפורש התם כד הוו עיילי ר׳ נתן ור"מ לבי מדרשא הוו קיימא כולא מתיבתא מקמייהו. *)

והוו נמי חכמים גדולים בההוא דרא דרביצו אורייתא תדירא: כגון ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקא ד) ור׳ יהושע בן קרחה ה) ור׳ אלעזר בן יהודה ו) ור׳ שמעון בן יהודה ז) ור׳ אלעזר בר׳ שמעון ח) ור׳ יעקב איש כפר הטיא ט) ר׳ פרידא י) ר׳ פדת

קדמאה

פתשגן הכתב

א) צ"ל ובהדין דרא וכן הוא בכל הנוסחאות. ב) הוריות יג:.
ג) שאבי ר׳ נתן היה הריש גלותא בבבל עיין ערך ר׳ נתן. *) צ"ל וכו׳.
ד) כר"ה לב. וכגרסת הירושלמי שם וספרא אמור קעז. ה) כב"מ פד:,
ו) שהיה תלמיד ר׳ יהושע כטבול יום פ"ג מ"ד ובארנו בערכו שהוא ר"א בן יהודה איש ברתותא, ויותר נראה שהיה כתוב בדברי רבינו ראב"י והוא ר"א בר׳ יוסי כמעילה יז: שהלך עם ר"ש לרומי או שהוא ר"א בר׳ יוסי הגלילי כברכות סג: שהיה ביחד עם חברי דרשב"ג.
ז) אף שהיה תלמיד ר׳ שמעון אבל היה זקן מרבי ונחשב לדעת רבינו לדור רשב"ג וכאשר בארנו בערכו שהוא ר"ש בן יהודה איש כפר עכו, ובסוטה לז. אמר רבי לדברי ר"ש בן יהודה וכו׳.
ח) ואף שהיה חבירו דרבי כב"מ פד: אבל נפטר שנים רבות קודם רבי וימי פעולתו נחשבו לדור רשב"ג, כב"מ שרשב"ג קראו ארי בן ארי.
ט) כמפורש חגיגה ה: שרבי ור׳ חייא באו למקום אחד והלכו לקבל אפיה דצורבא מרבנן שהיה סגי נהור וברכן, א"ל ממאן שמיעא לך א"ל ששמע מפירקא דר׳ יעקב איש כפר חיטיא, ומזה אנו רואין שהיה בדור שלפני רבי.
י) את ר׳ פרידא מצינו שהיה בזמן רבי כמפורש פאה פ"ז ה"ג שרבי שאלו שיראהו האשכול הגדול והנפלא שבכרמו, והוא עקר עבור רבי תרי פוגלין שזרען אחר ר"ה ונתגדלו עד ערב יו"הכפ, באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית, ומפורש במשנה שביעית ספ"ו שרבי התיר זה, ואפשר שדעת רבינו שר׳ פרידא היה אז כבר זקן גדול וכדמובא עליו המעשה בעירובין נד: שהוסיפו לו ד׳ מאה שנה, ולכן חשבו לדור רשב"ג

יא)

קדמאה יא), ור׳ זכריה בן הקצב יב, ר׳ מתיא בן חרש יג) ואלעזר בן ירמיה וחנן בן פנחס, ואבא חנן ופלומי יד) וסומכוס טו), ור׳ שמעון בן אלעזר טז) ור׳ חנינא בן גמליאל יז), ור׳ יהודה בן גמליאל

פתשגן הכתב

יא) כדמצינו בתקוני זהר ס״ט שר׳ אלעזר בר׳ שמעון אמר עליו דצדיק גמור הוא.

יב) שלשה חכמים היו נקראין בשם זה, ר׳ זכריה בן אבקולוס, ר׳ זכריה בן הקצב ור׳ זכריה בן קבוטל, ושלשתן היו קדמונים, ר׳ זכריה בן אבקולוס היה בחורבן הבית כמפורש גיטין נו: וכן ר׳ זכריה בן הקצב כמפורש כתובות פ״ב מ״ט, ור׳ זכריה בן קבוטל היה בזמן הבית כמפורש יומא פ״א מ״ו, וא״כ איך יאמר רבינו שהיה בדור רשב״ג, לכן נראה ברור שצ״ל ובן בנו של ר׳ זכריה בן קבוטל כמפורש ברכות סג. ששלחו אותו ור׳ יוסי בן כיפר לחנניה בן אחי ר׳ יהושע שלא יעבר עוד בחו״ל, וזה היה באמת בשלפי השמד כשהתקבצו ר״מ וחבריו כמבואר בערכם בספרי תולדות תו״א.

יג) כמפורש מעילה יז. כשהיה רשב״י ברומי נהג אז ר׳ מתיא בן חרש ישיבתו הגדולה שמה.

יד) נראה דדעת רבינו שחושב את אלעזר בן ירמיה וחנן בן פנחס ופלומי בדור רשב״ג יען שמצינו אותם שנזכרים ביחד בברייתא סוטה ד. אחר ר״א ור׳ יהושע ור״ע ור״י בן בתירא שכולם חולקין בשיעור סתירה, והנה ר״א בן ירמיה לא נזכר עוד בשום מקום, וכן חנן בן פנחס, אבל אבא חנן ידוע שהיה תלמיד ר׳ אליעזר שאומר תמיד בשמו, ופלומי אף שמצינו שבעי מרבי כמנחות לז. אבל מצינו ר״ה כד. שחולק עם ר׳ אלעזר בר״ש ולכן נחשב לדור רשב״ג, ויותר נראה שנשמטו ממקומן וצריך להיות בין תלמידי דרבי לקמן.

טו) ידוע שהיה תלמידו הגדול דר״מ, ור׳ נתן שאל תורה מפיו ככתובות נב: יען שסומכוס היה בר א״י והיה בידו קבלות מדורות הראשונים ור׳ נתן היה בבלי לכן שאל ר׳ נתן לסומכוס איך אמר ר׳ יהושע, אף שהיה ר׳ נתן קשיש ממנו, ולכן חושבו רבינו בין חכמי דור רשב״ג.

טז) הוא היה חבירו הגדול דרבי אבל מצינו שחולק עם ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקא כעירובין יט: לכן נחשב לדור רשב״ג.

יז) הוא היה אחי רשב״ג כמבואר בערכו.

יח)

גמליאל יח) ור׳ אלעזר בן תדאי יט), ר׳ פנחס בן יאיר כ), ור׳ עקיבא בן דוסא כא) ואיסי בן יהודה כב), ור׳ חנינא בן חכינאי כג), ור׳ ישבב הסופר כד), ור׳ אלעזר הקפר כה), ור׳ ראובן האצטרובלי כו), וחכמים שעמהם, וכל ימיו של רש״בג גדל רבינו הקדוש בנו לתלמוד תורה כדאמרינן במציעא כז) כד הוו יתבי רש״בג ור׳ יהושע בן קרחה אספסלי הוי יתבי קמייהו רבי ור׳ אלעזר בר׳ שמעון הוו מקשי ומפרקי אמרו, מימיהם אנו שותין והן יושבין ע״ג קרקע? בנו להו ספסלי ואסקינהו, ושמש רבי אותם החכמים דאמר רבי כח) כשהיינו למדין תורה אצל ר׳ שמעון בתקוע וכו׳, והלכתא

פתשגן הכתב

יח) נזכר אך ברכות כב. וע״ז לד: שאומר משום ר׳ חנינא בן גמליאל, ונראה שט״ס נפל בדברי רבינו כי ר׳ יהודה בן גמליאל הוא ר׳ יהודה נשיאה נכד רבי כמבואר בערכו.

יט) לא נזכר באיזה זמן היה ואך במכלתא בשלח פ׳ שירה פ״א נזכר אחר ר׳ עקיבא.

כ) ידוע שהיה גדול הדור בזמן רבי וחתן רשב״י.

כא) שם תנא זה לא נמצא בשום מקום, ובנוסח ב״ג ונייבור איתא ר׳ יעקב בן דוסאי, אבל גם ר׳ יעקב בן דוסאי לא היה בדור רשב״ג ועיין ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״א.

כב) ידוע שהיה בזמן רשב״י וחביריו כמפורש אבות דר״נ ספי״ח שהיה מונה שבחן של חכמים וא״ל ר״ש מפני מה אתה מפטפט דברי בפני ת״ח א״ל וכי אמרתי עליך וכו׳.

כג) היה חברו דרשב״י ושניהם למדו לפני ר״ע יג׳ שנה כמפורש ויק״ר פכ״א־ח. כד) בל״ס הוא ט״ס כי ר׳ ישבב הסופר היה חבירו דר״ע כמפורש כתובות נ., ונראה שצריך להיות בין חברי דר״ע לעיל בדברי רבינו.

כה) הוא היה חבירו דרבי כתוספתא אהלות ספ״יח, ונראה שצריך להיות לקמן בין חברי דרבי.

כו) הוא היה באמת בדור רשב״ג כמפורש בירושלמי כלאים פ״ט סה״ד ששני בניו היו תלמידי דרבי, וכן מפורש במעילה יז. שהיה בזמן ר״ש בן יוחאי.

כז) ב״מ פד:. ובנוסח ב״ג תרה הגרסא ובימי רשב״ג גדל רבינו הקדוש בנו בתורה, וזה יותר נכון, והכונה שגם בחיי רשב״ג היה בנו רבי כבר גדול הדור כמפורש ב״מ פד:.

כח) עירובין כא.

(כט

והלכתא דמתניתין מנהון גמר דאמר ביבמות (כט) אמר רבי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר׳ אלעזר בן שמוע חברו עלי תלמידיו כתרנגולין של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר.

וכד מלך בתר אבוה היה בהדי בנוהי של אותן החכמים כגון ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי (ל) ור׳ יוסי בר׳ יהודה (לא), ור׳ יעקב איש כפר חטיא (לב), ותלמידים אחרים כגון ר׳ חייא שעלה מבבל (לג), ור׳ חנינא בר חמא (לד) ור׳ אפס (לה), ורבן גמליאל ור׳ שמעון בניו של רבינו הקדוש, ור׳ ינאי (לו), והם הרביצו תורה הרבה.

ובכל השנים האלו נתפרשו כל ההלכות שהיו תלויות בכל המדרשות מפחדי ההפסד הגדול שהיה בחורבן הבית, והספקות שהיו להן באותן המהומות וכל החלוקות שנולדו בג׳ דורות הללו (לז) נפסקה הלכה בהם ונודעו ביניהם דברי היחידים ודברי המרובים בתר דטרחי רבנן בהו טרחי נפישי ודקו בהו דוקא בתר דוקא ודקדקו הרבה כל השמועות והמשניות לתקנן, ולא הוסיפו על מימרא דקמאי מאנשי כנסת הגדולה אלא טרחו טרחי נפישי ודקו דקדוקי רברבי עד דאסיקו מאי דהוו אמרין הנך ראשונים ומאי דהוו עבדין עד דאפשיטו להון כל ספקי דאית להו.

ולא הוו חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף יומי דרבינו הקדוש, וכן נמי לא הוו גרסי כולא בפה אחד ולשון אחד אלא טעמייהו הוו ידעין להון וכולהון דעת אחת הוה בהון ולא הות בגרסייהו

פתשגן הכתב

כט) יבמות פד.

ל) שהיה חבר רבי כמבואר בערכו. לא) היה חבר רבי כדמצינו אותם ביחד כנדרים סב.

לב) כבר בארנו לעיל אות ט׳ שהיה בדור רשב״ג, וע״פ טעות נשתרבב לכאן. לג) שקראו רבי מארץ מרחק איש עצתי כמנחות פח:.

לד) שרבי צוה קידם פטירתו חנינא בר חמא ישב בראש ככתובות קג:.

לה) הוא היה סופרו דרבי כב״ר פע״היה.

לו) ואף שלא מצינו בשום מקום שדיבר עם רבי אבל בלי ספק היה מתלמידיו, וכן הוא דעת הרמב״ם בהקדמתו ליד החזקה שר׳ ינאי היה בבית דינו של רבי.

לז) היינו דור ר״א ור׳ יהושע, ודור ר״ע וחבריו, ודור ר״מ וחבריו.

לח)

בגרסייהו פלוגתא וידעי מאי דאיתיה דברי הכל ומאי דאית ביה פלוגתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים, ולא היו להם דברים מתוקנים ומשנה ידוע שהכל שונין אותה בפה אחד ולשון אחד לח) אלא אותן הטעמים והשמועות שהיו יודעין אע״פ שהחכמים כולן היו שוין בהם, כל אחד ואחד מתני לתלמידיו באי זה חבור שירצה ובאיזה דרך שירצה, יש שאוחז דרך קצרה כדאמרינן לט) משנת ר׳ אליעזר בן יעקב קב ונקי, ואמרינן מ) ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה, ואית דתני כללות ואית דפרטין ואית דמומחין מא) ופשטין דמויי ודמויי דדמויי וכל חד וחד מרבנן תני כד אתנייה רביה, האי מקדים להא מלתא והאי מאחר לה, האי קייט לישניה והאי מרווח ליה, ואית נמי מאן דרביה יחיד דאמר מלתא ותני לה בסתמא אע״ג דידיע ליה דההוא יחיד הוא, ואמרינן מב) חייב אדם לומר בלשון רבו, ואיכא דמתני מאן מג) דמסתברא ליה, חדא כי האי תנא וחדא כי האי תנא, ומשום הכי פרשי בגמרא הא מני רבי פלוני היא, ואמרינן מאן תנא להא דתנו רבנן וכו׳, כמאן כי האי תנא, ואמרינן בכמה דוכתי מי ששנה זו לא שנה זו, ומדקדקין במתניתא במלתא ומלתא מינה ומוקמינן רישא בחד תנא וסיפא בחד תנא, והנך מתנייתא כולהו מקריין ברייתא בתר דתריץ רבי ברייתא דילנא מד), והוו אמרין קמאי דתלת עשרה אנפי הויין ביני רבנן במתניתין והוה רבי גמיר כולהון כדגרסינן במסכתא נדרים מה) רבי הוה גמיר תליסר אפי הלכתא, אגמריה לר׳ חייא שבע מניהו חלש רבי ואעקרו מיניה אהדר ר׳ חייא שבע קמיה והנך שית אחריני אזדו להו, הוה ההוא קצרא דהוה שמע להו כד הוה גרים אזל ר׳ חייא וגמרינהו קמי קצרא ואתא ר׳ חייא ואהדרינהו קמיה רבי, וכד הוה חזי רבי [לההוא]

קצרא

פתשגן הכתב

לח) פי׳ אף שכל החכמים ידעו כל הפלוגתות ודברי היחידים והרבים אעפ״כ לא נקבעה במשנה דבריהם שיהו הכל שונין בפה ולשון אחד כי דבר זה עשה רבי וחבריו במשנה וכדמפרש רבינו לקמן.

לט) עירובין סב:, מ) פסחים ג:. מא) צ״ל דמרווחין.

מב) עדיות פ״א מ״ג. מג) צ״ל מאי וכן הוא בנוסח ב״ג תר״ה.

מד) צ״ל מתניתין וכן הוא בכל הנוסחאות. מה) נדרים מא.

מו)

קצרא אמר ליה אתה עשית אותי ואת חייא, ואיכא דאמרי הכי אמר ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי, וכיוז דחזא רבי דאיכא שנויא כולי האי בתנויי דרבנן אע״ג דטעמייהו לחדא מלתא סלקין, חש דלא נפיש מו) ואתי פסידא מינה דמלתא הואיל וחזא דקא ממעט לבא וקא מסתם מעין החכמה ומסתלקה תורה, כי ההיא דאמר ר׳ יוחנן בעירובין מז) לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואמרינן מאן ראשונים ר׳ עקיבא, אחרונים ר׳ אלעזר בן שמוע מח).

ואחסנוהו לרבי מן שמיא דהוה ליה תורה וגדולה מט) והוו כייפין ליה מכל אתריה נ) כולהו שני כי ההיא דאמרינן בגיטין נא) אמר רבה בריה דרבא ואי תימא ר׳ הלל בריה דר׳ ואלם סימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד נב). ושקטו רבנן ביומי דרבי מכל שמדא משום רחמנותא דאיכא בין אנטונינוס

פתשגן הכתב

מו) וביוחסין דפוס קראקא ואילך וכן בנוסח ב״ג תר״ה נדפס דלא נפיק והוא נכון.

מז) עירובין נג., ובנוסח ב״ג איתא כדאמרינן אי קמאי מלאכי אנן בני אינשי ואי קמאי בני אינשי אנן חמרי.

מח) ובשאר נוסחאות איתא טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים (יומא ט:).

מט) ובנוסח ב״ג תר״ה איתא ואחסנוהי לרבי בהדי תורתו מן שמייא גדולה, והוא נכון.

נ) וביוחסין דפוס קראקא איתא מכל אתרין, ובנוסח ב״ג איתא דהוה כאפין ליה כוליה דאריה כולהו שני. נא) גיטין נט.

נב) כי בימי רשב״ג אף שהוא היה נשיא הסנהדרין באושא אבל בימיו היו כל חכמי הדור תלמידי דר׳ עקיבא וכמעט לכל אחד ואחד היה ישיבה פרטית בפ״ע אשר הרביצו תורה הרבה כ״א במקומו כמו ר׳ יוסי בציפורי ר׳ יהודה בסכני, ר׳ שמעון בתקוע וכן ר״א בן שמוע במקומו, אבל בימי רבי נתבטלו כל הישיבות הפרטיות וכל חכמי הדור התאחדו כולם למקום אחד תחת דגל רבינו הקדוש והוא ברוב עשרו וגדולתו הספיק לכולם ביד רחבה ברוחניות ובגשמיות, ועל ידם ובעזרתם הוציא לאור בנינו הנפלא, וכל הגזירות שהיו עד רבי כולם נתבטלו בימיו והיוה להם שלום ושלוה מבית ומבחוץ, וזה שאמר רבינו ושקטו רבנן וכו׳.

נג)

אנטונינוס ורבי ואסכים לתרוצי הלכתא כי היכי דלגרסי רבנן כולהו פה אחד ולשון אחד ולא לגרוס כל חד וחד לישנא לנפשיה משום דהנך ראשונים דקמי חרבן הבית לא אצריכו להכי הואיל ותורה שבעל פה הוא, ולא אתמרו טעמייהו בדברים ידועים כגון תורה דכתיבא, אלא ידעי וגמרי טעמיה בלבבהון, וכל חד וחד מגמר להו לתלמידיו כאדם המספר לחברו ומלמדו באיזה לשון שירצה, וכיון דמכנפין בלשכת הגזית ובבתי מדרשות הם מסודרים לאומרן מיד, וממשלתא אית להו בלא עקתא ובלא פחדא, ומן שמיא הוו מסייעין להון והוו ברירן להון טעמי תורה כהלכה למשה מסיני, ולית בהו חלוף ולית בהו פלוגתא כדאמרינן נג) א״ר יוסי בתחלה לא היה מחלוקת בישראל אלא ב״ד של שבעים ואחד היו יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בערי ישראל, הוצרך הדבר לשאול וכו׳ ברייתא עד משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשה תורה כשתי תורות, ורבנן דבתר הכי דביומי הלל ורבן שמעון בנו אכתי קא שקלי וטרו והוו קיימין פלוגתאי דתנאי בהדי הדדי ולא נד) אפשר להו למגמרינה בפה אחד ולשון אחד.

פרק ג.

וביומי דרבי בנו של רבן שמעון בן גמליאל אסתייע׳ מילתיה ותרצינהו וכתבינהו, והוו מילי דמתניתין כמשה מפי הגבורה אמרן וכאות וכמופת דמיין, ולאו מלביה הברינהו אלא הנהו מילי דהוו גרסי הנהו ראשונים דלקמיה, וכנא לן מדתנן א) מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים, ואמרינן בגמרא ב) מסתברא דבן זכאי דעלמא דאי ס״ד רבן יוחנן בן זכאי הכא קרי ליה בן זכאי והכא קרי ליה רבן יוחנן בן זכאי, ומקשינן והתניא מעשה ובדק [רבן יוחנן] בן זכאי בעוקצי תאנים, ואסקינן אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר

פתשגן הכתב

נג) סנהדרין פח:. נד) צ״ל ולא הוה אפשר.

א) סנהדרין פ״ה מ״ב. ב) שם מא.

ואמר מלתא ואסתבר טעמיה לרביה וקבעיה בשמיה, דאלמא מן ההוא זמן דהלל ושמאי דתנו רבנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים, תנייה רבי הכי במתניתין ולא כתנייה ג) ועוד מדתנן פ׳ כיצד מעברין את הערים ואמר רבי ד) איכא איניש דשאיל להו לבני יהודה דדייקי לישנא, מאברין תנן או מעברין תנן, דאלמא לרבי גופיה דתרציה למתניתין מספקא ליה היכי תנן ואמר מאן דתני מאברין לא משתבש ומאן דתני מעברין לא משתבש, מאן דתני (מאברין כגון אבר אבר ומאן דתני) מעברין לא משתבש כגון אשה עוברה. שמעינן מינה דבלשון הזה אמורה קמיה דרבי, איכא דתני לה הכי ואיכא דתני לה הכי ה). ואף מסכייתא נמי הוו מספקא ו) מקמיה דרבי מדקאמר ליה ר׳ מאיר לר׳ נתן נימא ליה לרבן שמעון בן גמליאל פתח תני בעוקצין דלית ליה ז) ומעשה בר׳ יעקב בן קרשאי דאזיל ויתיב להדי כוותא דעליתא דהוה יתיב בה רש״בג גרס ותנא עוקצין גרס ותנא, אמר רש״בג אי איכא מאן דקא שאיל בעוקצין, יהב דעתיה וגרסה, ואיכא דוכתא דאוסיף בהו רבי פירושי כגון הא דתנן ח) הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בזוגים, הכי הוה מתני מפומי דראשונים ואוסיף בה רבי ופריש בה וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה. לבד מן מילי דאתנין ביומיה וביומיה דבתריה כדקאמרינן ט) זו משנה ראשונה, משנה אחרונה אמרו וכו׳, וכן מסכת עדיות דאיתניה ביומא דאיתוקם ר׳ אלעזר בן עזריה דאמרינן י) אף

עדיות

פתשגן הכתב

ג) צ״ל ולא שניה, פי׳ שלא שינה הלשון כי כן גרסוה חכמי הדור בלשון בדק בן זכאי, וכן נקבעה במשנה.

ד) עירובין נג: וגרסא שלנו ר׳ אבא, וכן מביא ר׳ יונה בן גנאח בהקדמתו לספר הרקמה ע״ש רבי.

ה) וכן מצינו בכורות נז: אמר רבי נתגלה טעם משנתינו.

ו) שכבר היו כמה מסכתות קרויין בשמותן גם קודם רבי. ז) הוריות יג:.

ח) שבת פ״ו מ״ט, וכן מצינו בנדרים פ״ה מ״ה לא דברו בנשיא אלא בהוה, וכל המשנה נשנית עוד בזמן הבית, ומחלוקת דר׳ יהודה וחכמים הוא בלשון הנאמרה במשנה והכותב חלקו לנשיא, אם הוא דוקא אי לא.

ט) גיטין פ״ה מ״ו. י) ברכות כח.

עדיות בו ביום נשנית ושנינו כל בו ביום, ביומא דאות בוהו לר׳ אלעזר בן עזריה בישיבה [יא], ותנא לן רבי בגוה בתר הכי מילי דאתנו בימי אביו כגון ר׳ יוסי אמר ששה דברים מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה וכו׳ [יב], וכגון א״ר יהודה חו״ש שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה ננעלת בחכמה וביראת חטא על כל אדם בישראל כעקביא בן מהללאל [יג], אבל מסכייתא אחרנייתא אע״ג דטעמיהון הוו תנו להו רבנן קמאי, רבי תרצינון להלכתא, אית מנייהו דהוה תני להו בלשון הראשון ואית מנייהו דהוה תני להו כדחזא.

וסתם מתניתין ר׳ מאיר ולא אמרן מלבו אלא ההיא אורחא דגמריה דר׳ מאיר הוו גמיר רבי ובאותו דרך דהוה מתני ר׳ מאיר לתלמידיו אותה גמרא אחז רבי וקבעיה לאתנויי לכולי עלמא, ור״מ אחז דרך הגמרא שלו מר׳ עקיבא רבו, ור״ע קבלה מרבותיו הראשונים דאמרינן [יד] א״ר יוחנן סתם מתניתין ר״מ סתם תוספתא ר׳ נחמיה סתם ספרא ר׳ יהודה, סתם ספרי ר׳ שמעון וכולהו אליבא דר׳ עקיבא.

והני ברייתא ותוספתא וספרא וספרי הלין ברייתא כולהו הוו תנו להו רבנן קמאי ואתו ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ור״ש ולקטינון כל חד מינייהו דיליה, תוספתא ר׳ נחמיה, ספרא ר׳ יהודה, ספרי ר׳ שמעון, ומתניתין ר׳ מאיר וכולהו אליבא דר״ע כי כולם תלמידי ר׳ עקיבא הם, אבל ברייתא אחרנייתא לא איכפת לון בהו משום דהני מובחרין דרבנן הוו דלקטינהו וחברינהו, והנהו הוו תלמידי של ר׳ עקיבא, וכך א״ר שמעון לתלמידיו [טו] בני שנו מדותי שמדותי תרומות הם מתרומות מדותיו של ר׳ עקיבא, והא אמרינן [טז] לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל, וקא מפרשינן

פתשגן הכתב

יא) וכן מצינו סוף כלים שא״ר יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה, וביומא יד: אמרו מאן תנא יומא — תמיד ר״ש איש המצפה, ושם טז. מאן תנא מדות ראב״י, ובכריתות ג: מאן תנא כריתות ר׳ עקיבא.

יב) עדיות פ״ה מ״ב. יג) שם פ״ה מ״ו. יד) סנהדרין פו.

טו) גיטין סז. טז) עירובין נג.

מפרשינן ראשונים זהו ר׳ עקיבא, וקא מפרשי רבנן יז) דאפילו אדם הראשון שמח בחכמתו של ר׳ עקיבא כשהראהו הקב״ה דור דור וחכמיו, וגם ר׳ דוסא בן הרכנים א״ל לר׳ עקיבא אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו ביבמות יח), והגדול שבכל תלמידי ר״ע, ר׳ מאיר הוה דאמרינן בעירובין יט) א״ר אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר״מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו לפי שהיה אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה לו פנים, ומשום הכי הוה חביב ליה לר״ע וסמכיה מינקותיה, ונקט רבי בהלכתא ארחא דר״מ והיא הות ארחא דר״ע, כיון דחזא רבי דארחא דר״מ קצרה וקרובה ללמוד ודבריו מחוברים חבור יפה כל דבר עם מה שדומה לו, ומדוקדקין דבריו הרבה יותר מכולהו רבנן תנאי ואין שפת יתר, וכל מילתא מסקא כ) לטעמא בדלא אמור בה מילי דטופיינא דלא צריכין ולא מחסרא ולא מיתרא מדעם אלא בדוכתא מיעוטתא כא) וארחא קייטא, ובכלל כל מלה ומלה גדולות ונפלאות ולאו כל מאן דחכים ידע להון לחבורי הכי, כתיב לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון.

וא״עג דכולהו רבנן שוין בטעמי כיון דר׳ עקיבא היה רחב לב ור״מ תלמידיה נמי רחב לב הוה שפירא תריצתהון ועדיפא מדכולהו תנאי אחריני משום הכי לקטה רבי ואוסיף בה מאי דהות ביומיה ותרצה כדחזי ופריש בה נמי כולהו תירוצי ועיקרי דפלוגתא דרבנן, דכיון דהוה מרבנן דשמעי מרבוותא דפליגי, אי נמי דיחידים דפליגי ותנו מימרייהו סתמא, אי איכא איניש דשמע להון אתי למטעי, וכד מפרש הכי הוה מילתא מסתלק ספקא כב) דתנן א״ר

פתשגן הכתב.

יז) סנהדרין לח.

יח) יבמות טז. יט) עירובין יג:. כ) בנוסח ב״ג איתא מפקא.

כא) ביוחסין השלם העתיק תיבת בדוכתא מעוטתא „במקום צר" ולא תרגם יפה כי כונת רבינו לומר שלשון ר׳ מאיר לא חסר ולא יתר אך במקימות מועטין שהיה צריך רבי לתקן לשונו.

כב) פי׳ הדברים שכמה פעמים מצא רבי שהמשנה שגורה בפי החכמים בלשון סתם משנה, וע״י חקירה ודרישה מחכמי הועד מצאו שהיא משנת יחיד

כג) א״ר יהודה למה הוזכרו דברי יחיד בין המרובים לבטלם, שאם יאמר אדם כך אומרין לו מנין לך, שמא יאמר להם מקובל אני כך אומרין לו שמא כדברי איש פלוני שמעת.

וכד חזו כולי עלמא צורתא כד) דתרצתא דמתניתין ואמתת הדברים ודיוקא דמלות. שבקו הנך תניני דהוה תני ופשטין אלין הלכתא בכל ארץ ישראל כה), והויין שאר הלכתא כולהו אשתביקו והוייין כגון ברייתא כו) ומאן דמעיין בפירושי או בלישני רויחי, אבל סמכא דישראל על אלין הלכתא הוה וקבלינהו ישראל כד חזינון באמונה וליכא איניש דאפליג בהון.

על הדין ארחא תרצינהו רבי לשיתא סדרי משנה, ולא דשבקו קמאי רובא לבתראי אלא קמאי לא הוו צריכי לחבורי ומילי דמגרסן על פה אינון וכל חד וחד מרבנן ידעי להו בקבלה ולא הוו צריכי לחבורינהו ולמכתב ביניהו עד דחריב בית המקדש וקמו תלמידיהון ר״א בן הורקנוס דהוה ריש תלמידי רי״בז, כד שיילי מיניה הנך מילי דמפרשין בשני שעירי יום הכפורים כז) חלה, פלוני, כשבה, ממזר, בית, אשם, סימן ולא אהדר להון מידי אלא דחנון כח) ותניא, לא מפני שהפליגן בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ולהכי אצטריך רבי לחבורי ולתרוצי שיתא סדרי משנה בתר דנח עלמא ב׳ דורות מן ההוא שמדא של חורבן הבית כט).

ולענין

פתשגן הכתב

יחיד ואין הלכה כמותו, ולכן העמיד רבי את שם האומרה על משנה זו כדי שידעו הכל שהיא דעת יחיד וכאשר מביא מעדיות.

כג) עדיות פ״א מ״ו. כד) בכל הנוסחאות איתא שופרא.

כה) כונתו בכל מקומות מושבי ב״י. כו) פי׳ והמה כמו שאר פירושים שמפרשים באריכות לשון. כז) יומא סו:. כח) פי׳ דחה אותם בדברים.

כט) לעיל בפ״ב יאמר רבינו שמחורבן הבית עד רבי היה שלשה דורות וכאן יאמר אך ב׳ דורות, וזה יען שבענין מחלקותן היה באמת ג׳ דורות היינו דור ר״א ור׳ יהושע, דור ר״ע וחבריו, ודור ר״מ וחבריו אך באמת היה אך ב׳ דורות שגם ר״ע וחבריו ראו החורבן כר״א ור׳ יהושע, ור״ע היה זקן כרבותיו ואך האריך ימים אחריהם ולכן הצדק עם רבינו.

פרק ד.

ולענין מסכייתא דחזיתון דאית בהון מוקדם ומאוחר א). רבי כד תרצינהו למתניתין לא סדרינון למסכייתא חדא בתר חברתה אלא חדא ב) תנייא באפי נפשיה, מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה, ומאן דניחא ליה לאחורי מאחר לה ולא ידעינן הי תני רבי ברישא, אבל הלכתא ופרקי כל מסכתא ומסכתא הכי תרצינון רבי, חדא בתר חדא דאמר רב הונא ג) בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה, אבל בתרתי מסכתא אמרינן אין הלכה כסתם, ומחלוקת ואח״כ סתם בחדא מסכתא אמרינן הלכה כסתם ד) אבל בתרתי מסכייתא לא אמרינן משום דאין להם סדר, ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה ומיהו אומר בבבי דנזיקין דכולהו חדא מסכתא נינהו.

ודקא אמריתו מ״ט הקדימו כפורים לשקלים ה) אנן הכי אתנינון בי רבנן שקלים ואח״כ כפורים, אבל ודאי סוכה קמיה יו״ט תנינא ו), ובתר הכי ודאי ראש השנה, ואפשר דתנינן להון בחילוף, מיהו אית למימר שיש להקדים מסכת שבת תחלה הואיל וחשיב שבת טובא, ובתרה מסכת עירובין דדמי לה וחד עניינא הוא, ובתרה מסכת פסחים שהפסח ראשון לכל המועדים והחגים של כל השנה ובתרה שקלים שהוא מלפניו ז) וכאחד מעניניו, ובתר שקלים תנינן סדר יומא דדמי לשבת ועירובין משום דיומא דכפורי לשבתא דמי, ובתר

פתשגן הכתב

א) זהו תשובתו על השאלה השלישית ששאלו את רבינו אם סידור הסדרים מסורר כהוגן.

ב) פי׳ כל מסכתא ומסכת וצ״ל אלא חדא חדא. ג.) ע״ז ז.

ד) ובנוסח ב״ג איתא בחדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה, וכל חדא מינייהו איכא למימר דלמא תניא רבי ברישא, והיכא דמשכחן סתם ואח״כ מחלוקת בחדא מסכתא אמרינן אין הלכה כסתם, או מחלוקת ואח״כ סתם בחדא אמרינן הלכה כסתם, אבל בתרתי מסכייתא לא אמרינן וכו׳, אבל נוסח היוחסין עדיף כדרכו בקודש לכתוב בלשון קצרה.

ה) פי׳ מ״ט הקדימו יומא לשקלים. ו) מסכתא ביצה ידוע שהראשונים קראוה מסכת יום טוב. ז) פי׳ שמשמיעין על השקלים לפני הפסח באדר.

ח)

ובתר סדר יומא תנינן מסכת סוכה דבתר יום הכפורים הוא וחג גדול הוא, ובתר מסכת סוכה תנינן מסכת יום טוב דחד ענינא הוא, ובתר יו״ט תנינן מסכת ראש השנה כי היכי דליתני בתריה מסכת תענית משום דאחר ר״ה זמן רביעה וזמן זריעה וכחד ענינא דמי.

הכי רגילי רבנן למיתני ואי איתא דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו וא״עג דחזינן מסכייתא דקאמרינן מכדי תנא ממסכת פלונית סליק כגון מסכת סוטה דקאמרינן בגמרא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק, וכגון מסכת שבועות דקאמרינן מכדי תנא ממכות סליק אלמא דיש להם סדר ח).

פרק ה.

ולענין תוספתא דר׳ חייא א) ודאי הוא תרצה, ולא מסיימא לן מילתא אי ביומי דרבי תרצה אי בתריה ב) דמתמהינן בהנושא ג) על שצוה רבי חנינא בר חמא ישב בראש וקא אמרינן והא איכא ר׳ חייא דעדיף מיניה ומתרץ נח נפשיה דר׳ חייא, וא״עג דמקשינן והא אמר ר׳ חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות, ותו האמר ר׳ חייא אותו היום שמת רבי בטלה כהונה, ותו כשחלה רבי נכנס ר׳ חייא לבקרו וכו׳ ואמרינן אב״א איפוך, ואב״א כיון דר׳ חייא עוסק במצוה הוה סבר לא אפגריה, אלמא מספקא לן.

מיהו אמרי רבנן דביומי דרבי אתרצן תוספתא ומתניין מן ההוא זמנא

פתשגן הכתב

ח) ובנוסח ב״ג איתא אחר דברי רבינו שאמר מכדי תנא ממכות סליק, „ומאימתי קורין על פסקא דקרא" פי׳ שבריש ברכות פריך הגמרא תנא היכי קאי דקתני מאימתי ומשני תנא אקרא קאי, ומזה אנו רואין דיש להם סדר.

א) זהו תשובת רבינו על השאלה הרבעית ששאלו ממנו.

ב) בנוסח ב״ג גרס מיהו לא מסיימא לן [מלתא אי] ביומי רבי או בתריה אבל בלא ספק דבתר דאתריצו הלכות משנתינו איתריצה תוספתא, ומילי דתוספתא ברירין בתר [דבתר, נייבור] דמתניתין אינון ועליהון תנין, ולא פשיטא לן [מלתא אי] ביומי דרבי נח נפשיה דרבי חייא וכו׳, וכעין נוסח זה מובא בנוסח נייבור ווחסין השלם. ג) כתובות קג:

ד)

זמנא במדרשיה דרבי ומתחזי מההיא מימרא דממכת חגיגה מהנהו אלמי שהיו בשיבבותיה דרבי בני אחתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא ואמרי לה בני ברתיה דר׳ יוחנן בן גודגדא ד) דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמיה ומרחשן שפוותייהו ומניידי רישייהו, בעא רבי רחמי עלייהו ואיתסיאו ואישתכח דהוו ידעי הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכולהו תלמודא.

ודאמריתו מה ראה ר׳ חייא לכתבם ואמאי לא כתבם רבי, אלו בקש רבי לכתוב ולחבר כל מה שהיה שנוי בימיו אריכן מילי ואתעקרן ה) אלא רבי עיקר הדברים תיקן וכתב, ובגוון קלות ו) ולישנא קייטא דאפילו מחדא מילתא מגמר ממנו כמה טעמי ותלי תלים של הלכות והגדות, גדולות ונפלאות, דבסייעתא דשמיא אתאמרא מתניתין. ואתא ר׳ חייא ופשט בברייתא פרטי ואנפי להו עיקרי וכללי ז). רובי ח) דטעמי דנפישין ומרווחין בברייתא עיקר דילהון במתניתין, ועל עיקר דמתניתין סמכינן כדאמרינן בתענית ט) אילפא תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא איניש דשאיל מינאי מילתא בדבי ר׳ חייא ודבי ר׳ אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתין נפילא מאסקריא וטבענא, אלמא כל מאי דאיכא בדבי ר׳ חייא ור׳ אושעיא אית לן למפשט ממתניתין, ובא אילפא להראות הכמתו משום ההוא מעשה דיליה בהדי ר׳ יוחנן וכד

פתשגן הכתב

ד) גרסת הגמרא דהגיגה ג. וגרסת רבינו קשה מאוד כי ידוע שר״י בן גודגודא היה לוי ושימש במקדש וקרא לר׳ יהושע בן חנניה בני כתוספתא שקלים פ״ב וערכין יא: ואם כן איך אפשר שבני אחתיה או אפילו בני ברתיה יהיו בזמן רבי? והגמרא אפשר לתרץ שהיה כתוב דהוה עייל רב״י והוא ר׳ יהושע, אבל רבינו שהביא ראיה מזה על רבינו הקדוש צע״ג.

ה) היו משבחין. ו) בנוסח ב״ג ונייבור איתא וכגון כללות, וכן העתיק ביוחסין השלם „דרך כלל״.

ז) ובנוסח ב״ג גרס ואנפי להנהו עיקרי וכללין, ובנוסח נייבור גרס ואנפי דאית להו עיקרין וכללי, ויותר נראה נוסח ב״ג וכן העתיק ביוחסין השלם, ובא ר״ח ובאר בברייתא פרטים ופנים לאלה העקרים והכללים.

ח) צ״ל ורובי וכן הוא בבל הנוסחאות ט) תענית כא.

י)

וכד אתא ההוא סבא ותנא ליה האומר תנו שקל לבני בשבת והם ראויין לתת להם סלע נותנין להם סלע וכו׳ הא מני ואוקמא כר׳ מאיר דאמר מצוה לקיים דברי המת.

ואילו אתא ר׳ חייא בברייתא לאפלוגי עליה דרבי אין שומעין לו כגון מילתא דחזי רבי הלכה וסתמה במתניתין אע״ג דהוי בה פלוגתא מעיקרא וכד אתא ר׳ חייא מפרש דפלוגתא הוא מעיקרא אע״ג דסתימא במתניתין, כמתניתין עבדינן ולא נקטינן סוגיא דאית לן מפלוגתא דרבנן דר״מ ור׳ יוסי כי פליגי תרוייהו הלכה כר׳ יוסי היכא דסתים רבי כר׳ מאיר במתניתין כסתמיה עבדינן, אבל היכא דפלוגתא במתניתין עבדינן כסוגיין דעלמא כגון ר״מ אומר כך ור׳ יוסי אומר כך הלכה כר׳ יוסי, ואי חזא ר׳ חייא טעמא דר״מ דהוה פליג בהדי ר׳ יוסי במתניתין וסתמיה בברייתא כר׳ מאיר, לא מקבלינן מיניה וכדבעי מיניה בעירובין י) נחום שמעיה דר׳ אבהו מר׳ אבהו סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא מאי א״ל וכי רבי לא שנאה ר׳ חייא מנין לו, משום דר׳ חייא תלמיד רבי הוה ומאי דאגמריה רבי הוה אמר ולית ליה לר׳ חייא אלא מאי דאית ליה לרבי, ואפילו דוקא מילי דמתניתין מכרע בברייתא בהדיא יא) כההיא פלוגתא דמבוי פרוץ כעומד יב) אמרינן תיובתא והלכתא כוותיה דרב פפא, תיובתא והלכתא? ומפרקינן אין, משום דדיקא מתניתין כוותיה דקא תני שלא יהו פרצות יתירות על הבנין.

פרק ז.

וספרא וספרי א) דרשי דקראי אינון והיכא רמיזא הלכתא בקראי, ומעיקרא במקדש שני ביומי דרבנן קמאי לפום הדין אורחא הוו

פתשגן הכתב

י) תיבת בעירובין הוא ט״ס וצ״ל ביבמות מב:, אבל בעירובין מג. איתא אך המאמר רבי לא שנאה וכו׳.

יא) פי׳ אפילו אינו מפורש במשנה אך נוכל ללמוד מדיוקא דמתניתין מכריע מה שמפורש בברייתא.

יב) עירובין טו:.

א) זהו תשובה על שאילתם כיצד נכתבו הברייתות.

הוו תני להון ב)؛ וכד חזו רבנן דברייתא אחריני דלא הוו מר׳ חייא ור׳ אושעיא דאית בהו שבשתא ואית בהו פרטי דדמיין לכללי דיחידים ומילי דלא דייקין והני ברייתא דתרצי ר׳ חייא ור׳ אושעיא עדיפי מדכולהו לקטינהו רבנן ותנגהו בי רבנן ועליהן אמרינן בגמרא „תנו רבנן״ וא״עפב הוו שכיחי ברייתא אוחרני וגרסי רבנן להו, כל חד וחד מאי דאגמריה רביה, ותנאי ג) נמי תני יתהון קמיהון כגון אחי תנא דבי ר׳ חייא ד) בר אשיין תנא דבי ר׳ אמי ה), ובר קפרא נמי תני משניות אחרות ו) ובכמה דוכתי אמרינן כדקאמר לוי במתניתין ז), ודר׳ חייא ור׳ אושעיא עדיפן מכולהו, וכל חד וחד מנהון אית להון ברייתא על כל מסכתא ומסכתא כדאמרינן תני רב משרשיא ח) בקידושין דבי לוי והוא נמי כבר שמעינן דר׳ ט) כבר קפרא וכר׳ חייא וכר׳ אושעיא, ורבנן דבב׳ י) דהוו קמיה רבנ׳ יא) הוו להו מתנייתא דהא הות בהו תורה מרובה שהיו

פתשגן הכתב

ב) פי׳ שהברייתות דספרא וספרי אינם פירוש למשנת רבי כברייתות דר׳ חייא, אך המה מרבותינו הראשונים דבימי בית שני, שכן למדו התורה שבכתב עם רמזיהם על ההלכות שתלויין בהן.

ג) כונת רבינו על התנאין שהיו בבל מתיבתא גם בימי האמוראים שהיו בקיאין בברייתות, ועיין ב״מ לד. ברש״י ד״ה לתנאי, וחולין טו. ברש״י ד״ה אטו. ד) ברכות יד. ה) שם, ותיבת בר הוא מיותר.

ו) כירושלמי הוריות פ״ג ה״ה שהיו נקראין בשם משניות גדולות דבר קפרא, וכן ב״ב קנד: א״ל ר״ל לר״י זו ששנויה במשנת בר קפרא.

ז) צ״ל במתניתיה כדמצינו יומא כד:, יבמות ו., כתובות נג: צו., סוטה מט:, ב״מ נה., נדה סח:.

ח) גרסא שלנו בקידושין עו: תני רב שמעון בר זירא בקידושין דבי לוי, ובנוסח ב״ג איתא תני רב שרביא, וכן מצינו ב״ב נב: תני רב הושעיא בקידושין דבי לוי.

ט) צ״ל והוא נמי הוה שמעיה דרבי וכן הוא בכל הנוסחאות פי׳ שלוי שימש את רבי כבר קפרא וכר׳ חייא וכו׳.

י) פי׳ דבבל, ובשאר הדפוסים נשתבש וכתבו דבבא ולא הבינו כונת רבינו.

יא) צ״ל קמיה רבי או שהכונה קמי רבינו, ובדפוסים האחרים העתיקו קמיה רבנן והוא טעות.

יב)

שהיו מרביצין בדוכתא דמתיבתא דתנן יב) א״ר עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה וכו׳, ובפומבדיתא דהוה ביה ר׳ חנינא בן אחי ר׳ יהושע, ותנו רבנן בסנהדרין יג) צדק צדק תרדוף הלך אחר ב״ד יפה. ומפרשינן אחר ר׳ חנינא בן אחי ר׳ יהושע לגולה, והוא שקראוה גולה משום דהתם היו משיאין משואות ,כדתנן בר״ה יד) עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש ואמרינן עלה טו) מאי גולה פומבדיתא, והלל הזקן עלה מבבל והיה נשיא בארץ ישראל טז).

וביומי דרבי ובתריה הנהו מתנייתא דבבלאי הוו מקריין משנת ר׳ נתן בארץ ישראל יז) ומדשמואל נמי יח) אמרינן בבמה דוכתי תנא דבי שמואל יט).

והנך משניות דהוי תני להו תלמידי חכמים הראשונים לא מתאמרה בשם ר׳ עקיבא דאמרינן בבמה דוכתי תנא ר׳ שמואל כ) ותנא דבי ר׳ אלעזר בן יעקב כא), והויין נמי ברייתא לראשוני ראשונים כדאמרינן בעירובין כב) תנא רבה בר מרי בדבי רבן יוחנן בן זכאי.

וכולהו הנך ברייתא לא קבעינן למגרסינהו כולי עלמא כדאקבעון ברייתא דר׳ חייא ור׳ אושעיא ולא אמרינן מינייהו תנו רבנן אלא תניא, ותנא תונא.

וספרא וספרי נמי לאו מתחלה פשטו רבנן בהו במשנתנו דמשעת

פתשגן הכתב

יב) פי׳ במקומותיהן למושבותיהן, בכ״מ שישבו הרביצו שם תורה הרבה, ומביא ראיה מדתנן יבמות ספט״ז וכו׳. יג) סנהדרין לב:

יד) ר״ה פ״ב מ״ב. טו) שם כג:. טז) פסחים סו. יז) תמורה טז.

יח) צ״ל ומר שמואל נמי וכן הוא בכל הנוסחאות.

יט) כשבת לה: נד: קלא:, עירובין פו., פסחים ג. לט., סוכה נו:, ר״ה כט:, ביצה כט., מגילה ל. מו״ק יח:, זבחים כב. מנחות צג:.

כ) צ״ל תנא דבי ר׳ ישמעאל וכן הוא בכל הנוסחאות.

כא) כברכות לב., עירובין נד., פסחים לה., יומא מה: נה., חגיגה יז:, נזיר מג:, סנהדרין צ: צב:, מנחות צג:, חולין קלב.

כב) עירובין יט., ונוסח שלנו רבה מר מריון, אך בסוכה לב: איתא רבה בר מרי.

דמשׁעת תקנה כג) פשטה בכל ישראל אלא קלי קלי כד) כדאמרינן ביבמות כה) א״ל ר׳ יוחנן לר״ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה וא״ל לאו דידיה היא, מתניתא [היא], והיכא תני לה בתורת כהנים, נפק ר׳ יוחנן תנייא בתלתא יומי וסברא בתלתא ירחי. ובתר הכי אקבעון ספרא וספרי ותוספתא וכולי תלמודא, והנך ברייתא לא אית להו קץ וכל חד וחד מן רבנן גרים להו מפום רביה כדאמרינן במציעא כו) אשכחיה רב פפא בר אבא לרבה בר שמואל א״ל תני מר מידי בשכיר א״ל תנינא, ורבנן אמוראי דבתר רבי הוו צריכין טובא להלין ברייתא דמנהון מנפקן כל מילי עמיקתא דאמרינן במתניתין בלישנא קייטא וברמיזי ובכללי, ויוצאין מהן ענפין וחדושין ותולדות, כי לא חבר להון רבי אלא עיקרין דלהון ולא פשט דמויי דאית להון כז) והוו צריכין רבנן נמי פלפולא וסברא, והוה נמי מנהון מאן דצריכא ליה מלתא כח) וצריך לדמויי מילתא כל מה דדמי לה ולהביאה בעיקר שלה דאמרינן בעירובין כט) רב חסדא ורב ששת כד הוו פגעי בהדדי, רב חסדא מרתע ממתניתיה דרב ששת, ורב ששת מרתע מפלפוליה דרב חסדא, ושבחי רבנן למאן דגמיר טובא דגליין ליה טעמי תורה דכיון דגמיר וידע כמה תניני תני מילתא דקייט ליה ומילתא דמרווח ליה ל), ומילתא דעמיקא במשנה זו ברורה במשנה אחרת לא) כההיא דסנהדרין לב) דאמר ר׳ אחא בר חנינא א״ר אמי א״ר אסי א״ר יוחנן מאי דכתיב לג) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות
חבילות

פתשגן הכתב

כג) צ״ל דמשעת תיקונה. כד) פי׳ מעט מעט. כה) יבמות עב:
כו) תיבת במציעא הוא ט״ס וצ״ל בשבועות מה: וגרסא שלנו שם א״ל רב ששת לרבה בר שמואל, וכן מצינו כלשון הזה בעירובין יא: לט:, ב״ק צח:.
כז) פי׳ ולא הביא רבי כל מה שאנו יכולין לדמות ולגמור מהן.
כח) פי׳ שאם אירע לפניו מעשה. כט) עירובין סז.
ל) בנוסח ב״ג איתא מלתא דקייט ליה מר, מרוח ליה מר, והוא נכון.
לא) דד״ת עניים במקום אחד ועשירים במק״א, ירושלמי ר״ה פ״ג ה״ה.
לב) סנהדרין מב. לג) משלי כד־ו.

(לד

חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור וא״עג דמאן דתני ולא ידע לפלפולי אי זה חידוש ואי זה נולד אתי מיניה דלא תני במתניתין בהדיא, ולא ידע לדמויי ולאפוקי עיקר דיליה ממתניתין, אע״פכ עדיף ממאן דמפלפל וסביר ולא גמר מאי דתני ולא מאי דאמר, מ״ט דההוא דגמיר יכול לאורויי הנהו מדהני דשמעינון הלכה למעשה, וההוא דסביר לא יכיל מ״ט דמאן דלית ליה גמרא מאן נפקינן ליה מסברא, אבל מאן דאית ליה גמרא לפום מאי דאמור הוא ולא מה נפקינן ליה מגמרא לד) והיכי דפליגי אמוראי

פתשגן הכתב

לד) מן ואע״ג דמאן דתני עד נפקינן ליה מגמרא, מגומגם הלשון ושבשו דבריו היקרים, והנוסח האמיתי נשאר בסדר החכמים ובנוסח ב״ג תר״ה וזה לשונם „ואע״ג דמאן דתני ולא ידע לפלפולי איזה חדוש ואיזה נולד דלא תני בהדיא ולא ידע לדמויי ולאפוקי עיקר דיליה ממתניתין, אעפ״כ עדיף ממאן דמפלפל וסביר ולא גמר מאי דתני ולא מאי דאמור [מ״ט] דההוא דגמיר יכול לאירויי הנהו מודהני (דיני) דשמעינון הלכה למעשה וההוא דסביר לא יכיל, מ״ט דמאן דלית ליה גמרא מהנפיקנן ליה מסברא אבל מאן דאית ביה גמרא לפום דאמור הוא לא מהנפקינן ליה מגמרא״ ודברי רבינו בקצרה כך הוא, שלכן עדיף דגמיר ממפולפל, שאף לפום רהיטא מפולפל עדיף יותר, יען שיכול להוציא דינים חדשים מסברא דנפשיה, לא כן מאן דגמיר לחוד, אבל לפי האמת אינו כן, ונותן רבינו טעמים לזה, יען שהבעל גמרא יכול לאורויי לכל הפחות הדינים ששמע הלכה למעשה, וההוא דסביר לא יכול וטעם זה הוא מסברא דנפשיה, ונותן רבינו טעם אחר לזה מה שמפורש בגמרא, שהבעל מפולפל אם יאמר איזה דין מסברא דנפשיה אם מצינו ברייתא מפורשת נגד דינו אז נפלה סברתו בבירא. לא כן בעל גמרא אם אומר איזה דין ומצינו כן בברייתא אע״פ שמצינו ברייתא אחרת נגדו, דינו דין כי הוא סובר כברייתא שלו ולא כברייתא דפליג עליה וכאשר מפרש רבינו באריכות מזבחים צו:, וזה שאמר רבינו בקצרה מ״ט דההוא דגמיר יכול לאורויי הנהו מידהני דשמעינון הלכה למעשה וההוא דסביר לא יכיל, זה טעם של רבינו, ואח״כ מביא טעם שני מ״ט דמאן דלית ליה גמרא (ואומר איזה דין חדש ומצינו גמרא מפורשת נגדו) מהנפיקנן ליה מסברא (ובנוסח ב״ג מסבארא, וזה יותר נכון) אבל מאן דאית ביה גמרא לפום דאמר הוא (אם גמרא־ברייתא מפורש כמו הדין שסובר הוא) לא מהנפקינן ליה מגמרא. ובנוסח ב״ג נשתבש מאוד, ובחנם הציבו מפסיק בין תיבת מגמרא ובין והיכי, שסברו שהוא מימרא בפ״ע ובאמת הוא לפרש טעם השני דרבינו.

לה)

אמוראי וסוגיין בעלמא כחד מנהון ותניא בברייתא כאידך עבדינן כההיא דתניא מתניתא כותיה כההיא דאמרינן בזבחים לה) רב יצחק בריה דרב יהודה הוה שכיח קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזל לקמיה דרב ששת, יומא חד פגע ביה א״ל רמי בר חמא אלקפתא נקטן ריחא אתי לך ליד, משום דאזלת לקמיה דרב ששת הוית לך כרב ששת, אמר לאו משום הכי אלא מר כי בעינא מלתא מיניה פשיט לי מסברא ואי משכחנא מתניתא דפרכא לה אמרת לי אי תניא תניא, ורב ששת כי בעינא מיניה מילתא פשיט לי ממתניתא ואי משכחנא מתניתא דפרכת לה אמר לי מתניתא ומתניתא היא, א״ל בעי מנאי מלחא, בעא מיניה בשל במקצת כלי טעון פי הכלי מריקה ושטיפה או אינו טעון, א״ל אינו טעון מידי דהוה אהזאה, א״ל והא לא תני בברייתא הכי, דתניא בשל במקצת כלי טעון פי הכלי מריקה ושטיפה מה שאין כן בהזאה א״ל אי תניא תניא, ומשום הכי בהוריות לו) כי איבעיא להו סיני ועוקר הרים איזה מהם עדיף כד אצטריך עלמא לרבה דהוא עוקר הרים ולרב יוסף דהוה סיני דהא אמרינן דקרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור, שלחו להו מתם סיני עדיף, דהכל צריכין למרי חטיא דזה הוא גמרא.

והכין] ראה ר׳ חייא לז) ותרצינן לברייתא דיליה דאינון השתא הנך דר׳ חייא בלחוד דתנינא בי רבנן משום דהנך קמייתא כולהו הוו נפישין טרייתהון ותנייתהון לח) ומאי דאצטריכו רבנן מנהון אמרינן בגמרא ודקדקו בה והנפיקו בהו טעמייהו ושארא אשתכח דלא צריכינן להו.

וא״עג דברייתא דרב ושמואל דהות בבבל דיקא ותריצא דאמרינן בסדר יומא לט) על פר ושעיר הנעשה בחוץ אמר רבא לא משכחת מתרצתא אלא או לר׳ אליעזר מ) דבי שמואל או ר׳ עקיבא דתוספתא, ואע״פב אשתביקא הך דבי שמואל מא), וכד משכחינן

פתשגן הכתב

לה) זבחים צו:. לו) סוף הוריות. לז) כאן חוזר רבינו לדבריו דפ׳ ה׳.
לח) פי׳ השקלא והטריא שלהן ארוכות יותר מדאי. לט) יומא ע.
מ) צ״ל או לר׳ אליעזר דתנא דבי שמואל או לר׳ עקיבא וכו׳.
מא) בנוסח ב״ג תר״ה איתא ודזור מינה. ועיין בכבוד הלבנון שנה עשירית גליון 2.

מב)

משכחינן נוסחאי דברייתא לא סמכינן עלייהו, דלא מתניין ולא ידעינן אי קושטא אינון אי לא, אלא הנך דר׳ חייא בלחוד הוו גרסינן בי רבנן. וברייתות אחרות נמי דקרו להו קְטיעות מב) דלאו לאורויי מינייהו כגון הלכות דרך ארץ והגדות אחרות.

חלק ב. פרק א׳

ותלמוד נמי דשאלתון עלוהי א) אפילו ראשוני ראשונים אית להון תלמוד דהאאמרינן דאית להו הלכתא דגרסינן להון, דאמרי ב) מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ג) וא״עג דלאו כולהו גרסי בפה אחד ולשון אחד אבל הטעמים ידועים הם שהם שוין וכלהון חד, וכל חד וחד מתני לתלמידיה חבורים משונים זה מזה כל חד וחד כדאגמריה רביה והלכותיהם וטעמיהם שוין אע״פ שגרסתם מחולק זה מזה.

והוו עקרין דידהו קלין וחמורים, וגמטריות, ופנים של מדרשות, ומנהון שלש עשרה מדות שהיה ר׳ ישמעאל דורש, ומנהון דברים אחרים כגון סירוס מקרא ד), ויתור מקרא ה), ורבויין ומעוטין, ודורשין סמוכין ו) והקש, שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין ז). ולמד עליון מתחתון, ותפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת ח), ודרישת שבעים ט) טעם מקרא י) וגורעין ומוסיפין ודורשין יא) ויש אם למקרא ויש אם למסורת יב) נאמר כאן ונאמר
להלן

פתשגן הכתב

מב) בנוסח ב״ג תר״ה איתא „קטנות״.

א) זהו תשובה על השאלה החמישית ששאלו לרבינו כיצד נכתב התלמוד. ב) צ״ל כדאמרינן, סנהדרין פ״ה מ״ב.

ג) פי׳ וההלכה הזאת לא מצינו במשנה ואך כן היתה ההלכה בידו.

ד) כב״ב קיא: וסוף ברכות וספרי בהעלתך פס״ח.

ה) פסחים יח: דאמרו מלתא דאתיא בקו״ח טרח וכתב לה קרא.

ו) ברכות כא:. ז) קידושין כד. ושם נסמן. ח) סוכה ה:.

ט) סנהדרין ד. אקרא אני שבעים. י) כר״ש דדריש טעמא דקרא בקידושין סח:. יא) יומא מח., ב״ב קיא:.

יב) סוכה ו:, ובנוסח ב״ג תר״ה איתא לשון ענה, ועיין סנהדרין קא:, ועיין ערוך השלם ערך אגא.

להלן יג), מקרא נדרש לפניו ולפני פניו יד), ואין מקרא יוצא מידי פשוטו טו), אין מוקדם ואין מאוחר בתורה טז), דברה תורה כלשון בני אדם יז), דבר שנאמר בזה ובזה אינו ענין לו תנהו ענין לחבירו יח), דבר שחבירו מוכיח עליו יט), דבר שנאמר בזה והוא הדין לחבירו כ), פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה כא), דון מינה ומינה [דון מינה ואוקי באתרה] כב), ודיו לבא מן הדין להיות כנדון כג), ודברים הרבה כאלה, כד הוו אמרי ראשונים הלכתהון כל חד וחד כד גרים להון אילין מילי הויין תלמוד דילהון לגלויי טעמי תורה, וכדאמרינן בעירובין כד) א״ר אבהו א״ר יוחנן תלמיד אחד היה לו לר״מ שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מח׳ טעמי טומאה, ועל כל דבר ודבר של טהרה מח׳ טעמי טהרה.

וכן נמי אית להו אנפי אחריתי לתלמוד דידהו למחזי חדושין וענפין ותולדות היכי דיניהון והיכי אנפי דדמוייהון והיכי מהדרינן ענף לעיקר דילהון, ומנא לן דהוה להון תלמודא דהא על רבן יוחנן בן זכאי אמרו כה) דעד כו) הויות דאביי ורבא הוה גמיר, ותנן כז) ר׳ יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ות״ר במציעא כח) העוסק במקרא מדה שאינה מדה, במשנה מדה ונוטלין עליה שכר, בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו.

ובתר דתקן רבי הלכתא ומתניתין דידה הוה תלמודא מפרשין בה דוקיא דמתניתין ופרטי וכללי וטעמי מדרשי כדתנו רבנן שם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. ואמרו עלה הא גופא קשיא אמרת, בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת וכו׳ אמר שבקו

פתשגן הכתב

יג) סנהדרין נא: ובכ״מ. יד) ב״מ צה. טו) שבת סג.
טז) פסחים ו:. יז) ברכות לא:.
יח) נראה שצריך לומר דבר שנאמר בזה ואין ענין לו תנהו ענין לחבירו בבנוסח ב״ג.
יט) הוא מדה כב׳ מל״ב מדות דר״א בנו של רי״הג.
כ) שם מדה כג׳. כא) שבועות יט:. כב) יבמות עח:.
כג) ב״ק יח:. כד) עירובין יג:, כה) סוכה כח.
כו) פי׳ שאפילו, או תיבת דעד הוא כמו וכו׳. כז) אבות פ״ד מ״ג.
כח) ב״מ לג.

(כט)

שבקו כולי עלמא מתניתין, ואזלי בתר תלמודא הדר דרש להו הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. מאי דרש כדדרש ר׳ יהודה בר׳ אילעאי והגד לעמי פשעם כט) אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות, ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שאפילו זדונות נעשות להם כשגגות, והיינו דתנן ר׳ יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון.

ותלמוד הוא חכמת הראשונים דסברין ביה טעמי משנה דת״ר שם רבו שאמרו לא רבו שלמדו משנה ולא רבו שלמדו מקרא אלא רבו שלמדו תלמוד, ואיכא דתנו רבו שלמדו חכמה, ותרוייהו חד טעמא אינון דקתני רבו שאמרו לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו משנה אלא רבו שלמדו תלמוד דברי ר׳ יהודה, ר״מ אומר כל שרוב חכמתו ממנו, ר׳ יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו. ואמר רבא כגון רב סחורה דאסבר לי זוהמא לסטרון.

ולא הוה להון להנך קמאי עד דאפטר רבי חבור כתוב וגרסין ליה על פה, כגון פרושי כתובי להו דמפרשינן השתא אנחנא לתלמידי דילנא ל) דכלהון גרסין ליה והאי כתוב באנפא חדא והאי כתוב באנפי אחרי, הכי הוו מפרשין משנתהון וקרי להו לפירושיהן תלמוד, והוה רויח לבא ולא צריכים אלא עיקרם.

פרק ב׳.

וכד אסתיים משנה ונח נפשיה דרבי אמעיט לבם ואצריכו למלקט תלמודייהו ולמגרסיה ואוסיפו ביה כמה ארחתא אחרניתא ותקינו ביה הנך ראשוני ראשונים כדאמרינן א) מנא הגי מילי ודרשינן

פתשגן הכתב

כט) ישעיה נח.

ל) בנוסח היוחסין וגם נוסח נייבור קשה להבין דברי רבינו, וזה נוסח נייבור ולא הוה להון להנך קמאי עד דאיפטר רבי חבור כתוב וגרסי ליה על פה אלא פירושי כתבו ליה וכו׳. ויותר נוח נוסח ב״ג וז״ל דעד דאפטר רבי דגרסין ליה פה אחד (וצ״ל על פה) אלא כגון פירושי דהשתא דמפרשנינא אנחנא וכיוצא בנו לתלמידי דילנא, ופי׳ הדברים שהראשונים היו מפרשים לתלמידיהם את העיקרים בע״פ כאשר אנחנו מפרשים את התלמוד הכתוב וכל אחד מפרש כיד הטובה עליו.

א) פי׳ שמלבד שבררו המשנה לפרשה אחזו בידם גם דרך ראשונ ראשונים

ודרשינן קראי ותקינו בהו חדושי ותולדות מלתא מלתא כדמפרשינן כי היכי דהוה בימי קדמונים ותקינו ביה נמי מאי דלא הוו צריכין ביה הנך קמאי כגון פירוש דברים עמוקים דהנך קמאי. שהיה לבן רחב לא היו צריכין לפרשן.

ונתמעט אחריהם החכמה דתנן בסוטה ב) משמת ר׳ אליעזר נגנז ספר תורה, משמת ר׳ יהושע בטלה עצה ומחשבה. משמת ר׳ עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתמו מעיינות החכמה, והכי נמי הויא ביומי דרבי ותקינו בה דקדוקי אחרינא מלתא דבתר מלתא למאי אתניא. ואמרינן מכדי תנא ליה הא למה לי למיתני הא, והיכא דלא יכול לתרוצה אמרינן ביבמות ג) כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה, ומפרקינן אצרכתא דכל מלתא ומלתא. ואמרינן מאי קמ״ל ופרטין פרט ומדמינן דמויי.

כולהו הני מילי כד הוו בימי רבי הוה פריש להו פרושא דכל מלתא ומלתא למאי הלכתיה. ואצטריכו למילי אחרנייתא דלא הוו צריכין להו קמאי היכי דחזא רבי מדעם ולא חזיוהו רבנן בתראי פרשוהו כי היכי דלא נסמוך עליה. כגון דסתם רבי דברי יחיד משום דאסתבר ליה דהלכתא כוותיה ולא אסתבר להו לרבנן בתראי כההיא דמצות חליצה ד), דכד אמר יחיד מידי וחזי רבי טעמיה דהלכתא כותיה תאנא ליה סתמא כדאמרינן באלמנה דכתובות

פתשגן הכתב

ראשונים היינו דרך הספרא והספרי למצא הדין ברמז מן המקרא וזה שאמר רבינו ותקינו ביה הנך דראשי ראשונים כדאמרינן מנה״מ ודרשינן קראי.

ב) צ״ל דתניא והוא בסוף סיטה. ג) יבמות נ.

ד) יבמות קד: שרבי סתם במשנה, קטנה שחלצה תחליץ משתגדיל ואם לא חלצה חליצתה פסולה, ואעפ״כ אר״י אמר רב זו דברי ר״מ — אבל חכמים אומרים — אשה בין גדולה בין קטנה, והלכה כחכמים ולא כסתם משנה, ואף שרבינו כתב לעיל בח״א פ״ה שאם רבי סתם במשנה ור׳ חייא בא בברייתא ומפרש דהוא פלוגתא אין שומעין לו והלכה כסתם משנה, לא קשה מידי כי שם ביבמית פסק רבי בעצמו שהלכה כר׳ יוסי ואמר כבר הורה זקן ואם כן חזר בו רבי בעצמו, ואך המשנה לא זזה ממקומה.

דכתובות ה) הא מני ר׳ שמעון היא, ומי שמת ו) לענין מקנה משכיב מרע בשבת מתניתין ר׳ יהודה היא, ובהוציאו לו את הכף ואת המחתה נמי סימן ז), ורבות כאלה דאמר לך מני רבי פלוני היא ואתני לה ביחידאה, אע״ג דסתמה רבי לא עבדינן כותיה.

והיכא דסתים במקום מחלוקת עדיף טפי כההיא דתנינן החליצה והמיאונין בשלשה דמפרשא במצות חליצה ח), אי נמי דתני לה למימרא דיחידאה בלשון חכמים כי היכי דלעבדון כותיה דאמר ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן ט) ראה רבי דבריו של ר׳ מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים, ודבריו של ר׳ שמעון בכסוי הדם ושנאן בלשון חכמים, ומהכא גמרי דסתם ר׳ מאיר לאו דיליה הוא דיחידאי הוא דרבותיה הוא י) מר׳ עקיבא רביה, והלכך כד ידע דהאי מימרא דר״מ באותו ואת בנו דרבותיה הוא קתני לה בלשון חכמים. וכי ההיא דשאור ישרף דתנן יא) וחכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת ולא תניא בשמיה דר׳ מאיר דפליג עליה דר׳ יהודה כי היכי דלא ניטעי ונימא כסוגיין דעלמא ר״מ ור׳ יהודה הלכה כר׳ יהודה, והלכה כר״מ דאמר רבא מ״ט דר״מ אין לך כל סדק וסדק מלמעלה וכו׳ ותניא נמי הכי יב).

השתא יג) אתי רבנן אמוראי של התלמוד ומפרשין הני מילי היכא דחזו כדחזא רבי ולא מגליא להו מלתא כההיא דהמביא במסכת יום טוב יד) אר״י אמר שמואל אין מביאין עצים אלא מן המוכן

פתשגן הכתב

ה) כתובות צז:. ו) ב״ב קנו:.

ז) יומא נט. שאמרו שם מתניתין מני ר׳ יהודה היא, ובנוסח ב״ג ונייבור איתא „מזרז סימן" ואיני יכול לכוון הפירוש.

ח) פי׳ אף שסתם רבי בריש סנהדרין החליצה והמיאונין בשלשה אעפ״כ מפורש ביבמות רפי״ג שהוא סברת ב״ש אבל ב״ה ס״ל שכשר בשנים כמפורש שם קז:.

ט) חולין פה. י) צ״ל אלא דרבותיו הוא כבנוסח ב״ג תר״ה.

יא) פסחים פ״ג מ״ה. יב) תיבת ותניא נמי הכי שייכה לקמן ועיין אות טו׳.

יג) תיבת השתא הוא כמו על כן.

יד) ביצה לא. ודברי רבינו מן אתו רבנן עד ולא מגליא להו מילתא אין לו שום פירוש, וביוחסין השלם העתיק שלא כהוגן כלל, כי זה לשונו ע״כ

המוכן שבקרפף ומקשינן והא אנן תנן מן הקרפף אפילו מן המפוזר תיובתא דשמואל, ומפרקינן מתניתין יחידאה היא ואשתכח לה סייעתא מן ברייתא טו). והיכא דמשכחינן במתניתין מלתא משבשתא וצריכי למסמי מינה מידי דאית בה קושיא ולא סליק אמרינן סמי מכאן כך וכך כי הנך דאותו ואת בנו טז) דאמרינן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן פרת חטאת אינה משנה, עגלה ערופה אינה משנה, אלמא אי סלקא יז) מתניתין ולא סלקא מברייתא יח), ואף מסברא דחינן מתניתין כולה כי ההיא דתנינן בטהרות יט) מסרק של פשתן שנטלו שניו, ואמרינן בהחולץ כ) ר"י ור"ל דאמרי תרוייהו זו אינה משנה ולא עבדינן כותיה ממאי דמסיימי דוקני כא) וכו'. ואי צריכה מתניתין לחסורא מחסרינן לה ואי צריכא לתרוצי מתרצינן לה ואי אית בה במתניתין שבשתא וברייתא עדיפא מינה מבררין לה למלתא

פתשגן הכתב

„ע"כ באו חכמי האמוראים של התלמוד ופרשו אלה הענינים, במקום שהבינו כי כן הבין רבי וכי ההלכה כאותו יחיד גילו את הדבר ההוא, ומקום שלא הבינו לא גילו את הדבר כלל כההיא דהמביא במס' יו"ט וכו', עכ"ל, ולא הבין שאדרבא שם גילו את הדבר יען שמתניתן יחידאה היא, אבל הנוסח האמיתי נשארה בנוסח ב"ג. וכן צ"ל אילין מילי היכי דחזו כד חזא רבי וההלכה כההיא יחיד מגלינן ליה למילתא, והיכי דלא חזו כד חזא רבי מגלינן לה למילתא כי ההיא דהמביא וכו', וכונת רבינו שהאמוראים דקדקו בכל משנה ומשנה ואם מצאו שאף שהסתם משנה יחידאה היא אבל הלכה כמותו גילו את הדבר למה הלכה כאותו יחיד, ובמקום שמצאו שאין הלכה כאותה סתם משנה ולא הסכימו לדעת רבי אז גילו שהסתם משנה יחידאה היא ואין הלכה כמותו, ובאמת כן פירש רבי כשלמד עם תלמידיו שהמשנה יחידאה אך נשתכחה והאמוראים כוונו מתוך פלפולם לדעת האמת, ועיין לקמן אות כו'.

טו) כאן צ"ל ותניא נמי הכי, וכן הוא סוכה יט:.

טז) חולין פב. יז) תיבת אי מיותר.

יח) וכן מצינו הלשון שאמרו משנתינו איני יודע מי שנאה כיבמות כז: ב"מ נא., ב"ב קטו. קמא: ועיין ערכין כט.

יט) כלים פ"יג מ"ח. כ) יבמות מג.

כא) כאשר אמרו שם שלכן אין הלכה כאותה משנה משום דמסיימי בה דווקני (חכמים המדקדקים במשנה) שזו דברי ר"ש ולאו סתמא היא.

למלתא כדתנן כב) בש״א לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור, וב״ה מתירין ואפילו גוי, ואמרינן עלה כג) ב״ה דמתניתין ר״ע דברייתא היא והלכה כר״ע דברייתא דאמר ר״ע אפילו זרים אפילו גוים לא כד).

ואי פליגי תנאי אמרינן במאי קא מיפלגי ואמרינן טעמא דכל חד וחד מנהון ומחפשין על ברייתא דשכיחי לברורי למלתא או למפשט מנהון ההיא בעיא, ואמרינן להו כה) היכי דמשכחינן להו כההיא דהשולח במסכת גיטין כו) דא״ל ר׳ ירמיה לר״ז פוק עיין בך במכלתך. ומידק דייקינן בהו ומסקינן חדא חדא לטעמיה ולהלכתיה, וחדא חדא מאן אמרה ואליבא דמאן נינהו, לבר מן פלוגתא דאמוראי וקושייהון ושינוייהון ותיובתיהון ופרוקיהן ודחינהון ואוקמתיהון ולאפושי ולמכתב ארחי דתלמוד דנפישא טובא. כז).

והכי

פתשגן הכתב

כב) בכורות פ״ה מ״ב. כג) שם לב:.

כד) בלי שום ספק שתיבת „לא״ הוא ט״ס וצ״ל והלכה כר״ע דברייתא (אליבא דב״ה) דאמר אפילו זרים אפילו גוים, וכן מדפוס קראקא ואילך איתא אפילו זרים אפילו גוים לא וזה טעות שמפורש בגמרא שר״ע סובר ומתיר אפילו גוי, ובנוסח ב״ג ונייבור מצאתי גרסא ישרה וז״ל והלכה כב״ה דברייתא דאמרינן אפילו זרים אבל גוי לא, וזה ממש כדעת בה״ג המובא שם בתוספ״ה פסק שהלכה כב״ה דברייתא שאך זרים מותרין למנות עם כהן על הבכור, אבל לא גוי.

כה) בנוסח ב״ג איתא ואמרינן להו מכל היכי וכו׳. כו) גיטין מד.

כז) ונפרש בקצרה דעת רבינו, שאם רבי סתם במשנה ומצינו בתוספתא שהוא מחלוקת וע״פ הכללים שיש לנו אין הלכה כסתמא דמתניתן אעפ״כ הלכה כסתמא, יען שאם רבי לא שנאה ר׳ חייא מנין לו, וכבר היה ידוע לרבי שהוא פלוגתא ואעפ״כ עשה מזה סתמא לכן הלכה כסתמא, וזה יען שבמתיבתא דרבי נמנו וגמרו שכן הלכה, אבל לפעמים סתם רבי הלכה במשנה לא מפני שראה רבי שכן הוא הדין, אך עשה זה לסתמא יען שכן היה שגור בפי רוב החכמים לסתמא, ורבי לא רצה לשנות מה ששגור בפיהם, אבל כדי שלא יצא משפט מעוקל לפסוק שלא כהלכה מסר רבי לכל תלמידיו בלמדו עמהם במתיבתא שהמשנה פלונית ופלונית אף שהיא סתמא אין הלכה כאותה משנה כי יחידאה היא, או משבשתא היא או חסורי מחסרא, או שרישא חד תנא וסיפא תנא אחרינא וכדומה,

וזה

פרק ג׳.

והכי הוה בעידנא דרבנן קמאי כדמפרשנא אנחנא השתא פירושי דילן כל חד וחד מן רבוותא כדחזי ומגמר לכל חד וחד מתלמידים לפום מאי דצריך ולפום מאי דיכיל מנהון. איכא דאמרי להו ראשי דברים ועיקרן ושארא מבין מדעתו מנהון איתא דצריכא למפשט וארווחי להון ולדמויי להון דמויי. והא דאמרינן א) עד דאפטר רבי גמריהון דכולהו תלמידי כל חד וחד תלמיד לפני רבו הוה וקאי דאתריץ מתניתין כל חד וחד תלמודו לפי משנתו היה ב), ובתר דאתרצה כל יומי דרבי לכל חד וחד פשיט להון ממנין ג)׳ וגמר להו טעמי הלכתא דיליה. ובתר דנח נפשיה דרבי אצטריכו למלקטיה ולמגרסיה בפה אחד ולשון אחד.

ובתר רבי הוו תנאי מן התם ד) כגון ר׳ נתן ה) ור׳ שמעון ורבן גמליאל ברבי ו) ומן הכא ז) כגון ר׳ יאשיה דמן הוצל. מיהו לא תני מידי ממתניתין אלא ההוא דהוה תניא קמיה הכי כמפורש בספרו

פתשגן הכתב

וזה היתה המלאכה הגדולה והנכבדה דהאמוראים הראשונים שהם עסקו בבירור אחר בירור עד שהוציאו את פשט המשנה לאמיתתה, ממש כמו שלמד רבי ומסר לתלמידיו, וזה ממש כל השקלא וטריא דהש״ם שאמורא מתרץ למשל, מהכא ובא רעהו וחקרו שלא כן הכונה דהמשנה עד האחרון שמתרץ ומכון להאמת כמו שמסר רבי לתלמידיו, וכדמצינו יבמות נ. שאמרו במשנה נתן גט וחלץ אין אחר חליצה כלום ושם נב. אמר רבי אין הדברים הללו אמורין אלא לדברי ר״ע אבל חכמים אומרין וכו׳, וזה כמו שאמרנו למעלה.

א) הוא כמו זהו דאמרינן.

ב) פי׳ שקודם שתריץ רבי המשניות היה לימודם של כל התלמידים כל אחד ואחד לפני רבו הוה קאי וכל אחד היה מתרץ מתניתין לפי דרכו, וכמו שאמר רבינו לעיל ספ״ב ובכמה מקומות. ובנוסח ב״ג ונייבור איתא „וקמי דאתריץ״ והוא ט״ס וצ״ל „קאי״ ואתריץ.

ג) צ״ל מתניתין וכן הוא בנוסח נייבור. ד) מארץ ישראל.

ה) צ״ל ר׳ יונתן כבנוסח ב״ג, כי ר׳ נתן ידוע שהיה בבלי.

ו) צ״ל בני רבי. ז) מן בבל.

בספרו של אדם הראשון, רבי ור׳ נתן סוף משנה ח) והוו נמי רבנן אחריני דאיתינון תנאי ואמוראי כגון ר׳ חנינא ור׳ ינאי ורב דהוו תלמידי דרבי וגמרי מרבי ור׳ חייא דאמרינן בחולין ט) א״ר יוחנן נהירנא כד הוינא יתבין יז׳ שורן אחורי דרב ורב קמיה דרבי והוו נפקין זקוקין דנור מפומיה דרבי לפומיה דרב ומפומיה דרב לפומיה דרבי ולא הוה ידענא מאי קאמרי, ובבמה דוכתי אמרינן רב תנא ופליג י). והוה נמי רבנן אחריני דהוו אמוראי בלחוד כגון שמואל ורב שילא ורבה בר (כר) חנא ורב כהנא קמא ורב אסי ובימיהם בסופם רב אדא בר אהבה ורבה בר אבוה זקננו ומן דבית נשיאה הוה דאנחנא נקטינא בקבלה דמן בית נשיאה אנחנא ומזרעיה דרבה בר אבוה.

ובתר הכי הוה ר׳ חנינא התם ור׳ ינאי ור׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש ור׳ יהושע בן לוי יא) ור׳ שמעון בן אלעזר דהוה שמעיהון ושמעא דרב ושמואל בבבל יב), ואפילו הכי חכמה בבבל הוה נפישי טפי. ובתר דריהון רב נחמן ורב יהודה ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל, ורבנן אחרינא דהוה סלקין ונחתין כגון עולא

פתשגן הכתב

ח) טעותים קטנים נפלו בדברי רבינו בכל הנוסחאות וצ״ל מיהו לא תנו מידי במתניתין אלא ההוא דהוה תנאי קמי הכי כמפורש — רבי ור׳ נתן סוף משנה, וכונתו פשוט שאף שר׳ יונתן ור׳ יאשיה ור״ש ור״ג היו תנאים אעפ״כ לא נזכרו עוד במשנה בעניני הלכה, כי סוף התנאים היו ר׳ נתן ורבי, וביוחסין השלם לא הבין כונתו והעתיק שלא כראוי.

ט) חולין קלז:. י) כעירובין נ:, כתובות ח., גיטין לח:, ב״ב מב., סנהדרין פג:, חולין קכב:.

יא) ט״ס נפל בנוסח היוחסין ובנוסח נייבור וביוחסין השלם, כי איך יאמר רבינו ובתר הכי הוה ר׳ חנינא התם ור׳ ינאי הלא יאמר רבינו בעצמו לעיל שהיו תלמידי דרבי והיו תנאים ואמוראים, אך צ״ל כבנוסח ב״ג „ובתר ר׳ חנינא ור׳ ינאי [הוה] התם ר׳ יוחנן ורשב״ל וריב״ל, ואף שריב״ל היה קשיש מהן אבל היה גם בזמן ר׳ יוחנן.

יב) תיבת ר׳ שמעון בן אלעזר הוא ט״ס וצ״ל ר׳ אלעזר כבנוסח ב״ג ונייבור, ומפרש רבינו שר״א היה משמש את ר׳ יוחנן ורשב״ל וריב״ל, וגם היה תלמידו דרב ושמואל בבבל כידוע שהיה בבלי וכמבואר בערכו.

יג)

עולא ור׳ חייא בר אבא (זר׳ יוחנן) יג) ור׳ שמואל בר נחמני יד) ורבנן דהתם דסליקו מהכא ר׳ אמי ור׳ אסי. ובתר הכי רבה ורב יוסף בבבל ורבנן דהוה סלקין ונחתין כגון ר׳ אבא דהוה יתר ראשונים ור׳ יצחק נפחא ור׳ זירא ור׳ ירמיה ור׳ אבהו ור׳ חנינא בר פפי טו) ובתר הכי אביי ורבא, ונפיש שמדא בא״י ואמעיטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה תמן מן בבלאי כגון רבין ורב דימי וכולהו נחותי דנחתין להכא טז).

ובכל דרא ודרא מן אילין דרי אית להון שמעתתא דגרסו להון רבנן ומסדרין להון תדיר תדיר כדאמרינן בפסחים יז) רב חייא בר אבא הוה מהדיר תלמודיה כל תלתין יומין ומתלי בעברא דדשא ואמר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי יח).

והני שמתתא דהוו גרסין להון כולי עלמא יט) כל רבה ורבה מפרש להו לתלמידיה פירושי אחריני ודקדוקי יתירי ומחדשי נמי דעבדי עובדי בבעי דבעו מיניה כ), ושקלון וטרון והוה להו פלוגתא בין כל חד וחד לבר זוגיה. אתא דרא אחרינא ואמעיט לבא והנך מילי דהוו פשטין להון לראשונים ופרשי להון לתלמידייהו והוו כגון הנך פירושי דלא צריכי כולי עלמא למגרסינהו

פתשגן הכתב

יג) תיבת ר׳ יוחנן הוא ט״ס וכן ליתא בכל הנוסחאות.

יד) כדמצינו מד׳ תהלים פ״ג-ג שהיה בבבל.

טו) כונת רבינו שר׳ אבא ור׳ יצחק נפחא היה מהנחותי, אבל ר׳ זירא ור׳ ירמיה מיום שעלו לא״י לא שבו עוד, ור׳ אבהו ור׳ חנינא בר פפי היו בני א״י ולא ירדו מעולם לבבל.

טז) כדמצינו חולין קכד, נדה י: לט: כי אתא רב דימי וכל נחותי.

יז) צ״ל בברכות לח:.

יח) ט״ס נפל בנוסח היוחסין וצ״ל כדאמרינן בברכות לח: רב חייא בר אבא הוה מהדר תלמודיה קמיה דר׳ יוחנן. ובפסחים סח: רב ששת כל תלתין יומין מהדר ליה תלמודיה ותלו וקאי בעיברא דדשא ואמר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי.

יט) פי׳ שהני שמעתתא שהיו כמו פירושים בדורות הראשוים כבר נסדרו בכל הישיבות לגרסם בפה ולשון אחד ונקבעו בגמרא.

כ) פי׳ שהיו מחדשין גם הלכה למעשה בכל השאלות והענינים שבאו לפניהם.

(כא)

למגרסינהו ולמקבעינהו בגמרא הוו השתא בההוא דרא ספוקי וצריכין למקבעינהו בגמרא ובגרסא ואמרין להו יתהון במתיבתא וקבעין להו בגמרא וגרסין להו בגמרא רבנן כא) כדאמרינן כב) עירוב שנתנו באילן, יתיב ר׳ חייא בר אבא ור׳ יוחנן כג) ויתיב רב נחמן גבייהו ויתבי וקאמרי האי אילן דקאי היכא אילימא דקאי ברשות היחיד וכו׳ ואמרו בסיפא אמר להו רב נחמן יישר וכן אמר שמואל, אמרו לו פתריתו בה כולי האי אמר להו אתון נמי פתריתו בה טובא אלא הכי אמרו ליה קבעיתו ליה נמי בגמרא.

וכל דרא דבתר דרא ממעט לבא דאמר ר׳ יוחנן כד) ואנו לבנו כנקב מחט סדקית, אמר אביי ואנן כסיכתא בגודא לגמרא, ואמר רבא ואנן כאצבעתא בקירא לסברא, ואמר רב אשי ואנן כאצבעתא בבירא לשכחה.

פרק ד׳.

וכמה דאמעיט לבא ואתילדו ספקי, הנך פרושי הראשונים דלא הוו קבועין בימיהון מקבעין השתא ומגרסין, ועובדי דעבדי הנך רבנן קמאי ומתני השתא בגמרא. ואי כולהו מרבנן שמעוה למלתא ואמרוה כחדא ליכא א) מאן דקדים ואמרה, מתאמרא סתמא, ואי חד הוה קדים דשמעה ואמרה מתאמרא משמיה אמר ר׳ פלוני, דאמרינן בפסחים עולא איקלע לפומבדיתא א״ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה כלכלה דפירי והזי היכי מבדיל, אזל שדריה לאביי, כי אתא א״ל המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר, אתא וא״ל לאבוה אנא לא אזלי, לאביי הוא דשדרית ואמר לי המבדיל בין קדש לחול הוא דאמר, אמר ליה

שרורותיה

פתשגן הכתב

כא) צ״ל וגרסין להו בגמרא וגרסי להו כולהו רבנן, וכן הוא בנוסח ב״ג, ונייבור. כב) עירובין לב:

כג) תיבת ור׳ יוחנן הוא ט״ס שר׳ יוחנן לא היה מעולם בבבל עם רב נחמן, ור״נ לא עלה מעולם לא״י, וצ״ל כבנוסח נייבור יתיב רב חייא בר אבא ור׳ אסי ורבה בר נתן ויתיב רב נחמן גבייהו, וכן הוא בגמרא.

כד) עירובין נג.

א) צ״ל דליכא וכו׳ ומביא ראיה מפסחים קד:

שררותיה דמר ורבנותיה דמר גרמא ליה דלא מתאמרא הלכתא משמיה ב).

וכמה דדייק חכם ואמר שמעתתא מפומא דרביה ולא מפומא דאחריני טפי עדיף שמעתיה דאמרינן ג) אר״נ בר יצחק קבעה עולא לשבשתיה כר׳ בנימין בר יפת, תהי בה ר׳ זירא וכי מה ענין ר׳ בנימין בר יפת אצל ר׳ חייא בר אבא דדייק וגמיר שמעתתא מפומא דרביה, ור׳ בנימין בר יפת לא. ועוד דכי אמר מפומא דחד רבה טפי עדיף דאמרינן פרק אלו טרפות ד) כי סליק ר׳ זירא אכל מוגרימתא דרב ושמואל, אמרי ליה ולא מאתריה דרב ושמואל את ה) א״ל מאן אמרה יוסף בר חייא, יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר, שמע רב יוסף ואקפיד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא? אנא מרב יהודה גמירנא דאפילו ספיקי דגברי גרים דאמר רב יהודה א״ר ירמיה בר אבא ספק משמיה דרב ספק משמיה דשמואל שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה, ספק דכולהו רבנן קא אמרינן אמרי לה כדי ו).

באילין מיליא בסוף ז) תלמודא דרא דבתר דרא הוה מתאמרן, בכל דרא ודרא קבעין ביה בתלמודא מילי מן ספיקי דמתחדשין יהו ומעשים ובעיי דמתבעו להו, כי ההיא דמסכת סנהדרין ח) דאמרי רב כהנא ורב ספרא תנו להו סנהדרין ט) בי רבה י) א״ל ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא וכו׳.

ודקי

פתשגן הכתב

ב) פי׳ שאם היה הולך רב יצחק בעצמו היתה נקבעה ההלכה בשמו וכחומריה דר״ז עיין ערכו.

ג) ברכות לח. ד) חולין יח:

ה) פי׳ שרב ושמואל סברי דהוא הגרמה וא״כ היכי אכיל ר״ז.

ו) טעות קצת נפל בכל הדפוסים שבדפוס קושטא כתוב אמרו לה כדי׳ ובאו המדפיסים אדר״ו וכתבו „כדין" ובאמת צריך לומר כבנוסח ב״ג תר״ה „והיכי דכולהו רבנן קאמרי חדא מלתא אמרי לה כדי, כמגילה ב:, יבמות צ., נזיר ב., חולין עג. פא. קח. אמר רבא ואמרי לה כדי, ודעת רבינו שאין זה שם חכם כדמפרש רש״י גיטין פה:, אך הוא מפרש כפי׳ מהרש״ל ב״מ ב. שהוא בלי שם האומר כלומר הוא דעת רבים.

ז) צ״ל איתוסיף כבנוסח ב״ג. ח) סנהדרין מא:

ט) תנו מסכת סנהדרין. י) צ״ל פגע בהו רמי בר חמא א״ל ומאי אמריתו בסנהדרין דבי רבה א״ל וכו׳.

יא)

ודקי נמי דיוקי והויי דמוסיפין ומחדשין רבנן בתראי. ולא דלא הוו ידעין ליה רבנן קמאי אלא דשבקינה לדרא דאתי בתריהון לאתגדר בהון, ולא אצטריך עלמא להו בימיהון כדאמרי רבנן יא) העיד ר׳ יהושע בן זרוז בן חמיו של ר׳ מאיר לפני רבי על ר׳ מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן, והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו. חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו לו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור ואתה תנהוג בו היתר? דרש להו מקרא זה וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו ישראל מקטרין לו ויקראו לו נחשתן יב) אפשר בא אסא ולא ביערו והלא כל ע״ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום, אלא מקום הניחו אבותיו להתגדר בו אף אני נמי וכו׳ מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה שאין מזניחין אותו, ואמרי לה אין מזיחין אותו, ואמרי לה אין מזחיחין אותו, מאן דאמר אין מזניחין אותו כדכתיב יג) כי לא יזנח לעולם ה׳. מאן דאמר אין מזיחין כדכתיב יד) ולא יזח החשן. ומאן דאמר אין מזחיחין אותו כדתנן טו) משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל.

זאת התשובה למאי דאמריתו מ״ט שבקו קמאי רובא לבתראי דהא טז) משכחיתו דבר מופלג דאמרוהו בתראי יז) דקמאי שבקו להון לאיתגדר בהון ולאנפושי נמי באלין מילי דאתוסף בה תלמודא דרא דבתר דרא כדאמרינן יח) שבע מאה בעיי בעא דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר, ואמר רבה גבורתא למבעא בעיי? והא בשני דרב יהודה כולהו תנויי הוו בנזיקין ואלו אנן קא מתנינן ו׳ סדרי ואלו רב יהודה כד הוו מטי האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זתים שכבשן בטרפיהן טהורים, אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא, ואלו אנן מתנינן [בעוקצין] תליסר מתיבתא, ואלו רב יהודה כד הוה שליף חד מסאניה אתא מטרא, ואנן קא מצערינן נפשין וליכא דמשגח בן, אלא הקב״ה ליבא בעי.

ולפום

פתשגן הכתב

יא) חולין ו:. יב) מלכים ב׳ יח־ד. יג) איכה ג.
יד) שמות כח. טו) צ״ל דתניא סוטה מז:.
טז) צ״ל דאי משכחתון כבנוסח ב״ג וניבור.
יז) פי׳ זה יען דקמאי וכו׳. יח) תענית כד.
יט)

ולפום הכי איתוספא הוראה [דרא] בתר דרא עד רבינא, ובתר רבינא איפסיקא כדחזא שמואל ירחינאה בספריה דאדם הראשון יט) דהוה כתוב ביה רב אשי ורבינא סוף הוראה.

ובתר הכי אע״ג דודאי הוראה לא הות, הוו סבוראי דמפרשי דמקרבי להוראה ואיקרי אינהו רבנן סבוראי וכל מה דהוה תלי וקאי פרשוה כגון רחומי ורבה ורב יוסף מבי חתים דאמרינן בהמביא גט ממדינת הים וצקלג וכו׳ כ) ובי חתים עיר בסביבי

נהרדעא

פתשגן הכתב

יט) ב״מ פו.

כ) בנוסח היוחסין נפלו טעותים שלא מצינו בשום מקום שם רב יוסף מבי חתים וצ״ל כבנוסח נייבור „כגון רב ריחומי ורבה ורב יוסף ורב אחא מבי חתים דאמרינן גיטין ז. וצקלג וכו״. ונפרש דברי רבינו הקצרים, והיינו שעם רבינא האחרון נשלמה תקופת האמוראים, תקופת ההוראה אשר הוסיפו על התלמוד הוראות חדשות, ואחריו הותחלה תקופת רבנן סבוראי, אבל גם בדורות הסבוראים לא כל הדורות היו שוין בגדולתם, כי דור הראשון לרבנן סבוראי שהם היו תלמידי האמוראים לכן אף דודאי הוראה לא הוה עוד מהם בש״ס, אבל רבינו קראן בשם „סבוראי דמפרשי דמקרבי להוראה״ ומלאכתם היתה שכל מה דהוה תלו וקאי פרשוה, ומביא ראיה לזה שהמה נזכרו עוד בגמרא כגיטין ז. שרב אחא מבי חתים (שנפטר תת״ז לשטרות אם נאמר שהוא רב אחאי בר רב הונא, או אם היה רב אחאי בריה דרבה בר אבוה נפטר תתכ״ב כמפורש לקמן ח״ג פ״ג) מפרש מאי וצקלג, וכן מובא בערוך ערך צקלג, אך שם נפל טעות קצת כי זה לשונו שם רב אחא חתים בה, וצ״ל מבי חתים. וגרסא שלנו רב אחא מבי חוזאה, אבל גרסת רבינו היה „מבי חתים״ וכבר פירשנו בערכו שנזכר כמה פעמים בש״ס כחולין נט: ההוא עיזא כרכוז דהואי בי ריש גלותא — רב אחאי אסר ורב שמואל בריה דרב אבהו אכל מיניה, וידוע שרב שמואל זה היה מראשי רבנן סבוראי כמבואר בערכו. וכן הוא דעת הרשב״ם בכתובות ב. וזבחים קב: שבב״מ שמצינו פריך רב אהאי הוא רב אחאי שהיה מרבנן סבוראי, וכן רב ריחומי (וי״ג נחומי) ורבה ורב יוסף נזכרו עוד בגמרא בעירובין יא. שאמרו מאי פיתחי שימאי פליגי בה רב ריחומי ורב יוסף. וכבר ידוע שרב ריחומי האמורא היה תלמידו דאביי ורבא ונפטר בינקותיה על פני רבא רבו בכתובות סב:, אם כן אם נאמר שזה רב ריחומי הוא תלמידו דרבא איך יפלוג עם רב יוסף שהיה רבם של אביי ורבא ויזכר עוד קודם רב יוסף, אך הוא בל״ס רב ריחומי ורב יוסי

מרבנן

נהרדעא, ורב רבאי מרוב דמפרש במסכת סנהדרין כא) דאמר רבי היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה כדי שתטרוף דעתו עליו שנאמר כב) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, ותנא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות אותן משלהן, ובעינן ואם אינן מתנדבות

פתשגן הכתב

מרבנן סבוראי. וכן עירובין עא: פליגי בה רב ניחומי (ובר״ש ודק״ס איתא רב רחומי) ורבה. וכן רב יוסף (הוא רב יוסי) נזכר הרבה פעמים בש״ס כתענית יח: שאמר וכמה הוא התחלה רב אחא אומר ג׳, ר׳ יוסי אומר אחת, ופירש״י אמוראי נינהו דלאו אורחא דתנאי לאשתעו בגמרא כה״ג. ורש״י מפרש אך שלא נטעה שהמה תנאים, אבל בל״ס המה מרבנן סבוראי, ובר״ש גרס שם רב אחא ורב יוסי. וכן ב״ק כא. מר בר רב אשי אמר לדידי חזי לי ומנגח כי תורא רב יוסף אמר ביתא מתיבא יתיב, והוא בל״ס רב יוסי מרבנן סבוראי ולכן נזכר אחר מר בר רב אשי, וכן ביצה יז. תני תנא קמיה דרבינא — אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא. וזה רב יוסי מלך בפומבדיתא מן שנת תשפ״ז עד תתכ״ז והוא קרוב לארבעים שנה ובימיו אסתיים התלמוד וכאשר מביא רבינו בח״ג פ״ד, ושם הארכנו.

כא) סנהדרין מג., והנה בדבר רב רבאי באה ערבוביא גדולה כי כאן מביא רבינו שרב רבאי מרוב היה בין רבנן סבוראי דמפרשי ביחד עם רב רחומי ורבה ורב יוסף ומביא ראיה לזה שנזכר עוד בגמרא, ואח״כ יאמר „וכמה סברי אקבעו בגמרא דאינון מרבנן בתראי כגון רב עינא ורב סימונא (היינו שהם היו דור שני לסבוראי). ובח״ג פ״ד יאמר רבינו ואשתייר רב יוסי גאון במתיבתין כמ׳ שנין ובתר הכי רב רבאי מרוב, וא״כ מפורש שרב רבאי היה בדור השלישי לרבנן סבוראי, ומזה הוציא החכם גרעץ שרב שרירא בעצמו היה מסופק מתי היה רב רבאי, ובמחילה מכבודו שלא הבין דברי רבינו, כי כאן מביא אך שמצינו גם בגמרא את רבני סבוראי, ונמצא גם רב רבאי מרוב וזה היה בעודו במבחר שנותיו ואז היה באמת בדור סבוראי דמפרשי היינו דור הראשון לסבוראי ואז נתקבל פירושו וסברתו ונקבעה בגמרא, אבל שם בח״ג פ״ד כשידבר מתי מלך כל או״א, שם כותב לפי האמת שמלך אחרי רב עינא ורב סימונא יען שהאריך רב רבאי בשני טובא כאשר יאמר שם רבינו ומלך באמת לעת זקנתו הגדולה, ומה שקראו רבינו בשם „גאון" אין כונתו שממנו הותחלו דורות הגאונים כי ידוע שרבינו יקרא בשם גאון גם את האמוראים.

כב) משלי לא־ו.

כג)

מתנדבות משלהן משל מי, אמר רב רבאי דמן רוב, מסתברא משל צבור משום שנאמר תנו, וגם רוב עירו של רב רבאי היתה בסביבת ישיבות נהרדעא (כג), ואמרי רבנן דרב רבאי גאון הוה (כד) ואוריך שני טובא.

וכמה סברי אקבעו בגמרא דאינון מרבנן בתראי (כה) כגון רב עינא ורב סימונא, ונקטינן מן הראשונים דגמרא דהאשה נקנית בג׳ דרכים דתנינן ברישא כה"מ וכו׳ עד בכסף מנ"ל וכולהו אינך קושיי ופירוקי דמתרצי בגמרא, רבנן בתראי סבוראי תרצינהו וקבעינהו (כו).

ודכתבתון כיצד נכתבה המשנה ונכתב התלמוד, תלמוד ומשנה לא אכתיבו אלא תרוצי הוו מתרצי, וזהירין רבנן למגרסינהו על פה, אבל מנסחי דכתיבי, דאמרינן בתמורה (כז) דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב, שנאמר (כח) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות (כט).

ודבעיתון

פתשגן הכתב

כג) תיבת ישיבות הוא מיותר וצ"ל בסביבות נהרדעא שאז לא היה בנהרדעא שום ישיבה. ובגמרא ליתא תיבת רב רבאי דמן רוב אבל כן הוא גם בפי׳ רבינו חננאל.

כד) פי׳ שהיה ריש מתיבתא. כה) צ"ל מרבנן דבתריהון כבנוסח ב"ג.

כו) ובנוסח ב"ג תר"ה איתא „ודזוד מיניה נמי".

כז) תמורה יד:. כח) שמות לד.

כט) וכן כתב רבינו בתחלת ספרו בלשון „שרבינו הקדוש תרצינון לששה סדרי משנה ולא כתב שרבינו הקדוש כתבינהו, א"כ משמע מזה שרבי לא כתב את המשנה, אבל רבינו בעצמו כתב בח"א פ"ב וז"ל „ולא הוו חד מן הראשונים דכתב מדעם עד סוף ימי דרבינו הקדוש", וכן ברפ"ג יאמר „וביומי דרבי אסתייע מלתא ותרצינהו וכתבינהו". וכן יאמר בח"א פ"ה „ודאמריתו מה ראה ר׳ חייא לכתבם (להברייתות) ואמאי לא כתבם רבי אלו בקש רבי לכתוב ולחבר כל מה שהיה שנוי בימיו אריכן מילי ואתעקרן אלא רבי עיקר הדברים תיקן וכתב". ובח"ב רפ"ב יאמר „ולא הוה להון להנך קמאי עד דאפטר רבי, חבור כתוב וגרסין ליה בע"פ", ומכל אלו המקומות אנו רואין שסברת רבינו שרבי כתב את המשנה, ואי אפשר לומר שתיבת וכתב היא לאו דוקא אך סדרם. וכאן כשבא להשיב על

שאלתם

חלק ג׳ פרק א.

ודבעיתון, רבנן סבוראי היאך נסדרו אחרי רבינא ומי מלך אחריהם מאותו זמן ועד עכשיו. חזינא לפרושי להו א) עקרא דהא מלתא והיכי הוה ראשונתיה דישראל מקדם והיכי אתפליגי תרתין מתיבתא משום דאית בה מלתא ב).

הוו יודעין דמעיקרא כד גלו ישראל בגלות יכניה והחרש והמסגר

פתשגן הכתב

שאלתם הנכבדה השיב בקוצר נמרץ ובמלין אחדים לומר שתלמוד ומשנה לא אכתיבו אלא תרוצי הוו מתרצי וזהירין רבנן למגרסינהו על פה. „אבל מנוסחי דכתיבי" ובנוסח ב"ג ונייבור איתא אבל „לא" מנוסחי דכתיבי דאמרינן וכו׳ ומביא ראיה ממה שדרשו כי על פי הדברים האלה וכו׳, ובדפום קושטא ובדפוס זאלקוא איתא אבל מנסחי דכתיבי אבל בדפוסים האחרים הגיהו וכתבו אבל „לא" מנסחי דכתיבי ומזה אנו רואין שעוד המעתיקים הראשונים לא הבינו דברי רבינו שמתחלה יאמר שהמשנה והתלמוד לא אכתבו א"כ איך יסיים אבל מנסחי דכתיבי, ואח"כ מביא ראיה להיפוך שאסור לכתוב תורה שבע"פ לכן הוסיפו תיבת לא, אבל באמת צ"ל „אבל מנסחי דכתיבי", וכבר הארכתי בערך ר׳ יהודה הנשיא דעת הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שרבי כתב את המשנה וכן הוא דעת תום׳ רי"ד בגיטין ס., והאמת כן כמו שמצינו כמה פעמים שכתבו חכמי הדור הלכותיהן כב"ב קלט. שלח רבי באגרתא וכו׳, ובחולין צה: שכתב שמואל לר׳ יוחנן תליסר גמלי ספקי טרפתא ועוד בכמה מקומות. ולכן נראה קרוב לודאי שכן הוא דעת רבינו שרבי כתב את המשנה וכאשר אמר בעצמו כדמיבא לעיל, אבל דעתו שהמשנה בכתבה לא נתפשטה אצל יחידים, וזה שאמר במתק לשונו „תלמוד ומשנה לא אכתיבו אלא תירוצי הוו מתרצי וזהירין רבנן למגרסינהו על פה", כלומר שאף שהמשנה היתה כתובה אצל הריש מתיבתא ומונחת אצלו אבל כל חכמי הישיבה ותלמידיהם היו זהירין ללמוד בע"פ, וזה שאמר „אבל מנסחי דכתיבי" והביא רבינו ראיה שהיו זהירין ללמוד בע"פ ממה שדרשו חז"ל מהפסוק כי על פי הדברים האלה וכו׳ ורבי סמך על דברי ר׳ נתן שאמר סוף ברכות הפרו תורתך משום עת לעשות לה׳.

א) צ"ל לכון, וכן הוא בנוסח ב"ג ונייבור.

ב) צ"ל דאית בה מלתא שבשתא וכן הוא בנוסח ב"ג ונייבור.

והמסגר ג) וכמה נביאי עמהם אייתינהו לנהרדעא, ובנו יכניה מלך יהודה וסיעתו בי כנישתא ויסדוה באבנים ועפר שהביאו עמהם מבית המקדש לקיים עליהם מה שנאמר ד) כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, וקרוה לההוא בי כנישתא, בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כלומר שנסע בית המקדש וישב כאן, והות שכינה עמהון כדאמרינן במגילה בבבל היכא ה) רב אמר בכנישתא דהוצל, ושמואל אמר בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ו) ולא תימא הכא ולאו הכא אלא זימנין הכא וזימנין הכא, אמר אביי תיתי לי דכי מרחקנא פרסא התם מצלינא, והדא כנישתא דהוצל קרובה היא לבית מדרשו של עזרא הסופר ולמטה מנהרדעא היא, וכיון שעלה עזרא מבבל והגולה עמו ובנו בית המקדש והוו שם ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק ואנטיגנוס איש סוכו ושאר אותן הזוגות ורובן מבבל היו עולין, והלל הזקן היה עולה עמהם מבבל ז) ואעפ״כ היו מרביצין תורה הכא והוה להו ראשי גלותא מבית דוד, אבל ריש מתיבתא וסנהדרין לא הוה בהון דהדא מלתא הוו אמרין

פתשגן הכתב

ג) וכמו שדרשו חז״ל גיטין פח. חרש, בשעה שפותחין (בד״ת) נעשו הכל כחרשין וכו׳.

ד) תהלים קב־טו. ה) במגילה כט. בבבל היכא שריא שכינה.

ו) וכן פירש״י שם כדעת רבינו, ובל״ס העתיק רש״י מהאגרת הזאת.

ז) מה שכתב רבינו ורובן מבבל היו עולין, לקח לו מסנהדרין פח: שאמרו מתחלה לא היו מחלוקת בישראל, כי בכל מקומות מושבות ב״י נהגו בכל טהרות הקודש על פי התורה והמצוה דתורה שבע״פ, וכשהיה ספק לב״ד דשם היאך לפסוק הדין שלא יכלו לבא לידי החלטה אז עלו לירושלים לב״ד הגדול של שבעים ואחד שישבו בלשכת הגזית והמה פסקו הדין וכל ישראל שמעו לדבריהם, ומביא רבינו ראיה לזה כי כשעלה הלל לא״י ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה אז כבר גדול הדור ותורתו קבל מפי חכמי בבל ובא אך לירושלים לפתור לו ספיקותיו כמפורש בירושלמי פסחים רפ״ו שעל שלשה דברים עלה הלל מבבל ודרש והסכים ועלה וקבל הלכה, ואין כונת רבינו במה שאמר ורובן מבבל היו עולין, על הזוגות שנזכרו באבות שהמה היו כולם בני א״י עד הלל, וכונתו אך כמו שאמרנו. וזה שאמר רבינו ואעפ״כ היו מרביצין תורה הכא — אך סנהדרין לא הוה בהון, וכן כתב רבינו לעיל חלק א׳ פ״ו.

ח)

אמרין דלא הוו אלא מן המקום אשר יבחר ה׳ ח), ועוד דאיפטר רבי ט) בריש גלותא הוו נהיגין בבבל ולא בראשי מתיבתא ונשיאים דאינון ראשי סנהדרין בא״י הוו כמפורש באבות עד הלל ושמאי, ובתריה שמעון בנו, ובתריה רבן גמליאל הזקן בנו, ובתריה רבן שמעון בן גמליאל קמא דאקטיל קמי חורבן הבית, ור׳ ישמעאל בן אלישע היה כהן גדול י) ואלין ד׳ דרי הוו בכלל הנהו מאה שנה דאמרינן ביציאות השבת יא) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה, ובתר רש״בג דאקטיל בהרוגי מלכות, הוה רבן יוחנן בן זכאי והוא הוה בעידן חורבן הבית ואפקוהו לות אספיסינוס קיסר ובקש ממנו שושילתא דרבן גמליאל ויבנה וחכמיה יב).

וכד שקט רבן יוחנן ב״ז ורבנן ביבנה תקינו להו עשר תקנות דתנן יג) משחרב בית המקדש התקין רי״בז *), ובתריה רבן גמליאל

פתשגן הכתב

ח) ומפרש רבינו שלא תאמר יען שבני בבל לא היו בני תורה ולא היו מרביצין שם תורה שא״כ איך יצא משם גדול הדור כהלל, ובאמת היו יכולין גם בני בבל לקבוע ריש מתיבתא וסנהדרין מתוכם, ומה שלא עשו כזאת זה יען שכל עיני ישראל היו תלויות אל המקום אשר יבחר ה׳, ולכן אף שבבית שני רובן של ישראל נשארו בבבל וכן באלכסנדריא של מצרים ובשאר ארצות, אבל לבן של כל ישראל היה נגד בית המקדש ולארץ ישראל, ותמיד באו לעזרת ה׳ בגבורים לשחד בכספם ובכוחם את אחיהם בארץ הקדושה, וכשראו בני בבל שאש זרה נשקע באוהל יעקב היו המה תמיד הראשונים לתמכם בימין עוזם, כי בנ״י היושבים בבבל חיו כמעט תמיד בשלום ושלוה והשקט בתוך העמים, וזה שאמרו סוכה כ. בתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא -- עלה הלל — עלו ר׳ חייא ובניו ויסדוה.

ט) לדעת דורות הראשונים ח״ב צד רג: צ״ל ועד דאיפטר ר׳ יהודה נשיאה.

י) צ״ל דאקטיל קמי חורבן הבית הוא ור״י בן אלישע כה״ג בבנוסח ב״ג.

יא) שבת טו. יב) גיטין נו:.

יג) ר״ה רפ״ד. *) ובנוסח ב״ג איתא כאן בתחלה הוה בברור חיל ואתו ליבנה.

גמליאל בנו של רשב״ג הזקן שנהרג עם עשרה הרוגי מלכות יד) ואותו רבן גמליאל היה נשיא ביבנה, ור׳ יהושע אב בית דין טו), וכיון דצעריה רבן גמליאל לר׳ יהושע תלתא זימני עברוהו ואוקמוהו לר׳ אלעזר בן עזריה דהוה עשיר והיה עשירי לעזרא הסופר, והדר פייסיה ואהדריה לרבן גמליאל ולא עברוהו לר״א בן עזריה אלא רבן גמליאל תרתי שבתא ורא״בע חדא שבתא טז) כדמפורש בגמרא דתפלת השחר יז), ובתריה רבן שמעון בנו היה נשיא, ובתריה רבינו הקדוש בריה שהיה בציפורי ובית שערים יח).

וביומי דרבי הוה רב הונא קמא ריש גלותא בבבל והיינו דאמרינן יט) בעא מיניה רבי מר׳ חייא כגון אני מה אני בשעיר א״ל הרי צרתך בבבל ומנו רב הונא, ומתני רב ספרא דהתם שבט והכא מחוקק כדאמרינן בסנהדרין כ) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו כא), לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל במקל, ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים, אלמא הני דבבל עדיפי טפי הואיל ושבט אינון, ובימי דרבי נח נפשיה דרב הונא בבבל ומפרשי רבנן בירושלמי דכלאים כב) וכתובות כג) שהיה רבי עניו ביותר והיה רבי אומר כל מה שיאמר לי אדם אני עושה חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני כד) דשרון גרמיהון מנשיאותם ומניאוניה, ואי סליק רב הונא ריש גלותא אנא מותיבנא ליה לעיל מינאי דהוא משבט יהודה ואנא משבט בנימין, הוא מן
רברביא

פתשגן הכתב

יד) תיבת עם עשרה הרוגי מלכות מיותר כי ידוע שלא נהרגו כולם בזמן אחד, וכן ליתא בנוסח ב״ג ונייבור.

טו) כב״ק עד:. טז) ולדברי הירושלמי ברכות פ״ד סה״א שראב״ע נתמנה אח״כ לאב״ד.

יז) ברכות כח. יח) כמפורש כתובות קג:.

יט) הוריות יא:. כ) סנהדרין ה.

כא) בראשית מט־י. כב) כלאים פ״ט ה״ג.

כג) כתובות פי״ב ה״ג. כד) הוא הלל הבבלי.

כה)

רברביא דיהודה מן דוכריא, ואנא מן דקתא מנוקבתא כה). חד זמן עייל ר׳ חייא רבה לגביה א״ל הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי, א״ל ארונו בא, א״ל רבי לר׳ חייא פוק חזי מאן בעי לך לבר, דק כו) ולא אשכח בר נש, וידע ר׳ חייא דכעס עליה רבי, ונהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין ולא עייל לגביה דרבי תלתין יומין, א״ר יוסי בר בון באלין תלתין יומין יליף רב מיניה כל כללא דאורייתא כז).

פרק ב׳.

ואתמני בתר רב הונא בבבל, מר (רב) עוקבא, כד הוו גרסין הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל בד׳ אמות דידיה א) וכד הוה יתיב בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא בד׳ אמות דידיה, ואמרינן בשבת ב) א״ל שמואל לרב יהודה שיננא רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי הא מר עוקבא ובית דינו קיים ג), וכתיב בהו ד) כה אמר ה׳ בית דוד דינו לבקר משפט.

וביומי דר׳ נחת רב לבבל בשנת תק״ל למלכות יון דרגילנא ביה שנת ג׳ אלפים תתקעט ליצירה ה), והוה הכא ר׳ שילא רישא

פתשגן הכתב

כה) פי׳ שהוא מן הגדולים דיהודה שהוא מן הזכרים ואני מן הקטנים שאני מן הנקבות דזרע דוד.

כו) צ״ל נפק, וכן הוא בכל הנוסחאות.

כז) בב״ר פל״ג־ג איתא כל כללי דאורייתא דבבליי.

א) רבינו קיצר בדבריו וצ״ל ואתמניה בתר ר״ה בבבל מר עוקבא והוה שמואל בהדיה כמו״ק טז: דשמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי גרסי שמעתא הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל ברחוק ד׳ אמות (שהיה תלמידו בתורה) וכי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ברחוק ד׳ אמות והוו חייקי ליה דוכתא למר עוקבא בציפתא ויתיב עילויה כי היכי דלישתמעון מיליה, וזה היה יען שהיה הריש גלותא והיה לו בית דין בכפרי.

ב) שבת נה. ג) בגמרא שם איתא הא יתיב מר עוקבא אב״ד.

ד) ירמיה כא.

ה) כבר בארנו בערך רב באריכות שצ״ל וביומי דר׳ יהודה נשיאה נחת רב לבבל בשנת תק״ל למלכות יון (וזמן היצירה קרוב לומר שהוא מר׳ שמואל שולם) כי רבינו הקדוש כבר נפטר בשנת תק־ה לשטרות לערך כה׳ שנים קודם שירד רב לבבל על מנת להשתקע, ובדפוס קושטא איתא

רישא בי רבנן בתר רבי, והוה מקרי ריש סדרא בבבל רישא דרבנן ו), דאמרינן ז) רב איקלע לאתריה דר׳ שילא קם עליה באמורא.

וכד נח נפשיה דר׳ שילא הוו רב ושמואל הכא ואדבריה רב לשמואל מקמיה ולא אצטבי רב ח) למהוי רישא עליה ולאותוביה לשמואל קמיה, ואף שמואל לא אצטבי למהוי רישא עליה דרב ולאותוביה לרב קמיה, דהוה קשיש רב משמואל טובא כי ההיא דאמרינן בגמרא דמרובה ט) רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן, רב לא עייל קמיה דשמואל י) שמואל לא עייל מקמיה דרב, ורב אסי לא עייל מקמיה דרב, אמרי מאן נטרח וכו׳ יא).

ומשום הכי שבקיה רב לשמואל בנהרדעא דהוא דוכתיה יב) והוא

פתשגן הכתב

וביומי דר׳ נחת, ונעשה מזה דרבי, ובל״ס נחסר תיבת יהודה נשיאה, והטעות בא יען שמצאו סנהדרין ה: שרב ירד לבבל בזמן רבי וחשבו שעל זה יאמר רבינו שזה היה בשנת תקל, אבל אז היה אך זמן קצר בבבל וחזר אחר כך לא״י והיה שם כל ימי רבי ור״ג בנו ואך באמצע ימי נשיאות ר״י נשיאה קודם שהתיר את השמן אז ירד רב לבבל וקבע ישיבתו הגדולה בסורא ואז היה באמת הריש סדרא בבבל רב שילא, אבל בפטירת רבי היה אז הריש בבבל ר׳ אחי בר׳ יאשיה כמפורש קידושין עב.

ו) כחולין קלז:, ובנוסח ב״ג תר״ה הגרסא והוה מקרי רישא דרבנן בבבל ריש סדרא, וזה יותר נכון.

ז) כיומא כ:. ח) ולא רצה רב. ט) ב״ק פ.

י) ואמרו שם שלכן לא רצה רב לעייל קמיה שמואל יען שקללו על חנם ולכן נהג ביה יקרא אבל באמת היה גם רב אסי גדול משמואל.

יא) בגמרא גרס מאן נתרח.

יב) שגם אבוה דשמואל היה כל ימיו הריש בנהרדעא כביצה טז: וכתובות כג., ובל״ס נולד שמה שמואל, ולכן הסכימו ששמואל ישאר על מקומו תחת רב שילא ושם היה מקום תורה משנים קדמוניות כדמובא לעיל רפ״א, ורב התרחק למקום שלא היה שם בני תורה שבמחוז סורא היו בני ישראל מפוזרים בין העמים בקבוצים קטנים ובכמה מקומות כמעט שנשכח מהן דיני התורה, ולכן יסד רב שמה את ישיבתו הגדולה ושם הבעיר אש־דת למו ומשם יצאה תורה לכל ישראל משך כמה מאות שנה.

יג)

והוא מקום תורה ואתרחק לדוכתיה דלא הוה ביה תורה והיא סורא דהיא מתא מחסיא יג) והוה ישראל נפישי התם *) ואפילו איסור והיתר לא הוה ידעי, ואמר רב איתיב. הכא כי היכי דלהוי תורה בהאי דוכתא, כי ההיא מעשה דמפורש בפ׳ כל הבשר יד) רב בקעה מצא וגדר בה גדר, וכי איקלע לטטלפוש אגמרינון ואורינון איסור כחל.

ואיקרא ריש סדרא טו) דקאמר ליה ר׳ יוחנן לאיסי בן יהודה היכי טז) מאן ריש סידרא בבבל א״ל אבא אריכא.

ואקיים ביה חלמא דחזייה ליה ר׳ חנינא דזקפוה התם כי היכי דמפורש בפ׳ יום הכפורים יז).

וקנייה רב לגינתיה דבי רב בצורתא דהוה נכסי הגר יח) וכניף התם

פתשגן הכתב

יג) כבר הארכנו בערך רב אשי שהצדק עם החכם נייבור(מובא דבריו בספר שבע חכמות ערך סורא), שסורא היא אינה מתא מחסיא אך המה היו עיירות סמוכות זל״ז. וכן מפורש ביצה כט. שאמרו בסורא אמרי — בנרש אמרי — ובמתא מחסיא אמרי. וכן משמע מיומא פו., וזה שדקדק רבינו בלשונו לומר „והיא סורא דהיא מתא מחסיא", פי׳ שנחשבת על עיר מתא מחסיא, וביוחסין השלם העתיק והיא סורא הנקראת מתא מחסיא והוא טעות.

*) בנוסח ב״ג תר״ה איתא דהוה נפישי ישראל התם נמי והוה בהון דאפילו איסור וכו׳, וזה יותר נכון.

יד) חולין קי.

טו) כפי שנראה מדברי רבינו לקמן שאמר והויין לרב ושמואל תרתין מתיבתא, ששניהם היו נקראין בשם ראשי מתיבתא ולא בשם ראשי סידרא, ולכן מה שאמר רבינו כאן ואיקרי ריש סידרא, זה היה בתחלת יסודתן שאז היה עוד ר׳ יהודה נשיאה בא״י קיים והוא היה ריש הסנהדרין וראש הדור כולו, ואז היו נקראין בבבל בשם ריש סידרא, אבל אח״כ כשנפטר ר״י נשיאה ונתחלקה הנשיאות והמתיבתא לשנים שר״ג בנו היה אך הנשיא ור׳ יוחנן הריש מתיבתא, אז היו גם רב ושמואל נקראים בשם ראשי מתיבתא.

טז) ט״ס נפל בדברי רבינו וצ״ל דקא אמר ליה ר׳ יוחנן לאיסי בר היני מאן וכו׳ כמפורש חולין קלד:.

יז) יומא פז:. יח) ב״ב נד.

(יט)

התם תלמידים טובא יט) ורביץ שם תורה הרבה וקבע שם בית דין. והוו בבבל שני בתי דינין גדולים חד בנהרדעא שהיה כבר, וחד בסורא דקבעיה רב, והיינו דאמר שמואל כ) לא כתבינן פרוזבול אלא או בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא, והויין להו לרב ושמואל תרתין מתיבתא, דאמרי בהמביא גט כא) בבל, רב אמר הרי היא כא״י לגיטין, ושמואל אמר כחוצה לארץ, ופשטינן דרב סבר כיון דאיכא מתיבתא משכח שכיחי, ושמואל סבר מתיבתא בגרסייהו טרידי, ולפירקין הוה חזו רב ושמואל אהדדי כב).

ושכיב רב בשנת תקנ״ח והוא ד׳ אלפים וג׳ ליצירה כג) ונהג שמואל בתריה לחודיה ז׳ שנין והוה חדא מתיבתא כד), וכמה דהוה קיים רב הוה כתיב ליה ר׳ יוחנן לקדם רבינו שבבבל, ובתר דנח נפשיה דרב הוה כתב ליה ר׳ יוחנן לשמואל לקדם חבירינו שבבבל, אמר [שמואל] אכתי לא ידע דאנא רביה? כתב ושדר ליה עיבורא דשיתין שנין אמר כה) אכתי חושבנא בעלמא הוא דידע, כתב ושדר ליה כו) טעין תליסר גמלי ספקי טרפתא, אמר

פתשגן הכתב

יט) כמפורש כתובות קו. כד הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלף ומאתים.

כ) גיטין לו:. כא) גיטין ו.

כב) כדמצינו אותם ביחד כברכות מז, מגילה כב., חולין קז., ברכות פ״ח ה״ב.

כג) היינו שמלך רב קרוב לכ״ח שנה, וצ״ל והוא ד״א וז׳ ליצירה, והוא מר׳ שמואל שולם ובכל הנוסחאות איתא אך מנין השטרות.

כד) פי׳ שלא הוקם בסורא תוחת רב ריש מתיבתא מפני כבודו דשמואל כי הוא היה אז ריש כל בני הגולה בבבל, וגם רב אסי שהיה גדול משמואל נפטר תיכף אחר רב כמפורש נדה לו:, וכן ר׳ יוחנן היה קטן משמואל בחולין צה:, ולכן נשארה בסורא אך קיבוץ הרבה של חכמים ורב המנונא היה הריש כמבואר בערכו, אבל לא הוקם ריש מתיבתא כל ימי חיי שמואל, וכל ספיקותיהם היו שולחין לשמואל כדמצינו הלשון שלחו מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כגיטין סו: פט. ב״ב קנב:, סנהדרין כה., שבועות מו.

כה) אמר ר׳ יוחנן. כו) ושדר ליה שמואל לר׳ יוחנן.

כז)

אמר ש״מ אית לי רבה בבבל איזול ואחזיה, כדאמרינן בחולין כז).
ושכיב שמואל בשנת תקס״ד והיא שנת ד׳ אלפים י׳ ליצירה כח) והוו תלמידיה רב נחמן בנהרדעא כט) ורב יהודה בפומבדיתא ורב ששת בשלחי, ובשנת תקע שנה אתא פפא מן נצר ל) ואחרבה לנהרדעא, ואזל רבה בר אבוה זקננו לשכנציב ולשלחי ולמחוזא והוה התם רב יוסף בר חמא אבוה דרבא ורבנן דילן בפומבדיתא לא) דמן יומי בית שני הוה עיקר גולה כדתנן בר״ה לב) עד שרואה את הגולה לפניו כמדורת אש ואמר אביי גולה הוא פומבדיתא.
ובתר שמואל מלך רב הונא דהוה מן בני נשיאה, וארבעין שנין מלך ורביץ תורה הרבה, דאמרינן בכתובות לג) כד הוה מפטרי רבנן מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן ונפצי גלימייהו והוה סליק אבק ומכסי ליה ליומא, ואמרי במערבא קמה ליה השתא מתיבתא דרב הונא בבלאה, וכדאמרינן בפרק הבא על יבמתו לד) ר׳ אבא בר זבדא ורב ששת ורב חלבו ורב גידל ורב אחא בר חנינא כולהו אתעקרו מפרקיה דר״ה, אמר רב אחא בר יעקב לבר מינאי דקיימית בנפשאי והחכמה תחיה בעליה.
וביומי

פתשגן הכתב

כז) חולין צה:.
כח: צ״ל ושכיב שמואל בשנת תקסה והיא שנת ד״א וי״ד ליצירה, כי רב נפטר תקנ״ח ושמואל מלך ז׳ שנים א״כ בע״כ ששמואל נפטר תקס״ה וכן הוא בנוסח ב״ג, ושנות היצירה ליתא בכל הנוסחאות.
כט) נראה שצ״ל והוו תלמידיה רבה בר אבהו עם ר״נ בנהרדעא וכאשר בארנו בערך ר״נ שהיה ילד קטן כשנפטר שמואל ולא היה תלמיד שמואל, אך תלמידו דרבה בר אבהו.
ל) צ״ל פפא בר נצר וכן הוא בכל הנוסחאות, ובכתובות נא: נזכר בר נצר ופירש״י לסטים היה ולכד עיירות ומלך עליהן ונעשה ראש לסטים. ובתרומות ספ״ח אמר ליה זנביה מלכא לר׳ אימי ור׳ שמואל בהדא ספסירא קטיל בר נצר, וכן נזכר ב״ר פע״ו.
לא) בנוסח ב״ג איתא ושאר רבנן דילן לפומבדיתא וזה יותר נכון.
לב) ר״ה כג:. לג) כתובות קי.
לד) יבמות סד: אך בגמרא ליתא שם רב אחא בר חנינא, ובאמת הוא מיותר כי היה בר א״י ובא״י כמבואר בערכו.

לה) ·

וביומי דר״ה שכיב ר׳ יוחנן בא״י ואמרינן דתמנין שנין מלך [לה] ר׳ יוחנן בא״י בתר ר׳ חנינא דהוה בתר ר׳ אפס דהוה בתר רבינו הקדוש כמפורש בפרק הנושא [לו], ובשנת תקץ [לז] אפטר ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר בשתא חדא ומלך ר׳ אמי.

ואגבר רב הונא טובא דהוה מבי נשיאה, ורב יהודה בפומבדיתא ותלמידיה קמיה והוה מתחזי לר״ה לפרקים [לח] ורב נחמן בשלחי ובמחוזי עם רבנן דנהרדעא [לט] ולא אשכחינן דהוה עייל רב נחמן לקמיה דר״ה אלא כבני זוגייהו דבבמה דוכתי אר״נ, הונא חברין מוקים לה במילי אוחרי [מ].

ובי

פתשגן הכתב

לה) כבר בארתי בערכו שצ״ל בדברי רבינו ושיתין שנין מלך ר׳ יוחנן, ובנוסח ב״ג תר״ה ליתא כלל תיבת ואמרינן דתמנין שנין מלך.

לו) כתובות קג:.

לז) צ״ל ובשנת תקצ״ט אפטר ר׳ יוחנן, שאם נפטר תק״צ הלא רבינו אמר לקמן שרבה נפטר תרלב, וידוע שרבה חי אך ארבעין שנה, אם כן היה רבה בפטירת ר׳ יוחנן אך בן שתי שנים, ומפורש סוף כתובות שאחיו של רבה שלהו לו שיעלה לא״י ללמוד תורה מר׳ יוחנן, ועיין ערך ר׳ יוחנן וערך רבה.

לח) פי׳ שאף שרב יהודה נהג ישיבה גדולה בפומבדיתא אבל המתיבתא הגדולה היתה בסורא תחת ר״ה ורב יהודה היה הולך לר״ה לפרקים כחולין קיא: ובכורות מד., כי ר״ה היה ריש הדור בבבל, ואחרי פטירת ר׳ יוחנן בא״י היה ריש הדור כולו כמפורש בירושלמי חגיגה פ״א ה״ח שאמרו רב הונא ראש לכל המטות, וזה כונת רבינו במה שאמר ואפטר ר״י ור״א — ואגבר ר״ה טובא.

לט) פי׳ כשנחרבה נהרדעא בשנת תק״ע אז הלך רבה בר אבהו עם ר״נ לשלחי ולמחוזי כדמובא בדברי רבינו לעיל, וכשנפטר רבה בר אבהו ונשאר ר״נ על מקומו במחוזא ובתוך כך נבנתה שנית העיר נהרדעא ואז התאחדו מחוזא ונהרדעא, וזה כונת רבינו במה שאמר ור״נ בשלחי ובמחוזי עם רבנן דנהרדעא, וכבר הארכתי בערך ר״נ.

מ) בקידושין מז, ב״מ טו. ובכמה מקומות, ובארתי בערך ר״נ שאף שקבל הרבה מר״ה והיה צעיר הרבה ממנו אבל היה כחבר לו ובפרט לעת זקנתו עיין ערכו.

מא)

ובי מדרשא דר״ה קרוב למתא מחסיא הוה מא) ורב חסדא חבר הוה מב) לר״ה ובסורא הוה, ובשניה דר״ה בנייה רב חסדא לבי רב בשנת תר״ד ושכיב ר״ה בשנת תר״ח מג), ואסקוהו ארונו לא״י כי היכי דמפרש באלו מגלחין במו״ק מד) היכי זקפיה רב חגא לארונו בקברו של ר׳ חייא, ואמרינן התם האי דלא מענשי דבי ריש גלותא מה) משום דזקיף ארונו דרב יהודה.

וחיה רב יהודה אחריו שתי שנים, וכולהו רבנן אתו לקמיה לפומבדיתא, ובתר רב יהודה דשכיב בשנת תר״י מלך רב חסדא בסורא עשר שני ושכיב בשנת תך׳ שנה מו).

פרק ג׳.

ורבה ורב יוסף דהוה בפומבדיתא בהדיה דרב יהודה, כל חד וחד אמר לחבריה מליך את ולא קבילו על נפשייהו רבנות למהוי רישא כדמפרש בסוף מסכת הוריות ובסוף מסכת ברכות, דרבה ורב יוסף איצטריכא להו שעתא שלחו מתם רב יוסף קרי א) דהוא סיני והכל צריכין למרי חיטיא, ואפילו הכי לא קביל עליה רב יוסף דאמרי כלדאי לאימיה ב) דמליך רב יוסף תרתין שנין ופלגא, מלך רבה

פתשגן הכתב

מא) פי׳ שבית מדרשו דרב היה בעיר סורא, אבל בית מדרשו דר״ה היתה בקבלה לרבינו שהיתה קרובה למתא מחסיא, ואח״כ בשנת תר״ד בנה רב חסדא בי רב בעיר סורא במקום רב.

מב) מה שאמר רבינו שרב חסדא היה חבר לר״ה נראה שצ״ל תלמיד חבר כדמוכח ב״מ לג. וכן כתבו התוס׳ יבמות פג: ד״ה אמרי, אבל בשנים היו שניהם שוין כמבואר בערכם.

מג) והיינו ששמואל נפטר תקס״ה, וכפי הנראה לא יכלו לבא לכלל דעה אחת באיזה מקום תתיסד המתיבתא אם במקום שמואל בנהרדעא או בסורא, ועי״ז עברו שנים אחדות, ואך בשנת תקס״ח בל״ס ראו אז שעיר נהרדעא היא בסכנה וכאשר כן היה שבשנת תק״ע נחרבה ע״י פפא בר נצר ולכן יסדו המתיבתא בסורא ומלך ר״ה בשנת תקס״ח עד תר״ח וזה ממש ארבעים שנה.

מד) מו״ק כה. מה) וכן הוא בנוסח ב״ג והוא שפת יתר.

מו) צ״ל ושכיב רב חסדא בשנת תרך, וכן היא בנוסח ב״ג תר״ה.

א) צ״ל רב יוסף קדים.

ב) רבינו האיר לנו עינינו בגרסתו היקרה כי בסוף ברכות הגרסא דאמרי

רבה כב׳ שנין, ומלך רב יוסף בתריה ב׳ שנין ומחצה, וכיון דכל חד וחד מדחי לגביה חבריה קמת מלותהון ג) והוה אזיל לגבי רב חסדא לסורא כמה שנים, ובסוף יומא דרב חסדא כד חזא רבה דאצטריכא ליה מלתא טובא קביל עליה ראשונתא, ומלך כב׳ שנין ומת בשנת תרלא. ושמענא מן רבוותא דילנא דהנהו שני דבתר רב יהודה דלא קביל ראשונתא מלך רב הונא בר חייא בפומבדיתא והוה ליה

פתשגן הכתב

„דאמרי ליה כלדאי" ודבר זה קשה להבין איך צדיק וחסיד כרב יוסף ישאל בכלדאים הלא מפורש פסחים קיג: שאסור, אבל רבינו גורס שא"ל כלדאי „לאימיה".

ג) בייחסין השלם העתיק תיבת „קמת מלותיהון" „קם רבה מלפניהם" ואין הלשון משמע כן. אבל האמת שתיבת „קמת מלותיהון" היא סוף דברי רבינו מה שאמר בריש פרקא „שכל חד וחד אמר לחבריה מליך את ולא קבילו על נפשייהו רבנות למהוי רישא" ומביא רבינו מה שמפורש בגמרא שאף ששלחו מתם שסיני עדיף אעפ"כ לא קביל עליה רב יוסף הרבנות ורבה מלך כב׳ שנין ונפטר תרל"א, וזה שמלך רבה תיכף אחר פטירת רב יהודה מן שנת תר"י עד תרל"א ובע"כ צריכין אנו לומר שחושב גם שנת תר"י ושנת תרל"א לרבה ואז יהיה כב׳ שנה. וכן מפרש רבינו לקמן שמפורש כן בגיטין ס: דהאי שיפורא הוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו׳ וא"כ איך יאמר רבינו ששניהם לא קבלו על נפשייהו רבנות? אבל רבינו יגלה לנו אמיתת הדבר שבאמת שניהם לא קבלו ראשונתא וזה שאמר „וכיון דכל חד וחד מדחי לגבי חבריה קמת מלותהון" פי׳ ששניהם קיימו דבריהם, מה עשה רבה, את השיפורא קבל תיכף אחרי פטירת רב יהודה והיה מונח תחת יד רבה, שהשיפורא היה לטובת בני הישיבה כדי שלא תתבטל תורה מפומבדיתא, אבל הוא היה הולך כפעם בפעם לסורא לגבי רב חסדא שהיה אז זקן הדור (כי כשמלך היה אז בן פב׳ שנה, כי נפטר בן צ"ב כמפורש מו"ק כח. ומלך עשר שנים). ובאלו הימים שהיה הולך לרב חסדא התיירא פן תבוטל לימוד התורה בפומבדיתא מביא רבינו ששמע מן רבותיו שכל אלו השנים הרביץ תורה בפומבדיתא רב הונא בר חייא והיה לו התם מדרש גדול היינו בית מדרש גדול, וכאשר בארנו באריכות בערך ר"ה בר חייא, אך לעת זקנתו הגדולה דרב חסדא, ור"ה בר חייא נפטר ורבה ראה שהחובה עליו להעמים על שכמו את עול הראשות אז קבל עליו הרבנות עם ההנהגות ריש מתיבתא. ובזה סרה קושיית ר׳ שמואל שולם

ליה התם מדרש גדול ד), וכד שכיב ה) ואיצטריך ליה מלתא לרבה למהוי רישא קביל עליה ראשונתה כי היכי דלא תבטל תורה במתיבתא בפומבדיתא דרובה דרבנן וישראל הוו התם, ומלך רבה דהוא רבה בר נחמני בפומבדיתא ורבץ שם תורה הרבה, ובשמדא דאורייתא נח נפשיה דאכלי ביה קורצא דקא מבטל תריסר אלפי גברא ירחא בקייטא וירחא בסיתוא דאינון תרי ירחא דכלה אדר ואלול, וערק מן פרסתקא לאגמא ושכיב התם, ונפיל פתקא מן שמיא בפומבדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה, וכל המעשה כולו כמו שמפורש בגמרא דהשוכר את הפועלים ו).

ובאלין שנין דהוה רבה בר נחמני בפומבדיתא, רבה בר חייא הוה מרביץ תורה בסורא ז), ובתר רבה בר נחמני מלך רב יוסף בפומבדיתא תרתין שנין ופלגא ושכיב בשנת תרלד ח), ובתריה מלך אביי תליסר שנין ושכיב בשנת תרמט שנה ט) והכי מפורש בהנזיקין

פתשגן הכתב

שולם וז״ל שם „תימה לדבריהם דאמרינן גיטין ההוא שיפורא דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו׳ ואם איתא לדר״ה בר חייא קודם לרבה היה לו לומר בי ר״ה בר חייא, ובאמת לא קשה מידי כדפירשנו.

ד) צ״ל בית מדרש גדול וכן הוא בנוסח ב״ג.

ה) וכד שכיב „ר״ה בר חייא״ כדמפרש רבינו לעיל שעוד בסוף ימי ר״ח קבל רבה הראשית.

ו) ב״מ פו.

ז) תיבת רבה בר חייא הוא ט״ס וצריך לומר רבה בר רב הונא וכן הוא בנוסח ב״ג, וכמפורש ברכות יב. (לגרסת דק״ס) סבר רבה בר״ה למקבעינהו בסירא א״ל רב חסדא וכו׳, וכן ב״מ לא: מפורש שאיסור ורב ספרא אתו לקמיה לדינא, וכפי הנראה היה לפעמים גם במקום הריש מתיבתא כגיטין מז. דרש רבה בר״ה — א״ל רב חסדא מי דמי — הדר אוקים רבה בר ר״ה אמורא עליה ודריש, ועיין ערכו.

ח) היינו שרב יוסף מלך כל שנת תרל״ב, תרל״ג וחצי תרל״ד.

ט) שאביי לא מלך תיכף אחר פטירת רב יוסף כדמשמע סוף הוריות, שאביי ורבא ור״ז ורבה בר מתנה היו שם ולא ידעו את מי לבחר מהן, ובארנו בערך ר״ז ב׳ שהוא ורב מתנה באו מא״י ולא יכלו לבא לכלל דעה אחת, עד שלבסוף נמנו וגמרו בדעתם שלא להתערב בין החכמים והמה

בהנזיקין י) האי שיפורא הוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה, ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי יא) כלומר דהני הוו רישי מתיבתא, דמאי דאתי להון מישראל מותבי לגוה כדתנן יב) בשקלים יג׳ שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חדתין ותקלין עתיקין.

ולבתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא הוה יג) כדמפורש בהרואה יד) בר הדיא מפשר חלמין הוה וכו׳ עד דנח נפשיה דאביי ואתיא מתיבתא לקמך, ורבנן דכולי עלמא אכנפו לקמיה, ואע״ג דמדנח טו) נפשיה דרב חסדא לא הוה גאון בסורא, מיהו מלכותא דרבא טפי הוה נפישי והוה שליט טובא ואתקיים ביה ברכתא דרב יוסף כדאמרינן בפרק הוציאו לו טז) רבא כד הוה מפטר מבי רב יוסף מסגי ואזיל לאחוריה ומנקף להו לכרעיה עד דמלא אסקפתא דבי רב יוסף דמא, אתו וא״ל לרב יוסף אמר ליה יהא רעוא דיתרום רישך אכולא כרכא.

ושני מלכותא דרבא הוה ארבע סרי שנין ושכיב בשנת תרסג, ובכלהו אילין שנין דרבא לא הוה אלא חדא מתיבתא יז) ורב נחמן

פתשגן הכתב

והמה בעצמם יבחרו מתוכם, ונבחר אביי, והיינו שמלך בראשית שנת תרל״ז והיה ב׳ שנים ומחצה בין פטירת רב יוסף עד שמלך אביי.

י) גיטין ס:. יא) בגמרא איתא ולבסוף בי רבא.

יב) שקלים פ״ו מ״ה.

יג) פי׳ אף שמתיבתא דרבא היתה במחוזא, בל נטעה שגם בפומבדיתא נשארה המתיבתא, לכן יאמר רבינו שלא כן הוא אך מתיבתת פומבדיתא נעתקה ממקומה למחוזא, וזה שאמר ולבתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא הוה, אבל בפומבדיתא אף שבל״ס הרביצו שם תורה, אבל המתיבתא היתה במחוזא תחת רבא, ואף שהיה יכול רבינו להביא ראיה מגיטין ס: מהשיפורא שהיה בי אביי ולבסוף בי רבא, אבל רבינו מביא ראיה מפורשת יותר מברכות נו. שמתיבתא דאביי אתא לבי רבא, אבל מה שרבא היה במחוזא זה מפורש בכמה מקומות בש״ס וכמפורש בערכו.

יד) ברכות נו. טו) צ״ל ואע״ג דמכי נח נפשיה.

טז) יומא נג:.

יז) מה שאמר ובכלהו אילין שנין „דרבא" תיבת דרבא הוא ט״ס וליתא בנוסח ב״ג ונייבור, ובהנם הציגו תיבת [דרבא] בפנים, כי מפורש בדברי רבינו

נחמן בר יצחק בפומבדיתא יח) ד׳ שנים ושכיב בשנת תרסז, ורב פפא בנרש שהיא קרוב לסורא ומלך בה תריסר שנין ושכיב בשנת תרפז יט).

ובתר

פתשגן הכתב

רבינו לעיל שמן פטירת רב חסדא לא הוה גאון בסורא, ולכן ממילא נשארה אך מתיבתא בפומבדיתא כל השנים, ואך ההבדל היה שבימי מלכות רבה ורב יוסף אף שחדא מתיבתא הואי בפומבדיתא אבל חיו אז עוד זקני הדור שהיו זקנים מרבה כמו רב נחמן שהיה דיין בנהרדעא והיה כחבר לר״ה, ונפטר בשנה אחת עם רבה. וכן רבה בר״ה הרביץ תורה בסורא, וכן רב יוסף שהיה חבר לרבה, וכן רב ששת ורמי בר חמא ועוד כמה חכמים גדולים, וכן בימי אביי היה אז רבא ג״כ גדול הדור והנהיג ישיבה פרטית עוד בחיי רב יוסף רבו כמפורש ב״ב כב., אבל כשמלך רבא אז היה באמת ראש הדור כולו כי זקני הדור כבר מתו ויתר חכמי הדור היו כולם נחשבין כתלמידים לפניו, וזה שמביא רבינו שאף מיום שנפטר רב חסדא לא הוה גאון בסורא, מיהו מלכותא דרבא טפי הוה נפישי והוה שליט טובא, וזה שמסיים, ובבלהו אלין שנין (היינו מן פטירת רב חסדא עד פטירת רבא מג׳ שנה) לא הויא אלא חדא מתיבתא, ובתר דשכיב רבא איתפלגו אתרתון מתיבתא וזה חסר בנוסח היוחסין וצ״ל כבנוסח ב״ג ונייבור.

יח) בדברי רבינו צ״ל ובבלהי אלין שנין לא הויא אלא חדא מתיבתא בפומבדיתא ובתר דשכיב רבא איתפלגו אתרתין מתיבתא ר״נ בר יצחק בפומבדיתא וכו׳, וכן הוא בנוסח ב״ג תר״ה.

יט) בנוסח היוחסין נפלו טעותים רבים, כי אמר רבינו בעצמו שאחרי רבא איתפלגון לתרתי מתיבתא, היינו שרנ״בי מלך בפומבדיתא ור״פ בנרש, ואם ר״פ מלך אך יג׳ שנה א״כ נפטר בשנת תרעו, וא״כ איך יאמר שר״פ נפטר תרפז, או תרפי לגרסת נוסח ב״ג, הלא יחסר לנו עשר או יא׳ שנה, ואם נאמר שר״פ מלך אחרי פטירת רנב״י גם אז יחסר לנו עוד ז׳ שנים, וגם הוא נגד מה שמפורש בגמרא תענית ט. שאמרו ר״ה בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניא הוו שכיחי קמיה דרבא, כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דר״פ, ומשמע מזה שתיכף אחר רבא מלך ר״פ, ועוד הלא יסתור רבינו את דברי עצמו מה שאמר שבתר דשכיב רבא איתפלגון אתרתי מתיבתא, ואם ר״פ מלך אחר ר״נ בר יצחק הלא היתה אך חדא מתיבתא אחר פטירת רבא, ועוד מה שאמר לקמן שרב אשי יסד ישיבתו אחרי פטירת ר״פ ומלך קרוב לששים שנה ונפטר תשלח, ואם ר״פ נפטר תרפז א״כ מלך רב אשי אך חמשים ואחת שנה, אבל באמת

צ״ל

ובתר ר״נ בר יצחק מלכו בפומבדיתא כמה גאונים, ושכיב בשנת תרפח כ) והיינו דאמרינן בפרק כל הנשבעין ההוא דיינא דעבד כר׳ אלעזר, הוה ההוא צורבא מרבנן התם אמר אנא מייתינא אגרתא ממערבא דלית הלכתא כר׳ אלעזר, אתא לקמיה דרב חמא וא״ל דיינא דעביד כר״א עבד כא), ובתריה מלך רב זביד

פתשגן הכתב

צ״ל בדברי רבינו שר״פ מלך תשסרי שנין וכן הוא באמת בנוסח ב״ג ונייבור, וצ״ל שנפטר תרפב וזה ממש יט׳ שנים מצומצמות מן תרסג עד תרפב, וכן הוא מפורש בספר הקבלה להראב״ד שרבא נפטר ד״א קיג, ור״פ נפטר ד״א קלב, (והוא חושב שנות השטרות שנה אחת יותר), ומצאתי בנוסח נייבור מביא גרסא מכ״י א׳ שר״פ נפטר תרפ, ובל״ס נשמט אות ב׳.

כ) כאן חסר בנוסח היוחסין שורה שלמה וצ״ל כבנוסח ב״ג „ובתר רב נחמן בר יצחק מלכו בה כמה גאונים, רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפח״, והיינו שישיבת פומבדיתא באה לזמן קצר לנהרדעא תחת דגל רב חמא, ובנוסח נייבור איתא רב חמא בפומבדיתא והוא ט״ס, כי איך אפשר לומר שרב חמא היה בפומבדיתא א״כ למה יאמר רבינו אח״כ בכל הנוסחאות „ואחריו מלך רב זביד בפומבדיתא״, והיה לו לומר „ובתריה מלך רב זביד״ כאשר יאמר אח״כ ובתריה מלך רפרם, ובתריה מלך רב כהנא יען כי ידענו שידבר אודות פומבדיתא, אבל בלי שום ספק שרב חמא שהיה דיין בנהרדעא עוד טרם שנתעלה להיות ריש מתיבתא כמפורש סנהדרין יז: אמוראי דנהרדעא רב חמא, נתעלה אחרי פטירת ר״נ בר יצחק לריש מתיבתא דפומבדיתא, ואך יען שלא רצה לשנות מקומו לכן נקבע ישיבת פומבדיתא בנהרדעא, וגם היא נחשבה על פומבדיתא כאשר מחוזא נחשבה על פומבדיתא, וכן מביאים בפשטות היוחסין וסה״ד שרב חמא היה ריש ישיבה בנהרדעא ט״ו שנה ואך צ״ל כ״א שנה, שמלך משנת תרסז עד תרפח, וכן מיבא בקבלת הראב״ד וז״ל רנ״בי היה לריש ישיבה בפומבדיתא ד׳ שנים — ואחרי מות רנ״בי היה ריש ישיבה בנהרדעא (וחסר תיבת רב חמא) ומת בשנת ד״א קלב, וצ״ל קלח, ולפלא על החכם גרעץ בח״ב צר 422 והראה״ו בח״ג פ״מז ודוה״ר בח״ב פס״א שבולם פה אחר אמרו שרב חמא מלך בפומבדיתא, ומביא רבינו ראיה משבועות מח: שרב חמא היה ריש מתיבתא, ועיין אות כ״א.

כא) גם כאן נפל ט״ס בנוסח היוחסין, כי רבינו רוצה להביא ראיה שרב חמא

זביד בפומבדיתא ושכיב בשנת תרצו. ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ושכיב בשנת תרצט שנים. ובתריה מלך רפרם ושכיב בשנת תשו כב). ובתריה מלך רב כהנא כג) ושכיב בשנת תשכה שנים כד) ובתריה מלך רב אחא בריה דרבא ושכיב בשנת תשל שנים.

פרק ד׳.

ובכלהו אלין שני מבתר רב פפא היה רב אשי גאון במתא מחסיא וסתרא לבי כנישתא דבי רב ובנייה. כדאמרינן בהשותפין ועבד

פתשגן הכתב

חמא היה ריש מתיבתא, ומביא משבועות שההוא דיינא וכו׳ אמר אנא מייתינא אגרתא ממערבא — אתא לקמיה דרב חמא וכו׳, אך מה ראיה מזה שהיה ריש מתיבתא, ואולי אתא לקמיה כשהיה דיין העיר, אבל נוסח ב״ג יותר נכון ושם „ההוא דיינא דעבד כר״א הוה איכא צורבא מרבנן באתריה א״ל איזיל אנא „למתיבתא״ ומייתינא אגרתא דלית הלכתא כר״א אתא לקמיה דרב חמא, וכן היה הנוסח הזה בנוסח נייבור ובחנם מחק החכם תיבת למתיבתא והעמיד תיבת ממערבא, והטעות בא יען שהלשון מייתינא אגרתא ממערבא נמצא בב״מ מא: וסנהדרין כט. ושם באמת שייך הלשון הזה שהיה בימי רב יהודה שאז היה עוד ר׳ יוחנן בא״י, אבל בימי רב חמא כבר לא היה שריד ופליט בכל א״י לחכמי המתיבתא, ולכן הגרסא הנכונה דרבינו הוא שאמר מייתינא אגרתא ממתיבתא והלך באמת לרב חמא בנהרדעא שהיה אז הריש מתיבתא, ומזה הביא רבינו ראיה גדולה שרב חמא היה ריש מתיבתא.

כב) הוא רפרם בר פפא השני, וכן מפורש בספר הקבלה להראב״ד, אך שם איתא שמלך תרצו ונפטר תרצו והוא ט״ס וצ״ל תשו, ורפרם זה היה קטן מרבא, ורבא קראו פתיא אוכמא כברכות נ., ונזכר ב״ק צח: שאמרו הוה עובדא וכפייה רפרם [בר פפא] לרב אשי ואגביה ביה כי כשורא לצלמא, ופירש״י שרב אשי שרף שטר בילדותיה, כי באמת חי רב אשי אחריו שנים הרבה שנפטר תשלח.

כג) הוא רב כהנא חבירו דרב אשי, אבל רב כהנא רבו דרב אשי היה הריש בפום נהרא ושם קבל רב אשי ממנו כמבואר בערכו.

כד) ובנוסח ב״ג איתא שאחרי פטירת רב כהנא תשכה מלך אחריו מר זוטרא ושכיב בשנת תשכז ובו ביום היתה זועה גדולה בעולם ונזדעזע הארץ, ואחריו מלך רב אחא בריה דרבא, וכן הוא ביוחסין השלם, ונתוסף זה מספר תנאים ואמוראים.

א) ועבד כמה תקנתא שפירתא, וקבע להו רגלי ותענייתא דלא הווין אלא לריש גלותא ובנהרדעא, ושוייה לרגלא דבי ריש גלותא בגוה ב) הואיל והוה מופלג ונפישא תורתו וגדולתו.

והונא בר נתן דהוה ריש גלותא בהנהו יומי, ומרימר ומר זוטרא דהוו בתריה כלהו הוו כייפין ליה לרב אשי ג) ושוינהו לרגליהן

פתשגן הכתב

א) ב״ב ג :, וכבר בארתי בערך רב אשי שמה שאמר החכם גרץ בח״ב צד 431 והראה״ו בח״ג רפ״יז שבית המדרש הגדול אשר יסד רב במתא מחסיא עמד מספר שנים שמם, ורב אשי בנה מכספו את בית הכנסת הישן הוא בהמ״ד אשר בנה רב, ומציינין אגרת דרש״ג, במחילה מכבודם טעו בזה טעותים גדולים, א) שרב וישיבתו היו בסורא ולא במתא מחסיא, ולהפוך רב אשי וישיבתו היו במתא מחסיא ולא בסורא, והיו שתי ערים סמוכות זו לזו, אבל לא עיר אחת כמפורש ביצה כט., וכאשר בארתי לעיל פ״ב אות יג׳, ב) שטעו בדברי רבינו מה שיאמר „וסתרא לבי כנישתא דרב״ לומר שכונתו על בית המדרש דרב, ופשט הפשוט והאמיתי שבנה בית הכנסת ששם התקבצו בני בי רב אבל לא שייך כלל לבי״המד דרב שהיה בסורא, ג) מה שאמרו שרב אשי בנה את בית המדרש מכספו הוא טעות שמפורש במגילה כו. להפוך שבנה הבי כנישתא במתא מחסיא מכסף דאתי ליה מעלמא, ואך יען שהתיירא רב אשי פן יתרשלו מליתן נדבותיהן לכן הביא הפוריא שלו שמה ולן שם ולא יצא עד שזכה לגמרו וזה מפורש ב״ב ג :.

ב) במתא מחסיא. ג) מי המה מרימר ומר זוטרא בלי ספק הוא מרימר שמלך אחר רב אשי, ומר זוטרא היה הריש גלותא כמפורש יומא פז., וסנהדרין ז. שהיו מכתפין לו בשבתא דרגלא, ואפשר שכן צ״ל גם בביצה כב : כדמובא בדק״ס שם, והוא היה ריש גלותא בזמן מר בר רב אשי, ומלשון רבינו שאמר ומרימר ומר זוטרא דהוו בתריה משמע שר״ה בר נתן נפטר קודם רב אשי, אבל מה לו לרבינו להזכיר את מרימר שהיה נכנע תחת רב אשי, ומצאתי ביוחסין השלם שגורס ומרימר בר זוטרא שהיה אחריו, ולדעתו היה מרימר בר זוטרא הריש גלותא אחר ר״ה בר נתן, אבל לא מצינו בשום מקום שם מרימר בר זוטרא וכאשר הבאנו לעיל שבימי מר בר רב אשי היה מר זוטרא הנשיא והונא בנו נהרג אז בשנת תשפא, ואפשר שהריש גלותא שהיה אחר ר״ה בר נתן היה שמו מרימר בר זוטרא, ובנו היה נקרא ג״כ מר זוטרא מי שהיה בזמן מר בר

רב

לרגליהן במתא מחסיא ד) דאמרינן בגיטין ה) אמר רב אחא בריה דרבא אף אנו נאמר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, והא הוה הונא בר נתן? שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף לרב אשי, וכיון דאתקינו רגלי דריש גלותא במתא מחסיא והוו צריכי רשותא *) דפומבדיתא למיזל תמן בשבת לך לך דההוא שבתא דהוה רגלא דריש גלותא ואקבעו רובא דרישי גלותא למיזל תמן ו). ובמה דעבד רב אשי לא בטילא אח״כ כדבטילא בשני דרב יהודה, ורבה ורב יוסף ואביי ורבא דלא הויא אלא חדא מתיבתא בפומבדיתא ז), ובתר רב אשי הויין תרתי מתיבתא

פתשגן הכתב

רב אשי, והנוסח הזה הוא נגד כל הנוסחאות שגרסו מרימר ומר זוטרא ובנוסח ב״ג תרה הגרסא ומרימר בר זוטרא והוא בלי ספק טעות סופר, והחכם ר׳ אברהם קרחמל בספרו פירושים והארות צד 60 יאמר דבר חדש שמרימר שמלך תחת רב אשי היה אחי הונא בר נתן וכונת הגמרא מו״ק כח. שאמרו דקא דחקי רגלי דבר נתן הכונה על מרימר בר נתן, אבל אין זה אלא השערה בעלמא כי מי הגיד לו שמרימר היה אחי הונא בר נתן ועוד שמעולם לא היה מרימר ריש גלותא, ואף אחרי פטירת רב אשי מלך הוא בסורא תחת רב אשי, ודעת התוס׳ גיטין נט. משמע שר״ה בר נתן חי אחר רב אשי וכן מובא בספר הכריתות ימות עולם שר״ה בר נתן נפטר תשנג, והיינו שחי אחר רב אשי טו׳ שנה, לדעתם צריכין אנו לפרש מה שא״ל מה״מ לרב אשי מו״ק כח. דקא דחקי רגלי דבר נתן הכונה יען שכל ימי רב אשי היה הונא בר נתן כפוף תחת רב אשי כמפורש גיטין נט. ואחרי רב אשי לא היה כפוף תחת הריש מתיבתא מרימר, ודברי רבינו צ״ע.

ד) פי׳ שהריש גלותא היה צריך לבא בפ׳ לך שאז התקבצו כל חכמי הדור עם הריש גלותא למקום אחד, ובימי רב אשי התקבצו כולם למתא מחסיא לכבוד רב אשי וכאשר מביא רבינו לקמן.

ה) גיטין נט. *) צ״ל ראשי או רשואתה.

ו) מה שאמר רבינו ואקבעו „רובא" דרישי גלותא למיזל תמן, יען שמצינו יומא עח. שהפירקא (הוא שבתא דרגלא דריש גלותא) עשו בהגרוניא, ומזה אנו רואים שלפעמים עשו השבתא דרגלא במקום אחר, וזה היה בל״ס אחרי פטירת רב אשי, ורבינא הוא רבינא האחרון.

ז) כונת רבינו שרב אשי שיסד המתיבתא במתא מחסיא לא נחרבה גם אחר.

מתיבתא, והיינו דאמר רב אשי במסכת שבת ח) אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא אחרבא.

ובכל שתא ושתא דהוי ריש גלותא במתא מחסיא דקבע רגלא בבי רב אזלין לקמיה רשותא ורבנן דפומבדיתא. והכן נהיגא מלתא הדין עד שיעור מאתן מן השתא ט) הואיל והוה להון לריש גלותא מרות קשה ושולטנותא רבתא בימי פרסים ובימי ישמעאלים *) דהוו זבנין ליה לראש גליותות בדמים גדולים, והוה בהון דמצערי רבנן טובא ומעיקי להו, ואבהתא דילנא דבי נשיאה אינון, מיהו שבקוה כל הני ארחתא בישתא דנשיאות ועיילו ברבנן במתיבתא

פתשגן הכתב

אחר פטירתו כאשר היה כשנפטר ר"ה שאז נשארה אך מתיבתא דרב יהודה בפומבדיתא משך ב' שנים וזה שאמר רבינו כדבטילא בשני דרב יהודה, וכן אח"כ בזמן רבה ורב יוסף ואביי ורבא לא היתה אך חדא מתיבתא בפומבדיתא, אבל בתר רב אשי היו כמעט תמיד ב' ישיבות וזה שאמר רב אשי שבת יא. אנא עבדי למתא מחסיא דלא אחרבא, וברור מה שמקשה הגמרא שם והא אחרבה? זה הוספה מרבנן סבוראי לערך חמשים שנה אחרי רב אשי שאז נחרבה ישיבת סורא, ועוד יש לומר שכונת רבינו הוא שבל"ס כשהיה רב בסורא אף שהיה לו לשמואל מתיבתא גם בנהרדעא אבל השבתא דריגלא היה בסורא יען שרב היה רבן של כל בני הגולה, וכן אח"כ כשמלך ר"ה בסורא ודאי היה כל ימיו השבתא דריגלא בסורא אבל אח"כ כשהמתיבתא היתה בפומבדיתא מן סוף ימי רב יהודה ואח"כ בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא שאז לא היתה מתיבתא בסורא, אז עשו הרישי גלותא השבתא בנהרדעא כמו שיאמר רבינו לעיל, וכבוד סורא נתבטלה, אבל מיום שיסר רב אשי ישיבתו בסורא ותיקן שהריש גלותא וכל חכמי הדור יבאו אצלו, ואף שאחרי פטירתו היו ב' ישיבות, בסורא ובפומבדיתא, אבל השבתא דריגלא עשו תמיד בסורא וכאשר יעיד רבינו לקמן שכן היה משך שנים רבות, וגם חכמי פומבדיתא היו צריכין לבא לסורא, ועיין בחמדה גנוזה תשובת הגאונים דפוס ירושלים־ב.

ח) שבת יא.. ט) וזה היה לפי השערה כשהיתה המחלוקת בין רב מלכה עם רב נטוראי הנשיא בשנת אלף פב' לשטרות, ואפשר שצ"ל בדברי רבינו לקמן „בימי זכאי הנשיא" ותיבת דוד בן זכאי הוא ט"ס, ומני אז לא רצו ראשי מתיבתא בפומבדיתא לילך לראשי גלותא לסורא. *) ובנוסח ב"ג תרה איתא ובראש ימי ישמעאלים והוא יותר נכון.

במתיבתא למבעא ענוה ושפלות ונמיכות, ולא מבני בסתנאי אנחנא, אלא מקמיה הכי עיילו זקננו ברבנן דמתיבתא, וכיון דשליטין דבי נשיאה, לא הוו יכילין רשוותא דלא מנעי י) למיזל קמיהון ברגליהון, ובאמצע ימי ישמעאלים בימי דוד בן זכאי יא) אישתפלו מן שלטנותא דמלכא ולא אזלו רשוותא דפומבדיתא, אלא כד ניחא להו לנשיאים למיהוי להו ריגלא בפומבדיתא אזלין להתם וקבעין ליה, והשתא לא אשתייר מכלהון בני נשיאה אלא חד יניק *).

ונהג רב אשי רשוותא במתיבתיה קרוב לשתין שנין והיינו דאמרינן בפרק מי שמת יב) במהדורא קמא דרב אשי אמר לן הכי, ובמהדורי בתרא דרב אשי אמר לן באנפי אחרי, דהכי תקינו רבנן למתני בכל שתא ושתא תרתין מסכייתא הן חסר הן יתר יג) דהדר תלמודא כוליה בתלתין שנין, וכיון דרב אשי מלך קרוב לשתין שנין הוו הכי תרי מהדורי ושכיב בשנת תשמג יד), ובתריה רב אידי

פתשגן הכתב

י) תיבת דלא מנעי הוא תיבה אחת וצ"ל דלאמנעי, פי׳ שראשי מתיבתא דפומבדיתא הוכרחו לילך למקום הנשיאים ולא היו יכולין להשתמט שהיו יראים מהם. יא) עיין לקמן פ"ו, ובנוסח ב"ג תרה הגרסא בימי דוד בן יהודה הנשיא. *) ובנוסח ב"ג תרה הגרסא והשתא לא אשתייר מן כולהון דבית נשיאה במתא מחסיא ולא אפילו חד ינוקא.

יב) ב"ב קנו.. יג) פי׳ בין מסכת גדולה או קטנה.

יד) בדפוס קושטא׳ וקראקא יחסר שורה שלמה וצ"ל כבנוסח ב"ג „ושכיב (רב אשי) בשנת תשלח ומלך בתריה רב יימר ושכיב בשנת תשמג", וזה כמו שאומר רבינו לעיל שרב אשי מלך אחר פטירת ר"פ היינו בשנת תרפב, ונפטר תשלח והוא נו׳ שנה וזה שאמר רבינו שמלך קרוב לששים שנה, ואף בנוסח ב"ג וכל הנוסחאות תחת ומלך רב יימר צ"ל ומלך מרימר כמפורש בקבלת הראב"ד והר"ש מקינון, וכן אמר רבינו לעיל (ועיין אות ג׳), ואף שירש מרימר כסא דרב אשי אבל לא מלך במתא מחסיא אך בסורא כעירובין ח. מרימר פסיק לה לסורא באוזלי, ובפסחים קיז: רבינא (הוא רבינא האחרון) איקלע לסורא קמיה דמרימר, ובסוכה יג: דרש מרימר הני איסורייתא דסורא מסכבין בהו, וכן שם מו., וכן רב אידי בר אבין ור"נ בר"ה מלכו כולם בסורא, ואך אח"כ כשמלך מר בר רב אשי מלך במתא מחסיא כב"ב יב:.

בדפוס

אידי בר אבין ושכיב בשנת תשסג *), ובתריה רב נחמן בר רב הונא ושכיב בשנת תשסו, ונפל שמדא וגזר יזגרד לבטולי שבתא, ומלך במחסיא רב טביומי דהוא מר בר רב אשי טו) ושכיב בשנת תשעט במוצאי יום הכפורים, ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפא טז), ובארבע בשבא דהוא יג׳ בכסלו בשנת תתיא שכיב רבנא אבינא בריה דרב הונא דהוא רבינא והוא סוף הוראה יז), ובתריה

פתשגן הכתב

*) בדפוס קושטא איתא בטעות תס״ג.

טו) כמפורש ב״ב יב: והיינו שישב על כסא אביו כשעברו כבר מפטירתו כ״ח שנה, טז) צ״ל ושכיב בשנת תשפה כבנוסח ב״ג וכן מפורש בקבלת הראב״ד וז״ל מר בר רב אשי נפטר ד״א רכח (והוא שנת תשעט), ואחריו רבה תוספאה ומת ד״א רלג (והוא תשפה).

יז) בכל נוסחאות כתוב שרבינא בריה דר״ה נפטר תתיא לשטרות והיינו כ״ו שנה אחר רבה תוספאה, אך הוא ט״ס שא״כ היה לו לרבינו לכתוב „ושכיב בשנת תשפה ובתריה רבנא אבינא ושכיב בשנת תתיא״, וכבר העיר בצדק ובאמת הגאון בעל דוה״ר בח״ג צד ד׳ שצ״ל שרבינא נפטר תשפו, וזה יען שמלך אך זמן קצר שאפשר שרבה תוספאה נפטר בסוף שנת תשפה, ורבינא נפטר בכסלו תשפו ובזמן קצר הזה לא היתה אפילו שבתא דריגלא וגם אז נתרבו הגזירות ואיתסרו כל בי כנישתא דבבל ולכן אפשר שלא היתה אז שעת הכושר להעמיד ריש מתיבתא, ולכן אומר רבינו ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפה ובר׳ בשבא דהוא יג׳ בכסלו בשנת תשפו (כצ״ל) שכיב רבנא אבינא, ע״ש שהאריך, והאמת כן הוא כי כן מפורש בקבלת הראב״ד (בסדר רבנן סבוראי) וז״ל הדור הראשון רב יוסי — היה לריש אחר רבינא לח׳ שנה עד שנת ד״א רעד, עכ״ל, וא״כ נפטר רבינא ד״א רלו והוא תשפו לשטרות, ועוד שבשנת תשפו שהוא ד״א רלה אז היה באמת ד׳ בשבת יג׳ בכסלו (והראב״ד חושב חשבון השטרות שנה יתירה) אבל בשנת תתיא שהוא רנט אז היה יג׳ בכסלו יום ג׳ ובשנת ר״ם היה יום ז׳, והחכם ב״ג בחופש מטמונים צד עב כותב שבשנת תתיא שהוא ר״ם ליצירה היה ר״ח כסלו ע״ש וי״ג בו היה יום ד׳ והוא טעות, כי אז היה אדר״ח יום א׳ וי״ג בו ביום השבת, וידידי החכם מר לעווין כתב לי מעיר פארמא שמצא שם בכ״י שבתוב שרבינא נפטר תעג ובל״ס הוא ט״ס, ונראה בבירור שתיבת בשנת תתיא נעתקו ממקומן והמה שייכים בדברי רבינו לקמן שאומר ובתריה מלך רב יוסי וביומיה סוף הוראה ואסתיים תלמודא [וכאן צ״ל בשנת תתיא] וכמפורש בספר קבלת הראב״ד.

יח)

ובתריה יח) רב ריחומא ואית דחלפי רב רחומי יט) ושכיב בשנת תשס בעדן שמדא דגזר יזגרד כ), ובתריה מלך רב סמא בריה דרבא, ובאותו הפרק דיליה כא) ודמר בר רב אשי כב) שמענו מן הראשונים וראינו כתוב בספרי זכרוניהם דבעו רחמי ובלעיה תנינא ליזגדר מלכא בבי משכבו ובטל שמדא, וביומיה דהדין רב סמא בשבת בטבת בשנת תשפא כג) אתאסרו כד) רבנא אמימר בר מר ינוקא והונא מר בר רב אשי כה) ריש גלותא ומשרשיא בר פקוד, ובשמונה עשר יום אתקטילו הונא בר מר זוטרא ומשרשיא, ובאדר דשתא דא אתקטילו רבנא אמימר בר מר ינקא. ובשנת תשפא כו)

אתסרו

פתשגן הכתב

יח) מכאן ואילך חוזר רבינו למתיבתא דפומבדיתא מה שסיים לעיל ספ״ג „ובתריה מלך רב אחא בריה דרבא ושכיב בשנת תשל״ ואך בנוסח היוחסין יחסרו שורות אחדות וצ״ל כבנוסח ב״ג ונייבור וצ״ל ובאילין שנין (מן פטירת רב אחא בריה דרבא) מלכו בפומבדיתא רב גביהא מבי כתיל ושכיב בשנת תשמד (שמלך יד׳ שנה) ובתריה רפרם מן פומבדיתא ושכיב בשנת תשנד ובתריה רב רחומא וכו׳.

יט) בנוסח ב״ג איתא רב רחומי ואית דמחלפן רב רחומאי, ובנוסח נייבור ובתריה ריחומאי ואית דמחלפין רב ניחומאי, והספק בא לרבינו יען שגם בשנת תתיז היה חכם אחד בשם זה ולא היה ברור לי מי היה נקרא רב ריחומא או רחומא או ניחומאי.

כ) צ״ל ושכיב בשנת תשסז וכן הוא בקבלת הראב״ד, וכן אמר רבינו לעיל שר״נ בר״ה נפטר תשסו ונפל שמדא וגזר יזגרד לבטולי שבתא, ובנוסח ב״ג איתא תשנז והוא ט״ס. כא) שמלך מן תשסז עד תשפז.

כב) שמלך במחסיא מן תשסו עד תשעט. כג) כאן לא יזכיר עוד את את מר בר רב אשי יען שבשנת תשפא כבר נפטר, ולכן יזכיר אך את רב סמא, וביוחסין השלם גורס בשבעה בטבת תחת בשבת בטבת, ובנוסח ב״ג ונייבור ליתא כלל תיבת ובשבת.

כד) ע״י פיזור רשיעא כדמובא בספר תנאים ואמוראים.

כה) צ״ל הונא בר מר זוטרא וכן הוא בכל הנוסחאות וכן יאמר רבינו בעצמו להלן.

כו) צ״ל תשפה וכן הוא בנוסח ב״ג וכן מוכרח ממקומו כי רבינו ידבר גם עד כאן מה שאירע בשנת תשפא א״כ למה צריך להזכיר פעם שנית שנת תשפא, ולכן בל״ס צ״ל תשפה ואז נפטר רבה

תוספאה

אתסרו כל בי כנשתא דבבל כז). ובשנת תשפז שכיב רב סמא בריה דרבא כח), ובתריה מלך רב יוסי וביומיה סוף הוראה ואסתיים תלמודא כט), ורובא דרבנן סבוראי שכיבו בשנים מועטות, דהכי פירשו גאונים בספרי זכרוניהם בדברי הימים, בשנת תתטו שכיב רבנא

פתשגן הכתב

תוספאה וכן הוא בנוסח ב״ג ובשנת תשפה דשכב רבה תוספאה, ובחנם הגיה החכם ב״ג [תשפא], וכן הוא אמת בנוסח ב״ג תרה, ושם לא הגיה שום דבר.

כז) הכונה אך על מחוז בבל השייכה לסורא ככתובות נד. ושם היו הגזירות בכל תקפם, אבל בפומבדיתא לא היו הגזירות כ״כ ונהגו שם מתיבתא כי שם היה רב סמא בריה דרבא ואח״כ רב יוסי, אבל ישיבת סורא נתבטלה משנפטר רבה תוספאה ואח״כ בזמן קצר רבינא בריה דר״ה והוא סוף הוראה, ורבנן סבוראי דמפרשי היו אך בפומבדיתא ושם נסתיים התלמוד כדמובא לקמן.

כח) כאן חוזר רבינו למתיבתא דפומבדיתא מה שאמר לעיל שרב סמא בריה דרבא מלך אחר רב רחומי בשנת תשם, והפסיק באמצע לספר כל עניני השמד שאירע בזמן ההוא ואיך שנבטלה ישיבת סורא, ואח״כ חוזר לדבריו הראשונים ויאמר שנפטר רב סמא בריה דרבא תשפז והיינו שמלך יז׳ שנה, ובנוסח ב״ג תרה חסר מן תיבת בריה דרבא עד רב סמא בריה דרבנא יהודאי.

כט) אז היתה אצבע אלהים לסיים את הש״ס ער גמירא כי ישיבת סורא נתבטלה לפי שעה מיום שנפטר רבינא בר ר״ה, וכל חכמי הדור התקבצו לפומבדיתא תחת דגל רב יוסי, והוא שזכה עוד לשמש את דור האמוראים האחרונים, האריך ימים על ממלכתו ומלך קרוב לארבעים שנה, וכאן צ״ל בדברי רבינו „ואסתיים תלמודא בשנת תתיא״ וכן הוא מפורש בקבלת הראב״ד, וזה שמדקדק רבינו לומר „וביומיה סוף הוראה ואסתיים תלמודא״ כי זה היה באמצע ימי מלכותו כי חי אח״כ לערך טו׳ שנה, ואח״כ נפטרו רוב חכמי רבנן סבוראי כאשר יאמר רבינו להלן, ולא מפני שמתו בקוצר ימים כחפץ הרב ראה״ו בח״ג צד 3, אך יען שדור רב יוסי היינו דור הראשון לרבנן סבוראי נמשכה משך ארבעים שנה וכולם היו זקנים תלמידי האמוראים האחרונים, והמסבב הסיבות סיבב שיגמר הש״ס למסור לרבים טרם שנפטרו כל חכמי הדור ההוא, ורב יוסי האריך שנים אחדות גם אחריהם שנפטר לערך תתכז וזכה לראות שהקלו מים הזדונים כי תיכף אחר פטירתו נפתחה מחדש גם ישיבת סורא אחרי שנשבתה שם ארבעים שנה מן שנת תשפז עד תתכז היינו מיום שנפטר רבינא בר הונא (תשפו) עד שמלך רב עינא (אחרי רב יוסי).

ל)

רבנא סמא בריה דרבנא יהודאי בסיון, ואמרינן דדיינא דבבא הוה, ובחד בשבא ל) דהוא ארבע באדר שנת תתיז שכיב רב אחאי בר רב הונא, ובניסן דשתא דא שכיב רב רחומי ואית דמחלפין רב רחומאי לא), ובשנת תתיז לב) שכיב רב שמואל בר יהודה דמן פומבדיתא לג) ובאדר שכיב רבינא בר אמוציא לד), ובשנת תתיט שכיב רב הונא ריש גלותא, ובשנת תתכב ביום כפור הוה זעפא ושכיב רב אחאי בריה דרבה בר אבהו, ובשנת תתכו שכיב רב תחנא ומר זוטרא בני רב חיננא.

ואשתייר רבה יוסף גאון לה) במתיבתין לו) כמ׳ שנין לז) ובתר הכי

פתשגן הכתב

ל) נראה שצ״ל ובה׳ בשבא, כי בשנת תתיז שהוא ד״א רסו היה אז ד׳ אדר יום ה׳ ולא יום א׳. לא) עיין לעיל אות יט׳.

לב) נראה שצ״ל שנת תתיח וכן הוא ביוחסין השלם ובנוסח ב״ג תרה, שא״א לומר תתיז א״כ למה לרבינו להזכיר את השנה הלא ידבר אודות שנת תתיז.

לג) בנוסח ב״ג איתא רב שמואל בר אבהו.

לד) בנוסח ב״ג ונייבור איתא רבינא מן אומציא.

לה) ובנוסח ב״ג איתא ואשתייר רבה יוסי גאון וצ״ל רב יוסי גאון.

לו) היינו שמלך בפומבדיתא שהיא המתיבתא שהיה בה רב שרירא גאון.

לז) כן הוא בדפוס קושטא׳, ובדפוס קראקא ובכל הדפוסים וגם בנוסח ב״ג ונייבור כולם גרסי „כמה שנין" אבל יותר נראה שכונת רבינו לומר שמלך קרוב לארבעים שנה וזה שאמר ואשתייר רב יוסף במתיבתין כמ׳ שנין, כי א״א לומר שרב יוסי האריך כמה שנים גם אחרי שנת תתכו גם אחרי שמתו כל חכמי הדור כי זה נגד קבלת הראב״ד שכותב שנפטר ד״א רעד, ועוד א״כ צריכין אנו לומר שחי אריכת ימים יותר מדאי והיה מזכיר רבינו כאשר יאמר אצל רב רבאי לעיל ח״ב ספ״ד, לכן נראה שמה שיאמר רבינו ואשתייר רב יוסף גאון במתיבתין כמ׳ שנין אין זה שייך למה שיאמר לעיל מזה שבשנת תתכו נפטרו רב תחנא ומר זוטרא, אך רבינו יספר במתק לשונו שבימי רב יוסי אסתיים תלמודא בשנת תתיא, ואח״כ יספר שאחרי כן נפטרו רוב חכמי הדור במשך זמן קצר היינו משנת תתטו עד תתכו, ואח״כ יחזור לדבריו הראשונים אודות רב יוסי ויאמר שרב יוסי היה ריש מתיבתא בפומבדיתא כמ׳ שנה היינו קרוב לארבעין שנין, והוא באמת נפטר אחר כולם לערך בשנת תתכז אבל לא שהאריך ימים רבים אחר שנת תתכו, וזה ברור. לח)

הכי רב עינא בסורא ורב סימוניה בפומבדיתא לח), ובתר הכי רב רבאי מרוב. ומן מתיבתא דילן הוה ואמרין דגאון הוה לט).

פרק ה׳.

והויין שני שמד וצרות בסוף מלכות פרסים ולא הוו יכלין למקבע פרקי ואתובי בי מתיבתא ומדבר מנהג גאונים עד בתר כמה שנין דאתו רבנן דילנא מפומבדיתא לסביבות נהרדעא למדינתא דפרוז שבור א). ואילין גאונים דהוו במדינתא דילנא בפומבדיתא

פתשגן הכתב

לח) והם היו דור השני לסבוראים ורבינו קוראן בח״ב ספ״ד רבנן בתראי יען שהמה לא הכירו עוד את דור האמוראים והיו תלמידי דרבנן סבוראי דמפרשי.

לט) כאן קיצר רבינו בדבריו וסמך על מה שכתב כבר בח״ב ספ״ד וז״ל שם רב רבאי נזכר עוד בגמרא סנהדרין מג. וזה נתוסף עוד טרם אסתיים התלמוד ע״י דור רב יוסי ואז היה רב רבאי במבחר שנותיו, אבל רבינו יאמר שם שרב רבאי אוריך בשני טובא, ולכן זכה לעת זקנותו הגדולה לישב על כסא פומבדיתא אחר רב סימוניה, ורבינו לא כתב מתי נפטרו רב עינא ורב סימוניה, אבל בקבלת הראב״ד יאמר שרב סימוניה נפטר ד״א ש׳ והוא תתן לשטרות, ואח״כ מלך רב רבאי, וכפי הנראה לא האריך ימים על ממלכתו שהיה באמת זקן גדול כשמלך, ולכן לא כתב כאן רבינו הלשון „ואוריך שני טובא״ כדי שלא נטעה לומר שמלך שנים הרבה, אבל לעיל בח״ב ספ״ד שם יאמר והאריך שני טובא כי האמת כן הוא שבדור סבוראי דמפרשי היה אז כבר מגדולי הדור עד שנתקבלו דבריו בתוך הש״ס, ודור רבנן סבוראי התחיל משנת תשפז אחרי פטירת רבינא בר״ה, ובל״ס זכה עוד לקבל מהם והיה אז לערך עשרים שנה והיינו שנולד תשסז, וכשמלך בשנת תתן היה אז לערך בן פג׳ שנה, ואפשר שהגיע קרוב למאה שנה ולכן יאמר רבינו עליו והאריך שני טובא, ובמותו אז הותחלו מהומות גדולות ומלחמות ונתבטלה גם ישיבת פומבדיתא וכאשר יספר רבינו הלאה, והראב״ד יאמר שנתבטלה ישיבת פומבדיתא לערך חמשים שנה עד תתק לשטרות„ ומה שיאמר רבינו ואמרינן דגאון הוה, אין הכונה שהיה נחשב לגאון אך כן דרך רבינו לקרא גם להאמוראים ראשי מתיבתא בשם גאון כדלעיל פ״ג.

א) פי׳ משנפטר רב רבאי תקפו הצרות והמהומות עד שלא יכלו למקבע פירקי ולהעמיד ריש מתיבתא, אבל בכל זאת לא רצו לצאת מפומבדיתא שחשבו

בפומבדיתא בתר אלין מילין בסוף מלכות פרסים משנת ת״ש שנה ב), מלך מר חנן מאשקייא, ובתריה מלך מר רב מארי זקננו בריה דרב דימי סורגנו *), ובית מדרשו נודע בפיזור שבור עד היום נקרא בי רב מרי ג), ובימיו מלך בסורא רב מר בר רב הונא בשנת

פתשגן הכתב

שחשבו אולי יש תקוה להשאר על מקומם וגזירה עבידא דבטלי, אבל כשראו אח״כ שאבדה תקותם להשאר בפומבדיתא, יצאו משם כל חכמי הדור לתור להם מקום מנוחה להתורה, והתישבו בעיר פרוז שבור קרוב לנהרדעא ויסדו שמה המתיבתא, ומי היו שם בראשית התיסדם ראשי המתיבתא זה לא השמיענו רבינו, אבל מציגו בסדר תנאים ואמוראים וכן מובא בספר הכריתות שרב גיזא (או רב גזא) ורב סמא (ובמחזור ויטרא הגרסא רב הונא), הם היו סוף סברא, ואו״כ בל״ם הם היו הראשי מתיבתא בפרוז שבור מן זמן שנפטר רב רבאי עד שנת תתק לשטרות, וזה היה לערך לג׳ שנה וכאשר אמרנו לעיל ספ״ד שרב רבאי האריך ימים קרוב למאה שנה, ומלך תתן והיה אז לערך בן פג׳ שנה, א״כ נשתיירו עד שנת אלף ל״ג שנה, ובסדר עולם זוטא יאמר שהיה אך שלשים שנה, ובשנת תתק לשטרות אז כבר עברו המהומות ומלכות פרסים נכבשה תחת יד הערבים וראו שעת הכושר לעשות לה׳ לשוב לפומבדיתא ושבו כמה מחכמי פרוז שבור ופתחו שערי ישיבת פומבדיתא ורב חנן מאשקייא היה שם הגאון הראשון כאשר יאמר רבינו, אבל ישיבת פרוז שבור לא סגרו וכאשר נבאר להלן.

ב) צ״ל משנת תתק וכן הוא בכל הנוסחאות, *) ובנוסח ב״ג תרה הגרסא „הורינו" תחת „סורגי" וזה יותר נכון.

ג) פי׳ שאחרי פטירת מר חנן מאשקייא הביאו לפומבדיתא את מר רב מארי שהיה בפרוז שבור, והיינו כשהביאו מפרוז שבור את הגאון הראשון את מר חנן מאשקייא לפומבדיתא אז מלך בפרוז שבור מר רב מרי כי אף שנפתחה ישיבת פומבדיתא אעפ״כ לא ביטלו ישיבת פרוז שבור שלא האמינו עוד שתוכל להתקיים ישיבת פומבדיתא ולכן היו אז ב׳ ישיבות, אחת בפומבדיתא ומר חנן היה הריש, ואחת בפרוז שבור ומר רב מארי היה הריש, וכשנפטר מר חנן מאשקייא קראו את מר רב מארי להיות גאון בפומבדיתא, ואז נעשו חדשות שבשנת תתקכ היינו עשרים שנה משנפתחה ישיבת פומבדיתא נפתחה גם בסורא הישיבה אשר בטלה משך שבעים שנה מן שנת ת״תן עד תתק״כ, והגאון הראשון היה רב מר בר רב הונא, ואז היו שלשה מתיבתות גדולות, בפומבדיתא מלך אז מר רב

בשנת תתקב ד) ,ואחרי רב מרי סורגו ה) מלך בנהרדעא מר רב חיננאי מן בי גיהרא ו), ובימיו יצא מחמד לעולם שנת ד׳ אלפים ושע״ד ליצירה ז) ואמרי דהוה בסורי אותו העת רב חיננאי, ורב חנא גאון בפומבדיתא ח), ומר רב יצחק גאון והוא שהיה בפיזור שבור עד *) שכבשה עלי בן אבוטאלב ויצא מר רב יצחק מן פזור שבור לקראתו והקביל פניו בסבר פנים יפות ט). ואחריו מר רב רבא שתקנו בימיו לתת גט לאלתר לאשה דלאו כשמעתא דכלתיה

דרב

פתשגן הכתב

רב מארי סורגו, בסורא רב מר בר״ה, ובפרוז שבור תחת מר רב מארי מלך מר רב חיננאי מן בי גיהרא, ובזה נבין דברי רבינו.

ד) בדפוס קראקא ואחריו בדפוסים אחרים נשתבשה וכתוב תתקכה.

ה) פי׳ אחרי שלקחו את רב מארי סורגו לפומבדיתא אז מלך בנהרדעא (הוא פרוז שבור) מר רב חיננא מן בי גיהרא.

ו) בנוסח נייבור וב״ג תרה איתא מר רב חיננא גאון מן בני נהרא, ובנוסח ב״ג בר רב חנינא מן בי גיהרא.

ז) הוא שנת תתקכו לשטרות, וחשבון היצירה ליתא בנוסח ב״ג ונייבור ואפשר שהוא מר׳ שמואל שולם.

ח) פי׳ שמר רב חיננאי מן בי גיהרא שהיה בפרוז שבור שבימיו יצא מחמד לעולם, האריך ימים עד שבימיו נפטרו מר רב מארי סורגו בפומבדיתא ורב מר בר״ה בסורא, ומלכו תחתיהם רב חיננאי בסורא ורב חנא בפומבדיתא, ובאמת האריך רב חיננאי מן בי גיהרא ימים רבים על ממלכתו, כי מלך בשנת תתקכ והיה בחיים גם כשיצא מחמד לעולם שהוא לערך תתקלו ודלא כדעת רב שמואל שולם שכותב שהיה בשנת תתקכו, ועיין דוה״ר ח״ג צד 172, והראה״ו בח״ג צד 8 בהערה 11 טעה בזה טעות גדול.

*) ב״ג תרה הגרסא עת שכבשה והוא יותר נכון.

ט) פי׳ שאחרי פטירת מר רב חיננאי מן בי גיהרא מלך בפיזור שבור מר רב יצחק גאון, ואז היו בסורא רב חינָנא, ובפומבדיתא רב חנא, אבל רב יצחק גאון האריך ימים רבים אחריהם וכאשר מביא רבינו שהיה בזמן שכבש עלי בן אבוטל את פיזור שבור, ומפורש בקבלת הרא״בד שרב יצחק גאון יצא לקראתו בשנת ד״א תכ׳, והוא תתקע לשטרות, וזה שמלך לערך שלשים שנה, וכשנפטר מר רב יצחק גאון לא העמידו עוד גאון אחר במקומו, יען שמר רב יצחק מצא חן בעיני עלי בן אבוטאל

ואז

דרב זביד וכו׳ י) ובימיו היה בסורא רב ששנא דכתיב על חומרתיה יא) משרשיא בר תחליפא. ובתריה מר רב בוסתנאי בפומבדיתא. ובתריה מר רב הונא מרי בן מר יוסף היה גאון בשנת אלף יב).

ובתריה

פתשגן הכתב

ואז ראו וידעו שישיבות סורא ופומבדיתא יכולין להתקיים בכל כבודם והדרם כבשנים קדמוניות ולא הוצרכו עוד לישיבת פיזור שבור, ובנוסח ב״ג ויוחסין השלם מובא שהיה בפיזור שבור באותה שעה תשעים אלף איש מישראל.

י) כמפורש כתובות סג: והיינו אחרי רב חמא מלך בפומבדיתא מר רב רבא.

יא) פי׳ על חתימתו שכן היה חותם את שמו משרשיא בר תחליפא.

יב) בדברי רבינו נפל טעותים גדולים ויחסר שורות אחדות, שמה שיאמר רבינו שבימי מר רב רבא שתקנו בימיו לתת גט לאלתר היה אז בסורא רב ששנא, הוא סותר את דברי עצמו מה שיאמר לקמן פ״ו כשכותב רבינו את גאוני סורא משנת אלף וז״ל שם ואביו של מר שמואל זה היה בנו של מר רבא גאון שכתבנו שהיה גאון בפומבדיתא ובהדיה הוה רב הונא דמתא מחסיא [בשעת תקנת הגט, כן הוא בנוסח ב״ג ונייבור], ומזה אנו רואין בבירור שבזמן רב רבא היה אז בסורא מר רב הונא ושניהם תקנו תקנת הגט, ולא רב ששנא, ולכן נראה ברור שצ״ל כבנוסח ב״ג ונייבור „ואחריו מר רב ראבה (הוא רבא) שתקנו בימיו לתת גט לאשה לאלתר ודלא כשמעתא דכלתא דרב זביד, ובימיו היה בסורא מר רב הונא (או הונאי, ובדו״ד ח״ד צד 8 הערה 11 טעה ולא הבין דברי רבינו ולא ראה נוסח ב״ג ונייבור האמיתים), ובתר מר רב ראבה, מר רב בוסאי (הוא בוסתנאי בפומבדיתא) והוה בסורא מר רב ששנא דכתיב על חומרתיה משרשיה בר תחליפא, והנה כבר בארנו באות ט׳ שרב יצחק גאון חי שנים הרבה אחר רב חיננא ורב חנא גאוני סורא ופומבדיתא, ולכן בלי ספק שבסוף ימיו היה כבר בפומבדיתא מר רב רבא ובסורא מר רב הונא, ואפשר שנשתלמו ימי חיי שלשתן כמעט בזמן אחד והיינו בשנת תתקע לשטרות, ואחריהם היה מר רב הונא בסורא ומר רב בוסאי בפומבדיתא, וכשנפטר מר רב ששנא לערך בשנת תתקפ לא הודיענו רבינו מי הוקם לגאון בסורא עד שנת אלף כאשר יאמר רבינו לקמן רפ״ו „ובאילין שני (היינו מן תתקפ עד אלף) כלהון גאונים דהוה במתא מחסיא לא נהירנא להו שפיר על הסדר ואית בהון חנופתא ונטורתא דנשיאים דמעברין להון ומהדרין להון ומה

דברור

פרק ו'.

ובתריה א) מר בר רב חייא ממישן. ובתריה מר רביא ב) ובתריה מר רב נטוראי בר מר רב נחמיה ומלך בשנת אלף ג) וידיע דמר רב ינקא חתניה דהוה מהתן בדבית נשיאה ד) אתקיף מרות

פתשגן הכתב

דברור לנא כבר כתיבנא להו (היינו רב חנינא, רב הונא, מר רב ששנא), אבל מן שנת אלף ואילך קים לן בהון וכו', ומזה אנו רואין שאחרי פטירת מר רב ששנא שנפטר לערך תתקפ עד שנת אלף מלכו גאונים בסורא, ורבינו לא ידע שמותן, מפני אשמת הרישי גלותא שעשו מה שלבם חפץ והתנהגו עם הגאונים כלשכת פרהדרין. ובספר הקבלה להרא"בד יאמר שרב ששנא נפטר שנת ד"א תמט והוא שנת אלף לשטרות, אבל בל"ם הוא ט"ס כי הוא יאמר ששנות רבנן סבוראי קפז שנה, והחשבון אינו מדויק כי שם יחשוב מיום שמת רב סמא בריה דרבא בשנת ד"א רלו עד ד"א תמט א"כ הוא ריג שנה, ואפשר שצ"ל בדבריו שמת רב ששנא בשנת ד"א תכט וזה יהיה ממש כמו שאמרנו שרב ששנא נפטר תתקפ, ובפומבדיתא מלך מר רב הונא מרי בר מר רב יוסף לערך מן שנת תתקפ והאריך ימים עד שגם בשנת אלף היה עוד בחיים, וזה שמדקדק רבינו לומר „ובתריה מר ר"ה מרי בן מר יוסף היה גאון בשנת אלף", ולא כתב הלשון „ומלך בשנת אלף" כלשונו להלן שיאמר „ובתריה מר רב נטוראי — ומלך בשנת אלף [ותלתין]", וזה שהשמיענו רבינו במתק לשונו שבשנת אלף היה עדיין בחיים, וזה ברור.

א) מן מר רב הונא מרי בר מר יוסף (שמלך עוד בשנת אלף) ואילך יחשב רבינו את כל הגאונים שמלכו בפומבדיתא עד שנת אלף ק' לשטרות, ואח"כ יחזור לגאוני סורא שמלכו בכל הק' שנה, ואח"כ חוזר לגאוני פומבדיתא וכן חוזר חלילה.

ב) בנוסח ב"ג נקרא מר רב אביי.

ג) צ"ל בשנת אלף ותלתין כבנוסח ב"ג ונייבור, כי בשנת אלף יאמר רבינו בעצמו שאז מלך מר ר"ה.

ד) תיבת התניה אין לו באור שקשה לומר שקאי על מר רב נטוראי שרב ינקא היה חתניה שא"כ איך העיק כ"כ לרבנן דמתיבתא, ובנוסח ב"ג ונייבור ליתא תיבת חתניה אך „וידוע בבר מר ינקא והוה מיחתן בדבית נשיאה, ואם היה חתן דבי נשיאה היה לו לרבינו לומר כן, והחכם ב"ג בחופש מטמונים צד פד רוצה לומר שהגאון מר רב נטוראי היה נודע בשם כינוי מר בר ינקא והוא בעצמו העיק לתלמידיו והוא טעות גמור.

ה)

מרות על רבנן וערקו למתיבתהון ה), ובתריה מלך מר רב יהודה, ובתריה מלך מר רב יוסף דהוה ידיע בכל כתותאי ו) שנת אלף וחמשין, ובתריה מלך מר רב שמואל בר רב מרי שנת אלף ונט׳ ז), ובתריה מלך מר רב נטרוי כהנא בן מר רב אמונה ומן בגדד הוה ומן תותירא ברא, וביומיה סליק רב אחא משבחא לא״י דמר רב נטרוי שמעיה הוה, וכד אדברינהו נשיאה עלוהי סליק להתם ח), ובתריה מלך מר אברהם כהנא, ובתריה מלך מר רב דודאי בר מר רב נחמן בשנת תתרעב, והוא אחוה דמר רב יהודה גאון ט). ובתריה מלך רב חנניה בר רב משרשיא בשנת תתרעה. ובתריה מלך רב מלכא בר מר רב אחא בשנת תתרפב, והוא אחתיה לרב נטוראי נשיא בן זבינאי י) בפלוגתא על זכאי בר מר אחונאי דהוה נשיא קמי הכא כמה שנין ואתכנשו תרתין מתיבתא עם זכאי הנשיא ועברוהו לנטוראי, ואפטר רב מלכה לג״ע, ורב נטוראי נשיא אזל למערבא יא). ובתר רב מלכא, מר

פתשגן הכתב

ה) פי׳ שברחו לישיבות הפרטיית שהיו בכל עיר ועיר, או פי׳ למתיבתהון למקומן, ובנוסח ב״ג ונייבור איתא „וערקו מנהון לסורא״, והוא ט״ס שאם בפומבדיתא שהיה דר שם אך מי שהתחתן בדבי נשיאה העיק להם כ״כ, א״כ איך יברחו מן הפח אל הפחת לסורא מקום אשר הריש גלותא בעצמו דר שם ואשר העיקו תמיד לישיבת סורא, ובנוסח ב״ג תרה איתא עד דנח נפשיה דמר (מר) ינקא והדרו למתיבתהון.

ו) תיבת כתותאי אין לו באור, ובנוסח ב״ג „דהוה ידיע בבר כותנאי״, ובנוסח נייבור „דהוה ידיע בר מר כיתנאי״ פי׳ שמר רב יוסף היה נקרא גם בשם מר כותנאי, וביוחסין השלם העתיק דהוה ידוע „כבר כותנאי״ והוא טעות.

ז) ובספר הקבלה להראב״ד יאמר שבימי מר רב שמואל זה היה ר׳ שמעון קיירא ולא נסמך לגאון וחבר הלכות גדולות בשנת אלף נב׳ לשטרות.

ח) עיין בדו״הר ח״ג צו. שהאריך בטו״טוד שהשאלתות נתחבר קודם הלכות גדולות.

ט) שמלך בסורא בזמן אחד עם אחיו כאשר מביא רבינו להלן.

י) בנוסח ב״ג ונייבור איתא נטוראי בר חביבא נשיא.

יא) הראה״ו ח״ד צד 26 יאמר ששני הגאונים אחדו כחותיהם להעביר את רב נטוראי ממשרת נשיאותו ולהעמיד במקומו את זכאי בן אחונאי וחפצם

מר רב רבא יב) בריה דרב דודאי זקננו בשנת תתרפד. ובתריה מלך מר רב שנויא יג) ולא האריך. ובתריה מלך מר רב חנינאי גאון כהנא בר מר אברהם גאון יד) בשנת תתרצג. ועבריה נשיאה וקם באתריה מר רב הונא מר הלוי בר יצחק בשנת תתרצו. ובימיו תקינו למגבי כתובת אשה ובעל חוב מיתמי אפילו ממטלטלי טו). ובתריה מלך מר רב מנשה בר מר יוסף בשנת תתרצט וגובאה הוה מן בני בי עוקבא.

ובאלין שני טז) כלהון גאונים דהוה במתא מחסיא לא נהירנא להו שפיר על הסדר, ואית בהון חנופתא ונטורתא דנשיאים דמעברין להון ומהדרין להון. ומה דבריר לנא כבר כתיבתא להו, אבל מן שנת אלף ואילך קים לן בהון.

ובאלין

פתשגן הכתב

וחפצם הצליח בידם, ורב נטוראי נגרש ממשרתו והוא נעצב על העלבון ועזב את בבל וישב לו בא״י — ואולי סיבת הדבר לפי מה שנראה מתוך דברי רש״ג, היה רב נטוראי מן החכמים, וראש גלות חכם בתורה לא היה רצוי להם עכ״ל, וכעין זה כתב החכם גרץ ח״ג צד 197, והוא טעות גדול כי מי הגיד להם שנטוראי היה מן החכמים, ובאיזה מקום בדברי רבינו מוכח זה, ומה שקראו רב נטוראי לא עיינו שבכל הנוסחאות נקרא אך בשם נטוראי, ולפלא איך יתנפלו על גאוני יעקב שהמה יעשו נבלה גדולה כזו שכל השומע תצלנה אזניו יען מה? יען שהריש גלותא היה צורבא מרבנן, ומאורי ישראל עשו יד אחת להורידו מגדולתו על לא חמס בכפו, ועזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים, הלא מפורש בדברי רבינו איך שהיה המעשה, וזהו שזכאי היה נשיא זה כמה שנים וקם עליו נטוראי ורצה להדיחו משררותיה, ובל״ס נתן כסף רב לשרי המלוכה ועשהו ריש גלותא, וגאוני הישיבות שראו את העול הגדול שעשה לזכאי לא יכלו נשוא ולכן האחרו כחותיהם והורידו את נטוראי והשיבו את זכאי למקומו הראשון, ונטוראי שראה שצר לו המקום בבבל לכן הלך לו לא״י, והחכמים האלו אף חלום טוב לא ראו.

יב) בנוסח ב״ג איתא מר רב אבא והיא היא.

יג) בדפוס קראקא נשתבש לשנונא.

יד) שמלך קודם שנת תתרעב כדמובא לעיל.

טו) ואז היה מר רב ביבוי הלוי גאון בסורא ועמהם היה מר רב מנשה בר מר יוסף וכולם הסכימו להתקנה הזאת כמפורש בדברי רבינו בסוף הפרק.

טז) היינו משנת תתקפ עד אלף ועיין לעיל ספ״ה אות יב׳.

יז)

ובאלין ק' שני מאלפא ואילך דפרישנא להון גאונים דמלכו בפומבדיתא. מלכו בסורא אלין גאונים, מר רב חיננאי מנהר פקוד חמש שנים יז). מר רב נהילאי הלוי מן נרש יח' שנים. אחריו מר רב יעקב הכהן מנהר פקוד יח' שנים. אחריו מר שמואל שנים יח). ומישיבתנו של פומבדיתא היה ומבני בניו של אמימר היה ואביו של מר שמואל זה היה בנו של מר רב רבא גאון שכתבנו שהיה גאון פומבדיתא יט) ובהדיה הוה רב הונא במתא מחסיא כ). וחכם גדול היה כא) ובנוהו בפומבדיתא ואית מן זרעיה קדמנא במתיבתא ואית בהון מאן דמחתון בגא. ובתריה מר רב מרי הכהן מנהר פקוד ח' שנים כב). ובתריה מר רב אחא חצי שנה. ובתריה מר רב יהודאי בר מר רב נחמן ג' שנים ומחצה, והוא נמי מפומבדיתא, ולא הוה מאן דמפליג בחכמה בסורא כותיה, אף הוא נמי שקליה שלמה הנשיא ומנייה להתם ומאור עינים היה. והוא ואחיו היו גאונים בתרתי מתיבתא בפרק אחד כג). ובאותן הימים נפק ענן כד). ובתריה מר רב יהודאי בר מר רב אחונאי כהנא בר מר רב הונא ה' שנים כה). ובתריה מר רב מרי הלוי בר רב משרשיא שלש שנים ומחצה

פתשגן הכתב

יז) ביוחסין השלם ובנוסח ב"ג תרה איתא שמלך יח' שנים והוא ט"ס.

יח) בנוסח ב"ג ונייבור מפורש שמלך יח' שנים ובדפוס קושטא' חסר ע"פ טעות הדפוס מנין השנים. יט) עיין לעיל פ"ה אות יב'.

כ) במתא מחסיא בשעת תקנת הגט כצ"ל כבנוסח ב"ג ונייבור.

כא) זה קאי על מר שמואל ומביא זה שלכן הביאוהו מפומבדיתא לישב על כסא סורא יען שלא היה כמותו בכל חכמי סורא, שהיה חכם גדול, ובנוסח ב"ג תרה נשתבש הרבה מאוד, אך מה שכותב ששלמה בר חסדא ריש גלותא שקליה מפומבדיתא לסורא זה אמת ולכן מביא רבינו אח"כ הלשון „אף הוא נמי שקליה שלמה הנשיא" ובנוסחי שלנו חסר.

כב) בנוסח נייבור איתא שמלך ה' שנים וצ"ל ח' שנים.

כג) שאחיו מר רב דודאי מלך אז בפומבדיתא כדמובא בריש הפרק.

כד) ור' שמואל שולם כתב כאן מקבלת הראב"ד שענן ושאול בנו היו שרים מזרע בית דוד ולא סייעוהו מן השמים לסמיכה ונעשה זקן ממרא ע"פ בית דין וחיזק את אמונת הקראים.

כה) כאן נשמטה שורה שלמה בדפוס קושטא ואח"כ בכל הדפוסים וצ"ל כבנוסח ב"ג „ובתר מר רב יהודאי, מר רב אחונאי כהנא בר מר פפא

ומחצה. ובתריה מר רב ביביו הלוי בר מר רבא מנהר פקוד עשר שנים ומחצה כו). והוא היה עם מר רב הונא מר הלוי ועם מר רב מנשה גאוני פומבדיתא למגבה לכתובה ובעל חוב ממטלטלי, ואלו תומם מאה שנה.

פרק ז׳.

ובתריהון גאונים מפומבדיתא א) רב ישעיה הלוי בר מר אבא, ומן כלואדי הוה מתא דמקרבא לבגדד ומלך בשנת קז. ובתריה מר רב יוסף בר מר רב שילא משלחי בשנת קט׳. ובתריה מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי גאון ב) בשנת קט״ו ובתריה מר רב איבומאי גאון אחי אביו דמר רב אברהם גאון בשנת קכא ג) ולא

פתשגן הכתב

פפא ח׳ שנין, ובתריה מר רב חנינא כהנא בר מר רב הונא ח׳ שנין״, שא״א לומר כבנוסח הנדפס א״כ יחסר לנו לערך יג׳ שנה בהמאה שחושב רבינו, ובדוה״ר ח״ג בהרשימה צד קיז. חושב למר רב חנינא מנהר פקוד שמונה שנה, ולמר רב אחונאי כהנא בר פפא ה׳ שנים, וצ״ל להיפוך כי כי כן הוא מפורש בכל הנוסחאות אצל הראשון חמש שנים ואצל האחרון שמונה שנה, והגאון שי״ר בתולדות רב אחאי לא הרגיש שחסר שורה שלמה ולכן מגיה שרב יהודאי בר מר ר״נ מלך יג׳ שנה, עלי חנם.

כו) היינו שרב ביבוי מלך מן שנת תתרצא עד קא׳.

א) כאן שב רבינו לגאוני פומבדיתא במה שסיים בפ״ו שבשנת תתרצט מלך רב מנשה בר רב יוסף ומלך עד שנת אלף קז׳, וכאן יתחיל ויאמר שבשנת קז׳ מלך רב ישעיה הלוי.

ב) הוא שמלך בפומבדיתא בשם רב חנינא כהנא בר מר רב אברהם כהנא גאון ועבריה נשיא בשנת תתרצב־ו.

ג) נוסח זה קשה להבין איך אפשר שרב איבומאי יהיה אחי אביו של רב אברהם גאון שמלך עוד קודם שנת תתרעב, ומר רב חנינא גאון בן רב אברהם מלך בשנת תתרצג, ובנו מר רב כהנא מלך קטו, ואח״כ ימלוך דוד זקנו אחריו בשנת קכא ? אך בלי שום ספק צ״ל כבנוסח ב״ג ונייבור „ובתריה מר רב איבומאי (הוא איבומאי) גאון אחי אביו, „בריה״ דמר רב אברהם גאון בשנת קכא״, והכונה שמר רב איבומאי היה אחי אביו דרב כהנא גאון שהזכירו קודם זה, והיינו שהיה אחי רב חנינא גאון ובנו של רב אברהם גאון, והיינו שרב אברהם גאון היו לו שני בנים רב חנינא שמלך תתרצג והוא היה בנו הגדול, ובנו הצעיר היה רב איבומאי

ולא הוה דוכתיה דהוה מר אהרן קמוי דהוא אב בית דין והוה גמיר ועדיף טפי מיניה מיהו על ידי חלום אדברוהו למר יוסף גאון ד) והיה חסיד טובא וזקן מאוד ואתמר דהוה אליהו ז״ל אתי ליה ויתיב במתיבתא ביומי דיליה. יומא חד אמר להו לרבנן כד סיב ואשטיף ארוחי ליה לגברא סבא דאתא לגביה ולא חזו ליה רבנן וידעו דאליהו ז״ל הוה וארוחו ליה טובא. והאי דמרוחין השתא מצד ימין מסטר רישא, מההוא מעשה הוא דעבדי. ואבי גאון ה) היה

פתשגן הכתב

איבומאי שמלך קכא׳ וא״כ לא לפלא מה שבנו של רב חנינא מלך קודם דודו רב איבומאי שבל״ס היה זקן ממנו, והיינו שרב איבומאי נולד לעת זקנת אביו ובן אחיו היה זקן מדודו, וזה ברור. ובקבלת הראב״ד נקרא בשם רב אחונאי, וכן הוא דעת החכם ב״ג בחופש מטמונים צד פה.

ד) דברי רבינו צריכין ביאור, אם רב אהרן היה גמיר ועדיף טפי מן רב איבומאי גאון ואך ע״י חלום אדברוהו, מה זה שייך למר יוסף גאון? אך בדברי רבינו נפל טעות קטן בכל הנוסחאות וצ״ל ואך ע״י חלום אדברוהו „ובתריה" מר רב יוסף גאון וכו׳, ורבינו ישמיענו כשמלך רב איבומאי אף שהיה אז זקן גדול כאשר הבאנו אות ג׳ אבל רב אהרן האב״ד היה גדול ממנו, ואך ע״י חלום אדברוהו שהוא יהיה האב״ד תחת נשיאות רב איבומאי, ואפשר שזה היה יען שביישו את אחיו והורידוהו מגדולתו בשנת תתרצג לכן נתנו הכבוד לכל המשפחה הגדולה הזאת, ואח״כ יספר כשנפטר רב איבומאי מלך אחריו מר יוסף גאון, ורבינו יתחיל לספר שהיה חסיד גדול ואליהו היה בב״מד, וכן מפורש בקבלת הראב״ד וז״ל ואחריו רב אחונאי (הוא רב איבומאי) ד׳ שנים ומת בשנת ד״א תקפב, ואחריו רב יוסף בר׳ יהודה ב׳ שנים וחסיד גדול היה ומלומד בנסים ורב יהודה אבי אביו של רב שרירא היה הסופר שלו והעיד שאליהו היה נראה בישיבתו. וזה ממש כמו שכותב רבינו, ובזה יתורץ כל הפלפולים דהחכם גרץ בח״ג צד 224 והראה״ו בח״ד צד 26, ובנוסח ב״ג ונייבור ויוחסין השלם נשתבש הרבה ונתחלפו שורות ז״בז, ובנוסח ב״ג תרה ג״כ נשתבש ואת אשר יאמר שם החכם ב״ג צד פד: הוא ללא צדק, וצדק בזה הגאון דוה״ר בח״ג.

ה) בל״ס מה שכתוב ואבי גאון הוא ט״ס, ובנוסח נייבור הנוסח ואבי אבי גאון וג״ז טעות כי אבי אביו דרב שרירא היה בעצמו גאון הוא רב יהודאי גאון שמלך ריז, ולכן נראה יותר גרסת ב״ג ואבי אבי גאון אבי אבינו היינו שהיה זקנו דרב יהודאי גאון והוא אביו דמר שמואל ריש כלה, ונראה שצ״ל ואבי אבי, אבי אבינו גאון. ו)

היה סופרו ועומד בכל צורך הישיבה לפניו כל ימיו. וביומא דאפטר הוה זעף גדול ונדת ארעא. ואתמר נמי דהוה מצטער נפשיה על גירסא בינקותיה ו) וברכיה מר רב שנוי ז) רביה גאון ואמר לו תזכה שתדבר אומתך, ותרתין שנין מלך, וקם בתריה מר רב אברהם בר מר רב שרירא בשנת קכז ומלך יב' שנים. והיה מר רב יוסף בר מר חייא אב בית דין. ובפלוגתא דדניאל ודוד דור נשיאים ח) אקרי מר רב יוסף בגאונות ולבסוף נתפייסו ט) עם מר רב אברהם י) ואמרו דתרוייהו מר רב יוסף ומר רב אברהם מקרו תרוייהו גאונים.

מיהו כד מכנפין תרווייהו בחדא דוכתא מתני רב אברהם ויתיב מר רב יוסף קמיה. וזמנא חדא אתו לבגדד ואתרמו דהוו בי כנשתא דבר נשלה בבלה רבתי וכד קם שלוחא דצבורא ואכריז שמעו מאי דאסברוה ראשי מתיבתא למימרא. בכו ישראל וליכא דשמיע להון כד אמר ראשי מתיבתא יא) ואף מר רב יוסף אזדעזע

פתשגן הכתב

ו) בספרי היוחסין נשתבש וכתוב תחת „בינקותיה" „דינקותיה" ומזה עשו החכמים גרץ וראה"ו פלפול גדול עלי חנם ולא ראו שהגרסא בדפוס קושטא' ובנוסח ב"ג ונייבור איתא „בינקותיה" ופשט הפשוט כשהיה מר רב יוסף עול ימים יושב לפני רבו מר רב שנוי היה קשה עליו למודו ועמל יותר מכפי כחו, ורבו הקדוש שראה התמדתו בתורה כ"כ, ברכו שיזכה להיות דבר הדור.

ז) שמלך בפומבדיתא בשנת תתרצב כדמובא לעיל פ"ו.

ח) צ"ל ובפלוגתא דדניאל ודוד בן יהודה נשיאים כבנוסח ב"ג ונייבור.

ט) נתפייסו הנשיאים.

י) כפי שנראה מלשון רבינו נשאר לנשיא מי שסמך את מר רב יוסף וכשעשו שלום בכל זאת נשאר מר רב אברהם בגאונות אף שהיה נגד הנשיא, ואפשר שצ"ל „ולבסוף נתפיים עם מר רב אברהם", ובנוסח ב"ג איתא ולסוף פייסו, וכן הוא בנוסח נייבור, אבל גם מר רב יוסף לא הורד מגאונותו שמעלין בקודש, ובנוסח ב"ג תרה איתא ולבסוף פייסו כתאוי בין דיליה למר רב אברהם דמקרו שני גאונים, וידידי החכם ד"ר לעווין כותב בהקדמתו היקרה להוצאתו האגרת שתחת כתאוי צ"ל בתאי והכונה בעלי בתים ע"ש שהאריך בזה.

יא) פי' שמעולם לא נשמע כרוז כזה שיהיו שני גאונים — שני ראשי מתיבתא

אזדעזע וקם על רגליו ואמר סליקת נפשאי מן גאונות ואהדרית לאבות בית דין. וברכיה מר רב אברהם ואמר רחמנא לזכך לעלמא דאתי דיליה יב). ובתר מר רב אברהם מלך מר רב יוסף דנן בשנת קכט יג) שש שנים. ובתריה מר רב יצחק בר מר רב חנניא בשנת קמ״ה ואחתוהו בדיל יד) מר רב יוסף בר מר רב רבי דהוה רב טו) בשני דרב יוסף בר מר חייא והוה בר בריה דמר אבא גאון זקננו טז). ומר רב יצחק הוה קשיש מיניה וכד סמכיה דוד בר הונא יז) נשיא למר רב יצחק קשישא יח) מר רב יוסף הוה דיינא דבבא. אתא רב יצחק לותיה ואמר ליה לא ליקשי לך דיינא דבבא דאנן כרבה ורב יוסף אנן. וסבר וקביל רב יוסף וארצי ליה קמיה ריש מתיבתא יט) ומלך שש שנים, ובתריה מר רב יוסף דנן ב׳ שנים בשנת קנ׳ כ). ובתריה בשנת קנג׳ מר רב פלטוי בר מר רב אביי טז׳ שנה כא). ובתריה מר רב אחאי דהוא בר מר רב ששה חדשים בשנת קסט׳. ובתריה הוה פלוגתא בין רב מנחם גאון

פתשגן הכתב

מתיבתא במתיבתא אחת, ולכן בכו העם, ויותר טוב נוסח ב״ג „בכו ישראל דליכא דשמיע ליה הכין.

יב) פי׳ שברכו שימלוך תחתיו, ובנוסח ב״ג תרה הגרסא רחמנא ליזכך לדילה, והוא יותר נכון.

יג) הוא ט״ם וצ״ל קלט כבנוסח ב״ג תרה ומלך שש שנים עד קמה.

יד) צ״ל ואחתוהי על מר יוסף, פי׳ אף שמר רב יוסף היה כבר גדול הדור עוד כשמלך רב יוסף בר חייא, ועוד שהיה לו זכות אבות שהיה בר בריה דמר אבא אעפ״כ נתמנה מר רב יצחק.

טו) פי׳ שהיה גדול הדור ורב רבנן.

טז) מי שמלך בפומבדיתא בשנת תתרפד ובנו היה מר רב רבי, ובנו מר רב יוסף זכה למלוך בשנת קנ היינו ששים ושש שנים אחר זקנו, ובנוסח ב״ג איתא שהיה בן דודנו בן בנו של מר רב אבהו זקננו.

יז) צ״ל דוד בן יהודה כבנוסח ב״ג ונייבור והוא שהיה לו מחלוקת עם דניאל כדמובא לעיל.

יח) צ״ל וכד סמכיה דוד בן יהודה נשיא למר רב יצחק קשה ליה למר רב יוסף דהוה דיינא דבבא וכו׳.

יט) היינו שישב לפני רב יצחק במתיבתא.

כ) היינו שמלך משנת קן עד סוף שנת קנב ורב פלטוי מלך מתחילת שנת קנג. כא) היינו עד שנת קסט.

כב)

גאון בריה דמר רב יוסף גאון בר חייא כב) ומובחרים דרבנן הוו בהדיה שתא ופלגא ובין מר רב מתתיה בר מר רבי והוו רבנן אחריני בהדיה. ונח נפשיה דמר רב מנחם בשנת קע״א והדרו כולהו רבנן בתר הכי קמיה דמר רב מתתיה עשר שנים. ובתריה רב מר אבא בר מר רב אמי בשנת קפ׳ כג) והוא בן בנו של מר רב שמואל שהציבו שלמה בר חסדאי ריש גלותא במתא מחסיא כמו שפירשנו למעלה כד), וב׳ שנים ומחצה מלך. ובתריה בשנת קפ״ג מר רב צמח גאון בר מר רב פלטוי גאון כה) והוא אבי אמו של גאון כו) ומלך תשסרי שנין, ובתריה בשנת ר״א מלך מר רב האי בר מר דוד ז׳ שנים ומחצה כז).

פרק ח.

ובאלו ק׳ שנה עמדו במחסיא גאונים. מר רב הילאי בר רב מרי ט׳

פתשגן הכתב

כב) המובא לעיל שנסמך כשהיה פלוגתא בין דניאל ודוד הנשיא בשנת קלט.

כג) היינו שמלך בסוף שנת קפ׳.

כד) לעיל פ״ו שמלך יח׳ שנים בסורא.

כה) שמלך בשנת קנג.

כו) צ״ל אבי אמו של גאון אבינו וכן הוא בכל הנוסחאות.

כז) הנה אף שבכל הנוסחאות איתא שמר רב צמח גאון מלך יט׳ שנים עד שנת רא׳ ואחריו מלך רב האי ז׳ שנים ומחצה, אבל בספר הקבלה להראב״ד מובא שרב צמח גאון מלך אך תשע שנים, וכן הוא האמת והיינו שמר רב צמח מלך תשע שנים עד קצ״ב ואחריו מלך מר רב האי ז׳ שנים ומחצה היינו עד אמצע שנת קצ״ט ובזה נגמר המאה שנים לגאוני פומבדיתא, ומכאן ואילך יתחיל את גאוני סורא כדרכו, ואחרי שמסיים כל גאוני סורא דמאה השנית לא הפסיק עוד בגאוני פומבדיתא ואך יסיים כל גאוני סורא שהיו גם במאה השלישית יען שבשנת רנ״ג אחרי פטירת רב סעדיה גאון נתבטלה ישיבת סורא, ואח״כ יתחיל מגאוני פומבדיתא דמאה השלישית ושם הגרסא בנוסח ב״ג ונייבור שבתר מר רב האי מלך מר רב קימוי בשנת רא׳, והחכם ב״ג הגיה שצ״ל בשנת רח׳, ובאמת צ״ל בשנת קצט׳, וביוחסין דפוס קושטא׳ וקראקא איתא בשנת כט׳ והוא טעות הדפוס וצ״ל צט׳ וכבר האריך בזה הגאון בעל דו״הר בח״ג קכא. באמת וצדק.

א)

ט׳ שנים. ואחריו מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי י״ד שנים א). ואחריו מר רב איבומאי אחוהי דרב מרדכי ח׳ שנים. ואחריו מר רב צדוק בר מר רב אשי ב) ב׳ שנים. ובתריה מר רב הלאי בר מר רב חנינא ג׳ שנים ומחצה. ובתריה מר רב קמוי בר מר רב אשי ג׳ שנים ומחצה. והויין פלוגתא דליכא למיסמך עליהון ג). ובתריה מר רב משרשיא כהנא ד) בר מר רב יעקב עשר שנין ופלגא. ועמדו ב׳ שנים בלא גאון. ובתר הכי אסתמיך מר רב כהן צדק בר אבומאי גאון ה) עשר שנים ומחצה. ובתריה מר רב שלום בר מר רב ו) עשר שנים. ובתריה מר רב נטוראי גאון בר מר רב הילאי גאון בר מר רב מרי עשר שנים ז). ובתריה מר רב עמרם בר ששנא יח׳ שנים. וקמי הכי הוה פליג ליה רב עמרם ואקרי גאון ונחית מיניה, ובתר הכי מלך כדפרישנא ואפטר ח). ובתריה מר

פתשגן הכתב

א) מדפוס קראקא ואילך נשמט מר רב יעקב הכהן, אבל ביוחסין השלם ובכל הכ״י איתא כבדפוס קושטא׳.

ב) ובקבלת הראב״ד נקרא בשם רב יצחק בר ישי. ובנוסח ב״ג תר״ה מר רב צדיק בר מר רב ישי.

ג) שהיתה מחלוקת את מי להסמיך עד שהסכימו על רב משרשיא.

ד) בנוסח ב״ג ונייבור איתא רב משה כהנא וכן בקבלת הראב״ד קוראו ר׳ משה הכהן.

ה) כמו שמובא בריש הפרק שהיה אחי רב מרדכי ומלך ח׳ שנים.

ו) צ״ל בר מר רב בועז כבנוסח ב״ג ונייבור.

ז) בקבלת הראב״ד איתא שמלך חמש שנים, ובנוסח ב״ג תר״ה איתא ח׳ שנים. ורב הילאי אביו מלך משנת ק׳ עד קט׳ ובנו רב נטוראי מלך ס״ד שנים אחר פטירת אביו, ובנו רב הילאי מלך מג׳ שנה אחר אביו. ובדורות הראשונים ח״ג צד קכג. קל. ימאן בזה ולכן יאמר שרב כהן צדק ורב שלום מלכו אך שש שנים כל אחד, ואנחנו בארנו באות ח׳ שהנוסח דרבינו אמת וזה דעת הראב״ד.

ח) פי׳ שבחיי רב נטוראי גאון הורם רב עמרם ג״כ לגאון, ובל״ם היתה אז המחלוקת הידוע שבין עוקבא ריש גלותא ודוד בן זכאי. ואפשר שעוקבא הקים את רב עמרם לגאון, וזה שיאמר רבינו „וקמי הכי הוה פליג ליה רב עמרם ואקרי גאון״ אבל כפי הנראה חזר ביה רב עמרם ונכנע תחת רב נטוראי, וזה שאמר רבינו „ונחית מיניה״ ובתר הכי (כשנפטר רב נטוראי) מלך

מר רב נחשון בר מר רב צדוק גאון ח׳ שנים. ובתריה מר רב צמח בר מר חיים אחיו ט) של מר רב נחשון ז׳ שנים. ובתריה מר רב מלכא חדש ימים. ואפטר לג״ע, ואתפטרו ושכיב רובא דסביא דמתא מחסיא בשעור תלתא ירחי. ואסתמיך בתר הכי מר רב האי גאון בריה דמר רב נחשון גאון עשר שנים י). ובתריה מר רב הילאי בר רב נטוראי גאון שמונה שנים יא). ובתריה מר רב שלום בר רב מישאל שבע שנים. ובתריה אדלדלה מלתא טובא במתא מחסיא ולא אשתיירו בה חכימי. ובתריה מגיוה למר רב יעקב בר רב נטוראי ג׳ שנה יב). ובתריה לא הוה בהון ראוי וסמכיה דוד נשיאה למר רב יום טוב כהנא בר מר יעקב אע״ג דאורג הוה הואיל ולא הוו

פתשגן הכתב

מלך, וזה היה כשהגלה עוקבא מבבל כדמובא בדברי רב נתן המובא ביוחסין. וזה רב עמרם גאון שלח סדר תפלות לספרד. והוא הידוע בשם סדר דרב עמרם גאון, ובימיו היה רב האי בר רב דוד הגאון בפומבדיתא, כדמובא בקבלת הראב״ד, וכבר פירשנו בספ״ז שרב האי בר דוד מלך משנת קצ״ב עד קצ״ט, וזה ממש לפי החשבון, שרב הילאי מלך ט׳ שנים, ור׳ יעקב הכהן יד׳ שנה, ורב איבומאי ח׳ שנה, ורב צדוק ב׳ שנים, ורב הלאי ג׳ שנים ומחצה, ורב קימוי ג׳ שנים ומחצה, ורב משרשיה עשר שנים ומחצה, ושתי שנים בלא גאון, ורב כהן צדק עשר שנים ומחצה, ורב שלום עשר שנים, ורב נטוראי ה׳ שנים (כבקבלת הראב״ד), ורב עמרם י״ח שנה, בס״ה צו׳ שנים, והוא ממש כדברי הראב״ד שרב עמרם היה בזמן רב האי ב״ר דוד שמלך משנת קצ״ב עד קצ״ט.

ט) אחיו מאמו. י) צ״ל ז׳ שנים כבנוסח נייבור.

יא) ובקבלת הראב״ד גרס ז׳ שנים אך שם חסר מר רב האי גאון. וכן מביא רב הילאי בר רב מישאל וחסר ביניהם שורה שלימה וצ״ל כבנוסח רבינו רב הילאי בר רב נטוראי גאון ז׳ שנים, ובתריה מר רב שלום בר רב מישאל ז׳ שנים.

יב) כן הוא בדפוס קושטא׳ שבידי אך שם נחלק הגי״מל מעט למטה ונשתבש מזה בדפוס קראקא ליג׳ ואף שבכמה כ״י איתא יג׳ שנה ובכמה מהן איתא יב׳ שנה, אבל נראה שצ״ל ג׳ שנה, שאם נאמר שמלך יג׳ שנה אם כן נסמך רבינו סעדיה בשנת רמ״ט, ואיך יאמר רבינו שנסמך רל״ט. ודעת הגאון בעד״הר שאלו השנים היתרים צריכין להחסיר אצל רב כהן צדק ורב שלום שמלכו אך שש שנים כל אחד, אבל זה יהיה נגד עדות הראב״ר

הוו תמן רבנן כולי האי, ומלך עשר שנים יג). ובתריה אתמר ביני רבנן לבטולי למתא מחסיא ולמתייה מאן דמשייר בה לפומבדיתא. ולבסוף אסכימו למסמך למר רב נתן אלוף אחי אבינו בריה דמר רב יהודה גאון אבינו בשם גאוני מחסיא כי היכי דלא ליבטיל שמא ואדהכי נח נפשיה יד). ואתייה דוד נשיאה למר רבינו סעדיה בר רב יוסף, ולא מבני רבנן דמתיבתא הוה, אלא ממצרים הוה וידיע בפתומי, וסמכיה באייר בשנת רל״ט טו). וכניף מאן דאשתייר מבניהון דרבנן מחסיא טז). ומן עלולי דסמוכו על רבנן דפומבדיתא ואותיב

פתשגן הכתב

הראב״ד שבימי רב עמרם גאון היה אז רב האי ב״ר דוד בפומבדיתא וכאשר הבאנו לעיל אות ח׳.

יג) צ״ל ד׳ שנה כבנוסח ב״ג ונייבור.

יד) פי׳ כשנפטר רב יו״ט רצו לבטל את ישיבת סורא, אבל רצו אך לבטל שהישיבה לא תהיה עוד בסורא מפני חסרון תלמידים, אבל לא רצו לבטל את „שם ישיבת סורא״ ולכן הסכימו שבפומבדיתא יקימו שם גאון שהוא יקרא בשם גאון מסורא, ובחרו ברב נתן אלוף בריה דרב יהודה גאון זקנו דרבינו שרירא, וזה שיאמר רבינו בלשונו הטהור „ובתריה אתמר ביני רבנן לבטולי למתא מחכיא ולמתייה מאן דמשייר בה לפומבדיתא ולבסוף אסכימו למסמך למר רב נתן אלוף וכו׳ בשם גאוני מחסיא כי היכי דלא ליבטל שמא״, אך כשראו שלא עלתה בידם כי רב נתן אלוף נפטר, ראו אצבע אלהים שענשם ושלא לבטל מתיבתא דסורא, ולכן הביא דוד נשיאה את רבינו סעדיה ואסמכיה לגאון בסורא.

טו) וזה כמו שאמרנו באות ח׳ שרב עמרם גאון נפטר שנת קצ״ו, ורב נחשון מלך אחריו שמונה שנה, ואחריו רב צמח אחיו מאמו ז׳ שנים, ורב מלכא חדש ימים, ורב האי בריה דרב נחשון גאון ז׳ שנים (כבנוסח נייבור), ורב הילאי בר רב נטוראי מלך ז׳ שנים (כבקבלת הראב״ד), ומר רב שלום בר רב מישאל ז׳ שנים ורב יעקב ג׳ שנה, ורב יו״ט ד׳ שנה (כבנוסח ב״ג ונייבור), בס״ה רל״ט שנה ואז הובא רבינו סעדיה לסורא ונסמך לגאון.

טז) פי׳ שקודם שהובא רבינו סעדיה אז ירדה ישיבת סורא מאוד וכמה תלמידים מסורא הלכו לישיבת פומבדיתא, ואז בזמן שמלך רב כהן צדק גאון (שמלך משנת רכ״ח עד רמ״ז) כדמובא בדברי רב נתן הנדפס ביוחסין כשהביאו את רבינו סעדיה בא לכבודו רב כהן צדק לסורא, נעשה אז שנוי

ואותיב מתיבתא דבבא מחסיא תרתין שנין. ונצא בהון וברבינו סעדיה דוד הנשיא, וקריה רבנא סעדיה לאחוהי דדוד הנשיא דמתקריה יאשיהו להיות ראש גלותא ולא עלתה בידו ואדחי יאשיהו לכראסן. וקרייה דוד הנשיא לרב יוסף בריה דרב יעקב דידיע בברסטיא, להיות גאון במתא מחסיא, ורך בשנים הוה.

ותלמיד קטן היה לגבי מר רב סעדיה. ונחבא מר רב סעדיה גאון כמה שנים משם בשביל יז) אימת מחלוקת דוד הנשיא, ורב יוסף נהג גאונות במתא מחסיא, ולבסוף אפיים רבינו סעדיה עם דוד הנשיא, ורב יוסף קם בדוכתיה: כלל שני דמר רב סעדיה תרתי סרי שנין יח) ושכיב מר רב סעדיה בימי הגאון אבינו בשנת רנ״ג בתר דוד הנשיא ואתיחד יט) רב יוסף במתא מחסיא ואדלדלה מיליה ולא הוה ליה פתחון פה אפילו בהדיה רב אהרן גאון כ). ושבקיה לבבל ולמתא מחסיא ואזיל ויתיב במדינה דבצרה ושכיב התם. ובתר הכי לא הוות מתיבתא במתא מחסיא כא).

ובאלו מאה שנים אחרים מלכו בפומבדיתא גאונים ואלו הן בתר מר רב האי גאון בר מר רב דוד כב). מר רב קימוי גאון בר מר רב אחאי גאון כג) ומלך בשנת כט׳ כד) תמני סרי שנין ופלגא

פתשגן הכתב

שנוי בחלוקת הכסף, שישיבת פומבדיתא וישיבת סורא יחלקו הכסף בשוה, תחת אשר עד ימיו לקחה ישיבת סורא שני חלקים, אבל גם המחצה שקבלה ישיבת סורא היתה די והותר לכלכל התלמידים המועטים שהיו בסורא, וזה שאמר רבינו „וכניף מאן דאשתייר מבינהון דרבנן מחסיא ומן עלולי דסמוכו על רבנן דפומבדיתא.״

יז) נראה שהיה ב׳ גרסאות א׳ שהיה כתוב „כמה שנים משום אימת,״ ב׳ שהיה כתוב „כמה שנים בשביל אימת״, ואח״כ הציגו ב׳ הגרסאות.

יח) צ״ל יד׳ שנה, שהוא מן רל״ט עד רנ״ג וכן הוא בנוסח ב״ג ונייבור.

יט) ונשאר יחידי.

כ) שהיה אז גאון בפומבדיתא והיה מן תגרי ולא מבני רבנן אעפ״כ היה גדול הרבה מן רב יוסף דסורא.

כא) וזה היה בשנת אלף רנ״ג־ד לשטרות.

כב) שמלך בשנת קצ״ב עד קצ״ט כדלעיל ספ״ז אות כז׳.

כג) שמלך בשנת קס״ט ששה חדשים בפומבדיתא.

כד) כבר בארנו לעיל ספ״ז אות כז׳ שצריך לומר בשנת צט׳ ומצד״י נעשה כ״ף.

כה)

ופלגא. ובתריה מלך מר רב יהודה זקננו שהוא אבי אבינו בר מר רב שמואל ריש כלה, בריש שנת רי״ז, י״א שנה ומחצה כה) ושכיב באדר שנת רכ״ח, והוות פלוגתא בין רבנן דמתיבתא ודוד הנשיא, דרבנן דמתיבתא אכנפו וקריהו לרב מר מבשר כהנא גאון בר מר רב קימוי גאון. ודוד הנשיא קרייה למר רב כהן צדק כהנא בן מר רב יוסף. והות פלוגתא ביניהון עד חדש אלול שנת רל״ג, ועבדו שלמא דוד הנשיא עם מר רב מבשר גאון, ויתיב רב מבשר גאון ורבנן דיליה לבדם. ומובחרים דרבנן הוו בהדיה, ומר רב כהן צדק ורבנן דיליה לבדם. ובשנת רל״ז בכסליו שכיב מר רב מבשר גאון ואתו רבנן דיליה לות כהן צדק, ושכיב בשנת רמז כו). ובתר מלך מר רב צמח גאון בר מר רב כפנאי תרתין שנין ופלגא ושכיב בראש שנת רמ״ט. ובטבת שנת ר״נ מלך רב חנינא אבינו גאון בריה דמר רב יהודה גאון ה׳ שנים ופלגא ושכיב בשנת רנ״ד כז). ובתריה אסתמיך מר רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן ולאו מבני רבנן הוה אלא מן תגרי הוה ומר רב מבשר גאון סמכיה בדלא רבא כח) במתיבתא ולאו דהוא הוה ראוי לגאונות בתר גאון אבינו אלא דוכתיה הוה למר רב עמרם אחי אמנו ריש כלה כט) וקפיץ עליה מר רב אהרן והוה עז מאוד ודחיל מיניה מר רב עמרם ואזל לקמיה. ובתר כמה ל) פליג עליה מר רב נחמיה בר מר כהן צדק בתר דיתיב קמיה, ומר רב אהרן הוה עדיף מיניה

פתשגן הכתב

כה) וזה ממש כאשר בארנו שרב קימוי מלך משנת קצ״ט עד תחלת רי״ז והוא יח׳ שנים ופלגא, ורב יהודה מלך בראש שנת רי״ז.

כו) צ״ל רמ״ו כבנוסח יוחסין השלם וכאשר יאמר רבינו להלן שרב צמח שכיב ריש שנת רמ״ט ומלך ב׳ שנים ומחצה אם כן מלך באמצע שנת רמ״ו.

כז) צ״ל רנ״ה ונחסר רגל הה״א, והיינו שנפטר סוף שנת רנ״ה, והוא ממש ה׳ שנים ופלגא.

כח) ובדפוס קראקא איתא בדלא רבנן, ובנוסח ב״ג ונייבור איתא בדרא רבא.

כט) בנוסח ב״ג איתא רב עמרם בריה דרב מישוי ריש כלה, ובנוסח נייבור איתא רב עמרם בריה דרב מנשה.

ל) בל״ם צ״ל ובתר כמה שנין.

מיניה ולא פרשו רבנן מיניה, ובתר דשכיב מר רב אהרן בסוף רע״א הדרו מקצתהון דרבנן לקמיה דמר רב נחמיה, ואנחנו ורבנן נפישי דילנא לא אשוינן עמיה ולא אזלנא לקמיה, והוינא ההוא עדנא אב בית דין, ולא קבילנא גאונות עד דשכיב מר רב נחמיה. ובשנת רע״ט אסתמיכו בגאונות וסמכנוהו להאי בננו באבות בית דין משיעור ב׳ שנים [לא]. יהא רעוא מקמיה קב״ה דלשוי יתנא חשובים עם הכתובים לחיים ויזכי יתנא לדבורי ישראל בקושטא כהוגן וכראוי וייתיה למשיח בן דוד בעגלא ובזמן קריב בחיינא ובחייכון ובחיי דכל בית ישראל וכן יהי רצון ונאמר אמן.

פתשגן הכתב

לא) ובנוסח ב״ג ויוחסין השלם איתא משיעור כ׳ שנים.

תם.

שגי ות מי יבין.

צד 33 שורה א׳ דאות בהו,	צ״ל דאותבוהו.
צד 43 (בפתשגן הכתב) שורה ח׳ ודכרי,	צ״ל ודברי.
צד 47 בסוף העמוד ראשון,	צ״ל ראשוני.

תשובת רב שרירא גאון.

כדי שיהיה האגרת שלם העתקתי מספר הערוך בערך אביי תשובת רב שרירא גאון מה שהשיב למר רב יעקב בענין התוארים שהיה נהוג בימי חכמי רז"ל עם איזה הערות נחוצות, וז"ל

שאל מר רב יעקב א) החבר ב) בן מר ר' נסים אשר ממדינת קירואן לב"ד הגדול של אדונינו שרירא ראש ישיבת גאון יעקב ולב"ד הגדול של אדונינו האי אב ב"ד ישיבת גאון יעקב זו השאילה ג) והושיבוהו כך: וששאלתם אית בפירושי דגבן כל רב מבבל, כל רבי מא"י, מ"ט מקצת תנאי ואמוראי בשמא גרידא כגון שמעון הצדיק, אנטיגנוס איש סוכו, יוסי בן יוחנן, רב ושמואל אביי ורבא, ומקצתהון בשם רבי כגון ר' עקיבה, ר' יוסי ר' שמעון, ומקצתהון בשם מר כגון מר עוקבא, מר ינוקא. ומקצתהון בשם רב כגון רב הונא ורב יהודה, ומקצתהון בשם רבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי. ודאי כמו ששמעת כי רבי מחכמי א"י הסמוכין שם בסנהדרין שלהן דאמרינן לענין סמיכת זקנים ד) דסמכין ליה וקרו, ליה רבי ויהבין ליה רשותא למידן דיני קנסות. ורב מחכמי בבל הסמוכין בישיבת שלהן. והדורות הראשונים שהיו גדולים מאד לא היו צריכים לרברבם לא ברבן ולא ברבי, ולא ברב, לא לחכמי בבל ולא לחכמי א"י שהרי הלל עלה מבבל ה) ולא נאמרה רבנות בשמו. ובנביאים ו) היו חשובין שאמר חגי הנביא

א) הוא רבינו יעקב ששאל את רש"ג שאילותיו הגדולות בהאגרת.

ב) הכנוי חבר נזכר במשנה דמאי פ"ו מ"ט ופסחים ד. ונדה לג:, אבל מה שמצינו הלשון חבר עיר בברכות לא, ר"ה לד: שם פירש"י חבורת העיר, לבד במגילה כז: פירש"י ת"ח.

ג) כבר העיר בצדק החכם בעל ערוך השלם שע"י התרשלות הסופרים השמיטו את נוסח השאלה.

ד) כסנהדרין יג: וב"מ פה.

ה) כפסחים סו., סוכה כ.

ו) בערוך דפוס ווינציא רצ"א איתא וכנביאים והוא יותר נכון.

ז)

הנביא ז), לא עלה עזרא מבבל ח), ואין מרברבין אותן עם הזכרת שמותיהן, ולא שמענו כי התחילה זו אלא בנשיאים מרבן גמליאל הזקן ורבן שמעון בנו שנהרג בחרבן בית שני, ורבן יוחנן בן זכאי כולם נשיאים, ואף רבי התחיל מסמוכים מאותה שעה ר' צדוק ור' אליעזר בן יעקב ופשט הדבר מתלמידי רבן יוחנן בן זכאי ולהלן. וסדור בפי הכל ט) גדול מרב רבי, וגדול מרבי רבן, גדול מרבן שמו, ולא מצאנו אדם שנקרא רבן חוץ מן הנשיאים, ואע"פ שמפורש בסוף מסכת עדיות תוס' י) בלשון הזה מי שיש לו תלמידים ותלמידיו תלמידים קורין אותו רבי, נשתבחו תלמידיו קורין אותו רבן, נשתבחו אלו ואלו קורין אותו בשמו, אעפ"כ לא מצאנו רבן אלא נשיאים. רבן גמליאל, רבן שמעון, רבן יוחנן בן זכאי, רבינו הקדוש, ואע"פ שנקרא ר' יהודה הנשיא ולא נקרא בשם רבן בלשון הזה אלא רבינו ואעפ"כ כינה שמו וכן אמר רבי אומר יא) ויש בתנאים שקרואין רב במקומות ידועין כגון רב חמא אמר בשבת יב) רב אבא אמר בהודאה תחלה וסוף בברכות יג) רב אבא אמר שאלתי את סומכוס בכתובות יד), אבל מר אחת משני דרכים או מי שזה עיקר שמו כגון מר בר אמימר מר בר רב אשי, או מי שזה חלק משמו כגון מר קשישא ומר ינוקא בני דרב חסדא אלו דרך אחד טו). ודרך שנייה ראשי גליות שבבל והנשיאים המעותדים לנשיאות מבית דוד כגון מר עוקבא מר יוחנא, מר יהודה ומר זוטרא. ויש בהם שמאחרין את מר

אחר

ז) כיבמות טז., קידושין מג. ח) בקידושין סט:.

ט) עיין חת"ס חח"מ סר"ה מה שאמר בזה.

י) בתוספתא איתא מי שיש לו תלמידים ותלמידיו קוראין אותו רבי נשתכחו תלמידיו קוראין אותו רבן, נשתכחו אילו ואילו קוראין אותו בשמו, ועיין בהקדמת הרמב"ם לזרעים.

יא) כבר האריך בערוך השלם ובספר היקר משפחות סופרים צד 32, ופשט הפשוט, שאף שרבי היה נשיא והיו צריכין לקרותו בשם רבן והוא היה בעצמו מסדר המשנה אעפ"כ כשנזכר במשנה נזכר אך בשם רבי אומר, ואך תלמידיו כינוהו בשם רבינו הקדוש.

יב) שבת קלה:. יג) ברכות מט.

יד) בכתובות פא. טו) כולם מפורשים בספרי תולדות תנאים ואמוראים.

טז)

אחר שמותיהן, כגון הונא מר, יהודה מר, בר מרי מר, אמי מר, אלא רבינו שמואל שתלמידיו אמרו מר שמואל טז). ומבית דוד שקורין אותו רבנא נחמיה ורבנא עוקבא בני ברתיה דרב. ואמרינן אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש, אבל רב שכתבת כי הוא בקרואין בשמותיהן לא רב שמו אלא אבא שמו ומפורש בכמה מקומות מן התלמוד דקאמר שמואל לא ידע אבא, וסבר אבא יז) וכיוצא באלו, ואמרינן בפ׳ ראשית הגז יח) כי סליק אסי בר היני א״ל ר׳ יוחנן מאן ריש סידרא בבבל א״ל אבא אריכא, א״ל אבא אריכא קרית ליה? נהירנא כד הוה יתיבנא שבע עשרה שורין אחוריה דרב ורב קמיה דרבי ונפקין זיקוקין דנור מפומיה דרב לפומיה דרבי, ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידענא מה אינון אמרין ואת אבא אריכא קרית ליה? אבל שמואל ודאי כיון דהוא רישא דאמוראי ליקריה ומשום דכולהו שמעיה לא קריוהו רב ולא אסתמיך התם דליקרי רבי, הלכך רב הוו מכני ליה לשמיה הכי ושמואל מכני אריוך ושבור, אבל כינוי של רבנות לא. יט).

ואביי

טז) נראה שמה שאמר רבינו אלא רבינו שמואל שתלמידיו אמרו מר שמואל שייך לדברי רבינו לעיל מה שאמר שקורין מר פלוני אלו המעותדים לנשיאות מבית דוד, ולזה אומר רבינו שאך שמואל הוא יוצא מן הכלל שאע״פ שלא היה ריש גלותא ולא מבית דוד אעפ״כ נקרא בכל הש״ס מר שמואל ואמר רבינו שאך תלמידיו קראוהו כן לכבודו יען שהיה רבן של כל הגולה.

יז) הלשון וסבר אבא לא נמצא בשום מקום על רב, ואפשר שהיה כתוב שרי אבא כפסחים קז.

יח) חולין קלז:.

יט) כבר עמד ע״ז בערוך השלם ורוצה לשבש שצ״ל לא קריוהי אלא רב ע״ש, ובאמת אין אנו צריכין לשבש כלל, כי מדברי רבינו אנו רואין ששאלו אותו א) „שסברו ששם העצמי של רב היה רב כמפורש בריש בריש התשובה, אע״פ שנסתמך מרבי כמפורש סנהדרין ה. ולמה לא קראוהו בשם „רבי רב", ב) מ״ט לא קראו את שמואל בשם רב שמואל, וע״ז השיב להם רבינו ששמו לא היה רב אך אבא, ומה שקראוהו בשם רב, אפשר שכונת רבינו כמו שבארתי בערך רב שהוא ר״ת „רבי אבא", אבל לשמואל לא קראו בשם רב שמואל יען שהוא היה רישא דאמוראי

וכל

ואביי ורבא שכתבת הרי אנו מפרשין לך דאביי נחמני שמו ומפרשא בכמה דוכתי מגמרא, ונקיטי רבנן דבר אחוהי דרבה בר נחמני הוה ותלמידיה, וכיון דהוה שמיה נחמני כשם אבוהי דרבה לא הוה קרי ליה כל שעתא נחמני כשם אביו אלא הוה קרי ליה אביי בלשון ארמית כאדם שקורא אבי וסליק ליה אביי, וכיון שהיה מן האבות והגדולה קריוה רבנן הכי.

ורבה ורבא אבא ואבא שמותיהן כאשר הוא ברור, דאמר רב נחמן דציית ליה לאבא וזה רי"ש שבראש המלה סימן הוא לרב ולישנא קלילא. וכן ראמי בר חמא אמי שמו ומפורש בתלמוד בכמה מקומות היינו דשמעינן ליה לאמי. ראבין אבין שמו אבין תכלא, אבין דסמכא, אבון אחי, הרבה כן בתלמוד רב בון אבו שמו, רבינא אבינא שמו אשי ואבינא סוף הוראה כ), מאה פפי ולא חד אבינא כא) וכן כל כיוצא באלו כגון רחבה רב אחבה הוא, וכגון רפרם. ויש בתלמוד ראבי כב) דמפרש בפסחים אמר רחבה א"ר יהודה הר הבית סטיו כפול היה ושבח דאסתפק ליה אי רב יהודה אמרה או רבי יהודה אמרה ואמר הכי, ואית לן נמי חד דזוטר מינייהו כג).

וכל תלמידי דרב היו תלמידיו, ולכן אם יקראו אותו בשם רב שמואל הוא פחיתת הכבוד לו, ולקרותו בשם רבי שמואל לא יכלו יען שלא נסמך כב"מ פו: ולכן כינוהו בתוארים היותר גדולים כמו אריוך ושבור, ושקוד, וזה שאמר רבינו אבל שמואל ודאי כיון דהוא רישא דאמוראי ליקריה ומשום דכולהו שמעיה לא קריוהו רב, (וגם לא רבי יען) שלא אסתמיך התם דליקרי רבי, הלכך רב הוו מכני ליה לשמיה הכי (בשם ר"ת ר' אבא) לשמואל מכני אריוך ושבור וכו'.

כ) כב"מ פ"ו.. כא) כפסחים פט..

כב) עיין בפי' רבינו חננאל בפסחים נב: וכבר האריך בזה בערוך השלם.

כג) בזה כיון יפה הרב בעל משפחות סופרים צד 36 אות צא שצ"ל אית לן נמי חד דזוד מינייהו והכונה שיש לנו עוד פירוש אחר בהא דרחבא אמר רב יהודה „זולתי" הפירוש שכתבנו בזה, ותיבת דזוד נמצא פעמים אחדות גם בהאגרת ע"ש.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

ואלה יעמדו על הברכה ידידי וחביבי הרב המאור הגדול יניק וחכים ר׳ מאיר בערלין בן לאותו צדיק רבי ומורי רבן של כל ישראל הגאון הנ״ציב ר״מ דוואלאזין, אשר בהיותו בפה בשנת עתר הואיל בטובו להגיה עבורי כמה קונטרסים מספרי תולדות תנאים ואמוראים וספרי זה.

והשני הוא ידיד נפשי כרע כאח לי הוא הרב המופלג ויקר רוח הדרשן הלאומי ר׳ משה שמואל ראבינאוויץ נ״י, אשר העמים על שכמו והגיה כמעט את כל ספרי הגדול תולדות תנאים ואמוראים וספרי זה טרם יצאו מדפוס והצילני מכמה שגיאות אשר לא ראו עיני.

במה אשלם לכם ידידי היקרים, אך בזה שמעומק הלב אברככם שלא ימיש ה׳ חסדו מכם כל הימים, וברכות רבים על ראשכם יחול כי זכיתם את הרבים,

מאת מאהבכם

המחבר.

IGERETH RAV SHERIRA GAON

(The Letter of R. Sherira, Gaon)

Collated from various texts and
edited with a critical commentary

"PATHSHEGEN HAKETHAB"

BY

AARON HYMAN

Author of "BETH VAAD L'CHACHOMIM" and "TOLDOTH TANNAIM VE'AMORAIM

LONDON.
"Express," English, Russian and Hebrew Printers, 89, Commercial St., E.
1910.